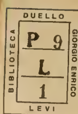

ARMI B DVELLI
EX LIBRIS
DI
GIORGIO ENRICO LEVI

200

ANTONII BERNARDI Mirandulani, episcopi Casertani,

DISPVTATIONES.

IN QVIBVS PRIMVM EX PROFESSO Monomachia (quam Singulare certamen Latini, recentiores Duellum uocant) philosophicis rationibus astruitur, & mox diuina authoritate labefactata penitùs euertitur; omnes quoq; iniuriarum species declarantur, easq; conciliandi & è medio tollendi certissimæ rationes traduntur. Deinde uerò omnes utriusque Philosophiæ, tam contemplatiuæ quàm actiuæ, Loci obscuriores, & ambiguæ Quæstiones, (præsertim de Animæ immortalitate, & Astrologiæ iudiciariæ diuinationibus) Aristotelica methodo luculentissimè examinantur & explicantur.

Ad amplissimum uirum ALEXANDRVM FARNESIVM Cardinalem, S. R. E. Vicecancellarium.

Accessit locuples rerum & uerborum toto Opere memorabilium, INDEX.

BASILEAE, PER HENRICVM Petri, ET NICOLAVM Bryling. Anno 1562.

ALEXANDRO FARNESIO CARDINALI AMPLISSIMO, S. SEDIS Apostolicæ Viceecancellario,

ANTONIVS BERNARDVS MIRANDVLANVS, EPISCOPVS CASertanus, S. P. D.

SVPERIORIBVS ANNIS, VT nouit Illustrißima & reuerendiß. D. T. scripsi quinque libros De honore, in quibus præter cætera, de singulari certamine ex moralis philosophiæ ratione præceptisque agebatur. Hos libros, quemadmodum eadem D.T. compertum habet, quum editurus essem, tradidi describendos Ioanni Baptistæ Posseuino auditori meo, quem tu etiã meis uerbis adductus, qui eum tibi cõmendaueram, pro tua summa liberalitate, atq; in omnes studiosos, qualẽ ille se ostenderat, propensa uolũtate in familiam tuam receperas. Is uerò nihil minus laborans, quàm ut gratũ se præberet, planeq; seipsum ignorans, eos libros mihi surreptos, sibi arrogare impudẽtißimè est ausus. Et quanquã re cognita, iussu Illustriss. & reuerendiss. Cardinalis Hippolyti Estensis, apud quem me etiam autore & adiutore ille tum erat, mihi redditũ fuit exemplar id, quo usuri erant ad eos libros imprimendos Typographi, ipsius Posseuini manu descriptum, in quo is planè confitebatur, meos esse eos libros: tamen penes illum remansit primũ exemplar, in quo ego mea manu, cum ipsum relegerẽ, multa, ut fit, addideram, demerã, mutaueram: idq; post Posseuini mortem, eius frater in lucem edidit. Sed cum in ijs ego libris, disputans de singulari certamine, ut initiò dixi, secundum moralẽ philosophiã, statuissem posse id permitti institutis & legib. ciuitatis eius quæ ciuilem omnino gubernandi rationem sequeretur: quia intellexi fuisse nonnullos, qui hoc ita acciperent à me dictum, perinde quasi etiam ex sanctißimæ religionis nostræ disciplina illud concedi arbitrarer: mihi faciendum existimaui, ut ad hanc opinionem tollendã, etsi ex ijs quæ De honore scripsi, satis illa quidem refelleretur: clarius tamẽ & explicatius demonstrarem ipsius religionis nostræ fundamentis, tantum abesse ut singulare certamen ullo modo consistat, ut

penitùs labefactetur & euertatur. Et quoniam extiterunt etiam quidam, qui non dubitarũt asserere, illud ex morali philosophia permitti non posse, & quæ ipse de eo scripsissem in libris De honore, ea & ueritati & Aristoteli repugnare: ego tum ueri defendendi causa, tum etiã ut eos ipsos libros à me esse cõscriptos intelligerent, non tam quidem qui nunc uiuũt, quàm posteri, (neminem enim esse arbitror, qui Possεuinum paulùm modò nouerit, qui nesciat illum fuisse simplicem grammaticum, atq; ita philosophiæ prorsus ignarum, ut ne syllogismos quidem sciret in tribus figuris rectè conficere: de quo homine etiam in sexto libro datus est nobis plura dicendi locus) his de causis aggressus sum nonnullis eorum, qui contra libros De honore, id est cõtra me scripserunt, respondere, & declarare quæ à nobis de honore in eis ipsis libris disputata sunt, ea & cum ueritate secundum humanæ philosophiæ principia, & cum ipso Aristotele maximè consentire. Hanc uerò nactus occasionẽ, docui ex Aristotelis sententia, omnia iniuriarũ & offensionũ genera: rationẽq; tradidi, qua sine armis honestè componi, tolliq; possint omnes, quæcunque oriantur ex illis contentiones: obiterq; præter alia multa conatus sum, immortalitatẽ animi ex Aristotelis sententia demonstrare, & Astrologiæ diuinationi omnem propè auctoritatem detrahere. Quæ quidem etsi intelligebam suo magis loco alibi tractari posse, tamen hic sum complexus omnia: neque in aliud tempus *differenda* putaui, propter infirmitatem ualetudinis meæ, quæ (ut nouit etiam Illustrissima D. T.) studiorum laboribus atq; uigilijs ita iam cõflictata est, ad idq; redacta, ut ne unũ quidem mensem me uicturum sperare posse uidear. In his porrò tractandis rebus, si fortè uidebor nimis multa Aristotelis loca citasse, ipsaq; eius uerba nimis religiose, ne syllaba quidẽ mutata, protulisse, id ob eam rem feci, ut commodo lectoris consulerem, omnia ei ante oculos ponens, ne quis ipsi relinqueretur quærendi labor. Quanquam illud etiam Illustrissimã D. T. non latet, eius generis esse quæ scribit Aristoteles: eoq; modo scripta esse, ut ad hęc intelligenda, ipsa eius loca, uerbaq; inter se omnia diligenter conferri atq; ponderari oporteat. Ex ijs enim quæ apertè contraria, atq; inter se pugnãtia uidentur, si ita comparentur & examinẽtur, elucet facilè, & apparet quid ille senserit: longeq; fallitur, si quis aliter se eius sententiã percepturum confidat.

Id quod

Id quod satis perspicuè ex his nostris libris intelligi posse arbitramur: quos iam quum editurus essem, sub Illustrissimæ & reuerendiss. D. T. nomine exire uolui, ut cum tu unus maximè omnium meorum commodorum, omnisq; honoris & dignitatis autor semper & adiutor extiteris, hos habeas, qualescunq; sint, grati ac memoris animi mei testes: atque ut, si quid ij utilitatis sint allaturi, id tibi, qui etiam tua nos autoritate, quam plurimi facimus, ad hæc scribenda impulisti, acceptum referatur. quem quidem ut Deus optimus maximus ad honorem suum, & ad communem utilitatem quàm diutissimè seruet incolumem, precor.

IN LIBROS EVERSIONIS SINGVLARIS CERTAMINIS, RERVM ATQVE VERBOrum locupletissimus INDEX.

ABstinentia & continentia an sint uirtutes 182 & sequentia 185
abstracta à materia à quonam considerentur disputatio 341. & sequentia
abstracta à materia non moueri, quomodo cognoscamus 381
abstracta an agant gratia alicuius 332
abstracta à nobis possunt cognosci 637
abstracta natura sunt 329. & sequentia
abstracta quomodo causa finali destituantur 331. & 332
abstracta quomodo subiectum sint in metaphysicis 342
abstracta uerè nihil extra se intelligunt 242
qui Abstulit per uim alteri aliquid, quamuis deprecetur ueniā nec tamen interim restituat res ablatas, ueniam non meretur 99
actio iusta & iniusta uel propriè uel impropriè sumitur 63
actiones quenam honorem mereantur 27
actionum libertas astruitur 424. & sequentia
acerbus quis dicatur 116
adminiculans alicui, quomodo eidem utile sit 161
Adminiculantia propriè dicta 161
adulter modo intemperans modo iniustus est 62
adulterium ex amore ad quam speciem ἀκρασίας referri debeat 99
adulterium quis committere potest & tamen non esse adulter 63
Aeneas Turnum supplicem iratus iniustè perimit 19. & 78
æquitas corrigit legem 66
æquiuoci diuisio qualis ab Aristotele sæpe fiat 7
æquum & iustum differunt 66
æquus uir quis 66
affectum mouere an & quando liceat 281
Alchimistica ars uera quidē, tamē inutilis 339
Alexandri opinio de secundo Metaphisicorum reijcitur 316. & sequentia
amare & amicum esse differūt 198
ἀμαρτία quid 187
amicitia uirtus ne sit an affectus 197. & sequentia
amicum esse & amare differunt 198
amissum iustè, non est amplius eius qui amisit 90
amor sui honesto metiendus est 10.
Anima an sit actus corporis, & quomodo 232
animis in homine duplex 665
anima utrum spermati insit 596. & sequentia
anima ab homine generatur 185
anima ex mixtione elementorum non posset fieri perfectissima 545
anima composita est, quia habet materiam & formā 611. & 245.
anima est in loco per accidens 255. & 544
anima quomodo corpori adsit 380
anima ē incerta corporis parte 255
anima quomodo nullā cum aliqua re similitudinem habeat 674
anima non patitur à passionibus corporis 532. & sequentia
anima sequitur corporis temperaturam 251. & à corpore patitur. ibidem. & 386. & sequentia
anima corporis merito quomodo moueri aut in loco esse queat 537. & 538
anima mouetur 255. 231. & 544
anima non mouetur 579. & 379
anima sensitiua ne an intellectiua prius homini adiungatur 567
anima sensitiua interna triplex 433
anima rationalis siue intellectiua. Vide intellectus & mens
anima intellectiua quando corpus ingrediatur 570
anima speculatiua quomodo à consultatiua et practica differat 439
anima rationalis principium est motus 328
anima rationalis non est natura 326
animæ consideratio ad philosophiam naturalem pertinet 326. & sequentia. item 373. & 379
animæ consideratio non est neutra 661. & sequentia
animæ definitio apud Aristotelem nō est uniuoca, sed æquiuoca 604.
animæ definitio apud Aristotelem cælestia corpora non comprehendit 654
animæ diuisio 433
animæ excellentia unde proueniat & cognoscatur 336
animi immortalitas duobus potissimum argumentis ex Aristotele nititur 229. & alij quoq; loci ex eodem referuntur 230. & sequentia. & folio 239
animi immortalitas ex quo cognoscatur 628
animi immortalitas impugnatur 249. & sequentia
animæ immortalitas cōtra Pomponatiū defenditur 618. & sequentia
animi libertas astruitur 424. & sequentia
animi libertas in qua parte sit 430. & sequentia
animæ partes 432. & quæ sit libertatis compos ibidem
animæ partes, materia & forma 611
animæ quædam partes sunt separabiles 604
animæ potentiæ quomodo distinguantur 585
animæ non cognoscentis siue irrationalis partes 437
animæ rationalis diuisio 434
animæ rationalis potestas 460
animæ substantiam in libris de Anima Aristotelis inquirit 615. & sequentia
animam intellectiuam cur semper à sensitiua separarit Aristoteles 231
animas duas esse in homine reipsa distinctas probatur 551
animal pluribus modis generari potest 339
animalia ex putredine non generari 503. & sequentia
ἀντίστροφος quid Aristoteli in Rhetoricis significet 142. & sequentia
ἀντίστροφος interdum contrarietatem, interdum similitudinem significat 146

Appetitus

Appetitus pars animi quomodo dicatur 437
Arbiter iudici præfertur 120
Arist. cur naturales tantum res & causas inquirat 520
Aristot. cur obscure scripserit 96
Aristoteles cur rationibus probabilibus sæpe utatur 328. & ubi illis utatur ibidem. & 332
Aristoteles etsi in quibusdam errasse uideatur iudicium tamen est suspendendum propter artificij ἀρετὴν 97
Aristoteles in rhetoricis etsi non exactè omnia, uerè tamen tradit 115
Aristoteles in problematibus probabiliter & ex communi hominum opinione ferè loquitur 568
Aristoteles ex animi sui sententia loquitur, quãdo eorum quæ dicit rationes subiungit 315
Aristoteles multa naturaliter asserit, quæ ipse non credit 677. & 681
Aristoteles nihil sine grauißima ratione dicit 97
Aristoteles non uerba, sed opiniones antiquorum reprehendit 97
Aristoteles nonnunquam ex uulgi opinione loquitur 115
Arist. probabiliter argumẽt. 481
Aristoteles prouidẽtiam Dei quomodo astruat 480
Aristot. quomodo intelligẽdus 97
Aristoteles rhetoricam perfectè tradidit 95
Aristoteles sententiam suam de Anima liberè protulit 248
Aristoteles sæpe abutitur nominibus & librorum inscriptionibus 156. & 157
Aristoteles sæpe tractat aliqua fusius in aliena facultate quàm in propria 351
Aristotelis authoritas cur tanti ab authore fiat 95
Aristotelis de cognitione diuina opinio 473. & 475
Aristotelis Ethicorum præstantia & utilitas 179
Aristotelis excellentia 95
Aristotelis in docendo candor 95
in Aristotelis libris multa sunt ab interpretibus addita 214
Aristotelis obscuritas quomodo euincenda 97
Aristoteli similes cur nulli nascantur 526
Aristotelis tertius de Anima non est medius inter naturalẽ & primam philosophiam 591
in Arist. explicãdo sæpe uis uerbis inferenda, ne ueritas labefactetur 148
Ars citharistica qualis sit uirtus 181. & sequentia
ars communiter sumitur 184
ars non potest idem quod natura præstare 137. quod poßit 139
ars sumitur dupliciter, tum pro habitu factiuo cũ ratione uera, tũ pro certa uia et modo docẽdi 151
artes mechanicæ sub Politica sunt 165
artes mechanicæ aliquam liberalium comitãtur & ex sensu ortum habent 141. & 142
artes operatiuæ quomodo acquirantur 183
artes quæ circa orationẽ uersantur logicæ dicuntur, & quæ sint 276
artium principia quomodo habeantur 201. & 202
artificiale in rhetorica dupliciter dicitur 279
Assuescere rebus, ut res uariæ sunt, ita non unius est generis 199
assuetudo & experientia differunt 200
Astrologia astruitur 395. & seq.
astrologia impugnatur 390
astrologia ex hominum authoritate conuellitur 528
astrologia interdũ prædicere potest de ijs quæ sunt ualde subiecta alterationibus cœli 418. & 419
astrologia naturali philosophiæ cõiuncta est, eiusq; utilitas, etiam sublata prædictione 416
astrologiæ diuinatricis assertio 396. & seq. illiusq; improbatio 400. & sequentia
astrologiam defendentes rationes euertuntur 423. & sequentia
Auerroes contra Pomponatium defenditur 637
auerrois expositio in 3. de Anima 4. improbatur 220. & sequentia
auerrois expositio in primũ cœli, textu primo, confutatur 289
auerrois interpretatio locorũ Aristot. de Metaphysici contemplatione reprehenditur 307. & 309 & sequentia
aues quæ prænoscũt tẽpestates 512
Auicenna cõtra Auerroem defenditur 338. & 340
Auicennæ opinio de ortu hominis è terra reprehenditur 504
Authoris aduersa ualetudo 166
Authoribus errores imputãdi non sunt, priusquã ultimam manum libris suis imposuerint 98
Bellum uniuersale non tam honoris quàm cupiditatis imperij causa à regibus suscipitur 28
belli finis est nõ uictoria simpliciter, sed fœlicitas 12. & 13
Bonum dupliciter 425
bonum duplex, aliud à prudente, aliud à stulto eligitur 104
bonũ quod omnia appetunt 484
boni definitio probabilis 484
bona quomodo ad diuersas pertineant scientias 352
bonus aliquis ex doctrina propriè fieri nequit 175
bonus unusquisq; primo aspectu cur existimetur 136
boni reddimur ex tribus 177
bonis omnibus præterquã uirtute, iniustè uti possumus 136
Bruta cur uniuersalia non intelligant 641
boues humana uoce loquuti 512

C

Cædes cur uerbis non uideantur placari posse 87
cædes uerbis placandæ sunt 87
cædib. aliquãdo ignoscendũ est 82
Caloris generatio 374. et sequẽtia
carnis mollities ingenij uigorem cur indicet 423
causæ ut causæ declarãtur in Metaphysicis 318
à causa prima pẽdent omnia 422
certamẽ singulare uide Monomachia
Cicero reprehenditur, qui uerbum ἀντίστροφος apud Arist. uertit, ex altera parte respondẽs 142. & seq. cũ argumẽtis aduersariorũ 144
coactè agere quid 55
cœleste corpus quomodo à Methaphysico consideretur 322
cœlestis motus utilitas 406
cœlestes orbes quomodo moueantur 383. & sequentia
cœlestia corpora nõ propter nos sunt ordinata 479
cœlum æternum quomodo dicatur principium motus habere 244
cœlum conducit ad omnes alterationes, non solum tamen 418
cœlum & natura quomodo à prima causa pendeant 422

 cœlum

à cœlo multarũ rerum causa est 521
cœlum nequit omnino mutare causas particulares 393
cœlum non efficit elementa 402
cœlum nulla alia habet instrumenta, præter lumen 411
cœlum prodigeorũ causa esse nequit 501. & sequentia
cœlum quomodo concurrat ad generationem & conseruationem omnium 405
cœlum quomodo generet tres primas qualitates, præter caliditatem 410. & sequentia
cœlum quomodo moueatur 517
cœlum quomodo sit causa generationis & corruptionis 416
cœlum quomodo sit in loco 538
cœli influentia tollitur 413
cœli instrumentũ, quo agit in hæc inferiora 405. & sequentia
cœli motũ inferiora omnia sequũtur 397. & sequentia
extra cœlum nihil 381
à cœlo quomodo omnia inferiora gubernentur 413
ex cœlo omnia habent uiuere & esse 417
Cognitio multarum rerum utrum arguat præstantiam 477
cognitionis principia 141
coitus quomodo impediatur 514
cometarum significatio 512
commune potest esse pars substantiæ 575
compositio duplex spiritualis & corporea 245
concedenda multa sunt propter prauitatem hominum 132
conceptus quomodo & quando animetur 596
concupiscentia quid 439
concupiscentia sit ne appetitus irrationalis 438
concupiscentia alia cum electione, alia sine 63
concupiscentia & ira cur non dicantur ab Arist. communes sensui & appetitui 441
cõstantia an sit uirtus moralis 185. & sequentia maximè 189
continentia quid 194
continentia & cõstantia quomodo differant 194
continentia & abstinentia an sint uirtutes 182. & sequentia 185
continẽtia & temperatia quomodo circa idem uersentur 192
contingentia an in rebus reperiatur 464
contingẽtia rerum quomodo cum Dei scientia stare poßit 477
contingentis diuisio ab Arist. assignata 70
contumelia despicientia & incommodatio differunt 69
contumelia duplex est 68
cõtumelia multas habet partes 74
contumelia ὀλιγωρίας species est 68
contumelia affectus, amittit honorem 114
contumelia. Vide iniuria
Cor cuius animæ sedes sit 543
corpus sensu eget 385
corporis bona nõ pendere à cœlo 420
corporis uitia interdum uolẽtibus nobis accidere 429
corpore motu quomodo omnia moueantur 537
Dæmones nunquam posuit Arist. 518. & sequentia
definitio dupliciter sumitur 270
definitio quomodo per sensum haberi poßit 212
definitio quomodo sit principium demõstratiõis 210. dupliciter 211
definitiones an suppositiones sint 207
descriptio quomodo explicet ipsum quid est 217
despicientia, cõtumelia & incommodatio differunt 69
despiciẽtia est species ὀλιγωρίας 67
detractio 102
Deus affectis iniuria & innocẽtibus fert opem 46. & 47
Deus causa est uniuersalis omniũ, & uim gerit causæ finalis 494. & 497
Deus naturalibus rationibus nequit cognosci 481
Deus producit res, nõ ut illas cognoscens, sed ut seipsum cognoscens 478
Deus quomodo ignorans dicatur 477
Deus quomodo omnia cognoscat 464. et sequentia maximè 472. & 498
Deus quomodo sit ens 299
Dei cognitio unde orta 486
Dei operatio 497
Dei potestas bifariam à nobis considerari potest 263
Dei prouidẽtia an naturalibus rationibus astrui queat 477
Deus inferiorũ curã gerere credi Arist. sed ratione naturali aliter demonstrat 677
Deum nihil extra se cognoscere 465. & sequentia
Deum cognoscere etiã ea quæ extra ipsum sunt 469
Dialectica & Rhetorica ad artem redigi possunt 150
dialectica & rhetorica nec artes, nec sciẽtiæ sunt, sed facultates inueniẽdi cõmunia probabilia 149
dialectica nõ subijcitur Politico 37
dialectica per accidens est utilis ad scientiam & ueritatem 164
dialectica quodnam adiumentum afferat 161. & 162
dialecticæ & rhetoricæ affinitas 37. & 142
dialecticæ utilitas, ut ad contraria poßit argumentari 163
distribuens plura sibi quàm alijs iniuria afficit ciuitatem 61
distribuens plura alijs quã sibi, seipsum non afficit iniuria 61
diuinitas non nisi æternis conuenit 602
docti homines cur interdum sint praui 617
doctrina cur experientia & tempore indigeat 170
doctrina quomodo faciat ad felicitatem 178
dolor & uoluptas causæ sunt prauitatis 617
in dubijs rebus paruis apparentijs fidem habere oportet 163
duellum. Vide Monomachia
duellum inter duos propriè, inter plures impropriè 26
duelli etymon 3
εὐφυΐα, ingenium 443
Electio quid 439.
electio & iudicium quomodo differant 442
electio spontanea est, non tamen libera 458
elementa à cœlo nõ sunt facta 402
elemẽta esse ꝑpetua 403. & 404
elementa naturaliter habent qualitates contrarias 403
elementa quomodo à natura angeantur 404
elemẽta quomodo dicãtur ab Aristot. generari ex materia 404
eligere & opinari differunt 458
elocutio & actio an pertineant propriè ad rhetoricam 278. & 284
elocutio & actio ad Histrionicam propriè

propriè pertinet 284. et sequētia
elocutionis præcepta cur ab Arist. tradantur 181
ens non est uniuocum neque uere genus 298
Ens quomodo dicatur compositum 299.
Ens quomodo habeat causas 299
Entis diuisio 268
Entia omnia an ab una aliqua scientia considerari poßint 271. & sequentia
Entia omnia quomodo sub eandē scientiam cadant 269
Enthymema & syllogismus ex ijsdem fiunt 154
Erroribus inuitis non uenia tantum danda, sed etiam miserēdum est 81
Esse aliquid an sola prima philosophia probet 671
Ethica est politica 357.
Ethica problemata dicuntur generaliter ea quæ diriguntur ad opus 157
Ethici libri cur sint scripti 174
Ethicorum librorū inscriptio 357
Ethicorum librorum utilitas & præstantia 179
Experientia & assuetudo differūt 200
Experientiæ nō debent repugnare philosophi 527
Extrema dicūtur prima principia 561

F

Facta uerbis deleri possunt 115. & 116
Facultas communis quæ 160
Fama bona non nisi ex uirtute 109
Famam lædens, lædit honorē 109
Felicitas summum est naturæ bonum 76
Felicitas est operatio, non habitus 687
Felicitas non oritur à cœlo 392
Felicitatis definitio examinatur 681. & sequentia
Fidem facere dupliciter dicitur 280
Filius an honestè contra patrē pugnare poßit 5
Filius quantum & quousque sit patri obligatus 6
Filius nō nisi honesti causa potest patrem abdicare 7
Finalis causa quomodo abstractis detrahat 332
propter Finem multa aguntur naturaliter, quæ tamen finem non cognoscunt 242
Fœminæ quomodo monstrum sit & non sit monstrum 409
fœminæ generatiò est præter naturam 409
Fœminæ debiliores uiris, ut se cautius custodiant 118
Fœtus in utero quando animetur 196. & sequentia
forma dicitur principium materiæ 611
forma omnes indiget corpore 611
forma nō semper nobilior est omni materia 675
formæ corporum inferiorum substātiales an in uirtute cœlestium corporum contineantur 406
fortitudinis finis honestas 2. & 3
fortunæ bona non pendent à cœlo 420
Furtum est cum electione 62. non omne tamen 63
furtum ex neceßitate ad quā speciē ἀνδραγαθίας referri debeat 99
furtum propriè & impropriè sumitur 63
Gallorū reges scrofulas curāt 509
generationis causæ cœlestes 374
geomantiæ uanitas 389
gladiatorū certamina improbantur 19
gloria & honor differunt 41
gloria etiam absq; uirtute esse potest 43
gloria etiam à prauis deferri potest 44
gloriæ definitio & natura 41
gratiarū tēplum ad bonū tantum, non etiam ad malum reddendum cur sit positum 121
Habitus actiui & factiui in quo conueniant 184
habitus actiui omnes sunt uirtutes intellectiuæ 183
habitus inter se sunt distincti 436
habitus mentis duplices 155
habitus practici causas etiam necessarias considerant 416
habitus qui uirtutes sunt propriè 195
habitus uitiosi aliqui non afferunt opprobrium 195
Homero plura in Achille irato licēt, quā Virgilio in pio Aenea 19
homo cur peccare poßit 65
homo diuersis principijs singulare & uniuersale percipit 557
homo duas habet formas substantiales siue animas 551
homo ex putredine oriri nequit 503. & sequentia
homo finis omniū 494. & 497
homo habet duas formas 566
homo non generat intellectum sed animam. 385
homo omnium creaturarum nobilissimus 494
homo quatenus sit homo 547
hominis definitio examinatur 571. & sequentia
in hominis definitione uera differentia 628
hominem duas habere formas non est absurdum 570
homines an spōte malū faciāt 487
homines facile decipiuntur 491
homines ijdem numero reuerti nequeunt 527
homines in belluas mutati 515
homines irrationales unde 625
homines quāuis ex quatuor qualitatibus componantur, nō tamen omnino sequuntur cœli alterationes 419
hominum cædes non nisi honesti causa permittitur 12
honestas fortitudinis finis 2
honestas utilitati præferenda 10
honestum à natura est 5
honestū & honor quatenus conuertantur 9
honestum patriæ & parentibus præferendum 8
honesti causa pugnandum esse 4
honesti finis non est honor 9
honor ablatus non potest restitui per id, ut quis se totum offensi potestati committat 89
honor conseruat naturam humanam 84
honor de quo in monomachia pugnatur, quis sit 49
honor & gloria differunt 41
honor & honestū quomodo conuertantur 9
honor & laus differunt 40. & 41
honor humanæ fœlicitatis uinculum 87
honor ijs actionibus quæ ab electione proueniunt conuenit 40
honor non est finis honesti, sed comes 9
honor non nisi cum uirtute esse potest 8
honor plurima bona cōplectitur 8
honor omnia bona externa superat 87
honor q̄d ab hominib. requirat 90

bonor quo-

honor quomodo acquiratur 27
honor per uindictã acquiritur 120
honor quando ex uulnere amittatur 90. & 91
honor uirtutis præmium 26. et 40
honoris definitio bona 40
honoris definitio praua 39
honore carens, bellua est 4
honores sæpe indignis conferuntur 42
Horatius ex Aristotelis Poetica artem suam conscripsit 96
ἰδέα 68
Ideæ non sunt idem in substantia, quod Deus 468
ignes sub Luna specie idem est, non numero 56
ignis motus sub luna est uiolentus 56
ignorans agens spõte & per ignorationem num aliquando sit dignus uenia 54
ignorans quomodo inuitè non per ignorationem agere possit 54
ignorantem & per ignorationem agere differunt 450. & 451
ignorãtes qui praua agunt, sint ne puniendi 462
ignoratio causa est appetentiæ, non tamen libertatem tollit 450
ignoratio rei uniuersalis & singularis 51
ignoratio & ignorantia differunt 52
per ignorationem agere dupliciter sumitur 5. & 52
per ignorationem uniuersalem agens, spõte ne an inuitus agat, & an uenia sit dignus 52
ignoscere supplici naturale est, nõ ignoscere, ferinum 78
non ignoscere aliquãdo humanum est, non tamen Christianum 80
Impaßibile Aristoteli est incorruptibile 228
Impoßibilitas sensus & intellectus differt 667. (67
incommodatio est species ὀλιγωρίας
incommodatio dispicientia & contumelia differunt 69
incontinentia quid 194
incontinẽtia cõtra Socratẽ ex Aristot. defenditur 451. & sequẽtia
incontinens facit quod non putat esse faciendũ, nõ tamẽ facit contra iudicium intellectus 459
incontinens seipsum sponte lædit, nõ tamen sponte seipsum iniuria afficit 59
indiuiduorum eiusdem speciei multiplicatio cur à natura sit instituta 256. & 257
ingenium & electio quomodo differant 442
iniuria ad philosophum ethicum pertinet 34
iniuria est ἀδικία 72
iniuria legibus prior est 35
iniuria iuuenum & senum 73
iniuria omnis est cum electione 57
iniuria omnis est cũ detrimẽto 57
iniuria omnis honore tolli potest 85
iniuria quæ nullo alio pacto componi potest, per monomachiam dirigitur 98
iniuria semper est malum 59
iniuriæ species falsæ 101
iniuriæ per insidias an similis uindicta competat 100
iniuriã comitatur contẽptus 67
iniuriam inferens lucratur honorem alterius 106
ad Iniuriam requisitæ conditiones 74
iniuria affectus magis lætatur quàm afficiens, quia magis lucratur 106
iniuria affectus plus gloriæ & honesti cõsequitur quã afficiẽs 106
iniuria affectus, quamuis plus lucretur quàm afficiens, cur irasci debeat & uindictam sumere 107
iniuria affectus quomodo amittat & acquirat honorem 107
iniuria afficere est contra leges agere 34
iniuria afficere propriè et impropriè sumitur 63
iniuria affici & sponte lædi differunt 59
iniuria afficere quàm affici peius est 103
qui iniuria affici quã afficere mauult, sibijpsi nõ facit iniuriã 105
iniuria affici idem est quod negligi 72
iniuria affici minus malum per se est quàm afficere, per accidens uero maius esse potest 104
iniuria afficiens interdum non est iniustus 61
iniuria interdũ nõ afficitur aliquis quamuis iniusta patiatur 59
iniuria nemo seipsum potest afficere 59. & 60
iniuria nemo uolens afficitur 57
iniuriæ illatæ à potentiore quibus uerbis satis fiat 90
iniuriæ etiam ueræ uerbis dissolui possunt 84
iniuriæ non ueræ uerbis dissolui possunt 83
iniuriæ non ueræ semper est ignoscendum 81
iniuriæ ueræ quando non sit danda uenia 80
iniuriæ quædam à magistratu tolli nequeunt: in quibus ad duellum prouocare licet 114
iniuriæ quædam per amicos & propinquos uindicari poßũt 99
iniuriæ quando sint uindicãdæ, & quando non, atq; in uniuersum quomodo sint tollendæ 92
iniuriarum diuisio 92
iniurijs morte non debet satisfieri 85
qui iniurijs nõ ueris ignoscere nolunt, ex hominũ societate sunt tollendi 85
pro iniurijs occultis certandum est 126
iniurijs satis facere, totũ se in potestatẽ offensi tradẽdo, iniustũ est et humanæ societati pniciosũ 88
inniurias quãdo persequi aut remittere oporteat 76
iniurias ulcisci oculte non est ulcisci 79
inniurias ueras uerbis potius quã ut alterius potestati se quis cõmittat, tolli posse 88. & sequentia
iniuriari quid 50
Iniusta pati aliquis sponte potest; nec tamen idem sponte iniuria afficitur 59
iniusta pati & iniuria affici differunt 59
insectorum nonnulla coire 334
insidiæ prudentia carent 27
insidiæ uiro forti nõ cõueniũt 100
insidians agit ignorans, at non per ignorationem 459
insidiatores ignorãtes agunt, non tamen per ignorationem 65
intellecta non sunt æterna 547
intellectio quomodo fiat 612. 625
intellectionis uarij modi, ut etiam intelligentiæ uariæ 242
intellectus. uide anima intellectiua
intellectus & mens idem 602
intellectus uarijs modis sumitur 564
intellectus ab alijs animæ partibus separatur 238
intellectus abstracta intelligere potest

potest 617. et 638
intellectus abstractus à materialib. rebus perficitur 541
intellectus à corpore separatus est, et non separatus 369. et 544
intellectus an unus sit numero, an numeratus ad numerationem singulorũ hominũ 546. & sequẽt.
intellectus agẽs à possibili re & ratione diversus est: eo tamen possibilis indiget 246
intellectus agens est à materia separabilis 240
intellectus agens & passibilis simul sunt tempore 266
intellectus agens imaginarius impugnatur 613
intellectus agens lumini et artificij assimilatur 612
intellectus agẽs non cognoscit possibilem 245
intellectus agens non recipit et intelligit omnia 609
intellectus agens pars est animæ rationalis 611
intellectus agens quis 237. & seq.
intellectus agens quomodo sese habeat ad possibilem 612
intellectus agens quomodo dicatur facere intellectionem 612
intellectus cum mortalibus cur versetur 641
intellectus cur egeat phãtasia 634. & sequentia
intellectus est cũ phantasmate 620
intellectus est impassibilis & incorruptibilis 228
intellectus est in corde primo 256
intellectus est materialis, & nõ materialis 669. & sequentia
intellectus est perfectior quàm materia cœli 676
intellectus est principiũ motus 328
intellectus est substantia singularũ, quãuis unus sit in numero omnib. hominib. non tamen similiter 575
intellectus est unicus 622
intellectus & sensus re & ratione differunt 605. & 606. & 630
intellectus extrinsecus adueniẽs nõ movetur 573
ingeniũ idẽ est quod indiciũ 442
intellectus idẽ numero contradictoria simul nõ intelligit 576
intellectus immaterialis est, quãuis à formis materialibus perficiatur 541
intellectus indiget efficiente, quod faciat ipsum recipere formas & quodnam illud sit 237
intellectus medius est inter corruptibilia & incorruptibilia 640
intellectus moto corpore non movetur 537
intellectus multa precipere nequit 381
intellectus nequit retinere species 639
intellectus nihil nisi extra se intelligit 669
intellectus non corrumpitur 580
intellectus non educitur ex potentia materiæ 371. (567
intellectus nõ est accidens hominis
intellectus non est in corde 545
intellectus non est materialis 565
intellectus nõ est mixtus cum corpore 227
intellectus nõ est mixtus cũ speciebus, sed susceptiuus specierũ 226
intellectus nisi esset immortalis, nõ egeremus intellectu agente 236
intellectus non est numeratus 647
intellectus non est sine phantasia 369
intellectus non generatur ab hominem 385
intellectus indiget corpore tanquã subiecto & obiecto 631
intellectus non interit dissoluta magnitudine 372
intellectus nõ indiget organo 231
intellectus non movetur 231
intellectus non patitur à passionibus corporis 532. & 608
intellectus non potest esse sine sensitiuo, & tamen separatur à sensitiuo 605
intellectus non potest singularia intelligere 552. & sequentia
intellectus non recipit indiuisibilis id quid intelligit 751
intellectus non semper intelligit idem 547
intellectus non sequitur ætatem hominis 565. 566. 8. & sequẽtia
intellectus noster à cœlo pendet 399. & 521
intellectus noster cur universalia intelligat 642
intellectus noster lunæ comparatur 636
intellectus noster nullã habet cognitionem à natura 500
intellectus nullam habet operationem dependentẽ à corpore 619
intellectus nunquam simpliciter separatur à corpore, sed ab hoc, vel ab illo 631
intellectus per se in corpus accedit 649.
intellectus per se nec laceratur nec læditur 543
intellectus phantasiam pro memoria habet 640
intellectus passibilis est phantasia 266
intellectus possibilis æternus est, & tamẽ indiget intellectu agente 539
intellectus possibilis à materia est separabilis 240
intellectus possibilis cum materia prima comparatio 658
intellectus possibilis est etiam speculatiuus 585
intellectus possibilis est immortalis & notior agente 655. & seq.
intellectus possibilis non corrũpitur 234
intellectus possibilis non est mixtus corpori 643
intellectus possibilis quomodo dicatur immixtus ab Arist. 60
intellectus possibilis quomodo semper intelligat 266
intellectus possibilis non est ignobilior omnibus formis 5. 675
intellectus practicis principium est & finis rerum agibilium 566
intellectus quamuis temperamentum ex sanguine habet, æternus tamen est 542
intellectus quando deficere incipiat 666
iniuriæ, quas privati condonant, à magistratu non semper remittendæ sunt 99
intellectus quomodo ab intelligibili patiatur 235
intellectus quomodo dicatur immixtus ab Arist. 220. et sequẽtia maximè 224
intellectus quomodo pendeat à suo organo 619. & 629
intellectus quomodo à corpore pendeat, subiectiuè an obiectiuè 632
intellectus quomodo à corpore separetur 620. & seq. 644. 652
intellectus quomodo à corpore separetur: contra Simonem Porteum 584. & sequentia
intellectus quomodo non habeat organum 633
intellectus quomodo recipiat species 548

intellectus quomodo sit impaßibilis 223
intellectus quomodo sit in quantitate 651. & 652
intellectus quomodo utraq; extrema apprehendere dicatur 563
intellectus recipit omnia, id est, uera simul & falsa 224
intellectus semper intelligit 655. & 656
intellectus separatur à sensu 623
intellectus si generabilis esset & corruptibilis, non esset tantæ perfectionis 544
intellectus simplex est 235
intellectus sine phantasmate intelligere nequit 549
intellectus quomodo fiat singula. 550
intellectus speculatur phantasmata 635. & 639
intellectus uiget & deficit ratione corporis 667
intellectus ut intellectus est actus corporis organici 644. & seq.
intellectus ut intellectus non est abstractus à materia 634
intellectus agentis æternitas quomodo astruatur 587
intellectus agentis effectus 240
intellectus agentis natura ex poßibili demonstrat 655. & seq. 659
intellectus cognitio semper est eodem modo, & ex toto subijcitur tempori 636
intellectus differentiæ 239
intellectus & sensus impaßibilitas differunt 234
intellectus intellectio differt ab intellectione intelligentiarum 619 & 630
intellectus materia æterna est 544
intellectus substantia ab Aristotele in.3. de anima inquiritur 616
intellectus substantia ex ipso intelligere cognoscitur 633. 653
intellectus unitas astruitur 641
intellectus unitatem ratione naturali Aristot. probauit, multiplicationem tamen credidit 677
probatur quibusdam argumẽtis
intellectus uocabulo sæpe phãtasia comprehenditur 564
intellectum agentem dari Phisicus probat 672. & 673
intellectum esse immortalem 567. & sequentia
intellectum intelligere singularia probatur 559. nõ intelligere 560
intellectum non esse unum numero in omnibus hominibus 258
intellectum nulla pars corporis continet 584
intellectũ unum esse astruitur 265. & sequentia
intelligens & intellectum in abstractis à materia idem sunt 243
intelligentẽ oportet speculari phantasmata 635. & 639
intelligẽtia nulla absq; corpore 632
intelligentiam esse naturam probatur 330 & sequentia
intelligẽtiæ dãt esse orbibus, orbes tamen suos & motus non intelligunt 242
intelligentiæ inferiores non poßũt intelligere superiores 241. et seq.
intelligentiæ inferiores quomodo imitentur supremam 243
intelligentiæ nihil extra se intelligunt 668
intelligentiæ non mouentur 381 & sequentia
intelligentiæ non sunt propter nostram cognitionem 638
intelligentiæ non sunt eiusdem rationis in specie 540
intelligentiæ quatenus intelligẽtiæ, sunt animæ 631
intelligentiæ quomodo intelligant 629
intelligere & sentire differunt 233
intelligere est pati 223
intemperans non semper est iniustus 61
intemperantes duplices sunt 61
intẽperantia dupliciter sumitur 62
intemperantia est sine electione, interdum cum electione 62
inuentio artium 522. & sequentia
inuentio doctrinam præsupponit, et est quodammodo doctrina 180
inuenire difficilius est quam discere 171
inuitum quid 50
inuitum quomodo latius pateat eo quod est per ignorationem agere 51
inuita omnia sint ne uenia digna 52. et 53
Ioannis Baptistæ Poßeuini audacia 123
Ioannis Pici mirandulani de generatione qualitatum elementarium in mundo inferiori, opinio improbatur 406. & sequentia
ira quid 45
ira quomodo naturaliter aliquãdo remittatur 77
ira sit ne semper absque electione 54
iræ causa est neglectus 70
iratus per accidens tantum iniuria afficit 65
iratus si aliquem interficiat, quando sit uenia dignus 54
irati interdum non sunt iniusti 61
ad Iudicem ire non est ulcisci iniurias 114. et 116
ad iudicem quando sit eundum in rebus dubijs 119
ad iudicem qui proficiscitur, se uictum esse declarat 120
iudicium et electio quomodo differant 442
iusiurando quando sit locus 20
iusticiæ potior habẽda ratio quàm parentum aut patriæ 4
iustum et æquum differunt 66
iustum dupliciter dicitur. 66
iustum legale non ubique idem 137
iustum naturale ubique idem 137
iusta quis pati interdum ab iniusto potest 59

K

aaula quid 188
aaula dupliciter sumitur 195

L

Læsio à maiore aut occulta ni illata sit ne iniuria, et quomodo reconcilietur 100
læsus à maiori uel occulte, quomodo honorem amittat uel non amittat 108
lætitia maxima est bona conscientia 107
lex quomodo iusta dicatur 34
leges iustæ sunt per accidens 66.
leges non omnia comprehendunt 44
leges per accidẽs tãtum sunt necessariæ 36
leges per se sunt faciles, culpa hominum redduntur difficiliores 65
leges quomodo seruiant politicæ 165
leges sunt propter uirtutes, non e contra 66
legislatores ethnicos esse philosophos oportet 36

legistæ nõ semper consulunt bonori priuatorum, sed magis utilitatum 113
liberales quamuis plura alijs quàm sibi ipsis tribuant, non tamen se ipsos iniuria afficiunt 61
libertas ab ignoratione ueri boni non tollitur 450
libertas humanarum actionum astruitur 424. & sequentia. in qua parte animæ posita sit 432. & sequentia
libertas nostra in intellectu tota consistit 444. & sequentia
libertas nostra quomodo cum scientia Dei stare posit 476
libertatem in uoluntate esse astruentia argumenta 447. et sequentia tolluntur 457. & sequentia
libellos famosos emittẽs non timet (109
libri huius scopus 693
libri, de honore, contra authoris uoluntatem euulgati 123
librorum inscriptio à uarijs accidentibus sumi potest 356
logica cur inuenta 159
logica facultas quæ uulgo appellatur, diuersa est à rationibus quas Aristoteles appellat logicas 160
logica non est contemplatiua 108
logica quomodo dicatur esse habitus factiuus & ars 158
logica quomodo dicatur inuenta esse alterius gratia 157. 158
logicæ proprius finis 159
logicæ subiectũ quomodo sit oratio simpliciter 286. & 287
logicæ subijciũtur omnes artes quæ circa orationem uersantur 176
logicæ dici posũt omnes artes quæ circa orationem uersantur 176
logicæ rationes ab Aristot. appellantur communes 160
logicas uocat Aristot. omnes scientias præter mathematicas 163
logica problemata adminiculantia sunt 158. & 159
loqui nemo potest ea lingua quam non didicit 507. & sequentia
Luna calefacit 376
luna in coitu quomodo dicatur frigefacere 408
Magica uerba, eorumq́; effectus 516
Magicæ artes 516
Magistratus interdum condonare debet iniurias 118
Magistratus nõ potest in omnibus æquitatem exigere 119
Magnanimi est ulcisci, neć irẽ ad iudicem 116
magnanimitas & magnificentia uirtutes sunt non principes, & quomodo ex illis laudemur 197
magnetis uis 516
malus omnis an sit ignorans 46
Marsi à uenenis sunt tuti 509
materia continua est 555
materia dupliciter sumitur, ut materia est & ut potentia est 300. & 555
materia quomodo à metaphysicò inuestigetur 306
materia prima est separabilis et nõ separabilis à forma 369
materia prima per signũ naturale demonstrari nequit 312
materia ut materia declaratur in metaphysicis 313
mathematica à metaphysica differt 366
mathematica an sit pars philosophiæ 364
mathematica quomodo principia suà non querat, sed supponat 215
mathematica principia inductione fiant an experientia 168. & seq.
mathematicæ scientiæ experientia egent & tempore 169
mathematicæ quomodo dicantur faciles & difficiles 170
mathematicarum appellatione uaria conprehendit Aristot. 157
Melancholici ingeniosi 675
mendacium maius est malum insidijs 28
mens. uide intellectus
mens & intellectus idem 602
mens cur dicatur intellectus 615
mens extrinsecus accedit & immortalis est 599. et sequẽtia. & 648
mens quando accedat & quomodo 597. & 599
mens diuina est 602
mens quomodò dicatur tardior fieri 650
Mens non sequitur temperamentũ corporis 423
mens sub definitione animæ apud Aristot. continetur 604. et seq.
mentis habituũ diuisio 155. & 164
mentiri est insidiari 28
metaphysica à mathematicis distinguitur 366. à physicis 323
metaphysica contemplatur materiã in potentia, & formam generabilẽ & ex ijsdem composita 325
metaphysica potest dici physica 353. & 555
metaphysica quas res consideret 121
metaphysicà quomodò inquirat causas entis 198. & sequentia
metaphisica sequitur libros physicorum, præcedit philosophiam naturalem 355
metaphysicæ etymon 353
metaphysicæ demonstrationes non sunt naturales 319
metaphysicæ & physicæ considerationis quæ 294
metaphisica principia notiora sunt mathematicis 219
metaphysica principia quomodo cõmunia, atque etiam naturalia principia euadant et dicãtur 358
metaphysicorum liber secundus ab Alexãdro immeritò reijcitur 316
metaphysicus an omnia entia contempletur 175. & sequentia
metaphysicus quomodo abstracta consideret 342
metaphysicus quomodo principia sua probare posit 559
Miracula ex Aristot. tollũtur 493
Monomachia æquitati non scriptæ non aduersatur 44
monomachia astruitur 127. 130. 133
monomachia à legibus scriptis non prohibetur 43
monomachia ex iniuria, quam magistratus cõponere nequit 98
monomachia honesti tantum causa uel primò uel secũdariò suscipi 32
monomachia honesta etiam contra patriã & patrem interdũ suscipi potest 5
monomachia ita admitti debet, ut etiam tormenta & quæstiones 131
monomachia idonea est probatio innocentiæ & ueritatis 46
monomachia ijs iniurijs debetur, quæ à legibus & magistratu tolli nequeunt 114
monomachia imparibus armis reprehenditur 139
monomachia impugnatur 689. & sequentia
monomachia innocẽtiæ et ueritatis testãdæ causa cõceditur 20. et 26
monomachia insidijs præferẽda 111
monomachia interdum iusta sicut & bellum iustum 110
monomachia interdum utilis est rei publicicæ 17
monomachia inter duos reges à Martino pontifice permissa 114
monomachia inter eos tantum;

qui digni sunt honore, concedi debet. 45
monomachia Italorũ certa fit lege 20
monomachia naturali lumine conceditur, diuino reprobatur 689
monomachia non in omnibus cum iudicio forensi conuenit 114
monomachia non nisi diuina autoritate euerti potest 1
monomachia per semala, interdum tamen concedenda 16
monomachia permittitur ab Aristotele 132
monomachia propter iram est beluina 12
monomachia propter prauitatem hominum interdũ cõcedenda 118
monomachia quamuis non in omnibus iniurijs locum habeat, non tamen in uniuersum tollenda 131
monomachia quibus iniurijs ulciscendis competat 80
monomachia ratione non consuetudine nititur 44
monomachia quomodo uoluntaria 22 & 23
monomachia roboris ostentandi, aut iræ causa, reprehenditur 19
monomachia uerbis dissolui potest, si alter se minorẽ fateatur 86
monomachia ueteribus quoque in usu fuit 22
monomachia tranquillitatis communis causa permittenda 132
monomachiæ an unum sit genus 1. & sequentia
monomachiæ disputatio non pertinet ad iurecousultos 49
monomachiæ disputationem ad Ethicum philosophum pertinere 31. & sequentia
monomachiæ etymon 20. & 21
monomachiæ inepta definitio 32
monomachiæ iudices, Deus & ueritas 136. & 47
monomachiæ leges quomodo certæ & incertæ 58
monomachiæ unicus finis honor causa honesti 11
monomachiæ nõ sunt plures fines neque genera 11. & 17
ad monomachiam ineptus, æquo animo iniuriam ferens, honore dignus est. 98. & 99
ad Monomachiam circunstantiæ externæ conferunt 50
monomachiam quamuis nouum inuentum esse permittendam 22
monomachiã euertentia argumenta confutatur 135
in Monomahia cur iniusti ut plurimum succumbant 47
in Monomachia cur interdũ iustos occumbat 48
in Monomachia non idem semper est prouocator & actor 156
in Monomachia prouocatio fit ad iudicium Dei 119
in Monomachia reo datur armorũ electio, actori autem locus 136
in Monomachia Deus iusto auxiliatur 47.
in Monomachia requiritur æqualitas 90
in Monomachia semel uictus, potest iterum prouocare, alia tamen de causa 113
monomachiæ honesti causa suscipi debent 4. & 5
monomachiæ legitimæ 12
monomachiæ non alium habent finem quàm honestum. 3
mores dicẽtis an per se fidem faciãt 281. & 283
mores dupliciter sumuntur, & qui sint à cœlo 421
mors quomodo finis sit 543. & 678
mortui ad uitam reuocari naturaliter nequeunt 510. & sequentia
mortui quomodo cognoscãt uel nõ cognoscant 79
mortuis an aliquid accidat bonum uel malum 678. & 679
motus ad rei naturalis essẽtiam nil confert 324
motus non ad solum philosophum naturalem pertinet 315
de Motu liber, pertinet ad Metaphysicum 322
μοιχεία quid 188
Mulierem lædere nec uirile nec honestum 93
mundus etsi non sit factus, ita tamẽ se habet ac si factus esset 479
mundi æternitas non est problema neutrum 662
musica quomodo dicatur ars ab Aristotele 184

N

Natura ad Metaphysicum pertinet 316
natura & cœlũ quomodo à prima causa pendeant 422
natura quę nam sit, quæ nobis dat aptitudinem ad uirtutes 173
natura quomodo nil prius nec posterius facere dicatur nisi usu exigente 569 (479
natura uniuersalis mundi opifex
naturæ consideratio duplex 263
naturæ plus debemus quàm patriæ aut patri 5
inter Naturale et præter naturam non datur medium 584
naturales res per motũ definiri nequeunt 324
Neglectus idem est quod ὀλιγωρία 70
neglectus actiuus & passiuus 71.
Est præterea tertium genus ibid.
negligere uidetur esse iniuria afficere 71
negligi idem est quod iniuria affici 72
Nomen idem diuersa in diuersis locis significare potest 146

O

Obliuione negans depositum, non est iniustus 65
Officij prætermißio ab honore excidit 83
ὀλιγωρία quid 67. eiusq; species ibid.
ὀλιγωρία omnis est iniuria 72
Opinari et eligere differũt 458
opinio et persuasio idem sunt 154
opinio ois certitudo 162
opiniones eædem an iterentur 521. et sequentia
opiniones uulgatæ non uerè, sed probabiliter tãtum demonstrant 482. et sequentia
Oracula an à cœlo 488. et 489
oracula improbantur 517
oratio enunciatiua etiam ad Rhetoricam pertinet 286
oratio imperatiua et optatiua ad Histrionicã pertinent 285. et 286
oratio in genere Logicæ est materia subiecta 288
orationis diuisio 274
orationes omnes ab una eademq; arte an cõsiderantur 275. et sequent.
orationes omnes in genere ad Metaphysicum pertinent 275
orationes in specie suis proprijs explicantur artibus 276
Ostentorum uanitas 513

P

Parentes quomodo et quando eosdẽ honores cum dijs mereãtur 7
par pari quomodo reddẽdũ sit 116
par pari reddere cõseruat ciuitates 117.

par pari reddendum, quando bone ste potest 100
paßiones naturales & non natura turales que 53
pater quauis de causa filium abdicare potest 7
pater quando interfici & non interfici poßit 7
patris authoritas erga filium 7
pati dupliciter 235.223
Pauli tertij pontificis studium ulciscendi 124
pax inter eos qui de iniuria disceptant, quomodo & quibus conditionibus componi debeat. 75
Peccata omnia ab ignorātibus non per ignorationē cōmittūntur 95
peccata quenā sint uenia digna 75
peccata quomodo sint uoluntaria 462.& 463
perfectum ab imperfectiori perfici potest 542
persuasio & opinio idem sunt 154
persuasionum tria genera 278. & 279
Phantasia cur animæ rationali sit coniuncta 567
phantasia dicitur intellectus paßibilis 266.et 267
phantasia duplex 433
phantasia hominem à specie brutorum differri facit 567.et 369
phantasia interdum uocatur intellectus 564
pharmaca electiuè trahentis humores quomodo agant 4·2
Pharmacorum uirtus non sequitur temperamentum hominis 515
Philoponi interpretatio reprehenditur 266
philosophia cum theologia non est commiscenda 261. & sequentia
philosophia non est reijcienda 264
philosophia scientia est generalis omnia complectens 272
philosophia triplex 273
philosophia practica ex contemplatiua oritur 140 (sica
philosophia prima. uide Metaphy
philosophiæ diuisio 140
philosophiæ tot partes quot substantiæ 363
philosophiæ theoricæ subiectū 288
philosophia naturalis duplex 365
philosophia naturalis à cœlo incipit 289
philosophia naturalis cur dicatur physica 556
philosophia naturalis ex fine est cōtemplatiua 436.& sequentia
philosophia naturalis quid consideret, autoritate Arist. 506
philosophia naturalis substantias abstractas non cōtemplatur 306. & sequentia 311
philosophiæ naturalis subiectū cur semper per motum Arist. descripserit 343
philosophiæ naturalis subiectū per motum describitur 373
philosophus naturalis de intellectu agente agit 592
philosophus naturalis etiam simpliciter abstracta à materia et animam intellectiuam considerat 325.& sequentia
philosophus naturalis quid & quatenus consideret 345
philosophi experientiæ non debēt repugnare 527
philosophi opera dei uia ordinaria facta considerant 263
physicæ & metaphysicæ considerationes que 294
physicus supponit ipsum si est, quid est inquirit 223
physicorum liber est pars metaphysicæ 291.& 545. contrariæ rationes tolluntur 546
physicorum librum non esse partē Metaphysices 301.& 302. confutatio argumentorū in sequentia
physicorum librorum Arist. subiectum 289.290.& sequent.
physicorum libros nō esse partem naturalis phylosophiæ 502 et seq.
physicorum procemium excusatur 547.& 348.
physionomia astruitur 386.et 388. & 531.
Pisces prænoscunt tempestates 512
Platonis reminiscētia impugnatur 219. & sequentia (79
Pœna duplex, animi & corporis
pœnæ & uindictæ differentia 45. 79. 115
pœna maxima est, fateri ore suos errores 79
Poëtæ deorū sunt interpretes 500
poëtarū furor unde 499. & seq.
politica que 557
politica quas facultates cōprehendat 164.& 165
politica quomodo sit honoratißima, non etiam uilißima 165
politica utitur artibus mechanicis 165 (legalis 265
politicæ cur non subiecta dicatur
politicæ fines diuersi 63
politicæ principia duobus modis considerantur 201
politicæ principia experiētia ne an assuefactione habeantur 208
politicorum librorū inscriptio 337
Pomponatius autoris nostri præceptor 618
Pomponatij crudelitas 499
Pomponatij de prodigijs & miraculis opinio 494
Petri Pōponatij opinio de mortalitate animæ impugnatur 618. & sequentia (498
Pōponatij suppositiones euertūtur
Pomponatij liber de incantationibus cōfutatur 495. & sequentia
pontifices ulcisci posse 124
potentia ordinata & absoluta 263. & 264
potestas duplex 459
potestas rationalis animæ 459
potestati alterius cur se quis totum committat 89
potestati alterius se totū cōmittēs, plurimum eius uirtuti fidit 88
potestati alterius se totū committere, inhonestum est 88
potestati cuius se totum quis dedit, ei non licet illum lædere 89
Prauitas sitne intellectus an electionis 463
principem non licet interficere 133
principij syllogistici diuisio 211
principia cognoscēdi et essendi 216
principia cognoscendi nō possunt demonstrari, sed confirmari possunt 216
principia cognitionum à sensu oriuntur, uario tamen modo 168
principia duobus modis cōsiderantur 201
principia intellectus practici 565
principia metaphysica à solo metaphysico considerantur 304
principia metaphysica notiora sunt mathematicis 219
contra principia negantes quomodo & quando artifex disputare queat 559
principia prima dicuntur extrema termini primi 563
principia propria difficillima sunt intellectu 161.162
principia, quæ ab artib. quærūtur, quænam sint 215
principiorum cōmunium usus 162
probabile & persuasib. idē sunt 152
problemata adminiculantia 155.158

problemata adminiculantia quomodo ſint utilia 160
problemata logica quæ 155
problemata neutra poſſunt quoq; demonſtrationes habere 663
problematum differentiæ 155
prodigia ab intelligentijs fieri Pomponatius aſſerit 495
prodigia & oſtenta concedit Ariſtoteles 489
prodigiorum quedã exempla. 489 confutatio 491. & ſequentia
prodigiorum uanitas ex Ariſtotele tollitur 493
prouocatio inter pares eſſe debet (118
prudentia dupliciter ſumitur 27
prudentia non eſt ſcientia 563
prudẽtia quomodo dicatur eſſe ſingularium & uniuerſalium 559. 560 (560
prudentia quomodo ſit recta ratio
prudentes unde fiant 616
puer cur ethices auditor eſſe nequeat 199
puer quomodo expers dicatur actionum 199
pueri cur mathematici fieri poßint non autem phyſici 202. nec metaphyſici 219
pugna omnis, tã uniuerſalis quàm ſingularis mala eſt 16
pugnæ uniuerſalis & ſingularis fines & conditiones 14. & 29
pugnare ne contemnatur, eſt pugnare propter honorem 12
pugnare pro patria, pro amicis eſt honeſtum 9. & 10
ex putredine orta, an diuerſam ſpeciem generent 331. & ſequentia
Pyrrhus iratus Priamum interficere decorè à Vergilio introducitur 98

Q

Quæſtio quelibet, ad quam facultatem pertineat, ante omnia inquirendum eſt 33
qualitates, frigida, ſicca & humida per ſe, an per accidens ſint in uniuerſo 406
qualitates quatuor quomodo à cœlo fiant 420
qualitates quatuor ſequuntur cœli alterationes 429
qualitates quomodo à cœlo producantur 406
qualitatum elementorum proportio ad inferiora iſta generatio, natura et eßẽtia, an per ſe an per accidẽs ſint in uniuerſo 410. et ſeq.
quantitas à metaphyſico conſideratur 366
quantitas quomodo ad metaphyſicum pertineat 173
quid eſt cur per primam tantùm figuram poßimus indagare 211
quid eſt, dupliciter ſumitur ab Ariſtotele 216
quid eſt & ſi eſt, declarare, eiuſdem ne ſit facultatis 213
quid eſt quomodo per ſenſum haberi poßit aut nequeat 212

R

Ratio dupliciter 441
cum ratione eſſe, & in ratione perſiſtere differunt 192
reconſiliatio inter eos quorum alter alterum ui maiore uel occulta læſerit, & quibus uerbis fieri poſſit 100
reconſiliatione hominum quid ſpectandum 81
in Recõſiliatione uerba libera eſſe debent 91
in Recõciliationib. alia uerba ueris alia non ueris iniurijs conueniũt 88
in reconciliationibus honoris maior ratio doloris, uel damni habenda eſt 87
regum officium 81
reipublicæ tranquillitas ab omnib. procuranda 99
religionis etiam falſæ utilitas 486
repaßio pythagorica improbatur 116
res corruptibiles & incorruptib. non ſunt unius ſcientiæ 363
res una & eadem poßit ne in diuerſis eſſe ſcientijs 351
rhetor an & quando poßit mouere affectus 281
rhetorica an ad logicam pertineat 277. & ſequentia
rhetorica cur ars ab Ariſtotele dicatur 149
rhetorica & dialectica facultates ſunt inueniendi communia probabilia 149
rhetorica & dialectica nec artes ſunt nec ſcientiæ 152
rhetorica & dialectica non habent fines diuerſos 154
rhetorica non eſt alteri ſcientiæ ſubalternata 164
rhetorica non eſt contraria dialecticæ 146
rhetorica quomodo pars eſſe dicatur dalecticæ 143
rhetorica quomodo ſit honoratiſſima 151
rhetorica ſciẽtia dicitur impropriè ab Ariſtotele 152
rhetorica ſubijcitur politicæ 37
rhetorica uarias res continet, & ideo ars eſt artificioſißima 93
rhetoricæ & dialecticæ affinitas 37 & 142
rhetoricæ & dialecticæ differentia ſumitur ratione politicæ, cui rhethorica eſt adiuncta 153
rhetoricæ & dialecticæ eãdem eſſe materiam ſubiectam 153
rhetoricæ finis eſt opinio 154
rhetoricæ ordo & methodus, ſiue ars 152
rhetoricam & dialecticam habitus eſſe intellectus, differentes tamen ab arte, à ſcientia, & à prudentia 155
robuſtus robuſtum prouocare poteſt 518

S

Sapientia ſumitur pro prudentia 626
ſapientes unde fiant 625. & ſeq.
ſcientia dupliciter 365
ſcientia diuiditur in generalem & particularem 269. & ſequentia
ſcientia alia eſt intellectiua. alia particeps intellectus 217
ſcientia generalis dicenda eſt philoſophia 272
ſcientiæ & artes unde ſumant ipſum quid eſt 203. & ſequentia
ſcientiæ omnes ex ſenſu ortum habent 140. & 166. & ſequentia authoritatibus Ariſtotelis
ſcientiæ omnes, præter mathematicas cur ab Ariſtotele dicantur logicæ 163
ſcientiæ omnes ſua principia quærunt, duplicici tamen ratione 216
ſcientiæ quomodo ipſum quid eſt accipiant, & ex hoc demonſtrẽt per ſe accidentia ſui generis 216
ſcientiæ ſex modis diuidi poſſunt 365
ſcientiæ ſingulæ quid contemplentur 268. & ſequentia
ſcientiæ ſuis queque limitibus continentur 142
ſcientiæ uel mathematicæ id eſt demonſtratiuæ, uel logicæ id eſt probabiles 163
ſcientiam cur Ariſtot. in tres partes diuiſerit 272
ſemen utrũ contineat animam 596

& sequentia usurpat 435
semper pro ut plurimum, Aristot.
sensus ab intellectu separatur 623
sensus communis 433
sensus & intellectus reipsa differūt 630
sensus quomodo à corpore pōdeat subiectiuè an obiectiuè 632
sensus quomodo non patiatur 603
sensus retinet species, et sic aliquandiu potest absque obiecto sentire 635
sensus & intellectus impassibilitas differunt 234
sensus uniuersalis est 556
sentire & intelligere differunt 233
Seruus percutiens aliquem iussu domini, quamuis iniustè agat, non tamen iniuria afficit 65
Sibyllæ an diuino afflatu sint uaticinatæ 483
Simonis Portij argumenta improbantur de intellectu 541
Simonis Portij argumenta contra mentis immortalitatem refelluntur 578
singularia à quanā parte hominis apprehendantur 563
Sol dum intendit calefacere, quomodo reliquas qualitates producat 408
Sol quomodo calefaciat 374. et sequentia
sol quomodo causa sit generationis 374. & sequentia
solis intelligentia nō mouetur 380
per Solis motum Aristoteles intelligit lumen 378
somnia an à cœlo ueniant 437
somnia non mitti à Deo 481
spontaneum quid 56
spontaneum interdum est absq; electione 56
Subalternari, et alteram sub altera esse differunt 164
substantia quomodo ab accidenti separetur 370
substantia quomodo habeat causas 299
substantiæ diuisio defenditur 360
substantiæ diuisio in corruptibilem astruitur 361
substantiæ in physicis & in metaphysicis ab Aristot. considerata eædem 29. & 291
substantiæ tres 363
substantiarum abstractarum consideratio ad metaphysicum pertinet 311
supplicē interficere inhumanū 94
Syllogismus et enthymema ex iisdē fiunt 154
syllogismi dialectici & rhetorici quomodo fiant ex cōmunib. 659

T

Temperantia & continentia quomodo circa idē uersantur, et differant 192. & 193
tempus ad metaphysicū et philosophum naturalem pertinet 151
termini primi 563
terram grauem esse quomodo probet Arist. 674
themistius locum Arist. de definitione, quomodo principium syllogismi euadat, interpretari non potuit 212
theologia cum philosophia commisceri non debet 261. & seq.
theologo lectio Aristotelis necessaria est 96
theologi summā Dei potestatē & non ordinariā consideratur 263
D. Thomas reprehenditur 109
quem timemus, illum nō afficimus iniuria 109
timor maior est in eo qui procul à periculo constitutus timet, quàm qui prope 86
tolerare ea que non lædunt honorem, est magnanimi ea quæ lædunt, seruilis 114
topica libri sunt logici 360
Turnus Drancē apud Vergilium non ulciscitur, ut imparem 92
turpia in duplice sunt genere 57
tyrannū occidere per se est malum 130
tyranni imperio coacti parētes, an digni sint uituperio, aut uenia 56

V

Varrus et Tucca Vergilij emendatores 93
uaticinia improbantur 517
ueneficia concedit Arist. 489
uerba cuilibet iniuriæ satisfacere possunt 85
uerba illa, cum aliquis est in alterius potestate, minus ualent quàm cum est liber, ad satisfaciendum iniuriæ 91
uerba in recōciliationibus diligenter sunt perpendenda 87
uerba quæ magis satis faciant iniuriæ 91
uerba satisfacere possunt uerberibus uulneribus ac cædibus 82
uerbera ut uerbera non semper iniuria afficiunt 82
uerbera contumeliæ sunt 102
Vergilius Aeneæ suo multa præter decorum tribuit 19
Vergilius cum Pyrrhū iratum introducit Priamum interficere, non peccat 93
Vergilius decore Turnum introducit quamuis Dranci infestum pœnas tamen ab illo, utpote imbellis, sumere nolentem 92
Vergilius in Aeneæ persona 2. Aeneid. decorum nō obseruat, cum introducit Aeneam cogitantem interficere Helenam: eoq; in loco sibiipsi contraria dicit 93
uergilij error. Aeneid. 12. indecore pium suum Aeneā introducit doloris et iræ impotētia Turno uitam adimere 19. & 78. & 94
Vergilij errores quomodo excusari possint 98
Vergilij locus, Dolus an uirtus quis in hoste requiratur explicatur 100
ueritas ex duello probatur sæpe 113
ueritatis inuestigandæ uarij modi 261
ueritatis uis 47
uictoria de minori, non meretur laudem 93
uictoria uera 85
Venetæ reipublica laus 119
uindicta aperta esse debetur non occulta 79
uindicta de mortuis aut mortuorū propinquis nulla potest sumi 79
uindicta duplex, alia in animo, alia in corpore 79. & 86
uindicta est iniuria affecti, non magistratus 117
uindicta est remittenda 690
uindicta iusta est 117
uindicta maxima sumitur de eo qui fatetur se iniustè fecisse, quamuis nulla pœna affligatur 79
uindicta naturaliter interdum remittenda est 77
uindicta non nisi læsione aut iniuria intercedente admittitur 78
uindicta per insidias fieri non debet 100
uindicta uera 85
uindicta uera à uirtute proficitur non à magistratu 120
uindicta uera ea est quæ naturaliter appetitur 120
uindicta uirtute propria sumenda 117

per

per Vindictam ille qui lesus est id quid sibi ablatū fuit recuperat 75
uindictam non appetens, stultus est 118
uindictam sumere licet 689. et seq.
uindictam ut quis ab alio sumat, opus est ut ab illo cognoscatur 79
in Vindicta quomodo par pari redatur 86
uiolentum quid 55
uiolentum præter uoluntatem et rationem patientis accidit 55
uiri fortiores fœminis, ut poßint ulcisci 118
uirtus & uitium præcedūt leges 35
uirtus ex quibus habitibus fiat propriè 195
uirtus habitus est secundum rectam rationem id est prudentiam 561
uirtus heroica quæ 197
uirtus moralis cur non dicatur intellectiua 200
uirtus moralis experientia & longo tempore cur indigeat 199
uirtus naturalis 627
uirtus omnis perficit 683
uirtus ex assuetudine quomodo habeatur 177
uirtus quomodo ex doctrina habeatur 176
uirtutis diuisio uera defenditur 185
uirtutis nullus alius finis quàm honestum 3. & 4
uirtutis perfectam cognitionē quis assequi potest, neque tamen non habere uirtutem 176
uirtus perfectio melius ab animo immortali quàm mortali cognoscitur 661
uirtute præditus non rectè dicitur, qui eas tantum cognoscit 174
uirtutes aliæ cur experientia, aliæ assuetudine fieri dicantur 200
uirtutes dupliciter dicūtur, & quænam sint à cœlo 421
uirtutes et uitia in nostra nostra nō esse potestate, quomodo astruatur 450
uirtutes intellectiuæ nō omnes fiūt assuetudine 580
uirtutes morales non insunt nobis natura 225
uirtutes morales quomodo in nobis fiant 173. & sequentia
uirtutes morales semper iunctā habent prudentiam 27
Virtutes non acquirūtur ex doctrina, sed illarum cognitio 179
uirtutes principes & non principes 196
uirtutes esse in nostra potestate 424
uirtutum moralium & intellectualium differentiæ 180
ad Virtutes acquirendas aptitudo duplex 177
uita perfecta quæ apud Aristotelem 684. & sequentia
uitæ periodus singulis à natura datus 415
uitia esse in nostra potestate 425. et sequentia
uitiorum caussa est dolor & uoluptas 627
Vlcisci quid 115
ulcisci licet per se, non per magistratum 116
ulcisci magis humanum est quàm placari 118
Vlysses ut de Cyclope ueram ultionem sumeret, postquam effugisset, rediit, & ei indicauit, se esse illum ☐, qui ei oculū eruisset 79
uniuersale & singulare ab homine diuersis principijs percipitur 557
uniuersale fit à singularibus 556
uniuersalia formæ dicuntur 553
uoluntas ad irrationalem animam pertinet 441
uoluntas bifariam sumitur 425
uoluntas quid 419
uoluntas nostra nō est libera 444. & sequentia
uoluntas uult ea quæ fieri possunt, non tamen libera est 458
uoluntatem cur Arist. non dixerit esse communem intellectui & appetitui 440
uoluntarium omne est absque ui 24
uoluptas & dolor causæ sunt prauitatis 627
Vulneratus à pari & æquali in omnibus amittit honorem 92

Z

Zimarra reprehenditur 322

FINIS.

ANTONII BERNARDI MIRANDVLANI EPISCOPI CASERTANI, EVERSIONIS SINGVLARIS CERTAMINIS LIBER PRIMVS.

SECTIO PRIMA.

ROPOSITVM NOBIS EST, SINGVLARE certamen, quantum quidem poterimus, fundamentis sanctissimæ religionis nostræ innitentes, euertere, ac penitus ex animis hominum extirpare, (utpote quod ab homine qui Christi seruatoris nostri religionem & pietatem profitetur, abhorreat.) Sed quia editus est liber quidam, inscriptus Contra usum duelli, in quo multa etiam disputantur contra libros nostros De honore, ubi agitur de singulari certamine: qui libri sub nomine Ioannis Baptistæ Posseuini falsò in lucem prodierunt: etsi nō lateat nos illud Aristotelis, τὸ γὰρ τοῦ τυχόντος φαίνεται τοῖς λέγειν ἐπιφλωκευμένοις φροντίζειν εὐηθὲς ὄν: tamen faciendum nobis primùm uidetur, ut ea refellere conemur, quæ contra libros nostros De honore scripta sunt: ut, qui tantūmodò uerborum faciem intuentes, interius autem non expendentes reconditam rerum ueritatem, putauerunt eius libri quem diximus, auctorem, Aristotelis sententiam, ueritatemque ipsam omnino assequutum esse, facilè intelligant, non solùm nostra quæ is refellit Peripateticorum doctrinæ prorsus consentire, sed etiam tantum abesse ut ille (qui quidem magnum se adiumentum suo hoc libro generi humano attulisse putauit) ex doctrina Aristotelis, & ex philosophia morali singulare certamē euerterit, ut id etiam ex ipsiusmet uerbis dari ac permitti in omnibus ferè causis perspicuè appareat. Atque ita planè intelligetur, fieri non posse ut singulare certamen euertatur, nisi ex fundamentis sanctissimæ religionis nostræ. Quæ quidem res potissimùm nos impulit, ut ad hæc scribenda aggrederemur. Hoc igitur (nisi fallimur) cum ita futurum sit contra id quod sibi iste proposuerat, magis probandū mihi quidem uidetur eius consilium, uoluntasque, quàm eo ipse laudandus, quòd quæ uellet præstiterit.

Sed primùm loquamur generaliter, ponentes id quod ipse fatetur totius suæ causæ fundamētum esse, uidelicet ipsius singularis certaminis plura esse genera. Verùm antequam ueniamus ad ipsius uerba, uideamus quàm facilè hoc eius fundamentum peruertamus: accipientes ex eis quæ ipse concessit & dixit, arma, quibus eius impetus aduersus nostrum librum labefactetur atque frangatur. Sed quia nos, qui de opinione Aristotelis dissentimus, huius controuersiæ iudicem Aristotelem constituimus: afferemus in omnibus uerba ipsius Aristotelis, ponentes ea ante oculos, ut homines qui non certis quibusdam, destinatisque sententijs addicti consecratique sunt, sed ueritatem amplecti desiderant, facilè intelligant quàm iniustè, quàm etiam contra hominum utilitatem, iste in me quasi grauissimum aliquod facinus admisissem, inuaserit. Sed iam ad rem ueniamus.

Omnia singularia certamina, quæ ex fundamentis naturæ, non ex sancta nostra religione permitti possunt, sunt unius generis, uel speciei (ut iste loquitur:) ergo fundamentum eius à ueritate abhorret, quòd scilicet sint plura genera: & quòd ob hanc causam unum genus fuerit permissum, & aliud nō permissum. Ex quo postmodum emanat, me in libro De honore non esse lapsum, quia ignorauerim nomen & notionem, uimque & originem singularis certaminis, cum dixerim eius nomen apud Græcos fuisse Monomachiam, apud Romanos Singulare certamen: quia non fuerunt generalia nomina (ut ipse dicit) sed solùm nomina unius speciei uel generis.

Consequentia perspicua est: id uerò quod antecedit, probemus in hunc modum. Illa certamina quorum est idem finis, esse etiam eiusdem generis uel speciei necesse est. hoc enim loco pro eodem sumuntur genus & species.

Propositio ista concessa est ab ipso, etenim à distinctione finium sumpsit distin-

ctionem illorum certaminum: ut ex fine, qui erat honor, conclusit unum genus certaminis. Sed probemus ipsam ex Aristotele. etenim ipse inquit: Quoniam autem à fine appellari omnia iustum est. Item inquit: Determinatur enim & definitur unumquodq; fine. Siquidem & superabundantia ut nominetur ad finem, & excellentia uirtutum oportet. Si ergo unumquodq; determinatur & definitur fine: singularia ergo certamina determinabuntur & definientur fine. Ergo si finis erit unus, una erit species singularis certaminis: si plures, ergo plures species.

2 De anima. text. 49. — 3. Ethic. 9.

Item Aristoteles hæc scripta reliquit: Cuius enim causa unumquodq; est, & factũ est, ipsum est illius substãtia. Quæ ergo certamina habẽt eundẽ finẽ, ut sint etiam eiusdem speciei necesse est: etenim sunt eiusdẽ substantiæ & formæ, necesseq; est ut materia tantùm differant. Sed omnia illa singularia certamina quæ ipse concessit ex fundamentis naturæ, & illud etiam genus quod nos concessimus in libris De honore, sunt certamina singularia; quorum est idem finis: ut igitur sint eiusdem generis uel speciei, necesse est.

De cœlo & mundo, tex. 116 — 1. Oeconom.

Minor probatur sic: Illa quorum honestum est finis, sunt eiusdem finis. Propositio ista perspicua est. Sed omnium illorum quæ ipse concessit (ut pugnare pro patria, pro coniuge, pro regnis) honestum est finis: ergo habent eundem finem. Sed ostendamus posterioris huius syllogismi minorem. Si enim honestum non esset eorum finis, non essent concedenda à Republica bene instituta: quandoquidem Respublica bene instituta nunquã concedit inhonesta, alioquin nõ esset bene instituta.

1. Rhet. 9.

Item inquit Aristoteles: Et simpliciter bona sunt honesta, & quæcunq; pro patria facit, perdens sua. Qui ergo facit pro patria, facit propter honestatem. Item, Viri fortis finis est honestum. Qui pugnant pro patria, pro coniugibus, pro filijs, pro regno, sunt uiri fortes: ergo eorum qui pugnant pro patria, pro coniugibus, pro filijs, pro regnis, est finis honestum.

3. Ethic. 10.

Maior etsi perspicua ex se est; declaratur tamen ab Aristotele his uerbis, quæ suprà etiam citauimus ad aliud probandum: Finis enim, inquit, omnis actionis est secundum habitum: & uiro forti fortitudo est honesta, & talis est finis: determinatur & definitur unumquodq; fine. Honesti enim gratia fortis sustinet & agit ea quę sunt secundum fortitudinem Ergo uiri fortis est finis honestum.

Deinde paulo pòst inquit: Oportet autem non propter necessitatem fortem esse, sed quia honestum est.

Item paulo pòst inquit: Fortes enim agunt propter honestũ, ira aũt adiuuat ipsos.

1. Rhet. 9.

Item inquit. Quæcunq; sunt opera fortitudinis, sunt honesta & iusta: & opera iustè facta, supple sunt honesta.

SECTIO SECVNDA.

COnfirmatur ratione: Si finis uiri fortis non esset honestum, qui pugnarent ut fugerent pœnas constitutas à legibus, & qui pugnarent ut fugerent opprobria & consequerentur honores, & qui pugnarent coacti, & qui experientia confisi, & qui per iram, & qui pugnarent per confidentiam, & qui per ignorationem: qui inquam pugnarent per ea quæ dicta sunt, essent uerè fortes. Consequens est falsum, ergo antecedens. Consequentia enim perspicua est: quandoquidẽ Aristoteles probauit ipsos non esse uerè fortes. quia eorum finis non erat honestum. necessitas igitur cogit, ut eorum finis sit honestum, alioquin nihil diceret Aristoteles. Etenim si fieri posset, ut alius ipsorum esset finis quàm honestum, possent etiam esse uerè fortes. quod cum à sententia Aristotelis, & ab ipsa ueritate abhorreat, quin id etiam unde fluxit, falsum sit, negari non potest.

Minor uerò etsi ui sua satis est clara, ostẽdi tamen potest maioris declarationis causa: quia qui pugnant pro patria, &c. si non sunt fortes, ergo necesse est ut sint audaces, uel timidi. Si hoc, ergo nihil ipsis est concedendum. essent enim uitijs præditi.

1. Rhet. 5. — 4. Ethic. 9.

Item Nulla laus est ipsis tribuenda: etenim laus propriè est uirtutum. neq; honor: honor enim (ut declaratũ est in libro De honore) est signũ beneficentiæ per electionẽ propter honestũ: & est præmium uirtutis, & rerũ honestarũ, ut infrà etiã dicetur.

3. Ethic. 9. — 1. Rhet. 9.

Item, Honor est à uirtute, quia est propter appetitum honesti. Item, Victoria (inquit Aristoteles) & honor sunt honestorũ: demõstrant enim excellẽtiam uirtutis.

Præterea

Præterea dixit, prauos non esse dignos honore, sed tantum bonos. Si ergo non essent fortes, essent praui, & nullo essent honore digni, & nihil ipsis esset concedendum. Sed ipse concessit, esse laude & honore dignos: ut igitur sint uiri fortes (quæ erat minor propositio) necesse est. Ex quo postmodum sequitur conclusio, ut eorum qui pro patria pugnant, & pro alijs rebus quas dixit iste homo, finis sit honestum. Ex quo præterea emanat, ut propter honorem certent. honesta enim sunt honorabilia: & reciprocantur inter se, ut qui pugnant propter honestum, pugnent propter honorem uerum: & qui pugnant propter honorem uerum, pugnent propter honestum. Honor enim est honestorum præmium. 4. Ethic. 9.

Ex quo postea sequitur, illa certamina quæ sunt propter causam publicam, & quę sunt propter honorem, pro innocentia, pro ueritate, esse unius generis uel speciei: quandoquidem omnia sunt propter honestum. Vnde liquet, uniuersum huius uiri librum, in quo profitetur eas se rationes inuenisse quæ omnino singulare certamen euerterent, labefactatum atque conuulsum iacere. Sublatis enim fundamentis, domũ sublatum esse, nemini est dubium.

SECTIO TERTIA.

QVòd si dicat, Quæ fiunt pro causa publica, ea homines facere non propter honestum, sed propter pœnas, uel ut fugiant opprobria, uel ut sibi impertiantur honores, & ponantur statuæ: non propter honorem, quatenus honor est honestus, sed propter illam nescio quam speciem ac faciem honoris: & quòd fiant propter gloriam, uel propter regna, ac propter coniuges, non quatenus honesta sunt, sed quare nus sunt utilia & iucunda: atque huiusmodi esse concessa & permissa: Si inquam ita dicar, in dubium uenire non potest quin statim efficiatur, eos qui ea concesserunt, perperam concessisse. quippe qui concesserunt inhonesta, quæ uiris probis per ipsum etiam non sunt concedenda. quòd si concedenda sint, magis erunt concedenda quę sunt propter honorem, quatenus honor est honestorum: honesta enim inhonestis, & utilia inutilibus & iucundis sunt præstantiora. nam de inhonestis & alijs non est dubium. Necessaria enim & utilia sunt gratia honestorum, & de quo minus uidetur inesse, & inest, ergo, de quo magis. Homo igitur iste putat ea esse permittenda, quæ non sunt propter honestum: & quæ sunt propter honestum, non esse permittenda: quo quidem nihil uidetur absurdius dici posse. 7. Polit.

Præterea si non sunt propter honestum, ergo non erunt legitima: quod enim est legitimum, est iustum: quod iustum, est honestum. Sed ex eis quæ dicit ipse, sunt legitima: ergo necesse est ut sint honesta. Sed dixerit non esse honesta, ergo suam ipse sententiam cõuellit: & si sunt honesta, ergo nõ sunt plura genera singularis certaminis. Quocunque igitur se uerterit homo iste, ut eius fundamentũ corruat necesse est. 5. Ethic. 1. 1. Rhet. 9.

Præterea faciamus, pugnare pro patria non esse pugnare pro honore suo, & pro innocentia sua, ut ipse apertè fatetur, & sequitur ex eius dictis. quod etsi perspicuè falsum est: ostendamus tamẽ, si est permittenda pugna pro patria, esse magis permittendam propter honorem, in quibusdam causis: non ut collocentur nobis statuæ, & tribuãtur aliæ partes honoris, sed quatenus honor est honestorũ. etenim huc spectauit ego, in libro De honore, cũ pugnã concessi pro honore. & argumentandũ est sic.

Pro illis rebus unde efficitur ut homines euertisse omnes uirtutes, omnia iusta humana & diuina, omnia honesta uideantur, usque adeò ut appareat nihil eos à beluis differre, esseque prorsus rationis expertes, debet homo magis pugnare singulari certamine, quàm pro illis quæ omnino huiuscemodi uim non habent. Maior hæc perspicua est. etenim est magis honestum: ita ut melius sit mori, quàm talem existimari. Sed accusari quenquam de interfectione amicorum per insidias, de proditione patriæ, de uenditione eorum qui in se maxima beneficia contulerint, propter lucrum: de interfectione parentum, fratrum, propinquorum, ut maiores consequeretur diuitias: de spoliatione templorum sacrorum: de maxima blasphemia aduersus ipsum IESVM CHRISTVM redemptorem nostrum, per contumeliam, & eius neglectum, & aduersus eius matrem, & in eius sanctos: de hęresi, de impietate, & (ut uno uerbo dicam) de omni extrema prauitate.

Accusari inquam de istis, est accusari de ijs rebus, quarũ ea uis est, ut homo euer-

tisse omnes uirtutes, omnia iusta humana & diuina, omnia honesta uideatur, ita ut nihil obstet quin animal irrationale & bellua existimetur. Quare hoc magis impellere hominem debet ad singulare certamen, quàm cætera, quæ omnino ipsum non reddunt talem. Minor propositio est clara. Etenim qui talis est, irrationale animal est. Si enim esset rationale, ea non faceret, quæ rationi omnino aduersantur. ex quo sequitur, belluam esse.

Sed non pugnare pro patria, pro coniuge, pro regno, est de illis quæ non omnino hominem reddunt talem. Illa enim quæ possunt esse sine prauitate, minus indicant homines euertisse uirtutes omnes, omnem iustitiam, & cætera quæ dicta sunt. Non pugnare autem pro patria, pro uxore, pro regno, potest esse sine prauitate, uidelicet uel propter negligentiam, uel propter timiditatem, uel propter deceptionē. Illa uerò quæ dicta sunt, non possunt esse sine maxima prauitate: ergo minus indicant homines euertisse omnes uirtutes, & omnia iura humana & diuina, & cætera: ergo minus est pro patria, pro uxore, pro regno, quàm pro illis quæ dicta sunt, pugnandum singulari certamine. Sed pugnare pro illis, est pugnare ut honesti hominis status retineatur, & quatenus honor est honestorum. Ergo magis concedenda est pugna quæ est propter honorem uerè ac propriè acceptum, quàm pro patria. Et hoc est quod dixi in libro De honore, Honorem esse patriæ & omnibus alijs rebus anteponendum. etenim fieri non potest, ut ille qui sit sine honore, uerè possit homo uocari. Et diximus uerum esse, ciuem non esse sui ipsius, sed patriæ, cum est honore dignus. Sed cum est sine honore, non est pars patriæ: non enim est capax fœlicitatis.

Dixi etiam, filium posse pugnare cum patre, cum pater falso criminatus fuerit, filium ea flagitia commisisse quæ dicta sunt. Et sicut patri magistratum gerenti licet interficere filium peccantem contra magistratum & leges, alioquin non existimaretur homo iustus, ac uicissim filio patrem: ita licebit etiam filio interficere patrem singulari certamine, propter eandem causam, nempe iustitiam, uel propter honestatem, ne scilicet existimetur (ut dictum est) homo omnis uirtutis, honestatis atque humanitatis expers. Melius enim fuisset ipsi filio, nunquam à patre fuisse generatum hominem, quàm postquam erat factus homo, ab illo belluam fieri, & priuari ab ipso societate humana. Quandoquidem qui est sine honore, est sine uirtute: qui est sine uirtute, est sine fœlicitate: qui autem est talis, non est pars ciuitatis: & qui non est pars ciuitatis, non est pars societatis humanæ: ergo est bellua. Atque hæc quidem etsi illis qui haud satis attentè res considerant, uidentur à natura humana abhorrere: tamen his qui rectè considerant, & ad communem utilitatem omnia referunt, humanissima & honestissima uidebuntur.

7. Polit.

Quòd autem illa quæ sunt, uel possunt esse sine prauitate, minus indicent homines euertisse omnes uirtutes, & omnia honesta: colligi potest ex multis locis Aristotelis, sed præcipuè ex illo ubi ait: Maius malum est iniuria afficere, quàm affici: quia iniuria afficere est, cum prauitate: iniuria autem affici, est sine prauitate. per se igitur est minus malum iniuria affici, quàm afficere: per accidens autem è contrario.

5. Ethic. cap. ult.

Perspicuum igitur est, quòd quæ sunt sine prauitate, minus indicant homines euertisse omnes uirtutes, & cætera: sunt enim minora mala. Illa uerò indicabunt magis, quæ sunt maiora mala, ut sunt ea quæ dicta sunt, quia sunt cum prauitate maxima.

SECTIO QVARTA.

Item probemus, quòd magis est pugnandum ut homines ostendant se honestos, & non dignos ut despiciantur, quàm propter iram, quàm pro patria, etiamsi discrepant. & arguamus sic:

Illis qui maiora beneficia conferunt, plus debent homines, quàm eis qui minora. hæc quidem propositio ita perspicua est, ut ridiculus sit qui uelit eam probare. Sed natura confert maiora beneficia in homines, quàm patria: ergo homines plus debent naturæ, quàm patriæ. Minor declaratur. Etenim dare animam & corpus hominibus, & breuiter totam substantiam, est maius beneficium, quàm dare accidentia.

Sed natura

Sed natura dat animam & corpus hominibus, & patria dat accidens: dat enim solùm locum. quæ propositio est perspicua: à natura enim uniuersali est anima & corpus principaliter, quæ sunt naturæ particulares: ergo plus debent homines naturæ, quàm patriæ. ergo si licebit pugnare pro patria, propter beneficium quod in nos illa contulit, ne ingrati uideamur: multo magis licebit pugnare pro natura, quæ maiora in nos contulit beneficia, ne magis uideamur ingrati.

Sed qui pugnat pro eo quod est à natura, pugnat pro natura: sicut qui pugnat pro eo quod est patriæ, pugnat pro patria: qui pugnat pro eo quod est honestum, pugnat pro eo quod est à natura. Etenim honestum est à natura, alioquin non esset simpliciter bonum: neq; daretur ratio, quare mores Barbarorum sint moribus Græcorum deteriores. Sed qui pugnat ut se ostendat honestum uirum, & non esse dignum qui despiciatur, aut iniuria afficiatur, pugnat pro eo quod est honestum: etenim pugnat pro eo quod est sibi datum à natura, ut dictum est suprà. Ergo qui pugnat propter hanc causam, pugnat pro natura. Ergo sequitur, ut pugnare ob eam rẽ ut quis se ostendat honestum uirum, & non dignum ut despiciatur, sit magis honestum, quàm pugnare pro patria. Imò non est honestum pro patria pugnare, neq; turpe non pugnare, nisi quia homines debent patriæ propter beneficia quæ in ipsos cõtulit: & turpe est non tueri eos, à quibus beneficia acceperis. Idem de patre, quia etsi pater concurrat ad substantiam, concurrit tamẽ non ut principalis causa, sed ut quasi naturæ instrumentum. imperfectiora enim ad perfectiora comparata, uidentur habere talem proportionem. Ex quo fluit, nos magis debere naturæ, quàm patri. Etenim quin causa magis principalis præstantior sit causa instrumentali, uenire in dubium non potest. Si ergo fuit permissum pugnare pro patria, pro patre: sequitur ut magis sit permittendum, pugnare ut se quis ostendat honestum uirum, & non dignum ut despiciatur, & iniuria afficiatur. Perperam ergo ab isto dictum est, qui negauit eiusmodi singulare certamen esse permissum. Sed hæc inter se quàm pugnent, non uidit ipse.

Ex quibus sequitur quod suprà dictum est, fieri posse ut liceat etiam contra patriam, contra patrem pugnare, cum scilicet ab ijs aliquis talibus iniurijs afficiatur, quæ ostendunt omnino eum esse belluam, & reliqua quę dicta sunt. plus enim quisque debet naturæ, quàm patriæ & parentibus.

Sed statim diceret aliquis: Hoc quod conclusisti, uidelicet fieri posse ut in aliquo casu liceat pugnare cum patre, uidetur apertissime euertere ea quæ dicit Aristoteles, 2. Rhetor. cap. 23. & quæ 8. Ethicor. cap. ultimo, ad hunc modum: Quod enim fieri potest amicitia quærit, non quod secundum dignitatem. non enim est in omnibus, quemadmodum in honoribus erga Deos & parentes: nemo enim pro dignitate reddere potest. Sed qui pro uiribus colit, probus uidetur esse. atq; iccirco non licere filio patrem abdicare. patri autem filium licere uideretur: reddere enim oportet, qui debet. at quicquid fecerit filius, nihil dignum collatis beneficijs fecit: quare semper debet. quibus autem debetur, dimittendi facultas: igitur patri quoq; erit. 2. Rhet. 23. 8. Ethic. cap. ult.

Dico ergo, conclusionem illam omnino euertere hæc uerba Aristotelis: propterea, quòd si nemo potest patri honores pro dignitate reddere: item, si quidquid fecerit filius, nihil dignum collatis beneficijs facit: & si semper debet patri, ergo nunquã poterit pugnare cum eo: quia si sic, poterit etiam honores ei pro dignitate reddere, & poterit efficere aliquid dignum collatis beneficijs, & non semper debebit patri: etenim pater aliquando ei debebit. non enim liceret prouocare patrem ad pugnam, nisi pater debeter filio. Ergo licebit filio abdicare patrem: quibus enim debetur, ijs dimittendi facultas est. Sed omnia ista euertunt uerba & sententiam Aristotelis: ergo perperam conclusa sunt ex eius sententia.

Item, Honores sunt exhibẽdi ab ipsis filijs, parentibus, quales Dijs. hoc enim declarauit in hoc textu, & in primo & in secundo capitulo noni libri. Ergo sicut nunquam licet pugnare cum Dijs, neq; illos maledictis prosequi: ita neq; licebit unquam filio pugnare cum patre, neq; eum maledictis prosequi. Conclusio ergo tua (dicet aliquis) & à ueritate, & à sententia Aristotelis abhorret. 9. Ethic. 1. & 2.

Ad hanc obiectionem respondeo, conclusionem nostram inniti optimè (nisi fallimur) ratione ipsa, ueritatiq; ac sententiæ Aristotelis consentire, ex naturæ funda-

mentis loquendo. Ad uerba autem Aristotelis allata dico, intelligenda esse, cum pater fungitur officio patris, & cum pater est uir probus: tunc enim illi non possunt reddi honores pro dignitate. & quicquid fecerit filius, nihil dignum collatis beneficijs facit, & semper filius debet patri. Sed si pater non fungatur officio patris, sicut multi reperti sunt: etsi pater non sit uir probus, sicut positum est hoc loco (diximus enim filium ~~per se~~ posse pugnare cum patre, cum falsò pater criminatus fuerit filium ea flagitia commisisse, quæ dicta sunt.) Si igitur pater sit homo prauus, (cuius quidem rei tanta uis est, ut neque etiam fieri possit ut prauus amet seipsum, quemadmodum dixit Aristoteles nono Ethic.) & si pater aduersetur Dijs, ita ut sit impius: tantum abesse dicimus, ut tunc filius debeat patri, ut pater plurimum debeat ipsi filio. affectus est enim filius à patre maximis iniurijs, quibus maiores fieri nō possunt: & qui afficit aliquem iniuria, ei debet: ut diximus in libro De honore, & dicemus. etenim in hoc casu pater erga filium non fungitur officio patris, atque ita non est amplius pater, nisi æquiuocè, sicut manus incisa dicitur manus æquiuocè. Hoc uisus est ostendisse Aristoteles primo Politic. cap. secundo, ijs uerbis: Et prior sanè natura ciuitas, quàm domus, quatenus quisque nostrûm est. necessarium enim est, totum esse prius naturâ parte. etenim subiato toto, non erit pes, neque manus, nisi æquiuocè: quemadmodum si quis dicat lapideam, corrupta enim erit: omnia enim opere determinantur, & potentia. quare non amplius sunt dicenda talia.

9. Ethic. — 1. Polit. 2.

Eandem sententiam scriptam reliquit in quarto Meteororum, text. ultimo. & secundo de Generatione animalium, cap. primo. ubi ait: Non est enim facies nisi animam habeat, neq; caro, sed corrupta æquiuocè dicitur facies, aut caro, perinde quasi lapidea, aut lignea facta.

4. Meteor. ult. — 2. de Gener. anim. 1. — 2. De cœl. text. 17.

Idem secundo de Cœlo, text. decimoseptimo inquit: Vnumquodque enim est, quorum est opus, gratia operis. sublatis ergo operibus à patre, ut non sit pater amplius necesse est. quare si quis cum eo à quo est genitus, qui non functus sit officio & opere genitoris, pugnauerit, non dicetur propriè pugnare cum patre, sed uelut cum cadauere ipsius patris, & cum eo qui ante fuit pater, sed tempore pugnæ non est amplius pater: sicut manus incisa non est amplius manus Socratis, sed fuit: non enim potest iam fungi manus Socratis munere. Quare nemo admiratione affici debet, si dicatur licere alicui qui olim fuit filius, pugnare cum eo qui olim fuit pater: quia tempore pugnæ in casibus dictis, neque ille est filius, neque iste pater. Absurdum enim non est, aliquem iniuria affectum pugnare cum eo qui ipsum iniuria affecerit. Neque talis pater est uir probus, ergo debet filio: & filius potest quærere ab eo quod sibi debetur. quod quidem est tanti momenti, ut tollat omnia beneficia ab ipso patre in filium collata. Quare fieri potest, ut filius suam honestatem repetat à patre: & cum non possit alia uia, poterit armis ipsam repetere. non enim potest cuiquam relinqui. Siquidem homines possunt omnia, quatenus homines sunt, alicui tradere, præter honestatem: qua nimirum alteri tradita, non amplius sunt homines, sed belluæ. neque etiam fieri potest ut filio cum patre tali sit amicitia, neque ei filius auxilium ferat, propterea quòd eodem loco paulo pòst dicit Aristoteles: Adde quòd nemo fortasse unquam succensurus uideretur, nisi prauitate exuperet. nam præter naturalem amicitiam, subsidium non detrectare humanum est. ei uerò fugiendum est, aut non studendum opem ferre, si sit prauus.

Ex quibus uerbis patet, negare auxilium non esse humanum: tamen prauo esse denegandum. ita etiam patri denegare auxilium, non est humanum: si tamen est prauus, denegandum erit eadem ratione.

9. Ethic. 3.

Quod confirmatur ex nono Ethic. cap. tertio, ubi Aristoteles ita scriptum reliquit: Siquidem non omne quoduis est amabile, sed quod bonum est: neque prauus est amandus, neque oportet ipsum amare, quia non oportet esse amatorem prauorum.

Si ergo pater est prauus, non est amandus, neque honore afficiendus: ergo non est uerum simpliciter, quòd honores pro dignitate non possint reddi à filio patri, & quòd filius semper debeat patri, nec possit abdicare ipsum. Ergo intelligendus est Aristoteles, cum patres non sunt praui: quia si sint praui, secus esse admonet idem Aristoteles quinto Ethic. cap. octauo. Propositionem autem illam Aristotelis

5. Ethic. 8.

telis

tellis uicissim inseruire oportere ei qui nobis gratificatus est, ex qua habetur retri-
buenda esse omnia patri, non esse simpliciter intelligendam, declarauit ipsemet A- 9. Ethic. 3.
ristoteles nono Ethic. cap. tertio, ijs uerbis: Quod enim dictum est uniuersaliter, "
debitum reddendum esse: sed si dario excedat honestate uel necessitate, ad hæc de- "
clinandum est. Si dare alteri, excedat reddere illud debitum honestate uel necessita-
te, ad hanc honestatem uel necessitatem declinare debemus. Sed dare alteri uiro pro
bo honores, excedit honestate, reddere debitum patri prauo: declinandum igitur est
ad honestatem illam, & relinquendus est pater. Necesse est igitur, ut uerba Aristote
lis quæ citauimus, intelligantur sub aliqua conditione, non simpliciter: ergo necesse
est ut intelligantur, patre non existente prauo.

Sed urgebit aliquis, dicens interpretationem istam non consentire Aristoteli:
propterea quòd dixit Aristoteles nono Ethic. cap. tertio, licere patri abdicare filium, 9. Ethic. 3.
cum pater tamen non faceret hoc, nisi filius esset prauus: si ergo pater potest abdica-
re filium si sit prauus, eodemq́ modo filius patrem: ergò nihil intererit inter patrem
& filium, quatenus ad hoc attinet: quia filius potest abdicare patrem si sit prauus, &
pater filium, quod tamen negauit Aristoteles.

Dico, filium non posse abdicarè patrem nisi sit prauus, sed patrem posse abdica-
re filium etiamsi non sit prauus. & hoc intellexit Aristoteles. Ad eius autem uerba
dico, ipsum non asserere, patrem non posse abdicare filium, nisi sit prauus: quia sim-
pliciter potest ipsum abdicare. quod non accidit filio, ratione habita ad patrem. Sed
uoluisse dicere, nullum patrem solere abdicare filium, nisi filius prauitate exupe-
ret: simpliciter autem posse. Etenim aliud est posse aliquid effici, aliud est quod
efficiatur.

Quod uerò addit Aristoteles, de honoribus parentibus exhibendis: concedi-
mus, parentibus reddendos esse similes honores, atque ipsi Deo: negamus tamen
hoc semper uerum esse. etenim Dij non possunt esse, neque fieri, praui: possunt au-
tem parentes. Quare nunquam potest fieri, ut ipsi Deo non debeamus reddere pro
uiribus honores: fieri tamen potest ob eam causam quam diximus, ut interdum pa-
rentibus non reddendi sint à nobis pro uiribus honores. Propositio autem intelli-
gitur, si parentes sunt uiri probi, ut dictum est. Si enim non sunt probi, & nos hone-
state priuant, tantum abest ut teneamus eis reddere pro uiribus honores, ut possi-
mus eos ulcisci: cum uidelicet sunt etiam hæretici, cum aduersantur Dijs, & huius-
modi. quæ opinio si ab eis fortè qui ad pauca spectant, ab humanitate aliena esse, at-
que impia iudicetur, quin eis tamen qui res attentius considerant, maximè pia esse,
& naturæ ipsi consentire uideatur, non dubitamus. Nullum enim beneficium est
ita magnum, quod priuatio honoris, id est honestatis non aboleat.

Sed adhuc instabit aliquis dicens: fieri non posse ut quisquam ulla causa possit in-
duci ad interficiendum patrem, ex illis Aristotelis uerbis, in tertio Ethic. cap. secun- 3. Ethic. 1.
do: Quòd quædam sunt, ad quæ fortassè nemo cogi potest, sed potius mori: pro- "
pterea quòd ea quæ impulerant Alcmeonem ad interficiendam matrem, erant ri- "
dicula. Si ergo interfectio matris est unum ex illis ad quæ nemo cogi potest, sed po
tius est moriendum: ergo multo magis interfectio patris erit unum ex illis.

Respondeo illud idem quod suprà dixi: interfectionem patris esse unum ex illis
ad quæ nemo cogi potest, sed potius extrema quæque pati ac mori conuenit, cum
scilicet pater uir est probus, non impius, cum non iniuria affecerit filium in eis quæ
ad ipsius honorem honestatemq́ pertinent. quòd si huiusmodi fuerit pater, ut sit im
probus & impius, ut religioni aduersetur, ut filium aliquando priuauerit omni ho-
nore atq́ honestate, eo modo quo positum est dico fieri posse, ut filius cum eo singu
lari certamine pugnet, ob eas quas diximus, & dicemus causas.

Exemplum autem Alcmeonis nihil infringere sententiam nostram, patet: pro-
pterea quòd ea quæ ipsum impulerunt ad interficiendam matrem, non erant tanti
momenti, ut ad tam nefandum, tamq́ detestabile facinus committendum, aliquem
inducere possent. Quare dixit Aristoteles, esse ridicula. quòd si fuissent grauissima,
& maximi momenti, non negasset fortasse Aristoteles, quin potuissent inducere Al-
cmeonem ad matrem interficiendã: modò fieri possit ut detur causa aliqua, propter

quam fœmina posſit à uiro int erfici. qua de re in tertio libro De honore longum habuimus ſermonem. Etenim illo uerbo, Ridicula, indicare nobis uidetur Ariſtoteles, ſi non fuiſſent ridicula, potuiſſe honeſtè Alcmeonem impellere ad matrem interficiendam, & ita cædem matris potuiſſe fieri. quòd ſi non poſſet, non eſſet quatenus mater, ſed quatenus fœmina. & ita uerba illa Ariſtotelis non uidentur ſententiæ noſtræ repugnare, quæ ſententia uidetur etiam poſſe ſtabiliri ad hunc modum:

Illud quod maiorem utilitatem humano generi affert, eſt præferendum illis quæ minorem utilitatem afferunt. Propoſitio iſta perſpicua eſt. Sed ratio honoris maiorem utilitatem humano generi affert, quàm ratio patriæ & parentum & filiorum: ergo ratio honoris eſt præferenda rationi patriæ, parentum & filiorum. Minor propoſitio declarari hoc modo mihi uidetur:

Illud quod abducit magis genus humanum ab omni ſcelere, & ab omni prauitate, affert ipſi maiorem utilitatem, quàm illud quod non ita abducit: quandoquidem nihil utilius poſsit humano generi accidere, quàm ſi abducatur ab omni ſcelere & prauitate: etenim prauitas & ſcelera ab illo beatitudinem auferunt. Sed ratio honoris magis abducit genus humanum ab omni ſcelere, & ab omni prauitate, quàm ratio parentum, patriæ & filiorum. Ergo ratio honoris maiorem ipſi humano generi utilitatem affert, quàm ratio patriæ, parentum & filiorum. Minor propoſitio probatur.

Ratio uirtutum abducit humanum genus ab omni ſcelere, & ab omni prauitate: ubi enim ſunt uirtutes, ibi non poteſt eſſe locus ulli ſceleri, neq; prauitati. Ratio honoris magis pertinet ad rationem uirtutum, quàm ratio patriæ, parentum & filiorum. Ergo ratio honoris magis abducit genus humanum ab omni ſcelere & prauitate, quàm ratio patriæ, parentum & filiorum, & huiuſmodi aliorum.

Illa ratio, quæ nullo modo poteſt haberi, niſi habeatur ratio omnium uirtutum, dicitur habere maiorem rationem uirtutum: quàm illa quæ poteſt haberi, etiamſi non habeatur ratio omnium uirtutum. Sed ratio honoris eiuſmodi eſt, ut nullo modo poſsit haberi, niſi habeatur ratio omnium uirtutum. Non enim poteſt haberi honor rectè ſine uirtutibus: eſt enim præmium actionum quæ oriuntur ex uirtutibus, ut diximus. Ratio uerò parentum, & patriæ, & filiorum, poteſt haberi, quamuis non habeatur ratio omnium uirtutum: quia qui rationem habet patriæ, & parentum, & filiorum, ita ut pugnet pro ipſis, poteſt in alijs negligere uirtutes, & poteſt eſſe iniuſtus, iracundus, intemperans, & breuiter in ſe admittere omnia alia flagitia: quales multi reperti ſunt, inter quos fuit Hannibal Carthaginenſis. Ergo ratio honoris dicitur habere maiorem rationem omnium uirtutum, quàm ratio parentum, patriæ, & filiorum.

Item, Bonum maius & perfectius eſt magis expetendum, quàm minus bonum & imperfectius. Hæc propoſitio ita clara eſt, ut ridiculum ſit uelle ipſam probare. Ratio honoris eſt bonum maius & perfectius, quàm ratio patriæ, parentum & filiorum: ergo eſt magis expetenda. Probatur minor.

1. Ethic. 1. Bonum communius eſt maius bonum, & perfectius. hoc declarauit Ariſtoteles
„ ijs uerbis: Nam ſi etiam uni homini, & ciuitati bonum idem ſit, bonum tamen ciuita
„ tis & acquirere & conſeruare maius quid ac diuinius uidetur. Ac contentus quidem
„ eſſe etiam unuſquiſq; poteſt, ſi uni ſoli: pulchrius tamen ac diuinius, ſi genti ac ciuita-
„ tibus bonum efficiatur.

Ratio honoris eſt bonum communius, quàm ratio patriæ, parentum & filiorum: ergo ratio honoris eſt maius bonum, ac perfectius.

Confirmatur minor: Illud bonum quod complectitur plura bona, dicitur communius. Ratio honoris complectitur plura bona, quàm ratio patriæ, parentum & filiorum: ergo ratio honoris eſt bonum communius.

Minor declaratur. Illud quod complectitur aliquod bonum, & præter illud aliquid etiam aliud, dicitur complecti plura bona. Ratio honoris dicitur complecti rationem patriæ, parentum & filiorum, & etiam aliquid aliud: ergo ratio honoris dicitur complecti plura bona.

Minor, Quòd ſcilicet ratio honoris continet rationem patriæ, &c. perſpicua eſt: quia qui non haberet rationem patriæ, & filiorum & parentum, non haberet rationem

rationem honoris. Qui ergo habet ratione honoris, necesse est ut habeat rationem patriæ, parentum & filiorum, & præterea multorum aliorum bonorum, nempe omnium honestorum.

In dubium igitur uenire non potest, ex eis quæ dicta sunt, quin ratio honoris sit præferenda rationi patriæ, parentum & filiorum, & ut uno uerbo dicam, rationi omnium bonorum humanorum. & hoc est quod nos uolebamus.

Item, Qui pugnat pro patria, pugnat pro honesto: ergo qui pugnat pro patria, pugnat pro honore: ut erit etiam manifestum ex eis quæ dicentur. Etenim honor est præmium honestorum, & honesta sunt honorabilia. Præterea cum dicimus homines pugnare pro honore, intelligimus non quòd pugnent ut sibi erigantur statuæ, & huiusmodi, non enim hoc deceret: sed pro honestate. & quia honor est præmium honestorum, homines que appetunt honores, ut uideantur boni, & uirtutibus præditi: ideo dicimus homines pugnare pro suo honore, cum pugnant pro sua honestate. Et hoc est quod uoluimus in libro De honore, ut diximus supra. Etenim uerum est, omnes qui pugnant pro honestate, pugnare pro honore: quia honestatem sequitur honor. non tamen econtrariò reciprocat, ut omnes qui pugnant pro honore, pugnent pro honestate. nam aliqui possent pugnare, ut sibi erigerentur statuæ, ut ipsorum memoria celebraretur carminibus, & sine carminibus, ut in theatris & in foro primæ sedes sibi exhiberentur, ut sibi ædificarentur sepulchra sublimia, & ut sibi etiam traderentur alimenta publica: quod esset pugnare pro honore. Etenim omnes istæ sunt partes honoris, & tamen non esset pugnare pro honestate. Ergo fieri potest, ut aliquis pugnet pro honore, qui non pugnet pro honestate. Quòd autem illi qui pugnant pro ijs rebus quæ commemoratæ sunt, non pugnent pro honestate, perspici liquidò potest, tum quia nisi sperarent ea se quæ dicta sunt consequuturos, non pugnarent: tum etiam, quia qui ita pugnarent, uerè dicerentur fortes. Quod quidem sententiam Aristotelis non solùm labefactaret atque infirmaret, uerùm etiam penitus conuelleret, quam is tertio Ethic. cap. decimo scriptam reliquit his uerbis: 3.Ethic.6. & 8.Ethic.6. 3.Ethic.10.

"Dicuntur autem & alteræ (uidelicet fortitudinis species) secundum quinque modos. Primùm quidem politicæ, etenim maximè uidetur. nam uidentur sustinere pericula ciues propter pœnas quæ sunt ex legibus, & opprobria, & propter honores: & propter hoc fortiores uidentur, apud quos timidi sunt inhonorati, & fortes honorati. Tales autem facit Homerus, ut Diomedem & Hectorem.

Ex sententia igitur Aristotelis, qui pugnant propter honorem, ut nos nunc diximus, non pugnant propter honestatem: quia si pugnarent propter honestatem, ista species fortitudinis, uidelicet pugnare pro honore, esset idem quod prima species, quod tamen apertè repugnat Aristoteli. Licet enim honor sit præmium uirtutis & honestorum, non tamen honestum est pugnare ut consequamur honores, eo modo quo diximus in libro De honore. non enim uerè est honor. Nos tamen in eo libro intelleximus esse pugnandum pro honore, id est pro honestate nostra conseruanda & acquirenda, quam consequitur honor: non ut nobis erigantur statuæ & cætera huiusmodi, sed ut ne uideamur præter naturam affecti. quam honestatem appellauimus honorem, quia honor est præmium illius. & hoc perspicitur ex multis locis eius libri. Etenim quos illic diximus pugnare debere singulari certamine, non id ab illis faciendum esse iudicauimus ob hanc rem, ut sibi erigerentur statuæ, utque consequerentur alia huiusmodi: sed ne uiderentur iniusti, perfidi, ac præter naturam erga honestatem & uirtutem affecti. Quare perspicuum est, istum qui contrà dixit, non satis rectè percepisse sententiam nostram.

Quòd autem, qui pugnat pro patria, pugnet pro honesto, apertè declaratur ab Aristotele, nono Ethic. cap. nono, ubi ait: "Verum autem est quod dicitur de uiro probo, ipsum facere multa causa amicorum, & pro patria, etsi esset moriturus. Etenim abijciet & pecunias, & honores, & omnino omnia illa bona pro quibus fiunt pugnæ inter homines, sibi uendicans honestum. 9.Ethic.9.

Confirmatur:

Confirmatur: Etiam qui pugnant pro amicis, pugnant pro honesto: ergo qui pugnant pro patre, pro coniuge, & pro patria, pugnant pro honesto. Patet consequentia: quia eadem est ratio. Amicis enim omnia debemus, ut declaratur octauo & nono Ethic. Id uerò quod antecedit, colligitur ex uerbis Aristotelis 1. Rhet. 3. inquit enim: Eodem modo & qui laudant, aut uituperant, non animaduertunt utrum utilia gesserit, an contrà: sed sæpius etiam laudi dant, quòd niam ut præclara gereret par ui propriam duxit utilitatem. Laudant enim Achillem, quòd Patroeli sodalis ultionem susceperit, cum sciret oportere ipsum mori, cum liceret et uiuere. Huic enim talis mors erat honesta, uiuere uerò utile. Pugnare ergo pro amico est honestū. Quod erat id quod antecedit.

8. & 9. Ethic.
1. Rhet. 3.

SECTIO QVINTA.

ITem, Licet in rebus honestis magis amare seipsum, quàm alium: ergo magis licet pugnare pro seipso, quàm pro patria, & quàm pro patre. Ergo si conceditur pugna pro patria, magis concedi debet pro suaipsius honestate: ergo pro suoipsius honore.

9. Ethic. 9. Id quod antecedit, patet ex Aristotele, ubi dicit: Etenim non in omnibus laudabilibus, uir probus apparet sibiipsi attribuere honestum. Sic igitur oportet esse amatorem suiipsius: ut autem multi, non oportet.

Item illorum pugnæ, de quibus ego loquutus sum in libro De honore, præmium erat honor, ex sententia ipsius autoris qui contrà scripsit. Ergo pugna illa erat honesta. Probatur consequentia, quia Aristoteles dixit: Et in quibus honor est præmium, sunt honesta.

1. Rhet. 9.

Item, iste auctor concedit, licere pugnare, & interficere alterum, ut seruetur uita: ergo multo magis, ut defendatur honestas.

9. Polit. 14. Probatur consequentia his Aristotelis uerbis: Quoniam honesta sunt præferenda utilibus. Sunt enim causa honestorum, ergo honoris: quia honesta sunt honorabilia. honor enim est præmium honestorū. Antecedens aūt est concessum ab omnib.

Item, Illi sui prouocatores, quos cōcessit potuisse pugnare pro utilitate patriæ, nō pugnarunt pro utilitate patriæ: ergo perperam concessit, potuisse pugnare. Cum autem illa singularia certamina permiserit, multo magis permittere debuit ea quę fierent propter honorem defendendum, quatenus est honestus. Ergo illa quæ reijcit singularia certamina, magis erant permittēda: quòd si permissa nō fuissent, hoc propterea non cōtigisset, quia ex natura ipsa non debuissent permitti, sed culpa & ignoratione illorum qui eius rei potestatem habebant. Et hoc est satis mihi pro libro De honore, ipsa per se uidelicet fuisse permittenda.

Quòd aūt nullā certamina illa utilitatē patrię attulerint, perspicuū est. nō enim erant ex pacto, & nō apparuit aliquā utilitatē ob eorū uictoriam esse patriæ allatam.

Item, Illi non pugnarunt propter honestū, ergo non pugnarunt propter patriam. Antecedens patet ex eis quæ ipse concessit, quippe qui negat fuisse illis finem honestum. Consequentia perspicua est, Etenim si pugnassent pro utilitate patriæ, pugnassent propter honestum: & hoc perspicuum est. Ergo non pugnarunt pro utilitate publica. Ergo per ipsum quidem non erant concedenda: sed concedit, ergo perperam. Si autem pugnarunt propter honestum, ergo eorum erat idem finis. Ergo non sunt multa genera singularis certaminis.

Præterea illi pugnarunt, sicut pugnarunt Diomedes & Hector: hoc enim perspicuum est. Sed Diomedes & Hector nō pugnarūt propter patriā: ergo neq; etiā illi.

3. Ethic. 11. Antecedens ostendit Aristoteles, ubi ait, Homerum induxisse Diomedem & Hectorem nō pugnasse propter honestum: sequitur enim, quòd neq; propter patriam pugnauerint, sed ut fugerent opprobria, & consequerentur honorem: ergo non pugnarunt pro patria: ergo certamina illa non erant pro causa publica. Sed ipse dixit fuisse pro causa publica: igitur suam ipse euertit sententiam.

Item permisit illa certamina, quæ non erant permittenda: ergo grauior est causa, quare debeant permitti ea quæ suscipiuntur honesti gratia. Similitudo etiam horum certaminum perspicua est: quia illi de quibus loquitur, erant hostes, sicut erant Diomedes & Hector.

Item,

Item, Si pugnarent pro patria, ergo uel propter honeſtum, uel ut fugerent pœ-
nas à legibus conſtitutas, uel ut fugerent opprobria, uel propter honorem. Non pu-
gnarunt propter honeſtum, ut patet ex uerbis ipſius: ergo propter aliud quippiam
eorum quæ dicta ſunt. Hoc enim declarat Ariſtoteles in prima ſpecie fortitudinis 3.Ethic.11.
non ueræ, cuius uerba ſuprà etiam poſuimus: Prima autem, inquit, eſt politica. maxi
mè enim uidentur ſuſtinere pericula ciues, propter pœnas quæ ſunt ex legibus, &
propter opprobria, & propter honorem. Sed non ſuſtinuerunt illi pericula pro-
pter pœnas, quia non coacti: ergo propter opprobria, & propter honorem. Ergo
honor tantùm fuit illorũ finis. Ergo non eſt niſi una ſpecies certaminis, quæ eſt pro-
pter honorem. Ergo ſuam ipſe ſententiam euertit, confirmans noſtram in libro
De honore, quam tamen refellere totis uiribus, toto (ut aiunt) pectore contendit.

SECTIO SEXTA.

ITem, Qui pugnãt propter patriam, propter patrem, filios & uxores, pugnãt pro- 2.Rhet.2.
pter ſe: quia ſcilicet turpe eſt ſibi non pugnare pro his, & honeſtum pugnare. Er-
go magis pugnant propter ſeipſos: quia propter quod unumquodq; eſt, & illud ma
gis. Antecedens patet ex ſe: ergo habent eundem finem, quem illi qui pugnant 1.Poſt.2.
pro honore ſuo. Ergo non ſunt plura & diuerſa genera horum certaminum, contra
opinionem iſtius hominis.

Item, Si Achillis certamen, & reliquorum de quibus iſte mentionem fecit, eſt per
impetum iræ, & propter odium inſitum: ergo omnia quæ commemorauit certami-
na, ſunt unius ſpeciei certaminis, illius uidelicet quod eſt propter iram & odium.

Probatur cõſequentia ipſiuſmet uerbis. inquit enim: Illa quę erant ex cauſa publi-
ca, & ex utilitate communi, ſcilicet cum ex hoſtibus duo uel plures, ex prouocatio-
ne, uel improuiſo concurrerent, aut etiã ex pacto ſingulariter pugnant, ſunt illius ge
neris quod eſt per exaggerationem iræ & odij. Ergo omnia illa certamina ſunt pro
pter exaggerationem iræ: ergo omnia ſunt unius generis: ergo pugnantia loquitur.
Etenim poſuit hæc certamina genere diuerſa.

Item, Si certamen Hectoris & Achillis eſſet propter iram & inſitum odium, ergo
non eſſet propter patriam. Probatur conſequentia: Quia qui pugnant propter pa
triam, uel publicam cauſam, pugnant (ex ſententia Ariſtotelis adducta) propter ho-
neſtum, uel propter honorem, & ut fugiant opprobria. Sed pugnare propter hono
rem, non eſt pugnare propter iram, ex ſententia etiam Ariſtotelis, qui hæc duo diſ-
iunxit. Pugnare enim propter honorem, poſuit in prima ſpecie fortitudinis non ue-
ræ: pugnare uerò propter iram, in tertia ſpecie eiuſdem fortitudinis. Ergo qui pu-
gnant propter iram, non pugnant propter patriam, uel cauſam publicam. Sed He-
ctor & Achilles pugnarũt propter patriam & cauſam publicam, ut perſpicuum eſt.
Neceſſe eſt igitur, uel illos non pugnaſſe propter iram: uel pugnare propter iram, &
pugnare pro patria, eſſe idem genus pugnæ. quæ cum ab iſto poſita ſint genere di-
uerſa, ſequitur ut ſuam ipſemet ſententiam euertat.

Confirmatur: Quia certamen Hectoris & Diomedis ſuſceptum fuit propter pa-
triam, & cauſam publicam: ergo Achillis & Hectoris certamen, itemq; reliquorum
certamina quos iſte induxit pugnare pro communi utilitate & patria, omnia ſunt
unius generis. Etenim non eſt ratio, quare certamen Diomedis & Hectoris ſit unius
ſpeciei: & certamen Achillis & Hectoris & reliquorum certamina quos iſte dixit
pro communi utilitate, ſint alterius ſpeciei uel generis: cum perſpicuè pateat, omnia
eſſe pro cauſa publica: ergo in eodem genere certaminis: ergo non ſunt diuerſa ſpe-
cie certamina. Atq; ita quidem miſer iſte homo patitur telis uulnera facta ſuis.

Item, Pugnarunt propter iram Hector & Achilles, ex ſententia iſtius: ergo pro-
pter apparentem, & non conuenientem neglectum.

Probatur conſequentia uerbis Ariſtotelis, qui iram ſic definit: Ira enim eſt appe- 2.Rhet.2.
titus cum triſtitia uindictæ apparentis, propter apparentem neglectum eorum quę
attinent ad ſeipſum, uel ad aliquem ipſius non conuenientem. Quòd ſi ira eſt pro-
pter apparentem neglectum, & non conuenientem: ergo hoc certamen propter irã
ſuſceptum, eſt par illi quod poſui in libro De honore: ubi dixi, ſicut etiam iſte inter-
pretatur, Actori eſſe propoſitum oſtendere, ſe eſſe uirum honeſtũ, & dignũ qui neq;

despiciatur,

„ despiciatur, neq; iniuria afficiatur. Volui ergo, quòd actor pugnet propter neglectum: ergo hoc certamen erit idem, atq; illud quod iste dicit esse propter iram. At ipse hoc negauit: ex suis igitur uerbis sententiam suam conuellit.

Item, certamen Hectoris & Achillis susceptum fuit propter contemptum, ut di-
2. Rhet. cap. 2. ctum est: ergo propter honorem, ut infrà ostendetur, etiam magis. nam qui non est dignus aliquo bono uel malo, non habet aliquem honorem: qui contemnitur, non est dignus aliquo bono uel malo: ergo qui contemnitur, non habet aliquem honorem. Ergo qui pugnat ne contemnatur, pugnat propter honorem. qui enim non est contemnendus, est dignus aliqua re: ergo dignus aliquo honore.

SECTIO SEPTIMA.

ITem, certamina quæ conueniunt magis belluis quàm hominibus, non sunt permittenda. hæc perspicua est. Certamen singulare propter iram conuenit belluis
3. Ethic. cap. 11. magis quàm hominibus, sicut declarat Aristoteles in multis locis: ergo non est permittendum. Quod si permissum est, permissum est id quod permitti non debuit: ergo perperam factum est. Sin autem permittendum fuit, multo magis erant permittenda certamina ea quæ conueniunt magis hominibus, quatenus homines sunt. At huiusmodi erant illa, quæ ego concessi in libro De honore: ergo magis erant permittenda. Quòd si per istum permissa non fuerunt, & peiora fuerunt permissa, dubium non est quin cogatur fateri, perperam ac barbarè & ignoranter, & ab alijs qui ea permiserint, etiam ab ipso factum esse.

Quòd autem certamina illa quæ ego concessi in libro De honore, conueniant magis hominibus, probatur. Etenim negari non potest, quin hominibus magis conueniat pugnare, ut ostendant se esse uiros probos, fortes, strenuos, ueridicos, nõ insidiatores, non fures, non sacrilegos, non adulteros, non proditores: alioquin non essent affecti secundum naturam, imò in eam essent ingrati: neq; imitarentur Deum opt. max. qui est omnium finis optimus: & facerẽt contra id, ad quod nati sunt. nam
1. Rhet. 1 & ad uirtutem, & ad ueritatem sunt nati. Negari igitur non potest, quin homini-
3. Ethic. 2 bus magis conueniat pugnare propter illa quæ dicta sunt, quàm per iram, quæ communis est cum brutis. Sed nostri libri certamina sunt propter illa quę dicta sunt, non propter iram: ergo magis conueniunt hominibus: ergo, ut dixi, magis erant admittenda. Perperam ergo sunt ab isto prohibita, & ab alijs qui permiserunt peiora.

Præterea argumentemur etiam alio modo. Permitti non potest ulla hominum cædes, nisi propter iustum & honestum: ergo certamina quæ rectè permissa sunt, habent finem honestum. Probatur antecedens: Quia si quispiam permitteret aliquã cædem hominum sine iusticia & honestate, esset uir sanguinolentus, & omnino pra-
10. Ethic. 9. uus, ut dixit Aristoteles.

Item, non licet ex sententia Aristotelis uti armis aduersus homines qui sunt nati ad parendum, & nolunt parere, nisi quia talis pugna est iusta natura. Ergo non potest permitti cędes hominũ quæ fit ex pugna, nisi sit iusta, & per cõsequens honesta.

Quòd item rei bellicæ finis sit iustum & honestum, declarauit Aristoteles ijs uer-
1. Polit. 4. bis: Acquisitiua uerò alia ab his duobus est, ut iusta bellica quædam existens, uel uenatoria. Licet igitur pugnare & uenari, quia iusta sunt.

10. Ethic. 9. Item scriptum reliquit: Ex actionibus quæ sunt secundum uirtutes, bellicæ & po-
„ liticæ pulchritudine & magnitudine excellunt. Ergo finis harum actionum est honestas. Probatur consequentia: quia ponit illas fieri ex uirtute: uirtutes enim sunt honestæ. Ergo bellicæ finis non est uictoria simpliciter.

7. Polit. 2. Item ait: Manifestum igitur quod ponendum est, omnes curas quæ sunt circa
„ bellum, esse honestas, non ut finis omnium supremus, sed illius gratia esse has. & ita
„ perspicuum est, quòd finis supremus etiam belli, est felicitas. Et paulo pòst: Ter-
„ tium quod oportet esse in ciuitate, sunt arma, ad cogendum eos qui nolunt parere,
„ & ad eos etiam (hoc enim subaudiri debet) qui uelint exterius inferre iniuriam.

7. Polit. 14. Item: Amplius autem non oportet existimare ciuitatem esse felicem, & legumlato-
„ rem laudare, quia exercuerit ciues imperare uicinis: quia hæc magnum habent no-
„ cumentum. Ibidem paulo pòst: Exercitationem rerum bellicarum non huius gra-
„ tia oportet curare, ut in seruitutem indignos redigant: sed ut primùm ipsi non ser-

uiant

niant alijs: deinde ut quærant imperium causa utilitatis eorum qui parent, sed non ut dominentur omnibus: tertio loco, ut dominentur illis qui nati sunt ad seruiendum.

Item, Bellum autem cogit homines esse iustos & temperantes: eius ergo finis est iustum & honestum, alioquin non efficeret hæc.

Ex quibus omnibus conspicuum est, finem omnis pugnæ esse iustum & honestū: quia quæ non sunt iusta & honesta, non conceduntur. Et ideo cum dicit Aristoteles, uictoriam esse finem artis imperatoriæ: debet intelligi quòd ita dicat, uel ex communi modo loquendi ipsorum hominum (quemadmodum fecit etiam, cum dixit, diuitias esse finem œconomicæ) uel ut loquatur de uictoria honesta & iusta, sicut ipse usus est seipsum declarasse ijs uerbis: Victoria et honor sunt honesta, eligibilia enim sunt: etsi sunt infructuosa, & demonstrant excellentiam uirtutis. Non enim essent eligibilia infructuosa, nisi essent honesta, imò essent reijcienda, alioquin euerterentur omnes quæ allatæ sunt Aristotelis auctoritates: quia liceret etiam pugnare, ut superaremus eos qui non sunt digni ut pareant. Neq; huic rei obstat quòd aliquis dicere posset, iustum & honestum esse finem generalem imperatoriæ facultatis: sed uictoriam esse proprium finem. Quia ex eis quæ dicta sunt perspicue liquet, hanc facultatem fuisse inuentam ob causas dictas, quæ sunt honestæ, ut etiam est pax. Finis enim (quemadmodum dictum est sæpenumero) pax quidem belli, ocium autem negocij. quæ pax est idem quod felicitas, quæ est honestissima. Ista ergo uictoria quæritur propter pacem: alioquin omnia bella essent concedēda, ut dominaremur omnibus: quod quidem esset Aristotelem penitus labefactare atq; euertere. Et licet honestū & felicitas finis sit politicæ, tamen nō est absurdum, quòd idem sit finis plurium, sed modo diuerso: ut felicitas & honestum est finis politicæ per se, facultatis tamē imperatoriæ per accidens, polita uidelicet prauitate & ignoratione hominum. Ipsa enim facultas imperatoria non habet per se finem: quia quod ad ipsam quidem attinet, esset omnino reijcienda.

1. Rhet. 1.

7. Polit. 15.

Item conceditur propter ipsam politicam: inseruit enim politicæ, & est necessaria per accidens. Eligibilius enim esset, neq; ciuitatem neq; homines indigere ipsa. qui enim eligit hanc facultatem, eligit malum: sed habet honestum ex necessitate. Et propter istam causam fortasse dixit Aristoteles: Videmus enim honoratissimas facultates sub hac politica esse, Rhetoricam, Oeconomiam, & facultatem imperatoriam. quoniam omnium istorum finis erat honestum, sine medio aliquo modo: quod non conueniebat alijs facultatibus, quæ docent operari. Tendunt ergo omnes istæ ad eundem finem, sed non eodem modo (ut diximus) neq; per idē medium. Sunt enim propter hominum prauitatem & ignorationem: per se uerò ipsa politica respicit honestum & felicitatem. Sed de his plura etiam in sequentibus.

7. Polit. 13.

1. Ethic. 1.

Item, Si finis facultatis imperatoriæ non esset honestum, non esset honestissima. Sed illam posuit Aristoteles esse honoratissimam: ergo necesse est ut eius finis sit honestum. honor enim est præmium uirtutis, & rerum honestarum. honoratissima

Item, Est laude digna, ergo honesta. Probatur consequentia ex uerbis Aristotelis: Si autem hoc, inquit, est honestum, necessarium est uirtutem esse honestam: cum sit bonum, laudabile est. Confirmatur: Finis generis demonstratiui est bonestum, ergo necesse est quæ laudantur esse honesta. 1. Rhet. 9.

Item, Eius præmium est honor, ergo est maximè honesta. ait enim Aristoteles: Quibus præmium est honor, sunt honesta. Quòd si nunquam permittitur pugna, nisi sit honesta: ergo nunquam debet concedi singulare certamen, nisi sit honestum: est enim pugna. ergo non sunt permittenda ea singularia certamina, quorum honesta non est causa. At eiusmodi fuerunt per istum concessa, ergo perperam factum. Ergo multo magis erunt permittenda, quæ sunt propter honestum. Sed ea certamina, de quibus ego loquutus sum in libro De honore, sunt propter honestum: ergo erant magis permittenda. Malè igitur fecit iste qui reiecit honesta, & permisit inhonesta. Quod autem Aristoteles uoluerit omnia certamina ad honestatem referri, uidetur ipse etiam declarasse nono Ethicorum, his uerbis: Omnibus autem certaminibus ad honestatem tendentibus, & ad agendum honestissima, communiter omnia aderunt ea quæ decent, singulariter autem unicuiq; maxima bona: siquidem talis uirtus est. Quæ igitur non tendunt ad honestatem certamina, non aderant eis 1. Rhet. 9. 9. Ethic. 9.

illa quæ decent: ergo non erunt permittenda. Et quamuis in pugna uniuerſali concedi uideantur alterutri parti quædam meliores conditiones, quàm in ſingulari certamine: ex hoc tamen ſequi non poteſt, pugnæ regum (quam pro hoc loco nuncupauimus uniuerſalem) non eſſe finem honeſtum. Etenim hoc neceſſarium eſt, alioquin non eſſet ferenda. Habet enim utraq; pugna eundem finem ultimum, quod eſt honeſtum. Ratio autem quare in pugna uniuerſali concedantur meliores alterutri parti conditiones, quàm in ſingulari, hæc eſſe uidetur: quòd in ſingulari agitur de honeſtate unius hominis cum altero. quam honeſtatem quemadmodum oportet unumquenq; habere uirtute propria, ita oportet ut acquirat, & acquiſitam defendat uirtute propria: quod non accideret, ſi alterutri parti concederentur meliores conditiones. Verùm in pugna uniuerſali plerunq; certatur non de uirtute regum propria, ſed de regnis, & de maiori potentia, quæ regna honeſtum eſt defendere quàm optimis fieri poteſt conditionibus, & hoc honeſto meliores quidem alterutri parti conditiones permittuntur. Quòd ſi de uirtute propria ipſorum regum certaretur, neceſſariæ eſſent etiam pares conditiones, alioquin reges non dicerentur propriam exiſtimationem uerè tueri. Quare meliores illæ conditiones, quæ permittuntur in pugna uniuerſali, nihil nos (ut ego quidem arbitror) impediunt, quo minus rectè ponamus, ipſius pugnæ uniuerſalis finem eſſe honeſtum. Neq; huic noſtræ ſententiæ aduerſari uidentur ea quæ primo Politicorum ad hunc modum ſcripta reliquit Ari-
1.Poli.7. ſtoteles: Fortitudinis autem non eſt pecunias parare, ſed fiduciam animi. neq; rei mi-
„ litaris, aut medicinæ: ſed huius quidem uictoriam, illius uerò ſanitatem. Quoniam
„ perſpicuum eſt (niſi uelimus tãtum philoſophum, tam diuinum hominem, in re tam aperta & manifeſta, & in tam paucis uerbis, pugnare cum ſuaipſius ſententia: quod quidem eſſet abſurdiſsimum) neceſſariò intelligendum eſſe, ut ſuprà etiam diximus, ipſum uel de uictoria honeſta, uel ex communi modo loquendi hominum eſſe lo-
1.Ethic.1. quutum: ſicut fecerat in primo Ethic. præſertim cum in loco citato primi Politic. ni-
1.Polit.7. hil intereſſet, utrum hoc an illo modo loqueretur. Satis enim ipſi erat eo loco oſtendere, parare pecunias non eſſe finem fortitudinis, neq; rei militaris, neq; medicinæ: id quod aſſequebatur, attribuendo illis artibus alium finem. Quam quidem ſententiam (ni fallor) uidetur indicare, cum in eiſdem uerbis uidetur ponere, fiduciam eſſe finem fortitudinis: cum tamen luce clarius ex eius uerbis ſuperius colligatur, honeſtum quod planè ſeiungitur à fiducia animi, eſſe ipſius fortitudinis finem. Accipienda ſunt igitur uerba Ariſtotelis in eam quam diximus ſententiam. Sic enim inter ſe omnia cohærebunt. Nihil igitur opinioni noſtræ illa (ut ego quidem arbitror) aduerſantur.

Facilè iam intelligi poteſt ex ijs quæ dicta ſunt, iſtum hominem, cui propoſitum fuit ſingulare certamen labefactare, ac penitus ex animis hominum euellere, ea poſuiſſe, quæ contrà potius oſtendant, illud nunc etiam dari atq; permitti, ſicut antiquitùs factum eſt: ut ex eis quæ ſequentur erit perſpicuum. Quod poſtea cum longè lateq; fluxiſſet, permanauit etiam uſq; ad hęc tempora. Et ſic patet, rectè dictum eſſe à nobis in libro De honore, ſingulare certamen fuiſſe uſitatum antiquis temporibus, & certas ob cauſas debere permitti ciuiliter, non tamen ex præceptis ſanctiſsimæ religionis noſtrę. quandoquidem ex illis perſpicuè liquet, illud omnino eſſe reijciendum, tollendum, ac penitus extirpandum: ut oſtendemus in ſequentibus.

Sed iam ueniamus ad uerba iſtius auctoris, atq; ſingula quantum opus fuerit ad ueritatem ſententiæ noſtræ demonſtrandam examinemus, atq; perpendamus.

FINIS PRIMI LIBRI EVERSIONIS
Singularis certaminis.

LIBER

LIBER SECVNDVS.

SECTIO PRIMA.

SVPEREST, ut dicamus de certamine quod sæpius ex prouocatione fieri contingit: unde uictoribus magna laus acquiri solet, & reliqua. *Auctor libri contra usum duelli.*

EX ijs exemplis quæ auctor iste hoc in loco protulit, perspicuè patet, singulare certamen, quod ipse tamen euertere studet, permissum antiquitus fuisse, atque hominibus laudem & honorem attulisse. idq; sequi ex eis quæ à nobis iam dicta sunt, & ex eis quæ dicentur, nemini (modò sit sanus) obscurum esse arbitror. ANT. BER.

Super eiusmodi pugna hęc ferè obseruari, prouocatores ut plurimùm fuisse ex barbaris, & reliqua. *Auctor.*

Si sunt barbari isti prouocatores (ut asseris) & minus uigent in militari disciplina: ergo legitima non sunt eorum certamina. quia quæ fiunt à barbaris, & ab eis qui in disciplina militari minus uigent, non sunt rationabilia, & bonis moribus carent, ut patet: aliter enim non essent barbari & imperiti. ergo, ut dixi, non sunt legitima eorum certamina. quia quæ uerè sunt legitima, sunt rationabilia & iusta, & ab eis qui sunt periti proficiscuntur: ergo non sunt toleranda. Sed infrà dicis esse toleranda & admittenda: ergo tecum pugnas, tuam ipsius sententiam euertis: quippe qui dicis & fieri à barbaris, & esse legitima, ideoq; admittenda. Sed de his inferius quoque uerba faciemus. ANT. BER.

SECTIO SECVNDA.

Prouocatores nunquam in certamen prodijsse, nisi prius ducem percunctarentur, reliqua. *Auctor.*

HOc nihil facit ad rem. Sæpe etiam tēporibus nostris idem factum est. Sed siue fiat ex consensu, siue non fiat, hoc ego non curo in libro De honore. Satis est mihi, non fuisse inuentum Longobardorum, sed populorum quorum habemus memoriam antiquiorem, ut dixi in libro De honore. ANT. BER. *s. lib. De hono.*

SECTIO TERTIA.

Qua in re uideo peccauisse Procopium, qui scripsit à Doca, è Gothorum exercitu, & quæ sequuntur. *Auctor.*

Ista etiam ad rem non pertinent. Tuā controuersia est, non dari singulare certamē: quo autem modo id fieret, alia est quæstio, nec est propria eius loci in quo uersamur. Ego enim in libro De honore declaraui, quibus in causis hoc posset fieri sine consensu, & in quibus non. Multa deinde narrat, ut ostendat se multa legisse, licet parum faciant ad rem. Ex quibus etiam sequitur dari singulare certamen, quod uult ipse tollere: complura enim affert exempla, quæ indicant uiros etiam maximos certasse singulari certamine sine aliqua causa. Itaq; multo magis periculum est, (ut ex eis quæ dicentur erit perspicuum) hunc hominem non intelligere quam rationem instituerit, & quid scribendū sibi proposuerit, quàm nos rē ipsam, eiusq; nomē ignorare. ANT. BER.

SECTIO QVARTA.

Sed ut euidentior sit eorum quæ dicentur demonstratio, ante omnia ponenda sunt, &c. *Auctor.*

HOc facit, quia definitionem illam posteriorem non intellexit, utpotè qui ea quæ sunt propria definitionum ignorauerit. illam enim iudicauit postea plures errores in se cōtinere, propterea quod minus eam intelligebat. quamobrem protulit, quicquid sibi in buccam uenit. ANT. BER.

SECTIO QVINTA.

Non dubito multos esse derisuros me, atq; hunc meum laborem, qui rem adeò ueteri consuetudine usurpatam, & reliqua. *Auctor.*

ANT. BER. Honesta sanè ac maximè pia oratio: sed quæ in hunc locum nullo pacto conueniat. Non enim opus est hic concionari, sed probare. tamen quid dicat uideamus. Vir iste Christi seruatoris nostri præceptis, ac sacrorum theologorum monitis, iuris ciuilis & canonicis sanctionibus improbari hanc immanitatem asserit: idq; omnium & antiquarum, & quæ nunc sunt bene institutarum gentium, apud quas illa nunquam permissa fuit, exemplis cõprobatum esse. Sed tamen ipse infinitis penè exemplis ostendit, hanc quam ipse appellat immanitatem, permissam fuisse, & iustè permissam. Quis ergo se contineret, quin ingenium huius hominis atq; naturam insectaretur? qui quidem iam confugere non potest ad id præsidium, quo temerè confisus est, quòd uidelicet sint diuersa singularis certaminis genera: hoc enim illi prorsus ereptum est, ex ijs quę in superiore libro dicta sunt. Quis porrò non uidet, peiorẽ immanitatem esse, bellum quod fit inter reges, quandoquidem ex eo sequantur plura incommoda atq; detrimenta, ueluti rapinæ, hominum cædes, stupra uirginum & mulierum, urbium denique incendia & euersiones: & tamen uult iste, hoc bellum legibus tum diuinis tum humanis esse permissum, ac permitti debere. Qui quidem error ita perspicuus est, ut ex maxima debilitate eius uirtutis animi quæ ratiocinatur & discurrit, ortum habere necesse sit. Quòd si eius rei hanc causam afferat, ut reges non possint cogi à magistratibus: diximus etiam nos in libro De honore, singulare certamen permitti debere, cum singuli homines non possint cogi à magistratibus, ut fit in multis causis, quas in eis quæ sequentur commemorabimus: & tamen iste sic inuehitur in me, ut qui primam tantùm uerborum eius quasi faciem intueatur, ipsum pium, me impium facilè iudicet. Sed qui interius sententiam perscrutantur, non dubito quin intelligant, in eo me maximè pium fuisse, ac maximo erga genus humanum studio & amore affectum: quippe qui laboraui multos annos, ut homines hac in re, si non omnibus incommodis (quod quidem effici à nemine potest, nisi à Deo opt. max.) saltem à plurib. quibus maximè affligebantur, quantũ in me esset liberarẽ.

Quis autem ignorat singulare certamen malum esse? quis ignorat hominum cædes malas esse? quis ignorat cruciatus quibus torquẽtur homines, malos esse? Quis meretrices esse in ciuitatibus, ignorat malum esse? sunt enim electiones mali: ac melius esset homines & ciuitates his non indigere. Qui uerò nescit omnia ista aliquando esse permittenda, sicut permittuntur ob eam causam ut maiora uitentur mala: cum quidem ita stupidum esse oportet, ut cum ipso minimè sit disputandum. Etenim is uentriculos cerebri uel cordis contra naturam inuersos habeat necesse est, cum intelligere non possit ea etiam quæ omnibus sunt perspicua: & ideo non tali auxilio nec defensoribus istis tempus eget. oporteret enim eum qui singulare certamen uult euertere, ut hominum naturam & prauitatẽ prius è medio tolleret. Quod cum humana ui fieri non posse planè constet, ut permittatur etiam singulare certamen in aliquibus causis necesse est, sicut permittitur etiam bellum inter reges: cuius rei perspicuè causa est hominum prauitas. quamdiu igitur hæc erit, tamdiu sit ac permittatur & bellum generale & singulare necesse est. nam cum homines utplurimùm quando possunt, iniuria alios afficiant, quemadmodum inquit Aristoteles: nec possit hoc per leges, neque per magistratus prohiberi: necessitas cogit, ut adhibeantur ista remedia. aliter enim non possunt homines beatitudinem, ad quam sunt nati, ullo modo consequi: quinimò in maximis & assiduis uitæ perturbationib. uersarentur. Quæ cum non uiderit homo iste, mirum non est, si in nos uerbis parum honestis inuectus fuerit. Sed ueniam ipsi facilè damus, quem intelligimus non ex animi prauitate peccasse: sed quia putauit se hominum utilitati consulere, me autem rem inanem atq; inutilem docuisse.

1. Rhet. 5.

Nos uerò in contrariam sententiam adduxerunt rationes, quas & in libro De honore & hic attulimus, ex Peripateticorum doctrina. Sed de his infrà etiam agemus. Probauit præterea iste suis exemplis contrarium, atq; ipse asserit. ea enim attulit exempla, in quibus singulare certamen permissum fuit. Falsum est etiam, ut ostendimus, & ostendemus, quòd à morali philosophia abhorreat singulare certamen. A religione quidem abhorrere, concessimus in libro De honore.

Quod uero ait, detrahere honori singulare certamen, & non conseruare illũ: hoc erat probandum rationibus, non concionibus. Nemo autem sequutus est in hac re leges

leges Longobardorum, & Federici: quia non tulerũt ueras leges huiuſmodi pugnæ. Addit iſte multa præterea, quæ quia nihil ad rem, miſſa facio.

Quòd uerò ſubiungit, alios erraſſe ob ignorationem rei quam tractabant, uidentur hæc illi uerba excidiſſe, non conſideranti id quod erat conſiderandum: uidelicet omnium pugnarum eundem neceſſariò eſſe finem, & ita non plura eſſe genera ſingularis certaminis. nihil enim refert de nomine, cum de re agatur, nominetur quomodocunq; placet, modò ſit pugna inter duos. Sed tamen oſtenſum eſt ſuprà; eum falſam de hac re accepiſſe opinionem, & ſibi finxiſſe hæc ſomnia. Profitetur enim ſe ſcribere contra uſum duelli, & tamen in multis cauſis concedit ipſum. Hoc idem ego etiam feci: atqui in aliquib. cauſis illud permitterem, in aliquib. non permitterem.

Præterea ſi per te licet duos propter utilitatem publicam pugnare ex pacto, ſicut pugnarunt Aeneas & Turnus: ergo licebit duos pugnare propter honorem.

Probatur conſequentia: quia hæc etiam eſt utilitas publica. etenim niſi aliquando pugnarent duo ſingulari certamine, fratres & affines perſequerentur iniurias eorum uſq; ad necem, ut conſtat ex eo quod ſit quotidie: & ita uniuerſa ciuitas (ſicut multis locis accidit) uexaretur, quod illi maximum detrimentum, atq; adeò exitium afferret. Ergo utile eſt aliquando reipublicæ, ut pugnent duo inter ſe ex pacto. Licet enim priuata ſit cauſa, ipſam tamen conſequitur utilitas publica.

Quæ uerò dicis de Athenæo, ſunt nugæ. nam Athenæus dicit ſe ſcripſiſſe in alijs libris, homines claros & duces primarios iuſtè ad hoc ſingulare certamen ſe contuliſſe: & hoc illi quidem faciebant, cum ſe mutuò ad pugnam prouocauiſſent.

SECTIO SEXTA.

Vt autem omnia ſint clariora, pono plura ſingularis certaminis eſſe genera: totidem ſcilicet quot ſunt cauſæ, & quæ ſequuntur. *Auctor.*

SI totidem ſunt genera ſingularis certaminis, quot ſunt cauſæ: hæc uerò (ut patet) ſunt infinitæ: ergo infinita erunt ſingularis certaminis genera, per te. Quod cum à ueritate alienum ſit: ut id quoq; unde fluxit, alienum ſit à ueritate, neceſſe eſt. Ego autem in libro De honore non conceſsi totum hoc genus duelli, quod tu concedis. Falſum item uidetur, & à ueritate alienum, quòd exempla quæ attuliſti ſingularis certaminis, fuerint pro utilitate publica. Quæ enim eſt iſta utilitas, quòd ſe interficiant præter aliquam utilitatem exercitus? nulla certè, præſertim cum apertè uideantur mutuò ſe ad pugnam prouocare ſine cauſa. Sunt ergo Barbari, & ferè ſine militari diſciplina, ex eis quæ à te dicta ſunt. Ergo eiuſmodi certamina non ſunt legitimè ſuſcepta, quia non ſunt ſuſcepta ab hominibus militaris diſciplinæ, & honeſtorum morum peritis: ſunt enim Barbari. Sed tu infrà, & nunc, admittis ea. ſic enim ais: De primis tribus generibus, cum inter hoſtes fiant, nemo unquã dubitauit quin legitima ſint. & quòd licet uti inſidijs & aſtutijs. Ergo admittis ea quæ non ſunt admittenda, & quæ nullam reipublicæ utilitatem afferunt. Bone Deus, iſte homo nõ concedit ſingulare certamen ob tuendam ſuam exiſtimationem, in rebus etiam magni momenti: & concedit certamina illa gladiatorum, quibus nihil fieri poterat immanius, nihil magis ferinum: quorum ego certaminum nullam mentionem feci in libro De honore, quia nihil deteſtabilius excogitari potuiſſe mihi uidebatur. ANT. BER.

Addis, priuatam cauſam eſſe multiplicem: quaſi publica cauſa non ſit multiplex. Quam uerò pugnam ob inanem gloriam concedis, & uirtutis militaris oſtentandæ gratia, illa à me non conceditur: ſicut etiam non conceditur pugna propter odium, quia non eſt propter honeſtum. ex ipſa tamen ſequitur, ut multo magis ſit concedendum ſingulare certamen propter honeſtum: quod eſt id quod nos uolumus. Præterea abſurdum eſt quod ais, neminem dubitaſſe quin tria illa genera, quæ enumeraſti, eſſent legitima: quia ea quæ non ſunt iuſta & honeſta, non poſſunt eſſe legitima: illa uerò omnia certamina, licet ſint inter hoſtes, tamen non ſunt iuſta & honeſta. quia poſſunt aliqui ex pacto pugnare, & ex improuiſo concurſu, & ob gloriam & odium uanum: & ita non ob iuſtum & honeſtum, ut eſt in exemplis à te ipſo citatis. Vt ea igitur non ſint legitima certamina, neceſſe eſt. Euertis ergo tuam ipſius ſententiam, & in hac re, & in eo quòd dicis licere in eis uti inſidijs: cum in ſequentibus

 improbes

improbes eos qui in huiusmodi certaminibus utuntur insidijs. Et cum inter insidias esse possint mendacia ac fractio fidei, quæro à te, quæ sit causa, quare liceat uti insidijs, & non liceat dicere mendacia?

Addis præterea, me lapsum fuisse, propterea quòd perperam putauerim hominû certamina esse iudicanda & dirigenda ad regulam mei duelli. Ego uerò putaui rectè: tu perperam putas me lapsum esse. Etenim regula mei duelli ducitur ex natura honestatis & uirtutis, ad quæ dirigenda sunt omnia certamina quæ iustè permitti possunt, & ex quibus iudicantur quæ non sunt permittenda, sed abijcienda: ut sunt ea certamina quorum exempla tu posuisti. Sed ignoscendum est tibi, propterea quòd fortasse ignoras regulas & artificia quibus traduntur artes & scientiæ & facultates, quæ artificiosè docentur. Illa porrò tua certamina non sunt ex honestate & uirtute: ergo uituperanda atque reijcienda, contrà quàm ipse affirmas.

Præterea si conceditur singulare certamen ex prouocatione unius qui sit in exercitu Imperatoris, & alterius qui sit in exercitu regis: ergo magis debet cõcedi ex causa iniuriæ illatæ homini honorato. quia ibi nulla est causa particularis cur illi duo debeant inter se pugnare: hic uerò maxima & necessaria est.

Neque est pactum inter duces belli, quare illi debeant sua sponte ac uoluntate pugnare, sed unus prouocat alterum. Vult iste duellum tollere, utpote qui præclarè nouit quid nam sit: & constituit ipsum: & magis quidem constituit, quàm ego in libro De honore. non enim posui ipse hoc genus duelli.

Item. Illi quorum exempla iste protulit, non sunt uerè hostes, neque pugnant propter se, sed propter suos reges. Ergo non potest concedi eiusmodi certamen.

Item, Duellum quod posui ego in libro De honore, est inter inimicos: quia est inter eos quorum alter læserit alterum, de illius honestate detrahens: qua iniuria, sicut patet, nulla est aptior ad impellendos homines ut inimicitias suscipiant. Ergo debet concedi eiusmodi duellum, quia est inter inimicos, & causam iustam habet. ita enim ponimus. Præterea si homines non laborant postquam susceptum est bellum iustè, utrum per insidias an apertè gerant: ergo magis est concedendum certamen illud quod uirtute propria transigitur: est enim magis propinquum uirtuti, imò est ex uirtute. Et ideo tu lapsus es, non ego: quippe qui concedis duellum quod omnino aduersatur uirtuti, & ipsi honori. non enim esse potest cum uirtute uitium, neque cum honore.

Præterea si Nicolaus papa, ut ais, nominis æquiuocatione fuit deceptus: ergo redarguis pontificem, & concedis duellum à pontifice prohibitum: ergo concedis id quod prohibent Canones. ergo es dignus illa pœna & illis nominibus, quorum inferius dicis dignos esse illos qui constituunt duellum, quod prohibent Canones. Etenim quid sunt Canones nisi decreta pontificum? & si licet tibi infringere huiusmodi Canones: quare, si alij uellent, non possent? Sed dic quæ est ista æquiuocatio, qua pontifex ille deceptus fuit? non 'ne sciebat, quòd erant singularia certamina inter hostes, propter utilitatem publicam suscepta: quale fuit certamẽ Dauidis cum Goliatho? & tamen prohibuit ipsa. quæ, si tu non uis rectè esse prohibita, licebit etiam nobis dicere, quòd illa quæ sunt prohibita ab alijs pontificibus, non sunt rectè prohibita. Si dicas in hoc deceptum fuisse Nicolaum pontificem: ego dicam, & alios pontifices esse deceptos: & sic nihil firmi habebis ex Decretis pontificum, quo possis singularia certamina euertere. Eadem enim est ratio omnium pontificum, quatenus pontifices sunt: & qui hoc non credit, est pœna dignus. Cui rei cum tu nolueris fidem adhibere, necesse est opinor, ut iudiceris in errorem pessimum & dignum pœna incidisse.

Præterea quis non istius uicem doleat, qui concedit legem de gladiatoribus, propter delectationem, quæ erat immanissima & maximè impia: & nõ uult concedere ut uir bonus pugnet ob tuendam existimationem & honestatem suam, cuius ratio (ut ostendimus) patriæ et parentibus anteponenda est. Nihil enim absurdius excogitari potest. Adde, quòd certamina illa gladiatorum nihil habent commune cum duello, de quo loquutus sum in libro De honore. Sunt enim pessima, & maximè detestabilia: neque ego unquam illa concessissem,

SECTIO

SECTIO SEPTIMA.

Ad ostentationem roboris certant quidam, gloriæ nimium appetentes: ebrij, ut puto, facti fabulosis eorum, quos uulgus Equites errantes appellat, &c. *Author.*

Eiusmodi singularia certamina ad ostentationem roboris & gloriæ, planè sunt à me reiecta in libro De honore. Sed quærimus à te, nũ quid concedas hoc genus singularis certaminis, an non cõcedas? Si concedis, ergo concedis duellũ factũ ab ebrijs. quod nõ potest esse legitimũ, neq; ulla ratione munitũ. Ergo debes multo magis cõcedere legitimũ, quod fit ob tuendũ honorẽ & existimationẽ suam & ad probandũ se esse uirũ bonũ, non proditorẽ & fraudulentũ. Si non concedis, neq; etiam debes cõcedere singulare certamẽ militũ, qui inter se prouocãt sine permissu & utilitate ducis exercitus: quia, ut patet, nõ faciũt hoc nisi ad ostentationẽ roboris, appetẽtes gloriã. nõ enim id eis imperatur à duce: neq; ex facto illo sequitur ulla utilitas, etiã si alter spolietur armis. Sed cũ hoc cõcesseris, sequitur ut tuã ipse sentẽtiam euertas. *ANT. BER.*

Ridiculũ præterea est quod dicis, alicubi semper esse iusta bella: quasi multa huiusmodi extiterint, aut sint temporib. nostris, præsertim inter Christianos. Quę aũt narras de singulari certamine Sordelli & Emanuelis Hispalẽsis inter se. ita quidem sunt præter rem, ut ad ostentationẽ ea cõmemorasse apertè uidearis. in dubium enim uenire non potest, quin eiusmodi certamen planè reijciendum sit, ac tollendum.

Præterea istud genus certaminis quod est ab ira, uel est ab ea rationabiliter orta, uel non. Si ab ira rationabiliter orta: ergo ista ira erit propter apparentem neglectũ eorũ quæ pertinent ad ipsum, uel ad aliquã ipsius rem non conuenientet: ergo propter honorẽ. Etenim qui honore atq; honestate spoliatur, hoc modo negligitur: ut declarauit Aristoteles. Ergo per te non distinguitur ab illa specie duelli quam ponis ultimam, & quam redarguis: ergo tecum ipse pugnas, ac tuam ipsius sententiam refellis. Sin autem est ab ira non rationabiliter exorta, tum permittis duellũ quod nõ est rationabile. ergo redarguendus es, qui cõcedis illud quod non est legitimum: ut multo peior existas, quàm nos in libro De honore, qui hoc nõ concesimus. Qualis porrò iudicandus est homo iste, qui non rationibus mouetur, sed auctoritate solùm. ut faciunt idiotę: accusat enim me, qui reprehenderim Virgilium in re tam aperta & manifesta. Etenim quis neget, modò sit sanus, uerè illum reprehensum esse, qui Aeneam, quem pietate insignem & magnanimum uirum ubiq; induxit, scribat interfecisse Turnum per iram & dolorem, conspecto Palantis baltheo: cum is quidem iam uulneribus confectus, seq; uictum confitens, inspectantibus omnib. & audientibus, Lauiniamq; remittens, uitam suppliciter deprecaretur: id enim ab omni humanitate & uirtute prorsus abhorret. itaq; ne alij pugnantes exemplo tanti uiri interficerent confitentes se uictos, quia mihi semper propositum fuit seruare homines, eorumq; utilitati consulere, quantum fieri posset (neq; enim satis pius mihi uiderer, nisi id pro uiribus præstarem) idcirco non dubitaui in libro De honore ipsum Virgilium redarguere. qui etsi erat uir doctrina præstantissimus, non tamen sequitur, eum non potuisse errare. nam ne Aristoteles quidem Homerum ab eo uendicat, ut errare non posset: —*à quo ceu fonte perenni, Vatum Pierijs ora rigantur aquis.* Et non solùm Aristoteles, sed etiam Horatius dixit, —*quandoq; bonus dormitat Homerus.* *2. Rhet. 10.* *Redargutio Virgilij 6. in se quentibus.* *Horat. in Arte poetica.*

Refelli igitur Virgilium propter hanc causam, & propter ueritatem quam in primis sequi omnes debent. non enim uiris fortibus & pijs conceditur, ut per iram ea faciant quæ non sunt facienda. Potuit autem Homerus Achillem inducere ea facientem, quæ non potuit Virgilius Aeneam. Homero enim erat propositum dicere Achillis iram: irati autem homines multa possunt facere, quæ non possunt pij & magnanimi. Itaq; plus hoc loco ponderis ipsa ueritas & utilitas publica, quàm poetę licet maximi autoritas, habere debuit: quę cũ esset cõtra ueritatẽ, tũ uerò plurimũ posset obesse hominib. sicut etiã re uera obfuit: plures enim, pposito eiusmodi exẽplo interficerẽtur, quàm interficiuntur. Atq; ego sanè in libro De honore magis pius & humanus iudicatus sum, quàm tu: qui propter autoritatẽ unius hominis, negas morẽ omnib. perniciosissimũ, ac lõgè pessimũ non esse reprehendendũ. Sed de hac re infrà etiam

 pluribus

pluribus agemus. Quid uerò, quòd putas duellum propter coniuges & regna susceptum, nō esse susceptum propter iniurias? hoc quidem (pace tua dixerim) quid aliud est, quàm ignorare propriam uocem? Nam rapere uxorem et regnum alterius, non'ne est contra æquum & iustum, & sic iniuria? Et propter quid aliud pugnatur ob has causas, nisi quia qui his modis læditur, iniuria, & quidem maxima afficitur?

Præterea hoc duellum pro coniuge, pro regno susceptūm, conceditur à me in libris De honore. Ergo tu non redarguis duellum, de quo ego sum loquutus: quod tamen tibi propositum esse profiteris.

SECTIO OCTAVA.

Auctor. Quæ uerò pro innocentiæ experimento, seu uniuscuiusq; ueritatis in iudicio manifestandæ gratia per iudices concedebātur duella, & reliqua.

ANT. BER. Tantum uerò abest, cum desunt legitimæ probationes, ut pro innocētia in rebus magni momenti, & pro tuenda existimatione sua pugnare, sit ex more Barbarorum, ut hoc experiendi genere sublato, nullus omnino iustiticiæ locus relinquatur. Quomodo enim consequetur quod suum est, ille qui iniuria erit affectus? nam huic magistratus quidem & leges, deficientibus legitimis probationibus, nihil auxilij poterūt afferre. Neq; uerò iusiurandum in rebus magni momenti uidetur esse alicuius ponderis. etenim quibus in rebus quis audet iustitiam & æquitatem euertere, & ita sanctissimi Dei opt. numen offendere: uerisimile est multo magis ausurum peiurare.

Iccirco ego in libris De honore ostendi, eos qui ob certas causas naturaliter prohibent ista duella, etiam cum pro innocentia, pro honore suscipiuntur, esse causam maximorum malorum: eosq; non intelligere quid expediat ciuitatibus, & quid non expediat.

Præterea ex eius dictis redarguitur lex Frontonis, eiusq; ratio. Falsissimum etiam unum addis, quia innuis purgationem alicuius delicti non pertinere ad honorem: quo quid absurdius? Nam pugnare ut se quis aliquo scelere purget, eiusq; suspicione planè liberetur, est maximè pugnare pro honore: est enim pro honestate, cui debetur honor. Quòd uerò ais, duellum quod fit in Italia, fieri extra iudicium, & sine certa iudiciorum lege: dicimus, fieri ita ut exigit eius natura. Etenim si aliter fieret, non esset duellum: sicut non esset homo, qui non esset factus ita ut exigit natura hominis. Falsum tamen est, quòd fiat sine certa lege: cum perspicuè pateat, id fieri ex definitione honoris & ipsiusmet duelli, quæ sunt principia certa, unde ducuntur regulæ totius singularis certaminis: sicut ex definitione scientiæ & demonstrationis ducuntur regulæ, quæ docent conficere demonstrationes. Similitudo manifesta est, sunt enim istę definitiones in sua quoq; doctrina, principia cognoscendi: quę sumuntur ex communi more loquendi hominum, & non ex demonstratione.

Ex his facilè intelligi potest, quàm iste non scrutetur interiores & reconditas literas: qui tantam præ se fert ignorationem omnis artificij, quo traduntur artes.

Subiungit aliud, quod maximè ridiculum est. Facit enim illud singulare certamen quod suscipitur tuendi honoris & ignominiæ propulsandæ causa, aliud genus ab eo quod suscipitur pro innocentia & ueritate. quasi nocentem esse, ac mentiri, nihil pertineat ad honorem, neque afferat ullam infamiam. Quis est autem, modò sit sanus, qui dubitet, quin sit expers honoris homo nocens, & qui mentitur? Ergo qui pugnabit ut ostendat se non esse nocentem, neq; mentiri, pugnabit ut tueatur suum honorem, & suam honestatem, & ut propulset infamiam. Ergo non sunt hæc genera diuersa. itaq; non solùm pugnātia, sed (quod multo peius est) negātia loquutus es.

Præterea concedo, nomen certaminis inter duos fuisse apud Græcos monomachiam, apud Romanos singulare certamen: at nego, eos qui de eo hucusque scripserunt, uim & originem eius ignorauisse. Illud quidem uerissimè affirmare posse uideor, te ignorasse, omnia quæ dicis, alios nesciuisse: quia nisi ita esset, non incidisses in tot turbulentissimos & manifestissimos errores. Oportuit enim te probare, quod erat totius opinionis tuæ fundamentū: plura esse genera singularis certaminis, eius uidelicet quod honestè permitti nō potest. Quod cū non feceris, imò illud ipse tuismet uerbis planè euerteris, sicut ex eis quæ dicta sunt perspici liquidò potest: sequitur, ut

tur ut maximè reprehendendus sis, qui alijs id obijcis, quod tibi maximè uitium est.

Præterea si apud Græcos generale fuit monomachiæ nomen, ut ipse asseris, quo uidelicet omnis generis singularia certamina significabantur: & si id quod pro honore tuendo suscipitur, est unum genus per te: ergo potuit illo nomine, sicut alia, significari. quod tamen negas ipse.

Præterea non repugnat speciei, ut appelletur nomine generis: quod tu etiam inferius asseris. Ergo potuerunt Græci appellare hoc genus certaminis inter duos Monomachiam, Latini singulare certamen, etsi esset species diuersa ab alijs. Probatur: quia Respub. ex sententia Aristotelis est nomen generale omnium rerumpublicarũ, & nomen unius speciei: ita iusticia est nomen generale omnis uirtutis, & proprium unius cuiusdam uirtutis, quæ iusticia dicitur: non ergo fuit absurdum, hoc certamen de quo nos in libris De honore ex tua sententia uerba fecimus, nominare singulare certamen: neq; fuit absurdum dicere, apud Græcos appellatũ esse Monomachiam, & apud Latinos singulare certamen.

Præterea quæro à te, docte uir, ut tibi uideris, & ut ego quoq; sentio, si tuæ artis cancellis te contineas: ueruntamen quæro à te, quo nomine quòd minus latè pateat quàm Monomachia, aut quàm singulare certamen, nuncupata sit pugna inter duos, à Græcis & à Latinis: omnem enim huiusmodi pugnam uocarunt Græci Monomachiam, Latini singulare certamen: neq; alio uocabulo appellatum inuenies. Quo enim tandem alio nuncupata fuit nomine Achillis & Hectoris pugna? Ergo non fuit apud utrosque aliud nomen talis pugnæ quod minus latè pateat, quàm Monomachia, & singulare certamen. Ergo non sunt hæc nomina generalia, quæ complexu suo contineant & cohibeant plures species: sed solùm plura singularia, ut species specialisimæ, ut homo & asinus. Ita singulare certamen continebit certamen Hectoris & Diomedis, Aeneæ & Turni. quæ differunt numero & materia tantùm, non specie & forma, sicut Socrates & Plato: quæ sunt indiuidua unius speciei, sunt solùm materia & numero differentia, non forma, ex cuius formæ diuersitate res omnes specie seiunguntur. Sunt ergo Monomachia, & singulare certamen, nomina unius speciei: non prædicantur enim nisi de pluribus differentibus numero per materiam.

Ergò perperam asseris, ea apud Græcos & Latinos esse generalia nomina, & non magis unius quàm alterius generis: cum liquidò pateat, esse nomina unius speciei. non enim sunt unius cuiusdam certaminis uocabula: quia nulla ars (ut inquit Aristoteles) considerat singularia: ut medicina, quid Socrati aut Calliæ salubre sit: sed quid tali, aut talibus. id enim artificiosum est. Singularia enim infinita sunt, & scientia nequeunt contineri. Non potuerunt ergo Latini appellare omnia illa certamina quæ enumerasti, nisi singularia certamina: quia nõ possumus proficisci in infinitum. Opus enim esset inuenire infinita nomina: quod cum fieri non posit ex sententia Aristotelis, ut falsam de hac re acceperis opinionem necesse est, si tot oporteret esse nomina, quot sunt pugnæ inter duos. 1. Rhet. 2.

Item, Græci nuncuparunt Monomachiam ex eo, quòd unus solus cum solo pugnaret: & Latini singulare certamen, quia unus cum uno pugnaret. Ergo nos rectè diximus. singulare certamen quod posuimus, appellari posse Monomachiam Græcè, Latinè singulare certamen: est enim solùm inter duos, à quorum numero imposita fuerunt hæc nomina. Ergo potuerunt etiam ob eandem causam Itali nominare pugnam talem, duellum, à numero duali Græcorum, quod solùm dicitur de duobus. Vel si non uis hinc esse dictum, dicemus placuisse ijs qui illud ita primùm nominarunt, imponere hoc nomen, quia nomina significant ad placitum.

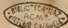
Quis igitur, bone uir, error fuit, si Italis placuit imponere eiusmodi pugnę hoc nomen, Duellum: hoc uerò negare, quid aliud est, nisi ignorare naturam & uim nominum, & ipsi Aristoteli repugnare?

SECTIO NONA.

Restat ultima species huius immanitatis, quod Duellum dicitur, & in Italia nunc est in usu, &c. Auctor.

Consenserunt enim Itali, ut pugna quæ est inter duos, nuncupetur Duellum, ANT. BER.

in quorum

in quorum potestate erat hoc facere: quod quidem est cōmune omnib. linguis. Nomina enim (ut ait Aristoteles) non significant naturaliter, sed secundum hominum consensum. Quare igitur sic exclamas, & proijcis ampullas & sesquipedalia uerba, & ita amplificando rem asseris, eos qui hucusque de illo scripserunt, ignorauisse eius nomen & notionem, uimque & originem: cum perspicuè ostendas te ignorare uim & naturam ipsorum nominum, præsertim eorum quibus nunc usus es?

1. Periher. 1.

Quòd uerò subiungis, non reperiri apud Græcos aut Romanos, aut Carthaginēses aut Persas, aut Hebræos, aut demum aliquam bene constitutam Rempublicam, huiusmodi pugnæ genus unquam fuisse permissum aut cognitum: incognitę autem rei non potuisse apud illos esse nomen proprium: dicimus, euerti ista quæ nunc dicis, ab ijs quæ ante dixisti. Etenim per te fuit concessum, pugnare propter regna, coniuges & patriam. Ergo fuit concessum illud certamen quod ego posui in libris De honore: quia concessi, propter regna, propter coniuges, & propter patriam posse homines pugnare singulari certamine, imò aliquando debere. Non ergo destruis certamen omnino, quod ponitur à me. perperam ergo locutus es.

Item, Qui pugnant pro coniugibus, pro regnis, pro patria, pugnant ut officio suo fungantur: ergo, ut non desint honori suo. Si enim illam pugnam refugerent, quam suscipere debent, honorem suum proijcerent. Itaque si à Græcis concessa fuit pugna pro patria, fuit concessa pro honore: quod tamen negauit iste. Sed esto, ut concessum non fuerit apud Græcos, pugnare pro sua existimatione tuenda: ergo perperā ab ipsis factum est, qui, ut tu asseruisti, concesserunt duos pugnare inter se sine causa. Multo enim magis debuissent permittere eam pugnam, quæ maximè necessaria est, quæque fit honoris & honestatis causa. Esto etiam, ut nunquam permissum fuerit pugnare pro honore, ac ne excogitatū quidem: tamen non sequitur, ut iustè nūc concedi nō possit in aliquibus causis. Temporibus enim nostris multa reperta sunt & bona & honesta, ac multæ artes, quæ neque inuentæ fuerunt, neque excogitatę ab antiquis. Si antiqui excogitauerunt peiora certaminum genera, non uideo unde efficias ut sequatur, nos etiam nō debuisse excogitare hoc genus, quod est pro tuenda existimatione, qua homini nullum est maius bonum ex eis quę extra nos sunt. quod si tollendum sit, quia id antiqui non cognouerunt: non uideo sanè cur non tollendæ sint etiam omnes artes, & omnia illa quæ habemus bona, ab antiquis non excogitata & inuenta: nec cur liceat hominibus nouas artes & bona excogitare & inuenire: quod est absurdissimum. Sed non uidit iste homo, quot humano generi incommoda sequantur ex suis dictis: propterea ita loquutus est.

Item ex eo quòd distinguis pugnam pro honore susceptam, à pugna quæ fit propter iniurias: sequitur, non lædi honorem per iniurias: quia si læderetur honor per iniurias, non essent illæ pugnæ distinctæ. Sed hoc est absurdissimum: quia per iniurias maximè læditur honor. Ergo te ipsum euertis. Est etiam falsum, me in libro De honore uelle credere, Duellum esse tantum honoris tuendi, ignominięque propulsan-
" dę causa, quia posui in definitione Duelli hæc uerba: A prouare che l'è huomo hono
" rato, è non degno di essere sprezzato, ne ingiuriato. Dico, si essent distincta. Ergo frustra seiungis hoc ultimum à genere, in quo sunt Aeneas & Turnus: quod tamen cum distinxeris, ut tuam sententiam euertas necesse est.

SECTIO DECIMA.

Auctor. **Dicit primùm, esse certamen uoluntarium, ut ipse Auctor explicat, ad differentiam eorum quæ fiunt necessitate. perinde ac si dixisset, ad differentiam gladiatorij, &c.**

ANT. BER. Cuius patientiæ esset, ferre hominem in tot erroribus, quibus passim quasi laqueis quibusdam miserè illigatur, exultantē? Etenim quasi me irridens, quòd posuerim uoluntarium in definitione duelli, ut id seiungerem ab eis pugnis quas homines ineunt coacti, hunc errorem ait pertransiri potuisse: nisi ego moralem philosophiam professus, omnia ad eius perpēdiculum exigere uoluissem. Sed uideamus, uerè ne, an imperitè loquutus sit. Et primò, cui dubium esse potest (modò sit sanus) quin ea quæ attinent ad mores, redigi debeant ad perpendiculum moralis philosophiæ?

phię? nulli certè, præterquam isti homini: qui omnino hæc dicens, deprehenditur in summa ignoratione ipsius moralis philosophiæ. hæc enim docet uirtutes & uitia, ex quibus hominum mores boni uel mali perpenduntur.

Præterea argumentemur sic aduersus ea quæ addit: Quod ducitur hac opinione, & cætera: ut adducamus illum in ea quæ sententiam suam (ut sæpe accidit) euertant absurda. Si nullus spontè, nisi sit ebrius uel fatuus, descendit in singulare certamen: ergo Aeneas & Turnus, & Hector & Diomedes, & breuiter omnes qui pro patria pugnarunt, & pro quacunq; re honesta, non pugnassent spontè.

Probatur consequentia: Quia si spontè descendissent, ex tua sententia fuissent ebrij & fatui. Consequens à ueritate abhorret: ergo & antecedens. Quòd autem consequens sit falsum, probatur: Quia non essent laude digni, & honore. ebrij enim & fatui, ex suis actionibus nullum consequi debent honorem: non enim habent honestum finem, cum agant ignorantes. Sed tu in superiotibus concessisti, hos qui pugnant pro patria, esse laude dignos. Ergo tuam ipsius sententiam euertis: quod est quidem turpissimum, sed tibi maximè usitatum.

Item, Si qui pugnant pro conseruatione honoris, & propter cupiditatem propulsandæ ignominiæ, non pugnant spontè, sed coacti: quia illa cupiditas quasi domina, imponit ipsis necessitatem pugnandi, non minus quàm olim gladiatoribus lanistæ. ergo qui pugnant propter conseruationem honoris, patrię, & propter cupiditatem propulsandæ ignominiæ à patria, non pugnant spontè, sed coacti.

Probatur cōsequentia: Quia illa cupiditas tuendi patriam, necessitatem illis afferre uidetur pugnandi, non minus quàm olim gladiatoribus lanistæ. Similitudo ita perspicua est, ut negari ab homine sano non possit: non enim sine appetitu & cupiditate possunt moueri ad singulare certamen, neq; ad aliquid aliud efficiendum. Intellectus enim & appetitus sunt principia motus. Fuit igitur in illis tāta uis cupiditatis tuendi patriam, ut ea impulsi descenderint in singulare certamē. Ergo coacti descenderunt, & inuiti. Ergo non fuerunt digni honore, sed uituperatione: quia honor & laus sunt eorū quę spontè fiunt, ut declarauit Aristoteles. Sed tu concessisti, fuisse honore dignos: ergo cadis in foueam quā ipsemet effecisti. Euertis enim sententiam tuam: neq; uerò hanc solùm, sed omnium philosophorum, & omnium prudentium. hi enim cuncti in eam opinionē uenerunt, ut existimarent, omnes qui pro patria pugnant, esse laudibus & honore dignos: ita ut multis etiam publicè positæ fuerint statuæ & trophea. 1. Ethic. 11

Item, Nemo in exercitu spontè descenderet ad expugnationem urbis, nisi esset ebrius & fatuus. Probatur consequentia: quia si ille qui descenderit spontè in singulare certamen te auctore, sit fatuus uel ebrius: hoc non potest euenire, nisi quia descēderit ad maximum uitæ periculum, ad quod spontè proficisci est contra naturalē affectionem: naturaliter enim ita sumus affecti, ut quātum possumus, mortem & eius pericula fugiamus. Ergo necesse est ut ebrij sint & fatui, qui spōtè currunt ad mortis pericula. Ergo non minus essent ebrij qui descendunt spontè ad expugnationem urbis, utpotè qui subeunt maximum uitæ discrimen propter tormenta bellica, & alia multa. Sed consequens est falsum: quia plurimi spontè descendunt ad eiusmodi expugnationem, & non sunt ebrij, neq; fatui, ex ijs etiam quæ tu concessisti. Ergo singulis uerbis ita tuam sententiam conuellis, ut turpe sit tecum disputare.

Præterea non minus erras, cum dicis uoluntarium ui, quàm si diceres hominem mortuum. Sed dicere hominem mortuum, est implicatio contradictionis: quia qui est mortuus, non potest esse homo. Ergo implicas contradictionem, dicendo uoluntarium ui. Probatur: Etenim non minus uis perimit uoluntarium, quàm mortuum homo. Siquidem qui agit uoluntariè, non cogitur, ut patet: non enim ageret uoluntariè. Sed qui agit ui, cogitur: ergo qui agit ui, non agit uoluntariè.

Probatur minor ex definitione uiolenti. Quippe quod est illud, cuius principium extrinsecus eiusmodi est, ut ei neq; qui agit, neq; qui patitur, quippiam conferat. Cogitur ergo, qui agit ui: quia non confert aliquid ad illam actionem, & extrinsecus mouetur. Perimit ergo hoc uerbum Vi, uoluntarium, si ei addatur. Qui igitur dicit uoluntarium ui, implicat contradictionem: quod est maximè absurdum. Tu ita dixisti, ergo ut turpiter in id absurdum incideris necesse est. 3. Ethic. 1.

Item,

Item, Non dicitur congruè uoluntarium ui: quia quod est ui, non potest esse uoluntarium. Licet autem dicere inuitum ui: quia inuita dicuntur illa, quæ fiunt uel per 1.Rhet.10. uiolentiam, uel per ignorationem, ut infrà dicetur. Confirmatur hoc ex Aristotele, qui posuit agere per uiolentiam, inter eas actiones quæ non fiunt per nos: & per uoluntatẽ agere, inter eas quæ fiunt per nos. Ergo ea quæ agimus per uoluntatem, possunt à nobis agi, & non agi: alioquin non essent in nobis. ergo non sunt uiolenta. Implicatio igitur contradictionis est, dicere uoluntarium ui. Quod autẽ ita sit, ut di- 1.Rhet.11. ximus, ostẽdunt hæc etiam Aristotelis uerba: Quæ igitur agunt, alia omnes propter seipsos agunt, alia non propter seipsos. Et istorũ alia casu, alia necessitate. Harum etiam quædam ui, quędam natura. Quare quæcunque non propter seipsos faciunt, aut casu, aut natura, aut ui faciunt. Quæcunque autem propter seipsos, quorum scilicet ipsi causa sunt, alia propter consuetudinem agunt, alia propter appetitum: & horum quædam appetitu rationali, quædam irrationali. Nam uoluntas, appetitus est boni cum ratione: nemo enim aliquid uult, nisi cum bonum esse putauerit. Appetitiones uerò irrationabiles, ira & cupiditas. Quare quęcunque homines agunt, septem eos de causis agere oportet: fortuna, ui, natura, consuetudine, ira, cupiditate, ratione.

Præterea, si omnia quæ sponte fiunt ab hominibus, sunt bona, uel speciem boni gerunt, uel iucunda sunt, uel iucundis similia, ut inquit Aristoteles: omnia quæ fiunt 1.Rhet.10. ab hominibus, erunt necessaria. Probatur consequentia: quia omnes impelluntur necessariò ab appetitu illius boni, uel ueri, uel apparẽtis, quod cuique se offert: & sic nihil erit uoluntarium. Sed Aristoteles ait, spontanea & uoluntaria, ut hoc loco accipiamus pro eisdem. ergo contra ueritatem, & contra teipsum loqueris.

Quid uerò? quòd iste non uidetur intelligere primam propositionem primi Ethicorum: cuius tamen libri doctrinam ita profitetur, ita se tenere iactat, ut neminem putet illam propositionem intellexisse, quæ est, Omnis ars, omnis methodus, similiter autem actio & electio, bonum quoddam appetere uidetur. Ex eius enim dictis sequitur, ut omnes istæ actiones fiant coactæ: siquidem appetitus ille & cupiditas illius finis & boni, afferret cuique necessitatem agendi: quo quid potest esse absurdius? Hoc enim nihil aliud est, quàm euertere uniuersam humanam philosophiam: quandoquidem opus non esset docere quid sit felicitas, ut (quemadmodum inquit Aristoteles) cognoscentes ipsam maximè, sicut sagittarij scopum, assequi ipsam possimus. non essent enim in potestate nostra actiones, sed ita agere cogeremur. quo quidem posito, nihil referret, cognosceremus ipsam felicitatem, nec ne: ageremus enim ea, quæ cogeremur.

1.Polit.1. Quod etiam confirmant uerba illa Aristotelis: Eius enim causa quod uidetur bonum, omnia agunt omnes. Omnia igitur essent coacta: non ergo esset opus docere, dirigere nostras actiones, quippe quæ essent coactæ: nec posset uerè laudari quis- 3.Ethic.1. quam, uel uituperari, quandoquidem (ut declarauit Aristoteles) laus & uituperium reperiantur tantùm in spontaneis actionibus. quòd si nullæ essent, ergo non reperiretur laus & uituperium. Ex quo quidem sequi euersionem uniuersæ doctrinæ Ethicorum ita perspicuum est, ut ridiculum esset uelle id probare. Videas ergo, bone uir, in quos errores, quàm manifestos, quàm turbulentos, imprudenter incideris: & quæ humano generi incommoda, si homines tuam sequerentur doctrinam, attulisses. Auferretur enim prudentia humana, quæ dirigit actiones nostras: & breuiter, uniuersa moralis philosophia. Euerteretur etiam sanctissima religio Christi seruatoris nostri. nam si omnes nostræ actiones, quę necessariò appetunt aliquem finem, essent coactæ, nullus planè esset locus præmio aut pœnæ: qua quidem opinione quid exitiosius, quid detestabilius, magisque fugiendum fieri potest?

4.Ethic.11. Est item contra sententiam Aristotelis, qui dixit, eos qui pugnarent propter honorem, non pugnare coactos: & distinxit istos ab eis qui cogebantur à duce, ut ab Hectore, & huiusmodi, pugnare. Et ita patet, hunc hominem qui adeò profitetur se loqui secundum philosophiam & Aristotelem, in re apertissima euertere uniuersam Aristotelis doctrinam, ipsamque philosophiam.

Præterea, Si qui agunt aliquid propter appetitum, etiam rationalem (ut sunt qui propter honorem agunt) coacti agerent: sequeretur, ut agentes aliquid honestè, nõ diceremur agere sponte.

Probatur

Probatur conſequentia: quia ageremus impulſi ab illa cupiditate agendi honeſta: & ita non eſſemus boni ſponte, ſed neceſſariò. cogeremur enim ab honeſtis, ſi uellemus eſſe boni neq; item eſſemus honorati ſponte, quia ex eo quod moueremur ab honore, qui eſt extrà, uis nobis afferretur. Itaq; omnia quæ fierent à nobis, eſſent uiolenta. & neceſſariò fierẽt: quod eſt falſum, & contra uniuerſam philoſophiam moralem. Etenim licet moueamur extrinſecus, tamen ſponte mouemur: & ita quæ fiunt à nobis, non ſunt neceſſaria, neq; uiolenta, ſed ſpontanea ſimpliciter: & ſi dicuntur neceſſaria, dicuntur ex ſuppoſitione. Neq; uerò illud de proiectione mercium in mare, propter ſalutem uitæ, & de iuſſu tyranni, eſt ſimile: & de honeſtis & honoribus, à quibus mouemur: quia electio uolens ſequi honeſta, & uirtutes, & honorem, eſt in poteſtate noſtra. & hæc ſunt ſpontanea ſimpliciter, neq; ineſt aliqua neceſsitas, de quibus omnibus infrà copioſe agemus.

At non ſunt in poteſtate noſtra tempeſtas maris, & iuſſa tyranni: & ideo dicuntur hæc mixta, nempe inuita ſimpliciter, & ſpontanea non ſimpliciter. magis tamen ſpõtanea ſunt, quia principium eſt in nobis. uerùm eligere honeſta, eſt omnino in poteſtate noſtra. Quod decepit hunc autorem. nam pugna propter honorem, non eſt præter appetitum & rationem eorum qui uolunt pugnare. non ergo adhibetur ulla uis, ut patet ex Ariſtotele.

Item ſequeretur ex dictis iſtius, ut omnia quæ fierent propter iucunda & triſtia, eſſent uiolenta, quia in his etiam mouemur extrinſecus: & cum homines faciant omnia propter iucunda & triſtia, efficeretur contra Ariſtotelis ſententiam, ut omnia eſſent uiolenta. omnia enim fiunt propter appetitũ alicuius rei. quæ eſt extrà: quandoquidem intellectus & appetitus ſunt principia motus. id quod Ariſtoteles apertè uidetur oſtendere ijs uerbis: Si autem aliquis diceret, iucunda & triſtia uiolenta eſſe, quia cogũnt cum ſint extrà, omnia uniq; ſic eſſent uiolenta: quia horum gratia omnia omnes faciunt uiolenter & inuiti moleſtè: ob iucũdum uerò, cum uoluptate. Sed ridiculum eſt ſanè, in externa potius cauſam referre, quàm in ſeipſum, quòd huiuſmodi rebus facilè capiatur: & honeſta ſibi, turpia iucundis aſcribere. Videtur autem uiolentum id eſſe, cuius principium extrinſecus eſt, nihilq; ad id confert qui cogitur. Ea igitur quæ fiunt propter iucunda & triſtia, licet moueant cum ſint extrà, tamen ſunt ſpontanea, & non inuita: & per id quod neceſſariò ſequitur, non ſunt uiolenta. itaq; neceſſe eſt, ut ea quæ fiunt propter honorem, ut honeſtum eſt, ſint ſpontanea, & non inuita: licet honor moueat, cum extrà ſit: & per id quod neceſſariò ſequitur, non ſint uiolenta. etenim paſſum in ijs confert uim. Sunt igitur non uiolenta: quia uiolentum eſt id, cuius principium extrinſecus eſt, nihilq; ad id confert qui cogitur. qui autem mouetur à iucundis & triſtibus, & ab honeſtis, ad hunc motum illum conferre aliquid perſpicuè patet. quocirca motui illi, de quo nunc loquimur, cum non conueniat definitio uiolenti, cogimur fateri (niſi uelimus in actionibus humanis neceſsitatẽ ponere, & Ariſtotelis ſententiam euertere) & dicere, ea quæ fiunt propter honorem non eſſe uiolenta & inuita, ſed uoluntaria & ſpontanea. Accepimus enim in libro De honore, uoluntarium, ut erat, idem quod ſpontaneum.

1.Rhet.10.

3.Ethic.5.

Quòd uerò addis: Quamobrem rectius feciſſe, ac melius in ea parte rem expreſſiſſe uidetur Ioannes à ~~Signano~~ Lignano Iureconſultus, quia nõ ſimpliciter uoluntariam, ſed deliberatam pugnam appellauit. non conſideraſti bone uir, ſi habita deliberatione pugna ſuſcipitur, hanc eſſe ex ijs quæ ſunt in noſtra poteſtate. Deliberatio enim, eſt conſultatio. & ſi ita eſt, ergo eſt ſpontanea: ergo non fit ui neceſſaria, ſicut habetur ex Ariſtotele multis in locis: ergo tuo te ipſum gladio miſerè iugulas. laudas enim quod redargueras, & ita affirmas & negas idem: quo quid poteſt eſſe abſurdius?

SECTIO VNDECIMA.

Rectè autem à me fatuos ebrioſq; appellatos eſſe hos, qui nulla ui ac neceſsitate coacti, in eiuſmodi certamen præcipites feruntur, &c. *Auctor.*

Iſta omnia quæ narras, cum ſint uetera ſingularis certaminis exempla, planè efficitur per te, ut conceſſum fuerit antiquitùs ſingulare certamen. id uerò nullam ob cauſam rectius potuit concedi, quàm ob tuendum honorem. Siue autem fuerint ANT. BER.

belluæ siue non, nihil ad nos. Satis est nobis, permissum olim fuisse singulare certamen. id enim est quod tu ipse negasti. atque ita confirmatur, quod & supra demonstrauimus ex tuis uerbis sequi, omnino dari duellum. Homines enim Itali certamen inter duos propriè nuncuparunt duellum: qua uoce & nos qui eorum lingua utimur, sine aliquo flagitio non solùm uti potuimus, uerùm etiam debuimus.

Quod subiungis: Hoc autem quod sentimus, &c. id planè tuam labefactat sententiam. nam uel prouocatores succumbunt utplurimùm; quia nulla cogente causa prouocant: uel quia debiles prouocant fortißimos. Si succumbunt, quia nulla cogente causa prouocant: ergo singulare certamen erit idonea probatio. sequitur enim per te, ut iniuria afficientes plerunque succumbant. etenim iniustè & sine causa prouocat, 2.Rhet.2. quia si iusta de causa prouocarent, non iniuria, ut dixit Aristoteles, afficerent, sed ulciscerentur. Succumbunt ergo per te utplurimùm, qui iniuria afficiunt: ergo singulare certamen erit idonea probatio. In actionibus enim humanis probationes idoneæ sunt, quæ utplurimùm uim habent. At hoc pugnat cum eis quæ à te dicetur infrà. Ergo propriam uocem (ut de Anaxagora inquit Aristoteles) ignoras. Sin autem prouocatores succumbunt, quia debiles prouocant fortißimos: ergo frustra dixisti, Quòd quemadmodum stultè, & nulla cogente causa ad prouocandum impellūtur, ita stolidè certant, & utplurimùm succumbunt. quia hæc non est causa cur uincātur: sed illa, quia debiles prouocant fortes. Si uerò dicas, te istis uerbis, quòd interea dictum sit de illis qui ad ostendendam uirtutem fortißimos prouocant, non intelligere quòd debiles prouocent fortißimos (quod tamen indicāt uerba ipsa, si rectè perpendantur) sed quòd fortißimi prouocent fortißimos: tunc ista uerba erunt superuacanea. Etenim causa cur succumbant prouocatores, erit, quòd nulla cogente causa prouocant: nihil attinet excipere, quòd intelligatur de fortißimis, qui ad ostendendam uirtutem fortißimos prouocant: quia hoc nullam affert causam, quare succumbant. non enim maior est ratio, quòd unus ex fortißimis succumbat magis quàm alter: sed efficitur semper ut succumbant, quia sine causa prouocant. ergo sequitur, ut singulare certamen sit idoneum & sufficiens probatio, ut diximus. Quicquid igitur dixeris, ut euertas tuam sententiam necesse est.

SECTIO DVODECIMA.

Autor. Sequuntur in definitione uerba hęc, Inter duos homines: exponit ipse, ut excludantur certamina plurium, &c.

ANT. BER. Ostendis, nihil te illud considerasse, quòd ibi diximus: nempe hanc definitionē acceptam esse ex communi more loquendi hominum, & esse principium cognoscendi, in illis libris De honore, cuius principij nulla redditur neque reddi potest 1.Post.2. ratio. sicut fecit Aristoteles in primo Posteriorum, accipiendo definitionem ipsius scire: & etiamsi acciperet ex etymologia uocabuli, hoc non esset absurdum. Etenim potuit accipi à Græcis, qui habent numerum singularē, qui dicitur de uno solo: dualem, qui dicitur de duobus solùm: pluralem, qui dicitur de plurib. solùm. Potuit igitur duellum (ut dictum est suprà) ita nuncupare à numero duali, qui solùm dicitur de duobus. At quomodocunque sit, sufficit me uoluisse per duellum definire pugnam illam quæ est tantùm inter duos: & hoc est proprium. Quòd si dicatur etiam de ea pugna quæ est inter plures, illud est proximo loco, & impropriè.

8.Ethic.4. Item, potui uti uocabulo duelli per similitudinem, exemplo ipsius Aristotelis, qui ait, amicitiam bonorum dici propriè amicitiam: eas uerò quæ sunt propter iucunditatem & utilitatem, dici per similitudinem. & sic nihil contra nos.

SECTIO DECIMATERTIA.

Autor. Illa etiam paulo pòst sequuntur, per uirtutem propriam, & reliqua.

ANT. BER. His uerbis planè demonstras, te nescire, neque attendisse quæ eo loco dicantur à nobis: quod tamen in primis erat faciendum, cum tibi propositum esset illa refutare. Neque respondes rationi quam nos attulimus: uidelicet, si honor sit præmium uirtutis propriè, necesse esse, ut qui uult acquirere honorem, acquirat uirtute propria: alioquin daretur præmium alij rei quàm propriæ uirtuti. Itaque non potest acquiri

quiri insidijs, quia ex uirtute non proficiscuntur: neq; aliena uirtute, quia propriè nõ
exhibentur honores alicui, ob ea quæ alius quis per uirtutẽ egerit. neq; enim rationi
consentaneum fuisset, ut Mar. Tullio tribuerentur honores, qui Pompeio & Cæsari
delati fuerunt, ob eam uirtutem quam suis uterq; præclarè gestis rebus ostenderat.

Item, Si honor est (ut suprà diximus) præmium uirtutis propriè, in dubium uenire
non potest, quin actionibus quæ fiunt casu & fortuitò, nullus sit honor tribuendus.
non enim sunt ex uirtute. neq; ijs etiam quæ meliori conditione geruntur: ob eandẽ
causam. alterum ergo duorum euenire necesse est: uel ut honor non sit præmium uir
tutis, & operum quæ ex uirtute proficiscuntur, quod quidem planè est contra Ari-
stotelis sententiam: uel ut rectè positum sit in definitione duelli, quòd tanquam per
medium acquiritur honor per propriam uirtutem, ad reijciendum ac penitus exter-
minandum ea quæ diximus. Si honor is est, quem definiuit Aristoteles: tu ergo ab-
erras à uero, non ego aberraui.

Præterea ex quo tandem Aristotelis loco, cuius doctrinam in isto tuo libro maxi-
mè profiteris, collegisti, agere per prudentiam (quæ quidẽ uera sit prudentia & pro-
priè accepta) esse agere per insidias? quemadmodum sequitur ex tuis dictis. Ex nul-
lo certè: quia Aristoteles apertè demonstrauit, prudentiam non esse sine uirtutibus
moralibus, neq; uirtutes morales sine prudentia. ait enim: Manifestum igitur ex di- 6. Ethic. 13.
ctis, non esse posibile, bonum esse propriè sine prudentia, neq; prudentia sine uirtu “
te morali. Ibidem paulo pòst: Simul enim cum prudentia unà existente, omnes uir “
tutes morales inexistunt. Neque obstat, quòd secundo Rhetor. uisus sit separare 2. Rhet. 1.
prudentiam à uirtute morali, cum dixit: Tria sunt quæ præter demonstrationem fi- “
dem faciunt, prudentia, uirtus, beneuolẽtia. Nam qui dicunt aut consulunt, uel pro- “
pter hæc omnia, uel propter aliquid horum fallunt. aut enim propter stulticiam non “
rectè opinantur: aut rectè sentientes, propter improbitatem non dicunt ut sentiunt: “
aut quamuis rectè sentiant, uirtuosiq; sint, tamen cum beneuoli non sint, facilè cre- “
duntur non optimè consulere.

Hic locus inquam non obstat, quo minus prudentia propriè sit cõiuncta semper
cum uirtutibus moralibus. Hic enim Aristoteles non accepit nomen prudẽtiæ pro-
priè, sed ex communi modo loquendi hominum, qui eos qui bene res quæ ipsis con
ducunt administrant, licet sint praui, nuncupat prudentes, non quòd reuera ita sit. Et
quòd hoc nomen prudentiæ cum separatur à uirtute, sumatur (ut dixi) ex communi
modo loquẽdi hominum, uisus est Aristoteles indicasse sexto Ethic. cap. nono, cum 6. Ethic. 9.
loqueretur de prudentibus: Quærunt enim (innuit) bonum ipsis, & putant hoc face “
re oportere. atqui ex hac opinione deductum est quod dicitur circa prudentes. “
Prudentes ergo dicuntur, qui quærunt bonum ipsis: & putant hoc facere oportere:
ob hoc enim dicti sunt prudentes. Sed quia redarguit hanc opinionem Aristote-
les, dicens: Atqui fortasse ea quæ sunt ipsius, non est scire sine œconomia, & sine po- “
litia: signum est, illos non esse uerè prudentes, licet sic fuerint dicti, quia sunt sine œ- “
conomia & politia, id est sine uirtute.

Eodem modo accepit Aristoteles nomen prudentię, primo Politicorum, ut in se- 1. Polit. 2.
quentibus fusius declarauimus, cum inquit: Homo autem arma habens nascitur pru “
dentia & uirtute, quibus potest maximè uti in contraria. Sed in sexto Ethic. loco 6. Ethic. 10.
citato, locutus est de uera prudentia, de qua etiam intellexit decimo Ethic. cap. no- 10. Ethic. 9.
no, ubi hæc scripta reliquit: Coniungitur autem & prudentia uirtuti moris, & ipsa “
prudentiæ, & ea quæ sequuntur. de qua re uberius in eis quę sequuntur, uerba facie- “
mus. Necessariò igitur sequitur, ut qui agit per prudentiam, non agat per insidias:
& qui agit per insidias, non agat per prudentiam. nisi agere per insidias, sit agere per
uirtutes. Sed cum ex eis quæ dixisti, ipse fatearis, agere per prudentiam esse agere
per insidias, non solùm pugnantia, uerùm etiam negãtia asseras, tuamq; sententiam
euertas necesse est: quod est omnium absurdissimum.

Præterea quis negauit uirtutes animi esse magis proprias homini, quàm corpo-
ris? Quòd si legisses ea quæ dixi in libro quinto De honore, non hæc mihi tam aper-
tè falsa obiecisses. Deinde aliena sunt ea quæ dicis de uirtutibus animi. Sed esto
ut non sint aliena: an in pugna non requiritur cum fortitudine animi etiam robur
corporis?

2.Rhet.ca. Item, quæ subiungis, euertunt sententiam Aristotelis. ego enim loquutus sum de uiris fortibus. Vult autem Aristoteles, non esse uiri fortis pugnare meliori conditione, neque armatum cum inerme, & huiusmodi alia. Quod cum ita sit, ergo tu pugnas non mecum, sed cum ipso Aristotele.

Item, Si Alexander & Cæsar potuissent uincere sola ipsorum uirtute, sine insidijs & huiusmodi, proculdubio hoc maluissent. Etenim maluissent ea quæ maior laus & honor sequitur. quod tu cũ neges, intelligi perspicuè potest, quàm longè à uero aberres.

Quòd autem uictoriam quæ parta sit sola uirtute, sequatur maior honor & laus, ita patet, ut in dubium uenire nisi stolido non possit.

Neque hoc etiam prætereundum uidetur, quòd ais, non licere mendacium dicere, licere autem insidijs uti. Illud enim quid est aliud, nisi uti insidijs? Etenim deceptiones sunt insidiæ, dicere mendacium est decipere: ergo dicere mendacium, est insidiari. Itaque si licet per te uti insidijs, licebit etiam mendacium dicere. Sunt enim hæ insidiæ. quod cum negas, tecum ipse pugnes necesse est.

Adde etiam, quòd sunt minora mala quàm insidiæ, mendacia: si non sunt insidiæ. possunt enim dici sine hominum cæde, & urbium euersionibus.

Præterea hoc est non intelligere ea quæ dixi in libro De honore, quòd scilicet bellum uniuersale plerunque non geritur ab Imperatoribus, ut tueantur honorem suum, pertinentem ad proprios mores, & fortitudinem animi & corporis, ut positum est in superioribus: sed ut tueantur sua regna, uel acquirant aliena, & ideo possunt uti militibus.

Etenim satis est ipsis, quo ad illam speciem honoris attinet, si stantes etiam domi consequantur quod cupiunt. Si autem ageretur de proprio ipsorum honore, nihil probarent per suos milites, neque possent illũ tueri, nisi propria uirtute. At singuli homines qui pugnant de proprio honore, contendentes (uerbi gratia) se non esse ignauos, neque proditores, non uideo quomodo id possint ostendere, nisi ostendant æquo marte. aliter enim uictoria semper attribueretur meliori conditioni, qua alter usus fuisset.

Præterea non soluisti rationem qua meam sententiam probaui, cum dicerem honorem esse præmium uirtutis. uirtute igitur esse tuendum, non insidijs. Quod etiam si exempla abs te prolata ostenderent aliter aliquando factũ esse, nihil ad nos: quippe qui professi sumus sequi Aristotelem, & rationem. qui enim aliter fecerunt, eos fecisse contrà rationem ostensum est. Perperam igitur fecerunt Athenienses, licet etiam illi pugnassent pro regno, non pro honore: quòd si pro honore pugnarent, multo peius etiam fecissent.

SECTIO DECIMAQVARTA.

Auctor. Nemo etiam negabit, quin & in hoc genere ualeat argumentum, sumptum à bello uniuersali ad certamen singulare, & reliqua.

ANT. BER. Istis uerbis planè demonstras, ignorare te quæ antè dixeris. Nam si bellum uniuersale sit iustum, & singulare certamen sit pars illius: necessariò efficitur, ut etiam singulare certamẽ sit iustum, ex eis quæ concessisti. Etenim concessisti, licuisse militi cum esset in exercitu, singulari certamine prouocare aliquẽ hostium, etiam sine causa. Ergo id fuit superuacaneum quod addidisti: posito quod utrunque sit iustum. quia ex eis quæ dixisti, non requiritur nisi ut bellum uniuersale sit iustum.

Præterea dicas mihi, quid sciunt milites an bella sint iusta, ut liceat eis pugnare in acie, & non liceat pugnare pro tuenda sua existimatione, quam sciunt ueram esse?

Equidem satis mirari nõ possum, unde hic autor in istas opiniones inciderit. Nulli enim (modò sit sanus) dubium esse potest, maiori ex parte milites ignorare bella iusta 'ne sint, an iniusta. Itaque qui uersantur in hac ignoratione, non uideo quomodo in exercitu etiam possint rectè pugnare. Non enim tradenda fuit regula illa ab isto, ut diceret, inter hos huiusmodi pugnam esse posse. si nunquã licet pugnare nisi iustè.

Quòd autem dicis, ualere argumentum ab uniuersali ad singulare certamen, cum singulare est pars uniuersalis: nihil ad rem nostram. non enim uideris percepisse argumenti nostri uim: quæ ut appareat, dicimus nos negasse ualere argumentum ab

uniuersali ad singulare, quantū ad omnes conditiones. rursus affirmasse ualere quod ad illud attinet, ut sit iustum & tolerandū, hoc modo: Ea quæ sunt iusta, sunt permittenda: bellum uniuersale, id est quod fit ab aliquo rege uel ab aliqua republica, ut defendat sua regna, uel recuperet et sibi ablata per uim, aut per insidias, est iustū: ergo per mittendum. Probatur minor: Quia iustū unumquenq; est tueri sua regna, & recuperare ea quæ sunt ipsi per uim uel per insidias erepta. Ergo iustū est huiusmodi bellum gerere: non enim potest alter rex cogi per magistratum, aut legibus.

Præterea arguitur sic: Ea quæ sunt iusta, sunt permittenda: aliquod singulare certamen est iustum: ergo permittendum. Probatur minor: Quia iustum est, singulos defendere quod suum est, ut domum, ut honorem: item ablatum recuperare. non enim maior est ratio, cur liceat regi quàm singulis. Ergo iustum est, singulos interdum pugnare, cum non possint alia uia consequi quod suum est: ut exempli gratia, cum aduersarius non potest cogi à magistratu, uel quia fugit, uel quia desunt testes & idoneæ probationes, uel quia magistratus non habet potestatem eius rei de qua disceptatur, ut si quis alteri obiecerit ignauiam & timiditatem. non enim potest magistratus hominem ignauum & timidum reddere fortē & strenuum. Si dicas, debere eum qui sit iniuria affectus, ferre æquo animo, & non pugnare, quia hoc est eligibilius: ego etiam dicam, melius esse regi, ut ferat æquo animo sibi illatas iniurias, & ut relinquat regnum, nec pugnet, præsertim cum non possit pugnare nisi maximo cum periculo ruinæ & euersionis ciuitatum & prouinciarum. Si dicas, oportere reges facere bellum, quia nihil ipsis relinqueretur: dicam, etiam oportere singulos pugnare aliquando: aliter enim fierent præda Mysorum, ut inquit Aristoteles. Idq; eo magis conuenit eos facere, quod accidit ut pugnent pro honore suo, qui ad mores ipsorum & ad uirtutes pertinet. Similitudo igitur singularis certaminis ad uniuersale procedit hoc modo, non quantum ad omnes cōditiones. Etenim aliud est pugnare pro honore proprio simpliciter, aliud est pugnare pro honore quòd ad maiorem potentiam spectat, ut in primo libro diximus: quia reges utplurimùm certant de honore maioris potentiæ regni, maiorum diuitiarum, & plurium subditorum. Vulgò enim dicuntur maiores reges illi, qui alijs in his rebus præstant: non pugnant de uirtute propria ipsorum. nam si hoc facerent, non possent tot copijs militum uti: quia uirtus militum non arguit uirtutem propriam regis. Et ideo multa conueniunt ipsis pugnātibus pro ijs quæ diximus: quæ non conuenirent, si pugnarent pro uirtute propria. Quod ipse cum ignoraueris, manifestè apparet te non intellexisse uim nostri argumenti, & ita frustra protulisse uerba illa. 1.Rhet.ca

Si etiam diceremus perperam factum esse ab Atheniensibus, & ab Alexandro, & à reliquis quos commemorasti, cum insidijs usi sunt in bello: non modò id non esset contra rationem, sed maximè cum ratione consentiret. quia uti insidijs est contra fortitudinem: ergo contra uirtutem, ergo perperam factum. Id quod antecedit, colligitur ex Aristotele, in secundo modo fortitudinis non ueræ. Ex quibus patet, nihil posse magis à uirtute abhorrere, quàm id quod sentit iste homo. 3.Ethic.ca

Quòd uerò subdis, Si uelles sequi me, fore ut incideres in magnas tricas: hoc euenit, quia non considerasti ea quæ à nobis dicta sunt. Sed sat fuit tibi, posse dicere, te mihi repugnasse: an uerò rectè, necne, nihil prorsus curasti. Nam declarauimus rationibus firmis (ut opinamur) quando esset restituendus gladius, & quando non: quibus rationibus nihil respondisti. Omitto etiam, quòd ea quæ attulisti exempla, nihil pertinent ad illud singulare certamen de quo nos locuti sumus, neq; ullam uim habent ad labefactandum illud. Longè enim diuersa est ratio: ut perspicuum est ex eis quæ diximus. Frustra igitur laborasti, & nihil potuisset afferri quod magis opinioni tuæ repugnaret. Etenim quid potest esse tam apertum, tam perspicuum, quàm quod uerba tua concedunt singulare certamen, contrà quàm tibi fuit propositum?

Illud autem, quòd rem faceret infinitam & inextricabilem, sic uideris protulisse: quia non intellexisti quæ à me dicta sunt. Declaraui enim gladium oportere aliquando reddi, certis tamen rationibus, quas tu non dissoluisti.

Nihil præterea est magis alienum ab eis quę scripsimus in libris De honore, quàm quod ais me dixisse, aliquem uulneratum uirtute aduersarij, uel debilitatū, ad æqua-

litatem esse redigendam. Dixi enim prorsus contrarium in quinto libro: ex quo quidem facilè intelligi potest, te non modò non considerasse, sed ne legisse quidem illũ librum. Quid uerò potest esse iniquius, magisq́ reprehendendum, quàm uelle ea impugnare, quæ non uideris aut intellexeris? Sed id non laboramus nunc: satis est nobis, posse esse in hoc rationem diuersitatis.

SECTIO DECIMAQVINTA.

Autor. Refutatur opinio ista eiusdem Liuij exemplo alio: qui, Confertis (inquit) manibus duo Romani, super alium alius, & cætera quæ sequuntur.

ANT. BER. EQuidem non possum non tuam uicem dolere, qui tantum operæ frustra consumas. ista enim quæ profers, planè sunt à re nostra aliena. neque enim illi dimicabant ob proprium honorem, ut ostenderent se uiros honore dignos. Quanquam etiam dedecori est, tres pugnare aduersus unum: quod si factum est, pessimè factum fuit, & pessima est consuetudo. aduersatur enim uirtuti, quicquid dicant nonnulli.

Quòd uerò addis, Explosis puerilibus istis erga aduersarium liberalitatibus, rectior est sententia, &c. perspicuum est, tantum abesse ut illa sint puerilia, ut nihil homo prudens dicere possit rectius. Imò puer est habendus, qui contrarium asserit. Nã si ea quæ aduersantur uirtuti, minimè sunt ab aliquo proferenda: planè sequitur, ut ista non sint rectè à te dicta.

Quòd autem aduersentur uirtuti, ita perspicuum est, ut ridiculum futurum sit id uelle ostẽdere. Quis enim dicat puerilia esse ea, quæ exigit fortitudo? Quid enim est detestabilius, & quod humano generi plus obsit, quàm laudare insidias, easq́ opinari magis esse extollendas, quàm agere per uirtutem? Ista sanè opinio (mea quidẽ sententia) prorsus refutãda est, omniq́ cõtentione uelis (ut ita dicam) remisq́ fugienda.

Ridicula præterea est tua ista æqualitas quam exigis, & ais dari non posse. Si enim legisses ea quæ de hac ipsa re scripsimus, ipsaq́ considerasses, facilè cognouisses quomodo detur æqualitas, inter eos qui hoc genere certaminis coguntur dimicare, & quomodo non detur. Nam præter cætera quæ eo loco hac de re egimus, illud etiam ostendimus, si qui ita sint impares, ut alter præ debilitate non possit uti gladio, necesse non esse illi pugnare: quinimo perperam eum facere, si gerat gladium quo non possit uti. Si igitur legisses (ut dixi) & considerasses quæ illic à me dicta sunt, intellexisses quomodo detur ista æqualitas, & quomodo non detur: nec me ita temerè reprehenderes, in quo tu maximè reprehendendus es. neque enim effugere potes, quin in maximum uel turpissimum negligentiæ, uel certè periniquæ calumniæ crimen incurras.

SECTIO DECIMASEXTA.

Autor. Sequuntur hæc in definitione uerba: In loco ab externa ui tuto, & impedimentis uacuo, & reliqua.

ANT. BER. FAlsum est, quòd illa quæ diximus, non declarent substantiam duelli, eo modo quo habet. quia si remoueantur ista, non erit illud duellum de quo egimus, & de quo nunc loquuntur homines: neq; sanè cum ratione consentit, ut in plures dies hoc certamen prorogetur. Nam cum spacium unius diei satis sit, in quo fiat uel centum millia hominum prælium: honestum uidetur fuisse propter multos sumptus, & propter multa alia incommoda quæ sequerentur, constitui spacium unius diei: præsertim si certaretur honestè, quemadmodum ostendimus certari debere.

Missum etiam facio, me loquutum esse de duello, ut nunc loquuntur homines. Illa enim singularia certamina, quæ fiunt sine illis conditionibus, non appellantur singularia certamina propriè. Corruptus est autem hoc loco Textus libri De honore, ubi dicitur: Alteri uerò propositum est probare. debet enim reponi, Alteri propositum est sustinere: quia probare, non attinet ad rem, ut ex folio trecentesimo decimo-quinto intelligitur.

SECTIO

SECTIO DECIMASEPTIMA.

Hactenus probauisse mihi uideor nonnulla ex propositis, istos uidelicet scriptores nesciuisse quid esset propriè duellum, & quæ sequuntur. *Auctor.*

TAntum uerò abest ut hactenus probaueris nonnulla ex propositis, atque illud perspicuè nos, qui de hacre scripsimus, nesciuisse quid esset propriè duellum, de quo scribebamus, eiusq; proprium nomen ignorauisse, ac multo magis originem & initium: ut omnino perspicuum sit, te nesciuisse quid esset propriè duellum, de quo egimus. Etenim egimus de illo duello, de quo nunc loquuntur homines, quibus placuit, illud certamen quo solus cum solo dimicat, appellare duellum. etenim nomina sunt ad placitũ. Omitto etiam, quòd potuerunt illud uocare à duali numero Græcorum (ut dictum est) & ita esset magis proprium quàm singulare certamen, & monomachia. Quocirca inanis prorsus atq; ridicula putanda est oratio tua, qui non consideraueris satis nobis esse, antiquitùs fuisse certamẽ inter duos, quod certamen Græci monomachiam, & Romani singulare certamen uocauerint. Quid ergo prohibuit, quòd neq; Itali hoc ipsum certamen, etiamsi fieret alio modo & ex alijs causis, non possent appellare duellum. Affer causam bone uir, quæso. Quid tantum exclamas, nos ignorauisse quid esset propriè duellum? De quo loquimur? Cur etiam tot maledictis nos tam acerbè quasi iaculis quibusdam figere conatus es? Quid autem fecisses, si ratio tecum & uerba Aristotelis essent? Dabis igitur mihi ueniam, si te repungam lacessitus. non enim idcirco putandus sum te iniuria afficere ex Aristotelis sententia, cuius hæc uerba sunt: οἱ γὰρ ἀντιποιοῦντες οὐχ ὑβρίζουσιν, ἀλλὰ τιμωροῦνται. *ANT. BER.* *2.Rhet.2.*

Postea digrederis multum præter rem, & multa uerba facis de origine huius malæ consuetudinis: sed hoc est hallucinari & inania dicere, cum antiquissimus fuerit iste pugnandi mos & cõsuetudo, & non sine ratione, ex eis etiam quę tu ipse dixisti.

SECTIO DECIMAOCTAVA.

Definitionem antiquam ponam: nõ erit alienum ab instituto, si meam de hac immanitate opinionem aurea sententia, &c. *Auctor.*

QUantum extra causam labores, afferẽdo etiam (ut ipse ais) Ioannis Gersonis sententiam, iudicare poterit, qui nostros libros De honore legerit: in quib. duella reijciuntur à nobis, & admittuntur solùm ea quæ fiunt ob honestatẽ & ob iusticiam, ut expressum est in definitione nostri duelli. Quia qui uult ostendere se uirum uerè honore dignum, ostendit se esse uirum bonum & honestum: & non dicuntur homines pugnare pro uero, nisi quia pugnant propter honestatem. etenim si aliter pugnarent, non essent uerè fortes, ut declarat Aristoteles. Et si pugnatur pro diuitijs & coniugibus & alijs rebus, pugnatur: quatenus ille, cui surripiuntur diuitiæ, & huiusmodi negligitur. non enim aliqua re dignus esset, & ita nullo honore dignus: quod Aristoteles ostendit ex sententia Homeri his uerbis: Διὸ λέγει ὀργιζόμενος ὁ Ἀχιλλεύς, ἠτίμησεν· ἑλὼν γὰρ ἔχει γέρας αὐτὸς ἀπούρας, καὶ ὡς εἴ τιν' ἀτίμητον μετανάστην, ὡς διὰ ταῦτα ὀργιζόμενος. Qui ergo pugnat ob aliam causam quàm ob iusticiam & honestatem, non legitimè pugnat. non enim homines sunt interficiendi ob diuitias, & ob alia quæ non sunt honesta. *ANT. BER.* *3.Ethic.10.* *2.Rhet.2.*

Quid uerò quòd affers sententiam Ioannis Gersonis, quæ apertè euertit tuam? nam uel Ioannes Gerso improbat illa singularia certamina, quæ ob cupiditatem opum & ambitionem glorię fiunt, uel non improbat. Si non improbat, nihil ab eo adiuuaris, quippe qui profiteris euertere hanc (ut tu appellas) immanitatem. Sin autem improbat, tuam sententiam improbat: quippe qui in superioribus concessisti singularia certamina propter opes, & propter regnã, & propter gloriam, & ex prouocatione, nulla etiam cogente causa.

Præterea Ioannes quomodo hæc improbat, si ostendit multos consequi suum finem, ut illi qui cupiditate opum & ambitione adducti singulari certamine certant: non ergo, ex eius sententia, frustra certant.

Item, si non ualeret, quia nõnulli non sint assequuti suum finem propter illam audaciã: ergo nunquam esset pugnandum pro patria, pro coniuge, & huiusmodi, quia multi non sint suum finem assequuti: & ita sentẽtia Ioannis nullo modo opinionem tuam confirmat. Quocunq; igitur te ueteris, ut iaceat tua sententia necesse est.

Verba etiam Ciceronis labefactant & frangunt tuam opinionem. nam si in uitio est pugna sine iusticia, ergo in uitio fuit tua illa pugna quæ fuit sine causa: fuit enim sine iusticia, ut patet. Sed tu in superioribus asseruisti, sæpenumero permissum fuisse certamen sine causa: ergo sine iusticia. ergo perperam fuit permissum, contrà quàm dixisti. ergo tuam ipsius sententiam conuellis.

SECTIO DECIMANONA.

Autor. Ex his omnibus hæc mihi uidetur effici posse apta definitio: Duellum est singulare certamen, quod homines quidam, & quæ sequuntur.

ANT. BER. Ista definitio duelli, quam tradis, habet plura peccata quàm uerba. Primò non definis illud duellum, quod impugnare conatus es. Etenim definis illud quod à nobis excluditur in libris De honore, quòd scilicet non est propter honestum: & sic frustra illud definis. neq; aliquis est qui concedat, Duellum à te definitum. non enim est ad rem, sed finxisti tibi hanc definitionem. Falsum enim est, illos qui pugnant singulari illo certamine quod positum est à nobis, fuisse contemptores legum: quia non pugnant, nisi cum leges & magistratus non possunt iniurias ad ius æquum exigere. Falsum est etiam, quòd fieri debeat propter alium finem quàm propter honorem, ut indicat honestatem. Nam qui aliter pugnant, ex eis quæ in eisdem libris diximus, reijciuntur ab honore. Quòd si tibi in animo fixeris, omnes quicunq; pugnant singulari certamine, pugnare propter falsam gloriam, aut pecuniarum, aut affectatæ uindictæ uel æmulationis causa, & ideo reijcienda esse singularia certamina: ergo tua etiam sunt reijcienda.

Nam ego dicam, eos quorum tu exempla protulisti, non pugnare patriæ conseruandæ causa, neq; coniugum: sed reuera pecuniarum, aut falsæ gloriæ, aut affectatæ uindictæ, aut æmulationis causa. Nihil enim potest prohibere, quin ego hac ratione tua etiam singularia certamina euertam, si tu uis ista; quæ ego permisi euertere. Etenim quæcunq; tu in medium attuleris aduersus nostra, quin eadem aduersus tua ipse quoq; afferre possim, nemo quidem (qui sanus sit) dubitare potest.

Illa autem uerba quæ adiungis, Missis ultrò citroq; libellis: sunt superuacanea. inferuntur enim ex illa definitione quam nos tradidimus: ex qua sequitur, etiam oportere illum qui prouocat, postmodum indicare propositum suum reo, alioquin non assequeretur id quod intendit.

Illa uerò (Armis à prouocato electis) non modò sunt superuacanea, quia potest esse duellum etiamsi eligantur arma à quocunq; : sed ea à uero etiam abhorrent. quia primò uocatus, aliquando fit actor: ut patet ex libris De honore. Itaque cum tibi propositum fuerit, tua ista definitione nostram euertere, uidere licet, ut in foueam quam ipse fecisti, miserè incideris. tantum enim abest, ut id quod uolebas assequutus sis, ut ex tuis ipsis uerbis, cum nostra definitio firma maneat, nihilq; labefactetur, tua planè corruat atq; iaceat.

FINIS SECVNDI LIBRI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER

LIBER TERTIVS.

SECTIO PRIMA.

Quærit auctor libri De honore, quod alij quoque quæsiuerunt prius, ad quem præcipere & disputare de duello, &c. Auctor.

Quàm facilè confutauerit ea quæ eo loco diximus, uidelicet honorem pertinere ad politicam quæ est de moribus, quia is in ea definitur, itemque iniurias: illis erit perspicuum, qui ea ipsa cōsiderauerint, quæ hac de re scripsimus. Ex eis uerò quæ nunc dicentur, nō minus perspici poterit, quàm is rectè loquutus sit, cum dixerit, ad hæc confutanda sibi uideri non multis opus esse, tum quia quæstio est quodammodo puerilis, non tanti certè momenti quanti ego puto: tum quia nititur fundamentis & positionibus manifestè falsis. Sed primùm ostendamus, ipsum pueriliter esse loquutum, atque imprudenter. igitur sic argumentor: ANT. BER.

Scire an aliquid attineat ad aliquam facultatem, est tanti momenti, ut nulla de eo doctrina rectè tradi possit, nisi hoc sit conspicuum. Ergo qui hanc quæstionem sibi dissoluendam proponit, non pueriliter agit: imò ex arte atque prudentissimè.

Consequentia perspicua est. Antecedens, etsi ipsum per se patet, tamen ita probemus. Si uelimus discere aliquid quomodo ignorantes, ad quā facultatem pertineat, sciemus quò nobis sit eundum. fieri enim posset, ut quærentes scire quo pacto optima ualetudo conciliaretur, iremus ad sutores & ad alios artifices qui non essent medici. cupientes etiam discere aliquid quod attineret ad Arithmeticam, iremus ad Geometriam, uel ad Philosophiam naturalem. Sed cum hæc sint absurda (omnia enim confunderentur, & nihil aliud esset quàm miscere quadrata rotundis) quin sit etiam absurdum id unde emanant, in dubium sanè uenire non potest.

Præterea, Si proponere ad quam facultatem pertineat aliquid, & hoc dissoluere, sit ponere quæstionem puerilem & nullius momenti: omnino Aristoteles est puer: quippe qui in principio Ethicorum, cum ostēdisset in actionibus humanis dari summum bonum, tum eius cognitionem esse maximi momenti ad uitam nostram, dixit, conandum esse ut intelligeretur quod esset istud summum bonum, & ex omnibus scientijs uel facultatib. cuius præcipuè esset eius definitionem tradere: & laborauit maximè in eo, ut ostenderet ipsum ad facultatem ciuilem pertinere. Preterea in libris Physic. & Metaphysic. declarauit, quæ attinerent ad primam philosophiam, & ad naturalem, & ad mathematicam: & alibi etiam dixit, scientiam de natura esse circa corpora & magnitudines. Puer est ergo Aristoteles, qui proposuit has quæstiones, & dissoluit: multisque præterea in locis, licet eas non proposuisset, tamen declarauit, propterea quòd iudicaret illas esse ad cognoscendum necessarias & magni momenti. Sed qui dicit Aristotelem in rebus humanis esse puerum, non minore pœna mulctandus uidetur esse, neque minus ferè exterminandus, quàm si in dubium uocaret utrum oporteat Deos uereri, & parentes amare, nec'ne: sensu quidem prorsus carere iudicandus est, perinde ac si dubitaret alba'ne sit nix, nec ne. Quàm igitur nihil iste homo cogitat, quàm nihil uidet, qui ea dicit, ex quibus tam absurda & ab omni ratione aliena, atque adeò pœnis coercenda apertè sequantur? 1. Cœli tex. 1.

Item, Qui dissoluit quæstionem dubiam quæ errores obijcit hominibus, non pueriliter agit. Qui dissoluit, ad quem artificem attineat uerba facere de singulari certamine, dissoluit eiusmodi quæstionem: ergo qui dissoluit hoc, non pueriliter agit.

Maior propositio clara est. Minor etiam perspicua, quia ad hoc usque tempus legum professores putarunt attinere hoc ad ipsos suo nomine ac suo iure, non ob eam causam quòd moralis philosophi personam induerint: & tu, qui uidisti rationes contrà à nobis allatas, nec dissoluisti, permanes adhuc in errore: qui quidem error tantam uim apud te habuit, ut eo adductus posueris falcem in messem alienā: quia profiteris tractare causas ex legibus, & putas te agendo de istis, agere personam legumlatorum, præsertim cum negas hæc pertinere ad philosophum moralem. Ponis ergo ista ut diuersa à legib. quas profiteris. & cum attineant ad moralē philosophiam, cum disputas de ijs (totius rei ueritatem in præsentia omittemus, quā plurib. declarauimus in libro De honore) ponis ex tua ipsius sententia falcem in messem alienam.

Quòd uerò fundamenta & positiones nostræ non sint falsæ, sed maximè ueræ firmęꝗ; ex Peripatetica doctrina, quam nunc profitemur: ex ęis quę dicentur facilè intelligere poterunt, qui modò aliquam harum rerum intelligentiam consequuti sunt. Etsi ridiculum est, uelle tueri nos ea quæ scripsimus in libris De honore, aduersus huiusmodi hominem, qui ex eis quæ dicit in hoc loco, apertè ostendit, se illa aut non legisse, aut certè non intellexisse. Ex quo planè apparet, illum uel non seriò aduersus nos disputasse, sed ingenij ostentandi gratia, ut ostenderet se etiam scire perturbare ueritatem: uel certandi gratia. aliter enim profectò neꝗ; incidisset in istos turbulentissimos errores, & diluisset rationes nostras, quod non fecit: uel certè tacuisset. sed ad propositum.

Ego dixi, libros Ethicorum docere quomodo efficiatur ciuitas felix perfectè: & illam doctrinam esse politicam uerè ac sufficientem per se: & politicam de magistratibus & legibus esse necessariam per accidens: posita uidelicet ignoratione & improbitate hominum. Multa præterea dixi hac ipsa de re, quæ iste non uidetur considerasse: ad quæ reijcio lectorem. Ex ijs efficitur, ut superuacanea omnino sint quæ dicit de legibus. Sed hoc parum est. sequitur enim ex eis quæ dicit, ut contra ipsius sententiam, doctrina libri Ethicorum sit domina & princeps, & architectonica, utpotè in qua declaretur summum hominis bonum. Sequitur etiam, illum non intellexisse ea quæ diximus in libris De honore: ubi ostendimus, quòd omnia illa quæ dicta sunt de politica, quæ est architectonica, conueniunt politicæ de moribus, & non de legibus: idꝗ; probauimus. & ita apparet, citatum fuisse ab isto eum locum qui facit contra ipsum. Non uidit etiam iste homo quod ego declaraui, iniuriari esse, lædere
5. Ethic. 9. re contra leges: quia est contra proportionem & æquum, ut inquit Aristoteles: definiriꝗ; ab ipso Aristotele, iniuriari esse contra leges: quoniam leges tendunt ad æquitatem, & ad iustum. neꝗ; enim sunt iustæ nisi per accidens, id est quatenus ducunt ad
5. Ethic. 15. iusticiam. & sunt magis manifestæ, quàm iustæ, ut Aristoteles declarauit. Dicere autem, quòd quædam iniuriæ pertinent ad leges, quę uidelicet sunt contra proprias leges, aliæ non: est ignorare, quòd ad quam facultatem pertinet genus, ad eandem pertinent & species. Quòd si iniuriari pertinet ad Ethicam, ergo & eius species. Est etiam ignorare quòd ad eandem facultatem pertinent uitia, ad quam pertinet uirtus. sunt enim opposita, & uitia sunt praui mores. Possemus demonstrare multa alia absurda, sed hæc erunt satis.

Qui autem uult uidere errores huius hominis, uideat diligēter nostros libros De honore: & tunc intelliget, quàm prudenter iste ediderit in lucē hunc suum libellum.

1. Rhet. 10. Præterea, quomodo noluit Aristoteles moralem philosophiam habere etiam cognitionem iniuriarum perfectam, quia dixit, iniuriari esse lædere contra leges: cum
1. Rhet. 4. ipsemet alio loco dixerit, Rhetoricam esse compositam ex parte resolutiua, & ex ea politica quę est circa mores. Ex his enim uerbis planè sequitur, ea quę ibi tractat, pertinere ad politicam de moribus. tractat autem de iniurijs. ergo de his tractat ut moralis philosophus: & cum perfectè tractet, patet eum uelle ut moralis habeat perfectam ipsarum cognitionem.

1. Rhet. 10. et 15. Item perspicuum est, diuisionem legum quam tradidit Aristoteles, & quæ citatur
5. Ethic. 11. ab isto, esse eandem re quæ est diuisio iusti politici, quam posuit idem Aristoteles. iustum enim generaliter quin attineat ad moralem, negari non potest. & ita cognoscitur, quòd leges positæ in illa definitione sunt pro iusto politico: & sic nihil contra nos. Mirum aūt uidetur esse, istū accepisse definitionē iniuriæ, ut suam stabiliret sententiam: & nō refellisse expositionē eam quā ego tradidi huic definitioni, quā contra me ipsum attulerā. Sed argumētari pergamus, ostēdentes iniurias attinere ad moralē philosophū: & fieri nō posse, ut per leges uerè definiantur, hoc modo: Cognoscere speciem illā iusticiæ particularis, quæ uersatur circa cōmercia clādestina & uiolēter facta, attinet ad politicā de morib. ergo ad eandē attinet, cognoscere huiusmo-
5. Ethic. 5. di cōmercia. Consequētia liquet ex uerbis Aristotelis, ubi dixit hāc iusticiā uersari in huiusmodi cōmercijs. sine ipsis ergo nō potest cognosci iusticia illa: quādoquidē nihil aliud est ꝗ; correctio cōmerciorū, siue sint spōtanea siue inuita. In his em̄ est habere plus & minus. Sed cōmercia huiusmodi sunt iniuriæ: ergo ad eandē politicam
5. Ethic. 5. attinet cognoscere iniurias. Antecedens patet ex uerbis Aristotelis: quoniam fur-

tum,

tum,adulterium, ueneficium, lenocinium, seruorum seductio, dolosè perpetratum homicidium,falsa testificatio, quæ sunt commercia clandestina, si fiant cum electione,ut dicemus,sunt propriæ iniuriæ.

Item, Flagellatio,uincula,mors,rapina,mutilatio,conuiciatio,contumeliæ illatio, quæ sunt commercia uiolenta,sunt iniuriæ: attinent ergo ad politicam de moribus. igitur falsum est, quòd cognoscere quid sit iniuriari, & quæ sint iniuriæ, attineat ad politicam de legibus.

Item,Si aliquæ iniuriæ attinent ad politicam de moribus:ergo omnes. sunt enim eiusdem rationis.

Item,Iniusticia attinet ad eam facultatem, ad quam attinet iusticia: sunt enim opposita. Sed iusticia attinet ad moralem facultatem: etenim est una ex uirtutibus moralibus.ergo iniusticia attinebit ad eandem. Sed iniuriæ sunt iniusticiæ:sunt enim læsiones contra proportionem & æquum. ergo iniuriæ attinent ad facultatem de moribus:non ergo ad eam quæ est de legibus. Ex quo efficitur, ut si iniuriæ definiantur per leges, definiantur ex posterioribus: quia cum priores sint legibus, necesse est ut possint esse sine legibus. Id autē quod est prius naturâ, posse reperiri sine eo quod est posterius,ita perspicuum est,ut nulla ostensione indigere uideatur.

Confirmatur autem, iniurias naturâ leges antecedere, hoc modo: Virtus est prior legibus,ergo & uitium:sunt enim opposita,& simul natura. Sed iniuriæ sunt uitia,ergo sunt priores legibus:ergo non possunt rectè definiri per leges. Quod enim est prius,ut definiatur uerè per posterius,fieri non potest. Nā quod natura est prius, potest existere non existente posteriori: habebit ergo suam substantiam sine posteriori. ergo poterit definiri sine posteriori. Quòd si per posterius definietur, illa non erit eius uera definitio. etenim definitio uera est ex priorib. Ergo si iniuriæ definiantur per leges, illa definitio erit ex posterioribus:non ergo ualet. In definitione ipsius iniuriari ponuntur leges: ergo leges sunt priores. etenim illa non erit uera definitio, sed descriptio. Et hoc conceditur uerè: sed nihil faciet aduersus nostram sententiam.

Item, Felicitas est legibus prior, ergo & uirtus. etenim uirtus necessariò ponitur in definitione felicitatis: est enim felicitas, operatio secundum uirtutem. Quod antecedit, perspicuum est ex multis Aristotelis locis, sed maximè ex procemio Politicorum, in quo probauit, ciuitatem appetere summum bonum: etenim secundum id quod exigit summum bonum, traduntur magistratus & leges. alioquin Procemium illud in eo loco non esset ad rem. 1.Polit.1.

Confirmatur etiam, uirtutem & uitium priora esse legibus, his uerbis Aristotelis: De uirtute & uitio politici considerant, quicunque curant de bonarū legum sanctione: quale manifestum opus esse, ciuitatem quæ uerè nominata est ciuitas, non causa sermonis, curam habere de uirtute & uitio. Vitium igitur & uirtus sunt præsupposita (ut ita dicamus) ab eo qui bonas leges uult ferre : ergo priora sunt uitium & uirtus, quàm leges. ergo neutrum ipsorum potest uerè per leges definiri. Ratio etiam hoc apertè indicat: quia neque ulli magistratus, neque ullæ leges meliores esse probari possunt, nisi quatenus magis abducunt homines à uitijs, & melius perducunt ad uirtutes, & ita ad felicitatem. 3.Polit.6.

Item, Felicitas est principium omnium quæ continentur in philosophia humana: ergo est prior omnibus. Consequentia perspicua est principium enim est eis quæ oriuntur ex ipso prius: ergo quantum est ex se, potest esse sine alijs. Quòd autem felicitas sit principium, declarauit Aristoteles: ergo etiam uirtutes & uitia sunt priora legibus. non possunt igitur uerè per leges definiri. 1.Ethic.16.

Præterea declarauit seipsum Aristoteles, cum dixit, Iniuria affici est pati iniusta à uolentibus: & non dixit, esse pati contra leges à uolentibus: nobis uolens innuere, si dixerat prius esse pati contra leges, hoc se dixisse, quia erat cōtra iusticiam, quatenus uidelicet leges ducunt homines ad iusticiam. 1.Rhet.13.

Confirmatur item uerbis Aristotelis, quòd leges sint posteriores uirtutibus, & quòd dicantur iustæ, quia sunt effectiuæ & cōseruatiuæ felicitatis: Vno enim, inquit, modo iusta dicimus ea quæ efficiunt & cōseruant felicitatē & partes ipsius in ciuili societate. Præscribit autem lex facere opera fortis, ut non relinquere ordinem, neque fugere, neque deijcere arma: & ea quæ sunt tēperati, ut non adulterari, nō contumelia afficere; 5.Ethic.2.

afficere: & ea quæ sunt mansueti, ut non uerberare neq; conuiciari. Similiter autem secundum alias uirtutes & uitia, hæc quidem iubens, hæc autem prohibens, rectè autem, quę recta est posita: peior autem, quæ inconsultò posita est. Sunt ergo leges posteriores uirtutibus & uitijs, siquidem debent iubere ea quæ faciunt ad uirtutem, & prohibere quæ ad uitia. Itaq; necessitas cogit, ut qui ferre uolunt leges, prius cognoscant uirtutes & uitia: alioquin non possent rectè eas ferre.

5. Ethic. 5. Hoc idem ostendit locus ille Aristotelis: Ferè enim multa ex legibus sunt ordinata ab uniuersa uirtute. Etenim secundum unamquamq; uirtutem iubet uiuere, & secundum unumquodq; uitium prohibet lex. effectiua enim uniuersæ uirtutis sunt omnia illa iura quæ ad publicam pertinent disciplinam. Ex quibus omnibus perspicuè patet, necessarium esse ut legislator cognoscat prius uirtutes & uitia, si laturus sit leges quæ præscribant uiuere ex uirture, & prohibeāt uitia. Ergo necesse est, ut idem prius cognoscat iniurias, antequam leges ferat de ipsis. Sed non potest cognoscere uerè uirtutes & uitia, nisi cognoscat eorū definitiones & substantias, ut perspicuum est. ergo neq; poterit cognoscere iniurias, nisi cognoscat earum definitiones. Ergo definitio iniuriæ non potest tradi per leges uerè, quia iniuriæ antecedunt leges in ipso esse. Ergo si sunt per leges definitæ, sunt ex posterioribus. Ergo necesse est ut Politica de moribus habeat perfectam cognitionem iniuriarum sine legibus: ergo euersa est sententia huius boni uiri.

Item, De iniurijs agitur in libris Ethicorum uel ergo poterant perfectè intelligi sine legibus, uel nō. Si non, perperam fecit Aristoteles, qui prius de eis egit, cum non possent intelligi sine legibus, de quibus agit postea. Frustra igitur laborauit, & præter rerum ordinem, nulla necessitate coactus. Si uerò poterant perfectè intelligi sine legibus: ergo poterant definiri sine legibus.

Probatur consequentia: Quia si non potuissent definiri sine legibus, non potuissent perfectè intelligi sine legibus. non enim fieri potest ut aliquid perfectè cognoscatur, nisi ex cognitione eius substantiæ, & ex definitione: ut conspicuum est, & habetur ex Aristotele, qui dixit: Ignorato motu, necesse est ignorare naturam: quandoquidem motus fuerat positus in ea definitione, quam poterat habere natura.

3. Phys. tex. 1. In dubium igitur uenire non potest quin leges positæ in definitione ipsius iniuriari, sint positæ ut aliquid posterius, quia & notiores erant, non ut aliquid quod eius naturam uerè declaret. Quod cum ita sit, neminem non intelligere arbitror, illud sequi, rectè dictum fuisse à nobis in libris De honore, iniuriari attinere ad eam facultatem quæ est de moribus.

1. Ethic. Item, Nullæ sunt iniuriæ, neq; possunt aliquæ excogitari, de quibus per se non egerit Aristoteles in Ethicis: ergo superuacaneum est de eisdem per se agere in alio loco, cum satis iam de ipsis dictum sit. Quòd si in alijs locis agatur, necessariò dicendū est agi ex suppositione. Si ergo in libris de legibus tractetur de iniurijs, erit per accidens, & ex suppositione. Non enim in duobus locis per se primò sine errore potest agi de aliqua re. Igitur falsum est, quòd cognoscere quid sit iniuriari, & quæ sint iniuriæ, attineat per se primò ad Politicam de legibus: quod est id quod nos asserimus.

5. Ethic. 9. Antecedens patet: quia omnes iniuriæ sunt iniustitiæ. & Aristoteles proponit, se uelle uerba facere de iustitia & iniustitia, ergo de iniurijs per se: quòd si non loqueretur de omnibus iniurijs, mancus esset Aristoteles, & diminutus. consequens est falsum, ergo & id unde fluxit.

Præterea homines dicuntur simpliciter boni & mali uirtutibus moralibus, & uitijs: itemq; felices, atque felicitatis expertes: ergo ad hoc ut sint boni uel mali per se

1. Ethic. in fin. simpliciter, non indigent legibus. Antecedens colligitur ex multis Aristotelis lo-

6. Ethic. in fin. cis, sed præsertim ex libris Ethicorum. Consequentia etiam per se liquet: quia si indigeremus legibus ad hoc, ut diceremur simpliciter boni uel mali, non diceremur

in Poetica. simpliciter tales ex uirtutibus & uitijs. Sed hoc est contra Aristotelem & ueritatem: ergo & id unde manauit. Ergo leges non sunt per se necessariæ ad id quod diximus: ergo per accidens, quatenus scilicet iubent homines uiuere ex uirtutibus, ut declara

10. Ethic. 1. uit Aristoteles. Ergo non debent poni per se in definitione neq; uitiorum neq; uirtutum: quia quod est per accidens, non declarat substantiam eius quod est per se.

Ex his omnibus perspicuum esse arbitror, tātum abesse ut quæstionem puerilem

posuerim,

posuerim, & parui momēti, innitarq; fundamentis manifestè falsis, ut nihil magis ex arte facere potuerimus, nihilq; uerius, & quod magis Peripateticæ doctrinæ consentiat asserere. ex quibus fundamentis sequitur demum, rectè à nobis dictum esse, cognitionem singularis certaminis, quod propter honorem & honestatē tuendam fit, non posse ad alium artificem attinere, quàm ad philosophum moralem: quandoquidem fieri non posit, ut quisquam cognoscat honore ne aliquis an uituperio dignus sit, nisi ex cognitione uirtutum & honoris: item an sit iniuria affectus, & honore priuatus, nisi cognitum habeat quid sit ipsum iniuriari. sicut fieri non potest, ut cognoscatur quępiam perfectè esse hominem, nisi ex cognitione definitionis hominis.

Quod confirmat Aristoteles ijs uerbis: Propter hoc opus est de his determinare, quid furtum, quid iniuria, quid contumelia, quid adulterium, ut siue esse, siue non esse iustum uelimus ostendere, facere queamus. nam de omnibus his quæstio est, utrū iniustus sit, uel improbus, uel non. Fieri igitur ex Aristotelis sententia non potest, ut cognoscamus aliquem esse adulterum, uel furem, uel iniuria alterum affecisse, nisi ex horum definitionibus: quod est id, quod uolumus nos. non ergo finximus nobis hanc opinionem, cum perspicuè oriatur ex uerbis Aristotelis. Quis enim potuisset inficiari, honorem qui est præmium uirtutum: & iniuriari, quod est uti prauis moribus, attinere ad eam philosophiæ partem quæ de moribus agit? nemo certè (ut opinor) qui Aristotelis doctrinam uel primis labijs attigerit. 1. Rhet. 10.

Illud præterea falsum est, Aristotelem posuisse, Dialecticam subiectam esse Politicæ: cum non enumerauerit nisi rem militarem, œconomicam, rhetoricam, ut diximus in primo libro. Quòd autem Rhetorica sit politicæ subiecta, non est id ca ratione, quòd eadem est in substantia quæ Dialectica: sed est ratione illius partis quæ est ciuilis, ut dicemus. ait enim Aristoteles primo Rhet. cap. quarto, loco superius citato, ipsam Rhetoricam esse compositam ex resolutiua scientia, & ex ea ciuili quæ est de moribus. & in principio secundi capitis intulit, ipsam esse propaginem Dialecticæ, & eius negocij quod circa affectiones est, quod æquum est appellare ciuilem uel politicam. Ratione igitur huius partis quæ tractat de moribus & uirtutibus & affectibus, dicitur esse subiecta politicæ: non ratione locorum communium persuasibilium, uel probabilium. Quod enim ad eos attinet, non est alicuius certi ac definiti generis. & hoc modo est eadem in substantia, quæ Dialectica. etenim ambæ sunt facultates quędam inueniendi sermones, id est inueniendi uel considerandi probabilia & persuasibilia. idem enim sunt re, quæ uersantur circa unum quodq; genus. ex quo sequitur, neutrum ipsarum uersari circa aliquod definitū & determinatum genus, sed de quocunq; genere proposito ex communibus probabilibus uerba facere. 1. Rhet. 4. 1. Rhet. 2.

Cum ergo Rhetorica hac ratione, quæ est eius substantia, non posit esse subiecta ciuili, quæ est eadem in substantia, quæ Dialectica, est enim communis omnium: ratio exigere postulareq; uidetur, ut neq; etiam Dialectica sit ipsi ciuili subiecta, quippe quæ est eadem in substantia quæ Rhetorica. Sed cum Aristoteles dicit Rhetoricā subiectā esse ciuili, necesse est ut intelligatur de ea parte cui est applicata, quę quidem est materia ciuilis, ratione cuius ipsa seiungitur à Dialectica. Dialectica enim solos locos communes separatim, & non ut sunt alicui determinatæ materiæ applicati, nisi tantum quatuor generibus problematum, quæ sunt generalissima, contemplatur. Ipsa uerò Rhetorica eosdem quidem locos communes complectitur, at non simpliciter, neq; etiam ut applicati sunt quatuor illis generibus problematum, sed ut materiæ ciuili accommodantur, cuius quidem accommodationis ratione à Dialectica separatur: & hinc sanè oriri differentias omnes, quas ponit Aristoteles inter Dialecticam & Rhetoricam. omnibus qui diligenter uerba Aristotelis considerabunt (ut opinor) erit perspicuum: quoniam definitiones illarum quæ explicant quid utraque uerè sit, sunt eædem. extrinsecus ergo aduenit eis, quod differant. Nos tamen totam hanc rem, in eis quæ sequuntur demonstrare conabimur: ad quem locum me reijcio.

Falsa est igitur opinio tua, qui putasti Aristotelem enumerasse Dialecticam inter eas honoratissimas facultates, quas posuit ciuili facultati subiectas: quia hoc non fecit Aristoteles, sed solùm enumerauit Rhetoricam, rem militarem, & œconomicam: neq; inter has nominauit Dialecticā, tū propter rationē dictam, tum quia ipsa nō est honoratissima: neq; est enim contēplatiua, neq; de diuinis rebus & honore dignis.

Item, non est ars neq; scientia, quia nõ est de rebus certis & determinatis: sed est, ut diximus, facultas inueniendi probabilia in unaquaq; re, sicut declarauit Aristote-
1.Rhet.4. les: ex quibus patet, te longè esse deceptum.

SECTIO SECVNDA.

Auctor. **Causa uerò, quamobrẽ sub incertis adhuc regulis uariata est, semperq; uariabitur, tum erit duelli consuetudo, &c.**

ANT. BER. FAlsam te de hac re, & contra Aristotelis doctrinam, accepisse opinionem constat: quandoquidem perspicuum sit, ipsam duelli consuetudinem non carere omnino ratione, ut diximus. Etenim ratio regularum eius ducitur ex definitione honoris & iniuriarum, quę definitiones sunt firmæ & stabiles per se. Quòd si uarientur interdum & errent, hoc est ratione materierum, & per accidens.

Præterea si ex hoc quòd uarientur & errent aliquando, id est, non semper eueniт id quod statuunt, uis effici, ut abolendę sint: non uideo cur etiam leges tuæ non sint
5.Ethic.15. abolendæ, quandoquidẽ ipsis ita accidat. quod indicauit Aristoteles ijs uerbis: Cu-
,, ius rei causa est, quod lex in uniuersum omnis statuit, nec fieri potest ut rectè de qui-
,, busdã in uniuersum definiatur. in quibus enim necesse est ut in uniuersum dicatur, re
,, ctè aũt id nõ potest: lex sumit quod utplurimũm fit, nõ ignorãs sanè quod peccatur,
,, & nihilominus rectè se habet: quippe cũ peccatũ in lege minimè sit, neq; in legislato-
,, re, sed in rei ipsius natura cõsistat. statim enim rerũ agendarũ materia huiusmodi est.

Si ergo quia errẽt & sint uarię, regulę singularis certaminis sunt abolẽdæ: leges etiã quæ errãt & peccãt, ut sint abolẽdæ necesse est. Ita ẽm sunt firmæ definitiones honoris & iniuriarũ, & per id quod sequitur, regulę quę ex eis oriũtur, sicut ipsarũ legũ.

Euerteretur etiam præter leges, ob eandem causam Medicina, ars nauigãdi, & (ut uno uerbo dicam) omnes habitus actiui & factiui: quãdoquidem in dubium uenire non possit, quin eisdem peccatum accidat. nescio igitur quid sibi uelit iste Auctor, nisi euertere omnes artes & facultates.

Quòd postea subiungis, hãc esse causam, quamobrẽ incertæ sint & uariæ semper de duello Iurisconsultorũ sententiæ: miror equidẽ te (qui quotidie experiris quàm uariæ sint Iurisconsultorũ sentẽtiæ in eis causis quę ciuiliter tractãtur, nullamq; ferè esse ciuilẽ causam quæ nõ speciosis, ut ipse loqueris, & coloratis argumẽtis inuolui possit & implicari, sicut fit) nõ uidere, ex tuis uerbis apertissimè sequi, leges esse abolẽdas omnino. malè enim tecũ hucusq; fortasse actũ esset, agereturq; nũc, qui causas tractando uitã traducis si non essent uariæ Iurisconsultorũ sentẽtiæ, si causæ ciuiles nõ haberẽt ista speciosa & colorata argumẽta, quib. inuoluerẽtur & implicarẽtur. Examina idipsum, & cõsidera unde ueniãt tibi alimẽta, quib. teipsum & familiã tuã nutris. inuenies ẽm ita esse omnino ut dicimus: nec te aliũde magis quàm hinc facultates cõparasse.

Falsum pręterea est quod dicis, sumi omnia ex cõsuetudine nõ scripta. hęc ẽni sumpta sunt ex definitionib. honoris & iniuriarũ, & aliarũ huiusmodi rerũ: atq; ita quidẽ
1.Prior. & Poster. sunt firma & stabilia, sicut regulę quę tradũtur ab Aristotele ex definitionib. syllogismi & demõstrationis. Perperã igitur dixisti, hoc nihil esse aliud quàm unũquenq; ex proprio sensu atq; arbitrio pnũciare. & qa ante nos nõ fuerũt traditę huiusmodi regulę, qd ego intellexerim: idcirco ea ipsa adducti charitate qua humanũ genus psequmur, eas tradere aggressi sumus, cum sciremus minus malũ ex sentẽtia Aristotelis, boni rationẽ habere. Quod te quidẽ non cõsiderasse, q nihil prsus cõsideras, minimè miror.

Præterea, Si quia difficile est cognoscere æquum & iniquum, quod sæpenumero amor & odium, multaq; alia impediunt, ob id tollenda sit doctrina de duello: ergo etiam tolletur doctrina de legibus. Etenim intelligere æqua & iusta, de quibus ciuilis
5.Ethic.15. cõsiderat, est difficillimum, ut inquit Aristoteles: & sunt illa quidem ita uaria, ut non
1.Ethic.2. uideantur esse naturã, sed ex lege.

Itẽ, Amor & odiũ, & pprium cõmodum plus possunt in iudicijs quæ fiunt per leges, quàm in istis de honore: uel certè tantundẽ. Ergo si ob talem difficultatem opus sit conuelli doctrinã de duello, ut conuellatur etiam doctrina de legibus necesse est.

Quòd autem amor & odium, & proprium commodum, tantam uim habeãt in iu-
1.Rhet.1. dicijs quæ fiunt per leges: præterquã quod est omnibus perspicuum, ostendit etiam
2.Rhet.2. Aristoteles multis locis.

Præterea

Præterea difficultas rei nõ arguit, quòd fieri nõ poſsit. Ex ijs igitur, quæ dicta ſunt apparet, dum iſte uult euertere duellum, qua ratione conatur eius doctrinam labefactare, hac ipſa leges ſuas prorſus tollere.

Sed argum ẽtemur etiã alio modo: Sic (ſuetudo eundi ad arbitrũ nõ eſt tollenda, propterea quòd de naturali æquitate uariẽ ſint hominũ ſentẽtiẽ: ergo nõ erit etiã tollendũ ſingulare certamẽ ob eam cauſam, quia de ipſo uariẽ ſint hominum ſententiæ.

Illud præterea perperam intuliſti, quia uariæ ſint de eo hominum ſententiæ, ſine ratione eſſe ſingulare certamen. nam in iudicijs mercatorum (ut ipſe etiam aſſeris) uariæ ſunt ſententiæ: & tamẽ non uacant ratione per te, qui dixiſti eos uti æquitate ſua naturali, cuius principia ſunt certa, quæ eſt ratio ipſorum. Nihil eſt igitur quod dixiſti. nam ſi eſt tollendum ſingulare certamen ob uarias de ipſo ſententias: tollendum eſt etiam proficiſci ad arbitrum. at conſequens euertit ſententiam Ariſtotelis, & ipſam ueritatem: ergo & id unde emanat.

Ita autem eſſe, planè oſtendunt hęc uerba Ariſtotelis: Et in arbitrium magis quàm in forum deſcendere æquum eſt. nam arbiter ad æquum & bonum, iudex ad legem ſpectat. & hac de cauſa arbiter eligitur, ut æquum & bonum præualeat. 1.Rhet.13. " " "

Conſequentia perſpicua eſt ex eis quæ ipſe aſſeruiſti. non igitur eſt abolendũ ſingulare certamen, ob rationes à te dictas: neq; inferendum, ipſum inniti falſis principijs ex tuiſmet uerbis tuo ergo (ut aiunt) gladio iugularis.

Item, Si principia naturalis æquitatis ſunt certa (ut dicis) ergo certa ſunt principia ſingularis certaminis: etenim ſunt ab honeſto & honore, ut eſt honeſtum. honeſtum autem naturale nihil aliud eſt quàm æquũ: honeſtas enim eſt æquitas. quia æquum nihil aliud eſt quàm bonum: quod cum ſit per ſe eligibile, eſt etiam laudabile: quia quod eſt iuſtum præter legem ſcriptam, cum ſit per ſe eligibile, laudabile eſt: & id cũ bonum ſit, iucundum eſt, utpote bonum honeſtum. non igitur principia ſingularis certaminis ſunt falſa, ex tuis ipſius uerbis. Tuam igitur conuellis ſententiam.

Miſſum etiam facio, quòd ſecundũ hanc tuam opinionem tollerentur etiam ſcientiæ, propterea quia uariæ ſunt in ipſis doctiſsimorum ac ſapientiſsimorum hominũ opiniones ac ſententiæ. omnes item artes, & breuiter omnes actiones humanæ, in dubium uenirent: quę ſunt maximè abſurda. Si autem tam manifeſti errores, multiq; alij in quos incidiſti, cum oriantur apertè tanquam è radice quadam, ex ignoratione moralis philoſophiæ, facilè declarant quàm probè teneas eius ſcientiam: quam tamẽ quaſi ſummus ſis philoſophus, ita profiteris.

SECTIO TERTIA.

Duellum autem non eſſe inſtrumentum, ſiue medium, aptum ad recuperandum, conſeruandum'ue honorem, & reliqua. *Auctor.*

HOc loco Auctor iſte definiens honorem eſſe præmium beneficentiæ, iudicio ſtudioq; delatum, uidetur uoluiſſe explicare utrãq; honoris definitionem, quã tradit Ariſtoteles & in eo cum dixit, honorem eſſe præmium uirtutis: & in Rhet. cũ ait eſſe ſignũ beneficatiuæ opinionis. Sed interpretans uerbũ Opinionis, iudiciũ ciuium: planè euertit ipſum textũ Ariſtotelis. quia Opinionis, neceſſariò conſtruitur cũ Benefactiuæ: aliter em̃ nõ cohæreret cõſtructio. & cũ Benefactiuæ apertè referat ad eũ qui honoratur, neceſsitas cogit, ut Opinionis referat ad eundẽ. nõ igit poteſt referri ad honorãtẽ. Ergo malè iſte (ut dictũ eſt) interpretat Opinionis iudiciũ ciuiũ. ANT. BER.

Præterea ſequeretur, ut iſta definitio eſſet mãca: quia falſum eſt, honorẽ eſſe præmium omnis beneficẽtiæ. neq; enim eſt pręmiũ beneficẽtiæ quæ proficiſcitur à caſu: neq; eius quæ fit per ignorationẽ, aut per uim. ideo nõ poteſt explicari ſic. Sed quia neceſſe eſt, ut is qui benefacit, ſpõte ſua uolẽsq; benefaciat, & eligat benefacere: ſicut iniuria non eſt iniuria, niſi ab eo qui ſpõte agit & per electionẽ, in qua electione (ut multis in locis ſcriptũ reliquit Ariſtoteles) cõſiſtit prauitas & probitas (qua de re infrà etiam dicemus) oportet, ſi beneficentia futura ſit honore digna, ut ea quis utatur per electionem. Itaq; uerbum (Opinionis) ſic uidetur explicatũ, ut referatur ad eum qui honore afficitur: ſenſusq; ſit totius definitionis, honorem eſſe ſignum beneficentiæ factæ per opinionem benignè faciendi, non per uim, non per ignorationem, non 5.Ethic.14. 1.Rhet.13.

d 2 à caſu.

à casu. Quod igitur dicit Aristoteles, signum beneficiæ opinionis, significat quòd aliquis benefecerit opinione benefaciendi: quod in idem recidit, ac si diceret, quod benefecerit electione.

Qui sensus etiam uidetur colligi posse ex eis quæ dixit Aristoteles ijs planè uerbis: Verùm quoniam laus ex operationib. est, hominisque uirtute præditi proprium per electionem agere, ita dicendum, ut ostendatur per electionē ipsum gessisse quæ gesserit: ad quam rem confert, ut sæpius fecisse demonstretur. quare quæ casu & fortuna facta sunt, consilio & iudicio ascribenda sunt.

1.Rhet.9. bis: Verùm quoniam laus ex operationib. est, ...

Perspicuum igitur est, neque laudem neque honorem tribuendum esse actionibus ullis, nisi profectæ sint ab electione; aliter enim non essent ex uirtute. Est igitur rationi consentaneum, uoluisse Aristotelem dicere, honorem esse signum, quòd is qui honoratur benefecerit opinione benefaciendi. Ex quo sequitur, ut benefecerit electione. quia licet electio & opinio aliquo modo differant: tamen qui facit aliquid opinione benefaciendi, quod perinde ualet ac si diceretur, cogitatione benefaciēdi, electione benefecisse apparet, non casu: neque etiam per uim, aut per ignorationem. quia quæ fiunt hoc modo, non laudantur neque honorantur. Deinde quia non omnis qui benefacit electione, est dignus honore (multi enim praui, ut tyranni, eligunt multa aliquādo in aliquem conferre beneficia, & tamen ex Aristotelis sententia non sunt honore digni, quia solus bonus est dignus honore) necessitas cogit ut addatur in definitione honoris, propter honestum uel uirtutem. Itaque dicemus, honorem esse signum beneficentiæ per electionem, & propter honestum. Quòd item uisus est Aristoteles indicare, cum dixit: Honorant enim benefacientes, & bonos. quasi diceret, qui faciunt propter uirtutes & honestatem: alioquin non essent benefactores boni. Addidit ergo Bonos, quia nō omnibus benignè facientibus est tribuendus honos: sicut neque etiam omnibus qui benignè fecerunt, refertur gratia. ut colligitur ex illis Aristotelis uerbis: Patet etiam (inquit) hinc, quibus locis tollere gratiam possimus, ac non gratificatos ostendere. nam aut quoniam sui causa faciunt, aut fecerunt quod gratia non erat, aut quia accidit per fortunam ut facerent, aut quoniam coacti fecerunt, aut quoniam reddiderunt, non dederunt: siue sciuerunt, siue non. Vtroque enim modo quid pro quo: quare nec sine ulla erit gratia.

Ob easdem igitur causas, ob quas non refertur gratia benignè facientibus, consentit rationi, ut non attribuatur honor, qui dicitur esse præmium operationum quæ ex uirtute proficiscuntur. Quæ operationes, ut inquit Aristoteles, non si aliquo modo ipse sese habeant, continuò iustè & temperanter aguntur: sed si etiam qui agit, aliquo modo affectus agat. primùm quidem, si sciens: deinde, si eligēs: atque si eligens, propter ipsa. tertiò, si stabili atque immutabili affectu præditus agat.

Si ergo ad id, ut operationes quæ dicuntur fieri ex uirtute, uerè ex uirtute sint factæ, requirantur hæc quæ dicta sunt: nec possint honorari nisi operationes illæ quæ oriuntur ex uirtute: necessitas cogit, ut quæ debent honorari, sint factæ à scientibus & eligentibus per se, & ab eis qui immutabiliter se habent. Itaque ratio postulat, ut in definitione honoris indicentur hæc. Quod etiam uisus est Aristoteles declarare, cum dixit: Et quod est præmium in honestissimis, quale est honor. perinde est enim ac si dixisset, quod est præmium uirtutis. Et ita patet, hanc honoris definitionem, uidelicet quòd est præmium uirtutis, ostendere ipsum Aristotelem uoluisse, honorem esse præmium actionum honestarum, quia uirtutes sunt honestæ. Quod item colligitur ex eiusdem uerbis, ubi ait: Ipsius enim uirtutis & beneficentiæ honor est præmium. Et sic autem sese habere hoc, apparet in ipsis rebus publicis. non enim honoratur, qui nullum bonum suppeditat communi. Commune autem dicitur is, qui communi beneficio afficit: honor autem commune est, igitur honos præmium honestorum operum: quia est signum ipsorum. Propriè enim honor non est pręmium uirtutis, sed laus. Dicitur autem præmium uirtutis, quia est pręmium, id est signum operum quæ proficiscuntur ex uirtute: quæ item sunt honesta, ut declarauimus in libro primo De honore, ad quem reijcimus lectorem. Si ergo intelligeretur definitio honoris, ut uidetur intelligere iste Auctor: ex ea cognosci non posset, qui nam essent honore digni.

Consequentia ex eis quæ dicta sunt patet: quia si honor definiretur tantummodo esse præ-

esse præmium beneficentiæ, cum non omnis qui benignè facit, sit honore dignus: darentur præmia multis qui minimè essent digni: ergo definitio honoris non esset rectè posita. neque enim aliquis cognosceretur ex ipsa, esse honore dignus: quod ipsum tamē oportet eam maximè præstare. Nam sicut non possumus cognoscere aliquem esse uerè & perfectè hominem, nisi ex definitione perfecta hominis ita nulla alia uia possumus cognoscere aliquem esse honore dignum nisi ex perfecta definitione honoris. Non haberemus igitur rectam uiam cognoscendi, quibus nam essent uerè exhibendi honores. Quod cum à ueritate abhorreat, perspicuum est, ab eadem abhorrere id etiam unde illud oritur.

Præterea hæc definitio, Honor est præmium uirtutis, non potest illud præstare, ut intelligamus qui uerè sint honore digni: quia nō declarat quid sit honor ꝓpriè. Ergo nō possumus cognoscere id quod uolumus addiscere ex definitione honoris. Probatur antecedens: quia uirtus propriè & per se nō honoratur, sed laudatur: opera aūt sunt illa quæ honorant: ergo nō propriè & ꝑ se uirtus ponitur in definitiōe honoris.

Cōfirmatur quod antecedit, ex uerbis Aristotelis: quippe qui probauit felicitatē non laudari, sed honorari propriè. contrà uerò, ipsam uirtutem non honorari, sed laudari. Cum ergo oporteat politicam habere regulam, qua internoscere posit qui sint honore afficiendi, & qui non sint (aliter enim respublica non bene administraretur) & cum eam non posit habere nisi ex definitione honoris, ut dictum est: necesse est ut ipsa declaret hoc. ergo oportet ut explicet, qui uerè & propriè sint honorandi at ij sunt, qui beneficia conferunt, opinione ducti, & non casu, neque per uim neque per ignorationem: & ita per electionem. ergo consentit rationi, ut uox illa Opinionis indicet nobis id quod diximus. Perperam ergo Auctor iste eam interpretatus est. 1. Ethic. 11.

Item ex Aristotelis sententia, honor non potest rectè exhiberi nisi bonis: boni uerò non sunt nisi qui operātur ex uirtute: uirtus non potest esse sine electione, ut perspicuum est ex eius definitione. ergo non potest honor exhiberi, nisi illis qui operantur per electionem. Itaque necessariò uerbum Opinionis, debet explicare id quod per se facit homines dignos honore alioquin definitio illa esset imperfecta.

Item, Inter gloriam & honorem interest, ex sententia Aristotelis. ergo perperam homo iste interpretatur hanc definitionem honoris, accipiendo pro honore mundanam gloriam, quæ bona existimatio est, & à nonnullis bona fama appellatur. Consequentia patet: quia eorum quæ penitus sunt diuersa, unum non potest substātiam alterius declarare, ut cuiuis perspicuū est. Antecedēs probatʳ illis Aristotelis uerbis. 1. Rhet. 5.
Gloria est, existimari ab hominib. studiosū esse, uel tale aliquid habere: quod oēs appetūt, uel multi, uel boni, uel prudētes: honor uerò est signū benefactiuæ opinionis. « «

Traduntur enim ab Aristotele definitiones gloriæ & honoris seiunctæ & separatę: ergo sequitur omnino ut sint res diuersæ. Etenim eorum quæ sunt eadem, easdem esse definitiones, ipsasque simul definiri, neminem latere arbitror.

Præterea istæ definitiones uel significant eandem rem, uel non. Si non significant eandem rem, ergo sunt diuersæ. Si significant eandem rem, ergo perperam fuerūt seorsum positæ. id enim ratione uacaret, & intellectui tenebras offunderet: quippe quòd ostenderet gloriam & honorem, cum unum post alterum definitum sit, esse diuersa, sicut sunt diuersæ aliæ partes felicitatis. Huc accedit etiam. quòd utrunque Aristoteles seorsum enumerauit, enumerās alias beatitudinis partes. quod quidem præter rationem fecisset, si essent eadem.

Item, Existimari ab omnibus esse studiosum, & aliquid habere quod appetunt homines, uel plurimi, uel boni, uel prudētes, non est honorari: neque sic existimare de aliquo, est ei honorem exhibere. ergo non possunt esse idem. Consequentia patet. Antecedens probatur: quia fieri potest ut aliquis sit uirtutibus præditus, uel habeat aliquid quod appetant omnes, ut sanitatem & diuitias, & uoluptatem, uel plurimi, uel prudentes: & tamen ei nihil exhibeatur eorum per quæ dicitur aliquis honore affici (exempli causa) neque dentur munera, neque ponantur statuæ, neque præbeantur alimenta publicè, neque assurgatur, neque cedatur locus, & alia huiusmodi multa. Non ergo is erit honoratus, quia nullū ei datū est signū beneficētiæ ab electione profectæ propter honestum, & tamen non carebit gloria. ergo honor & gloria seiunguntur.

Quòd autem fieri posit, ut aliquis existimetur habere aliquid eiusmodi: quod diximus,

ximus: & tamen non honoretur, neq; ei tribuatur signum beneficentiæ ipsius, perspicuum est: utinam non ita sæpe cōspiceretur temporib. nostris. Quàm multi enim reperiuntur, qui ab omnibus, uel certè à bonis & prudentibus existimantur esse uirtutibus præditi, & tamen nulla ipsorum habetur ratio, neq; aliquid eis tribuitur quod sit eorū beneficentiæ signum, imò iacent cōtemptu derelictiq;, & ferè fame pereunt. Quid uerò quod frequenter contrà accidere uidemus, ut ista ligna quæ appellantur honores, deferantur eis qui non solùm habentur imperiti, nullaq; uirtute præditi, sed ijs sunt flagitijs atq; sceleribus. cooperti, quæ omnes, uel plures, uel boni maximè detestantur & fugiunt: propter quę tantum quidem abest ut ullis sint honoribus afficiendi, ut digni maximè existant qui ex ciuitatibus & ex hominum societate ejiciantur & exterminentur, atq; adeò uita ipsa acerbißimis supplicijs priuentur. Ex quo potißimùm oritur omnis ferè humanæ uitæ perturbatio & calamitas: nihilq; hominū generi peius ac perniciosius accidere potest, quàm si nullis afficiantur uirtutes præmijs, nullis flagitia pœnis mulctentur. Hoc enim quid aliud est, nisi uirtutem ipsam, sine qua natura humana non modò summum bonum consequi, sed uix consistere potest, tanquam solem è mundo tollere: uitiaq;, ex quibus pernicies hominū proficiscitur, alere, tueri, & in cœlum usq; (si ita dicere fas est) efferre: qua quidem re nulla fœdior, nulla ab omni humanitate alienior esse potest. Qui igitur honoribus prauos homines extollunt, bonos uerò humi iacentes relinquunt, quantum noceant humano generi, nimis perspicuum est. priuant enim ipsum suo fine, id est ipsa beatitudine: similesq; illorum sunt qui in argento uel auro adulterino & falso notam seu formam alicuius boni principis imprimūt, qua decepti homines, dum nummos adulterinos pro bonis æstimant atq; accipiunt, multis magnisq; damnis afficiuntur. Idem faciunt, qui prauis hominibus ea tribuunt signa, quæ bonis solent dari. his enim ornatos plerique cernentes improbos homines, quos ipsi minimè norunt quales sint, dum his fidem tanquam bonis habent, suaq; credunt omnia, facilè in fraudem deducuntur: ex quo sanè plurima & maxima generi humano incōmoda oriuntur. Ac multo quidem grauius hi peccant, quàm illi, ob eam causam quam attigit Aristoteles nono Ethic. cap. 3. ubi ait: Cum igitur qui seipsum decipit, credens propter mores amari, nihil tale ipso agente, seipsum accusare debet. Si uerò alterius simulatione decipitur, iustum est eum accusare qui simularat, & magis quā qui falsificant nummos, quęque circa nobiliorem rem adhibita est fraus. Hoc igitur maiore sunt uituperatione digni, qui falsæ dignitatis insignibus ornant improbos, quàm qui in auro, argento ue adulterino notam alicuius boni principis imprimunt, quo ipsi nobiliore in re fraudem adhibent.

9. Ethic. 3.

Itaq; quæ supplicia irrogari solent eis qui nummos adulterant, cur non his etiam qui prauos honorant, eadem ac tanto maiora irrogentur, quo maiora illi quidem incommoda hominibus afferunt, non uideo.

Præterea multi praui sunt, qui gloria floreant ob diuitias, aut nobilitatem, aut corporis robur, quæ numerātur in ijs quæ omnes appetunt, uel plures, uel boni, uel prudentes: & tamen ex Aristotelis sentētia non debetur eis uerè honor. Ergo honor & gloria sunt seiuncta. alioquin unum non posset esse sine altero.

4. Ethic. 9.

Quòd uerò subiungit iste Auctor, effici ut is honos eaq; bona fama, nō alia ratione quā ueræ uirtutis ope acquiri & conseruari posit: primò euertit sententiam suam. quippe qui antè concesit, posse insidijs acquiri, conseruari, & recuperari. concesit enim, laudi esse, si hostes per insidias uincantur, honorq; ea uia pariatur, uel recuperetur, uel conseruetur. quòd si insidijs hoc licet, ergo alia ratione quàm ope uirtutis: nam insidiæ uirtuti perspicuè repugnant. Deinde falsum est, gloriam quam iste bonam famam nuncupat, non posse acquiri & conseruari nisi ueræ uirtutis ope. Nam definit Aristoteles dupliciter gloriam: & quòd sit, ab omnibus studiosum, id est uirtute præditum existimari (quo quidem modo si accipiatur, non potest acquiri neque conseruari sine uirtute) & quòd sit, putari habere aliquid tale quod appetūt omnes, uel plurimi. at eiusmodi sunt diuitiæ, nobilitas, fortitudo corporis. appetuntur enim, ut alibi declarauit Aristoteles, ab omnibus, uel à pluribus. Ergo qui putatur habere aliquid horū, ut uel affluat diuitijs, uel nobilitate, uel robore corporis plurimùm polleat, is habet gloriam. at hoc potest contingere, ut patet, sine ope uirtutis: ergo acquiri potest

ri potest gloria, & conseruari sine ope uirtutis. ergo Aristoteli & ueritati repugnat, quod iste dixit.

Præterea, Si nihil posset afferre gloriam nisi sola uirtus, frustra ac perperam subiunxisset Aristoteles alteram definitionē gloriæ: uidelicet quòd gloria sit, existimari habere aliquid quod omnes appetunt, uel plurimi. esset enim falsa & superuacanea, siquidem gloria contingeret tantùm ratione uirtutis. at hoc abhorret à ueritate & ratione: ergo & id unde manauit.

Itē, Aliqui possunt honore affici, & expertes esse gloriæ: ergo honor & gloria seiunguntur. Consequentia manifesta est. Antecedens probatur: quia fieri potest ut alicui deferantur signa beneficentiæ per electionem propter honestum, ut primus in consessu locus, ut dona, & huiusmodi: & tamen non existimetur ab omnibus esse uirtute præditus, uel habere aliquid quod omnes uel plures appetunt: quia sit parum notus. hic ergo erit honoratus, & tamen sine gloria, sicut dictum est. Rursus fieri posse, ut contingat alicui gloria sine honore. Quàm igitur falsa sit hac de re opinio ipsius Auctoris, facile est ex eis quæ dicta sunt intelligere.

Quæ deinde sequuntur, in eodem errore uersantur: ita ut illud uerè de isto dici possit, paucis uerbis multa peccata contineri: sitq; liber eius planè abijciendus, quippe qui totus est confertus erroribus.

SECTIO QVARTA.

His positis, si duellum non est uirtus, neq; opus uirtutis: consequens est, & efficitur, quod mihi propositum fuit, & reliqua. *Auctor.*

QVæ hic dicis, sunt illa quidem homine Christiano digna: sed nihil ad humanā philosophiam, cuius nos fundamentis hoc loco nitimur, pertinentia. nā quod in libris De honore diximus, in duello exerceri opera fortitudinis, & ideo per ipsum acquiri posse honorem, tanquam per medium exercēdi opera uirtutis: hoc diximus non loquentes ex diuinarum legum præceptis, sed ex humanæ philosophiæ principijs, atq; ex Aristotelis sententia. id quod in illis ipsis libris sæpe testati sumus. *ANT. BER.* *Lib. 1. cap. 5.*

Quòd uerò addis de legibus, negamus duellum prohiberi ab illis: siquidem per leges humanas intelligantur eæ quæ ortum habent à natura. Imò ego declaraui, illud esse aliquando iustum naturâ, sicut bellum uniuersale: & bonum in comparatione, licet per se & ex sua ui esset malum, sicut bellum ipsum uniuersale. sunt enim hæc, & dicuntur ex bona suppositione, posita scilicet prauitate hominum: cum tamen electio eorum sit mala simpliciter & absolutè. sicut cruciatus quibus torquentur homines à magistratibus sunt boni ex suppositione, licet electio eorum sit electio mali absolutè, ut declarauit Aristoteles, quem locum attigimus etiam in superioribus. *7. Polit. 13.*

De legibus scriptis dico, quas ob causas conceditur bellum uniuersale, ob easdem & plures etiam posse concedi bellum singulare. Quòd si afferantur aliquæ leges, quæ prohibeant, dicimus illas non esse rectè positas, ut sunt multæ aliæ in alijs etiā rebus.

Item negaui duellum perturbare omnem tranquillitatem, & continere in se omnia uitia, si rectè adhibeatur: imò esse concedendum aliquando, ob eas causas quas eo loco commemoraui, idq; etiam ratione probaui.

Quod deinde ais, istos contemptores legum esse tanquam Gigantes illos, Cyclopes, & Lestrygones: id uerò secundum humanæ philosophiæ principia ueritati repugnat: estq; hominis planè uerba fundentis, non probātis. quod maximè abhorret ab eo qui sibi proponat aliquid labefactare, ac penitus infringere. Nos autem negamus duellum prohiberi legibus humanis: intelligendo per leges humanas, eas quæ naturali philosophiæ nitūtur. quo nomine nunc appello moralem, propterea quòd utitur naturalis philosophiæ fundamentis. Prohiberi uerò ex sacris libris, & ex legib. Canonicis, planè concedimus.

Item, si isti aduersentur (quod tamen non datur) legibus humanis scriptis, non aduersantur ijs quæ scriptæ non sunt, & æquitati, quæ est legibus scriptis longè præstantior. nam æquitas (ut inquit Aristoteles 5. Ethicor. cap. 15.) semper manet, & nunquam mutatur: lex autem scripta sæpenumero mutatur. Non aduersari autem istos æquitati, præter ea quæ dicta sunt, probatur etiam hac ratione: quia æquum est unumquenq; tueri parētes, liberos, amicos, patriam, & seipsum, suasq; res, quomodo *5. Ethic. 15.*

d 4 potest,

potest, elaborareq; ut ea quæ sibi iniquè ablata sint recuperet. quòd si aliena uirtute & ope assequi non posit, id conari enitiq; uirtute propria. quod quidem (nisi fallor) eiusmodi est, ut nihil magis æquitati conuenire posse uideatur.

Negaui etiam, duellum niti consuetudine, si rectè adhibeatur, sed ipsa ratione. abuti eo tamen homines propter ignorationem: sicut abutuntur etiam bonis omnibus, præter uirtutes, ut sanitate, robore, diuitijs, & ciuili potestate. Quòd si nō est expressum legibus, nihil refert. multa sunt enim bona, non expressa per leges: quo magis ipsa æquitate indigemus. & si etiam antiquitùs nulla fuisset eius consuetudo, non tamen idcirco putandum est alienum esse à naturali ratione, ut adhibeatur in aliquib. causis: quia minus malum obtinet rationem boni, sicut multis in locis scriptum reliquit Aristoteles.

Accedit etiam, quòd latæ non sunt omnes leges quæ possunt ferri: quinimò multæ ferentur, quę iam latis repugnabunt, ut quotidie accidere uidemus. nihil ergo est, quod iste Auctor docet. Nam concesimus, singulare certamē esse per se malum, sed ex suppositione bonum. sicut cruciatus, ex Aristotelis sententia, sunt per se mali, boni tamen ex suppositione, posita prauitate hominum. Bellum etiam uniuersale (ut toties diximus) est per se malum, bonum tamen ex suppositione. Auctoritatem Rhotaris nos paruipendimus. Quam uerò ille rationē affert, quòd sumus incerti de iudicio Dei: seq; multos audiuisse per pugnam sine iusta causa, suam causam perdere: eadem ratione tolleretur etiam bellum uniuersale. quia multos per bellū sine iusta causa, suam causam perdere uidemus quotidie, & sumus incerti de iudicio Dei: euertentur quoq; eadem ratione leges. hæc igitur ab isto inaniter dici & credi uidentur.

Federici etiam Imperatoris dictum eadem cōsequuntur absurda, quæ Rhotarim, & maiora etiam. Nam si, quia (ut dicit ipse) non tam erat uera probatio, quàm quædam diuinatio dici potest, quæ naturæ non consonaret, à iure communi deuiat æquitatibus, rationibus non cōsentit, & à tramite rationis cuiuslibet alienat. Ergo in nullis causis huiusmodi probatio erat concedenda. Consequentia perspicua est: quia ex eius sententia non est uera probatio, sed diuinatio, repugnans æquitati. ex qua efficitur, ut nihil auxilietur causis. Quòd si hac ille ratione impulsus est ad prohibendū duellum in pluribus causis, cur non in omnibus prohibuerit non uideo: cum semper maneat eadem ratio. neq; enim potest cōfugere ad grauiores causas propterea, quia quanto sunt grauiores, tanto minus debet in his concedi tam leuis & incerta probatio. Grauiores enim, & quę sunt maioris momenti, quin firmiores etiam & certiores desiderent probationes, in dubium uenire non potest.

Præterea causæ ille in quibus erat locus singulari certamini, ex sententia Federici, sunt eædem in quibus nos idem concesimus: non ergo in omnib. aduersatur nobis.

Item Federicus Imperator dixit, per te monomachiam uulgariter appellari duellum. Ergo cum nos idem asseruimus, non ita grauiter peccauimus, ut tu nobis obiecisti. Etenim ante nos fuit sic nuncupata, & ab Imperatore: cuius auctoritatem, ut opinionem tuam confirmares, attulisti.

Præterea in superioribus & in hoc loco confundis honorem & gloriam: cum tamen ab Aristotele distinguantur, ut demonstrauimus. Falsum est etiam, quòd nō
1. Rhet. 5. posit esse nisi inter bonos, & à bonis: quia potest esse ab omnibus, ut ostēdit Aristoteles, definiens gloriam esse (ut suprà dictum est) cum quis à cunctis existimatur uirtute præditus: aut id habere putatur quod omnes, uel plures, uel boni, uel prudentes expetunt. Potest igitur esse ab omnibus, & sic à prauis etiam, gloria.

Etenim praui sunt inter omnes, uel plures: quod ostendit Aristoteles, subiungēs: Vel boni, uel prudētes: postquam dixisset Omnes. Gloria ergo, & bona fama, & honor, quæ apud te perperam idem significant, erit etiam à prauis. falsa ergo sunt quæ asseris. & si etiam essent uera, non essent ad propositum.

Itē, Honor potest alicui contingere à prauis: ergo & bona fama. est enim per te bona fama idē quod honor. Antecedēs probaī: quia possunt deferri à prauis sacrificia, decantationes in metris, & sine metris, templa, primæ sedes, sepulchra, imagines, publici uictus, eleuationes, & inclinationes, & alia: ergo honores.

1. Rhet. 5. Hæc enī esse partes honoris, declarauit Aristoteles. Quòd aūt ista posint adhiberi à prauis etiā ipsi Deo, ita in prōptu est, ut nulla demōstratione indigere uideatur.

Quæ

Quæ igitur hoc loco dixisti, ab Aristotelis sententia & ab ipsa ueritate penitus abhorrent, sicut multa etiam eorum quę subiungis: quę quoniam satis ex ijs quę dicta sunt, refutata uidentur, ne nimij simus, missa facimus.

SECTIO QVINTA.

Huius autem cognitionis causa res uidetur paulo altius repetēda, idq; in primis considerandum, & reliqua. Auctor.

Si iste homo non esset solitus tueri lites & causas, non esset fortasse mirum, si hęc diceret. Sed cum in istis sit exercitatissimus, mirum est profectò illum hæc dicere. ANT. BER. Etenim non deberet ignorare, si sæpenumero constaret iudici, aliquem tenere rem alienam, non fore opus lite: sed sæpe litigari, quia eorum qui inter se disceptant, uterque existimetur iustus: & tamē necesse est ut alter sit iniustus, siquidem rem alienam detinet, uel studet occupare. Hoc igitur dixi in libris De honore, quod iste non considerauit, non posse duellum concedi, nisi inter eos qui existimentur honorati, & digni honore.

Quòd si constaret alterum esse improbum ac turpem hominem, iurè posse recusari singulare certamen cum ipso. itaq; ueniri ad duellum, ut ambo existimentur probi & fortes, ignoreturq; uter ipsorum sit improbus & ignauus, & cognoscatur ueritas. nam & qui iniuriam alteri infert, non concedit semper se fecisse iniuriam, sed prouocatum fuisse, & similia: nihil est ergo quod dicit Auctor iste.

Falsum est etiam, iram esse libidinem puniendi. est enim libido ulciscendi, quandoquidem declarauit Aristoteles, interesse inter pœnam & uindictam. pœnam enim esse causam eius qui patitur, uindictam uerò esse causam facientis, ut expleatur. 1. Rhet. 11 ‹‹ Quod item declarat definitio iræ, ab ipso tradita. nam definitur esse appetitus uindictæ, & non pœnæ. 2. Rhet. 2. Sed iste ignorare uidetur quid dicat. Loquitur enim temerè, nulla adhibita uerborum Aristotelis consideratione. Etenim sępenumero sumit aliquis pœnam de aliquo, & tamen non ulciscitur. Sicut accidit Vlysi, cum effodit oculum Cyclopi, nescienti fuisse Vlyssem. hic pœna affecit Vlysses Cyclopem, & tamen non est ultus. itaq; pòst reuersus indicauit Cyclopi, se fuisse Vlyssem: & tunc ultus esse dicitur, ut ostendemus.

Item, Sæpe est uindicta sine pœna: quia sæpe expletur animus irati, cum tamen non sumat pœnam de eo qui iniuriam sibi intulit. aliquando uerbis aut huiusmodi leui quapiam ratione contentus quiescit, ut dicemus. id quod quotidie uidemus euenire. Etsi hoc non ita esset, fieri non posset ut uindicta esset sine pœna. quod tamen est cōtra Aristotelem, quippe qui ita scriptum reliquit: Infestos autem eos dicimus, 4. Ethic. ‹‹ qui & ob ea quæ non debent, & magis item quàm debent, & alicui succensent, & ‹‹ placari sine ultione, uel etiam pœna, uel punitione non possunt. ‹‹ Ex quibus uerbis planè intelligitur, posse ultionem ex sententia Aristotelis esse sine pœna. & ita patet, istum perperam obijcere nobis, quòd prætermiserimus dicere iram esse libidinem puniendi eius qui iniuria læsisse uideatur. neque rectè dicitur, falsa prætermitti, quæ sunt euitanda tanquam Syrtes.

Item, Si legisset quæ in libris De honore diximus, non ignoraret homines ulcisci ut expleantur, sicut dixit Aristoteles. & istam expletionem esse recuperationem eius quod perdiderant, id est honoris.

Itē, Qui recuperat quod perdiderat, uindictā sumit. qui ulciscitur, recuperat quod perdiderat: ergo uindictam sumit. Minorem propositionem declarauit Aristoteles, loco superius citato. 2. Rhet. 4. qui enim (inquit) reddunt par pari, non cōtumelia afficiunt, ‹‹ sed ulciscuntur. recuperant ergo quod perdiderant, si bene consideretur. ‹‹

Item, Vindicta est, ut expleatur qui iniuria affectus est: ergo adhibetur ob expletionem: ergo ob alium finem. ergo falsum est, finem eius qui iniuriam passus est, esse tantùm ipsam ultionem: quia est expletio ex sententia Aristotelis, ad quam expletionem ordinatur ultio: & ista expletio, si bene consideretur, nihil aliud est quàm recuperatio honoris. alioquin non acquiesceret ille, cui ablatus fuisset honor. nescit ergo quid dicat iste Auctor.

Item, Appetere uindictam propter contemptum & paruipensionem, est appetere illam

re illam propter honorem: quia qui negligitur, honore priuatur, ut patet ex ipso Aristotele.

Quòd uerò subiungit, Si demus, & concedamus, honorem uindicatione conseruari, &c. falsum est, quia si aliquis de timiditate & ignauia accusatus fuerit, magistratus & leges non poterunt eum tueri quin habeatur ignauus & timidus, & huiusmodi, ut dictum est suprà, & dicetur infrà.

Item, si accusatus fuerit ut proditor, & non posit probare oppositum, nihil iuuabit magistratus & leges: non ergo illa uindicatio meliori conditione fit per leges & magistratus, quàm per duellum, ut iste asserit.

SECTIO SEXTA.

Auctor. Id uerò per duellum non declaratur, cum in auditorum spectatorumq́ arbitrio maneat, eum'ne cui crimina inferebantur, &c.

ANT. BER. HOc etiam abhorret à ueritate: quia, ut cernitur plerunq;, alter eorum qui pugnant singulari certamine, superatur: isq; sæpius ut pugna, ita ipsa causa inferior habetur. Ergo ex singulari certamine declaratur, utrius causa iustior sit. Probatur antecedens ex eo quod dictum est in libris De honore, ualere ob eam rem duellum, quia (ut dixit Aristoteles) Deus existimatur opem ferre iniuria affectis. Qui ergo uicerit, creditur habuisse optimam causam: & sic ualet duellū. & ual et ob eam rationem quam protulit iste auctor suprà, cum diceret, perspicuum esse prouocatores ipsos, quemadmodum stultè & nulla cogente causa ad prouocandum impelluntur, ita etiam stolidè certare, & utplurimùm succumbere. Ex ipsius ergo sententia, qui affecerint alios iniuria, utplurimùm succumbent, quia sunt prouocatores: & sic duellum erit idonea probatio, quippe quod utplurimùm probat. Quòd uerò probationes illæ quę utplurimùm probant, satis idoneæ sint ex hoc intelligi potest, quia si nō essent idoneæ, neq; pertinerent ad artes, euerteretur ferè prima Philosophia, Philosophia naturalis, Medicina, Astrologia, Nautica, Agricultura, & breuiter omnes huiusmodi facultates, quæ non sunt mathematicæ ueræ: quia quæ tractantur ab istis, eueniunt ut in pluribus, & non semper.

Ex quibus conspicuum est, duelli uictoria statui & concludi rem ita esse, uel non esse. Illæ uerò duæ causæ quas affert, cur duellum id præstare non posit, refelluntur facillimè, non solùm ex eis quæ paulo antè diximus, sed etiam ex suismet ipsius uerbis. tanta enim uis est ac splendor ueritatis, ut nullis falsi quasi inuolucris tegi & obscurari posit, utplurimùm liceat.

SECTIO SEPTIMA.

Auctor. Hic uerò statim mihi opponitur ex Aristotele illa opinio, qua existimatur, Deum affectis iniuria opem ferre, &c.

ANT. BER. BOne Deus, quis non uehementius exclamet aduersus istum Auctorē, qui Christi pietatem profitetur: & tamen eò impietatis uenit, ut ausus sit asserere, illud quod ex communi hominum consensu scriptum reliquit Aristoteles, Deum affectis *2. Rhet. 5.* iniuria opem ferre, falsum esse? Quid enim potest excogitari, quod maiora incommoda pariat, quod magis homines inducat in perniciosos errores, quàm si non credatur Deum opitulari iusticiæ? O' sententiam maximè detestabilem atq; perniciosam. tollit enim diuinam prouidentiam & pietatem: euertit communem omnium nationum, omnium religionum opinionem. Etenim omnes passim dicunt, Deum hūc uel illum defendisse, præter hominum etiam expectationē, quia erat innocēs, eumq; uicisse propterea quòd esset iniuria affectus. Quòd si ista fides ex hominum animis euelleretur, quæ tandem spes reliqua esset illis qui iniustè opprimerentur? Considera bone uir, considera, quod tibi uerbum exciderit. & quanta humano generi incommoda istæc tua opinio inueheret, si in animis hominum hæreret. Ex tuo igitur illā animo extirpa, adhibitaq; pœnitentia teipsum concepta impietate libera.

An uerò id ausus est falsum asserere, quòd nō modò nos qui Christi seruatoris nostri pietatem profitemur, & quorum mentes ad uirtutem cognoscendam lumine sancti Spi-

di Spiritus illustratæ sunt, uerissimum esse confirmamus: sed etiam illi qui solùm naturam ducem sequuti sunt in rebus inuestigandis & cognoscendis, pro confesso omnibus & comperto protulerunt?

Cæterùm dicat mihi causam iste Auctor, quare qui prouocant sine causa, utplurimùm in duello succumbant: & ego rursus reddam ipsi causam eius quod quærit.

Item, Vt concedam ambos Deum offendere: tamen dico, magis diuinum numen offendere illum qui iniuria afficit, quàm qui afficitur. Etenim is prouocatur & impellitur ad irā naturaliter: itaq; cōpertū est, Deum ut in pluribus iniuria affectis opitulari.

Item, Liceret idem dicere de Imperatorib. & regib. ac multo quidem magis quàm de priuatis hominibus. Etenim quomodo pleriq; eorum iusti & boni appellari possunt? qui (ut alia flagitia & scelera omittamus) naturâ superbi, & morib. efferati (tuis enim hoc loco utar uerbis) nec ullo tenentur famę pudore, nec legibus obtemperār, nec iusticiam sequuntur: ad quas se aptare & conformare nec possunt nec uolunt, sed ipsas sibi leges ipsamq; iusticiam famulari debere arbitrantur, nihilq; præter animi sui libidinem, uel (ut uerius dicam) præcipitem quendam furorem sibi exequendum arbitrantur, ita ut rectè dixisse uideatur Comicus: Homine imperito nihil quicquam iniustius est, qui nihil rectum putat nisi quod ipse facit. Quòd si hæc possunt dici de regibus, ut perspicuum est (quoniam si uellent ad iura & leges confugere, non opus esset ut tot bellis orbem terrarum infestum haberent, misereq; & crudeliter uexarent) & tamen tu concedis, posse illos armis disceptare & bellum gerere, Deumq; opitulari iniuria affectis: nō uideo cur neges ipsum opitulari priuatis, eisq; qui infra reges constituti sunt, cum iniuria afficiuntur. Sed nimirum tibi, modò dicas aliquid, nihil curæ est quò tua uerba pertineant, & quid incommodi ipsa consequatur.

Deinde quod subiungis, Deum quidem solere opitulari iniuria læsis, non tamen omnibus, sed iustis, qui in eius præsidio spem ponūt: quid aliud quæso nos dicimus? affirmamus enim, Deum maiori ex parte iniuria affectis opitulari, quibus scilicet omnis spes in eo posita est Itaq; nihil hoc contra nos.

Item potest reddi alia causa, eaq; naturalis, cur qui iniustè pugnant, plerunq; superantur. Hæc autem est, quia qui falsum dicunt & iniustè agunt, sunt præter naturam affecti. Etenim homines nati sunt ad ueritatem, & ut in pluribus assequuntur eam, ut inquit Aristoteles. Nati sunt etiam & facti ad iusticiam: itaq; ubi agnoscunt se operatos esse præter naturam, repentè tristicia quadam afficiuntur, atq; animum contrahunt, ut qui se ab officio suo defecisse intelligunt. Ex quo statim sequitur iudicij mentisq; perturbatio, ita ut non queant planè statuere, quam in pugnando rationem insistant, quid caueant, quid tentent, quoq; id modo moliantur, ipsaq; fortitudinis opera exercere: sicuti fecissent, nisi mœrore illo & animi contractione deprimerentur. 1. Rhet. 1.

Adde, quòd uires etiam corporis debilitantur. & quia hæc utplurimùm contingunt, non est mirum, si in duello hi plerunque superentur. Maxima enim est ueritatis uis. id'que conspicitur ferè semper in eis, qui ob alicuius facinoris suspicionem in carcerem coniecti sunt. nam plerique, quamuis sciant se morte afficiendos fore, si confessi fuerint: tamen nescio quo modo, nullis etiam adhibitis cruciatibus, ipsi sese perdunt, & ueritatem indicant: quæ sæpe etiam ex ipsorum uultu apparet, seq; prorsus ostendit. ita repugnat naturæ humanæ falsitas. Deus ergo & ueritas, existimantur esse communi omnium sententia ueri iudices singularis certaminis. Quòd si ex eo quod iste Auctor dicit, euerteretur singulare certamen, euerteretur uniuersale etiam: quod ipse tamen concedit. Etenim uidemus sæpe eos superari qui pugnant pro iusticia: ut mundus ferè totus superatus fuit à Romanis, à Cæsare, ab Alexandro. cuius tamen magna pars eorum cupiditate & libidine infesta iniustè uexabatur.

Quid uerò? non uidemus etiam sæpe accidere, ut hi qui ad magistratus & ad leges confugiunt, cum habeant iustā causam, tamen ab ipsa cadunt? Etenim reperiuntur iudices, qui uel propter ignorationem, uel amorem, uel odium, uel propter priuatam utilitatem prauę sententias ferant, & contra iusticiam. Sępe etiam amittitur causa iusta ob culpam & prauitatem, uel negligentiam patronorum. Atq; ego quidē audiui multos, cū quererentur se isto ipso homine uel patrono uel disceptatore causa cecidisse, siue id eius negligētia, siue alia culpa euenerit: qui tamen ipse nō diceret alienum esse, patrocinium à se peti, si quis ius experiri uelit. Nō uidet igitur fortasse, ratione

ratione illa quam attulit contra duellum, euerti munus ipsum quod profitetur, & per quod factus est diues. Quòd si ijs qui iure disceptant, hæc eius ratio probaretur, malè profectò secum actum esset, & ageretur. Cruciatus etiam qui adhibentur à magistratibus, essent repudiandi: propterea quia (præter id quod dixit Aristoteles primo Rhet. cap. ult. ut dicemus etiam in sequentibus) experientia comprobatum est, multos fuisse suspensos, qui postea reperti sunt innocentes. Si ex hoc igitur quòd in duello uicti sunt nonnulli, qui habebant causam iustam, tolleretur duellum, tollenda esset etiam medicina: quia sæpe ægrotus perditur à medicis, liceretque dicere medicinam non esse rectam rationem sanandi.

1. Rhet. cap. ul.

Item tollenda Rhetorica, quia nec semper persuadet, & sæpenumerò malum. Omnia denique humana essent tollenda, quia nihil est quod necessariò fiat, & semper. Sed cõsequens est falsum: ergo id unde emanat, falsum esse necesse est. Ea uerò est huius boni, docti, pij uiri sententia: ergo ipsa quoque abhorret à ueritate.

Præterea, satis nobis est si opinentur homines, Deum iniuria affectis opitulari, propter rationes dictas. Hoc idem licet dicere de bello uniuersali. in ipso enim superatur aliquando qui habet causam iustam: & tamẽ impium est negare, Deum opem ferre iustis. Denique quomodocunque sit, saltem existimauit hoc Aristoteles naturaliter dari, ex cuius sententia me loqui apertè professus sum in libris De honore. Etenim dixi, duellum repugnare religioni nostræ. Sed iste Auctor immiscet quadrata rotundis. Dixit enim, se uelle loqui ex Aristotelis sententia: & postmodum definit omnia secundum religionem. & sic modò ait, modò negat, ita ut turpe sit cum ipso hanc disputationem inire.

SECTIO OCTAVA.

Auctor. His rationibus, alijsque similib. quas (ut sunt uiri perspicaces) non ignorant plerique ex his qui duello patrocinantur, & quæ sequuntur.

ANT. BER. Ad ea quæ in hac sectione dicit Auctor iste, ita respondemus: nos quidem in libris De honore, à ueritate ipsa inductos asseruisse, singulare certamen esse malum per se, sicut etiam bellum uniuersale: tamen esse aliquando bonũ ex suppositione, propter hominum prauitatem: nec magis aduersari legibus, quę sint rectè positę, quàm bellum uniuersale: imò tanto minus, quanto est minus malum. minora enim quàm bellum uniuersale, generi humano afferre incommoda. Idcirco multis omissis quæ iste attigit, consideremus, an rectè dissoluerit eas rationes, quibus nos ducti in hanc opinionem uenimus, ut existimaremus, singulare certamen aliquando propter hominum prauitatem à ciuitatibus ex natura ipsa & ciuili tantum ratione constitutis, permitti debere. In primis autem dicimus, hunc Auctorem non intellexisse rationem eam, qua ego argumentatus sum hoc modo: Aliquando est iustum bellum uniuersale, ut cum necesse est cuipiam tueri seipsum, & res suas, ne eripiantur, uel recuperare ereptas, neque id aliter consequi potest nisi bello: ergo singulare certamen erit iustum ob easdem causas. Etenim sicut se habet bellũ uniuersale ad causas uniuersales, ita singulare ad singulares: sed causæ uniuersales efficiunt bellum uniuersale iustum: ergo & causæ singulares efficiunt singulare iustum. Hoc est quod ego uolui dicere, si bene cõsiderentur uerba mea. Non igitur uideo, quæ ratio eum impulerit ut diceret, hoc intelligi de singulari, quòd sit pars uniuersalis: quia siue sit pars, siue non sit, nihil refert ad argumentum. Oportuit enim aliter respondere, uidelicet illas singulares causas non facere iustũ singulare certamen, sicut uniuersales causę faciunt iustum bellum uniuersale. Si ita respondisset ad rei propositæ rationem, aptè dixisset, licet non uere: quia illæ causæ si bene considerentur, concludunt singulare certamen esse iustum: & fortasse melius concludũt, quàm causæ uniuersales de bello uniuersali. Sed de hoc satis dictum est, ad reliqua deinceps ueniamus.

SECTIO NONA.

Auctor. Sed antequam hoc præstem, opportunum esse uidetur ut inquiramus, quid'nam sit, quam'ue originem, &c.

Longa hic digreßione inquit iste, quid'nam sit, quam'ue originem & rationem habeat

habeat equestris honor ille. sed quoniam omnia sunt inania, neque ad illum honorem pertinent, de quo ego loquutus sum in libris De honore, qui honor natus est cũ hominibus, ideo omittenda esse duxi. *Lib. De honore.*

Deinde subiungit hæc uerba: Cum eam esse ueritatis uim animaduerterem, ut plerunque etiam inuitos ad se exprimendam & proferendam impellat. quæ quidem tantum abest ut sententiam meam oppugnent, ut etiam adiuuent. nam si est tanta uis ueritatis (ut ipse asserit) non est mirum si uincantur ij qui mendacium dicentes fallũt, quemadmodum suprà diximus. Deinde pergit afferre multa usque ad illum locum: Sequitur ut antequam proposita aggrediamur. quæ ad honorem nostrum nihil attinent, quippe qui est ille qui ex fundamentis naturæ originem traxit. itaque ea missa faciamus.

Præterea, Perperam enim factum est ex lege naturæ. nam multa absurda sequuntur hæc quæ dicis, quòd mihi non licuit persequi iniurias priuatas: neque (ut diximus) loqueris de eo honore, de quo loquutus sum. siquidem est indicium operum ex uirtutibus ortorum, quæ uirtutes ortum habuerunt cum hominibus. Quòd si dicatur, quòd sit Cauallarescus, dicant quomodo uelint: satis uanè & impropriè dicent. Honor uerò de quo pugnatur in duello, est honor qui conuenit solùm illis qui profitentur artem militarem: & non sunt improbi homines, saltem quo ad speciem.

SECTIO DECIMA.

Sequitur, ut antequam proposita argumenta confutare aggrediar, errorem coarguam & detegam, & quæ sequuntur. *Auctor.*

QVòd uerò dicis, Error nimirum cõmunis, in quem ferè omnes inducũtur, qui res quas ignorant tractare temerè atque illotis (quod aiunt) manib. aggrediuntur: non uides tuo te laqueo illigari ac teneri, quippe qui res quas ignoras, tractare temerè atque illotis manibus es aggressus. Parcas mihi rogo, si in te ea reijcio tota, quę in me coniecisti: idque iniustè fortasse. Nam cum hæc pertineant ad politicam de moribus, ut luce clarius nos demonstrasse arbitramur, quid tibi rei est cum illa? qui perpetua opera causas modò huc, modò illuc, per totam urbem uagando tractas? *ANT. BER.*

Accedit etiam, quòd nihil omnino scribis (ut ex eis quæ diximus, & dicemus, intelligi potest) quod non ostendat te penitus illius ignarum esse. neque enim in tot manifestos errores incidisses, neque hanc disputationem in qua immisces quadrata rotundis, aggressus esses. Nos autem, quoniam imperiti sumus legum quas tu profiteris (non enim pudet me fateri, inescire quod nescio: quia sunt penè infinita quæ discenda sunt) non ausi sumus etiam loqui de ipsis temerè: imò eas explosimus ex nostris libris De honore, ostendentes ex sententia Aristotelis, ad ipsas per se non attinere harum rerum disputationem & cognitionẽ, sed ad philosophiam moralem: unde efficiebatur, hæc ad nullam aliam facultatẽ (quæcunque esset illa) spectare. Vtrum ergo ignoraremus leges, nec ne, non referebat ad rem nostram. Honor enim & uirtutes & uitia (ut ex se perspicuum est, & ostensum est in superioribus) sunt priora legibus: ergo de ipsis agi potest sine legibus. Quòd si in his fit eorum mẽtio, est ex posterioribus, & ob eas causas quas suprà attulimus. Non sunt ergo contra nos ista tua uerba, imò pro nobis maximè faciunt: quia tantum abfuit ut his de rebus loqueremur ex legibus, ut ab eis abstinendum esse penitus iudicauerimus. istis igitur uerbis quasi tuo teipsum gladio iugulas.

FINIS LIBRI TERTII EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER QVARTVS.

SECTIO PRIMA.

Auctor. **SEd interim quærendum uidetur, quot modis honos, tum eius qui infert iniuriam, tum eius qui iniuriam accipit, & reliqua.**

ANT. BER. QVoniam existimamus ipsarum iniuriarum cognitionem esse maximæ utilitatis generi humano, faciendum nobis uidetur, postquam incidimus in hunc locum, ut quid sit iniuriari, definitione explanemus. ipsiusq; definitionis declarationem ex Aristotelis sententia ponamus. Etenim ea explicata atq; euoluta, facile erit intelligentia consequi, qui sint illi qui fuerint iniuria affecti, & qui non. ex qua postmodum re non erit difficile sumere medicamenta, quibus iniuriæ tollantur. Etenim cognitis morbis à medicis peritis, maiori ex parte eos tolli facile constat: quod quidem nos maximè optamus, cum nihil hominibus utilius excogitari aut tradi posse, nobis iampridē persuasum habeamus. quæ una omnium maximè causa ad hunc nos laborem suscipiendum impulit, fecitq; ut non dubitaremus intermittere explanationes duas, quas in libros Ethicorum conscribebamus: quas nisi infirmitas ualetudinis nostræ, qua mirum in modum uexamur, impedimento erit. speramus fore ut non multo pòst tempore in lucem edamus. Ex ijs autem explicationibus quas nunc in medium afferre conabimur, illud quoq; erit perspicuum, hunc hominem haud minus longè recessisse à sententia Aristotelis, quam mirum in modum se profiteri asserit, quàm cœlum à terra distat: quod est quod nunc in primis agimus. Sed ueniamus ad rem.

Iniuriari est, sponte & cum electione, non lacessitum, detrimentum alicui inferre, per se, uel per alium, præter eius uoluntatem, & præter proportionem & æquum. uel præter leges, uel præter uirtutes & honestatem: quia leges sunt ex uirtutibus & ex æquitate. Sed ut melius definitio hæc percipiatur, operæ precium est ut declaremus singulas eius particulas. primùm autem quid sit inuitè & spontè agere.
1.Rhet.10.

Inuita dicuntur, quæcunq; per uim fiunt, uel per ignorationem, non quamlibet tamen: ut neq; per ignorationem eius quod confert, neq; rei uniuersalis. Et hoc intelligi debet maiori ex parte, & cum ipsa uniuersalis, & quæ confert, non est nimis difficilis ad cognoscendum: sed per ignorationem singulorum quæ uersantur in actionib. & cum pœnitentia & dolore, cum ij qui agunt, non sunt causa illius ignorationis id quod euenire uidetur utplurimùm: quia minus est in potestate nostra ignoratio singulorum, quàm rei uniuersalis, & eius quod confert. magis enim singula subijciuntur fortunæ & casui. Quòd si qui agunt essent causa illius ignorationis, non dicerentur inuitè egisse: sicut non dicuntur etiam illi qui agunt per ignorationem eius quod confert, & rei uniuersalis, quoniam ipsi sunt causa huius ignorationis. Qui igitur agunt per ignorationem singulorum, dicuntur absolutè agere inuitè: quia plerunq; agunt per illā ignorationē, cuius ipsi nō sunt causa. Illi uerò qui agunt per ignorationē eius quod confert, & rei uniuersalis, dicuntur agere non inuitè, propterea quòd maiori ex parte ipsi sunt causa huiusce ignorationis: & quæ cōferunt, itemq; res uniuersales maiori ex parte non sunt difficiles ad intelligendum: sed ignoratio singulorum quæ uersantur in actionibus, est ignoratio ipsius agentis, uel actionis quæ agitur: est etiam ignoratio temporis & loci, uel circa quam materiam, uel in quo, & quo scilicet instrumento, & cuius gratia, & quomodo scilicet fiat actio: ut sensim'ne an uehementer, id est parum uel minus. Accedit etiam, ut qui ira agit, post actionē doleat ac pœniteat. Fieri autē non potest, inquit Aristoteles, ut quispiam ignoret simul omnia quæ dicta sunt, nisi sit insanus. Etenim nullus potest personā agentis ignorare, quādoquidem necesse esset ut idem seipsum ignoraret: quod planè à ratione abhorrere perspicuum est.

Dictum est, per ignorationem: quia qui agit, si sciret, non ageret inuitus, neq; per omnem ignorationem: quia si quis ageret per ignorationem eius quod confert sibijpsi, non ageret inuitus. Quod probatur: Illa ignoratio quæ est cum electione, non est causa inuiti, sed prauitatis, Hæc perspicua est: quia quod fit cum electione, fit sponte,

fit ſponte, ut dixit Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 5. Sed ignoratio eius quod confert, eſt maiori ex parte cum electione: ergo hæc ignoratio non eſt cauſa inuiti, ſed prauitatis. Minor declaratur. Id quod eſt in poteſtate noſtra ſcire, & non ſcire, dicitur fieri cum electione, etiamſi non ſciatur. Sed ignorare quod nobis confert, eſt in noſtra poteſtate: habemus enim intellectum, quo id cognoſcere poſsimus, & non ſubijcitur unquã fortunæ. Ergo ignorare quod nobis confert, fit electione noſtra: ergo fit prauitate: ergo ignoratio eius quod confert, eſt cauſa prauitatis, non inuiti. 3. Ethic. 5.

Dictum eſt etiam, neq; rei uniuerſalis ignorationẽ eſſe cauſam ut quis inuitus agat aliquid. quod ſic probatur: Illa ob quæ uituperamur, non ſunt inuita. Sed ob illa mala quæ agimus per ignorationem rei uniuerſalis, maiori ex parte uituperamur: quis enim in uituperationem non incurrat, ſi ignorat nullum adulterium eſſe committendum, nullum hominem occidendum? certè nemo: minus enim ſubijciuntur hæc fortunæ. Ergo illa quæ agimus per ignorationem rei uniuerſalis, non ſunt inuita: ſed illa quæ agimus per ignorationem ſingulorum quæ ſunt in actionibus: quoniam talis ignorationis, qui agit, non eſt omnino cauſa. Fieri enim poteſt, ut aliquis ignoret quam actionem agat: ut ſi arcana enunciaret, quæ neſciret eſſe arcana. ignoraret enim quid faceret. & ſimiliter in quo loco: ut ſi læderet in eo loco, quem neſciret eſſe locum principis, uel interdictum à principe.

Item, Circa quid agat: ut ſi interficeret filium uel amicum, putans eum eſſe unũ ex hoſtib. & in quo tempore: ut ſi neſciat an dies feſtus ſit, nec ne. & quo: ut ſi haſta quã putaret cuſpide carere, percuteret aliquem, ita ut ipſum uulneraret. & cuius cauſa: ut ſi aliquis medicus ſecaret uenam alicui, ut ei ſalutem daret, & ille moreretur. non enim hoc conſilio medicus uenam illius ſecauit.

Itẽ, Modum: ut ſi crederet aliquem ſenſim percutere, & tamen uehementer percuteret, ita ut uulneraret. Si igitur quiſpiam lædat aliquem, ignorans unum aliquid eorum quæ dicta ſunt, dicitur lædere inuitus, & maximè ſi ignorat ea quæ prima & maxima ſunt. Prima autem dicit eſſe Ariſtoteles, circa quid: id eſt circa quam materiam, & cuius gratia.

Additum eſt, Vt poſt actionem doleat & pœniteat: quia niſi non ſequatur hoc, non poſſumus dicere illum neq; ſponte egiſſe, quia neſciebat quę debuerat ſcire: neque inuitus, quia non doluit.

Sed ſtatim dicet aliquis: Si iſte quem nõ pœnituit actionis ſuæ, poſtquam ſciuit, non dicitur ſponte agere, quia non ſciebat quæ oportuit: neq; inuitè, quia non pœnituit, neq; ullo dolore eſt affectus: quomodo igitur appellabitur iſte ſic agens, uel iſta actio? Reſpondet Ariſtoteles, quòd eorum qui agunt per ignorationem, alter eſt cũ pœnitẽtia, & iſte inuitus egiſſe dicitur: alter ſine pœnitẽtia, qui nõ ſpõte dicitᷣ egiſſe. & ita uidetur innuere, inter agere ſponre & inuitè medium eſſe, non ſponte agere. 3. Ethic. 3.

SECTIO SECVNDA.

SEd ſtatim urgeret aliquis acriter, dicens Ariſtotelem pugnantia loquutum eſſe. Nam cum inquit, Videntur autem inuita eſſe quæ fiunt admota ui, uel per ignorationem: apertè uidetur diuidere Inuitum in id quod fit per uim, & in id quod fit per ignorationem: & ita latius uidetur patêre inuitum, quàm id quod per ignorationẽ fit, præſertim per ignorationẽ ſingulorũ quę ſunt in actionib. de quibus ſuprà loquuti ſumus. Sed in uerbis quæ citaſti, uidetur diuidere id quod fit per ignorationem etiam ſingulorum quæ ſunt in actionibus, in inuitum, & in non ſpontaneum: & ita latius uidetur patêre, fieri per ignorationem ſingulorum quæ ſunt in actionibus, quàm inuitum: & ſic pugnare omnino uidentur iſta.

Huic quæſtioni, quæ exercuit multorum doctiſsimorum hominũ ingenia, reſpõderem rationibus dictis impulſus: Neceſſe eſſe ut Ariſtoteles ad bonũ redigatur ſenſum. alioquin ſequeretur, eum non ſolùm pugnantia, uerùm etiam (quod multo turpius eſt) negantia dixiſſe. Itaq; dicerem, agere per ignorationem ſingulorũ quæ ſunt in actionibus, latius patêre quàm inuitum, ſi eius ratio atq; ſententia latiſsimè accipiatur: ſin autem contrahatur, minus patêre. Et quoniam hoc uiderat Ariſtoteles, non eo fuiſſe conſilio ut diuideret quod fit etiam per ignorationem ſingulorum quę ſunt in actionibus, in inuitum, & non ſpontaneum: quoniam hanc diuiſionem ſe-

qu uta essent ea quæ dicta sunt absurda. Sed ne aliquis errore caperetur, credens omnia quæ fiunt per ignorationem dictam, dici posse inuita: diuisisse quod fit per ignorationem, non in inuitum & non spontaneum, sed in id quod post actionem est cum pœnitentia, & in id quod nō est cum pœnitentia: dixisseq́; illud quod erat cum pœnitentia, uidetur dici inuitum: ut significaret, inuitum esse diuisum in id solùm quod fieret per ignorationem cum pœnitentia, non absolutè in id quod fit per omnem ignorationem. Illud uerò quod erat sine pœnitentia, quoniam diuersum erat ab eo quod fieret cum pœnitentia, cum proprium nomen desideraretur per negationem, speciei oppositæ ipsi inuito, non spontaneum uocasse, quod nomen est ueluti genus ad inuitum: etenim continet id quod fit per ignorationem cum pœnitentia, quod quidem est inuitum: & quod fit sine pœnitentia, quod nuncupatum est nō spontaneum nomine generis, ut sæpe accidit. sicut de proprio, quod diuisum fuit in
1.Top.3. definitionem & proprium: primo Topicorum. & hoc, ut dictum est, ob carentiam nominis. Nec obstant illa uerba Aristotelis: Quoniam autem differt, melius est habere nomen proprium. noluit enim significare, hoc nomen, Non spontaneum, esse proprium nomen eius quod fit per ignorationem sine pœnitentia: est enim, ut diximus, nomen commune. Sed uoluit, quòd illa actio respectu inuiti diceretur habere suum nomen proprium, non absolutè. Aristoteles enim dicens, Omne quod fit per ignorationem, esse non spontaneum: & diuidens quod fit per ignorationem, in id quod fit cum pœnitentia, & sine: & appellans quod fit cum pœnitentia, inuitum solùm: nobis apertè significauit, non spontaneum esse uelut genus inuiti, & eius quod fit sine pœnitentia, quòd nuncupauit non spontaneum. Sed quia hæc, opinor, simul quasi uisus est declarare, significationem nobis uidetur dedisse, se eam quam diximus diuisionem fecisse: quam tamen non potuisse ab eo fieri, perspicuè (ut arbitror) ostendunt rationes allatæ, ex quibus uidetur sequi, dari aliquam actionem quæ non est spontanea neq; inuita.

Sed quæreret aliqs adhuc, Ad utrū magis accedat illa actio, & an sit uenia digna?

Dicerem, ipsam magis accedere ad spontaneum: quia cum non doleat post actionem, & non pœniteat: uidetur indicare ille qui egit, etiamsi nō ignorasset, facturum fuisse quod fecit, alioquin eum pœniteret. quod cum secus sit, efficitur illud quod diximus: propterea q́; non iudicamus hunc dignum uenia, sed maxima uituperatione, atq; adeò pœna.

SECTIO TERTIA.

Sed item rogaret aliquis, quid dicendum sit de illis actionibus quę fiunt per ignorationem eius quod confert, & rei uniuersalis: utrum hæ spontaneæ dici possint, an inuitæ, & utrum sint uenia dignæ?

Huic quęstioni respondēdo dicerem, istas actiones redigi debere ad spontaneas, propterea quòd (ut dictū est) fiunt cum electione: ergo cum cognitione. Quòd autem fiant cum electione, declarauimus superius ex sententia Aristotelis. Quòd uerò
1.Rhet.10. id quod fit cum electione, fiat cum cognitione, ostendit Aristoteles ijs uerbis: Quæ „ igitur sponte facimus, non omnia eligimus: quæ autem eligimus, omnia cognosci„ mus. Quòd si quis ignorat, sponte ignorat, & cum electione: igitur spontanea sunt huiusmodi actiones, ob idq; non sunt dignæ uenia.

Instaret & urgeret etiā aliquis, Nunquid omnia quę fiunt inuitè, sint digna uenia? Sed antequam huic quæstioni occurramus, uidetur necessarium ut dicamus, diuersum omnino esse aliquem agere per ignorationem, & agere existentem ignorantē: ut ebrius qui percutit aliquē, & iratus, isti sunt homines insani, non percusserunt per ignorationem (etenim sciebant, antequam in illis affectionib. commoti tenerentur, neminem esse percutiendum) sed egerunt per ebrietatem, & per iram, non scientes: tamen quia tum cum his animi turbulentis motibus agitarentur, præcipitesq́; & tanquam cæci ferrentur, non cognouerunt quid agerent: ideo dicimus, quòd percusserunt ignorantes. quod quidem eam habet sentētiam, ut intelligatur (sicuti dicemus in sequētibus) quòd tempore illius actionis non cognoscebant: & ita sunt ignorantes pro illo tempore. Sic igitur uidetur res sese habere, ut omnis qui agit per ignorationem, agat ignorans etiam: non tamen omnis qui agit ignorans, agat etiam per ignorationem. & isti ebrij agunt nescientes: quia si scirent, non agerent. Ex quo dicitur,

dicitur, quòd omnis prauus agit ignorans ea quæ debet facere, & à quibus debet abstinere: & propter talem errorem, scilicet quia ignorant, fiunt iniusti, & omnino praui. & hoc, quia tunc temporis moti aliquo affectu, nesciunt esse abstinendum ab aliquibus quæ non sunt honesta. His explicatis ex Aristotelis sententia, respondemus, quòd illa praua quæ committunt homines non solùm ignorantes, " uerùm etiam per ignorationem, sunt uenia digna, dummodo ipsi non fuerint causa " illius ignorationis, quæ est singulorum quæ in actionibus uersantur ignoratio. Sed quæcunque faciunt non per ignorationem, sed ignorantes, ob passionem neque naturalem, neque humanam, non sunt uenia digna, inquit Aristoteles quinto Ethicorum, cap. decimo quarto. Et ita uidetur perspicuum, quòd non omnia quæ fiunt inuitè, sunt uenia digna. 3.Ethic.4. 5.Ethic.14. 4.Ethic.4.

Sed statim instaret aliquis dicens, Aristotelem dixisse, quòd cum aliquis agit quippiam ignorans singula in quibus & circa quæ sunt actiones, tunc tribuitur misericordia & uenia.

Cui quæstioni ita respondendum uidetur, quòd qui agunt aliquid inuitè ignorantes, non per ignorationem propter passionem naturalem & humanam, singula in quibus sunt actiones, sunt digni uenia. Sed si agerent ignorantes propter passionem non naturalem, & non humanam, non essent digni uenia. & necessitas quidem uidetur cogere, ut dicamus Aristotelem loco citato intellexisse hoc modo.

Sed quæret quispiam, Quæ est ista passio naturalis & humana, & quæ non naturalis & non humana?

Huic respondemus, passiones naturales esse, famem & sitim, & breuiter illa sine quibus non possunt singula conseruare indiuiduum: humanas autem, amorem & misericordiam, & alias huiusmodi. Itaque si quis ob id tantum furetur, ne fame pereat, uenia uidetur esse dignus. Si etiam quispiam ob amorem & misericordiam filiorum, contra leges aliquid committeret, uidetur esse dignus uenia. Aristoteles etiam hæc scripta reliquit: Quoniam uoluptatum aliæ sunt necessariæ, aliæ 7.Ethic.6. eligibiles per se, & habentes excessum: necessariæ autem sunt corporales. dico au- " tem tales eas, quæ sunt circa nutrimentum & usum Venereorum: & ex corporali- " bus eas, circa quas posuimus intemperantiam & temperantiam: non necessarias au- " tem, sed per se eligibiles dico, ut uictoriam, honorem, diuitias, & talia huiusmodi ex " bonis & suauibus.

SECTIO QVARTA.

Sed diceret quispiam, Aristoteles dicit: Quando autem sciens, & non antè con- 5.Ethic.14. suluerit, iniuria afficit: ut quæcunque per iram, & alias passiones, quæcunque " sint necessariæ, uel naturales, contingunt hominibus. Quibus uerbis uidetur in- " nuere, interesse inter passiones necessarias & naturales: quod tamen uidetur à ueritate abesse: propterea quòd appetitus qui est circa nutrimentū, & res uenereas, quas posuimus sub uoluptatibus necessarijs, sunt appetitus naturales.

Huic quæstioni responderem, non interesse inter has uoluptates & passiones, ut rectè conclusit ratio: neq; Aristotelem loquutum esse disiunctiuè, quod sentiret interesse inter illas: sed uoluisse dicere, affectiones quę necessarię dicuntur, siue naturales: quasi diceret, quomodo cunq; appellarentur nihil referre.

Sed adhuc urgeret aliquis, Quare illi qui hoc modo prauè agunt scientes, licet non consuluerint, sint uenia digni: ita enim multi improbè agentes essent uenia digni, ut intemperantes & incontinentes, & huiusmodi: quod non uidetur consentire rationi.

Ad hanc obiectionem dicerem, eos non omnino esse uenia dignos, maximè cum ipsi fuerint causa illius appetentiæ: sed facta comparatione cum illis qui agunt praua ob uoluptates non necessarias, esse magis uenia dignos: quia difficilius est resistere necessarijs, quàm non necessarijs. Ego quidem puto ita esse dicendum, saluo tamen semper meliori iudicio.

Sed præter hæc quæreret adhuc quispiam, Quomodo sit uerum quod dixit Aristoteles, quòd aliqui possunt agere aliqua praua inuitè ignorantes, & non per igno-

rationem? quoniam ista uidentur fieri sponte. sponte enim praui agunt ignorantes, & non per ignorationem.

Dicerem, posse aliquos inuitè agere ignorantes, & non per ignorationem: ut si aliquis læderet aliquem, iaciendo aliquod telum per aliquē locum, in quo solitus esset aliquis transire, quod ille sciret: & dum iaceret, nō uideret illum (ageret enim iste ignorans quòd ille eo in loco esset) & tamen non ageret per ignorationem: sciebat enim ipsum solere illàc trāsire, & debebat huius rei reminisci. Lædit autem inuitè, tum quia ignorauit eum esse ibi eo tēpore, tum quia pœnituit ipsum. & sic patet, aliquos posse agere inuitè & ignorantes, & non per ignorationem. Atq; ita existimandum est de illis malis quæ fiunt sponte.

Item rogaret aliquis, sicut constat aliqua prauè fieri & inuitè quæ digna sint uenia, nunquid etiam fiant aliqua sponte ignorantibus, & per ignorationem, quæ sint digna uenia?

3.Ethic.4. Aristoteles uidetur dicere, quòd non. Dicerem tamen ita esse, dummodo ille qui agit, non fuerit causa illius ignorationis. Quod etiam uisus est declarare

3.Ethic.8. Aristoteles, ubi ait: Puniunt enim & ulciscuntur facientes mala, quicunque non
„ uiolentia, uel per ignorationem, cuius ipsi non fuerint causa. Et paulo pòst:
„ Etenim in ipso non ignorare puniunt, si uideatur esse causa ignorantiæ. ut ebrij du-
„ plici pœna afficiuntur: principium enim erat in ipso. erat enim dominus illius e-
„ brietatis: hæc enim erat causa ignorationis. & ignorantes aliquid eorum quæ sunt
„ in legibus, quæ oportebat ipsos scire, & non erant difficilia, puniunt. Ex quibus uerbis patet, idem etiam esse dicendum de his qui agunt inuitè ignorantes, & per ignorationem: oportere uidelicet ipsos non fuisse causam illius ignorationis, si uenia digni futuri sint.

Ad uerba autem Aristotelis, quibus contrarium asserere uidetur, dicerem ipsum intellexisse, cum sic agentes agunt ignorantes & per ignorationem, cuius ipsi sint causa. Eodem enim modo dicendum uidetur de illis qui sponte male agunt, sicut de his qui inuitè. Sed quid dicendum est de his qui per iram interficiunt aliquos lacessiti? agunt enim ignorantes, non per ignorationem. nunquid ij sunt uenia digni? uidetur enim quòd sic: quia ipsi non sunt causa, quare ignorantes agant, sed qui

5.Ethic.14. prouocauit. id quod penè uisus est Aristoteles asserere, ubi inquit: Quapropter quę
„ ex ira fiunt, non ex prouidentia iudicantur. non enim incipit, qui ira aliquid facit, sed
„ qui facit irasci.

Respondeo, alios esse dignos uenia, alios non item. reperiuntur enim multi qui ita sunt proni ad iram, ut ex quibuscunque etiam leuibus causis exardescant: ita ut non dubitarent uel ipsos parentes interficere, si facultas daretur: & mundum euertere, si manibus eum tenerent. Isti qui sunt ita iracundi, non sunt digni uenia si quod facinus cōmittant, licet prouocentur, præsertim ex leui causa. erat enim in potestate ipsorum non irasci, id'que eos decebat, quia leuis esset causa. Qui uerò aliquid mali committunt impulsi iusta ira, ut si alicui interfectus esset frater uel pater: arbitramur hos esse uenia dignos. Non tamen, si interficiant hominem, debent omnino carere pœna: quoniam id agunt ignorantes quidem, at non per ignorationem, & sic sponte. In eorum enim potestate erat, non ignorare, & non facere illud. itaque debent puniri: non enim eo iure sunt ut possint occidere, qui alterum occiderit. Tamen mitius agendum est aduersus eos qui iusta ira sunt lacessiti, quàm aduersus eos qui non iusta ira sunt prouocati: omninoq; mitius est agendū aduersus eos qui quomodocunq; impulsi ab ira deliquerunt, quàm aduersus eos qui nulla ira, & cum electione eodem maleficio, uel etiam minore se astrinxerunt.

Cæterùm quæreret item aliquis, Nunquid omnia quæ fiunt ab ira, fiant sine electione? Videtur enim quòd non, propterea quòd aliquis continere potest iram per multum temporis spacium, & eligere postmodum uindictam sumere, cum ei occasio oblata erit: ut dixit Homerus facere reges. Multi enim sunt ita acerbi, ut magno

4.Ethic.34. negocio placentur, & diu irascantur, neque infensum animum gerere desinunt, ni-
2.Rhet.2. si postcaquam par pari reddiderunt. atque isti quidem non uidentur uindictam sumere sine electione.
„

Ex alia

Ex alia parte uidetur Aristoteles sibijpsi repugnantia scripsisse, cum dicit: Quando enim præter rationem nocumentum fit, infortunium: quando autem non præter rationem, sed sine prauitate, peccatum. Peccat enim, quando in ipso fuerit principium prauitatis: ut habet unus textus, qui uidetur probandus. uel Causæ, ut habet alius rextus. Infortunatè agit, quando principium est extrà. Quando autem sciens quidem, sed non antè fuerit consulens, iniuria: ut sunt, quæcunque ab ira & ob alias passiones, & cætera quæ sequuntur, quæ citata sunt suprà. Quibus uerbis apertè innuere uidetur, ea quæ fiunt ab ira, fieri sine electione: fiunt enim, ex eius sententia, sine consultatione. 5.Ethic.14

Huic quæstioni respondentes dicimus, fieri posse, ut aliqua quæ fiunt ab ira, fiant ab electione: tamen quoniam ut in pluribus non fiunt ab electione, ideo Aristotelem protulisse uerba illa quæ citauimus: quæ si intelligantur quomodo diximus, inter se non pugnant. Etenim quinto Politicorum uidetur ostendisse causam, quare iratus maiori ex parte non agat cum electione: Ira enim, inquit, cum dolore adest, uel iusticia, quare non facile est ratiocinari. Ex quo sequitur, non facile esse iratis uti ratiocitionene. ergo non facile est uti electione. electio enim non potest esse sine ratiocinatione & discursu: ex quo efficitur, ut maiori ex parte irati non utantur electione. Quod uidetur etiam ipse indicasse, cum paulo post in eodem loco addidit: Nocentes autem in talibus, scilicet quæ per iram fiunt, & per affectus dictos, iniuria quidem afficiunt, & sunt iniuriæ, nondum tamen sunt iniusti & praui. etenim nocumentum non est propter prauitatem. quando autem ex electione, iniustus & prauus. 5.Polit.104

Quibus uerbis satis apertè innuit, quòd talia quæ fiunt ab ira, & ab affectibus dictis, possint fieri ab electione. loquitur enim (ut patet) de eis quæ fiunt per iram, & per alios huiusmodi affectus.

Confirmatur: quia irasci potest fieri ex uirtute. ut constat ex quarto Ethicorum, duodecimo cap. Ergo potest esse ex electione. Perspicua est consequentia ex definitione uirtutis. 4.Ethic.11

Iam uerò post explicationem inuiti, consequens est, ut declarauimus, uiolentum. Violentum igitur est id, cuius principium extrinsecum huiuscemodi est, ut in id neque qui agit, neq; qui patitur, quippiam operæ conferat: id est, nihil adnitente & adiuuante illo cui uis infertur. quemadmodum si uentus aliquò nos, aut homines qui potestatem habeant, detulerint. 3.Ethic.9

Qui ergo patitur aliquid, aut agit, impulsus à principio aliquo extrinsecus existente, cui principio nihil inseruiat patiens uel agens, dicitur passus esse & egisse ui coactus.

SECTIO QVINTA.

SEd diceret aliquis, Non'ne fieri posset, ut aliquis pateretur ab aliquo principio extrinsecus existente, uel quippiam ageret, & nihil ipse adniteretur, & tamen non diceretur uiolentia egisse? ut, exempli causa, si cui manus ab aliquo attolleretur, nihil'que ad id ipse studij conferret, imò ne puniretur omnes uires adhiberet, quo minus sibi manus attolleretur: & tamen non nollet, cum qui manum ipsius attolleret, percutere aliquem: iste non uidetur uiolentia egisse, uel passus esse, quoniam libenter passus est, idq; ei uoluptati est.

Item, Si aliquæ uirgines stuprarentur, ut fit aliqua urbe capta, quæ cum nihil ipsæ huiusmodi actionem adiuuarent, manibus earum & pedibus reuinctis, tamen non solùm æquo animo id ferrent, uerùm etiam & lætarentur: ista passio non uideretur posse dici uiolenta. propterea quòd etsi uis inferatur ipsi corpori, non infertur animo. etenim si licuisset illis, nec parentes, uel fratres, aut etiam dedecus & infamiam timuissent, sponte stupratæ fuissent.

Ad hanc quæstionem tollendam fortasse dici posset, addendam esse in definitione hanc particulam, Et præter uoluntatē eius qui patitur, ac rationē. ut si aliquis iudicaret sibi fieri nocumentū ab aliquo principio extrinsecus existēte. Quā quidē expli

1.Rhet.11. cationem uisus est Aristoteles indicare ijs uerbis: Violenta autem, quæcunque præter
,, cupiditatem & rationem per ipsos agentes fiunt.

Ex his quæ dicta sunt, uidetur perspicuè patere, motum ignis circularē, qui est sub luna, esse uiolentum: propterea quòd fit per uim extrinsecus illatam, quæ à cœlo proficiscitur, ipso igne qui mouetur nihil adiuuante: mouetur enim illo motu præter eius appetitum naturalem. Siquidem cum est extra locum suum, mouetur sursum rectà: cum autem est in proprio loco, quiesceret, nisi externa ui moueretur. neque est perpetuus ille motus, ita ut semper moueatur idem ignis numero: sed idem in specie, quicquid dicant interpretes nonnulli. Sed de hac re satis disputauimus in
1.Lib. De hon. secundo libro De honore. Et hoc uisus est ostendere Aristoteles secundo Me-
2.Meteor.1. teororum, cap. primo, ubi ait: Nos autem dicimus, principium sumentes idem quod
,, & prius: quoniam enim positum est, duplicem esse exhalationem, hanc quidem
,, humidam, hanc uerò siccam: palàm quòd hanc putandum principium esse talium,
,, & utique & de quo prius dubitasse necessarium, utrum & mare semper permanet
,, earundem existens partium numero aut specie & quantitate, permutatis semper
,, partibus: quemadmodum aer & potabilis aqua, & ignis. semper enim aliud & aliud
,, fit horum unumquodque. species autem multitudinis uniuscuiusque horum manet
,, fluentium aquarum & flammæ fluxus. Perspicuum igitur est, Aristotelem uoluisse, quòd non sit idem numero ignis æterno tempore.

3.Ethic.1. His explicatis, iam declaremus quid sit spontaneum. Dicimus igitur, spontanea
5.Ethic.13. ea propriè esse, quorumcunque principium actionis est in eo quod agit, sciens per se, non secundum accidens, omnia illa in quibus sunt actiones, de quibus sermo habitus est suprà, & appetens sine pœnitentia & dolore. Etenim si quispiam agat aliquid quod erat in potestate sua non agere, cognoscens seipsum, & actionem quam agit, & materiam circa quam agit, & instrumentum quo agit, & finem cuius gratia, & modum quo fiat actio, in dubium uenire non potest, quin iste sponte talem actionem egisse dicatur.

Dictum autem est, Quorum principium est in eo quod agit: quia si non esset in ipso, sed in alio, non diceretur sponte egisse: sciens uerò, quia si non sciret, non posset dici sponte illam actionem effecisse. Per se, propter eos quibus contingit facere quippiam aliud ab eo quod ipsis erat propositum, & propter eos qui in tempestate eijciunt merces in mare, & propter eos qui ob timorem maiorum malorum parent tyrannis iubentibus aliquid turpe, denunciantibus'que nisi id quod iubent exequantur, futurum esse ut eorum parentes uel filios interficiant. Ista enim non sunt simpliciter spontanea, sed potius mixta ex spontaneo & inuito: uidentur tamen magis spontanea quàm inuita, quia sunt eligibilia cum aguntur, licet per accidens eligantur. minus enim malum boni rationem habet, ut sæpe diximus: & principium talium actionum est in eo qui agit. Etenim poterat agere & non agere. sunt enim non per se spontanea, simpliciter autem fortasse inuita: quoniam nullus eligeret per se facere aliquid tale. Non tamen putandum est, omnia quæ fiunt sponte,
5.Ethic.13. fieri cum electione. Etenim quinto Ethicorum Aristoteles ita scriptum reliquit:
,, Eorum autem quæ sunt spontanea, alia quidem eligentes facimus, alia autem non
,, eligentes. Eligentes autem, quæcunque consulimus: sine electione uerò sunt, quæ-
,, cunque fiunt sine consultatione. Ista tamen quæ non eligimus, spontanea simpliciter sunt.

Sed rogaret aliquis, Nunquid ij qui iussis alicuius tyranni parentes, faciunt aliquid turpe, sint digni laude an uituperatione? & utrum, si cui iniuriam inferant, sint digni uenia? an ille qui iniuria afficitur, debeat huius iniuriæ uindictam sumere?

Huic quæstioni respondentes ex sententia Aristotelis dicimus, eos qui sic agunt, aliquando esse dignos laude, aliquando uituperatione. Exempli gratia: si quis tyrannus iuberet aliquem nobilem uirum & probum, uestitu muliebri in publicum prodire, minans nisi id faciat, se eius patriam euersurū, & parentes ac filios interfecturū: hic uir bonus tyrāno obtēperans, erit dignus laude. Seruare eñ patriā, parētes & filios, est ex reb. maximis & honestissimis. Potest igit parere in huiusmodi rebus, ut efficiat

res illas

res illas maximas & honestissimas. Si uerò pareret tyranno minanti, si id non faceret, se coacturum ipsum ut solueret centum aureos, esset uituperatione dignus: quoniam illud turpe admitteret, parui damni uitandi causa.

Item, Si iussu tyranni probo uiro iniuriam, aut mulieri pudicæ probrum inferret, ut leue aliquod damnum effueret, culpa sic teneretur, ut nullum sibi ueniæ locum relinqueret: isq; cui illata fuisset iniuria, cogitare posset de uindicta sumẽda, propterea quòd ille maiorem minimarum rerum quæ recuperari possent rationem duxisset, quàm honoris uiri probi, probæq; mulieris, qui recuperari non posset. & sic rem turpem egisset ob nullum honestum, uel ob mediocre etiam malum.

Sunt etiam quæ laudari non debent, sunt tamẽ uenia digna: ut si quispiam aliquid turpe ageret, propter ea quæ naturam humanam superarent, & nemo posset sustinere: non enim esset is dignus laude, uenia tamen esset dignus.

SECTIO SEXTA.

SEd quæreret aliquis, utrum omnia turpia posſint admitti propter causam dictã? Respondit Aristoteles: esse aliqua ita turpia, ut nemo posſit cogi illa facere, sed 3.Ethic.2. potius mori debeat. Ex quo reprehendit Alcmeonem, qui (ut tradit Euripides) interfecit matrem, hortante & impellente Amphorate patre.

Additum est, Appetens. propterea quòd inquit Aristoteles quinto Ethicorum: 5.Ethic.13. "Neq; uiolẽtia. quemadmodum si quis accipiens manum ipsius, uerberaret alterum, non sponte autem: non enim in ipso. contigit enim, uerberatum patrem esse."

Deinde, Sine pœnitentia & dolore: quia si actionem pœnitentia & dolor consequeretur, non egisset sponte aliquis: licet non egisset inuitè, quia sciebat. inuitum enim erat cum pœnitentia & dolore: ergo oportet ut spontaneum sit sine pœnitentia & dolore.

His explicatis, habemus iam quid sit Spontaneum, quod est positum in definitione Iniuriari: & quid sit inuitum, eiusq; species. sub quas uidentur cadere ea mala quę fiunt à Fortuna: fiunt enim per ignorationem, cuius ille qui agit non est causa: sunt enim extra ea quæ pertinent ad ipsum.

Sequitur iam, ut ad explicationem reliquarum particularum, quæ sunt positæ in definitione ipsius Iniuriari, accedamus.

Dictum est, Cum electione: quia nisi adhiberetur electio, nõ esset iniuriari, ex Aristotelis sententia, qui ait: 5.Ethic.15. "Si autem ex electione nocebit, iniuria afficit: & qui iniustè agit, secundum has iniurias iniustus est, quando præter proportionem & æquum egerit." Et in text. suprà citatis ostendit, non esse propriè iniuriam nisi proficiscatur ab electione. inquit enim, quòd cum aliquis lædit alterum contra proportionem 5.Ethic.16. & æquum, uel (ut clarius loquamur) contra leges, non lacesſitus, sponte dicitur iniuriari. Ergo si esset lacesſitus, non diceretur iniuriari: alioquin superuacanea esset illa uox, Non lacesſitus. Vnde paulo pòst, quasi uellet corroborare id quod diximus, usus est ijs uerbis: "Quòd qui iniuriam facit, sponte facit, & electione: etsi prior. quia la- 5.Ethic.16. cesſitus non facit iniuriam." Ex quibus omnino sequitur, omnem iniuriam esse cum electione. Additum est, detrimentum inferre: quia qui non infert detrimentum, non afficit iniuria. Quod detrimentũ intelligitur, si quis noceat, si tristiciam inferat, si impediat propter contumeliam & incommodationem: quę sunt etiam (ut dicemus) species iniuriæ. Et ista detrimẽta possunt inferri per se, uel per alium: propter eos qui iubent seruos aliquem percutere, uel alio modo auctores sunt lædendi alicuius. Et quoniam non omne nocumentum per se uel per alium illatum, iniuria afficit, explicatum est quid nam sit tale nocumẽtum, illis uerbis: Pręter proportionem uidelicet arithmeticam, & ipsam ęquitatẽ, ut dixit Aristoteles. tale enim nocumentũ est præ- 5.Ethic.6. ter iusticiam, præsertim correctiuam: uel præter leges, ut inquit idem Aristoteles, in- 1.Rhet.10. telligens per leges iustum naturale & legitimum. Vel, ut omnia uno uerbo comple- & 13. ctamur, pręter uirtutes & æquitatem. Non igitur omne nocumentum afficit iniuria, sed solùm id quod ita se habet, ut diximus.

Postremò additum est, Et præter uoluntatem eius qui læditur, quoniam fieri non potest ut aliquis uolens iniuria afficiatur. Inquit enim Aristoteles: 5.Ethic.15. "Læditur quispiam sponte, & iniusta patitur: sed iniuria afficitur nemo sponte, nemo enim uult."

Nam

„ Nam paulo antè innuerat, nihil est quod dicatur, Iste patitur iniusta, ergo afficitur in-
„ iuria: non enim (inquit) est idem iniusta agere, & iniuria afficere: neque iniusta pati, &
„ iniuria affici. Similiter autem circa id quod est iusta agere, & iusta pati. Fieri enim nō
„ potest ut quispiam iniuria afficiatur, nisi adsit is qui iniuriam afferat: uel iusta patia-
„ tur, nisi præsto sit qui iustè agat.

Cæterùm quoniam ea quæ dicta sunt nō uidentur carere difficultate, ut liquidius ipsorum ueritas perspici posit, cogimur in medium afferre nonnulla quæ uidentur ea ipsa impugnare atque euertere.

SECTIO SEPTIMA.

5.Ethic.14. ET primò quæreret aliquis, Quomodo fieri posit ut aliquis patiatur iniusta ab aliquo, & iniuria non afficiatur? non enim hoc uidetur fieri posse.

Item, Quomodo aliquis iusta pati posit, & non ab eo qui iustè egerit? hoc enim etiam non uidetur fieri posse.

Amplius, Quomodo fieri posit, ut aliquis sponte lædatur ab aliquo, & iniusta patiatur, & tamen sponte non afficiatur iniuria? nihil enim inter hæc uidetur interesse: quoniam qui sponte læditur, uidetur etiam sponte iniuria affici.

Item quæritur, Vtrum idem posit iniuria afficere seipsum? uidetur enim posse. & hoc etiam comprobat communis hominū loquendi consuetudo, qui cum laborātut aliquod bonum cōsequantur, dicunt nolle sibijpsis iniuriam afferre. signum ergo est, quòd idem posit seipsum iniuria afficere.

Item, Incontinentes lædunt seipsos, & iniuriam sibijpsis afferunt, & hoc est perspicuum: ergo idem potest seipsum iniuria afficere.

5.Ethic.15. Item, Qui distribuit plus alijs, seipsum defraudans, sibi iniuriam facit: sicut faciunt modesti.

5.Ethic.14. Item, Absurdum est quòd aliquis quempiam iniuria afficiat, & non sit iniustus: sicut dicit Aristoteles, esse illos qui agunt per iram, & per passiones necessarias, uel naturales: quoniam hæc uidentur fieri non posse. Etenim illi qui agunt per illas passiones necessarias, sunt intemperantes: ergo iniusti & praui.

5.Ethic.8. Item contrarium uidetur asseruisse Aristoteles, ubi ait: Absurdum est iniurias facientem hominē, aut intēperanter agentem, nolle se iniustū aut intemperantē esse.
„ Si ergo hæc uera sunt, necessitas cogere uidetur, ut qui per iram & affectus dictos iniuriam facit, sit iniustus: & ita apertè Aristoteles uidetur cum sua ipsius sententia pugnare.

Item pugnantia uidetur loqui Aristoteles, cum dicit, iratum posse iniuria afficere. dixerat enim, lacessitum non iniuriam facere: & iratum esse lacessitum (non enim incipit, qui agit per iram, inquit: sed qui idipsum commouet irasci, ut inferius dicetur) ergo iratus iniuria afficere nō potest, contraque dicit Aristoteles. Ideo quæritur, quænam sit uerborum eius sententia?

5.Ethic.14. Amplius dicit Aristoteles, quòd qui facit insidias, non ignorat. Quod euertere ui-
3.Ethic.1. detur illud quod suprà citauimus, uidelicet omnem prauum ignorare principia rectè agēdi: & propter huiusmodi errorem, prauos & iniustos omnino fieri homines: eum autem qui facit insidias prauum esse, in dubium uenire non potest.

5.Ethic.14. Item quæritur, Si aliquis negaret depositum per obliuionem, nunquid diceretur iniustus & prauus? non enim uidetur esse, quia agit ignorans & per ignorationem. Rursus uidetur, quia non agit quod iustè agere deberet: et si agit per ignorationem, ipse uidetur esse causa illius ignorationis. deberet enim reminisci eorum quæ pertinent ad iusticiam, & ad honorem suum.

5.Ethic.15. Amplius (inquit Aristoteles) Si seruus iubente domino aliquem percuteret, non iniuria percussum afficere, sed iniusta facere. Id uerò absurdum uidetur, propterea quòd seruus sponte lædit illum. erat enim in potestate ipsius, non lędere contra proportionem & æquum, & præter uoluntatem eius qui percutitur: ergo uidetur iniuria eum afficere.

Item aliquis rogaret, Quid intersit inter æquum & iustum?

Hæ sunt quæstiones, quæ uidentur consequi ea quæ conclusa sunt. quas quidem dissoluere oportet, si firmam ac certam, & non errantem & uagam uolumus harum rerum cognitionem habere.

SECTIO

SECTIO OCTAVA.

PRimæ autem quęstioni ita respondendum esse uidetur: Fieri posse ut aliquis iniusta patiatur, & non afficiatur iniuria. Latius enim patet iniusta pati, quàm iniuria affici: quoniam alicui possunt infligi uulnera, & iste patitur iniusta: non enim iustum est, ut alicui inferantur uulnera. tamen possunt ea uulnera inferri ab aliquo qui non sponte intulerit: uel si sponte, non cum electione: & si cum electione, lacessitus, & huiusmodi. Ita iste passus erit iniusta, & tamen non erit iniuria affectus: quoniam non reperitur iniuria affecisse illum is qui uulnerauit. Quod intelligitur ex definitione quæ de iniuriando tradita est. Similiter fieri potest, ut aliquis iusta ab aliquo patiatur, & non ab eo qui iustè egerit. etenim accidere potest, ut quispiam puniatur à iudice propter scelera ab ipso perpetrata contra leges: & tamen iudex eum non puniret propter illa scelera, & rem iustam faceret: sed ut gratiam iniret à principe, uel odij aut lucri causa. Sic iste passus erit iusta, non tamen à iustè agente: quia iustè agens est, qui sponte, & propter honestatem agit. ab eo autem qui dictus est, res iusta agitur, sed ipse non agit iustè. sicut qui reddit depositum inuitus & propter timorem, agit rem iustam, quia depositi redditio est iusta: non tamen ipse agit iustè, quia non a- *5.Ethic.15.* git sponte. & accidit ut iustum sit quod agit: dicitur enim agere rem iustam per accidens. sicut ille qui non reddit, quia non posit reddere propter aliquam iustam causam, iniusta facit, sed per accidens. Fieri igitur potest, ut aliquis iusta patiatur ab eo qui non iustè agit: iustè enim agere est, sponte scientem & eligentem agere.

Ad illud quod subsequebatur, fieri non posse ut aliquis sponte ab aliquo lædatur, iniustaq́ patiatur, & non idem afficiatur iniuria sponte: non enim uideri interesse inter sponte lædi, & sponte iniuria affici. siquidem potest aliquis lædere sponte, & cum electione. Responderem, fieri posse ut quispiam sponte lædatur, non tamen sponte iniuria afficiatur. hoc enim intelligitur ex definitione ipsius iniuriari, quod est lædere præter uoluntatem eius qui læditur. quòd si læditur, non præter ipsius uoluntatem, sed sponte non afficitur iniuria.

Sed statim rogaret aliquis, quare in definitione ipsius iniuriari requiritur, ut præter uoluntatem eius qui patitur fiat actio, & non requiritur in læsione: non enim apparet causa huius diuersitatis.

Dicerem, interesse inter sponte lædi, & iniuria affici. quia iniuria affici est semper malum: est enim semper cum prauitate, & est manifestè malum. Nam dixit Aristoteles, iniuriam esse cum prauitate simpliciter uel ~~propriè~~ neque aliquis decipi potest, *5.Ethic.10.* audiens iniuriam, quin iudicet illam esse malum. & ideo nullus potest uelle iniuria affici, quia nullus potest uelle malum ut malum. Sed non omnis læsio, cum auditur, manifestè cognoscitur esse malum, & cum prauitate. etenim multæ sunt læsiones, quæ proposita spe maioris boni eliguntur.

His ad hunc modum explicatis, uidetur perspicuum esse, quare in definitione ipsius iniuriari requiratur, ut fiat læsio præter uoluntatem eius qui læditur: quia iniuria *5.Ethic.15.* est malum manifestum, quod nullus potest uelle. Ex quo etiam sequitur, nullum sibiipsi posse iniuriam afferre, licet posit sibiipsi sponte nocumentũ inferre. Quòd uerò addebatur, hoc esse secundum communem modum loquendi ipsorum hominum: dicimus, hoc loco sumi iniuriam pro nocumento. uolunt enim homines significare, nolle sibiipsi nocumentum afferre.

Ad id quod sequebatur, uidelicet incontinentes lædere seipsos, & iniuriam sibiipsis afferre, & hoc esse perspicuum. Responderem ex Aristotele, ut mihi uidetur, *5.Ethic.15.* incontinentem lædere seipsum sponte: non tamen ob id sequi, ut sponte seipsum iniuria afficiat: propterea quòd in definitione ipsius iniuriari est, ut pręter suam uoluntatem lædatur is qui iniuria afficitur. Itaq; ex eo quòd se quispiam lædat sponte, non effici ut spõte etiam iniuria seipsum afficiat. Nullus enim (ut inquit Aristoteles) uult *5.Ethic.15.* iniuria affici, quia nullus uult quod non putat esse bonum. iniuria autem affici (ob eam quam diximus causam) non potest existimari bonum: ergo iniuria affici non potest sponte experi. Incontinens ergo licet seipsum sponte lædat, non tamen sponte sibi iniuriam afferre potest.

SECTIO NONA.

5.Ethic.15. Sed statim rogaret etiam aliquis, quid'nā uoluerit dicere Aristoteles illis uerbis:
» Nocumentum autem aliquis sponte accipit, & iniustè patitur: iniuria autem affi-
» citur nemo sponte: nemo enim uult. sed neq; incontinens, sed præter uoluntatem a-
» git: nullus enim uult, quod non putat esse bonum: sed incontinens, quod non putat
» oportere agere, agit. Etenim istis uerbis non solùm pugnantia, uerùm etiam negā tia dicere uidetur. Nā primùm dicit, quòd neq; incontinens uult iniuria affici. Deinde subiungit, quòd præter uoluntatem agit. nocet igitur sibijpsi præter uoluntatem. inconnnenter enim agit præter uoluntatem: ergo iniuria afficit seipsum, quoniam lædit seipsum præter uoluntatem suam. Verba igitur ista uidētur satis obscura.

Item subdit: Nullus enim uult, quod non putat esse bonum. Quæ uerba uidentur indicare causam, quare nullus sponte iniuria possit affici. non enim possunt ostendere, quòd incontinens agat præter uoluntatem: quia si ageret præter uoluntatem, ageret coactè, & non sponte: & non esset dignus uituperatione, & non esset incontinēs: non enim uideret meliora, & sequeretur peiora: non enim potest sponte sequi, nisi quod uult sequi. neq; obstat quòd uoluntas sit appetitus rationalis: quia non dicitur rationalis, quia semper uelit illud quod est cum ratione recta: quia uult aliquando quod est malum, sub specie tamen boni, & quod fieri nequit, ut immortalitatem. Sed dicitur rationalis appetitus, quia sequitur propriè animam rationalem: non ergo uidetur fieri posse, ut concedamus, incontinentem agere incontinenter præter ipsius uoluntatem, propter rationem dictam: etenim non possemus etiam euitare, quin seipsum iniuria afficere posset.

Deinde subdit: Incontinens, quod non putat oportere agere, agit. Quæ uerba uidentur euertere, quod paulo antè dixerat. nam ex hoc sequi perspicuè liquet, ipsum incontinentem uelle, quod non putet esse bonum. Si enim agit quod non putat agēdum, ergo uult quod non putat esse bonum. non enim agere posset, nisi uoluisset. Ex quo sequitur etiam euersio illius quod dictum est, quòd non possit sponte iniuria affici.

Ad has difficultates tollendas fortasse dicendum est, locum oportere legi in hunc modum: Iniuria autem afficitur nullus sponte, nullus enim uult: sed neque incontinens præter uoluntatem agit. ita ut abijciatur secunda coniunctio aduersatiua, Sed. Et tunc non sequeretur id quod diximus absurdum. Sed si alicui hoc durum uideretur, & nollet textum mutari, necessitas cogit ut repetamus illam negationem Non, hoc modo: Sed neq; incontinens, supple uult iniuria affici. Et quia aliquis potuisset dicere, ipsum præter uoluntatem agere incontinenter, & ita lædere seipsum: atq; ita sequebatur ex definitione ipsius iniuriari, ut seipsum iniuria afficeret: sed supple, neq; agit præter uoluntatem incontinenter, sed sponte & uoluntariè. Et reddit rationem sicut diximus, quare neque incontinens uelit iniuria affici: Quoniam nullus uult quod non putat esse bonum. Nisi enim ita explicetur, alterū duorū euenire necesse est: uel ut superuacuè in definitione ipsius iniuriȩ ponatur (& prȩter eius uoluntatem) uel ut idem possit seipsum iniuria afficere. quæ cum absurda sint, illud ex quo emanant, absurdum esse necesse est. Igitur scriptura constituenda & interpretanda est, uti diximus: sicq; intelligemus, ipsum non solùm negantia, sed repugnantia quidem loquutum fuisse: minus enim absurdum magis est eligendum. Vel dicendum est, παρὰ eo loco accipi ut significet idem quod κατὰ, id est secundum & iuxta uoluntatem: hoc enim non est absurdum, sed sæpe hac particula utuntur Græci in hac significatione.

Quòd autem dixit, Incontinentem agere quod non putat oportere agi: uidetur positum, ut ostendat ipsum incontinentem agere incontinenter, & non præter ipsius uoluntatem: sed sponte, & ita lædere seipsum sponte.

Cum uerò dicebatur, hoc dicto euerti illud quod paulo antè dixerat, nullum uelle quod non putat esse bonum: hoc negatur. neq; sequitur ut uelit quod non putat esse bonum. Etenim pro eo tempore uult quod putat esse bonum, licet decipiatur: & dicitur facere quod non putat esse bonum: quia in habitu hoc putabat, sed non actu.

Lib. De bono. Sed de ijs in secundo libro nostro De honore multa uerba fecimus, & in eis quæ sequentur

quentur, pluribus agemus. Ex quibus omnibus perspicuum est, incontinentes non seipsos iniuria afficere.

Ad id uerò quod acrius intendebatur, distribuentem plus alteri quàm sibi, eius boni quod ipsi conueniebat seipsum iniuria afficere, sicut modesti homines facere consueuerunt. Respondet Aristoteles, quòd fortasse isti homines modesti simpliciter 5.Ethic.15. non distribuunt in hac diuisione bonorum alijs, plusquàm sibijpsis: quoniam adiungunt sibijpsis plus alterius boni, uidelicet honoris uel honesti. Quibus uerbis uidetur declarare, quod dixerat: Projciet pecunias, & honores, & cætera quæ sequũtur. 6.Ethic.9.

Et soluit etiam hoc argumentum ex definitione ipsius iniuriari: quoniam hoc nõ fit ab ipso præter eius uoluntatem: ergo non iniuria afficitur, sed solùm nocumẽtum sibijpsi affert in illa re.

Sed diceret quispiam, Non'ne qui plus accipit quàm sibi cõueniebat, est iniustus? & iniuria dicitur afficere eum qui ipsi ita distribuit? non enim deberet accipere id quod sibi non conuenit: & priuat eum qui distribuit, bono illo quod ei cõueniebat.

Dicerem istum esse iniustum. accipit enim quod non debet accipere: & sponte accipit, iniustus ergo. non tamen iniuria afficit eum qui ipsi plus dedit, siquidem sponte dedit. Id quod perspicuum est ex definitione ipsius iniuriari, quæ tradita fuit.

SECTIO DECIMA.

QVòd si aliquis diceret, Quem igitur iniuria afficit, qui plus accipit quàm sibi conuenit? nocet enim præter leges & æquitatem.

Dicerem, ipsam ciuitatem. non enim expedit ad conseruationem ciuitatis, ut aliquis accipiat quod non debet accipere: & qui tribuit, lædit ipse etiam ciuitatem, ut seipsum aliquo modo, sed tamen non seipsum iniuria afficit.

Ad id uerò quod maximè urgere uidebatur, quomodo fieri possit, ut quispiam aliquem iniuria afficiat, & tamen non dicatur iniuitus, ut qui agunt per iram & passiones naturales. Dicerem hoc euenire, quando nocumentum non est cum prauitate. Tunc autem non est cum prauitate, quando non est cum electione: & ideo illi qui faciunt quippiam per iram, & passiones necessarias & naturales, ut in pluribus non uidentur facere per electionem. 7.Ethic.8. Canes enim, inquit Aristoteles, antequam considerent si est amicus, solùm strepitum faciunt & latrant. Sic ira, propter caliditatem & celeritatem naturæ, audiens quidem, præceptum autem non audiens, impetũ facit, uel properat ad uindictam.

Ex quibus uerbis sequi uidetur, iratum non agere per electionem. id quod alibi planè dixit Aristoteles: & ideo non cum prauitate. 5.Ethic.14. Itaq; non dicuntur iniusti, qui sic per iram agunt: quoniam omnis qui dicitur iniustus, dicitur quia agit cum prauitate, quia cum electione.

Et hoc uisus est declarare Aristoteles ijs uerbis: Etenim si coeat cũ muliere sciens, 5.Ethic.9. sed non per principium electionis, sed per passionem, iniuria quidem afficit, iniustus autem non est: ut neque fur, furatus est tamen: neque adulter, adulterium tamen commisit.

Ad id quod subiungebatur, quòd erant intemperantes, ergo iniusti & praui: Dicendum uidetur, quòd intemperantes possunt considerari bifariam: uno modo cum electione, alio modo sine electione. Si cum electione, praui sunt: si sine electione, nõ sunt praui, neq; iniusti.

Quòd autem non sint iniusti, & sint intemperantes, ostendit Aristoteles, cum inquit: 5.Ethic.4. Amplius, si causa lucri hic adulterium committat & accipiat: hic autem det, & damnum patiatur, propter concupiscentiam: hic ipse quidem intemperans uideretur esse, magis quàm pluris usurpatur: ille autem iniustus, intemperans autem non: quia manifestum est quòd propter lucrum facit.

Patet ergo, quòd qui per passionem adulterium facit, est intemperans, & non est iniustus, uidelicet iniusticia particulari.

Sed statim dubitaret aliquis circa ea uerba quę nunc citata sunt, quomodo sit uerum, quòd si aliquis adulterium committat causa lucri, non dicatur intemperãs, cum paulo pòst dixerit: Amplius circa omnes alias iniurias fit relatio ad quandam prauitatem semper: ut si adulterium commisit, ad intemperantiam. Qui ergo propter

lucrum cum uxore alterius rem habet, adulterium committit. Ergo ex uerbis Aristotelis sequitur, ut dicatur intemperans: ergo perperã dictum fuit superius cõtrarium.

Dicerem, oportere ad hæc uerba Aristotelis intelligenda, ut alias semper, summã rationem adhibere. Nam qui adulterium committit propter cupiditatem, eius factũ refertur ad intemperantiam. & hoc dixit Aristoteles, propterea quòd homines ut in pluribus, adulterium committunt ob intemperantiam: qui autem ad lucrum, ad iniusticiam.

Quòd autem necessarium sit dari intemperantiam sine electione, declarant loci quos citauimus, in quibus Aristoteles uoluit, aliquem adulterium posse committere per passionem, non per electionem: quem tamen appellat intemperantem.

1.Rhet.13. Quòd detur etiam cum electione, ostendunt ea quæ alibi scripta reliquit Aristoteles (quæ etiam in superioribus attulimus in medium, ob aliam occasionem:) Etenim in electione est prauitas, & iniuria afficere: talia autem nomina significant electionem, ut contumelia & furtum. Si ergo furtum potest esse cum electione, & sine: ergo etiam adulterium.

7.Ethic.4. Quod Aristoteles etiam septimo Ethic. cap. quarto uidetur indicasse, cum dixit: Non enim circa omnia simpliciter est incontinens, sed circa quæ intemperans. Neq; ex eo quia simpliciter ad hæc se habeat: nam idem esset quod intemperans. Sed quia certo modo se habet, ille quidem ducitur electione, putans semper oportere sequi præsentem uoluptatem: hic autem non putat quidem oportere, attamen sequitur.

7.Ethic.6. Eandem sententiam confirmauit in eodem libro, cap. sexto. loquens enim de intemperantia & incontinentia: Sunt autem, inquit, circa eadem, sed nõ similiter sunt: sed hi quidem eligunt, hi uerò non eligunt. intelligens de incontinentibus.

Perspicue igitur patet ex uerbis Aristotelis, intemperantiam esse & sine electione, & cum electione. Sed dicimus, eam quæ est sine electione, non esse propriè intemperantiam, sed dici intemperãtiam per similitudinem: quia est circa ea circa quæ uersatur intemperantia propriè: quæ quidem est semper cum electione, quia est uitium. Et in hoc (ut dicemus) maximè distinguitur intemperantia ab ipsa ~~innocentia~~ incontinentia, ut ostendunt etiam uerba Aristotelis, proximè ex septimo Ethic. allata. Sed de ijs in eis quæ sequentur, pluribus agemus. Vnde illi qui committunt adulterium per passiones naturales, & non cum electione, propriè non dicuntur praui, quia propriè non sunt intemperantes, sed per quandam similitudinem. Si enim agerent per concupiscentiam, & eligentes, propriè dicerentur intemperantes, & propriè praui & iniusti. Sed magis possunt dici peccantes, quàm intemperantes, qui agunt per cõcupiscentiam, sine electione: & si peccarent, putantes antequam peccarent illa mala non esse facienda, & tamen illa perpetrarent, possent fortasse dici incontinentes, ut perspicuum erit.

SECTIO VNDECIMA.

Sed adhuc urgeret aliquis, Si furtũ est cum electione, ergo qui furatus erit ex necessitate, erit fur: etenim in electiõe est prauitas, & iniuria afficere, sicut dictũ est.

1.Rhet.13. Quòd autem furtum sit cum electione, patet ex uerbis Aristotelis paulo antè citatis: Etenim, inquit, ista nomina significant electionem, ut contumelia & furtum.

Item, Si ille qui adulteratur, uel furatur, uel per iram lædit, uel per passiones necessarias & naturales, iniuria afficit, ergo agit per electionem: quia iniuriari definitum est, sponte & cum electione nocumentum afferre. Quòd si est cum electione, ergo cum prauitate: ergo tolluntur illa quæ suprà dicta sunt, quòd scilicet qui committit adulterium & furtum, iniuria afficit, non tamen est iniustus, neq; adulter, neq; fur. Et quòd qui agunt per iram, & per passiones necessarias & naturales, faciunt quidem iniuriam, non tamen sint iniusti, neq; mali: non enim per prauitatem est nocumentũ, ut ostensum est ex uerbis Aristotelis suprà.

Item rogaret aliquis, Quod nam erit illud adulterium & furtum, ex quibus homines poterunt nuncupari praui, si secundum ea quæ fiunt eo modo quo dictum est, non possit aliquis dici iniustus & prauus?

Item, Si tales non essent praui, ergo non essent neq; pœna neq; uituperatione digni: quia hæc solùm praui & iniusti mereri existimantur.

Adista

Ad iſta quæ quidem uidentur habere in ſe maximas difficultates, ita ut exercere
poſsint etiam ingenia doctiſsimorum hominum, ita nos diceremus: & primùm,
Non omne furtum eſſe cum electione: propterea quòd illud quod fit per paſsiones
neceſſarias, poteſt eſſe aliquando ſine electione: ut ſi quis furetur ut uiuat, cum reue-
ra aliter uitam tueri non poſſet: tunc enim tale furtum poteſt eſſe ſine electione. ex
quo ſequitur, nõ omne furtum eſſe cum electione. ſed bene uerum eſt, quòd id quod
eſt ſine electione, non eſt proprié furtum: dicitur tamen furtum per ſimilitudinem
ex communiori uocabulo.

Ad probationem, quæ ex uerbis Ariſtotelis adhibebatur: Ideo dixiſſe Ariſtotelẽ,
illa nomina ſignificare electionem, quia ſua ui & natura ſunt cum electione: commu
niori tamen uocabulo accepta, poſſunt eſſe ſine electione.

In eandem ſententiam uidentur accipienda eſſe uerba illa Ariſtotelis. Non omnis 5.Ethic.6.
autem actio, neq; omnis affectus ſuſcipit mediocritatem. quędam enim ſunt, quę ſta
tim cum nominata ſunt, comprehenſa ſunt cum prauitate: ut maleuolentia, impuden
tia, & inuidia: & in actionibus, adulterium, furtum, cædes.

Hoc autem ita eſſe, indicat Ariſtoteles in ijs locis quos ſuprà citauimus, ubi aper- 5.Ethic.9.
tiſsimè demonſtrat, fieri poſſe ut aliquis committat adulterium, non tamen adulter
ſit: & aliquis furetur, & tamen non ſit fur: propterea quòd nõ agant per principium
electionis. Non omne igitur furtũ per ſe eſt cũ electione, neq; omne adulterium: ſed
omne furtũ & omne adulterium propriè acceptum, eſt cum electione. ex quo patet,
non ſequiut qui furatus ſit, neceſſariò ſit fur. Et ita uidetur dicendum eſſe de concu-
piſcentia. quòd aliqua eſt ſine electione (ut dictum eſt) quod quidem eſt, ut in pluri-
bus: & hoc minori ex parte. & aliqua cum electione, quia eſt cum prauitate, ut indi-
cauit Ariſtoteles, cum inquit: Sunt autem aduerſa fortuna, quæcunq; præter rationẽ 1.Rhet.13.
fiunt, & non ex prauitate: iniuria autem, cum non præter opinionem, ex prauitate.
nam quæ cupiditate fiunt, & prauitate fiunt. Etenim ſi omnis concupiſcentia eſ-
ſet cum prauitate, euerteretur illud Ariſtotelis, quod ſuprà citatum eſt: quòd qui a-
gunt per iram & paſsiones naturales & neceſſarias, iniuria afficiant: & tamen non
ſint iniuſti & praui: quia non inferant detrimentum per prauitatem, ſed per concu-
piſcentiam. neceſsitas enim cogeret, ſi detrimentum inferrent per prauitatem, ut eſ-
ſent iniuſti & praui. Ita igitur dicendum eſt de concupiſcenria, ſicut de furto & adul-
terio: & hoc modo uerba Ariſtotelis aptiſsimè inter ſe cohærebunt, quæ aliter maxi-
mè pugnarent.

Ad alteram quæſtionem propoſitam dicerem, coactus ipſa ratione quę allata eſt:
eam fuiſſe Ariſtotelis ſententiam, ut intelligeret eos qui adulterantur & furantur, &
tamen non ſunt adulteri, neq; iniuſti, & qui agunt per iram & per paſsiones natura-
les, lædendo iniuria afficere, non propriè quidem & per ſe, ſed per accidẽs: quia hæc
ſcilicet ſunt talia quæ poſſunt eſſe iniuriæ, non quòd propriè ſint, ſed per ſimilitudi-
nem. nam ſi propriè & per ſe eſſent iniuriæ, non uideo quomodo euitare poſſemus,
quin ſequeretur, eas ipſas actiones eſſe cum electione, cum neceſſariò (ut oſtenſum
eſt) in definitionem ipſius iniuriari cadat electio. eodem enim ferè modo hic res ui-
detur ſeſe habere, ſicut de eo qui reddit depoſitum inuitus, qui dicitur iuſtè agere per
accidens, & non per ſe: & de eo qui non reddit coactus, quem dixit Ariſtoteles ſe- 5.Ethic.14.
cundum accidens iniuria afficere. ſic etiam uidentur intelligenda uerba illa Ariſtote
lis ſeptimo Ethic. cap. duodecimo: Et incontinentes iniuſti non ſunt, iniuria tamen 7.Ethic.12.
afficiunt, uel iniuſta faciunt.

Item dicemus, quòd tales iniuria afficiunt non per ſe, ſed per accidens: quia illorũ 5.Ethic.15.
actio uim habet iniuriæ per ſimilitudinem, tamen quia eſt ſine iniuriante, non poteſt
dici propriè iniuria.

Dicitur aũt iniuria, quia eſt talis læſio, quali uterentur ij qui uolunt iniuriam face-
re. Hæc etiam ſunt perſpicua ex eis quæ declarauit Ariſtoteles ſecundo Ethic. cap. 2.Ethic.4.
quarto, ad hunc modum: Dubitaret utiq; aliquis, quomodo dicimus quòd oportet
iuſta agentes iuſtos fieri, & temperata temperantes. etenim ſi agunt iuſta & tempe-
rata, ſunt iam iuſti, & temperantes, &c.

His poſitis, cum interieciſſet quædam, addidit ut ſolueret hanc dubitationem,
hæc uerba: Etenim res iuſtæ & temperatæ dicuntur, quando fuerint tales, quales iu-

stus & temperatus ageret. iustus autem & temperatus non hęc agens, sed sic agens ut iusti & temperantes agerent. Rectè igitur dicitur, quòd ex agendo iusta, iustus fiat: ex agendo temperata, temperatus. Ex quibus patet, eum appellare actiones iustas & temperatas, non eas quæ uerè sunt iustæ & temperatæ, quas faciunt homines postquam effecti sunt iusti & temperantes: sed eas quę sunt tales, quales agerent iusti & temperantes. Iusti autem & temperantes agunt iustas & temperatas actiones, cum agunt scientes & eligentes, propter illas: etsi firmiter & immutabiliter se habentes agant. Sicut ergo illæ actiones, ex quibus homines fiunt iusti & temperantes, dicuntur iustæ & temperatæ, licet reuera non sint, sed ita dicuntur, quia sunt tales, quales agerent iusti & temperantes: ita istæ dicuntur iniuriæ, quia tales sunt, quales agerent iniuriosi homines, non quòd reuera sint iniuriæ. Quam i-

6.Ethic.16. tem responsionem confirmare uidetur Aristoteles, sexto Ethic. cap. decimosexto, ,, cum inquit: At uerò de eo, quòd ex prudentia ad agenda uel honesta uel iusta, nihi- ,, lo aptiores sint homines, paulo altius incipiendum est, hoc sumpto initio: quemad- ,, modum iusta agentes nonnullos nondum esse iustos dicimus, ut eos qui ea quæ le- ,, gibus præcipiuntur uel inuiti faciunt, uel ex ignoratione, uel ob aliquid aliud, & nō ,, ob ipsa, cum tamen ea agant quæ oportet, quæq; bonum uirū decet: ita licet ut quo- ,, dammodo se habēs quispiam singula agat, ut bonus sit, id est ex electione: & eorum ,, ipsorum quæ aguntur causa patet. Igitur Aristotelem constat appellare iusta, quæ per se non sunt iusta, sed per accidens: quia uidelicet sunt talia, qualia iusti agerent, ita in proposito nostro de iniuria.

1.Rhet.13. In eandem sententiam uidentur interpretanda esse illa etiam uerba Aristotelis: ,, Qui enim adulterium committit, uel uerberat, iniuria afficit quendam determina- ,, tum: qui uerò non militat, commune. Si ergo ista sint sine electione, non sunt ueræ iniuriæ: sin autem cum electione, sunt ueræ iniuriæ. Quòd autem sint sine iniuriante, ex eo potest colligi, quòd Aristoteles dixit esse sine electione.

SECTIO DVODECIMA.

SEd adhuc urgeret aliquis ex illis uerbis Aristotelis: Etenim qui adulterium committit, & uerberat, iniuria afficit aliquem determinatum: qui autem non militat, commune dicens hoc loco eum uelle, quòd qui committit adulterium, reuera iniuria afficiat: sicut ille qui uerberat, dicitur reuera iniuria afficere.

Cui obiectioni respondeo: Aristotelem intellexisse de adulterio quod est cum electione, & etiam de eo qui uerberat non absolutè. idq; esse uerum, patet ex eis quæ 1.Rhet.13. eodem in loco subiungit: Non enim, inquit, si uerberauit omnino contumelia affe- ,, cit sed si causa huius rei fuit, uel ut illius honorem infringeret, uel ut animo suo uolu- ,, ptatem quæreret. neq; omnino si clàm accepit, statim furatus est: sed si furatus est ut ,, alteri damnum, & sibi utilitatem pareret.

Nam si illud uerum est, eum qui uerberauit non continuò iniuria uel contumelia afficere: sed tum demum si uel alteri dedecus, uel sibi delectationem quæsierit: necesse est ut intelligamus, cum dixit, Qui adulterium committit, & uerberat, iniuria afficere. eum loqui de his qui faciunt hæc cum electione, non absolutè.

Necessitas item cogit, ut intelligamus uerba illa Aristotelis (quòd uidelicet absurdum erat iniurias facientem hominem, aut intemperanter agentem, nolle se iniustum & intemperantem esse) de eo qui propriè & per se iniuriam facit: alioquin euerteretur eiusdem sententia, sæpe iam repetita. Oportet enim (ut sæpe diximus) conferre inter se uerba Aristotelis, si eorum ueram intelligentiam cōsequi uolumus, eaq; in eum sensum accipere, qui Aristotelem sibi ipsi ubiq; consentientem faciat.

Ad id uerò quod subsequebatur, quod nam esset illud furtum & adulterium, ex quibus homines possent nuncupari praui & iniusti? Dicerem, ea esse quæ fiunt cū electione, ut ex uerbis Aristotelis declarauimus, paulo antè citatis.

Ad aliam deinceps quæstionem, quæ maximè urgere uidebatur: Dicerem, eos quos diximus, nō esse prauos, neq; iniustos: hoc enim planè affirmat Aristoteles. negamus tamē, quin sint aliqua uituperatione & pœna etiā digni, propterea quòd nō solùm praui & iniusti, uerùm etiam illi qui peccant ita aperte contra leges, sunt & uituperatione & pœna digni, licet non tanta (ut dictum est suprà) quanta illi qui pec-

cant,

cant, cum electione & prauitate. Ita dissolutæ iam uidentur esse quæstiones postremo loco propositæ. Restat, ut ad principales reuertamur.

Harum prima uidebatur ostendere, Aristotelem loquutum esse pugnantia, propterea quod dixerat, iratum posse aliquem iniuria afficere: cum dixisset alibi, lacessitum non iniuriam facere, & iratum esse lacessitum.

Cui planè quæstioni respondentes dicimus, iratum non propriè & per se afficere iniuria, sed per accidens. & sic cõcedimus, lacessitum posse iniuria afficere per accidens, non per se. & hoc modo intelligendo, ut cogere uidetur necessitas, non sequuntur ea absurda quæ dicta sunt.

Ad aliam quæstionem quæ subsequebatur, de ijs qui faciunt insidias, respondemus, eos quidem non ignorare, quia non agunt per ignorationem: agere tamen ignorantes. & hoc modo nihil dici contrarium ei propositioni, qua traditur, omnem prauum ignorare principia rectè agendi: & propter huiusmodi errorem, prauos & iniustos fieri homines, nullumque absurdum ex uerbis Aristotelis sequi arbitramur. *3.Ethic.14.*

Ad illud autem quod deinceps quærebatur: Si aliquis negaret depositũ per obliuionem, nunquid diceretur iniustus & prauus: uidetur respondere Aristoteles: Si faciunt aliquid non rectè homines per obliuionem, nõ esse prauos, propterea quòd agunt ignorantes & per ignorationem. *5.Ethic.14.*

Sed addendum est, Modò ipsi non sint causa eiusmodi ignorationis, ob ipsorum negligentiam. aliter enim omnia quæ fiunt, per ignorationẽ essent excusanda. quod quidem falsum esse, ex uerbis Aristotelis ostensum est suprà. *3.Ethic.8.*

Hoc autem addito, non sequitur id quod asserebat quæstio proposita. non enim semper possunt homines recordari eorum quæ attinent ad iusticiam, & ad honorẽ ipsorum: propterea quòd sunt compositi ex materia & forma, & ideo possunt peccare: sola enim illa carent peccato & errore, quæ à materia sunt omnino seiuncta & separata.

Ad id quod subsequebatur, dicimus uerum esse ex sententia Aristotelis: seruum percutientem aliquem iussu domini sui, qui eum cogere posset, non afficere illum iniuria, rem tamen iniustam efficere: & ita concedimus, eum lædere sponte. Etenim principium mouendi partes organicas in talibus actionibus, erat in ipso: quorum autem in ipso est principium, in eodem & facere & non facere esse, in dubium uenire non potest: Spontanea autem talia, inquit Aristoteles. Concedimus ergo, quòd lædit sponte, & præter uoluntatem illius qui læditur, & præter æquum: negamus tamen sequi, ut iniuria eum afficiat, propterea quòd lædit præter electionem suam. Dictum est autem, fieri non posse ut iniuriari sit sine electione. *5.Ethic.15.* *3.Ethic.1.*

SECTIO DECIMATERTIA.

Quòd si quispiam rogaret, à quo afficiatur iniuria, si non à seruo: uidetur enim iniuria affici, quia percutitur ab eo qui sponte agit, & uituperatur. Dicerem, ab ipso domino. & ideo in definitione ipsius iniuriari additum rectè est: Nocumentum afferre per se, uel per alium.

Ex quibus sequitur, nos rectè dixisse in quinto libro De honore, eos qui hoc modo contumelia sunt affecti, tamen uindictam sumere ab ipso domino: ostendimusque quo nam modo in ea re sese homines gerere oporteat. *5.Lib.De hon.*

Nec obstant ea quæ suprà diximus, de eis qui iussu tyranni inferunt uiro probo, uel pudicæ mulieri maximum aliquod dedecus, ut euitent paruum damnum: quòd scilicet uir ille probus posset aliquo modo cogitare de uindicta sumenda ab eo ipso qui læsit, quando illi nescio quæ leuis causa potior fuerit quàm honor uiri probi, ut uideatur quodammodo eum negligere. nam ibi non loquuti sumus de seruis, sed de eis qui sunt ciues. Principaliter tamen iniuria afficit tyrannus: quem si posset ulcisci qui læsus est, honestius faceret.

Ad id uerò quod postea de legibus subiungebatur, dicimus: leges sua quidem sponte non esse ualde difficiles: natura enim ipsa debent esse perspicuæ, quippe quas oportet ab omnibus percipi posse: tamen culpa hominum redduntur sæpe difficiles. Sed qualescunque sint, ratione tamen habita ad iusta, sunt faciliores, ob eas quas Aristoteles attulit causas: quarum mentionem facere hoc in loco non est necessarium. *5.Ethic.15.*

cessarium. Inter ipsas tamen leges, aliæ alijs sunt faciliores. Et hoc est quod dixit A-
5.Ethic.8. ristoteles loco citato: Quæ etiam dicuntur iustæ per accidens, & non per se: propterea quòd non sunt iustæ, nisi quatenus iubent uiuere secũdum uirtutes & iustitiam, ut dictum est etiam suprà.

5.Ethic.15. Quòd autem non sint iustæ per se, uidetur ostendisse Aristoteles ijs planè uerbis:
,, Similiter autem & cognoscere iusta & iniusta, nihil putant esse sapiens: quoniam de
,, quibus leges dicunt, non est difficile intelligere. Sed hæc, inquit, non sunt iusta ni-
,, si secundum accidens. Sed quomodo agamus, & quomodo distribuantur iusta, est
,, plus difficile, quàm scire ea quæ faciunt ad sanitatem. Patet igitur, leges non esse iustas, nisi per accidens.

1.Rhet.10. Ex quibus dictis perspicuum est, quare Aristoteles definiens iniuriam, in eius definitione posuerit leges, & non uirtutes: quia uidelicet leges uirtutibus sint notiores.

Perspicuum item est, leges esse propter uirtutes, non contrà: sunt enim iustę leges per accidens, non per se.

Ad id quod postremò quærebatur, quid interesset inter æquum, quod appellat
5.Ethic.15. Aristoteles ἐπιεικές, & iustum: respondere uidetur ipse Aristoteles, hoc interesse, quòd æquum est iustum non legitimum, sed quòd ipsas leges corrigit. Itaque dupliciter dicitur iustum: & quod est secundum leges, & quod non est secundum leges, sed ipsas corrigit, quod propriè æquum uocatur. & hoc quidem esse necessarium, o-
Ibid. stendit Aristoteles: propterea quòd necessitas cogit, ut leges ferantur generales. singularia enim infinita sunt, & non pertinent ad artem. Quæ generalitas cum non semper uera sit, quia rerum agibilium materia uaria est, & mutabilis, & infinita: non potest semper suo complexu coercere & continere omnia. Oportet igitur ut sit aliquid quo corrigatur lex illa uniuersalis. & hoc est æquum de quo loquimur: quam correctionem adhiberet legislator, si adesset. Cum igitur lex iubet quippiam uniuersaliter, & aliquid accidat præter illud uniuersale, tunc (inquit Aristoteles) rectè se habet, si ea parte qua deficit legislator, simpliciter dicens, corrigat quod deficit. Iste enim error (inquit idem Aristoteles) non in lege, neq; in legislatore, sed in natura ipsius est rei. etenim materia agibilium talis est.

Natura igitur ipsius æqui est talis, ut legem corrigat ea parte qua deficit ipsa lex. Causa autem cur deficiat, est: quia est uniuersalis. Omnia autem lege comprehendi non possunt. Ideo dicebat Aristoteles, opus esse decreto: quoniam eius quod est in-
5.Ethic.18. determinatum, regulam esse indeterminatam necesse est. Aequum ergo non est iustum secundum leges, sed melius hoc ipso iusto: uideturq; esse iustum naturale, non scriptum.

Hinc perspicuum est, qui sit æquus uir: quòd uidelicet est ille, qui (ut ait Aristoteles) eligit hæc, & horum est actiuus, & non exactè iustum exercet in peius, sed diminuit. & si sit habens legem auxiliatricem, & habitus est ipsa æquitas, iusticia quędam existens, & non diuersus habitus.

Ex quibus uerbis uidetur colligendum illud dictum uulgatissimum, Nimium ius esse nimiam crucem: & quòd æquitas est iusticia, nempe illa quæ non est comprehensa lege, uel explicata, licet sit idem habitus: naturales enim sunt. Ete-
Ibid. nim dixit Aristoteles: Aequum est, præter legem scriptam iustum.

FINIS LIBRI QVARTI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER QVINTVS.

SECTIO PRIMA.

His explicatis, ad maiorem declarationem eorum quæ dicta sunt, & dicenda restant, dicamus. Quòd si iniuriari propriè sit id quod diximus, necessitas cogit, ut qui iniuriatur aliquem, ὀλιγωρῇ, id est paruipendat eum. Etenim opinatur eum non esse dignum aliqua re, neq; bona neq; mala. non enim iniuria ipsum afficeret, si timeret ne sibi malum aliquod esset ob illam iniuriam allaturus: neq; si speraret aliquod bonum ex ipso consequi posse. Mala enim & bona, quæq; ad illa tendunt, sunt digna aliqua consideratione & studio: nihiliq; pendimus quæ aut nulla sunt, aut minima. Qui ergo unum aliquem, uel ciuitatem iniuria afficit, non existimat eum uel eam dignam aliqua re bona uel mala: id est, afferre sibi posse neque bonum neque malum, quod sit alicuius momenti. Itaque paruipendit talem: quia Oligoria siue paruipensio est actio opinionis circa eum, qui uidetur non dignus aliqua re uel bona uel mala. quę definirio uidetur sic interpretanda, ut inrelligatur quòd sit actio, quæ uidetur indicare eum qui paruipendit aliquem, opinari paruipensum esse nullius precij & momenti. Dat enim signum quòd nihili ipsum facit, quomodocunque paruipendat: quandoquidem aliter non paruipenderet illum. Mala enim & bona, quæq; ad illa tendunt, sunt digna consideratione & studio. nihili uerò pēdimus, quę aut nulla sunt, aut minima, ut diximus. Quod nisi ista ratio concluderet, iniuriari esse paruipendere: non probaret etiam, incommodationem esse paruipensionem. Item, omnis iniuria aut est neglectus, aut incommodatio, aut cōtumelia, ut patet: sed istæ sunt paruipensiones: ergo omnis iniuria est paruipensio. Huius autem oligoriæ, id est paruipensionis, ex uerbis Aristotelis, sunt tres species: quæ ut melius intelligantur, explicabimus singula uerba Aristotelis: non enim satis clarè loquutus esse uidetur. Sunt igitur καταφρόνησις, id est despicientia: ἐπηρεασμὸς, id est incommodatio: & ὕβρις, id est contumelia. quas omnes species probat Aristoteles esse oligorias, id est paruipensiones. Et primò de despicientia siue de neglectu, hoc modo: Qui putat aliquem nulla re dignum, paruipendit eum: qui negligit aliquem, putat eum nulla re dignum: non enim negligeret, sed uel ab eo timeret (ut dictum est) uel speraret, si existimaret eum alicuius momenti. Ergo qui negligit aliquem, paruipendit eum. Ponit Aristoteles propositiones in textu.

Deinde probat, quòd incommodatio sit oligoria, id est paruipensio. & primùm ponit definitionem incommodationis: Incommodatio est, inquit, impedimentum uoluntatis alicuius, non ut aliquid fiat sibi, sed ut non fiat illi. Et uidetur argumentari sic: Ille qui impedit uoluntatem alicuius, non quo sibijpsi aliquid boni cōtingat, sed ut ne illi, paruipendit eum. Innuit hanc maiorem, cum dicit: Quoniam non ut ipsi aliquid, paruipendit. Qui incommodat, impedit uoluntatem alicuius, non ut sibi aliquid boni contingat, sed ne illi. hæc habetur ex definitione incommodationis, quæ est in textu. Ergo qui incommodat, paruipendit.

Ponit conclusionem. Probat maiorem, cum dicit: Qui non putat aliquem posse sibi afferre aliquod bonum uel malum, paruipendit ipsum. Hæc enim est definitio paruipensionis. Qui impedit uoluntatem alicuius, non ut ipse consequatur aliquid, sed ut ne ille, putat eum sibi non posse afferre aliquod bonum uel malum. Ergo qui sic impedit uoluntatem alicuius, paruipendit ipsum. Innuit partem minoris, cum inquit: Opinatur enim non posse nocere, ille scilicet qui impedit hoc modo. Et probat: Quia si opinaretur posse nocere, timeret. qui uerò timet, non paruipendit: & qui non paruipendit aliquem, non impedit illum. Deinde cum inquit in textu: Nec in re alicuius momenti prodesse posse: probat alteram partem minoris, quòd ille scilicet qui impedit, putat eum non posse afferre sibi aliquod bonum, quod sit alicuius momenti: probat inquam eodem modo ex opposito prædicati ad oppositum subiecti, eamq; sic innuit: Quia si putaret ipsum posse sibi aliquod bonum afferre, daret operam ut esset sibi amicus, & tunc non impediret ipsum. Quia scilicet amici non impediunt uoluntatem amicorum, maximè sine causa. Sed quia impedit, signū est quòd non putat ipsum posse afferre sibi aliquod bonum: quæ erat altera pars mi-

noris propositionis. Hanc enim rationem ego putoesse redigendam ad formam syllogisticam, eo modo quo dixi.

Probat deinde quòd ὕβρις, id est contumelia, est paruipensio, & inquit: Quòd qui contumelia afficit, paruipendit. Ex quo sequitur, ut contumelia sit paruipensio. Sed in primis ponit definitionem ipsius contumeliæ boc modo: Contumelia est, lędere, id est in lædendo & tristicia afficiendo in ijs rebus, in quibus est turpitudo patienti, non ut aliud quoddam sibi fiat, quàm quod factum est, sed ut lætetur ipse. Non probat autem hoc, tum quia ex se perspicuum erat, tum quia ex eis quæ iam dixisset, & quæ dicturus esset, intelligi facile poterat, contumeliam esse paruipensionem.

Deinde respondere mihi uidetur tacitæ obiectioni, quæ nasci potuisset aduersus definitionem ipsius contumeliæ: quòd uidelicet qui reddunt par pari, dicuntur afficere contumelia: & tamen quærunt ut aliquid sibi fiat amplius, quàm quòd factum est: quęrunt enim uindictam. & sic contumelia non est id quod dictum est.

Huic inquam tacitæ obiectioni respondet Aristoteles dicens, falsum esse, eos qui par pari reddant, contumelia afficere: ulcisci enim. boc autem non esse contumelia afficere: nihil ergo contra definitionem ipsius contumeliæ.

Et quia in ea posuerat, Vt lætetur: aliquis etiam posset quærere, quare id accidat? Respondet, causam huius uoluptatis esse, quòd arbitrātur homines se excellere præ illis quos contumelia afficiunt. Quare iuuenes, inquit, & diuites contumeliosi magnopere sunt: putant enim se contumelijs consequi, ut excellere uideantur.

^Pręterea ^~~Propterea~~, quia propter illa uerba posita in definitione contumeliæ, Vt nihil sibi fiat sed ut lętetur: non uidebatur esse contumelia, si quis læderet alieni honoris uiolandi causa, non ut lætaretur solùm: dicit Aristoteles, quòd honoris uiolatio est ipsius contumelię: id est, refertur ad ipsam, & est cōtumelia. Prius autem probat, quòd qui uiolat alienum honorem, is paruifacit, & argumētatur sic: Qui non putat aliquē dignum aliqua re, neq; bona neq; mala, paruipendit ipsum. Qui honorem uiolat alicuius, putat ipsum non dignum aliqua re, neq; bona neq; mala. & hanc intellexit Aristoteles, cū dixit: Qui nullius rei sit dignus, nullum habet honorem, & ita sit inhonoratus. Quę cōuertitur in hanc: Qui nullum habet bonorem, est dignus nullius neq; boni neq; mali: ergo qui honorem uiolat alicuius, paruipendit ipsum.

Sed quia talis paruipensio fit lędendo, & dolorem afferendo, ut uioletur honos: qui hoc facit, non solùm paruipendit simpliciter, sed paruipendit illa paruipensione quę est contumelia. Hoc enim modo uidetur interpretandus Aristoteles. non enim ualeret: Qui honorem uiolat, paruipendit: ergo honoris uiolatio est cōtumelia. peccaret enim per fallaciam consequētis. ut, Est animal, ergo bomo. Sed si dicamus, Est animal, & est rationale, ergo est homo: ualere, in dubium uenire non potest.

Quòd autem bonoris uiolatio referatur ad paruipensionem, & per consequens ad contumeliam, eo quo diximus modo: ostendit Aristoteles, testimonio Achillis, qui iratus quòd Agamemnon sibi puellam suam abstulisset, dixit: Inhonorauit autē me capiens meam puellam: habet munus, & me priuauit, ut quendam nullius honoris exulem: sic propter hęc iratus fuit. Ex quibus uerbis facile est coniectura consequi, duas esse ipsius contumelię species: unam, ut is qui contumelia afficit, lętetur solùm, & nihil aliud sibi fiat: alteram, ut honorem uiolet alicuius, quò aliquid etiam sibi fiat, pręter id quod factum sit. alioquin non aptè conueniret exemplum Achillis: quia Agamemnon lęsit Achillem in ea re, in qua erat turpe ei pati, & dolorem ipsi attulit, ut sibi aliquid fieret amplius quàm quod factū erat. quia illud spectauit, ut haberet puellam: quam non habebat, uiolando ipsius Achillis honorem.

1.Rhet.11. Hoc item colligi potest ex eo loco Aristotelis, quem suprà citauimus: Non enim si uerberauit, omnino contumelia affecit: sed, supple Si uerberauit eo consilio, ut alicuius honorem diminueret, uel ut ipse gauderet.

5.Ethic.5. Quod etiam uisus est innuere in quinto Ethicorum, cap. quinto, cū inquit: Item flagellatio, uincula, mors, rapina, iniuriatio, conuiciatio, contumelię illatio. ibi enim separauit contumeliam à rapina, & à reliquis quæ etiam sunt contumeliæ: sunt enim inhonorationes, ut dictum est. Sed fortasse Aristoteles uidens bomines contumeliam frequentius facere, non ut aliquid sibi fiat amplius quàm quod factum sit, sed ut lętentur, cum definiuisset primùm illam eo modo quo diximus, ne

aliquis

aliqtis postea putaret solam illam esse contumeliam, subiunxit: Honoris uiolationē esse etiam contumeliam. Contumelia igitur in generali erit paruipensio cum læsione, & cum illatione doloris in his rebus, in quibus eum qui patitur dedecoris macula sequitur. Et ita perspicuum est, latius patere oligoriam siue paruipensionem, quàm contumeliam. Addit enim contumelia ipsi paruipensioni læsionem & dolorē in his rebus, in quibus est dedecus ipsi patienti. Paruipēsio autem uidetur posse esse sine ijs, ut si quis obliuiscatur nomen alicuius.

Ex dictis etiam hoc loco ab Aristotele perspicuè patet, eos à quibus auferentur regna, diuitiæ, res suæ, coniuges, dedecore affici: & qui pugnant propter has res, pugnare propter honorem. Quod euertit illud quod dixit iste Auctor, & confirmat id quod nos diximus. imò uerò non licet aliter pro ijs rebus pugnare, nisi ob honorem: quia scilicet honestum est tueri honorem suum.

Perspicuum etiam uidetur esse, quid intersit inter contumeliam & incommodationem. Nam incommmodatio nihil sibi quærit, aliqua autem contumelia sibi aliquid quærit.

Item, Incommodatio non est ut lætetur qui incommodat, neq; ut honorem alterius uiolet: sed solùm, ut ne ille cui incommodat, consequatur id quod concupiscit.

Item, ei cui incommodat, incommodatio non uidetur esse dedecori, contumelia autem dedecori est ei cui infertur.

Perspicuum est etiam quid intersit inter contumeliam, & incommodationem & neglectum: quia in neglectū non quæritur, ut ille qui negligitur, non consequatur quod concupiscit, neq; ut inhonoretur, neq; ut lætetur is qui negligit: sed satis est si despiciatur, & nullius momenti existimetur. Quod fit aliquando, cum alicuius nulla habetur ratio in ijs rebus, in quibus suorū æqualium habetur maxima: & cum ij qui soliti sunt honorari, non amplius honorantur.

SECTIO SECVNDA.

SEd non facile est uidere quid intersit inter oligoriam siue paruipensionem, & neglectum. Primùm enim uerba Aristotelis quæ citata sunt, aperiè uidentur significare, quid inter neglectum & paruipensionem intersit: quòd uidelicet paruipensio est genus, & neglectus est species. Dixit enim tres esse species oligorię, siue paruipēsionis: quarū primā posuit neglectū, alterā incōmodationem, tertiam contumeliam. 2.Rhet.2.

Hoc idem uidetur asserere, cum inter causas quę rerumpub. efficiunt mutationes, posuit contumeliam, neglectum, & oligoriam, id est paruipensionem. Necesse est igitur eas inter se differre: alioquin superuacaneè & præter rationem eas Aristoteles ut diuersas posuisset. 5.Polit.3.

Rursus nihil uidetur interesse ob eam rationem qua usus est Aristoteles, ad demōstrandum, neglectum esse oligoriam siue paruipensionem. argumentatus est enim ad hunc modum: Qui putat aliquē dignū nulla re, bona uel mala, paruipendit eum. « Qui negligit aliquem, putat eum non dignum aliqua re, bona uel mala: quia nisi ita « sentiret, uel ab eo timeret, uel speraret. Ergo qui negligit aliquem, paruipendit eum. Neglectus ergo est paruipensio.

Ex hac ratione perspicuè patet, neglectum esse paruipensionem, uicissimq; paruipēsionem esse neglectum. cuius quidē rationis omnes propositiones sunt in textu.

Item, cum una sit utriusq; definitio, neminē latere potest, idem etiam esse utrunq;.

Est autem in textu: Negligunt ea quæ putant esse digna nullius. Neglectus ergo est actio opinionis circa id quod apparet dignum nullius: quæ quidem est definitio paruipensionis. Nihil ergo interest inter neglectum & paruipensionem.

Hoc ipsum confirmant multa, ob quæ Aristoteles dixit homines irasci quę quidē non referūtur ad contumeliam, neq; ad incōmodationem: sed nullo discrimine modò ad paruipensionē, modò ad neglectū siue despicientiam. neq; addūt aliquid per quod neglectus minus latè pateat, q; paruipensio, sicut incommodatio & contumelia: restringunt enim paruipensionē. Non potest igitur neglectus esse species paruipēsionis. cum uerò ipse neglectus sit paruipensio, ut sit idem quod illa necesse est.

Quòd aūt illa propter quæ dixit Aristoteles homines irasci, tū propter paruipensionem, tum propter neglectum, nihil addant ipsi neglectui, quo minus latè pateat quàm

quàm paruipensio: intelligere licet inspicienti singula. Primùm ergo dicit Aristoteles, quòd homines irascuntur illis qui improbè loquuntur: & illis etiam qui negligunt ea quibus ipsi maximè student. Hoc autem nihil aliud est quàm paruipendere, siue negligere.

2.Rhet.2. Item illis qui soliti sunt eos honorare, & non amplius honorant. Hoc item nihil aliud est quàm paruipendere seu negligere. nihil enim auferunt, qui desinunt honorare: negligunt tantùm, & paruipendunt. non ergo interest inter neglectum & paruipensionem.

Item illi qui nullius momenti sunt, si paruipendant: & isti etiam negligunt.

Item illis qui non reddunt par pari, neque reddunt æqualia: & his qui contraria efficiunt ipsis, si sint minores. quos item * aut uideri negligere, & his qui nullius momenti sunt, si paruipendant.

Item amicis si non benedicant, uel non benefaciant, etsi non intelligant eos indigere. Paruipensionis enim signum dicit esse, ignorare indigentiam amicorum: quia quæ curamus, hæc nos non latent. quòd si non curamus hæc, ergo negligimus: ergo idem est neglectus quod paruipensio.

Item illis qui lætantur nostris infortunijs: nam hoc est signum uel maleuolentiæ, uel paruipensionis. & hoc etiam est negligere.

Itē eis qui nō curāt si tristicia afficiant. ideo inquit: Irascūtur illis qui mala nūciant.

Item eis qui audiunt, uel oculis mala eorum cernunt: quippe qui paruipendentibus, aut inimicis similes uideantur.

Item illis qui se paruipendant apud eos à quibus honorari cupiunt, & apud quos suspiciuntur, aut à quibus suspici uolunt, aut quos uerentur, uti his, uel apud eos si quis paruipendat, magis irascuntur.

Item illis qui paruipendant eos, quibus nisi succurrant ipsi, turpe est: ut parentes, liberos, uxores, subditos. & ijs qui paria non reddunt: nam paruipensio erat præter conueniens.

Item illudentibus apud studiosos: nam illusio est neglectiua.

Item ijs qui in cæteros benefici sunt, erga se non sunt. hoc enim est, inquit, neglectiuum, cum quis solus indignus iudicatus sit.

Item ijs qui obliuiscuntur nominum: quia obliuio est signum paruipensionis. fit enim obliuio per negligentiam, negligentia autem est quædam paruipensio.

Ex ijs omnibus perspicuum est, quòd paruipensio est idem quod neglectus, & è contrario: quia ea quæ refert Aristoteles ad neglectum, nihil addunt paruipensioni: & rursus ea quæ refert ad paruipensionem, nihil addunt neglectui.

Paruipensio ergo est idem quod neglectus: non tamen est idem quod incommodatio & contumelia. Etenim licet incommodatio & cōtumelia sint paruipensiones, non retrò tamen commeat, ut paruipensio sit incommodatio & contumelia. Ista enim addunt aliquid paruipēsioni, ut substantia & qualitas addunt enti. Irrisio enim, & qui ludibrio sunt, & qui conuiciantur, & qui uerberant (quæ sunt contumeliæ) & qui impediunt alios ne consequantur aliquid (quod fit ab inuidis) addunt aliquid ipsi paruipensioni: quod cum non faciat neglectus, quia solùm despicit, ut sit idem quod paruipensio necesse est.

SECTIO TERTIA.

AD hæc inquiet aliquis: Ego iam facilè assentior, istorum alterum alteri consequens esse, ut uidelicet si quid paruipēsio sit propriè, idem sit etiam neglectus: & rursus, si quid sit neglectus propriè, idem sit etiam paruipensio. Sed quid respondes ad uerba Aristotelis, quæ paulo antè citasti, quibus ille paruipensionem diuisit
2.Rhet.2. in neglectum & incommodationem & contumeliam? qui item alibi uisus est separa
5.Polit. 2.& 3. re paruipensionem à neglectu, ut in Polit. cum plures causas mutationis rerumpublicarum exponens, dixit eam effici aliàs per paruipensionem, aliàs per neglectum.

Responderem, diuisionem illam paruipensionis ita se habere, sicut eam quam fe
1.Prior.4. cit Aristoteles de cōtingente: Contingens enim, inquit, aliud est necessarium, aliud non necessarium, & aliud possibile. Et tamen possibile propriè idem est quod pro
2.Periher. priè cōtingēs, ut perspicuū est ex ipso Aristotele. Et est hæc diuisio æquiuoci ad unū

in sua

in sua æquiuocata: qua ratione facere solet aliquãdo Aristoteles, ut genus in diuisione numeret cũ suis speciebus. sicut fecit etiam de proprio, quod diuisit in proprium & definitionem. 1. Prior. 1. Top. 4.

Ad id uerò quod citabatur ex Polit. dicerem, quòd ibi paruipensio & neglectus latius accepta sunt quàm in Rhet. nam in eo loco Polit. inquit Aristoteles: Per neglectum uerò mutantur respub. ut in oligarchijs, quando plures sunt qui non participant repub. & putant se esse meliores & potentiores. In quo quidem uidentur illi negligi, utpote qui omittũtur, neq; ulla re siue bona siue mala digni existimari uidẽtur. Sed quod subiunxit his uerbis: In democratijs diuites negligentes inordinationem & negligentiam, supple magistratuum, mouent, supple seditionẽ. Istum neglectum patet non esse passiuum: quia passiuus est ille qui inducit homines in seditiones. non enim qui negligunt, sed qui negliguntur, solent se præparare ad seditiones: quia neglectus mouet iram, & ira impellit ad uindictam. Negligere enim uidetur esse iniuria afficere, & negligi iniuria affici. Iniuria enim, inquit Aristoteles, afficiunt eos qui nõ cauẽt neq; custodiũt se, sed creduli sunt: facilè enim omnes latẽt, & pigros qui sunt negligentes: quia non sunt apti ad ulciscendum. quia diligentis est ulcisci. 5. Polit. 3. " " " " " 1. Rhet. 13. " "

Homines ergo iniuria afficiunt eos qui negligunt res suas, & paruam earum curam habent: & hoc faciunt, quia non timent ipsos. nam si timerent, non afficerent iniuria. Negligunt igitur, quia non putant eos daturos operam ut ulciscantur: neque putant fore, propter eorum negligentiam, ut se defendant cum eis inferetur iniuria. Ita illi diuites in democratijs, perspicientes inordinationem & negligentiam eorum qui rempublicam administrabant, eos negligere cœperunt, nec dubitarunt aggredi, existimãtes futurum ut facile euerterent illam rempub. quam uidebant esse sine ordine, & homines illos qui eam administrabant esse desides, ignauos & negligentes res suas propter secordiam.

Est ergo hic duplex negligentia. Altera eorum qui iniuria afficiunt, ut diuitum in democratijs, qui negligebant magistratum: id est non timebant ipsum, & propterea inuaserunt illam. Altera ipsius magistratus, qui non adhibebat curam in rebus gerẽdis, & ob id negligebatur à diuitibus, id est nõ timebatur: & ita præbuit occasionem ut iniuria afficeretur. ex quo factum est, ut diuites ausi sint illum aggredi, putantes se non daturos pœnas: & sic euerterunt rempublicam.

Est etiam tertia negligentia, nempe illa qua singuli homines paruipenduntur, & afficiuntur iniuria: de qua negligentia nos loquuti sumus in superioribus, & de qua loquitur Aristoteles. Illa uero negligentia qua mouebantur diuites in democratijs, non est quòd ipsi iniuria affecti fuissent. magistratus enim erat qui iniuria affectus fuit, qui non motus est illa iniuria: & ideo hic non est ille neglectus, de quo nos loquuti sumus. ob idq; diximus latius patere neglectum in Politic. quàm in Rhetoric. Ille etiam neglectus qui est in oligarchijs, est is quo iniuria afficiuntur plures illi qui magistratibus & reipub. administratione priuantur, & ideo propter neglectum propriè euertunt oligarchiam. 2. Rhet. 2. 5. Polit. 2. 2. Rhet. 2. 5. Polit.

Illa etiam oligoria per quam Aristoteles dixit moueri seditiones, non uidetur esse ea de qua nos sermonem habuimus, quæ quidem est iniuria: sed est negligentia rerum suarum. quia negligentis fuit, & parum curantis res suas, permittere ut ad amplissimos magistratus uenirent ij qui non rectè de repub. sentiebant. putandum enim erat, fore ut quærerent occasionem euertendi rempub. Neq; enim est prudentis hominis, ab inimicis expectare bona, sed mala, quatenus inimici sunt.

Ista ergo oligoria uel paruipensio differt à neglectu, de quo nos loquimur. non enim iniuriam accipiebat magistratus: sed potius ipse peccabat in eo, quòd non adhiberet curam rebus pertinentibus ad rempub. Differt etiam ab eo neglectu, propter quẽ dixit Aristoteles plures illos qui nõ participabãt magistratũ, euertisse rempub. hoc enim erat iniuria affici. Neq; est ille neglectus quo in democratijs moti sunt ad seditionẽ diuites. etenim hi nõ timebãt magistratũ, propter eius secordiam & ignauiam. Sed est ille neglectus, quo significatur ignauia & secordia & negligentia, & quædã stulticia qua homines nõ considerant ea quæ sunt cõsideranda: ex quibus patet neglectus uario modo accipi. & ita dissoluta est quæstio illa, quæ uidebatur sententiam nostram labefactare atq; euertere. Superest iam, ut ad alia progrediamur. 5. Polit. 2. 3.

SECTIO

SECTIO QVARTA.

Dicamus ergo, redeuntes unde digreßi sumus, quòd si omnis paruipensio uel est neglectus, uel incommodatio, uel contumelia: & si omnis iniuria est paruipensio: in dubium uenire non potest, quin omnis iniuria sit uel neglectus, uel incommodatio, uel contumelia: & quin retrò commeet, ut omnis paruipēsio sit iniuria. De contumelia quidem dubitari non potest, quin sit iniuria: quia lædere aliquem sponte, non lacesitum per se, uel per alium, in quibus est turpitudo læso, siue ut aliquid fiat sibi, siue nihil, quomodo suprà diximus, est iniuria: est enim præter proportionē & æquitatem, & cum electione uiolandi honorem alterius, uel suæ ipsius uoluptatis causa.

De incommodatione etiam perspicuum est, quia est contra proportionem & æquitatem. est enim impedire aliquem sponte uel non lacesitum: & per electionem, ne is consequatur aliquid, etiamsi nihil uelis tibi acquirere. est enim hominis praui & inuidi, hoc efficere. est ergo iniuriari.

Negligi etiā, esse iniuria affici, facilè intelligitur: quia qui putatur nulla re dignus, putatur nullum habere honorem. Qui negligitur, putatur nulla re esse dignus. Ergo qui negligitur, putatur nullum habere honorem. Sed qui putatur nullum habere honorem, iniuria afficitur ab illo qui ita putat: læditur enim in eis quæ sunt sibi turpia, propterea quòd turpe est nullum habere honorem. perinde est enim ac nullam habere uirtutem: quod quidem est turpißimum. Qui negligitur, putatur nullum habere honorem: hæc ex superioribus perspicua est. Ergo qui negligitur, iniuria afficitur.

Item, Nisi iniuria esset paruipensio, non moueret iram: ergo neq; uindictæ appetitum. Consequens est falsum, ut liquidò apparet: quia homines qui iniuria afficiuntur, irascuntur, & per consequens appetunt uindictam: ergo & id unde fluxit, falsum esse necesse est.

Consequentia colligitur ex definitione iræ: quia aliter ira non esset propter apparentem neglectum, uel paruipensionem, sed etiam propter iniurias: & ita non recta esset definitio iræ ab Aristotele tradita. Sed hoc à ueritate recedit, quia recta est: ergo à ueritate abhorret etiam, quòd iniuria non sit paruipensio.

Item, Neglectus non mouet iram, nisi quia est iniuria: nam per neglectum putant homines se lædi contra proportionem & æquum, aliter non putarent se negligi. reciprocant ergo inter se paruipensio & iniuria.

Quòd etiam idem sit iniuria affici, quod negligi, & econtrariò, uidetur colligi ex
2.Rhet.5. secundo Rhet. cap. quinto, ubi dicit Aristoteles: Facit enim confidentiam ira. Quoniam non iniuria afficere, sed affici, est effectiuum irç. Ex quo uidetur sequi, ut iniuria sit idem quod oligoria. Etenim qui iniuria afficitur, negligitur: quia affici iniuria est irasci: & qui irascitur, negligitur: ergo qui iniuria afficitur, negligitur.

Item, Irasci est iniuria affici: aliter enim non irasceretur, nisi appareret sibi læsionē inferri præter proportionem & æquum. Qui negligitur, irascitur: quia neglectus (ut perspicuum est ex definitione iræ) est causa iræ: ergo qui negligitur, iniuria afficitur: iniuria igitur affici, est idem quod negligi, & retrò commeat. Et ita iniuria affici uidetur esse ueluti genus ad incommodationem & contumeliam: quia latius uide-
5.Ethic.ult. tur patere. Nec obstat, quòd usus est Aristoteles quinto Ethic. cap. ult. hoc modo
„ loquendi: Si honoribus non participant, & iniuria afficiuntur, uel contumelia. Quia iniuria affici se habet ad contumeliam, sicut se habet neglectus, qui se habet aliquo modo ut species, simul cum contumelia: & est etiam ueluti genus contumeliæ, ut di-
1.Prior. ximus de contingente in primo Priorum.

Genus enim aliquando uenit in diuisionem cum suis speciebus, & tenet locum
7.Ethic.6. specierum, ut diximus. Neq; etiam obstare uidetur quod dixit 7. Ethic. cap. 6. ad hunc
„ modum: (quę uerba attulimus in superioribus, ad aliud probandum:) Sic ira propter
„ caliditatem naturæ, audiens quidem, non præceptum attendens, impetum facit ad
„ uindictam ratio enim uel phantasia, quod contumelia uel oligoria. Hic autem tan-
„ quam syllogizatus, quòd oportet huic repugnare, indignatur statim. Quibus uerbis uidetur innuere, cōtumeliam non esse speciem ipsius oligorię: sed oligoriam esse

speciem

speciem diuisam ab ipsa contumelia, ut est homo ab asino. Etenim hęc inquam non obstant, quia accepit eo loco oligoriam, quæ est ueluti genus contumeliæ, ut est idē quod neglectus, qui acceptus fuerat in diuisionem oligorię, ut una species diuisa cōtra ipsam contumeliam. Idem uerò esse oligoriam quod est neglectus, ex hoc ipso loco etiam colligi potest: quia propriè non solemus dicere aliquā rem esse animal, uel hominem, cum scilicet genus non est positum ut species. quod item solet fieri in generibus, quæ non uerè sunt uniuoca.

Sed quia Aristoteles inquit, quòd iuuenes iniurias faciunt in contumeliam, non in prauitatem: deinde, inquit, quòd senes iniurias non faciunt in contumeliam, sed in prauitatem: quæreret aliquis, quid nam uoluerit dicere Aristoteles, & ad quam speciem ipsius paruipensionis redigatur iniuria quæ est in prauitatem? 2.Rhet.12. 2.Rhet.13.

Ego dicerem, iuuenes facere iniurias in cōtumeliam, quia lædunt quàm maximè, non ut aliquid inferant eorum in quibus est turpitudo ipsi patienti, sed ut gaudeant. cuius quidem uoluptatis, ijs qui contumeliam faciunt, ea est causa, quia putant se lędendo supereminere uel excellere: quod est id quod appetunt iuuenes, ut dixit Aristoteles in eodem loco, & ut dictum est suprà: & propter hoc sunt etiam magis amatores uictoriæ, quia cupiunt excellere. non autem lædunt in prauitatem: id est non lædunt propriè ut sibi acquirant aliquid, neque ut honorem alterius uiolent ex proposito. licet in hac re etiam sequatur uiolatio alieni honoris, quia inest neglectus: tamen quia hoc illi non quærunt principaliter, non dicuntur lædere ut sibi acquirant aliquid, neq; ut honorem alterius uiolent: quæ honoris uiolatio quamuis sit species contumeliæ, non tamen est principalis species, sed redigitur ad ipsam, sicut diximus in superioribus.

Et ideo definiens Aristoteles contumeliam propriè, dixit: quòd erat læsio, in quibus esset turpe ipsi patienti, non ut aliquid aliud sibi fieret quàm quod factum erat, sed ut lætaretur.

Et paulo pòst de eadem loquens: Et irascuntur, inquit, illis etiam qui nocent, in ijs quę sunt signa contumeliæ, quæ necessariò talia sunt, quæ neq; alicuius gratia, neque pro aliquo, neq; sunt utilia facientibus: iam enim uidentur per contumeliam. 2.Rhet.2.

In eandem sententiam dixit in eodem libro, cap. decimosexto, cum de ijs qui nuper ditati essent, uerba faceret: Magis enim mala insunt nuper locupletatis, peiora q; in ipsis sunt. nam nuper ditatus non castigatas habet diuitias, præterea iniurias nō ex malignitate, sed aliàs ex contumelia, aliàs ex intemperantia faciunt: ueluti uirgis cædere, uel adulterari. Ex quibus uerbis patet, illam posuisse contumeliam non ex prauitate, quam scilicet infert aliquis ut lætetur uerberando. multi enim sunt qui uerberant ut lætentur. 2.Rhet.16.

Item cum dicit, Necessarium est si sint signa contumeliæ, ut sint ea quæ dicta sunt: intelligit de contumēlia propriè, & non latius accepta, quam scilicet infert aliquis ob id tantùm ut lętetur. aliter enim euerteret ea quæ antè dixerat, uidelicet quòd honoris uiolatio refertur ad contumeliam, & exemplum quod attulit Achillis & Agamemnonis. & quòd dixit non ualere, Verberauit: ergo contumelia affecit: sed si uel ut honorem uiolaret, uel ut lætaretur. 2.Rhet.24.

Item euerteret quod dixit his uerbis: Vel si aliquis dicat, uerberare liberos esse contumeliam. non enim omnino, sed quando incipit iniurians. uidetur enim concedere, quòd uerberare sit contumelia. 2.Rhet.2.

Ad hanc igitur repugnantiam in uerbis Aristotelis tollendam, cuius quidem uerè diuini hominis doctrina sibi maximè ubique consentit, dicendum uidetur, sicut diximus, hanc fuisse eo loco ipsius sententiam: quòd iuuenes solùm ut lætentur lædunt, quæ propriè est contumelia. neq; enim lædunt ut lucrentur, neq; ut honorem uiolent: quia ipsi non sunt amatores lucri, neq; sunt maligni: id quod expressisse mihi uidetur Aristoteles per uerbum κακοηθείαν.

De senibus autem contrà se habet: quia hi non lædunt ut lætentur, sed ut lucrentur: quippe qui sunt auari & malæ mentis, qui trahunt omnia in peiorem partem, & uiuunt ad utilitatem, non ad honestatem, libido ipsos & uoluptates defecerūt: ideo non lædunt ut lætentur, sed ut lucrentur. Illæ ergo iniuriæ quas faciunt senes per malignitatem & auaritiam, non referuntur ad cōtumeliam propriè dictam, & ideo

g non

non dicuntur eas facere per contumeliam: sed ad contumeliam quæ est honoris uiolatio, quæ non est contumelia primo loco, sed secundo loco.

5. Polit. 10. Quòd autem contumelia habeat multas partes, declarauit Aristoteles quinto Politic. cap. decimo, ijs uerbis: Inuasionum autem aliquæ fiunt ab illis qui gubernantur aduersus corpus, & aliquæ aduersus regnum: quæ autem propter contumeliam, aduersus corpus. Cum autem contumelia habeat multas partes, unaquæque species eius sit causa iræ: eorum uerò qui irascuntur, ferè plurimi gratia uindictæ insidiantur uel inuadunt, sed non ut excellant. Perspicuum igitur est, Aristotelem sensisse, multas esse contumeliæ species, quod est id quod uolebamus nos.

2. Rhet. 16. In eandem sententiam sunt accipienda etiam uerba illa de diuitibus: Diuites non afficiunt iniuria ob malignitatem, sed aliàs ex contumelia, aliàs ex incontinentia: ut uerberare & adulterari: quæ quidem dicuntur etiam per contumeliam fieri. tamen 1. Rhet. 13. quia uerberare & adulterari non sunt propriè ex ijs contumelijs quas definiuit Ari- 2. Rhet. 2. stoteles, ideo loco citato separauit has ab illis.

4. Polit. 11. Eodem modo interpretanda sunt quæ quarto Politic. cap. undecimo ita scripsit: Iniuriarum autem aliæ fiunt per contumeliam, aliæ autem per prauitatem. quæ autem fiunt per contumeliam, hoc pacto: hæ enim quamuis sint iniuriæ, quia sunt læsiones spontaneæ & cum electione, cum sint iniuriæ, & ita cum aliqua prauitate, ut 5. Ethic. ult. patet quinto Ethic. cap. ultimo: tamen quia non sunt cum tanta prauitate, quanta inest illis, quibus proposita est inprimis honoris uiolatio, uel quæstus, non dicuntur esse cum prauitate.

Hi ergo quos citauimus loci, nihil impedire uidentur, quo minus possimus asserere omnem iniuriam esse neglectum, uel incommodationem, uel contumeliam: & ita iniuriari & paruipendere inter se reciprocare.

4. Polit. Neque etiam obstat illud quarti Politicorum: Pauperes afficere iniuria diuites non per oligoriam, sed ob prauitatem, & dolose. Quamuis enim uidentur indicare, fieri posse ut aliquis quempiam iniuria afficiat, quem tamen non negligeret: ex quo uidetur sequi, ut non sit idem iniuria afficere, & negligere seu paruipendere: tamen quia iniuria afficere (ut dictum est) efficit iram, & ita necesse est ut sit idem quod negligere, alioquin posset esse ira, & non à cõtemptu, contrà quàm definit Aristoteles, ut suprà ostendimus: cogimur sic interpretari hunc locum, ut intelligamus, pauperes afficere iniuria diuites non per oligoriam simpliciter, quæ potest esse sine prauitate: sed per prauitatem, id est per oligoriam, quæ est contumelia, cui est adiuncta prauitas. Ostendimus enim in superioribus ex sententia Aristotelis, multis modis dici contumaliam, cuius una species erat cum prauitate. quod nisi ita intelligeremus, planè sequeretur quod diximus, ut daretur ira, quæ non esset propter contemptum non conuenientem: quia posset proficisci ab iniuria, quæ non esset contemptus. Quare nihil uidetur repugnare sententiæ nostræ hic textus, si eum exponamus eo modo quo diximus: ut quidem necesse est, ne quid ex eo sequatur contra Aristotelem, & ipsam rationem.

SECTIO QVINTA.

1. Rhet. 13. SEd diceret quispiam: Si tres sunt iniuriæ species, ut positum est, quomodo potuit dicere Aristoteles loco suprà citato, non ualere, Iste uerberauit, ergo contumelia affecit? Sed ualere si dicatur, Verberauit ut lætaretur ipse, uel ut honorem alterius uiolaret, ergo contumelia affecit. Quia posset, qui ita uerberauit, non affecisse contumelia, sed neglexisse, uel incommodasse per huiusmodi uerberationem.

Fortasse licet dicere, consequentiam Aristotelis ualere: quia uerberare ut quis lætetur, uel ut honorem alterius uiolet, non potest pertinere ad aliam speciem iniuriæ uel paruipensionis, nisi ad ipsam contumeliam: & hoc conspicuum est consideranti ea quæ diximus. ex quibus patet, quòd uerberare potest pertinere ad eam speciem contumeliæ, quæ ut nihil sibi fiat, sed tantùm ut lætetur, quærit quæ propriè est contumelia: & illæ proprietates quæ sunt necessariæ ad hoc, ut læsiones sint ueræ iniuriæ, requiruntur etiam ad id ut uocentur ueræ paruipensiones: quia si aliquis læderet aliquem, uel aliquo modo non præter proportionem & æquum, uel non sponte, uel sine electione, uel lacessitus, uel cum uoluntate eius qui læditur, uel non ut

eius honorem uiolaret, uel non uoluptatis suæ causa, hęc non esset paruipensio: & ob id facile est remittere huiusmodi iniurias & paruipensiones. quandoquidem si aliquæ earum quæ dictæ sunt proprietatum desint, non propriè est iniuria, neque paruipensio.

Ideo qui uolunt pacem inter aliquos conciliare, quorum alter existimet se iniuria affectum fuisse, & paruipensum: necesse est ut considerent, an in ea læsione quę adhibita est, desint aliquæ dictarum conditionum. Quòd si inueniant aliquam deesse, poterunt statim dicere, eum qui uisus est sibi iniuria affici & paruipendi, non esse uerè iniuria affectum, neque uerè paruipensum: & ita nihil prohibere, quin pax inter eos sine ullo dedecore eius qui læsus est fiat. ut, exempli causa, cum is qui læsit, non fatetur se sponte læsisse, sed inuitè, uel sine electione, uel lacessitum, uel non per se, seu per alium, uel non præter eius uoluntatem, uel non præter proportionem & æquitatem, & uirtutes, & leges. uel non ob eam causam, ut de eius honore detraheret, uel ut sibi uoluptatem quæreret. Quòd si confitebitur uel ostendet in ea læsione defuisse aliquid eorum quæ dicta sunt, planè sequitur huiusmodi læsionem non esse iniuriam: non enim homo est ille, cui deest aliqua ex illis proprietatib. quæ necessariò substantiam hominis constituunt.

Porrò autem, qui nulla læsione, nullaque iniuria intercedente uelit uindictam sumere, is est præter naturam constitutus. Nam cùm iniuria affici, sit minus boni habere: & afficere iniuria, ut inquit Aristoteles loco superius citato, sit plus boni habere: ratio quæ ex natura oritur, exigere postulareque uidetur, ut qui iniuria est affectus, quærat quod suum est: alioquin esset homo nullius momenti, & sine honore. hominis enim pudentis & honore digni est, quod sibi præter eius uoluntatem est ablatum, laborare ut id recuperet, & ut suas res defendat. Sicut ergo turpe est homini, nisi hoc faciat cum fieri debet: ita turpe est, imò uerò multo turpius, si non sit ab aliquo iniuria affectus, dare operam ut ulciscatur. hoc enim nihil aliud est, quàm id uelle quod alterius est, & non suum: quod quidem esse hominis pessimi & iniusti, neminem latere arbitror. 5. Ethic. ulti

Cum ergo deficiente aliqua earum quæ dictæ sunt proprietatum, non sit iniuria, cur homines persequi inimicitias uelint ob tales læsiones, quę illatę sunt siue uerberibus siue uerbis, neque pacem facere & reconciliari animum inducant, non uideo. Est enim contra humanitatem, nolle ignoscere humanis erroribus, quibus non est adiuncta prauitas. Nihil enim peccare, prorsus diuinum est: humanum est autem, peccare. Ideo omnia illa peccata quæ non sunt uerè spontanea, sed inuita, eo modo quo declarauimus spontaneum & inuitum, & ea quæ fiunt cum lacessimur, sunt uenia digna. Consentit enim rationi, quæ ex natura ortum habet, ut qui lacessitur, possit par pari reddere, & ita uindictam sumere, neque tamen iniuria lacessentem afficiat. Itaque planè dicendum est, si quis [illegible] lęserit aliquem pręter eius uoluntatem, ut scilicet auferret aliquid ab eo, quod non esset pręter ipsius uoluntatem, huiusmodi lęsionem esse uenia dignam. non

Item, si non sit lęsio pręter proportionem & æquum, pręter uirtutes & leges.

Item, si non illata sit ob eam causam, ut quis dedecore afficeretur, uel ut ipse qui læsit lętaretur, & ita non esset cum prauitate.

Animaduertenda autem inter cætera sunt, omnino ea quæ diximus de spontaneo & inuito, quæ continent scientiam & ignorationem: ut sciamus quæ sint illa quæ ignorantibus nobis, & quę per ignorationem fiunt: quo possimus intelligere quę sint uenia digna, & quę non. ut, exempli causa, illa quę faciunt homines non per ignorationem, sed ignorantes, ob passionem non naturalem, neque humanam, non sunt uenia digna: quia non omnia quę fiunt inuitè, sunt uenia digna: sed illa quę faciunt homines non solùm ignorantes, uerùm etiam per ignorationem, dummodo ipsi non fuerint causa illius ignorationis, quę est ignoratio singulorum quæ uersantur in actionibus, ut dictum est supra, ad quę omnia mere-icio: ubi diximus etiam, quomodò qui agant per iram, sint uenia digni, & quomodo non.

SECTIO SEXTA.

At hic dicet aliquis: Ex eis quæ ex sententia Aristotelis posuisti, sequi uidetur, ut læsiones illæ quæ sunt ueræ iniuriæ, nō sint uenia dignæ: & ut homines cogantur eas ulcisci, ut recuperent id quod perdiderint: alioquin essent honore priuati. indicarent enim se præter naturam esse affectos, ac ueluti stupida mancipia, longeq; liberorum hominum & ingenuorum dissimiles, qui minimè pati possunt sibi aliquid per uim auferri, aut ablatum non reddi. Præterea dixisti, læsiones illas quæ non sunt ueræ iniuriæ, omnino esse uenia dignas. quæ ergo sunt ueræ iniuriæ, non erunt uenia dignæ: quæ opinio uidetur afferre euersionem humanę naturę: eam enim uim habet, ut homines uerè iniuria affecti, nunquam recōciliari debeant nisi sumpta uindicta uel pœna. Sed cum plurimi quotidie iniuria afficiantur, quia homines (ut dixit
2.Rhet.5. Aristoteles, quem locum citauimus etiam in superioribus) maiori ex parte, quando possunt iniuria afficiunt: sequitur, ut à plurimis persequendæ sint inimicitiæ usq; ad mortem. Coguntur enim ui honoris, ex eis quæ dixisti, non dare ueniam, quia uerè sunt iniuria affecti: ut sunt illi quibus interfecti sunt parentes, aut filij, aut fratres, aut propinqui, aut amici. hi ergo nunquam reconciliabuntur ijs à quibus iniuriam acceperint. conabuntur enim reddere par pari: quod non possunt facere, nisi eos interficiant à quibus læsi fuerint. ex quo postea futurum est, ut ipsi etiam interficiantur, & ita nullus cædis finis reperietur. hoc autem quid aliud est, quàm tollere felicitatem humanam, & per consequens ipsam naturam: cuius scilicet naturæ summum bonum & finis est ipsa felicitas. Quæ res cum omnium sit absurdissima, alterum duorum eueniat necesse est: uel, ut opinio Aristotelis sit maximè detestabilis & execranda: uel, ut illud quod tu dixisti, ipsius sententiæ planè repugnet.

Huic sanè perarduæ quæstioni responderem ex sententia Aristotelis, non tamen ex nostra sancta religione, esse aliquando ulciscendas iniurias, quæ sunt uerę iniurię, propter rationes & eas auctoritates Aristotelis, quas in sequentibus proferemus,
5.Ethic.7. cum interpretabimur eum locum ubi ait, eundum esse in dubijs ad iudicē. nam quem locum me reseruo. Aliquando etiam non esse ulciscendum iniurias ueras: nam iniurias quæ non ueræ iniuriæ sunt, nunquam esse ulciscendas, ex eis quæ dicta sunt, non uenit in controuersiam.

Sed uideamus primùm, quando sit ignoscendum: ex hoc enim intelligetur, quan-
1.Rhet. 13. do non sit ignoscendum. & afferamus Aristotelis uerba, cum inquit: Aequum est e-
» tiam, rebus humanis aliquando ad ignoscendum commoueri: & non legem, sed le-
» gislatorem, ac non uerba, sed sententiam spectare: nec factum, sed electionem: nec
» partem, sed totum: nec quis nunc, sed quis semper, aut semper fuerit considerare. &
» meminisse bonorum magis quę in se collata sunt, quàm malorum: & eorum magis
» quę recepit, quàm quę fecit: & sustinere cum sit iniuria affectus, & oratione uelle ma
» gis disceptare quàm opere: & in arbitrium magis quàm in forum uelle descendere.
» nam arbiter ad æquum, iudex ad legem spectat: & hac de causa arbiter eligitur, ut æquum pręualeat. His uerbis apertè ostendit Aristoteles, iniurijs etiam ueris esse ignoscendum: nec solùm à priuatis hominibus, uerùm etiam à magistratu, cum dicit: non leges, sed legislatorem, non uerba, sed sententiam spectare æquum esse.

Cum uerò inquit, Sed uoluntatem, loquitur de eis læsionibus quæ non sunt propriè iniuriæ, quæ uidelicet factæ fuerunt præter electionem facientis, ut ex definitione ipsius iniuriæ colligitur. Illis aūt uerbis, Nec partem, sed totum: nec quis nunc, sed semper, uel ferè semper: loquitur de iniurijs ueris: quia uult ut cōsideremus, qualis uir sit qui nos iniuria affecerit: & si inueniamus eum ut plurimùm fuisse hominem probum, non iniuriosum, non calumniatorē, & si plura is in nos beneficia contulerit quàm mala, ut non iniquo animo feramus iniuriam ab eo nobis illatam: æquum enim esse ignoscere. cuius quidem rei hæc mihi uidetur esse ratio: quia (ut diximus) nihil peccare, diuinum est: peccare autem, humanum.

Item, Si disceptandum est magis uerbis quàm opere, decertare æquum esse dicit, & magis eligere ire ad arbitrum quàm ad iudicem, propter iniurias scilicet quæ existimantur ueræ iniuriæ, ob eam causam quæ dicta est,

Iniurijs

Iniurijs ergo ueris etiam æquum est aliquando ignoscere, sicut in superioribus ostendimus, explicantes definitionem iniuriæ, cum de his loqueremur qui per passiones naturales iniuria afficerent, & de cæteris.

Hanc eandem sententiam uisus est Aristoteles testatam relinquere 6. Ethic. cap. 6.Ethic.12.
12. ijs uerbis: Iam quæ uocatur sententia, qua bene sentientes, & habere sententiam dicimus, supple quosdam, est æqui & boni uiri iudicium rectum: signum autem quòd æquum & bonum uirum maximè esse idoneum ad consentiendum, id est ignoscēdum dicimus: & æquum esse habere consensionem, id est ueniam circa quædam: cōsensio autem, id est uenia, est sententia iudicatiua recta æqui & boni uiri. at recta ea est, quæ est ueracis. Innuit enim, ignoscendum esse aliquando in aliquibus rebus.

Sed statim dicet aliquis, uideri istam opinionem sequi incommoda illa quæ alibi ponit Aristoteles: uidelicet homines, si ita fieret, futuros esse prædam Mysorum: hoc enim esse præbere ansam iniurijs, quandoquidem homines facile eos iniuria afficiāt qui non ulciscuntur, & quibus putant nullas se daturos pœnas: & ita cum homines utplurimùm sint iniuriosi, cum possunt, fore ut euertatur non minus ignoscēdo beatitudo humana, quàm ulciscendo. Huic quæstioni respondentes dicimus, huma- 1.Rhet.12.14.
num esse remittere & condonare etiam ueras iniurias nobis illatas, ob eas rationes quibus ostendit Aristoteles remittendam esse iram. nam si remittenda est naturaliter ira aliquando, quæ orta sit ex paruipensione non cōuenienti: ergo naturaliter iniuria est condonanda aliquandó, & sic naturaliter remittenda est uindicta. Est enim ira, appetitus uindictæ apparentis. quòd si nō esset ira, non esset etiam appetitus uindictæ. Si igitur remittenda est naturaliter uindicta, ergo remittenda est iniuria. Frustra enim iniuriæ odium retinet, neq; remittit iram qui non uult ulcisci. nam qui retinet iniuriæ memoriam & odium, non habet animum naturaliter cōstitutum, sed incensum: qui autem habet animum incensum, est iratus: & qui est iratus, appetit uindictam. apertè igitur sequitur, ut si naturaliter remittenda sit ira aliquando, remittenda sit etiam aliquando naturaliter uindicta, & sic iniuria.

SECTIO SEPTIMA.

SEd uideamus quomodo naturaliter aliquando remittatur ira: quia tunc erit perspicuum, quomodo remittatur iniuria. & quia hoc ostendunt uerba Aristotelis, idcirco ipsa in medium afferemus, ut ueritas magis elucere posit. inquit ergo Aristo- 2. Rhet.3.
teles: Verùm quoniam irasci, & mansuetum esse, contraria sunt, & ira mansuetudini contrarium: dicendum nunc est, quomodo se habentes mansueti sunt, & quibus, & quas ob res. Sit igitur mansuetudo depresio iræ, atq; sedatio. si ergo contemnentibus irascuntur, contemptusq; uolunrarius est: manifestum est, ijs qui nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiusmodi uidentur, mansuetos ac mites esse, & ijs qui contrà uellent quàm fecerint, & omnibus qui in se ipsos etiam huiusmodi sunt, cum nemo se ipsum contemnere uideatur. Hoc loco Aristoteles loquitur de eis qui nō uerè iniuria alios affecerunt, cum quibus est æquum (ut diximus) reconciliari, quia nullam nobis reuera iniuriam intulerunt.

Et ijs quos pœnitet, & fatentur. nam quasi pœnas sumpserint, quòd dolent factū, cessant ab ira. huius signum in punitione seruorum sumere possumus. Negantes enim atq; contradicentes multo magis punimus: cum uerò iure se puniri fateantur, cessamus ab ira. cuius causa est, quoniam manifesta negare, impudētia est. Impudentia uerò contemptio est atq; despectus. quare quos ualdè despicimus, eos non ueremur. His uerbis apertè significat, ignoscendum esse etiam illis qui nos uerè iniuria affecerunt, cum fatentur se non rectè fecisse, seq; mirum in modum pœnitere. & hoc consentit rationi, quia uidentur de se ipsis sumpsisse pœnas, & ita amplius non neglexisse.

Præterea his qui humiliter se gerunt, neq; contradicunt iratis: uidentur enim minores se fateri. minores uerò metuunt, & metuentes nemo contemnit. Quòd autem humilitate ira sedatur, canes quoq; ostendunt, qui sedentes non mordent. Et ijs qui studiosi erga studiosos sunt: non enim contemni, sed multi fieri uidentur. Et ijs qui maiora largiti sunt, & rogantibus atq; deprecantibus: humiliores enim. Hic quoq; indicat, ignoscendum esse illis qui uerè iniuria nos affecerunt, qui se humiles

 & suppli-

& supplices præbent. nam hoc ipso cõfitentur se esse minores & uictos. Pugnare autem contra eos qui se uictos fatentur, neq; se defendunt, ut faciunt supplices, est contra humanitatem & contra fortitudinem. fortes enim quærunt solùm uictoriam honestam, quia est inter bona quæ sunt digna honore, & per se eligibilia: ostendit enim excellentiam uirtutis. Et ideo rectè redarguimus Vergilium, qui induxit Aeneam interficere Turnum, postquam confessus erat se uictum, & uitam deprecabatur, ut dicetur in sequẽtibus. Qui enim non remittunt iram, cum homines præbent se supplices, peiores sunt canibus, qui iacentes humi prostratosq; non mordent: quia putant se uicisse, uidentes eos humiles factos esse & minores. Quod quidem argumẽto est, à natura nobis insitum esse, ut ignoscamus errantibus, cum fatentur se minores & uictos. Qui ergo secus facit, naturæ aduersatur: quod est turpissimum. indicium est enim animi tum feri & inhumani, tum etiam maximè ingrati: quippe cum à natura nos maxima consequuti sumus beneficia.

Et ijs qui nec contumeliatores, nec subsannatores, nec cõtemptores, aut nullius,
» aut non bonorum, aut talium quales ipsi: uniuersaliter uerò ex contrarijs mitigantia.
» consideranda sunt. Præterea ijs quos timent, & quos uerentur: nam quamdiu sic se
» habent, non irascuntur. impossibile enim est timere simul, atq; irasci. Hoc etiam in loco potest intelligere de eis qui uerè neglexerunt, sed quia non sunt soliti negligere, neq; contumelia afficere, uel bonos, uel tales quales ipsi sunt qui iniuriam acceperunt, ideo desinunt irasci illis. Sed oportet addere, si fatentur se nõ rectè fecisse, & demissè atq; humiliter se gerunt. & ita uerba ista ostendunt facilitatẽ potius ignoscendi, quàm quòd omnino sit ignoscendum: id est, quòd ijs qui nõ sunt soliti iniuria afficere, quomodo diximus, consentit rationi ut magis ignoscatur, quàm illis qui sunt soliti. Alteri enim uidentur iniuriam facere consuetudine, alteri quasi fortuna, uel aliqua alia repentina de causa. Ignoscere uerò ijs quos timemus & ueremur, non attinet ad uirum honore dignum, quia non uidetur esse uiri fortis: non enim est uirtutis, sed timiditatis. propterea non est ad rem nostram: quippe qui loquimur de remissione iræ, quæ honestè fieri potest & debet.

» Ad hæc, ijs qui ira concitati fuerunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur: non
» enim uidentur contemptu fecisse, quippe cum nullus iratus cõtemnat. est enim con-
» temptus absq; dolore, ira uerò non sine dolore, his etiam qui ipsos uerentur. Hęc item uerba uidentur posse intelligi de ijs qui aliquando ira concitati, iniuria afficiunt eos qui sibi causam irascendi aliquo modo dederunt, aut etiam non dederunt. Sed quia de his diximus in superioribus, ad illum me locum reijcio.

» Præterea qui modo se contrario habent, quàm qui irascuntur, eos patet mites es-
» se: ueluti in ludo, in ioco, in die festo, in felicitate, in successu, in consummatione: ac in
» totum, in non dolendo, & in laudabili uoluptate, ac spe honesta. Insuper eos qui
» iamdiu est ex quo perturbati fuerunt: sedat enim iram tempus. Sedat aũt etiam maio
» rem hominis iram, susceptum ab alio prius supplicium. Quocirca rectè Philocrates,
» cum ei quidam dixisset, Cur te iratæ plebi non purgas? Nõdum, inquit, opportunũ.
» Quando igitur? Cum alium, inquit, condemnatum uidero. Mansuescunt enim, cum
» iram in alium effuderint. Quod Ergophilo contigit, quem, quamuis magis in eum fu
» rerent quàm in Callisthenem, quoniam tũ pridie Callisthenem morte damnarãt, fa-
» cilè absoluerunt. Si præterea maiora incommoda passi sunt qui deliquerunt, quàm I-
» rati eos affecissent: quasi enim supplicium sumpsisse arbitrantur. Hic etiam potest intelligi remissio iræ, quæ à uera iniuria orta sit. sed oportet addere eas proprietates quas suprà addidimus: quia hęc solùm uidentur ostendere facilitatẽ ignoscendi, non simpliciter remissionem iræ, quæ sit digna homine honorato. nam sine illis proprietatibus non potest ab ira discedere uir fortis, cum nondum uindictam sumpserit: sed proprietatibus illis additis optimè potest.

» Ad hęc, si intulisse ipsi putant iniuriã, ac ideo non iniuria uexari: non enim ex iure
» facto aut dicto ira proficiscit: cũ ergo immeritò uexari arbitrãtur (quod ira erat) ora-
» tione castigãdi sunt. Quare uel serui sic castigati, minus molestè ferunt cũ puniantur. Hoc uidetur euenire, quia cũ quis uexatur ab eis quibus ipse iniuriã intulerit, nõ afficitur iniuria, sed dat pœnas: ideo meritò non debet irasci, neq; de uindicta cogitare.

2. Rhet. 3. Item, Si ignoraturos putant, quòd propter ipsos atq; pro ijs quæ passi sunt, ut e-

nim

nim ex definitione patet, ira in singulo est. Quare rectè dictum est à Poeta, Vlyssem dici urbium expugnatorem: quasi nõ ultus nisi à quo, & quam ob rem, cognouisset. Ostendit his uerbis Aristoteles, uindictam non esse sumptam, cum aliquis pœna afficit eum à quo existimat se iniuria affectum fuisse, si non cognoscatur ab illo qui pœnam patitur, neq; is sciat propter quam causam patiatur. & ideo laudat Homerum, qui induxit Vlyssem, postquam eruisset oculum Cyclopi, quia non dixerat quis esset qui ei oculum effodisset: ob hanc causam reuersum esse ad Cyclopem, maximo etiam ipsius uitæ periculo, & dixisse: Scias ô Cyclope, illum qui tibi oculum effodit, fuisse Vlyssem, expugnatorem Troię, quia interfecisti eius socios. & tunc putasse Vlyssem, se de ipso Cyclope uindictam sumpsisse. Quod sanè cõsentit rationi: quia potuisset existimare Cyclops, ab aliquo alio effossum sibi fuisse oculum, neque ipsum pœnituisset socios Vlysis interemisse.

Ex quo loco perspicuè patet, quàm longè decipiantur illi qui nocte, uel personati, uel per aliquos alios, lædentes eos à quibus iniuria affecti fuerint, putant se de eis uindictam sumere: cum hi nesciant se lædi illorum causa quos ipsi iniuria affecerint, & ita non pluris faciant illos postquam passi sunt, quàm antè. ex quo planè sequitur, ut ij minimè suas iniurias ulti sint.

Patet etiã, pœnã posse separari à uindicta: qa Vlysses antequã reuerteret̃ ad Cyclopẽ, eiq; indicaret qs esset, affecerat illũ pœna, effodiens oculũ, & tamẽ nõ ultus erat.

Colligitur item, uindictam esse seiunctam aliquo modo à pœna qua afficitur corpus, licet nõ à pœna qua afficitur animus: quæ apud eos qui rectè intelligũt, est uindicta, quæ maiorẽ uim habet ꝙ pœna corporalis. Nã qui ab ira desistũt eis modis quos enumerauit Aristoteles, sumpserunt uindictam, sine tamẽ pœna qua affligit̃ corpus.

Et ob hanc causam fortasse dixit Aristoteles, interesse inter pœnam & uindictam: 1.Rhet.10. quia pœna est causa eius qui patitur, uindicta uerò eius qui facit ut expleatur. qui ergo ulciscitur, non debet quærere per se pœnam, non est enim ipsius gratia: sed uindictam, quæ est illa qua expletur ipse. Potest igitur ex sententia Aristotelis esse uindicta sine pœna. Quod innuit etiam Aristoteles, cum loqueretur de infestis: quos di- 4.Ethic.12. xit non placari nisi sumpta uel pœna uel uindicta.

Quare nec cęteris qui nõ sentiunt, irascũtur: nec defunctis, quasi iam extrema passi, nec dolituri, nec cognituri sint quod irati cupiunt. Quapropter probè Poeta, cum Achillis irã sedare uellet, quã in Hectorẽ iam mortuum gerebat, dixit: Surdam enim terrã iratus uexas. His uerbis maximè redarguuntur illi, qui lædũt eos qui nõ sentiunt, & qui iacent humi ut mortui, aut uerè sunt mortui: uel eos qui sunt propinqui mortuorũ, ut de mortuis sumãt uindictã: cum, ut ait Aristoteles, nõ sint ipsi dolituri, neq; cognituri id quod irati cupiunt. Neq; uerò uidetur hoc repugnare eis quæ alibi dixit Aristoteles, cũ cõcessit mortuos cognoscere. nã hic negat Aristoteles, mortuos 2.Rhet.9. cognoscere: quia uidelicet nõ cognoscunt ita fortunia & infortunia, ut ex infelicibus fiant felices uel cõtrà. Itaq; lædere ipsos nihil uidetur esse, propterea quòd nihil patiuntur ipsi, aut doleant quod irati cupiunt. Perspicuum igitur est ex uerbis Aristotelis, iram naturaliter esse remittendam, & per consequens uindictam, eademq; ratione iniuriam: id quod nobis erat propositum ostendere.

Ea aũt quæ cõtrà afferebãtur huiusce opinionis incõmoda, quòd uidelicet homines fierẽt pręda Mysorũ: idq; esset prębere ansam iniurijs, ita ut nõ minus ignoscẽdo euerteret̃ humana felicitas, ꝙ ulciscẽdo: imò etiam tãto magis, quãto plus ꝓpter iniuriarũ ultionẽ homines timẽt ne dẽt pœnas, si quẽ iniuria afficiãt, ob idq; magis ab iniurijs & maleficijs abstinẽt. Hęc inquã incõmoda negamus sequi, propterea quòd qui confitent̃ errores suos, eorũq; ipsos maximè pœnitet, deprecãturq; ueniam, nõ sunt ij sine pœna. Etenim nulla potest esse maior pœna, ꝙ ore suo fateri errores suos, & ostendere se illorum pœnitere, rogareq; ut sibi ignoscatur. Durum est enim homini forti & magnanimo descendere ad hanc humilitatem. atque ijs qui sunt iniuria affecti, nulla maior potest esse lęticia, quàm uidere illos à quibus acceperunt iniuriã, fateri se iniquè & prauè fecisse, eiusq; rei ualdè ipsos pœnitere, etiamsi reuera non pœniteret. satis enim illis est, si cogant eos à quibus offensi sunt, dare signa pœnitentiæ, & deprecari ab se ueniam. Quòd si nulla est maior lætícia, ergo non est maior uindicta: quia uindicta (ut ostensum est) fit, ut expleatur is qui iniuria est

affectus. & ita ex hoc, quòd detur aliquando uenia eo modo quo dictum est, non sequitur euersio humanæ naturæ, quemadmodum obijciebatur: quia huiusmodi uenia non est omnino sine uindicta, ut ostendimus. sequeretur quidem, si daretur uenia simpliciter & absolutè, non eo modo quo diximus. Ac rationes & uerba Aristotelis, quæ afferunt uindictam esse sumendam, & non dandam esse ueniam, ne fiamus præda Mysorum, & alia huiusmodi, intelliguntur de uenia quæ datur, etiamsi ille qui iniuria affecerit, non fateatur se improbè fecisse, nec præ se ferat se eius iniuriæ ualdè pœnitere, neque ueniam supplex deprecetur: quæ cum fiunt, tãtum abest ut uir fortis & magnanimus non possit saluo honore suo dare ueniam, in eis quæ suprà cõmemorata sunt, ut si non det, sit maximè præter naturã constitutus. & per consequẽs maximè dignus uituperatione, sicut ex eis quæ dixit Aristoteles, patet Humanũ enim est ignoscere pœnitentibus, quia scilicet humanum est peccare. Nihil ergo (mea quidẽ sentẽtia) incõmodi sequitur ex eo quod posuimus, aliquãdo esse ignoscendũ.

SECTIO OCTAVA.

QVibus explicatis, mihi uidetur perspicua quoque esse dissolutio quęstionis principalis huius loci: qua obijciebatur, sequi ex eis quæ erant dicta, ut læsiones illę quę sunt ueræ iniurię, non essent uenia dignæ, & homines cogerentur sumere de eis uindictam, ut recuperarent id quod perdidissent, ob eas rationes & auctoritates Aristotelis, quę afferebantur. Ex hoc uerò effici, ut pax omnis & concordia ex hominũ uita tolleretur, & per cõsequens felicitas, atque ita humana natura planè euerteretur.

Huius inquam quæstionis dissolutionem, ex ijs quę dicta sunt, planè sequi arbitramur. ostendimus enim, ignoscendum esse aliquando etiam ueris iniurijs, cum scilicet qui nos læserunt fatẽtur se iniquè & improbè fecisse, magnamque animi pœnitentiam præ se ferunt, ac ueniam supplices deprecãtur. Quòd si qui reperiantur, qui cum alterum iniuria uerè affecerint, nolint horum quicquam facere, neque ullũ dent pœnitentis animi signum, eos uerò negamus esse uenia dignos: quoniam sunt homines pertinaces, duri, & præter naturam affecti. Si enim essent ex natura rectè dispositi, non recusarent fateri se peccasse, suique peccati pœnitentiam ostendere, ac ueniam petere, cũ humanum sit peccare. Itaque tantum abest ut ijs sit alio modo ignoscendum, ut è ciuitatibus & ex hominũ societate sint penitus ejciendi & exterminãdi, atque omnino ex natura humana tollẽdi, utpote humanæ felicitatis perturbatores maximi & euersores. Nam cum humanum sit peccare, ut sæpe iam dictũ est, uelle perseuerare in maleficijs & iniurijs, neque ullum pœnitentis animi signum dare, est uelle manere in perpetuis simultatibus, odijs ac cædibus, & humanam societatẽ maximè perturbare ac dissoluere. Nam cum ab eo qui fuit iniuria affectus, sit aliquid boni præter iustitiam & æquitatem ablatum: naturæ humanæ ratio exigit, quemadmodum suprà demonstrauimus, ut is qui eo bono fuit priuatus, nisi uelit esse seruorum ac mancipiorum planè similis, adhibeat omnem curam & diligentiam, ut recuperet quod sibi iniustè & per uim est ablatum. Hoc autem restituere cum nolit ille qui abstulit, necessitas ipsum cogit ut quærat illud quàm optima & honestissima uia potest. ea uerò est per leges & magistratum. Quòd si hac uia ius suum persequi non potest, uel quia non habeat idoneas probationes, uel propter alias causas, quas in sequentibus commemorabimus: resta tut ad uim armorum confugiat, eo modo quo diximus in libris De honore. *Lib. De hon.*

Neque enim ullo pacto permittendum est ut impunè abeant qui tam iniqui & pertinaces sunt, ac præter naturam constituti, ut cum homines interfecerint, aliasque iniurias, quæ ueræ sunt iniuriæ intulerint, nolint tamen ullum pœnitentiæ & doloris signum dare, neque ueniam petere. hoc enim planè indicat, istos negligere eos quos iniuria affecerunt: futurumque ut iterum atque iterum conentur ijsdem iniuriam facere, ita ut occidant etiam ipsos, si detur occasio. Aequum est igitur ex ratione naturali, ut homines se defendant, & quæ sibi ablata sunt recuperent. quod quidẽ conari, quantum possint, bruta etiam animalia quotidie uidemus, cum totis uirib. & toto (ut aiunt) pectore insurgũt aduersus eos qui cõtendunt ipsa opprimere: ac dentib. & unguib. uel cornib. & quibuscũque à natura quasi armis munita sunt, sese tuenẽ, nihil omnino omittẽtia, quin se usque ad necẽ pro uirili defendãt. Quod planè argumẽto est, à natura nobis insitum

institutum esse, ut nos nostraque tueamur, aduersus eos qui ea conantur per uim lędere uel auferre.

Ex quo sequitur, non iustum esse, neque honestum, talibus prauis ac superbis & cōtumacibus hominibus ueniam dare. Quæ quidem opinio tantum abest ut sit detestabilis & execranda, propterea quòd eam sequatur euersio beatitudinis humanæ, ut si aliter fieret, omnia sequerentur incommoda, quæ dicta sunt in superioribus: ita ut humanum genus beatitudine, qui proprius est eius finis, priuaretur. Nam cum homines, ut dictum est, maiori ex parte quando possunt, alios iniuria afficiant: nisi esset timor pœnæ, iniusti & impij ac pertinaces probis uiris quotidie negocium exhiberent, eosque uexarent, sic, ut essent præda ipsorum. Id quod satis indicant, cum nolint reddere quod alterius est, cum possunt: neque eos maleficiorum suorum & iniuriarum pœniteat. 1.Rhet.ṛ.

Ex eis ergo quæ dicta sunt perspicuè patere arbitror, secundum Aristotelis sententiam, & rationem quæ à sensu ortum habet, humanum esse & æquum, aliquando non ignoscere, quicquid hac de re præcipiat Christiana ueritas: quam explicare hoc loco non profitemur, sed in eis quæ sequentur eius mentionem faciemus.

SECTIO NONA.

ILlis autem læsionib. quæ non sunt ueræ iniuriæ, quin semper danda sit uenia, non uidetur esse dubium, ut suprà diximus: quandoquidē nobis nihil fuerit huiusmodi læsionib. ablatum, sed satis superque, si ille qui lęserit, fateatur se læsisse, uel non sponte, uel lacessitū, uel non cum electione: & omnino illi læsioni defuisse aliquā earū proprietatum, quæ in definitione ueræ iniuriæ fuerunt positæ. Nec, quod ad hoc quidē attinet ut ignosci debeat, refert, utrum læsio illa fuerit pulsatio, an uerba: quia hoc cō donatur infirmitati humanæ naturæ, quæ non potest cogitare, neque cernere omnia quæ oportet, neque uitare omnia quæ fortuitò possunt accidere: sunt enim infinita. Si ergo ostensum fuerit, illi læsioni deesse aliquam ex dictis proprietatibus, nulli dubium esse potest ex fundamentis naturæ, quin uenia sit danda: propterea quòd qui in talibus causis non ignosceret, aperte indicaret se esse nimis durum hominem, atque etiam prauum, & præter naturam dispositum, & ignorantem: siquidem ignoraret homines esse homines, qui & possunt peccare & peccant, neque possunt ob infirmitatem humanę naturæ ob omnibus erroribus cauere. Idem esset etiam iniustus quærendo uindictam: etenim quærere uindictam, est quærere id quod ablatum sibi iniustè fuerit. at nihil iniustè ipsi ablatum fuit: nulla enim illata est uerè iniuria: ergo quærens uindictam, quærit quod alterius est. qui autem hoc faciunt, sunt iniusti: ergo ipse erit iniustus, si conetur ulcisci, neque possit adduci ut det ueniam. Ideo in reconciliandis inter se hominibus spectanda est in primis definitio iniuriæ, singulæque eius particulæ diligenter sunt examinandę: & si (ut diximus) in lęsionibus quę illatę fuerint, inueniamus aliquam deesse ipsarum particularum, concludemus eas non esse iniurias: quemadmodum si inueniremus alicui animali deesse rationale, statim concluderemus ipsum non esse hominem. Cum uerò inuenerimus, lęsiones non esse iniurias, non dubitabimus statim pacem & concordiam conciliare inter eos qui lęserint, & qui lęsi fuerint, qualescunque sint illę lęsiones, siue cędes, siue uerberationes, siue uerba, quę probrum uideantur inferre. hęc enim nisi sint talia ut inferant iniuriam, non lędunt honorem: quia sua quidem ui ac natura neque cędes, quatenus cędes, neque uerberatio, quatenus uerberatio, neque uerba, quatenus uerba, inferunt iniuriam. Nam si ita esset, omnis cędes, & omnis uerberatio, & omnia uerba inferrent iniuriam: quia quod conuenit alicui per se primò, conuenit omni illi, & semper. Sed hoc est falsum: quia nonnullis casu & fortuna accidere uidemus, ut aliquos uulnerent uel interficiant, & tamen neque ipsos neque eorum propinquos iniuria afficiant: neque enim elegerunt illam uulnerationem seu interfectionem: & sic de reliquis. ut si cui cum altero (ut fit) iocanti probrosum aliquod uerbum excidat, quod ille tamen non protulerit ut de eius honore detraheret, is quidem non dicetur iniuria affecisse.

Quocirca minimè mirū uideri debet, si asseramus, fieri posse ut qui alterū percusserit,

ferit, huic uerbis ita satisfaciat, ut qui percussus fuerit, debeat ex natura honoris ueniam ei dare: in eiusmodi scilicet læsionibus, quas diximus non enim sunt iniuriæ. Et ita apparet, maximè detestabilem esse illam opinionem, omniq́; contentione & studio fugiendam, quę negat simpliciter uerba non posse satisfacere uerberibus, neque uulneribus, ac multo minus cædibus, quia sint minora. Etenim in huiusmodi læsionibus tantum abest ut uerba minora sint, ut nihil quod magis satisfaceret excogitari potuerit. Nam si læsiones quæ non sunt iniuriæ, non auferunt alicui existimationem & honorem: & nihil magis quàm uerba, potest ostendere læsiones aliquas non esse iniurias (nihil enim magis potest indicare electiones & uoluntates hominum, quàm uerba, quæ (ut dixit Aristoteles) sunt signa earum quæ sunt in anima affectionum) non uideo sanè quid prohibeat, quin uerba possint satisfacere læsionibus ijs quæ non sunt iniuriæ. Imò uerò non solùm possunt, uerùm etiam aliquando non potest aliter quàm uerbis satisfieri, ob eas rationes & causas quas attulimus.

1. Periher. c. 1.

Quòd autem uerbera, ut uerbera, non semper iniuria afficiant, perspicuè liquet ex eo, quòd patres uerberant filios, & ludimagistri discipulos, ut bonis moribus & bonarum literarum studijs operam impendant: quibus quidem uerberibus tantum abest ut dicantur eos iniuria afficere, ut ob hæc ipsa de illis optimè mereri censeantur.

Liquet etiam de cædibus quæ casu fiunt, siue ob alias causas quæ non sunt ex electione, & de alijs huiusmodi læsionibus quæ accidunt ob infirmitatem humanæ naturæ, quæ potest nimium errare: quibus sanè erroribus, & ijs maximè qui non sunt spontanei, sed inuiti, æquum est aliquando ignoscere: & qui non ignoscunt, non sunt homines, quia naturam humanam ignorare uidentur. Colligat igitur se unusquisque, & consideret in quot errores ipse quotidie incurrat, recordeturq́; illorum uerborum Aristotelis: Cum uirtus circa affectus actionesq́; uersetur, cumq́; in spontaneis laudes, & uituperationes in inuitis, uenia, interdum etiam misericordia existat, necessarium fortasse est ijs qui de uirtute considerant, spontaneum & inuitum definisse.

3. Ethic. 1.

Vult hic Aristoteles, inuitis erroribus non solùm aliquãdo ueniam esse dandam, sed etiam miserendium esse. Quod si ita est, in dubium uenire non potest, quin uerba quæ ostendunt quempiam uerberasse alterum, uel inuitè, uel per ignorationem, cuius ipse non fuerit causa: ostendant item, eum qui uerberauit, non iniuria affecisse, & per consequens dignum esse uenia, & interdum etiam misericordia. Eodem modo dicendum est de cæde quam aliquis faciat inuitus & per ignorationem, cuius ipse non fuerit causa: eadem enim est ratio. Qui igitur negat uerba non esse idonea ut satisfaciant omnibus læsionibus, quæ non sunt ueræ iniuriæ, ex eis quæ dicta sunt intelligi facilè potest, quàm ualde is Aristotelis sententię, & (quod multo peius est) rationi aduersetur, & quàm perniciosa sit humano generi hæc opinio: ex qua quidem non solùm priuatas simultates & inimicitias ac cędes quotidie nasci uidemus, sed aliquando etiam maxima bella extitisse, quibus oppida, prouincię & regna labefactata & omnino conuulsa fuerint, memorię proditum est. Quare si reperiantur aliqui ita malè affecti, qui in huiusmodi lęsionibus nolint ueniam dare & reconciliari: naturę quidem humanę ratio, æquitas & honor planè efflagitare uidentur, atque adeò cogere ipsos magistratus & principes, omnesq́; qui præsunt, ut istos penitus ex hominum societate eijciant atque exterminent, magis etiam quàm illos qui uerè iniurijs affecerint: ut qui sine ulla causa maximi sint perturbatores ocij, pacis & tranquillitatis, & sic humanæ beatitudinis: quam quidem tueri inprimis & conseruare, quàm maximè possunt, principes debent, & omnes qui præsunt. Ob hanc enim solam causam permissum fuit ab origine mũdi, ut unus aliquis siue plures cæteris præessent atque imperarent. nam si uellent homines (ut in superioribus declaratum est) ex uirtutibus & humana felicitate uiuere, mundus non indigeret neque magistratibus, neque regibus, neque legibus. Sed quia prauitas hominum ita latè patet, ut maiori ex parte ipsis uirtutibus neglectis, ipsaque humana felicitate spreta, omnium generum flagitijs ac sceleribus turpiter sese dedant: ideo necesse fuit ut constituerentur magistratus & reges, qui eos maximè qui uirtutes & humanam beatitudinem

beatitudinem labefactantes naturam humanam euerterint, ex hominum cœtu & ciuitatibus eijcerent, meritis que supplicijs & pœnis profligarent. Quo quidem tam præclaro munere si ij fungi negligant, quin ab honore etiam longè recedant, in dubium uenire non potest: etenim qui à munere suo deficiunt, eosdem etiam ab honore deficere planè constat: ut milites qui aciem deserunt, honorem deserere neminem latêre arbitror. Itaque magistratibus & regibus, qui dignos se uero honore, eoq; affici cupiunt, omnis opera & diligentia adhibēda erit, ut eos quos diximus homines prauos ex hominum societate eijciant atque exterminent, uirtutesq; & humanam felicitatem quantum possunt, tueantur & conseruent. Quòd si secus fecerint, sciant ex ratione naturali, ipsaq; natura, se omnino ab humanitate & iusticia alienos esse, atque abhorrentes, dignosq; esse qui omni honore & existimatione priuati, ex potestatibus & regnis atque omni administratione deturbentur, utpote qui munus ad quod fuerunt electi negligant, ingratosq; se & in naturam & in homines præbeant. Quod quantum eis turpitudinis & dedecoris afferat, etsi etiam potestatibus non priuentur, nimis perspicuum est.

Hæc autem nos ut diceremus, adducti sumus ob eam charitatem & pietatem qua generis humani infirmitatem prosequimur: conatiq; sumus ex ipsa natura, & ex sententia Aristotelis statuere, quando ignoscendum sit iniurijs, & quando non uideatur ignoscendum: quia homines maiori ex parte magis uiuunt ut exigit natura & ciuilis honor, quàm ut postulat Christi seruatoris nostri sanctissima doctrina. quod quidem turpissimum esse, neminem qui Christi seruatoris legem profiteatur, & ueritatem ipsam, latêre arbitror. Sed postquam homines malunt uiuere ex honore ciuili, melius est ut sciant uiuere quemadmodum exigit iste honor, quàm ut temerè & nulla ratione pecudum ritu uitam traducant.

SECTIO DECIMA.

QVòd item uerbis dissoluantur illæ læsiones quæ non sunt ueræ iniuriæ, ostendere uidetur Aristoteles, ubi ponit locos ad dissoluendum calumnias. nam inquit: De his enim quæstio est, ut Iphicrates aduersus Nausicratem dixit, fecisse se quod ille dicebat, & nocuisse, sed non fecisse iniuriam. Alius locus, quòd error, uel aduersa fortuna, uel necessitudo fuit: sicut Sophocles dixit, tremere se. sed nō ut accusator dixit, ut senex uideatur, sed inuitus: non enim uellet se annos octoginta natum. Præterea finem pro fine noluit nocere: sed hoc uoluit, & fecisse quidem de quo accusatur, nocumentum uerò accidisse. par autem est me odio haberi, si ut sic eueniret fecissem. Vult ergo Aristoteles, quòd ijs modis dissoluatur calumnia: ergo etiam iniuria: est enim calumnia, iniuria quæ infertur. 3.Rhet.19.

Consentit ergo rationi quæ est ex natura, ut detur uenia ob illas læsiones quæ nō sunt propriè iniuriæ, cum ij qui læserunt indicant deesse (sicut dictum est) aliquam earum proprietatum, quę ueras efficiunt iniurias. Sed omnis difficultas uersatur in ijs læsionibus, quæ ueræ sunt iniuriæ. nam etiamsi homines fateantur se errasse, & dent signa pœnitentiæ, ueniamq; deprecentur: tamen nō uidetur consentire rationi, ut eis ignoscatur, neq; huiusmodi læsionibus uidentur uerba posse satisfacere. Etenim sunt ueræ iniuriæ: non enim potest qui ita læsit, dicere se non læsisse sponte & cum electione: & breuiter, non læsisse omnibus illis modis, qui læsiones efficiunt ueras iniurias. Quomodo igitur uerba huiusmodi læsionibus mederi poterunt, ut ostēdant esse uenia dignos qui ita læserint? Et si possint, quid intererit inter læsiones quæ ueræ non sunt iniuriæ, & eas quæ ueræ sunt iniuriæ, si omnibus generaliter uerba satisfacere possunt?

Item à ratione alienum uidetur asserere, si quis interfecerit propinquum alicuius, uel frattem, uel parentem, sponte, cum electione, non lacessitus, posse istum uerbis satisfacere illi cædi, & honori eius qui ita læsus est: etenim morti non potest satisfieri, quia (ut dicebat Agathon) Hoc solo priuatur Deus, ut infecta facere possit quæ facta sunt. 6.Ethic.1.

Præterea ex hac opinione multa nascerentur incommoda: quia praui passim homines uerberarent, uulnerarent, occiderent, si putarent postmodùm fore ut uerbis possent has iniurias delere. nullam enim prauitatis suæ pœnam sustinerent: quæ quidem

dem res humani generis tranquillitati & felicitati plurimùm noceret. Quod cum absurdum sit, ut ea quoq; opinio unde id sequitur, sit absurda necesse est.

Item quæritur, Si alicui essent ablatæ res aliquæ per uim, & ille qui abstulisset fateretur se abstulisse, tamen diceret se pœnitere quòd abstulisset, & precaretur ueniam, at non redderet res ablatas: quæritur inquam, nunquid huic danda esset uenia? quia uidetur sequi ex eis quæ dicta sunt, ut danda esset.

Item, Nunquid magistratus debeat dare ueniam iniuriarum, quæ factę sint in eis causis in quibus demonstratum est priuatos homines debere ignoscere.

Item erit quęrendum, Sub qua specie paruipensionis sint ponenda adulteria, quę fiunt propter amorem: & furta, quæ fiunt ut aliquis se sustentet: quia dixit Aristoteles, ob huiusmodi errores, licet sint iniuriæ, non tamen homines dici iniustos: quod quidem omnino uidetur à ueritate abhorrere.

Item, Si aliquis fuerit ab aliquo læsus, qui esset armatus, & secum complures armatos haberet, uel percussus sit ita repentè, ut non potuerit cernere eum qui percusserit, quærendum uidetur, utrum is sit uerè iniuria affectus: & si sit, quomodo posit cum eo qui percusserit reconciliari & pacem inire: & si per insidias, ut sæpe fit, percussus fuerit, quomodo debeat hanc iniuriam ulcisci? nunquid insidijs, uel alia uia?
1.Rhet.9. Videtur enim insidijs agendum esse, quia par pari reddere iustum est, ut dixit Aristoteles, & omne iustum est honestum. Vindicta autem fit, cum par pari redditur.

SECTIO VNDECIMA.

HAE sunt quæstiones, quæ ea quæ dicta sunt, nō solùm labefactare ac infirmare uidentur, uerùm etiam penitus euertere: ad quarum solutionē, si uolumus harum rerum non errantem & uagam, sed firmam & stabilem opinionem habere, ueniendum est.

Respondentes igitur ad primam dubitationem, planè asserimus, in læsionib. quæ sunt ueræ iniuriæ, ut in superioribus etiam diximus, si ij qui læserunt confiteantur se non rectè fecisse, ostendantq; se pœnitere, & ueniam deprecentur: non solùm dandam esse ueniam: sed etiam qui non dat, istum euertere naturam humanam, & per consequens esse omnino honore priuatum.

Quòd autem euertat naturam humanam, ex eo facile colligitur, quòd dictum est in superioribus de eis quæ tollunt iram. Tum etiam iretur in infinitum in percussionibus & cædibus, quia nullus unquam daretur earum finis. nam & fratres fratrum, & amici amicorum persequerentur inimicitias & iniurias, ita ut læsi læderent, & rursus lædentes læderentur: sic nullo adhibito modo, omnis tranquillitas atq; hominū societas, & per consequens beatitudo humana euerteretur. quod cum sit absurdissimum (est enim contra id quod natura molitur, quæ eò tota incumbit, ut saluti & cōseruationi eorum quæ ab ipsa pendent, maximè prospiciat & consulat) ut sit etiam absurdum illud unde emanat necesse est.

Item, Si non possent homines satisfactione uerborum accepta (sicuti diximus) inire pacem cum eis qui suorum percussissent aliquem, uel interfecissent, ipsisq; ignoscere saluo & incolumi honore suo, honor esset causa euersionis felicitatis humanæ. Consequens à ueritate maximè abhorret: ergo & id quod antecedit. Cònsequentis autem falsitas ex eo colligitur, quòd honor est ex natura, & fuit excogitatus ut esset signum (quemadmodum dictum est) operationum quas homines ex uirtutibus effecissent, communis boni causa. Huiusmodi autem operationibus conseruatur societas humana, & sic felicitas. ergo natura humana conseruatur ipso honore: & per consequens ipse mundus. Vt igitur homines inflammarentur ad uirtutes capessendas, & ad agendum ex illis unde sequeretur salus humana, excogitatus fuit honor. abhorret ergo à ueritate, existimare honorem esse causam euersionis humanæ naturæ, si rectè intelligatur.

Consequentia uerò indicari potest hoc modo: quia cum maiori ex parte (ut dictū est) homines iniuria afficiant alios, & ipsi inter se percutiant, uulnerent, interficiant, nisi fieri posset saluo & incolumi honore, ut uerbis satisfieret, persequerentur inimicitias in perpetuum, nullo adhibito modo, ut diximus, & ita euerteretur humana felicitas: idq; ab honore accideret, & honoris causa: quia aliter non posset seruari, &

incolumis in huiusmodi læsionibus permanere. Sed cum consequens sit falsum, ut etiam id sit falsum ex quo fluxit, necesse est. Ex ipsa igitur natura, & ex ui honoris cogimur fateri, uerba posse percussionibus & uulneribus, & etiam cædibus satisfacere.

Item, Nulla est ægritudo, cui natura ipsa non tradiderit remedia, modò cognoscerentur: alioquin manca fuisset. quia non satis prouidisset conseruationi humani generis: quo nihil quod magis ipsi aduersetur dici potest. Ergo nulla est iniuria, cui tanquam ægritudini honor non tradiderit remedium: alioquin esset mancus, neq; planè consuleret conseruationi hominum. Probatur consequentia: quia honor est ex natura, & imitatur naturam quantum potest. Sed consequens esset falsum, nisi uerba possent satisfacere ijs læsionibus, quas diximus: ergo & id unde fluxit, falsum esse oportet.

Quòd autem consequens esset falsum, patet: quia mors uel uerbis, uel morte esset expianda. alterum enim istorum euenire necesse est. Non morte, ergo uerbis. Cur autem nō morte? quia esset procedere in infinitum, & euerteretur beatitudo humana, ut probatum est suprà. Ergo uerbis est satisfaciendum.

Cum uerò dicebatur, hanc opinionem sequi multa incōmoda, quia praui passim homines uerberarent, uulnerarent, interficerent, si putarent fore ut postmodum uerbis possent inire pacem, & reconciliari, neq; ullam pœnam horum maleficiorum & iniuriarum daturi essent, & ita quotidie hominū uitam & sanguinē peterent, eosq; iniuria afficerent.

Verba etiam quæ ad satisfaciendū eos dicere oporteret, ex ore tantum mitterent, non autem ex animo: sic nullam omnino darent pœnam iniuriarum quas fecissent.

Huic dubitationi satis responsum est in superioribus, ubi ostendimus, non sequi ulla incommoda: ad quem locum me reijcio. Etenim diximus, homines dare pœnas, dum confitentur errores suos, & ostendunt se mirum in modum pœnitere, & rogare ut sibi ignoscatur. nihil enim ei qui iniuria affectus sit, accidere potest quo magis lætari debeat, quàm uidere eum à quo iniuria fuit affectus, cōgi confiteri se male fecisse, pœnitereq; & ueniam petere. hoc enim est uerè uincere & superare aduersarium, honestamq; de ipso sumere uindictam. Etenim si dum certaretur singulari certamine, ille fateretur se uictum esse, antequam fuisset uulneratus, aut percussus: nihil posset in eum facere qui iniuria esset affectus. Nam in singularibus certaminibus non certatur, nisi ut ostēdatur eum qui iniuriam intulerit, non fuisse idoneum qui auferret à nobis honorem nostrum, quiq; nos negligeret. omnes enim ueræ iniuriæ oriuntur ex neglectu. Quòd si ille ipse confiteatur, ratio postulat ut omittatur pugna, etiamsi nostrum is patrem interfecisset. Quod etiam cōspicitur temporibus nostris, & si sunt admodum corrupta: quippe cum magna ex parte non certatur ut exigit honor & uirtus, sed ut solùm uincatur: Quomodo aūt acquiratur uictoria, insidijs'ne, an meliori conditione, nihil curæ est: quo quidem nihil potest esse turpius. his tamē tam corruptis temporibus, si in singulari certamine alter fateatur se uictum, statim ei ab altero ignoscitur, quacunque is iniuria affectus fuerit, alioquin honore omnino priuaretur.

Si ergo in ipso certamine uerba illa sunt idonea quæ satisfaciant, multo magis erunt antequam certetur. Probatur consequentia: quia illa uerba quæ ostendunt, eum qui iniuria affecerit, magis timere illum qui fuit iniuria affectus, magis satisfaciunt iniuriæ. Propositio ista perspicua est, sed uerba humilia: quæ ostendimus, si dicantur antequam ueniatur ad singulare certamen. ostendūt enim eum qui iniuria affecit, magis timere illum qui iniuria fuit affectus, quàm si dicantur in singulari certamine. Igitur magis satisfaciunt iniuriæ, quæcunq; ea sit: & sic patet, uerba satisfacere iniurijs, qualescunq; sint.

Minor propositio declaratur hoc modo. Illi qui timere se ostendunt, cum longè absunt à periculo, magis timent q̃ qui timorem præ se ferūt in ipso periculo. Sed qui dicunt ea uerba quæ indicāt homines humiles, abiectos, inferiores, & deniq; uictos, antequam singulare certamen ineant, ostendunt se timere eum quo cum cōgressuri sunt. cum longè absint à periculo. Ergo hi magis timēt illum, quàm timeant qui initio iam singulari certamine in ipso periculo uersantur.

2.Rhet.5. Maiorem propositionem declarauit Aristoteles ijs planè uerbis: Sit ergo timor ,, (inquit) ex cogitatione futuri mali corruptiui, aut dolorem inferentis, tristicia quædam aut perturbatio: non enim cuncta timemus mala, ut si erit iniustus, aut tardus: sed quæcunque uel magnos dolores uel corruptiones adducunt: & ea quæ non longè absunt, sed propè uidentur, ut iam impendeant. remota namque nimium, non timent. omnes enim sciunt se morituros: uerùm quoniam non propè, iccirco non curant. Si ergo id timor est, necesse est ea terribilia timendaque esse, quæcunque ingentes uideantur habere uires corrumpendi, aut ita nocendi ut nocumentum ad ingentem tendat dolorem. Quare signa quoque istorum timenda. propè namque ostendunt esse quod timetur. id uerò periculum est: est enim periculum, timendæ rei appropinquatio.

Ex uerbis igitur Aristotelis apertè colligitur, eos magis timere qui procul à periculo constituti timent, quàm qui propè. Propriè enim periculum est, appropinquatio rei timendæ: quòd si non est propè res timenda, non est periculum. Qui ergo timet cum res timenda procul abest, timet ubi non est periculum. Ergo est magis timidus, quàm ille qui timet ubi est periculum: quia qui timet sine causa, magis timet quàm ille qui timet cũ causa. Sed qui timet cum longè abest periculum, sine causa timet: ergo magis est timidus. Quid enim est magis morte timendum? est enim ultimum terribilium, ut dicebat Aristoteles: tamen eam non timemus, quia existimamus longè abesse. Qui ergo timet mortem cum non est propè illam, ut cum non est ægrotus, uel non uersatur in acie, magis est timidus quàm ille qui timet dum ægrotat, uel est in maximo uitæ periculo.

Quòd autem illi qui proferunt uerba quæ diximus, antequam ueniant ad certamen, longius absint à periculo, ita perspicuum est, ut planè ridiculum sit uelle id probare.

Consentaneum est igitur rationi, ut si illa uerba quæ dicuntur in singulari certamine, satisfaciant iniurijs qualescunque eæ sint: eadem satisfaciant, prolata antequam ueniatur ad certamen. Non ergo sequitur, si homines talibus uerbis satisfaciant iniurijs quas fecerint, futurum ut reuertantur ad iniurias, & iterum uerberent, & interficiant: propterea quia nullas dederint pœnas. quoniam illa uerba maiores sunt pœnæ quàm si quis corpore mulctaretur. Quæ enim homini forti grauior pœna esse potest, quàm cogi fateri se improbè fecisse, & pœnitentiæ significationem dare, & deprecari ueniam? nihil certè. Declaratum est enim in superioribus, interesse inter pœnam & uindictam: quia pœna est gratia eius qui patitur, uindicta uerò gratia eius qui agit. & declaratum est fieri posse ut sit uindicta sine pœna. Quòd si is qui iniuria affectus fuit, consequutus est uindictam eo modo quo diximus, etiamsi ille qui læsit nullam corporis pœnam pertulerit, satisfecit honori suo: qui enim ulciscuntur, non percutiunt eos à quibus fuerunt iniuria affecti, nisi ut ab ipsis pœnitentiæ confessionem exprimant, utque ij se insolentiæ condemnent quòd eos neglexerint, neque amplius reuertantur ad iniurias inferendas: id uerò si consequi possumus sine ulla pœna corporis, ergo frustra adhibebitur hæc pœna. Quare soli petunt rustici, qui nihil laborant, ut satisfaciant honori: sed tantùm ut ille doleat à quo læsi sunt, sicut ipsi doluerunt. At uerè nobilibus & ingenuis satis est uindicta quæ potest esse sine pœna corporis, etsi non potest esse sine pœna animi. hæc uerò animi pœna utrum sit in corde etiam, an in ore tantùm ostendatur, nihil refert. satis enim est, ut qui læsit, ore fateatur se iniquè & improbè fecisse, seque pœnitentem, humilem, abiectum & uictum præ se ferat. neque enim homines sunt cordium perscrutatores, ut interiores animi cogitationes cognoscant, nisi ex uerbis, quæ sola existunt eorum qui sunt in anima affectuum signa. Quòd si dicatur, uindictam sumi non posse nisi par pari reddatur: itaque si aliquis fuerit percussus, necesse esse ut ipse ulciscens percutiat, alioquin non ulturum esse iniuriam quam acceperit. Dico, intelligi par pari reddi, non si quis percussus percutiat: sed siue percutiendo, siue per aliquid aliud quod æquè ualeat atque illa percussio quam passus est, par pari reddat: ut uidemus accidere in permutatio-

5.Ethic.5. nibus. de quibus Aristoteles. Nihil enim refert (inquit) si lecticæ quinque pro domo ,, dentur, siue precium quinque lecticarum detur.

Est ergo

Est ergo in permutationibus par per æquabilem rationem, alioquin non commode fierent permutationes.

Eodem modo debet fieri in iniurijs: aliter enim non possent commodè inter se reconciliari homines, quia non semper par pari reddi potest. Poterit igitur esse uindicta, etiamsi qui percussit non patiatur pœnam, qua alterum affecit. Nihil ergo prohibere uidetur, quin uerba possint satisfacere iniurijs. imò uerò tantum abest ut uerba non possint satisfacere iniurijs, ut nisi humanum esset peccare, & in hominib. tolerarentur quidam errores, fieri non posset quin omnis pax quæ certis quibusdam uerbis, eo modo quo diximus prolatis fieret, inhonesta esset illi qui intulit iniuriam. Nam quædam uerba tantam uim habent, tantamq; indicant turpitudinem, ut prose rẽs illa, omni omnino honore priuetur. ut, exẽpli causa, si quis fateatur se per insidias aliquem percussisse, quia timeret eũ: itẽ si dicat percussisse post terga, & huiusmodi.

Ideo in reconcilianda pace inter aliquos, sunt requirenda solùm ea uerba quæ satisfaciant iniuriæ. Quæ enim grauiora sunt, quàm iniuriæ satisfactio postulat, reddũt inhonoratum ea proferentem. Est autem praui & intemperantis animi signum, uelle quod sibi nõ debetur: præsertim si id alteri dedecus afferat. Caueant igitur qui honoris studium profitentur, ne ab altero id quærãt & extorqueant, quod sibi nõ prosit, neq; ad ipsos pertineat, & alteri detrimẽto sit atq; dedecori. est enim hominis planè iniusti, & honoris dignitate peruersè abutentis, hæc uel cogitare, nedum facere. Patet igitur ex ijs quæ dicta sunt, uerba satisfacere iniurijs, qualescũq; eæ sint: & qui illa proferũt, eas pœnas dare quæ grauiores sunt quàm pœnæ corporis. Satisfaciunt autem uerba interfectionibus, quæ iniuria afficiunt propter neglectum quem secũ afferunt. Quandoquidem non omnes interfectiones afficiunt iniuria, sed illæ tãtùm quæ sunt factæ inhonorandi & (ut dictum est) lędendi causa. Non enim interfectio, quatenus interfectio, afficit iniuria, sicut demonstrauimus.

Si quis uerò diceret, indignũ maximè esse, & grauius quàm ut ferri possit, si alicui interfectus fuerit pater, uel filius, uel frater, & huiusmodi. Fateor ita esse: tamen dico, quãdo infectum reddi nõ potest quod factum est (quia hoc solo priuatur Deus) natura humana, & honor qui ex eâ proficiscitur, cogunt homines dare ueniam eo modo quo dictum est. alioquin tantum abesset ut honor esset causa conseruationis humani generis, ut quemadmodum suprà ostendimus, ei plurima & maxima incommoda afferret, ipsumq; omnino labefactaret atq; euerteret.

SECTIO DVODECIMA.

CVr autem nobis uideatur, uerba, si quis nostrorum interfectus fuerit, non posse satisfacere: ea est causa, quòd priuamur illis quos maximè diligebamus, & à quibus multa accipiebamus commoda. Putamus enim fieri non posse, ut satisfiat dolori quo affecti sumus ob eius mortem quem plurimùm amaremus, & cõmodis quibus eo amisso priuati sumus. Sed oportet non ignorare, aliud esse satisfacere honori, aliud satisfacere amori & dãno. Vnus enim honor omnibus externis bonis potior est, ut declarauimus ex sententia Aristotelis. eius ergo in primis est habenda ratio: reliqua autem bona non debent esse tãti apud homines, ut ob ea perturbent humanæ uitæ tranquillitatem & felicitatem, atq; adeò mundum ipsum euertant: quia sine illis possunt esse & uiuere in societate humana, sed sine honore non possunt. etenim qui caret honore, caret uirtute: & qui caret uirtute, caret felicitate humana: & qui caret felicitate humana, caret ciuitate & societate humana: quia priuatur fine ciuitatis & societatis humanæ. 4.Ethic.1. Polit.1.

Debent igitur homines æquo animo ferre huiusmodi damna & dolores, præsertim si saluus sit & incolumis ipsorum honor: sicut est, cum ij qui eos iniuria affecerũt, proferunt ea uerba quæ diximus, & hoc propter conseruationẽ felicitatis humanæ. Sicut enim propter patriam, id est propter felicitatem patriæ & humanæ societatis æquo animo debent, si itares ferat, uitã profundere: ita propter eandẽ causam debẽt æquo animo ferre necẽ alicuius suorũ: quia hæc oriũtur ex imperfectione naturę humanę, modò sit salua incolumisq; eorũ existimatio, eo modo quo demonstrauimus. Honor enĩ & existimatio patriæ & parentib. ac cæteris omnib. anteponẽda sunt, ut suprà dictũ fuit. Nã q priuat honore, priuatur humanitate, quia priuatur honestate: & melius est aliquẽ non natum esse hominem, q̃ postquã est natus, uerti in belluam.

Perſpicuum ergo eſt, tantum abeſſe ut uerba non ſatisfaciant omnibus iniurijs. ſi prolata ſint ut demonſtrauimus, appoſitè ad ſatisfaciendum, ut qui non acquieſcāt, priuentur honore.

Cum uerò opponebatur, futurum ut nihil intereſſet inter iniurias quæ non ſunt ueræ iniuriæ, & eas quæ ſunt ueræ iniuriæ. Dicimus, intereſſe: quia alia uerba conueniunt non ueris iniurijs, alia ueris. ſicut enim ſunt grauiores iniuriæ, ita debent eſſe grauiora uerba.

SECTIO DECIMATERTIA.

SEd dicet aliquis: Iſte modus conciliandi pacem uerbis intercedentibus, non uidetur neceſſarius: quandoquidem fieri poteſt, ut aliter quàm uerbis ſatisfiat iniurijs. nam ſi is qui iniuria affecerit, ſe totum in poteſtatem illius qui offenſus eſt tradat, ita ut ſit in manu eius ſumere quam uelit pœnam: putant homines hoc modo ſatisfieri omnibus iniurijs, quæcunq; illæ ſint, etiamſi interfectus fuiſſet alicui parens, uel frater: atq; ita etiam in more poſitum eſt.

Ad diſſolutionem huius obiectionis dicimus, duas inter homines extitiſſe falſas opiniones, quæ humanam uitam maximè perturbarunt, eiq; plurima & grauiſsima incommoda inuexerunt. Quarum altera erat, quòd uerba non poſsint expiare & purgare uerbera, & uulnera, & neces, eisq; ſatisfacere: quod ad incolumitatem honoris illius attinet, qui in his fuerit iniuria affectus. quæ opinio quantum à ueritate abhorreat, & quàm ſit deteſtabilis, ac penitus ex animis hominum euellenda, ſatis iam demonſtratum fuiſſe arbitramur. Altera fuit opinio, quæ dicta eſt in quæſtione, quæ etiam maiora incommoda generi humano attulit. Nam multi qui quoniam ſibi conſcij eſſent ſe erraſſe, ea uerba facilè protuliſſent, quibus errorem ſuum confiterentur, ſeq; eius pœnitere oſtenderent, ac ueniam deprecati eſſent, noluerunt in poteſtatem illorum qui iniuria eſſent affecti uenire: & ob hāc cauſam perſequuti ſunt inimicitias, uſq; ad euerſionem familiarum eorum etiam qui ſeſe in poteſtatē tradidiſſent ijs qui iniuriam acceperunt: alij fuerunt interfecti, alij membro mutilati, alijs uulnere facies eſt deturpata. quæ res crudeles ac perpetuas inimicitias in ciuitatibus excitauit, quibus illæ miſerrimè conflictatæ ſunt, ita ut penè conuulſæ fuerint.

Ad hanc igitur tam pernicioſam opinionem (ut reuertamur ad propoſitam quæſtionem) reſpondentes dicimus: ſi ille qui iniuria fuit affectus, poſtulet, ut is à quo læſus eſt, in ipſius poteſtatem ueniat: nihil iſtum quærere quod honori ſuo ſatisfaciat, imò quærere id quod turpe eſt. Sed oſtendamus hoc, faciamusq; eum qui ſit iniuria affectus, eſſe uirum probum, fortem & honoratum, talia quærētem, ut honorem ſuum ſuamq; exiſtimationem (quantum fieri poteſt) tueatur ac defendat, oſtendatq; ipſius habendam eſſe rationem, ſeq; non eſſe negligendum. & argumentemur ſic:

Iſte qui fuit iniuria affectus, poſtulat, ut ille qui ipſum iniuria affecit, ueniat in eius poteſtatem, uel ut à ſe uerberetur, uel uulneretur, uel interficiatur, ſi ipſe uel aliquis ſuorum tale aliquid ab eo paſſus fuerit: uel ut dicat uerba accommodata ad ſatisfactionem iniuriæ illatæ. alterum enim horum duorum ut ei ſit propoſitum, neceſſe eſt. Sed neutrum honeſtè poteſt quærere. ergo fruſtra illa quærit, turpeq; eſt ipſa talia quærere.

Quòd autem hæc honeſtè quærere non poſsit, probemus, & primùm ſic: Illud quod non eſt ſibi honeſtum, non poteſt honeſtè quærere uir probus & honeſtus. Sed uerberare, aut uulnerare, aut interficere aliquē qui ſe ſubmittat & ſupplicet, qui in alienam poteſtatem ſeſe tradat, non eſt honeſtum uiro probo. Ergo nihil horum poteſt honeſtè quærere.

Minor propoſitio clara eſt, ex eis quæ dicta ſunt in ſuperiorib. & ex ſe perſpicua eſt: quandoquidem nihil poſsit eſſe turpius quàm non parcere ſupplicibus.

Præterea non poteſt honeſtè uir probus & fortis eum qui fidem maximam habet eius uirtuti, lædere: non enim decet uirum probum fallere. Sed ille qui tradit ſe in poteſtatem alicuius, fidem maximam habet eius uirtuti: ergo non poteſt lędere uir probus & fortis. Fecimus enim talem uirum eſſe probum & fortem, qui ſtudet ulciſci ut tueatur honorem ſuum: alioquin non eſſet uir honoratus, nec cogeretur quęrere uindictam, ſeruorum enim ac turpium hominum non eſt, quærere uindictam.

Minor

Minor propositio perspicua est: quia nemo (modò esset sanus) traderet se in potestatem alicuius, si putaret fore ut ab eo uerberaretur, uel uulneraretur, uel interficeretur. Quid enim peius illi posset accidere? Sed quia sibi conscius est se errasse, & intelligit rationi consentire, ut ipsum suorum errorum pœniteat (hoc enim humanū est) & ut pœnitentis animi signum det, humilem se ac supplicem præbens, propterea uenit in potestatem eius quem læsit, putans eum esse uirum ex natura rectè affectum, qui fatenti errores suos, eorumq; pœnitenti, atq; ut sibi ignoscatur humiliter poscenti, ueniam nō sit denegaturus, sicut natura humana, & honor qui ex ipsa natura profiscitur, exigere postulareq; omnino uidetur.

Turpe ergo est probo uiro, fallere fidem: quæ fides licet ei uerbis conceptis data non fuerit, tamen perinde ualet, ac si summa religione constricta fuisset. quinimò eo maiorem uim habet, eoq; magis seruanda est, quo maius fidem habere alicui nihil dicenti, & illi seipsum credere, quàm eidem multis uerbis pollicenti, seq; iureiurando obstringenti. Turpissimum igitur esset hanc fidem fallere: non ergo postulare debet uir probus & fortis, ut aliquis ueniat in eius potestatem, ob finem dictum.

Item confirmamus idem sic: Illud per quod non potest honor ablatus restitui, non est quærēdum ab illis qui amissum honorem nolunt recuperare. Sed quærere, ut qui sibi iniuriam fecerit, ueniat in potestatem suam, est quærere unū ex illis per quæ non potest honor ablatus restitui: ergo nihil tale quærendum est ab illis, qui uolunt honorem amissum recuperare.

Maior propositio perspicua est. Minorem declarabimus hoc modo: Illud quod non fit uirtute propria, est unum ex illis per quæ non potest honor amissus recuperari: quia honor est præmium operationum quæ proficiscuntur ex uirtute propria. nō enim uerè defertur honos uirtuti alienæ, quia hoc modo praui rectè possent honore affici. Item, pueri & belluæ, ut patet: sed hoc à ueritate penitus abhorret. ut igitur falsum sit id unde fluxit necesse est. Perspicuum est igitur, quod non fit uirtute propria, unum esse ex illis, per quæ non potest honor amissus recuperari. Sed quærere, ut qui se læserit, ueniat in potestatem suam, est quætere illud quod non fit uirtute propria. nam qui uult aliquem uenire in suam potestatem, uult habere plures secum, eoq; omni re superior esse. ita ut in ipsius manu sit illum interficere si libeat. Sed lædere aliquem hoc modo, non est lędere uirtute propria. Ergo quęrere ut aliquis ueniat in suam potestatem, est quærere id quod non fit uirtute propria: & ita est quærere unum ex illis per quæ non potest honor amissus recuperari. Frustra igitur hoc quærūt ij, qui amissum honorē cupiunt recuperare: qui etiā in eo maximè peccāt, quòd illud querūt, quod cū nihil ipsis profuturū sit, maxima affert humanæ societati incōmoda.

Præterea quod est per se propriè idoneum medium ad recuperandum honorem amissum, semper est idoneum. Sed uenire in potestatem alicuius, non est semper idoneum medium ad honorem amissum recuperādum. Ergo non est per se propriè idoneum medium: erit ergo per accidens. Sed eorum quæ sunt per accidens, non est cura artis, neq; artificis: est ergo id planè reijciendum.

Minoris propositionis ueritatem licet hoc modo perspicere. Fingamus uirum aliquem nobilem & potentem uulneratum fuisse ab altero qui nobilis item sit, sed diuitijs atq; opibus & ditionibus longè inferior: idq; pari conditione armorum, ac, cæterarum rerum quæ ad uerum & legitimum certamen requiruntur, & sic uirtute propria: hoc enim potest accidere. Amisit ergo honorem suum ille qui fuit uulneratus.

Faciamus deinde eum qui uulnerauit, timentem, ne is qui ab se uulneratus fuit, opibus suis & potentia ipsum tandem opprimat atque interficiat: & ob hanc causam in potestatem illius uenire statuat. ex hoc non fit, ut ille uulneratus honorem suum recuperet. Ergo uenire in potestatem alicuius, non est semper idoneum medium ad recuperandum honorem. Probatur, quòd ille uulneratus non possit honorem suum amissum recuperare, hoc modo:

Illud quod per medium rectum & iustum semel est amissum, nunquam iustè aliqua uia potest recuperari. Sed honor illius qui fuit uulneratus eo modo quo positum est, per medium rectum & iustum est amissus. Ergo nulla uia rectè & iustè potest recuperari: ergo neq; si aduersarius ueniat in eius potestatem.

Maior propositio ex se mihi perspicua uidetur. Etenim quod aliquis amisit rectè & iustè, non est suum: quia si fuisset suum, non amisisset rectè & iustè. quæ enim nostra sunt recta uia & iusta, præter nostram uoluntatem non possunt amitti. Etenim si quis existimaretur honorem aliquem habere, qui honor iustè ab illo eriperetur, cogimur dicere illum honorem non fuisse uerè suum, sed homines fuisse deceptos, existimantes honorem illum esse suum. Vt si Vlysses crederetur esse fortior Achille, uel æquè fortis, & pugnans cum eo æqua armorum conditione superaretur, priuaretur eo honore quem habere existimabatur: hęc enim pugna iudicaret, illum eo honore non fuisse uerè dignum. Nam quod non est suum, ut aliquis acquirat per uiam rectã & iustam, fieri non posse, planè perspicuum est.

Minor uerò propositio declaratur hoc modo: Illud quod pugnando amittitur, neque per insidias, neque per repentinam aliquam occasionem, neque ex improuiso, neque aliqua meliori conditione, neque aliquo casu, sed omnino pari conditione armorum, & omnium quæ requiruntur ad ueram & legitimam pugnam, amittitur per medium rectum & iustum. Sed honor illius qui fuit uulneratus, eo modo quo diximus fuit amissus, non per insidias, non per aliquam repentinam occasionem, neque ex improuiso, neque aliqua meliori conditione, neque aliquo casu, sed omninò pari undequaque armorum conditione, & omnium quæ requiruntur ad ueram & legitimam pugnam. Ergo honor illius qui ita fuit uulneratus, amissus est per medium rectum & iustum. Non potest ergo recuperari per medium rectum & iustum, ut declarauimus. Ergo si aduersarius ueniat in potestatem eius qui læsus fuit, hoc non est idoneum medium ad recuperandum honorem amissum.

Maior propositio perspicua est: quia qui superat aliquem per insidias, uel per aliquam repentinam occasionem, uel ex improuiso, uel aliqua meliori conditione, ut cum pluribus armatis hominibus, uel armis non paribus, siue offendendi siue defendendi causa, uel aliquo casu: non superat eum medio recto & iusto & idoneo, quia non uirtute propria, sed illa meliori conditione. Etenim hominis non est pręstare insidias, neque repentinas occasiones, neque res non prouisas, neque casum: quia hæc possunt esse infinita, à quibus natura humana propter eius imbecillitatem non potest cauere. Non enim consentit rationi, ut honor iubeat homines obsistere eis, quibus non potest natura humana remedium afferre: cum sint infinita, & ipsa sit finita. neque honor postulat unum hominem superare plures, uel unum aliquem disparibus conditionibus: ut si ipse haberet cultellum, alter ensem: uel si esset inermis, & alter armatus, uel si inter pugnandum ipsius ensis frangeretur, alterius autem non frangeretur. Et ut uno uerbo me expediam, honor à singulis hominibus non exigit, nisi ut tueantur se suasque res ab uno tantum homine, cæteris paribus: quia natura, quantum potest, quærit æquabilitatem. & ideo sat est homini ad honorem suum tuendum, ostendere se à natura tantum uirium & ingenij consequutum esse, quantum cæteri homines pro se quisque consequuti sunt. Quòd si accidat, ut cęteris paribus non solùm ab uno homine se defendant & tueantur, uerùm etiam ut eum superent, quod ab ipsis non postulatur: hoc erit signum maximæ uirtutis, coque erunt maiore honore digni: sed hoc ab illis non exigit honor. Et ideo si quis ab aliquo superetur, qui meliore conditione usus fuerit, uel per insidias, uel alio aliquo modo, ut diximus: facilè est pacem inter istos conciliare, modò ille qui superauit, fateatur se melioris conditionis beneficio superiorem discessisse. Siquidem ab hominibus non requiritur, ut eos uincant, eis'ue resistant, qui maioribus ad nocendum facultatibus in se impetum fecerint. Satis igitur hic erit ad satisfaciendum iniuriæ illatæ, si quis fateatur se paratiorem fuisse, se'que pœnitere: atque illum quem iniuria affecerit, æquè fortem ac strenuum uirum agnoscere: neque illi uenia deneganda est, quamuis grauiter læserit.

Sed qui superat pari armorum conditione, cæterisque omnibus paribus quæ requiruntur ad eam pugnam, quæ uerè ostendit aliquem esse uirum fortem: is recta uia contendit, iustaque ratione honorem acquirit: quia indicat uirtutem propriam, cui soli uerè debetur honor.

Maior ergo illa propositio perspicua est, ut diximus. ex qua postmodùm sequitur,

tur, ut honor illius qui sic fuit uulneratus, sit amissus per medium rectum & iustum: ergo non potest recuperari per medium rectum & iustum: ergo ille qui fuit iniuria affectus, non potest requirere ut is à quo iniuriam accepit, ueniat in ipsius potestatem, ut eum uerberet, uel uulneret, uel interficiat, (id quod nobis erat propositum ostendere) neque etiam ut pronunciet ea uerba quæ satisfaciant iniuriæ illatæ. Quod probatur sic: Illa uerba quæ magis satisfaciunt iniuriæ, sunt magis requirenda ab eo qui fuit iniuria affectus. Propositio ista perspicua est. Sed uerba quæ pronunciantur ab ijs qui iniuriam fecerunt, cum longè absunt à periculo, magis satisfaciunt iniuriæ, quàm uerba quæ ab eisdem proferuntur cum sunt prope periculum. Ergo eiusmodi uerborum pronunciationem requirere debet is qui affectus fuit iniuria.

Minor propositio sic ostenditur: Illa uerba quæ magis indicant, eum qui iniuria affecit, plus timere eum qui iniuria fuit affectus, magis satisfaciunt iniuriæ: ostendūt enim, ipsum pluris eum facere, & non negligere, atque ita existimare dignum aliqua re bona uel mala: quod facit ut homines iram remittant, offensionemque deponant, & denique ulciscendi consilium abijciant. Iniuria enim afficere, ut sæpe iam dictum est, nihil est aliud quàm negligere. Propositio ista admodum clara est. Sed uerba quę pronunciantur ab eo qui affecit iniuria, cum longè abest à periculo, magis indicant ipsum plus timere illum qui fuit iniuria affectus, quàm quæ pronunciantur ab eodē cum est prope periculum. Ergo eiusmodi uerba magis satisfaciunt iniuriæ. talia autem sunt, quæ pronunciantur ab eo qui fecit iniuriam, antequam ueniat in potestatē eius qui fuit iniuria affectus. tunc enim longius abest à periculo: propius autem periculum est, cum est in eius potestate, sicuti patet. potest enim ab eo statim interfici. Verba igitur illa quæ pronunciat aliquis qui alterum offendit, cum est in eius potestate, minus indicant ipsum plus timere eum qui iniuria fuit affectus. Ergo is non debet illa requirere: sed ea potius quæ dicuntur ab illo qui offendit, cum est liber & longè à periculo. Reperti enim sunt multi, qui cum uenissent in potestatem eius quem læserant, coacti sunt metu mortis ea uerba dicere, quæ non putarunt fore ut dicerēt: quæ uerba, postquam fuerunt extra illud periculum, conati sunt nulla reddere, dicētes illa se protulisse propter metum impetus illius, sed falsa dixisse. Quæ res ita se habet, ut si quis incidens in multos, quibus delatum fuisset, eum multa petulanter dixisse, quæ honorem & existimationem alicuius illorum uiolaret, ui ac minis cogeretur ab illis, irrita facere illa uerba. nam ea quidē nihilo magis infirma essent, quoniam non sua ille uoluntate, sed ne ab eis occideretur, ad illorum se arbitrium accommodasset: cum se ab eorum ui & impetu defendere non posset. Honor enim (ut dictum est) non postulat ut unus homo pugnet cum multis, ob rationes quas in superiorib. attulimus. Quòd si ille eademmet uerba pronunciaret extra periculum, non est dubium quin rectè essent pronūciata, & ualerent ad delēdam iniuriam. Indicaret enim se maximè timere eum cuius honorem uiolasset, cum ea uerba pronūciasset liber ab omni periculo & metu: id quod ratio exigere postulareque uidetur.

Quæ autem ratio est & causa istius qui in multos inciderit, eandem esse apparet eius qui in alienam potestatem uenerit: igitur non uidentur ualere illa uerba, quæ pronunciat quispiam qui sit in alicuius potestate: sed illa quæ pronunciat cum est liber, & non in potestate alicuius. Si igitur non debet is qui est iniuria affectus, postulare ut ille qui eius honorem uiolauit, ueniat in suam potestatem, ut uerberet ipsum, uel uulneret, uel interficiat: neque etiam ut cogat ea uerba pronunciare quæ sibi libuerit, ac multo minus ut faciat utrunque, quod ex eisdem rationibus maximè refellitur, ut apparet: relinquitur, ut uerba simpliciter & liberè prolata satisfacere possint iniurijs: id quod nobis propositum fuit ostendere.

SECTIO DECIMAQVARTA.

SEd diceret quispiam: Conceditur ob eas quas attulisti rationes, uerba posse satisfacere iniurijs eo modo quo dictum est: aliàs quo pacto puniendi erūt illi, qui nolunt fateri se errasse, neque pronunciare uerba illa quæ idonea sunt ad tollendas iniurias, ullumue pœnitentis animi signum dare? Asseruisti enim, de illis uindictā esse sumendam.

h 4 Dicimus

Dicimus interdum sumendam esse uindictam de ijs qui nobis iniuriam intulerũt, pœnamq́ ab illis petendam: quoniam nisi ita fieret, honor eius qui iniuria fuit affectus, perpetuò uiolatus ferretur. Interdum uerò turpe id esse, ac dedecori.

Quæ res quia plurimùm ad rem nostram facere uidetur, quo melius percipiatur, ponemus sequentes diuisiones: uidelicet, quòd illi qui iniuria nos affecerũt, uel sunt uiribus debiliores, ut sunt grandes natu, senes, & pueri, & mulieres: uel non. si non sunt uiribus debiliores, uel profitentur artem militarem, uel non profitentur. Si profitentur, uel iniuriæ sunt ex illis quæ possunt tolli à magistratibus, uel non sunt. Si sunt, aut sunt ex illis propter quas ire ad magistratum non est dedecori ei qui iniuria fuit affectus: aut ex illis propter quas dedecori est ire ad magistratum.

Eadem distinctio tradenda est de illis etiam qui sunt iniuria affecti. Vel enim sunt debiliores, uel non. si non sunt debiliores, uel sunt fortiores, uel æquè fortes. si fortiores, uel æquè fortes: aut profitentur artem militarem, aut non profitentur. si profitentur, uel sunt milites tantùm, uel duces. Iniuriæ autem quibus affecti sunt, uel sunt ex eis quæ possunt tolli à magistratu, uel ex eis quæ non possunt tolli. Si ex eis quæ possunt tolli à magistratu, uel sunt ex eis propter quas turpe est ire ad magistratum, uel ex eis propter quas licet ire ad magistratum sine ullo dedecore.

Iis ad hunc modum explicatis, ponimus iam nonnullas conclusiones, ex quibus facile erit colligere dissolutionem propositæ quæstionis. quarum hæc prima sit: Si illi qui sunt iniuria affecti, sunt debiliores illis qui iniuria affecerunt, ut sunt mulieres, pueri & senes: qui uerò affecerunt iniuria, sunt uiri: etenim ætas integra est. Si item iniuriæ sunt ex illis quæ tolli possunt à magistratu: Dico, in eiusmodi causis simpliciter eundum esse ad magistratum, & honorem suum ex iure & legibus repetendum: propterea quòd non est turpe mulieribus, neque pueris, neque senibus, aliena uirtute se tueri. Quandoquidem ex natura ita sunt affecti, ut ui sua non possint hoc præstare. Si uerò iniuriæ essent ex illis quæ non possunt tolli à magistratu, neque à propinquis, uel ab alijs (cuiusmodi sunt illæ in quibus desunt testes, uel idoneæ probationes) sunt æquo animo ferendæ, sperandum'que fore aliquando ut Deus optimus maximus cogat nocentes meritas pœnas dare: præsertim cum eos qui affecti fuerunt iniuria, nulla turpitudo sequatur, quia sint uiribus imbecilles. qui uerò ita lædunt, nihil possunt facere quod magis ab honoris religione abhorreat. nam homini qui se ~~nullam~~ omnino rationem honoris habere profiteatur, quid turpius accidere potest, quàm natura imbecilles pulsare & iniurijs afficere, qui se defendere & iniurias ulcisci nullo modo possunt? Perinde est enim ac si læderent arbores & terram surdam, ut dicebat Homerus. Aequo igitur animo ferre oportet tales iniurias, præsertim cum natura ita comparatum sit, ut homines calamitatibus sint obnoxij. nemo enim est, neque unquam fuit, neque futurum esse puto, qualiscunq́ is sit, quem non oportuerit, atq́ oporteat, multa in hoc mundo incommoda, præter eius uoluntatem perpeti.

^ aliquam

Si uerò qui iniuriam acceperunt non sunt uiribus debiliores, uel sunt fortiores, ut uiri mulieribus & pueris, & iuuenes admodum senibus, uel æquè fortes. Si sunt fortiores, ut sunt illi quos diximus, & iniuriæ sunt ex illis quę possunt tolli à magistratu, neq́ turpe est ire ad magistratum: debent uti magistratus præsidio, ut quod sibi ablatum est restituatur. Sin autem iniuriæ sunt ex illis quæ non possunt tolli à magistratu, & turpe est ad illum proficisci, æquo animo sunt ferendæ: quia non decet uirum fortem exercere uires suas aduersus imbecilles, quales sunt mulieres, pueri, & ualde senes. Et ideo rectè Vergilius, cum Drances de Turno parum honestè coram ipso loquutus fuisset, & in re maximi momenti (agebatur enim de coniuge & de regno) ac propterea timeret ne sibi ille manus inferret, induxit Turnum hæc uerba aduersus Drancem habentem:

Nunquam animam talem dextra hac (absiste moueri)
Amittes: habitet tecum, & sit pectore in isto.

De eo enim antè dixerat:

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua inuidia, stimulisq́ agitabat amaris,

Largus

Largus opum, & lingua melior: sed frigida bello
Dextera, consilijs habitus non futilis auctor.

Optima igitur ratione Vergilius Turnum aduersus talem hominem ita loquentem fecit.

At non optima ratione idem uidetur induxisse Aeneam, quē ubiq; magnanimū & pium uirum facit, cogitantem interficere Helenam in templo Vestæ: idq; patraturum fuisse, nisi prohibuisset Venus mater. in quo etiam eo magis peccare uidetur, quòd inducit tale facinus meditantem, nō per ignorationē, sed scientē. inquit enim:

——Nanque etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet uictoria laudem:
Extinxisse nephas tamen, & sumpsisse merenteis
Laudabor pœnas, animumq; explesse iuuabit,
Vltricis flammæ & cineres satiasse meorum.

Intelligebat Aeneas se ex illa cæde nullam laudem esse consequuturum, & tamen decreuit eam facere: quod est grauius peccatum. Etenim ea peccata quæ committūt homines ignorantes (omnia enim peccata hoc modo fiūt) sed non per ignorationē, non sunt excusanda: ut ex eis quæ à nobis in superioribus disputata sunt, colligi perspicuè potest. Quo magis etiam uidetur peccasse Vergilius, alioquin poeta grauissimus atq; doctissimus. Sed hæc Aristoteles: Δόξαι δ' ἂν ἴσως βέλτιον εἶν, καὶ δεῖν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ἀληθείας καὶ τὰ οἰκεῖα ἀναιρεῖν ἄλλως τε, καὶ φιλοσόφους ὄντας. ἀμφοῖν γὰρ ὄντοιν φίλοιν, ὅσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Cuius nos sententiæ non obliti, nulla re deterriti sumus, quo minus uerè ac liberè diceremus, id quod nobis ueritas ipsa postulare uideretur. Idem etiam (quod pace eius dixerimus) uidetur errare, cum induxit Aeneam, postquam dixisset,

——Namq; etsi nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet uictoria laudem: hæc addere,
Extinxisse nephas tamen, & sumpsisse merenteis
Laudabor pœnas, animumq; explesse iuuabit.

Quia si uictoria huiusmodi nō possit laudari, igitur non laudabitur sumpsisse pœnas illius. non enim uidetur fieri posse ut laudetur aliqua pœnæ sumptio, nisi laudetur uictoria, per quā illa pœna sumitur. Qui ergo ipsam uictoriam improbat, ut sumptionem eius pœnæ improbet necesse est. nam qui causam improbat, effectū etiam improbare cogitur. Neq; fieri potest ut uir magnanimus & pius, multorū more qui ignorant quæ honestè fiant, & quæ secus, possit saluo & incolumi honore suo, facere aliquid eorum quę honestè fieri non possunt, quamuis causa esset grauissima. Honesta enim (ut sæpe ex sententia Aristotelis diximus) sunt omnibus præferenda. Si ergo honestum est uiro forti non lædere mulierem, & turpe lædere, ob naturæ eius imbecillitatem: fieri non potest ut detur aliqua causa, quamuis grauissima, propter quam liceat uiro forti fœminam, licet omni scelere & flagitio coopertam, ac millies mori dignam, interficere: quicquid dicant multi, qui pauca cōsiderantes facilè effundunt uerba. Neq; etiam decet uirum magnanimū, qui (ut declarauit Aristoteles) est omni uirtute præditus, facere quippiam quod honestum non sit, ut expleat animum: hoc enim indicaret, non esse omni uirtute prędituū. etenim ageret ex appetitu, non ex uirtute: qui appetitus si hominib. fortibus & magnanimis concederetur, non essent iam fortes & magnanimi: & uirtus moralis superuacanea esset, utpote cuius est actiones nostras dirigere, ut appetamus ea quæ rationi cōsentiunt. Ac Varius quidē & Tucca, quibus datum fuerat negocium ac potestas emendandi Vergilium, ut superflua demerēt, ijsdem (opinor) adducti rationibus, quas nos attulimus, sustulerunt hos uersus, quibus fingitur uenisse in mentem Aeneæ Helenam interficere. quorum iudicium laudās Seruius: Aliquos (inquit) hinc uersus constat esse sublatos, nec immeritò: nam turpe est uiro forti, contra fœminam irasci. 4. Ethic. c.

Ad hanc sententiam confirmandam, non erit alienum ab instituto nostro, afferre auctoritatem Aristotelis, qui 11. sect. Problem. probl. 29. quærens, Cur mulierem interfecisse iniquius sit, q̄ uirum, quanquam naturæ ratione mas fœmina præstantior est, ita respondet: An quia mulier imbecillior est, minusq; proinde iniuriam facere potest? Item, eniti aduersus id quod longè infirmius est, nihil uirile, imò stolidum atq; iniquissimum est. 11. sect. Probl. probl. 29.

In eodem

In eodem genere accusandus etiam uidetur Vergilius, ut suprà diximus, qui inducat ipsum Aeneam interficere Turnum, postquam dixisset:

Ille humilis, supplexq́; oculos, dextramq́; precantem
Protendens: Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Vtere sorte tua, miseri te si qua parentis
Tangere cura potest, oro. fuit & tibi talis
Anchises genitor, Dauni miserere senectæ:
Et me, seu corpus spoliatum lumine mauis,
Redde meis: uicisti, & uictum tendere palmas
Ausonij uidere. tua est Lauinia coniunx:
Vlterius ne tende odijs. ——

Igitur cum nihil turpius uir fortis admittere poßit, quàm si non pareat supplicibus & uictis: non solùm facit Vergilius Aeneam non obtemperantem patris præcepti, qui huius rei eum admonuerat illis uerbis, *Parcere subiectis, & debellare superbos*: sed etiam repugnantem rationi naturalis mansuetudinis, & id exemplum dãtem, quod si homines sequerentur, euerteretur (ut dixi) humana beatitudo, atq; adeò ipsa natura: hæc igitur opinio maximè detestabilis & improbanda est. Neq; illum adiuuat, quòd Aeneas (ut ait Vergilius) illud egerit incẽsus furijs & ira, quia uidisset baltheũ

Pallantis pueri, quem uictum uulnere Turnus
Strauerat, atq; humeris inimicum insigne gerebat.

Etenim (ut diximus) nõ licet uiro forti ac magnanimo, ulla de causa, etiam grauissima aliquid efficere, quod honestati repugnet: sicuti maximè repugnat, interficere supplices & uictos. Neque uerò hunc Vergilij locum ab erroris culpa uindicant nonnulli qui ueritatem (ad quam sunt nati homines: & quam plerunq; assequerentur, si perturbationibus uacarent) non proponentes sibi ante oculos, sed ex aliorum præscripto iudicantes, dicunt Vergilium ideo induxisse Aeneam, Turnum interficere supplicẽ & uitam ipsam deprecantẽ: quia tũc homines credebant, eorum animas qui interfecti fuissent, non posse transire Acherontem fluuium, nisi immolato interfectoris sanguine. Sed qui Vergilium ita defendunt, non uident, dum eum tueri conantur, præ se ferre ipsos maximam ignorationem eorum quæ uiris fortibus & magnanimis conueniunt. Est enim contra naturam, non parcere eis qui suppliciter ueniam petunt. Nihil autem est honestum quod est contra naturam, ut dixit Aristoteles septimo Politic. Qui igitur agit id quod est cõtra naturam, agit rem inhonestam: ergo est redarguendus. Quandoquidem, ut diximus, nulla causa, quamuis grauißima, debet quenquam impellere ut aliquid faciat, quod uirtutibus & honestati repugnet. Etenim simulatq; tale aliquid quispiam agit, nec fortis iam, nec magnanimus dici potest. Præcipitem enim furore agi non decet uirum omni uirtute, qualis est magnanimus, præditum.

7. Polit. 5.

Irridendi etiam mea sententia sunt nonnulli, qui dicunt, Aeneam fatis commotũ Turnum interfecisse: quandoquidem ipsemet Vergilius ait, Aeneam eò commotũ fuisse, quòd conspexisset baltheum Pallantis à Turno ereptum, postquam eum interfecisset. ita enim loquentem facit:

——*Tu'ne spolijs indute meorum*
Eripiere mihi? Pallas te hoc uulnere, Pallas
Immolat, & pœnas scelerato à sanguine sumit.

Non fuit ergo fatum causa Aeneæ occidendi Turni: neq; eo posito, consequutus fuisset Aeneas ullã laudẽ ex illa uictoria, quippe quę nõ ex ipsius uirtute esset profecta: nõ enim ex magnanimitate, neque ex fortitudine, ut perspicuum est. Non igitur audiendi sunt, qui hæc somnia sibi fingunt. Ea enim quæ à Vergilio tribuuntur Aeneæ, possunt hominibus prauis, & eis qui ex appetitu, non ex uirtute uiuunt, tribui: quæ, quoniam euertunt ea quæ supra dicta sunt, de reconciliandis inimicorum uoluntatibus, & pace inter eos componenda, quo nihil utilius humano generi excogitari potest, æquo animo omnes ferre debent, si tanti uiri bona uenia nos exemplum Aeneæ in Turno uicto & supplice interficiendo improbauimus. Pluris enim faciendum est bonum commune, & quod ad tranquillitatem humanæ uitæ ac beatitudinem conferat, eamq; conseruet, quàm cuiusquam auctoritas, quæ illi obesse pos-

se posit. Tantum igitur abest ut arbitremur nos esse redarguendos, qui hunc Vergilij errorem redarguimus: ut putemus potius esse apud eos qui uerè sunt homines, id est ueritatis amatores ac studiosi, & non certis destinatisq; sententijs addicti & cõsecrati, laudandos. id enim argumento est, nos in uerba nullius iurasse: neque passos esse, ut ab auctoritate cuiusquam, etiam maximi uiri, deciperemur: sed proposita solùm nobis ueritate, ut decet homines, cætera alia neglexsimus.

SECTIO DECIMAQVINTA.

Quòd si alicui mirum fortè uidebitur, nos in omnibus sequi Aristotelem, eiusq; doctrinam pluris facere quàm cuiusquam cæterorum omnium qui secundum naturam & rationem humanã scripserit: sciatis, nulla alia re inductos nos fuisse ut sic ageremus, nisi quia arbitramur, dum sequimur Aristotelem, rationem ipsam & ueritatem sequi. cum his enim eius opinio nobis semper uisa est maximè cõsentire, & sibiipsi omni ex parte omnino quadrare. Ob id enim sic eius ingenium admiramur, ut arbitremur, eos qui eius doctrinam in humanarum rerum cognitione comparanda non sequuntur, nec maximis eum laudibus (quantum fert hominis natura) in cœlum ferant, sed talem tantumq; uirum (si Deo placet) reprehendant, propterea quòd doctorum suorum & aliorum summorum hominum opiniones refellerit: eos inquam arbitremur in naturam ipsam maximè ingratos esse, nec quid dicant aut faciant quicquam omnino intelligere. Nam illud (ut mihi quidem uidetur) uituperant, quod maximè laudare deberent. Quid enim est quod maiori laude sit dignum, quàm ita rectè naturã conformatum esse, ita ingenio uigere, ut non sinas te ulla re in errorem trahi? ac ne eorum quidem auctoritate capi, quibus mundus falsis opinionibus elusus multa per secula, maximam fidem habuerit?

Quis porrò est cui maior gratia sit habenda, quàm ei qui tantopere laborauerit, ut ueritatem tenebris inuolutam & abditam in lucem reuocaret atq; patefaceret? Quis autem unquam in ueritate indaganda, ab odio, ab amore, ab inuidia, & ab omni denique affectione philosopho homine ac ueritatis studioso indigna, longius abfuit quàm Aristoteles? Legant eius libros (obsecro) & ita legant ut intelligant, qui nõ uerentur asserere illum fuisse inuidum, propterea quòd Platonis & Socratis, suorum doctorum opiniones, & aliorum refellerit. Reperient enim ipsum, ubi ratio & ueritas patitur, utrunq; laudare: nec solùm antiquos, qui eum longo temporis interuallo antecesserũt, sed etiam eos qui ipsius ætate florebant, in cœlum extollere: neminem omnino sua laude fraudare, omnibus tribuere quod suum est. Quòd si aliquibus in rebus aliquorum sententiam refellit, tantum abest ut ob eam rem sit uituperatione dignus, ut maximam ei nos gratiam habere oporteat, quòd ueritatis maiorem quàm cuiusquam auctoritatis rationem duxerit: nec passus fuerit homines decipi, & falsa pro ueris opinari.

Quid porrò, nisi Aristotelem haberemus, nobis subsidij esset ad contemplationẽ uniuersæ naturæ, eiusq; cognitionem? qui quidem omnia quæ cœli terræq; ac totius mundi complexu coercentur, cum antea maximè recondita & abstrusa essent, sic aperuit ac patefecit, ut unus omnium ab ipsius naturæ secretis & arcanis fuisse optimo ac meritissimo iure existimari posit. Quid in actionibus humanis teneremus, quod cum ratione planè consentiret, uitamq; nostram & mores ex uirtutibus rectè conformaret? Rhetoricam autem non ne tam subtiliter Aristoteles, tamq; artificiose & luculenter tradidit, ut omnibus eam numeris perfectam absolutamq; relinqueret? quam cæteros qui in eodem genere elaborauerunt, ita mancam & mutilatã reliquisse constat, ut eius nobis uix informationem quandam rudem & adumbrationem tradere uideantur, ac ne cognouisse quidem quid nam illa uerè esset.

Neque uerò audiendi sunt, qui negant Aristotelem complexum esse omnia quæ ad ipsam Rhetoricam necessariò pertinerent, ideoq; in tradendis eius præceptis mancum esse atq; imperfectum: quandoquidem non intelligunt Aristotelis consilium, huiusq; artis ratio & ius quid postulet se penitus ignorare ostendunt, quo tamen in errore non paucos uersari deprehendi.

In hac autem arte tradenda eo quidem magis elucet artificium Aristotelis, eoq; maiorem laudem meretur, quo pluribus illam ex rebus aduarias facultates pertinentibus

nentibus componi atq; cōstitui oportuit,ut perfectè traderetur: quas res tam uarias tamq; inter se disiunctas ac disitas,ad artem redigere ita erat difficile, ut maior difficultas nulla alia in doctrina tradenda esse potuerit.

Etenim cæteræ unius generis res tractant, quæ ad artem redigi paruo negocio possunt. Sed si quis res diuersas & nihil inter se cohærentes, ad unum eundemq; finem reducere uelit,non parui id quidem negocij esse,maximæq; difficultatis,quemuis intelligere arbitror.

Quòd uerò Rhetorica ex pluribus rebus ad uarias facultates pertinentibus,sit composita,ut diximus, ita perspicuum est ex uerbis Aristotelis, ut minimè necesse sit id ostendere: quòd tamen nos in sequentibus declarare conabimur, quia hoc uiā maximè sternet ad diuinos illos Aristotelis libros.

Quid de libris Topicorum dicemus? quibus uniuersam Dialecticam complexus est: cuius tam latè patet utilitas, quàm omnibus est perspicuum. Quid porrò de illa haberemus,unde illam disceremus,nisi extarent decem illi locorum tū probabilium tum apparentium libri,ab ipso Aristotele tam diligenter accurateq; conscripti?

Poeticæ uerò quanta in ignoratione uersaremur? quàm nihil proponendum certi ueriq; de ea teneremus, sine diuino Aristotelis libro, qui extat? Vtinam non desiderarentur reliqui, quos ipse apertè testatur à se de hac arte fuisse conscriptos. Atq; ex his quidem fontibus hausisse,si quid boni scripsit de Poetica Horatius, & alij etiam, minimè dubitandum uidetur.

Sed quid de ea facultate,quam interpretes Logicam uocāt, omnino haberemus? nisi ille Perihermenias,& Priorum,ac Posteriorum analyticorum libros tanta subtilitate,tantoq; studio scriptos,ut nihil subtilius accuratius'ue scribi posit,reliquisset? quibus omnem doctrinam complexus est, qua docemur conficere omnia cognoscēdi instrumenta: ut nos & in Institutione nostra, & in Commentario, & in Apologia satis ostendisse arbitramur. Hunc uirum tam diuinum, tamq; omni honore atq; admiratione dignum,quis satis pro merito laudare posit? Mea quidem sententia nemo.

Atq; utinam illi etiam qui sacris literis operam dant,in eius libris prius uersati fuissent: non enim (ut arbitror) quotidie tam multi in tot manifestissimas ac turbulentissimas hæreses laberentur. Nam (ut omittam alia) qui fieri potest,ut qui ignorēt quomodo conficiantur cognoscendi & sciendi instrumenta, & quomodo ad res dubias examinandas perpendendasq; tanquam trutina quadam adhibeantur: qui item nullam teneant rationem ad distinguēda quæ similitudine quadam & uocis æquiuocatione in errorem facile inducere possunt, nihilq; exercitati sint loca quæ uidentur cōtraria atq; pugnantia inter se conferre & conciliare (quæ quidem omnia ex Aristotelis lectione comparantur) qui inquam fieri potest,ut ij ullius rei paulo grauioris ueritatem rectè assequantur?

Quid dicam de adiumento quod ipsarum sacrarum literarum studijs efficeret, morum ac uirtutum exquisitissima, & satis nunquam laudata Aristotelis doctrina?

Equidem hæc atque alia considerans, facilè adducor ut existimem, Dei opt. max. consilio factum esse, ut talis tantusq; philosophus extiterit, qui eam doctrinam traderet, quæ sacris literis etiam inseruiret. Fieri enim non potuisse puto,ut humano tātùm ingenio, & sine numinis diuini ope, quisquam homo tantas tamq; admirabiles rerum cognitiones consequeretur.

Iam uerò de tam uarijs, tamq; difficilibus rebus, quàm distinctè, quanto ordine, quàm artificiose, quàm grauiter, quàm considerate, & subtiliter scripsit Aristoteles? At obscurè scripsit. Qui aliter poterat? atq; eius quidem, prꝑter rerum obscuritatem, obscuritas maiori ex parte oritur ex breuitate.

Qui enim de Cœlo, deq; ijs omnibus quæ amplissimo eius complexu continentur, ac deniq; de uniuersa natura scripturus erat, qui etiam de cunctis actionibus humanis præcepta erat traditurus, quo modo aliter potuit scribere?

Si enim fusius tractasset omnia, quomodo Galenus artem medicinæ tradidit: qui tandem libri potuissent tantam, ac propè infinitam rerum multitudinem continere?

Adde, quod obscuritas illa, quæ nunc ex orationis breuitate oritur, longè maior ex numero librorum extitisset. Verborum enim copia, & multitudo uoluminū, multo maiorem confusionem atq; obscuritatē peperisset. Nam etsi paucis uerbis Aristoteles

oteles sententias suas complexus est, ob idque fortasse interdum paulo obscurius: tamen si homines ab ineunte ætate in eius potissimum lectione uersarentur, idque curæ & studij in eo intelligendo adhiberent, quod & auctoris grauitas, & rerum de quibus agit difficultas postulat: neque riuulos magis quàm ipsum fontem peterēt (quod quidem temporibus nostris pauci fecerunt) diffidendum non esset, fore ut eius intelligentiam non ita multo etiam temporis spacio consequeremur. Nunc uerò mirum uideri non debet, si longiore tempore, maiorique negocio doctrinæ eius cognitio cōparatur. huius enim rei non ipse culpam, sed doctores sustinent: quippe qui profitētes doctrinam Aristotelis, illius interpretes potius quàm ipsum consectantur, existimantes hominibus rectè consultum esse, si ex riuulis magis quàm ex ipso fonte hauriant: quo quidem nihil bonarum literarum studijs perniciosius accidere potest.

Quid uerò dicam de illis, qui ut antiquos philosophos, & in primis Socratem atque Platonem ab omni opinionum errore uindicarēt, ausi sunt ipsi Aristoteli maximam prauitatis & inuidiæ ac leuitatis etiam notam inurere? cum dicerent Aristotelem, ubi contra eos disputat, non ipsorum sententias, sed uerba tantùm refellere: existimantes scilicet absurdum esse, maximos philosophos tam manifestè lapsos fuisse, quemadmodum eos redarguit Aristoteles. O' inanem & futilem ac ridiculam opinionem. Quid turpius facere potuisset Aristoteles? Quid quòd maiorem animi prauitatem, inuidiam, leuitatē ostenderet, si uerba tantùm refellere conatus fuisset, ubi de rebus ageretur? non'ne unus omnium sophistarum pessimus atque leuissimus fuisset? Mirandum est sanè non intelligere istos quàm malè tanti philosophi existimationi consulant, & quàm grauiter eius nomen offendant. Quòd si intelligant, non pudet eos, cuius doctrinam maximè profitentur, & ingenium admirātur, ei tam turpē infamiæ notam imponere? At longè satius fuisset, si dixissent ipsum errasse, antiquos ueritatē esse assequutos. neque enim si quis in rerū cognitione, quę in nostra potestate sita non est, labatur, hoc ei crimen datur. non enim animi uitio contingit, ideoque ferendū est. Sed in moribus peccare (quod certè faceret Aristoteles, si uerū esset quod isti dicūt) nullo modo ferri debet: ut enim malitia subsit, ac prauitas, necesse est.

Iam uerò quid stultius, magisque ridiculè facere potuisset Aristoteles, & quis tandē eum tulisset, si contra Socratem & Platonem, quorum uterque suo tēpore uiueret, palamque doceret, & cōtra antiquos, quorū opiniones uulgò circumferrentur, essentque notissimæ, disserens, non eorū sententias impugnasset, sed uerba tantùm disputandi calumnia ad eos reprehendendos refellendosque captasset? Quanrū igitur decipiantur isti, ipsosque nec antiquos nec Aristotelem intelligere, non est hic ostendendi locus: sed speramus fore (nisi infirmitas ualetudinis nostræ, qua uexati sumus, & quotidie uexamur, impedimento fuerit) ut luce clarius id ostendamus.

Ex eis ergo quæ diximus, non erit mirum si præter cæteros sequimur Aristotelē: nam putamus, dum sequimur eum, rationē ipsam sequi. Nihil enim ferè dixisse eum comperimus, sine grauissima ratione.

Non tamē aliquē illud existimare uellemus, nos omnino persuasum habere, eum nunquā errasse, eiusque opinioni in omni re planè assentiri. sunt enim in quibus suspicamur ipsum à ueritate abhorrere: sed nō audemus aduersus eum ita liberè ferre sententiam, propterea quòd sæpe nobis accidit, ut quibus in locis eius opinionem minus probandam iudicauimus, in his eum inuenimus artificiosissimè esse loquutum.

Sed quia erat homo, fateri cogimur potuisse errare, atque etiam errasse. sed cum hoc perrarò in eius doctrina accidat, non mirum est si dicamus nos eum sequi in omnib. Quod enim est ut in pluribus, proximum est (ut inquit ipse) ei quod est semper: sicut id quod est consuetum, ei quod est natura. *1. Rhet. 11. 7. Ethic. 14.*

Hæc nobis hoc loco dicere uisum est: tum ut testatum relinqueremus apud homines, quanti Aristotelem facimus (quod argumento esse poterit, qualis sit mentis nostræ sensus & affectio:) tum ut iuuenes bonarum literarum studiosi, ad tanti talisque philosophi doctrinam capessendam magis incenderem atque inflammarem. *in Poetica, & in lib. De memoria & reminiscentia.*

SECTIO DECIMASEXTA.

SEd reuertamur ad rem nostram. Sicuti fortè ex ijs quæ superius dicta sunt uidetur etiam redarguendus esse Vergilius, propterea quòd induxerit Pyrrhum Achillis filium, iuuenē robustum, interficere Priamū senem, admodum natu grandem

atque imbecillem, qui hasta aduersus illum conie cta, ut filij mortem ulcisceretur, ab eo ante ipsius oculos interfecti, non potuit eum præ uirium imbecillitate, non modò uulnerare, sed ne leuiter quidem perstringere.

Dicimus Pyrrhum quidem fuisse maximè accusandum, omnique honore omnino esse priuatum, propterea quòd senem cum interfecerit, qui ob multas res erat misericordia maximè dignus. Sed Vergilium ob id nequaquam esse reprehendendū, quia eius consilium non fuit, inducere Pyrrhum hominem fortem & magnanimū, & laude dignū, sicut Aeneam. Eadem ratione defendimus Homerum, qui induxit Achillem interficere Lycaonem, qui esset inermis, ab eoque uitā deprecaretur: quoniam ei propositum fuit, Achillis iram canere: & homines irati (sicut diximus in libro De honore) multa faciunt quæ ab honestate abhorrent.

Sed quæret fortasse aliquis, Nunquid excogitari posset quo præstantissimus Poeta ab errore uindicaretur? absurdum enim admodum uideri, tantum talemque uirum in re tam aperta tamque manifesta lapsum fuisse. Equidem cum eodem huius Poetæ (cui semper plurimum tribui, eumque maximè admiratus sum) defendendi studio tenerer, sæpe multumque cogitaui, qua id ratione fieri posset. sed fateor me nihil unquam reperisse, quod eum uerè tueri possit: nisi quòd moriens præceperit Aeneadem incēdi, quia ipsam non emendasset. Fortasse enim, si uixisset, hos locos quos nos refellimus, correxisset: ac fortasse etiam hi ipsi loci ex illis fuerūt, quibus ipse impulsus, moriens mandauit, ut incenderentur Aeneidos libri. Hoc uno mihi uidetur posse rectè defendi auctoritas Vergilij. neque enim auctorib. tribuendi sunt errores, nisi postquam suis libris ultimam manum imposuerint, eosque in lucem ediderint.

Constare igitur arbitror, quod diximus, iniurias illas quæ non possunt tolli à magistratu, uel de quibus turpe est uiro forti ire ad magistratum, æquo animo esse ferēdas, si ab ijs profectæ fuerint qui sint imbecilliores, quales sunt mulieres & pueri, & ualde senes, & qui non sint apti ad arma ferēda. Neque enim decet uirum fortē cum talib. pugnare, & aduersus eos uires exercere: sed ipsos debet missos facere, ut dimittātur curati, qui ignorant seipsos, & præsertim si sint liberi: quia si etiam essent serui & imbecilles, & fortiores essent liberi, honestum etiam esset eos dimittere tanquā stultos: quia seruos iniuria afficere nobiles & fortiores, non uidetur posse proficisci nisi ex stulticia. Quis enim seruus & imbecillis, non stultus, auderet iniurijs afficere nobilem & robustiorem? Certè nemo.

Si sunt æquè fortes qui iniuriam inferūt, eaque sit ex illis iniurijs quę tolli possunt à magistratu, & propter quas non est turpe ire ad magistratum, quicunque sint illi qui iniuria affecerunt, necessitas cogit eos qui læsi sunt ire ad magistratum: alioquin uiderentur uelle ciuitatem, nulla cogente causa, uexare: cum id quod suum est, possint recta uia quærere, absque turpitudine. Qui enim nolunt legibus ius suum persequi, cū possint sine turpitudine, ex ciuitatibus sunt eijciendi, tanquam ocij & quietis publicæ perturbatores.

Sin autem iniuria illata ex illis sit iniurijs, in quibus non potest qui offensus est per magistratū ius suum repetere, uel quia desint testes & idoneæ probationes, uel quia turpe sit ire ad magistratum, uel quia magistratus non possit propter uirium imbecillitatem, uel ob aliam causam ei cauere & satisfacere, cogitur is per uim honorē suum recuperare: quem cum non possit consequi, ut positum est, neque per testes, neque per alias idoneas probationes, neque per leges & magistratus, neque per insidias, neque per alterius uirtutem, dicimus ei necessario ueniendum esse ad singulare certamen. nulla est enim alia rectior uia, ex natura loquendo: quoniam, sicut dictum fuit in superioribus, Deus creditur opitulari iniuria affectis: quę uerba intelliguntur de ijs, quorum uterque sit aptus ad pugnandum.

Atque hæc quidem de hoc ipso certamine, illisque conditionib. quas diximus, & dicemus. Quòd si neuter sit aptus ad pugnandum, uel alter illorum, & possit qui læsus fuit ius suum persequi uel per propinquos, uel per amicos: æquius est multo & honestius, ut is æquo animo ferat acceptam iniuriam, quàm ut eam ulciscatur cęde illius à quo læsus fuerit, si ea res possit inimicitias ciuium párere intestinas, & uniuersam ciuitatem perturbare. Semper enim quietis ciuitatis ratio, & beatitudinis in primis est habenda.

Tantum

Tantum uerò abest, ut æquo animo ferentem acceptam iniuriam ullum dedecus sequatur, cum non sit aptus ad pugnandum singulari certamine, ut maximo etiam is honore afficiendus sit: quippe qui optarit potius perpeti iniuriam, quàm perturbare & euertere ciuitatis tranquillitatem ac beatitudinem, præsertim cum recta uia non possit ulcisci. Hoc enim præter cætera spectare debent homines, ut quantum fieri potest, ciuitas & humana societas non perturbetur ac uexetur: & cogitare non semper fieri posse, ut qui iniurias inferunt, dent pœnas, ob humanam imperfectionem.

Non negamus tamen, aliquando in rebus magni momenti, ut in diuitijs magnis, in domibus, possessionibus, oppidis, per uim ereptis, si alia commodiori uia recuperari non possint, concedi ut per amicos, uel propinquos, uel ministros, & sic aliena uirtute & ope recuperentur, modò ne ex ea re consequutura uideatur magna aliqua ciuitatis perturbatio atque uexatio: cuius tranquillitas in primis spectanda est cuiuis bono, si tamen eius honor & existimatio non uioletur.

Eius aũt ultionẽ ideo permitti dicimus, ne omnino praui homines impunè abeãt: & qui iniuria sunt affecti suo iure indignè priuẽtur. de quibus omnib. rebus in libris De honore uberius ac plenius disputatũ est: ad quẽ locũ me reijcio, necesse nõ habẽs quæ illic dicta sunt, hic repetere, præsertim cũ alia quædã nunc proposita habeam. *Lib. De honore.*

His ita explicatis, uidetur absoluta quæstio ultimo loco proposita, quomodo scilicet uindicta sit sumenda de eis qui nolunt fateri errores suos, eorumque pœnitere, neque ueniam deprecari.

Iam reuertendum est ad superiores quæstiones dissoluendas, quarum prima erat illa, qua quærebatur: Si alicui essent ablatæ res suæ per uim, & ille qui abstulisset fateretur se abstulisse, & deprecaretur ueniam, sed nollet res ablatas reddere, nunquid huic danda esset uenia?

Ad hãc quæstionẽ respõdemus (sicut ex eis quę dicta sunt intelligi potest) huic nõ dãdã esse ueniã, quia cum nõ uerè pœnituit: restitueret enim quod suum nõ esset. Quo modo autem sit de ipso uindicta sumenda, ex eis etiã quę dicta sunt perspicuè patet.

Quærebatur deinceps, Nunquid magistratus debeat ueniam dare earum iniuriarum quas dictum est priuatos homines cogi remittere & condonare. Dicimus quòd non semper debet: quia id maximum ciuitatibus detrimentum afferret. Nam si magistratus parcerent nocentib. ob uerba quæ ab eis pronunciarẽtur, nullos unquam punirent: omnes enim faterentur se improbè fecisse, & se pœnitere, ac ueniam deprecarentur: quippe cum id non ostenderet eos esse desides & ignauos. quia nulla honesta ratio quenquam prohibet, ne fateatur se timere magistratum. Sed de priuatis secus est. Ita iniuriæ illę non sunt propriè magistratus, sed uniuersæ ciuitatis: oportetque magistratum spectare id quod confert ciuitati. Accidit tamen aliquando, ut in aliquibus causis sit etiam ignoscendum à magistratu, sicut à priuatis hominibus: cuiusmodi sunt nonnullæ iniuriæ, de quibus mentionẽ fecimus, dum explicaremus quid esset inuitum.

Erat alia quæstio, ad quam paruipensionis speciem referẽda essent adulteria, quæ committerentur ob amorem, id est ob passionem necessariam & naturalem: & furta, quæ ad tolerandam uitam fierent: quia Aristoteles uisus esset dicere, eiusmodi erroribus, licet sint iniuriæ, non tamen homines dici iniustos: quod uidebatur omnino à ueritate abhorrere.

Huic quæstioni respõdentes, repetemus breuiter nõnulla quæ fusius suprà diximus, dũ explicaremus definitionẽ ipsius iniuriari. Et primũ dicimus, nõ omne furtũ esse cũ electione: propterea quòd illud quod fit per passionẽ necessariã & naturalẽ, potest esse sine electione, ut si qs furet ut uiuat: neque omne adulteriũ esse cũ electione.

Item, non omne quod fit per irã: ex quo sequitur, ut hęc nõ sint cũ prauitate, & ita neque uerę iniurię: & ut ob ea nõ sint propriè iniusti & praui homines, quẽadmodum ex eis quæ dicta sunt patet: sed sunt iniuriæ per accidẽs, & cõmuniori uocabulo dicũtur iniuriæ, quia quantũ est ex ui & natura sua, uidẽtur iniurię. Magis autem fortasse propriè uocarẽtur læsiones, quæ per accidẽs debẽt poni sub cõtumelia. quomodo aũt sint per accidens iniuriæ, & sub qua specie iniuriæ sint ponendæ satis (ut arbitramur) diximus in superiorib. quæ necesse non est hic repetere. quæ uerò fiunt per electionẽ, ponuntur sub cõtumelia, quę infert, ut sibi aliqd fiat pręter id quod factũ est.

Quærebatur præterea, si quis solus læsus fuisset ab aliquo, qui secum multos homines armatos haberet, uel inermis ab armato: uel si quis ita repentè percussus fuisset, ut percutientem cernere non potuisset antequam percuteretur, nunquid is iniuria fuisset affectus? & si esset iniuria affectus, quomodo posset qui iniuriam fecisset, recõciliari cum ipso, & pacem inire?

Item, si quis ex insidijs percussus fuisset, & per alios, non per suum inimicũ, si esset iniuria affectus, & ulcisci deberet, quomodo sumẽda foret uindicta? per insidias'ne, an alia uia? Videbatur enĩ sumi oportere p insidias: tũ quia par pari reddere iustũ esset, & omne iustũ honestũ: tum quia ulcisci diceretur aliquis, cum par pari redderet.

Dicimus, honore neminem cogi, sicut antè demonstrauimus, ut solus se defendat à pluribus, quàm ab uno homine: ac nisi paribus conditionibus. & ideo qui uel solus à pluribus, uel imparibus conditionibus ab uno aliquo læditur, is quidem iniuria afficitur, sed nihil dehonestatur.

Ad illud, quo pacto in eiusmodi offensionib. recõciliatio & pax honestè fieri possit: Respõdemus, in his facillimã esse pacis cõciliandæ rationẽ: quia satis est, ut is qui iniuria affecerit, fateatur se læsisse superiori cõditione: uerbi gratia, auxilio multorũ solũ, uel armatũ inermem, & huiusmodi. Quòd si pari cõditione ambo fuissent, existimare se futurum fuisse, ut qui læsus esset, honorẽ suum suamq; existimationẽ defenderet: seq; facti sui pœnitere, & ueniã deprecari. Atq; hęc dicere, nõ est turpe ei qui iniuriã fecerit. ꝑpterea q (ut suprà etiã diximus) nihil peccare, esset Deorũ: homines aũt ut aliquãdo peccẽt ex natura ipsorũ, necesse est. Ideoq; peccata quædã in hominib. sunt ferẽda. Facilè est ergo, inter istos pacem cõciliare: & eo quidẽ magis, quòd honor (ut sæpe iam dictum est) non postulat nisi ut unus homo cũ uno homine pugnet, idq; cæteris omnibus paribus. & ita in exemplis quæ allata sunt iniuriarum atq; offensionum, non læditur simpliciter honor eius cui uis infertur.

Si uerò illi qui iniuria affecerunt, essent ita obstinati & pertinaces, ut nollẽt fateri meliorẽ illã coditionẽ, neq; se ullo modo submittere eis qui læsi fuissent, nihilq; magistratus iuuare posset, ob aliquã earũ quæ dictę sunt causarũ: si ambo sint ad certandum apti, & in superiorib. & in libris De honore ostẽdimus, prouocandũ esse ad singulare certamẽ, qui offenderit ab eo qui sit offensus, potius q̃ per insidias uel aliena uirtute sumendã esse uindictã: quia illa propriè non est uindicta, quæ non fit uirtute propria. & sic per illã nõ recuperatur honor. neq; enim uiro forti & magnanimo cõcedi potest, quia alter usus fuerit ad offendendum insidijs, uel aliorum opera & auxilio, ut possit ipse eisdem uti: propterea quòd qui ad uincendũ utitur insidijs, uel meliori aliqua cõditione, nõ agit ex uirtute, ut perspicuum est. Qui uerò nõ agit ex uirtute nõ est fortis, neq; magnanimus. Itaq; necessariò efficit, ut q læsus est, ꝑuocet eũ qui lęserit, ad singulare certamẽ. hoc enim ex propria uirtute solùm proficisci potest.

Quòd uerò dicebatur, iustũ esse ex sentẽtia Aristotelis, par pari reddere: & omne iustum esse honestũ: uindictam autem fieri, cum par pari redderetur. Respondemus, par pari semper esse reddẽdum, cum honestè reddi potest. & hoc modo intellexisse Aristotelẽ: alioquin futurũ, ut cum sua ipsius sentẽtia pugnet. Non esse aũt reddendum par pari ex omni parte, cũ sumitur uindicta: sed satis esse, si par pari reddatur per æquabilem rationẽ, ut nos suprà declarauimus. Neq; uerò celebre illud dictum,

Dolus an uirtus quis in hoste requiret? neq; illud,

Fallere fallentem suspicor esse pium:

euertit sententiam nostram, propterea quòd non hæc inducuntur dicere uiri graues & uirtute præditi: sed ij qui furijs & turpi amore raperentur, & pręcipites agerentur. Quòd si hæc fuisset illorum Poetarum sententia, ut à uiris etiam fortibus & magnanimis eadem dici possent, eos uehementer errasse, non sanè difficile esset ostendere. Etenim in dubium uenire non potest, non licere uiro forti & magnanimo, ob ullam causam, etiam grauissimam, aliquid efficere quod uirtuti aduersetur. Non potest ergo impelli ut utatur insidijs, easq; facultates adhibeat, quibus alio modo quàm uirtute superior sit, etiamsi aliquis eisdem usus sit aduersus ipsum.

Sed aduersus ea quæ diximus, sic urgere posset aliquis: Si eius qui per insidias, uel aliqua iniqua conditione percussus est, non læditur honor: ergo ui honoris non cogitur prouocare ad singulare certamen, eum qui percusserit.

Respondemus

Respondemus ex sententia Aristotelis: Cum sint aliquando ulciscendæ iniuriæ (ut diximus,& dicemus) si nō posit meliori uia id quisquam assequi singulari certamine agendum esse. quod licet sit malum, tamen quia est minus malum propter hominum prauitatem, rationem uimq; obtinet maioris boni.

Item, Qui læsus est, cogitur ad singulare certamen prouocare eum qui læserit: tum quia pati non debet ut ipsius honor aliqua ex parte minuatur, ob suspicionem minoris uirtutis (siquidem fieri posset ut crederetur, eum qui multorum comitatu & auxilio, uel aliqua alia meliori conditione fretus, ei intulisset iniuriam, esse talis uirtutis, ut solus etiam potuisset ipsum lædere:) tum quia ille qui iniuria affecerit, dicere posset, se plures secum habuisse, non quòd uellet eorum auxilio illum percutere, sed ut præstò essent, ac se tuerentur, si fortè alij in auxilium eius qui iniuria erat afficiendus, uenissent. Quòd autem non timeret ipsum solum, illud esse argumento, quòd præclarè nosset futurum, ut is postquam fuisset iniuria affectus, posset ipsum prouocare ad singulare certamen, & ita honoris ui cogere ipsum secum congredi, atq; armis decertare. Itaq; si eum solum timuisset, nunquam ei iniuriam facturum fuisse. Quia ergo ista possent afferre dedecus ei qui iniuria fuisset affectus, cogitur is ui honoris prouocare ad singulare certamen, eum qui læserit: ut re ipsa ostendat, eum non esse tantæ uirtutis, ut auderet, nedum posset, iniuriam sibi inferre, nisi habuisset quo confideret et fe id tutò facere posse. Sed hac de re satis nunc dictum sit, præsertim cum in superioribus etiam multa dixerimus.

FINIS LIBRI QVINTI EVERSIONIS
Singularis certaminis.

LIBER SEXTVS.

SECTIO PRIMA.

Sed interim quærendum uidetur, quot modis honos, tum eius qui infert iniuriam, tum eius qui iniuriam accipit, minui posit, & reliqua. *Auctor.*

Hactenus declaratum est quid sit iniuriari, quotq; sint eius species: & quonam pacto ipsæ iniuriæ, uia ac ratione etiam naturali tolli honorificè possint. Iam tempus est, ut redeamus ad id unde egresi sumus: & ostendamus, hunc Auctorem in istis iniurijs tractandis à sententia Aristotelis, quam in hoc suo libro se sequi mirum in modum profitetur, non minus longè recessisse, quàm cœlum à terra distat. id quod nobis propositū esse agere, suprà diximus. ANT. BER.

In primis igitur dicimus, eum non rectè hanc rem tractasse, propterea quòd cum ei esset propositum uerba facere de iniurijs, omisit definitionem ipsius iniuriæ generalem: qua ignorata, præterquam quòd ignoratur eius natura, sine qua fieri non potest ut rectè de iniurijs agatur, ut eius etiam species ignorentur necesse est. fieri enim non potest, ut uerè intelligatur quid sit homo, nisi intellexerimus prius quid sit animal: ponitur enim in eius definitione. sicut ex sententia Aristotelis (ut dictum est suprà) fieri nō poterat, ut intelligeremus quid esset natura, nisi prius quid esset motus, definitione nobis patefactum fuisset. Ignorato enim motu, necesse est (inquit) ignorare naturam. Quod cum non fecerit Auctor iste, ut nō rectè fecerit necesse est. Non enim sequutus est Aristotelem, ut profesus est se sequi uelle. Deinde non distinxit iniurias in suas ueras species: ut in neglectum, in incommodationem, & in contumeliam. Ostensum enim in superioribus est ex sententia Aristotelis, iniuriam esse idem quod esset paruipensio, & paruipensionem diuidi in neglectum, in incommodationem, & in contumeliam. Iniuriam ergo diuidi in easdem species, in dubium uenire non potest. Quam cum iste homo secus diuiserit, quantum à sententia Aristotelis hac etiam in parte aberrauerit, perspicuè liquet. 3.Phys.tex.1.

Præterea inquit: Omnis iniuria fit aut uerbo aut facto: eaq; aut præsenti aut absenti. Hæc quoq; distinctio uana est, quia istæ nō sunt ueræ species iniuriæ: quia omnes istæ posunt esse sub ea specie iniuriæ quæ contumelia dicitur. quia contumelia est

in nocendo, uel tristiciam afferendo, uel in alijs proprietatibus quæ ponuntur in definitione ipsius iniuriari, in quibus turpitudo ipsum patientem attingit.

2. Rhet. 2. Item dixit Aristoteles, quòd homines irascuntur ludibrio habentibus, & subsannantibus, & conuiciantibus, quæ omnia fieri possunt uerbis. tamen inquit eam causam esse cur irascantur illis, quia sic contumelia afficiunt.

1. Rhet. 13. 2. Rhet. 2. Quòd autem uerbera reuocentur ad contumeliam, perspicuum est ex eis quæ dixit Aristoteles, ubi posuit exemplum Achillis & Agamemnonis.

Ibid. Quo in loco etiam paulo pòst addidit: Irascuntur illis qui nocent in talibus quæ sunt signa contumeliæ. necessarium autem talia esse, quæ neque pro aliquo, neque sunt utilia facientibus. sed ista possunt fieri uerbis: possumus enim nocere uerbis, unde nihil præterea consequamur, nullaque alia re adducti nisi procacitate quadam & maledicendi studio: & tamen ipse dicit, quòd hæc uidentur per contumeliam fieri. non ergo rectè iste homo diuisit iniuriam, cum eam aut uerbo aut facto fieri dixit: quia ista sunt singularia, quæ cõtinentur sub iniuriæ speciebus. Et sic in diuisione iretur in infinitum, quod respuit natura & intellectus humanus. Et si sunt species, quare non redegit iniuriam quæ fit facto, ad aliquam alteram speciem ipsius iniuriæ, ut paruipensionis: quod quidem erat faciendum: quia per eum, iniuria quæ fit uerbo, est contumelia. Latius ergo patet per ipsum iniuria, quàm contumelia. nam uidetur concedere, omnem contumeliam esse iniuriam: non tamen contrà, omnem iniuriam esse contumeliam: quia quę facto est, iniuriam esse dicit, non contumeliam. Quod quidẽ Aristotelem oporteret (ut ex eis quę dicta sunt perspicuum est) ad aliquam speciem iniuriæ uel paruipensionis reuocare.

Item ridiculũ est quod addit, Præsenti uel absenti: quia siue sit præsens, siue sit absens, is cui fit iniuria, si quis tristiciam uel detrimentum affert, in quibus patienti turpitudo contrahitur, non ut aliquid sibi fiat amplius quàm factum fuit, sed ut lætetur, uel ut alterius honorem uiolet, contumelia est. hęc enim fuit ipsius contumeliæ definitio: sed aliquis potest absenti tristiciam afferre uerbis, uel detrimentum, in quibus est turpe ipsi patienti, non ut sibi aliquid fiat plus quàm quod factum est, sed ut lætetur, uel ut honorem eius uiolet. Ergo erit contumelia.

Minor clara est: quia potest aliquis lędere aliquem absentem uerbis, & in contemptionem adducere apud eum à quo ille posit honores consequi: ut apud exercitus ducem, dicens illum esse nullius precij hominem, desidemque & ignauũ: idque ob eam unam causam, ut gaudeat ipse: cum tamen magnam ei tristiciam ac detrimentum afferat, quia est causa ne ille consequatur à duce honores quos expetebat. Lædit ergo in eis, in quibus est turpe patienti, non ut sibi aliquid fiat plus quàm quod factum est, sed ut gaudeat uidens suis uerbis illum prohibitum esse id cõsequi quod sperabat. quod item sæpe fit ut alicuius honor uioletur. Erit ergo contumelia, etiam in absentem loqui. Eodemque modo de præsente licet dicere. Non ergo opus fuit ita distinguere. nam cum Aristoteles uocauit contumelias, quæ uerbo sic fierent, simul intellexit eas etiam quæ facto inferrentur, & utrasque tam in præsentem quàm in absentem, quæ uidelicet non essent neque neglectus, neque incommodationes. Ridicula ergo est illa distinctio.

Præterea non apparet ratio, quare nomen detractionis, quod significat imminutionẽ honoris alterius, non conueniat ita iniuriæ quæ fit præsenti, sicut ei quæ fit absenti: quasi uerò non posint coràm dici uerba quæ de honore alterius detrahant, quod quidem nihil aliud est quàm uerbis eius honorem uiolare: & ita, cum uioletur hoc modo honor alicuius, semper erit honoris detractio, siue fiat absente illo, siue præsente. Non igitur fuit opus hac distinctione, ex sententia Aristotelis.

Item, uerba & scripta possunt esse solùm ad incommodandum, uel negligendum tantũ. Ergo perperã dictũ est, quòd si iniuria fit uerbo uel scripto, cõtumelia dicatur.

Antecedens perspicuum est: quia possunt esse uerba quę impediant, ne aliquis cõsequatur quod uult: non ut aliquid sibi fiat, sed ut ne illi. & tunc erit incommodatio, non contumelia. Vel quæ ostendant dicentem nihilipendere illum, aduersus quem ea dicit. & ita hæc iniuria erit neglectus: non ergo contumelia.

Consequentia perspicua est ex eis quæ dicta sunt. Perperam ergo dictum est ab isto, Quòd si iniuria fit uerbo uel scripto, sit contumelia: quia potest esse incommodatio

modatio uel neglectus, quæ ſunt ſpecies iniuriæ, ab ipſa contumelia diſtinctæ.

Item, perinde loquitur iſte homo, ac ſi diceret, Eſt iniuria, ergo contumelia: quod quidē eſt peccare per fallaciam conſequentis. ſicut ſi aliquis argumentaretur: Eſt animal, ergo eſt homo: &, Eſt contingens, ergo neceſſarium. Quia cōtingens (ut dictū eſt ſuprà) dicitur de neceſſario, nō neceſſario & poſsibili. Quare prorſus ignorare uidetur quid dicat, ſummāq; præ ſe fert ignorationē Logicę, & ipſius etiā Dialecticæ.

Item, cum loquitur de iniuria quæ fit facto, non declarat ſub qua ſpecie iniuriæ ſit ponenda, & tamen hoc erat neceſſarium: quia ſi iniuria quæ uerbis fieret, uel ſcriptis, erat per ipſum contumelia, & ſeiungebatur ab ea quæ facto fieret, declaratum erat ſub qua ſpecie hæc poneretur. Ergo perperam hanc rem tractauit. Mācus enim fuit, & non locutus eſt ex ſententia Ariſtotelis.

Præterea, hæc iniuria quæ fit facto (ut ipſe inquit) non eſt contumelia, neq; neglectus, neq; incommodatio: ergo non eſt iniuria. Sed ipſe appellat iniuriam, ergo pugnantia loquitur.

Quòd aūt nō ſit cōtumelia, patet ex eis quę ipſe dixit: Quòd uidelicet omnis iniuria fit aut uerbo aut facto, eaq; aut præſenti aut abſenti. Si uerbo uel ſcripto, cōtumelia dicitur: quā poſtea diuidit in detractionē & cōtumeliam, quā dicit eſſe ſpeciē, quę ſpecies nomen generis retinuit. Ergo negat iniuriam quæ fit facto, eſſe cōtumeliam.

Probemus modò quòd nō ſit neglectus, neq; incommodatio: quia furari aliquid ab aliquo, aut pulſare corpus ſicariorum aut proditorum more, aut rapere aliquid apertè (quæ exempla ipſe proponit iniuriæ quæ fit facto) non eſt neglectus ſimpliciter, quia non fit ſolùm ut oſtendatur aliquem nullius precij eſſe: neq; incōmodatio, non enim efficitur tantùm ad impediendum quempiam, quo minus conſequatur id quod cupit: ſed ut fiat aliquid ſibi, ſicut in furando: uel ut inferatur pœna, & ut uioletur honor, ſicut in pulſando. ergo non erit incommodatio neq; neglectus.

Conſequētia perſpicua eſt ex definitione incōmodationis & neglectus: ergo quā poſuit iniuriam facto non erit iniuria: pugnātia ergo loquutus eſt, ut mos eſt ipſius.

Item, illi quibus occultè fuerunt erepta bona, & qui fuerunt pulſati ab eis qui more ſicariorum & proditorum eos aggreſsi ſunt, uel qui aperta ui oppreſsi aliquo malo affecti ſunt, iniuriam (ut tu concedis) acceperunt: ergo uiolatus fuit eorum honor.

Probatur conſequētia ex Ariſtotelis loco, etiam in ſuperiorib. citato, ubi ait: Qui iniuria eſt affectus, habet minus boni: & q iniuria afficit, plus boni. Ergo alter habet minus, alter plus honoris. Nō em̄ fieri poteſt ut aliquis priuetur aliqua re, quin ſimul priuetur honore: ut patuit de Achille, & de alijs iniurijs, quia iſtas iniurias ſequit̃ neglectus: neglectum uerò ſequi uiolationem honoris, oſtenſum eſt in ſuperioribus. 5.Ethic.

Neq; hoc dictum quod protulit Ariſtoteles, Quòd qui iniuria affectus eſt habeat minus boni, & per conſequens minus honoris: & qui afficit, plus boni, & ſic plus honoris: aduerſatur ei quod alibi dixit, Melius eſſe iniuriam pati, quàm iniuriam inferre. Ex quo ſequitur, ut qui iniuria affectus eſt, uideatur habere plus boni: quandoquidem habet quod melius eſt.

Item ei quod dixit quinto Ethic. cap. ultimo: Manifeſtum eſt autem, & quòd ambo ſunt mala, & iniuria affici, & iniuria afficere. nam aliud eſt minus habere, & aliud eſt plus habere, quàm medium: ut ſanum in medicina, & bona habitudo in gymnaſtica. peius tamen eſt iniuria afficere: quia iniuria afficere eſt cum prauitate, & eſt uituperatione dignum. & cum prauitate uel perfecta ſimpliciter, uel propè: quia non omne quod eſt ſpontaneum, eſt cum iniuſticia: & iniuria affici, eſt ſine prauitate & iniuſticia. Iniuria igitur affici per ſe eſt minus malum: ſecundum accidens autem nihil prohibet eſſe maius malum. Sed ars tamen id nihil curat. ſed inquit, Pleuritidem maiorem eſſe morbum pedis offenſione, licet ex accidenti contrarium interdum euenire queat: ut ſi ex pedis offenſione aliquis ceciderit, atq; ita ab hoſtibus captus fuerit, atq; interfectus. 5.Ethic. ult.

Si ergo peius eſt iniuria afficere, quàm affici, in dubium uenire non poteſt, quin qui afficitur iniuria, maius bonum habeat, quàm qui iniuria afficit: licet non habeat bonum. multa enim ſunt maiora bona, quæ non ſunt bona, ſed mala. Id uerò ſic etiam oſtendi poteſt: Qui habet peius malum, habet maius malum: Qui iniuria afficit, habet peius malum quàm qui iniuria afficitur (dixit enim Ariſtoteles, utrūq; eſſe malum.)

esse malum.) Ergo qui iniuria afficit, habet maius malum, quàm qui iniuria afficitur. ergo qui iniuria afficitur, habebit maius bonum: quia minus malum est maius bonũ, quàm maius malum. Quod si ita est, ergo melius erit iniuriam pati, quàm iniuriam
5.Ethic.6. inferre. Quod euertit id quod dixerat prius in capite sexto Ethicorum: Fit igitur a-
„ liud quidem plus, aliud autem minus, quod quidem in operibus contingit: Et qui
„ iniuria afficit, plus boni habet. qui autem iniuria afficitur, habet minus boni. In malo
„ autem e contrariò, in ratione boni fit minus malum in comparatione ad maius ma-
„ lum. est enim minus malum magis eligibile maiori malo. Quod autem eligibile est
„ bonum, & magis maius. Ex quibus uerbis sequitur, melius esse eligere iniuria affi- cere, quàm affici: quia minus malum est magis eligibile, quàm maius malum. iniuria autem afficere est minus malum, & affici iniuria est maius malum: ergo afficere iniuria est magis eligibile: ergo melius erit iniuriam inferre, quàm iniuriam pati. Quare necessitas cogit (nisi uelimus Aristotelem non solùm pugnantia, uerùm etiam negantia asseruisse) ut hos textus recta interpretatione explicemus. Quamobrem uidetur dicẽdum in primis, aliud esse minus malum per se, quod nihil aliud est quàm maius bonum per se: cui maiori bono potest accidere ut sit maius malum, cum per se sit minus malum, & ex natura sua sit malum. aliud bonum per accidens, id est non ex sua natura, sed quia accidit ei esse bonum, quod quidem bonum potest esse per se malum. Et hæc diuisio potest colligi ex multis Aristotelis locis, sed præcipuè ex quinto
5.Ethic.13. Ethicorum cap. decimotertio, ubi loquutus est de restitutione depositi: & ex tex. al-
5.Ethic.ult. lato quinti Ethic. cap. ultimo, ubi dixit, Per se iniuria affici esse minus malum: per acci
„ dens uerò nihil prohibere quin sit maius malum. ex quo sequitur, iniuria afficere esse
„ per se maius malum, & per accidens minus malum. Vtrunque tamen est malum: quia est habere plus minus'ue medij, ergo iniusti: ergo mala. & alterum dicitur bonũ per accidens, id est non ex sua natura.

Item dicendum, aliud esse bonum quod eligitur à prudente uiro & bono, aliud quod eligitur ab imprudente & malo: quia quod à uiro prudente & bono eligitur, est bonum per se, & ex natura sua: quod uerò eligitur ab imprudente & malo, non est bonum per se & ex natura sua, sed per accidẽs & in comparatione: quod quidem non est bonum uerum, sed apparens. Et hoc declarauit Aristoteles in multis locis,
3.Ethic.7. sed maximè tertio Ethicorum, capite septimo: quem locum citabimus etiam in sequentibus.

5.Ethic.6. His ita constitutis, dicimus Aristotelem in sexto cap. libri quinti Ethicor. dixisse eum qui iniuria afficit, habere plus boni, non per se, sed per accidẽs, uidelicet in comparatione eius qui iniuria afficitur: quod maius bonum concedit Aristoteles esse magis eligendum, per accidens scilicet in illa comparatione, & ab homine improbo, non probo: quia hoc minus malum, est per se malum, sed per accidens bonum. quare sequitur, ut per accidens sit magis eligendum, non per se non enim omne minus malum est eligendum absolutè: quia minus malum, quod per se est malum, & per accidens bonum, non est eligendum à uiro probo, sed ab improbo: & non simpliciter est eligendum, sed per accidens. Est enim (inquit Aristoteles) minus malum magis eligendum in comparatione maioris mali. Ex quo sequi concedimus, magis esse eligendum iniuria afficere, quàm iniuria affici: per accidens tamen in illa comparatione, nõ autem simpliciter & absolutè. id quod ostendebat argumentum allatum: quippe ars non curat, quod est per accidens.

5.Ethic.ul. Itaq; in ultimo cap eiusdẽ quinti dixit Aristoteles, peius esse iniuria afficere, quàm
„ iniuria affici. ex quo sequebatur, ut qui iniuria afficeretur, maius bonum haberet, quàm qui iniuria afficeret, ut probabat argumentum. quia qui iniuria afficeretur, habebat quod erat bonum per se: erat enim sine prauitate & iniusticia: & sic honestum, quod planè à uiro prudenti & bono est magis eligendum, quàm id quod bonum est in comparatione, & per accidens. Et hoc modo intelligendo, non pugnant inter se isti textus, sed uterque concludit uerum: quòd uidelicet iniuria afficere eligeret magis prauus homo, iniuria autem affici magis eligeret probus uir: quamuis hoc eligere, sit eligere minus bonum, per accidens scilicet in comparatione. & hoc de-
1.Rhet.7. clarauit Aristoteles primo Rhetor. cap. septimo, ijs uerbis: Præterea quod melior
„ aut simpliciter eligetet, aut qua melior, ut iniuria affici magis quàm iniuria afficere.

nam

nam illud iustior profectò eligeret. Etenim si ex sententia Aristotelis iustior eligeret
iniuria affici magis quàm iniuria afficere, licet utrūq; sit malum: ergo qui eligeret in-
iuria afficere, esset iniustior. erit ergo iniuria afficere magis eligendum per accidens.
Et hoc asserebat text. sexti cap. quinti libri Ethic. Iniuria uerò affici erat magis eligen 6.Ethic.5.
dum per se, quia erat per se minus malum. Et hoc asserebat text. cap. ultimi quinti E- 5.Ethic.ult.
thic. quem totiens citauimus. Et omnes text. qui dicunt iniuria affici esse magis e-
ligendum quàm iniuria afficere, sunt intelligendi per se, eo quo diximus modo. Ete-
nim iniuria afficere, est peioris moris. quod declarauit etiam Aristoteles 8. Topicor. 8.Top.5.
cap. quinto, cum inquit: Erit autem improbabilis multipliciter. etenim ex qua absur-
da dicere contingit, ut si aliquis diceret omnia moueri, uel nihil, & quæcunq; sunt
peioris moris eligere, & repugnantia consilijs, ut quòd uoluptas sit bonum, & iniu-
ria afficere melius quàm iniuria affici. est ergo peioris moris, iniuria afficere. Quare
nemini mirum uideri debet si homines probi magis eligunt iniuria affici quàm iniu-
ria afficere: quamuis sit habere minus boni per accidens, scilicet in comparatione. E-
tenim magis est eligēdum à uiro probo, quod per se est bonum, & simpliciter, quàm
quod per accidens. hoc enim explicauit Aristoteles 3. Topic. cap 1 dicens: Et quod 1.Top.1.
per se, eo quod per accidens, est magis eligendum: ut amicos iustos esse, eo quòd ini
micos. hoc enim per se eligendū, illud aūt per accidēs. nam inimicos iustos esse secū-
dū accidēs eligemus, ut nihil nobis noceant. amicos uerò iustos esse, per se eligimus,
etsi nihil nobis debeat fieri: inimicos aūt ꝓpter alterū, ut nihil scilicet nobis noceant.

Quam item sententiam uisus est indicare 3. Rhet. cap. 13. his uerbis: Si aūt & in affe 3.Rhet.13.
ctu, & nō pœnitet me, quāuis fuerim iniuria affectus. Huic enim circū est lucrū, mihi
aūt iustū, & per id quod necessariò sequitur honestū. Per lucrū hic intelligitur bo-
num illud per accidēs, & in cōparatione. quod ostēdit Aristoteles 5. Ethic. cap 7. ubi 5.Ethic.7.
ait, Plus enim boni, & minus mali est lucrū. Contrarium aūt dānum: quorum est me-
dium æquale, quod dicimus iustum. Qui ergo iniuria afficit, habet plus boni per
accidens, per se uerò plus mali. Qui ergo iniuria affici magis eligit q̄ iniuria afficere,
eligit maius bonum: quia eligit quod per se est bonum, quod planè est idē quod ho-
nestū: & non curat bonū illud per accidēs in cōparatione, quia non est uerè bonū, &
principale bonū: est enim cū prauitate coniunctū, & iniusticia. Quare potest uir bo-
nus illud reijcere, ut acquirat quod uerè est bonū. nec tamē sibi illū propterea iniuriā
facere, colligi uidetur ex eis quæ dixit Aristoteles 5. Ethic. cap. 15. Si quis plus alteri q̄ 5.Ethic.15.
sibiipsi distribuit, sciēs & spōte, hic seipsum iniuria afficit: quod quidē uidētur mode
sti facere. Etenim ꝓbus uir uidetur diminutiuus bonorū ipsius, at neq; hoc simplici-
ter. alterius enim boni si contigit simpliciter, plus usurpat, uel gloriæ, uel simpliciter
honesti. Ex quibus planè sequitur, ut qui eligit potius iniuria affici q̄ afficere, non
sibi iniuriam faciat, licet abijciat illud bonū per accidens: quia illud relinquit, ut con-
sequatur maius bonum & perfectius. consequitur enim plus gloriæ uel plus honesti
simpliciter, quàm qui iniuria afficit. Etenim qui relinquit bonum quoddam imperfe
ctum, ut consequatur bonum perfectissimū, non dicitur seipsum lædere, sed iuuare:
ideoq; non dicitur iniuriam sibi afferre, quia non est sine læsione iniuria.

Sed cū cōclusum sit, eum q̄ iniuria afficit, habere plus boni per accidēs & in cōpa-
ratione, & ita lucrari: eum uerò q̄ iniuria afficitur, pati dānum: statim quęrat aliquis,
quomodo lucretur is qui iniuria afficit, si iniustè agit: & q̄d nam sit illud lucrū, quod
lucratur: Siquidē nō semp iniuria afficiens lucraī nūmos, uel diuitias, uel aliquid hu-
iusmodi, & sic nihil omnino uideī lucrari. & tamē dicit Aristoteles, Omnē ꝑcutientē 5.Ethic.7.
& interficientē lucrari, & qui iniuria afficitur damnū pati. inquit em̄: Quādo hic qui-
dem percussus fuerit, hic autem percusserit: uel interfecerit, hic autem mortuus erit.
diuiditur autem passio & actio in inæqualia. sed conatur pœna adæquare auferens
lucrum. Dicitur autem, ut simpliciter dicā, in talibus (etsi quibusdā non uideatur esse
nomē proprium) lucrū, ut uerberanti, & damnū patienti. Preterea ex eo quod cō
clusum est, à uiro ꝓbo esse magis eligendū iniuria affici q̄ afficere, quia q̄ iniuria affi-
citur habet plus glorię uel honesti simpliciter, quia plus iusti q̄ qui iniuria afficit: &
sic uidetur lucrari magis q̄ iniuria afficiī, q̄ qui afficit. Ex hoc inquā instaret aliqs, di-
cēs hoc posito seq, ut qui iniuria afficiī magis lætari debeat, & ꝑ cōsequens irasci nō
possit ex illo neglectu, nec itē oporteat ipsum sumere uindictā de eo à quo iniuriam
acceperit,

acceperit, neque ire ad magistratum ut recuperet illud bonum, quod sibi præter leges per iniuriam sit ablatum. quippe qui lucratus est gloriam, lucratus est honestum: qui autem maius bonum lucratus ab aliquo, non debet quærere de eo uindictam, neque proficisci ad magistratum, ut recuperet paruum illud bonum quod perdiderat: esset enim hominis ingrati. Sed hoc apertissimè euertit illud quod scriptum reliquit Aristoteles quinto Ethic. cap. septimo, ubi ait: Quapropter cum dubitatur, ad iudicem
5.Ethic.7. » confugiunt. sed ire ad iudicem, est ire ad iustum. etenim iudex uult esse ueluti iustum » animatum. Deinde subiungit: Adæquat auferens ab eo quod plus habet, quod est » qui iniuria afficit, &c.

Item euertit sententiam Aristotelis in definitione iræ, & in multis alijs locis, ut ui-
3.Ethic.8. debimus: & præcipuè in 3. Ethic. cap. 8.

Item sequeretur, ut eius qui iniuria afficeretur, nunquam uiolaretur honor. Con-
1.Rhet.13. sequens est falsum ex eis quæ dixit Aristoteles in primo Rhet. lib. cap. decimotertio:
2.Rhet.2. & in secundo lib. cap. secundo. Ergo & antecedens. Probatur consequentia: quia illius qui lucratur bonum simpliciter, non uiolatur honos, dū illud lucratur. Sed qui iniuria afficitur, lucratur bonum simpliciter: ergo illius qui afficitur iniuria non uiolatur honor. Hæc omnia sunt absurda: ergo & illa unde sequuntur, absurda esse necesse est.

Harum priori quæstioni respondemus: Ipsum percutientem & interficientem, & breuiter omnem auferentem aliquid ab aliquo contra proportionem & æquum, lucrari per accidens eius honorem quem percutit, præsertim si percutiat iniuriæ facien dæ causa, in comparatione scilicet illius cuiuis infertur: & si quid auferat præter illā rem quam aufert, lucrari honorem eius à quo aufert, quia scilicet negligit ipsum. aliter enim nihil ab eo auferret, sicut declarauit Aristoteles exemplo Agamemnonis & Achillis, quo exemplo probabat, eum qui inhonoratur negligi: & qui negligeretur, nullum habere honorem. ostendebatque, eum qui auferret aliquid ab aliquo, uiolare eius honorem à quo auferret. quod si non esset uerum, perperam & frustra attulisset Aristoteles illud quidem dictum, quod perspicuè attulisse apparet, ut probaret eum qui auferat aliquid ab aliquo, negligere illum à quo aufert: nihil enim probaret. Neque uerò non potest aliquando Poeta inducere aliquem in aliquo affectu & animi perturbatione uersantem, ueram sententiam proferre: sicut patet ex eis quæ citaui-
3.Rhet.7. mus paulo antè ex 3. Rhet. cap. 7.

Præterea qui aufert aliquid ab aliquo, habet illud quod aufert: qui iniuria afficit, aufert honorem ab eo quem iniuria afficit, sicut ostendimus: ergo habet suum honorem. Sed qui habet honorem quem prius non habebat, dicitur lucrari illum. Qui iniuria afficit, habet honorem quem prius non habebat: ergo dicitur lucrari eum. In omni ergo iniuria, quæcunque sit illa, qui iniuria afficit, dicitur lucrari honorem, propter causam dictam. uidetur enim lucrari honorem per accidens: in comparatione uidelicet eius qui iniuria afficitur. etenim existimatur esse illo fortior: fortioribus autem maior habetur honor. Videtur etiā maiori honore dignus ex illa actione, quàm sit iniuria affectus: quia lucratur eius honorem, & sibi ascribit. aufert enim ab eo qui patitur, eam existimationem quæ uidebatur ei conuenire: siquidem uidetur debilior & nullius precij, postquam per iniuriam fuerit neglectus: quod est ei turpissimum. Videtur enim talis esse, qui se malè non possit ab altero defendere, sicut natura tenetur.

Iam uidetur dissoluta prior quæstio: quia ostendimus, lucrum illud quod dicitur lucrari is qui iniuria afficit, semper esse honorem quem per accidens lucratur, in comparatione uidelicet eius quem iniuria afficit, quomodocunque iniuria afficiat, siue percutiendo, siue auferendo aliquid, siue aliquo alio modo.

Ad alteram quæstionem quæ sequebatur, respondentes concedimus, eum qui afficitur iniuria, consequi plus gloriæ uel honesti simpliciter, quàm qui iniuria afficit: & uideri lucrari plus. quia qui cōsequitur maiorē honestatē in cōparatione alicuius quàm prius haberet, dicitur lucrari plus. in hoc enim sensu accipimus nunc lucrū: & cōcedimus ex hoc sequi, ut qui afficitur iniuria, magis lætari debeat in comparatione illius qui iniuria affecit, quia patitur sine prauitate & iniustitia: ille uerò agit cum maxima prauitate & iniusticia. nulla enim maior lætitia, nulla maior uoluptas potest

potest accidere hominibus rectè secũdum naturam affectis, quàm scire se nihil egisse cum prauitate & iniustitia: rursusq; nullus maior dolor, nulla maior tristicia, quàm recordari se egisse aliquid cum prauitate & iniustitia.

Cum inferebatur ex hoc sequi, ut propter iniurias neminem oporteret irasci, & per consequens non sumere uindictam, neq; ire ad magistratũ, ut recuperet illud bonum quod sibi ablatũ sit: id uerò negamus, asserimusq; oportere eum qui passus est iniuriam, sæpe uindictam sumere, sępe etiam ire ad magistratũ: ut in eis quæ sequuntur latius patebit.

Ad probationem quæ subiungebatur dicimus, quòd is qui iniuria afficitur, etsi lucretur maiorem honorem & gloriam per se, quia non existimatur improbus uir absolutè, neq; talis qui aliquid egerit præter honestatem, tamẽ cogitur adhibere omnem operam & diligentiam, ut recuperet id quod sibi ablatũ fuit: alioquin non existimaretur in cõparatione illius qui ipsum iniuria affecit, dignus illo honore qui exhibetur uiris fortibus & uirtute præditis: propterea quòd honor quem dicimus habere eum qui iniuria afficitur, non est ille qui exhibetur operãti ex uirtute, sed est ille qui habetur illis qui non operantur contra uirtutem: in eoq; consistit, quòd non uituperantur illi. atq; hic quidem honor, qui non est honor propriè, potest attribui etiam fœminis, & quibuscunq; simplicibus hominibus. qui honor cum laude coniunctus, licet sit maior quàm ille qui conuenit hominibus iniuriam facientibus & prauis, tamen non est talis ut satisfacere possit uiris fortibus: quippe qui coguntur ostendere se esse dignos eo etiam honore, qui exhibetur operibus quæ ex uirtute proficiscuntur. Quare qui iniuria afficitur, debet eniti quantum potest, ne uideatur nullo honore dignus, neq; ignauus: quod nisi præstaret, maximo dedecore afficeretur. deesset enim officio ac munere suo: quippe cum hominis fortis sit, præstare se parem in fortitudine, & in reliquis uirtutibus singulis, quibusuis hominibus qui idem quod ipse profitetur. & quamuis non esset reuera debilior & ignauior, tamen quia talis uidetur ex iniuria accepta, non debet eam ferre. inquit enim Aristoteles quarto Ethic. cap. ult. 4. Ethic. ult.
Si autem sunt aliqua secundum ueritatem turpia, & aliqua secundum opinionem, nihil refert: neutra enim facienda. " "

Quare nõ est erubescendũ. quòd si ille qui existimabatur aliquo honore dignus, se negligi æquo animo ferret, neq; ullam acceptæ iniurię uindictam sumere conaretur, crederetur non fuisse dignus illo honore qui sibi fuerit ablatus, eumq; immeritò obtinuisse: & is qui affecisset ipsum iniuria, putaretur non læsisse eum pręter æquitatem & leges, sed abstulisse id quod erat suum, non illius qui læsus fuisset, & sic non uideretur prauus homo. Etenim qui aufert ab aliquo quod est suum, & nõ illius à quo aufert, non dicitur eum iniuria afficere: & per id quod necessariò sequitur, non dicitur prauus homo. Sed quoniam hæc sunt perspicuè absurda, ut ea etiam ex quibus fluũt sint absurda necesse est. Cogitur ergo qui iniuria afficitur, repetere quod suum esse putabat. Quòd si omni opera & diligentia adhibita non possit illud cõsequi ob multa impedimenta quæ quotidie in rebus humanis accidere uidemus, debet æquo animo ferre iniuriam, & magis eligere se fuisse affectum iniuria, quàm alterum affecisse, ob rationes dictas: præsertim cum nihil prætermiserit, quantum esset in ipso, ut acceptam iniuriam ulcisceretur. sic enim honor eius non intelligitur uiolatus, quia ostendit se nullo modo pati uoluisse, ut quod suum esset detineretur ab altero. Vis autem & ratio ipsius honoris neminem obstringit ad ea quæ sunt supra hominum uires.

Quod uerò ultimo loco addebatur, futurum ut nullius qui iniuria afficeretur, uiolaretur honor: negamus id sequi.

Ad probationem dicimus, eum qui iniuria affectus est, lucrari honorem illum qui exhibetur illis qui nihil egerint contra proportionẽ & æquũ: quia existimatur uir æquus, cũ nihil iniustẽ egerit: quales existimantur esse multæ mulieres & multi simplices homines. idq; concedimus esse magis eligendũ, quàm illud bonũ quod acquirit qui iniuriam facit: quippe qui illud acquirit cũ prauitate & iniustitia. Sed tamen qui iniuria afficit, nõ lucratur eum honorẽ qui debet hominib. qui ex fortitudine & uirtute operant, & sunt alicuius precij: imò amittit illũ. quia q iniuria afficit, negligit, ut perspicuum est ex superiorib. at qui negligit, existimatur esse nullius precij: qui uerò

talis

taliſ exiſtimatur, nihil hunc habere illius honoris qui exhibetur uiris fortibus, in du-
bium uenire non poteſt. Quare cogitur repetere ſuum honorem remedijs illis quę
declarauimus. Melius tamen eſt priuari eo honore, qui exhibetur uiris qui dicuntur
operari ex uirtutibus: exiſtimari autem nihil unquam feciſſe contra uirtutes, quàm
habere illum honorem, quem dicimus eum qui iniuria afficit auferre ab eo qui affici-
tur iniuria. Idq; nimirum intellexit Ariſtoteles, cum dixit, Melius eſſe pati iniuriam
quàm inferre. Sauius autem eſt, eum qui affectus fuit iniuria, ſumere uindictam. ita
enim ſibi uendicat utrumq; honorem: & eum qui debetur illis qui nihil iniuſtè agũt,
& eum quem merentur qui agunt ex fortitudine & uirtute. Patet igitur ex dictis,
,, illud quod dixit Ariſtoteles, melius eſſe iniuriam pati quàm iniuriam inferre, nō ad-
,, uerſari ei quod alibi protulit, eum qui iniuria afficitur habere minus boni, & per con
,, ſequens minus honoris: & qui afficit, habere plus boni, & ſic plus honoris. Ex quo
planè ſequitur, ut qui quocunque modo pulſatus ſit, habeat honorem læſum & uio-
latum. Cogitur enim (ut patet ex ijs quæ dicta ſunt) eum tanquam amiſſum recupe-
,, rare. Ergo perperam loquutus eſt homo ille, cum dixit: Per occultas, clandeſtinas,
doloſas & malitioſas iniurias, nihil detrahi de honore eius qui ignominia affectus ac
læſus eſt.
,, Falſum itē eſt eſt quod addit, Omnes illos qui duello patrocinantur (ut utar ipſius
,, uerbis) concedere, fateriq;, hominem ita uiolatum & offenſum, nullo huiuſmodi pre
,, mi onere, propter quod eum oporteat honorem ſuum repoſcere, & ad pugnam inſi-
diatorem prouocare. Quòd ſi non æquum eſſet pugnare aduerſus eos qui ita ſe
geſsiſſent in inferendo iniuriam, nihil impediret tamen quin uiolatus eſſet honor eo
rum qui iniuria affecti fuiſſent. Sed id fieret, quia uiolatus honos non debet fortaſſe
ab omnibus repoſci, ut ab ijs qui ob flagitioſam ac turpem eorum uitam ſunt infa-
mes, & ſunt (ut dictum eſt ſuprà) à pueris, fœminis, & ualde ſenibus. ab his autem nō
poteſt repoſci honor, non quia uiolatus non ſit, ut iſte perperam aſſerit, ſed ob cau-
ſam dictam. Quocunque igitur ſe uerterit homo iſte, ut iaceat ſententia eius ne-
ceſſe eſt.

Oſtendimus etiam ſuprà cauſas, propter quas, licet uiolatus nō eſſet honor, ſi fieri
poſſet hoc, cogeretur tamē ille qui iniuria affectus fuiſſet, pugnare honoris ſui cauſa.

Sed hic quiſpiam ſic inſtaret: Tu dixiſti in ſuperioribus, ſi quis lædat aliquem uel
per inſidias, uel per aliquam repentinam occaſionem, uel ex improuiſo, uel aliqua
meliori conditione (ut ſi compluribus hominibus, uel armis non paribus, ſiue ad of-
fendendum, ſiue ad defendendum, uel aliquo caſu) iſtum non ſuperare idoneo me-
dio & iuſto: quia non uirtute propria, ſed meliori conditione. Dixiſti etiam, homi
nis non eſſe præſtare inſidias, neq; repentinas occaſiones, & reliqua quę commemo
rata ſunt. quia hæc poſſunt eſſe infinita, à quibus natura humana, quæ eſt finita, non
poteſt cauere. Neq; uerò honoris uim & rationem cogere homines, obſtare eis qui-
bus non poteſt ipſa natura obſiſtere. itaq; unum hominem non teneri ſuperare plu-
res, neq; unum diſparibus conditionibus: ut ſi alter haberet enſem, ipſe cultellum: uel
ſi eſſet alter armatus, ipſe inermis: uel ſi pugnando frangeretur ſibi enſis, alteri autem
non frangeretur. Deniq; honoris ui non cogi unum hominē niſi tueri ſe, neq; res
ſuas ab uno homine, cæteris paribus: quòd ſi aliter ſuperatur, non ſuperari medio iu-
ſto. Ex quibus apertè uidetur ſequi, ut honor eius qui ita læſus fuerit, nō ſit uiolatus,
contrà quàm nunc dixiſti. Siquidem non uiolatur honor, niſi in ijs cauſis in quibus
tenentur homines ſe ſuasq; res tueri, niſi per medium iuſtum.

Ad hæc reſpondentes dicimus, honorem eius qui ita læditur, ut dictum eſt, uiola
lari, & non uiolari. Violari, quatenus iniuria afficitur: quia quicunq; quoquo modo
iniuria afficitur, eius neceſſariò uiolatur honor (ut demonſtratum eſt) præſertim ra-
tione & cogitatione eius qui lędit. negligitur enim, & ideo cogitur ſumere uindictā
eo modo quo diximus, ob eas quas expoſuimus & ſuprà in libro quinto De ho-
nore cauſas.

Non uiolari autem, ut antè conceſsimus, quatenus ei qui ſic læditur non eſt dede
cori ſuperare illum à quo iniuria afficitur, neq; ſe ab illo defendere imparibus condi-
tionibus. quòd ſi ex plaga accepta moreretur, nemo poſſet eum ignauiæ, nec deſi-
diæ, nec ſecordiæ, neq; timiditatis arguere. ſin autem non moreretur, & ſic uel cor-

pore

pore uel ætate esset affectus, ut non posset armis pugnare, non posset ei probri loco obijci accepta iniuria: propterea quòd, ut toties iam diximus, honor neminem cogit efficere supra uires. Et ideo dictum est etiam, si is qui fecit iniuriam, fatetur illam meliorem conditionem, satisfactum iri ipsi iniuriæ. Violatur tamen, sicut antè demonstrauimus, honor eius qui læsus est: quia cum sit iniuria affectus, ablatum ei fuit bonum quoddam, quod postea honoris ui cogitur, cum est in loco tuto, reposcere ab eo qui fecit iniuriam. reposcet autem, si ipsum ad singulare certamen prouocauerit, ut ostendat illum non habuisse tantum roboris, ut se lædere posset paribus conditionibus. Sic ergo dicta nostra cohærere uidentur: igitur ad alia pergamus.

Eadem ratione dicimus lapsum esse istum hominem, cum dixit, idem dicendum esse de iniurijs quę uerbo uel scripto absentibus inferuntur. nam si sunt iniurię, ut ponit ipse: ergo auferunt ab eo cui inferuntur aliquid boni. ergo aliquid honoris, ut ex eis quæ dicta sunt perspicuum est. negligitur enim per illas: ergo nisi sit stupidus, irascitur: ergo appetit uindictam, propter illam honoris detractionem.

Ratio autem quam ex diuo Thoma affert (pace tanti uiri) uidetur in se pugnantia continere. nam si ille qui uerba uel scripta contumeliosa in quempiam emittit absentem, id est clàm eo, detrahit de fama quantum in ipso est: ergo detrahit de honore.

Probatur consequentia: quia hominibus qui non existimantur operari ex uirtutibus, non habetur honos: est enim signum beneficentiæ ex uirtutibus ortæ (ut dictũ est.) Qui autem sunt malæ famæ, non existimantur operari ex uirtutibus: ergo eis nõ habetur honor.

Minor probatur: quia qui est bonæ famę, existimatur bonus & studiosus, ut patet ex definitione bonæ famæ, quam in superioribus posuimus: bonus autem & studiosus spectatur ex operationibus quæ oriuntur ex uirtutibus moralibus, sicuti declarauit Aristoteles. Ergo & is qui est bonæ famæ: ergo bona fama oritur ex operationibus, quæ proficiscuntur ex uirtutibus moralibus. Si ergo homines existimarentur operari ex uirtutibus, essent bonæ famæ: sed non sunt bonæ famæ, ex concessis ab isto: ergo non existimantur operari ex uirtutibus: ergo eis non debetur honor. *6. Ethic. ult.*

Ergo quibus detrahitur de bona fama, detrahitur de honore directè: quia nullus honore dignos putat eos qui sunt malæ famæ. Sed ipse asseruerat, eos qui uerba uel " scripta contumeliosa in quempiam emittunt absentem, non minuere illius honorem " directè, sed de fama detrahere: ergo uult eos minuere honorẽ, & non minuere. quod quidem est non solùm pugnantia, uerùm etiam negantia loqui.

Quod uerò attinet ad auctoritatem diui Thomæ, dicimus fuisse ipsum quidẽ hominem doctissimum & grauissimum: nos tamen esse eius sententiæ, quemadmodum iampridem testati sumus, ut non sequamur cuiusquam auctoritatem, nisi optima ratione nitatur.

Præterea falsum apertè est, quòd ille qui emittit huiusmodi uerba uel scripta in absentẽ, uideaĩ eum uereri magis quàm paruipẽdere: quia si uerereĩ, nõ eum iniuria afficeret. Etenĩ quos ueremur, nõ iniuria afficimus: quia quos iniuria afficimus, nõ timemus: & quos nõ timemus, paruipẽdimus. Nõ ergo illa uerba emittũt, quia uereãtur illos. *2. Rhet. 2.*

Item, multi detrahunt de fama alicuius absentis, quia non datur eis occasio aliter detrahendi, ut ex quotidiano usu perspicuum est: ergo non emittunt illa uerba, quia uereantur.

Item, si quis emittit scripta contumeliosa aduersus aliquem, nõ ueretur eum: quia si uereretur, non emitteret eiusmodi scripta: deterreretur enim pœnæ metu, præsertim cum sciret fieri posse ut ad singulare certamen uocaretur. sed emittit. ergo non timet. Ergo perperam loquutus es, dicens: Quòd ij non negligant eos, aduersus quos " scripta contumeliosa emittunt.

Præterea quod addis, Hæc opinio ex auditorum arbitrio, &c. ridiculum est. nul- " lam enim in partem interest eius, de cuius fama detrahitur, utrum ei qui detrahit red datur nec ne: quia potest ei haberi fides, ut maiori ex parte accidit, præsertim si sit uir talis qui existimetur aliquo honore dignus. & cum ei fides habetur, honor illius in quem loquutus est, uiolatus habetur.

Præterea hoc nihil facit, cum ad iniuriam inferendam satis sit electio ipsius inferentis. Quam uerò opinionem de eo qui utitur uerbis contumeliosis, accipiant audito-

res, nihil refert ad iniuriam: neque hoc dicere est ad rem. satis ergo est quòd iniuria affecerit: quia statim sequitur, ut eius honor, contra quem loquutus est, sit uiolatus, ut probatum fuit.

Quòd autem subiungis de armato & non armato, &c. quia paulo antè ostensum est à ueritate id abhorrere, ad eum locum (ne nimius sim) rem totam reijcio. Nos aũt in libris De honore nõ diximus, in omnib. causis esse locũ singulari certamini, sed in aliquibus quæ exposita sunt promiscuè uniuersa quadam comprehensione.

Lib. De honore.

Illa etiam quæ subdis, dicens: Illæ quorum, &c. eisdem refelli rationib. perspicuum est. Ostensum item est falsum esse, eos qui lædunt imbecilles, non uiolare eorum honorem, cum ostendant se illos paruipendere, iniuriaque afficiant: sed quomodo se debeant gerere imbecilles aduersus eos, declaratum fuit à nobis in superioribus.

Hic præter alia multa à te dicta, quæ à ratione nobis abhorrere uidentur, illud etiam falsum est: positum esse ab Aristotele, quòd iniuriarum occultarum non sit sumenda per uindicationem pœna.

Quæ uerò subiungis de rege Dauid, de Christo seruatore nostro, de beato Paulo, nihil ad rem nostram pertinent, etsi uerissima sunt. Præmonui enim sexcenties in libris De honore, me non loqui ex sanctissima nostra religione: secundum quam tamen loquar in sequentibus.

1. Rhet. 13.

Verba autem Aristotelis quæ citas ex 1. Rhet. cap. 13. tantum abest ut sententiam tuam confirment, ut eam omnino euertant. nam eo ipso in loco ostẽdit Aristoteles,
» uerba illa non esse simpliciter intelligẽda. Quia cum dixisset, Aequum esse rebus hu-
» manis ignoscere: subiunxit, Non considerare legem, sed legislatorem: neque ad ra-
» tionem, sed ad mentem legislatoris: non ad actionẽ, sed ad electionem. Quasi uoluerit dicere Aristoteles: Si quis te non per electionem percusserit, æquum est ut ei ignoscas, quia scilicet illa percussio non est iniuria, ut declarauimus in superiorib. At non dicit Aristoteles, ei qui percusserit per electionem, ignoscendũ esse simpliciter.

Item sequitur ex tuis dictis, ut secundum Aristotelis sententiam non oporteat ire ad magistratum uiros probos, ob acceptas iniurias: quia (per te) ire ad magistratum, est ire ad sumendam uindictam. uiri autem probi proprium esse dicis, ex sententia Aristotelis, ferre patienter iniuriam, nec ad ulciscendum se parare. Quod si ita est, ergo non debent ire ad magistratum uiri probi: etenim facerent contra probitatem, quia contra officium probitatis. Sed hoc absurdum est: ergo illud unde fluxit, falsum esse necesse est.

Item sequitur. non esse iustum secundum Aristotelem, reddere malum pro malo: quia nihil quod sit contra officium boni uiri, est iustum & honestum. sed Aristoteles
» dixit, melius esse ulcisci quàm reconciliari, quia reddere malum pro malo iustum est,
» omne autem iustum est honestum: ergo falsum est, officium uiri probi, secundum ipsum Aristotelem, esse, ferre patienter iniurias, neque se ad ulciscendum parare.

Item sequitur, ut auctoritas illa quam ipse citas inferius, uidelicet eundum esse ad magistratum, non intelligatur de omnibus simpliciter, sed de ijs qui non sint probi.

Item sequitur, ut iusticia non sit pro uiris probis, sed solùm pro prauis: quia ire ad iusticiam, est ire ad uindictam, per te. Quæ omnia cum sint absurda, ea etiam unde emanant, ut absurda sint necesse est.

Quæ uerò de Cæsare, de Lycurgo, de Pericle in medium affers, non sunt cum re de qua agitur coniuncta. De multis enim Cæsar sumpsit uindictam, licet multis pepercerit. Et nos etiam diximus ex sententia Aristotelis, esse aliquando ignoscendũ. Quòd si uellemus uicissim citare uiros grauissimos, & Imperatores maximos, qui noluerunt acceptarum iniuriarum ueniam dare, sed eas seuerissimè ulti sunt, magna non deesset exemplorum copia: quæ quoniam satis nota sunt, tum etiam ne longiores simus in rebus apertis, neque ita necessarijs, prætermittenda.

Euertitur præterea Aristotelis sententia, qui iudicauit pro communis societatis securitate & quiete ulciscendas esse aliquãdo iniurias (ut diximus suprà, & dicemus infrà) ne fiamus præda Mysorum, omniaque propter improborum licentiam & impunitatem perturbentur atque confundantur.

SECTIO

Quòd si quis non tanta magnitudine animi, tantaq; uirtute præditus, nolit contumelias aut iniurias patienter ferre,& quæ sequuntur. Author.

MVlta hoc loco dicit homo iste, quæ partim nihil ad rem propositam pertinet, partim iam refutata sunt. In primis autem uidetur ponere læsionem quę infertur facto, inter contumelias: cum tamen in superioribus posuerit solùm iniurias il las quæ fierent scripto uel uerbo. & inquit: Quoniam ex his quæ suprà dicta sunt cō stat, honorem & existimationem ex ipso quidem facto in periculum non uenire, nisi ex ea contumelia uel iniuria quæ coràm fit. Huiusmodi autem iniurias quæ facto inferantur, in superioribus eum à contumelijs seiunxisse perspicuum est. & ita patet, illud optimè in ipsum conuenire: Modò ait unum, modò illud idem negat. ANT. BER. " "

Complura deinde subiungit de ista sua moderata defensione: sed nihil ad rem. & tandem uenit in eam sententiam, ex qua manifestè sequitur ipsum concedere singulare certamen. Nam quæ dicit ex sententia Ioannis Fabri, ex ijs negari non potest, quin melius sit ut ille pauper eum diuitem quem timet, prouocet ad singulare certamen. Etenim ea quæ propius accedunt ad uirtutem, sunt magis eligenda: sed prouocare aliquem ad singulare certamen, à quo sis iniuria affectus, uel à quo timeas ne interficiaris per uim & aliena uirtute, accedit propius ad uirtutem, quàm necare ipsum insidijs & dolo: ergo est magis eligendum.

Minor propositio clarissima est: Si cui ergo ab aliquo periculum impendeat omni tempore, neq; ulla se alia uia & ratione posit defendere, non uideo sanè cur ei nō liceat, aduersarium prouocare ad singulare certamen, potius quàm illum per insidias interficere: præsertim cum maiorem uirtutem sic ostendat, & secundum pugnam minora sequantur incommoda, siquidem neq; propinqui, neq; asseclæ & familiares diuitis persequuturi sint eas inimicitias. Iste ergo qui uult euertere singulare certamen, ea ponit tamen, ex quibus efficitur omnino ut detur. Mirum est autem, quòd non mittas illum pauperem ad magistratum, qui cogat diuitem satis dare, se eum nulla re offensurum.

Si dicat hoc faciendum esse tunc, cum magistratus non potest cogere: cur idē negat in alijs iniurijs & causis, in quibus nihil prodesse potest magistratus, licere priuato homini propria uirtute ius suum exigere? Si in causa quam dixit, licet homini priuato alterum interficere, licebit etiam in alijs grauioribus causis & iniurijs. Non enim est maior ratio unius quàm alterius: & sic efficitur illud quod posuimus nos, dari singulare certamen in eis causis, in quibus magistratus ius æquum exigere non potest. Ex quo patet, istum dicere idem quod nos diximus, etsi propositum ei fuit opinionem nostram impugnare atq; euertere.

Si uerò dicat magistratum posse aduersus illum, sed leges ferre, ut posit eum interficere: cur ergo in causis grauioribus leges & magistratus non debent ferre, ut aliquis iniuria affectus, posit eum à quo iniuria affectus est, ad singulare certamē prouocare? quòd minora (ut dictum est, & ut dicetur) sequentur incommoda.

Quòd autem loquens de tertia moderatione defensionis, dicit poni in proportione defensionis, Ad offensionem, cum par pari redditur (ut si quis alterum pugno aut calce petat, eum gladio ferire non licet) ex hoc sequi uidetur, ut detur singulare certamen. quia si aliquis gladio petierit, licebit gladio ipsum ferire. eadem enim est proportio gladij ad gladium, quæ est pugni ad pugnum: ergo licebit singulari certamine cum illo pugnare.

Probatur consequentia: quia pugnare singulari certamine, nihil aliud est quàm pugnare solum cum solo armis. cætera enim quæ fiunt, accipiuntur aliquo modo soris: ergo iste confirmat quod uult euertere.

Ea uerò quæ subiungit de iudice, nihil faciunt ad rem. satis enim est nobis, si liceat par pari reddere, nec plus mali referatur quàm accipiatur. Etenim hoc etiam nos concessimus in libris De honore: & ita iste dicit idem quod nos diximus. asseruimus enim, licere par pari referre, saltem per id quod æquiualeat, uel per æquabilem rationem: quia non potest semper referri uulnus pro uulnere.

SECTIO TERTIA.

Auctor. Quarta ratio est: si armis appetitus, non possit aliter quàm resistendo & defendendo ex periculo euadere. hoc quanquã ita se habet, & reliqua quæ sequuntur.

ANT. BER. QVæ dicit in hac parte, uidentur omnino conuellere ipsius sententiam. Et primò dicamus sic: Si in tali casu leges & magistratus possunt honori priuati hominis consulere, cur non iubent ipsum fugere, & non mortis periculo se obijcere? ac postea puniunt eos qui eum aggressi fuerint, & ita restituũt ei honorẽ suum? Quòd si non possunt, & ideo permittũt ut se quisq; suaq; defendat: cur hoc nõ idẽ cõcedere debet in alijs etiã iniurijs, in quib. nõ possunt alieno honori prospicere? Est enim eadem ratio: ergo licebit pugnare singulari certamine, quippe cum sit minus malum.

Præterea si leges permittunt (quemadmodũ concedit iste) ut ei qui posset fugiendo uitam seruare, liceat tandem resistere, & alium interficere, quoniam fuga esset ipsi dedecus: ergo deberent etiam permittere, ut liceret pugnare singulari certamine ad fugiendum dedecus. eadem enim est causa. Sufficit autem rationi nostræ, si quis possit fugere. deberent enim leges iubere, eum qui potest fugere: deinde ueniret ad magistratum, qui eum ulcisceretur, si hoc satis est.

Item, hoc est concedere singulare certamen honoris sui tuendi causa: tum quia fieri non potest ut aliquis fugiat cum dedecore, nisi inuadens sit solus, & cætera sint paria. nam si non esset solus, non esset turpe illi fugere. Siquidem uni turpe non est fugere multos, quia non læditur honor in disparibus cõditionibus, quemadmodum iste etiam concessit in superiorib. Si ergo permittũt leges in tali casu, ut liceat resistere: ergo permittunt singulare certamen propter honorem: est enim duorũ inter ipsos pugna. At suprà dixit iste, omnes leges illud uetare: ergo à seipso dissidet, suamq; ipsius sententiam undequaq; conuellit: quod idem facit in sequentibus.

Nam si paria sunt, ut inquit ipse, apud uiros laudabiles, & absolutè, id est omnino recedere non posse, & sine dedecore non posse, cùm & uitam conseruare, & famam retinere, paria iudicentur, & honor omnibus pecunijs & fortunæ commodis sit præferendus. Ergo licebit per ipsum pugnare singulari certamine propter honorem. Probatur consequentia: quia licet per eum soli cum solo pugnare. ut conseruetur uita: ergo licebit etiam ut conseruetur honos: paria enim sunt, ut positum est. singulare autem certamen est, cum solus pugnat cum solo.

Item, si honor per ipsum præferendus est omnibus pecunijs, & omnibus fortunæ commodis: ergo si licebit pugnare pro commodis fortunæ, licebit multo magis pugnare pro honore. Sed ipse in superiorib. dixit licere pugnare propter regna, propter coniuges, & alia quæ sunt commoda fortunæ: ergo per eundem multo magis licebit pugnare honoris causa. Sed hoc ipsum negauit suprà, & nos in lib. De honore asseruimus. ergo euertit suam sententiam: & opinionẽ nostram, quam sibi proposuerat infirmandam & labefactãdam, maximè confirmat. Id uerò qui ultrò faciunt ueritate cognita, est illis quidem laudi, propterea quòd se optimè erga ipsam ueritatem affectos ostendunt: at qui hoc faciunt sicut iste, propter ignorationem propriæ uocis, quomodo non uituperandi sunt? ut qui se natura pessimè constitutos, & maxima uirtutis discursiuæ infirmitate laborare præ se ferant.

» Quæ deinde subdit, de eo qui defensionis modum excedit, usque ad finem: nihil ad rem uidentur facere. non enim erat hic locus decernendi, quomodo sint puniendi à magistratibus, qui excedunt modum defensionis. hoc enim nihil aliud est, quàm immiscere quadrata rotundis.

SECTIO QVARTA.

Auctor. Atq; etiam ubi princeps uel magistratus aditus propter imbecillitatẽ uirium, à sumenda de iniurioso uindicta, &c.

ANT. BER. QVæ item dicit in hoc loco, omnino causam ipsius infirmant, & nostram stabiliunt. Nam si princeps uel magistratus aditus propter imbecillitatem uirium à sumenda

sumēda de iniurioso uindicta aliquē excusat: & permittũt leges ut quoquo pacto unusquisque sibijpsi ius dicat, & faciat: ergo leges permittũt duellũ. quia in hac causa ille qui est iniuria affectus, poterit eum qui iniuriam infert, ꝓuocare ad duellũ: & eo magis, quo minora hinc sequũtur incōmoda. Melius enim est hāc uiam persequi, quàm insidias facere. Et cũ ista sit una ex causis, quare in libris De honore concesserim dari locum duello, cum uidelicet per magistratus non potest quis agere iniuriarum; sequitur, hunc hominem, qui uult euertere duellum, constituere duellum.

Quæ uerò subiungit, loquens de altera specie, quæ ortum habet ex ignaua tolerātia, non consentiunt cum moralis philosophię doctrina (ut diximus, & dicemus) simpliciter, sed in aliqua causa: quia in eis in quibus est turpe uiro honorato ire ad magistratũ, nihil refert an sint institutę actiones publicę in uniuersos. Sed quia de eis fecimus in superiorib. uerba, & sumus in sequentibus facturi, huic loco hæc erunt satis.

Quod deinde addit, Nam per duellum non probatur ipsius rei ueritas: hoc negatum est in superioribus. quia ueritas maxima ex parte hoc modo probatur, ut dictũ fuit, tum ex fundamento naturali, quod est sumptum ex ui ipsius ueritatis: tum ex eo quòd creditur, Deum opem ferre iniuria affectis.

Præterea, ut intelligatur quàm falsò mihi iste hoc loco attribuat ea quæ non dixi, & quàm ab re uocet me sciolum, cum sit ipse maximè nescius & ignarus, recitabo uerba ipsa quæ in 5. lib. De honore protuli. Ea uerò hæc sunt: Il che anchora pare à i legisti che gouernano le città imperoche se sanno, ch'uno habbia dato una guanciata ad un' altro, condamnano Colui che hà data la guanciata, à pagar la pena cōstituita della legge à tal eccesso, & Colui che l' hà riceuuta, à far la pace, & assicurare di nō offender l' ingiuriatore, senza hauer rispetto all' honor del percosso, dicendo ch' essi non uogliono il disordire della città, & della pace generale della città, & che per ciò non hanno à tener conto, dell' honore d'un particolare. Non est ergo uerum, quòd negem leges honori priuatorum prospicere: quippe cum loquutus sim de Legistis, qui ciuitates gubernant, non de ipsis legibus. Deinde cum usus sim hoc uerbo Videri, nihil affirmaui, ut iste mihi falsò obijcit: quanquam id quod dixi, conspicitur quotidie Romæ, Bononiæ, & alibi. & cui non est perspicuum, legistas qui gubernant, non semper gubernare secundum leges scriptas, imò sæpe contra ipsas leges?

Neque uerò uolui dicere, legistas non prospicere honori priuatorum simpliciter: sed aliquando, ut in casu dicto. Inscius ergo est iste, non ego sciolus, sed sciens uerum esse id quod asserui.

Præterea, si ab altero sit uulneratus, quomodo magistratus facere potest, quin is sit ignauus & inhonoratus, etiamsi cogeret iniuriosum soluere mille aureos, & inclusum in custodiam totum annum asseruaret? Quòd si iniuriosus fugeret in ea loca in quibus ius nullum haberet magistratus, quomodo prospiceretur honori eius qui esset uulneratus?

Quòd uerò subiungit: Itaque hoc pacto nullus honoris causa locus duello relinquitur: quoniam, ut suprà dictum, non minuitur honos, & quæ sequuntur. Ostensum est in superioribus, quàm falsa sit hæc opinio: quare nihil necesse est eadem hic repetere.

Abhorret etiam à uero, dicere, quòd ille qui æquo marte congrediens uictus fuerit, non posit amplius ad duellum prouocare. Potest enim in alijs causis, etsi non potest in eadem causa in qua semel uictus fuit, quod in lib. De honore diximus, eiusque rei suprà rationem reddidimus.

SECTIO QVINTA.

Hic, ut uideo, tali argumēto nonnulli contra me insurgentes, Esto (inquiunt) non posit iustam, & quæ sequuntur. Auctor.

HOc loco, cum dicit de alijs quoque contumelijs & iniurijs, quòd his honorem lædi negas, & uindicationis causa magistratum adeundum, ac lege agendum esse statuis, &c. Sic argumentemur: Si sunt contumeliæ, ergo sunt paruipensiones si sunt paruipensiones, ergo sunt læsiones honoris: quia paruipensus nullum habet honorem. Quod probatur ex uerbis Aristotelis citatis: Qui non habetur dignus aliqua re neque bona neque mala, nullum existimatur habere honorem: sed qui paruipenditur, nulla re dignus habetur, neque bona neque mala (hæc enim est definitio paruipēsionis) ANT. BER.

ergo qui paruipenditur, nullũ existimatur habere honorẽ: ergo uiolatur eius honor.

Quòd autem contumeliæ sint paruipensiones, perspicuum est ex uerbis Aristotelis, quæ suprà citauimus. est enim contumelia, species ipsius paruipensionis. Dicere ergo, aliquem contumelia esse affectum, & non esse uiolatum eius honorem, quid aliud est quàm asserere, ipsum esse contumelia affectum, & non esse contumelia affectum? quod est non solùm pugnantia, uerùm etiam (quod multo turpius est) negantia affirmare. Pugnat item cum suaipsius sententia, cum subiungit. In his, in quibus non est læsus honor, magistratum esse adeundum: quia si non læsus est honor, ergo non debemus quærere uindictam: ergo non debemus ire ad magistratum uindicationis causa.

1. Rhet. 10. Vindicta enim, ut dicebat Aristoteles (quæ uerba sępe iam citauimus) est causa facientis ut expleatur: pœna est causa ipsius patientis. Quòd si nõ fuit uiolatus honor, ergo non potest aliquis quærere uindictam: cuius enim rei uindicta quęritur, nisi honoris? Si dicat quæri pœnam iniuriosi, ergo non quæritur uindicta: quia uindicta non est causa eius qui patitur, sed eius qui agit. Pugnantia ergo dixit istę hoc etiam in loco. Quod idem satis ridiculè facit in dissolutione argumenti, quod dicit esse „ falsum, & nullo negocio posse dissolui. Inquit enim: Si timidi ac seruilis animi est con„ tumeliam tolerare, non continuò sequitur, ut omnis iniuria posit dici contumelia, ex qua lædatur honor. Nam si timidi & seruilis est animi tolerare contumeliam, ergo per contumeliam læditur honor: quia si non læderetur honor, non esset timidi & seruilis animi eas tolerare. tolerare enim ea quæ non lædunt honorem, non solùm non est timidi & serui, sed est magnanimi & prudentissimi hominis. siquidem turpe est non tolerare ea quæ sunt toleranda. At ea quæ non lædunt honorem, sunt toleranda: ergo turpe est ea non tolerare. Imò ob eam solam causam serui hominis est, ac timidi, tolerare contumelias, quia læditur honor. Cur enim non decet hominem honestum non tolerare quòd sui propinqui despiciantur, nisi quia ipse despicitur, & nullius honoris habetur? Pugnat ergo in his quoque iste cum sua sententia, ut diximus.

Item, in illis uerbis non continuò sequitur, ut omnis iniuria dici posit contumelia, ex qua læditur honor. Peccat, quia uidetur innuere quòd omnis iniuria sit contumelia: quod quàm falsum sit, ex eis quæ dicta sunt in superiorib. perspicuè patet. species enim non potest generaliter prædicari de genere.

Quòd autem hoc innuat, patet ex eo: quia cum oporteret dicere, Non tamen sequitur ut omnis contumelia sit talis ex qua lædatur honor: frustra dixisset, Omnis iniuria: nihil enim pertinet ad illum locum iniuria, nisi ita sentiret ut diximus.

Quòd uerò subiungit: Ipsam autẽ uindicationem per magistratus & leges honorificè obtineri non posse, nusquam dixisset Aristoteles. citatq; auctoritatem ipsius Aristotelis, ubi dicit, eundum esse ad iudicem in rebus dubijs: ostendamus eum hac de re quoq; falsam, & contra Aristotelis sententiam accepisse opinionẽ. Ac primùm quidem ex ipso quærimus, quomodo magistratus poterit ferre sententiam de eis iniurijs, quarum desint testes & probationes legitimæ, cuiusmodi sunt ferè infinitæ: & in illis quæ indicant, eum qui læsus fuit esse desidem, timidum & ignauum, in quibus ego in libris De honore dixi, permitti duellum, in cæteris uerò non ita permitti simpliciter. Ex quo intelligitur, istum conari impugnare id quod ipsemet asserit. hæc e„ nim mea sunt uerba in quinto libro De honore: Se di ragione doi huomini si potes„ sero sempre conuincere dà i magistrati, il duello non sarebbe mai giusto, & molte altre cose che seguono.

5. Ethic. 7. Quod uerò attinet ad auctoritatem Aristotelis, dicimus, illa uerba non esse huius loci propria: quia ire ad iudicẽ, est ire ad iustũ: iudex em̃ est uelut iustũ anima præditum. Itaq; qui adit ad iudicem, non propriè ulciscitur iniurias suas. etenim ad ipsum eunt etiam amici & propinqui sine ira, cum dubitant de aliqua re utrum sit sua necne. & si ire ad iudicem esset ire ad ulciscendas iniurias, non liceret homini Christiano ire ad iudicem: quippe cum ei non liceat, (ut ipse etiam concedit) iniurias persequi, iuxta illud quod in sacra Scriptura Deus ipse inducitur dicere: Mihi uindictam, & ego retribuam.

Quòd autem ire ad iudicem, non dicatur propriè ulcisci iniurias, indicauit Aristoteles

teles multis in locis. Sed prius colligamus id, ponẽtes definitionẽ ipsius ulcisci, quę
quidẽ meo iudicio talis erit ex sentẽtia Aristotelis: Vlcisci est, ei q fecit iniuriã redde-
re par pari, uel factis, uel uerbis idoneis & accõmodatis ad d clẽdã iniuriã: & ad illud
quod perditũ est, recuperandum uirtute propria, nõ aliena: ita ut ille cui par pro pari
redditur, intelligat à quo, & propter quam causam id accipiat ac patiatur.

Primam huius definitionis partem colligere possumus ex Aristotele, dicente loco
superius citato, 2. Rhet. cap. 2. Qui par pari reddunt, non contumelia afficiunt, sed ul- 2.Rhet.2.
ciscuntur. Et honestum est, inquit alibi, inimicos ulcisci, magis quàm reconciliari: 2.Rhet.9.
quia reddere par pari est iustum, & omne iustum est honestum. " "

Nec obstat quòd hoc dixerit in Rhet. obi aliquãdo non exquisitè loquit, quãdo-
quidẽ ibi reddit sui dicti rationes. quod ubicũq; facit, uerè semper & ex animi sui sen
tentia loquit. Item illud pro uero habendũ est in Rhet. quod in Ethic. cõfirmat. Sed
hoc dictum confirmat in 5. Ethic. cap. 8. ut dicemus. ergo habendum est pro uero. 5.Ethic.8.

Item, hoc dictum nullo loco ubi uerè loquitur, reperitur reprobatum: ergo putan
dum est, eum ita omnino sensisse. Itaq; nemo potest reijcere hanc auctoritatem, quia
sit in Rhet. Sequeretur enim, ut nihil ueri haberemus in Rhet. quod à ueritate aper-
tè abhorret. ergo & id unde emanat. Neq; obstat quod dixit in decimo cap. primi 1.Rhet.10.
Rhet. loquens de definitione uoluptatis: quia concedimus, eum aliquando non so-
lùm in Rhetoricis, sed etiam in philosophia naturali, nonnulla accipere ex uulgata
hominum opinione, quæ non sunt uera simpliciter: dicimus tamen maiori ex parte
uera esse ea quæ dicit, & maximè illa quæ ab ipso nusquam alibi redarguuntur, uel
quæ alijs locis confirmantur. Et concedimus illum quandoq; non ita exquisitè loqui
in Rhet. de eis quæ pertinẽt ad Polit. sicut in ipsis Polit. Dicimus tamen, de nõnullis
interdũ eum loqui in Rhet. magis exquisitè q̃ in Polit. ut de affectib. cõstat, de quib.
nõ ita exquisitè in Polit. agit, sicut in Rhet. Non obstat ergo sententiæ nostræ, quòd
illa auctoritas sit posita in Rhet. neq; enim ob id negari potest esse ueram.

Additum præterea est, Vel uerbis: quia si diceretur tantùm factis, non posset esse
uindicta sine pœna, ubi iniuria fuisset illata factis: quandoquidẽ oporteret etiam fa-
ctis repetere id quod fuisset ablatum, ut esset uindicta. quod tamen falsum est ex
sententia Aristotelis: quippe qui dixit (quem locum etiam suprà citauimus ad aliud 4.Ethic.14.
propositum) Infestos autem dicimus eos, qui irascũtur in quibus non oportet, & ma "
gis quàm oportet, & non reconciliantur sine uindicta uel pœna.

Necessariò igitur addendum fuit, Vel uerbis, disiunctiuè loquẽdo: ut uindicta se-
pararetur à pœna. præsertim cum dixerit Aristoteles, interesse inter uindictã & pœ- 1.Rhet.10.
nã, quia pœna est causa eius qui patitur, uindicta autem causa est eius qui agit, ut ex-
pleatur. non uidetur ergo pœna requiri ad uindictam aliquando.

Item, nisi pœna seiũgeretur à uindicta, frustra additum fuisset in definitione illud,
Vt intelligat à quo, & propter quam causam: quod tamẽ necessarium fuit addere, ad
significandam uindictam. alioquin non opus fuisset, Vlyssem, cum effosso Cyclopi
oculo iam discessisset, reuerti, & his illũ uerbis affari, ut suprà diximus: Cyclops, scias "
eum qui tibi effodit oculum, fuisse Vlyssem, euersorem Troiæ, quia eius socios inter- "
fecisti. Quæ postquam dixisset, existimauit tunc se sumpsisse uindictam, cum tamen
iam Cyclops pœnam persoluisset. Ex quo planè colligitur, pœnã posse esse sine uin-
dicta. Oportuit ergo in definitione uindictæ addere, Vel uerbis: tum quia aliter nõ
posset esse uindicta sine pœna (quãdoquidem pœna uidetur esse, ut iniuriosus patia
tur aliquid in corpore) tum quia non semper factis fit iniuria, sed aliquando uerbis tã
tùm, ita ut solis uerbis deleri possit.

Præterea sequeretur, ut uerba non possent tollere iniuriam factis illatam. quod ta-
men est falsum, ut in superioribus ostensum fuit: tum quia uindicta non posset esse si-
ne pœna, quod abhorret à uero, ut patet ex eis quæ dicta sunt: (quoniam pœna non
est causa eius qui agit, sed eius qui patitur:) tum quia non posset ignosci eis qui post
illatam factis iniuriam confiterentur se male fecisse, & quos pœniteret. quod esset e-
uertere sententiam Aristotelis multis in locis, ut dictum est suprà. quippe qui secun-
do Rhet. cap. 3. dixit: Eorum qui confitentur, & quos pœnitet, desistunt ab ira. nam 2.Rhet.3.
quasi quòd pœnas sumpserint, omittunt iram, quòd dolent ob facta. "

Ex quo loco planè colligitur, uerbis facta deleri posse. & primo Rhet. cap. 13. Ae- 1.Rhet.13.

quũ est rebus humanis ignoscere. Et in eodē lib. & cap. dixit: Nō ualere, uerberauit, ergo contumelia affecit: sed si ob eam causam uerberauit, ut illius honorem læderet, uel ut ipse gauderet.

Quod si is qui uerberatus est, non fuit iniuria affectus illis uerberibus, nisi eo modo quo dictum est, si ille qui uerberauit, fatebitur se quidem uerberasse, sed non neutrius rei causa, neq; ut eius honorem læderet, neq; ut ipse gauderet: ergo qui ita uerberatus fuit, non erit iniuria affectus: ergo ei qui uerberauit, erit ab ipso uenia danda, quippe cum non sit iniuria affectus. Sed de his in superioribus satis: ex quibus liquidò apparet illud quod suprà etiam pluribus ostendimus, (sed eiusmodi est, ut non ab re sit idem iterum ac sæpius repetere) quàm falsa & detestabilis existat illa uulgi opinio, quòd uerba non possint satisfacere factis: id est percussionibus & uulneribus. tantum enim abest ut uerba non possint hoc præstare, ut possint illa quidem esse talia, quæ non solùm iniuriæ grauitatem compensent, sed etiam exuperent, atque illis qui ea pronunciant, maculam & dedecus afferant. In aliquibus autem causis uerba dici possunt ita accommodata causæ & idonea, ut utriusq; honor, & eius qui læsit, & eius qui læsus est, integer & incorruptus maneat, etsi id difficilius factu est pro illo qui uerba pronunciat. At nisi daretur aliquid humanæ fragilitati, ut hominis esset errare, non posset fieri reconciliatio & pax sine turpitudine eius qui uerba pronunciaret: quæ quidem uerba demonstrauimus, quomodo oporteat esse apta & accommodata delendæ iniuriæ. neq; enim quælibet uerba tollunt iniuriam, uerberibus aut uulnere aut cæde factam.

Quòd uerò dictum est in definitione uindictæ, Par pari reddi oportere: hoc non intelligitur semper, quemadmodum intelligebant Pythagorici, ut fiat repassio, ut oculus pro oculo: quia ista repassio refellitur ab Aristotele.

Etenim non conuenit semper: ut si magistratus percusserit aliquem, non oportet eum repercuti. Si autem magistratum percusserit aliquis, non solùm debet repercuti, sed supplicio affici. Sed uidetur intelligendum secundum id quod æquè ualet, ut
5.Ethic.8. ex eis quæ scripta reliquit Aristoteles perspici potest.

Dictum est autē Par pari, propter eos qui percussi aliqua etiam leui percussione, non putant se ultos esse, nisi percussorem uulnerent uel interficiant: quæ res maximè abhorret à uiro probo & à iusticia. hoc enim est, uelle bonum quod est alterius: quod quid aliud est, quàm si eum qui nobis deberet centum aureos, cogeremus reddere 200? Quòd si accidat, ut aliquis pro ꝑcussione inferat uulnus, uel ꝓ uulnere mortē, hoc debet esse præter uoluntatē & cōsilium eius q uulnerat uel interficit: alioquin nō esset uir ꝓbus & iustus. Additū est, Virtute sua, nō aliena: quia q reddit par pari uirtute aliena, nihil fortitudinis nihilq; uirtutis ostendit, & ob id non ulciscitur.

Hac igitur definitione posita, ostendamus, quòd ire ad iudicem, non est propriè ire ad sumendam uindictam uel ad ulciscendum. quo ostenso, uana fiunt ea quæ ab
5.Ethic.7. hoc homine ex Aristotele afferuntur.
4.Ethic.10. Et in primis accipiamus ea quę de magnanimo scribit Aristoteles ad hunc modũ:
,, Etenī magnanimus nō est maledicus, neq; etiā inimicorũ nisi ꝑ cōtumeliā, id est nisi
,, ꝙ cōtra magnanimũ se cōtumeliosē habuerit inimicus, qa tūc licet magnanimo maledicere de inimico. Hic uult Aristoteles magnanimũ esse q ulciscat̃, nō magistratũ.
7.Polit.7. Itē ubi ait, Neq; sunt magnanimi secundũ naturā agrestes, nec acerbi, prętereq; ad-
,, uersus eos qui iniuriā faciunt. Vult eundē esse acerbũ aduersus eos qui sibi iniuriam
4.Ethic.12. faciunt: ergo & ulcisci. Acerbos enim dixit alibi esse, eos qui nō desistũt ab ira, nisi cũ reddiderint par pari: quia uindicta finē facit iræ, uoluptatē ex tristicia afferēs. Et alio
1.Rhet.10. loco: Acerbus, inquit, iniuriat̃ propter uindictā, quæ nō potest esse nisi per seipsum.
2.Rhet.2. Idem confirmat, ubi dicit: Qui enim reddunt par pari, non iniuria afficiunt, sed ulciscuntur. Loquitur enim de eis qui faciunt uindictam per seipsos. nam si per magistratum facerent, non esset dubium quin iniuria uel contumelia non afficerent: in eis autem qui par pari redderent per seipsos, hoc erat dubium.
2.Rhet.6. Itē ubi inquit: Quæ uerò ad uim, inuiti: ignauiæ eñ & timiditatis est, sufferre ac ꝑpeti, & nō ulcisci. Hoc eñ nō potest referri ad magistratũ: quādoquidē ignauia & timiditas nō ꝓhibent quin aliqs eat ad magistratũ, sed ne sumat uindictā per seipsum.
2.Rhet.24. Item ubi ait: Ingentē esse contumeliam liberos homines pulsare, cũ nō inceperint
ipsi

ipsi manus inferre. Videtur enim à contrario innuere, si liberi homines inceperint ipsi manus inferre alicui, licere ei illos pulsare: & ita sumere uindictam per seipsum, non per magistratum.

Hoc idem, uidelicet uindictam esse propriè eius qui iniuria afficitur, non magistra- 2.Rhet.4. tus, ostendit illis uerbis: Rectè dictum est à Poeta, Vlyssem esse expugnatorem urbium, in 9. Odyss. quasi non ultus, nisi à quo, & quamobrem, cognouisset. Vindicta enim fuit (ut diximus) facta ab ipso Vlysse.

Item uerba illa: Seu si Alcibiades fuit magnanimus, & Achilles, ac etiã Aiax, quid 2.Post.4. unum omnes habebant, atq; id est eos affectos contumelijs non perferre. Nam primus dimicauit, secundus à socijs defendendis recessit, tertius mortem sibi consciuit. Hęc inquã uerba ostẽdunt, magnanimum ulcisci per seipsum, non ire ad magistratũ.

Item illa, Inimicos ulcisci potius quàm reconciliari: nam malum pro malo iustum, & iustum est honestum: non enim possunt referri ad magistratum, apud quem nõ fit reconciliatio: quippe cum exigat, quantum potest ius unquam: reconciliatio autem fiat propriè, cum non sumitur uindicta.

Hoc uerò dictũ Aristotelis intelligi debet esse uerũ, cũ nolũt homines fateri se im- 5.Ethic.8. probè fecisse, nullumq; pœnitẽtiæ signũ dare. infertur enim ex eis quæ antè dixerat. Item illa. Homines iniuria afficiunt eos qui sunt sine amicis, & qui nõ possunt dicere 1.Rhet.13. aut facere, quia uel nõ curãt ulcisci, uel recõciliantur, uel nihil perficiunt. nisi eñi uindicta sumeretur à magnanimo per seipsum sine magistratu, hi quidẽ nõ afficerentur iniuria. Nam possunt sine amicis ire ad magistratum, & ita perficerent aliquid.

Hoc ipsum, uidelicet uindictam ab aliquo sumi per se, non per magistratum, colligitur ex definitione iræ, quam tradit Aristoteles: & ex eis quæ consequũtur illam. 2.Rhet.2. Colligitur etiam ex communi modo loquẽdi hominum. nemo est enim qui propriè loquendo dicat, se uindictam sumpsisse de aliquo per magistratũ: sed potius, se persequutum esse ius suum.

Ex his omnib. patet, uerba illa Aristotelis, eundũ esse ad iudicẽ in reb. dubijs, nihil omnino pertinere ad rationẽ uindictę. & ita operã perdidit iste homo in illis citãdis.

Missum etiam facio, quòd magistratus in multis nõ potest reddere par pari: quod fit per uindictam. quoniam si quis propter uulnus acceptum eat ad magistratum, magistratus non infert alteri uulnus.

Præterea ubi dicit Aristoteles, At tolerare si lacessaris, patiq; ut tui contumelia af- 4.Ethic.13. ficiantur, seruile est. Nihil causę afferri potest, quare aliquis non toleret si eat ad magistratum. quandoquidem ire ad magistratum, non ostendit seruile esse tolerare iniurias, quia seruis etiam concedit ire ad magistratum: & hoc modo etiam ipsi non tolerant iniurias. ergo intelligit Aristoteles, quòd ij non tolerent, qui per seipsos uindictam sumant.

Hoc idem colligitur ex ea ipsa auctoritate, quã homo iste citauit 5. Ethic. lib. cap. 5.Ethic.8. 8. Ciuitas manet propter retributionem factam secundũ proportionẽ. uel enim quęritur malũ reddere. quod si non, uidetur esse seruitus, si non reddũt par pari: uel quæritur reddere bonum. si autem retributio non fit, retributione enim manẽt ciuitates. Ex quibus uerbis sequitur, uindictã esse faciendã. Etenim illud est faciendũ, quod cõseruat ciuitates: sed reddere par pari in malis & in bonis cõseruat ciuitates. ex dictis ergo reddendum est par pari: ergo uindicta est facienda, ex definitione uindictæ.

Item, retribuere bonum pro bono, est iustum: ergo retribuere malũ pro malo est ~~bonum~~ iustum est enim eadem ratio ex ui cõtrariorum. Patet etiam ex dictis, uindictam uirtute propria esse sumendam: quia ire ad magistratum non ostendit hominẽ liberum, sed ulcisci per se. nam serui non ulciscuntur, neq; fortitudo animi propriè conuenit ipsis: quæ conuenit liberis, ut patet ex Aristotele. 1.Polit.ult.

Item, uindicta redigitur ad iusticiam correctiuam, ergo est iusta. Antecedens patet ex uerbis citatis. Præterea si uerum esset, non licere uindictam sumere, sed oportere ire ad magistratum, (quia dicit Aristoteles absolutè, in dubijs eundum esse ad magistratum) nunquam liceret pro patria, pro parentibus, pro defensione suæ interficere aliquem. quia idem Aristoteles inquit secundo Ethicorum, cap. sexto: 2.Ethic.6. Non omnis autem actio, neque omnis passio suscipit mediocritatem. quædam enim statim cum nominantur, comprehenduntur cum prauitate; ut maleuolentia,

impudentia

" impudentia & inuidia. in actionibus autem, adulterium, furtum & homicidium. O-
" mnia enim hæc & talia dicuntur, quia per se praua sunt. sed non excessus ipsos, neque
" defectus: non est igitur in ipsis nunquam rectè agere, sed semper peccare.

Quæ uerba si absolutè essent intelligenda, ex illis sequerentur ea quæ dicta sunt: quæ cum sint absurda & contraria ipsi Aristoteli, necessitas cogit ut intelligatur per se, & ex natura sua, ita ut per accidens tamen liceat quandoque interficere homines, ut prauos & euersores patriæ, & huiusmodi. Licebit igitur etiam uerba illa Aristotelis, In dubijs eundum esse ad magistratum, sic interpretari, ut intelligatur per se eundum esse ad magistratum, per accidens autem non esse eundũ, ut in calib. dictis.

1. Oeconom. Idque uisus est indicare Aristoteles, ubi dicit: Naturam effecisse hominem fortio-
" rem, fœminam autem debiliorem: ut fœmina se cautius custodiat propter timidita-
" tem, sed uir sit magis uindex propter fortitudinem.

Nam si natura dedit fortitudinem magis uiris quàm fœminis, ut magis uindictã sumãt: ergo uult ut uiri per seipsos ulciscantur. etenim si uellet, ut uindicta fieret eundo ad magistratum, uel alio modo quàm per robur suum, frustra dedisset, ob causam quam affert Aristoteles, uiris maiorem fortitudinem & robur quàm fœminis. quippe cum fœminæ satis roboris habeant, ut adire possint magistratum. & sic euerteretur quod dicit Aristoteles, neque liceret prouocare alterum ad singulare certamen,

1. Rhet. ult. contra sententiam ipsius Aristotelis, ubi inquit: Consentaneum est illud Xenopha-
" nis, non parem esse prouocationem impio ad pium, sed simile, ac si robustus ad infe-
" rendum suscipiendumque ictum, imbecillem prouocaret. Quibus uerbis uidetur innuere, quòd robustus possit prouocare robustum. si enim non posset, non ualeret quod dicit.

2. Rhet. 19. Item ubi ait: Indigna res est si peior cum meliore contendat: ac maximè, si in eodẽ.
" unde id quod dictum est: sed Aiacis Telamoniadæ uitabat congressum Iupiter:
" namque ei, quòd uiro cum fortiore pugnaret, indignatus est. Vult enim, Iouem concedere, ut fortis cum forti pugnet: quippe qui non indignabatur, quòd illi inter se pugnarent, sed quòd debilis cum fortiore pugnaret.

Præterea magis humanum est ulcisci, quàm placari: secundum Aristotelem. ergo magis facienda est uindicta. Illud enim debet magis fieri, quod magis sequitur naturam humanam: sed ulcisci magis sequitur ipsam naturam, quàm placari: ergo est ma-
" gis ulciscendum. Probatur minor ex uerbis Aristotelis, qui dicit: Mansuetudini
" magis opponi excessum quàm defectum, quia magis humanum est ulcisci.

Item, si non esset ulciscendum, non peccarent magis mansueti secundum defectũ,
4. Ethic. 11. quia non ulciscantur. Sed dicit Aristoteles eos peccare: quia si irascerentur, appeterent uindictam: ergo est ulciscendum.

Ibid. Item, Qui non irascitur in quibus oportet, est stultus: qui non appetit uindictam, non irascitur in quibus oportet: ergo qui non appetit uindictam, est stultus. Probatur minor: Quia si irasceretur, appeteret uindictã. ira enim est appetitus uindictæ.

2. Ethic. 22. Item secundo Ethic. cap. 20. inquit Aristoteles: Amicis enim benefacere, & inimi-
" cis malefacere, nõ est contrarium: ambo enim sunt eligibilia, & eiusdem moris. Ergo uindicta est facienda, quia per ipsam malefacimus inimicis. & hoc ait esse eligendũ.

Item, nisi liceret ulcisci, multarum iniuriarum esset impunitas: quandoquidẽ non sint testes omnium, & probationes idoneæ, ut magistratus possit eas punire, & eius æquum exigere. & sic homines fierent præda Mysorũ, & ciuitates priuarentur quie-
1. Rhet. 5. te ac felicitate sua. Homines enim, inquit Aristoteles (quem locum sæpe iam citaui-
" mus) magna ex parte iniuriam faciunt, quando possunt. Cuius rei causam alio loco sic
2. Rhet. 2. explicat: Causa autem uoluptatis, eis qui alios contumelia afficiunt: etenim arbitran-
" tur malefacientes, seipsos alijs longè præstare. Ex quibus omnibus apertè efficitur, propter prauitatem hominum concedi aliquando oportere singulare certamen, nõ quia bonum sit, sed quia minus malum: sicut conceduntur prostibula, sicut conceditur ars numularia, multaque alia, quæ etsi per se non sunt bona, tamen quia sunt utilia admittuntur. Diximus autem in libris De honore, magistratum debere aliquando (nisi hoc ciuitati nimium detrimenti esset allaturum) condonare iniurias ijs qui fatentur se errasse, ipsosque ualde pœnitere: quemadmodum Deus opt. max. nobis ignoscit pœnitentib. ac ueniam deprecantibus, Contraque, ut Deus non parcit, si nos

ſi, nos peccata noſtra non confiteamur, eorumq́ nos non pœniteat: ita neq́ iniurias illis eſſe remittendas, qui nolunt fateri ſe improbè feciſſe, nullumq́ pœnitentiæ ſignum dare. Hæc inquam declarauimus, oſtendimusq́ rationem conciliandæ pacis inter eos qui intulerunt iniuriam, & eos qui acceperunt.

Iam uerò, qui propter honorem prouocant alterum ad ſingulare certamen, nonne hi etiam uocant ad iudicem? nempe Deum, qui iniuria affectis opitulari exiſtimatur: & ad ueritatem, cuius tanta quidem in hominum animis uis exiſtit, ut magna ex parte uideamus eos ſuccumbere, qui eam conantur euertere, quemadmodum ſuprà demonſtrauimus.

Verba igitur illa Ariſtotelis quæ iſte citauit, eundum eſſe in dubijs ad magiſtratũ & iudicẽ, intelligenda ſunt, cum aliquis non quærit uindictam propriè, ſed ius quod redditur à magiſtratu: quæ quidem non eſt propriè uindicta, ſed ſecundo loco & impropriè: & cum ſuppetunt teſtes & probationes idoneæ. quę ſi deſint, ut fit aliquando: tunc oportet uenire ad alia remedia, inter quæ eſt ſingulare certamen, ut ſcilicet reddatur unicuiq́ quod ſuum eſt. 5. Ethic. 7.

Item, intelliguntur per ſe. nã per accidens ob hominũ prauitatẽ, non præcipit Ariſtoteles, hominẽ ire ad magiſtratũ: ſed uult per ſeipſum quẽq́ acceptas iniurias ulciſci poſſe, quemadmodũ oſtẽdimus. Nihil ergo faciunt cõtra duellũ, quæ iſte dixit. nã & nos cõceſsimus in lib. De honore, oportere homines ire ad magiſtratũ cũ poſſunt, idq́ per ſe. ſed quia non ſemper poſſunt, & quia ferè nolunt, ac deniq́ propter prauitatem hominum, diximus permitti duellum aliquando minoris mali cauſa.

Item, intelliguntur in eis quæ ad magiſtratũ pertinent, & quæ per illum ſtatui atq́ effici poſſunt. ſed aliquãdo non poteſt magiſtratus ius æquũ exigere, & ſatis omnib. cauere atq́ proſpicere. cuius rei argumẽto eſt uel maximo, id quod grauiſsimo atq́ ampliſsimo Venetorũ ſenatui euenit, qui rempub. ſuam & populos eos quibus prę- eſt atq́ imperat, ita regit ac gubernat, ut primis quidẽ laudatiſsimis illis ſeculis quicquam melius excogitari non potuiſſe uideañ. Nam optimi ac ſapientiſsimi illi uiri ex legib. planè regunt & adminiſtrant, nullaq́ perſonarũ ratione habita, ſed ſolùm iuſticiam & honeſtatẽ ante oculos ſibi proponẽtes, nihil præterea ſpectant aut ſequunt̃. neq́ uerò eos tantùm qui ditioni ipſorum & imperio ſubiecti ſunt, contra iuſticiam & honeſtatem peccantes coercent ac puniunt: ſed ne ſibijpſis quidem parcunt. imò ſæpe acrius in ſemetipſos animaduertũt, quàm in cęteros. ita ut uerè de illis dici poſſit, ſingulos ſeruire, uniuerſos uerò præeſſe atq́ regere. quod non ſolet in alijs rebuſpub. fieri: quare factum eſt, ut ferè omnes ſint euerſæ: illa uerò poſt mille & ducentos iam annos (quod nulli unquam reipub. neq́ regno cõtigiſſe legimus) integra adhuc, intactaq́ permaneat, atq́ in perpetuum etiam permanſura uideri poſsit. Huic ſanè præcipua eſt, ſemperq́ fuit cura, & ſtudiũ ſanctiſsimæ religionis noſtræ, omniumq́ quæ ad Dei opt. max. cultum pertinent. Hæc ad communem utilitatẽ omnia refert, minimeq́ à legibus recedit. hæc in omni re deniq́ ita ſe gerit, ut in eam Ariſtocratiæ nomen ueriſsimè (ut ego quidem opinor) conueniat. Atq́ in illa quidem clariſsima & celebertima urbe, nouo quodam & admirabili modo in medijs aquis condita ac fundata, ut non homines illã, ſed Dij poſuiſſe uideanť, (quæ ſanè tam ſapientis ſenatus, tamque excellentis ac præſtantis reipublicæ digniſsimum eſt domicilium, totiusque miſeræ Italiæ non ſolùm emporium, ſed etiam tutiſsimum eſt perfugium, maximumque decus & ornamentum) in ea inquam urbe & ciuitate omnia eſſe optimè ſapienterque conſtituta, illud uel maximè indicat, quòd populus eo animo eſt, ut maximè uelit reipublicæ inſtituta atque præſcripta ſeruare. neque unquam laboret aut ſeditione, aut eiuſmodi periculo, ut, ne in tyrannum aliquem incidat, non timendum uideatur. Hic tamen ſapientiſsimus ac prudentiſsimus ſenatus, ex ijs quę ex multorum ſermonibus ſæpe cognoui, non uidetur ſatis cauere poſſe, quin pleriq́ in populis & ciuitatibus quæ eius imperio ac ditioni parent, inter ſe aliquãdo maximas exerceant inimicitias, ſeipſosq́ nullo diſcrimine interficiant: quod (ut dixi) maximũ quidẽ eſt ſignũ, fieri nõ poſſe propter hominũ improbitatẽ, ut hæc incõmoda humano cõſilio & prudẽtia planè euitari poſsint. Atq́ de Venetæ quidẽ reipub. excellentia & præſtantia non me latet quamplurima dici poſſe: ſed nunc id non agitur.

Perſpicuum igitur eſt, non poſſe magiſtratũ in omnib. ius æquum exigere. Quare

in eiuſ-

in eiusmodi causis in quibus nihil ipse prodesse poterit, non erit eundũ ad magistratum. non ergo (ut diximus) simpliciter intelliguntur illa uerba Aristotelis, sed cum hac adiunctione: cum suppetunt idoneæ probationes, & per se, & in quibus nullum dedecus sequitur illos qui ad magistratum adeunt, & magistratus potest par pari reddere. in quibus enim aliter res se habet, qualia sunt illa maximè quæ ad fortitudinem & timiditatem pertinene, in quibus etiam non potest iudex ius æquum exigere: in his quidem ex Aristotelis sententia non est eundum ad magistratum, sed per se ulciscendum. Ac præter ea quæ dicta sunt intelligendum est, eum protulisse illa uerba, quia maiori ex parte homines nõ sunt idonei p̃ seipsos ad propulsandas iniurias.

Item, quia hoc esset officium hominum, si uiuerent ex uirtutibus: idemq; deberene etiam facere reges. Sed perspecta hominum malitia & peruersitate, existimauit Aristoteles. ex concessis ab omnibus, reges aliquãdo oportere bellum gerere: quod nõ liceret, si semper eundum esset ad magistratum, & ex legibus iudicandum. Aristotelis enim uerba illa, Quòd in dubijs eundum sit ad iudicem, de omnibus sine ullo discrimine intelligi debent: ac tanto magis quidem de regibus quàm de priuatis hominibus, quód plura maioraq; ex regum dissensionibus & bellis sequuntur incommoda & damna, quàm ex priuatorum contentionibus. Quare si ex Aristotelis sententia conceditur, reges interdum pugnare iustè inter se, & interdum etiam bellum esse gerendum aduersus eos qui nati sunt ad parendum, & nolunt parêre.: & ut defendatur patria, parentes, liberi, propinqui & amici: non uideo quid prohibeat, quin liceae aliquãdo (cum aliter fieri non potest) nosmetipsos, nostraq; singulari certamine tueri: enitiq; ut ea quæ nobis sint ablata, & maximè honorem, qui cæteris rebus anteponendus est, recuperemus.

Item, si illud Aristotelis, quòd homines in dubijs debeant ire ad iudicem seu magistratum, esset omnino & simpliciter uerum, ita ut restringi non posset: ergo nũquam liceret ire ad arbitrum.

1. Rhet. 13. Consequentia perspicua est. Consequens euertit sententiam Aristotelis: ergo & id unde fluxit, falsum esse, in dubium uenire non potest.

Quòd consequens euertat sententiam Aristotelis, ostendit clarissimè ipse Aristoteles his uerbis: „ Aequum enim in arbitrium magis quàm in forum uelle descendere. „ nam arbiter ad æquum & bonum, iudex ad legem spectat. Et hac de causa arbiter eligitur, ut æquum & bonum præualeat. Ergo illud dictum Aristotelis non est simpliciter & generaliter intelligendum: ergo nihil prohibet, quin coarctetur additis cõditionibus illis, quas nos addidimus: quæ si Aristotelis sententiæ repugnarẽt, essene refellendę. Sed quia Aristoteles sibijpsi repugnaret, sublatis conditionibus illis, quoniam diceret esse ulciscendum, & non esse ulciscendum, quod esset negãtia asserere, ut cum eius opinione consentiant necesse est.

Confirmatur etiam, Aristotelem, cum dixit ulciscendum esse, non potuisse intelligere illam uindictam quæ sumitur eundo ad magistratum. Etenim illa uindicta quæ appetitur naturaliter ab omnibus, est uindicta uera: quia homines qui sunt à natura, sequuntur naturam. sed uindicta quæ fit propria uirtute & proprijs uiribus, est illa quæ appetitur naturaliter ab omnibus: ut patet ex eo quod experimur in nobis, qui statim ut iniuria afficimur, ad manus ei afferendas qui nos lædit commouemur: & ferè omnes cum possunt, hoc faciunt. Ergo uindicta quę fit propria uirtute & proprijs uiribus, est uera uindicta.

Item, per quæ acquiritur honor, proficiscuntur necessariò à propria uirtute: quia honor est præmium uirtutis proprię, & non alienæ. Vindicta quam appetimus, est ex illis per quæ acquiritur honot. hæc perspicua est. Ergo uindicta quã appetimus, proficiscitur propria uirtute: ergo non ab aliena. ergo non potest à magistratu proficisci. Ergo cum dicit Aristoteles, ulciscendum esse, non intelligit ut eamus ad magistratum. Quod confirmauit, ubi dixit: Viri fortis est, non uinci. Ex quo efficitur, nòn oportere fortem uirum ire ad magistratum: quia si iret ad magistratum, esset uictus, quod ad ipsum attinet.

Itẽ, quòd Aristoteles, ubi utitur hoc nomine Vindictæ, intelligat eam quæ fit per seipsum, & propria uirtute, non per magistrátum: ex multis locis colligi potest: quo-
4. Ethic. 12. rum unum aut alterum, ne longius faciam, in re tam aperta proferã. Is igitur in Ethicis lo-

cis, de infestis loquens dixit, Eos non reconciliari sine uindicta uel pœna. Constat autem istos non ire ad magistratum, sed conari per seipsos sumere uindictam. Idē 7. Ethic. cap. 8. Canes, inquit, antequam considerent si est amicus, si solum strepitum fecerit, latrant: sic ira propter caliditatem & celeritatem naturæ, audiens quidē mandatum, non attendens, impetum facit ad uindictam. Sic etiam, ut patet, uocat uindictam quæ fit per seipsum, non per magistratum. 4. Ethic. 11. 7. Ethic. 8.

Ex quibus omnibus perspicuum est, secundum naturalem doctrinam, aliquando ulciscendum esse, & non eundum in omnibus ad magistratum. Quod etiam permittit ciuilis doctrina: quoniā homines maiori ex parte nolunt uiuere sicut debent, propter suam prauitatem: & omnes ferè iniuria afficiunt quādo possunt, quia hac ratione putant se alijs excellere.

Neq; illud quod dixit Aristoteles 1. Rhet. cap. 10. Acerbos facere iniusta propter uindictam, tollit è medio simpliciter illam uindictam, ostenditq; iniustum esse facere uindictam: sed noluit Aristoteles dicere, Acerbos propter suam acerbitatem, ut sumant uindictam, facere iniusta. Nos etiam, qui ex uia ciuili concedimus uindictam esse sumendam aliquando, nolumus cum sumitur, fieri ea quę iustè fieri non possunt. Ideoq; reiecimus insidias, & diximus per ipsas non posse fieri uindictam. 1. Rhet. 10.

Permissum est autem sumere uindictam, ut diximus in lib. De honore, & in superioribus: quia minus malum est, ut non fiant homines præda Mysotū, neq; ciuitates & prouinciæ perturbentur. Lib. De honore.

Quòd uerò dixit Aristoteles, Aequum est rebus humanis ignoscere: non intelligitur simpliciter, quemadmodum ipse seipsum explanans declarauit in eo loco: sed cū fatentur homines se neq; rectè fecisse, neq; cogitatò aut consultò, & cū eos pœnitet, & huiusmodi alia: quæ cum fiunt, quasi dederint pœnas, non est quærenda uindicta. Etenim humanum est peccare: & tolerandi sunt quidam errores, propter humanam imbecillitatem. In omnibus tamen non est danda uenia, sed in certis quibusdam: ut perspicuum est ex Aristotele, & ut nos diximus in superioribus. 2. Rhet. 13.

His igit̄ ita cōstitutis, perspicuū est, omnes Aristotelis sententias inter se aptissimè cohærere: atq; interdū sumendā esse uindictā, interdū boni uiri esse ignoscere. Perspicuū est etiā, hūc hominē de his reb. loquutū esse temerè ac fortuitò, eaq; dixisse quæ Aristotelis sententiā euerterēt, secūq; omnino pugnarēt. Nos aūt asseruimus, uel nūquā licere fieri certamē uniuersale inter reges, sed semp eundū esse ad iudicē & ad leges: uel si liceat interdum, permitti etiam oportere aliquando singulare certamen. Etenim si bene consideremus, facile erit intelligentia consequi, nullam inter hæc certamina, ex hac parte (ut diximus) esse diuersitatis rationem.

Neq; uerò illud quod suprà intulimus ex eo dicto Aristotelis, Quòd amicis est benefaciendum, à contrario inimicis esse malefaciendum, & per consequens sumendā esse uindictam: euertit id quòd diximus in lib. De honore, falsum esse quòd uindicta sit facienda. Quoniam eo loco loquebamur absolutè de iniurijs factis, quas dicebamus esse ulciscendas. In lib. autem De honore intelleximus, non sumendas esse alias pœnas de iniurioso confitente & pœnitente, & deprecante humiliter ueniam, præter illam confessionem & pœnitentiam, & ueniæ deprecationem. Quod uidetur aliquo modo colligi ex eis quæ dixit Aristoteles 9. Ethic. cap. 2. ubi ait: Vniuersaliter debitum esse reddendum. Sed si datio excedit honestate uel necessitate, ad hæc declinandum. Declinandum ergo hic erit ad ueniam, propter honestatem, neq; par pari reddendum. 9. Ethic. 2.

At quæret aliquis, si reddere par pari in malis ita sit iustum, sicut in bonis, ut dictū est suprà: quare non positum fuerit templum Gratiarum ob id etiam, ut homines recordarentur reddere malum pro malo: sicut dixit Aristoteles positum fuisse, ut recordarentur reddere bonum pro bono? Diceremhoc fortasse factum fuisse, quia homines citò obliuiscuntur bonorum quę acceperunt, malorum autem ferè nunquam. Quare ut retributio quæ conseruat ciuitates fieret, uisum est antiquis extruendum esse templum, pro memoria beneficiorum acceptorum, quorum homines facile obliuiscerenter: pro iniurijs uerò acceptis id minimè esse faciendum, propterea quòd earum nimis recordarentur homines. 5. Ethic. 5.

Item quæ subiungit, Tum ciuitatem, &c. sunt cōtra ipsum, quia quęrere iusticiam,

non est quærere malum, sed bonum. Iam uerò si per eum est seruitus, non quærere reddere malum pro malo: ergo uult, ut homines liberi ulciscantur iniurias. quod negauit suprà. Retributio autem de qua loquitur Aristoteles, est inter amicos & ciues, non à magistratu.

SECTIO SEXTA.

Auctor. Idem alibi Tarentini Architæ dictum sequutus, admittit comparationem aræ & iudicis, &c. quæ sequuntur.

ANT. BER. QVod uerò adfert de Archita Tarentino, & de Platone, nihil ad nos, quippe qui in his sequimur Aristotelem, & naturalem rationem, quam arbitramur sequutum esse Aristotelem. Quòd si Plato fuit præceptor Aristotelis, hoc nihil refert. multi enim discipuli meliores præceptoribus. Quanquam possumus etiam dicere, Aristotelem idem sentire in hac re quod sentit Plato: sed nihil contra nos, qui diximus interdum ulciscendum esse ob prauitatem hominum, interdum autem ignoscendũ. Optima sunt uerba Platonis, sed nostræ sententiæ non repugnant, qui concedimus illud idem quod ipse præcipit, esse faciendum, cum fieri potest.

„ Ex ijs uerò quæ subiungit (quod quidem etsi strenuè possunt ulcisci eum, &c.) sequitur, homines bonos & religiosos pro iniurijs propulsandis non posse ire ad magistratum (ut dictum est etiam in superiorib.) quia ire ad magistratũ, per ipsum est ire ad uindictam. ipsi autem, quatenus tales, non possunt quærere uindictam: ergo non possunt ire ad magistratum. Minor clara est, ex eis quæ dicit sacros libros præcipe„ re: Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum, &c. Igitur boni & religiosi uiri non poterunt ire ad magistratũ. Sed hoc est absurdissimũ: ergo & id unde fluxit. omnibus enim licet ire ad magistratum, idque quotidie faciunt uiri optimi, & maxima religione præditi. Quòd si non liceat, quid tandem agent ij, quibus res suæ per uim & iniuriam auferantur?

„ Nam quod subdit, Quandam autem etsi fortè, &c. uidetur manifestè innuere, eos qui eunt ad magistratum, esse probos uiros, sed non uirtute præstantes: ergo ire ad magistratum, non est per ipsum ire ad uindictã, sed ad iustitiam, contrà quàm dixit.

Præterea ire ad magistratum, non indicat aliquem non esse ignauo & seruili animo: ergo per ipsum non licet uiros probos ire ad magistratum: quia tu dicis eos ire ad magistratum, ne uideantur ignauo & seruili animo esse.

Probatur consequentia: Facere id quod facere possunt serui, non indicat aliquem non esse seruili animo. nam si indicaret, iam id serui facere nõ possent, ut patet. Sed ire ad magistratum, est unum ex illis quod facere possunt serui. Hæc perspicua est. Etenim quotidie uidemus, seruos & homines uiles ire ad magistratum. Ergo ire ad magistratum non indicat aliquem non esse seruili animo: ergo falsum est quòd ad magistratum proficiscuntur uiri probi, ne uideantur ignauo & seruili animo esse: etenim deciperentur.

Quòd uerò addit, De ijs qui sunt inquieti & turbulenti, diximus in superioribus multa, ex quibus facile erit intelligentia consequi, aliquando eos esse redarguendos, qui nolunt ueniam dare, neque per leges ab iniuriosis debitas pœnas sumere, aliquando non esse simpliciter redarguendos, ad quem locum me reijcio.

Quam uerò affert rationem, quamobrem ita uariè se gerant homines, ea mihi partim probanda uidetur, partim improbanda. Improbanda uidetur ex ea parte, quòd „ ait: Fortis & magnanimi uiri esse proprium, si quid in se commissum fuerit, ignosce„ re, & iniuriarum prorsus obliuisci, maximè si posit ulcisci: quia declaratum est in superioribus, magnanimum & uirum fortem non oportere aliquãdo in aliquibus causis quibusdam hominibus ignoscere: tantumque abest, quod ipse ait, ut sit fatuus, qui quod ipse dicit neget: ut sit omnino fatuus, qui ex ui ac fundamento ipsius honoris & naturæ non illud neget, præsertim ita simpliciter & absolutè prolatum.

Quòd uerò id exemplo Cæsaris & aliorum quos nominasti stabilire conaris, iam responsum est, nec opus est hac de re plura dicere. Eatenus autem uerum dicis, quatenus asseris, proprium esse hominis, præsertim religione & pietate Christiana præditi, ignoscere, atque iniuriarum obliuisci: ac nos quidem in eadem sententia planè sumus,

sumus, semper'que fuimus, te'que ipsum hac in re laudamus.

Quòd si in omnibus ita loquutus esses, nulla fuisset inter nos controuersia, quandoquidem in libris De honore hoc idem sæpenumero declarauimus: quod etiam di cernus in eis quæ sequentur, ultiones repugnare præceptis Christi seruatoris nostri, qui neq; fallere neq; falli potest. Sed uniuersa ista controuersia nata est, quia tu professus es, hanc tuam opinionem Peripateticæ doctrinæ omni ex parte consentire: nostram uerò quam exposuimus in libris De honore, penitùs repugnare. Quare (cum putaremus ea quæ in his libris diximus, rationi naturali ac fundamentis Peripateticis, quæ ferè idem sunt, conuenire) coacti ipsa ueritate sumus, dare operam ut ostenderemus, te omnino falsam de ijs rebus, atque aduersus Aristotelis doctrinam accepisse opinionem. Quod nunquid præstiterimus, nec'ne, aliorum erit iudicium, qui non iurarunt in uerba cuiusquam, sed ueritatem ipsam sequuntur, ei'que soli adhærent. Quem laborem suscepimus etiam, ut hanc nacti occasionem, omnes omnium iniuriarum & offensionum species exponeremus, earum'que honestè & ex uirtute tollendarum, & pacis conciliandæ rationem, quantum quidem in nobis esset, traderemus: nobisipsis persuadentes nihil posse reperiri quod hominibus, qui ob summam ipsorum imperfectionem continuis, ob iniurias ultrò citro'que illatas & acceptas, dissidijs & calamitatibus miserè uexantur, maiorem utilitatem afferre posset. Tum etiam ut testatum omnibus relinqueremus, libros illos De honore, in quos iste ita acerbè inuectus est, esse nostros: sublatos'que nobis fuisse à Ioanne Baptista Posseuino, cum illos ei qui noster esset auditor, & maximè familiaris, describendos tradidissemus. Qui quidem Posseuinus non illas sibi uendicans opiniones, ne omnium testimonio statim refutaretur, ac planè irrideretur: sed eas tantum se digessisse atq; explicasse prædicans, impudentissimo se mendacio obstringebat. nã tantum aberat ut id præstare posset, ut ne ipsos quidem libros intelligeret, propterea quòd non erat uersatus in Aristotele: cuius doctrinæ uix tum prima labra admouerat, sed Latinis tantùm & Græcis literis usq; ad illam ætatem operam dederat, puerosq; eas ipsas docuerat semper, docebatq; quotidie.

Neq; uerò adduci possum, ut eum credam, si uixisset, eos libros unquam in lucem editurum fuisse, eo modo quo editi sunt. non enim (opinor) ita perfrictæ frontis fuisset, ut hoc impudẽtissimum facinus aggrederetur, cum res tota nostra esset maximè nota: nec ipse ignoraret, me habere libros illos manu sua descriptos, in quibus fatebatur libros esse meos: quia etiam post eius mortem illud mihi à nonnullis grauibus uiris, & fide maximè dignis narratum fuit, illum, cum uideret se moriturum, fratri suo, qui cum ipso tunc erat, mandasse, ut omnino eos libros typis imprimendos ne traderet. Sed eo mortuo, frater eius, homo iuuenis, primum exemplar quod apud Posseuinum remanserat, & post eius mortem in manus ipsius uenit, typis excudendum curauit atq; edidit: qui quidem libri in multis non habẽt eum ordinem, quem habere debebant, & in multis sunt mutilati: tum quia ille non habuit exemplar ultimum, quod erat typis mandandum, & quod erat à me emendatum: tum etiam, quia ut tolleretur nomen meum, multa relicta sunt imperfecta, ut apparet in ipso principio. Posseuini enim frater, sublato quantum potuit nomine meo, quod adhuc tamẽ alicubi eo inuito remansit, eos libros mihi attributos, Posseuino soli adscripsit, nescio qua de causa: nisi quia fortè intellexerat, me Ferrariæ esse mortuum, ubi tunc tẽporis maximo oppressus fui morbo, ita ut mortuus ab omnibus iudicatus fuerim.

Quòd si iste homo dicat se propterea scripsisse cõtra istos libros, quòd ignoraret esse meos: mihiq; ob hãc causam id minimè ægrè ferendũ fuisse, ut cõtrà rescriberẽ: ego uerò certò scio illũ nõ ignorasse, quod nemo Romę ignorabat. Sed nihil hoc ad rẽ meam. Nã etsi ij libri nõ fuissent mei, tamẽ ueritate ipsa impulsus, hoc idẽ fecissem. Etẽim nõ potuissem æquo animo pati, eum qui minimè uersatus esset in Aristotelis doctrina, ausum fuisse ueritatẽ illã quã existimo ex Peripateticis fontib. haustã, ita temerè & arrogãter, ne gustatã quidẽ, respuere ac reijcere, & uerbis cõtumeliosis psequi. Tantũ uerò abfuit ut ego unquã ægrè tulerim, quòd cõtra me quisquã scriberet, ut etiã gratias illis egerim, habuerimq; in ppetuũ maximas, à quib. essem de erronib. admonitus. Nec enim (ut dixi in Apologia) me errasse aliquando, cum id humanum sit, mihi unquam turpe existimaui: sed cognito errore, in eo tamen uelle perseuerare.

Qui uerò tandem fieri potest, ut unquam moleste sim laturus, errores meos ab alijs redargui, quos ego, si mihi essent noti (ut decet eum qui ueritatem ipsam profiteatur, eamq; cæteris rebus omnibus anteponat) libentissimè non modò relinquerem, sed quantum possem ipsos refellerem? Sed de his hactenus.

" Quòd autem iste addit: Iusti esse, & secundum ciuilem aut mundanam iusticiam facere dicuntur, qui secundo in gradu sunt collocati: re apertè significat, non posse hominem religione & Christiana pietate præditum, (sic enim dicit ipse) ad magistratũ & ius pro iniurijs sibi illatis proficisci. Non poterunt ergo Pont. max. sine crimine, non solùm uindictam aliquam iniuriarum sibi illatarum sumere, sed ne ad leges quidem & ius cõfugere, ut coerceant iniuriosos homines, eosq; meritas pœnas dare cogant, quo cæteri deterreantur ab auctoritate & potestate summorũ Pont. detestanda ac uiolanda. Quod quidem secus esse, huc usq; exemplo suo multi Pont. præstantissimi declararunt: in hisq; (ut omittam alios) Paulus III Romanus, ex nobilissima & illustrissima Farnesiorum familia, & Alexandri Farnesij Cardinalis, patroni mei, auus paternus: uir cùm literis & doctrina, tum uerò morum ac uirtutis præstantia maximè insignis & clarus. qui ferè illud habebat in ore, Pontifici max. potius moriendum esse, quàm patiendum ut ab aliquo negligeretur, deq; eius auctoritate ac potestate quicquam detraheretur: idq; factis etiam, cum res ita ferret, ostendebat.

Patet uerò consequẽtia: quia sine nefario scelere negare nõ possumus, quin summi Pont. sint Christiana religiõe & pietate præditi, quos ipsius Christi seruatoris nostri in terris locum tenere pro certo habemus. Dicere autem eis non licere ex fundamentis religionis Christianæ ad ius & leges recurrere, & ulcisci illatas sibi ab improbis ac sceleratis hominibus iniurias: hoc mihi quidem uidetur nihil aliud esse, quàm eum multorum summorum Pontificum res gestas improbare & euertere. Vt igitur tua ista uerba, si es Christianus, sicut profiteris, emendes, ac corrigas: atque ut (si ita sentis) opinionem mutes, necesse est. Neque uerò potes, ô bone uir, eò confugere, ut dicas, licere summis Pontificibus ulcisci, propterea quòd summam auctoritatem & potestatem obtinent, ne scilicet ab hominibus contemnantur, & iniurijs afficiantur: cæteris non licere. hoc enim parum tutum erit perfugium: siquidem non uis hominem pietate Christiana præditum, posse aliquo modo ulcisci, & ire ad magistratus & leges. generaliter enim loquutus es, appellas que eos qui hæc faciunt, iustos, secundum ciuilem & mundanã iusticiam. ergo non sunt iusti, iusticia & pietate Christiana: uel si sunt, ergo licet eis per iusticiam & pietatem Christianam ulcisci, eundo ad magistratum & leges: ergo falsum est quod asserebas, non decere hominem pietate Christiana præditum ulcisci, & proficisci ad magistratum & ad leges: & sic cum tua ipsius sententia pugnes necesse est.

Item, non ulcisci, & condonare (ut dicis) iniurias inimicis, uel conuenit Christianis omnibus per se, & in eo quòd sunt Christiani, uel non conuenit. Si conuenit omnibus per se, & in eo quòd sunt Christiani: ergo conuenit omnibus Christianis, & semper.

Consequentia perspicua est ex artis Logicæ præceptis & regulis: ergo multo magis conuenit summo Pontifici, qui est totius Christianæ Ecclesiæ caput, & ipsius Christi in terris uicarius. Ergo minus quàm cæteri Christiani, in quauis grauissima causa poterit ulcisci, & ire ad ius & leges: quia si posset iam nõ ulcisci, & nõ ire ad ius & leges, nõ cõueniret Christianis per se, & in eo quod sunt Christiani. Quòd si nõ ita conuenit, ergo homines pietate Christiana præditi non poterunt ulcisci, & ad leges & ad magistratus proficisci: ergo falsum erit, eos qui proficiscuntur ad leges & ad magistratus, esse iustos secundum ciuilem & mundanam iusticiam tantùm: quia erunt etiam iusti secundum pietatem Christianam, cuius tu contrarium asseruisti. hæc enim argumenta sunt ad hominem.

SECTIO SEPTIMA.

Auctor. Nemo ignorat id quod isti passim iactant, & reliqua.

ANT. BER. CVm omnia quæ in hac sectione dicuntur, partim sint uerba nihil ad rem facientia, partim in superioribus sint refutata: superuacaneum esse duxi, eadem toties re-

ties repetere. Nam quòd ita scribit, Nonnulli aiunt, iniurias cōdonare atq; obliuisci, à militari uirtute alienum esse, eiusq; laudi obstare & officere: sine dubio absurdissimum est, & quæ sequentur. hoe etiam refutatum fuit ex multis Aristotelis auctoritatibus: quibus erat respondendum, si propositionem illam sic generaliter prolatam, uolebat firmam & stabilem proponere. quod cum non fecerit, ut perperam fecerit necesse est. Nam qui dubitationem non soluit, similis est (inquit Aristoteles) ijs qui uinculis constricti tenentur. Fieri enim non potest, ut ulterius huc uel illuc progrediantur. 3. Meta. 1.

SECTIO OCTAVA.

Cur igitur (dixerit aliquis) tantopere conualuit ea inter nostrates milites opinio, inter quos, & quæ sequuntur. Auctor.

IN hac quoq; sectione multa dicit præter rem: & omnia etiam quę dicit, refellimus in superioribus, ubi ostendimus eos qui bella gerunt, paces facere: & tamē ipse putat iuste posse dimicare. Diximus enim supra, & in libris De honore, singulare certamen esse simpliciter malum, bonum tamen esse ex suppositione: sicut bellum. Ex eis autem quæ dicit, sequitur illud idem absurdum, quod sæpe iam ex eius dictis sequi ostendimus, non posse uirum magnanimum ire ad magistratum: & tamen citauit ipse Aristotelem supra, quòd seruile erat perpeti iniurias, & non ulcisci. ergo falsum est, quòd iniurias cōdonare sit illi splendidissimæ uirtuti quę magnanimitas appellatur consentaneum. Multa postea uerba ponit, quæ non sunt ex instituto eius qui profitetur rationibus agere. Quòd uerò subiungit, Nam si omnib. qui absentibus, &c. (ut superius est abundè probatum) negamus quòd probatum sit: quia illa probatio non modò ex ueris, sed ne ex probabilibus quidem fuit. Multi enim imprudentes alios quidem iniuria afficiunt, sed eo ipso temporis momento quo irascūtur & iniuria afficiunt, multi meliori conditione per occasionem: & non potest existimari quòd sit per formidinem, nisi ipsi fateantur, quia sciebant posse prouocari ad duellum. De quibus rebus quia in lib. De honore, & in superiorib. dictū fuit, nō opus est plurib. hic agere. Deinde usq; ad finē sectionis facit cōciones quæ fiunt in ecclesijs. ANT. BER.

SECTIO NONA.

Ex his omnibus (nisi me fallit opinio) iam sequitur, id quod antè pollicitus sum me probaturum, & quæ sequuntur. Auctor.

PLurima hic etiam dicit, quæ sunt earum concionum quæ fiunt in tēplis, audientibus mulieribus: quæ quidem sunt bonę, sed non erat nunc hic locus. Quare multa ex illis missa faciamus. Quòd autem dicit, Ex ijs omnibus (nisi me fallit opinio) iam sequitur, &c. Respondemus, eum longè falli: propterea quòd ostendimus in superiorib. tantum abesse ut sequatur ex eius dictis, quod pollicitus erat se probaturū, ut omnino contrarium inferatur. ANT. BER.

Quòd uerò subiungit: Aut id ab orbe condito tot millia illustrium militum, ducū, & Imperatorum, honorificè & magna cum laude fecerunt, iniurias suas inimicis piè, fortiter ac generosè condonare: Dicimus, in hac quoq; re eum magnopere decipi. quia hoe non fecerunt ab orbe condito tot millia illustrium uirorum, sed contrà potius fecerunt: ut de regibus testatur Homerus, & falsum est quòd honorificè hoc potuerint facere, nisi eo modo quo dictum est in superioribus, cum sermonem haberemus de iniurijs tollendis, & componendis inimicitijs: uti diximus, ignoscendas esse iniurias eo modo quo sanctissima religionis nostræ ueritas asserit. Deum opt. max. nobis peccatoribus ignoscere, cum scilicet peccata nostra confitemur, eorumq; nos ex animo pœnitet, idq; etiam uoce testamur. Quòd si quis aliter inimicitias componeret, existimamus eum omnino ex naturæ fundamentis honore priuari. Loquitur ergo iste, & concionatur in hac sectione, & nihil probat. Ostendimus præterea in superioribus, singulare certamen non innixum esse soli consuetudini, sed etiam rationi naturali, contrà quàm iste asserit: quod idem demonstrauimus in libris De honore.

Ea uerò quæ subiungit, Cum igitur iste militaris honos, &c. sunt omnino à ueritate abhor-

te abhorrentia, ut ostensum est, quia non sunt ex natura duelli: quod non cōceditur, nisi propter uerum honorem, & ueram probitatem cōseruandā, uel recuperandā.

Quòd si quispiam eo abutatur, non est uitium singularis certaminis, sed ipso abutentis: idemque de illo possumus dicere (ut mihi quidem uidetur) quod dixit Aristoteles de Rhetorica his uerbis: Sed quòd magna inferat incommoda, qui ui hac orationis iniustè utitur, id certè omnium bonorum, præterquam uirtutis, & maximè præstantissimorum, & uirium, sanitatis, diuitiarum, imperij commune est. nam his omnibus maximè quispiam proderit, cum iustè utatur: & lædet, cum iniustè. quam auctoritatem etiam in sequentibus citabimus.

1. Rhet. 1.

FINIS LIBRI SEXTI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER SEPTIMVS.

SECTIO PRIMA.

Auctor. QVasi oculis cernere uideor, adhuc in aliquorū animis residere scrupulum, cur non saltem in ijs modis, & reliqua.

ANT. BER. QVis non rideat, cum dicit iste, quo'nam in periculo posit esse honor, ubi factum ita est occultum, ut probari nequeat? quasi ille qui fuit percussus ab aliquo, cum testes non adessent, uel si aderant, non possint cogi à magistratu, (ut sæpe accidit) non fuerit iniuria affectus? & per consequens, honore priuatus?

Item, si alicui negaretur depositum, quod deposuisset apud aliquem, quem loco amici haberet, & non posset hoc probare, non'ne iniuria afficeretur?

Vnde autem didicit iste, quòd in definitione ipsius iniuriari ponatur, iniuriam esse apertam, & non obscuram: dicat quæso? Imò uerò tantum abest ut pro iniurijs occultis non sit certandum, ut pro unis illis maximè certare oporteat.

Falsissimum præterea est, si quis acceptæ iniuriæ nullum afferens signum, & ostendens indicium, ad duellum prouocare alterum uelit, eum non esse audiendum: quoniam satis est illi qui iniuria sit affectus, scribere ad iniuriosum, se fore paratum ut armis ostendat eum improbè fecisse, quòd ipsum iniuria affecerit: uel mentiri, quia ea uerba dixerit quæ illi turpitudinem afferant. Alterum enim duorum euenire necesse est: uel ut iniuriosus neget se illa uerba dixisse, uel nō neget. Si negabit, nihil in hac causa est præterea agendum. satis enim est factum illi, contra quem uerba sunt prolata: etsi is certò sciret alterum illa uerba protulisse. aperta enim significatio datur, iniuriosum ualde timere eum de cuius fama detraxit: quod quidem alteri est maximo honori, alteri maximæ turpitudini. Quòd si is qui accusatur nihil dixit, nihil etiam alter cum eo agere potest. Quòd si illa uerba protulerit, dubium non est quin obiectam mendacij culpam suscipiat. Neque enim tenetur ille qui mendacij probrum obijcit, id probare: quia si teneretur, cogeretur etiam ui honoris armorum iudicium subire. At qui accusatur iniuria affecisse alterum, cogitur respondere uel affirmando, uel negando: alioquin priuaretur honore. indicaret enim se esse hominem iniuriosum, & simul timidum. Qui autem talis est, non est præditus uirtute: & qui non est uirtute præditus, honore priuatum esse constat. Non ergo uerum est quod ait iste homo, qui concedunt in multis causis duellum, eos afferere illa pugnantia quæ dicit. si enim legisset & intellexisset libros De honore, non hæc ille uerba ita temerè effudisset.

Quòd si dicat, se legisse alios ea dicentes, non erat ei loquendum generaliter: præsertim cum rationi consentaneum esset, ut eos libros accuratè legisset, quos professus est maximè uelle impugnare.

Cum ergo non sint uera illa repugnantia, & illa contraria quæ commemorauit: non erit hoc signum uarietatis & inscitiæ istorum, ut ipse dicit, qui nesciunt iudicia rerum quæ dantur certa: sed erit argumento ingenij & naturæ ipsius qui ea attribuit alijs, quorum contrarium ipsi manifestè scripserunt.

Quòd

Quòd uerò addit, Hoc argumento coarguuntur, &c. ipse ijs se erroribus implicat, quibus se extricare atq; expedire nescit. Etenim tãtum abest ut ego in meis libris negauerim concedi singulare certamen, ubi factum alio modo probari non potest, ut prorsus contrarium asseruerim: ex quo quidẽ intelligi facile potest, quàm nulla is adhibita consideratione, quicquid in buccam uenit, temerè effundat.

SECTIO SECVNDA.

Quòd si qui sunt uerè fortes, quibus cõscientia pro mille (quod aiunt) testibus, & quos propterea, &c. *Auctor.*

QVis sibi temperaret, quin uerbis planè contumeliosis in hunc hominem inueheretur? qui in uniuersa hac sectione ea afferat quæ à causa nostra sunt alienissima, nihilq; probant? ANT. BER.

Quid enim ad rem nostram facit exemplum Pulfionis & Vareni, si alter ab altero nõ fuerat iniuria affectus? Nam etsi erant æmuli, non tamen ex hoc sequitur, ut alter alteri iniuriam intulisset. Nos autem loquuti sumus de ijs, quorum unus honorem alterius uiolauerit. Sed esto quòd alter fuisset ab altero iniuria affectus, tamen dum pugnarent contra hostes, maximè eis laudi attribuendum erat quod fecerunt. Sed tamen eo non fiebat, quin honor alterius uiolatus esset, isq; illum alio tempore repetere cogeretur eo modo quo dictum est.

Pulcherrimum deinde Auctor iste attulit exemplum, ex quo perspicuè colligitur, singulare certamen institutum fuisse, ut in bello duo inter se decernerent aliquando, uter melior esset: quæ una erat ex causis, propter quas nos in lib. De honore concessimus, certandum esse singulari certamine.

Argumentor autem sic: Si alicui fuit aliquando concessum pugnare singulari certamine, ne uideretur ignauus (ut ipse asserit) nulla etiam cogente causa: ergo nunc etiam potest concedi. Eadem enim ratio est nunc, quæ fuit olim. Quod enim est honestum simpliciter, est semper honestum, quoniam ex natura est: quod autem est à natura, semper est idem: Ergo multo magis concedendum erit singulare certamen aliqua cogente causa, quod tamen iste suprà negauit, perspicax sanè & acutus disputator, qui imprudens ea conuellit quæ antè posuerat. *5. Ethic.*

At bone Deus, quis posset ferre, quis posset pati hunc hominem? qui uult milites Cæsaris pugnasse cum Gallis, quia Galli erant eorum hostes legitimi & ueri: & non uult, eum qui uiolet honorem alterius, esse legitimum & uerum eius inimicũ? Equidem libēter scirem ex eo, quæ fuerint leges illæ, quod ius, quod impulit Cæsarem ad Galliam armis subigendam, nisi dira regnandi cupido? O' *miseras hominum mentes, ò pectora cæca,* quæ ne ea quidem cernunt, quæ sole clariora sunt. efferunt enim laudibus ad cœlum, eos qui summis pœnis ac supplicijs digni essent, & uolunt licere eis magna cum laude & gloria euertere urbes & prouincias, quæ nullo iure ad eos omnino pertinent.

O ingentem immanitatem: cæcam autem huius hominis mentem, qui non solùm statuit eos qui erant in exercitu Cæsaris, potuisse pugnare singulos cum aliquo uno eorum qui erant in exercitu Gallorum: uerùm etiam si qui pugnarunt, eos uehementer laudat, quasi legitimam habuerint pugnandi causam, quia pro populi Rom. imperio pugnabant, qui aliorum regna subijcere conabatur. Et postmodùm exclamat aduersus eos qui ob quietē ciuitatis, & societatis humanæ conseruationem permittunt in certis quibusdam casibus, duos, existimationis & honoris sui tuendi gratia, quando aliter fieri non potest, singulari certamine inter se pugnare: eosq; immanes appellat, existimans se solùm esse humanum & pium.

Quòd uerò subdit de dolosa armorum disputatione, uidetur euertere ea quę superius concessit, cum dixit, in his licere uti insidijs.

Quòd præterea inquit: Sunt etiam homines adeò stulti, &c. dicimus stultum esse qui aliter putat. Quis enim est, modò sanus, qui dubitare possit, quin ubi uentum est ad locum certaminis, ex honoris ratione is ignauè ac turpiter faciat, per quem quidē stat quo minus certetur? alter autem fortiter & constanter, qui paratus est certare, & officio honorati uiri satisfacere?

Illud uerò quod subiũgit: Quòd si quis bonus, planeq; fortis miles, &c. usq; ad finē

fectionis: perinde ualeat, ac si quis petenti à se pecuniam quam mutuò dedisset, responderet, Aue Maria gratia plena. optimam is quidem precationem pronunciaret, sed nihil ad mutuum reddendum facientem. Sic iste, dum rationib. à natura & à moribus sumptis, refellere deberet duellum, ut se uelle facere professus est, concionatur & inuehitur in peccata, sicut concionatores publici faciunt. Probandus est sanè bonus eius animus, sed non in scholis, ubi rationibus agitur. impleuit enim librũ suum uerbis: sed argumentis, quibus in primis differendum erat, nihil nisi peruersa ratione conclusit. Verùm ego etiam & in libris De honore pluribus in locis, ut Christianus, duellum redargui, & in sequentibus redarguam.

SECTIO TERTIA.

Author. At (inquiunt isti) quid faciet honestus eques, atq; adeò honoratus cauallerius, qui eo non est animo, & reliqua.

ANT. BER. Pergit iste concionari. eiusmodi autem conciones nihil omnino necesse est refellere: tantùm dicimus, ex ijs quæ ipse disputauit, non solùm non effici, ut præcepta magnanimitatis & fortitudinis cogant uirum honestum ignoscere iniurias sibi illatas, nisi eo modo quo dictum est, ut omnino impellant eum ad sumendam uindictã. quod cum iam ostensum sit, opus non est eadem iterum repetere.

Falsum item est, eius honorem qui adit magistratum, cum magistratus non uult, aut nequit de iniurioso pœnam debitam sumere, non esse uiolatum: ipsumq; ignauiæ argui non posse. quod cùm ex ijs quæ à nobis suprà dicta sunt, apertè colligitur: » tum uerò ipsemet dixit, si magistratus nolit ius æquum exigere, posse eum qui iniu» ria fuit affectus, uindictam alia uia sumere. quanquam oblitus eorum quæ dixerat, ait nunc, quòd nec iniquitas principis præbeat iustam peccandi, & ad duellum prouocandi occasionem: & sic cum sua ipsius sententia, ueluti suus est mos, pugnat. Ex hoc etiam sequitur, ut concedi debeat singulare certamen, quotiescunque iudex uel non uult, uel non potest sumere uindictam: quia si bellum uniuersale potest suscipi propter hanc causam, ergo bellum singulare: imò multo magis, quia minus mali sequitur ex singulari certamine, ut patet. Minus autem malum quin eligendum sit, non est dubium. Itaq; optimè duellum constituit homo iste, cum sibi proposuisset illud prorsus euertere.

Deinde multa uerba dicit sine ulla ratione, loquens de officio magistratus aduersus eos qui sunt in eius ditione, uel extra eius ditionem. Sunt enim planè ridicula, & uidentur proficisci ab eo homine, qui non parua actionum humanarum ignoratione laboret. Affert postmodùm aliud dictum, ex quo apertè sequitur, multo melius futurum, si pro ulciscendis publicis iniurijs adhiberetur singulare certamen. Etenim quis est qui nõ intelligat, multo satius esse, duos singulari certamine pugnare, quàm ciuitates & populos ob illatas iniurias inter se ultro citroq; pignora auferre, prædas facere, uel bellum indicere? Ex altero enim non amplius quàm unius uel duorum ad summum interitus sequi potest: ex altero urbium, prouinciarum & regnorum summa sequitur calamitas, atq; etiam euersio: sicut ex nostris & superioribus tẽporibus sæpe accidisse constat.

At quanta est huius hominis simplicitas, stultaq; de seipso opinio, qui sibi persuasit, se hoc suo libro maximum humano generi adiumentum esse allaturum, cum apertam perniciem, si homines eum sequerentur, per imprudentiam atq; inscitiam ipsum afferre, cuius perspicuum esse posit?

Ex uerbis etiam Ciceronis quæ iste profert, etsi ad rem parum sint, idem sequitur: nempe melius futurum esse duellum.

Præterea quæro, quare ciuitas non debeat ferre iniuriã, eamq; condonare, singuli autem homines debeant? nõ enim apparet ratio dissimilitudinis. Nam si sit dedecori ciuitati tolerare iniuriam, cur non item dedecori erit singulis hominibus?

Si dicat huius rei illam esse causam, quia ciuitas non potest ire ad iudicem, singuli autem homines possunt. At cum magistratus non uult, uel non potest ius æquum exigere, quare debent priuati homines tolerare iniuriam sibi illatam? Perinde est enim, ac si magistratus non esset, si dicat, quod ex fundamentis naturæ di-

ci non potest, debere singulos homines propter Deum hoc facere. Quæso cur non debeat etiam ciuitas, præsertim cum ex bello ciuitatis sequantur tot ac tanta incommoda & detrimenta, uti suprà demonstrauimus: & breuiter quicquid dixerit de ciuitate, quæ possit ob iniurias inferre bellum, dicam ego de singulis hominib. qui possint duello pugnare: idq; tanto magis ualebit, quanto minus malum est duellum, quàm ciuitatis bellum, ut toties iam dictum est.

Ista igitur quæ attulit, euertunt ipsius sententiam, & confirmant nostram. Deinde usque in finem sectionis persequitur suas conciones, quibus nihil est quod respondeamus.

SECTIO QVARTA.

Ego uerò iniuriam passo, cuius honor, ut dixi, læsus non remanet, suaderem, ut pietatis & magnitudinis, &c. *Author.*

Optimum sanè consilium, sed (ut patet ex eis quæ dicta sunt) à philosophiæ humanæ doctrina, quam tamen in hoc suo libro iste profitetur, alienum. Illud uerò quod subiungit, Id tamen si facere nequeat, quemadmodum prudènter Mutius ait, quocunq; modo de iniurioso uindictam sumens, tanquam iustè faciens, post factum defendi posset, euertit omnino definitionem honoris: quippe qui est signum quòd aliquis benefecerit ex uirtute: quod non potest fieri quocunq; modo. Virtus enim est certa & immobilis regula, quæ una tantùm uia seruari potest, neque ipsa uirtute (ut dictum est) possumus abuti: cæteris omnibus bonis, quamuis præstantissima sint, possumus. *ANT. BER.* *1. Rhet. 1.*

Quòd autem dicit illud prudenter esse dictum, ex hoc sequitur, ut sit ex uirtute: quia fieri non potest, ut prudentia propriè sit sine uirtute. sicut uirtutes non possunt esse sine prudentia, ex sententia Aristotelis, loco in superioribus citato. Quòd si est ex uirtute, ergo non est peccatum. at ipse innuit esse peccatum, inquit enim: Mihi uerò si peccandum foret, laudabilior & magis gloriosa succurrit uia. Sed per ipsum fit prudenter: ergo non est peccatum: ergo suam ipsius uocem (suo more) euertit, neq; solùm pugnantia, uerùm etiam negantia asserit. *6. Ethic. 13.*

Quòd uerò subiungit, illud post factum defendi posse: uel ergo prudenter erat factum, (loquimur enim de prudentia uera) uel non. Si non erat prudenter factum, ergo neq; antè neq; pòst defendi potest: quia illa quæ non sunt prudenter facta, sunt contra uirtutem: & quæ sunt contra uirtutem, defendi non posse, nemo est qui dubitet, præter illos qui uitia & mala defendenda esse putant. Si non erat prudenter factum, ergo iste secum ipse pugnat: quippe qui dixerat, prudenter esse factum. Quocunq; igitur se uertit, ut corruat eius sententia necesse est.

Dat deinde homo consulendi peritus, consilium ei qui fuit iniuria affectus, quod ne puer quidem daret. Quis enim non putat melius futurum esse, ut qui iniuria sit affectus, uocet iniuriosum ad singulare certamen, quàm ut tyrannum interficiat, cuius interficiendi raro facultas datur, nec sine maximo quidem uitæ periculo: & sæpenumero interfici non potest, sine totius ciuitatis, uel prouinciæ, uel regni euersione. ô plenum prudentiæ consilium, ô acutum hominis iudicium, aptum maximè ad res gerendas: qui ut ne unus, uel duo periculum mortis subeant, iudicauit eius uitã qui iniuria fuit affectus, manifestissimæ morti obijciendam esse, quæ cum uniuersæ ciuitatis pernicie coniuncta sit, sicut sæpenumero accidisse constat. Dicat mihi præclarus iste consultor, si rex Turcarum esset unus ex ijs quos suadet esse interficiendos, quonam pacto posset ille qui iniuria fuit affectus, illum interficere? O rem ridiculam Cato, & iocosam, Dignamq; auribus & tuo cachinno.

Missum etiam facio, quod is hac uia non satisfaceret honori suo: quia non ostenderet se esse hominem naturaliter bene cõstitutum, & fortem, sicut iniuriosus: quod necessariò ostendendum erat.

Præterea hoc eius consilium apertè aduersatur beato Paulo, qui præcepit: Estote subditi principibus uestris, etiam dyscolis. & tamen profitetur se maximè Christianũ.

Item quòd ait, singulare certamen à sapientissimo quoque esse improbatum: præterquam quòd hoc falsum est, repugnat etiam eis quæ ante dixit, ubi posuit, aliquando fuisse concessum, multisq; id exemplis comprobauit.

Si uerò

Si uerò dicat, non fuisse concessum nisi quoddam eius genus: ut ostensum fuit in 1.lib. omnia esse unius generis. Et si etiam essent diuersi generis, si per ipsum concessum est illud quod minimè concedi oportuit, quippe quod erat sine causa: ergo multo magis concedendum fuit, quod erat cum optima causa.

Quòd uerò ait, Occidere tyrannum non esse per se malum, præ se fert ignorationē eius quod est per se malum, & non per se malum. in hunc enim errorem non incidisset. Sed probemus nos, esse per se malum. Illud, quo melius esset ciuitatem & homines non indigere, est ex suppositione bonum.

7.Polit.13. Propositio ista est Aristotelis, qua probauit, pœnas quæ infliguntur hominibus ex iure & legibus. non esse simpliciter bonas, sed ex suppositione, ut iam diximus. Sed interficere tyrānum, est ex illis quibus melius esset ciuitates & homines non indigere. Hęc per se notissima est. neq; enim in dubium uenire potest, quin melius fuisset ciuitatē eo non indigere, ut interficeretur tyrānus: meliusq; cum ea actum fuisset, si habuisset uerum regem, qui iustè ipsam gubernaret. ex illa enim cæde necesse est ut multa sequantur incommoda. Ergo interficere tyrannum est ex suppositione bonum. Sed illud quod est ex suppositione bonum, est simpliciter & ex natura sua malum: quia ex opposito consequentis sequitur oppositum antecedentis. Interficere autem tyrannum est ex suppositione bonum, ut probatum est: ergo simpliciter & ex

2.Ethic.6. natura sua, & per se (idem enim sunt) est malum: ut etiam patet ex 2.Ethic.cap.6. supe rius citato. Sed iste dixit, non esse per se malum: ergo præ se fert ignorationem eius quod est per se malum. Vel nõ est per se malum: ergo falsum est quòd interficere tyrannum sit minus malum, quàm singulare certamen: ambo enim sunt simpliciter mala. Ergo si conceditur interfectio tyranni, quia sit minus malum: multo magis erit concedendum singulare certamen, ob eandem causam, quia ipsum minora (ut dictum est) sequuntur incommoda & pericula. Ex uerbis igitur istius hominis sequitur, singulare certamen esse omnino concedendum: quod ipse conatus est penitus tollere.

Item conceditur per ipsum interfectio tyranni ob aliquam causam, & ob aliquam non conceditur: ergo non est per se & propriè bonum, quia semper concederetur: ergo erit per se & propriè malum, quia non per se bono opponitur per se malum: ergo si conceditur, cõceditur ut minus malum, & in comparatione bonum, ut dictum est à nobis & suprà, & in libris De honore. Quare si interfectio tyranni conceditur aliquando, concedetur etiam aliquando singulare certamen.

Ponit ergo esse duellum aliquando, quod omnino euertere sibi proposuerat: ita enim sequitur ex eius uerbis. Exempla uerò de Philippo, de Pausania, de Tatio Sabino, de Ioanne Andrea Lamponiano, & de Traiano Imperatore, perspicuè ostendūt, eum scripsisse hunc librū, ut solùm ostenderet se legisse multas historias, quippe quæ nihil ad rem nostram faciunt. Quid enim attinet commemorare hoc in loco eos qui tyrannos interfecerunt: quæ res nihil ad eum honorem pertinet, de quo nos loquuti sumus. Etenim isti non illud egerunt honoris sui recuperandi gratia, neq; ut ostenderent se eo qui iniuriam intulisset esse fortiores, uel æquè fortes.

Item ex eis quæ subiunxit, Quòd si princeps non quidem prauitate animi, sed impotentia & debilitate impeditus, &c. efficitur omnino dari aliquando singulare certamen, quod ipse uolebat tollere. nihil enim interest eius qui læsus est, utrum prauitate animi princeps, an impotentia & debilitate impeditus opem nolit impartiri. nam satis est si non impartiatur, quocunque modo id accidat: quia si licet per istum ei qui iniuria est affectus, prouocare ad duellum in uno casu, licebit etiam in alio, quod ad hoc attinet, siue nolit princeps eius honori consulere atque prospicere, siue non possit.

SECTIO QVINTA.

Auctor. Iam, ut puto, ex eis quæ dicta sunt abundè probatum est, duellum honori tuendo neq; necessarium, & reliqua.

ANT. BER. Satis ostensum esse arbitror in superioribus, quantum iste decipiatur, qui putat se probasse singulare certamē honori tuēdo neq; necessariū neq; idoneū esse, cū ex eius

eius probationibus oſtenderimus ſequi omnino contrarium. Demonſtrauimus etiã falſum eſſe, quòd ſingulare certamen non probet ueritatem uel falſitatem rei de qua agitur, ſed ſolùm hunc uiciſſe, illum uictum eſſe: quia ſçpe contingat eum ſuccũbere, qui cauſam habet iuſtiorem: quoniam ex hoc ſequeretur, ut neq; etiam cruciatus qui infliguntur hominibus per leges, probarent ueritatem uel falſitatem, ſed ſolùm hunc uictum eſſe à pœna, utpote confitentem: & illum non uictum, utpote non confitentem. etenim ſæpe contingit, eum ſuccumbere in pœna qui omnino eſt innocens. Quòd ſi ratio iſta euerteret duellum, euerteret etiam (ut diximus in ſuperioribus) ipſas leges: atq; eo quidem magis, quòd (ut inquit Ariſtoteles, loquẽs de cruciatibus) 1.Rhet.ult. Homines coacti, ab illis non minus dicunt falſa quàm uera: & cum tolerant, uera occultant: tum falſa dicentes, credunt ſe citius euaſuros. Et tamen leges admittunt eos: itaq; minus ualent cruciatus ad ueritatem exprimendam atq; eliciendam, ut idoneas probationes ad necandos homines: ergo etiã debent admittere ſingulare certamen. Attulimus præterea in ſuperioribus alia incommoda, quæ ſequuntur opinionem iſtius, quæ neceſſe non eſt hoc loco repetere.

Iis item omnibus quæ ſubiungit, uſq; ad finem ſectionis, nos in lib. De honore remedia tradidimus: quæ ſi cogitaſſet, non cõſumpſiſſet hic fruſtra tot uerba. Neq; uerò diximus, duellum poſſe omnibus inſidijs & falſis teſtibus occurrere, neq; omnes illi ſubiectos eſſe: ſed eos maximè qui profitentur artem militarem, uel qui ſunt idonei ad arma ferenda. Atque eius rei reddita eſt ratio, in lib De honore. Quòd ſi hoc quod dicit euerteret duellum, euerteret etiam leges & magiſtratus: quippe cum non poſsint omnibus occurrere. Non enim rebus occultis occurrunt, neque illis cauſis quæ non habent idoneas probationes. Solus enim Deus eſt ille, qui ſi uult poteſt punire in hoc mundo omnia ſcelera. Sed neque uirtus, neque lex humana poteſt hoc efficere: neceſſe eſt enim ut multa ſcelera in hoc mundo ſint impunita. Sed ſatis eſt quòd homines inuenerunt ea remedia, quæ humanitùs inuenire potuerunt: ut quantum eſſet in ipſis, omnia ſcelera punirentur. Quòd ſi non fiat ſemper, hoc non prohibet, quin ea remedia quæ inuenta ſunt poſsint aliquando eſſe bona. ut ſæpiſsimè ſunt: neque ob id tolli debent, quia non ſint idonea ad omnia: hoc enim eſt diuinæ, non humanæ potentiæ. Si ergo oporteret tolli ſingulare certamen, quia cum omnibus non poteſt fieri, neque eſt idoneum medium: non uideo quin debeant tolli etiam leges & magiſtratus, quia nõ poſsint in omnibus rectè cauere & ius æquum exigere. Nihil ergo eſt quod dicit iſte de hac imperfectione ſingularis certaminis: non repugnat enim rationi, ut detur unum aliquod remedium, quod proſit uni generi hominum, & non alteri: ſicut non eſt improbanda ac reijcienda medicina, quia non proſit omnibus hominibus, ſed ſolùm cholericis uel flegmaticis, & huiuſmodi. neq; etiam leges proſunt omnibus, ſed eis ſolùm, quibus accidit habere controuerſias & cauſas quæ in ipſis continentur, & tamen non ſunt ob hoc imperfectæ ac reijciendæ.

SECTIO SEXTA.

Nunc tempus uidetur eſſe, ut propoſitis antea contradicentium argumentis ordine reſpondeam, & quæ ſequuntur. Auctor.

CVm in ſuperioribus oſtenderimus, omnia ferè quæ dicit in hac ſectione, à ueritate abhorrere, & reſponſionem quam ait ſe dediſſe, uanam eſſe: nihil eſt cur eadem nunc repetamus, ſed arguamus iterum ſic: ANT. BER.

Si duellum tolli debet ob eam cauſam, quòd homines debent ire ad magiſtratus: & qui non eunt, ſunt praui: ergo leges etiam & magiſtratus, & ars militaris tolli debent, quia homines deberent uiuere ex uirtutibus: & qui non ita uiuunt, ſunt praui. quòd ſi uiuerent ex uirtutibus, nihil omnino opus eſset legibus, & magiſtratibus, & arte militari: ſicut declarauit Ariſtoteles multis in locis, ſed maximè in fine ultimi Ethic. & nos in lib. De honore multis Ariſtotelis auctoritatib. probauimus, multiſq; 10.Ethic.11. rationibus, quibus nihil iſte reſpondet. Leges enim & magiſtratus, & ars militaris, ſunt propter prauos homines, qui nolũt uiuere ex uirtutibus. Ex quo efficitur, etiam duellũ eſse ꝓpter prauos homines. Sũt ergo omnia huiuſmodi neceſsaria ꝑ accidẽs,

& bona

3.Rhet.1. & bona per accidens, ficut dixit Aristoteles 3. Rhet. cap. 1. de elocutione præcepta
» traditurus. eius autem hæc sunt uerba: De elocutione tardius acceptum; uideturq;
» parum honestum esse si bene examines Sed tamen cum Rhetorica eiusq; perceptio
» opinionem spectet, non quòd rectè se habeat, sed quia necessarium, habenda est cu-
» ra. Iustum enim est nihil plus in oratione quærere, quàm ne aut dolore aut uoluptate
» afficias. ita cum iustum est ipsis rebus certare, cætera præter ipsas demonstrationes
» superuacanea sunt. Veruntamen multum faciunt, ut dictum est, propter auditorum
» prauitatem.

Sunt ergo concedenda multa propter prauitatem hominum, quæ non sunt necessaria simpliciter: ut leges, & magistratus, & alia quæ non sunt bona simpliciter, & iusta simpliciter.

Ita dicimus de duello, quòd non est bonum simpliciter, neq; iustum simpliciter: est tamen bonum aliquando, & iustum in comparatione, propter prauitatem hominum, sicut bellum uniuersale est iustum hoc modo. Consentit igitur Aristoteles, quòd detur, licet sit malum: quia ipse admittit multa mala, & docet ita fieri propter prauitatem hominum: quippe qui maiori ex parte iniuria afficiunt alios, cùm propter alias multas causas, tum uerò maximè ut cæteris antecellere uideantur. ad quorum insolentiam reprimendam, inter cætera remedia datur singulare certamen. & hoc sanè quotidie usuuenit, ut multi ab iniuria temperent, ne prouocetur ad singulare certamen. atq; hoc est quod nos uoluimus dicere in lib. De honore.

3.Rhet.5.

Item, si homines nolunt ire ad magistratum, & hoc insitum est in animis ferè omnium, ut uelint ipsi per se uindictam sumere de iniurijs sibi illatis, quid agendum est? est'ne permittendum id quod multis in locis accidit, ut intestinas inimicitias & odia exerceant, seq; mutuò interficiant, atq; uniuersam ciuitatem perturbent, ac demùm euertant? non'ne melius esset, iam à principio duos inter se singulari certamine rem decernere, omniq; controuersiæ ac simultati finem imponere? Hoc uerò est quod à nobis disputatur in lib. De honore: in quos homo iste ad pauca respiciens, tam acerbè inuehitur, eosq; uocat blasphemijs plenos. nostra autem hęc sunt uerba: Dunque
» alla città è utile, cioè minor male permettere il duello, perche non costumandosi hoggi, & essendo presso che uiltà riputata ira nobili il ricorrere a i magistrati per le ingiu
» rie riceuute, per hauer uoluto l'ingiuriatore far proua del ualor suo, con quello dell'
» ingiuriato, è non deuendosi sofferire le ingiurie, per esser cosa, come dice Aristo.
» dà huomo timido, è dà puoco il sofferirle, senza uendicarsene, l'ingiuriato dunque
» deue racquistar l'honor suo per uia di duello, acciò che la città non uada in rouina,
» altrimenti gli parenti di lui uerrebbero essi anchora à sentire di quella ingiuria, per
» l'auctorità d'Aristo. sopra addutta, & successiuamente tutta la città disturbata,
» la qual cosa accio che non segua, molte uolte è meglio permetter il duello, nel qua-
» le adoperādose il ualore proprio, cessano tutte le nimicitie, & perciò dalle città ben
» ordinate, il duello deue esser conceduto.

Hoc igitur dicere non est (ut calumniatur iste) blasphemia: siquidem fit communis boni & quietis causa, & ut maius euitetur malum. sicut faciunt magistratus, qui suspendio fures puniunt, quæ electio est mali electio, ne omnes furentur. Duo oporteret faceres, ô bone uir: alterum, ut magistratus & leges possent punire omnia scelerum genera: alterum, ut persuaderes hominibus, ut propter acceptas iniurias irent ad magistratus. quæ cum facere non posis, non potes etiam facere ut singulare certamen tollas. Et si uis admonere priuatos homines, ut eant ad magistratus: cur etiam non admones Imperatores & reges, quos maximè deceret ex legibus uiuere, nec bellis & discordijs totum orbem terrarum euertere, ut uelint iure & legibus disceptare, non armis, quibus tot uniuersæ Christianæ reipublicæ incommoda & detrimenta afferant: præsertim cum fieri commodè posit, ut ex iure & legibus eorum controuersiæ decernantur & componantur. quandoquidem maiori ex parte non de ignauia & prauitate ipsorum, non de fide occulta, nō de dispositis, sed de urbium & locorum possessione, deq; principatu & imperio inter se contendant: quæ quidem legibus decerni posse conspicuum est.

Quòd si dicas bellum istorum esse iustum, quia non posint cogi à magistratibus: ergo erit iustum etiam singulare certamen, cum singuli homines cogi non possunt

à ma-

à magistratib. uel quia desunt probationes, uel ob aliquā aliam causam. Est enim eadem ratio: quandoquidem neutrū est bonum simpliciter, sed ex suppositione, posita scilicet hominum prauitate: tãtum'que abest ut non ualeat de singulari certamine, si ualet de uniuersali, ut multo magis ualere debeat de singulari certamine, propterea quòd ex eo sequuntur minora mala, ut & suprà ostensum est, & ipsum per se satis patet.

Cum igitur ex uerbis tuis efficiatur, ut Imperatores & reges existant iniqui & impij homines atq; immanes, quippe qui prorsus abijciant obedientiam tum diuinarū tum humanarum legum, nec uelint controuersias & lites suas ad legum disceptationem & iudicium reuocare, sed ut libidine & cupiditatibus suis satisfaciant, omnia ui & armis perturbant atq; euertunt: cur istos non accusas ô bone uir? qui non modò hoc non facis, sed eis omnia concedis: & laudas Cæsarem, uisq; ab eo peti exemplū bene uiuēdi, cum nullus unquam Imperator, neq; dux, plures iniustè interfecerit homines, & plures urbes & regiones depopulatus sit, quàm ipse. Quo enim iure patriā subegit? quid iuris obtinebat in Galliam, & in alias prouincias, contra quas bellum gessit, easq; in potestatem & ditionem suam redegit? At uerò, quanto in errore uersaris, concedēs licuisse militibus in exercitu Cæsaris stipendia merentibus pugnare singulos cum singulis hostibus: negans autem, qui fuerit accusatus proditionis, neque habeat aliam uiam ostendendi ueritatem, non posse eum armis tueri existimationem suam contra illum, præsertim qui profiteatur artem militarem? Opinio sanè ridicula, ac planè explodenda. An licuerit militibus Cæsaris, etiam sine causa prouocare ad singulare certamen, unum aliquem hostium, contra quos bellum iniustè gerebant: non licebit cuiquam honorem suum armis iustè defendere contra eum qui se eius criminis accusauerit, quod unum ex omnibus maximum est, ut melius sit millies mori, quàm in crimen proditionis, aut etiam in suspicionem uocari?

Præterea, si sub specie uitandi mali exempli non est peccandum: ergo non est interficiendus princeps, qui non exigat debitas pœnas, contrà quàm tu asseris, de aliquo iniurioso.

Probatur consequentia: quia peccat qui principem interficit: est enim electio mali, ergo peccatum, quandoquidem omne malum est peccatum.

Item, si eadem ratione liceret unicuiq; interficere principem, qui non uideretur sibi ius æquum tribuere: ergo omnes principes interfici deberent.

Probatur consequentia: quia nullus est tam bonus princeps, qui non uideatur alicui ius æquum sibi non reddere. Propria enim utilitas peruertit iudicium: ergo omnes principes ex tua sententia interfici deberent. Sed hoc est absurdissimum, quia multi reperiuntur boni & iusti principes: ergo & id unde emanat, tua uidelicet ista opinio.

Item, illud est maius malum, quod consequuntur plura & maiora mala: at cædem principis consequuntur plura & maiora mala, quàm singulare certamen, ut satis constat. ergo cædes principis facta propter iniuriam ab altero sibi illatam, est maius malum. Sed tu concedis illud: ergo magis debes concedere singulare certamen, quod est minus malum, & per consequens magis eligendum. ex quo sequitur, ut falsum sit, quòd qui illud eligat peccet: quia si res ita se haberet, proijcere merces in mare esset peccatum: pœnę & cruciatus quibus torquentur homines, essent peccata. sunt enim minus malum, nō enim sunt bona. Melius enim esset hominem & ciuitatem non indigere proiectione mercium in mare, & pœnis illis & cruciatibus.

Item, minus malum est ueluti bonum, habet enim rationē boni: ergo non est peccatum. ergo singulare certamen non est peccatum, secundum philosophiam moralem, cum sit minus malum.

Perspicuum est etiam ex dictis, falsum esse quod dicit. Sic igitur minus malum frustra consideratur, quòd utrumque malum commodè ac iustè caueri aut sedari tolli'ue potest: negamus enim, quòd iniuria quæ est malum, & singulare certamen quod est malum, possint semper commodè & iustè caueri tolli'que. & hoc ostensum est in superioribus.

Quòd uerò addis, causam argumenti esse falsam: iam demonstratum est eam esse ueram, itemq; reliqua quæ dicis esse falsa: ideo non opus est eadem repetere.

Quòd deinde ais, Reliqua duo argumēta, &c. esse ineptiora: in eo uerò te ipsum omnium ineptissimum esse non intelligis: quippe cum demonstratum sit, magistratus & leges non posse semper hoc præstare quod dicis: neq; tu rationes dissolueris, quibus illud demonstrabatur.

Quæ postea persequeris usq; ad finem sectionis, sunt uerba, & nihil ad rem: iamq; refutata sunt, & explosa.

SECTIO SEPTIMA.

Auctor. His demonstratis & determinatis, per quæ (nisi fallor) & reliqua quæ sequuntur.

ANT. BER. Ex ijs quæ in superioribus dicta sunt à nobis, & ex eis quæ iste ipse dixit, perspicuè patere arbitror, quòd ait planum esse factum, singulare certamen esse rem neq; honestam, neq; necessariam, neq; utilem, repugnare rationi & sibijpsi. itaq; nihil est quod præterea respondeamus.

Declaratum item est in libris De honore, quòd actor debet probare, se non esse proditorem, uel non commisisse aliud facinus quod uiolauerit suum honorem: reus uerò sustinere, uerè se obiecisse illi quod obiecit. Ridiculum igitur est quod ait iste, (Sed qui propositū probet, nemo adhuc existit, neq; posthac existet.) Nam quomodo dictum est, in iudicio oportere actorem probare reo: eodem modo in singulari certamine probari potest. nihil enim, quod ad hoc attinet, inter ipsa interest. Sed hæc non indigent probatione: perspicua enim sunt, & in aperto posita, neque ullam confirmationem desiderant. Qui uerò naturam actoris & rei tenet, non potest hoc ignorare. Sed qui putat eundem semper esse prouocatorem & actorem (ut putat iste) eum decipi ex ijs facilè intelligitur, quæ in libris De honore diximus. Ostendimus enim, non in omnibus conuenire singulare certamen cum iudicio forensi, sed in quibusdam. Sed quomodocunque sit, id parum refert. satis est, quòd singulare certamen habeat regulas firmas & stabiles, sicut habet iudicium ciuile. proficiscuntur enim ambo ex ui honoris, ut dictum est suprà, & ex natura iniuriarum.

Quòd subiungit, Omnes duelli scriptores, &c. uerba sunt, nihil'que omnino affert quod ad rem pertineat. Si etiam duellum compararetur cum iudicio, parum refert: dicendum est enim, quòd in duello sunt eadem quæ in bello uniuersali, quia est is qui debere existimatur, nempe reus: & is cui debetur, uidelicet actor. atque in hoc tantùm sunt similia singulare certamen & ciuile iudicium. Iudex uerò est Deus, & ueritas. Qui uincit, non indiget iudice, quia non est dubium de uictore. etenim uulnera & mors per se patent. Iste consumit multa uerba sine causa, quare satis sit hoc respondisse: reliqua enim sunt superuacanea.

Dicere postmodùm (quòd idoneus iudex, siue competens, &c.) est præter rem loqui, & inania asserere. Etenim quis dubitat, posse dominos locorum dare loca tuta, sicut dant quotidie, & debent in aliquibus causis dare: ut declaratum est in libris De honore, ubi diximus, leges bonas debere concedere aliquando singulare certamen, sicut concedunt bellum uniuersale. Quòd si nō concedunt bellum uniuersale, neque potest concedi: fatemur nos, etiam non posse concedi singulare certamen. At perspicuum est, leges concedere aliquando bellum uniuersale ut iustum: ergo necessitas cogit, ut concedant etiam aliquando singulare certamen ut iustum. Quòd si quæ concedant primum, & non alterum, sequitur, ut non rectè constitutæ sint. & hoc est in controuersia positum, quod iste accipit pro confesso.

Quòd uerò addit, Tantum uerò abest ut ipsis inferioribus, &c. omnino euertit ipsius sententiam. Nam si singulare certamen est iure diuino interdictum, & non potest permitti neq; ab Imperatoribus, neq; à Pontifice, ut ait ipse, nisi subest causa: ergo cum suberit causa, permitti poterit, ut permisit Martinus papa. Ergo singulare certamen, etsi repugnet iuri diuino, fuit aliquando tamen permissum: quod ipse negauit suprà.

Si uerò dicat, esse permissum ob quietem & bonum publicum: ergo etiam ob hāc causam in lib. De honore diximus permitti debere. & sic iste idem asserit quod ego, cuius tamen sententiam impugnare conatur.

Item

Item, Singulare certamē uel est uera probatio, uel non est. Si est, ergo à te ipse dissentis, quippe qui suprà sexcentis in locis negasti esse ueram probationem. Si nō est, ergo frustra concessum fuit à Martino Papa: quia ex illo non potuit colligi ueritas, utrius esset regnum Siciliæ, pro quo certabatur, sed solùm uter ipsorum esset uictor, uel uictus, ut tu in superioribus dixisti. Sed hoc mōdo probasti, ergo uitiosè probasti: itaq; reprehendendus es.

Item, Si non est uera probatio, non erit legitimum: propterea quòd probationes quæ lege permittuntur, necesse est ut sint ueræ probationes: quia falsas probationes non admittit lex uera, hoc enim esset absurdißimum.

Falsum item est, quòd talis euidens causa non poßit reperiri in priuatis cōtrouersijs: quia sæpe accidit, ut ciuitates, atq; adeò totas prouincias maximè uexarent, atq; etiam euerterent priuatorum controuersiæ & inimicitiæ. ut constat de Pistorio urbe Ethruriæ, de Romandiola & Longobardia, & de multis alijs ciuitatibus, oppidis & prouincijs. Cum ergo tot & tanta incommoda & detrimenta nascantur ex priuatorum controuersijs, & sint perspicua: ergo melius fuisset in illis locis, ut permitteretur singulare certamen.

Consequentia patet: quia eadem est causa, qua Martinus impulsus concesit singulare certamen inter duos illos reges.

Item, Si est prohibitum iure diuino, & tamen cum iusta est causa permitti potest: ergo multo magis erit permittendum, si erit prohibitum legibus humanis. Vide igitur quantum profeceris, cum ostendisti legibus humanis esse prohibitum.

Item, Si est prohibitum legibus tum humanis tum diuinis, & tamen aliquando potest concedi: ergo simpliciter & absolutè non erit prohibitum, alioquin nusquam esset permittendum. Quæ enim uniuersaliter prohibentur, nunquam concedi possunt: quia si in aliqua causa concederentur, non essent absolutè prohibita. Sed exclamasti suprà, quòd erat prohibitum legibus humanis, diuinis & moralibus: ergo ut propriam uocem ignores necesse est.

Præterea quòd ais, non ualere argumentum à iusto bello sumptum, quia iustum bellum indici ac geri diuinæ etiam leges permittunt: euertitur ab eo quod subiunxisti, ut ostenderes singulare certamen permissum non esse iure diuino, argumentans hoc modo: Hominem interficere nefas est: ergo singulare certamen est prohibitum, quia per ipsum potest perueniri facile ad hominis necem.

Nam contrà ego eadem ratione sic argumentor: Hominem occidere est iure diuino prohibitum, ergo & bellum uniuersale: atque eo quidem magis, quia per ipsum potest perueniri ad infinitas hominum cædes. Si dicas id non ualere, quia ponitur bellum iustum: ergo illud mandatum, Non occides, quo prohibetur hominis cædes, non est accipiendum simpliciter, sed ut ne occidatur iniustè. At tu accepisti uniuersaliter: aliter enim nihil faceret ad rem. ergo sententiam tuam conuellis. Etenim ego etiam ponam, singulare certamen esse iustum: quia fieri potest ut alter eorum qui pugnant, habeat iustam causam.

Item cum argumentaris, Omnis actus est iure diuino prohibitus, per quem Deus tentatur: tunc autem tentatur Deus, cum tentat quis ad aliquid peruenire quod produci non potest, nisi fiat per miraculum. Per duellum autem quæritur ut uincat non absolutè ualidior, quod est naturale, sed iustiorem causam habens, etiamsi minus ualidus sit. Sic igitur tentatur Deus, ut fiat miraculum contra naturæ ordinem.

Contrà ego sic argumentor: Omnis actus est iure diuino prohibitus, per quem Deus tentatur: tunc autem tentatur Deus, cum tētat quis ad aliquid peruenire quod effici aut produci non potest nisi fiat per miraculum. Per bellum autem uniuersale iustum quæritur, ut uincant non absolutè ualentiores, quod est naturale: sed iustiorē causam habentes, etiamsi minus uirium habeant. igitur per bellum uniuersale tentatur Deus, ut faciat miraculum contra naturæ ordinem: ergo ex tuis uerbis sequitur, ut bellum uniuersale sit prohibitum iure diuino, sicut singulare certamen. Sed superius dixisti contrarium: ergo pugnantia asseris, quod turpißimum est.

Quòd autem per bellum uniuersale quæratur, ut non absolutè firmiores ac ualentiores, quod est naturale, sed iustiorem causam habentes uincant, perspicuè

patet: quia non esset iustum bellum uniuersale. Si ergo ponatur iustum, ut quæratur quod diximus necesse est.

SECTIO OCTAVA.

Author. **Iuris autem ordinem in duello non seruari, satis probatur ex eo, quòd ordo iuris esse non potest, &c.**

ANT. BER. QVæ affert homo iste in hac sectione, sunt omnino aliena à causa nostra, quia in singulari certamine utrum seruetur is ordo qui in iudicio adhibetur, nec ne, parum refert. Sed illud satis est, quòd omnia quæ fiunt in eo, nituntur optima ratione, quemadmodum in libris De honore satis à nobis explicatum arbitramur: contra quem locum nihil iste, cum tot uerba fecerit, disputat: cum tamen maximè disputandum esset, si ei propositum erat infringere illum ordinem. Non enim professi nos sumus tradere ordinem singularis certaminis ex legibus Iustiniani, atque Imperatorum: sed ex legibus naturæ, quæ sunt eis longè priores, & fortasse in aliquibus causis firmiores, si ipsis repugnant: quod non concedimus. Sed iste tantum uerborum consumpsit, ut impleret librum, & ut ostenderet se optimè tenere ordinem iuris, & multa legisse: totusq; eius liber uidetur nihil quidem aliud spectare, nisi ut is multa legisse uideatur: sed apertè demonstrat, eum pauca admodum rectè intellexisse.

Quòd autem loquitur de iudice, iam declaratum est, quis sit iudex singularis certaminis, & quo'nam id iudice indigeat: quia uulnera, cædes, fuga, & alia huiusmodi conspicua sunt omnibus. rarò enim in controuersiam cadit, unus'ne fuerit ab altero uulneratus, fuerit occisus, fugerit, nec'ne. Disceptatio omnis ut plurimùm nascitur de armis, quæ dissoluitur à peritioribus qui adsunt.

Falsum enim est, quòd actor eligat iudicem: & falsum est, quòd actor sit idem qui prouocator, ut ostensum fuit in libris De honore, ubi pluribus egimus de toto hoc genere iudicij: ad quem locum, quoniam iste non dissoluit rationes nostras quas ibi de hac re attulimus, rem totam reijcio.

Quòd uerò inquit, Quòd actor elegit locum, & hoc est contra ordinem iuris: dico quòd optimè, mea quidem sententia, institutum est, ut reo daretur armorum electio, sicut declarauimus in quinto libro De honore: siquidem rationi consentit, ut unusquisque primo aspectu existimetur bonus, propterea quia rationi etiam consentit ut unusquisque existimetur rectè natura constitutus. Etenim quantum potest in hoc laborat natura, ut homines sint ita affecti, ut ipsam imitari possint: quemadmodum consentaneum est effectum imitari causam. omnino autem id facere nequeunt homines, nisi sint natura rectè constituti.

Probl. sect. 29. probl. 13. Rationi igitur consentit, præter etiam illa quæ dicit Aristoteles, quæ fauent reo, quæ aliqua ex parte in idem recidunt, ut primo aspectu unusquisq; existimetur bonus. quod cū ita sit, necessitas cogere uidetur, ut cum aliquis accusatur alicuius nefarij sceleris, existimetur iniustè accusatus. quare ut homines abstinerēt à falsis calūnijs, cum uiderent meliorem armorum condinionem reo conuenire, ob hanc fortasse causam electio armorum fuit data ipsi reo (loquimur enim de his quæ hucusque facta sunt) locus autem actori, qui cogitur repetere quod sibi est ablatum, & probare illud esse suum. nam quoniam rei est fugere, ex uulgata omnium opinione, & ex ipsa ratione, actoris autem persequi: fieri potuisset, ut reus sui excusandi causa diceret, se non posse inuenire locum tutum ad pugnandum, quod etiam sæpe est difficile: & ita actori non daretur uia acquirendi quod sibi ablatum fuisset.

Ita igitur non sine probabili ratione institutum est in singulari certamine, ut electio armorum sit rei: loci uerò, actoris. licet quandoque nonnulli possint his abuti: ut fit, cum aliquis alterum contumelia idcirco afficit, ut ipse efficiatur reus. tamen hoc non prohibet, quin huiusmodi institutio sit rationi consentanea & bona, ex ui
1. Rhet. 1. & natura sua: quandoquidem (ut dictum est in superioribus) ex sententia Aristote-
„ lis fieri potest, ut utamur iniustè omnibus bonis præter uirtutes: & maximè præstan-
„ tissimis, ut diuitijs, sanitate, robore & imperio: non tamen ex hoc sequitur, ut non sint bona.

Responsio

Responsio autem quam inducit contra rationem nostram, infrà à nobis non magno admodum negocio (ut opinamur) refelletur. Alia igitur est ratio ciuilis iudicij, alia singularis certaminis. Non ergo opus est ut iste tantopere exclamet, quia iuris ciuilis ordo & forensis non sit seruatus: hoc enim concedimus. Etenim consentit rationi, ut res diuersæ diuersos habeant ordines. Velle postmodùm arguere, quia hoc non habet ordinem huius, ergo non habet bonum ordinem: est præ se ferre ignorationem ordinum ipsarum rerum. Non enim omnia eodem traduntur ordine: quippe cum non easdem habeant naturas & proprietates: quādoquidem ita perspicuum est, ut ridiculum uideatur, si quis in eo probando laboret. Quòd si aliqui dixerunt, singulare certamen in omnibus simile esse iudicio ciuili: nihil ad nos, qui hoc non asseruimus, sed contrarium. Redarguendus autem est iste, qui promiscuè uniuersa quadam comprehensione loquutus est. Quare frustra etiam accusat modum citandi reum, cum in istis rebus ubi agitur de uita, non possit aliter, uel melius fieri. cuius rei à nobis redditæ sunt rationes in libris De honore, quibus iste nihil respondit: sed ad pauca spectans, temerè quod uenit in mentem pronunciauit. Qui enim non dissoluit rationes, & uult euertere conclusionem, eum imperitè omnino & ridiculè facere, neminem latere arbitror.

Concedimus enim fieri posse, ut iste ordo sit contra ordinem ciuilis iudicij: negamus tamen, eum esse contra rationem, & contra sensum communem, ut iste dicit. & hoc est quod illi erat probandum, quod minimè probauit.

Ea uerò quæ addit de actore, cum causam suam non probat, neque ad rem pertinent, & ridicula sunt. quanquam dicere possumus, idem euenire actori in singulari certamine, cum causam suam non probat medijs illis, id est armis quibus eum uti oportet. honore enim priuatus discedit.

Quòd uerò subdit, Hic ubi prouocator, cui propositum est nihil legitimè probare, totum nugatorium est: nihil enim ad rem facit, & ipse decipitur: quippe qui perstat in suo errore, quòd prouocator semper sit idem qui actor: & non cōsiderat, quòd ipsi actori propositum est probare aliquid legitimè, si non ex legibus quæ ad iudicium ciuile pertinent, at saltem ex legibus proprijs. Ita uerò loquitur, ut præ se ferre uideatur ignorationem ipsarum legum, & quomodo fiant, & nunquid sint semper ubique seruandæ, atque in omnibus causis: & nunquid semper seruentur, & intelligantur semper generali quadam comprehensione: & an reperiatur æquum, quod illas corrigere possit: & nunquid eadem lex quę rectè conuenit uni alicui ciuitati, conueniat rectè alteri: & nunquid quæ leges conueniunt certæ cuidam causæ, conueniant eædem omnibus. Nam loquitur, tanquam si aliquis qui Venetijs probaret ex legibus illius ciuitatis causam suam, & non ex legibus Iustiniani, non diceretur legitimè probasse. peccat ergo per fallaciam, à secundum quid ad simpliciter. leges enim non sunt ubiq; eædem: quippe quæ non sunt semper iustæ secundum illud ius naturale, de quo loquutus est Aristoteles: sed fortasse secundū iustum legale, quod quanquam & ipsum habeat fundamentum ex natura (si est rectè positum) tamen non est necesse ut ubique ualeat & seruetur, sicut iustum illud naturale. de quibus iustis dicemus (si Deo placebit) in explanatione quinti libri Ethicorum, ad quem locum totam hanc rem reijcio. Satis est nunc ostendisse, perperàm istum argumentatum fuisse, singulare certamen non esse legitimum, quia non est ex legib. iudicialibus: quandoquidem habet suas proprias leges, quæ nascuntur ex ratione quæ nititur ipsi naturæ, ut diximus: sicut etiam bellum uniuersale habet suas leges, diuersas à legibus iudicij. non enim seruat, ut paret, ordinem iudicij: & tamen ipse concedit illud, ut iustum. Si ergo euertatur singulare certamen, quia non seruet ordinem iudicij: necesse est etiam ut euertatur bellum uniuersale, non enim ordinem iudicij sequitur. Sed ipse non uult tolli bellum uniuersale propter hanc causam: ergo cogitur uelle, ut non tollatur singulare certamen. nescit igitur quid uelit: ea enim quæ uult, sequuntur opposita. Qualis ergo sit iste homo, iudicent alij, qui omnia modò ait, modò negat imprudens. 5. Ethic. 11. 1. Rhet. 10.

Quòd autem bellum uniuersale non seruet ordinem iudicij, patet legentibus eas proprietates, quas ipse attribuit iudicio.

Reliqua quæ addit usque ad finem sectionis, sunt uerba tantùm, & semper repetit idem. nos enim loquimur ex philosophia morali, quæ innititur rationi naturali, secundum quam ipse etiam professus est se uelle loqui: & tamen illa relicta uertit se ad contumelias, & ad conciones, putans se habere sermonem cum mulieribus, & cum idiotis, quibus uerba quæcunque dicta more concionatorum satisfaciunt. Sed hæc prorsus aliena sunt ab homine, qui se loqui ex Peripateticorum doctrina professus est.

SECTIO NONA.

Auctor. Illud uerò omnium est absurdissimum, quod & rem ipsam ridiculam reddit, licere prouocato arma quæcunque uelit eligere.

ANT. BER. Mirum est, hominem istum loqui sic promiscuè generali quadam comprehensione. nos enim in quinto libro De honore diximus, non licere prouocato quæcunque uelit arma eligere: & declarauimus, quæ arma posset honestè eligere, & quæ non posset. Quòd si seruaretur, parum referret uter eligeret. Declarauimus etiam, quibus armis ad defendendum uti possent, & quibus non possent: & utrum ijs ipsis armis, de quibus iste loquitur, honestè possent uti.

5. lib. De hon.

Dicimus tamen, si alteri danda sit armorum optio, magis rationi consentaneum esse ut detur reo: cuius rei causam in superioribus diximus. Quanto autem pugnat aliquis æquiore armorum conditione, tanto magis ex uirtute & honoris ui pugnat: quandoquidem pugna quæ ex uirtute proficiscitur, & ex honore, necesse est ut fiat æqua omnino conditione. nam si quis alia ratione uincat, attribui id potest meliori armorum conditioni, non ipsius uirtuti. ex quo nō sequitur, ut per huiusmodi uictoriam honorem referat.

Quod uerò affert de rege Federico, etsi multa pro tuendo Federico, & etiam aduersus Federicum possent à nobis in medium afferri, tamen quia parum faciunt ad causam nostram: & quia etiam ex libris De honore colligi potest in quibus laudandus sit uel reprehendendus Federicus, non opus est hoc in loco immorari. Tantùm dicimus, illud quòd ait Federicum non loqui de omni armorum genere, ita ut descendat ad incertas quasdam & inusitatas armorum species, quæ ad fallendum & frustrandum nouo quodam artificio excogitantur, uideri euertere quod ipse dixerat superius, licere insidijs & astutijs agere: quod tamen esse falsum, in libris De honore declarauimus.

Quæ addit de interpretatione uerborum Federici, & Paridis de Puteo, & aliorum Iurisconsultorum, quia nihil ad rem ea pertinere arbitramur, missa faciemus. Sed ubi dicit, omnia esse falsa non minus quàm absurda, quæ à nobis eo loco disputata sunt in libris De honore: Respondemus, debuisse eum ostendere istam falsitatem rationibus, & non uerbis, & dissoluere rationes quas ad sententiam nostram comprobandam & confirmandam attulimus: quod non facit. sed solùm dicit, actori & reo non conuenire in singulari certamine eas conditiones quæ conueniunt in iudicio, neque actorem habere facultatem eligendi locum. quod nihil facit ad actiones nostras, quippe qui concessimus aliter esse agendum in singulari certamine à reo & ab actore, quàm in iudicio. Licet igitur non conueniant eædem conditiones, tamen non sequitur, quin id quod diximus de reo & actore in singulari certamine, rectè sit dictum: cum ratio quæ ex natura ortum habet, ita exigere postulareque uideatur. cui rationi nullam iste responsionem dedit: sed assumpsit solùm, quòd actor non habet facultatem ut pro iure suo, &c. quam nos ostendimus eum habere. & ita peccat per fallaciam petitionis eius quod est in principio.

Illud uerò frustra subiungit, Bona uerò existimatio, &c. falsum est enim, nos qui attulimus rationem sumptam ex bona existimatione, concessisse necessarium esse iniuriæ, cuius intenditur actio, aliqua indicia reperiri: imò contrarium apertè in lib. De honore posuimus. neque si hoc esset in ijs quæ attinent ad ignauiam & fortitudinem, opus esset reum cogi subire tormenta. Sed istum omnino apparet, miscere singulare certamen iudicio, cum quo tamen negauit ullam habere similitudinem, id uerò nihil

aliud

aliud mihi quidem uidetur esse, quàm tollere suamipsius opinionem, & miscere (ut aiunt) quadrata rotundis.

SECTIO DECIMA.

Iam satis (ni fallor) ostensum est, neq; uerbis, neq; sententia legis, quam Federicus constituit, neq; rationibus, & quæ sequuntur. *Auctor.*

QVod in hac postrema sectione affers, nihil ad rem nostram facit: quandoquidem, ut antè dictum est in libris De honore, declarauimus, quibus armis tum ad offendendum, tum ad defendendum honestè uti possent, qui singulari certamine pugnarent: eiusq; rei attulimus rationem, cui tu nihil respondes, sed promiscuè uniuersali quadam comprehensione loqueris de eis qui de singulari certamine scripserunt, eosq; maledictis insequeris. ANT. BER.

Illa uerò quæ profers exempla, usque ad finem libri, ut ostendas unumquenque arma gestauisse arbitratu suo, ostendunt peiores fuisse conditiones illorum sic pugnantium, quàm sint eæ quas nos in libris De honore proposuimus: quippe cum illæ rationi ualde repugnent, hæ uerò maximè consentiant. siquidem pugna quæ fit meliori armorum conditione, non fit sicut exigit honor & fortitudo. Cum igitur illas tu laudes, ut imperitè ac perperam facias necesse est. Etenim longè melius est non pugnare, ubi nulla uirtus eius qui pugnat conspici potest, quia nullus ex ea pugna potest honor acquiri, quippe qui est signum (ut diximus) actionum quæ ex uirtute nascuntur. In tali enim pugna, quin omnia possint attribui meliori armorũ conditioni, in dubium uenire non potest. Singuli autem homines non coguntur ui honoris se tueri, nisi ab uno, cæteris existentibus paribus.

Ex quo etiam sequitur, ut concedas meliorem armorum conditionem, quam tamen prius reieceras: & ita quæ attulisti exempla, potius probare oppositum, quàm propositum uidentur. in hos uerò manifestissimos ac turpissimos errores incidisti, dum id solùm agis, ut ostendas te multas historias legisse.

Præterea concedis, illos pugnasse singulari certamine, & antiquitùs pugnasse. Ergo singulare certamen est antiquum, quod tamen in superioribus negaueras: & sic more tuo tuam ipsius sententiam euertis.

Si uerò dicas, concessisse te hoc genus certaminis, non illud quod nos posuimus: Respondemus, omnia esse eiusdem generis, ut in primo libro ostensum est.

Sed esto, ut essent alterius generis: Si concessisti illud genus, multo magis cogeris id concedere quod nos posuimus. est enim honestius, ut ex eis quæ dicta sunt perspicuum esse arbitramur.

Scripsere item contra libros nostros De honore nonnulli alij: sed cum illorum argumentationes partim positæ fuerint ab isto, cui in superioribus libris respondimus, easq; refutauimus, partim etiam ex eis quæ diximus (ut perspicuè patere existimamus) refellantur, eas missas esse faciendas iudicauimus, ne toties contra illud Aristotelis peccaremus: τὸ γὰρ τοῦ τυχόντος ἐναντία ταῖς δόξαις ἀποφαινομένου φροντίζειν, εὔηθές ἐστιν.

FINIS LIBRI SEPTIMI EVERSIONIS Singularis certaminis.

LIBER OCTAVVS.

SECTIO PRIMA.

Actenus ostensum esse arbitramur, non solùm ea nostra, quæ auctor eius libri qui inscribitur Contra usum duelli, refellit, Peripateticorum doctrinę prorsus consentire: sed etiam tantum abesse ut ex doctrina Aristotelis & philosophia morali ipse singulare certamē euerterit, ut illud imprudēs ipsiusmet uerbis confirmet, & in omnibus ferè causis perspicuè cōcedat. Id uerò nos præter cæteras causas ideo aggresi sumus ostendere, ne homines inscriptione decepti, dum crederent legendo illum librum ex ipsorum animis euellere singulare certamen, in eam traherentur opinionem, ut existimarent, in omnibus ferè controuersijs, quæ inter homines quotidie oriuntur, ad singulare certamē confugiendū esse: quod ipsum generi humano maxima incommoda & detrimenta afferret.

Restat iam ut conemur ex fundamētis sanctissimæ religionis nostrę ipsum singulare certamen euertere: & quātum quidem per nos fieri potest, ex animis hominum extirpare. quod planè est illud quod initiò maximè nobis fuit propositum.

Sed antequam id aggrediamur, non alienum ab instituto nostro iudicamus nonnulla de Philosophia & de sancta Theologia in medium afferre: ex quibus facilius postmodū erit intelligētia cōsequi, ea quæ sumus dicturi, etsi à uulgata interpretū opinione abhorrere uisa fuerint, ab ipsa philosophia tū & à sacris literis nō discrepare.

Dicimus igitur, in primis Philosophiam in duas partes distributam ex Aristotelis sententia esse: quarum una est contemplatiua, altera practica uel actiua (idem enim sunt) quæ etiam humana dicitur, quia dirigit actiones humanas. Contēplatiua nuncupatur, quæ tradit scientiā omniū rerū quæ natura cōstituta sunt, siue sint substātię, siue accidētia, quæ quidē sciri possunt: eiusq; omnis ratio & finis ad scientiam refert.

6. Meta. 5. Hęc quidem secatur in tres partes ob commoditatē nostram, ut in sequentib. docebimus: in Mathematicā, & Naturalē, & Theologiam, id est primā philosophiam. Practica philosophia, quæ dicit propriè Politica, diuidit in eam quæ ad mores pertinet, quę uocat Ethica: & in eam quæ de magistratib. & legib. quę inscribit ab Aristotele Politica cōmuni nomine: & in eam quę tuendę rei familiaris uiam tradit, quę appellat Oeconomica, quæ quidē aliq modo dicit Politica, ut diximus in lib. De hon.

Philosophia uerò contēplatiua uocatur propriè illa, quæ ex eis principijs quæ apparent sensui, tradit scientiam eorum quæ sunt dubia: etsi illa quæ apparent sensui sunt affectus, ut est motum esse: & naturam, & multitudinem entium, & ex nihilo nihil fieri, & c. huiusmodi: tunc scientia quæ habetur ex illis, dicitur scientia non simpliciter, sed quia id est ex posterioribus. & hoc modo proficiscitur prima philosophia, quæ etiam ab Aristotele dicitur Theologia, scilicet philosophorum & naturalis philosophia: ambæ enim tradunt rerum scientiam ex eis quæ apparent sensui, & dicūtur uerè naturales, licet secunda philosophia consequuta sit ipsa hoc nomen, ob eam causam, quam alibi ostendimus, & ostendemus.

Si uerò illa quæ sensui apparent, sint causę, tunc scientia quæ habetur ex causis, dicitur scientia simpliciter & propriè, ut est illa scientia quæ est definita ab Aristotele

1. Post. 2. 1. Poster. cap. 2. & hanc scientiam tradunt Arithmetica & Geometria.

Omnes uerò istæ scientiæ oriuntur ex principijs, quæ principia sensui sunt notissima, & coguntur concludere omnia illa quæ ex istis proficiscuntur. quæ uerò repugnant ijs principijs, uel quę ex illis non sequuntur necessariò, reijciuntur ab ipsis: atq; etiam si ipsa per se ultrò uera essent, tamen earum munus est solùm peruenire ad ea quæ ex illis principijs necessariò pendent.

Ex philosophia contemplatiua nascitur philosophia practica: hæc cauēt quæ cōsiderata sunt à philosophia speculatiua simpliciter & absolutè, ut sciremus, cōsiderat in ordine ad opus, ut scilicet agamus. Et cū ipsius practicæ principia, uel à principijs, uel à cōclusionib. speculatiuę nascātur, necessitas cogit, ut ex ipsa philosophia practica oriat, ex eis quę sensui apparēt, & ulterius pgredi nō possit. ita omnes illę cōclusiones quas cōcludit, necesse est ut eis principijs quę accipit à speculatiua, omnino consentiāt, ex ipsisq; sequant: aliogn nulla earū cōclusionū certā cognitionē nobis traderet:

quod

quòd tamen illam præstare oportet, si munere suo fungi debet. Omnis enim doctrina & disciplina fit necessariò ex antè percepta cognitione, uidelicet subiecti, & affectus & dignitatis. Nos autē hoc in loco appellamus principia cognitionis, omnia quæ primo occurrunt sensui, & non indigent medio, siue sint subiectus, siue causæ, siue communia, siue propria: neque consentit rationi, ut ulla doctrina transeat suos limites: confunderentur enim scientiæ, & uiam non haberent ea tradendi quæ ad ipsas pertinent: quandoquidem necessarium est omnia quę sunt in aliqua facultate, uel esse principia, uel nasci ex principijs. Quod quidem potest ex multis Aristotelis locis comprehendi, & præcipuè ex primo Posteriorum, cap. septimo, cum inquit: Non licet enim descendere de genere in genus, ut Geometria in Arithmeticam. Tria enim sunt in demonstrationibus: unum quidem quod demonstratur, conclusio, hoc est quod inest alicui generi subiecto per se: alterum autem dignitates, quę dignitates sunt illę ex quibus demonstrantur: tertium autem genus subiectum, cuius affectus & per se accidentia manifestum facit demonstratio. 1. Post. 7.

Quousq; igitur potest deduci aliquid ex principijs, eò usq; proficiscitur facultas. ad conclusiones enim quæ oriuntur ex principijs, proficisci potest. Hoc item confirmauit Aristoteles, cum dixit: Manifestum est, non omnem interrogationem Geometricam esse, neq; ad medicinam attinens, similiter & in alijs. sed ex quibus demonstratur aliquid, de quibus Geometria est, aut ex eisdem demonstratur Geometricè, sicut perspectiua, similiter autem & in alijs, & de ijs quidem rationem ponendam esse ex geometricis principijs & conclusionibus. Sed de geometricis principijs rationem non esse ponendam à Geometria secundum quod Geometer est. Similiter autem in alijs scientijs, neq; omnem interrogationem utiq; est omnem scientem interrogare, neq; secundum omne interrogatum respondere de unoquoque, sed quę sunt secundum scientiam determinatam. Quòd si quispiam cum Geometra, quatenus Geometræ patet, & bene illum esse disceptaturum, si ex his ostenderit aliquid: si autem non, non rectè: patet etiam illū non arguere Geometram, nisi per accidens. Quamobrem inter ignaros Geometriæ, de Geometria non est disputandum: latebit enim is qui dixerit prauè. in cæteris etiam scientijs res sese habet similiter. 1. Post. 14.

Ex quibus uerbis perspicuè patet, quousq; potest deduci aliquid ex principijs, eò usq; (ut dictum est) proficisci posse facultatem: quia aliter falsa essent omnia, quæ uerbis citatis significauit Aristoteles. Res enim in eum locum deduceretur, ut omnis interrogatio esset Geometrica, uel ad medendi artem accommodari posset. & ita in alijs scientijs possemus item reddere rationem principiorum, & posset unusquisq; artifex percunctari quamcunq; quæstionem, & respondere ad unamquanq; earum. & posset rectè non Geometra cum Geometra disputare, & posset cum ignaris de Geometria disputare Geometer. & hoc perspicuum est, si fines certos ac determinatos non haberent facultates, etsi non haberent principia immediata, & determinatas conclusiones. nihil enim impediret, quin solutæ ac uagæ facultates licenter errarent: quæ cum omnia sint absurda, & euertant Aristotelis sententiam, ut ea itē unde emanant sint absurda necesse est.

Possemus hoc idē multis alijs Aristotelis uerbis rationibusq; cōfirmare & corroborare: sed quoniā res ista satis in prōptu est, superuacaneū arbitramur plura afferre.

Omnia ergo quę sunt in aliqua particulari facultate, uel sunt propriè principia, uel communia appropriata, uel conclusiones quæ oriuntur ex illis principijs necessariò. Ergo facultas non potest, quatenus talis, transire suos limites.

Quòd uerò dictum est de ea facultate practica, quæ propriè est Politica, dicendum est: item de eis facultatibus quæ practicæ uel actiuæ sunt, sed non propriè Politicæ dicuntur, sed actiuæ, quia post earum operationem nihil remanet: ut est facultas canendi, & eiusmodi. & etiam de omnibus artibus quæ sunt habitus factiui, qui præter operationem aliud quiddam expetunt: ut Medicina, & ædificatoria. omnes enim istæ nascuntur ex tribus illis scientijs: & res quas considerant, necessariò sunt simpliciter & absolutè consideratæ ab una illarum, uel à pluribus. ipsæ uerò eas considerant in ordine ad opus. Et hoc ratio exigere postulare que uidetur: quandoquidem nulla sit res in uniuerso, quæ non sit ab aliqua earum trium considerata, considerant enim omnes substantias, & omnia substantiarum principia

cipia & accidentia. Quocirca reliquæ facultates & artes ne ſint commenticiæ, cogũtur conſiderare aliquam ex ijs rebus quę ſunt ab illis tribus ſcientijs conſideratę. Sed cum illæ conſiderauerint ſimpliciter & abſolutè, & ut ſciant, neceſsitas cogit, ut eaſdem res conſiderent ipſæ facultates & artes in ordine ad opus: non enim conſentit rationi, ut eædem res à diuerſis facultatibus conſiderentur ut ſciantur: hoc enim eſſet ſuperuacaneum. omnes igitur erunt ſubalternatæ tribus illis ſcientijs: & ita neceſſe erit, ut ſua principia accipiant ex illis ſcientijs: quæ quidem principia ſint' ne concluſiones in illis ſcientijs, an principia, nihil refert, ut nos in Commentario noſtro, & in Apologia declarauimus. Naſcuntur ergo omnes facultates & artes ex tribus illis ſcientijs: ergo omnes ortum habent neceſſariò ex ſenſu, quia dependent ex ſcientijs quæ ex ſenſibus dependent.

SECTIO SECVNDA.

Dialectica uerò & Rhetorica, quæ non ſunt neq; ſcientiæ, neque propriè artes, neq; habitus actiui, neq; ſubalternatæ alicui facultati, ſunt huiuſmodi: quia ut
1.Rhet.1. dicebat Ariſtoteles, Ambæ ſunt de quibuſdam talibus, quæ cum ſint cõmunia quo-
„ dammodo omnium eſt cognoſcere, & nulli ſcientiæ determinatæ: & propriè ſunt fa-
„ cultates inueniendi & ſpeculandi quodcũq; probabile circa unumquodq;. Quod
1.Rhet.2. probauit Ariſtoteles dicens: Hoc enim nullius alterius artis munus, quia unaquæq;
„ aliarum eſt tradens doctrinam, & faciens perſuaſionem circa id quod eſt ſibi ſubie-
„ ctum: ut Medicina circa ſanum & ægrum, & Geometria circa accidentia quæ ſunt
„ paſsiones magnitudinum, & Arithmetica circa numerum. Similiter autẽ & reliquæ
„ artes & ſcientiæ. Rhetorica autem (ut uno uerbo dicam) uidetur poſſe conſiderare
„ perſuaſibile de quacunq; re data. quare dicimus ipſam non habere artis munus, cir-
„ ca aliquod genus determinatum.

Quod idem dici de Dialectica neceſſe eſt, quia eſt eadem in ſubſtantia quæ Rhetorica: ſicut ex multis locis Ariſtotelis, ut ex ea auctoritate primò citata apertè cognoſcitur. tum ex hac probatione: quia ſi Rhetorica eſſet in ſubſtantia diuerſa à Dialectica, ratio Ariſtotelis, qua probauit Rhetoricam conſiderare perſuaſibilia cõmunia, nullius eſſet momenti. Propterea quòd diceremus, etſi ſcientiæ & artes non conſiderent illa communia, Dialecticam tamen illa conſiderare: & ita Ariſtoteles fruſtra attuliſſet eam probationem, nihil enim neceſſariò concluderet.

Confirmauit tamen hoc Ariſtoteles paulo pòſt, cum dixit: Eſt enim pars Dialecticæ, & ſimilis, ut in principio diximus.

Et probat quòd erat ſimilis, ea ſimilitudine quæ eſt (ut ita dicamus) identitas, quæ
1.De Generat. eſt uera ſimilitudo, ut declarauit Ariſtoteles 1. de Generat. & corrup. 48. ijs uerbis:
& corrupt. Vnde autem hoc modo dicentes ſubcontrarios dicere ſermones: cauſa autẽ contra-
text. 48. dictionis eſt, quoniam cum oporteat totum aliquod inſpicere, partem aliquã dicunt
„ ambo. Simile enim & omnifariam, & omnino indifferẽs rationabile eſt. non pati à ſi-
„ mili nihil. quid enim magis actiuum erit alterum, quàm alterum? Sed ſi ſimile à ſimili
„ pati aliquod poſsibile, & ipſum à ſe ipſo. quamuis his exiſtentibus, ita nihil utiq; e-
„ rit neq; incorruptibile, neq; immobile, ſi ſimile ſecũdum quod ſimile actiuũ: ipſum
1.Rhet.11. enim ſeipſum mouebit omne. Et alibi: Verùm quod ſimile & eiuſdem generis eſt,
„ ſibiipſi iucundũ eſt, idq; maximè unuſquiſq; ad ſeipſum habet. neceſſe eſt oẽs ſeipſos
„ amare, uel magis uel minus. nam omnia illa unicuiq; ad ſeipſum maximè inſunt.

Probat ergo Ariſtoteles, Dialecticam & Rhetoricã eſſe ſimiles, quia habent eandem definitionẽ. neutra enim ipſarum eſt ſcientia de aliquo determinato ſubiecto, quomodo ſe habeat: ſed ambæ ſunt facultates quædã inueniendi ſermones. quæ eſt eadem definitio, quę tradita fuit etiam ſuprà. Idem enim eſt dicere, ſunt facultates inueniendi ſermones, & facultates inueniendi probabilia cõmunia: quia ſemper uocat Ariſtoteles rationes Dialecticas, ſermones, ut in eis quæ ſequũtur oſtẽdemus: quippe quæ non ſunt demonſtrationes, ſed ſunt ex communibus probabilibus.

Si ergo Dialectica & Rhetorica habẽt eandem definitionem, ut ſint eędẽ in ſubſtantia neceſſe eſt: ex quo perſpicuum eſt, uocem ἀντίστροφος, quæ poſita eſt in prima propoſitione Rhetoricæ, non ſignificare id quod M. Tullius (parcat mihi tãtus uir) dixit in Oratore, ex altera parte reſpondens, uidelicet ut una ſit latior, altera contractior: ſed quod nos diximus, tum quia Ariſtoteles non probaret quod ibi intendit probare,

probare, Rhetoricam redigendam esse ad artem. Etenim hæc conclusio non sequitur ex eo quòd interest inter Rhetoricam & Dialecticam, sed ex eo quòd eadem sunt. Quod innuens postea ipse Aristoteles ait, se dixisse in principio, Rhetoricam esse similem Dialecticæ: quæ nimirum similitudo est identitas in substantia, ut ostendimus ex uerbis Aristotelis. non ergo uoluit intelligere inter illas interesse, quia una sit latior, altera strictior. Quòd uerò dicit, Rhetoricam esse partem Dialecticæ, ideo dicit, quia Rhetorica accipit proprietates enthymematis & exempli, quæ sunt in Dialectica, & sunt idē quod syllogismus & inductio. atq; hoc ipsum est ratione illius partis, quæ non est idem quod Dialectica uere proprie, sed est Logica: quia Dialectica ea in parte suscipit personā Logices. substantia enim Dialecticę, ut ex eis quę dicta sunt perspicuum esse potest, non consistit in tradendis proprietatibus syllogismi dialectici: quod quidem nihil aliud est quàm docere conficere syllogismum dialecticum, quod attinet ad artem determinatā, ut ad eam quam interpretes Aristotelis Logicam nuncuparunt. Quæ quidem, ut nos in Institutione nostra declarauimus, & infra etiam declarabimus, est de re determinata. ipsa uerò Dialectica (ut ex principio Topicorum, præter ea quæ dicta sunt, colligitur) est methodus uel facultas inueniendi probabilia in unaquaq; re.

Dicitur autem Rhetorica pars Dialecticæ, præter eam rationem quam diximus, quæ probat similitudinē, ut declarauit Aristoteles, ob id etiam, quòd ipse paulo pòst dixit his uerbis: Quod enim prius diximus, est uerum, quòd Rhetorica componitur ex resolutiua scientia, & ex ea ciuili quæ est de moribus. Prius autem hoc non dixerat, nisi cum dixit: Quare contingit Rhetoricam esse uelut propaginem Dialecticæ, & eius negocij quod est circa passiones, quod iustum est appellare Politicam. Quare & ipsa Rhetorica induit figuram ipsius Politicę. 1. Rhet. 4. " " " "

Quæ cōclusio deducta est ex illa priori cōclusione: Verùm quoniā fides ijs fit, patet hæc tria esse capiēda, ut scilicet facultatē syllogizādi habeamus, ut mores & uirtutes cōsideremus: & tertiū de affectib. quid unusquisq; sit, & quale quid, & ex quibus nascantur. Necesse ergo est ut dicar, Rhetoricam esse partem Dialecticæ, ratione eius quòd unum esse dixit de tribus quæ capienda erant, ut scilicet facultatem syllogizandi habeamus: quandoquidem ratione morum, uirtutum & affectuum hoc esse non potest accidere, quippe quæ ad politicā spectent. Facultas aūt illa syllogizādi habetur ex hoc, ut sciamus quæ'nā sint proprietates syllogismi Rhetorici. Etenim his cognitis, sciemus conficere syllogismos. Quod ipse nisus est declarare, cum inquit: Verùm quoniam perspicuum est, artificiosam uiam & rationem in persuadendo cōsistere, persuasionem autem quandam esse demonstrationem (tunc enim uehementer credimus, cum demonstratum esse putauerimus) enthymema quoq; Rhetoricā esse demonstrationē: quod ut simpliciter dicam, præcipuum est in persuasione. idq; esse syllogismum quendam: & de quolibet syllogismo Dialecticam, uel uniuersam, uel partem eius quandam considerare, patet, eum qui ex quibus & quomodo syllogismus fiat, optimè possit perspicere, maximè enthymematicū esse. Insuper qui hoc etiam teneat, quibus de rebus enthymemata sint, quiq; à logico syllogismo differāt. " " " " " " " " " " " "

Ex his uerbis perspicuum est, Aristotelem uocasse Rhetoricam partem Dialectices, ratione illius partis in qua traduntur conditiones syllogismi Rhetorici: quę quidem pars appellata est ab ipso Dialectica, tum quia tradita fuit in Dialectica, & ad commoditatem Dialectices: propterea quòd non uidebatur consentire rationi, ut unus liber conficeretur separatim de proprietatibus syllogismi dialectici, sicut confectus erat liber Posteriorum de proprietatibus syllogismi demonstratiui: quia illius paucæ erant proprietates, demonstrationis uerò multæ: tum quia fieri commodè potuit, ut illæ proprietates simul ponerentur cum propositionibus, ex quibus tāquam ex materia conficiebantur syllogismi dialectici. quoniam illæ proprietates solùm seruiebant uni materiæ, & uni facultati, quæ erat Dialectica. proprietates uerò demonstrationum, id est regulæ conficiendi demonstrationes, non poterāt poni cum propositionibus, ex quibus tanquam ex materia conficiebantur demonstrationes, propterea quòd illæ attinebant ad omnes facultates, & sic non magis uni quàm alteri. ideo'que necessarium fuisset, ut in omni facultate repeterentur: quod quidem erat superuacaneum.

Huc ac-

Huc accedebat, sicut diximus, quòd istæ proprietates demonstrationum tot erãt, ut ex illis unus liber uel maximus confici posset, ut confectus est, quod syllogismi dialectici proprietatibus non accidebat, quæ erant paucæ. Quocirca mirum non est, si fuerunt positæ illæ proprietates, & illæ regulæ, cum materia ex qua conficiebatur syllogismus dialecticus. Vniuersus tamen tractatus qui continet & regulas syllogismorum, & materiam, ab Aristotele fuit nuncupatus Dialectica: quia seruiebat ipsi sicut tractatus de uirtutibus & morib. & de affectibus, licet non uerè esset Rhetorica, ut apertè ostendit Aristoteles cum dixit, illam partem esse Politicam & Rhetoricam, quod ad hanc ipsam partem attinet, induere personam Politicæ: quia tamen seruiebat fini ipsius Rhetorices, appellatus fuit ab ipso Aristotele Rhetorica, ut in sequentibus fusius & uberius dicemus. Est ergo ipsa Rhetorica pars Dialecticæ ratione partis dictæ, quæ ad Dialecticam, uel ad partem Dialecticæ pertinet eo modo quo diximus. Loquutus est autem Aristoteles disiunctiuè, quia illa pars non pertinet ad totam & ueram Dialecticam, sed ad eam partem Dialecticæ quæ non est uerè Dialectica, sed Logica, in ea enim induit Dialectica personam Logicæ. & ita patet, quomodo seiungatur à Logica.

Quare autem illa pars quæ tradit conditiones syllogismi dialectici, appellata fuerit ab Aristotele Resolutiua, declarauimus in 1. lib. nostræ Apologiæ.

Ex his ergo intelligitur, quomodo Rhetorica sit pars Dialecticæ, & quomodo sit eidem similis: illa scilicet similitudine quæ uerè est identitas. & cur illud uerbum ἀντίστροφος positum in prima propositione Rhetoricæ, significat identitatem: non quod dixit M. Tullius.

SECTIO TERTIA.

Nonnulli uerò ex his qui non ueritatis studio bonarum literarum studijs operam dant, sed satis sibi esse putant si de rebus ipsis possint hominum doctissimorum auctoritates proferre, sibi persuasum habentes eos homines qui in maxima sunt gloria, atque in summo honore ab omnibus habentur, errare nunquam potuisse. Ex ijs igitur quidam cum audiuissent ea quæ contra M. Tullij interpretationem illius uerbi ἀντίστροφος diximus, dum Bononiæ publicè illum librum Rhetorices interpretaremur, conati sunt M. Tullium tueri: quod quidem nos etiam maximè optabamus.

Sed uideamus quomodo. Dicebant M. Tullio propositum fuisse in eo loco ostendere, Rhetoricam esse eandem quæ est Dialectica. etenim dixerat: Esse igitur perfe-
» ctè eloquentis puto, non eam solùm facultatem habere quæ sit eius propria fusè late-
» que dicendi: sed etiam uicinam eius atque finitimam Dialecticorum scientiam assu-
» mere. quãquam aliud uidetur oratio esse, aliud disputatio: nec idem loqui esse, quòd
» dicere: & loquendi Dialectorum sit, oratorum autem dicendi & ornandi.

Patet ergo (dicebant illi) M. Tullium uelle, Dialecticam esse uicinam & finitimam Rhetoricæ, ita ut sit eadem quæ Rhetorica. Quod confirmauit his uerbis: Zeno e-
» nim quidem ille, à quo disciplina Stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid in-
» ter has artes interesset. nam cum compresserat digitos, pugnumque fecerat, Dialecti-
» cam aiebat huiusmodi esse: cum autem deduxerat, & manum dilatauerat, palmæ il-
» lius similem eloquentiam esse aiebat.

Hinc perspicuum esse aiebãt, Tullium uoluisse ostendere ex uerbis Zenonis, Dialecticam omnino esse idem quod Rhetoricam. Atque ut hoc confirmaret, subiunxisse
» Aristotelis auctoritatem: Atque etiam ante hunc Aristoteles principio artis Rheto
» ricæ dicit, illam artem quasi ex altera parte respondere Dialecticæ: ut hoc uidelicet
» differant inter se, quòd hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior. Vult ergo (aiebãt isti) M. Tullius, idem Aristotelem dicere principio artis Rhetoricæ, quod Zenonem. hoc Zeno autem dixit, esse easdem: ergo sequitur, ut ipse uoluerit Aristotelẽ principio illius libri dixisse, esse easdem: licet dicat, quòd sint etiam differentes.

Sed ista responsio (mea quidem sententia) non uidetur tueri M. Tullium: propterea quòd non possunt isti negare, quin M. Tullius asseruerit Aristotelem principio artis Rhetoricæ dixisse, illam artem quasi ex altera parte respondere Dialecticæ: & quin declarauerit, quomodo respondeat, ut hoc uidelicet differant inter se, Quòd
» hæc ratio dicendi latior sit, illa loquendi contractior.

Interpretatur

Interpretatur ergò M. Tullius uocem ἀντίστροφος, Ex altera parte respondens. Vult ergo, quòd Aristoteles dixerat, ἡ ῥητορική ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ, hoc significare, Rhetorica ex altera parte respondet Dialecticæ. Nō possunt ijdem postmodùm negare, quin M. Tullius interpretetur, respondere ex altera parte, in eam sententiam ut dicat, harum duarum facultatum unam esse latiorem, alteram contractiorem: quia adiecit, ut hoc uidelicet differant inter se: quòd hæc ratio dicendi latior sit, & illa loquendi contractior. alioquin frustra, neq; ad rem addidisset illa uerba, quod esset absurdum. Ergo necesse est fateri, M. Tullium ita sensisse, ut existimaret Aristotelem uerbo illo ἀντίστροφος uoluisse significare, id interesse inter Rhetoricam & Dialecticam, quòd una sit latior, altera contractior. quod ipsum (nisi fallimur) à sententia Aristotelis alienum esse atq; abhorrere demonstrauimus.

SECTIO QVARTA.

NEc illud etiam defendit M. Tullium, quòd illi dicebant eum Zenonis auctoritatem interposuisse, ut ostenderet Dialecticam esse uicinam & finitimam Rhetoricæ. qui cum compresserat digitos, pugnumq; fecerat, dicebat eiusmodi esse Dia- "
lecticam: cum autem diduxerat, manumq; dilatauerat, palmæ illius similem eloquē- "
tiam esse: ita ut esset eadem manus, quamuis differret, quatenus erat dilatata & con- "
stricta. Nam M. Tullius, cum dixisset Zenonem posuisse, hoc interesse inter Rhetoricam & Dialecticā, quòd una esset latior, altera strictior: ad hoc ipsum confirmandū attulit auctoritatē Aristotelis, quē dicebat ante eum dixisse hoc idē: nō citauit igitur Aristotelem in eo loco, ut ostēderet quòd ipse, sed quòd Zeno dixerat, ex ea parte, quatenus una esset latior, altera cōtractior. Quòd si illud etiā inferri posit, ambas unam atq; eandē esse, tamē nihil ad nostrā quæstionē, quæ tota in hoc uersatur, quòd Aristoteles principio artis Rhetoricæ non dixit, Rhetoricā respōdere ex altera parte Dialecticæ, quia una sit latior, & altera contractior: quicquid sit, quòd existant etiam cum hoc eædem, & quicquid sit de ueritate huius differentiæ ex ui sua: quia de hac re non minima posset esse quæstio. sed nunc id non agimus.

Item respondere ex altera parte, propriè significat respondere e regionè: sed respondere e regionè, est alterum alteri opponi, ut latum & contractum: ergo ex M. Tullij interpretatione uocis ἀντίστροφος efficitur, uoluisse Aristotelē significare, Rhetoricam & Dialecticam esse oppositas, ea ratione qua latitudo & contractio, quę ita sunt opposita, ut in unum coire nullo modo posint.

At contrarium fuisse penitus eo loco Aristotelis consilium atq; propositum, cùm rationes allatæ, tum uerba ipsa Aristotelis perspicuè demonstrant. Ergo fieri non potest ut M. Tullij explicatio uerbis Aristotelis rectè accommodetur.

Item, Aristoteles per uerbum ἀντίστροφος uel statuit ex sententia M. Tullij, interesse inter illas duas facultates, quòd uidelicet una sit latior, & altera strictior: uel cēsuit eas esse similes, quòd ipsemet Aristoteles declarauit. Si uoluit intelligere ex sententia M. Tullij, interesse inter illas eo modo quo dictum est, hoc aduersatur rationibus allatis, & uerbis ipsius Aristotelis, inter quæ sunt hæc: Ambæ enim sunt de talib. "
quibusdam, quæ cum sint cōmunia, omnium est cognoscere, & nullius scientiæ sunt "
determinatæ. Probant enim, illud ἀντίστροφος significare similitudinem & identita- "
tem, non differentiam. repugnat igitur interpretatio illa omnino Aristoteli. "

Si uerò noluit Aristoteles differentiam inter illas ostendere, sed similitudinem, ut ipse Aristoteles scipsum explicat: frustra protulit M. Tullius hāc auctoritatem, qua demonstraret interesse inter Rhetoricam & Dialecticam: neq; ad rem loquutus est. Quocunque igitur isti se uertant, ut iaceat eorum defensio interpretationis M. Tullij necesse est.

SECTIO QVINTA.

SEd rursus dicet aliquis, uerbum ἀντίστροφος apud Aristotelem significat propriè id quod dicit M. Tullius, id est oppositionem quandam: ergo non potest significare similitudinem.

Patet antecedens ex multis locis Aristotelis, & præcipuè ex 4. Polit. cap. 10. ubi di- 4. Polit. 10.
cit: Tertia species ipsius tyrannidis, quæ quidem maximè uidetur esse tyrannis, ἀντι-

στροφος existens regiæ potestati. Hic enim uerbum ἀντίστροφος non potest aliud significare nisi contrarium: quando quidem uera tyrannis non potest similis esse regiæ potestati, quę est ex optimis reipub. administrationib. cum sit ipsa omnium pessima, ut Aristoteles declarat his uerbis: Non enim est (inquit) rex qui non sit per se sufficiens, & qui non excellat omnibus bonis: qui autem talis est, nullius indiget. utilia enim sibijpsi non considerat, sed eis utilia quibus imperat. qui aũt non talis est, fortè est princeps potius quàm rex. Tyrannis est contraria huic: persequitur enim quod est bonum ipsi. & manifestius in hoc est quòd est pessima: pessimum enim est contrarium optimo.

8. Ethic. 7.

In dubium ergo uenire non potest, quin Aristoteles uerbum ἀντίστροφος uoluerit eo in loco significare contrarium. ergo rectè interpretatus est M. Tullius, hoc uerbũ ἀντίστροφος principio artis Rhetoricæ significare ex altera parte respondere, quod est e regione respondere: & sic opponi eo sensu, ut ostenderetur differentia inter Rhetoricam & Dialecticam, quòd una sit latior, altera contractior. Etenim latum & cõtractum uidentur aliquo modo contraria.

Hoc item corroborant uerba Aristotelis in Prędicamento ad aliquid, quo in loco declarauit relatiua dici ad conuertentiam.

1. Prior.

Item, ubi docet propositiones conuertere ita ut ex subiecto fiat prædicatum, & ẽ cõtrariò, qui situs sunt cõtrarij, quia subiectum uidetur quatenus ad situm, contrariũ ipsi prædicato, sicut locus superior inferiori: hic enim, sicut in multis alijs locis, idem uolens significare, usus est hac uoce ἀντίστροφος. Non igitur sine causa M. Tullius interpretatus est in principio artis Rhetoricę uerbum ἀντίστροφος, eo modo quo tot locis accipit Aristoteles.

SECTIO SEXTA.

Sed quoniam arbitramur, rationes quas attulimus, & uerba ipsa Aristotelis, si rectè perpendantur, apertè ostendere, uocem ἀντίστροφος eo in loco significare eam similitudinem quæ dicta est, præsertim cum seipse interpretatus sit dicens, se in principio dixisse, Rhetoricam esse similem Dialecticæ: necessitas cogit, si uolumus firmã & stabilem huius rei opinionem habere, ut obiectioni propositæ, quæ mirum in modum urgere uidetur, respondeamus.

Dicimus ergo, quòd ἀντίστροφος apud Aristotelem aliquando significat id quod dixit M. Tullius, & quod auctoritates Aristotelis allatæ ostendunt, nempe contrarietatem quãdam, & oppositionem. atq; his fortasse locis Aristotelis M. Tullius impulsus fuit, ut afferret eam explicationem quam diximus.

At uerò cum inferebatur, ergo non potest significare similitudinem: nego consequentiam. At idem nomen non potest significare contraria. Concedo si in eodem loco positum sit, & eodem modo se habeat. Sed nego, idem nomen in diuersis locis non posse significare contraria. Ad quod probandum accipiamus hoc ipsummet nomen ἀντίστροφος, quod iam constat significare contrarium: & ostendamus, idẽ apud eundem Aristotelem significare similitudinem ac proportionem. Dicimus igitur, principio artis Rhetoricæ hoc nomen ἀντίστροφος similitudinẽ significare, non in qualitate, sed eam similitudinem quæ est eiusdem ad seipsum, quæ ex omnibus una est maxima similitudo, ut dixit Aristoteles locis citatis. Et hoc sic probatur: quia conclusio, ut dicemus, propter quam Aristoteles accepit hanc propositionem, quòd Rhetorica esset Dialecticæ ἀντίστροφος, quæ quidem conclusio erat, quòd Rhetorica posset ad artem redigi (ut dictum est) non sequebatur ex eo quòd Rhetorica esset cõtraria Dialecticæ: sed ex hoc, quòd esset similis & eadem: ergo non potest ἀντίστροφος eo in loco significare contrarium. aliter enim tantum abesset ut Aristoteles institutũ suum probaret, ut contrarium inducere uideretur.

Item, ratio qua probauit Rhetoricam esse ἀντίστροφον Dialecticę, declarat omnino identitatem: quia fieri non poterat, ut ex hoc quòd erant de communibus quibusdã, & cætera, sequeretur ipsas esse contrarias.

Præterea ipse Aristoteles paulo pòst seipsum explicans ait, se dixisse in principio, Rhetoricã esse similem Dialecticæ: eandemq; affert rationẽ quã attulit in principio ad eam ipsam cõclusionẽ probandã: necessitas igiť cogit, ut utrobiq; intelligat idem.

Prěterea definitiones ambarum sunt eædem, ergo & ipsæ sunt eædẽ: non possunt

igitur

igitur esse contrariæ. idq; negari non potest, mea quidem sententia, quin principio artis Rhetoricæ nomen ἀντίστροφος significet similitudinem, quæ plane est identitas: quod idem tamen alijs locis significat contrarietatem. rectè igitur dictum est, idem nomen diuersis in locis significare posse contraria: hoc enim obtinuit usus, penes quem est uis & norma loquendi.

SECTIO SEPTIMA.

SEd quamuis rationes & auctoritates Aristotelis quas attulimus, uideantur mihi satis apertè ostendere, uerbum ἀντίστροφος posse similitudinem significare: tamen ad idem probandum afferemus alia etiam Aristotelis uerba, ut rei istius quæ non est parui momenti, & quæ multorum doctorum hominum ingenia uehementer exercuit, ueritas firmius haberi posit. Aristoteles igitur 4. Politic. cap. 5. de oligarchijs lo- 4. Polit. 5.
quens: Altera (inquit) species, quando filius pro patre ingreditur uel accedit: quarta "
autem, quando inest quod nunc dictum est, & imperat non lex, sed imperantes, & i- "
psa est ἀντίστροφος in oligarchijs, quemadmodum tyrannis in monarchijs, & de ulti- "
ma democratia, quam diximus in democratijs. Et paulo pòst: Et quarta species o- "
ligarchiæ est ἀντίστροφος ultimæ democratiæ. "

His in locis apertè constat, nomen ἀντίστροφος significare analogiam & proportionem quandam, & ita similitudinem. Hic est enim sensus uerborum Aristotelis: Quartam speciem oligarchiæ ita se habere in oligarchijs, quemadmodum se habet tyrannis in monarchijs, & ultima species democratiæ in democratijs. quod repetens uerbis postremo loco citatis, magis explicauit, quam planè analogiam & proportionē paulo antè loquens de ultima democratia ijs planè uerbis declarauit: Et est talis po- "
pulus analogon inter monarchias tyrannidi. "

Quòd autem analogia & proportio significēt similitudinem rationū, ita in promptu est, ut stultè atq; insulsè mihi facturus uidear, si eius rei probationē afferre coner.

Idem Homeri testimonio confirmari potest, qui inquit, ἀντιθέῳ Ὀδυσῆϊ, quod uerbum, qui in eum scholia conscripsit, ita interpretatus est, ἰσοθέῳ τῇ ἀρετῇ. Et paulo pòst de Polyphemo ait: ἀντίθεον Πολύφημον νῦν τὸν ἐναντιούμενον θεοῖς, τὸν ἀσεβῆ.

Idem ergo uerbum apud Homerum aliquando significat parem Deo, aliquando contrarium Deo: quæ quidem uidentur inter se aliquo modo pugnare.

SECTIO OCTAVA.

ALexandri item Aphrodisiensis, qui inter Græcos Aristotelis explanatores primas tenere existimatur, non dubitabo testimonium afferre, præter consuetudinē meam, qui unius Aristotelis auctoritatē sequi profiteor. is igitur 1. Top. de Diale- 1. Top.
ctica loquens: Cum talis (inquit) sit Dialectica, meritò eam ἀντίστροφον dixit Aristote- "
les esse Rhetoricæ, quoniā illa circa persuasibilia: quæ quia sunt probabilia, ipsa sunt "
talia. etenim ἀντίστροφον unū idemq; quod ἰσόστροφον, & circa talia uersantē & factā, dicit. "

Interpretatur ergo Alexāder uerbū ἀντίστροφον, ἰσόστροφον. & ita ex ipso qui optimè Græcā linguā tenebat, hoc saltē habemus, ἀντίστροφον ibi nō significare cōtrarium, sed æquale. Quanq; non uidetur satis rectè explicasse sententiam Aristotelis: quippe qui uidetur indicare, se non intelligere Aristotelem uoluisse per illud uerbum similitudinem significare, & identitatē Rhetoricæ & Dialecticæ: quia quæ sunt æqualia, non uidentur omnino esse eadem in substantia. ex ratione autem Aristotelis, & ex eiusdem uerbis manifestè sequitur, quemadmodum demonstrauimus, Rhetoricā esse idem quod Dialecticam. Satis tamen propè accessit Alexander ad intelligētiam uocis ἀντίστροφος: sed si eam interpretationem adhibuisset, quam adhibuit ipse Aristoteles, tutius & cautius locum istum explicasset: neq; occasionem præbuisset putandi, eum Aristotelis sententiam in hac re non esse assequutum.

His ita explicatis, mihi iam uidetur concludendum esse, uerbum ἀντίστροφος apud Aristotelem aliàs contrarietatem significare, aliàs etiam similitudinem. Quòd si frequentius uidetur significare contrarietatē, ut ex eis quæ dicta sunt in conuersionib. conspicuum est: nihil tamen prohibere uidetur, quin significet interdū similitudinē, & quod idem est, siue id propriè siue secus: parui enim hoc referre arbitramur. Atq; etiam si nullo alio loco usus esset Aristoteles hac uoce ἀντίστροφος, quæ similitudinē eam significaret, quam diximus: ratio tamen, & eiusdem uerba quæ protulimus, im-

pellerent nos ut sic interpretaremur, quemadmodum interpretati sumus. Longè enim melius ducendum est, uim uerbis afferre, quàm rationi & ueritati, ut sępissime in Aristotele explicando cogimur facere. alioquin eius doctrina multis in locis errans & uaga, & non stabilis & firma uideretur. quod planè absurdum esse, eis qui in illa diligentius uersantur perspicuum est.

Igitur profligata iam & ad exitum perducta mihi uidetur ex sententia Aristotelis, quæstio proposita, an idem nomen in diuersis locis significare posset contraria. Perspicuum item uidetur esse, uocis ἀντίστροφος explicationem quam M. Tullius tradidit, non consentire (ut nos opinamur) uerbis Aristotelis.

Quòd si alij aliter sentiant, non repugno: imò mirum in modum opto, ut uir ille eloquentissimus atq; doctissimus, cui nos Latini tantum debemus quantum Latinæ linguæ, ab alijs defendatur. nam nos quidem siue ingenij ui & acumine destituti, (nõ enim, si ita sit, pudet nos fateri) siue quæ alia causa est, defensionem quæ iudicio nostro probaretur, licet diu multumq; cogitantes, nullam adhuc inuenire potuimus. facile est enim uerba proferre: sed ea peruestigare quæ rebus consentiant, longè difficilimum est.

Planum etiam est, Rhetoricam & Dialecticam non esse scientias, neq; artes, neq; habitus actiuos, neq; ulli scientiæ subalternatos: sed esse facultates tantùm inueniendi cõmunia probabilia, easdéq; esse in substãtia, quæ etiam ipsę ortum habẽt à sensu.

SECTIO NONA.

AT hic contra ea quæ conclusa sunt, obijciat aliquis, & primò: Sic tu dixisti, Propositionem illam, quòd Rhetorica est ἀντίστροφος Dialecticæ, positam fuisse ab Aristotele, ut ostenderet Rhetoricam posse ratione atq; arte dirigi, & ita esse eandẽ quam Dialecticam: deinde posuisti, illam non esse artem: ergo non solùm pugnantia, uerùm etiam negantia asseruisti. Quòd autem sit ars, apparet: quia Aristoteles inscripsit eam artem. Præterea sæpe illã nuncupat scientiam: ergo falsum est non esse scientiam, quemadmodum tu asseruisti.

Præterea falsum est, quòd nõ differat à Dialectica in substantia: quia Aristoteles inanẽ & superuacaneum laborẽ suscepisset. bis enim de eadẽ Dialectica scripsisset.

Item dixit, quòd Dialectica procedit ex eis quæ indigẽt ratione, Rhetorica uerò ex eis quib. solemus uti in deliberationib. & cõsilijs. Est em (inquit) opus ipsius, de illis de quibus consultamus, & de quibus artem non habemus. Et ponit multas alias ipsarum differentias. ergo non sunt eædem in substantia, sicut tu posuisti.

Item, differunt in argumentando materia, ergo substantia. Quòd differant materia, constat. Rhetorica enim conficit sua argumenta ex persuasibilibus, ut patet ex ipsius definitione: Dialectica uerò ex probabilibus, quæ sunt materiæ diuersæ.

Item, fines ipsarum sunt diuersi, ergo ipsæ quoq; sunt diuersæ. Antecedens perspicuum est: quia finis Rhetoricę est persuadere, Dialecticæ uerò opinionem generare.

Præterea, Omnis mens, uel omnis habitus intellectus est necessariò aut speculatiuus, aut actiuus, aut factiuus. Rhetorica & Dialectica sunt habitus intellectus, sunt enim propositiones uniuersales: ergo sunt uel speculatiuæ, uel actiuæ, uel factiuæ. Falsò igitur posuisti contrarium.

1. Ethic. 1. Præterea falsum est, quòd Rhetorica nulli sit facultati subalternata: quia 1. Ethic. dicit Aristoteles, eam esse sub Politica.

SECTIO DECIMA.

HAe sunt quæstiones quæ uidentur labefacere atq; infirmare ea quę diximus de Dialectica & Rhetorica: quas si (ut speramus) diluerimus, nihil ꝓhibebit, quin ea quę de istis facultatibus diximus, Aristotelis uerbis & rationi consentanea uideant.

Ad primam igitur quæstionem respondemus, nihil esse quare aliquis existimet, nos non solùm pugnantia, sed etiam negantia locutos esse. nam nihil uerius ex sentẽtia Aristotelis proferre potuimus. Ipsæ enim nõ sunt artes, neq; scientię, neq; prudẽtia: ut ostenderunt omnes Aristotelis auctoritates, quas in superioribus ex Rhetorica & Dialectica citauimus. Non essent enim facultates inueniendi probabilia circa unamquanq; rem, sed essent determinati generis: ut apertè indicat ratio qua probauit Aristo-

uit Aristoteles, Rhetoricā esse eiusmodi facultatem: quæ quidem ratio alioquin nullam uim haberet. inquit autem ipse Aristoteles: Si aliquis ergo aut Rhetoricam aut Dialecticam non ut facultates, sed ut scientias instruere ac docere conatur, is naturā earum hoc transitu interimere uidetur: cum non solùm in sermones, sed in quarundā subiectarum rerum scientiam redigat. 1. Rhet. 4.

Vult ergo Aristoteles, si hoc proponatur. Ista facultas est scientia: cōsequens esse, Ergo non potest esse neq; Rhetorica neq; Dialectica: quia si est scientia, est de subiecto determinato. at Dialectica & Rhetorica nō possunt esse de rebus determinatis, ergo non possunt esse scientiæ. Eadem ratione non possunt esse artes, quia essent de rebus determinatis. & hoc perspicuū est ex eis quæ dicta sunt suprà, in probatione definitionis Rhetoricæ. Ita etiam non possunt esse prudentia & habitus actiuus, quia idē sequitur: & in uerbis modò citatis accepit Aristoteles nomen scientiæ, ut cōtinet habitus speculatiuos, practicos & factiuos: à quibus excluduntur Dialectica & Rhetorica, ob eam causam quam diximus.

Ad rationem & auctoritatem Aristotelis, qua demonstrabatur Rhetoricam esse artem, dicimus nomen artis in eo loco non accipi propriè, sed communiori uocabulo. nam per artem intelligit ibi Aristoteles omnem cognitionem, quę uia quadam & ratione atq; ordine traditur: id quod de Rhetorica negabant nonnulli, qui dicebant eius materiam esse materiam uagam & errantem, quæ nunquam posset in aliquem ordinem redigi, cum non haberet connexionem inter se.

Hæc responsio colligi potest ex ea probatione quam attulit Aristoteles, ad probādam illam conclusionem, quòd Rhetorica ad artem reuocari posset. non enim probat Rhetoricam esse artem, quia sit habitus factiuus: sed alio modo, quam nos probationem redigemus ad formam, tum quia difficilis nobis uidetur esse. tum quia ea quę dicta sunt in superioribus, erunt clariora. Sed in primis dicamus, Aristotelem, antequam poneret definitionem ueram Rhetorices, ex qua conclusit ea quæ erant accipienda in Rhetorica, uoluisse tribus tacitis obiectionib. respondere, & ipsas reijcere. quarum Prima erat, quòd ipse frustra & inaniter suscipiebat laborem scribendi de Rhetorica. propterea quòd non posset ad artem redigi. Altera erat, quòd si maximè posset ad artem reuocari, tamen sine causa hoc faciebat, quia multi de ea perfectè scripsissent. Tertia, quòd si esset eiusmodi quæ uia ac ratione tradi posset, etsi etiam non fuisset perfectè de ipsa ab alijs scriptum, tamen non rectè hoc ipse erat aggressurus, propterea quòd non esset utilis, sed perniciosa humano generi. Ac uidetur quidem Aristoteles his tribus tacitis obiectionibus occurrere uoluisse, ob ea quę dixit 2. Cœli, tex. 31. Fortè quidem igitur de quibusdam enunciare aliquid tentare, & de omnibus, & prætermittere nihil, forsitan utiq; uidebitur esse signum aut multæ stulticiæ, aut multæ promptitudinis. non tamen iustum quidem omnes similiter increpare, sed uidere oportet causam dicendi, quæ est. Adhuc autem, qualiter sit se habēs in credendo, utrum humano modo, aut firmius, certiores quidem necessitates quoniam quis attigerit, tunc gratiam habere oportet inuenientib. & quæ sequuntur. 2. Cœl. text. 31.

Quia ergo conscribere Rhetoricam, poterat uideri signū multæ stulticiæ, ob causas dictas: ideo fuit coactus quæstionibus illis, tanquam obijcibus quibusdam sublatis, aditū sibi liberiorē aperire ad præcepta de arte Rhetorica tradenda. Itaq; procœmium quo utitur, ex illis est quæ à Græcis appellantur ἰατροσόφιστα, suntq; communia, non propria. Probat autem primùm, Rhetoricam ad artem reuocari posse. cuius quidem probationis argumentatio uidetur redigi ad formam syllogisticam, hoc modo: Qui utuntur communibus, & participant ipsis quæ omnium est cognoscere, & nullius scientiæ determinatæ, utuntur Dialectica & Rhetorica, & participant ambabus: Omnes utuntur aliquo modo communibus, & participant ipsis quæ omnium est cognoscere, & nullius scientiæ determinatæ: Ergo omnes utuntur Dialectica & Rhetorica, & participant ambabus.

Ponit conclusionem in textu. Maiorem propositionem declarat, cum inquit: Rhetorica ob hoc dicitur similis Dialecticæ, quia ambæ sunt de talibus quibusdam, quæ cum sint communia, omnium est cognoscere, & nullius scientiæ determinatæ.

Maior igitur perspicua est ex hoc dicto, quod dictum nisi ita intelligatur, non satis patet quo consilio assumpserit Aristoteles, Rhetoricam esse similem Dialecticæ,

eiusq; rei rationem adiunxerit. Minor propoſitio perſpicua eſt. cogimur enim ita
" ordinare: Quia concludit, quare & omnes participant modo aliquo ambabus. quæ
concluſio neceſſariò oritur etiam ex ſuperioribus: alioquin ſuperuacanea eſſent ſu-
" periora. & quando ſtatim ſubiecit, Omnes enim uſq; ad aliquem terminum & inqui
" rere & ſuſtinere aggrediuntur, &c.

Probat eandem concluſionem experientia & ſenſu, quam probauerat ex cauſa. etenim cauſa quare omnes participant Dialectica & Rhetorica eſt, quia ſunt ex communibus. & perſpicuum eſt, communia participari ab omnib. Sic enim exponendo, perſpicimus dictam concluſionē (Quare & omnes modo aliquo, &c.) oriri & ex ſuperioribus, & ex eis quę ſequuntur: Omnes enim uſq; ad certum finem & inquirere, &c. Et ita neq; ipſa, neq; illa (Rhetorica eſt ἀντίστροφος Dialecticæ) erunt ſuperuacanea, ac præter rem.

1.Elench.8. Ad hanc uerò argumentationē ita ordinandam, impulerunt nos etiam ea quæ 1.
Elēch. cap. 8. ad hunc modum ſcripta reliquit Ariſtoteles: Manifeſtum eſt, quoniam
" nullius determinati tentatiua diſciplina eſt, eo quòd de omnibus eſt. nā omnes artes
" utuntur communib. quibuſdam. Quare omnes etiam idiotę quodam modo utuntur
" Dialectica, & tentatiua: nam omnes uſq; ad certum finem conantur dijudicare pro-
" nunciantes. hæc autem ſunt communia: nam ea nihil minus ſciunt ipſi, licet uidean-
" tur ualde contradicere.

Hæc enim ratio, ſi bene conſideremus, ſimilis eſt illi qua uſus eſt in hoc loco. addidit tamen, Hæc autem ſunt communia: ut oſtenderet illam concluſionem, quòd nullius determinati tentatiua diſciplina eſt, pendere ex eo quòd Dialectica & tentatiua ſunt ex communibus: quod nos in dicta ratione ordinanda poſuimus neceſſariò, ne & in lib. Elench. illa uerba eſſent ſuperuacanea: & hic iſta, Rhetorica eſt ἀντίστροφος
" Dialecticæ: Quoniam ambæ ſunt de talibus quibuſdam, quæ cum ſint communia,
" omnium eſt cognoſcere, & nullius ſcientiæ determinatę. Ex quo etiam patet, uocem
ἀντίστροφος ſignificare omnino ſimile, quod eſt idem, ut diximus: & nō, id quod ex altera parte reſpondet.

Ex multis igit̃ (quos ſuprà dixit omnes) alij caſu hæc efficiunt, & utūtur his duab. facultatib. & participāt ipſis: alij uerò propter habitū qui eſt ex cōſuetudine, alij à caſu: quæ cōcluſio uidet̃ accipienda prout deducit̃ ex prima cōcluſione, quòd omnes aliquo modo participāt & utūtur ambab. alioquin illa prima cōcluſio in hac ꝓbatio-
" ne eſſe ſuperuacanea. Satis eñ fuiſſet, ſi dixiſſet: Omnes eñ uſq; ad certū quendā ter
" minū & inquirere & ſuſtinere, &c. ſi ex hac uoluiſſet deduci ſecundā cōcluſionē, uidelicet Quòd ex multis alij caſu hæc efficiunt, alij propter habitum ex conſuetudine.

Item ſuperuacaneè poſita fuiſſent ea ex quib. deducta fuit prima cōcluſio, ſi rectè cōſideretur: neq; etiam negandū eſt quin ſit cōcluſio ſequens ex prę cedentib. neceſſariò, alioquin eſſet gratis accepta: & ſuperiora fuiſſent ſuperuacanea. ſi cōcluſio ultima, Quòd ſcilicet Rhetorica & Dialectica poſſunt redigi ad artē, poſſet ſeq; ex hac: & ipſa ex neceſſitate nō ſequeret̃ ex præcedentib. ut patet. Videtur ergo eſſe cōcluſio, & probari ſic: Quibus participant & utuntur omnes, neceſſe eſt alios à caſu his participare & uti, alios ex habitu propter conſuetudinē. Non enim fieri poteſt ut omnes habeant habitum, & ſint ſcientes, quia idiotæ non utūtur ijs ex habitu propter conſuetudinem: ergo utuntur à caſu. neq; rurſus omnes ſunt idiotæ & rudes, ſed aliqui ſunt periti: ergo utuntur eis ex habitu propter conſuetudinem. Sed Rhetorica & Dialectica participant aliquo modo, & utūtur omnes: ergo neceſſe eſt alios his uti à caſu, alios ab habitu propter conſuetudinem. & licet dicat ex multis alijs facere hæc, ꝙ pronomē uidetur deſignare proximiora, uidelicet aliquos inquirere & ſuſtinere orationem, & defendere & accuſare: tamen propter rationes dictas intelligendum eſt, ipſum deſignaſſe ea quæ diximus, quatenus ex illis ſequitur prima concluſio, non quòd uellet concluſionem ſecundam ſequi ſine aliquo medio ex illis uerbis: alioquin, ut diximus, omnia ſuperiora eſſent ſuperuacanea. Sed illa quibus utuntur alij caſu, alij ex habitu propter conſuetudinem, poſſunt redigi ad certam uiam. Rhetorica & Dialectica ſunt huiuſmodi, ut probatum eſt: ergo poſſunt redigi ad certam uiam. Concluſionē ponit in textu cum Minori: Quoniam utroq; modo, &c.

Deinde probat Maiorem: Sed illa quorū contingit conſiderare cauſam, quare aliqui utantur

qui utantur eis à casu, & aliqui propter consuetudinem ab habitu, possunt redigi ad certam uiam, quia illa causa erit certa uia. Sed redigere aliquid ad certam uiam, est redigere illud ad artem: omnes enim dicũt tale esse opus artis, id est officium, uidelicet redigere aliquid ad certam uiam. Rhetorica & Dialectica sunt huiusmodi: ergo redigi possunt ad artem.

Illud uerò quod dicit, Tale autem omnes confitentur, &c. illud inquam uerbum Tale, non debet referri ad uerba sine medio præcedentia, quia illa sunt probatio conclusionis paulo antè dictæ, non conclusio: sed debet referri ad conclusionẽ quæ erat, Manifestum est quòd hæc possunt redigi ad certã uiam: quia redigere aliquid ad certam uiam, est propriè officium artis. Et ut res melius percipiatur, ordinemus iterũ rationem Aristotelis hoc modo enthymematicè: Rhetorica & Dialectica sunt ex cõmunibus quibusdam, &c. igitur omnes quodam modo participant ambabus: igitur aliqui participant ipsis à casu, & aliqui ex habitu, qui est ex consuetudine: igitur possunt in certam rationem ac uiam redigi. etenim contingit causam speculari, qua tam qui per consuetudinem quàm qui à casu participant illis, quod uolunt assequuntur. igitur potest redigi ad certã uiam & rationẽ, ut dictũ est. Sed omnes cõfitentur hoc esse artis opus, ergo potest redigi ad artem: ergo non inaniter tractabimus ipsam.

Primùm aũt antecedẽs habetur (meo quidẽ iudicio) ex hoc, Quoniã ob hoc Rhetorica dicit̃ similis in substãtia Dialecticæ, quia ambæ sunt de talib. quibusdã, quę cũ sint cõmunia, omnium est cognoscere, & nullius scientiæ sunt determinatæ. Si igitur Rhetorica dicit̃ similis in substãtia Dialecticæ, quia est ex communib. sicut est Dialectica: est ergo ex communib. alioqn nõ diceretur similis ipsi Dialecticæ. & hoc pspicuum est, quare Aristoteles acceperit hãc propositionẽ, quòd Rhetorica est similis Dialecticæ. nisi enim ita ordinemus & explicemus uerba Aristotelis, non satis constat (ut dictum est) ad quid acceperit primam illam propositionem.

Quare si uolumus nos (ita demùm uidetur innuere Aristoteles) redigere Rhetoricam ad artem, id faciendum suscipimus, quod fieri potest. Non ergo noster labor erit inanis. contrà quàm putabant aliqui: & sic reiecta est prima calumnia.

Ex quibus omnibus perspicuè patet, Aristotelem nũcupasse Rhetoricam artem, quia poterat tradi certa uia: non quia esset habitus factiuus cũ ratione uera, qui propriè est ars. atq; ita quatenus certa quadam uia & ordine traditur, non negatur quin appellari possit nomine artis, impropriè tamen.

Sed quęrat fortasse quispiã, quę nã sit illa causa, quare alij casu finẽ suum assequantur, accusantes uel defendẽtes: alij ex habitu ꝑpter consuetudinẽ, cuius quidẽ causæ speculatio redigat illa ad certã uiam, & sic ad artẽ. Dicerẽ esse ꝑpositiones ꝑbabiles quidẽ, positis tribus generib. causarũ, fieri potuit ut accommodarent̃ unicuiq; generi: ut quæ essent ꝑpriè generis deliberatiui, accõmodarentur deliberatiuo: & quæ demonstratiui, demonstratiuo: & quæ iudicialis, iudiciali, sicut fecit Aristoteles. & ita Rhetorica ad certam uiam redacta est, & per consequens ad artem.

Quòd igitur diximus Rhetoricã nõ esse artẽ, neq; scientiã, nõ repugnat Aristotelis sentẽtiæ, cũ dixit ipsam esse artẽ: quia nõ intellexit ipsam esse ꝑpriè artẽ, sed cõmuniori uocabulo ita appellauit, ut suprà demõstrauimus. Atq; artis quidẽ nomine id intelligi quod diximus, uidet̃ ipse ostẽdere, cũ ait: Persuasionẽ uerò aliæ sine arte, alię artificiosę. Sine arte illas appello, quæ à nobis nõ excogitãtur, sed cũ extrà sint, assumũtur: ut testes, cruciatus, scripta. Artificiosas uerò, quę ratione & uia à nobis excogitari possunt. Itaq; ipsarum alijs uti oportet, alia inuenire. 1.Rhet.2. " " "

Etenim uia qua traditur Rhetorica, est, ut positis tribus generib. causarũ quæ sunt fines, certo quodã ordine inueniantur propositiones accommodatę unicuiq; generi: sicut in Dialectica positis quatuor problematibus, inueniuntur propositiones accommodatæ unicuiq; problemati, & ita possunt dici inuentiuæ.

SECTIO VNDECIMA.

SEd contrà instaret aliquis: Si Rhetorica non est ars, neq; scientia, neq; habitus actiuus, non erit ergo honoratissima.

Probatur consequentia: Quia hæc tantùm dicitur honoratissima. Sed consequẽs est falsum, euertit enim illa Aristotelis uerba: Videmus enim honoratissimas facultates sub hac esse, ut Rhetoricam, artem militarem, & œconomicam. 1.Ethic.2. " "

Respōderem, Rhetoricam non esse honoratissimam suapte natura, & ex sua substantia, quatenus eadem est quæ Dialectica: quia est de communibus probabilibus,
1.Rhet.2. quæ non sunt honoratissima. quod significauit Aristoteles, cum inquit loco superius
» citato in aliam occasionem: Quapropter & Rhetorica ipsa, & qui eam adepti sunt,
» uel ignorantia, uel arrogantia, uel alijs causis quibus homines perturbantur, ipsius
» quoque Ciuilis potestatem consequutos esse arbitrantur. Particula enim Dialecticę
» quędam, ac similitudo, ut principio diximus. Neutra enim earum de re determinata,
» quomodo se habeant, scientia est: sed facultates quædam inueniendorum sermonū.

Quibus uerbis apertissimè redarguit Rhetores eos, qui propter superbiā & alias causas quas sibi commemorat falsò iactabant Rhetoricam esse ciuilem: cum sit tamē, ut inquit ipse, particula Dialecticæ quædam, & similitudo, cuiusmodi non est ciuilis. At uerò quatenus eadem adiuncta est materię ciuili, quæ est honoratissima, summus ipsi quoq; tribuitur honos, & dicitur esse sub Politica: quippe quæ incumbit ad persuadendum in materia ciuili iusta & honesta, qui sunt fines Politicæ, ut in 1. lib. dixi-
1.Rhet.1. mus de arte militari. Quod idem sic ostēdit Aristoteles: Vtilis autem Rhetorica est,
» tum quia uera & iusta meliora secundum naturam sunt, quàm contraria: ita ut nisi re-
» ctè ac probè iudicia fiant, necesse sit uinci quod uituperatione dignum est.

Ex his ergo quæ dicta sunt, perspicuè patet, nos non esse pugnātia locutos, quòd dixerimus Aristotelem posuisse illam propositionem, quòd Rhetorica sit ἀντίστροφος Dialecticæ, ut ostenderet ipsam posse redigi ad artem: & postea negauerimus eam esse propriè artem. Hæc enim ostendimus inter se non pugnare. Dissoluta ergo est prima quæstio.

Ad eius confirmationē quæ subiungebatur, còncedimus, Aristotelem inscripsisse ipsam artem, sed non intellexisse propriè, sed eo modo quo diximus. Quam rem scilicet, quòd non sit propriè neq; scientia neq; ars, uidetur innuisse Aristoteles 1. Po-
1.Post.1. ster. cap. 1. ubi cum dixisset, omnem doctrinā & omnem disciplinam fieri ex præexi-
» stenti cognitione, subiunxit: Manifestum autem est speculantibus in omnibus. Ma-
» thematicæ enim scientiæ illo comparantur modo, & quæq; cæterarum artium. Simi-
» liter autem & circa orationes quæ per syllogismum, & quæ per inductionem. utreq;
» enim per prius nota faciunt doctrinam: hæ quidem accipientes, tanq; à notis: illæ ue-
» rò monstrantes uniuersale, per id quod manifestū est singulare. Similiter aūt & Rhe-
» toricæ persuadent: aut enim per exemplum, quod est inductio: aut per enthymema,
» quod quidē est syllogismus. Ex his enim uerbis colligitur, ipsum non posuisse Rhetoricam & Dialecticam neq; sub scientijs, neq; sub artibus, alioquin eas nō seorsum enumerasset: sicut non numerauit aliquam aliarum scientiarum uel artium. nō enim cōsentiebat rationi, si erāt artes, ut seorsum eumerarenť, cū generali cōprehensione cōprehensæ fuissent: præsertim cū nulla maior ratio esset unius artis quàm alterius.

Et ita cōcedimus, ipsum aliquādo nūcupasse Rhetoricā scientiam, sed cōmuniori uocabulo: quippe cū apertè negauerit, ut patet ex superioribus, ipsam esse scientiam.

Ad id uerò quod subiūgebatur, sequi ut Aristoteles sine causa his de eadē re scripsisset, siquidē Rhetorica esset idē in substantia quod Dialectica: dicimus hoc quidē sequuturū fuisse, si eodē modo bis de Dialectica tractasset. Sed cū nō eodē modo tractauerit, negamus ex eo sequi quicq; absurdi. Quòd aūt non eodē modo tractauerit, ex eis quæ in superiorib. dicta sunt colligitur. Dictū est em̄, Dialecticā esse accōmodatam quatuor problematib. ut problemati de accidēte, de genere, de proprio, & de definitione: quæ cōplexu suo omnes facultates cohibēt & cōtinent. Eadē accōmodata est seorsum materiæ ciuili, quòd hæc materia esset ualde turbulēta, atq; eiusmodi in qua q̄tidie uersandū nobis esset, & sic ad materiā ciuilē translata nūcupata est Rhetorica. idq; nō ab re factū est, ut quæ facultas erat uniuersaliter omni materię accōmodata, uni cuidā sigillatim, qua maximè indigeremus, applicareť. Atq; ita quidē Dialectica ex ea parte quatenus ciuilē materiā subiectā habet, de qua tractať in Rhetoricis, aliquo modo diuersa est à seipsa: quatenus est uniuersaliter sumpta, de qua tractatū fuit in Top. ex quo intelligiť, nō eodē modo bis de ipsa scripsisse Aristotelem.

1.Rhet.2. Quòd uerò adiungebať, Aristotelē posuisse differētiam inter Rhetoricā & Diale-
» cticā, quia dixit, Dialecticā ꝓcedere ex eis quæ uidenť ijs q indigēt ratione, Rhetori-
» cā uerò ex ijs quibus solemus uti in deliberationib. & cōsilijs. Dico, uerā esse hanc differentiam:

differentiam: sed eam accidere ratione eius applicationis quã modò diximus, in sua tamen substantia easdem esse ambas. & breuiter dico, quascunq; differentias Aristoteles statuit, aut statuere potest inter Rhetoricam & Dialecticam, nasci omnes ratione materiæ ciuilis, cui ipsa Rhetorica est accommodata.

Nam quòd Rhetorica utatur enthymemate & exemplo, nõ autem syllogismo & inductione, hoc fit, quia in materia ciuili refertur ad eos qui audiunt. Non negamus tamẽ, quin ipsa Dialectica ad materiam ciuilem traducta, possit etiam dici Dialectica: sed tamẽ usus obtinuit, ut maximè diceretur Rhetorica. sicut rursus ipsa Rhetorica, applicata quatuor illis problematibus dici posset etiam Rhetorica, quanquã tunc propriè dicitur Dialectica. Nihil igitur uidetur obstare, quin illa sint uera quæ à nobis dicta sunt, quòd Rhetorica & Dialectica sint eædem in substantia, differant uerò aliquo modo ratione materiæ cui applicantur.

Quòd addebatur, eas differre aliqua materia quæ esset ipsarum substantia, ergo differre substantia: hoc argumento multi (meo quidem iudicio) decepti sunt. Sed nos respondemus, negantes id quod antecedit.

Ad probationem uerò dicimus, idẽ esse persuasibile quod probabile, & nihil interesse inter illas. quod quidem ex multis Aristotelis locis, & ex ratione ipsa colligi potest. Etenim Aristoteles 1. Rhet. cap. 2. ostendens ex quibus ipsa Rhetorica procedat: Neq;, inquit, Rhetorica utiq; quod cuiq; probabile est cõsiderabit, ut puta quid Socrati aut Hippiæ, sed quid talibus, ueluti & Dialectica. Et paulo pòst: Contingit autem syllogizare & colligere, alia quidem ex eis quæ prius syllogismo collecta sunt, alia uerò ex eis quæ syllogismo quidem non sunt collecta, syllogismo tamen indigent, quia non sunt probabilia: quorũ necessariò huiusmodi sunt, ut ea iudex propter prolixitatem (simpliciter enim esse supponitur) non bene consequatur: quædã non persuasibilia, quoniam non sunt ex concessis, nec ex probabilibus. 1.Rhet.a.

Quibus uerbis perspicuè patet, ipsum dixisse Rhetoricam proficisci ex probabilibus. Necessitas igitur cogit, ut idem sit probabile quod persuasibile: alioquin falsum esset, quòd Rhetorica argumentaretur ex probabilibus.

Item, idem syllogismus qui est Dialecticus, propriè est Rhetoricus: ergo necesse est idem esse probabile quod persuasibile.

Probatur consequentia: Quia si probabile & persuasibile essent diuersa, syllogismus dialecticus & rhetoricus essent diuersi. Vnus enim esset ex probabilibus, alter ex ijs quæ non essent probabilia.

Id quod antecedit, probatur ex uerbis Aristotelis 1. Rhet. cap. 2. ubi ait: Voco igitur dialecticos & rhetoricos syllogismos, eos quorum locos dicimus. hi autem sunt qui communiter de iustis, physicis, ciuilibus, & de multis specie differentibus sunt: ueluti maioris & minoris locus. non enim ex hoc magis ratiocinari, uel enthymema inferre poterimus de iustis aut physicis, quàm de quocunq; alio: quamuis hæc specie differant. Propria uerò, quæcunq; ex ijs sunt quæ circa unamquanq; speciem ac genus propositionum sunt. Sunt enim propositiones de physicis, ex quibus nec enthymema, nec syllogismus de moralibus est. & de his aliæ, ex quibus nõ erit syllogismus de physicis: eodemq; modo de cæteris. & illa quidẽ nullo in genere facient prudentem, cum non sint circa subiectum ullum. ex ijs uerò si diligentius quispiam propositiones deligat, facit ignorans aliam quàm dialecticam ac rhetoricam scientiam. Nam si principia fortè habebit, non amplius Rhetorica uel Dialectica, sed illa erit cuius principia possidebit. 1.Rhet.a.

Hinc enim colligi manifestè uidetur, omnem syllogismum, & omne enthymema, esse uel ex communibus, uel ex proprijs. Si ex proprijs sit, non pertinere neq; ad Dialecticam, neq; ad Rhetoricam: sed ad eam facultatem cuius sunt principia. & qui putaret eiusmodi esse syllogismum dialecticum & rhetoricum, hunc facturũ esse ignorantem, aliam quàm dialecticam & rhetoricam scientiam. Sin autem sit, ex communibus esse dialecticum & rhetoricum: ergo nõ poterit dari aliquis syllogismus qui sit ex communib. quin idem sit dialecticus & rhetoricus. Itaq; idẽ erit syllogismus dialecticus & rhetoricus: ergo idẽ est probabile quod persuasibile. alioquin fieri posset ut daretur syllogismus dialecticus qui nõ esset rhetoricus, & cõtrà: quia syllogismus ex probabilib. esset dialecticus, & non rhetoricus: & rursus syllogismus ex persuasibilibus

bus esset rhetoricus, non dialecticus. Quare manifestè sequitur, probabile esse idem quod persuasibile: id quod nos planum facere instituueramus.

Confirmatur item sic iste locus, de quo magis uidetur inesse, & non inest: ergo de quo minus, est probabile. Syllogismus rhetoricus fit ex hoc loco, ut patet ex uerbis Aristotelis modò citatis: ergo fit ex probabilibus: ergo non differt à Dialectico, eo quòd alter sit ex probabilibus, alter ex persuasibilibus, ergo probabilia & persuasibilia non sunt diuersa. Quod autem dico de hoc loco, dico de omnibus locis communibus probabilibus.

Item communia quæ ad nullam scientiam pertinent, sunt probabilia: persuasibilia sunt cōmunia, quę ad nullam scientiam pertinent. Hæc clara est ex definitione Rhetoricæ. Ergo persuasibilia sunt probabilia: & breuiter, nisi ita esset, euerterentur omnes Aristotelis auctoritates: quas protulimus ad ostendendum Rhetoricam & Dialecticam easdem esse in substantia, in quibus fuit definitio utriusq;.

Præterea hoc idem sic probatur: Verisimile est probabile. Hæc licet ex se perspicua sit, tamen uidetur ita confirmari posse: Quod uidetur omnibus, uel pluribus, uel sapientioribus, est probabile. Verisimile est illud quod uidetur omnibus, uel plurib. &c. alioquin non esset uerisimile. Ergo uerisimile est probabile. Sed persuasibile est uerisimile: ergo & probabile. Probatur minor: quia quod non est uerisimile, nō est persuasibile. nam hominibus non persuadentur nisi ea quæ ipsis uidentur uerisimilia: siquidem quæ non uidentur uerisimilia, uidentur falsa: & quæ uidentur falsa, non faciunt persuasionē. Etenim ex eis quæ sunt uel apparent falsa, non fit neq; scientia, neq; fides: & per consequens, neq; persuasio.

Ex his omnibus patet, dissolutā esse quæstionē illā, Quòd Rhetorica & Dialectica differrent substātia, quia differebāt materia, quę erat persuasibile & probabile. Etenim ostensum est, utrunq; esse idem. Ex quo efficitur, Dialecticā & Rhetoricam easdem esse in substantia. Quod quidem est illud quod nos asseruimus.

Quòd præterea dicebatur, Rhetoricam & Dialecticā habere fines diuersos, ergo & ipsas differre inter se: negamus id quod antecedit. Etenim dicimus persuasionē & opinionem idem esse, & nihil inter se differre: quod quidē ex multis colligi potest, & præcipuè ex eis quę dicta sunt. Sic uerò probari licet: Ambæ oriunt̄ ex eisdē omnino principijs, ergo sunt eædem. Cōsequentia perspicua est. Antecedēs confirmat̄: quia ambę ex eisdē oriuntur ꝓbabilibus communib. ut ex hoc loco cōmuni, De quo minus uidetur inesse, & inest, ergo de quo magis. & ita de alijs: ergo oriuntur ambæ
1.Rhet.2. ex eisdē omnino principijs. Probatur id quod antecedit ex uerbis Aristotelis, qui dixit, Syllogismos factos ex locis cōmunib. esse rhetoricos & dialecticos. nam opinio & ꝑsuasio oriunt̄ ex huiusmodi syllogismis, ergo ex ijsdē probabilib. cōmunibus.

Itē, habere fidē de aliqua re, est habere opinionē de illa. ut infrà ostēdemus ex uerbis Aristotelis. Sed habere ꝑsuasionē de aliqua re, est de illa fidē habere: ꝑsuasi em̄ nō essemus, aliquā rē sic se habere, nisi fidē haberemus ita esse: ergo habere persuasionē de aliqua re, est habere opinionē de illa. Ex quo effici̇t, persuasionē esse opinionē, &
3.Rhet.1. econtrariò. Item, Finis Rhetoricæ est opinio, ex uerbis Aristotelis 3. Rhet. cap. 1.
» ubi ait: Nam & de eloquutione tardius acceptum uidetur, quòd parū honestè esset, si
» rectè examines. Sed tamen cum Rhetorica, eiusq; perceptio ad opinionem spectet,
» non quòd rectū se habeat, sed quia necessarium, nō est negligenda. At eiusdē cōstat
» finem esse persuasionem: ergo nihil interest inter opinionem & persuasionem.

2.De anima. text.157. Confirmatur idem etiam ex ijs quæ 2. De anima, text. 157. dicit Aristoteles, loquēs de phantasia: At uerò nec uera semper dicetium, neq; una erit, ut scientia aut intelle-
,, ctus: est enim phantasia & uera & falsa. relinquitur ergo, uidere si opinio sit. fit em̄ &
,, opinio, & uera & falsa. Sed opinioni quidē inhæret fides: non em̄ cōtingit, opinantē
,, de quibus uidetur, non credere. Bestiarū aūt nulli inest fides, phantasia autē multis.
,, Amplius, si omnem opinionem sequitur fides, fidem aūt suasum esse, suasionem aūt
,, sequitur ratio. Bestiarum autem, quibus phantasia inest quidem, ratio uerò non.

Quibus uerbis perspicuè patet, eum qui facit opinionem, facere fidem: & qui facit fidem, facere persuasionem. ergo si Dialectica facit opinionem ex sententia Aristotelis, sequitur eam facere persuasionem. non ergo seiunguntur Dialectica & Rhetorica fine, quia una faciat opinionem, altera persuasionem.

Ex quibus

Ex quibus postmodùm sequitur, persuasionem esse idem quod est opinio, uel sequi ambo ad se inuicem: non enim contigit esse persuasum, de quibus non credimus: neque contingit credere ea quæ non opinamur ita esse, & quorum non habemus opinionem.

SECTIO DVODECIMA.

ERat alia quæstio, qua sic arguebatur: Omnis habitus intellectus aut est specula- 6. Meta. 2.
tiuus, aut actiuus, aut factiuus. Rhetorica & Dialectica sunt habitus intellectus, 11. Meta. 26.
sunt enim de propositionibus uniuersalibus & communibus: ergo sunt uel speculatiui habitus, uel actiui, uel factiui. Si speculatiui, sunt scientiæ: si actiui, attinent ad prudentiam, & sunt generis determinati. eorũ enim finis erit actio. Si factiui, sunt artes: ergo perperam negatum fuit, eas esse neq; scientias, neq; artes.

Respondemus, uerum esse id quod diximus. nam propositio illa quæ contrà prolata est, debet intelligi de habitibus intellectus, quibus semper uerum dicimus: non de eis quibus fallimur: opinio uerò & existimatio in eo genere sunt, ut ipsis falli pos-
simus, sicut declarauit Aristoteles ijs uerbis: Sunt autem ea quibus anima affirmãdo 6. Ethic. 4.
& negando uerum dicit, numero quinq;. hæc enim sunt: Ars, Scientia, Prudentia, Sa- “
pientia & Intellectus. nam existimatione & opinione fieri potest ut mentiamur. “
Item 2. Poster. cap. ult. Cum autem mentis habituum, quibus uerum perspicimus, 2. Post. ult.
quidam ueri perpetuò sint, ut intellectus & scientia: quidam interdum falsum susci- “
piant, ut opinio & ratio, & ea quæ sequuntur. “

Ex his patet, Aristotelẽ numerare mentis habitus eos tantùm, quibus semper uerum dicimus: itaq; Dialectica & Rhetorica, licet ex probabilibus proficiscantur, quę sunt uniuersalia, & ideo ad intellectum attinent: tamen non sunt neq; mentis cõtemplatiuæ habitus, neq; actiuæ, neq; effectiuæ, quia generant opinionem & existimationem, quibus fieri potest ut sæpe mentiamur.

Hoc idem confirmatur ex Aristotele 1. Topic. cap. 8. quo in loco hæc protulit uer- 1. Top. 8.
ba: Quædam enim problematum utile est scire solùm ad eligendum uel fugiendum: “
ut, Vtrum uoluptas sit eligenda, uel non. Quædam autem ad sciendum tantùm. ut, “
Vtrum mundus sit æternus, aut non. Quædam aũt ipsa quidẽ per se ad neutrũ horũ, “
adminiculantia aũt sunt ad aliqua talium: plurima enim ipsa propter se quidem non “
uolumus cognoscere, sed aliorum gratia, ut propter hæc aliquid aliud cognoscamus. “

Quibus uerbis uidetur apertissimè indicare, Dialecticam comprehendi sub tertia specie problematum, quæ non sunt suijpsorum gratia, sed causa exercitationum, uel colloquiorum, uel primorum principiorum in singulis disciplinis.

Quod etiam colligi posse uidetur ex ijs quæ in eodem 1. Topic. cap. 2. dixit, expo- 1. Top. 2.
nens utilitates ipsius Dialecticæ. inquit enim: Vel ad secundum autem philosophię “
disciplinas, quoniam potẽtes ad utraq; dubitare facilius in singulis perspiciemus ue- “
rum & falsum. Hoc idem perspicuum est ex reliquis utilitatibus, quas narrat affer- “
re Dialecticam.

Quod item confirmatur ex 11. cap. eiusdem primi Topic. quo in loco ita scriptum 1. Top. 11.
reliquit: Sunt autem (ut figuraliter sit complecti) propositionum & problematum “
partes tres. nam aliæ sunt Ethicæ propositiones, aliæ Physicæ, aliæ Logicæ. Ethicæ “
autem sunt huiusmodi, ut Vtrum oporteat parentib. magis quàm legibus obedire, si “
dissentiant. Logicæ uerò, ut Vtrum contrariorum eadem est disciplina, uel non. Phy “
sicæ autem, Vtrum mundus sit æternus, uel non. Similiter autem & problemata. “

Ex ijs enim uerbis apertè mihi colligi uidetur, Dialecticam comprehendi sub tertia specie illorum problematum quæ dicuntur adminiculantia. Etenim problemata dialectica esse ex communibus probabilibus, quæ ad nullam scientiam attinent, ita constat ex uerbis ipsius Aristotelis, quemadmodum ex ijs intelligi potest quæ à nobis in superioribus dicta sunt, ut nihil in eius doctrina (meo quidem iudicio) possit esse magis perspicuum.

Logica uerò problemata esse ex cõmunib. declarat ipse cùm in hoc text. proximè citato, & affert exemplũ Logicę propositionis: ut, Vtrũ contrariorũ eadẽ sit disciplina, uel non. hæc enim sunt communia: tum etiam sexcentis alijs locis, ubi rationes ex
cõmunib. appellat Logicas, ut perspicuum est ex 1. Poster. cap. 15. quo in loco cũ ostẽ 1. Post. 15.
disset rationib. cõmunibus in prædicatis per se nõ esse processum in infinitũ, addidit:

Logicæ

» Logicæ quidem igitur ex his utiq; aliquis credere poſſet, de eo quod dictum eſt: A-
» nalyticè autem manifeſtum eſt per hæc breuius, quod neq; ſurſum neq; deorſum infi
» nitę prædicantia contingit eſſe in demonſtratiuis ſcientijs, de quibus intentio eſt.

Manifeſtum ijs planè uerbis eſt, cum proprias rationes appellaſſe eas quæ conuenirent demonſtratiuis ſcientijs, de quibus in illo libro erat (ut ipſe ait) intentio: Logicas uerò, eas quæ eſſent ex communibus, & non ex proprijs illius facultatis. Rationes autem ex communibus eſſe dialecticas. Perſpicuum etiam eſt ex uerbis Ari-
1. Rhet. ſtotelis 1. Rhet. quæ ſuprà citauimus, quòd item oſtendimus & in noſtra Inſtitutione, & in multis alijs locis, atq; in 19. lib. oſtendemus clarè ex 6. cap. 2. de Generatione animalium, ad quæ loca lectorem reijcio.

Cum igitur per Logica problemata Ariſtoteles neceſſariò intelligat ea quæ prius adminiculantia nuncupauerit, alioquin non eſſent tria genera problematum, ſed quatuor (iſta enim Logica problemata non poſſe referri neque ad primam ſpeciem problematum, neque ad ſecundam, perſpicuè patet ex textu citato, ubi Ariſtoteles ſeparat problemata quæ non ſunt ſuipſorum gratia, & adminiculantia dicuntur ab ijs quæ utile eſt ſcire ad eligendum uel fugiendum, aut ad ſciendum tantùm) & cum problemata dialectica ſint Logica, in dubium ſanè uenire non poteſt, quin problemata dialectica ſint adminiculantia.

Quod item ex eo intelligi licet, quia niſi problemata quæ propriè ſunt dialectica, eſſent adminiculantia, uanè & ſtultè diuiſiſſet Ariſtoteles problemata in illas tres ſpecies. Etenim nulla alia problemata poſſent dici adminiculantia, præter iſta: quandoquidem problemata uel ſunt ex proprijs, uel ex cõmunibus. Problemata ex proprijs non ſunt adminiculantia, propterea quòd ſingula eorum pertinent ad eam facultatē cuius ſunt propria, ſicut declaratum fuit in ſuperiorib. ex 1. Rhet. cap. 2. & ſunt gratia illius facultatis. neceſsitas igitur cogit, ut problemata ex communib. ſint illa quæ adminiculantia ſunt, & gratia alterius: propterea quòd niſi eſſent ad alias facultates adminiculantia, nullam curam, nullum laborem ſumeremus, ut illorũ cognitionē conſequeremur. Itaq; efficitur, ut communia ſint adminiculantia. & cum Dialectica ſit ex communib. ergo eſt ex adminiculantibus: ergo non eſt neq; mentis operatiuæ, neq; mentis contemplatiuæ. quod eſt id quod probare inſtitueramus.

Sed ſtatim diceret aliquis, Ex hac tua ratione uidetur quidem ſequi, Dialecticam non eſſe neq; mentis actiuæ, neq; contemplatiuæ. Sed non ſequitur, ipſam non eſſe mentis effectiuæ, quia Ariſtoteles nõ ponit inter problemata dicta, niſi illa quæ ſunt actiua & contemplatiua. omiſit enim effectiua, ut patet legentib. eius uerba. Quare ex hac ratione non habebis, Dialecticam non eſſe mentis effectiuæ.

Præterea inſtare poſſet quiſpiam, falſum eſſe ex noſtra etiam ſententia, quod in poſtrema ratione aſſumpſimus. dari enim præter Dialectica & communia problemata quædã alia problemata quæ ſint adminiculantia, ex eis patet quæ ſcripta reliquimus
4. Apolog. Sect. 1. in 4. Apologiæ lib. Sect. 1. quo in loco reſpondentes rationibus contra libellum noſtrum allatis à celeberrimo præceptore meo Ludouico Buccaferreo, ita diximus:
» Propterea cum inuenta ſit Logica non ſui, ſed alterius gratia, ut etiam ex ipſarum ſen-
1. Top. tentia liquet, & 1. Topic. lib. ubi diuidit Ariſtoteles problemata, utq; à nobis oſten-
» ſum eſt in Commentario, & hoc etiam libro oſtendetur, non poteſt eſſe ſcientia. Ex
» his igitur uideri nos ſenſiſſe, Ariſtotelem complecti Logicam ſub problemate quod eſt alterius gratia, quod planè idem eſt quod problema adminiculans. & cum hęc facultas ex eis quæ diſputauimus, & in prooemio Inſtitutionis noſtræ, & in Commentario, & in Apologia, non ſit minus diſtincta à Dialectica, quàm Mathematica & prima Philoſophia, & Phyſica: planè ſequi, ut dentur aliqua problemata quæ non ſint dialectica neq; communia, & tamen ſint adminiculantia, ex noſtra etiam ſententia. Id uerò nihil aliud eſſe, quàm idem affirmare, & idem negare.

SECTIO DECIMATERTIA.

CAeterùm quoniam rationes à nobis allatæ, uidentur nobis ueritatem concludere, conſentaneum eſt, ut ad oppoſitas reſpõdeamus. Quare ad primam dicimus. Ariſtotelem ſub prima ſpecie problematum complexum eſſe problemata omnia quæ diriguntur ad opus, alioquin mancus & mutilatus fuiſſet in enumeratione ipſorum

ne ipsorum problematum: præsertim cum eadem ratione quæ est ratio finis, problemata effectiua seiungantur à contemplatiuis & adminiculantibus: qua & actiua ab istis ipsis. nulla igitur ratio probabilis mihi dari uidetur, qua potuerit Aristoteles sine reprehensione omittere problemata effectiua: quandoquidem ipsa quoque sint ex se utilia ad faciendum uel non faciendum, sicut actiua sunt utilia ad eligendum uel fugiendum, & contemplatiua ad sciendum. Quare si uolumus (ut debemus) Aristotelem primum omnium magistrum tueri & defendere, cogimur mea quidem sententia dicere, ipsum per illa uerba (Quædam enim problematum utile est scire solùm ad eligendum & fugiendum) designasse problemata omnia quæ sunt gratia operis, siue illud opus esset actio, siue factio. Atque hic dicendum est, illum communiori uocabulo accepisse eligere & fugere, quæ quodam modo magis propriè conueniunt problematibus actiuis, ut indicauit ipse multis in locis, quorum satis erit afferre illum sexti Ethicorum cap. secundi, ubi ait: Quapropter non absque mente & intellectu, neque absque morali appetitu est electio. & hoc non est præter eius consuetudinem, abutitur enim sæpe hominibus. Vel dicẽdum est, quòd expresśit actiua problemata, propter eorum excellentiam in comparatione ad factiua: significãs tamen tacitè, & complectens simul omnia quæ diriguntur ad opus. Quod fortasse intellexit in undecimo capite superius à nobis citato, cum dixit: Et aliæ sunt Ethicæ propositiones, aliæ sunt Physicæ, aliæ Logicæ. Per Ethica enim problemata, cogimur intelligere omnia quæ diriguntur ad opus: alioquin ea quæ diximus sequerentur absurda, quæ cum de tanto philosopho non sint concedenda, dubitare non possumus, quin ea quæ diximus, ueritati & Aristotelis sententiæ consentiant. 6.Ethic.2.

Neque uerò hæc interpretatio uerborum Aristotelis, quam adhibuimus, talis est, ut ex ea quispiam (nisi mea me fallit opinio) admiratione affici debeat, propterea quòd cogimur idem dicere de illis uerbis quæ ad hunc modum scripta reliquit primo Poster. cap. primo: Manifestum est autem, & speculantibus in omnibus. Mathematicæ enim scientiarum per hunc modum accedunt, & aliarum unaquæque artium. Similiter autem & circa orationes quæque per syllogismos, & per inductionem, & quæ sequuntur. Nisi enim per mathematicas intellexisset etiam primam philosophiam, & naturalem philosophiam, exprimens tantùm illas in quibus maximè propriè est scientia: uel nisi per artes intellexisset etiam dictas scientias, sumens nomen artis communiori uocabulo, mancus fuisset. Etenim non præstitisset quod præstare debebat, & promiserat cum dixit (Manifestum est autem, & speculantibus in omnibus.) negare enim potuisset aliquis, primam Philosophiam, & naturalem philosophiam facere scientiam ex præexistenti cognitione: & ita probatio Aristotelis nullam uim habuisset. Quare cogimur dicere, ut diximus, uel ipsum sub mathematicis complexum esse dictas scientias, & nominasse solùm mathematicas per excellentiã: uel accepisse nomẽ artis impropriè & cõmuniori uocabulo, ut mos est ipsius. Quod cum ita sit, nemini uideri debemus aliena ab eius doctrina protulisse, cum diximus ipsum sub prima specie problematum uel complexum fuisse etiam problemata effectiua, & ita accepisse eligere & fugere communiori uocabulo: uel hæc expresśisse propter eorum excellentiam ad effectiua problemata, significans tamen illa etiam tacitè, quia & ipsa sicut actiua diriguntur ad opus. Eodem modo interpretandum uidetur, cum nominauit Ethica problemata: & ita priori quæstioni satisfactum esse arbitramur. 1.Post.1.

Ad alteram respondemus, nos uoluisse dicere in quarto Apologiæ nostræ, cum diximus, Logicam non esse inuentam sui gratia, sed alterius, ipsam non esse contemplatiuam, quia contemplatiuæ sunt suipsarum gratia: etenim sunt propter scire tantùm. Factiuæ autem sunt gratia operis, & ita non uidentur habitus illi esse suipsorum gratia, sed operis. atque hoc esse uerum, ex eo liquet, quod ex illo dicto intulimus, Logicam non esse scientiam. Quam consequentiam collegimus ex multis Aristotelis locis, sed præcipuè ex secundo Ethicorum cap. secundo, ubi ait: Cum igitur præsens opus non contemplationis gratia fiat, quemadmodum cætera (non enim ut sciamus quid sit uirtus, nam sic nulla eius foret utilitas: sed ut boni simus, perscrutamur) necessarium est de actibus uidere, qualiter agere eos oportet. 4.Apolog. 2.Ethic.2.

o Ex hoc

Ex hoc igitur loco sic argumentati sumus: Logica est ut operemur, sicut declarauimus multis in locis, ex sententia Aristotelis: ergo non est contemplatiua. ergo non est ut sciamus: quia si esset contemplatiua, ut dixit Aristoteles, esset ut sciremus. non est ut sciamus, ergo non est scientia. Quod est id quod in Apologia loco citato intelligere uoluimus. Quòd uerò dicebatur, nos citasse primum librum Topic. ubi diuisit Aristoteles problemata, ut confirmaremus Logicam esse alterius gratia: dico me citasse illum locum arguendo ad hominem, qui putabat Logicam fuisse comprehensam sub altera specie problematum: & hoc feci, quia nihil hoc referebat ad causam meam. mihi enim satis erat probare, Logicam non esse scientiam, quam planè rem
1. Top. indicant illa mea uerba (ut etiam secundum ipsorum sensum liquet, ex primo Topic. ubi diuisit Aristoteles problemata) quæ uerba indicant, etiam nos loquutos esse ex
5. Apolog. sect. 10. & 13. aliorum sententia, ea quæ scripta reliquimus in 5. Apolog. sect. 10. & sect. 13.

SECTIO DECIMAQVARTA.

SEd adhuc instaret quispiam dicens: Si problemata quæ sunt gratia alterius, sunt adminiculantia (hoc enim perspicuum est ex uerbis Aristotelis) & problemata Logica (intelligendo per Logicam, facultatem illam quam interpretes nuncupant Logicam, non Aristoteles) sunt gratia alterius, ex tua etiam sententia: ergo sunt adminiculantia. Ergo perperam negasti ea esse adminiculantia: ergo à te ipso dissentis: quod planè absurdum est, & increpatione dignum.

Dicerem (saluo semper meliori iudicio) propositionem maiorem esse sano modo intelligendam, non absolutè: alioquin à ueritate longè discedere. Videri autem intelligendam esse cum hac conditione, quòd illa problemata sunt adminiculantia, quæ solùm sunt alicuius alterius gratia, & nullo modo gratia sui. Quem sensum uidetur Aristoteles manifestissimè ostendere, cum statim post enumerationem duorum generum problematum addiderit: » Quædam uerò ipsa quidem per se ad neutrum horum, » adminiculantia autē sunt ad aliqua talium. plurima enim ipsa propter se quidē » nō uolumus cognoscere, sed aliorū gratia, ut propter hæc aliquid aliud cognoscamus.

Vult ergo Aristoteles, ea problemata esse adminiculantia, quę ad neutrum genus illorum problematum sunt utilia per se, & quæ nullo modo propter se cognoscere uolumus, sed gratia aliorum, ut scilicet propter ipsa alia cognoscamus.

Sed tunc negamus minorem propositionem, & dicimus, Quamuis problemata Logica sint gratia alterius, quia sunt gratia operis: tamen quia per se sunt utilia ad aliquod dictorum problematum, quippe quæ uolumus ut sciamus eligere & fugere ea quæ sunt eligenda & fugienda, & ut sciamus eligere ea quæ sunt facienda, & fugere ea quæ non sunt facienda, non dicuntur adminiculantia, sed per se problemata: sicut problemata actiua uel Ethica, licet sint gratia alterius, quia operis, nempe actionis, ut uidimus ex uerbis Aristotelis: tamen quia utilia sunt ad eligendum uel fugiendū, dicuntur per se problemata. Item problemata medicinæ, licet sint gratia operis, quia factionis: tamen quia sunt utilia ad faciendum, uel non faciendum, dicuntur per se problemata. Sic erit de Logicis problematibus. Logica enim est ars, quia docet operari ea quæ remanent post operationem. Docet enim conficere syllogismos, demonstrationes & definitiones, quæ remanent post operationem: & ita est habitus factiuus cum ratione recta, & sic ars, ut patet ex eis quæ docuit Aristoteles sexto E-
6 Ethic. 5. thicorum cap. quinto, ad hunc modum: Habitus cum ratione actiuus aliud est quàm
» habitus cum ratione factiuus, neque alter in altero continetur. nam neque actio est
» factio, neque factio est actio. cum autem ædificatiua sit ars quædam atque habitus
» quidam cum ratione factiuus, & nulla est ars quæ non sit habitus cum ratione facti-
» uus, neque talis habitus qui non sit ars, idem utique erit ars & habitus cum ratione
» uera factiuus.

Si ergo Logica est habitus cum ratione factiuus, est etiam ars: ergo sicut problemata artium, ut ex eis quæ diximus perspicuum est, sunt per se utilia, ad alterum dictorum problematum, ita necesse est ut problemata Logica sint utilia per se ad alterum ipsorum. ergo non sunt adminiculantia: quod est id quod uolebamus nos.

Perspicuum igitur est, si maior illa propositio simpliciter intelligatur, eam esse fal-

sam: si uerò in eum sensum trahatur, quem diximus uerba Aristotelis indicare, tunc dicimus esse ueram, sed minorē esse falsam. Itaq; apparet nihil eum concludere, quod nostram sententiam euertat.

SECTIO DECIMAQVINTA.

SEd adhuc urgeret aliquis acrius, dicens: Non'ne tu in procœmio Institutionis & Apologiæ tuæ docuisti, Logicam fuisse inuentam, quia in artibus & scientijs demonstrãdo & definiendo errabamus: propter quos errores fieri nõ poterat, ut quatuor quæsitorum, ueram consequeremur scientiam. Fuit ergo inuenta solùm gratia scientiarum & artium, non sui gratia. & est ex communibus, quia omnes facultates utuntur illa ad dirigendum sua instrumenta. Problémata igitur Logicę ponenda erunt inter ea problemata quę adminiculantur duobus illis generibus problematum, quę complexu suo continebant omnes habitus operatiuos & speculatiuos, ut ostensum esse arbitramur.

Ad quam quæstionem respondentes, concedimus, Logicam facultatem inuentã esse postremò ob dictam causam: negamus tamen, non sui etiam gratia esse inuentã. & negamus ex hoc sequi, quin ponenda sit inter problemata primi generis: quia licet finis ultimus, ad quem ipsa est ordinata, sit ille quem diximus, de quo fine intelleximus in Institutione & Apologia nostra: nihilominus habet suum proprium finem quem cõtemplatur, ratione cuius dicitur esse gratia suijpsius, ratione autem reliquarum facultatum dicitur communis, non tamen communis eo modo quo est Dialectica: quia ex propositionibus Logicæ non concludimus mundum esse æternum, & animam nostram esse immortalem, sicut ex propositionibus dialecticis. Sed habet proprias propositiones, quia habet proprium subiectum, qui est modus cognoscendi: & ratione ipsius est per se utilis ad alterum genus duorum illum problematum. Sicut ars conficiendorum frenorum habet suum finem proximum quem intendit, ratione cuius ponitur inter problemata primi generis, licet ordinetur ad equestrem: ut declarauit Aristoteles primo Ethicorum cap. primo, ad hunc modum: Sed cum multæ sint actiones, & artes, & scientiæ, multi fiunt & fines. Nam medicinæ quidem sanitas, naucilariæ uerò nauigium, rei militaris autem uictoria, œconomicæ uerò diuitiæ: quæcunque autem talium sunt sub una aliqua facultate, quemadmodum ars frenorum faciendorum, & aliæ omnes quæ ad structuram equorum pertinent, sub equestri consistunt: ipsa uerò equestris, & omnis bellica actio sub re militari, eodemq; modo alij sub alijs, in cunctis finis earum quæ magis principales sunt, magis eligibiles omnibus quæ sunt sub ipsis. 1.Ethic.1.

Ex ijs igitur uerbis omnino liquet, multas esse artes quæ ordinentur ad alias: & tamen negare non possumus, (nisi uelimus Aristotelis omnium magistri doctrinam euertere) quin contineatur sub prima specie problematum, ut probauimus in superioribus: quare nihil prohibere uidetur, Logicam inuentam fuisse & ordinatam ad omnes scientias & artes tanquam ad suum ultimum finem, & tamen eius problemata contineri sub prima specie problematum, propterea quòd ipsa est utilis ad eligendum uel fugiendum: quod quidem dici non potest de problematibus dialecticis, quoniam illa ad neutrum genus problematum sunt per se utilia, sed solùm sunt adminiculantia. nihil ergo (ut opinamur) in loco citato Institutionis nostræ & Apologiæ diximus, quod sententiæ nostræ aduersetur. Nam si ordinari ad aliquem ultimũ finem, esset causa ut problemata illarum facultatum essent adminiculantia, & non per se utilia ad alterum duorum dictorum problematum: neque facultas militaris, neque Rhetorica (eo modo accipiendo Rhetoricam quo diximus. quatenus uidelicet est composita ex ciuili de moribus, & ex resolutiua scientia) esset ex eis quæ sunt per se utilia ad alterum horum duorum problematum, quippe quæ ordinatur ad Politicam: & breuiter nulla facultas operatiua haberet talia problemata. etenim omnes ordinantur ad ipsam Politicam, ut declarauit Aristoteles primo Ethicorum cap. secundo ijs uerbis: Cumq; scientijs reliquis, quę cum & in agendo opus utatur, ac prętera leges ferat, & quid agere quisque, & à quo abstinere debeat, ipsa constituat, eius profectò finis aliarum fines continebit. Sicut ergo problemata istarum facul- 1.Ethic.2.

tatum, quæ ad Politicam, tanquam ad suum extremum finem referuntur, sunt per se utilia ad eligendum facere aliquid, & non facere: ita etiam dicendum est de Logicæ problematibus, & de ipsa Logica, quatenus est illa facultas quam interpretes nuncupant Logicam: Aristoteles enim nunquam talem facultatem uocauit Logicam, sed per Logicas rationes semper intellexit rationes communes, ut diximus in superioribus. Logicæ tamen facultatis propositiones sunt necessariæ eo modo quo propositiones reliquarum artium: & est particularis, non communis. Licet enim aliæ facultates utantur ipsa, non utuntur tamen ad concludendum aliquid, ut dictum est suprà, sed solùm ad cognoscendum an rectè confecerint instrumenta cognoscēdi, necne. Itaque perperam dicitur communis: quia illa dicitur facultas communis, quæ
1.Rhet.2. habet propositiones communes. ex quibus, inquit Aristoteles primo Rhetoricorum cap. secundo, non magis erit syllogizare de iustis, quàm de physicis, uel de quibuscunque: etsi hæc differant specie. Quam rem cum multi non animaduertissent, falsò existimauerunt Logicam esse facultatem communem, cùm particularis sit, sicut cæteræ artes: non ergo eius problemata comprehenduntur sub tertia specie problematum, sed sub prima specie. Quare ex his perspicuum est, non dari aliqua problemata præter dialectica & communia, quæ dicantur adminiculantia: rectè igitur conclusum fuit à nobis, id quod conclusimus.

Sed adhuc aliquis instaret, dicens, me non solùm pugnantia, uerùm etiam (quod multo turpius est) negantia asseruisse. Etenim dixisse, problemata dialectica non esse per se utilia ad alterum duorum dictorum problematum, sed esse adminiculantia. Contrà uerò sic argumentari licere: Omne illud quod adminiculatur alicui, est illi utile: quæ per se perspicua est. quid enim est aliud adminiculari alicui, quàm auxilium ei præbere? & quid est alicui auxilium præbere, nisi ei utile esse? Certè nihil aliud. Sed problemata dialectica per te adminiculantur ad aliqua dictorum problematum: ergo sunt eis utilia. At hæc negasti, ergo tuam ipsius euertis sententiam.

Præterea si dialectica problemata non sunt utilia ad eligendum uel fugiendum, & per eligere uel fugere intelliguntur omnes habitus actiui & factiui, ut dictum est: neque etiam sunt utilia ad sciendum tantùm: quæro quod tandem sit illud adiumentum quod affert Dialectica? Etenim uidetur nullum, propterea quòd omnes facultates particulares ex seipsis sunt idoneæ ad manifestandum suum finem: superuacanea igitur erit Dialectica, nihil enim uidetur facere ad illas facultates: quippe cum nihil faciat ad illa duo genera problematum, quibus facultates omnes continentur, (ut ostensum esse arbitror) ergo nullum est eius adiumentum.

Item, Veritas est finis scientiæ, ut constat: Rhetorica est utilis ad ueritatem: ergo ad finem scientiæ. Sed quod est utile ad finem scientiæ, est utile ad ipsam scientiam: ergo Rhetorica est utilis ad scientiam: ergo & Dialectica, quippe quæ eadem est, ex tua sententia, quæ Rhetorica. ergo perperam negasti, ipsam Dialecticam esse utilem ad scientiam.

Minor propositio primi syllogismi ostenditur ex eis quæ scripta reliquit Aristote-
1.Rhet.1. les primo Rhetoricorum cap. primo, ad hunc modum: Vtilis autem Rhetorica est, „ tum quia uera & iusta meliora secundum naturam sunt quàm contraria: ita ut nisi de- „ center iudicia fiant, necesse sit in eis uinci, quod uituperatione dignum est.

His ergo uerbis perspicuè ostendit Aristoteles, Rhetoricam esse utilem ad ueritatem: alioquin frustra & inaniter probasset ipsam esse utilem: quia uera & iusta sunt meliora secundum naturam quàm contraria. quod cum detur, ut conuellatur opinio tua necesse est.

Quoniam igitur propositis quæstionibus respondendum est, si uolumus sententiam nostram non errantem & uagam esse, sed stabilem & firmam, respondentes ad primam dicimus: Quòd à nobis positum est, problemata dialectica non esse per se utilia ad neutrum duorum generum problematum, id luce clarius ostendere Aristotelem, cum inquit: Quædam uerò ipsa per se ad neutrum horum, adminiculantia autem ad aliqua talium. nam cum adminiculantia non sint utilia per se ad aliqua talium, ex uerbis ipsius Aristotelis: & problemata dialectica, ut constat ex superioribus, sint adminiculantia: in dubium uenire non potest, quin

quin eadem non sint per se utilia ad aliqua talium. rectè igitur ex sententia Aristotelis asseruimus, problemata dialectica non esse per se utilia ad aliqua talium. Et cum hoc negari non possit (perspicua enim sunt uerba Aristotelis) necessitas cogit, ut ratio allata quæ contrarium uidebatur probare, peccet aliquo modo. Quare dissoluentes eius uerisimilitudinem, dicimus primam propositionem (uidelicet quòd omne adminiculans alicui, sit eidem utile) habere duplicem sensum: quorum unus est, omne adminiculans alicui, dici utile illi aliquo modo, & per accidens: qui sensus est uerus. & cum minor sit uera, sequitur dialectica problemata esse utilia alicui aliquo modo, & per accidens: quæ quidem conclusio non repugnat sententiæ nostræ. Alter sensus est, quòd omne adminiculans alicui, sit ei utile per se: quod negamus, quia uidetur implicatio contradictionis, dicere adminiculans esse utile per se, ei cui adminiculatur: quia si est per se utile ex uerbis Aristotelis, planè sequitur ut non adminiculetur. Etenim illa propriè sunt adminiculantia, quæ extrinsecus accedunt: ut Socrates dicitur propriè adminiculari Platoni cadenti, non dicitur autem adminiculari sibijpsi.

Ad probationem autem concedimus, quòd adminiculari alicui, est auxilium ei præbere: & auxilium alicui præbere, est utile ei esse. quoniam qui præbet auxilium alicui, seruat ipsum ab illo malo quod ei impendebat. Sed negamus id esse utile per se, sed per accidens: in quem sensum si sumatur dicta propositio, ut potest sumi, nihil mihi uidetur concludere quod sententiam nostram labefactet.

Erat altera quæstio, in qua quærebatur, Si problemata dialectica non essent per se utilia ad aliquod dictorum problematum, ut diximus, quod tandem illis adiumentum afferrent: quia uidebantur afferre nullum. Dico, quòd afferunt adiumentum non per se, sed per accidens, ut demonstratum est: quia cum sint ex communibus, non possunt ex natura sua concludere illa problemata, ut declarauit Aristoteles 1. Rhet. cap. 2. seiungens communia à proprijs: Illa enim (scilicet communia) inquit, in nullo genere faciunt prudentem, cum non sint circa subiectum ullum. Ex ijs uerò (supple proprijs) si diligentius quispiam propositiones deligat, faciet ignorantem aliam quàm dialecticam & rhetoricam. 1. Rhet. 2.

Cum igitur problemata dialectica non faciant homines propriè prudentes in aliquo genere determinato, quia sunt communia omnibus: sequitur, Dialecticam non esse per se utilem ad aliquod illorum problematum. Illa enim duo genera complectuntur (ut diximus) omnes habitus actiuos & factiuos, & speculatiuos: ex hoc tamen non sequitur, ipsa nullum omnino adiumentum afferre. afferũt enim dictis problematibus adiumentum aliquod per accidens, quare sunt utilia per accidens: & non per se. Cum dicebatur omnes illas facultates per seipsas esse idoneas manifestare ex proprijs principijs suos fines qui sunt ipsarum conclusiones, dico hoc uerum esse ex natura ipsarum facultatũ: tamen quod ad nos attinet, sæpenumero accidit ut earum principia sint obscura, & tunc loco propriorum principiorum utimur rationibus communibus probabilibus, quæ faciunt scire saltem per accidens, licet non per se, ut declarauit etiam Aristoteles 1. Poster. cap. 7. Quoniam autem manifestum est, inquit, quòd unumquodque demonstrare non est, sed aut ex uniuscuiusque principijs, si id quod demonstratur sit secundum quod est illud, non est scire hęc, si ex ueris & indemonstrabilibus monstretur, & immediatis. est enim sic monstrare, sicut Briso tetragonismum manifestum: secundum commune autem monstrant rationes huiusmodi, & quod alteri inest, unde & in alijs conueniunt hæ rationes, nõ tamen proximis. non itaque secundum quod illud est, scit: sed secundum accidens. 1. Post. 7.

Vult ergo Aristoteles, quòd illi qui nesciunt ex proprijs, sed ex communibus, sciant per accidens, sicut dixit de Brisone 1. Elen. cap. 8. quod sciebat sophisticè: sed ut Briso, inquit, quadrauit circulum. tametsi quadraretur circulus, tamen quia non secundùm rem, ideo sophisticus. 1. Elench. 8. 1. De anima tex. 11. 2. de Generat. anim. 6.

Hanc eandem sententiam ostendit 1. Poster. cap. 5. his uerbis: Perspicuum igitur est, communia facere scire per accidens. Etsi ergo communia non per se faciunt scire, afferunt tamen aliquod adiumentum, quia maiori ex parte propria principia nos latent: sunt enim difficillima intellectu, Quod significans Aristoteles 1. Poster. 1. Post. 5. 1. Post. 8.

» cap. 8. Difficile autem, inquit, noscere, si sciuit an non: quia difficile est noscere, si » ex uniuscuiusq; principijs sciuimus, aut non: quod est scire. opinamur autem, si ha» beamus ex ueris aliquibus syllogismum, & primis scire. Sed proxima oportet esse » primis, & quæ sequuntur.

Cum igitur dicat Aristoteles, difficile est scire an sciamus nec'ne, quia difficile est cognoscere propria principia uniuscuiusq; rei: ergo principia propria ex uerbis Aristotelis sunt difficillima intellectu. quod est id quod uolebamus probare.

1. Rhet. 1. Idem declarauit Aristoteles primo Rhetor. cap. primo, cum hæc protulit uerba: » Amplius ad quosdam, neq; si haberemus exquisitissimam scientiam, facile esset di» centibus persuadere: quia ratio quæ est secundum scientiam, attinet ad ipsam do» ctrinam. Hoc autem fieri non potest: sed necessarium est facere fidem & persuasio» nem, & rationes ex cōmunibus: quemadmodum diximus in Topicis, cum de col» locutione multis loqueremur.

Hoc enim quod dicit Aristoteles, perspicuum est euenire propter difficultatem intelligendi propria principia. communia enim sunt clara, & fere participantur ab

1. Rhet. & 1. Elench. 8. omnibus, ut ipse docuit in principio Rhetor. & in primo Elench. cap. octauo.

Nemini ergo mirum uideri debet, si dixerimus principia propria esse difficillima intellectu, cum id plane confirmet Aristoteles uerbis citatis. Quoniam igitur maiori ex parte propria principia latent, & per id quod necessario sequitur, cōclusiones quæ oriuntur ex ipsis principijs, idcirco utimur communibus ad utraq; percipienda, quæ quidem communia maximam afferunt utilitatem, quam declarauit

1. Top. 2. Aristoteles primo Topic. cap. secundo, superius citato: Est enim (inquit, de Diale» ctica loquens) utilis ad secundum philosophiam disciplinas, quoniam potentes » ad utraq; dubitare, facilius in singulis perspiciemus uerum & falsum, quia hoc mo» do inuenimus postmodum rationes ueras. Amplius ad prima principiorum, quæ sunt circa unamquamq; disciplinam: quia ex principijs non potest fieri ut aliquid de ipsis dicamus. non ergo est superuacanea Dialectica, licet sit per accidēs utilis.

SECTIO DECIMASEXTA.

SEd diceret aliquis, Si ex Dialecticis non habemus nisi opinionem, paruam utilitatem etiam per accidens consequemur ex ipsis. Etenim opinio est incerta,

1. Post. ult. & 6. Ethic. 4. & potest esse uera uel falsa, ut patet ex Aristotelis locis superius citatis. non ergo ex ipsis certò sciemus, nos aliquid rectè cognoscere. Responderem, nos etiam maximam utilitatem ex ipsis probabilibus consequi, licet generent opinionē quæ reuera non est omnino certa; sed tamen tantam habet certitudinem, ut cum reiecta sunt repugnantia, nos satis tutò possimus credere eis quæ habentur ex probabilibus: quia probabilia sunt uerisimilia: & illa quæ sunt uerisimilia, maiori ex parte sunt uera: & ea quæ maiori ex parte sunt uera, reiectis repugnantibus, & solis ipsis relictis à nobis, possunt haberi pro ueris. Et hoc accidit, quia maiori ex parte propria rerum principia, & propriæ proprietates sunt nobis ignotæ, propter rerum obscuritatem, & propter difficultatem, & propter nostrum intelligendi modum.

7. Ethic. 1. quod uidetur sensisse Aristoteles septimo Ethicorum cap. primo, cum inquit: O» portet autem, quemadmodum & in alijs, ponentes ea quæ apparent, & prius du» bitantes, sic demonstrare: maximè autem omnia probabilia circa has passiones. Si » autem non, plurima & principalissima. si enim solutæ fuerint difficultates, & relin» quantur probabilia, ostensum erit sufficienter. His enim uerbis apertè ostendit, nos assentiri debere probabilibus, cum reiecta sunt repugnantia: quæ nihil aliud sunt quàm difficultates, quæ occurrunt circa illas res, & relicta sunt probabilia. natura enim nostra & ipsarum rerum ita se habet, ut oporteat maiori ex parte nos fidem habere propositionibus probabilibus, & eis quæ ex ipsis oriuntur, illisq; uti ad ueritatem cognoscendam, cum nō habemus rationes ipsis repugnantes. nam licet probabilia non generent nisi opinionem quæ potest falli: quia tamen maiori ex parte opinio quæ oritur ex propositionibus probabilibus, quæ nullam repugnantiam habent, est uera, non sunt negligenda: præsertim cum necessarium sit ob dictas causas, & in Metaphysica, & in Philosophia naturali, & breuiter in om-

nibus facultatibus præter Mathematicas, uti sæpe huiusmodi probabilibus, siue sint propria illius facultatis, siue sint communia: quoniam in rebus de quibus sunt maximæ dubitationes, oportet fidem habere quibusdam paruis apparentijs, ut uisus item est declarare Aristoteles primo Cœli, tex. sexagesimo, ijs uerbis: Duabus autem dubitationibus existentibus, de quibus meritò utiq; quilibet dubitabit, tentandum dicere quod uidetur dignum esse: reputantes promptitudinem magis imputari uerecundiæ, quàm audaciæ, si quis propter philosophiam stare, & paruas sufficientias diligit, de quibus maximas habemus dubitationes. 1. Cœl. text. 60.

Idem uisus est asserere Aristoteles primo Meteororum, cap. de Cometis: Quoniam, inquit, de immanifestis sensui putamus sufficienter demonstrasse secundum rationem, si ad possibile reduximus ex ijs quæ nunc dicuntur, utiq; aliquis, sic de his maximè accidere. 1. Meteor. Et Aristoteles primo Poster. cap. undecimo, uisus est nuncupasse omnes facultates, præter Mathematicas, Dialecticas & rationales, quia non habebant ueras demonstrationes. 1. Post. 11. Ac Mathematicas quidem nuncupauit doctrinas, quia habebant ueras demonstrationes, cum dixit: In doctrinis similiter non est paralogismus, quòd medium sit semper dupliciter, & de hoc quidem omni, & hoc iterum de alio dicitur omni: quod autem prædicatur, non dicitur omne. hæc autem sunt, ut uidere intellectu, sed in rationibus latet. Et paulo pòst addidit: Conuertuntur autem magis quæ sunt in mathematicis, quoniam nullum accidens recipiunt, sed in hoc differunt ab eis quæ sunt in dialecticis, sed definitiones.

Ex quibus uerbis constat, Aristotelem comparando Mathematicas ad omnes alias facultates, ipsas appellare doctrinas, & cæteras rationales & dialecticas: quia sæpe rationes quibus utuntur, sunt ex probabilibus, siue proprijs, siue communibus. omnia enim probabilia communiori uocabulo appellantur Dialectica, licet communia probabilia sint, propriè attinentia ad ipsam Dialecticam, & dicuntur uerè dialectica: reliqua uerò propter similitudinem in aliqua parte, quam habent cum communibus. Et propter causas dictas, protulit etiam Aristoteles primo de Anima, text. undecimo, hæc uerba: Quare secundum quascunq; definitiones non contingit accidentia cognoscere, sed neque de ipsis imaginari facile, manifestum est quòd Dialecticæ dictæ sunt, & uanæ omnes. 1. de Anima text. 11.

Appellat igitur definitiones illas quæ non faciunt cognoscere sua accidentia, uanas & inanes: & hoc euenit, quia sunt ex communibus, quia communia non reddunt ueram causam accidentium suorum subiectorum. Quam rem innuit etiam in eodem primo de Anima, text. decimosexto. Et hoc magis perspicietur ex eis quæ citabimus in sequentibus, ex secundo de Generatione animalium, cap. sexto. 1. de Anima text. 16. 2. de Generat. anim. 6. Non ergo superuacanea est Dialectica, propriè etiam accepta: licet per accidens, & non per se sit utilis ad duo illa genera problematum: quia illæ facultates non sunt semper idoneæ, propter ea quæ dicta sunt, ad manifestandum suum finem. Dialectica autem propriè (ut dixit Aristoteles) maximam ipsis affert utilitatem, quia potentes (ut diximus) ad utraq; dubitare, facilius in singulis perspiciemus uerum & falsum. Et ipsam Dialecticam esse illam qua poterimus ad utraq; dubitare, indicauit Aristoteles multis in locis, sed maximè primo Rhetoricorum, cum inquit: Nulla igitur aliarum artium contraria syllogizat: Dialectica autem & Rhetorica solæ hoc efficiunt, similiter enim sunt ambæ contrariorum. 1. Rhet. Possumus ergo ex ipsis ad unamquanque partem contradictionis dubitare: & qui potest hoc facere, potest facilius inuenire uerum, quia potest dicere hoc non esse uerum propter rationes tales repugnantes: & illud esse uerum, quia non habet rationes ita repugnantes, & sequitur ex uerisimilibus. Quare cum hoc consequamur beneficio Dialecticæ, etiam propriè acceptæ, cogimur dicere ipsam non esse superuacaneam: licet per accidens & sophisticè quodam modo (ut more Aristotelis loquamur) conficiat suas rationes, quoniam non sunt ex proprijs. etenim communia necessaria dicuntur etiam dialectica per similitudinem, & in comparatione. sed neque communia necessaria, neque communia probabilia dicuntur propriè sophistica, sed solùm in cōparatione ad necessaria & propria. & hanc rē uisus est indicare Aristo-

1.Post.2. teles 1.Post. cap. 2 cum inquit: Scire aũt opinamur unumquodque, sed non sophistico modo, quod est secundum accidens, cum causam arbitramur cognoscere, propter quam res est: quoniam illius est causa, & non contingit aliter se habere. Appellauit enim omne scire per accidens, & sophisticum, quod non est per causam propriam. 1.Post.5. Quare perspicuum est, Dialecticam aliquid facere, imò plurimùm, ad illa duo genera problematum, quæ complexu suo continent omnes facultates, quæ sunt de aliquo subiecto determinato, quod est illud quod nobis erat propositum ostendere.

Ex quibus patêre mihi uidetur solutio postremæ dubitationis allatæ, propterea quòd concedimus, Dialecticam esse utilem ad ueritatem & ad scientiam, non per se, sed per accidens, quia adminiculatur duobus illis generibus problemarum. & hoc est quod putamus uoluisse dicere Aristotelem in illo loco. Non solùm ergo non diximus negantia, sed neq; etiam pugnantia, imò maximè consentanea uerbis Aristotelis & ueritati, cum negauimus problemata dialectica esse per se utilia ad aliquod duorum dictorum problematũ. Quare reuertentes iam ad principale propositum, dicimus uideri nobis sequi ex dictis, Dialecticam & Rhetoricam non esse neq; mentis contemplatiuæ, neq; actiuæ, neq; effectiuæ: quia attinẽt ad tertium genus problematum, quod est adminiculans. ex quo efficitur id quod initiò dicebamus, Aristotelem non loquutum esse simpliciter de omni mente, cum dixit omnem mentem esse aut speculatiuam, aut actiuam, aut factiuam: sed de illa tantùm qua semper uerum dicimus, & non de ea qua falli possumus: alioquin falsa ipse locis citatis asseruisset. Et simul patet, nihil à nobis dictum fuisse quod ab Aristotelis sententia & à ueritate discrepet, cum diximus, Dialecticam & Rhetoricam non esse scientias, neq; artes.

Erat postrema quæstio, qua arguebatur falsum esse, Rhetoricam nulli facultati esse subalternatam, propterea quòd eius materia non esset ab aliqua alia facultate considerata simpliciter & absolutè. hoc autem falsum esse, ostendebatur ex uerbis 1.Ethic.2. Aristotelis primo Ethicorum cap. secundo, quem locum etiam in superioribus citauimus in aliam occasionem, ubi inquit: Videmus enim sub hac, scilicet Politica, honoratissimas facultates existentes, ut rem Imperatoriam, Oeconomicã, & Rhetoricam. Et arguebatur sic: Rhetorica est sub Politica, ut patet ex his uerbis Aristotelis modò citatis: ergo est subalternata ipsi Politicæ. nam aliquam facultatem esse subalternatam alteri, nihil aliud uidetur esse, quàm ut hæc sit sub illa, quemadmo- 1.Post.12. dum declarauit Aristoteles 1. Posteriorum cap. 12. his uerbis: Alio uerò modo differunt esse, & propter quid, quod per aliam atq; aliam utrunq; consideratur. tales autem sunt hæ quæ ita se habent, ut altera sub altera collocetur: ut ad Geometriam prospectiua, & ad solidorum scientiam machinarum facultates extendendarum: & ad Arithmeticam, Musicam & Astrologiam sese habet scientia eorum quæ apparent.

Hinc perspicuè uidetur patêre, facultatem quæ collocatur sub altera, esse ei subalternatam: quia illas facultates quas numerauit Aristoteles, & dixit alteram collocari sub altera, constat esse inter se subalternantes & subalternatas. In dubium igitur uenire non potest, quin Rhetorica quam dixit Aristoteles collocari sub Politica, sit eidem subalternata.

Huic quæstioni responderem, facultatem illam quæ ita collocatur sub altera, ut ab ea petat sua principia, quæ ordinet ad opus, necessariò esse ei subalternatam: ut sunt omnes eæ facultates, quas commemorauit Aristoteles. nego tamen propositionem esse ueram simpliciter, ut quęcunq; facultas quomodocunq; sub altera collocetur, ei sit subalternata: quia fieri potest ut detur aliqua facultas quæ sit sub altera, & tamen ei non subalternetur: ut ars Militaris, & Oeconomica, & Rhetorica. non enim accipiunt hę sua principia à Politica, neq; considerant in ordine ad opus ea quæ Politica sciendi causa consideret, quod est necessarium ad subalternationẽ propriè dictam: ut nos multis in locis & in Commentario nostro, & in Apologia ostendisse arbitramur.

Sed quęrat aliquis, Quomodo ergo dicũtur esse sub Politica tres illę facultates? Respondeo

Respondeo, dici quòd sunt sub Politica, quia ordinantur ad Politicam, & seruiunt ipsi: quod non accidit subalternatis, ergo subalternantes.

SECTIO DECIMASEPTIMA.

Sed adhuc instaret quispiam, ex hac responsione sequi, ut eodem modo dicendū sit de artibus mechanicis, & de habitibus actionis, quòd omnes uidelicet sint sub ipsa Politica.

Concedo ita esse, quandoquidem (ut patet ex Aristotelis 1. Ethic. cap. 1. & 2.) finis Politicæ continet fines omnium: ergo sunt sub ipsa. 1. Ethic. 1. & 2.

Quòd si quæreat aliquis causam, cur Aristoteles non enumerauerit ipsas etiam artes mechanicas, & habitus actiuos, cum Rhetorica, & re militari, & œconomica. Respondeo hanc fuisse causam, quia non erant honoratissimæ, ex quibus posset ostendi excellentia Politicæ, sicut propositum erat ipsi Aristoteli.

At rursus dicat quispiam: Si ex hoc quòd Politica haberet sub se honoratissimas facultates, erat honoratissima: ergo ex hoc quòd habet sub se uilissimas, erit uilissima. Nego consequentiam: quia ad ostendendum aliquam facultatem esse principalissimā, sufficit si habeat sub se aliquas facultates honoratissimas, licet habeat plures alias uiles: quia honoratissimæ facultates non possunt esse nisi sub honoratissima facultate. Viles autem possunt esse sub honoratissima, & non honoratissima: sicut ars conficiendorum frenorum collocatur sub equestri. in quo idem accidit quod de principibus qui dicuntur honoratissimi, quoniam sub se habeant homines aliquos honoratissimos, licet habeant etiam multos qui sunt uiles, ut perspicuum est.

Sed instaret etiam aliquis, Et si artes istæ sunt uiles, cum tamen sint (ut tu dixisti) sub Politica, quare dixit Aristoteles, Politicam uti illis, & non dixit eas esse sub Politica, quanquam nollet eis honorem tribuere: hoc enim non uidetur prohibere, quin reuera possint esse sub ipsa.

Responderem, hoc ideo fecisse Aristotelem, ut indicaret non eodem modo mechanicas collocari sub Politica, sicut tres illæ honoratissimæ facultates, propterea quòd hæ nulla interiecta re Politicæ subiectæ sunt, omninoq́ue eundem finem habent quem habet Politica, nempe felicitatem & honestatem. Artis enim militaris finis est honestas, ut in primo libro diximus, & ipsius etiam Rhetoricæ: inuentæ enim sunt ambæ ut tueantur finem Politicæ proprium, ob prauitatem hominum, & ignorationem. ideóque collocantur sub Politica, quia immediatè seruiunt ipsi: quod non accidit artibus mechanicis, quæ licet sint ordinatæ ad Politicam, habent tamen mediatè alium proprium finem: ut ars conficiendorum frenorum, licet sit ordinata ad Politicam, & aliquo modo sit sub Politica, tamen non est eo modo quo sunt illæ tres, quæ quidem (ut dictum est) non habent nisi eum finem, quem habet Politica. Vt igitur innueret Aristoteles hanc differentiam, dixit Politicam uti artibus mechanicis: ne quis putaret, si dixisset illas etiam esse sub Politica, eo modo esse quo modo sunt tres illæ honoratissimæ facultates. Atq; usus est fortasse etiam hoc uerbo Vti, ut significaret eas esse parum honoratas, nec præstantes.

SECTIO DECIMAOCTAVA.

At quamobrem (quærat aliquis) non dixit etiam, facultatem eam quæ de magistratibus ac de legibus agit, huic subiectam esse, cum etiam hæc illi immediatè seruiat, sitq; honoratissima?

Dico, non potuisse hoc dicere, quia hæc facultas nuncupata est ipsa etiam nomine Politicæ: itaque perinde fuisset ac si dixisset, Politicam esse sub Politica: quod uideri potuisset aliquo modo absurdum. Quanquam neque eodem modo est ipsa sub principali Politica, quomodo tres illæ: quippe quæ præcedit, quoniam propius sequitur uirtutes & felicitatem. Leges enim de quibus agit immediatè seruiunt ipsi Politicæ, partim declarando uirtutes, partim iubendo ea quæ docent ipsæ uirtutes, & prohibendo contraria. Prius enim sunt uirtutes & felicitas: deinde propter prauitatem hominum sunt leges & magistratus: illæ uerò, Oeconomica, Rhetorica, & ars militaris, longius sequuntur Politicam, eiq́ue seruiunt. neque enim

que enim adhibentur, nisi cum leges non seruantur propter maximam hominum prauitatem: præsertim ars militaris, quæ etiam dicitur esse nimis uiolenta, & aliquo modo est malum, sed ob malitiam hominum & improbitatem bonum, sicut etiam Rhetorica.

Ex his perspicuum esse iam arbitror, nihil prohibere quin Rhetorica & Dialectica sint eędem in substantia, differant autem ratione extrinsecus accepta. Item non esse propriè artes, neq; habitus actiuos, sed facultates inueniendi probabilia communia: & per consequens, non esse subalternatas ulli alij facultati.

Quæ pluribus fortasse quàm hic postularet locus, fuerunt à nobis disputata: quia uisum est hac disputatione aperire uiam ad intelligendos diuinos illos Aristotelis libros de Arte rhetorica, præsertim cum uideremus multos propter eorum quæ diximus ignorationem, neq; illorum librorum intelligētiam potuisse consequi, & in manifestissimos ac turbulentissimos errores incidisse. Quòd si nobis per ualetudinem sperare liceret, eò usq; nos uicturos esse, ut absolutis duobus Commētarijs quos iam in lib. Ethic. instituimus, ad explanationem etiam Rhetorices accedere possemus, sicut in animo habemus, ac maximè optamus, non festinassemus hæc dicere. Sed tanta est infirmitas ualetudinis meæ, ut uix ad hunc librum perficiendū satis uirium habuerim: ac nuper quidem grauissimis stomachi & laterum doloribus ita uexatus & cruciatus sum, ut medici de salute mea planè desperarent. Sed tamē Dei opt. max. benignitate seruatus, adhuc uiuo, quanquam uiribus corporis admodum debilitatis & afflictis. Quòd si uita diutius suppeditauerit, nobis propositum est & ea quæ instituta habemus persequi, & cætera Deo iuuante aggredi.

FINIS LIBRI OCTAVI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER NONVS.

SECTIO PRIMA.

Perspicuum est ex eis quæ dicta sunt, omnes facultates quæ humana uia sunt traditæ, ortum habere ex principijs ijs quæ sumuntur à sensu, uel ex principijs probabilibus, ut Dialecticam & Rhetoricam, quæ item principia à sensu sumuntur. Etenim loci probabiles (ut ille, Si de quo magis uidetur inesse, & non inest, ergo de quo minus) sensui apparent. Cum autem omnes scientiæ propriè oriantur ex ijs principijs quæ sensui apparent, facultates etiam omnes quæ ab ipsis scientijs nascuntur, necessariò oriuntur ex sensu: quippe quæ ab ijs principijs pendent quæ petuntur à scientijs.

Quæ omnia uidentur colligi ex multis Aristotelis locis, quos longum esset recensere: sed nonnullos proferemus, qui maximè erunt idonei ad hæc ipsa confirmanda, quorum primus sit ille 1. Poster. cap. 14. ubi sic ait Aristoteles: Manifestum est autem, quòd si aliquis sensus defecerit, necesse est aliquam scientiam deficere, quando quidem consequi non possumus: siquidē addiscimus aut demonstratione, aut inductione. Est autem demonstratio quidem ex uniuersalibus, inductio autem ex eis quæ secundum partem. Impossibile autem uniuersalia speculari, & nō per inductionem: quoniam quæ ex abstractione dicuntur, erunt per inductionē nota, si quis nota uoluerit facere, inesse inquam nonnulla generi cuiq; & si nō separabilia sunt, & unumquodq; est tale. Inductionem autem eum qui sensu caret, conficere unum, eorū esse constat quæ nullo pacto fieri poterant: ipsorum namque singularium est ipse sensus, non enim fieri potest ut ipsorum accipiatur scientia, neq; ex uniuersalibus absq; inductione, neq; per inductionem sine ui sentiendi.

1. Post. 14.

Si ergo ex ijs quæ hic dicit Aristoteles, deficiente aliquo sensu, deficeret scientia illius sensus: ut deficiente uisu, necesse esset deficere scientiam eorum quæ hoc sensu percipiuntur.

percipiuntur,ut colorum:ergo deficientibus omnibus sensibus,si hoc fieri posset, sal
uo incolumiq; animali,deficerent omnes scientiæ:ergo sequitur, omnes scientias de
quibus loquitur Aristoteles,ortum habere ex sensu.

Confirmatur ex Aristotele, qui cũ proposuisset quæstionẽ, Quomodo principia 2.Post.ult.
à nobis cognoscerẽtur.his uerbis:Si quidem habemus ipsas,absurdũ est:contingit e-
nim certissimas habendo cognitiones, quam demonstratio sit, latẽre. Si autem non
habentes prius acquirimus, quo nam pacto cognoscamus atq; discamus ex non an-
tecedenti cognitione?id enim fieri nequit,ut de demonstratione dicebamus. Re-
spondet:Necesse est itaq; uim quidem nos aliquam potentiamq; habere,non tamen
talẽ,ut his ipsis exactior sit, ac certitudine præstabilior: uidet aũt id ipsum animalib.
cũctis inesse.nã habent uim quandã insitã discernẽdi, quã quidẽ uniuersi sensum ap-
pellãt,insito aũt animalib.sensu, &c. Et paulo pòst: Ex sensu igitur fit memoria,&
quemadmodum dicimus,ex memoria uerò sæpius eiusdẽ facta experientia nascitur.
Plures em̃ memoriæ numero,una experientia est,aut ex omni uniuersali quiete,iam
in anima cõsequuto,quod est unũ præter multa:quodq; in omnib.illis unum inest,i-
demq; principium artis atq; scientiæ pullulat.artis,si sit circa generationẽ:scientię ue
rò,si sit circa id quod est.neq; igitur determinati habitus sunt,neq; ab alijs ad cogno-
scendum magis aptis habitibus, sed à sensu fiunt, ut diximus.

Eandem sententiam uisus est explicare 1. Metaphys. text.3. cum dixit: Fit autem ex 1.Meta.3.
memoria experientia hominibus. Etenim multæ memoriæ eiusdem rei,unius expe-
rientiæ potestatem perficiunt. & uidetur ferè scientiæ & arti similis esse experientia.
Accidit autem scientia & ars per experientiam hominibus. etenim experientia fecit
artem,ut dicit Polus,rectè dicens.in experientia uerò fortunam. Fit autem ars,quan
do ex multis experientiæ conceptibus, una de similib.oritur uniuersalis existimatio.

Principia ergo habituum speculatiuorum, & actiuorum, & factiuorum fiunt à
sensu in nobis.ergo & omnes facultates.oriuntur enim ex principijs, quæ proficiscũ-
tur à sensu.

Quod etiam indicauit Aristoteles his uerbis:Quoniam autẽ neq; res ulla est prę- 3.De anima.
ter magnitudinem,sicut uidetur:intelligibilia sunt,& quæ abstractione dicuntur, & text.39.
quæcunq; sensibilium habitus & pasiones. & ob hoc neq; non sentiens aliquid, ni-
hil utiq; addiscet,neq; intelliget: & cum speculetur, necesse est simul aliquod phan-
tasma speculari.

Vult enim, omnem nostram cognitionem quam habemus naturaliter, ortum ha-
bere à sensu. Quod idem perspicuè uidetur ostendere in 1. de Partibus animalium, 1.De part ani
cap.5.ubi ait: Substantiæ quæ natura constant, partim ingenitæ immortalesq; secu- mal.cap.5.
lis omnibus sunt partim ortus participes, atq; interitus intelliguntur. Sed partem il-
lam æternam, ac proinde nobilem ac diuinam,minus contemplari propterea possu-
mus quod admodum pauca illius modo sensui patent: quorum beneficio tum de ea
ipsa parte diuina, tum de ijs quæ nos capimus, facultas nobis cogitandi indagandiq;
suppeditatur.& quæ sequuntur.

Omnis ergo nostra cognitio.ex Aristotelis sententia,ortum habet à sensu.

Sed diceret aliquis,hoc quod dixit Aristoteles locis citatis,non uidetur carere du-
bitatione, quandoquidem alibi uideatur contrarium asserere. ut 8. Topic. cap quin- 8.Top.5.
to,ubi inquit: Nam aut per inductionem, aut per similitudinem, plerunque uniuer
sale sumunt.

Et non expressit sensum. quòd si per inductionem quispiam intelligere uelit sen-
sum:ergo ea uniuersalia quæ per similitudinem sumuntur, non sumẽtur per sensum.
alioquin superuacaneum fuisset dicere per inductionem,uel per similitudinem. satis
enim superq; fuisset,si dixisset ipsa uniuersalia fieri per inductionem, sicut dixerat su 1.Post.14.
perius loco citato.

Præterea in 1.Ethic.cap.10. Principiorum,inquit, alia quidem inductione conside 1.Ethic.10.
rantur,alia sensu,alia autem consuetudine quadam,alia uerò aliter: uerbi gratia,expe
rientia:uel fortasse similitudine,ut modò dixit.

Quæ quidem si uera sunt,necessariò sequitur ut falsa sint ea quæ locis citatis dixit,
uidelicet omnia principia fieri sensu:quandoquidẽ alia fiant inductione,alia assuetu-
dine,

dine, quæ non uidentur à sensu proficisci. alioquin frustra loquutus esset Aristoteles disiunctiuè, & superuacaneum fuisset enumerare inductionem & assuetudinem: & frustra addidisset intelligentiam experientia fieri, siquidē omnia illa sensu perciperētur. Res igitur ista non paruam uidetur dubitationem afferre.

Huic quæstioni respondeo (saluo semper meliori iudicio) id quod dixit Aristoteles, Omnia principia fieri in nobis sensu, omnino ueritati consentire: quia quæ fiunt inductione, fiunt sensu. Etenim præter locos superius citatos, 2. Poster. cap. ultimo, 2.Post.ult. inquit Aristoteles: Manifestū, quòd nobis est prima inductione cognoscere necessarium: etenim sensus sic uniuersale facit.

2.Prior.23. Secundo item Priorum cap. 23. cum de inductione loqueretur: Est autem (inquit) talis syllogismus, primæ & immediatæ propositionis: quorum enim est medium, per medium est syllogismus: quorum autem non est, per inductionem.

Vult ergo his locis, principia prima fieri nota ex inductione & ex sensu. atq; hoc sanè perspicuum est, quia necessariū est ut deficiente sensu, deficiat scientia illius sensus: & ipsa quidem experientia satis declarat, nos non scire nisi ea quæ fiunt in nobis aliquo modo ex sensu, ut patet de linguis externis, & alijs. Cum igitur hoc & ex uerbis Aristotelis, & ex ipsa experientia planè constet, necessitas cogit, ut uerba Aristotelis postremò citata, quæ priora labefactare & conuellere uidentur, in bonum trahantur sensum. non enim probandum est, tātum philosophum, in re tam aperta tamque manifesta, non solùm pugnantia, uerùm etiam (quod multo turpius est) negantia esse loquutum. Quod quidem nemini mirum uideri debet, si repetamus sæpius, atq; repetemus: hoc enim apud nos tantam uim habet ad aliquid refellēdum, ut nullum maius absurdum afferri mihi posse uideatur.

Dicere ergo, ut dictū est, principia fieri ex sensu. nō enim sunt in nobis à natura, cū nascimur. Sed quoniam principia cognitionum sunt uaria, & non sunt omnia eodē modo ex sensu nota, sed alia celerius & nullo negocio sensui apparent, alia non item: cum hoc Aristoteles animaduertisset, etsi omnia fierent sensu, tamen non omnia eodem modo fieri, propterea dixit, ea fieri inductione, quæ magis propriè ex inductione oriebantur: quo in genere fortasse sunt mathematicarū principia, ut ostendemus. uera enim ac certa inductio est ex pluribus singularibus, quæ cū sensu percipiantur, perspicuum est inter se similitudinem habere.

Illa uerò dixit fieri sensu, quæ non indigebant tot singularibus, quot uidetur desiderare uera inductio: constat enim certè ex pluribus. experientia uerò fieri, quæ oriuntur ex ea quę propriè est experientia, qualis est medicorum. ex assuetudine autē nasci, quæ sunt talia: cuiusmodi sunt moralia, quibus statim apprehensis non assentie animus, nisi assuetudine quadam: quia non sunt ualde manifesta sensui, licet oriantur è sensu: non enim insunt nobis à natura. Ergo non disiunctiuè loquutus est Aristoteles locis citatis, quòd sentiret dari aliqua principia quę non fierent in nobis ex sensu: sed ut indicaret, non omnia quæ ex sensu fiunt, in nobis eodem modo fieri, & hæc est rei ueritas, quòd uidelicet alia indigent pluribus, alia paucioribus. Nisi ergo uerba Aristotelis postremò citata, eo modo intelligantur quomodo dictum est, nō uideo quo pacto fieri possit ut inter se cohæreant.

SECTIO SECVNDA.

Sed ut ea quæ dicta sunt magis perspicua sint, faciendum nobis uidetur, ut alias difficultates in medium afferamus. Instaret igitur aliquis dicens, ex eis quæ dicta sunt sequi, principia mathematicorum non fieri in nobis experientia: dictum est enim illa fieri ex inductione, non experientia. Huic obiectioni respondens dico, illa aliquo modo non fieri ex sententia Aristotelis, experientia, sed fieri inductione: idq; 6.Ethic.9. colligi posse ex eis quæ dixit ipse sexto Ethicorum cap. nono, ad hunc modum: Signum autem est eius quod dictum est, & propter quod Geometrici pueri, & mathematici fiunt, & sapientes circa talia: prudens autem non uidetur fieri. causa autem, quia prudentia est singularium, quæ fiunt nota ex experientia. iuuenis autem non est expertus: multitudo enim temporis facit experientiam.

Quibus uerbis apertè significat, mathematica principia non fieri in nobis per experientiam:

perientiam: etenim si fierent per experientiam, pueri non possent fieri mathematici, ob eandem causam, propter quam negauit illos posse fieri prudentes. Quare cogimur dicere ex sententia Aristotelis, illa principia non fieri nota per experientiam. Quod ipse magis etiam indicasse uidetur, cum statim post uerba allata addidit: Nam & hoc utique aliquis consideraret, propter quid mathematicus quidem “ puer fieret, sapiens autem uel physicus non. an quia hæc ex abstractione sunt, horũ “ autem principia ex experientia: & hęc non crederent iuuenes, sed dicerent. horum “ autem quod quid est, non est immanifestum. “

Perspicuum igitur est, ipsum uelle, principia sapientiæ & physicæ fieri in nobis experientia, mathematicarum uerò non fieri.

Sed contrà urgeret quispiam, arguens quòd Aristoteles apertè sibijpsi repugnare uidetur, quippe qui secundo Ethic. in principio hęc planè uerba scripta reliquit: *2. Ethic. 1.* Duplici autem existente uirtute, alia intellectiua, & alia morali: intellectiua utplu- “ rimum ex doctrina habet generationem & incremẽtum, unde experientia & tem- “ pore indiget: moralis autem fit assuetudine, unde etiam nomen habuit parum de- “ clinans à more.

Nam si uirtutes intellectiuæ, ut ait ipse, fiant ex doctrina, & ea quæ fiunt ex doctrina indigeant experientia & tempore, ut apertissimis uerbis intulit, necessariò efficitur, mathematicorum principia indigere experientia & tempore: sunt enim mathematicæ facultates, uirtutes intellectiuæ. cuius rei tamen contrarium locis superius citatis asseruit. Videtur' etiam euertere ea quæ dixit & 2. Post. cap. ult. & 1. *2. Post. ult. & 1. Meta. 1.* Metaphys. quibus in locis apertè testatur, principia artium & scientiarum fieri per experientiam.

Cum igitur hi textus Aristotelis inter se pugnate, & sententiam eius uagam, nec sibi constantem ostendere uideantur: quod quidem est absurdissimum, ac de tanto philosopho, & omnium qui post ipsum fuerunt sapientium & prudentium magistro, ne suspicari quidem fas est: faciendum omnino uidetur, ut illi ipsi textus inter se bono aliquo sensu concilientur. Quare ut soluamus has apparenter contradictiones, dicimus, mathematicas facultates, cum sint intellectiuæ, & generentur in nobis per doctrinam, indigere ipsas etiam experientia & tempore. Quod res ipsa satis declarat. Videmus enim homines, antequam euadant in mathematicos perfectos, uersari oportere in pluribus singularibus, multum' que in ea re temporis conterere, & sicuti experientia. quod etiam uisus est Aristoteles innuere in secundo Ethicorum, cap. primo, & in alijs locis. *2. Ethic. 1.* In sexto uerò Ethicorum, cap. nono, ubi uisus est seiungere experientiam à mathematicis, quia dixit pueros posse *6. Ethic. 9.* fieri mathematicos, loquutus est (meo quidem iudicio) in comparatione reliquarum facultatum, quia reuera mathematicæ non indigent tanta & tali experientia, neque tanto tempore sicut cæteræ facultates. At non fuit eius sententiæ, ut putaret mathematicorum principia nulla omnino indigere experientia, nulloque tempore. uel enim non fuissent uirtutes intellectiuæ: uel Aristoteles in 2. Ethic. cap. 1. *2. Ethic. 1 & 2. Post. & 1. Metaphys.* & 2. Poster. & 1. Metaphys. falsa omnino asseruisset: quibus in locis dixit apertè, eorum principia fieri ex inductione.

Sed dices: Licet non indigeant tanta & tali experientia, neque tanto tempore sicut cæteræ facultates: indigent tamen per te experientia longa, & longo tempore: quomodo igitur pueri fieri poterunt mathematici?

Dicimus, ad perfectam mathematicarum cognitionem consequendam opus esse omnino experientia lo[illegible]ga, & longo tempore. etsi minus id quidem quàm in cæteris facultatibus comp[illegible]nis, ut dictum est, propterea quòd res ipsa indicat, homines indigere longa experientia & longo tempore, antequam in mathematicis perfecti euadant. & hanc quidem perfectam Geometriæ cognitionem non dicit Aristoteles pueros consequi posse: infinitæ enim sunt ferè ipsius Geometriæ & Arithmeticæ conclusiones, quæ sine longa experientia, & longo tempore perdisci non possunt, ut ipsa re constat. Sed hoc fuit propositum Aristotelis, ut diceret pueros magis fieri posse mathematicos, quàm prudentes & sapientes & physicos: quia cum mathematicæ sint notiores quàm prudentia & sapientia & physica, ob dictas causas possunt pueri plures cognitiones rerum mathematicarum

consequi, quàm reliquarum facultatum: ex quibus cognitionibus, etsi perfectè nõ sint mathematici, possunt tamen ex illis dici mathematici. Quod planè declara- 2.Ethic.4. uit Aristoteles in secundo Ethicorum, cap. quarto, ut uidebimus in sequentibus. quo in loco dixit, aliquem posse dici Grammaticum, qui aliquid rectè proferat ex regulis Grãmaticæ, licet non sciat perfectè ipsam Grammaticã. etenim eodem mo do aliquis dici poterit Mathematicus, cum protulerit aliqua ex doctrina mathema tica, licet non sit ea disciplina perfectè instructus. satis enim est ut in comparatione reliquarum facultatum possit magis dici mathematicus. nam ad hoc quidem ut a- liquis euadat in perfectum mathematicum, quin opus sit minori experientia & tempore, quàm ad illud ut euadat in prudentem & sapientem & physicum, quis dubitet? cum planè constet, longè obscuriores esse reliquas facultates quàm ma- thematicas. At uerò, etsi faciliores sunt mathematicæ ad percipiendum quàm cæ- teræ facultates: non tamen ex eo sequitur, ut non sint difficiles intellectu. multa e- nim sunt faciliora, quæ non sunt facilia: sicut multa sunt maiora, quæ non sunt ma- gna. Si ergo mathematicæ non sunt faciles, ut perspicuum est eis qui in earum stu- dio uersantur: mirum non est, si & ipsę indigeant experientia & tempore. Sed quia sunt reliquis facultatibus faciliores, propterea dixit Aristoteles, pueros posse fieri mathematicos, & non prudentes, neque sapientes, neque physicos. Possunt enim cognitionem multarum conclusionum in mathematicis consequi, quia sunt mani- festiores, & non indigent (ut dictum est) tanta neque tali experientia, neque tanto tempore, sicut cæteræ facultates. Dicimus autem eas comparari ex inductione, & indigere experientia & tempore. neque hoc tamen euertit ea quæ dixit Aristo- 6.Ethic.9. teles in sexto Ethicorum, cap. nono: quia non loquutus est de ipsis simpliciter & absolutè, sed in comparatione ad eas facultates, de quibus eo in loco mentionem fecit. Quare si hoc modo intelligantur textus Aristotelis, quo modo eos quidem intelligendos esse arbitramur (hoc enim minimè abhorret ab eius loquendi more & consuetudine) facile illi quidem inter se, & nullo negocio conciliantur, omnisq; repugnantia planè tollitur. negari enim non potest, quin antequam in mathema- ticos perfectos euadamus, opus sit longa experientia & longo tempore: neque rursus potest negari, quin pueri facilius ipsarum mathematicarum cognitionem possint consequi, quàm reliquarum facultatum: quippe cum principia earum sint manifestiora, minoriq; indigeant experientia & tẽpore. Soluta igitur (ni fallimur) nobis uidetur iam quæstio proposita.

Sed adhuc quærat aliquis dicens: Postquam incidimus in hunc locum, ego uellem scire, quare illæ facultates quæ accipiunt generationem & incremen- tum per doctrinam, indigeant experientia & tempore? non'ne fieri potest, ut citò addiscamus ea quæ à doctoribus audimus? possunt enim doctores nostri esse ita excellentes, ut nos celeriter possint instruere in eis quæ per doctrinam comparantur.

Præterea Aristoteles illis uerbis uidetur quasi innuere, quòd si non haberentur per doctrinam, non indigeremus experientia & tempore, referens huius rei cau- sam ad illud quòd generantur ex doctrina: quare sequi uidetur, ut si generarentur in nobis ex inuentione, non indigerent experientia & tempore. quod tamen à ratione & à sententia Aristotelis quam alibi explicauit, abhorrere perspicuum est. etenim facile est inuentis addere, & maximè difficile inuenire res: quod etiam ex se clarum est.

Ad primam difficultatem ego dicerem (saluo semper meliori iudicio) causam quare quæ fiunt in nobis & crescunt per doctrinam, indigeant experientia & tem pore, esse, quia talia sunt difficilima intellectu: quoniam nisi ita esset, perspicua ex se essent, & ita non indigeremus doctore, siue doctor sit homo, siue sint instru- menta cognoscendi. Cum igitur non sint omnino ex se perspicua, quia non doce- mur propriè nisi illa quæ sunt dubia, sed difficillima intellectu, ut diximus: opus est antequam fiant in nobis, ut indigeant experientia & tempore. etenim dubia, & maximè illa quæ multa in se includunt, sicut uirtutes intellectiuæ, non possunt sine longa experientia, & sine longo tempore in nobis generari. quod quidem in du- bium nemini sano uenire potest.

Ad alteram

Ad alteram quæstionem responderem, Aristotelem non comparasse eo in loco uirtutes intellectiuas ad seipsas, cum habentur per inuentionem: quia longè difficilius est eas inuenire, quàm inuentas discere à doctoribus. Quod cùm per seipsum satis perspicuum est, tum etiam ex multis Aristotelis locis intelligi licet, & præcipuè ex ultimo capite secundi Elenchorū, præsertim cum illæ quæ habentur per inuentionem, dicantur etiam haberi aliquo modo per doctrinam, ut in sequentibus nos ostensuros arbitramur. Sed quomodocunque sit, dicimus Aristotelem non comparasse uirtutes intellectiuas quæ habentur per doctrinam, ad seipsas, & quatenus habentur per doctrinam: sed comparasse cum uirtutibus quæ habentur per consuetudinem quādam. & ideo dixit ipsas indigere experientia & tempore, quibus non uidentur indigere quæ fiunt ex quadam consuetudine, ut sunt morales. 2.Elench.ult.

Sed statim diceret aliquis, Tu incidisti in maiores laqueos. etenim morales uidentur fieri in nobis per doctrinā, ergo non differunt ab intellectiuis, in hoc quòd illæ fiant per doctrinam, hæc uerò per assuetudinem.

Item fiunt in nobis etiam à natura, ergo non sola consuetudine.

Quòd autem morales acquirantur per doctrinam, uidetur declarasse Aristoteles decimo Ethicorum, cap. ultimo, ijs planè uerbis: Fieri autem bonos pùtant alij quidem à natura, alij autem consuetudine, alij autem doctrina. Et 7. Polit. cap. 13. Ueruntamen boni & studiosi fiunt ex tribus. tria autem sunt hæc: natura, consuetudo & ratio, id est disciplina. 10 Ethic.ul. 7.Polit.13.

Item in eodem lib. cap. 15. Diximus enim prius opus esse natura, consuetudine, & ratione. Ex quibus perspicuè patet, mores fieri in nobis non solùm assuetudine, uerùm etiam natura & doctrina. 7.Polit.15.

Confirmatur idem ex primo Ethicorum, cap. decimotertio, ubi Aristoteles loquens de felicitate, inquit: Potest enim inesse omnibus qui non sunt priuati ad uirtutem per quandam disciplinam & curam. Nam si ~~feliciter~~ potest comparari à nobis per disciplinam & curam, ergo & uirtutes morales, quandoquidem ex earum operationibus existit felicitas. Itaque nisi uirtutes morales fierent in nobis disciplina, ipsa felicitas non posset in nobis fieri disciplina, siquidem efficitur saltem actiua felicitas ex operationibus uirtutum moralium. 1.Ethic.13.

Item, si uirtutes non fierent in nobis doctrina uel disciplina, frustra Aristoteles scripsisset libros Ethicorum, quibus docet ipsas uirtutes. Consequens euertit eius iudicium, & repugnat experientiæ: ergo id unde emanat, à ueritate abhorrere necesse est. Consequentia probatur: quia ex illa doctrina non possemus acquirere uirtutes, & ita fieri boni.

Item uirtutes intellectiuæ uidentur & ipsæ comparari assuetudine, ex sententia Aristotelis, ut facultas tibiam pulsandi uel citharam, & huiusmodi habitus actiui: fiunt enim consuetudine, & sunt uirtutes intellectiuæ. ergo falsum est, uirtutes morales distingui ab intellectiuis, ex hoc quòd ipsæ morales fiant assuetudine, intellectiuæ autem doctrina. nihil igitur dixit Aristoteles 2. Ethic. cap. 1. ~~Antonius Flam.~~ declarauit Aristotele[illegible] nono Metaphhys. tex. nono, his uerbis: Cum autem potentiarum aliæ natura insint, ut sensus: aliæ consuetudine, ut facultas tibiam pulsandi: aliæ disciplina, ut artes: quæcunque autem consuetudine & ratione acquiruntur, per operationes antecedentes necesse est. 2.Ethic.1. 9.Meta.9.

Cum igitur constet ex uerbis Aristotelis, facultatem tibiam pulsandi, uel citharam, & huiusmodi habitus actiuos fieri in nobis assuetudine, & cum sint uirtutes intellectiuæ: necesse est ut hæ fiant etiam assuetudine.

Quòd autem sint intellectiuæ, colligi posse existimo ex eis quæ dixit Aristoteles in fine primi Ethic. Determinatur autem & uirtus secundum hanc differētiam. dicimus enim, illarum quasdam esse intellectiuas, quasdam uerò morales. sapientiam enim & perspicaciam & prudentiam, intellectiuas: liberalitatē autem & temperantiam, morales. loquentes enim de moribus, nunquam dicimus quòd sapiens aut perspicax, sed quia modestus aut temperans. 1.Ethic.ult.

Etenim probat Aristoteles hoc loco, sapientiam & perspicaciam esse uirtutes intellectiuas, & non morales: propterea quia loquentes de moribus, non dicimus aliquem esse sapientem uel perspicacem. Eadem igitur ratione licebit probare

facultatē pulsandi citharam & tibiam, & omnes alias facultates actiuas, pręter morales esse intellectiuas: quia loquentes de moribus, non dicimus aliquem esse bonum citharœdum, uel bonum tibiæ pulsatorem, seu bonum musicum, & huiusmodi: imò potest aliquis esse bonus citharœdus, & bonus musicus, & esse prauus homo. multi enim quotidie conspiciuntur qui sunt boni citharœdi & musici, & tamē sunt praui homines. Perspicuum igitur est, has facultates nō esse morales. ergo necesse est ut sint intellectiuæ: quod est id quod probare instituerامus.

Item hæ facultates sunt uirtutes cum ratione, ergo sunt uirtutes mentis. Probatur consequentia ex uerbis Aristotelis quæ scripta reliquit 6. Ethic. cap. 10. ad hunc [6. Ethic. 10.] modum: » Neq; sine ratione est bona consultatio. restat igitur ut sit mentis. Non enim audienda (meo iudicio) est interpretatio huius loci, quam tradit Eustratius, & etiam Argyropylus, quoniam textum illum euertere mihi apertißimè uidetur: sed probanda ea quam tradit Leonardus Aretinus, qui interpretatus est hunc locum eo modo quo diximus. non est autem hic refellēdi aliorum explanationem locus.

Sed satis sit nunc lectores admonuisse, cum agimus aliquid ex musica & ex alijs facultatibus actiuis, nos dici habere illas. quòd cum perspicuum est ex se, tū etiam declaratur ab Aristotele in 2. Ethic. cap. 4. [2. Ethic. 4.] Sed cum aliquid agimus ex moribus, nō » dicimur habere mores: ergo eiusmodi facultates non sunt morales: ergo sunt intellectiuæ. non enim datur medium. & tunc uidetur argumentū maximā uim habere.

Item uidetur falsum esse, uirtutes morales non indigere experientia & tempore, propterea quòd indigent prudentia, ut patet ex earum definitione. prudentia autem indiget experientia & tempore. quod item perspicuum est. Itaq; sic argumentari licet: Prudentia indiget experientia, & per id quod necessariò sequitur, longo tempore: sed uirtus moris indiget prudentia: ergo uirtus moris indiget experientia, & per id quod necessariò sequitur, longo tempore.

[1. Ethic. 3.] Confirmatur: quia primo Ethicorum, cap. tertio dixit Aristoteles, puerum non esse idoneum auditorem Politicæ, quia erat expers actionum de quibus erat Politica: sed hæ sunt actiones ex uirtutib. igitur indiget experientia, & per consequens longo tempore.

Item urgeret aliquis, quęrens quomodo fieri poßit ut quę fiunt assuetudine, nō indigeant lōgo tempore: quia non possumus assuefieri ullis rebus quæ naturæ nostræ repugnent, nisi longo tempore. ut memoria proditum est de Thrasia, quem Theophrastus in lib. 9. de hist. plant. cap. 18. narrat, assuefactum fuisse comedere manipulos ellebori ex longo tempore sæpius gustando elleborum: ac de Mithridate, qui à puero assuefactus fuit comedere uenena.

Mores etiam non fiunt in nobis assuetudine nisi longo tempore, ut patet: quia oportet assuescere à pueritia, ut ipse Aristoteles declarauit secundo Ethic. cap. primo. [2. Ethic. 1.] hoc idem etiam dicetur de illis facultatibus quæ dicuntur acquiri assuetudine: ut de facultate tibiam pulsandi, & citharam, & huiusmodi. hæ enim non generātur in hominibus nisi longo tempore. Quod quidem ita perspicuum est, ut qui illud neget, uideri non poßit sanus. Cum igitur hæc quæ fiunt assuetudine, indigeant tēpore, non uideo (dicet quispiam) quid sit, cur Aristoteles uisus fuerit quasi seiungere illa quæ fiunt per doctrinam, ab ijs quæ fiunt assuetudine, propterea quòd altera indigeant experientia & tempore, altera non indigeant.

Præterea quæret aliquis, quare uirtutes morales non dicantur intellectiuæ, cum sint cognitiones uniuersales, quæ solùm attinent ad intellectum.

Item, quare uirtutes morales magis dicantur fieri assuetudine, quàm cæteræ uirtutes intellectiuæ, quæ fiunt etiam assuetudine.

Item, quid intersit inter hæc quorum alia fiant experientia, alia assuetudine: cum nihil uidetur interesse inter experientiam & assuetudinem, si bene consideremus.

Præterea urgere posset aliquis, dicens: Tu in superioribus asseruisti, pueros posse fieri mathematicos, non sapientes, neq; physicos. & reddens huius rei rationem ex uerbis Aristotelis, dixisti hoc euenire, quia principia mathematica non sunt dubia: esse enim dicta ex abstractione. principia uerò sapientiæ & physicæ nota esse per experientiam. itaque ipsa non credere pueros, licet pronuncient: quia experientia longo indiget tempore, quo carent pueri. Sed hæc uidentur à ratione abhorrere,

horrere, propterea quòd quæ cognoſcuntur ex ſenſu, dicuntur eſſe per ſe cognita.

Maior iſta ex ſe eſt perſpicua. Principia enim prima ideo dicuntur manifeſtiſſima, quia ſenſui patent. Sed principia omnium facultatum particularium cognoſcuntur ferè ex ſenſu: ergo dicuntur ex ſe cognita. Quare non uidetur reddita eſſe bona ratio, cur pueri fiant mathematici, & non ſapientes & phyſici.

Minorem propoſitionem præter illa quæ ſuprà in eandem ſententiam dicta ſunt atque citata, declarauit Ariſtoteles ſexto Metaphyſ. textu primo, cum dixit: (6.Meta.1.) Hæ quidem per ſenſum, dilucido facto ipſo quod quid eſt: hæ autem, ſumentes quod quid eſt ſuppoſitione. Sic ea quæ per ſe inexiſtunt generi circa quod ſunt, demonſtrant aut exquiſitius, aut melius. quapropter manifeſtum, quòd non eſt demonſtratio ſubſtantiæ, neq; ipſius quid eſt ex tali inductione, ſed quidem alius modus manifeſtationis.

Et undecimo Metaphyſ. textu uigeſimoquinto, ubi inquit: (11.Meta.25.) Quare manifeſtum, omnes facultates particulares facere manifeſtum ex ſenſu quod quid eſt, quod planè eſt principium ex quo demonſtrant ea quę per ſe inexiſtunt ſuis ſubiectis. Non ergo conuenit ſolis mathematicis, habere principia nota & manifeſta ex inductione & ſenſu. igitur pueri ita poterũt fieri ſapiẽtes & phyſici, ſicut mathematici: quippe cum ſenſum habeant quo poſsint percipere principia harum facultatum, ſicut mathematicarum.

Item diceret aliquis: Ego uelim ſcire quare hæc definitio (Triangulus eſt figura tribus lineis contenta: &, Linea eſt longitudo ſine latitudine: &, Circulus eſt figura à cuius centro ad circumferentiam omnes lineæ ductæ ſunt æquales: quæ ſunt principia in Geometria) ſint notiora quàm iſta, quòd motus ſit, quòd plura ſint entia, quòd de quolibet dicatur affirmatio uel negatio, quæ ſunt principia in prima philoſophia. Certè mihi contrà potius uidetur. quid enim ſenſui magis patet, quàm corpora moueri, quàm plura entia eſſe, quàm duo contradictoria non poſſe ſimul eſſe uera? non'ne cernimus hoc oculis? non'ne re ipſa tangimus? cum ergo iſta principia ita perſpicua ſint, ſicut principia mathematicorum (nulla enim indigent experientia, & nullo indigent tempore, ſed ſatis eſt ad illa percipienda oculos aperire, & manus admouere) quid eſt cur pueri non poſsint ita fieri ſapientes & phyſici, ſicut mathematici, ſi hoc pendet ex perſpicuitate ipſorum principiorum?

Hæ ſunt quæſtiones quæ uidentur labefactare & conuellere ea quæ in ſuperioribus à nobis fuerunt ex ſententia Ariſtotelis prolata: quas opus eſt diſſoluere, ut firmam & ſtabilem earum quæ dicta ſunt opinionem tenere poſsimus.

SECTIO TERTIA.

RESpondentes igitur ad primam, dicimus, morales uirtutes non fieri in nobis neq; doctrina, neq; natura, ſed tantùm aſſuetudine.

Quòd non fiant natura, perſpicuum eſt ex eis rationibus quas attulit Ariſtoteles (2.Ethic.1.) ſecundo Ethicorum, cap. primo. Quòd autem non fiant per doctrinam, perſpicuum item eſt ex eo, quòd cognitis uirtutibus diceremur habere uirtutes: ſicut cognitis artibus dicimur habere artes. Sed falſum eſſe, quòd cognitis uirtutibus dicamur habere uirtutes, declarauit Ariſtoteles multis in locis, & maximè in quarto (2.Ethic.4.) cap. ſecundi Ethicorum, ubi cum propoſuiſſet hanc quæſtionem: Dubitaret autem aliquis, quomodo dicimus, quòd oportet agentes iuſta, fieri iuſtos, & temperata temperantes. Etenim ſi agunt iuſta & temperata, iam ſunt iuſti & temperantes: quemadmodum ſi grammatica & muſica, grammatici & muſici. Hanc inquam quæſtionem diſſoluens, An neque in artibus, inquit, ſic ſe habet? contingit enim grammaticam aliquid facere & à fortuna, & alio docente uel ſuggerente: tunc enim erit grammaticus, ſi grammaticum aliquid faceret, & grammaticè, hoc autem eſt ſecundum grammaticam quæ eſt in ipſo. Amplius neque ſimile eſt in artibus & in uirtutibus. ea enim quæ fiunt ab ipſis artibus, bene ſe habenr in ipſis: ſufficit enim, hæc aliquo modo ſe habentia fieri. quæ autem fiunt ſecundum uirtutem, non ſi hæc aliquo modo ſe habent iuſtè & temperatè

fiunt: sed etsi agens aliquo modo se habens agat, primùm quidem si sciens, postea si eligens, & eligens propter ipsa: tertium autem, si firmiter & immutabiliter agat. Quibus sanè uerbis nihil aliud uidetur significare, quàm quòd oportet, ut qui dicatur præditus aliqua uirtute, is agat habens habitum eius uirtutis: quia ex una actione non dicitur quispiam iustus. sed qui habuerit habitum uirtutis, is aget firmiter & immutabiliter: habitus enim ex eis quæ docuit Aristoteles in prædicamēto qualitatis, est de difficili mobilis.

Perspicuum igitur est ex uerbis Aristotelis, non rectè dici nos præditos esse uirtutibus, si eas tantùm cognitas habeamus. etenim ita esset de uirtutibus, sicut de artibus. cognitis enim eis quæ sunt in aliqua arte & aliquo opere, ex ea ipsa arte profectò dicimur præditi esse illa arte. Sed cognita aliqua uirtute, non dicimur habere illam uirtutem, etsi agamus aliquid quod huius uirtutis sit: sed opus est ut agamus scientes & eligentes, & eligentes propter ipsam, & firmo immutabiliq; iudicio. quod planè accidere non potest, nisi assuetudine sæpius agēdo acquisiuerimus habitum eius uirtutis.

Item si cognitis uirtutibus haberemus ipsas, libri Ethicorum fuissent scripti ut sciremus quid esset uirtus: etenim ex hac cognitione euaderemus in bonos uiros. Sed libri illi non fuerunt scripti ut sciremus quid esset uirtus, sed ut efficeremur boni: ergo non possumus dicere, nos cognitis uirtutibus habere ipsas: non ergo fiunt in nobis ex doctrina.

Quòd autem confecti non fuerint Ethicorum libri, ut sciremus quid sit uirtus, declarauit Aristoteles secundo Ethicorum, cap. secundo, ijs uerbis: Quoniam autem præsens negocium non est causa contemplationis, quemadmodum alia (non enim ut sciamus quid sit uirtus, contemplamur: sed ut boni euadamus, quoniam nulla esset ipsius utilitas) necessarium est considerare circa actiones, quomodo sint agendæ. Etenim si ij libri scripti fuissent ut sciremus uirtutes, non esset necessarium considerare circa actiones, quomodo agendæ sint: siquidem ex cognitione uirtutum diceremur habere uirtutes: satis enim esset, hanc cognitionem consequi. Quod cum secus sit, illud asseri non potest, uirtutes fieri in nobis per doctrinam.

2. Ethic. 2.

Præterea fieri potest, ut aliquis cognitionem omnium uirtutum ab Aristotele traditam perfectè teneat, & tamen sit homo uitijs præditus, atque improbus. igitur uirtutes non possunt haberi per doctrinam. Etenim acquisita perfectè doctrina ipsarum uirtutum, efficeretur necessariò ut haberemus uirtutes, & ita non possemus habere uitia. Antecedens perspicuum est ex ipsa experientia. quot enim sunt qui perfectè sciunt quid sit iusticia, & tamen iniustè agunt? sciunt quid sit temperantia, & tamen intemperantes agunt? Quàm multi norunt quid sit fortitudo, & tamen sunt timidi? & ita de alijs. nisi enim ita esset, nemo posset agere contra id quod scit: quod quidem absurdum esse, ostendunt multa Aristotelis uerba in superioribus à nobis citata: & ostendit etiam illud peruagatum dictum, —*Video meliora, proboq;, Deteriora sequor.*—

Item, Si uirtutes haberentur per doctrinam, frustra illud præciperetur, ex similibus actionibus habitus fieri, & oportere à pueritia assuefieri. Consequentia probatur: Etenim per doctrinam possemus habere illos habitus: & cum essemus adulti, adhuc possemus hos à præceptoribus & ex libris discere & accipere, etsi non fuissemus assueti. Sed consequens euertit uerba Aristotelis, quæ scripta reliquit in secundo Ethicorum, cap. primo, ad hunc modum: Et ut uno uerbo ex similibus actionibus habitus fiunt, quapropter oportet quales actiones reddere: ex differentijs enim harum sequuntur habitus. non parum igitur refert, sic uel sic statim ex pueris assuescere, sed plurimùm, imò totum. Nam uult, habitum uirtutum fieri ex similibus actionibus, & ex assuefactione statim à pueritia. quòd si per doctrinam possent haberi, uana fuissent, ut perspicuum est, hæc Aristotelis uerba.

2. Ethic. 1.

SECTIO QVARTA.

CVm igitur reperiantur Aristotelis auctoritates & rationes quæ apertè probare uidentur, uirtutes fieri in nobis & natura & doctrina: reperiantur rursus

aliæ

alīæ auctoritates & rationes quæ(mea quidem sententia) ostendunt, uirtutes nul-
lo pacto fieri in nobis natura uel disciplina, sed solùm assuetudine: necessitas coge-
re uidetur (nisi uelimus primum omnium sapientum magistrum non solùm pu-
gnantia, uerùm etiam, quod multo peius est, negantia loquutum esse) ut earum ali-
quæ in bonum trahantur sensum. Cæterùm cum illæ quæ asserunt uirtutes fieri in
nobis assuetudine, rationi magis consentiant, & sensui, & ipsi Aristoteli: necesse est
ut ipsas accipiamus in eam quam prima facie præ se ferūt sententiam: alias uerò sa-
no modo interpretemur. quod quidem (meo iudicio) necesse est eos qui Aristote-
lis doctrinam profitentur, in primis obseruare. alioquin illa doctrina (qua nulla
quæ humanitùs fuit tradita, est magis firma, stabilis, & sibijpsi consentiens) esset o-
mnium instabilissima, mutabilissima & inconstantissima.

Vt igitur intelligatur, eas auctoritates quæ uidentur ostendere uirtutes fieri in
nobis natura & doctrina, cæteris consentire, ac minimè repugnare quæ habent,
uirtutes acquiri assuetudine: dicimus, Aristotelem in decimo Ethicorum, cap. ul- 10. Ethic. ul.
timo, cum inquit, (Fieri autem bonos putant alios quidem natura, alios assuetudi-
ne, alios doctrina) intellexisse, alios fieri bonos natura, loquendo de illa bonitate
quæ non est propriè bonitas, sed de ea quam declarauit sexto Ethic. cap. decimoo- 6. Ethic. 18.
ctauo, ijs uerbis: Considerandum rursus & de uirtute. etenim uirtus similiter se ha-
bet ut prudētia ad babilitatem: non est autem idem. Sic ~~notalis~~ uirtus ad propriam: naturalis
omnibus enim uidentur singulæ uirtutes inesse natura aliquo modo. etenim iusti
& temperantes, & fortes, & alia habemus statim ex generatione, sed tamen quæ-
rimus aliud aliquod propriè bonum, & talia aliter se habere: etenim pueris & bel-
luis hi naturales habitus insunt, sed sine intellectu uidentur esse nociuæ.

Loquitur ergo Aristoteles in eo loco decimi Ethicorum, de bonitate naturali, 10. Ethic. ult.
de qua in loco nunc citato apertè meminit: non de illa ex qua aliquis dicitur sim-
pliciter bonus, de qua loquutus est alijs locis, quæ bonitas est ex uirtutibus pro-
priè quæ sunt habitus, qui non fiunt in nobis natura, sed consuetudine tantùm. &
hoc modo uerba Aristotelis non pugnant inter se, imò maximè consentiunt.

Quòd uerò Aristoteles loquatur in decimo Ethicorum de illa bonitate & uir-
tute naturali, ipse statim uisus est ostendere, cum addidit: Quod quidem est natu-
ræ, manifestum est quòd non est in nobis: id est, non est in nostra potestate, sed ex
quadam diuina causa ijs qui uerè fortunati sunt inest.

Quòd uerò dixit, alios fieri bonos doctrina: eò spectat, non ut significet posse
quēpiam ex doctrina fieri propriè & per se bonū, ita ut posset dici habere habitum
uirtutis per se: quia hoc fieri nō potest, ut ex eis quæ declarata sunt ab Aristotele in
locis superius citatis patet. sed ut ostendat doctrinam facere bonos: quia ex doctri-
na discimus, quas actiones quibus conditionibus agere oportet ad habitus uirtu-
tum acquirendos, ex quibus actionibus per assuetudinem efficimur boni. quod in-
dicauit ipse in secundo Ethicorum, cap. secundo, superius citato, ubi dixit: Neces- 2. Ethic 2.
sarium esse considerare de actionibus, quomodo agendæ sunt. quia & ipsæ sunt
dominæ, ut habitus fiant quales quidam. Doctrina enim & cognitio uirtutum ni-
hil facit ad habitus ipsarum uirtutum acquirendos: nisi quia docet facere actiones
tales, quales requiruntur ad ipsos habitus: & etiam excitat ac inflammat iuuenes
eos qui rectè sunt educati, ad agendum ex illis præceptis. ipsa uerò non est ex se i-
donea ad producendas uirtutes in nobis, sicut ostendit Aristoteles in capite pro-
ximè citato, dicens: Nunquid igitur de ijs, & uirtutibus, amplius autem & amicitia
& uoluptate satis dictum est, figura quadam finem habere putandum est electio-
nem nostram? an quemadmodum dicit, In agendis rebus finis non est contem-
plari singula & cognoscere, sed agere? neque igitur in uirtute satis est, si eam co-
gnouerimus: sed ut eam habeamus, eaque utamur, est enitendum, uel si quo alio
modo boni efficimur. Quibus uerbis omnino declarat, non satis esse habere co-
gnitionem uirtutum ad uirtutes acquirendas, sed oportere agere, ut diximus e-
tiam superius. Cognitio tamen uirtutum docet dirigere actiones, ex quibus dein-
de acquiruntur uirtutes.

Quòd item faciat ad incitandos iuuenes, ostendit Aristoteles eodem loco, ad-

» dens: Nam si uerba ad reddendos homines probos sufficerent, multas sane ac ma-
» gnas mercedes (ut Theogenes ait) reportarent, oporteretque ea comparare. Sed ui-
» detur quidem posse liberales adolescentes hortari atque incitare, moresque eorum
» ex uirtute sibi obnoxios, generosos, ac uerè honestatis studiosos reddere. Et pau-
» lo pòst: Sermo autem & doctrina aliquando non in omnibus possunt: sed oportet
» ut præcultus sit auditoris animus ad rectè & gaudendum, & odio prosequendum:
» non secus ac terra quæ semen sit nutritura.

Quæ uerba declarant, ex doctrina non solùm non acquiri uirtutes, sed eam interdum etiam ex natura sua non incitare homines ad comparandas illas, bene moratéque agendo.

1.Ethic.3. Hanc eandem sententiam uisus est indicare Aristoteles primo Ethicorum, cap.
» tertio, cum inquit: Quapropter Politicæ non est idoneus auditor iuuenis, imperi-
» tus enim est actionum quæ sunt secundum uitam: sermones enim sunt ex his, & de
» ijs amplius qui sequitur passiones frustra audiet, & inutiliter: quoniam finis non
» est cognitio, sed actio.

Ex ijs omnibus perspicuum esse arbitror, quòd dicebamus, fieri posse ut aliquis consequatur perfectam cognitionem ipsarum uirtutum, & tamen non habeat uirtutes: sicut illi qui ex cupiditatibus & affectionibus uiuunt, ut incontinentes etiam, quos uult Aristoteles posse consequi cognitionem uirtutum, tamen dicit illam cognitionem eis inutilem esse. Quare sequitur, ex doctrina uirtutum nos non effici uiros probos. quia si ita esset, quicunque essent illarum cognitionem consequuti, existerent uiri probi, & haberent uirtutes, & ita nunquam inutiliter tenerent earum cognitionem. quod tamen secus esse, præter uerba Aristotelis, docet etiam ipsa experientia.

[illegible]

Perspicuum item est ex dictis, doctrinam uirtutum nihil nobis conferre ad hoc ut efficiamur boni, nisi quia adhortatur ingenuos iuuenes ad agendum honesta: & instruit homines qui nascuntur omnis expertes cognitionis (ut in eis quæ sequentur ostendemus) quomodo debeant agere actiones ex quibus acquirant uirtutes: atque hæ sunt utilitates quas consequemur, si libros Ethicorum Aristotelis legemus & intelligemus: quæ quidem utilitates sunt maximæ. Quare concedimus, uirtutes haberi ex doctrina hoc modo, quia doctrina incitat nos ad agenda iusta & honesta, & ea quæ omnium uirtutum sunt: & instruit nos quomodo agere debeamus actiones honestas, quod planè difficile est. & hoc puto uoluisse dicere Ari-

10.Ethic.ult. stotelem in decimo Ethicorum, cap. ultimo, cum dixit: Fieri autem bonos putant
» alij quidem natura, alij consuetudine, alij doctrina. Sed cum ij qui iam consequuti sint cognitionem uirtutum, indigeant præterea assuetudine, quia nunquam dicerentur habere uirtutes: ut incontinentes, quos ponit Aristoteles consequutos esse cognitionem uirtutum, & tamen dicit illam cognitionem eis inutilem esse, propterea quòd non agunt actiones quæ sint ex illa cognitione, sed contrarias. Quòd igitur dixit Aristoteles de doctrina in acquirendis uirtutibus, oportet intelligere eo modo quo diximus. Item quòd dixit de natura, uidetur in eo loco præ se ferre eum sensum quem adhibuimus. Sed quia Aristoteles loquutus est disiunctiuè, innuens alios posse fieri bonos sola natura, alios sola consuetudine, alios sola doctrina (aliter enim illa non seiunxisset, quod non potest accidere propriè) uidetur potius loquutus esse ex aliorum quàm ex sua sententia, præsertim cum usus fuerit hoc uerbo Putant, quo uti solemus ad ostendendam alienam opinionem, non nostram.

» Quod item cõfirmari potest ijs uerbis quæ subiunxit: Quod autem est naturæ
» manifestum, quod non existit in nobis, sed per quandam diuinam causam inest eis
» qui uerè fortunati sunt. Hæc enim uerba non uidentur esse dicta ex ipsius sententia, primò quia uidentur ponere aliquo modo prouidentiam diuinam naturaliter, (quam non posse poni, in eis quæ sequentur ostendemus: etsi arbitramur ipsum illam credidisse, sed non demonstrasse, ut dicemus. qua de re in libro Vigesimoprimo etiam uerba faciemus.) Deinde, quia repugnant eis quæ dixit primo Ethico-

1.Ethic.13. rum, cap. decimotertio, ubi ostendit felicitatem non esse datam à Deo, sed acquiri

per

per quandam disciplinam & curam, ex quo sequitur, uirtutes etiam non esse datas à Deo: etenim si uirtutes essent datæ à Deo, efficeretur necessariò ut felicitas esset data à Deo, quippe quæ ex operatione illarũ existit.

SECTIO QVINTA.

CAeterùm quicquid sit de sententia Aristotelis in loco citato ex decimo Ethicorum, oportet nos respõdere ad textus allatos ex septimo Politicorum, qui omnino uidentur repugnare ijs quæ alibi dixit Aristoteles, & euertere sententiam nostram: propterea quod apertè testantur nos bonos fieri natura, consuetudine & doctrina. quod est id quod ipsi negauimus. Quare dicimus illos textus nihil concludere quod uel Aristotelis uerbis repugnet, uel sententiam nostram labefactet. Etenim Aristoteles nihil aliud illis uerbis, Homines fiunt boni ex tribus, quę sunt, natura, consuetudo & doctrina, uoluit significare, ut ipsemet eo in loco ostendit, quàm quòd ad hoc ut efficiamur boni, indigemus illis tribus. & primò declarat quomodo hoc efficiat natura: quod planè nihil facit aduersus sententiam ipsius, neque aduersus nostram. etenim inquit: Necesse est ut ex natura nasci aptos natos, ut hominem, non aliquod aliud aliorum animalium: & qualem quendam, secundum corpus & animam. Et quia hoc non erat satis ad morum & uirtutum habitum consequendum, subiunxit paulo pòst: Quædam autem nulla utilitas nasci, supple sic aptum, propterea quòd mores & consuetudo faciunt mutare, supple illam aptitudinem. Quædam autem ex natura ad utrumq; apta per consuetudinem, in peius & in melius mutantur. (10. Ethic. ult. / 7. Polit.)

Ex ijs igitur uerbis perspicuè patere arbitror, Aristotelem sensisse naturam facere mores etiam, qui sunt propriè mores: quia facit nos aptos natos ad uirtutes recipiendas, non quòd re uera generet in nobis eas uirtutes quæ sunt propriè uirtutes, sed solùm reddit nos aptos. facit enim nos nasci homines, & quales quosdam secundum corpus & secundum animam. Et hoc uidetur esse id quod dixerat secundo Ethicorum, cap. primo, ijs uerbis: Neque igitur natura, neq; præter naturam fiunt uirtutes, sed nobis aptis natis suscipere ipsas perfectis per consuetudinem. Quare perspicuum est ex Aristotelis sententia, naturam non dare nobis ipsas uirtutes, sed tantùm aptitudinem ad uirtutes acquirendas. Perspicuum est etiam, illam aptitudinem quam dat natura, non esse per se idoneam, quia consuetudo mutat ipsam. Prima autem aptitudo quam habemus à natura ad uirtutes acquirendas, est, quòd nati sumus homines, & non aliquod aliorum animalium. Nasci uerò qualem quendam secundum animam & corpus, est secunda aptitudo. nam si nasceremur aliquod aliorum animalium, non possemus ullo modo acquirere uirtutes, sicut non possemus acquirere felicitatem: non enim possemus operari actiones illas, ex quibus fiunt habitus uirtutum. in quam sententiam dixit Aristoteles primo Ethicorũ cap. decimotertio: Meritò igitur neque bouem, neque equum, neq; aliquod aliorum animalium felicem dicimus. nullum enim ipsorum potest participare tales actiones. Si igitur ob hanc causam alia animalia non possunt dici felicia, quia non possunt acquirere uirtutes quæ comparantur ex illis operationib. ex quibus postmodum existit felicitas: ideo necesse fuit, ad hoc ut boni uiri efficeremur, nos nasci homines. (2. Ethic. / 1. Ethic. 13.)

Deinde fuit necessarium nasci quales quosdam secundum corpus, & secundum animam: quia multi nascuntur quidem homines, sed corpore & animo ita affecto atq; inepto, ut nullo modo possint acquirere uirtutes. de quibus fortasse quinto Politicorum, cap. duodecimo intellexit Aristoteles, cum inquit: Contingit enim esse quosdam, &c. (5. Polit. 12.)

Patet igitur, uirtutes propriè fieri in nobis sola assuetudine, quæ assuetudo supponit naturam & educationem. Et quoniam ista supponitur ab ipsa assuetudine, & sunt quodammodo necessaria ad uirtutes acquirendas, tanquam [redacted] dispositio[redacted]: ob hanc causam dixit Aristoteles, bonos fieri ex illis tribus, accipiens non solùm id quod per se facit ad uirtutes acquirendas, uerùm id quod per accidens ad illas confert. (prenia)

SECTIO

SECTIO SEXTA.

Sed statim quæret quispiam, quænam sit ista natura quæ nobis dat aptitudinem ad ipsas uirtutes? Item, uellem scire (dicet aliquis) nunquid Aristotelis uerba in decimo Ethicorum, loco citato, ubi separatim loquitur de illis tribus (quorum primum, uidelicet naturam facere mores & uirtutes, tu exposuisti de moribus & uirtutibus naturalibus, quæ insunt etiam alijs animalibus) possent intelligi de aptitudine solùm ad uirtutes propriè, sicut dixisti illum seipsum exposuisse septimo Polit. tex. superius citato: uel dicas, quid intersit inter locum decimi Ethic. & 7. Polit. quos citasti?

7. Polit. Ad primam quæstionem dicerem, naturam à qua nos habemus aptitudinem istã, esse corpora cœlestia: & per id quod necessario sequitur, principaliter Deum & causas particulares minus principaliter, quæ omnia efficiunt bonam corporis temperaturam, ex qua nascitur ipsa aptitudo & corporis & animi, eo tamen modo quo dicemus in eis quæ sequentur, corpora enim cœlestia non agunt in ista inferiora, nisi beneficio & opportunitate causarum particularium. Quare cum dicimus, homines à natura consequutos esse aliquam aptitudinem, necesse est ut per naturam intelligamus dictas causas, à quibus perspicuè patet nos ortum habere: quas quidem causas si dicamus Aristotelem decimo Ethicorum, cap. ultimo uoluisse intelligere per illam suam diuinam causam, licebit affirmare, ipsum esse loquutum eo in loco ex sua sententia. etenim concedit ipse, corpora cœlestia esse diuina: & primum eorum mouens esse Deum, & ab ipso principaliter proficisci omnia quæ sunt in hoc mundo: minus uerò principaliter ex alijs etiam causis.

10. Ethic. ult.

Ad id uerò quod secundo loco quærebatur, dicerem: Aristotelem in eo loco decimi Ethicorum, ubi dicit natura nos effici bonos, per naturam non uideri intelligere eandem aptitudinem quam intellexit in septimo Politicorum, loco citato: quia loquutus est separatim, ita ut uisus sit innuere, mores posse fieri natura sola, quod non uidetur posse intelligi de moribus propriè. In septimo uerò Politicorũ loquutus est coniunctim, & posuit illa tria simul esse quasi necessaria ad mores acquirendos. & declarauit apertè, se intellexisse mores fieri à natura: quia natura dat aptitudinem ad uirtutes acquirendas. quod cum non fecerit decimo Ethicorum, sed solùm dixerit mores haberi à natura, quia habentur à quadam diuina causa: non uidetur posse intelligere in decimo Ethicorum ex sententia ipsius, de moribus propriè, neque de aptitudine dicta. Itaque uidetur interesse inter ea quæ dixit decimo Ethicorum, & ea quæ septimo Politicorum: quia decimo Ethicorum loquutus est disiunctiuè de illis tribus: septimo uerò Politicorum loquutus est coniunctim, & uisus est dicere illa esse necessaria aliquo modo, ut explicatum est.

Quòd si aliquis tamen obstinatè uellet tueri, idem omnino dixisse Aristotelem in decimo Ethicorum, quod in septimo Politicorum, reddat ipse causam quare in decimo Ethicorum loquutus sit disiunctiuè de illis tribus, & uisus sit uelle singula eorum efficere mores: & septimo Politicorum coniunxerit illa, & dixerit opus esse simul ijs tribus (non enim mos est illius, neque tantum philosophum omnino decet fortuitò loqui) & quare etiam usus sit in decimo Ethicorum hoc uerbo, Putant, si ipse loquebatur ex sua sententia: & ego nihil repugnabo, libenterq́ in eius sententiam ueniam. Quòd si dicatur Aristoteles uoluisse utrobique idem dicere, exponetur ipse locus, sicut exposuimus locum ex septimo Politicor. & ita nihil absurdi sequetur, quod uerba Aristotelis & sententiam nostram conuellat.

Ad id uerò quod sumptum est ex primo Ethic. cap. decimotertio, dicimus Aristotelem per disciplinam eo in loco intellexisse educationem, quam toties in libro Ethic. asseruit esse necessariam. Etenim in decimo Ethicorum, loco etiam superius „ citato: Sermo autem, inquit, & doctrina non in omnibus potest, sed oportet antè „ cultam esse moribus auditoris animum, & ad rectè gaudendum, & odio prosequẽ „ dum, quemadmodũ terram nutriturã semen. non enim audiret sermonem hortantis, neq; intelligeret qui secũdum passiones uiuit. Quòd si per disciplinã intelligatur id propriè quod habetur à doctore & ex libris, dicimus doctrinã facere ad felicitatẽ, quia facit ad uirtutes, eo scilicet modo quo diximus. Per curã uerò putamus Aristote-

Aristotelem intelligere assuetudinem, quę nullo modo potest esse sine cura: & hoc modo intelligendo, nihil contra nos facit cap. illud 13. primi Ethic. Nā concedimus felicitatē fieri in nobis per quandam disciplinā & curam, & uirtutes etiam, eo tamē modo quo diximus, quo modo quidē nihil prohibet fieri necessariò assuetudine. 1. Ethic. 13.

Ad illud autem quod addebatur, Si uirtutes non fierent in nobis doctrina & disciplina, sequi, frustra Aristotelem scripsisse libros Ethic. & frustra tradidisse doctrinam uirtutum: negamus consequentiam. Ad probationem dicimus, etsi ex illa doctrina non possumus propriè acquirere uirtutes, & boni effici statim: possumus tamen ex illa doctrina incitari ad agendas actiones ex uirtutibus, & possumus doceri dirigere honestè actiones nostras (quod est omnium difficillimum) & sic uirtutes acquirere, ut diximus. Etenim si cognouerimus, quomodo actiones honestę sint agendæ, & si fuerimus ad uirtutes incitati atq; inflammati, naturaliterq; ad illas acquirendas dispositi, facilè fieri poterit ut agamus actiones honestas, & efficiamur probi & felices. quæ uerò doctrina utilior, quæ salutarior, quæ magis necessaria humanitas excogitari potest, quàm ea qua homines qui nascuntur sine ulla cognitione, docentur atq; instruuntur dirigere actiones suas ad honestatem, unde proficiscitur eorum beatitudo ac felicitas? Hanc doctrinam cum tradant libri Ethicorū Aristotelis, ut perspicuum est, magis quàm libri quorūcunq; aliorum qui humanitùs scripserunt: non possumus dicere, licet non propriè faciant acquirere uirtutes & felicitatem, ipsos esse superuacaneos. sed cogimur, si ueritatem amamus, (ut debemus, si homines esse uolumus) fateri, maximam ei gratiam haberi oportere, cùm ob cæteros libros quos scripsit, tum uerò in primis ob istos qui nos ex tenebris naturæ in splendidissimam lucem reuocare possunt. Atq; utinam ij quibus ciuitatum & gymnasiorum cura & administratio mandatur, tantam diligentiam adhiberent, ut hi Aristotelis Ethic. libri tum publicè tum priuatim explicarentur, ad informandos & excolendos iuuentutis animos, quantum in rebus ijs quæ ad commoda & cultum corporis pertinent adhibetur. Ita enim multo melius cum ciuitatibus ageretur: siquidem sperari posset futurum, ut homines cognitis uirtutibus, beneq; moribus instituti, rectius uiuerent, honestatemq; sibi in omni re magis propositam haberent & sequerentur: quò sane fieret, ut finem eum ad quem nati & facti sumus, nempe felicitatem ac beatitudinem, adipiscerentur. Quare non satis quidem admirari licet magnam hominum ignorationem, peruersamq; uiuendi rationem, qui omnem corporum, nullam aut perexiguam animorum curam gerunt: quæ res & antea semper humano generi plurima & maxima incommoda attulit, & posthac semper allatura est.

Vtinam uerò in primis reges & principes, quos Deus alijs præesse ac dominari permisit, essent horum ipsorum librorum doctrina & præceptis instituti. non enim prouinciæ & regna tot & tantis malis & calamitatibus uexarentur, quot & quantis uexari atq; opprimi eorum causa quotidie uidemus. nam qui fieri potest, ut principum & regum actiones ad honestatem dirigantur, qua sola humana felicitas ac beatitudo continetur, mundusq; uniuersus conseruatur, si eorum maior pars ignorat quomodo sit honestè agendum, neque uim & naturam uirtutum & ipsius honestatis tenet? Quare etsi uirtutes non dicuntur propriè acquiri ex doctrina, quia non consistunt in doctrina: cognitio tamen uirtutum, & bene moratèq; uiuendi præcepta plurimum conferunt: ut nisi uoluptatibus & ignauiæ nimium dediti simus, paruo negocio uirtutes acquirere possimus, ex quibus boni uiri efficiamur, & honestam beatamq; uitam degamus. Itaq; non modò non sequitur, quòd ratio in contrariam partem allata, uidebatur ostendere, Ethic. libros frustra ab Aristotele conscriptos fuisse: sed contrà ex dictis apparere arbitror, quantam ij utilitatem afferant, & quanto adiumento sint ad bene beateq; uiuendum. ita ut Aristoteli maxima sit habenda gratia, quòd eos nobis tam diligenter & accuratè scriptos reliquerit.

Erat alia quæstio qua ostendebatur, uirtutes intellectiuas etiam fieri assuetudine: ex quo sequebatur, ut morales hac de causa non seiungerentur ab intellectiuis, sicut Aristotelis uerba præ se ferre uidebantur.

Ad hanc

Ad hanc quæſtionem reſpondemus, non omnes uirtutes intellectiuas fieri aſſuetudine, ſed aliquas: idq; non ſemper, ſed aliquandò. quo in numero eſt facultas tibiam pulſandi, uel citharam, muſica, & omnes habitus actiui. Et hoc ſolùm eſſe,
9. Metaphyſ. tex. 14. quod probat textus Ariſtotelis ex nono Metaphyſ. textu decimoquarto, loco ſuperius citato. Cum uerò inferebatur, falſum eſſe morales diſtingui ab intellectiuis, ex eo quòd morales fierent aſſuetudine, intellectiuæ doctrina: negamus conſequentiam. etenim in hoc diſtinguuntur, quia intellectiuæ utplurimùm fiunt doctrina: ut in paucioribus autem, aſſuetudine. morales uerò ſemper aſſuetudine, & nunquam propriè doctrina, ut oſtenſum eſſe in ſuperioribus arbitramur. Vox e-
2. Ethic. 1. nim, Plurimum, quam addidit Ariſtoteles in textu primo ſecundi Ethicorum, uidetur innuere, aliquando intellectiuas fieri etiam aſſuetudine: uidelicet ut in paucioribus. innuit quoque, eas quæ doctrina fiunt, fieri etiam ex aſſuetudine. non enim poteſt ſignificare, maiorem partem intellectiuarum fieri ex doctrina, & minorem partem aſſuetudine. dixiſſet enim Ariſtoteles, plurimas intellectiuas, uel maiorem illarum partem fieri doctrina, minorem partem aſſuetudine: ita ut quæ fierent aſſuetudine, fierent ſola aſſuetudine. quod quidem non poteſt uis illius uocis in eo loco ſignificare. Deinde hoc eſſet falſum, & contra experientiam: quia uidemus multos qui diſcunt ex doctrina pulſare tibiam uel citharam, & qui diſcunt etiam muſicam, poſtquam ex præceptoribus didicerint, poſſe dici habere
2. Ethic. 4. aliquid illius facultatis: ut de muſica innuit Ariſtoteles ſecundo Ethicorum, cap. quarto. quod tamen non potuit dici de illis facultatibus quæ ſola aſſuetudine acquiruntur.

Neque poteſt (mea quidem ſententia) aliquis aſſerere, Ariſtotelem addidiſſe uocem Plurimum, ut indicaret, intellectiuas aliquando fieri per inuentionem: tum quia textus Ariſtotelis ex nono Metaphyſ. oſtendit, uirtutes aliquas intellectiuas fieri aſſuetudine, & hoc oportebat in hoc loco ſecundi Ethicorum innuere: tum quia ea quæ habentur per inuentionem, haberi etiam per doctrinam perſpicuum eſt: quandoquidem ſi quid inueniamus quod eſſet nobis dubium, neceſſe eſt ut illud ex præexiſtenti aliqua cognitione cognoſcamus: alioquin accideret illa dubitatio quæ eſt in Menone, aut enim nihil quiſquam diſceret, aut quæ nouit. Sed tunc ſic argumentari licet: Quod habetur ex præexiſtenti cognitione, habetur ex doctrina: etenim omnis doctrina & omnis diſciplina fit ex præexiſtenti cognitione, & omnis præexiſtens cognitio facit doctrinam: Quod habetur per inuentionem, habetur ex præexiſtenti cognitione: Ergo quod habetur per inuentionem, habetur per doctrinam. Non igitur per illam uocem, Plurimum, potuit Ariſtoteles intelligere inuentionem, tanquam ipſa non fiat ex doctrina. Reſtat igitur, ut intellexerit aſſuetudinem eo modo quo diximus: etenim ex hoc nullum ſequi abſurdum oſtendimus.

SECTIO SEPTIMA.

SEd adhuc diceret aliquis: Tu aſſeruiſti uocem, Plurimum, additam fuiſſe ab Ariſtotele, ut innueret aliquas uirtutes intellectiuas maiori ex parte fieri ex doctrina, minori autem ex parte aſſuetudine: uideris ergo innuere, eas intellectiuas quæ fiunt aſſuetudine, poſſe etiam fieri ex doctrina. Sed hoc uidetur euertere uerba Ariſtotelis in nono Metaphyſ. loco ſuperius addito, ubi dixit, eas facultates quæ fiunt aſſuetudine, qualis eſt facultas tibiam pulſandi, eſſe ſeiunctas ab eis quę fiunt doctrina, ut ſunt artes. Si ergo quæ fiunt aſſuetudine, fierent etiam doctrina, hæ non eſſent ſeiunctæ ab illis quæ fiunt doctrina.

Dicerem, facultates illas quæ fiunt aſſuetudine, ſeiungi ab illis quæ fiunt doctrina: quia quæ fiunt aſſuetudine, & ſunt intellectiuæ, fiunt etiam doctrina: quæ uerò fiunt doctrina, non fiunt aſſuetudine, ut artes. Hanc ergo differentiam ut innueret Ariſtoteles, uſus eſt eo loquendi modo, præſertim cum inter eàs quæ fiunt aſſuetudine, reperirentur morales, quæ ſola fierent aſſuetudine. Ariſtoteli autem ſatis fuit oſtendere, omnes facultates, ſiue fierent ſola aſſuetudine, ſiue doctrina ſola, ſiue utroq; modo, neceſſariò acquiri per antecedentes actiones.

Quam itē sententiam uisus est sequi Auerroes, cum exponens locū citatum ex nono Metaphys. dixit, quòd artes operatiuę quędam acquiruntur per consuetudinem, & quædam per rationem, & quædam per assuetudinem & rationem, &c. & rectè dixit, si per artes intellexit facultates, & per rationem doctrinam. Satis enim nobis est, ipsum innuisse, Aristotelem sentire id quod nos diximus.

Etenim fortasse per eas facultates quæ acquiruntur assuetudine & ratione, intellexit cæteras actiuas, præter morales, quæ sola assuetudine acquiruntur: Aristoteles tamen, ut diximus, in illo textu noni Metaphys. ijs quæ acquiruntur assuetudine, complexus est tam eas quæ sola assuetudine, quàm eas quæ assuetudine & doctrina acquiruntur: per eas uerò quæ doctrina acquiruntur, intellexit facultates factiuas, quæ sunt artes. non fecit autem mentionem scientiarum, quia non erant operatiuæ, de quibus ipse loquebatur: non enim scientiæ fiunt ex operationibus antecedentibus. quare quæstio proposita uidetur esse soluta. Nam licet intellectiuæ aliquæ fiant assuetudine, fiunt tamen utplurimùm doctrina: ipsæ uerò morales sola fiunt assuetudine, & nunquam propriè doctrina. Quare morales, quod ad hoc attinet, possunt seiungi ab intellectiuis. concessimus enim, facultates actiuas fieri assuetudine: & omnes esse intellectiuas, præter morales.

Sed antequam ultrà progrediamur, urgere posset aliquis, & quidem non sine ratione, dicens: Tu posuisti artem pulsandi tibiam uel citharam, & omnes facultates actiuas, sub uirtutibus intellectiuis, & non sub moralibus. hoc autem omnino uidetur à ueritate abhorrere, propterea quòd si essent uirtutes intellectiuæ, alterum duorum sequeretur necessariò. uel enim Aristoteles eas enumerasset sexto Ethicorum, capite quatto, & secundo Posteriorum, capite ultimo, cum alijs, ne esset mancus & mutilatus: uel redigerentur ad aliquam earum quæ enumeratæ sunt. Sed non enumerauit Aristoteles eas, neque possunt redigi ad aliquam earum quæ commemoratæ sunt: ergo fieri non potest ut sint intellectiuæ. Et cum necesse sit ut sint uel morales, uel intellectiuæ, alioquin daretur triplex uirtus, & non duplex, contrà quàm docet Aristoteles secundo Ethicorum, capite primo: quòd nisi uelimus doctrinam & uerba tanti philosophi prorsus euertere, quod sanè omnium uidetur absurdissimum, omnino asserendum est esse morales: cuius rei contrarium ipse conclusisti, cum negares esse morales: propterea quòd loquentes de moribus, non dicimus aliquem esse bonum citharœdum uel malum. 6.Ethic.4.& 2.Post.ult. 2.Ethic.1.

Quòd autem ad nullam earum quæ enumeratæ sunt, intellectiuarum, patet ex eo, quia non possunt reuocari ad scientias: quandoquidem finis earum est operari, scientiarum autem scire tantùm. eadem ratione excluduntur à sapientia & ab intellectu. neque fieri potest ut ad artem redigantur, tum quia hoc repugnat eis quæ scripta reliquit Aristoteles nono Metaphys. loco superius citato: tum quia sunt habitus actiui, artes uerò habitus factiui, qui à se inuicem omnino seiunguntur, & nullo pacto unus potest esse alter, sicut declarauit Aristoteles sexto Ethicorum, capite quinto, loco in octauo libro citato: Eius uerò quod recipit aliter se habere, quiddam est " quod fieri, quiddam est quod agi potest. est autem aliud facere, aliud agere. credi- " mus autem his externis quoque sermonibus. Itaque habitus cum ratione actiuus, " aliud est quàm habitus cum ratione factiuus, nec alter in altero continetur. Nam " neque actio est factio, neque factio est actio. Neq; fieri potest ut redigantur ad " prudentiam, propterea quòd ipsa prudentia est circa humana bona, quæ sunt illa de quibus consultauimus, & quę possunt aliter esse & non esse. Facultas uerò citharam pulsandi, & tibiam, & musicam, & alij habitus actiui, non uidentur esse circa humana bona, de quibus consultamus, & qualiter sese habere possunt: non ergo possunt redigi ad prudentiam. quare non sunt, ob rationes dictas, uirtutes intellectiuæ: perperam igitur à te conclusum fuit, esse intellectiuas, & non morales. 6.Ethic.4.

Præterea diceret aliquis, Aristoteles secundo Ethicorum, capite primo, numerat facultatem pulsandi citharam inter artes, ergo debet etiam inter artes numerare facultatem pulsandi tibiam. 2.Ethic.1.

Probatur consequentia: Etenim ambæ sunt eiusdem rationis, quia ambæ sunt habitus actiui: post enim earum operationem nihil remanet, & ambæ comparantur assuetudine. ergo Aristoteles uel nono Metaphys. loco superius citato falsa asse-

ruit, seiungens ab artibus facultatem pulsandi tibiam: uel secundo Ethicorum, numerans (ut dictum est) facultatem pulsandi citharam inter artes, bis planè uerbis:
» Quemadmodum & in alijs artibus. quæ autem oportet cum didicerimus facere, hæc
» facientes addiscimus: ut ædificantes ædificatores fiunt, & citharam pulsantes fiunt
» citharœdi, sic & iusta facientes euadimus iusti.
» Et paulo pòst: Amplius ex eisdem, & per easdem, & fit omnis uirtus, & corrum-
» pitur: similiter autem & ars. Etenim ex citharizando & boni & mali fiunt citharistæ,
» pari modo ædificatores, & reliqui omnes.

Cum igitur hic numeret Aristoteles facultatem pulsandi citharam inter artes: no no autem Metaphys. ut dictum est, facultatem pulsandi tibiam diuersam statuat ab ipsis artibus: ergo non solùm falsa, sed etiam (quod multo turpius est) negantia asserit: quippe qui interdum facultatem facit artem, interdum seiungit ab arte. quæritur ergo, quid sit dicendum ex ipsius Aristotelis sententia?

Item, Aristoteles numerat musicam inter artes, ergo eadem ratione debet numerare facultatem pulsandi tibiam inter artes: sunt enim ambæ habitus actiui. Antece-
» dens patet ex quarto cap. secundi Ethicorum, ubi dixit: Quemadmodum gramma-
» tica & musica, grammatici & musici. Ait enim dici de ipsa musica, sicut de gramma
» tica, quæ est ars.

Item instaret aliquis, dicens: In superioribus citasti textum Aristotelis primum secundi Ethic. ubi diuidit uirtutem in intellectiuam & moralem, dixistiq; duplicem solùm esse uirtutem, & conclusisti omnes uirtutes animi esse intellectiuas aut morales sed hoc uidetur à ueritate abhorrere, propterea quòd continentia & constantia sunt uirtutes animi, tamen non sunt neq; intellectiuæ, neq; morales. Quòd non sint morales, probatur: quia Aristoteles eas numerasset inter uirtutes morales. Quòd autem non numerauerit, perspicuum est ex 2. Ethic. usq; ad finem quinti libri, ubi hæc
2 & 5. Ethic. protulit uerba: De iusticia & de alijs uirtutibus moralibus determinatum sit hoc modo. Quibus uerbis significat, in eo libro se absoluisse tractationem ipsarum uirtutum moralium: & tamen à principio secundi usq; ad illum locum, nullam fecit mentionem de continentia & constantia: ergo necesse est (nisi uelimus confiteri Aristotelem mancum esse, & inordinatum, & loquutum esse sine ratione) ut asseramus, cōtinentiam & constantiam non esse uirtutes morales. Quòd autem non sint uirtutes
2. Post. ult. & 6. Ethic. 4. intellectiuæ, colligitur etiam ex ultimo cap. secundi Poster. & ex 4. cap. 6. Ethic. ubi Aristoteles, enumerans uirtutes intellectiuas, has dixit esse, artem, scientiam, prudentiam, sapientiam, & intellectum: inter quas non posuit continentiam neq; constantiam, neq; eo in libro aliquam ipsarum mentionem fecit. Ex quo uidetur eius fuisse opinionis, ut existimaret ipsas non esse uirtutes animi: alioquin mācus & mutilatus fuisset, atq; inordinatus.

Confirmatur Aristotelem sensisse, continentiam & constantiam non esse neq; uirtutes morales, neq; intellectiuas, neq; posse redigi ad ipsas: quia de eis uerba fecit in
7. Ethic. 7. lib. Ethic. postquam absoluisset tractationem uirtutum intellectiuarum & moralium quod non fecisset, si essent inter illas uirtutes, uel possent redigi ad ipsas. etenim in principio 7. illius libri apertè innuit, se rem diuersam ab eis de quibus ege-
» rat, pertractaturum esse, incipit enim hoc modo: Post hæc dicendum, aliud facientes
» principium rerū circa mores fugiendarum, tres esse species, uitium, incontinentiam,
» feritatem. Contraria autem duobus manifesta: alterum enim uirtutem, alterum con-
» tinentiam uocamus. Feritati autem maximè conuenire quispiam diceret uirtutem
» quæ supra nos est, heroicam quandam ac diuinam: quemadmodum Homerus Pria-
» mum de Hectore dicētem inducit, eo quòd ualde erat bonus, neq; uidebatur homi-
» nis mortalis filius esse, sed Dei. Quo in loco uidetur seiungere continentiam à uirtu-
» te, quæ est opposita uitio. Et paulo pòst: Fiunt, inquit, nonnulli etiam ex morbis
» & læsionibus: quin etiam eos homines qui uitijs exuperant, ita infamamus. Sed de
» tali quidem affectione posterius mentio quædam facienda est. De uitio autem dictum est prius. Quibus uerbis ostendit se loquutum esse de uitio, & per id quod necessariò sequitur, de uirtute: & pollicetur se uelle uerba facere de continentia & incontinentia. Innuit ergo, continentiam & incontinentiam non esse omnino idem quod uirtutes morales, & uitia de quibus in superioribus libris sermonē habuerat.

Diuisio

Diuisio igitur uirtutis in intellectiuam & moralē, nō uidetur recta, propterea quòd datur alia animi uirtus, quæ non cadit in hæc membra uirtus etiam heroica non uidetur & ipsa cadere in uirtutes morales, neq; in intellectiuas. neq; etiam amicitia, quæ est uirtus animi, fuit enumerata inter uirtutes morales, neq; etiā inter intellectiuas. Quare sequi uidetur omnino, diuisionem illam uirtutis traditam ab Aristotele, esse mācam & mutilam: propterea quòd datur tertium membrum, de quo nullam in illa diuisione fecit mentionem. quod absurdum esse, in dubium sanè uenire non potest.

SECTIO OCTAVA.

SEd quoniam ea quæ antè conclusa fuerunt, uidentur ueritati & Aristoteli cōsentire: opus est ut quæstiones postremo loco propositas, antequam ad aliarum solutionem ueniamus, dissoluere conemur. Quocirca ad primam dicimus, facultatem pulsandi tibiam & citharam, & omnes habitus actiuos, esse uirtutes intellectiuas. Quod probatur: quia cum habitus factiui, qui sunt longè ignobiliores actiuis, (sunt enim habitus actiui per se eligēdi, utpote ex quibus nihil quæritur præter actiones) numerentur inter uirtutes intellectiuas: rationi cōsentaneum est, ut etiam actiui inter ipsas numerentur. præterea habitus actiui & factiui sunt ueluti species oppositæ: ergo si una species est inter uirtutes intellectiuas, necesse est ut sit etiam altera: sunt enim eiusdem generis opposita. Id quod antecedit, ostēdit Aristoteles 6. Ethic. cap. 5. ijs planè uerbis: Huius autem quod contingit aliter se habere, est aliquid & factibile & agibile: aliud enim est factio & actio. Patet igitur, factibile & agibile esse ueluti species eius quod contingit aliter se habere. Etenim paulo pòst addidit: Quare habitus cum ratione actiuus aliud est, & habitus cum ratione factiuus, neq; continētur à se inuicem: neq; enim actio est factio, neq; factio actio. Quare si habitus factiui sunt inter uirtutes intellectiuas, erunt etiam actiui, ut diximus. Cum uerò arguebatur continētiam & constantiam non fuisse neq; 2. Post. cap. ult. neq; 6. Ethic. cap. 4. ab Aristotele inter intellectiuas uirtutes enumeratas, cōcedimus explicitè: negamus tamen ex hoc sequi, ut non sint intellectiuæ. quoniam etsi non fuerunt enumeratæ explicitè inter uirtutes intellectiuas, fuerunt tamen comprehensæ implicitè inter ipsas, nempe sub prudentia. Etenim si ex hoc quòd non explicitè enumeratę fuerint inter uirtutes intellectiuas, sequeretur ipsas non esse uirtutes intellectiuas: negādum esset, bonam consultationem, solertiam, & perspicaciam, & sententiam, esse uirtutes intellectiuas: quin eæ tamen sint intellectiuæ, in dubium uenire non potest ex uerbis Aristotelis, cum dixit: Omnes enim hæ facultates sunt rationabiliter tendentes in idem. Et declarans seipsum, subiungit: Dicimus enim, sententiam, & perspicaciam, & prudentiam, & intellectum. Si ergo non essent intellectiuæ, non tenderēt ad idem: & non haberent inter se illum ordinem, quem dixit Aristoteles in 6. Ethic. eas habere. Præterea Aristoteles 1. Ethic. cap. ult. superius citato, ponens exempla uirtutum intellectiuarum, ponit perspicaciam seu sagacitatem inter uirtutes intellectiuas: est igitur uirtus intellectiua, & tamen explicitè non fuit numerata inter uirtutes intellectiuas, loco superius citato 6. Ethic. Vel igitur erit mancus Aristoteles in illa enumeratione: uel necesse est, ut uirtutes quæ commemoratæ sunt, implicitè cōtineantur sub prudentia: quia licet non sint propriè prudentia, maiorem tamen habent conuenientiam cum prudentia quàm cum alijs: quapropter tacitè intelligūtur sub prudentia. Quod cum detur, non uideo quare & nos dicere non possimus, facultates dictas, uidelicet musicam, facultatem pulsandi tibiam, & reliquas, cōtineri sub prudentia: propterea quòd licet non sint prudentia, quia non uersantur omnino eodem modo circa ea circa quæ uersatur prudentia: tamen quia sunt habitus actiui, habent maiorem conuenientiam cum prudentia, & debēt potius redigi ad ipsam quæ item est habitus actiuus. ꝙ ad alias uirtutes quibus cum non solùm non conueniunt (ut ostendebāt rationes allatæ in contrariam partem) uerùm etiam ab ijs maximè discrepant. Quòd uerò illa similitudo & cōuenientia, quā habent cū prudētia, sit idonea causa quare ad ipsam possint redigi, ostendūt facultates eæ quas diximus: uidelicet ꝑspicacia, bona cōsultatio, & reliquæ: quæ licet nō sint prudētia, necessitas tamē cogit (nisi uelimus Aristotelem mancū & mutilatū esse) ut asseramus, ipsas redigi (ut dictum est) ad prudentiam. nihil igitur (nisi fallimur) ratio allata concludit contra illud quod posuimus, facultates dictas esse inter uirtutes intellectiuas, & nō morales.

6. Ethic. 5.
6. Ethic.
1. Ethic. ult.

Erat alia quæstio, de facultate pulsandi citharam, & pulsandi tibiam: quarum alteram Aristoteles 2. Ethic. numerauerat inter artes, alteram uerò 9. Metaphys. seiunxerat ab artibus: ex quo sequebatur, ut in alterutro loco falsa dixisset.

Dicimus, necesse est ut alter ex duobus tex. citatis in bonũ trahatur sensum: alioquin, ut demonstratum fuit, non solùm falsa, sed etiam negãtia assereret Aristoteles. Etenim in dubium uenire non potest, quin idem sit dicendum de facultate pulsandi citharam, quod dicitur de facultate pulsandi tibiam, & contrà: sunt enim ambæ facultates eiusdem rationis, & actiuæ.

Sed cum tex. 14. 9. Metaphys. sit clarus, non uidetur in alium sensum trahi posse, quàm in eum quẽ diximus. restat igitur ut interpretemur tex. 2. Ethic. Itaq; dicimus, eo in loco Aristotelem communiori uocabulo accepisse nomen artis, ut complexu suo continet & cohibet omnes habitus operatiuos.

Quod planè uidentur ostendere uerba ipsa Aristotelis, inquit enim: Virtutes au-
„ tem accipimus operantes prius, quemadmodum & in alijs artibus. Quæ enim opor
„ tet cum didicerimus facere, hæc facientes addiscimus: ut ædificantes ædificatores,
„ & citharizantes citharistæ: sic autem & iusta facientes iusti, & temperata temperan-
„ tes, & fortia fortes. Etenim uidetur Aristoteles innuere illis uerbis, & in alijs artibus uirtutes esse artes. quoniam hanc uim habet pronomen Alijs, ut perspicuum est. Sed quomodocunq; sit, cogimur dicere, in duobus illis locis Aristotelem accepisse nomen artis communiori uocabulo, & impropriè: in 9. uerò Metaphys. propriè. Et hoc modo interpretando uitatur illud, ne cogamur dicere, omnium sapientium magistrum Aristotelem falsa, atq; adeò negantia loquutum esse. Quæ interpretatio eo etiam confirmatur, quia ibi loquitur Aristoteles de illis facultatibus quæ fiunt in nobis per operationes antecedentes.

Sed diceret quispiam: Ex uerbis Aristotelis quæ citasti, uidetur sequi, eodem modo esse dicendum, fieri artes in nobis, quomodo habitus illos actiuos. siquidem dicit habitus actiuos fieri in nobis eodem modo quo fit aliquis ædificator, & ita de alijs artibus. Ex quo alterum duorum euenire necesse est, uel ut artes fiant consuetudine, uel ut habitus actiui fiant doctrina: quorum utrunq; à ueritate & à sententia Aristotelis alienum esse, ex eis quæ dicta sunt, in dubium uenire non potest.

Ad hoc respõdentes dicimus, similitudinem Aristotelis inter uirtutes & artes in hoc solùm habere locum, quòd utræq; fiunt per actiones antecedẽtes. Quod planè perspicuum est ex ipsis quæ citata sunt uerbis, & ex 9. Metaphys.

Conueniunt ergo in hoc habitus actiui & factiui, quòd utriq; fiunt ex operationibus antecedentibus. differunt uerò, quia factiui sola doctrina fiunt: actiui, uel doctrina & assuetudine simul, uel assuetudine sola. Satis igitur est ad solutionẽ argumenti, dicere, eodẽ modo fieri in nobis uirtutes & cæteros habitus actiuos, quomodo fiũt habitus factiui: nõ simpliciter tamen & absolutè, sed solùm quatenus utriq; fiunt ex operationib. antecedentibus. hoc enim nihil prohibet quo minus diuerso modo fiãt ex illis operationib. antecedentibus, sicut dictũ est. Et hoc modo patet, argumentũ allatum nihil penitus concludere, quod sententiam nostram euertat: quia ex eo non sequitur, necesse esse ut uel artes fiant consuetudine, uel habitus actiui doctrina, contrà quàm suprà conclusum fuit.

Ad illud quod addebatur, Aristotelem 4. cap. 2. Ethic. posuisse musicã quæ est habitus actiuus, inter artes: dicimus, etiã eo in loco Aristotelem accepisse nomen artis cõmuniori uocabulo, ut sæpissimè facit, quatenus scilicet hoc nomen complectitur omnes illas facultates quæ possunt haberi etiam ex doctrina: quia eæ facultates sunt talis naturæ, ut statim cũ habemus aliquid ex ipsis, possimus asserere nos esse (uerbi gratia) grãmaticos uel musicos. quod non accidit in uirtutib. quia plura requirũtur, ut dictum est in superiorib. ex eodem 4. cap. 2. Ethic. ad quem locum me reijcio. Patet enim, Aristotelem eo in loco comparasse uirtutes ad omnes alias facultates, quia eadem omnium erat ratio: licet non nominauerit in respõsione, nisi artes. Cogimur igitur dicere, Aristotelem nomen artis non propriè accepisse, sed communiori uocabulo: & sic nõ possumus dicere, ipsum posuisse musicam sub arte propriè, quod erat absurdum. At non fuit absurdum, quòd eam posuerit sub arte, quatenus nomen Artis complectitur non solùm illas facultates quæ sunt uerè artes, uerùm etiam illas ex

quibus

quib. possumus denominari cū aliquo modo habemus aliquid quod ad eas ptineat:

Erat alia quæstio, quę uidebatur ostendere diuisionē uirtutis animi in intellectiuā & moralem, quam posuit Aristoteles in 2. Ethic. nō esse rectè positā, neq; idoneam: quippe quæ non complecteretur omnes uirtutes animi. Continentiam enim & cōstātiam esse uirtutes animi, item heroicam uirtutem & amicitiam: & tamen non esse neq; morales, neq; intellectiuas. uideri ergo diuisionem illam Aristotelis tanquam non idoneam, sed mancam & mutilatam, esse improbandam atq; reijciendam.

Ad hanc quæstionem ego responderem (saluo semper meliori iudicio) continentiam & incontinentiam, cōstantiam & mollitudinem non esse propriè neq; uirtutes morales, neq; uitia: ut rationes in quæstione proposita allatæ apertè (nisi fallor) ostēdunt. Perspicuum est etiam non esse intellectiuas, præter ea quæ dicta sunt: quia loquentes de moribus, dicimus aliquem esse continentem & incontinentē, & constātem & mollem. Et cum uersentur circa mores, fieri non potest ut sint intellectiuæ. ex quibus deinde patet, diuisionem uirtutis positam ab Aristotele in 2. Ethic. nō esse mancā neq; mutilatam, propterea quòd non contineat hos habitus, quoniam nō sunt propriè uirtutes animi. Et adhibita est illa diuisio simpliciter uirtutis animi, ut perspicuum est ex 9. 18. & 19. capitibus, 1. Ethic. & ex principio 2. Ethic. Quæ quidem diuisio sic intellecta, est idonea ad id ad quod ordinata fuit. etenim complectitur omnes uirtutes animi humanas, quæ sunt propriè uirtutes. rectè igitur & artificiose exorsus est Aristoteles septimum lib. Ethic. eo modo quo diximus, ptopterea quia pertractaturus erat alia ab eis quæ superioribus libris tradiderat. *1. Ethic. 9. & 18. & 19. cap. & 2. Ethic. 1.*

At hic statim urgeret aliquis, dicens, continentiam & incontinentiā, constantiam & mollitudinem uersari circa mores: igitur esse uirtutes morales & uitia. Antecedēs est Aristotelis loco superius citato. Consequentia probatur: quia ille habitus qui uersatur circa mores, est uirtus uel uitium moralė.

Item, continentia & constantia sunt eorum quæ sunt studiosa & laudabilia: incontinentia autem & mollitudo, eorum quæ sunt praua & uituperabilia: igitur continētia & constantia sunt uirtutes morales, incontinentia uerò & mollitudo uitia. Probatur consequentia: quia ea ex quibus laudamur & uituperamur, sunt uirtutes & uitia: continentia & constantia sunt ex eis propter quæ laudamur, incontinentia autē & mollitudo ex ijs propter quæ uituperamur: igitur sunt uirtutes & uitia.

Minorem propositionem declarauit Aristoteles in 7. Ethic. cap. 3. ubi dixit: Videtur sanè continentia & constantia esse eorum quæ sunt studiosa & laudabilia, incontinentia autem & mollities eorum quæ sunt praua & uituperabilia. Et in cap. 7. eiusdem lib. cum inquit: Incontinentia enim non solùm fugibilium, sed etiam uituperabilium. Maiorem propositionem uidetur declarare in 2 Ethic. cap. 5. his uerbis: Passiones autē non sunt neq; uirtutes, neq; uitia: quoniam secundum passiones nō dicimur neq; boni neq; mali, secundum uirtutes autem & uitia dicimur. & quia secundū passiones neq; laudamur neq; uituperamur. non enim laudatur timens, neq; irascens: neq; uituperatur simpliciter irascens, sed qui aliquo modo. secūdum autem uirtutes & uitia laudamur & uituperamur. Ex quo etiam uidetur sequi, ut ea quæ laudantur & uituperantur, sint uirtutes & uitia. non enim fieri potest ut aliquid laudetur quin sit uirtus, & uituperetur quin sit uitium. *7. Ethic. 3. 7. Ethic. 7. 2. Ethic. 5.*

Eandem sententiam ponere uidetur in 1. Ethic. cap. 16. ubi ait: Laus enim est uirtutis: sumus enim actiui honestorum ex hac. encomia autem sunt operum. Et in 1. Rhet. cap. 9. ita scribens: Est autem laus, oratio ostendens magnitudinem uirtutis. oportet igitur actiones demonstrare, quòd tales. encomia uerò operum. Si ergo laus est uirtutis: igitur uituperium erit uitiorum. Vera ergo est maior propositio, quę erat, Ea ex quibus laudamur & uituperamur esse uirtutes & uitia: ex qua deinde cum minore sequitur propositum nostrum. *1. Ethic. 16. 1. Rhet. 9.*

Item, quod uersatur circa uoluptates & tristicias, est moralis uirtus: continentia & constantia uersantur circa uoluptates & tristicias: igitur sunt uirtutes: igitur incontinentia & mollitudo sunt uitia. sunt enim opposita, & uersantur circa uoluptates & dolores.

Maior propositio colligitur ex 2. Ethic. cap. 3. ubi ait: Circa uoluptates & tristicias est moralis uirtus. *2. Ethic. 3.*

7.Ethic.6. Minor autem propoſitio eſt perſpicua, ex eis quę in 7. Ethic. cap. 6. ad hunc modū ſcripta reliquit: Quòd autem circa uoluptates & dolores ſint cōtinentes & conſtantes, & incontinentes & molles, manifeſtum eſt.

Item, incontinentia eſt uel ſimpliciter uitium, uel aliqua ex parte: igitur continentia erit uirtus uel ſimpliciter, uel aliqua ex parte. Probatur antecedens ex 7. Ethic. Ibid. cap. 6. ubi ait: Nam incōtinentia quidem non ſolùm ut delictum, ſed etiam ut quodam aut ſimpliciter, aut aliqua ex parte uitium uituperatur. Conſequentia perſpi- 2 Poſt.2 & 3.Ethic.1. 4.Cœl. tex.34. cua eſt ex 2. Poſt. cap. 2. & ex 3. Ethic. cap. 1. ubi hæc dixit: Si enim bona corporis habitudo ſit denſitas carnis, neceſſarium eſt, malam corporis habitudinem eſſe raritatem carnis. Et ex 4. De cœlo & mundo, tex. 34. cum inquit: Quoniam autē omne ſubſtās fertur ad medium: neceſſe eſt quod omnibus ſuperfertur, ferri ad extremum regionis in quam faciunt motum. Cōtrarium enim medium extremo, ſubſtans autem & ſupereminenti.

Item, definitio uirtutis conuenit ipſi continentiæ & conſtantiæ: igitur ſunt ſimpliciter uirtutes. Conſequentiam neminem latêre arbitror. Antecedens probatur: quia habitus electiuus conſiſtens in mediocritate, quo ad nos ratione determinata, & ſicut prudens determinaret, dicitur eſſe uirtus. In hac propoſitione definitū prædicatur de ſua definitione. Continentia & conſtantia ſunt habitus electiui in mediocritate conſiſtentes, &c. igitur ſunt uirtutes: igitur incontinentia & mollitudo erunt uitia. Minor propoſitio uidetur declarari ab Ariſtotele, & primò quòd ſit ha- 7.Ethic.14. bitus. etenim in 7. Ethic. cap. 14. inquit: Quid igitur eſt continentia, & quid incontinentia, quid conſtantia & mollicies, & quomodo ſe habeant habitus ipſi ad ſe inui- 9.Ethic.5. cem, dictum eſt. Deinde, quòd ſint habitus electiui. in 9. enim Ethic. cap. 5. hęc ſcripta reliquit, cū loqueretur de prauis: Differunt enim ſeipſis. alia enim concupiſcunt, alia autem uolunt ut incontinentes: eligūt enim pro eis bonis, quæ uidentur ipſis iucunda, nocua exiſtentia. Vult igitur, incontinentes eligere, ergo incontinentia erit habitus electiuus, igitur & continentia.

7.Ethic.12. Hanc item ſententiam uidetur innuere in 7. Ethic. cap. 12. ubi inquit: Quęrendum eſt autem, utrum is ſit continens qui quauis ratione electioneq́ perſtat: an is qui rectè perſiſtit. & utrum is ſit incontinens qui non permanet in quauis electione ratione'ue: an is qui perſiſtit in ratione falſa, & electione non recta, quemadmodū antea dubitauimus. Patet enim ipſum ſupponere, continentem & incontinentem agere electione, alioquin fruſtra propoſuiſſet illam quæſtionem. Fruſtra enim quęritur, utrū is ſit continens, qui quauis in ratione electione'ue perſtat, an is qui in recta perſiſtit, ſiquidem continens nulla agat electione. Eodēq́ modo de incontinente. quęrere enim, utrum aliquis perſiſtat in quauis electione, an ea recta falſa'ue ratione ſolùm, eſſe ſupponere ipſum ꝑſiſtere in electione, neminē (qui ſit ſanus) latêre arbitror.

Ibid. In eodem item cap. ut hanc ipſam ſententiam confirmaret, loquens de incontinēte, hęc addit: Et ſpōte ſua quidem agit, quodammodo enim eſt ſciens, & quòd facit, & cuius gratia. Malignus autem non eſt: electio namq́ eſt bona. quare ſemipraurus eſt, & non iniuſtus: non eſt enim inſidiator.

Si ergo electio incontinentis eſt bona, planè ſequitur, ut agat electione: incontinentia igitur & continennia erunt habitus electiui.

Ibid. Quòd autem continentia conſiſtat in mediocritate quæ eſt inter duo uitia, quorū alterum ſit exceſſus, alterum defectus, declarat Ariſtoteles in eod. cap. ijs uerbis: Cū autem ſit quidam talis, ut minus quàm oporteat corporis gaudeat uoluptatib. non perſiſtens in ratione: huius autem & incontinentis, medius eſt continens: incontinens autem non perſiſtit in ratione propter maius aliquid, hic autem propter minus aliquid: oportet autem, ſiquidem continentia ſit ſtudioſum babitus, bos contrarios improbos eſſe, quemadmodum apparent. Sed quia perpaucis alter hominibus ineſt, raroq́ admodum fit ut temparantia ſoli contrarium intemperantiæ uidetur, ſic & incontinentia ſoli incontinentię aduerſari putatur. Quid enim clarius ſignificari potuit, quàm ijs uerbis, continentiam eſſe mediocritatem duorum improborum & uituperabilium, duorum igitur uitiorum?

Quòd autem ſit cum ratione recta, & per id quod neceſſariò ſequitur, determinata, multis in locis eiuſdem 7. lib. teſtatū reliquit Ariſtoteles, & maximè in cap. 3. cum ait:

ait: Videtur idē esse cōtinens, & persistens in ratione: & idē etiam incontinens, & ra-
tionem egrediens. & incontinens, sciens esse mala, agit propter passionem: sed con-
tinens sciens quòd prauæ sunt cupiditates, non sequitur, propter rationem. Et in
9. Ethic. cap. 9. ubi inquit: Continens autem & incontinens dicitur, quia mens uincit 9. Ethic. 9.
uel non uincit, propterea quòd ipsa est hominū quisq;. & egisse uidentur ipsi, & spō-
te, quæ cum ratione maximè egerunt.

Patet igitur, continentem semper agere cum ratione. etenim dicitur continens,
quia mens in ipso uincit: & incontinens, quia non uincit. agit ergo continens cū re-
cta ratione: igitur ut prudēs determinat. alioquin non esset recta ratio. Est igitur ue-
ra minor propositio. quare necessariò sequitur, ut continentia sit uirtus, incontinen
tia igitur erit uitium. quod est id quod nobis propositum erat ostendere. Item, ea
quæ uersantur circa eadem, sunt idem: continentia & incontinentia, temperantia &
intemperantia uersantur circa eadem: igitur sunt eadem. igitur si temperantia est uir
tus, & intemperantia uitium, continentia erit uirtus, & incontinentia uitium. Mi-
norem propositionem declarauit Aristoteles in 7. Ethic. cap. 8. ijs uerbis: Quòd autē 7. Ethic. 8.
continentia & incontinentia est solùm circa quæ intemperantia & temperantia: &
quòd circa alia species continentiæ dicta secundum metaphoram, & nō simpliciter
dicta est. Et in cap. 9. cum inquit: Et continentiam & incontinentiam circa corpo- 7. Ethic. 9.
ris uoluptates uersari, ex ijs quæ diximus perspicuum iam euasit, & clarum: & est cir-
ca has solùm propriè uersari temperantiam & intemperantiam. Quare in dubium
uenire non potest, quin omnia ista sint circa eadem. Maior item propositio etsi i-
psa per se satis perspicua uidet̃, tamē perspici etiā potest ex ea ratione qua usus est A-
ristoteles in princip. Rhet. ut probaret Rhetoricā eandē esse cū Dialectica: quia am-
bę erāt de talib. quibusdā, quæ cū essent cōmunia, quodāmodo omnium erat cogno
scere. & nullius scientiæ determinatæ. de qua ratione superius multa uerba fecimus.

Istæ sunt quæstiones quæ omnino uidentur infringere & conuellere ea quæ à no
bis de continentia & incontinentia, & de constantia & mollitudine fuerūt determi-
nata. quæ quidem erant, continentiam & incontinentiam, constantiam & mollitudi
nem, non esse propriè neq; uirtutes morales aut intellectiuas, neq; uitia.

Cæterùm quoniam arbitramur, ea quæ diximus, & Aristotelis sententiæ & ueri-
tati consentire: elaborandum est ut has ipsas quæstiones dissoluamus, ut firmam &
stabilem his de rebus conclusionem relinquamus. Sed prius afferamus nonnulla
Aristotelis uerba. quibus eam quam asseruimus sententiam apertè indicare uidetur.

Quarto igitur Ethic. cap. ult. cum loquutus esset de uerecūdia, asseruissetq; ipsam 4. Ethic. ult.
non esse propriè uirtutem, addidit: Non est autem neq; continentia uirtus, sed quæ-
dam permixta. Demonstrabitur autem de hac in eis quæ sequentur.

Quòd si detur, ut dūdum ex uerbis Aristotelis arbitramur, planè efficitur, ut neq;
incontinentia sit uitium: est enim contraria ipsi continentiæ, ut dixit in principio 7. 7. Ethic. 1.
Ethic. Hoc idem confirmasse uidetur paulo pòst, cum ait: De uitio autem dictum
est prius. de incontinentia autem & mollitudine, & de delicijs est dicendū, & de con
tinentia & constantia. Si enim essent uirtutes & uitia, tractasset de eis, cum de ipsis
uirtutibus sermonem haberet. Confirmatur, quia statim addidit: Neq; enim existi
mandum est utramq; ipsarum esse idem habitum quod uirtus & uitium, neq; ut di-
uersum genus. Satis est nunc ex his uerbis colligi, quòd non sunt ijdem habitus
qui uirtus & uitium. quomodo aūt non sint tanq; diuersum genus; postea dicemus.

Eandem sententiam indicasse uidetur in 7. Ethic. cap. 12. cum inquit: μοχθηρία mor 7. Ethic. 12.
bis persimile, aquæ intercuti inquam, & tabi: incōtinentia uerò, morbo comitiali. e-
tenim illud continua, hęc non continua πονηρία. & omnino diuersum est genus incō
tinentiæ & κακίας. κακία enim latet, incontinentia uerò non latet. Et paulo pòst, cū
subiunxit: Patet igit̃ incōtinentiam κακίαν nō esse, nisi fortasse. quod exponit̃, nisi ex
aliqua parte. Perspicuū igit̃ uidetur esse ex uerbis Aristotelis, cōtinentiam nō esse
uirtutē. Sed anteq; ueniamus ad dissolutionē quæstionū propositarū, nō erit for-
tasse inutile afferre in mediū ista quæ sequunt̃ nomina, ut intelligamus apud Aristo-
telē ea aliquādo diuersum qd significare, aliquādo idē. Sunt aūt hæc: ἁμαρτία, κακία,
μοχθηρία, πονηρία, φαυλότης. quę qdē omnia significāt peccata quędā & errores quosdā.

Sed ἁμαρτία uidet̃ significare leuius peccatū q; κακία & reliqua: uideturq; latius

7.Ethic.6. patere, ut colligi potest ex multis locis, quorum nunc satis erit afferre illum septimi
Ethic. cuius uerba superius quoq; citauimus ad aliud propositum. hæc autem sunt:
» Signum autem, quia incontinentia uituperatur, non tanquam ἁμαρτία solùm, sed tã
» quam κακία quædã, uel simpliciter existens, uel aliqua ex parte. Peior igitur est κακία
3.Ethic.3. quàm ἁμαρτία. Μοχθηρία uerò uidetur idem quod κακία, ut colligi potest ex 3.Ethic.
» cap.3. cum ait: Ignorat quidem omnis μοχθηρὸς quæ debet agere, & à quib. debet ab-
» stinere: & propter talem ἁμαρτίαν iniusti & omnino κακοὶ fiunt. Vnde patet, μοχθη-
ρὸς accipi pro iniusto & uitioso, & ἁμαρτίαν latius patêre quàm μοχθηρίαν.
7.Ethic.12. Idem quoq; uidetur Aristoteles ostendere in 7.Ethic.cap.12. loco etiam paulo an-
» tè citato ad aliam rem, cum inquit: μοχθηρία morbis persimile, a quæ intercuti inquam
» & tabi: incontinentia uerò morbo comitiali. etenim illud continua, & hæc non con-
» tinua πονηρία. Accipit enim μοχθηρίαν pro uitio. sicut etiam in Poetica, cap.11. cũ loque
retur de hominibus, de quibus est scribenda tragœdia. inquit enim: Est aũt talis qui
» neq; excellit uirtute & iusticia, neq; per κακίαν & μοχθηρίαν mutatus in malã fortunã,
» sed per ἁμαρτίαν quandam eorum qui sunt existentes in gloria & bona fortuna. Vbi
patet, ipsum accipere κακίαν & μοχθηρίαν pro eodem, & ἁμαρτίαν pro leuiori peccato.
Hoc idem facile uidetur in 1.Rhet. cap. 10. cum inquit: Si enim quidam habeant
μοχθηρίαν unam, uel plures, circa hãc sunt μοχθηροὶ & iniusti. accipit enim μοχθηρίαν pro
κακία. πονηρία autẽ in uerbis 7. Ethic. & 10. citatis generalius accipitur quàm μοχθηρία,
& q̃ κακία. accipitur eñ, ut cõtinet uitium & incontinentiam, quæ ꝓpriè est uitium.
7.Ethic.10. In cap. autem 14. eiusdem lib. ubi dixit, de incontinente loquens, Quodam enim
» modo sciens & quod facit, & cuius causa: πονηρὸς autem non. electio enim est bona,
» quare semi πονηρὸς & non iniustus, non enim insidiator. uidetur accepisse πονηρὸν
pro uitioso. uult enim, incontinentem non esse uitiosum. Et paulo pòst cum addi-
» dit: πονηρὸς enim est similis ciuitati utẽti legib. sed πονηροῖς: significat enim malas & ui
5.Ethic.14. tiosas leges. In 5. quoq; Ethic, cap.14, ubi hęc scripta reliquit: In ijs autem nocentes
» & peccantes iniuriantur quidem, & sunt iniuriæ, non tamẽ iniusti propter ipsa, neq;
» πονηροὶ, non enim propter μοχθηρίαν est nocumentum. Et cum subiunxit: Quando aũt
» ex electiõe, & iniustus est, & μοχθηρός. His omnib. locis uidetur accepisse πονηρὸν pro
4.Ethic.4. uitioso. In 4. uerò Ethic. cap. 4. cum dixit, Eos enim qui grãdia unde non oportet,
» & quæ non oportet, accipiunt, ut tyrannos ciuitates expugnãtes, & tẽpla expolian-
» tes, non auaros, sed πονηρὸς, sed impios & iniustos appellamus. uidetur πονηρὸς signi-
» ficare peius q̃ auarus, & ꝗd quod necessariò sequit̃, q̃ uitiosus. auarus eñ defectus
est liberalitatis, & uituperatione dignus: quippe qui affert nocumentũ sibi & alijs.
Φαυλότης uidetur quasi idem significare quod πονηρία. Etenim eam latius patêre q̃
κακίαν & μοχθηρίαν, uidentur indicare uerba Aristotelis quæ scripta reliquit in fine 12.
7.Ethic.12. cap.7. Ethic. ad hunc modum, cum loqueretur de continentia & incontinentia: Ma-
» nifestum autem ex hoc, quòd hæc quidem studiosus est habitus, hæc autem φαῦλος.
» dixerat enim antè, incontinentiam non esse uitium.
Hoc idem significat Aristoteles prope finem 13. capite, cum loquens de extremis
» continentiæ, inquit: Oportet autem, quoniam continentia est studiosa, utrosq; hos
habitus esse φαύλους. hæc enim uox φαῦλος, non potest ob causam dictam significare
» uitiosum. In 12. uerò cap. eiusdem 7. cum dixit, Sed hic quidem habens, hic autem
» non habens φαύλας concupiscentias. appellat φαύλας cõcupiscentias uitiosas. etenim
intemperans dicitur uitijs præditus. Item in 12. cap. eiusdem septimi Ethic. ubi in-
quit, Non est incontinens simpliciter φαῦλος: uidetur φαῦλος significare uitiosum. ali-
1.Rhet.10. ter enim frustra addidisset simpliciter. In 1. autem Rhet. cap. 10. ubi inquit, Per quæ
» autem eligunt & φαῦλα facere, κακία est, & ἀκρασία: ostendit φαῦλα dici, quæ fiunt per
» uitium, & per incõtinẽtiam. & sic latius patere φαῦλον quàm κακὸν: quandoquidem
dicatur etiam de eis quæ fiunt per incontinentiam, quæ propriè non est uitium.
Perspicuum etiam est ex hoc loco Aristotelis, seiunxisse incontinentiam à uitio.
5.Ethic.ult. In 5. tamẽ Ethic. cap. ultimo, cũ inquit: Manifestũ aũt est quòd ambo φαῦλα, & in-
» iuria affici, & afficere. illud enim minus, hoc autẽ est plus habere medij. sed tamẽ pe-
» ius est iniuria afficere: quia iniuria afficere est cũ κακία, & uituperabile est: & cũ κακία
» uel ꝑfecta & simpliciter, uel ꝓpè. Videt̃ accepisse φαῦλον pro malo, quod opponitur
6.Ethic.6. bono: ut colligit̃ ex eis quæ scripta reliq̃t in fine 6. cap. eiusdẽ lib. ijs uerbis: Iniurians

enim

enim habet plus. qui autem iniuria afficitur, habet minus boni. in malo autem econtrario. Quo in loco perspicuum est, ipsum attribuere ei qui iniuria afficitur, malum. Necesse igitur est ex ult. cap. illius lib. cum ei attribuit etiã hanc uocem φαῦλον, ut intelligamus malum. Vnde etiam colligitur, κακίαν peiorem esse quàm φαυλότητα.

In 4. aũt lib. Ethic. cap. 3. cum loqueretur de prodigo: Quapropter, inquit, & non uidetur esse φαῦλος secundum mores: non enim μοχθηρὸς est, neque ignobilis, tam in dando quàm in non capiendo exuperare, stolidi tamen. Vbi uidetur quasi innuere, idem esse φαῦλος, qui μοχθηρός. Illud prætetea difficultatem affert, quod Aristoteles in 4. Ethic. cap. 5. cum loqueretur de extremis magnificentiæ, usus est ijs uerbis: Sunt aũt hi habitus ipsi κακίαι, non tamen opprobria afferunt: propterea quòd neq; detrimento sunt alijs, neq; nimium sunt deformes. Ex quibus uidetur sequi, κακίαν non significare eam improbitatem quam diximus, quia non significat illam, quæ affert opprobria, neq; illam quæ est ualde turpis. Item in cap. 14. eiusdem lib. loquens de ijsdem extremis magnanimitatis: Qui enim, inquit, deficit, parui animi uel pusillanimi: qui autem excedit, inflatus. neq; κακοὶ uidentur esse isti, neq; sunt facientes τὰ κακά, sed peccant. Quibus uerbis uidetur indicare, extrema magnanimitatis non esse uitia. ex quo sequitur, κακίαν significare improbitatem, quam diximus, distinctam uidelicet ab ἁμαρτία.

4. Ethic. 3. 4. Ethic. 5. 4. Ethic. 14.

Ex ijs igitur locis quos citauimus, & ex multis alijs quos longũ esset ꝑferre, uidetͬ ꝑspicuè patere, Aristotelẽ aliquãdo nomina allata quę significãt peccata & errores, à se inuicẽ seiũgere, aliquãdo nõ seiungere, & ita uario modo ipsa accipere. nõ erit igitͬ mirũ, si nos asserẽtes cõtinentiã & incõtinentiam nõ esse uirtutes, neq; uitia, utemur quibusdã eorũ, ut sunt diuersè à uitio, licet aliquando Aristoteles utatͬ illis pro uitijs.

His explicatis, tẽpus iam uidetur esse ut ueniamus ad dissolutionẽ quęstionũ, quę uidebãtur euertere id quod à nobis cõclusum fuit: uidelicet cõtinentiam & incontinentiam, cõstantiam & mollitudinẽ, nõ esse propriè neq; uirtutes morales, neq; intellectiuas, neq; uitia. Ad primam aũt ipsarũ respõdentes, cõcedimus id quod antecedit, sed negamus cõsequentiam: ad probationẽ uerò quæ erat, Ille habitus qui uersatur circa mores, est uirtus uel uitiũ: dicimus, hanc propositionẽ non esse uerã: propterea ꝙ multi sunt habitus qui uersantur circa mores, & tamẽ nõ sunt uirtutes, neq; uitia. latius enim patet mos, ꝗ̃ uitium & uirtus moralis. Virtus enim heroica & feritas uersantur circa mores: & tamẽ nõ est uirtus heroica uirtus moralis, neq; feritas uitium morale. Hoc itẽ colligitur ex principio 7. Ethic. quod principium citauimus suprà, & ex alijs etiam huius libri locis. Ad alterã item quæstionem quæ hãc sequitur, concedimus antecedẽs, sed negamus consequentiam. Ad probationẽ uerò quæ erat, ea ex quib. laudamur & uituperamur, sunt uirtutes & uitia: dicimus, hanc propositionẽ esse à ueritate alienã. Ad probationẽ concedimus, secundũ uirtutes & uitia nos laudari & uituperari: negamus tamẽ retrò reciprocare & cõmeare, ut ea omnia ex quib. laudamur & uituperamur sint uirtutes & uitia. nã multa sunt ex quib. laudamur & uituperamur, quæ tamẽ non sunt uirtutes neq; uitia. Etenim Aristoteles in 2. Ethic. cap. 7. numerat illas tres mediocritates quę uersantur circa cõmmunionem sermonũ & actionũ, ex quib. laudamur, & ex quarũ extremis uituperamur: & tamẽ non ponit eas esse uirtutes, neq; earũ extrema esse uitia. Et paulo pòst addidit: Sunt aũt in passionib. & in his quæ sunt circa passiones, mediocritates. Etenim uerecũdia uirtus quidẽ non est, laudatur tamen uerecundus. Laudamur ergo ex uerecundia, & tamẽ ipsa non est uirtus. Item illæ mediocritates quæ uersantur circa uoluptates illas quæ habentur ex uisu & auditu, de quibus uerba fecit Aristoteles in 3. Ethic. cap. 12. sunt tales, ex quib. laudamur: tamẽ nõ sunt uirtutes, neq; earũ extrema sunt uitia. Falsum igitur uidetur, & à sentẽtia Aristotelis alienũ esse, fieri nõ posse ut aliquid laudetur quin sit uirtus, & uituperetur quin sit uitium. Ad confirmationẽ aũt sumptã ex 1. Ethic. cap. 16. cõcedimus laudẽ esse uirtutis magis propriè, & encomia operationũ: negamus tamẽ ipsam laudẽ solius esse uirtutis: quia aliæ etiam laudantur quæ non sunt uirtutes, uel ex uirtutibus, licet fortasse non ita propriè. Ad id item quod accipitur ex 1. Rhet. cap. 9. respondemus eodem modo, laudem esse orationem ostendentem magnitudinẽ uirtutis, & encomia operũ: negamus tamẽ ex hoc sequi, uerã esse maiorem propositionẽ, quę erat, Ea ex quib. laudamur & uituperamur,

7. Ethic. 1. 2. Ethic. 7. 1. Ethic. 16. 1. Rhet. 9.

ramur, esse uirtutes & uitia. Quare ex hac cū minore non sequitur, id quod quæstio inferre uidebatur. etenim laus ostendit item alia q̃ magnitudinem uirtutis propriæ.
1.Rhet.9. Quod item uidetur ostendisse Aristoteles in eod. cap. cū inquit: Quoniam aūt con-
» tingit & sine studio & cū studio laudare sæpenumero nō solùm hominē uel Deum,
» sed & inanimata, & quodcunq; aliorū animalium. Eodē modo & de ijs accipiendæ sunt propositiones. Etenim inanimata & cætera animalia non habent uirtutes: uult tamen ipsa laudari. non igitur laus ostendit solùm magnitudinem uirtutis propriæ. Item laus propriè est honesti, igitur non est solùm uirtutis. Probatur consequentia:
Ibid. quia latius patet honestū q̃ uirtus, ut perspicuum est ex 9.cap.1.Rhet. Antecedens probatur ex definitione honesti, quæ quidem est huiusmodi: Honestum autem est, quod cum per se eligibile sit existens, laudabile est.

Erat alia quæstio, quæ hoc modo urgere uidebatur: Quod uersatur circa uoluptates & tristicias, est moralis uirtus: cōtinentia & constātia sunt huiusmodi, igitur, &c.

Ad quam quæstionem respondentes, negamus maiorem propositionem. Ad probationē, quæ sumit ex 2.Ethic.cap.3.cō cedimus, uirtutē moralē uersari circa uoluptates & tristicias: negamus tamen retrò commeare, ut omne quod uersatur circa uoluptates & dolores, sit moralis uirtus: hoc enim ex eis quę in superiorib. dicta sunt
3.Ethic.12. ex 3.Ethic.cap.12.pspicuè patere arbitramur. Ad aliam aūt quęstionē quæ erat, Incontinētiam esse uel simpliciter uitiū, uel aliqua ex parte: cōcedimus, incontinentiā esse aliquo modo uitium, sed nō simpliciter. Et hoc est quod dixit Aristoteles 9. cap. 7.lib.Ethic.ijs uerbis: Et simpliciter incōtinētia, & uitiū aliquo modo. Et cō cedimus sequi ex hoc, ut continētia sit aliquo modo uirtus: non tamē esse simpliciter uirtutē, quia uidetur ei deesse electio, & nōnulla alia etiā. sicut incontinētiæ uidetur aliquid deesse ex definitione uitij, ut electio & alia etiā desunt. Quod uisus est Aristoteles in
7.Ethic.12. cap.12.eiusdem 7.indicare, cum inquit: Quòd aūt uitium incontinentia non est, mani
» festum est: hæc enim præter electionem, illud autem secundum electionem est.

Incontinētia igitur non est uitiū simpliciter, quia nō est cū electione: in electione
1.Rhet. em̄ est prauitas, ut dicit Aristoteles in 1.Rhet. sed est uitiū aliqua ex parte, quia habet aliquā similitudinē cū uitio: quare ea dē ratione asserere poterimus, ipsam continentiam non esse uirtutē simpliciter, sed aliqua ex parte: quia scilicet habet aliquā simili-
7.Ethic.2. tudinē cū uirtute. Et propter hanc causam fortasse protulit Aristoteles in 7.Ethic. cū
» loqueretur de continētia & incōtinentia, hęc uerba: Neq; em̄ idē quod uirtus & ui-
» tium, neq; ut diuersum genus hæc sunt putanda. Sed de hac re in sequentib. pluribus
4.Ethic. agemus. Item quod ait in 4.lib.Ethic. Non est aūt neq; cōtinentia uirtus, sed quędā permixta. Videtur sic intelligi, quia habet similitudinē cū uirtute: ideo nō dicitur esse uirtus, sed permixta, scilicet cū uirtute aliqua ex parte, uti diximus: quare uidetur fieri posse, ut dicatur uirtus per similitudinē quandā. Quod uidetur asseruisse Aristo-
7.Ethic.14. teles in 7.Ethic.cap.14.ijs uerbis: At cū per similitudinem multa dicātur, factū est ut
» continens dicatur tēperans. cōtinens em̄ talis est, ut nihil præter rationē ob uoluptates
» tes corporis agat: & tēperans talis est. Sed ille quidem habet prauas cupiditates, hic
» aūt nō habet: & hic quidē, scilicet tēperans, est talis, ut nō delectetur præter rationē:
» ille quidē est talis ut delectetur, sed nō ducatur. Sicut ergo cōtinens potest dici per similitudinē tēperans, ita cōtinentia potest dici per similitudinē uirtus: nō tamē erit simpliciter uirtus, quare nō erit omnino alterū genus à uirtute. & erit quædam permixta, quia cōuenit in multis, & habet similitudinē cū uirtute. quæ em̄ habēt aliqd quod attineat ad uirtutē possunt dici esse aliquo modo permixta cū uirtute, & habe-
7.Ethic.13. re similitudinē cū uirtute. Quòd aūt sit etiā similis incōtinens intēperanti, declarabitur paulo pòst ex 7.Ethic. cap.13. Cō cedimus igitur sequi, cōtinentiam esse aliquo modo uirtutē: negamus tamē hoc euertere nostrā sentētiam, quia dicimus ipsam nō esse uirtutē simpliciter. nihil enim prohibet, ut id quòd non est uirtus, simpliciter nō posit esse aliqua ex parte uirtus, uidelicet p quandā similitudinē. sicut nihil phibet, ut id quod non est idē simpliciter, nō posit dici aliqua ex parte illud cuius est simile.

Ad aliam autem quæstionem, quæ mirum in modum exercere omnium ingenia uidetur, quæ erat, definitionē uirtutis cōuenire ipsi continentiæ & constantiæ, itaq; illas esse uirtutes simpliciter: dicimus, id quod antecedit, à ueritate alienum esse.

Ad probationem concedimus maiorem propositionem, sed negamus minorem:

damus

damus tamen ipsam, scilicet continentiam & constantiam, incontinentiam & molli-
tudinem, esse habitus: sed negamus esse habitus electiuos. Verùm probemus pri-
mùm ex uerbis Aristotelis, ipsas non esse habitus cum electione. Deinde responde-
bimus ad textus in contrariam partem allatos.

Is igitur in 7. Ethic. cap. 4. hæc scripta reliquit: Neq; enim circa omnia est simplici- 7.Ethic.4.
ter incontinēs, sed circa ea circa quæ uersatur intemperans, neq; simpliciter se haber
ad illa: essent enim incōtinentia & intemperantia idem, sed hoc modo. nam ille qui-
dem eligens ducitur, putans semper oportere prosequi uoluptatem præsentem: in-
continens autem non putat quidem, persequitur tamen.

Item in eiusdem lib. cap. 6. sic ait: Eorū aūt qui circa uoluptates corporeas uersan- 7.Ethic.6.
tur, circa quas dicimus temperantem & intemperantem, qui non eligendo, sed præ-
ter electionem & mentem, efficientium quidem uoluptatum exuperationes perse-
quitur, dolorem autem inferentium fugit, famis, sitis, æstus, frigoris, & omnium quę
ad tactum & gustum pertinentis nō additione, circa hæc inquam (ut circa iram) sed
absolutè solùm incontinens dicitur. Et paulo pòst: Signum autem, etenim intem-
perantes dicuntur circa has, sed non circa ullam illarum. & hoc in eodem incontinē-
tem & intemperantem ponimus, & continentem & temperantem: sed neminem il-
larum, quòd circa uoluptates easdem omnino doloresq; uersantur. Atq; sunt hi qui-
dē circa hęc eadem, sed non eodē modo sunt: sed illi quidē eligunt, hi uerò nō eligūt.

Et in cap. 10. cum uerba fecisset de intemperante, & ostendisset ipsum agere per e- 7.Ethic.10.
lectionem, statim subiunxit: Eorum autem qui non eligunt, alius ob uoluptatē, alius
ob fugā doloris, qui à cupiditate prouenit, ducitur. quare inter se differunt. cuilibet
enim deterior esse uidebitur, si quis non cupiens, aut remissè quippiam agat turpe,
quàm uehementer cupiens: & si nō iratus uerberet, quàm concitatus ira. quid enim
ageret, si esset in passione? quare intemperans peior est incontinente. Et in cap. 12. 7.Ethic.12.
At uerò intemperantem quidem non pœnitet, ut dictum est in electione: nāq; persi-
stit. Incontinentē uerò aliquo modo pœnitet. quocirca non ita res sese habet, ut du-
bitauimus: sed ille quidem incurabilis, hic autem est curabilis. Item in 13. cap. Simi- 7.Ethic.13.
lis autem & incontinens & intemperans. uterq; autem corporis sequitur uolupta-
tes: sed alter & oportere putat, alter non oportere.

Ex his igitur omnib. locis luce clarius patēre arbitror, incōtinentiam & continen-
tiam non esse habitus electiuos: aliter enim incontinentes agerent electione, con-
trà quàm dixit Aristoteles tot in locis, ut uidimus. Respondendum igitur esse uide-
tur ad uerba Aristotelis in contrariam partem allata.

Quare ad eum tex. qui citatus est ex 9. Ethic. cap. 5. dicimus, Aristotelem tribuisse 9.Ethic.5.
incontinentib. electionē non propriè, sed accepisse ipsum eligere cōmuniter, ut cō-
plectiř etiā uelle. in quā sentētiam uenimus tū propter textus Aristotelis allatos, qui
apertè uidenř indicare, incontinētes & continētes nō agere electione: tū quia appa
ret eos nō cōsultare, quare nō possunt agere electione, ut ex eis quæ sequuntur erit
perspicuum. Verba etiam illius tex. quę sunt hæc: Differunt autem seipsis. alia eñ Ibid.
concupiscunt, alia autem uolunt, ut incontinentes: eligunt enim pro bonis quæ ui-
dentur ipsis iucunda, nocua existentia. Hæc inquam uerba ostendunt, eligere eo in
loco non esse propriè acceptum, sed pro uelle, ut diximus. necesse enim est, ut re-
spondeat illis uocibus, Concupiscunt & uolunt. alioquin non esset ad rem. quare ni-
hil ex eo loco quod sententiam nostram infringat, sequitur.

Ad tex. uerò allatū ex 13. cap. 7. Ethic. dicerē, continentē & incontinentē eligere,
quia continēs uerè eligit turpia nō esse agēda: sed nō ob hoc diciř continens, quia a-
liud eligat: sed diciř continēs, quatenus nō remoueř à sua electione ob cōcupiscen-
tiam uoluptatū, & quatenus persistit in electione: sed in electione adhibita, priusq;
moueređ à cōcupiscentia. Incontinēs itē eligit turpia nō esse facienda: sed nō ob hoc
diciř incontinens, sed quatenus egreditur electionē rectā, quā habebat anteq; esset
in passione uel perturbatione: & agit turpia, quę quidē nō agit electione, sed statim
uisa re quæ uoluptatē affert, omissa electione bona. ut perspicuū erit ex eis quę dice
mus, interpretātes 5. cap. 7. Ethic. Aliud igiř est, continentē pſistere in electione bo
na, & incontinentē nō pſistere: aliud ipsos agere electione ea qua agunt, quatenus
sunt cōtinentes & incontinētes. Eteñ tūc dicimus eos nō agere electione, ut conti-
nentes

nentes & incõtinentes sunt.necesse enim est,ut qui agit continenter uel incontinenter, in eo electio bona præcesserit actionem continentem uel incontinentem, alioquin non ageret continenter uel incontinenter: etenim necessarium est ut prius cognouerit,illud quod agit incontinenter,non esse agẽdum, & ita senserit ut tex. allati in superioribus luce clarius ostendunt. Idq; uoluit significare (nisi me mea fallit opinio) tex. citatus ex 7. Ethic. cap. 13. quod non repugnat sententiæ nostræ.

Eodem item modo respondetur ad text. acceptum etiam ex eodem cap. cum loqueretur de continente. nam cum dixit, (Malignus autem non est, electio namq; est bona. quare semiprauus est, & non iniustus: non est enim insidiator.) Hæc protulit, quia ipse incontinens, antequam ageret incontinenter, habebat electionem bonã: concluserat enim, turpia illa quæ deinde agit, non esse agenda. rectè ergo elegerat. tamen non persistit in illa bona electione: sed cum prius habuerit illam bonam electionem, non est malignus: quare si illa turpia agit, non agit tamen electione, sed statim ducitur iucunditate. Et hoc est quod nos etiam cõcedimus. satis enim nobis est, cum incontinens agit incontinenter, non agere electione. quare non sequitur, si habet electionem bonam, ut ob hoc agat incontinenter electione. Quocirca rectè nos negasse arbitramur, definitionẽ uirtutis cõuenire ipsi continentiæ & incõtinentiæ.

Concedimus præterea, continentiam cõsistere in mediocritate, quę est inter duo extrema: quorum alterum est excessus, alterum defectus. Sed nihil absurdi ex hac cõcessione sequi arbitramur. etenim non sequitur, ut incontinentia sit uirtus: multæ enim sunt mediocritates inter excessum & defectum, quæ tamen non sunt uirtutes.

Ad id uerò quod additur, quòd sit cum ratione recta: respondemus, aliud esse, aliquid esse cum ratione recta: aliud, persistere in ratione recta. Continens propriè nõ dicitur esse cum ratione recta, sed persistere in ratione recta: quoniam natura ipsius continentis, quatenus continens est, est persistere in ratione recta: & incontinentis, quatenus incontinens est, est egredi rationem rectam. & hoc est quod uoluit Aristoteles in 7. Ethic. loco in quæstione citato.

9. Ethic. 9. Neq; obstat quod dixit in 9. Ethic. loco etiam in quæstione citato, cum dixit: Et egisse uidentur ipsi, & sponte, quę cum ratione maximè egerunt. Quia intellexit egisse cum ratione, propterea quòd continens persistit in ratione recta, non quòd reuera agat cum ratione recta: alioquin ageret cum consultatione, & per id quod necessariò sequitur, cum electione. electio enim est cum ratione & mente, & cũ præconsultatione, ut dicemus ex 3. lib. Ethic. cap. 5. Dicitur igitur continens agere cum ratione, quia mens & ratio uincit in eo, & ob hoc persistit in ratione: & sic agit ut prudẽs, quia persistit in ea ratione determinata, quæ est ut prudens determinaret: alioquin non esset recta ratio illa in qua persistit. Nõ igitur est uera minor propositio. Quare non sequitur, ut cõtinentia sit uirtus simpliciter, & incõtinentia uitiũ simpliciter.

Ad alteram autem quæstionem quæ erat, Ea quę uersantur circa eadem, sunt idẽ: continentia & temperantia, incontinentia & intemperantia uersantur circa eadem: ergo, &c. Respondemus, Maiorem propositionem à ueritate abhorrere si intelligatur simpliciter & absolute, & minorem esse ueram. hoc est quod probant text. allati ex 7. Ethic. cap. 8. & cap. 9. Si uerò intelligatur cũ conditione, ut dicamus ea quæ uersantur circa eadem, & eodẽ modo: concedimus ipsam consentire ueritati, sed tamen negamus minorem propositionem. & hoc modo concedimus, rationem sumptam ex principio 1. Rhet. concludere, Rhetoricam esse idem quod Dialecticam, quia ambæ uersantur circa idem & eodem modo, ut perspicuum est ex eis quæ dicta sunt.

Quòd autem continentia & incontinentia, temperantia & intemperantia non uersantur circa eadem & eodem modo, perspicuum est ex eis quæ scripta sunt in superioribus: ex quibus omnibus satis constare arbitramur, nihil prohibere quin uerũ sit illud quod asseruimus, continentiam & incontinentiam non esse simpliciter uirtutes, neq; uitia simpliciter, licet per similitudinem quandam possint dici uirtutes & uitia: nos autem loquuti sumus simpliciter & propriè.

Sed statim quæret aliquis, nunquid sit alia differentia inter incõtinentem & intẽperantem, & continentem & temperantem, præter eas quæ dictæ sunt, quòd uidelicet unus agat cum electione, alter sine electione: & unus sit cum ratione recta, alter persistat in ratione recta, ut non sit cum ratione recta: & si sint aliæ differen-

tiæ,

tiæ, quæ nam sint illæ, & etiam quid sit continentia & incontinentia.

Item, nunquid ita dicendum sit de constantia & mollitudine in comparatione ad temperantiam & intemperantiam, sicut de continentia & incontinentia.

Itē, nunquid continentia & constantia sint nomina synonyma, an aliquid intersit.

Ad primam quæstionem dicimus, Aristotelem ponere alias differentias inter incontinentem & continentem, & temperantem & intemperantem, præter eas quæ dictę sunt: quòd uidelicet unus agat cum electione, alter sine electione: & unus agat cum ratione recta, alter uerò non agat, sed persistat in ratione recta. Quæ res ut clarius appareat, operæprecium uidetur in medium afferre Aristotelis uerba, quibus satis perspicuè singulas differentias indicat. Primum igitur in cap.3.7.Ethic. ita scriptum reliquit: Præterea si continens est ex eo, quia uehementes & prauas habet cupiditates, neque temperans erit continens, neque continens temperans. etenim neque uehementes habere cupiditates, neque prauas, est tēperantis, ut oportet. Quibus uerbis ostendit interesse inter intemperantem & continentem, quia temperans non habet uehementes cupiditates, continens autem habet utrasque. 7.Ethic.1.

Et in cap.6. eiusdem lib. cum ait: Quapropter potius eum intemperantem dixerimus, qui non cupiens, aut remissè exuperationes uoluptatum prosequitur, ac mediocres fugit dolores: quàm hunc, qui ob uehementes cupiditates eadem agit. Quid enim faceret ille, si cupiditas adueniret iuuenilis, & circa rerum necessariarū indigentiam dolor uehemens? Significat interesse, quia intemperans non cupit, aut parū: & tamen turpia agit: incontinens uerò agit eadem, sed ualde cupiens. 7.Ethic.6.

Et in cap.12: quem locum citauimus paulo antè ad aliud propositum, cum inquit: At uerò intemperantem quidem non pœnitet: in electione namque persistit. Incontinentē autem aliquo modo pœnitet. quocirca non ita sese res habet, ut dubitauimus: sed ille quidem incurabilis, hic autem est curabilis. Declarat interesse, quia intemperantem non pœnitet, incontinentem uerò pœnitet: item quia intemperans est incurabilis, incontinens autem curabilis. Ibidem cum addit, quæ uerba suprà quoque attulimus ob alias occasiones: Vitium enim morbis hisce persimile, aquæ intercuti inquam & tabi: incontinentia uerò morbo comitiali. etenim illud continua, hæc nō continua improbitas. & omnino diuersum est genus incōtinentiæ & uitij. uitium enim latet, incontinentia uerò non latet. Indicat, differre intemperantiam ab incontinentia, quòd intēperantia est continua, continentia non est continua. Item, quia intemperantia est uitium, incontinentia non est uitium. uitium enim latet eum qui uitiosè agit, quippe qui credit se rectè agere: incōtinentia uerò non latet eum qui incontinenter agit. putabat enim, antequam in passione esset, illa non esse agenda. 7.Ethic.12.

Præterea in eodem loco, cum subiungit: Cum alter sit talis, ut non ex eo quòd est ipsi persuasum, exuperantes corporis uoluptates præter rationem rectam sequatur, alteri sit persuasum propter quod talis est ut ipse sequatur: illi quidem dissuaderi facile, huic autem haud facile potest. Demonstrat interesse inter incontinentē & intemperantem: quia incontinens agit turpia, cum ei non sit persuasum illa esse agenda: intemperans uerò agit eadem, persuasum habens illa esse agēda. ex quo sequitur, ut incontinens facile possit à proposito demoueri, intēperans uerò non possit. quare hæc etiam inter se differunt.

Itaque in fine eiusdem cap. hæc scripta reliquit: Est quidem alius ob perturbationē à recta ratione discedens, quē perturbatio ut non agat quidē ut recta ratio iubet superat: ut sit aūt talis, ut ipsi sit persuasum oportere uoluptates liberè non uincit. at hic est incontinens: qui quidē intemperante melior est, nec est absolutè prauus. conseruatur enim id in ipso optimū, principium inquā ipsum. Alius aūt est huic contrarius, is qui persistit, & non ob perturbationē à ratione discedit. Ex his igit̄ patet, hunc quidē studiosum, illū aūt improbum habitū esse. Ex quibus etiam uerbis patet, interesse inter incontinentem & intemperantē: quòd ille melior sit, nec absolutè prauus. ibid. in fine.

Et in cap.14. eiusdē 7. de temperāte loquens, & continente: Et hic quidē, uidelicet temperans, est talis, inquit, ut non delectetur præter rationē: ille aūt est talis ut delectetur, sed non ducatur. Et deinde subdidit: Similes aūt sunt incontinens & intēperans. uterque ēm corporis sequitur uoluptates: sed alter & oportere putat, alter nō putat. Quē etiam locum citauimus paulo antè in aliud propositū. In eandem senten- 7.Ethic.14.

,, tiam hæc paulo pòst addidit: Similis autem est incontinens ciuitati quæ decernat o-
,, mnia quæ decent, & leges habeat bonas, utatur autem nulla. quemadmodum illud
,, Anaxandrides cauillatus est: Ciuitas consulebat, cui nulla erat cura legum. Sed pra-
,, uus, supple est similis ciuitati utẽti quidẽ legib. sed prauis utẽti. Quib. innuit, inter-
esse inter incontinentem & temperantem, quòd incontinens habet rationem rectã,
sed non utitur. non enim persistit in ea: intemperãs uerò non habet rectam rationẽ,
sed prauam, & ipsa utitur. Ex his omnibus uidetur sequi, continentiam esse habi-
tum animi carentis ratione, sed obedientis rationi, in mediocritate consistentẽ, qui
uersatur circa eas corporis uoluptates, circa quas uersatur tẽperantia, sed sine electio
ne: quo quidẽ habitu aliquis habens prauas & ingentes cupiditates, delectatur prę-
ter rationem, non tamen ducitur, sed persistit in ratione recta. Incontinentiam ue
rò esse habitum animi carentis ratione, sed obedientis rationi, in extremo consisten-
tem, qui uersatur circa eas corporis uoluptates, circa quas uersatur intemperãtia, sed
sine electione: quo habitu aliquis non persuasus egreditur rationem rectam, ob pra
uas & ingentes cupiditates: sed eum pœnitet, & curabilis est, nec cõtinuè egreditur
rationem rectam, & non latet. Ex quibus definitionibus perspicuæ esse mihi uidẽ
tur differentiæ omnes inter continentiam & incontinentiam, temperantiam & in-
temperantiam. Dissoluta igitur est iam prima quæstio.

Ad alterã quæ hãc sequebaẽ, respõdemus: idẽ esse dicendũ de cõstantia & molli-
tudine, in cõparatione ad tẽperantiam & intẽperantiam, quod de cõtinentia & in-
continentia. Ad postremam autem dicimus, continentiam & constantiam, incõ-
tinentiam & mollitudinem, non esse nomina synonyma, sed aliquid inter se differre.
7.Ethic.10. quid autem differant, uidetur ostendisse Aristoteles in 7. Ethic. cap. 10. ijs planè uer-
,, bis: Etenim tolerare uel constare est in resistendo, continentia aũt in superando uel
,, uincendo. alterum aũt est resistere & superare, uel uincere: quapropter & eligibilius
,, est continentia ipsa constantia uel tolerantia. Perspicuum igitur est, idem interes-
se inter continentiam & constantiam, quod interest inter resistere & superare. multi
enim pugnantes resistunt, ne interficiantur: multi etiam non solùm resistunt, uerùm
etiam superant. quare hi fortiores illis dicuntur.

Sed ut ea quæ dicta sunt melius intelligantur, contra illa nonnullas etiam affere-
mus dubitationes. Instaret igitur quispiam dicens, text. allatum in superiorib. ex 4.
4.Ethic.5. Ethic. cap. 5. ubi loquitur Aristoteles de extremis magnificentiæ, cuius hæc sunt uer-
,, ba: Sunt autem habitus ipsi κακίαι, non tamen opprobria afferunt, propterea quòd
,, neq; detrimento sunt alijs, neq; nimium sunt deformes. Hunc inquam text. diceret
aliquis uideri à ueritate abhorrere, propterea quòd nõ uidetur fieri posse ut aliquid
sit κακία, & non afferat opprobria. Quod probatur: quia fieri non potest, ut τὴν κα-
2.Ethic.5. κίαν non uituperemus, ut patet ex 2. Ethic. cap. 5. suprà citato. Fieri igitur non potest,
ut ipsæ non afferant opprobria. Etenim uituperari nihil aliud esse uidetur, quàm op-
probria pati. Deinde si κακία non afferret opprobria, falsum esset, hanc uocem signi-
ficare illam improbitatem quam diximus: quæ quidem erat tanta, ut negauerit Ari-
stoteles incontinentiam esse κακίαν. quam tamen κακίαν dixit esse intemperantiam,
quam posuit deteriorem esse incontinentia. Vt igitur κακία omnino afferat oppro-
1.Rhet.9. bria necesse est. In 1. itẽ Rhet. cap. 9. ita scriptũ reliquit: Post hæc aũt dicimus de uir
,, tute & uitio, & honesto & turpi. hi enim sunt fines laudanti & uituperanti: uitium
,, est finis uituperanti, ergo uitium affert opprobria. Prętereа uerba illa 4. lib. Ethic.
,, ubi de extremis magnanimitatis loquitur: Qui enim deficit, parui animi, uel pusilla-
,, nimi: qui autem excedit, inflatus. neq; κακοὶ uidentur esse isti, neq; sunt facientes τὰ
,, κακὰ, sed peccant. Hæc inquam uerba uidentur indicare, magnanimitatem nõ esse
uirtutem, quia extrema uirtutum necessariò sunt uitia: & ita non posse nos laudari ex
magnanimitate. quod tamen absurdum uidetur, cum magnanimus sit omni uirtute
præditus. Consequentia probatur, quoniam non possumus uituperari ex eius ex-
tremis, siquidem non sunt uitia. Item cum dictũ sit, tres illas mediocritates de qui-
bus meminimus in superiorib. nõ esse uirtutes, neq; illas quę habenẽ ex uisu & audi-
tu: quæreret aliquis causam, quare illæ mediocritates non sint uirtutes, cũ sint cũ ele-
ctione recta, ut prudẽs determinaret. & quare uirtus est, cũ illa electione non possit
esse uirtus, ut dictum est de continentia. Hæc sunt quæ uidentur afferre difficultatẽ.

Dicerem,

Dicerem, saluo semper meliori iudicio, fieri posse ut aliqui habitus sint κακοὶ, & tñ
non afferant opprobria: ut sunt illi qui non nocẽt alijs, neq; existũt ualde deformes.
cuiusmodi sunt extrema magnificentiæ: cuiusmodi est etiam prodigalitas, de qua di
xit Aristoteles in eod. 4. Ethic. cap. 3. cũ loqueretur de prodigo: Quapropter nõ ui-
detur esse φαυλὸς secundũ mores. non enim μοχθηρὸς, neq; ignobilis est, excedere dan-
do, & non accipiendo, sed stulti. Licet igitur prodigalitas sit κακία, est enim extre-
mum liberalitatis: quia tamen non nocet alijs, & nõ est ualde deformis, dixit Aristo-
teles prodigum non esse secundum mores prauum hominem. etenim illi habitus qui
sunt alijs detrimento, & sunt ualde deformes, dicũtur esse κακίαι, quæ afferunt oppro
bria, sicut extrema intemperantiæ & fortitudinis. Ad probationem aũt dico, fieri
posse ut aliquid sit κακία, & tamen non afferat opprobria. & ad tex. Aristotelis sum-
ptum ex 2. Ethic. cap. 5. respondeo, duplicem esse κακίαν. alteram enim esse κακίαν sim
pliciter & perfectè, alteram non simpliciter neq; perfectè, sed propè, & aliqua ex par
te. Hac posita diuisione, dico fieri non posse ut ex κακία simpliciter nõ uituperemur:
sed fieri posse, ut ex ea quæ non est uerè κακία, neq; perfectè (cuiusmodi est illa quæ
non est detrimento alijs, neq; est ualde deformis, ut sunt extrema magnificentiæ, nõ
planè ac simpliciter uituperemur, etsi forrasse aliquo modo uituperamur. Ad tex.
Aristotelis 2. Ethic. cap. 5. dicimus, ipsum intelligi quòd ex illis uituperamur, quia af-
ferunt aliqua opprobria: sed quia non simpliciter afferũt opprobria, ideo dixisse Ari
stotelem, non afferre opprobria. Ad id uerò quod addebatur, Si ita esset, sequi, hãc
uocem κακίαν non significare eam improbitatẽ quam diximus: dico, aliquando hanc
uocem κακίαν non significare illam improbitatem, ut cum non accipitur simpliciter:
sed quia simpliciter & magis propriè quàm aliæ uoces enumeratæ, quę significant pecca
ta, significat improbitatem maximam: tum etiam quia in 7. lib. Ethic. accepit Aristo-
teles ipsam simpliciter eo modo quo diximus: ob has causas asseruimus in superiori-
bus, illam uocem significare maximam improbitatem. licet aliquando accipiatur nõ
simpliciter: sicut eam accepit Aristoteles, cum loqueretur de extremis magnificẽtiæ.

Quòd autem hæc uox κακία accipi posit aliquando simpliciter, aliquando uerò
non simpliciter, declarasse uidetur Aristoteles in 5. Ethic. cap. ult. ubi cũ loqueretur 5. Ethic. ult.
de iniuria affici, & de iniuria afficere, dixissetq; ambo esse mala, sic addidit: Sed tamẽ ""
peius est iniuria afficere: quia iniuria afficere est cum κακία, & uituperabile est: & cũ ""
κακία uel perfecta, & simpliciter, uel propè. Quæ uerba planè ostendunt, hanc uo ""
cem κακίαν significare & κακίαν simpliciter, perfectamq;: & κακίαν quæ non est per-
fecta, neq; simpliciter, sed propè: quæ scilicet erit illa quæ nõ affert simpliciter oppro
bria. alioquin perperam & superuacaneè uerba illa essent ab Aristotele addita. quod
cum dari non posit sine uitio, Aristoteli ut significetur id quod dictũ est, necesse est.

In eandem sententiam trahendus est, meo iudicio, locus ille 1. Rhet. Etenim nisi ue
limus Aristotelem cum suaipsius sententia pugnare, cogimur dicere, ipsum hanc uo
cem κακίαν simpliciter & per se, non secundum quid, eo in loco accepisse: uel intelle-
xisse opprobria non simpliciter, sed aliqua ex parte. Ad id uerò quod afferebatur
ex 4. Ethic. cap. 14. ut respondeamus, paulo altius repetẽdum uidetur. Itaq; dicimus, 4. Ethic. 14.
illos habitus esse ꝓpriè uirtutes, qui uersantur circa ea quib. difficile est resistere, quiq;
sunt necessarij ad bene beateq; uiuendum, prosuntq; alijs, & nõ sunt deformes: quæ
conditiones uidentur colligi ex Aristotele. nam is 2. Ethic. cap. 3. hęc scripta reliquit: 2. Ethic. 3.
Amplius aũt difficilius est resistere uoluptati quàm iræ, ut dixit Heraclitus. Sed circa dif- ""
ficilius semper fit ars & uirtus. etenim quod est rectè, melius in hoc: quare & propter ""
hoc circa uoluptates & tristicias omne negocium & Ethico & Politico. qui enim re- ""
ctè ijs utitur, bonus erit: qui aũt perperã, prauus. Et in 1. Rhet. Necessarium est, inqt, 1. Rhet.
maximas esse uirtutes, quæ sunt alijs utilissimæ. siquidẽ est uirtus & potẽtia benefa- ""
ctiua, & propter hoc iustos & fortes maximè honorãt: hic in bello, hic aũt in pace est ""
ipsis utile. deinde liberalis: ꝓijciunt enĩ, & nõ contendũt de pecunijs, quas maximè ""
appetũt alij. Et alibi: Est enĩ uirtutis perfectissimæ, cũctis benefacere. Quare cũ for ""
titudo & tẽperantia. & iusticia, & liberalitas, & magnificẽtia, & uirtus quæ est circa ""
honores, & magnanimitas, & mãsuetudo uersentur circa ea quib. difficile est resiste- ""
re, & ꝓsint alijs, quia sine ipsis nõ possunt homines rectè uiuere, neq; sint deformes, ""
imò honestissimę: nemo admiratione affici debet, si hę dicãtur uirtutes. Mediocrita- ""

ces aũt illę de quib. suprà mentionẽ fecimus, etiamsi laudabiles sint, non dicentur uir
tutes: non ẽm uersantur circa illa quib. difficile est resistere, neq; ualde prosunt alijs,
neq; eam habent necessitatẽ quã enumeratæ uirtutes. Quòd aũt difficile sit resistere
illis circa quæ uersantur ipsæ uirtutes, ita apertè multis in locis scriptũ reliquit Aristo
teles, & ita nos in nobismetipsis experimur, ut ridiculũ sit uelle hoc probare. Ex uir-
tutib. tñ quæ enumeratæ sunt, illæ erunt præstãtiores quæ uersantur circa illa quibus
difficilius est resistere, & plus prosunt alijs, magisq; necessariæ sunt ad bene beateq;
uiuendũ, ut iusticia, fortitudo, tẽperantia & liberalitas: uirtus uerò quæ est in appetẽ
dis honorib. & mãsuetudo, licet sint circa ea quib. difficile est resistere, & ꝓsunt alijs,
suntq; honestæ: tñ quia nõ est ita difficile resistere eis circa quæ uersant̃, neq; ita pro-
sunt alijs ut illæ quatuor, neq; sunt ita necessariæ, ideo nõ dicũtur ita perfectæ uirtu-
tes, licet dicãtur uirtutes. quare illę quatuor nõ sine ratione debẽt dici principales &
cardinales uirtutes. Quia uerò magnificẽtia & magnanimitas sunt circa ea quib.
nõ est ita difficile resistere, neq; ita prosunt alijs, neq; ita sunt necessariæ humano ge-
neri, etẽm sine ipsis possunt homines rectè uiuere: ideo potius dicũtur ornamẽta uir-
tutũ, q̃ uirtutes. Quare & eorũ extrema nõ dicũtur afferre opprobria, neq; sunt ual-
de deformia, neq; qui peccãt illis dicũtur praui homines: quia eorũ mediocritas non
est tãti momẽti ad felicitatẽ humani generis, ob idq; earũ extrema nõ ita nocẽt alijs,
neq; sunt ualde deformia. ac licet ex definitione uirtutis generalis, quę uult ut uitupe
remur ob extrema uirtutum, possimus propter illa uituperari: tamen non ita uitu-
peramur, ut propter extrema reliquarum uirtutum. Et ideo dixit Aristoteles, extre-
ma magnificentiæ non afferre opprobria: non quòd non afferant aliqua opprobria,
sed quia non afferunt tanta, quanta extrema cæterarum uirtutum. Et ita loquutus
2.Ethic.5. est in comparatione: quomodo etiam dixit, eos qui in extremis magnanimitatis pec
cabant, non esse prauos homines. Et hoc uidetur intellexisse in 2. Ethicorũ cap. 5. ut
diximus. Quòd si quis uellet dicere extrema ista uirtutum nulla omnino afferre op-
probria, & nullo modo facere prauos homines, necesse est ut interpretetur quod di-
xit Aristoteles in 2 Ethic. intelligi de eis extremis quę sunt extrema principalium uir
tutũ. Sed nihil prohibet intelligere, ut diximus. Mediocritates aũt laudabiles, quas
negauimus esse uirtutes, uidentur excludi à definitione uirtutis, quia oportet dicere
uirtutẽ esse mediocritatẽ quæ uersatur circa ea quib. difficilimũ est resistere, & pro-
dest alijs, & est necessaria ad bene beateq; uiuendũ: cõmunitas aũt sermonũ & actio
nũ, circa quã uersantur tres illæ mediocritates laudabiles, nõ est talis ut sit difficile ha
rũ extremis resistere: neq; qui resistit, ualde prodest alijs, neq; talia sunt ipsarũ extre-
ma, ut ijs possit mũdus euerti. Idẽ dicendũ est de illis mediocritatib. quæ habẽtur ex
uisu & auditu: quare licet sint cũ electione, tñ nõ dicũtur uirtutes, quia aliquid deest
ipsis eorũ quæ ponũtur in definitione uirtutis. Quòd uerò prestantiores uirtutes
dicãtur illæ quæ uersantur circa illa quib. difficile est resistere, & ualde prosunt alijs,
5.Ethic.1. preter ea quæ dicta sunt, uidetur etiã indicasse Aristoteles in 5. Ethic. 3. ijs uerbis: Hęc
,, itaq; iusticia uirtus quidẽ est perfecta non simpliciter, sed ad alium, & ob hoc excellẽ
,, tissima uirtutũ uidetur esse iusticia, & neq; Hesperus neq; Lucifer ita mirabilis: ac ut
,, in prouerbio dicimus, omnes simpliciter uirtutes iusticiæ inesse, & perfecta maximè
,, uirtus, quoniã perfectæ uirtutis est usus: perfecta aũt, quòd eam habẽs ad aliũ quoq;
,, uti potest, nõ solùm ad seipsum. multi ẽm in proprijs uirtute uti, sed in ijs quę ad aliũ
,, sunt nõ possunt. Et propterea uidetur præclarũ illud Biantis, Magistratus uirũ ostẽ-
,, dit. Ad alium aũt & in cõmuni magistratus geritur: propter hoc ipsum & alienũ bo-
,, nũ uidetur iusticia sola omnium uirtutũ, quia ad alium est. agit ẽm illa quę alijs cõfe-
rũt, uel principi, uel cõmuni. Ex ijs igitur uidetur perspicua esse dissolutio quęstio-
nũ ultimo loco propositarũ, quia dicimus magnanimitatẽ & magnificẽtiam esse uir-
tutes, sed nõ principales: quia nõ ita prosunt alijs sicut uirtutes principales, neq; sunt
ita necessariæ humano generi. sine ipsis ẽm possent homines bene beateq; uiuere: at
7.Polit.1. nõ ita sine fortitudine, sine tẽperantia, sine liberalitate, sine iusticia, ut ex multis Ari-
,, stotelis locis colligi potest. & maximè ex 7. Polit. 1. ubi inqt: Nemo ẽm felicẽ diceret
,, eum qui nullã partẽ fortitudinis habeat, neq; tẽperãtiæ, neq; iusticię, neq; prudẽtię,
,, sed timentẽ etiã circũuolantes muscas: tẽperantem uerò, à nulla penitus edẽdi bibẽ-
,, diq; extrema cupiditate, & gratia quadrãtis unius dilectissimos interficientẽ, similit̃

& mente

& mēte tā stultū & ignarū, quasi puerū quendā, uel insanū. Perspicuum igitur est,
fieri nō posse ex sentētia Aristotelis, ut sine quatuor illis uirtutib. principalib. genus
humanū bene beateq; uiuat. Liberalitatē aūt quā nō explicitè numerauerat, uidetur
significasse, cū dixit: Et gratia quadrantis unius dilectissimos amicos interficientem.
Hoc eñ propriè ex auaricia nascitur, ut declarasse uidet Aristoteles in 4. Ethic. 4. cū 4. Ethic. 4.
ait: Aleatores tñ, & latrones, & pyratæ illiberales sunt, quoniam sordidè in lucro uer- "
sant: quæstus eñ gratia utriq; faciūt, & ꝓbra sustinēt, alij extrema pericula ꝓ quæstu "
adeūtes, alij ab amicis quib. oportet dare lucrātur. Vtriq; igitur, unde nō oportet lu- "
crari uolētes sordidi sunt, & omnis huiusmodi quæstus illiberalis. Fieri igitur nō po- "
test, ut sine quatuor illis uirtutib. humanū genus bene beateq; uiuat. Sunt ergo neces-
sariꝫ ad uitā beatā quꝫ est finis in hoc mūdo hominis, quatenus homo est. Liquet eñ
genus humanū necessariò euerti extremis fortitudinis, tēperantiæ, liberalitatis & iu-
stitiæ: cōtraq; his ipsis mediocritatib. cōseruari, nēpe fortitudine, tēperantia, liberali-
tate & iusticia. & quia difficillimū est has mediocritates cōsequi, propterea ꝙ natura
ꝓni sumus ad earū extrema, quòd ijs uidemur nobis magis posse uitā cōseruare, licet
decipiamur: ideo habitus illi qui uersant in illis mediocritatib. dicunt principales uir-
tutes, ut diximus. Quoniā uerò sine magnificētia & magnanimitate potest satis bea-
tè degere hominū genus, ideo non dicimus ipsas esse uirtutes principales, sed potius
ornamēta uirtutū. Quare si laudamur ex ipsis, hoc fit maximè, qa supponūt liberalita-
tē, & illā uirtutē quæ uersat circa honores appetēdos. non igitur ex solis ipsis lauda-
mur: quare nō uituperamur etiā ob earū extrema, sicut ob extrema illarū quatuor uir-
tutū. Cōcedimus igitur, magnanimitatē & magnificentiā esse uirtutes ex quib. lauda-
mur, & habere extrema ex quib. uitupamur: sed dicimus, neq; simplicit ex ipsis nos
laudari, neq; simplicit uituperari: quod uidetur intellexisse Aristoteles, cū dixit, earū
extrema nō esse uitia, neq; afferre opprobria. Vel in angustū redigendū est quod di-
xit in 2. Ethic. 5. nec ob extrema uirtutū uituperari. Patet etiā dissolutio alterius quę-
stionis, quare tres illæ mediocritates nō sint uirtutes. nō sunt eñ: quia nō uersantur
circa ea quib. difficile est resistere. neq; sunt ita necessariꝫ humano generi, neq; ualde
prosunt alijs: quod erat de ratione uirtutis. Et patet etiā, uirtutē nō posse esse sine ele-
ctione, quia in electione cōsistit bonitas & prauitas. Ex quib. omnib. perspicuū est,
dissolutā esse quęstionē principaliorē: & ita uerū esse, cōtinentiam & incontinentiā,
constātiam & mollitudinē nō esse ꝓpriè neq; uirtutes morales, neq; intellectiuas. Ex
quo deinde sequebatur, diuisionē Aristotelis positam in 2. Ethic. nō esse mancā, neq;
mutilatā, ut uidebatur ostēdere ratio in cōtrariam partē allata: sed idoneā, artificio-
seq; adhibitā. quā tñ, nisi ita dicatur, quod quidē dici posse uidentur ostēdere uerba
Aristotelis citata, nō uideo quomodo rectè tueri possimus. Quod uerò addebatur
de uirtute heroica, dicerē, ipsam quoq; esse uirtutē animi, sed nō complexū esse Ari-
stotelē inter uirtutes animi: quia diuisio uirtutis animi in loco illo intelligebat de uir-
tute animi humana, nō diuina. Virtus aūt heroica, est uirtus quędā supra hominē, ut
uisus est declarasse Aristoteles in princip. 7. Ethic. loco superius citato, ubi ait: Cōtra 7. Ethic. 1.
aūt ipsam feritatē maximè aliquis cōuenire diceret uirtutē quę est supra nos, heroicā "
quandā & diuinā. Et paulo pòst: Quemadmodū eñ belluæ non est prauitas neq; "
uirtus, sic neq; Dei, sed aliqua honorabilior uirtute. Perspicuè igitur patet ex uerbis "
Aristotelis, uirtutē heroicā esse uirtutē supra nos: quare meritò nō potuit cadere sub
illā diuisionē, in qua diuidebatur uirtus quæ est in nobis. nō igitur diuisio illa dici po-
test māca & mutilata, quia nō cōplectatur heroicā uirtutē: siquidē non omnē animi
uirtutē diuidere in animo habuit eo in loco Aristoteles, sed solū illā quæ erat in no-
bis: quo posito, nihil cōcludit argumentū ꝗd uerba Aristotelis & nostrā sententiam
ulla ex parte labefactet. De amicitia aūt uisus est Aristoteles 2. Rhet. 6. ponere eam 2. Rhet. 6. &
inter affectus: & in 2. Ethic. 5. enumerauit ipsam inter affectus, & sic non esset uirtus. 2. Ethic. 5.
Itē cap. 7. eiusdē 2. Ethic. uisus est ponere eam inter illas tres mediocritates, quas enu- 2. Ethic. 7.
meratis uirtutib. enumerauit, quę mediocritates sunt circa societatē sermonum & a-
ctionū: & nō uidētur esse uirtutes, licet sint laudabiles: nō eñ numeratę fuissent post
uirtutes, & tanq; res diuersæ à uirtute. In 8. uerò lib. in principio dixit, ꝙ amicitia est
uirtus aliqua, uel cū uirtute: sed nō uidetur esse uirtus, quia nō cōsistit in mediocrita-
te aliquo modo. Etenī uera amicitia nō habet excessum & defectū, sed cū sit habitus,

non potest esse pasio: & cum sit inter bonos, uidetur esse cũ iustitia, quia boni amãt illos qui amari sunt digni, & cupiunt illis ea bona quæ sunt ex ratione, quod proficiscitur à uirtute, quæ est iustitia. Sed afferamus uerba Aristotelis quæ uidentur ostendere id quod diximus. ipse enim 8. Ethic. 4. hæc scripta reliquit: Sed dilectio pasioni uel affectui, amicitia aũt habitui similis est. Dilectio enim nihil minus & erga inanimata: redamãt enim cum electione, & electio ab habitu est: & bona uolunt ijs quos amant, illorum causa, non ex affectu, sed ex habitu: & amantes amicũ, quòd sibijpsis bonum amant. Etenim bonus amicus factus, fit bonum cui est amicus. Quare perspicuũ est, amicitiã esse habitũ cũ uirtute morali, nẽpe iustitia, licet ipsa nõ sit uirtus moralis. Quod cũ ita sit, meritò Aristoteles non cõmemorauit eã inter uirtutes morales, neq; posuit ante uirtutes intellectiuas. qa oportebat statim post uirtutes morales uerba facere de recta ratione, quę erat posita in definitione uirtutis: neq; ante continentiã, ꝑpterea quòd cõntinentia & uirtus heroica sequebant̃ sine aliquo medio uirtutes: & cõtinentia cõstituebat̃ ex illis: & uidebatur esse aliqua illarũ. nõ igitur diuisio Aristotelis uirtutis animi existimãda est manca neq; mutilata, quia non cõplexa sit amicitiã, quæ propriè loquendo non est uirtus moralis, neq; intellectiua, sed est habitus animi, nõ pasio, qui habitus sequitur uirtutes morales. nam qui sunt uirtutib. moralibus prædíti, coguntur ex ipsis uirtutib. amicitiam inire, cum possunt cum illis qui & ipsi sunt uirtutib. moralib. ornati. alioquin nõ facerẽt id quod debent: quãdoquidem boni coguntur ex uirtutib. bonos diligere, atq; in eos quoties datur facultas beneficia conferre. quod nisi efficiãt, officio suo planè desunt, & cõtra uirtutes peccant.

Sed urgeret quispiam, dicens: Si amicitia est habitus, & non pasio uel affectus, quare duob. locis citatis Aristoteles posuit ipsam inter affectus, & postea inter illas tres mediocritates quæ sunt laudabiles? Licet fortasse respondere, Aristotelem in 4. cap. 2. Rhet. posuisse inter affectus, non ipsam amicitiã, sed amare & diligere. etenim loco paulo antè citato, dilectionẽ inquit esse similem pasioni & affectui, amicitiam uerò habitui. Quibus uerbis apertè ostendit, interesse inter amare & amicitiam. & quidem amamus inanimata quæ non possunt redamare: ipsa uerò amicitia requirit redamationem. Videtur igitur hoc modo esse respondendum: quod etiam uidetur ostẽdere ipse Aristoteles in 2. Rhet. cũ loqui uellet de hac re. sic ẽm incepit: Quos aũt amãt uel odiunt, & propter quid, amicitiam & amare definientes dicamus. Quibus uerbis significat, se loqui de ipsa dilectione, non de amicitia: quam dilectionem dixit esse affectũ. & si interpretemur hoc modo, nihil absurdi sequi ex uerbis Aristotelis mihi uidetur. Quòd item amare sit cum pasione & affectu, uidentur ostendere in eod. 2. Rhet. 1. illa uerba: Non enim eadem apparent amantib. & odio prosequentibus, neq; iratis, neq; se habentib. mãsuetè, sed ualde diuersa, uel secundũ magnitudinem diuersa. amanti enim de quo fecit iudicium, uel non iniuriatũ esse, uel parũ uidetur iniuriatũ esse: ei autẽ qui odio prosequitur, cõtrarium. Cum igitur qui amant, & qui odio prosequuntur, aliter iudicent, q̃ iudicarent si non amarent, aut odio prosequerentur, ut sint in affectu necesse est. sunt ẽm pasiones, ut in eodẽ cap. inquit Aristoteles, per quas mutati differenter se habent homines ad iudicia. Ad locum uerò 2. Ethic. 5. ubi posuit Aristotelis amicitiam inter affectus, & non amare: dicerem, Aristotelem ibi loquutum esse de amicitia quadam naturali, qua homines ex naturã amant quascunq; res: non de amicitia quæ est habitus qui oritur ex uirtutibus. Ad septimum autem cap. 2. Ethic. dicimus Aristotelem non accepisse amicitiam ibi propriè, sed per similitudinem quandam, ut uisus est ipse declarare 4. Ethic. 13. ijs uerbis: Post nonnulla & quòd medium illorum laudabilis est, secundum quẽ accipiunt quę oportet, & ut oportet. Similiter autem ægrè ferant. nomen autem non est redditum ipsi: uidetur enim similis maximæ amicitiæ. talis autẽ est, qui est secundum medium habitum, ut uolumus dicere modestum, & amicum assumentem amare. differt autẽ ab amicitia, quia est sine pasione & sine amare illos cum quib. cõuersatur. nõ enim quia amat, uel quia odio prosequitur, suscipit singula ut oportet, sed quia talis est. Perspicuum igitur est, Aristotelẽ nominasse illam medio critatẽ amicitiam, nõ quòd sit uerè amicitia, sed per quandã similitudinẽ. quod planè est id quod nos asseruimus.

SECTIO NONA.

SEd statim instaret aliquis, dicens: Si uerba Aristotelis quę attulisti ostendũt mediocritatem

[Margin notes: 8. Ethic. 4. — 2. Rhet. — 2. Rhet. 1. — 2. Ethic. 5. — 4. Ethic. 13.]

diocritatẽ illam non dici propriè amicitiam, sed per similitudinem quandam: at eadẽ in alia parte euertũt sententiam tuam, propterea quòd ostendunt amicitiam esse passionem, quod tu negasti, cum diceres amicos uelle amicis bona nõ ex affectu, sed ex habitu. quo posito, sequitur, illam mediocritatẽ non differre ab amicitia, ut dicit Aristoteles, propterea quòd sit sine passione & sine amare. hoc enim apertè innuit, amicitiam esse cum passione & cum amare. Dicerem, amicitiam dici non esse sine passione & sine amare: quia cum non sit sine amare, & amare non sit sine passione, ipsa uidetur aliquo modo non esse sine passione. attamen in se nõ est passio, sed habitus, etsi aliquo modo non est sine passione, ut dictũ est. differt enim, dicere hanc rẽ esse passionem, & non esse sine passione. siquidem uirtutes non sunt prudentia, ut uidimus: non sunt tamen sine prudentia. nihil ergo contra sententiam nostram faciunt uerba Aristotelis allata.

FINIS LIBRI NONI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER DECIMVS

SECTIO PRIMA.

His ita in superiore libro explicatis, cui, ne nimium excresceret, finẽ hoc loco imponendũ statuimus: ad id iam reuertemur unde digressi sumus, instituti nostri seruandi causa: ut scilicet interpretemur his libris quæcunq; Aristotelis loca interpretandi occasio datur, qualiscunq; ea sit, propter infirmitatem ualetudinis nostræ, ut suprà diximus. nõ enim uidemur sperare posse, futurum ut possimus interpretari singulos Aristotelis libros, quemadmodum in animo habemus, si per ualetudinem liceret. Reuertẽtes igitur ad dissoluendas quæstiones magis principales, quę restabant: dicimus ad illam quæ arguebat falsum esse, uirtutes morales non indigere experientia & tempore, quia ex definitione ipsarum indigebant prudentia, quæ prudẽtia manifestè ex uerbis Aristotelis indiget experientia: & per id quod necessariò sequitur, longo tẽpore. Ad hanc inquã quæstionem dicimus, uirtutem moralem indigere experientia & longo tempore, quatenus indiget prudentia. Quod uerò ad naturã suam attinet, non indigere illa experientia & illo lõgo tẽpore. & hoc aliquo modo perinde esse atq; illud cũ dicitur, Isosceles habere tres angulos æquales duobus rectis, at non quatenus isosceles, sed quatenus triangulus. Ad confirmationem uerò quæ sumebatur ex 1. Ethic. 3. quo in loco negauit Aristoteles puerũ esse idoneum auditorem Politicę, propterea quòd esset expers actionũ de quib. agebat Politica: ex quo efficiebaĩ, ipsam Politicã indigere experientia. Dico Aristotelem dixisse puerũ esse expertẽ actionũ, quia nullã ipsarũ haberet cognitionẽ, quę cognitio requirebaĩ ad audiendã Politicã: sed nõ negasse, posse puerũ assuefieri actionib. quia multis in locis quorũ nõnullos in superiorib. in mediũ attulimus, uoluit, pueros nõ solũ posse assuefieri bonis actionib. uerùm etiã oportere, si fidẽ debẽt habere ijs quæ tradũtur in Politica. Aliud igiĩ uidetur esse, quòd aliquis puer sit idoneus ad audiendã Politicã: aliud, quòd assuefiat actionib. quę sunt ex uirtute. primũ illud negat Aristoteles inesse pueris, alterũ omnino ipsis attribuit. quare nihil cõtra nos facit cap. illud 3. allatũ. Quòd uerò subiungebaĩ, ea quę fierent cõsuetudine, indigere lõgo tẽpore: quoniã nõ possumus assuefieri ijs quæ naturę nostræ repugnẽt, nisi lõgo tẽpore, & reliqua quæ sequebanĩ in argumẽto: dicerem, uaria ac diuersa esse ea quib. assuescere possumus. Alia enĩ sunt naturę nostrę penitus cõtraria, ut elleborus & uenenũ, & multa alia huius generis, quæ requirũt longũ tempus, propterea quòd opus est ut prius pugnent cũ natura nostra, & ab ea sæpe uincãtur, quod nõ potest fieri nisi paulatim & in lõgo tẽpore. & hoc modo intellexit Theo. loco citato, cũ de Thrasia uerba faceret. Alia uerò sunt q̃ non repugnãt naturæ nostrę, imò nos sumus apti nati ad illa, & hęc nõ reqrunt longũ tẽpus: cuiusmodi sunt mores & uirtutes, quę etsi reqrũt ipsę etiã tẽpus antequã assuefacti simus, tñ nõ ita lõgum reqrunt, sicut uirtutes intellectiuę, quarũ licet aliquę fiant assuetudine, tñ quia fiunt etiã doctrina, desiderãt tẽpus magis longũ. Morales uerò possunt etiã à pueris acqri p assuetudinẽ, quare nõ requirũt ita lõgũ tẽpus, & paulatim fiunt in ipsis, dũ crescũt

1. Ethic. 3.

ſine aliquo labore: propterea quòd quotidie uerſantur in illis, uel poſsunt uerſari, ſi rectè à pueritia ſint inſtituti. Sed quæ diſcuntur per doctrinam, requirunt longum tēpus, quia non poſsunt addiſci paruo tempore: ſunt enim penè infinita & obſcura. Quam rē animaduertens primus omnium magiſter ac philoſophus, protulit, eas uirtutes quæ habētur per doctrinā, indigere tēpore. quod nō dixit de illis quæ fiunt ſola aſſuetudine, ꝑpterea quòd eæ non ita longo tēpore indigent. nō eñ loquutus eſt ſimpliciter & abſolutè, ſed in cōparatione: & hoc modo intelligendo, iudicio meo, nihil dixit Ariſtoteles quod ueritati & ſentētiæ ſuæ repugnet. Cōcedimus eñ, quæ uirtutes acquirūtur cōſuetudine, indigere ipſas etiam aliquo modo tēpore, non tñ tāto, quanto indigent intellectiuæ. Erat alia quęſtio, quare uirtutes morales nō dicātur intellectiuæ, cū ſint cognitiones uniuerſales, quæ attinent ad intellectū. Ad quā quæſtionē reſpondemus, cognitionē ipſarum uirtutū attinere ad intellectū, quia eſt uniuerſalis: ſed habitū uirtutum, quo poſtmodū agimus, eſſe partis animi carentis ratione, ſed ei obtēperantis. dictū eſt eñ, fieri poſſe ut habeamus cognitionē uirtutū, & non habeamus tñ ipſas uirtutes. Itaq; patet, cur morales uirtutes non dicātur intellectiuæ, licet earū cognitio attineat ad intellectū. Ad id uerò quod quærebatur, quare uirtutes morales potius ꝙ cæteræ uirtutes dicātur fieri cōſuetudine, iam patet reſponſio. Dictū eſt enim hoc ideo eſſe, quia morales ſola cōſuetudine fiunt: cæteræ uerò non ſolū cōſuetudine, uerùm etiā doctrina. quare meritò morales dicūtur principaliter fieri cōſuetudine. Cum poſtea quærebatur, quid intereſſet quòd aliæ uirtutes fierent experientia, aliæ aſſuetudine: etem uideri aſſuetudinē nihil aliud eſſe ꝙ experientiā, & ecōtrario: quia cū aſſueſcimus alicui rei, experimur etiam: & quæ experimur, dum experimur, illis acquieſcimus. Huic quæſtioni (ſaluo ſemper meliori iudicio) reſponderē, intereſſe inter aſſuetudinē & experientiam, in hoc quòd experimur ea quæ non apparent uera nobis: experimur quod in pluribus ſingularibus, ut cognoſcamus ita eſſe in omnibus. ut uerbi gratia, uidemus ſcamoneam quā Socrati exhibuimus, purgaſſe cholerā: tñ quia fieri poſſet ut hic effectus profectus eſſet ex alijs cauſis, neq; ob hoc nobis conſtat omnē ſcamoneam purgare cholerā, accipimus multa alia ſingularia ſcamoneę, & plurib. indiuiduis exhibemus, ut uideamus (quod nobis erat dubium) omnia ſingularia ſcamoneę purgare cholerā. quod ubi uidimus, ſtatim colligimus hanc uniuerſalē propoſitionem, Omnē ſcamoneam purgare choleram. Induximus igitur multa indiuidua ſcamoneæ, non ut aſſuefieremus illis, ſed ut diſceremus id quod nobis erat dubium. Item, ſi uideamus aliquem triangulum eſſe ex tribus lineis conſtitutū, uolumus uidere alium, ut intelligamus nunquid eodē modo ſit cōſtitutus, & item alium: quos ubi uidimus, colligimus hoc principium. Triangulū eſſe figurā tribus lineis conſtitutā. Sed anteꝙ hoc colligeremus, experti ſumus in multis ita eſſe, quod nobis non erat perſpicuum. Quare dixit Ariſtoteles locis citatis, etiam principia Mathematicorum fieri in nobis inductione. Sed inducere, hūc triangulū habere tres lineas, & illū, nihil aliud mihi uidetur eſſe ꝙ uidere in ſingulis ita eſſe quod erat dictū: hoc aūt idem eſſe, quod experiri in ſingulis. Et hoc eſt quod

1. Meta. & 2. Poſter. dixit Ariſtoteles 1. Meta. & 2. Poſt. locis citatis, Quòd uidelicet ex ſenſu fit memoria: ex memoria aūt multotiens facta, experimentū: multæ enim numero memorię ſunt ,, experimentum uerum: nō enim repetūtur memoria ſingularia, niſi ut uideamus an ,, ita ſit in omnib. indiuiduis: & hoc eſt experiri. ex qua quidē experientia dixit Ariſtoteles naſci in anima uniuerſale, quod eſt principiū ſcientiæ & artis, eo modo quo diximus: iſta ergo eſt experientia. Cæterùm aſſueſcimus aliquib. nō ut addiſcamus illa tanꝙ dubia, ſed ut fiant in nobis ita ut facilius ipſa agamus. nō enim aſſuefactio propriè eſt niſi in illis quæ ad opus ordinantur: ut, uerbi gratia, ſi aliquis aſſueſcit comedere elleborum, incipit comedere hūc, deinde illum, nō ut diſcat elleborū repugnare naturæ ſuæ (hoc enim ipſi erat perſpicuum) ſed ut paulatim comedendo, non patiatur ab illo cum comederit quantū ſibi uiſum fuerit. Et de hac aſſuefactione loquutus eſt Theo. loco ſuperius citato: & de hac etiā intellexit Ariſtoteles ſect. 28. Probl.

Sect. 28. Probl. 1. probl. probl. 1. cum inquit: Cur aliqui ægrotent, ubi uitam luxurioſam uiuere aſſueti, agere luxurioſè ceſſarunt: ut Dionyſius tyrannus, quòd in urbis ſuæ obſeſsione aliquantum temporis à potu ſolito deſtitit, tabe pr otinus interea laborauit.

,, Aſſueſcimus etiam fidē habere principijs Politicæ, aſſuefaciēdo nos bonis actionibus,

nib. dū quotidie operamur bonas actiones, & quotidie audimus monita patentum, & proximorum, & doctorum. Item principijs religionum, ut dixit Ariſtoteles 2. Meta. de quo loco in ſequentib. ſermonem habebimus. De hac eadem aſſuefactione intellexit etiam Ariſtoteles 1. Ethic. 5. & 2. Ethic. 1. & 3. & 10. Ethic. ult. Ex quibus perſpicuum eſt, intereſſe inter aſſuefactionem & experientiam, & quomodo. *1. Ethic. 5. & 2. Ethic. 1. & 3. et 10. Ethic. ult.*

SECTIO SECVNDA.

Sed ſtatim diceret aliquis, ſi intereſt inter experientiam & aſſuefactionē, & principia politicæ habeantur per aſſuefactionē, non ergo habebuntur per experientiam. quod ſi detur, tunc non erit uerū quod dixit Ariſtoteles 1. Meta. & 2. Poſt. principia fieri in nobis ex ſenſu, ex quo fit memoria, & ex memoria experientia, & ex experientia uniuerſale, quod eſt principium artis & ſcientię: quia principia politicę fiēt in nobis aſſuetudine, nō experientia. *1. Meta. & 2. Poſter.* Dicerē, ſaluo ſemper meliori iudicio, principia politicæ duob modis poſſe conſiderari. Vno modo, ex natura ipſorū, & in ſe: & hoc modo fiunt nota ex ſenſu & experientia, ſicut principia reliquarū facultatū. idq; uiſus eſt intelligere Ariſtoteles 1. Ethic. 5. cum inquit: Incipiendū aūt à manifeſtis. hęc aūt dupliciter: nam alia nobis, alia ſimpliciter: nobis aūt incipiendum eſt ab eis quæ nobis ſunt manifeſta. *1. Ethic. 5.* Vult enim, principia doctrinæ politices eſſe nobis manifeſta. ea aūt ſunt nobis manifeſta quæ ſenſui ſunt nota: ut ex eis quæ dicta ſunt, & quæ dicentur, perſpicuū eſſe poteſt. Principia igitur politices ex ſenſu fiunt, quare ex memoria: & per id quod neceſſariò ſequit̃, ex experientia, ſicut reliqua principia. Altero modo cōſiderantur, ut in nobis fiunt, & per accidēs, ita ut eis adhibeamus fidē: & tūc dicūtur fieri in nobis aſſuetudine. cuius quidē rei ratio eſt, quia licet iſta principia fiant ſenſu, tñ nō ita clarè apparēt omnib. ſicut principia mathematicorū, & aliarū etiā facultatū: quare opus eſt ut anteq; fidē ipſis adhibeamus, pręparemur aliquo modo tanq; ager accepturus ſemina: & ita aſſuefiamus bonis actionib. & ſimus bene moribus inſtituti, alioqn nobis nō apparerēt: qa mali mores prohiberēt ne eis fidē adhiberemus, repugnāt em̄ ipſis. Quā ſententiam uiſus eſt aptè indicare Ariſtoteles, cū poſt uerba citata ſtatim intulit: Quocirca bene morib. inſtitutus eſſe debet, qui de honeſtis & iuſtis, ac deniq; de omni ciuili re eſt cōuenienter auditurus. Principiū em̄ quod eſt, atq; ſi id ſatis cōſtiterit, nihil amplius erit opus indagare cur ſit: & q eiuſmodi eſt, uel iam habet, uel accipe principia facilè poteſt. Cui uerò neutrū horum adeſt, Heſiodum audiat hæc dicentem: *Optimus ille, poteſt qui ex ſe cognoſcere cuncta,*

Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. At qui
Ex ſe nec nouit, nec quæ bene conſulit alter,
Percipit, admittitq; animo, eſt ignauus, inersq;.

Ex priorib. igitur uerbis paulo antè citatis perſpicuū eſt, Ariſtotelē ſenſiſſe, principia politicę eſſe ex ſenſu nobis nota, ex natura ſua: id eſt, quod attinet ad Si eſt, nō q̄d ad propter quid. Poſteriorib. uerò quæ intulit ex priorib. ſignificat, oportere eum q auditurus eſt politicā, inſtitutū eſſe & aſſuetū bonis morib. quoniā qui fuerit ita inſtitutus & aſſuetus, poterit principijs politicæ fidē adhibere, ea acquirere cōſuetudine: & ſic illa per accidēs, nēpe ratione noſtri indigēt cōſuetudine. nō ratione ſui, & fiūt nota ex ſenſu. Cuius quidē rei uidet̃ dicere Ariſtoteles hāc eſſe cauſam, quia principium politices eſt quod eſt, id eſt à poſteriori, nō à priori: nō igitur huiuſmodi principia ita ſunt perſpicua omnibus ſicut eſſent ex ſimpliciter notis, ut ſunt mathematica principia: quare etſi ſint ex nobis notis, tñ ob cauſam dictā nō ſunt ita nota, ut eis ſtatim fidē adhibeat aliquis, niſi ſit bonis morib. inſtitutus: quia qui talis eſt, nō deſiderat propter quid, ſed uel habet ipſa principia, uel ab alio facilè accipit. At qui nō habēt ex ſe illa principia, neq; accipiūt ab alio, quales exiſtūt qui prauis morib. ſunt inſtituti, ob cauſam dictā nō poſſunt fidē adhibere ipſis principijs, neq; illa acqrere cōſuetudine: quæ eſt poſtmodùm cauſa ut illis fidem adhibeant. atque hi ſanè audiant uerba Heſiodi quę prolata ſunt. Patet igitur, ſenſiſſe Ariſtotelē, oportere principia politices quæ ſunt etiam ex eis quæ nobis nota ſunt, fieri in nobis aptis natis ad ſuſcipienda ea, ſed perfectis per conſuetudinem. quare dixit ipſa fieri in nobis conſuetudine, non quòd reuera non fiant ſenſu etiam & experientia: ſed quia non ita patent ut poſsint facile credi, niſi ab eis qui bonis moribus ſunt inſtituti, itaq; indigent per accidens aſsuetudine. Etenim qui prauis moribus ſunt inſtituti, licet proferant illa

principia

principia,tamen ipſis non adhibent fidem,propterea quòd prauitas prohibet intel-
lectũ accipere ipſa, & illis acquieſcere. quare cõcedimus, intereſſe inter experientiã
& aſſuetudinẽ:& tamẽ dicimus,principia quę habẽtur per experientiam,haberi etiã
per aſſuetudinẽ, propterea quòd illi ſenſus & illa experientia nõ eſt ex ſe idonea, ut
acquieſcamus ipſis principijs,ſed eſt aſſuetudo quę facit nos illis acquieſcere eo mo
do quo diximus. Quocirca rectè dixit Ariſtoteles, principia aliqua fieri in nobis aſ-
ſuetudine, & nõ experientia. Id tñ quod protulit 1. Meta. & 2. Poſt. Omnia uidelicet
principia fieri in nobis ex ſenſu,quia ex hoc fit memoria, & ex memoria experiẽtia,
& ex experientia ipſa principia, eſt per ſe uerũ. hoc eñ poſito, nihil prohibet per ac-
cidẽs fieri aliqua principia ex aſſuetudine:quod euenit ex parte noſtri, non ex parte
principiorũ, quæ ex natura ſua omnia oriuntur ex experientia & ex ſenſu. Aliud eñ
eſt loq de cognitione principiorũ Politices, aliud de cõparatione uirtutũ quæ acqri
1.Prior. nõ poſſunt niſi per aſſuetudinẽ. ſicut uidetur etiã innuere Ariſtoteles 1. Prior. cũ in-
„ quit:Specialiter aũt ſecundũ unũquodq; ſunt plurima generis principia quidẽ, quæ
„ ſunt circa ſingula experimẽti eſt tradere. Dico aũt, ut Aſtrologiam quidẽ, experien-
„ tiam aſtrologiæ diſciplinæ. ſumptis eñ ſufficienter apparentib. ſic inuẽtę ſunt Aſtro
„ logiæ demõſtrationes. ſimiliter aũt circa aliam quãlibet artẽ & diſciplinã. His enim
uerbis ſignificat Ariſtoteles, principia omniũ facultatũ haberi ex experientia & ex
ſenſu apparentib. quod tamen intelligitur eo modo quo diximus: nihil igitur quod
noſtram ſententiam euertat, concludit argumentum paulo antè contra nos allatum.

Neq; illud quod diximus in 3. lib. Apolog. noſtræ Sect. 1. quòd uidelicet cæteræ
facultates, præter Mathematicã, ſua petunt principia à proprijs experientijs, repu-
gnat ſententiæ noſtræ, quæ fuit, Omnia principia quarumcunq; facultatũ peti à ſen-
ſib. & ab experientia. nã ibi excepimus Mathematicam, non ut ſimpliciter intellige-
remus ipſam non petere ſua principia ab experientia & à ſenſu:ſed quia in compara
tione aliarum facultatum, ut diximus in ſuperioribus, non indiget tot experientijs,
& tot ſenſationibus, quot indigent cæteræ facultates. & hæc fuit eo loco ſentẽtia no
ſtra:alioquin & nobis ipſis, & Ariſtoteli, & ueritati, quod maius eſt, repugnaremus.

Sequebatur alia quæſtio, contra id quod dixeramus, reddẽtes rationem cur pue-
ri poſſent fieri mathematici, non autem ſapientes, neq; phyſici: quia uidelicet princi-
pia mathematica non eſſent dubia, utpote quæ fierent ex abſtractione: principia ue
rò ſapientiæ & phyſicæ nota fierent ex experientia, quæ indigeret longo tempore.
Ad quã quęſtionẽ reſpõdemus, uera eſſe omnia quæ diximus de cognitione puero-
rũ, eo modo quo declarauimus. Quòd uerò cõtrà afferebatur, principia ſapientiæ &
phyſicæ cognoſci ipſa etiã ex ſenſu, & eſſe ex ſe nota: id quidẽ cõcedimus. uerũ quia
non cognoſcũtur ſtatim ex ſenſu, ſed deſiderant ratione noſtri ſenſationẽ longiſsimi
tẽporis, quã nõ poſſunt habere pueri: ideo dicimus, Ariſtotelẽ protuliſſe, pueros nõ
poſſe fieri ſapientes & phyſicos. dixiſſe aũt fieri poſſe mathematicos, quia eorũ prin
cipia ſunt pſpicua ſtatim ex ipſo ſenſu: ea eñ quæ ſenſu cognoſcũtur, ſunt qdẽ per
ſe nota ex natura ſua, tñ nõ patẽt omnia eodẽ modo. Et quòd hoc ſit uerũ, uidet col-
1.Poſt.18. ligi poſſe ex eis quæ ſcripta reliqt Ariſtoteles 1. Poſt. cap. 18. ijs uerbis: Neceſſe eñ eſt
„ ſentire ſingulariter. ſcientia aũt eſt in cognoſcendo uniuerſali. Vnde etſi in luna eſſe-
„ mus, uideremus obiectã terrã, nõ utiq; ſciremus cauſam defectus: ſentiremus enim
„ quoniã deficeret nũc, ſed nõ propter quid omnino. non eñ eſſet uniuerſalis ſenſus,
„ ſed ex cõſideratione multotiens accidẽte uniuerſale uenãtes demonſtrationẽ habe-
„ mus: ex ſingularib. plurib. uniuerſale eſt manifeſtũ. Et paulo pòſt: Quædã eñ ſi ui-
„ deremus, nõ utiq; qreremus, nõ tanq; ſciẽtes in uidẽdo, ſed tanq; habẽtes uniuerſale
„ ex eo q uideamus. ut ſi uitrũ perforatũ uideremus, & lumẽ ptranſiens, manifeſtũ u-
„ tiq; eſſet, & propter qd illuminat, quoniã uidere ſeparatim in unoquoq;: intelligere
„ aũt ſimul eſt, quoniã in omnib. ſic eſt. Ex quib. uerbis pſpicuè patet, Ariſtotelẽ ſen
ſiſſe, uniuerſale aliquãdo fieri ex plurib. ſingularib. aliquãdo uerò ex uno tantùm ſin
2.Poſt.1. gulari. Quã rẽ indicaſſe etiã uidet 2. Poſt. 1. cũ dixit: Quòd aũt ſit medij quęſtio oſten-
„ dit, quãdocunq; mediũ ſenſibile eſt. quærimus eñ nõ ſentiẽtes: ut defectus ſi eſt, uel
„ nõ eſt. ſi uerò eſſemus ſup lunã, non utiq; qreremus nec ſi ſit, neq; ppter qd: ſed ſimul
„ manifeſtũ eſſet. utrũq; ex eo eñ qd ſentimus uniuerſale, factũ eſt ſcire. Sẽſus qdem eſt
quod nũc obijcit, & manifeſtũ eſt qd nũc deficit. ex hoc aũt utiq; uniuerſale factũ eſt.

Asserit igitur, ex uno singulari factum esse uniuersale: cuius rei hæc est causa, quia illud singulare tantam uim habet & claritatem, ut ipso cognito, putemus ita esse in omnibus. Quare constat uerum esse id quod diximus, uidelicet quæ patent sensui, nõ eodem modo patẽre omnia, sed alia celerius, alia tardius. itaq; minorẽ propositionẽ concedimus argumenti contra sententiam nostram allati: maiorẽ uerò intelligimus sicut diximus, ex qua postmodùm nihil sequitur contra nos absurdi. Ad confirmationem etiam ex 6. Metaphys. tex. 1. sumptam dicimus, tex. illum maximè confirmare 6. Meta. 1. nostram responsionẽ: propterea quòd in eo dicit Aristoteles, Aliquas facultates uel exquisitius, uel melius demõstrare ea quę per se insunt generi, circa quod uersantur. Quibus uerbis indicat apertissimè, quamuis omnes facultates particulares accipiãt ipsum quid est, uel ex sensu, uel ex suppositione: non omnes tamen æquè exquisitè probare ea quæ insunt suis subiectis, sed aliàs exquisitius & magis necessariò: aliàs mollius, id est infirmius ac debilius, minusq; necessariò. Quod planè mihi uidetur sententiam nostrã stabilire atq; cõfirmare. etenim per eas facultates quę exquisitius & magis necessariò demõstrant accidẽtia eorũ circa quę uersantur, intelligit mathematicas: per eas uerò quæ simplicius & mollius demõstrant, cæteras facultates quas nũcupat dialecticas, quia ad demonstrandum recipiunt accidentia. mathematicæ uerò exquisitius & magis necessariò demonstrant, quia accipiunt definitiones. Quare inter illa etiam principia quæ habẽtur ex sensu, alia sunt firmiora, alia debiliora. & cum hæc debiliora sint principia sapientiæ & physicæ: firmiora uerò, id est clariora, magisq; necessaria, & quę statim apparent sensui, sint principia mathematicæ: nemo admiratione debet affici, si Aristoteles dixerit, pueros posse fieri mathematicos, at non sapientes & physicos.

SECTIO TERTIA.

SEd statim diceret aliquis, tex. ille 6. Metaphys. prẹter id quod dictũ est, uidet̃ omnino etiam difficultatẽ facere, ut qui asserit omnes facultates facere ipsum Quid est manifestum, uel ex sensu, uel ex suppositione: & ex hoc demõstrare ea quæ per se insunt generi circa quod uersantur. quod quidẽ à ueritate abhorrere uidetur. Quia si ita esset, omnes facultates uterẽtur demonstrationib. ex causis ꝓprijs & immediatis.

Consequentia probatur: quia per Quid est intelligimus uerã definitionẽ. igitur si demonstratio sit ex Quòd quid est, erit ex definitione. Sed definitio quæ explicat quid est, ut patet, est ex causis ꝓprijs & immediatis: ergo demõstrationes quæ sunt ex his definitionib. erũt ex causis ꝓprijs & immediatis. Sed cũ omnes facultates, ut est in hoc textu, utantur quod quid est, ad demonstrãda ea quę per se insunt eis circa quæ uersantur: ergo omnes facultates utẽtur demonstrationib. ex causis ꝓprijs & ĩmediatis. Cõsequens omnẽ doctrinã Aristotelis, & ueritatem, & ea quę tu asseruisti paulo antè cõuellit: igitur id unde emanat, falsum esse necesse est. Quòd aũt huiusmodi cõsequens cõuellit doctrinã Aristotelis, ꝑspicuum est. etenim repugnat omnib. ijs quę dixit Aristoteles in proœmio primę philosophię: quo in loco ꝓbauit ꝑtinere ad philosophũ naturalẽ, inuestigare causas primas rerũ naturaliũ, ex eo ꝙ tũc scimus cũ causas cognoscimus. Quòd si causæ ꝓximę & propria principia ex quib. habetur quid est inuestigãtur: nõ ergo habẽtur ex sensu, neq; ex suppositione. quæ enĩ habẽtur ex sensu uel ex suppositione, nõ inuestigãtur. etenĩ inuestigare & quærere ꝓpriè aliquid, est quærere mediũ quo illius cognitionẽ cõsequamur: omnis enĩ quęstio, est medij talis quęstio, ut patet ex 2. Post. cap. 1. Quare cũ prima & naturalis philosophia ex tex. allato, & ex 1. Metaphys. tex. 18. inuestiget sua propria principia: sequitur, ut neutra ipsarum supponat illa, uel habeat ex sensu. Non supponunt etiam definitiones proprias: inuestigat enĩ philosophus naturalis animã & corpus, ex quib. fit scientia hominis, & sic de alijs rebus. Igitur non habet illa ex sensu, neq; ex suppositione.

Itẽ falsa essent ea quę dixit Aristoteles 2. tex. Primæ philosophiæ, ꝙ scilicet innata sit nobis uia ex notiorib. nobis, & priorib. ad notiora naturę & priora: & ꝙ notiora nobis sint cõposita, naturæ uerò causas: & quòd nos ex istis cõpositis inuestigemus causas. nã causæ & principia essent nobis notiora: paterent enĩ uel sensu, uel suppositione. Euerterẽtur etiã quę scripta reliq̃t 1. Post. cap. 11. ubi dixit: Cõuerti magis ea 1. Polit. 11. quæ sunt in mathematica, q̃niã nullũ accidẽs recipit mathematica ad demõstrandũ, sed ipsas definitiones: & in hoc differre ab eis quę sunt in dialecticis. Quib. uerbis, &

ea etiam

ea etiam quę paulo antè dixerat in eod. cap. perspicuè patet, ipsum dialecticas uocasse omnes facultates, pręter mathematicas: quas asserit recipere accidentia ad demonstrandū, mathematicas uerò recipere definitiones. Quòd si cæteræ etiam facultates reciperent definitiones, ut testari uidetur tex. allatus, falsa hęc essent quæ ex 1. Poster. citata sunt. Prætereà falsum est, quòd omne quid est habeatur ex sensu, uel ex suppositione: ergo falsum est quod dixit Aristoteles in tex. citatis ex 6. & 11. Metaphys.

1. de Anima text. 11. Probatur id quod antecedit, ex eis quæ ipse tradidit in 1. de Anima, tex. 11. ad hunc modum: Videtur aūt non solùm quod quid est cognoscere utile esse, ad speculandū causas accidētium in substantijs (sicut in mathematicis, quid rectū, & quid obliquū, & quid linea, & quid planū, ad cognoscendū ꝙ rectis triangulis anguli sunt ęquales) sed econuersò accidentia conferunt magnā partē ad cognoscendum quod quid est. cum enim habeamus tradere secundum phantasiam de accidentibus, aut omnibus, aut pluribus, tunc & de substantia habebimus dicere aliquid. omnis enim demōstrationis principium est quod quid est: quare secundū quascunq; definitiones non contingit accidentia cognoscere, sed neq; de ipsis imaginari facilè manifestum est, quòd dialecticæ dictæ sunt & uanæ omnes. His enim uerbis apertè dicit Aristoteles, accidentia plurimùm conferre ad cognoscendum quod quid est. Quòd si detur, necessitas cogit ut demus etiam, nō omne quid est haberi ex sensu, uel ex suppositione, ut asserebant tex. allati: quia illud quid est quod habetur ex accidentib. non habetur ex sensu, sed ex demonstratione. Perspicuum etiā est, mathematicas supponere quod quid est, id est definitionem, ut quid rectum, quid obliquum: ad demonstrādum accidentia inesse suis subiectis. Quod cum secus fiat in alijs facultatib. in quibus (ut habet tex. citatus ex 1. lib. De anima) accidentia conferūt ad cognitionem ipsius quod quid est: fieri non potest ut quod dixit Aristoteles in 6. & 11. Meta. facultates scilicet accipere quod quid est ex sensu uel ex suppositione, intelligatur uniuersaliter quomodo ipse proferre uidetur. ut igitur perperam ita protulerit necesse est.

Hæ sunt quæstiones contra ea quæ paulo antè dicta sunt, quas operęprecium est ut dissoluamus. Sed in primis faciendum uidetur, ut more nostro interpretemur uerba Aristotelis allata ex 6. Meta. tex. 1. quæ uidentur difficillima intellectu, præsertim cum sint maximi momenti: & ex eorū etiam explicatione (nisi mea me fallit opinio) facilius tolli possint quæstiones propositæ. Incipit ergo sic Aristoteles illum 6. lib. Principia & causæ quærūtur entium, manifestū aūt quòd quatenus entia, & quæ sequuntur. Omissa autem continuatione & connexione huius libri cum superiorib. tum quia longa esset, tum quia de ea meminimus aliquo modo in 1. lib. Apolog. nostræ, tum quia non multū facit hoc loco ad rem nostram: dicimus Aristotelē proposuisse dictam conclusionē ut eam probet. & duo facit. in prima parte textus conatur ipsam probare: in secūda uerò parte uidetur tacitæ hominū cogitationi occurrere ac respondere. Quod attinet ad primā partē, inquit: Quęruntur, supple in hac scientia, principia & causæ entis, quatenus ens. & uolens probare hoc, utitur eadē probatione qua usus est in 4. Meta. tex. 1. ubi cū dixisset, esse unā scientiam, quæ contēplaretur ens quatenus ens, & ea quæ insunt ipsi per se, ipsamq; nulli earū esse eandē, quę dicūtur cōsiderare res particulares, probauit hoc ex eo: quòd nulla aliarū scientiarū particularium contēplaretur uniuersaliter de ente, sed abscindētes singulæ aliquā partē ipsius entis contēplarētur de hoc, sicut mathematicę. Cōcludebat ergo, inter sciētias dari unā scientiam quæ contēplaretur ens quatenus ens, quę nulli cæterarū particularium scientiarū esset eadē. Cōsequentia est perspicua, propterea quòd (ut inter omnes cōstat) debēt dari scientiæ, quæ cōsiderent omnes rēs quæ sunt in uniuerso, alioquin remanerēt aliquæ incōsideratæ & ignotæ: quod est apud Aristotelem absurdū, cū omnes homines scire desiderent omnes res natura. Cū igit in uniuerso sit ens, quatenus ens, si nō cōsideraretur ab aliqua scientia, remaneret ignotū: necessitas ergo cogit ut sit una aliqua scientia quæ contēpletur ipsum ens, quatenus ens, quę nulli earū quæ partes entis cōsiderant, sit eadem. Eodē modo probauit Aristoteles 1. Rhet. cap. 2. Rhetoricā esse facultatē cōsiderandi probabilia circa unūquodq;. Hoc em, inquit, nullius alterius artis est officiū, quod ostēdit inducēdo omnes facultates. Ex quo deinde inferebat, esse ipsius Rhetoricæ hoc pręstare. Quæ cōsequentia non potuit uim habere, nisi quia restarēt incōsiderata probabilia cōmunia, quod ipse existimabat

4. Meta. 1. · 1. Rhet. 2.

stimabat absurdũ. sed quoniã de hac probatione in superiorib. longũ habuimus sermonẽ, nõ opus est plurib. de illa hoc in loco agere. Vtitur igitur Aristoteles hoc modo probãdi in hoc textu, & ait quæri in hac scientia principia & causas entiũ, quatenus entia. & hoc probat inducẽdo omnes facultates particulares, & primò medicinã, dicẽs: Etenim est aliqua causa sanitatis & bonæ habitudinis, quã quęrit, supple medicina: & etiam mathematicæ facultates habẽt principia, & elemẽta, & causas, quas supple quęrũt: & omnino omnis sciẽtia intellectiua, uel particeps intellectus, est circa causas & principia, uel exquisitiora, uel simpliciora. sed omnes istę circa unum aliquod, & describẽtes genus aliquod de hoc laborãt, supple quęrẽdo causas illius: sed nõ de ente simpliciter, neq; quatenus ens, supple quærũt causas. Quæ uerba hãc uim mihi habere uidetur, ut significẽt, omnẽ facultatẽ particularẽ intellectiuã uel participẽ intellectus, habere causas & principia quæ quęrit, & circa quæ uersatur: sed nullã ipsarũ laborare inquirẽdo causas entis, quatenus ens, sed causas generis sui determinati. igitur causas entis, quatenus ens, quæri ab una aliqua scientia. Probatur cõsequẽtia: quia illæ causæ restarẽt incõsideratæ & incognitæ, & ita ens remaneret incognitũ. quod quidẽ absurdũ esse, iam diximus. Perspicuũ igitur est, Aristotelẽ usum esse hic eodẽ modo probãdi, quo usus est in duobus locis dictis: eandemq; omnino esse probationẽ, ut diximus: neq; ipsius quid est nullã rationẽ faciunt. Difficile mihi uidetur inducere hæc uerba, ita ut cõueniant cũ superiorib. propterea quòd nõ uidẽtur necessaria cõclusioni dictę, neq; probationi. Sed quoniã nõ est putandũ, tantũ philosophũ, omniumq; sapientum magistrũ, ac planè diuinũ hominẽ, uanè & sine ratione loquutum esse: operę precium est, ut conemur hęc uerba ita inducere, ut quantum fieri potest cũ superiorib. cohæreant. Dicimus igitur, si sunt uerba Aristotelis illa prima secundæ partis, ipsum uideri tacitè hominũ cogitationi occurrere, quę ortũ ex superiorib. habere potuisset. nã quoniam dixerat, omnes facultates particulares uersantes circa aliquod genus, laborare circa illud, sed nõ circa ens simpliciter, quatenus ens, quærẽdo & inuestigãdo causas eius generis circa quod uersarentur: aliquis potuisset dubitare, hoc perperã fuisse dictũ. quia uidetur innuere, facultates illas nihil aliud quærere q̃ causas suorũ generũ, idq; unũ pręstare: quod uidebatur absurdũ. siquidẽ præter causas quas quærũt facultates sui quæq; generis, sunt etiã accidentia per se, quæ oportet cognoscere. Huic igitur tacitæ hominũ cogitationi fuit (opinor) Aristoteli propositũ respõdere. sed quia ostẽsurus erat, has facultates, pręterq̃ quòd inquirũt causas suorũ generũ, demõstrare etiã accidẽtia per se: aliquis item potuisset ex superiorib. dubitare, quomodo possint demõstrare has affectiones, quarũ causæ erãt dubiæ, quia quærebãtur: quare simul & semel uoluit Aristoteles his duabus tacitis hominũ cogitationib. respõdere, quæ iudicio meo nõ erãt sine ratione. nã qui dicit, particulares facultates uersari & laborare in quærẽdis causis suorũ generũ, uidetur asserere, eas nihil aliud facere, & ita relinquere cognitionẽ accidentium. Qui deinde ait, eas ipsas facultates demõstrare accidentia per se de suis particularib. subiectis: cũ prius dixerit, eas inquirere causas ipsorũ subiectorũ, quę itẽ sunt causæ accidentium: relinquit dubium, quomodo possint ipsa accidẽtia demõstrari. Respõdendo igitur ijs tacitis dubitationib. meo iudicio dicit has facultates nõ reddẽtes rationem ipsius quid est, sed ex hoc partim manifesto per sensum facto, partim accipiẽtes quod quid est, sic per se accidentia generi circa quod uersantur demonstrare. Et quia aliquis potuisset dubitare, nũquid eodẽ modo demõstrarent omnes, propterea quòd uniuersali quadã cõprehensione dixerat, omnes accipientes quid est demõstrare per se accidẽtia: addidit quasi respõdendo, nõ eodẽ modo demõstrare omnes, sed alias demõstrare exquisitius & magis necessariò, alias uerò mollius & simplicius. Perspicuum ergo est, Aristotelẽ ijs uerbis quæ explicauimus, dicere, facultates dictas probare accidẽtia per se, & probare accipiendo quod quid est. & cũ hoc uideatur præter cõclusionẽ (nihil enim uidetur ptinere ad ipsam, neq; ad probationẽ) cõsentaneũ est ut intelligamus, Aristotelẽ illis uerbis uoluisse tacitæ hominũ cogitationi respõdere, alioqn nihil ad rẽ omnino faceret. In hãc uerò sententiã, ut ita explicãda putaremus esse hęc uerba Aristotelis, etsi primo intuitu uidetur tacita illa dubitatio magis esse debere circa quid est, q̃ circa id quod diximus: impulerũt ea quę scripta reliquit Aristoteles 11. Meta. tex. 25. ubi postq̃ probauisset, nullã aliarum particularium facultatũ quærere causas

11. Metaphys. tex. 25.

causas entis, quatenus ens, sed esse alterã ab his eam facultatem quæ has ipsas causas quæreret, statim addidit: Sed dictarũ facultatũ unaquęq; accipiens aliquo modo ipsum quid in unoquoq; genere, conatur demõstrare reliqua mollius uel exquisitius. Et cũ dixisset, eas accipere quod quid est, quia potuisset aliquis dubitare, quomodo id acciperẽt, ut hãc dubitationẽ tolleret, subiunxit: Accipiunt aũt quod quid est, aliquæ quidẽ per sensum, aliæ aũt supponẽtes: id est, accipientes ex suppositione. Quę uerba uidẽtur significare, tacitã dubitationẽ nõ illã esse, ꝙ aliquis principaliter dubitaret, an eæ facultates ipsius quid est redderẽt rationẽ, nõ em̃ uidebatur hoc ad rem pertinere: sed, nũquid aliud pręter causas suorũ generũ quærerẽt. nã statim post probationẽ nõ dicit, neq; ipsius quid est reddũt rationẽ: sed inquit, Dictarũ scientiarũ unaquæq; accipiens quod quid est, &c. Et patet eum loqui suspẽsiuè, quia utitur hoc participio Accipiens. Et cũ suspẽsio terminetur ad id quod faciunt scientiæ, loquitur aũt suspẽsiuè de ipso quod quid est, patẽre uidetur, tacitã illã dubitationẽ esse debere principaliter de modo, quo scientiæ demõstrant accidẽtia, qui modus est per ipsum quod quid est. Et cũ addat uerbũ Reliqua, quod indicat scientias ostẽdere aliud etiã præter principia & causas, nec fecerit de aliqua re mentionẽ, præterq; de inuestigatione ipsorũ principiorũ & causarũ, ratio exigere postulareq; uider̃, ut existimemus eum de accidentib. intellexisse. Videtur aũt per illa uerba, Vnaquæq; scientiarũ dictarũ accipiens quod quid est, uoluisse modũ ostẽdere, quo facultates dictæ demonstrarẽt accidẽtia de suis subiectis, qui modus potuisset uenire in dubiũ. & ita uidetur simul tradere modũ, quo facultates uti debẽt in demõstrandis accidẽtib. qui modus est ex definitionib. quarũ nõ est ratio, sed accipiuntur ex sensu, uel ex suppositione. Illa etiã uerba quæ ultimo loco citauimus, Accipiunt aũt quod quid est, hæ quidem per sensum, aliæ aũt supponẽtes: quæ luce clarius cõstat protulisse Aristotelẽ, ut declararet quod dixerat, Vnaquæq; dictarũ scientiarũ accipiens quod quid est, præ se ferũt manifestè, tacitã dubitationẽ dictã non fuisse principaliter propter ipsum quid est, sed propter accidẽtia demõstranda. quia cũ usus sit illo participio Accipiẽs, significat loqui suspẽsiuè: & cũ terminet suspensionẽ ad id quòd scientiæ demõstrant accidẽtia, per ipsum quidẽ negari nõ potest, quin principalis dubitatio fuerit de accidentib. & quòd dixerat, Accipiens quod quid est, solũ ut declararet quomodo scientiæ demõstrant accidẽtia: quod potuisset esse dubiũ, ob ea quę antè dicta erãt. Cũ igitur ratio 11. Meta. sit omnino eadẽ, quæ illa 6. lib. & cũ ipsa clarè tollere uideatur dubitationẽ dictã: necessitas cogit, nisi uolumus tãti philosophi sententiam uagã & inconstantẽ facere (quod plane esset absurdũ) ut intelligamus, Aristotelẽ p illa uerba, Neq; ipsius quid est, & quæ sequũtur, si tñ sunt uerè Aristotelis uerba, uoluisse dictã dubitationem amouere: & simul modũ tradere, quo scientiæ utũtur in ijs demonstrandis quæ accidũt per se suis subiectis. quæ dubitatio sequebatur conclusionem, quæ erat ponenda: propter tñ ea quæ dicta fuerãt (neq; em̃ melius explanari potest Aristoteles, ꝙ ex seipso, quare oportet ut uerba etiã 6. lib. legãtur cũ suspẽsione: nã cũ ipsa sint obscuriora, redigi debẽt ad eum ordinẽ, quẽ habent uerba clariora 11. lib. qui ordo est suspẽsiuus. neq; obstat quod Aristoteles usus fuerit uerbo Faciunt, & nõ participio: quia si rectè animaduertatur totus cõtextus. apparebit, hoc uerbũ uim habere ipsius participij. quod etiã illud ostẽdit, quia hoc itẽ loco ostẽdit Aristoteles, participiũ Accipientes, ac uerbũ Demõstrant, quod apertè terminat suspensionẽ) indicat illa uerba, Neq; ipsius quod quid est, &c. omnia esse cũ suspẽsione plata, & ita ordinari ad id quod diximus, Quapropter manifestũ, &c. Ex dictis infert unũ quod appellãt nostri corolarium, & inquit: Quapropter manifestũ est, ꝙ nõ est demõstratio substãtię, neq; ipsius quod quid est. est aũt hoc manifestũ ex ea inductione quæ adhibita fuit, id est ex eo quod per inductionẽ ostẽsum fuit, quid est haberi uel per sensum, uel per suppositionẽ. hoc em̃ uidetur sequi: quia illius quod habetur p sensum, nõ potest esse demõstratio. etem̃ supuacanea esset. quandoquidẽ fundamentũ omnis nostræ scientiæ quæ humanitùs cõparatur, est sensus: & quod accipitur ex suppositione, non demõstratur, quia nõ supponitur nisi id quod ex se clarũ est. Nõ em̃ appellamus hoc in loco suppositionẽ id quod accipitur in facultatib. subalternatis, ex facultatib. subalternantib. quia nihil prohibet illas esse demõstrationes, siquidẽ nihil phibet esse cõclusiones in facultatib. subalternãtibus demõstratas: sed uocamus nũc suppositionẽ

principia

principia & definitiones illas, quæ sic apparent ut nullã omnino ꝓbationem deside-
rare uideantur, neq; per sensum, neq; per intellectū. nã licet habitæ sint ex sensu & ex
inductione, tñ cū sumūtur ut principia scientiarū, supponūtur sine aliquo genere ꝓ-
bationis. De quibus definitionib. mihi uidetur Aristoteles intellexisse 2. Post. 2. ubi 2. Post. 2.
ait: Quare manifestū, quòd & ipsorū quid est aliqua quidem immediata sunt. & prin "
cipia sunt, quę & esse & quid est supponere oportet, uel alio modo manifesta facere. "
quod quidem Arithmeticus facit: etẽm quid est unitas supponit, & quia est. Appel- "
lat eñi suppositiones, definitiones illas quæ sunt principia immediata, & ponūtur in
principio scientiarū sine aliqua probatione. Per alium aūt probãdi modū intelligit
sensum. huiusmodi uerò definitiones quæ supponūtur, licet habeantur & ipsę ex sen
su, nõ tñ tunc ex sensu declarãtur, quia per se sunt perspicuæ: aliquæ tñ definitiones
sunt immediata principia, quæ quoniã nõ sunt ita perspicuæ, possunt aliquo modo
declarari ex sensu, uel ex cõmuni modo loquendi hominū. Talis fuit definitio scien-
tiæ in 1. Post. & definitio naturæ in 2. Phys. de utroq; igitur genere harū definitionū,
& in 6 Meta. & in 11. uidetur intellexisse Aristoteles, quarū definitionū nullo modo est
demõstratio, sed est alius manifestãdi illas modus, q modus dictus est sensus. Quare
in tex. 6. Meta. cū dicit Aristoteles, eas accipi per suppositionẽ, significat supponi ut
dixit 2. Post. loco citato, & 11. Meta. nõ enim potest intelligere quod accipiantur ex
suppositione. tanquam ab alijs facultatibus probatæ. Falsum enim diceret, & pugna
ret cum suaipsius sententia. Exemplum enim geometrę, quod attulit secundo Post.
loco paulo antè citato, hoc palàm facit: & istę appellantur suppositiones simpliciter.

SECTIO QVARTA.

Sed statim diceret aliquis, hos tex. citatos ex 2. Poster. & 6. Meta. & 11. euertere ea
quæ scripta reliquit Aristoteles 1. Poster. 2. ijs uerbis: Definitio enim positio est. 1. Post. 2.
ponit enim arithmeticus unitatem esse indiuisibilem secundum quantitatem, sup- "
positio aūt nõ est. Etenim quid est unitas, & esse unitatem, nõ idem est. Item euerte- "
re illud quod dixit 1. Post. 9. ad hunc modū: Definitiones non sunt suppositiones: nõ 1. Post. 9.
enim dicūt esse, uel nõ esse. sed in propositionib. sunt suppositiones, ipsas uerò defi- "
nitiones solùm oportet intelligere. hoc aūt nõ est suppositio, nisi audire suppositio- "
nem. Quis dicat esse? Luce eñi clarius his locis Aristoteles asserit, definitiones nõ
esse suppositiones: quibus locis text. allati apertissimè repugnare uidentur. dissentit
igitur manifestè Aristoteles à seipso: quod planè absurdum est, ac tanto philosopho
indignissimum. Ad hanc quęstionem dissoluendã ego dicerem, bifariam conside
rari posse: uno modo propriè, & ut est oratio explicans quod quid est, & sic nullo pa
cto esse suppositionẽ: quia suppositio est oratio affirmatiua, uel negatiua: definitio
aūt non est neq; affirmatiua, neq; negatiua. Atq; hoc modo intellexisse Aristotelem
1. Post. 2. & 9. ubi dixit, definitiones nõ esse suppositiones. Altero modo cõsiderari 1. Post. 2. & 9.
posse definitionem, nõ ut est definitio, sed ut est oratio in qua dicitur aliquid de ali-
quo: & tūc posse definitionem esse suppositionem, quia affirmatiua est. & hoc di-
xisse Aristotelem locis citatis, definitiones esse suppositiones: & in 13. cap. 1. Post. esse 1. Post. 13.
affirmatiuas & uniuersales. & 2. Post. 2. hęc scripsisse: Omne enim quod quid est, uni- 2. Poster. 2.
uersale & affirmatiuum est. Et paulo pòst: Amplius principia demonstrationū sunt "
definitiones. Deinde: Demonstrationes autem apparent omnes supponẽtes & ac- "
cipientes quod quid est, ut mathematicæ quid unitas, & quid impar. Nihil enim ho- "
rum possunt esse definitiones, nisi sint propositiones. Definitiones aūt propriè sum-
ptæ non sunt propositiones, quia non dicunt esse, uel non esse: id est, non sunt neq;
affirmatiuæ, neq; negatiuæ, sed sunt simplices intellectiones, ut dixit Aristoteles 1.
Post. capitib. citatis, & maximè in 9. cap. ubi inquit: Definitiones enim oportet solū "
intelligere. & 9. Meta. secundum latinos tex. 24. cum ait: An quemadmodum neq; ue "
rum in his est idem, sic neq; esse. Sed hoc quidem uerū est, hoc aūt falsum: hoc eñi tã- "
gere, & dicere uerū. nõ eñi idem est affirmatio & dictio, sed ignorare est non tãgere, "
decipi aūt circa quod quid est, & nõ est nisi per accidẽs. similiter aūt circa incõposi- "
tas substãtias nõ est decipi, & quę sequunt. Et 3. de Anima. tex. 26. his uerbis: Am- 3. de Anima
plius dictio aliquid de aliquo, ut affirmatio & uera & falsa. Omnis intellectus aūt nõ text. 26.
omnis, sed qui est ipsius quid est, secundū quod aliquid erat esse, uerū est, & nõ aliqd "
de aliquo. Sed quẽadmodū, sicut uidere propria uerū est: si aūt homo albus, aut nõ, "

non uerū semper. sic aūt se habent, quæcūq; sine materia sunt. Hoc idē ostēdere uidetur 2. Post. 2 tex. 19. ad hunc modū: Amplius omnis demōstratio aliquid de aliquo demōstrat in definitione, nihil alterū de altero prædicatur: ut neq; animal de bipede, nec bipes de animali, neq; etiam de plano figura. non est enim planū figura. Ex his igitur omnib. tex. & ex ijs qui prius citati sunt, perspicuè patet, definitiones esse simplices intellectiones: & tūc accipiuntur propriè, ut sunt definitiones. accipiūtur em̄ ut explicāt quid est, quod planè est earū aliquo modo substātia & essentia. nā definitio est oratio quę explicat quod quid est. Vt igit̄ explicāt definitiones quod quid est, nō est in ipsis prędicatū neq; subiectū. quia non intendimus tūc dicere hoc esse hoc, tanq; aliquid diuersum ab illo: sed intēdimus, uerbi gratia, definientes hominē esse animal rationale, dicere hominē esse id quod animal rationale: & tūc animal rationale nō prędicatur de homine, quia omne prędicatū dicit aliquid diuersum ab eo de quo prædicatur. sed in definitione nō intēdimus dicere aliquid diuersum, sed idē: nō igit̄ ibi est prædicatū, ergo neq; subiectū. & uerbū Est, quod ponitur in definitione, non habet uim uerbi: quia ubi est uerbū, oportet ut ibi sit prædicatū, & de quo prædicat̄. Est em̄ uerbū, ex 1. lib. Periher. nota eorū quæ de altero dicūtur. Sed cū in definitione ut est definitio, nō sit prędicatū, ibi ex natura sua nō erit uerbū. Quare si ponatur uerbū in definitione, necesse est poni ut intelligamus. uerbi gratia, in definitione hominis, hominē esse id quod animal rationale: ut si interrogati qd sit homo, diceremus, est animal rationale: quāq; possemus respōdere, animal rationale, omisso uerbo Est. Sed ista respōsio etsi reuera sit bona, tñ nō satisfacit interrogationi: quoniā cū quęritur de homine quid sit, nō uidetur hoc declarare, nisi addatur uerbū Est, quod ponit̄ quasi loco huius uocis Id est: ut in ipsa definitione hominis, Homo, id est animal rationale. Sed quomodocūq; sit, cū definimus lineam, & dicimus, quòd est lōgitudo sine latitudine, uerbū Est, ex sententia Aristotelis, nō ponitur ut est signū prædicati: ergo nō ponitur reuera quatenus uerbū, sed solū ut intelligatur quid sit linea: neq; ponitur ex natura rei. ut sit signū prædicati, quia natura definitionis hac re nō indiget: sed propter nostrū modū cognoscēdi, uti diximus. Definitiones igitur, ut definitiones nō sunt suppositiones. Si uerò nō intēdamus explicare quid sit homo, sed declarare hominē esse animal rationale, ita ut prædicetur animal rationale de homine, ut cū dicimus, Omnis homo est animal rationale: tūc definitio amittit naturā definitionis, & fit propositio, neq; dicitur amplius definitio uerè, sed tanq; cadauer definitionis, quod fuit prius definitio. & differt specie à definitione accepta, sicut cadauer hominis differt ab homine, quòd cadauer dicitur homo, quia est cadauer hominis, ut est cadauer hominis, quia fuit prius homo: & tūc uerbū Est tenet locū uerbi in oratione, quia est nota eorū quę de altero dicūtur. Quod ita esse, planè intelligitur, si addatur signū uniuersale. quia dicētes, Omnis homo est animal rationale, nō iam intēdimus explicare quid sit homo: sed intēdimus dicere Socratē, & Platonē, & Ciceronē, & ita de singulis hominib. esse animal rationale. quod quidē nō est explicare qd sit homo, sed est enūciare animal rationale de Socrate, & de Platone. quod nō solùm fieri licet, sed etiā necesse est ut interdū fiat: alioquin nō possemus scire de indiuiduis, quæ sub specieb. cōtinentur, cōuenire eis definitiones ipsarū specierū aliquo modo: neq; etiā probari possent affectiones per se de suis subiectis, etem̄ tollerētur demonstrationes ex priorib. quoad naturā quæ fiunt ex definitionib. ueris. Quare si dandum hoc est, ut quidē dari necesse esse ostēdunt rationes dictæ, necessariò efficitur, ut tūc definitiones sint propositiones & suppositiones: nō quòd reuera definitio, ut est definitio, sit propositio: sed quia id quod fuit definitio, est propositio, uel quia definitio potest esse propositio & suppositio. & ita sunt intelligēdi omnes tex. Aristotelis, qui asserūt definitiones esse suppositiones, & propositiones uniuersales, & affirmatiuas, & prędicari, ut 1. Post. 4. dixit Aristoteles his uerbis: Per se aūt sunt, quęcūq; sunt in eo quod quid est, ut triangulo inest linea, & lineæ punctū: substātia em̄ ipsorū ex his est. Noluit em̄ significare lineā, ut explicat quid est trianguli, prędicari de triāgulo per se. & punctū de linea: sed uoluit dicere, illa per se prædicari de aliquo, quæcūq; inerāt in eo quod quid est, cū nō prędicarentur. & ita hęc appellat prædicata in quod qd est, quia erāt in quod quid est, anteq; essent prędicata. quod quidē ita dicit̄, ad dignoscendū quæ sunt prædicata per se, ab eis quæ nō sunt p se. Videndū est em̄, an prius

2. Post. 2. tex. 19.

1. Post. 4.

an prius fuerint in quod quid est. si fuerũt, sunt per se cũ sunt prædicata: si nõ fuerũt, nõ erũt per se. Eodẽ etiã sensu accipienda sunt ea quę scripsit 1. Post. 15. ĩjs uerbis: Amplius substãtiam quidẽ significãtia quod illud est, aut quod idẽ aliqđ est, de quo prędicãtur significãt. quęcũq; uerò nõ substãtiam significãt, sed de alio subiecto dicunt, neq; quod id est, neq; illud aliquid est, accidẽtia sunt, ut de homine est albũ: nõ enim est homo neq; quòd albũ est, neq; quòd albũ aliquid est: sed animal forsitã. quòd enĩ animal est, homo est: quæcũq; uerò nõ substãtiam significãt, oportet de quodã subiecto semper prædicari, & nõ esse aliquid albũ, quod nõ cum alterũ albũ aliquid sit, albũ est. Etenim dicit ea prædicata significare substãtiam, & esse idẽ quod sua subiecta quæcũq; priusquã fierẽt prædicata, significabãt substãtiam & essentiam definiti, & erant idẽ differẽtia tantũmodo: ut manus cõpressa & dilatata. Definitio enĩ est latior: quod aũt definitur, cõtractius: sed cũ fiunt pdicata, habent rationẽ diuersorũ. Vt aũt cõstaret quid interesset inter prædicata per se, & ea quæ sunt accidẽtia, dixit prędicata illa quæ sumpta sunt ex substãtia, & significant substantiam esse prędicata per se: quæ uerò non significant substantiam, esse accidentia. & hoc necesse erat scire ad ueras demonstrationes conficiendas. Quod etiam intellexit 2. Poster. tex. 45. superius citato, & 1. de Anima tex. 11. cum ait: Omnis enim demonstrationis principium est, quod quid est. Quare si ita interpretemur Aristotelem, ut ratio exigere postulareq; uidetur, facilè intelligemus textus Aristotelis non solùm inter se non pugnare, uerùm etiam omni ex parte ualde consentire & quadrare.

1. Post. 16. | 2. Poster. 45. | 1. de Anima text. 11.

SECTIO QVINTA.

SEd statim urgeret aliquis, dicens: Aristotelẽ 8. Meta. tex. 8. loquẽs de definitione ut est definitio, dicit sermonẽ definitiuũ significare aliquid de aliquo: ergo falsum est quod tu dixisti, definitionẽ ut est definitio, nõ significare aliquid de aliquo. Aristotelis aũt sunt hæc uerba: Quare substãtiæ est cuius cõtingit esse definitionẽ & rationẽ, ut cõpositẽ, siue sit sensibilis siue intelligibilis. ex quib. aũt ipsa primùm nõ est, siquidẽ aliquid de aliquo significat sermo definitiuus, & oportet aliquid tanq; materiam esse, aliud aũt tanq; formã. Itẽ contrà instaret quispiam hoc modo: Tu asseruisti omnes Aristotelis tex. qui habẽt, definitiones esse principia demõstrationũ, item esse suppositiones, esse uniuersales, & affirmatiuas, & esse propositiones: intelligi oportere nõ de definitionib. ut sunt definitiones, sed tanq; de cadauerib. ipsarũ definitionũ, quæ cadauera dicũtur definitiones, quia fuerũt definitiones: itaq; cũ dicitur simpliciter & absolutè definitionẽ esse propositionem, intelligi debere, id quod erat definitio, esse propositionẽ, uel ipsam definitionẽ esse propositionẽ, quia potest esse propositio. Sed hoc uidetur repugnare Aristoteli, qui 1. Post. 2. loco superius citato dixit, definitionẽ ut definitio est, esse positionẽ, & positionẽ esse principium syllogisticũ: principium aũt syllogisticũ quin sit propositio, in dubium uenire nõ potest. unde omnino efficitur, definitionem ut definitio est, esse propositionẽ: quod euertit ea quæ à te dicta sunt. Quòd aũt ita sit, planè intelligi licet ex ipsis uerbis Aristotelis, quę ita scripta reliquit: Immediati aũt principij syllogistici positionẽ dico, quã nõ est mõstrare, neq; necesse est habere docendũ. quidquam aũt necesse est habere docendũ quodcunq;, dignitatẽ. Sunt aũt quædã talia: hoc enĩ maximè in talib. cõsueuimus dicere. nomẽ positionis aũt, quæ est utrãq; partẽ enunciationis accipiens, ut dico esse aliquid, uel nõ esse aliquid, suppositio est. quæ aũt sine hoc, definitio. definitio enĩ est positio: ponit enim Arithmeticus unitatẽ esse indiuisibilẽ secundũ quantitatem. suppositio aũt non est: quid enim est unitas, & esse unitatẽ non idẽ est. Quibus uerbis perspicuum est, Aristotelẽ accipere definitionẽ ut est definitio, quia accipit ipsam quatenus neq; est affirmatiua neq; negatiua, & in hoc uult eam seiungi à suppositione, & tamẽ definitionẽ hoc modo sumptã ponit sub positione, & positionẽ sub principio syllogistico: efficitur ergo necessariò, ut definitio quatenus definitio, sit ponẽda sub principio syllogistico. principium aũt syllogisticũ est propositio: igitur definitio ut definitio, & non ut cadauer definitionis, erit principium syllogisticũ, & sic propositio. Ea igitur quæ à te dicta sunt, uidẽtur à sentẽtia Aristotelis penitus abhorrere, omniq; ex parte repudianda esse. Præterea si definitio ut definitio, nõ est propositio: ergo nõ possumus uenari scientiam ipsius quid est per primã figuram. Probatur consequentia: quia omne quod concluditur per syllogismum, est propositio:

1. Post. 2.

definitio non est propositio: ergo non potest concludi per syllogismũ, ergo nõ possumus ipsam uenari per syllogismum, & per cõsequens scientiam ipsius quid est per primam figuram: quia quod non potest concludi per syllogismum, non possumus id uenari per syllogismum.

Sed consequens à sententia Aristotelis abhorret, ut perspicuum est ex eis quę scripta reliquit 1. Post. 13. text. 70. ad hunc modum: Postea ipsius quid est scientiam per hanc solam figuram uenari posibile est. in media enim figura non fit categoricus syllogismus. Sed ipsius quod quid est scientia est affirmationis. in ultima fit quidem, sed non uniuersaliter: sed id quod quid est, uniuersalium est: non enim aliqua ex parte homo est animal bipes. Iis enim uerbis patet, Aristotelem uelle, inquiri posse quod quid est per primam figuram. falsum ergo est: consequens ergo falsum est, & id quod antecedit: ergo definitio est propositio. Patet etiam, Aristotelem asserere quod quid est, ut tale, esse uniuersale: quia declarans hoc, Non enim (inquit) quodam modo est animal bipes homo. ubi ponit definitionem, ut exprimit quid est homo.

1. Post. cap. 11. tex. 70.

Item, quod quid est, non potest haberi sensu: ergo id quod dictum fuit in superioribus ex 6. Meta. tex. 1. & ex 11. Meta. tex. 25. & 2. Post. quod scilicet potest haberi sensu, falsum est: pugnat igitur Aristoteles cum suaipsius sententia.

Id quod antecedit, probatur ex 2. Post. tex 34. cum dicit: Non enim demonstrabit sensu uel digito. quasi dicat, hoc fieri non posse.

SECTIO SEXTA.

HAec sunt, quibus euerti uidentur ea quæ suprà dicta fuerunt. sed quoniam opinamur, ea quæ diximus ueritati & Aristoteli planè consentire, operæpretiũ est ut dissoluamus quæstiones propositas. Quare ad primã respõdentes concedimus, Aristotelẽ in loco 8. Meta. citato, loqui de definitionib. ut sunt definitiones: quia propositum est ei ostendere, licere definire. quod negabant ij qui Antisthenis doctrinã sequebantur, argumentantes hoc modo: quòd definitio esset oratio longa, id est quę haberet partes ex quibus erat cõfecta, & quòd postmodùm oporteret definire illas partes, & ita proficisci in infinitum in definiendo: quod cũ fieri non posset, ideo non licere definire & explicare quod quid est, sed tantùm dicere quale quid est: ut argentum non posse cognosci quid esset, sed tale esse quale esset stannum. Huic igitur argumentationi uidetur eo in loco respondere Aristoteles, dicens, quòd cuiuidam substantiæ, uidelicet cõpositæ, siue sit sensibilis, siue intelligibilis definitio, ratio esse potest: sed eorũ ex quib. est ipsa definitio constituta, non potest, quia sunt simplicia. definitio aũt significat aliquid de aliquo, id est formã de materia: quia oportet in definitione esse aliquid quod habeat rationẽ materiæ, & aliquid quod habeat rationẽ formæ. quare cũ in descriptione partium definitionis non possit esse aliquid quod se habeat ut materia, & aliquid ut forma, quia sunt simplices, fieri nõ potest ut definiantur: & ita non est necesse proficisci in infinitũ, sed consistendũ est in partibus ~~deficien-tib.~~ quia definiri non possunt, ob eam causam quæ dicta est. Patet igitur, Aristotelem, cũ dixit definitionẽ significare aliquid de aliquo, non intellexisse definitionẽ esse prædicatũ: (hoc enim euerteret ea quæ alibi multis locis dixit) sed uoluisse dicere, ut ipse seipsum declarauit, in definitione esse aliquid quod se habet ut materia, & aliquid ut forma. hoc enim ad rem pertinebat: ad quam nihil faciebat dicere, quòd in definitione esset prædicatum de subiecto. dixit autem, loquens de materia & forma, quæ sunt in definitione, quòd definitio significat aliquid de aliquo, quia materia habet rationẽ subiecti, forma uerò prædicati. Forma enim est illa quæ recipitur, & materia quæ recipit: quare tex. allatus ex 8. Meta. nihil habet contra Aristotelem, quod eius inconstantiam ostendat, quia intelligitur eo modo quo diximus.

definientibus

Sequebatur argumentũ quod maximè uidetur exercuisse ingenia doctissimorũ interpretũ, & in primis Themistij, qui non est ausus ipsum dissoluere, sed reliquit (ut inquit ipse) alijs pensiculandũ. Dicerẽ igitur, saluo semper meliori iudicio, definitionẽ, ut definitio est, ex uerbis Aristotelis nõ esse actu, neq; principium syllogisticũ, neq; propositionẽ, sed solũ potẽtia: quia scilicet definitio, ut definitio, potest fieri propositio, & deinde principiũ syllogisticũ. quod ex eis quæ dicta sunt, satis patere arbitramur. Non negamus quidẽ Aristotelẽ loco citato, ubi diuidit principiũ syllogisticum in positionẽ & dignitatẽ, & positionẽ in definitionẽ & suppositionẽ, accepisse definitionem

definitionē ut definitio est, quia accepit ipsam ut seiungitur à suppositione, quod est quatenus est definitio. accepit enim quatenus nō dicit esse uel nō esse cū diceret quod suppositio dicit esse uel nō esse. Negare etiam non possumus, sequi ex illa diuisione, definitionē esse principium syllogisticū, ut ibi accepta est. Sed si nisi uelimus quòd Aristoteles, qui fuit philosophorū omnium quorū noticiā habemus in doctrina sua cōstantissimus & prudētissimus, sit in paucis uerbis omnium incōstantissimus atque imprudentissimus, cogimur eius uerba sic interpretari, ut intelligamus eum sensisse, definitionem esse principium syllogisticum eo modo quo fieri potest, ut dicatur uerè principium syllogisticum. quod quidem dici non potest, ut definitio est, nisi quia, ut ostendimus, potest esse principium syllogisticum, non quia actu sit tale.

Quòd si detur, ut quidem dandum esse omnino arbitramur, dicendum est necessariò, principium syllogisticum diuisum in eo locò fuisse acceptum, ut complexu suo continet & cohibet tam id quod est actu principium syllogisticū, quàm id quod est potētia. alioquin nō cohęrerēt inter se uerba Aristotelis, sed maximè pugnarēt. Neque hoc absurdū esse, declarauimus in nostra Institutione in lib. Post. sect. 3. his uerbis: Neque uerò absurdū est, si id quod est potētia aliquid, dicatur esse illud ipsum quod est potētia. nā quod uel potētia, uel reipsa uidet, uidens dicitur esse: itemque quiescere tam id cui quies iam inest, quàm id quod quiescere potest. Et in 5. lib. Apolog. nostræ, ad quos locos me reijcio. Eodem igitur modo est intelligendum, definitionem esse propositionē, quia potest esse propositio. Quòd si ita intelligatur, perspicuè patet, nihil sequi quod euertat ea quæ dicta sunt: quia diximus, definitionem ut est definitio, non esse propositionē actu: & hoc uerissimū est. ac tum quidē nō est ut cadauer definitionis, quia est ut definitio: cum uerò dicimus definitionē esse principium demōstrationis, ut cū ingreditur demonstrationē, cogimur intelligere cadauer definitionis, quia est id quod fuit definitio. Bifariam igitur possumus intelligere definitionē esse principium demōstrationis, & propositionē: uno modo, ut est definitio, & sic dicitur principium demonstrationis, uel syllogisticū, quia potest fieri principium demonstrationis. altero modo, definitionē esse principium demonstrationis, quia id quod est principium actu demōstrationis fuit definitio. & hoc modo intelligendo, omnes Aristotelis tex. nobis uidentur inter se & cū ueritate cōsentire. Quare nō uideo cur Themistius nō potuerit soluere hāc difficultatē, sicut nos soluimus: quā quidē solutionē cogimur adhibere, nisi uelimus tāti philosophi nomē & existimationē sine grauissima ratione omni ex parte uiolare, facientes eum in paucissimis uerbis incōstanter atque imprudēter à seipso dissentientē & discrepantē, quod est facinus omniū indignissimū.

Erat alia difficultas: quia si definitio ut definitio nō esset propositio, uidebatur sequi, non posse nos uenari scientiam ipsius quod quid est per primam figuram. Ad quam difficultatē respondētes, negamus consequentiam. Ad probationē concedimus, conclusionē omnis syllogismi esse propositionē: & id quod nō est propositio, nō posse cōcludi per syllogismū: itaque definitionē ut est definitio, nō posse cōcludi per syllogismū. Quod ostendūt etiam rationes omnes, quib. usus est Aristoteles 2. Post. 2. ad probandū quod quid est nō posse haberi per demonstrationē. Negamus tñ sequi ex hoc, ut nō possimus per primam figurā uenari scientiam quid est: dico aūt uenari, non cōcludere ipsum quid est. quia ut diximus in sect. 6. Institutionis nostræ, in 1. Poster. & in 4. lib. Apolog. sect. 5. prima figura cōcludit animal rationale inesse omni homini, ut prædicatum, non quatenus explicat quid est hominis, cum scilicet est ignotum. quod mox considerantes, intelligimus esse substāntiam hominis: quia cognoscimus substantiam (uerbi gratia) hominis non posse aliam esse, præter illam: non tamē propriè ipsum quid est habetur ex demonstratione. atque ob hanc quidem causam mihi uidetur Aristoteles dixisse 1. de Anima, tex. 11. in superioribus citato, Accidentia magnam partem conferre ad ipsum quid est. Et non dixisse quòd ipsum demonstrant. quia ex accidentibus concludimus animal rationale inesse homini, propterea quòd homo sentit & intelligit: & ex illa conclusione postmodùm discurrimus, nihil posse esse substantiam hominis præter animal rationale: & quia prima figura dat nobis hanc occasionem ex conclusione uniuersali & affirmatiua. nam si non uniuersaliter & affirmatiuè animal rationale diceretur de homine, non concluderetur inesse homini. nunquam enim putaremus illud posse esse substantiam hominis propriam: 1. de Anima text. 11.

quod necessarium est ad hoc, ut sit idem quod homo. quoniam id quod alicuius substantia, inest ei per se: quod aũt inest per se alicui, conuenit omni. Quia igitur dat nobis prima figura hanc occasionẽ, propterea existimamus Aristotelem asseruisse, per primam tãtùm figurã fieri posse ut uenemur scientiam ipsius quod quid est. & usum fuisse hoc uerbo Venari, & non Concludere: quia non concludimus ipsum quid est per primam figuram, sed uenamur: quandoquidem ex conclusione primę figuræ cõsiderantes inuenimus ipsum quid est: & hoc modo uenamur omnes definitiones rerum naturalium, quia ex accidentibus ipsarum concludimus per demonstrationem causas quæ propriè illas constituunt: ex cuius demonstrationis occasione deinde cogitantes uenamur rerum definitiones, ut diximus. Quare uidetur demonstratio
1.Post.18. se habere ad quod quid est, sicut dixit Aristoteles 1.Post.18. superius allato: sensum habere se ad scientiam, qui non facit scientiam, sed est occasio scientiæ. ita enim demonstratio nõ facit scientiam ipsius quod quid est, sed præbet occasionem cognoscendi ipsum. Atq; ita sanè interpretando uerba Aristotelis, tollitur omnis difficultas. nihil enim obstare uidetur, quo minus omnia inter se omnino cohæreant, & cum ipsa ueritate cõsentiant. Soluta igitur uidetur iam ratio contra nos allata. Ad id uerò quod postremo loco afferebatur, respondemus, concedentes ipsum quid est non posse haberi per sensum. negamus tñ cõsequentiam. Ad probationẽ aũt dicimus, Aristotelem in locis citatis ex 6. & 11. Meta. & 2. Post. lib. accepisse definitionẽ: & quod quid est non propriè, sed ut sunt principia demonstrationũ, & pro eo quod fuit actu definitio, & quod quid est. & hoc patet, quia in 6. Meta. dixit, ut uidimus quòd scientiæ accipiunt quod quid est per sensum, & demonstrant ea quæ per se cõpetunt generi circa quod uersantur. Concedimus aũt, definitionẽ & ipsum quod quid est hoc modo acceptũ, haberi posse per sensum, nõ tñ ut actu est definitio, & quod quid est. hoc enim est illud quod negauit Aristoteles 2. Post. & nos quoq; qui eius doctrinã quanto possumus studio sectamur, negamus. Sed anteq; ulterius procedamus, notãda sunt nõnulla in uerbis Aristotelis, quorũ unum est, quòd illa uerba (Neq; ipsius quid est aliquam rationem faciunt) quæ sunt in text. 1. 6. lib. Meta. non sunt in 11. Meta. tex. 25. quo in loco posuit eandem rationem. sed sunt tantùm hæc uerba, quę etiam allata
» superius fuerunt: Dictarum autem scientiarum unaquæq; accipiens aliquo modo
» quod quid est, in unoquoq; genere conatur demonstrare reliqua mollius uel exqui-
» sitius. accipiunt autem quod quid est, alię quidem per sensum, alię per suppositionẽ.
» Ex quibus uerbis intulit hæc: Quapropter & manifestũ est ex tali inductione, quòd
» substantiæ & ipsius quid est non est demonstratio, & nõ ex illis neq; ipsius quid est
» faciunt rationem aliquam. Itaq; uidentur hæc ipsa uerba superuacaneè addita fuisse in tex. 1. lib. 6. Confirmatur etiam, quia uidetur bis idem dicere. nam asserere, nullam scientiam reddere rationem ipsius quod quid est, nihil (mea quidem sententia) uidetur esse, quàm dicere, nullam ipsius quid est esse demonstrationem. non enim fieri potest, ut eo in loco per rationem intelligat aliud quàm demonstrationem. Illa quoq; uerba, Sed alius modus manifestæ demonstrationis, non sunt in tex. 25. undecimi libri: & mihi etiam uidẽtur superuacanea: quia iam dictum erat de modo manifestandi quid est per sensum: non opus igitur erat illum repetere. Mutanda uidentur etiam in textu sexti Methaphys. illa uerba: Quapropter manifestum est, quòd non est demonstratio substantiæ, neq; ipsius quod quid est. uidetur enim his uerbis Aristoteles significare, substantiam aliud esse ab ipso quod quid est: quod non uidetur uerum. quia substantia & essentia, quod explicatur per definitionem, est ipsum quod quid est. Itaq; longè melius in undecimo Meta. leguntur eadem uerba hoc mo-
» do: Quapropter & manifestum est ex tali inductione, quòd ipsius substantiæ, & ip-
» sius quod quid est non est demonstratio. Vbi Quod quid est uidetur poni tanquam synonymum ipsi substantiæ: quibus synonymis utuntur etiam scientiæ aliquando gratia maioris declarationis. Concludo autem, mihi magis probari textum uigesimumquintum undecimi libri, in quo non sunt uerba dicta, quàm textum primum sexti Metaphys. in quo sunt. non enim sunt multiplicanda uerba sine necessitate. Hæc uolui animaduertetere, aliorum tamen sit iudicium. Simili modo, neque si sit. Hæc item pars text. non reperitur in 11. Metaphys. licet Aristoteles utatur ibi eadem ratione qua hic, atq; ijsdem ferè uerbis. & sanè, iudicio meo, non multum facit

ad rem: quoniam, uti diximus, pars secunda tex. 6. Meta. respōdebat quibusdā tacitis dubitationib. & in primis ei quam diximus, per occasionē uerò alteri. Itaq; minimè uidetur necesse fuisse hoc loco Aristotelē declarare, quòd similiter nihil dicūt de subiecto, circa quod laborāt facultates propriè: præsertim cū id etiam quod ait, ingētes uideatur habere difficultates, ut uidebimus. Sed quoniā in libris Græcis & Latinis reperiuntur ista uerba, & explanationes ab illustrib. expositoribus, faciendū etiam à nobis putauimus, ut ea ipsa (quantū quidem opera nostra fieri poterit) explicemus. Grauissimū em̄ semp duximus, ne tantillū quidē Aristotelis tex. immutare, sine maxima & grauissima causa. Dicimus igitur, quòd Aristoteles, cū dixisset scientias particulares nullā facere rationē ipsius quod qd est, in hac etiā parte uult exponere aliud, quod nō faciunt scientiæ dictæ: & innuit, quòd sicut nō faciunt rationē ipsius quod quid est, similiter etiam nihil dicūt utrū sit nec ne genus circa quod laborāt. & reddit rationē dicens, quòd eiusdē mentis est declarare & facere manifestū quid est, & si est hoc. Quæ uerba uidentur habere nō paruas difficultatés. Primò, quòd attinet ad eorum inductionē, est dubitandum, quia inducuntur ad ea quæ non sunt in tex. 11. Meta. & in hoc ipso loco non sunt posita principaliter: quia conclusio principalis fuit, q̄ scientiæ demonstrant per se accidentia de subiecto, circa quod uersantur accipientes quod quid est, uel ex sensu, uel supponentes, cui conclusioni erant accōmodanda uerba dicta. Sed cum non uideantur posse accōmodari, restat ut sine nefario scelere liceat existimare ea esse superuacanea. aliorum tamen, ut diximus, sit iudicium.

Sed quod maximè uidetur urgere, est, quia dicit Eiusdē mētis esse declarare quid est, & si est hoc. Etenim hoc uidetur omnino à ratione abhorrere. nā uidetur sequi, ut si aliqua facultas quam in hoc loco appellat mentem, manifestū faciat quid est, uerbi grātia homo, manifestū etiam faciat si est homo. ac rursus, si faciat manifestū si est homo, faciat etiam manifestum quia est homo: & ita de aliijs. Sed hęc asserere, mihi quidem nihil aliud esse uidetur, quàm totius primæ & naturalis Philosophię & aliarum facultatum rationem omnem & naturam euertere ac tollere. etenim philosophia naturalis manifestum facit quid est homo, eo tamen modo quo diximus, & ita de aliijs speciebus specialissimis substantiæ: nō tamen facit manifestum si est uel non est homo, sed supponit ipsum esse. quod si daretur, falsum illud esset, quod tamen uerissimum esse perspicuum est, uidelicet primam philosophiam contemplari ens, quatenus ens, & quòd hoc sequatur, uidetur hoc modo colligi posse. Qui cōtemplatur aliquid esse ut est, cōtemplatur ens quatenus ens. hæc perspicua est. Philosophia naturalis contemplatur ex dictis, uerbi gratia, hominem esse ut est, quia contēplatur si est uel non est, & ita de aliijs: ergo philosophia naturalis contemplatur ens quatenus ens. Sed hoc uniuersam primā philosophiam destruere, in multis ipsius locis, & perspicuè in lib. 4. 6. & 11. testatum reliquit Aristoteles igitur falsum est, & à ratione prorsus alienum, philosophiam naturalem manifestum facere si est, uel non est aliquid.

Præterea si ipsa contēplaretur ens, quatenus ens: necessitas cogeret, ut contēplaretur etiam causas entis, quatenus ens. Cōsequentia eius ex se est perspicua, quia necesse est ut qui cōtemplatur aliquid, contempletur eius causas (tunc enim scimus, cū causas cognoscimus) sicut econtrario ualet, quòd qui contemplatur causas alicuius, necesse est ut illud ipsum contempletur: tamen potest etiam colligi ex uerbis Aristotelis 4. Meta. tex. 1. quæ infrà recitabimus, ad quem locum nunc me reijcio. Adde 4. Metaphys. tex. 1. quòd hoc planè euerteret hūc ipsum tex. Aristotelis, quē interpretamur. habet em̄, Principia & causæ quęrūtur entium. manifestū quatenus entia: quia nullę aliarū hoc efficiunt Ex quib. efficitur, philosophiam naturalē nō posse contēplari aliquid esse: igitur falsum est, eiusdē mētis esse facere manifestū quid est, & si est hoc: quia philosophia naturalis facit manifestū quid est homo, nō tñ facit manifestū si est homo: proptérea quòd speculari ipsum esse rerum pertinet ad primum philosophum, ut nemini in dubium uenire potest. Item falsum est, quæ facultas facit manifestum si est, eandem facere manifestum quid est. quia prima philosophia facit manifestum si est omnium rerum: & tamen non facit manifestum quid est. Si enim hoc faceret, cæteræ facultates (ut existimamus nos probasse in tertio libro nostræ Apologiæ) essent superuacaneæ. etenim qui considerat definitionem alicuius rei, ut eiusdem consideret etiam accidentia propria necesse est, explicat enim definitio causas ipsorum

rum

rum accidentium. quod cùm multis alijs in locis testatũ reliquit Aristoteles, tũ etiam
1. de Anima text. 11. colligi potest ex tex 11. primi de Ani. quem recitauimus in superioribus. Alterum igi
tur duorum euenire necesse est, uel ut uerba dicta sint superuacanea (quod quidem
dari posse, imò etiã fortassis necesse esse. uidẽtur ostendere uerba 11. lib. superius cita-
ta, & rationes allatæ) uel ut redigenda sint ad bonũ sensum, modò fieri possit. Quare
ad difficultatẽ dictam, si uelimus illa uerba esse Aristotelis, nihil aliud respõderi pos-
se arbitramur, ꝙ id quod diximus in 3. lib. sect. 1. Apolog. nostræ, uidelicet hunc locũ
intelligi debere non absolutè, sed de definitionib. quæ sunt principia cognoscendi:
quæ definitiones uel habentur ex sensu, uel supponuntur. quoniam quæ mentes &
scientiæ supponunt has definitiones, coguntur eædem supponere ipsum esse subie-
ctorum illarum definitionum. Hic eñ accipiuntur definitiones non ut definitiones,
sed ut sunt tanq̃ cadauera definitionũ. nam qui supponit unitatem esse indiuisibilẽ
secundum quantitatem, necesse est ut supponat etiam unitatem esse. nisi enim suppo
situm esset unitatem esse, supponi non posset unitatem esse indiuisibilem secundum
quantitatem. quod uidetur ostendi hoc modo. Eiusdem mentis est ex uerbis Aristo-
telis, declarare quid est, etsi est hoc: sed mẽtes & scientiæ dictæ declarãt quid est suo-
rum subiectorũ: igitur declarãt esse. Verba igitur Aristotelis uidẽtur ob eas quas at-
tulimus rationes accipienda esse hoc sensu. Quòd si nõ hoc sensu accipiantur, fateor
me nescire tueri Aristotelem, neq; quò me uertã. nõ eñ pudet me fateri ignorationẽ
meam. In hoc aũt loco Aristotelem loqui de definitionib. quæ sunt principia cogno
scendi, & per se manifestæ ut supponuntur, in dubium ex dictis uenire non potest:
quare nemo admiratione affici debet, si interpretemur hunc locũ intelligi de eiusmo
di definitionib. quia nõ occurrit aliud quod melius possit in medium afferri. Dico ta
men, me non memoria tenere aliquem locũ Aristotelis, qui his uerbis aliquo pacto
consentire uideatur, imò qui non apertè repugnet, propter tex. 2. Post. quem etiã ob
aliam occasionem attulimus in superiorib. & hic etiã ut rem ante oculos magis pona
,, mus, eius uerba recitabimus quæ sunt: Est aũt quorundã quidem altera causa, quo-
,, rundã aũt non est. quare manifestũ, quòd quid est, alia quidem sine medio & princi-
,, pio sunt, quæ & esse, & quid sint supponere oportet, aut alio modo manifesta facere.
,, Quod uerè Arithmeticus facit: & nãq; quid est unitatẽ supponit, & quia est. Eiusdẽ
igitur est mẽtis & scientiæ, uidelicet Arithmeticæ, supponere de unitate quid est, &
esse, cũ supponit ipsam esse indiuisibilẽ secundũ quantitatẽ: quã definitionem perspi
cuum est esse principium cognoscendi, & per se notã. & dicit Aristoteles Arithmeti
cã supponere quid est, & si est de unitate. qui ergo supponit quid est unitas, cogitur
etiã supponere si est unitas: quia si nõ supponeret si est, nõ supponeret quid est. pro-
pterea eiusdẽ mẽtis est declarare quid est aliquid, & si est illud. Si ergo oporteat de-
clarare quid est, oportebit etiã declarare si est. Sed supponũt mentes & scientiæ quid
est, ut dictũ est: ergo eas supponere si est etiã necesse est. Quare nisi tex. iste 2. Post. fa
ueat uerbis dictis, non uideo quid sit in Aristotele quod huic sentẽtiæ nõ repugnet.
Quãobrem cũ Aristoteles & in ipso 2. Post. lib. semper dixerit, aliud esse demõstrare
si est, aliud quid est: & in uniuersa prima philosophia semper testatũ reliquerit, ipsum
esse rerũ, ut sunt, nõ attinere ad particulares artifices, sed ad primã philosophiã, quæ
alioquin esset superuacanea: & cũ uerba ista quæ recitauimus tex. 1. 6. Meta. lib. non
multũ uideantur facere ad propositũ eorũ de quib. principaliter agitur in eo tex. ut
diximus, neq; reperiantur in 25. tex. 11. Meta. in quo affert Aristoteles eandem omni-
no rationem, atq; ijsdem ferè uerbis, quod sanè mouere nos maximè debet: & cũ ex
illis uerbis sequãtur absurda ea quæ diximus, quæ reuera non uidentur euitari posse
ob has causas: tutior sententia mihi uidetur esse, ut uerba illa tollãtur è textu simul cũ
illis quæ sequutur: neq; ipsius quid est rationem aliquam faciunt, ac rejciuntur tan-
quã aduenticia & spuria, & tanq̃ addita ab aliquo interprete. nõ ab ipso Aristotele.
quod ego quidem eo magis adducor ut credã, quia tex. ille 6. Meta. sine his uerbis p-
positũ suum omnino declarat, ut ostendimus. Neq; uerò quisquã ob hãc rem admi-
ratione affici debet, propterea ꝙ multis in locis librorũ Aristotelis cogimur ita dice-
re, inter quos satis sit pro hac occasione admouere tex. illũ 1. Rhet. ult. ubi uerba facit
de cruciatib. in Græco codice habere multa uerba quæ omnino iudicata sunt (& non
sine ratione, ut ego qdem arbitror) addita fuisse ab aliq̃ interprete, nõ ab Aristotele.
Quod

Quòd si aliquis sit (ut multi reperiuntur) qui uelit tueri uerba illa esse Aristotelis, neq; probet eorum interpretationem, quam nos tradidimus in 3. lib. Apol. nostræ, supponentes illa esse Aristotelis uerba, & in superiorib. is inueniat meliorē explicationem, quā quidē cuperemus eiusmodi inuenire, quæ nobis magis satisfieret. neq; eñ legimus unq; apud Aristotelem, eiusdem esse mentis & scientiæ declarare quid est, & si est alicuius rei, sed contrarium: ita nos omnino opinamur. quod si detur, carebimus difficultatib. ijs quas cōmemorauimus. Ac mihi quidem uidetur multo satius esse abijcere illa uerba 6. Meta. innitendo auctoritate 11. lib. q; multa fatuè atq; ineptè dicere: ut cogimur, si uolumus tueri Aristotelē, uel eò deduci, ut necessariò fatendū sit ipsum nō solū pugnātia, uerū etiā (quod multo grauius est) negātia loquutū esse.

SECTIO SEPTIMA.

SEd aliquis urgeret adhuc aduersus tex. primū 6. & aduersus tex. 25. undecimi primę Philosophię libri, qui textus sunt ijdem. & primò. quod uidetur à ratione abhorrere, unāquanq; scientiam particularem quærere principia & causas eorum circa quæ uersatur: & quandam scientiam esse quæ quærat causas entis, quatenus est ens, ut dixit 9. Meta. tex. 25. quia per hæc principia quæ quæruntur, uel intelligit Aristo- 9. Metaphys. teles principia cognoscēdi, uel principia essendi, uel principia cognoscendi & essen- tex. 25. di simul. At nulla istorum quæri possunt à scientijs, igitur falsum uidetur scientias quærere principia & causas. Probatur id quod antecedit, & primùm de principijs cognoscendi. Nam fieri non potest, ut hæc scientiæ quærant: quoniam nihil est ipsis notius, ut declaratum est 1. Post. 2. & 8. ijs uerbis: Si autem hoc manifestum est, mani- 1. Post. 2. & 8. " festum quod non est uniuscuiusq; propria principia monstrare: erunt enim illa om- " nium principia, & scientia illorū scientia omnium. Etenim si principia cognoscen- " di non possunt monstrari, ergo non possunt quæri: quia quod quæritur, quæritur ut monstretur. Omnis enim quæstio quærit medium quo declaretur, ex 2. Post. 1. Item neq; principia essendi, neq; principia cognoscendi & essendi quæruntur à scientijs: siquidem hæc omnia supponunt mathematicæ, & non quærunt, ut dictum est.

Deinde quòd falsum uidetur, unāquanq; scientiarum accipere quid est, & ex hoc demonstrare accidentia per se sui generis: propterea quòd declaratum est 1. Post. 10. 1. Post. 10. loco superius citato, solas mathematicas accipere definitiones, reliquas uerò accipere accidentia: ergo solæ mathematicæ accipiunt quod quid est. quia quod quid est, est id quod explicat definitio, & hic accipitur pro ipsa definitione, ut est principium demonstrātionis. Tertio loco, cum dixerit, omnem scientiam intellectiuam, uel participem intellectus, uideri perperam usum fuisse hac disiunctione: quia nō uidetur dari aliqua scientia quæ non sit intellectiua: siquidem scientia est uniuersalium, ut patet ex 1. lib. Post. Vniuersale aūt pertinere ad intellectum, est ita notum, quàm quod est notissimum. Primo enim Post. 18. loco superius citato inquit: Necesse enim 1. Post. 18. " quidem sentire singulariter, scientia autem & in cognoscendo uniuersale. Sed quo- " niam putādum est, primum omnium magistrum nihil sine grauissima ratione dixis- " se, opus est ut respondeamus ad quæstiones propositas.

Quare dicimus ad primam: Principia quæ propriè quęruntur, esse principia essendi. & de his intellexisse Aristotelem in prima parte tex. 6. & 11. Meta. de quibus dixit 1. Physic. tex. 1. quòd erant inuestiganda: ac modum etiam tradidit, quo inuestigari ea 1. Phys. 1. oporteret, qui modus erat ex nobis notioribus. Et declarās quæ essent nobis notiora: Sunt autem, inquit, primùm nobis manifesta & certa confusa magis, posterius aūt " fiunt ex his nota elementa & principia diuidentibus hæc. Quibus uerbis ostendit, " principia & elementa nota fieri nobis ex diuisione confusorum quæ sunt composita. Principia igitur quæ propriè quæruntur, de quibus loquutus est Aristoteles in tex. citatis, sunt principia essendi: quæ patet cognosci ex eis quæ ex his ipsis principijs componuntur. etenim ex compositorum accidentibus cognoscuntur principia & elementa componētia ipsa composita: quæ quidem principia cum sint nobis aliquo modo obscura, quæruntur: quia tunc scimus, cum causas & principia cognoscimus. Cum uerò afferebatur, mathematicas non quærere neq; principia essendi, neq; principia cognoscēdi, sed illa supponere: Dicerē, mathematicas nō quærere propriè sua principia essendi, neq; etiā cognoscēdi, quæ sunt eadē in illis: quia sint ita dubia, ut indigeant aliqua specie demōstrationis, sicut principia essendi aliarū facultatum:

sed tamen

ſed tamē aliq̃ modo ea quærere, ut ſcilicet ex ſenſu reddāt notiora. Licet igiť nō quę-
rāt mathematici ſua principia eſſendi, ſicut quærūt cęteræ facultates quæ quærūt ip-
ſa, quęrūt ut demōſtrent demōſtratione ea quæ eſt ab effectib. & à poſteriori: quęrēt
tñ aliquo modo mediū aliquod quo illa notiora efficiant & ſtabiliora, quę ſunt etiam
principia cognoſcēdi. Neq; obſtat tex. allatus ex 1. Poſt. quia Ariſtoteles ibi declarat
ſe intelligere principia cognoſcēdi nō poſſe demōſtrari: ſed tñ non negat q̃n poſsint
cōfirmari aliquo modo ex ſenſu & inductione, & ita quęri ut cōfirmentur: ſicut oſtē
dit ipſe aliquo modo naturā eſſe principiū motus & quietis, ex differentia quæ ſenſu
apparebat eſſe inter illa quæ eſſent natura, & illa quę nō eſsent natura. quę definitio
naturæ eſt principiū cognoſcēdi in naturali philoſophia: nō tñ ob id putandū eſt illā
eſſe demōſtratā. Quod aptè uidetur ſignificaſſe Ariſtoteles, cū aduerſus eos q̃ puta-
bāt poſse demōſtrari naturā eſſe principiū, &c. hæc ꝓtulit uerba: Si aūt naturā ītētare
» demōſtrare ridiculū eſt, manifeſtū igiť eſt quòd huiuſmodi rerū ſunt multa: demon-
» ſtrare aūt manifeſta & immanifeſta, eſt nō potētis iudicare ꝓpter ipſum, & nō ꝓpter
» ipſum cognitū. Perſpicuum eſt igitur ex his, Ariſtotelē uelle, principia cognoſcēdi
poſſe aliquo modo declarari, ut ſenſu & inductione atq; etiā rationib. dialecticis: nō
tñ demōſtrari. Quod item colligitur ex eis quæ ſcripta reliquit 1. Phyſ. tex. 11. ad hunc
» modū: Nobis aūt ſubijciantur quæ ſunt natura, aut omnia, aut quædā moueri. Mani-
feſtū aūt eſt hoc inductione. nā ſuppoſitionem illā quæ eſt principium cognoſcēdi
in ipſa naturali philoſophia, dicit tantū poſſe manifeſtari inductione. Hoc idē teſtatū
2. Prior. 23. reliquit 2. Prior. 23. ubi docēs redigere inductionē ad formā ſyllogiſticā. Eſt aūt, inq̃r,
» huiuſmodi ſyllogiſmus primæ & immediatæ propoſitiones. Sunt aūt huiuſmodi ꝓ-
» poſitiones principia cognoſcēdi. & hoc ſatis fuit Ariſtoteli, cū dixit, facultates parti-
culares quærere principia ſuorū ſubiectorū, licet interſit inter ipſas in his inueſtigan
» dis. Quare uolēs fortaſſe hoc Ariſtoteles indicare, dixit, omnē ſcientiam intellectiuā
» uel participē intellectus, eſſe circa cauſas & principia, uel exquiſita, uel ſimpliciora:
id eſt, nō ita exquiſita. Principia aūt exquiſita uidētur eſſe principia mathematicorū,
2. Meta. 19. de quib. 2. Meta. 19. Mathematicorū aūt, inquit, exquiſitā diſcuſsionem nō in uniuer-
» ſis eſt flagitandū, ſed in ijs duntaxat quæ materia uacant. Principia igitur eſſendi, &
» principia cognoſcēdi, poſſunt aliquo modo quæri. principia tñ eſſendi ſunt illa quæ
propriè quærūtur, maximè in prima & naturali philoſophia, & in cæteris facultatib.
exceptis mathematicis. nam propriè quæri dicuntur illa quæ fiunt ſcita: principia ue
rò prima quæ ſunt in mathematicis, non propriè fiunt ſcita: igitur nō propriè quęrū-
tur. tñ Ariſtoteles in textib. allatis uiſus eſt accepiſſe Quærere latius q̃; in 1. cap. 2. Po
ſter. quia uoluit omnia illa principia quæri quæ uel ſenſu uel inductione aliquo mo-
do poſſunt confirmari. quandoquidem fieri poteſt, ut quęramus illam confirmatio-
nem. Volens igitur oſtendere, omnē ſcientiam quærere ſua principia eſſendi, loqu-
tus eſt generali quadā cōprehenſione: q̃; uis, ut diximus, intereſſet inter modū quæ-
rendi. quoniam aliæ quærūt illa propriè, ut omnes facultates præter mathematicas:
aliæ uerò impropriè, ut mathematicæ: de omnib. tamen uerū eſt dicere, quòd aliquo
modo quærūt. Quare cōcedimus, in prima parte illorū textuū intelligere Ariſtotelē
de principijs eſſendi per ſe, quib. aliquādo accidit ut ſint principia cognoſcēdi, ut in
mathematicis: ſed negamus, loq; ibi generaliter & per ſe de illis ut ſunt principia co-
gnoſcēdi, ſed ut ſunt principia eſſendi: & dicimus falſum eſſe, mathematicas nō quę-
rere aliq̃ modo ſua principia eſſendi & cognoſcēdi, licet nō q̃rant ꝓpriè, ut diximus.

SECTIO OCTAVA.

ERat alia quæſtio, meo quidem iudicio nō negligenda, quæ aſſerebat, alienū à ra
tione uideri, unāquanq; facultatē accipere quid eſt, & ex hoc demōſtrare per ſe
accidentia ſui generis: propterea quòd declaratū fuit 1. Poſt. ſolas mathematicas ac-
cipere definitiones, reliquas uerò accipere accidentia, & ita nō accipere quod quid
eſt. Ad quā quęſtionem reſpōdentes dicimus, Ariſtotelem tex. citatis non accepiſſe
quod quid eſt propriè, ut eſt id quod explicatur per definitionē quæ conſtat ex cau-
ſis proximis & immediatis: & eſt uera definitio, quia falſum & à ſuaipſius ſentētia &
à ueritate alienū aſseruiſset, ut probat ratio allata, & tex. etiā ex 1. Phyſ. 1. ubi dicitur:
quòd ex notiorib. nobis, & prioribus, naturæ aūt poſterioribus proficiſcimur. Sed
accepiſse quod quid eſt latius, & ut complectitur non ſolū id quod eſt quid eſt pro-
priè, &

prie, & habetur per causam proximam & immediatam, uerùm etiam ipsum quid est quod habetur per effectum, quod quidem est quod quid est impropriè. Solet enim sæpenumerò Aristoteles etiam descriptionem quæ fit per effectus & per posteriora, appellare quod quid est, & dicere quòd explicat ipsum quid est: præsertim cum uerum quod quid est, & uera definitio non ita patet, ut perspicuum est de definitione syllogismi, de definitione demonstrationis, & de definitione naturæ, quæ omnes traditæ sunt ex effectibus. Etenim dicere syllogismum esse orationem quæ necessariò concludit, est describere syllogismum per effectum: efficit enim conclusionem.

Item dicere, demonstrationem esse syllogismum facientem scire, nihil aliud uidetur esse quàm describere ipsam demonstrationem per effectum suum, quoniam efficit scientiam. Dicere etiam, naturam esse principium motus & quietis, quid aliud est quàm declarare naturam per effectum suum? quippe quæ efficit motum & quietem in eis in quibus inest. Has tamen descriptiones Aristoteles dixit explicare quid est, per quandam similitudinem & impropriè. 1. enim Prior. 1. cùm dixisset, Deinde de- *1. Prior. 1.* terminare quid est propositio, & quid terminus, & quid syllogismus: descripsit syllo- *cc* gismum eo modo in uirtute quo diximus. Et 2. Post. De syllogismo igitur, inquit, & *2. Post.* demonstratione, quid utrunque, & quomodo fit, manifestum est. Et 2. Phys. descripta *2. Phys. tex. 6.* natura in tex. 6. ita scripsit: Quid quidem natura sit, dictum est, & quid quidem natura, & secundum naturam. Hoc idem de animæ definitione, & de definitionibus omnium simplicium dicit: quare nemo admiratione affici debet, si nos text. illos, 6. & 11. Meta. ita sumus interpretati, ut diximus Aristotelem accepisse ipsum quid est latius, uidelicet ut exprimitur non tantùm pet definitionem ueram, sed etiam per descriptionem. & ex effectibus necessarijs. nam præterquam quòd (ut diximus) falsum asseruisset, & pugnaret cum suaipsius sententia, si propriè accepisset ipsum quid est: solitus est etiam nuncupare eiusmodi descriptiones quæ sunt ex effectibus proprijs & necessarijs, quod quid est, & definitiones, propter similitudinem quam habent ad ueras definitiones, ad quas propius accedunt. hoc item facit propterea, quia illæ res quæ sunt describendæ, carent definitionibus, ut sunt res simplices: uel quia causæ earum rerum quæ sunt definiendæ, sunt ignotæ. quod uisus est innuere Aristoteles, dicens facultates accipere quod quid est, & ex illo demonstrare accidentia per se illius generis circa quod uersantur mollius uel exquisitius. nam si per quod quid est quod facultates accipiunt, intelligeretur quod quid est uerè: negare non possemus, quin omnes exquisitè demonstrarent sua accidentia per se. eadem enim esset ratio, & eodem modo essent omnes notæ: quippe cum acciperent ipsum quid est solùm ex sensu & ex suppositione. Sed quia mathematicæ facultates accipiunt uerum quod quid est, eiusque beneficio probant sua accidentia, propterea dicuntur demonstrare illa exquisitius, quàm eæ facultates quæ non ita accipiunt ipsum quid est, eoque utuntur. ac rursus quoniam cæteræ facultates non accipiunt uerum quod quid est, sed id inuestigant ex accidentibus proprijs, quæ sunt debiliora causis: idcirco mollius & infirmius ac debilius dicuntur demonstrare. Quæ differentia nisi esset inter ipsum quid est, sed eodem modo omnes facultates demonstrarent per ueras causas, superuacaneè & inaniter Aristoteles addidisset, quòd conantur demonstrare mollius uel exquisitius. Quod cùm non sit dicendum, putandum est ueritati consentire & quadrare quod diximus. Si igitur ita dicatur, non uideo quid contra Aristotelem faciat ratio allata in contrariam partem.

Quare ad aliam accedendum est, quæ erat, cur dixerit Aristoteles, omnem scientiam intellectiuam, uel participem intellectus: cum omnis scientia sit intellectiua, quia omnis scientia est uniuersalium. Cui quæstioni ego responderem, Aristotelem ideo loquutum esse cum illa disiunctione, ut complecteretur omnes facultates tum speculatiuas, tum operatiuas: innuens simul differentiam quæ est inter ipsas. & per intellectiuas intellexisse speculatiuas, quia speculatiuæ non se extendunt extra intellectum. non enim respiciunt aliquid quod sit extra intellectum Et per participes intellectus intellexisse operatiuas, quia hæ quatenus ipsæ quoque sunt ex uniuersalibus, & ita pertinent ad intellectum practicum, ut patet ex 6. Ethic. 2. In dirigendis enim actionib. utuntur propositione uniuersali, quæ est maior propositio syllogismi practici: propterea dicuntur participes intellectus. Quoniam uerò eædem se extendunt extra intellectum, respicientes opus ad quod ordinantur, quod est singulare, neque pertinet

ad intellectũ: & in dirigendis ipsis actionib. in syllogismo accipiunt minorẽ propositionem, quæ est singularis: idcirco nõ uidentur omni ex parte intellectiuæ, sicut speculatiuæ, quæ non accipiunt propositiones singulares, sed solũ uniuersales, quia nõ dirigunt ad opus non enim aliquid assumunt, quod non attinet ad intellectũ. Vt igitur Aristoteles cõplecteretur, sicut diximus, omnes facultates, tam speculatiuas, quàm operatiuas, loquutus est disiunctiuè: accipiens tamen nomen scientiæ etiam in hoc loco cõmuniori uocabulo nõ propriè: quia operatiuę facultates nõ sunt propriè scientiæ, non enim sunt propter scire, sed propter operari. Nõ ergo uanè loquutus est Aristoteles, quoniam eo loquendi modo significauit, ut ostendimus, omnẽ facultatẽ tũ speculatiuã tũ operatiuã, uersari circa causas: ac licet facultates operatiuæ sint intellectiuæ, quia sunt ex uniuersalib. quæ solùm attinent ad intellectũ: tamen quia (ut dictũ est) dirigunt ad opus, & sunt factæ ut concludant singulares conclusiones, quæ sunt actiones quæ non attinent ad intellectũ, dicuntur participes intellectus, & non intellectiuæ absolutè, in comparatione scilicet ad speculatiuas, quę nullo modo recipiunt aliquid extra intellectũ. Quòd aũt operatiuæ respiciant aliquid extra intellectum, patet: quia eorum finis est opus quod est extra intellectũ. Et hoc patebit etiam ex eis quæ à nobis in sequentib. sunt dicenda, cũ sermonẽ habebimus de prudentia.

SECTIO NONA.

His igitur ita explicatis, reuertẽtes ad id unde digressi sumus, more nostro, ut explicaremus multa Aristotelis loca, quæ meo quidẽ iudicio sunt difficillima, dicimus patêre solutionẽ quęstionis superius propositę aduersus 1. tex. 6. Meta. ex quo uidebatur seq, omnes facultates uti in demonstrationib. ex causis proprijs & immediatis. asserebat enim, omnes facultates accipere quod quid est ex sensu, uel suppositione. Patet inquã huius quæstionis solutio, quoniam declarauimus, Aristotelẽ per quod quid est non intellexisse uerũ quod quid est, quod uidelicet habetur ex causis proximis: sed accepisse quod quid est cõmuniori uocabulo, & ut latius patet, ut uidelicet cõplectitur tã id quod habetur per causam proximã, quàm id quod habetur per effectus proprios & necessarios. & ita perspicuum est, nõ sequi, omnes facultates uti demonstrationib ex causis proprijs & immediatis, sed aliquas uti demonstrationib. ex effectib. eo pacto quo diximus: quandoquidẽ non omne quod quid est, cõstat ex causis proprijs & immediatis. Patet etiam ex dictis non sequi, falsa esse ea quæ di-
1. Phys. tex. 2. xit Aristoteles 2. tex. 1. Phys. innatam esse in nobis uiam ex nobis notiorib. ad notiora naturæ, & notiora nobis esse composita, nosq; ex compositis inuestigare causas: quia per quod quid est quod accipiunt dictæ facultates, intelligitur quod quid est ex prioribus nobis, quæ sunt accidentia compositorum.

Negamus item, euerti ea quæ scripsit 1. Post. cap. 11. quia concedimus, solas mathematicas accipere definitiones ueras. Et ob hoc uidetur protulisse 1. Ethic. 2. Simile namq; uidetur esse, mathematicum suadẽtem probare, & ab oratore demonstrationes exigere: cæteras uerò facultates, accidentia. quia illud quod quid est quod cæteræ facultates accipiunt, non est uerum quod quid est, sed sumptum ex accidentibus, ut ostendimus. ob idq; dicimus, Aristotelem eo in loco nuncupasse cæteras facultates dialecticas, in comparatione ad mathematicas: quia scilicet non recipiunt ueras definitiones. Concedimus etiam uerum esse, non omne quod quid est haberi ex sensu & ex suppositione: quia quod quid est in philosophia naturali & reliquis facultatibus præter mathematicas habetur ex accidentibus. ut pulchrè probat textus alla-
1. de Anima. tus ex primo de Anima. & dicimus Aristotelem in sexto Meta. intellexisse uniuersaliter omnem facultatem accipere uel ex sensu, uel suppositione quod quid est: sed non accepisse propriè quod quid est, sed communiori uocabulo: atq; ita nihil sequitur absurdi. quare uidetur esse soluta quæstio illa.

Erat alia quæstio principalis, sed postremo loco posita, quare hæ definitiones, Triangulus est figura tribus lineis contenta, & Linea est lõgitudo sine latitudine, & Circulus est figura à cuius centro ad circũferentiam omnes lineę dictę sunt æquales, quæ definitiones sunt principia in Geometria, sint magis notæ, quàm motum esse, plura entia esse, & de quolibet dici affirmationẽ uel negationẽ: quæ sunt principia in prima philosophia. non enĩ uideri illa etiam magis nota quàm hæc. Ex quo sequebatur, ut pueri

ut pueri possent æquè fieri sapientes ac mathematici, contrà quàm dixit Aristoteles.

Ad quam quæstionem ego dicerem (saluo semper meliori iudicio) principia quæ prolata sunt ex prima philosophia, non solùm esse ita nota, sicut ea quę ex mathematicis sunt allata: sed longè notiora. & hoc esse ex ipso sensu perspicuum: tamen nego sequi ex hoc, pueros ita posse fieri sapientes sicut mathematici: propterea quòd etsi sapientia habeat illa principia notissima, tamen hæc pauca sunt præ multis alijs principijs quibus utitur ipsa sapientia: quæ non sunt ita nota, sicut principia in mathematicis. Quare cum uideret Aristoteles, principia mathematicorū maiori ex parte esse clariora, principia uerò sapientiæ & philosophiæ naturalis maiori ex parte non esse nota, licet minori ex parte sint clariora, sciens denominationem fieri debere ab eo quod est maiori ex parte, dixit pueros posse fieri mathematicos: quia scilicet maiori ex parte principia mathematica erant notissima & firmissima. Sapientes aūt & physicos fieri non posse, propterea quòd horum principia maiori ex parte non essent clara: licet minori ex parte, ut diximus, essent clariora. uerùm non spectatur id quod minori ex parte accidit. Ego ita dicerem: quia mihi uidetur hoc ueritati & Aristotelis sententiæ mirum in modum consentire, aliorum tamen sit iudicium.

Ex eis igitur quæ longa digressione à nobis disputata sunt, patere arbitramur, omnia principia, quæcunq; sint illa, ex sensu ortum habere: & per id, quod necessariò sequitur, ex experientia, licet non eodē modo omnia. Et si hoc modo exponūtur uerba Aristotelis, quæ uidebantur omnino inter se pugnare, uidebuntur mirum in modum, ut ego quidem arbitror, inter se consentire.

FINIS LIBRI DECIMI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER VNDECIMVS.

SECTIO PRIMA.

Vm demonstratum sit, omnes facultates quæ humana uia sunt traditę, ortum habere ex principijs ijs quæ sumuntur à sensu: uidetur rationi consentaneum, ut ostendamus, nullam uim habere contra ea quæ dicta sunt, reminiscentiam quam ponit Plato, qui uisus est uelle, animam habere omnes habitus uirtutum & scientiarum sibi innatos: obliuione tamen sopitos, tum cū ingreditur corpus, qui habitus exercitatione postmodùm excitantur. ex quo sequitur apertè, ut addiscere nō sit rem per causam cognoscere, sed reminisci eorum quorum oblita erat anima mole corporis obruta & oppressa, cum in ipsa non esset habitus scientiæ.

Nam hæc opinio mihi non uidetur (pace tanti uiri dicam) digna esse homine philosopho: sed ijs potius conuenire, qui sibi quiduis comminiscuntur atq; confingunt. Etenim cum apertè uideamus, simulatq; sensus aliquis deficit, deficere scientiam illius sensus, neq; aliquid nisi sensu percipi & addisci posse: sensibilia porrò producere species, quæ sunt rerum sensibilium similitudines in sensus exteriores, deinde in interiores: cumq; perspiciamus nos, cum uolumus intelligere, speculari necessariò ipsa phantasmata: nulla mihi probabilis ratio, ac naturæ congruens uidetur, quæ demonstret necessarium esse, ut in anima antè fuerint illæ ipsæ species: nec uideo quibus rebus homo qui naturalem philosophiam profiteatur (qui non debet uaticinari, sed moueri ratione quæ sensui quadret) impulsus fuerit ad illam opinionem inducendā. Quæ enim ratio quæ sensui innitatur, ei ostēdit animam antequā ingrederetur corpus, omnes istas species habuisse: quì sciuit ex ratione naturali, Deum illas animæ dedisse? quæ enim necessitas? siquidem ad intelligentiam consequendam satis sunt sensibilia. Deinde quæri posset, quomodo anima excitetur à sensibilibus? an id accidat, quia sensibilia gignāt suas species in sensibus exterioribus, exteriores in interioribus: hi autem ipsi in intellectu? Quod si ita est, ergo intellectus prius intelliget per species quæ ortæ sunt à sensu: ergo frustra sunt aliæ species.

Probatur consequentia. Prius enim necesse est intellectum moueri ab his ipsis speciebus, quàm earum reminiscatur quæ in ipsa erant. nam si prius non moueretur, non excitaretur ad reminiscendum. prius ergo accipit ipsas species à sensibus: ex quo fit, ut prius eas intelligat: siquidem intelligere nihil aliud est, quàm intellectum recipere species, & pati à speciebus: ergo frustra sunt priores species in intellectu.

Sin autem non fit hoc modo excitatio illa ad reminiscendum, sed propterea reminiscimur, quia uidentes eas res quæ in uniuersa natura sunt, ad cognitionem expergiscimur: profectò non magis excitaremur ad reminiscendum unius rei quàm alterius, non enim id fieret per species proprias. Sed hoc est falsum: quia uidentes colores, comprehendimus ipsos colores, & non sonos: & audientes sonos, non comprehendimus colores. & ita de alijs sensibilibus. Itaque ista comprehensio fit per species: ergo non datur reminiscentia, neque sunt, ut diximus, species innatæ.

SECTIO SECVNDA.

NEque ratio illa qua Plato usus uidetur, de qua etiam mentionem fecimus suprà, cum conatus est probare, aut nihil disci, aut ea tantùm quæ nota sunt, ac propterea reminiscentiam dari, ullam uim habere mihi uidetur: eamque Aristoteles ita

1.Post.1. dissoluit, ut ipsa ratio sensus que iudicium postulabat. Licet hoc uidere in Mathematicis. ubi enim nobis cognitum est, lineam esse longitudinem sine latitudine, & triangulum figuram tribus lineis contentam, quæ quidem cum inductione nobis apparent: tunc intelligimus contingere, ut super datam lineam triangulus æquis lateribus collocetur: hoc enim necessariò sequitur, eamque conclusionem antequam concluderemus, poteramus dicere partim nos scire, partim ignorare. scire, quia cognitis principijs, in quibus uirtute & potentia cõtinebatur, aliquo modo ipsam sciebamus: quippe quæ necessariò ex illis oritur. ignorare uerò in parte, quia nondum erat conclusa: quod quidem perspicuè ostendunt cùm omnes scientiæ, omnesque artes, tum Rhetorica & Dialectica. nam uidemus multa principia esse nota: conclusiones uerò quæ etiam necessariò sequuntur ex illis, esse ignotas: alioquin cognitis principijs, cognitæ statim essent omnino & ipsæ conclusiones. quod quidem absurdissimum est. Etenim multis sunt nota principia in mathematicis & in naturalibus: paucis tamen notæ sunt conclusiones. Et hoc accidere uidetur duabus de causis. quo-

2.Post.11. rum una est, quia non cogitant, ut dicebat Aristoteles: quemadmodum illi qui contemplantur res uniuersas, nonnullas ex ijs quæ singulares sunt, prætermittunt. altera, quòd si maximè cogitent, tamen nesciunt eas expendere, uel quia rudes sunt in illis facultatibus, uel quia non omnes ingenio ualent, & satis obscurè uidentur oriri ex illis principijs. consentit igitur sensui ac rationi, ut dicamus, antequam concludamus aliquid actu, illud nos partim scire, partim ignorare. scire, uirtute & potentia: ignorare, actu, & in particulari.

SECTIO TERTIA.

SEd quando in hunc locum incidimus, alienum fortasse non erit ab instituto nostro, rationem exponere, qua usus est Aristoteles apertissimè hanc opinionem refellere, præsertim cum eam à paucis rectè perceptã arbitramur: multosque sciamus, atque eos quidem non mediocriter eruditos, quique Aristotelis doctrinam profitẽtur, uenisse in eam sententiam, ut existimarent, Aristotelẽ ipsum concessisse aliquo modo hanc specierum opinionem, & ipsam reminiscentiam, eam quam dicebat Plato. quo, meo quidem iudicio, nihil quod magis Peripateticorum doctrinæ repugnet, excogitari aut fingi potest. Quare faciendum nobis omnino uidetur, ut Aristotelis rationem dictam explicemus, præsertim cum hac ipsa explicatione, animi etiam nostri immortalitas ex sententia Aristotelis ostendi possit. id quod in primis nobis est propositum. Ex hac enim ipsa ratione sequi, animum nostrum esse immortalem, erit (ni fallor) perspicuum. Etenim ab Aristotele ob hanc causam fuit posita illa ratio,

3.de Anima text.4. qua opinio Platonis conuellitur: quæ ratio mihi uidetur huiusmodi esse.

Intellectus intelligit omnia: ergo est immixtus. Immixtum autem esse oportere, Anaxagoras etiam dicebat: ob eam rem, ut imperaret. Sed nos alia causa commouemur. ea uerò est, ut cognoscat: nã si esset mixtus, non cognosceret omnia, neque omnia

intelligeret:

intelligeret: quia haberet aliquid intus apparẽs quod prohiberet extraneum, & obstrueret. hæc mihi uidetur ratio Aristotelis.

Sed Aristotelis uerba perpendamus. ac primò quidem inuestigemus quid uoluerit significare, cum dixit immixtum, cui scilicet rei immixtum intellexerit.

Auerroes ergo exponens hunc locum, inquit: Quum posuit quòd intellectus materialis recipiens debet esse de genere uirtutum passiuarum, & cum hoc non transmutatur apud receptionem, quia neque est corpus, neque uirtus in corpore, dedit demonstrationem super hoc, & dixit: Necesse est igitur si intelligit, & cætera. id est, necesse est si comprehendit omnia existentia extra animam, ut ante comprehensionem sit nominatus, & hoc modo in genere uirtutum passiuarum, non actiuarum: & ut non sit mixtus cum corporibus, id est neque corpus, neque uirtus in corpore naturalis aut animalis, sicut dixit Anaxagoras. Deinde dixit, ut cognosceret: id est, necesse est ut sit non mixtus, ut comprehendat omnia, & recipiat ea. Si enim fuerit mixtus, aut erit corpus, aut erit uirtus in corpore. Et si fuerit alterum istorum, habebit formam propriam, quæ forma impediet eum recipere aliquam aliam formã alienam. Ex quibus patet, Auerroem uoluisse, Aristotelem per immixtum intelligere non mixtum cum corporibus, uidelicet quòd non sit corpus, neque uirtus cum corpore.

Deinde patet, ipsum exponere Omnia, id est omnes formas materiales, quia dixit: Quoniam autem substantia recipiens has formas, necesse est ut non sit corpus, neque uirtus in corpore, manifesta est ex propositionibus quibus Aristoteles usus est in hoc sermone: quarum una est, quòd ista substantia recipit omnes formas materiales. & hoc notum est de hoc intellectu. Secũda autem est, quòd omne recipiens aliquid, necesse est ut sit denudatum à natura recepti, & ut sua substantia non sit substantia recepti in specie.

SECTIO QVARTA.

Sed pace tanti uiri, mihi huiusmodi explicatio uidetur aliena à uerbis Aristotelis, imò ab ipso omnino abhorrere. nam primò falsum est quòd Aristoteles probet aliud de ipso intellectu in 4. textu, quàm quòd est immixtus. hoc enim conspicuum est ex ipso textu.

Item falsum est, quòd per immixtum intelligat, non mixtum cum corporibus: id est, quòd non sit corpus. quia de intellectu hoc non erat dubium, cum manifestè sit pars animæ, quam non esse corpus ostenderat Aristoteles ijs uerbis: Quoniam autem est corpus, & huiusmodi uitam habens, neq; utiq; erit corpus anima. non est enim eorum quæ in subiecto corpus, magis autem sicut subiectum & materia est: necesse est ergo animam substantiam esse, sicut speciem corporis physici, potentia uitam habentis. 2. de Anima text. 4.

In dubium ergo ex illo loco secundi de Anima uenire non poterat, intellectum esse corpus: non oportebat ergo putare, Aristotelem illud demonstrasse quod iam erat demonstratum, & in illo loco non erat dubium.

Item illud falsum est, ipsum demonstrare intellectum non esse uirtutem in corpore: quia si esset uirtus in corpore, haberet formam propriam quæ prohiberet eum recipere alienam formam. nam phantasia est uirtus in corpore: oritur enim ex potentia corporis, & tamen nõ habet formam propriam quę impediat ipsam recipere formam alienam. uirtus etiam oculi est uirtus in corpore, & tamen non habet propriam formam quæ impediat eum recipere aliquam formam alienam.

Item non sequitur, quia intelligat omnia non esse uirtutem in corpore. cogitatiua enim quæ est phantasia, ex Aristotele, ut ipsemet fatetur, intelligit omnia, & tamen est uirtus in corpore.

Illa uerò prima propositio quam accipit ad probandam suam conclusionem, cum dicit, Ista substantia recipit formas omnes materiales: per quam uidetur exponere illud, intelligit omnia, id est recipit omnes formas materiales: non uidetur esse uera, neque uere explicare sententiam Aristotelis, propterea quòd recipit intellectus etiam immateriales formas, & recipit eo modo quo materiales, uidelicet per suos

effectus: ergo non est ita contrahenda, atque in angustum adducenda propositio Aristotelis, ut ad formas materiales tantùm alligetur.

Praeterea si quoniam intelligit seu recipit formas materiales, est immaterialis, & ab omni admixtione liber, quia recipiens est uacuum à natura recepti: ergo quia intelligit omnes immateriales formas, erit materialis, quia recipiens est nudum ac uacuum à natura recepti. similitudo perspicua est, quia hic est recipiens & receptũ: sic ergo erit materialis & immaterialis, quod quidem fieri non potest.

Item phantasia recipit omnes formas materiales, ergo est immaterialis: ac rursus, quia recipit omnes formas immateriales, erit materialis. quae omnia cum sint absurdissima, ut explicatio Auerrois sit absurdissima necesse est.

Item si per ipsum Auerroem demonstratio Aristotelis nititur illa propositione, quòd omne recipiens sit uacuum & nudum à natura recepti in specie: ergo per illam non potest ostendi, nisi quòd intellectus est alterius speciei à formis quas intelligit: & tunc manifestum est, eum posse esse materialem, & recipere omnes alias formas materiales. differt enim specie ab illis: sicut phantasia recipit omnes alias formas materiales, & tamen est materialis. non ergo probaret propositum suum.

Et posito (ut est rei ueritas) quòd anima sit immaterialis, & tamen recipiat formas immateriales: sicut reuera intellectus est immaterialis, & tamen recipit formas immateriales, quia differt specie ab illis, quod satis est recipienti ex sententia Auerrois. qualiscunque igitur sit intellectus, siue materialis siue immaterialis, semper necesse est ut recipiat ea quae sunt eiusdem generis, ut si materialis materialia, licet recipiat etiam immaterialia: & si immaterialis immaterialia, licet recipiat etiam materialia. Etenim concedit ipse, sensum tactus percipere qualitates contrarias & extremas, cum tamen non careat omni qualitate: quia non caret medijs, quae media dicit differre specie à contrarijs, id est ab extremis. Nihil igitur etiam ex sententia Auerrois obstare uidetur, quin intellectus sit materialis, & tamen recipiat & intelligat omnes formas materiales, quae sunt diuersae ab ipso specie: sicut nihil prohibet, intellectum recipere & intelligere formas immateriales, & tamen posse esse immaterialem: & sensum tactus recipere qualitates extremas, licet habeat medias qualitates.

Praeterea non rectè exponit uerba Aristotelis, dicens, Quoniam intellectus intelligit omnia, illum esse immixtum, ut cognoscat, quia Anaxagoras dicebat intellectum esse immixtum, ut imperaret. hoc autem quod diximus (inquit) immixtũ esse, est ut cognoscat: quia si esset mixtus, non cognosceret, supple omnia.

Si ergo intellectus ob eam causam ut cognoscat omnia, est immixtus, id est non est forma corporalis, per Auerroem: igitur nulla uirtus in corpore cognoscet omnia. Consequens est falsum: quia sensus interiores cognoscunt omnia, ergo id etiam unde emanat.

Consequentia probatur: nam si conuenit uirtuti quę est in corpore, quia est in corpore, non cognoscere omnia: ergo nulla uirtus in corpore cognoscit omnia.

Probatur consequentia: quia si aliqua uirtus in corpore, cognosceret omnia, falsum esset quòd conueniat uirtuti in corpore: quia est in corpore non cognoscere omnia. Poterit ergo aliqua uirtus in corpore cognoscere omnia. quod si detur, non uideo quomodo sequatur, Intellectus cognoscit omnia, ergo non est uirtus in corpore. quare Auerroes hoc asserens, manifesto in errore ac turpissimo tenetur, uerbaq; Aristotelis perperam exposuisse uidetur.

Item extorquet illa uerba, Intus apparens prohibet extraneum, & obstruit. necesse est enim ut Aristoteles intelligat aliquid esse in intellectu, quod non sit intellectus. alioquin non posset probare, quòd illud prohiberet extraneum, & obstrueret. intellectus enim ipse non prohibet extranea, neque obstruit. si uerò aliquid intelligat, aliquid esse in intellectu quod non sit intellectus: ergo non potest intelligere per hoc quòd dixit immixtum esse, quod non sit forma in corpore. quia si intellexisset quòd non esset forma in corpore, ratio non esset ad propositum: quia ex hoc quod est forma in corpore, non sequitur ut aliquid sit in intellectu quod prohibeat extraneum, & obstruat: quia phantasia est forma in corpore,

& tamen

& tamen non habet aliquid quod prohibeat extraneum, & obstruat: ergo ex hoc quod dixit, Intus enim apparens prohibet extraneum, & obstruit, sequitur, ut per intellectum immixtum non posit intelligere formam non existentem in corpore. Ergo perperam exposuit Auerroes illa uerba: ergo non sequitur ex hoc ut intus non sit forma in corpore. etenim omnes formæ in corpore haberent quod prohiberet extraneum, & obstrueret.

Perspicuum etiam arbitror esse, Aristotelem non inniti illi fundamento quod dixit Auerroes: uidelicet quòd recipiens sit denudatũ à natura recepti: sed huic (quod planè non est idem) quia non cognosceret omnia: quandoquidem intus apparens prohiberet extraneum, & obstrueret.

SECTIO. QVINTA.

SEd quoniam quæstio ista maximi est momenti, multiq; decepti sunt (mea quidem sententia) ex uerbis Auerrois, ut ueritas magis eluceat (cuius tuendę studio quid aliquis quamuis summus uir senserit, spectare non debemus) non dubitabimus exponere uerba Aristotelis text. tertij de Anima, usq; ad tex. septimum: ex qua expositione speramus fore ut intelligatur, Auerroem in sua explicatione tota (ut aiunt) uia ab Aristotelis sententia aberrate.

Cum igitur Aristoteles in primo textu sibi proposuisset considerare quid differat illa pars animi qua animus cognoscit & intelligit, à cæteris eiusdem, ut à phantasia (quod quidem nihil aliud erat, quàm considerare eius naturam & substantiam, proprias'que eius affectiones, & quomodo fiat aliquando ipsum intelligere) intendit probare hanc conclusionem, quòd illa pars animi qua cognoscit animus & intelligit, est impassibilis, quia ex hoc etiam erit perspicua differentia ipsius ab aliȷs partibus animi. & uolens declarare hoc, sumit istam propositionem tertio de Anima textu secundo: Si sanè est intelligere sicut sentire: necesse erit eam partem animi qua cognoscimus & intelligimus, aut pati aliquid ab intelligibili, sicut sensus à sensibili, aut aliquid huiusmodi alterum, supple pati. *3. de Anima text. 2.*

Patet consequentia: quia sentire est pati. Sentire enim, inquit Aristoteles secundo de Anima textu centesimo decimooctauo, quodam modo pati est: quare faciens tale, illud facit cum sit potentia, quale est ipsum actu. Et paulo pòst: Similiter autem sensus uniuscuiusq; ab habente calorem & humorem, aut sonum, patitur. Quia paulo antè dixerat, ipsum sensum esse susceptiuum specierum sine materia. *2. de Anima text. 118.*

Cum ergo sentire sit pati, res ipsa cogit ut intelligere etiam sit pati: est enim perinde ac sentire: itaque necesse est ut sit ei simile, quatenus ad aliquam passionem, quia utrunque est recipere & cognoscere. Si ergo intelligere est pati, necesse est ut intus patiatur ab intelligibili aliquid, eo modo quo patitur sensus à sensibili, aut alio modo. alterum enim duorum euenire necesse est. Sed fieri non potest ut patiatur ab intelligibili, eo modo quo sensus à sensibili: ergo necessarium est ut patiatur alio modo. hoc autem contingit, quia sensus patitur à sensibili beneficio organi. ex quo efficitur ut intellectus sit impassibilis corruptiuè. & ita ponit Aristoteles primam conclusionem huius libri, quæ declarat substantiam intellectus ex eo patiendi modo quo patitur ab intelligibili: qui quidem est modus diuersus à passione, qua sensus patitur à sensibili. Sic ergo est impassibilis, passione scilicet corruptiua, non passione illa quæ est receptiua & perfectiua: quare non corrumpitur, erit ergo immortalis.

Dixi autem passione corruptiua, quia bifariam dici pati, ut infrà declarabimus, ostendit Aristoteles secundo de Anima textu quinquagesimooctauo, ijs uerbis: Non est simplex ipsum pati, sed aliud quidem corruptum à contrario, aliud autem salus magis eius quod potentia, ab eo quod est actu, & simili. *2. de Anima tex. 58.*

Hoc igitur sensu intelligit Aristoteles, quòd illa pars animi est impassibilis, passione quæ est à contrario, & ita incorruptibilis.

Ratio igitur erit ista: Si intelligere est sicut sentire, aut patietur intellectus aliquid ab intelligibili, sicut sensus à sensibili, aut aliquo alio modo: sed non patitur eodem modo: ergo patitur alio modo, qui alius modus est, quòd

sensus patitur passione corporis: intellectus autem non patitur passione corporis: ergo intellectus est impassibilis, ergo est impassibilis corruptiuè. Sic uidetur ordinanda esse ratio Aristotelis: alioquin textus secundus nihil ad rem faceret. Vt autem probet Aristoteles, quòd intellectus patitur ab intelligibili, alio modo quàm sensus à sensibili, propterea quòd non patitur passione corporis sicut sensus: accipit hanc suppositionem, quòd est susceptiuus, quia suscipit speciem uniuersalem. & quoniam hoc potuisset negari, ex eo quòd haberet omnes species semper actu, ut dicebat Plato, neque eas tum primùm reciperet cum intelligeret, & ita nihil posset probare: subiungit Aristoteles, Quòd ita suscipit species, supple uniuersales: hoc enim ex se patet, ut sit in potentia huiusmodi species, & non hoc, id est non actu. & declarans per similitudinem quomodo habeat huiusmodi species potentia, non actu, dicit similiter se habere sicut sensitiuum ad sensibilia, ita intellectiuum ad intelligibilia: id est, quòd sicut sensitiuum se habet ad sensibilia, ut sit in potentia ad ipsa, antequam sentiat actu, & non habeat illa in se: ita intellectus se habet ad intelligibilia, ut sit uidelicet in potentia ad ipsa antequam actu intelligat, nòn autem habeat illa in se.

SECTIO SEXTA.

ET quia suppositio quam acceperat Aristoteles, ut probaret id quod antecedit, negabatur (ut diximus) à Platone, quippe qui dicebat animum nostrum habere omnes habitus, tum speculatiuos, tum actiuos & factiuos sibi mixtos naturaliter: & ita non esse in potentia ad ipsas species, antequam eas reciperet & intelligeret, sed actu semper habere illas secum mixtas. Quod si uerum esset, non potuisset Aristoteles probare hoc medio animi impassibilitatem. ideo antequam proficiscatur ad ulteriora, uoluit probare ipsam suppositionem: & quia hæc probatur ex hoc, quòd intellectus est immixtus scilicet cum speciebus, seu cum habitibus dictis, sed caret ipsis à natura, utitur hac ratione: Illa pars animi qua intelligimus, intelligit omnia, ergo est immixta speciebus, id est habitibus illis quos diximus: sicut dicebat Anaxagoras de suo intellectu, quòd erat immixtus, ut imperaret, alioquin non potuisset imperare. Nos autem dicimus (inquit Aristoteles) illam partem animi esse immixtam, ut cognoscere posset omnia: quia si esset mixta, non potuisset cognoscere omnia.

Probat consequentiam: Quia intus apparens prohiberet extraneum, & obstrueret, supple extraneo additum. Ordo igitur rationis, mea quidem sententia est talis: Sed tota difficultas est in hoc uerbo Omnia, quid nam intelligatur per Omnia. quia si per Omnia intelligantur omnes formæ materiales, sequentur ea incommoda quę dicta sunt superius, & nihil probabit. Si uerò intelligantur omnes habitus actiui & factiui, & speculatiui, nihil item concludet: propterea quòd Plato dicere potuisset, Concedo intellectum intelligere omnes illos habitus, tamen dico mixtum esse cum illis à natura: tantumq; abesse si sit mixtus, ut ex hoc sequatur eum non intelligere omnia, ut sequatur oppositum: quia ideo intelligit omnia, quoniam habet omnes istos habitus secum mixtos. Neque illud intus apparens esset ad rem: quandoquidem nihil esset extraneum quod posset excludi, quia cognitiones non proficiscuntur extrinsecus, sed omnes essent tantummodo intus. ex quibus sequeretur, rationem Aristotelis nihil concludere. Sed quia minimè probandum est tantum philosophum usum fuisse ratione quæ nullis fundamentis inniteretur, facillimeq; labefactari ac funditùs euerti posset: operæpretium est eius uerba recta interpretatione explicare, quæ (meo quidem iudicio) talis esse debet, ut per omnia intelligat omnia contraria & contradictoria, & uniuersaliter opposita: id est, omnia uera & falsa. Etenim in dubium uenire non potest, quin intellectus recipiat utramque partem contradictionis, & omnia opposita, quod idem est. Vtinam non esset uerum: non enim tantum laboraremus, quantum laboramus. hoc enim experimur in nobis, & Aristoteles ostendens interesse inter sensum & intellectum. Sensus enim, inquit, propriorum semper uerus & omnibus inest animalibus: intelligere autem suscipit & falsitatem: & nulli inest, cui non insit & ratio.

3. de Anima tex. 151.

Ergo

Ergo per Omnia accipit Aristoteles opposita, hoc sensu, quòd intellectus recipit uera & falsa, & tunc ratio ita ordinabitur: Intellectus recipit uera & falsa, ergo non est mixtus cum speciebus dictis: quia si esset mixtus cum illis, non reciperet uera & falsa.

Probatur consequentia: quia non haberet nisi ueras species secum mixtas à natura. fieri enim non posset, ut haberet à natura opposita: tum quia stare simul non possunt, tum quia natura non daret cognitiones falsas. natura enim nati sumus ad ueritatem (ut dictum est primo Rhetoricorum cap. primo.) Neque consentit rationi, ut natura (cuius propositum est, quantum est in se, dare omnem perfectionem quæ humanitùs haberi potest) daret nobis eas cognitiones quæ nos in maximos errores ac tenebras ducerent, maximeq; imperfectos redderent. haberet igitur intellectus à natura ueras cognitiones: sed ueræ cognitiones prohiberent falsas cognitiones, quę sunt extraneæ naturæ ipsius intellectus, quia non fuerunt ei à natura tributæ, & obstruerent ostium illis: ergo cum cognosceret omnia opposita, sequitur ut non sit mixtus natura cum ipsis habitibus quos cognoscit & intelligit. 1. Rhet. 1.

SECTIO SEPTIMA.

QVòd autem ueræ cognitiones, si essent connaturales ipsi intellectui, prohiberent eum recipere falsas, patet: quia si intellectus reciperet falsas cognitiones, cum falsa & uera non possint simul esse (sunt enim opposita) necessariò cogeretur abijcere ueras. quas cum positum sit esse illi connaturales, non posset abijcere: quia quod est à natura, non mutatur, ut ostendemus. Ergo ueræ cognitiones prohiberent recipi falsas. Sed uidemus quòd non prohibent: necessitas igitur cogit, ut ueræ cognitiones non sint ei connaturales: non ergo est mixtus cum illis. quod est id quod uolebamus ostendere. Si igitur intelligamus per hanc uocem Omnia, illud quod diximus, omnia uidentur quadrare. erit enim aliquid intus, ex sententia Platonis, uidelicet ueræ cognitiones: & aliquid extrinsecus, nempe falsæ cognitiones.

SECTIO OCTAVA.

SEd ut melius ea quæ diximus uideantur consentire uerbis Aristotelis & ueritati, ostendamus eiusdem rationis ui Aristotelem probasse, uirtutes morales non inesse nobis à natura, hoc modo: Nos recipimus bonitatem & prauitatē, id est sumus boni & mali: ergo uirtutes non insunt nobis à natura.

Probatur consequentia: quia si uirtutes inessent nobis à natura, non possemus ex bonis fieri praui. nam, quoniam fieri non potest ut boni & mali simul existamus, quia sunt opposita, necessitas cogeret, si fieremus praui, & acquireremus uitia, ut abijceremus uirtutes. Sed uirtutes non possent abijci: ergo non possemus fieri praui.

Huius consequentiæ antecedens probatur ex uerbis Aristotelis secundo Ethicorum cap. primo, quippe qui dixit: Ex quo etiam patet, nullam ex moralibus uirtutibus natura nobis acquiri. nihil enim ex eis quæ natura fiunt, assuescere aliter potest: ut lapis cum natura deorsum feratur, nunquam sursum ferri assuescet, neque si millies eum quispiam sursum proijciendo uelit assuescere: neque ignis deorsum ferri, neque aliud quippiam aliter quàm natura comparatum sit unquam assuescet. neque igitur natura, neque præter naturam, uirtutes hæ in nobis acquiruntur: sed cum idonei ad ipsas suscipiendas natura simus, assuetudine perficimur. 2. Ethic. 1.

Patet igitur ex Aristotelis uerbis, quòd si uirtutes essent in nobis à natura, non possent mutari, neq; abijci. Facit enim Aristoteles hanc consequentiam: Quod naturale est, non potest mutari: ergo uirtutes non insunt nobis à natura, quia mutantur: recipimus enim uitia, & abijcimus uirtutes. Eodem modo licet dicere de habitibus intellectus: Quod naturale est, non potest mutari: ergo habitus dicti non insunt nobis à natura. quia si inessent natura, non possemus ab illis mutari: sed mutamur, quia recipimus falsa: ergo non insunt nobis à natura, ut dictum est. eandem enim omnino rationem esse apparet.

Possemus item argumentari sic: Recipimus uicissim uirtutes & uitia, ergo uirtutes non sunt nobis mixtæ à natura, quia si essent mixtæ à natura, non reciperemus uirtutes

uirtutes & uitia: quia intus apparens, id est uirtutes existentes nobis mixtæ, prohiberent uitia quę essent extranea, & obstruerent ostium illis. Sed cum non prohibeant, cogimur dicere, uirtutes non esse nobiscum naturaliter mixtas.

Eadem quoque ratione uidetur probare Aristoteles, materiam primam non habere propriam formam sibi connaturalem, quia non posset recipere formas contrarias. non enim posset mutari, & contrarium non suscipit contrarium.

Item, quòd elementa non habent figuram propriam cõnaturalem, quia non possent suscipere alias. non enim possent mutari propria forma & connaturalis.

Tantum igitur uidetur abesse, ut falsa, & ab Aristotelis sententia aliena dixerimus, explicantes uocem Omnia eo modo quo diximus, id est opposita, ut nihil uerius, nihil'que quod magis uim demonstrationis Aristotelis ostendat, dici posse existimemus: quicquid dixerit Auerroes, qui longè uidetur hac in re à sententia Aristotelis discessisse.

SECTIO NONA.

3. de Anim. 5.

Quare neque ipsius, &c.

CVm Aristoteles probasset, partem animi dictam non esse mixtam cum speciebus quas recipit in hac parte: concludit ex eis quæ dicta sunt, id quod ostendimus, eum uelle probare quod erat acceptum in textu tertio, uidelicet ipsum antece-
» dens, Si ergo non est mixtus cum speciebus, inquit, necesse est ipsius non esse quan-
» dam aliam naturam, neq; unam nisi hanc naturam quòd sit possibilis, qui uocatur a-
» nimæ intellectus.

Et quoniam dixerat, Qui uocatur animæ intellectus, quia etiam intellectus dicitur de phantasia, & de agente: antequam declaret quid intelligat per uocem Possibilis, explicauit de quo animi intellectu intelligat, ne aliquis deciperetur promiscuè
» intelligens, uniuersali quadam comprehensione. & ait: Dico autem intellectum nõ
» omnem, supple animi intellectum, sed eum quo intelligit & opinatur animus.

» Et ut explicet quod dictum est: Dico autem, inquit, hunc possibilem nihil esse
» actu eorum quæ sunt antequam intelligat. Quod sequitur ex hoc, quòd non est mixtus cum speciebus. Quæ uerba nihil aliud uidentur significare, nisi quod est susceptiuus specierum, & potentia habet huiusmodi species, non actu. est enim possibilis, quia non est actu ex natura sua, sed potentia: & nullam speciem habet actu antequam intelligat, quia non est mixtus cum speciebus: sed se habet ad intelligibilia, sicut sensus ad sensibilia, quantum ad hoc. & est id quod diximus ipsum uelle probare. Nam sicut sensus, antequam sentiat, est in potentia ad sentiendum, & non habet actu aliquid eorum quæ sentit: ita intellectus est in potentia ad intelligendum, neque habet actu aliquid eorum quæ intelligit, ut patet.

Consequentia autem perspicua est: quia si non est mixtus cum speciebus à natura, & ipsas recipiat ut uidemus: necessitas cogit ut de nouo eas recipiat, & ab extrinseco. Sed id quod recipit aliquid quod antè non habebat, necesse est ut prius fuerit in potentia ad illud, antequam actu haberet, alioquin non potuisset illud recipere.

Ex quibus patêre arbitror, explicationem Auerrois, qua interpretatus est intellectum esse immixtum, id est abstractum à materia, non rectā fuisse: quia ex hoc quod est abstractus à materia, non sequitur ut sit in potentia ad ea quæ intelligit: quia posset esse abstractus à materia, & tamen habere actu omnes species, ut dicebat Plato, & ita non esset in potentia ad illas.

Item, si non esset abstractus à materia, tamen sequi potuisset, ut esset in potentia ad omnes formas: nihil ergo refert, quantum ad hoc ut sit in potentia, utrum sit abstractus à materia, nec ne: imò si esset abstractus, posset tamen habere species connaturales, ut diximus: & sic in actu esse, & non in potentia. Sed si est immixtus speciebus, necessarium est ut sit in pura potentia ad eas species quas uidemus ipsum recipere. itaque mihi uidetur ex hoc etiam textu euerti manifestissimè Auerrois explicatio, & nostra confirmari atque stabiliri. Textus item tertius qui habet

intellectum

intellectum esse susceptiuum speciei,& non hoc,id est non actu,sed potentia,aperte uidetur indicare, Aristotelem in 4.tex. per immixtum intellexisse, immixtum ipsis speciebus: alioquin tex.quartus non faceret ad rem.

SECTIO DECIMA.

Vnde neque mixtum,&c.

POstquam demonstrauit Aristoteles, intellectum quem accepit esse susceptiuum speciei in potentia,& non actu, antequam recipiat & intelligat ipsam speciem: in hac parte ostendit, ex hoc quòd ita se habet, sequi ratione ipsa docente & persuadente, ut non sit mixtus cum corpore. unde efficitur, eum non pati ad passionem corporis. Sed antequam probet hoc ea uia qua dictum est, ad aliam se conuertit, ut dicemus: sed tamen uera ac germana uia est illa quam diximus. Inquit ergo, quia intellectus huiusmodi est, ut demonstrauimus, ideo rationi consentit ut non sit mixtus cum corpore: id est, non educatur ex potentia corporis, quod corpus est materia animi. & antequam hoc probet per illud medium unde defluxit, probat ut dictum est, alio medio ex opposito consequentis ad oppositum antecedentis, dicens: Quia si esset mixtus corpori, qualis enim utique fieret, aut frigidus, aut calidus: sed, supplendum est, non fit neque frigidus neque calidus: ergo non est mixtus corpori.

Consequentia autem uidetur probari posse ex eis quæ secundo de Generatione & corruptione, textu quadragesimoquinto scripta reliquit hoc modo: Inconueniens autem & si anima ex elementis, aut unum aliquid eorum. alterationes enim animæ quomodo erunt? uerbi gratia, Musicum esse, & rursus non musicum, aut memoria, aut obliuio. palàm autem quoniam siquidem ignis anima, passiones erunt ei, secundum quod ignis: si autem mixtus, corporales: harum autem nulla corporalis. 2. de Generat. & corrup. tex 45.

Si igitur anima esset mixta cum corpore, haberet passiones corporales, & fieret frigida aut calida. sed non habet passiones corporales, neque fit frigida & calida, ut patet: ergo non est mixta cum corpore.

Deinde pergit dicere: Quòd si esset mixta cum corpore, non solùm fieret qualis quædam, ut frigida uel calida: sed etiam haberet organum corporale, id est haberet determinatam partem corporis qua intelligeret: sicut habet anima sensitiua. potentiæ enim uisiuæ oculus est organum quo uidet: potentiæ auditiuæ, auris qua audit: olfactiuæ, nasus quo olfacit: potentiæ gustatiuæ, lingua qua gustat. non enim in omni parte corporis est gustatus. & ita de tactu, cuius organum est caro uel neruus. nunc enim non refert, hoc ne an illo modo dicamus. Phantasia etiam & sensus communis, & memoratiua habent partem determinatam, cor ipsum, ex sententia Aristotelis. Si ergò intellectus esset mixtus cum corpore, haberet organum corporale, sicut habent aliæ partes animæ quæ sunt mixtæ cum corpore, ut ostendimus. sed non habet organum corporale: ergo non est mixtus cum corpore.

Probatur antecedens: quia si haberet organum corporale, igitur non esset susceptiuus speciei uniuersalis, ad quam est in potentia, non actu, antequam intelligat: & non se haberet ad intelligibilia, sicut sensus ad sensibilia. Consequens est falsum, ut patet ex superioribus: ergo neque id unde elicitur, uerum esse, facis apparet.

Consequentia uerò probatur: quia quod habet organum corporale, non recipit nisi singularem speciem. quia species existens in organo, est species singularis necessariò. est enim extensa ad extensionem organi: quæ species non potest repræsentare uniuersalem speciem, quia est cum materia: non ergo reciperet intellectus species uniuersales.

Item, non esset in potentia ad illas uniuersales species, quia intelligeret in organo: siquidem potentiæ quæ habent organum, non possunt percipere aliquid nisi ipsius organi beneficio atque opportunitate: sicut patet de potentijs quæ dictæ sunt. igitur non possunt apprehendere nisi singulares species: ergo non sunt in potentia ad uniuersales: frustra enim esset illa potentia. neque potest dici quòd intellectus habeat illas species actu, quia hoc iam reiectum fuit.

Item,

Item, non se haberet ad intelligibilia, sicut sensus ad sensibilia: quia cum sensus moueatur à sensibilibus, intellectus non posset moueri ab intelligibilibus. Sed in nobis experimur, quòd intellectus suscipit species uniuersales, & quòd eas non habet in actu, sed est in potentia ad illas antequam intelligat: & quòd se habet ad intelligibilia sicut sensus ad sensibilia. Ergo falsum est quòd habeat organum corporale: igitur uerum est quòd non est mixtus cum corpore, id est cum materia: ergo nō patitur ad passionem corporis, ergo est impassibilis corruptiuè, quæ fuit nostra conclusio principalis. quare uerum est quod diximus.

Probatur consequentia hoc modo: Ea quæ non miscentur cum corpore, sunt impassibilia ad passionem corporis: intellectus non miscetur cum corpore, ergo est impassibilis ad passionem corporis.

Maior propositio est perspicua. nam quæ nihil habent commune cum corpore, quomodo possunt pati ad passionem corporis? intellectus nō patitur ad passionem corporis seu materię. idem enim est: ergo est incorruptibilis. omne enim quod corrumpitur, ideo corrumpitur, quia patitur ex passione corporis. Quod licet per se clarum sit (materia enim est causa generationis & corruptionis) tamen ostendit Aristoteles

7.Meta. teles septimo Meta. ijs uerbis: Omnia enim quæ fiunt natura uel arte, habent materiam, quia possunt esse, uel non esse. hoc autem est in unoquoque materia, id est causa, uidelicet ut sint, uel non sint. materia ergo est causa corruptionis: quæ erat nostra cōclusio principalis.

9.Meta.tex. 18. & 26. Idem etiam confirmat Aristoteles, ubi ait: Materia enim non est sine contrarijs. igitur quod caret materia quæ est in potentia, de qua nunc loquimur, caret cōtrarijs. Lib. de causa lōgitud. & breuitatis uitæ. quod caret contrarijs, non corrumpitur, ut dicit Aristoteles: ergo quæ non habent materiam, non generantur neque corrumpuntur: ergo non patiuntur.

Quòd autem per impassibile intelligat Aristoteles incorruptibile, ostendit mul- 1.Cœli. tis in locis, sed maximè secundo Cœli, ubi ait: Nunc autem testificatur ratio, quòd si 2.Cœli. incorruptibile, & ingenerabile, adhuc autē impassibile omnis mortalis difficultatis. 3.de Anima tex.20. Et tertio de Anima, his uerbis: Non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile est, passiuus uerò intellectus corruptibilis est. Quo in loco manifestū est, ipsum ponere intellectum passiuum corruptibilem eregionè intellectus impassibilis.

SECTIO VNDECIMA.

DEmonstratio igitur Aristotelis fuit huiusmodi: Intellectus est susceptiuus speciei, scilicet uniuersalis, ad quam est in potentia antequam intelligat, & non actu. & se habet ad intelligibilia, sicut sensus ad sensibilia: ergo est impassibilis, id est incorruptibilis.

Probatur consequentia: quia si est, ut diximus, non habebit organum corporale: ergo non erit mixtus cum corpore, itaque erit impassibilis.

Antecedens probatum fuit ex eo quòd non esset mixtus cum speciebus quas intelligebat. Illud ergo est uerum medium, ad demonstrandam animi nostri immortalitatem. Et sic exponendo omnia Aristotelis uerba quæ citata sunt, ut mihi quidem uidetur, inter se consentient. Hoc autem medium non fuit expressum in textu sexto, quia aduerbium Vnde significabat illam conclusionem, quòd intellectus nō est mixtus cum corpore, sequi ex præcedenti conclusione: Quare neque ipsius, &c. Quod erat id quod in textu tertio proponit Aristoteles probandum: in textu uerò quinto sumpsit ut probatum. Nō enim ex alio dicto priori sequi poterat. Quod aduerbium non potest referre Auerroes & cæteri interpretes ad superiora. & cum hic dicat Aristoteles, Neque mixtum corpori: Auerroes nō potest accipere illud, Necesse est quoniam omnia intelligit immixtum esse: hoc sensu, ut interpretetur nō mixtum corpori. quia hic non repetisset Aristoteles, non mixtum corpori. id enim potius in textu quarto, ubi erat primò posita conclusio, fuisset explicandum: non hoc loco. Satis enim fuisset, si dixisset, Probatur sic: & adduxisset rationes, sicut fecit in 6.tex. ubi postquam conclusisset non esse mixtum corpori, intulit duas rationes, sine repetitione eiusdem conclusionis.

Præterea si illud aduerbium Vnde significat, ut diximus, illam conclusionem deduci ex superioribus: ergo non erat alia ratio.

Item,

Item, cũ dicat Aristoteles hoc loco Mixtum corpori: superius autem dixerit Mixtum tantùm, non addens uocem Corpori: satis apertè uidetur significare, se in tex. 4. intellexisse aliam mixtionem, ab ea quæ est mixtio cum corpore.

Sed nostram interpretationem, qua diximus Aristotelem probasse intellectum non habere organum corporale, ex eo quia recipit species uniuersales, ad quas est in potentia, non actu, antequam intelligat, magis etiam confirmamus: cuius sanè confirmatio (meo quidem iudicio) colligi potest ex eo quod addidit in eodem textu: Et bene iam dicentes sunt, Animam esse locum specierum: uerùm non totam, sed intellectiuam: neq; actu, sed potentia species. Non enim hæc uerba ad rem facerent, ni si mentio facta fuisset, animam suscipere species uniuersales. nam quid hoc in loco opus illis erat?

Item, nisi intellexisset Aristoteles de speciebus uniuersalibus, non potuisset laudã do antiquos dicere, animam esse locum specierum, sed non totam, uerùm intellectiuam: quia etiam anima sensitiua est locus specierum, sed non uniuersalium, est enim singularium. Et quidem magis propriè uidetur dici locus specierum, quàm intellectiua. nam intellectiua dicitur locus specierum, quia solùm recipit species, non autem conseruat: quoniam non datur ex sententia Aristotelis memoria intellectiua per se, ut patet ex libro de Memoria & reminiscentia, & ut dicemus. Sensitiua uerò non solùm potest dici locus specierum, quia recipiat, uerùm etiam quia conseruat: memoria enim est partis sensitiuæ. *in lib. De memoria & reminiscentia.*

Item cum dixit, non actu, sed potentia species: ostendit se hæc uerba posuisse propter causam dictam. repetit enim illa: Nam inductio ipsorum quam ponit Auerroes, mihi leuis admodum & inanis uidetur. Etenim si dixerat, intellectum non esse mixtum corpori: quomodo hinc potuit inferre, eos rectè loquutos esse qui dixerant animam esse locum specierum? non enim ad rem pertinet. Potuisset etiam eorũ opinionem laudare qui dixerunt cœlum esse æternum, & materiam primam esse ingenerabilem & incorruptibilem. non enim minus hæc uidentur accõmodari posse ad illud, quòd intellectus non est mixtus cum corpore, quàm hoc, quòd sit locus specierum. Sed cum absurdum sit putare, Aristotelem temerè nulloq; consilio illa uerba protulisse hoc in loco, & nusquam melius posſint referri quàm ad id quod dictum est, ut eò quidem referantur, maximè consentaneum rationi uidetur.

Ea igitur quæ allata est demonstratio, mihi uidetur omnium maximè animi nostri immortalitatem constituere atq; confirmare, hisq; niti fundamentis, ut nullam partẽ esse in philosophia naturali (quæ quidem ex posterioribus & effectibus proficiscatur) firmiorẽ. Duo enim maximè, eaq; longè clarissima huic sententiæ suffragantur. quorũ alterũ est, quòd anima intellectiua sit susceptiua specierũ uniuersalium, quas non habet actu, sed potentia, à quibus mouetur sicut sensitiua à sensibilibus: quod cùm apertissimè sequitur ex eo, quia intellectus intelligit omnia, quę propositio est ualde perspicua, si rectè intelligatur, ut diximus: tũ uero ita esse experimur in ~~uerbis~~ ipsis. sentimus enim, nos intelligere uniuersaliter. Alterum est, quòd organum corporale non recipit species nisi singulares. quod item clarum est, ut qui id neget, ei negandum sit se non sentire quod sentiat. non enim magis perspicua est illa demonstratio, qua probatur corpora habere materiam, quia mutantur ex contrario in contrarium: & contrarium non potest recipere contrarium, quoniam simul esse non possunt. aliquando autem uidemus contraria simul aliquo modo stare, ut patet in corruptione huiusmodi. *nobis*

Præterea, qui non credit per hanc demonstrationem animi immortalitatẽ ex uia naturali, quomodo poterit fidem habere illis conclusionibus quæ concluduntur ex philosophia ab Aristotele de Primo motore, quòd sit abstractus à materia, & quòd sit intellectus purus? cõcluduntur enim ex hoc, quòd motus est æternus. non est autem euidẽtior motus æternitas, quàm quòd intellectus recipiat species uniuersales, & quòd organum corporale recipiat species singulares. & breuiter, si percurramus omnes demonstrationes quæ sunt in Metaphysicis, & in philosophia naturali, non inueniemus aliquam earum hac ipsa firmiorem & clariorem. *8. Phys. 12. Meta.*

SECTIO DVODECIMA.

HAec ergo demonstratio una ex omnibus rem ipsam maximè concludere mihi

uidetur. etenim illa, quòd intellectus si misceretur corpori, fieret calidus aut frigidus, non mihi uidetur æquè dilucida: & ideo hanc Aristoteles non repetiuit 2. de Generatione animal. cap. 3. cum uellet eandem conclusionem ostendere: sed eam quam diximus. loquens enim de omni animi parte: Sed aut omnes (inquit) contingere cum antè non fuerint necesse est: aut omnes cum antè fuerint: aut partim cū antè nō fuerint, & contingere: aut in materia non subeuntes semen maris: aut eò quidē inde uenientes, sed in mare: aut omnes extrinsecus contingere, aut nullā: aut partim extrinsecus, partim non extrinsecus. Cæterùm omnes antè esse impossibile, rationibus his ostenditur. Quorum enim principiorum actio est corporalis, hæc sine corpore non posse certum est: uerbi gratia, ambulare sine pedibus. itaq; ea extrinsecus uenire impossibile est: neq; enim ipsa per se accedere possunt, cum inseparabilia sint. neq; cum corpore: semen enim excrementum alimenti mutati est. restat igitur ut mens sola extrinsecus accedat, eaq; sola diuina sit. nihil enim cum eius actione communicat actio corporalis. Argumentatur ergo sic: Intellectus operatio non fit organo corporali. ergo intellectus non nascitur ex corpore, neq; miscetur cū corpore: ergo deforis uenit: ergo intellectiua anima sola est inter cęteras animas diuina, quia nō nascitur ex corpore, neq; miscetur cum corpore, sicut res diuinæ, ut intelligentiæ. sunt enim abstractæ à materia.

a. de Generat. anim. 3.

Probat deinde consequentiam: quia si nasceretur ex corpore, aut misceretur cum corpore, actio corporalis communicaret cum eius actione. Quod idem est ac si diceret, eius actio uteretur organo corporali. nam antea dixerat: Quorum enim principiorum actio est corporalis, hæc sine corpore inesse non posse certum est.

Antecedens uerò reliquit, manifestum ex eis quæ dixerat de cæteris partibus animi: quia constat actionem intellectus esse: quod recipit species uniuersales, ad quas erat in potentia. Est ergo ista demonstratio eadem quæ illa quam diximus, & explicat mentis actionem, quæ est (ut diximus) intellectio uniuersalium, ad quæ erat in potentia. idq; confirmat nostram sententiam, quòd uidelicet intellectus, quoniam est susceptiuus specierum uniuersalium, ad quas erat in potentia, & non actu, nō utatur organo corporali. Verba tamen citata in 2. lib. de Generat. animal. à nobis in sequentibus clarius explicabuntur: sunt enim maximi momenti.

Est autem hæc demonstratio ex posterioribus, quia ab effectibus ducta est qui quidem sunt euidentissimi. Et quoniam ita persuasum habemus, Aristotelem ex ratione naturali putasse intellectum esse immortalem, postquam incidimus in hunc locum, non dubitabimus, cum res sit tanti momenti, neq; ob infirmitatem ualetudinis nostræ liceat nobis sperare futurum, ut possimus interpretari tertium librum de Anima, proferre multa Aristotelis loca, ex quibus facile erit intelligentia consequi, crebris eum significationib. huius sententiæ nos admonuisse: præsertim cum hæc etiam omnia faciant ad nostrum ultimum finem consequendum, ut dicemus.

Aristoteles igitur primo de Anima tex. 49. refellens opinionem Platonis, qui in Timęo fecerat animam nasci ex elementis, & esse mixtam corpori, quod sequebatur ex priore dicto (necessitas enim cogit, ut si nascatur ex elementis, etiam corpori sit mixta) refellens inquam Aristoteles hanc Platonis opinionem, hęc uerba scripta reliquit: At uerò neq; beatum, quod non facile est, sed uiolentum si autem est motus ipsius, non substantia extra naturam utiq; mouebitur. Laboriosum autem est, commixtam esse animam corpori, nec possibile absolui, & adhuc fugiendum. siquidem melius est intellectui abesse à corpore, quod uulgò dici solet, & uidetur multis.

Si ergo ex ipsius sententia, melius est intellectui non esse mixtum cum corpore: ergo existimat eum non esse corpori mixtum.

a. Ethic. 13.

Probatur consequentia, ex eis quæ dicta sunt ab ipso primo Ethic. cap. decimotertio. etenim eo in loco loquens de felicitate, quęsiuit, posset'ne acquiri per disciplinā, an per consuetudinem, an per quoddam aliud exercitium, an per aliquam causam diuinam, an per fortunam. Et cum nonnulla dixisset, addidit: Fieri potest ut insit omnibus illis qui non sunt uirtute priuati, per quandam disciplinam & curam. Si autem est sic melius quàm per fortunam fieri felicem, rationi consentit ut sic se habeat, scilicet quòd non insit per fortunam, siquidem ea quæ sunt secundum naturam, ut possibile fuisse habere optimè, ita natura sunt,

Si ergo

Si ergo ualet ratio Aristotelis de beatitudine, quòd non sit per fortunam, quia ita melius est: ualebit etiam quòd intellectus non sit mixtus cum corpore, quia melius est ipsi non esse mixtum.

SECTIO DECIMATERTIA.

COnfirmat postmodùm Aristoteles, intellectum nõ esse mixtum cum corpore, ex eo quòd consuetum erat dici, & uidebatur multis ita esse. His ergo uerbis ui detur non leuiter nos admonuisse suæ ipsius de intellectus immortalitate, sententiæ. quæ quidem si ea fuisset, ut existimaret intellectum mixtum esse cum corpore, frustra refutasset Platonis opinionem, & multorum præterea philosophorum qui dicebant animam esse nescio quid corporale, & ipse in maxima opinionis inconstantia manifestè teneretur.

Deinde cum argumentatus esset pro eis qui asserebant animam moueri, quia doleret, gauderet, confideret, timeret, irasceretur, sentiret, & intelligeret (quæ omnia ui derentur esse motus quidam) rursus sic contrà disseruit: Hoc autem non est necesse, supple ipsam moueri. si enim & maximè gaudere, & aut dolere, aut intelligere, motus sunt, & unumquodq; moueri horum, moueri aut ab anima, ut irasci, aut timere. Sed hoc est in eo quòd cor sic mouetur: intelligere autem, aut tale forsitan, aut est alterum aliquid. *1. de Anima tex. 63.* " " "

Vbi patet uoluisse, animam sensitiuam moueri motibus dictis, quia eius organum mouetur & patitur: de intellectu uerò, & de ipso intelligere, loquutus est disiunctiuè: uel sic esse, quia cor mouetur, uel esse alterum aliquid. quod quidem uidetur innuere, non eodem modo moueri animam intellectiuam quo mouetur sensitiua. quia anima intellectiua si esset mortalis, dependeret ab organo, sicut sensitiua, & non opus fuisset ipsum loqui disiunctiuè. uidetur ergo significasse, se opinari, eam non dependere ab organo.

Item paulo pòst cum dixisset: Dicere animam irasci, simile esse, ac si aliquis dixerit eam texere, uel ædificare, & quòd motus sunt in sensibilibus organis, & quiete, addidit: Intellectus autem uidetur in fieri substantia quædam inexistens, & non corrumpi: maximè enim corrumperetur ab ea quæ est in senio debilitate. nunc autem, supple non corrumpitur: quemadmodum in sensitiuis accidit, si accipiat senior oculum iuuenis, uidebit ut iuuenis. quare non est in sustinendo aliquid animam, sed in quo, sicut in ebrietatibus & infirmitatibus. Post quæ uerba subiunxit: Et intelligere sanè, & speculari marcescũt, alio quodam intus corrupto: intelligere autem, aut amare, aut audire, non sunt illius passiones, sed huius habentis illum, secundum quod illum habet. quare & hoc corrupto, neque hoc memoratur, neque amat: non enim illius erat, sed communis, quod quidem dissolutum. Intellectus autem fortassis diuinum aliquid, atq; impassibile. *ibid. tex. 64.* " *ibid. tex. 65.* " " " *ibid. tex. 66.* " " " " "

Ex hac autem intellectus similitudine cum sensu noluit Aristoteles dicere, intellectum indigere organo, sicut indiget sensus (alioquin à seipso dissentiret) sed quòd ad intelligendum indiget phantasia, quæ subministret sibi obiectum: non quòd tamen phantasia sit intellectus, aut quòd ipse intelligat in parte determinata corporis. euerteret enim quod dixerat, intellectum non corrumpi, quia corrumperetur ab ea quæ est in senio debilitate, & ipsum intelligere esse impassibile. ac uoluit dicere ne sensum quidem corrumpi per se, ergo tanto minus intellectum. Sed de his in sequentibus.

His igitur textibus non solùm innuit Aristoteles, sed etiam uidetur probasse intellectus immortalitatem: quæ tamen probatio non erat firma & clara, nisi postquam adhibita fuit in tertio ea quam diximus demonstratio: ab ipsa enim dependet. Sed satis est nobis hic quòd dixit intellectum non corrumpi, quia non mouetur per se, neque per accidens: quoniam erat fortasse diuinum aliquid & impassibile. Sed de hoc ipso textu in sequentibus pluribus agemus. Etenim semper Aristoteles separat intellectiuam animam à sensitiua: quod non faceret, nisi demonstraturus fuisset, ipsum intellectum esse seiunctum à sensu. frustra enim hoc faceret.

Item in eodem libro, textu octogesimosecundo: Anima autem, inquit, aliquid melius *ibid. tex. 82.*

» melius esse & antiquius, impossibile est: impossibilius autem adhuc intellectu. ratio-
» nabilissimum enim, hunc esse nobilissimum secundum naturam. Quibus etiam uerbis perspicuè ostendit, se ponere intellectum alterius naturæ ab anima sensitiua.

1. de Anima text. 92. Atque in eandem sententiam textu nonagesimo secundo hæc scripta reliquit: Du-
» bitabit autem aliquis & de partibus ipsius, quam potentiam habet unaquæque po-
» tentia in corpore. Si enim tota anima omne corpus continet, conuenire, & partium
» unamquamque continere aliquid corporis. hoc autem assimilatur impossibili: qua-
» lem enim partem aut quomodo intellectus continebit, graue est fingere.

Innuit enim, intellectum nullam partem corporis continere, quod est, nullum organum habere: atque ita semper intellectum seiungit à sensu. cuius item sententiæ ui-
2. de Anima tex. 11. detur maximam significationem dedisse illis uerbis: Quòd igitur non sit anima sepa-
» rabilis à corpore, aut partes quædam ipsius, si partibilis apta nata est, non immanife-
» stum est. quorundam enim actio partium ipsarum. atque uerò quasdam nihil prohibet,
» propter id quòd nullius corporis sunt actus. Amplius autem immanifestum, si sit cor-
» poris actus anima, sicut nauta nauis.

Etenim ostendit, quasdam partes animæ non esse separabiles à corpore, quia sunt actus aliquarum partium corporis: & nihil prohibere, quasdam separari à corpore, propterea quòd nullius partis determinatæ corporis sunt actus. quod quidem nihil aliud est quàm dicere, illas partes animæ quæ utuntur organo, id est parte determinata corporis, non esse separabiles à corpore: illas uerò quæ non utuntur parte determinata corporis, esse à corpore separabiles. & dixit nihil prohibere dari aliquas partes animæ, quæ nullius partis determinatæ corporis sint actus. Quòd si ita est, ergo hæc erit uera eius opinio. præsertim cum ipse hoc postea demonstret.

Addit deinde, hoc esse obscurum & incertum, an sit anima actu corporis, sicut nauta nauis. quod non est accipiendum in eam sententiam, ut existimemus eum dubitare, nunquid anima assistat solùm operationi corporis, & non det esse corpori: sicut nauta non dat esse naui, sed solùm facit ut nauis moueatur atque operetur: quia fieri non potest ut sit aliqua forma quæ non det esse materiæ. refertur enim forma ad materiam, & est qua aliquid est actu: alioquin euerteretur natura formę. Sed sunt accipienda illa Aristotelis uerba in eum sensum quem ipse explicat in tertio libro, & in alijs locis, ut dicat animam intellectiuam esse actum separabilem à corpore, sicut nauta separatur à naui: & extrinsecus accedat in corpus, sicut nauta extrinsecus accedit in nauim. etenim has duas omnino cõclusiones Aristoteles, & has duas similitudines demonstrat. De illa autem quam antè diximus, nusquam ne minimum quidem uerbum facit. Sequenda igitur uidetur esse ea sententia, quam ostendimus: alioquin euerterentur omnia quæ de forma & materia dixit Aristoteles, qui quidem mancus planè in ea quam de anima tradidit scientia fuisset, si hanc quæstionem quæ esset maximi momenti ad perfectam ipsius animæ cognitionem, in dubio reliquisset.

Item sequeretur, ut anima non esset corporis substantia, sicut nauta non est substantia nauis. quod est etiam Aristotelis sententiam labefactare, a penitus conuellere: qui secundo de Anima textu quarto: Necesse est, inquit, animam substantiam esse, sicut speciem corporis potentia uitam habentis.

Ibid tex. 4. Item, non esset primus actus corporis physici potentia uitam habentis, sed secun-
Ibid. tex. 6. dus actus: quod item est uerba Aristotelis prorsus euertere.

Possemus afferre sexcenta alia Aristotelis loca, ad hanc sententiam confirmandam & corroborandam: sed nunc id non agimus. Verùm ut ad maiorem uerborum Aristotelis explicationem uiam aperiamus, afferemus etiam quæ ipse octauo Phy-
8. Phys. tex. 28. sicorum textu uigesimooctauo, loquens de motore & moto, scripta reliquit ad
» hunc modum: Sed quomodo oportet accipere mouens ipsum, & quod mouetur?
» uidetur enim quòd ibi sit accipiendum, ut in nauibus, & in natura existentibus, & sic
» in animalibus esse diuisum mouens, & quod mouetur.

Quibus uerbis apparet, eum non accepisse similitudinem nauium eo sensu, ut diceret, sicut nauta non dat esse naui, ita mouens in animalibus non dare esse animali: sed solùm ut ostenderet, mouens separari ab eo quod mouetur. Ita etiam in loco superius citato uidetur accipienda esse hæc similitudo, quam in senten-

tiam

tiam uenit Auerroes, & rectè quidem meo iudicio: quem utinam mihi liceret æquè in cæteris laudare, atque in hac re. exponens enim dicta Aristotelis uerba: Sed hoc, inquit, manifestum non est in omnibus partibus eius, cum sit possibile ut aliquis dicat, quòd quædam pars eius non est perfectio alicuius membri corporis: aut dicat, quòd licet sit perfectio, tamen quædam perfectiones possunt abstrahi, ut perfectio nauis per gubernatorem. Propter igitur hæc duo, inquit Auerroes, non uidetur manifestum ex hac definitione, quòd omnes partes animæ possint abstrahi. & ita patet, ipsum sequi eam interpretationem quam diximus.

Sed satis est nobis, ex Aristotelis uerbis quæ attulimus, constare, nihil prohibere quasdam partes animæ esse separabiles à corpore: quam quæstionem postea dissoluit ipse, ut ostendimus, afferendo demonstrationem. Illi uerò qui dixerunt ex eius sententia, nullas partes animæ esse separabiles à corpore, afferant ipsi demonstrationem, qua Aristoteles hoc probauerit: sed cum nullam possint afferre, ut iaceat eorum interpretatio necesse est. non enim satis est ad suam opinionem confirmandam ac stabiliendam, si proferant quædam uerba quæ uidentur hoc innuere. nam rationi consentaneum est, ut illa uerba trahantur ad sensum demonstrationis, non ut demonstratio trahatur ad faciem ipsorum uerborum. Demonstratio enim sola est quæ facit scientiam firmam ac stabilem. Sed de his in sequentibus.

Præterea cum Aristoteles proposuisset hanc quæstionem, utrum anima unumquodque horum est, aut pars animæ, ut intellectus, sensus, uegetatiua, secundum locum motiua: & si pars, utrum quidem sic, ut sit separabilis ratione solùm, aut loco (de quibusdam autem horum non est difficile uidere, quædam autem dubitationem habent) & ostendisset in plantis, & in entomis decisis, quid esset dicendum, addit statim hæc uerba: De intellectu autem & perspectiua potentia, nihil adhuc manifestum est: sed uidetur genus alterum animæ esse, & hoc solùm contingere separari, sicut perpetuum à corruptibili. (2. de Anima text. 19. / 2. de Anima tex. 21.)

Quibus uerbis apertè indicat, se opinari, intellectum esse diuersum genus animæ ab alijs quas enumerauerat, ipsum'que solùm ab alijs partibus animæ separari, sicut perpetuum separatur à corruptibili: ita ut intellectus sit perpetuus, aliæ uerò partes animæ sint corruptibiles. & ita sit aliud genus animæ, sicut perpetuum est alterius generis ab eo quod corrumpitur. nisi enim huius sententiæ fuisset Aristoteles, non addidisset illa uerba. nam sequutum fuisset idem de intellectu, quod de alijs partibus animæ, quod quidem à ueritate abhorret. Oportuisset deinde eum afferre in aliquo loco demonstrationem, quæ ostenderet intellectum non esse alterius generis, quam nusquam attulit.

Præterea, non'ne fecit Aristoteles mentionem antiquorum qui dicebant, intelligere & sapere esse idem quod sentire? & protulit testimonium Empedoclis & Homeri, quos dixit eius fuisse sententiæ, ut existimarent intelligere esse corporeum, sicut sentire: & sentire & sapere esse simile simili: eorum'que opinionem refellit. quòd si hic ostendit interesse inter sensum & intellectum, & (ut patet etiam ex textu centesimo quinquagesimotertio) inter intellectum & phantasiam: ergo necessitas cogit, ut intellectus sit abstractus à materia, alioquin non esset distinctus à phantasia. nam si intellectus esset coniunctus materiæ, & posset recipere species uniuersales, ut patet, quia eas recipit: ergo & phantasia posset easdem recipere: ergo frustra diceremus has potentias esse distinctas. semper enim liceret dicere illam esse phantasiam, quia non haberet operationes diuersas. non enim ex ipsa susceptione specierum possemus inferre abstractionem à materia. Sed cum hoc euertat sententiam Aristotelis, quippe qui ostendit interesse inter phantasma & intellectum: fatendum est, falsum esse id etiam, ex quo tanquam ex fonte & capite fluxit. (3. de Anima text. 150.)

Item frustra, postquam uerba fecisset de phantasia, loquutus esset Aristoteles de intellectu: siquidem essent idem, nihilq; inter se differrent.

Ex omnibus ergo istis, præter demonstrationes adhibitas, intelligi licet, Aristotelem semper apertè significasse, intellectum esse alterius naturæ à sensu exteriori & interiori: quæ quidem differentia cum non possit esse alia, quàm quòd intellectus sit abstractus: ut igitur sit abstractus necesse est.

1. de Anima tex. 6. Sed ueniamus iam ad alias rationes. Cum ostendisset Aristoteles, intellectum non esse mixtum cum corpore, ex hac conclusione, meo quidem iudicio, propositum est ei remouere tacitam hominum cogitationem, quæ ortum potuisset habere 1. de Anima tex. 65. ex eis quæ ipse dixit textu sexagesimoquinto, primi de Anima superius citato, cuius hęc erant uerba: Intellectus autem uidetur in fieri substantia quædam inexistens, „ & non corrumpi. maximè enim corrumperetur ab ea quę est in senio debilitate. nūc „ autem, quemadmodum in sensitiuis accidit. si enim accipiat senior oculum talem, ui„ debit utiq; sicut iuuenis. quare senium non est in sustinendo aliquid animam, sed in „ quo ut in ebrietatibus & infirmitatibus.

Quibus uerbis uidetur apertè ostendisse, intellectum esse impassibilem: quia anima sensitiua de qua minus uidebatur, erat impassibilis. qua de re nos pluribus in sequentibus agemus, ubi interpretabimur hos textus, uidelicet textum sexagesimum quintum, & sexagesimumsextum primi de Anima.

Item, fortasse etiam ex illis uerbis, Si intelligere est ut sentire aut pati aliquid, erit ab intelligibilibus, aut aliquid huiusmodi alterum.

Quoniam igitur ex his potuisset non sine optima ratione aliquis uenire in eam opinionem, ut existimaret, uno eodemq; modo intellectum & sensum esse impassibiles, quæ opinio omnino aduersatur ueritati & rationi: ideo Aristoteles in tex. 7. ter- 3. de Anima tex. 7. tij de Anima, uidetur ea m remouere: eo'que consilio non attigisse hanc rem priusquam ad hunc locum peruenisset. quia non alibi uidebatur eius mentio fieri posse, nisi post demonstrationem qua ostendit intellectum non esse mixtum cum corpore: & ita non pati eo modo quo patitur sensus. Contra quod dubitandi occasionem dederat in primo libro, ubi uisus erat dicere eandem esse, ut ita dicam, impassibilitatem sensus & intellectus. quod quidem, occasione dubitandi remota, nulla mihi uidetur esse causa, quare de ea re hic loqueretur. quasi ergo diceret, Quamuis uisi simus in superioribus asserere similem esse impassibilitatem sensitiui & intellectiui, ut apparuit in locis citatis, non est tamen similis: ut ex organis & ex ipso sensu manifestum erit. quòd si non est similis utriusque impassibilitas, necesse est ut alterum magis patiatur. & probat quòd magis patitur sensus. Sensus enim, inquit, non potest sentire ex ualde sensibili: ut sonum ex magnis sonis, neque ex acribus odoribus & coloribus odorari & uidere. sed intellectus cum intelligat aliquid ualde intelligibile, non minus tamen intelligit infima, sed etiam magis sensitiuum quidem non sine corpore est, intellectus autem separabilis. magis ergo patitur sensus, quàm intellectus: quia sensus corrumpitur ad corruptionem corporis. non enim potest separari à corpore, licet non corrumpatur per se: intellectus uerò non corrumpitur ad corruptionem corporis, neque per se, neque per accidens: licet corrumpatur intelligere, quod exercebat ipso in corpore. huius quidem ratio est, quia quando corpus corrumpitur, intellectus separatur ab eo: est enim natura separabilis à corpore. interest ergo inter impossibilitatem sensitiui & intellectiui, quæ uidetur ex organis. cuius rei causa est, quia intellectus est separatus à corpore, ut ostendit demonstratio dicta. Ex quibus perspicuè patet, intellectum esse immortalem, alioquin eadem esset impassibilitas sensus & intellectus: quia si intellectus non pateretur per se, pateretur per accidens: quippe qui corrumperetur per accidens, sicut sensus.

Fortasse etiam illa quæ dicta sunt, possunt referri ad textum secundum: ex quo sequitur, ut aliter patiatur intellectus ab intelligibili, quàm sensus à sensibili.

1. de Anima tex. 65. Aristoteles igitur primo de Anima textu sexagesimoquinto, comparans inter se sensum & intellectum, noluit aliud significare, quàm neutrum ipsorum per se moueri: quia si non mouetur sensus, tanto minus intellectus. Et quoniam uidebat non esse Ibid. tex. 66. omnino eandem utriusq; impassibilitatem, addidit ibi etiam hæc uerba: Intellectus autem fortassis diuinum aliquid, & impassibile.

Præterea, mea quidem sententia colligi manifestissimè potest, intellectum possi- 3. de Anima tex. 12. bilem omnino non corrumpi, quia inquit: Dubitabit autem utique aliquis, si intellectus simplex est & impassibilis, & nulli nihil habet commune, sicut dixit Anaxa„ goras, quomodo intelliget, si intelligere pati aliquid est in quantum aliquid com-

mune

mune utrisque est, hoc quidem agere, illud uerò pati. Etenim apertè statuit ipsum esse simplicem & impaßibilem, & nulli rei materiali habere quicquam commune unde posit pati. & quærit quomodo posit intelligere, si intelligere sit pati, & necesse sit ut patiens communicet in materia cum agente, ipse autem intellectus non communicet, quia est simplex & impaßibilis. ergo alterum duorum eueniat necesse est: uel ut intelligere non sit pati: uel ut falsum sit, intellectum esse simplicem, id est non mixtum cum corpore, & impaßibilem, & nulla cum re materiali habere aliquid commune. Quare hanc quæstionem dissoluens Aristoteles, non negat quin uerum sit quòd intellectus sit simplex & immixtus, quod que nulla cum re materiali habeat aliquid commune: sed respondens ad id quod dixerat, Quomodo intelliget, si intelligere sit pati? dicit pati diuisum esse prius secundum commune. quod ita accipio, ut significet se prius diuisisse, pati dici communiter, & non uno duntaxat modo. quod non discrepat ab eo quod textu quinquagesimoseptimo secundi de Anima, quem locum etiam citauimus superius, ita scripsit: Non est autem simplex ipsum pati, sed aliud quidem corruptio quædam à contrario, aliud autem magis salus, eius quod potentia, ab eo quod est actu, & simili sic, sicut potentia se habet ad actum. speculans enim sit habens scientiam, quod uerè aut non est alterari, in ipsum enim additio est, & in actũ antecedẽs alterũ genus alterationis est. 2. de Anima tex. 57.

Vnde addidit: Non bene habet, dicere sapientẽ cũ sapiat alterari. sicut neq; ædificatorem, cum ædificat. in actum igitur ducens ex potentia ente secundum intelligere & sapere, non doctrinam, sed alteram habere determinationem, iustum est. ex potentia autem ente addiscens & accipiens scientiam ab actu ente, & percipere, aut neque pati dicendum est, aut duos esse modos alterationis, & eas quæ in priuatiuas dispositiones, priuationem, & eam quæ in habitus naturam. Ibid. tex. 58.

Quibus uerbis mihi uidetur Aristoteles uoluisse innuere, hos duos dictos paßionis modos, quorum unus est corrumpi à contrario, alter pati, id est perfici ab eo quod est actu, quia id quod est in potentia ad aliquid, si deducatur ad actum, ad perfectionem perducitur. quia potentia tendit ad actum, quasi dicat Aristoteles: Dico ad propositam quæstionem respondens, quòd pati diuisum est bifariam. & cum dicimus intelligere esse pati, non intelligimus esse pati à contrario: sed pati illa paßione, qua patiuntur res quæ sunt in potentia, cum deducuntur ad actum. & hoc ostendit illis uerbis: Quoniam potentia quodammodo est intelligibilia intellectus, sed actu nihil antequam intelligat. oportet autem sit, sicut in tabula nihil est actu scriptum, quod quidem accidit in intellectu. 3. de Anima tex. 14.

Significat ergo, intellectum pati ab intelligibili, ea paßione, qua patitur id quod est in potentia, ab eo quod est actu, quæ est paßio perfectiua: & non requirit illud commune quod requirit id quod patitur paßione corruptiua. ex quo sequitur, intellectum posse esse simplicem, & impaßibilem, & nulla cũ re materiali habere aliquid commune: & tamen intelligere esse pati, quia est perfici, non corrumpi.

Ex quibus duo nobis perspicua sunt. unum, quòd intellectus est simplex: quod nihil aliud significat, quàm quòd nõ est mixtus cum corpore: & quòd est impaßibilis, ideoq; incorruptibilis. hæc enim supponit. Alterum, quod non potest dari reminiscentia intellectiua. quia intellectus non habet actu intelligibilia, sed prius est in potentia ad illa: & est sicut tabula antequam sit picta, quæ quidem nullam actu habet formam, sed tantùm potentiam ad ipsas formas recipiendas. quòd si intellectus haberet aliquo modo actu intelligibilia, nõ posset dici quòd intelligere sit pati, ea paßione qua aliquid deducitur de potentia ad actum: quia iam haberet illa actu. quod enim habet aliquid actu, non dicitur perfici, quia ex potentia deducatur ad actum. Sed Aristoteles uult hic, quòd intellectus patiatur tali paßione, ut patet. ergo sequitur, ut quando intelligit, non recordetur, sed tanquam nouum recipiat intelligibile, quo carebat. quod est illud quod demonstratum fuit in 4. & 5. textu.

Colligitur ergo manifestißimè, intellectum esse immortalem ex sententia Aristotelis: quippe qui posuit illum esse simplicem & impaßibilem, nihilq; habere commune cum aliqua re materiali. unde necessariò efficitur, ut sit abstractus à materia, ideoq; immortalis, alioquin quæstio quam proposuit & dissoluit tertio de Anima, Ibid. tex. 12.

textu duodecimo, & decimoquarto, non esset ad rem. sequitur enim ex demonstrationibus dictis.

SECTIO DECIMAQVARTA.

3. de Anima tex. 13. HOc idem mihi colligi uidetur apertissimè ex his etiam quæ scripta reliquit tertio de Anima, textu decimoseptimo: quoniam nisi intellectus noster esset immortalis, non indigeremus intellectu agente: sicut non indigemus phantasia agente, neque sensu agente. Quare faciendum nobis uidetur, ut explicemus eum textum, ut quiuis intelligere posit ita esse, ut diximus. Atque hinc incipiamus: cum dixisset Aristoteles intellectum esse impassibilem, & susceptiuum specierum uniuersalium, illisque immixtum, quia recipiebat omnes: & per id quod necessariò sequebatur, nullam habebat naturam, nisi hanc quòd possibilis dicebatur, & nihil erat actu eorum quæ intelligebat antequam intelligeret, proptereaque immixtum esse corpori, & ita esse simplex, nihil que habere commune cum aliqua re materiali: & hoc tamen non prohibere quin intelligere esset pati, non corruptiuè, sed perfectiuè, quia intellectus redigebatur de potentia ad actum, quod quidem nihil aliud erat quàm perfici. Cum igitur hæc omnia dixisset Aristoteles, quia potuisset aliquis non sine optima (ut mihi quidem uidetur) ratione quærere, quomodo intellectus iste possibilis qui diceretur esse in potentia, & reliqua omnia quæ illi attributa fuerunt, posset ad actum redigi (non enim satis constare, quomodo hoc fieri posset) ideo uidetur Aristoteles in hoc textu decimoseptimo uelle huic tacitæ cogitationi occurrere, demonstrans in anima intellectiua esse ipsum agens, quod est causa ut intellectus possibilis recipiat dictas intellectiones, redigendo de potentia ad actum intelligibilia, apta ad mouendum ipsum intellectum, cum abstrahat (ut probatum fuit) à materia. Sed quoniam demonstratio qua utitur Aristoteles ad dictam conclusionem probandam, est ualde difficilis: eaque intellecta facile erit uidere, necessarium esse ut ipse Aristoteles supposuerit intellectus nostri immortalitatem (quod est id quod in primis uolumus ostendere) ut eius uis magis eluceat, conabimur eam redigere ad formam eo modo quo putamus redigi posse: atque ut appareat, ea quæ sumus dicturi, conuenire singulis illius textus uerbis, ipsisque omni ex parte quadrare, ab eorum explicatione incipiemus. Inquit ergo Aristoteles: Sed quoniam si-
" cut in omni natura susceptiua alicuius generis eorum quæ sunt extrà, est aliquid hoc
" quidem materia, materia unicuique generi formarum, supple earum quas suscipit,
" & hoc est potentia omnia illa suscepta antequam illa suscipiat. Sed & est alterum,
" quod est causa: & factiuum, id est quod dicitur in faciendo omnia, supple suscepta,
" ut ars sustinuit ad materiam, id est ut ars se habet ad materiam artis, quia facit ipsam
" suscipere formas artificiales quas suscipit: ita debet esse in anima, quæ est supple su-
" sceptiua generis aliquarum specierum uniuersalium quibus caret, & est in potentia
" ad illas antequam illas recipiat. Ratio igitur Aristotelis ita uidetur se habere: Quoniam, inquit, sicut est in omni natura dicta, ita debet esse in anima; necesse est ut in anima sint hæ differentiæ, id est ut sit aliquid ut materia, & aliquid ut efficiens.

8. Phys. Quod antecedit, uidetur esse perspicuum: quia fieri non potest ut idem sit materia & efficiens in comparatione eiusdem. diuersam enim uim & naturam obtinent: neque fieri potest, ut id quod mouetur, sit mouens seipsum: & quod est potentia, sit actu in comparatione suiipsius. esset enim idem & actu, & non actu: quod planè nihil aliud est, quàm idem affirmare & negare. etenim materia prima, quæ est receptiua formarum materialium, ad quas antequam recipiat est in potentia, non potest sola producere in seipsam formas illas, neque efficere ob ea quæ dicta sunt absurda: sed indiget efficiente, quod sit aliud ab ipsa: ut materia ex qua fit homo, indiget sole & homine, quæ sunt hominis efficientes causæ, & sunt res diuersæ à materia hominis. quia si essent idem re, licet differant ratione, ea quæ dicta sunt absurda sequerentur, neque possent euitari. quare id quod antecedit, uidetur perspicuum esse, ut diximus.

Patet etiam similitudo, propterea quòd sentimus in nobis ipsis, animam rationanalem suscipere species uniuersales,

Cum

Cum uerò constet ex demonstratione quarti tex. tertij de Anima lib. intellectum nostrum speciebus illis carere ex sua natura, sed esse in potentia ad illas recipiendas: necessariò sequitur, ut & ipse habeat efficiens quod faciat ipsum eas recipere. de nouo enim recipit, quippe qui ex natura sua illis carebat.

Sed omnis difficultas uersatur in ultima conclusione quæ exprimitur in textu, uidelicet quòd necessarium est in anima has inesse differentias: quia apertè innuitur, eas esse partes animæ. & tamen ex ratione dicta, quò d uidelicet si in omni natura susceptiua sit aliquid ut materia & ut efficiens, ut est ars in comparatione ad materiam, necesse est in anima esse huiusmodi differentias: ex hac inquam ratione sequi uidetur, animam habere efficiens quod facit ipsam suscipere formas quas recipit: sicut materia prima habet solem & hominem, uerbi gratia, qui facit ipsam suscipere formam hominis: & materia artis habet artem, quæ facit ipsam suscipere formam artificialem. Sed non uidetur sequi illud efficiens materiæ primæ, & efficiens materiæ artis esse in ipsis materiebus: quare uidendum est quomodo id sequatur.

SECTIO DECIMAQVINTA.

Dicimus igitur, rationem explicatam in decimoseptimo textu, ostendere animam intellectiuam indigere efficiente, quod faciat ipsam recipere formas, quibus caret ob causas allatas. sed quòd illud efficiens sit in anima, hoc haberi ex textibus superioribus hoc modo: quia cum constet ex demonstratione dicta, intellectum indigere efficiente, ut intelligat: hoc efficiens necessariò uel erit in anima intellectiua, ita ut sit pars eius: uel erit extra ipsam. Sed fieri non potest ut sit extra animam intellectiuam: ergo erit in ipsa, ita ut sit pars illius. Id quod antecedit, probatur: quia si esset extra animam intellectiuam, uel esset phantasma, uel Deus: (non enim uidetur posse aliud esse) sed non potest esse phantasma, neque Deus: ergo non potest esse extra animam intellectiuam, ergo erit in ipsa.

Antecedens probatur, & primò quòd non possit esse phantasma: quia phantasma est materiale, est enim singulare: intellectus autem est immaterialis, & nullum materiale potest mouere immateriale: siquidem immateriale est non quantum, materiale uerò est quantum. & quantum non potest agere in non quantum, etenim quantum agit ratione partium diuisibilium: quare necesse est, ut id in quod agit, habeat partes quæ recipiant actiones per modum quãti. Sed indiuisibile non habet huiusmodi partes, igitur non potest recipere actiones per modum quanti: non potest ergo pati à quanto. & ita quantum non potest ipsum mouere: quod est id quod uolebamus ostendere.

Quòd autem indiuisibile seu impartibile non possit pati à partibus, uel à quanto, neque recipere illud, neque moueri ab illo, colligi posse uidetur ex primo de Anima, textu quadragesimooctauo, ubi disputans Aristoteles aduersus Timæum, hæc scripta reliquit: Si autem necessarium est intelligere toto circulo quis est partibus tactus? amplius autem quomodo intelliget partibile impartibili, aut impartibile partibili? Quibus uerbis significat, partibile non posse intelligere impartibile, seu indiuisibile, neque econtrariò. Non uult ergo impartibile seu indiuisibile recipere & pati posse à diuisibili. alioquin ratio eius contra Timæum inanis esset, nullamque uim haberet: etenim indiuisibile intelligeret diuisibile, & contrà. quod est id quod ipse accipit aduersus Timæum. 1. de Anima tex. 48.

Item, si phantasma quod est materiale, posset mouere intellectum, non esset necesse ad intellectionem, ut ipsum phantasma fieret uniuersale.

Probatur consequentia: quia posset ex natura sua mouere intellectum, ergo efficeret intellectionem. Consequens à ueritate alienum est, ergo & id unde fluxit.

Probatur id quod antecedit: quia si ita esset, non posset probare Aristoteles, intellectum non habere organum. quod probat ex eo, quia recipit solùm uniuersaliter. reciperet enim singulariter: siquidem organum non potest repræsentare nisi singulare.

Item, non se haberet agens illud ut lumen, sed ut color, Consequens euertit sententiam Aristotelis in tex. 18, ut patet: ergo & antecedens.

Præterea

Præterea intellectus agens, de quo loquitur in eo loco Aristoteles, est separabilis & impassibilis, & immixtus, ut patet ex textu 19. eiusdem tertij: ergo non potest esse phantasma. etenim phantasma non esse separabile, neq; impassibile, neq; immixtum ex se, perspicuum est: est enim materiale. non est ergo illud agens quod intellectionem efficit.

Item, phantasma non est in anima intellectiua, sed seorsum ab ea: ergo non potest esse efficiens intellectionis ipsius. Antecedens est manifestum: quia phantasma separatur ab anima intellectiua, sicut corruptibile à perpetuo. necesse igitur est ut sit seorsum ab ea. Consequentia probatur: quia Aristoteles dicit illud efficiens esse in anima. & per animam non potest intelligere nisi eam animæ partem qua sapit & intelligit anima. de hac enim sola à principio 3. lib. ex diuisione Auerrois, usq; ad tex. 17. eum loqui, nemini potest esse dubium.

Item, scientia intellectus agentis est idem quod res scita: sed phantasma nō habet scientiam, non est enim intellectus: ergo non potest esse illud agens, quod intellectionem efficit. Antecedens patet ex tex. 19. quo in loco ita scriptum reliquit Aristoteles: Idem autem est secundum actum scientia rei. (3. de Anima text. 19.)

Itē, illud agens est intellectus, ut perspicuum est ex tex. 18. & 19. phantasma non est intellectus, est enim species rerum existentium extra intellectum: non ergo phantasma potest efficere intellectionem, sicut habitus & lumen.

Neque uerò uidetur fieri posse, ut illud agens sit Deus: quod restat ut probemus, postquam ostendimus non esse phantasma, quæ duo erant probanda. Probatur autem sic: Deus non est in anima, sed agens illud ex Aristotelis sententia est in anima: igitur non potest esse Deus.

Item, illud agens est in eo ut faciat omnia, sicut habitus, & sicut lumen: Deus non est in eo ut faciat omnia, sicut habitus, & sicut lumen: ergo Deus non est illud agens, quod intellectionem efficit. Maior propositio perspicua est ex textu decimooctauo. Minor item clara est: quia non apparet quomodo Deus illuminet phantasmata, ita ut se habeat sicut habitus, & sicut lumen: neque aliquod esse ipsi instrumentum quo hoc possit efficere, ostendunt rationes quas in octauo Physicorum, & duodecimo Metaphysic. de natura Dei, deq; eius efficientia posuit Aristoteles. (8. Phys. 12. Meta.) Quòd si ita est, in dubium uenire non potest, Deum non posse hoc efficere. etenim Deus, ex Aristotelis sententia non potest relinquere suum orbē, ut phantasmata nostra illustret: propterea quòd non potest Deus in hæc inferiora aliquid producere, nisi beneficio & opportunitate cœli: igitur non potest illustrare phantasmata.

Antecedens perspicuum est ex uniuersa philosophia. Consequentia probatur: quia si posset illustrare phantasmata, hoc efficeret beneficio cœli, & per consequens beneficio instrumentorum ipsius cœli, ut beneficio motus & luminis, cœlum enim non agit in hæc inferiora, nisi beneficio & opportunitate motus & luminis, ut dicemus in sequentibus. Sed motus cœli non potest illustrare phantasmata, tū quia non est eius naturæ ut illustret aliquid: tum quia non peruenit ad nos, ut ex 1. Meteo. colligi potest. neq; etiam lumen: quia si lumen esset illud quod illustraret phantasmata, fieri nō posset ut absente lumine (ut in nocte) illustrarent phātasmata: sicut absente lumine nō illustrat corpus diaphanū, quæ est causa ut in tenebris non uideamus colores. at si absente lumine nō illustrarent phātasmata, ergo absente lumine nō moueret intellectus ab ipsis phātasmatib. & sic absente lumine nō intelligeremus. Cōsequēs à ueritate apertissimè abhorret, experimur enim contrarium: igitur & id ex quo fluxit.

Item, demonstrauit Aristoteles, intellectum agentem esse separabilem, impassibilem & immixtum, ex eo, quia intellectus possibilis est separabilis, impassibilis & immixtus: ergo non potest esse iste intellectus agens Deus. Antecedens perspicuum erit infrà, ubi explicabimus textum 19. Consequentia patet, quia & in 8. Phys. & in 12. Meta. probatum fuit, Deum esse separabilem à magnitudine, impassibilem & immixtū. Itaq; superuacaneum fuisset hoc loco id probare, quod iam erat conspicuum. (ibid.)

Item huius loci non erat hoc probare, quia cum Deus sit causa uniuersalis, id non alibi ostēdi potuit quàm ut in eo libro quæreret causas uniuersales: neq; alio medio, quàm eo quòd esset uniuersale.

Item, iste intellectus agens ab Aristotele ponitur ut principium & forma intelle-

ctus possibilis, in 19. tex. ut uidebimus: ergo non potest esse Deus. etenim cõstat Deum non posse esse forma intellectus possibilis.

Præterea si esset intellectus iste agens Deus, non magis illustraret phantasmata hominum, quàm animalium brutorum: habent enim & ipsa sua phantasmata. Consequentia patet: quia est causa uniuersalis. Consequens ueritati apertè repugnat: ergo & id unde emanat.

Cum igitur fieri non possit (quemadmodum ex eis quæ dicta sunt uidetur perspicuum) ut istud agens sit uel phantasmata, uel Deus, uel aliquid aliud extra animam intellectiuam existens: sequitur, ut sit in ipsa anima. ergo erit pars illius. Etenim non potest esse in anima intellectiua, nisi sit eius pars: & cum sit pars animæ, neque possit esse materia, quia ex duabus materiebus non fit unum per se: ergo erit forma intellectus possibilis: ergo intellectus possibilis erit pura potentia, ita ut nullum ex se habeat actum, sed solùm puram potentiam in natura: (etenim ex duobus existentibus actu, non potest fieri unum per se) quare necesse est ut duplicem habeat potentiam, quarum una sit ad existendum in natura, altera ad intelligendum. perspicuum igitur esse arbitror ex eis quæ dicta sunt, quomodo illa conclusio Aristotelis, Necesse est in anima has esse differentias, sequatur ex ea demonstratione qua usus est in textu decimoseptimo, & ex eis quæ dixerat prius, intellectum uidelicet possibilem esse abstractum à materia. quod est illud quod maximè cupiebamus ostendere.

Sed declaremus etiam nonnulla quæ sunt in uerbis rationis dictæ. ut cum dicebatur, in omni natura: cui nos addidimus, susceptiua: quia falsum uidetur esse, quòd in omni natura simpliciter & absolutè sit materia & efficiens: etenim intelligentiæ sunt naturæ, & tamen ibi non est neque materia neque efficiens. non enim sunt susceptiuæ alicuius rei illarum quæ sunt extra, ut indigeant efficiente, quod redigat ipsas de potentia ad actum. neque uerò interpretati sumus hoc de natura composita, ut uidebatur maximè interpretandum esse: quoniam in illa est materia & forma necessariò, quæ forma habet etiam aliquo modo uim efficientis, ex secundo de Anima, textu trigesimosexto, ubi inquit Aristoteles: Est autem anima uiuentis corporis causa & principium. hæc autem multipliciter dicuntur, attamen anima secundum determinatos tres modos causa dicitur. etenim unde motus, & cuius causa, & sicut substantia animatorum corporum anima causa. Quod etsi rectè dicitur de natura composita, non potest tamen dici in hoc loco: quia Aristotelis ratio peteret id quod est in principio. sumeret enim pro certo & concesso, quod maximè dubium & controuersum erat, uidelicet animam intellectiuam esse compositam. 2. de Anima tex. 36.

Addidimus etiã, Alicuius generis: quia non datur natura susceptiua, quę recipiat omnia genera eorum quæ possunt recipi, sicut materia prima recipit tantummodo formas singulares, quæ sunt generabiles & corruptibiles: & non recipit uniuersales, quas solas recipit intellectus possibilis. & ita de cæteris naturis receptiuis.

Verba item illa, Vt ars ad materiam sustinuit, uidentur ostẽdere, Aristotelem per naturam intellexisse naturam receptiuam: quia materia in quam agit ars, recipit figuram, quæ fit ab arte.

Quæ omnia mihi quidem uidentur apertè ostendere, ex tex. 17. colligi animi nostri immortalitatem: quoniam nisi esset immortalis, & abstractus à materia, non indigeremus intellectu agente: sicut non indigemus phantasia agente, neq; sensu agẽte.

Apparet etiam, rectè dictum fuisse ex sententia Aristotelis, intellectum agentem esse formam ratione intellectus possibilis, & inseparabiliter cum eo coniunctum: sicut forma cœli dat esse materiæ ipsius, & inseparabiliter est coniuncta cum illa.

SECTIO DECIMASEXTA.

CVm igitur probasset Aristoteles, ut diximus, in anima esse has duas differẽtias, quarũ una est ut materia, altera ut efficiens: declarans deinde quomodo intellectus ille qui est ut materia, dicat possibilis, & quomodo ille qui est ut forma, dicat agẽs, inqt: Intellectus est talis, id est ut materia, & ut possibilis, quia fit omnia, id est recipit omnia intelligibilia. Alter uerò intellectus dicit efficiens, quia scilicet facit omnia intelligibilia. Sed quia aliquis potuisset quærere, quomodo faceret hoc: an faceret 3. de Anima tex. 18.

agendo in intellectum pasibilem, sicut agentia naturalia agunt in materiam,ex qua deducunt formas,an alio modo:declarat,alio modo efficere.& inquit: Efficit intelligibilia ut habitus quidam,& ut lumen.quasi dicat, illuminat phantasma,& facit ipsum quod mouebat in potentia,mouere actu, abstrahens illud à singulari,& ab alijs conditionibus materię:& facit hoc ut lumen facit modo quodam colores existentes potentia,actu colores:id est,sicut lumen facit colores qui in tenebris mouent sensum potentia,ut moueant ipsum sensum actu: ita dicimus intellectum agentem nō agere in posibilem eo modo quo agentia naturalia agunt in materiam,sed agere ut ipsum lumen eliciendo intellectione, quia illustrat phantasma,quod est in potentia ad mouendum:& facit actu mouere, quoniam abstrahit ipsum à materia, & ita facit ipsum uniuersale. Sine ergo intellectu agente, posibilis non posset pati ab intelligibili: & ita non posset intelligere. non posset ergo operari: frustra igitur esset. sublatis enim rerum operationibus,tollitur ipsarum essentia. qua de re pluribus agemus in eis quæ sequentur. Itaq; ex hoc Aristotelis dicto colligendum non est,ipsum fuisse eius opinionis,ut existimaret colores in tenebris non esse actu colores: sed dixit,quòd aliquo modo lumen facit colores potentia, colores actu, quia non uidentur esse actu colores,nisi actu moueant.

Ex quibus omnibus sequi arbitramur,id quod diximus: quòd si intellectus posibilis non esset abstractus à materia,nos non indigeremus intellectu agēte. quod est illud quod uolebamus probare. Videtur etiā Aristoteles in hoc tex.18.innuere,intellectū agentē esse formam,cum dicit:Sicut habitus quidam,& sicut lumen: intelligēs per habitum formam,quod apud ipsum frequentisimum est.etenim si per habitum non intellexisset rem diuersam à lumine,dixisset:Sicut habitus & lumen. Sed cum dixerit,Sicut habitus quidam,& sicut lumen: repetitio uocis Sicut, uidetur indicare id quod diximus. alioquin superuacaneè posita uideretur: quod de tanto philosopho asserere, indignum esse existimo.

Item probemus etiam,omnino sententiam Aristotelis fuisse,intellectum posibilem esse separabilem à corpore,& immixtum corpori,& impasibilē:& per id quod sequitur, esse immortalem. Probatur autem ex eo,quia ostendit intellectum agentē esse separabilem,& immixtum,& impasibilem, propterea quòd intellectus posibilis est eiusmodi.sequitur enim necessariò, ut ipse opinatus sit intellectum posibilem esse,id quod diximus.inquit autem: Et hic intellectus existens substantia actu,est separabilis,immixtus,& impasibilis: quia semper honorabilius est agens patiente,& principium ipsa materia. Loco formę posuit principium:quia forma est principiū ex quo esse actu ducitur. Sed oportet,si uolumus Aristotelis uerba ad rem pertinere,ut subaudiamus quod ipse ex superioribus dictis supposuit: uidelicet, sed intellectus posibilis est patiens,& est materia:agens uerò est agens,& non patiens,& forma,& nòn materia. Ergo si posibilis est separabilis, & immixtus, & impasibilis, necesse est ut agens ob duas iam dictas causas sit separabilis,immixtus,& impasibilis:quia de quo minus uidetur inesse,& inest:ergo de quo magis.Sed minus uidetur inesse,ut intellectus qui patitur,& est materia,sit separabilis, & immixtus,& impasibilis:quàm qui est agens,& forma.& tamen est talis ut probatum est:ergo multo magis intellectus agens erit talis. Quòd autem minus uideatur hoc inesse de intellectu posibili,quàm de agente,probat:quia intellectus posibilis qui patitur,& est ut materia,minus honorabilis est,quàm intellectus agens qui agit,& est ut forma:quoniā agens semper est honorabilius patiente,& forma honorabilior materia: est ergo minus honorabilis intellectus posibilis.ergo minus deberent ei conuenire proprietates honorabiles,q̃ agenti & formæ. Quòd si cōuenit ipsi esse separabilem à corpore, esse immixtum,& esse impasibilem, quæ sunt proprietates honoratisimæ(conueniunt enim Deo opt. max.)ut multo magis eædē cōueniant intellectui agenti,& formæ,necesse est: quia est honorabilior & præstantior ipso. non enim consentit rationi,ut quod ignobilius est à natura,nobiliores proprietates cōsequutum sit quàm honorabilius.esset enim idem ignobilius,& non ignobilius: ac rursus honorabilius, & non honorabilius:quod nihil aliud omnino est,quàm idem dicere, & idē negare. nisi ergo Aristoteles sumpsisset hoc antecedens, Intellectus posibilis est separabilis, immixtus & impasibilis,non probasset intellectum agentem esse talem; & ex quæ

dixit

dixit in hoc loco, quòd agens semper est honorabilius passo, & forma materia, non conuenirent (ut apparet) ad id de quo agit. neq; etiam uidetur fieri potuisse, ut Aristoteles alia uia probaret intellectum agentem dari, & habere tales proprietates, nisi ex opere intellectus possibilis: quia opus intellectus agentis non est nobis perspicuum. Nemini igitur qui mente integra sit, quiq; non necesse habeat (tanquam in aliena uerba iurauerit) propositum defendere, in dubium uenire potest, quin Aristotelis sententia firmissima fuerit, Intellectum agentem esse separabilem à corpore, & immixtum corpori, & impassibilem corruptiuè: quia talis est intellectus possibilis, est ergo immortalis. Nihil unquam, meo quidem iudicio, fuit demonstratum ab Aristotele clarius, ut dicemus. Et quia cum dixisset, intellectum agentem esse substantiam existentem actu, ita ut nullam haberet potentiam: uidebatur quasi designasse, nullum esse intellectum: quoniam quod est intellectus, aliquid intelligit: & quod aliquid intelligit, uidetur prius esse in potentia ad illud. Addidit Aristoteles, ut tolleret hanc dubitationem, atq; etiam ut uberius declararet naturam intellectus agẽtis, (ut dicemus etiam in eis quæ sequentur) quòd scientia quæ est secundum actum, est idem quod res, (quæ supple intelligitur) id est, ipse intellectus agens intelligit seipsum actu: quia eius scientia est scientia actu, & non est in potentia, & ideo est idem quod res scita. Etenim in scientia actu, quæ non est potentia ad aliquid aliud, sciens & scitum sunt idem: est ergo intellectus, & nullam habet potentiam. Ex his omnino sequitur, ut uerè abstracta, quæ uidelicet non dependent à materia, neq; in esse, neq; in operari, ut est intellectus agens, & cœlestes formæ nihil extra se intelligant. essent enim in potentia, & non actu puro, sicut materia corporum cœlestium, quę licet uia naturali, falsa tamen æterno tempore fuerit sub formis illis, tamen dicitur esse in potẽtia ad illas formas: quia si mundus initium habuisset, fuisset in potentia ad ipsas. nũc uerò quia hac naturali uia non cepit esse mundus, secum semper habuit formas illas.

Item, scientia illarum non esset scientia actu, quia scientia actu est idem quod res scita: ipsorum autem scientia non esset idem quod res scita, quoniam intellectum esset aliud ab intelligente: siquidem intelligerent aliquid extra se, quomodocunq; esset illud intellectum: siue nobilius, siue ignobilius. nihil enim refert, quantum ad hoc attinet. Patet item, quòd intelligere aliquid extrà, ostẽdit imperfectionem ex hac uia, falsa tamen, ut diximus: quia significat potentiam & passionem, quæ potentia & passio dicit imperfectionem, tendit enim ad actum.

Ex quo uidetur perspicuum esse, intelligentias inferiores non posse secundũ Aristotelis sententiam intelligere superiores, ex ratione quidem naturali. In his enim, inquit, quę sunt sine materia, idem est intelligens, & id quod intelligitur. *3. de Anima 11. 12. Meta.*

Quòd si inferiores intelligentiæ intelligerent superiores, intellectum non esset idem quod intelligens, ut patet. Et hoc intelligitur, in his quæ materia omnino carent, id est potentia, quæ scilicet non indigent materia, neq; in operando, neq; in essendo, quemadmodum tradit Aristoteles duodecimo Metaphys. textu uigesimo sexto his uerbis: Atqui, ut nos optimè pro breui tempore degimus, sic illud perpetuò degit. sic enim illud semper, non uti nos perpetuò ita degemus, fieri inquit. at illud perpetuò degit, quippe qui cum & uoluptas ipsius sit actus, & iccirco uigilia, sensus intellectio, iucũdissima sunt: spes uerò atq; memoria intellectio, ut ea quæ per se est, eius sanè quod per se optimum: & ea quæ maximè per se est, eius quod est maximè tale. mens uerò seipsam per intelligibilis ipsius assumptionem intelligit. fit enim intelligibilis tangens, antequam intelligens. quare idem est intellectus atq; intelligibile: est enim id intellectus, quod intelligibilis ipsius substãtiæ, quod est susceptiuum, operatur autem habens. *3. de Anima 15. 12. Meta. 26.*

Hæc enim omnia uidentur dici generali quadam comprehensione de omnibus mentibus: quòd uidelicet, quia omnes perpetuò degunt illam uitam, omnibus conuenit quod hic dicitur: necesse ergo est, ut intellectus, & id quod intelligitur, sint idẽ in omnibus. Interest tamen inter primam mentem, & inferiores mentes: quia primę mentis intellectio inferiorum intellectionem tantùm honore & præstantia superat, quantum eius substantia reliquarũ substantiam excellentia uincit. & ideo dixit Aristoteles in loco proximè citato: Vt ea intellectio quæ per se est, eius est sanè quod per se optimum est: & ea quæ maximè per se est, eius est quod maximè tale est, id est *Ibid.*

maximè per ſe. Quibus uerbis indicat, ſe intelligere de mentibus etiã inferiorib. quarum intellectio eſt per ſe, & quæ ſunt optimæ: quæ duo non poſſunt conuenire, niſi eis formis quæ uerè ſunt abſtractæ à materia: reliquarum enim intellectio non eſt per ſe intellectio, neq; ipſæ ſunt optimæ. uerùm quia præter hanc intellectionem per ſe dabatur alia intellectio, quę erat magis per ſe: imò maximè declarauit huiuſmodi intellectionẽ eius eſſe quod eſſet maximè tale, id eſt maximè per ſe, quippe quòd à nullo proficiſceretẽ in aliquo genere cauſæ, ſed ſolùm à ſeipſo, quæ erat prima mẽs: quod non eueniebat alijs intelligentijs, quæ etſi reuera naturali ratione non dependent ab aliqua uera cauſa efficiente, dependet tamen in genere cauſæ finalis à prima, quia conantur imitari quàm maximè poſſunt illam mouendo. non tamen ex hoc ſequitur, ut uia naturali eam cognoſcant: quia neceſſe non eſt, ut omnia etiam quæ agunt naturaliter, propter primam cauſam cognoſcant illam. ſicuti multis in locis ſcriptum reliquit Ariſtoteles, inter quos ſatis erit citaſſe hæc uerba: Naturaliſsimum e-
2. de Anima tex. 34. nim operum uiuentibus eſt, quæcunq; perfecta, & non orbata, aut generationem
,, ſpontaneam habent, facere alterum quale ipſum: animal quidem animal, planta au-
,, tem plantam, quatenus ipſo ſemper & diuino participent, ſecundum quod poſſunt.
,, omnia enim illud appetunt, illius cauſa agũt omnia, quæcũq; agunt ſecundũ naturã.

Si ergo omnia quęcunq; agunt ſecundum naturam, agunt gratia illius optimi: neceſſe non eſt quæcunq; ſecundũ naturam agunt alicuius cauſa, ut illud ipſum cognoſcant cuius cauſa agunt: quia multa ſunt quæ agunt ſecundum naturam propter finẽ ultimum, & tamen non ſolùm non cognoſcũt illum finem, ſed omnino nihil cognoſcunt, quo in genere ſunt plantæ. Poſſunt igitur multa naturaliter agere propter aliquem finem, & tamen non cognoſcere illum, quod nobis oſtendendũ propoſueramus. Non ergo erit mirum, ſi ſubſtantię inferiores abſtractæ non intelligant ſuperiores: neq; hoc arguit imperfectionẽ, quia hac una uia, naturali quidem, ſed falſa, ut dicemus in multis intelligere aliquid extra ſe, arguit potentiam, & per id quod neceſſariò conſequitur, imperfectionem. ipſæ enim ſubſtantiæ inferiores, etſi non habent omnem illam perfectionem quam habet prima ſubſtantia, tamen in ſuo genere ſunt perfectiſsimæ, & nulla indigẽt (quantum ad ſuum genus attinet) meliori perfectione extrinſecus accedente: oporteret enim ut eſſent in potentia. nã intelligere aliquid ab extrinſeco, eſt pati, & eſſe in potentia: omne autem illud quod eſt in potẽtia ad a-
12. Metaphyſ. liquid neceſſariò, poteſt non eſſe, ut declarauit Ariſtoteles 12. Meta. tex. 20. ijs uerbis:
tex. 20. Quod enim potentia eſt, id poteſt non eſſe: & quod huiuſmodi eſt, imperfectũ in ſua
,, natura, & corruptibile. Hoc autem non cõceditur de ipſis intelligentijs, quòd in ſuo genere ſunt perfectiſsimæ, & ſunt incorruptibiles. non ſunt ergo in potentia: non enim eſſent puri actus, & nõ eſſent uerè ſimplices. Quod tamẽ ſequitur ex hoc, quòd ſunt à materia ſeiunctæ: & iſta ſimplicitas ipſarum cognoſcitur eodem medio, quo cognoſcitur primæ mentis ſimplicitas.

Ex quibus omnibus ſequitur, ut non intelligant orbes ſuos & motus ſuos: quia idem non eſſet intellectus, & intellectum. etenim orbis nõ eſt intellectus, licet ſit intellectum. ſequitur tamen earum perfectionem neceſſariò ut dent eſſe orbi, & moueant æterno tempore ipſum orbem, ex quo motu huius mundi ſalus exiſtit: eaſq; ipſe motus ſequitur, ut umbra neceſſariò ſequitur corpus, quam ſalutem natura uniuerſalis intendebat, id eſt ordo uniuerſi exigebat. Et hoc non ſolùm non eſt abſurdũ hac uia naturali, ſed maximè neceſſarium. Etenim hæc inferiora producuntur ab illis intelligentijs quæ ſunt intelligentes: non tamen ut intelligentes ſunt, ſed per modũ conſequentię ad perfectionem ipſarũ. & propter hoc licet ſint in corpore cœleſti, & dent eſſe illi, quia ibi non poteſt eſſe alia forma, quæ non ſit intellectus (eſſent enim generabilia & corruptibilia, ut alibi oſtendemus) tamen eſſe per ſe & propriè dicuntur, & ſeparatæ eſſe à corpore: quia neq; in eo quod ſunt, neq; in eo quod operantur, dependent à corpore, ſed corpus ipſum indiget illis, quia ſequitur earum perfectionem. ſi ergo inferiores intelligentiæ non intelligãt ſuperiores, multo minus ſuperiores, quæ ſunt longè præſtantiores, intelligent inferiores.

SECTIO DECIMASEPTIMA.

ibid. tex. 38. EAndem concluſionem uiſus eſt etiam attingere Ariſtoteles in 12. Meta. tex. 38. ubi poſtq; probauerat, primã cauſam ſeipſam ſolùm intelligere, his uerbis: Si autẽ

intelligit

intelligit se, huius alius auctor non est, hoc, quod est ipsius substantia intellectio, sed potentia esse: quæ ratio uidetur etiam posse de reliquis intelligētijs ostendere, quòd nihil extra se intelligant, quia essent in potentia, ut dixit de prima: sed quomodocunque sit, nihil refert nunc: in his autem quæ sequentur, pluribus dehac re agemus.

Postquam igitur probauerat de prima intelligentia, idem esse intellectionem, intellectum, & intelligens: & attulerat dubitationem de scientia, & sensu, & opinione, quæ uidentur esse alicuius semper, quod est aliud, subiecit: An in quibusdam scientia est ipsa res, in effectricibus quidem substantia ipsaq; quiditas sine materia: in contemplationibus ipsa ratio, id est res atq; intellectio. In his igitur quæ materiam non habent, cum alterum non sit quod intelligit & intelligitur, idem erit & intellectio eius quod intelligitur una.

Quibus uerbis uidetur manifestè significare, in abstractis à materia esse idē quod intelligitur, & quod intelligit. quia ex hoc quòd non potest esse in illis diuersum id quod intelligit, & id quod intelligitur, conclusit quòd erit idem, & quòd intellectio cum eo quod intelligitur unà. Quòd uerò dixit de effectricibus & speculatiuis, pertinet solùm ad hoc, ut ostendat scientiam in alijs esse idem quod est res scita, quia de hoc tantùm erat dubitatio proposita, non quòd intellectus & res intellectiua sint idem, quoniam non est idem in ipsis intellectus, & res quæ intelligitur, licet scientia & res scita sint idem in illis modo quodam. Ideo dixit, in effectricibus substantia & forma idem est quod scientia. ars enim domus cōstituendæ nihil aliud est quàm domus forma, atque eodem modo medicinæ forma sanitatis. In speculatiuis uerò, ut Geometria & Arithmetica, & similibus, ratio', id est res, & intellectio idem est. nam & , ut rectè dixit Alexander, intellectio cur deficiat luna, idem est cur causa defectus efficitur. Porrò causa defectus idem est quod ipse defectus: quo fit, ut intellectio defectus idem sit atq; ipse defectus.

Quibus uerbis patet, uoluisse in istis solùm intellectionem & rem intellectam esse idem. sed non loquutus est de intellectu, & de re intellecta: quia quæstio proposita fuerat solùm illa, uidelicet de intellectione & intellectu. Et cū dixit, In ijs quæ materiam non habent: designauit ea quæ uerè sunt abstracta. id autem sic intelligēdum est, ista abstracta à materia, diuersa esse ab eo quod dixerat in effectricibus & speculatiuis, non enim illa sunt abstracta uerè propter naturam, sed aliunde consequuta sunt abstractionem. Verba igitur Aristotelis uidentur ostendere, fieri non posse ut intelligentiæ inferiores intelligant superiores, quia intellectum, & id quod intelligit, non essent idem: hinc autem sequitur, non esse idem intellectionem eius quod intelligitur, & non esse unà.

SECTIO DECIMAOCTAVA.

Ratio item naturalis, præter eam quæ dicta est, quòd essent in potentia, uidetur hoc idē ostendere, quia uel intelligerent inferiores intelligentiæ superiores per essentiam suam, uel per essentiam superiorum: neutrum horum euenire potest: ergo non intelligunt superiores. Quòd autē non intelligunt per essentiam propriam, patet, quia ipsæ sunt imperfectiores: & imperfectius nō potest referre perfectius. Neq; per essentiam superiorum, quia essentia primæ causæ non potest descendere in intelligentiam lunæ: distat enim maximè ab ipsa, suntq; multa corpora interposita: & ita de cæteris. Hoc autem necessarium esset: debet enim naturalis esse intellectio illa, & solida, non adumbrata & commenticia. intelligere autem aliquid extrà, est recipere illud & pati ab illo eo modo quo diximus. Neq; ipsis sunt oculi quibus possint aliæ aliarum essentias percipere. neq; uerò ex hoc quòd primam intelligētiam non intelligunt inferiores, est opinādum, ipsas non mouere motu diurno: quia omnes illi motus quibus mouent, existunt ex perfectione ipsarum, neq; ab ipsis cognoscūtur: imitantur tamen primam intelligentiam naturaliter, quantum attinet ad primam ipsarū operationem. Quomodo autem possint mouere motibus illis quibus mouent, & an super diuersos polos, ut uidetur, nec ne, si Deo placebit, dicemus quid sentiamus. Satis est nobis dixisse nunc, quod sequitur ex uerbis Aristotelis, nō posse inferiores intelligentias intelligere superiores, neq; econtrariò.

Sed diceret quispiā hoc repugnare Aristoteli, quippe qui 2. Cœli tex. 66. ostendit, omnes 2. Cœl. tex. 66.

omnes inferiores intelligentias eo citius moueri, quo propinquiores sunt primæ: &
2. Cœli tex. 66. quòd mouentur, ut imitentur primam. inquit enim: Maximè quidem illo sortiri fine,
,, optimum omnibus. si autem non semper, melius erit, quanto utiq; propinquius pri-
,, mo. & propter hoc terra totaliter non mouetur, propinqua autem paucis motibus
,, mouentur: non enim attingũt ad extremum, sed usq; quò possint sortiri diuinissimo
,, principio. primum autem cœlum confestim sortitur per unum motum: quę autem in
,, medio primi & extremorum, attingunt quidem, per plures autem attingunt motus.
2. Cœli tex. 51. Quod itẽ uisus est significare, cũ dixit: Quæ non uidẽtur posse fieri sine cognitione.

Quibus uerbis respondemus, necessariò intelligendum esse, quod imitentur per modum naturæ, sicut dictum est in superioribus: quia eodem modo loquitur de motibus cœli, sicut loquitur de eis quæ sunt inter primum cœlum seu primã intelligentiam & terram: quæ omnia non possunt cognoscere, ut diximus. Fieri non potest ex principijs quæ posita sunt ab Aristotele, ut ea quæ semper sunt actu, intelligant aliquid extra se. recipiens enim nõ esset idem quòd receptum: & quod est actu semper, non esset actu semper. Cum igitur prima intelligentia non possit intelligere suum orbem, neq; suum motum (non enim tantùm seipsum intelligeret) necesse est ut moueat per motum naturæ, & eius bonitatem sequatur motus, quem consequitur salus mundi.

2. Cœli tex. 64. Hoc autem quod dicimus, uidetur ostendisse Aristoteles, cum inquit: Quòd antẽ
,, est, ut optimè habens, nihil indiget actione. Etenim ipsum est, cuius gratia cætera a-
,, gunt. Actio enim semper est in duobus, cum & cuius gratia fit, & quod huius gratia.
,, aliorum autem animalium pauciores, plantarum autem parua quædam, & una fortè,
,, aut unum aliquid est quo sortitur utiq;, quemadmodum & homo, aut & multa alia
,, præuia sunt ad optimum. Hoc quidem igitur habet & participat optimo: hoc autem
,, attingit propè per paucos motus, hoc autem per multos. hoc autem neq; participat,
,, sed sufficiens ad propè extrema uenire. Puta si sanitas finis, hoc quidem semper sanũ
,, est, hoc quidem extenuatum, hoc autem currens & extenuatum, hoc autem & aliud
,, aliquid operans currendi gratia. quare plures motus, alterum autem non potest ad
,, sanari peruenire, sed ad currere, solùm autem extenuari, & horum alterum.

Quæ uerba indicant, necessariam non esse cognitionem ad istam imitationem: multa enim dicit imitari optimum, quæ ipsum non cognoscunt. ita enim intelligi oportet factum esse à natura, perinde ac si ipsa cognouisset. Ideo non est mirũ si agunt
1. Cœli tex. 20. multa non cognoscentes, cum sic loquutus sit Aristoteles 1. Cœli tex. 20. Similiter au
,, tem rationabile de ipso, & quod ingenitum, & incorruptibile, & inaugumentabile,
,, & inalterabile, propter fieri quidem omne generabile ex contrario & subiecto quo-
,, dam, & corrumpi: similiter supposito quodam, & à contrario in contrarium, quemad
,, modum in primis dictum est sermonibus. contrariorum autem, & lationes cõtrariæ.
,, Si autem huic nihil contrarium continget esse, eo quòd circulationi alicui non est
,, contrarius motus, rectè uidetur natura futurum ingenitũ & incorruptibile exemisse
,, à contrarijs. Inter contraria enim generatio & corruptio.

Hic enim dicit, naturam uideri rectè exemisse à contrarijs futurum ingenitum & incorruptibile, non quòd reuera exemerit (quia si exemisset uerè, non fuisset ingenitum) sed quòd ita est cœlum sine contrarijs, perinde ac si fuisset factum sine contra-
2. Cœli tex. 13. rijs. idq; est ei simile quod dixit his uerbis: Est autem cœlum animatum, & habet motus principium manifestum, quod habet sursum & deorsum, dextrum & sinistrum. non oportet enim dubitare propter sphæricam esse totius figurã, quomodo erit huius hoc quidem dextrum, hoc autem sinistrum, similibus existentibus partibus omnibus, & motis omni tempore. Sed intelligere oportet, sicut utiq; si quis, in quib. habet dextrum ad sinistrum differentia in figuris, deinde circumponat sphæram, habebit quidem enim uirtutem differentem, uidebitur autem nõ propter similitudinem figuræ. eodem autem modo & de principio eius, quod est moueri. Etenim si nequaquam incipiat, tamẽ habetur necessarium principium unde incipit, si incipiebat moueri quod mouetur, & utiq; si steterit, mouebitur utiq; iterum.

Etenim cum statuat in cœlo principium motus necessariò, licet nunquam inceperit moueri, necesse est ut intelligatur hoc dictũ perinde ac si incepisset: ita licet dicere intelligentias inferiores mouere propter primã cognoscẽtes ipsam, quia ita mouent

perinde

perinde ac si cognoscerent. rationes enim allatæ in superioribus cogunt ita dicere, præsertim illæ quibus usus est Aristoteles 8. Physic. ad probandum, primum motorem esse sine magnitudine, indiuisibilem & impartibilem, & semper actu, & nullam habere potentiam. ita enim probant de intelligentijs inferioribus, sicut de superioribus: & nulla est, quantum ad hoc pertinet, dissimilitudo. ordo uerò ipsarum ostendit, superiores esse perfectiores. & quantum ad hoc ipsum quidem, non uideretur absurdum, ut inferiores intelligerent superiores: sed hoc illa ratione prohibetur, quia fieri non posset sine potentia, id est absque eo ut inferiores haberent potentiam, quæ potentia tolleret earum perfectionem. non enim essent puri actus, & cætera sequerentur absurda quæ dicta sunt in superioribus. Reliquas autem præter eas quas commemorauimus quæstiones, quæ uidentur existere, ex ea quã explicauimus sententia facilè erit dissoluere, si quis bene consideret uerba Aristotelis, & ea quæ nos diximus. non enim locus est recensendi hic omnia quæ ad hanc rem attinent: sed satis est notasse quæ sequi uidentur ex uerbis Aristotelis, de quibus etiam in eis quæ sequuntur uerba faciemus. 8.Phys.

Item sequitur, ut intellectus agens non cognoscat possibilem. esset enim imperfectior, & scientia eius non esset idem quod res scita: tamẽ eius perfectionẽ sequi uidet ut det esse ipsi possibili, & sua præsentia illuminet phantasmata, licet ea non cognoscat: sicut lumen non cognoscit diaphanum, neque colores. possibilis uerò ex agentis operatione intelligit ipsum agentem: uidet enim fieri non posse ut ipse intelligat eo modo quo intelligit, nisi habeat agentem, ut est agens, & ut forma: & intelligit alia exteriora, quia est impura potentia, & est in genere abstractorum imperfectius. ideo indiget intellectione plurium ut perficiatur quantũ potest perfici. Quare intellectus illius qui plura intelliget, erit magis perfectus. Ex uerbis igitur Aristotelis, dũ naturaliter loquitur, & ex ratione naturali sequi opinamur, ut intelligentiæ inferiores non intelligant superiores, & multo minus superiores inferiores, sicut ostendimus suprà.

Sed dicet quispiam, Ex dictis uidetur sequi, ut anima nostra rationalis sit composita ex materia & forma, quod uidetur absurdum: quia quod est compositum, non uidetur esse actus corporis physici & organici.

Cui quæstioni respondeo, necessarium esse ut anima nostra sit composita, ut probauit demonstratio, quæ ostendit dari intellectũ agentẽ: & ut etiam probauit illa demonstratio quæ ostendit, intellectum agentem esse separabilem, immixtum, & impassibilem: quia principium erat honorabilius materia. quod nomen principij non potest eo in loco intelligi nisi de forma, quia materia dicitur ad formam: non enim esset ad rem, & demonstratio nihil probaret.

Ad rationem dico non esse absurdum, ut compositũ spiritualiter, quod non depẽdet à materia, neque extenditur ad extensionem materiæ, quod compositum quidem non est corpus, sed uelut una forma, sit actus corporis. nã compositũ ex forma & materia quanta, necessariò est corpus. Sed compositũ ex materia spirituali & forma spirituali, non potest esse corpus: non enim diuisibile est in partẽ post partem. Nusquã præterea apud Aristotelem reperitur aliquid quod hoc prohibeat. Non ergo alicui mirum uideri debet, cũ hoc habeatur ex operatione, quã facit intellectus possibilis, quam operationem nulli alij rei conuenire compertum est. Itaque non erit mirandum, si eius substantia sit diuersa à substantijs cęterarum rerum. est enim substantia media inter non abstracta simpliciter, & abstracta simpliciter: quandoquidẽ non erat consentaneũ rationi, ut natura à simpliciter abstractis, ad ea quæ sunt simpliciter immersa materiæ, sine medio proficisceretur: etenim natura non solet transire ab extremo ad extremum sine medio, ut in sequentibus declarabimus. Necesse fuit igitur, ut transiret per medium: quod nõ esset simpliciter abstractũ, neque etiam simpliciter immersum. Tãtum ergo mihi uidetur abesse, ut sit absurdum concedere uia naturali animã nostram intellectiuam esse compositam ex materia & forma, & esse actum corporis, ut ex rationibus dictis existimem id esse maximè necessarium.

SECTIO DECIMANONA.

SEd reuertamur iam unde egressi sumus, & dicamus, ex textib. & rationibus allatis sequi apertissimè iudicio nostro, animã nostrã intellectiuã omnino ex Aristotelis sentẽtia esse immortalẽ. Rationes aũt quæ à nõnullis recentiorib. cõtrà sunt al- 3.de Anima tex.17.19.

latæ, quia facilè dissoluuntur & ex uerbis Aristotelis, & ex eis quæ dicta sunt, si bene perpendantur, missas faciendas esse duximus. præseferunt enim ignorationē demon monstrationis Aristoteliææ, & tam de ijs loquor qui uoluerunt intellectum agētem esse re diuersum à possibili, neq; indigere nos agente: q; de ijs qui dicunt esse idem re, sed ratione differre: nobis enim uidetur superuacaneum, cū existimemus nos confecisse demonstrationē Aristotelis, & explicasse eius uerba, recensere separatim illorū rationes, quę ex demōstratione facta non solū dissolui posse uideantur, sed ne dignę quidē ut earū mentio fiat. Etenim nōnulli argumētantur de intellectu possibili, si ponatur æternus: idē quod dicunt de substātijs, quæ simpliciter abstractæ sunt: ob idq; negant eum indigere intellectu agente. & quod peius est, uoluerunt eius æternitatē eadē uia demōstrari, qua demonstratur æternitas illarū substantiarū quæ simpliciter sunt abstractæ: quæ res eiusmodi est, ut nulla magis ridicula esse possit, & quę magis Aristoteli repugnet, ut susius declarabimus in sequentibus. etenim ex proprio opere demonstrauit Aristoteles eius æternitatē, quam non alio medio demonstrare potuit. Siquidem ex operationibus proprijs cognoscuntur rerum substantiæ. Quis uerò ex Peripateticorum familia diceret quod isti asserunt: Si intellectus potēna substantia est, & intellectus quòd erit intelligentia, & quòd habebit superiorem naturā quàm si res materialis: ergo sua natura seipsum citra cuiusquam interuentum prius intelliget, quàm materiales substātias: cumq; intus secum habitet, antè se rimabitur, quàm foràs ad peregrinas substantias intelligendas progrediatur: non igitur habet opus intellectu agente. etem hoc aptissimè aduersat cùm multis alijs locis Aristotelis, tū uerò maximè textui 6. tertij de Anima, ubi ait: Cognoscimus q; est substātia abstracta, quia nō miscet cū corpore. & cognoscimus q; nō miscet cū corpore: quia nō habet organū. cognoscimus uerò hoc, quia recipit species uniuersales ad quas est in potētia, quas nō posset recipere ab organis: scimus ergo q; est abstractus, quia intelligit ea quę sunt foris. Nulla igit ratio est dicere, est abstractus, ergo intelligit prius seipsum, ergo nō indiget intellectu agēte. Falsum em̄ est q; abūdet lumine ad cognoscēdū materialia sine intellectu agente. hæc enim apertè euertunt sententiā Aristotelis. *[3. de Anima text. 6.]*

Qui uerò dicunt, esse idem re intellectum possibilem & agentem, differre autem ratione, repugnant & fundamētis naturalib. & uerbis Aristotelis citatis: ad quæ uerba reijcio lectorē Peripateticū, id est lectorē pbè natura ad intelligendū constitutū.

Item, si intellectus est generabilis & corruptibilis, ergo dabitur per se memoria intellectiua. Consequens est falsum, ergo & antecedens.

[In lib. De memoria & reminiscentia.] Quòd consequens sit falsum, ostendit Aristoteles in lib. de Memoria & reminiscētia his uerbis, post nonnulla alia ad hoc propositum dicta: Quare manifestum, quòd primo sensitiuo horū cognitio est. Memoria aūt, & ea quæ est intelligibiliū, non sine phantasmate est, quare intellectui secundū accidēs erit. Vnde & alijs quibusdā inest animalium, & nō solùm hominib. & habentib. opinionē & prudētiam. si aūt intellectiuarū partium esset, nō utiq; inesset multis aliorū animalium. Fortè aūt nulli mortalium, quoniam nec nūc omnib. propterid quòd non omnia tēporis sensum habent.

Ex his em̄ perspicuum est, nō dari memoriā intellectiuā. Quòd si intellectus esset generabilis & corruptibilis posset dari, & ita probat cōsequentia. esset em̄ de ipsa, sicut de alijs partib. animę generabilibus & corruptibilib. & sic posset fieri per sensum in anima, & in parte corporis ipsam habente uelut pictura quædā passio, cuius dicimus habitū esse memoriā. Factus em̄ motus imprimit ueluti figurā quandā ipsis sensorijs, sicut sigilla annulis. quod quidē ita in prōptu est, ut nulla demōstratione indigere uideat. has aūt cōditiones haberet ipsa intellectiua memoria, cū esset extēsa ad extēsionē corporis. sed cū dicat Aristoteles, nō dari p se hāc memoriā intellectiuā, ut opinet ipsam nō eductā ex potētia materię, necesse est & p cōsequens esse imortalē.

SECTIO VICESIMA.

IAm uerò multis alijs omissis, quæ ex ipsa naturali philosophia ad animi nostri immortalitatem probandā possent afferri, trāseamus ad primam philosophiam, & uideamus an alicubi Aristoteles aliquā nobis dederit huiusce sentētiæ significationē. inquit igit 8. Meta. tex. 1. Nunc aūt de hisce substātijs pertractemus, quas omnes esse fatētur: eæ uerò sunt sensibiles ipsæ substātiæ, quas quidē uniuersas habere cōstat. *[8. Meta. tex. 1.]*

est autem

est aũt ipsum subiectum substãtię, alio quidẽ modo ipsa materies. atq; materiam eam dico quæ non actu hoc aliquid, sed potentia est, alio uerò modo ratio atque forma, quod quidẽ est hoc aliquid, atq; separabili ratione. Tertium aũt est, id quod ex hisce constat. cuius generatio solius est atq; corruptio, quodq; simpliciter est separabile. substantiarum enim earum quæ ad rationem accommodantur, quędam separantur, quædam non separantur. Quibus uerbis uidetur significare, quasdam formas posse separari, quod quidem eo loco (ut patet ex ijs quæ postea dicit) non potest intelligi, nisi de anima nostra intellectiua. Item tex. 9. Mouẽtes igitur causæ antecedũt. at hæ quæ sunt ut ratio causæ, simul sunt. cum enim homo est sanus, tunc est sanitas. Figura etiam æneæ pilæ, & ipsa ænea pila sunt simul. Si uerò & posterius quippiam permanet, considerare oportet. in quibusdam enim nihil prohibere uidetur: ueluti si anima tale sit, non omnis, sed mens ipsa. ut enim omnis permaneat anima fieri fortasse non potest. Quæ uerba apertissimè declarant, nihil prohibere, mẽtem nostram post mortem remanere posse, neq; unà cum corpore interire. quod planè nihil aliud est, quàm ipsam immortalem statuere.

Clarius etiam uidetur hanc rem significare tex. 39. ubi ait: Restat igitur dubitatio, Si id quod intelligitur sit compositum, in totius partis intelligendis mutabitur, an id omne est indiuisibile, quod materiam non habet, ut mens humana. Dat enim exẽplum, ut ostendat quæ sint indiuisibilia, quia materiam non habent, mentem humanam: uult ergo ipsam non habere materiam. hinc autem sequitur, esse indiuisibilem. Quòd si hoc, immortalem etiam: alioquin exemplum fuisset falsum. *12. Metaphys. tex. 39.*

Item 2. de Part. animal. cap. 10. inquit: Quæ autem unà cum uita, sensu etiam prædita, hæc speciem multiformiorem, numerosioremq; uarietatem recipiunt, atq; inter ea alijs alia magis, & eo amplius, quòd non solùm uiuendi, sed etiam bene uiuendi rationem natura eorum obtinuit: quale hominum genus est. quippe quod aut unũ ex omnibus animalibus nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut omnium maximè. Vbi appellat hominem participem diuinitatis: quod quidẽ non potest aliunde proficisci, quàm ab æternitate animi. *2. De part. animal. cap. 10.*

Item 2. de Generatione animalium, cap. 3. ubi hæc scripta reliquit: Corpus autem genituræ in quo semen animalis principij contentum unà prouenit, partim separabili à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur (qualis est quę mens appellatur) partim inseparabile, hoc inquam genituræ semen dissoluitur, uersumq; in spiritum euanescit, cum naturam humidam aquosamq; habeat. Apertè uidetur dicere, mentem nostram esse diuinam, & separabilem à corpore: ergo non potest interire. quia omnis formæ interemptio est à corpore & à materia. *2. de Generat. animal. cap. 3.*

Item, si separatur à corpore, profectò non unà cum corpore occidit: ergo non moritur. causa enim mortis est ea materia quæ est in potentia. Si ergo separatur ab ipsa potentia, certè quidem à mortis causa separatur: ergo mori non potest.

Probatur antecedens ex Aristotele 7. Meta. tex. 20 & 21. Consequentia autem perspicua est: quia effectus sine causa cõstare nullo pacto potest. Dicant mihi quæso, qua ratione probauit Aristoteles, intelligentias esse æternas, nisi quòd à corpore erant abstractæ, nullamq; magnitudinem habebant? *7. Meta. tex. 20. & 21.*

Item, qua'nam uia probat potentias sensitiuas corrumpi, nisi quia sunt inseparabiles à corpore? nulla enim ratio probare potest nobis alicuius rei æternitatẽ, pręter illam quę ostendit, illã rem non esse mixtã cum corpore. ex quo sequitur, quod nõ potest pati corruptiuè, neq; potest interire. materia enim & potentia sunt causa omnis mali & peccati. Et ideo dicebat Aristoteles: Patet ergo, malum ipsum nõ esse pręter res ipsas malum, neq; potentia posterius est natura, nec in ijs: ergo quæ sunt perpetua, mali quicquam est, aut peccati, aut corrupti. Etenim mali rationem corruptio subit: & hæc omnia eis accedunt, quia non sunt mixtę cum corpore, & nullam habent potentiam penitus. *9. Meta. tex. 21.*

SECTIO VIGESIMAPRIMA.

ITem, nusquam demonstrauit Aristoteles intellectus mortalitatem: certè igitur non opinatus est ipsum esse mortalem. *1. de Anima tex. 10.*

Probatur consequẽtia: quia mãcus fuisset, ut dicemus etiã in sequentib. dũ traderet

proprietates ipsius, quemadmodum pollicitus est, utq; ad eum pertinet, qui uelit tradere cognitionẽ alicuius rei. non enim res cognoscuntur, nisi cognita earũ substãtia & proprietate. neq; ullam uim habet, quòd dixerit quædam, ex quibus id uidebatur sequi. istud enim non fuit afferre demonstrationem. atq; ut quædam dixisset de mortalitate animæ, longè plura sunt illa & clariora quæ de immortalitate dixit, & tamen attulit demonstrationem; hæc enim res tanti momenti erat, ut eius demonstratio prætermitti sine grauissimo scelere non posset. Neq; ulla grauis causa affertur, cum dicitur, quòd religionis suæ uim atque auctoritatem uereretur, ausum non esse, quid sentiret palàm & apertè proferre. nam multo maiora & grauiora protulit, ut mundi æternitatem, & Deum hæc inferiora non cognoscere, & alia huiusmodi, de quibus etiam in eis quæ sequentur uerba faciemus. Non possunt igitur (meo quidem iudicio) fugere, quin Aristoteles peccauerit omittens dictam demonstrationem, cum eiusmodi opinionem ipsi attribuunt. Iam uerò quid euidentius? quidq; magis hominum obstinatorum mentes ad hanc rem percipiendam mouere possit, quàm quòd
10.Ethic.11. Aristoteles 10.Ethic.11. scriptum reliquit, cum de perfectissima felicitate, quæ est contemplatiua, sermonem haberet, quam contemplationem dixit esse operationem intellectus? Certè meo iudicio nihil. nam cum multa in eam sententiam disseruisset, tũ
,, hæc etiam addidit: Hæc perfecta sanè felicitas, hæc hominis est ubi uitæ longitudinẽ
,, perfectam est nacta: nihil enim eorũ quę sunt felicitatis imperfectum est. ac talis qui-
,, dem uita præstantior est, q; homini conueniat: non enim quatenus homo ita uiuet,
,, sed quatenus diuinũ, quod in ipso inest. quantũ aũt id pręstat cõposito, tanto quoq;
,, eius operatio ab operatione distat, quæ ex uirtute alia existit. Sicut igitur intellectus
,, diuinũ quid est, si ad hominẽ respiciamus: sic uita quæ ex intellectu traducitur, si hu-
,, manę uitę cõparetur, diuina ipsa etiam est. Vult ergo intellectũ esse diuinũ, eiusq; operationẽ longè aliarũ uirtutũ operationib. excellere. sed operationes aliarũ uirtutũ ad animã quæ corrũpitur pertinent: ergo necessariò efficit, ut speculatio sit animæ quę nõ corrũpit̃: alioqn ratio nõ reperiret, quare una existẽs opatio, sit alijs p̃stãtior.

Item, nihil appareret, quare mens esset diuina, & aliæ animæ partes nõ essent diuinæ, si omnes essent perituræ, quia nascũtur ex potẽtia materiæ: tñ aliarũ uirtutũ operationes in eodẽ loco appellat humanas, huius aũt mẽtis diuinas. Necesse igitur est, ut hæc sit diuina, cum æterna sit: aliæ humanæ, quia nullã habent similitudinẽ cũ diui
,, nis. Quare Aristoteles paulo pòst subiecit: Quinetiam prudentia cum morũ uirtute,
,, atq; hæc cũ prudẽtia coniuncta est: siquidẽ prudentia principia ex uirtutib. morali-
,, bus, rectitudo uerò moralium uirtutũ ex prudentia existit. at hæ cõnexę cũ affectib.
,, sunt, & circa cõpositum uersantur. Virtutes uerò cõpositi humanæ sunt: & uita igit̃,
,, quæ secundum has traducitur, & felicitas huiusmodi erit, mentis autem separata est.

Si ergo mentis uirtus est separata à composito, ergo & à corpore: certè igitur immortalis. Possemus præter ea quæ dicta sunt, afferre multa alia uerba Aristotelis, ex quibus facilè esset intelligentia consequi, eum rationem quæ oritur ex sensu, contemplatum ac secutum, sine aliquo dubio animi nostri immortalitatem confirmasse, ut sunt omnia quæ ab ipso dicuntur de uirtutibus moralibus, & de intellectiuis; quę quidem ostendunt, interesse uerè inter morales & intellectiuas: atq; etiam quæ dicũtur de continentia, quæ est uirtus mixta, nonnihil ad hanc rem pertinere uidentur.

Sed ijs quæ iam dicta sunt contenti, nihil addendum putamus: quandoquidem ad demonstrationem dictam illud accedit quod Aristoteles nunquam ferè ulla in re quamuis magna ac difficili, tam multus & creber fuit, quàm in animi nostri immortalitate explicanda. Etenim omnia hæc de ipso intellectu dixit, quòd uidelicet nõ corrumpebatur. quòd erat perpetuus, quòd erat impassibilis, quòd non erat mixtus cũ corpore, quòd erat separabilis à corpore, quòd erat simplex, quòd erat solus diuinus, quòd extrinsecus accedebat, & quòd erat indiuisibilis, quòd erat immortalis: quę omnia uerba, ut ostensum est suprà, designant atque declarant immortalitatem. Etenim si non corrumpitur, ergo immortalis: si est perpetuus, ergo immortalis. hæc enĩ patẽt: si est impassibilis, ergo imortalis: pateret̃ enĩ si esset mortalis, etenĩ corrũperet̃. si nõ est mixtus cũ corpore, ergo imortalis: qa si esset mortalis, esset mixtus cũ corpore. si est separabilis à corpore, ergo imortalis: quia si mortalis, p̃iret ad interitũ corporis. si est simplex, ergo imortalis: qa si mortalis esset, nõ esset simplex, sed mixtus.

si est

si est solus diuinus, ergo immortalis: quia si mortalis, certè quidem uel non diuinus, uel non solus: etenim aliæ etiam partes possent esse diuinæ. Si uenit deforis, ergo immortalis: quia si mortalis, non posset uenire deforis.

Item, si indiuisibilis, ergo immortalis: quia si mortalis, esset diuisibilis. Quòd uerò dixerit Aristoteles, ipsum esse immortalem, in dubium (ut ostendemus) uenire nō potest. Quid ergo clarius de aliqua alia re dixit Aristoteles, dicant mihi quæso: quæ cum ita sint, tamen nonnulli contendunt, eum animi nostri mortalitatem probasse: quæ opinio, quantum ad hoc attinet, non minus hæretica in philosophia Aristotelis, quàm in nostra sancta religione, mihi quidem uidetur. 3. de Anima tex. 20.

FINIS LIBRI VNDECIMI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER DVODECIMVS.

SECTIO PRIMA.

Profectò nihil unquam tam clarum tamq; apertum fuit, quin illud idem à multis in controuersiam uocatum sit, & grauiter exagitatū. Etenim quid clarius, quàm motum esse, & plura entia esse, & de quolibet dici affirmationem uel negationem? Nihil, mea quidem sententia: ut diximus in superioribus. Reperti tamen sunt multi, & hi quidem egregij philosophi, qui hæc manifestissima principia ausi sint euertere, ita ut ea à ueritate abhorrere contenderint. Quod cum ita sit, homines non deterreri debent, quin putent ea esse uera, quæ ueræ rationi innitantur: licet à multis qui etiam in maximo honore atq; existimatione habentur, ea uexari, & in dubium uocari perspiciant. Quandoquidem non modò uerbis, sed ne cogitatione quidem explicari satis posit, quàm uariæ sint hominum naturæ, atq; omnino diuersæ: & quàm multi reperiantur qui peruersè omnia intelligant. Cum igitur ita natura comparatū sit, ut homines clarissima quæque in dubium reuocare non uereantur: mirum uideri non debet, si nō defuerint qui hanc conclusionem quam diximus, apertam esse, Animum uidelicet nostrum ratione naturali ex sententia Aristotelis esse immortalem, euertere conati sint. Quorum sententias, præsertim eas quæ speciem, inanem eam quidem, sed tamen speciem quandam habent, in medium afferemus: ut omni erroris tanquam nebula discussa, certam de immortalitate sententiam tenere possimus. simul etiā afferemus auctoritates Aristotelis, quæ nonnullos commouerunt, ut ueritatem in contrariam partem raperent.

Primùm igitur, quispiam aduersus ea quæ dicta sunt contenderet, & diceret, Aristotelis uerba quæ scripta reliquit in 1 de Anima, tex. 12. & 13. repugnare illi sententię, quæ posuit animam esse à corpore separabilem. Etenim inquit: Dubitationem autē habent & passiones animæ, utrum communes omnes & habentis, an sit & aliqua ipsius animæ propria. Hoc autem accipere quidem necessarium est, non autem leue: uidetur autem plurimorum quidem nullum sine corpore pati, aut facere, aut irasci, confidere, & omnino sentire, maximè autem simile proprio intelligere. Si autem & hoc phantasia quædam, aut non sine phantasia, non cōtingit utiq; neq; hoc sine corpore esse. 1. de Anima tex. 12. & 13.

Cum Aristoteles proposuisset se uelle quærere, nunquid omnes passiones animę & operationes sint communes animæ, cum habente animam: an sit aliqua, & animę propria ipsius, id est, an sit aliqua operatio animę, quæ fiat à sola anima sine corpore: & ostendisset, plura horum esse communia cum corpore: & dixisset, solùm intelligere uideri propriam ipsius animæ operationem: tamen si hoc fuisset uel phantasia, uel non sine phantasia, non contingere, neq; hoc sine corpore esse: addidit statim, quasi uolens ostēdere quid uoluerit significare per quæstionē propositā. Quòd si dabitur aliquod opus propriū ipsius animæ, uel aliqua passio ꝓpria, cōtinget ipsam separari ab ipso, scilicet corpore: si nullum est proprium, non contingit ipsam separari.

Sed diceret aliqs, nullū est aliquod opus propriū ipsius animæ, neq; aliqua passio propria:

propria: ergo non contingit ipsam separari à corpore, ergo interibit corpore interēpto. Quòd autem non habeat opus proprium, uidelicet seorsum à corpore, probatur: quia si aliquod esset, maximè esset intelligere: sed intelligere non est sine phantasia, ergo non potest esse sine corpore: quia phantasia non est sine corpore. Ergo intelligere non potest esse proprium opus ipsius animæ.

Quòd autem non possit esse sine phantasia, multis in locis testatū reliquit Aristoteles: sed maximè loco 3. de Anima superius citato, ad aliud tamen indicandum, ubi ait: Et quæcunq; sensibilium habitus & passiones, & ob hoc neq; non sentiens, nihil utiq; addisceret, neq; intelliget: & cum speculetur, necesse simul aliquod phātasma speculari: phantasmata enim sicut sensibilia sunt, prȩterquàm quòd sunt sine materia. Item dixit: Intelligere non est sine phantasmate. Quod etiā significauit 3. de Anima tex. 20. Ex his ergo Aristotelis uerbis uidetur apertissimè sequi, intellectum nostrum non esse à corpore separabilem, ex quo sequitur, esse generabilem & corruptibilem, & ita mortalem.

3. de Anima tex. 39. — in lib. De memoria & reminiscentia. — 3. de Anima tex. 20.

Confirmatur ex definitione animæ. Anima enim est actus corporis physici organici, potentia uitam habentis. Ergo non potest separari à corpore: quia si posset separari à corpore, non esset actus corporis: & si non esset actus corporis, nō esset anima: sicut quod non est rationale, non est homo. Si ergo substantia animæ consistat in hoc ut sit actus corporis, non potest esse quin sit actus corporis: quia si esset, & non esset actus corporis, substantia illius non cōsisteret in eo ut esset actus corporis. Sed probatum est ab Aristotele, quòd substantia eo modo quo simplicia habent substantiam, est in hoc ut sit actus corporis: ergo non potest esse sine hoc quòd sit actus corporis, ergo non potest separari à corpore: ergo est generabilis, & corruptibilis ad generationem & corruptionem corporis. Quod enim non potest esse sine corpore, ue sequatur generationem & corruptionem corporis necesse est.

2. de Anima tex. 26. Cōfirmatur ex uerbis Aristotelis in 2. de Anima tex. 26. ubi inquit: Et propter hoc bene opinantur, quibus uidetur neq; sine corpore esse, neq; corpus aliquod anima. ,, corpus quidem non est, corporis autem aliquid est. Quo quidem nihil uidetur clarius exprimi potuisse: ergo non est separabilis à corpore.

Item, intellectus continet in potentia omnes alias partes animæ, quæ educuntur ex potentia materiæ: ergo & ipse educitur ex potentia materiæ. Probatur consequentia. Etenim non contineret in potentia alias animæ partes, nisi essent eiusdem generis. hoc enim perspicuum est. Antecedēs colligitur ex eis quæ scripta reliquit Aristoteles ad hunc modum: Similiter autem se habent. & quod de figuris est, & quę circa animam sunt. Semper enim eo quod est consequenter est in potentia, quod per ,, prius est in figuris & in animatis: ut in tetragono quidem trigonum est, in sensitiuo ,, autem uegetatiuum. Et paulo pòst: Sensitiuorum autem alia quidem habent secū ,, dum locum motiuum, alia uerò nō habent: ultimum autem & minimum, ratiocinatiuū & intellectū. Quibus em̄ inest ratiocinatio corruptibilium, his & reliqua omnia.

2. de Anima tex. 31. — 2. de Anima text. 32.

Patet ergo, intellectiuū cōtinere potentia sensitiuū & uegetatiuū: sicut sensitiuū, uegetatiuū. Sed sensitiuum est eiusdē generis cū uegetatiuo, quod cōtinet potentia: ergo & intellectiuū erit eiusdē generis cū ipso sensitiuo, quod cōtinet potētia. ergo erit eductum ex potētia materiæ, sicut sensitiuū: ergo corruptibile sicut sensitiuum.

Item, si intellectus non potest esse sine sensitiuo, ergo non potest separari à corpore, quia sensitiuum non separatur à corpore.

3. de Anima tex. 16. Hanc eandem sententiam uidetur Aristoteles clarissimè significasse, cum inquit: Non separata, tanquam si separata intellectum intelligat illud. omnino autem intel- ,, lectus est, qui secundum actum res est intelligens. utrum autem contingat aliqua ,, separatarum intelligere ipsum existentem, non separatum à magnitudine, aut non, ,, considerandum posterius. Statuit enim, ipsum non esse separatum à magnitudine: alioquin quæstio ad rem non pertineret. ergo est generabilis & corruptibilis, ad generationem & corruptionem magnitudinis.

6. Meta. tex. 2. Item Aristoteles apertā uidetur huius rei significationē dedisse, ubi ita scriptū reli ,, quit: Quare si mēs omnis aut actiua est, aut effectiua, aut contēplatiua, naturalis pro ,, fectò facultas contēplatiua quædā scientia est: sed circa ens tale contēplatiua quod ,, motu cieri potest, & circa substantiam eam plerūq; quę ad rationē accōmodatur, inseparabilem

ſeparabilē ſolùm. Nā ſi anima eſt cōſiderationis philoſophi naturalis: ut ſit inſeparabilis à corpore, ex eis quę loco citato dixit Ariſtoteles, neceſſe eſt: ergo corruptibilis.

Item paulo pòſt: Quòd ſi (inquit) naturales res omnes, perinde atq; ſimum, ut naſus, oculus, facies, os, caro, omnino animæ: folium, radix, cortex, omnino planta. nullius enim ipſorum ratio motionis eſt expers, ſed materiam ſemper habet. Patet, quonam pacto naturalib. in rebus ipſam quidem quærere definireq; oportet: & quamobrem ad naturalem philoſophum conſideratio & contemplatio animæ pertinet, quæ non ſine materia eſt. Si ergo animam contemplari ad philoſophum naturalē attinet, ut non ſit ſine materia neceſſe eſt.

SECTIO SECVNDA.

Item, ſi intellectus eſſet abſtractus & ſeparatus à materia, non eſſet naturalis conſiderationis. eſt autem naturalis conſiderationis, ut patet ex lib. de Anima: ergo nō eſt abſtractus à materia.

Probatur conſequentia. ſi enim eſſet abſtractus, moueret corpus, & non moueretur ad motū corporis, ut patet. quia quod non dependet à ~~natura~~ materia, non mouetur. ſed quæ mouent cū ſint immobilia, nō ſunt naturalis conſiderationis: ergo ſi intellectus eſſet abſtractus à materia, non eſſet naturalis conſiderationis. Antecedēs probatur ex uerbis Ariſtotelis, ſuperius etiam ad aliud propoſitū citatis: Et tenetur Phyſicus (inquit) conſiderare, quæcunq; mota mouent: quæcunq; aūt non, nō amplius Phyſicę ſunt. non enim in ſeipſis habentia motū, neq; principia motus mouent. ſed immobilia ſunt. Vnde & tria negocia ſunt, hæc quidem circa immobile, alia uerò circa mobile quidem incorruptibile, quædam autem circa corruptibilia. 2. Phyſ. tex. 71.

In multis item alijs locis hanc eandem ſententiam teſtatam reliquit Ariſtoteles, quos nunc proferre opus non eſt.

Item, homo maximè homo eſt propter intellectum: ergo intellectus eſt generabilis & corruptibilis. Antecedens colligitur ex 2. de Generat. anim. cap. 3. quod citauimus in ſuperioribus, & citabimus infrà, & ex 10 Ethic. cap. 9. 2. de Generat. animal. 3. 10. Ethic. 9.

Probatur item conſequentia ex Ariſtotele, quippe qui dicit: Homo enim hominē generat ex materia, & ſol. Etenim ſi homo eſt homo propter intellectum, & homo generat ex materia hominem, ergo neceſſe eſt ut generet intellectum: quia niſi generaret intellectum, non generaret hominem. nam homo eſt homo propter intellectū.

Item, anima hominis eſt à mare, ergo generabilis & corruptibilis. Antecedens probatur ex ijs Ariſtotelis uerbis: Itaq; corpus & magnitudinem præberi à fœmina neceſſe eſt. à mare nihil tale neceſſariò deſideratur: nec enim inſtrumenta in ijs quæ efficiunntur ineſſe, neq; ipſum efficiens neceſſe eſt. Corpus igitur ex fœmina eſt, anima ex mare: ſubſtantia enim corporis alicuius anima eſt. 2. de Generat. animal. 4.

Item, ex ijs quæ in 3. de Anima, tex. 61. ita ſcripta reliquit: Non poteſt autem corpus habere quidem animam, & intellectum diſcretiuum: ſenſum autem non habere non manſiuum, exiſtens generabile autem, at uerò neq; ingenerabile. Quare non habebit. aut enim animæ melius, aut corpori. Nunc autem neutrum eſt: hoc quidem enim non magis intelliget, hoc autem nihil erit magis propter illud. Ex his (inquā) licet argumentari ad hunc modum: Si intellectus eſſet æternus, ergo nō haberet ſenſum. Probatur conſequentia: quia ſenſus eſſet ei impedimento ad intelligendum, ut inquit Ariſtoteles de corpore ingenerabili, nihilq; adiumēti afferret illi ad ipſum eſſe. eſt aūt profectò abſurdiſsimum, quippiam indigere aliquo, quod eius perfectam operationē impediat, nullumq; ei ad ipſum eſſe adiumentum afferat: ſed intellectus non conſtat niſi ſenſus adſit, & tanquam prægrediatur. æternus igitur non eſt. 3. de Anima tex. 61.

Hac enim uia oſtendit Ariſtoteles, corpus ingenerabile non habere ſenſum: quia non indiget ſenſu, cum ſit æternū. Sicut ergo ſenſus impediret animam illius corporis æterni, & nihil faceret ad eius æternitatem: ita etiam impediret intellectū, ſi eſſet æternus. Sed uidemus quòd intellectus indiget ſenſu, ergo ſenſus non impedit eius operationē. natura enim non dediſſet indigentiam ſenſus ipſi intellectui, ut eius optimā operationē impediret. Ex hoc ergo tex. colligi uidet animi noſtri corruptio.

Itē, animæ ſequuntur corpora, & ipſæ ſecundū ſeipſas non impaſsibiles à motib. corporis: ergo neceſſe eſt ut intereāt ſimulatq; corpus diſſolutū fuerit, alioqn nō ſequerent corpora, neq; ipſę ſecundū ſeipſas nō eſſent impaſsibiles à motib. corporis.

Antecedens

1.Physionom. Antecedens probatur ex ijs quæ Aristoteles in 1. Physionomiæ libro ita scripsit:

> Quoniam & animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non impaßibiles à motibus corporis. hoc autem manifestum fit ualde in ebrietatibus & ægritudinib. multum namq; animæ mutatæ uidentur à paßionibus corporis, & econtrariò utiq; corpus comparatur paßionibus animæ. manifestum fit per amores & timores, tristicias & delectationes. Amplius autem & natura factis uel generatis, magis utiq; aliquis conspiciet, quòd corpus & anima ita se habent connaturalia, quòd fiunt causæ plurimarum paßionum ad inuicem. Nunquam enim animal factum generatum est tale, quod formam haberet alterius animalis, animam uerò alterius. Sed secundum eiusdē in animalis corpus & animā, quę necessarium est consequi tali corpori talē formam. Amplius aūt & scientes corpora animalium ex forma possunt considerare. equites aūt equos, & uenatores canes. si aūt hæc uera sunt, erit itaq; physionomizare.
>
> Item: Videtur autem mihi anima & corpus compati ad inuicem: & animæ habitus alteratus simul alterat corporis formam: & iterum forma corporis alterata simul alterat animæ habitum. Quoniam enim animæ est tristari & lætari, manifestum est quòd tristes obscuræ faciei sunt, gaudentes autem hilaris. Siquidem igitur adhuc omnia, dissoluta forma quæ est in corpore existente, contingit dissolui: siquidem & ita anima & corpus compatiuntur, non tamen conferentes ad inuicem. nunc autem manifestum, quòd utrunque utriq; consequitur. Maximè quidem igitur ex hoc manifestum fiet. Mania uidetur esse, & medici medicinis purgantes corpus, & diætis utentes in ipsis, permutant animam à mania, curationibus autem corpus: & similiter corporis forma soluitur, & anima à mania permutatur. Quoniam quidem utraque soluuntur, palàm sit, quoniam conferunt ad inuicem. Manifestum autem est, quod uirtutibus animæ similes corporis formæ fiunt: quare erunt omnia similia in animalibus eiusdem cuiuspiam declaratiua. Multa autem animalia sunt, & quæ operantur: hæ quidem propriæ paßiones uniuscuiusque sexus animalium sunt, aliæ uerò communes. In proprijs igitur operibus animæ propriæ paßiones secundum corpus, in communibus autem communes. Communes quidem sunt, iniuria, & quæ est circa uenerea excessus: laceratarum & uilium communis est iniuria: porcorum & asinorum habitus qui est circa uenerea, masticando coeunt. Proprium autem est in canibus quidem contumeliosum, in asinis autem non triste. Qualiter quidem igitur commune quidem conuenit distingui, dictum est. opus autem est multa consuetudine, si quis debet esse sufficiens ad dicendum singula de his. quoniam enim ea quę uidentur, dicuntur referri ad similitudines, quæ fiunt ab animalibus, & à talibus, & propriè quædam aliæ à caliditate & frigiditate fiunt.

2.Prior.ult. Hoc idem tradidit secundo Priorum cap. ult. Ex quibus omnino uidetur esse perspicuum, Animam pati ex paßionibus corporis, sicut corpus ex paßionibus animæ. ait enim, quòd forma corporis alterat animæ habitum, & econtrariò: quod quidem indicat, necessarium esse ut ex se inuicem dependeant.

Deinde inquit: Siquidem igitur anima dissoluta, formam quæ est in corpore existente, contingit dissolui. Dissoluto ergo corpore, ut dissoluatur anima, ex Aristotelis sententia necesse est. Etenim si anima non consequeretur corpus, non possemus uti uerè physionomia, quæ ex paßionibus corporis intendit animi mores declarare. quod cum sit euertere doctrinam Aristotelis, necesse est concedere, animam sequi paßiones corporis. ex quo postmodùm apertè sequi uidetur, ut sit corruptibilis ad corporis corruptionem: alioquin non sequeretur corporis paßiones.

Item, pondus corporis tardiorē reddit & mentem ad intelligendū, & sensum cōmunem: ergo necesse est ut anima patiať à paßionib. corporis, ab ipsoq; dependeat. Consequētia est perspicua: aliter em̄ pōdus corporis operationē eius nō impediret.

4.De part. animal.cap.10. Antecedēs probatur ex uerbis Aristotelis, quippe qui dicit: Solus enim omnium animalium homo erectus est, quoniā eius substantia atq; natura diuina est: officium autem diuini est, intelligere atq; sapere. Quod non facile esset, si uasta corporis moles aßideret: pondus enim tardiorem reddit & mentē & sensum cōmunem. Quamobrē cōcretione & pōdere grauiore opprimēte, corpora urgere in terrā necesse est.

Item, excellentia animæ in animalib. spectatur ex copiosiori caliditate corporis, ergo anima necessariò oritur ex corpore. Consequentia perspicua est. Antecedēs

ostendit

ostēdit Aristoteles in lib. de Spiratione, cum ait: De refrigeratione autem quo'nam fit modo, tum spirantibus, tum ijs qui branchias habent, posthac dicendū est. Quòd igitur ex animalibus spirent, quæcunq; pulmonem habēt, dictum est prius. Quamobrem autem hanc habent partem nonnulla, & quapropter quæcunq; habent, respiratione indigent, causa quidem est quòd habeant, quoniam præstantiora animalia copiosiorem assequuta sunt caliditatem: simulq; necesse est animam sortitam esse excellentiam. talia nāq; stirpium natura sunt præstantiora. *in lib. de Spiratione.*

Quòd si excellentia animæ in animalibus habetur ex copiosiori caliditate. Ergo anima nascitur ex corpore: ergo generabilis & corruptibilis.

SECTIO TERTIA.

PRæterea, si anima esset immortalis, idem numero homo posset infinities reuerti, ut Socrates. Probatur consequentia: quia facta dissolutione remaneret materia, quæ est æterna, & forma, quæ est æterna: ergo possent componi iterum, & ita infinitum præcederet. at falsum ergo est.

Probatur consequentia: quia ita esset de Socrate, sicut dixit Aristoteles de Mūdo, de quo in 1. Cœli tex. 103 cum nonnulla alia dixisset, hæc subiungit: Si autem prius ex aliter habentibus consistit mundus, siquidem semper sic se habentibus, & impossibilibus aliter se habere, non utiq; fieret. Si autem factus esset, necesse scilicet & illa possibilia esse aliter se habere, & non semper sic se habere. itaq; constantia dissoluentur, & dissoluta consisterent prius, & hoc infinities: aut impossibile erat. Si dicit hoc, nō utiq; erit incorruptibile, neq; si aliter habebat aliquando, neq; si possibile aliter se habere poterit. Ergo reuerti Socrates idem numero infinities poterit. Sed hoc abhorret à sententia Aristotelis: ergo intellectus non est æternus. *1. Cœli tex. 103.* *1. de Generat. & corrup.*

Item, operatio intellectus nostri non est æterna, ergo intellectus noster nō est æternus. Consequentia perspicua est: quia qualitas operationis nascitur ex qualitate essentiæ operantis. Si enim operatio non est æterna, substantia operans non potest esse æterna: alioquin posset esse substantia sine operatione, quod falsum est. Tolle enim operationes à rebus, tolles essentias, ut multis in locis scriptum reliquit Aristoteles, & præcipuè in 2. Cœli tex. 17. ubi dicit: Vnumquodq; enim est, quorum est opus gratia operis. Item 1. Polit. 2. cū ait: Et prior est natura ciuitas, quàm domus, quàm singuli nostrûm: totum enim prius necessarium est esse quàm partes. ablato enim toto, non erit pes, neq; manus, nisi æquiuocè: quemadmodum si quis dicat, lapideam. nam corrupta quidem erit talis: omnia enim opere determinātur & potentia. Quare quæ non amplius talia sunt, existentia non dicenda sunt eadem esse, sed æquiuocè. quam sententiam confirmauit etiam in 7. Meta. tex. 30. ut dicemus ob aliam occasionem. Antecedens uerò patet ipsum per se: quia non uidemus aliquam hominis operationem esse æternam, sed omnes interire ad interitum ipsius hominis. Intellectus ergo non erit æternus. *2. Cœli text. 17.* *1. Polit. 2.*

Item si intellectus noster esset æternus, falsa esset illustris ac peruagata illa propositio: Motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis. nam si intellectus esset æternus, esset indiuisibilis: ideoq; immobilis per se & per accidens. nō enim dependeret à materia: itaq; falsum esset, quòd motis nobis, mouerētur omnia quæ sunt in nobis: siquidem intellectus ipse esset in nobis: & tamen motis nobis non moueretur. Sed quia illa propositio est uera, & ab Aristotele posita: ergo necesse est ut intellectus non sit æternus. *2. Top. 21.*

Item sic arguunt nonnulli, & putant hoc argumentum nullo modo posse dissolui: Si rationalis anima æterna est: igitur uia qua usus est Aristoteles, ad demonstrandas formas materiæ expertes æternas esse, non modò non demōstrat, sed falsa quoq; existit. Quod cum absurdissimum sit, necessariò & id quod est positum, erit falsum.

Item argumentantur hoc modo: Si intellectus possibilis esset æternus, non indigeret agente. quia cum sua natura sit longè superior quàm res ipsa materialis, prius intelliget seipsam sine auxilio alicuius, q; intelligat formas materiales. nō ergo indigebat intellectu agente qui ipsum perficiat intelligibilibus materialibus, cum eius substantia sit longe superior materialibus, & abundet lumine ad cognoscenda ea.

Item, cum intelligentiæ sint eiusdem rationis, ergo omnia quę de intelligentijs inuestigauit Aristoteles, erunt attribuenda intellectui potētia, Si est æternus: ergo nō *8. Phys.* *12 Meta.*

erit intellectus potentia, sed actu: quod est sententiam Aristotelis euertere. Non erit ergo æternus.

Item, intellectus agens est causa, ut intellectus possibilis intelligat res materiales. ergo multo magis eas ipse intelligit: quia quicquid est causa ut illud intelligat aliquid, illud ipsum magis intelligit. ac prius: propter quod enim unumquodque tale, & illud magis.

Item arguunt nonnulli: Si intellectus esset abstractus à materia, non posset perfici à rebus materialibus. Consequens est aperte falsum, ergo & illud unde fluxit. Probatur consequentia: quia prædicata quę conueniunt omnibus intelligentijs in ratione generis, hoc est ex ea parte qua sunt intellectus abstracti, si de una dicuntur, de omnibus dici necesse est. Sed non perfici, & non moueri à materialibus formis, proprium est intellectus abstracti, secundum cōmunem rationem intellectus abstracti. igitur si hæc de uno intellectu negetur, idem de omnib. & de toto ordine intelligentiarum negandum erit.

Item, intellectus perficitur à formis materialibus: ergo non potest esse immaterialis, etenim perfectius perficeretur ab imperfectiori.

Item, hac ratione demonstrauit Aristoteles, Deum nō intelligere aliquid extra se. Si ergo ualet ratio de Deo, ualebit etiã de intellectu nostro: quippe qui si esset æternus, lōgè perfectior esset reb. materialibus. Sicut enim probauit Aristoteles, Deum nihil posse aliquid extra se intelligere, quia omnia eo sunt imperfectiora: ita probabimus, intellectum non posse intelligere res materiales: quia res materiales sunt longè ipso intellectu imperfectiores, si intellectus sit æternus: sed cum ab ipsis illum perfici constet, ut non sit æternus necesse est.

12. Meta. tex. 36.

Item, intellectus habet temperamentum ex sanguine, ergo non est æternus. Antecedens probatur ex uerbis Aristotelis 2. de Generat. animal. ubi dicit. Cerebrũ humidissimum & maximum omnium animalium homines habent. cuius rei causa est, ,, quòd calorem etiam cordis purissimum obtinet: quod temperamentum intellectus ,, planè significat. homo enim omnium animaliũ prudētissimus est. Quib. uerbis uult, intellectum cōstare ex tēperamento, ergo ex quatuor qualitatib. ergo nō est æternus.

2. de Generat. animal. 4.

Itē, si intellectus possibilis & agens esset æternus, daretur reminiscentia ex sententia Aristotelis. Cōsequens est falsum: ergo & id unde emanat falsum esse necesse est. Consequentia probatur: quia si intellectus possibilis est æternus, & agens est æternus: ergo res intellecta cum sit uniuersalis, erit æterna. nam cum patiens est æternũ, & agens est æternum, necesse est quod ab illis fit, sit ipsum etiam æternũ. Ergo si possibilis & agens desinerent informare Socratem, & unirentur Aristoteli habitus uniuersalium qui erant in Socrate, erunt in Aristotele, licet phantasmata essent singularia. ergo dabitur reminiscētia. quia Aristoteles reminisceretur omnium habituum qui fuerunt in Socrate: non potest ergo esse æternus, ex sententia Aristotelis.

Item, quod læditur & laceratur non est æternum, mens læditur & laceratur, ergo mens non est æterna. Maior perspicua est: quæ enim sunt æterna, nō læduntur, neque lacerantur, non enim essent æterna. Minor uerò declaratur ab Aristotele 30. sect. Poblematũ, prob. 4. ubi cum quæsisset, cur seniores amplius mente ualeamus, & iu- ,, niores ocius discamus, ita subdit: Quia natura parens & auctor omnium, instrumēta ,, duo nobis inseruit, quorum opera instrumentis extraneis uti ualeremus: manum in- ,, quam corpori dedit, animo mentem. Est enim mens quoque rebus à natura nobis im- ,, partitis, uicem sanè gerens instrumenti. Cęteræ omnes scientiæ artesque nostra opera ,, sunt, mentem ipsam opus esse naturæ fatendum est. Vt igitur manu non iam inde ab ,, ortu naturæ uti possumus, sed cum ea natura absoluit perfecitque (procedente namque ,, ætate manus suum opus maximè efficere potest) ita etiã mens quæ res naturalis est, ,, nō protinus, sed in senectute maximè nobis cōtingit: atque tunc potissimùm consum ,, matur atque absoluitur, nisi detrimento aliquo lacera læsaque sit: quemadmodũ cætera ,, quoque opera naturæ. Mens uerò posterior, quàm manuum facultas, accedit: quoniam e- ,, tiam instrumēta mētis posteriora sunt, quàm manuum instrumēta. Est enim mētis instru ,, mentũ scientia. mēti nanque utilis scientia est, ut tibicini tibia. Manuum instrumēta res ,, pleræque naturales sunt: eiusque res omnes priores sunt, quàm scientia. Quorũ aũt instru- ,, menta priora sunt, facultates que eorundē prius cōtingere cōgruum est. His enim cre- ,, brò utētes, cōficere habitũ solemus, & ita sic reciprocātur, ut quam uicē hæc inter se

gerunt,

gerunt, quorum instrumenta sunt, eadem instrumenta quoque inter se habeant: uicissimque quam instrumenta inter se, eadem illa quorum sunt instrumenta. Mens igitur ea de causa nobis senioribus potius contingit. discimus autem ocius iuniores, quia rem fermè nullam tenemus. Cum enim res plerasque scimus, non æquè præterea capere alias possumus. Quomodo etiam meminisse melius ea ualemus quæ mane primùm percepimus, deinde procedēte die memoria hebetamur, quoniam multa iam perreptauimus. Mens ergo, ex sententia Aristotelis, læditur & laceratur: sequitur igitur, eam non esse æternam.

Item, animæ sedes est cor: ergo habet organum corporale, ergo est mixta cum corpore. Consequentia manifesta est. Antecedens probatur ex multis Aristotelis locis, inter quos citabitur unus ex lib. de Iuuent. & senect. ubi apertè dicit, Cor esse sedem animæ. Ergo anima est ibi tanquam in suo organo. *Lib. de Iuuent. & senect.*

Hoc uidetur confirmare Aristoteles ijs quæ in lib. de Communi motu animalium scripta reliquit, ad hunc modum: Animal sanè ita constitutū esse iudicare debemus, ut ciuitatē legib. bene instructā & temperatā. In hac eñ postquam administrationis ratio semel instituta est, nihil oportet absentē principem reb. singulis quę gerātur interesse: imò uerò quisque officijs fungitur suis, & mandatū est, & aliud post aliud administratur, ex cōsuetudine & instituto. In animalib. hoc ipsum tum per naturā efficitur, tum quòd singula quæ ita cōstituantur ad munera sua exequēda probè affecta sunt. Quocirca opus nō est in unoquoque mēbro animā inesse: sed cū in certo principio cōsistat, & reliqua mēbra quod illi adiungant uiuunt, atque officia per naturā obeūt sua. *Lib. de Communi motu animalium.*

Videtur enim apertè indicare, animam esse in certa quadam corporis parte, & ita esse in organo: ex quo postea sequitur, eam cum corpore mixtam esse.

Item Aristoteles 3. Ethic. 9. ita scripsit: Mors autem est forti dolorosissima: finis enim est, & nihil amplius mortuo uidetur esse neque bonum neque malum. Ergo animus est mortalis: alioquin esset necessarium ut mortuo esset aliquid boni uel mali.

Item, Anima est in loco per accidens, ergo dependet secūdum esse à corpore: ergo est generabilis & corruptibilis. Consequentia perspicua est: non enim esset in loco per accidens, neque per se sicut intelligentię, nisi dependeret à corpore. Antecedens probatur ex 4. Phys. 45. ubi dicit Aristoteles: Cœlum autem, sicut dictum est, nō est alicubi totum, neque in quodam loco, siquidem nullum ipsum continet corpus: secundum autem quod mouetur, sic & locus est partibus. altera enim ab altera habita partium est, alia uerò secundum accidens, sicut anima & cœlum. Ex quibus perspicuè patet, Aristotelem sentire, animam esse in loco per accidens, ex quo postea sequitur quod diximus. *4. Phys. 45.*

Item, anima nostra mouetur, ergo est generabilis & corruptibilis. Antecedens probatur: quia corpus eius mouetur, ergo & ipsa mouetur. Consequentia probatur ex uerbis Aristotelis, dicentis: In omnibus autem ijs primum mouēs, & causa ipsum seipsum mouendi mouetur à seipso, secundum accidens tamen: mutat enim corpus locū. Quare & quod in corpore cū sit, & necesse est mutās seipsum, & quæ sequunt. *8. Phys. tex. 51. Ibid. tex. 52.*

Præterea dicunt quidam, in mortalibus intellectiuum non potest esse sine sensitiuo: ergo intellectus est inseparabilis: ergo sequitur ut sit in eodem loco & in eadem particula corporis, in qua est sensitiuum & uegetatiuum. non enim fieri potest ut sit in alia, & alia, propter argumentum Aristotelis contra Platonem. *1. de Anima tex. 90.*

Itē, sicut materia non potest separari ab omni forma, quia sequeretur id quod non est actu, esse actu: ergo intellectus non potest separari ab omni materia, quia id quod non est actu, esset actu. est enim intellectus in pura potentia, ut declaratum est suprà: nulla enim ipsius est alia natura, nisi quòd possibilis est.

Item, si intellectus est æternus, ergo eius materia deberet esse æterna. Sed materia non est æterna, neque ergo intellectus. singularia enim sunt corruptibilia.

Item, nihil uidetur prohibere quin intellectus sit generabilis & corruptibilis, & tamen sit tantæ perfectionis: ergo est ponendus talis. Probatur antecedens: non enim plus in perfectione distant ostreę & uermes ab equis & elephātis, & ab alijs animalib. perfectis, quàm equus & elephas & simia distet ab homine. Sed illa ostrearū uermiumque imperfectio non obstat quin forma equi & elephantis sit generabilis & corruptibilis: ergo ne forma quidem equi & elephantis impedit, quominus forma

hominis, quæ tantum excedit formam equi & elephantis, quãtum equus & elephas ostreas & uermes, sit generabilis & corruptibilis.

Præterea nihil repugnat, ut dicebat Alexander, quin forma hominis quæ est perfectissima, fiat ex perfectissima mixtione elementorum. Ergo ita ponendum est: nõ enim sunt multiplicanda entia sine necessitate.

Probatur antecedens: quia ex parua mixtione quatuor qualitatum fit tanta differentia inter elementa, ut unum sit ignis, & aliud aer. Ergo poterit fieri tanta mixtio, ut sit perfecta in homine & in animalibus, ut fiant uirtutes perfectiores.

Itẽ, intellectus est in corde primo, ergo in determinata parte corporis, ergo ei inest organum. habere enim organum nihil aliud est, quàm esse & operari, non in toto corpore, sed in aliqua parte corporis. Antecedẽs probatur ex Aristotele, qui 7. Meta. tex. 30. ita scriptũ reliquit, cum de toto & parte loqueretur: Hæ igitur tum priores, tum nõ priores ipso toto, sunt ipso toto: cum separantur enim, nequeunt esse. nõ enĩ qui quouis modo se habet digitus, est animalis: sed qui mortuus est, nomine tãtùm, non ratione digitus est. nonnullæ etiam cum ipso pereunt toto, quæ quidẽ præcipuæ partes sunt, ea quæ maximè in qua ratio ipsa substantia insidet primo, si illa cor aut cerebrum sit: nihil enim refert hoc an illud rationem iubeat talem. Quibus uerbis apertissimè indicat, rationem insidere in corde, uel in cerebro. quod idem esset, quantum ad hoc attinet. Quam item sententiam uisus est designare in multis alijs locis, ut lib. de Communi motu animal. lib. de Iuuen. & spirat. lib. de Morte & uita.

7. Metaphys. tex. 30.

Præterea argumentatur sic: Anima rationalis interit ad interemptionẽ corporis, igitur est mortalis. Antecedẽs probatur ex eis uerbis Aristotelis quæ scripta reliquit in lib. de Causa longitudinis & breuitatis uitæ, ad hunc modum: Propter quod & de anima rationabitur quis utiq; ex his. Si enim est non natura, sed quemadmodum scientia in anima, sic & anima in corpore erit utiq;, & ipsius alia corruptio præter corruptionem, quia corrumpitur corrupto corpore. itaq; quoniam nõ uidetur talis existens, aliter utiq; habebit ad corporis corruptionem. Quibus uerbis perspicuè patere uidetur, ipsum ponere animam corrumpi, ad corruptionem corporis: & etiam indicat se loqui de anima intellectiua, quia loquitur de ea anima ex qua est scientia.

Item, Si intellectus est æternus, ergo uel est unus numero in omnibus hominibus, uel numeratur ad numerum singulorum hominum. Alterum enim duorum euenire necesse est, ut patet, siquidem est æternus. Sed neutrum istorum potest esse, ergo nõ est æternus. Sed primò ostendamus, quòd non sit numeratus ad numerum singulorum hominum. Etenim cum ex ratione natutali mundus sit æternus, infiniti homines iam fuerunt: ergo infinitæ animæ. Ergo datur infinitum in actu, & in infinitum infiniti erũt homines. Ergo dabitur infinito infinitius: quod quidẽ absurdissimũ est.

Item, daretur forma sine materia: quod est absurdum.

Item, si esset multiplicatus & æternus, intelligeret sine phantasmate. Cõsequentia probatur, quia esset sine corpore, ergo operaretur sine corpore: etenim quod nõ potest operari sine corpore, non potest esse sine corpore, ergo operaretur sine phantasmate. Consequens aduersatur sensui: quia nullus sensus nobis ostendit quòd intelligat sine phantasmate. & pugnat cum Aristotele, quippe qui dixit: Necesse est intelligentem simul phantasmata speculari. Ergo nõ est multiplicatus, si est æternus.

3. de Anima.

Item, non esset pura potentia, sed esset actus, si posset seorsum existere & operari: quod tollit sententiam Aristotelis.

Item, non indigeret intellectu agente, tum qui illustraret phãtasmata, tum qui daret ei esse actu: quia ex se posset & intelligere, & existere. quæ omnia omnino conuellunt sententiam Aristotelis, idq; apertissimè.

Item, multiplicatio indiuiduorum in eadem specie non est data à natura, nisi quia illa indiuidua sunt materialia & corruptibilia, ergo intellectus non potest esse incorruptibilis & multiplicatus in numero. quia si sic esset, propositio illa esset falsa: sed non est falsa, ergo uerum est quòd intellectus non potest esse multiplicatus & incorruptibilis.

Quòd autem illa propositio sit uera, multis in locis testatum reliquit Aristoteles, & maximè in 1. Cœli, tex. 92. cum inquit: In omnibus enim sic uidemus, quorumq; substantia in materia est plura & infinita, etiamq; eiusdem speciei, Itaq; aut sunt plures cœli,

1. Cœli tex. 92.

res cœli, aut contingit plures esse. Materia ergo est causa multiplicationis singularium in eadem specie. ergo ubi erunt singularia plura in eadem specie, erit materia. Quòd si plures sunt intellectus in eadem specie, ergo sunt materiales, ergo generabiles & corruptibiles. Si ergo intellectus est æternus, non potest esse multiplicatus.

2. de Generat. & corrup. tex. 59. Item 2. de Generat. & corrupt. tex. 59. postquam dixerat, Semper enim (ut dictum est) continua erit generatio & corruptio, & nunquam deficiet, propter quam diximus causam: statim adiunxit: Hoc autem rationabiliter contingit, quoniam in omnibus dicimus, quod melius desiderare naturam. semper autem melius est esse, quàm non esse. esse autem quot modis dicimus, in alijs dictum est. hoc autem in omnibus impossibile existere, propter longè à principio distare. reliquo modo compleuit omne Deus, faciens continuam generationem: ita enim maximè continuabitur esse: quia proxima est substantiæ, fieri semper per generationem. Quibus uerbis perspicuè patet, eum uoluisse, Deum, ea quæ non poterāt habere esse perpetuum, in singulari dedisse multiplicationem in eadem specie per generationem: & ita quod multiplicatio singulorum in eadem specie, non est nisi quia singularia sunt corruptibilia. quia si singulare aliquid est incorruptibile, habet esse perpetuum absque generatione.

Quòd uerò inquit, Deum compleuisse omne faciens continuam generationem, est intelligendum (ut diximus in superioribus de oriente & occidente ex parte rei, & de natura quæ futurum ingenerabile exemit à contrarijs) quod uidelicet ita est, ac si Deus fecisset continuam generationem. Etenim illud uehementer repugnat, quòd generatio & corruptio sit æterna, & quòd à Deo factæ sint. Semper enim hic loquitur Aristoteles ex fundamentis naturæ, non ex ueritate ipsa.

2. de Anima tex. 33. & 34. Eandem sententiam de multiplicatione indiuiduorum in eadem specie, uisus est Aristoteles cōfirmare in 2. de Anima, tex. 33. & 34. quos textus in superioribus etiam ad aliud probandum citauimus, cum inquit: Naturalissimum enim operum uiuentibus, & quæcunque perfecta, & non orbata, aut generationem spontaneam habent, facere alterum quale ipsum, animal quidem animal, planta autem plantam, quatenus ipso semper & diuino participent: sed quoad possunt. omnia enim illud appetunt, illius causa agunt omnia quæcunque agunt secundum naturam. Id autē quod cuius causa fit, dupliciter est: hoc quidem cuius, id uerò cui. Quando igitur communicare non possunt ipso semper & diuino, continuatio est propter id, quod nihil contingit corruptibilium idem & unum numero permanere: secundum quòd potest participare unumquodque, sic cōmunicat, hoc quidem magis, illud uerò minus: & non permanet non ipsum, sed ut ipsum, numero quidem non uerum, specie autem unum.

2. de Generat. animal. cap. 1. Item in 2. de Generat. anim. cap. 1. ubi dixit: At uerò quoad melioris rationē & causam, cuius gratia pertinet, cœlitùs principium ducitur. Cū enī rerū aliæ sint sempiternæ, summeque diuinæ: aliæ quæ possunt & esse, & non esse, pulchrum autem diuinumque illud causa semper sua natura melioris cōditionis in rebus cōtingentibus sit: quod uerò sempiternum non est, id & esse, & particeps tum deterioris conditionis, tum melioris esse posit. Cumque anima sit corpore melior, animatumque inanimato præstet propter animā, & esse quàm non esse, & uiuere quàm nō uiuere melius sit, efficitur his de causis, ut generatio sit animalium. Cū enī natura eius generis esse sempiterna esse nō posit, quomodo fieri potest eo sempiternū, quod gignit: numero igitur nō potest. substantia enim rerum in singularibus est, quæ si talia essent, sempiterna essent. Specie uerò potest: itaque genus hominum sempet, & bestiarum, & plantarum est. His enim uerbis apertè ostendit Aristoteles, naturam dare pluralitatem indiuiduorum in eadem specie, quia numero non possunt seruari: & propter hanc causam esse generationem, per quam semper est genus hominum, & bestiarum, & plantarū: quia seruantur per successionem indiuiduotum, quæ quotidie generantur.

Sect. 4. Probl. probl. 16. Item Aristoteles in Problem. sec. 4. probl. 16. cum loqueretur de concubiru, inquit: Rei uerò cuiuspiam gratia est, ut ortus sit animantium perpetuus. Facit enim uoluptas, ut animantes ad coitum ardentius excitentur. Patet ergo, quòd hoc fit solùm, ut perpetua sint specie illa quæ numero esse non possunt.

12. Meta. tex. 35 Quod etiā declarat Aristoteles 12. Meta. tex. 35. ijs uerbis: Atque cœlū unū esse, perspicuum esse uidetur. nā si plures sint cœli, perinde ut homines, principium id quod cuique accōmodatur, specie quidē nō erit, numero aūt plura: sed quæ sunt numero plu-

» ra, ea materiam habent. Vna enim est ratio, eademq; multorũ, ut hominis: Socrates
» aũt unus est. at quiditas prima materiei est expers, est enim actus. id ergo quod pri-
» mum mouet, unum est & ratione & numero, nulloq; modo subiens motum: & id er-
» go quod semper cõtinueq; mouetur, unũ est solũ. Vnum ergo tantũmodo cœlũ est.

1. Oeconom. 3. Præterea non minus hanc rem manifestam fecit 1. Oeconom. 3. cum dixit: Præmis-
» sum est enim à nobis, & alijs locis, desiderare natura multa efficere talia, ueluti unũ-
» quodq; animaliũ. est enim impossibile fœmina sine mare, aut mare sine fœmina hoc
» adimplere: quare eorum societas necessitate constituta est. Enimuero in cæteris ani-
» malib. sine ratione id fit, & in quantũ natura capacia sunt, & procreandi gratia solũ.
» In cicurib. aũt & prudentiorib. distinguũtur magis. Apparẽt ẽm in his magis mutua
» auxilia, & dilectiones, & cooperationes: maximeq; in homine id conspicit, quòd nõ
» essendi solùm, uerùm etiã bene essendi, mas & fœmina ope mutua coniunguntur: fi-
» liosq; procreant, nõ solùm ut id naturæ tributũ ferãt, uerùm etiã ut cõmoda exinde
» suscipiant. ualẽtes ẽm ipsi, imbecilles suo labore tuent & alũt. Mox imbecilles ob se-
» nium facti, à ualentib. eadẽ reportãt, & simul natura per hunc circuitũ adimplet sem-
piternitatẽ. Ex quo secundũ numerũ nõ potest, at secundũ speciem. Sic enim diuina
prouidẽtia utriusq; natura ordinata est, uiri scilicet & mulieris, ad societatem. Et 2.

2. Oeconom. 2. Oeconom. 2. Cũ ergo tãta adhibeat cura pro corporis esca, quid pro liberis, & matre
» educatrice? non'ne protinus omne studium fuerit adhibendũ? hoc ẽm solo hominũ
» cõditio mortalis per successionẽ sempiternitatẽ cõsequitur, omniumq; parentũ uo-
» ta huc tendunt. Quibus omnib. Aristotelis locis luce clarius apparet, multiplica-
tionẽ indiuiduorũ à natura esse institutã. quia cũ sibi propositũ habeat res sempiter-
nas facere, nec possit in indiuiduo, in specie saltẽ æternitatẽ dare conatur: ex quo se-
quitur, multiplicationem indiuiduorum in eadem specie nõ esse à natura datam, nisi
quia illa indiuidua erant materialia & corruptibilia, quæ erat propositio accepta su-
prà: ex qua postmodùm sequebatur, si intellectus esset æternus, non posse esse mul-
tiplicatum ad numerum indiuiduorum, quod est illud quod uolebamus probare.

Neq; responsio nõnullorum ad tex. dictos ferenda est, quod uidelicet intellectus habet materiam, id est hæccaitatem (ita enim loquuntur) & huiusmodi alia: quandoquidẽ tex. illi per seipsos ita sunt perspicui, ut nulla interpretatione indigere uideantur. nihil enim est tam clarũ tamq; apertum, quàm ex locis superius citatis hanc cõsequentiam confirmari, planeq; stabiliri. in hac specie sunt multiplicata numero indiuidua: ergo sunt generabilia & corruptibilia. Nisi enim ita sit, non essent multiplicata, quia nullam aliam ob causam natura multiplicat indiuidua in eadem specie. Etenim natura non facit per plura, quod melius potest efficere per pauciora. Cum uerò perpetuitati consultum uelit, si daret in singulari perpetuitatem uni speciei, longè melius esset, quàm si daret per successionem indiuiduorum: seruaretur enim melius perpetuitas, sicut in intelligentijs quę sunt perpetuæ, quia una tantùm est in una specie. Si igitur homines bene animaduertant ipsa uerba Aristotelis, facilè intelligent, omnes interpretationes quas multi in locos citatos commenti sunt, delirãtium somnia esse, ut prorsus stultum uideatur contra aliquid proferre.

SECTIO QVARTA.

Reliquum modò est ut probemus, intellectũ non posse esse unum numero in omnibus hominibus. Hanc enim sententiam multa sequuntur absurda. quorũ primum erit, quòd semper intellectus intelligeret idem, & intellecta essent æterna: quia patiens est idem, agens est idem: ergo erit idem effectus. Sed hoc est alienum à ueritate: ergo & id unde fluxit est falsum, alienumq; à ratione.

Item, tu esses per esse mei, & ego essem per esse tui. Probatur consequentia: quia illa sunt eadem, quorum substantia est una. Intellectus enim est substantia, quia est anima, ut declarauimus superius ex uerbis Aristotelis.

Item, homo non esset generabilis & corruptibilis in eo quòd homo, sed in eo solũ quòd animal. Consequens est falsum: quia uult Aristoteles, homines in eo quòd sunt homines, esse generabiles & corruptibiles, ergo & antecedens.

Probatur cõsequentia: quia homo est homo per intellectum, est etiam homo per phantasiam. Si ergo intellectus esset unus, & homo periret, non periret intellectus:

sed intellectus est id quo homo est homo: ergo non periret homo in eo quòd homo.

Item, illud sequeretur, cum tu intelligas aliquid, me etiam illud idem intelligere, & cõtrà. Cõsequens est falsum, ergo & id unde emanat. Probatur cõsequentia, propterea q nos intelligimus, quia intellectus noster recipit species. Quòd si est idẽ intellectus meus numero, q tuus: ergo meus intellectus recipiet illud intellectũ quod tuus. Sed recipere aliqd intellectũ, est intelligere illud: ergo ipse intelligã idẽ qd tu intelligis.

Item, si meus intellectus obliuisceretur alicuius rei, ergo & tuus. hęc sunt manifestissimè falsa: ergo ut sit falsa opinio dicta necesse est.

Præterea si intellectus esset corruptibilis & unus: ergo in homine essent duæ animæ, & duæ formę substantiales, distinctæ re, quarum una non contineret alteram in uirtute: & distinctę etiam subiecto, cum forma incorruptibilis nõ posset esse in eodẽ subiecto, in quo forma corruptibilis. siquidem forma corruptibilis esset in subiecto, quod esset organum, quia subiectum & organum uirtutis materialis est idẽ. Sed consequẽs est falsum. quia homo esset homo per duas animas & per duas formas substãtiales: quod quidẽ fieri non potest, ut declarauit Aristoteles 9. Meta. tex. 38. ostendẽs, nullum cõmune posse esse substãtiam, his uerbis: Præterea Socrati, qui quidẽ est substantia, substantia erit, uti patet: quare duabus substantijs Socrates substantia erit. *9. Meta. tex. 38* " "

Est ergo absurdum, quòd unum sit substantia à duabus substantijs: ergo absurdum est, quòd in homine sint duæ animæ re distinctæ, quæ sint ipsius substantiæ.

Item, non possemus comparare uniuersale ad singulare, neq; singulare ad uniuersale, & ponere differentiam inter ipsa. Cõsequens est falsum, ergo & illud ex quo sequitur. Cõsequentia probatur, quia esset in nobis anima rationalis abstracta à materia, quę non posset intelligere singulare: non enim indigeremus intellectu agente, ut patet ex superioribus. inesset etiam phantasia educta ex potentia materiæ, quæ non posset intelligere uniuersale: non enim esset organica. Ergo non possemus ipsa cõparare inter se: quando quidẽ necesse sit, ut ponentes differẽtiam inter duo, cognoscamus utrunq; sub propria ratione. alioquin euerterẽtur illa 2. de Anima: Quoniam aũt & album & dulce, & unũquodq; sensibilium ad unumquodq; cõparando discernimus, & sentimus quia differũt, necesse est igitur sensu: sensibilia enim sunt. Quare & manifestũ, quoniam caro nõ est ultimũ sensitiuum: necesse enim esset tangere ipsam, discernens discernere. neq; utiq; separatis contingit discernere, quòd alterum sit dulce ab albo: sed oportet uno quodam utraq; manifesta esse. Sic enim, etsi hoc quidẽ ego, illud uerò tu sentis: manifestũ utiq; erit, quoniam altera ad inuicẽ sunt. oportet autem unũ dicere, quoniam alterum: alterũ enim dulce ab albo. dicit ergo idẽ, quare sicut dicit, ita ille intelligit & sentit. Quod quidẽ igitur nõ possibile separatis iudicare separata palàm: quia aũt neq; in separato tẽpore, hinc habitũ est. sicut enim idẽ dicit, quod alterum bonũ & malũ: sic & quando alterũ dicit. Quoniam enim alterũ nunc, & alterum nõ secundum accidens ipsum. quando autem dico, puta nunc, dico quoniam alterum, non tamen quoniam nunc alterum, sed sic dicit & nunc, & quoniam nunc, simul ergo, quare in inseparabile, & separabili tempore. *2. de Anima tex. 145. 146.* " " " " " " " " " " " "

Item, conuellerentur ea quæ dicuntur in lib. de Somno & uigilia, ad hunc modũ: Quoniam autem existit unumquemq; sensum hoc quidem aliquid proprium, illud uerò aliquid commune. proprium quidem ueluti uisui uidere, auditui autem audire, & alijs secundum eundem modum: erit utiq; quædam & communis potentia, quæ sequitur omnes, qua quod uideat, & audiat, & sentit, nõ uisu quidem uidet, quod uidet & iudicat. itaq; & potest discernere quòd alia quidem dulcia sunt ab albis, nec uisu, nec gustu, nec ambobus, sed quadam communi particula sensoriorum. *Lib. de Som. & uigil.* " " " " "

Neq; uerò licet illud dicere, hominem esse hominem per unam formam quæ det esse, & per aliam quæ assistat, sicut nauta naui, quia hoc esset absurdissimum, ut ex eis quæ dicta sunt in superioribus perspicuè patere potest. Etenim 10. Ethic. cap. 9. dixit Aristoteles, hominem maximè esse hominem per intellectum. *10. Ethic. 9.*

Item, anima intellectiua non esset causa hominis, & non esset anima, quia non esset actus primus. & nullius esset substantiæ, neq; principium essendi: quod quidem est euertere ea quæ dixit Aristoteles, ubi asserit substantiam dici de forma. *2. de Anima tex. 10.*

Item cũ inquit: Cum autẽ animalium anima sit forma ipsorũ, quid est enim substantia ipsorum, quod substantia est ad rationẽ accõmodata, atq; quiditas corporis talis. *5. Meta.* *7. Meta. tex. 30*

Item illa, Anima autem hæc qua uiuimus, & sentimus, & intelligimus: quare ratio quædam erit & species, sed non ut materia, & subiectum.

Cum igitur anima intellectiua sit anima, ergo est forma, ergo substantia hominis, non ergo assistit solùm operationibus hominis.

Item, ponitur in definitione declarante quid est homo, ergo est de eius essentia, ergo de substantia. Antecedens patet, quia rationale ponitur maximè in definitione hominis. nisi enim poneretur, non declararet definitio quid esset homo. Rationes uerò quę afferuntur à Marc. Antonio Zimarra, pręceptore etiam meo, uiro quidem in doctrina Auerrois excellentissimo, ut hanc opinionem tueretur, ex eis quæ à nobis dicentur, facile dissolui posse arbitramur.

Sequetur ergo quod diximus, ut homo sit homo per duas formas, & duas substantias actu existentes. quod uidetur absurdissimum, pręsertim cum necesse uideatur alteram ipsarum esse superuacaneam.

Item, uel phantasia est idonea ponere aliquid in specie, uel non est. Si non est idonea: ergo neq; forma asini & equi, & aliorum brutorum deberent esse idoneæ. Consequens est falsum, ergo & id quod antecedit falsum esse necesse est.

Probatur cõsequentia: quia phãtasia hominis est perfectior, & magis actu quàm forma equi & asini, & brutorum. ipsa enim obedit rationi. quòd si illę sunt idoneę ad id quod diximus, ergo phantasia erit idonea. si erit idonea, ergo poterit ponere hominem in specie hominis: alioquin minus posset, quàm forma asini & equi.

Item, intellectus erit accidens hominis, quia adueniet enti in actu. Etenim anima sensitiua, uel homini adiungitur prius quàm intellectiua, ut uisus est dicere Aristote-
7. Polit. les 7. Politic. uel eodem tẽporis momento. Si prius, ergo homo prius est actu homo, quàm adsit anima intellectiua: ergo ipsa erit accidens. Si uerò eodem momento ad-
2. de Generat. animal. 3. ueniat, tamen natura prius erit, ut significauit Aristoteles 2. de Generat. animal. cap. 3. & tunc idem sequitur.

Item, ex duobus entibus actu, fieret unum per se actu: quod dari non potest.

Item, homo definietur per duas formas, quia eius substantia est ex duabus formis.

Item, si iste intellectus est indiuisibilis & impartibilis, & uenit deforis: ergo indiuisibile mouebitur. non enim fieri potest, ut ueniat in corpus Socratis, in quo non erat prius, nisi moueatur ex eo loco in quo erat. Consequens esse falsum, ostendit Aristoteles 6. Physic. ergo falsum est & illud unde sequitur.

6. Phys. Item, erit in pluribus indiuiduis loco distinctis: quod est absurdũ. Etenim fieri nõ posse uidetur, ut idem numero sit æqualiter in plurib. loco distinctis, & nõ diuidat.

Item, mouebitur ad motum indiuiduorum: quia motis nobis, ut dictum est, mouebuntur omnia quæ sunt in nobis. & hoc sequitur, siue inest nobis ut forma, siue ut assistens operationibus, quæ assistentia meo iudicio est figmentum apud Aristotelẽ.

Item, si anima intellectiua esset una numero in omnibus hominibus, non posset esse substantia singulorum. Consequens est falsum, ut dictum est: ergo & id unde emanat, falsum esse necesse est. Consequentia probatur: quia nullum commune potest esse substantia: intellectus est communis ex hac opinione omnibus hominibus: ergo non potest esse substantia, si sit unus in omnibus.

7. Metaphys. tex. 38. Prima propositio declaratur ab Aristotele, cum inquit: Impossibile esse uidetur, quod uis uniuersalium substantiam esse. primò namq; substantia cuiusq; rei propria
8. Meta. tex. 6. cuiusq; esse, quæ quidem, ut patet, nulli alij inest. uniuersale autem est commune: id „ enim uniuersale dicitur, quod pluribus inesse est aptum. Cuius igitur substantia hoc „ ipsum erit? aut enim omnium, aut nullius erit. at omnium esse non potest. Vnius ue„ rò si fuerit, & cætera sanè hoc erunt: nã aut omnium, aut nullius erit profectò. Quo„ rum enim substantia & quiditas est una, & ipsa etiam unum esse uidentur. & quæ in eo loco sequuntur, magis confirmant hanc rem.

Maior ergo propositio clara est ex uerbis Aristotelis.

Item, si intellectus esset unus numero, esset in omnibus hominibus: sed non est in omnibus hominibus, ergo non est unus. Probatur id quod antecedit, ex eis quæ
1. de Anima tex. 24. dixit Aristoteles 1. de Anima, tex. 24. ad hũc modũ: Anaxagoras aũt minus certificat de ipsis, multotiens quidẽ causam huius quod bene & rectè dicit esse intellectũ. Ali„ bi aũt, intellectũ hũc esse animã. in omnib. eñ ipsum inesse animalib. magnis & paruis, &

uis & honorabilib. & inhonorabilib. nō uidetur aūt iste secundū prudentiam dictus intellectus, omnibus similiter animalib. inesse: sed neq; omnibus hominib. nō uult ergo Aristoteles intellectū nostrū inesse omnib. hominib. nō est igit̃ unus in omnibus.

Præterea, si intellectus esset unus in omnib. hominibus, duo contradictoria essent in eadem parte animi, & eadem pars animi duo intelligeret cōtradictoria in eodem instanti. Consequens à ueritate abhorret, ut perspicue patet: ergo & id unde emanat, à ueritate abhorrere necesse est. Consequentia probatur: quia unus in hoc instāti intelliget solem esse maiorem uniuersa terra, atq; ita credet: alter uerò intelliget (hoc enim fieri potest) in illo eodem instanti solem non esse maiorem uniuersa terra, sed minorem: quę sunt contradictoria (ut multi reperiuntur qui in hoc errore uersantur) ergo idem intellectus in eodem instanti intelliget duo contradictoria, eaq; in ipso erunt, uidelicet & solem esse maiorem tota terra, & solem non esse maiorem tota terra. & istis fidem adhibebit idem intellectus, quod planè à natura abhorret: nō ergo intellectus potest esse unicus in omnibus hominibus.

Cum igitur ex eis quæ dicta sunt, perspicuè pateat, neq; intellectū posse esse multiplicatum si est æternus, neq; etiam unum in omnibus hominibus: ut igitur non sit æternus necesse est.

Hæ sunt rationes, quibus uidetur adduci posse aliquis, ut opinetur animi nostri mortalitatem: quippe quę uidentur euertere contrariam opinionem, quam diximus sequi ex demonstratione Aristotelis, uidelicet animum nostrum esse immortalem.

FINIS LIBRI DUODECIMI EVERSIONIS *Singularis certaminis.*

LIBER DECIMUSTERTIUS.

SECTIO PRIMA.

SEd cum reperiantur auctoritates Aristotelis, quæ aperte consentiunt demonstrationi, qua ille animi nostri immortalitatem probauit: & illæ quæ nunc prolatæ sunt, omnino ab ea dissentire uideantur: necessarium est, ut ad bonum redigantur sensum. alioquin nō solùm pugnātia, uerùm etiam (quod multo fœdius est) negantia asseruisset Aristoteles: quod de tanto philosopho dicere, maximè indignū esse arbitror, præsertim cum eam ipse attulerit immortalitatis animi nostri demonstrationem, ex qua facile erit omnia dissoluere opposita. ita enim ex ipsa natura constituta est, iisq; nititur fundamentis, ut non possit ei falsitas cohærere. Sed antequam ad eorum quæ contrà facere uidentur, dissolutionem ueniamus, faciendum esse nobis in primis iudicamus, ut de quibusdā philosophis, atq; etiam theologis dicamus, quid sentiendum sit: ne quis miretur, si nonnullas responsiones afferemus ad dictas quæstiones, quæ in errorem trahere fortasse uidentur: & ut intelligant omnes, quantum utriq; & Philosophiæ & sacrę Theologię obfuerint.

SECTIO SECUNDA.

DIcimus igitur fuisse nonnullos philosophos, & illos quidem magni nominis apud multos, qui in eam opinionem uenerint, ut existimarent nihil esse uerum, nisi id ex principijs naturalibus ortum haberet: quæ principia ita uera ac firma duxerūt, ut ea nunq; mutari posse arbitrarentur: & ab hac inscitia profecti, bellum quoddam impium ac deterrimum Religioni indixerunt. Quorum error maximè detestabilis ac pestifer, & antea semper inuexit, & posthac etiā (nisi omni diligētia declinetur) maxima inuehet hominib. detrimēta atq; perniciem. Cōtrà inuēti sunt quidam Theologi, & hi quidē summa doctrina prediti, qui omnia ferè quę de Deo opt max. à sanctissima religione nostra, & ab oraculis nostris piè tradunt, ex fundamētis naturę demōstrari omnino existimauerint: atq; in eo summè elaborauerūt, ut hominibus ꝑsuaderēt rationes Aristotelis illud idē, ꝓbare atq; cōcludere, quod sanctissima fides nostra nobis credendū proponeret. quę opinio non minus fortasse quàm illa altera, generi humano uidetur obesse, nam cum instituant rem quæ nullum exitum habere

posit, eò demùm se compellunt, ut quò se uertant, aut quid agant penitùs nesciant: nulloq́ pacto facere possunt, quin & illis qui in rerũ naturalium studio uersati sunt, ridiculi uideantur: & cæteris locũ aperiant dubitandi, ne sicut in hac parte decipiuntur, ita & in reliquis hallucinentur.

Hos igitur cùm Philosophos tũ Theologos missos facere consilium est. Quid em̃ per Deum immortalẽ stultius aut infelicius excogitari potest homine illo, qui cum philosophiam profiteatur, tantum sensui tribuat? quem sensum, seruatis etiam illis tribus conditionib. quæ ex Aristotele intelliguntur, tamen falli posse clarissimè uideamus, ut audeat ea pro falsis habere quæ sanctissimis oraculis nobis tradita sunt, tot miraculis ipsiusmet IESV Christi redemptoris nostri comprobata, tot seculis cõfirmata & stabilita sunt, ut à nemine (nisi mentis inope) negari aut labefactari possint. Nihil meo quidem iudicio stultius est, nihil miserius. hunc enim planè cõstat animi perdẽdi, beatitudinisq́ perpetuę amittẽdæ periculũ manifestissimè subire. Leuibus aũt cõiecturis & incertis testib. (quales sunt sensus & naturales rationes, quas multis in locis Aristoteles propter infirmitatẽ sermones & dialecticas rationes nominauit) fidẽ habere: firmissimis aũt signis & declarationib. quas non à sensib. sed à Deo ipso accepimus, nõ stare, scelus est profectò maximũ & inexpiabile facinus. Hi sanè philosophi tanq̃ importuni homines, ac minimè sani, prorsus dimittendi sunt, nec ullo modo audiendi. Etenim euertũt illa etiam, ut uberius dicemus, quæ tradidit Aristoteles: similesq́ illis sunt qui de Geometria disputãt cũ ijs qui geometræ non sunt, & de philosophia cũ ijs qui philosophiam nõ tractãt: & ad ea descẽdunt quæ ad ipsorũ artẽ minimè pertinent. quod quidẽ perperàm fieri declarauit Aristoteles. Illi etiam quos diximus Theologi nullo modo probãdi uidẽtur, quippe qui eius ipsius quam profitẽtur scientiæ ignorationẽ uel maximã præseferant: quòd cũ ijs qui Theologi nõ sunt, de Theologia disserãt. Deinde quia uidẽtur timere, ne ea de quibus agit sancta nostra Theologia, nisi demõstrarentur ex fundamẽtis naturalib. corruãt, nullaq́ ratione stare possint: quod quidẽ putare, est omnium in Theologia absurdissimum. Non enim ignorare deberẽt, fas non fuisse, summũ numen, maximeq́ admirabile & incõprehensibile principium in istis rebus generabilib. & corruptibilibus, & in eis quę sensu percipiuntur, ea signa ponere, quibus omnẽ naturæ ipsius atq́ efficientiæ uim, nos homũculi intelligentia cõsequi possemus. pares enim propemodũ illi essemus, & æquè beati: quippe cũ præpotẽtis Dei uita, omnib. illa quidẽ gaudijs affluẽs & expleta, atq́ omnib. bonis accumulata in eo consistat, quòd seipsa sine interpellatione fruitur, & suum præstantissimũ numen contẽplatur. Porro minimè necessarium fuisset, Christũ redemptorẽ nostrũ in hunc mundũ uenire, ut nobis & Patrem, id est Deum opt. max. seq́ ipsum eius filium Spiritu sancto mentes nostras illustrãte ostẽderet, & sanctissimæ fidei nostræ mysteria (unde nostra pendet salus) traderet, si hæc eadẽ signis & rationibus naturalib. cognosci ac perspici potuissent. quod quidẽ putare, eò usq́ est absurdũ, ut nihil absurdius (mea quidẽ sententia) fieri possit. Homines igitur ab huiusmodi inani cogitatione, tanq̃ à pestifero quodam ueneno, sibi caueant. satis em̃ fuit, imò plusq́ satis, quòd Deus ea signa in istis rebus tam caducis posuit: quibus res materiales, quantum ad hunc mundum inferiorem attinet, propter nostrã utilitatem cognosceremus. eis enim ad bene beateq́ uiuendum utimur.

Iam uerò, quod nobis præmium deberetur, si humana ratio omnino persuaderet, ea quæ sanctissima religio nostra nobis credenda proponit? fides enim non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum.

Hoc ipsum præcepit Ecclesia nostra catholica, quæ quidem si usquam aliàs, eo in loco apertissimè declarat, quàm nihil prorsus in rationibus naturalibus ponat, cum lætitia gestiens illud canit: Quod nõ capis, quod nõ uides, animosa firmat fides, pręter rerum ordinem. Quid? cum illud nunq̃ satis laudatum Symbolum præcinit? CREDO in unum Deum, patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, &c.

Certè si ratione naturali hęc ostẽdi possent, nõ iussisset nos ea credere. nõ em̃ pręcepit ut crederemus ignẽ calefacere, neq́ plura entia esse, neq́ motũ esse: sed ea quæ à sanctissimis oraculis nostris primò prædicta, deinde à Christo seruatore nostro comprobata fuerunt: demùm ea quæ illi qui Spiritus sancti lumen acceperunt, nobis tradiderunt, nihil scilicet curantes quid ratio naturalis suaderet: imò etiam ipsam ne-

2. de Anima

sam negligentes, si contraria assereret: sin minus, ferentes. Gaudeamus igitur, gaudeamus inquam, qui Christi seruatoris nostri religionẽ sectamur: gratiasq́ ei quàm possumus maximas agamus, qui pro sua immensa benignitate ea nobis reuelauit, ad quorum intelligentiam humana ratio aspirare nullo modo posset, & è maximis errorum tenebris in clarissimam ueritatis lucem nos traduxit. Quid enim est cur dubitemus de Dei opt. max. potentia, atq; prouidentia? de mundi creatione? de essentia diuinorum, quòd sit una in tribus personis, uidelicet in Patre, Filio, & Spiritu sancto? & de reliquis sanctissimæ fidei nostræ articulis: si hæc ipsa filius, qui neq; falli, neq; fallere potuit, nobis suo testimonio confirmauit, totq́ miraculis illustrauit ac patefecit: ut qui aliquid horum negare aut in dubium reuocare audeat, omni is quidem pœna, omniq; supplicio dignus sit. Age uerò, mentes nostras ad Christum seruatorem & redemptorem nostrum tollentes, eius uerbis omnino fidem habeamus: præcepta ipsius & instituta, quantum patitur fragilitas humana, sequendo: hæc autem negligendo mortalia, quæ fallere possunt, & sæpenumerò fallunt. Quæ omnia si planè perspicere uolumus, necesse est ut bifariam Dei opt. max. potestatem cõsideremus. uno modo, cum ea perpetuum quendam ordinem seruat, quam potestatem ordinariam fortasse uocare possumus: altero, cum illum omittit, quæ est summa potestas, quippe quæ potestatem ordinariam peruertere pôtest. Atq; huius rei exemplum cernimus in Pontifice max. qui leges curiæ imponit ordinatas & limitatas, quas ministri transgredi sua auctoritate nequeunt: ipse tamen solus potest, si quãdo uult, peruertere istam ordinariam & limitatam potestatem. idq; facit, cum inquit: Motu proprio, & ex certa scientia, & de plenitudine potestatis decernimus ita fieri, non obstãtibus quibuscunq; in cõtrarium factis. quo dicto aufertur omnis ordinaria potestas.

Item, Deus opt. max. res omnes condidit, eisq́ dedit potestatem certis terminis circumscriptam, ut maiori ex parte sese gererent eo ordine & eo modo, quo eas condidit: ut calida calefacerent, frigida frigefacerent, humida humectarent, & sicca exsiccarent. non tamen ea re summæ suæ potestati aliquid detraxit, sed more optimi principis fecit, (licet enim ex nobis notis, ad nobis ignota proficisci) qui utendo liberalitate aliqua, non tamen de suo iure decedit. Deus igitur opt. max. cum uult, suspendit res quas condidit, à proprijs motibus: & aliquando non uult calida calefacere, frigida frigefacere, & huiusmodi alia.

Viam igitur illam quam diximus uocari posse ordinariam, philosophi tractãt: qui quidem res contemplantur ex illis signis, quæ placuit Deo opt. max. in istis rebus ca ducis ponere, ne omnino, sicut animalia bruta, essemus expertes omnis beatitudinis: ultra quam si progredi audent, in maximos ac turbulentissimos errores incidant necesse est, præsertim cum limites suæ artis transgrediantur. Potestatem uerò summã, & extra ordinem conditarum rerum positã, Theologi contemplantur. Qui quidẽ si eam ex signis naturalib. intelligi posse arbitrentur (mea quidẽ sentẽtia) iniuriã faciũt ipsi Christo seruatori nostro, sanctęq; Ecclesię catholicę: quib. nõ fuit ꝓpositũ hominib. hãc demõstrare, ꝓpter causas dictas, sed uoluerũt eos religione ductos credere.

Peccare igitur mihi uidẽtur philosophi illi, qui putãt principia sua nõ posse impediri: ueluti ex nihilo nihil fieri, mortuos reuiuiscere nõ posse: quandoquidẽ hoc ipsis sensus nõ ostẽderit uia naturali. quia nos etiã Christiani, & Paulus ipse uas electionis hoc idẽ asserere nõ dubitauit, apertè dicens, hoc fieri nõ posse uia ordinaria, sed alio modo pro summa diuini numinis potestate fieri: neq; illa principia eiusmodi esse, ut nunquã interrũpantur. quod quidẽ iam ita clarũ atq; firmũ esse debet, ut nemini nõ stultissimo dubitãdi locus relictus sit, maximè post aduentũ Seruatoris nostri. Nõ minus itẽ Theologi (ut dictũ est) uidẽtur labi, existimãtes ea quę nobis, si Christiani esse uolumus, necessariò credẽda sunt, haberi posse ex signis naturalib. Sunt ergo philosophia & Theologia facultates distinctæ, & una nõ potest descendere in alterã, ut ꝓbet aliquid: tãtoq; est superior Theologia, quãto summa omniũ rerũ potestas, quæ nullis tanq; finib. ac terminis cõtinetur, præstat ei quæ certis quibusdã liminib. inclusa, ulterius progrediendi nullam facultatem habet. Theologia namq; philosophiam regit, atq; errantem coercet. Philosophia uerò nihil habet quod Theologiæ præscribat. Non enim fas est, ut seruus legem imponat domino: neque conuenit, ut is dominum tanquam errantem redarguat. Contrà autem ratio postulat, ut seruo dominus, quid

nus,quid agat imperet,eumq́ in officio contineat. Quòd si aliqui philosophi contrarium ostendere conabuntur,ego illis consilium dabo,ut ad Paulum accedant qui ipsorum opinioni occurrens,inanem philosophiam appellauit:cum tamen ei propositum non esset,ut diceret philosophiam,quòd calida calefacere, & frigida frigefacere,& huiusmodi dicat,inanē esse:sed quòd opinet nulla potētia fieri potuisse,ut mortui reuiuiscerent, quia ratio naturalis hoc non demonstrabat. Neq; uerò, si nõnullis philosophia erroris ansam præbuit,ob hanc causam ipsa est reijcienda:non enim ipsius id culpa accidit, sed eorum qui perperam & ineptè, stulteq́ illam interpretantur. Nā si ita esset,reijcienda essent omnia bona, præter uirtutes: quoniam omnibus possumus abuti. Quid?reijciendus esset etiam Paulus,qui ita loquutus est,ut multis causam dederit incidendi in manifestissimas ac turbulentissimas hæreses,sicut etiam testatus est beatus Petrus in quadā sua epistola. Sed hæc ipsius culpa non euenerūt, sed eorum qui eum temerè,indoctè & imperitè interpretati sunt. Vix enim fieri potest,ut qui scribunt, ita clarè & apertè scribant, ut non reperiantur multi qui ex eorū uerbis non decipiantur:tanta est in hominum ingenijs uarietas ac dissimilitudo. Ac si ob eam causam reijcienda esset philosophia, quia nonnulla in dubium trahere potest eorum quæ nobis religio credenda proposuit:non uideo sanè, quare non multo magis reijciendæ sint historiæ antiquæ:narrāt enim ea quæ nisi firmi in fide essemus, tanto facilius possent nos in errorem trahere, quàm philosophia, quanto plures sunt in illis res & exempla quæ ab omnibus intelligi possunt:neq; fieri posse uidetur,ut illis dentur illæ interpretationes quæ possunt dari rebus naturalibus, quæ à paucis postea intelliguntur.

Sanctissima tamen religio nostra, quæ non timet elephantes,nedum culices,rerū ueterum monumenta recepit, ex quibus hominum genus multis cōmodis afficitur. Quod item de philosophia fecit: quam si quis uult omnino hanc ob causam tollere, idem tollat oportet omnes sensus nostros, quippe qui nobis ostendunt contrarium eorum quæ iubet fides Catholica,ut credamus. Etenim philosophia(ut dictū est superius) nihil aliud est quàm scientia rerum quæ natura constant, quæ scientia nobis ex sensu gignitur.Quod cum intelligeret B. Paulus,admonuit nos,ut nostra ingenia quasi uinculis quibusdam in obsequium fidei constringeremus. Et quoniam uidebat ob hanc causam credere esse omnium difficillimum, ideo uidetur multis in locis adeò extulisse fidem,cum tamen illud propositum non haberet, quemadmodū nonnullis in locis testatū reliquit,ut actiones reijceret.Sed facile erat multis persuadere, si rectè facerent,posse ipsos cōsequi beatitudinē perpetuā: quia uidetur cōsentire etiam rationi naturali,ut qui rectè operētur,mercedem accipiant: alioquin tolleretur societas humana.Cum igitur ad persuadendum hoc facile esset,illud omnium difficillimum:quòd alterum humanę rationi & sensui consentiret,alterū ualdè repugnaret: ideo diuinus ille homo multis in locis, ubi res postulabat, fidē uisus est ita extollere, ut multis qui id quod diximus nō animaduerterūt,errādi fortasse causam prębuerit.

SECTIO TERTIA.

His igitur ad hunc modum explicatis, non dubitabimus uenire ad dissolutionem quæstionum propositarum, nihil uerentes dicere ea quæ ex ratione naturali sequuntur,etsi fidei nostræ aduersari uideantur. Siquidem iam à nobis ostensum est,principia rerum naturalium non esse simpliciter uera,sed solùm ex potentia ordinata:quæ ea conditione est, ut restringatur à potentia absoluta, eiq; omnino pareat: cuius quidē absolutę potentię cognitio non oritur ex sensibus, sed ex maiori & perfectiori lumine, quod neq; ipsum ulla erroris quasi caligine obscurari potest, neq; alios in tenebris errare ac labi sinit.

Id autem est(neq; enim aliud esse potest)Spiritus sancti æternum lumen.

Sed antequam ad particularem dissolutionē quæstionum ueniamus,faciendū nobis uidetur,ut nonnulla etiam declaremus,quibus declaratis facile(meo iudicio)erit, quæstiones propositas aduersus animi immortalitatem dissoluere. Quorū primū erit,nos putare ex ratione naturali,animi nostri immortalitatē ita demonstrari, ut nihil ferè unq; ex ea fuerit clarius demonstratum. Multiplicationem uerò animorū ex multiplicatione indiuiduorum non demonstrari,sed contrarium : ita ut animi nostri multipli-

multiplicatio non habeatur ex fundamentis uiæ ordinariæ, quatenus eſt ordinaria,
ſed quatenus corrigitur à potentia abſoluta. & hęc res eſt ex ijs in quibus uia natura-
lis peruertitur: ſicut ignis, in quē detruſi fuerūt tres illi pueri, cuius natura eſt ſemper
urere combuſtibilia, quæ in ipſum proijciuntur, fuit impeditus à Deo opt. max. quo
minus ſuam uim obtineret, itaq; eos non combuſsit. non eſt tamen falſum, ſi eius na-
tura conſideretur, eos combuſturū fuiſſe. Ita dicimus, naturam non ſolere ui ſua mul-
tiplicare res in eadem ſpecie, cum poteſt eorum perpetuitatem in indiuiduo ſeruare:
ſed impeditur iſta natura à Deo opt. max. in cuius poteſtate eſt omnia facere ut ſibi
placet. Si quis tamen naturali ratione tantùm loqui uellet, quod eſt loqui uia ordina-
ria, & diceret, Naturam non multiplicare entia in ſpecie, cum poteſt eorum perpetui
tatem in indiuiduo ſeruare: non mihi uideretur errare. ſicut ſi quis diceret, ignem ad-
motum rei combuſtibili ſemper urere, niſi impediatur.

Si quis tamen (ut diximus) putaret ita eſſe uerum, quòd uia ordinaria docet, ut id
non poſsit mutari: hic (meo quidem iudicio) in maximo errore uerſaretur, ob eas ra-
tiones quas attulimus. Dicimus ergo ex ſententia Ariſtotelis, uia & ratione natu-
rali loquentis, ſequi immortalitatem animi: non tamen eius multiplicationem, ſed u-
nitatem. Quare autem dicamus, Ariſtotelē loquentem ratione naturali, oſtēdemus:
quandoquidem unitas ſequatur ob eas rationes, quæ in ſuperioribus allatæ fuerunt.
Quantum enim eſt ex ui ſua, illæ concludunt unitatem: ſicut ignis ui ſua urit quod-
cunq; combuſtibile ſibi admotum, niſi impediatur.

SECTIO QVARTA.

ET quoniam iſta unitas animi non ſolùm uidetur ſequi ex eis quæ dicta ſunt, ue-
rùm etiam ex uerbis Ariſtotelis 3. de Anima: hęc ipſa nūc interpretabimur, quā- *3. de Anima*
tum ſatis erit, ut res melius percipi poſsit, in ſequentibus etiam reuerſuri ad cadē ma- *tex. 19. & 20.*
gis explicanda: etenim ualde difficilia ſunt. inquit igitur Ariſtoteles: Idem autem "
eſt ſecundum actum ſcientia, quod res. quę uerò ſecundum potentiam, tēpore prior "
in uno eſt, omnino autem neq; in tempore, ſed non aliquando quidem intelligit, ali- "
quando uerò non intelligit. ſeparatus enim eſt ſolùm hoc, quod quidem eſt: & hoc "
ſolùm immortale & perpetuum eſt. Non reminiſcimur autem, quia hoc quidem im- "
paſsibile: paſsiuus uerò intellectus corruptibilis, & ſine hoc nihil intelligit.

Cum dixiſſet intellectum agentem eſſe ſubſtantiam actu exiſtentem, ita ut nul-
lam haberet potentiam, uidebatur quaſi deſignaſſe, nullum eſſe intellectum: quia
quod eſt intellectus, aliquid intelligit: & quod aliquid intelligit, uidetur prius eſ-
ſe in potentia ad illud. Addidit Ariſtoteles, ut tolleret hanc dubitationem, atq; e-
tiam ut uberius declararet naturam intellectus agentis, ut diximus etiam in ſuperio-
ribus, quòd ſcientia quæ eſt ſecundum actum, eſt idem quod res, ſupple quæ intelli-
gitur: id eſt ipſe intelligit ſeipſum actu, quia eius ſcientia eſt ſcientia actu, & non eſt
in potentia. Poſſemus etiam dicere, ſed eôdem recidit, quòd cum dixiſſet Ariſtote *Ibid.*
les intellectum agentem eſſe nobilius poſsibili, quia agens erat nobilius paſſo, & for
ma materia, quoniam potuiſſet aliquis dicere, intellectum agentem etiam ipſum pa-
ti, quia intelligit: & quod intelligit, eſt in potentia: ideo reſpōdet, quòd ſcientia quæ
eſt ſecundum actum, eſt idem quod res ſcita. Quod item ſuprà dixit illis uerbis: In *Ibid. tex. 15.*
ijs quę ſunt ſine materia, idem eſt intellectus, & quod intelligitur. Et ſignificat, quòd "
etſi intellectus agens intelligat, tamē eius intellectio nō eſt paſsio: quia non eſt ſcien
tia in potentia, ſed eſt ſcientia in actu, quæ quidem eſt idem quod res ſcita. ex quo pa
tet, quòd intellectus agens eſt intellectus: & quòd intelligit tantùm ſeipſum, ut di-
ctum eſt ſuprà: & eſt ſimul tempore cum re ipſa quæ intelligitur.

Scientia uerò, inquit, quæ eſt in potentia, non actu, eſt prior tempore in uno indi- "
uiduo: quia illud indiuiduum prius tempore ſcit in potentia, quàm ſciat in actu: quia "
illa ſcientia non eſt idem quod res ſcita. Si enim ita ſe haberet, eſſet in potentia. Sim-
pliciter tamen inquit: Omnino autem neq; in tempore eſt prior, quia reſpectu om-
nium indiuiduorum non eſt prior tempore, & eius quod eſt ſimpliciter. in quam in-
terpretationem impellunt nos uerba illa tex. 27. quæ babent eandem ſententiam: Sic *Ibid. tex. 27.*
autem ſe habent, quæcunq; ſine materia ſunt. Idem autem eſt ſecundum actum ſcien "
tia quod res ſcita: quæ uerò ſecundum potentiam, tempore prior eſt in uno: omnino "

Z autem

autem neque tempore. Fiunt autem ex actu ente omnia quæ fiunt. Quibus uerbis ostendit, quomodo est prior tempore. & hoc intelligitur ratione habita ad unum, utpote ad Socratem: generaliter autem & simpliciter non est prior tempore, sicut de-
9. Meta. tex. 14 claratum est etiam ab Aristotele.

Deinde quia aliquis potuisset dicere, Si scientia quæ est in potentia, est prior tempore in uno, simpliciter uerò non est prior: & scientia quæ est in potentia, necessariò est intellectus in potentia, ut patet: ergo fieri poterit, ut iste intellectus aliquãdo quidem intelligat, utpote cum sit sciens actu: aliquando autem non intelligat. Respõdet, quòd non aliquando quidem intelligit ista intellectus potentia, aliquando quidẽ non intelligit: sed supple semper intelligit. Hoc enim modo loquendi usus est mul-
1. Post. 4. tis in locis, cum uellet hoc idem designare, & maximè cum dixit: De omni igitur hoc
» dico, quod utique est, non in quodam quidem sic, in quodam autem non: nec aliquan-
» do quidem sic, aliquando uerò non: ut de omni homine, Animal. & si uerũ est dicere
» hominem, est uerum dicere, animal: & si nunc alterum, & alterum. &c. quę sequunt.

Et quoniam adhuc potuisset quispiam quærere, quomodo hoc sit uerum, ut intellectus iste possibilis semper intelligat: perspicuum est enim quod loquitur de intellectu possibili, quia loquitur de intellectu cuius scientia est in potẽtia: addidit rationẽ, Quia uidelicet hic intellectus inter intellectus receptiuos alicuius extrà, ut est phantasia & sensus cõmunis, quãtum est ex substantia, separatus enim est solùm hoc, &c.
» Quod intellexit, cum inquit: Hoc autem ens quod dicitur intellectus possibilis, solũ
» est separabilis à corpore, inter alios intellectus receptiuos alicuius extra se, & alios
» intellectus potentia: & eadẽ ratione ipse solus est immortalis & æternus. Ex quo sequit, ut semp intelligat: quia si est æternus, opus est ut semp intelligat: aliter eñ corrueret. nam cũ à rebus actiones abstuleris, nihil quo illæ esse possint reliqueris. Quoniam aũt nõ potest semper intelligere, si est alius & alius, quia phãtasmata corrũpuntur, necesse est ut sit unus in omnibus hominib. quia semper intelligit in aliquo: semper eñ dat aliquod singulare, in quo est. Et cũ ita sit, posset quęrere aliquis, si semper intelligit, quia est æternus, quare non reminiscatur eorum quæ semper intellexit? & quare intellectus qui est in aliquo, non reminiscitur eorum quæ intellexit in alijs?

Respondet, ipsum nõ reminisci, quia est impassibilis. sed passibilis intellectus est corruptibilis, sine quo intellectu passibili nihil intelligit mens, quæ est dicta impassibilis. & patet ipsum per intellectum passibilem intelligere phantasiam, quia ipse semper dixit: Necesse est intelligentem simul phantasmata speculari. Et quòd ipse intelligat in hoc tex. de intellectu qui est in potentia, patet cum dicit: Quæ uerò secundum potentiam. Et cum addit: Sed non aliquando quidem intelligit, aliquando uerò non intelligit. Quòd autem sit solus separatus, & immortalis, & æternus, ratione habita ad reliquas potentias animi quæ cognoscunt, probatum est.

Item cum dicit, Non reminiscimur autem: ostendit se intelligere de hoc intellectu in potentia, quia intellectus agens non reminiscitur, non enim intelligit extra se.

Hæc igitur meo quidem iudicio uidetur esse sententia Aristotelis, nõ ea quam affert Auerroes, & isti interpretes. neque quod dicit Io. Gram. uidetur probãdum, quòd uidelicet intellectus passibilis sit prior in uno, quàm intellectus agens: quia licet inter se haberent istum ordinem, tamen ratione habita ad unum indiuiduum, non habent hunc respectum: quia sunt partes animæ, quarum una non potest esse sine altera, sicut materia non potest esse sine forma.

Item, operatione non est prior, cum intellectus in potentia non possit operari, nisi intellectus agens prius operetur.

Præterea animaduertendum est, Aristotelem reddere causam, cum dicit, Separatus autem. nam illud Autem, accipiendum est pro enim: sicut in tex. Græco particula δὲ accipitur frequentissimè pro γὰρ. quod hinc colligi potest, quia nõ esset ad propositum hic loqui de hac re: & fortasse possemus dicere, quòd illa uerba, Separatus enim, solùm hoc, &c. sic ordinantur: Hoc enim quod quidem est semper intelligens, est separatum à materia, & hoc tale solùm immortale & æternum, ratione habita ad intellectus receptiuos. Ex quibus patet (ut diximus) unum esse in omnibus hominibus intellectum: quia si non esset unus, non semper intelligeret. non enim intelligeret cum destrueretur Socrates, quia non haberet phantasiam: esset enim corrupta phantasia,

phantasia, & sine ipsa non posset intelligere. Item nihil esset quod diceret, Non reminiscimur autem: quia si anima intellectiua esset multiplicata, nihil loci nobis daretur putandi ipsam habere eas cognitiones quę fuerunt in uno. Neq; est consentaneũ ut quæratur, Cur post mortẽ non reminiscitur? quia nescimus, an reminiscamur post mortem nec ne. Quæstio enim non est ad rem, nisi anima sit una, ex sententia Aristotelis naturaliter loquentis, ut dictum est in superioribus.

Illud uerò quod dixit Aristoteles in loco citato 3. de Anima, est idem ferẽ cum eo quod dixit 1. de Anima, tex. 65. & 66. Intellectus uidetur in fieri substantia quædã inexistens, & non corrumpi. & paulo pòst: Intelligere aũt & considerare marcescunt, alio quodam interius corrupto, ipsum autem impassibile est. Ex hoc dictũ est, quòd intellectus intelligit semper in aliquo indiuiduo, & ita in se non marcescit: marcescit uerò in uno, quia marcescit corpus illud, cuius erat passio intelligere. Marcescente autem corpore, necessitas cogit ut marcescat ipsa phantasia, sine qua intellectus non potest intelligere: nihil igitur refert, utrum dicamus intelligere marcescere, quia corpus marcescit, an quia phantasia marcescit: quia non intelligit quatenus sunt passiones animi, sed eius quod habet animum, id est corporis: quia paulo antè dixerat hæc uerba, quæ etiam citauimus in superioribus ad aliam rem: Dicere aũt irasci animam, simile est si quis dicat eam texere uel ædificare. Melius autem est fortasse non dicere animã misereri, aut addiscere, aut intelligere, sed hominẽ anima: quo corrupto, neq; memoratur, neq; amat. nõ enim illius erant, sed cõmunis, quod quidẽ destructũ est. *3. de Anima. tex. 20. 1. de Anima tex. 65. 66. 1. de Anima tex. 64.*

Addidit deinde, quòd intellectus est diuinum & impassibile: quod est illud quod dicit hoc loco. nã inquit, quòd in se non marcescit, quia intellectus semper intelligit. sed quod marcescit in aliquo, quod corrũpitur interius, & non memoratur, quia corrumpitur compositum, & ita phantasia. Et subiungit, quòd intellectus est diuinus & impassibilis, quæ non possunt esse sine animi nostri unitate. Iste ergo tex. ostendit apertè, quomodo sit interpretandum id quod dixit de intellectu possibili, quem in loco citato 1. de Anima dixit non memorari: quia si non memoratur, non etiam reminiscitur. Qui ergo rectè uerba Aristotelis perpendet, cum existimaturũ arbitror, tex. citatos idẽ omnino designare: quod quidẽ est, tandẽ animi nostri unitatẽ confirmare. *3. de Anima tex. 20. 1. de Anima. tex. 65. & 66.*

Quòd autem phãtasia dicatur intellectus, præter alia quæ dicta sunt in alijs locis, ostendit Aristoteles ijs planè uerbis: Animaduertimus autem, intellectum, phantasiam, electionem, uoluntatem, & cupiditatem animal mouere: hæc aũt omnia ad intellectum referuntur, & appetitionem. Phantasia autem & sensus referuntur ad intellectum, cum iudicandi habeant facultatem. attamen ijs distãt quæ in alijs dictæ sunt differentijs. Voluntas uerò, & ita & cupiditas, omnia cum appetitione faciunt: electio autem communis est intellectus & appetitionis. Quare & ipsum quod eligi potest, non autem omne excogitabile, eligibile est, sed rerum agendarum finis. *Lib. de Communi motu animalium.*

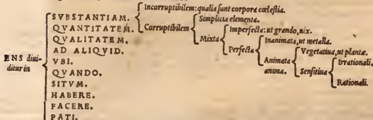
Patet ergo, ijs uerbis ipsum uocasse sensum & phantasiam, intellectum. Non est ergo mirandum, si nos interpretantes illa uerba, Quòd solus est separabilis, & solus æternus: intelleximus de possibili, qui solus est æternus, ratione habita ad alios intellectus, qui aliquid extra se recipiunt, non simpliciter & absolutè, quia de nullo intellectu simpliciter potest esse uerum, quòd ipse solus sit separabilis & æternus & immortalis: quandoquidem multi sint tales intellectus separabiles, æterni & immortales. Ex uerbis igitur Aristotelis, innixis rationi naturali, sequitur quod diximus, uidelicet animum nostrum, si est immortalis, esse unicum in omnibus. quæ tamen opinio re ipsa ex fundamentis sanctissimæ religionis nostrę, est omnium falsissima. Sed in sequentibus disputabimus, numquid illi Aristoteles crediderit, etsi ratio naturalis hanc ipsam ostendere uideatur. Sed nunc sint satis ea quæ diximus, ut dissolueremus quæstiones propositas. *3. de Anima tex. 20.*

SECTIO QVINTA.

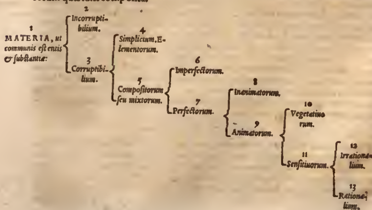
Inter dictas quæstiones autem cum nonnulla sint quę omnino uidentur tollere animi nostri immortalitatem ex eo, quia sequeretur eius contemplationẽ non pertinere ad naturalẽ philosophum, quippe qui nullo modo uidetur res à materia seiunctas ac segregatas contemplari posse: non alienum ab instituto nostro nos facturos existimamus, si disputabimus, antequam ad illarum dissolutionem pergamus, quidnam

nam consideret philosophus naturalis, quid primus philosophus, & (ut uno uerbo dicam) quid contemplentur singulæ scientiæ, quidq́ inter ipsas intersit, præsertim cum res satis ambigua sit, neq́ (ut mihi quidem uidetur) ex sententia Aristotelis adhuc explicata. Etenim his declaratis, facile erit (ut arbitror) quæstiones dictas dissoluere: & per id quod sequitur necessariò, animi nostri immortalitatem constituere. Hic autem uberius & fusius hanc rem ideo pertractabimus, quàm fortasse in præsentia necesse esset, quia in doctrina Aristotelis maximi momenti esse nobis uidetur: nosq́ infirmitate ualetudinis nostræ, qua quotidie uexamur, impediti timemus, ut nobis non concedatur facultas exponendi libros Physicorum. quare melius iudicauimus fore, ut hic sententiam nostram explicaremus, quàm nusquam: sicut diximus etiam de Rhetorica, & de animi nostri immortalitate, quæ magis aptè conueniebat alibi disputari. Res tamen difficiles, quocunq́ modo tractentur, & ubicunq́, modò rectè de ijs agatur, non omittendas censeo. non enim locus per se præstantiores illas reddit, sed accommodatiores.

Cum igitur nobis propositum sit, ea quæ diximus de scientijs contēplari: faciendum nobis uidetur, ut primùm ante oculos, tanquam in tabula quadā, ponamus ordinem omnium rerum, quæ natura constant. Scientiæ enim excogitatę sunt propter res ipsas, ut scilicet rerum omnium quæ natura constant, nobis firmam & stabilem cognitionem traderent. Incipientes igitur ab uniuersalioribus rebus, ad particulariores proficiscamur. hoc enim naturæ ordo, ratioq́ ipsa, quæ ex natura ortū habet, exigere postulareq́ uidetur. Sit ergo primum ens, quod etiam posuimus in Apologia nostra, cuius hæc est diuisio:

Ista sunt omnia quæ in uniuerso reperiuntur, quæ declarauit Aristoteles, inuestigando eorum causas & proprietates. Causæ autem quatuor sunt, quarum una est altera uniuersalior: & unumquodq́ genus harum rerum, seu unaquæq́ species, habet causas, præter communes, etiam proprias. Ideo ponamus etiam exemplum harum causarum, & designabimus numeris, quæ causæ quibus effectibus accommodentur eorum quæ sunt composita.

Neceſsitas igitur cogit, ut putemus tot dari materias, quot dantur ſubiecta uniuerſalia: quia fieri nō poteſt, ut diuerſa genera & diuerſæ ſpecies habeāt eaſdē materias. quomodo aūt ſint, nō eſt huius loci diſputare: hæc em̄ exēpli cauſa tantū poſuimus.

Eodem modo de fine dicendum eſt, quia datur finis uniuerſalis, qui nunc dicatur Primus, 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. Vnaquæq; enim ſpecies ſuum habet proprium finem, præter uniuerſalem: & ita de forma, & efficiente.

SECTIO SEXTA.

CVm igitur homines raperētur cupiditate ad ſciendū res dictas, & earū accidentia & cauſas contēplari neceſſe habebāt (tunc enim ſcimus unūquodq;, cū cauſas contēplamur) cumq; omnes illę res inter ſe haberēt generū & ſpecierū ordinē ſiue rationē (quandoquidē res magis uniuerſales, quę cōtinent minus uniuerſales, prę illis quæ minus uniuerſales ſunt, dicūtur genera: minus uerò uniuerſales, quæ continentur à magis uniuerſalib. ſi cū magis uniuerſalib. cōparentur, ſpecies:) incipiendo ab ente, uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas, coacti fuerūt homines, ſi rerū intelligētiam cōſequi uoluerūt, ut maximè debebāt (quippe cū in harum rerū ſpeculatione cōtineretur uera felicitas humana) inuenire unā ſcientiam, quæ omnes iſtas res perfectè, quātum quidē ingenij humani imbecillitas ferret, doceret. Nā ſi bene res dictas perpendamus, nullā profectò rationem reperiemus quæ impellat ad efficiendū plures ſcientias: præſertim cū res inter ſe ab ente uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas habeant rationem generū & ſpecierū, ut dictū eſt. Etem̄ nulla eſt maior ratio, quare homo & aſinus attineant ad eam ſcientiam, ad quā attinet genus ipſorū proximū, ꝙ ſubſtātia incorruptibilis & corruptibilis, ad eam facultatē ad quam attinet ſubſtātia generalis, quæ in dictas ſpecies diſtribuitur: & quā ſubſtātia generalis, & cætera decē prædicamenta ad eam ſcientiam, ad quā pertinet ens. Omnia em̄ habent eandē rationē ad unū genus: adeò ut ſi uolumus iſtas ſpecies attinere ad eam ſcientiam, ad quā pertinet ipſarū genus, nō uideas cur omnes res quæ enumeratæ ſunt, nō attineant ad eandē facultatē: quia ab ente, uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas, habēt inter ſe rationē generū & ſpecierū: ut perſpicuè ex eis quæ dicta ſunt eſt manifeſtū. Quod cū cōſtet, nulla apparet cauſa, quare debeamus ſeiungere ſubſtātiam corruptibilē & incorruptibilem, à ſcientia quæ ſubſtātiam generalē contēplatur: ſi fieri nō poteſt, ut ſeiungamus decē prędicamenta à ſcientia, quę ens, quatenus ens, contemplatur. Ea em̄ omnino eſt proportio ſubſtātiæ corruptibilis & incorruptibilis ad ſubſtantiam generalē, quæ eſt ſubſtātiæ generalis & reliquorū prędicamentorū ad ipſum ens. Eſt em̄ proportio utrobiq; ſpecierū ad genus: & ita dicendū eſſe arbitror de alijs, uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas. Optima igitur ratione (meo quidē iudicio) dictū uidetur eſſe, omnes res attinere per ſe ad unā ſcientiam genere: ex quo ſequitur neceſſariò, eſſe tantùm unā ſcientiam uerè & ex natura ipſarum rerum. Quam opinionem, præter rationes dictas, uidentur [4 Meta.tex.6.] cōfirmare etiam illa uerba Ariſtotelis: "Quapropter & eius quod eſt, ut eſt ens, quæcūq; ſunt ſpecies, unius eſt ſcientiæ genere, & ſpecierū ſpecies contemplari." Etem̄ ſi quæcūq; ſunt ſpecies entis, & ſpecierū ſpecies, attinēt ad unā ſcientiam genere: ergo decē prędicamēta ad unā ſcientiam genere pertinere dicendū eſt: ſunt em̄ ſpecies entis. Itē quęcunq; ſunt à decē prędicamentis, uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas: ſunt em̄ ſpecies ſpecierū entis. quia ſubſtātia incorruptibilis, & ſubſtantia corruptibilis, ſunt ſpecies ſubſtātiæ quę eſt ſpecies entis, & ita deinceps uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas. quæ enim ſunt ſpecies ſpeciei ſubalternatæ, ut generis quoque illius ſint ſpecies neceſſe eſt. Ergo quęcūq; ſunt à decē prędicamētis uſq; ad ſpecies ſpecialiſsimas, attinebūt ad eandē ſcientiam genere: nō ergo ex ratione naturali poteſt eſſe niſi una ſcientia genere. Neq; uerò arbitror locū citatū in eam ſentētiam trahi poſſe, ut illis uerbis Ariſtoteles ſignificet, ſpecies ſpecierū entis attinere ad unā ſciētiam genere, quatenus ſcilicet conueniunt in eo genere ut ſint entia: quandoquidem nihil poſſet dici ab Ariſtotele quod magis ridiculū & ineptū eſſet. Etenim illud, "Scientia eſt una quę [1. Poſt. 18.] eſt unius generis partes & paſsiones conſiderans:" intelligitur quòd ſcientia illa quæ cōſiderat genus, debet etiā cōſiderare ſpecies in ſua propria natura. alioquin fruſtra dixiſſet Ariſtoteles, eam cōſiderare ſpecies. ſatis em̄ fuiſſet dicere quòd conſideraret genus, ſi nollet ſignificare quòd cōſideret ſpecies illas in propria natura: quia qui cōſiderat animal, quatenus eſt animal, idē neceſſariò cogitur cōſiderare hominē & aſinum,

num,ut ſunt animalia:alioquin nō cōſideraret animal,quatenus eſt animal.Sicut pri
ma philoſophia nō diceretur cōſiderare omnia quatenus entia, niſi cōſideraret om-
nia quę ab ente cōprehenduntur,ex ea parte quatenus eſt ens.Fruſtra eñ diceref cō
ſiderare ens,quatenus ens eſt:& decē prędicamēta,quę ſunt uelut ſpecies entis, qua
tenus ſunt decē prædicamēta.qa q dicit Primā philoſophiā cōſiderare ens,quatenus
ens,is planè ſignificat,eā cōſiderare omnia quæ ipſo ente continenf,quatenus entia
ſunt:alioqn nō cōſideraret ens quatenus ens,ſi daref aliquod ens,quod nō eſſet cō-
ſideratū quatenus eſt ens.Hoc igif apparet in philoſophia naturali.nā ubi cōſideraf
animal,cōſideraf homo,aſinus & bos,ꝑter rationē cōmunē,ut homo,aſinus & bos.
Præterea quod dicitur tex.citato,de ſpecieb.ſpecierū,ſi intelligatur ꝙ conſiderāf
quatenus entia,idē eſſet intelligendū de ſpecieb.immediatis entis.& tūc ſequeretur,
decē prędicamenta non cōſiderari ſecundū propriam naturā in ea ſcientia,in qua cō
ſideratur ens,ſed ſolū quatenus entia.Quod quidē eſſe abſurdiſſimū ita cōſtat,ut ridi
culū ſit uelle id oſtēdere. Quòd aūt idē ſit dicendū de ſpecieb.entis, quod dicitur
de ſpecieb.ſpecierū,in dubium uenire nō poteſt: quia cū dicat Ariſtoteles,quæcūꝗ
ſunt ſpecies entis,attinere ad unā ſcientiam genere, & ſpecies ſpecierū: nulla eſt ma-
ior ratio, cur interpretemur ſpecies immediatas entis cōſiderari in propria forma,ꝙ
ſpecies ſpecierū cōſiderari ut entia tantū.neceſſe eñ eſt ut intelligamus utraſꝗ eodē
modo cōſiderari,ut uidelicet ſi ſpecies immediatæ cōſiderentur in propria,ſic etiam
cōſiderentur ſpecies ſpecierū:ac rurſus,ſi ſpecies ſpecierū cōſiderentur ut entia,ita e-
tiam ſpecies immediatæ cōſiderentur ut entia:alioquin nō cohærēt inter ſe illa uer-
ba,& nihil diceret Ariſtoteles.nō cohæret eñ,dicere ſpecies entis cōſiderari in pro-
pria forma,& ſpecies ſpecierū ſub ratione generis.nā ſecundū debet neceſſariò intel
ligi ut primū. Alterū igitur duorū euenire neceſſe eſt,uel ut Ariſtoteles ſignificaue-
rit ſpecies ſpecierū cōſiderari in propria forma,ſicut ſpecies entis,quod ipſum eſt ꝗd
uolumus: uel ut decē prædicamēta nō cōſiderentur in Prima philoſophia in propria
natura,ſed ſolū ex natura generis:quod eſt abſurdiſſimum,& à tanti philoſophi,om-
niumꝗ magiſtri artificio penitùs abhorret. in dubiū eñ uenire nō poteſt, quin quæ
ſcientia unū aliquod genus contēplatur,eandē oporteat cōſiderare omnia quæ cōti
nentur eo genere, ex natura illius generis: alioquin nō contemplaretur illud genus,
quatenus eſt illud genus. Præterea tex.præcedēs,ex quo Ariſtoteles concluſionē
illā cōcluſit,omnino uidetur oſtēdere,ipſum in ea ſentētia fuiſſe,ut opinaref ſpecies
ſpecierū attinere ex propria natura ad eandē ſcientiam genere,ad quā attinerent ſpe-
4.Meta.tex.5. cies entis.inquit enim: Omnis aūt generis unius,ſenſus eſt unus atꝗ ſcientia:ueluti
,, Grammatica, quæ eſt una, contemplatur uoces. Si ergo omnis generis ſenſus eſt
unus,& una ſcientia,ergo(uerbi gratia) omnium colorum in propria natura erit ſen
ſus unus,& una ſcientia. Probatur conſequentia:tum quia perſpicuum eſt,ſenſum
uiſus eſſe omnium colorum in particulari,ut albedinis,nigredinis,rubedinis, & reli-
quorum:nec minus clarè patet,unam ſcientiam eſſe in particulari omnium colorum,
& Grammaticam omnium uocum:tum quia,niſi ita eſſet,ſenſus non eſſet omnis ge-
neris,neꝗ Grammatica omnium uocum: etenim hęc non eſſet uocum in particula-
ri,neꝗ illæ colorum in particulari:non ergo omnis generis ſenſus eſſet unus,& ſcien
tia una:quod quidem eſt textus Ariſtotelis euertere. Neceſſitas igitur cogit ut aſſe-
ramus, ſenſum unum eſſe omnis generis illius quod attinet ad ipſum, & ſcientiam u-
nam eſſe omnis generis illius circa quod uerſatur. Nihil ergo reperietur illius gene-
ris, quod non conſideretur ab illa ſcientia, ſed ſpecies illius generis continentur ſub
illo genere: ergo neceſſe eſt ut illa ſcientia contempletur illas ſpecies ex natura ſua
propria.ut probatum eſt:alioquin non contemplaretur omne illud genus: ſicut non
contemplatur omne animal, qui non contemplatur hominem quatenus homo eſt,
& aſinum quatenus eſt aſinus. qui enim dicit Omne animal currere, dicit hominem
1.Prior. aſinum,& ſingulas animalis ſpecies currere,ut habetur ex primo Priorum. quo in lo
co diſſoluēs Ariſtoteles hoc ſophiſma,Ariſtomenes intelligibilis ſemper eſt,Ariſto-
menes eſt Ariſtomenes intelligibilis, ergo Ariſtomenes ſemper eſt (cuius quidem
ſophiſmatis concluſio eſt falſa,propoſitiones tamen ueræ)reſpondet(ut diximus in
Apologia noſtra) Quòd ſi addamus ſignum uniuerſale primæ propoſitioni, dicen-
tes,Omnis Ariſtomenes intelligibilis ſemper eſt,ſequetur cōcluſio, Sed prima pro-
poſitio

positio erit falsa, quia sensus est, quòd ille Aristomenes intelligibilis semper sit: quod quidem falsum est, quia corruptibilis est. Oportet igitur, si consideret scientia omne illud genus, non genus tantùm, ut cōsideret necessariò omnes species illius generis in particulari: alioquin non cōsideraret omne illud genus. quia dicere omne genus, nihil aliud est quàm dicere omnes eius species.

Si ergo textus citatus ita intelligatur, quemadmodum nos probasse existimamus: necessitas cogit, ut tex. 6. Quapropter, &c. intelligatur, quòd species entis, & specierum species, in particulari considerentur in scientia entis. Probatur consequentia: quia conclusio eo modo est intelligenda, quo modo intelliguntur propositiones, ex quibus deducitur, ut patet etiam ex Aristotele. Sed propositio ex qua deducitur, intelligitur de omnibus unius alicuius generis speciebus, & de specierum speciebus in particulari: ergo & conclusio est intelligenda de omnibus illius generis speciebus, & de specierum speciebus in particulari. Ergo Aristoteles uoluit eo loco omnes species entis, & specierū species in particulari, attinere ad scientiam de ente, ex propria ipsarum natura, non quatenus solùm continentur in natura generis, quia de illo non potest esse dubium. 1. Post. 4. 4. Meta. tex. 6.

Item colligi posse uidetur inducendo textus qui præcedunt, hoc modo: Dixerat Aristoteles in principio quarti Primæ philosophię, esse quandam scientiam quæ id quod est, ea ratione qua est ens, & ea quæ huic insunt, per se cōtemplaretur: & quòd talis scientia non erat aliqua earum quæ scientiæ particulares dicūtur, quoniam nulla cæterarum id quod est, quatenus est ens, considerat: sed partem quæque aliquam accipiens, id quod accidit de hac contemplatur. Et tandem concluserat, quod ipsius entis, ea ratione qua est ens, primæ causæ erant sumendæ. Cum igitur asseruisset, ens esse unum circa quod uersaretur quædam scientia, aliquis dubitatione oblata, potuisset quærere, nūquid esset uniuocum, an æquiuocū. et si esset æquiuocum, casu ne, an ab uno, an ad unum, an secundum analogiam: tot enim modis dici æquiuoca, declaratū est in 2. huius 4. Meta. & in 1. Ethic. 7. Vt igitur tolleret Aristoteles hanc quæstionem, ostendit ens non dici uniuocè, sed multipliciter: & quia omnia æquiuoca dicuntur multipliciter, addidit quod erat ex eis quæ dicuntur multipliciter ad unam quandam naturam, non analogicè, neque æquiuocè, id est à casu: quæ appellauit æquiuoca: quoniam hæc quæ ita dicuntur à casu, sunt propriè æquiuoca, quia non habent nisi tantùm nomen commune. Cætera uerò æquiuoca, etsi non habeant naturā substantialem communem ex parte rei, habent tamen naturam quandā accidentalem. 4. Meta. tex. 2. 1. Ethic. 7.

Et quoniam potuisset aliquis dicere, ista quæ sic multipliciter dicuntur, non posse pertinere ad unam scientiam, propterea quòd non dicuntur per unam naturam: id est, non dicuntur habere unam naturam substātialem, sicut uniuoca: ut hanc difficultatem remoueret, subiunxit, quòd attinent ad unam scientiam, licet non habeant unam naturam substantialem: quia non solùm eorum quæ per unam naturam dicuntur, una scientia est: uerùm etiam eorum quæ dicuntur ad unam naturā, quandoquidem & hæc una ratione quodammodo dici uidētur. Cum igitur scientia sit circa illa etiam quæ dicuntur quodāmodo una ratione, & ens ex talibus sit: Patet (inquit Aristoteles) unius etiam esse scientiæ, ea quæ sunt, ut entia sunt, contemplari. 4. Meta. tex. 2.

Deinde quoniam ista dicuntur multipliciter, cum posset quæri nunquid scientia talis sit omnium illorum eodem modo: respondet esse propriè primi, ex quo cætera pendent, & propter quod cætera dicuntur: & si hoc sit substantia, opportere philosophum habere principia substantiarum, & causas. Ibid. tex. 4.

Quia uerò ex dictis in primo textu potuisset opinari quispiam, plures esse scientias ex ratione & natura rerum, non ex cōmoditate discendi. dixerat enim, scientias particulares considerare partes entis, & non ens ipsum uniuersale, quod erat absurdum: siquidē (ut alibi dixit) Vna scientia est unius generis, partes & passiones illius generis considerās. unde sequitur, ut ex ratione & natura rerū non sit nisi una scientia in genere, ad quam omnia quæ dicta sunt pertineant: habent enim omnia inter se rationem generis & specierum. Idcirco ut erroris causam tolleret, addidit: Omnis autem generis unius sensus est unus, atque scientia: ut Grammatica, quæ est una, contemplatur omnes uoces. 1. Post. 18.

Deinde intulit: Quapropter est eius q̃d est, ut est ens, quæcūque sunt species, unius

» est scientiæ genere,& specierum species contemplari. Ex quo colligitur,rationem exigere ac postulare, ut omnes res attineant ad unam scientiam genere. habet enim eam inter se rationem quam diximus: qua non possumus seiungere species alicuius generis à contemplatione illius facultatis, quæ illud genus omnino contemplatur: neq; aliquas ipsarum specierum, quandoquidem nō sit maior ratio,quare hæ species seiungi possint à genere, quàm illæ: sunt enim omnes eiusdem ex hac parte rationis.

tex.5.& 6. Hæc uero nostra uerborum Aristotelis explicatio uidetur cōfirmari posse ex eo, quia nisi uellet Aristoteles eam quam diximus tacitam hominum cogitationē remo uere,non cohærerent quæ dicit cum præcedentibus: quādoquidem non sequantur ex illis,neq; declarent ipsa si bene perpendantur præcedentia. Quod colligitur ex eo

4.Meta.tex.5. quod ait: Omnis autem generis unius sensus est unus,atq; scientia. Quod designat, ut diximus,omnium rerū particularium,quæ sub aliquo genere cōtinentur, esse unū sensum & unam sciētiam. Hoc uerò nihil facit ad id quod paulo antè dixerat. Quòd

Ibid.tex.4. si hoc est substātia,ipsum philosophū principia substātiarū, causasq; habere oportet.

Ibid.tex.7. Deinde quæstione illa remota, reuertitur Aristoteles ad ipsum ens quod propo-

» suerat,& inquit: Atq; id quod est,ac unum ipsum,idē sunt ex eo atq; una natura,quia

» mutuò se consequuntur,&c. Ex uerbis igitur Aristotelis quæ attulimus,sequi putamus, id quod ratione prius nos demonstrasse arbitramur, ut ex ueritate & ex natura ipsarum rerum sit una tantū scientia genere: quod ipsum est quod nobis propo- sueramus ostendere. Quòd si uerba Aristotelis non uideantur alicui hoc apertè significare, erimus contenti ratione dicta, quæ est ita firma (meo iudicio) ut nullum relinquat de hac re dubitādi locum. Sed tamen nihil uidemus quod prohibeat, quin uerba Aristotelis eam habeant, quam diximus,sententiam.

Sed statim quærat quispiam, quomodo nuncupabitur ista scientia? & quod'nam erit eius subiectum,quod considerabit?non enim poterit res mathematicas considerare, quippe quæ non continentur sub ipsa substantia. Huic quæstioni respondemus, hanc scientiam appellari debere Philosophiam, non primam: quia prima dicitur ratione secundæ, eiusq; subiectum esse ens, quod est ueluti genus omnium rerum: & ab ipsa considerari omnes substantias,& substantiarum accidentia,& pariter quantitatem abstractam à materia, eadē ratione usq; ad species specialissimas quantitatum.etenim quæ ratio probat quantitatem, quæ est unū ex decem prædicamentis,attinere ad scientiam entis,quia est species entis: eadem est idonea ad probandū, quantitatem continuā & discretam, quę sunt species quantitatis,attinere ad eandem facultatem,ad quam attinet quantitas,quæ est earum genus. nulla enim conspicitur maior ratio unius q̄ alterius, si bene res consideretur. Et hoc modo sequitur descendendo usq; ad species specialissimas quantitatum: ex quibus apertè efficitur,omnes res ex ui naturæ suæ attinere ad unam scientiam genere. Et quod dictum est de quantitate,idem dici oportet de reliquis prædicamētis: sunt enim omnia species entis,eo modo quo ens habet species: quandoquidem nihil referat ad id de quo agimus, utrū

Ibid.tex.20. sint ueræ species,an secus: cum omnes tam ueræ species, quàm non ueræ, sint eiusdē scientiæ,ut ex eis quæ citata sunt perspicuum fuit. Sed cum ipsa quantitas intellectu abstrahi posit à materia(caret enim subiecto proprio) cui quantitati insunt accidentia propria, quatenus est quantitas, præter species illius: uidetur nō futurū fuisse fortassis à ratione alienum, ut euitaretur confusio, quam posset afferre una illa scientia,si redigerētur omnes res ad duas scientias,quarum una diceretur scientia de substantia,altera de quantitate.

SECTIO SEPTIMA.

Cæterùm quia diuisio hęc rerū in duas omnino scientias nimium uidebatur generalis,& per id quod necessariò sequitur,magis cōfusa, existimauit opinor Aristoteles,res omnes esse distribuendas in tres scientias,nō ex ui quidē rationis,& ex natura ipsarū rerum(quando quidē hoc fieri nō possit, ut demonstratū est) sed solùm ob commoditatē tractandi res,& speculandi: similiter enim se habet,ac de agricola, qui multo melius ampli alicuius agri partem aliquā mediocrē colit, q̄ totum, uel maximā partē,in eaq; excolenda minus laborat ac defatigatur,& facilius finē suum assequitur. Distribuit igitur Aristoteles res omnes in tres partes: quarum prima complexa est ens, & decē prædicamenta, & substātiam incorruptibilē & corruptibilem.

Altera,

Altera, cœlum, & quatuor elementa, & mixta, usque ad species specialissimas cum suis accidentibus. Tertia, quantitatem discretam & continuam: idque contingit quantitati, non qualitati, ob causam dictam: redigendæ tamen sunt quantitates eo modo, quo substantiæ.

Et ex hac rerum diuisione constituit tres scientias: quarum, quæ Ens, & decē prædicamenta, & substātiam incorruptibilem & corruptibilem, quatenus hæ tales sunt, speculabatur, nuncupauit Primam philosophiam: quam & in locis citatis, & in multis alijs (quos longum esset recensere) dixit contemplari ens, quatenus ens, & decem prædicamenta: & ostendit etiam contemplari substātiam incorruptibilem & corruptibilem, quatenus tales sunt. inuestigat enim earum causas, ut sunt tales. Alteram uerò, quæ contemplabatur corpora cœlestia, & quatuor elementa, & mixta, usque ad species specialissimas cum suis accidentibus, uocauit Philosophiam naturalem: sicut declarat ipse, ubi agit de corporibus cœlestibus, ut talia sunt, & de elementis, ut sunt talia. Tertiam, quæ considerabat quantitates & cōtinuas & discretas, generali quodam nomine uocauit Mathematicā: quæ diuisio ex multis Aristotelis dictis colligit. 1. Cœli tex. 1.

Sed quoniam quantitas eo ipso quod quantitas est, unum est ex decem prædicamentis, quæ attinent (ut dictum est) ad Primam philosophiam, suasque habet proprietates, quatenus est quātitas, separatas à proprietatibus quas eadem habet quatenus est discreta & continua: sicut substantia habet alias proprietates quatenus est substātia, alias quatenus est corruptibilis & incorruptibilis: cogimur dicere, quòd ipsa ut talis, attinet ad Primæ philosophię considerationē, non solùm ut terminus illius substantiæ quam Prima philosophia contemplatur (quæ est substantia cōposita eo modo quo dicemus) uerùm etiam ut talis. Etenim, ut diximus, est unum prędicamentū, & una entis species: & propterea in prædicamentis quantitatis fuerunt declaratæ proprietates eius, ut quòd secundum ipsam dicimur æquales & inæquales. quæ declaratio, ut multis in locis ostendit Aristoteles, attinet ad Primam philosophiam.

Hanc trium scientiarum diuisionem respexit Aristoteles, cum dixit: Tres sunt Philosophiæ contemplatrices, Mathematica, Metaphysica, & Philosophia naturalis. Et accepit Mathematicam ex ea parte etiam, quatenus complectitur alias particulares quātitates, eo modo quo liber Physicorum habitus est pro philosophia naturali. Ac secundum hanc diuisionem maiori ex parte loquutus est Aristoteles, & scientias distinxit, licet ibi impropriè scientias acceperit, & in alijs infinitis locis: sed in quibus significauit solam esse unam scientiam, uel duas, uel plures quàm tres, uoluit indicare, diuisionem rerum in tres scientias fuisse factam ob maiorem commoditatē: quippe quæ non esset neque nimium generalis diuisio, neque nimium particularis. Videtur enim medium tenere, ob rationes dictas, ut uidelicet euitaretur confusio. 6. Meta. tex. 1. & 11. Meta. 26. 1. Post. 1. Ethic.

FINIS LIBRI DECIMITERTII EVERSIOnis *Singularis certaminis.*

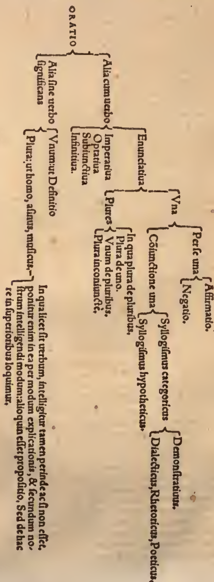
LIBER DECIMVSQVARTVS.
SECTIO PRIMA.

His explicatis, antequam ad alia proficiscamur, non erit alienum à proposito nostro, quæstiones quasdā in medium afferre. Diceret ergo aliquis: Tu fecisti arborē in superiori libro, qua distribuisti ens in substantiam, & quantitatem, & qualitatem, & in cætera decem prædicamenta: & substantiam etiam in suas species, & specierum species, usque ad species specialissimas. & tu dixisti, uerba Aristotelis, & etiam rationem exigere, ut sit tantùm una scientia genere, propterea quòd omnes illæ res dictę habebant inter se generum & specierū ordinē, seu rationem: plures tamen scientias ab Aristotele positas fuisse, propter cōmoditatem nostram. His autem ita positis, idem uidetur sequi de eis facultatibus quæ docēt conficere orationes, ut sit uidelicet ipsarum orationum ars una in genere, & non plures artes: propterea quòd omnes orationes sunt sub oratione generali, tanquam species sub suo genere, & inter se habent rationem generum & specierum. Eadem ergo erit in orationibus causa unitatis artis, quæ in rebus unitatis scientiæ.

Etut

Et ut cognoscatur ita esse, conficiamus etiam arborem ex ipsis orationibus: unde facile erit intelligentia consequi, idem sequi in artibus quæ docent conficere orationes, quod sequebatur in scientijs quæ docent scire res: & tunc, sicut posita est una scientia genere, ita erit etiam una ars genere. Arbor ergo ipsarum orationum huiusmodi erit.

Cum ergo perſpicuum ſit ex hac arbore, omnes orationes eſſe ſub oratione generali, tanquam ſpecies ſub genere, omnesque orationes inter ſe habere ordinē ſiue rationē generum uel ſpecierum: neceſsitas cogit ob rationes dictas, quibus probaſti unā tantùm eſſe ſcientiā genere, ut facultates omnes quę docent conficere orationes dictas, attineant ad unam artem genere. et cum non poſsint attinere niſi ad eam, ad quā attinet ars illa quæ docet conficere orationem, quæ ars Logica, ἐκ τοῦ λόγου (omnes ēm aliæ ſunt de oratione, ſicut ipſa Logica) neceſſe eſt ut reliquæ itē facultates quæ docent conficere cęteras ſpecies orationum, dicantur Logicæ, ſpecies enim omnes attinent ad eandem facultatem, ad quam attinet genus ipsarū, & una aliqua earum. Eadem enim eſt ratio omnium ſpecierum eiuſdem generis. Sed conſequens manifeſtē à ſententia Ariſtotelis, & à ueritate abhorret: ergo & id unde emanat.

Quòd autem conſequens ſit falſum, & contra ſententiam Ariſtotelis, ex eo perſpici poteſt, quòd Grammatica, quæ docet conficere orationem congruam, nō dicitur Logica: neque pars illa Rhetoricæ quæ docet cōficere enthymemata & exempla, quę ſunt orationes, aut illa quæ docet cōficere elocutiones, & ordinare partes orationis, eſt Logica, ſed Rhetorica: neque ars Poetica, neque Hiſtrionica, neque Metrica, quæ omnes docent conficere orationes, eſt Logica: neque ulla reliquarum facultatū, quæ docent cōficere & regulare orationes: ſimiliter etiam neque illa pars Dialecticæ quæ docet conficere ſyllogiſmos dialecticos, & inductiones, aut illa quæ docet interrogationes & reſponſiones, Logica eſt, ſed Dialectica. dictæ enim facultates non ſunt eiuſdem artis genere, ſiquidem omnes tanquam ſub genere diuerſo poſuit Ariſtoteles, ut ex libris ipſius perſpicuum eſt. Ergo in dubium uenire non poteſt, quin & à ueritate & ab Ariſtotelis ſententia abhorreat quod dixiſti, omnes uidelicet res eſſe unius ſcientiæ, propterea quòd inter ſe ſpecierum & generū rationem habeant: quia artes quæ docent conficere orationes, quæ talem & ipſæ inter ſe ordinem habent, non ſunt unius artis genere, cum tamen eadem ſit ratio.

Item diceret aliquis, Si omnes orationes eſſent eiuſdem artis genere, ea quæ dixiſti in eo exordio Inſtitutionis tuæ in Logicam facultatem de eius ſubiecto, à ueritate abhorrerent. dixiſti enim, in Logica facultate orationem ſimpliciter non poſſe eſſe ſubiectum: quia ipſa non propter ſe, ſed ob definitionem & demonſtrationem, & cæteros ſyllogiſmos conſideratur, ſed eſſe modum cognoſcendi: non ergo fieri poterit, ut omnium orationum ſit una facultas genere quæ dicatur Logica.

SECTIO SECVNDA.

ITa poſſet aliquis inſtare contra ea quæ de unitate ſcientiæ diximus. Sed quoniam arbitramur nos uerè & ex Ariſtotelis ſententia loquutos eſſe, faciendum nobis uidetur, ut ad diſſolutionem quæſtionum propoſitarū ueniamus. Atque ut facilius hęc res quæ maximam uidetur ambiguitatem hominibus afferre poſſe, intelligatur, & etiam ut multa alia declaremus, quæ & eis quæ diximus, & Ariſtotelis doctrinæ lucem allatura eſſe putamus: hinc incipiemus, dicētes quòd uniuerſa arbor orationum poſita, ſimpliciter & abſolutè conſiderata à principio uſque ad finem, attinet ad primā philoſophiā, propterea quòd omnia ea quę illa ipſa arbor cōplectitur, ſunt affectiones entis, quatenus ens eſt. Vniuerſis enim quæ ſunt (ut inquit Ariſtoteles 4. Meta. tex. 2.) ut non generi cuipiam accommodatur. In ordine uerò ad opus attinet ad artem unā genere: quia facultas quæ docet conficere orationes dictas, eſt factiua: poſt enim illius operationē remanet aliquid in re: etenim remanēt orationes factæ. Quare uerum erit dicere, unam eſſe ſcientiam quæ ſpeculatur omnes orationes ſimpliciter, & unam eſſe artem genere quæ docet conficere omnes orationes. Sunt enim omnes orationes eiuſdem generis, quia omnes ſunt ſub oratione generali: ſicut omnes res ſunt ſub ente, quod ens omnia quæ ſunt complexu ſuo continet & cohibet. eandemque habent orationes inter ſe rationem, quam diximus habere res poſitas in arbore dicta ipſius entis. Quare concedimus, argumentum concludere, ita eſſe de orationib. quòd uidelicet ſint omnes ſub una arte genere: ſicut diximus de reb. ipſis, quas poſuimus ſub una ſcientia genere. & cōcedimus, cæteras partes quæ docēt cōficere orationes, poſſe dici Logicas eadē omnino ratione, qua illa pars quę docet cōficere inſtrumēta cognoſcēdi, dicit̄ Logica. Cū uerò dicebaſ, hoc manifeſtè abhorrere à ſententia Ariſtotelis, hoc eſt quod non damus: imò planè aſſerimus conuenire 4. Meta. tex. 2.

eius ſen-

eius sententiæ, sicut ostendunt rationes allatæ. Ad probationem autem cum dicebatur, neque Grammaticam, neque eas partes Rhetoricæ quæ docent ea quæ pertinent ad orationem, neque illam partem Dialecticæ quę docet conficere syllogismum dialecticum & interrogationes & responsiones, neque artem Poeticam, neque Histrionicā, neque Metricā, ac denique nullā facultatē quæ docet ex arte conficere orationes, posse dici Logicā, sicut dicitur facultas illa quæ docet conficere instrumenta cognoscendi. Hæc uerò maximè negamus: & dicimus, omnes dictas facultates rectè uocari posse Logicas, quia docent conficere orationes. Illa tamen facultas quæ docet conficere instrumenta cognoscendi, quæ continet libros Perihermenias, libros Priorum, & libros Posteriorum, consequuta est apud interpretes nomen generale Logicæ, non apud Aristotelem, ut sæpe diximus, fortasse ob eius præstantiam: diuisa autem fuit facultas ipsa generalis, cuius erat docere conficere omnes orationes tanquam in partes quasdam: in Grammaticam, in Logicam, & in reliquas facultates dictas, propter nostram commoditatem, & nostrum cognoscendi modum, quatenus in ipsa oratione conficienda poteramus errare. Quot igitur errores diuersi poterant contingere in efficiendis orationibus, tot fuerunt inuentæ facultates quæ docerent rectè conficere has orationes. Et quia in oratione poteramus errare in congruitate, ideo inuenta fuit facultas quæ doceret congruè loqui: quæ ut seiungeretur à cæteris, quæ docēt conficere orationem, sed non quatenus est congrua, fuit nominata Grammatica. Poteramus etiam errare in oratione conficienda, quatenus concludit necessariò, & quatenus facit scire & opinari: ob id inuenta fuit illa facultas, quę docet conficere instrumenta cognoscendi: quam facultatem propter præstantiam ipsius inter cæteras partes eiusdem generis (etenim cæteræ ad hanc ipsam ordinatæ sunt) fortasse interpretes Aristotelis uocauerunt nomine generis, sicut multis in locis factum fuisse ab ipso Aristotele sæpe declarauimus. In eadē etiam oratione poteramus errare quatenus est iucunda uel tristis, quatenus est interrogatiua & responsiua, quatenus narrat aliquid, quatenus est procemium, epilogus, & huiusmodi: ob hanc causam fuit inuenta facultas illa, quæ dicta est Histrionica. Et quia in eadem poteramus errare, quatenus aliqua oratio habet numeros, uel non habet: ideo fuit inuenta ars Metrica, & ita de alijs ex proportione.

In dubium igitur uenire non possumus, quin omnes facultates quæ docent conficere orationes, necessariò dicantur Logicæ: sicut facultas dicta, quę docet conficere instrumenta cognoscendi: sunt enim omnes eiusdem generis species, & habent eandem proportionem. Quòd si consequutæ sunt nomina diuersa, hoc factum fuit ob nostram commoditatem, ut diximus, ne confunderemur. sicut accidit scientijs, quæ diuisæ fuerunt in tres, licet ex ueritate sit tantùm una. Eadem omnino est ratio.

Concedimus ergo, respondentes ad argumentum, omnes dictas facultates dici Logicas, & Grammaticam esse Logicam: consequutam tamen esse nomen proprium, præter commune, ob causas dictas: & ita de reliquis facultatibus dictis. Etenim uerum est, species attinere ad eandem scientiam, ad quam attinet genus: negamus tamen, consequens abhorrere à sententia Aristotelis. Et ad probationem dicimus, falsum esse, Grammaticam nō dici Logicam, licet dicatur etiam Grammatica nomine proprio, ut seiungeretur à reliquis speciebus generalis Logicæ facultatis. Negamus etiam partem illam Rhetoricę quæ docet conficere enthymemata & exēpla, non esse partem Logicæ: quia sicut illa pars quæ docet conficere demonstrationes, dicitur Logica: ita etiam pars illa quæ docet conficere enthymemata & exēpla, eadem ratione dicetur Logica. sunt enim species orationis, sicut est demonstratio. Idem etiam dicendum est de ea parte Dialecticæ, quæ docet conficere syllogismum dialecticū & inductionem. Quòd si dicantur partes Dialecticæ & Rhetoricæ, ideo dicuntur, quia seruiunt ipsi Rhetoricæ & Dialecticæ.

Rhetorica uerò & Dialectica, dum pertractant de istis, dicuntur induere personā
1.Rhet.2. ipsius Logicæ: sicut dixit Aristoteles 1.Rhet. ipsam Rhetoricam, dum agit de affectibus, induere uestem Politices, quam tamen partem nuncupauit Rhetoricā. Etenim
1.Rhet.4. dixit Rhetoricam esse compositam ex resolutiua scientia, & ex ea ciuili quæ est de moribus: quem locum sæpe iam citauimus, ob uarias occasiones. Quare nihil absurdi ex sententia nostra sequi uidetur, quod opinionem Aristotelis euertat.

Negamus etiam illã partẽ Rhetoricæ quę docet conficere elocutiones & procemia, & narrationes & responsiones, & illam partem Dialecticæ quæ docet interrogare & respondere, non esse partem Logicę. docent enim dirigere orationes.

Idemq́ omnino dicimus de arte Histrionica, & Metrica, & breuiter de omnibus illis facultatibus quæ docent ex arte conficere orationem: eadem enim est ratio de omnibus, quæ est de illa parte quæ docet conficere instrumenta cognoscendi.

Falsum item est, quòd non sint eiusdem artis genere: & falsum est etiam, Aristotelẽ posuisse omnes has facultates, tamq́ sub genere diuerso, quia posuit omnes sub oratione: posuit tamẽ ipsas sicut species aliquo modo diuersas inter se. sicut illa pars philosophiæ quæ loquitur de homine, uidetur specie differre aliquo modo ab illa quæ uerba facit de equo, quia homo & equus differunt specie: continentur tamen utraque sub nomine generali Philosophiæ. Quare sequitur, uerum esse quod diximus, omnes uidelicet res, propterea quod habent inter se rationẽ generum & specierum, ad unam attinere scientiam genere, & nihil absurdi ex hac positione sequi apparet.

SECTIO TERTIA.

SEd adhuc aliquis dubitaret, quærens an ex Aristotele possit colligi, quòd illa pars Rhetoricæ, quæ docet conficere enthymemata & exempla, elocutiones, procemia, narrationes, interrogationes & responsiones, non sit uerè pars Rhetoricæ, & ita Dialecticæ, sicut asseruimus?

Huic quæstioni respõdemus, perspicuè hoc haberi ex Aristotele. Ac de ipsis quidem enthymematibus & exemplis, habetur & ex fine secundi libri Priorum, & ex rationibus dictis: sunt enim species syllogismi, uel modi cognoscendi, sicut demonstratio. Quemadmodum ergo facultas illa quæ docet cõficere demonstrationem, attinet ad Logicam: in dubium uenire non potest, quin item facultas illa quę docet conficere enthymemata & exempla, sit per se ipsius Logicę. eadẽ enim est omnino ratio, ut diximus: quare si sunt Dialectica & Rhetorica, quæ sunt facultates specie distinctæ ab ipsa Logica, necessitas cogit ut Rhetorica & Dialectica induãt (quatenus ad illam partem attinet) personam ipsius Logicæ. non enim fieri potest, ut ea quæ per se attinent ad unam facultatem, quatenus ad illam attinent, possint pertinere ad aliam facultatem. non enim licet descendere de genere in genus. Quare si tractentur in alia facultate, opus est ut hæc facultas induat personam illius facultatis, ad quam per se attinẽt. Sicut accidit etiam Rhetoricæ, quod attinet ad affectiones, de quibus agit, quæ tractantur in Rhetorica cum eadem ratione, cum qua in Politica. Ideo protulit (ut dicimus) Aristoteles, Rhetoricam uerba facientem de ipsis, induere uestem politicæ. Sic igitur, cum regulæ conficiendi enthymemata & exempla sint in Rhetorica, cum eadem oratione, id est in ordine ad opus, cum qua sunt in Logica: necesse est ut Rhetorica sermonem habens de istis, induat uestem ipsius Logicæ, ad quam per se attinent regulæ conficiendi illa instrumenta. Quod non accidit Medicinæ in comparatione ad philosophiam naturalem, neq; alijs facultatibus, subalternatis, in comparatione ad subalternantes: quoniam ea quæ accipiunt à subalternantibus, non sunt in ipsis cum eadem ratione, cum qua sunt in subalternantibus: propterea quòd in subalternantibus considerãtur simpliciter, & per se ut sciantur, & cognoscantur: In subalternatis uerò, in ordine ad opus, qui ordo ad opus facit eandem rem specie differre à se ipsa, cum consideretur propter ipsum scire. Quare magis interest inter facultates subalternatas & subalternantes, quàm inter scientias inter se. Vnde magis distat Medicina à philosophia naturali, quàm philosophia naturalis à Mathematica: propterea quòd Medicina differt forma à philosophia naturali, philosophia uerò naturalis differt à Mathematica tantum materia. habent enim eundem finem, ergo eandem formam, ut sępe declarauimus. Quare licet Medicina consideret ea quæ sunt in philosophia, non tamen dicitur proprie induere uestem philosophiæ naturalis: quia non est eadem res omnino, etenim nõ habet eandem formam. Imò res considerata in ordine ad opus, est tanquam cadauer rei consideratæ simpliciter, ut diximus in superioribus. Sed facultas aliqua dicitur induere uestem alterius facultatis, cum ab ea accipit aliqua sub eadem ratione, cum qua considerantur ab illa, id est sub eadem forma. Perspicuum igitur est, ex Ari-

ſtotele colligi, partem illam Rhetoricæ, quæ docet cōficere enthymemata & exempla, nō eſſe partem Rhetoricæ: ſed ſolum eſſe poſitam in Rhetorica, ut ſeruiret ipſi & ita Rhetoricam indueret, quatenus ad illam partē attinet, ueſtem Logicæ facultatis. Statuimus enim hic, Rhetoricā & Dialecticam nō eſſe Logicam: quod quidem ex ſe perſpicuum eſt, & ex eis quæ multis in locis declarauimus.

Idq; præter cætera, maximè declarat definitio ipſius Rhetoricæ, quæ dicitur eſſe facultas perſpiciendi probabilia, quæ ſunt in unaquaq; re. Sequit̄ enim ut non poſſit tradere regulas conficiendi aliquod inſtrumentum, quippe quæ non ſunt ex probabilibus in unaquaque re: ſunt enim neceſſariæ, & determinati generis, ut alibi fuſius diximus.

SECTIO QVARTA.

QVod uerò attinet ad elocutiones, & ad reliqua de quibus egit Ariſtoteles in tertio lib. Rhetoric. dicimus, nihil eorum attinere propriè ad Rhetoricā, ſed tamen tractari in Rhetorica: ſicut etiam affectus, qui propriè ad ipſam non pertinerent, ſed ad Politicam, ut ſuprà diximus, quia magis ſeruiebāt ipſi Rhetoricæ, quàm alijs facultatibus. quare Rhetorica ſermonem habens de illis, dicitur ueſtem induere illius facultatis, ad quam illa propriè attinent, quæ quidem facultas nomine generali nuncupari debet Logica. Omnis enim ille ſermo docet conficere & dirigere orationes, ſed nomine particulari, [illegible] dicitur attinere ad artem Hiſtrionicam, quia hiſtrionum eſt magis, quàm alterius cuiuſquam artificis, quærere elocutiones ſuaues & iucundas, procœmia & narrationes, interrogationes & reſponſiones. Quare hæc magis attribuuntur illi arti, quàm alijs: ipſa enim, quatenus ad hoc attinet, eſt architectonica.

Sed probemus, totam hanc partem, quæ continetur tertio libro Rhetoricorum, non eſſe propriè Rhetoricam. Dicimus igitur, hoc primum colligi ex definitione Rhetoricæ iam dicta. deinde ex Ariſtotele, ubi inquit: Quicunq; igitur ſermonū
1.Rhet. cap.1. artes uſq; ad præſens tempus compoſuerunt, paruam ipſius particulam effecerunt:
» quia perſuaſiones ſunt ſolum artificiales, alia autem ſunt additiones. Omne enim quod eſt in Rhetorica, aut eſt perſuaſio, aut additio, ex uerbis Ariſtotelis. Sed elocutiones, procœmia, & narrationes, & huiuſmodi, non ſunt perſuaſiones propriè, & ſunt in Rhetorica: igitur ſunt additiones. Ergo non propriè attinent ad Rhetoricam, cuius finis eſt perſuadere: quia ſi propriè pertinerēt, non eſſent additiones, ſed partes Rhetoricæ artificiales. Per ſe enim pertinerent ad finē ipſius Rhetoricæ.
1.Rhet. cap.1. Quod aūt nō ſint propriè perſuaſiones, perſpicuè habeť ex ipſo Ariſtotele, cum dixit, enthymemata eſſe corpus perſuaſionis, & alia omnia extra rem.
» Item ubi ita ſeipſum reliquit: Eorum autem quibus demonſtramus, uel uidemur
» demonſtrare, ut in Dialecticis, aliud inductio eſt, aliud ſyllogiſmus. nam enthyme-
» ma quidem ſyllogiſmus rhetoricus, exemplum autem rhetoricum inductionem:
» omnes autem perſuaſiones faciunt demonſtrando, uel exempla dicētes, uel enthy-
» memata, & præter hæc aliquo modo nihil. Cum ergo hæc non ſint enthymemata, neq; exempla, neceſſitas cogit ut nō ſint perſuaſiones. Etenim ſi eſſent perſuaſiones, falſum eſſet, omnes facere perſuaſiones, uel exēpla dicentes, uel enthymemata.
3.Rhet. cap.1. Hoc idem confirmat etiam, cum ait: Quoniam autem tria ſunt quæ oportet elaborare circa orationem: unum quidem, ex quibus perſuaſiones erūt: ſecundum, cir
» ca elocutionem: tertiū, quoniam oportet ordinare partes orationis. Ex his enim ſequitur, illa quæ ſcribuntur in tertio libro Rhetoricorū, non facere perſuaſionem: quia ſolum ponit primā partem eſſe ea ex quibus erunt perſuaſiones, & de hac parte uerba fecit in primo & ſecundo libro. neceſſe igitur eſt, ſecundam & tertiam partem, quæ erant circa orationem, non eſſe de illis, ex quibus fierent perſuaſiones. & cū de ijs duabus partibus agatur in tertio libro Rhetor. neceſſitas cogit, ut illa pars quæ continetur tertio libro Rhet. non ſit propriè Rhetorica.

SECTIO QVINTA.

1.Rhet. cap.2. SEed ſtatim diceret aliquis, hoc euertere ſententiam Ariſtotelis: quippe qui in ſecundo cap. poſuit tria perſuaſionum genera, dicens: Harum igitur quæ ratione
» parantur perſuaſionum genera ſunt tria. nam alia ſunt in moribus eius qui dicit, alia in

in auditore modo quodam afficiendo, alia in demonstratione ipsa, cùm demonstre " mus, uel demonstrare uideamur. "

Nam si mores dicentis persuadent, & affectio iudicis, ergo nõ tantum enthymemata & exempla persuadent, igitur Aristoteles sibi ipsi repugnat, & eo quidem magis, quod paulo pòst subiungit: Nam probitas dicentis, non ut quidam eorum " qui artes scripserunt, nihil refert ad probandum, sed ferè (ut breui absoluam) præci- " puam mores faciunt fidem. sunt ergo & hæ partes artificiales.

Confirmatur idem ex secũdo Rhetor. cap. primo, quem locum citauimus etiam 2.Rhet. in superioribus ob aliam occasionem, inquit enim: Vt igitur dicentes ipsi fide digni cap.1. uideantur, tres causæ sunt. tria enim sunt, quæ præter demonstrationem fidem faci- " unt: Prudentia, Virtus, & Beneuolentia: Nam qui dicunt, aut consulunt, uel pro- " pter hæc omnia, uel propter aliquid horum fallunt. aut enim propter stulticiam nõ " rectè opinantur: aut rectè sentientes, propter improbitatem non dicunt ut senti- " unt. aut quamuis rectè sentiant, uirtuosiq; sint, tamen cùm beneuoli non sint, facile " creduntur sponte, non optimè consulere. Hæc igitur sunt quare fallunt, & præterea " nihil. Quare necesse est, si quis omnia hæc uidetur habere, fide dignum esse apud " audientes.

Perspicuè igitur patet, alias esse persuasiones præter enthymemata & exempla, quæ sunt demonstrationes Rhetoricæ: quare nõn uidetur sequi ex auctoritate Aristotelis allata, ea quę tractanř in tertio libro, non esse persuasiones: & per id quod necessario sequitur, esse additiones, quia sola enthymemata & exempla sint persuasiones, quandoquidem Aristoteles cum sua ipsius sententia apertè pugnaret.

Idem uidetur confirmare in eodem tertio Rhetoricorum, post uerba paulo an- 3.Rhet. tè allata, cùm addidit: Ac de fide iam dictum est, ex quibus, & ex quot, quod ex tri- cap.1. bus, & cur tot solum. nam aut quia ipsi qui iudicant, quodam modo affecti sunt: aut " quia quales quosdam eos qui dicunt, arbitrantur: aut quia quod demonstratum est, " omnibus persuadetur: Consequens est dicere de eloquutione. Iis enim uerbis planè significat, alia esse quæ fidem faciunt præter enthymemata & exempla. ac licet uideatur innuere etiam contrarium, cùm ait, Ac de fide iam dictum est, ex qui- " bus, & quot, quòd ex tribus. Et deinde addidit, Consequẽs est dicere de eloquu- " tione: quòd uidetur indicare, tradere præcepta eloquutionis nõ esse docere persuasiones, tamen hoc non facit, quin sequatur quod diximus.

Quod item confirmatur ex eis quæ dixit tertio Rhet. cap. decimo tertio: Acci- 3.Rhet. dit enim auferẽtes magnitudinem, partes necessarias orationis esse propositionem cap.13. & demonstrationem, hæc enim sunt propria. plurimæ autem sunt, Procemium, pro " positio, demonstratio, Epilogus. Nam quæ feruntur in aduersarium, sunt ipsarum " persuasionum: Collatio autem est, amplificatio eorum quæ sunt ipsius. Quare est " aliqua pars persuasionum. "

Ex quibus uerbis sequitur, esse aliquas partes persuasionis, præter exempla & enthymemata: quia mouere iudicem in affectus contra aduersarium, & amplificare, dicit esse partes persuasionis, & tamen non sunt neque enthymemata, neque exempla.

Ad has difficultates dicerem, saluo semper meliori iudicio, quòd aliquid dici artificiale in Rhetorica, bifariam potest intelligi. Vno modo, ut per se faciat ad finem illius artis: & hoc modo intellexit Aristoteles, cùm dixit primo Rhetoricorum, Fi 1.Rhet. dem facere esse tantummodo artificiosum, & cætera accedere, & enthymemata esse corpus persuasionis: & cùm dixit, omnes fidem facere demonstrando, uel exempla dicẽdo, uel enthymemata, & præter hæc penè nihil: Ac si omnino necesse est syllogismo uel inductione quodcunq; ostendere, ut in Resolutiuis exposuit, necessariò alterum ipsorum alteri esse idem.

Secundo modo dicitur artificiosum, non quòd per se faciat ad artem, & ad finem ipsius artis: sed id quoq; quod à nobis potest excogitari, & hoc modo intellexit in primo libro Rhet. cùm dixit: Persuasionum autem aliæ sine arte, aliæ artificiosæ. si- 1.Rhet. ne arte illas appello, quæ non à nobis excogitantur: sed cùm extra sunt assumuntur, cap.2. ut testes, cruciatus, scripta. Artificiosas enim persuasiones nuncupauit eas, quæ ra- " tione & uia à nobis excogitari possunt. Itaq; ipsarum alijs uti (inquit) oportet, alias

inuenire. & sic dissoluitur contradictio Aristotelis, quòd uidelicet eloquutiones & reliquæ partes dictæ sunt artificiosæ, & nõ sunt artificiosæ. Non sunt artificiosæ qui dem, quia per se non attinent ad finem artis Rhetoricæ: sunt autem artificiosæ, quia ratione & uia à nobis excogitari possunt. quæ duo inter se non pugnant.

Item aliquid facere fidem, bifariam intelligi uidetur apud Aristotelem. Vel quòd per se, & ex natura sua, & uerè facit fidem. & hoc modo intellexit Aristoteles in om nibus locis, in quibus explicauit sola enthymemata & exempla facere fidem, & reliqua esse additiones. Vel quòd efficit & disponit auditores ad recipiendas demonstrationes & ueritatem, ac facit dicentes apparere auditoribus quales quosdam, ex ui ipsius orationis impellendo in affectus. Sed hoc non est facere fidem per se, & ex natura sua, sed per accidens, & ratione auditorum: nihil enim ex ijs probant. Et hoc modo intellexit Aristoteles in omnibus locis, in quibus protulit mores dicentis, & affectus iudicis facere persuasionem. Et quod hæc non faciant per se persuasionem, præter ea quæ dicta sunt, uidetur ipse apertè ostendere in

2. Rhet. cap. 1. principio secundi libri Rheto. ubi hæc scripta reliquit: Ex quibus quidem oportet » & suadere & dissuadere, & uituperare & laudare, & accusare & defendere, & qua- » les opiniones & propositiones sint utiles, ad horum persuasiones: quia de ijs & » ex eis ducuntur enthymemata, ut circa unumquodq; genus orationis priuatim di- » catur.

Significat enim clarissimè in primo libro habitum fuisse sermonem de eis quæ per se fidem faciunt: quia enumeratæ sunt propositiones, ex quibus separatim possumus concludere unumquodque genus Rhetoricæ: quod uerè est propositum ipsi Rhetoricæ. unde sequebatur, ut quæ dicturus esset de affectibus & de eloquutionibus, non facerent ad hæc genera concludenda per se, sed tantum ad disponendum auditoris animum, & ad ipsum delectandum. Etenim postquam osten » dit se egisse de ijs quæ facerent fidem, paulo pòst addidit: Verùm quoniam iudicij » causa Rhetorica est (nam & in deliberationibus iudicãt, & in foro iudicium est) ne- » cesse est nõ solum uidere circa orationem, ut oratio uideatur demonstratiua & per- » suasiua, sed necesse est se ipsum qualem quendã, & iudicem cõstituere. Valde enim » differt ad persuasionem, maximè autem in deliberatiuis, deinde in iudicialibus, di- » centem apparere qualem quendam: putetur'q; ab auditoribus affectus quodammo » do esse ad hæc, ut ipsi auditores affecti quodam modo sint.

Perspicuè igitur patet ex uerbis Aristotelis, nihil eorum, quæ sunt præter enthymemata & exempla per se facere fidem. quia probauit huiusmodi esse tractanda, postquam egerat de eis, ex quibus persuadebamus, & dissuadebamus, uituperabamus & laudabamus, accusabamus & defendebamus: quæ sunt illa, ex quibus fiunt enthymemata & exempla. & post hæc dixit accipienda esse alia, quæ non sunt per se persuasiua, quia non sunt demonstratiua: sed solum sunt ad constituendum seipsum qualem quendam, & ad iudicem, afficiendum: quæ si dicuntur persuasiones, necesse est ut per accidens dicantur, non per se, quatenus scilicet qualem quen dam reddunt auditorem. quia probauit huiusmodi esse tractanda, postquam egerat de omnibus eis ex quibus persuadebamus omnia genera Rhetoricæ, licet inter ista quæ per accidens faciunt fidem sit differentia. Quare Aristoteles nihil uolens omittere eorum quæ aliquo modo conferunt ad persuadendum in Rhetorica, dixit in primo libro, loco citato, ea quæ faciunt persuasiones, esse tria: mores uidelicet dicentis, affectus iudicis, & demonstrare, uel apparere demonstrare: accipiens ea, quæ faciunt persuasiones communiori uocabulo, ut complexu suo continent ac cohibent ea quæ per se, & ex natura sua, & uere omni extrinsecus existente remoto faciunt persuasiones: & ea, quæ per accidens. Cuius rei hæc fuit causa, quòd cum Rhetorica esset inuenta iudicij gratia, necesse erat ut ratio haberetur etiam iudicũ: quam rationem ostendit habendam, cum dixit, oportere dicentem ui orationis eis uideri hominem probum, & in ipsos bene affectum. & cùm docuit impellere iudices in affectus, atq; eos delectare, quæ non sunt demonstrationes, non ergo per se, neq; uerè faciunt fidem, sed per accidens: hoc enim accidit ipsi Rhetoricæ, extrinsecus enim est: & causa huius rei est ignoratio, & prauitas ipsorũ iudicum. Etenim si non essent ignorantes iudices, & essent probi, & non uersarentur maiori ex parte

in

in affectionibus, non indigeremus istis. enthymemata enim & exempla solum sunt idonea per se, ad persuadendum. Sed quia Iudices maiori ex parte sunt ignorantes & praui (quippe qui ex utilitate, & ex amore, & ex odio, & ex multis alijs affectionibus animi commouentur ad iudicandum, ut dicemus) necessarium fuit ut ab Aristotele fierent uerba de illis quæ dicta sunt, præter demonstrationes. Nullus ergo admiratione affici debet, si Aristoteles sermonem in Rhetorica habuerit de eis, quę ipse dixit esse præter rem, & non esse honestum de ijs ipsis in Rhetorica uerba facere. Etenim cùm natura hominum maiori ex parte sit perperā affecta, necessitas coëgit illum, ut doceret eam redigi ad talem affectionem atque dispositionem, quia ueritatem sine aliquo impedimento, quæ ex enthymematibus & exemplis oritur, possent recipere. non enim docuit dicentem apparere qualem quendam auditoribus, & impellere ipsos in affectus, & delectare, ut eos deciperet (hoc enim alienum est ab arte) sed ut redderet ipsos aptos ad recipiendum demonstrationes, & ueritatem.

SECTIO SEXTA.

Sed statim diceret aliquis, Si hoc esset uerum, liceret aliquādo mouere affectus, & delectare, & facere ea quæ dicta sunt: quod tamen euertit sententiam Aristotelis primo Rhet. ubi hæc scripta reliquit: Quare si, quemadmodum in nonnullis ciuitatibus fieri solet, sic in omnibus quoque Iudicijs esset, nihil profectò haberent quod dicerent. nam omnes oportere legibus esse ita constitutum arbitrantur, partim etiam utuntur, ac prohibent præter rem quicquam dicere, ut Areopagitæ, rectè id ita putātes: non enim oportet in iram, aut inuidiam, aut misericordiam impellēdo, à rectò Iudicem inflectere, ne similes ei simus, qui eam qua usurus est regulam inflectit. 1.Rhet.

His enim uerbis uidetur Aristoteles omnino indicare, nōn licere unquam impellere Iudices in affectus, quia nunquam licet à recto Iudicem inflectere: sicut nun quam licet inflectere eam, qua usurus sis, regulam, ad dirigendum aliquid. Etenim ipsi Rhetoricæ est proposita ueritas, ut ipse testatum reliquit primo Rhetoricorum his uerbis, quæ suprà etiam citauimus ad aliam rem: Vtilis enim Rhetorica est, tum quoniam uera & iusta, secundum naturam, sunt meliora contrarijs, ita ut nisi iudicia decenter fiant, necesse sit in eis uinci, quod uituperatione dignum est. 1.Rhet. cap.2.

Ex quo loco apertè colligitur, Rhetoricam esse inuentam ad persuadendum uerum & iustum: non ergo licebit unquam à recto in flectere Iudicem, non ergo licebit impellere ipsum in affectus.

Item falsum est, mores dicentis per se nō facere fidem. Etenim quod præcipuam, & maximè propriam facit fidem, dicitur per se facere fidem: hæc uidetur perspicua. Mos dicentis talem facit fidem, ut dixit Aristoteles primo Rhet. cap. secundo. Igitur mos dicentis per se dicitur facere fidem, pertinet igitur ad artem per se. 1.Rhet. cap.2.

Ad has igitur quæstiones respondentes, & primò ad primam, dicimus licere aliquando mouere affectus, & delectare auditores: quamuis non sit honestum, ex re ipsa, si rectè consideremus, ut reddamus Iudices idoneos ad perspiciendas demonstrationes, & ueritates ex demonstrationibus proficiscentes. Imò sæpe hoc necessarium est: quia aliter Iudices, qui maiori ex parte sunt ignorantes, & in affectibus contrarijs perperam, uel non intelligerent demonstrationes, uel contrarijs illis affectibus prohiberētur demonstrationes & ueritatem ex illis proficiscentem percipere: Quare necesse est, ut remoueantur huiusmodi impedimenta. Quam rem uidetur ostendere Aristoteles in libro de Insomnijs, ubi ait: Ad hæc autem, quòd facile decipimur circa sensus, cùm in passionibus existimus, alij autem in alijs, ueluti trepidus in timore, & qui amat in amore, ita ut uideatur ex modica similitudine hic quidem hostem uidere, ille uerò dilectum: eodem modo in ira, & in omnibus concupiscentijs facile decipiuntur omnes, & magis, quanto utriq; in passionibus magis fuerint. Ne ergo decipiantur Iudices in huiusmodi passionibus uersantes, necessitas cogere uidetur, ut impellamus ipsos in contrarios affectus, eosq; delectatione uel tristicia afficiamus, ut mentem eis quæ demonstramus adhibeant. Etenim sæpe illi amantes aduersarios nostros, & nos odio prosequentes, non possunt de- lib.de Somnijs.

tiam audientes, dant se litigantibus, & non iudicant: Quapropter multis in locis, ut "
dictum est, lex prohibet dicere extra rem. "

Etenim aperte significat, prohibitũ fuisse dicere præter rẽ: quia oratores abducebant oratione iudices à recto, & in hoc non recte faciebant. Cùm hoc tamen stat, ut liceat mouere affectus, ut disponant iudices eo modo quo diximus, ad iuste iudicãdũ. Et licet aliquando possit cõtrà accidere, non tamen ob hanc causam rejcienda esse à Rhetorica huiusmodi præcepta, indicauit ipse his uerbis aperte, cũ inquit: Si "
aũt, quia maximè nocet qui utitur iniuste tali potentia orationis, hoc cõmune om- "
nibus bonis est præter uirtutes, & maximè præstantissimorũ, ut roboris, & sanitatis, "
& diuitiarum, & imperij. Nam his omnibus maximè proderit, cùm iuste utitur: & le- "
det, cùm iniustè: hoc enim necessarium est intelligere. Non ergo uult, præcepta eo- "
rum quæ sunt extra rem, esse repudianda in Rhetorica, quia sint huiusmodi ut aliquis possit eis iniustè uti, & plurimùm nocere, ac peruertere recta iudicia. Concedimus igitur, nunquã licere inflectere iudicem à ueritate, & à recto iudicio, quia finis Rhetoricæ (ut ostendimus) est uerum & iustũ. & concedimus, peruerti posse iudicium, impellendo iudicem in affectus, & delectando: eosq; oratores qui hoc efficiunt, esse reprehendendos, & esse prauos homines. negamus tamen quòd nõ sit utile etiam ciuitatibus quæ bonis legibus reguntur, propter hominum ignorationem, negligentiam, & prauitatem, afficere & præparare iudices, & quòd non liceat eos impellere in affectus: quia hoc maximè licet, non ut ipsos quidem deflectamus à recto, sed ut ab obliquo ad rectum iudicium trahamus.

Ariopagitæ enim uidentes suos oratores ita perperã uti Rhetorica, ut plerunque abducerent iudicum animos à recto iudicio, prohibuerunt eos loqui præter rem: & in hoc recte fecerunt. Simpliciter autẽ non est recte factum, propter hominũ prauitatẽ, & propter alias causas dictas. Maior enim pars hominũ affectibus ducitur, ijsq; paret: quare longè melius est docere, mouere ipsos in contrarã partẽ ut bene agant, quàm non docere: licet aliquando aliquis possit abuti huiusmodi præceptis: hoc tamen non tollit quin ista præcepta sint bona. Etenim quamuis aliqui Medici utantur medicina ad interficiendos homines, non est tamen uerũ, artem medicinæ non esse tradendã: finis enim artis est bonum, sicut finis Rhetoricæ est bonum & iustum. Nihil ergo absurdi sequi uidetur ex uerbis Aristotelis (ut nos quidem opinamur) si intelligantur eo modo, quo diximus.

Erat alia difficultas, quòd mores dicentis uidebantur facere per se fidem, idq; ex uerbis Aristotelis ostendebatur: Ego dicerem, saluo semper meliori iudicio, quod mores dicentis non faciunt per se fidem, eo modo quo intelleximus.

Ad auctoritates aũt Aristotelis dico, quod Aristoteles nõ dixit absolutè & simpliciter, mores dicẽtis proprijssimè facere fidẽ (usus est enim his uerbis) sed ferè (ut ita sit dicere) proprijssimam habet fidem mos. quibus uerbis significat, se nõ loqui simpliciter, sed per quendam modum dicendi. atq; ita quidem uerum est quod dicit, in cõparatione scilicet ad ea quæ sunt præter rem. Etenim inquit secundo Rhet. loco superius citato ad aliud propositũ: Huius autem, quòd dicentes uideantur digni fide, tres causæ sunt. tot enim sunt per quæ credimus præter demonstrationes, sunt au- "
tem hæc: Prudentia, Virtus, & Beneuolentia. Quòd si hæc tria omnino sunt per "
quæ credimus præter demonstrationem: ergo non credimus per impulsionem in affectus, non est enim demonstratio. Ergo in comparatione eorum quæ sunt præter rem, mores præcipuam faciunt fidem, non tamen simpliciter. 2. Rhet. cap. 1.

Sed statim diceret aliquis, Aristoteles uerbis modò citatis uidetur aperte euertere ea quæ tu dixisti, & quæ dixit ipse in secundo cap. primi Rhet. & etiam in primo cap. tertij libri. Quibus in locis apertè dixit, tres esse persuasiones: & duas esse præter demonstrationes, mores dicẽtis, & affectus iudicis. hic autem dicit, tres esse causas quare dicẽtes sint fide digni, quia tot sunt per quæ credimus extra demonstrationes: in quibus non enumerat impulsionẽ in affectus, ergo per ipsam non credimus. 1. Rhet. ca. 2 et 3. Rhe. cap. 1.

Respondeo, mores dicẽtis inter ea quæ sunt præter rem, præcipuam & maximè propriam fidem facere, quia directe faciunt fidem. & sic intellexit Aristoteles in secundo libro, loco citato. Impellere autem in affectus iudicem non dicitur facere fidem, quia persuadeat directe, & probet aliquid: sed quia disponit auditorem ad re-

cipiendum demonstrationes. & hoc modo intellexit duas esse persuasiones præter demonstrationes: communiori enim uocabulo accepit nomen persuasionis. Mos tamen dicentis uidetur magis directè, quàm impulsio in affectus, aliquid probare, & obtinere aliquo modo locum demonstrationis. Etenim quos bonos uiros existimamus, eos putamus in nulla re posse decipere, & maximè in rebus dubijs: sicut dixit Aristoteles in primo libro Rhet. loco superius citato. Quare moribus dicentis maxima habetur fides, perinde ac si essent demonstrationes. in eo enim qui dicit, idem facit probitas. quod sexto Ethic. dixit Aristoteles, experientiam facere in sensibus: Quare (inquit) oportet mentem adhibere expertorum & seniorum & prudentũ sententijs & opinionibus, sine demonstrationibus, non minus quàm demonstrationibus ipsis. ueluti enim oculũ per experientiã habentes, principia discernũt.

6. Ethi. cap. 14.

Mores ergo dicentis non sunt demonstrationes, sed dicuntur facere fidem, quia habent uim demonstrationum: sunt enim ueluti principia cõcludendi aliquid, quia ipsis adhibent fidem homines, sicut adhibent principijs. impulsio uerò in affectus per accidens, sicut diximus, uidetur fidem facere: idq; solum, quia remouet contrarios affectus, & disponit animos auditorum ad recipiendam ueritatem. Quia ergo adiuuant persuasionem mores & affectus, sicut diximus, ponuntur inter persuasiones: uera tamen, & per se persuasio est, sola demonstratio: Nihil ergo habent textus citati, quod sententiam Aristotelis & nostrã euertat, solutio igitur quam attulimus, ueritati & Aristoteli conuenire uidetur.

SECTIO OCTAVA.

Reuertamur iam unde egressi sumus, ad probandum uidelicet illã partem, quæ continetur tertio libro Rhet. non esse propriè Rhetoricam, sed positam esse in Rhetorica, quia maximè seruiret ipsi Rhetoricæ. Diximus enim, uerba illa Aristotelis, quibus ostendit necessarium esse propter prauitatem auditorum dare huiusmodi præcepta, apertè significare, præcepta eloquutionum non esse propriè partem Rhetoricæ, propterea quòd ait, Talia præcepta tardè peruenisse, & non esse honestum ipsa tradere, esse tamen necessarium ob prauitatem auditoris. quod si honestè non traduntur in Rhetorica, ergo necessitas cogit ur non sint partes ipsius, quia totius partes non solum honestè ponũtur cum suo toto, uerùm etiam necessariò, alioquin non possemus ipsum totum cognoscere. Quare cùm præcepta illa non ponantur honestè in Rhetorica, ut non sint propriè partes illius necesse est. Erunt ergo in generali ob rationes dictas Logicæ partes, id est eius facultatis quæ est de oratione in generali, ut diximus. attinent enim ad aliquam facultatem.

1. Rhet. cap. 1.

Hanc item sentẽtiam declarauit Aristoteles primo Rhet. cap. primo, his uerbis: Si sanè hæc sic se habent, manifestum est, quòd extra rem tradunt, quicunq; alia determinant: ut quod oportet procœmium uel narrationem habere, & unaquæq; aliarum particularum. nihil enim aliud in ipsis laborãt, præterquàm ut iudicem qualemquendam reddant.

Nam si præcepta procœmiorũ & narrationum, & reliquarum partium sint præter rem in Rhetorica, ex uerbis Aristotelis: non ergo per se attinent ad finem Rhetoricæ, ergo non sunt per se partes Rhetoricæ, ergo erunt Logicæ in generali: nõ enim possunt accommodari alijs facultatibus, ut perspicuum est.

Sed probandũ modò nobis restat, hæc præcepta eloquutionũ, procœmiorum, & narrationũ, in particulari attinere ad Histrionicam. quam rem luce clarius uidetur ostendisse Aristoteles, in Poëtica, ubi ait: Horum aũt quæ circa eloquutionem, una est species cõsiderationis τὰ σχήματα, id est figuras eloquutionis, quas scire attinet ad ipsam Histrionicam, & ad eum qui habet talem architectonicam, ut quid præceptum, & quid optatio, & quid narratio, & quid minæ, & interrogatio, & responsio, & si aliquid tale. propter enim talium cognitionem, uel ignorationẽ, nulla increpatio fertur in Poëticã, quę quidem sit digna consideratione. Quid enim quis putaret peccatum esse in eis quæ Protagoras increpat, quòd putans precari imperat, dicẽs: Irã cane Dea? Etenim, inquit, iubere facere aliquid, uel nõ facere, est imperare. Quare omittatur, tanquam alterius facultatis, & non Poëticæ sit speculatio.

Poetica.

Ex his enim uerbis planè colligitur, omnia quæ continentur tertio lib. Rhet. attinere ad Histrionicam facultatem, & non ad Rhetoricam. nam figuræ eloquutionis,

nis, & quid sit præcipere & optare, & quid narratio, & minæ, & interrogatio & responsio, & reliqua huiusmodi, sunt eiusdem rationis. hæc porrò omnia continentur tertio libro Rhet. quæ si attinent (ut ipse asserit) ad Histrionicam facultatem, in dubium uenire non potest, quin eadem non possint per se attinere ad Rhetoricam. attem enim Histrionicam differre à Rhetorica, ita est in promptu ex doctrina Aristotelis, & etiam ex ipsa ratione, ut nulla ostensione indigere uideatur. Quare uidetur rectè à nobis in superioribus conclusum fuisse, huiusmodi præcepta non attinere propriè ad Rhetoricam: quam dicimus, dum uerba de ijs facit, induere uestem Logicæ in generali, & Histrionicæ in particulari. Etenim nō mutatur ratio formalis ipsius Logicæ & Histrionicæ, quæ ratio est propter opus.

Hoc idem colligi potest ex ijs quæ dixit Aristoteles tertio Rhet. loco superius citato, ad quem locum me reijcio.

Artem etiam poëticam attinere ad eandem facultatem quæ est de oratione in genere, ad quam attinet Grammatica, & pars illa quam omnes nuncupant Logicam, ostendit Aristoteles paulo pòst, loco citato, cum dixit: Elocutionis autē omnis hæ sunt partes, Elementū, syllaba, coniunctio, nomen, uerbū, articulus, casus, oratio.

Et definiuit unumquodq; horum. Etenim necessitas cogit, ut hæc omnia contineantur sub eodem genere, sub quo continetur Grāmatica, & ea quæ dicitur Logica: si quidem oratio, & partes orationis, ad utrāq; pertinent. itaq; necesse est, ut omnes hæ facultates contineantur sub una generali facultate.

SECTIO NONA.

SEd statim contrà instaret aliquis: Quod dixisti præcepta eloquutionū & partiū orationis attinere ad artem Histrionicā in particulari, hoc uidetur euertere sententiam Aristotelis, qui in eodem libro Poëticæ, eodem loco, cùm enumerasset partes eloquutionis, nonnullasq; definitione explicasset, addidit: Hæc autē differunt figuris oris, & locis, & densitate & tenuitate, & longitudine & breuitate, & mediocritate: de quibus singulis, in Metricis, conuenit speculari.

Deinde cùm ita definisset syllabā: (Syllaba autē est, uox sine significatione, composita ex muta, & habēte uocem. Etenim G & R sine A, syllaba: & cum ipso A, ut hoc gra:) subiunxit: Sed considerare has differentias, attinet ad ipsam Metricam. Quod si ita est, nō ergo pertinet ad Histrionicam. sunt enim Histrionica, & Metrica, facultates diuersæ: ergo falsa sunt quæ asseruisti.

Item quod dixisti, pertinere ad Histrionicam, considerare optandi & imperandi orationem, hoc item uidetur conuellere ea quæ dixit Aristoteles primo Periherma nias: Enunciatiua uerò non omnis, sed illa, in qua uerum uel falsum est. nō autem in omnibus est, ut deprecatiua quidem oratio est, sed neq; uera, neq; falsa, & cæteræ quidem relinquuntur. Rhetoricæ enim ut Poëticæ conuenientior consideratio est, enunciatiua uerò præsentis speculationis. 1. Periher.

Ex his enim perspicuum est, orationem optatiuam attinere ad Rhetoricam, uel ad Poëticam.

Patet etiam, enunciatiuam orationem non attinere ad Rhetoricam, quia ad Logicam: & tamen dixisti, enthymemata pertinere per se ad Rhetoricam, quorum tamen partes sunt enunciationes.

Præterea, si præcepta eloquutionum attinerent ad Histrionicā, quare de his non scripsit Aristoteles artem separatam à Rhetorica, sicut fecit de Logica? Hoc enim uidebatur rationi consentaneum.

Ad primam dictarum difficultatum respondeo: negari non posse, præcepta illa non attinere ad artem Histrionicam. Hoc enim aperte dixit Aristoteles, & ratio etiam exigere postulareq; uidetur: quia Histriones magis quàm quicunq; alij artifices, debent querere eloquutiones suaues & iucūdas, procœmia, narrationes, interrogationes & respōsiones. in his enim uidet ars eorum propriè uersari. Cùm dicebat hæc ex uerbis Aristotelis pertinere ad artē Metricam, cōcedo. cum inferebat, Ergo nō pertinēt ad Histrionicā: id uerò nego. Ad probationem dico, quòd hę facultates non sunt omnino diuersæ, sed solum quatenus pars est diuersa à suo toto. Vult igitur Aristoteles dicere, ea quæ dicta sunt attinere ad illam Histrionicam quæ est Metrica,

Metrica, non ad Histrionicam absolutè, quæ contemplatur non solum ea quæ sunt ipsius artis Metricæ, uerùm etiam plura: quod indicauit loco superius citato, cùm dixit, Histrionicam esse architectonicā, habet enim multas partes sub se, inter quas est Metrica. sic enim cogimur interpretari, nisi uelimus eum pugnare cum sua ipsius sententia.

Ad secundam difficultatem respondētes asserimus ex uerbis Aristotelis, orationem optatiuam & imperatiuam attinere ad Histrionicam.

Ad Aristotelis uerba dicimus, ipsum intellexisse magis conuenire, in Rhetorica & in Poetica considerari huiusmodi orationes, quàm in libro Perihermanias, quia magis seruiebant ipsi Rhetoricæ & Poeticæ ad mouendos affectus, cùm liber Perihermanias tantummodo consideraret propter demonstrationem eas orationes in quibus reperiebatur ueritas uel falsitas. cùm hoc tamen stat, ut dictæ orationes per se & principaliter attineant ad artem Histrionicam, sicut diximus. uerba enim Aristotelis quę hoc indicant, sunt ita perspicua, ut (meo quidem iudicio) non possint in aliam trahi sentētiam. Nuncupauit tamen sermonem illum Rhetoricam & Poeticam, quia in ipsis maior facta erat mentio de his. Quod tamen propriè non
» attinere ad Poëticam, declarauit ipse locis citatis ex Poëtica in superioribus, dum inquit: Non attinere ad ipsam Poëticam, soluere rationem Protagoræ aduersus Homerum, & ob hanc causam protulit illa uerba in lib. Perihermanias. Sentētia tamen sua non fuit negare ipsas attinere ad Histrionicam.

Ad tertiam difficultatem dico, Aristotelem illis uerbis non negasse, quin oratio etiam enunciatiua pertineat ad Rhetoricam: hoc enim euertisset ipsius sententiam, & alienum à ueritate fuisset. sed intellexisse, orationem optatiuam & imperatiuā in comparatione illius, magis attinere ad Rhetoricam & Poëticam. quod non prohibebat, quin Rhetorica etiam & Poëtica uterētur oratione enunciatiua: licet ad Logicam attineret eius constitutio, quam docet liber Perihermanias.

Ad quæstionem ultimo loco propositam dicerem, Aristotelem non fecisse facultatem separatam de præceptis eloquutionis, sicut de ea parte quæ nuncupatur Logica: quia illa præcepta magis seruiebāt Rhetoricæ, quàm cæteris facultatibus. quare uisum est ipsi, ea commodius tradi in ipsa Rhetorica. nec fecit postea facultatem separatam, ne bis idem sine necessitate repeteret. Sic egit de affectibus, qui cùm ad naturalem philosophiam primò attinerent, deinde etiam ad Politicam: tamen quia maximo usui erant Rhetoricæ, fusius ibi & perfectius eos pertractauit ac definiuit, quàm uel in naturali Philosophia, uel in Politica, in quibus non ita multa de illis scripsit, ne bis eadem diceret. Earum autem orationum regulas, quas tradidit in ea parte Logicæ quæ nomen generale obtinuit, quia sine ullo discrimine seruiebāt omnibus scientijs, & habitibus actiuis & factiuis, non potuit simul ponere cum eis quæ regulabantur ex ipsis: Nihil igitur (meo iudicio) prohibere uidetur, quin uerū sit quod diximus, artem Poëticam attinere ad illam artem, ad quam attinet grāmatica, & illa pars quam omnes nuncupāt Logicam. itaq; solutum uidetur iam primum argumentum principale,

SECTIO DECIMA.

ERat secundum, quòd si illa quæ posita fuerūt, essent uera, sequeretur, ut ea quæ diximus in exordio Institutionis nostræ in Logicam facultatem, de subiecto illius facultatis, à ueritate abhorrerēt. Nam cùm dixerimus, in Logica facultate subiectum non posse esse orationem simpliciter, quia ipsa nō propter se, sed propter definitionem & demonstrationem, & cæteros syllogismos consideratur, sed esse modū cognoscendi: fieri non posse, ut sit una facultas genere, quæ dicatur Logica.

Respondemus, nos ita loquutos esse, perinde ac si facultas illa quæ docet conficere enunciationes, syllogismos simpliciter, demonstrationes, syllogismos dialecticos, sophisticos, & definitiones, esset facultas per se existēs, cui propositum esset docere, conficere instrumenta cognoscendi, sicut existimatur communiter. & ob hanc causam definiuimus ipsam, sicut fecimus in eo exordio, accipientes solum nomen Logicæ, ut cōplectebatur instrumenta cognoscendi: nihil tamen propter hoc obstat, quin detur Logica generalis, id est facultas de oratione in generali.

Quare

Quare si ponamus, illam esse partem huius Logicæ generalis, oratio simpliciter non potest esse illius subiectum, tum quia principaliter non intenditur: tum quia excidit illam ipsam partem & facultatem, cum cõtineat omnes facultates quę docent conficere orationem. sicut fieri non potest, ut ens, quatenus ens, sit subiectum eius partis philosophiæ, quę animalium tradit doctrinã. Cum eo igitur quod de illa parte Logicę dictum est, stare uidetur, ut sit una facultas genere, quæ dicatur Logica: posita enim una scientia genere, quę contineat omnes res, nihil prohibet ponere, eius unum esse subiectum generale, uidelicet genus illud quod omnes complectitur species: & ponere singulas species esse subiectum singularum eius scientiæ partium, in quibus pertractantur. exempli causa, Decem prędicamenta continentur in libro prædicamẽtorum: huius igitur non est unum subiectum, sed decem subiecta: quia substantia est subiectum in ea parte quæ docet proprietates substãtiæ, & quantitas in ea parte quę tradit affectiones quantitatis, & ita de reliquis. non enim est necesse, ut in singulis alicuius sciẽtię partibus sit semper unum subiectum: sed possunt plura esse subiecta. ut in libris de Cęlo, non est necesse ut ponatur unum tantũ subiectum, sed possunt poni duo subiecta: Cęlum in primo & secundo libro, in tertio uerò & quarto Elementũ. quod uidetur innuisse Aristoteles, inscribens illos libros de Cœlo & mundo. Patet enim ex multis locis, eum per mundũ ibi intellexisse elementa. hoc autem accidit, quia hęc pars complectitur duas species illius generis, quod continentur in libris Physicorum. Quod si uellemus hanc ipsam partem à reliquis separare, eamq; ad unitatem redigere, poneremus corpus simplex esse ibi subiectum. sic fecimus in illa parte Logicę, quę docet conficere instrumenta cognoscendi. eum enim illi attribuimus subiectum, perinde ac si esset una facultas separata, cuius finis esset ille quem diximus. sic in libris Posteriorum, qui in se considerati, & ut una est facultas, subiectum habent modum sciendi. Sin autem considerentur ut pars Logicæ in generali, eorum duo ponenda erunt subiecta: demonstratio uidelicet, & definitio. quia definitio ibi consideratur per se, & primò ut definitio (accidit enim ipsi, ut sit medium) ita patet, ea quæ nunc diximus, non repugnare ijs quæ in exordio Institutionis nostræ scripsimus: etenim diuerso modo loquuti sumus. Si igitur illa facultas quæ docet conficere instrumenta cognoscend', ponatur ut pars Logicæ generalis, tot erunt subiecta, quot partes eius principales erunt: ut in libris Perihermanias enunciatio, in libris Priorum syllogismus simpliciter, in primo libro Posteriorum demonstratio, in secundo definitio: & in ea parte in qua traduntur regulæ & proprietates syllogismi dialectici, syllogismus dialecticus: & in qua syllogismi sophistici, syllogismus sophisticus. non enim sunt plures libri eius doctrinæ, quam interpretes nuncupant Logicam. Etenim in Commentario nostro, & in Apologia, existimamus satis nos ostendisse, librum Prędicamentorũ non esse partem illius doctrinæ, sed attinere ad primam philosophiam: libros uerò Topicorum, & Elenchorum, esse Dialecticam: quam quidem ostendimus non minus distare ab ipsa Logica, quàm distet à prima Philosophia, & à Philosophia naturali, ut diximus etiam in superioribus. Veritati igitur, & ijs quæ à nobis nunc posita sunt, consentire uidentur ea quæ in exordio Institutionis nostræ diximus.

SECTIO VNDECIMA.

Sed urgeret etiam aliquis dicens, si detur ista facultas generalis quam nuncupas Logicã, & quamuis complexu suo cohibere & cõtinere omnes orationes, qua tenus arte docentur constitui: diuidi autem in multas partes, sicut diuiditur philosophia generaliter accepta, nempe in Grãmaticam, in Logicam, in artẽ Metricam, in Histrionicam, & in cæteras partes quæ docent cõstituere orationes uniuersè: cum istę partes doceant cõstituere omne genus orationis, quæ tandẽ oratio attinebit ad Logicã in generali? necesse est enim aliquam ei materiam assignari, in qua uersetur: alioquin nihil esset. sed non uidetur posse assignari ulla materia diuersa ab eius partibus, non ergo uidetur rectè diuidi in illas partes, sicut diuiditur genus, uerùm in suas species. Etenim uerum genus significat naturam quãdam communem, aliquo modo seiunctã à suis speciebus: ut animal naturam sensitiuam. animal enim est animal

2. de gene- re animal/ lib. cap. 3. mal per sensum, ut patet ex Aristotele in multis locis, & maxime in secundo de Generatione animalium: ipsa autem Logica in generali nihil tale significat.

Dicerem (saluo semper meliori iudicio) eius materiam esse orationem simpliciter, & omnes species orationis, nullamque aliam materiam ipsam habere. non enim dantur plures orationes, quàm quot explicauimus in arbore: ad quam uerò facultatem spectat genus, ad eandem spectant & species generis, & specierum species. Quare concludimus, non esse necessarium ut Logicæ in generali detur alia materia, seorsum ab illa quam considerant singulæ eius partes: quia nihil hæ addunt ipsi generi ex natura rei. Etenim sunt partes integrales, quæ diuisæ fuerunt, ac distributæ eo modo quo dictum est, sine aliqua rerum necessitate, sed tantum ob commoditatem: & ideo dicimus, diuisionem Logicæ in illas partes non esse diuisionem ueri generis in suas species: sed illas dici orationis species similitudine quadam, & ex nostro cognoscēdi modo, non ex natura sua, quia sunt partes integrales, de quibus in recto non prædicatur totum.

Idem dicendum est de philosophia speculatiua in generali, cuius subiectum est ens, quatenus ens: quæ contemplatur res ab ente, usque ad species specialissimas. Etenim si diuiditur in Theologiam, naturalem philosophiam, & mathematicam, non habet materiam seiunctam à materiebus quas contemplantur illæ tres scietiæ: quia tres illæ scientiæ contemplantur omnes res quæ natura constant. Etenim philosophia contemplatiua in generali non est uerum genus illarum, neque ipsæ ueræ sunt species illius generis, quæ addant differentiam substantialem ipsi generi: sunt enim solum partes integrales. sed dicuntur partes illius, quasi species, ex nostro modo cognoscendi. Quare non est necesse, ut scientia illa in genere contempletur aliquam materiam seorsum à suis partibus, quādoquidem nihil est aliud nisi partes illę simul sumptæ: quia res quas ipsa contemplatur, diuisæ fuerunt eo modo quo in superioribus diximus, ob nostram commoditatem, & nostrum cognoscendi modum, nō ex natura rei. Non ergo necesse est, neque Logicæ in generali, neque philosophiæ in generali assignare aliquam materiam seiunctam ab illa quam contemplantur singulæ earum partes: sicut accidit ipsi enti, de quo probātur multa ut est seiunctum à suis speciebus. habet enim naturam quandā, non substantialem quidem, sed accidentalem, diuersam tamen à suis speciebus, atque illis necessariam, nec sunt integrales Entis partes. At Logica & Philosophia, ex parte rei non dicunt aliquam naturam à suis speciebus diuersam, uel ipsis necessariam, propterea quòd nō sunt species ueræ sed tantum partes integrales, quæ similitudine quadam dicuntur species, & ex nostro cognoscendi modo, ut dictum est. Nihil ergo contra nos concludit argumētum: quia non est necesse ut ipsi Logicæ attribuatur ulla pars orationum, quæ non considere tur ab aliqua suarum partium: neque tamen ob hoc sequitur ipsam nihil esse, quia omnes dictæ orationes sunt eius materia. dicimus tamen ipsam non diuidi in illas partes, sicut uerum genus diuiditur in suas ueras species, & negamus hoc esse absurdū, quia quod nō habet ueras species, nō potest in eas diuidi: sicut accidit philosophiæ

6. Meta. contemplatiuæ. neque obstat illa diuisio, quam adhibuit Aristoteles in sexto Meta. quia est diuisio totius in partes integrales. & ex nostro cognoscendi modo, ut sæpe iam diximus, non est ex natura rei.

Veruntamen licet dicere, omnes illas partes esse philosophiam. sed ista prædicatio non est per se, & substantialis: sed accidentalis, & in obliquo. Etenim dicuntur esse philosophia, quia sunt partes philosophiæ, non quòd re uera sint philosophia: nulla enim illarum partium est philosophia in recto propriè. ut Theologia non dicitur uere philosophia contemplatiua, quia philosophia contemplatiua prædicere tur de ipsa, sicut animal prædicatur de homine. quod fieri nō potest. Etenim tota natura animalis est in homine: sed tota natura philosophiæ contemplatiuæ non est in Theologia, quia natura illa philosophiæ contemplatiuæ quæ est in philosophia naturali, & in Mathematica, nō est in Theologia: quare necesse uidetur, cum dicimus Theologiā esse philosophiā cōtemplatiuā, ut intelligamus ita esse, quia est pars philosophiæ contemplatiuę, nō in recto. & ita dicendū est de Logica in generali. Grāmatica enim est Logica, quia est pars Logicæ, & ita de reliquis eius partibus. Non ergo est uerū genus. Quo stante, argumentum allatū nihil absurdi cōtra nos arguit.

FINIS LIBRI DECIMIQVARTI

Euersionis Singularis certaminis.

LIBER DECIMVSQVINTVS.

SECTIO PRIMA.

SEd reuertamur iam illuc, unde longius nos peruexit disputatio de facultatibus, quæ orationem pertractant, nempe ad diuisionem scientiarum in decimotertio libro positum. Cùm igitur ibi dixerimus, philosophiam naturalem initium capere à Cœlo, & ab elementis: id mirari posset aliquis, & contrà sic instare. Si hoc detur sequi, naturalem philosophiam incipere à libris de Cœlo & mundo, & sic physicam non esse partem per se philosophię naturalis, imò non esse philosophiam naturalem. id autem planè repugnare & ueritati, & sententiæ Aristotelis.

Item sequi, naturalem philosophiam non esse unam scientiam: quia nullum haberet subiectum commune, quod ei daret unitatem. nam præter cœlum & elementa, considerat etiam mixta: in philosophia autem nullum est subiectum commune Cœlo, elementis & mixtis, ut patet: non ergo fore unam scientiam, quod omnium uidetur absurdissimum.

Hæc obijci possunt cōtra ea quæ à nobis dicta fuerūt. sed quoniā putamus uera esse quæ diximus, respondentes primæ quæstioni dicimus: tantū abesse ut sit absurdum, philosophiam naturalem initium capere à libris de Cœlo & mundo, ut sit summè necessarium. Quam in opinionem cùm multæ me impulerūt rationes, tum uerò maximè uerba Aristotelis quæ in procemio primi libri de Cœlo ita scripta reliquit: Scientia de natura ferè plurima uidetur circa corpora & magnitudines, & horum existentes passiones & motus: adhuc autem & circa principia, quæcunq; talis substantiæ sunt. Natura enim constantia, hæc quidem sunt corpora & magnitudines: hæc autem habent corpus, & magnitudinem, hæc autē principia habentium sunt. (1. Cœli tex. 1.)

Ex his enim uerbis perspicuè patet, hoc esse principium philosophiæ naturalis generalius, quàm procemium libri Physicorum: quod planè argumento est, uoluisse Aristotelem philosophiam naturalem hinc initium sumere. aliter enim rationi consentaneum non erat, ut in secunda parte philosophiæ naturalis poneret exordium uniuersalius, quàm in prima. Neq; id ualet quod dixit Auerroes, eū hic primum incipere narrare subiectum huius artis: quia iste liber est primus in quo loquitur de rebus sensibilibus naturalibus, scilicet in singulis partibus istius mundi, quarū quælibet continetur in uno libro, de suis libris in hac scientia. Primo, quoniam si in singulis libris loquitur de partibus huius mundi, quarum quælibet continetur in uno libro: ergo in libro Cœli non continetur subiectum philosophiæ naturalis, quia in ipso loquitur de partibus subiecti. Eademq; ratione non continebitur in reliquis libris, qui librum de Cœlo sequuntur: ergo nusquā ex sententia Auerrois agetur de subiecto philosophiæ naturalis, quia ex eius sententia nō agetur de eo in libro Phys. cùm liber de Cœlo sit primus in quo loquiť de rebus sensibilib. naturalibus. nā si de eo ageretū in libris Physicorū, ille liber esset primus, in quo loqueretur de reb. sensibilibus naturalibus. Corpus enim quod prædicatur de cœlo, & elementis et mixtis, est sensibile: nullo igitur loco agetur de subiecto philosophiæ naturalis, quatenus tale in ipsa naturali philosophia tractatur: neq; de eius proprietatibus, quod quidem est absurdissimum. Vt ergo sit absurdissima huius prócemij causa quam reddit ipse, necesse est.

Itē dicere, quòd liber de Cœlo est primus, in quo Aristoteles loquitur de corpore (siquidem numeretur liber Physicorū inter partes philosophiæ naturalis) est sententiam Aristotelis omnino euertere. hoc enim significat, in libr. Physicorū, non agi de corpore, sed solum de causis, contraq; ex procemio primi Physic. apertissimè colligitur. nam cùm ostendat ibi Aristoteles, quòd primò in scientia quæ est de natura, erat tentandum determinare circa principia, (quia tunc scimus unumquodq;, cùm causas cognoscimus) clarissimè indicat quærere causas, ut sciamus composita: non ergo causæ possunt esse subiectum in libro Physicorū, quippe quæ non quæruntur propter se: ergo necesse est ut in eo libro subiectum sit corpus, cuius quæruntur causæ, quæ sunt materia & forma.

Item, nisi in eo libro ageretur de composito, uel confuso, causæ non possent inuestigari: Consequens est falsum, ergo & antecedens. Consequentia probatur: quia causæ ex sententia Aristotelis inuestigantur ex eis quæ nobis notiora sunt: Sunt autem (inquit) primum nobis manifesta & certa confusa magis, posterius fiunt ex eis nota elementa & principia, diuidentibus hæc.

1. Phys. tex. 2. 3.

Nisi ergo in eo libro ageretur de compositis, non ageretur de notioribus nobis: ergo non possemus inuestigare causas. Consequens est falsum, ex sententia etiam Auerrois: ergo falsum est etiam, quod in libro Physic. non agatur de corpore. ergo perperam reddit Auerroes causam procœmij libri de Cœlo & mundo.

1. Physic. tex. 11. Item, Aristoteles posuit hoc ut principium: Nobis autem subijciantur omnia, aut quædam moueri. Quæ quidem non possunt esse nisi corpora.

Item sequeretur, ut prius loquutus esset Aristoteles de accidentibus, quàm de subiecto ipsorum accidentium. Consequens abhorret ab omni artificio, & est absurdum. quia subiectum præcedit natura, & cognitione, & definitione, sua accidentia.

Consequentia probatur, quia tẽpus, locus, & motus sunt accidentia corporum: & de ipsis egit in libro Physicorum, quo in libro ex sententia Auerrois non egit de corpore, quod est eorum subiectum: ergo prius egit de accidentibus, quàm de subiecto accidentium.

Item, causæ corporis, seu substantiæ uniuersalis, inuestigantur in libro Physic. & substantiæ corruptibilis & incorruptibilis, ut tales sunt: ergo corpus uniuersale, seu substantia composita uniuersalis, & substantia ut incorruptibilis, & ut corruptibilis, est in libro Physic. considerata. Probatur consequentia ex ipso Aristotele, qui
12. Meta. tex. 1. duodecimo Meta. inquit: Præsens contemplatio de substantia est, quia principia & causæ substantiæ quæruntur.

Neq; dici potest, non esse eandem rationem. nam qui hoc dicunt, pauca illi quidem se considerare præ se ferunt, est enim apertissima eadem ratio.

Quod si diceret Auerroes in libro Physic. non agi de corpore, ut ex ipsius uerbis
2. Physic. com. 3. patet illum dicere, etenim inquit: Et sciendum est, quòd subiectum istius libri est natura, & principia naturalia, cum sint communia rebus omnibus naturalibus: & ideo in hoc libro non definit corpus, neq; alia de quibus considerat naturalis, sicut fecit
2. Physic. com. 2. in principio Cœli & mundi: Et alibi: Et expresſit suam intentionem in hoc libro, & illa quæ sunt subiecta, sunt istius considerationis, sunt causæ communes, & accidentia communia. Si ergo diceret Auerroes, ut dicit, non agi in lib. Physic. de corpore: fieri non posset ut redderet causam Procœmij dicti. cùm ipse eius sit sententiæ, ut patet, librum Physicorum esse per se partem philosophiæ naturalis: quocunq; igitur se uerterit, ut iaceat eius sententia necesse est.

Ex quibus omnibus planè effici uidetur, non esse redditam ab Auerroe bonam causam, quare Aristoteles in primo de Cœlo & mundo posuerit procemium uniuersalius, quàm in libro Physicorum. Restat igitur opinio nostra, quòd hoc fecerit, quia liber ille de Cœlo, erat principiũ uerum per se philosophiæ naturalis: ut uidelicet hoc indicaret, librum Physic. quia positus fuit in principio, philosophiæ naturalis, non esse uerè partem philosophiæ naturalis, sed ipsi maximè utilem ac necessarium, utpote qui subijci debet ab ipsa philosophia naturali, sicut minus uniuersale supponit magis uniuersale, ut det unitatem illi scientiæ.

SECTIO SECVNDA.

Præterea clarè (mea quidem sententia) hoc intelligi potest ex eo rerum ordine ac serie, quam posuimus, sic enim argumentor: Inter ens, & corpora Cœlestia, & elementa, & mixta, non est aliud corpus interiectum ac medium, nisi substantia quæ est prædicamentum, & substantia incorruptibilis & corruptibilis, sicut apparet ex libris Aristotelis, & ex ratione etiã, ut dicemus. Ergo oportet ut liber Physicorum contempletur substantiam, quæ est prædicamentum, & substantiam incorruptibilẽ & corruptibilẽ: alioquin quæreret causas nullius subiecti, & nullius compositi. Probatur. quia non potest quærere causas corporis cœlestis, ut est cœleste: neq; elementorum, ut talia sunt, neq; mixtorum: quia causæ, quas quærit, sunt magis

magis uniuersales ergo necesse est quod diximus, ut quærat causas substantiæ, quæ est prædicamentum, & substantiæ incorruptibilis & corruptibilis, ut tales sunt: sed substantia quæ est prædicamentum, & incorruptibile & corruptibile, attinent ad primam philosophiam: Ergo liber Physicorum attinet ad primam philosophiam primò & per se. uel cogimur dicere, nihil illum quærere: & per id quod sequitur necessario, esse superuacaneum: quia omnes res quas diximus, erunt consideratæ à prima philosophia, & à philosophia naturali, incipiendo à primo Cœli, usq; ad species speciosissimas. Nam prima philosophia contemplabitur substantiam quæ est prædicamentum, & substantiam incorruptibilem & corruptibilem: Philosophia uerò naturalis, cœlum, elementa, & mixta, & sic nihil restabit libro Physicorum. Necesse ergo erit, ut uel contempletur res particulares, quæ attinent ad philosophiam naturalem: quod fieri non potest, cùm ipse loquatur de uniuersalibus, uel res uniuersales, quæ à prima philosophia considerantur. non sunt enim aliæ res: non ergo ad philosophiam naturalem attinebit. Quia si ad philosophiam naturalem primò & per se attineret, fieri non posset ut contemplaretur res quæ primò, & per se attinent ad primam philosophiam: Quandoquidem una & eadem res sciendi causa considerata, non possit attinere ad duas scientias. Esset enim, ut patet, altera omnino superuacanea. Quod si accidit, ut una, & eadẽ res consideret̃ in duabus sciẽtijs sciendi causa, necessitas cogit, ut una induat uestẽ alterius, quatenus adiuuatur ab illa, sicut fit.

Item, illæ ipsæ causæ quæ sunt in libro Physicorum, sunt in prima philosophia: ergo necessariò sequitur, ut illa ipsa substantia quæ est subiecta in prima philosophia, sit subiecta etiam in libro Physicorum.

Probatur consequentia: quia causæ eædem necessariò referuntur ad idem subiectum: causæ enim sunt ipsius substantiæ. necesse igitur est, ut referantur ad id quod efficitur ex ipsis. quæruntur enim causæ, ut sciamus ea quæ efficiuntur ex ipsis. Hoc idem probatur eadem ratione, ut dictum est, qua Aristoteles probauit primam philosophiam contemplari substantiam: Causæ enim (inquit) substantiæ & principia quæruntur, ergo præsens contemplatio est de substantia. 12. Met. tex. 1.

Arguo item ego sic: In libro Physicorum quæruntur causæ substantiæ, igitur subiectum in libro Physicorum est substantia. Consequentia perspicua est. Antecedens probatur: Primum efficiens, & primus finis, & prima materia & forma generalis, sunt causæ substantiæ, quatenus est substantia, & inuestigantur in libro Physicorum, ut patet: ergo in libro Physic. consideratur substantia, quatenus est substantia.

Quòd autem causæ illæ sint causæ substantiæ, quatenus substantia est, & substantia incorruptibilis, & corruptibilis, manifestum est: quia sunt prima materia, & forma generalis: & materia cœli, ut materia, non ut materia particularis cœli: & forma, ut forma, nõ ut forma particularis cœli. quia ut forma, facit cœlũ esse ens, & substantia: ut uerò forma particularis, facit cœlum esse cœlum. Istæ uerò causæ ut sic, sunt causæ substantiæ, quatenus est substantia: quia non possunt ita adiungi ut propriæ sint, nisi subiecto generali; & ut primæ materiæ (ut dicemus) incorruptibilium, quę & ipsæ differunt specie, causæ corporum sunt, & prima materia quæ est in potentia, prætereà quod ut materia est causa entis & substantiæ, ut prima est causa corruptibilium, ut corruptibilia sunt, tum partim colligitur ex libro primæ Philosophiæ. Non enim doceret causas uniuersales entis, & substantiæ incorruptibilis & corruptibilis. Itidem dicatur de libro Physicorum: nisi etiam declararet ultimum finem, & primum, non explicaret causam uniuersalem generalem, quod est euertere ueritatem: quia in eo libro, & ex eis quæ ibi perspicue traduntur, perspicuum est, agi de causis uniuersalibus omnium rerum naturaliũ: quicquid dicat Auerroes de prima forma, & ultimo fine, ridicula enim mihi uidentur esse quæ dicit, & conuellere sententiam Aristotelis, & ueritatem, ut ostendemus. nã quo medio liber Physicorum probat substantias esse abstractas, ex eodem medio sequitur ut sint finis, & prima forma: quemadmodum ex eis etiam quæ dicentur erit perspicuum.

SECTIO TERTIA.

NEq; enim fieri potest ut dicatur, quòd nonnulli alioquin illustres philosophi dixerunt, in libro Physicorum considerari causas uniuersales, in cæteris uerò

libris philoſophiæ naturalis cõpoſita ex illis cauſis. nam præter quàm quod dictum eſt, cauſas illas eſſe cauſas primi philoſophi, ut patet: nihilominus hoc aſſerere, eſt (meo quidem iudicio) præ ſe ferre ignotionem philoſophiæ naturalis: quippe quæ non progreditur in rerum cognitione, ſicut progreditur natura in rerum generatione, quæ quidem primum efficit (ut ita nunc dicamus) cauſas, deinde ex cauſis efficit compoſita: ſicut ars etiam quæ imitatur naturam, primò efficit lapides, cementum, deinde parietes, poſtremò efficit domum. Etenim non mouentur homines à cauſis ad philoſophandum: ſed à compoſitis, quæ per ſe exiſtunt, & quærimus cauſas ipſorum. alioquin nunquam philoſophati eſſemus. neceſſe enim fuit, ut ſenſus primò mouerentur: niſi enim aliquid ſenſiſſemus, nunquam ad diſcendum commoti fuiſſemus. Vt igitur ſe habent primò compoſita in natura, ita per ſe proficiſcimur ad cauſas inueſtigandas: & ſicut eſt ordo compoſitorum in natura, ita erit per ſe ordo in inueſtigatione cauſarum. alioquin cauſæ inueſtigarentur propter ſe, & ſine compoſitis: quod eſt non ſolum pugnantia, uerùm etiam (quod multo magis abſurdũ eſt) negantia aſſerere. Fieri enim non poteſt, ut cauſæ propter ſe inueſtigentur: quia fieri non poteſt, ut per ſe moueant ſenſum & intellectum. nuſquam ergo cauſæ poſſunt eſſe ſubiectum. Quòd ſi inſcribuntur aliqui libri ab ipſis cauſis, ut liber de Principijs & de Anima, non inſcribuntur, quia in eis libris anima ſit ſubiectũ, neq; principia propter rationem dictam: ſed ut notetur differentia aliarum cauſarum, quæ inueſtigantur in alijs libris.

Neq; illud obſtat, quòd cauſæ eſſent imperfectiores compoſitis, ut deus cœlo: quia alia eſt ratio perfectionis in natura, alia ſcientiæ. etenim ſciẽtia ſit propter nos, & propter noſtram imbecillitatem. accidit autem, ut non moueamur à cauſis, ſed à compoſitis. Admirantes enim cõpoſita, & accidentia compoſitorum, moti ſunt philoſophi ad philoſophandum. Non eſt ergo ordo in philoſophia naturali, cauſarum ad compoſita: ſed cauſarum ad cauſas, & compoſitorum ad compoſita, ut patet ex ea arbore quam in ſuperioribus poſuimus. & compoſita ſunt ſemper in tota prima philoſophia, & in tota philoſophia naturali ſubiecta, & in ſingulis partibus ipſius: quia in ijs uel quæruntur cauſæ compoſitorum, uel accidentium quę inſunt compoſitis. itaq; *ſemper compoſita ſunt ſubiecta*, quia propter ipſa omnia quæruntur. Qui ergo uelit inuenire ſubiecta in Meth. & in philoſophia naturali, ubiq; inſpiciat ordinem illum rerum, ac ſeriem, quam deſcripſimus: & attẽdat cuiuſnam compoſiti cauſæ quærantur in illis libris, & accidentium: & pro certo habeat, illud compoſitum eſſe ſubiectum, cuius quæruntur cauſæ. ut in libro de Anima, quia quæruntur cauſę ex forma corporis animati, & accidentium ipſius, non debemus dicere animam eſſe ſubiectum, ſed corpus animatum: quantum pertinet ad illa principia, quæ ſunt ex forma. non enim unquam nos moti fuiſſemus ad quærendam noticiam animæ, niſi uoluiſſemus ſcire naturam corporis animati, quod ſenſibus noſtris medio ſuorum accidentium occurrit. Qui ergo dicunt, id quod retulimus, non defendunt, librum Phyſicorum non eſſe primæ philoſophiæ.

1. Meta.

Item, oportuiſſet præcedere alios libros particulares philoſophiæ, antequam cognoſceremus cauſas libri Phyſicorum. Ergo perperam dicunt, quòd in illo libro de cauſis, & in alijs libris de eis quæ fiunt per illas cauſas, agatur. Probatur antecedens: quia cauſæ non poſſunt, ex ſententia Ariſtotelis inueſtigari, niſi ex compoſitis, quæ tractantur in alijs libris. ſtultè igitur Ariſtoteles egiſſet de cauſis in prima parte philoſophiæ naturalis, ſiquidem non poſſent ibi cognoſci.

Item, illæ cauſæ de quibus agitur in libro Phyſicorum, non poſſunt eſſe propriæ cauſæ eorum compoſitorum de quibus agitur in alijs libris philoſophiæ: ergo non poteſt dici, quod in libro Phyſicorum agatur de cauſis, & in alijs libris de compoſitis quæ fiunt ex illis cauſis. Antecedens perſpicuum eſt: etenim ſunt communes cauſæ, & uniuerſaliores illis compoſitis. Patet etiam conſequẽtia: quia compoſita, de quibus agitur in cæteris libris philoſophiæ naturalis, ſunt compoſita particularia, quæ fiunt ex cauſis proprijs: (etenim unumquodq; eſſe habet à ſua cauſa propria) non ergo fieri poteſt ut fiant à cauſis illis uniuerſalibus, quippe quæ non idoneæ ſunt.

Item, illæ cauſæ uniuerſales, aut conſtituunt aliquod proprium compoſitum, aut non

non constituunt. si non constituunt, ergo frustrà de illis agitur. quia causæ, tum demum causæ dicuntur, cùm aliquem effectū constituunt: uel uniuersalem, si sint uniuersales: uel particularem, si particulares. sin autem proprium aliquem effectū constituunt, uel de ipso agitur in philosophia naturali, uel non agitur. si nō agitur, ergo frustrà quæruntur eius causæ in philosophia naturali. causæ enim quæruntur, ut sciamus unūquodq;. Sin autem de ipso agitur in philosophia naturali, uel in libris particularibus agitur, uel in libro Physicorum. at non in libris particularibus agitur, in quibus tractatur de compositis particularibus: ergo in libro Physicorum agetur de corpore composito, quod est contra id quod asserunt.

Item, compositum quod fit ex illis causis, uel est idem quod substantia composita, uel non est idem. si non est idem, detur istud: non enim patet sensui. quia nos non uidemus nisi substantiam compositam inter ens, & Cœlum & Elementa, & mixta: & Aristoteles in suis libris nō declarat aliud. Mancus igitur fuisset Aristoteles in rebus pertractandis: non enim declarasset hoc subiectum, siquidem est idē quod substantia composita: nec potest alibi de eo agi, q̃ in lib. Physicorum: ergo liber Physic. est pars primæ philosophiæ: non igitur est pars philosophiæ naturalis.

Item, illæ causæ proprie attribuuntur substantiæ, quatenus est substantia, quæ conueniunt in faciendo aliquid esse ens & substantiam: & ut sunt primæ causæ, sunt propriè attributæ substantiæ incorruptibili & corruptibili, ut dicemus: ergo non possunt propriè conuenire alteri subiecto ab illis. ergo attinent ad primum philosophum, quia adiunguntur illis quæ attinent ad primam philosophiam. Probatur antecedens: quia materia, ut materia, & forma, ut forma, sunt causæ substantiæ, quatenus est substantia & materia in actu, ut ita nūc dicamus: ut prima est causa substantiæ incorruptibilis, ut incorruptibilis est: et materia in potentia, ut in potentia. & ita ut prima materia in hoc genere est causa substantiæ corruptibilis, ut est corruptibilis: ipsę enim nō habent alias causas: sunt ergo attributę, & adhęrent illis substantijs, quas diximus. Quare concludendum mihi uidetur, eas substantias, quæ sunt considératæ in libro Physicorum, & eas quæ sunt consideratæ in prima philosophia, esse easdem: quia sunt eædem causæ, & principia in utrisq;.

Neq; illud audiendum est, quod nonnulli solent dicere, uidelicet eandem esse substantiam quæ consideratur in libro Physic. & quæ consideratur in prima philosophia. Item, easdem esse causas quæ utrobiq; considerantur, sed non eodem modo considerari: quia in libro Physic. consideratur substantia, ut est transmutabilis: & mutabilis: & causæ, ut sunt causæ talis substantiæ. in prima autem philosophia consideratur substantia, non ut est transmutabilis, sed ut est substantia: & causæ, ut sunt causæ substantiæ simpliciter. & hoc modo putant se fugere argumenta à nobis allata.

Sed hæc opinio uidetur omnino omnem Aristotelis doctrinam euertere. & primò sic argumentemur, qua ratione suprà etiam usi sumus: Principia substātiæ, quatenus est substantia, considerantur in libris Physicorum: ergo hæc consideratio est substantiæ, ut substantia est. Antecedens concedunt illi ipsi qui dictam responsionem afferunt: quanq; ita perspicuum est, ut à nemine negari possit. Consequentia item manifesta est. nam si non ualet hæc, non ualebit etiam illa, qua probauit Aristoteles substantiam considerari in prima philosophia. ratio enim diuersitatis nulla designari potest. nam cùm sint eadem principia ut ad eandem referātur naturam necesse est. Principium enim dicitur eius, cuius est principium. semper enim intelligamus de principali consideratione: quia non est dubium quin inferiores facultates considerent aliquando id quod superiores, applicando illud sibi ipsis (ut dicemus) & induendo uestem superiorum. quod quidem possunt facere, quia sunt posteriores: superiores uerò non possunt sic accipere à posterioribus ex natura rei, & per se, quia sunt natura priores. in illo enim priori natura intelliguntur esse facultates superiores, non existentibus etiam inferioribus: sicut in illo priori naturæ potest esse animal, non existentibus suis speciebus. neq; enim animal, quod est superius, & re ipsa debet esse prius, naturà potest petere suam substantiam, & sui noticiam à speciebus suis, quæ sunt posteriores natura: esset enim idem prius & posterius naturà, quod est negantia asserere. 12. Meta. tex. 1.

Item, ad eam facultatem ad quam attinet ſubſtantia, neceſſariò attinent proprietates quæ conueniunt ſubſtantiæ. hæc ita in prompta eſt, ut nulla oſtenſione indigere uideatur: alioquin alia facultas conſideraret ſubſtantiam alicuius rei, alia proprietates: quod quidem eſt omnem Ariſtotelis doctrinam euertere.

Sed eſſe tranſmutabile, eſt proprietas ſubſtãtiæ: ergo ad illam attinet facultatem, ad quam ipſa ſubſtantia. At hæc facultas eſt prima philoſophia: ergo nulla alia facultas, præter primam philoſophiam, poteſt primò cõſiderare ſubſtãtiam, ut eſt tranſmutabilis: alioquin confunderentur ſcientiæ. Quod autem eſſe tranſmutabile ſit proprietas ſubſtantiæ, probatur ex uerbis Ariſtotelis in prædicamento ſubſtantiæ,
„ quæ ſunt huiuſmodi: Maximè uerò ſubſtantiæ proprium eſſe uidetur, quod cùm
„ unum & idem numero ſit, contrariorum ſuſceptibile eſſe: ut homo cùm unus &
„ idem numero ſit, aliquando quidem niger, aliquando autem fit albus, & calidus, &
„ frigidus fit.

Vult enim, proprium eſſe ſubſtantiæ ſuſcipere contraria: ergo propriũ eſt illius tranſmutari, quia tranſmutatio eſt ad contraria: ergo attinebit ad illam facultatem, ad quam attinet ſubſtantia. Ergo nihil eſt quod eam contempletur philoſophia naturalis: quia ſubſtantia, ut cætera prædicamenta, attinet ad primam philoſophiam, ſicut alibi ſatis nos oſtendiſſe arbitramur: at de hoc quòd ſubſtantia tranſmutetur, agitur in libro Phyſicorum: ergo liber Phyſicorum non eſt pars per ſe philoſophiæ naturalis, ergo primæ philoſophiæ.

Item, prima philoſophia conſiderat ſubſtantiam compoſitam ex materia in pótentia, & ex forma generali: ergo conſiderat ſubſtantiam, quatenus eſt generabilis & corruptibilis & tranſmutabilis. Conſequentia ſatis clara eſt: quia omne compoſitum ex materia in potentia, & ex forma generali, eſt generabile & corruptibile, ut patet. Antecedens uerò probatur: quia in prima philoſophia Ariſtoteles inueſtigat
7. Meta. materiam, quæ eſt in potentia, & formam generabilem & corruptibilem, ut patet
tex 4. ex uniuerſo proceſſu illo, ubi declarat materiam etiam in potentia, & probat mate-
8. Meta. riam non generari, neq; formam generari, ſed compoſitum.

12. Meta. Item, niſi ſubſtantia generabilis & corruptibilis conſideraretur in prima philoſophia, fruſtrà in eo libro refelleret Ariſtoteles ideas hac ratione, quòd non ſint cauſa generationis & corruptionis ſubſtantiarum. non enim hoc ad rem pertineret, ſiqui-
7. Meta. dem ibi non ageretur de ſubſtantia tranſmutabili: ſed Ariſtoteles refellit ideas ratione dicta: ergo ſubſtantia generabilis & corruptibilis attinet etiam ad primam philoſophiam. Antecedens declarauit Ariſtoteles multis in locis, & maximè ubi dicit:
7. Met. Patet ergo formas ipſas (ut quidam dicere formas conſueuêre) ſi ſint præter ſingula-
tex. 33. ria quædam, non utiles ad generationes, atq; ad præducendas ſubſtantias eſſe, neq;
„ ob hæc ipſas ſeparatas in ratione rerum ſubſtantiarum eſſe ponendas.

1. Meta. Item, luce clarius oſtendit, quòd ſubſtantia generabilis & corruptibilis attinet
„ etiam ad primam philoſophiam, cùm ait: Subſtantiæ enim dicuntur & ſimplicia
„ corpora, ut ignis, terra & aqua, & quæ ſunt ſimilis generis, & corpora omnino: &
„ ea quæ ex his conſtant, animalia inquam, & dęmonia, & cætera. Etenim hic diſtinguit ſubſtantiam quæ attinet ad primum philoſophum, & oſtendit ipſam dici de generabilibus & corruptibilibus: ergo primus philoſophus cõſiderat etiam ſubſtantiam generabilem & corruptibilem.

Item, uniuerſus liber primæ philoſophiæ quærit eadem principia quæ liber Phyſicorum, & ponit eaſdem opiniones de illis, atq; eodem modo refellit, quia uidelicet non ſint idonea ad res generandas: ergo neceſſe eſt ut prima philoſophia conſideret res generabiles & corruptibiles: alioquin fruſtrà & uanè quæſiſſet illa principia, & ea refelliſſet, ut nõ idonea ad res generabiles & corruptibiles conſtituendas. Conſequentia perſpicua eſt. Antecedens patet legentibus illum primum Meta. librum. Quæ omnia cùm ita ſint, profectò non licet dicere, hoc intereſſe inter librum Phyſic. & primam philoſophiam, quòd liber Phyſic. conſiderat ſubſtantiam tranſmutabilem, prima uerò philoſophia non conſiderat. nam utrobique agitur de eadem ſubſtantia: ſunt enim eadem principia, & eædem cauſæ. Quod item oſtendit
7. Meta. Ariſtoteles in Meta. in uniuerſo illo proceſſu, in quo loquitur de generatione ſub-
tex. 15. ſtantiæ, & maximè cùm hæc uerba concludit: Patet autem ex his quæ diximus, &.

uniuer-

uniuersa quomodo si non per accidens fiant, ex eo quod est eiusdem nominis ratio- "
nisq; fieri, ut res naturales, aut aliqua ex parte tali, ut domus ex domo, aut à "
mente. "
Hanc eandem sententiam uidetur significasse ijs uerbis: Nunc autem de his sub- 8. Meta.
stantijs pertractemus, quas omnes esse fatentur. hæ uerò sunt sensibiles ipsæ substan tex. 1.
tiæ, quas quidem materias uniuersas habere constat. est autem ipsum subiectum "
substantia, alio quidem modo ipsa materies. atq; materiam eam dico, quæ non actu "
hoc aliquid, sed potentia est. alio uerò modo ratio atq; forma, quidem est hoc ali- "
quid, atq; separabile ratione. tertium autem est id quod ex hisce constat, cuius gene "
ratio solius est, atq; corruptio, quodq; simpliciter est separabile. "

Proponit enim, se uelle loqui de substantia generabili & corruptibili: ergo substantia generabilis & corruptibilis, & transmutabilis, attinebit ad primam philosophiam, ut perspicuum est ex ipso Aristotele.

Item, cùm ex causarum consideratione concludit Aristoteles, substantiam considerari: necessitas cogit ut etiam nos concludamus, illam substantiam considerari in ordine ad illas causas. ex quo postea necessariò sequitur considerare substantiam corruptibilem, quia esse ipsius & ratio formalis ducitur ac dependet ex illis causis: ergo sua definitio accipietur ex illis causis, non ex accidentibus suis, ut est transmutatio. definitio enim declarat substantiam. Missum etiam facio, quod hæc responsio est uoluntaria.

Item, considerare aliquid in ordinem ad suas passiones, non est considerare illud in diuersa scientia ab ea quæ considerat substantiam ipsius. ergo quantum ad hoc attinet, liber Physic. nō erit diuersa scientia à prima philosophia. quod est illud, quod uolumus.

Item Aristoteles primo Cœli ostendit, quòd in philosophia naturali quæruntur 1. Cœli.
principia substantiæ, non ut substantia est, sed particularis: ergo non ut transmuta- tex. 1.
tur. Antecedens probatur ijs uerbis, quæ citauimus etiam in superioribus ob ali- "
as occasiones: Scientia de natura ferè plurima uidetur circa corpora & magnitudi- "
nes, & horum existens passiones & motus, adhuc autem circa principia quæcunq; "
talis substantiæ sunt. "

Vult ergo, quòd uersetur circa principia substantiæ talis, quæ est substantia corporea particularis. alioquin philosophia naturalis non traderet cognitionem substantiarum, sed quatenus ad accidentia referuntur, ut dicemus.

Item contemplatio substantiæ, quatenus substantia est, de qua agit Aristoteles in Metaphysica, esset imperfecta & manca. Consequens est falsum: ergo & id unde fluxit. Antecedens probatur: quia non declarasset omnia eius accidentia, & proprietates: quod quidē absurdū est. Cōsequentia probatur: quia illa substantia, cuius naturam & formam inuestigat, est corpus: ergo est mobilis, & est in loco.

Etenim oportet ut sit sensibilis: Aristoteles autem dicit, quòd omne corpus sen- 3. Phys 54
sibile est in loco. Et paulo pòst, quòd omne corpus est in loco, quandoquidem hæc
accidentia sint communia omnibus corporibus. si ergo non esset eadem substan-
tia, cognitio ipsius in prima philosophia esset imperfecta, quia non tradidit Aristoteles cognitionem horum accidentium in prima philosophia, quod est absurdum de tanto philosopho affirmare.

Præterea illi subiecto, cui primo conuenit materia prima, dicitur conuenire pri
mò transmutatio: Substantia, quæ consideratur in prima philosophia, est illa, cui pri
mò conuenit materia prima: de hac propositione ambigi non potest, quia nulla sub
stantia est ipsa uniuersalior. & quod cōuenit uniuersalori, & inferiori per prius, con-
uenit superiori: ut si ἰσοσκελεῖ καὶ σκαληνῷ tres angulos habere conuenit, necesse
est ut id ipsum prius conueniat triangulo, ut patet ex ipso Aristotele. Ergo substan 1. Post.
tiæ, quæ consideratur in prima philosophia, primò conuenit transmutatio. Ergo cap 17
consentit rationi, ut illa sit prima, quæ consideretur in ordine ad ipsam transmutati- 4. Meta.
onem. Ergo philosophus naturalis non potest differre à primo philosopho: quia tex. 22.
consideret res, quatenus transmutantur. quoniam hæc transmutatio prius conue-
nit substantiæ, quæ à prima philosophia consideratur: quæ substantia, quia est uni-

uersalior, est prior natura rebus naturalibus. et ita in illo priori est transmutatio, cùm nondum sint res naturales.

Item, transmutatio pertinet ad primam philosophiam primò, ergo non potest pertinere ad philosophiam naturalem, nisi quatenus philosophia naturalis induit uestem primæ philosophiæ. Antecedens ex eis quæ dicta sunt patet. Consequentia probatur: quia una res non potest pertinere ad diuersas scientias: quandoquidem cùm omnes scientiæ habeant eandem formam, si etiam haberent eandem materiam, non essent inter se diuersæ, sed una esset tantum scientia. At philosophia naturalis, & prima philosophia, iam sunt positæ ut duæ scientiæ inter se diuersæ: ergo transmutatio considerata in utraque, est alterius. Primò itaque, si consideratur in philosophia naturali, accipitur à prima philosophia ex suppositione, ut potest colligi ex

4. Meta. ipso Aristotele.

tex. 21. Item, in libro Physicorum sunt eædem omnino causarum definitiones, & eædem omnino demonstrationes, quæ sunt in Metaphysica: ergo non potest liber Physic. differre à Metaphysica. eo quòd consideret illas causas ut referũtur ad transmutationem, Metaphysica uerò non ita consideret, sed necesse est ut eadem sit omnino scientia. Consequentia nullam habet controuersiam. Antecedens patet ex ipsis definitionibus illarum causarum, quæ ponuntur in libro Physicorum, & in prima philosophia. Demonstrationes item easdem esse, apparebit inspicienti illas aliarum. nunc satis erit ponere quæ sunt principaliores.

Corpora transmutantur: Ergo habent materiam in potentia subiectam, quæ est illius transmutationis causa. sic autem uidetur ad formam syllogisticam redigi posse.

Omne quod transmutatur de contrario in contrarium, dicitur habere materiam in potentia subiectam, quæ est causa illius transmutationis. Corpora sublunaria transmutantur de contrario in contrarium, ut de caliditate in frigiditatem. Ergo corpora sublunaria dicuntur habere materiam in potentia subiectam, quæ est causa illius transmutationis. Minor propositio clara est. Maior item perspicua est, quia contrarium non potest recipere contrarium. Ergo necesse est, ut reperiatur aliquod subiectum sub illis contrarijs, quod recipiat utrumque.

Item, motus cœli est æternus: ergo formæ cœlestes, quæ intelligentiæ dicuntur, sunt abstractæ à materia. Quæ ratio pro tempore redigatur sic ad formam syllogisticam. Omne quod mouet æterno tempore, est abstractum à materia: nisi enim à materia esset abstractum, non moueret æterno tempore, quia defatigaretur. Formæ cœlestes, quæ dicuntur intelligentiæ, mouent æterno tempore. Ergo sunt abstractæ à materia.

Hæ demonstrationes omnino sunt eædem & in libro Physicorum, & in prima philosophia. ergo necesse est ut uel scientia illa sit eadem, uel una sit pars alterius, neque differant: eo quòd una consideret res quatenus transmutantur, altera non ita consideret.

1. Post. Probatur consequentia: quia ratio Aristotelis, qua concludit non licere ex alio

cap. 7. genere in aliud descendentem demonstrare, nihil probaret. eius autem hæc sunt

„ uerba, quæ attulimus etiam in superioribus ob aliam occasionem. Tria sunt in de-

„ monstrationibus: unum quidem quod demonstratur, Conclusio. hoc autem est,

„ quod alicui est per se: unum autem, dignitates. Dignitates autem sunt, ex quibus.

„ tertium genus autem subiectum, cuius passiones, & per se accidentia, ostendit de-

„ monstratio.

Ex quibus igitur demonstratio fit, in ijs contingit eandem esse causam. Causa ergo cur non potest demonstratio ex genere in genus descendere, hæc est: quia medius terminus, & extrema inter se cohærent, & proprietate conueniunt. & per id quod necessariò sequitur, sunt eadem. Quare in priore demonstratione quam attulimus: si medius terminus, uidelicet illud quod transmutatur de contrario in contrarium, reciprocat cum eo, quod habet materiam in potentia: ac rursus illud quod habet materiam in potentia, reciprocat cum eo quod transmutatur de contrario in contrarium: igitur proprietate conueniunt. Minor enim extremitas ut conuertatur cum medio termino, & cum maiori extremitate, oportet.

Eadem

Eadem est ratio alterius demonstrationis: quia medius terminus, uidelicet quòd est mouens æterno tempore conuertitur cũ maiori extremitate, id est cum eo quòd est abstractum à materia, & è contrario. igitur ut proprietate conueniant, necesse est. & licet sint demonstrationes à posterioribus, non uideo quomodo possint descendere de genere in genus. quod si descendunt, concidet demonstratio Aristotelis loco citato. Necessitas igitur cogit, ut dicamus, quòd non descenditur, sed quod est eadem scientia. & ita duo habebimus: alterum, quòd liber Physicorum est pars primæ philosophiæ, quod est illud ipsum quod nos ostendere instituimus: alterum, quòd non licet dicere substantiam considerari in libro Physicorum, quatenus transmutatur. in Metaphysica uerò alio modo: quia cùm utrobique sint eædem met demonstrationes, & eædem met conclusiones, ut eodem modo utrobiq; consideretur necesse est.

SECTIO QVARTA.

NEq; illud dici potest, quod dixit Auerroes, qui hæc scripta reliquit: Et consideratio uniuersalis in omnib. causis, in eo quod sunt causæ, est huius scientiæ: & Aristoteles quamuis utatur hic demonstrationibus scientiæ naturalis, tamē inducit eas uniuersalius. quoniam quanto fuerit demōstratio uniuersalior, tanto magis erit proprior huic scientię. & Aristoteles obseruat, se in hac iteratione, scilicet inducēdo demonstrationes uniuersales, alio modo quàm in scientia naturali. & hæc est causa in iteratione illarum demonstrationum in hac scientia, ut fecit in tractatu primo. Auer 2. Meta. com. 6.

Quia fieri non potest, ut illæ demonstrationes sint uniuersaliores in prima philosophia, quàm in lib. Physicorum, cùm utrobiq; (ut diximus) sit idem medius terminus, eadem maior extremitas, & eadem conclusio. neq; enim ea quę conuertuntur, ex ea parte qua conuertuntur, possunt non esse æqualia: non ergo poterunt sic se habere, ut uniuersaliori modo accipiantur in uno quàm in alio loco, cùm ubiq; reciprocentur.

Quare fieri non potest, ut hæ propositiones, Omne quod tractatur, habet materiam in potentia: &, Omne quod æterno tempore mouetur, est abstractum à materia, cùm conuertantur, ut dictum est, cōsiderentur uniuersalius in uno loco quàm in alio, sed semper erunt ueræ in illa ampla significatione, in qua intelligūtur ex ui sua: & cùm sint eædem demonstrationes appropriatæ, utrobiq; & in libr. Physicorum, & in Meta. necessariò sequitur, ut substantia, cuius illæ sunt demonstrationes, sit eodem modo utrobiq; considerata: quandoquidem necesse sit, ut quo modo quisque demonstratur, eo modo consideretur. Naturam enim conclusionis sequi naturam demonstrationis, ostendit Aristoteles in multis locis, ut diximus superius. 1 Post. cap. 1.

Præterea quærimus ab Auerroe, nunquid demonstrationes illæ quæ considerantur in Meta. uniuersaliori modo sint seiunctæ à demonstrationibus philosophiæ naturalis, nec ne. si non sunt seiunctę, ergo nihil refert utrum cōsiderentur uniuersaliori modo, nec ne: quia semper erunt demonstratiōes philosophiæ naturalis. ergo frustra dat istam distinctionē. Si sunt seiunctæ, idq; per motum uniuersalem, ergo prima philosophia nō accipit ipsas à philosophia naturali: quia motus uniuersalior est prior motu particulariori, & non est idem.

Item prima philosophia consideraret motum, ergo haberet medium terminum ad inuestigandas substantias abstractas. quod cùm euertat sententiam Auerrois, ut nihil sit quod respondeat necesse est. sequitur ergo, nos rectè ipsum dixisse, philosophiam naturalem initium capere à libro de Cœlo. Vnde necessariò efficitur librum Physicorum non esse uerè et per se partem philosophiæ naturalis, sed primæ philosophiæ, loquendo ex diuisione trium scientiarum, facta propter eam causam quam diximus. 1. Physic. com. ult.

FINIS LIBRI DECIMIQVINTI EVERSIONIS
Singularis certaminis.

LIBER DECIMVSSEXTVS.

SECTIO PRIMA.

ED ſtatim diceret quiſpiam, præter ea quę allata ſunt: Quod dixiſti primã philoſophiam cõſiderare cauſas entis quatenus eſt ens, et ſubſtantiæ quatenus eſt ſubſtantia, & cauſas ſubſtãtiæ incorruptibilis & corruptibilis, & omnes cauſas intrinſecus exiſtẽtes, nõ uidetur carere maxima difficultate: quia cùm ens & ſubſtantia non ſint uniuoca, neq; genera (non enim reſpondet eis in re una natura ſubſtãtialis) ergo non poſſunt habere cauſas intrinſecus ipſa componentes, ut animal, & homo: quia accidentia intrinſecus non componuntur ex cauſis quæ ſunt ſubſtantiæ, ſicut ſubſtantiæ non componũtur ex cauſis quæ ſunt accidentia. Ergo fieri poteſt, ut philoſophia prima quærat has cauſas, cùm ens non poteſt eſſe ex illis compoſitum. Quod autem ſint accidentia, patet: quia non ſunt uniuoca. Quòd autem non ſint uniuoca, patet, quia ens prius dicitur de ſubſtantia, quàm de cæteris prædicamentis. Imò ratione ſubſtantiæ dicitur de alijs prædica-
4. Meta. mentis, ut patet ex Ariſtotele. & ſubſtantia dicitur de incorruptibili, prius quàm de
tex. 2. corruptibili: Priori autem & poſteriori nihil eſſe cõmune uniuocum, multis in locis
1. Ethi. cap. 7. teſtatum reliquit Ariſtoteles, & conſtat ratione.

Præterea corruptibili & incorruptibili nihil poteſt eſſe cõmune uniuocum: corruptibile enim eſſet incorruptibile, & è contrario. Deinde ens eſt eorũ quę multipli-
2. Polit. citer dicuntur, ergo non poteſt eſſe uniuocũ. Conſequentia patet. Antecedẽs perſpi-
3. Meth. cuũ eſt ex uerbis Ariſtotelis: Ens enim, inquit, eſt eorũ quæ multipliciter dicuntur.
4. Meta. Item, nulla eſt cauſa, quare prædicamenta ſint entia, & unum: Ergo ens, quatenus
tex. 2. eſt ens, non habet cauſas: quia ſi haberet cauſas, daretur cauſa quare eſſet ens, quia eſſet illa cauſa. ſed non datur iſta cauſa, quia prædicamenta ſtatim ſunt entia. Ergo
8. Meta. ens, ut ens, non habet cauſas. Antecedens probatur ex Ariſtotele, quippe qui di-
tex. 14. xit: Quæ uerò neq; intelligibilem, neq; ſenſibilem materiam habent, eorum unum-
» quodq; ſtatim, unumquodq; propriè, quemadmodum & ens quid propriè, ſubſtan-
» tia inquam, qualitas, quantitas. atque, non ſunt in eo quod eſt, & in uno tanquam in
» genere. Iccirco ut in definitionibus, nec id quod eſt, nec ipſum unũ accipitur. Quidi-
» taſq; unum quod eſt continuo, quemadmodum & quippiam ens. Quapropter &
» nil aliud eſt cauſa, & unumquodq; iſtorum ſit unum, aut etiam ens. Continuò enim
» unumquodq; iſtorum, & unum quid, & ens, quid etiam eſt: non tamen à ſingulari-
» bus ſeparabilia ſunt.

Hinc enim colligitur ens non eſſe genus, neq; habere cauſas intrinſecus. Ita poſſet aliquis argumentari contra id quod à nobis dictũ eſt, cui difficultati reſpondentes dicimus, eam non ſolum eſſe contra nos, ſed etiam contra Auerroem, & contra omnes qui exiſtimant primam philoſophiam inueſtigare cauſas entis quatenus eſt ens, & ſubſtantiæ quatenus eſt ſubſtantia: & contra ipſummet Ariſtotelem, qui hoc multis in locis clariſſimè ſignificauit, ut oſtenſum eſt in ſuperioribus. Et quia hęc eſt
8. Meta. res admodum digna conſideratione, & à paucis (meo quidẽ iudicio) explicata, non
2. Poſt. tex. 36. dubitabimus tentare, ſi poſſimus afferre ſolutionem ex ſententia Ariſtotelis. Quid
60. poſtmodũ prꝩſtiterimus, aliorũ, qui in aliena uerba non iurauerunt, erit iudicium.
4. Top. Dicimus ergo: Ens non eſſe uniuocum, neq; uerè genus: & ita de ſubſtantia, pro-
cap. 12. pter uerba Ariſtotelis, & ea quæ citauimus, & ea quæ multis alijs locis in eandẽ ſen-
6. Top. tentiã ſcripta reliquit, & propter rationes dictas. ideoq; in definitionibus ueris non
cap. 3. aſſumitur neque ens, neq; unum: quippe quæ non ſunt uniuoca uerè, neque æqui-
3. Meta. uoca fortuitò, ſed ex ijs æquiuocis quæ dicuntur ad unum, & ad unam naturam,
tex. 39. quibus non reſpondet natura aliqua ſubſtantialis, ſed accidentalis, ut patet ex Ari-
7. Meta. ſtotele, unde ſequitur neceſſariò, ens & unum et ipſam ſubſtantiam non habere cau-
tex. 45. ſas componentes intrinſecus ipſa, quia ſunt accidentia. Sed ut diſſolutio huius quæ-
10. Meta. ſtionis melius percipiatur, altius incipiẽtes dicamus: Quod reperitur in re materia
tex. 6. cœli, et forma cœli, quę conſtituũt ipſum cœlũ, et materia prima horũ inferiorũ, quę
11. Met. eſt in potentia, itẽq; forma quæ conſtituunt elementa, & mixta, & præter hæc nihil
tex. 4. 9. reperitur in natura ſeparatum, & per ſe exiſtens. Non ergo illę cauſæ poſſunt pri-
4. Meta. tex 2. mùm componere ens & ſubſtantiam. Quia

Quia non reperiũtur in re, ens & substantia seorsum existentia. Itaq; cogimur concedere, quòd non sunt composita intrinsecus. restat ut declaremus, quomodo tamen dicantur habere causas intrinsecus existentes. Quod sic uidetur explicari: quia materia Cœli, & materia horum inferiorum, itemq; forma cœli & forma horum inferiorum, conueniunt in hoc, quòd non solum constituunt sua subiecta talia, sed faciunt ut existant in rerum natura, & per se existant: & quatenus in hoc communi conueniunt, dicuntur esse causæ entis & substantiæ, quia uidelicet sunt causæ corporum, quæ sequuntur ens & substantia, ut sint existentia in rerũ natura. Itaq; ens & substantia dicuntur composita, & habere causas intrinsecus existentes: quia illa corpora, quæ necessariò ipsa sequuntur, sunt composita: Et de hac compositione intelleximus, cùm diximus, Ens esse compositum: quia eius quod est simplex, non sunt causæ componentes: dicunturq; illæ causæ propriè causæ entis, quatenus est ens: & substantiæ, quatenus est substantia: quia materia Cœli, ut talis, non est propria causa, quare omnes res sint entia: quia multa sunt entia, & substantiæ, quorum ipsa non est causa. Sed illud commune, quod est in materia Cœli, & in materia horum inferiorum, in quo utraq; conuenit, dicitur esse causa entis, & substantiæ. & istę causæ, ut sic inuestigãtur in prima philosophia, & in lib. Physicorum. & ita rectè dictum est ab Aristotele, Prædicamenta nõ habere causas, quare sint entia, sed statim esse entia. quia ens non dicit aliquam naturam substantialem præter suas species, quæ reperiatur in ipsis speciebus: esset enim uerè genus. 1. Apol. Sec. 1.

Respondentes ergo ad formam argumenti. Concedimus, substantiam et ens non esse uniuoca, neque habere causas substantiales intrinsecus ipsa componentes.

Quod addebatur, Accidentia intrinsecus non componi ex causis, quæ sint substantiæ: sicut substantiæ non componuntur ex causis, quæ sint accidentia: id quoq; concedimus.

At cum inferebatur, Ergo fieri non potest, ut philosophia prima quærat illorum causas: nego argumentum. quia satis est, quòd ea quæ sequuntur ens, & substantia, habeant illas causas. nam quicquid est causa causæ, uidetur aliquo modo esse causa effectus. Atque ipsum ens & substantia dicuntur composita, quia propriè non sequuntur nisi composita ex materia & forma. neque enim propriè ac uerè dicitur aliquid existere nisi per se existat, quod propriè soli conuenit corpori. etenim causæ dicuntur entia, quia sunt causæ entis, quod est substantia: & accidentia dicuntur entia, quia accidunt illis corporibus quæ per se existunt, quæ uerè dicuntur substantia: ac Deus, qui dicitur propriè ENS (ut patet ex Aristotele) quia non dependet neq; in esse, neq; in operari à corpore, dicitur ens etiã, quia est causa entis: qui licet, quantũ est ex ui sua, per se existat, tamen quia ad eius bonitatem sequitur ut det esse orbibus, & ita in natura est semper in orbibus quos sequitur, ut per se & seorsum existant, ens non prædicatur de ipso in recto: est enim compositum: quia sensus esset, quòd Deus per se existeret in natura, præter corpus: quod esset falsum uia naturali. Sed dicitur ens & substantia, ut in primo Apologiæ nostræ libro declarauimus, quia est causa formalis cœli. ex quo sequitur, ut sit ens & substantia: & ideo dicitur etiam ipse causa entis & substantiæ. quæ causa, uidelicet materia & forma, & si sint aliæ in generabilibus & corruptibilibus quàm in æternis, tamen cùm habeant hoc commune, quòd sunt causæ: ut illud quod efficiunt tale, sit etiam in rerum natura, & sit substantia, quantum ad hoc ipsum commune attinet, dicuntur causæ uniuersales, et nõ particulares, (ut dictum est paulo antè) quia materia Cœli ut est materia cœli, efficit cœlum: ut uerò est materia, conuenit cũ materia quæ est in potẽtia: quæ etiã ipsa ut sic, est solũ causa generabiliũ & corruptibiliũ. Tamẽ quia sicut materia Cœli est causa, quare cœlũ sit in rerũ natura, & existat, & per se existat in genere causæ materialis: ita materia in potentia est causa generabiliũ & corruptibiliũ. quare sint in rerum natura, & existant, & per se existant in genere causæ materialis. Ideo dicimus materiam, ut est materia simpliciter, non ut hæc, uel illa, esse causam entis, quatenus est ens: & substantiæ, quatenus est substantia: quia materia Cœli, ut materia Cœli, non est causa communis, ut aliquid existat in rerum natura: quia non est causa uniuersalis omnium. 8. Meta.

Siquidem

Siquidem etiam materia in potentia est talis causa, ut uidelicet aliquid existat. Ideo primus philosophus, qui cōsiderat causas entis quatenus est ens, & substātię quatenus est substantia, dicit cōsiderare materiā ut materia est: tamē quia ipsa materia in re non est sola generalis, sed reperitur, & in incorruptibilibus, & in corruptibilibus, propter istam causam cùm de ipsis materiebus agitur in prima philosophia, necesse est ut seorsum agatur de ista materia in potentia, & seorsum de illa, quæ est materia cœli: quia ex istis postmodum colligimus conuenientiam, quam habent quatenus sunt causæ entis & substantiæ: & dicimus materiam in generali esse causam entis & substantiæ. et hoc modo dictum est suprà, ipsam non esse propriam corporibus particularibus, sed solum uniuersalibus, & ideo solum attinere ad primum philosophum. et diximus ens & substantiam esse composita, quia solum sequuntur uerè composita, & solum prædicantur uerè de compositis. sed quoniam materia cœli, ut materia cœli, non ut materia simpliciter, est causa omnium corporum cœlestium, quæ differunt specie: alioquin essent ex fundamentis naturæ, quæ recitaui in superioribus generabilia & corruptibilia: necesse est, ut illa quatenus etiam est materia cœli, non sit propria alicui unius orbis, ut lunæ uel solis, sed communis omnium. Ergo necesse est, ut sit propria unius alicui corporis, quod latius pateat quàm singula corpora cœlestia. huiusmodi autē est corpus incorruptibile, quod prædicatur de omni corpore cœlesti: ergo huius erit propria. est enim ipsa magis uniuersalis, quàm materia, quæ conuenit propriè singulis corporibus cœlestibus: & corpus etiam incorruptibile est magis uniuersale, quàm singula corpora cœlestia. Item materia in potentia, non ut materia generaliter sumpta, cùm sit causa elementorū & mixtorum in genere causæ materialis, necessitas cogit ut non sit propria neq; elemētis, neq; mixtis, sed cōmunis. Ergo necesse est, ut ipsa quatenus est in potentia, dicatur esse causa unius alicuius corporis, quod latius pateat quàm elementum, & quàm mixtum. oportet enim causas esse proximas, ut sint causæ rerum. ergo necesse est ut sit causa proxima corporis corruptibilis, quod prædicatur & de elementis, & de mixtis proximè, nullaq; re interiecta, cùm nullum aliud tale inueniatur corpus. ergo corpus generabile & corruptibile, et corpus incorruptibile, attinebunt ad primam philosophiam. Probatur consequentia, quia materia proxima corporum incorruptibilium inuestigatur in prima philosophia, nō solum ut materia (quia ex eo quod ita se habet, est causa entis, quatenus est ens: & substantiæ quatenus est substantia) sed etiam ut materia corporum incorruptibilium.

Item, materia in potentia non solum ut materia inuestigatur in prima philosophia, quia ex eo quod sic se habet, est causa entis, quatenus est ens, & substantię, quatenus est substantia: sed ut materia in potentia, quæ ex eo quòd ita se habet, est causa proxima corporis corruptibilis, quatenus corruptibile est. ergo corpus generabile & corruptibile cōsideratur in prima philosophia. Quod autem considerentur istæ materiæ modo dicto in prima philosophia, patet ex eis quæ citata sunt in superioribus ex libro primæ philosophiæ: unde sequitur, primam philosophiam contemplari ens quatenus ens, & substantiam quatenus est substantia, & cætera prædicamenta quatenus talia, & corpus corruptibile quatenus corruptibile, & incorruptibile quatenus incorruptibile: quæ cōsiderantur etiam in libro Physicorū, quia causæ dictæ in eo quæruntur. Necessitas igitur cogit, ut philosophia naturalis incipiat à speciebus corporis incorruptibilis, qualia sunt corpora cœlestia: deinde dependeat ad species corporis corruptibilis, quæ sunt elementa, & mixta, usq; ad species specialissimas. quod est illud ipsum quod uolebamus, ut ostēdimus in superioribus.

Quod uerò dicitur de materia, idem debet dici de omnibus quatuor causis: quia oēs sunt proprię suo subiecto, quia tamen conueniunt in eo quòd sunt causæ, ut omnia sint entia & substantiæ, ob hoc consideramus ipsas in uniuersali, & dicimus esse causas entis quatenus ens, & substantiæ quatenus est substantia, & singularum substantiarum, uti diximus. Et istæ sunt causæ, quas primam philosophiam dixit Aristoteles considerare. nihil ergo obstat, quantum ad istam cōsiderationē pertinet, quod ens & substantia non habeant istas causas, intrinsecus: quia satis est ut illa habeant, ad quæ ipsa sequuntur. Manet igitur, meo quidem iudicio, sententia Aristotelis integra & uera, & ita uidetur mihi dissoluta esse hæc quæstio. Atq; illud patēre arbitror, rectè à nobis conclusum fuisse, lib. Physicorū esse partem primę philosophię.

SECTIO

Sed adhuc contrà aliquis instaret dicens: hanc sententiam omnino euertere Aristotelis opinionem, & sic arguetur: Aristoteles manifestè posuit librum Physic. per se partem philosophiæ naturalis, ergo nō potest esse pars primæ philosophiæ. Consequentia perspicua est: quia fieri non potest, ut unus liber sit per se pars duarū scientiarum. Antecedens uerò declaratur ex uerbis Aristotelis. Is enim cùm propositum uniuersæ philosophiæ naturalis poneret, conclusit, laborandum esse, ut inuestigarentur causę scientię quę est de natura. Deinde tradidit uiam, qua illę ipsę causæ inuestigari possent, erat enim dubia. Postremò indicauit ordinem, quo uti necesse esset ad has causas indagandas: quarum aliæ essent uniuersaliores, aliæ minus uniuersales. & dixit, primò inuestigandas esse magis uniuersales, quia essent notiores, procedendo ad minus uniuersales. quod quidem non esset uerum de sola ipsa physica, de prima philosophia: quoniam causę quę considerantur in illis libris, non sunt neq; magis uniuersales, neq; minus uniuersales, sed omnes sunt æquè uniuersales. Cùm igitur Aristoteles in illo procemio indicauerit ordinē totius philosophiæ naturalis, in qua causę se habent inter se ut magis uniuersales, & minus uniuersales, necessitas cogere uidetur, ut lib. Physicorum sit pars per se philosophię naturalis: alioquin potuisset; Aristoteles in illo procemio ordinē eorū quæ essent diuersarum scientiarum: & illud procemium non esset propriū philosophiæ naturalis, sed commune etiam primæ philosophiæ. quod nihil aliud est, quàm sententiam Aristotelis dictam labefactare & euertere: quippe qui præcepit laborandum esse, ut inuestigemus causas eius scientię quæ est de natura: scientia enim de natura nulla est alia quam philosophia naturalis: quia prima philosophia non dicitur scientia de natura. 6.lib.18. fol.648. 1.Physic. Tex.1.

Item, si res quę sunt in libro Phyic. attinent ad primam philosophiam, sicut dixisti: ergo perperàm inscripsit Aristoteles primā philosophiam post physicam. Consequentia probatur, tum quia prima philosophia diceretur & ipsa physica, quod est falsum: tum quia significaretur primā philosophiam esse post primā philosophiam, quod asserere planè est omnium absurdissimum.

Item perperam Aristoteles, uolens seiungere philosophiam naturalem à prima philosophia, uocasset ipsam physicam: ergo falsum est, quòd physica non sit pars naturalis philosophiæ. Consequentia patet. Probatur antecedens: quia nominasset philosophiam naturalem nomine alterius facultatis: quod quidem à natura abhorrere, in dubium uenire non potest.

Item ubi ait, Id quidem unum & immobile sit, quod est intendere, non de natura est intendere. sicut enim Geometræ non amplius ratio ad destruentē principia sua, sed aut alterius est scientię, aut omnibus communis, sic neque ei quę de principijs. " 1.Physic. Tex.8.

Item cùm dicit (quę uerba protulimus etiam in superioribus, ad aliam rem probandam:) Nobis autē subijciantur omnia quę sunt natura, aut omnia, aut quædam moueri. Item cùm addidit paulo pòst: Sed quoniam de natura quidem non naturales aut oppositiones aut defectus cōtingit ipsos dicere, fortasse enim bene se habet aliquantulum disputare de ipsis, habet enim philosophiam hic respectus. His omnibus locis uidetur apertissimè significare, principia esse naturalis philosophiæ, quòd motus sit, & quòd plura sint entia. ait enim, philosophiā naturalem nòn posse disputare aduersus negantes ipsa: sicut nō possunt Geometrę aduersus eos qui non concedunt ipsorum principia, ergo motus & reliqua pertinent ad philosophum naturalem, ergo non ad primum philosophum: quia uult Aristoteles primum philosophum posse disputare de eis. 1.Physic. Tex.11. " " " "

Item cùm inquit: Omnia igitur quiescere, & huius rationem quærere dimittentes sensum, infirmitas quędam intellectus est: & de toto aliquo, & non de parte, ambiguitas est, neq; solum ad physicum, sed ad omnes scientias, ut est dicere, & ad omnes opiniones propter id quod motu utuntur omnes. Amplius autem de principijs importunitates, sicut in ratioībus circa doctrinas, nihil sunt ad mathematicum: similiter autē & in alijs. sed sic neq; de eo quod nunc dicitur, ad physicum. suppositio enim est, quod natura principium motus sit. Vult esse principium cognitionis in philosophia naturali, quòd natura sit principium motus, cùm physicus non possit de hac definitione disputare. 8.Physic. Tex.22. " " " " " "

1.Meta. Item ubi ita scriptum reliquit: Quamuis considerauerimus has res in libris qui
tex.21. sunt de Natura, nihilominus in consideratione entis accepimus illos qui ante nos
» fuerunt, & philosophati sunt de uirtute. His uerbis apertè significauit, eas res de quibus habitus fuit sermo in Physica, cõsideratas fuisse propter corpus naturale: in Metaphysica autem, propter ens. & sic Aristoteles uidetur ipse tollere difficultatẽ, reddens causam repetitionis: atque ita uerum esset quod dixit Auerroes.

Item, dixisti substantiam, quæ est prædicamentum, diuidi in corruptibilem, & in incorruptibilem: sed in Apologia diuisisti eam in simplicem & mixtam; ergo in altero ex istis locis falsum asseruisti, non enim est eadem diuisio.

Item Aristoteles diuisit substantiam in prædicamentis, in primam & secundam: ergo diuisio quam fecisti, non consentit doctrinæ Peripateticæ.

Item, apertè Aristoteles ostendit lib. Physic. non esse partem primę philosophię,
1. Physic. ergo perperam asseruisti contrarium. Antecedens probatur ex primo Physic. ubi
tex.ult. inquit: De principio autem secũdum formam, utrum unum aut plura, aut quot, aut
» quæ sunt, per certitudinem primæ philosophiæ est opus determinare. ergo in aliud
» tempus opponatur. De physicis autem & corruptibilibus speciebus, in posterius
» demonstrandis dicemus. Iis enim uerbis apertè declarat, se in Physica uelle agere de formis corruptibilibus: in prima autẽ philosophia, de formis incorruptibilibus, quam disputationem differt in aliud tempus. ergo uult, quod Physica non sit prima philosophia, quia non differret illam disputationem in aliud tẽpus, sed poneret in Physica.

Itẽ, citans Aristoteles ea quæ sunt dicta in lib. Phys. dicit esse dicta in philosophia naturali. Ergo uult quod ille liber sit pars philosophiæ naturalis. alioquin non rectè loquutus esset, nuncupans philosophiã naturalẽ eum librũ, qui neque sit philosophia naturalis, neque pars ipsius. Antecedens patet ex ipso Aristotele, quippe qui inquit:
11. Meta. Cùm igitur ex perfectè albo, minimeque non albo, fiat ac oriatur non albũ, si nunc ge-
tex.19. neretur non albũ, ex eo quod est non album, ex non ente ipsum illorũ sententia fieret
» nisi idem & non album esset, & album. at non difficile est hanc soluere dubitationẽ.
» Dictum est enim in Naturali scientia, quo'nam pacto ex non ente, & quo pacto ex
» ente fiunt ea quæ generantur. Hoc autem primum dictum est in lib. Physic. ut perspicuum est: ergo uult, quod lib. Physicorum sit saltem pars philosophiæ naturalis.
2. Physic. Itẽ, quorsum spectaret inquirere quomodo mathematicus differt à physico, cùm
tex. 16. 17. per physicum intelligat philosophũ naturalem, si Physica esset prima philosophia?
18. 19. & 20. debebat enim perscrutari, quomodo mathematicus differt à primo philosopho: quia in mathematicis non est quęrendum, qua in re alius artifex differt ab alio. in geometria enim non sunt dissoluendæ quæstiones eæ, quæ geometricæ non sunt.
2. Physic. Item, frustra quęreret secundo Physicorum, utrum oporteat physicũ cognoscere
tex.21. unamquanque naturam, & frustra ibi dissolueret istam quæstionẽ, cum physicum no-
& 22. minet philosophum naturalem, si in eo loco ageret primum philosophum.
2 Phys. tex. Item, eadem ratione frustra quæreret, quousque oporteat physicum cognoscere
26. speciem, & quod quid est.
2. Physic. Item, frustra ostenderet oportere physicum cognoscere omnes quatuor causas:
tex.71. & perperàm diceret physici esse, considerare quæcunque mota mouent, quæcunque
» autem non, non amplius physicæ sunt.

Item, quomodo natura agat propter finem, & quæ necessitas reperiatur in rebus naturalibus. hæc enim omnia alieno loco, ac præter rationem quærerentur si Physica esset prima philosophia: ergo absurdum est hoc dicere, & à ueritate abhorret.

SECTIO TERTIA.

SEd quoniam rationes illæ, quas in superioribus attulimus, & uerba Aristotelis nobis uidentur omnino concludere id quod diximus, conabimur quantum poterimus, rationes & auctoritates in contrariam partem nunc allatas dissoluere: præsertim cùm ex earum dissolutione futurum sit, ut clarius nostra sententia appareat. prius tamen nonnulla repetemus eorum, quæ pro illa facere uidentur: & primum sic argumentor.

Inter ens, ex una parte: & corpora cœlestia, & elementa, & mixta, ex altera parte, nihil intercedit medium, præter substantiam quæ est prædicamentum, & substan-

tiam

tiam incorruptibilem & corruptibilem: ergo liber Physic. non est pars philosophię naturalis, sed primæ philosophiæ. Consequentia perspicua est, quia liber Physic. Si non esset pars primæ philosophiæ, uel nullam rem consideraret, uel illud ipsum quod cōsiderat prima philosophia, & propter eundem finem, cùm philosophia naturalis sit ipsa etiam scientia, quod esset superuacaneū. & hoc patet, quia probatum est, primam philosophiam considerare omnino causas proximas omnium eorum quæ diximus. cogebatur ergo illa composita considerare.

Antecedens etiam manifestum est, tum quia non apparet sensui, quòd detur illud medium, si bene consideremus ordinem & seriem, quam in superioribus posuimus omnium rerum quęcunq; sunt: et tamen deberet apparere, quia res compositę sunt sensui manifestæ ut dixit Aristoteles: & fieri non posset, ut inuestigaremus causas, nisi composita essent sensui nota. Oporteret ergo, ut illud medium esset sensui notum. sed cùm hoc non appareat sensui, ut non sit in natura necesse est: Tum quia ex uerbis etiam Aristotelis non colligitur dari illud medium. itaq; non est ponendum. mancus enim fuisset Aristoteles in rebus pertractandis. Non colligitur autem, quia cùm non possit dici aliquid esse in rerum natura, nisi id cuius causæ considerantur, nullas alias causas inuestigauit Aristoteles, nisi eorum corporum quæ posuimus: non sunt ergo ex eius sententia plura corpora, nisi uelimus eius doctrinam, atq; adeò ipsam rationem & sensum, quibus illa tota innititur penitus euertere.

Item, si daretur illud medium, uel esset magis uniuersale quàm substantia, quatenus substantia, uel quàm substantia incorruptibilis & corruptibilis, uel æquale, uel minus uniuersale. non est autem magis uniuersale, quia inter ens & substantiam, quæ est prædicamentum, non est aliquod medium: neq; potest esse æquale, quia frustra esset. haberet enim easdem causas appropriatas, & esset idem: neq; minus uniuersale, quia non haberet causas aliquas appropriatas. siquidem non reperiuntur apud Aristotelem plures causæ, quàm quot diximus, quarum nullæ possent ei medio esse propriæ. itaq; daretur aliquod compositum sine causis proprijs, quod quidem esset absurdissimum. sequitur ergo, rectè dictum fuisse, librum Physicorum nō esse partem philosophiæ naturalis, sed primæ philosophiæ.

Item, substantiæ abstractæ, quæ sunt causæ uniuersales, & reliquæ uniuersales causæ, non possunt primo considerari à philosophia naturali: ergo liber Physicorum non potest esse pars philosophiæ naturalis. Consequentia ostenditur, quia si liber Physicorum esset pars philosophiæ naturalis, cùm in ipso agatur de causis uniuersalibus & abstractis, sequeretur, ut substantiæ abstractæ, & reliquæ uniuersales causæ (eadem enim est ratio) primò possent considerari à philosophia naturali. Antecedens uerò ex multis Aristotelis locis colligitur, quorum nōnullos proferemus, ut res ista facilius percipi possit, licet quosdam etiam in Apologia nostra citauerimus. *1. Apol.*

Hoc igitur ostendit tex. ille primi Physicorum, quem in superioribus recitauimus, in quo manifestè dixit Aristoteles, primum principium secundum formam attinere ad philosophum primum: naturalis autem philosophi esse, demonstrare species corruptibiles. *1. Phys. text. ult.*

Idem confirmat tex. secūdi Physic. quem etiam in superioribus ad aliam rem protulimus: Amplius eorum quæ sunt ad aliquid, materia est: in alia autem specie, alia materia, usq; ad quantum. ergo physicum oportet cognoscere speciem, & quoad quid est: aut quemadmodum medicum neruum, aut fabrum æs, usq; ad quendam terminum alicuius: cuius enim causa unumquodq; rei, & circa hæc quæ sunt separatę species in materia: homo enim hominē generat, & ex materia, & sol. quomodo aūt se habeat hæc separabilis, & quid, philosophiæ primę est determinare. Ostendit enim clarissimè, quòd substantiæ abstractæ attinent ad primū philosophum. *2. Phys. text. 26.* « « « « «

Item ubi ait (quę uerba suprà etiā ob uarias occasiones citauimus) Vt tenet physicus cōsiderare omnino quæcunq; mota mouent: quæcunq; aūt non, non amplius Physicæ sunt. non enim in seipsis habentia motū, neq; principia motus mouent, sed immobilia sunt. unde tria negotia sunt, hæc quidem circa immobile, alia uerò circa mobile quidem incorruptibile, quædam autem circa corruptibilia. Vult has substantias pertinere ad primam philosophiam. *2. Phys. text. 71.* « « « «

2.Phyſ. text.73. Item cùm paulo pòſt addidit: Duplicia autem ſunt principia mouentiũ, quorum alterum non Phyſicum eſt. non enim habet motus principium in ſeipſo: huiuſmodi
» autem eſt, ſi aliquod mouet, quod non mouetur: ſicut eſt quod & penitus immobi-
» le, & omnium primum. Nihil clarius proferre potuiſſet, quàm quod primũ principium non attinet ad philoſophiam naturalem.

2.de gen. et cor.tex. 14. Item cum inquit: Exiſtente autem cauſa, una quidem unde principium motus dicimus eſſe, una aũt materia, talem autem cauſam dicendum eſt, de illa quidem dictũ eſt prius in de motu ſermonibus, quod hoc quidem immobile per omne tempus,
» hoc autem mouetur ſemper, horum autem de immobili principio quidẽ diuidere
» alterius philoſophiæ eſt opus. De continuè autem moueri alia mouente, poſt hæc
» dicendum, quod tale ſingularium dictorum cauſa eſt. Oſtendit his uerbis principia immobilia attinere ad primam philoſophiam, ergo nõ ad naturalem. & cum dicat hanc perſcrutationem fuiſſe factam in libro de Motu, & liber de Motu ſit liber phyſicus: ergo liber Phyſicorum eſt liber primæ philoſophiæ, alioquin pugnãtia loqueretur Ariſtoteles. Ex quo etiam perſpicuum eſt, in lib. Phyſic. tractatum eſſe de corpore cœleſti.

1 de genere.tex.14. Quod uerò dicit, ſe uelle in eis quæ ſequuntur, loqui de eo quod mòuendo mouetur, non tollit, quin de illo corpore actum ſit in prima philoſophia, & in lib. Phyſ. & in libro de Cœlo: actũ eſt aũt in prima philoſophia, & in lib. Phyſic. de eo ut eſt cauſa uniuerſalis entis, quatenus ens eſt, & ſubſtãtię quatenus eſt ſubſtãtia, & ſubſtãtiæ corruptibilis quatenus corruptibilis, & ut eſt illud ſine cuius motu, non poterat ueniri in cognitionẽ principij immobilis: in lib. uerò de Cœlo, ex natura ſua propria & particulari: & in lib. de Generatione, ut de cauſa applicata rebus particularibus.
» Huc reſpexit cum dixit: De continuo autem mouente, alia mouent, poſt dicen-
» dum, quòd tale ſingularium dictarum cauſa eſt. Vt fecit etiã de materia prima in eodem libro, quoniam cauſæ uniuerſales poſſunt reſtringi à particularibus: imò uerò omnia quæ tractantur in prima philoſophia, ſupponuntur à philoſophia naturali, & ab alijs particularibus facultatibus, quia particulares facultates utuntur illis ex
4.Meta. tex.19. ſuppoſitione, ut declarauit Ariſtoteles his uerbis: Et idcirco Geometræ non eſt, quòd nam ſit cõtrarium, aut perfectum, aut ens, aut unum, aut idem, aut diuerſum,
» conſiderare, niſi ex ſuppoſitione.

Vtuntur ergo ijs ex ſuppoſitione, & applicant ea ſibi ipſis, ut demonſtrationis principia. ut de quolibet dicitur affirmatio uel negatio: &, Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent ſunt æqualia, ut dixit Ariſtoteles primo Poſt. & clariſſimè uidetur etiam oſtendere quarto Meta. ijs uerbis:

1. Poſt. capite 8. 4.Meta. tex.21. Poſt hæc autem dicendum eſſe uidetur, utrum unius an diuerſarum ſcientiarum ſit, de hiſce principijs quæ in Metaphyſicis appellantur, ac de ſubſtãtijs contemplari. Patet itaq;, nõ ad diuerſas, ſed ad unã horum etiã conſiderationem, & ad philoſophi ſcientiã pertinere. uniuerſis enim quæ ſunt, ſed non generi cuipiã ſeorſum à cæ-
» teris accõmodantur: atq; utuntur quidem his omnes ex eo, quia ſunt eius quod eſt,
» qua ratione eſt ens: eò uſq; tamen utuntur, quò uſq; ſatis eſt ipſis, id eſt, quoad occu-
» pat genus, quo de afferunt demonſtrationes. Quare cum pateat, hæc ipſis ut entia
» ſunt uniuerſis cõpetere, hoc eſt enim ipſis cõmune, horum quoq; cõtemplatio eius
» profectò qui id quod eſt, ea ratione qua eſt ens contemplatᷣ. Quocirca nemo corũ
» qui partes conſiderant, de his ipſis quicquã dicere aggreditur, ſi ſint uera inquã, nec
» ne. nec aritmethicus in Geometra, ſed naturalium quidã duntaxat, ad ipſum nõ in-
» congruè facientes. ſoli namq; de natura tota, & de eo quod eſt, cõſiderare putabãt.
» Verùm cum ſit quidã ſuperior naturali (natura namq; genus eſt unum quoddã ipſi
» quod eſt uniuerſale ſanè, atq; ad eum qui primæ eſt ſubſtantiæ contemplator) horũ
» quoq; conſideratio pertinebit. Facultas autem naturalis eſt quidem, & ipſa ſapien-
» tia quædam, ſed non prima.

Multa hinc colligi licet: ac primùm, quod eis quæ ſunt, cõmunia ſunt illa principia, & per id quod neceſſariò ſequitur ad primã philoſophiam attinẽt: deinde quòd ijs utuntur particulares artifices, ea ſibi ipſis accõmodãtes, nec aliter de illis tractantes. unde ſequitur, non eſſe mirum ſi materia prima, & cœlũ, & huiuſmodi, quæ ſunt cõmunia reperiantᷣ in particularibus facultatibus: poſtremò, quòd illæ cauſæ quæ

con-

conueniunt ſingulis eorum quæ ſunt, neceſſariò conueniunt ipſi enti, & ſunt cauſæ
entis quatenus ens eſt. nam uniuerſis quæ ſunt, conueniunt, & non generi alicui de-
terminato. Materia ergo prima erit cauſa entis, quatenus ens eſt, in eo quod mate-
ria, ut dictum eſt ſupra: & cauſa ſubſtantiæ corruptibilis, ut eſt in potentia, & ita de
materia cœli. Ex quo ſequitur, ut ipſa prima materia attineat ad eam facultatem ex
eis quæ dicit Ariſtoteles in hoc tex. de principijs mathematicis, & de ſubſtantijs, ad
quam attinet ens, quatenus ens. Ergo cùm dicit de ipſa ſic agi in lib. Phyſic. nihil eſt
quod dicamus eum librum attinere ad aliam facultatem ab ea quæ contemplatur
ens, quatenus ens, quæ quidem eſt prima philoſophia.

Item ſequitur, artifices particulares non poſſe agere de ijs cõmunibus: ſicuti non
poſſunt (ut inquit Ariſto.) agere de principijs, quę appellãtur in mathematicis, neq;
de ſubſtantijs: eadem enim eſt ratio. quia & iſta principia, & cauſæ, de quibus nunc
ſermonem habemus, conueniunt uniuerſis quæ ſunt, & non generi cuiq; ſeorſum à
cæteris accõmodantur. nõ ergo philoſophia naturalis, quę eſt ſcientia diuerſa à pri
ma philoſophia, poteſt agere de cauſis uniuerſalibus. alioquin uerba Ariſtotelis
quæ recitauimus, eſſent inania. quod cùm ſit falſum, ut illud antecèdens quod acce-
pimus ſit uerum neceſſe eſt.

Præterea licet confirmare hoc idem, ex his quæ ſexto Meta. ad hunc modum ſcri 1.Meta.
pta reliquit: Quod ſi quippiam ſit in ratione rerum immobile, ſempiternum ac ſepa tex.4.
rabile, patet ad contemplatricem quidem ſcientiam illius cognitionem ſpectare,
non tamen ad naturalem: quippe cùm naturalis facultas circa mobilia quædam uer
ſetur. neq; ad mathematicam, ſed ad aliam his utriſq; priorem. Naturalis enim circa
inſeparabilia quidem, ſed non immobilia uerſatur.

Cùm igitur ſit probatum, talia entia ſeparabilia & immobilia reperiri: in dubium
uenire ex uerbis Ariſto. nõ poteſt, quin illa ſpectent ad primũ philoſophum, nõ na-
turalem. Patet ex hoc etiam, Ariſtotelem nolle ipſum naturalem omnino contem-
plari immobilia.

Deinde cùm paulo pòſt addidit, Si igitur nulla ſit alia ſubſtantia, præter eas quæ 6.Meta.
natura conſtant, naturalis ſanè facultas prima ſcientiarum erit. ſin uerò ſubſtantia ſit tex.5.
in ratione rerum quædam immobilis, hæc erit profectò prior, philoſophiaq; prima,
& uniuerſalis hoc pacto: quia eſt prima, atq; de eo quod eſt, ut ens eſt, & quidnam
ſit, & ea quæ ipſi competunt, ut ens eſt, & ad hanc profectò ſcientiam pertinet con-
templari. Ex his uerbis planè efficitur atq; concluditur, fieri non poſſe ut philoſo
phia naturalis contempletur ſubſtantias abſtractas. etenim ſi eas contemplaretur,
ipſa etiã eſſet prima philoſophia. Cõſequens eſt cõtra Ariſtotelẽ ergo & antecedẽs.

Conſequentia probatur, quia non eſt prima: quoniam dantur huiuſmodi ſubſtan
tiæ immobiles, & ſunt illæ quæ faciunt illam facultatẽ, quæ ipſas contemplatur, pri-
mam & uniuerſalem. ſed ſi non darentur, ipſa eſſet prima: quia contẽplaretur res ma
gis particulares, quæ ſunt perfectiores. Verba igitur Ariſtotelis citata, omnino euer
terentur, ſi ad naturalẽ philoſophum ſubſtantiæ abſtractæ pertinerẽt. Ergo debe-
mus cõcludere, illas ad primã philoſophiam ſpectare. Quod ſi in quadam parte phi
loſophiæ naturalis reperiuntur, dicendum eſt id accidere, quatenus naturalis philo-
ſophus induit perſonam primi philoſophi (ut dicemus) & ex ſuppoſitione, ut dictũ
eſt in ſuperioribus.

Hanc item opinionem luce clarius uidetur oſtendere Ariſtoteles undecimo Me 11.Meta.
ta. ubi ait: Quoniam autẽ eſt ſcientia quædam ipſius entis, ea ratione qua eſt ens, ac tex.26.
ſeparabile, conſiderandum eſt, utrum eadem, an diuerſa potius à naturali ſcientia ſit
ponenda. naturalis itaq; circa ea uerſatur, quæ motionis in ſeipſis principiũ habent:
Mathematica uerò eſt quidem contemplatrix quædã, & circa immobilia uerſatur
& ipſa, at non ſeparabilia, uti patet. Eſt ergo circa ens ſeparabile atq; immobile. alia
quidem ab his utriq; diuerſa, ſi ſit in ratione rerum quædam ſubſtantia talis, ſepara-
bilis inquam, atq; immobilis, quod quidẽ enitemur poſtea demonſtrare. At ſi qua
eſt in ratione rerum talis natura, ibi profectò & ipſum diuinum erit, idq; erit princi-
pium primũ, atq; principium maximè. Patet igitur, genera contemplatiuarum tria
ſcientiarum eſſe: naturalem, mathematicam, theologiam. atq; genus quidem ſcien-
tiarum contemplatiuarũ eſt præſtantiſſimum: harum autem ipſarum prẹſtantiſſima

» est ea quam ultimò diximus. circa namq; præstabilissimum earũ quę sunt in ratione
» rerum uersatur. Præstabilior enim atq; deterior quęq; suo dici subiecto solet. Dubi
» tauerit aũt quispiam, si eius quod est scientiã, ut est ens, uniuersalẽ ponere, oportet,
» nec ne? Mathematicarũ enim quoq; scientiarũ, circa quod definitũ genus uersatur:
» uniuersalis aũt de omnibus est cõmunis. si substantię igitur naturales primę sint om
» nium, naturalis quoq; prima scientiarũ omnium erit. sin uerò sit alia quædã natura,
» substantiaq; separata, atq; immobilis, aliam ipsius scientiã esse, priorem'ue scientia
» naturali, atq; uniuersalẽ hoc ipso quod antecedit. His enim uerbis apertam dat si-
gnificationem Aristoteles, fieri non posse ut scientia naturalis substantias abstractas
contẽpletur: quia si eas contẽplaretur, non esset diuersa à prima philosophia, ut pa-
tet ex uerbis dictis. quod quidẽ asserere nihil aliud est, quàm uerba Aristotelis quæ
citauimus labefactare, ac penitus conuellere.

12. Meta. tex. 2. Idem uisus est indicare, cùm inquit: Substantiæ aũt tres sunt. una est sensibilis, cu-
ius alia est perpetua, alia corruptibilis, quam omnes esse fatẽtur: quales sunt plantæ,
» ac animalia. atq; huius elementa sumantur necesse est, siue unum, siue multa. Alia est
» immobilis, hanc quidem inquiunt separabilẽ esse. alij diuidentes in duas, alij in una
» natura ponentes formas, & Mathematica: alij Mathematica solum esse dicentes. Ille
» igitur naturalis scientiæ sunt, sunt enim cum motu: hæc ad aliam scientiã spectat, si
» principium nullum est ipsis cõmune. Inquit igitur, corpora cœlestia, & animalia,
& plantas, attinere ad philosophiã naturalem: substantiam uerò immobilem, ad fa-
cultatem quæ est alia à philosophia naturali, spectare.

1. de anima tex. 17. Itẽ in primo de Anima ita scriptũ reliquit: Aut non aliquis qui est alius circa passi
ones materiæ non separabiles. sed non quatenus separabiles, sed Phys. circa omnes
» quæcunq; huius corporis & huius materiæ opera & passiones sunt. circa quascũq;
» aũt non huius alius, ut circa aliqua quidem artifex est, si contingat ut instructor, &
» medicus, non separabiliũ quidem: in quantum aũt talis corporis passiones, ut ex ab
» stractione mathematicus secundum quod omnino separatæ, primus philosophus.
Ex quibus omnibus perspicuè patere arbitramur, antecedens illud acceptũ supe
rius esse uerissimũ, quòd uidelicet substãtiæ omnino abstractæ, quę sunt causæ uni-
uersales, et cęteræ uniuersales causæ quęcũq; sint, nõ possint à philosophia naturali
primò cõsiderari: & tunc sequitur cõsequentia facta in superioribus, lib. in Phys. in
quo agitur de huiusmodi causis uniuersalibus, non posse esse partem philosophiæ
» naturalis. quod ipsum erat nobis propositum declarare.

SECTIO QVARTA.

SEd ut quæstio ista expediatur, tum quòd ex uarijs Aristotelis uerbis ualdè mihi
perplexa, tum quòd maximi momenti uidetur (nisi enim sit rectè explicata, fieri
iudicio meo) non potest, ut Aristotelis intelligentiã plurimis in locis cõsequamur,
non alienum putamus, nonnullas alias Aristotelis auctoritates in medium afferre,
ex quibus planè cõstabit ipsum semper dixisse philosophiam naturalẽ considerare
naturalia, & materiã, & motũ: nunq; immaterialia, quando quidẽ per illa segreget ac
1. Physic. tex. ult. seiungat ipsam à prima philosophia. hos aũt locos citabimus ad clariorẽ doctrinã:
licet ex multis etiã quos citauimus in superioribus, idẽ colligi possit. Volumus eñ
2. Physic. tex. 26. ad hanc rem coprobandã ac stabiliendã, idem prorsus inculcare & confirmare: præ
71. 73. sertim cùm id quod in superioribus ꝓtulimus eò tantũ spectauerit, ut ostẽderemus,
1. de generat. & cor. tex. 14. Aristotelẽ semper dixisse, substantias abstractas ad primum philosophum attinere.
& nunq; illas à naturali philosopho cõsiderari primò debere. Quod uerò nunc affe
remus, eò pertinebit, ut demonstremus Aristotelẽ rursus semper dixisse philosophũ
naturalem considerare immersa materiæ, & ipsum motum, nunq; hæc ad primum
philosophũ pertinere: ut omnibus postmodũ inter se collatis deligi possit ea senten
2. Physic. text. 91. tia, quæ magis rationi & uerbis Aristotelis erit consentanea. Is igitur primũ in secun
do Phys. hęc scripta reliquit: Latent aũt hoc facientes, & ideas dicentes, Physica eñ
» abstrahunt, cùm minus sint abstracta mathematicis. Fiet aũt ubiq; hoc manifestum
» si aliquis utrorumq; tentauerit dicere terminos, & ipsorũ, & accidentiũ. Impar qui-
» dem eñ, & par, & rectum & curuũ, & os, homo, non adhuc, sed hæc sicut ~~narissima~~,
» sed non sicut curuũ dicitur. Item primo de Anima: Videtur aũt, inquit, & animæ
» passiones cum corpore esse, ira, mansuetudo, timor, misericordia, cõfidentia, adhuc
» gaudium, & amare, & odisse. simul enim hic patitur aliquid corpus: indicat aũt hoc,
aliquan-

aliquando à duris quidem & manifestis passionibus considentibus, nihil exacerba- “
ri, aut timere: aliquando autem ex paruis, & debilibus moueri, cùm accendatur cor “
pus: & si sic, se habere cùm irascitur. adhuc autē magis hoc manifestum: nullo enim “
terribile imminente in passionibus fiunt timentes. Ibidem: Si autem sic se habet, 1. de anim.
manifestum quoniā passionum rationes in materia sunt, quare termini tales: ut ira- tex. 15.
sci motus quidem talis corporis, ait potentia ab hoc & gratia huius. & propter hoc “
igitur iam physici est, considerare de anima, aut omni, aut tali. Et hoc sequitur, quia “
anima aliqua est immersa materiæ. eodem etiam loco ostendens differentiam inter 1. de anim.
naturalem et dialecticum, declarat quòd philosophus naturalis definit per materiā, 13. 16. 18.
& non abstrahit à materia. “

Præterea inquit sexto Meta. quem locum citauimus etiam ad demonstrandam 6. Meta.
animi mortalitatem: Cùm aūt & naturalis scientia, circa genus quippiam eius quod tex 7.
est uersetur (circa namq; substantiam uersari talem uidetur, in qua principiū ipsum “
motionis inest, atq; quietis) patet, neq; actiuam, neq; effectricem ipsam scientiam “
esse. nam efficiendarū quidem rerum principium siue sit mens, siue ars, siue potētia “
quædā, in ipso est ut patet, efficiente. Agendarum aūt rerum in ipso agente, ipsa in- “
quā electio. res enim est eadē, quæ sub electionem actionemq; cadit. Quare si mēs “
omnis aut actiua est, aut effectiua, aut contemplatiua scientia quædam est: sed circa 6. Meta.
ens tale contemplatiua, quod motu ~~fieri~~ potest. & circa substantiam eam plerunq; tex 3.
quæ ad rationē accommodatur. inseparabilem solum. Item: Non lateat aūt opor- “
tet, quomodo quiditas atq; ratio sese habet in naturalibus rebus. nam absq; hoc ta- “
lium rerū quærere orationem, perinde est, atq; si nihil prorsus agatur. Definienda- “
rum enim rerum, & quarū ipsum quid est assignamus, aliæ uti simum, aliæ uti conca “
uum esse uidentur. Hæc aūt differunt, propterea quòd simum, siquidem cum mate- “
ria est comprehensum: est enim simum concauus nasus, at concauitas sine sensibili “
materia est. Quod si naturales res omnes perinde atq; simum dicūtur, ut nasus, ocu- “
lus, facies, os, caro, omnino animal, foliū, radix, cortex, omnino planta: nullius enim “
ipsorum ratio motionis est expers, sed materiam semper habet: patet, quo nam pa- “
cto naturalibus in rebus ipsum quid est quærere, definireq; oportet: & quamobrem “
ad naturalem philosophum pertinet de aliqua anima contemplari, quæ non sine “
materia est. “

Eandem sententiam & uerba ferè uidetur alibi etiam posuisse Aristoteles, ut cùm 11. Met 26.
ait: Naturali namq; scientiæ nemo eorum quæ sunt ut entia, sed potius ut motū ha- 11. Met. 12.
bebunt, tribuet contemplationem. Ex omnibus igitur Textib. allatis, & ex multis “
alijs, quos longū esset proferre, perspicuū esse potest, philosophum naturalē solum-
modò ea contemplari, quæ sunt cum materia & cū motu, & mobilia: ex quo sequit̃,
ut contēplari non possit ea quæ sunt abstracta à materia. non enim seiungeret̃ à pri-
mo philosopho, & sic uana & falsa essent omnia illa, quæ tex. citatis scripsit Aristo-
teles, ex quo postremo sequitur, lib. Phys. in quo egit de his quę sunt sine materia &
sine motu, non posse esse partē philosophię naturalis: ergo erit primę philosophiæ.

SECTIO QVINTA.

SEd facile occurreret aliquis, et diceret, nihil à me cōclusum fuisse, quia Auerroes
omnes locos illos, quibus Aristoteles uisus est significare, primū philosophum
considerare ea quæ omnino sunt abstracta, & non philosophū naturalem, ita inter-
pretat̃, ut dicat hoc intelligi debere quoad quiditatem, & non quoad esse in rerum
natura: quia hoc probat̃ medio naturali, quod mediū est motus, & ideo spectat ad
philosophum naturalem. Quare si in lib. Phys. agitur de substantijs abstractis, agitur
non quoad quid est, sed quoad si est, & quoad esse in rerum natura, neq; hoc præsta
re potuit prima philosophia: quippe cùm substātiæ illę abstractę sint eius subiectū,
id quod declarauit Auerroes primo Phys. com. ultimo: quē locum citauimus in pri
mo Apologię nostrę, & citabimus etiā nunc, ut facilius hęc res percipi queat, quam
quidē uberius hoc loco et fusius ꝑtractare nobis ꝓpositū est. inquit ergo Auerroes: . 1 Apol.
Sed notandū est, ꝙ istud genus entiū, esse scilicet separatū à materia, nō declarat̃ nisi “
in hac sciētia naturali. & qui dicit ꝙ prima philosophia nitit̃ declarare entia separa- “
bilia esse, peccat. hęc eñ entia subiecta primæ philosophię. & declaratū est in poste “
rioribus Analyticis, ꝙ impossibile est aliq̃ scientiā declarare suū subiectū: sed conce “
dit ipsum esse, aut qa manifestū est per se, aut qa demonstratū est in alia scientia. Ean 2. Physic.
dem scientiā ostendit 2. Phys. com. 26. com. 26.

LIBER DECIMVSSEPTIMVS.

SECTIO PRIMA.

HAE sunt quæstiones quæ uidentur dissoluendæ, antequã ad eas quæ po-
tiores sunt accedamus. Quare respondentes ad primam, dicimus: Solutio-
nem illam Auerrois esse figmentum, propterea quod repugnat sibi ipsi,
& rationi, & uerbis Aristotelis. Quod autem sibi ipsi repugnet, ostendi-
mus in primo Apologiæ nostræ libro. etenim inquit: Diuinus autem suscipit ab ea 1. Apol.
substantiam sui subiecti. hic enim declarabitur, quoniam formæ abstractæ sunt intel sec. 4.
ligentes, & alia multa de cognitione dispositionum consequẽtium intelligentiam, Auer. 1. de
in eo quod intelligentia & intellectus. aïa co. 2.
Ergo ex eius sententia naturalis considerat ipsum quid est subiecti primæ philo
sophiæ. Consequentia patet: quia qui explicat substantiam alicuius subiecti, consi-
derat quid est illius: siquidem substantia alicuius exprimit, quid est. sed probatur eti
am à simili, ex auctoritate Aristotelis, quippe qui ait: Inquirimus autem considera- 1. de aïa
re & cognoscere naturam ipsius, & substantiam, postea quæcunque accidunt circa tex. 3.
ipsam. Quibus uerbis ostendit, naturalem considerare quid sit anima, dicens eum "
inquirere ipsius animæ substantiam. Quod si diuinus philosophus, ut inquit Auer-
roes, petit à naturali substantiam sui subiecti, petit ergo ipsum quid est: ergo petit
quid est substantiæ abstractæ. Naturalis igitur considerat quid est substantiarum
abstractarum: ergo primus philosophus non considerabit neq; quid est, neq; si est
substantiarum abstractarum. quare sibi non constat Auerroes, quippe qui contra-
rium dixerat, ut ostensum est. Quod si naturalis consideret quid est substantiarum
abstractarum, earumq; accidentia, sequitur ut cõsideret primam formam quatenus
prima forma est, et ultimũ finẽ quatenus est ultimus finis: non eñ deest illi medium.
Quod uerò dicit Auerroes, genus illud entium non probari esse nisi in philoso-
phia naturali: id penitus à ueritate abhorrere, ex eo facile intelligi potest, quòd cùm
Aristotelis auctoritatibus, tum etiam rationibus repugnat. nam ad primum philo-
sophum pertinere, ostendere substãtias separatas esse, tradit Aristoteles his uerbis:
Et si sit huiusce scientiæ circa substantias uersari, utrum una sit circa omnes, uel plu- 3. Meta.
res: & si sint plures, utrum omnes generis sint eiusdem, an aliæ ipsarum sapientiæ, a- tex. 5.
liæ aliquo nomine sint appellandæ: hoc etiam ipsum quærere, necessarium esse uide "
tur, utrum substantias sensibiles solum, an præter has alias esse, sit asserendum, & u- "
trum unum sit genus an genera substantiarũ sint plura: ut ij qui formam faciunt, cen "
sent, ac inter has & sensibilia res mathematicas medias collocant. De his igitur con "
siderandum esse uidetur. "
Item cùm inquit: Maximè uerò quærendum est, atq; tractandum, si præter mate- 3. Meta.
riam sit aliqua per se causa, atq; hæc sit separabilis necne? & utrum una, an plures nu tex. 9.
mero sint. Proponit enim in prima philosophia quærendum esse an sit aliqua sepa "
rabilis causa, atq; hæc utrum una sit.
Item cùm dicit: Præterea utrum solas substantias sensibiles esse, an præter hasce di 3. Meta.
cendum est alias esse: & utrum unum sit genus, an plura substantiarum sint genera, tex 28
ut ij putant qui formas inquiunt, & res eas medias esse, circa quas mathematicam "
uersari dicunt. Has enim constat esse substantias separatas: ergo sentit ad primam "
philosophiam pertinere non modò quid sint substantiæ separatæ, sed an sint etiam;
inquirere & probare. omnis enim quæstio, ut patet ex Aristotele, est medij quęstio.
Idem cõfirmat Aristoteles his uerbis, quæ citauimus etiã in superioribus: Quod 2. Post.
si quippiam sit in ratione rerum immobile, sempiternum ac separabile, patet ad cõ- cap. 1.
templatricem quidem scientiam illius cognitionem spectare, non tamen ad natura 6. Meta.
lem: quippe cùm naturalis facultas circa mobilia quædam uersetur, neq; ad ma- tex. 4.
thematicum, sed ad aliam utriq; priorem. "
Item cùm dicit: Sed de his quid rectè dicitur, quid nõ rectè, & quæ substãtię sunt, 7. Meta.
& utrum sint quędã pręter sensibiles, an non sint, & eæ quomodo, utrũ sit quædam tex 4.
separata substantia, & cur sit, & quo pacto sit, ac nulla sit præter substantias sensui "
subiectas, cõsiderandum deinceps est, antea quid nam sit ipsa substantia designata. "

Nam

Nam si spectat ad primum philosophum quærere nunquid aliæ substantiæ sint
præter sensibiles ad eundem: spectat etiam ob eam quam attulimus rationem, osten
dere ipsas esse.

7.Meta. Item cùm ait: Quod autem èt quale quid substantiam dicere oporteat, rursus alio
tex.46. quasi principio sumpto dicamus. ex his enim, & de substantia illa patebit, quæ à
» sensibilibus substantijs est separata. Perspicuè enim ostendit, uelle se de substantijs
» paratis ex eis, quæ ad primam philosophiam attinent agere.

11.Meta. Item ubi inquit: Verum aliquam substantiam separatã præter sensibiles substan-
tex.6. tias, & eas quæ sunt hic, putandũ esse, an non putandum: sed hæc esse ea quæ sunt,
» & circa hæc sapientiam ipsam uersari putare oporteat. Quærere enim alia quædam
» uidemus. & hoc est propositum nobis, uidere inquam si quippiam sit in ratione re-
» rum separatum per se, quòd quidem nulli rerum sensibilium idem sint.

Ex quibus uerbis facile constat, uelle eum inquirere, nunquid sint huiusmodi ab
stracta. quod ipsum apertius declarat undecimo Meta. loco suprà etiam citato ob
11.Meta. aliam occasionem. eius autem hæc sunt uerba: Naturalis itaq; circa ea uersatur, quæ
tex.26. motionis principium in seipsis habent. Mathematica uerò est quidem contempla-
» trix quædam, & circa immobilia uersatur & ipsa, at non separabilia, uti patet. est er-
» go circa ens separabile atq; immobile, alia quædam ab his utrisq; diuersa, si sit in ra-
» tione rerum, quædam substantia talis separabilis inquam, atq; immobilis, quod qui
» dem enitemur postea demonstrare. Quibus uerbis ostendit se postea conaturum
demonstrare, an sit in ratione rerum quædam substantia talis, quę sit separabilis atq;
immobilis. Quod si philosophia naturalis demonstraret substantias abstractas esse,
quatenus sunt causę entis ut ens est, cùm ipsa præcedat ob eas rationes quæ à me &
in Cõmẽt. allatæ sunt, & afferentur: dubiũ non fuisset, quin tales substantię in ratione rerum es-
sent. Itaq; frustra Aristoteles hoc loco hanc quæstionem proponeret.

Adde quod his ipsis locis ita loquitur de ipsis substantijs, ac si nunquam de illis
antè uerbum fecisset: quo planè ostendit sentire se, illas ad primam spectare philo-
sophiam.

12.Meta. Item duodecimo Meta. tex. secundo, quem locum suprà etiam ad aliud tamen o-
tex.2. stendendum, citauimus, inquit: Substantiæ autem tres sunt: una est sensibilis, cuius
» alia est perpetua, alia corruptibilis, quam omnes esse fatentur, quales sunt plantę ac
» animalia: atque huius elementa sumantur necesse est, siue unum sit, siue multa. alia
» est immobilis: hanc quidam inquiunt separabilem esse, alij diuidentes in duas, alij
» in una natura ponentes formas ipsas, & mathematica, alij Math. solum esse dicẽtes.
» Illæ igitur naturalis scientiæ sunt, sunt enim cum motu: hæ ad aliam scientiam spe-
» ctant, si principium nullum est ipsis commune. Quibus uerbis significant, has sub-
stantias ad primam spectare philosophiam, reliquas ad philosophiam naturalem.
quæ quidem cùm ita spectent ad ipsam naturalem philosophiam, ut demonstret ea
rum causas esse, quia sunt ignotæ: eodẽ modo spectabũt ad primam philosophiam
substantiæ abstractæ, sic ut probentur esse causæ. eadem enim est ratio.

12.Meta. Item duodecimo Meta. tex. uigesimo, ostẽdit Aristoteles illas esse causas, his uer
tex.20. bis: Cùm autem tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, una immobilis, de hac
» deinceps dicendum esse uidetur: Necesse est itaq; perpetuam aliquam substantiam
» immobilem esse. namq; omnia cætera quæ sunt, antecedunt: atq; si omnes sunt cor-
» ruptibiles, uniuersa profectò corruptibilia sunt. at impossibile est motũ aut ortum,
» aut corruptionẽ subire. semper enim erat, & tempus simili modo: est enim impossi-
» bile, si tempus non sit, prius aut posterius esse. & motus ergo perinde cõtinuus est,
» ut tempus. unde tempus antè est idẽ quod motus, aut est quidã motus affectus. Mo
» tus aũt non est continuus ullus, nisi ipse qui loco accommodatur, & huiusce qui est
» conuersio. nam si sit motiuum, aut affectiuum, nihil aũt operetur, motus non erit. fi-
» eri enim non potest, ut id quod potentiam habet, omnino nõ operetur. Nulla ergo
» prorsus erit utilitas, etsi substãtias sempiternas fecerimus: perinde atq; ij qui formas
» in ratione rerum introduxerunt, nisi quippiam principium sit mutare potens. neq;
» igitur ipsa sufficiens, neq; aliqua ulla substantia præter formas. si enim non opera-
» bitur motus, profectò non erit: nec etiam si operabitur, substantia autem ipsius po-
» tentia est. non enim perpetuus motus erit. quod enim potẽtia est, id potest nõ esse.

sit ergo

ſit ergo principium tale oportet, ut ſubſtantia ipſius ſit actu, has inſuper ſubſtantias "
materiæ expertes eſſe oportet: perpetuas enim eſſe quidem, quod operatur eſſe. "
Item textu uigeſimooctauo eiuſdem libri: Eſſe igitur ſubſtantiam quandam, im-
mobilemq́;, atq; à ſenſibili ſeparatam, ex his quæ dictæ ſunt patet. 12. Meta. tex. 28.
Item tex. trigeſimo: Eſſe igitur ſubſtantias, & harũ quænam ſit prima, quæ ſecun- 12. Meta.
da, eodem ordine, quæ inter ſe lationes ſtellarum habent, dilucidum eſſe uidetur. tex. 30.
His omnibus locis luce clarius teſtatur Ariſtoteles, id ſe præſtitiſſe, quod erat 30. Meta.
pollicitus, ut uidelicet oſtenderet ſubſtantias abſtractas eſſe. ſi ergo in prima philo- & 6. & 7.
ſophia dicit Ariſtoteles ad primũ philoſophum pertinere, oſtendere ſubſtantias ſe- & 11. Met.
paratas eſſe, idq; facit, nunq̃ autem in philoſophia naturali hoc illum dixiſſe appa-
ret: rationi omnino conſentaneum eſt, eius illum ſentẽtiæ fuiſſe, ut exiſtimaret ipſas
ſubſtantias ad diuinam philoſophiam pertinere, non ad naturalem. aliter enim per-
peram dixiſſet, quæ locis citatis eum dixiſſe oſtendimus.

Idem uerò ſic etiã confirmatur: Ad eã facultatẽ ſpectat ꝓbare ſubſtantias abſtra-
ctas eſſe, ad quã ſpectat uidere an ſin ideę. At hoc ſpectat ad primã philoſophiam;
ut ex ijs ubiq; conſtat, quæ in ipſa prima philoſophia tractantur: ergo ad primam
philoſophiam ſpectat conſiderare, an ſubſtantiæ abſtractæ ſint.

Probatur prior propoſitio ex eo quòd in prima philoſophia quæritur, utrum ſint
ideæ, quas exiſtimabunt ij qui illas ponebant eſſe cauſas eorum quæ ſunt, ut patet
ex Ariſtotele. Quæruntur enim in prima philoſophia cauſæ rerum. reiectis autem
ideis, poſtq̃ demonſtratum fuit non eſſe cauſas, quęrit deinceps Ariſtoteles an ſint 1. Met. tex.
alię cauſę pręt ideas: ut ex ijs q citati ſunt, quiq; citabunt, locis pſpicuũ eſſe poterit. 28 39. 40
Præterea ſi philoſophus naturalis probare poſſet ſubſtãtias ſeparatas eſſe, ut ſunt 7. Met. tex.
cauſæ entis quatenus ens eſt, nulla eſſet ratio illa Ariſtotelis, diuinam philoſophiam 38.
quærere cauſas entis quatenus eſt ens: quia nulla alia facultas poteſt hoc præſtare, 6. Met.
id enim præſtaret philoſophia naturalis. tex. 1.

Item euerterentur illa uerba Ariſtotelis: Quoniã autẽ principia, ſummasq; cau-
ſas quærimus, patet ipſas neceſſariò per ſe eſſe cuiuſpiam naturæ. Quod ſi & ij qui 4. Meta.
eorum quæ ſunt elementa quærebant, neceſſe eſt & elementa eius quod eſt, aut eſt tex. 1. "
ens, & non per accidẽs eſſe. quapropter & à nobis eius quod eſt, ea ratione qua ens, "
primæ cauſæ ſunt ſumendæ. Falſum enim eſſet, quòd ſumendæ fuiſſent cauſæ eius "
quod eſt, quatenus eſt, à primo philoſopho, quia ſumerẽtur à philoſopho naturali. "

Item oporteret facultatem priorem natura accipere ſuum ſubiectum à facultate
poſteriori naturà: quod tam abſurdum eſt, quàm quod abſurdiſsimum. ac tum qui-
dem philoſophus naturalis quæreret cauſas entis quatenus eſt ens; quod eſt totam
primam philoſophiam euertere, ipſa enim nihil eſſet.

Item ſi philoſophia naturalis poſſet probare cauſas entis quatenus ens eſt, diuina
autem philoſophia cauſas entis particularis, altera eſſet ſuperuacanea. quæreret eñ
cauſas ſubiecti alterius. At conſequens eſt falſum, ergo & antecedens. Probatur
autem ipſa conſequentia: quia tales cauſæ ſunt eædẽ in utraq; philoſophia. & cum
hac tantum ratione diſtinguantur, ſi una demonſtraret, quod ad alteram ſpectat fru
ſtra laboraret.

Prima igit̃ philoſophia nõ poteſt agere de cauſis corporis naturalis philoſophię:
neq; rurſus philoſophia naturalis poteſt quærere, an ſubſtantiæ abſtractæ ſint, qua-
tenus ſunt cauſæ entis, ut eſt ens. Primę igitur philoſophię erit, quod ad hæc ipſum
attinet, demonſtrare illas eſſe cauſas.

SECTIO SECVNDA.

QVam uerò cauſam Auerroes reddidit, cur prima philoſophia non poſſit pro
bare ſubſtantias abſtractas eſſe, quia uidelicet ſunt eius ſubiectum, cùm eam
ſatis nos refelliſſe putemus in primo Apologię noſtrę libro, ubi oſtẽdimus eũ nõ ſo
lum pugnãtia dixiſſe, uerũ etiã, (quod multo grauius eſt) negãtia affirmaſſe, neq; id
multũ referat ad hũc locũ, eã rẽ miſſam faciemus: reijciẽres lectorem ad illũ librũ, in
quo multa diximus de ſubiecto, et declarauimus nullũ artificẽ poſſe ꝓpriè oſtẽdere
aliquid eſſe ſimpliciter in rerũ natura, p̃ter primũ philoſophũ, alioqn nõ eſſet uerũ
quòd primus philoſophus conſideraret ens quatenus ens: quod ſententiam Ari
ſtotelis euertit in multis locis, ut dictum eſt, & maximè in undecimo Meta. cùm

inquit

„ inquit: Sic & circa id quod est, rectè se habere uidetur. nam ea quæ huic accidunt „ ea ratione qua ens est, et contrarietates ipsius ut ens est, non ad aliam scientiam, sed „ ad philosophiam ipsam pertinet contemplari. naturali namque scientię, nemo eorum „ quæ sunt ut entia, sed potius ut motum subeunt, tribuet contemplationem. Disse- „ rendi quoque facultas, atque sophistica, circa accidentia quidem eorum quæ sunt, non „ tamen ut entia sunt, neque circa ipsum ens, ut est ens, uersantur. Quare restat, cir- „ ca ea quæ dicta, ut sunt entia, philosophum ipsum esse contemplatorem. Et paulo „ pòst addidit: At philosophia de singulis quidem, ut horum cuique quippiam acci- „ dit, non consideret: circa uerò id quod est, ut est ens, unumquodque talium contem- „ platur.

Quod si causæ demonstrantur esse, non demonstrantur simpliciter & absolutè: quia solum illud quod per se existit, demonstratur existere. sed demonstrant quòd sunt causæ, quæ ideo dicuntur demonstrari esse, quia prius non erant nobis perspicuæ: uerū de ipsis non potest demonstrari, nisi quòd sint causæ illius, cuius sunt causæ. demonstrantur enim inesse in illis, quorum sunt causę, per ipsorum accidentia. Etenim si causę demonstrarentur esse simpliciter et absolute, cùm demonstrentur in uniuersa philosophia naturali, in dubium uenire non posset, quin philosophia naturalis contēplaretur, & ipsa ens, quatenus ens: & tunc conuelleretur necessario uniuersa prima philosophia, ut perspicuum est ex eis quæ & dicta sunt, & citata ex sententia Aristotelis.

Item quòd substantiæ abstractæ non possint esse subiectum primæ philosophię, & quòd Auerroes in hac re à seipso dissentiat, & quomodo non sint subiectum primę philosophiæ, neque species subiecti, sed principia ipsius: & quomodo intelligatur illa præpositio, Deus est ens: & quomodo illa quæ sunt causæ entis, dicantur

1. Apolog. entia: quia hęc omnia uberrimè putamus nos tractasse in primo Apologię nostrę libro, ita ut eorum ueritas facilè possit inde colligi, ad illum etiam locum lectorem reijciendum arbitramur, repetentes solummodo ea quę ad intelligentiam rerū quas diximus consequendam uidentur esse magis opportuna & necessaria.

Falsum igitur esse apparet, quod dixit Auerroes loco citato, quòd uidelicet qui dicit primam philosophiam conari declarare entia seperabilia esse, is peccet: quandoquidem fieri non potest ex uerbis Aristotelis, & rationibus allatis, ut alius artifex hoc ostendat præter primum philosophum.

Præterea uidetur sibijpsi repugnare, cùm ait:

„ Consideratio autem de dispositionibus formarū abstractarum ~~sententiarum~~ se- „ cundum quod sunt abstractæ, & de quietatibus earum, est propria primæ philosophiæ, non scientiæ ~~uniuersalis~~ [naturalis]. Etenim si est uerum, quòd consideratio formarum abstractarum quatenus sunt abstractæ, sit propriæ primę philosophiæ, ergo falsum est id quod alibi dixit, huiusmodi genus entium separatum à materia, non declarari esse, nisi in philosophia naturali. quia si philosophus naturalis solus probat hoc genus entium abstractum à materia esse, ergo considerat ipsum ut est abstractum: et si considerat ut est abstractum, ergo non attinet ad primum philosophum, tractare de dispositionibus istorum abstractorū, quatenus sunt abstracta. quia considerare ipsa ut sunt abstracta, nō est considerare ~~quiditatis~~ [quiditatem] abstractorum. quiditas enim pertinet etiam ad philosophum naturalem, quod ipse negauit. Deinde seipsum declarat cùm subiungit, Et de quiditatibus earum: uult ergo, quòd sint diuersæ.

Falsum item esse, & à ratione alienum uidetur, quod dicit, Si in philosophia naturali non demonstraretur hoc genus entium, quod non esset nisi scientia naturalis, & doctrinalis. etenim demonstraretur in prima philosophia, sicut demōstratur.

Patet etiam ex eis quę dicta sunt, absurdum esse, quòd materia prima non possit declarari nisi per signum naturale, intelligendo per signum naturale, medium spectans ad philosophiam naturalem. ostensum est enim, quòd non potest demonstrari per illud medium, quoniam philosophus naturalis non habet medium proprium ad illam ostendendam, sed primus philosophus: quandoquidem uniuersalior est, quàm corpus naturale, quod attinet ad philosophiam naturalē, quippe cùm sit causa entis quatenus ens est, & sit substantiæ compositæ ut est substantia, & substantiæ corruptibilis eo modo quo dictum est suprà.

Item

Item Auerroes exponens hæc Aristotelis uerba, Naturam autem habent quæcunque habent huiusmodi principium, & sunt hæc omnia substantia, subiectū enim est quoddam, & in subiecto est natura semper: Euertit sententiam suam. dicit enim materiam primam, ex eo ipso quòd materia prima est, attinere ad primum philosophum: & formam, quatenus forma est. similiter eius autem hæc sunt uerba: Sed uidetur quòd hoc sit concedendū à naturali, & accipit à philosopho, scilicet quòd natura, quæ dicitur de forma, sit substantia. & uniuersaliter considerare de substantia, non est proprium huius scientiæ: substantia enim, & accidens, sunt differentiæ entis, quatenus ens. & apparet illic quòd materia est substātia in potentia, & quod forma est illa propter ens est substantia in actu. compositum igitur est dignius habere hoc nomen substantia, quàm materia, quia est in actu, & materia est in potentia: & forma est dignior habere hoc nomen substantia, quàm compositum, quoniam per illam est compositum in actu. causa autem rei est dignior, quàm illud quod ex ea efficitur. Et omnes istæ præpositiones sunt communes & essentiales, enti: & ideo ponendum est in hac scientia positione. Quam sententiam multis in locis, quos longū esset proferre, testatum reliquit Auerroes. 2. Phys. tex. 3.

Perspicuum igitur est ex uerbis ipsius Auerrois, quod materia, ut materia declaratur in prima philosophia, & ita de forma. quandoquidem materia, ut materia, nihil aliud est quàm substantia in potentia: & forma, quatenus forma, est illa propter quam est substantia in actu. Ergo euertit suam sententiam, quòd materia, ut materia, attineat ad philosophiam naturalem: & per id quod sequitur necessariò, quòd lib. Phys. in quo declaratˀ ipsa materia, sit pars philosophiæ naturalis per se. omnia enim quæ tractantur in eodem libro, accipit naturalis à primo philosopho.

Item ex uerbis Auerrois sequitur, ut prima philosophia non abstrahat à materia in potentia, & per consequens à motu. Materia enim est causa motuum in suo genere. ex quo deinde efficitur, ut primus philosophus habeat medium ad declarandam materiam primam: quod euertit ipsius sententiam.

Item sequitur, ut materia prima attineat prius ad primum philosophū, quàm ad naturalem. Probatur consequentia: quia ad cognoscendam naturam primæ materiæ, oportet prius cognoscere quod sit substantia, quàm quod sit aliquid aliud: ergo prius attinebit ad primum philosophum. Antecedens est clarum: uniuersalio ra enim sunt priora naturæ, & notiora. Consequētia patet: quia nemo ex ipsius uerbis potest declarare materiam esse substantiam, nisi primus philosophus.

Item, potentia quæ cadit in definitionē materiæ, attinet ad primum philosophū: ergo & materia. Probatur ex uí uerborum eius, quia actus & potentia sunt differentiæ entis, in eo quòd ens, ut patet ex Aristotele, ex uerbis ipsius: Potentia enim, & actus, inquit, Auerroes, sunt differentiæ quæ contingunt omnibus prædicamentis, & cōueniunt enti in eo quod ens. ut patet ex eis quæ dicta sunt in superioribus, & ex Aristotele etiam, & in multis alijs locis hoc idem asseruit Auerroes. Si ergo substantia & accidens attinent ad primū philosophum, quia sunt differētiæ entis: ergo potentia & actus attinebunt ad primū philosophum, quia sunt differētiæ entis, eo ipso quod ens est ex eius sententia. Si ergo substantia & potentia attinent ad primum philosophum, ergo materia prima pertinebit ad primū philosophum: quod est illud quod ipse negauit. 9. Met. tex. 1. 1. de Aia. tex. 6. 1. Ethi. cap. 7. Auer. 2. Phy tex. 3.

Item, si potētia attinebit ad primum philosophū: ergo declarare quod aliquid sit ens, & in potētia, pertinebit ad primū philosophū, ex sententia Auerrois: quia uult, quòd declarare aliquid esse substantia, attineat ad primū philosophum: ergo declarare motū esse actum entis in potentia, secundū quod in potentia, pertinebit ad primum philosophū. Consequentia perspicua est. Antecedēs est Auerrois: ergo motus pertinebit ad primum philosophum, quatenus motus. ergo falsum est quod materia prima non possit declarari nisi per signū naturale, quia declaratur per motum, qui quidem est primi philosophi.

Item falsum est, quòd primus philosophus non habeat medium ad declarandum substantias abstractas esse: quia declarat per motū, ex uerbis Auer. sequitur ut motus sit primi philosophi. quod omnino sententiam ipsius labefactat & cōuellit. tanta enim est uis ueritatis, ut aliquando qui contra eam dicunt, imprudentes tamen,

D opinio-

opinionē quam tuentur euertant. Sequitur etiā ex dictis Auerrois, et in loco cita to, & in multis alijs locis, quos longum esset recensere, substantiam generabilem & corruptibilem attinere ad primam philosophiam: quia uult, substantiam compositam ex materia prima, & forma illius materiæ, attinere ad ipsam: ergo non attinebit primo ad philosophiam naturalem: ergo non abstrahet à motu primus philosophus, quod repugnat eius sententiæ.

1. Phys. com. ult. Item euertit id quod dixit contra Auicennā, quem accusauit quòd diceret philosophiam naturalem accepisse à primo philosopho, corpora componi ex materia & forma: quia si prius considerat materiā esse substantiā in potentia, & formam esse illam per quam ens, id est cōpositum est in actu, necesse est ut cōsideret corpora esse composita ex materia & forma: tum quia qui considerat materiā & formā, necesse est ut idem consideret cōpositum ex illis. qui enim inspicit causas, necesse est ut idē effectus inspiciat, non enim fieri potest ut separentur: tum etiam, quia nō posset scire primus philosophus, quòd forma esset illa, per quam ens est acta, nisi cognosceret illud quod est actu. Sed illud ens est cōpositum, necessariò ergo cognoscet illud compositum esse ex materia & forma. sibi ergo ipsi repugnat.

Quod uerò subiungit, impossibile esse declarare abstractum esse nisi per motum assentimur: at cùm ~~asserunt~~ motum esse tantum philosophi naturalis, id negamus: quod quidem tum ratione, tum Aristotelis uerbis, atq; adeò ipsius Auerrois confir mari posse existimamus. Etenim ex eis quæ dixit, quæq; in superioribus citauimus, colligitur apertissimè, motum uniuersalem attinere ad primum philosophum.

Auer. 2. Met cō. 6.

Item, mutatio in omnibus prædicamentis reperitur: ergo est affectio entis, quatenus est ens, est enim æqualis enti. Probatur consequētia ex ipso Aristotele, quippe qui probauit bonū esse æquale enti, quia reperiebat̄ in substantia, in quantitate, in qualitate, &c. Et patet etiā ex eis quæ ex ipso Aristotele citauimus. Antecedens perspicuum est, quia Aristoteles dixit, Motus species sunt sex, generatio & corruptio, augmentatio & diminutio, alteratio secūdum locum, mutatio. motus ergo est in omnibus prædicamentis, in omnibus enim est aliqua species motus.

1. Ethic. cap. 7. 4. Meta. tex. 21. Aristo. in Postpræd.

10. Meta. Hoc item confirmat Aristoteles decimo Meta. cum dicit: Atqui eorū quæ sunt, » quædā actu tantum, quædam potētia sunt atq; actu: Horū aliud est ens, aliud quan- » tū, aliud ex numero cæterorum. nō est autem ullus motus præter res ipsas. mutatur » enim semper id quod mutatur, per ipsius entis prædicamenta. atq; in hisce cōmune » nihil est prorsus, quod nullo est in prædicamento. Vnumquodq; aūt dupliciter cun » ctis inest, ut hoc. aliud enim est ipsius forma, aliud est priuatio. & quale, aliud enim » est album, aliud nigrum: & quantum, aliud enim est perfectum, aliud imperfectum. » & in latione simili modo, aliud est suprà, aliud infrà, aliud leue aut graue. quare tot » sunt species ipsius quod est, quot motus mutationis ue species sunt. Cùm autem eo » rum quæ in unoquoq; genere collocantur, quoddam actu, quoddam potentia sit, » actum eius quod est potentia, ut est tale, motum esse dico.

Quibus uerbis apertissimè ostendit se sentire, mutationē & motū, & omnes eius species attinere ad primam philosophiam, tum quia in eo libro definit motum: tum

11. Meta. quia ostendit, mutationem & eius species esse in omnibus prædicamentis. ex quo sequit̄, ut sit accidens entis: ergo pertinet ad eam scientiam, ad quam ens pertinet.

4. Meta. tex. 20. Consequētia probatur his uerbis Aristotelis: Perspicuum igitur est ad unam scientiam pertinere id quod est, ut est ens: & ea quæ insunt ipsi, ut tale est contempla- » ri: & non solum substantiarum, sed etiam eorum quæ competūt scientiam eandem » esse, contemplatricem eorum inquā quæ diximus: & de priore, posteriore ue, & ge » nere, & toto, ac specie, ac parte, & huiusmodi cæteris.

Ad illam igitur scientiam, ad quam pertinet ens, pertinebit mutatio, & eius species: sunt enim affectus entis. Atq; hic est tex. ex quo cō clusimus genus & speciem, & uniuoca & æquiuoca, & nomina & uerba, & opposita, & breuiter omnia quæ sunt in Logica, per se simpliciter attinere ad primā philosophiam, propterea quòd erant affectiones entis, quatenus est ens, & sic reiecimus secundas intentiones tanquā figmēta excogitata ab expositoribus. nam ab Aristotele quidem nunquā tradi

in com. in Apol. tę fuerunt. De quibus quoniā satis multa diximus in Cōmentario nostro, et in Apologia, nihil est quod hic pluribus uerbis agamus. satis eīn est admonuisse lectores.

Quod

Quod item motus sit quædam affectio cõmunis, & non sit tantum philosophi
naturalis, non erit superuacaneum ostendere ex uerbis Aristotelis, quæ etiam in su
perioribus protulimus ad aliam rem probãdam. is igitur octauo Physic. sic ait: Om 8. Phys.
nia igitur quiescere, & huius rationem quærere dimittentes sensum, infirmitas quæ tex.22.
dam intellectus est: & de toto aliquo non de parte, ambiguitas est: neq; solum ad “
Physicam, sed ad omnes scientias, ut est dicere, & ad omnes opiniones propter id “
quod motu utuntur omnes. Quod si omnes scientiæ utunẽ motu, non est motus “
tantum philosophi naturalis, sed reliquarũ etiam scientiarum & opinionum. necessi
tas etiam cogit ut sit scientiæ uniuersalis: alioquin non omnibus congruere, & aptè
conuenire posset. Sed præter ea quæ diximus, uidetur Aristoteles ponere motũ
unum ex prædicamentis. ergo & si non esset affectus entis, attineret ad primam phi
losophiam. Prędicamenta enim attinere ad primam philosophiã, in dubium uenire
non potest: sunt enim species entis. Antecedens cõprobant hæc uerba Aristote- 7. Meta.
lis: Cùm autem sint cæteris in prædicamentis composita, est enim aliquid cuiq; sub tex.3.
iectum ut quiditati, & quantitati, & ubi, ac motui. Videntur enim significare, “
motum esse unum ex prædicamentis, sicut est substantia, quantitas, & reliqua: atq;
ita esse speciem ipsius entis. erit ergo motus philosophiæ primæ.

Præterea actus, & potentia pertinẽt ad primum philosophũ, ergo & motus. Pro
batur consequentia ex eo, quod ad quam facultatẽ spectant partes definitionis, &
definitio, ad eandẽ spectat & ipsum definitum. hoc ita in promptu est, ut ridiculum
sit uelle eam probare. Motus autẽ definitio hæc est: uidelicet motus est actus entis
in potentia, quatenus est in potentia. Antecedens Aristoteles ostendit, cum inquit: 3. Physic.
Cum autem id quod est partim substantia aut qualitas, partim potentia, atq; actu 9. Meta.
dicatur, de potentia etiam & actu determinemus oportet. Confirmatur, quia ip- tex.1.
sam potentiam distinxit ac definiuit, ubi posuit nomina attinentia ad primam phi- 1. Meta.
losophiam. Præterea potentia definitur per motum, & spectat (ut dictum est) ad
primum philosophum: ergo & motus. Antecedens patet ex eis quæ scribit Aristo- 5. Meta.
teles, inquit enim: Potentia dicitur alia quidem principium motus, mutationisúe, text.21.
quod est in alio, aut quippiam aliud est. Item: Cùm potentia tot modis dicatur, 5. Met.
possibile quidem ac potens, uno quidem modo dicetur, ad quod motus aut muta- tex.22.
tionis principium habet. etenim id à quo status, quiesúe proficisci potest, possibile “
quippiam est in alio, aut aliud quippiam est. Item: Ea uerò quæ per potentiam di 5. Met.
ci solent, omnia ad potentiam unam primam dicuntur: hæc aũt est mutationis prin tex.33.
cipium, in alio, aut in aliud quippiam est. Et post nonnulla subiunxit: Quare pro “
pria definitio potentiæ primæ hæc erit: principium inquam mutandi in alio, aut in “
aliud quippiam. “

Necessariò igitur motus pertinet ad primum philosophum. aliter enim ignora-
to motu, ignoraretur & potentia: & ad aliam facultatem pertineret definitum, ad
aliam definitio, quod est omnium absurdissimum.

Item cum dicit Aristoteles: Actus autem nomine & ad perfectionem ipsam, & 5. Met.
ad cætera ex motibus maximè ipsis accessit. Motus enim actus maximè uideẽ. Qua tex.6.
propter quæ non sunt, non motum, sed alias quasdã prædicationes tribuere solent. “
Intelligibilia autem illa, & desiderabilia dicunt esse, moueri autem non dicunt. idq; “
propterea quòd quidem non sunt, esse autem actu possunt. Quædam enim eorum “
quæ non sunt, potentia sunt: non sunt autem ex eo quæ non actu sunt. Declarat “
motum esse actum. atq; hæc quidem declaratio, ut patet, est primi philosophi: ergo
& motus. Quando uerè fiat, ut in motus definitionem cadat potentia, & in defini-
tionem potentiæ motus, non est hic docendi locus. satis enim est demonstrasse, ne-
cessarium esse ut utrumq; ad eandem facultatem attineat. et cum perspicuum sit po
tentiam pertinere ad primum philosophum, in dubium sanè uenire non potest,
quin & motus pertineat ad primum philosophum.

SECTIO TERTIA.

Confirmatur autem quod proximè dictum est, ad hũc modum: Quicquid con
sideratur à philosopho naturali, particulariter consideratur, & à primo philo-
sopho ratione uniuersali. est enim naturalis philosophus artifex particularis, qui
partem entis considerat, nõ totum ens. ergo supponit necessariò ipsum ens in om-

nibus considerationibus, ut patet etiam ex Arbore, quā conscripsimus. At motus consideratur à philosopho naturali: ergo consideratur etiam à primo philosopho, ratione uniuersali. Motus enim est ens: ens autem est uel actus, uel potentia. Itaque consideratur ab ipso secundum id quod est, Quod ita confirmatur. substantiæ abstractæ sunt causę effectiuę entis, quatenus est ens: ergo & à primo philosopho cognosci debent eo modo quo sunt causæ. aliter enim deciperetur. At sunt causæ per ipsum motum: ergo ita cognosci debent. Motus igitur debet à primo philosopho cognosci: aliter enim non cognosceret causas sui subiecti.

5. Primæ philos. Item, omnes termini qui quæruntur & distinguuntur ab Aristotele in quinto primæ philosophiæ (ut sentit Auerroes cæteriq; interpretes quemadmodum à nobis in cōmentario nostro dictum est) spectant ad primum philosophum: ergo & causa, quæ ibi distinguitur. Itaq; causa efficiens, atq; eius definitio, & partes definitionis. aliter enim non posset primus philosophus cognoscere causas, quas considerat ergo motus etiam ad ipsum primum philosophum spectat, propterea quia causa efficiens est unde motus.

3 Phys. 2. Meta. Item natura pertinet ad primum philosophum, ergo & motus. Qua item ratione probauit Aristoteles motum pertinere ad lib. Physic. Ostenditur autem antecedens ex ipso Aristotele, qui inquit: Idcirco eruditum esse quemq; oportet, quónam pacto quæq; sint acceptanda: quoniam absurdum est, scientiam simul, & scientiæ quærere modum: ubi ne alterum quidem consequi facile est. Mathematicorum autem exacta discursio, non in uniuersis est efflagitanda: sed in hisce duntaxat, quæ materia uacant: quapropter modus ille non naturalis esse uidetur. Vniuersa nanq; natura materiam fortasse habent. Quamobrem quid sit natura cōsiderare oportet. hoc enim pacto, & quibus de rebus est scientia naturalis, & si unius facultatis an plurium sit causas principiaq; contemplari, profectò patebit.

Quibus quidem uerbis luce clarius ostendit Aristoteles sentire se, naturā ad primam philosophiam spectare. neq; enim difficile est, ut ego quidē opinor, intelligere expositionem diui Thomæ, illorum uerborum, nihil ad rem facere. non enim in prima philosophia illud dicendum fuit, ἀκριβολογίαν mathematicam non esse in omnibus expetendam: & postmodum, hanc non esse expetendam in philosophia naturali. id enim quod uniuersaliter probatum est, ut ad rem faciat, necesse est ita accipi, ut intelligatur de ipsa prima philosophia: quemadmodum hoc idem repetitum

1. Ethic. cap 2. intelligitur de ipsa morali philosophia, primo Ethic. cap. secundo.

Præterea, quam similitudinem in demonstrando habet philosophia naturalis cum mathematica, eandem habet diuina philosophia cum ipsa mathematica. hoc enim ex eo patet, quod utraq; ex notionibus tantummodo nobis demonstrat. Vt igitur conuenit illud philosophiæ naturali, si conferatur cum mathematica: ita conuenit primæ philosophiæ, ob eandem rationem. Hoc idem ergo uidetur dicendum de prima philosophia.

2 Met. tex. 21. Item ait Aristoteles perscrutandum esse quid sit natura. hoc enim pacto cōstabit, inquit, etiam quibus de rebus sit scientia naturalis, atque utrum unius sit facultatis an plurium, causas principiaq; contemplari. at considerare utrum sit unius facultatis an plurium, causas principiaq; contemplari, pertinet ad primā philosophiam: ergo loquitur de ipsa prima philosophia. Hoc autem ita esse, ostendit ipse his uerbis:

3. Meta tex. 30. Est itaq; dubitatio prima de ijsce quæ in exordijs dubitauimus, utrum unius an plurium scientiarum sit causas contemplari.

Constat igitur huiusmodi quæstionem pertinere ad primā philosophiā, ipsumq; Aristotelē citare locum hunc in lib. quem collocat inter exordia, ut infrà magis etiā ostendemus. quæ enim ibi considerantur ab initio secundi libri, usq; ad tertium librum, tradita sunt uberioris perfectiorisq; doctrinæ causa. Neq; mea quidem sententia, quod ait Alexander uerba illa exponens, probandum est, nam illam non esse » præfectionem philosophiæ contemplatricis, cuius prima pars, quod ad nos attinet, » sit naturalis, propterea quòd qualis illa sit, & quibus de rebus differat, inuestigari » non potest, nisi prius quid sit natura consideratum sit: Ex eo colligi potest quod huic libro nullus esset locus: aliter enim ante philosophiam naturalem collocandus esset. quod tamen fieri non potest, uel quia illa est perfecta, uel quia liber hic nihil

ad

ad rem faceret. supponit enim mentionem antè factam esse de quatuor causis. non
enim illud quæri potest, an causę & principia in infinitum progrediantur, nisi prius
constiterit & quot sint, & quæ. Eò accedit, quòd quicquid attigit Aristoteles, fecit Meta. 3.
(quemadmodum apparet) ut dissolueret obiectiones: non ergo potest ab eo libro
philosophia naturalis initium ducere, cùm uideatur aliquid supponere. Neq; illud
obstat, quod opponit Alexander initio tertij Meta. quem secundum ipse uocat, ni-
hil agi de natura: hoc enim fit in sequentibus: ibi enim tollitur difficultas illa, quam 1. Meta.
ait ipse nullam fore, tum cum ostensum fuerit quid sit natura, necesse enim fuit alia 4. Met.
præcedere. tex. 21.

Neq; ut ego quidem arbitror, cohęret initium tertij libri cum fine primi: neq; co- 11. Meta.
hęrent ea quæ secundo libro tractant. nam cum dicit Aristoteles: De talibus igitur tex. 12.
ostensum est & prius. quæcunq; autem de ipsis dubitaret aliquis, resumamus iterū. 1. Meta.
Fortasse enim ex ipsis suppeditabimus aliquid ad posteriores dubitationes.

Illud significat, uelle se de eisdem agere, de quibus antè egerat: hoc est, de causis.
Itaq; significat dicturum se de causis ea, de quibus aliquis dubitare potuit.

In his autem erat, an causæ essent infinitæ. Vult ergo loqui de causis, an sint infi-
nitæ. huiusq; rei illam rationem affert, quòd ex his (inquit) ita declaratis, subaudi
suppeditabimus aliquid ad posteriores dubitationes, quæ subaudi affertur in ter-
tio libro. poterimus enim multas de huiusmodi causis proferre dubitationes, cum
intelligemus eas esse finitas, nō infinitas, & uniús ne an plurium scientiarum sit cau-
sas contemplari.

Quod si essent infinitæ, nullam haberet huiusmodi quęstio rationem: propterea
quòd infinitum, cum percipi nullo modo possit, non potest etiam sciri. Hæc recta
quidem mihi uidetur huiusce loci interpretatio, ut si aliter exponatur totius illius li-
bri sensus maximè perturbetur.

Adde quòd mirificè quadrat uerbis Aristotelis, Quod si ab hoc libro initiū non
ducit Philosophia naturalis, quî poterit Alexander ita exponere, ut sensus sit, non 2. Meta.
hoc quidem loco quid sit natura differendū esse, sed ante hanc doctrinā oportere cap. 21.
de rebus naturalibus disputari: quód qui fuerit in pertractatione rerum naturalium
exercitatus, is facile assequi poterit, quæ ad diuinam disciplinam pertinent.

Præterea huiusmodi sensus nihil quadrat huic loco, ubi quidē Aristoteles huius
consuetudinis mentionē facit, ut ostendat homines ab ipso non debere expecta-
re demonstrationes mathematicas: propterea quòd Mathematicorū contemplan-
di ratio uersatur in eis quæ carent materia. quæ enim considerant, hæc ipsa conside-
rant ut abstracta sunt à materia. ac ita quidem fit, ut non sit naturalis eorū contem-
plandi ratio, quód omnis fortasse natura prædicta est materia. Quod nisi ita accipe-
ret Aristoteles naturalē considerationem, ut ipsam diuinā philosophiam intellige-
ret, aliena ab hoc loco forent ea quæ de cōsuetudine illa disseruit. Quare altera etiā
Alexandri expositio uidetur improbanda. At cum liber ille nullo alio cōstitui pos-
sit loco, si quis diligenter attendat ea quæ dicta sunt, necesse est Aristotelē ita senti-
re, naturam pertinere ad primā philosophiam. Quod quidē si ita est, motus etiā si-
ne dubio pertinebit ad eandem primā philosophiam. natura enim est principium
motus: eoq; ignorato, ut ipsa quoq; ignoretur necesse est.

FINIS LIBRI DECIMISEPTIMI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER DECIMVSOCTAVVS.

SECTIO PRIMA.

Vod autem hic secundus primæ philosophiæ liber præponi non debeat
secundo Phys. libro, ut quidam uidentur existimare, satis cōstat. Primùm
quia pertractatio illa, ut dictum est, supponit mentionem factam esse de
quatuor causis, quæ secundo Phys. libro enumeratæ sunt, & non primo.
Deinde quia primo Phys. lib. tradidit Aristoteles doctrinam de ueris principijs re-
rum generabilium & corruptibilium, quæ sunt, materia, forma, priuatio: quam do-
ctrinam apparet non sequi ea quæ tractantur in secundo libro Meta. tum quia (ut

ostensum est, & ostendetur (natura spectat ad primum philosophum, ut est principiũ motus. Neq; illa uerba, (Rursus aliud principium incipientes dicamus) iccirco dixit Aristoteles, ut existimãt qui hanc sequuntur opinionem, quòd ueterũ allatis & confutatis de principijs tam mobiliũ quàm immobiliũ rerum opinionibus, quæ nec ueræ essent, & admodũ imperfectæ, uerã ipse atq; perfectã traditurus esset eorum principiorũ notitiam. hoc enim primo Phys. lib. ita pręstitit, ut nullo alio philosophię libro illa ipsa principia copiosius tractarit. ostendit enim tria esse rerũ naturaliũ principia, materiam, formam, priuationem: quorũ duo illa, materiam & formam, dixit esse per se, tertiũ uerò per accidens. uerùm hoc (mea quidem sententia) ideo fecit Aristoteles, quòd cũ initio primi Phys. demonstrasset philosophi naturalis esse inuestigare causas rerũ naturaliũ, docuissetq; huiusce rei uiã & ordinẽ, consentaneũ rationi fuit, ut ipse prius de causa efficiente ageret, quàm de causa materiali. est enim illa natura prior. Quoniã tamẽ facilior erat materiæ cognitio, eiusq; pertractatio breuius absolui posset, uisum est Aristoteli faciendũ esse, ut prius de causa materiali dissereret, quàm de efficiente. quod cum fecisset tanquã obiter eo loco (nõ enim suus ille secundũ naturam erat locus) atq; alterã causam pertractaturus, efficientẽ scilicet & perpetuã: Rursus, inquit, incipientes dicamus aliud principiũ, subaudi cognoscendi. Quod idẽ est ac si dixisset, ponamus aliud principiũ cognoscendi, perinde ac si ad philosophiã naturalem aggrederemur. Hactenus enim tanquã præter ordinẽ loquuti sumus de principijs illis, materia, forma, priuatione, ob facilem eorũ cognitionẽ. Ponamus igitur aliud cognoscẽdi principiũ, quod quidẽ principiũ est definitio naturæ. Nã cũ natura sit principiũ motus & quietis. Motus aũt sit æternus, natura quæ erit huiusmodi principiũ, erit æterna. Itaq; motores coelestes erunt æterni. atq; ita quidẽ perinde facit, ac si philosophiã naturalem auspicaretur, ad quam ordinatus est lib. Phys. Quod idẽ fecisse Aristotelẽ etiam in primo Rhet. apparet ex his uerbis: Sed iam de ipsa methodo conabimur dicere, quomodo et ex quibus poterimus assequi propositũ. Rursus igiť tanquã ex principio definientẽ ipsam quid sit, & reliqua. Cum multa ergo antè dixisset, innuit uelle se definire Rhetoricã, quasi hoc esset illius lib. initiũ, propterea quòd ea quę dixerat, erãt tanquã obiter dicta: neq; secundus liber, cuius initiũ est, Eorũ quæ sunt, alia quidẽ sunt natura, alia uerò propter alias causas, mancus est, ac dempto capite mutilatus, ut isti existimant. nam cũ illaturus esset Aristoteles eo modo quo fieri potuit definitionem illã, (Est igiť natura principiũ alicuius, & causa mouendi, in eo in quo est primò per se, & non secundũ accidens) necessariò præponenda fuit diuisio illa, ut liquet, quod ex ea illã ipsam definitionẽ intulit. Eò accedit, quod primus item lib. ab hac diuisione initiũ ducit: Necesse est aũt, aut unum esse principium, aut plura. nec obstat quod ita incipiat, Quoniam aũt scire & intelligere, &c. Nam hoc prooemium cõmune est: atq; ita se habet initium secundi libri, quemadmodũ primi. Vt igitur primus liber ab illa diuisione exordiũ sumit, sic item secundus à simili diuisione initium capere potest. Neq; ideo præposterè post ipsum primum librum collocatur, quòd dissoluatur Aristotelis contextus: maximè enim connectitur. Iam ad illud primi primæ philosophiæ lib. responsum est. Verùm ut huiusmodi connexionem seruari maximè appareat, uidenda sunt ea quæ diximus in primo Apologiæ nostræ libro: quæ noluimus hic repetere, quia non uidentur hoc loco esse ualde necessaria. ad illum tamen librum me reijcio.

1. Rhet. cap. 1.

1. Apol. sec. 29.

SECTIO SECVNDA.

REctè igiť nos negasse arbitramur, motum solum & primò attinere ad philosophum naturalẽ: imò necessariũ esse ut primo & principaliter sit primi philosophi. & rectè fuisse dictũ ab Auicenna quod ad hoc ipsum attinet, primum philosophũ demonstrare primum principium, esse eo modo, quo in superioribus diximus causas demonstrari. & rectè etiã eundem dixisse, philosophiã naturalẽ accipere à prima philosophia, corpora componi ex materia & forma: quia materia & forma simpliciter accepta, sunt propriè primi philosophi, ut demonstratũ est in superioribus. & assentimur, quod hoc nõ possit haberi nisi uia motus. Dicimus tamẽ motũ esse primò primi philosophi: & falsum esse, primũ philosophũ nõ habere medium ad illas causas demonstrandas. Missum etiã facio, quòd philosophus naturalis nõ

potest

potest demonstrare illas esse causas substātiæ, quatenus est substantia & ens, nisi per signa [illegible] substantiæ, quam contemplatur. non enim fieri potest, ut signa naturalia demonstrēt alias causas, quàm sui subiecti. hoc enim est euertere rationem omnino scientiarum, & illud Aristotelis dictum, quòd prima philosophia consideret causas entis quatenus est ens, quia nulla alia facultas potest hoc præstare. hoc ostendit: etenim dicere [illegible] philosophiam naturalem hoc posse. neq; ualeret, quòd consideret quoad esse, non quoad quid est: quia causæ cognoscuntur esse causæ ex illo primo signo, quod nobis eas demonstrat. & omnia quæ dicuntur de causis, sequuntur ex prima conclusione, ut patet de causis abstractis: quia ex hoc quod formæ cœlestes demonstrantur esse abstractæ à materia, ut dicemus, etiam sequit̃ ut sint puri actus, ut sint intelligentes, separabiles, indiuisibiles, immobiles. omnia enim ista sunt uera, propter illam primā conclusionē: ergo ad eam pertinent facultatē, ad quam pertinet prima illa conclusio. si ergo ad naturalem pertineret: ergo quidquid est, pertineret ad naturalem: quod est contra id quod asserunt isti.

Item, si ad philosophiam naturalē attineret esse substātiarum abstractarum, & ad primum philosophum quid est: ergo ad philosophum naturalē attineret esse ipsius materiæ, & quid est ad primū philosophum, & ita de alijs causis. Probatur consequentia: quia illæ non quæruntur nisi ut sint causæ sui subiecti: non enim attinerēt ad primū philosophum, nisi quærerentur propter hoc. Quòd si opus est primos philosophos cognoscere esse ipsarum: ergo eidem opus est cognoscere quid est materiæ primæ, propter cognitionem sui subiecti. est enim eadem ratio omnino: neq; dici potest, quòd primus philosophus non potest hæc cognoscere, quia ipsa materia demonstratur per motum, quoniam etiā substantiæ abstractæ per motum demonstrantur: & omnia quæ sciuntur de illis, sciuntur per ipsum motum. Vel ergo esse, & quid est omniū causarum uniuersaliū, pertinent ad primū philosophum solum, uel pertinent ad philosophum naturalem. eadem eīm est ratio, ut patet ei, qui recte hanc rem speculatur: quorum utrunq; omnino labefactat atque conuellit Auerrois sententiam. Non ergo hac eius responsione dissoluunt omnes illę auctoritates, quibus in superioribus usi fumus, ad ostendendū substantias abstractas principaliter pertinere ad primū philosophum: & per id, quod necessariò sequitur, lib. Phys. non esse partē philosophiæ naturalis. Sed mihi uidetur remanere earum uis interea: quia primus philosophus habet medium, quo potest ipsas demōstrare. Quod idem dicitur de omnibus causis uniuersalibus. nullus enim ipsas potest primò inquirere, nisi ille artifex, qui subiecta uniuersalia contemplat̃. alij uerò artifices, sicut accipiunt à superiore artifice subiecta uniuersalia, ita accipiunt causas uniuersales: & est, ut si li. Phys. esset pars philosophiæ naturalis, & liber de Cœlo, & de Generatione & corruptionē, loquentes de materia prima, & de primo efficiente, acciperent illam cognitionē à libro Physic. tanquam à libro uniuersaliori: non enim attinet ad illos, perscrutari de materia prima, et primo efficiente, cùm præsupponāt has causas. loquuntur ergo de illis ex suppositione, & applicant proposito suo. Sed cùm ille liber non possit esse pars philosophię naturalis, ut ostēsum esse arbitramur, necessitas cogit ut fateamur, alios artifices qui mentionē faciunt de istis causis uniuersalibus, accipere eas à superiori artifice, easq; sibi ipsis applicare eo modo quo diximus in superioribus.

Item, si demonstrationes quæ sunt in prima philosophia, essent naturales, qui a utraque & naturalis & prima philosophia utitur motu, prima philosophia, nullas haberet demonstrationes, nullas conclusiones proprias. Quod consequitur, est apertè falsum: quia non esset scientia, & nihil esset nisi quædā repetitio, quia medium esset naturale, ergo & demonstrationes. fiunt eīm ex medijs, ergo & conclusiones: sequantur enim naturā medij, ex sententia Aristotelis multis in locis, sed pręcipuè ubi ait (quæ uerba attulimus etiam in superioribus, ob uarias occasiones:) Vna aūt est scientia, quæ unius est generis, quæ cōponunt̃ ex primis, & sunt partes, aut affectus horum per se. Diuersæ uerò scientiæ sunt, quarum principia non sunt ex eisdē, nec ex unius principijs principia proficiscuntur alterius: huius autem est signum, cùm ad ea quæ non demonstrantur, fuerit uentum. oportet enim ipsa eadem in genere esse, in quo sunt ea quæ sunt demonstrata. est autē & huius signum, cum ea quæ demonstrantur per ipsa, eodem in genere sunt, atq; propinqua. 1. Post. cap. 18. " " " " "

[*1. Rhet. cap. 2.*] Item ubi inquit: Sunt enim propositiones de physicis, ex quibus nec enthymema, nec syllogismus de moralibus est, & de his aliæ, ex quibus non erit syllogismus de ,, physicis, eodemq; modo de cæteris. & illa quidem nullo in genere facient pruden- ,, tem, cùm non sint circa subiectum ullum. ex his uerò si diligentius quispiam propo ,, sitiones deligat, faciet ignorans aliam quàm dialecticam, ac rhetoricam scientiam. ,, non si principia fortè habebit, non amplius Rhetorica uel Dialectica, sed illa erit cu ,, ius principia possidebit.

Cùm igitur demonstrationes & conclusiones sequantur naturam medij, patet, si medium quo utitur prima philosophia ad demonstrãdum, esset naturale, naturales item fore eius demonstrationes & conclusiones: ergo nulla esset propria illius demonstratio, neq; conclusio.

Sed consequens est falsum: ergo & id unde fluxit, falsum esse necesse est. Item negari non potest, quin causæ omnes ut materia prima, & cæteræ causæ & opposita, & opiniones antiquorum de principijs rerum naturalium, utrobiq; sint propter scire, & in lib. Phys. & in prima philosophia: ergo necessariò pertinent ad unam tantum scientiam. quia quæ habent eandem materiam, & eandem formam, ut sint eiusdem scientiæ necesse est. Ista omnia sunt eiusdem materiæ, & eiusdẽ formæ: habent [*in 1. lib. in comen.*] enim eundem finem, quem quidem esse formam habituum, & superioribus, & alibi etiam declarauimus. ergo ad eandem pertinent scientiam.

[*in Apol. 1. Meta. 6. Meta. 11. Meta.*] Quod autem utrobiq; sint propter scire, perspicuũ est. sunt enim & prima philosophia, & naturalis philosophia, speculatiuæ: ut ex ipso Aristotele. pertinent ergo illa omnia ad unam scientiam: ergo necesse est, cùm una ipsarum facit uerba de his rebus, ut induat alterius uestem, quia diuersæ sunt scientiæ, & non licet (ut dictum est) transcendere de genere in genus. necessitas igitur coget, uel ut prima philosophia induat personam philosophię naturalis, uel contrà. sed prima philosophia non potest induere personam philosophiæ naturalis, tum quia ipsa naturalis est de posterioribus natura, prima uerò philosophia de prioribus: posteriora aũt natura non faciunt, neq; possunt facere ad cognitionem superiorum: & priorum natura, quandoquidem hæc in illo priori sunt in rerum natura, non existenstibus posterioribus. ergo cognoscuntur sine posterioribus. unumquodq; enim quemadmodũ se habet in esse, ita ad cognosci. sicut animal intelligitur esse in rerum natura, non intellecto homine: tum etiam, quia nullam propriam materiam haberet ipsa prima philosophia: & sic esset superuacanea. etenim si materia prima, & causæ efficientes uniuersales & per id quod sequitur necessariò (ut ostẽsum est) aliæ causæ uniuersales essent [*1. Apol.*] quærendæ à philosopho naturali, primus philosophus nihil haberet quod quæreret: quia omnis eius per se contemplatio tantummodo uersatur in istis causis inuestigandis, quæ sunt causæ subiecti sui, & accidentum sui subiecti: cætera enim quæ in ea scientia tractantur, ipsarum causarum gratia tractantur. Nihil ergo ei remaneret. etenim declaratum est in superioribus, & perspicuũ est dici non posse, illa remanere quid est, quoniam philosophus naturalis contemplaretur ipsum quid est omnium. nam si contemplatur esse materiæ primæ ex scientia Auerrois, & quid est eiusdem, idq; agitur facere ut intelligat suum subiectum, quia non sufficit scire si est causæ: ergo de omnibus causis eadem ratione cogitur cognoscere si est, & quid est, si sunt causæ sui subiecti, alioquin scientia illa non poterit dare perfectam cognitionem sui subiecti. & si poterit dare sine illa cognitione, ergo poterit facere sine ipso quid est materiæ: quod non facit si li. Phys. est pars philosophiæ naturalis. ergo cogitur cognoscere etiam causam efficientem sui subiecti, & formalem, & finalem quod ad esse attinet, & quod ad quid est. habent enim omnes has quatuor causas, ea quæ cõsiderat. sicut ergo cogitur cognoscere materiam, cogetur cognoscere & omnes alias causas. non enim est maior ratio unius, quàm alterius causæ, quatenus est causa. Neq; dici potest quòd medio careat: quoniam omnia quæ dicuntur de materia, oriuntur ex eo medio, quo probatur ipsam esse causam rerum generabilium. ita etiam omnia quæ dicuntur de primo efficiente, nascuntur ex eo medio, quo probatur ipsum esse abstractum à materia, ut dictum est suprà. Ita de primo fine, & prima forma. Qui poterit ergo demonstrare primam illam conclusionem, poterit demonstrare omnia quæ ex illa prima conclusione necessariò

depen-

dependent. Etenim quicquid est causa antecedentis, dicitur esse causa eius quod necessariò consequitur ex illo antecedente: ut patet in mathematicis, in quibus prima conclusio demonstratur ex primis principijs: ex prima conclusione postmodum demonstratur secunda. ex secunda uerò tertia, ex tertia quarta, & sic quodammodo usque in infinitum, ut uisus est innuere Aristoteles primo Posteriorum cap. undecimo ijs uerbis, cùm de mathematicis sermonem haberet: Augetur autem non per media, sed in post sumere, ut a de b. hoc autem de c, & iterum hoc de d, & hoc in infinitum. 1. Post. cap. 11.

Item secundo Topic. cap. decimoquinto, ubi inquit: Amplius omnis, qui dixerit unum quidlibet, quodammodo multa dixit, ex eo quòd plura sunt ex necessitate unicuiq; consequentia, ut qui hominem dixerit esse, & quoniam animal est dixit, & quoniam animatum dixit, & quoniam bipes, quoniam mentis & disciplinæ susceptibile. quare quolibet uno consequentium in interempto, eo interemitur quod in principio est dictum. Ex quibus uerbis colligitur, si in lib. Phys. probatur, intelligentias esse abstractas à materia: probari ibidem omnia quæ consequuntur hoc prædicatum. sed ista sunt omnia quæ dicuntur de intelligentijs, & sunt in earum substantia eo modo quo habent substantiam, & quid est: ergo ad illum librum pertinet etiam quid est intelligentiarum, non solum si est, ut dixit Auerroes. 2. Top. cap. 15.

Quod ergo est causa cognitionis primæ conclusionis, ut idem necessariò sit causa cognitionis omnium eorum quæ ex prima conclusione dependent, necesse est. & ad eam facultatem, ad quam attinet prima conclusio, quin & cæteræ omnes quæ ex illa necessariò proficiscuntur, attinent ex ipsis mathematicis in dubium uenire non potest. Etenim conclusiones sequi sua principia, declarauit Aristoteles ut diximus in superioribus. Si igitur ad naturalem philosophum attineret primo & per se liber Phys. philosophus naturalis contemplaretur omnia quæ attinent ad causas uniuersales. Nihil ergo remaneret primo philosopho, itaq; superuacanea esset prima philosophia. Quod si philosophus naturalis dicatur induere in primo Phys. lib. personam primi philosophi, nō sequetur hoc absurdum, quia ei restabunt omnia à cœlo & elementis, usq; ad species specialissimas. Cùm igitur philosophus primus non possit induere personam philosophiæ naturalis, ut probatum est: necessitas cogit, ut philosophus naturalis induat personam primi philosophi: & hanc sententiam nullum absurdum sequi potest, propterea quòd facultati posteriori, quæ necessariò supponit priorem. non solum licet induere uestem prioris facultatis, imò aliquando necessariò cogitur: quia in ~~interioribus~~ necessariò continentur superiora, sicut in homine continetur animal. 1. post. cap. 18. 1. Rhet. cap. 2. inferioribus

Rectè igitur conclusum esse arbitramur, motum primò & principaliter ad primam philosophiam attinere.

SECTIO TERTIA.

Sequebatur in decimoquinto lib. alia quæstio, quòd si lib. Phys. esset pars primæ philosophiæ, ipsa contemplaretur res quę in mouendo mouentur. Consequens esse falsum, quia euerteret multa eorum quæ dicta sunt ab Aristotele, & à nobis citata: ergo & id unde emanauit à ueritate abhorrere. 6. li. 15. 61.

Respondeo, ut planè assentior, primam philosophiam contemplari ea quæ in mouendo mouentur, itemq; materiam quæ est in potentia, ut & rationes & tex. Aristotelis allati demonstrant. eandemq; contemplari etiam composita ex materie & forma, & ita mobilia: & definire aliquando per materiam & formam, ut patet ex Aristotele, quemadmodum ostendimus. ac rursus dicimus, philosophiam naturalem contemplari simpliciter abstracta etiā à materia, ut formas cœlestes, & animam intellectiuam. neq; uoluisse Aristotelem separare philosophiam naturalem omnino à prima philosophia, eo quòd una contempletur mobilia, altera immobilia, quia & ipsa naturalis philosophia contēplatur immobilia. Sed has conclusiones, præter probationes quas attulimus, conemur magis etiam corroborare, & ex uerbis Aristotelis & rationibus Aristotelis. Igitur in lib. de cōmuni motu animalium ita scriptū reliquit: De primo quidē & moto, & semper moto, quo nam modo mouetur, & quomodo mouet primum mouēs, determinatū est prius in his quæ de prima philosophia. Quibus uerbis uult, primam philosophiam egisse, de eo quod in mouendo mouetur. 8. met. tex. 4. de com. mo tu animal.

Item

1. de Gen et cor. 28. Item in primo de Generatione & corruptione (quem locum citauimus etiam in superioribus, ad aliud ostendendum) cùm inquit: Existente autem causa, una quidem unde est principium motus, dicimus esse, una autem materia. talem autem causam dicēdum est. de illa quidem enim dictū est prius in de motu sermonibus. quod autem hoc quidem immobile per omne tempus, hoc autem mouetur semper, horum autem de immobili principio diuidere, alterius philosophiæ est opus. de continuò autem moueri, alia mouente, posthæc dicendum, quid tale singularium dicta rum causa est.

Apertè ostendit, librum de motu pertinere ad primam philosophiam: quia dicit ibi tractatum fuisse de immobili principio, quod immobile principium paulo pòst ait pertinere ad aliam philosophiam, quàm ad philosophiam naturalem, nempe ad primam philosophiam.

Nec obstat quod addit: De cōtinuò autem moueri alia mouente pòst hæc dicendum, quid tale singularium dictarum causa est. Quia exposuimus suprà quid uoluerit dicere: ex quo sequitur, ut primus philosophus etiam agat de eo quod in mouendo mouetur. Quæ uerba exponēs Auerroes, ueritate coactus traxit in eam sententiam, quam diximus nos. inquit enim: Et quia causæ generationis sunt duæ, motor, & materia: quærendum est de ipsis propter causam materialem. causa enim mouēs aut est prima et uniuersalis, aut nō prima neq; uniuersalis. prima uerò & uniuersalis, et declarata est in Physicis esse. declarantur enim illic duo modi esse mouentium. quorum unum est, quod nunq; mouetur, sed semper mouet: secundum autem est, quod semper ab eo mouetur. primam autem philosophiam oportet determinare substantiam istorum duorum mouentium. mouentia autem particularia quæ semper mouent, ex quibus generatio est, semper determinanda sunt posterius.

Ex uerbis igitur Auerrois patet, Aristotelem uoluisse, illud quod mouetur, semper pertinere ad primam philosophiam. ergo non distinguitur philosophia prima à naturali, quia prima philosophia non consideret motum. Auerroes igitur suam ipsius euertit sententiam. Neq; sensus quem tradit M. Antonius Zimarra in solutionibus contradictionum Auerrois, est alicuius momenti. quia Auerroes inquit: Declarantur hic duo modi entium, quorum unum est, quod nunq; mouetur, sed semper mouet: secundum est, quod semper ab eo mouetur.

Vult ergo, quòd prima philosophia consideret illud quod semper mouetur, & mouet. Verùm isti qui iurarunt in uerba alicuius, ita efficiuntur, ut manifesta etiam uelint obumbrare. Quasi uerò substantia etiam quæ consideratur à prima philosophia, non sit sensibilis, cùm sit composita: & quasi Aristoteles non dicat ipsam esse sensibilem, qui octauo Meta. (quem locū citauimus etiam in superioribus ad aliud ostendendum) scribit quasdam formas posse separari, & primam philosophiā contemplari etiam res generabiles & corruptibiles. inquit enim:

8. Meta. 1. Nunc autem de hisce substantijs pertractemus, quas omnes esse fatentur. eæ uerò sunt sensibiles, ipsæ substantiæ, quas quidem materiam uniuersas habere constat. est autem ipsum subiectum substantia: alio quidem modo ipsa materies. atq; materiam eam dico, quę non actu hoc aliquid, sed potentia est. Alio uerò modo ratio atq; forma, quod quidem est hoc aliquid, atq; separabile ratione. Tertium autem est, id quod ex hisce constat, cuius generatio solius est, atq; corruptio, quodq; simpliciter est separabile. substantiarum enim earum quæ ad rationem accomodantur, quædam separantur, quędam non separantur.

Patet ergo Aristotelem uelle, quòd primus philosophus consideret substantiam sensibilem, nempe compositam ex materia in potentia, & ex forma, quæ sunt causæ huius substantiæ sensibilis.

Falsum item est quod dicit Zimarra, corpus cœleste considerari à diuino philosopho, ut est causatū à principijs substantiæ, in eo quod substantiæ: & entis, ut est ens: quia corpus cœleste non potest causari à principijs substantiæ, ut substantiæ: neq; entis, ut est ens: quia efficitur à principijs corporis cœlestis, quatenus est corpus cœleste. necessariò enim efficitur à principijs proprijs, quandoquidem principia communia non ponunt in esse aliquod corpus particulare, in eo quod tale est.

Relin-

Relinquitur ergo Auerroen uoluisse, illud quod mouetur æterno tempore, ut est mouens, pertinere ad primam philosophiam. quod si euertit eius sententiam, uiderit ipse: nos sequimur ueritatem.

Item si Cœlum pertinet ad librum Physic. qui liber sit pars philosophiæ naturalis, non potest pertinere nisi quia per ipsum uenimus in cognitionem causæ efficientis uniuersalis: aliter enim pertineret omnino ad librum de Cœlo. per hanc eandem rationem oportebit ipsum pertinere ad primam philosophiam: quia si philosophia naturalis indiget cognitione primi efficientis, multo magis ipsa prima philosophia indigebit: est enim prius causa subiecti sui, quàm illius quod cõsiderat philosophia naturalis, quia illud subiectum est uniuersalius. pertinebit ergo eadem ratione ad primam philosophiam.

Confirmatur, quia eædem sunt demonstrationes in utraque philosophia, & una per Auerroen est uniuersalior altera. ergo corpus cœleste eodem modo considerabitur utrobique in eo quod mouetur. quod est contra id, quod dixit M. Antonius Zimarra, uir quidem egregius, sed nimium addictus Auerroi. Perspicuum igitur est ex dictis, primum philosophum contemplari etiam mobilia. ex quo sequitur, ut non possit uere seiungi prima philosophia à philosophia naturali, eo quòd ipsa contempletur solum immobilia, philosophi autem naturales solum mobilia.

Sed contrà urgeret aliquis, & diceret, Corpus cœleste esse corpus particulare, & motum illius, esse motum particularis corporis. ergo nõ attinere ad primam philosophum, propterea quòd primus philosophus non considerat corpora particularia, neque accidentia particularia, essent enim super eruacaneæ cæteræ scientiæ.

Ad quam quæstionem respondeo: corpus cœleste, & eius motum considerari à primo philosopho: quod planè corpus, est corpus particulare: & eius motus, est motus corporis particularis. sed tamen non consideratur quatenus particulare, sed quatenus est causa substantiæ, in eo quod substantiæ: & entis, in eo quod ens est, quæ sunt uniuersaliora omnibus. & quod maius est, dico si corpus cœleste, & eius motus non essent causæ uniuersales, quòd philosophia naturalis esset prima philosophia, quia consideraret primò corpus cœleste: ergo & illius causas primò, at hę sunt substantiæ abstractæ. ergo consideraret primò abstracta à materia: & prima philosophia non consideraret ipsa, quia non essent causa sui subiecti: esset ergo imperfectior philosophia naturali: etenim sicut non considerat formas particulares aliorum corporum particularium, ita non contemplaretur abstracta, quia essent particulares formæ. Causa igitur, ob quam inter omnes formas particulares, quatenus particulares, prima philosophia, sola ea quæ sunt seiuncta à materia contemplatur, non est nisi quia inter alias formas, sola abstracta sunt causę uniuersales. alioquin nõ posset reddi ratio, quare has in particulari consideraret, & non item alias. Etenim cùm primo philosopho necesse sit, cognoscere causas sui subiecti, quod est uniuersalius: & istæ causæ sint substantiæ abstractæ, fuit coactus cognoscere ipsas. Sed fieri non potuit, ut eas perfectè cognosceret, nisi cognita eorum definitione, eo modo quo habent in particularibus. Opus igitur fuit, ut in particulari traderet scientiã suarum quiditatum, ut ita dicamus. quod non potuit fieri de alijs formis, quia non cogebatur illas cognoscere, propterea quòd non erant causæ in aliquo genere sui subiecti, quatenus particulares. super eruacaneæ enim fuissent aliæ scientiæ. Licet ergo corpus cœleste sit corpus particulare, & eius motus sit motus corporis particularis: non sequitur ex eo tamen, ut non attineat ad primum philosophum. quia quamuis sit in se particulare, est tamen beneficio sui motus, & luminis causa uniuersalis omniũ quæ generantur & corrumpuntur, & eorum quæ sunt. & quod ad hoc attinet, est primi philosophi. Vt uerò particulare corpus, & in se ipso est philosophi naturalis, & idẽ de ipso egit in primo Cœli. non ergo quæstio dicta labefactat nostram sententiam.

Iam uerò quòd Aristoteles noluerit separare primam philosophiam à philosophia naturali, eo quòd altera contempletur immobilia tantum, altera mobilia tantum, ita ut motus sit ratio formalis philosophiæ naturalis, probemus, & arguamus sic: Corpora naturalia prius natura habent suam substantiam, quàm moueantur: ergo prius debent considerari à philosopho naturali, quoad suã substantiam, quàm quoad motum. etenim sic sunt prius in esse: ergo prius in cognitione. ergo prius co-

gnoscuntur distinctæ à philosophia naturali, quàm cognoscantur moueri. in illo enim priori ita se habent. prius enim distinguũtur ab illis corporibus quoad substantiam, quàm quoad motum. ergo motus non potest esse ratio formalis illius considerationis: est enim posterior. & hoc intelligitur, etiam si motus non attineret ad primum philosophum. Neq; fieri posse ut motus ponatur in definitione rerum natura-
6.Top. cap.6. lium, ostendere uidetur Aristoteles sexto Topic. cap. sexto, ubi dixit: Fieri nõ posse ut definiatur homo, quod habeat tres dimensiones, neq; quod sciat numerare, quia hæc non dicunt quid est ipsius hominis. Eâdem igitur ratione cùm motus non dicat quid est rerum naturalium, fieri nõ potest ut ponatur in earum definitione. itaq; necesse est, cùm Aristoteles dicit, res naturales definiri per motũ, ut nolit intelligere sicut sonant ipsa uerba, sed uelit significare aliquid aliud: alioquin falsa & secum pugnantia assereret. non potest ergo motus esse uera ratio formalis rerum naturalium, quæ debetur à philosopho naturali considerari ex ratione formali, quę est ipsarum substantia. Descripsit autem Aristoteles subiectũ philosophi naturalis, illo modo ob eas causas, quas in libris sequentibus exponemus.

Item si uera ratio formalis corporum, quæ attinent ad philosophiam naturalem, esset motus: omnia quæ considerantur à philosopho naturali, considerarẽtur ut mota. ergo homo, asinus & bos, & cæteræ, considerarẽtur ab ipso ut mota. Consequentia patet: quia omnia quæ attinent ad philosophum naturalem, cadũt sub rationem formalem ipsius, ratio enim formalis est ratio, qua artifices cõsiderant ea circa quæ uersantur: quare quæ non cadunt sub rationem formalem alicuius artificis, non possunt ab ipso considerari, considerarentur ergo à naturali philosopho, homo & asinus, & bos & planta, & cætera, ut mota: ergo nusquam considerarentur quoad suam substantiam. Consequens est falsum ex uerbis Aristotelis, & ex uniuersa philosophia, quæ quærit causas substantiales ipsorum corporum, ut sint materiæ propinquæ, & formæ propinquæ. nihil enim aliud laborat philosophia naturalis, ut patet,
1.Physic. tex.1. quàm ut quærat istas causas: aliter nõ sciremus corpora naturalia. non enim, ut perspicuum est, scientes quod mouentur, simus corpora naturalia: sed scientes causas,
3.Physic. quæ ea constituunt, dicimur illa cognoscere & scire. Consequens igitur est falsum, euertit enim uniuersam philosophiam naturalem: ergo & id, ex quo sequitur.

Consequentia probatur: quia neq; philosophus naturalis consideraret illam quo ad substantiam ipsorum. considerare enim aliquid ut mouetur, nõ est illud considerare quo ad eius substantiam, sed quo ad accidẽs, ut perspicuum est: neque primus philosophus, quia non considerat res in particulari, ut patet ex locis citatis. contemplatur enim uniuersaliora, ut ens. Quod si præstaret hoc, cæteræ scientiæ essent su-
3.Apol. peruacaneæ, ut alibi à nobis declaratum est: quia non contemplatur substantias, ergo nusquã considerarentur. Ergo doctrina Aristotelis esset manca, propterea quòd non doceret naturas omnium rerum, imò paucarum: itaq; oporteret excogitare aliam philosophiam, quæ cognitionem substantiæ horum corporum traderet: quod quidem uidetur labefactare doctrinam Aristotelis, quam solam in hac disputatione nos sequi profitemur, atq; ex scientia ipsius Aristotelis loqui.

Item, sicut ratio formalis primi philosophi est ens & substantia, quatenus substan-
4.Meta. tia, non quatenus immobilis (est enim reduplicatio sui subiecti, ut patet ex ipso Ari-
6.Meta. stotele:) ita ratio formalis eius quod consideratur à philosopho naturali, ut (uerbi gratia) cœli erit quatenus cœlũ, & elementorũ quatenus elementa, & plantæ quatenus planta, & hominis quatenus homo, & asini quatenus asinus. sed cœlũ quatenus cœlum, & homo quatenus homo, non mouetur, & ita de alijs: ergo motus non potest esse ratio formalis eorum quæ à philosopho naturali considerantur: sicut etiam immobilitas non potest esse ratio formalis eorum quæ considerantur à primo philosopho, licet consideret immobilia.

Item, motus est uniuersalior corporibus quæ considerantur à philosopho naturali: ergo non potest esse ratio formalis, per quam illa distinguuntur à cæteris. Consequentia perspicua est, quia ratio distinctionis debet esse propria, ut constat. Antecedens patet ex eis quæ dicta sunt, quia substantia quæ est subiectum primi philosophi mouetur: est enim cõpacta ex materia & forma. ergo est corpus, ergo mobilis. itaq; motus non est propria ratio philosophi naturalis.

Quod

Quod autem prima philosophia contempletur materiam, quæ est in potentia, & formam generabilem: & composita ex materia & forma ita in promptu est ex eis quæ dicta sunt, ut superuacaneum esse iudicem uelle hoc iterum probare. & quòd consideret definitiones ex materia & forma compositas, ostendit Aristoteles ijs uerbis: Quorundam enim est compositio, quorundam mixtio, quorūdam aliquid iam dictorum. iccirco definientium domum, qui quidē lapides ipsam inquiunt esse, lateres atq; ligna: ij eam dicunt quæ est potentia. hæc enim materia sunt, ut patet. Qui uerò eas inquiunt esse, quod tegere supellectilem ac corpora potest, aut aliud quippiam tale addentes, ij dicunt actum. atq; hęc ambo componentes, ij tertiam substantiam dicunt, & eam quæ ex his ipsis constat. nam ea quidem ratio quæ per differentias fit, formæ ac actus: ea uerò, quæ ex his quæ insunt extruitur, materiæ magis esse uidetur. Similiter sese habent & eæ definitiones, quas Architas probabat: Sūt enim ex utrisq;. ueluti quid est uacuitas uenti? quies in aëris multitudine. aër enim materies, quies actus atq; substantia est. Quid est tranquillitas maris? atq; mare quidem est subiectum uti materies, æqualitas autem actus atq; forma. Patet igitur ex hisce quæ dicta sunt, quænam sit ipsa sensibilis substantia, & quo sit pacto: etenim alia ut materies, alia ut forma, quippe cùm actus sit. & tertia ex hisce duobus constat. *8. Meta. tex. 4.*

Perspicuum igitur est, primam philosophiam contemplari materiam & formam, & substantiam sensibilem, & definitionem compositam ex materia & forma: & per id, quod necessariò sequitur, non abstrahere à materia semper.

Item asserit etiam in octauo primæ philosophiæ libro, loco etiam in superioribus citato ob aliam occasionem: Quare ea dubitatio, quam Antisthenis sequaces & tales ineruditi homines dubitabant, nunc solui potest, qui quidem definitiones assignari non posse censebant. Definitionem enim longam orationem esse dicebant. sed fieri quidem potest, ut doceas quale quid quippiam est: ut definias uerò, minimè fieri potest. etenim quidnam sit argentum, non dixeris unq;: at esse tale, quale est stannum, dicere potes. Quare cuiusdam quidem substantiæ ceu compositæ, siue sit sensibilis, siue intelligibilis, definitio atq; ratio esse potest. sed eorum ex quibus hæc primis constant, esse non potest. sed definitiua ratio quippiam de quopiam significare uidetur, atq; alterum ut materiam, alterum ut formam esse oportet. *Prima philos.*

In dubium igitur (ut opinor) uenire non potest, quin prima philosophia contempletur materiam & formam, & compositam ex utraq;, nempè substantiam sensibilem, itemq; definitionē ex ipsa materia et forma: et ita necessariò non abstrahere semper à materia, & à motu, neq; seiungi à philosophia naturali, eo quòd altera consideret quæ sunt cum motu & cum materia, altera non consideret.

SECTIO QVARTA.

PRobemus iam, philosophum naturalem contemplari etiam simpliciter abstracta à materia, & animā intellectiuā, & argumentemur sic: Philosophus naturalis considerat per se cœlū, quatenus cœlū, ut sciat ipsum: ergo debet cōsiderare & causas proximas cœli, quatenus est cœlū. Probatur cōsequentia: quia aliter ad eum non attineret considerare cœlū, quatenus cœlum, ut sciret ipsum. nō enim eius cognitionem assequeretur: quandoquidem tunc scimus, cùm causas cognoscimus. Item non probasset Aristoteles oportere philosophum naturalem inuestigare causas rerum naturalium, ut cognosceret ipsas, si fieri posset ut consideraret res naturales, & eas cognosceret, non cognotis ipsarum causis. hoc enim sequi, neminem (modò sit sanus) latere arbitror.

Sed substantiæ abstractæ sunt causæ cœli, quatenus est cœlum: quod idem est, ac si diceremus eas esse causas cœli proximas. Ergo oportet philosophum naturalem considerare causas simpliciter, & omnino abstractas. hæc enim uerissima sunt.

Eadem ratione licet probare philosophum naturalem contemplari primum efficiens, & primum finem, quia uidelicet sunt causæ rerum naturalium. sequitur enim, ut philosophus naturalis debeat eas cognoscere: siquidem tūc scimus unūquodq;, cùm causas cognitas habemus. Antecedens patet ex eis quæ alibi diximus, ubi citauimus etiam multa loca Aristotelis, quæ in superioribus quoq; ferè citauimus omnia. Quare perspicua est ista conclusio. *1. Apol. 2. de ani. tex. 30. & 35. 2. de gene. & cor.*

2. coeli tex. 64. et 66. Item probatur eâdem ratione, philoſophum naturalem oportere conſiderare animam intellectiuam, quia contemplatur hominẽ quatenus homo eſt: ergo debet contemplari cauſas hominis, quatenus eſt homo. ſed cauſa proxima hominis, quatenus homo eſt, & anima rationalis, ut declaratum fuit. ergo philoſophus naturalis 8. lib. 10. Ethi. cap. 9. debet contemplari animam rationalem. eſt autem anima rationalis abſtracta à materia, ergo contemplatur philoſophus naturalis abſtracta à materia, & probatũ eſt. Confirmaẽ: quia uidemus Ariſtotelem de hac egiſſe in philoſophia naturali, & non alibi. ergo oportet, ut pertineat ad philoſophum naturalem: alioquin perperam de ipſa ibi egiſſet.

Sed ſtatim contra hanc concluſionẽ inſtaret aliquis dicẽs, omnino ipſam repugnare uerbis Ariſtotelis, quæ ſcripta reliquit ad hunc modũ: Sed quæret quiſpiam, animaduertens ad id quod modò dixi, utrum de Anima omni docere naturalis ſcientię interſit, an de aliqua una. at ſi de omni, nulla certè præter naturalem philoſophiã relinquetur ſcientia. intellectus enim, ſiue mens, rerum intelligibilium eſt. Itaq; rerum omnium notiones, naturalis una tenebit. eſt enim eiuſdem ſcientiæ, ut tam de intellectu quàm de re intelligibili doceat. ſiquidem eadem cõtemplatio omnium eſt inter ſe ita coniunctorum, ſicut ſenſus etiam. & rei ſenſibilis: at non omnis anima principium motus eſt, necq; partibus animæ omnibus id tribui debet. ſed augendi principium idem putandum, quod & in plantis eſt: alterãdi uim eandem, quam ſentiendi: differendi autem aliud quippiam, non uim intelligendi. delationem enim uel in cæteris eſſe animalibus nouimus. intellectum, ſiue mentem, in nullis conſtat. igitur non de anima diſſerere omni oportere, quãdoquidem non omnis anima natura eſt, ſed aliqua eius pars una, aut etiam plures. Ad hæc, rem à materia abſtractam nullam poteſt ſcientia naturalis contemplari, cùm natura rei alicuius gratia faciat omnia. rebus autem abſtractis abiunctum id eſt, quod ſub hoc cuius gratia uerbo intelligimus. ut enim ars in artificioſis, ita in rebus ipſis aliquod eſſe principiũ aliud, & talis cauſa uidetur, quam ex uniuerſo, perinde ut caloris frigoriſq; primordia habemus.

(1. de part. animal. capite 1.)

Quibus uerbis uidetur Ariſtoteles apertiſſimè oſtendere, animam rationalem non attinere ad philoſophum naturalem, & hoc modo argumẽtari: Si philoſophia naturalis eſt de omni anima: ergo nulla dabitur ſcientia, præter philoſophiam naturalem.

Probatur conſequẽtia: quia ſi de omni anima, ergo de intellectu: ſi de intellectu, ergo nulla erit alia ſciẽtia præter philoſophiam naturalem. et hoc ſequitur, ſiue mortalis, ſiue immortalis ſit.

Probatur conſequentia: quia ad eandem ſcientiam pertinet intellectus, & omne intelligibile: quia intellectus eſt rerum intelligibilium, & eadem contemplatio omnium eſt inter ſe ita coniunctorum, ſicut ſenſus etiam, & rei ſenſibilis.

Ad naturalem philoſophiam pertinet intellectus, ergo & omnia intelligibilia: ſed omnia intelligibilia ſunt omnes res: ergo ad naturalem philoſophiam pertinent omnes res, ergo non datur ſcientia aliqua prẹter ipſam, quia cæterę non haberent quid conſiderarent, ſiquidem ſcientiæ ſunt propter res cognoſcendas. quòd ſi non remanent res conſiderandæ, non remanent ſcientiæ aliæ, ſola ergo erit philoſophia naturalis.

Reſpondens ad hanc rationem Ariſtoteles, negat rationalem animam eſſe naturam, tum quia non eſt principium motus, tum quia non agit propter finem: natura autem agit propter finem. Quòd non agat propter finẽ, probat: quia abſtracta non agunt propter finem, ipſa uerò eſt abſtracta. Quare cùm non ſit natura, ſequitur ut non poſſit attinere ad philoſophiam naturalem: & ita uidetur confirmare quod concluſerat prior ratio, animam rationalem non attinere ad philoſophiam naturalem: quia ex ſcientijs ſola relinqueretur ipſa naturalis philoſophia: quod quidem cùm uerum dicere cogamur, ex ſententia Ariſtotelis planè ſequitur, ut ſit falſum id quod diximus, animam rationalem attinere ad naturalem philoſophiam. quãquam id confirmat, quod à nobis principaliter dictum eſt, animam rationalem eſſe abſtractam à materia.

Reſpondendo igitur ad has Ariſtotelis rationes, dicimus rectè poſitum fuiſſe, ob eas quas attulimus rationes, animã rationalem omnino pertinere ad philoſophiam naturalem,

naturalem. alioquin cogeremur fateri duo, quæ mihi uidentur absurdissima: quorum unum est, quod homo, quatenus homo, non attineat ad philosophiam naturalem: quia ratio quam attulimus, concludit in doctrina Aristotelis alterum, quòd Aristoteles perperam fecisset in philosophia naturali, tractando de partibus hominis materialibus, & de forma hominis, qua homo est, quia immiscuisset (ut dicitur) quadrata rotundis.

Item, si anima rationalis non pertineret ad philosophum naturalem, non pertineret etiam homo: est enim causa hominis, quatenus homo est. ad eã uerò facultatem ad quam pertinent causæ, pertinet & effectus, atq; è contrario. ualet enim, in hac facultate quæritur causa huius, ergo hæc facultas contempletur hoc. Quæ consequentia perspicua est ex superioribus: Quòd si homo non pertineret ad philosophiam naturalem, ergo neq; cæteræ species animalis, ergo neq; etiã animal: quia eiusdem scientiæ sunt omnes species & genus: Quod patet etiam ex ijs quę suprà dicta sunt: ergo philósophia naturalis non contemplaretur animalia, quod ita falsum est, ut nihil magis falsum excogitari possit.

Item quæro, quis esset ille artifex, qui de homine, & de anima hominis agere deberet? non primus philosophus, quia non considerat res in particulari, ut probatum est in superioribus ex uerbis Aristotelis: neq; Mathematicus, quia non contemplatur substantiam. ergo nullus artifex ageret de homine, & de anima hominis: quod quidem omnium est absurdissimum.

Item, ad quam facultatem pertinet totum uel genus, ad eandem pertinent partes & species, ut perspicuum est. sed ad naturalem philosophiam pertinet anima uniuersaliter sumpta, quæ est actus physici corporis organici, potentia uitam habentis. ergo ad eandẽ pertinet anima ratiõalis, est enim pars animę, ut patet ex Aristotele. 2. de aiã. 3. de aiã. 1. de part: animal. cap. 1.

Cogimur ergo dicere, philosophiam naturalem contemplari animam rationalem. quare opus est ut respondeamus ad uerba Aristotelis citata.

Omissis autem eis quæ dicuntur à quibusdam, qui animi mortalitatem ex sententia Aristotelis asserenres, respondent ad hunc tex. ijs inquam omissis (quoniam ridicula mihi uidentur, neq; aliquo pactò ad rem attinere) facile est intelligentia consequi, si quis diligenter animaduertat Aristotelis uerba, & ea quæ diximus nos, interpretantes illa, præsertim cum de horum expositione infra pluribus acturi simus: Dicimus, rationem illam (si omnem animam philosophia naturalis contemplaretur, nullam aliam scientiam relinqui præter philosophiam naturalem) fuisse positam ut probabilem, non ut necessariam. quod uidetur ex multis colligi posse. Et primò quidem, quia necessarium est, intellectum esse aliquid ex eis quæ sunt in rerum natura. non enim est figmentum quoddam. quod cum ita sit, necessitas cogit ut pertineat ad aliquam facultatem, quæcunq; illa, etiamsi esset illa media facultas, quam somniauerunt quidam. Etenim non est maior ratio, cur anima brutorũ attineat ad aliquam facultatem, quàm anima rationalis: imò tanto magis quærenda est eius cognitio, quanto est nobilior, & quanto magis est illa per quam homines propriè sunt homines, & quæ maiorem nobis affert admirationem. Faciamus igitur ipsam pertinere ad primam philosophiam, tunc argumentemur sic: Ad eandem facultatem pertinet intellectus, & omne intelligibile, quia intellectus dicitur intelligibilium: & eadem contemplatio omnium est inter se coniunctorum, sicut sensus omnium sensibilium. Ad primam pertinet intellectus: ergo & omnia intelligibilia. sed omnia intelligibilia sunt omnes res: ergo prima philosophia est de omnibus rebus. ergo non est alia scientia præter ipsam, nihil enim relinquitur alijs scientijs quod considerent. ergo non erunt scientiæ enim sunt propter res cognoscendas. quod si non remanent res considerandæ, non remanẽt scientiæ. sola ergo erit prima philosophia. Sed cum hoc sit absurdum, ut absurdum sit id, unde fluxit necesse est. Sed fluxit ex hoc antecedente, quòd prima philosophia contempletur intellectum: ergo nõ potest ipsum contemplari. Cum uerò idem sequatur, quæcunq; alia scientia ponatur, considerare intellectum: & cum necesse sit propter causam dictam, ~~duri~~ aliquam scientiam quæ ipsum intellectum contempletur: cogimur dicere, posuisse hanc rationem ut probabilem, non ut demonstratiuã. non enim fas est credere de tanto philosopho, quòd hoc non uiderit. dari

Quod si accipiatur illa ratio ut demonstratiua, tamen eam non concludere, sic ui detur ostendi: quia concedimus, qui agit de intellectu, eundem agere de omni intelligibili, & agere de omni re, quia omnes res sunt intelligibiles: & nō agere de omnibus rebus simpliciter, & absolutè, sed quatenus intelligibiles sunt. Itaq; cùm infertur, Ergo non dabitur nisi illa scientia: negatur argumentum. nam cùm dicitur non remanent res cognoscendæ: negatur hoc, quia remanent res cognoscendæ, non ut intelligibiles, sed ex sua propria natura. & hoc perspicuè apparet ex eo, qu ód cæteræ scientiæ, quę non agunt de intellectu, agunt tamen de rebus quæ sunt intelligibiles, non quidem ut intelligibiles, sed quantū attinet ad propriam ipsarum naturam & essentiam, propriaq; earum accidentia.

Adde quod ipsemet Aristoteles agit de intellectu in philosophia naturali, simul cum cæteris partibus animæ: de quibus nullum erat dubium, quin attinerent ad philosophiam naturalem. ergo existimandum eum ita sensisse, animam rationalem attinere ad philosophiam naturalem: alioquin omnia quæ de ipsa tractauit, essent reijcienda. quod quidem absurdum est de eo philosopho, qui cùm excelluerit in rerū omnium quæ natura constant inuestiganda atq; enucleanda ueritate, & in actionibus humanis tractandis: tum uerò omnes alios quicunq; ante ipsum & post scripserūt, in ordine tractandi ita superauit, ut longè fuerit à primo, quisquis secundus erit. *in lib. de anima.*

FINIS LIBRI DECIMIOCTAVI,

Euersionis Singularis certaminis.

LIBER DECIMVSNONVS.

SECTIO PRIMA.

HIS igitur sic explicatis, nemini mirum uideri debet, si diximus Aristotelē usum fuisse illa ratione, non ut demonstraret, ac uerè concluderet, sed ut quandam afferret probabilitatē. est enim mos illius, sæpenumero ad exercenda hominum ingenia ponere rationes probabiles: quę scilicet est una ex eis utilitatibus, quas dixit habere dialecticam, ut in superioribus ostendimus.

1. Top. cap. 2. Atq; hanc quidem sententiam nostram uidetur etiam corroborare illud quod eo ipso loco statim subiunxit, quasi innuens se uelle respondere. inquit enim: „An non omnis anima principium motus est? quasi cum dubitatione loqueretur. Adde uerò, quòd falsum est, animam rationalem non esse principium motus. hoc enim aperté repugnat & Aristoteli multis in locis, & rationi. Aristoteli quidem ubi ita scriptū reliquit: Videntur autem hæc duo mouentia, aut appetitus, aut intellectus si quis „phantasiam posuerit sicut intelligentiam quandam: multa enim præter scientias se„quuntur phantasias: & in alijs animalibus non intelligentia, neq; ratio est, sed phan„tasia: utraque ergo motiua secundum locum, intellectus & appetitus. *3. de aïa. tex. 48.*

„Item cùm inquit: Intellectus autem qui propter aliquod ratiocinatur, & qui practicus est, differt autem à speculatiuo fine, & appetitus omnis propter aliquod est. cuius enim appetitus, hoc principium practici intellectus. ultimum aūt principium a„ctionis est: quare rationabiliter hęc duo uidentur mouentia, appetitus & intelligen„tia practica. & propter hoc intelligētia mouet, quia principiū huius est appetibile. *3. de aïa. tex. 49.*

Item ubi ait, (quem locum citauimus superius etiam, ad aliud tamē propositum:) Animaduertimus autem cogitationem, phantasiam, electionem, & uoluntatem, et cupiditatem mouere. hæc autem omnia ad mentem referuntur, & appetitionem. „phantasia autem & sensus cum mente eundem habent locū, cùm iudicandi habent „facultatem: attamen cum ijs distant, quæ in alijs dictæ sunt differentijs. Voluntas ue„rò, & ira, & cupiditas, omnia cum appetitione: electio autem communis est, cogita„tionis & appetitionis. Quapropter & ipsum quod seligi potest: non autē omne ex„cogitabile seligibile est, sed rerum agendarum finis. His igitur locis apertè signifi„cat Aristoteles intellectum esse principium motus. *de motu in com. anim.*

Repugnat item rationi: quia nisi intellectus esset principium motus, non posset esse syllogismus practicus principium motus nostri, & rerum agendarum. Consequens euertit sententiā Aristotelis multis in locis, & maximè in libro de Communi motu

motu animalium, ubi hæc protulit uerba: quomodo autē intelligens aliàs quidem operatur, aliàs uerò non operatur, & mouetur interdum, interdum non mouetur: eodem sanè modo contingere uidetur, quo ea quæ immota sunt cogitatione, ratiocinationeq́ comprehenduntur. Verùm in illis quidē cōtemplatio est finis. cum enim duas intellexit propositiones, conclusionem sanè intellexit & coniunxit. hic autem ex duabus propositionibus conclusio fit operatio: uerbi gratia, cū nouerit quoniam omni deambulandū est homini, ipse autē est homo, illico deambulabat. si autem quod nulli nunc incedendum est homini, ipse autem homo confestim quiescit, & utrunq; facit, nisi à quopiam prohibeatur aut cogatur: commoda res est mihi facienda, domus commoda est, domum confestim facit: tegumento corporis indigeo, tunica est corporis tegumentum, tunica indigeo: quo indigeo est mihi faciendum, tunica indigeo, tunica est mihi facienda. & ea conclusio, Tunica mihi facienda, operatio est. operatur autem à principio: Si tunica esse debet, necessariū est esse primum. si autem illud, & aliud: & id illico operatur, quod quidem operatio sit conclusio manifestum. propositiones autem factitiæ ex duobus constāt generibus, ex bono scilicet, & ex eo quod fieri potest. Quæ item sententia colligi potest, ex eis quæ septimo Ethic. ab Aristotele de incontinente dicuntur.

De com. motu animal.

7. Eth. ca. 5

Perspicuè igitur patet consequens esse falsum, ergo & illud ex quo emanauit falsum esse necesse est.

Consequentia uerò probatur: quia ibi non posset esse syllogismus, quandoquidē non posset esse propositio uniuersalis: quoniam ibi non esset operatio intellectus, sine qua non potest esse propositio uniuersalis. sensus enim non percipit uniuersalia. Quòd si ibi nō esset syllogismus, nō esset practicus syllogismus: ergo principiū motionis nostræ, & rei agendæ fieret sine intellectu practico. Quod asserere, est sententiam Aristotelis in multis locis, sed præcipuè in ijs qui citati sunt labefactare, & omnino conuellere. Intellectus ergo ex sententia Aristotelis erit principium motus.

Quod deinde infert, cōstare igitur non de omni anima disserere oportere, quandoquidem non anima omnis natura est, sed aliqua eius pars una, aut etiam plures: hoc item adeò repugnat, & ipsius sentētiæ & rationi, ut nihil magis repugnare posset. Iam enim sequitur ex dictis, ut sit natura: propterea quòd probatum est ipsam esse principium motus. & constat etiam esse principium quietis.

Alia item est ratio, qua probat Aristoteles etiam animam rationalem non esse naturam, quia natura rei alicuius gratia facit omnia. rebus uerò abstractis non conuenit illud, quod sub hoc Cuius gratia uerbo intelligimus: ut igit̃ abstractæ substantiæ non sint naturæ necesse est. & cū anima sit abstracta, necessitas cogit ut nō sit natura: non igitur ad naturalem philosophiam attinere potest.

Quod autem abstractorum non sit finis, uidetur etiam declarasse Aristoteles ubi ait: Præterea compluribus eorum quæ sunt, nō omnia cōpetunt. qui namq; fieri potest, ut immobilibus sit principiū motus, aut boni natura? si omne quid est, quod est per se atq; suapte natura bonum finis sit, atq; adeò causa ut illius gratia cætera sint atq; fiant: Finis autem, & id cuius gratia cætera fiunt, actionis sit cuiuspiam finis: actiones uerò omnes efficiantur cum motu: quare fieri non potest, ut in immobilib. hoc principium, aut ullum sit per se bonum. Quapropter in Mathe. nihil omnino per hanc ostenditur causam, neq; ulla prorsus ex eo fit demonstratio, quia sic est melius, aut deterius, quia nemo mentionem ullam omnino facit: iccirco sophistarum quidam, ut Aristippus, in ipsa inuehebatur, in cæteris quidem (inquiens) artibus, & etiam sordidis, ut in ædificandi facultate, atq; sciendi, omnia dici, quia sic est melius, aut deterius, mathematicas uerò nullam bonorum malorumq́ curam habere.

3. Meta. tex. 14.

His enim uerbis apertè uidetur indicare, in rebus abstractis non esse causam finalem. quia in immobilibus non est finis: abstracta autem sunt immobilia, ergo in abstractis non est finis.

SECTIO SECVNDA.

SEd ista quæ ijs in locis dicit Aristoteles uidentur habere ingentes difficultates. etenim si abstracta non essent natura, propterea quia natura faciat omnia alicuius rei gratia: Abstracta autem non agant gratia alicuius rei: (necesse enim est ut minor propositio ita explicetur, si uolumus dictam conclusionem concludi) ergo

Huic quęstioni uidetˀ Aristoteles respō disse multis in locis, & maximē cū inquit: 1. Cœli.
Omnia enim qescūt quę mouentˀ, quādo uenerint in locū ꝓpriū. eius aūt ꝙ circum tex. 100.
corporis, idē locus, unde incepit & in quem consumat. Quibus uerbis negat cœ
lum mutare locum. sed quod non mutat locum, uidetur aliquo modo quiescere: er-
go cœlum uidetur aliquo modo quiescere.

Hoc idem uidetur confirmare, cùm dicit: Et propter hoc medium cœli, & ul- 4. Phys.
timum ad nos circularis loci mutationis uidetur esse, hoc quidem sursum, illud ue- 42. “
rò deorsum, maximè omnibus propriè quia hoc semper manet: circuli aūt ultimum “
similiter se habēs, manens est. Non si cœlum manet ex eius sententia, ergo quiescit.

Item cùm ait: Quare semper sunt quæ mouentur in principio, in medio, & in fi 1. Phys. tex. 26.
ne, & nunquam in uno tantum. Vnde mouetur & quiescit quodam modo sphæra, “
eundem enim cōtinet locum: causa aūt est, quod omnia hæc acciderūt centro. prin “
cipium enim, & medium magnitudinis, & finis. Quapropter quia hoc extra circu- “
lationem est, non est ubi quod fertur quiescat. semper enim fertur circa medium. “
Propter ipsum aūt hoc in mouendo semper quiescit quodammodo totū & moue- “
tur continuè. Perspicuum igitur est Aristotelem sensisse, cœlū quiescere: non mu “
tat locum, & mouetur maximè circa idem.

Quibus fortasse auctoritatibus adductus Alexāder, optimus inter græcos expo 6. Meta.
sitores, dixit respondens ad hanc quæstionē, An cœlum quoq; habet principium com. 2.
quiescendi. nam circa idē conuerti, neq; locum mutare, idipsum quiescere est. itaq; “
immobiliter mouetur: & cùm mirabiliter moueretur quiescit. Conuenit ergo in- “
telligentijs definitio naturæ. Intelligentiæ sunt igitur naturæ, & cùm sint abstractæ,
non repugnat abstractis ut sint naturæ: imò uero tantum abest ut ipsis abstractis re-
pugnat hoc, ut sint etiā ex ijs quæ dicūtˀ maximè naturæ, quippe quæ sunt maximè
principiū motus & quietis. Atq; ut non essent etiā principiū quietis, tamen nihil
obstaret fortasse qn essent naturæ: qa diceremus naturā oportere esse principiū mo
tus necessariò, & quietis, eorū quæ possunt quiescere, & sunt capacia quietis. Sed
quoniā habemus responsionē Aristotelis, nō est cur quæramus meliorē. nemo em̄
melius Aristotele ipso intelligit Aristotelē. Cùm igitˀ perspicuū sit ex eis, quæ dicta
sunt, abstracta esse naturæ: in dubium uenire non potest, ex eis etiā quæ loco citaro
scripsit Aristoteles, quin abstracta agāt propter finē. Quare illud quod dicit, Re-
bus abstractis abiunctū id esse, quod sub hoc Cuius gratia uerbo intelligimus: ita ac
cipiendū est, ut uel sit, propositio probabilis, & non uera: uel sensus sit, abstracta nō
habere finem, ex quo fiat demonstratio, quòd sic melius sit aut deterius, sicut repe-
ritur in rebus naturalib. & artificialibus. At dicere, quòd abstracta nullo modo a-
gant ꝓpter finē, hoc est euertere sententiā Aristotelis, & ueritatē: quia Deus agit ꝓ-
pter seipsum: est em̄ forma & finis, & efficiens. ac finis quidem sui ipsius, quoniā est
propter se: cętera aūt abstracta sunt propter se, et propter primùm motorē, ut osten
dimus ex sentētia Aristotelis in superiorib. Necesse est igitˀ intelligere illud Aristo
telis dictū, eo modo quo diximus. atq; ita nō cogimur negare, substātias abstractas
esse naturas, ꝓpterea qa nullū habent finē. habēt em̄ quē diximus, licet careāt illo ex
quo fiat demōstratio, sicut in reb. naturalibus, quod ita melius fuit, uel ꝙ deterius fu
isset. id quod uidetˀ significasse Aristoteles, cùm ꝓtulit hæc uerba: Ad hęc cū plures 1. de part.
causas generatiōis naturalis esse uideamus, scilicet eā cuius gr̄a res gignantˀ, atq; ea anil. cap. 1.
mouēdi principiū sit, definiendū de ijs etiā est, quæ nam prima, quæ secūda haberi “
debeat. principatum illa sanè obtinere uidetˀ, ꝙ sub hoc uerbo Cuius gr̄a significa- “
mus. hæc em̄ ratio est. ratio aūt principium est, pariter in rebus tā arte quàm natura “
constituendis. ubi enim uel per se intellectum, uel per sensum medicus sanitatem, “
opifex ædes definierit, rationes & causas rei quam facit reddere solet. “

Et cur ita faciat, subiungit: Quanquam illa cuius gratia causa. et ratio boni & pul “
chri naturæ operibus potius ꝙ artis coniuncta est. necessitas uerò non æquè in re- “
bus naturæ omnibus inest: ea uidelicet ad quam omnes ferè auctores rationes refer “
re tentāt, priusꝗ doceāt, quot modis accipi necessarium debeat. inest id ipsum reb. “
æternis simplici, absolutaq; ratione, sed caducis etiam gignendisq; omnibus ex sup “
positione tribuitur, quomodo in artificiosis, ut ædibus, & quibusuis alijs generis “
eiusdem. materiam enim talem adesse necesse est, si domus, aut quiuis alius finis fu- “
turus sit, atq; etiam fieri, moueri illud primum oportet, deinde hoc, ac deinceps. ad “

» hunc aūt modum itur ad finem, cuius gratia res quoq; & efficitur, & est. eodéq; mo » do in rebus quoq; natura gignendis agitur, quam demonstrandi modus, necessita » tisq; ratio in naturali doctrina diuersa, atq; scientijs speculatiuis est. principiū enim » alterius quod erit accommodatur. quod enim talis sanitas, aut homo hoc uel factū » iri necesse est, non quia hoc uel est, uel fuit, illud necessariò uel erit: neq; huiusmodi » demonstrationis necessitatem, ita perpetuitati annectere possumus, ut dicere li» ceat hoc esse, quoniam illud est.

Quibus uerbis apertissimè ostendit, se ademisse & Mathematicis & æternis causam illam finalem, ex qua fit demonstratio, quia sic est melius aut deterius: non causam finalem simpliciter detraxisse ipsis abstractis. quod cum ita sit, nihil esse uidetur, quod prohibeat animam esse naturam, tum declarauerit Aristoteles necessitatem non æquè in rebus naturæ omnibus inesse, eam uidelicet ad quam omnes auctores rationes referre tentant, priusquam doceant quot modis necessarium accipi debeat. non enim negat, ut diximus, abstracta agere propter finem simpliciter: sed negat agere propter illum finem, ex quo fit demonstratio. quia sic est melius, aut peius. Et hoc sensu uidetur Aristoteles accepisse illud dictum in tex. citato, ad probandum animam non esse naturam: ex quo tamen non sequitur omnino, ut anima non sit natura. Quod si intelligeret naturam omnem agere propter finem, ex quo fit demonstratio talis, repugnaret eis, quæ dixit in tex. proximè citato, ubi negauit in æternis esse hunc finem: uel illud quod dixit, Abstracta non agere propter finem, esset probabile, & nō uerum: & ita nihil contra nos. ac de hoc quidem fine intellexisse ibi Aristotelem patet, quia idem dixit de Mathematicis quod de immobilibus: etenim ab illis aufert finem, quem diximus. inquit enim: Quapropter & in Mathematicis ni» hil omnino & hanc ostenditur causam, neq; ulla prorsus ex eo fit demōstratio, quia » sic melius & deterius.

3. Meta. tex. 14.

Atq; in hoc conuenit mathematicis cum immobilibus, ut declarauit Aristoteles duodecimo Meta. his uerbis: Atq; id cuius gratia cæteræ sunt, uel fiunt in ipsis immobilibus, sese declarat ipsa diuisio. est enim alicui id cuius gratia agitur quorum » aliud est, aliud non est. mouet autē ut à motu, atq; per id quod mouetur cætera mo» uet. nō negauit aūt Aristoteles immobilia agere propter finē, & in ipsis esse finem.

12. Meta. tex. 25.

Propositio igitur illa minor, quod abstracta non agunt gratia alicuius, si intelligatur de fine, ex quo possit fieri demonstratio, quod sic est melius aut deterius, uera est. sed nihil concludit aduersus nostram sententiam: quia maior propositio, quæ dicit naturam facere omnia alicuius gratia, non intelligitur de fine ex quo fit demonstratio, sed de fine simpliciter. & tunc argumentum est in quatuor terminis. Si uerò intelligatur quòd abstracta non agunt gratia alicuius absolutè, conclusio sequitur: sed minor est falsa, ut ostendimus.

SECTIO QVARTA.

1. de part. animal. cap. 1.

CONcludimus ergo, Aristotelem noluisse illis rationibus uerè reijcere animam rationalem à contemplatione philsophi naturalis: sed attulisse illas rationes probabiles, ut ingenia hominū exerceret, quę est una utilitas ex ijs quas affert Dialectica, ut dictum est suprà. atq; ut intelligatur hoc non esse præter Aristotelis consuetudinem, proferemus aliā demonstrationem, quam cogimur dicere esse probabilē. alioquin non possemus ipsum liberare à manifesta contradictione.

1. de Gene. animal. cap. 1.

Hæc igitur in primo de Generatione animaliū scripta reliquit: Eorū aūt ipsorum quę ex coitu cognatorū animalium gignūtur, ipsa quoq; sibi cognata progenerant: Atuerò quę nō ex coitu, sed putri materia oriūtur, ea generant quidē, sed genus di» uersum: quodq; pducit, non mas est, neq; fœmina. talia sunt nōnulla in genere inse» ctorū, quod iusta euenit ratione. nā si ex coitu eorū quę ex non animalib. orta sunt, » animalia orirentur: hęc si eiusdem generis essent, primū quoq; ortum parentū tale » esse oporteret. quod rectè ita censemus, quando sic euenire in cæteris animalib. pa» tet. sed si dissimilia quidem, sed quæ coire inter se possent, gignerentur, rursus ex ijs » alia quędā natura pcrearetur, & alia ex ea, idq; in infinitū procederet. at natura infi» nitum uitare solet: infinitum enim fine caret, natura autem semper finem quærit.

Quibus uerbis, ut probet quæ non ex coitu, sed ex putri materia oriuntur, ea generare genus diuersum, iam affert rationem: quā nisi dicemus esse probabilem, &

non ueram, non poterimus ipsum tueri, quin à se ipso apertè dissentiat multis alijs in locis quos citabimus. ut planè appareat necessarium esse ad perfectam uerborū Aristotelis intelligentiam, uerba ipsius inter se cōferre, & ex eorū collatione sensum uerum ac firmū elicere. Primū igitur in Problem. sec. decima, Probl. sexagesimoquarto, sic ait: Quā ob causam animantium alia non solum coitu, sed etiam sponte natura procreantur, alia coitu duntaxat proueniunt, ut homo & equus? An quòd, etsi non aliam ob causam, tamen quòd alijs gignendi tempus breue statutum est? Itaq; fieri non potest, ut tempus, quod uim obtinet generandi, amplificetur, prorogeturq;, sed temporum uicissitudine commutationeq; ut procreentur cōtingit. Alijs multo generatio ampliari solet. etenim uel anno, uel decē mensium spacio confici solet: quapropter uel nullo pacto, uel ex coitu procreentur illa necesse est. Ex quib. patet eū sentire, eadē animalia specie fieri, & coitu, & spōte: alioquin nihil dixisset. *Probl. sec. proble. 64.*

Item cum dicit: Sed sunt qui & limo, & arena proueniant, etiam ex ijs generibus quæ per coitū & oui primordio generentur. quod tū alijs locis palustribus, tū uerò apud Gnidum factū olim memoratur. stagnis enim sub canis ortu resiccatis, & limo iam arido, ubi primùm imbribus restagnare loca inciperent, pisciculi nascebantur generis mugilum, quòd per coitū procreantur magnitudine baleculæ paruæ, nec in his aliquid uel oui uel seminis continebatur. Quin etiā in nonnullis Asiæ amnibus, quà effluunt in mare, pisciculi quidam magnitudine maricarū modo eodē proueniunt. Sunt qui omne mugilum genus sponte oriri opinantur, sed nō rectè. nam & oua eorū fœminæ, & semen genitale mares habere cernūtur. Verùm genus quoddam eorum est, quod non coitu, sed ex limo, arenáue nascatur. Apertissimè significat, quædam animalia generari ex arena, & ex coitu, eiusdemq; esse speciei. alioquin nihil diceret. *6. de natura animal. cap. 16.*

Item ubi inquit: Gignit etenim homo hominem. itaq; certus talis euenit specie, quoniam talis qui gignit est. quin etiam de ijs quæ sponte fieri uidentur, pariter atq; de artificiosis animaduertere licet. nōnulla enim uel sponte, eadē quæ arte fieri possunt: ut sanitas. his igitur causa efficiens similis antecedat necesse est. ut ars condendarum statuarum prior statuis est, quādo sponte fieri nequeunt. artem aūt operis esse rationem, omni abiuncta mareria certum est. intuitis quoq; ratio similis est: ut enim ars se habet, ita existunt. *1. de part. animal. cap. 1.*

Eandem dicit esse similitudinem eorum quæ sponte fiunt, & eorum quæ ex arte, ex quo argumentatur, sicut eadem sanitas potest sponte & ex arte fieri, ita idem animal posse aliquando fieri sponte, & coitu.

Item ubi hæc scripta reliquit: Sed generationes plantarū accepisse hoc loco congruit. otiūtur enim earum aliæ semine, aliæ conuulsione: nonnullæ etiam sobole, ut cepæ. hoc igitur tertio modo in tali gignuntur: quippe qui minores subinde iuxta principiū adnascuntur, buccina, purpure, & quæ fauore dicūtur, quasi à seminali natura humores quosdam muccosos emittūt. semen enim nullū esse eorum putandum est. sed quo diximus modo plantis assimilantur. Quamobrē larga eorum copia prouenit, cū primùm constiterit aliquid. hæc enim omnia uel sponte ut oriātur euenit. itaq; ratione tunc magis, cū origo præcesserit, cōsistunt. aliquid enim excremēti singulis proficisci credendū meritò est ab eo principio, cui soboles quæq; adnascitur. *3. de Gene. animal. cap. 11.*

Vult buccinas & purpuras, & quæ fauare dicuntur, fieri ex humoribus quibusdam, sicut quædam plantæ: quod nihil aliud significat, quàm fieri propagatione. Deinde ait euenire, ut hæc omnia oriantur sponte: uult ergo eiusdem esse generis.

Item cum ait: Cæteræ uerò generationes affectiones dicuntur, atq; omnes affectiones, aut ab arte, aut à potentia, aut à mente proficiscuntur: harum aūt quædam & à casu fiunt atq; fortuna, perinde atq; in hisce quæ natura fiunt: & illic enim nonnulla eadem ex semine, & sine semine fiunt, sed de hisce quidem posterius est considerandum: nulli potest esse dubium, quin, uelit, easdem species posse aliquando fieri, & ex semine, & sponte. *Meta. tex. 18.*

Item ubi ita scriptum reliquit: Dubitauerit autem non iniuria quispiam, cur quædam fiunt & arte, atq; etiam casu, ut sanitas: quædam non fiunt, ut domus. atq; causa huius esse uidetur. materia namq; quæ est princeps generationis, ut efficiatur & fiat aliquid eorum quæ ab arte proficiscuntur, in qua pars est aliqua rei talis est, ut à *3. Met. 24.*

„ se ipsa moueatur: alia talis non est. & huius alia hoc modo moueri potest, alia nō po
„ test: complura namq; moueri quidem à se ipsis possunt, at non hoc pacto: uelut sal-
„ tare. quia igitur sunt & quorum materia talis est, ut sic moueri nō possit nisi ab alio,
„ quales sunt lapides, atq; ignis, & quorum materia talis est ut sic moueri possit: ideo
„ alia non erunt, sine eo quod autem habet. possunt autem ipsa aut ab alijs non haben
„ tibus artem, aut experte moueri. Ostēdit, eandem sanitatem fieri ab arte et à natura.
7. Meta. tex. 25. ita ergo erit de quibusdam animalibus, ut dictum est: Simili modo res sese habet, ut in hisce quæ natura constant. semen enim perinde atq; artifex facit. habet enim po-
„ tentia ipsam formam. & id à quo est semen, uniuocum est quodam modo, nisi ipsum
„ ortum sit læsum. Quocirca non ex mulo nascitur mulus: non enim ita omnia sunt fla
„ gitanda, ut ex homine nascitur homo. etenim ex uiro mulier oritur. atqui quorum
„ materies ut ibi, & à se ipsa eo motu moueri potest, quo semen mouet, ea à casu fiunt.
„ quorum uerò non potest, et nullo alio modo quàm ex generationibus fieri possunt.
Apertè significat quædam animalia posse fieri à casu & sponte, & ex propagatione. alioquin non esset differentia inter materias illas. necesse enim est, ut una sit materia quæ possit moueri & à semine & à se ipsa, ex qua gignuntur quædam animalia: quia illa quorum materia non potest moueri nisi à semine, non possunt gigni nisi per propagationem. contrà uerò illa quorum materia non potest moueri nisi à se ipsa, non possunt gigni per propagationem.

Theo. 1. de causis plantarū cap. 1. Itē Theophrastus hæc scripta reliquit: Cōstat igitur generationē quę semine agatur, plantarum omnium esse communem. sin autem pleraq; non desint, quæ modo utroq;, uidelicet ex semine & sponte, ualeant procreare: absurdum id haudquaq;
„ putari oportet: quandoquidem & animalia quædam tam ex coitu uenereo, quàm
„ ex terra creantur. Ita fit, ut generationes pro singulorum propria natura sequantur.
„ Quæ enim sicca simplicia, minusq; plantigera extant, hæc (ut ita loquar) nullum se-
„ rendi admittunt: neq; enim conuulsionis, neq; rami. Quibus perspicuè ostendit se ita sentire, quasdam plantas & quædam animalia fieri & ex semine & sponte. uult ergo eiusdem esse speciei: non enim illud in dubium uenire potuit, quin alia fierent spontè, alia ex semine, quæ essent diuersa specie, quoniam hoc erat nimis perspicuum: sed de eo ambigebatur, an quædam species fierent utroq; modo.

Ex quibus omnibus uidetur sequi, si uolumus tollere hanc Aristotelis discrepantiam, ut necesse sit dicere rationem illam quam attulit, ut probaret ea generari diuersum genus, quę nō ex coitu, sed ex putri materia oriūtur, esse ꝓbabilē, nō necessariū.

SECTIO QVINTA.

EOdem loco nonnulla etiam dicit, quæ si attentè consideremus, reperiemus fortasse non esse generaliter uera: ut quòd omnia illa generent, quæ solum fiunt ex putri materia: & quòd generent diuersum genus: & quòd nec mas, neq; fœmina sit quod prodijt. quia culices & uermiculi quidam non nascuntur ex animalibus, nascuntur ergo ex putri materia: neq; coeunt, ergo non generant: neq; idem genus, neq; diuersum. non ergo illud Aristotelis dictum potest uniuersaliter intelligi: particulariter autem poterit esse uerum, ut in muscis, & alijs quibusdam.

1. de Generat. anim. cap. 16. Atq; ut huius rei ueritas perspici possit, citabimus Aristotelem ipsum testem, qui hæc uerba scripta reliquit: Insectorum aliqua coeunt, atq; ex animalibus eiusdem generis oriuntur, modo eorum quibus est sanguis: ut locustæ, cicadæ, phalangia, ue-
„ spæ, formicæ. aliqua coeunt quidem, & generant, sed non sui generis animal, sed uer
„ miculos tantum. neq; ex animalibus procreantur, sed ex putrescente humido, aut
„ sicco: ut pulices, muscæ, scarabei. quædam nec ex animalibus nascūtur, neq; coeunt,
„ ut culices: & uermiculi, & plura eiusmodi genera. interea uerò quæ coeunt fœminę,
„ maxima ex parte maiores maribus sunt, nec meatus ulli seminales in maribus esse
„ uidentur: nullum, parte plurima dixerim, membrum fœminæ à mare inseritur, sed
„ mari à fœmina sursum de parte inferiore. quod conspectū in pluribus est, nec de su-
„ peruentu ambigitur: sed contrà ut mas fœminæ inserat, uisum in paucis est. neq; ad-
„ huc ita exploratum habetur, ut genere possimus distinguere.

1. de Gene. animal. cap. 18. & cap. 1. Hoc idem confirmat, ubi ait: Item nonnulla animalia oriuntur ex nullis uel eiusdem uel diuersi generis animalibus, ut muscæ & genera papilionum: ex quibus gignuntur quidem animalia, sed non similis naturæ, sed genus quoddam uermiculi.

Patet igit. nō semine, qđ ex cunctis partibus secesserit, generari quęcūq; diuersi generis sunt. nā similia essent: siquidē similitudo indicio esset, quòd ex cūctis secesserit.

Item illud, quòd ea quæ ex coitu cognatorum animalium gignuntur, ipsa quoq; sibi cognata progenerent, non uidetur uerum generaliter, quia duces generant sibi cognata: & aliud genus, ut apes: & tamen generantur ipsi ex coitu cognatorum animalium, nempe ex ducibus, qui quidem non possunt generare duces, nisi creant. ergo non est uerum uniuersaliter illud Aristotelis dictum.

Quod autem duces, ut diximus, generentur ex ducibus, & tamen generēt diuersum genus, nempe apes ostendit Aristoteles, ijs uerbis: Duces enim ijdē similes sunt generi utriq;, qua enim aculeum gerūt, apibus: quā magnitudine præstant, fucis assimilantur. sed duces etiam ipsos ex aliquo gigni necesse est. Itaq; cùm nec ex apib. neq; ex fucis creentur, ipsos se etiam generare necesse est. cellulæ eorum nouissime cōstruuntur, nec multæ numero. Itaq; euenit ut duces generarēt, & se ipsos, & aliud genus quod apū est, apes aliud generent, id est fucos: ipsi uerò fuci nō insuper generent, sed hoc ipsi priuentur. cùm enim semper quod secundū naturā est, ordinem habeat: ideo fucos ea quoq; facultate priuari, ut aliud generent necesse est. Et quidem ita hoc euenire uidemus. ipsi enim generantur, nihil uerò aliud generant, sed in ternario numero finem generatio recipit. atq; adeò bene institutū est à natura, ut semper hæc genera seruentur, & nullum deficiat, quanq; non omnia generent. Ratione illud etiam euenit, ut annis prosperis copia mellis proueniat, & fucorum: imbribus uerò crebris, fœtus omnino superet. humor enim facit plus excrementi in corporibus ducum, anni uerò temperies facit hoc idem in apibus. cùm enim corpore sint minore, temperie magis desiderant. Rectè enim Reges manent intus, immunes omnino negocio necessario, quasi nati ad sobolis procreationem. magnitudine idem præstant, quasi ad prolem generandam corpus eorum sit institutum. conuenit & fucos ociosos inertesq; esse, cum nulla habeant arma, quib. de cibo possint dimicare.

3. de Gene. animal. cap. 10.

Idem uidetur Aristoteles cōfirmare, cū ait: Fœtus apum & fucorum candidus est, ex quo uermiculi fiunt, qui in apes fucosq; transeunt. Primordiū regum colore cernitur fuluo, corpulentia mellis crassioris, magnitudine illicò proxima suæ futuræ soboli: nec primum ex eo uermiculus gignitur, sed statim apis, ut aiunt: qua autem parte fœtus constitutus sit, mel ibi è regione conficitur. scadones, si fœtus oppressus intercipiatur, truncatæ sine pennis & cruribus prodeunt: sed si liberè ad finem generationis uenerint, rupta quæ gignuntur membra euolant.

1. de Gene. animal. cap. 22.

Videamus iam quomodo ualeat ratio illa, qua conatur ostendere, ea quæ non ex animalibus orta sunt, sed ex putri materia, generēt diuersum genus. est enim huiusmodi: Nam si ex coitu eorum quæ non ex animalibus orta sunt, animalia orirentur, hæc si eiusdē generis essent, primùm quoq; ortū paternū talem esse oporteat. quod rectè ita censemus, quando sic euenire in cæteris animalibus patet. sed si dissimilia quidem, sed quæ coire inter se possunt, gignerentur: rursus ex ijs alia quædam natura procrearetur, & alia ex ea, idq; in infinitum procederet. at natura infinitum uitare solet, infinitum enim fine caret, natura autem semper finem quærit.

Ex qua ratione uidetur sequi, ut nulla eorum quæ ex materia putrescente oriuntur, possint esse eiusdem generis seu speciei, cum ijs quæ generantur ex propagatione: quoniam si essent eiusdem speciei, generarent sibi similia specie. sed cùm generare nō possint sibi simile in specie, ut uidetur ratio probare: cogimur negare, eiusdem esse speciei. At contrariū apertè asserunt auctoritates Aristotelis allatæ, atq; etiā experientia ipsa ostēdit: quia in nauib. recenter ędificatis reperiuntur mures ex putri materia nati, siquidē nulli ante erant unde nascerentur. atq; ex ijs ipsis deprehēduntur nasci, alij ex coitu, quia mus fœmina interfecta inuenitur habere mures in utero. quare cogimur fateri, quosdam mures gigni ex propagatione, quorū tamē parētes ex putrescēte humido orti fuerint: & ita rationē illam Aristotelis esse probabilem. quia scilicet probabile est, filios eodem modo nasci, quo nati sint parentes: apes autem quæ oriuntur ex apibus, etiam gignuntur ipsæ ex simili specie: earum tamen parentes generati fuerint ex ducibus, qui sunt diuersi in specie. Nihil autem referre uidetur, utrum parentes nati sint ex alio genere, an ex putrescenti materia. satis enim est quòd ortus parentum aliquando non sit sicut ortus filiorum,

& quod

& quod ortus filiorum non sit sicut ortus parentum. Ratio igitur illa probabilis uidetur. etenim uerisimile est, ut ortus filiorum sequatur ortum parentum, & econtrariò.

Item est ex communibus & uniuersalibus, non ex proprijs: inanis ergo potest esse, & quod ita sit, apertam nobis huius rei significationem dedisse uidetur Aristoteles ijs uerbis, quæ ad hunc modum habet: Cùm itaq; mulus mas & fœmina, sine speciei differentiæ gignantur ex equo & asino, quæ diuersæ specie sunt: impossibile est ut aliquid ex mulis gignatur. nec enim diuersum specie prouenire potest, quando ex mare ac fœmina speciei eiusdem idem specie generatur. neq; idem hoc est mu-

2. de generc anim. cap. 6.

» lus: gignitur enim mulus ex equo & asino, quæ diuersa specie sunt. ex diuersis autē
» specie diuersum animal gigni, positum est. sed enim hæc ratio admodum uniuersa-
» lis, inanisq; est. Rationes enim quæ non ex proprijs ducuntur principijs, inanes sunt:
» & rerum esse uidentur, cùm longè aberrēt. sunt profectò geometricæ rationes, quæ
» ex principijs geometricis afferuntur. Idemq; in cæteris est intelligendum. uidentur
» tamen eiusmodi rationes, quamuis inanes, aliquid esse. nam & inane siue uacuum
» illud, aliquid esse uidetur, cùm tamē nihil omnino sit. Nec uerū est quod cōcluditur.
» multa enim ex ijs quæ non eadem specie progenerantur, fœtifera prodeunt, ut antè
» exposui: hoc igitur modo nec de cæteris rebus, neq; de naturalibus Indagandum
» est: sed ex ijs, quæ in genere tum equorum tum asinorum insunt, considerando po-
» tius acceperis causam.

Nam ratio qua hoc loco probat Aristoteles mulos non generare, quam logicam appellat, & inanem, est sicut illa, qua probauit, genita ex putri materia generare genus diuersum, quod neq; est mas neq; fœmina: ergo sicut hæc est inanis, itidem poterit illa esse inanis. De his autem rationibus logicis longum habuimus sermonem in octauo libro, ubi declarauimus quam utilitatē afferant huiusmodi rationes communes. ad quem locum me reijcio.

Hanc igitur rationem, qua ostendit Aristoteles mulos non generare, uocat inanem: quoniam causa cur muli generent, non est, quia diuersum specie nō possit prouenire ex mare & ex fœmina eiusdem speciei: quandoquidem ex ducibus qui sunt eiusdem speciei, generantur apes quæ sunt diuersæ speciei. non est ergo semper uerum quod dicit Aristoteles, possunt enim muli ex ista ratione generare diuersum specie. uidētur etiam posse generare idem specie, licet generati sint ipsi ex diuersis specie, ut ipse tex. citato declarat. Quòd igitur non generent, necesse est ut id ex aliqua alia causa propria oriatur.

Quare si uolumus scire, nunquid ea quæ ex putrescente materia orta sunt, generent idem specie nec ne: indagandum est hoc ex genere eorum quæ ex putrescente materia oriuntur: quod cùm fieri generaliter nō possit, necessitas cogit ut dicamus, nihil prohibere quin aliqua eorum quæ ex putrescente materia oriuntur, possint generare sibi simile in specie. & hęc sunt illa quæ ex putri materia genita, possunt item generari ex propagatione. Demonstratio igitur Aristotelis non concludit illud, quod uidebatur concludere ex ui sua: est ergo probabilis, ut diximus.

SECTIO SEXTA.

SEd contrà urgeret aliquis dicens: hanc sententiam (uidelicet quòd aliqua genita ex putri materia, possint generare sibi simile in specie) euertere uerba Aristotelis, quæ citauimus in superioribus ad aliud probandum, cùm inquit: Naturalissimum enim operum uiuentibus est, quæcunq; perfecta, & non orbata, aut generati-

2. de anima tex. 34.

» onem spontaneam habent, facere alterum quale ipsum, animal quidem animal, plan
» ta autem plantam, quatenus ipso semper & diuino participent, secundū quod pos-
» sunt. omnia enim illud appetunt, illius causa agunt omnia quæcunq; agunt secun-
» dum naturam.

Etenim si ita esset ut dictum est, quòd ea quæ sponte oriuntur, possent ita ipsa generare sibi simile in specie: non opus fuisset ut Aristoteles adderet, Generationem spontaneam habent.

2. de anima tex. 35.

Item essent animalia perfecta, quod quidem uidetur absurdum. Consequentia probatur ex uerbis Aristotelis, ubi ait: Similiter autem neq; sensitiuum, multa enim anima-

animalium sunt quæ sensum quidem habent, manentia autem & immobilia: sunt «
enim per finem. Si igitur natura nihil facit frustra, neque deficit in necessarijs nisi in or- « fcere
batis & imperfectis: huiusmodi autem animalium sunt perfecta, & non orbata: si- «
gnum autem est, quia generatiua quidem sunt, & augmentum habēt, & decremen- «
tum. Quare & haberent utique partes organicas processionis. «

Eodem modo licet argumentari de istis: Sunt generatiua, & augmentum habēt, & decrementum: quare & haberent utique partes organicas processionis: ergo essent perfecta.

Item confirmatur ex eis quæ ad hūc modum scripta reliquit: Animalia uerò quorum natura imperfectior, conceptum cùm perfectus iam est, sed nondū animal perfectum, foras mittunt. quod quas ob causas ita fiat, antè diximus. Perfectum autem est animal, cùm conceptus iam aut mas aut fœmina est, scilicet in quibus sexus hæc « differentia habetur. Sunt enim quæ nec marem, neque fœminam generant, uidelicet « quæ & ipsa ex fœmina mareque & coitu animalium procreantur. «

2. de gen. del.text. 40.

Auerroes autem in paraphrasi sua in primo de Generatione animalium, ostendens fieri non posse ut animal ortum ex putredine generet sibi simile in specie, sic uidetur argumentari: Quia si ita foret, eius generatio esset à natura, nō à putredine: quoniam quod generatur ex eo quod ortum sit ex propagatione, est idem specie.

Auer. in paraphrasi sua in 1. de Gen. anim.

Idem probat alio argumento sic: In ijs quæ eiusdem sunt speciei, species est una, quia forma est una, & materia est una. Sed sic non est una materia, ergo non est una forma, ergo non est una species. Quod autem materia non sit una, uidetur clarū: quia unius est putris materia, alterius uerò est sanguis menstruus.

Item, una forma non potest reperiri nisi in una materia: Ergo fieri non potest, ut genita ex putri materia, & ex propagatione, sint eiusdem speciei. Probatur Consequentia: quia aliter una forma reperiretur in materia putri, et in materia seminis. Antecedens uerò perspicuū est, propterea quòd nisi ita esset, daretur transmigratio formarum de corporibus in corpora, quod quidem omnium est absurdissimum.

Item, si una & eadem species posset habere duas diuersas materias, una & eadem species posset habere diuersas definitiones. definitiones enim sumuntur etiam ex materiebus, ut diximus in superioribus. Consequens est falsum: ergo id unde emanat falsum esse necesse est.

Item, non potest dari unum & idem factum ab arte & à natura, ut commenti sunt Alchimistæ: ergo non potest dari, unum & idem in specie fieri ex putri materia, & ex propagatione. Antecedens probatur: quia ex causis diuersis non potest proficisci effectus unus in specie. Natura & ars sunt causæ diuersæ: ergo non potest ab ipsis proficisci effectus idem in specie. Probatur Consequētia: quia materia putris, & sanguis menstruus, sunt causæ diuersæ: ergo ex ipsis non potest eadē ratione proficisci effectus idem in forma & in specie.

Item, si una & eadem species, quatenus est una, posset fieri ex propagatione, & non fieri ex propagatione: natura egisset ociose generās marem & fœminam in illa specie. Consequens est falsum: ergo & illud ex quo fluxit falsum esse necesse est.

Consequētia perspicua est: quia frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora, & æque bene, hęc autem species potest fieri ex putri materia, & æquè benè: ergo frustra fieret ex mare & fœmina.

Quòd autem consequens sit falsum, ostendit Auerroes, dicens manifestum esse, quod generatio quę fit ex mare & fœmina, inest per se generationi necessariò: quia non potest (inquit) dari aliqua species à casu & à fortuna. ideoque non potest aliquis dicere, fieri aliquam speciem ex propagatione, ut in pluribus. ex non propagatione autem, ut in paucioribus: quia, ut in lib. Post. dictum est, illud quod est per se, habet in se quid sempiternum & necessarium: quod si res ita se haberet, non posset componi aliqua propositio per se necessariò, & ita tolleretur tota natura.

Item, si ex putri materia & ex sanguine menstruo posset fieri eadem species, ergo ex qualibet posset fieri quodlibet. Probatur Consequentia: quia non esset necesse formas habere proprias materias, & ita ex qualibet fieret quodlibet: quia causa quare hoc non fiat, est diuersitas materiæ. Consequens est falsum, ergo & id unde sequitur.

8. phys. Hæ sunt rationes, quas Auerroes attulit in sua paraphrasi in secundum de Gene
com.46. ratione animalium, ut ostenderet, non posse animal ex putri materia genitum, generare sibi simile in specie. In eandem sententiam multa alia disputat cõtra Auicennam octauo Phys. com. sexto, in quibus hoc dicit: Si fieri potest ut homo generaretur ex non semine hominis, necessariò ille homo diceretur æquiuocè cum homine ex propagatione genito. quoniam cum materia fuerit diuersa, diuersa item erit forma: alioquin non essent materiæ propriæ, nec formæ propriæ, & ita quodlibet generaretur ex quolibet, atque uniuersaliter materiæ essent ociosæ & superfluæ.

Item, si fieri posset ut homo generaretur è terra sicut uermis hoc uel esset necessarium, uel ex maiori parte, uel ex minori parte. Si esset necessarium, homo non generaretur ex homine omnino: quod quidem apparet esse falsissimum. si esset ex maiori parte, homo generaretur ab homine ex minori parte: quod item falsum est. sin autem esset ex minori parte, eadẽ species inueniretur & à natura, & à casu. quod autem fit casu, semper est oppositum ei quod fit natura.

Multa præterea affert, quæ eò pertinent, ut ostendat sequi, quodlibet fieri ex quolibet: & ita concludit, unam speciem gigni non posse ex semine & ex putri materia. Et quia aliquis potuisset aduersus ipsum afferre sensum, suspicarique eandem speciem generari utroque modo, ut mures: Respondet, hanc suspicionem esse errorem, qui error prouenit (inquit) propter nimiam similitudinem sensu apparentem inter rem genitam ex propagatione, & ex putredine, in quibusdam harum specierum. sensus tamen nequit iudicare id in quo species est una uel plures, in omnibus locis. & hoc totum nõ latet, assuetum in his rebus. Similiter autem si datur aliquod artificiale ualde simile naturali, tanta poterit esse similitudo, quod existimabitur ipsum esse idem specie: etsi ars Alchymiæ, inquit ipse, habet esse, hoc est quod potest fieri in ea.

Ex his igitur rationibus cõcludit Auerroes, nullo modo fieri posse, ut una & eadem species oriatur & ex putredine, & ex propagatione.

SECTIO SEPTIMA.

SEd cũ uerba Aristotelis & Theophrasti apertissimè repugnent sententiæ Auerrois, & ipsa etiam experientia de muribus qui nascũtur in nauibus recenter ædificatis, ut diximus: neque dici possit quòd non sint eiusdem speciei, quia apparet eos generare sibi simile in specie; Hæc igitur cum ita sint, necessariò efficitur, ut rationes allatæ ab Auerroe non concludant, quibus ita respondendum uidetur. & pri-
2. de ani. mum dicimus, Aristotelem addidisse illa uerba, Aut quæ spontaneam generatio-
tex.34. nem habent: quia non omnia spontanea generat sibi simile in specie. itaque coactus est coarctare illam propositionem: non tamen ei propositum fuit negare, quin aliqua spontanea possent hoc præstare.

Ad ea uerò quę sequuntur, concedimus illa esse animalia perfecta, quia efficiunt illas operationes, quas Aristoteles textibus citatis dixit requiri ad animalia perfecta. nihil enim absurdi ex hoc sequitur:

Ad illud autem quod dicit Auerroes fieri non posse ut animal generatum ex putredine, generet sibi simile in specie: respondemus, non omne quidem animal natũ ex putredine posse generare sibi simile in specie, sed aliquod posse, ut diximus & dicemus. Probationem etiam dicimus falsam esse, quòd si animal natum ex putredine generaret sibi simile in specie, eius generatio fuisset à natura: quia illud quod generatur ex propagatione, generatur idem specie. hoc enim abhorret à ueritate, quandoquidẽ quæ generantur ex propagatione, non semper sunt eiusdẽ speciei.

Præterea si aliquod animal potest per propagationẽ generare alteram speciem, quæ non sequitur naturam generantis, ut dictum est de ducibus qui generant: non uideo cur non possit eadem species generari ex aliquo quod non sit eodem modo genitum.

Ad aliud uerò cum dicit, Species est una, quia forma est una, & eius materia est una: concedimus hanc propositionem, sed cum addit hic non esse materiã unam, hoc negamus.

Ad probationem, quòd est clarum materiam esse diuersam, quia materia putris

&

& sanguis menstruus sunt materiæ diuersæ: respōdeo, Quòd licet in principio sint diuersæ materiæ, tamē per dispositionem corporis cœlestis fit eadē materia. quod quidem non uniuersaliter accidit omnibus, sed aliquibus: ut declarauit Aristoteles loco superius citato. etenim si non ex diuersis materiebus in principio, non posset fieri idem eiusdem speciei, eadem caro non posset fieri ex carne, & ex ouo, & ita de alijs: quod quidem est absurdissimum. *7. Meta. tex. 25.*

Ad aliud quod subdit, negamus consequentiam. Ad probationem dicimus, formam illam reperiri in eadem materia, quæ in principio erat diuersa: ut caro & ouum in principio erant diuersa, in fine tamen eadem materia: quod si non fieret eadem materia, sequeretur illud absurdum quod diximus.

Argumentum item quod sequitur, eodem modo dissoluitur: quia non dicimus quòd una, & eadē species possit habere diuersas materias cum est species, sed unā & eandem speciem posse fieri ex eis quæ primò erant diuersæ materiæ, & post uirtute agentium fiunt una materia.

Ad illud uerò, quòd non possit dari unum & idem factum ab arte & à natura, hoc negamus: quis declarauit Aristoteles in superioribus, eandē sanitatem specie posse fieri ab arte & à natura. negamus item probationem, quia fieri potest ut causæ diuersæ in specie, producant effectum qui sit idem in specie. ut motus, lumen & ignis sunt causæ diuersæ, tamen producūt ignem, qui est eiusdē speciei: item ignis idem specie, elicitur ex diuersis materiebus specie, ut ex lapide ex lignis, & ex multis alijs materijs quæ specie differunt.

Quod addit Alchimistis, dicimus ueram esse eorum opinionem, quòd aurum possit fieri & ab arte & à natura: quia transmutare possunt argētum uiuum, & alia quæ ad id requiruntur, ita ut fiat eadem materia: sicut fieri potest ut arte generentur animalia, ut scorpiones, & à natura etiam: sed quoniam illud aurum fit rarissimè, & cum maxima difficultate, quia multa necessariò concurrunt quæ possunt facile impediri: non uidetur fieri posse. Sed alicuius rei difficultas non arguit, quòd effici non possit. Quare non est danda illi arti opera: non quia non sit uera, sed quia est tantæ difficultatis, ut utilius sit ipsam omittere, quàm exercere. Multi enim, & illi quidem ditissimi, ad maximam inopiam redacti sunt: quia exercentes hanc artem consequuti sunt aliquando quod sibi erat propositum, deinde nunquam potuerunt assequi: quia maxima cum difficultate tam multa possunt concurrere, quot requiruntur ad inducendam auri materiam. Quare melius est eam non profiteri, & alijs artibus certioribus, quæ maiori ex parte præstant suum finem, operam dare, quàm huic, quæ rarissimè propter res naturæ absconditas finem suum assequitur.

Ad aliud, quòd natura ageret aliud ociosum, si una & eadem species posset fieri ex propagatione & sponte, quia generaret marem & fœminam, quæ non essent necessaria: negamus consequentiam, & dicimus, Aliquod animal posse pluribus modis generari, ut patet ex Theophrasto: non tamen ex hoc sequi, ut fœmina & mas in huiusmodi sint superflua, licet fortasse in omnibus non sint necessaria, quia in his non fit species & conseruatur per pauciora æquè bene. Sed melius utroque modo fieri. natura autem intendens quantum potest, multiplicationem entium eam quibuscunque potest modis facit: sed non potest in omnibus, quia non possunt materiæ omnium eodem modo moueri, sicut dixit Aristoteles loco superius citato his uerbis: Atqui quorum materies, ut ibi à se ipsa eo motu moueri potest quo semen mouet, à casu fiunt: quorum uerò non potest, ea nullo alio modo quàm ex generationibus fieri possunt. Homines ergo, & asini, & huiusmodi non possunt generari nisi ex propagatione: quia eorum materia non potest moueri nisi eo motu, quo semen mouet. Sunt etiam in genere animalium uilium quædam, quæ nascuntur solum ex putrefactione, ut culices: quia eorum materia non potest moueri, nisi eo motu quo mouetur putris materia. etenim licet uilia sint quæ generantur ex putri materia, & ex propagatione, tamen non possunt omnia uilia utroque modo generari: uilioribus enim hoc non contingit. sunt ergo ex animalibus quædam perfectissima, quæ nullo alio modo gigni possunt quàm ex propagatione: ac rursus quædam imperfectissima, quæ non possunt nasci nisi ex putredine

Theo. 1. de causis plātarum.

7. Meta. tex. 25.

tredine: alia uero medio modo se habent, ut uidelicet neque perfectissima sint, neque uilissima, quæ utroque modo nascuntur. uidentur etiam consentire ipsi naturæ, quæ non solet ab extremo ad extremum proficisci sine medio. Atque hæc ipsa quidem rerũ diuersitas nascitur ex diuersitate materiæ. Accidit ergo materiebus, quæ medio modo se habẽt, id est quę neque omnino uilissimæ sunt, nec perfectissimę, ut possint moueri utroque motu, & ita possit ex ipsis nasci animal utroque modo. Hanc ego quidem puto esse causam. Sed quomodocunque sit satis est dicere quòd significauit Aristoteles, nõ ergo frustrà generatur in his mas & fœmina, cum possunt utroquemodo nasci propter finem naturæ, quę intẽdit multiplicationem quantum potest. Falsum item est generationem quæ fit ex mari & fœmina, inesse generationi per se ac necessariò in omnibus. inest enim tantum modo in perfectissimis, atque ita soluitur difficultas quæ sequebatur, quia generatio ex mare & fœmina non est per se generationi.

Quod uerò subiungit, futurum ut quodlibet fieret ex quolibet: hoc negamus. Ad probationem, quia necesse non esse nõ esset formas habere proprias materias, siquidem eadem species fieri posset ex putri materia, & ex propagatione: iam responsum est, quod illa materia disponitur & corpus cœleste, quia est apta moueri diuersis illis motibus: & fit eadem materia, ita ut possit recipere eandem formam in specie. & hoc modo dissolutę mihi uidentur esse rationes Auerrois, quas attigit in sua paraphrasi in primum de Gener. animalium.

Auer. in paraphrasi 1. de gen. ani.

Restat iam, ut ad alias dissoluendas accedamus, quas contra Auicennam attulit. Et primò dicimus, fieri non posse ut homo generetur ex non semine hominis: quia eius materia moueri nõ potest alio motu, quàm motu seminis. Quod si generari posset, negamus tamen futurum ut ille diceretur æquiuocè homo, cum eo qui generatus esset per propagationem, quandoquidem materiæ non essent diuersæ, neque etiam formæ, ut de muribus dictum est. & ita falsum est quòd non essent materiæ propriæ, nec formæ proprię, & quòd ex quolibet generaretur quodlibet, & quòd materiæ essent ociosæ & superfluæ.

Nullam uim item uidetur habere sequens ratio: quia liceret idem dici de homine quod de muribus, quod uidelicet æquè generaretur ex putredine atque ex propagatione, prout res ipsa ferret. & ita neque esset omnino necesse eum generari illo modo: neque ex maiori, neque ex minori parte semper ita generaretur, sed aliquãdo.

Nec uerò quod fit à casu, ita est oppositum illi quod fit natura, ut non possit aliquando fieri idem utroque modo: ut sanitas, quę fit natura, fit aliquando etiam casu, & aliquando ab arte, licet sint causæ diuersæ.

Dicimus etiam falsum esse, quod sensus non possit hoc indicare: quia satis indicat in muribus, qui generantur in nauibus recenter ædificatis, ut dictũ est. uident enim nautæ eos generare ex propagatione, cum fuerint ipsi ex putredine geniti: apparetque eiusdem esse speciei cum ijs qui generantur ex propagatione, quia cum illis conueniunt in omnibus operationibus. nihil ergo uidet prohibere, quin aliqua species possit eadem & ex propagatione & ex putri materia, existere. itaque cogimur dicere, demonstrationem illã Aristotelis, qua uisus est probare contrarium, esse probabilem, & non necessariam. alioquin suam ipsius euerteret scientiam. ex quo quidem intelligi potest, non esse præter illius consuetudinem, uti hoc genere demonstrationum: quare non erit mirũ, si in primo etiam de Partibus animalium, loco citato, fuerit eodem demõstrationis genere usus, quod ipsum est quod nobis erat propositum ostendere. sed de eadem re in ijs etiam quæ sequentur, sermonem habebimus.

Equidem puto ita dicendũ esse, uidelicet demonstrationem illam Aristotelis in primo de Partibus animalium, esse probabilem, & non necessariam. non enim uideo aliter posse dici, nisi uelimus Aristotelem à seipso dissentire, ut ostensum est. nihilominus tamen meliori iudicio me subijcio. Video abstracta agere propter finem, & in abstrctis nõ posse fieri demonstrationem illam ex fine, quia melius sit, uel deterius: propterea quòd sunt immobilia, & necessaria. quæ cum ita sint, nihil mihi quidẽ uidetur prohibere, quo minus respõsio quę data est (uidelicet demonstrationem illam Aristotelis in 1. de Part. animaliũ, esse probabilem, & non necessariam)

ſariam conſentiat ueritati, & uerbis ipſius Ariſtotelis: & ita animã rationalem con ſiderari à philoſopho naturali. quod eſt illud quod in lib. ſuperioribus aſſeruimus. Concluſio ergo noſtra eſt uera.

SECTIO OCTAVA.

SEd diceret aliquis: Quid dicemus ad auctoritates Ariſtotelis, qui uidetur omnibus locis apertè dicere, primã philoſophiam cõtemplari abſtracta à materia, philoſophiam autem naturalem non poſſe illa contemplari: ac rurſus, philoſophiã naturalem contemplari materiam & motum, & definire per illam, primam autem philóſophiam non poſſe: ac uidetur ſemper ſeiungere philpſophiam naturalem à prima, eo quòd philoſophia naturalis contemplatur ea quæ ſunt cum materia & cum motu, ipſa uerò prima philoſophia illa quæ ſunt abſtracta à materia.

Profectò res iſta eſt difficillima, quia in utramq; partem ſunt auctoritates ſatis claræ. ſed tamen cùm ratio exigere poſtulareq; uideatur, ut quotieſcunq; auctoritates Ariſtotelis inter ſe pugnare uideantur, eas accipiamus quæ rationibus ueris magis conſentiunt: illas uerò quæ repugnare uidentur interpretemur & ad bonũ redigamus ſenſum. non enim poteſt uerum repugnare uero, ſed neceſſe eſt ut uerũ uero conſentiat. Neq; etiam fas eſt opinari, tantum philoſophum in re tam aperta, tamq; manifeſta non ſolum pugnantia, uerùm etiam (quod multo fœdius eſt) negantia aſſeruiſſe. Faciendum nobis uidetur, ut conemur omnia ad bonum ſenſum redigere. Quare dicimus, concluſiones illas, quas in libro decimoſeptimo poſuimus, ueritati conſentire: uidelicet quod prima philoſophia conſideret non ſolũ immaterialia & immobilia, ſed & compoſita ex materia & forma, & ita mobilia: & aliquando definiat per materiã & formã. quòd item philoſophia naturalis conſideret non ſolũ immerſa materię, & mobilia, ſed etiã immaterialia, & ita immobilia, & animã rationalẽ: quia rationes & auctoritates Ariſtotelis quas attulimus, omnino uidentur hanc ſententiã confirmare. Sed ne faciamus Ariſtotelẽ pugnare cum ſua ipſius ſententia, cùm uideatur alibi contrariũ aſſerere, ita dicimus: Cùm ille uidiſſet cauſas abſtractas eſſe illas quæ primæ philoſophiæ perfectionẽ afferrẽt (ut colligitur ex ipſo, ubi dixit: Si nõ eſſent ſubſtantiæ abſtractę, naturalẽ futurã eſſe primam
philoſophiam) & cùm uideret etiam neceſſarium eſſe, ut cauſæ abſtractæ primò & 1.Met. tex.16.
principaliter attinerent ad primam philoſophiam (quippe quæ eſſent cauſæ entis 6.Meta.
quatenus eſt ens, & ſubſtantiæ quatenus eſt ſubſtantia, quæ erant uniuerſaliora re- tex.5.
bus quæ conſiderarentur in philoſophia naturali & per id quod neceſſariò ſequi- 11.Meta.
tur, priora natura, ab eis enim non conuertitur ſubſiſtendi conſequentia) hæc in- tex.26.
quam cùm intelligeret Ariſtoteles, protulit generaliter, ſubſtantias abſtractas attinere ad primam philoſophiam, quia primò, & principaliter attinerent ad ipſam. negauitq; eas attinere ad philoſophiam naturalem, non quòd non attinerent aliquo modo, ſed quia primo et principaliter nõ attinebant. ſicut dixit aliquando difinitionem eſſe ſubſtantiarum, & non accidentium: non quod definitiones non ſint etiã accidentium (definitiones enim, ut perſpicuum eſt ex ſe, & ex uerbis Ariſtotelis
multis in locis, ſunt in omnibus prædicamentis) ſed quia non erant primò acciden- 7.Top.
tium, ſed ſubſtantiarum. ideo loquutus eſt Ariſtoteles ad hunc modũ. Quod idem cap.3.
fecit multis alijs in rebus, quæ huiuſmodi naturam & rationem inter ſe obtinerent, quas longum eſſet recenſere. Sed ne uideamur nobis finxiſſe hanc ſententiam, pręter rationes & auctoritates allatas, afferemus etiã ea quæ ſcripta reliquit Ariſtote-
les tertio Cœli, tex. ſecũdo, quem locum ad hoc idem probandum alibi quoq; cita- 3.Cœli
uimus, cuius hæc ſunt uerba: Eſſe enim quędã entia ingenita, et totaliter immo- tex.2.
bilia, magis eſt alterius, & prioris, quàm phyſicæ conſiderationis. in Apolo.

Quo in loco aduerbiũ (magis) uidetur indicare, abſtracta dici primò attinere ad primam philoſophiã, quia magis attinerent ad ipſam. ſimulq; innuit manifeſtè, ipſa attinere etiam aliquo modo ad philoſophiam naturalem. nam iſta comparatio non eſſet ad rem, ſi nullo modo attinerent: quia ergo prima philoſophia contemplatur ipſa abſtracta primò, naturalis autem philoſophia ſecundo loco, ideo dicuntur magis ad illã quàm ad hanc pertinere. quæ enim alicui cõueniunt primò, magis ei dicuntur conuenire, q̃ alteri, cui ſecundo loco conueniãt: quia hoc eſt quaſi per

accidens, et nō per se. ut habere tres magis dicitur conuenire triangulo quàm Isoscheli, quia conuenit primo ipsi triangulo.

Concludimus igitur, quia substantiæ abstractę erant illæ quę perfectionē tribuerēt primæ philosophiæ, nō materia prima, nō formæ generabiles, & corruptibiles, et cætera de quibus agit prima philosophia. & quia illæ primo ei cōueniebant, sciuisse Aristotelē multis in locis, primam philosophiā à philosophia naturali, et à mathematica, & à cęteris facultatibus, eo quòd ipsa cōtemplaretur abstracta: noluisse eū tamen negare, quin prima philosophia cōtemplaretur etiā materiam primam, & materialia motum, & mobilia, sicut probatum est suprà. neq; enim, nisi ita esset, potuisset contemplari prima philosophia ens quatenus ens, & substantiam quatenus est substantia: quod quidem à uero longissimè abest.

Probatur consequentia: quia ens & substantia continent corruptibilia, et incorruptibilia: ens autem & substantia sunt subiectum in prima philosophia: contemplatur ergo illa quæ continentur suo subiecto. Substantia uerò dicitur subiectum in prima philosophia, quia ita est pars principalis subiecti. Aristot. enim in quarto primæ philosophiæ libro, tex. tertio, cùm dixisset: Patet igitur unius esse scientiæ,
» ea quæ sunt ut & entia sunt, cōtemplari: addidit & in tex. quarto, Vbiq; aūt scientia
» ipsius est propriè primi, et ex quo cætera pendēt, et propter quod dicuntur. Quod
» si hoc est substantia, ipsum philosophum principia substantiarum causasq; habere
» oportet.

11. Meta. Quare illud quod alibi uidetur Aristoteles dicere, abstracta subiectum esse in
tex. 21. prima philosophia: declarauimus in Apologia ita intelligi oportere, quòd abstra-
in Apol. cta sunt subiectum, quia sunt causæ principales subiecti: nō quod re uera sint subiectum (implicat enim contradictionem, dicere aliquid esse subiectum, & causam subiecti, quandoquidem significatur aliquid esse subiectum, & non esse subiectū: quia si est subiectum, consideratur propter se: si est causa, non cōsideratur propter se, sed gratia illius cuius est causa.) solet igitur sic loqui Aristot. quippe qui demonstrationem etiam nuncupauit demonstratiuam scientiam, nō quòd re uera sit scien-
2. Post. tia demonstratiua, sed quia efficit demonstratiuam scientiā. idq; apud Aristotelem
cap. 2. est frequentissimum: necesse est igitur, ut philosophia prima contempletur materiam & formam generabilem, & corruptibilem, & cōposita ex illis & per id quod necessariò sequitur motum: ut probatum est suprà, & præsertim cùm dixerit Aristoteles ipsam contemplari ens quatenus ens, & substantiam quatenus substantia. ex quo sequitur, primam philosophiam seiungi à cæteris facultatibus primò per ipsum ens quod est eius subiectum, et per substantiam quæ est principalis species subiecti, ut ipse etiam aliquando seiunxit: tamen propter causas dictas sępis-
4. Meta. simè seiunxit primam philosophiam à cæteris scientijs, per substantias abstractas,
6. Meta. ut indicaret illas principaliter considerari ab ipsa. Consentire igitur rationi uiden-
11. Met. tur ea quæ diximus.

SECTIO NONA.

EX quibus sequitur, substantias abstractas attinere ad philosophiam primam, non quia sint abstractæ: sed quia sunt causæ uniuersaliores, quæ attinent ad primam philosophiam. nisi enim hoc esset, non attinerent ad ipsam primam philosophiam, sed ad philosophiam naturalem: propterea quod ad hanc attinet cœlum, quatenus cœlū: ergo eius causæ propriæ. quare nō rejciunt à philosophia naturali abstracta omnia, sed solū ea quæ sunt uerè & penitus abstracta: quæ non indigent corpore neq; in esse, neq; in operari, quia non considerantur ab ipsa primò quod ita accidit, quia huiusmodi abstracta sunt causæ uniuersales. Itaq; non est mirum, si de anima agat philosophus naturalis, licet abstracta sit à materia: quia abstracta, ut abstracta, non adimuntur illi. sed abstracta, quæ sunt causæ uniuersales, quibus accidit ut sint penitus abstracta, quæ quoniam erant plura numero, quàm ea quæ attinerent primò ad philopsophiam naturalem, & erant principaliter ac penitus abstracta (quod non cōtingit animæ rationali, quippe quæ in operando indiget corpore) ideo dixit Aristoteles, abstracta pertinere ad primam philosophiam, & non ad naturalem: seiunxitq; eadem ratione ipsam primā philosophiam à mathematica, quæ considerat immobilia, sed nō separata secundū esse. Quemadmodum ergo

go philosophia prima,ut ostendimus,dicitur considerare abstracta, quia sunt per-
fectiora inter illa quæ ab ipsa cōsiderantur, & quia primò & principaliter hæc con
siderat: & hoc posito non repugnat tamen quin contempletur etiam primam ma-
teriam & formam generabilem & corruptibilem , & composita ex materia & for-
ma,& per id quod necessariò sequitur motum : sic philosophia naturalis potest di-
ci contemplari materialia,& ea quæ mouentur, & definire per materiam : quia illa
quæ uel maiori ex parte,uel primo,& principaliter ab ipsa considerantur, sunt ma
terialia. simpliciter,uel aliquomodo pendent à materia:ut anima rationalis,quæ li-
cet non in esse,in operari tamen pendet à materia . Et quia generaliter licet dicere,
omnia quæcūq; primò cōsiderantur à philosopho naturali , pendere aliquo modo
à materia : ideo uidetur Aristoteles semper dixisse , Quæcunq; mota mouent sunt
physicæ considerationis.& fuerunt dictæ etiam illæ auctoritates,quæ enumeratæ
sunt suprà in libro decimo: quæ debent intelligi eo modo,quo ista, Quæcunq; mo
ta,&c.& naturalem philosophiam definire per materiam in cōparatione etiam ad
mathematicā. quod tamen non est, quia ipsa primò & principaliter consideret om
nia mobilia (si quidem mobilia uniuersaliora,ut probatum est,attinent ad primam
philosophiam) sed quia omnia quæ ipsa primò considerat, quæ quidem sunt parti
cularia,sunt mobilia. Quare ferè semper descripsit Aristoteles subiectum philoso-
phiæ naturalis per motū:quia omnia ferè quæ cōsiderantur ab ipsa , pendent à ma
teria aliquo modo, & maiori ex parte sunt mobilia . idq; fecit , ut indicaret ea quæ
naturalis philosophia principaliter considerat in cōparatione eorum quę non con
templant primò,ut sunt substantiæ penitus abstractæ.sicut philosophiam primam
dixit considerare substantias abstractas:quia in cōparatione reliquorum,quæ con
templaī,sunt perfectiores,& in cōparatione philosophiæ naturalis eas primò con
siderat:cùm hoc tamē stabat,ut ens uerè esset subiectū primæ philosophiæ. Qua-
re dicendum est etiam corpus naturale, intelligendo per ipsum corpora quæ con-
templatur philosophus naturalis, considerari ab eo per se & primò , licet circūscri-
pserit ipsum Aristoteles per motū,ob causas dictas. Declaratū est enim suprà, mo-
tū non posse uerè esse rationē formalem rerum naturaliū. alioquin nulla substantia
esset cōsiderata à philosopho naturali,ex ratione & natura sua substātiali . Et quòd
ista interpretatio nemini debeat admirationem afferre,præter ea quæ dicta sunt,in
sequentibus etiam ostendemus. Dixi aūt,per corpus naturale me intelligere cor
pora quæ considerantur à philosopho naturali:quia corpus naturale quatenus di-
citur de cœlo,& de elementis & mixtis,et est generale quoddam, non est propriè
philosophia naturalis,ut probatū est:sed de ipso agitur in lib. Phys. acceptū tamen
fuit in philosophia naturali,ut daretur unitas illi scientię. Sed non illud est ex ratio
ne ipsius , sed quatenus accipit ipsum à prima philosophia , eo modo quo dictum
est,& dicetur.

Sed diceret aliquis: ut auctoritates Aristotelis in cōtrariam partē allatæ opinio
ni tuę nō repugnent, & cum ijs auctoritatibus cōsentiant quæ tecum facere uiden
tur, Quid dicea ad illa Aristotelia uerba, quæ scripta reliquit ad hūc modū: At uerò 11.Meta.
neq; circa mathematica quæsita,scientia nunc uersaī:nihil aūt ipsorum est separabi tex.3.
le,atq; neq; substantiarum sensibilium,corrumpuntur enim. Perspicuè enim ui-
dentur ostendere philosophiam primam,ut nō est circa mathematica,quia nō sunt
separabilia,non esse etiam circa sensibilia, quia sunt corruptibilia. At rursus phi
losophiam naturalē nullo pacto uersari circa immobilia, declarat quod paulo pòst
addit: Omnino aūt dubitauerit quispiā,qualis scientię sit de mathematicarū mate- 11.Meta.
ria dubitare. neq; enim naturalis facultatis , propterea quòd omnis tractatio natu- tex.4.
ralis philosophi circa ea uersatur,quę in seipsis principium motus statusq; habent.
Nam si omnis tractatio naturalis philosophi circa ea uersatur, quę in seipsis princi
pium motus statusq; habent:ergo non potest contemplari immobilia. aliter enim
non esset omnis eius tractatio,circa ea quæ habent principium motus in se.

Respondeo:interpretationē eam, quam superiorū textuum attulimus,satisface
re etiam his textib. quia quod habet textus tertius, primam philosophiam nō uer-
sari circa sensibilia,propterea quòd sunt corruptibilia,intelligendū est,non uersari
principaliter circa hæc,sed circa immobilia & separabilia. quippe quæ omnem illi

præstantiam tribuit & quod in tex. quarto dicitur, omnem tractationē naturalem esse circa ea quæ habent principium motus & quietis in se, intelligi debet principaliter, & maiori ex parte. et ita nihil prohibet, quo minus principaliter uersetur circa immobilia & separabilia, ut diximus. Atque hic quidem uidetur aduersari nō magis nobis, quàm eis qui sentiunt librū Physicorū esse partē philosophię naturalis. in eo enim agitur de substantia immobili, quomodocunque agatur. quare ipsi quoque coguntur huic tex. quarto respondere: quia illæ substantiæ, de quibus agitur in libro Physic. non habent in se principium motus & quietis. Quòd si intelligamus omnes textus Aristotelis eo modo quo dictum est, tolli uidetur omnis repugnantia atque dubitatio.

SECTIO DECIMA.

AT rursus instabit aliquis dicēs: Te ipsum compulisti in necessitatem interpretandi hoc modo, quam necessitatem non sustinet Auerroes, neque alij. Ego uerè non me impuli in hanc necessitatem, sed impulerunt rationes et uerba Aristotelis, quem non reperiebam quomodo aliter defenderem, quin nō solum pugnantia loquutus esset, uerùm etiam (quod multo fœdius est) negantia affirmasset. Tantum autem abest ut Auerroes & cæteri, qui in contrariam sententiam uenerunt, non consimilem in necessitatem inciderint, ut in maiori etiam difficultate uersentur. quod facile præter ea quę dicta sunt, ex his quoque intelligi potest. Etenim nónne cogitur Auerroes interpretari uerba Aristotelis tot in locis, ubi negauit substātias abstractas pertinere ad philosophum naturalem, ut dicat Aristotelem intelligere quoad quid est, non quoad si est. Si licet ipsi in hunc sensum trahere illas auctoritates, cur non liceat alijs, & nobis etiam, interpretari hæc uerba, Quæcunque mota mouent sunt physicæ considerationis, eo modo quo diximus?

Deinde cùm subdit Aristoteles, Quæ uerò nō, non amplius physicæ: nónne idē cogitur dicere hoc esse uerum quoad si est, non quoad quid est? quippe cùm sentiat, librū Physic. esse partem philosophiæ naturalis, qui liber cōtemplatur ea quæ mouent non mota. Item demonstrationes quę sunt in prima philosophia, & in philosophia naturali. cùm sint eædem, nónne cogitur sic interpretari, ut ostendat quo modo sint eædem, & quomodo non sint? Nónne cogitur idē, ut suam tueatur opinionem, in bonum sensum trahere illa quæ dicit Aristoteles in prima philosophia de quatuor causis, & de rebus generabilibus & corruptibilibus de natura, & huiusmodi? certè cogitur, ut suprà uidimus ex ipsius uerbis. Plura igitur illi sunt interpretanda, quàm nobis: quæ perspicuè ostendunt, eius sententiam omnino uerbis Aristotelis repugnare, & rationibus, quas arbitramur satis nos in superioribus explicasse, simulque refellisse eius interpretationes.

Nemini igitur mirum uideri debet, si nō ipsa ratione coacti, interpretati sumus eo modo, quo dictum est, illa uerba Aristotelis, quæ uerba si diligenter perpenderint ij qui ueritatem ante oculos propositam habent, neque sint auctoritati alicuius addicti, futurum esse confido, ut facile intelligant, non posse doctrinam Aristotelis incolumem atque integram seruari, quod attinet ad ea quæ diximus: nisi eius uerba in eum sensum trahantur, quem demonstrauimus. Quod si aliter euenerit, non mihi arrogantiæ tribui debet, quod in uerbis Aristotelis interpretandis, ubi ratio ita cogere uideretur, à cæterorum sententia discesserim: sed amori maximo, quo ueritatem prosequor, pro qua etiam uitam ipsam amittere non dubitarem.

SECTIO VNDECIMA.

ERat alia obiectio, Quòd omnes ij textus quos attulimus, ad probandū substantias abstractas nullo modo attinere ad philosophiam naturalem, itemque causas uniuersales, perspicuè uiderentur euertere: id quod scriptum reliquimus in primo Apologiæ, ubi diximus philosophum naturalem cōtemplari quatuor causarum genera, & quoad esse, & quoad quid est: eodemque modo substantias abstractas, quia erant propriè causæ subiecti illius: & corpus naturale, quod cōsideratur in lib. Physic. esse subiectum in philosophia naturali, propterea quod in ipsa inuestigarentur eius causæ.

Item in eodem libro diximus, philosophum naturalem cogi considerare illas causas

causas uniuersales, ut sciat sua subiecta: eundemque speculari substantias abstractas esse, quatenus sunt causæ entis mobilis, seu naturalis: hæc uideri repugnare ijs quę supra diximus contra Auerroem & alios.

Huic obiectioni respondentes dicimus, quòd illa substantia composita, de qua agit in lib. Phys. per se & ex sua natura est primi philosophi, ob eas quas attulimus rationes: & per id quod necessariò sequitur, lib. Phys. est uerè & per se pars primæ philosophiæ. Sed tamen sermo de illa substātia positus est in philosophia naturali, ut tribueret unitatem illi scientiæ, & daret subiectum unum. nam cum ea primo & per se cōtemplaretur solum corpora quodammodo particularia, ut cœlum & quatuor elementa, & mixta, quæ non haberent aliquid cōmune in quo conuenirent, quod attineret ad philosophiam naturalem: accepta est à primo philosopho illa substantia, et nuncupata fuit corpus naturale, propterea quod de ipsa ageret in lib. Phys. ut seruiret philosophiæ naturali tanquā eius subiectū. & ideo nos loquuti sumus perinde ac si attineret ad ipsam. Hoc aūt coactus est facere philosophus naturalis, quia corpora quæ cōtemplatur, necessariò supponunt ens, & omnem illā substantiam quam contemplatur primus philosophus. inferiora enim supponunt necessariò superiora. & hoc non est mirum, si consideremus ea quę dicta sunt in superioribus, nullam uidelicet esse rationē qua possimus probare res ipsas attinere ad diuersas scientias, sed solum ad unam: & diuisionē scientiarum factam fuisse tantū modo ob cōmoditatem, & ut uitaretur confusio. Itaque necesse fuit, philosophiā naturalem accipere id quod prius attinebat ad primam philosophiam, quia aliter res non uidebantur cōtinuæ & unitæ, sed disgregatæ & disiunctæ. Ratio igitur postulabat, ut una pars, quæ quodam modo erat finis unius, ut superioris, esset principiū alterius, id est inferioris. Negare tamen nō possumus, quin illud principiū sic eius facultatis, ad quam primò attinet: & quin illa facultas quæ accipit hoc principiū, cum sermonem habet de illo, induat uestē prioris facultatis, cū illud per easdē causas & easdē demonstrationes contempletur, per quas contemplabatur prior facultas, neque illas ad opus referat. Neque etiam mirum uideri debet, quòd philosophus naturalis petat à primo philosopho materiam tam amplam, eiusque personam tamdiu sustineat, cum hoc idem fecerit Aristoteles in libro Rhet. ubi longissimum habuit sermonem de ijs quæ cadunt in cōsultationem de uirtutibus, de iniurijs, & de animi affectionibus: atque adeò longiorem, quàm in philosophia naturali, ad quam illa primò attinebant, & quàm in Politica: & dixit Rhetoricam induere uestem Politices, quia Rhetorica accipiebat hæc ad eum finem, ad quem accipit Politica à philosopho naturali: sicut nos dicimus philosophū naturalē in lib. Phys. induere uestē primi philosophi. hoc ergo non est alienū ab Aristotelis cōsuetudine.

His ita explicatis, respondemus ad argumentū: Vera esse quæ diximus in Apologia, uidelicet philosophiam naturalē cōsiderare abstracta quoad si est, & quoad quid est: sed non primò, eodemque modo causas uniuersales, quæ sunt etiam causæ subiecti, eius quod accepit à primo philosopho. eas uerò diximus esse proprias subiecti philosophi naturalis, quia erant propria illius corporis, quod ipse acceperat à superiori facultate, ut suum subiectum. quanquam reuera non erat eius subiectum, quippe quod acceptū fuisset ab alia facultate. & diximus illud esse corpus naturale, quia erat ordinatū ad cognitionem corporū naturalium: necessariūque esse, ut esset subiectū in philosophia naturali, propter causas dictas, utque eius causas quęreret naturalis philosophus, quoniam accepisset ipsum ut subiectum. Diximus etiam, philosophum naturalem cogi considerare causas uniuersales, ut sciat suum subiectum, id est illud quod accepit ut subiectum, ipsumque ue speculari substantias abstractas quatenus sunt causæ entis naturalis, at non primò. ut innueremus, omnes causas uniuersales primò propter esse primi semper philosophi. atque ita semper loquuti sumus de hoc corpore naturali, ac si fuisset uerum naturalis philosophiæ subiectum: quod fecimus disputantes cum ijs, qui opinabantur corpus naturale esse uerè & per se subiectum naturalis philosophiæ, & à nullo acceptū: & lib. Phys. sine ulla dubitatione attinere ad ipsam philosophiam naturalē. Etenim nihil id referebat ad rem nostram: sed satis erat nobis, si nostram sententiam defendentes, ostenderemus Auerroem & alios qui sequebant opiniones dictas, perperā po

stea

stea dixisse, philosophum naturalem non debere contemplari substantias abstractas quoad esse, & quoad quid est, cum essent causę subiecti, & ita de alijs causis: & primum philosophum non oportere cōtemplari substantias abstractas quoad esse, & alias etiam causas uniuersales primò. quia eorum opiniones sequebantur absurda dicta. & hoc fuit quod diximus in principio sectione secūda ad hūc modum:

» Sed quoniam nobis in animo est, ut in proœmio diximus, non modò ea dissolue» re quæ contra nos allata sunt, sed etiam quo facilius nostra percipi possit dissolutio, aperire multa quibus (ut opinamur) decepti homines, longè ab Aristotelis sententia aberrarunt. Voluimus enim ostendere, ut diximus, eorū positionem non solum sequi pugnantia, uerùm etiam (quod multo fœdius erat) negantia. & uoluimus docere, oportere primum philosophum primò & principaliter contemplari motum: & concessimus philosophum naturalem contemplari substantias abstractas, quatenus erant causæ entis naturalis, sed non primò quod corpus naturale circumscribatur per mobilitatem. non tamen euertimus ea quæ contra Auerroē & alios diximus: quia diximus philosophum naturalem non considerare ipsas primò, neq; uerè, sed ex suppositione, accipiendo eas à primo philosopho, cuius personam in lib. Phys. suscipit philosophus naturalis: quia illa, quæ ibi tractantur, accepta fuerunt ut seruirent philosopho naturali: sicut definitiones fœlicitatis, & uirtutum, & affectionum animi dicuntur Rhetorica, non quia uerè sint Rhetorica, sed quia illic sunt posita ut seruiant Rhetoricæ: quemadmodum fusius diximus in decimotertio libro. quam sententiam non dixit Auerroes, neq; alij, aduersus quos in superioribus argumentati sumus. Nihil igitur nobis repugnasse reperientur, si ea quæ dicta sunt, diligenter considerabuntur.

SECTIO DVODECIMA.

11. Meta. tex. 12. ERat alia quæstio ex uerbis Aristotelis sumpta, quæ dissoluitur ex eis, quæ modò diximus: Quòd uidelicet philosophus primus contemplatur causas uniuersales, quæ sunt causæ entis quatenus entis, & substantiæ quatenus substantiæ: philosophus uerò naturalis accipit ipsas ex suppositione, quatenus sunt causæ sui subiecti, id est subiecti quod ipse accipit à superiori scientia. nec propriè ad eum attinet, quod (ut diximus) circumscribit per motum, non quòd motus sit ratio formalis illius, ut dicemus, ut sunt etiam causæ eorum corporum quæ per se considerantur à philosopho naturali, uidelicet elementorum & mixtorum, at non propriæ. & hoc uoluit dicere Aristoteles loco citato, ut rationes allatæ ostendunt. ex quo sequitur, interpretationem Auerrois quam in superioribus exposui, neq; uerbis Aristotelis, neq; etiam suæ ipsius sententiæ conuenire, rectè à nobis esse confutatam. & sic dissolutæ uidentur quæstiones ultimo loco propositæ.

Sequitur iam, ut ad eas reuertamur quæ principales erant, & quarum gratia digressi sumus. Earum fuit prima, quòd perperam uidebamur posuisse, librum Physic. esse partem primæ philosophiæ, cum ipse Aristoteles posuerit illum partē philosophiæ naturalis per se. Consequentia dicebatur esse perspicua: quia fieri nō poterat ut unus liber per se esset pars duarum scientiarum.

Antecedens uerò probabatur: quia cum Aristoteles poneret in principio illius libri, proœmium generale totius philosophiæ naturalis, conclusit, laborandum esse ut inuestigarentur causæ eius scientiæ quæ esset de natura, deinde tradit rationem & uiam inuestigandi ipsas causas: tum proposuit ordinem eas tractandi, quòd uidelicet, cum quædam essent magis uniuersales, quædam minus uniuersales, magis uniuersales erant prius tractandæ, quia essent notiores: ac deinceps procedendum ad minus uniuersales. quòd non esset uerum de solo ipso libro Physicorum, nec de sola prima philosophia. quoniam causæ quæ tractantur in illis libris, non habent inter se hanc rationem, & ordinem, ut una sit altera uniuersalior, uel minus uniuersalis, sed omnes sunt æque uniuersales. Ex quo inferebatur necessariò Aristotelem designasse ordinem totius naturalis philosophiæ, cuius causæ inter se obtinebant hunc ordinem: itaque librum Physicorum esse partem per se naturalis philosophiæ. alioquin sequi, ut posuisset Aristoteles

in

in illo procemio ordinem inter ea quæ essent diuersarum scientiarum, quare illud procemium nō esset proprium philosophiæ naturalis, sed utriusq;, & primæ & naturalis philosophiæ. quod quidem uidebatur sententiam Aristotelis labefactare, atq; euertere.

Ad hanc quæstionem respondemus, cōcedentes Aristotelem posuisse lib Phys. partem philosophiæ naturalis (quatenus scilicet pars cōmuniori uocabulo dicitur illud etiam quod non est uera & per se pars, sed quod ponitur in aliqua facultate ut seruiat illi, ob idq; uocatur pars illius, ut diximus, quod de multis Rheto. partibus) & usum fuisse procemio quod cōplectitur librum Physic. & uniuersam naturalem philosophiam, & fecisse omnia quæ dicta sunt.

Cum uerò inferebatur, librum Phys. esse partem per se philosophiæ naturalis, negamus consequentiam.

Ad probationem, quòd sequeretur, ut posuisset ordinem interea quæ esset diuersarum scientiarum, id planè assentimur: dicimusq;, Aristotelē impulsum fuisse ad hoc faciendum, rationibus dictis, ut scilicet daret unitatē philosophiæ naturali: præsertim cum corpora quæ ipsa contemplabatur, necessariò supponerent corpus illud generale, & substantiam illam generalem, de qua uerba faciebat in lib. Phys. co actus est igitur finem primæ philosophiæ, principium naturalis philosophiæ praeponere. res enim, sicuti declaratum est, ita inter se coniunctæ aptatæq; sunt, ut ratio ne cogamur dicere omnes ad unam scientiam pertinere. facta autem scientiarum diuisione, ut diximus, ob maiorem commoditatem, necesse fuit accipere finem primæ philosophiæ, & facere principiū philosophiæ naturalis propter causas dictas: atq; hoc ipsum principium ita statuere, ac si esset uera pars philosophiæ naturalis, propter cuius usum institutum fuit. sed tamen philosophus naturalis, dum causas illas pertractat, agit primum philosophum. Quare hanc partem posuit Aristoteles sub procemio philosophiæ naturalis, & ferè semper ita loquutus est, ac si esset uera pars philosophiæ naturalis: quia scilicet accepta fuerat, ut seruiret ipsi philosophiæ naturali, quæ cum necessariò indigeret illa, commodum sibi fuit habere secum con iunctas eas res quæ necessariò includerentur in corporibus, quæ contemplatur.

Concedimus igitur quod inferebatur, Aristotelem in illo procemio posuisse ordinem inter ea quæ sunt diuersarum scientiarum. At cum addebatur, Ergo non erit procemium proprium philosophiæ naturalis: dicimus esse proprium, quia adhibitum est propter ipsam. includit tamen nonnulla, quæ ad aliam scientiam pertinent. sed quia sunt necessaria philosophiæ naturali, & supposita ab illa, tantū abest ut sit absurdum, ut maximè consentiat rationi ita factum fuisse. Absurdum fortasse fuisset, si res illæ nullam habuissent inter se connexionem, ut res quæ attinet ad Mathematicam. Sed cùm res philosophiæ naturalis includerent, ac necessariò supponerent illas, quæ sunt in lib. Phys. patet rectè & artificiose fecisse Aristotelem: neq; hoc est labefactare eius sententiam, & euertere, sed admirabile ipsius ingenium & artem ostendere ac patefacere.

Atq; ut præter rationes allatas magis etiam perspici posit, ea quæ diximus neq; à ueritate, neq; à sententia Aristotelis aliena esse, in medium afferemus ex primo Rheto. libro uerba, ex quibus perspicue colligi poterit, Aristotelem sub procemio Rhet. posuisse ea, quę non sunt omnino & per se Rhetorica. unde liquebit, non abhorrere à ratione, ut idem procemium complectatur ea quæ attinent ad diuersas facultates, cùm scilicet una facultas potest usui esse alteri. Inquit ergo Aristoteles: « Verùm quoniam persuasiones tres sunt, patet hæc tria esse accipienda, ut scilicet facultatem ratiocinandi habeamus, ut mores ac uirtutes consideremus: & tertium, quid unusquisq; sit, & quale quid, & ex quibus nascitur, & quo modo. Quare efficitur, Rhetoricam esse propaginem Dialecticæ, & eius negotij quod est circa affectus, quod iustum est appellare Politicum. Quare Rhetorica induit figuram ipsius politicæ: & qui sibi hanc uendicant, partim quidem per ineruditionem, partim per superbiam, partim autem propter alias causas humanas, ipsam quoq; ciuilem consequutas se arbitrantur, particula quidem Dialecticæ, ac similis, ut principio diximus. neutra enim earum sciētia est de re determinata, quo modo se habeat, sed sunt facultates quædam inueniendarum rationum. »

1. Rhet. cap. 2.

Quibus

finem, qui est substantia habituũ (sunt enim propter ipsum scire) necesse est ut philosophia naturalis dicatur induere personam primæ philosophiæ, quandoquidem accipit ea quæ propriè attinent ad primam philosophiam, & ad usum & commoditatem suam refert: sicut accipit Rhetorica mores & uirtutes & affectiones, & multa alia quæ attinẽt ad politicam de moribus, propter eundem finem, propter quem illa considerabat politica de moribus, uidelicet propter opus, ut efficiat homines bonos, & fœlices: quamobrem dixit Aristoteles, illam induere personam politicæ. Sed nihilominus Rhetoricam uocat totum illud aggregatum, uidelicet ex eo quod est politica, & ex eo quod est uerè Rhetorica. Eodem modo nuncupauit philosophiam naturalem, totum illud aggregatum ex ea parte quæ attinet ad primam philosophiam, ut ex ea parte quæ est uerè philosophia naturalis, propterea quod illa quæ attinent ad primam philosophiam, ibi sunt ordinata ad philosophiam naturalem.

Ex quibus sequitur, uerum esse quod diximus, quòd uidelicet non quicunq; respectus facit habitũ diuersum, sed habituũ diuersitas necessariò proficiscitur ex materiæ diuersitate, uel ex diuersitate finis, qui est uerè substantia habituum.

Quod uerò attinet ad exemplum de linea allatum, quæ eadem consideratur & à philosopho naturali, & à mathematico: negamus eandem omnino lineam considerari à mathematico & à philosopho naturali: quandoquidem mathematicus eam contemplatur omnino separatam & seiunctã à materia, & à cõditionibus materiæ. Philosophus uerò naturalis, cum materia. linea autem cõsiderata cum materia, & sine materia, non est omnino eadem: sicut duo aurei numi non sunt unus, licet unus cõtineatur in duobus: sic ~~homina~~ etiam considerata sola per se, & separata à corpore, non est eadem res, quæ est anima coniuncta cum corpore, & considerata cum corpore, sed differunt inter se sicut simplex & compositum. Hoc igitur uoluit significare Aristoteles, alioquin mathematica & philosophia naturalis non essent distinctæ: haberent enim eandem materiã, & eandem formam, id est eundem finem: essent ergo eædem. anima 2. Phys. tex. 18. & 20.

Quod autem linea cum materia, & sine materia, non sit eadem, uidetur colligi ex his uerbis Aristotelis: Quoniam autem aliud est magnitudo, & magnitudinis esse, & aqua, & aquæ esse. 3. de anim. tex. 9.

Quæ significant, aliud esse formam per se, & formã cum materia: quare aliud erit linea sine materia, & linea cum materia. quod clarius etiã uisus est explicare primo Cœli & mundi, textu nonagesimosecundo, ubi ait:

" Videbitur utique sic intendentibus impossibile, unum & solum esse ipsum. in om
" nibus enim, & his quæ natura, & his quæ ab arte constantibus & generatis, alterum
" est ipsa, & secundum seipsa formam, & quæ est mixta cum materia.

Pura sphæræ, forma aliud est, & aurea & sphera ęnea: & iterum circuli alia forma, & æneus & ligneus circulus. considerandum autem alterum quid, & iterũ quid horum dicitur benè, et quid non benè: alteram quidem esse rationem eam quę sine materia, & eam quę in materia formæ. Hoc idem declarat multis alijs in locis, quos longum esset recitare. Rectè ergo diximus, non esse omnino eandem lineam mathematici & philosophi naturalis.

Ad exemplum elementorum, & quatuor qualitatum, dicimus: fieri posse ut una atq; eadem res materialiter, sub diuersa tamen ratione & forma, cõsideretur à diuersis facultatibus: quarum ut altera sit scientia, altera sit ars, non tamen à diuersis scientijs. etenim elementa sub ea ratione & forma, ut sciantur, dicuntur attinere ad philosophiam naturalem: sed quatenus ordinantur ad opus, attinent ad Medicinam. ordinatio enim ad opus habet hanc uim, ut ex scientia faciat artem, sicut tradit Aristoteles his uerbis:

Nam faber quidem, & geometra, differenter rectum inquirunt, alter quantum ad opus utile est, alter quid sit, & quale: contemplator enim ueritatis. 1. Ethi. cap. 10.

Item cùm inquit: Rectè autem se habet & illud, scientiam inquam philosophiæ ueritatis appellari contemplationem. nam finis quidem contemplatiuæ ueritas est, actiuę autem opus. etenim si quomodo res sese habet, actores ipsi considerant, non 2. Meta. tex. 5.

tamen eius causam per se, nec ut perpetuò talis est, sed ut ad aliquod, atque ut nunc contemplantur.

3.de an. Ex his enim perspicuè colligitur, ordinem ad opus efficere facultates ex speculatiuis operatiuas, propter diuersitatem finis, qui est substantia ipsorum habituum. in quit Aristoteles: Intellectus speculatiuus differt à practico fine.

Elementa ergo, & quatuor qualitates, & quatuor humores, considerantur à philosopho naturali sciendi causa, à medico gratia operari: ob idque philosophia, naturalis dicitur scientia, medicina uerò ars. neque hoc est absurdum: quia eadem materia, cùm perdit unam formam, potest suscipere aliam differentem specie: sicut forma artis differt specie à forma scientiæ, & forma cadaueris à forma hominis. quod autem dictum est de Medicina, idem intelligitur de omnibus facultatibus subalternatis: nulla enim ipsarum potest esse scientia, sed fiunt subalternatæ per hunc solum

4.Apol. ordinem ad opus, sicut alibi declarauimus.

4.lib.de Honore. Quare cùm materia sub formis specie differentibus non sit omnino eadem res, etiam materialis, & hinc efficitur ut uerè dici possit, quod res una quæ omni ex parte sit eadem, non potest esse ne dum in diuersis scientijs, sed neque etiam (quod multo maius est) in diuersis facultatibus, licet eadem res materialiter aliquo modo possit esse in diuersis facultatibus, uti diximus.

Sed aliter accidit in eo de quo nunc agimus, quoniam in libris Phys. est eadem res omnino, quæ erat in prima philosophia, & secundum materiam, & (ut perspicuum est) secundum formam: quia utrobique considerantur sciendi causa, ob idque dicimus, philosophum naturalem in eo lib. induere personam primi philosophi. solus igitur ille respectus ex fine, qui est forma substantialis, uel ex materia, facit diuersitatem habituum. Cæteri uidentur solum indicare, si de eisdem rebus in pluribus facultatibus agatur, hoc non superuacaneè fieri: sed tamen non efficere facultates diuersas specie. Concludere igitur (ni fallor) possumus, satis esse, substantiam quæ est in libris Physic. esse positam ibi, ut daret unitatem philosophiæ naturali, ut iste respectus faciat ipsam attinere propriè ad philosophiam naturalem: quia semper sequitur rationes dictas, ut philosophus naturalis in illis libris induat personam primi philosophi. Quare nihil absurdi uidetur sequi, ex eo quod ponimus, octo lib. Phys. esse partem primæ philosophiæ, quamuis Aristoteles ipsos collocauerit in philosophia naturali: & concedimus Aristotelem nominare philosophiam naturalem, scientiã ex illis & reliquis libris ipsius philosophiæ naturalis aggregatam: sicut nominauit Rhetoricã facultatẽ, ex politica & ex resolutiua scientia composita. Cõcedimusque, in solis Phys. libris non esse illum ordinẽ causarum magis uniuersaliũ, & minus uniuersaliũ: quoniã omnes causę de quibus in illis libris agitur, sunt æquè uniuersales: sed eiusmodi ordinem conuenire lib. Physicorũ coniunctis cum reliquis libris philosophiæ naturalis, & sic loquutum esse Aristotelem de hoc ipso ordine in primo Physicorum. sed hoc ut ostendimus, nihil facit contra nos.

FINIS LIBRI DECIMINONI, Euersionis Singularis certaminis.

LIBER

LIBER VIGESIMVS.

SECTIO PRIMA.

ERVM diceret aliquis: Quod dixisti non posse unam rem, quæ ex omni parte sit eadem, considerari in diuersis scientijs, hoc uidetur euertere sententiam Aristotelis, ubi ait: Præterea cùm eorum quæ unam habent ideam, una sit scientia, & bonorum omnium una sciētia foret: nūc autem sunt plures, etiam eorum quæ sub uno prædicamento sunt, cui temporis quidem in bello res militaris, in morbis medicina, in laboribus gymnastica: & mediocris quidem, in alimento medicina, in laboribus autem ars corporis exercendi. Nam cùm dicat temporis plures esse scientias, apertè significat, eandem rem posse tractari diuersis scientijs. 1. Ethi. cap. 7.

Respondeo: illud idem quod dixi de motu, quem ostendi attinere ad primū philosophū, quia esset ex accidētibus entis, quatenus entis, si non erat prædicamentū, ob id quod dixi eo uti omnes scientias. Quemadmodū ergo motus attinet ad primum philosophum simpliciter, & absolutè, ad philosophum aūt naturalem quatenus applicat sibi ipsum, sicut particulares scientiæ applicant sibi uniuersalia, ut dictum est in superioribus. ad alios uerò artifices, quatenus utuntur illo in ordine ad opus: ita dicendum est, de tempore, quippe quod est mēsura motus, est enim uniuersalis causa omnium quæ generantur & corrumpuntur. Pertinebit ergo ad primum philosophum simpliciter & absolutè: ad philosophum uerò naturalem, ut applicat sibi ipsum: ad alias autem facultates, ut ad artem militarem, & ad medicinam & ad gymnasticam, quatenus refertur ad opus. Neq; uerò quòd scientia inferior possit accipere ea quæ sunt superioris, & sibi aliquo modo applicare, hoc est contra id quod suprà diximus: quia declarauimus hoc esse induere personam superioris facultatis: neq; solum id facere facultatem inferiorem, sed omnino seiunctam, accipiendo aliquid ab alia ad usum & commoditatem suam, non mutata ratione formali, ut Rhetorica accipit à Politica. atq; hoc modo concessimus unam rem posse esse in diuersis facultatibus, quæ uere sint scientiæ. Concessimus etiam, unam rem aliquo modo materialiter, at non omni ex parte: ut eadem posse esse in duobus facultatibus, quarum altera sit scientia, altera facultas operatiua, quia scilicet mutatur forma. quare non est mirum, si tempus quod attinet ad primum philosophum simpliciter, & absolute, & deinde attineat ad artem militarem, & ad medicinam, & ad gymnasticam, quæ ordinant ipsum ad opus. 8. Phys. tex. 22.

Sed urgeret quispiam: Tu dixisti in superioribus, fieri non posse, ut una & eadem res sit in duabus scientijs: quia scientiæ non differunt inter se forma, sed materia tantum: quòd si materia etiam esset eadem, eædem essent omnino, & non diuersæ: quæ enim eandem obtinent materiam & formam, quia sint eadem in dubium uenire nō potest. sequitur ergo ex cādē ratione, ut in diuersis artibus non possit esse eadē res: quippe cùm artes inter se differant materia, & nō forma: quia idē est earum finis, uidelicet factio. Quare non uidetur tempus posse considerari in diuersis artibus: si qui dem in hoc non potest dici, quod una induat uestem alterius.

Dicerem, fieri posse ut diuersę artes accipiant à scientijs aliqua uniuersalia, & sibi illa applicēt: exempli causā, unaquæq; ars sibi potest applicare hoc principium, De quolibet dicit affirmatio uel negatio, quod attinet ad primum philosophum, quia est principium uniuersale: & cùm artes sibi applicent scientię principium, dicuntur quod ad hoc ipsum attinet subalternari ei sciētiæ cuius est illud principium, non induere uestē, quia scilicet mutāt eius formā, referendo illud ad opus. Hoc modo fieri potest, ut una res sit in diuersis facultatib. sicut diximus in superioribus: sed una eademq; res non potest esse in diuersis scientijs uel ~~actibus~~, eo quidem modo, considerari, nisi cùm una induit personam alterius. ἀρτιbus

Cum uerò dicebatur, Ergo idem erit de artibus sicut de scientijs, quod uidelicet non erunt inter se differētes, quia non differunt forma: Respondeo, quòd licet artes considerent eandē rem communē, habent tamen res proprias, ratione quarum à se

 inuicem

inuicem diſſidẽt. Et hoc ſatis eſt, quanquam etiam illa communia, quæ conſiderantur à pluribus artibus, non uidentur eſſe omnino eadẽ: ut hoc principium, Si ab æqualibus ęqualia demas, quę remanent erunt ęqualia. Si applicetur muſicę, et dicatur, Si ab æqualibus numeris ſonoris æquales numeros ſonoros dẽpſeris, qui remanent erunt æquales: uidetur differre à ſeipſo, aliquo modo, nec eſſe omnino eadem res cùm applicatur proſpectiuæ, & dicit, Si ab æqualibus lineis uiſualibus æquales lineas dempſeris, quæ remanent erunt æquales. Atq; ut etiã eadẽ eſſent huiuſmodi communia, nihil referret: poſſunt enim omnes facultates communicare inter ſe in communibus, ut dixit Ariſtoteles: Communicant autem omnes ſcientię ad inuicẽ, ſecundum communia. communia autem dico, quibus utuntur tanquam ex ijs demonſtrantes, ſed non de quibus demonſtrant, neq; quas demonſtrant, & cætera.

1. Poſte. cap 10.

Si ergo artes communicarent in ipſis communibus, nihil contra nos, propterea quòd ipſæ non diſtinguuntur ratione illorum communium, ſed ratione propriorũ, quę ſunt (ut innuit Ariſtoteles loco citato) Propria ſubiecta, & proprij affectus. hęc tamen communia non eodem modo ſe habent in habitibus ſpeculatiuis, qui particulares ſunt, ut in Arithmetica & Geometria, & in habitibus operatiuis: quia cùm ſunt in habitibus ſpeculatiuis, habitus illi ſpeculatiui dicuntur induere ueſtem ſcientiæ communis. non mutatur enim ratio formalis. Cùm uerò ſunt in operatiuis, differunt ſpecie à ſeipſis, cùm erant in propria ſcientia. nam ſicut homo mortuus differt ſpecie ab homine uiuo, quia amiſit formam ſubſtantialem, quæ erat eius finis: & acquiſiuit aliam formam ſubſtantialem, nempe cadaueris: ita non minus res ordinata ad opus differt ſpecie à ſe ipſa propter ſcire, quemadmodum fuſius declarauimus in ſuperioribus, dũ uerba faceremus de definitionibus, ut definitiones ſunt, & cùm ſunt propoſitiones. Dicimus ergo, quòd in diuerſis ſcientijs, non poſſunt eſſe eædem res, niſi una induat ueſtem alterius: in ſcientia uerò aliqua, & arte, poſſunt eſſe eædem res ſine hoc, ut ars induat perſonam ſcientiæ, à qua petit illa cõmunia, quia mutant rationem formalem. Videtur tamen fieri poſſe, ut quemadmodum una ſcientia dicitur induere perſonam alterius ſcientiæ, à qua petit aliquid: ſic ars aliqua induat perſonã alterius artis, ad quam pertineat aliquid quod ipſa conſideret, nõ mutando rationem formalem, eo ipſo modo quo dictum eſt de ſcientijs.

Sed adhuc inſtaret aliquis, quærens, Si tempus pertinet ad diuerſas ſcientias & facultates, cur etiam bona ſi dicerentur ſecundum unam ideam, non poſſent pertinere ad diuerſas ſcientias? non enĩ uidetur ratio diuerſitatis, præſertim cùm una atque eadem res poſſit conſiderari ſimpliciter, & in ordine ad opus, atque etiam applicari diuerſis artibus.

Ad hanc quęſtionem quæ quidem non parum uidetur urgere, ita reſponderem: Si bona omnia dicerentur ſecundum unam ideam, (quod quidẽ, ut opinor, non eſt aliud quàm habere unã naturam communẽ ſubſtantialem, id eſt dici uniuocè) poſſent abſolutè & ſimpliciter cõſiderari, & in ordine ad opus: ut homo & bos, quæ habent unam naturam ſubſtantialem, poſſunt conſiderari ſimpliciter & abſolutè à philoſopho naturali: à medico uerò in ordine ad opus. hoc enim, ut arbitror, nõ poteſt negari, ſed non poſſent tamen conſiderari à diuerſis ſcientijs, quæ uerè eſſent ſcientiæ: neq; à diuerſis artibus, quæ uerè eſſent artes, quippe cùm dicerentur ſolũ ſecundum unam naturam. Quare cùm uidemus eandem rem eſſe in diuerſis ſcientijs uel artibus, quæ propriè ſint ſcientiæ & artes: pro certo habere debemus, illam rẽ non dici ſecundum unam rationem ſubſtantialem, ſed dici diuerſis rationibus. aliter enĩ non poſſet eſſe in diuerſis ſcientijs uel artibus. Tempus ergo, & communia quæ applicantur pluribus diuerſis genere, non poſſunt dici ſecũdum unam naturam communem ſubſtantialem. Quare Ariſtoteles, cùm dixit bona attinere ad diuerſas ſcientias, loquutus eſt de facultatibus quæ tantum differunt materia, ut ſunt ſcientiæ, ut artes, ut habitus actiui: abutitur enim nomine ſcientiæ, ut patet. & hoc uidetur colligi ex eo, quia oſtendens tempus eſſe in diuerſis ſcientijs, affert exemplum, non in ſcientijs, & operatiuis facultatibus, ſed in operatiuis tantum.

Si ergo res uniuerſales dicuntur applicari omnibus facultatibus, ut diuerſis artibus, & diuerſis ſcientijs: hoc uidetur euenire propterea, quia non dicuntur unica ratione

ratione substantiali, & sunt in aliqua specie æquiuocationis. quod nisi ita esset, non possent ita latè patere, & ad plures facultates attinere. hoc est quod nihil mihi in præsentia succurrit ut dicerem. Etenim non uideo, quomodo ratio Aristotelis habeat uim aliunde, quàm ex ratione uniuocationis: nisi dicatur esse ad hominem illo modo dicentem. aliorum tamen sit iudicium.

SECTIO SECVNDA.

AD aliam quæstionem, quæ erat, Si res quæ sunt in libro Physic. attinerent ad primam philosophiam, sequi, ut perperam Aristoteles inscripsisset primã philosophiam post Physicam: tum quia ipsa philosophia diceretur Physica, quod est falsum: tum quia sensus esset, primam philosophiam esse post primam philosophiam, quod asserere est omnium absurdissimum.

Respondemus, negando consequentiam. Ad priorem probationem concedimus, ipsam quoque primam philosophiam posse dici Physicam, tum quia est de rebus quæ natura constant, quarum ratione differt ab eis quæ arte constant: tum quia est etiã de ipsa natura, qua de re infrà pluribus agemus: & dicimus Aristotelẽ quoq; eam alicubi nuncupasse Physicam, ut ostendemus.

Ad alteram probationẽ respondemus, Aristotelem postquam segregasset à prima philosophia, lib. Phys. ob naturalis philosophiæ commoditatem, in illisq; maiorem partem rerum, de quibus agere oportebat in prima philosophia, uberrimè tractasset: ne bis easdem res repeteret, uocauit primã philosophiam post physicam, ut significaret eam esse addiscendam post octo lib. Physic. non post philosophiam naturalem: quandoquidem ipsa prima philosophia non indigeat philosophia naturali, (loquor de illa quæ est naturalis) propterea quòd res superiores non indigent ad cògnitionem ipsarum, quatenus sunt superiores inferioribus: ut animal non indiget homine ad ipsius cognitionem, ut est animal, sed contrà homo indiget animali, alioquin perfectè cognosci non posset. Vocare igitur primam philosophiam post physicam, non est dicere, primam philosophiam esse simpliciter primam philosophiam: sed quod illa pars quę relicta fuit ipsi, primæ philosophię, debet addisci post illam partem quæ continetur in libro Physic. idq; non secundum ordinem naturæ, sed propter nostram commoditatem, ac ne bis eadem res in diuersis locis frustrà tractaretur.

Sed quærat aliquis, Qua in parte primæ philosophię collocata fuissent ea, de quibus agitur in lib. Phys. si hanc partem Aristoteles non proposuisset naturali philosophiæ? Existimarem (idq; fortasse non sine optima ratione) collocaturum fuisse Aristotelem illam partem in duodecimo primæ philosophiæ libro: quandoquidem eo in loco eadem quærit, quæ in lib. Phys. sed non ita copiose.

Quæret præterea aliquis, Quare repetiuerit Aristoteles easdem res in prima philosophia, cùm satis uideretur eas tractasse in lib. Physic. Respondeo, Aristotelem idcirco reperisse eas res in prima philosophiã, ut indicaret illas attinere per se ad primam philosophiam: & ut ipsas applicaret enti quatenus ~~enti~~, & substãtiæ quatenus substantiæ, quorum cognitio sine illis tradi non poterat. tunc enim scimus, cùm causas cognitas habemus. Non tractauit tamen ita fusè & copiosè, ut in philosophia naturali, ne nimius esse, cùm satis haberet per illam repetitionem indicare id quod diximus. ens

Verùm adhuc instaret quispiam, dicens: Illud uideri maximè absurdũ, quod Aristoteles tractauerit aliqua uberius ac fusius in aliena facultate, quàm in sua: idq; ob solam commoditatem. At hoc fit interdum ab Aristotele propter aliquam oblatam occasionem: neq; sanè abhorret à ratione, ut à nobis ostensum est in quarto lib. Apologiæ ubi diximus:

In facultatibus subalternatis sæpenumero ob aliquam oblatam occasionem pluribus agi de eis quæ ad subalternantes pertinent, quàm in ipsis subalternantibus: ut de affectibus animi constat, quorum cognitio quum pertineat ad naturalem philosophiam, tamen in Ethica facultate, quæ quantum ad hos ipsos affectus attinet, est sub philosophia naturali, (ordinat enim ad opus, quę ipsa philosophia naturalis simpliciter contemplatur) & in Rhetorica, copiosius disputatur de eorũ natura & proprietatibus, quàm in ipsa philosophia naturali. 4. Apol. sec. 4.

[2. Post. 5. Apolog.] Idem fecit Aristoteles in tradendis definitionum conditionibus. nam cū hæ pertineant (ut nos quinto Apolog. lib. ostendisse arbitramur) ad secundum lib. Poster. cùm pauca in eo libro de ipsis definitionibus præcipit, tū eas tradit illarū proprietates quæ non ueræ: in libro uerò Topic. ubi agit de locis probabilibus, quatenus sunt probabiles ad concludendum problema definitionis, fusius loquitur de definitionibus, & ipsarum proprietatibus, ac uerius: ibi enim inter cæteras proprietates tra- [6. Top. cap 4.] dit illas, quæ sunt uerissimæ. Tales enim sunt, ut ex ipsis concludere possimus aliquam orationem esse ueram definitionem. inquit autem: Nam quia definitio redditur causa cognoscendi, quod dicitur, cognoscimus autem non ex quibuslibet, sed ex prioribus & euidentioribus, quemadmodum in demonstrationibus. si enim omnis doctrina & omnis disciplina habet fieri, supple sic, sequitur quòd definitio sit ex prioribus & euidentioribus.

Deinde ita concludit: Manifestum, quoniam qui non per huiusmodi determinauit, non definiuit. Quæ ratio ita demonstrat definitionem ex prioribus & notioribus, sicut demonstrationem. idemq; dicendum est de multis alijs definitionum proprietatibus, quas ibi tradidit, de quibus nos alibi diximus.

[In instit. sec. Logic.] In secundo autem Post. dixit oportere quamlibet partem definitionis latius patēre, totum uerò conuerti: quæ conditio non conuenit ueræ definitioni, quippe quæ constare debet ex uero genere, & ex proxima differentia: quia res non habent nisi materiam proximam, quæ locum obtinet primæ materiæ & secundarū materiarū, & formam proximam: materia autem indicatur per genus, & forma per differentiā propriam, ut nos in Institutione nostra in secundum Post. lib. ostendisse putamus.
[2. Insit logic. & lib. Post.] Non possunt ergo eius definitiones, quæ uera est definitio, singulæ partes latius patēre, quàm id quod definitur: quoniam in illa nunquam reperiretur uera differentia proxima, quæ uicissim cōmoueat cū eo quod definitur: quod quidem omnium est absurdissimum. nunquā enim sciremus uerè substantiam alicuius rei. Illę ergo definitiones quarū quælibet pars latius patet, quàm id quod definitur, non possunt esse ueræ definitiones: quia non traduntur per differentias ueras, quæ sunt proximę differentiæ. Hoc tamen fecisse Aristotelē arbitramur: quia cùm esset dubiū, an de ipsa definitione, ut est definitio, agi deberet in secundo Post. satis futurū existimauit, si demonstraret hoc, cuius rei causa longam disputationem instituit, utrū ipsum quod quid est, posset sciri per aliud instrumentum, quàm per definitionē. & conclusit, nō posse sciri nisi per ipsam definitionem. Tradidit igitur in eo ipso libro de definitionibus, ea quæ ex ipsa loquendi consuetudine erāt notiora, ut postea in lib. Topic. fusius ageret de ipsis definitionibus. quandoquidē nihil repugnat necessariò quin idem sit probabile: & quin necessarium, quod aliquando est probabile, accipiatur ut necessarium. Vt igitur coniungeret Aristoteles has utilitates, quas poterat coniungere, ac ne toties idem diceret, reseruauit has conditiones ad eum lib. putans nihil ex ea re cōmodi futurum: cùm facile esset uidere, qui ex illis locis non solum probabiles essent, uerùm etiam necessarij, & qui non essent. Quod idem fecisse eum in problemate accidentis, generis & proprij, ob easdem causas arbitramur. nam cùm multi ex locis illis necessarijs essent etiā probabiles, cogebatur Aristoteles in eo lib. in quo propositum erat sibi enumerare omnes locos probabiles, quoad fieri posset, illorum item necessariorū meminisse, quod sibi uisum est superuacaneum. Atq; hæc hoc loco declaranda existimauimus, quòd nos aliquando facturos esse, in Institutione nostra in secundum Post. lib. polliciti eramus.

[In inst. logic. sec. 2.] Neq; uerò solum fusius agere solet Aristoteles alieno quàm suo loco, de aliqua re, ob aliquam oblatam cōmoditatem: sed interdum etiam in ijs quæ tractari deberent in superioribus scientijs, reijcit se ad inferiores. [In 2. Post. lib.] Quemadmodum fecit, cùm loqueretur de numero orbium cœlestium: reiecit enim se ad Astrologos. [12. Meta. tex. 30. & 54.] item cū ars & scientia attinerent ad primam philosophiam, quippe quæ essent affectiones entis, quatenus entis: tamen cùm de earum differentia incidisset mentio in ipsa prima philosophia, reiecit se ad lib. Ethic. de ijs agit.

[1. Meta. tex. 6.] Item cùm dicit: Hoc inquam principiorum omnium firmissimum est, fieri inquam non posse, ut idem simul insit, & non insit eidem, atq; per idem: addantur [4. Meta. tex. 25.]

autem

autem & cætera cuncta, quæ ad differēdi difficultates demouendas olim determinauimus. Ostendit se pluribus egisse de hoc principio in lib. Elenchorum, quàm in prima philosoohia, cuius erat principiū proprium, & ad ipsam primò attinebat. Quare si diximus, Aristotalē in lib. Phys. idem fecisse, quod multis alijs in locis eum fecisse uidemus, nihil nos absurdi dixisse uideri debemus.

Sed præterea quæret aliquis, Quare Aristoteles non collocauerit uniuersam primam philosophiā in li. Phys. & sic ante philosophiā naturalem: quippe cùm agat de omnibus rebus uniuersalibus, quæ necessariò præcedūt omnes res particulares: de quibus rebus uniuersalibus agitur etiam in lib. Physic. & præcedunt ipsam philosophiam naturalem.

Dicerem: Cùm Aristoteles necessariò proposuisset philosophiæ naturali, ea de quibus agitur in lib. Phys. ut daret unitatē illi scientiæ, necesse non fuisse, ut acciperet ens, et entis accidentia, quatenus ens est: quia ens nimiū distaret ab eis subiectis, quę per se contēplabaẽ philosophia naturalis. Sed satis fuit ei accipere eam substantiam, quę daret unitatē philosophiæ naturali, cuius substantiæ species erāt corpora cœlestia, quatuor elementa, & iuxta. Cùm igiẽ talem substantiā necessariò accepisset, postq; uoluit seiungere res dictas, & facere plures scientias, ob causas in superioribus à nobis expositas: & cùm alijs rebus nō indigeret, ne cōfunderet omnia, & ut ostēderet se diuisisse scienrias, reliquit primæ philosophię reliqua quę tractantur in Metaphysicis, & non in li. Phys. Sed quoniā ad explicanda ea quæ relicta essent primæ philosophiæ, opus erant illa etiā de quib. egerat in lib. Phys. quia illæ causæ erāt causæ etiā entis, quatenus entis: ne idē repeteret, uoluit primā philosophiam collocari post Physicā. quod apertè innuit scribens illam Meta. id est post Physicam, cùm tamen ordine naturæ, & quod nos etiā deberet prę cedere. sunt enim uniuersaliora, & notiora naturæ & nobis, ea quæ tractat: sicut in Apologia declarauimus.

. Præposuit ergo primam philosophiam naturali, quia collocauit ipsam post octo lib. Phys. licet nos in Cōmentario dixerimus, post philosophiā naturalem. loquebamur enī de Physica, perinde ac si esset philosophia naturalis: sed uoluimus significare, quod nunc diximus, ut locū illum accuratè loquentibus perspicuū esse potest. ibi enī, & in Apologia dedimus aliquā significationem huius nostræ opinionis uidelicet quòd liber Phys. non esset pars per se philosophiæ naturalis: quā tamen opinionem tunc non explicauimus, quia indigebat longa disputatione, & parum faciebat ad ea dissoluenda quę cōtra illud afferebantur: quòd scripseramus doctrinā lib. prædicamentorum non atrinere ad Logicam. licet ergo ea, quæ tractantur in prima philosophia, necessariò supponātur in li. Phys. & ita præcedere deberent: tamē post hos ipsos libros collocata fuerunt ob causam dictā, ne bis idem repetereẽ. Quæ causa satis idonea est, ad peruertendum ordinē doctrinæ: qui si uerus est, naturæ est ordo. Hoc idem fecit Aristoteles in lib. Post. ubi propter eam causam quam in Apologia diximus prius egit de demonstratione, quàm de definitione: quæ tamen in dubium uenire non potest, quin sit natura prior demonstratione: tum quia supponiẽ ab ipsa demonstratione, quippe quæ fit ex definitione tanquā ex materia: tum quia definitio explicat substantiam, quæ est prior & cognatione & tempore, & ratione, accidentibus, quæ per demonstrationem rebus inesse ostenduntur . Non ergo est pręter consuetudinē Aristotelis, ut aliquando peruertat ordinem naturæ, qui est uerus ordo doctrinæ. siquidem ea, quæ sunt posteriora, nō possunt perfectè intelligi sine ijs, quæ natura sunt priora. Vult autem, ut expectetur huiusmodi cognitio ad perfectam eorum intelligentiā, quæ sunt posteriora natura.

2. Apol. In comen. 7. Meta. tex. 2.

Reddita iam mihi uidetur esse causa, quam quęrebat quæstio proposita: remanet ergo dissoluta.

Sed ad maiorem declarationē quæreret etiam aliquis, Quoniam conclusum est, lib. Phys. præponi debere: ubi nam collocandus sit liber prædicamentorū? Respondeo, quòd debet præcedere libros Phys. quia ut in Commētario diximus, si de ipsis prædicamentis Aristoteles egisset in prima philosophia, egisset in septimo libro: in duodecimo aūt agit de eis quæ tractantur in lib. Phys. Iam igitur profligata penitus mihi uideẽ esse secunda quęstio principalis: tēpus modo est, ut ad alias accedamus.

SECTIO TERTIA.

ERat tertia principalis quæstio, quæ sic ordinabatur ab Aristotele: Quum uellet seiungere philosophiam naturalem à prima philosophia, perperam uocasset philosophiam naturalem Physicam, ergo falsum est quod physica non sit pars illius. Consequentia patet. Antecedens probatur: quia nominasset philosophiam naturalem nomine alterius scientiæ. quod quidem à ratione abhorrere, perspicuum est.

Respondeo: Vtranq; & philosophiam naturalem & primam philosophiam esse physicas: quia in omnibus rebus compositis, quas ambæ speculantur, est principium motus & quietis, inestq; materia & forma, quæ sunt naturæ. & dicuntur etiam res illæ naturales, ad differentiam earum quæ non constant natura, sed arte.

Item, in ambabus est definitio naturæ, ergo possunt dici physicæ.

1.Post. Item, Aristoteles aliquando tribuit hoc nomen primæ philosophiæ, ut in primo Post. ubi ait: Reliqua autem quomodo oporteat distribuere in ratione & intellectu, & scientiam & arte, & prudentiam & sapientiam, partim quidē physicæ, partim autem ethicæ magis considerationis sunt.

Etenim constat, scientiam, intellectum & sapientiam non esse philosophiæ naturalis, sed primæ philosophiæ: quia sunt affectiones entis, quatenus entis. quas quidē attinere ad primum philosophum, declarauit Aristoteles loco superius etiam ad aliud probandum citato. Perspicuum enim est, inquit, ad unam scientiam pertinere considerare ens, quatenus ens, & accidentia quæ insunt ipsi quatenus ens: & non solum substantiarum, sed etiam eorum quæ insunt, eadē est contemplatiua, et eorū quæ dicta, & de priori & posteriori, & genere & specie, & toto & parte, & aliorum talium.

4.Met. tex.20.

Quum igitur hæc quæ dicta sunt, perspicuè sint accidentia entis, quatenus ens (sunt em̄ in omni ente) negare nō possumus, illa pertinere ad primā philosophiam: & per id quod necessariò sequitur, nō posse pertinere ad philosophiam naturalem.

2.Met. tex.21. Nuncupat igitur Aristoteles primam philosophiam physicam, ut facit etiam secundo primæ philosophiæ lib. tex. uigesimoptimo.

Iam uerò respondentes ad formam argumenti, negamus antecedens. Ad probationem dicimus, falsum esse quòd Aristoteles nominauerit philosophiam naturalem nomine alterius facultatis: quia & ipsi conuenit hoc nomen, quippe quæ considerat etiam materiam & formā particularem, quæ sunt naturæ. sed nominauit eam nomine communi. quippe quod conuenit etiam primæ philosophiæ, & quidē primo: naturali autem philosophiæ non primò sed per se tamen. neq; hoc à ratione abhorret, imò factum est optima ratione, & ex consuetudine Aristotelis. nam quoniā in libro Physic. declarata erat fusius & uberius natura, quàm in prima philosophia, atq; idipsum in ordine ad corpora naturalia: ob eas quas attulimus causas inscripsit Aristoteles eos libros Physica, & partem illam philosophię nuncupauit naturalem. Quod uidetur etiam fecisse, quia prima philosophia nominari poterat nobiliori nomine, uidelicet De abstractis. Itaq; non curauit ei tribuere aliud nomen. naturalē uerò philosophiā, quia nullum haberet particulare nomen, quo dignius appellaretur, uocauit nomine generali: sicut nuncupauit etiam cognitionē principiorum, intellectum: non quod ars, itē prudentia, sapientia et scientia, non essent ipsius intellectus, sed quia illa cognitio carebat proprio nomine, appellauit eam nomine generali. sicut etiam in Topic. proprium, quod nomen conuenit etiam definitioni. Idemq; multis alijs in locis fecit. Licet igitur non uocauerit Aristoteles primam philosophiam physicam, non tamen negauit posse dici physicam: sicut non negauit libros de Cœlo, & reliquos philosophię naturalis dici physicos: & si tantummodo octo illos libros sic inscripserit, cæteros uerò proprio nomine. Quod item non est præter illius consuetudinem: quippe qui duos ultimos physicę auscultationis libros de Motu inscripsit, tertium uerò & quintum librum de Natura, cum tamen septimus & octauus quoq; liber sit de natura, & tertius & quintus de motu. Inscriptio enim librorum, ut alibi declarauimus, ab accidentibus uarijs sumi potest. Hoc etiam ex

in Apol. eo colligitur, quia Aristoteles libros Ethic. quia erant per se politici, tamen non inscripsit

scripsit politicos, sed Ethicos. libros uerò de Magistratibus, & de legibus, qui non erant per se politici, sed solum ex suppositione, inscripsit politicos nomine generali, quod nomen scilicet conueniebat ipsis non per se & propriè, sed solum quia usui essent politicæ ueræ, quæ erat de fœlicitate. Perspicuum enim est ex uerbis Aristotelis multis in locis, magistratus & leges fuisse excogitatas propter hominum prauitatem: quia si uellent homines ex uirtutibus uiuere, cõsequi possent fœlicitatem, quæ est finis hominis, sine legibus & magistratibus. Est enim fœlicitas operatio secundum uirtutem perfectam: potest ergo esse fœlicitas, quantum est ex natura sua sine legibus & magistratibus. Sed quia homines maiori ex parte nolunt uiuere ex uirtutibus, ut ait Aristoteles, necesse fuit excogitare magistratus & leges, quæ eos cogerent honestè, morateq; uitam degere. Quod etiam colligitur ex eo, quòd leges & magistratus nihil aliud sibi proponunt, quàm ut efficiant homines bonos, qui uiuentes ex uirtutibus tandem fiant fœlices: quod si boni essent homines, ac iusti, nihil opus foret legibus & magistratibus. 10. Ethic. cap. ult

Perspicuè igitur patet, ut nos etiam abundè in quinto libro De honore declarauimus (ad quem locum me reijcio) libros de Magistratibus & legibus non esse per se politicos: libros autem Ethic. esse per se & uerè politicos: ijs enim per se propositum est reddere homines fœlices. idq;, quod ad ipsos attinet, satis præstant. & tamen non eos inscripsit Aristoteles politicos, cuius rei causam alibi ostendimus. 5. lib. De honore.

Non ergo erit mirum, si Aristoteles non inscripsit philosophiam primam Physicam, licet illa esset per se, & primo Physica. nominauit aũt philosophiã naturalem Physicam, quæ per se quidem erat Physica, at non per se primò, propter causas dictas. quandoquidem uidemus eum librum Ethic. non inscripsisse politicos, qui per se tamen, & primò erant politici: libros autem in quibus ageret de magistratibus & legibus uocasse politicos, qui tamen libri non solum primò, sed ne per se quidem erant politici, sed tantum ex suppositione, supponendo scilicet hominum prauitatem.

Neq; uerò contra hoc faciunt quæ Aristoteles tribuit politicæ, ubi ait: politicam esse principalissimam & architectonicam, quia præscribit quas scientias oporteat esse in ciuitatibus, & quales unumquemq; addiscere oporteat, & quousq;. & quia « uidemus honoratissimas facultates illi subesse, ut militarem, œconomicam & Rhe- « toricam, & ipsam uti reliquis scientijs practicis, legesq; ponere quid oporteat face- « re, & à quibus abstinere, ac fines eius continere fines cæterarum, ex quo infert hoc « esse humanum bonum: nam etsi hæc omnia putarunt quidam interpretes, & ij qui « reconditas profiterentur literas, conuenire politicæ de magistratibus & legibus, quippe cùm ipsa præscribat scientias eo modo quo dictum est, eiq; subiectæ sint Rhetorica & ars militaris, & œconomica: tamen hæc opinio (quod eorum pace dixerim) longe abest, (ut ego quidem arbitror) ab Aristotelis sententia & à ueritate. Etenim Aristoteles ibi cùm proposuisset, quærendum esse quid esset illud summũ bonum, quod probauerat dari in humanis actionibus, dixissetq; prius esse considerandum ad quam facultatem attineret, conclusit, attinere ad facultatem principalissimam, & maximè architectonicam: eamq; esse politicam: uoluit ergo politicæ esse, definire & declarare quid sit huiusmodi bonum humanum. quo posito, sic argumentor. 1. Ethic. cap. 2.

Illa facultas quæ declarat quid sit summum bonum humanum, est politica, & architectonica, ut patet ex uerbis Aristotelis. Ethica declarat quid sit summum bonum humanum hoc, ita in promptu est ei qui lib. Ethic. legerit, ut sit ridiculum, uelle id probare. Ergo ethica est politica architectonica, in eo igitur loco non intelligit Aristoteles politicam de magistratibus & legibus.

Item, illa facultas cuius finis continet fines cæterarum, est politica, architectonica, & principalis. Ethicæ finis continet fines cæterarum: ergo æthica est politica, architectonica, & principalis. Minor probatur sic: Ethicæ finis est fœlicitas, fœlicitas cõtinet cęteras oẽs fines in actionib. ergo Ethicæ finis continet cæteros oẽs fines: & sic magistratuũ finem, & legũ. Leges eñ, & magistratus, nihil aliud propositum habent, ut multis in locis declarauit Aristoteles: quos longũ esse ꝑferre & super-

superuacaneum, quia sunt in promptu) nisi ut homines ex uirtutibus uiuant, & ita humanam beatitudinem consequantur. Omnia ergo quæ ordinant leges, ordinant quia hæc imperat: imperat ergo ipsa ut scientiæ sint in ciuitate, quoniam in operationibus ipsarum inest fœlicitas, ipsiq; sunt subiectæ facultas Imperatoria & Rhetorica & œconomica: quippe quæ non sunt inuentæ, neq; tolerantur nisi quia faciunt ad ipsam fœlicitatē. Imperat etiā ut artes mechanicæ sint in ciuitate, quia hæ quoq; multum faciunt ad fœlicitatem. Breuiter, quicquid fit ab hominibus ratione recta, fit gratia fœlicitatis. ipsa enim est finis ultimus omnium humanarum actionū, quandoquidem ad ipsam referuntur omnia et ad nihil aliud refert ipsa: ipsa enim ponit leges ueras: quia illæ quæ non tendunt ad ipsam, uel ad partes ipsius, non sunt ueræ leges. ipsa enim (ut diximus) est finis agibilium, & finis agibilium est principium omnium actionum, ut patet ex Aristotele multis in locis.

1. Ethic. cap. 5. Tantum igitur abest ut locus citatus repugnet ei quod diximus, Ethicam esse uerè politicam, ut id (ni fallor) maximè confirmet exemplum. exemplum ergo quod attulimus ex lib. Ethic. erit maximè proposito nostro accommodatum.

Sed quæret aliquis: Nunquid Aristoteles alicubi tribuerit Ethicæ hoc nomen politicæ? Respondeo, tribuisse: idq; multis in locis: quorum nōnullos proferam, 1. Ethic. cap. 2. ut res clarior sit. & primo cum dixit: Hæc enim methodus appetit utrumq; bonum, cum sit quædam politica. Neq; enim interpretatio Alexandri, qua hunc textum explanat in primo priorum, uidetur esse audienda.

1. Ethic. cap. 3. 4. & 5. 1. Rhet. cap. 14. Item cùm pluribus alijs in locis in eodem libro, nominauit eam politicam. Sed clarissimè in primo Rhet. ubi ait: Componitur enim Rhetorica ex resolutiua scientia, & ex ea politica quæ est de moribus. Quem locum sæpe citauimus, ob uarias occasiones.

Perspicuum est igitur, uera esse quæ diximus. Quæ uerò in contrarium possunt afferri, hæc ex eis quæ tum in hoc loco, tum etiam in quinto libro De honore dispu- 5. lib. De honore. tauimus, facile dissolui posse arbitramur. Tertium ergo illud principale argumentum, dissolutum mihi uidetur esse.

SECTIO QVARTA.

1. Phys. tex. 8. 11. & 12. Sequebantur tex. Aristotelis allati ex primo Physicorum, quibus uidebatur apertissimè significare, naturalis philosophiæ principia esse, quòd motus sit, etiam quòd plura sint entia: declarat enim, philosophum naturalem non posse disputare aduersus negantes ea: sicut geometra nō potest disputare aduersus eos qui sua principia tollunt. quod si illa non essent philosophi naturalis principia, nihil prohiberet quin is posset disputare contra negantes ea. Addebaturq;, cum uellet Aristoteles primum philosophū posse disputare, aduersus negantes huiusmodi principia, quia hoc erat commune omnibus scientijs: neq; enim maiorem esse rationem unius, quàm alterius.

8. Phys. tex. 22. Item, in eandem sententiam scripsisse Aristotelem non attinere ad physicum probare naturam esse principiū motus & quietis, quia esset suppositio in philosophia naturali.

Ad hoc igitur omnes textus respondentes asserimus, principia esse primæ philosophiæ, quòd motus sit, & quod plura sint entia: ac primò quidem esse illius principia, sicut rationes in superioribus allatæ uidentur ostendisse. etenim si non essent principia primæ philosophiæ, nullas conclusiones posset concludere prima philosophia: quia necesse est ut ex his principijs cōcludat. superuacanea igitur esset, quia non haberet aliquod medium uerum, quo inuestigaret et suas causas. Quod si uteretur hiis principijs ad concludendum, quæ principia non attinerent ad ipsam, neque conclusiones attinerent: quia conclusiones (ut ostensum est ex uerbis Aristotelis) sequuntur naturam principiorum. Attinent ergo ad primam philosophiam necessariò hęc principia, propter causas dictas. Attinēt etiam ad philosophiam naturalem, tum quia seruiunt ipsi, ut diximus. ponuntur enim in lib. Physic. ut habeat naturalis philosophia unū subiectum: et ita dicuntur principia eius subiecti, tum quia necessaria sunt ad ea agnoscenda, quæ sunt propria philosophiæ naturalis, sed non primò, uerùm ex suppositione, eo modo quo in superioribus declaratum fuit. Dicuntur ex-

tur ergo principia etiam philoſophiæ naturalis ex ſuppoſitione, quoniam ipſa petit illa à ſuperiori facultate, quod fieri licet de principijs cognoſcendi, ut ex eis quæ dicta ſunt perſpicuum eſſe poteſt, & ut innuit multis in locis Ariſtoteles.

His poſitis, dicimus ad tex. Ariſtotelis ipſum negaſſe philoſophi naturalis eſſe diſputare aduerſus negantes illa principia: quia in lib. Phyſic. erant poſita, ut principia philoſophiæ naturalis, perinde ac ſi uerè & primò eſſent illius principia: diſputaſſeq; ibi Ariſtotelem contra eos, ut primum philoſophum, cuius erat dicere aliquid aduerſus negantes ea, quia primò pertinebant ad ipſum, & quia erat artifex communior. Philoſophus autem naturalis non poterat aliquid dicere de ipſis, quia non attinebant primò ad ipſum, & quia erat artifex particularis. *6. Meta. tex.1. 11. Meta. tex.25.*

Cùm uerò inferebatur, non poſſe eſſe principia primæ philoſophiæ, quia non poſſet diſputare aduerſus negantes illa: Nego conſequentiam. Ad probationem, quia dicit Ariſtoteles nō poſſe ſcientias diſputare aduerſus negantes ſua principia: Reſpondeo, intelligi uerba Ariſtotelis, quòd non poſſint diſputare demonſtrando: ſed quod non poſſint abſolutè diſputare, hoc eſt falſum, & contra Ariſtotelis ſententiam: quæ ut certius cognoſci poſſint, ac ne uideamur nobis finxiſſe has reſponſiones, afferamus oportet ipſius Ariſtotelis uerba, ex quibus perſpicitur non ſolum ipſum uoluiſſe id, quod diximus, ſed etiam ſenſiſſe, primam philoſophiam poſſe etiam diſputare de principijs omnium ſcientiarum & facultatum: propterea quod contemplatur uniuerſaliſſimum & firmiſſimum illud principium, De quolibet dicitur affirmatio, uel negatio. & hoc eſt quod dixit in tex. illo citato: Sed aut alterius eſt ſcientiæ, aut omnium communis. intelligens per alteram ſcientiam, primam philoſophiam: & per communem, Dialecticam. Quòd igitur primus philoſophus non poſſit demonſtrare ſimpliciter ſua principia, patet ex ipſo Ariſtotele. Quod autem poſſit aliquo modo, perſpicuum eſt ex eiuſdem uerbis, cum ait: Licet tamen hoc quoq; demonſtrare redarguendo: impoſſibile inquam eſſe, & non eſſe, ſi modo is qui contendit, quippiam dicat. Quod ſi nihil dicat, ridiculum eſt profectò ab eo rationem quærere, qui nullius rationem habet, ut rationem non habet. talis enim homo perſimilis iam eſſe uidetur, ut talis eſt plantæ. Demonſtrare autem " redarguendo, & demonſtrare, differre dico: qui namq; demonſtrat, uidetur quod " initio quæritur poſtulare. ſi uerò alius ſit huius cauſa, redargutio, nōn demonſtra- " tio erit. " *4. Meta. tex.24.25. & 26. 4. Meta. tex 27.*

Idem cum inquit: eſt aūt in hiſce quæ ſunt principium quoddam, circa quòd fieri non poteſt, ut falſo dicamus, quia potius ſemper contrarium faciamus, id eſt uerum dicamus neceſſe eſt. ueluti, fieri nō poteſt ut uno eodemq; tempore ſit, & non ſit, & " cætera quæ hoc opponuntur modo: atq; de talibus abſolutè quidem demonſtratio " eſſe nequit: ad hunc, id eſt ad hominem autem, eſt. Fieri enim non poteſt, ut ex alio " principio magis credendo ratiocinatio huiuſmodi conficiatur: quod tamen fieri oportet, ſi ſimpliciter fuerit demonſtratio. " *11. Meta. tex.13.*

Videtur ergo remouere ab ipſis principijs omne genus demonſtrationis, quæ fit ex notioribus: quam uidetur appellare demonſtrationem ad hominem, non ſimpliciter demonſtrationem. non remouet autem diſputationem & redargutionem. Et in hoc loco per demonſtrationem ſimpliciter, non intelligit demonſtrationem propter quid, quæ facit ſcire ſimpliciter, quæ in comparatione ad demonſtrationem Quia, dicitur ſimpliciter demonſtratio: ſed omnem demonſtrationem, ſiue ſit Quia, ſiue propter quid, quia nulla iſtarum poteſt demonſtrare illud principium. etenim nihil ipſo eſt notius. ſed per demonſtrationem ſimpliciter intelligit, omnem demonſtrationem quæ non procedit ex conceſſis ab aduerſario: quia illæ quæ procedunt ex huiuſmodi conceſſis, non poſſunt dici demonſtrationes ſimpliciter, ſed dicuntur demonſtrationes ad hominem. Et hoc eſt " quod dixit Ariſtoteles: Et dialectica omnibus, etſi aliqua tentet demonſtrare com- " munia intelligens primam philoſophiam, inquit hoc ipſum quia demonſtrat eo modo quo poteſt, non tamen demonſtrat ſimpliciter. *1. Poſt. cap.10.*

Rectè

Rectè igitur negauimus sequi, ex eo quòd primus philosophus disputabat contra negantes illa principia, ut non possent esse eius principia: quia nullus artifex disputabat aduersus negantes sua principia. Quoniam potest aliquis disputare, ut diximus. Etenim hoc principium, De quolibet dicitur affirmatio uel negatio, est principium primæ philosophiæ, & tamen ipsa disputat contra negantes illud: non disputat autem demonstrando simpliciter, sed redarguendo. & ita fit de illis principijs, quòd motus sit, & quòd plura sint entia. non enim demonstrantur simpliciter, quia hoc est quod nullus artifex potest facere. sed redarguẽdo quomodo licet cõfirmare sua principia, & disputare contra negantes illa, hoc uerò non potest fieri ab omnibus, sed solum à Dialectica, & ab ea facultate quæ considerat ens quatenus ens, & eius accidentia ut est ens: quia illius sunt principia firmissima, ad quæ cætera referuntur, ut explicauit Aristoteles his uerbis: Quapropter omnes qui demonstrant, ad hanc opinionem ultimam demonstrationes reducunt. Hoc enim principium est natura cæterarum etiam omnium dignitatũ, quod intelligitur quo ad confirmationem, cùm dignitas non demonstratur: nihil ergo faciunt textus allati contra nostram sententiam.

4. Met. tex. 25.

SECTIO QVINTA.

1. Meta. ERat alia quæstio ex eis sumpta, quæ dixit Aristoteles primo Metaphys. ad hunc modum: Quamuis considerauerimus has res in lib. quæ sunt de Motu, nihilominus in consideratione entis accipiemus illos qui ante nos fuerunt, & philosophati sunt de ueritate.

Quibus uerbis uidebatur apertè indicare, illas res, de quibus habitus fuerat sermo in Physica, fuisse consideratas, propter corpus naturale: in prima uerò philosophia considerari propter ens. Et hoc modo reddens Aristoteles causam suæ repetitionis, uidebatur innuere, respectum ad motum & ad ens facere, ut illæ res possent pertinere ad diuersas scientias, quod mirum in modum uidebatur fauere opinioni Auerrois.

Dicerem protulisse Aristotelem ea uerba, de quibus bis ageret: quia cùm res illæ essent consideratæ in lib. Phys. ut seruirent philosophiæ naturali: ipse loquutus est, perinde ac si reuera pertinerent ad philosophiam naturalem: in prima uerò philosophia considerarentur ratione entis, ut diximus in superioribus.

Neque est uerum quod dixit Auerroes, cuius sententiam iampridem explosam esse arbitramur. Loquutus est igitur Aristoteles, perinde ac si liber Physic. esset pars per se philosophiæ naturalis, propter causam dictam, sicut appellat lib. Topic. Dialecticam & Topicam: cùm tamen agatur in eo de conditionibus syllogismi Dialectici: quæ conditiones non attinent ad Dialecticam, sed ad Logicam: quia illa pars non continet locos, neque est disputatiua, sed est de oratione syllogistica determinata. sed quia ibi fuit posita, ut seruiret Dialecticæ, & Dialectica, & Topica induit personam logicæ, nuncupauit ipsam Dialecticam & Topicam.

Quòd autem esset Logica, perspicuũ est: quia sicut lib. Post. dicitur Logica, quia docet conficere demonstrationem, quæ est species syllogismi: sic doctrina illa quæ docet conficere syllogismum dialecticum, qui est species syllogismi, dici debet Logica, ut in superioribus declarauimus, ad quem locum nos reijcimus. Et patet ex eis etiam quæ diximus respectu illarum causarum quæ sunt in Physicis propter res naturales, & in prima philosophia propter ens, non facere illarum scientiarum diuersitatem, sed solum respectus materiei & formæ, quiq; non reperitur in istis: nihil igitur facit contra nos ille textus.

Ad aliam quæstionem, quòd cùm asseruissem substantiam quæ est prædicamentum, diuidi in substantiam incorruptibilem & corruptibilem: in Apologia uerò diuisissem eandem in simplicem & mixtam: uidebatur ex hoc sequi, ut in altero loco falsum dixissem. Ad hanc inquam quæstionem satis uidetur responsum esse suprà cùm diximus, substantiam quæ consideratur in lib. Phys. esse positam ibi, ut daret unitatem philosophiæ naturali, eamque diuidi aliquo modo in simplicem & mixtam:

tam: & hæc nos diuisionem fecisse in Apologia, ut daremus unitatem libro de Cœlo, quia aliter diuisissemus ipsam in incorruptibilem & corruptibilem: diuisio enim illa est magis cõueniens, ut ex eis quæ dicta sunt perspicuum esse potest: quanquã rursus Aristoteles inscribẽs illum lib. de. Cœlo & mundo, uidetur indicasse se nolle dare unitatem illi libro, sed uelle ibi esse duo subiecta, in primis uidelicet duobus libris cœlum, in reliquis uerò quatuor elementa: neq; hoc repugnat rationi, quandoquidem ista unitas requiratur in uniuersa scientia, nõ in partibus scientiæ. Quid enim prohibuit Aristotelẽ scribere unum librũ de Cœlo, deinde separatim alium de elemẽtis? quod si fecisset nõn ne diceremus, subiectũ unius esse cœlum, alterius uerò elementa? sicut scripsit multos libros de mixtis. Si igitur hoc potuit fieri in eadem doctrina, non uideo cur in eodem libro illius doctrinę non potuerint absq; nefario scelere poni duo illa subiecta, præsertim cùm diuisio librorum fiat ex accidenti, ac maiori ex parte arbitratu nostro, ut dictum est suprà. Quia igitur corpora cœlestia hoc habebant cõmune cum elementis, quòd solum cõstabant ex materia simplici & ex forma simplici, de utrisq; simul egit Aristoteles, & ipsa inscriptione ostendit, de utrisq; per se esse illam doctrinam, cui unitas tribui cõmodè non poterat, nisi diuisissemus substantiam in simplicem, & posuissemus corpus simplex esse subiectum illius libri, quia prædicabatur de corporibus cœlestibus, & de quatuor elementis. fecimus igitur illam diuisionem ob hanc causam, non quòd non sentiremus diuisionem substantiæ in incorruptibilem & corruptibilem magis conuenire rationi, ut diximus. Non negamus tamen, quin recta sit etiam diuisio in simplicem & mixtam, quia tandem redigi potest ad illam alteram, resq; uariè possunt diuidi, pro ut uarijs respectibus accipiuntur. Nihil ergo nos errasse arbitramur, diuidẽtes substantiam in simplicem & mixtam, sicut in Apologia fecimus.

SECTIO SEXTA.

AD illud argumentum, quòd cùm Aristoteles diuiserit in prædicamentis, substantiam in primam & secundam, non uidebatur cum eius doctrina consentire diuisio illa quam ego fecissem: Respondeo, me diuisisse substantiam in incorruptibilem & corruptibilem, quoniam sic declarauit Aristoteles substantiam in suis libris, quærendo eius causas. & ita consentire hãc diuisionem cum ipsius doctrina, quippe quæ ducta fuit ex modo inuestigandi causas, quo ille usus est in prima philosophia, & in philosophia naturali. Quæsiuit enim utrobiq; causas omniũ rerum compositarum, quas numerauimus usq; ad species specialissimas, eo ordine quo sunt in natura, & attinent ad scientias.

In prædicamẽtis uerò diuisit substantiã alia ratione, uidelicet in primam & in secundam, id est in singularem & uniuersalem, ut sciremus primas substãtias esse fundamentum secundarum, sed non eo modo quo attinent ad scientiam: quia singularium non est scientia, sunt enim infinita & corruptibilia, nisi quatenus conueniunt in uniuersali: ut de singularibus substantijs, quatenus conueniunt in hoc communi quòd sunt primæ substantiæ, quæ cõparatæ ad substãtias uniuersales dicuntur magis substantiæ, quia sunt illarum fundamentum.

Præterea possunt eiusdem rei ex diuersis rationibus fieri diuersę diuisiones. Sed satis nobis est, quòd diuisio substantię, quam fecimus, colligatur ex Aristotelis lib. nihil ergo absurdi ex illa nostra diuisione sequitur.

Quod uerò sequebatur, Aristotelem apertè ostendisse lib. Phys. nõ esse partem primæ philosophiæ, hoc negamus. Ad probationem dicimus, ex illo tex. qui contrà citatus est, sequi potius confirmationem nostræ opinionis, quàm euersionem. etenim cùm dicat Aristoteles, formas incorruptibiles non attinere ad philosophiã naturalem, sed ad primam philosophiam, & cùm de his uerba fecerit in lib. Phys. ut lib. Phys. sit pars primæ philosophiæ necesse est. Neq; obstat quod dixerit, talẽ sermonem differri debere usq; ad illud tempus: quia hoc dixit, ut indicaret doctrinam illarum formarum propriè spectare ad primam philosophiam, in qua de his non agitur alterius scientiæ gratia. Quod itẽ confirmare mihi uidetur illis uerbis: quod de naturalibus & corruptibilibus formis in posterius demonstrandis dicemus. Innuit enim, philosophiam naturalem initiũ capere à libro de Cœlo, quoniam de his formis non loquitur in lib. Physic. post hunc tex. Videtur ergo nostram corrobora- 1. Phys. ult.

re ſententiam uerbis dictis.illis enim oſtendit, uelle ſe loqui de formis incorruptibilibus in prima philoſophia, et de formis corruptibilibus in philoſophia naturali: quia non erat ei propoſitum, à prima philoſophia omnino reijcere formas corruptibiles, neq; à philoſophia naturali incorruptibiles:ſed eo modo,& ob eas cauſas quas diximus,in ſuperioribus, ſic loquutus eſt, ad quem locum (ne toties idem repetamus)me reijcio.

Ad id uerò quod addebatur, quòd citans Ariſtoteles ea quæ conſiderantur in lib. Phyſ. dixit ea conſiderari in philoſophia naturali: ex quo uidebatur ſequi, ut liber ille ſit pars philoſophiæ naturalis. Negamus conſequẽtiam. Ad probationem dicimus, non fuiſſe abſurdum quod Ariſtoteles nominaret philoſophiam naturalem, partem illam, quæ ipſi naturali philoſophiæ propoſita fuerat, ut ſeruiret illi, quamuis non eſſet uerè naturalis philoſophia : ſicut etiam nuncupauit ſermonem de moribus & uirtutibus & affectibus Rhetoricam, & ſi uerè non erat pars Rhetoricæ:ſatis enim fuit ad hanc denominationem,adhibitum fuiſſe hunc ſermonem in eo loco,ut ſeruiret Rhetoricæ. Concedimus ergo antecedens,& negamus conſequentiam.

Quod aũt quęrebatur quorſum Ariſtoteles in ſecundo Phyſ. perſcrutaretur, quo modo Mathematicus differret à phyſico, (intelligẽs per phyſicũ, philoſophũ natu
2.Phyſ. ralẽ,ut patet ex eo libro) ſi Phyſica eſſet prima philoſophia. Huic quæſtioni ſatis
tex.16.17. factũ eſt ijs quę antè dicta ſunt. quia uidelicet agit ibi Ariſtoteles de illis rebus pro
18.19.& pter philoſophiam naturalẽ,et non propter primam philoſophiã. eademq; ratione
20. reijcitur illud, utrum oporteat phyſicum cognoſcere utramq; naturã. Item illud,
2.Phyſ. quod dicit Ariſtoteles in tex. 26. ſecundi Phyſ. Item illud, quare oſtenderit inueſti-
tex.21 & ganda eſſe quatuor genera cauſarum, & oportere phyſicum cõſiderare quæcunq;
22. mota mouent, & quo modo natura agat propter finem. Omnes inquam iſtæ
2.Phyſ. obiectiones tolluntũ eadẽ ratione, quod uidelicet lib. ille Phyſ. collocatus ſit in phi
tex.26. loſophia naturali, quia erat neceſſarius philoſopho naturali. Itaq; potuit in eo diſputari de eis, quæ cognoſcere oportebat philoſophũ naturalẽ. Multa enim ex ijs quæ ibi tractãtur, non ſolũ erant utilia philoſopho naturali, uerùm etiã neceſſaria.

SECTIO SEPTIMA.

EX quibus omnibus luce clarius mihi uidetur ſequi, ſi uolumus doctrinam Ariſtotelis nõ errantem & uagam, ſed firmã & ſtabilem eſſe, oportere neceſſario illud ponere, philoſophum naturalem, cùm loquitur de eis quæ ſunt in lib. Phyſ. induere perſonam primi philoſophi, quod quidem ideo factum eſt ab Ariſtotele, quia philoſophia naturalis aliter non fuiſſet una, ſed duæ ſcientiæ, uel plures : quia ex ſe non habet aliquid cõmune, quod ei unitatem tribueret. cuius rei hæc fuit cauſa (ut diximus) quia omnes res quæ ſunt in uniuerſo, habent inter ſe rationem generis & ſpecierum:& qui uult eas ſeparare, & ponere in diuerſis ſcientijs, cogitur accipere ſpecies aliquas, & relinquere genus. & ſic ſpecies illæ faciunt diuerſas ſcientias, quia non conueniunt in aliquo cõmuni. Quare concedimus philoſophiã naturalem, quantum eſt ex ſe, eſſe duplicem ſcientiã, alteram uidelicet incorruptibilium, alteram corruptibilium. Et ita, ſi uolumus facere duas philoſophias, poſſumus facere. hoc enim pendet ex uoluntate noſtra: quia multas facere ſcientias, nõ poteſt eſſe ex natura rerum, ut diximus, ſed ſolum fit arbitratu noſtro.

Verùm dicet aliquis, fieri non poſſe ut duæ ſint philoſophiæ, neq; hoc unquam dictum fuiſſe ab Ariſtotele. Reſpondeo, eſſe uera quæ diximus, quòd ſcilicet non poteſt eſſe niſi una ſcientia: & cùm ſunt plures, hoc fit ex uoluntate noſtra, poſſuntq; eſſe duæ & tres, quod multis in locis ſignificauit Ariſtoteles, & aliquando etiam indicauit poſſe eſſe ſex ſcientias. Atq; ut hæc perſpici poſſent, non erit alienum ab re noſtra multos Ariſtotelis textus in medium afferre, quorum hic erit pri
4.Meta. mus: Atq; tot ſunt philoſophiæ partes, quot ſubſtantiæ ſunt. quare neceſſe eſt ipſa-
tex.10. rum quandam eſſe primam, & aliam ſequentem. nam unum ipſum, & id quod eſt,
» genera continuò habent, quapropter & ſcientiæ hæc ſequuntur. ipſe nanq; philo-
» ſophus perinde ſe habet, atque iſce qui mathematicus nuncupatur. etenim par-
» tes hæc habet. & prima quidem eſt ſcientia, & ſecunda, et aliæ deinde ſunt mathe-
» maticis collocatæ.

Qui

Quibus uerbis Ariſtoteles apertè ſignificat, tot eſſe philoſophię partes, quod
ſunt ſubſtantiæ. Subſtantiæ autē ſunt tres, igitur philoſophiæ partes erunt tres.
Quod autem ſubſtantiæ ſint tres, indicauit Ariſtoteles his uerbis, quæ etiam
in ſuperioribus attulimus ad aliam rem oſtendendam: Qui igitur hac ætate ſunt, 12.Meta.
uniuerſalia ſubſtantias magis ponunt. genera enim uniuerſalia ſunt. qui principia, tex.2.
ſubſtātiasq́ magis inquiunt eſſe ex eo ſanè, quia modo differēdi de ipſis quærunt. “
antiqui uerò ſingula, ut ignē & terram, ſed non corpus commune. ſubſtantiæ autē “
tres ſunt: una eſt ſenſibilis, cuius alia eſt perpetua, alia corruptibilis, quam omnes “
eſſe fatentur, quales ſunt plantæ & animalia. atq; huius elementa ſumantur neceſſe “
eſt, ſiue unum ſit, ſiue multa. alia eſt immobils: hanc quidem inquiunt ſeparabilem “
eſſe alij, diuidentes in duas, alij in unam naturam ponētes formas ipſas, & Mathe- “
matica ſolum etiam dicentes. Illę igitur naturales ſcientiæ ſunt, ſunt enim cum mo “
tu: ſed hæc ad aliam ſcientiam ſpectat, ſi principium nullum eſt ipſis commune. “
Item loco ſuperius etiam ob aliam occaſionem citato, ubi ait: Cùm autem tres 12.Meta.
ſint ſubſtantiæ, duæ quidem naturales, una uerò immobilis, de hac deinceps dicen tex.20.
dum uidetur. Ex quibus perſpicuum eſt, tres eſſe philoſophias: quarum una eſt de
rebus immobilibus, uidelicet prima philoſophia: altera de rebus mobilibus, incor-
ruptibilibus: tertia de rebus mobilibus, corruptibilibus. Quam rem oſtēdit Ariſto
teles his uerbis, citatis etiam in ſuperioribus ad aliud probādum: Et tenetur phyſi- 2.Phyſ.
cus cōſiderare omnino quæcunq; mota mouent: quæcunq; autem nō, nō amplius tex.71.
phyſicæ ſunt. non enim in ſe ipſis habentia motum, neq; principia motus mouent, “
ſed immobilia ſunt unde tria negotia ſunt: hæc quidem circa immobile, aliæ uerò “
circa mobile quidem incoruptibile, quædam autem circa corruptibilia. “
Idem enim apertè ſignificat quod dixit locis citatis, uidelicet tria eſſe negotia,
id eſt tres de ſubſtantijs philoſophias. quod cùm nō conſideraſſet Auerroes, expli
cauit hunc textū duobus modis, quarum explanationem utraq; uidetur longe à
ueritate abeſſe. Et quod ad primam attinet, nemo eſt qui nō uideat in hoc textu
nullam mentionem fieri rerum immobilium, quæ ſint in mobilibus, quæ conueni-
unt mathematicis, ex Auerrois ſententia.
Item falſum eſt, Ariſtotelem hoc in loco dicere, res mobiles corruptibiles & in
corruptibiles eſſe unius ſcientiæ. Altera item expoſitio non eſt ad rem, & à ueri
tate abhorret, quòd uidelicet Ariſtoteles non loquutus ſit de ſciētijs, ſed indicaue
rit modos entiū diuerſos, de quibus oportebat uerba facere per ſe. quoniā ex uer-
bis ipſius apertè intelligit̄, eum loqui de ſcientijs, nēpè de philoſophia naturali, &
prima philoſopbia: & ſignificare duas eſſe philoſophiæ partes, duas enim facit ſciē
tias. Quare illud quod ait Diuus Thomas, noluiſſe Ariſtotelē ſeparare ſcientiā re
rū incorruptibiliū à rebus corruptibilibus, uidet̄ ipſi textui repugnare, in quo cla-
riſſimè oſtendit̄ ſciētiæ rerum incorruptibiliū & corruptibiliū diuerſitas. quanquā
uidet̄ rectè dicere, reſpōdens illis qui uolebāt redigere has tres res, ad tres philoſo
phię partes, id eſt ad mathematicā, phyſicam, & primā philpſophiā. quia re uera in
hoc textu nulla fit mentio rerum, quæ attinent ad matbematicam. Contra etiam
Auerroem eſt, quòd qui ponit rerū diuerſitatē, cogitur ponere ſcientiarū diuerſi-
tatem. Itaq; uidetur ipſe euertere ſcientiarum naturam dicens: Cùm ens diuiditur “
ſecundum conſiderationem demonſtratiuam, intrabit una natura in duas artes: ut “
conſideratio Mathematici & diuini de numero, & ſimiliter cōſideratio Mathema “
tici & naturalis in corpore, linea & ſuperficie. nam eadem linea & eadem ſuperfi-
cies cōſideraretur à Mathematico, & à philoſopho naturali, cùm utriuſq; idem ſit
finis, uidelicet ſcire. nō uideo (ut dictum eſt in ſuperioribus) quomodo Mathema
tica & philoſophia naturalis non eſſent eædem ſcientiæ: conſiderāt enim eaſdem
res ex materia & ex fine, qui eſt forma, ut in multis locis dixit Ariſtoteles quos ali-
bi citauimus.
Nūc autem ſatis erit citare eius uerba primi Aethi. cap. decimo, quæ citauimus
etiam in ſuperioribus: Geometra conſiderat rectum propter ſcire, & faber propter 1.Ethic.
operari. ſi uerò dicant mathematicum conſiderare lineam & ſuperficiem, ut abſtra cap.10.
cta à materia: philoſophum uerò naturalem, ut ſunt in materia: quæro utrum ſit
eadē linea, nec ne: ſi eſt eadem linea, hæc abſtractio nō poteſt facere diuerſitatem

scientiarum, quia habebit utrobiq; eandem formam, quæ est finis. Sin est diuersa, ut dictum est: ergo perperam dixit Auerroes, quod una natura ingreditur diuersas artes: afferens exemplum lineæ. quia linea ut est in mathematica, & abstracta à materia, non est una natura, sed diuersæ naturæ. Verùm quoniam his de rebus multa in superioribus diximus, ad illum locum me reijcio. Satis est nunc ostendisse, fieri non posse, quin afferatur uis illi textui: nisi ita explanetur, quòd tria sint negocia, quorum unum uersetur circa res immobiles, quas Aristoteles semper attribuit primæ philosophiæ, ut ex eius uerbis apparet.

Alterum circa res mobiles, incorruptibiles, quę ad alteram scientiam pertinent: tertium circa mobilia & corrupnbilia, quæ ad aliam spectant scientiam: quam si uolumus philosophiam naturalem appellare, necessario ponendæ sunt duæ philosophiæ naturales, sicut diximus duas esse mathematicas: quarum una est de quantitate continua, quæ dicitur Geometria: altera de quātitate discreta, quæ appellatur Arithmetica. idq; opinamur uoluisse Aristotelē indicare locis citatis. Quare nemini mirum esse debet, si diximus philosophiam naturalem posse fieri unam, & duas.

SECTIO OCTAVA.

Sed diceret aliquis: Ista quæ dixisti, non satis uidentur consentire ueritati. nam uerba Aristotelis quæ citasti, uidentur habere multas difficultates. quarum prima est, quòd non uidetur uerum, mathematicam esse philosophiam: siquidem philosophiæ tot sunt, quot sunt substantiæ: ipsa autem mathematica non est de substantijs. Ac rursus hoc euertit sententiā Aristotelis multis in locis, & maximè
6. Meta. ubi conclusit tres esse philosophias speculatiuas, nempe Theologiam, Mathemati
tex. 5. cam, & philosophiam naturalem.

Deinde, si philosophiæ nsturales sunt duæ, quare Aristoteles tot in locis se m-
4. Meta. per posuit unam? & si posuit Mathematicam etiam unam, quare dixit in tot locis
1. Post. esse duas? & si plures sunt duabus, quæ erit tertia? quandoquidem subalternatæ non possunt dici scientiæ, ut demonstrasti in tua Apologia.

His quæstionibus respondeo: Aristotelem non sine optima ratione fecisse quę dicta sunt. ea uerò est, ut indicaret ex rerum natura, quæ essent perfectiores philosophiæ, & quæ minus perfectæ. Itaq; quoniam entium aliqua erant per se & propriè entia, ut substantiæ: alia uerò erant accidentia, ut res quæ accidunt ipsi substantiæ, ad quam referuntur, sicut declarauit Aristoteles multis in locis, & maximè in
4. Meta. quarto Metaphys. loco superius citato ob aliam occasionem, ubi ait: Vbiq; autē
tex. 3. 3. scientia ipsius est propriè primi, ex quo cætera pendēt, & propter quod dicuntur,
& 4. quod si hoc est substantia, ipsum philosophum principia substantiarum causasq;
„ habere oportet.

Cùm igitur manifestum sit, substantiā esse hoc primum: manifestum est etiam, scientiam esse propriè de hoc primo: Ergo secundo loco erit de accidentibus, de quibus possunt esse scientiæ. Itaq; loquentes propriè de scientijs, dicere possumus tot esse partes philosophiæ, quot sunt substantiæ. & hoc sensu erit uerum, Mathematicam non esse partem philosophiæ.

Sin autem accipiamus communiter scientiæ nomen, ut complectitur substan-
6. Meta. tiā, & accidentia, Mathematica erit pars philosophiæ: & hoc modo accepit Aristoteles in sexto Metaphys.

Ex tex. autem citatis colligendum est, Aristotelē sæpenumero dicere aliquam rem nō esse talem, quia non est talis principaliter. ita dixit Mathematicam nō esse partem philosophiæ, quia non est eius pars principalis.

Sed contrà sic instaret aliquis: Quod dixisti accidens ut est quantitas, non esse propriè & principaliter ens: & facultatem illā quæ considerat hanc quantitatem, non esse propriè scientiam, neq; partem philosophiæ, hoc uidetur apertè repugnare sententiæ Aristotelis multis in locis: & præcipuè ubi definiens scire, quod est
1. Post. simpliciter, ostendit illud cōuenire solis mathematicis, quippe quæ solæ accipiant
cap. 11. definitiones. inquit enim loco etiam in superioribus citato, ad aliam rem indican-
„ dam: Conuertuntur autem magis quæ sunt in mathematicis, quia nullum accidēs
„ recipiunt, sed definitiones. Et appellat in eo cap. omnes alias scientias dialecti-

cas,

cas, quia non faciunt scire ex definitionibus, non faciunt ergo scire simpliciter.

Deinde cùm uellet ostendere præstantiam primæ figuræ: Figurarum autem, inquit, est maximè faciens scire, quæ prima est. Mathematicæ enim scientiarum per hanc primam figuram ferunt demonstrationes, ut Arithmetica, & Geometria, & perspectiua. Et ferè est dicere, quæcunque propter quid faciunt speculationem. aut enim omnino, aut sicut frequentius, & in pluribus per hanc figuram, propter quid fit syllogismus. Quare & propter hanc erit maximè faciens scire, propter quid speculari. Mathematicæ igitur faciunt maximè scire, ergo erunt maximè scientiæ, et propriè scientiæ. ergo erunt propriæ partes philosophiæ: omnis enim scientia propriè est pars philosophiæ: ergo illa causa quam attulisti quare Aristoteles non posuerit Mathematicam partem philosophiæ, non est uera causa: quoniam uidelicet non sit propriè scientia, quia non est de eo quod est propriè ens. 1. Post. cap. 13. " " " "

Respondeo, uera esse quæ dicta sunt, propterea quòd nõ posset aliter defendi Aristoteles quin pugnaret cum sua ipsius sententia. scientiam autem dicimus, propriè acceptam, posse bifariam intelligi uno modo, quòd sit de ente per se propriæ, & perfectissimo, quia scientia sequitur naturam rerum, & ita scientia de substantia est magis propriè scientia, quàm scientia de accidentibus, & per id quod sequitur, quàm scientia de quãtitate. Itaque magis est philosophia illa, quæ est de substantia, quàm illa quæ est de quantitate.

Altero modo dicitur scientia propriè illa, quæ est per causam propriam, & per se notam: impropriè autem sciẽtia dicitur illa, quæ est ex affectibus, & ex posterioribus. Atque hoc sensu dicimus, mathematicam esse magis propriè scientiam, quia scilicet, efficit scientiam simpliciter, idest ex causa propria, & per se manifesta. & ita magis est scientia, quàm scientia de substantijs: quia scientia de substantijs non est ex causis, sed ex affectibus, quæ cognitio est scientiæ: quia nõ scientia simpliciter, idque est ex nostro cognoscendi modo, non ex natura ipsarum rerũ. Et sic intellexit Aristoteles in locis citatis, cùm dixit mathematicam facere propriè scire & ita nihil repugnant Aristoteli nostræ interpretationes. 1. Post.

Ad illud uerò quod quærebatur, Quare Aristoteles posuerit philosophiam naturalem unam, si sunt duæ. Respondeo, fecisse hoc Aristotelem ut reduceret scientias ad tres: quod ipsi uisum est esse cõmodius, quàm ponere unam aut duas, hæc enim uidebatur nimis stricta diuisio: ponere autem sex sciẽtias, nimis lata. Posuit igitur tres, quod erat medium, & ita commodius: omnes tamen quæcunque sint scientiarum diuisiones, sunt arbitrio hominum, non ex natura rerum. Ipse autem loquutus est uariè in diuersis locis, ut indicaret posse tot esse scientias, quot erant rerum species et genera. Eadem ratione posuit mathematicam alibi unam alibi duas, Geometriam scilicet & Arithmeticã. & alicubi etiam significauit esse tres, quarum tertia, prima est in ordine, uidelicet ea, quæ loquitur de quantitate, quatenus quantitas est. Altera est quæ loquitur de numero, quia numerus non dicit aliquã positionem, ut declarauit Aristoteles. Tertia uerò Geometria, quæ fortasse potest recipere alias diuisiones: & hoc modo nihil incommodi sequitur ex illo tex. Aristotelis quarti Metaphys. 1. Post. cap. 17. &

Nata est autem diuisio in sex scientias, quam suprà attigimus, ex diuisione duarum scientiarum, per quam diuidebantur res in substantiam et accidens. hine enim uidetur fieri posse, ut dicantur tres esse scientiæ de substantijs, & tres de accidentibus. Idque, præter quam quod ratione confirmatur, colligitur etiam ex uerbis Aristotelis. 1. Meta. 4. Meta. tex. 4.

Ex diuisione item trium scientiarũ, liceret ponere duas philosophias naturales, quarum una loqueretur de substantijs mobilibus incorruptibilibus, altera de substantijs mobilibus corruptibilibus: Itemque duas mathematicas, quarum una de numero, altera de magnitudine ageret. 4. Meta. tex. 4.

Item possunt diuidi scientiæ in quatuor: quarum prima erit diuina philosophia, post hanc philosophia naturalis. reliquæ duæ erunt Mathematicæ de numero, & mathematica de magnitudine, quatenus nullum obtinent commune, subiectum, à quo habeant unitatem.

Patet igitur ex dictis, posse diuidi scientias sex modis: ut uel una tantũ ponatur

omnium rerũ quæ natura constãt scientia, uel duæ scientię, uel tres, uel quatuor, uel quinq;, uel sex, eo modo quo dictum est. Atq; harum quidem diuisionum prima, sumitur ex natura rerum, reliquæ fiunt arbitratu nostro, & propter cõmoditatem ut euitetur confusio.

Diuisio tamen rerum in tres scientias, est communior omnibus, & secundum ipsam ferè semper loquutus est Aristoteles contra Platonem, quia hæc uidebatur magis congrua.

Sed contrà instaret aliquis dicens, Sequi ex dictis, primam philosophiam considerare quantitatem abstractam à materia per intellectum. quod uidetur contra Aristotelẽ: quippe qui semper dixit primam philosophiam considerare res immobiles, & abstractas à Materia secundum esse: quantitas autem abstracta à materia per intellectum, non est abstracta secundum esse.

Dictum est suprà, quantitatem, quatenus quantitas est (quod quidem nihil aliud est, quàm considerare quantitatem ut est abstracta per intellectum) necessariò considerari à prima philosophia, quia est unũ ex decem prædicamentis, quæ sine dubio pertinent ad primam philosophiam: & est uerum dicere ipsam esse ens, quia est accidens primi entis, quod est substãtia: & habere suas proprietates quatenus quantitas est, quæ sunt diuersæ à proprietatibus quantitatis discretæ & continuæ, quatenus tales sunt quãtitates: sicut substantia quæ consideratur à primo philosopho, ut talis est, habet diuersas proprietates à cœlo, ab elementis, & à mixtis, quæ considerãtur à philosopho naturali. Neq; hoc quod diximus Aristoteli repugnat: quia & si dixerit primam philosophiam considerare res immobiles, & separabiles à materia, secundum esse nõ negauit: tamẽ neq; potuit negare ob rationes dictas, quin consideraret etiam res immobiles, et separabiles per intellectum. Itaq; bono sensu intelligẽda sunt hoc loco Aristotelis uerba: sicut diximus intelligi oportere in superioribus, cùm separauit primam philosophiam à philosophia naturali, eo quod cõsideraret res immobiles & separabiles à materia. Dicimus ergo, Aristotelem distinxisse primam philosophiam à Mathematica, eo quòd mathematica cõsideraret res separabiles per intellectum solũ: prima autẽ philosophia utrasq;, sed principaliter immobiles, & separabiles secundum esse. Et cũ distinguit Aristoteles primam philosophiam à mathematica, accipit mathematicam pro scientia quæ est de quantitate, ut quantitas est, & de quantitate discreta & continua, eo modo quo dicebamus ipsam primam philosophiam seiungi à philosophia naturali, ut una est scientia aggregata ex ea parte quæ est per se philosophia naturalis, & ex ea parte quæ per accidens est philosophia naturalis. Nihilominus distinctio semper philosophiæ naturalis, à prima philosophia, incipit à libro de Cœlo, usq; ad species specialissimas. Ita Aristoteles, cùm facit Mathematicam unam scientiã, accipit ipsam pro eo quod est aggregatum ex illa parte quæ est per se mathematica, quæ loquitur de quantitate discreta & continua: & pro illa parte quæ est per accidens Mathematica, quæ loquitur de quantitate, ut quantitas est. tunc enim induit uestem primæ philosophiæ, sicut diximus de philosophia naturali. Nihilominus distinctio primæ philosophiæ à mathematica, semper initiũ sumit à quantitate discreta & continua, usq; ad species specialissimas.

Ex dictis igitur satis perspicuum esse potest, quo modo mathematica sit pars philosophiæ, & quomodo non sit: & ut cohęreant textus Aristotelis, perspicuum est etiam, quomodo diuidantur scientiæ & quo modo se habeant: neq; absurdum esse, philosophiã naturalem per se initium ducere à lib. de Cœlo: Mathematicam uerò à quantitate discreta & continua.

Perspicuum item est, quid consideret philosophus naturalis, quid primus philosophus, & (ut uno uerbo dicam) quid unaquæq; contempletur scientia.

FINIS LIBRI VIGESIMI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER VIGESIMVSPRIMVS.

SECTIO PRIMA.

VM ex ijs, quæ antea diximus, animorum nostrorum immortalitatem ex sententia Aristotelis (ut arbitramur) conclusserimus: deinde eorum quæstiones ac sententias, qui hanc conclusionem, quam apertam esse ostendimus, labefactare, ac penitus conuellere aggressi sunt, attulerimus in medium: ac simul Aristotelis auctoritates, quæ nonnullos impulerunt ut ueritatem in contrariam partem traherent, eas præsertim quæ speciem inanem illam quidem, sed tamen speciem quandam habent (nam omnes persequi longum sane, ac fortasse inane fuisset) postremò nonnulla etiam addiderimus, quę nobis ad id quod efficere cupimus, peragendum uiam munirent: nunc consequens est, ut ad eas ipsas quæstiones dissoluendas, sententiasq; conuellendas (quantum nostra quidem opera fieri poterit) ueniamus: ut non errantem & uagam, sed firmam ac stabilem de animorum immortalitate sententiam, quæ uehementer ab omnibus sanis desiderari debet, tenere ualeamus.

Aggredientes igitur dictarum quæstionum dissolutionem, primùm asserimus, ueram fuisse conclusionem nostram, intellectum uidelicet ex Aristotelis sententia immortalem esse: quia ratio, quæ sensui & naturæ fundamentis innititur, ita exigere, postulareq; uidetur. etenim quum non utatur organo corporali, necessitas cogit ut non sit mixtus cum corpore. Quod quum ita sit, in dubium uenire non potest, quin eius natura nullo modo pendeat à corpore: & per id, quod necessariò sequitur non intereat unà cum corpore. Quod autem non utatur instrumento corporali, quoniam in superioribus satis abundè nos ostendisse arbitramur, ad eum locum lectorem reijcio.

Hoc item alia uia sic confirmari & corroborari posse aliquo modo uidetur, quòd uidemus naturam ipsam ita comparatam esse, ut nunquam transeat ab extremo ad extremum sine medio.

Quum ergo darentur formæ quæ ex corpore & in esse, & in operari penderent, reperirenturq; aliæ quæ neque in esse, neque in operari corpore indigerent: non sine optima ratione existimandum est, dari aliquam formam, quæ in esse non pendeat à corpore, in operari uerò utatur aliquo modo corpore, quod sibi obiectum præsens faciat. quæ quidem uidetur media natura esse inter ea quæ dicta sunt: non est enim simpliciter immersa, ut sunt formæ omnino materiales: neque est simpliciter abstracta à corpore, ut sunt formæ penitus abstractæ, quibus Aristoteles ut hanc differentiam designaret, multis in locis addidit aduerbium illud Penitus, inquiens, quum de illis mentionem faceret, De substantijs penitus abstractis. nisi enim daretur aliqua substantia, quæ aliquo quidem modo, sed non omni ex parte abstracta esset, aduerbium illud Penitus superuacaneum esse quis non uidet? satis enim seiunxisset eas, ac segregasset à formis immersis, si nominasset tantum abstractas à corpore. quod quum nō fecerit, negare non possumus, quin senserit aliquam formam dari, quæ partim esset abstracta à corpore, partim non abstracta: quæ quidem forma nulla alia esse potest, quàm intellectus. Medius ergo erit intellectus inter abstracta penitus, & immersa penitus. Quod quidem non sine grauissima causa factum fuisse à natura, intelligi facile potest. etenim natura transire non solet (ut iam diximus) ab extremo ad extremum, sine medio: quod quidem fecisset, nisi daretur intellectus eo modo, quo diximus. Intellectū igitur immortalem esse, si ita detur, fatendum est.

Præterea si intellectus esset mortalis, Aristoteles ualde reprehendendus esset: quippè qui in eius cognitione tradenda, non seruasset quod in scientijs seruandum est diligenter, ut rerum, quarum cognitio traditur, naturæ ac proprietates demonstrentur, ut diximus in superioribus.

Deinde non præstitisset, quod politicus fuerat initio primi de Anima ijs uerbis,
1. de Ani. tex. 3. quæ in superioribus etiam citata sunt ob aliam occasionem: Inquirimus autem considerare & cognoscere naturam ipsius, & substantiam, postea quæcunque accidunt
» circa ipsam: quorum aliæ propriæ passiones uidentur, aliæ autem communes, & ani
» malibus per illam inesse.

Nam quum sibi propositum esse dicat, animi naturam & substantiam perscrutari, tum passiones cognoscere quæ ipsi accidunt, necessariò omnes illi passiones animi demonstrandæ erant: quarum quum esset una, & ea quidem principalis, ipsa mortalibus, hanc ab Aristotele demonstrandam atque explicandam fuisse constat, quod quum prætermiserit, aut grauiter illum peccasse fatendum est, qui animi, cuius notitiam tradere uellet, proprietatem omnium maximam, maximeque ad cognoscendam necessariam omiserit: aut si id nefarium est de tanto philosopho dicere, ut certè est, concludamus oportet, ipsum eius fuisse sententiæ, ut existimaret animum nostrum esse immortalem.

Quod si aliqui dicerent, Aristotelem ex proposito demonstrasse animi mortalitatem: afferant locum aliquem ex tertio de Anima, quo in libro erat demonstranda, ubi hoc ille præstiterit. At quum afferre nullum possint, ut perspicuè patet considerantibus uniuersum illum librũ, relinquitur, eos falsam de hac re, & contra Aristotelis sententiam, opinionem sequi. Neque enim afferre possunt illa uerba: Ne-
» cesse est intelligentem phantasmata speculari.

Quoniam hæc non est demonstratio, sed dictum quod consequitur ex demonstratione, qua probauit animum esse immortalem, ut dicemus. Qui enim sciremus nos, necessarium esse intelligentem phantasmata speculari, & phantasmata se habere ad intellectum sicut sensibilia ad sensum, nisi ex demonstratione dicta illa nobis palàm fieret?

Adde huc, quòd illa uerba aliò pertinent. Neque ad confirmandum animi mor
» talitatem satis erat dicere, Intellectum phantasiam esse, uel non sine phantasia con-
» tingere ipsum separari. Quoniam hæc indigebant demonstratione. sunt enim dicta non demonstrationes, ut in superioribus diximus. Etenim sicut uidemus Aristotelem, quum multis in locis scriptum reliquisset, animum nostrum immortalem ac sempiternum esse, non fuisse contentum eo, sed demonstrationem adhibuisse, ex cuius ui illud pertulerat: sic etiam satis non fuisset ei proferre ea quæ dicta sunt, & missam facere demonstrationem. Nullo igitur modo, ut arbitror, isti, licet alioquin egregij philosophi, qui animi mortalitatem ex Aristotelis sententia ponunt, tueri ipsum possunt, quin mancus & mutilatus in re maximi momenti fuisse uideatur: quod de tanto uiro, in re tali, asserere, facinus ex omnibus indignissimum esse existimo.

Neque etiam illud, quod nonnulli solent dicere, nõn reijciendum est, quod etiam in superioribus attigimus: Aristotelem ausum non esse quid de hac re sentiret palàm & apertè proferre, quod religionis suæ auctoritatem uereretur: itaque hanc demonstrationem omisisse.

Nam cur ei non licuisset hoc ex ratione naturali impunè asserere, sicut licuit multo peiora proferre? Quid enim (per Deum immortalem) peius esse potuit ad religionis rationem, quàm scriptũ relinquere, Dei optimam maximam potestatem finitam esse, ipsumque nihil extra se intelligere, mundumque esse æternum, ut multis in locis apertè dixit? certè nihil. Si ergo hæc ausus est Aristoteles affirmare, quod illis qui in eius doctrina rectè uersati sunt dubium esse non potest: ridiculè fanè contendunt isti, ipsum demonstrationem illam ob pœnæ timorem omisisse. Qui ergo hoc dicunt, non defendũt (ut nos quidem arbitramur) Aristotelẽ. Quare concludendum esse uidetur, ipsum omnino existimasse animum nostrum perpetuum, incorruptibilem, impassibilem, & immortalem esse: quia hæc omnia confirmat demonstratio, quæ & sensui & naturæ fundamentis innititur.

Veniamus iam ad dissolutionem quæstionum propositarum.

SECTIO

SECTIO SECVNDA.

Respondentes igitur ad illum textum, Si autē & hoc phantasia quædam est, aut non sine phantasia, nō contingit utiq; neque hoc sine corpore esse: Dicimus primùm (non discendo ab ijs quæ initio statuimus, principijs) intellectum nostrum ex ratione naturali, falsa tamen, atque omnino reijcienda à nobis, quibus lumine spiritus sancti ostensa est ac patefacta ueritas, unum esse in cunctis hominibus. Deinde Aristotelem negasse ipsum esse phantasiam, propterea quòd eius operatio carebat organo. addidisse autem, non esse sine phantasia: quoniam ut in superioribus declaratum est, nihil erat actu eorum quæ intelligebat, antequam ea intelligeret, sed erat in pura potentia. Itaque necessitas cogebat, ut redigeretur ad actum ab aliquo extrinsecus accedente. Siquidem uidemus ipsum intelligere. Fieri autem non poterat ut ex seipso redigeretur ad actum, quippe qui esset in pura potentia: hæc uerò frustrà fuisset, quemadmodum dicebat Aristoteles, frustrà esse calceamentum cuius non esset calceatio. Item nunquam operatus esset ille intellectus, ergo nunquam fuisset: quia tolle actiones à rebus, tolles essentias. 1. de an. tex. 12.

Ergo necesse erat, ut redigeretur ad actum ab aliquo extrinsecus accedente. At hoc non poterat esse nisi eius obiectum, quia obiectum est id quod mouet potentiam: ergo obiectum est illud quod redigit ipsum ad actum. sed obiectum non potest intellectum redigere ad actum, nisi sit præsens, non potest enim aliter mouere: sicut sensibile non mouet sensum, nisi adsit ipsi sensui. sed obiectum intellectus non potest præsens esse sine phantasia, ut perspicuum est si consideremus omnes animi potentias: ergo fieri non potest, ut intellectus intelligat sine phantasia. Quare inquit Aristoteles, quum specularetur intelligens, necesse est simul phantasma speculari. phantasmata enim sicut sensibilia sunt, propter quod sunt sine materia. Non est ergo intellectus phantasia quædam, quia nullum habet organum: non est tamen sine phantasia, propter causas allatas: nullum igitur proprium habebit opus sine phantasia. & per id (quod necessariò sequitur) sine corpore. 3. de anim. tex. 39.

Etenim quum eius operatio sit intelligere, & ipse non possit esse sine operatione: Intelligere autem non possit esse sine corpore: necessariò sequitur, ut intellectus non possit esse sine corpore. Hæ igitur sunt causæ, quare Aristoteles dixerit: Quod si intelligere est phantasia quædam, uel non sine phantasia, non contingit ipsum esse sine corpore. Item: si quod igitur animæ operum aut passionum est proprium, cōtingit utique ipsam separari ab ipso: si uerò nullum est proprium, non erit utiq; separabilis. 1. de anim. tex. 12. 1. de anim. tex. 13.

Quod autem nō habeat opus proprium seorsum à corpore, colligitur ex demonstratione dicta.

His explicatis dicimus, intellectum non esse separatum à corpore, & esse separatum à corpore. hæc enim duo protulit Aristoteles: quæ tantum abest ut inter se pugnent, ut necessarium sit ita ex fundamentis positis asserere. Nam quum dixit intellectum nostrum non esse separatum à corpore, significat non posse esse seorsū à corpore, ita ut per se existat sine corpore: est enim semper in aliquo corpore, propter causam allatam: quia alioquin nullam haberet operationem. Quum uerò dicit esse separatum à corpore, intelligit quòd separatur ab hoc, & ab illo corpore: ut à corpore Socratis & Platonis, & omnium singularium, quæ sunt corruptibilia. Atque hoc pacto conciliantur hæc duo Aristotelis dicta, quæ uidentur inter se pugnare.

Sicut etiam cogimur de materia prima dicere, si uolumus esse peripatetici. Etenim quum dicit Aristoteles, materiam primam, quæ est in pura potentia, esse separabilem à forma, & non esse separabilem à forma: intelligi debet, esse quidem separabilem à forma, quia separatur ab hac, & ab illa forma: non esse autem separabilem à forma simpliciter, quia nunquam est sine aliqua forma, alioquin

quod

quod non esset actu, esset actu. Ideoq; dixit Aristoteles corruptionem unius esse generationem alterius: & quod ultimum non esse formæ corrumpendæ, erat primum esse formæ generandæ. Et hoc modo uidetur intellexisse, cum septimo Meta. text. secundo, loquens de substantia dixit.

7. Meta. tex. 2.

" Multis igitur modis dicitur, primùm omnium tamen est ipsa substantia primum " & ratione, & cognitione, & tempore. Nam cæterorum quidem, quæ prædicantur, nihil prorsus est separabile: ipsa autem sola separabilis est. Quod quidem euenire non potest, nisi quia ipsa potest separari ab hoc, uel ab illo accidente. Quod uidetur innuisse in prædicamento substantiæ, cùm hæc protulit uerba.

" Maxime uerò substantiæ proprium esse uidetur, quòd quum unum & idem numero sit, contrariorum susceptibilem esse. in alijs quidem non habebit quisq; quid tale proferat, quæ cunque non sunt substantiæ, quòd quum sit unum numero, susceptibile contrariorum sit: ueluti color, quod est unum & idem numero, non erit album & nigrum, neq; eadem actio numero erit praua & studiosa. similiter autem & in alijs, quæ substantię non sunt. substantia autem quum unum & idem numero sit, capax contrariorum est: ut homo cùm unus & idem numero sit, aliquando quidem niger, aliquando autem fit albus, & calidus & frigidus fit, & prauus & studiosus.

Quare perspicuum est, substantiam posse separari ab hoc, uel ab illo accidente: non posse tamen simpliciter separari ab accidente, ita est in promptu, ut quasi turpē existimem illud uelle ostendere. ex eis tamen quæ dicentur in sequentibus, colligi poterit.

Non ergo à ratione & à consuetudine loquendi Aristoteles abhorret, explicare modo dicto separationem ipsius intellectus à corpore.

Quum uerò inferebatur, si intellectus non est separabilis à corpore, ergo mortalis: negamus consequentiam, si intelligatur intellectum non esse separabilem à corpore simpliciter. ex hoc enim non sequitur, ut sit mortalis.

Si uero intelligitur ipsum non esse separabilem ab hoc uel ab illo particulari corpore: fatemur quidem ualere consequentiam, sed negamus id quod antecedit. quia quum intellectus non habeat organum corporale, sequitur ut non sit mixtus cum corpore, & sic abstractus ab illo, & separabilis: ac rursus quum sit in pura potentia, & necessariò operetur. cumq; eius operatio sit intelligere, & intelligere non possit esse (ut dictum est) siue phantasia, necessitas cogit ut ipse sit semper in aliquo corpore, licet non semper in hoc uel in illo. Patet igitur, non pugnare inter se hæc Aristotelis dicta, intellectum esse separabilem à corpore, & non esse separabilem à corpore.

" Itemq; rectè illum dixisse: Si intellectus est phantasia quædam, uel nō sine phan- " tasia: nec continget utiq;, neq; hoc sine corpore esse, quia ex fundamentis naturæ, li- " cet falsis, ut diximus, est unus numero in omnibus intellectus, rectē etiā ex eisdem " fundamentis protulisse illud. Si quid igitur animæ operum aut passionum est pro- " prium, continget ipsam separari ab ipso.

Etenim si constaret naturaliter, sicut ex fide perspicuum est, animum nostrum intelligere seorsum à corpore, dubium non esset quin seiungeretur omnino non solum ab hoc, uel ab illo corpore, sed etiam ab omni corpore simpliciter & absolutè.

Nunc autem quum uia naturali non uideatur hoc affirmari posse, ob rationes dictas: sequitur omnino, ipsum intellectum quum non habeat opus proprium, id est opus quod ex eo solo oriatur sine corpore, sed semper indigeat in sua operatione corpore, non esse separabilē simpliciter à corpore: alioquin posset esse sine sua propria operatione, quod quidem est absurdissimum.

Tantum igitur abest (ut ego quidem arbitror) ut ex eo quod intellectus non sit sine phantasia, sequatur ut sit generabilis & corruptibilis, ut hoc sit maximo argumento ipsum sine controuersia esse perpetuum & immortalem. Etenim si esset mortalis, esset phantasia quædam, quia esset uirtus educta ex potentia corporis: non possunt autem plures formæ, quæ oriantur ex potentia materiæ, esse in eodem corpore: & haberet organum corporale, ut cæteræ uirtutes sensitiuæ: nec di-

ceretur

cèretur indigere phantasia, sicut non dicitur ipsa phantasia, nec reliquæ uirtutes sensitiuæ. Cùm ergo non sit phantasia, necessariò sequitur ut sit abstractus à materia. & cùm sit abstractus à materia, sitque in pura potentia ad intelligibilia, antequam intelligat: ergo uirtutem aliquam habeat oportet, quæ ipsi repræsentet obiectum. at hæc uirtus non potest esse alia, quàm phantasia: ut ex eis quæ ab Aristotele declarata sunt, perspicuum est. non potest ergo intelligere sine phantasia. 2. de ani. cap. ult.

Itaque cùm dicitur, intellectum non esse phantasiam, sed necessariò esse cum phantasia: significatur omnino intellectum non esse corruptibilem & generabilem. nam si esset eiusmodi, esset uirtus ex corpore educta: & cùm non possint esse plures formæ eiusdem generis, in eadem materia esset phantasia. Ideoque uirtus organica (ut dictum est) non separabitur: ergo intellectus à corpore simpliciter, quia indiget phantasia, neque interibit tamen corpore interempto, quia non est mixtus cum corpore.

Ita iam dissolutæ uidẽtur perarduæ illę quæstiones, quę apud nonnullos tantum ualuerunt, ut à ueritate eos in contrariam partem raperent.

Ad confirmationem sumptam ex definitione animæ, concedimus, animam esse actum corporis, neque esse separabilẽ à corpore simpliciter eo modo quo dictũ est: quia actus non separatur ab eo cuius est actus.

Cùm uerò inferebatur, Ergo est generabilis & corruptibilis, ad generationem & corruptionem corporis: negamus consequentiam.

Ad probationem, quia quòd non potest esse sine corpore, necesse est ut sequatur generationem & corruptionem corporis: negamus hanc quoque. Etenim ex hoc quòd anima non possit esse sine corpore, non sequitur, ut corrumpatur ad corruptionem corporis. sequeretur quidem, si nõ posset esse sine hoc, uel illo corpore: interiret enim, ad interitum huius uel illius corporis: nunc uerò cùm sit una ex fundamentis naturæ, falsis tamen (ut diximus) satis est illam semper esse in aliquo corpore. Nam cùm singularia seruentur per continuam successionem indiuiduorum, ipsa semper erit actus alicuius corporis, non determinati, sed huius uel illius: quandoquidem si esset determinati corporis, educta esset ex potentia illius corporis, & ita non esset separabilis ab illo. quare necessariò interiret unà cum ipso corpore. sed definitio animæ non ostendit ipsam esse actum determinati corporis, sed solum esse actum corporis simpliciter. Quod uerò non sit actus determinati corporis (mea quidem sententia) perspicitur ex hoc, quod non habet organum corporale. ex hoc enim sequitur, ut sit abstracta à materia: atque hinc, ut sit una in omnibus singularibus. ex quo demũ efficitur, ut non sit actus determinati corporis, sed corporis simpliciter. Nihil ergo uidetur facere contra nostram opinionẽ, argumentum illud ex definitione animæ sumptum: etsi multos, & illos etiam non negligendos, philosophos mirum in modum commouit.

Eadem dissolutione dissoluitur etiam altera confirmatio, sumpta ex secundò de Anima, text. uigesimosexto, quia concessimus animam non esse sine corpore, & esse aliquid corporis, nempe actum: ex quo tamen ostendimus nõ sequi, ut intereat simul cum corpore. 2. de anim. tex. 26.

SECTIO TERTIA.

Erat alia quæstio, quæ semper uisa est peritissimorum hominum ingenia exercere. Intellectus continet in potentia omnes partes animæ, quæ educuntur ex potentia materiæ: ergo ipse educitur ex potentia materiæ. quia non contineret in potentia reliquas animę partes, nisi esset eiusdem generis, ut perspicuum est.

Huic quæstioni respondentes, negamus id quod antecedit.

Ad probationem, quæ afferebatur ex secundo de Anima text. trigesimoprimo dicimus, Aristotelem ibi loquutum esse de Animis qui sunt eiusdem generis, & qui educuntur ex potentia materiæ, ut perspicuum est ex eius exemplo, quum dixit: In sensitiuo autem uegetatiuum. hoc enim protulit de Anima, non 2. de anim. tex. 31.

distin-

distinguendo de qua intelligeret, quia nondum ostenderet intellectum esse aliud genus animæ. Non ergo patet ex illo tex. quod intellectiuum contineat potentia sensitiuum, sicut sensitiuum uegetatiuum. Nō enim hoc explicauit Aristoteles, nec potuit explicare, cùm esset demonstraturus intellectum esse aliud genus animæ à sensitiuo.

2. de anim. tex. 32. Neque obstat illud, quod Quibus inest ratiocinatio corruptibiliū, hic & reliqua omnia: quia uerum est, ipsum intellectum non posse in aliquo esse sine sensitiuo & uegetatiuo: ex hoc tamen non sequitur, ut contineat in potentia uegetatiuum & sensitiuum. efficeretur enim, ut sensitiuum non esset in homine seorsum ab intellectu. quod quidē abhorret à doctrina Aristotelis. Aliud autem est ostendere aliquid, supponere quippiam: aliud, continere illud in potētia. nam forma materialis supponit in materia qualitates elementorum, & multas alias qualitates. etenim non potest esse in materia sine illis, non tamen continet in potentia illas. ergo non sequitur, animam rationalem continere potentia & uirtute reliquas animas, quin illas supponat.

Item sensus uisus, & sensus olfactus, supponunt sensum tactus, non tamen continent in potentia sensum tactus, quia sensus tactus est ex se ab illis diuersus, in ijs etiā in quibus sunt omnes hi sensus.

Quod uerò addebatur, Si intellectus non potest esse sine sensitiuo, ergo non potest separari à corpore. Concedimus, ipsum non posse separari à corpore, eo modo quo dictum est: negamus tamen ex hoc sequi, ut sit mortalis.

3. de anim. tex. 36. Eodem modo respondemus ad aliam auctoritatem Aristotelis, ex tertio de anima: quia concedimus in eo sensu, quem diximus, intellectum non esse separabilem à magnitudine. Negamus autem ex hoc fieri, ut intereat dissoluta magnitudine. Erat enim difficultas, cùm intellectus semper intelligat in corpore, quomodo possit intelligere ea quæ non sunt in corpore, sed separata à corpore. Quæstio tamen conuenit in rem, sed non euertit sententiam nostram.

Quod item non ualeat absolutè, & simpliciter, cùm dicitur, Hoc est in corpore, & non separatur à corpore: ergo est generabile & corruptibile: ostēdunt intelligentiæ. quippe quæ sunt in corpore cœlesti, ut dixit Aristoteles multis in locis, & maximè primo Cœli, cùm inquit: Consueuimus enim extremū, & quod sursum maximè 1. Cœli tex. 96. [redacted] cœlum in quo & diuinum omne locatum esse diximus. *uocare*

8. Phys. tex. 84. Item octauo Phys. ubi ait: Necesse est autem aut in medio, aut in circulo esse: hoc enim principia sunt, sed citius mouentur proxima mouenti. huiusmodi autem est totius motus, ibi ergo est mouens.

Patet etiam hoc ratione, quia si intelligentiæ non essent in corpore non mouerēt orbes, neque eis darent esse. Item, non essent naturæ. quia non essent principium motus & quietis, eius in quo sunt primò, & per se, & non secundum accidens. sunt ergo in corpore, & nunquam separātur ab illo &, tamen non sunt generabiles & corruptibiles. Quod ut sequatur, oportet aliud addere, uidelicet quod sit in corpore, neque separetur à corpore, id etiam uti instrumento corporali. tunc enim sequetur ut sit generabile & corruptibile: quia illa uirtus, quæ in sui operatione utiť instrumento corporali, necessariò est educta ex potentia corporis, & quod eductum est ex potentia corporis, ut intereat necesse esse corpore interempto. non enim potest separari ab illo.

Quod si ab Aristotele dicuntur intelligentiæ separabiles, ideo dicuntur, quia nō educunť è potentia corporis, neque utuntur corpore in ipsarum operatione: sed earū operationem & perfectionem illud sequitur, ut dent esse ipsi cœlo, sicut diximus in superioribus: & ut moueant ipsum. In quem item sensum possumus illud accipere, intellectum nostrum esse separatum à corpore, quia scilicet nō educitur è potentia illius, & quia potest separari ab hoc uel ab illo corpore, non tamen ab omni corpore simpliciter.

Quod uerò inferebatur ex uerbis Aristotelis, animā esse inseparabilem à corpore, siquidem eius contēplatio pertineret ad philosophū naturalem, & ita uideri esse 8. Meta. tex. 2. corruptibilem: negamus utranque consequentiam. Neque enim sequitur, ut anima sit generabilis & corruptibilis, quia sit inseparabilis à corpore eo modo quo diximus.

mus. Neq; etiam sequitur, si est philosophi naturalis, ut non sit separabilis à corpore: quia ostendimus in superioribus, philosophum naturalem posse nō solum considerare formas abstractas, quæ non sunt omnino abstractæ, uerùm etiam formas penitus abstractas. & quoniam de hac re pluribus egimus in superioribus, ne nimij simus, reijcio Lectorem ad illum locum: ubi etiam declarauimus, quare Aristoteles protulerit multis in locis, philosophum naturalem considerare solum inseparabilia, licet consideret etiam separabilia, & ita nihil facit contra nos ille textus sexti Metaphysicorum.

Concedimus etiam, quòd ibi asserit paulo pòst Aristoteles, uidelicet philosophū naturalem contemplari animā, quæ non est sine materia: quia contemplatur etiam animam intellectiuam, quæ in sua operatione indigent corpore eo modo quo diximus. & ita in comparatione ad substantias penitus abstractas, dicuntur non esse sine materia. non tamen ex hoc sequitur, ut sit generabilis & corruptibilis, quemadmodum iam toties dictū est. Ita uerò locutus esse uidetur Aristoteles, ut ostenderet philosophū naturalem non cōtemplari primo substantias penitus abstractas, quæ non indigent corpore neq; in essendo, neq; in operando. Ac si rectè quidē perpendantur, maximè ea quæ dicta sunt in superioribus de prima philosophia, & de philosophia naturali, futurū esse confido, ut eę responsiones quas dedimus, nō uideantur absurdæ, neq; abhorrere ab Aristotelis sentētia, quæ aliter planè incōstans & incerta esset: eiusq; doctrina meo quidē iudicio sustineri non posset, quin tota penitus corrueret. quare de his omnibus reijcio Lectorem ad superiora quæ dicta fuerunt, ut dissoluerentur huiusmodi quæstiones. Satis erit nunc dicere, etiamsi Aristoteles dixisset philosophum naturalem cōsiderare solum formas penitus immersas: non tamen ex hoc sequuturum fuisse, ut non contemplaretur etiam animam rationalem, quæ non est penitus immersa. quandoquidē, ut declaratum fuit in superioribus, ideo protulit Aristoteles philosophiam naturalem considerare materialia, & ea quæ mouentur, & definire per materiam: quia illa quæ ab ipso maiori ex parte, uel primò & principaliter considerantur, sunt immersa materiæ, simpliciter uel aliquo modo pendent à materia: ut anima rationalis, quæ licet non in esse, tamē in operari pendet à materia, sicut diximus. quum ergo ita esset, potuit Aristoteles (ut mos est ipsius) hanc generalem propositionem proferre, quod quæcunq; primò & principaliter, & maiori ex parte considerantur à philosopho naturali, pendent aliquo modo à materia, & sunt cum motu. Quare ferè semper dixit, quòd quæcunq; mota mouent, sunt Physicæ considerationis: & quòd philosophia naturalis definit per materiam, etiam in comparatione ad mathematicam. Quod tamē ab eo non ideo dictum est, ut ostēdimus, quia naturalis philosophia primò & principaliter consideret omnia mobilia, siquidem mobilia uniuersaliora attinēt ad primam philosophiam: sed quia illa, quæ maiori ex parte considerat, uel primò, in comparatione ad alia sunt mobilia. Quare (ut dictum est) describens subiectum philosophiæ naturalis, ipsum ferè semper descripsit per motum: ut uidelicet indicaret, omnia quæ principaliter considerantur ab ipsa in comparatione eorum quæ non considerantur primo & principaliter, ut sunt substantiæ penitus abstractæ: sicut etiam dixit primam philosophiam speculari substantias abstractas, ut ex ijs ostenderet eius perfectionem: quia in comparatione cæterarum rerum, quas considerat, sunt perfectiores: in comparatione uerò philosophiæ naturalis, eas ipsa primò contemplatur. quo cum tamē stabat etiam, ut uerè & per se eius subiectum esset ens: & per id, quod necessariò sequitur, ut ipsa contemplaretur ēntia etiam mobilia. Itaq; eis quę dicta sunt de philosophia naturali, quòd uidelicet cōsideret materialia, & ea quę mouentur & quòd definiat per motum, non repugnabit, ut præter materialia contēpletur etiam aliqua immaterialia, sicut formas cœlestes, & animam intellectiuam. Atque hoc quidem dictum eo modo accipiendum est, quo illud, Quòd sol & homo generant hominem: cùm tamē non ideo putandum sit, cæteros planetas & motores, & maximè primum Motorem non concurrere ad generationē hominis. nam hoc esset euertere sententiam Aristotelis, & ueritatem. Sed dicendum est, hoc ita protulisse Aristotelem, quia magis manifestè uidebatur sol ad hanc generationem conferre. Qui quidem loquendi modus apud ipsum ita fre

6.Met. tex.2. 6.Meta. tex.3. 2.Phys. tex.26.

Item fieri non poteſt, ut ſol per motum calefaciat iſta inferiora, ergo uerum eſſe nō poteſt quod dicit Ariſtoteles. Probatur antecedens: quia motus cœli dictus non poteſt peruenire uſq; ad eam regionem aeris, in qua coguntur nubes, ita ut locum illum calefaciat: ergo multò minus poteſt peruenire ad iſta loca inferiora. Conſequentia perſpicua eſt. Antecedens probatur his uerbis Ariſtotelis: Nihil enim prohibet, propter eam quæ in circuitu lationem prohiberi, conſtare nubes in ſuperiori loco. fluere enim neceſſarium omnem qui in circuitu aërem, quicunq; intra periferiam capitur definitam: ut & terra ſphærica ſit tota. uidetur enim & nunc uentorum generatio in ſtagantibus locis terræ, & non excedere uentos altos montes: fluit autem aër in circuitu, quia ſimul trahitur cum totius circulatione. ignis quidem eſt cum eo, quod ſurſum elemento: cum igne autem aër continuus eſt. quare & propter motum, prohibetur congregari in aquam.

1. Metheo. cap. 3.

Neq; ualet dicere, quòd impellat ignem deorſum: quia ille ignis poſſet etiam calefacere regionem nubium. quam cùm non calefaciat ex ſententia Ariſtotelis, neceſſe eſt ut non calefaciat illo motu iſta inferiora.

Item, ſi ſolo motu ſol calefaceret iſta inferiora, æquè calefaceret in hyeme, atq; in æſtate. Conſequens aduerſatur ſenſui: ergo illud ex quo emanat, reijciendum eſt. Conſequentia manifeſta eſt: quia eſt ſemper idem motus. non enim mouetur citius in æſtate quàm in hyeme.

Item, loca umbris opaca ità calida eſſent in æſtate & in hyeme, ſicut loca radijs ſolis patentia. Conſequens repugnat ſenſui: ergo & ueritati, illud unde conſequitur. Antecedens probatur: quia eſt idem motus.

Item, calidiora eſſent uallibus montium cacumina, quippe quæ ſunt motui cœli propinquiora. at hoc à ſenſu diſſidet: ergo abhorret à ueritate, id ex quo fluxit.

Præterea, ad hoc ut reperiretur generatio & corruptio, neceſſarium non eſſet multos eſſe motus, & contrarios, aut latione aut inæqualitate. Conſequens eſt falſum, euertit enim ſenſum ex ſententia Ariſtotelis: ergo & id unde ſequitur. Probatur conſequentia: quia ſatis eſſet motus diurnus, qui moueret ignem & aërem, uel proijceret ignē deorſum: hoc enim uidetur ſignificare Ariſtoteles loco citato, cùm dicat hoc fieri à ſole, quia eſt uelox et propinquus. nō. enim fit niſi motu illo diurno.

2. de gene. & cor. tex. 56.

Quod etiam conſpicuum eſt: quia motus proprij, quatenus ſunt motus, non poſſunt hoc præſtare. Aduerſatur igitur hoc Ariſtotelis dictum ſenſui & rationi.

Iam uerò ſi ſol motu ſolo calefaceret, reddi nō poſſet cauſa, quare nubes, & grandines, & pluuiæ, maiori ex parte non fierent in ultima regione aëris, quæ eſt prima apud nos, ſed in media: non enim poteſt eſſe alia quàm reflexio radiorum ſolis: ergo ſol non tantum motu, ſed etiam lumine calefacit.

SECTIO QVARTA.

PRæterea hoc dicto Ariſtoteles repugnat ſibipſi in multis locis: ergo non recte loquutus eſt. Probatur antecedens, & primò cùm inquit: Eius autem quod eſt, non fieri multos ſæpe cometas, & magis extra tropicos quàm intra, cauſa ſolis & aſtrorum motus, non ſolum ſegregans calidum, ſed & diſgregans quod conſiſtit. Maximè autem cauſa, quia plurimum in lactis congregatur regionem. His enim uerbis apertè ſignificat, motum etiam reliquorum aſtrorum, præter ſolem, producere caliditatem. quod ſi detur, non uideo quomodo latio tantum ſolis ſit idonea cauſa ad producendum calorem.

1. Metheo. cap. 2.

Item cùm ait: Quod quidem igitur ut mouens, & principale & primum principiorum circulus eſt, in quo manifeſtè ſolis latio, diſgregans & congregans in fieri prope aut longius, cauſa generationis & corruptionis eſt. Manente autem terra, quod circa ipſam humidum à radijs, & ab alia quæ deſuper caliditate uaporans fertur ſurſum, caliditate autem quæ duxit ſurſum relinquente, & hac quidem diſperſa ad ſuperiorem locum, hac autem, & extincta, propter ſuſpendi longius in aërem qui ſuper terram. Conſtat iterum uapor infrigidatus, & propter derelictionem caloris, & propter locum, & fit aqua ex aëre. facta autem iterum fertur ad terram. Hinc enim apertè colligitur, Ariſtotelem uelle radios calefacere.

1. Metheo. cap. 4.

1. Metheo. cap 3 Praeterea ubi inquit: Adhuc autem locus plenus est astris maximis, & fulgidissimis, adhuc sporadicis uocatis: hoc autem est & oculis uidere manifestum, ut & pro » pter hoc continue, & super haec omnis aggregatur concreatio. signũ autem ipsius, » etenim circuli amplius lumen est in altero semicirculo habente duplatum. In hoc e- » nim plura & crebriora sunt astra, quàm in altero: tanquam non propter aliquam alterã » causam facta claritate, quàm propter astrorum lationem. si enim & in hoc circulo » fit, in quo plurima ponuntur astrorum, & ipsius circuli in quo uidentur magis spissa » esse, & magnitudine & multitudine astrorum, hanc uerisimilem existimare conue- » nientissimam esse causam passionis.

Planè ostendit, lumen solis attrahere uapores, qui ex eius sententia efficiunt circulum lacteum, & per id quod necessario sequitur, ipsum lumen calefacere, caeteraque item astra concurrere ad illos uapores attrahendos. quod quidem uidetur repugnare eis, quae in superioribus dixit.

1. Metheo. cap. 5. Item illud quod ita scriptum reliquit: Principium autem horum, & causa: quia & terra, quae intus sicut plantarum corpora, & animalium statum habent, & senectu- » tem. sed istis quidem non secundum partem hoc accidit pati, sed simul totum in sta- » tu esse, & decrementum pati necessarium. Terrae autem hoc fit secundum partem, » propter frigus & caliditatem. haec quidem igitur crescunt & minuuntur, propter so- » lem & circulationem. propter hoc autem, & uirtutem partes terrae accipiunt diffe- » rentem, & iterum ad tempus aquosa possunt permanere, deinde exiccantur & se- » nescunt.

Nam cùm dicat, crescere haec & minui propter solem & circulationem, ne alterum superuacaneum sit, necessarium uidetur esse ut per solem intelligantur radij solis, & per circulationem eius motus.

2. de gene. animal. cap. 4. Item ubi usus est his uerbis: Itaque affectus hic, ueluti mariscae, aut alia profusio sanguinis, euenit. Caeterum menstrua nullo circuitu certo describuntur, tendunt tamẽ moueri decrescente mense, idque ratione recta. sunt enim corpora animalium frigidi- » ora, cùm euenit ut continens aër talis efficiatur. mensium autem coitus frigidi sunt, » propter lunae defectum. Itaque fit, ut fines mensium, quàm media, sint frigidiores. Igi- » tur postquam excrementum mutatum in sanguinem est, menstrua moueri tendunt » eò quem dixi circuitu. at si concoctum non est, paulatim aliquid subinde secernitur, » quamobrem quae alba uocantur, paruis adhuc, & puellis proueniunt.

Indicat apertissimè, lumen lunae producere calorem: alioquin mensiũ coitus non essent frigidiores propter lunae defectum: non ergo tantum sol calefacit, neque tantum motus.

2. de gene. animal. cap. 2. Praeterea cùm inquit: Tum etiam ut menstrua secundum naturam mensibus decrescentibus potius fiant, eadem de causa accidit. Tempus enim hoc mensis frigidius est, & humidius, propter lunae decrementum, defectionemque. sol enim per totũ » annum hyemem atque aestatem facit, at luna per mensem id agit: quod ita fit non ac- » cessu discessuque lunae, sed alterum increscente luce, alterum decrescente.

Quid clarius est quàm ex hoc loco colligi, lumen lunae calefacere? non enim secundum naturam menstrua mensibus decrescentibus potius fierent, neque faceret luna per mensem hyemem & aestatem, aestatem in crescente luce, hyemem decrescente. lumen ergo lunae calefacit, & non tantum motus, neque tantum sol.

4. de gene. animal. cap. 10. Idemque apertissimè ostendit, ubi haec scripta reliquit: Ita enim coit cum sole. mensis namque communis amborum circuitus est: luna autem principium est, propter solis societatem, receptumque lucis. fit enim quasi alter sol minor: quamobrem condu- » cit ad omnes generationes, perfectionesque. Calores enim & refrigerationes cum » moderatione quadam generationes, sine moderatione corruptiones efficiunt. ter- » minum autem tum principij, tum finis qualitatum earum, motus horum siderum » obtinet. ut enim & mare, & omnem humorũ naturam subsistere, mutari'ue pro fla- » tuum motu & quiete uidemus, aërem uerò & flatus pro solis lunaeque circuitu affici: » sic ea quae ex ijs, aut in ijs oriuntur, sequi necesse est.

Etenim si luna conducit ad omnes generationes & perfectiones, propter solis societatem, receptúmque lucis, quia fit quasi alter sol minor: ergo lumine calefacit.

alioquin non conduceret ad omnes generationes & perfectiones: non ergo tantum sol.

Item his uerbis: Altera autem ex eo, quod medium quidem sub altero medium est differunt problematum: ut propter quid Nilus finiente mense, magis fluit, propter id quod hyemalior finis mensis. propter quid autem uernior finis mensis, quoniam luna deficit. hæc quidem enim sic se habent ad inuicem. Perspicuum est eum significasse, lumen Lunæ calefacere, quia finis mensis non magis tenderet ad hyemem. *2. Poster. tex. 76.*

Quod item ostendit, cùm inquit: Dicere autem quod extinguatur in tenebris egrediens, sicut Timeus dicit, uanum est omnino. quæ enim extinctio [illegible] est: extinguitur enim aut humido aut frigido calidum & siccum, qualis uidetur quidem in carbonibus ignis & flamma, quorum neutrum in lumine apparet existens. si igitur est quidem, sed propter debilitatem latet nos, oportet per diem & in aqua extingui lumen, & in glaciebus magis fieri tenebras. Flamma enim, & ignita corpora patiuntur hæc, nunc autem nihil tale accidit. Nisi enim lumen esset calidum, ratio Aristotelis nullius esset ponderis: quia non esset necessarium, ut extingueretur à frigido. *In lib. de sen et sen. cap. 2.* luminis

Item si solo motu, & non lumine fieret calor, non interesset inter climata, quod ad calorem attinet, & ad frigus: quia omnia essent eiusdem uel frigoris, uel caloris: quia omnium climatum est idem motus. Motus enim circularis corporum cœlestium circundat omnia climata. & eodem modo se habet in comparatione ad omnia climata. Consequens euertit sensum: ergo abhorret à ueritate id unde fluxit.

Item, non esset causa quare in eodem die maior calor esset meridie, quàm manè & uespere: & quare noctes plenilunij essent calidiores. quæ cùm sint perspicua, ut perspicuum sit lumen calefacere necesse est.

Videtur etiam Aristoteles apertam huius rei significationem dedisse, cùm inquit: Calor autem ab ipsis, & lumen generatur attrito aëre ab illorum latione. natus est enim motus ignire & ligna & lapides, & fenũ. Rationabilius igitur, propinquius igni. propinquius autem aër, uelut & in latis sagittis: hæ ipsæ igniuntur, sicut liquescant plumbeæ. & quoniam igniuntur istæ, necesse et eum qui in circuitu ipsarum aërem hoc ipsum pati. hæ quidem ipsæ incalescunt propter in aere ferri, qui propter plagam motu fit ignis: eorum autem quæ sursum unumquodq; in sphæra fertur, ut ipsa quidem non igniantur. aere autem sub circularis corporis sphæra existente, necesse est lata illa insolescere, & hanc maximè, cui sol extat infixus: propter quod approximante ipso, & oriente, & super nos existente, generatur calor. Quod quidem igitur neq; ignea sunt, neq; in igne feruntur, tantum nobis dictum sit de his. *2. Cœli tex. 42.*

Nisi enim putasset, solem lumine hæc inferiora calefacere, non usus esset his uerbis: Propter quod approximante ipso, & oriente, & existente super nos, generatur calor. quia motus semper se habet eodem modo, siue sol appropinquet, siue longius recedat, siue oriatur, siue occidat, siue sit super nos, siue non sit.

His ergo locis, & multis etiam alijs (quos longum esset omnes proferre) apertè indicat Aristoteles, se noluisse simpliciter & absolutè accipi uerba illa primi Metheor. Eius ergo quod est fieri æstum & calorem, sufficiens est efficere & solis latio tantum.

Ostendunt enim & rationes & sensus, & uerba Aristotelis, lumen calefacere, & alia astra: non ergo tantum hoc facit latio solis. cuius sententiæ crebris illum significationibus nos admonuisse ex eis quæ dicta sunt conspicuum est.

SECTIO QVINTA.

Sed quia nequaq; probandum est, (ut sæpe iam diximus) tantum philosophum non solum pugnantia, uerùm etiam (quod multo fœdius est) negantia in re tam aperta, tamq; manifesta dixisse: faciundũ omnino uidetur, ut eius uerba recta interpretatione explicētur: (quæ meo quidem iudicio) talis esse debet, ut per id quod ait

lationem solis tantum esse causam sufficientem æstus & caloris, significet ipsum solem principaliter inter omnia astra æstum, & calorem producere, quia producit lumen: quod cùm propius sit, quàm superiorum astrorum lumen, magis calefacit: & cum solis orbis uelocius moueatur quàm orbes inferiores, quia eodem tempore maius spacium pertransit, fert lumen magis circa uniuersum mundum, quare magis calefacit mundum.

12. Meta tex. 16. Quod item uisus est indicare Aristoteles ubi dixit: Alio uerò modo potentia atque actu differunt ea quorum non est eadem materies, quorum forma non est eadem:
» quemadmodum hominis causa sunt elementa, ignis & terra, ut materies & propria
» forma, & si quid aliud est extra & præter hæc sol circulusque obliquus, quæ quidem
» neque materia neque forma, neque priuatio neque speciei eiusdem, sed mouentia.

Ponit enim non modò solem esse causam mouentem & efficientem horum inferiorum, sed etiam circulum obliquum qui est Zodiacus: quòd perinde ualet ac si diceret, primum cœlum concurrere ad efficientiam horum inferiorum: Quod si detur, ut dari oportet: sequitur, rectè fuisse à nobis explicatum, Aristotelem attribuisse efficientiam illam soli tantum, quia uel principaliter aliquo modo, uel magis manifestè ab ipso existit, atque ita cogimur dicere propter rationes allatas, & uerba Aristotelis, quia sol ipse motu attritionis non potest mouere aerem, propterea quòd non
2. de gene. animal. cap. 1. tangit ipsum. etenim, ut inquit Aristoteles, fieri non potest ut moueat quod nõ tangit, & quidquam ab eo quod non moueat efficiatur.

Neque potest solis orbis mouere aerem citius quàm moueat orbis lunæ, qui est igni contiguus. Ac licet Aristoteles dct exemplum aeris, propter uicinitatem calefacti ab ijs quæ ui in eo feruntur, & dicat quòd ignis extruditur deorsum à motu: tamen uidetur intelligendum, eo in loco duas illum innuere caliditatis causas: alteram, quod sol fert lumen circa mundum ipso motu. ob idque dixisse solem calefacere motu tantum: alteram ex attritione aeris, quæ non uidetur conuenire motui solis,
» sed motui absolutè, ut significat ipse cùm dicit: Videmus itaque motum quod potest
» disgregare aerem, & ignire, & lata liquefacere uideantur sæpe.

Quare concludimus, Aristotelem per motum solis, qui est propinquus & uelox, intelligere lumen, propterea quia motus ille (ut diximus) adducit ad nos, & abducit lumen quod calefacit: & hoc modo uidetur solis motus esse causa caloris, atque
2. de gene. & corrup. tex. 55. ita esse interpretandum docet ipse Aristoteles cum ait: Latio enim faciet generationem actualiter, quia abducit, & adducit generans.

Ita enim dicimus motum uel lationem calefacere, quia adducit & abducit lumen. quod producit in hæc inferiora calorem.

2. de gene. et corrup. tex. 56. Eodem modo etiam cogimur interpretari illud Aristotelis: Quocirca si in accedendo & in propè esse generat, & in recedendo & longè fieri ad ipsum corrumpit: & si in multotiens adueniendo generat, & in multotiens accedendo corrũpit. con-
» trariorum enim contrariæ causæ: oportet enim intelligere per id quod accedit & recedit, solem, qui per motum in obliquo circulo accedit ad uerticem capitis nostri, & recedit à uertice, & quòd per accessum illius fit generationem, per recessum autem corruptionem: quia sol accedens ad nos, fert lumen magis supra uerticem capitis nostri, quoniam duplicatur radius magis perpendicularis: quòd lumen generat ea quæ nascuntur in regione nostra, ut conspicuum est ueris tempore. Per recessum autem retrahit lumen à uertice capitis nostri, unde sequitur corruptio, ut patet autumno & hyeme: omnia enim tunc uidentur aliquomodo corrumpi, præsertim perfectiora. sicut igitur hoc loco Aristoteles dicit accessum & recessum solis cum luminis nullam fecerit mentionem, esse causam generationis & corruptionis, quia uidelicet eius accessus adducit lumen, & recessus abducit: ita nihil prohibere uidetur, quo minus superiorem locum eo quo dictum est modo interpretemur: ut scilicet quod dixit, motum solis tantum esse sufficientem causam caloris, nulla facta luminis mentione, intelligamus eum ita dixisse, quia motus solis adducit eius lumen quod principaliter producit calorem. maiorem enim uim habet in hæc inferiora, quàm lumen stellarum. nam cum sit magis propinquum, potest magis reflecti: potest etiam sol magis calefacere per motum, quàm inferiores orbes.

bes, quia mouetur citius. transit enim maius spacium eodem tempore, ex quo motu affert lumen quod potest calefacere uniuersum mundum: quod non ita faciunt inferiores orbes. Est ergo una causa caliditatis, lumen: quæ causa consentit sensui & rationi, & uerbis Aristotelis. Altera est ipse motus, quam item indicauit Aristoteles in textu citato, cùm dixit: Videmus itaque motum, quod potest disgregare. Deinde addidit: Fieri autem magis simul cum sole caliditatem, rationabile suo mentes simile ex eis quæ apud nos fiunt. etenim uiolentia latis uicinus aër maximè fit calidus, & hoc rationabiliter. Maximè enim motus solidi disgregat ipsum. propter hanc igitur causam pertingit ad hunc locū caliditas: & quia ambiens ignis per aërem spargitur frequenti motu, & fertur uiolentia deorsum. " " " " " "

Quibus uerbis uidetur solum dicere, motum attritionis calefacere, & nō motum solis. ait enim, fieri magis simul cum sole ipso caliditatem. quasi dicat, non tantum solem calefacere lumine suo, sed etiam fieri calorem per motū attritionis, simul cum calore solis. nam quod simul cū sole facit aliquid, non est sol: idem enim non dicitur facere aliquid cum seipso. Ita quidem uidetur explicandum. alioquin cogemur asserere, ipsum Aristotelē in maxima opinionis incōstantia manifestò teneri: quod meo iudicio est longè indignissimum. Quare ut redeamus ad illud cuius causa ita digressi sumus, sicut uidemus oportere etiam si Aristoteles dicat motum solis tātum calefacere, concedere tamen, lumen quoque & alia astra calefacere: itidem non aliter enim uidetur ab eius consuetudine, quod diximus, primam philosophiam contemplari immaterialia & immobilia, & tamen eandem etiam considerare materialia & mobilia: ac rursus philosophiam naturalem considerare mobilia, eandem quoque contemplari aliquo modo immobilia & immaterialia.

Itaque anima rationalis etsi nullo modo penderet à corpore, sed esset simpliciter abstracta: tamen ex hoc dicto, quod ad naturalem philosophum attinet contemplatio animæ, quæ non est sine materia, non reijceretur ipsa à philosophia naturali, quia ita protulit Aristoteles, propterea quod maiori ex parte considerat philosophus naturalis animam, quæ non est sine materia: sicut etiam ex eo quod dixit philosophiam naturalem contemplari immersa materiæ, non reijciuntur tamen ab ipsa omnino substantiæ abstractæ, ut probatum fuit. siue ergo protulerit illud Aristoteles de anima rationali, quia esset uerum maiori ex parte: siue dixerit quia anima rationalis non sit omnino sine materia, quoniam indiget corpore in sua operatione; nihil facit locus citatus ad euersionem immortalitatis animi. Itaque argumentum illud uidetur esse dissolutum.

SECTIO SEXTA.

Erat alia quæstio: Quod si intellectus esset abstractus à materia, non esset naturalis considerationis. Cui quæstioni respondentes, negamus consequentiam. fieri enim potest ut sit abstractus à materia, & tamen sit naturalis considerationis, ut diximus. Ad probationem consequentiæ concedimus, ipsum mouere corpus, & non moueri: quandoquidem uerum sit quod non pendet à materia, non moueri ad motum corporis. non enim illud potest secum trahere corpus, quia non est mixtum cum eo. quod si esset mixtum cum eo, fieri non posset, quin ad motum corporis moueretur: quia cùm mouetur mixtū, necessarium est moueri omnia, quæ cum illo sunt mixta: alioquin mixta non essent cum illo.

Cùm uerò addebatur, Quæ mouent cùm sint immobilia, non esse naturalis considerationis: Iam diximus quomodo propositio ista intelligi debeat. uidelicet quod ea quæ sunt penitus abstracta, non sunt naturalis considerationis: quia primò non considerantur à naturali, considerantur tamen aliquo modo. quæ uerò non sunt penitus abstracta, ut anima rationalis, sunt naturalis considerationis, propterea quod sunt causæ particulares.

Ad textum Aristotelis iam responsum est. Sed urgeret quispiam dicēs, fieri non posse ut corpus moueatur, & non moueatur anima intellectiua, si nō per se, saltem per accidens: quia si non mouetur, corpus eius erit in aliquo loco, in quo non erit anima. quod est absurdissimum. 2. Phys. tex. 71.

Ad quæstionem respondentes dicimus, ipsam non posse moueri neq; per se, neque per accidens, quia non est mixta cum corpore.

Cùm uerò infertur, ergo corpus erit in aliquo loco, in quo non erit anima: Negamus consequentiam. quia semper ibi est anima, ubi est corpus eius.

Sed dices, Quomodo hoc esse potest, si nullo modo mouet? Respondeo, eo modo adesse corpori animam in omni loco, quo modo spiritualia sunt præsentia alicui existenti in loco: quamuis non moueantur, neq; per se, neq; per accidens. Si uerò dicas, hoc percipi non posse ab intellectu:

Respondeo, si non percipiatur ab aliquo intellectu, huius rei causam fore phantasiam illius, quæ ea quæ percipi possunt non percipiat. Quod quidem uidetur euenire, quia putat idem accidere in ijs rebus quæ separata sunt à materia, quod in ijs accidit quæ cum materia mixtæ sunt. Verum si nos cogitemus ea quę sunt immersa materiæ, quomodo mouetur: intelligemus moueri & trahi à corpore, quia sunt mixta cum illo: ita ut moto corpore, ipsa quoq; moueri necesse sit. sed non est necessarium, ut ea quæ non sunt mixta cum corpore, trahantur cum corpore: alioquin non esset differentia inter ea quæ non sunt mixta cum corpore, & ea quæ cum eo non sunt mixta, quæ tamen est longè maxima. Quid enim est cur trahantur à corpore, cùm non intereant etiam ad interitum corporis, et non patiantur ad passionē corporis? paterentur enim ad passionem corporis, si mouerentur ad eius motum, ut patet. Cogimur ergo excogitare de substātijs abstractis à corpore, aliam essendi modum ab eo qui conuenit substantijs cum corpore mixtis.

Hoc idem absurdum accideret etiam intelligentijs quæ sunt penitus abstractæ: quia ut patet, intelligentia solis est affixa stellæ, quæ stella modò est in oriente, modò in occidente: & tamen dicimus intelligentiam solis non moueri neque per se, neq; per accidens. Idem dicatur necesse est de primo motore. Si ergo quispiam miretur, quomodo fieri possit ut Socrates Roma discedat, & eat Bononiam: eamq; habeat animam quum est Bononiæ, quam habebat dum Romæ esset, quæ tamen non sit mota: is (rogo) mihi dicat, quomodo intelligentia solis, quæ nunc dum hæc scribo, est in oriente, quia corpus solis est in oriente, in quo corpore est tota, uesperi necessariò erit in occidente, ubi erit corpus ipsum solis in quo est tota, & est indiuisibilis tota in toto, & tota in qualibet parte, quomodo inquā hoc fieri possit, cùm ipsa intelligentia non moueatur neque per se, neque per accidens. & si mihi hoc dixerit, ego ei dicam quomodo eadem anima rationalis fuerit in Socrate quum is esset Romę, deinde profectus sit Bononiam, neque tamen per se, neque per accidens fuerit mota.

Qua quidem in re non uidetur dari posse aliqua ratio diuersitatis. etenim quod dicetur de intelligentijs, quatenus sunt abstractæ: dicam & ego de anima rationali. Quod si non uidetur absurdum fateri intelligentiam solis modò esse in oriente, modò in occidente, quamuis non fuerit mota neq; per se, neq; per accidens: nō uideo sanè cur uideatur absurdum, Socratem modò esse hic, modò illic, & animā rationalem eius non moueri neq; per se, neq; per accidens. eadem enim est similitudo omnino. Nam si ipsi intelligentiæ attribuitur non moueri per se, neq; per accidens ad motum corporis, quia est abstracta à materia: & per id quod necessariò sequitur, est impartibilis ac indiuisibilis: quid obstat quo minus attribui possit etiam animæ rationali non moueri per se, neq; per accidens, ad motum corporis, cùm ponamus ex demonstratione Aristotelis eam abstractam esse à materia, & per id quod necessariò sequitur, impartibilem & indiuisibilem? Certe nihil. Hoc uerò existimandū est unum esse ex illis quæ propriè ijs conueniunt, quæ seiuncta sunt à materia: quod quidem nobis cur absurdum uideatur, id causæ est, quia idem putamus euenire de abstractis à materia, quod euenit de eis quæ sunt mixta cum materia, quæ trahūtur simul cum suo corpore, ut in superioribus diximus.

Sed in multis oportet cohibere mentem nostram, & quibusdam quasi uinculis constringere ne uagetur, & ne putet eodem modo esse omnia accipienda. scimus enim ex ipsa demonstratione, & ex uerbis Aristotelis, ut dictum est, intelligentiam solis esse in corpore solis, quod nunc est in oriente, & decem horis futuram est in occidente, nec tamen moueri per se, neque per accidens. Quod quidem necesse est pu-

est putare fieri posse informis spiritualibus ratione corporum in quibus sunt. nam si uel per se, uel per accidens ad motum corporis mouerentur, in dubium uenire non posset, quin eductæ fuissent ex potentia corporis, & mixtæ cum corpore: & per id quod necessariò sequitur, quin essent generabiles & corruptibiles (quod quidem falsum est) pro comperto ex sententia Aristotelis habere debemus.

Quod si aliquis instaret dicens, hoc non uideri uerum, quia non uidetur ab intellectu percipi posse: dicat is mihi (rogo) quo modo intellectus percipere potest, extra cœlum non esse aliquod corpus, quia non est locus, neque uacuum, neque tempus, ut dixit Aristoteles: etenim si quis collocaretur supra cœlum, & hoc fit per id quod fieri possit, uel non possit, (hoc enim nihil ad rem:) tunc quæro, nunquid iste posset manū extendere, nec ne. si posset, ergo extra cœlum daretur uacuum. si non posset, ergo necessariò esset aliquod impedimentū. at hoc non posset esse nisi aliquod corpus, ergo extra cœlum erit aliquod corpus. 1. Cœli tex. 100.

Hac ratione coacti multi, & illi quidem non negligendi philosophi, uenerunt in eam opinionem, ut existimarent dari infinitos mundos. nonnulli uerò alij asseruere, extra cœlum esse uacuum. quorum opiniones & sententias cùm Aristoteles rationibus optimis labefactauerit, ac penitus è medio sustulerit, cogimur credere, non esse extra cœlum neque corpus, neque locum, neque tempus, neque uacuum: ac licet nobis id uideatur absurdum, & nisi maxima cum difficultate à nobis percipi possit: quia tamen plura sunt absurda, quæ sequuntur illam opinionem, quòd extra cœlum sit corpus & locus & uacuum & tempus, quàm hanc quòd extra cœlum non sit corpus, neque locus neque uacuum, neque tempus: ideo ista est probanda.

Ita etiam dicendum est de formis abstractis, quòd uidelicet non moueantur per se, neque per accidens, ad motum sui corporis, etsi maxima cum difficultate intellectus huic sententiæ assentiri possit. hanc enim opinionem qui minora sequantur absurda, & quin minus absurdum magis eligendum sit, in dubium uenire non potest.

Concedimus ergo, quòd intellectus sit abstractus à materia, et quòd non moueatur neque per se neque per accidens ad motum corporis: negamus tamē, quòd ex hoc sequatur, ipsum non attinere ad philosophum naturalem. cuius rei rationē in superioribus reddidimus, et ad Aristotelis uerba, quæ uidentur contrarium asserere, iam satis superque respondisse nos arbitramur.

Sed quærat statim aliquis, quomodo sciamus nos quòd abstracta à materia non moueantur neque per se, neque per accidens ad motum suorum corporum, cùm hoc non pateat sensui, & omnis nostra cognitio quæ fit per naturam oriatur à sensu?

Dico istam cognitionem oriri à sensu, quia oritur ex operationibus, quæ sensui perspicuæ sunt, ex quibus cognoscimus abstracta esse à materia, quę ita se habent, & per id quod necessariò sequitur esse incorruptibilia: ex quo deinceps efficitur, ut non moueantur neque per se, neque per accidēs ad motum suorum corporū. alioquin, ut ostensum est octauo Phys. essent corruptibilia.

SECTIO SEPTIMA.

SEd instaret quispiam: Hoc quod dicis uidetur alienum à sententia Aristotelis, qui aperte dixit, moueri per accidens conuenire intelligentijs inferioribus, ubi hæc scripta reliquit: Non est autem idem moueri secundum accidens à seipso, & ab altero. ab altero quidem enim, inest & eorum quæ sunt in cœlo quibusdam principijs, quæcunque secundum plures feruntur motus: alterum autem corruptibilibus solum. Nam si motus per accidēs ab altero inest, & eorum quæ sunt in cœlo quibusdam principijs, quæcunque secundū plures feruntur motus: ergo motus per accidēs inest intelligentijs. hæc enim consequentia perspicua est: ergo intelligentiæ mouebuntur per accidens: ergo etiam anima nostra poterit moueri per accidēs. De quo enim minus uidetur inesse, & inest, ergo de quo magis. non rectè igitur fuit dictum quòd non moueatur neque per se, neque per accidens. 8. Phys. tex. 52.

Cui quæstioni ita occurrimus, asserētes intelligētias non moueri per se, neque per accidēs à seipsis, neque per accidēs ab altero, quia trahantur ab eius corpore: sicut mo

uentur

uentur formæ corruptibiles, sed dicuntur moueri per accidens ab altero. non sicut uidetur intelligere Auerroes qui dicit eas moueri per accidens ab altero, quia ipsarum orbis uel subiectum moueatur, quod planè (meo iudicio) uidetur absurdissimum. Etenim non uidetur posse esse primus motor, qui moueat illarum orbem effectiuè sine medio: quia primus motor non adhæret illi, sed longè abest ab illo. necesse igitur est, ut quod mouet, sit orbis primus. non enim fieri potest ut sit primus mouēs. Mouebuntur ergo orbes inferiores ab alio orbe: ergo mouebuntur ab alio corpore ab oriente ad occidentem.

occidente

Probatur consequentia, quia ab ~~oriente~~ ad orientem non possunt moueri ab alio orbe. mouentur enim motu proprio, qui fit à propria intelligentia, non autē ab extrinseco: ergo mouentur ab oriente ad occidentem ab alio corpore, ergo uiolenter. Probatur cōsequentia: quia motus iste est ab extrinseco passo, nullam uim conferente: ergo uiolentus.

Probatur antecedens: quia motus proprius est ab occidente in orientem: ergo motus ab oriente in occidentem non est motus proprius. Vnum enim simplex non habet duos motus, simplices proprios: ergo nō est secundum naturam illius orbis, ergo passum non confert uim: igitur est uiolentus, ex definitione uiolenti in superioribus allata.

2. Cœli Hoc item confirmatur ex eis quæ dixit Aristoteles ad hunc modum: Neque ab
tex.6. anima rationabili cogente manere sempiternum, neq; enim animæ possibile esse ta
» lem uitam, sine tristitia, & beatam. necesse enim & motu cum uiolentia existente, si
» quidem mouet ferri apto nato primo corpore aliter, & mouere continuè sine uaca
» tione esse, & omni carens robore prudenti.

Vult enim, quòd illa anima moueret primum corpus uiolenter, quia erat aptum natum moueri aliter: ita & nos dicimus de orbibus inferioribus, siue moueantur à superiori intelligentia, siue ab alio orbe motu diurno, quod semper ille motus erit uiolentus, quia illa corpora sunt apta nata moueri aliter.

Item ille motus non est secundum naturam ipsorum orbium, ergo est uiolentus. Antecedens patet, quia motus secundum naturam inest eis ab òccidente ad orientem: ergo motus ab oriente ad occidentem est præter naturam. Non enim fieri po-
3. Cœli test, ut illi duo motus insint uni corpori secundum naturam. Probatur conse-
tex.18. quentia ex uerbis Aristotelis, quippe qui inquit: Violentia enim, & præter naturam, idem: sed nullum uiolentum sempiternum. Ergo motus illorum orbium non erit sempiternus. sed hoc euertit sententiam Aristotelis: ergo & illud unde fluxit.

Item, si ita esset, non possent moueri motu proprio ab occidente in orientem.

mouerentur

Probatur consequentia: quia uelocitas illa qua ~~adhærentes~~ impediret motum proprium. neq; exemplum formicæ uidetur, meo quidem iudicio, aliquid facere: quia experientia comprobatum est, quādo rota mouetur motu uelocissimo, ipsam non posse moueri contra illum motum. non uidetur igitur fieri posse, ut dicamus intelligentias moueri per accidens ab alio: quia earum corpora moueantur ab alio corpore, uel à prima intelligentia effectiuè.

Itaque uidetur necessarium ut dicamus, intelligentias moueri per accidens ab alio: quia earum corpora mouentur ab alio in genere causæ finalis. Intelligentiæ enim inferiores, quatenus sunt naturę ut imitentur primam intelligentiam, mouent suos orbes ab oriente in occidentem, super polis diuersis à motu ipsarum proprio, & ita iste motus effectiuè est ab intrinsecus existente. Et hoc non uidetur repugnare, quia illi motus non sunt omnino contrarij, & possunt fieri ab eadem intelligentia propter diuersos fines. ipsa enim mouet motu proprio, intelligens seipsam eo modo, quo diximus in superioribus: ut uerò imitentur primam intelligentiam, mouent motu diurno super diuersis polis. hos autem motus recipere potest corpus perfectè rotundum, cùm non sint omnino oppositi, si rectè considerentur: imò uidetur quasi unus motus & simul fieri. & hoc patitur (ut diximus) natura corporis perfectè rotundi: neque hoc repugnat simplici principio, ut est intelligentia, quod moueat pluribus motibus, qui non sint omnino oppositi, imò sint quasi unus motus, neq; primo illi conueniant: sicut ipsis orbibus non repugnat quod moueantur secundum plures motus, ut est in tex. citato ex octauo Physicorum.

Dicuntur

Dicuntur ergò intelligentiæ moueri per accidens ab alio, quia orbes illarum mouentur pluribus motibus: non quòd ipsæ moueantur neque per se, neque per accidens. & iste motus per accidens ab alio solum conuenire potest incorruptibilibus substantijs: motus uerò per accidens à seipso non potest conuenire nisi corruptibilibus. quia dum mouent corpus, trahuntur à corpore: sicut nauta trahitur à naui, dum mouet ipsam.

Magis igitur probandum uidetur, quòd orbes cœlestes moueantur à sua propria forma, ex sententia Aristotelis: quàm quòd moueantur ab alio corpore. etenim non potest iste motus esse quin sit motus raptus & incitatus, & uertiginis, uel tractus, uel huiusmodi: corpus enim non mouet corpus, nisi trahat ipsum, uel impellat, uel uertat. & hoc nihil aliud est nisi uim illi corpore inferre, etiã si impelleret ipsum ad locum suæ naturæ: ut si aliquis impelleret lapidẽ deorsum, inferret tamen ei uim, quia sic moueretur lapis ad suum locum citius quàm motus fuisset ex sua natura. unde sequitur, ut motus ille sit uiolentus.

Melius igitur est (ut ostẽdimus) dicere illum motum esse à propria forma, quàm à corpore extrinsecus existente: quia hanc sententiam minora sequuntur absurda, ergo rationi consentit, quòd ita factum fuerit à natura.

Probatur consequentia ex uerbis Aristotelis, quæ uerba citauimus etiam in superioribus, dum ostenderemus melius esse intellectui, non esse mixtum cum corpore.

Si autem (inquit) sic est melius, quàm per fortunam fieri fœlices, rationabile est habere sic. si quidem ea quæ secundum naturam sunt, ut optimè se habere possint, ita se habent: at illa quæ secundum artem & omnem causam, ac maximè secundum optimam.

Tex. igitur ille Aristotelis contra nos allatus, non repugnat nostræ sententiæ: quia ut intelligentię non mouentur per accidens eo motu quẽ sequitur corruptio, ita etiam anima non mouebitur per accidens hoc tali motu, sicut formæ corruptibiles dicuntur moueri à seipsis per accidens.

Sed dices, anima nostra uidetur moueri non solum per accidens, quia eius corpus mouetur: sed etiam ipsa uidetur moueri per se, quia mouetur ab obiecto.

Respondeo, hunc motum non esse illum quem sequitur corruptio: est enim motus spiritualis, quem sequitur perfectio. & hoc accidit animæ rationali, non alijs intelligentijs, quia ipsa non est purus actus, sed est in pura potentia. quod non arguit mortalitatem.

Quemadmodũ uerò explicauimus illum tex. octaui Phys. de intelligẽtijs, quòd moueri dicuntur per accidens ab alio in genere causæ finalis: sic uidetur explicandus ille secundi de Cœlo, ubi inquit Aristoteles: 8.Physi. tex.52.

De motu autem ipsius quia regularis est, & non irregularis, deinceps utique erit dictis pertransire. dico autem hoc de primo Cœlo, & de prima Latione: de his 2.Cœli. enim quæ desubtus, plures lationes conuenirent in unum, id est orbem, ut arbitror. tex.35.

Nam si intelligeremus quòd plures orbes congregantur ad mouendum unum orbem, non uideo quo modo euitare possemus absurda, quæ dicta sunt, quæ quidem sunt maxima: non uident̃ tamen cæteri orbes moueri tam certo ac raro cursu, ut primus orbis, quia mouentur pluribus motibus: quia tamen plures motus fiunt (ut diximus) à propria intelligentia.

Ac licet Aristoteles ex sententia Eudoxi & Calippi uideatur ponere hos orbes deferentes, & reuoluentes, quæ uidẽtur mouere alia corpora: deinde ponat sphæras reuoluentes & deferentes quinquagintaquinq;, quæ non possunt poni nisi concedamus unum corpus mouere aliud: tamẽ postea non uidetur hoc asserere ex sua ipsius sententia, inquit enim: 12.Meta. 31 & 32. 12.Meta. tex.33. tex.34.

Multitudo sphærarum sit tanta, qua re etsi substantias ipsas & principia immobilia, 12.Meta. tex.34.

» lia,atque etiam ſenſibilia,tot eſſe exiſtimare conſentaneum eſt rationi neceſſarium
» ijs omittatur,atq; hi dicant qui exactius de hiſce diſſerere poſsint.

Quibus uerbis planè reijcit ſe ad alios.res tamen iſta difficillima eſt:& ſi poſſent ſeruari apparentia ſine iſtis orbibus (ſicut multi, & illi quidem egregij philoſophi profitentur,quorum ſententias non damno)nullus mihi in hac re dubitandi locus relinqueretur: quia ratio quæ fundamentis naturalibus nititur,ita exigere,poſtulareq; uidetur. Laudandum tamē eſt ingenium Ariſtotelis, cùm noluerit pro certo nobis tradere id quod ipſe ambiguum habebat. Hinc porrò conijci poteſt,quàm ingenuus fuerit: quippe qui de eis quorum cognitionem firmam aſſequutus non erat,reiecerit nos ad peritiores.non eñ omnia poſſumus omnes,pręſertim ea quæ ut cognoſcantur obſeruationem requirunt temporis longiſsimi,& ferè infiniti.

Quoquo igitur modo ſeſe res habeat,nobis perſuaderi non poteſt ob rationem allatam,primum orbē trahere ſecum orbes inferiores:propterea quòd hoc fieri nō poſſet ſine ui,quam omnino alienā eſſe à corporibus,quæ ęterno tempore ſint duratura,neminem(modò ſit ſanus)dubitare arbitror.

2.Cœli Auerroes etiam uidetur fauere huic ſententiæ, etenim hæc ſcripta reliquit: Eſt
com.171. quæſtio, quia dicit quod primus orbis mouet alios orbes,quoniā corpus non mo-
» uet corpus niſi tactu.& iam declaratum eſt, quòd illa corpora non mouēt ſe ſecun-
» dum tactum, neq; expulſione,neq; attractione,ſed ſecundum deſiderium.

Quibus ſignificat,Ariſtotelem ſenſiſſe primum orbem mouere alios orbes,non eo modo quo corpus mouet corpus,ſed per modū amati,& deſiderari,& per modum quo nobilius dicitur mouere id quod eſt minus mobile.Quod quidem cōfirmat illud, quod nos diximus:quare neceſſe eſt ut idē intelligat in Epit. Metaphyſ.
» libro quarto,cùm inquit:Nam motor qui mouet motu diurno, eſt omnibus nobi-
» lior,cùm omnes moueantur ab ipſo per accidens.

Et in octauo Phyſ.loco ſuperius citato.alioquin pugnabit cū ſua ipſius ſentētia. Quòd item primum mouens moueat ratione finis, & ut amatum & deſideratum,
2.Meta. declarauit Ariſtoteles ubi dixit,Quod mouet ut appetibile,& intelligibile.
83.24. Videtur item abſurdū,quod illa corpora trahantur ab illo corpore,quia ſunt corpora polita, & nullo corporali uinculo inter ſe deuincta Neq; ualet quòd ſolent nonnulli dicere,quòd uidelicet non mouetur ab alio motu proprio,neq; cōtra naturam,ſed ſupra naturam: quia apud Ariſtotelem nunquam inuenitur motus(cœlum eñ non eſt)ſupra naturam,neq; intelligenniæ,quippe quæ ſunt naturæ. Quod autem eſt natura,non poteſt eſſe ſupra naturam abſolute & ſimpliciter: niſi aliquis uellet ſophiſticè loquēdo dicere, corpora cœleſtia eſſe ſupra naturā,quia ſunt perfectiora corporibus generabilibus,& corruptibilibus,& ſunt eorum cauſæ:ſed nihil diceret:quia corpora illa mouentur naturaliter ſuo motu,ſicut elementa. Quod quum perſpicuum ſit,fieri non poteſt ut euitemus, quo minus ſequatur, uiolenter moueri illa corpora,ſi mouerentur ab alio motore extrinſecus exiſtente. hæc enim ſolutio eſt figmentum.

Præterea ex hac opinione ſequeretur,dari medium inter ſecundum naturam,& præter naturam. Conſequens à ueritate abhorret, ergo & illud ex quo emanat. Conſequentia eſt perſpicua.Conſequens item falſum eſſe conſtat:quia euerterentur multæ Ariſtotelis demonſtrationes,& ferè uniuerſa de Cœlo & mundo doctrina:quam (ut patet ex ipſo Ariſtotele) multis in locis tradidit ex hoc fundamento, quòd omnis motus aut eſt ſecundum naturam,aut præter naturam:aut eſt natura-
1.Cœli lis,aut eſt uiolentus.idem enim eſt.
tex.10. Etenim non ualeret,ſi aliquid non moueatur ſecundum naturam,neceſſariò mo-
2.Cœli ueri præter naturā: nam dici poſſet moueri ſupra naturam. quare euerterentur om-
tex.84. nia quæ dicta ſunt. Quod cùm ſit facinus ex omnibus indigniſsimum,ut falſum ſit
3.Cœli dari aliquem motum ſupra naturam,ex ſententia Ariſtotelis neceſſe eſt.
tex.18.20. Ex omnibus igitur dictis patet, nihil prohibere animam eſſe abſtractam à mate-
4.Phyſ. tex.67 ria,& non moueri neq; per ſe, neq; per accidens, & eſſe conſiderationis naturalis:
8.Phyſic. tex.33. contrà quàm uidebatur probare quæſtio allata.

SECTIO

SECTIO OCTAVA.

AD aliam quęstionem quę sequebatur, Homo est maxime homo propter intellectum, ergo intellectus est generabilis & corruptibilis. Respondemus, negantes consequentiam. Ad probationem, concedimus hominem generare hominem ex materia, & hominem esse hominem maximè per intellectum: negamus tamen, hominem generare intellectum.

Cùm inferebatur, quòd aliter non generaret hominē: hoc negamus. etenim non est necesse hominem generare intellectum: etsi generet hominem, quia dicitur generare hominem, quoniam generat animam sensitiuam, quam sequitur necessariò intellectus, per quem homo maximè est homo: nihil autem refert quod ad hoc ipsum attinet, utrum homo generet intellectum, an id quòd necessariò sequitur intellectus: est igitur causa homo, quare sit homo, & si non generat intellectum: sicut etiam licet non generet primam materiam, quæ item est causa hominis, tamen dicitur generare hominem. non enim est necesse, si aliquis efficiat domum, ut efficiat omnes partes domus: nam satis est ad efficiendam domum, coniungere partes quę sunt separatæ. quo facto rectè dici potest aliquis ædificasse domum.

Ad aliam, quæ deinceps addebatur, quæstionem dicimus: animam hominis (si per animam intelligamus intellectum) esse à mare, eo modo quo declarauimus ab homine generari intellectum: non tamen esse à mare, ita ut mas educat ipsam ex potentia matricis.

Ad text. secundi de Part. animalium, respondemus: Aristotelem intelligere animam sensitiuam esse à mare, non intellectiuam, & hoc nos etiam concedimus. negamus autem consequentiam, quòd uidelicet ex eo quod mas generet animam sensitiuam, sequatur intellectum esse generabilem & corruptibilem. Quod autem in illo tex. loquatur Aristoteles de anima sensitiua, declarauit ipse eodem in cap. his uerbis: At uerò in quibus sexus maris & fœminæ distinctus habetur, fieri non potest ut fœmina ipsa per se generet perfectè: ita enim mas frustrà esset. Quàmobrem in ijs mas semper perficit generationem: hic enim sensualem dat animam, ut per se genituram. Itaque huic quæstioni satisfacit ipsemet Aristoteles. 2. de Part. animal. cap. 4.

Ad aliam quæstionem respondentes, concedimus corpus (uerbi gratia) humanum non posse habere animam & intellectum discretiuum, quin idem habeat sensum. Quum autem inferebatur, non habiturum esse sensum si esset æternus. Hoc negamus.

Ad probationem uerò dicimus, tantum abesse ut sensus impediat operationē intellectus, ut sine sensu intellectus nullo modo possit intelligere: sicut ex eis quæ declarata sunt in superioribus, liquere potest. est enim intellectus iste pura potentia ad intelligendum. Quare necesse est ut ad actum redigatur ab aliquo extrinsecus existente.

Ad tex. tertij de Anima, de corpore ingenerabili, concedimus, ipsum non habere sensum: quia hoc non conducit eius animæ ad intelligendum, quippe quæ nihil extra se intelligit, & semper est actu, intelligens quod intelligit, ut declaratum est, neque conducit etiam corpori: quia cùm sit incorruptibile, nō magis existet, quàm exiltat, incorruptibile enim non potest magis esse incorruptibile. sed necesse est, corpus habens animam & intellectum discretiuum, habere sensum, quia melius est ipsi intellectui habere sensum: quia non solum magis intelligit, sed nullo modo sine sensu intelligeret. & ita euerteretur: quia ablatis operationibus à rebus, tolli essentias, iam ostensum est.

Quod quidem præter multos alios locos, ostendit etiam Aristoteles his uerbis: Omnes homines natura appetunt scire. signum huius est ipse sensuum amor. & sine nanque utilitate, propter se ipsos sensus amamus. & maximè uisus: non enim solum ut agamus, sed si nihil etiam acturi sumus, uidere sanè præ cæteris uniuersis expetimus. idque ex eo fit, quia sensus hic ad cognoscendum maximè suppetit, compluresque differentias rerum declarat. 1. Met. tex. 1.

K Melius

Melius ergo est ipsi animæ, habere sensum: melius est item corpori, quum habeat animam & intellectum, habere etiam sensum. est enim magis propter sensum. quia quum sit corruptibile, citius corrumperetur sine sensu. sensus enim defendit illud à multis rebus, quæ ipsi exitio essent, ut multis in locis declarauit Aristoteles.

2. de anim. 63 64. 68. in de Sēsu, & sensib. cap. 2.

Contrà uerò non indiget sensu corpus ingenerabile, quia à nulla re extrinsecus potest pati, quum sit incorruptibile. Itaque sensus ei nullum adiumentum afferret, sed potius impedimentum. licet autem corpus generabile & corruptibile indigeat sensu, ut dictum est: ex hoc tamen non sequitur animam rationalem non esse æternam. Negamus enim similitudinem, quod uidelicet quemadmodum sensus impediret corporis æterni operationem, & nihil faceret ad eius æternitatem, ita etiam impediret intellectum si esset æternus: quia etsi non faciat ad intellectus æternitatem, faciat tamen quantum patitur natura humana ad intellectus operationem, & ad corporis in quo inest salutem. Et ita mihi uidetur dissoluta ac profligata quæstio dicta: iam ad aliam accedamus.

SECTIO NONA.

HAEc uerò una ex omnibus uidetur multos in fraudem impulisse, ut ueritatem desererent, qua sic arguebatur: Animæ sequuntur corpora, & ipsæ secundum seipsas non impassibiles sunt à motibus corporis: ergo necesse est ut dissoluantur, simulatque corpus dissolutum erit.

Dicimus (ut sæpe iam indicatum est) duplicem in homine esse animam: alteram sensitiuam, de qua paulo antè uerba fecimus: alterā intellectiuam. Sensitiua est illa, quam mas educit ex potētia materię: intellectiua uerò deforis uenit. quæ distinctio colligitur ex uniuerso libro de Anima, & ex omnibus auctoritatibus & demonstrationibus quæ probant animam esse abstractam à materia, & præsertim ex libro de Generatione animalium.

2. de Generat. cap. 3.

Posito hoc fundamento, ita distinguimus, respondentes ad argumentum: Si per animas intelligantur omnes animę, sine ullo discrimine, negamus antecedens: quia anima intellectiua non sequitur corpus nec patitur ex passionibus corporis. Si uerò intelligantur animæ sensitiuæ, concedimus illas sequi corpora, & pati ex passionibus corporis. Concedimus item consequentiam, quod uidelicet necesse est ut dissoluantur, simulatque corpus dissolutum erit. Sed hoc nihil facit aduersus nostram positionem, quippe qui loquimur de anima intellectiua, & dicimus ipsam esse ingenerabilem, & incorruptibilem, & nihil per se pati ex passionibus corporis.

educuntur

Ad auctoritates sumptas ex lib. Physionomiæ. Respondeo: illas rerum concludere de animis sensitiuis, quæ ~~adducuntur~~ ex potentia materiæ, & de his intelligi: non autem de intellectu, qui seiunctus est à materia.

Sed dicet aliquis, Hæc responsio euertit physionomiam: quia si intellectus non sequitur corporis passiones, neque patitur passionibus corporis, & homo maximè est homo per intellectum: ergo ex inspectione corporis, & partium corporis, non poterimus iudicare qualis quisque sit, bonus an malus, prudens an imprudens: quia quomodocunque se habeat corpus, non patitur intellectus, neque sequitur corporis affectus. non ergo putandum est Aristotelem uoluisse uerbis citatis ex lib. Physionomiæ, intelligere animam solum sensitiuam, & non intellectiuam, euerteretur enim physionomia, quam tamen posuit.

Item, intellectus delirat ex mania, et mania fit ex corpore: ergo intellectus delirat ex corpore, ergo patitur ex passione corporis.

lib. Physion.

Maiorem propositionem declarat Aristoteles, ubi ait: Nunc autem manifestum, „ quod utrunque utrique consequitur. Maximè quidem ex hoc manifestum fiet. Mania uidetur esse: & Medici medicinis purgantes corpus, & diætis utentes, in ipsis permutant animam à mania: curationibus autem corpus, & similiter corporis forma soluitur, & anima à mania permutatur.

Intelle-

Intellectus ergo pendet à corpore: quia malè affecto corpore malè afficitur, curato corpore liberatur. non ergo uera est tua responsio.

Item confirmatur, quòd intellectus sequatur temperamentum, & aëris & corporis. etenim Aristoteles inquit: Cur efferis & moribus & aspectibus sunt, qui in nimio æstu uel frigore colunt. An eadem causa est? optima enim temperies non corporis solum, uerùm etiam intelligentiarum hominis prodest: excessus autem omnes dimouent, & ut corporis, ita etiam mentis temperamentum peruertunt. *in Probl. sec. 14. Probl. 1.*

Quibus uerbis planè significat, intellectum habere temperamentum: ergo oritur ex temperamento corporis, ergo sequitur passiones corporis, ergo nulla est tua responsio.

Eandem sententiam uidetur indicare, quum quærit: Cur homines qui ingenio claruerunt, uel in studijs philosophiæ, uel in Republica administranda, uel in carmine pangendo, uel in artibus excercendis, melancholicos omnes fuisse uideamus, & alios, ita ut etiam uitijs atræ bilis infestarentur: ut inter Heroas Hercules. hunc enim (inquit) ea ipsa natura fuisse putant: & morbū comitialem, & sacrum ab illo, & Herculeum prisci nominauere. *3. Part. Probl. 1.*

Nam si ij, qui clarent ingenio, ualent intellectu: huiusmodi autem sunt melancholici: ergo qui sunt melancholici, ualent intellectu. Intellectus ergo sequitur temperaturam corporis, quod negasti.

Confirmatur ex eodem Problemate, nam addidit: Multi etiam, propterea quòd ille calor sedi mentis in uicino est, morbis uesaniæ implicatur, aut instinctu lymphatico inseruescunt: ex quo Sibyllæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes qui diuino spiraculo instigari creduntur, quum scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit.

Maracus ciuis Syracusanus, poëta etiam præstantior erat, dum mente alienaretur. His enim uerbis duo uidetur indicare Aristoteles. Alterum, quòd mens habeat sedem determinatam in corpore, inquit enim: Propterea quod ille calor sedi mentis in uicino est.

Ex quo dicto sequitur, ut mens habeat sedem determinatam, alioquin calor ille non potuisset esse in uicino sedis ipsius.

Alterum, quod Sibyllæ & Bacchæ, & qui diuino afflatu concitati creduntur, itemq; poëtæ præstantiores efficiuntur nō morbo, sed naturali intemperie: qua de re loquemur etiam in libris sequentibus. & quum sint intellectus opera, necessitas cogit ut ipse intellectus afficiatur affectione corporis. *de Sibyllis.*

Addidit etiam paulo pòst: Multi etiam uinolēti sese interimunt: nonnulli uerò ex melancholicis, ubi abundè potarunt, dolent, & animo uehementer succumbunt. calor enim naturalis à colore uini extinguitur: calor autē qui eam continet sedem qua speramus & sapimus, facit ut securo animo simus.

Quod si calor naturalis eam continet sedem qua speramus & sapimus, hæc autem est sedes intellectus: ergo intellectus habet sedem in corpore, ergo habet organum corporale: ergo sequitur alterationem corporis, & corrumpitur ad corruptionem ipsius.

Quod autem sedes qua speramus, & sapimus, sit ipsius intellectùs sedes, declarauit Aristoteles his uerbis: De parte autem animi, quo cognoscit & sapit anima, siue separabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum rationem, considerandum quam habet differentiam, & quo modo quandoq; fiat ipsum intelligere. *3. de Ani. tex. 1.*

Per partem enim animæ qua cognoscit & sapit anima, manifestè ostendit se intelligere intellectum: quia intellectus est ille quo intelligit. quod intelligere quomodo fiat, uult considerare in eo libro, & præcipuè patet etiam ex eis quæ tractat in illo ipso libro, ita ut in dubium id quidem uenire non possit. sequitur ergo, contra positionem tuam, quod diximus.

SECTIO DECIMA.

His quæstionibus respondentes dicimus, physionomiã dari, & ita dari, ut nulla sit alia facultas ex eis, quibus homines utuntur ad prædicendum, quæ uerioribus innitatur fundamentis. sunt autem huiusmodi, quæ in honore potissimum habentur, Pyromantia, Hydromantia, Aruspicina, Geomantia, Chiromantia, Astrologia, & Physionomia. Sed Geomantia omnino uidetur reijcienda atque explodenda, propterea quòd nullis certis & ueris innitatur fundamentis: itaque casu constituit sua puncta, & figuras suas.

Quod autem nulla fides sit habenda eis quæ ueniunt à casu, ita in promptu est, ut ridiculum sit uelle id ostendere.

Chiromantiam item non esse ueram ex omni parte, conspicuum est. Quæ enim ratio affertur, quare signentur planetæ in manu ipsa, & significent aliquem futurum fortunatum in diuitijs, uel in honoribus acquirendis, uel in eis quæ ad artem imperatoriam spectant: & aliquos futuros esse fures, & fore ut nonnulli suspendantur, & huiusmodi alia. Nullum enim in manu potest esse signum, quod indicet: talia nihil enim commune habent huiusmodi, cum illis signis. nam hæc signa neque sunt causæ, neque signa illorum effectuum. ergo sunt accidentia à casu: ex necessitate enim materiæ contingunt. itaque solum possunt aliquo modo significare, ut dixit Aristoteles, mortem, uel uitam naturalem: cuius tamen prædictio non potest sumi ex omnibus signis manus, sed ex eis quæ docuit Aristoteles, ubi ait: Pars interior manus uola dicitur, & carnosa est, & scissuris uitæ indicibus distincta, longioris scilicet uitæ, singulis aut binis ductis per totam, breuioris binis quæ non longitudinem totam designent.

1. de Hyst. aial. cap. 15

Item quum inquit: Cur qui manus cæsuram per totam obtinent palmam, uiuere diutius possint? An quoniam minus uiuere possint quę carent articulis, incompactaq; sunt? quale genus aquatile. Quod si quæ articulata prona sunt, uitam breuiorem agere solent: constat contrà se habere, quæ articulata, cuius profectò generis illa etiam sunt, quæ cùm sua natura omni articulo carent, existunt tamen articulata nonnunquam, quoad maximè licet consistunt: manus autem pars interior penitus articulo uacat.

Probl. sec. 10. Probl. 84.

Item ubi hæc scripta reliquit: Cur homines, qui uirgulam suæ palmæ ductam per totam latitudinem habent, longissimæ uitæ esse possunt? An quia breuis ætatis, imbecillaq; sunt, quæ artium beneficio carent, imbecillitatis indicium ætas prima atq; tenerrima affert: uitæ autem testimonium dat omne genus aquatile? quæ quum ita sint coarctata, cõpactaq; omnia, contra sese habere liquidò est. quo in genere illa etiam sunt, quę cùm ex natura artubus maximè carerã, articulari tamẽ contigerit: palmæ autem partem interiorem penitus carere articulo certum est.

Probl. sec. 34. Probl. 10.

Chiromantia ergo, ex sententia Aristotelis, poterit aliquid prædicere ex nonnullis manus signis, de breuitate & longitudine uitæ propter causam ab ipso allatam: Quoniam rationi consentaneum est, si natura (quæ solet rerum nobiliorũ maiorem gerere curam, quàm uiliorum) solicita fuit de palma manus, eam articulando signis conuenientibus ad potiores palmæ motus, ut etiam cordis & cerebri & reliquarum corporis partium, quæ magis necessariæ sunt, & præstantiores, maiorem gesserit curam, eas distinguendo, & quemadmodum rectius se habebant costituendo, ex qua re sequitur longitudo uitæ. Hæc igitur sola sunt manus signa, ex quibus possumus propter rationem dictam aliquid prædicere de longitudine & breuitate uitæ: quia sunt signa horum effectuum. alia uerò signa quæ sunt in manu, uidentur potius esse ex necessitate materiæ, quàm propter aliquem finem. Neque uidetur reperiri posse ulla causa, quæ ex fundamentis naturæ ortum habeat, quæ possit hominibus sanæ mentis persuadere, aliqua esse in manu signa quæ indicent secundam uel aduersam fortunam: neq; quod ille tumor qui est sub indice, qui appellatur mõs Iouis, si est eleuatus, & stella insignitus, significet fore ut quis maximum ali

quod

quod sacerdotium consequatur. Idem de tumore illo dicendum est, qui est sub pollice, qui appellatur mons Veneris. nihil enim uidet̃ esse, cur aliquid significet quod Venerea ipsa attineat, & ad fortunam quæ ex rebus Venereis oriri possit. Quod item censendum est de omnibus tumoribus, qui cæterorum planetarum montes nuncupantur. hæc enim arbitratu hominum imposita fuerunt nomina, non ex ulla certa causa, quæ alicui naturali fundamento innitatur. Quare reijcienda sunt: nihil enim ipsis cum planetis.

Quod si aliquis contra nos afferat experientiam, quod uidelicet multi reperti sunt, quibus euenerunt ea quæ ipsis prædicta fuerunt ab istis, qui hanc artem profitentur: nos item aduersus illum afferemus eandem experientiam, quòd plures extiterint quibus contrarium accidit, atque ipsis prædictum fuit. Quare cum experientia nobiscum etiam, & quidem multo magis faciat, cumque experientiæ nostræ consentiat ratio ex fundamentis naturæ ducta, illorum autem experientiæ omnino repugnet: in dubium uenire non potest, quin eligenda sit ea quam diximus opinio, & altera reijcienda. Nam si aliquando tamen uera prædixit hæc ars, id casu accidat, non ratione: de qua tamen experientia in eis quæ sequentur, pluribus agemus.

Neque uerò licet illud dicere, si isti qui profitentur hanc artem, maiori ex parte falluntur, non esse id ascribendum ipsi arti, quæ uera non sit, sed eis qui eam exercent, quia illam non perfectè assecuti sint. Quandoquidem hoc fortasse dici posset de illis artibus, quas scimus fundamentis ueris inniti: sed istius nulla sunt. Quamobrem causa quare non prædicit uera, non est ignoratio eorum qui illi operam dant: sed est ipsa ars, quę transcendit eos limites quos in superioribus ex sententia Aristotelis ostendimus.

Præterea si ex hoc quod illi qui artẽ chiromantiæ profitentur, aliquando uera prędicunt, concludendum est ipsam esse ueram artem, & per id quod necessariò sequitur, maiori ex parte euenire ea quæ ipsa prædicit: non uideo cur etiam Geomantia non sit reponenda inter ueras artes. etenim multis uidemus euenire ea quæ ex Geomantia denunciata fuerunt: & tamen, ut fatentur isti etiam qui chiromantiam defendunt, est commentum quoddam hominum decipere uolentium, atque figmentum: nemo est enim qui nesciat, istam artem nullis munitam esse rationibus, sed casu fieri illa puncta: siquidem nulla reddi potest probabilis causa quare fiant, uerbi gratia, quinquaginta puncta, & non sexaginta: hoc enim in arbitrio eius qui facit puncta, uidetur esse positum, ut quousque ei libuerit, nulla habita ratione, progredi liceat in punctis faciendis.

Quare si ex eo quod aliqui uera aliquãdo prædicant ex Geomantia, non possumus concludere ipsam esse ueram artem: neque item de chiromantia licebit hoc affirmare, etsi aliqui uera prædicant ex illa. quod quidem est id, quod probare institueramus.

FINIS LIBRI VIGESIMIPRIMI,
Exercitationis Singularis certaminis.

LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.

SECTIO PRIMA.

NON alienum esse uidetur, postquam incidimus in hunc locum, ut aliquid dicamus etiam de Astrologiæ diuinatione, præsertim quum & ipsa ex cœlo uideatur pendere, & rebus omnibus quæ sunt in hoc mundo inferiori necessitatem imponere: quæ disputatio, ut uidebimus, plurimum etiam ad id conducet, quod nobis est propositum. hac enim opinione confutata, ac planè reiecta, animi nostri libertas & immortalitas maximè confirmabitur atq; stabilietur, quę nunc ab illa uehementer labefactari uidetur, atque euerti. Atq; eo quidem magis in hac re elaborandum est, quo maior isti diuinationi fides à multis habita est semper, & habetur. Complures enim sunt qui putent, ex solo aspectu cœli prædici uerè posse non solum pluuiam, uentos, & huiusmodi, quæ apertè sequuntur ipsius cœli motum, atque efficientiam, quorum sanè prædictio & diuinatio magis uidetur rationi consentanea: sed ea etiam quæ attinent ad uitam & mortem, ad generationem & corruptionem quum ipsorum hominum tum cæterarum animalium & plantarum: quæ item pertinent ad mores, uirtutes & uitia, quod omnium maximum est, ad secundam uel aduersam fortunam, ut ad honores, ad diuitias, ad opes, ad amicos, ad propinquos, ad parentes, ad inimicitias, ad cædes, ad literarum studia, ad artes, ad uestium incisionem, ad itinera, & (ut uno uerbo me expediam) quæcunq; in istis inferioribus fiūt, uel à natura, uel ab ipsis hominibus, hæc inquam omnia putant uerè prædici posse ex sola ipsius cœli inspectione: ita ut quasi contingenti[redacted]è mundo tollere uideantur: & si non audent hoc palàm proferre. putant enim cœlum esse omnium causam, & dicunt etiam multa eius ui ab hominibus fieri quæ excedunt humanas uires, multisq; tribui præmia & pœnas præter rationem & meritum. Quorum quidem sententias & opiniones, eo modo quo eas proferunt, maximè detestabiles ac perniciosas esse arbitramur, omniq; studio & cura fugiendas atq; uitandas.

Nos tamen in animo non habemus nunc cōtra istam Astrologiæ diuinationem, omnia quæcunque dici posset in medium afferre: tum quia Ioannes Picus, uir celeberrimus, ac propè diuinus, ex nobilissima & clarissima Picorum familia ortus, quæ Mirandulæ [redacted] meæ, ex quo fuit condita usq; ad hæc tempora, semper dominata est, ac dominatur, in suis aduersus Astrologos disputationibus abundè hoc præstitit, ut nihil ferè omisisse uideatur, quod ad ipsius Astrologiæ diuinationem labefactandam ac funditus tollendam pertineat: tum quia in hoc loco, in quo ex sententia Aristotelis naturaliter loquentis uerba facimus, satis nobis futurum existimamus, si perspiciemus quid de hac re senserit Aristoteles: cuius quidem sententiam imprimis sequendam statuimus, quòd ea nobis solida, & humanę rationi maximè consentiens, non inanis & commentitia uidetur, semperq; uisa est: ac nemini sanè qui mente integra sit, quiq; tanquam in aliena uerba iurauerit, necesse non habeat propositum defendere, non ita uisum iri arbitramur.

patria

SECTIO SECVNDA.

QVare incipientes argumentemur hoc modo: Cœlum non potest ipsum per se producere effectus eos, quos diximus sine causis particularibus, ergo non potest prædici ex tali aspectu cœli talem consequuturum effectum.

Probatur consequentia: quia illud ad quod producendum, plures concurrunt causę, non potest sciri una tantū cognita causa. Si ergo necessariò concurrūt (uerbi gratia) ad hominē generandum, cœlum & causę particulares, ut perspicuū est: ergo ex cœlo solo nunq; poterit homo cognosci. quia ignoratis causis particularibus, necesse est ignorari effectum cuius illæ sunt causæ: quia non scimus illum ex omnibus

bus suis caussis, quas necessariũ esse scite declarauit Aristoteles apertè ijs uerbis: Quoniam quidem intelligere & scire contingit circa omnes scientias, quarum sunt principia, aut causæ, aut elementa, ex horum cognitione. tunc enim opinamur cognoscere unumquodq;, cùm causas primas cognoscimus, & prima principia, usq; ad elementa. Manifestum quidem, quòd quæ sunt circa principia scientiæ quæ de natura est, primò determinare tentandum. His igitur uerbis apertè ostendit Aristoteles, quòd si nos non cognoscamus causas particulares alicuius effectus, fieri non posse ut sciamus illum effectum: alioquin falsa essent quæ loco citato asseruit. sed cũ hoc sit absurdum, ut sit absurdum id unde emanat necesse est.

Quod etiam uidetur sic ostendi posse. faciamus aspectum cœli talem esse, ut polliceatur eum qui in lucem proditurus est sub tali aspectu, quatenus ad ipsum attinet, futurum longę uitæ, si quis ex hoc uelit inferre, Ergo iste qui nascetur, uel natus est sub tali aspectu, erit longæ uitæ: is (meo quidem iudicio) grauiter peccabit. non enim infert ex omnibus caussis, unde effectus ille proficiscitur. Cùm uerò cœlum nõ possit ipsum per se longam uitam conferre, stultum est uelle ex eo inferre simpliciter, id quod ipsum solum non potest præstare. Fieri enim potest ut aspectus quidem cœli sit aptus ad producendum bonam uitæ temperiem: Sed pater & mater, uel ambo, uel alter eorum, sit male affectus aut morbo Gallico, aut phthysi, aut alio morbo, quo ne proles inficiatur ac debilitetur, ita ut beneficium ex illo bono aspectu recipere non queat propter causas proximas, neq; diu uiuere: hoc sanè ita est in promptu, ut nihil sit, quod de eo dubitetur. Antecedens etiam perspicuum est. non enim potest cœlum ex nihilo aliquid efficere, sed semper ex aliqua materia producit, quicquid producit. Neq; potest ipsum per se facere fœminam, neq; marem, neq; magnum, neq; paruum, neq; pulchrum, neq; deformem, neq; ingenio præditum, neq; expertem ingenij, neq; nobilem, neq; ignobilem, neq; filium huius patris, aut illius: quoniam quantum attinet ad ipsum, omnes qui nascerentur sub illo aspectu, uel essent omnes mares, uel omnes fœminæ, uel omnes deformes, uel pulchri, uel omnes eiusdem uitæ, siue longæ siue breuis. Sensui igitur cõspicuum est, cœlum non producere aliquem effectum determinatum, nisi beneficio causarum proximarũ. Quare concludendum uidetur, ex solo aspectu cœli nihil prædici posse de effectibus producendis, neq; semper, neq; maiori ex parte. Quod si aliquid aliquando prædicitur, id esse à casu. hæc sanè mihi uidetur esse propria & germana ratio, quæ diuinationem Astrologiæ, quam isti ponunt, omnino labefactat atq; conuellat: neq; mihi uidetur dissolui posse. sensui enim perspicua est. Neq; licet illud dicere, ut etiam ostendemus, cœlum cogere causas particulares ad efficiendum id quod intẽdit. quoniam si ita esset, semper, uel maiori ex parte hoc efficeret. Quod planè sensui repugnat. sub eodem enim aspectu cœli producuntur, ex eodem ~~[illegible]~~, lolia, frumentum, & res ualde diuersæ: nascuntur etiam homines sani & morbosi. frumento

Superuacaneæ præterea essent causæ particulares. non enim possent coarctare uniuersalem causam ad hunc uel illum effectum producendum, si cogerentur ipsæ & traherentur ab illa. Quod cùm à sensu & à ueritate abhorreat, ut id etiam unde emanat, & sensui & ueritati repugnet necesse est.

Confirmatur item, quia si ex solo aspectu cœli possemus prædicere de breuitate & longitudine uitæ, de magnitudine & paruitate, de pulchritudine, de deformitate, de albedine & nigredine, de fœmina & mare, & huiusmodi alia, frustra Aristoteles tradidisset omnes particulares causas singulorum effectuum, ut sciremus ipsos. Quod sequitur est absurdum, ergo & id unde fluxit. Probatur consequentia: tum quia frustra fit per plura, quod fieri potest ęquè bene per pauciora: tũ quia falsò redditæ fuissent illæ causæ, siquidem effectus illi necessariò producerentur à solo cœlo: & satis fuisset in philosophia, scientiam tradere de cœlo, quoniam ex ipso satis cognouissemus, quare unusquisq; effectus producatur.

Item quærentes equos aptos ad pugnam, uel ad currẽdum, & ad labores sustinendos, frustra requireremus ex qua essent sobole geniti: Quod sequitur est falsum, ut ex ipsa experientia constat: ergo & id quod antecedit. Consequentia patet: quia si isti effectus euenirent è cœlo, nihil referret ex qua quisq; equus sobole natus

 esset,

esset, sed tantum sub quo aspectu cœli. quod si requiras aliquid præter cœli aspectum: ergo ex solo illo aspectu non poterit prædici qualis hic uel ille futurus sit equus.

Idem quoque dicendum est de hominibus, & de plantis. non enim opus esset, ut qui uellent uxores ducere, quærerent illas ex bonis & sanis parentibus natas, ut filios bonos & sanos procrearent: sed satis esset ex quacunque fœmina, seruando bonum cœli aspectum, suscipere filios.

Præterea si homines fierent boni & mali à cœlo: ergo uniuersa Ethic. & Politicorum doctrina rueret. Quod sequitur, abhorret à ratione & ueritate: ergo & id quod antecedit. Consequentia probatur: quia frustra doceretur quomodo fiant in nobis uirtutes ex consuetudine. Item nasceremur cum uirtutibus uel cum uitijs: siquidem ex ipsorum Astrologorum opinione, in natiuitate, uel in genitura cōsequimur omnia à cœlo, & sic uirtutes & uitia fierent in nobis à natura. Cōsequens
» euertit opinionem Aristotelis, quippe qui inquit: Ex quo manifestum est, nullam
» uirtutem moralium fieri in nobis à natura, quia nullum eorum quæ sunt natura as-
» suescunt aliter fieri. Falsum est igitur ipsum antecedens, neque ualet dicere minori ex parte hæc fieri à cœlo non semper: quia doctrinam non esse eorum quæ minori ex parte eueniunt, ita in promptu est, ut minime opus sit id ostendere.

Item si à cœlo homines sunt uel boni uel mali, aut necessario tales sunt, aut ex maiori, aut ex minori parte: si necessariò, ergo aufertur libertas humana, & tollitur rerum contingentia: & ita superuacaneæ sunt omnes artes, & omnis doctrina uirtutum, ac disciplina maiori ex parte: ergo tollitur doctrina uirtutum, quippe quæ traderet ea, quæ minori ex parte contingerent, quodquidem reijcitur ab omni arte & scienria. Sin minori ex parte fiunt à cœlo boni homines uel mali: ergo tollitur Astrologia: quia quæ sunt huiusmodi, fiunt à casu. Igitur quocunque isti se uertant, ut iaceat eorum sententia necesse est.

Item, frustra traderet Aristoteles causas in politicis, quare conseruentur aut euertantur respublicæ. Consequentia perspicua est: siquidem omnium causa est cœlum ex ista opinione. Quod sequitur, repugnat sententiæ Aristotelis: ergo & id unde sequitur.

Item, fœlicitas non fit à cœlo: non igitur uirtutes, neque mores, neque cæteræ actiones humanæ. Probatur antecedēs ex uerbis Aristotelis, quippe qui hæc scripta reliquit, quæ sæpe citauimus in superioribus, sed ad alias res stabiliendas: Si ergo aliud
„ quicquam est deorum munus hominibus datum, par est fœlicitatem quoque esse do-
„ num deorum, ac tanto maximè humanarum rerum, quanto id præstabilius est. sed
„ hoc alterius considerationis magis proprium esset. Videtur autem, etsi non à Dijs
„ missa, sed per uirtutem & disciplinam quandam aut exercitationem proueniat, ta-
„ men diuinissimorum esse. nam uirtutis præmium, finisque, optimum quiddam, & di-
„ uinum, beatumque uidetur. est enim ualde communis, cùm possit cunctis inesse, non
„ orbatis ad uirtutem, per quandam disciplinam ac diligentiam. quod si melius est
„ hoc modo, quàm per fortunam esse fœlicitatem, rationabile est sic se habere. siqui-
„ dem ea quæ secundum naturam sunt, ut optimè se habere possunt, ita sunt: similiter
„ & illa quæ secundum artem, & omnem causam, ac maximè secundum optimam.

1. Ethic. cap. 13.

Quibus uerbis planè ostendit, fœlicitatem fieri in nobis per quandam disciplinam & diligentiam. non ergo fit à cœlo: ergo neque mores, neque aliæ actiones humanæ ex quibus existit ipsa fœlicitas. Itaque non rectè dictum est, per aspectum cœli hæc nobis contingere.

Quod si quis, ut tueatur Astrologiam, diceret fœlicitatem ex sententia Aristotelis non fieri quidem in nobis à cœlo, sed ex diligentia & cura, quia ex consuetudine: sed tamen à cœlo habere nos aptitudinem quandam, ad ipsam fœlicitatem, & hoc saltem nos consequi ex ipso cœlo. Ita uerò licebit dicere, omnia quæcunque fiunt in hoc mundo, euenire à cœlo. etenim non est maior ratio, quare cœlum sit causa unius effectus, quàm alterius, siquidem eam uim habet ex istorum sententia, ut omnium quæ sunt in hoc mundo inferiori causam contineat. quod si nihil habemus à cœlo, nisi aptitudinem quandam, & propensionem: tunc ex solo cœli aspectu licebit

bit tantum prædicere hanc ipsam aptitudinem & propēsionem, uerbi gratia, quòd aliquis futurus sit propensus & aptus ad honores, ad diuitias, ad res secundas uel aduersas, ad artes, ad scientias, ad uirtutes, uel ad uitia, ad longam uitam, uel breuem, & alia huiusmodi. Quod quidem longè aliter se habet, atq; id, quod quotidie faciunt Astrologi: quippe qui definitè pronunciant, ita fore aliquem fortunatum, ut nullo modo futurus sit miser: ita fore bonum, ut non futurus sit malus, & alia huiusmodi.

Sed ostendamus, ne istam quidem aptitudinem omnino prædici posse ex cœlo (ut ipsi existimant) simpliciter & absolutè. nam uel ista aptitudo oritur ex solo cœlo, uel non ex solo. Non possunt dicere oriri ex solo cœlo, quia cœlum nihil efficit nisi opportunitate ac beneficio particulariū causarum, ut perspicuum est ex sensu: ergo efficit istam aptitudinem seu inclinationem beneficio ipsarum causarum particularium. ex solo igitur cœlo non poterunt asserere futurum, ut qui nascetur sub tali aspectu cœli, simpliciter habeat hanc uel illam inclinationem & aptitudinem: cùm fieri possit, ut causa particularis efficiens & materialis tribuat contrariam aptitudinem, quarum causarum temperamentum magis sequuntur effectus quàm cœli aspectum: magis enim illarum sunt similes, quippe quę trahunt ac restringunt cœlum ad hunc uel illum effectum determinatum producendum, etenim cœlū, quantum ad ipsum attinet, non magis hunc effectum produceret, quàm illum.

Neq; uerò illud quod in decimo libro diximus, oportere nos habere à natura aptitudinem quandam ad uirtutem, & per id quod necessariò sequitur, ad fœlicitatem, & ad alia huiusmodi, euertit sententiam nostram: propterea quòd per naturam non intelleximus cœlum solum, sed omnes causas quæ concurrunt ad aliquem effectum producendum, inter quas sunt causæ particulares. sunt enim & ipsæ naturæ. Neq; etiam tex. in eodem nono lib. ex ult. cap. decimi Ethic. qui erat, (Fieri autē bonos putant, alios quidem natura, alios assuetudine, alios doctrina.) Quod est enim naturæ, manifestum quòd non est in nobis, sed per quandam diuinam causam, eis qui uerè fortunati sunt aliquid facit contra nos. quia in eo loco non loquitur Aristoteles (ut interpretati sumus ipsum, rationemq; reddidimus) ex animi sui sententia. quòd si faciamus ipsum hæc protulisse, quòd ita sentiret, dicemus illum per diuinam causam intellexisse omnes causas, quæ concurrunt naturaliter ad aliquem effectum naturalem producendum. alioquin repugnaret sensui, & suæ ipsius sententię. atq; illæ quidem causæ dicuntur & ipsæ diuinæ: quia simul cum Deo concurrunt ad effectus producendos.

Neq; illud dici potest, cœli uim esse tantam, ut possit mutare omnino causas particulares, easq; cogere ut dent illam aptitudinem, quam ipsum per se daturum est: quia si hoc posset cœlum efficere, ex quocunq; temperamento corporis, etiam malo, eadem sequeretur sanitas, conficeretur uestis optima: & ex pessimis frumenti granis nasceretur frumentum optimum, sicut ex optimis: uel è contrario. quæ omnia ita sunt absurda, ut nihil absurdius fieri possit. Ex qualibet enim uirtute cœli fieret quodlibet: quod est, & sensum planè, & ueritatem, & Aristotelis sententiam euertere.

Ex cœlo igitur non potest aliud quicquam uerè prædici, nisi aliquem inclinari ad hanc rem, uel ad illam: neq; hoc etiam dici potest de quacunq; re simpliciter, sed solum de illis effectibus qui proficiscuntur ex quatuor qualitatibus, & ex earum temperamento: quia de illis qui non nascuntur ex ipsis qualitatibus, nihil prædici potest ex aspectu cœli, quia cœlum non est causa illarum, cuiusmodi sunt effectus ij, qui proueniunt à fortuna, & à mente etiam, ut dicemus: quæ non subijcitur quatuor qualitatibus, neq; earum temperamento: est enim seiuncta à materia, ut probatum est.

Præterea si cœlum esset causa nostrarum actionum, profectò in enumerandis illarum causis requireretur Aristotelis diligentia: quippe qui non omnia persequutus est. quod sequitur à ueritate alienum est: ergo & id unde emanat. Sed consequentia probanda est: quæ ut melius intelligatur, afferemus ipsius Aristotelis uerba:

Omnes

1. Rhet. cap. 10. omnes autem (inquit) agunt omnia, alia quidem non per seipsos, alia autem per se ipsos. eorum autem quæ non per seipsos, alia quidem agunt per fortunam, alia uerò ex necessitate. Eorum autem quæ ex necessitate, alia agunt ui, alia autem natura. quare quæcunque non per seipsos agunt, alia quidem à fortuna, alia quidem natura, & alia ui. Quæcunque uerò per seipsos, quorum ipsi sunt causa, alia quidem per consuetudinem, alia autem per appetitum: & alia quidem per rationalem appetitum, alia autem per irrationalem. Est autem uoluntas, cum ratione appetitus boni. Irrationales autem appetitus, ira & concupiscentia. Quare necessarium est omnia quæcunque agunt, per septem causas agere: per fortunam, per uiolentiam, per naturam, per consuetudinem, per rationem, per iram, per concupiscentiam.

Si ergo cœlum est causa nostrarum actionum, uel erit mancus ac mutilatus Aristoteles, quippe qui non posuit cœlum causam nostrarum actionum, & ita prætermisit ueram illarum causam: uel superfluus, siquidem cœlum tantum est causa, frustra enim exposuit tot alias causas: uel aberrans à ueritate, quoniam eas actionum nostrarum causas enumerauit, quæ non sunt ueræ causæ.

Si uerò quispiam uellet defendere Aristotelem, dicẽs ipsum intellexisse cœlum, cum dixit aliqua fieri per naturam: non satisfacit hæc responsio, propterea quòd ipse declarans ea quæ fiunt natura, Natura autẽ (inquit) sunt, quorumcunque in ipsis est determinata causa. etenim semper, uel maiori ex parte idem contingit. Quod quidem cœlo non conuenit: non enim inest in nobis. (1. Rhet. cap. 2.)

Præterea etiam si per naturam intelligeret cœlum, ne sic quidem defenderetur, quin incidisset in manifestissimum errorem. nam uel cœlum solum est causa actionum nostrarum, uel non solum. si est solum causa nostrarum actionum, ergo frustra & perperam numerauit Aristoteles reliquas sex causas. si non est solum causa, ergo perperam Astrologi attribuunt cœlo causas actionum humanarum: quia quod proficisci potest à multis causis, perperã uni tantum attribuitur. Quocunque igitur se uertant Astrologi, necesse est ut uel Aristotelis doctrinam, uel suam ipsorum euertant opinionem.

Si uerò dicant, omnes istas causas proficisci à cœlo, sed eas separatim enumerasse Aristotelem ut res clarior dilucidiorque nobis fieret, non uidetur locus ille in eam sententiam accipi posse, ut Aristoteles per illas septem causas significet ipsum cœlum, quandoquidem cœlum non sit causa fortunæ, neque eorum quæ sunt à fortuna: quia hæc (ut ipse declarauit primo Rhet. cap. decimo) sunt huiusmodi, quorum causa est indeterminata, & non fiunt causa huius, & neque semper, neque maiori ex parte, neque ordinatè. Manifestum autem est de his, ex definitione ipsius fortunæ. Quæ autem à cœlo fiunt, fiunt à causa determinata, & à causa agente alicuius gratia, semper uel maiori ex parte, atque ordinatè: eorum igitur quæ fiunt à fortuna, non posse esse causam ipsum cœlum, in dubium nemini sano (ut ego quidem arbitror) uenire potest.

Neque ea quæ fiunt ui, uidentur posse redigi ad cœlum: quandoquidem cœlum non habeat, ut dicemus, ea instrumenta, quibus possit uim rebus inferre. hæc enim non apparent. non decet autem eos qui philosophiam naturalem profitentur, ea ponere, quæ sensui aliquo modo non appareant.

Ea item quæ fiunt per naturam, etsi aliquo modo à cœlo pendeant tanquam à causa generali, negari tamen non potest quin magis proficiscantur à causa particulari: hæc enim est illa quæ cœlum restringit, & quam magis effectus sequuntur. effectus enim particulares magis sequuntur naturam causarum particularium, quàm uniuersalium, licet uniuersales modo quodam perfectiori ad effectus producendos concurrant.

Quis præterea dicat rationem proficisci à cœlo, cum iam demonstratum sit ex sententia Aristotelis mentem nostram omnino seiunctam esse à materia, ac separatam, impassibilem esse, atque perpetuam: quæ enim tandem uis potest ei à cœlo inferri, quod nõn agit (ut ostendemus) nisi motus & luminis beneficio: quæ duo producunt illius effectus, materiam ipsam qualitatibus afficiendo.

Neque uerò dici potest, iram & concupiscentiam ex solo cœlo proficisci sine causis particularibus. ea enim est conditione cœlum, ut necesse sit ipsum à causis parti-

ticularibus restringi, alioquin uel nihil, uel semper idem produceret. Quæ cùm ita sint, abeant isti in malam rem, qui omnia in cœlum, tanquam in ueram ac germanam omnium causam conferenda esse contendunt: sed de his in sequentibus pluribus agemus. Relinquitur ergo, uerum esse id quod diximus, Aristotelem non separasse illas causas, ut clarior & dilucidior res fieret: sed quia ex natura sua ipsæ erant seiunctæ ac separatæ.

Non ergo, ut dictum est, defendi potest Aristoteles, si cœlum sit causa humanarum actionum, quin fuerit in causis earum numerandis mancus & mutilatus: quod quidem de tanto philosopho asserere, est meo sanè iudicio, longè indignissimum.

Ex eis igitur quæ dicta sunt, perspicuum esse arbitror, Astrologos non posse, saltem ex sententia Aristotelis, opiniones suas tueri ac defendere. Necesse igitur habent ut ad alia præsidia confugiant, siquidè tanquam in aliena uerba iurauerint propositum suum defendere omnino contendunt.

SECTIO TERTIA.

Sed quoniam, ut docet Aristoteles, afferre contra aliquam opinionem absurda, non est quæstiones oppositas dissoluere: necessarium esse duximus, ut nonnullas rationes, & illas quidem ex omnibus potiores, quibus maximè innituntur Astrologi, in medium afferamus: ut omni quasi nebula discussa, quid de ipsa astrologiæ diuinatione existimandum sit, liquidò appareat.

Primò igitur argumentantur sic: Omnis uirtus huius mundi inferioris, necessariò administratur ac regitur à cœlo: ergo ex aspectu cœli fieri potest, ut uerè de uirtutibus & operibus huius mundi prædicatur. Consequentia uidetur perspicua, etenim cognita causa alicuius effectus, ut est illius effectus causa, ut cognoscatur effectus necesse est. nam primo Post. cap. secundo inquit Aristoteles: Scire autem o- 1. Post. pinamur unumquodque simpliciter & non sophistico modo, quod est secundum ac- cap. 2. cidens, cùm causam arbitramur cognoscere, propter quam res est, & quod illius cau- " sa est, & non contingere hoc aliter se habere. Si ergo cœlum regit, & gubernat o- " mnem uirtutem huius mundi inferioris, ergo ut sit causa illius uirtutis necesse est: aliter enim non gubernaret, neque regeret illam. si ergo est causa: ergo ipso cognito, ut sciatur effectus necesse est: ergo ex aspectu cœli, uerè de uirtutibus & operibus huius mundi prædicetur. Astrologia igitur non erit inanis & fallax, sed optimo innixa fundamento, & maximè uera. Id uerò quod antecedit, declarauit 1. Metheo. Aristoteles illustri illa ac peruagata propositione, quam cùm enumerasset quatuor cap. 2. elementa his uerbis protulit: Est autem ex necessitate continuus mundus iste supe- " rioribus lationibus, ut omnis ipsius uirtus gubernetur inde. "

Nihil igitur clarius potuisset dicere Aristoteles, quod magis ipsam Astrologiæ diuinationem corroboraret, etenim si aliter esset, non fuisset necessarium, cœlum esse continuum superioribus lationibus. Confirmatur hoc ipsum ex eodem Aristotele, quem locum supra etiam ad aliud ostendendum citauimus, ubi hæc scripta re- 4. de gene. liquit: Ratione autem optima tempora omnium, & grauidatatû & generationum animal. & uitarum dimensionem circuitibus sibi exposcunt recipere. circuitum appello di- cap. 10. em, noctem, mensem, annum, & tempora quæ ijs describuntur, atque etiam lunæ tra- " iectiones. Sunt enim lunæ circuitus, complementa, & silentia, & interpositorum " temporum sectiones: ita enim coit cum sole. mensis namque communis amborum " circuitus est. lunæ autem principium est propter solis societatem, receptumque lu- " cis. fit enim quasi alter sol minor. Quamobrem conducit ad omnes generationes, " perfectionesque, calores & refrigerationes, cùm moderatione quadam generatio- " nes, sine moderatione corruptiones efficiunt. Terminum autem tum principij tum " finis qualitatum earum, motus horum siderum obtinet. ut enim & mare & omnem " humorem naturam subsistere, atque mutari pro flatuũ motu & quiete uidemus, aë- " rem uerò & flatus pro solis lunæque circuitu affici: sic ea, quæ ex ijs aut in ijs oriun- " tur, sequi necesse est. nam ut rerum minus principalium circuitus sequantur magis " principalium rerum circuitum, necesse est. "

Est

Est ergo cœlum, ex Aristotelis sententia, causa omnium circuituũ, omnium generationum & corruptionum, & omnium perfectionum: atq; omnia quæ sunt in hoc mundo inferiori, ut quatuor elementa, afficiũtur à cœlo, & necessario quæ sunt in ijs, aut ex ijs. Omnia igitur quæ sunt in hoc mundo, necessariò mutantur ex ipso cœlo: quia omnia uel sunt elementa, uel ex his constituta, uel in his degentia. Quare nemini potest esse dubiũ ex uerbis Aristotelis, quin omnis uirtus huius mundi inferioris administretur ac regatur ex ui ipsius cœli: quod quidem probare institueramus.

2. de gene. & corrup. tex. 56. Hoc item uidetur corroborare Aristoteles, ubi postq; dixisset: Quocirca si accedendo & propè essendo generat, & in recedẽdo & longè fieri id ipsum corrumpit, & si in multotiens adueniendo generat, & in multotiens recedendo corrumpit. Ac 2. de gene. & corrup. tex. 57. deinde subiunxit: Et in æquali tempore generatio & corruptio, quæ secundum naturam: ideoq; & tempus & uita uniuscuiusq; habet numerum, & hoc determinatur. omnium enim est ordo, & omne tempus & uita mensuratur periodo: sed tamen nõ » eadem omnia, sed hæc quidem minori, hæc autem maiori, his quidem annus, his au» tem maior, alijs autem minor periodus est mensura.

Nam si tempus & uita uniuscuiusq; habet numerum, uidelicet circuitum, & annorum & mensium, & ab hoc determinatur, id est à cœlo: ergo cœlum est causa uitæ & mortis uniuscuiusq;, & cur diutius uel minus diu uiuatur. cognito igitur aspectu cœli, fieri poterit ut uerum prædicetur de tempore uitæ & mortis uniuscuiusq; uiuentium: etenim cognita causa (ut diximus suprà) cognoscitur & effectus.

2. de gene. & corrup. tex. 59. Eandem sententiam ostendit eodem loco paulò infrà, ubi post nonnulla hæc addidit: Ita enim maximè continuabitur esse, quia proximè est substantiæ, fieri semper per generationem: huius autem causa, ut multotiens dictum est, latio: sola enim con» tinua. ideo & alia quæcunq; transmutantur ad inuicem secundum passiones & po» tentias, uerbi gratia, simplicia corpora imitatur in circuitum lationem.

Etenim si cœlum est causa generationis & corruptionis, & si quod continuè fit generatio elementorum, sequitur corpora cœlestia, sunt ergo causa corpora cœlestia generationis & corruptionis elementorum: ergo etiam eorum quæ fiunt ex elementis, & quæ sunt in ipsis. ergo ex aspectu cœli poterimus reddere rationem omnium.

Item, nisi fieri posset ut ex aspectu cœli uerè prædiceretur aliquid de eis quæ sunt futura in istis inferioribus, non reperiretur Astrologia seiuncta à philosophia natu- 2. Physi. tex. 20. rali. quod sequitur, euertit sententiam Aristotelis. ipse enim multis in locis astrolo- 12. Meta. tex. 30. giæ, ut seiunctæ à philosophia naturali, mentionem facit, ipsamq; ponit subalternatam Mathematicis: ergo & id quod antecedit, eiusdem sententiæ repugnat. Conse- 1. Post. cap. 12. quentia uerò probatur: quia sublata diuinatione Astrologiæ, nihil ei relinqueretur 12. Met. tex. 30. præter contemplationem motuum corporum cœlestium & coniunctionum, & figurarum eclypsis, ortus & occasus stellarum, & huiusmodi, ut patet ex Aristotele: 2. Cœli tex. 57. 58. & in alijs locis. quæ omnia nisi diuinationis essent, & causa operis, essent sciendi causa, & sic attinerent ad philosophiam naturalem: quia contemplari passiones corporũ cœlestium, si non est operis causa, necessariò est sciendi causa: omnis enim habitus intellectus, aut speculatiuus est, aut operatiuus. Quare non esset Astrologia facultas seiuncta à philosophia naturali, sed esset pars illius: attineret enim ad lib. de Cœlo.

1. Cœli tex. 1. Consequentia perspicua est. antecedens probatur ex uerbis Aristotelis quæ superius etiam citauimus ad aliam rem indicandam: Scientia de natura ferè plurima » uidetur circa corpora & magnitudines, & horũ existens passiones & motus. Cùm » ergo sit circa corpora cœlestia, ut sit circa passiones ipsorum, & motus, necesse est: contemplari ergo motus cœli, causa sciendi erit philosophi naturalis. non enim in dubium uenire potest, quin oporteat philosophum naturalem contemplari passio- 3. Cœli tex. 1. nes & motus corporum cœlestium. Quod item confirmauit Aristoteles in tertio libro de Cœlo & mundo.

Item ad philosophum naturalem attinet, contemplari motus & passiones, cùm hominum, tum etiam asinorum, boum, equorum, cancrorum, anguium, uermiũ, & breuiter omnium animaliũ brutorum: ergo multo magis ad eũ attinebit, contẽplari motus & passiones corporũ cœlestiũ. Id qđ antecedit cõspicuũ est ex lib. de Incessu animalium,

animalium, ex reliquis etiam lib. philosophiæ naturalis. Probatur cõsequentia: quia philosopho naturali conuenit contemplari motus & passiones hominum & animalium brutorum, ut perfectam illorum cognitionem comparet. hoc enim sibi propositum habet, quod aliter consequi non posset: ergo multo magis attinebit ad ipsum, contemplari motus & passiones corporum cœlestium, ut perfectam eorum cognitionem assequatur: quo præstãtiora sunt, ac nobiliora cœlestia corpora reliquis omnibus corporibus. De quo enim minus uidetur inesse, & inest: ergo de quo magis.

Verum igitur est, si ex aspectu cœli fieri non posset, ut uere predicerent ea quæ sunt futura in hocmundo inferiori, sequi, ut Astrologia non esset seiuncta à philosophia naturali. At id quod sequitur, euertit sententiam Aristotelis: ergo & illud quod antecedit. Verũ igitur erit eius oppositum, quòd uidelicet prædici possint ex aspectu cœli ea quę sunt futura in hoc mundo inferiori. quod planè est id quod instituerамus probare.

Item, à cœlo omnia habent quòd uiuant & sint. ergo ex cognitione ipsius cœli poterimus cognoscere ea, quæ sunt & uiuunt: quia cognita causa, cognoscetur effectus, qui necessariò sequitur ex illa. Id quod antecedit, declarauit Aristoteles ijs uerbis: Sempiternitas est, à semper esse sumens denominationem, immortalis sanè atq; diuina, unde & alijs communicatum est esse, & his quidem clarius, his quidem obscurius, & esse & uiuere. Ostẽdit enim, esse & uiuere proficisci à sempiternitate, ergo à cœlo. 1. Cœli tex. 100.

Eandem sententiam cõfirmauit, cùm inquit: Rerum autem quæ corruptionem mutationemúe subeunt, ut terra, ut ignis, res perpetuas imitantur. etenim semper operantur: per se enim motum, & in seipsis habent. Nam si quæ corruptibilia sunt, imitantur res perpetuas: ergo ex ipsis cognosci possunt. 9. Meta. tex. 19.

Licet item corroborare Astrologiæ diuinationẽ ex eis quæ scripta reliquit Aristoteles ad hunc modũ: Hæc enim cuncta utilia sunt his qui augere patrimonium curant. quale est illud Thaletis Milesij, attributum sibi propter sapientiam: cui cùm obijceretur philosophiæ studium, quasi inutile & infructuosum, prospexisse illum ferunt per Astrologiam oliuarum ubertatem futuram: cumq; collegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc uigente emptionem olei fecisse in Mileto & in Chio, pro paruo admodum prætio, utpotè nemine plus offerente, arrasq; dedisse. Cùm itaq; postea tempus uenisset, multis subitò quærentibus, uendidisse oleum quanti ipse uoluit. ac magnam uim pecuniarum inde superlucratũ, ostendisse amicis, perfacile esse philosophis ditari, sed hoc non esse illis curæ. Thales igiť ad hunc modum scientiam suam ostendit. 1. Pol. cap. 7.

Etenim si potest ex Astrologia prædici aliquid futurum, ut abundantia oliuarum: ergo de alijs ita erit dicendum, ut de frumento, & de cæteris quæ ex terra nascuntur. non enim uidetur maior ratio unius quàm alterius, & multo magis de eis quæ fiunt ex elementis, & in sublimi: uidentur enim sine aliquo medio cœli motum sequi.

Præterea sensui patet, mutationes quatuor qualitatum sequi alterationem cœli: quia calidum, frigidum, humidum, siccum, ex uario lumine cœli fit, omnia semina, fruges omnes, & fructus sequuntur cœli alterationẽ. motus maris, tempestatesq;, & huiusmodi perspicuè sequuntur solis & lunæ alterationes: ergo & ipsum cœlũ. Prædicunt enim nautæ tempestatem futuram. Prædicunt Agricolæ de abundantia uel penuria & caritate annonæ, idq; nõ sine ratione, cùm uideamus nimiam siccitatem, nimiam humiditatem, nimiam caliditatem, nimiam frigiditatem corrumpere omnia semina, omnes flores, omnesq; fructus: quas quidem qualitates cùm constet oriri à cœlo, quid clarius, quàm omnia ista posse prædici ex aspectu cœli? Prædicunt de uentis, de pluuia ex aspectu lunæ, de peste futura, & huiusmodi alijs.

Iam uerò quis neget, morborum uaria genera aliquando accidere generaliter in aliquo climate, ita ut maior pars hominum illis afficiatur ac intereat: nec uerò homines solum, sed pecudes etiam illis tenentur ac pereant quod item plantis accidit. id uerò quum sit generale, tamq́ue latè pateat, non potest prouenire nisi ex ipso cœlo.

L Item,

Item, quatuor qualitates sequuntur motum cœli necessariò: ergo & nos. constamus enim ex illis: ergo si irascimur, si ad iurgia uenimus, si ad arma & bella, & huiusmodi alia, omnia erunt ex cœlo: ergo poterunt prædici ex aspectu cœli.

Præterea, nón ne uidemus, qui aliquam partem corporis siue uulnere siue morbo aliquo debilitatem ac læsam habent, in oppositione & coniunctione lunę cum sole ingentes pati dolores? quos non sentiunt, cum luna est aliter collocata.

Item, nón ne ipsa experientia compertum est, arbores quæ plantantur atque inseruntur luna crescente, fœlicius crescere: quæ uerò decrescente, aut non nasci omnino, aut infœlicius surgere? ita de seminibus, quæ in terram projciuntur. requirunt enim determinatum lunæ aspectum.

Quid de Medicis? nón ne & ipsi in exhibendis medicamentis experti sunt maximè interesse, utrum luna sit in coniunctione, an in oppositione, hoc certe negari non potest.

Item, si cœlum producit quatuor qualitates, ut patet. ergo producit ea quæ sequuntur ex illis: ergo pulchritudinem & deformitatem, magnitudinem & paruitatem: ergo omnem bonam & malam fortunam. hæc enim omnia sequuntur temperamentum quatuor qualitatum.

De magnitudine & paruitate, & pulchritudine ac deformitate, non uidetur dubium: sed de bona uel mala fortuna, ut uidelicet iste amplissimum honorem consequatur, ille uerò suspendatur, & huiusmodi, & ut aliquis nullo suo merito maximè ditetur ab aliquo, alius autem qui sit omnibus uirtutibus præditus in maxima inopia uersetur, etiam esse dubium, sed uidetur sic probari.

Magnes trahit ferrum, & semper spectat polum, idque ex ipsius temperamento facit. ergo fieri item poterit, ut hominum alius ui quadam temperamenti sui trahat aliquos qui se ament, sibique diuitias & honores deferant, nullo ipsius merito: alius contrà, ut se oderint, atque etiam interficiant: & ita de alijs huiusmodi. non ergo abhorret à ratione, sequi ex temperamẽto bonam uel malam fortunam: hoc autem est, à cœlo. mala igitur & bona fortuna sequetur ex aspectu cœli: poterit igitur ex illo prædici.

Idem dicatur de rheubarbaro, de scamonea, & alijs huiusmodi medicamentis.

Item, unusquisque mos est à natura, ergo est à cœlo. Consequentia perspi-
6. Ethic. cua est: quia fieri non potest ut mores sint à natura, nisi sint à cœlo. Antecedens
cap. 17. ostenditur ex illis uerbis Aristotelis: Singula ex moribus omnibus insunt natu-
„ ra aliquo modo, etenim iusti & temperati, & fortes, & alia habemus statim ex ge-
„ neratione.

Confirmatur etiam sic: Prudentia, quæ est uirtus intellectiua, & uirtus moralis,
sunt à natura: ergo à cœlo. nihil enim potest esse à natura, nisi sit etiam à cœlo. An
1. Pol. tecedens probatur ex Aristotele, qui inquit: Homo aũt habens arma nascitur pru-
cap. 2. dentia, & uirtute. Quod si à cœlo est prudentia & uirtus, ita erit de omnibus uirtu
tibus intellectiuis.

Item, omnia quæ sunt natura, ex ratione etiam naturali pendent à prima causa:
ergo à cœlo. propterea quod non possunt pendere à Deo, sine medio. Antecedẽs
12 Meta. patet ex uerbis Aristotelis: Ex tali enim, inquit, principio dependet cœlum, & na-
tex. 25. tura. ergo ex cœlo, à quo sine medio dependent, poterit uerè de ijs quæ fiunt in
hoc mundo prædici aliquid.

Item mens sequitur corporis temperamentum, corporis autem temperamen-
tum sequitur cœli operationem, ergo mens sequitur cœli operationem. Minor
2. de Ani- propositio declaratur ab Aristotele, cùm dicit: Sed certiorem habemus gustum,
ma, tex. propter id quod & ipse quidam tactus est. hunc autem habet homo sensum cer-
94. tissimum: in alijs autem deficit ab animalibus multis, secundum autem tactum
„ differenter certificat. unde & prudentissimum animalium est. signum autem in ge-
„ nere hominum, secundum hunc sensum ingeniosos esse, & non ingeniosos: se-
„ cundum autem alium nullum. duri enim carne, inepti mente: molles carne, be-
„ ne apti.

2. de Gene. Ex cœlo igitur poterimus prædicere aliquid de mente, ergo multo magis de
et corrup. eis quæ attinent ad corpus. Confirmatur ex Aristotele, ubi ait: Hoc itaque ratio-
tex. 69. nabi-

nabiliter, quoniam perpetuus in circuitu motus, & qui cœli, quoniam ex necessita- “
te hęc generantur, & erunt quæcunque huius motus, & quæcunque propter hunc. si “
enim quod in circuitu mouetur, semper aliquid mouet, necesse & horum in circui- “
tu esse motum: uerbi gratia, superiori latione existente in circuitu, & sol sic. Quo- “
niam autem sic hoc, horum propter hoc in circuitu, generantur & reiterantur. his “
autem generatis, & quæ ab ijs. His enim uerbis apertè significat, omnia quæ “
sunt hic moueri necessario in circuitu: quia quod in circuitu mouetur, semper ali-
quid mouet.

Facere igitur non possumus quin fateamur, ex sententia Aristotelis omnia ista inferiora necessariò sequi motum cœli, mouerique ex motu ipsius. Quo posito, non est dubium quin ex aspectu cœli uenire possimus in cognitionem istorum omnium quæ à cœlo dependent. Tunc enim unum quodque scimus, cùm causas eius cognitas habemus. Sequitur item, omnia quæ sunt in hoc mundo inferiori, necessraiò euenire. fieri igitur poterit, ut ex aspectu cœli uerè prædicantur.

Item, homines uident meliora, probantque, & tamen faciunt deteriora: ergo ui quadam necessariò coguntur. aliter enim non facerent deteriora, quia nullus sponte facit quod putat esse malum.

Præterea, homines somniando multa uaticinantur, & hoc non potest proficisci nisi à cœlo. ergo uaticinia sunt à cœlo: multo igitur magis erunt à cœlo ea quę pendent ex qualitatibus primis.

Quod autem huiusmodi uaticinia non possint existere nisi à cœlo, uidetur esse perspicuum: quia non à temperamento, neque ab alia causa. siquidem qui ita uaticinantur, uera prædicunt de eis quæ ab ipsis remotissima sunt,

Item, Sibillæ & oracula temporibus antiquis uera prædicebant: quod non poterat esse nisi à cœlo. ergo ex cœlo possunt prędici omnia.

Item, intellectus noster pendet à cœlo, ergo omnia quæ sunt in hoc mundo inferiori. Probatur consequentia: quia de quo minus uidetur inesse, & inest, ergo de quo magis. Antecedēs ostenditur ex uerbis Empedoclis & Homeri, cuius quidem semper tanta fuit auctoritas apud omnes, ut Aristoteles multarum suarum
opinionum ueritatem ex eius dictis corroborauerit, inquit enim: Videtur autem 2. de Ani-
intelligere & sapere tanquam quoddam sentire. in utrisque enim his anima indicat ma, tex.
aliquid, & cognoscit eorum quæ sunt. & antiqui sapere, & sentire idem esse aiunt, 150.
sicut Empedocles dicit: ad præsens uoluntas augetur in hominibus. Et: Vnde eis “
semper sapere altera præstat. idē autem his uult & id quod est Homeri: Talis enim “
intellectus est in terrenis hominibus, qualem deducit in die pater uirorum, deo- “
rumque. “

Si ergo uult Homerus, idem esse intelligere quod sentire, necesse est ut intelligere subijciatur cœlo, quia sentire subijcitur cœlo. subijcitur enim patri hominum Deorumque, qui beneficio cœli (ex ista opinione, falsa tamen) agit quæcunque agit.

Item, quid clarius potest esse, quàm aspectum cœli esse causam diuersitatis om-
nium rerum, quæ sunt in Africa, in Asia, & in Europa? hoc enim apertè declarauit
Aristoteles multis in locis, & maximè ubi inquit: Tum etiam multis in locis cœli, 1. de Hist.
& situs conditio causa: ut in terra Illyrica, & Thracia, & in Epyro, asini parui ha- animal.
bentur: in Scythica & Gallica nulli, propter immodicum frigus: in Arabica lacerti cap. 28. “
magnitudine cubitum excedunt, & cætera huiusmodi.

Et ut uno uerbo me expediam, diuersitas omnium rerum quæ in uniuerso existit, ex aspectu uario cœli proficisci necesse est. Quî igitur est cur dubitemus generaliter proferre, omnia quæcunque fiunt in hoc mundo, posse ex ipso cœlo prædici, cùm omnia pendeant ex illo?

Item, infinities fuerunt, eædē opiniones, & infinities iteratæ sunt: ergo pendent à cœlo. Consequentia probatur: quia à nulla alia causa potest hoc proficisci. non enim à particulari causa proficiscit, quia est corruptibilis: non ratione intellectus licet æternus sit, quia est uacuus omnibus speciebus, ut ostēsum est in superioribus.

Antecedēs declarat Aristoteles, ubi ait: Nō enim dicemus semel, neque bis, neque ra 1. Metheo-
rò easdē opiniones reiterare factas in hominibus, sed infinities. Et alibi: Nō enim rum.
semel, neque bis, sed infinities oportet putare easdem opiniones aduenisse ad nos. 1. Cœli
tex. 22.

Sed esto, ut rationes quæ ex fundamentis naturæ ducuntur, & ex uerbis Aristotelis, non probarent hoc: nónne tot per secula experientia ipsa comprobatum est, ex solo aspectu cœli posse prædici quæ futura sunt? quàm multa enim à multis sæpe prædicta sunt? ergo putandum est, ita esse. Consequentia probari potest, ex

3. de Gen. animal. cap. 4. eis quæ scripta reliquit Aristoteles ad hunc modum: Generatio apum ita se habere uidetur, tum etiam ijs quæ in eorum genere euenit uisuntur: non tamen satis adhuc explorata, quæ eueniunt, habemus. quod si quando satis cognita habebuntur, » tunc sensui magis quàm rationi credendum est. Rationi etiam fides adhibēda est, » si quæ demonstrantur, conueniunt cum ijs quæ sensu percipiuntur rebus.

1. de Gen. & cor. 58. Quam item sententiā uisus est significare, ubi inquit: Ex his igitur sermonib⁹ transcendentes sensum, & despicientes eum, enunciant, ac si conueniens rationē » sequi, unum & immobile omnes esse dicunt.

Si ergo diuinationem Astrologiæ comprobauit experientia tot seculorum, in quibus ex solo aspectu cœli prædicta sunt quæ futura erant: patet ex Aristotelis sententia, relinquendas esse rationes quæ uidentur illam labefactare atq; conuellere: fidemq; haberi oportere ipsi experientiæ, quę est ex sensu.

Præter rationes igitur allatas, quæ fauent diuinationi Astrologiæ, ratio sumpta ex ipsa experientia, omnem dubitationem tollere uidetur, ipsamq; diuinationem planè confirmare.

Auctoritates quoq; summorū uirorum, qui hanc artem diu exercuerunt, eamq; ueram esse testatum reliquerunt, qui quidem propè infiniti sunt, omnino non esse negligendas ostendit Aristoteles ijs uerbis, quæ etiam citauimus in superioribus

6. Ethic. cap. 14. ob aliam occasionem: Itaq; non minus inhærendum est expertis uel prudentum opinionibus atq; sententijs, sine demonstratione, quàm demonstrationibus ipsis. » Veluti enim oculum per experientiam habentes, principia discernunt.

Quid igitur est, cur dubitemus iam asserere, hanc diuinationem Astrologiæ & naturæ fundamentis, & peripateticorum disciplinæ conuenire atq; quadrare?

SECTIO QVARTA.

CAEterum hæc opinio mihi non uidetur (pace eorum dixerim qui illam sequuntur) ullo pacto digna homine philosopho: sed ijs potius conuenire, qui sibi quiduis cogitatione fingunt. Nam cùm apertè uideamus, fieri non posse ut cœlū ex se producat effectus qui fiunt in istis inferioribus, sine particularibus causis: mihi sanè in mentem uenire non potest, quare quispiam existimet, ex solo aspectu cœli posse aliquid prædici de ijs, quæ hic producuntur. quod sit aliquo modo firmum ac stabile, neq; maiori ex parte incertum & fallax. ut missas faciam rationes suprà allatas, quæ hanc sententiam non modò labefactant, sed meo quidē iudicio funditus euertunt. ab ista igitur inani cogitatione, tanquàm à pestifero quodam ueneno homines prorsus cauere debēt, utpote quam necessariò sequatur euersio totius naturalis & humanæ philosophiæ. Sequitur enim, omnia quæ sunt necessariò esse: & quæ futura sunt, necessariò fore. Quo quidem nihil proferri potest, quod humano generi atq; uniuersæ naturæ plus dāni afferat. Vana enim & stulta esset omnis nostra cogitatio, & omnis actio: uanè & stultè Deus & natura hunc mundum generabilem & corruptibilem constituissent (loquimur enim perinde ac si constituissent, ut dicemus) uanè & stultè facti fuissent homines, qui cæteris animantibus intellectu & oratione pręstarent, siquidem nullam haberent libertatem. Quid enim eis prodesset intellectus? quid oratio? nihil profectò. Quomodo potentię rationales, de quibus in sequentibus longum habebimus sermonem, se haberent ad utramq; partem? Omitto uerò, istam opinionem penitus labefactare & conuellere sanctam religionem nostram: quoniam in præsentia profitemur nos loqui tantum ex sententia Aristotelis, naturaliter loquentis.

Quare concludendum mihi uidetur, ex solo aspectu cœli fieri nullo modo posse, ut prædicatur simpliciter aliquid determinatè futurum, de ijs quæ non sunt, & uidentur posse esse, & non esse, etenim de illis quæ non sunt, sed necessariò futura sunt, non loquimur: siquidem de his non est dubium.

Neque uerò est quòd Astrologi ad illud quod tutissimum perfugium putant esse,

esse, confugiant, ut dicant Cœlum nõ inferre rebus necessitatẽ, sed inclinationem: propterea quòd rationes quas afferunt, omnino necessitatem probant. attribuunt enim cœlo omnem uim producendi effectus omnes, quos fieri uidemus in his inferioribus. Quæ quidem opinio si esset uera, quid impediret quo minus cœlum semper produceret effectus, quos intẽderet? est enim agens naturale: & quicquid agit ex fundamentis philosophiæ naturalis, (falsis tamen simpliciter) necessariò agit, & quantum potest agit, superatq; omnium uim. efficeret igitur ex quouis quouis, neq; posset impediri: quæ enim esset illa uis, quæ uirtutibus cœli obstare posset? certè nulla. Hæc igitur opinio, præterquàm quòd à ueritate & ab Aristotelis sententia abhorret (quippe qui posuit contingentiam in rebus, ut ostẽdimus, & in his quæ sequentur ostendemus) stultissima est, ut nemini quidem sano non perspicuum esse arbitror. 2.lib.de Honore.

Quod si non omnem producendi uim cœlo attribuant, sed uelint alias etiam particulares causas cõcurrere, sicut perspicuè patet: quid tandem esse potest quod ex solo aspectu cœli uelint de futuris effectibus determinatè prædicere? Quid enim sciunt ipsi, utrum eo temporis momento causæ particulares concurrerint, nec ne? an fuerint benè affectæ ad illum effectum producendum, an secus? Ridiculum præterea uidetur, quod necessariò proficiscitur ex duabus aut pluribus causis, una tantum causa cognita, uelle profiteri se illud scire? siquidem solum tunc scimus unumquodq;, cùm omnes causas cognitas habemus, ut dictum est superius. Hæc sanè ratio mihi uidetur ita firma & stabilis, ut nullo modo uerè dissolui posse uideat. & ista sola est illa (ut ego quidem arbitror) qua diuinatio Astrologiæ, eo modo quo ipsi Astrologi loquuntur, omnino conuelletur. Etenim multa uerba possunt dici (ad pauca enim spectantes facile enunciant) sed quæ ad ueram huius rationis dissolutionem faciant, nulla afferri posse existimo. Alterum enim duorum eueniat necesse est: uel ut negent plures causas concurrere ad productionem horum effectuum, sed solum cœlum: quod quidem est omnem philosophiam, atq; ipsum etiam sensum tollere. uel ut fateantur, ad cognitionem alicuius effectus, ad cuius productionem necessariò concurrant plures causæ, non esse necessariam cognitionem omnium causarum. quod item uniuersam Aristotelis doctrinam euertit. nam cùm unumquodq; ita se habeat ad cognosci, sicut ad esse, necesse est si quid ex pluribus causis constat, ut omnes esse causæ cognoscantur, si ue rè id percipi debet. 1.Phys. tex.1.

Ex eisdem etiam rationibus perspicuè patet, Astrologos non solum non posse de effectibus producendis prædicere, quòd necessariò producentur: sed neque etiam omnino inclinationem. Etenim rerum & effectuum inclinationes non dependent ex solo cœlo: ergo nõ possunt prædici ex solo aspectu cœli, ob eas quas recitauimus causas. Quare sequi manifestè uidetur, fieri non posse ut ex solo aspectu cœli prædicatur aliquid determinatè futurum simpliciter & absolutè, neque determinatè hanc, aut illam inclinationem habiturum: quia neutrum sequitur ex solo cœlo, sed ex cœlo & ex alijs causis simul determinatis: quibus ignoratis, ut effectus ignoretur necesse est. Non negamus tamen, quia secundum quid possint aliquo modo prædicere ad hunc modum. Iste qui conceptus est, & in lucem editus sub bono cœli aspectu, futurus est (quantum attinet ad ipsum cœlum) longissimæ uitæ: simpliciter autem & absolutè non possunt, nisi stultè, meo quidem iudicio, hoc proferre, ob causas dictas, sicut etiam si quis ex eo quòd quispiam natus esset ex parentibus longissimæ uitæ, & inferret ipsum diu esse uicturum. fieri enim posset, ut conceptus fuisset, & in lucem editus sub pessimo cœli aspectu, & in tempore quo pater & mater essent male affecti.

Item, si diceremus fore ut hæc planta optimè cresceret & augeretur, bonosq; & uberes fructus ferret, propterea quod ex optima arbore detracta fuisset: etenim fieri posset, ut luna decrescente posita fuisset in terra, uel sub aliquo alio aspectu cœli pessimo, ita ut non solum non cresceret, neq; augeretur, sed excresceret atq; interiret, ut sæpe uidemus. Ridiculum item esset, si affirmaremus omnino futurum, ut aliqua planta fœliciter cresceret, quoniam posita fuisset in terra sub bono

coeli aspectu. fieri enim [redacted] posset, ut esset eiusmodi, quæ non posset recipere uirtutem ipsius coeli: sicut quotidie conspicimus. Quod si fieri posset, ut nos & coeli aspectum, & causas particulares perfectè cognosceremus: fieri posset etiam, ut de effectibus ijs qui ex naturalibus illis causis proficiscerentur, maiori ex parte uera prædiceremus, quod ad longitudinem aut breuitatem uitæ illorum ad huiusmodi alia pertineret. Hoc ipsum uerò intelligimus de effectibus ijs qui ex coeli instrumentis proficisci possunt, & ex causis particularibus, ut dicemus.

Quocunque igitur se uertant Astrologi, ut iaceat eorum sententia (meo quidem iudicio) necesse est: quippe qui simpliciter & absolutè loquũtur. Quare ueniendum est ad rationes ipsorum dissoluendas: si prius tamen ostenderimus, quid agat coelum in hæc inferiora, & quo modo agat, & quibus instrumentis quod intendit efficiat. ex horum enim intelligentia facile cognoscemus, quid sentiendum sit de Astrologiæ diuinatione, an omnino sit reijcienda, an uerò partim reijcienda, partim ferenda: quod est unum ex eis quæ uidemus ferè optare omnes cognoscere.

FINIS LIBRI VIGESIMISECVNDI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER VIGESIMVSTERTIVS.

SECTIO PRIMA.

PRincipium igitur eorum quæ sunt dicenda, hoc sit: non decere eos qui rerum cognitionem ex ratione naturali tradere profitentur, aliquid ponere, quod ex sensu non oriatur, uel ex eis quæ ex sensu ipso proficiscuntur. aliter enim facere conuenit eis philosophis qui sibi quiduis cogitatione fingunt, aut eis qui ex genere in genus imprudenter transgrediuntur: quorum quidem utrunque Aristotelis doctrinam (ut ostensum est) labefactat, atque omnino conuellit.

Hoc item ponimus, Coelum & elementa, & omnia mixta perfecta æterno tempore extitisse, ita ut uerè dici non posit ex fundamentis naturæ (eo modo intelligẽdo naturam, ut diximus in superioribus, quæ tamen fundamẽta falsa sunt) fuisse aliquando coelum, & non fuisse elementa, & mixta quæ diximus. Ex quo sequitur, coelum à principio non effecisse elementa, & mixta simpliciter: quia quod semper fuit, nunquam fuit factum. siquidem illud quod aliquando fuit factum, nõ semper fuit: non fuerunt tamen eadem elementa numero, neque eadem mixta numero, sed specie. coelum tamen fuit perpetuo tempore, idem numero.

Item coelum ex eisdem fundamentis, falsis tamẽ, simpliciter esse perfectius ens, quàm omnia quæ sunt sub ipso, ratione substãtiæ ipsius, & accidentium. Ponimus enim ipsum animatum anima perfectiori.

Item, omnia imperfectiora esse perfectiorum gratia, & conari quantũ possunt imitari perfectiora. Quod ex eis quæ dicta sunt in superioribus, perspicuè patet.

Præterea ponimus ex uerbis Aristotelis, falsis tamẽ simpliciter (sed hoc nihil ad rem nostram, hoc loco, ubi non loquimur ex ueritate simpliciter, sed ex eis fundamentis quæ sensu nituntur: quod cùm facimus, multa possumus falsa, rectè tamen dicere: siquidem satis est, positis quibusdam fundamentis & principijs, nihil ponere quod uel ea tollat, uel eis repugnet, uel non sequatur ex illis.) Ponimus igitur ex sententia Aristotelis, quæ habent materiam in potentia, non solum ad locum, sed etiã ad formas & qualitates, non posse permanere eadem numero, sed solũ specie.

Item, uniuersum hunc mundũ (qui æternus est hac uia, falsa tamen simpliciter) esse natura ita constitutum, tanquam fuisset ab aliquo opifice conditus, qui nunc uocetur Natura, (ut in sequentibus etiam dicemus) non loquimur autem hoc loco, ut sæpe iam diximus, ex ipsa ueritate simpliciter, sed ex fundamẽtis quæ solum oriuntur ex sensu, ne uideamur miscere quadrata rotundis: & ne incidamus in eos turbulentissimos errores, in quos diximus incidisse multos, & eos quidem egre-

gios

gios Theologos, propterea quòd hæc non distinguerent. nobisq; ita persuademus, nullũ his dictis detrimentũ nos ueritati sanctissimæq; religionis nostræ esse allaturos. non enim sensibus ipsa indiget: & qui pij sunt Christiani, ac prudentes, non solum sensum pro nihilo debent ducere, sed etiam si quid aliquis, quãuis summus uir, contrà senserit, de eo minimè laborare. Mundum ergo ponimus natura sua ita esse constitutum, ac si ab aliquo optimo & sapientissimo opifice fabricatus fuisset, qui eius conseruationem ac perpetuitatem in primis sibi propositum habuisset. quemadmodum suprà declarauimus, interpretãtes illud Aristotelis: Naturam rectè fecisse, quia exemit futurum ingenerabile, & incorruptibile à contrarijs. Ad quem locum reijcio lectorem, quanquam hac de re pluribus etiam agemus infrà. 1. Cœli tex.20.

Ponamus etiam illud, quod & ex Aristotelis doctrina colligitur, elementa uidelicet habere naturaliter qualitates contrarias. Fuit enim necessarium naturæ, dare illis has contrarietates: ut daret eam perpetuitatẽ, quam poterat: ut igni calidita tem & siccitatem, aeri caliditatem & humiditatem, aquæ frigiditatem & humiditatem, terræ uerò frigiditatem & siccitatem. Quibus qualitatibus constituta sunt elementa. tum quia natura ipsorum ita exigebat, tum quia oportebat ea inter se uicissim agere & pati: miscentur enim & transmutantur inuicẽ, alioquin non potuissent perpetuò manere. 2. de Gen. & cor. tex.8.

Præterea ponamus, omnia quæcunq; sub luna sunt & non sunt elementa, constare ex elementis: quare necesse est, ut in se contineant qualitates primas contrarias, non in illo intensiori gradu quo elemẽta, sed remissiori. omnia enim quæ sunt sub cœlo, uel sunt elementa, uel mixta ex elementis. cõtinent ergo omnia quæ sub cœlo sunt, qualitates contrarias: continuè igitur pugnant inter se, quia contrarium quærit contrarij destructionem: tum ne alterum ab altero destruatur, tum ut augeatur, & ita conseruet se ipsa, sicut appetunt omnes res quæ tali natura constant. Etenim propter hæc duo contrarium quærit contrarij destructionem. pugnant igitur inter se cõtraria. Itaq; necesse fuit, ut opifex ille, quem diximus Naturam, tanquam iustus iudex, uim & potestatem horum contrariorum adæquaret, ipsaq; inter se paria redderet: cùm ei esset propositum mundum conseruare, qui alioquin destrueretur. quæ enim agunt, admota ijs quæ patiuntur, continuò agunt, & pugnant inter se: ac nisi impedirentur, sese destruerẽt. Quare elementa, & mixta, nisi adesset quiddam potentius, quod eorum uim (ut dictum est) adæquaret & cohiberet, se ipsa uicissim destruerent. 2. de Gen. & cor. tex.49.

Natura igitur, cùm uidet aquæ uim superare uim aëris, uerbi gratia hyeme, auget æstate uim aëris, & diminuit uim aquæ: & ita de igne, & reliquis elementis. eodem modo facit in mixtis. Et hoc fuit necessarium, quia necesse fuit ut elementa se inuicem tangerent: alioquin non potuissent fieri perpetua. Non enim potuissent ipsa in se inuicem transmutari, neq; mixta fieri ex ipsis. Cùm ergo propositum naturæ fuisset, seruare quantum posset eorum æternitatem specie, cum non posset numero, coacta fuit facere ut illa se inuicem tangerent. fit enim actio & passio omnis tantummodo per contactum. Cùm uerò constarent ex qualitatibus contrarijs, necesse fuit ut inter se continuas exercerent inimicitias. Contraria enim uerè nunquam possunt in eodem conuenire: & quoniam sibi inuicem admota, necessariò agebant, & patiebantur inter se, ex quo efficiebatur ut aliquando unum tolleret alterum, unde consequuta fuisset mundi euersio: rectè Natura prospexit, atque prouidit, constituens corpus perpetuum, quod eorum uim coërceret, & sic adæquaret ac patefaceret, modò uires huius, modò illius tum augendo, tum diminuendo, ut perpetuò seruarentur in specie, & ut ex ipsis fierent perpetuò mixta. Hoc autem corpus est cœlum: quod tamen secundum hanc doctrinam non est factum primo & per se propter ista inferiora, quia nobiliora non sunt propter ignobiliora, sed primò propter diuinas illas naturas, quarũ perfectionem sequuntur omnia quæ sunt in hoc inferiori mũdo. Sed nos loquimur perinde quasi factus esset nunc mundus, propter causam dictam: quia nihil refert quomodocunque fit.

Cœlum autem non produxit simpliciter elementa, neq; mixta, quia ista (ut dicimus) æterno tempore fuerunt: sed iuuat utraq; ut perpetuò sint, & concurrit ad ge-

nerationem huius partis singularis elementi, & huius, & ad generationem huius & huius singularis mixti, siue sit mixtum ex elementis sine medio, siue fiat ex mixtis. Fuit item necessarium, ut cœlum non modo pares faceret uires elementorum sicut diximus, ne se inuicem perderent: uerùm etiam ut aliquando augeret ita uires unius partis elementi, ut posset alterius elementi partem destruere, ut generaretur elementum, uel mixtum. Quia cùm non possent perpetua esse numero elementa, & mixta (habent enim materiam in potentia ad omnes formas) nisi per continuam generationem perpetuitatem consequuta essent, perijsset mundus. Fuit igitur coacta natura modò pares uires elementorum, modò impares efficere, semper tamen eundem finem spectans. Si ergo natura fecisset mundum, & non fuisset uirtutis infinitæ, ut ex naturali doctrina sequitur, [redacted] fecisset sicut diximus. Existimandum ergo est ita esse. neq; mirum uideri debet, quòd natura aliquando augeat uires unius partis elementi, ut euertat partem alterius, quasi ipsa rerum euersionem sibi propositam habeat: cum longè aliter sit. quia facit hoc propterea, quòd non potest rerum perpetuitatem conseruare nisi per generationem, & non potest generare nisi corrumpat. generatio enim unius est corruptio alterius. Corrumpit ergo per accidens, non ut uidelicet corrumpat, sed ut generet: generat autem, ut res perpetuas reddat. Neq; obijciatur quòd perperam natura ita comparatum sit, ut non posit esse generatio sine corruptione, quia natura de eis quæ fieri possunt, facit id, quod melius est: melius autem est res perpetuò conseruare, quàm facere ut unum non corrumpat aliud. Quia cum non possent seruari in indiuiduo, perijssent omnes res quæ sub luna sunt, & ita perijsset mundus.

1. de Gen. & cor. tex. 17.

Sed contra ea, quæ diximus, aliquis afferre posset hæc Aristotelis uerba: Nos autem dicimus aliquam materiam corporum sensibilium, sed hanc non separabilem, sed semper cum contrarietate, ex qua generantur uocata elementa. Determinatum autem est certius in alijs: sed tamen quoniam & hoc modo sunt ex materia prima corpora, determinandum est de his, principium quidem & primum esse materiam, inseparabilem quidem, subiectam autem contrarijs. neque enim calidum materia est frigido, sed subiectum amborum. Quapropter quidem primum potentia corpus sensibile principium est, secundum autem primæ contrarietates, uerbi gratia frigiditas & caliditas: tertium autem ignis, & aqua, & talia, & quæ sequuntur. Quibus apertè significare uidetur, elementa esse generata ex materia prima. ait enim primum esse materiam primam, deinde cõtrarietates, tum ignem & aquam.

2. de Gen. & cor tex. 6.

Hunc inquam locum afferre posset aliquis contra nos, ex eoq; inferre non esse uerum, elementa semper fuisse, neque mixta: quæ cum constent ex elementis, si non fuerunt semper elementa, necessarium est ut non fuerint etiam mixta. cùm igitur elementa facta fuerint ex materia prima, quæ erat in pura potentia: necesse fuit dari aliquod mouens, quod moueret ipsam materiam. nihil enim mouet seipsum, (ut dictum est in superioribus) sed hoc mouens nõ potuit aliud esse quàm cœlum. ergo uerum est dicere, cœlum à principio effecisse elementa, contra quàm ipse asseruisti. & si cœlum à principio fecit elementa ex materia, ergo potest etiam nunc facere: igitur non fuit necessarium, neque erit, ut elementa generentur ex se inuicem, & perpetua fiãt ex mutua ipsorum transmutatione, uel ex mixtis. quod quidem est euertere omnia quæ à te in superioribus dicta sunt ex sententia Aristotelis.

Respondemus: ea quæ dicta sunt à nobis, consentire rationi naturali, & Aristotelis doctrinę, quæ ponit elementa & mixta esse perpetua. aliter enim necesse non fuisset, generationem unius esse corruptionem alterius.

Præterea, materia prima fuisset aliquando sine forma. & sic quod non est actu, fuisset actu. Multa etiam alia absurda hanc opinionem sequerentur, quæ quoniam sunt perspicua, missa esse facienda arbitramur.

Ad textum Aristotelis dicimus eum noluisse ponere generationem elementorum ex materia nuda, & sine aliqua forma: hoc enim fieri non poterat, quandoquidem elementum semper fit ex elemento, uel ex mixto, sed uoluisse designare elemen-

mentum per se generari ex materia cum contrarietate: per accidens uerò, ex elemento, uel ex mixto. Quia loquutus est perinde quasi mundus aliquando esse cœpisset. ita enim primò facta fuisset materia, deinde suis accidentibus instructa. Tertio loco generata fuissent elementa. Nunc uerò quia ex Aristotelis sententia mundus nunquàm habuit initium, necesse est ut elementum fiat ex elemento, per accidens tamen, quia oportet materiam esse actu: corrumpitur autem forma unius elementi in generatione alterius elementi, & per se remanet materia. idcirco dixit Aristoteles loco citato, elementum fieri ex materia, quia uidelicet per se fit ex materia, per accidens uerò ex elemento. Et alibi: Quoniam autem (inquit) ex non corpore fieri, non est poßibile, neq; ex alio corpore: relinquitur, ex se inuicem fieri. Hoc enim erat necessarium propter causas eo in loco ab ipso redditas: re uera tamen elementa per se fiunt ex materia in potētia. & si factus fuisset mundus, oportuisset ordine naturæ fieri primò materiam primam, deinde ea quæ dicta sunt. consentit enim rationi, quæ naturæ fundamentis nititur, ut prius natura sit id quod suscipit, quàm id quod suscipitur: præsertim cùm hoc non possit esse nisi suscipiatur ab illo. hoc igitur modo loquutus est Aristoteles, ut melius res quæ sunt à natura intelligeremus. 3. Cœli tex. 55.

SECTIO SECVNDA.

Est ergo uerum quod diximus, cœlum non produxisse simpliciter elementa, neq; mixta, quia fuerunt æterno tempore.

Sed cùm res ita se habeat, ut cœlum non generet elementa simpliciter, neq; mixta, neque producat quatuor qualitates simpliciter, quæ sunt perpetuæ, quid ergo, & quo modo faciet ad generationem elementorum, & mixtorum, & quatuor qualitatum, & ad ipsorum cōseruationem? uidentur enim ex se inuicem fieri, quia agunt, & patiuntur.

Respondendum uidetur cœlum concurrere ad generationem & conseruationem eorum quæ dicta sunt, uel adæquando uires quatuor qualitatum, uel augendo, uel diminuendo, ut dictum est: quoniam ad generationem & conseruationem rerum aliquando opus est quadam æqualitate qualitatum, aliquando ut aliæ aliis ualidiores sint oportet, aliquando debiliores. & hoc modo dicitur cœlum cōcurrere cum cæteris causis particularibus ad generationem, & perfectam mixtionem rerum: non quòd ipsum generet absolute elementa & mixta, neque quatuor qualitates: sed quia excitat ipsas qualitates, efficitq; ut misceantur inter se. concurrit igitur cœlum ad generationem & corruptionem omnium mixtorum, & ad conseruationem illorum, mediis qualitatibus primis, & eis quæ nascuntur ex ipsis. atq; hoc quidem tanti est momenti, ut nisi ita fieret, uel sese destruerent res, uel non agerent inter se, ut dictum est. quorum alterum non permittit natura, cui propositum est perpetuò res seruare: alterum non potest stare, quia cùm non possint ista inferiora esse perpetua numero, necesse est ut corrumpantur, igitur necesse est ut agant inter se. Cùm uerò cœlum ita concurrat (ut dictum est) ad generationem & corruptionem omnium sublunarium, eorumque conseruationem: necesse est ut habeat à natura instrumentum aliquod ad hæc ipsa (quod ipsum attinet) efficienda. Non enim fieri potest ut cœlum concurrat ad horum omnium, quæ sunt in uniuerso generationem & corruptionem & conseruationem, nisi habeat instrumentum, quod perueniat ad omnia quæ generantur & conseruantur (neque enim potest ipsum ad hæc descendere) habebit igitur cœlum instrumentum, cuius beneficio concurret cum causis particularibus ad generationes & corruptiones particulares, quæ fiunt in his inferioribus. sed quoniam positum est in superioribus, non decere eos qui se rerum cognitionem ex ratione naturali tradere profitentur, aliquid ponere quod ex sensu non oriatur, uel ex eis quæ ab ipso sensu proficiscuntur: consentaneum est, ut nos ponamus ea tantum cœli instrumenta, quæ ex ipso sensu perspicua sunt, uel ex eis quæ à sensu proficiscuntur, ne uideamur eos imitari: qui quiduis sibi cogitatione fingunt: quod planè abhorret à Peripateticorum consuetudine atque disciplina. Cùm uerò duo sint omnino, motus uidelicet, & lumen, quibus cœlum uti ad generationem & conserua-

seruationem omnium sensu percipimus, cumq; ea sunt idonea (ex ipsis enim possumus reddere causam omnium effectuũ, quos uidemus in istis inferioribus, qui quidẽ ab ipso cœlo pendeant, neq; perspicimus cœlum alijs uti præter ista: & hoc clarum est, inducendo omnes hos effectus, & ex eis etiam quæ sequuntur erit magis perspicuum) planè asserendum est ad ea quæ dicta sunt efficienda, duo esse omnino cœli instrumenta, Motum & lumen.

His explicatis, proximum est ut declaremus, quid faciant hæc ipsa cœli instrumenta, & quomodo concurrant cum causis particularibus.

Constat autem, motum duplicem habere utilitatem: quarum una est, quòd ex motu cœli ignis ad hæc inferiora detrudatur, ad genaranda ea, quæ fiunt ex quatuor elementis. altera est, quòd circumfert lumen per uniuersum mundum, quod lumen est causa omnium effectuum qui fiunt in ipsis inferioribus, pendentq; ab ipso cœlo. erunt ergo motus & lumen, idonea cœli instrumenta, ad ea omnia quę diximus efficienda.

Et quoniam cœlum producit omnes effectus maximè beneficio ipsius luminis, uidendum est quomodo hoc agere possit. cùm lumen ex natura sua & per se calorem tantum efficiat.

Vt res ista perspicua fiat, hinc incipiamus, dicentes quòd cœlum intendit principaliter & per se efficere caliditatem. quod quidem ex eo perspicitur, quia eius instrumentum quo maximè utitur, est talis naturæ, ut solum possit efficere per se caliditatem, cæteras uerò qualitates ex accidente. etenim si frigiditas & humiditas & siccitas per se producerentur à cœlo, natura ei dedisset instrumẽta quibus posset illas producere, ut perspicuum est. sed cùm nulla constet eiusmodi instrumenta naturam dedisse ipsi cœlo, & cùm uideamus qualitates illas oriri ex lumine, negari non potest quin producantur à cœlo per accidens, & non per se: siquidem producuntur præter id quod ei est propositum: intendit enim beneficio luminis calefacere: sed quia aliquando minus calefacit quàm intendit, frigefacit & humefacit: etenim tolluntur uapores, & exhalationes ex terra & ex aqua usque ad mediam regionem aëris, uel etiam ad primam: atq; hi uapores cùm sint ex natura sua frigidi & humidi, & exhalationes frigidæ, & siccæ, & per id quod necessariò sequtur graues, destituti ab illa caliditate quæ eos sustulerat, deorsum cadunt, & humectant, ac frigefaciunt aërem & terram: & hoc modo dicimus frigiditatem & humiditatem fieri à cœlo. quod quidem cùm sit præter intentionem cœli, utpote quod intendebat per se calefacere: cogimur fateri, cæteras qualitates fieri ab ipso cœlo, præter eius intentionem, & sic per accidens. accidit enim ut illæ qualitates producantur à lumine. Siccitatem etiam efficit cœlum per accidens, dum calefacit terram: etenim corrumpit humiditatem, qua corrupta remanet terræ siccitas.

Quod autem istæ tres qualitates producantur beneficio & oportunitate luminis, præter hoc quod sensu perspicitur ut dictum est, habetur clarissimè etiã ex eis
1. Meteorũ. quæ scripta reliquit Aristoteles primo Met. cùm uerba facit de pluuia, grandine, niue, & de alijs impressionibus meteorologicis: quæ quidem fieri non potest ut à lumine per se producantur. Neq; uerò confugiendum est ad influentias: quia sensu perspicuũ est, qualitates dictas fieri beneficio & opportunitate luminis: neq; decet (ut diximus) eos qui philosophiam profitentur, aliquid ponere quod non oriatur ex sensu, uel ex eis quæ ab ipso sensu proficiscuntur. Patet igitur, quo modo cœlum producat qualitates dictas, licet eius instrumentum ex natura sua non possit eas producere. Etenim eas efficit, intendens facere aliud: quare accidit ipsi, ut illas efficiat. quod enim accidit ut fiat præter intentionem alicuius, cui propositum est efficere aliud, id per accidens fieri, atq; illi accidere constat.

Sed statim contrà aliquis diceret, sequi ex hoc quod diximus, ut frigiditas, siccitas & humiditas non sint per se in uniuerso, sed per accidens: nec formas omnes substantiales inferiorum corporum contineantur in uirtute corporũ cœlestium: quod enim accidit alicui, non uideri posse in eius uirtute contineri: hæc autẽ duo esse absurdissima.

Huic quæstioni, quæ quidem maxime urgere uidetur, respondet celeberrimus uir, & nunquam satis laudatus, Ioan. Picus, cuius etiam in superioribus mentionem

nem fecimus, in tertio libro disputationũ suarum aduersus Astrologos, cap. quarto. cuius uerba ipsa, [redacted] hæc res maximi est in doctrina Aristotelis momenti, in medium attulimus: Si quis (inquit) quærat à me, frigiditatém ne cœlum faciat per se, an ex accidenti: respondebo: siquidem quæras quid ex seipso faciat cœlum, nulla media causa fieri ab illo per se tantum calorem, cæteras qualitates ex accidenti, sicuti calor ipse per accidens frigefacit, ut sequenti capite declarabimus. Si uerò quid tanquam uniuersalis causa cum secũdarijs causis: agere illum per se tam frigiditatem quàm caliditatem, tam siccitatem quàm humiditatem, quo modo nõ minus cum aqua generat aquam, quàm cum igne generat ignem, nec magis posset sine illo aqua aquam, quàm ignis ignem generare. cùm autem generat elementorum substantias, generat consequentes quoque illas proprietates. quare cum aqua frigiditatem, cum igne calorem facit. & siquidem hoc modo negaremus per se fieri aliud à cœlo quàm calorem sequerentur absurda illa, quæ dicit Thomas: Frigiditatem, siccitatem & humiditatem non per se esse in uniuerso, sed per accidens, nec formas omnes substantiales inferiorum corporum in uirtute cœlestium corporum contineri: quæ nullo modo sequuntur, cùm negamus cœlum per se, & ex se, uel aërem, uel inferiora alia corpora frigefacere. quocirca probãt rationes Thomæ, non quod negamus ipsi, sed quod asserimus.

Cæterum quoniam eius responsio non uidetur quæstionem propositam, quæ fuit D. Thomæ quæstio, dissoluere, nos ante oculos habentes illud Aristotelis. (Videtur enim fortasse melius esse, & oportere pro ueritatis salute, si unusquisq;, & præsertim philosophi sua quoq; propria refutarẽt. nam licet ambo sint amici, sanctum est ipsis ueritatem in honore præferre.) Hoc inquã cum ante oculos haberemus, faciẽdum nobis omnino duximus, ut de hac re quid sentiendum uideatur, minimè silentio præteriremus. aliorum autem erit iudicium.

Vrgebat igitur quæstio proposita ad hunc modũ: Si cœlum beneficio & opportunitate luminis produceret tantum calorem per se, id est ex natura sua, atq; ex proposito: cæteras autem qualitates præter intentionem suam, & ita per accidẽs, quia dum propositũ est ei calefacere frigefacit atq; humectat & exiccat: sequeretur, frigiditatem, siccitatem & humiditatẽ, (quæ sunt qualitates necessariæ in uniuerso) non produci per se à cœlo, quod est causa uniuersalis, sed per accidens: & formas omnes substantiales inferiorum corporum, in uirtute cœlestium corporum non contineri, siquidem accideret ipsi cœlo productio illarum qualitatum, & illorum corporum. quæ duo uidentur esse maxime absurda.

Huic quæstioni illa responsio (siquidem quæras, quid ex seipso faciat cœlum, nulla media causa fieri ab illo per se tantum calorem, & cæteras qualitates ex accidenti: si uerò quid tanquam uniuersalis causa, cum secundarijs causis, agere per se tam frigiditatem quàm caliditatem, tam siccitatem quàm humiditatem) non uidetur satisfacere. quia quæstio non quærit quid efficiat cœlum, nulla aut aliqua media causa: sed quo modo fieri posśit ut cœlum per se, id est ex proposito efficiat calorem, cæteras autem qualitates per accidens, id est præter id quod intendit: quia si hoc detur, sequuntur absurda, quæ dicta sunt. nihil autem uidetur facere ad tollendam difficultatem, illa distinctio. Quia etsi cœlum producat cæteras qualitates cum causis secundarijs, dicitur tamen per se producere caliditatem, & per accidens cæteras qualitates. quoniam semper ei propositum est producere per se caliditatem, ad quam quidem producendam habet instrumentum per se idoneum: reliquas autem qualitates producit per accidens, ut dictum est. siue igitur agat cœlum nulla media causa, siue aliqua media causa, hoc nihil uidetur facere ad illud, ut producat per se aliquid, uel per accidens: quia tam per se potest producere aliquid media aliqua causa, quàm per accidens, & cõtrà: eodemq; modo, si agat nulla intercedente causa. Perspicuũ enim est, naturam luminis nunquã efficere frigiditatem, quomodocunq; agat. Quare si producat frigiditatem, necesse est ut hoc ei accidat: sicut si calor frigefacit, necessitas cogit ut hoc ei accidat. Et ita remanent absurda D. Thomæ: quę item sequuntur ex eo quod Ioan. Picus ponit in sexto capite eiusdem tertij libri, cum inquit: Potest autem & sol & luna, non solum deferendo nos lumine, sed afficiendo, (quanquam id quoque per accidens)

» dens) frigefacere: sol quidem, dum nimia exsiccatione mortificat, aut uitalem ca-
» lorem prouocat foras, aut pluuias generat ex marinis uaporosis halatibus, quos
» plures omnino suscitat quàm dissoluat, aut uentos commouens, aut alijs etiam de
» causis: Luna uerò per apertos tenui suo calore, rarefactosq; patentius meatus cor-
» poris nocturnum frigus, suis quoq; radijs tenuatum in nos uberius intromittens.

Vult enim, solem frigefacere, dum intendit calefacere, suo lumine: quod facit ali qua media causa, quia nunquam producit tres illas qualitates nisi media causa: igitur semper producit per accidens: non enim habet unde producat per se. Quanquam uariæ illæ causæ quas Picus affert, quare sol frigefaciat, uidentur ostendere, accidere ipsi soli ut frigefaciat: quia dum propositum est ei calefacere, frigefacit, uel aperiendo meatus, per quos calor naturalis exit, ut in putrefactione: uel propter debilitatem caloris, qui eleuat sursum uapores & exhalationes, quæ scilicet derelictæ ab illo calore sursum eleuante, cadunt, & frigefaciunt. Et cùm nullo alio modo possit à cœlo produci frigus, uidentur sequi absurda D. Thomæ: quæ non tolluntur ex eo quod ponatur, solem cum alijs causis producere per se: quia sol cum alijs causis suo instrumento, præter eius propositum, semper producit cæteras tres qualitates, ut diximus. Neq; probandus uidetur alijs ille modus frigefaciendi,
» quem in eodem cap. paulo ante exposuit his uerbis: Sic igitur sol à nobis procul di-
» grediens, frigori nos derelinquit, atq; ita frigus facere dicitur. & sic & luna cum lu-
» mine ad coitum identidem spoliata, frigefacere dicitur: nō quod afferat frigus, sed
» quod à nocturna frigiditate minus quam alios tueatur. etenim frigiditas quam sentimus sole à nobis recedente ad tropicum capricorni, non est quia sol derelinquat nos frigori: sed quia sole recedente à uertice capitis nostri, radij ipsius nō reflectuntur perpendiculariter. Itaq; calefaciēdo terram plures eleuant uapores, quàm possint dissoluere: & ita sentimus frigus. Atq; hæc quidem eadem est causa, quæ illa quam nos diximus. etenim nisi sol eleuaret frigiditatem & humiditatem, recedens à uertice capitis nostri, non sentiremus frigus, propterea quod relinqueremur in aëre, qui ex natura sua est calidus, & in quo nulli essent uapores frigidi. quia neque terra neq; aqua possent ex seipsis eos uapores in aërem eleuare. nam cùm sint graues, necesse est si eleuātur in altum, ut fiant leues. non possunt autem fieri leues, nisi calefiant: neq; possunt calefieri, nisi à lumine solis, ut perspicuum est. Si ergo sentimus frigus in aëre, necesse est ut sit à lumine solis: non ergo erit quia sol discedens relinquat nos frigori, sed quia plus uaporum eleuat quàm dissoluit. Luna etiam dicitur in coitu frigefacere, quia non calefacit uapores frigidos, quos eleuauit sol, & nō dissoluit. quare semper frigiditas, quæ reperitur in mundo, erit à radijs solis principaliter, qui dum intendunt calefacere, frigefaciunt præter ipsorum propositum, eo modo quo dictum est. Quare non possumus negare, quin hoc fiat per accidēs. & ita de cæteris qualitatibus. Ex quo postmodum sequuntur absurda D. Thomæ, quæ non uidetur tollere distinctio allata. apparet enim à ueritate illud abhorrere, solem cum causis secundarijs agere per se tam frigiditatem quàm caliditatem, tam siccitatem quàm humiditatem: quia cùm semper agat sol tres illas qualitates, frigiditatem, humiditatem & siccitatem, beneficio & opportunitate luminis, quod per se non potest producere ipsas qualitates, neq; ex sua intentione. necessariò sequitur ut efficiat eas ex accidenti cum causis secundarijs, quod ipso sensu conspicitur: propterea quòd dum intendit calefacere frigefacit, & humectat, & exsiccat. Ac licet generet aquam aqua, sicut ignem igne: tamen per se generat calorem igne, & sine igne: sed aquam aqua per accidens. dum enim agit medijs illis causis, non intendit efficere aliud quàm calorem. Non uidetur ergo, pace tanti uiri, propositam quæstionem dissoluere eius responsio: quippe quæ non tollit absurda D. Thomæ, ut ostendimus. Atq; hanc ipsam quidem esse quæstionem, quam D. Tho-
» mas attulit, apertè colligitur ex uerbis ipsius, cùm ait: Si quis quærat à me, frigidita-
» tém ne cœlum faciat per se, an ex accidente, & quæ sequuntur.

Cùm igitur integra adhuc maneat difficultas, quæ maximè uidetur urgere Aristotelem, & nos etiam qui eius doctrinam sequimur: conandum nobis est quātum possumus, inuenire aliam solutionem, quæ tollat absurda quæ dicta sunt: quæ quidem in Peripateticorum disciplina ferri non possunt. euertūt enim penitus ipsam.

Alio-

Aliorum autem erit iudicium, qui non iurauerunt in uerba cuiusquam, sed ueritatem ante oculos propositam semper habent, ut homines uere philosophos decet.

Antequam uerò ad dissolutionem quæstionis propositæ ueniamus, faciendum nobis uidetur, ut in medium afferamus ea Aristotelis uerba, quæ scripta reliquit quarto de Generatione animalium, cap. tertio: etenim ex illis (nisi mea me fallit opinio) futurum esse arbitror, ut facile id quod uolumus assequamur. ea uero sunt hæc: Eædem causæ sunt, & ut alij parentibus similes generentur, alij dissimiles: & alij patri, & alij matri, tum corpore toto, tum uerò partibus singulis: & parentibus magis, quàm maioribus suis: & ijs potius, quàm quibuslibet: ac mares potius patri, & fœminæ matri: alij nulli consanguineo similes, sed tamen homini similes: alij ne homini quidem, sed monstro. Qui enim parentibus similis non est, monstrum quodammodo est: discessit enim quodammodo in eo natura ex proprio genere, cœpitq; degenerare. Sed initium primum degenerandi est, fœminam generari, non marem. uerùm hoc necessarium est naturæ: genus enim seruari oportet eorum quæ fœmina & mari distinguuntur. sed cùm fieri possit ne aliquando semen superet maris, aut ob ætatem iuuenilem, senilem'ue, aut ob aliam eiusmodi causam, fœminam ob eam rem gigni necesse est. sed monstrum gigni non necesse est, si ad causam cuius gratia & ad finem: quanquam per accidens necesse est. 4. de gene. animal. cap. 3. " " " " " " " " " "

Quibus planè uerbis uidetur Aristoteles significare, generationem fœminæ esse quasi generationem monstri, & esse præter illud quod intendit generans, & sic per accidens generari: quippe quæ generetur ex debilitate seminis maris, itaq; esse monstrum per accidens. rursus autem si generatio fœminæ referatur ad causam finalem, & ad finem generationis fœminæ ipsam non esse monstrum: quia natura uniuersalis ipsam necessariò intendit, ut seruet genus eorum quæ fœmina & mare distinguuntur, aliter enim periret mundus.

Erit igitur uerum, dicere ex uerbis Aristotelis, fœminam esse ueluti monstrum, & generari per accidens, si referatur ad semen generans, quia non intendit ipsam. etenim si semen superaret, non generaret fœminam: sed cùm ei accidat ut non superet, sed superetur, ut eidem accidat generare fœminam necesse est. est ergo fœmina per accidens in uniuerso, quatenus attinet ad semen.

Rursus uerum erit dicere, fœminam non esse in uniuerso monstrum, neq; per accidens, sed per se, si eius generatio referatur ad causam cuius gratia, & ad finem: propterea quòd finis eius generationis est seruare genus eorum quæ fœmina & mare distinguuntur. & ita per se generatur fœmina: quia eam quoq; intendit natura uniuersalis, propter finem dictum, licet minus principaliter.

Si quis igitur contra Aristotelem instaret, quia dixerat, (Qui suis parentibus similis non est, monstrum quodammodo esse: discessisse enim quodam modo naturam ex proprio genere, cœpisseq; degenerare. sed initium primum degenerandi esse fœminam generari, non marem. Si quis instaret inquam, dicens sequi ex eius dictis, fœminam per accidens esse in uniuerso, & non per se, neq; ipsam contineri in uirtute corporum cœlestium: uidetur ipse respondere, si fœmina referatur ad semen generans illam per accidens esse in uniuerso, & non per se, neq; contineri in uirtute cœlestium corporum: si uerò referatur ad causam cuius gratia, & ad finem, esse per se in uniuerso, & contineri in uirtute corporum cœlestium, quia natura uniuersalis ipsam intendit ob causas dictas: neq; uerò esse absurdum, eandem rem, ut ad diuersas refertur causas, modò dici esse in uniuerso per se, modò per accidens, imò sæpe necessarium esse ita dici: etenim sufficit rebus quæ sunt in uniuerso, intendi per se ab aliqua causa, & ita fieri ab illa causa per se. quòd si non fiant postea ab aliqua alia causa per se, nihil refert. Respondere igitur Aristoteli ad propositam quæstionem, eo modo quo diximus: & non diceret, si quæratur ab ipso, fœminam'ne semē faciat per se, an ex accidenti, quod idem est ac si diceretur, marémne an fœminam efficiat per se an ex accidenti: se responsurum esse, siquidem quæras quid ex seipso faciat semen, nulla media causa, fieri ab illo tantum marem, fœminam uerò ex accidenti: si uerò quid, tanq; causa cum alijs causis, ut cum semine fœminæ, agere illud per se tam fœminam quàm marem, non ita inquam responderet, quia hoc nō potest dici. etenim semen per accidens semper, quantum ad ipsum attinet, generat fœminam.

Is ad hunc modum explicatis, tempus est ut accommodemus istam dissolutionem ad rem nostram.

Quamobrem dicimus, cùm reperiatur in natura semen maris, & ipse mas, ac fœmina, & semen fœminæ, itemque lumen solis, & quatuor illæ qualitates, Frigiditas, humiditas, & siccitas respondere lumen solis & caliditatem mari: Frigiditatem uerò, humiditatem, & siccitatem fœminæ: & semini ipsius terram & aquam: atque hæc quidem respondere inter se ad hunc modum perspicuum est, quia lumen est generans sicut semen maris, & generat caliditatem per se & principaliter, sicut semen maris marem: Frigiditas autem, & humiditas, & siccitas, producuntur per accidens à lumine, ex debilitate ipsius luminis: sicut à semine producitur fœmina per accidens, ex debilitate uirtutis ipsius seminis.

Item quemadmodum fœmina est necessaria in natura, ita tres illæ qualitates sunt necessariæ. Menstrua uerò respondent terræ & aquæ: quia sicut lumen intendens calefacere terram & aquam, tamen frigefacit, propter debilitatem caloris, ita etiam semen maris intendens mouere semen fœminæ ad marem generandum, dum superatur ab eius semine, generat fœminam. quare perspicua est proportio luminis ad semen maris, & caloris ad ipsum marem, & cæterarum primarum qualitatum ad fœminam, ac terræ & aquæ ad semen ipsius fœminæ. Quamobrem cùm ea quæstio quæ uidetur euertere generationem fœminæ, ex semine, uideatur etiam euertere generationem trium qualitatum ex lumine: plane sequitur, ut quæ solutio tollit rationem euertentem generationem fœminæ ex semine, eadem tollat rationem euertentem generationem trium qualitatum ex ipso lumine: eadem enim omnino est proportio. Afferamus igitur ipsam.

Cùm arguis nostram sententiam maxima sequi incommoda, uidelicet frigiditatem, humiditatem, & siccitatem, non per se esse in uniuerso, sed per accidens, & formas omnes substantiales inferiorum corporum, in uirtute cœlestium corporum nõ contineri: Respondemus, has tres qualitates esse per accidens in uniuerso, & esse per se in uniuerso, & ipsarum corpora non contineri per se in uirtute coporum cœlestium, & contineri. neque ista pugnant inter se, quia ad uarias referuntur causas. pugnarent quidem, si ad eandem causam referentur. Quæ res ut clarius percipiatur, rursus ita dicimus: si istæ tres qualitates referantur ad lumen solis, eas per accidens esse in uniuerso, & ipsarum corpora non contineri in uirtute solis & corporum cœlestium, quatenus talia sunt corpora: & ita esse quodammodo monstra. Sin autem referantur ad causam cuius gratia, & ad finem, esse per se in uniuerso, earumque corpora contineri in uirtute corporum cœlestium, quatenus continentur in uirtute uniuersalis causæ, & ita non esse monstra in uniuerso. cùm infers hæc esse maxima absurda, id uerò negamus: imò tantum abest, ut sint absurda, ut sit maximè necessarium ita esse. Esset quidem absurdum, si diceremus illa omni ex parte esse per accidens in uniuerso: sed sat est, si ratione alicuius causæ sint per se in uniuerso, & præsertim ratione causæ uniuersalis, non enim hoc modo sunt à casu. Quare uidetur esse dissoluta quæstio proposita ex sententia ipsius Aristotelis, neque aliquid posse afferri contra hanc solutionem, quin idem faciat contra rationem Aristotelis de generatione fœminæ, neminem qui sit sanus latere arbitror. similitudo enim ex eis quæ dicta sunt perspicua est.

Sed statim quæret aliquis, si natura uniuersalis per se intendat generationem trium illarum qualitatum, uidelicet frigiditatis, humiditatis, & siccitatis: quare non dederit cœlo instrumenta quibus per se illas generaret, sicut dedit instrumentum quo per se caliditatem produceret?

Hac quæstione, simulque ratione D. Thomæ superius allata commoti, multi planè, & illi quidem egregij philosophi, uenerunt in eam opinionem, ut existimarent naturam dedisse cœlo instrumenta quibus generaret tres illas qualitates: quæ instrumenta dixerunt non apparere, sed esse occulta, eaque nuncuparunt qualitates occultas, & influentias. sed ista opinio non uidetur digna philosopho, sed potius illis conuenire qui cùm nesciunt aliquam rationem dissoluere sententijs suis repugnantem, confugiunt ad ea quæ non apparent sensui, & ad figmenta: quod quidem nihil

aliud mihi esse uidetur, quàm totius philosophiæ rationem, & naturam quæ solo sensu innititur, funditus euertere ac tollere.

Præterea in hoc etiam peccare uidentur, quòd repugnant ipsi sensui, & Aristoteli. sensui quidem, quia uidemus frigiditatem & humiditatem & siccitatem proficisci ex sole, beneficio & opportunitate luminis, quatenus lumen magis uel minus reflectitur eo modo quo diximus: sensu enim percipimus frigiditatem & humiditatem fieri ex pluuia, & ex niue, & huiusmodi quæ fiunt ex lumine solis debili. Velle igitur ad eas causas confugere, ad quas ne intelligentia quidem peruenire possumus, & relinquere ea quæ sensui patent, cum philosophiam profiteamur, uidetur esse hominis qui debilitate uirtutis discretiuæ non parum laboret. Aristoteli etiam repugnare istos, manifestè liquet eis qui primum librum Meteororum legerint, & maximè partem illam in qua reddit causam pluuiæ, roris, niuis & grandinis, ex quibus fit frigiditas & humiditas & siccitas. Inquit enim: Quod quidem igitur ut mouens, & principale, & primum principiorum circulus est, in quo manifestè solis latio disgregans & congregans in fieri propè aut longius, causa generationis & corruptionis est, manente autem terra, & quod circa ipsum humidum à radijs, & ab alia quæ desuper caliditate euaporans fertur sursum, caliditate autem, quæ duxit sursum relinquente, & hac quidem dispersa ad superiorem locum, hac autem & extincta propter suspendi longius in aërem qui supra terram. Constat iterum uapor infrigidatus & propter derelictionem caloris, & propter locum, & fit aqua ex aëre, facta autem iterum fertur ad terram. & paulo post: Propè quidem existente sole, uaporis solum fit fluuius: Elongato autem aqua deorsum, & quæ sequuntur. 1.Meteo. cap.3.

Quibus uerbis apertè indicat, impressiones dictas fieri ex radijs solis. Cùm uerò ex impressionibus illis fiat frigiditas, humiditas & siccitas, in dubium uenire non potest, quin huiusmodi qualitates ex sententia Aristotelis proficiscantur à lumine. Quod si detur, ut dandum esse puto, non esse tutum, nec Aristotelis sententiæ consentaneum, ad influentias confugere, neminem latère arbitror. Quare reijcienda uidetur hæc opinio & sententia, de qua tamen in eis quæ sequentur liberius agemus.

Accedit eò, quòd mancum & mutilatum faciunt Aristotelem. in reddendis impressionum dictarum causis: quippe qui causas illas latentes prætermiserit, de quibus omnino facienda erat mentio, cùm propositum illi esset (ut ex proœmio lib. Meteororum, & ex primo Physic. constat) inuestigare causas omnium effectuum naturalium. Tres autem illæ qualitates, ex istorum sententia, non possent proficisci ab alia causa, quàm ab influentia. Quod cùm non fecerit, ut mancus & mutilatus sit in causis rerum naturalium tradendis necesse est: quod quidem à tanti philosophi artificio & doctrina tam alienum est, quàm quod alienissimum.

Faciunt item naturam superuacaneè operantem, quippe quæ sine illis occultis causis potest efficere tres illas qualitates. potest enim solo lumine, ut perspicuum est ex uerbis Aristotelis, & ex ipso sensu. Frustra autem fit per plura, quod æquè bene fieri potest per pauciora.

Quare non est putandum, naturam effecisse alia instrumenta. sed tamen quoniam proposita quæstio adhuc magnam uim retinere uidetur aduersus ea quæ à nobis sunt conclusa, reliquum est ut eam omnino dissoluamus.

Respondentes igitur ad ipsam quæstionem cõcedimus, naturam uniuersalem intendere per se generationem trium illarum qualitatum: sed negamus dedisse cœlo instrumenta, quibus illas ipsas qualitates per se generaret: propterea quòd etsi erant per se intentæ, non erant tamen primò & principaliter intentę, sed secundo loco. quare non erat necessarium darè cœlo instrumenta principalia ad illas producendas: non enim debent dari instrumenta principalia ad eas res efficiendas quæ non sunt principales. nam satis est eis quæ non primò intenduntur, si producantur, quomodocunq; id fiat. quia uerò caliditas erat primò & principaliter à natura etiã uniuersali intenta, ob hanc causam datum est cœlo instrumentum principale & proprium, quo illa produceretur. Itaq; nihil habere uidetur ratio allata, quod sententiam nostram labefactet atq; infirmet.

Fortassè etiam dici potest, non dedisse naturam alia instrumenta cœlo, quia corpus cœleste ob eius præstantiam & perfectionem non erat capax nisi luminis.

Cùm ergo uel elementa, uel mixta sint omnia quæ sunt in hoc mundo inferiori, quæ propter suas naturas & qualitates solo motu & lumine generentur & corrumpantur & conseruentur: necessitas cogit, ut præter motum & lumen, quæ sensui patent, nulla alia putemus reperiri cœli instrumenta: superuacanea enim essent.

Quod autem motus & lumen satis abundè faciant ad rerum generationes & corruptiones, & ad conseruationes, ac deinceps ad omnia quæ sequuntur ea quæ generantur & corrumpuntur, ex eis quæ dicta sunt, & ex ipso sensu perspicuum est. Eorum enim quæcunque sunt generationes & corruptiones, & conseruationes, fiunt beneficio quatuor qualitatum, quatenus uel pares sunt in uirtute ex proportione, uel debiliores, uel ualidiores: & hoc potest præstare solum motus & lumen cœli: nihil enim aliud reperitur in mixtis, nisi substantia mixtorum, & quatuor qualitates, & temperamentum quod oritur ex ipsis quatuor qualitatibus: quod temperamentū non est à cœlo, nisi eo modo quo diximus, quia cœlum est causa, ut illæ peius uel melius misceantur. unde sequitur postmodum, ut reubarbarum trahat choleram, non quia sit calidum uel frigidum, uel siccum uel humidum simpliciter, sed in tali proportione, quæ proportio non conuenit alijs: ex qua sequitur temperamentū, quod postmodum in reubarbaro habet uim trahendi choleram: & ita de magnete, & alijs quæ uidentur habere quasdam proprietates, quas isti nuncupant occultas: quæ proprietates nihil aliud sunt, quàm temperamentum quod oritur ex mixtione primarum qualitatum: quod temperamentum si uolunt appellare occultum, quia ignoramus ex quali & quanta proportione omnino quatuor qualitatum oriatur, possumus hoc concedere: si uerò appellant occultum quòd fiat ex aliqua influentia uel qualitate extrinsecus accedente, diuersa à temperamento, quæ non oriatur ex proportione quatuor qualitatum: hoc est quod existimamus dici sine aliqua ratione, & somnium esse, atque à ueritate & à sententia Aristotelis abhorrere. Quid enim afferunt quare hanc proprietatem attribuant ipsi cœlo, quod est causa uniuersalis, magis quàm temperamento particulari? etenim si esset duntaxat à cœlo, nō uideo cur omnia quæ sub eo aspectu nascuntur: sub quo magnes & reubarbarum, non attrahant ferrum, non purgent choleram? Illa uerò quæ dicta sunt ab Aristotele in prima sect. problem. probl. 42. uel non sunt dicta ex ipsius sententia, ut multis in locis cogimur dicere in eo libro: uel sunt redigenda ad sensum dictum, ut aliquo modo potest colligi ex problem. 43. eiusdem sect. alioquin aduersus ipsum omnino concluderent argumenta Conciliatoris. Quare fortasse possemus defendere eum, dicentes ipsum non uoluisse calidas medicinas trahere & mouere uentrem superiorem, frigidas è contrario, ex caliditate uel frigiditate simpliciter: quia multæ sunt calidiores & frigidiores, quæ non ita mouent: sed à temperamento calido uel frigido, quod ortum est ex tali & tali proportione quatuor qualitatum. & hoc modo concedere possumus, scamoneam, quæ est helleboro calidior, ab inferioribus partibus educere, helleborum à superioribus, licet frigidior sit scamonea, sicut perspicuum est de uenenis frigidis: quæ non possumus dicere interficere homines simpliciter, quia sint frigida: Aqua enim quæ est frigidior, non interficit: etiam ferrum in uentriculo strutocameli corrumpitur, quod in uentriculo leonis qui est calidior non corrumpitur, & tamen illa corruptio est à caliditate, sed non simpliciter à caliditate, sed ex temperamento calido, quod est ortum ex tali & tali proportione quatuor qualitatum. Ergo non est dicendū, quòd huiusmodi sint à qualitatibus primis simpliciter, sed à temperamentis sequentibus dominium illarum in certo gradu, in quo gradu magis uidentur aduersari uni quàm alteri, quam rem uidetur innuisse Aristoteles in problem. sect. prima. probl. 43. Quod problema uideretur superuacaneum, si uoluisset huiusmodi effectus proficisci à simplici caliditate, & à simplici frigiditate.

Problem. sect. 1. Problem. 42. Problem. sect. 1. Problem. 43.

Problem. sect. 1. Problem. 43. Problem. sect. 1. Problem. 43.

Quod si aliquis aduersus nos afferat probl. 48. eiusdem sect. in quo uidetur dicere, illas medicinas purgare à qualitate simplici: nos utemur eo perfugio, quod diximus, uidelicet eum non esse loquutum ex animi sui sententia. Quod nulla admiratione aliquem afficere debet, cùm idem cogamur asserere multis in locis, & maximè in illis problematibus: nisi uelimus ipsum non solum pugnantia, uerùm etiam (quod multo maius est) negantia esse loquutum. Eligant igitur lectores utram li-

Problem. sect. 1. Problem. 48.

bet

bet solutionem: nos autem cùm ipsa ratione, tum eis quæ dicta sunt, cogimur dicere, Aristotelem ita sensisse, hos effectus proficisci ex temperamento, quod oritur ex propositione quatuor qualitatum: quam propositionem [redacted] ignorare necesse Sominem est, quia ipsi sensus non penetrant ad naturæ intima & abscondita. Ita dicendum est de multis alijs mixtis, quæ particulares proprietates consequuta sunt, quæ non sunt à cœlo, nisi eo quo diximus modo, quia cœlum est causa uniuersalis: & res non indigent cœlo, nisi eo modo quo diximus, sunt enim semper corpora simplicia, sunt semper mixta, sunt semper qualitates, sunt semper temperamenta, & naturæ particulares: neque cœlum agit in hæc, nisi motu & lumine.

Reijciantur ergo, penitusque repudientur opiniones illæ, quæ in rebus naturæ abhorrent à sensu, neque consentiunt uerbis Aristotelis. omnes enim effectus qui sunt in mixtis, & non sequuntur intellectum, quin oriantur ex quatuor qualitatibus dubitari non potest: quia possunt reddi causæ eorum ex temperamentis, ex eo quòd uidetur & sentitur fieri à lumine. Itaque uelle ponere alias causas, & alia instrumenta, quid aliud est quam repugnare ipsi sensui, & somniare? Negari enim non potest, quin uideamus cœlum lumine & calefacere & frigefacere, & exiccare & humidafacere: quod ita in promptu est, ut qui hoc non sentiat, sensu omnino carere uideatur. Quæ ergo est causa, quare confugiant ad influentias? Certè nulla. Itaque influentiæ illæ uidentur delirantium somnia. Proprietates enim quæ sunt in mixtis, non possunt proficisci à cœlo, quod est causa uniuersalis, nisi eo quo diximus modo: & nihil est in mixtis præter substantias, & qualitates primas refractas, & temperamentum quod oritur ex illis. ergo idoneum est instrumentum lumen cœli, ad ea quæ dicta sunt. sed quia non est uirtutis infinitæ, non potest eodem modo in quolibet efficere calorem uel humiditatem, uel siccitatem uel frigiditatem: & per id quod necessariò sequitur, non potest eodem modo, cum sit etiam idem aspectus, generare & corrumpere, & conseruare omnia.

Probatur consequentia: quia non omnia entia eodem modo se habent. aliqua enim sunt ualidiora, alia debiliora: non æqualiter igitur patientur à cœlo omnia, sed quatenus se habebit uniuscuiusque natura. Cùm igitur ita sit, non producet cœlum necessariò omnia, tum quia ipsum non producit res, sicut diximus: tum quia non est uirtutis infinitæ. Poterit igitur ei obsisti, sicut perspicuum est sensui. Videmus enim sub eodem aspectu cœli, alios pati ex ipso cœlo, alios non pati: sicut uidemus multos noctu stantes sub dio capite nudo nihil pati, multos uerò pati. Iam igitur ostensum est quid agat cœlum in ista inferiora, & quomodo agat, & quibus instrumentis quod intendit efficiat: quod planè proposueramus.

FINIS LIBRI VIGESIMITERTII *Euersionis singularis certaminis.*

LIBER VIGESIMVSQVARTVS.

SECTIO PRIMA.

His expositis, proximum est ut ad dissolutionem quæstionum quæ uidebantur infirmare, ac penitus euertere nostram sententiam, ueniamus.

Erat autem prima quæstio: Omnis uirtus huius mundi inferioris necessariò administratur & regitur à cœlo: ergo fieri poterit, ut uerè de effectibus & operibus huius mundi, ex solo aspectu ipsius cœli prædicatur.

Huic quæstioni respondentes, dicimus: Si antecedens, omnem uidelicet uirtutem huius mundi gubernari & regi à cœlo, ita intelligatur, ut cœlum producat omnem uirtutem, & omnes effectus huius mundi necessariò, illud à ueritate, & à sententia Aristotelis abhorrere.

ſis particularibus, quæ ſimul cum cœlo concurrerunt ad ipſas producēdas: neq; reperiri ullam cauſam particulariorem, quę omnem ſuum affectum conſequuta ſit ex ipſo cœlo. ſunt enim æternæ, ut ex eis quæ dicta ſunt perſpicuè patet.

Præterea ex hac uia, falſa tamen, ſunt infinitæ iſtæ cauſæ particulares: ergo nō poterunt cognoſci. Infinitum enim ignotum eſſe, ubiq; clamat Ariſtoteles.

Textus ergo ille quem citant Aſtrologi ex primo lib. Met. non impedit, quin ea quæ diximus, conſentanea ſint ueritati, & Ariſtotelis ſententiæ: neq; tantum uidet Aſtrologię diuinationem corroborare, iudicio meo, quantū arbitrantur Aſtrologi.

Ad id uerò quod fuit acceptum ex quarto de Generatione anim. cap. 10. ad eandem opinionē confirmandam: Reſpondemus, Ariſtotelē ſeipſum eo in loco interpretatum eſſe, eamq; deſignaſſe ſentētiam, quam nos attulimus, inquit enim, cùm loqueretur de luna: Quamobrē conducit ad omnes generationes, perfectionesq;. calores enim, & refrigerationes, cum moderatione quadam generationes, ſine moderatione corruptiones efficiunt.

4. de Gen. ani. cap. 10

Et hoc eſt quod nos concedimus, cœlum uidelicet conducere ad omnes alterationes huius mundi, omniaq; iſta alterari ex ipſo cœlo. Negamus tamē quod hoc ſit ex ſolo cœlo, & quod omnia iſta ſequātur alterationē cœli, ut diximus. Eſt quidem cœlum cauſa neceſſaria: ſed quia eſt uniuerſalis cauſa, & non poteſt ex ſe ſolo, idcirco nos dicimus fieri non poſſe ut ex ipſo ſolo ſimpliciter cognoſcātur iſti effectus. Quod item ſignificauit Ariſtoteles in eodem cap. ſeipſum, ut diximus, interpretans ijs uerbis: Nam ut rerum minus principalium circuitus, ſequatur magis principalium rerum circuitus, ratio eſt. uitam enim quandam, & ortum & interitum, uel flatuum eſſe fateor: conuerſionis uerò eorum ſiderum alia fortaſſe principia ſunt. Natura igitur ita ſibi uult, ut eorum numeris generationes & obitus numeret. ſed exquiſitè id facere nequit, propter materiæ inexquiſitionem: & quod multa principia incidunt, quæ generationes deſtinatas ſecundum naturam & corruptiones impediant, atq; ita cauſa ſint earum quæ præter naturam.

Concedimus igitur, uitam & mortē, & alia huiuſmodi quæ pendent ex quatuor qualitatibus, ſequi principaliter cœlum. negamus tamē ſequi ipſum ſolū, & cœlum eſſe ſolum cauſam horū neceſſariò: quia poteſt impediri à cauſis particularibus, quę (ut dicit Ariſtoteles loco citato) comparatæ ad cauſas cœleſtes, materiæ locū obtinēt. Tantum igitur abeſt ut ille locus noſtram labefactet atq; infringat ſententiam, ut ipſam uel maximè confirmet. Maximam quidem cœlum uim habere fatemur, quia eſt cauſa principalis: ſed tamen non ſequitur, quia talis aſpectus bonus eſt ad producendum hominem longæ uitæ, ut qui ſub eo natus fuerit, futurus ſit longæ uitæ, ob eas quas diximus cauſas.

Quam etiam ſententiam uiſus eſt indicare Ariſtoteles ubi ait: Quod aūt non eueniunt multa ſomniorum, nihil inconueniens. neq; enim eorum quæ in corporibus ſunt ſignorum & cœleſtium, uelut aquarum & uentorum. ſi enim alius uehemētior iſto acciderit motus, à quo futuro non ſit ſignū, & multa cōſulta bene, quæ fieri expediebat, diſſoluta ſunt propter alias digniores inchoationes. omnino enim nō omne fit quod futurum eſt, neq; idem quod erit, & quod futurum eſt.

lib. de Diuinat. pro Somn.

Dicit enim quòd multa non eueniunt eorum quę ſunt in ſignis cœleſtibus. cuius rei ea eſt cauſa, quam diximus: & quod id quod futurum eſt, non ſemper erit.

SECTIO SECVNDA.

ILlud item quod ſumptum eſt ex ſecundo de Gene. & corrupt. tex. 57. eadem ferè ratione diſſolui poſſe arbitror. Ita enim exiſtimare nos oportet, opificē illum de quo in ſuperioribus uerba fecimus, & in ſequētibus etiam faciemus, id eſt naturam ipſam uniuerſalē, non cœlum, dediſſe unicuiq; ſpeciei ſuā uitæ periodum, id eſt circuitum: eumq; dediſſe beneficio cœli, & cauſarum particularium: ſed principaliter ipſius cœli, tanquam adiumento cauſæ potioris, & hoc propterea feciſſe, quia natura (uerbi gratia) ſpeciei hominis (quod item dicitur de cæteris omnibus ſpeciebus) quantum attinet ad cauſas quæ efficiunt hominem, non poterat ad quemcunq; circuitum pertrahi, ut ad annos ducētos. natura enim humana neceſſariò confecta eſt

atque conflata ex tali temperamento, ut non queat durare nisi ad aliquod tempus determinatum, quod tempus habetur ex ipso cœlo, & ex causa particulari. Aristoteles tamen meminit causæ potioris. etenim si causa uniuersalis, & causa particularis, quæ concurrunt ad productionem alicuius, erunt bene affectæ: dubium non est quin ille qui ita nascitur, possit diu uiuere, nisi extrinsecus adueniat aliquod impedimentum, uel nisi ille & comedendo & bibendo & rem ueneream supra uires exercendo, seipsum interficiat ac perdat. fieri etiam potest, ut altera istarum causarum sit bene affecta, altera malè, utrauis autem talis sit, tunc effectus futurus non poterit tamdiu durare, quàmdiu duraret si ambæ causæ essent bene affectæ: durabit tamen diutius, quàm faceret, si utraque causa esset malè affecta. tunc utriusque effectus paruo tempore durat.

His explicatis, uenio ad formam argumenti: & dico, uitam & tempus non determinari à solo cœlo, sed à causis etiam particularibus, quæ concurrunt, Aristotelem autem fecisse mentionem cœli, quia ipsum est causa maximè principalis: & ideo non sequi, ut ex solo aspectu cœli possit prædici simpliciter & absolutè de natura effectus futuri, quia ignoratur qualis nam affectionis fuerit causa particularis. Quæ quidem responsio est eiusmodi, ut nullam putem dari posse magis consentaneam uerbis Aristotelis. etenim præter multos alios locos post tex. citatum addidit ipse hæc uerba: Apparent autem & secundum sensum confessa his quæ à nobis dicta sunt. uidemus enim, quòd adueniente sole, generatio est, recedente autem diminutio: & in æquali tempore utrumque. æquale enim tempus generationis & corruptionis, quæ secundum naturam. sed contingit multotiens in minori corrumpi, propter ad inuicem mixtionem. inæquali enim existente materia, necesse est inæquales generationes esse: & has quidem citiores, has autem tardiores.

2. de Gene. & corrup. tex. 58

Quibus uerbis nos admonet apertè, solum ipsum cœlum nō posse efficere generationes & corruptiones tardiores & ueclociores: sed hoc proficisci etiam ex causis particularibus, alioquin omnes quæ fierent sub aliquo cœli aspectu generationes & corruptiones, essent æquales. quod cùm sensui, & uerbis Aristotelis repugnare constet, negari non potest, quin ipse Aristoteles senserit, ex ipso solo cœlo non proficisci hos circuitus, & has periodos. quod est illud quod concludere uolebamus.

Ex quo sequitur postea, ut ex solo aspectu ipsius cœli non possimus prædicere simpliciter & absolutè de tempore uitæ & mortis ipsorum animalium & plātarum: quia cœlum solum non est causa istorum.

Eodem modo dicimus intelligi oportere locum illum secundi de Generatione & corruptione tex. 59. quod uidelicet cœlum sit causa generationis & corruptionis, & continuationis omnium eorum quæ generantur & corrumpuntur, principaliter: non quòd ipsum solum sit causa sine causis etiam particularibus: & tunc non sequitur ex solo aspectu ipsius fieri posse ut omnium effectuum simpliciter, & absolutè reddamus causam.

Ad aliud uerò quod addebatur, si ex aspectu cœli nō posset uerè prædici aliquid de eis quæ sunt in istis inferioribus, futurum ut Astrologia non esset seiuncta à philosophia naturali: Concedimus consequentiam, ob eas quæ allatæ sunt rationes: quia omnes concludunt ueritatem. sed dicimus, Antecedens esse uerum, & falsum. Verùm si ita intelligatur, ut significet cœlum esse causam uniuersalem omnium eorum quæ generantur & corrumpuntur, & ideo qui cognoscit aspectum cœli, eum posse aliquo modo prædicere de plantis, de seminibus, & de alijs quæ pertinent ad quatuor qualitates, & ad ea quæ ex ipsis oriunt, & de medicamentis, & de alijs actionibus humanis ad quas concurrit cœli aspectus, quia propter hanc causam inuenta fuit Astrologiæ diuinatio: quæ est uerè seiuncta à philosophia naturali, quoniam cœlum & motus cœli omnes contemplatur philosophus naturalis sciendi causa, idemmet cœlum, & eosdemmet motus Astrologia considerat operis gratia, alioquin non esset distincta à philosophia naturali, neque à mathematica, quæ easdem figuras considerat scientiæ gratia.

Quare Astrologia non potest esse contemplatiua, quia non est sciendi gratia, sed operatiua & factiua: & omnes illæ rationes quæ allatæ sunt, ut probaretur, omnes

illos motus, & omnia illa quæ considerantur ab Astrologia, simpliciter & absolutè attinere ad philosophum naturalem, uerum concludunt. est ergo uerum aliqua ex parte, ex aspectu cœli nos posse prædicere aliquid de istis inferioribus: quia quomodo cœlum est causa alicuius effectus, eodem modo possumus aliquid prædicere de illo ipso effectu: ut quod planta quæ sub bono cœli aspectu fuit defixa in terram, crescet, & bene se habebit, quantum sit ex parte cœli: & ita de alijs. & hoc est quod nos concedimus.

Antecedens ergo in hoc sensu est uerum, & consequentia ualida est: nihil tamen facit aduersus ea quæ diximus.

Fatemur etiam, hanc cognitionem, quamuis non sit omnino perfecta, tamen esse humano generi utilissimam. cognitio enim causæ uniuersalis, & potioris causæ, maximè facit ad cognoscendos effectus qui ab ea proficiscuntur: ut per se conspicuum est.

Sin autem intelligatur antecedens sicut intelligunt Astrologi, quòd uidelicet ex solo aspectu cœli possimus prædicere simpliciter & absolutè de generatione & corruptione, & de alijs quæ dicuntur ab Astrologis: dicimus illud & à ueritate, & ab Aristotelis sententia abhorrere: propterea quòd isti effectus (ut dictum est) non proficiscuntur ex solo ipso cœlo, sed ex illo tanquam ex causa uniuersali & potiori. & sic consequentiam concedimus: quia non sequitur, ipsam Astrologiam non esse seiunctam à philosophia naturali, quia ex solo aspectu cœli possimus prædicere simpliciter & absolutè de rebus futuris. satis enim est, si Astrologia possit prædicere aliquid ex aspectu cœli, quantum attinet ad id quod potest cœlum facere: quia hæc cognitio, quamuis non posit illud efficere quod dicunt Astrologi, affert tamen humano generi eam utilitatem, ut omnino non sit negligenda: imò gratię maximæ habendæ sint illis, qui elaborauerunt, ut eam nobis traderent.

Illos uerò maximè redarguendos arbitror, qui arrepta occasione, ex eo quod aliquo modo ex aspectu cœli possimus de multis rebus quæ fiunt in hoc mundo inferiori aliquid prædicere, eò usque processerunt, ut de omnibus simpliciter & absolutè posse prędici assererēt: & ita posse prędici, ut necessariò illa futura sint. Quæ opinio, quàm perniciosa sit, ac detestabilis, satis experientia comprobatum est, ob multa & maxima incommoda, quæ humano generi semper inuexit.

Et sanè quòd actiones nostræ non semper à natura pendeant, & ita à cœlo, usus est declarare Aristoteles septimo Ethic. ijs planè uerbis: Multa enim præter consuetudinem & naturam agunt per rationem, si persuasi fuerint aliter se habere melius. 7.Ethic. " " "

Etenim si agunt homines multa ex ratione, ita persuasi, ergo non agunt illa ex natura: ergo non ex cœlo. ergo hæc non possunt prædici ex cœlo, quum non proficiscantur ex ipso.

SECTIO TERTIA.

AD illud uerò, quòd ex cœlo habent omnia & uiuere & esse, Itaque posse ex cœlo cognosci ea quæ sunt & uiuunt: Dicimus, omnia quidem habere & uiuere & esse à cœlo, tanquam à causa uniuersali & potiori, & posse cognosci quatenus attinent ad illam causam. Quod autem sequatur ex hoc, ut simpliciter & absolutè possimus cognoscere omnia, hoc est quod negamus. 1 Cœli tex.100.

Ad probationem sumptam ex uerbis Aristotelis, respondemus, eum intellexisse id quod diximus, uidelicet omnibus cōmunicatum esse, his quidem clarius, his obscurius, ipsum esse & uiuere solum à sempiternitate: quia ab ipsa primò & principaliter est esse & uiuere: noluisse autem illis uerbis significare, omnia simpliciter & absolutè à solo cœlo habere esse & uiuere, aliter pugnaret cum sua ipsius sententia, ut ostensum est in superioribus. Quam etiam sententiam uisus est innuere, cùm dixit: Sed his quidem clarius, his quidem obscurius. 2.Cœli. tex.100. "

Etenim hoc euenire non potest nisi ratione materiæ, & causæ particularis. & sic perspicuum est, ipsum esse & uiuere nō proficisci solum à cœlo, ex quo deinde non possunt concludere Astrologi aliquid simpliciter & absolutè posse prædici.

Neque confirmatio sumpta ex nono Met. tex. 19. aliquam uim sententiæ nostræ

afferre potest, si bene perpendatur. concedimus enim, ea quæ corruptionem mutationem'ue subeunt, ut terram & ignem res perpetuas imitari, quia semper operantur, & quærunt perpetuitatem. negamus tamen sequi, ut ex ipsis rebus æternis simpliciter & absolutè cognosci possit.

1. Polit. cap. 7. Ad confirmationem ex facto Thaletis, non negamus, quin interdum de nonnullis quæ sunt ualde subiecta alterationibus cœli, sicut sunt plantæ, quæ semper manent fixæ in eodem loco, & alia huiusmodi, possimus aliquid prędicere ex solo aspectu cœli, quantum scilicet attinet ad ipsum.

Concedimus enim, qui peritus sit Astrologiæ, & alterationum cœli, eum posse aliquid prædicere: quia non tollimus ex omni parte diuinationem Astrologiæ, pręsertim in eis effectibus qui pendent à primis qualitatibus. nam qui hoc negaret, oporteret hunc negare ipsum sensum. sed dicimus, Astrologos qui uolunt ex solo aspectu cœli, tanquam ex causa idonea effici omnia quæcunque generantur in hoc mundo, falsam de hac re, & contra Aristotelis sententiam accepisse opinionem: quia res quæ fiunt hic, non oriuntur (ut dictum est) ex solo cœlo: quamuis ab ipso proficiscantur, tanquam à causa uniuersali, & perfectiori. Quare dicimus, Thaletem potuisse aliquo modo prædicere oliuarum ubertatem & copiam, quantum attinebat ad ipsum cœlum. Imò etiam concedimus, de his rebus quæ ita subijciuntur cœlo, si perfectè cognosceremus aspectū cœli, fieri posse ut sæpe uera prædiceremus. quod tamen eueniret, quia causæ particulares ita essent affectæ, ut possent uirtutem cœli recipere. Sed dicimus, etiam causas particulares resistere posse aliquando uirtuti ipsius cœli. sæpe enim accidit ut cœli aspectus efficiat in aëre qualitates, quibus multi pereunt. reperiuntur tamen multi, qui illi influxui temperamento suo atque etiam arte optimè resistant, & nihil ex illo patiantur. Quare fit, ut non possit ex solo aspectu cœli simpliciter & absolutè aliquid prædici. Fieri tamen potest ut de certis quibusdam rebus magis possimus ex solo aspectu cœli uera prædicere, quàm de alijs. quod euenit ex eo, quia una res, ut diximus, est magis subiecta cœli alterationibus, quàm alia. sicut rationi consentaneum esset, ut magis de pluuia, & de grandine, & de uentis, & de alijs huiusmodi uera prædiceremus: siquidem hæc magis subijciuntur cœlo. Falluntur tamen in his, etiam plerumque Astrologi, quoniam illa non oriuntur ex solo aspectu cœli, sed oportet ipsam terram quoque esse bene affectam ad recipiēdum alterationem à cœlo: ut (uerbi gratia) hoc tempore, in quo terra est maximè sicca, si incideret aspectus cœli, qui solitus esset efficere pluuias maximas, deciperetur fortasse Astrologus, ex solo aspectu cœli hoc simpliciter prædicens. si uerò diceret futuram pluuiam quantū pertinet ad ipsum cœlum, rectè (mea quidem sententia) loqueretur: sin autem simpliciter & absolutè, irridendus esset. sicut quotidie accidere uidemus, ut à multis irrideātur, etsi non desunt qui maximam eis fidem habeant: nec mirum, cùm nulla fuerit unquam tam stulta, tamq; absurda opinio, quæ non habuerit sectatores, & eos etiam illustres.

Nihil ergo contra nostram sententiam facere uidetur exemplum Thaletis. nam is quidem ideo ex solo aspectu cœli uaticinatus fuit, quia tunc accidit ut causæ particulares ita essent affectæ, ut potuerint recipere illam uirtutem cœli. & ita uidetur quasi casu uaticinatus fuisse ipse Thales. Quod item de alijs dicēdum est, ut de frumentis, pomis, et huiusmodi: ex quo tamen non sequitur, ut simpliciter & absolutè possimus ex solo aspectu cœli uera prædicere.

Missum etiam facio, posse existere multos alios aspectus, qui impediant illum ex quo prędicitur. sed satis fuit Aristoteli eo in loco ostendere, Astrologiam posse utilem esse ijs qui augere patrimonium student: & nos etiam concedimus, Astrologiam usui esse ad huiusmodi: quia negare non possumus, quin cœlum sit causa uniuersalis omnium quæ generantur & corrumpuntur. Itaque qui cognoscet cœlum, is maximè poterit dare operam agriculturæ, quia poterit adiungere causas particulares causis uniuersalibus bene affectis: ex quibus omnibus postea sequentur effectus optimi. Quare fatemur, eos agricolas qui nullam cœli cognitionem habent, non optimè posse rebus suis consulere. & hoc experientia iam diu comprobatum est.

SECTIO

SECTIO QVARTA

Erat alia quæstio à sensu ducta: quia sensui patet, mutationes quatuor qualitatum sequi alterationem cœli: & ita fruges, & omnes fructus magnam uarietatem recipere.

Ad hanc quæstionem respondentes, concedimus omnia illa sequi motum cœli, quatenus est causa uniuersalis. & sic quantum attinet ad hanc ipsam uniuersalem causam, fieri posse ut uerè prædicatur aliquid. quod accidit (ut sæpe iam diximus) quia causæ particulares eo tempore reperiuntur ita affectæ, ut possint recipere alterationes quæ manant è cœlo. & hoc maximè est uerum in eis, quæ manifestè sequuntur motum solis & lunæ, & aliarum stellarum, nulla re intercedente. ut est tempestas maris, fruges omnes, & semina, flores, pluuiæ, uenti, & huiusmodi multa. Hoc item dici potest de morbis, quibus passim laborant interdum ac pereunt homines, pecudes, boues, & alia animalia: quia cœli uis plurimum ualet ad afficienda & alteranda corpora animalium omnium. tamen non est rationi consentaneum, ut simpliciter et absolutè de his prædici possint: quia si ita esset, omnia animalia eo tempore perirent. nam si causæ particulares non resisterent, non maior esset ratio cur hæc, quàm illa, perirent. cœlum enim, quantum ad ipsum attinet, est uniuersalis causa, perirent ergo omnia. Quod cùm à ueritate abhorreat, ut id etiam unde emanat falsum sit necesse est.

Non negamus igitur, cùm cœlum sit causa uniuersalis istorum inferiorum, quin possimus ex aspectu cœli aliquid prædicere, maximè de eis quæ manifestè sequuntur alterationem cœli, quantū attinet ad causam uniuersalem. sed simpliciter & absolutè posse aliquid prædici, ut faciunt Astrologi, hoc est quod negamus.

Ad aliam rationem, quæ erat, quatuor qualitates necessariò sequi alterationes cœli, ergo & nos sequi easdem necessariò, utpote qui constamus ex ipsis qualitatibus. Itaque si irascimur, si ad iurgia uenimus, si ad arma, & bella, omnia existere à cœlo: ergo posse prædici ex ipso cœlo. Respondemus, quatuor qualitates sequi necessariò alterationes cœli, non omnino, sed aliqua ex parte: & eodem modo etiam nos sequi ipsas alterationes cœli, quia cœlum non est uirtutis infinitæ, ita ut omnino possit cogere omnia, ad quæ eius uis peruenit, sed aliqua ex parte. Quare non sequitur, si irascamur, si ad iurgia ueniamus, si ad arma & bella, hæc omnia euenire ex solo cœli aspectu: quia fieri potest ut præter causas extrinsecus existentes, quæ impellūt homines sæpe ad iram, ad iurgia, ad arma & bella, sint etiam temperamenta particularia, quibus homines in huiusmodi commouentur. ac licet cœlum potuerit concurrere ad illud temperamentum, tamen non solum ipsum concurrit, sed adsunt etiam causæ particulares. si enim hæc ex solo aspectu cœli euenirent, omnes homines simul irascerentur, omnes ad iurgia & ad bella eodem tempore commouerentur. est enim cœlū causa uniuersalis. sed cùm hoc apertissimè sensui repugnet, ut etiam rationi uerè aduersetur necesse est. non negamus tamen, quin dari possit aliqua cœli constitutio, ex qua homines magis irasci possint, & ad iurgia, & ad bella trahi, quàm ex alia. sed negamus, ex solo aspectu ipsius cœli posse simpliciter & absolutè prædici de istis: tum quia non pendent solum à cœlo, sed à causis etiam particularibus: tum quia maiori ex parte proficiscuntur à causis extrinsecus existentibus, & aduenientibus.

Fatemur item, multos esse qui in coniunctione & oppositione lunæ magnos patiantur dolores, si quam partem corporis uel plaga aliqua uel morbo debilitatam & male affectam habeant. quorum ego etiam unus sum, qui uentriculi doloribus, luna ita collocata & affecta, sæpe laboro. Quis enim negat, cœlum afficere & commouere hunc mundum inferiorem? Certè nemo, qui sit sanus. sed negamus hanc consequentiam: luna est in coniunctione & oppositione solis: ergo iste & ille sentiet ingentes dolores. quia multi sunt, qui his ipsis temporibus nullos sentiant.

Concedimus etiā, arbores quæ luna crescente plantantur & inseruntur, fœlicius crescere

crescere & augeri: quæ uerò decrescente, uel non nasci, uel infelicius nasci. imò dicimus, in istis rebus obseruandum omnino esse aspectum cœli: & agricolas qui eum non obseruant, male rebus suis consulere: sed negamus posse prædici simpliciter & absolutè. Ista arbor fuit sata luna crescente, ergo fœliciter crescet: quia fieri potest, ut sit ita male affecta, ut non solum non fœliciter nascatur, sed exsiccetur, sicuti quotidie euenire conspicimus. Itaque hoc fixum maneat, cœlum ex seipso non posse hos effectus efficere: & ita facile dissoluemus quæstiones omnes, quæ ueritatem in contrariam partem rapere uidentur.

Damus item, utile esse, Medicos in medicamentis exhibendis seruare cœli aspectum: negamus tamen hoc esse necessarium. etsi etiam esset necessarium, negamus ex tali aspectu prædici posse quid effecturum sit omnino medicamentum simpliciter & absolutè: ut ex ijs quæ dicta sunt satis patêre arbitror.

SECTIO QVINTA.

ERat alia quæstio, quæ admodum urgere uidebatur, quæ sic ordinabatur: Si cœlum efficit quatuor qualitates, ut patet: ergo efficit ea quæ sequuntur ex ipsis. ergo pulchritudinem, deformitatem, magnitudinem & paruitatem efficiat necesse est: ergo bonam etiam & malam fortunam. hæc enim sequuntur temperamentum quatuor qualitatum. De pulchritudine, deformitate, magnitudine & paruitate ponebatur tanquam manifestum: de bona autem & mala fortuna, nempe ut iste amplissimum honorem consequeretur, ille suspenderetur, & huiusmodi, & ut alius nullo suo merito maximè locupletaretur ab aliquo principe, alius uerò maximis præditus uirtutibus ab eodem negligeretur, & nihil omnino consequeretur: & ut uir bonus aliquis in maximas incideret calamitates, qui uerò esset omnibus uitijs coopertus beatam fœlicemque uitam degeret: hæc quidem quum uideretur dubium quomodo sequerentur temperamentum quatuor qualitatum, sic ostendebatur. Magnes trahit ferrum, semperque polum spectat, & hoc facit occulta quadam ui temperamenti sui: ergo fieri potest, ut hominum etiam alius ui sola temperamenti sui trahat aliquos, qui sibi maximos honores deferant, & diuitias nullo suo merito dent: alius uerò contrà, ut se oderint, atque etiam interficiant. & sic de alijs huiusmodi. non ergo abhorret à ratione, & temperamentum sequatur bona et mala fortuna: & cùm sit à cœlo, ut ex eius aspectu possit cognosci. quod planè est id quod asserunt Astrologi.

Huic quæstioni occurrentes dicimus: Cœlum ui sua non efficere quatuor qualitates, quia sunt æternæ in specie, neque habuerunt initium ex hac uia: falsa tamen, quantum attinet ad hanc æternitatem. non igitur ui sua tantum efficit illas cœlum, sed ipsarummet beneficio, eo modo quo declarauimus in superioribus. Ex quo sequitur, ut neque ui sua tantum efficiat ea quæ oriuntur ex ipsis. ergo non efficit neque pulchritudinem, neque deformitatem, neque magnitudinē, neque paruitatem: alioquin omnes qui sub eodem cœli aspectu nascerentur, essent æquè pulchri, æquè deformes, æquè magni, æquè parui, quod quidem asserere, est ipsum sensum penitus tollere. sed omnia ista efficit cœlum interiectis causis particularibus, & sic beneficio ipsarum: quare ex solo cœlo non possunt cognosci. ergo multò minus honores & dignitates, & bona aut mala fortuna: propterea quòd falsum est, & à ratione alienum, ista sequi temperamentum quatuor qualitatum. Quid enim istis commune est cum ipso temperamento, etenim temperamentum non est causa, neque signum honorum, neque dignitatum, neque bonæ uel malæ fortunæ: & si esset, non esset ex sola ui cœli, sed ex causis etiam particularibus. Falsum igitur est, quòd ex aspectu ipsius cœli hæc possint cognosci, ob eas quas in superioribus attulimus causas. sed accidunt hominibus à fortuna, & ab alijs causis, quibus quotidie uidemus homines cō-
1. Rhet. mouerí. id quod uidetur declarasse Aristoteles ijs uerbis, primo Reth. cap. quinto:
cap. 5. Multi enim honorem assequuti sunt, quamuis parua præbuerint, sed modi & occa-
» siones fuerunt in causa.

Multi item consequuntur à principibus honores & diuitias, quia sunt lenones, quia sunt insidiatores, quia sunt cinædi, & alia huiusmodi generis permulta. rursus

ab ijsdem multi qui sunt uirtutibus prædíti negliguntur atq; reijciuntur. nam quia turpibus uoluptatibus dediti, nihil curant, nihilq; amant, nisi quod has uoluptates uel utilitatem afferat. Quare inquit Aristoteles: In potestatibus non est neq; uirtus, 10. Ethi.
neq; mens, à quibus sunt honestæ actiones. Item: Qui autem sunt in potestatibus cap. 9.
constituti, diuisis uti uidentur amicis. alij enim sunt ipsis utiles, alij iucūdi, ut autem 8. Ethi.
ambo sint idem, non nimium fit. Neq; enim cum uirtute iucundos quærunt, ne- cap. 4.
que utiles ad honesta: sed facetas quidem quærunt uoluptatem appetentes, ha- "
biles autem ut agant ipsum præceptum. atque hæc ambo in eodem non nimium "
fiunt. "

Non ergo est conferēda culpa in ipsum cœlum, sed sæpe in prauos homines, qui prauas uoluptates sequuntur. possunt enim reddi infinitæ aliæ causæ horum effectuum, præter cœlum. ut quod uir bonus aduersis rebus utatur, malus uerò secundis. potest enim fortuna esse causa, possunt homines praui, & alia multa, ut quotidie uidemus.

Item quod aliquis suspendatur, multæ possunt esse causæ: nēpe fortuna, uel ipsemet, qui contra leges uitam degat, furando uel interficiendo homines, uel huiusmodi aliquid perpetrando: & sic de reliquis.

Ad probationē concedimus, de magnete, quę dicta sunt. at negamus consequentiam: quia experientia comprobatum est, speciem humanam non habere huiusmodi temperamentum, quod trahat homines, sicut habet uniuersa species magnetis ad trahendum ferrum, ut dicemus fusius in sequentibus. Quod si haberet, tamen non esset ex sola ui ipsius cœli: sicut quòd Reubarbari temperamentū attrahat choleram, non est à sola ui cœli, sed à causa etiam particulari. & ita de alijs huiusmodi: Non negamus tamen reperiri quosdam homines, qui uel solo aspectu ad amorem sui alliciant & trahant, alios uerò qui ad [redacted]. hoc enim sępe uidemus: sed hòc non est ex sola ui cœli, sed potius ex causa particulari. etenim si ex sola ui cœli esset, omnes sub eodem aspectu nascerentur eadem facie: quod longè secus est. Item quòd alij maximè uigeant ingenio, alij propè nullo sint, non est ex sola ui cœli, sed ex causis etiam particularibus. Quare non sequitur, ut hoc ex solo aspectu cœli cognosci possint: ergo neque etiam prædici.

SECTIO SEXTA.

SEquebatur alia quæstio, quæ quidem erat huiusmodi: Vnusquisq; [redacted] est à natura, ergo à cœlo. Confirmatur: Virtus moralis & prudentia quæ est uirtus intellectiua, sunt à natura: ergo à cœlo. nihil enim potest fieri natura, nisi fiat à cœlo: ergo prudentia & uirtus moralis erunt à cœlo.

Respondemus: mores & uirtutes, & prudentiam, bifariam secari. etenim sunt mores & uirtutes naturales, est prudentia naturalis: sunt etiam mores qui nascuntur ex uirtutibus, quæ uirtutes non sunt naturales, sed fiunt in nobis assuetudine. est item prudentia quæ fit in nobis experientia, ut diximus etiam in superioribus.

Quare negamus, unumquemq; morem esse à natura: quia mos qui oritur ex uirtutibus, quas diximus fieri in nobis assuetudine, non est à natura: nō ergo sequitur, unumquemq; morem esse à cœlo. Negamus item, omnem uirtutem esse à natura, & omnem prudentiam.

Ad Aristotelem autem, dicimus ipsum loquutum esse locis citatis, de moribus qui natura sunt, non de eis qui fiunt in nobis ex uirtutibus, quæ propriè sunt uirtutes: de uirtutibus naturalibus, qui mores: & quæ uirtutes nihil aliud sunt q̄ aptitudines & proprietates quædam naturales, quæ nascuntur pariter cum animalibus, sequentes naturam & temperamentum ipsorum animalium, quæ insunt etiam animalibus brutis. Etenim dicimus leonem esse fortem, quia est audax, & nihil timet eorum quæ possunt terrorem inferre: uulpem autem uersutam & dolosam, quia sæpe sic agitur talis esse uideatur: & apes esse prudentes, & ita de alijs animalibus. In- 1. Meta.
tellexit ergo Aristoteles de istis moribus & uirtutibus, & non de eis quæ propriè tex. 2.
sunt uirtutes, quæ sunt illæ quæ acquiruntur assuetudine. ut Aristoteles perspicuè 2. Ethi.
declarauit, cùm addidit, quæ uerba in superioribus etiam citauimus ob aliam occa- cap. 1.
sionem: Sed aliud tamen est quòd quærimus, ut quod propriè bonum est, & talia 6. Ethi.

N alio cap. 17.

„ alio modo adsint. etenim pueris & bestijs naturales insunt habitus, sed sine intelle-
„ ctu & mēte esse noxij apparent. cæterùm tantū inspici uidentur, quod quemadmo-
„ dum in corpore ualido, quod sine uisu mouetur, contingit ut uehementer erret,
„ propterea quòd uisu caret. hic quoque euenit, si intellectū acceperit, in agendo differ
„ re: atque habitus licet similis sit, propriè tamen tunc uirtus erit. Quare quemadmodū
„ in opinatiua parte duæ species sunt, calliditas & prudētia: ita in morali duæ quoque
„ sunt, quarū altera uirtus naturalis, altera propriè uirtus est: atque harum quæ propriè
„ uirtus est, non est sine prudentia.

7. Ethic. cap. 14. Quod item uisus est confirmare ijs uerbis: Ex intemperantijs, illa quæ melancho licè intemperanter agūt, est sanabilior ea quæ est eorum qui consultant: non per-
„ manentibus autem, & qui sunt per consuetudinem intemperantes, quàm qui per
„ naturam. Facilius enim est mutare consuetudinem, quàm naturam: quoniam pro-
„ pter hoc consuetudo est difficilis, quia est similis naturæ.

Ex quibus perspicuum est, bifariam diuidi uirtutem moralem, in naturalem, & in propriam: & ita uitium. contrariorum enim eadem est disciplina. & Aristotelem lo co citato loquutum esse de uirtute naturali, sicut ostendit ipse cùm paulo pòst ad- 1. Polit. cap. 2. didit: Quare scelestissimus & asperrimus omnium homo est sine uirtute.

Virtus ergo illa, qua paulo antè dixerat nasci hominem armatum, est alia ab illa, de qua ait, sit sine ipsa scelestissimum esse hominem. non enim dico, potest homo esse sine illa uirtute, quæ unà cum ipso nascitur.

Sed contra quispiam sic instaret: si illa uirtus & prudentia, de qua dixisti Aristote lem loqui, cùm dixit ea hominem nasci armatum, est uirtus & prudentia naturalis: ergo inerit etiam alijs animalibus, ut dixit Aristoteles locis citatis: ergo non erit ho mo illa uirtute & prudentia magis scelestus cæteris animalibus, siquidem hac etiam prædita sint ipsa. Videtur ergo consentaneum non loqui Aristoteles ibi de uirtu te & prudentia naturali, sed de uirtute acquisita assuetudine & experientia.

Respondeo, nos cogi ita interpretari Aristotelem, ut dicamus eum loqui de illa prudentia & uirtute, quæ propriè non est uirtus & prudentia: alioquin præter rati onem allatam pugnantia loquutus esset. non enim propriè uirtus & prudentia in- sunt nobis natura. quamuis aūt alia etiam animalia habeant istam uirtutem & pru- dentiam naturalem, tamen homo dicitur propter illas scelestissimus omnium ani- malium: quia cætera animalia non habent ipsas ita perfectè, & cū illo discursu, cum quo habet homo. quod planè est causa, ut si sit sine uirtutibus, quæ propriè sunt uir- tutes, existat omnium animalium scelestissimus atque crudelissimus. Quam sententi- am uidetur explicasse Aristoteles in Problem. sec. 29. probl. 7. ubi cùm quæsiuisset,

1 Problem. sect. 30. in Probl. sect. 29. Problem. 7

Cur homo qui adeò eruditione præditus est, animantium omnium iniustissimus est? Respondet: An quia ingenio cogitationeque plurimum ualet, uoluptates igi- tur & fœlicitatem rimatur maximè, atque perpensat, quæ nisi cum iniuria nemo per- sequi potest.

Quoniam igitur cogitatio illa quam habet homo à natura, est perfectior: eò fit, ut sine uirtute sit omnium animalium scelestissimus & crudelissimus.

Sed rursus instaret quispiam: Si Aristoteles loquutus est in illis locis de Moribus qui natura insunt hominibus, ergo erunt à cœlo: ex cœlo igitur poterunt cognosci.

Si intelligatur, quod sint à cœlo tanquam à causa uniuersali, concedo: quia nihil potest esse à natura, quin sit etiam à cœlo, tanquam à causa uniuersali. At nego se- qui, ut simpliciter & absolutè cognosci possint ex solo ipsius cœli aspectu. si uerò intelligatur quòd simpliciter & absolutè sint à cœlo, hoc quidem planè nego. ete- nim perspicuū est, hos mores magis sequi temperamentum corporis, quàm aliam causam, & sic argumentum neque nostram sententiam labefactat, neque omnino quicquam ualet.

SECTIO SEPTIMA.

AD aliam quæstionem quæ sequebatur, concedimus, omnia quæ sunt, pende- re à prima causa, tanquam à causa uniuersali & finali: & sic à cœlo etiam, tan- quam à causa uniuersali & finali.

Ad auctoritatem Aristotelis dicimus, cœlum & naturam pendere à prima cau-

ſa in genere cauſæ finalis, & ita nihil omnino contra ſententiam noſtram ſequitur.

Quod uerò addebatur, mentem ſequi temperamentum corporis: hoc eſt quod negamus. etenim iam oſtenſum eſt mentem non eſſe mixtam cum corpore, ſed ſeparari à corpore, eo modo quo diximus: etſi etiã eſſet mixta cum corpore, tamen non ſequeretur ut penderet à cœlo, niſi tanquam à cauſa uniuerſali. ex quo non efficeretur, ut ex ſolo aſpectu cœli poſſet aliquid prædici de illa.

Ad uerba Ariſtotelis dicimus, eos qui ſunt molli carne, ideo eſſe aptos mente, non quia mens ſequatur corporis temperamentum, ſed quia utitur corpore quod ſibi repræſentet obiectum. Itaq; ſi corpus erit bene affectum, bene repręſentabit obiectum: & ſic mens facile operabitur: ad quod quidem mollities carnis plurimum facit. Vnde ſequitur, ut ſi uideamus aliquos molles carne, iudicemus eos aptos mente: ſed mens, quod attinet ad ipſam, ſemper eſt æquè bene diſpoſita, utpote quæ impaſſibilis eſt.

Ad confirmationem autem concedimus, omnia quæ hic mouẽtur, moueri in circuitum neceſſariò: quia quod mouetur in circuitum, ſemper aliquid mouet. & damus, omnia iſta inferiora ſequi motum cœli neceſſariò, tanquam cauſam uniuerſalem & potiorem: & moueri ex motu cœli, tanquam ex cauſa uniuerſali & potiori. negamus tamen ex hoc ſequi, ut ex ſolo aſpectu cœli ſimpliciter & abſolutè uenire poſſimus in cognitionem omnium iſtorum, quæ ex cœlo, tanquam ex cauſa uniuerſali & potiori dependent. *2. de Genè. & cor. tex. 69.*

Ad probationem dicimus, ex cognitione cauſæ, quæ ſola uerè efficiat effectum, nos uenire in cognitionem ipſius effectus. ſed negamus cœlum eſſe huiuſmodi cauſam: quia ipſum per ſe non eſt idonea cauſa horum inferiorum. etenim ſol & homo generant hominem, ut dictum eſt. Verum eſt etiam, tunc nos ſcire unumquodq;, cùm cauſas eius cognitas habemus. ſed cùm cœlum ſolum cognoſcimus, quod eſt cauſa uniuerſalis, non omnes iſtorum inferiorũ cauſas cognitas habemus: & ita cognito cœlo, non poſſumus ſcire hæc inferiora. alioquin ſatis fuiſſet in philoſophia naturali noſſe tantum cauſas uniuerſales, & Ariſtoteles fruſtrà inueſtigaſſet particulares cauſas, ſiquidem effectus cognoſci poſſent ex ſolis cauſis uniuerſalibus.

Negamus præterea ſequi ex uerbis Ariſtotelis, omnia quæ ſunt in hoc mundo inferiori neceſſariò euenire, quamuis neceſſariò moueatur in circuitum ad motum cœli. Sed prius oſtendamus à ſcientia Ariſtotelis & à ueritate abhorrere, quòd omnia neceſſariò eueniant. quare in primis dicimus hanc opinionem ſequi illud abſurdum, ex omnibus maximum, quòd tolleretur omnis humana actio, omnis adminiſtratio, omnis conſultatio, & fruſtrà laboraremus ut humanam philoſophiam diſceremus: nullum enim adiumentum nobis afferre poſſet uirtutum cognitio; ad bene beateq; uiuendum, ſiquidem omnes noſtrę actiones à neceſſitate fati proficiſcerentur. Item, non opus eſſet conſulere utrum agendum eſſet aliquid, nec ne, ſi res neceſſariò euenirent. Etenim conſtat, ijs de rebus tantummodo conſultationem habere, quæ poſſunt eſſe, uel non eſſe. Rerum uerò neceſsitas requirit, ut res ſolum uno modo determinatè eueniant: aliter neceſſariò non euenirent, ſed contingenter acciderent. Quod uerò ſententiam Ariſtotelis opinio hæc labefactet, ac penitus euertat, præter multos alios locos Ariſtotelis (quos longũ eſſet recenſere, quamplurimi enim ſunt) illud perſpicuè oſtendit, quòd præter nonnulla alia ſcriptum reliquit illuſtrem ac peruagatam propoſitionem: In futuris contingentibus non eſſe determinatam ueritatem, propterea quòd aliter omnia ex neceſſitate euenirent. quibus illum uerbis neceſſitatem omnino ſuſtuliſſe, liquido apparet. Miſſa etiam facio ea quæ tradidit de conuerſionibus propoſitionum, de contingenti, & de ſyllogyſmis qui ex ſolis contingentibus conficerentur, atq; ex contingentibus, & ex eis quæ de ineſſe & neceſſariò dicuntur: quæ quidem omnia, niſi darentur contingentia, quin inaniter & ſtultè docuiſſet Ariſtoteles, neminem (modò ſit ſanus) dubitare poſſe arbitror. Qui igitur illam opinionem ex ſententia Ariſtotelis & ueritate ipſa tueri ac defendere conatur, eum maximis ac pernicioſiſsimis erroribus illigatum teneri, conſpicuum eſſe arbitror. *1. Periher.* *1. Priorum cap. 4.*

Concludamus igitur, non omnia neceſſariò euenire: ſed multa ex eis quæ natura conſtant, contingenter fieri: & nos homines liberè agere, & in noſtra poteſtate eſſe

agere multa, & non agere: maximè eorum quæ pendent à nobis, & ita nos esse liberos. Ac licet res istæ inferiores in circuitu sequantur motum, corporum cœlestium necessario, non tamen necessario ex illis eueniunt simpliciter & absolutè. etenim sequuntur eorum motum, ac necessariò alterantur ex ipso tanquam ex causa uniuersali. non tamen omnino coguntur, & necessariò proficiscunt ab illis corporibus solis, sed à causis etiam particularibus, ut dictum est. Quare dissolutum nobis uidetur argumentum.

SECTIO OCTAVA.

SEd quamuis ea quæ dicta sunt uideantur satis idonea ad animi nostri libertatem confirmandam ac stabiliendam, tamen quia res est maximi momenti, existimauimus non inutile fore, ad huius rei perfectiorem intelligentiam consequen
3. Ethi. dam, si octauum tertij lib. Ethic. caput explicaremus, & quantum quidem per nos
cap. 8. fieri posset illustraremus. etenim cùm difficillimum est, tum uerò ad id quod nunc agitur, aptissimum.

3. Ethi. Quare dicamus, quòd quum Aristoteles declarasset in septimo cap. eiusdem ter
cap. 7. tij libri, uoluntatem esse ipsius finis: & in superioribus ostendisset, consultationem
3. Ethic. & electionem esse eorum quæ sunt ad finem, instituit in octauo cap. ex his declara
cap. 8. re uirtutes & uitia esse in nostra potestate, & per id quod necessariò sequitur, fieri bonos & malos: ex quo postmodũ sequitur, nos in nostris actionibus esse liberos. quod est id quod iam proposueramus. Et hoc mea quidẽ sententia ideo fecit, quia potuisset aliquis aduersus ea quæ dicta erant, obijcere, frustrà ab eo tractatu fuisse de uirtutibus & uitijs, propterea quòd non essent in potestate nostra. ac prima quidẽ ratio uidetur ad formam syllogisticã sic esse redigenda: Finis, & ea quæ ordinantur ad finẽ, sunt ex electione & spõtaneę actiones. Quæ sunt circa ea quæ uolumus, et circa consultabilia & eligibilia, sunt ipsius finis, & eorũ quæ ordinantur ad finem. ergo actiones huiusmodi sunt ex electione & spontaneæ, non enim uidetur fieri posse, ut ista conclusio sequatur ex illo antecedente, uidelicet, quum itaque sit finis quod uolumus, consultatio uerò & electio eorum quæ sunt ad finem; nisi redigatur ad formam syllogisticam, eo quo diximus modo. Etenim necesse est, prædicatum huius conclusionis, quum sit uniuersalis & affirmatiua, esse prædicatum maioris propositionis: & prædicatum minoris esse ob eandem causam subiectum maioris propositionis. non enim potest concludi, nisi in prima figura. minor enim propositio est in tex. quæ minor propositio perspicua est ex eis quæ dicta sunt de uoluntate, & de eis quæ ueniunt in consultationem & electionem. Finem uerò quem uolumus, & ea quæ sunt ad finem esse in potestate nostra, quæ erat maior proposi
1. Ethic. tio, ostendit Aristoteles primo Ethic. cap. 1. ijs uerbis: Si igitur quispiam rerum agen
cap. 1. darum finis, quem nos propter se ipsum, cætera aũt propter hunc uolumus, & hæc
» non eligimus propter alterum, esset enim in infinitum semper ambitio, atq; hinc no
» ster appetitus inanis, uanusq; resultaret.

Constat hunc talem finem summum bonum, ipsumq; optimum esse. si enim finis humanus non esset in potestate nostra, inaniter & uanè illum uellemus & persequeremur. est ergo finis humanus in potestate nostra.

Item quod ea quæ sunt ad finẽ, sint in potestate nostra, manifestum est. sunt enim ea quæ ueniunt in consultationem & electionem.

Sed statim urgeret aliquis, dicens: Hoc quod dictum est apertè ipsi Aristoteli repugnare: quippe qui dixerat uoluntatem esse eorum quæ nullo modo fieri possunt, ut immortalitatis: & eorum quoq; quæ à nobis fieri non possunt, ut Hystrionem aliquem uincere, aut athletam. Alterum igitur duorum euenire necesse est: uel ut uoluntas non sit ipsius finis, uel ut finis non sit in potestate nostra. quorum utrunque est ita absurdum, quàm quod absurdissimum. conuellunt enim ambo Aristotelis sententiam, & omnes actiones humanas.

Huic autem quæstioni responderem (saluo semper meliori iudicio) finem dupliciter accipi posse. uno modo pro fine uero & simpliciter, quod quidem nihil aliud est quàm bonum uerum & simpliciter: altero modo pro fine apparenti, & non uero, quod nihil aliud est quàm bonum apparens, & non uerum, & non simpliciter, sed alicui bonum,

Item

Item, uoluntatem bifariam secari, ut & propriè & communiori uocabulo accipi-
atur. uoluntatē quidem acceptam communiori uocabulo, dicimus esse utriusq; fi-
nis: propriè uerò esse ueri finis. est enim uolūtas hominis probi, & ex ratione uolen
tis: quare 1. Reth. dixit Aristoteles, Voluntatem esse appetitū boni cum ratione: De 1 Reth.
qua etiam uoluntate arbitramur ipsum loquutum esse in principio 8. cap. & ista est 8. cap.
quæ non potest esse inanis & uana, uoluntas uerò cōmuniori uocabulo accepta, ui
detur esse eorū quæ fieri non possunt, & nō sunt in potestate nostra. quam quidem
minimè dubitandū esse arbitramur, quin liceat ponere inanē & uanam: quandoqui
dem uerba Aristotelis hoc apertè significant. & quòd ista uoluntatis diuisio sit ex
sententia Aristotelis, uidetur colligi ex eodem 3. Ethi. lib. cap. 7. ubi ait: Voluntatem 3. Ethi.
aūt finis quidem ipsius esse paulo antè diximus. sed uidetur alijs quidē esse ueri bo- cap. 7.
ni, alijs apparentis boni. Deinde interiectis quibusdam addidit: Quod si hæc non "
placent, dicendum est simpliciter quidem, & reuera, uerum bonum esse affectabile "
uoluntate, unicuiq; uerò id quod unicuiq; uidetur studioso. igitur id affectabile uo- "
luntate, quod uerè est bonū: uitioso uerò quicquid contigerit, fit quod hoc perinde "
atq; in corporibus ipsis. his enim quorum sunt ægrota, nō hæc ipsa, sed alia similiter "
& amara & dulcia, & calida atq; grauia, & singula cęterorum. studiosus enim homo "
recte singula iudicat. & singulis in reb. id ipsi uidetur quod uerè est tale: in uno quo- "
que eñ habitu sunt propria quædā honesta atq; iucūda, atq; in singulis plurimū for "
tasse præstat uir studiosus in dignoscēdis ijs quæ uerè talia sunt, propterea quòd est "
ut norma quædam atq; mensura ipsorum: multitudo uerò decipi uidetur ob uolu- "
ptatem. ipsa nanq; bonum quidem non est, bonum tamen esse uidetur. persequun- "
tur igitur ipsam tanquam bonum, dolorem autem fugiunt tanquam malum. "

Quibus uerbis ostendit Aristoteles bonum uocari duobus modis. & ita finem et
uoluntatem, aliam esse uiri boni, aliam praui. quare uidemur rectè ex sentētia ipsius
Aristotelis accepisse finem quem dixit uoluntatem affectare pro uero & simplici-
ter bono, & dixisse uoluntatem illam esse simpliciter & ueram uolunratem, quia est
uoluntas uiri boni, qui ex uera ratione uidet uerum & bonum finem, qui est in pote
state nostra, de qua uoluntate infrà etiam uerba faciemus.

SECTIO NONA.

HIs ita explicatis pergamus ad reliqua. Actiones quæ sunt circa ea quæ uolu
mus, & circa ea quæ ueniunt in consultationem, & circa eligibilia, sunt ex ele-
ctione & spontaneæ. Hæc fuit conclusio superioris syllogismi, quæ est in tex. sed a-
ctiones quæ sunt ex uirtutibus, sunt actiones circa ea quę uolumus, & cōsultamus,
& eligimus, hæc item ponitur in tex. ibi, Actiones ex uirtutibus circa hæc. ergo a-
ctiones quæ sunt ex uirtutibus, sunt ex electione, & sponraneæ. sed illa quæ sunt ex
electione, & spōtanea, sunt in potestate nostra. hæc ipsa per se est perspicua: Actio-
nes quæ sunt ex uirtutibus sunt ex electione & spōtaneæ, ergo sunt in potestate no
stra, ergo & uirtutes ipsæ in nostra sunt potestate: nisi enim uirtutes essent in pote-
state nostra, fieri non posset ut actiones quæ sunt ex uirtutibus, essent in potestate
nostra. Hæc conclusio est in tex. Deinde sequitur: Similiter autem & uitia. in qui-
bus enim rebus nostra potestate situm est agere.

Cùm ostendisset Aristoteles, uirtutes esse in potestate nostra, & per id quod ne-
cessariò sequitur, in nostra potestate esse fieri bonos: In hac parte uidetur declara-
re, uitia similiter esse in nostra potestate. idq; propterea quòd erant qui dicerent,
uirtutes esse in nostra potestate, uitia autem minimè, ut uisus est ipse significare ter-
tio Ethic. cap. tertio: Hanc uerò conclusionem (ni fallor) uidetur hôc modo proba- 3. Ethic.
re: In quibus enim in nostra potestate est aliquid agere, sequitur ut in eisdem sit in cap. 3.
potestate nostra illud non agere. Quod quidē uidetur sequi: quia possibile propriè,
ut ex lib. Periher. & ex lib. priorum colligitur, est id quod nō est actu, sed potest esse
actu, ita tamen ut possit etiam non esse actu, sicut nos in Institutione nostra in pri-
mum Priorum lib. declarauimus. Etenim si non posset non esse, non esset passibile
ex definitione ipsius possibilis, sed esset necessarium: & ita quod esset possibile, nō
esset possibile. quod quidem nihil aliud omnino est, quàm idem dicere, & idem ne-
gare, quod profectò stultissimum est. in quibus ergo est in pôtestate nostra agere,
in eisdē ut sit in potestate nostra non agere necesse est: & è contrariò, in quibus est
in potestate nostra non agere, planè sequitur ut in eisdem ob eandem rationem sit

in potestate nostra agere: quia si non posset esse, non esset possibile non esse. quod quidem est id quod nõ est. sed posito inesse, nihil sequitur quod fieri non possit, sed necessarium non esse, quod esset impossibile esse. quę cùm absurda sint, ut sint absurda ea ex quibus emanant necesse est.

» Quare si agere bonum quod existit honestum, est in nostra potestate: cùm dixisset Aristoteles. Quibus in rebus in nostra potestate est agere, in eisdẽ etiã esse in nostra potestate non agere, & econtrariò: hic uult, opinor, ostẽdere turpia, quæ sunt uitia, esse quoq; in nostra potestate, quod paulo antè probare instituerat. Et uidetur, meo quidem iudicio, sic argumentari: Agere bonum quod est honestum, est in nostra potestate: ergo non agere bonum, quod est turpe, est in nostra potestate.

Probatur consequentia ex eo quod diximus, Quòd in quibus rebus agere est in nostra potestate, in eisdem non agere est in nostra potestate.

Ad probandum uerò quòd agere turpe sit in nostra potestate, sic uidetur argumentari.

Non agere malum, quod est honestum, est in nostra potestate: ergo agere malum quod est turpe, est in nostra potestate.

Declaratur consequentia ex eo quod positum est: quòd uidelicet in quibus est in potestate nostra nõ agere, subaudi aliquid, in ijs est in potestate nostra agere, quod patet ex ratione ipsius possibilis dicta in superioribus.

Si ergo in potestate nostra est agere honesta & turpia, & similiter non agere, & hoc est esse bonos uel malos, quia qui agunt honesta, & nõ agunt turpia, sunt boni: qui uerò nõ agunt honesta, & agunt turpia, sunt mali: in nostra autem potestate est agere honesta, & non agere turpia: ac rursus non agere honesta, & agere turpia: Igitur in nostra potestate est fieri bonos uel malos.

» Dicere autem sua sponte neminem prauum. Hoc in loco propositum est Aristoteli, ex eis quæ dicta sunt ostẽdere, dictum quorundã partim esse falsum, partim uerum, quod planè huiusmodi erat: Neminem sponte esse malum, neq; inuitũ beatum. quare inquit: Dicere quòd nonnulli, subaudi asserunt, neminẽ sponte esse prauum, neq; inuitũ beatum, alterum falsò est simile: id est, alterum est falsum: alterum est simile uero, id est alterum est uerum. Verum enim est, neminem inuitè esse beatum, quia beatitudo est operatio, quæ oritur ex operationibus quæ manãt ex uirtutibus perfectis, quæ sunt in nostra potestate, & spontaneę. Falsum aũt est, neminem sponte esse prauum: quia declaratum est prauitatem spontaneam esse. ergo uerum non est quòd nemo sit ex se prauus, quia prauus sponte est prauus, alioquin non esset prauus: uitia enim sunt in nostra potestate.

» Vel obstandum est ijs quæ modò dicta sunt. In hac parte uidetur quęrere an contra ea quæ dicta sunt, possit aliquis dubitare, negans hominem esse principium actionum, & procreatorem illarum, quemadmodum Pater est procreator filiorum, ac

» uidetur respondere his uerbis: Si autem hæc appateant. Quasi dicat non posse aduersus ea quæ dicta sunt, quenquam negare hominẽ esse principium actionum, & ipsarum procreatorẽ, quia manifestò hoc apparet. idq; uidetur probare sic: Illa quorum principiũ est in nobis, sunt in potestate nostra, & spontanea: sed actionum humanarum principium est in nobis: ergo hæc sunt in potestate nostra, & spontaneæ. Probatur minor: quia principium actionum humanarum nõ potest referri ad aliud principium, quàm ad illud quod est in nobis: ergo ipsarum principium est in nobis, non enim sunt sine principio. Antecedens est ex se manifestũ: quandoquidem apparet à nobis proficisci actiones nostras, nec fieri posse ut aliud sit earũ principium quàm nosmetipsos. sensus enim hoc ostendit. Quæ cùm ita sint, planè efficitur, ut non possit quisquam aduersus ea quæ dicta sunt obijcere, hominem non esse principium actionum, & procreatorem, ut est Pater filiorum.

» Hæc ita esse testes sunt, & priuatim. Probat Aristoteles, nos esse principiũ & procreatores nostrarum actionum, ex eis quæ fiunt à singulis priuatim, & statuuntur à

» legumlatoribus, quos omnino decipi graue est affirmare, & inquit: Videtur autem

» hoc testificari, uidelicet quòd homines sint principium actionum, & priuatim sin-

» guli homines, & ipsi legumlatores.

» Sic aũt uidetur argumentari: Singuli homines priuatim & legumlatores, eos qui

prauia

praua efficiunt, qui non agunt ui, neq; per ignorationem, cuius ipsi non sunt causa, castigant ac puniunt. Dicit qui non agunt ui, &c. quia non puniuntur ij qui agunt per uim, uel per ignorationem, cuius ipsi non sunt causa. agunt enim inuiti, & nihil conferunt ad illam actionem, quantum attinet ad ipsos, si quidem non fuit in potestate ipsorum non ignorare: eos uerò qui honesta agunt, honoribus prosequuntur & hoc faciunt, ut hos adhortentur ad honesta agenda, illos uerò deterreant à contrarijs: ergo putant homines esse principium honestarum actionum, & turpiũ. quia nisi ita putarent, non adhortarentur aliquos ad huiusmodi actiones exercendas. Probatur consequentia, quia nemo adhortatur quempiam ad illa agenda, quæ non sunt in potestate sua, & quæ sua sponte facere non potest. Frustra enim & sine causa, ac stolidè hoc fieret: quemadmodum non opus est hortari quenquam, ne caleat uel frigeat, uel esuriat, uel aliquid eiusmodi hortatio, siquidem nihilominus patietur is calorem & frigus & famem.

Præterea si homines nõ essent principium actionum suarum, non modò tollerentur adhortationes & huiusmodi, uerùm etiam præmia & poenæ. etenim non decet honore quenq; afficere, aut poena, ob eas actiones quarum ipse non fuerit principium & auctor. & sic nulla reperiretur causa, quare magis hi quàm illi honoribus aut poenis affici deberent.

Cùm igitur & singuli priuatim, & legum latores alios honoribus afficiant, alios poenis: rationi consentaneum est eos opinari, quod unusquisq; sit principiũ & causa suarum actianum. Quod si detur, uerisimile est ita esse, quia uerisimile non est omnes homines decipi, & frustra hos labores suscipere. natura enim nõ solet pati, ut homines decipiantur. Ratio tamen hæc probabilis est, & non necessaria, quia communis hominum loquendi consuetudo hanc rem comprobat.

Etenim pro ignoratione etiam ipsa poenas instituunt. Quia dixerat Aristoteles singulos priuatim & legum latores punire eos qui turpia agunt non ui coacti, uel per ignorationem, cuius ipsi non fuerint auctores & causa. Hic uult declarare, legum latores poena eos afficere qui mali quippiã patrant per uim, & per ignorationem, cuius ipsi fuerint causa. & hoc facere uidetur, ne quis errore caperetur, putans simpliciter illud esse dictum. affert aũt exemplum hominis ebrij, cui duplicem ait institutam fuisse poenam: alteram propter delictum quod quis ebrius cõmittit, alterã propter ipsam ebrietatem. atq; huius quidem duplicis poenę ferunt Pithacũ extitisse auctorem, propterea quòd principium delinquendi sit in ipso ebrio.

Et hæc est in Tex. quã sic probat Aristoteles: Ignoratio fuit causa delinquendi: hæc perspicua est: ebrius fuit causa ignorationis, ergo fuit ipsemet causa delinquendi. Probatur minor: etenim ebrietas fuit causa ignorationis. hanc ponit in Tex. ebrius fuit causa ebrietatis: ergo fuit causa ignorationis. Declaratur minor: Ille qui potest euitare aliquid, & non euitat, est causa illius: ebrius potest euitare ebrietatem, & nõ euitat. hãc ponit in tex. ergo ebrius est causa suę ebrietatis. est igiť causa delinquẽdi. Itaq; afficiẽdus est ille duplici poena: qa qui est causa alicuius delicti est puniẽdus.

Illud aũt animaduertendum est, Aristoteles noluisse dicere ebrios agere per ignorationẽ, sed ignoranter, sicut agunt irati: alioquin euerterentur ea quæ dixit in tertio eiusdem lib. cap. tertio. quo in loco ad hunc modum scriptum reliquit: Etenim hæc ipsa, ob ignorationem agere, & ignorantes agere diuersa esse uidentur: nam ebrius 3. Ethic. cap. 3. aut iratus nõ uidetur ob ignorationem agere, sed ob aliquid eorum quæ dicta sunt, non sciens, sed ignorans: omnis igitur prauus ignorat quæ agere oportet, & à quibus est abstinẽdũ: & ꝓpter huiusmodi errorẽ iniusti homines atq; omnino mali fiũt. Necesse ergo est ut intelligamus, ebrios agere ignorãtes, & nõ ꝓpter ignorationẽ.

Puniunt etiã eos, qui aliquid eorũ quæ legibus continentur ignorant, quæ quidẽ scire oportet, & nõ sunt difficilia cognitu. Pergit Aristoteles declarare, legũlatores nõ solũ punire ebrios, qui ignorãtes delinquũt, uerumetiã eos qui delinquũt ignorantes aliquid eorũ quæ continẽtur legib. quæ oportet scire, & facile cognosci possunt. similiter aũt puniunt in alijs quæcũq; per negligentiã homines ignorare uidentur, ut sunt ea quæ attinent ad mores: & hoc faciunt, quia in ipsis non erat ignorare. Probať: etenim sunt causa suæ negligẽtię: ergo sunt causa ignoratiõis, quæ nascitur ex negligentia, quod autem sint causa negligentiæ, perspicuum est: quia erant domini adhibendæ diligentiæ: id est, erat in eorum potestate diligentiam adhibere.

Etenim qui potest diligentiam adhibere, & non adhibet, est causa negligentiæ: ipsi poterant diligentiam adhibere, & non adhibuerunt. hanc ponit in tex. ergo sunt causa negligentiæ. Ex negligentia autem nascitur ignoratio, quæ est causa delicti: iustè igitur puniunt legumlatores eos, qui agunt mala ignorantes, & per ipsam ignorationem, cuius ipsi fuerunt causa: quod quidem argumento est, illos opinari homines esse principium suarum actionum. alioquin non punirent eos qui delinquunt ignorantes, & per ignorationem: iniustè enim & prauè agerent.

» Sed fortasse talis est, ut non possit diligentiam adhibere. Quia dixerat esse in potestate hominum diligentiam adhibere, hac in parte tacitè occurrit nonnullorum cogitationi, qui potuissent dicere talem esse quempiam, ut si uelit etiam, non possit esse diligens: & sic negare ipsos esse dominos adhibendæ diligentiæ, id quod uita communis satis ostendit. uidemus enim multos, qui totis uiribus, toto (ut aiunt) pectore enitantur ut quibusdam rebus curam & diligentiam adhibeant, nec tamen adhibere possint, nescio quare quodammodo impediti.

» At tales fierent. respondet Aristoteles, id concedens: sed negans illud repugnare ijs quæ dixit, propterea quòd ipsi etiam fuerunt causa ut non possint hanc diligentiam adhibere, dissolutè ac remissè uiuentes: & sunt causa ut sint iniusti, praua & iniqua perpetrantes, & ut sint intemperantes dum in compotationibus & alijs huiusmodi libidinibus, ætatem degant. cùm ergo ipsi sint horum causa, planè efficitur ut sint causa ignorationis, ergo delicti: iure igitur optimo puniuntur, Nihil ergo facit contra illud quod dictum est, eos esse adhibendæ diligentiæ dominos.

Quod autem sint homines causa & iniusticiæ & intemperantiæ, eo quo dictum est modo uitam degentes, declarat Aristoteles inquiens: Actiones quæ sunt circa singula, unumquenq; talem efficere quales ipsæ sunt: si sunt circa iniustitiam, iniustum: si circa intemperantiam, intemperantem: & ita de reliquis. quod quidem perspicuũ esse dicit ex eis quæ cuiuis certamini uel actioni operam nauant. eos enim id exercere, cui student: talesq; omnino fieri, quales sunt actiones. idq; tam perspicuũ esse affirmat, ut qui ignoret ex actionibus quæ fiunt circa res habitus ipsos existere, eum dicat hominem esse stupidum, atq; omnino sensus expertem.

» Præterea sine ratione est. Pergit Aristoteles ostendere, eos qui iniustè, qui intemperanter agunt, esse causam suæ iniustitiæ & intemperantiæ: dicens à ratione prorsus abhorrere, eum qui iniuria alios afficiat, & iniustè agat, nolle esse iniustum & intemperanter agentem, nolle esse intemperantem: quandoquidem tales sint habitus, quales sunt actiones.

Si quis autem non ignorans agit ea ex quibus erit iniustus, cùm dixisset Aristoteles habitus uirtutum & uitiorum fieri ex actionibus quæ sunt in nostra potestate, potuit quærere aliquis, nunquid ex iniusto sponte, possit quispiam cùm uelit fieri iustus. Hoc enim rationi consentaneum uideri, ut cuius in potestate sit fieri iniustum, cùm uult, idem possit etiam fieri iustus cum uelit.

Huic quæstioni uidetur respondere Aristoteles dicens: Si aliquis non ignorans agat aliquid eorum ex quibus iniusti efficimur, is sponte & uoluntariè erit iniustus: quia si noluisset, nõ factus fuisset iniustus: erat enim in potestate ipsius, nõ agere ea, ex quibus factus fuit iniustus. Cùm ergo illa agere uoluerit, planè sequitur ut sponte & uoluntariè factus fuerit iniustus. Non tamen inquit: si uult, cum fuerit iniustus, desistet ab illa iniusticia, & fiet iustus. & declarat hoc exemplo ægrotantis: quia neq; ægrotus, si uoluerit, poterit esse sanus: etsi is quidem intemperanter uiuens, & medicorum præceptis non obtemperans, sponte in morbum inciderit. prius enim licebat ipsi non ægrotare: sed postq; sanitatem amisit, non licet iam illi non ægrotare.

Deinde altero clariori exemplo eandem conclusionem ostendit, aitq;, quòd ex iniusto sponte non potest quis fieri iustus: quemadmodum neq; qui lapidem proiecit, retrahere eum amplius potest, ac resumere, quamuis antequam ipsum proiecisset esset in potestate eius non emittere ac proijcere. Etenim principium, supple proijciendi lapidem, erat in ipso. Quemadmodum ergo accidit ægrotanti sponte, & ei qui lapidem sponte proiecit, ut non posit iam, neq; ille sanitatem recuperare, neq; hic lapidem resumere: sic & iniusto & intemperanti à principio licebat non esse eiusmodi: Quare sponte eiusmodi sunt: sed posteaquam facti sunt tales, non iam licet eis non esse tales.

SECTIO

SECTIO DECIMA.

NOn solum autem animi uitia. Postquàm probauit Aristoteles exemplo sponte ægrotantis, eum qui sponte factus sit iniustus, non posse fieri iustum, occurrit nunc tacitæ dubitationi, quæ quidem meo iudicio potuisset esse huiusmodi: Mirum uideri, per exemplum ægrotantis declaratam fuisse cõclusionem propositam, quandoquidem uitia corporis non uideantur esse in nostra potestate, sicut sunt animi uitia. Huic ergo tacitæ dubitationi respondens ait, non solum animi uitia sponte fieri, uerumetiam in quibusdam corporis uitijs sponte identidem comparari. quod sic probat ex communi modo loquendi ipsorum hominum: Ea ob quæ increpamur, sunt in nostra potestate, & sponte in nobis fiunt: aliqua uitia corporis sunt huiusmodi, ut ob ipsa increpemur: ergo sunt in potestate nostra.

Minorē ponit in Tex. quæ plane ex seipsa perspicua est. Probat maiorem ex opposito prædicati, dicens: etenim si non essent in nostra potestate, ob ea non increparemur: cùm perspicuum sit neminem increpari ob ea corporis uitia & turpitudines quæ ex ipsa natura sunt in nonnullis hominibus. rursus autem increpari eos, in quibus insunt aliqua corporis uitia & turpitudines ex ignauia & ipsorum negligentia profectæ. similiterq; fit, inquit, circa imbecillitatem, uel turpitudinem, uel membri alicuius mutilationem: nemo enim obijciet cuiq; cæcitatem à natura profectam, uel ex morbo, uel ex plaga, aut uulnere, sed potius eius miserebitur. Quod si quis ebrietate, uel aliqua alia intemperantia oculis priuaretur, ab omnibus obiurgaretur atq; increparetur. est ergo uerum, non solum animi uitia esse in potestate nostra, sed etiam quædam corporis, alioquin ob ea non reprehenderemur: sine ratione enim id fieret, & iniquē.

Ex uitijs igitur corporis. Concludit ergo Aristoteles ex uitijs corporis uituperari ea quæ sunt in potestate nostra: quæ uerò non sunt, hæc non uituperari.

Sed cùm hæc ita sint. Ex dictis infert, si hæc ita sint, idem dicendum esse de alijs uitijs: quod uidelicet uitia illa ob quæ increpamur, sunt in potestate nostra: & cùm præter uitia corporis, sint etiam animi uitia, quibus reprehendimur: sequitur ut animi quoq; uitia sint in potestate nostra. & hæc uidetur quasi alia ratio, quæ probat animi uitia esse in potestate nostra, ex eo sumpta, quòd ob ipsa increpamur, sicut ob uitia corporis: quæ, ut ostensum est, sunt in potestate nostra. ac licet Aristoteles prius alijs rationibus eandem conclusionem probasset, tamen hic etiam confirmauit ex eis quæ dixerat, ut tacitis quibusdam hominū cogitationibus responderet. Neq; uerò utitur circulo, quia dixerit non solū uitia animi esse in potestate nostra, uerùmetiam corporis: quasi ex eo quòd uitia animi sint in potestate nostra, probauerit, uitia corporis esse in potestate nostra: quia hoc non fecit: sed ostendit uitia corporis esse in potestate nostra: propterea quòd ob ea increpamur. sumpsit tamen, uitia animi esse in potestate nostra: quia hoc iam erat probatum. Postremò ostendit, etiam uitia animi esse in potestate nostra, ex eo, quòd iam erat declaratum de uitijs corporis, & ita alia ratione.

Si autem aliquis diceret. Cùm ostendisset uirtutes & uitia esse in nostra potestate, nosq; esse dominos ignorationis & negligentiæ, & ita actionum prauarum: In hac parte proponit dubitationem aduersus ea quæ dicta sunt, eamq; refellit. inquit ergo: Aliquis dicere posset aduersus ea quæ dicta sunt, nos non esse causam ignorationis, neq; negligentiæ, neq; actionum prauarum: huiusq; rei, hanc uidetur rationem afferre: Quod est causa ut quid appareat bonum hominibus, est etiam causa ut appetant illud quod apparet eis bonum. hæc perspicua est: sed natura est causa ut aliquid appareat bonum hominibus, nõn ipsi homines. hanc ponit in tex. cùm ait: Apparentiæ autem non sunt domini, supple homines: sed qualis unusquisq; est à natura, talis finis apparet ipsi: est ergo à natura, nõ ab hominibus, quod finis cuiq; talis appareat. ergo natura est causa, ut homines illud quod apparet ipsis, bonum appetant: ergo est causa, ut id agant: agunt enim boni apparentis causa: ergo homines non sunt causa ignorationis, neq; negligentiæ, neq; actionum prauarum: & ita euenit quod dictum est.

Si au-

Si autem unusquisq; Quęstioni propositæ uidetur respondere ad hunc modum: Si unusquisq; sit aliquomodo causa sui habitus, sequitur ipsum met futurum aliquo modo causam ipsius apparentiæ. sed, supple aliquis est causa sui habitus: ergo erit causa apparentiæ. & ita uidetur negare: homines non esse causam apparentiæ. Antecedens perspicuum est ex ijs quæ dicta sunt, & dicentur.

SECTIO VNDECIMA.

Sin uerò nemo est sibi mala agendi causa. Hic uidetur mihi Aristoteles reflectere argumentum, ad conuellendam eorum sententiam, qui asserebant uirtutes esse in potestate nostra, uitia non esse. & inquit: si illi qui attulerunt argumentum propositū, nolint concedere. homines esse aliquo modo sibi causam habituum, ex quibus praué agunt, unde sequitur ipsos non esse auctores apparentiæ: Futurum est, ut argumentum quod contra nos attulerunt, aduersus ipsos reflectatur, & euellat ipsorum sententiam, quæ est, uirtutes esse in potestate nostra, uitia uerò minimè. Ait igitur: si uerò nemo est sibi mala agendi causa: quod quidem nihil aliud uidetur esse, quàm si diceret, si nemo est sibi causa habitus, & per id quod necessariò sequitur, apparentiæ: sed hæc mala agit ob ignorationem ipsius finis, & ueri boni, putans se per ea quæ non cognoscit esse mala, summum bonum esse consequuturum, & ita putat illa esse bona: appetitioq; finis non est in nostra potestate: sed ita unūquemq; natum esse oportet, ut habeat quasi uisum, quo rectè possit discernere, & id appetere quod uerè est bonum: sicq; is est bono ingenio præditus, cui id ipsum bene se habeat natura. id enim quod maximum est, atq; pulcherrimum, & quod fieri non potest ut ab alio quis accipiat & discat, quale est natura, tale habebit. atq; ita quidem bene & rectè natura esse affectum, ipsa erit perfecta ueraq; naturæ habilitas, & ingenium bonum. & usq; ad hunc locum suspenditur oratio. Si igitur hæc uera sunt, inquit, cur magis uirtus sponte nostra quàm uitium acquiretur? quasi dicat, ex eis quę dicta sunt sequitur, non magis uirtutem sponte nostra comparari, quàm uitium: quod est contra illos, quippe qui asserunt uirtutes sponte nostra comparari, non autem uitia.

Probatur consequentia: quia sicut accidit illi qui prauè agit, ut finis ipsi natura appareat, & propter huiusmodi apparentiam prauè agat: ita etiam accidit uiro probo ut rectè agat, quia finis ei natura appareat. & sic non erit in potestate nostra bene agere, sed erit à natura. similitudo est perspicua: quandoquidē appetitio finis ex eis quæ ipsi concedunt, non sit in potestate nostra: sed nos oporteat nasci ueluti habentes oculum, quo rectè discernamus, & rectè eligamus uerum bonum: non est ergo in potestate nostra ut eligamus bonum, non igitur sponte agimus bona: ergo ita est de uirtutibus, sicut de uitijs. Quare argumentum illorum non minus labefactat atq; conuellit ipsorum sententiam, quàm nostram. Nihil igitur prohibere uidetur, quin uerum sit, nos habituum qui sunt in nobis esse aliquo modo principia & causas. Et ita uerè dissolutum mihi uidetur argumentum in cōtrariam partem allatum: non negamus tamen, quin natura aliquid faciat. Etenim natura præbet habilitatem illam, ingenij, & aptitudinem, qua discernere facilius possumus quid rectè, quidúe prauè agatur: tamen tanta est uis actionum & habituum, ut possimus ipsi naturæ quasi tenebras offundere, sicut re ipsa apparet.

Vel quouis modo. Quia dixerat finem apparere natura similiter bono atq; malo, potuisset aliquis quærere quid futurum esset, si appareret alio modo quàm natura? Respondet: quomodocunq; appareat finis, uel statuatur, nihil referre, quantū pertinet ad hoc, ut uirtutes & uitia sint in potestate nostra: quia cætera quæ sunt ad finem, agunt quocunq; modo, supple uoluerint, ea ipsa referentes ad illum. Et hoc ita declarat, siue finis non natura unicuiq; apparet qualis sit, sed aliquid etiam apud ipsum est cui apparet: id est, siue ille cui finis apparet, facit aliquid ad ipsam apparentiam. siue naturalis quidem finis est, id est apparet nobis natura: quia tamen reliqua supple quæ sunt ad finem, uir probus agit sponte: sequitur, uirtutem esse spontaneam, similiter & ipsa uitia. Quomodocunq; igitur dicant isti de fine, semper sequitur eadem conclusio, ut uidelicet sint uirtutes in potestate nostra, similiter & uitia.

Proba-

Probatur consequentia: quia per se in actionibus, & in fine, inest ipsi malo, sicut probo. non enim est maior ratio unius quàm alterius: quia satis est quod ea quæ sunt ad finem, sint in potestate nostra. Quocunque igitur modo dicatur de fine, semper sequitur idem. quare argumentum ipsorum minime labefactat sententiam nostram, sed facit contra ipsorum opinionem. sequitur enim ex eo uirtutem non esse in potestate nostra, contra quam asserunt ipsi. deinde etiam si id esset, nihil prohiberet uitia quoque esse in potestate nostra: id quod nos instituimus probare.

Si igitur, ut dicitur, spontaneæ sunt uirtutes. Colligit denique ex dictis, uitia esse in potestate nostra, & ostendit ad hunc modum: Virtutes, ut dicitur, sunt in potestate nostra: ergo & uitia.

Probat consequentiam: quia eodem modo se habent uirtutes & uitia. non enim est maior illarum, quàm horum ratio, ut dictum est. aut demonstrat sic: Quod est adiuuans causa aliquomodo habituum, est aliquo modo adiuuans causa uirtutum: uirtutes enim sunt habitus. sed nos sumus adiuuans causa aliquo modo habituum, ut declaratum est: ergo sumus aliquomodo adiuuans causa uirtutum. Et ex eo quòd sumus adiuuans causa habituum, sequitur etiam ut proponamus nobis talem finem: quia tales nos sumus, subaudi ex illis habitibus. Atque quidem hæc indicant, fuisse ueram argumentationis propositæ dissolutionem, eam quam supra attigit his uerbis: Si igitur unusquisque est aliquomodo sibiipsi causa habitus, & ipsius « apparentiæ, erit aliquomodo causa, quia uidelicet ponimus talem finem, quales ipsi sumus. sumus autem tales ex habitibus, qui habitus fiunt ex actionibus, quarũ nos auctores sumus, & causa. tales igitur erimus, quales erunt actiones nostræ, & talis erit apparentiæ finis.

Dixisse autem uidetur, homines esse quodammodo causam adiuuantem habituum: quia non negat omnino, naturam non concurrere ad ipsos habitus generandos. Etenim aptitudinem illam, quam ex natura consequimur, non parui esse ad id momenti, in dubium nemini sano uenire potest. hoc enim sensus ipse & experientia planè ostendunt.

Communiter igitur dictum est de uirtutibus. Cùm in superioribus Aristoteles uerba fecerit de uirtutibus generali quadam comprehensione, & declarauerit quomodo fiant in nobis, & quomodo sint in potestate nostra: & cùm propositum ei sit sigillatim iam & separatim agere de ipsis uirtutibus, antequam id aggrediatur, epilogo colligit & repetit ea quæ dicta sunt, ut coniungat dicenda cum dictis, quippe cùm sit aliquantulum à proposito digressus. & inquit: Communiter igitur de uirtutibus à nobis dictum est. declaratque quomodo communiter: quia scilicet dictum est earum genus figura quadam: dictum est enim, esse mediocritates & habitus. præterea ex quibus fiant, nempè ex ipsis actionibus. & ipsas porrò per se actiuas esse earum actionum ex quibus existunt, easdemque esse in potestate nostra, & esse spontaneas: atque ita quemadmodum recta ratio iubet, ac præscribit.

Verùm non similiter nostra sponte actiones atque habitus fiunt. Quia dixerat a- « ctiones & uirtutes esse in potestate nostra, potuisset aliquis in eam opinionem uenire, ut existimaret eodem modo actiones & habitus esse in nostra potestate: quidē esset maximus error. Hũc igitur ut remoueat, inquit: Non similiter actiones esse spontaneas, & in nostra potestate, atque habitus: quoniam actionum à principio usque ad finem domini sumus, singula quæque ipsarum cognoscentes: habituum uerò à principio sumus domini. postquàm uerò facti sunt, non eodem modo sunt in nostra potestate: quia singulorum additio non est nota. etenim sensim ac latenter fiunt in nobis. quemadmodum accidit in morbis, qui à principio (ut dictum est) erant in potestate nostra, paulatim deinde ac sensim aucti non sunt amplius in nostra potestate, neque eos licet depellere, & pristinam sanitatem recuperare. sed dicuntur habitus esse in potestate nostra, & spontanei: propterea quòd à principio erat in potestate nostra uti sic, uel non uti ipsis actionibus, ex quibus emanant habitus. Atque his quidem uerbis admonemur ab Aristotele, cauendum esse à prauis actionibus, ne in prauos habitus imprudẽtes incidamus. Quę sanè mirũ in modũ cõsentire uidentur cũ eis, quę dixit in primo & ter. ca. secundi Ethic. & in undecimo cap. decimi lib. huius 2. Ethic ca. 1. & 3. 10. Eth. ca pite 11.

huius enim rei, utpote ad bene beateque uiuendum maximè necessariæ, crebris nos significationibus admonuit Aristoteles. Erit ergo ex fundamentis naturæ uera hæc opinio quòd uidelicet homines in actionibus suis sunt liberi, ita ut neque à cœlo, neque ab alia causa, præterquam à principio, quod est in ipsis, ad bene aut male agendum impellantur: id quod nobis propositum erat ostendere. etenim si uera sunt ea quæ dixit Aristoteles in hoc capite quod interpretati sumus, necessariò sequitur, ut neque à cœlo, neque ab aliqua alia causa cogantur homines, præterquam à semetipsis: quippe qui sint actionum suarum domini.

Quare bonis actionibus merito constituta debet esse laus & præmium, malis autem uituperatio ac pœna: quod quidem cùm singulos homines priuatim, tum uerò legumlatores ubique seruare constat.

FINIS LIBRI VIGESIMIQVARTI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER VIGESIMVSQVINTVS.

SECTIO PRIMA.

SEd cùm intelligere nos esse actionum nostrarum dominos, non sit perfectam & absolutam libertatis nostræ cognitionem habere, nisi sciamus etiam qua in parte animi nostri sita sit ista libertas: operepræcium est ut hanc rem explicemus. de qua quidem etsi difficile est statuere quid sentiendum sit, propter uarias doctissimorum ac sapientissimorum philosophorum opiniones & sententias: tamen rem aggredi non dubitabimus, & quantū quidem erit in nobis conabimur sic ipsam explicare, ut omnis dubitationis tanquam nebula discussa, perfectam & absolutam de libertate nostra sententiam tenere possimus. In primis autem lectores admonitos uelim, nobis propositum esse hoc loco eatantum dicere, quæ consentiant Aristoteli ex naturali ratione loquenti, etsi falsa etiam diceremus. satis enim futurū est nobis in præsentia, si eas conclusiones posuerimus, quæ ex fundamentis naturalibus necessariò sequantur, uel eis certè non repugnēt: salua tamen semper & incolumi ueritate Christiana, pro qua tuenda ac defendenda erimus semper parati non solum rationem naturalē (ut facimus) negligere, uerum etiam uitam ipsam, si res ita ferret, libentissimè profundere. Sic igitur nunc agere nos oportet, quia tota nobis disputatio instituta est cum his hominibus, qui profitentur se loqui ex eis fundamentis, quæ oriuntur ex sensu: quæ sæpenumero à ueritate abhorrere, in superioribus satis superque ostendisse nos arbitramur. Aliter enim disputatio nostra inanis & ridicula esset futura. siquidem cum ijs qui non sunt Geometræ, non est de Geometria disputandum. Sed ut facilius intelligentia consequi possimus, in qua parte animi sita sit ipsa libertas, non incommodè facturi esse uidemur, si in primis de animi nostri potestatibus uerba faciemus. etenim his cognitis, non erit admodum difficile id intelligere, quod inprimis explicandum suscepimus.

2. de Gene. animal. 27. 1. Ethic. ca. 9. & 18. et 7. Polit. Potestates igitur animæ sunt, nutritiua, uegetatiua, sensitiua, & ea quæ habet rationem. In plantis inest uegetatiuum & nutritiuum: in animalibus uegetatiuum, nutritiuū, & sensitiuum: in hominibus autem uniuersæ insunt animæ potestates. nam præter has inest illa etiam quæ ratione prædita est, quæ bifariam secatur: & in eam quæ ui sua rationem habet, & in eam quæ non habet, sed dicitur habere, quia est apta nata obedire rationi. & ista pars animi ratione prædita, in homine solo reperitur. Quæ omnia declarauit Aristoteles. primo lib. Eth. cap. nono. & decimo lib. ca.

1. Ethic ca. 9 & 10. Ethi. ca. 8. octauo, & in multis alijs locis. Vegetatiua pars & nutritiua, ac sensitiua quædam, non omnis, carent omnino ratione: & ideo dicuntur irrationales, pars aūt illa quæ ui sua rationem habet, seiungitur re ab illa quæ ui sua rationem non habet. Atque hæ duæ partes animi sunt in homine re ipsa distinctæ, sicut albedo & dulcedo in lacte: & ita quidem distinctæ sunt, ac separatæ, ut altera sit generabilis & corruptibilis, altera æterna, ut ex eis quæ dicta sunt à nobis in superioribus de animi

nostri immortalitate perspicue patere arbitramur,& ex eis etiam quę dicentur in inferioribus perspici poterit. Atque illa quidem pars animi quæ ui sua rationem habet, dicitur uere rationalis: illa uero quæ ratione caret, uocatur phantasia, quæ reuera est & ipsa sensitiua. oritur enim ex potentia materiæ: tamen quia est apta nata obedire rationi, Aristoteles seiunxit eam ab ea sensitiua quæ non est apta nata obedire rationi,quæ est sensitiua brutorum animalium, & posuit illam sub potentia habente rationem,ut perspicuum est ex loco primi Ethic.citato. ubi quum statuisset quatuor partes animi,uegetatiuam,nutritiuam,sensitiuam,& habentem rationem,reliquas tres exclusit à fœlicitate, solam retinuit habentem rationem. quam deinde in duas partes diuisit,ut dictum est. sed quia illa quæ ui sua non habebat rationem,uere erat sensitiua, in decimooctauo cap. eiusdem primi collocauit ipsam sub parte irrationabili. etenim dixit: Videmus sanè irrationale duplex esse. aliud enim est quod ad plantas attinet, quod nullo modo participat rationem: aliud concupiscit, & omnino appetit quod participat aliquo modo, quatenus uidelicet paret ipsi rationi, & obedit. Videtur autem omisisse sensitiuam brutorum, quę nullo modo participat & ipsa rationem,quia fortè comprehendi eam sub priore membro.nam quum nullo modo participet & ipsa rationem, ut diximus, uidetur quodammodo similis ei parti quæ plantis conuenit. non enim uidetur posse collocari sub altero membro, quod complectitur eam animi partem quæ aliquo modo particeps est rationis: nisi uellemus dicere, Aristotelem comprehendisse ipsam sub secundo membro, uidelicet sub appetitiuo, sed noluisse omne appetitiuum participare aliquo modo rationem,sed illud solum quod obedit rationi:& tunc recidet eodem quo id quod dixit in nono capite: Et fortasse possumus dicere, ipsum nullo modo fecisse mentionem illius partis animi in decimooctauo cap. quoniam intelligebatur reiecta fuisse ex eis quæ dixerat in nono capite, satis enim fuit ponere extrema membra, & accipere ultimum. Porrò autem in decimooctauo usque ad locum dictum, diuisit partem irrationalem in duas partes, & rationali unam tantum partem attribuit. deinde paulo pòst non negauit sensitiuam posse collocari sub parte rationali, quum dixit: Si autem oporter & hoc dicere rationem habere, duplex est " rationem habens: aliud quidem propriè & in seipso, aliud autem sicut patri obediens. " Perspicuum enim est,eam partē animi quæ ui sua non habet rationem,esse sensitiuam, & esse re seiunctam ab ea quæ ui sua habet rationem.

1. Ethic. cap. 9.

1. Ethic. cap. 13.

His explicatis, addimus quoque animam sensitiuam in homine præter facultates exteriores quæ perspicuæ sunt, secari in tres partes. quarum una dicitur sensus communis, qua discernit ea quæ sensibus exterioribus sibi offerūtur, & ostendit interesse inter illa: ut quòd odor non est sapor, neque sensus odor: hanc autem fuisse necessariam ex hoc colligitur, quod fieri non poterat, ut facultas uidendi de eis iudicaret quæ auditui et olfactui obijciuntur, neque contrà ut dicemus. Altera pars nominatur phantasia, qua quidem anima sensitiua particulariter aliquo modo ratiocinatur:& est illa quæ repræsentat obiectum intellectui, ope intellectus agentis:& dicitur rationalis, quia obedit rationi: de qua phantasia, deque eius officio, uberrimè in fine secūdi lib. de Anima uerba facit Aristoteles, ad quem locum me reijcio: est enim susceptiua specierum, quas retinet dum operatur. Tertia est retentiua, quæ species recipit à phantasia, postquam operata est, easque retinet, ac memoratiua appellatur.

Nec uerò his repugnat quod dixit Aristoteles tertio de Anim.56. his uerbis: Omnino quidem igitur sicut prædictum est, in quantum appetitiuum animal, sic ipsius " motiuum est: appetitiuum autem non sine phantasia: phantasia autem aut rationalis, aut sensibilis est. hac quidem igitur & alia animalia participant. Nam intelligendum est, omnem quidem phantasiam esse partis sensitiuæ: sed Aristotelem dixisse aliam phantasiam esse rationalem, aliam sensibilem, ut seiungeret phantasiam quæ est in hominibus, ab ea quæ est in alijs animalibus: quippe quæ dicitur rationalis, ut dictum est, quia apta nata est obedire rationi. Et huius rei apertam nobis significationem dedisse uidetur, cùm dixit: Hac quidem & alia animalia participāt. cùm manifestè loqueretur de phantasia sensibili, quam rem uisus est attigisse primo Ethic. capite nono.

3. de anim. tex. 56.

Sed rursus hæc phantasia secatur in duas partes, quæ sumuntur à duobus mune-

O tribus

ribus quibus ipsa fungitur. altera dicitur cognitiua, atque etiam aliquo modo intellectiua, eorum scilicet quæ sibi offeruntur à sensibus exterioribus, & à sensu communi: & hoc est primum ipsius phantasiæ munus. Altera dicitur appetitiua, eius uidelicet quod ab ipsa fuerit cognitum, quod est alterum illius munus. & ista pars appetitiua diuiditur in concupiscibilem, & irascibilem: quæ duæ facultates sunt idem re ipsa, separantur tantum ex diuersis muneribus. quatenus enim eadem pars cognoscit, dicitur cognitiua: quatenus uerò appetit, nominatur appetitiua: nec plures meo quidem iudicio dantur ex Aristotelis sententia partes animæ sensitiuæ interioris, quicquid dicat Auerroes & Auicenna: nos enim profitemur sequi tantummodo ipsum Aristotelem.

Phantasia igitur discurrit super rebus quæ ei offeruntur à sensibus exterioribus, & à sensu communi: & postquam cõclusit quod sibi uidetur, pars appetitiua appetit necessariò illud quod ipsa conclusit. species uerò, & formæ quæ cognitæ fuerunt ab illa, reponuntur postmodum in ea parte quam diximus uocari memoratiuam: atque hæc phantasia in hominibus dicitur aliquo modo participare rationem, quia obedit rationi, ut dictum est. hunc igitur ordinem ac rationem uidentur habere inter se facultates animæ sensitiuæ.

Anima uerò quæ propriè est rationalis, primò in duas distribuitur partes, quarum una uocatur passiua, altera actiua. Passiua dicitur intellectus passibilis, actiua intellectus agens: de quibus quoniam pluribus egimus in superioribus, ad eum locum, ne nimius sim, reijcio lectorem. Facultas uerò passiua in duas secatur partes, quæ partes sumuntur à muneribus, quibus ipsa fungitur. quarum una dicitur intellectiua, quia illa facultas passiua, quæ dicitur passibilis, intelligit ipsas res, & cognoscit. altera uerò appellatur & ipsa appetitiua, quatenus scilicet appetit ea quæ conclusa sunt ab intellectiua: appetitus enim est communis sensui & intellectui. atque iste quidem appetitus secatur in uoluntatem & electionem, de quibus in sequentibus uerba faciemus. Pars item intellectiua secatur & ipsa in duas partes, quarum una dicitur contemplatiua, altera practica siue operatiua: quia hoc in loco accipitur nomen practicæ communiori uocabulo, ut complectitur etiam factiuam, & ita idem significat quod operatiua. Pars autem contemplatiua est duplex: altera speculamur ea quorum principia non possunt aliter se habere, altera contemplamur contingentia.

6.Ethic. cap.2. Nam ad ea, inquit Aristoteles, quę sunt alia genere, ut pars animi, alia genere, quæ ad utrunque apta est, siquidem secundum similitudinem & proprietatẽ quandam notitia illis existat. Vocetur autem altera scientifica, altera ratiocinatiua: nam consulere & ratiocinari idem est. Quare perspicuum est, Aristotelem diuersitatem rerum quæ percipiuntur ab intellectu, quarum aliæ sunt necessariæ, aliæ contingentes, posuisse partes intellectus esse speciei diuersas, licet re ipsa sit idem intellectus qui dicitur contemplatiuus, & practicus.

Atque hæc quidem de parte animi passiua, quæ dicitur intellectus passibilis. De intellectu autem agente satis abundè diximus in superioribus, & quod ad eius substantiam, & quod ad eius opera & affectiones attinet. Quod uerò tot sint potestates animi, quot exposuimus, cùm ex multis locis Aristotelis, & ex eis quæ dicta sunt intelligi potest, tum etiam ex his quæ dicentur perspicuum erit.

Sed statim contrà ita diceret aliquis: Diuisio intellectus in speculatiuum & practicum, seu consultatiuum, quam attulisti uidetur discrepare ab Aristotelis sententia in tertio de Anima tex. 52. ubi inquit: Quod quidem igitur omnis potentia mo- (3.de anim. tex.52.) uet, quæ uocatur appetitus, manifestum est. Diuidentibus autem animæ partes, si secundum potentias diuidant & separent, ualde multa fiunt, uegetabile, sensibile, appetitiuum, intellectiuum, consultatiuum. hæc enim plus differunt ab inuicem, quàm concupiscibile & irascibile.

Quibus uerbis planè significat, eam partem animi quæ uocatur intellectiua, separatam esse ab ea quæ dicitur consultatiua. ex quo sequitur, intellectum non posse diuidi in speculatiuum & consultatiuum, seu practicum. non enim consultatiuum poneretur ut pars seiuncta ab ipso intellectu, neque plus distarent inter se quàm differunt concupiscibile & irascibile. Tuam ergo diuisionem non consentire cum uerbis Aristotelis perspicuè patet.

Ad

Ad hanc quæſtionem reſpondemus, Ariſtotelem fortaſſe ibi accepiſſe intelle-
ctum non generali quadam comprehenſione, ſed ſolum quatenus ſignificat intelle-
ctum ſpeculatiuum: conſultatiuum uerò quatenus eſt idem quod practicum. neq;
hoc repugnat eius conſuetudini, ut norunt ij qui in eius lectione uerſati ſunt.

SECTIO SECVNDA.

CAEterùm quoniam cognitio huius rei eſt magni momenti in doctrina Ariſtotelis, plurimumq; facit ad multorum eius locorum ſententiam rectè percipiendam, atque intelligendam: non alienum fore arbitramur, ſi antequam ad alia progrediamur, more noſtrò, nonnullas quæſtiones in medium attulerimus, aduerſus ea Ariſtotelis uerba quibus uiſus eſt aſſerere has animi partes inter ſe ſpecie differre ac ſeparari.

In primis igitur quæreret aliquis, quânam ratione potuerit Ariſtoteles ſeiūgere eam partē animæ rationem habentis, quæ dicitur ſciētifica & ſpeculatiua, ab ea quę dicitur conſultatiua: propterea quòd illa percipiat neceſſaria, hæc uerò contingentia: cùm etiam pars ſcientifica percipiat contingentia, ut in pluribus quæ non ſunt neceſſaria. Etenim Ariſtoteles multis in locis ſcriptum reliquit, contingentium ut in pluribus eſſe ſcientiam, inter quos ſatis erit ſi proferamus hunc: Omnis enim ſcientia, inquit, eius eſt ſanè quod eſt ſemper, aut plerunq;: at accidens in neutro eſt horum. In dubium igitur uenire apertè uidetur, quónam modo uerba Ariſtotelis inter ſe conſentiant, ac non omnino pugnent. *12. Meta. tex.26. 1. Poſt. cap.18. & 2. Poſt. cap.1.*

Alia item ratione inſtant nonnulli, ex ijs qui interiores etiam & reconditas ſcrutantur literas, negantes ex diuerſitate rerum quæ ab anima rationem habente percipiantur, inferri poſſe eius partes eſſe ſpeciei diuerſas: quoniam apertè uidemus eundē ſenſum contrariorum eſſe, ut albi & nigri uiſum, & eorum colorum qui inter hos medij ſunt atq; interiecti: Item auditum acuti & grauis ſoni, & reliquorum quæcunque plus uel minus ad hos accedunt, aut ab ipſis recedunt, qui tamē ſenſus non propter hoc in ſpecies diuerſas diſtrahuntur. *1. Priorum cap. de contingenti. 2. Phyſ. tex.48.*

Harum quæſtionum priori reſpondemus, Ariſtotelem noluiſſe per illa quorum principia non poſſunt aliter ſe habere, intelligere ea quæ uerè aliter nullo modo ſe habere poſſunt: tum quia nō potuiſſet ob rationes allatas ex hoc inferre, partes animę rationalis inter ſe ſpecie ſeu genere differre: tū quia pars ſpeculatiua apprehendit etiā illa quæ ſpectant ad diuerſa genera, ut ad decē prædicamenta, & ea quæ pertinent ad tres ſcientias genere diuerſas atq; diſtinctas: & tamen nullas in partes diſtribuit, ſed duntaxat eſt una quæ dicitur contēplatiua & ſcientifica. ſed arbitramur eum per neceſſaria intellexiſſe omnia quæcunq; ſunt à natura, quorū principia ſunt æterna, uel ut in pluribus quatenus inueſtigantur ſolum modo ut ſciātur: quæ ideo nuncupauit neceſſaria, quoniam partim ſunt uerè neceſſaria, partim ut in pluribus. quæ quidē ſi comparētur cum illis quæ ſunt in paucioribus, uel cum ijs quæ ſunt ad utrumlibet, uidentur ſemper eſſe ſicut dixit Ariſtoteles in Poetica: Multos (inquit enim) uideri tanq; omnes, omnes pro multis, ſecundum metaphoram dicuntur. Vt igitur uocat Ariſtoteles multos, omnes: ita uidetur dixiſſe, quod ut in pluribus euenit, ſemper euenire. nihil eñ abſurdi ex hoc ſequi arbitramur. quanq; alio modo etiam poſſumus intelligere, ea quæ ſæpe fiūt, ſemper eſſe. & per id quod neceſſariò ſequitur, eſſe neceſſaria, ut dicemus. per cōtingentia uerò putamus Ariſtotelē intellexiſſe ea quę proficiſcūtur à nobis, quæ planè ſunt ꝑpter opus, ut patet de mathematicis, & de cœlo, quod cōſideratur ab Aſtrologia, ut refert ad opus: & breuiter principia omniū facultatum, quarum finis eſt opus, cùm ſumātur à ſcientijs, ut nos in noſtra Apologia declarauimus, maiori ex parte ſunt neceſſaria: quæ poſtmodū applicata ad opus, reſpectu illius operis, poſſunt aliter ſe habere, & ob hoc uidentur dici cōtingentia. quod quidē ex eo etiam intelligi poteſt, quoniā Ariſtoteles conſtituit differentiā habituum: & per id quod ſequitur ipſius intellectus, ex finium, nō ex materierum diuerſitate. etenim 3. de Anim. Intellectus aūt, inquit, qui propter aliquid ratiocinatur, & qui practicus eſt, differt à ſpeculatiuo fine. Propterea quod pnmo Ethic. loco ſuperius etiam citato ait: Etenim faber & geometra differēter quærunt rectum, hic quidē in quantum eſt utilis ad opus, hic autē quid eſt, uel quale quod; ſpeculator enim ueritatis. *in Poetica. 3. de Ani. 1. Ethi. cap.10.*

Patet igitur, interesse ex Aristotelis sententia, inter hos habitus ratione finis, quia
unius finis est scire, alterius operari. non enim recti ꝙ aliorum maior est ratio. Hanc
1. Ethic. item rem confirmare [redacted] est, cùm dixit (quem locum citauimus etiam in superio-
cap. 2. ribus ob aliam occasionẽ:) Quoniam præsens negotiũ non est causa speculationis,
6. Ethi. ca quemadmodum aliæ: non enim ut sciamus quid sit uirtus cõsideramus, sed ut boni
pite 2. fiamus. Innuit enim hoc interesse inter habitus, quod alius sit propter scire, alius
» propter operari. Item 6. Ethic. cap. 5. Neq; enim, inquit, actio est effectio, neq; effe-
» ctio actio. Deinde in eodem cap. Quoniam alius est finis actionis & effectionis.
» Et paulo pòst: Effectionis enim finis est alterum, supple ab effectione. Actionis au-
» tem non: est enim ipsa bona actio finis.
1. Meta. Videtur hoc idem corroborare primo Metaphys. lib. ubi cùm ostenderet primã
tex. 15. philosophiam non esse effectiuam, post multa subiunxit: Quare si quidem ut fuge-
» rent ignorationem philosophati sunt, manifestum est quod propter scire ipsum, sci-
» re prosequuti sunt, & non usus alicuius.
Ex fine igitur probauit, primã philosophiam non esse effectiuam, nõ quia ipsa con-
templaretur ea quorũ principia non possunt aliter se habere: Effectiua autem uer-
saretur circa ea quæ possunt aliter se habere: idq; fecit, quia finis est substantia rerũ.
1. œconom. Quod item differat speculatiuus ab operatiuo, ostẽdit ex diuersitate finis, ijs uer-
3. de Aïa. bis: At uerò neq; rationatiua, & uocatur intellectus, est mouens, speculatiuus qui-
tex. 46. dem nihil speculatur agibile, neq; dicit de fugibili aut de prosequibili, semper autẽ
» motus aut fugientis, aut prosequentis aliquid est. sed neq; cùm speculatus fuerit ali-
» quid huiusmodi, iam præcipit aut persequi, aut fugere. puta multoties intelligit ter-
» ribile aliquid, aut delectabile, non iubet autem timere. si autem delectabile, aliqua
» altera pars.
1. Meta. Stabilire etiam uidetur hanc eandem sententiam, ubi ait: Recte enim se habet &
cap. 5. uocare philosophiam summam ueritatis contemplatricẽ, quoniam finis speculati-
» uæ est ueritas, actiuæ aũt opus. Etenim si quomodo res sese habet actores ipsi consi-
» derãt, non tamẽ eius causam per se, neq; per se perpetuò talis est, sed ut ad aliqd atq;
» ut nunc contemplatur. Quibus uerbis apertè duo significat, unũ, quod habitus om-
nes ex fine sunt inter se distincti: alterum, quod habitus operatiui possunt conside-
6. Ethi. rare causas, quæ sunt etiam necessariæ, licet non considerent per se, sed ad aliquid,
cap 3. id est in ordine ad aliquod opus. Sed quid plura? nónne ostendit Aristoteles inter-
» esse inter partẽ animæ speculatiuam ac actiuam, & factiuam: quoniam finis & opus
» mentis speculatiuæ erat ueritas simpliciter: actiuæ aũt, uel factiuæ ueritas non sim-
» pliciter, sed ueritas practica. Quare si distinguuntur ex fine, non distinguentur ex
materia. Ex quibus omnibus uidemur non sine optima ratione dixisse, eam fuisse
Aristotelis sententiam quam ostẽdimus. Neq; obstat quod uisus fuerit, illas partes
seiungi ratione rerum: per res intellexit ea quæ sunt propter scire, & quæ sunt pro-
pter operari, quæ genere differunt. ex quo sequitur, ut anima apprehẽdens illa, dua-
bus partibus genere diuersis apprehendat. Sexto aũt Metaph. & multis alijs locis
6. Meta. ostẽdit, scientias inter se differre materia: quia cùm conueniant in forma (omnes eñi
tex. 2. sunt propter scire) necesse est ut differant materia. Finis enim proprius ipsorum ha-
bituũ et reliquarum rerum est forma, ut patet ex primo Oeconomicorum, sicut di-
ximus. Et hoc modo intelligendo dissoluitur prima, & altera etiam quæstio: quia
uerum est, unam potentiam, ut una est, posse percipere res specie distinctas: ut uisus
percipit album & nigrum. Hæc uerò diximus, quia dissolutio eorũ qui attulerunt il-
lam quæstionem, à nobis non probatur: quam tamen omittimus, tum quia facile est
cognoscere quantam uim habeat, tum etiam quia in hac re lõgiores esse noluimus.

SECTIO TERTIA.

SEd contrà adhuc posset quispiam afferre locum sexti Metaph. ubi uidetur Ari-
6. Meta. stoteles ostendere scientiam naturalem non esse actiuam. sed contemplatiuam
tex. 3. ex materia ipsa, non ex fine, propter quòd sic ait: Quoniam autem & naturalis sci-
entia est existẽs circa genus aliquod entis (est enim circa talem substantiam, in qua
principium motus & quietis est in ipsa) manifestum, quòd non est actiua, neq; effe-
ctiua,

ctiua, quoniam effectiuæ principium est in efficiente, uel mens est, uel ars, uel facultas quædam, actiuarum autem in agente electio. Ex quo deinde infert, cùm omnis mens sit uel actiua, uel effectiua, uel contemplatiua, philosophiam esse contemplatiuam: propterea ~~q; nō est~~ neq; actiua, neq; effectiua. quod item confirmauit undecimo Metaph. tex. 26. quem tex. citauimus in superioribus etiam. unde perspicuè patet, Aristotelem non constituisse hanc differentiam ex fine, sed ex materia, & ex ipsa rerum natura.

Huic quæstioni, cōmotus rationibus dictis, respondeo: Aristotelē in illis quoq; tex. posuisse differentiā à fine sumptam: quoniam cùm dixit naturalē scientiam esse circa talem substantiam, in qua principiū motus & quietis reperitur, circumscripsit ipsum finem: quia fieri non potest, ut principium motus sit in ipsa re, nisi facultas illa sit speculatiua: sicut fieri nō potest ut principium motus sit in efficiente, uel in agente, & non re ipsa, nisi id quod consideratur, sit operis gratia. Voluit igitur Aristoteles, dicens philosophiam naturalem non esse actiuam, neq; effectiuam, significare quòd erat propter scire, non propter operari. Et ita nihil repugnare sententiæ nostræ uidentur illi textus.

Item cùm probat naturalē philosophiam esse cōtemplatiuam, necesse est ut hoc probet ex eo, quia sit propter scire: quoniam si non esset propter scire, nō esset contemplatiua, sicut ostendit locus secundi Ethic. quem suprà citauimus, quo in loco negauit Aristoteles illud negotium esse contemplatiuū: quia nō erat propter scire. concedimus tamen ipsum multis in locis nuncupasse habitus effectiuos & actiuos nomine scientiæ, ut 1. Poster. cap. 12. & 6. Metaph. cap. 2. ac rursus speculationes habitus nomine artis, ut ex uerbis ipsius in quarto Apologiæ nostræ lib. ostendimus, ad quem locum me reijcio. Neq; dici potest, quod conclusiones artium, quatenus concluduntur per syllogismum, sint scientiæ: quatenus enim ita concluduntur, diriguntur ad opus. ac ipsemet Aristoteles in lib. de Communi motu animaliū declarauit, cōclusiones eiusmodi esse etiam actiones, cùm dixit: Quod autem conclusio sit actio, manifestum est.

2. Ethi. capite 3.
1. Poster. cap. 12.
6. Meta. cap. 2.

Demonstrationes enim ex quibus concluduntur ipsæ actiones, non propriè, sed cōmuniori uocabulo dicuntur demonstrationes. Quid aūt intersit inter scientiam, ~~[illegible]~~ artium & prudentiam, perspicuū est ex Aristotele, ut nos ostēdimus in loco citato. Conclusio autem demonstrationis (inquit Aristoteles lib. de Motu communi,) est speculatio, practici autem syllogismi est actio. Ex quo sequitur, ut nullo modo possit esse scientia. Cogimur ergo, nisi uelimus Aristotelem sibijpsi repugnare, dicere id quod dictum est.

lib. de Communi motu animal.

SECTIO QVARTA.

EXpositis iam ijs animi partibus quæ cognoscunt, reliquum est ut exponamus eas quæ non cognoscunt, ut ostendemus: & quæ sequuntur illas, quæ cognoscunt. Ita enim facilè intelligetur, qua in parte animi sita sit propriè libertas nostra.

Partes igitur animæ quæ non cognoscunt, & necessariò sequuntur eas quæ cognoscunt, sunt appetitus, concupiscentia, ira, uoluntas, & electio, de quibus in superioribus uerba fecimus. In his aūt numerauimus appetitum, intelligētes de appetitu animali, non de appetitu naturali, qui rerū naturā sequitur, non quatenus cognoscit, sed quatenus talis natura est: qui quidem nihil aliud est q̃ propensio & inclinatio, quam habēt singulæ res ad aliquē finem: ut ignis ad ascendendū, & terra ad descendendum; qui appetitus inest omnibus rebus naturalibus, nec minus inanimatis quàm animatis, eoq; mouetur una quæq; res naturalis perinde quasi cognosceret. quibus aūt appetitus inest qui sequitur cognitionem, qui reperitur duntaxat in animalibus, hęc omnia habēt etiam appetitum naturalem: ita enim uidetur ratio postulare. at nō retrò commeat, ut quæ habēt appetitum naturalem, habeant illum etiam qui sequitur cognitionē: sicuti perspicuum est. non enim omnes res animo sunt prę ditæ. Iam uerò definitione explicandum est, quid sit unaquaq; harum partium.

Appetitus simpliciter sumptus pars est animi, quæ sequitur, uel fugit affirmationem uel negationē intellectus. Ponimus enim in præsentia phantasiam sicut intelligentiam quandam. ut indicauit Aristoteles 3. de Anima his uerbis: Videtur autem hæc duo mouentia, aut appetitus, aut intellectus, si quis phantasiam posuerit sicut

3. de Anima tex. 48.

O iij intelli-

intelligentiam quandam. Quæ uerba citauimus etiam in superioribus ob aliam occasionem: Et in lib. de Communi motu animalium, ubi dixit: Phantasiam & sensum referri ad intellectum, propterea quòd ambo sunt iudicatiua.

Lib. de Communi motu animal. — *explicatio*

At hæc quidem uidetur idonea ipsius appetitus ~~applicatio~~, quæ sumitur ex tertio & sexto Ethi. libro, & ex tertio de Anima tex. 54. ubi inquit Aristoteles: Etenim quod uerò est in mente sentire & dissentire, idem in appetitu sequi & uitare.

3. Ethic. cap. 6. 6. Ethic. cap. 3. 3. de Aia. tex. 54.

Quod ipsum uidetur significare etiam in tex. 29. & 30. his uerbis: Intellectiuæ autem animæ phantasmata, ut sensibilia sunt, cùm autem bonum aut malum affirmat, aut negat, fugit aut persequitur. Quare nequaquam sine phantasmate intelligit anima.

3. de Aia. tex. 29. & 30.

Quæ sanè appetitus explicatio non uidetur illi repugnare, quam attigit in tex. 54. cùm dixit: Et appetitus mouens quidem est uel actio.

3. de Ani. tex. 54. 3. de Ani. tex. 50.

Atque iste appetitus complexu suo continet concupiscentiam, iram, uoluntatem, & electionem: omnia enim ista sunt appetitus. Nec obstant illa uerba: Nunc autem intellectus non uidetur mouens sine appetitu. uoluntas enim appetitus est: quando enim mouetur secundum rationem, secundum uoluntatem mouetur: appetitus enim mouet præter rationem.

Quibus uerbis uidetur innuere, appetitum non complecti uoluntatem & electionem, quæ sequuntur rationem. nam ipse seipsum explicauit, statim subiungens: » Concupiscentia enim appetitus est. Indicauit enim se loquutum non esse de appetitu generaliter sumpto, sed de eo appetitu qui dicitur concupiscentia: quæ quidem est in ea parte animi, quæ ratione caret, ut ipse multis in locis scriptũ reliquit, quorum satis erit in medium afferre illum primi Rhet. ubi inquit: Quæcunque autem per se agunt, quorum ipsi sunt causa, alia quidem per consuetudinem, alia autem per appe- » titum, alia uerò per rationalem appetitum, est autem uoluntas appetitus boni cum » ratione. nullus enim uult, nisi quod putauerit esse bonum. Irrationales autem ap- » petitus, ira, & concupiscentia.

1. Rhet. cap. x.

Quibus uerbis duo indicat Aristoteles: quorum unum est, ipsum appetitũ continere concupiscentiam, iram, uoluntatem, & electionem: alterum est, concupiscentiam & iram esse appetitus irrationales. cuius rei hæc est ratio, quia sunt appetitus animi carentis ratione, ut diximus.

Præterea inquit Aristoteles: Cuius cupiditas inest, omneque iucundum. nam cupiditas est appetitus iucundi. tertio Ethic. cap. quinto. Voluntatem uerò esse appetitum rationalẽ, ex eis quæ allata sunt in superioribus, & ex tertio de Anima text. 50, perspicuum est,

3. Ethi. capite 5. 3. de Ani. tex. 50.

SECTIO QVINTA.

Sed contra id quod de cõcupiscentia dictum est ex uerbis Aristotelis, uidelicet eam appetitum esse irrationalẽ, statim afferet aliquis eiusdem uerba, quæ paulo pòst eodem loco subiunxit: Concupiscentiarum, aliæ quidẽ sunt irrationales, aliæ autem cum ratione. Quibus planè contrariũ asserere uidetur. ponit enim aliquam esse concupiscentiam cum ratione: Itaque uidetur prorsus à seipso dissidere.

1. Rhet. cap. 10.

Verùm hanc ipse repugnantiam sustulit, opinor, cùm statim explicans quid per » rationales & irrationales cupiditates intelligeret, addidit: Irrationales dico, quas » ex nulla cogitatione cupiunt. quales sunt quæ natura esse dicuntur, ut quæ sunt per » corpus: ueluti alimenti, sitis & fames, & in singulis etiam alimenti speciebus cupidi- » tas: & in gustabilibus atque uenereis, & uniuersaliter in tangibilibus, ut in olfactu odo- » ris, & in auditu, uisu. Rationales uerò, cùm quædam persuaderi cupiunt. nam multa » expectare & possidere cupiunt, cùm audierint, persuasique fuerint.

Quibus uerbis uidetur admonere, se dixisse aliquã esse concupiscentiam cum ratione, non quia sit appetitus sequens rationem (manifestè enim id euerteret quod loco citato, & multis alijs in locis tradidit) sed quia est cum cognitione, & cum quadam persuasione, siue bona siue mala: idque in comparatione ad cupiditates naturales, quæ sine ulla omnino cogitatione cupiunt. & sic interpretando, tantum meo quidem iudicio abest ut Aristoteles eo loco pugnet cum sua ipsius sententia, ut pulcherrimam cupiditatis diuisionem tradiderit. Quare diligenter ubique animaduertenda sunt eius uerba, neque putandum est primum omnium Magistrum pugnantia inter se atque contraria asserere, præsertim tam paucis in uerbis,

in uerbis. Quod si fecerimus, rectamq; ijs quæ dicit interpretationem adhibuerimus, inueniemus eum semper aliquid reconditi docere.

Licet etiam fortasse dicere, aliquam cupiditatem uocari rationalem, nō ui sua, sed quia in homine rationi aliquando est obtēperans: sicut anima sensitiua in homine dicitur rationalis, quia obedit aliquando rationi, licet ui sua sit irrationalis. Quare uidetur Aristoteles dixisse in tertio de Anima tex. 41. Etenim sensitiua, quā neq; sicut irrationabilem, neq; sicut rationem habentem, ponet quis utiq; facile. 3. de Anim. tex. 41.

Concupiscentia uerò est appetitus iucundi, uel ueri, uel apparentis, ut dictum est: quia fieri potest, ut ea pars animi quæ cognoscit, quā sequitur necessariò concupiscentia, decipiatur: quæ quidem concupiscentia sine alio appetitu, qui conueniat animalibus, reperitur solū in animalibus imperfectis, quia hæc habent solum sensum tactus: sicut ostreæ & spongiæ, quę cum aliquid iucundi sentiunt, dilatantur: cum uerò aliquid molesti, contrahuntur. atq; huius quidem rei illa uideт esse causa, quòd unūquodq; animal quod habet phantasiam, habet etiā appetitū: & si habet phantasiā imperfectā, habet etiā appetitū imperfectū. animalia uerò perfecta, quæ mouent pluribus motibus, cōsequuta sunt cōcupiscentiam & irā: & quia hos habēt appetitus, dicunt spontè agere. sed ira est appetitus uindictæ apparētis cū dolore, quia est propter apparentē immeritò uel in se uel in suos contemptum.

Volūtas est appetitus boni cum ratione, itaq; primo de Anima tex. 42. inquit Aristoteles: Ad hęc aūt appetitiua, quæ & ratione & potentia, altera uidet, quandoq; ab omnibus, & incōueniens utiq; hāc sequi naturā: in ratiocinatiua uoluntas fit, in irrationabili cōcupiscentia & ira. si aūt sit in anima, in unoquoq; erit intellectus. 1. de Anim. tex. 42.

Electio uerò est appetitus intellectiuus, uel intellectus appetitiuus. Intellectus enim dicit appetitiuus, quia ipsum sequit appetitus. Et hoc quod dictū est, uidet Aristoteles dixisse, quia electio est appetitus rei agibilis: idē est aūt agibile, quod eligibile. Ex quo sequitur, ut sit rei attinentis ad intellectum: uel dicitur esse intellectus, quia est rei pertinentis ad intellectū. hoc enim uidet sequi ex eo loco & appetitiuus, quia nō est absolutè rei intellectæ, sed rei quæ attinet ad intellectū, quatenus intellectus est appetitiuus. Vel sequit ut sit appetitus intellectiuus, quia est appetitus: ut est ille appetitus qui est rei agibilis, quæ pertinet ad intellectum consultatiuū, ut dixit in tertio Ethic. cap. sexto: Cū igitur eligibile nihil aliud sit quàm consultabile appetibile eorū quæ in nobis sunt, & electio quoq; eorū quæ in nobis sunt consultatiua appetitio erit: quia iudicantes ex consultatione, appetimus secundum consultationem. Et paulo antè dixerat: Quid igitur, aut quale est electio? quoniā nihil eorū quæ dicta sunt, spontaneū sanè esse quoddam uidetur: nō omne aūt spontaneū eligibile est, sed id quod est pręconsultatū: quippe cū electio seu propositū cum ratione ac excogitatione extat. id quod significare etiā nomen ipsum uidetur, quasi id quod eligit præponatur alijs, & legat, ponatur ùe ante alia. 3. Ethic. cap. 6.

Videtur enim ita dici oportere, si uolumus inferre id quod propositū est Aristoteli. de quibus tamen uerbis fusius agemus in explicatione eius cap. si Deo placebit. Quod postmodum idem est ac si diceret, ipsum esse appetitum qui sequitur consultationem, quæ consultatio est duntaxat circa agibilia. Intellectus enim dicitur appetitiuus, quia ad ipsum sequitur appetitus: etenim intellectus propriè dici non potest appetere, quandoquidem (ut iam antè patuit) Intellectus & appetitus sunt facultates ratione diuersæ, suntq; diuersa actionum principia, Etenim pars animi ratione prædita quatenus intelligit aliquid, dicitur intellectus: quatenus uerò id appetit quod iam intellexit, dicitur appetitus: tamen quoniam appetitus sequitur intellectum (non enim appetimus nisi id quod iam cognitum habemus, atq; perceptū) ea parte animi quæ cognoscit, intellectus dici potest appetitiuus, quoniā ad ipsum immediatè sequitur appetitus. Et hoc ut clarius esset, (uidebatur enim habere difficultatē) subiunxit Aristoteles, electionē esse appetitum intellectiuū: quia nō est quilibet appetitus, sed ille tantū qui sequit intellectus deliberationē. Et idē est per uerba transposita, quæ postmodū idem significat. Ex his ergo efficit, ut electio sit appetitus cōsultatiuus, quia sequit consultationē intellectus.

Sed quærat aliquis, Quo modo electio possit esse appetitus cōsultatiuus, cum in lib. de Cōmuni motu animalium dicat Aristoteles ipsam esse communem intellectui & appetitui, inquit enim: Vidimus autem mouentia animal, mentē & phan- Lib. de cōmuni motu animal.

„ tasiam, & appetitum, & electionem, & uoluntatem, & concupiscentiam omnia „ autem hæc rediguntur ad mentem, & appetitum. Etenim phantasia & sensus habent hūc eundem locum cum mente, omnia enim sunt iudicatiua: differunt aūt secundū dictas in alijs differentias. Voluntas aūt & ira, & concupiscentia, omnia sunt appetitus: sed electio est commune quid intellectui, & appetitui. Videri igitur electionem multo magis diffiniendā fuisse per intellectum, q̃ per appetitum.

SECTIO SEXTA.

Haec quæstio, quæ peritissimi cuiusq; philosophi ingenium exercere posset, fortasse nō absurde tolleretur, dicendo: Aristotelem in lib. de Cōmuni motu animalium accepisse communiori uocabulo nomen electionis, ut suo complexu contineat intellectus iudicium & appetitū: nos aūt hoc in loco accipimus electionem proprie, quæ quidē hoc modo sumpta ad appetitū pertinet. sed de hac re pluribus disputauimus in secundo lib. de Honore. Fuit igitur electio rectè definita per appetitum, non per intellectum: quia propriè est appetitus. impropriè autē intellectus iudicium dicitur, sicut ex ipsius definitione colligitur. Vel fortasse dicere possumus, Aristotelem in lib. de Communi motu animal. cum protulit electionem esse communem intellectui & appetitui, uoluisse significare idem quod dixit sexto Ethic. cap. tertio: Electionem uidelicet esse uel intellectū appetitiuū, uel appetitum intellectiuum, & sic ipsam definisse per intellectum, & appetitum. Quanquam opus est ut eiusmodi descriptiones redigantur ad eum sensum, quem diximus: sed satis nobis erit, Aristotelem ex hoc loco inferre, electionē esse appetitum rei agibilis: & sic ipsam electionem esse intellectum appetitiuum, uel appetitum intellectiuum. Nam quod de hoc dicitur, idem accommodabimus ad illud quod electio est intellectus appetitiuus, uel appetitus intellectiuus. negare enim non possumus, quin sit commune quid intellectui & appetitui. quod tamē in eum sensum accipiendum est, quem suprà demonstrauimus. Quare propter quam rationē dixit illud Aristoteles, ob eandem uidet̄ hoc etiam dixisse. Quod si hæc non satis faciunt, reuertamur ad responsionem datā, quòd uidelicet electio potest impropriè accipi: quemadmodū uidet̄ accepta in definitione ingenij ueri, octauo Topi. aliter enim nō potuit Aristoteles, ob nominū penuriā, explicare munus siue substantiā ipsius ingenij, seu iudicij, de quibus infra sermonē habebimus.

lib. de Cō. motu animal. — *2. lib. de Honore.* — *6. Ethic. cap. 3.* — *8. Top.*

Diximus etiam in superioribus, electionem aliquando accipi impropriè, ut cōplectitur etiam uoluntatem. Sed quærat ad huc aliquis, quare non dixerit Aristoteles uoluntatem quoq; esse quid commune intellectui & appetitui, cum utriusq; sit: quemadmodum ostendit ipse tertio de Anima tex. 42. & 50. ubi inquit: In rationali enim uoluntas fuit, in irrationali concupiscentia & ira.

3. de Anim. tex. 42. & 50.

Item, quare uocauerit concupiscentiam & iram solum appetitus, & nō dixerit esse communes sensui & appetitui, sicut dixit electionem esse communem intellectui & appetitui: cum tamen uideātur habere eandem proportionem ad sensum, quam habet electio ad intellectum, sunt enim appetitus sensus, sicut electio appetitus intellectus. Hæ sanè rationes uideri possint cogere nos sequi priorem explanationem, quam item in lib. de Honore sequuti sumus.

Præterea posset quærere quispiā, quare nunq; definiuerit Aristoteles uoluntatē esse appetitū intellectiuū, uel intellectū appetitiuū, sicut definiuit ipsā electionē?

Ad primam quæstionē licet fortasse respōdere, Aristotelē iccirco nō dixisse uoluntatē esse cōmunem intellectui, & appetitui, quoniam acceperit eo loco intellectum pro ea parte rationalis animæ quæ est practica, cuius partis uolūtas propriè nō est appetitus. Etenim uoluntas est eorū etiā quæ nō sunt agibilia à nobis, ut dictū est in superioribus. Electio uerò est solum agibiliū à nobis quæ sunt in nostra potestate, ut in tertio Ethi. declarauit Aristoteles. ergo hæc esse uidet̄ ratio, quare in libro de Motu cōmuni de uolūtate nō dixerit, quod dixit de electione in sexto Ethi. Cuius rei fortasse etiā illa potest afferri causa, quoniā dixit aliquādo uoluntatē conuenire non solū parti rationali, uerùm etiā parti irrationali. Itaq; nō est propriè intellectus practici, licet sit etiā eius appetitus. Inquit igitur Aristoteles septimo Politic. Ira enim & uoluntas, amplius autem concupiscētia, & statim natis inesse pueris: ratio uerò, & mens procedentibus apta nata est aduenire uel fieri.

3. Ethic. cap. 5. — *7. Pol. cap. 15.*

Quibus uerbis apertè significat, uoluntatem esse in pueris, antequàm adsit anima

ma rationalis, uel eius operatio. Itaq; cogimur dicere, ipsam uoluntatem pertinere etiam ad partem animæ irrationalem: præsertim cum tertio Eth. loco paulo antè citato, dixerit Aristoteles uoluntatem esse impossibiliũ, ut immortalitatis: electio 3. Ethic.
uerò est duntaxat partis rationalis, non omnis quidem, sed eius quæ est practica cap.5.
& deliberatiua. Quocirca Aristoteles intelligens fortasse de uero intellectu practico, non de eo qui habet locum intellectus, ut phantasia & sensus, protulit, electionem esse communem intellectui & appetitui: quod quidem dici de uolũtate, ex eis quæ dicta sunt, non poterat.

Ad Aristotelis uerba, qui modò dixit uoluntatem esse partis rationalis, modò irrationalis, responderi potest: eum ita dixisse accipiendo uoluntatẽ nõ propriè, sed communiori uocabulo, & ex uulgari hominũ opinione, de qua re in superioribus uerba fecimus. Nihil tamẽ impedire uidet, quin dicamus, ipsam quoq; esse duntaxat in hominibus, & si sit partis irrationalis. quia scilicet est illius partis irrationalis, quę est apta nata obedire rationi, quę nõ potest cõuenire nisi hominibus. Ita ergo dicendũ uidet, si uolumus uerba Aristotelis inter se cõuenire et cohęrere.

Ad alteram quæstionẽ, quare non dixerit Aristoteles cõcupiscentiam quæ est appetitus rei suauis, & iram quæ est appetitus uindictæ, esse cõmunem sensui & appetitui, cum uideatur utraq; habere eandem proportionem ad sensum, quã habet electio ad intellectum, ut patet ex ipsarum definitione. Dicerem, afferens eandem causam, quam attuli ad quæstionem de uoluntate: Quòd sicut non dixit uoluntatem esse communem intellectui & appetitui, propterea quòd in eo loco accepit intellectũ pro ea parte animæ rationalis quæ est practica, cuius partis uoluntas propriè non est appetitus: Ita hic etiam non attribuit iram & concupiscentiam sensui uel phantasiæ, propterea quòd ira & cõcupiscentia (quas dixit referri ad intellectum) nõ sunt propriè ipsius intellectus, sicut electio propria est intellectus practici, quod ut significaret Aristoteles dixit illud de electione, & nõ de uoluntate, neq; de ira, neq; de cõcupiscentia, quoniã ipsę non haberent eandem proportionẽ ad sensum & intellectũ, quam habet electio ad intellectum practicum. Cùm ergo appareat ratio diuersitatis, possumus reddere hãc rationẽ pro causa. ego enim in præsentia quid aliud dicã non habeo. Quod si non satisfaciat hæc responsio, poterimus accipere priorẽ responsionẽ, uidelicet quòd Aristoteles sumpserit electionem cõmuniori uocabulo, ut diximus: alios uerò appetitus propriè, quòd nõ est alienũ ab eius consuetudine. Cõstat enim ex tertio lib. Ethic. electio- 3.Ethic.
nẽ esse propriè appetitũ cõsultatiuum, id est qui sequit cõsultationẽ intellectus. cap.7.
quare si dicat conuenire ei intellectus, necesse est ut nõ propriè conueniat: quia quod cõuenit alicui propriè, nõ potest alteri conuenire propriè. Cur aũt ibi acceperit Aristoteles electionẽ cõmuniori uocabulo, nõ alibi, fortasse dici posset hoc eum fecisse, ut indicaret partẽ animi qua intellectus iudicat, unũ inter multa posse aliquo modo dici electionẽ, quia illud iudicare uidetur esse aliquo modo eligere. electio enim significat appetitum unius rei, quæ fuit cum multis collata, ut ex tertio Ethic. cap. tertio colligi potest. at non uidetur sic esse uelle: quia uelle aliquid 3.Ethic.
propriè est sine collatione aliquorum. cap.3.

In hanc sententiam explanauimus etiã in secũdo libro de Honore tex. Aristotelis citatum ex lib. de Cõmuni motu animalium: quòd uidelicet notio eius atq; uis, ut in sequentibus quoq; ostendemus, latius accepta fuit non contractẽ.

Iam declaratũ est quid sit electio, & quomodo differat ab appetitu, & à cõcupiscentia, & ira. perspicuũ est etiam, inter ipsam & uoluntatẽ interesse: quia uoluntas potest esse eorum quæ fieri nullo modo possunt, ut immortalitatis: electio uerò nõ est taliũ. Item potest esse eorũ quæ non sunt in potestate nostra: electio uerò ut ex superioribus patet, est duntaxat eorũ quæ sunt in nostra potestate. ut reges quidẽ uellemus fieri, at non possumus id eligere, quia non est arbitrij nostri: ac uoluntas quidem est ipsius finis, electio uerò eorum quæ referũtur ad finem: uolumus enim sanitatem, eligimus autem medicamenta, quæ conducunt ad ipsam.

De uoluntate diximus, eam uideri aliàs esse cũ ratione, aliàs sine ratione. quòd si uelimus eam esse cum ratione semper, necesse est ut dicamus rationem bifariam secari, in ueram, & in apparentem rationem: quæ diuisio colligi uidetur ex definitione artis,

1. Ethic. ne artis, quæ definitur esse habitus factiuus cũ uera ratione. etenim nisi esset ratio
cap. 5. falsa, superuacaneè diceretur ratio uera. Quin etiã paulo pòst definiẽs Aristoteles inertiam, quæ ferè est artis priuatio, dixit esse habitum factiuum cum ratione falsa, circa eas res quæ possunt aliter esse. Voluntas igitur quæ est cum uera ratione, nõ potest uelle quæ fieri non possunt, & dicitur hac de causa appetitus rationalis: quã uis aliquando fit cum falsa ratione, propterea quòd satis est illi si fit cum ratione, id est cum discursu, & sequatur partem animæ habentem rationẽ, uel simpliciter, uel aliquo modo, ut infrà quoq; dicemus. quod non accidit iræ & concupiscentiæ, quia sunt appetitus irrationales. nullam enim, aut paruam admodum cogitationẽ adiunctam habent.

Quod autem huiusmodi potestates animæ non cognoscant, ex hoc præter alia uidetur colligendũ: quòd frustra esset intellectus, si uoluntas & appetitus cognoscerent atq; intelligerent. Frustra enim fit per plura, quod fieri potest per pauciora æquè bene. Si igitur appetitus cognosceret, nõ indigeret intellectu cognoscẽte, quod est omnium absurdissimũ. Item, uoluntas feraret in intellectum & in uoluntatem: quod quidẽ esset in infinitum proficisci.

SECTIO SEPTIMA.

Sed ob ea quæ dicta sunt, si quærat aliquis, nunquid intersit inter electionem & iudicium? Respondeo, interesse: quia iudiciũ propriè attinet ad partem animi qua intelligimus: electio uerò ad partẽ animi qua appetimus. ex quo efficitur, electionem propriè sequi iudicium ita ut si iudicium sit rectũ, electio sit recta: sin autem iudicium non sit rectum, electio ipsa nunquam possit esse recta. Etenim iudicium nihil aliud est quàm noticia conclusionum, quæ concluduntur ab intellectu. ut si quæreretur, nunquid bellum suscipiendum esset contra turcas, & concluderemus per syllogismum, esse suscipiendum: cognitio huius conclusionis, quã

1. Ethic. intellectus facit, est iudicium. Quare rectè dixit Aristoteles: Vnumquemq; rectè
cap. 3. iudicare quæ cognoscit, & esse eorum optimum iudicem. Electio uerò est iudiciũ intellectus, id est eligit statim quod iudicauit intellectus: etenim cum intellectus iudicauit suscipiendum esse illud bellum, electio necessariò id eligit, atq; imperat reliquis animæ potentijs, ut moueantur ad illud bellum suscipiendum.

At hic contra afferret quispiam communem hominum loquendi consuetudinem, diceretq; ea comprobari, iudicium esse idem quod est electio: quia dicunt eũ qui bono iudicio est præditus, esse etiam præditum bona electione.

Cui quæstioni respondeo, alterum alteri consequens esse, ut qui est bono iudicio præditus, sit idem præditus etiam bona electione. & è contrariò non sequi ex hoc, ut idem sit iudicium quod electio: multa enim se uicissim consequuntur, quæ tamen non sunt idem, ut patet.

Quæreret item aliquis, Cùm positum fuerit interesse inter iudicium & electionem, nunquid intersit inter electionem & ingenium? non enim uideri interesse.

8 Top. nam cùm dicat Aristoteles octauo Topic. ingeniũ esse animi facultatem qua pos-
cap. 12. sumus eligere uerum, & fugere falsum: alterum duorum necessariò sequi, uel ut ingenium sit idem quod electio, uel ut sit ipsius electionis species, quippè quod in eius definitione ponatur.

Huic quæstioni respondeo: fieri non posse ut ingenium sit idem quod electio, uel eius species: quandoquidem est idem quod iudicium. iudicium autem seiungi ab electione, suprà ostensum est.

Quod autem ingenium sit idem quod iudicium, uidetur ostendi posse ex definitione ipsius iudicij. siquidem nihil aliud est uerum iudicium, ut ex quinto Ethic. colligitur, quàm facultas animi, qua possumus ex multis rebus propositis rectè eligere uerum, & fugere falsum: & ideo qui controuersijs ciuilibus dirimendis præficiuntur, iudices appellantur: quia cognitis utriusq; partis rationibus, iudicant quo cum sit ius, proq; illo sententiam ferunt.

Hoc posito, sic argumentor: Illa facultas animi qua possumus ex multis rebus propositis eligere uerum, & fugere falsum, dicitur esse iudicium: prædicatur enim

8. Top. definitum de sua definitione. Ingeniũ est huiusmodi facultas: ergo est iudicium.
cap. 12. Minor posita est ab Aristotele in octauo Topic. & colligitur etiam ex eis quæ

tradit

tradit in octauo cap tertij Ethic. quod explanauimus, ubi ait: Verum & perfectum ingeniū esse rectè iudicare, & eligere bonum. εὐφυΐαν enim ponimus esse idē quod latini ingenium dicunt, ut uidentur ferè omnes interpretes uertere. 3. Ethic. cap. 8.

Sed adhuc instaret aliquis dicens, ex definitione allata sequi, iudicium saltē esse partem electionis, uel idē quod est electio: siquidē ponitur in definitione iudicij seu ingenij electio. deinde ipsi iudicio conuenire definitionem electionis, quæ (ut in superioribus declaratū est) definitur esse facultas, qua ex duabus rebus proposi tis alteram accipimus, alteram fugimus.

Respondemus, iudicium omnino seiungi ab electione, ut dictum est: quoniam est in parte intellectiua, ipsa uerò electio propriè est in parte appetitiua.

Ad rationes autem contrà allatas dicimus, electionem quæ est posita in defini tione iudicij seu ingenij, nō esse propriè eam de qua nūc loquimur. ut in superioribus diximus, quæ propriè sequitur cōsultationem intellectus: sed significare, cum unum uerum ex multis sumimus: esse enim actionem, quam agit pars intellectiua, cuius loco cum deesset nomen, posuit Aristoteles electionem, satis tamen impropriè, ut mos est ipsius: quia electio propriè est appetitus, qui necessariò sequitur cō sultationem intellectus. Quod etiam uisus est ipse ostendere in primo Ethi. cū inquit: Electionem esse cum ratione & mente. Subsignate autem id nomen, & uidetur innuere ipsum ex alijs eligibile esse: quod quidem nihil aliud esse potest, quàm appetitus sequens iudiciū intellectus, in ijs quæ sunt in potestate nostra: ut colligi potest ex uerbis Aristotelis quæ citauimus in superioribus ex libro de Motu in communi. ex quo loco planum est, iudicium attinere ad intellectum. ait enim, sensum & phantasiam dici intellectum, quia sunt iudicatiua. necesse est igitur, ut iudiciū sit ipsius intellectus: & cum dixit electionē esse cōmunem intellectui & appetitui, dicimus eū ibi accepisse nomē electionis, ut eius uis ac notio latissimè patet, ut uidelicet cōplexu suo cōtinet iudiciū intellectus & electionē, quæ est appetitus sequēs consultationē intellectus, & est propriè electio, ut paulo antè explicauimus. 1. Ethic. cap. 5.

Quod uerò dicebatur, definitionem electionis conuenire ipsi iudicio: hoc negamus, quia electio definitur esse facultas, quæ est appetitus: quæ propterea dicitur ex duabus rebus propositis unum accipere. quia sequitur intellectum qui ex duobus propositis iudicat unum uerum, alterum falsum: & quod uerum intellectus iudicat, id postmodum electio eligit.

Sed statim aliquis instaret dicens, communem hominum loquendi consuetudinem repugnare ei quod diximus, ingenium esse idem quod iudicium. Etenim qui facillime aliquid ediscunt, & bene retinent, dicuntur esse bono ingenio prædi ti. atq; ita eos uocat etiam M. Tullius, qui tamen sæpenumero dicuntur iudicio carere. Quare fit, ut ingenium ex communi hominum loquendi consuetudine non uideatur esse idem quod iudicium.

Respondemus, id quod dictum est comprobari ratione allata, quæ quidem iu dicio meo uidetur hanc rem plane confirmare: præsertim cum ingenium apud latinos idem significet quod εὐφυΐα apud Græcos, & iudicium idem quod κρίσις. illud enim cōstat, omnes ferè eos qui Aristotelē ex græco in latinum sermonē conuerterunt, εὐφυΐαν conuertisse ingenium: idq;, ut mihi quidem uidetur, non sine optima ratione. quandoquidem apud latinos ingenium significare uideatur, naturam unicuiq; innatā & ingenitam: quod itē apud Græcos singnificare εὐφυΐαν, ita in promptu est, ut minime necesse sit id ostēdere. Itaq; nulla uidetur esse uox quæ latinè magis reddat εὐφυΐαν, quàm ingenium.

De uoce autem κρίσις nihil mihi dicendum arbitror. in dubium enim nemini uenire potest, quin in lingua latina ei non respondeat iudicium.

Ad communem uerò loquendi hominum consuetudinem, quę contra nos facere uidetur, dicimus multa esse probabilia, quæ tamen sunt falsa: & sic de ea esse dicendum. ut contrà, Multa sunt uera, quæ nō sunt probabilia: quare inquit Aristot. in Poëtica: Probabile est multa accidere, præter probabile. Et in Ethic. ait: Famā quam multi populi celebrant, non esse omni ex parte ueram. in Poëtica. 7. Ethic.

Si quæras, quo nomine uocet Aristoteles illam discendi facilitatem, si quidem non appellat ingenium: respondeo, nominare εὐμάθειαν. cap. 14.

Ad

Ad M. uerò Tullium, qui uidetur eos qui facile percipiunt & retinent, ingeniosos appellare, dicimus, ipsum non proprie uti eo loco nomine ingenij. Quod si quis contendat eum propriè loquutum esse, non repugnabimus: sed dicemus, nos in istis nō sequi eius sententiā, sed Aristotelis, quam rationi consentire opinamur.

SECTIO OCTAVA.

EXplicatis iam partibus animi, cōsequens est ut ostendamus, quantū quidem per nos fieri poterit, in qua animi parte sita sit libertas nostra. hoc enim est quod demonstrare instituimus. Dicimus ergo, omnem libertatem nostram consistere, & sitam esse in ea animi parte, quæ dicitur intellectus: & nullo modo reperiri, neq; in uoluntate, neq; in electione, neq; (ut uno uerbo me expediam) in appetitu. Idq; dictum intelligi uolumus ex sententia Aristotelis, naturaliter loquentis: non ex ipsa Christiana ueritate, ex qua nunc propositum non est nobis. Hoc uerò licet ex eis quæ dicta sunt de natura, & officio ipsius intellectus & uoluntatis, satis concludi posse uideatur: tamen ut clarius sit, non dubitabimus alias afferre rationes ad id ipsum confirmandum.

Ac primò statuamus, libertatem nostram necessariò esse uel in intellectu, uel in appetitu, ut perspicuum est: quandoquidem non potest esse in alia parte.

Deinde hāc ipsam libertatem nihil aliud esse, quàm facultatem utramlibet contradictionis partem accipiendi. Quod item uidetur esse clarissimum: quia nō dicitur liber, qui non potest nisi unam contradictionis partem accipere: ut ignis, quia non potest nisi calefacere, non dicitur liber esse naturaliter: & serui non dicuntur liberi, quia non possunt agere nisi id quod iusserit dominus.

His positis, argumentamur primò ex definitione uoluntatis, ad hunc modū: Voluntas est appetitus boni cum ratione, ut dictum est: ergo fieri non potest ut sit libera. Antecedens perspicuum est ex uerbis Aristotelis eo in loco, ubi ait: Nemo enim uult, nisi quod putauerit esse bonum: Ex quo sequitur, ut qui uult, non uelit nisi bonum, Voluntas ergo erit appetitus boni. Est præterea cum ratione, quia sequitur discursum intellectus. nō tamen efficitur ex hoc, ut sit necessariò cum uera ratione: quia, ut suprà ostendimus, potest esse etiam sine uera ratione, ut cùm uolumus ea quę nullo modo fieri possunt, ut immortalitatem: & quæ nō sunt in potestate nostra, ut esse Reges, & huiusmodi alia.

Consequentia uerò sic ostenditur. Voluntas semper appetit bonum: ergo non potest appetere quod non est bonum: igitur non potest appetere malum: non est ergo libera, ut patet ex definitione libertatis, quam posuimus: quandoquidem non potest appetere nisi unam partem contradictionis. non enim potest uelle malum, quatenus malum est.

Item, Quęcunq; agunt homines sponte, uel sunt bona, uel apparentia bona, uel iucunda, uel apparentia iucunda: ergo fieri non potest ut uoluntas sit libera. Antecedens est ipsius Aristotelis, atq; ipsum per se perspicuum est. Patet item consequentia: Quia si uoluntas esset libera, posset agere sponte quę non essent bona uel iucunda, uel quæ non apparerent bona uel iucunda. posset enim utramlibet contradictionis partem accipere. Quod cùm non possit, ut asseramus ipsam non esse liberam necesse est.

Præterea fieri non potest, ut quis bonum uideat, & malum sequatur. etenim nemo sponte mala cognoscens eligit. ergo libertas non est in electione, uel in appetitu. Probatur Consequentia: quia si esset in electione, uel in appetitu, posset aliquis eligere mala cognoscens, ut patet quod est falsum.

Item, omnis ars, omnis methodus, omnis actio similiter & electio, appetit bonum: ergo non potest appetere malum, ergo non potest agere malū, quatenus malum est. electio igitur nō potest esse libera: quia si hoc daretur, posset appetere malum, quatenus est malum.

Item, omnia bonum appetunt, ergo non potest ulla res appetere malum: quia esset falsum, omnia bonum appetere, etenim malum etiam appeteretur. Sed hoc à ueritate & à sententia Aristotelis abhorret: ergo uerum est, omnia bonum appetere: ergo appetitus non potest esse mali. ergo non potest esse liber: non enim potest esse utriusq; partis contradictionis.

Item,

Item, omnis noſtra cognitio & electio appetit bonum: ergo non poteſt appetere malum: ergo ſi appetit malum, appetit ſub ratione boni: igitur non poteſt appetere malum, ut malum: ergo appetitus non eſt liber: quia non poſſumus appetere malum, ſicut poſſumus opinari & intelligere malum, quatenus malum eſt.

Item, in omni actione & electione finis eſt bonum, & huius gratia omnes agunt reliqua: ergo electio & appetitus nō poſſunt eſſe libera: quia ſi eſſent libera, poſſent homines appetere, & eligere, & agere quod non eſſet bonum. Conſequens eſt falſum: quia eſt contra ſententiam Ariſtotelis, & ueritatem: ergo id unde fluxit, falſum eſſe neceſſe eſt.

Item, omnis prauus ignorat quæ oporteat facere, à quibus oporteat abſtinere: & propter talem errorem multi praui, & omnino iniuſti fiunt: ergo appetitus uel uoluntas uel electio non poteſt eſſe libera. Antecedens eſt Ariſtotelis. Conſequentia probatur: quia ſi uoluntas eſſet libera, uel electio, uel appetitus, homines poſſent agere praua, non ignorantes, ſed ſcientes eſſe praua. etenim poſſent utramlibet partē cōtradictionis ſequi: ſed nō poſſunt agere praua ſcientes: ergo nō poſſunt utramlibet partē contradictionis ſequi: ergo uolūtas & appetitus nō poſſunt eſſe libera.

Præterea quòd cæteris in conſultatione pæferimus, id eligibile eſt: ergo uoluntas uel electio nō eſt libera. Probatur conſequentia: quia ſi electio eſſet libera, eligi poſſet illud qđ in cōſultatione nō ꝑfertur: & ita electio nō ſequeretur iudiciū intellectus, & eligibile nō eſſet illud quod præfertur in cōſultatione, quod falſum eſt.

Item, ſi ipſum eligibile eſt conſultabile, appetibile, ex his quæ in noſtra ſunt poteſtate: ergo & ipſa electio erit deliberatiua appetitio eorum quæ in noſtra ſunt poteſtate. nam iudicantes ex conſultatione, appetimus ſecundum ipſam cōſultationem: ergo appetitus non eſt liber: quia ſi eſſet liber, non appeteremus quæ iudicata fuiſſent ex conſultatione: poſſemus enim appetere eorum contrarium.

Item, uoluntatis obiectum eſt uel bonum uerum, uel apparens bonum: ergo uoluntas nō poteſt eſſe libera. quia ſi eſſet libera, poſſet uelle malum, ut malum: & ſic eius obiectum non eſſet uel bonum uerum, uel apparens bonum: quia malū etiam eſſet eius obiectum. Auctoritas aūt eſt Ariſtotelis lib. tertio Ethic. cap. ſeptimo. 3. Ethic. cap. 7.

Item, multis uidetur fieri deceptio propter uoluptatem, quæ cùm non ſit bonum apparet eſſe bonum: eligunt ergo iſti iucundum tanquam bonum, dolorem autē tanquam malum fugiunt: ergo libertas non eſt in uoluntate, quia ſi eſſet in uoluntate, poſſent eligere malum, ut malum, & hoc modo non deciperentur. ſed hoc eſt falſum: ergo id unde ortum eſt, à ueritate abhorrere neceſſe eſt.

Item, nemo uult quod non putat eſſe bonum: ergo libertas non eſt in uoluntate. quia ſi eſſet in uoluntate, poſſet aliquis uelle quod non putat eſſe bonum, haberet enim poteſtatem ad oppoſita. at non habet: ergo neceſſe eſt uoluntas nō ſit libera.

Item, quod eſt in mente affirmatio uel negatio, hoc in appetitu eſt perſequutio uel fuga: ergo appetitus non eſt liber: quia ſi eſſet liber non perſequeretur uel fugeret id quod affirmaret uel negaret intellectus: etenim quod ſequitur in operatione ſua neceſſariò id quod alterum operatur, nullam habet libertatem ut patet. ſi uerò appetitus non ſequeretur neceſſariò iudicium intellectus, falſum eſſet, quod eſt in mente affirmatio uel negatio, id eſſe in appetitu proſequutionem uel fugam: libertas ergo eſt in intellectu, non in uoluntate. 6. Eth. capite 2.

Item, ſi hæc ſunt uera quæ dicit Ariſtoteles, ſi quis naturaliter inſpiciat cauſam, alia eſt uniuerſalis ſcientia, alia ſingularium rerum quibus ſenſus iam dominatur. Cū aūt ex illis ſit una, neceſſe eſt ut cōcluſioni huic quidem aſſentiatur animus, & in his quæ factū requirunt, ſtatim agat. ueluti ſi omne dulce guſtare oportet, hoc aūt dulce tanquam unū ex ſingularib. neceſſarium, qui poteſt nec prohibetur ſimul ex hoc agere.

Si hæc inquam uera ſunt, ſequitur ut appetitus nō ſit liber: neceſſe enim eſt ut appetat id quod concluſum eſt ab intellectu: quod enim pendet ab alio, id liberū non eſſe, planè conſtat.

Item, ſi omnes agunt omnia cauſa apparentis boni: ergo uoluntas non eſt libera. non enim poteſt agere malum, ſed cogitur ſequi apparens bonum. 1. Polit. cap. 1.

Item, ſi ſentire quidem ſimile eſt ipſi dicere ſolū, & intelligere: cum aūt delectabile eſt, aut triſtabile, aut affirmans, aut negans, proſequitur aut fugit: ergo uoluntas nō poteſt eſſe libera. ſequitur enim affirmationem uel negationē intellectus, quod 3. de Anima. 28.

quidem nihil aliud est quàm sequi iudiciũ intellectus. Ex quo apparet, fieri nõ pos-
se ut sit libera. quod enim ab alio pendet in sua operatione, quin id careat libertate,
in dubium uenire non potest.

Item, si intellectiuæ animæ phantasmata, ut sensibilia sunt, cũ autem bonum aut
3. de anima tex. 30. malum, affirmat aut negat, fugit aut prosequitur, propter (quod uidetur) nequaq̃ si
ne phantasmate nihil intelligit anima: ergo uoluntas uel appetitus non est liber, ut
„ ex eis quæ dicta sunt perspicuum est.

Item, si aliquando his quæ sunt in anima phantasmatibus, aut intellectibus, tanq̃
3. de anima 33 & 34. uidens ratiocinatur, & deliberat, & cõsentit futura & præsentia: ut cùm dixerit, ubi
„ lætum aut triste hic fugit, aut mutatur, & omnino in actione. est autem uerum & fal
„ sum in eodem genere cum bono & malo, sed in eo quod simpliciter differt, & quo-
dam. Ergo appetitus non est liber: quod enim in operatione sua sequitur actionem
alterius, ut id non possit esse liberum necesse est.

Item libertatem nostram esse in intellectu, & non in uoluntate, planè colligi uide
Lib. de cõmuni motu animal. tur ex eis quæ dixit Aristoteles in lib. de Communi motu animal. ubi inquit: Ad ali
quam rẽ intelligendã oportet efficere ratiocinatione, uel syllogismum, cuius finis sit
conclusio: quippè quę est scientia, & finis. Sed si aliquã rem efficere uolumus, opus
„ est ut in primis efficiamus ratiocinationẽ, cuius finis sit conclusio, quę quidẽ est ope
„ ratio: ueluti quãdo intellectus ratiocinabitur oportere omnẽ hominem ambulare,
„ & quod ego sim homo, statim ego deambulabo: & quando dicet nullũ hominẽ dè-
„ bere ambulare in tali tẽpore, & quod ego sim homo, ubi uis mihi nõ inferatur quie-
„ scam: ltẽ oportet me res quæ mihi sint bonæ efficere: domus est res mihi bona, ergo
„ domũ oportet me efficere: quare statim si fieri poterit, domũ ædificabo. ltẽ, oportet
„ cuius ego indigeo, oportet me efficere [illegible], uestis est illa cuius ego indigeo: ergo
„ uestẽ oportet me efficere. operatio igitur est conclusio. & propositiones talis cõclu
„ sionis fiunt duobus modis, & ex duobus locis eliciũtur: ex locis uidelicet ipsius bo-
„ ni, & ipsius possibilis. Sed sępe accidit, ut cũ altera ex duabus ꝑpositionibus sit per-
„ spicua, nos ipsam nõ consideremus: ut exẽpli gratia, si sit homini bonũ deambulare,
„ non cõsiderabo me esse hominẽ, quia res ita in promptu est, ut nulla cogitatione in
„ digere uideať. Quare res quas sine ratiocinatione efficimus, illico efficimus, ut sępe
„ accidit, ut actio appetitus locũ ratiocinationis tenere uideatur. cõcupiscẽtia, inquit
„ bibendi indigeo: & sensus uel phantasia, uel mens inquit, hoc est bonũ ad bibendũ:
„ et statim ego bibo, nõ possumus igitur aliquid efficere, nisi in primis efficiamus syl-
„ logismum, saltem latenter, & efficimus quod concluditur ex illo syllogismo.

Ex his enim sequitur, ut uoluntas non sit libera. nam si esset, nõ cogeretur sequi
conclusionẽ syllogismi, qui fit ab intellectu cũ quid agitur: quia quod in sua operati
one necessario sequitur id quod ab alio ostenditur, nõ potest dici liberũ: uolũtas ne-
cessariò sequitur in sua operatione cõclusionẽ syllogismi, quẽ facit intellectus, alio-
quin sine syllogismo possemus agere aliquid (quod est euertere uerba Aristotelis,
quæ recitauimus) ergo uoluntas non est libera. libertas igitur erit in intellectu, ipse
enim est qui syllogizat, ut probat Aristoteles in fine rationis.

3. de anima 51. Item ex his uerbis: Vnde semper mouet appetibile: sed hoc est bonũ, uel apparẽs
bonũ: Sequitur appetitũ non esse liberum. Quia si esset liber, non omne ap petibile
haberet rationem boni: sed malum etiam, ut malum, esset appetibile.

Hanc quoq; conclusionem ratione corroborare & stabilire possumus ad hunc
modum: Voluntas, & electio, & appetitus non cognoscunt: ergo non possunt esse
liberi. Cõsequentia perspicua est: quia libertas nõ potest esse sine cognitione. opor-
tet enim utranq; partẽ contradictionis cognitã habere. Antecedẽs sic ostendiť: Si
uoluntas & appetitus cognoscerent, frustra esset uel intellectus, qui nõ est pars ap-
petitus, uel intellectus ipsius appetitus. Cõsequentia probatur: quia homo indiget
operatione, eius enim summũ bonũ est in operatione: ergo indiget appetitu. nisi e-
nim appeteret, nõ posset operari: sed nõ potest appetere aliquid, nisi cognoscat il-
lud esse bonũ, ut perspicuũ est: ergo necesse est ut habeat potentiã aliquã, qua illud
cognoscat: ergo oportet ut habeat intellectũ. sed unus tantũ inrellectus potest hoc
pręstare, ut patet: ergo frustra esset uel intellectus qui nõ est pars appetitus. uel in-
tellectus ipsius appetitus. sed frustra nõ est intellectus, qui nõ est pars appetitus: er-
go falsum est quod appetitus cognoscat. id quod probare institueramus.

Item,

Item, esset progressus in infinitū in intellectibus, in appetitibus, & in uolūtatibus, ut diximus etiā suprà. Consequens falsum est: ergo & id unde deducitur falsum sit necesse est. Probatur consequentia: quia si appetitus cognosceret, diuideretur in intellectū & in appetitū. tunc quærā de hoc appetitu, utrū cognosceret, necne: si nō cognosceret, ergo neq; primus appetitus cognoscere deberet: etenim nō est maior ratio unius q̃ alterius. sin aūt cognosceret, ergo diuideretur in intellectū & in appetitū, quia appeteret & intelligeret. Istæ enim sunt actiones seiunctæ. & quatenus intelligeret, diceretur intellectus: quatenus uerò appeteret, diceretur appetitus. sicut dictum est, partem animæ quæ ui sua est rationalis, secari in intellectū & in uoluntatē, ex diuersis ipsius actionibus, cū sit una & eadem res. Tunc etiam licebit quærere de alio appetitu, & sic ibitur in infinitum: quod quidem à natura abhorrere constat. Negare igitur non possumus appetitum esse cæcum, neq; eo posse hominē cognoscere, sed duntaxat appetere: intellectū uerò esse quo intelligimus atq; cognoscimus: Sexcenta sunt alia Aristotelis loca, ex quibus colligi potest, libertatem nostram esse in intellectu, & non in appetitu. Sed ea quæ attulimus, satis uidentur idonea ad eam quam proposuimus conclusionem confirmandam atq; stabiliendam.

SECTIO NONA.

Restat iam, ut excutiantur illa quæ uidentur hanc sententiam labefactare atq; infringere, ut intelligatur quid tandem de hac re sentiendū sit: etenim multorum mentes imbuit opinio hæc. quod libertas sita sit in uoluntate, & in appetitu, nō in intellectu. Quare auctoritates & rationes, quæ pro illa facere uidentur, in medium afferendæ sunt, ac tollendæ, ut firma ac stabilis, & non errans uagaq; conclusionis propositæ noticia relinquatur.

Primò igit̃ argumentari licet ad hunc modū. Si esset uerū, uoluntatē nostrā & appetitiones esse cæcas, & nullam habere cognitionē ac libertatē, euerterentur multi Aristotelis loci, omninoq; rationi atq; experientiæ repugnaretur. Consequens est absurdū: ergo id unde ortū est, falsum esse necesse est. Cōsequentia ꝓbatur, ac primū quidem quòd multi euerterentur Aristotelis loci. nā is primo Rhet. Quę igitur (inquit) spōte facimus, non omnia eligimus: quæ aūt eligimus, omnia cognoscimus. Ex quibus uerbis planē sequitur, ut si eligamus peccata, electio cognoscat ipsa, qa nō ea eligeret: ergo appetitus cognoscet, & nō erit cæcus, neq; semper appetet bonū uerum uel apparens. ex quo deinde efficitur, non omnem prauū esse ignorantē, quia prauus praue agit ex electione: et qui agit ex electione, cognoscit: ergo prauus, praue agendo cognoscit, ergo non est ignorans. 1. Rhet. cap. 10.

Item ait tertio Ethic. cap. quinto: Videntur aūt non eadem esse ante eligere optima, & opinari: sed nonnulli opinanē quidē melius, ꝓpter prauitatē eligunt quæ non oportet. Vnde sequit̃, ipsam electionem cognoscere malū, quia eligit illud: Et falsum esse, omnē prauū esse ignorantē, & ignorare principia rectē agendi, quia cognoscit melius, & agit propter prauitatē, quod non oportet, ergo non ignorat. 3. Ethi. cap. 5.

Eodē loco dicit, electionē esse spontaneā: est ergo libera, aliogn nō esset spōtanea. 3. Ethic. capite 5.

Item, uoluntatem esse rerum quæ fieri non possunt: ex quo sequitur, ut sit libera. Probatur consequentia: quia fieri non potest, ut intellectus & ratio ostendant uoluntati, appetenda esse illa quæ fieri non possunt. 3. Ethic. capite 5.

Item cap. decimoquarto eiusdem libri inquit: Incontinens, quòd non putat esse faciendum, facit: ergo facit contra iudicium intellectus. idq;, quoniam ita uult: uoluntas ergo est libera: est enim appetitus non solum boni, sed etiam mali. Quare sequitur etiam, non omnem prauum esse ignorantem. 3. Ethic. capite 14.

Item quinto Ethic. ait: Qui fuit ~~insidiosus~~ [insidians], non ignorat. Falsum est ergo, omnem prauū esse ignorantem: quia insidians est prauus, & tamen non ignorat: ergo uoluntas non sequitur intellectum. 5. Ethic. capite 14.

Itē inquit septimo Ethic. Incontinēs, sciens praua esse, facit per passionem: continens aūt, sciens quòd praue sint cupiditates, nō sequitur, propter rationes: ergo non omnis prauus est ignorans. Incontinentem enim prauū esse constat: ergo uoluntas & appetitus sunt libera, quia possunt appetere malum, quatenus malum. 7. Ethic. capite 3.

Quid uerò? nōnne Aristoteles eodem loco Socratem redarguit, qui rationibus ĩs quæ ostendunt libertatem sitam esse in intellectu, & uoluntatē esse cæcam, conabatur probare, nullum reperiri incontinentem: quando quidem ille dicatur inconti- 7. Ethic. capite 3.

nens, qui sciens praua agit: neminem autem aiebat esse, qui sciens praua ageret. Cùm igitur Aristoteles refellat hanc opinionem, cogimur fateri, eũ euertere rationes quæ pro illa uidentur facere: & confiteri, incontinentem praua agere, non ignorantem, sed scientem, & uoluntatem nostram esse liberam.

7. Ethic. capite 7. Item septimo cap. eiusdem libri: Incontinens, inquit, quod non putat quidem, prò sequitur: ergo non sequitur appetitus iudicium intellectus.

9. Ethic. cap. 5. Item nono Ethic. cap. quinto ait: Hi rursus propter timiditatem & ineptiam absti- nent facere ea, quæ sibi ipsis optima uidentur: ergo non omnis malus est ignorans.

9. met. tex. 9. Item nono Metaphys. ostendit aliquas esse potestates, quæ possunt unam duntaxat partẽ contradictionis efficere, ut ignis, & alia huiusmodi: aliquas uerò, quæ possunt efficere opposita, ut Medicina. Et addit, nihil à nobis fieri posse, nisi adsit potestas, quæ nos ad alterum oppositorũ agendũ impellat. non enim contraria simul agere possumus: exempli causa, habemus potestatem sanandi, & non sanandi, si nõ adesset potentia, quæ nos impelleret ad sanandum, nunquam sanaremus: sed ista potentia est electio & appetitus: electio igitur & appetitus possunt facere eam partem contradictionis, quam appetunt: ergo sunt libera: quia libertas, ut dictum est, est ad utrumlibet oppositorum: non ergo appetitus est cæcus, sed liberi.

1. Rhet. cap. 10. Præterea primo Rhet. cap. decimo, ita scriptum reliquit Aristoteles: Quare necessarium est omnia quæcunque agunt homines, propter causas septem agere: per fortunam, & uiolentiam, per naturam, per consuetudinem, per rationem, per iram, per cõcupiscentiam. Illa uerò quæ agunt per fortunam, & per uiolentiam, non uidentur appetere bonum: non ergo illud erit uerum, omnia bonum appetere.

3. de anima 87. Item tertio de Anima tex. 87. Propter quod, inquit, deliberatiuum non habet appetitum: uincit autem, aliquando mouet deliberationem: si appetimus, uincit deliberationem: ergo non sequitur deliberationem: ergo est liber.

3. de anima 47. Item tex. 47. eiusdem libri dicit: Amplius & præcipiente intellectu, & dicente intelligentia fugere aliquid, aut persequi, non mouetur: sed secundum concupiscentiã agit, ut incontinens. Ergo appetitus nõ sequitur intellectum, quia agit præter iudicium intellectus: est ergo liber.

Item in problem. sect. 30. probl. 11. quærit Aristoteles, cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat: ergo uoluntas non sequitur intellectum: ergo est libera.

Hi sunt Aristotelis loci, qui uidentur euerti, si statuatur, uoluntatem nostram & appetitiones esse cæcas, neque ullam habere cognitionem & libertatem. Quam opinionem repugnare etiã rationi atque experientiæ, quæ reliqua erat consequentiæ deductæ pars, sic ostenditur. Qui sunt fures, qui adulteri, qui sacrilegi, qui sicarij, qui parricidæ, & huiusmodi, hæc faciunt scientes se praua agere: non enim consentaneum est rationi, quenquam esse qui nesciat hæc esse praua: ergo falsum est, quæ agunt homines, omnia agere causa boni ueri, uel apparentis boni. & ita uoluntatis obiectum esse bonum uerum, uel apparens bonum: & omnes qui praui sunt, esse ignorantes.

Præterea si homines praua agerent ignorantes, nõ essent propter illa puniendi. Consequens est falsum: ergo id unde emanat, falsum esse necesse est. Probatur consequentia, quia leges nolunt eos puniri qui peccant ignorantes, quandoquidem decipiuntur à malo, quod ipsis apparet bonum. Quid autem efficere possunt ipsi, si nemo malũ uult, & unusquisque gratia illius quod apparet sibi bonũ agit, quicquid agit, & nemo est causa illius apparentiæ, uidelicet quod malum sibi bonum uideatur.

Iam uerò nónne experimur in nobismetipsis, nos cognoscere bonum, & uelle malum. unde est illud peruulgatum: *Video meliora, proboque, Deteriora sequor.*

Præterea aduersatur hæc opinio sanctissimę religioni nostrę: ergo penitus & abolenda, & exterminanda. Probatur id quod antecedit: quia religio nostra tradit, peccata ideo esse peccata, quia sunt uoluntaria, & cum electione.

Item aduersatur philosophiæ morali, quæ docet uirtutem moralem esse habitum intellectiuum. Sequitur enim ex hac ipsa opinione, nos ob uirtutes non posse laudari, neque ob uitia uituperari: propterea quod electio cogitur, & non cognoscit. Quæ omnia cum sint absurdissima, illa etiam ex quibus fluunt, repudiari debent. opinio ergo ista detestanda est, atque omnino relinquenda.

FINIS LIBRI VIGESIMIQVINTI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER VIGESIMVSSEXTVS.

SECTIO PRIMA.

Hactenus attulisse mihi uideor Aristotelis uerba & rationes, quæ primo intuitu uidentur labefactare atque euertere conclusionem quam posuimus: ui delicet libertatem nostram sitam esse in intellectu, ita ut omnis prauitas nostra, omnisque error consistat in ipso intellectu, nihilque peccet uoluntas uel appetitus, propterea quòd cogitur id appetere & sequi, quod iudicauit intellectus: accipiendo nomen intellectus, quatenus complectitur eam partem sensus qua cognoscimus.

Sed quoniam arbitramur hanc conclusionem esse ueram, ac peripateticæ doctrinæ maximè consentire, præter rationes iam allatas conabimur alijs item rationibus eam confirmare ac stabilire: deinde ad ea quæ in contrariam partem sunt allata respondebimus. Prima igitur ratio est talis.

In ea parte animi, in qua est ratiocinatio, est libertas: sed in intellectu est ratiocinatio, ut per se patet, & ex ijs quæ dicta sunt in superioribus: ergo in intellectu est libertas. Maior probatur: quia ratiocinatio fit, ut uideamus quid sentiendum sit de aliqua re, uel quid agendum, aut fugiendum: dataque est ratiocinatio illi parti, quæ posset accipere utramlibet partem contradictionis, uerum uel falsum in speculatiuis: bonum uel malum, in operatiuis, ne deciperetur. etenim si ratiocinatio rectè est adhibita, uerum iudicatur uel bonum: sin minus, falsum uel malum: Quare danda est in primis opera, ut rectè ratiocinemur.

Item, si libertas esset in uoluntate, esset in potestate nostra opinari, & credere quęcunque uellemus. Consequentia perspicua est: quia uoluntas posset imperare, ut crederemus quæcunque uellet, & statim sine ratione ei fidem haberemus. Consequens euertit Aristotelis uerba: ergo & id quod antecedit reijciendum est.

Consequens autem repugnare ijs quæ dicit Aristoteles, ostenditur, quia is ita scriptum reliquit: Phantasia autem alterum est à sensu, & ab intellectu: & hæc non fit sine sensu. Quod autem non est eadem phantasia & opinio, manifestum est. Hæc quidem passio est in nobis, cum uolumus. præ oculis enim est facere, sicut & in recordatiuis positi: & idolum sunt facientes. opinari autem non est in nobis, necesse enim falsum aut uerum dicere. non est ergo in nostra potestate, opinari quod uolumus: quia necesse est ut opinemur id esse uerum uel falsum, quod nobis sic apparet: ut uerò appareat uerum uel falsum, nō est in potestate nostra, sed habetur ex ratiocinatiōe: quæ sumitur ex ipsis rebus. quæ si erit rectè adhibita, ut dictum est, opinabimur uerum id esse, quod re ipsa sic erit: sin minus, opinabimur falsum esse uerum, & malum esse bonum, & ita decipiemur. Cuius quidem deceptionis causa erit uel ignoratio, uel rei difficultas, uel praua consuetudo: uel quia non erimus sic affecti natura, ut percipere queamus res ipsas eo modo quo sunt: sed quocunque modo se res habeat, satis est quòd opinari non est in potestate nostra: ergo neque etiam credere: quia ad opinari sequitur fidem habere, ut declarauit Aristoteles secundo de Anima, loco in superioribus citato. Fidē aūt habere nihil aliud est, quàm credere: credere ergo nō est in potestate nostra. 2. de animâ tex. 157.

Quod planè ex hoc intelligi potest. nam si quis polliceretur nobis se daturum mille aureos, si uellemus credere Regē aliquē, qui longè abesset, nūc sedere, uerbo quidem possemus affirmare, id nos credere, re aūt ipsa nō crederemus. illud enim nō euitaremus, quin statim nobis ueniret in mentem, fieri posse, ut hoc ipso tēpore ille Rex ambularet: quare non crederemus omnino, ipsum sedere.

Neque uidetur fieri posse, ut tantummodo sponte nostra credamus alicui religioni (loquimur aūt nunc ex fundamentis naturæ salua semper incolumique ueritate Christiana, ut sæpe iam diximus) sed necesse est habere auxilio præpotentis Dei, rationes quasdam & signa, quibus appareat illam esse ueram, sicut accidit sanctissimæ religioni nostræ, cui iure optimo maximam habemus fidem, propterea quòd iudicamus, ac pro explorato & comperto habemus illam esse uerā ex sacris scripturis, quæ neque falli neque fallere possunt, & ex innumerabilibus miraculis, atque ex præceptis eius, & institutis, quæ non nisi diuinitus excogitari ac tradi posse uidentur.

Cum igitur opinari & credere, ut ostendimus, non sit in potestate nostra: fieri non potest, ut libertas sit in uoluntate: erit ergo in intellectu.

SECTIO SECVNDA.

SEd cùm dixerimus, necesse esse ut quod opinamur appareat nobis ita esse, id est uerũ uel falsum, bonum uel malum: causam aũt huius apparentiæ esse, uel ignorationem, uel prauam consuetudinem, uel rei difficultatem, uel quia non simus natura apti nati. Contrà instabit aliquis, arguens, hinc sequi ut uitia & uirtutes non sint in nostra potestate: propterea quod agimus quod nobis apparet bonũ, & nõ sumus ipsi causa huius apparentiæ, sed est uel ignoratio, uel praua consuetudo, uel rei difficultas, uel natura. etenim cùm nascamur expertes omnis habitus speculatiui & operatiui, quid nos præstare possumus, si contingat ut nascamur in ijs locis, in quibus non sint morum & bonarum literarum magistri: uel ex parentibus qui ignorent quomodo liberi sint instituendi, uel qui propter inopiam & egestatẽ non possint eos ut par est educare. si item nascimur in ea ciuitate, quæ malis moribus sic imbuta, ita ut necesse sit cum prauis hominibus dies & noctes uitam degere. Iam uerò quid est quod postuletur à nobis, si nascimur hebeti ingenio, ita ut ne ratiocinari quidem possimus & falsum à uero, malum à bono distinguere: accusanda enim est ipsa natura, non homines qui ita nascuntur. Quid etiam si res ita difficiles sint, ut decipi facile possimus: non erit ergo uerum, nos esse liberos.

Ad hanc sanè difficilem quæstionem respõdemus, de ijs quidem quę uitio naturæ secus apparent nobis atq; oportet, nos minime esse accusandos, neq; increpandos: quia non erat in potestate nostra, fieri aptos natos ad rectè discernendũ uerũ uel falsum, bonum uel malũ: sed tales sumus, quales natura nos generauit. Quare si huiusmodi homines simpliciter & absolutè non possint dici liberi, id tamen nõ euertit omnino sententiam nostram: quippe qui uerba facimus de ijs hominibus qui nascuntur apti nati ad iudicandũ, ut diximus: hoc enim est per accidens, non per se. Quod autẽ diximus homines esse liberos, intelleximus hoc esse uerum per se, & quantum attinet ad naturam ipsorum: atq; etiam, quia maiori ex parte nascuntur homines natura apti ad comparandos habitus tum speculatiuos, tum practicos. Quod fortasse spe-
2. Ethic. ctans Aristoteles secundo Ethic. cap. primo, (quem locum citauimus etiam in supe-
capi. 1. rioribus, cùm de animi immortalitate disputaremus) hæc protulit uerba: Non igitur
2. Ethic. natura, neq; præter naturã fiunt in nobis uirtutes, sed fiunt in nobis aptis natis ad eas
capite 1. suscipiendas, sed perfectis per consuetudinem.

Videtur enim dixisse, homines nasci aptos natos ad suscipiẽdas uirtutes, quia maiori ex parte & per se sic nascũtur: nõ tamen ei fuit propositũ negare, nasci aliquos sine illa aptitudine: sed quia hoc erat per accidens, nullã eius rei mentionẽ fecit. quod
1. Ethic. indicauit primo Ethic. ubi de beatitudine humana loquens dixit: Fieri enim potest
cap. 9. ut insit omnibus, qui non sunt impediti ad uirtutem per quandã disciplinam & curam. Sunt ergo aliqui ita natura affecti, ut nõ possint uirtutes acquirere: qui quidem, quin multo minus apti nati sint ad habitus speculatiuos comparandos, in dubiũ uenire non potest. Atq; huiusmodi sanè homines fatemur paruã libertatẽ habere, quia maiori ex parte decipiuntur, non tamen semper: ita enim nullo modo essent liberi, sed tanq; mancipia & belluæ, meritoq; dicerentur serui natura: quod tamen non est per se, sed per accidens. & hoc modo nihil impedit, quin sint uera, & quæ ab Aristotele, & quæ à nobis ex eius sententia dicta sunt.

Concedimus item, ignorationem esse causam apparentiæ: negamus tamen, hanc tollere libertatem nostram: quia per se erat in potestate nostra, sicut dictum est, non ignorare. sed ignoratio & praua consuetudo, & mala educatio, & paupertas, & rei difficultas, eò tantum pertinent, ut intelligamus qui nam suorum errorum ueniam mereantur, qui secus: Quocirca per hæc non tollitur, quin homines per se ac natura sint liberi: id quod nobis propositum fuit ad probandum.

SECTIO TERTIA.

SEd uenimus iam ad quæstionum earum quæ propositæ sunt dissolutionem: In primisq; hoc statuamus, aliud esse agere ignorantes, ut declarauimus in superioribus: aliud agere per ignorationem. agunt enim ignorantes, illi qui prauè agunt, eo modo quo agunt ebrij & irati: qui inebrietate illa & ira si interficiãt aliquem, non agunt

agunt per ignorationem, quia antequã essent in illa ebrietate & ira sciebant malum esse homines interficere (loquor de iratis sine electione) sed dum uersantur in illo affectu atque anim. pertubatione, agunt pro eo tempore ignorantes: quia non cogitãt illam ueram propositionem, quam nouerant, uidelicet neminem esse interficiendum. sed interfectio illa occurrit eis ut bonum, quia habent aliam propositionem, uerbi gratia, bonum esse uindictam simpliciter facere. & hoc modo ignorant pro eo tempore principia bene agendi.

Per ignorationẽ uerò dicuntur agere illi, qui prauè agunt, nullam habentes prius noticiam illius rei quam agunt: qua de re in superioribus longum habuimus sermonem. & isti agunt etiã ignorantes: quia quicunque agunt per ignorationẽ, necessariò agunt etiam ignorantes, ut perspicuum est. non tamen retro commeat, ut qui agunt ignorantes, agant per ignorationem. nam ebrij & irati agunt ignorantes, non tamẽ per ignorationem: ut si quem interficiant. sciebant enim, antequam in illa ira uel ebrietate essent, neminem esse interficiendum. Quare inquit Aristoteles quinto Ethic. loco superius etiam citato: Quæcunque enim non solũ ignorantes, sed per ignorationem peccant, sunt digna uenia: quæcunque autem non per ignorationem, sed ignorantes quidem per passionem non naturalem, neque humanam, non sunt digna uenia. 5 Ethic. caput 14.

Et ob hanc causam dixit etiam: omnem prauum esse ignorantem: quoniam tempore illo quo prauè agit, ignorat principia bene agendi: id est ignorat eas propositiones syllogismi, ex quibus emanat illa conclusio, quæ ipsum adhortatur ad rectè agendum, & dehortatur à malo.

Homo enim prauus scit hanc propositionem, Homines non esse occidendos: (nulli enim, modo sit sanus, hoc potest esse ignotũ) nihilominus occidit aliquẽ: quoniam in eo tẽporis puncto obliuiscitur propositionis ueræ, uel non cogitat ipsam, sed recordatur alterius falsæ, uidelicet bonum esse homines occidere, ut euadamus superiores, uel ut uindictam sumamus. cuius falsę propositionis recordatione commotus, hominem interfecit. & ideo dicitur ignoranter hoc fecisse: quia eo tempore uictus ab ira, & quasi obcæcatus, uel ab aliquibus alijs causis, quib. uidemus quotidie homines commoueri, & ad aliquid agendum impelli, non intelligit illam propositionem, Neminem esse occidendum. quia si in eo puncto temporis uel recordaretur ipsius, uel intelligeret eam, quamuis orę eam proferat, non posset interficere aliquem. etenim omnis nostra actio appetit bonum.

SECTIO QVARTA.

His positis, putamus non inutile futurum, si explanemus tertium caput septimi Ethic. lib. in quo tradit Aristoteles modum, quo & ea quæ dicta sunt intelligere, & quæstiones propositas dissoluere facile poterimus.

Cùm igitur Aristoteles proposuisset, quærendum esse utrum incontinentes agerent scientes, nec ne: & si agerent scientes, quomodo hoc fieret: hoc autem loco accipitur nomen scientiæ communiori uocabulo, ut significat etiam opinionem: etenim hoc non refert ad eam rem de qua agitur. & cùm id fecisset Aristotes. quia Socrates omnino tollebat incontinentiã, negans posse quemquã facere cõtra id quod sciret esse bonum. sicut uidebat facere incõtinens, sed hoc accidere solum propter ignorationẽ. Cùm ergo uellet Aristoteles remouere hũc errorẽ & Socratis opinionẽ refellere, affert in hoc cap. dissolutionẽ quæstionũ ꝓpositarũ: quod quidẽ caput in multas distribuit partes, ut erit perspicuũ. In prima declarat, interesse, utrũ is qui agit ea quæ non oportet agere, habeat scientiam, sed nõ utatur, an habeat, & intelligat se agere, supple quæ non oportet. Etenim hoc (inquit) uidetur graue, id est hoc uidetur absurdum. sed non est, supple absurdum, quod sciens agat quæ non oportet, si agat non contemplans: esset quidem certè absurdum si haberet scientiam, & contemplaretur illam, deinde ageret quæ non sunt agenda. hoc enim fieri non posset: quia nemo uerè cognoscens, potest uelle malũ, quatenus malũ est: ergo neque agere: & ad hoc declarandum accipit istam propositionem, uidelicet scire dupliciter dici: Etenim, inquit, Et is qui habet scientiã, sed nõ utitur ipsa, & is qui utitur ipsa, dicitur scire. si ergo scire duobus his modis dicitur, necesse est ut intersit inter ea quæ dicta sunt, aliter enim scire, & nõ uti sciẽtia, non esset diuersum ab ipso scire, & uti sciẽtia.

Hanc uerò distinctionē ueram esse patet: quoniam fieri potest ut aliquis geometriæ scientiam optimè teneat, & tamen nihil de ipsa geometria cogitet:ut, exempli causa, cùm is dormit. habebit enim habitū geometriæ, & tamen eo tempore non utetur eius scientia. alius item dicetur scire geometriam, cùm habebit habitum geometriæ, ipsamq́; contemplabitur: uterq; igitur dicitur habere geometriā, & ille qui habet & non utitur, & ille qui habet & utitur. ex quo concludit Aristoteles, ualde interesse utrum qui sciat & non cogitet, an sciat & cogitet. & ait, hoc uideri absurdum, quod aliquis sciens prauè agat: sed negat esse absurdum, nisi is specularetur: quia nemo quidem potest sciens & cogitans facere quæ non oportet, sed potest aliquis sciens, & non cogitans.

Prętetea quoniam duo sunt modi propositionum.) Postquam ostendit Aristoteles scire duobus modis dici: quoniam habens scientiam, et non utens ipsa, dicebatur scire: & habēs & utēs. atq; ex hoc intulisset, interesse inter eum qui scientiā haberet, & non uteretur, agendo ea quæ non oporteret: & inter eum qui haberet atq; uteretur, dixissetq; hoc quidem esse absurdum, quod is qui haberet & uteretur, cogitans scilicet atque contemplans, prauè ageret: at non illud, quod qui haberet, & non uteretur, nihil scilicet cogitans & contēplans: in hac parte ostendit modum quo incontinentes agunt incontinenter. Et inquit, positis istis, præter ea quæ dicta sunt, dicimus, fieri posse ut aliquis agat incontinēter, habendo duas propositiones, & utendo uniuersali, & non singulari. Præterea quoniam sunt duo modi propositionū, ex quibus, supple impellimur ad agendū: etenim declarauimus in superioribus ex sententia Aristotelis, fieri non posse ut aliquid agamus, nisi habeamus duas propositiones, in actu, uel habitu: id est nisi agamus ui syllogismi, quippe qui cōstat ex duabus propositionibus (conclusio em̄ non est pars syllogismi, sed eius effectus, ut ex ipsius descriptione colligitur) ac licet homines rudes ignorent hanc ratiocinationē, nihilominus agunt & ipsi eius ui: sunt ergo duæ propositiones, ex quibus operamur: quia scilicet operamur ex syllogismo. qui constat ex duabus propositionibus, quarum una est uniuersalis, altera singularis.

His ita constitutis, ponit Aristoteles hanc conclusionem: quod cùm duæ sint huiusmodi propositiones, nihil impedit quin is qui eas habet, agat præter scientiā ipsarum. quod ait euenire, quia fieri potest ut consideret uniuersalem, & ipsa utatur, singulari aūt non utatur. Hoc enim perspicuū est ex eo quod diximus, fieri posse ut aliquis habens scientiam, & non utens, agat ea quæ nō oportet. & hoc non esse absurdum: sed esse absurdum, si ageret ea quę non oportet, sciens & cogitans: fieri ergo poterit, ut aliquis habeat singularem propositionem, & non utatur ipsa, quoniam (ut ostensum est) qui habet scientiam, & non cogitat, dicitur scire. quare non est mirum si agat contra eam propositionem, quam habebat. Et quia potuisset aliquis negare opus esse nobis singulari propositione ad agendum, ostendit hoc esse falsum, quia agibilia sunt singularia. ergo necesse est syllogismos qui sunt de agibilibus, habere alteram propositionem singularem.

Differt autem.) Quoniam dixerat Aristoteles, fieri posse ut habens duas propositiones, agat præter scientiā ipsarū: & declarauerat hoc euenire propterea, quia possumus uti uniuersali ꝓpositione, & non uti singulari: potuisset aliquis dubitare quo modo hoc fieri posset. nam cùm uniuersalis propositio habeat semper coniunctam secum propositionem singularē, non uidetur quis posse habere uniuersalem, & uti ipsa, quin etiam utatur singulari. huic tacitę dubitationi occurrit mea quidē sententia Aristoteles dicens uniuersale differre, id est interesse inter ipsum uniuersale: quasi dicat, uniuersale non simpliciter & uno modo dici. etem̄ aliud est uniuersale in se ipso, aliud in re: id est, aliud est uniuersale quod habet ita coniunctam secū singularem propositionē, ut ipsa prolata intelligatur statim singularis propositio: de quo, supple non loquimur in exemplo nostro. aliud uerò est uniuersale in re, id est quod non habet cōiunctam secū singularem propositionē, ita ut prolato ipso uniuersali, statim intelligamus singularē propositionem, & hoc uniuersale facit ad rem nostrā. Prioris uniuersalis dat exēplum, cùm inquit: ut quòd omni homini conferunt sicca, & quòd iste sit homo, posito illo uniuersali, & cōsiderato, nō possumus facere quin statim cōsideremus & intelligamus singularē propositionem: non enim possumus eius obliuisci, & non intelligere ipsam.

Alterius

Alterius autem uniuersalis exemplum potest esse hoc. si sciamus omnia quæ purgant choleram, esse sicca: & nobis ostendatur aliqua herba, quæ uere choleram purget, ignoremus tamen illam herbam purgare choleram: propositio illa uniuersalis, omnia quæ purgant cholerā sunt sicca, non habebit secū coniunctam singularem propositionē, uidelicet Hæc herba purgat choleram, ita ut ipsa uniuersali inspecta consideretur necessariò, & cognoscatur singularis. quia potest quispiam habere & cogitare uniuersalem, ignorare uerò singularem, quum tamen reuera illa singularis contineatur sub illa uniuersali: quæ propter hanc causam dicitur uniuersale in re, id est uniuersale quod habet in re singularem propositionem, non in apparentia. & hoc intellexit Aristoteles, cùm dixit, quod siccum tale: id est, quod omne purgans choleram est siccum: sed si tale, id est si hoc sit tale, ut purget choleram, uel non habet, supple is qui habet uniuersale, id est non intelligit: nescit enim utrum ista herba, quæ ostenditur, sit huiusmodi, ut purget choleram, quamuis habet uniuersalē propositionem, quòd uidelicet omne purgans choleram est siccum: uel non operatur, supple quia non cogitat illam singularem propositionem. Quibus uerbis admonemur, Aristotelem (cùm dixit, fieri posse ut aliquādo qui habet duas propositiones, quarum una est uniuersalis, altera singularis, agat præter conclusionem: quia possit accidere, ut utatur uniuersali, non singulari) hoc intellexisse non generaliter de omni uniuersali, (non enim de uniuersali quod habet secum connexam manifestè singularem propositionem, quia hoc non possit accidere) sed de uniuersali quod non habet secum coniunctam manifestè propositionem singularem: quia possumus uti hoc uniuersali, & ipsum considerare, non considerando, neque utendo singulari propositione, etiamsi haberemus ipsam.

SECTIO QVINTA.

SEcundum sanè hos differt modos, ut uix dici possit quantum.) Cùm ostendisset Aristoteles nihil prohibere eum qui duas haberet propositiones, agere præter scientiam utendo uniuersali, & non singulari: potuisset aliquis opinari, posse hoc accidere, etiamsi uteretur ambabus propositionibus, quia non uidetur interesse inter istos modos: in hac parte respōdet, uix dici posse quantū intersit inter hos modos: et declarat tantum interesse, ut scientem uno modo minime sit absurdum agere quę non oportet: altero uerò modo sit absurdum, uidelicet scientem & utentem ambabus propositionibus. Ex ijs ergo uidetur responderi posse ad quæstionem propositam, Incontinentes agere incontinenter scientes uniuersalem propositionem, & non utentes singulari, quod non est absurdum. sed esset absurdum si agerent incontinenter, utentes ambabus propositionibus, ex quibus fit syllogismus qui impellit ad agendum. «

Item habere sententiam.) Hoc loco uidetur mihi Aristoteles tradere alium modum dissoluendi argumentum propositum, quia fortasse modus ille positus non uidebatur tueri incontinentiam, ipsamque perfectè declarare. Quare inquit: Etiam habere scientiam alio modo à modis dictis, inesse hominibus contingit: id est, homines dici possent habere scientiam alio modo ab eis qui dicti sunt. & declarat hoc dicens: quia in habere, & non uti, uidemus habitum differre, ita ut dicere possimus, aliquem aliquo modo habere, & non habere ipsum habitum. & erit, exempli causa, ut Geometra dormiens, uel furens, uel ebrius. is enim dum dormit, dici potest habere habitum scientiæ. dicitur non habere, quia non habet actu, non enim cogitat: habere autem, quia habet potētia. Etenim nullam propositionem syllogismi Geometra eo tempore cogitat. ita, inquit, dispositi sunt, qui sunt in affectibus cōstituti. Etenim iræ, & cupiditates Venereæ, & quędam huiusmodi manifestè corpus immutāt, ac nonnullos etiam in furorem & insaniam impellunt. «

Quod si ita est, illud etiam erit manifestum, incontinentes qui ita sunt in affectibus constituti, similiter affectos esse, atque illos qui dormiunt: qui quidem habent scientiam in potentia, non in actu, quippe qui nihil tunc intelligunt. Sic enim incontinentes, dum uersantur in illis affectibus, & animi perturbationibus, non actu intelligunt propositiones quas habent, sed tantum in potentia.

Dicere autem sermones.) Quoniam dixerat incontinentes non habere scientiam actu, sed in potentia, quia non intelligunt propositiones quas habent, & ita incontinen- «

continenter agunt, ficut ebrij: contrà potuiffet quifpiam dicere, hoc non uideri effe uerum, propterea quòd incontinentes dicunt uerba & fententias dum agunt incontinenter, quæ à fcientia proficifcuntur: id eft, declarant ipfas habere fcientiam actu, dum agunt incontinenter: quia uniuerfaliter fieri non poffet, ut illas fententias proferrent. quæ enim funt in uoce, funt figna earum quæ funt in anima paffionum. dicunt autem incontinentes, dum incontinenter agunt, uerbi gratia, nullum dulce effe guftandum, & hoc effe dulce, & tamen guftant: habent ergo agentes incontinenter, cognitionem propofitionum uerarum, & ita fcientiam actu, cõtra quàm dictum eft. Huic ergo tacitæ hominum cogitationi occurrens Ariftoteles, inquit: Dicere autem fermones qui proficifcuntur à fcientia, eo modo quo diximus, non eft fignum, fupple uerum, quod incontinentes, dum agunt incontinẽter, agant ex fcientia, ita ut habeant ipfam actu, et utantur illa: quia illi qui funt in affectibus conftituti, dicunt demonftrationes & uerfus Empedoclis: & illi etiam qui primùm dicunt, ut pueri, connectunt quidem orationes & fermones, fed nõdum fciunt: oportet enim ipfos effe aptos natos natura, fupple ad fciendum, ad quod tempore opus eft. Quare putandum eft, ipfos incontinentes fic dicere fermones illos qui proficifcuntur à fcientia, quemadmodũ hiftriones, fupple in fcenis uerfus recitãt, quí fæpe illos non intelligunt. etenim incontinentesq́; ita perturbantur, & mutantur ex illis paffionibus, ut nihil uerè intelligant, quamuis proferant uerba quæ ex fcientia proficifcuntur. Quare fieri non poteft ut dicantur habere fcientiam in actu, & incontinenter operari ex illa. ac licet uerba fint figna paffionum quæ funt in anima, non funt tamen illa uerba quæ proferunt figna, quod ea ipfi intelligant dum proferunt: uertuntur enim ad ea, ad quæ impelluntur ex affectu.

SECTIO SEXTA.

INfuper & hoc modo quifpiã naturaliter infpexerit caufam. Cùm dixiffet Ariftoteles incontinenter agere quæ non oportet, fcientes in potẽtia, non in actu, quia funt in perturbationibus ficut ebrij & furentes: in hac parte uult declarare modum, quo ueniãt in furorẽ illum ut agant cõtra fcientiam, quam habẽt, quod eft agere incontinenter. hoc enim potuiffet in dubium uenire, et ab aliquo quæri: nõ enim fatis eft ad hanc rem perfectè cognofcẽdam, fcire incontinẽtesq́; facere, quod dixit. Et uolens hoc declarare, in primis facit fyllogifmum naturalem, id eft quo naturaliter ad agẽdum fine impedimento, ut melius cognofcamus, quando nõ fequimur illum uerum, fed alium falfum. Quare inquit: Præterea poterit quifpiam infpicere caufam eius quod diximus naturaliter, id eft ex naturali fyllogifmo & ratione, qua uti ex natura folemus ad agendum. quæ quidem ratio conftat, ut dictum eft, ex duabus opinionibus: [redacted], id eft ex duabus propofitionibus quas opinamur: quarũ, inquit, una eft uniuerfalis, altera fingularis, cuius fenfus eft dominus. præfidet enim fenfus ei, ipfamq́; percipit. & hoc dicit, quia intellectus non percipit fingularem propofitionem, ut dicemus.

His pofitis declarat Ariftoteles modum, quo naturaliter affentimur cõclufionibus in fpeculatiuis, & operamur in actiuis, ex iftis duabus ꝓpofitionibus. & inquit: Cùm una conclufio fit ex ipfis duabus propofitionibus, neceffe eft conclufionem illam hic, id eft in fpeculatiuis, animam affirmare, & illi affentiri, in actiuis uerò ftatim facere. & dat exemplum in actiuis: fi habeamus, inquit, hanc, Omne dulce neceffariò eft guftandum: & habeamus etiam hanc, Hoc eft dulce, quæ eft una ex fingularibus: fequitur neceffariò, ut ille qui poteft, & non prohibetur, guftet illud dulce. hæc enim fiunt naturaliter. & ex hoc modo, quo procedimus naturaliter, cũ non prohibemur, perfpicere poffumus modum & caufam, quare incontinentes operentur. quia uidelicet ab incontinentia prohibentur facere, quod naturaliter fequitur ex propofitionibus ueris, quæ impellunt ad operandum. Quafi diceret: Si uolumus perfpicere modum & caufam quare incontinentes agant incontinenter, oportet ut nobis fingamus cogitatione, ipfos incontinentes habere duas propofitiones in anima, quarum una fit ifta, Nullum dulce eft guftandum: altera uerò, Omne dulce eft fuaue. idq́; neceffarium eft in omni actione praua. deinde fit ifta fingularis, Hoc eft dulce: fi poneremus hanc fingularem, Hoc eft dulce, fub hoc uniuerfali, Nullum dulce eft guftandum, quæ prohibet guftare:

eamq́;

tamq; uerè consideraremus, nunquam gustaremus. sed quia ponimus ipsam nõ sub
illa quæ erat uera uniuersalis, in exemplo nostro, Nullum dulce est gustandum: sed
sub illa, quæ erat falsa, Omne dulce est suaue: propterea gustamus. & ita incontinen
ter operamur contra uniuersalem ueram. & iste est modus, quo incontinẽter homi-
nes operantur. Atq; inest cupiditas.

Postquam ostendit modum quo incontinentes agunt incontinenter, qui erat,
quòd ponebant singularẽ propositionẽ sub falsa uniuersali, non sub uera: in hac par
te propositum est ei declarare causam, quare hoc faciãt, & inquit: Atq; inest cupidi-
tas, supple causa ut ponant incontinentes singularẽ propositionẽ sub falsa uniuersa
li: quia ꝓpositio uniuersalis uera dicit fugiẽda esse dulcia, cupiditas uerò ducit nos
ad gustandum dulcia, potest eñ mouere singulas partes. Itaq; mouentur ab illa ad
ponendum singularem propositionem sub uniuersali falsa: quia sensus percipit hoc
esse dulce, & statim iudicat esse suaue: incontinentes uerò habent pro eo tempore
illam propositionem falsam, Omne dulce est suaue, & appetunt illam: atque ita o-
perantur, quia gustant, intelligentes tamen tacitè hunc alium syllogismum, Omne
suaue est gustandum, Hoc est suaue, ergo est gustandum. obliuiscuntur autem illius
uniuersalis propositionis contrariæ, Nullum dulce est gustandum, uel considerant
ipsam pro eo tempore. causa ergo huius deceptionis est cupiditas.

Quare contingit, ex ratione aliquo modo, & ex opinione incontinenter agi.
Concludit Aristoteles ex eis quæ dicta sunt, incontinentem incontinẽter agere ex
ratione, id est habentem aliquo modo rationem, id est uniuersalem propositionem
ueram. & dixit Aliquo modo, quia non habet ipsam actu, sed in potentia, & ex opi-
nione, id est ex singulari propositione. non enim uult dicere Aristoteles, sequi ex ra
tione illa, & ex opinione, ipsum incontinentẽ agere incontinenter, quia huiusmodi
actio nõ sequitur ex illa ratione, sed potius prohibetur ab illa: sed significat id quod
diximus, quòd uidelicet incontinẽs ponit singularẽ propositionem sub alia uniuer
sali propositione: illæ tamẽ duæ propositiones, ratio & opinio: id est uniuersalis pro
positio uera, & singularis, non sunt contrariæ per se. quia hæc, Nullum dulce est gu
standum: & hæc, Hoc est dulce, non sunt per se contrariæ: quia simpliciter singula-
ris illa non repugnat ipsi uniuersali, potest enim poni sub illa: sed accidit ei, ut repu
gnet pro eo tempore, quia cupiditas à qua ducitur ipsa singularis propositio, repu
gnat illi rationi, id est uniuersali propositioni, quam uocat Aristoteles rationem,
quia est uera propositio. ipsa uero singularis propositio, quã appellat opinionem,
non rationem, quia non est uniuersalis propositio, non est (inquit) contraria
rationi, id est uniuersali propositioni ueræ, quæ dicitur recta, quia erat uera, et duce
bat ad rectam & uerã operationem, uidelicet ad non gustandum illud dulce: hęc au
tem sequuntur, posito quòd aliquis ita sit affectus, ut dulcia sint ei mortem uel maxi
mum nocumentum allatura. Etenim eo tempore propositio illa, Nullum dulce est
gustandum, erit bona, & sic uera, quatenus ad ipsum attinet: altera uerò uniuersalis,
uidelicet Omne dulce est suaue, non erit bona: & ideo quatenus ad illum attinet, di
cetur falsa. non tamen simpliciter est falsa, imò est uera, ut perspicuum est: dulcia eñ
quin simpliciter suauia sint, nemini (modò sit sanus) dubium esse potest. causa ergo
quare incontinenter quis agat, cupiditas & appetitus.

SECTIO SEPTIMA.

QVare & propter hoc belluæ. Quia concluserat Aristoteles, incontinentẽ age
re incontinenter, habẽtem rationẽ, id est uniuersalem propositionem: infert
ex hac conclusione aliam conclusionem, dicens, Sequi ex dictis, belluas non esse in
continentes, quia incontinens dicitur ille qui habet propositiones uniuersales: bel-
luæ uerò non habent existimationem, uel propositiones uniuersales. cuius ratio ha
beri potest ex eis quę diximus de intellectu: ergo nõ sunt incontinẽtes. & quia dixe
rat, Belluas nõ habere propositiones uniuersales, aliquis potuisset quærere, quásnã
igitũ haberẽt propositiones? respondet, habere phantasiã & memoriam singulariũ.
quod quidẽ est signum, animam ipsarũ interire, quia educitur ex potentia materiæ.
itẽq; ex eo sequitur, ipsas nõ indigere intellectu agẽte, quia est ꝓpter uniuersalia: &
animũ nõ educi ex potẽtia materiæ, qa & ipse nõ haberet uniuersalia. sed cùm mani
festũ sit quod habet uniuersalia, fieri non potest ut sit mortalis. Quomodo aũt solui-
tur igno-

tur ignoratio. Hac in parte tacitæ hominum cogitationi respondere uidetur Aristoteles, qua aliquis potuisset ex eis quæ dicta sunt quærere, Tu dixisti incontinentem agere scientem habitu, ignòrantem uerò astu propositionẽ illam uniuersalem, contra quam agit: & hoc euenire, quia est in illo affectu constitutus. ego uellẽ scire, quo modo soluetur illa ignoratio, & fiet actu sciens? id est, quónam modo ex sciente in potentia, & actu ignoranti, possit fieri actu sciens? quia tũc erit solutus ab illa ignoratione, cùm factus fuerit actu sciens. Respondet igitͤ Aristoteles dicens: Quæris supple, quomodo soluetur ignoratio illa incontinentis, ita ut rursus fiat actu sciens, sicut erat antequã in illo affectu esset cõstitutus. respondeo supple, & dico eandem esse rationẽ, quæ est de ebrio, & de dormiente, cùm reuertuntur ad scientiã propriè quæ est scientia actu. similiter enim reuertuntur ad scientiam incontinẽtes, ut ebrij & dormientes: etenim ista ratiò non est propria huius perturbationis.

Et quia aliquis potuisset adhuc instare, & quærere, qui sit iste modus? respondet, oportere hunc modum, uel hanc rationem audire ab ipsis philosophis naturalibus, quia in libro de Somno & uigilia de hac re pluribus agitur. reijcit autem se ad philosophos naturales: quia ista facultas est subalternata philosophiæ naturali, & in facultatibus subalternantibus nisi adsit ali quod impedimentum, uberius & fusius tractatur de eis rebus quas petunt ab ipsis subalternatæ, quàm in ipsis subalternatis. attinent enim huiusmodi res ad ipsas simpliciter & absolutè. Sciendum est autem breuiter, ipsas continentes fieri actu scientes quum desinit illa affectio, id est quum non sunt amplius in eo affectu: quod fit, ubi cupiditas illa recesserit: sicut euenit ebrijs, quum cessauit ebrietas, & dormientes quum expergiscuntur. etenim geometra dormiens, tunc dissoluitur ab ignoratione, cùm è somno expergiscitur. Quare sicut ebrietas & somnus impediebat animam, ut non posset cogitare illas propositiones quas habebat: ita etiam passio illa affert idem impedimentum ipsi animo. Quocirca incontinens, dissoluto illo affectu anima, rursus fiet actu sciens & cogitans, sicut ebrius, ut perspicuum est.

Quomodo uerò ista dissolutio fiat, reijciamus nos ad philosophos naturales, sicut reiecit se Aristoteles, satis em̃ est in præsentia nosse ebrios & dormiẽtes, qui sciebant anteq̃ facti essent ebrij & dormientes, aliquas propositiones, quas in ebrietate & in somno non cogitabãt, dissoluta ebrietate & somno reuerti ad illas cogitandas.

Cùm autem ultima propositio rei sit sensibilis opinatio atq; actuũ domina. Postquam declarauit Aristoteles, incontinentes, dum in affectibus constituti sunt, agere scientes, & quomodo scientes in potentia: ostenditq; causam quare agerent contra scientiã quam habebãt actu, quia uidelicet cupiditas impellebat ipsos ad ponendã singularẽ propositionem uniuersali falsa, quod necessariũ ad agendũ incontinenter: actio enim necessariò oritͤ ex duabus propositionibus, ut dictũ est: in hoc textu uidetur quasi respondere tacitę hominũ cogitationi, qua potuisset aliquis quęrere, nunquid de propositione singulari ita sit dicẽdũ, sicut de uniuersali: uidelicet quòd incontinẽs cognoscat ipsam sicut uniuersalem, nẽpe in potentia, quia hoc non uidetur uerũ. nam cùm dictum sit, incontinentẽ ponere ipsam singularem propositionem sub uniuersali falsa: uidetur necessarium esse, ut cognoscat ipsam. Respõdet ergo Aristoteles, incontinentẽ cùm est in affectu, uel nõ habere ipsam singularẽ, quia nõ utitur ipsa: uel sic habere, ut hoc non sit scire, sed dicere, et temulentorũ more carmina Empedoclis proferrre: idq; ait euenire, quia ulrima propositio, quæ est minor propositio, est opinatio rei sensibilis, et est domina actionũ: ergo necesse est ut ipsam non habeat, aut sic habeat ut hoc nõ sit scire, sed dicere: quia si eam sciret, cùm sit domina actionum, non ageret incontinenter, quia poneret ipsam sub uniuersali uera. Ex quo colligendum est, ita dicendum de singulari propositione sicut de uniuersali, quod uidelicet sciat ipsam in potenria, non actu.

Sed urgeret aliquis dicẽs, uideri falsum esse, quod dicit Aristoteles, quia incontinẽs qui habet istas propositiones, Nullũ dulce est gustãdum, Omne dulce est suaue: & habet hanc, Hoc est dulce: & ponit ipsam dũ agit inconninẽter sub hac uniuersali falsa, Omne dulce est suaue: nõ potest ignorare actu hoc esse dulce. Quæstio hęc est ualde difficilis, tamẽ uerba Aristotelis uidentͤ nos cogere, ut dicamus, incontinẽtes, etsi collocẽt singularem propositionẽ sub uniuersali falsa, tamẽ nõ intelligere perfectè ipsam

ctè ipſam, quia non intelligunt illam cũ ſuâ uera uniuerſali, ſub qua eſſet collocanda. ſi eni[redacted]ntelligerent, collocarent ipſam cum ea, quia ergo non faciunt hoc, non uidentur perfectè intelligere ipſam, licet eam dicant cum ponũt ſub uniuerſali falſa. Equidem non uideo ad quod aliud præſidium cõfugiamus, ſi uolumus Ariſto-[redacted]rba tueri contra rationem allatam. aliorum tamen ſit iudicium.

Et propter hoc.) Cùm dixiſſet Ariſtoteles, extremam propoſitionem eſſe opinionem rei ſenſibilis, & dominam actionum: in hoc loco uidetur alteri etiam tacitæ hominum cogitationi reſpondere, quare uidelicet non appellauerit illam ſcientiam, & dominam ſcientiæ, ſicut appellauit opinionem, & dominam actionum. & uidetur hãc cauſam reddere, quia terminus extremus, id eſt ſingularis propoſitio, non eſt uniuerſalis, nec ita ut uniuerſalis ſcientia efficere uidetur. non ergo erit mirum, inquit, ſi diximus ipſam eſſe opinionem rei ſenſibilis, & dominam actionũ, non ſcientiæ: quia ſenſibilium ipſorum non poteſt eſſe ſcientia, ſed opinio. “

Et id accidere uidetur.) Videtur in hac parte oſtendere ex dictis, ſententiam Socratis poſſe in aliquo ſenſu eſſe ueram. dictum enim fuit in principio cap. intereſſe utrum quiſpiã ageret quæ nõ oportet [redacted] ſcientiam, & non cõſiderans, an habens & conſiderans: quia primũ fieri poterat, alterũ nõ poterat, ut oſtenſum eſt. “ Sâbens

Ex his ergo inferens id quod diximus, Videtur (inquit) contingere quod quærebat Socrates, quippe qui dicebat incontinentiam non reperiri in rerum natura, propterea quòd nemo uerè cognoſcens agebat contra optimum. quia loquendo de ſcientia propriè, id eſt de ſcientia in actu, eſt uerũ, quia nemo ſciens & cogitans poſſet agere contra optimum, ut faciunt incontinentes. nam cum ea quæ propriè uidetur ſcientia, id eſt quæ eſt actu ſcientia, eſt præſens, non fit paſſio, neq; ipſa trahitur à paſſione. quantum igitur ad hoc attinet, concedimus, (inquit,) uerum dicere Socratem, quoniã propoſitio ſenſitiua eſt illa quæ trahitur, & eſt actionis domina, quia eſt ſingularis: ideoq; dicimus incontinentes agere quæ non oportet, non cognoſcentes propriè, id eſt non cognoſcentes actu. In eo autem decipiebatur Socrates, quòd negabat dari incontinentiam: quia agere incontinenter, non requirit ut agat quiſpiam contra ſcientiam actu, ſed contra ſcientiam in potentia, & in habitu: idq; euenit, quia ſingularis propoſitio tracta à paſſione, impellit incontinentem ut agat contra optimum, quia facit ut uel obliuiſcatur, uel non intelligat uniuerſalem ueram, quam antequam eſſet in illo affectu intelligebat: & hoc modo uerum eſt dicere, incontinentem agere ſcientem, ſeu cognoſcentem, & non agere ſcientem & cognoſcentem: quia agit cognoſcens in potentia, non actu. etenim propoſitionem illam, quam nouerat actu, antequam eſſet in affectu conſtitutus, nõ cognoſcit amplius, etiam ſi ipſam proferat. Ex his perſpicuũ uidetur, Ariſtotelem non dixiſſe ex animi ſui ſententia illud, incontinentes agere habentes duas propoſitiones præter ſcientiam, utendo uniuerſali, & non ſingulari: quia fieri non poteſt ut quiſquam præſente ſcientia propriè, agat incontinenter. ideoq; tradidit Ariſtoteles alium modum ſciendi, quo incontinenter agerent incontinenter: per quem diſſoluitur cõmodè ratio, quæ è medio tollebat incõtinentiam. In ultima parte epilogo breuiter colligit dicta, & inquit: Tot dicta ſint de ſciente, & nõ [redacted]ſciente, & “ quo modo contingat ſcientem incontinenter agere. Etenim dictũ eſt incontinentem agere ſcientem in habitu, & potentia, nõ actu: quod ſequitur ex ijs quæ declarauit in principio cap. cùm dixit, Scire dici dupliciter, & de eo qui habet ſciẽtiam, ſed non utitur ea, neq; cogitat, ut geometra dormiens: & de eo qui habet ſcientiã, & utitur, & cogitat. Quare iam diſſoluta eſt quæſtio illa, quæ uidebatur tollere incontinentiam. “

De hac item re diſputauimus in ſecundo lib. de Honore, ubi ſi quid aliter quàm hic dixiſſe uidemur, huius rei culpam omnem ſuſtinet is qui impreſſit illud exemplar (ut diximus) quòd non planè fuerat à nobis emendatum, neq; id erat quod in publicum edere conſtitueramus. 2. lib. de Honore.

SECTIO OCTAVA.

IIs explicatis, ueniendum eſt ad diſſolutionem quæſtionum, quæ omnino libertatem ab intellectu auferre uidebãtur: quas quidem facile erit oſtendere, ex eis quæ dicta ſunt, inanes eſſe atq; nullius momenti.

Q Ad

Ad primam igitur quæstionem respondentes, negamus consequentiam. Ad probationem concedimus: eos qui eligunt, cognoscere quæ eligunt, [redacted] habent potentiam quæ cognoscit, quam potentiam necessariò sequitur electio. negamus tamẽ ex hoc sequi, ipsam electionem cognoscere, sed tantum supponere cognitionem. At eligimus errores, & peccata: ergo electio cognoscit hoc non [redacted] sed dicimus, prauos scire & cognoscere quæ eligunt, uerùm decipi. Etenim mala iudicant bona, & eligunt ea tanquàm bona, quæ deceptio non est in electione, sed est in intellectu, qui decipitur in iudicando. Quare dicitur prauus ignorare principia rectè agẽdi: quomodo autem decipiatur, dictum est suprà. patet igitur, non sequi, appetitum cognoscere, & non esse cœcũ, & non semper appetere bonum, uel uerum, uel apparens.

quia

damus

Ad Aristotelis auctoritatem concedimus, non esse idem eligere optima, & opinari: ac nonnullos opinari melius, & propter prauitatem eligere quæ nõ oportet: negamus tamen sequi ex hoc, electionem esse liberam: quia electio ista sequitur iudicium partis quæ cognoscit. Quare non sequitur, ipsam electionem cognoscere malũ, propterea quòd eligat ipsum. etenim dictũ est in superioribus, ex Aristotelis sententia, & ex eo quod experimur, nos scire propositiones ueras, quæ ducunt nos ad bonum: tamen eligere malum propter cupiditatem & prauitatem, quæ ducit nos ad collocandum propositiones singulares sub uniuersalibus falsis, ex quibus sequitur appetitus & electio erroris, quo quidem tempore sic affecti sumus, ut non cogitemus id quò dirigebat propositio uniuersalis uera: & ita non intelligamus eam uerè, licet proferamus, sed habemus tantum in potentia. ut, uerbi gratia, cognoscebamus, nullum dulce esse gustandum, nihilominus gustamus aliquid dulce, quod quidem eo modo (quo diximus) est malũ. & hoc accidit, quia ponimus propositionem singularem, quæ est domina actionis uidelicet. Hoc est dulce, sub hac propositione falsa. Vnde dulce est suaue. nõ enim impelli possumus ad agendum, nisi ex syllogismo. Causa autem quare ita faciamus, est cupiditas nostra, ut dictum est. Concedimus ergo, nos opinari, seu scire optima, (idẽ enim est quantum ad hanc rem attinet) & mala eligere: nihil tamen quod sententiã Aristotelis euertat arbitramur.

Ad alteram quæstionem concedimus, electionem esse spõtaneam: negamus tamen esse liberam, quia dicitur spontanea propterea quòd sequitur intellectum, qui non cogitur, sed liber est.

Erat alia quæstio, ad quam respondentes concedimus, uoluntatẽ uelle ea quæ fieri non possunt: negamus tamen consequentiam, uidelicet ipsam ob hoc esse liberam. Ad probationẽ dicimus, falsum esse, fieri non posse, ut intellectus & ratio ostendat ipsi uoluntati, res quæ fieri non possunt esse appetendas: quoniã animi nostri facultates talem inter se ordinẽ natura consequutæ sunt, ut nõ possint eum mutare. intellectus autem munus & officium est, ut ex eis, quæ dicta sunt perspicuum est, ratiocinari & iudicare, ipsius uerò appetitus exequi, quandoquidem sit ille qui operatur. Quare si uoluntas immortalitatem, quæ haberi non potest, uelit & appetat, hoc fit, quia intellectus conclusit immortalitatẽ esse bonã: & cũ constet omne bonum esse appetendũ, necessariò uoluntas appetit immortalitatem.

Intellectus tantũ in hac cõclusione decipitur, quia propositiones quæ nõ sunt ueræ simpliciter, ut simpliciter ueras accipit. Etenim ista propositio, Omne bonũ est appetendũ, non uidetur simpliciter uera: quia non est uerè appetendũ illud bonum quod non potest haberi, inanis enim est appetitus, quippe qui planè naturæ repugnet: est tamen illa propositio uera ex aliqua parte. ut si dicamus, Omne bonum quod potest haberi, & à nobis acquiri, est appetendum: & tunc minor propositio erit falsa, bonum quod possit à nobis haberi & acquiri: & ita non sequitur conclusio, quòd immortalitas sit appetenda. Quare huius deceptionis causa est intellectus, qui non rectè iudicauit immortalitatem esse appetendam. Etenim si intellectus recta ratione ratiocinaretur, nunquam iudicaret immortalitatem esse appetendam, nec eam uoluntas uellet: sed quia sæpe decipitur, ex hac deceptione uoluntas uult ea quæ fieri non possunt.

↑ immortalitas est

Ad aliam auctoritatem, concedimus, incontinentẽ facere quod non putat esse

facien-

faciendum,eo modo,quo diximus.negamus tamen sequi,ipsum facere contra iudicium intellectus: quia sequitur iudicium intellectus,quod iudicium non fuit rectum.idq; accidit propter prauitatem & cupiditatē, ut ostendimus. & falsum est, ipsam uoluntatem non esse appetitum boni: quia si appetit malum, non appetit ut malum,sed ut bonum:quæ deceptio oritur ab intellectu,ut dictum est.

Concedimus item,eum qui insidiatus est,non ignorare:quia antequàm insidiaretur,non ignorabat.negamus tamen, eum non ignorare, tum cum insidiaretur. nam qui insidiatur,agit ignorans,at non per ignorationem:sicut cōcedimus, geometram ebrium non ignorare antequàm esset in ebrietate. cum uerò est in ebrietate,dicimus ipsum ignorare, quia pro eo tempore ignorat actu principia geometriæ,& propositiones ueras.Quare non sequitur,falsum esse,omnem prauum esse ignorantem:quia propositio illa intelligitur de prauo, cum prauè agit, quia eo tēpore nescit actu principia bene agendi, ut declarauimus in superioribus.

Ad aliam item auctoritatem,quæ sequebatur,concedimus, in continentem scientem praua facere per passionem:quia omnis incontinens,quatenus est incontinens,agit ignorans,non per ignorationem:negamus tamē sequi,falsum esse,omnem prauum esse ignorantem,quia incontinens est prauus, & est actu ignorans, quamuis potentia sit sciens,ut qui reuerti potest ad scientiam.& dicit̄ sciens,quia antequam esset in illo affectu,erat sciēs:sicut principium demonstrationis dicitur definitio,quia antequam esset principium demonstrationis,erat definitio.

Ad id uerò quod addebatur,Aristotelem redarguere Socratē, qui incontinentiam è medio tolleret:negamus fieri posse,ut aliquis sciens,praua ageret, sed omnia praua nasci ex ignoratione. itaq; necessariò sequi, ipsum Aristotelem opinari incontinentem agere non ignorantem.dico Aristotelem concedere, incontinentem agere praua ignorantem:quia eo tempore, quo agit praua, ignorat principia bene agendi,sed non per ignorationem: quia antequam esset in illo affectu, sciebat praua illa nō esse agenda:sed cum agit,nō cogitat, neq; intelligit ea quæ ostendunt eiusmodi agi non oportere.itaq; concedit Aristoteles,incōtinentem habentem actu scientiam, quæ prohibet praua agere, eamq; uerè considerantem & intelligentem,nunquā agere contra scientiam illam. Sed instat,posse illum qui habet scientiam,aliquando agere contra ipsam,cum uidelicet ipsam non cogitat, & non intelligit:quia tunc non habet actu scientiam,sed potētia. Quòd autem aliquis posit habere scientiam,& non cogitare,& non uti ipsa,ex eis quę dicta sunt in dubium uenire non potest.ex quibus dictis non sequitur,uoluntatem esse liberam,ut ratio ostendere uidebatur.

Concedimus item,quod addebatur, incontinentem agere quod nō putat esse agendum,supple antequam sit in illo affectu:negamus tamen,ob hoc appetitum non sequi iudicium intellectus.

Eodem modo respondendū est ad ea Aristotelis uerba,quibus asserebat, nonnullos timiditate deterreri quo minus faciant ea quæ sibi optima uiderētur: quia timiditas erat causa ut deciperentur:& eo temporis puncto decipiebantur, utentes propositione falsa,quæ erat, non esse facienda ea quæ uiderentur nocitura: & non cogitabat ueram propositionem,illa honesta simpliciter esse facienda. ita sequitur,omnem malum esse ignorantem.Etenim dum praua agit,pro eo tempore ignorat actu principia bene agendi,quæ sunt propositiones uniuersales,quæ docent mala non esse agenda.

Erat alia quæstio sumpta ex nono primæ philosophiæ libro,quæ asserebat,po- 9.Meta.
tentiarum alias unam duntaxat partem contradictionis efficere posse, alias uerò tex.9.
opposita:& addebat,fieri non posse ut nos,qui habemus huiusmodi potentias,efficiamus aliquid (quia contraria simul agi nō possunt) nisi adsit alia potestas,quæ sit domina,& quæ nos ad agendum hoc,& non illud, impellat:quæ potestas, inquit Aristoteles, est appetitus & electio: ergo hæ duæ potestates sunt dominæ, quia imperant & sunt liberæ,quia possunt utramlibet contradictionis partem efficere:quod quidem nihil aliud est,ut ex superioribus patet, quàm esse liberas,nō cæcas,neq; coactas,sed potius eiusmodi ut ipsæ ad cogendum ualeant.

Huic quæstioni, quæ multorum, & eorum quidem doctissimorum hominum

ingenia non parum exercuit, respondentes dicimus, potestates illas rationalis animæ posse opposita, non tamen simul. & concedimus fieri non posse, ut homines, quibus natura huiusmodi potestates tributæ sunt, agant, alterã oppositionis partem, ad quam sunt in potẽtia, nisi adsit facultas, quæ sit domina, quæq; eos impellat ad agendum hanc contradictionis partem, & non illam, quam potestatem fatemur, esse appetitum, & electionem: negamus tamen ex hoc sequi, appetitum & electionem esse potentias liberas, quia sunt dominæ agendi unius partis cõtradictionis, iubentq; illam fieri, non alteram, non ui sua, sed quia intellectus prius ita iudicauit. ipsæ enim (ut dictũ est) exequuntur quod conclusum fuit ab intellectu, tamen non posset sine ipsis esse actio. quia ita natura comparatum est, ut ipsæ moueant unumquodq; membrum, postquam intellectus hanc partem, non illã esse agendam iudicauit. sunt enim in natura, uelut in actionibus ad ius pertinentibus ipsi ministri, qui iudicis mandata exequuntur. iudicat enim iudex hunc esse in carcerem detrudendum, uel necandum: ministrorum uerò partes sunt, eum detrudere in carcerem, uel necare, nihil aliud ex ipso iudice quærentes. non enim ad ipsos attinet cognoscere aliquid, sed tantummodo exequi, perinde ac si no haberet intellectum. Ad hunc modum se habent, meo quidem iudicio, electio, & uniuersaliter appetitus ad intellectum. Etenim intellectus iudicat hoc esse faciendum: appetitus & electio exequuntur, mouentes membra ad illud efficiendum. sunt ergo dominæ, quia alijs potestatibus quæ sunt sub ipsis imperant. non sunt tamẽ dominæ simpliciter & absolutẽ, quia intellectus est ille qui simpliciter & absolutẽ est dominus. etenim nihil ipsæ possunt efficere sine intellectu. Quod si eo in loco hoc non expressit Aristoteles, expressit multis alijs in locis, ut ex eius uerbis perspicuũ est. Quare appetitus, & electio non sunt potentiæ liberæ, quia possint efficere utrũuis contradictionis partem: hoc enim ex intellectus libertate proficiscitur, non ex ipsarum ui & facultate: quæ omnia facile perspiciuntur ex eis quæ in superioribus declarata sunt. Nihil ergo uerba Aristotelis allata faciunt aduersus intellectus libertatem, quam posuimus,

SECTIO NONA.

Ad id uerò quod contrà afferebatur ex descriptione boni simpliciter, & ex prima propositione primi Ethic. dicimus, propositionem illam esse ad hunc modum intelligendam: uidelicet omnes actiones nostras quæ sunt spontaneæ, & à nobis proficiscuntur, bonum appetere, uel uerum, uel appatens: quia appetunt finem, qui est bonus, uel apparet bonus. Aristoteles enim per illam propositionem, Omnis ars, omnis methodus, similiter actio & electio appetunt quoddã bonum: nihil aliud uolunt significare, quàm omnia illa appetere quendam finem, qui finis habet semper rationem boni uel ueri, uel apparentis. etenim Aristoteli opus erat in eo loco hac propositione, quòd omnes nostræ actiones appeterẽt finem, ut scilicet haberet istam minorem propositionem, in actionibus humanis esse finem aliquem: ex qua deinde cõcludit, in actionibus humanis dari id quod est optimum, ac summum bonum. Ea uerò quæ sunt à fortuna, & per uim, & per naturam, non proficisci à nobis, satis clarè indicat Aristoteles, cùm inquit: Omnes autem agunt
„ omnia, partim quidem non ex seipsis, partim uerò ex seipsis. eorũ autem quæ non
„ ex seipsis, partim quidem per fortunam agũt, partim aũt ex necessitate. eorum ue-
„ rò quæ sunt ex necessitate, alia quidem uiolẽtia, & alia natura. Quare omnia quæ-
„ cunq; non ex seipsis agunt, alia quidem à fortuna, alia natura, alia uiolentia.

Cùm igitur ea quæ fiunt ex fortuna, & ex uiolentia, & natura, non proficiscantur à nobis, si hæc non appetant bonum, tamen non euertitur propositio illa Aristotelis, quippe quæ eo quo diximus modo interpretãda est: Quanquã fieri posse uidetur, ut aliqua etiam quæ fiunt per uiolentiam, fiant causa boni: ut si tyrannus aliquis iuberet nos facere quippiam quod non esset honestum, ut patrem interficere, & mortem nisi illum interficeremus minaretur, si interficimus patrem, hoc facimus, quia iudicamus melius esse uiuere, quàm patrem nõ interficere: licet hac in re decipiamur. nam sunt quædam, ut docuit Aristoteles ad quæ peragenda non possumus honeste permittere nos impelli, ne ob eam quidẽ causam ut uitam nostram tueamur ac defendamus: sed potius moriendum est, quàm illa perpetranda.

Margin notes: 1. Ethic. in princi pio. 1. Ethic. cap. 1. 1. Rhet cap. 10. 3. Ethic. cap. 2.

Descri-

Descriptio aūt illa boni, quòd uidelicet bonum sit quod omnia appetunt, intelligitur ut eam declarauit Aristoteles, de omnibus quæ uel habent mentē: uel si haberēt, appeterēt. nihil ergo facit illa descriptio ad intellectus libertatē tollendam. 1. Rhet. cap. 6.

Ad auctoritatem uerò ex 47. tex. tertij de Anima prolatam, concedimus, præcipiente intellectu, & dicente intelligētia, aliquid esse fugiendū, aut persequendum, non moueri hominem supple ad illud agendum, sed agere ex ipsa concupiscentia, ut incontinentes: negamus tamen ex hoc effici, appetitum non sequi intellectum. qui & si non sequatur uerum intellectum, idest intellectum uerè ratiocinantem, & habentem propositionem ueram, quæ prohibet aliquid efficere. sequitur tamen intellectum nō uerè ratiocinantem, sed habentem falsam propositionem. cuius rei causa est concupiscentia, à qua ita impelluntur homines, ut cogantur ponere propositionem singularem, quæ actionis est domina, sub propositione uniuersali falsa, & non sub uera. itaq; agit incontinens præter intellectum, non illum quidē uerum, sed tamen intellectum. Etenim non possumus dicere, ipsum agere præter intellectum simpliciter, cum omnis actio fiat ex syllogismo. qui saltem conficitur ex una propositione uniuersali, quæ planè non potest esse sine intellectu: alioquin Belluæ possent incontinenter agere, quod Aristotelis sententiæ planè repugnat, ut ex eis quæ dicta sunt patet. 3. de Anim. tex. 47.

Quod uerò hæc fuerit in eo tex. Aristotelis sentētia, ex eo colligi potest, quòd ad eam rem declarandam usus est exemplo incontinentis. quem quidem sequi intellectum, ex eis quæ diximus perspicuum est.

In eandem sententiam accipiendus est Tex. 57. eiusdem tertij de Anima, ut ei erit perspicuum qui illum diligenter considerabit. 3 de Anim. tex. 57.

Neq; 11. Problema, sec 30. aliquid cōtra nostram sententiā facere uidetur. propterea quòd nos etiam concedimus hominem aliud intelligere, aliud agere: quia intelligit bonū, & facit malū, ob eas quas in superioribus attulimus causas, loquētes de ipso incontinente. hoc enim modo in præsentia respondendum esse arbitror, quicquid eo in loco responderit Aristoteles ad illud problema: nunc enim id non agimus. Probl. 11. sec. 30.

Ad eas uerò que deinceps afferebantur rationes, fatemur illarum propositiones omnino ueritati consentire, uidelicet omnia, quę agunt homines, esse bona, uel apparentia bona: uel uera, uel apparentia uera. nihil enim, quantū attinet ad præsentem locum, refert, quo modo dicatur. & concedimus, obiectum uoluntaris esse bonum, uerum, uel apparens, & omnem malum esse ignorantem: concedimus item, fures, & hominū interfectores, & adulteros, sacrilegos, parricidas, se ipsos suspendentes, mala illa patrare, cognoscentes illà esse mala, antequàm patrarēt. negamus tamen, ipsos non agere illa sub ratione boni, dū uersantur in huiusmodi actione: eo enim tempore ignorant illa esse mala. Itaq; concedimus, fures, antequàm aliena furentur, scire hanc ueram propositionem, non esse furandum: nihilominus cum res alienæ ipsis obijciuntur, eas furantur, quia ex cupiditate ponunt singularem illam propositionem sub hac uniuersali falsa, bonum esse & utile furari, ad uitam cōmodè degendam. Quare furantur, iudicantes ex illa falsa propositione, illud esse maius bonum: atq; eo ipso tempore non intelligunt, ut diximus, propositionem uniuersalem ueram: non enim habent ipsam actu, sed potentia tantum. & quamuis illam proferant, non tamen intelligunt, sed ita se habent quemadmodum ebrij. illa enim cupiditas habēdi, eos pro illo tempore tanquàm ebrios reddit. Eodē modo dicendū est de eis qui cædem faciunt. illa enim cædes occurrit ipsis sub specie maioris boni, existimantibus tunc se bene agere. nam & si sciunt neminem esse interficiendum, sciunt etiam hāc propositionem, uindictam esse sumendam de eis qui iniuriam intulerunt, uel aliā huiusmodi: quare cum ipsis obuiā fiunt ij à quibus iniuria sunt affecti, ponunt singularem propositionem sub illa uniuersali falsa, ut ita dicamus pro hoc tempore, & sic ad illos occidendos impelluntur: qui error est in intellectu, qui illa cupiditate uelut obcæcatus anteponit uniuersalē falsam, uniuersali ueræ. & ita qui interficit, dicitur ignorare principia rectè agendi: quia ignorat illam propositionem ueram esse anteponendam propositioni falsæ.

Illi etiam qui sibi mortem consciscunt, id agunt putantes hoc esse maius bonum.

& ita ignorantes agunt: licet antequàm essent in illo affectu, & animi perturbatio-
3. Ethic. cap. 9. ne, scirent non licere alicui seipsum interficere. quare istos uituperat Aristoteles, cùm ait: Mortem uerò sibi inferre ob fugiendam paupertatem aut amorem, aut » aliud quidquam graue, nõ fortis est, sed magis timidi: est enim mollities quædam, » laboriosa fugere. & non quia decorum sit, mortem fugit, sed quia malum deuitat.

Ex quibus perspicuũ est, eos qui sibi ipsis manus afferunt, id agere, quia putant longè melius esse mori quàm perpeti aliquid quod ipsis uidet graue, ut paupertatẽ uel amorẽ, uel aliquid huiusmodi. ac paret etiã, eos hoc agere ignorãtes quæ facere, à quibus abstinere oporteat: & propter huiusmodi errorẽ iniustos fieri, ac malos: etenim ignorat eo tempore, mortem non esse appetẽdam nisi honesti gratia.

Quare uituperandus uidetur esse Cato ille Vticensis, & non laudandus quòd seipsum interfecerit. nõ enim uidetur honesti gratia hoc fecisse, sed ut fugeret contumelias, & pœnas, quas à Cæsare & ab alijs quos iniuria affecerat, ne sibi infligerentur, timebat.

Quod uerò dictum est de furibus, de hominum interfectoribus, & de eis qui se ipsos necant, pari ratione dicendum esse constat de adulteris, de sacrilegis, & breuiter de omnibus illis quos praua, & ea quæ uituperatione sunt digna quotidie patrare conspicimus: qui quidem, & si antequàm essent in illis affectibus, scirent illa praua esse, & non esse agenda, tamen eo temporis momẽto ita commouentur cupiditatibus illis, & obcæcantur, ut propositiones ueras non intelligant, & si eas proferant. quare agunt scientes in potentia, non actu, ut dictum est.

Quamobrem nihil impedire uidetur, quin illud uerum sit: Omnes actiones nostras bonum quoddam appetere, siue id sit uerum bonum, siue sit apparens, & uoluntatis obiectũ bonum uel apparens: Itemq; uerum esse, Omnem prauum ignorare, dum prauè agit, quæ facere, à quibus abstinere oporteat: & propter huiusmodi errorem iniustos ac malos fieri homines.

Quod uerò addebatur, si homines praua agerent ignorantes, non esse ob illa puniendos: negamus consequentiam. Ad probationem dicimus, legum latores nolle puniri eos qui prauè agunt ignorantes, & per ignorationem, cuius ignorationis ipsi nõ fuerint causa, quòd si fuerint ipsi causa illius ignorationis, uolunt eos puniri, ac pro delicti grauitate supplicio affici: ut ex eis quæ citata sunt in superiori-
3. Ethic. cap. 8. bus ex tertio Ethic. cap. octauo, & ex quinto Ethic. cap. decimo quarto, conspicuum esse potest, ubi ita scriptum reliquit Aristoteles, quæ uerba citauimus etiam su-
5. Ethic. cap. 14. perius in aliã occasionem: Quæcunq; quidem non solum ignorantes, sed etiam per ignorationẽ peccant, sunt uenia digna: quæcunq; uerò nõ per ignorationem, » sed ignorantes per passionẽ, neq; naturalẽ, neq; hummanã, non sunt uenia digna.

Non ualet ergo, Homines praua agunt ignorantes, ideo non sunt punięndi. etenim sunt ipsi causa, ut dictum est in superioribus, suæ deceptionis, & quare malum sibi uideatur bonum: ac falsum est, ipsos non esse causam illius apparentiæ.

Quod subiungebatur, experiẽtiæ repugnare, quod omnis prauus sit ignorans: hoc non damus. Ad probationem uerò, cùm dicebatur nos bonum cognoscere, & eligere malum, iuxta illud peruagatum & illustre dictum, *Video meliora proboq; Deteriora sequor*: Ex eis quæ dicta sunt respõdetur, quòd meliora uidemus antequàm sumus in affectu, eligimus autem peiora cũ sumus in affectu ex prauitate nostra, eo modo quo diximus. in quo tantum quidem abest ut experientia sententiæ nostræ repugnet, ut ipsam maximè confirmat. Etenim quid potest esse clarius, quàm nos cupiditate & affectibus ad ea agenda, quæ sciebamus nullo modo esse agenda, commoueri atq; impelli cùm ea occurrunt, quæ ipsam cupiditatẽ & affectus excitant ac mouent? Certè nihil.

Ad illud autem, quod hæc opinio aduersetur sanctissimæ religioni nostræ, quæ docet peccata ea ratione esse peccata, quia sunt uoluntaria: respondemus, ut in superioribus diximus, nos in præsentia loqui ex Aristotelis sententia, naturaliter loquentis. atq; id ipsum profitemur: Quare si quid falsi à nobis dici contingat, non tamen ob id reprehendendi uidemur, quippe qui omnẽ nostram disputationem in pręsentia non ad religionis nostræ normam ac regulam, sed ad huius philosophi sententiam dirigamus.

Quod

Quod uerò addebatur, hāc opinionem repugnare philosophiæ morali, quæ fundamentis naturæ innititur, ex quibus nos loqui profitemur, hoc negamus.

Ad probationem, quòd uirtus moralis definitur esse habitus [redacted] cōcedimus. electivus & uitia quoq; esse cum electione, hoc item damus. Ex hac aūt opinione sequi, nos ob uirtutes non posse laudari, neq; ob uitia uituperari: id uerò negamus. Nam licet electio cogāt, et non cognoscat, tamen nihil impedit, quin ex uirtutibus laudemur, ex uitijs uituperemur: quia uirtutes & uitia sunt in potestate nostra, ut declarauimus. Etenim sumus liberi, & libertas ista est in intellectu: ratione cuius laudamur ex uirtutibus, & ex uitijs uituperamur.

At hic contrà urgeret quispiam, dicēs: hoc omnino Aristotelis sententiæ multis in locis repugnare, quibus ostendit prauitatem omnē esse & dici prauitatem, si est cum electione & uoluntate: sine electione uerò, non dici prauitatē. Inter quos sit satis, enumerasse illū primi Rhet. quem locū in superioribus etiam attulimus. In electione est prauitas, & iniuria afficere. 1.Rhet. cap.13. Et illum quinti Ethic. ubi ad hunc modum scriptum reliquit, quæ uerba recitauimus etiā in superioribus: Quando aūt sciens, 5.Ethic. sed non ante consulens iniuria ut quæcunq; per iram & alias passiones quę sunt ne cap.14. cessariæ, uel naturales contingunt hominibus, in ijs enim lædentes & aberrantes « iniuria afficiunt, & iniuriæ sunt, nō tamen ob hæc iniusti, neq; praui sunt. non enim « propter prauitatem nocumentum fit, quando aut ex electione iniustus & prauus. « Quare rectè ea quæ ex ira proficiscuntur, iudicantur non esse ex prouidentia, & « quæ sequuntur. «

Quibus planè uerbis ostēdit, prauitatē ab electione proficisci, nec aliter esse prauitatem: sequitur ergo, ut intellectus non sit errorū causa, & non sit liber, sed ipsa electio, contra quam conclusum est ex Aristotelis sententia. is igitur secum ipse pugnabit: quo quidem nihil esse à tāto philosopho alienius, nemo est qui nesciat, qui paulum modo in eius doctrina uersatus sit.

Ad hanc quæstionem dicimus, prauitatē attribui electioni, nō quia ipsa electio sit causa principalis prauitatis: sed quia qui praua agit ex electione, agit cum consultatione & meditatione. electio enim sequit̄ consultationem: qui aūt agit praua cō sultò, est prauus, quia non potest agere nisi cum prauitate, quippe qui non impellitur nisi ab ipsa prauitate. Quare quæ fiunt sine electione, non fiunt cum prauitate, quia non fiunt ex cōsultatione & meditatione. Quamobrem qui praua agunt per iram, & per passiones necessarias, uel naturales, nō dicuntur iniusti & praui, impelluntur enim ad illa agenda, ab ira, & à passionibus illis, sine aliqua cōsultatione & meditatione. Itaq; meritò non appellātur iniusti & praui, quandoquidem repentè & inconsultò agunt, quicquid agunt: ob idq; sæpe sunt digni uenia. Illa uerò mala quæ ex electione fiunt, dicunt̄ fieri cum prauitate, quia fiunt cum consultatione & meditatione: hæc autem quin prauè & iniustè fiant, in dubium uenire non potest.

Peccata item dicūtur uoluntaria & electiua, quia ipsa exequitur uoluntas & electio: nosq; merito punimur ob delicta, quæ admittimus electione & uoluntate imperāte: quoniam sumus causa ut electio eligat illa, & uoluntas uelit. Quomodo autem intellectus sit causa omnium quæ peccamus, & quæ rursus sit causa erroris ipsius intellectus, ex eis quæ dicta sunt perspicuè liquet. Quam rem pluribus etiā explicauimus in lib. de Honore: ad quem locum, ne hic nimius sim, me reijcio. Ita ergo accipienda sunt uerba Aristotelis allata: alioquin ipse, non solum pugnantia, uerùm etiam negantia assereret, & à naturali ueritate prorsus aliena: quæ quidem de tanto philosopho dicere facinus est, unum ex omnibus meo quidem iudicio indignissimum.

Quare si hæc quæ dicta sunt bene teneamus (quæ mihi sanè ita firma uidentur, ut nullo modo conuelli possint) profectò libertatem nostram non in appetitu, sed in intellectu positā & collocatam esse, pro certo atq; explorato habebimus. Quod erat illud quod probare institueramus. Intelligimus ergo iam, nos esse liberos: & in qua parte animi sita sit hæc libertas.

FINIS LIBRI VIGESIMISEXTI

Euersionis singularis certaminis.

SECTIO PRIMA.

Ed adhuc instaret aliquis, negans in rebus contingentiam reperiri, ut uidetur sentire Aristoteles, & experientia ipsa cõprobari: quandoquidem cogamur fateri(nisi impij esse uelimus) Deum omnia cognoscere quæcunque sunt, fuerunt, & futura sunt. Hoc aũt concesso, contingentia & omnis libertas nostra ex natura tollatur. quod sic ostendi uidetur.

Si Deus ab æterno cognouisset me hodie scripturum ea quæ nunc scribo, fieri non poterat quin ego hæc scriberem: alioquin Deus, uel non cognouisset ab æterno me hodie scripturum, uel falsum cognouisset, ac deceptus fuisset. quod quidem nefas est de Deo asserere.

Dicimus nos, si naturaliter loquamur, maxima in difficultate uersari, utrãcunque contradictionis partẽ acceperimus. nam si dicamus Deum omnia cognoscere, prẽterita, præsentia, & futura: ex necessitate sequi uidetur id quod diximus, ut si Deus ab æterno cognouit me hodie hæc scripturum, necessariò hæc hodie scripserim. etenim si hæc non scripsissem, Deus fuisset deceptus. Neque satis tutum uidetur esse illud perfugiũ, quo nõnulli, & illi quidem celeberrimi philosophi utuntur, asserentes Deum cognoscere res futuras tanquã præsentes: & hoc modo nullam cõstitui necessitatem in rebus, quandoquidẽ naturaliter loquendo, nihil magis insulsè & magis ineptè dici possit. constat enim ex fundamentis philosophiæ naturalis, alterum duorũ omnino fatendum esse, aut Deum res cognoscere eo modo quo sunt, aut decipi. Etenim si cognosceret Cæsarem dictatorẽ, qui fuit abhinc mille & quingentis annis, nũc bellum gerere aduersus Gallos, intelligeret res aliter quàm sunt: ergo falsum intelligeret, & crederet: igitur deciperetur.

Pari ratione dico de futuris. nam si cognoscat nũc Deus id quod non est in rerũ natura, & futurũ est esse in rerũ natura, quis neget eum decipi? certè nemo (loquor aũt, ut dixi, secundum naturalem rationem & sensum, quibus tota innititur philosophia) etenim si quod non est, cognosceret, tanquam esset, quomodo non deciperetur? dicant quæso. Neque uerò possunt dicere, futurũ esse id quod nunc ei præsens est, quemadmodũ ego sum: ac multo minus illud, Deum hoc temporis momento non esse in rerum natura, & non cognoscere. Si ergo hoc ipso temporis momento Deus est, & cognoscit omnia, faciamus (uerbi gratia) Socratem futurũ post decem annos, necesse est ut cognoscat Socratem futurum, & non esse in rerum natura pro hoc temporis momẽto: alioquin deciperetur, ut diximus. ex quo deinde efficitur, ut socrates necessariò sit futurus. & ita de reliquis, quæ futura sunt. Istos igitur non euitare sua illa dissolutione uim rationis allatæ, nemo est, ut ego quidem arbitror, qui non uideat.

1. Periherm. Euerterẽtur prætera omnes rationes, quibus Aristoteles primo Periherm. conclusit, in futuris contingentibus non esse determinatam ueritatem.

Concedentes igitur, Deum omnia cognoscere, nisi uelimus eum in sua ipsius cognitione decipi, cogimur dicere, quòd cognoscit præterita ut præterita, & futura ut futura, & præsentia ut præsentia. nam si Deus semper est, uerèque cognoscit, quĩ tandem fieri possit ut me, qui hoc ipso temporis puncto sum, & scribo, cognoscat fuisse abhinc centum annos, uel futurum esse, neque decipiatur?

Quod ergo dicĩ, Deum nosse præterita & futura, tanquã præsentia, habet (meo quidem iudicio) hanc sententiã, ut intelligaĩ, Deum ita cognoscere præterita & futura, quemadmodũ cognoscit præsentia: quia tẽpus non affert ei obliuionem rerũ, sicut nobis. cognoscit enim præterita & futura sicut præsentia, sed cognoscit præterita, ut præterita, & futura, ut futura, & prẽsentia ut præsentia: ac licet sit supra tẽpus, cognoscit tamẽ ipsum tempus. Et cùm præsens & præteritũ & futurũ differentiæ sint temporis, ut has ipsas differẽtias cognoscat necesse est. alioquin nõ cognosceret ipsum tempus, neque omnia Non ergo uidetur illo perfugio quod dictum est uitari, quin posita Dei cognitione, sequatur rerum omnium necessitas. Quare uideant isti quid agant, qui eiusmodi opinionẽ in Aristotele cõferunt ex naturæ fundamentis, quam omnino eius sententiæ repugnare liquido appatet.

Sequerentur item hanc Dei cognitionem ex natura loquēdo, absurda alia: atque illud in primis, Deum ex natura sua imperfectum esse, quia cognitio eorum quæ extrinsecus existunt, à natura rebus tribuitur, ut perfectiores fiant: alioquin frustra tribueretur. in dubium enim uenire non potest, quin res intellecta, quatenus intellecta est, sit intelligēte perfectior, & perficiat ipsum: agens enim, in eo quòd agēs, nobilius est atque præstantius patiente. alioquin ea conuelleretur demonstratio, qua probauit Aristoteles in tertio de Anima, loco superius citato & explicato, Intellectum agentem esse simplicem & immixtum, impossibilē. At rationi omnino repugnat, res istas mortales & caducas Deo, qui omnis perfectionis fons est & auctor, quicquàm perfectionis addere posse. Ergo fieri nō potest, ut Deus intelligat ista inferiora. 3. de Anim. tex. 19.

Deinde sequeretur, Deum singulis diebus, imò singulis horis, atque adeò temporis momentis immutari: siquidem continuè alij nascantur, alij intereant. Quare in cōtinuo motu uersaretur, modò intelligendo Socratem esse, modò non esse, & huiusmodi. atque hæc quidem intellectio, ut infrà ostendimus ex Aristotele, laboriosa esset ipsi: in quem nullus tamen labor, nulla defatigatio cadere potest.

Præterea sequeretur, Deum esse in potentia ad eas res intelligendas quæ futuræ sunt. quia hoc temporis puncto quo nō sunt actu, eas non intelligeret actu existentes, sed post cum iam essent actu: ergo prius esset in potentia, ad intelligendas eas actu existentes. Sed hoc repugnat philosophiæ naturali: quippe quæ ponit (ut diximus in superioribus) Deum esse actum ita purum, ut nulla omnino potentia possit ei admisceri. ergo falsum est, Deum ex philosophia naturali posse intelligere futura.

Tollerentur item omnia quæ in superioribus dicta sunt ex sententia Aristotelis, de substantijs abstractis: quòd uidelicet nō intelligant aliquid extra se: & quòd intelligens in eis, & quod intelligitur, sint idem, ad quem locum me reijcio.

Conuellerentur etiam quæ ille docuit in duodecimo Meta. tex. 37. quo in loco probauit, Deum nihil penitus extra se intelligere. quem text. quia difficilis est, & ad rem de qua agitur accommodatus, non erit alienum ab instituto nostro, quàm maximè poterimus explanare. 12. Meta. tex. 37.

SECTIO SECVNDA.

CVm igitur Aristoteles in superioribus tex. eius libri ostēdisset, quid sentirent antiqui de rebus diuinis: in hoc textu instituit loqui de prima mente, quę est Deus: & quærit, quo modo se habeat in intelligendo: id est, utrum nihil intelligat, an aliquid. & si intelligat aliquid, quid nam hoc sit. inquit ergo: Ea quæ attinent ad mentem, id est ad Deum, quem per excellentiam simpliciter appellat nomine mentis, habent quasdam dubitationes. cuius rei causam reddit: Videtur enim, inquit, esse eorum quæ apparent diuinissima. & cum sit talis, id est diuinissima, quomodo se habeat supple, in natura, habet quasdam difficultates: quæ oriuntur ex hoc, ut dictum est, quia est diuinissima. Etenim uel non intelligit, uel intelligit. Si ponamus ipsam non intelligere, cum sit talis, sequuntur absurda, & ea quidem non negligenda: sin autem ponamus eam intelligere, sequuntur item alia absurda. Ostendit autem primum absurda quæ sequuntur, si ponamus ipsam non intelligere, & inquit: Si nihil mens ipsa intelligit, quomodo erit, quid uenerandum? interrogatiuè quidem. Quasi dicat, nihil erit cur ueneranda sit, atque honoranda. quod sanè absurdum est, cum positum sit ipsam esse diuinissimam. Quòd autem, si nihil intelligeret, non esset ueneranda, ex hoc dicit colligi: quòd se haberet ut dormiens, & nihil agens. nullo autem honore est dignum, quod planè ociosum est, & nihil agit. quod tanquam absurdissimum relinquit.

Si uerò intelligit, uel aliud est causa huius intellectionis, uel non est causa. in hac parte ponit quid sequatur, si mens intelligat, & huius intellectionis aliud sit causa, nempè obiectū, quod ipsam moueat ad intelligendum. Quare inquit: Si ponamus hoc, sequetur certè, ipsam intellectionem non esse id quod est substantia ipsius mentis: id est, intellectio non erit substantia ipsius mentis intelligentis, id est non erit idem intelligens & intellectum, & intellectio. quia obiectum quod mouebit mentem,

mentem, non erit idem quod mens ipſa intelligens. non enim moueret ipſam ad
intelligendum. & tunc mens erit potentia: quia quod mouetur ad actum, eſt po-
tentia. Ex quo deinde ſequetur, mentem non eſſe purum actum. quòd ſi mens illa
non erit actu, ſed potentia: non erit optima ſubſtantia, quia per intellectionem ac-
quireretur ei honor & perfectio. Quod autem perficitur, non eſt optimũ. ſi ergo
eſſet in potentia, perficeretur per intellectionem, ut patet. igitur non eſt optima
ſubſtantia. Sed poſitum eſt, ipſam eſſe optimam ſubſtantiam: ergo perfici non
poteſt per intellectionem, ergo non poteſt eſſe in potentia ad intelligẽdum: ergo
intellectio erit ſubſtantia ipſius mentis, quia erit actus: ergo non poterit mens in-
telligere, ita ut aliud ſit cauſa & efficiens ipſius intellectionis.

» Amplius aũt, ſi aut mens ſubſtantia ipſius.) Hic oſtendit quid ſequatur, ſi mens
intelligat, & non ſit aliud cauſa et efficiens eius intellectionis: ſed mens ipſa ſit ſub
ſtantia ſui ipſius, ſiue intellectio. & inquit: Præterea ſi mens ſit ſui ipſius ſubſtãtia,
ſiue intellectio: id eſt, ſi mens intelligens, & ipſa intellectio, ſint idem (ſic enim nõ
erit aliud cauſa intellectionis) tum quærit quid mens intelliget. uel enim intelliget
ſeipſam, uel intelliget alterũ quid ab ipſa. et ſi alterũ quid, uel idẽ ſemper, uel aliud.
antequã uerò tollat hęc membra, & cõcludat id quod ſibi propoſitũ eſt cõcludere:
quęrit utrũ aliquid, an nihil interſit intelligere honeſta, id eſt honorabilia, uel quid
libet ſine diſcrimine. & reſpondet, An abſurdũ eſt intelligere quædam, quaſi dicat,
abſurdum eſſe intelligere quædam, uidelicet uilia, & non honeſta, idq́ ſupponit.

» Manifeſtum igit.) Videtur hic uelle oſtendere, mentem nõ intelligere alterum
quid à ſe ipſa, ſiue ſit idẽ ſemper, ſiue aliud: & per cõſequens, ipſam eſſe idem quod
eſt eius intellectio. Quare inquit: Manifeſtũ eſt mentẽ intelligere, quiddã diuiniſſi
mum & honoratiſſimũ, & non mutari. Ex quo ſequit, ipſam non poſſe intelligere
aliquid extra ſe, quia mutaretur. iſte enim tranſitus eſſet motus quidã. ſed non po-
teſt moueri, ergo non poteſt intelligere aliquid extra ſe.

Quòd aũt non poſsit moueri, probat: quia ſi mutaret in intelligendo, mutaretur
in peius. ſed nõ poteſt mutari in peius, efficeretur enim imperfectior (quia abſurdũ
eſt ac uile intelligere quædam ut dictum eſt) ſed non poteſt fieri imperfectior, eſt
enim diuiniſsima & honoratiſsima, & intelligit diuiniſsima & honoratiſsima: ergo
non poteſt intelligere aliquid extra ſe, ſiue id ſit idem ſemper, ſiue alias aliud.

» Primum quidem.) Poſtquam indicauit Ariſtoteles, quid ſequatur ſi mens ſit ſui
intellectio: in hac parte uidetur oſtendere, quid rurſus ſequatur, ſi nõ ſit ſui intelle-
ctio. & inquit: ſi mens non eſt ſui intellectio, ſed potentia (hoc enim ſequitur ex di
ctis, Si nõ ſit intellectio ſui) rationabile eſt, continuã intellectionem ipſi menti la-
borioſam eſſe. Quod planè ſic uidetur inferri: Quod intelligit aliquid, quod nõ eſt
ſubſtantia ipſius, neceſſe eſt ut laboret, quia neceſſe eſt ut ab eo moueatur. Quod
8. Phyſic. autem mouetur ab alio, id laborare, declaratum eſt octauo Phyſ. Si ergo mens in-
telligeret aliquid quod non eſſet ſua ſubſtantia, laboraret: ſed mens non poteſt la-
borare, quia eſt diuiniſsima, ideoq́ optima: ergo non intelligit aliquid diuerſum à
ſeipſa, quod non ſit ſui intellectio.

Deinde ſubiungit aliud abſurdũ, quod ſequitur ex hac opinione, & ait: Poſtea
præter id quod dictũ eſt, manifeſtũ eſt, quod dabit aliud ipſa mente honorabilius.
Conſequens eſt falſum: ergo antecedens. Probatur Conſequẽtia: quia intellectũ
erit honorabilius ipſa mente intelligente, quia intellectũ mouet & perficit intelli-
gens. quod aũt mouet & perficit aliquid, ut patet ex eis quæ in ſuperioribus dicta
3. de Anim. ſunt, ex tertio de Anima, eſt honorabilius ipſo moto. ſed hoc fieri non poteſt, quia
tex. 19. mẽs ipſa eſt diuiniſsima, & honoratiſsima: ergo neq́ id ex quo emanat fieri poteſt.

» Etenim intelligere, & intellectio.) Videtur hic oſtendere, idẽ ſequi abſurdũ, ſi po
namus mentẽ non eſſe ſui intellectionẽ. quòd ſequebatur omnino, mentẽ eſſe in-
tellectionem, & intelligere aliquid extra ſe. & inquit: Etenim præter ea quæ dicta
ſunt abſurda, ſequetur etiã ex eadem poſitione, ut intelligere, & intellectio ſit peſ-
ſima ipſi menti intelligenti. Probatur conſequẽtia: quia intelliget deteriora, quæ
melius eſt nõ intelligere, quoniam mentem reddũt imperfectiorẽ: ſicut melius eſt
non uidere quædam, quàm uidere. Erit ergo intelligere, & intellectio menti peſsi
ma. Sed hoc eſt abſurdum, & fugiendum, quia intellectio eius non eſſet optima:
erit

erit ergo absurdum etiam & fugiendum, mentem intelligere aliquid extra se. seipsam igitur intelligit, siquidem est optimum, & est intellectionis intellectio.

Seipsum igitur intelligit.) Cùm ostendisset Aristoteles, primā mentem aliquid intelligere: quia cùm sit diuinissima, necesse est ut aliquid intelligat. non enim esset bonoranda, quia se haberet ut dormiens. & si intelligit, quia necesse est ut uel intelligat seipsam, uel aliquid aliud extra seipsam, postquam demonstrauit fieri non posse, ut intelligat aliquid aliud extra seipsam, in hac parte euersis membris dictis concludit, mentem seipsam intelligere: quasi dicens, si intelligit, & non potest intelligere aliquid aliud extra seipsam: igitur necesse est ut intelligat seipsam. Et breuiter repetit fundamentum conclusionis, dicens hoc euenire: quia ipsa est optima, & intellectio est intellectionis intellectio: ergo non potest intelligere aliud à se. quia si intelligeret, esset aliquid aliud, & sic non esset optima substantia: esset enim in potentia. & eius intellectio nō esset intellectionis intellectio, quando quidem intellectum esset aliud ab intelligente.

Quare meo quidem iudicio minimè probanda uidetur esse interpretatio illorum, qui negant Aristotelem in tex. citato, ea ratione quæ dicta est auferre ab ipso Deo cognitionem eorum quæ sunt extra ipsum: quia hoc perspicuè patet ex eius uerbis, ut explicauimus. Quod si dicant Aristotelem eo in loco sensisse, Deum non intelligere quæ sunt extra ipsum, ita ut moueatur ab ipsis, sicut nos mouemur ab ijs quæ intelligimus, sed per essentiam suam intelligere ea quæ sunt extra: neque sibi tamen ullum reperirent exitum: cogentur enim ei attribuere imperfectionem & potentiam: quandoquidem & si id sit uerum, non tamen consentit Aristoteles sententiæ in eo loco: ubi ratione naturali usus est. Etenim absurda illa quæ ibi ostēdit sequi, siue Deus res quæ sunt extra intelligat per essentiā, siue ponatur aliquis auctor eius intellectionis, sequentur opinionem istorum. nam, ut diximus, mens ipsa non esset optima, siue intelligeret idē, siue plura: & intellectio non esset eius substantia, & mutaretur in peius. sequentur etiam, ipsum Deum nō intelligere multa subitò, neque intelligere omnia uniuersaliter, neque particulariter, ob easdem rationes.

Item, à ratione alienum est, Aristotelem textu dicto deducere ad absurdū probabiliter. uidetur enim ex ijs quę dicit, apertè deducere ad absurdum necessarium, ex fundamentis tamen naturæ non simpliciter.

Falsum quoque est ex ijsdem fundamentis, falsis tamen, quòd ad hāc rem attinet, Deum intelligere aliquid extra se, & non perfici ex hac intellectione: quandoquidem patet ex hac doctrina, intelligentem intelligere, ut maiorem consequatur perfectionem. omnes enim homines natura scire desiderant: propterea quòd omnis ars & scientia, ut declarauit Aristoteles septimo Polit. & primo Ethic. implere uult quod deest naturæ. alioquin non desideraremus scire, si nobis nihil deesset, frustraque id appeteremus, & frustra sciremus. non potest igitur ex ijs fundamentis illud asseri. Itaque longè melius existimationi suæ, atque hominum utilitati consuluissent uiri illi egregij, ut diximus in superioribus, si dixissent Aristotelem ratione naturali ostendisse, Deum non cognoscere quæ sunt extra ipsum. sed rationem illam falsam esse, quia non concludit ita sequi nisi ex principijs illis, non simpliciter: præsertim cùm non possimus etiam ex ratione naturali dicere, in mente diuina reperiri eas ideas quas nonnulli asserunt Platonem posuisse: propterea quod falsum esset, Deum omnia intelligere. Etenim demonstratum est in superioribus, fieri nō posse ut intellectus noster qui dicitur possibilis, sit mixtus cum speciebus, quia non posset omnia intelligere. Iam uerò si ponimus Deum omnia cognoscere, fateri cogimur eum utramque partem contradictionis intelligere, (alioquin esset intellectu humano longè imperfectior, & non habere species rerum secum naturaliter innatas, ut patet ex eis quæ dicta sunt. Denique quicquid dicetur de ista mente, dicemus de anima, quantum attinet ad uirtutes, & ad alias species quas recipit: non enim est maior ratio unius, quàm alterius. Item, non uitarent ea absurda quæ sequi dixit loco superius citato.

7. Polit. et 1. Ethic.

2. lib. de Honore.

Sectio

SECTIO TERTIA.

NEque uidetur fieri posse ex hac uia, ut asseramus species rerum esse idem in substantia, quod Deus: quia cogeremur fateri, ipsius Dei essentiam nõ esse simplicem, sed uariam, & quasi distinctis imaginibus depictam, quæ imagines res diuersas referrent, & essent infinitæ: siquidem præsentia, præterita, & futura repræsentarent, quod quidem conuellit naturæ principia. ex quibus luce clarius concluditur, ipsum Deum esse actum purum & simplicem, & omni compositione carentem. Coguntur item dicere, Deum mutationes infinitas quotidie recipere, atque in essentia mutari: quia mortuo Socrate, species eius quæ referebat ipsum nunc existere, non amplius refert illum nunc existere, sed mortuum esse: ergo frustra erit in mente diuina illa species æterno tempore, quia nunquam ex hac uia Socrates poterit reuerti, uel mutabitur Deus in essentia. Et quod de Socrate dictum est, de omnibus rebus existentibus pari ratione dicendum esse constat: quod quidem est absurdissimum.

Item Aristoteles multis in locis clamat, ut nos ex eius uerbis in superioribus palàm fecimus. in eis quæ sunt à materia & in esse, & in operando seiuncta, idem esse intelligens, & quod intelligitur. sunt enim puri actus, & omni carent potentia: necessitas igitur cogit, ut non solum fateamur Deum nihil extra se cognoscere, sed etiam intelligentias inferiores: de quibus intelligentijs in superioribus longum habuimus sermonem, cum ostenderemus nihil eas extra se intelligere: alioquin si aliquid extrà intelligerent, quomodocunque intelligerent, euitare in eo iudicio nõ possemus quin intellectum esset seiunctum, & diuersum ab intelligente, & intellectio non esset intellectionis intellectio, quod Aristotelis uerba omnino labefactat atque euertit. etenim si id quod intelligitur ab aliquo. aliud est ab ipso intelligente, necesse esse ut id quod intelligit, non sit idem atque id quod intelligitur, ita in promptu est, ut qui hoc negare audeat, summæ stultitiæ damnandum esse, in dubium uenire non possit: sequeretur enim, ut patet, contrarium, atque positum fuisset, quod planè esset contradictionis implicatio.

7.Ethic. Item septimo Ethic. in fine inquit: Quoniam autem si huius natura est simplex,
cap.ult. semper eadẽ actio erit iucundissima. Quare Deus semper una & simplici gaudet
» uoluptate. non enim solum ipsius motus est operatio, sed & immobilitatis. uolu-
» ptas enim magis est in quiete, quàm in motu.

Si ergo Deus ex sentẽtia Aristotelis naturaliter loquentis, semper gaudet una & simplici uoluptate, quæ non potest esse nisi in intelligendo, ut ponit in decimo
4.Ethic. Ethic. cap. decimo, planè efficitur ut non possit intelligere plura, & nõ possit intel-
cap.4. ligere ista inferiora: quia si intelligeret plura, gauderet pluribus uoluptatibus, & non una & simplici uoluptate. Itẽ, si intelligeret ista inferiora, non gauderet semper una & simplici uoluptate: quia sunt plura, & intereunt. Quoniam ergo Deus est simplex, semper gaudet una & simplici uoluptate: & quoniã gaudet una & simplici uoluptate, quæ est in intelligendo, non potest plura, neque aliud extra se intelligere. Item, si Deus nullam aliam habet operationem nisi contemplationem, ergo non possumus dicere ipsum cognoscere ista inferiora: quia si cognosceret ista inferiora, nisi frustra ipsa cognosceret, haberet aliam operationem, præter contemplationem: produceret enim ipsa, & illis benefaceret. sed eis non benefacit, quia, ut
4.Ethic. declarauit Aristoteles decimo Ethic. cap. decimo, nullam habet operationem præ
cap.4. ter contemplationem: ergo non cognoscit ipsa.

7.Polit. Præterea inquit Aristoteles septimo Politic. ocium enim habet Deus honestè,
cap.3. & omnis mundus quibus nõ sunt externæ operationes, præter proprias ipsorum. Ergo Deus, & intelligentiæ non cognoscunt ista inferiora: quia si cognoscerent præter operationes proprias, haberent etiam externas: propria enim earum operatio est, sui ipsarum contemplatio. operationes autem quibus intelligerent alias res, essent seiunctæ ab operationibus quibus intelligunt seipsas: ergo haberẽt operationes externas, præter proprias. sed has non habent, ut inquit Aristoteles, ergo non cognoscunt ista inferiora.

12.Meta. Sed quid clarius? nónne dixit Aristoteles, ut ex superioribus patuit, Deum tan
37 tummodo seipsum intelligere? At si intelligeret aliquid extra se, quomodocunque

id

id intelligeret, nónne falsum esset illum tantummodo seipsum intelligere? Quare nihil mihi sanè occurrit, quod non apertè ostendit, Aristotelē ex fundamentis naturæ putasse, Deum nihil extra se intelligere simpliciter. Itaque non sequitur, eius cognitionem rebus quæ sunt hic imponere necessitatem. quod est illud quod erat nobis in hac parte propositum ad probandum.

SECTIO QVARTA.

HActenus uidimus ea absurda quæ sequebantur, ponentes Deum cognoscere ea quæ sunt extra ipsum. Nunc alia afferenda sunt, quæ uidentur existere, si ponamus Deum non cognoscere ea quæ extra ipsum sunt: quæ longè absurdiora apparent.

Ac primùm quidem ex hac opinione sequitur, Deum esse ignorantem. quod est unum ex omnibus quæ non solum proferri, sed cogitari possunt, indignissimum. Quæ enim perfectio esset Dei opt. max. si esset ignorans? nónne essemus nos, qui sumus homunculi, ipso Deo perfectiores? etenim in dubiū uenire non potest, quin cognoscens sit non cognoscente perfectius.

Item, si Deus non cognosceret ista inferiora, cùm negari non possit quin ab eo principaliter producantur, sequeretur, ut produceret ipsa per modum naturæ, sicut ignis producit calorem, & arbores fructus, non cognoscendo hos effectus. Consequentia perspicua est. At consequens est omnium absurdissimum: ergo id ex quo fluxit, absurdissimum esse, neminem latère arbitror. Quis enim, modò sit sanus, negare audebit, alienum esse prorsus à ratione, asserere causam primam, quæ est omnium rerum præstātissima ac perfectissima, ita producere effectus suos, quemadmodum ignis producit caliditatem? Certè nemo.

Item, si Deus non cognosceret ista, sequeretur, cognoscentem (ut cognoscens est) producere effectus, quos non cognosceret: quod quidem est non solum pugnantia, uerùm etiam (quod multo absurdius est) negantia asserere. Consequentia nota est: quia Deus ponitur cognoscere: & dum cognoscit, producit, quia semper producit ista inferiora.

Præterea, corpora cœlestia habent certum ordinem inter se, & certam proportionem ad ista inferiora, id quod ipso sensu percipitur. etenim si sol esset maior uel minor quàm est, & si uel propius ad nos accederet uel longius recederet quàm facit, interiret mundus, propter nimiam caliditatem uel frigiditatem.

Item, si alium haberet ordinem quàm habet, periret mundus: omnis enim uirtus huius mūdi, ut dictum est in superioribus, gubernatur à corporibus cœlestibus, eo tamen modo quo ostendimus.

His positis, argumentor sic: Si Deus non cognosceret ista inferiora, fieri non posset ut ratio eius ordinis quem habent corpora cœlestia inter se, & proportionis quam habent ad ista inferiora, redderetur. Consequens est absurdum: quia si nulla reddi posset ratio illorum, essent à casu. ergo id unde emanat, absurdum sit necesse est. Probatur consequentia: quia si non dicamus ita se habere corpora cœlestia, propterea quòd Deus cognoscens ea sic creauit, nihil à nobis quod ueritatis speciem habeat, proferri potest. cogimur igitur fateri, Deum cognoscere ista inferiora.

Nec uerò solum rationibus allatis repugnat hæc opinio, uerùm etiam uerbis Aristotelis, quæ manifestò uidetur euertere multis in locis: quorum nonnullos (ne nimij simus in hac re) proferemus. atque hic erit primus, ubi dixit: Deū compleuisse omne faciens continuam generationem, eisque dedisse perfectionem suam, quatenus exigebat eorum natura. quod quidem illum facere non potuisse constat, nisi ipsorum naturam cognouisset. *2. de gene. & cor. 59. 1 Cœli tex. 100.*

Item secundo Rhet. Arbitramur, inquit, Deum auxiliūm ferre ijs qui iniuria afficiuntur. at hoc fieri non posse sine cognitione neminem latère arbitror: necesse est enim, ut Deus cognoscat eum qui iniuria fuit affectus, si auxilium ei sit laturus. *2. Rhet. cap. 5.*

Eodem lib. ait: Iniustum enim, quod factum est præter dignitatem: quare Dijs attribuimus indignari. At si Dij indignantur, ergo necessariò cognoscunt. aliter enim *2. Rhet. 9.*

indignari nō possent, ut ex definitione indignationis colligi potest: est enim, rebus secundis indigne collatis dolere.

Item, laudat eos qui sunt in potestatibus constituti, qui amant deos. At si Dij non
» cognoscerēt, non essent illi ob hanc causam laudandi. inquit uerò: Vnus aūt sequi-
» tur melior mos bonæ fortunæ. quod sunt Dei amatores, & sunt quodam modo affe
» cti erga Deos, propter bona facta ab ipsa fortuna.

2.Rhet. cap.23. Item hæc ait: Multis enim Deus non ex beneuolentia ingentes tribuit prosperitates, sed ut illustriores accipiant calamitates.

In Poetica. Item in Poetica ita scriptum reliquit: Omnia enim attribuimus Deis uidere.

6.Ethic. cap.3. Item in sexto Ethi. cap. tertio, quem locum citauimus etiam in superioribus, usus est his uerbis: Quare rectè dixit Agathon, hoc solo & Deum priuari, infecta facere
» quæ facta sunt.

Quibus uerbis cùm probet sententiam Agathonis, ostendit se putasse illam esse ueram. sed ex hac sententia simpliciter, Deum cognoscere, quia non priuaretur illo solo quod dicebat Agathon, ut infecta redderet quæ facta fuissent. ergo fateri cogimur, hac illum sententia fuisse, ut existimaret, Deū cognoscere quæ sunt extra se.

Sed quid clarius, quàm ea uerba quæ ad hunc modum scripta reliquit decimo
» Ethicorum: Qui secundum mentem operatur, & eam colit, & optimè dispositus
» est, amicissimus Dijs uidetur esse. nam si Dij curam aliquam habent rerum huma-
» narum, ut existimatur & creditur, rationabile est gaudere optimo & cognatissimo
» (tale autem huiusmodi mens est) & amantibus illam, & honorantibus fauere tan-
» quam rerum sibi charissimarum curatoribus, & rectè ac benè agentibus. Quod au-
» tem hæc omnia sapienti maximè competant, non est obscurum: amicissimum ergo
» Deorum, eundeḿque felicissimum esse decens est. Itaq; ex hoc modo sapiens utique
» erit maximè fœlix.

Quis iam dubitet, quin Aristoteles uerè senserit, Deum cognoscere bonos, quo dicit ab illo amari, ipsisq; benignè fieri? Certe nemo.

8.Ethic. cap. x. Itē 8. Ethi. Possibile em, inquit, amicitia quærir non secundū dignitatē. non enim in omnibus euenit, quemadmodū in honoribus, qui sunt erga Deos, & parentes,
„ nullus enim ex dignitate potest reddere, ex facultate autem obsequens probus esse
„ uidetur. Si ergo Dijs non possunt à nobis secundum dignitatem reddi honores: ergo necesse est ut Dij cognoscant quia si non cognoscerent, frustrà eis reddere mus honores.

7.Polit. cap.4. Item septimo Politic. cùm loqueretur de magnitudine ciuitatis, hæc protulit uerba: Numerus autem excedens, non potest participare ordinem. hoc enim est di-
„ uinæ potentiæ, uel si aliquis contineat omne. Vult ergo, Deum cognoscere: alioquin frustra hoc dixisset, non enim posset ei ordinem attribuere.

7. Polit. cap.16. Item in eodem lib. sic ait: Oportet autem prægnantem curam habere corporum ne pigrescant, neque uti subtili nutrimento. hoc autem legislatori facile est facere, si
„ præceperit eas singulis diebus proficisci ad templa Deorum habētium honorē pro
„ pter ipsam generationem: id est, qui præsunt generationi liberorum, & ob hoc affi
„ ciuntur honoribus.

Ibidem paulo pòst, quum enumeraret ea sine quibus non potest esse recta ciuitas: Quintum, inquit, & primum, habendam esse curam rerum diuinarum, quam uocāt sacerdotium. Quod si Dij non cognoscerent, frustra hoc præcepisset.

5.Polit. cap.11. Item quinto Polit. ait, existimari non posse homines sine stulticia Deos negligere: ergo putat Deos cognoscere ipsos homines. quia si non cognoscerent, possent sine stulticia negligi.

1.Oecon. Item primo Oeconom. testatam reliquit eandem sententiam his uerbis: Sic enim
„ diuina prouidētia utriusq; natura ordinata est, uiri scilicet & mulieris ad societatem,
„ rendunt enim eorum omnia in idem utilitatis, licet contraria uideantur.

2.Oecon. Et secundo Oeconom. cùm dixit: Existimare autem debet mulier bene compo-
» sita, mores uiri esse legem suæ uitæ, impositam sibi à Deo per coniunctionem matri
» monij atq; consortij. Hæc enim lex nō potuisset imponi à Deo mulieri, nisi cognosceret mulierem & uirum, ut patet.

Et paulo pòst ubi ait: Cùm tanta adhibeatur cura pro corporis esca, quid pro li- 2.Oecon.
beris & matre educatrice? nonne protinus omne studium fuerit adhibendum. hoc “
enim solo hominum conditio mortalis per successionem immortalitatem conse- “
quitur, omniumque parentum uota huc tendunt. Quamobrem qui ista negligit, & “
Deos ipsos uidetur negligere. Propter Deos igitur, quibus præsentibus sacra fe- “
cit, & uxorem duxit, ac multò magis se post parentes uxori tradidit ad honorem. “
Nam si Dij non cognoscerent, & si curã horum inferiorum nõ haberent, frustrà his
haberetur honos, possentque negligi. negliguntur enim ea, quæ nõ cognoscunt, neque
dici posset præsentibus Dijs sacra fuisse facta, nihilque referret quod ad ipsos Deos at
tinet matrimonium uiolare.

Item cùm hæc subiunxit: Vter eorum magis profecerit in familiæ gubernatione, 2.Oecon.
ac statim scire per fortunam malum, aut per uirtutem bonum, in quibus superauit, “
maximum præmium à Dijs consequuntur, ut Pindarus inquit: Dulce enim cor, & “
spes mortalium sibi multiplicem alit uoluptatem: secundum uerò, à filijs educari. “
Quapropter & priuatim & publicè decet eum qui uitam gerit, ad omnes Deos ho- “
minesque respicere, multumque & ad uxorem & ad filios & ad parentes. Non enim il- “
lud asseri posset, homines à Dijs præmia consequi rerũ gestarum, nisi Dij ipsorum “
hominum cognitionem haberent. Neque oporteret homines & priuatim & publi “
cè uitam degentes, ad omnes Deos respicere. frustrà enim hoc facerent, perinde ac
si arbores & lapides respicerent. Iam uerò potest'ne quisquam dubitare, an con-
iugi, & uiro, ex sententia Aristotelis præsit Deus cognoscens et sciens, cum eiusmo
di ille præcepta de hac ipsa re tam diligenter tradiderit?

Item in lib. de Diuinatione per somnium, cùm uellet ostendere somnijs non esse lib. de Di-
fidem habendam: Nullam uerò, inquit, rationabilẽ causam uidere secundum quam uin per
hoc fiat, discredere facit. nam Deum quidem esse mittentem cum alia irrationabili- somn.
tate, & non optimis & prudentissimis, sed quibuslibet mittere inconueniens est. ab
lata uerò quæ à Deo causa, nulla aliarum uidetur conueniens esse causa.

Quibus uerbis planè ostendit, se credidisse Deum cognoscere hæc inferiora: a-
lioquin nõ reddidisset hanc causam, cur ista diuinatio non sit à Deo: quia Deus non
mittit illam optimis & prudentissimis, sed quibuslibet. Sed dixisset Deum non mit
tere, quia Deus non cognoscit ista inferiora. Quod cùm non fecerit, existimemus
eum putasse Deum opt. max. horum inferiorum cognitionem tenere necesse est.

Confirmat hanc eandem sententiam in eodem lib. ijs uerbis: Omnino autẽ quo- “
niam & aliorum animalium quædam somniant à Deo utique missa, non erunt som- “
nia, neque facta sunt. Et paulo pòst cùm ait: Valde enim multi homines præuidentes “
sunt, & rectè somniantes, tanquam Deo non mittente. “

Item cùm subiunxit: Et ideo accidit passio hæc quibuslibet, & non prudentissi-
mis. Indies utique enim fierent & sapientibus, si Deus esset mittens. Quare conclu-
dendum est, Aristotelem sensisse, Deum hæc inferiora cognoscere.

Sed quid opus est, ad stabiliendam Dei cognitionem rationes ullas, & uerba Ari
stotelis afferre? quum nulla gens tam fera, nulla sit tam immanis natio, cuius men-
tem non imbuerit Dei cognitionis opinio? Quare quum omnium consensus uox
quædam naturæ sit, nobis quoque qui naturam sequimur, is uel maximè sequendus
uidetur.

Quod autem omnium de aliqua re consensus probet, declarauit Aristoteles in 1. Cœli
primo Cœli, ubi dixit: Quod quidem igitur sempiternum, & non augmentum ha- tex. 22.
bens, neque decrementũ, sed insenescibile & inalterabile, & impassibile est primum “
corporum, si quis suppositis credit, ex dictis manifestum est. uidetur autem & ratio “
apparentibus testificari, & apparentia rationi. “

Si ergo omnes eandem habent de cognitione Dei opinionem, ex consensu om
nium sequitur, Deum ista inferiora cognoscere: alioquin uniuersum genus huma-
num deciperetur, semperque deceptum fuisset. Frustra tot laudum genera, tot cere-
moniæ, tot honores Deo optim. maxim. instituti fuissent. Frustra tot ei praeces ad-
hiberentur, frustra tot templa erecta illi ac dedicata fuissent, frustra tot labores in

ipso colendo & placando susciperentur: certè miseriores essemus omnibus brutis animalibus, quippe qui ieiuniis & flagellis corpora nostra ultrò maceramus & affligimus, nosque omni uoluptate et delectatione priuamus. Vana & inanis esset sanctissima religio nostra: Falsum esset Iesum Christum Dei filium extitisse. Quæ quidem omnia eiusmodi sunt, ut nihil absurdius, magisque impiè non solum dici, sed ne cogitari quidem possit. Quare concludendum uidetur, ac sine ulla dubitatione omnino asserendum, & ex rationibus allatis, et ex uerbis Aristotelis & ex cõmuni omnium gentium quæ sunt, quæque fuerunt, consensu, Deum opt. max. non modò hæc inferiora cognoscere, sed eorum quoque maximam curam gerere. Ita posset aliquis instare contra ea quæ prius dicta sunt.

SECTIO QVINTA.

SEd quoniam ista euertunt rationes naturales, & Aristotelis uerba superius allata (pugnant enim inter se) quærendum est quid sit de hac re sentiendum, ex ipsius Aristotelis sententia, ex qua hoc in loco nos loqui profitemur.

Ad hanc quæstionem respondentes, dicimus, eas rationes & ea Aristotelis uerba, quibus probatum est Deum omnia quæ sunt extra se cognoscere, ueritati consentire, atque ipsimet Aristoteli non ex ratione naturali loquenti, sed ex iis quæ ut homo prius credebat. quam planè rem luce clarius ostendunt auctoritates, quibus usi sumus ad demonstrandum, Deum illa etiam quæ extra ipsum sunt cognoscere. non enim putandum est, tantum philosophum in hoc manifestissimo ac turpissimo errore uersatum fuisse, ut arbitraretur deum optimum maximum nullam horum inferiorum cognitionem habere. Etenim hoc planè esset scelus unum ex omnibus maximè nefarium ac detestandum, omnique pœna & supplicio uindicandum. Quænam igitur est ista amentia, arbitrari Aristotelem non credidisse Deum omnium quæ sunt, quæ fuerunt, quæque futura sunt, cognitionem tenere? quum ipse tot locis huius suæ sententiæ tam apertam nobis significationẽ dederit: quam si quis negare audeat, non uideo quid is concessurus sit.

Quod si aduersus nos afferantur rationes eæ, atque auctoritates, quibus ille uidebatur à Deo harum rerum, quæ in hoc mundo inferiori existunt, cognitionem omnino auferre: Respondebimus, eum loquutum fuisse ex ratione naturali, ex qua quidẽ concedimus etiam nos (&, ut opinor, multi concedunt Theologi) fieri non posse ut uerè probemus, Deum cognitionem eorum quæ in hoc mundo inferiori, atque etiam superiori existunt, habere: quandoquidem hoc sit unum ex eis quæ per fidem habeantur, ad quod (ut suprà diximus) non aspirat ratio naturalis. Quare qui solo lumine naturali ducuntur, non est cur ueritatẽ huius rei se consequutos esse arbitrentur. etenim est una ex illis ueritatibus, quæ non à leuibus coniecturis & ignotis testibus, quales sensus, & rationes naturales proficiscuntur, sed à Deo optimo maximo, qui neque fallere neque falli potest, à principio mundi usque ad hoc tempus, orta est. quod si quis negare audeat, eum omni pœna, omnique supplicio afficiendum esse, qui dubitet arbitror esse neminem.

Neque uerò putandũ est hoc summæ Dei opt. max. potestati aliquid detrahere. siquidem fas non fuerit (quod etiam in superioribus dictum est, ad quem locum me reiicio) in istis rebus generalibus & corruptibilibus, & in eis quæ sensu percipiuntur, ea posita esse signa, quibus omnem tanti numinis, tamque admirabilis principii uim & naturam, nos homunculi, qui eius tanquam mancipia sumus, cognitione planè comprehenderemus, ac perciperemus. pares enim ferè illi, & æquè beati essemus.

Neque rationi consentaneum erat, ut tantum numen ita se contraheret, atque in angustum deduceret: ut ad eos duntaxat effectus seipsum alligaret, qui in istis sensibilibus apparent: nec sibi potestatem reseruaret alia agendi, quàm ea quæ oculis nos homunculi, & quasi bruta animalia cernere possumus: quocirca opinari debemus, hanc Dei cognitionem ex iis esse, in quibus uia naturalis peruertitur.

Itaque

Itaque nihil meo iudicio impedire uidetur, quin asseramus Aristotelem credidisse, Deum optimum maximum rerum quæ sunt in hoc mundo inferiori perfectissimam cogniri onem tenere: licet ea fuerit sententia, ut existimaret rationem naturalem contrarium indicare. non enim arbitror locos citatos in eam sententiam accipi posse, ut Aristoteles significare uoluerit, Deum optimum maximum nullam eorum quæ sunt extra ipsum simpliciter cognitionem tenere. Sed tantum in animo habuerit ostendere, quid concluderet ratio naturalis in eis libris, in quibus ipse rerum cognitionem duntaxat ex fundamentis naturæ traderet.

Quod autem suppositis fundamentis naturalibus ita loquutus sit, colligi posse uidetur ex eis quæ scripta reliquit in primo de Cœlo ad hunc modum (quæ uerba in superioribus quoque citauimus ad aliud propositum) inquit autem: Quod 1. Cœli 23.
quidem sempiternum, & neque augumentum habens, neque decrementum, sed «
insensibile, & inalterabile, & impassibile est primum corporum, si quis suppositis «
credit, ex dictis manifestum est. «

Quum ergo dicat ita esse, si credamus suppositis: non significat simpliciter ita esse, sed ita esse positis principijs naturalibus. Eodem igitur modo in proposito nostro est dicendum. Quod etiam clarius colligi potest ex eis locis, in quibus apertè uisus est indicare sententiam contrariam. longe enim melius uidetur esse ita dicere, quàm eos imitari, qui nullo modo uolunt concedere ipsum credidisse aliquid quod à ratione naturali ostensum non fuerit. & ita obstinatè ac mordicus hãc suam opinionẽ tueri conantur, ut ab illa nullis rationibus se dimoueri patiantur: arbitrantes, si quid Aristoteles de Dei optimi maximi cogniri one proferre uisus sit, id eum fecisse duntaxat ad bene beateq; uiuendum, non ex animi sui sententia. in quam illi quidem sententiam impulsi fortasse fuerunt eis uerbis, quæ scripta reliquit in secundo primæ Philosophiæ lib. ad hunc modum: Auscultationes secundum consuetudi- 2.1. Philos.
nem contingunt. ut enim sumus consueti, sic dignum putamus dici, & præter hæc tex. 20.
nihil simile apparet. sed propter inassuetudinem ignotiora, & magis externa puta- «
mus. quod enim consuetum est, notius est: quantũ autem robur habeat, quod con- «
suetum est, quàm cognoscere de ipsis propter consuetudinem. «

Quorum uerborum sensus uidetur esse: homines fidem habere legibus diuinis, non quia ueræ sint, cùm dicat in eis fabulosa & puerilia quædam contineri, sed quia assueti fuerint.

Sed fortasse respondere possumus, his illum uerbis intelligere de quibusdam antiquis ac peruetustis religionibus, quæ ridiculæ uidebantur, & fabulosæ, sed non de religionibus simpliciter: uel etiam loqui de legibus, quæ attinent ad iustitiam, & ad alias uirtutes morales. quoniam multæ eiusmodi reperiuntur, quæ uidentur puerilia continere, ut indicat ipse secundo Polit. cùm ait: Probari autem dicet ali-
quis ex superioribus, antiquas leges nimium simplices uel rudes esse, & barbaras: 2. Polit.
armati quidem incedebant Græci, & uxores emebant inuicem: & quæcunq; uetu- cap. 6. «
sta iura alicubi extant, penitus stulta sunt. ceu apud Cumas lex est, si accusatur testes «
inducat ex agnatis proprijs, reum cædis, contra quem probatur. «

SECTIO SEXTA.

SEd statim aliquis contra hanc responsionẽ induceret text. 36. duodecimi primæ 12. Meta.
Philosophiæ lib. cuius hæc sunt uerba: Traditum est ab antiquis in figura fa- 36.
bulæ relicta posterioribus, quòd Dei sunt hi, & quod diuinum continet uniuer- «
sam naturam, reliqua autem fabulosè sunt addita ad persuasionem multorum, & «
ad usum legum, & eius quod confert. Forma enim humana hos constare, & similes «
esse quibusdam ex alijs animalibus dicunt, & ijs altera sequentia, & similia eis quæ «
dicta sunt. à quibus si aliquis separans ipsum, sumat solum primum, quod uidelicet «
Deos opinabantur primas substantias esse, diuinè dici arbitraretur, & secundum «
uerisimilitudinem sæpenumero inuenta, quantum fieri potest unaquæque & arte «
& philosophia, & rursus corruptis: & has opiniones illorum, ut reliquerunt con- «

ſeruatas eſſe uſque ad hoc tempus. paterna igitur opinio ab ipſis primis in tantum nobis manifeſta ſolum.

Induceret inquam hunc textum aliquis aduerſus reſponſionem quam dedimus, & oſtenderet Ariſtotelem eo in loco intellexiſſe de Legibus diuinis, in quibus ait mulra puerilia & fabuloſa addita fuiſſe ueris, ad multorum perſuaſionem, & ad uſum legum, & ad hominum utilitatem: non de legibus humanis, quæ ad conſeruationem ciuilem, ſicut ad ultimum finem ordinantur, quibus utuntur homines ad iuſta iudicãdum, & alia quæ fiũt inter homines. Quam explanationem nonnulli perperam, ut dicemus, ſecuti ſunt. hic ergo textus uidetur eam reſponſionẽ quam dedimus, apertè infirmare ac labefactare: quòd uidelicet Ariſtoteles in ſecundo primæ Philoſophiæ lib. per leges intellexerit eas quæ traduntur de iuſtis ciuilibus: nec uerò hanc ſolum, ſed priorem etiam, quòd uidelicet per leges in quibus erant puerilia & fabuloſa, intellexerit de legibus quarundam religionum, quæ fuerunt antiquitus, quæ ridiculæ uidebantur & fabuloſæ, & non de religionibus ſimpliciter. Etenim in hoc textu uidetur loqui de religionibus ijs quæ ad illam opinionem antiquorum: quòd Dij uidelicet eſſent primæ ſubſtantiæ, & continerent uniuerſam naturam. Multa alia de ipſis Dijs addunt. at hoc faciunt omnes religiones, ut perſpicuum eſt: ergo ſequitur, Ariſtotelem in eo ipſo textu generali quadam comprehenſione loquutum eſſe de omnibus religionibus, quum diceret, ea quæ adduntur, ab ipſis eſſe addita fabuloſe ad multarum perſuaſionem, & ad uſum legum, & hominum utilitatemꝗ; non ex ueritate ipſa. Itaque uerba Ariſtotelis allata, in eam ſenrentiam erunt accipienda, ut per leges in quibus puerilia & fabuloſa dixit contineri, intelligamus leges quæ de Dijs traduntur: & de omnibus talibus ſimpliciter. unde poſtmodum emanat, ut ſimpliciter euertatur omnis religio ex ipſius Ariſtotelis ſententia. Quamobrem fateri cogemur, Ariſtotelem fuiſſe eius ſententiæ, ur exiſtimarer ea ſolum de Dijs eſſe uera, quæ naturali ratione tradita ſunt ab antiquis. & per id quod neceſſariò ſequitur, eum protuliſſe omnia illa uerba quæ attulimus, ad probandum Deum opt. max. rerum quæ ſunt hic cognitionem tenere, ad perſuaſionem multorum, & ad uſum legum, & ad hominum utilitatem, non ex animi ſui ſentenria. quod quidem aperte euertit ea quæ à nobis dicta ſunt.

Reſponderem adductus rationibus ijs quæ dictæ ſunt, Ariſtotelem loquutum eſſe ex ſententia antiquorum, qui ad ea quæ naturali ratione de ipſis Dijs demonſtraſſent, addiderunt fortaſſe fabuloſa (ut ipſe dixit) id eſt quæ non demonſtrabant, ſed quibus ſe tantum credere profitebanrur: non autem ſimplicirer hoc intellexiſſe de omnibus religionibus, quæ adderent aliquid ſententijs dictis.

1 Polit. Quod autem loquutus ſit de religionibus antiquis, uidetur etiam colligi poſ-
cap. 1. ſe ex eis quæ ad hunc modum ſcripta reliquir in primo Politicorum libro: ſparſim
» nanque ſic antiquitus habitabant, & Deos ob hoc ipſum putãt cuncti regem babere,
» quoniam & ipſi partim nunc, partim antiquitus ſub regibus degebant. quemadmo-
» dum enim formas humanas Dijs artribuunr homines, ſic etiam uitas. Hęc enim fue-
» runt antiquo tempore. de iſtis ergo loqui oportet.

Quod uerò, quum uellet oſtendere quæ fabuloſẽ addita fuiſſent, ſubiunxerit, Dijs attributam fuiſſe formam humanam: quod uidetur repugnare religioni noſtræ, quę aſſerit Ieſum Chiſtum filiũ Dei unigenitum ſumpſiſſe formã humanam, & factũ eſſe hominẽ: nihil hoc facit contra Ariſtotelẽ. etenim cõcedimus, eos qui non legerũt ſacras literas anre aduentũ Chriſti redẽptoris noſtri, uel eas nõ intellexerũt, uel lumine ſpiritus ſancti non fuerunr illuſtrati, nunquam potuiſſe banc rem credere: ſicut accidir Iudæis. nõ tamẽ ex hoc ſequitur, quin Ariſtoteles potuerit credere Deũ cognoſcere iſta inferiora: et lumine aliquo diuino cõmotus proferre illas auctoritates, nõ ſolum ad perſuaſionẽ multorum, er ad uſum legum, uerumetiã ad ipſam ueritatem: præſertim cum eas multis in locis protuliſſe uideatur, in quibus nulla neceſ-

ſitate

ſitate cogebatur hoc facere. Quare cùm nulla ſit ratio quæ nos impediat, quò minus aſſeramus Ariſtotelem aliud ratione naturali oſtendiſſe, aliud credidiſſe: & hoc pium ſit, & rationi conſentaneum: non uideo cur nonnulli homines ita obſtinatè & mordicus uelint tueri, Ariſtotelem nihil credidiſſe niſi id quod ratio naturalis oſtenderit. præſertim cùm nos qui Chriſtiani ſumus, non negemus rationem naturalem aliquando concludere aliud ab eo quod ipſi credimus: nõ enim exiſtimandum eſt, id ei quoq; accidere non potuiſſe, quod multis ex nobis accidere experimur, ut uidelicet aliud ex ſua religione crederet, aliud ex ratione naturali dicendum eſſe arbitraretur. Etenim nemo eſt ex nobis qui Chriſti redemptoris ac ſeruatoris noſtri religionem & pietatem uerè profitemur, qui neſciat, ex principijs naturalibus fieri nõ poſſe, ut ex eo quod non eſt, ſimpliciter aliquid fiat: & ſimul fieri non poſſe, ut uerbum fiat caro: & tamen firmiter non credat, mundum uniuerſum à Deo opt. max. ex eo quod non erat ſimpliciter creatum fuiſſe, & uerbum factũ eſſe carnem. Proq; his tuendis ac defendendis uitam libentiſſimè (ſi opus eſſet) non profunderet. Etenim quamuis Ariſtoteles non eas ueritates de Deo opt. max. & de Chriſto ſeruatore noſtro aſſequutus fuerit, quas nos immenſo ipſius Dei beneficio conſequutos eſſe firmiter tenemus: non tamen ex eius dictis colligere poſſumus, eum lumine diuino ita prorſus deſtitutum fuiſſe, ut aſſerendum ſit ipſum nullam omnino, tanti numinis, tamq; admirabilis principij cognitiõem tenuiſſe, de quo clariſſima uoce tam multa præclarè tot in locis protulit, ac teſtata reliquit: præſertim cùm exiſtimandũ ſit, Deum opt. max. non tam fuiſſe hominum generi infenſum & inimicum, ut paſſus fuerit ipſum tam diu in omnibus rebus decipi, atq; in turbulentiſſimis erroribus uerſari: ſed ſingulis ei ſæculis aliquas ueritates, & eas maximè quæ maximi erant momenti, diuerſis uijs & uarijs oraculis aperuiſſe. quarum ueritatum hæc una fuit uel maxima, Deum opt. max. omnia quæ uniuerſa natura continentur, ita cognita & perſpecta habere, ut nulla res ne minima quidem eum latere poſſit. Rationes ergo quæ oſtendunt Deum cognoſcere, exiſtimandum eſt eſſe ex lumine illo, quod neq; fallere neq; falli poteſt, easq; tenere firmiter debemus: eas uerò quæ oſtendere uidentur ipſum nullam horum inferiorum cognitionem habere, falſum concludere ſimpliciter, ex ſuppoſitione tamen aliquam fortaſſe ueritatem in ſe continere, poſitis uidelicet principijs illis quæ oriuntur ex ſenſibus, qui (ut dictum eſt) non habent tantam uim ut poſſint omnes ueritates patefacere. Etenim ſi non habuiſſemus lumen diuinum, quo ducti ſenſus comprimeremus, & quaſi uinculis conſtringeremus, cogeremur ipſis ſenſibus omnino aſſentiri, & fidem habere: ut cogimur ijs in rebus, quæ oriuntur è ſenſu. cùm nihil adeſt, quod ui diuina ordinem rerum quas Deus condidit impediat, atq; eas à proprijs motibus euertat, & aliquando ipſas ita cohibeat atq; contineat, ut nolit calida calefacere, & frigida frigeſacere. nunc uerò in hac re de qua agimus, adeſt numen diuinum, quod nobis oſtendit diuerſis uijs & uarijs oraculis, ut antea dictum eſt, ac demum ſuæ ipſius mortis teſtimonio, Deum omnia cognoſcere. Itaq; nihil eſt iam, quod de hac ueritate dubitare poſſimus, ſine maximo ſcelere atq; impietate.

Quod ſi quiſpiam tamen obſtinatè & mordicus uelit aſſerere, Ariſtotelẽ in omnibus locis, in quibus apertè poſuit Deum opt. max. horum inferiorum perfectam cognitionem tenere, loquutum eſſe ad multorum perſuaſionem, & ad uſum legum, & hominum utilitatem, non ex eo quod ipſe crederet atq; ſentiret: is ſciat ſe & D. Thomæ, & D. Auguſtini, & beati Pauli, & breuiter omnium Theologorum doctrinam & ſcripta euertere. Eodem enim poterit ſuſpicari aliquis, & dicere, eos quoq; eſſe loquutos ad multorum perſuaſionem, & ad uſum legum, & hominum utilitatem, non ex eo quòd uerum eſſe crederent. Neq; obſtat, quòd nuſq; contrarium ſe ſentire oſtenderint, ſicut oſtẽdit Ariſtoteles: quia nemo eſt illorũ qui nõ fateretur, ex nõ ente ſimpliciter nihil poſſe fieri uia ordinaria, nec poſſe eadẽ uia mortuos reuiuiſcere, cęcos uidere, & Deũ fieri hominẽ, & tamen nõ hęc omnia crederet diuina uirtute ac potentia effecta fuiſſe. Sed qd dicemus, cũ nulla res ferè ſit quã Ariſtoteles aſſe

rat, non posse fieri naturaliter, cui Theologi repugnent: nam quis eorum neget, quod dicit Aristoteles ignem ad motum passo bene disposito, & nõ impedito, necessariò comburere: & tamen omnes crediderunt, non sequutam esse actionẽ ignis, in quem tres illi pueri coniecti fuerunt, propterea quod Deus opt. max. suspendit pro eo tempore ignem illum à sua actione: & sic de multis alijs. Nihil igitur uidetur prohibere, quin idem existimemus de ipso Aristotele. Vtrum uero Theologi contrarium aliquando scripserint, nec ne, nihil refert: cum satis sit nobis, quòd nemo ipsorum negare potuerit, illa quæ dicta sunt fieri non posse ex uia naturali, quæ tamen crediderunt facta fuisse superiore ui ac potentia. Quare opinio illa de sententia Aristotelis, quam diximus nonnullos sequi, planè improbanda uidetur, atq; reijcienda.

FINIS LIBRI VIGESIMISEPTIMI
Euersionis singularium certaminis.

LIBER VIGESIMVSOCTAVVS.

SECTIO PRIMA.

Aeterum adhuc aliquis quærere posset, & non sine ratione, si ponamus, ut quidem pro certo atq; explorato ponendum est, Deum opt. max. harum rerum quæ sunt in hoc mundo inferiori, & omnium deniq; quæ sunt extra ipsum, cognitionem tenere: quo modo tuebimur libertatem nostram, & rerum contingentiam, quas Dei cognitione penitus euerti, ostendebat ratio in superioribus allata?

Ad hanc quæstionem respondemus, Aristotelem, ut qui ex religione penderet, Dei cognitionem & prouidentiam credidisse, ac libertatem nostram, præter rationes, ipsa experientia commotum posuisse: quoniam in nobismetipsis experimur nos moueri, & non moueri, ut uolumus, & sic de alijs huiusmodi. neq; adest ulla ratio, quæ cogat nos hanc quam sentimus potestatem alteri causæ attribuere, q̃ illi quæ est in nobis. Neq; uerò solum nos homines qui ratione præditi sumus spontè agere possumus, uerum etiam animalia bruta, ut declarauit Aristoteles in tertio Ethicorum. 3. Ethi. capite 5.

Ad quæstionem autem, quomodo cum Dei scientia stet libertas nostra, & rerum contingentia: dari possent omnes eæ responsiones, quas dant Theologi, quas quidem multas esse non ignoramus: sed opinamur magis rationi atq; ipsius Aristotelis sententiæ consentire eam responsionem, quam nos dedimus in secundo libr. de Honore, propterea quòd alias responsiones multa absurda sequi uidentur.

Responsio autem illa hæc fuit. Ponendum esse omnino, & credendum, Dei opt. max. cognitionem, & prouidentiam, itemq; libertatem nostram, & rerum cõtingentiam: sed ignorari modum, quo libertas nostra, & rerum contingentia, cohæreat cum ipsa Dei cognitione & prouidentia: propterea quòd hoc est unum ex eis arcanis quæ ferè sunt infinita, quæ sibi Deus opt. max. reseruauit. Atq; hæc quidẽ respõsio, tantum quidem abesse opinamur ut dari non possit, ut nullam aliam esse hac tutiorem & meliorem, & quæ diuinæ maiestati magis conueniat, existimemus. non enim (ut diximus) fas erat, ut tam diuinum numẽ, tamq; admirabile principium, nobis homunculis, qui eius tanq; mancipia sumus, omnia ipsius arcana aperiret, perinde quasi ab eius secretis essemus. 2. lib. Honore.

Rationes uerò in contrariam sententiam allatas, negamus esse simpliciter ueras, sed ex suppositione, uidelicet positis illis principijs naturalibus: nihilq; aliud uoluisse Aristotelem ostendere rationibus illis, quàm quòd concluderet ratio naturalis, quam quidem arbitrari debemus in omnibus uerum concludere, propterea quòd Deus res quas condidit, ita administrat, ut eas maiori ex parte proprios motus facere sinat, cum nullum adest impedimentum, quod nos in sententiam oppositam deducat: quẽadmodũ in hac ipsa quæstione affuit lumẽ diuinũ, qđ apertè indicauit, sicut in

cut in cæteris omnibus quæ attinent ad fidem, rationem naturalem simpliciter à ueritate recedere, atque alienam esse.

Sed adhuc aliquis instaret dicens, si Dei prouidentia & scientia sit ex eis quæ per fidem habentur: non ergo rationes allatæ ex sententia Aristotelis ad probandum, Deum optimum maximum rerum quæ sunt extra se cognitionem habere, concludent ueritatem. alioquin fateri cogeremur, prouidentiam diuinam posse haberi ex rationibus naturalibus: illæ enim sunt rationes naturales. quod quidem euertit id quod dictum est, eam uidelicet non haberi ex ratione naturali, sed tantum ex ipsa fide.

Respondemus, rationes illas, quas Dei prouidentiam ex Aristotelis sententia ostendere uidebantur, naturales quidem esse, sed probabiles & uerisimiles, non necessarias: easque naturaliter, paruo admodum negotio, si non haberemus aliud lumen, quàm illud quod nobis sensus, & ipsiusmet Dei uia ordinaria, de qua in superioribus plura diximus, ostendit, dissolui posse. Quare ad primam rationem respondetur, falsum esse, si Deus nihil extra se intelligeret, sequi ipsum Deum esse ignorantem: quia non ignorat seipsum, sed seipsum intelligit, ut diximus, & intelligendo seipsum, intelligit omnes perfectiones quæ sunt in omnibus rebus, modo quodam perfectiori & illustriori, quod quidem maiorem indicat diuini numinis excellentiam & præstantiam. Etenim nulla est perfectio, nullaque excellentia in natura, quæ non reperiatur in ipso Deo, modo quodam eminentiori & perfectiori: quod exemplo sic ostendi potest. Faciamus elementa, quæ sunt cæteris corporibus imperfectiora, continere decem perfectionis & excellentiæ gradus: mixta uerò imperfecta quindecim: mixta perfecta inanimata, uiginti: mixta perfecta animata anima uegetatiua, triginta: mixta perfecta animata anima sensitiua, quadraginta: mixta animata anima intellectiua, quinquaginta: corpora aũt cœlestia, centum: atque ipsum Deum, ducentos: qui intelligit ducentos istos perfectionis gradus, eundem intelligere gradus inferiores, fateri necesse est: & qui hoc modo intelligit, quin is non sit ignorans & imperfectus ob ignorationem, in dubium uenire non potest.

Quod si quis dicat, ipsum Deum dici ignorantem, propterea que res ipsas & gradus perfectionis earum non cognoscit, eo modo quo sunt, atque istam ignorationem esse defectum quendam qui Deum reddit imperfectum: concederem secundum Aristotelem, Deũ hoc modo dici ignorantẽ, quia ignoret eã quæ sunt extra ipsum, eo modo quo sunt: negarem autem hanc ignorationem esse defectum qui Deum reddat imperfectum: imò uerò tantum abesse ut ita sit, ut huiusmodi ignoratio maximè ostendat ipsum Deum esse perfectissimum. Declarat enim, eum non intelligere nisi perfectissima & optima, & modo excellentiori quàm dici, aut cogitari possit: & ignorare uilissima, & modo uilissimo, quæ si intelligeret, uilesceret: ut ostensum est ex Aristotelis sententia: quia melius est non uidere quædam, quam uidere. satis enim est ad Dei opt. max. perfectionem & præstantiam, nullum in rebus esse perfectionis gradum, quem ipso modo illustriori ac perfectiori non intelligat, intelligendo seipsum. neque ex hoc sequitur, homines esse Deo ipso præstãtiores, quia res quæ sunt præter Deum, eo modo quo sunt intelligimus. Etenim hoc euenit ob nostram imperfectionem, ut uidelicet perficiamur, & ut seruemur, cùm simus mutationibus obnoxij.

Quod si aliquis diceret, homines dici cæteris animalibus præstantiores, propterea quòd plura illis intelligant: & inter homines, eos quoque præstantiores, qui plurium rerum cognitionem sunt consequuti, ita ut qui non intelligunt, eos existiment felices: quia, ut dixit Aristoteles, arbitrantur eos multarum rerum scientiam assequutos esse: itaque sequi, ut plurium rerum cognitio reddat etiam homines præstantiores quàm sit Deus. quod est omnium in philosophia etiã naturali absurdissimũ. 1. Ethi. capite 4.

Si aliquis inque hoc modo instaret, responderem secũdum Aristotelem ex dictis fundamentis, uerum esse homines ob multarum rerum cognitionem esse brutis animalibus præstãtiores: & inter homines ipsos longè prestare eos qui pluriũ rerũ cognitionẽ sunt consequuti, ita ut pluriũ rerum cognitio præstantiã arguat. Ad id qđ inferebatᷣ negarẽ: quia multarũ rerũ cognitio eo modo quo sunt, arguit tantũ præstantiam illarum rerum quæ sunt imperfectæ, & indigent perfectione ac tutamine: quia

quia ex hac cognitione perfici & defendi possunt, non simpliciter & absolutè, sed in rebus quæ sunt perfectissimæ, & quas nullam mutationem suscipere contingit. Tantum abest ut multarum rerum eo modo quo sunt cognitio arguat prestantiam, ut si haberent illam, deteriores fierent. mutarentur enim, idq; in peius: & superuacanea esset ipsis illa cognitio, etenim nullam eis perfectionem adiungeret, nullamq; opem afferret: quia sunt perfectissima, & nulli mutationi subiecta.

Quare multorum cognitio non arguit simpliciter & absolutè præstantiam, sed in rebus tantum imperfectis: cuiusmodi sunt illæ quæ mutantur, & destrui possunt, ut perficiantur, & ut seruentur, & non destruantur.

Falsum ergo est, cognoscens plura, non cognoscente plura esse perfectius, licet sit non cognoscente simpliciter perfectius. Et tunc nō sequitur, homines qui plura cognoscunt, esse ipso Deo, qui non cognoscit plura, præstantiores: propterea quòd Deus est cognoscens seipsum, qui habet omnes perfectiones. sed sequitur ut sint præstanniores ijs quæ non cognoscunt simpliciter & absolutè, qualia sunt bruta, & inanimata. Ita respondendum arbitror ex sententia Aristotelis ad primam quæstionem.

Ad aliam item quæ sequebatur, responderem secundum ipsum Aristotelem: tantum abesse, ut sit absurdum, Deum res quæ sunt hic producere per modum naturæ & consequentiæ, sicut quodam modo, ignis producit calorem, ut si aliter produceret, esset ex hac uia absurdissimum. nam Deus est perfectissimum, & optimum, & immutabile: estq; propter seipsum principaliter, & non propter nos, & operatur propter seipsum, eiusq; operatio est tantum sui ipsius contemplatio. Quare si produceret ea quæ sunt extra ipsum, & non per modum consequentiæ, ut dicemus, sequerentur ea quæ dicta sunt absurda: quæ cùm non sint concedenda, fateri cogimur uia naturali, Deum producere per modum naturæ & cōsequentiæ, ea quæ producit: etenim eius essentiam, & sui ipsius contemplationem, ob summam eius perfectionem sequitur illum dare esse ipsi cœlo, & ipsum mouere: ex quo tanquam ex causa uniuersali (ut dictum est) sequitur omnium generatio & conseruatio: sicut umbra sequitur corpus, & ab ipso corpore conseruatur.

Quare nisi diuinum lumen adesset, quod aliter nobis ostenderet, non esset absurdum ex uia naturali, asserere Deum non cognoscere ea quæ ab ipso producuntur: sicut ignis non cognoscit calorem quem producit, neq; arbores fructus quos ferunt: quia hæc inferiora non producuntur à Deo principaliter, atq; ex eius proposito, non enim esset tantum propter se: sed producuntur, quia sequuntur perfectionem eius, atq; præstantiam. Quare hæc ipsa dicitur producere Deus, perinde ac si produceret: sicut accidit magnis principibus, ut multos alant, quos minimè norūt, neq; sibi propositum est alere, sed hoc eorum amplitudinem atq; opes propemodum necessariò sequitur: idq; tantum abest ut arguat aliquam eorum imperfectionem, ut maximam ostendat inter cæteros homines ipsorum præstantiam.

Non abhorret igitur à ratione naturali, Deum ignorare eos effectus, quos non ex propria & principali intentione producit, sed qui eius perfectionem sequuntur. Absurdum uerò esset, si eos effectus non cognosceret, quos principaliter produceret: sicut etiam magnis principibus turpe esset ignorare eos homines, qui ex primo & principali ipsorum proposito domi suæ alerentur. Quare secundum hanc uiam nihil absurdi sequi arbitramur ex ea Dei ignoratione, quam diximus.

Ad aliam quæstionem quæ subjungebatur, dicerem, Deum producere has res, non ut illas ~~cognoscentem~~, sed ut ~~cognoscentem~~ seipsum, quam cognitionem sequitur harum rerum productio & salus. esset igitur absurdum, si Deus has res produceret, ut eas cognoscens, & ipsas ignoraret. hoc enim asserere, esset non solum pugnantia, uerùm etiā (quod multo maius est) negantia asserere. Nunc uerò dicimus, cognoscere seipsum, & has res producere, non ut eas ~~cognoscentem~~, sed ut ~~cognoscentem~~ seipsum: quia hæc rerum productio, ut dictum est, summam eius perfectionem atq; præstanniam sequitur. sicut corpus dicitur producere umbram, quæ sequitur ipsum: res tamen ipsæ ita se habere dicuntur, perinde ac si eas cognoscens Deus produceret.

[Handwritten in margin: cognoscens / cognoscens / cognoscens / cognoscens]

Quod uerò deinde quibusdam positis inferebatur: Si Deus nō cognosceret ista inferiora,

inferiora, fieri non posse ut ratio ordinis illius quem habent corpora cœlestia inter se, & proportionis quã habent ad ista inferiora, redderetur: negamus cõsequentiã.

Ad probationem, dicimus corpora cœlestia esse eo modo ordinata, quo sunt ornata stellis, non propter nos, sed propter Deum, & reliquas substantias à materia seiunctas principaliter. non enim ex hac uia naturali fas esse uidetur, corpora illa perfectissima ordinata fuisse, & ornata propter res imperfectas. quando quidem perfectiora non sunt propter imperfectiora, sed, ut inquit Aristoteles septimo Polit. Semper deterius melioris gratia est. patet hoc in his quæ sunt secundum artem, & in his quæ sunt secundum naturam. 7.Polit. «

Corpora autem cœlestia ijs inferioribus longè esse præstantiora, ita in promptu est in philosophia naturali, & in Aristotelis doctrina, ut turpe sit huius probationẽ afferre. Concedimus ergo, si sol esset maior uel minor q̃ est, & si propius accederet quam facit, aut longius recederet, futurum esse, ut mundus uel propter caliditatem, uel propter frigiditatem periret. Concedimus itẽ, necessarium esse, hunc mundum inferiorem superioribus lationibus esse contiguum, ut omnis eius uirtus gubernetur eo modo quo diximus. at negamus hæc facta fuisse à Deo cognoscente, ut cognoscens est: sed sequi summam eius bonitatem, ut antè diximus. Negamus item, cœlũ esse factũ principaliter propter ista inferiora, sed propter seipsum. dicimusq; sequutum esse ista inferiora ad ipsum ita se habere solum propter præstantiam, & excellentiam primarum causarum: ac præsertim primę & præstantissimæ causæ: idq;, si ex fundamentis naturæ loquamur, non modò ueritatis speciem quam diximus habere, sed aliter dici non posse, ut ex eis quæ dicta sunt facile constat. 1.de Part. cap.5.

Sciendum est autem, ad maiorem declarationem eorum quæ dicta sunt, & quæ sunt dicenda, ita se habere mundum, ac si fuisset factus ab aliquo efficiente, quod efficiens pro hoc tempore dicatur natura uniuersalis, quæ etiam Deus appellari potest: quæ natura intelligatur mundum effecisse. quia ita se habet mundus, ac si quædam natura uniuersalis effecisset ipsum. quæ natura uniuersalis non potest intelligi esse illa substantia, quam nos ut philosophi naturales, primã causam & Deum nuncupamus: quia Deus, & illa prima causa, licet ratione habita ad hæc inferiora, dicatur natura uniuersalis, propterea quòd concurrit ad omnes effectus qui producuntur in istis inferioribus: tamen quia reuera est natura particularis primi cœli (etenim est forma illius) nõ dicitur (quod ad hoc ipsum attinet) natura uniuersalis: quia inter alia quæ sunt in natura, uidetur esse particularis: quippe quæ non producit omnia quæ sunt in natura, sed est causa particularis ipsius primi cœli, ut diximus. Idemq; dicendum est de reliquis intelligentijs. Sed natura uniuersalis est illa, quam dicimus produxisse omnia quæ sunt in hoc mundo: quoniam eum habent ordinem, perinde ac si producta fuissent ab illa natura, atq; ita quidem disposita & ordinata, ut superiora quodam modo conseruarent inferiora. Itaq; licet superiora quidem facta sint principaliter propter seipsa: tamen quia eorum præstantiam sequitur salus & conseruatio horum inferiorum, dicimus ita se habere, ac si à natura uniuersali facta fuissent, atq; ita descripta, ut secundo loco ista conseruaret.

Hanc naturam uniuersalem necesse est intellexisse Aristotelem, cum dixit causas esse notiores naturæ, composita uerò nobis: quia non potest intelligere primam causam, quæ est forma primi cœli. est enim causa ipsius primi cœli, quod est compositum. oportet autem eum intelligere causam illam uniuersalem, quæ non est causa alicuius compositi, ne proficiscamur in infinitum in causis. Hæc uerò uniuersalis causa erit quasi per se existens, & separata ab omni corpore: & intelligetur producere tum æterna, tum corruptibilia. Idq; propter nostrum cognoscendi modum.

De hac ipsa natura uniuersali uisus est loqui Aristoteles, cum dixit, rectè fecisse naturam futurum ingenerabile & incorruptibile, &c. & in omnibus locis ubi dixit, Deum & naturam fecisse generationem continuam, & compleuisse omnia. Atq; hoc modo intelligendo, poterimus reddere causam omnium substantiarum & proprietatum quas habent corpora quæ natura constant. 1.Cœli tex.20.

SECTIO

SECTIO SECVNDA.

2. de Gen. & cor. tex. 59. AD auctoritates autem sumptas ex secundo de Generatione & corruptione, & ex primo Cœli, responderem: Aristotelem dixisse, Deum compleuisse omne faciens continuam generationem, & eis dedisse perfectionem suam, quatenus eorum natura exigebat: quia ita reperiuntur se habere, ac si Deus mundũ compleuisset per generationem continuam, & rebus dedisset perfectionem, quatenus earum natura exigebat: ut ex eis quæ dicta sunt perspicuum est, & hoc propter nostrum modum intelligendi.

Ad alias uerò, quibus apertè dixit, rerum quæ sunt extra se, Deum cognitionem tenere, dicerem: Aristotelem ipsam ueritatem concludere, nec eis tamen quæ dixit alibi quicquam repugnare. illis enim in locis eum loquutum esse ex creditis, non ex ratione naturali: & hoc colligi posse ex illis ipsis locis, in quibus ferè semper dixit 10. Ethi. capite 9. ita credi & existimari, ac præcipuè in decimo Ethic. ubi ita scriptum reliquit: Nam » si Dij curam aliquam habent rerum humanarum, ut existimatur & creditur: rationa » bile est gaudere optimo & cognatissimo. Tale autem huiusmodi mens.

Perspicuum igitur est, eum loqui ex creditis. licet in principio illius decimi cap. cum declarauit Deum nullam aliam habere operationem præter contemplationẽ, loquutus sit ratione naturali: Etenim ex illa sequitur, ipsum Deum nullam harum rerum curam habere, neq; eis posse benefacere, quia non habet instrumenta benefaciendi: nam si haberet ea, non tantum contemplaretur, sed ageret etiam. perfectionem autem ipsius contemplationis ait esse, tantam, ut si Deus cognoscat, & curam habeat harum rerum, ut creditur, ueri simile sit ab ipso amari eos qui ex mente operantur, eamq; colunt, philosophia enim moralis, quæ humana dicitur, & si non proficiscitur ex creditis, sed ex eis quæ oriuntur à natura: tamen in ipsa sæpenumero utitur Aristoteles eis quæ credita sunt, quia hæc maximo essent auxilio hominibus ad bene beateq; uiuendum: sicut etiam in naturali philosophia rationibus probabilibus plerunq; usus est. Et ob hanc causam nos in secundo libro de Honore diximus, Aristotelis dicta bifariam considerari posse: uno modo ut naturaliter loquitur, alio modo ut moraliter, & quòd opinabatur Deum curam horum inferiorum ac prouidentiam gerere. non ut assereremus ostendi hoc posse ex morali philosophia, quæ ex uia naturali proficiscitur: sed ut admoneremus, Aristotelem his dictis multo magis usum fuisse in morali quam in naturali philosophia. Quare in hac re nobis ipsis non repugnamus.

Sed adhuc urgeret aliquis, dicens: Aristotelem naturaliter loquendo posuisse aliam prudentiam, quæ excellit humanæ prudentiæ, quæ quidem (ut perspicuum est) non potest esse nisi diuina prudentia: ergo posuisse diuinam prudentiam, naturaliter etiam loquendo. non enim fieri potest ut prudentia sit sine prouidentia, etenim non est sine ratione. Antecedens ostenditur ex his uerbis Aristotelis, quæ scri- In lib. Diu. per somnium. pta reliquit in lib. de Diuinatione per somnium: Qui enim circa Herculeas columnas, & quæ in Borysthene, præuidere aliquos, supra nostram uidetur esse prudentiam, inuenire originem horum.

Quibus uerbis innuere uidetur id quod diximus. quia frustra dixisset, esse supra nostram prudentiam eorum originem inuenire, nisi daretur alia prudentia excellentior, quæ quidem non potest esse nisi Dei prudentia: quoniam nihil est in uia naturali quod homines excellat, nisi substantiæ abstractæ.

Responderem, Aristotelem non asseruisse simpliciter & absolutè, dari aliam prudentiam humana prudentia præstantiorem: sed uoluisse significare, illa esse ita admirabilia, ut humana prudentia non uideatur inuenire illorum originem: quæ si posset inueniri, necesse esset fateri, esse aliam prudentiam nostra præstantiorem. Itaq; loquutus est Aristoteles conditionaliter, ut innueret, cum fieri non possit ut detur prudentia quæ sit supra humanam prudentiam, illud sequi, ut nullo modo possimus illarum rerum originem inuenire. Hic igitur tex. sententiæ nostræ minimè aduersatur. uidetur enim Aristoteles in eo significare, illos portenta & monstruosa quædã asseruisse, quæ prudentiam humanam excederent. Ex quo sequitur ut sint falsa: quia quod ignoratur à prudentia humana, simpliciter ignorari ex fundamentis naturæ, existimandum uidetur.

Ad

Ad eas autem auctoritates quibus usus est in lib. de Diuinatione per somnium,
ad probandū, nullam fidem esse adhibendam somnijs. Dicimus, ipsum in eo item
loco ex creditis, & ex uulgata hominum opinione esse loquutum. quod sæpenu-
mero facit etiam in eis libris, in quibus ex fundamentis naturæ loquitur. Peruaga
tum enim erat apud omnes, diuinationem per somnium mitti ab ipso Deo homi-
nibus: Aristoteles autem uoluit ostendere, & si uerum esset Deum cognoscere, ut
opinantur homines, non tamen sequi ut somnia mittantur à Deo, cū non mittan-
tur optimis & prudentissimis, sed quibuslibet: quod esset absurdum. Nō reddidit
autem ibi causam quæ erat uera naturaliter loquendo, quia disputabat contra uul-
gatā hominum opinionem. ueram autē causam uidetur attigisse, ubi inquit: Cum «
alia irrationabilitate.) Etenim negat posse dici, ista somnia per quæ uaticinantur
homines, mitti à Deo, non tam propter alia absurda, quàm propter id quod dixit
ipsa dari quibuslibet, & non optimis, & prudentissimis. quia alia absurda non ex-
plicauit, propterea quòd loquebatur in eo loco ex uulgata hominū opinione. Ete
nim res ista erat apud homines tum uulgatissima, ut est etiam nunc. Et ut paucis
me expediam in omnibus locis, siue in naturali philosophia, siue in morali, ubi po
nit Deum cognoscere aliquid extra se: intelligendum est ipsum uel loqui ex credi-
tis, ut loquutus est etiam in primo Topic. cum dixit: Qui enim dubitant, utrū opor 1. Top.
teat Deos honorare, & parentes amare, uel non, pœna indigent. Et in septimo cap. 9.
Polit. ubi præter locos citatos cum dixisset, (Neq; agricolas, neq; uiles homines 7. Polit.
constitui oportere sacerdotes) addidit: (decet enim à ciuibus honorari Deū.) &
in primo Ethic. ubi quæsiuit, utrū fœlicitas esset à Deo, an ab alia causa: quod non 1. Ethic.
quęsiuisset, nisi sciuisset homines existimare fœlicitatē posse à Deo proficisci. uel 13.
loci illi sunt redigendi ad bonum sensum, ut redegimus text. secundum de Gene-
rat. & corrup. & tex. 100. primi Cœli, & alios multos in naturalibus etiā libris. Ete
nim fieri non potest, ut hoc habeatur ex fundamentis naturæ. Quare sic interpre-
tando uerba Aristotelis, omne tolletur absurdum, omnisq; repugnātia, quæ in eis
inesse uideatur.

Ad id uerò quod postremo loco afferebatur, nullam esse gentem tam feram, nul
lam nationem tam immanem, cuius mentes nō imbuerit Dei cognitionis opinio:
& cum omnium consensus naturæ sit uox, nobis quoq; qui ipsam naturam sequi-
mur, ita esse existimandum: Respondemus, opinionem illam cognitionis Dei,
ita esse peruagatam, ob eius probabilitatem: non tamen necessariò esse ueram ex
fundamentis naturæ ordinariæ, & consensum omnium esse uocem naturæ ordina
riæ probabilem, non necessariam. quod mirum uideri non debet, cum Aristoteles 2. Rhet.
multis in locis dixerit multa falsa esse probabilia, & multa uera improbabilia.

Sed statim occurret aliquis dicens, fieri non posse ut omni ex parte, id quod il-
lustre ac peruagatū est, à ueritate recedat: ergo fieri nō posse, ut opinio illa cogni-
tionis Dei tam illustris, tamq; peruagata, non aliquam ueritatem in se contineat.

Probatur id quod antecedit, ex his uerbis Aristotelis: Quod autem omnes, etiā 7. Ethic.
bestiæ, uoluptatem sequuntur, id signum est uoluptatē esse optimum: fama uerò cap. 14.
non omnino perditur, quam populi multi decantant.

Ergo si omnes asserunt, Deum horum inferiorum cognitionem habere, necesse
est, ut aliqua ex parte hoc sit uerum: quia quod peruagatum est, non omnino de-
perditur, falsum ergo erit, Deū tantummodo seipsum intelligere. Confirmatur:
quia uolens dissoluere Aristoteles eam rationem, quæ ostendebat uoluptatē esse
summū bonum, propterea [illegible] eam omnia sequerent, dixit: Falsum esse, omnia sequi quôd
eandem uoluptatem, quia non erat idem neq; natura, neq; habitus optimus, neq;
erat, neq; uidebatur, neq; eandem uoluptatē sequebātur omnes, & si omnes uolu
ptatē, & fortasse sequuntur nō quam putant, neq; quam dicerent, sed eandem: om
nia enim habent aliquod diuinum: sed acceperunt hęreditatē nominis corporeæ
uoluptates, quia sæpenumero incidimus in ipsas: & omnes participant ipsis, quia
solæ istæ sunt manifestæ, ideo solas ipsas putant esse. Aristoteles ergo soluens
rationem dictam, non negauit illud quod uidetur omnibus esse uerū: sed negauit
omnes sequi eandem uoluptatem, innuens, si omnes sequerentur eandem uolu-
ptatem, futurum fuisse ut ipsa summum esset bonum. sed quid? Nón ne in decimo

S Ethic.

Ethic. eos redarguens qui negabant illud esse summū bonum quod omnes appetunt, usus est ijs uerbis: Qui uerò negant bonum id esse quod omnia appetunt, ij nihil omnino dicunt. quod enim uniuersis uidetur, id esse dicimus. Qui autē hanc fidem tollit, non multo credibiliora dicet. nā si ea solum quæ mente carent, ipsam appeterent, esset aliquid quod dicitur. sin uerò ex ea quæ prudentiā habent, ipsam affectant, qui fit ut aliquid dicant? fortasse autem & in prauis est aliquod naturale bonū præstabilius, quàm ipsa per se sunt, quod propriū appetit bonū. Quibus uerbis apertè asserit, quod uidetur uniuersis esse uerum. Quam ob rem si uniuersi consentiunt, Deum omnia extra se cognoscere: planè efficitur ut uerum sit etiam, Deum eorum, quæ sunt extra ipsum, cognitionē tenere, ergo responsio allata non uidetur esse probanda.

4 Ethic. cap. 2.

SECTIO TERTIA.

Respondemus etiam nunc, opinionem illam illustrem ac peruagatam esse probabilem, non ueram, naturaliter loquendo: idq; colligi ex rationibus ijs quibus probatum est ex fundamentis naturæ, Deū extra se nihil intelligere. quia necessarium est, ut id quod contrariū asserit, non sit ex fundamentis naturæ, sed probabile. Cùm uerò dicebatur, quòd Aristoteles soluens argumentum illud, quo quidam probabant uoluptatem esse summū bonum, non negauit id esse uerum, quod apparet omnibus: sed dixit non omnes sequi eandem uoluptatem, quasi innueret uerum esse illud quod apparet omnibus: Concedimus, cùm illi in eo deciperentur. quòd dicerent omnes sequi uoluptatem, hoc satis uisum fuisse ipsi Aristoteli, ad dissoluendam eorum rationem, qua probabant uoluptatem esse summum bonum, sed tamen negamus illum sensisse, id quod apparet omnibus esse uerum semper. quippe qui in libro Poëticæ dixit, Verisimile esse multa accidere præter uerisimile.

in Poetica. 10. Ethic. cap. 2.

Ad id uerò quod sumebatur ex decimo Ethic. dicimus: noluisse Aristotelē illis uerbis significare, id esse semper uerum quod omnibus uidetur, sed esse uerum ex communi hominum consensu. quod indicant uerba quæ addidit: Quia enim omnibus uidetur, id esse dicimus: qui uerò hanc fidem tollit, is non admodum probabiliora dicturus est, significant enim, propositionem illam esse prolatam ex communi hominum consensu. quia, inquit, nos affirmare esse quod omnibus uidetur.

Deinde quod dixit, Qui hanc fidem tollit, is non admodum probabiliora dicturus est: innuit, fidem illam esse probabilem, cùm neget fieri posse ut afferatur aliquid probabilius, quod eam ipsam fidem euertat, nam si eam ueram, & necessariam putasset, dixisset, nihil afferri posse uerius, non probabilius.

Sed statim aliquis urgeret dicens, frustra Aristotelem refellisse eos qui dictam propositionem negabant, si propositio illa erat solum probabilis, & non uera semper, quia ex hoc non inferebat suum propositum.

Addi etiam posset, Aristotelem illis uerbis, (Si mente carentia hæc appeterent, esset sanè aliquid quod dicitur. at si etiam ea quæ prudentia sunt prædita, quomodo dicere aliquid possunt) significasse propositionem illam esse ueram: quia si diceremus, inquit, bonum esse quod omnia uidelicet mente carentia appetunt, uiderentur aliquid dicere, quia non uidetur rationi consentire, ut nos opinemur id bonum esse quod eis quæ carent ratione uidetur. Sed si dicimus bonum esse id quod omnia appetunt, id est & ratione carentia, & quæ sunt ratione prædita, nihil uidetur contra hanc propositionem afferri posse, quod alicuius sit momenti: propterea quòd nō uidetur rationi consentire, ut id sit falsum quod uidetur & ratione carentibus, & ijs quæ sunt ratione prædita. Et quia aliquis potuisset dicere, nihil esse quod apparet illis quę ratione carent, respōdet ipse dicens: Fortasse in prauis, id est in eis quę carent ratione, naturale quoddam bonum est præstantius, quàm ipsa per se sint, quod proprium bonū appetit: id est, fortasse bruta animalia habēt aliquid diuinum insitum à natura, præstātius quàm ipsa sunt, quatenus talia, quod facit ipsa appetere id quod propriū bonum est, id est quod uerè & propriè est bonum: ijs ergo uerbis uidetur Aristoteles confirmare, illud esse uerisimum, quod apparet & carentibus ratione, & non carentibus.

Dicerem

Dicerem ex eis quæ citata sunt in superioribus, Aristotelē refellisse eos qui negabant illam propositionem, nō quia negarent illam esse semper ueram, sed quia negabant esse probabilem, neq; rectè dissoluebant uerisimilitudinem rationis Eudoxi, quę erat ista: Quod appetunt omnia, est summum bonum: Voluptatem appetunt omnia: ergo uoluptas est summum bonum: propterea quod debent negare minorem propositionem, non maiorem. quia maior propositio, & si non sit necessaria, est tamen probabilis. Et cùm sit talis, si minor esset uera, non possent euadere quin argumentum ipsius Eudoxi saltem probabiliter concluderet, uoluptatem esse summum bonum. quod non uult admittere Aristoteles, quippe qui in septimo Ethic. negauit minorem propositionem rationis Eudoxi, quæ erat (ut diximus) uoluptatem omnia appetere. *7. Ethic. cap. 15.*

Ad alteram quæstionē respondemus, nihil aliud uoluisse Aristotelem indicare præter probabilitatem illius propositionis, quia quod appetitur ab omnibus qui carent mente, & quæ habent mentem, uerisimile uidetur id esse summū bonum: quia non est uerisimile, ut omnia decipiantur.

Quod uerò illa quæ sumuntur ex communi hominum consensu, non uerè, sed probabiliter demonstrent, declarauit Aristoteles, multis in locis, & maximè ubi definit probabilia, ad hunc modum: Probabilia autē sunt, quæ uidētur omnibus, « aut pluribus, aut sapientibus: & his uel omnibus, uel pluribus, uel maximè notis & « præcipuis. «

Nam si probabile est, illud quod uidetur omnibus: ergo quod aliquid dicatur summū bonum, propterea quia omnibus uideatur, erit probabile. ergo in uia naturali probabile erit, Deum rerum quæ sunt hic agnitionem habere, quia omnes ita asserunt: uerisimile enim est ut omnes non decipiantur. sicut dixit in primo Ethicis uerbis: Hæc partim multi & antiqui, partim pauci & præclari uiri dicunt, quorum neutros in totum aberrare rationabile est, sed in aliquo; & pleraq; rectè asserere qui. Non dixit autem necessarium esse ut non aberrent in totum, sed rationabile esse: quod quidem eo in loco nihil est aliud quàm uerisimile esse. *1. Ethi. 10.* « « «

Hoc idem uidetur etiam indicasse, cum principia facultatum quæ nullo modo possunt demonstrari, ex consensu hominum sæpenumero confirmari dixit. ut in primo Post. cap. 20. ubi ostendit scire esse rem per causam cognoscere, ijs uerbis: Patet igitur ipsum scire tale quid esse. nam & hi qui nesciunt, & hi qui sciunt, ita se habere putant quorum ipsi scientes, & ita sese etiam habere. *1. Post. cap. 20.* «

Atque hoc quidem argumento est, rationem sumptam ex communi omnium cōsensu probabilem esse; & non demonstratiua: & facere aliquam fidem, sed non scientiam, ut uisus est indicare in lib. de Diuinatione per somnium, cum dixit: De « diuinatione uerò quæ in somnis fit, & dicitur accidere à ~~somnis~~, neq; contemnere, *somniis* neq; suadere facile. nam quod omnes, uel plures existimant habere aliquam significationem somnia. Facit fidem tanquam ab experientia ductum. uult enim consensum omnium facere fidem, nō scientiam: quia diuinatio eorum quorum origo non est in nobis, à casu est, ut ipse in eodem libro ijs uerbis inter alia scriptum reliquit: Sic ergo contingit somniorum quędam signa & causas esse, plurima uerò accidentibus assimilantur, maximè ut transcendentia omnia, & quorum non est origo in nobis. «

Sed statim diceret aliquis, hanc propositionem, Quòd omnia, bonum appetunt, non modò probabilem esse, sed ueram semper, & necessariam, quippe quæ necessariò sequitur ex propositione semper uera & necessaria. quod enim sequitur ex ueris necessarijs, ut uerum sit semper & necessarium oportet, ut declarauit Aristoteles primò Post. his uerbis: Cùm igitur conclusio ex necessitate quidem, est, nihil prohibet medium non necessarium esse per quod monstratum est. cùm enim ex non necessarijs necessarium syllogizare, sicut & uerum ex non ueris: cùm autem medium ex necessitate est, & conclusio ex necessitate, sicut ex ueris uerum semper. *1. Post. cap. 6.* « «

Quod autem illa propositio sequatur ex propositione semper uera, ostendit Aristoteles primo Ethic. cum inquit. Omnis ars, omnisq; methodus, actio item, atq; electio, bonum quoddam appetere uidetur. quapropter bene id esse bonum *1. Ethic. cap. 1.*

ipsum asseruerunt, quod omnia appetunt. His enim uerbis demonstrat apertè, hanc boni definitionem sequi ex prima illa propositione. alioquin ex eius ueritate non ostendisset antiquos rectè dixisse, id esse bonum quod omnia appetunt. Hæc autē definitio uidetur sequi hoc modo: omnis ars, omnis methodus, similiter actio & electio, bonum quoddam appetere uidetur: ergo bonum quoddam appetitur ab arte, quoddam à methodo, quoddam ab actione, quoddam ab electione: ergo bonum simpliciter est, id quod ab omnibus his appetitur. hūc enim modū arguendi uidetur innuere, cùm ait: Vnusquisque iudicat rectè quæ cognoscit, & horum est optimus iudex. Is ergo in unaquaque re bene iudicat, qui in illa est eruditus: simpliciter autem, qui in omnibus est eruditus. Item ubi dicit: Vnumquodque quod est sciens bonum inuenire dicebat, quemadmodum & alimentum.

Quod igitur uniuersis est bonū, quodque cuncta affectant, id esse summū bonum aiebat. uidetur ergo sequi, quemadmodum se habet singulare ad singulare, ita uniuersale ad uniuersale: & quemadmodum secundum quid ad secundū quid, ita simpliciter ad simpliciter. Cōclusio ergo ista, quòd bonum est quod omnia appetunt, erit uera, & necessaria: quia necessariò sequitur ex illa propositione uera, non ergo est propositio probabilis.

Responderem, definitionem illam boni esse probabilem, & sequi primam illam propositionem ueram: at nō sequi necessariò, sed probabiliter. probabile enim est, si aliquod bonū appetatur ab arte, aliquod à methodo, & sic de reliquis, ut bonum simpliciter sit id quod appetitur ab omnibus. & probabile est, ut sicut se habet singulare ad singulare, ita se habeat uniuersale ad uniuersale. Definitio ergo illa boni sequitur ex prima propositione probabiliter, non tamen necessariò. Itaque bonum esse quod omnia appetunt. probabilis est propositio, non necessaria.

SECTIO QVARTA.

PRæterea aliquis quæreret, Quid nam sit intelligēdum per hanc uocē (omnia) quæ est in definitione boni? quia si intelligamus omnes res, falsum erit, dari aliquod bonum quod appetatur ab omnibus rebus. etenim multæ sunt res quæ non cognoscunt, non ergo poterunt appetere. si autem per omnia intelligamus res quæ habent sensum, uel intellectum: falsum erit, quòd detur bonum simpliciter. sed dabitur bonum duntaxat quod appetetur ab ijs quæ intellectū uel sensum habent, non erit ergo illud bonum simpliciter.

1. Rhet. ca. 6. et 7. Ad hanc quæstionem respondere licet, interpretando hæc uerba Aristotelis, bonum esse id quod omnia appetunt: ut intelligamus, uel quod appetunt omnia quæ habent sensum aut mentē, uel si haberent appeterent. Dicitur ergo simpliciter bonum esse id quod omnia appetunt, id est omnes res. Cùm uerò dicebatur, multas esse res quæ non cognoscunt: concedo. At cùm inferebatur, Ergo non appetunt: negò consequentiam. quia multæ sunt res quæ appetunt appetitu naturali, qui non sequitur cognitionem, ut ex superioribus perspicuum esse arbitror. & dicuntur appetere bonum, & si non habent sensum, uel intellectum: quia si haberent, appeterent illud. Quare datur bonum simpliciter, uel quia appetitur ab omnibus rebus: uel quia si res omnes haberent intellectum, aut sensum, appeterent illud.

At quæres, Ego uellem scire quid sit istud bonum, quod appetitur ab omnibus rebus. Item, cur Aristoteles usus sit disiunctione in describendo bono?

Ad priorem quæstionem responderem, Deum esse illud bonum simpliciter, quod ab omnibus simpliciter appetitur: quia, ut ex eis quæ dicta sunt patet, omnes res agunt propter Deum.

Ad alteram dicerem, Aristotelem usum esse disiunctione in describendo bono, ut comprehenderet omnes descriptiones boni quæ traduntur ab omnibus. Illa uerò qua bonum describitur esse id quod omnia appeterent, si haberent mentē, uidetur esse descriptio boni simpliciter. At illa quæ dicitur bonum esse quod appetunt habentia sensum uel intellectum, est descriptio boni cuiusdam uniuersalis, non autem boni simpliciter.

Sed adhuc quæreret aliquis, quid nam sit illud bonum quod dixit primo Ethic. rectè.

rectè descriptum fuisset? Responderem, illud esse bonum quoddã uniuersale, non simpliciter, id est uniuersale bonũ quod appetitur ab illis quæ habent intellectum. cuius quidem rei hæc uidetur esse ratio, quia hæc descriptio deducitur ex prima illa propositione primi Ethic. quæ solum attinent ad ea quæ mẽte sunt prædita, ut perspicuum est. etenim ut dicit Aristoteles in Problem. Omnis ars, omnis methodus, & actio, & electio, sunt opera nostra: sunt ergo opera eorũ quæ habẽt intellectum. necesse ergo est, si dicamus aliquod bonum appeti ab arte, aliquod à methodo, aliis quod ab actione, & electione, ut bonum uniuersale sit illud quod appetunt omnia ista quæ habent intellectum. Probl sect. 30. Prob. 4.

SECTIO QVINTA.

Item quæreret aliquis, quare Aristoteles eo in loco tradiderit illam boni descriptionem: non enim uidetur ad rem facere. Respõderem, Aristotelem intulisse ex illa prima propositione illam descriptionem, ut ipsam propositionem, quã non poterat demonstrare, confirmaret ex communi omnium opinione. quasi diceret, propositionem illam, Omnis ars, & quæ sequuntur, esse ueram, quia antiqui sic existimauerunt. cuius signum fuit, quoniam ex ea rectè intulerunt bonum esse quod omnia appetũt. Quod non fecissent, si illam falsam existimassent. Consentit igitur rationi, ut nos etiam ipsam esse ueram arbitremur.

Quare iam perspicuum uidetur esse, ex eo quòd opinio cognitionis Dei mentes omnium imbuerit, non sequi ut ita sit ex ratione naturali: quia propositio illa, non esse ex omni parte falsum quod uidetur omnibus, est probabilis, non necessaria.

Quod autem propositiones quæ conceduntur ab omnibus, non sint necessariò ueræ, sed solum faciant aliquam fidem, & cur hanc ipsam fidem faciant, mihi uidetur luce clarius ostẽdisse Aristotelem in libro de Diuinatione per somnium, ĳs uerbis quæ supra quoque citauimus: Nam quod omnes, uel plures quidem existimant habere aliquã significationẽ somnia, facit fidem, tanquam ab experientia dictum. lib. de Diu. per Som.

Dicit enim, consensum omnium aliquam fidem facere, non scientiam: & ostendit quare hanc ipsam fidem faciat.

Sed contrà etiam sic instaret aliquis: Ratio, qua probatum fuit Deum cognoscere ista inferiora, erit hæc. Quod illustre ac peruagatum est, non potest omni ex parte esse falsum: Deum cognoscere ista inferiora, est illustre & peruagatum: ergo non potest esse omni ex parte falsum, in uia etiam naturali. Tu respondisti ex sententia Aristotelis, negando maiorem propositionem. At quare non respondisti sicut ipse Aristoteles ad argumentum Eudoxi, negando scilicet minorem propositionem? nempe illustre ac peruagatum esse Deum cognoscere ista inferiora, quia non omnes gentes hoc testantur. nam si ita respondisses, non incidisses in tot quæstiones, in quot incidisti: in quas non incidit Aristoteles, cùm negauit omnia sequi uoluptatem: & non negauit, quod est illustre ac peruagatum, non esse penitus falsum.

Respondeo, me non negasse minorem propositionem, quia mihi non uidebatur posse eam negari: cùm persuasum sit omnibus gentibus, Deum cognoscere ista inferiora. Itaque coactus fui, naturaliter loquendo, negare maiorem propositionem, quam non fuit coactus negare Aristoteles, respondendo ad rationem Eudoxi: quia poterat negare minorẽ propositionem, uidelicet omnes sequi uoluptatem. Et sic Eudoxus neque uerè neque probabiliter cõcludere poterat ex illa ratione, uoluptatem esse summum bonum.

Sed adhuc urgeret aliquis dicens. Esse ita peruagatũ, uoluptatẽ esse summum bonum, sicut Deum cognoscere ista inferiora. Etenim omnia, & carentia mente, & non carentia, sequuntur uoluptatem, quin etiam plures sunt qui sequuntur uoluptatem, quàm quot credunt Deũ hæc inferiora cognoscere. Quare longe melius erat negare minorem propositionem, sicut fecit Aristoteles, quàm maiorem.

Respondeo, & nego hanc propositionem, quòd uoluptas sit summum bonum, esse ita illustrem & peruagatam, sicut est illa, Deum cognoscere ista inferiora: propterea

pterea quòd in ea opinione non fuerunt nisi homines illiberales ac serui, qui pecudum uitam elegerunt, ut declarauit Aristoteles primo Ethic. sed homines ingenui & elegantes hoc uitæ genus penitus repudiarunt: honorem autem & uirtutem, uerię contemplationem elegerunt: ijdemq; maiori ex parte senserunt, Deos horum inferiorum curam gerere.

1. Ethic. cap. 6.

Ad probationem dico, consensum omnium hominũ, & præcipuè elegantiorum, magis facere illustrem ac peruagatam aliquam propositionem, quàm consensum quorundam, rudium præsertim atq; imperitorum, & pecudum ritu uitam degentium. Illustres enim & peruagatæ propositiones dicuntur illæ, quæ nascuntur ex consensu uel omnium, uel plurimorum, uel illustriorum, ut diximus. Quare satis patère arbitror, nos rectè negasse maiorem propositionem. Quòd si aliquis uellet obstinatè tueri propositionem illam, Deum intelligere ista inferiora, esse minus illustrem & peruagatam, propterea quòd multi reperti sunt, & illi quidem nõ obscuri philosophi, qui planè negauerunt Deum cognoscere ista inferiora: Dicerem, hoc non tollere quin propositio illa sit illustris & peruagata, quia satis est plures ex unoquoq; genere hominum ei fidem maximam habuisse, & habere. quanquàm possumus etiam negare illam, & ita nihil sequetur aduersum nos ex fundamentis naturæ loquentes

SECTIO SEXTA.

Sed adhuc quæreret aliquis, unde nata sit illustris & peruagata illa cognitionis Dei opinio, quę mentes omnium imbuit? Respondeo, hanc esse natam ex ipsa ueritate, quam diuinum lumen ostendit, quod lumen nõ patet nobis ex ratione naturali. Quare mirum non est, si loquentes ex ipsa naturali ratione, nihil concludere possumus de hac Dei cognitione.

At hic diceret quispiam: Tu reddis hanc causam, non ex uia naturali, sed ex religione, ego uellem scire an Aristoteles haberet aliquã huius rei causam naturalem?

Diceret opinor Aristoteles, innixus tantum naturæ fundamentis, omniq; lumine diuino destitutus, omnes quicunq; fuerunt sapientes elaborasse, ut ex multis signis eorum quæ & in superioribus & in inferioribus cernuntur, mentibus hominum iniįcerent Dei timorem, ad bene beateq; uiuendũ, unde nata est hæc opinio. quare dixit ille: *Primus in orbe Deos fecit timor.*

Ad id uerò quod addebatur, Si Deus ista inferiora nõ cognosceret, sequi uniuersum genus humanum deceptum fuisse, ac decipi: concederet hoc Aristoteles, & absurdum esse negaret, quia deceptum fuit ab ipsis sapientibus propter causam dictam. Tum diceret: Sicut uidemus partem maximam orbis temporibus etiam nostris decipi, quia maior pars non assequuta est ueritatem Christi redemptoris nostri: ita fieri potuisse ut uniuersus orbis deceptus fuerit. Quòd si diceretur absurdum esse hoc, responderet, non esse absurdum apud eos qui lumen solum naturale sequuntur: quia non est necessarium, mundum non decipi, sed probabile.

Cùm uerò adiungebatur, Frustra tot preces, frustra tot honores Dijs exhiberent homines, & frustra tot labores quotidie susciperẽt, totq; sumptus religionis causa.

Responderet Aristoteles, etiam si non reperiretur aliud lumen præter naturale, falsum tamen esse omnia ista frustra fieri ab hominibus, propterea quòd maximè conducunt (ut dicebatur in superioribus) ad benè beateq; uiuendum. Etenim ad persuasionem multorũ qui sunt ueluti bestiæ & ad seruandas leges, & ad uiuentiũ utilitatẽ plurimum conferunt. nisi enim homines existimarent Deũ esse, et cognoscere ista inferiora, neq; legibus obtemperarent, neq; ex uirtutibus uiuerent, sed ex libidine omnia iura euerterent, uniuersumq; orbẽ uexarent atq; perturbarent. Nunc uerò (diceret Aristoteles) quia uident Deos coli à sapientioribus, Deos esse existimant, eosq; timent, ac propterea legibus tum diuinis tum humanis parent. etenim tanta est hominum prauitas, ut in hoc etiam timore constituti, ea tamẽ scelera committant quæ quotidie conspicimus. Quid igitur facerent, si putarent Deos nòn cognoscere, & ullam horum inferiorum curam gerere? Certè euerteretur natura humana: non ergo frustra tot honores Dijs tribuunt homines, ac tot labores sustinent. tantũmq; abesse perspicuum est, ut ob eam causam hominum genus

nius sit infelicius cæteris animantibus, ut hoc potissimum nomine sit maximè omnium beatum & fœlix, propterea quòd ob hanc rem magis ex uirtutibus & ex legibus uiuunt homines, quæ reddunt ipsos fœlices. Quare si non haberemus aliud lumen quàm ipsius naturæ, non esse absurdum hoc modo respondere. sicut diximus Aristotelem responsurum fuisse, si nullo alio clariore lumine fuisset illustratus. sed quando nos Christiani summa Dei opt. max. benignitate, clarissima uirtutis luce sumus illustrati: tanto magis debemus assiduas ei preces effundere, et sanctissimo eius numini quàm maximos possumus honores tribuere, maximosque labores ob eius in nos beneficia libentissimis animis sustinere, eique perpetuò gratias quàm possumus maximas agere, quòd nos propter infinitam suam benignitatem ex maximis tenebris in splendidissimā lucem traduxerit. neque est quod ratio naturalis nos moueat: non enim est tantæ uirtutis, ut ad hanc uerissimā & perfectissimam cognitionem deducere nos potuerit.

Desinant igitur aliquando nugari, qui existimant nihil esse uerum, nisi id ratione naturali demonstretur: præ se ferre enim uidentur ignorationem naturalis uiæ, ut ex eis quæ in superioribus à nobis explicata sunt perspicuum esse arbitror. Veritas ergo est illa quam ostendit religio nostra non natura. Sed si loquamur ex fundamentis naturæ, facilè etiam soluitur argumentum sumptū ex Dei cognitione, quo euertebatur rerum contingentia: quia ex fundamentis naturę non possumus concludere Deum cognoscere ea quæ sunt extra ipsum: imò cogimur hoc negare. neque sequitur ut sint impij qui hoc asserunt: quia non asserunt hoc simpliciter & absolutè, sed solùm uolunt dicere hoc concludere rationē naturalem, quam rationē perspicuum iamdudum est esse falsam, quatenus attinet ad hanc rem, & restrictam fuisse à potentia absoluta.

Ex quibus apparet, non sequi ut ob Dei cognitionem à rebus contingentiā auferamus, quod planè id erat quod ex fundamentis naturæ ostendere institueramus. Quare omnia quæ adduntur conclusionibus, quæ sunt à naturali uia demonstrata, possent dici addita esse ob eas causas quas in lib. de Interpretatione recensuit Aristoteles. Ex quo quum sequatur, ea quæ sunt in hoc mundo inferiori, non necessariò euenire ex ipso cœlo: sequetur etiam apertè, fieri non posse ut ex solo ipsius cœli aspectu uerè prædicentur. quod argumentum unum erat ex principalibus, propter cuius dissolutionem ita longè digressi sumus.

SECTIO SEPTIMA.

IIs explicatis, ueniamus ad aliud argumentum, quod erat: Homines uidere meliora, et facere peiora. ex quo inferebatur, ipsos cogi, quia nullus facit spōte quod putat esse malum. Ad hoc igitur respondentes, negamus consequentiam.

Ad probationem dicimus, nullū sponte facere quod putat esse malum, dum illud facit. sed ostensum est, nihil prohibere, homines uidere meliora antequam sint in affectu, & facere peiora postquam sunt in affectu credentes esse meliora: non tamen cogi, quia in eorum potestate erat facere ut non traherentur in affectum, sed de ijs in superioribus longior à nobis habitus est sermo.

Erat alia ratio quæ asserebat, homines somniando multa uaticinari, & hoc non posse fieri nisi à cœlo. Cui quæstioni respondentes, concedimus antecedens: sed negamus hoc ex solo cœlo euenire, propterea quòd cœlū non est per se causa somniorum, neque signum, ut significat Aristoteles in lib. de Somno & uigilia: ubi reddēs harum rerū causam, nō à cœlo dixit fieri, sed ex ipsis phantasmatibus, & ex eis quæ sunt & fiunt in nobis. hæc enim præter cætera ad hunc modum scripta reliquit: At uerò quædam quidē in somnijs phantasmata esse propriorum actuum cuiusque, non est irrationabile. quēadmodum enim debētes agere, & in actionibus existētes, aut operati sæpe recta, ijs somnia intuemur & agimus. Causa aūt, quoniam præparatus existit motus à diuturnis inchoationibus. sic rursus necessariū est, eos qui in somno sunt motus esse frequēter diuinorum principiū actuū, eo quòd præparata sit rursus eorū intelligētia in phantasmatibus nocturnis. sic ergo non cōtingit somniorū quędā signa & causas esse, plurima aūt accidētibus assimilantur. maxima aūt trāscēdentia omnia, et quorū nō est origo in nobis, sed de nauali bello, & de his quę procul acciderūt sunt. de his enī eodē modo se habere uerisimile est: ueluti memorāti de aliq̄, con- *lib. de Somno & uig.*

„ tigerit hoc factum esse. Quod enim prohibet, & in somnijs ita, magis autem uerisi-
„ mile multa huiusmodi accidere. Quemadmodum igitur meminisse de aliquo, neq;
„ signum, neq; causa eueniendi ipsum: sic neq; ibi somnium uidenti, neq; signū, neq;
„ causa, sed συμπτώματα, ideo multa somniorum non eueniunt. συμπτώματα enim neq;
„ semper, neq; ut frequenter eueniunt. Et paulo pòst: Quemadmodum enim cùm
„ quis moueat aquā, ual aërem, hoc aliud mouit: & quiescente illo, accidit huiusmodi
„ motum prodire usq; ad aliquid, illo qui mouit non præsente: sic nihil prohibet, mo
„ tum aliquem & sensum pertingere usq; ad animas somniantes, à quibus ille idola fa
„ cit: & defluxiones quocunq; fuerint pertingentes, magis sensibiles esse nocte, eo
„ quòd qui in die deferūtur dissoluuntur. magis enim sine perturbatione aër noctis,
„ eo quòd silentiores sint noctes: & in corpore facere sensum propter somnium, eo
„ quòd & paruos motus intrinsecus dormientes sentiunt magis quàm uigilantes. si
„ uerò motus phantasmata faciunt, ex quibus præuident futura, & huiusmodi: ideo
„ accidit passio hæc quibuslibet, & non prudentissimis, de eis quæ remotissima
„ sunt ab ipsis.

Quibus uerbis perspicuè asserit, causam somniorum referri debere uel ad motus præparatos diurnis inchoationibus, uel ad casum. non ergo referuntur ad cœlum, tanquam ad suam causam. Item quemadmodum negat Aristoteles Deum esse causam somniorum: ita negamus & nos de ipso cœlo. Nihil igitur concludere uidetur ratio ex diuinatione per somniū ducta: quia diuinatio fit aliquando à temperamento, ut ipse in lib. de Melāncholicis & ecstaticis ostendit: estq; per accidens, ut quis uaticinetur de eis quæ remotissima sunt ab ipso.

Quod uerò addebatur, Sibyllas & oracula temporibus antiquis uera prædixisse, quod fieri non poterat nisi à cœlo: negamus ex sententia Aristotelis cōsequentiam.
Probl. sect. 30. Probl. 1. ipse enim hæc scripta reliquit: (quæ uerba ad aliam rem ostēdendā in superioribus quoq; citauimus: Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in uicino est, quia morbis uesaniæ implicantur, aut instinctu lymphatico inferuescunt, ex quo Si
„ byllæ & oracula efficiuntur, & Bachæ, & omnes qui diuino inspiraculo instigari
„ creduntur, cùm scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit. Maracus ciuis Syracusanus, poëta etiam præstantior erat, dum mente alienaretur. Iis uerbis perspicuè ostendit Aristoteles Sibyllas & oracula non à cœlo effici, sed ab ipso corporis habitu. ad quam item sententiam redigi posse uidentur ea quæ scripta reliquit
Lib. de Diuinat. per Somn. in libro de Diuinatione per somnium, ad hunc modum: Et quod quidem Ecstatici præuident, causa est, quoniam proprij motus non infestant, sed longè proijciuntur. extraneos igitur maximè sentiunt. Quosdam autem rectè somniātes esse, & notos
„ de notis maximè præuidere, accidit eo quòd noti maximè pro se inuicem solliciti
„ sint, quemadmodum procul existētes maximè cognoscunt, & sentiūt: sic & motus,
„ notionū notiores sunt motus. Melancholici autem propter uehemētiam, quem-
et „ admodum iacientes longè bene coniectant, et propter permutationem citò adhærent, imaginantur ipsi.

Quare perspicuè patet, causam Sibyllarum & oraculorum, & aliorum quæ dicta sunt, non referri ab Aristotele ad cœlum, sed ad ipsius corporis habitum, ut in superioribus etiam diximus. Non ergo sequitur, ut ex cœlo possimus omnia prædicere, ex Aristotelis sententia, quod uidebatur probare argumentum.

FINIS LIBRI VIGESIMIOCTAVI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER

LIBER VIGESIMVSNONVS.

SECTIO PRIMA.

SED contrà sic instaret aliquis: Dantur portenta, auguria, & ueneficia ex Aristotelis etiam sententia, quorum non potest reddi causa aliquàa preter cœlum. Ergo poterit cœlum multo magis esse causa aliarum rerum, & non habitus corporis. & ita tua dissolutio ad argumentum dictum nullam uim habet.

Antecedens autem ostenditur ex Aristotele in tertio de Hist. animalium ubi ait: Nam & in Lemno insula Caper, ex mammis quas geminas iuxta genitale gerit, tantum lactis emulgebatur, ut colostra inde conficerent: quod idem etiam proli masculæ capræ illius euenisse accepimus. sed hæc ostentis annumeranda potius ducunt. nam & Lemnio illi pecoris domino consulenti Deum amplius incrementum pecudis futuri respondet. [3. de Hist. anim. 20.]

Ex quibus uerbis perspicuum esse uidetur, Aristotelem oraculis fidem habuisse, quæ quidem fieri non possunt ex habitu corporis. indicat enim Aristoteles oraculum esse Deum: quia homines non consulunt eos, qui ex habitu corporis loquũtur, quippe qui non respondent nisi cùm inferuescunt. Danť ergo oracula quæ nõ sunt ex habitu corporis, ex Aristotelis sententia: quæ cùm non possint nisi à cœlo proficisci, sequitur ut perperam conclusum sit contrarium.

Item dari ostenta, ostendit Aristoteles in sexto de Hist. animalium, ubi inquit: Mula etiam gemellos peperit. quod quidem pro ostento accipitur. Idem concedit auguria in nono de Hist. animal. cùm ait: Carniuora etiã & oppugnantur à cæteris animalibus, & ipsa cum cæteris pugnant: quoniam uictus ijs ab animalibus inest. Vnde augures & sua dissidia & considia colligunt. dissidio bella omnemq; discordiam statuunt: considio pacem omnemq; concordiam. Et in primo lib. his uerbis: Sternutamentũ quoq; eadem agitur parte, quod flatus uniuersi eruptio est signum augurale, & unum, ex spirituum omnium generibus sanctum & sacrum. [6. de Hist. anim. 22.] [9. de Hist. animal. cap. 1.] [1. de Hist. animal.]

Sed hæc non possunt habere fundamentũ naturale nisi ex cœlo: ergo falsum est, non posse prædici ex aspectu ipsius cœli, contra quam conclusum est.

Item nono de Hist. animalium: Tempore, inquit, quo apud Pharsala hospites Mediæ periere, corui locis Athenarum Peloponnensiq; defuerunt, quòd sensum haberent aliquẽ, quo inter se rerum inuenta significarent. Quibus uerbis uidetur innuere, uaticinia ortum habere ex cœlo. [9. de Hist. anim. 31.]

Veneficia item concedere Aristotelem colligi potest ex secundo de Hist. animalium, ubi loquens de remora pisce, hæc scripta reliquit: Pisciculus quidam hæc est, saxis assuetus, in cibos non admittendus, nomen à remorandis nauibus adeptus, utilis ad iudiciorum causas, & amatoria ueneficia, ut aliqui uolunt. Item nono: Grex inquit, moribus pugnacibus est, ingenio ualens ad uictum, sed cætera infelix. Sunt & ei qui sitta dicitur, mores pugnaces: sed animus hilaris, concinnus, compos uitæ facilioris. rem maleficam ei tribuunt, qui rerum callent cognitionem. Quæ quidem omnia non possunt nisi à cœlo proficisci. [2. de Hist. Anim. 14.] [9. de Hist.]

Cæterùm præter ea quę prolata sunt ex uerbis Aristotelis afferẽda sunt alia, quæ cùm non possint euenire nisi fateamur proficisci à cœlo, facile erit intelligentia consequi, fieri posse nõ solum ut talia prædicentur ex aspectu solo ipsius cœli, sed etiam alia omnia: propterea quod de alijs magis uidetur. Primùm ergo sit reperiri homines ignaros linguæ latinæ & græcæ, & tamen loqui latinè & græcè.

Item inuentos esse pueros qui statim nati loquerentur: quod quidem non potuit fieri nisi à cœlo. cognito igitur aspectu cœli, poterit hoc præcognosci: quia cognita causa cognoscitur effectus.

Antecedens ostenditur testimonio Halij ebenragel, qui loquens de natiuitatibus hęc scripta reliquit: Rex noster uocauit nos, eo quòd unà ex mulieribus suis peperit filium, & fuit ascẽdens octo graduũ libræ terminus Mercurij, & in ipso fuerũt Iupiter,

» Iupiter, Venus, Mars, & Mercurius, & conuenit illic una societas Astrologorũ, quo
» rum quilibet dixit suam opinionem, & ego tacui. Tunc Rex dixit mihi: Quid ha-
» bes? cur non loqueris? ego respondi: Date mihi terminum trium dierum. quia si fi-
» lius uester transierit terminum trium dierum, erit de ipso miraculum magnum. &
» quum natus compleuit uigintiquatuor horas, incepit loqui, & facere signa cum ma
» nu, & Rex multum expauescit. Vnde & ego dixi: possibile est quod dicat aliquam
» prophetiam, & aliquod miraculum. & tunc cum Rege fuimus ad puerum, & dixit
» puer: Ego sum natus infortunatus, & natus sum ad iudicandum amissionem regni
» Agedeit, & destructionem gentis Almantis. Hic statim cecidit, & mortuus est, &
» compertum est ut dixit puer.

Ergo ipse habet hoc à cœlo, quia aliter habere non potuit. neq; enim ex se potuit habere, neq; ab alio homine: ergo ex uirtute intelligentiarum, & corporum cœlestium. Quare & in alijs idē potest accidere. ex quo sequitur, ut hæc ex solo aspectu cœli possint prædici, proficiscuntur enim ex solo cœlo.

Albertus Magnus in lib. de Motu anil. 3. Item Albertus cognomēto Magnus narrat, duos in Germania natos esse pueros, quorum unus cùm ferretur iuxta ostia, omnia ostia uersus sinistrũ eius latus patuisse, quamuis clausa fuissent. & hanc uirtutem quam habuit ille in sinistro latere, habuisse fratrem eius in dextro. & dicit hoc multos uidisse. Quod quidem non potest referri nisi ad proprietatem occultam, quam consequuti erant à cœlo: non enim ex alia causa poterat hoc accidere. Cœlum ergo est causa omnium, quæ uidentur miracula.

At quid dicemus de Marsis, quos nos Christiani (ut more nostro loquar) dicimus habere gratiam sancti Pauli? naturaliter enim loquendo, non potest eorum uirtus contra uenena, non referri ad cœlum.

Quid item de Regibus Gallorũ, quos uidemus apertè curare morbos eos quos nuncupant scrophulas? Hoc enim nō uidetur posse ad aliud referri, nisi ad cœlum, si naturaliter loquimur. Ergo & alij effectus, quorum causæ non apparēt, ad cœlum feruntur. prædici igitur poterunt ex cœli aspectu

Plin. lib. 25. ca. 20. Præterea nonne Plinius hęc scripta reliquit? Xanthus historiarum auctor, in prima earum tradidit, occisum draconis catulum reuocatum ad uitam herba quam Balim nominat: eademq; Tillonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. & Iuba, in
» Arabia herba reuocatum ad uitam hominem tradit. Id uerò quomodo efficere po
» terunt herbæ illæ, nisi ex uirtute cœli?

Quid præterea dicemus de bobus qui loquuti sunt uoce humana, ut narrant Valerius Maximus & Liuius & Plutarchus? nonne cogimur, naturaliter loquēdo, omnia hæc ad cœlum referre?

Albert. in lib. de Mineralibus. Præterea nonne dicit Albertus in suis Mineralibus, lapides multotiēs effingi diuersis animalium figuris, & alios habere uirtutem diuinationis, alios pandendi secreta, & huiusmodi alia, quæ quidem non possunt referri nisi ad cœlum.

Item nonne constat, pisces & aues pręcognoscere tēpestates futuras? quod item aliunde proficisci non potest nisi à cœlo.

Quid etiam de cometis dicemus? & de alijs signis quæ apparent in ortu & in obitu Imperatorum & Regum, & magnorum hominum? ex quibus signis homines uerè prædicunt exitia & fœlicitates regnorum, & cætera.

Quid de uocibus quæ auditæ sunt in aëre, & de imaginibus uarijs tum hominum tum aliorum animalium, quæ uisæ sunt in aëre? quæ quidem non possunt referri ad aliam causam, quàm ad cœlum.

Plut. in uita Syllæ. Præterea refert Plutarchus in uita Syllæ, Hastas quibus uexilla gestarētur per se ignem emisisse, qui ægrè restinctus est, & alia huiusmodi, quæ planè uidentur attribuenda esse ipsi cœlo.

Item Plutarchus: Sedente (inquit) Senatu in templo Bellonæ, & super his rebus operam uatibus dante, passer inspectantibus cunctis inuolauit ore cicadam gerēs, cuius eiectam partem reliquit, partem etiam tenens obscedit. Hinc augures, seditionem agrestium aduersus urbanā & forensem turbam dimicationem coniectabant.

Albert. in 22. lib. de Aial. Hoc igitur à cœlo effectum est, quia non potuit ex alia causa proficisci.

Item quòd Albertus ita scriptũ reliquit: Si uirga lupi in alicuius nomine uiri uel

mulieris ligetur, non poterit coire, donec nodus ille solutus fuerit. Hoc non potest fieri nisi à cœlo: ergo cœlum multo magis est causa aliorum effectuum, qui minus mirandi sunt.

Item peruagatum est, annulum insignitum charactere Iouis, uel alterius cuiuslibet [redacted], depellere febrem ab aliquo: at hoc facere non potest nisi à cœlo. Ergo cœlum est causa omnium istorum.

Quid item dicemus de socijs Diomedis in aues, & de socijs Vlyssis in bestias uersis? & de Arcadibus, qui cùm trāsirent quoddam stagnū, uertebantur in lupos? quæ quidem non poterant nisi à cœlo effici.

Quid de eis qui sanant uulnera solis uerbis & carminibus, quæ uulgò dicuntur incantationes? nonne hæc sunt miracula ex cœlo facta?

Item de eis qui euellunt solis uerbis ferrum infixum in aliquo membro, quod nullius medici ope euelli poterat?

Item de eo instrumēto quod Tamisium uocant, quod solis uerbis ab aliquo moueri compertum est?

Quid præterea dicemus de pueris illis qui in phialas uitreas intuentes, cernunt uarios homines, & uarias res, multaq; uaticinantur?

Quid de magica arte, qua homines multa miracula edere uidentur?

Item de Geomantia, Pyromantia, Necromantia, & cæteris huiusmodi?

Qua item ratione, nisi ex cœlo, Spuria admonuit Caium Cæsarem, ut sibi caueret? nam Idus Martiæ nondum transierant.

Et Iulius Marathus, antequam nasceretur Augustus Cæsar, dixit naturam citò pariturā Regem populo Romano. & cùm iam natus esset, affirmauit Nigidius, dominum terrarum orbi esse natum.

Qua denique ratione prædictum fuit de Tyberio, & de Galba, & de Othone, & de Vespasiano, quòd erant futuri Imperatores? & de multis alijs, quos longum esset omnes commemorare.

Quid uerò dicemus de statuis, quæ uisæ sunt [redacted], lachrymas emittere, & ex alio in alium locum se mouere? an non necesse est hæc fieri beneficio & uirtute ipsius cœli?

Iam uerò quid dicendum de Oraculis & Sibyllis, quæ apud antiquos in maximo honore habebantur, & responsa dabant, & uaticinabantur? ad easq; Principes & cæteri homines confugiebant, ut quid sibi in magnis rebus esset faciendum intelligerent?

Quid etiam de Prophetis? quos si quis negare auderet, nescio quid esset concessurus. Ista uerò omnia non possunt aliunde proficisci, quàm à cœlo. ergo ex aspectu cœli poterunt prædici: ergo multo magis alia quæ magis apparent ab ipso cœlo pendere, atque effici. Falsum igitur est, quod à te in contrariam partem ex Aristotelis sententia conclusum fuit.

SECTIO SECVNDA.

HAE sunt quæstiones quæ semper exercuerunt, atq; etiā nunc exercent ingenia doctissimorū Philosophorū: quas si quis rectè dissolueret atq; explicaret, pauca relinquerētur in effectibus naturæ, quæ homines magno ingenio & doctrina præditos torquerent. Hæc eñ sunt ex omnibus quæ in philosophia naturali tractantur difficillima: quippe quæ uidentur apertè euertere ea omnia quæ à nobis in superioribus dicta sunt ex Aristotelis sentētia, atq; adeò uniuersam philosophiam. Quare danda nobis opera est, ut has quæstiones, si modò nostris uiribus id assequi possumus, dissoluamus ex sentētia ipsius Aristotelis naturaliter loquētis, non ex ueritate ipsa Christiana. Ex hac eñ facile est ipsas quęstiones non solum dissoluere, uerùm etiam penitus extirpare: sed in primis statuēda esse uidentur nonnulla, ex quibus, ut ego quidem opinor, facilius ad quæstiones propositas responderi poterit.

Primùm igitur sit, homines facillimè decipi, deceptosq; maiori ex parte semper fuisse: & cùm in falsa aliqua opinione diu perseuerauerint, difficillimum esse eos ad [redacted] reuocare: propterea quòd quæ diuturna consuetudine semel nostris animis inhæserunt, hæc inde difficillimè euelluntur, tantamq; uim habet inueterata

falsi

falsi opinio, ut nullis penè rationibus possit ipsa probari ueritas. Aliquando etiam
non solum hoc efficere difficile est, uerùm etiam maximè periculorum conari.
Quare nemo admiratione affici debet, si homines in falsis opinionibus, quibus se-
mel animos imbuerunt, longo tempore perseuerant. causa autem cur ita facilè de-
cipiantur homines, uidetur nasci tum ex nostra, tum ex ipsarum rerum natura: Ex
nostra quidem natura, quia in lucem prodimus sine aliqua cognitione: etenim
animus noster in principio sui ortus non est minus nudus, quàm corpus, quem-
admodum in superioribus ostensum est ex Aristotelis sententia, & ex naturali
ratione.

Diximus enim, intellectum esse passibilem & immaterialem & simplicem, & in
pura potentia, & natura natum aptum perfici ex speciebus rerũ omnium, quæ sunt
in ipsa natura: alioquin mancus & imperfectus esset, etenim non posset suum opus
exercere. Quare cùm necesse sit ut ex rerum speciebus perficiatur, & sic operetur,
indiguit necessariò phantasia in opere suo quod est intelligere, quæ sibi obiectum
ministraret. Etenim ea quæ sunt extrà, non poterant ipsum mouere: indiguit etiam
intellectu agente, ob causas in superioribus allatas. Cùm autem moueri non posset
ab exterioribus, quia phãtasia erat interius, necessarij fuerunt sensus exteriores, qui
rerum species deferrent ad sensum communẽ, & ad phantasiam, quæ deinceps sub-
ministraret eas ipsi intellectui, à quibus moueretur. est enim in pura potentia. Res
uerò quæ sunt extra intellectum bifariam secari, constat ex eis quæ antea explicata
sunt. Etenim aliæ sunt abstractę à materia, ut intelligentiæ, alię uerò immersæ in ma
teria, quæ omnes maxima cum difficultate intelliguntur, quia difficile mouent sen-
sus exteriores. Etenim materiales ex natura sua difficillimæ sunt ad intelligendum,
propterea quòd sunt in potentia: abstractæ item à materia, nõ paruo negocio, ab in
8.Meta. tellectu nostro percipiuntur, ut dixit secundo primę philosophię lib. quia longè ab-
sunt à sensibus nostris. Etenim substantiæ rerum, quæ nihil aliud sunt quàm rerum
causæ & principia, nobis ignotæ sunt, easq; cognosci necesse est ex rerum acciden-
1.Phys. tibus, ut ex primo Phys. perspicuè patet, & ex primo de Anima.
tex.20. Neq; illud obstat quod Aristoteles septimo Metaphys. ita scriptum reliquit: Mul
& 30. tis modis dicitur primum, tamen omnium substantia primum, & ratione, & cogniti
1.de Aïa. one, & tempore, & natura.
tex.11. Ex quibus uerbis uidetur sequi, ut substantia sit notior accidentibus. quoniam in
7.Met. telligenda sunt hæc uerba de cognitione perfecta, & scientia uera: alioquin non so-
tex.2. lum euerterentur tex. citati, uerùm etiam uniuersa tum prima, tum naturalis philoso
phia: quippe quæ ex accidentibus rerum causas inuestigant. Hunc etiam sensum ui
» detur ostendere Aristoteles in eodem textu, quum addidit hæc uerba: Et scire tunc
» opinamur unumquodq; maximè, quando quid est homo cognoscimus, uel ignem,
» quum uel quale, uel quantum, uel ubi. Quibus significat se loquutum esse de co-
gnitione perfecta. etenim accidentia quæ cognoscunt, non cognita substantia, non
cognoscuntur perfectè, sed cognitione tantum, quæ pertinet ad esse ipsorum. loqui
tur aũt ipse in hoc tex. de scientia qua maximè scimus, inquit enim: Scire tunc opi-
namur unumquodq; maximè. Nihil ergo uerba illa repugnant sententiæ nostræ.
Accidentia uerò ipsarum rerum uaria esse perspicuum est. etenim alia ad essen-
tiam attinent, alia non attinent, & quæ ad essentiam attinent aliquando sunt ita ob-
scura, ut uix moueant sensus exteriores. Quare non possumus ex ipsis rerum cau-
sas perfectè inuestigare: ex eis uerò quæ non attinẽt ad essentiam, sæpenumero de-
cipimur, tum quia non sunt semper firma & stabilia, tum quia sunt nimis cõmunia.
Quocirca ex ipsis non possumus uerè & propriè causas rerũ concludere: unde oriri
deceptionem atq; errorem facile est.
Item statuamus, sensus nostros sæpenumero decipi ob multa quæ possint contin
gere: & homines indigere multis, ut possint rerũ scientiam consequi. quibus defici
entibus, ut deficiat scientia necesse est. Quæ quum ita sint, nemini mirum uideri de
bet, si quod statuimus primum facillimè decipiãtur homines, semperq; decepti fue
rint, & in deceptionibus longo temporis spacio perstiterint.
Addamus præterea, quod quidem opinor esse uerissimum, multos eorum qui hi
storias conscribunt, non semper uera scribere, sed aliquando falsa, idq; multis qui-
dem de

dem de causis. Etenim fieri potest ut falsa scribant, uel ob rerum quas tractant ignorationem, uel ob auaritiam, uel ob timorem, uel ob ambitionē, uel ob alias causas, quibus solent homines sæpenumero commoueri: inter quas illud est etiam, quòd libentissimè narrant ea quæ maximam afferunt admirationē, propterea quòd quæ huiusmodi sunt, maximā etiam afferunt iucunditatem, ut in lib. Poeticæ indicauit Aristoteles his uerbis: Etenim quod est admirabile, iucundum est. signum autem, inquit, omnes enim aliquid annunciantes addunt, tanquàm gratificaturi. *in Poetica 25.*

Cùm igitur Historiarum scriptores maximam adhibeant curam, ut lectores uoluptate afficiant, ne suas historias reijciant: existimandum etiā est, eos libentissimè narrare ea quæ afferant, hominibus præsertim rudibus, admirationem: atque ipsa quidem quæ maximè possunt amplificare, ita ut sæpe etiam illis fides non adhibeatur. quod temporibus etiam nostris, multis accidisse nō ignoramus: & in Historijs antiquis facile perspicitur. in quibus ea aliquādo narrantur, quibus nemo qui non planè plumbeus sit, nulloque iudicio & rerum usu præditus fidem habere possit.

Mirum igitur non erit, si nos quædā negabimus, quæ ab historijs traduntur, ea uidelicet quæ rationi naturali apertè repugnabunt, quæque nullis Religionis principijs erunt innixa.

Statuamus item, aliquos sæpe reperiri, qui multis aciem oculorum suis artibus ita perstringant, ut inducant eos ad credendum alba esse quæ sunt nigra, & quæ quiescunt moueri, & unū plura esse, & imagines esse homines, & alia huiusmodi: quæ quidem nonnullos ita credere compertum est, ut si quispiam contradicere audeat ab eo ne manus quidem abstineant.

Accedit ad hæc consuetudo, quæ quantam uim habeat, facile constat ex ijs locis Aristotelis, quos suprà citauimus. ea quidem certè tantam esse compertum est, ut maximam hominum partem in fraudem sæpenumero impellat, & ueritatem in cōtrariam partem rapiat.

SECTIO TERTIA.

His hunc in modum stabilitis, antequàm ueniamus ad dissoluēdas quæstiones propositas, faciendū uidetur ut hoc etiā statuamus, has ipsas quæstiones sanctissimæ religioni nostræ (quæ neque falli, neque fallere potest) nullā ambiguitatē, nullamque omnino difficultatem afferre: quippe quæ statuit, Deo opt. max. summā esse omnium rerum potestatem, atque omnium quæ sunt in hoc mundo inferiori perfectissimam cognitionem, eumque sine ope & auxilio aliarum causarum ipsum per se posse omnia efficere.

Deinde ponit substantias quasdam abstractas, & sine corpore à Deo ex nihilo creatas, quas angelos bonos uocat, quorum ministerio asserit Deum uti ad ea peragēda quæ causis naturalibus nullo modo effici queant, & ad multa alia bona opera ut ei placet facienda.

Alias itē statuit substantias sine corpore ex nihilo creatas, quas dæmones appellat, quæ & pessimæ & generi humano infestissimæ sunt, quibus diuinum numē ob nostram prauitatem facultatem dedit multa contra nos faciendi, quæ naturæ fines ac terminos transiliant. Quare omnium quę fiunt in hoc mundo, quęque sunt etiam supra naturæ uires, causas ad ipsum Deum, & ad eius ministros esse referendas, ex Christiana ueritate constat: quam qui sectantur, nullam ijs (ut dixi) difficultatem, nullamque dubitationem afferre possunt propositæ quæstiones, etiam si omnes ueræ essent.

At uelle explicare modum, quo Deus eiusmodi possit efficere: hoc uerò est conari, id quod uires humanas longè superat. scimus enim ita esse, sed modum ignoramus.

Cæterùm quia nos hoc in loco non ex ipsa ueritate simpliciter loquimur, sed ex fundamentis naturæ, ex eis signis quæ sita sunt in istis sensibilibus, & ex sententia Aristotelis naturaliter loquentis. restat ut quæramus, quid nā diceret ad quæstiones propositas ij qui philosophiam à sensibus ortam, & Aristotelis doctrinam ex ipsis sensibus loquentis profitentur, eos enim solos exercent, opinor, atque urgent propositæ quæstiones, itaque eorum est elaborare, ut ipsas dissoluant.

T Sectio

SECTIO QVARTA.

QVare Petrus Pomponatius Mantua oriundus, urbe uetustissima atque celeberrima, & ex nobilissima Peripateticorum familia, Philosophus non ignobilis temporibus suis habitus, conatus est maximè in eo libro qui inscribitur de Incantationibus ostendere, ea quæ continent quæstiones illæ, nō repugnare naturæ, & Aristotelis fundamentis: illisque effectibus omnibus concessis, ipsorum causam reddere. Quod ut facilius assequeretur primum nonnulla supponit, quorū unum
» est: Deum esse causam uniuersalem omnium, & sic uim gerere causæ finalis, & effi-
» cientis, & exemplaris, quæ (inquit) ad causam formalem deduci solet. Hanc au-
12. Met. tem suppositionē patere dicit ex duodecimo primæ philosophiæ lib. cuius tamen locum non citat, sed fortasse est textus 25. ubi loquens Aristoteles de mouente im-
12. Met. 25. mobili quod est Deus: Ex tali igitur principio (inquit) cœlum ipsum, naturaque pendet: unde uidetur sequi, Deum esse causam omnium efficientem. Etenim quod sit finis, in controuersiam non uenit. Posset item hoc fortasse colligi ex eiusdem li-
12. Meta. tex. ult. bro tex. ultimo, quo in loco ita scriptum reliquit Aristoteles: At ea quæ sunt, male gubernari nolunt. multos Principes esse, bonum nō est: unus ergo sit princeps. Etenim si Deus non cognosceret ista inferiora, & per id quod necessariò sequitur, non produceret ea, curamque ipsorum gereret, non diceretur ab Aristotele & ab Homero ista gubernare, & oportere esse unum Principem, quia res uelint bene gubernari. quandoquidem si Deus non cognosceret, nō posset bene gubernare. Etenim omne quod aliquid gubernat, ut id ipsum cognoscat necesse est. aliter enim nō
1. Ethic. cap. 3. posset illud bene gubernare. nam sicut unusquisque (ut dixit Aristoteles) bene iudicat quæ cognoscit, ita unusquisque bene gubernat quæ cognoscit, & quæ nō cognoscit, nō bene gubernat. sicut non bene iudicat, qui nō cognoscit: eadem enim est ratio. Cognoscit ergo Deus ista inferiora.
1 Cœli. tex. 100. Confirmat hoc idem Pomponatius illis uerbis primi de Cœlo: Sempiternitas est, à semper esse sumens denominationem: immortalis sanè, atque diuina, unde &
» alijs communicatum est, his quidem clarius, his autem obscurius esse & uiuere. Ex quibus uidetur sequi, Deum esse omnium causam efficientem, & cognoscentem. alioquin non deriuaret ab ipso omne ens, neque daret ipse ijs quidem clarius, ijs autem obscurius esse & uiuere.
» Supponit deinde Pomponatius, omnium corporalium saltem generabilium &
2. Phys. corruptibilium hominem esse supremum, & omnium nobilissimum. Et hoc ait
» patere ex omnium philosophorum auctoritate, & maxime Aristotelis in secundo Phys. ubi inquit: sumus enim nos quodā modo finis omniū. Potuisset hoc item
1. Polit. cap. 5. Pomponatius confirmare ex primo Polit. quo in loco clarius loquens Aristoteles, ita scriptum reliquit: Quapropter si similiter manifestum est, et ingenitis existiman
» dum plantas animalium esse causa, & alia cætera animalia hominū esse causa: man-
» sueta autem propter usum & cibum, fera uerò, & si nō omnia, at plura eorum prop
» ter cibum, & aliorum adiumentorum causa, ut fiant uestes, & alia instrumenta ex
» ipsis. si ergo natura nihil neque imperfectum facit, neque frustra, necessariū est causa
» hominum ipsa omnia fecisse naturam.
Ex his enim uerbis perspicuè apparet, Aristotelem sensisse, hominē esse finem
omnium sublunarium: & naturam, quæ non potest esse nisi Deus, fecisse omnia, &
» ita fuisse omnium causam efficientem, ut asserebat prima suppositio. Et cum ho
» mo sit finis, inquit Pomponatius, sequitur ut omnia dependeant ab ipso. etenim
» ordinata ad finem, dependent à fine.
» Tertio loco statuit Pomponatius, quòd sicut quæ sunt post hominem, depen-
» dent ab homine: ita in tota natura humana aliqui homines dependent ab alijs, &
» unum & multitudo ordinatur ad unum, uel ad minorem multitudinem. Hanc sup
» positionem patere dicit Pomponatius experimento & ratione: idque ostendit in Imperatoribus & Regibus, & subditis. & ratione confirmat: Quia homo, inquit,
» est animal gregale & ciuile: & debet ipsi accidere sicut apibus, & gruibus, & co-
» turnicibus, quibus natura dedit lucem. Quanto uerò magis homini, qui rationem habet.

Quarto statuit, ordinem qui est Regis ad subditū, & contrà, esse diuersum. Etenim Rex, inquit, aliter est utilis subdito, aliter subditus Regi: quoniam maior est dependentia subditi ad dominum & Regem, quàm Regis ad seruū & subiectum. & ait, suppositionem istam posse declarari ex dictis Platonis & Aristotelis, in suis Politicis. unde infert: Quod licet Deus omnium sit gubernator et conseruator, tamen maiorem curam gerit Regum quàm subditorū, Dominorum quàm seruorū, Bonorum quàm malorum, & doctorū quàm indoctorū. Intendens namq; finem, inquit, & ordinata ad finē, quanquàm utrumq; intendat, magis tamen finē intendit quàm ordinata ad finem: quoniā ordinata in finem intendit propter finem. propter quòd autem unumquodq; tale, & illud magis

Quinto statuit, quòd Deus, quamuis sit omnium causa, tamen ex Aristotelis sententia nihil potest operari in hoc sublunari mundo, nisi mediantibus corporibus cœlestibus, tanquàm instrumentis per se & necessariò requisitis ad effectionem & conseruationem horum sublunarium. & hoc conatur ostendere ex octauo Phys. & ex secundo de Generatione. 8. Phys. 2. de Gen.

Vltimo supponit, in rebus difficillimis & occultis responsiones magis ab inconuenientibus remotas, ac magis sensatas, & rationibus consonas, esse magis quàm oppositas recipiendas.

His positis, narrat deinde Pomponatius, quid ad ea quæ dicta sunt respōderent qui sectantur religionem nostram: illisq; reiectis, in hanc uenit sententiam, ut asseraret omnia illa quæ dicta sunt, quæ uidentur fieri ex causis præter naturæ ordinem dispositis, fieri omnino ex causis naturalibus. Etenim fiunt, inquit, ab intelligentijs immaterialibus, uerùm non ab eis quas religio nostra dicit: quandoquidem sufficit numerus ab Aristotele positus, fiuntq; ab ipsis intelligentijs mediantibus corporibus cœlestibus, tanquam earum necessarijs instrumentis. Cuius rei hoc affert argumentum: quòd corpora cœlestia ad tales effectus concurrant. quia multa eorum quæ dicta sunt de Diuinatione, & de reliquis huiuscemodi, quoquo modo in bestijs & animalibus reperiuntur. Coruus, inquit, apud Aristotelem præcognoscit cladem & bella futura, multi pisces graues prænunciant tēpestates futuras. & tandem concludit omnia dicta in quæstionibus, fieri ab intelligētijs, mediantibus corporibus cœlestibus, idq; naturaliter: & nos ex illis effectibus non cogi ponere alias causas, quæ supra naturam agant. Atq; his ita constitutis, facile ait esse, respondere ad quæstiones propositas. & putat hanc esse sententiam Aristotelis, narratq; deinde multa quæ superuacaneum esset recensere.

Et quia aliquis aduersus ipsum potuisset afferre, ea quæ duodecim libris contra Astrologos conscripsit Ioannes Picus Mirandulæ Princeps, ex quibus apertè conuellebatur etiam eius responsio, ut huic rei occurreret, addidit hæc uerba: Quare & quidam recentes, multis uerbis ornatis insectantes Astrologos, eodem peccato laborant, quo & Auerroes. aut enim Astrologos non intelligunt: aut si intelligunt, grauiter errāt. & certè in illis suis libris non uideo, inquit, nisi ignorantiam, & petulantiam, & præter ornatum nihil boni contineri: quanquàm aliqui referant sententiam non esse suam, sed tantum ornatum apposuisse. Deinde negat ea quæ disputauit Ioānes Picus contra Astrologos, quicquàm facere contra suā responsionem propterea quòd nullius sint momenti.

Tum multas affert dubitationes contra suam responsionem, quas conatur dissoluere. Atq; in dissolutionem quidem primi argumenti, quod probat Deum non posse producere tales effectus, ait: Deū & intelligentias omnia intelligere per suas essentias, sic uidelicet ut Deus semper intelligat se ipsum, quoniam ipse est intellectio: reliqua uerò intelligat, quoniam omnium est causa. cæteras uerò intelligentias primo & per se intelligere, & in seipsis, non extrà: superiora quidem, quia sunt effectus superiorum: inferiora autem, quia sunt causæ inferiorum. Et hanc dicit ex sententia Diui Thomæ, fuisse opinionē Philosophorū, & maximè Peripateticorū.

Deinde addit: Vlterius dicitur, ipsos exactam & perfectissimam de unaquaq; re sublunari scientiam habere. Itaq; negat ullam esse speciem in mundo, quæcunq; sit illa de qua non cognoscant, quicquid de illa cognosci queat sunt enim, inquit ho-

" tum omnium sublunarium artifices, artifex autem non producit suum artificia-
" tum, nisi per cognitionem. Et paulo pòst subiungit: Neq; opus est, si Deus uel in-
" telligentia Socratem producat, ut nunc intelligat particulariter Socratem & hoc
" instans.

Pergit deinde Pomponatius respondere ad alias quæstiones, quas ipse propo-suerat: sed quia ex eis quæ à nobis dicentur, erit perspicuum quantum ualeant, eas missas esse faciendas breuitatis causa indicauimus. Et quoniã hæc eius opinio atq; responsio (pace tanti uiri dixerim) non uidetur mihi digna Philosopho, sed potius conuenire mulierculis, & illis hominibus quos in superioribus diximus facile deci pi, sæpeq; deceptos fuisse: quippe qui omnibus ex rebus quæ sibi occurrunt, ita afficiantur admiratione, ut omnia credant quæ à quouis audiuerint (etenim concedit ipse omnia quæ proposita sunt in quæstionibus allatis, esse uera naturaliter etiam loquendo, quæ ne pueri quidem concederent, neq; mulierculæ) Hæc igitur cum ita sint, elaborandum nobis esse uidetur, qui philosophiam naturalem ex sensibus ortam nunc sectamur, ut ostendamus, ipsum Pomponatium à Peripateticorum doctrina longè aberrasse: atq; in illo suo libro neq; philosophum, neq; quod multo fœdius est, & grauius, Christianum extitisse, atq; etiam contra omnem ratio nem in Ioãnem Picum (uirum celeberrimũ, & omni laude dignum) uerbis tã con tumeliosis inuectum esse: cum quo neq; doctrina, neq; ingenio ipsum esse comparandũ (liceat enim mihi sine iniuria dicere quod sentio) neminem latere arbitror, qui utriusq; libros legerit. Idq; eo libentius faciemus, quia cùm ostenderimus effe-ctus dictos non posse redigi ad causam naturalem, necessitas cogit, cũ negare non possimus, multos ex illis esse ueros, ut cõfugiamus ad præsidia sanctissimę religio nis nostræ. quo quidem fiet, ut ea maximè confirmetur cõtra impios homines, atq; stabiliatur, id quod in primis in hoc libro nobis est propositum.

SECTIO QVINTA.

Dicimus igitur, quæ disputata sunt à nobis in superioribus libris, cum ex naturæ fundamentis, & ex Aristotelis sententia loqueremur de modo, quo scientia fit in nobis, & de intelligentiarum, atq; ipsius Dei cognitione: & causas afferremus, quare ex solo aspectu cœli non possimus uerè aliquid prædicere, ea omnia euertere (ut nos quidem arbitramur) Pomponatij responsionem, & primam eius suppositionem. Etenim luce clarius ostensum esse putamus, ex ratione naturali demonstrari non posse, Deum & intelligentias abstractas, eorum quæ sunt extra suam essentiam, cognitionem habere, ut existimauit Pomponatius: sed hanc conclusionem, quę uerissima est, solum ex fide & beneficio Dei opt Max. nos esse con sequutos. Quare eius opinio tanquàm Philosophiæ naturali contraria, atq; Aristotelis sententiæ, ex qua ille se loqui profitetur, omnino repudianda uidetur. Ad ea autem quæ his de rebus dicta sunt in superioribus, & conclusa, me reijcio.

Neq; illud quod citat Pomponatius ex primo Cœli, ut confirmet suam dissolutionem, & suppositionem, ullo modo sententiam nostram labefactat: quoniam, ut suprà diximus, atq; ex uerbis Aristotelis confirmauimus, cum dixit Aristoteles,
1 Cœli tex. 100. Vnde & alijs communicatum, his quidem clarius, & his obscurius, esse & uiuere ita loquutus est, quia perinde se habent entia, ac si facta fuissent à primo ente, & co gnoscente: non quòd re uera ita sit. atq; hoc sanè loquendi modo usus est Aristoteles, ut clarius rerum ordinem indicaret. qua de re cùm pluribus disputatum sit in superioribus, eundum est ad illa loca, ne bis eadem repetamus.

2. de Gen. anim. ca. 1. Quòd item pendeant à Deo omnia entia in genere causæ finalis, & quod ipse producat per modum naturæ, & ita sine cognitione, & quod omnium sit finis, uidetur declarare Aristoteles in secundo de Generatione animalium, ubi hæc scri-
" pta reliquit: At uerò quod ad melioris rationẽ, & causam cuius gratia pertinet, cœ
" litus principium ducitur. Cùm enim rerum aliæ sint sempiternæ, summeq; diuinæ:
" aliæ quæ possunt & esse, & non esse: pulchrum autem, diuinumq; illud causa sem-
" per sua natura melioris conditionis in rebus contingentibus sit, & cætera quæ se-
" quuntur.

Per-

Perspicuum igitur est, Deum esse causam finalem, & esse causam essendi alijs clarius, & alijs obscurius ex natura sua: ergo sine cognitione. quia quod producit aliquid ex natura sua, ut ignis ignem, non cognoscit necessariò illud. sed ille effectus dicitur produci ab eo, quia sequitur naturam illius. sicut motus sequitur Dei naturam, quæ est uita sempiterna, ut declarauit Aristoteles ijs uerbis quæ citauimus in superioribus ob uarias occasiones: Vnumquodq; enim est quorum est opus gratia operis, Dei autem operatio est immortalitas: hæc autem est uita sempiterna. 2 Cœli tex. 17.

Itaq; necesse est Deo motum sempiternum inesse. Quia ergo operatio Dei est uita sempiterna, necesse fuit ut moueret æterno tempore. mouet ergo necessariò, & non liberè: ergo quicquid agit beneficio motus, necessariò agit, non ergo cum cognitione.

Quod autem secundo loco statuit Pomponatius, uidelicet hominē esse finem omnium eorum quæ sub cœlo sunt: id concedimus, non tamen quod sit finis supremus. & hoc ex eis auctoritatibus Aristotelis quæ citatæ fuerunt. Concedimus item, naturam fecisse omnia sublunaria causa hominis: quia scilicet ita reperiuntur sublunaria esse ordinata ad hominem, ac si natura fecisset illa hominis gratia.

Damus etiam, quod cùm homo sit finis eorum quæ dicta sunt, omnia pendeant ab ipso tanquàm à causa finali. negamus tamen, sequi ex hoc aliquid quod sententiam eius confirmet, nostram uerò labefactet: quia non sequitur, Deum cognoscere ista inferiora, eaq; producere, sicut ipse dixit.

Quod tertio loco statuit, id neq; rationi, neq; experiētiæ consentire arbitramur. neq; illud quod affert de Regibus & subditis, sententiā eius cōfirmare potest: propterea quòd maiori ex parte Reges nō sunt Reges ex natura, sed ex fortuna, et subditi non sunt ex natura subditi, sed maiori ex parte ex fortuna. Declarauit enim Aristoteles primo Polit. multos esse dominos non ex natura, sed ex fortuna: & ita de subditis. & multos esse dominos fortuna, qui sunt serui natura: ac rursus multos esse seruos fortuna, qui sunt domini natura. Et licet dentur domini ex natura, & serui ex natura, tamen illos reges quos citat uidemus esse ex fortuna, non ex natura: quia maiori ex parte sunt reges, propterea quòd parentes eorum fuerunt reges, non quia ipsi alijs præstent ingenio. Neq; etiam ratio cogit, ut omnes homines ordinentur ad unum, quia natura apibus dederit ducem, hoc euenit eis, quia carēt intellectu, quo non carent homines. satis enim est quod homines ordinentur ad unum finem, non ad unum hominem. quia fieri potest ut dentur plures homines eodem ingenio, quorum unus ex natura non debet alteri seruire. Sed faciamus ita esse: nihil tamen ex hoc fundamento sequi apparet, quod sententiam eius muniat atq; stabiliat, nostramq; labefactet atq; conuellat. Etenim ex hoc non sequitur, ut cœlum solum sit causa, eo modo quo dicit Pomponatius, eorum effectuū quos commemorauimus: neq; sequitur illum hominem, ad quem omnes alij referuntur, ita gubernare alios, ut alij in esse dependeant ab illo.

Quod uerò ex quarto supposito infert, Deum maiorem curam gerere regum quàm subditorū, dominorum quàm seruorum, bonorum quàm malorum, doctorum quàm indoctorū: hoc ex eis signis quæ reperiuntur in rebus sensibilibus non damus. Cùm uerò id probat, quia Deus est omniū gubernator & conseruator, omniumq; curam & prouidentiam habet, hoc itē ex eis quæ in superioribus ostensa sunt, nō dandum esse opinamur: nisi ad eum sensum reuocetur, quem toties diximus. quod si fiat, nihil inde sequi, quod eius sententiam stabiliat, nostram infringat, satis patere arbitror.

Ex quibus efficitur, ut quod addit, uidelicet intendens finem, intendere ordinata in finem, nihil ad rem faciat de qua loquitur.

Quod quinto loco statuit, Deum esse causam omnium: si intelligat eo modo quo diximus in superioribus, concedimus: sed dicimus hoc nihil aduersari sententiæ nostræ. est enim Deus causa finalis omnium. & si dicatur efficiens, ita dicitur, quia perinde se habent res, ac si ab eo factæ fuissent. nō tamen damus ex hac uia, licet falsa, Deum posse aliquid operari in hæc inferiora, nisi opportunitate & beneficio corporum cœlestium. & ita negamus ex hoc sequi id quod ipse asseruit.

Concedimus item, quod ultimo loco supponit: sed negamus, eius responsiones ad quæstiones propositas magis esse remotas ab absurdis, & magis rationi quæ sensu nititur conuenire: propterea quòd (ut patet ex dictis, patebitquè ex ijs quæ dicentur) longè maiora absurda sequi uidentur eius positionem, quàm aliam quæcunque possit ab aliquo excogitari, & sic magis sensui & rationi naturali repugnat.

Perperam igitur eum respondisse apparet, omnes effectus dictos fieri ab intelli-
» gentijs immaterialibus, mediantibus corporibus cœlestibus, tanquàm earum ne-
» cessarijs instrumentis: quia illi ipsi effectus non possint ex eius sententia ad aliam causam, nisi ad ipsas intelligentias referri, uidelicet diuinatio, loquutio bestiarum, auguria, uersio hominum in bestias, incantationes, prophetiæ, & huiusmodi.

Perspicuum etiam uidetur esse ex eis quæ dicta sunt, omnia quæ dicit in solutione primi argumenti, de Dei & intelligentiarum scienntia & cognitione, abhorrere à sententia Aristotelis, naturaliter loquentis: quanquàm in illa solutione ui-
» detur pugnare etiam cum sua ipsius sententia. nam cùm dixisset, Deum & intelli-
» gentias exactam & perfectissimam de unaquaque re sublunari scientiam habe-
» re: & nullam esse speciem in mundo, quæcunque sit illa, de qua non cognoscant
» quicquid de ipsa cognosci potest) addidit paulo pòst: Neque opus est, si Deus uel
» intelligentia Socratem producat, ut nunc intelligat particulariter Socratem, &
» hoc instans. At si Deus & intelligentiæ exactã & perfectissimam de unaquaq; re sublunari scientiam habent, & si nulla sit species in mundo, quæcunq; illa sit, de qua non cognoscant quicquid de illa cognosci potest, quia sunt horum sublunarium artifices (artifex enim, inquit. non producit suum artificiatum, nisi per cognitionem) ergo fieri non potest, ut si Deus & intelligentiæ producant Socratem, nõ cognoscant particulariter nunc Socratem: quia sunt artifices socratis, ut eius more loquar: unumquemq; aut artificem, ex ipsius sententia, oportet cognoscere ea, quæ producit.

Item sequeretur falsum esse, Deum & intelligentias exactã & perfectissimam de unaquaq; re sublunari habere scientiam: siquidem Socrates & præsens tempus sunt sublunaria. Deus autem & intelligentiæ, ut asserit ipse, nullã habent ipsorum cognitionem. Item, aliquid esset cognoscibile de Socrate, quod tamẽ à Deo & ab intelligentijs non cognosceretur: contrà quàm posuit. quod quidem meo iudicio nihil aliud uidetur esse, quàm non solum pugnantia, uerùm etiã (quod multo maius est) negantia loqui: quo sanè Peripateticorum doctrinam profitenti, nihil potest esse turpius.

SECTIO SEXTA.

QVod etiam dixit, Deum intelligere omnia, quia est causa omnium: uidetur à Peripateticorum doctrina discrepare quia elementa producunt mixta, & ignis a producit ignem, b, & tamen non cognoscunt. Repugnate etiam uidetur huiusmodi doctrinæ, quod ait intelligẽtias in se ipsis intelligere superiora, propterea quòd sunt effectus ipsorum. quandoquidem ex hac positione sequitur, ut elementa ut omnia inferiora intelligant Deum & intelligentias, cùm sint effectus Dei & intelligentiarum, ut sentit ipse. quæ quidem res est ita absurda quàm quæ absurdissima. Neq; ei præsidio potest esse, quòd Deus & intelligentiæ cognoscant, elementa autem non cognoscãt: tum quia non reddidisset idoneam causam cognitionis, cùm dixit Deum omnia cognoscere, quia est causa (oportuisset enim addere, cognoscens: quod quidem nihil aliud fuisset, quàm dicere, Deum cognoscere, quia cognoscit) tum etiam, quia ex sentẽtia Aristotelis ostensum est in superioribus, Deum & intelligentias producere ista inferiora, non quatenus cognoscunt, licet se ipsa cognoscant. sed per modum naturæ & consequentiæ. eorũ enim excellentiam & præstantiam sequi hæc inferiora per modum naturæ, sicuti corpus sequitur umbra. demonstratumq; est. nihil hoc ex hac uia naturali, falsa tamen, in hac parte detrahere de ipsius Dei & substantiarum abstractarum præstantia & nobi-

nobilitate: imò si contrarium teneretur, fore ut ex eorum nobilitate atque præstantia quod optimum esset auferretur.

Dictum tamen est, hæc inferiora ita bene esse disposita & ordinata, ac si ab aliquo cognoscente perfectissimè, quatenus cognosceret, essent producta. Quare hac quoque in parte mihi quidē reprehēdendus uidetur esse Pomponatius, tanquā nō germanus et ex peripateticorum familia philosophus, sed nothus & transfuga: modò enim ad Platonicos, modò ad Poëtas, nunc ad istum nunc ad illum, nulla uel parua consideratione adhibita confugere uidetur, & ita miscere quadrata rotundis, ut penè turpe existimem cum eo de his rebus disputationem inire. neminem enim legisse memini ex eis qui Peripateticorum doctrinam profitentur, Alberto Magno excepto, qui plura miracula, plures fabulas & narret & credat, ipso Pomponatio. si quis enim considerauerit quæ dicat iste de Petro cœlestino, & de uersione sociorum Diomedis & Vlysis in bestias, naturaliter etiam loquendo, & de multis alijs huiusmodi: facere ut opinor non poterit quin maxima admiratione afficiatur, quomodo factum sit, ut hic homo alioquin doctissimus, in has ineptias atque in hos errores, ab omni cuiusuis philosophi grauitate penitus alienos deuenerit. Bone Deus, nulla est ita absurda fictio, nulla est ita horrenda chimera, nullæ sunt tam pueriles & aniles nugæ, nulla est Ouidij Metamorphosis, quam homo iste ex natura fieri posse non audeat affirmare. Longè quidem melius, ut ego puto, existimationi suæ consuluisset, si omnia ista fieri uel uirtute angelorum bonorum, uel malorum posuisset: ueritati enim, Christianæ saltem, consensisset. Sed cùm angelos omnes ab ijs effectibus rejcere non sit ueritus, & confugerit ad peripateticorum doctrinam, non uideo quo modo ferri ab homine qui sit mente sanus queat. Quare non dubitabimus, antequàm ad quæstionum propositarum dissolutionem ueniamus, afferre nonnulla alia ex peripateticorum fontibus eruta: ut homines intelligentia consequi melius possint, quàm longè iste hac in parte ab ea quam profitetur Peripateticorum doctrina aberrauerit, atque recesserit: ut mea quidem fert opinio, aliorum tamen erit iudicium.

SECTIO SETIMA.

HOc autem sic perspici posse arbitror. etenim negare non possumus, quin Aristotelis tempore fuerint Sibyllæ, & illi qui existimantur afflati numine diuino, uel bono uel malo: quin fuerint Poetæ, Diuinationes per somnium, per chiromantiam, per hydromātiam, per onomantiam, & per pyromantiam, & geomantiam: quin etiam ueneficia, & maleficia: quin fuerint fabulæ, quibus homines esse conuersos in bestias traderētur: adde his loquutiones puerorum in ipso nascendi initio. & tamen nullius istorum causam ex beneficio cœli reddidit, sed aliam causam assignauit sine cœlo, imò alia negauit posse proficisci ab ipso Deo. aliorum uerò nullam reddidit causam, propterea quod ea figmēta & somnia esse existimauit.

Itaque qui reddit causam horum ex Dei opportunitate, & beneficio cœli, ut ab Aristotelis sententia discedat necesse est.

Antecedens ostenditur ex 30. sectione Problematū probl. primo, (quem locum suprà quoque citauimus) ubi ille quidē Sibyllarum & Baccharum, & omniū eorum qui diuino instinctu afflati oracula fundere creduntur, & Poetarum causam ex habitu melancholico corporis reddit: Et in lib. de Diuinatione per somnium (ut uidimus) diuinationis per somnum, & aliorum ex habitu ipso corporis causam assignauit, negauitque hæc à Deo fieri. non igitur sunt manifestissima numinum monita, ut inquit Pomponatius: ergo qui discedit in his ab ea causa quam tradit Aristoteles ut ab eius quoque sententia discedat necesse est. Neque dici potest, illum habitum corporis proficisci à Deo, et sic Deum diuinationem efficere, proptereaque hoc rejcit Aristoteles ut uidimus in loco citato ex lib. de Diuinatione. 3. Sect. Probl. prob. 1.

Præterea cœlum concurreret solum ad generationem illius humoris: quod quidem est alienum ab Aristotelis sententia. sol enim & homo generant hominem, non solum cœlum, uel Deus.

Item perperam Aristoteles, omissa uera causa illarum rerum, quam ipsi erat propositũ in eo loco tradere, reddidisset illas causas quas exposuimus, si solum Deus & coelum esset causa. peccasset enim per fallaciã non causæ ut causa. quod quidem nihil aliud est, quàm de summi philosophi doctrina & artificio plurimum detrahere: quod planè indignum esse arbitror.

Item manifestissimè à sententia Aristotelis abhorret illud, quod in eo suo libro
» Pomponatius ita scriptum reliquit: In hoc maximè Deus ostendisse uidetur, nobis dubitandum non esse quin præclara hæc Poëmata diuina, deorumquè potius quàm humana hominumquè sint opera. Poëtæ nihil aliud sunt quàm Deorum interpretes, dum sunt furore correpti, à quocunque tandem numine quis corripiatur. Quod Deus ostendere uolens, de industria per ineptissimum Poëtã pulcherrimã cecinit melodiam: & quæ sequuntur, eandem sententiam manifestant. Huic sententiæ in totum consonant quæ dicuntur ab Aristotele 30. particula Proble-
30. Par. matum, problemate primo, de Sibyllis, Bacchis, & uniuersaliter de his qui diuino
Probl. spiraculo instigari creduntur.) Hoc inquam apertè repugnat sententiæ Aristote-
prob. 1. lis. Etenim perspicuum est, ipsum in eo loco omnia potius dixisse, quàm Sibyllas & Bacchas, & eos qui instinctu diuino afflati creduntur, proficisci à Deo: cùm luce clarius asseruerit, ut patet ex uerbis citatis, omnia ista proficisci ex habitu corporis. qui enim hoc ex illo loco non cognouit: neq; utrum sit sol, necne, cum cognitu rum esse existimo. Quid enim est hoc illo euidentius?

SECTIO OCTAVA.

PRæterea quid est quo magis probare possimus, ipsum Aristotelem Deo non attribuere ea quæ dicta sunt, quàm hoc quòd non attribuit Deo illa etiam quę
» ab ipsis hominibus Deo attribui uulgatũ est? Etenim dicit: Omnes qui diuino spi-
» raculo instigati creduntur, naturali intemperie laborare: nõ ergo uult, ex Deo hoc
» proficisci, licet credatur, & uulgatum sit.
» Maracum etiam ciuem Syracusanum, dum mente alienaretur, fuisse præstantio-
» rem Poëtam, ex naturali intemperie asseruit: non dixit hoc euenire ex ipso Deo. Tantum igitur abesse mihi uidetur ut locus ille Aristotelis ab hoc homine citatus, eius opinionem confirmet ac stabiliat, ut eam labefactet, atque omnino conuellat.

Item, si Deus beneficio & opportunitate cœli faceret Poëtas, ut asserit Pomponatius, & prophetas, & oracula, efficeretquè ut pueri statim nati & bestiæ loquerentur, necesse esset ut in istis generaret species earum rerum quas proferrent.

Probatur consequentia: quia in principio natiuitatis carebat omni specie intel-
3. de Anim. lectus eorum, ut patuit ex quarto tex. tertij de Anima, quem nos in nono libro ci-
tex. 4. tauimus, atq; explanauimus. cuius hæc sunt uerba: Necesse est, quoniam omnia in-
3. de Anim. telligit, immixtum esse ipsis, supple speciebus. Et ex tex. quinto eiusdem tertij:
tex. 5. quo in loco intulit, intellectum possibilem in principio natiuitatis nostræ esse in pura potentia, & nullam speciem habere actu, antequam intelligant. Et ex tex. decimoquarto, qui meo quidem iudicio uim habet ex quarto tex. hæc autem sunt
3. de Anim. eius uerba: At pati quidem secundum commune aliquid diuisum est prius, quo-
tex. 14. niam potentia quodammodo est intelligibilia intellectus, sed non actu antequam
» intelligat. oportet autem sic, sicut in tabula nihil est actu scriptũ, quod quidem ac-
» cidit in intellectu.

Ex quibus patet, Aristotelem sentire, intellectum nostrum nullam habere cognitionem à natura, cùm in nos uenit. Necessitas igitur cogit, si intelligat, ut accipiat species quæ sunt rerum similitudines, ab aliquo extrinsecus existente. aliter enim, cùm careat speciebus, non intelligeremus. Intelligere enim nihil aliud esse uidetur, quàm receptio specierum quæ sunt extra.

Si ergo istud extrinsecus existens, quod facit loqui Poëtas, & Prophetas, & oracula, & pueros statim natos, & bestias, esset Deus, beneficio & opportunitate cœli: ergo Deus beneficio cœli in intellectu ipsorum generaret necessariò species earum rerum quas proferunt: quia si non generaret species, non possent eas

res proferre & loqui. ea enim quæ sunt in uoce, sunt signa passionum quæ sunt in anima: et passiones in anima sunt rerum similitudines. sed fieri non potest, ut Deus solo beneficio cœli generet has species in anima: igitur fieri non potest ut Deus solum beneficio cœli faciat loqui Poëtas, Prophetas, oracula, pueros statim natos, & bestias. quod planè euertit sententiam Pomponatij.

Probatur id quod antecedit. etenim non apparet, Deum beneficio cœli posse hæc efficere: quia si hoc efficeret, indigeret instrumento. Etenim Aristoteles primo de Generatione animalium hæc scripta reliquit: Ad omnem autem officij functionem instrumento opus est. Sed istud instrumentum non potest esse, ex istius sententia, nisi cœlum: quod dari non potest. ergo fieri non potest, ut Deus ista efficiat beneficio cœli. 1. de Gen. animal.

Probatur antecedens: quia si sic esset, cùm longè distet à nobis cœlum, indigeret & ipsum alio instrumento ad huius officij functionem, ex eadem ratione. sed non apparet ex sensu, neque ex ratione quæ à sensu oritur, cœlum habere eiusmodi instrumentum, cuius beneficio generet has species: igitur non est ponendum, Deum modo dicto posse eas generare. Quod antecedit, ostenditur: quia si cœlum haberet eiusmodi instrumentum, quo species in intellectu generaret: hoc esset uel motus, uel lumen, uel ambo. Etenim cùm simus philosophi naturales, non possumus ponere nisi illud quod ex sensu oritur: nullum autem aliud instrumentum apparet cœlum habere, præter hæc duo. Sed motus & lumen non sunt idonea instrumenta ad generandas has species in intellectu: ergo non habet cœlum huiusmodi instrumentum. Probatur id quod antecedit. Etenim motus cœli non peruenit ad nos: & si etiam perueniret, ex natura sua non posset producere has species.

Neq; etiam lumen: quia naturæ luminis non est generare species rerum, sed tantum calefacere.

Præterea, si talis esset natura luminis & motus, ut possent generare species, generarent in omnibus hominibus: etenim sunt instrumenta uniuersalia, semperq; uel maiori ex parte efficiunt quod intendunt: sunt enim agentia per modum naturæ, & necessariò agunt quicquid possunt agere: maiorque pars hominum est semper naturaliter disposita ad recipiendas rerum species à cœlo, sicut est disposita ad illas recipiendas ab ipsis obiectis, ut perspicuum est. sed non generant in omnibus hominibus neq; semper, ut perspicuum est, neq; maiori ex parte: ergo nō possunt generare has species.

Item, superuacanea essent obiecta ad species generandas: propterea quòd frustra fit per plura, quod æquè bene potest fieri per pauciora. æquè autē bene, ac melius etiam possent generari species à cœlo; est enim longè præstantius, & plus uirium continet quàm obiecta.

SECTIO NONA.

Item euerteret uniuersa Aristotelis doctrina, ut patet. & primo nomina, & uerba, & orationes non essent ad placitum: essent enim à natura, quia essent à Deo, beneficio cœli, sine aliqua nostra uoluntate.

Præterea euerteretur illustris illa & peruagata propositio, Omnem doctrinam & omnem disciplinam intellectiuam fieri ex præexistenti cognitione subiecti, prædicati, & dignitatis: & non esset necessarium dupliciter præcognoscere. Etenim doctrina posset haberi beneficio solius cœli: sicut dixit ipse Poëtas, oracula, & Prophetas effici, & pueros statim natos loqui. Præterea scire non esset per causam cognoscere, quia hoc posset sine cognitione causæ haberi: ut patet in pueris statim natis.

Item falsum esset, quod deficiente sensu deficeret scientia illius sensus: etenim posset haberi à cœlo. 1. Post. cap. 14.

Item conuellerentur ea quæ dixit Aristoteles in ultimo capite secundi Post. quem locum in superioribus quoq; citauimus: quòd uidelicet ex sensu fit memoria, ex memoria experimentum, & ex experimēto uniuersale, quod est principium scien- 2. Post. cap. ult.

7.Met. scientiæ & artis. Quam item sententiam testatam reliquit in septimo Meta. ubi dixit, Sensum & sensibilia esse necessaria ad illam perceptionem. Hæc inquam conuellerentur: quia cœlum posset imprimere propositiones uniuersales in animo nostro, & ita non esset necesse habere sensum. Præterea cùm cœlum non posit efficere uniuersalia (non enim discurrit, & non abstrahit ipsa ex rebus) ergo darentur uniuersalia in re. Consequens euertit sententiam Aristotelis, ergo id unde emanat.

Item falsum esset, quòd innata esset nobis uia ex notioribus nobis, & prioribus, ad priora naturæ & notiora. etenim possemus addiscere sine istis, & sic euerteretur prima philosophia, & philosophia naturalis: quippe quæ traduntur ex nobis notioribus & prioribus.

Deinde cæcus posset de coloribus disputare: haberet enim illorū cognitionem à cœlo. Præterea falsum esset, quod dixit in lib. de Sensu & sensibili ad hunc modum: Neq; enim intelliget intellectus quæ exterius sunt, sine sensu. De sensu & sensib.

Item, phantasia est motus factus à sensu: quod quidem falsum esset, si à cœlo haberet species.

Item, non omnis surdus esset mutus. Consequens euertit sententiam Aristotelis in libro de sensu & sensibili: ergo & id unde sequitur. Consequentia perspicua est: quia posset proferre ea quæ à cœlo fuissent ei impressa.

Item, si ita esset, non magis cœlum imprimeret unam linguam, quàm alteram. Etenim nulla est huius ratio, siquidem est agens naturale & uniuersale: imprimeret ergo cœlum omnes linguas. ergo unusquisque proferret omnes linguas. hoc autem nunquam uisum est: igitur hæc non fiunt à cœlo, cùm tamen ex hac uia necessariò agat.

Item, non esset necesse intelligentem phantasmata speculari. Consequens à sententia Aristotelis, ex fundamentis naturæ loquentis, alienum est: ergo & id quod antecedit. Consequentia est perspicua: quia species haberent̄ è cœlo. quare phantasmata tunc non essent sicut sensibilia: quod à Peripatetica doctrina abhorret.

Item, non esset necessarius intellectus agēs, qui abstraheret phantasmata: essent enim in intellectu possibili à cœlo.

Item, Aristoteles non posset probare intellectum possibilem non habere organū, ex eo quia non intelligeret beneficio phantasiæ. Consequens euertit ipsius sententiam: conuellit ergo id ex quo profectum est. Consequentia est perspicua ex eis quæ diximus. sicut enim cœlum posset imprimere in phantasiam, ita in intellectum, maximè ex sententia istius hominis, qui existimat ipsum mortalem.

Item, unicuiq; daretur habere easdem species, cœlum enim est agēs uniuersale: etsi dicat iste, dari uni magis quàm alteri ratione dispositionis subiecti: ergo hoc nō proficisceretur ex solo aspectu cœli: concurrent ergo causæ particulares.

Item, si homines possent à Deo generari beneficio ipsius cœli, ut asserit Pomponatius, tolleretur demonstratio Aristotelis, qua demōstrauit semper esse genus hominum & bestiarum & plantarum, ubi dixit: At uerò quod ad melioris rationem, & causam cuius gratia, pertinet, cœlitùs principium ducitur. cùm enim rerum aliæ sint sempiternæ, summeq; diuinę, aliæ possunt esse, & non esse: pulchrum autem diuinumque illud sua natura melioris conditionis in rebus contingentibus sit. quod uerò sempiternum non est, id & esse, & particeps tum deterioris conditionis, tum melioris esse posit: cumq; anima sit corpore melior, animatumq; inanimato præstet propter animam, & esse quàm non esse, & uiuere quàm non uiuere melius sit: efficitur, ut ijs de causis generatio sit animaliū. Cùm enim natura eius generis sempiterna esse non posit, quomodo fieri potest eo sempiternum quod gignitur: numero igitur non potest: substantia enim rerum in singularibus est, quæ si talia essent, sempiterna essent. specie uerò potest: itaq; genus hominum semper & bestiarum & plantarum est. 2. de Gen. anim. ca. 1.

Si ergo Deus solo beneficio ipsius cœli posset homines & bestias & plantas omnes producere, non efficeretur necessariò ex causis ab Aristotele dictis, ut esset generatio animalium & plantarū. Etenim sola ui ipsius cœli propagari possent, etiam side-

si deficerent. Itaq; nullam uim haberet demonstratio Aristotelis, qua probat semper esse genus hominum & bestiarum & plantarum. Reijcienda igitur est Pomponatij sententia, quæ demonstrationem Aristotelis dictam perspicuè infringit.

Euerteretur item alia ratio, quam eodem loco subiungit Aristoteles his uerbis: " Sed cum principium sit eorum (subaudi hominum, bestiarum, & plantarum: hæc " enim enumerauerat, ut uidimus) mas atque fœmina, fit ut generationis gratia sit " mas & fœmina in rerum natura, sicque naturæ sit melioris, magisque diuina causa " sit ea quæ prima mouet, cui ratio inest & forma, quàm materia. cumque melius est " separari à deteriori, quod melius est. Ideoque in quibuscunq; fieri potest, & quo- " ad fieri potest, mas à fœmina separatur. melius enim magisque diuinum est prin- " cipium maris, quod per generationem mas obtinet. Fœmina enim materia est, sed " coit & iungitur ad generationis officium mas cum fœmina. Idem enim commune " ambobus est.) Euerterentur inquam quæ hic dicit Aristoteles: quia si beneficio " ipsius cœli homines possent generari, non esset necesse marem à fœmina esse principium generationis in natura: neque fuisset necesse ipsa separari, loquendo etiam de perfectissimis: sine ipsis enim potuissent homines & bestiæ & plantæ generari. quod quidem asserere, est Aristotelis sententiam omnino sine aliqua ratione oppugnare atq; labefactare. Quod item uidetur euertere ea quæ Aristoteles scripta reliquit in quarto de Generatione animalium, cap. tertio. ijs uerbis: (quæ uerba citauimus etiam in superioribus ad aliud propositum) Qui enim suis parentibus similis non est, monstrum quodammodo est: discessit enim in eo quodammo " do natura ex proprio genere, cœpitque degenerare. sed initium primum degene- " randi, est fœminam generari, non marem. uerùm hoc necessarium est, naturæ. ge- " nus enim seruari oportet eorum quæ fœmina & mare distinguuntur. Nam si fœ " mina est necessaria ipsi naturæ, ergo sine fœmina non possunt generari quæ ex illa nascuntur: ergo non poterunt ex cœlo generari. Hæc enim intelligi uidentur de eis quæ distinguuntur natura, neq; sunt orbata, neque generationem spontaneam habent. Neque licet dicere, ea quæ generantur ex mare & fœmina, dici ita generari, propterea quod melius generantur quàm ex putri materia: quia si ita esset, non esset necessaria ipsi naturæ fœmina, ut genus eorum quę fœmina & mare distinguuntur seruaretur. sine quo enim aliquid fieri potest, hoc non dicitur esse illi necessarium.

4. de Gen. anim. ca. 3.

Item, tribus annorum millibus nunquam uisum est aliquem hominem generari ex putrefactione: ergo fieri non potest, ut ita generetur. Probatur Consequentia: quia si generari posset, tam longo tempore fuisset generatus aliquãdo. sed non est generatus: ergo fieri non potest ut generetur.

Sed diceret Pomponatius, idem euenire de generatione hominis ex putri materia, quod dixit Aristoteles primo Meteor. de terra & mari, cuius hæc sunt uerba: Propter quod & circa aridam permutatur, & mare. & non semper hoc quidem terra, hoc autem mare perseuerant omni tempore: sed fit mare quidem, ubi fuit ante arida: ubi autem nunc terra, iterum mare. secundum tamẽ quendam ordinem oportet putare fieri & periodum. Et paulo pòst: Et in temporibus longissimis ad no- " stram uitam latent hæc facta, & prius omnium gentium interitus fiunt, & corru- " ptiones antequam memoretur horum permutatio à principio ad finem. Multaq; alia addit in eandem sententiam. sic igitur de homine diceret Pomponatius, eum uidelicet generari ex putri materia, sed latere, quia fit in longissimo tempore. Sed hoc mea quidem sententia non potest dicere Pomponatius, propterea quòd facile esset ipsi cœlo ex putri materia generare hominem, si ita generari posset: quia facilis est generatio ex putri materia, sicut perspicuum est in eis quæ ad hunc modum generantur. Sed non est ita facile ex mari fieri aridam terram, & ex terra arida fieri mare. oportet enim hoc fieri ex caliditate & frigiditate, quæ nõ habẽt tantã uim, ut paruo tempore possint hæc efficere: necesse enim est fontes & fluuios exsiccari, quæ non possunt fieri paruo tẽpore. Quare similitudo quã posset ex hoc loco accipere Põponatius, non uidetur eius opinioni fauere. Etenim Aristoteles ex eo quod factũ esse cõstat in paruis locis, potuit putare idem accidere posse in magnis

1. Meteor. cap. 5.

magnis, ut ipse ostendit loco citato. Sed Pomponatius ex nulla re particulari uisa concludere potest, hominem posse aliquando generari ex putri materia. Quare respuenda uidetur hæc Pomponatij opinio.

SECTIO DECIMA.

2.Polit. cap.6. SEd statim urgeret dicens, Aristotelem in secundo Polit. apertè sensisse, hominem posse generari ex putri materia, quippe qui ita scriptum reliquit: » Verisimile est, Priscos illos homines, siue ex terra geniti fuerunt, siue ex corruptione ali» qua seruati, similes esse, & quoscunq;, & multos, quemadmodum dicitur & de gi» gantibus, ita quod absurdum sit manere in eorum traditionibus.

Plato in Menexeno. Quibus uerbis uidetur omnino concedere, quòd item asserit Plato in Menexemo, homines & cuncta animalia beneficio corporum cœlestium ex terra generari posse, imò antiquitus generatos fuisse. quod planè non solum nostram sententiam labefactat, uerum etiam ipsius Aristotelis, in eis locis quos citauimus. etenim in libro de Generatione animalium posuit alia generari ex sola putredine, alia ex sola propagatione, alia utroq; modo, ut diximus in superioribus. quæ uerò generantur ex sola propagatione, sunt homines, & cætera animalia perfecta.

7.Met 25. Quod autem dentur quæ non possint generari nisi ex propagatione, indicat Aristoteles in septimo Meta. loco superius citato ob aliam occasionem, cuius » hæc sunt uerba: Atqui quorum materies, ut ibi, & à seipsa eo motu moueri potest, » quo semen mouit, ea à casu fiunt: quorũ uerò non potest, ea nullo alio modo quàm 2.de Anim. ex generationibus fieri possunt. Hoc idem significat in secundo de Anima, tex. 36. 36. cuius uerba suprà quoq; citauimus ad aliam rem probandam. inquit autem: Natu» ralissimum operum uiuentibus est, quæcunq; perfecta, & non orbata, aut genera» tionem spontaneam non habent, facere alterum quale ipsum, animal quidem ani» mal, planta autem plantam.

Dantur ergo quæ non possunt generari ex propagatione, quia non possunt generari sponte. si enim sponte generarentur, non esset necessarium ut facerent alterum quale ipsum. Quare necesse est ut respondeamus ad illum text. sexti Politic. & dicendum uidetur, Aristotelem non loquutum esse eo in loco ex animi sui sententia, sed ex antiquorum illorum opinione, quos fortasse dixit ex terra genitos, & ex corruptione, propter eorum ignorationem & inscitiam, quæ eas leges tulerant, quæ non erant dignæ ut à ueris hominibus promulgarentur. seq; loquutum esse ex eis quæ uulgò ferrentur, indicat, cùm inquit: Quemadmodum & de 4.Par. terra natis dicitur, Quod item uidetur indicasse in decima particula Problem. pro Problem. blemate decimoquinto. inde enim apertè colligitur, eum loquutum non esse ex prob.15. animi sui sententia. Quare Auicenna in libro de diluuio perperam asserit, homines & cuncta animalia beneficio corporum cœlestium ex terra genita fuisse. Et Pomponatium, qui profitetur se loqui ex sententia Aristotelis, in maximo errore uersari, conspicuum esse arbitror, & ex eis quæ nunc diximus, & quæ in superioribus de hac ipsa re pluribus disputauimus, ad quem locum lectores reijcimus.

Præterea si sermo est hominis proprius, ergo Belluæ non possunt loqui, neque aër. Consequentia perspicua est. Antecedens ostendit Aristoteles in quinto de 5.de Gen. Generatione animalium, ubi ait: In cæteris animalibus fœmina uocem emittit, anim.ca.7. quàm mas, acutiorem. quod maximè in homine patet. Hanc enim facultatem na» tura homini potissimum tribuit, quoniam oratione solus animalium homo uti1.Polit. tur: orationis autem materia est uox. Et in primo Politic. his uerbis: Nihil enim ca.2. & 5. natura frustra facit, orationem solum ex animalibus homo habet. Est igitur oratio propria hominis: ergo non potest conuenire alijs pręterquam homini. quod enim 1.Rhet. alicuius est proprium, id ei soli conuenit. Hoc idem in primo Rhetor. confirma cap.1. uit Aristoteles.

Illud uerò quod Pomponatius addit in secundo lib. Apologiæ, probabile esse argumentũ, at non facere fidem, quòd homo uel equus non generet ex putri materia, quia nunquam uisum est aliquem sic generari. hoc inquam uidetur omnino à ratione abhorrere, propterea quòd nulla maior fides haberi potest in philosophia naturali,

naturali,quàm illa quæ habetur ex ſenſu. Cùm igitur nullis unq̃ ſæculis, neq; in di-
luuijs,neq; in alijs humani generis,cæterorumq; animantium cladibus atq; interni
tionibus uiſum fuerit,hominem uel equum ex terra eſſe generatum, planè debet
philoſophus naturalis aſſerere,ipſos non poſſe ita generari:quia ſi poſſet ita gene-
rari,aliquando hoc uiſum fuiſſet. quod ſi aliquis tamen hoc,cum nunquam fuerit ui
ſum,aſſerere audeat,eum ſine ratione ac temerè loqui,qui dubitet arbitror eſſe ne-
minem.

Quod deinde addidit Pomponatius,loquens ex ſententia Alberti Magni, bene
ficio cœleſtium corporum in rebus inanimatis diuerſa ſimulachra figurari poſſe:igi
tur & in phantaſia,cum maximè receptiua ſit ſimulachrorum,& idonea ad ipſa:hoc
nullo modo probandum nobis uidetur,propterea quòd negamus ſimulachra illa
figurari in rebus inanimatis beneficio corporum cœleſtium principaliter : nullum
enim finem ipſis aſſignare poſſumus. Etenim ita reperiri ex neceſſitate materiæ o-
pus eſt,& ſic temerè fieri:quemadmodum uidemus in nubibus uarias figuras, quæ
apparent ex neceſſitate materiæ,& ex diuerſo ſitu ipſius cœli(ſicut ex eis quæ dicta
fuere ab Ariſtotele in lib. Meteor. intelligi poteſt. cœlum enim non habet inſtru-
mentum quo poſſit in aliquo marmore regiam figuram imprimere) & in conchis
piſcium figuras multorum ſerpentum:hæc enim eueniunt,quia materia ita fuit affe
cta. attribuere autem illa cœlo,tam mihi uidetur abſurdum,quàm quod abſurdiſſi-
mum. Quod ſi etiam hoc daretur,quod tamen nullo modo mihi dandum uidetur,
non uideo cur ſequatur,cœlum poſſe imprimere in phantaſia ſpecies illas,cum ſint
ſpirituales. ſunt enim ſine qualitatibus ſenſibilibus,& non ſunt reales:illa uerò ſimu
lachra ſunt realia,quia ſunt cum qualitatibus ſenſibilibus:quæ quidem poſſunt faci
lius à cœlo produci,quàm ſpiritualia. quare reijcienda omnino hac in re nobis uide
tur Pomponatij opinio.

Non minus quoq; reſpuenda uidetur eius reſponſio ad rationes & auctoritates
dictas,quam in ſecundo lib. ſuæ Apologiæ ſcriptam reliquit. Quare ad omnes illas
quas affert opinionis ſuæ confirmationes,una ſit reſponſio:propoſitiones illas eſſe
intelligendas ſecundum communem curſum naturæ, & non ſecundum portenta
uel monſtruoſitatem:quoniam iſta non ſunt monſtra,cum nullo modo poſſint fieri
à cœlo:quoniam cœlum caret huiuſmodi inſtrumento,quo poſſit producere imme
diatè ſpecies in phantaſia,ſine beneficio ſenſuum exteriorum.

Item,nunquam fuit uiſum nos non procedere ex nobis notis ad nota naturæ, &
nobis ignota.

Præterea nunq̃ fuit uiſum,intelligentem phantaſmata non ſpeculati. Præterea
nunquam fuit uiſum,fieri uniuerſale in ſcientia,niſi eo modo quo declarauit Ariſto
teles in fine ſecundi Poſt. & primi Meta. 2. Poſt. &
Item Ariſtoteles in ſecundo Poſt. quærens quomodo fiant in nobis primæ pro- 1. Meta.
poſitiones,non fuiſſet coactus dicere ipſas fieri ex ſenſu, cum alia uia poſſent fieri. 2. Poſt.
Mirum præterea eſſe uidetur, nunquam Ariſtotelem meminiſſe de iſtis monſtris: ſi
cut de alijs quæ à natura poſſunt fieri,eum meminiſſe multis in locis compertũ eſt.

Neq; illa uerba quæ affert Pomponatius ex ſexto de Hiſtoria animalium (Vtrũ
ita nos exponimus,ut magna ex parte res euenit)ad rem faciũt, de qua agitur:quia
eo in loco loquitur Ariſtoteles de tempore quo coëunt piſces,& quo ferunt utero,
& quo pariunt. quæ cum explicaſſet,intelligeretq; hæc aliquando non euenire,ad-
didit:ſe ita nunc expoſuiſſe,quia res magna ex parte ſic euenit,non ſemper.

Præterea quid afferre potuit,quod magis oſtenderet, falſam eſſe eius opinionẽ,
quàm illa uerba,quibus ut ſuum tertium argumentum in ſecundo Apologiæ libr.
diſſolueret,ad hunc modum uſus eſt: Ad tertium dicitur, quòd quamuis loquutio «
latina,uel græca nobis ſit ad placitum,tamen loquutionis græcæ,uel latinæ cogni «
tio Deo & intelligentijs eſt naturalis. naturaliter enim ſecundum modum ei con- «
gruum cognoſcunt omnia hæc inferiota:quandoquidem ſunt cauſæ iſtorum infe- «
riorum, & naturalium,& ad placitum ſecundum intellectum & uoluntatem. Qua- «
re ſtat,quòd iſtæ loquutiones ſignificent nobis ad placitum:& tamen naturaliter fi «
ant à corporibus cœleſtibus,una cum ſuis intelligentijs : imò principaliter ab ipſis «
intelligentijs. Ad ea autem quæ annectebantur,uidelicet cur Romæ bos ſit loquu- «

„ tus latinè,& non græcè,& in isto tempore,& nō in illo: curq; magis facta fuerit per „ hunc bouem q per illum, uel magis per bouem, quàm per asinū, curue potius huic „ homini quàm alteri. Dicimus hoc prouenire ex prouidentia intelligentiæ, & dispo „ sitione passi: agunt enim ratione finis, & intendunt bonum, quare disponunt secun- „ dum finis exigentiam.

Etenim si cognitio loquutionis græcæ uel latinæ insit Deo & intelligentijs naturaliter, & faciat ipsam loquutionem græcam & latinam nobis inesse naturaliter: igitur fieri non potest ut significet nobis ad placitum. quia quod in nobis inest naturaliter, non potest inesse ex consensu omnium: quia si inesset ex consensu omnium, non inesset naturaliter. Hæc enim consequentia perspicua est. Præterea si Deus & intelligentiæ beneficio corporum cœlestium naturaliter in aliquo puero nuper nato in Italia imprimerent linguam caldæam, non intelligeretur ab Italis: ergo ipsis non significaret ad placitum. Equidem non uideo quomodo homo iste, alioquin doctissimus, potuerit asserere istas loquutiones significare nobis ad placitum, & tamen naturaliter fieri à corporibus cœlestibus unà cum intelligentijs. Missum etiam facio, uia naturali demonstratum fuisse, in superioribus Deum & intelligentias nullam harum rerum cognitionem tenere. Quare falsum quoq; erit, ex prouidentia ipsius Dei & ex dispositione passi factum esse ut Romæ bos loqueretur latinè, & non græcè, & in isto tēpore, & non in illo, idq; magis per bouem quàm per asinum fieret: quia hoc non potuit fieri prouidentia eius, quod nullam eiusmodi rerum habeat prouidentiam.

Præterea non habent, ut diximus, Deus & intelligentiæ instrumentum quo possint loquutiones illas imprimere in hominum animis: ergo falsum, & à ratione alienum, quòd imprimant. Id quod antecedit, ex eis quæ dicta sunt perspicuè patet. Respuenda igitur omnino, ac repudianda est istius sententia.

Præterea quid dici potuit quod magis absurdum sit, quàm illa quæ dixit homo iste? Etenim ex eius uerbis apertè sequitur, casum & fortunam in rebus non reperiri ex Aristotelis sententia. nam si Deus & cæteræ intelligentiæ, ut ipse asserit, beneficio cœli sua prouidentia producunt omnes effectus in his inferioribus: ergo nihil temerè fiet in istis inferioribus. sed hoc in doctrina Aristotelis ita manifestè absurdum est, ut nulla ostensione indigere uideatur. Quamobrem pergendum est ad dissolutionem quæstionum propositarum, cùm Pomponatius nobis uideatur minimè eas ex sententia Aristotelis & ex philosophia naturali dissoluisse, sicut profitebatur se uelle dissoluere.

Ad primum igitur argumentum, cùm dicitur, dari portenta, auguria, uaticinia, oracula, ex sententia Aristotelis, quorum non potest reddi causa nisi ex cœlo: ergo posse cœlum esse causam illarum rerum, & non habitū corporis. Negamus id quod antecedit, uidelicet dari illa ex sententia Aristotelis, eo modo quo ipsi loquuntur.

Ad auctoritatem ex tertio lib. de Historia animalium prolatam, dicimus: Aristotelem eo in loco loqui ex sententia uulgi, ut ipse testatū reliquit ijs uerbis: Sed hæc ostentis annumeranda potius ducunt.

Vsus enim est uerbo Ducunt, uolens significare se id non sentire, sed ita uulgò existimari. Quod si ex his ipsis aliquando prædictum fuit aliquid futurum quod euenerit, temerè euenisse diceret Aristoteles: sicut de oraculis etiam dicemus in eis quæ sequentur, quod aliqua sunt ex habitu corporis, aliqua ex deceptione hominum, & aliqua ex dæmone. Et ita de eis augurijs, quæ recitat in nono de Historia animalium, cap. primo. Diceret enim augures illos temerè & casu colligere ex dissidio animalium quæ carniuora sunt, bella & omnem discordiam: ex considio autem pacem, omnemq; concordiam: quoniam huiusmodi dissidia & considia non sunt causæ, neq; effectus bellorum & discordiarum, neq; pacis & cōcordiæ. Fieri igitur non potest, ut ratione aliqua possimus ex illis inferre uel bella, uel pacem. Quod si aliquando post illorū animalium dissidia sequantur inter homines bella, uel post eorum considia pax, quin ea casu ac temerè eueniant, nemo mea quidem sententia in uia Peripatetica dubitare potest. non enim minus accidit dissidio illorum animalium, uel considio, ut sequatur bellum uel pax, q accidit illi, qui est in balneo ut fiat coruscatio. Quare sicut ille qui est in balneo, nō est causa illius coruscationis neq; signū: ita cōsidia illa & dissidia nō sunt causa, neq; signum belli, neq; pacis, sed acci-

dit

1. de Hist. Animal.

dit ut post illa inter homines cõsequatur bellũ uel pax. alioquin sequeretur, nõ dari ex Aristotelis sententia casum neq; fortunam, ut diximus. Quare eodem modo dicendum est de sternutamento, de quo meminit in primo de Historia animalium, cum dixit ipsum esse signum augurale ex spirituum omnium generibus, sanctum, & sacrum: quoniam loquutus est ex uulgata hominum opinione, quæ peruenit etiam usq; ad tempora nostra, non quia significet aliquid nisi quòd aperiuntur meatus cerebri & narium, ex quo sanat cerebrũ, & ita signum aliquo modo sanitatis. ac ppterea sternutamentũ ex generibus omniũ spirituũ, sanctũ & sacrũ existimãdũ est.

9. Hist. Anim. 31.

Quod item scribit nono de Histo. animalium, cap. 31. Coruos defecisse in locis Atheniarum, Peloponnesiq;, tempore quo apud Pharsala hospites Mediæ perierunt, qui uisi sunt habere aliquem sensum, quo inter se rerum euenta significarent: existimandum est hoc euenisse ob aliquam aliam causam, quam ob hanc.

Etenim uel temerè, uel inopia alimenti in eis locis defecerunt corui, non quia uaticinarentur. quòd si eo ipso tempore aliquid accidit illis hospitibus, hoc temerè euenit, & casu, non ob defectum coruorum. neq; enim defecerunt illi in illis locis propter Mediæ hospites.

2. de Hist. Anim. 14.

Quòd uerò de ueneficijs affertur ex secundo de Histo. animalium, ubi meminit de remora pisce: diximus, ipsum eo in loco ostendisse, se loqui ex uulgata hominum opinione, non quod ita ipse senserit, cum hæc protulit uerba: Vtilis ad iudiciorum causas, ad amatoria ueneficia, ut aliqui uolũt. neq; enim remora piscis est causa, neq; signum amoris illius. Concederet tamen Aristoteles, posse fieri ueneficia: quia concederet, etiam homines posse necari ueneno: negaret autem, posse ex his quenq; in amorem compelli.

Quod si aliquando post huiusmodi ueneficia aliqui uisi sunt in amorem impelli, existimaret hoc euenire ob aliam causam: multæ enim possunt esse amoris causæ, ut notissimum est illis qui in huiusmodi amoribus quotidie uersantur.

9. de Hist. Anim. 17.

Ex uulgata item hominum opinione se loquutum esse in nono de Hist. animalium de grege, satis clarè mihi uidetur ostendere, cũ ait: rem maleficam ei tribuisse, qui rerum callent cognitionem.

Ad id uerò, quod sanè omnium maximè urgere uidetur, uidelicet aliquos qui linguæ latinæ & græcæ ignari essent, loquutos tamen fuisse & latinè & græcè: & aliquos pueros statim natos loquutos esse, & prædixisse futura aliqua quæ postea euenerunt, ut ille puer de quo narrat Halij ebenragel: ad id inquam respondens Aristoteles ex fundamentis naturæ, diceret se cogi negare, aliquem siue hominem siue puerũ potuisse loqui ea lingua quam nõ nouisset, quia nõ potuit habere species sibi naturaliter insitas: neq; fieri potuit ut eas à cœlo consequeretur, ob eas causas quas in superioribus commemorauimus: etenim cœlum est agens uniuersale, eiusq; instrumenta sunt motus & lumen, ex quibus imagines rerũ proficisci nequeunt: neq; unquam compertum est, è cœlo ipsas in animo cuiusq; fuisse productas. Quod si cõtrà afferretur multorum testimonium, qui dicerent se audisse aliquos loqui ijs linguis quorum notum erat nullam eos cognitionem unquàm fuisse consequutos: diceret Aristoteles istos deceptos fuisse, putantes eos omnino esse ignaros illarum linguarũ quibus loquerentur, cum tamen non essent penitus ignari, sed ea quæ dicerent, loqui didicissent ijs qui audierunt inscientibus. sic fieri deceptiones, quibus quotidie (ut diximus in superioribus) facile capiuntur homines, eamq; opinionem qua semel imbuti sunt ita mordicus tenent, ut uitam malint quàm ipsam relinquere. huiusq; rei hoc signum daret Aristoteles, quod illi qui sic loquuntur, paucis uerbis loquuntur: quod non facerent, si à cœlo has cognitiones haberent.

Eodemq; modo de pueris nuper natis, qui loquuti fuissent, dicendum putaret.

Testimonio autem ipsius Halij fidem habendam negaret: quoniam fieri non potuerit, ut ille puer statim natus eo modo loqueretur, sicut narrat Halij. Diceretq; eũ hoc finxisse, quo maior fides haberetur Astrologiæ, quam ipse facultatem profitebatur. Neq; mirum, cum temporibus etiam nostris inueniantur multi, qui ut suas facultates tueantur, ijsq; fidem & auctoritatem pariant, ea mendacia non dubitant asserere, quæ [redacted] pueri quidem dicerent: tanta est hominum improbitas, tanta cupiditas, & ignoratio. Negaret igitur Aristoteles hæc omnia, ex eis fundamentis quæ

^ne

ſupra poſita ſunt. ac præter illa fundamenta hoc quoq; uidetur ipſe innuere in ſecti
Probl. ſect. 11: Problem. 27. oneundecima Problem. Prob. 27. quod quidem Problema totidem uerbis in medi
um afferemus, ut lectores ſine ullo labore habeant ante oculos uerba illa, ex quibus
ſtatim poſſint ueritatem cognoſcere.
» Cur pueri nonnulli, anteq̃ ætas ueniat qua uocabula ſuo tempore explanare
» poſſint, fari incipiant: & ubi aliquid expreſſe dixerint, rurſus obmuteſcant, atq; ut
» prius degant, quouſq; ſolitum tempus loquendi accedat. quæ quidem à pleriſq;
» portenta eſſe putantur. Iam aliquos etiam ſtatim cùm in lucem uenerunt, loquutos
» eſſe proditum eſt. An magna quidem ex parte ſecundum naturam homines prode
» unt: Itaq; illud paucis accidit: ſed naturæ ratione ſimul hæc contingere, ac perfici ſo
» lent. Quamobrem ſimul & audiunt, & uocem emittunt: ſimul & intelligunt facultа
» te audiendi, & loquuntur, & explicant. euenit tamen interdum ut hæc ſimul contin
» gant. Sed ut alij prius intelligant, q̃ membrum id abſoluatur quo loqui poſſumus:
» alij contrà, qui ſcilicet quæ loquuntur, intelligere nequeant. Quæ enim audierint, ſi
» mulatè eadem reddunt. Sed cum tempus affuerit, utroq; iam munere naturæ fungi
» incipiant. Quibus autem prius ſenſa auditus in animo ualeant, quàm membrum id
» abſoluatur, quo primo uocem mouemus, orationemq; condimus, ijs nõnunquam
» ubi iam multa intellexerint, facultas quoq; membri illius, & abſolutio properè con
» tingit, maximè quidem à ſomno. cuius rei cauſa eſt, quòd ſomnus data requie, tum
» corpora tota, tum membra ſingula facit ſegniora. ſed fieri, ut uel ob aliam huiuſce-
» modi mutationem idem eueniant: complura autem ſunt quæ ut efficere ualeamus,
» breuiſſimi temporis adiumento opus eſt, & tamen eadem poſtmodum æquè agere
» nequaquam poſſimus. Quotiens itaq; membrum illud ita ſe habet, ut liberum abſo
» lutumq; ſit, efficitur ut quod per auditum intelligentiam mouet, idem cum pendet
» fluitatq; in ſenſu remeat, uerbumq; reddat. Hinc nobis & carmina & uocabula ſæ-
» penumero non ex uoluntate occurrunt: & quæ prius uoluntate petita diximus, ea-
» dẽ poſtea non uoluntariè dicimus. hinc etiã ſæpe quę nouimus, explicare non qui-
» mus. Ita fieri poteſt, ut pueri aliquid dicant, rurſusq; membrum cui fandi data pote-
» ſtas eſt, redeat ad ſuam naturam, ac obmuteſcat, dum tempus corroborandi, abſol-
» uendiq; ultimum ueniat.

Ex quibus perſpicuum eſt Ariſtotelem ſentire, eos pueros qui loquuntur ante-
quam ætas uenerit, loqui ea quæ audierunt. Patet etiam, eius tempore narratum fu-
iſſe quoſdam pueros, cum ſtatim in lucem ueniſſent, loquutos eſſe. Etenim inquit,
» Iam aliquos cum ſtatim in lucem uenerunt loquutos eſſe proditum eſt. & tamẽ nul-
lam huius rei rationem reddidit. Quod quidem mihi uidetur eſſe ſignum maximũ,
eum ſenſiſſe hæc eſſe mendacia. etenim ſi uera putaſſet, conatus fuiſſet aliquas red-
dere huius rei cauſas: alioquin mancus & mutilatus extitiſſet.

Non erat etiam hoc ab ipſo negligendum, propterea quòd ſi fuiſſet uerum, euer
terebantur fundamenta naturalia. non igitur exiſtimandum eſt, tantum philoſophũ
hanc rem, quam ad aures ſuas perueniſſe ipſe teſtatum reliquit, & quæ erat in philo
ſophia tanti mouenti, ſilentio prætermiſiſſe, ſi putaſſet eam eſſe ueram. quam cum
omiſerit, in dubium uenire non poteſt quin exiſtimauerit falſam eſſe atq; cõfictam.
Ita poterimus etiam nos dicere, ipſum Halij falſa narraſſe de puero illo regis, ob eã
cauſam, quam diximus.

Quod ſi aliquis fidẽ feciſſet Ariſtoteli, homines quoſdam linguæ latinæ & græ
cę prorſus ignaros & pueros, etiam ſtatim natos, loquutos eſſe latinè & græcè, ſicut
tempore Chriſti ſeruatoris noſtri uerè contigiſſe compertum eſt (ſicut etiam tem-
poribus noſtris multi, & illi quidem fide digni aſſeruerunt) non confugiſſet ille ad
cauſas naturales, ſicut fecit Pomponatius, quoniam hæ non poſſunt horum effectu
um rationem reddere: ſed ad cauſas quæ excedunt uires cauſarum naturalium. &
aſſeruiſſet, dari aliquas cauſas, quæ naturalibus cauſis & uirtute & præſtantia maxi
mè excellerent. Quare nos qui ſanctiſſimam Chriſti ſeruatoris noſtri religionem ſe
quimur, dicimus, eos effectus quos commemorauimus, nõ poſſe redigi ad cauſas
naturales: ſed redigendos eſſe ad Deũ opt. max. uel ad eius miniſtros bonos aut ma
los, quibus data eſt ab ipſo Deo poteſtas efficiendi maiora etiam quàm ſint illa quę
expoſuimus. Modũ aũt quo Deus opt. max. uel eius miniſtri hos effectus produ-
cunt

cunt in his inferioribus, fatemur nos ignorare, propterea quòd illud præstantissimũ numen noluit nobis omnia aperire.

Verum Aristoteles non confugit ad Deum opt. max. uel ad eius ministros, propterea quòd qui latinè loqui dicebantur ipsius tempore, uel græcè, cùm essent ignari illarum linguarũ, eos ipse non credebat uerè ita esse loquutos, sed existimabat has esse deceptiones: sicut temporibus etiã nostris multi in eiusmodi rebus fuerunt decepti, & quotidie decipiuntur. Quòd si ille uidisset ea quæ nos Christiani uidimus, & audisset quæ asseruit ipsemet Christus Dei filius, sine dubio ad causas aliquas supra naturæ ordinẽ positas confugisset. Quare improbandus est omnino Pomponatius, qui ad causas naturales eos retulit effectus, quos narrauimus: quos quidem nullo modò ab illis proficisci potuisse constat.

Quod uerò afferebatur ex Alberto, de duobus pueris, quorum alteri ad sinistrũ latus ostia aperiebantur, alteri aũt ad dextrum: rideret hæc Aristoteles, diceretq; Albertũ narrare somnia: & qui dixerunt hæc se uidisse, eos quoq; fuisse deceptos. & ita nihili faceret Alberti auctoritatem, præsertim cùm is sit, qui suo tempore unus uiderit plura in rebus naturalibus miracula, quàm cæteri omnes à principio mundi usq; ad hoc tempus. Quæ quidem cùm rationi consentire non uideantur, rationi cõsentaneum est, ut opinemur eum sibi finxisse illa quæ narrat se uidisse, præsertim cùm sint præter naturæ ordinem: ipse autem ea non referat ad causas supra naturam. in quo sanè eo magis uidetur esse reprehendendus, cum esset ex eis qui Christi sanctissimam religionem sectantur. nam fas erat, si intelligeret se non decipi, neq; ea fieri aliquo humano artificio, ut sæpe accidit, fas inquam erat ut ad causas supra naturæ ordinem constitutas confugeret: à naturalibus enim causis nullo modo posse eiusmodi effectus proficisci, ex eis quæ dicta sunt, neminem qui sit mentis compos, & in philosophia naturali aliquantum uersatus, latêre arbitror. Quare cùm Pomponatius fidem omnibus istis miraculis habuerit, neq; ea ad causas supra ordinem naturæ constitutas: sed ad naturales retulerit, ut in maximo errore uersetur necesse est: quippe cum huiusmodi causæ non sint eius uirtutis ut possint hos effectus producere. Nihil ergo contra nos sequitur ex ijs quæ dixit Albertus Magnus.

Idem responderet Aristoteles de Marsis, quos nos dicimus habere gratiam sancti Pauli. diceret enim eos uel decipere homines, qui facillimè se decipi patiuntur ut diximus, & in suis deceptionibus diu perseuerant: uel si omnino non decipiunt, producere effectus illos aliqua naturali causa, quã nobis occultãt. aciem enim oculorũ imperitis hominibus usq; adeò perstringunt, ut ijs uideaт unũ esse duo, & duo unũ, & alba nigra: & quæ mouentur quiescere: & quæ quiescunt moueri. Quare fieri nõ potest ut certi aliquid statuamus ex eis quæ quidẽ homines se uidisse testantur, propterea quòd facillimũ est ipsos fuisse deceptos. maior enim pars hominũ non considerat res ea ingenij acie, qua sunt considerandæ. Quare facile est eos decipi, ut diximus. Itaq; putandum est, Aristotelem non credidisse eiusmodi effectus, qui suo tempore narrarentur, esse ueros: proptereaq; si eis fidem habuisset, cũ non possent referri ad causas secundũ naturæ ordinem cõstitutas, posuisset alias causas, sicut nos ponimus. Neq; hoc mirum uideri debet. etenim hoc ei potuit accidere, ut tẽpore suo eiusmodi effectus ueros non uiderit: quoniam temporibus etiã nostris, nos qui fidẽ maximã habemus eis qui gratiã sancti Pauli habere existimantur, à multis qui uerè ipsam non habent deciperemur, nisi diligentiã & curã adhiberemus. sicut multos imperitos homines ab istis ipsis circumforaneis, falsis suis artibus decipi, quotidie uidemus. non opus igitur est, ob hos effectus ad cœlum confugere.

De regibus autem Gallorũ, qui sanant id morbi genus quod Itali scrophulas uocant, diceret Aristoteles, hoc euenire ex opinione hominũ, nõ ex rei ueritate: quoniam eiusmodi effectus non potest redigi ad causam naturalem. neq; enim potest dici, proficisci ex proprietate alicuius indiuidui: quia hoc asserũt fieri ab omnibus qui sunt reges Galliæ, quatenus sunt reges Galliæ. Quòd aũt isti effectus eueniãt ex opinione hominũ, nõ ex ipsa rei ueritate, illud argumẽto est, quòd ex decẽ millibus qui tanguntur his regib. decẽ non sanant: quos ipsos sanari putandũ est ex dispositione passi, potius q̃ ex alia causa, quòd scilicet ex eo tempore sic illi dispositi sunt, atq; affecti, ut facile adiuuante phantasiâ, (quã mirum in modum in morbis sanandis ua

lere asserunt medici)nõ sine ratione sanari possint. pauci ergo sunt qui uerè sanen-
tur,& fortasse nulli:ex his tamen paucis colligunt omnes sanari, ut solet colligere
uulgus nõ solum ex rebus ueris,sed etiam ex apparentibus & non ueris. etenim ex
parua similitudine,ob causas in superioribus expositas, maiori ex parte decipiun-
tur homines, & ij maximè qui sunt ex multis. Quare si huiusmodi effectus uerè
proficiscerentur à regibus Galliæ:quatenus sunt Galliæ reges, necesse esset ut illi
hanc uirtutem consequuti essent ab aliqua causa. ex natura enim ipsa,quatenus ho-
^non mines sunt,[redacted] inest ipsis huiusmodi uirtus.sed cùm huius uirtutis causa non pos-
sit esse natura,si recte ea quæ dicta sunt considerentur:necessitas cogit ut sit causa,
quæ excellentia & præstantia causas naturales antecedat.Et cùm ista causa nõ pos-
sit esse nisi Deus,uel eius ministri,planè sequitur, hanc uirtutem proficisci ab ipso
Deo,sine beneficio alicuius rei, uel ab eius ministris. Quare si Aristoteles uidisset
hos reges sanare huiusmodi morbos(ut multi,& illi quidem fide digni,se uidisse te-
stati sunt)cùm non posset hanc uirtutem attribuere causis naturalibus,(nam causæ
naturales non possunt regibus Galliæ,quatenus tales sunt,hanc uirtutem tribuere:
non enim eos cognoscunt,neq; habent instrumentum,quo hanc ipsam uirtutem il-
lis conferant)ipsi Deo,uel eius ministris,qui sine beneficio alicuius instrumenti a-
gunt,sine dubio attribueret.Quod cùm non fecerit Pomponatius,quin à sententia
Aristotelis recesserit,iure negare non possumus.Sed quia multi decipiuntur in hac
re,Aristoteles negaret hoc fieri,totumq; attribueret opinioni uulgi: quo nihil facili-
us potest decipi,ob eas quas recitauimus causas.multitudo enim ignara & imperi-
ta est,& omnia afferunt ei admirationem:quare facillime decipitur.

Quod uerò Plinius refert de Xantho historiarum auctore, responderet Aristo-
teles,Xanthum deceptum fuisse,qui crederet catulum illum esse mortuum,cùm ta-
men non esset mortuus:quia si fuisset mortuus,non potuisset ad uitam reuocari be-
neficio illius herbæ,quam balim nominat.

Eundem diceret deceptum,cùm crederet Tillonem à dracone occisum fuisse,
quem asserit eadem herba,saluti esse restitutum:eum enim illi uisum esse mortuum,
cùm reipsa non esset mortuus.sicut accidisse compertum est nonnullis qui mortui
sunt existimati,& tamen sine beneficio alicuius herbæ reuixerunt.

Idem sentiret de homine illo,quem idem auctor tradit,in Arabia esse ad uitam re
uocatum iuba herba.negaret enim illum uerè fuisse mortuum:rationemq; huius re
sponsionis redderet,quia herba illa non potest habere talem uirtutem, ut faciat cor
ruptum reuerti.Nam secundo de Generatione & corruptione,tex.ultimo hæc scri
2.de Gene. pta reliquit:Principium autem intentionis rursus hoc,utrum similiter omnia iteran
& corup. tur,aut non:sed hoc quidem numero,hoc aũt specie solum : quorum quidem incor
tex.ultimo ruptibilis substantia mota,manifestum quod eodem numero erunt.motus enim se
» quitur,quod mouetur.quorum autem non,sed corruptibilis,necesse specie,nume-
» ro aũt non reiterari.Ideo aqua ex aëre, & aër ex aqua specie idem,non aũt numero.
» Si aũt & hæc eadem numero,sed non quorum substantia generatur, existens tali,
» quale contingit non esse. Cùm igitur talia sint animalium corpora,ut eorum sub-
stantia sit saltẽ ex aliqua parte corruptibilis,fieri nequit ut reuertantᷣ eadẽ numero.

Quare ex sententia Aristotelis,alterutrũ euenire necesse est.uel enim Xanthus il
le falsum prodidit,ut solent multi ex eis qui historias conscribunt, sicut diximus in
superioribus:uel deceptus fuit credens eos homines esse mortuos,cùm tamen mor
tui non essent.Fieri tamen potuit ut præ magnitudine doloris perinde afficerentur
atq; illi qui cadunt in syncopim,ita ut mortui uiderentur,et beneficio illarum herba
rum amissas animi uires recuperarent.habent enim herbæ multas uirtutes, præser-
tim sanandi,quas nõ habent solum beneficio ipsius cœli,sed maximè ex uirtute sui
temperamenti.Etenim inquit Aristoteles quarto de Generatione animalium cap.
4.de Gene. tertio:Valet autem semper in generando magis,quod proprium & particulare est.
animal.ca- Causa enim particularis plus ualet ad effectus particulares producendos,& sibi as-
pit.3. similandos, quàm causa uniuersalis:licet principalius causa uniuersalis concurrat.
Quare magis etiam unusquisq; effectus attribuendus est causæ propriæ, quam uni
uersali: aliter enim omnia essent eandem consequuta uirtutem: quandoquidem
cau-

causa uniuersalis est communis omnibus. quamobrē quin ea quæ dicit Xanthus de
mortuis illis ad uitam reuocatis, philosophiæ naturali repugnent, dubitare nō pos-
sumus. corruptū enim nō potest idem numero reuerti naturaliter, quia corruptum
est, & non amplius est: alioquin sequeretur, à priuatione ad habitum fieri posse mu-
tationem. quod quidem à ueritate abhorrere, ostendit Aristoteles in Postprædica- *in Postprædicament.*
mentis, ijs planè uerbis: Verùm in priuatione & habitu impossibile est mutatio-
nem inter se fieri, sed ex habitu in priuationem fit mutatio: à priuatione uerò in habi
tum impossibile est. neq; enim cæcus factus, rursus uidit: neq; cùm esset caluus, rur-
sus comatus est factus: neq; cùm esset sine dentibus, dentes iterum orti sunt. Conse-
quentia autē perspicua est, propterea quòd, si fieri potest ut mortui uia naturali re-
uiuiscant, cùm sint uita priuati, necessitas cogit ut uia naturalis à priuatione ad habi
tum sit regressus. Quare respuenda sunt, atque omnino reijcienda quæ scribit Xan
thus. Ita diceret Aristoteles, uia naturali: qui tamen si cognouisset uerè mortuos
reuixisse, & uerè cæcos uidisse, sicut nos qui Christi seruatoris nostri religionem se-
ctamur cognouimus, dubitādum non est quin asseruisset, dari aliquā causam supra
naturā agentem, & sine beneficio alicuius producentē eos effectus, quos causæ na-
turales non possunt producere. Verùm si aliqua herba posset homines reuocare ex
mortuis in uitā beneficio ipsius cœli: dubium nō esset quin quod esset corruptum,
posset idē numero reuerti naturaliter, & quin cęcus posset uidere: & ita perperā as-
seruisset Aristoteles ea quæ diximus, ex naturæ ordine loquens. Quare cùm nobis
qui Christi religionem sequimur, omnino compertum sit atq; exploratū, mortuos
ad uitā fuisse reuocatos, & cæcos uidisse, multaq; eiusmodi alia miracula edita fuis-
se: est quòd Deo opt. max. gratias immortales agamus, qui his miraculis nobis ad-
mirabilis numinis sui uim atq; potestatem patefecit, nosq; ex maximis tenebris in
clarissimam lucem traduxit: quæ miracula si cognouisset Aristoteles, ut diximus, ne
mini dubium esse debet, quin ea credidisset, sicut & nos credimus. Sed quia hæc mi
racula non uidit, & ratio naturalis ipsis repugnabat, nemini mirum esse debet si uia
naturali protulerit propositiones illas uniuersales, mortuos scilicet non posse ad ui-
tam reuocari, & cæcos non posse uidere: quia reipsa ita est, etenim ratione naturali
hæc fieri non possunt, quicquid dicat Pomponatius.

Ad id uerò quod affertur de bobus qui loquuti sunt uoce humana, ut tradit Va-
lerius Maximus, Liuius & Plutarchus: respondet Aristoteles, somnia hæc fuisse, ne
que potuisse fieri ex causis naturalibus, illosq; scripsisse quę audissēt à uulgo. Quod
si ipsi assererent se audisse illos boues loquentes: diceret Aristoteles, eós deceptos
fuisse, & falsa memoriæ prodidisse, sicut multi faciunt qui historias scribūt, [redacted] nos in
superioribus posuimus. Quis enim negare audeat, libros istorum plenos esse men-
dacijs, ob eas quas commemorauimus causas? certè nemo negabit, qui in eorum le
ctione uersatus fuerit. sunt enim referti rebus inter se pugnantibus. Et temporibus
etiam nostris pro certo compertum est, historicos multos falsa scripsisse. Quare sine
errore uidetur Aristoteles posse negare illa quæ traduntur ab istis historiarum au-
ctoribus, quando repugnāt naturæ principijs. Quod si uerè cognouisset eos boues
uoce humana esse loquutos, nihil est quod dubitemus, quin causam eiusmodi effe-
ctus retulisset non ad causas naturales quæ agunt necessariò, [redacted] maiori ex parte
producunt suos effectus (alioquin sententiam suam euertisset) sed in causas agen-
tes ex uoluntate, & liberè, & supra naturam, & sine beneficio alicuius instrumenti.
etenim causæ cuiusmodi est cœlum, darent omnibus, & non uni magis quàm alteri,
& haberent instrumentum idoneum ad hoc agendum: quod non uidetur. Sed non
credendū esse omnibus ijs quæ referuntur ab hominibus, neq; uera esse omnia quæ
uidentur, indicauit Aristoteles ijs uerbis quæ citauimus in superioribus ob aliam
occasionem: Iam puerum ortum capite arietis aut bouis referunt, idemq; in cæteris *4. de Gen. anim. ca. 3.*
membrū nominant animalis diuersi uitulū capite pueri, & ouē capite bouis natam
asseruerant: quæ omnia accidunt quidē causis supradictis. sed nihil ex ijs quæ nomi
nant, quamuis similitudo quædam generatur, quod euenit etiam non in monstrum
peruersis. Quamobrem sæpenumero per conuicium nonnulli deformes assimilan
tur aut capræ ignem efflanti, aut arieti peculeo. Physiognomon quidam omnes ad
duorum, uel trium animalium formas redigebat, et dicendo plerunq; persuadebat.

quò lauante in balneo corruscaret. Illa enim fiunt ex necessitate materiæ, & nihil est ipsis cum imperatoribus & regibus. Diceret etiam Aristoteles multas sæpe cometas apparuisse, & multa signa in cœlo uisa fuisse sine morte uel ortu imperatorum & regum: sed quia aliquãdo accidit ut post cometas interierint imperatores & reges, homines ignari rerum naturalium, putauerunt esse factas à cœlo, ut hæc significarent. & hoc euenit, quia ipsi ignorant cœlum non maiorẽ curã gerere imperatorum & regum, quàm lapidum & plantarum, & uermium, & alterius cuiuslibet rei quæ est sub ipso. Loquimur autem ex fundamentis naturæ. etenim cœlum est causa uniuersalis, quæ beneficio motus & luminis, omnia quæ sunt in hoc mundo nullo discrimine alterat & uegetat, nullam ipsarum rerum cognitionem habens. Etenim si cometę sunt exhalationes quæ lumine solis eleuantur è terra, quare uelint ipsas indicare interitus imperatorum & regum, non uideo. cœlum enim [redacted]ex fundamentis naturæ continuè fertur circa terram, deferens solem, cuius beneficio omnia inferiora æqualiter gubernat & regit: quia omnia recipiunt uirtutem ex ipso, quatenus natura ipsarum rerũ est receptiua talis uirtutis, non cognoscens ea quibus uirtutem suam largitur.

Diceret etiam Aristoteles, sæpenumerò imperatores & reges esse mortuos, & euersa esse regna, & tamen non apparuisse cometas in ipsorum regionibus: sicut hoc anno, qui est millesimus quinquagesimus octauus, mortuus est in Hispania Carolus v. Imperator, ex illustrissima Austriæ familia, uir gestarum rerum gloria clarissimus: & mortuæ sunt Maria & Leonora, eius sorores, quarum una fuit regina Panno-niæ, altera Galliæ: mortua est item Catherina Anglorum regina, optima & sanctissima fœmina (cuius quidem morte quantum damnum fecerit illis in locis Christiana religio, declarant quæ postea consequuta sunt) & tamen nulla cometa apparuit, neque in Hispania, neque in Anglia, ut referunt qui in illis regionibus hoc anno fuerunt.

Diceret item Aristoteles multos imperatores & reges esse natos, nullis in cœlo signis apparentibus. Quare concludendum est, quicquid ex his signis prædicitur, id temere fieri.

Neque experientiam contra nos possunt afferre, quia contrarium maiori ex parte accidit: non est enim annus, nec fortasse mensis, in quo non nascatur in orbe Christiano aliquis magnus uir, & tamen nulla circumspiciuntur in cœlo signa eorum ortus.

Idem diceret Aristoteles de uocibus quæ auditæ sunt in aëre, uidelicet esse hominum figmenta, uulgus decipere uolentium, uel eorum qui decepti sunt ipsi ex similitudine uocũ. Et ita de imaginibus uarijs & hominũ & aliorum animaliũ, apparẽtibus in aëre: etenim diceret illud idem accidisse istis, sicut accidit illis qui retulerunt puerum esse natum capite arietis, aut bouis, & uitulum capite pueri: qui decepti fuerunt ex similitudine quadam, non quod re ipsa ita esset. Imò facilius est ex similitudine decipi ab ijs quæ apparent in aëre: quia quotidie uidemus ex uario nubium situ, modò apparere unam figuram, modò aliam, non solum beneficio ipsius cœli, sed ex uaria materiæ nubium dispositione, quatenus in uarijs sitibus sunt collocatæ: quæ collocatio nubiũ in aëre non fit à cœlo, sed temerè. Quare negaret Aristoteles uoces illas uerè auditas fuisse in aëre: sed talem sonum fortasse ibi auditum esse, quẽ homines ignari rerum naturalium existimauerunt uocẽ esse, uel quosdam homines finxisse se audisse eiusmodi uoces, gratia alicuius sui commodi, uel propter alias causas quibus solent homines commoueri: & diceret Aristoteles, uarias illas imagines ita uideri ex uaria materiæ nubium dispositione.

Ad Plutarchum uerò, narrantem de hastis illis quæ ignem emiserunt, responderet Aristoteles falsum esse hastas illas potuisse ex se ignem emittere: uel hoc fuisse figmentum aliquorum, ut dictum est de multis alijs: & ita non esse necesse referre hoc ad cœlum.

Concederet Aristoteles, sedente senatu in tẽplo Bellonæ, & super ijs rebus operam uatibus dante, fieri potuisse ut passer inspectantibus cunctis inuolaret ore cicadam gerens, eiusq; partem eiectam relinqueret, partem retinens abscinderet: & au

gures coniectasse, seditionem agrestium aduersus urbanam & forensem multitudinem futuram, atque ita euenisse. sed negaret illius seditionis signum, causam'ue fuisse illum passerem, & illam cicadam. Quod si ita euenerit, diceret Aristoteles hoc euenisse temerè, & ex accidenti, non ex aliqua ratione: propterea quod ille passer nullam habet conuenientiam neque causæ, neque signi, cum seditione agrestium & urbanorum, quòd tamen esset necessarium ut significaret seditionem illam futuram. Idem igitur necessariò dicendum est de isto passere, quòd dixit Aristoteles in libro de Diuinatione per somnium, de somnijs, quo in loco hæc scripta reliquit: Necesse est igitur, somnia uel causas esse, uel signa, eorum quæ fiunt, aut accidentia, uel omnia, uel alqua eorum, uel unũ solum. Dico aũt causam, ut lunam defectus solis, & laborem febris: signum uerò defectus lunam subintrare, asperitatem uerò linguę febriendi: accidens uerò, ambulãte aliquo deficere solem. neque enim signũ deficiendi hoc est, neque causa, neque defectus ambulandi. Ideo accidentium nullum neque semper fit, neque ut multum.

lib. de Diuinatio. pro Somn.

Etenim cùm passer ille non fuerit causa, neque signũ illius seditionis, necessitas cogit ut illa seditio acciderit illi passeri. quod cùm detur, in dubium uenire non potest, quin euenerit temerè, sicut accidit temerè, ut aliquo deambulante sol deficiat. deambulare enim non est neque signum neque causa solis defectus, neque defectus solis est causa uel signum deambulationis. quare si uates illi ex illo passere prædixerunt seditionem illam, à casu prædixisse diceret Aristoteles, & sic iste passer diceretur causa, uel signum illius seditionis ex accidenti: ex quo accidenti nihil certi possumus concludere. non enim erit ex cœlo. Quare uel necesse est euertere sententiam Aristotelis prolatam de diuinatione per somnium: uel asserere idem de alijs, quæ non sunt neque signa, neque causæ illorum quæ prædicuntur, sed sunt accidentia, eadem enim est omnino ratio: alioquin quodlibet posset dici causa & signum cuiuslibet. quod quidem ita absurdum est, quàm quod absurdissimum. nullam enim maiorem conuenientiam signi & causæ habet passer ille ore tenens cicadam, cum seditione agrestium & urbanorum, quàm habeat quodlibet cum quolibet. & hoc mea quidẽ sententia perspicuum est.

Ad Albertum autem, dicẽtem, si uirga lupi, in alicuius nomine uiri uel mulieris, ligetur, illum uirũ non posse coire, donec nodus ille solutus fuerit: responderet Aristoteles, hoc esse aliud figmentum ipsius Alberti, propterea quòd (ex fundamentis naturæ loquendo) hoc fieri non potest. Etenim necesse est omne mouens tangere id quod mouetur. Fieri enim non potest, inquit Aristoteles, ut moueat quod non tangit: & ut ab eo quod non mouet, aliquid efficiatur.

Et propter istam causam dixit etiam in primo Meteor. loco in superioribus ob aliam occasionem citato: Necesse esse hunc mundum inferiorem superiobus latio nibus esse contiguum, ut omnis inde uirtus gubernetur. quia si elementum ignis non tangeret cœlum, non posset mouere elementa cœlum. necesse ergo est, omne mouens tangere id quod mouetur.

In uacuo item non est actio. sed qui ligat uirgam lupi in nomine alicuius, non tangit ipsum, ergo non potest ipsum mouere, neque aliquo modo afficere: ergo non poterit prohibere ut non coeat, nisi dissoluatur. nihil enim cũ coitu habet commune illud uinculum uirgæ lupi, sed est somnium & figmentum hominum alios decipere uolentium. quod si aliquando hoc accidere uideatur, erit potius ex uehementi phantasia, quàm ex rei ueritate. Quod si hoc tamen uerum esse conspiceretur, non ad cœlum (sicut facit Pomponatius) sed ad ueriores causas confugeret Aristoteles, sicut in alijs suprà diximus. Quare nihil quod sententiæ nostræ repugnet, attulit Albertus: quia hoc non fieret ex cœlo. Abeat igitur cum suis miraculis naturalibus Albertus. Nos enim, qui Iesu Christi seruatoris nostri religionem sectamur, non concedimus miracula fieri posse ex causis naturalibus, sed ex causis supra ordinem naturæ constitutis: idque ex uoluntate Dei optimi maximi, qui miracula edit quum placet, sine beneficio cœli, & aliarum particularium.

Diceret item Aristoteles de annulo impresso charactere Iouis, uel alicuius idoli, depellente febrem ab aliquo, esse figmentum. Quòd si alicui hoc ui-

sum

sum est accidisse, à casu fuisse, uel uehementi phantasia ægrotantis, quæ sæpe solet esse causa sanitatis alicuius, non ex cœlo ipso, quia cœlum non potest hoc efficere.

Item de socijs Diomedis in aues, & de socijs Vlyssis in aues, & bestias uersis: & de Arcadibus, qui quum transissent quoddam stagnum, uertebantur in lupos: diceret Aristoteles fabulas esse, & figmenta Poëtarū. quippe qui .1 Metaphys. Multa enim mentiuntur (inquit) Poëtæ, & nō dicunt uera. Perspicuum est autem hæc non posse fieri ex causis naturalibus, alioquin quodlibet fieret ex quolibet. Etenim si causæ naturales possent efficere huiusmodi uersiones, nulla esset species in naturā, quæ non posset uerti in aliam speciem: & hoc modo quodlibet fieret ex quolibet, & quodlibet fieret quodlibet: quod quidem asserere est non solum naturalem philosophiam labefactare atque infirmare, uerùm etiam penitus conuellere. 1. Meta tex. 15.

Item de eis qui sanant uulnera solis uerbis & carminibus, quas actiones uulgus nuncupat incantationes, diceret Aristoteles figmenta esse, & commenta ab eis excogitata, qui uolunt alios decipere propter lucrum, uel alias causas, quibus sæpe cō mouentur homines. & non concederet Aristoteles, id quod concessit Pomponatius in cap. tertio sui lib. de Incantationibus, quo in loco ita scriptum reliquit: Quarto supponitur, quòd sicut in herbis & lapidibus & animalibus inueniuntur tales & tantę uirtutes, ita in tota specie humana non repugnat reperiri consimiles uirtutes, « sic quod aliqui participent de natura unius herbæ, aliqui uerò alterius, & sic dicatur « de cæteris. « lib. de Incantat.

Etenim hoc suppositum uidetur esse hominis sine ratione loquentis. nam lapides & herbæ, quæ consequutæ sunt aliquam uirtutem, eam sunt consequutæ ex temperamento totius speciei: ita ut unaquæque scamonea purget choleram, in sua naturali dispositione constituta: item unaquæque magnes in sua naturali dispositione constituta, trahat ferrum, sed hoc non potest dici de specie humana: quare non est simile.

Præterea sequeretur ut possemus dicere, in tota specie scamoneæ alia esse indiuidua, quæ participant naturam unius herbæ, alia alterius: & ita de magnete, & de alijs huiusmodi. quod quidem asserere, est falsa omnino & absurda proferre.

Item, si scamonea attrahit choleram, & non alios humores, hoc non potest prouenire nisi ex proprio temperamento: sed temperamentum scamoneæ non potest esse in corpore hominis alicuius: ergo nullus homo poterit hoc efficere. facimus enim nunc hanc uirtutem esse proprium scamoneæ. Quòd autem nullus homo possit habere temperamentum scamoneæ, uel magnetis, patet: quia anima est diuersa, ergo corpus, ergo temperamentum. Probatur ex Aristotele, quippe qui inquit: Sed enim omnis animæ siue uirtus, siue potentia, corpus aliud participare uidetur: idq; magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm pro ut nobilitate, ignobilitate, ut animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. « 2. de Gene. Anil. cap. 3. «

Perperam ergo negat Pomponatius, uirtutes illas sequi proprium temperamentum, quia essent in omnibus rebus. Ex natura ergo fieri non possunt huiusmodi effectus, quum necesse sit loquendo naturaliter, ut mouens tangat motum. Quod si aliquando uisum fuit solis uerbis sanata fuisse uulnera, diceret Aristoteles hoc accidisse uel temerè, uel ob phantasiam, uel ob aliquam deceptionem. cuius rei hoc signum afferret, quod illi qui profitentur se ita sanare uulnera, maiori ex parte non sanant, sed rarò. etenim si maiori ex parte sanarent, homines irent ad illos, non ad medicos. quod non uidemus fieri, quia rarò conspiciuntur sanasse uulnera. Quod quidem argumento est, hæc temerè euenire, nō ex uirtute aliqua: etenim maiori ex parte sanarent, si ex aliqua ratione & uirtute hoc fieret.

Etsi aliqui sanant addentes aliquas res naturales, & tangentes: diceret Aristoteles hoc accidere uel ex dispositione passi, uel ex re illa naturali admota illi passo, quæ aliquam uirtutem habeat: quia res naturales non sunt sine qualitate aliqua, ergo non sine uirtute: ex qua uirtute cum dispositione passi, & ex iudicio agentis potest fieri sanitas.

Item

Item de illis qui solis uerbis euellunt ferrũ infixum in aliquo membro, quod non poterat extrahi auxilio alicuius medici: negaret Aristoteles, ferrum illud solis uerbis extrahi, sine aliquo instrumento. quod si quis præter uerba adhibeat etiam manus, diceret Aristoteles extrahi manuum agilitate, nõ uirtute illa uerborum, quam ponit Pomponatius. non enim id fieri potest ex uirtute quæ sequitur temperamentum singularis hominis, sicut magnes uirtute sui temperamenti attrahit ferrũ: quoniam fieri non potest ut aliquod indiuiduum hominis habeat id temperamentum, quod habet magnes, uel aliqua alia herba, quia habet animam & formam diuersam, sicut colligitur ex Aristotele ubi dixit: Hi aũt solum conantur dicere quale quid sit,
1. de Anim. 53.
anima. De susceptiuo autẽ corpore nihil adhuc determinatum, tanquam ~~contingens~~ conueniens
» sit secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi.
» Videtur enim unumquodq; propriam habere speciem & formam, simile utiq; di-
» cunt, sicut si aliquis dicat Rhetoricam in fistulas ingredi. oportet enim artem uti or-
» ganis, animam autem corpore.

Nam si unaquæq; anima habeat proprium corpus, ergo proprium temperamentum: ergo nullius hominis temperamentum potest habere illam uirtutem quam habet magnes, uel scamonea: ergo non potest operari, quod operatur magnes.

Quin autem magnes habeat illam uirtutem propriam attrahendi ferrum, ex temperamento, in dubium uenire non potest, habet enim ex tota, & sola sua specie: & cùm hoc accidat omni indiuiduo magnetis in sua naturali dispositione constituto, necesse est ut hanc uirtutem ipsi temperamento attribuamus: non enim consentit rationi, ut ad aliud referatur, quia hoc non potest esse cœlum, cùm sit causa uniuersalis. Quare illa ferri extractio non potest referri ad sola uerba: sed diceret Aristoteles, homines addere uerba, ut uideantur diuino aliquo auxilio id præstare, quo maiorem de seipsis afferant admirationem: neq; mirum esse aliquem ui atq; usu manuũ id efficere, quod nulli Medici arte sua potuerint: propterea quòd uni alicui potest contingere aliqua corporis uis atq; dispositio, quam multi alij consequi non potuerunt: sicut accidit de ingenio, siue iudicio, quod quidem natura datum uidemus uni alicui, quod non datum est multis: ut patet de Aristotelis ingenio, quod paucis fuit datum, quo ille quidem multa præstitit, quæ infiniti alij assequi non potuerunt, neq; possunt. Nemo ergo admiratione affici debet, si quispiam agilitate manuum, non ex cœlo, possit extrahere ex membro aliquo ferrum, quod non potuerint multi medici: hoc enim non est absurdum.

De eo item instrumento quod Tamisiũ uocant, quod quidẽ solis uerbis moueri asserunt: negaret Aristoteles hoc fieri posse, & diceret illud uideri solis uerbis moueri: quia qui tenent ipsum, uno tantum digito tenẽt, ita ut minima illius digiti impulsione possit illud facillimè moueri. Quare præstigiatores isti, atq; deceptores, persuadent mulierculis atq; imperitis hominibus, illud solis uerbis moueri, cũ leui impulsione digiti moueatur. quod si nullo modo tangerent illud instrumentũ, & uerbis solis moueretur, hoc quidem esset admiratione dignum, oporteretq; nos hunc motum attribuere alijs causis quæ non sunt naturales. Sed quum hoc non ita fiat, tangunt enim digito: non est cur confugiamus ad alias causas, quàm ad eas quæ perspicuè sunt.

De pueris etiam qui in phialas uitreas intuentur, & uident uarios homines: diceret Aristoteles, delusiones esse. quia pueri ita instituuntur ab eis qui uolunt lucrari, ut dicant se uidere aliquem furari, & aufugere, atque alia huiusmodi: esse tamen figmenta.

Idem diceret de arte Magica, de Geomantia, Pyromantia, Hydromantia, Onomantia, uidelicet esse figmenta hominum prauorum, decipere uolentium, ut diximus in superioribus: & concederet, aliquos interdum aliquid ueri prædicere, at nõ ex illis artibus, sed à casu ac temerè. perinde ut accidit lunæ defectus, aliquo deambulante. Artes autem huiusmodi nullis omnino fundamentis naturalibus inniti, sed figmenta esse hominum sine ratione loquentium, atq; mulierculas et imperitos homines quæstus causa decipere uolentium, perspicuè liquere arbitramur ex ijs quæ diximus in superioribus. Declarauimus enim ex naturæ fundamentis, solam Physionomiam posse aliquo modo uera prædicere. Chiromantiam item ex quatuor

tuor lineis principalibus, de longitudine & breuitate uitæ, aliquo modo posse aliquid prædicere: reliqua uerò esse deliramenta & somnia à prauis hominibus excogitata.

Quod uerò prędicant aliqui interdum uèra ex istis, hoc diceret Aristoteles temerè & à casu accidere. Quòd si aliquis uerè ostenderet Magicam illam artē aliquid efficere, referret hoc Aristoteles ad causas supra naturales, sed quia nullam istius mentionem fecit Aristoteles, putandum est eum non uidisse temporibus suis aliquid ex ipsa aut prædici, aut fieri, quod esset fide dignum. mentionem enim eius omnino fecisset, quippe quæ naturalium causarum ordinem peruertat.

De aruspice uerò Spuria, qui admonuit Caium Cæsarem ut caueret Idus Martias: diceret Aristoteles hoc uel falsum fuisse uel temerè illum esse uaticinatum, ut sæpe accidit, uel coniurationis conscium extitisse.

Idem diceret de Iulio illo Maratho, quem prædixisse ferunt, antequam Augustus Cæsar nasceretur, naturam regem populo Romano parituram.

Hoc idem de Nigidio affirmaret. Hæc enim uel negaret fuisse uera, uel temerè accidisse diceret: nec posse referri ad cœlum, quippe quod neq; Cæsaris, neq; Augusti ullam habuerit curam: neq; instrumenta habeat, quibus possit eiusmodi significare, ut dictum est antea.

Idem assereret de eo quod prædictum fuit de Tiberio, de Galba, de Othone, de Vespasiano, quòd erant futuri Imperatores.

Statuas item sudasse, lachrymas emisisse, seq; de loco ad locum cōmouisse, & alia huiusmodi: hæc omnia diceret figmenta esse hominū alios decipere uolentiū: sicut uidemus etiam temporibus nostris multos elaborare, ut decipiant.

Quod si uerè hæc euenisse ostenderetur: ea nō ad causas naturales, sed ad eas quę naturalibus nobilitate & præstantia antecellunt esse referenda assereret. diceretq; uulgus facile decipi, & multitudini idem accidere quod somniātibus dixit in lib. de Diuinatione ijs uerbis: Arbitramur enim fulgura cadere, ac tonitrua fieri paruis sonis in auribus factis: & melle & dulcibus saporibus perflui tenui flegmate defluente. etenim multitudo paruis motibus factis in rebus (est enim ueluti somnians, quia est ignara) miracula existimat facta esse, & magna ex omnibus rebus admiratione afficitur.

Lib. de Diuinatione.

De oraculis uerò, & de Sibyllis, deq; ijs qui diuino afflatu cōmoti uaticinari creduntur, quid sentiat, ipse ostendit in 30. particula Problematum, probl. 1. cuius uerba citauimus in superioribus, ad quem locum me reijcio. Vbi uisus est concedere oracula, & Sibyllas, & Bacchas, & eos qui spiritu lymphatico inferuescunt, uaticinari: at non ex cœlo, sed ex habitu corporis melancholico, idq; temerè, eo modo quo aliqui somniando futura prædicunt, ut declarauit in libro de Diuinatione per somnium: quem locum in superioribus quoq; citauimus, ad quem lectores relegamus, ne nimij simus. Ex ijs igitur quæ in utroq; loco dixit Aristoteles, apparet idē esse dicendum de oraculis & Sibyllis, & de omnibus qui diuino spiritu afflati existimantur, sicut de eis qui in somnijs uaticinantur. eadem enim est omnium causa, nempe corporis habitus. temerè omnes uera prædicunt, & magis melancholici quàm cæteri, propter causas allatas.

30. Partic. Probeml Probl. 1.

Quare dixit etiā Aristoteles, Maracū illum ciuem Syracusanum, poëtā præstantiorem fuisse dum mente alienaretur. & ob hanc fortasse causam in Poëtica protulit hæc uerba, quæ etiam citauimus in superioribus ad aliam rē probandam; Quare boni ingenij, uel furore perciti Poëtica est. horum autem alij quidem bene formati, alij autem sunt qui mente facile commouentur.

in Poëtica.

Concederet igitur Aristoteles, oracula & Sibyllas fuisse, prædixisseq; aliquando futura: & Principes ac cæteros homines solitos fuisse ipsa cōsulere, sed non ex cœlo diceret futura prædixisse, neq; ex Deo. hoc enim in lib. de Diuinatione somniantius planè reiecit, sed ex habitu corporis.

lib. de Diuinatione.

Eodem modo assereret de Poëtis qui mente alienātur, quomodo cōcedit etiam diuinationem per somnium. Quicquid igitur de alijs dicitur qui prædicunt ex somno, idem dicendum est ex fundamentis positis de oraculis, & de Sibyllis, & de Poëtis, & de huiusmodi alijs qui diuino spiritu afflati oracula fundere creduntur.

X Sed

Sed contrà instaret aliquis: Ex eis quæ dixisti, uidetur Aristoteles concessisse o-
racula prædicere ex habitu corporis, idq; temerè. quare sequitur, si erant huiusmo-
3. Rhet. di, ut non essent ex arte facta, neq; ficta. Sed in 3. Rhet. lib. cap. 5. uidetur dicere, illa
cap. 5. esse ex arte facta, & ficta ab hominibus, decipere uolẽtibus: ergo pugnantia asserit.
» Probatur id quod antecedit. etenim inquit: Non ambiguè nisi consulto ita qui-
» spiam faciat: quod faciunt, qui cùm nihil habent dicere, aliquid tamẽ se dicere simu-
» lant: ut in Poësi fit, et Empedocles facit. Decipit enim circuitio, cùm multũ sit, ac ita
» auditores afficiuntur: sicut multi, cum ambigua oracula audiant, annuunt, Cræsum
» cum Halyn traiecerit magnum principatum delebit. & omnino quoniam minor
» committitur error, iccirco rem in genere oracula dicunt. Dicet enim fortè uerum
» magis, in ludo paria uel imparia dicens, quàm quod: & magis quod hoc erit, quàm
» quando. Quarè oracula non determinant quando. Hæc ergo omnia, hisq; similia,
» fugienda, nisi quis studiò faciat.

Quibus uerbis apertè significat se sentire, eiusmodi uaticinia esse ex arte facta, &
ficta. quia uidetur dicere fuisse dolos hominum, & non ex habitu corporis. Qui aũt
uerè prædicũt ex habitu corporis non dicunt̃ hoc ex arte facere, neq; fingere, dum
enim furore correpti agitantur, proferunt quicquid uenit in buccam. neq; hi ambi-
guè loqui, sed furore perciti, oracula fundere existimantur: contra quàm faciunt qui
ex arte & dolo uaticinari conantur. Perspicuum est autem, Aristotelẽ loqui de ipsis
oraculis. quia utitur exemplo Cræsi, quem Herodotus narrat cõsuluisse oraculum:
idq; responsum tulisse, quod hoc in loco cõmemorat Aristoteles. Quare uidet̃ Ari-
stoteles non solum pugnãtia, uerùm etiã (quod multo maius est) negãtia asseruisse.

Dicerem tẽpore Aristotelis oracula quæ ipse uidit, alia fuisse ex habitu corporis,
alia ex arte, ut deciperent homines: quæ quidem uidentur excogitata fuisse occasio
ne eorum quæ ex habitu corporis uera prædicerẽt. Quidam enim cùm uidissent ali-
quos ex habitu corporis uaticinari, conati sunt ob eas causas, quibus sæpe uidemus
3. de Hist. homines cõmoueri, arte imitari atq; exprimere illa oracula. ac de istis uidetur Ari-
animal. stoteles intellexisse, ubi meminit de illo pecoris domino Deum consulente. Atque
cap. 20. hæc quidem uidentur contigisse temporibus antiquis. sicut etiam temporibus no
stris inuenti sunt, qui ut imitarentur uera miracula, excogitauerunt modum, quo ali-
quæ imagines & Christi seruatoris nostri, & beatæ Mariæ uirginis uiderẽtur funde
re lachrymas, & sudare: quos cùm deprehendisset Ecclesia (quę pati nõ potest ficti
ones, & mendacia, & homines decipi, ut quæ ueris utitur fundamẽtis) eos grauissi-
mis pœnis affecit. Sed diceret aliquis, post aduentũ Christi, pro certo compertũ est
oracula fuisse, neq; homines ex habitu corporis uera prædicentes, neq; hominum
deceptiones, sed dæmonum. Quare perperã Aristoteles attribuit huiusmodi ora-
cula uel habitui corporis, uel artificio humano.

Respondeo, fieri fortasse potuisse ut reperirent̃ oracula, quę non solum ex habitu
corporis, & ex arte proficiscerentur, sed etiam ab ipso dæmone. sed Aristotelẽ non
cognouisse nisi duo illa superiora genera oraculorũ, quæ diximus. quòd si tertiũ ge
nus, quod est ex dæmonũ deceptione, cognouisset, putandũ est, id eum relaturum
fuisse ad causas supra naturam, non ad coelum, ut dictum est. Quod autẽ ita senserit,
In lib. de Di hæc scripta reliquit: Deniq; quum de bestijs quædam etiam somnient iudicare de-
uinatione bemus somnia à Deo non suppeditari, nec illius causa fieri. Dederim tamen, ea dæ-
per Somn. monia dici posse, siquidem natura dæmonia est, non diuina.

Quibus uidetur innuere, Dæmones esse aliam naturã à Deo: qui quidẽ cùm non
possint esse ex ratione naturali substãtiæ cõpositæ, necessitas cogit ut sint substãtiæ
eo modo, quo ponit religio nostra: ex sententia etiam Aristotelis esse nõ poterunt.

Dicerem, Aristotelẽ ex fundamẽtis naturæ loquentẽ, nunq; posuisse Dæmones
diuersos à Deo. nominans enĩ substãtias abstractas, modò Deos, modò Dæmones
2. Rhet. uocauit, ut perspicuũ est ex multis eius locis. Neq; obstãt illa uerba 2. Rhet. ubi lo-
cap. 23. quens de locis: Alius (inquit) ex definitione. ut si dicas, Dęmoniũ nihil est aliud, nisi
» Deus, aut Dei opus: atq; si qs putat Dei opus esse, hũc putare necesse ẽ Deos quoq;
3. Rhet. esse. Neq; illa tertij cùm dixit: Deinde cùm propositionũ alia manifesta sit, aliam
cap. 10. daturos aduersarios non ambigis: tum etiã necesse non est, eam propositionẽ quæ
» manifesta est interrogando proponere, sed conclusionem inferre. Velut Socrates,

cùm Melitus diceret, non arbitrari ipsum Deos esse: atqui (inquit) Dæmonia quędam esse fateor. quod ille cùm affirmasset, interrogauit, an dæmones Deorum filij essent, uel saltem diuinum quiddam. quo dato: Est igitur (intulit) qui Deorum quidem filios esse, Deos uerò non esse arbitratur? " " " "

Quibus locis uidetur ponere Dæmones non esse Deos, sed Deorum filios, uel opus. Hæc inquam contra nos nihil faciunt, quia facile est intelligentia consequi, eum ibi loquutū esse ex opinione aliorum, non ex animi sui sententia. perspicue enī patet ex fundamentis naturę, non posse dari substantiam abstractam à materia, quę nullum corpus informet.

In secundo etiā Rhetor. loco proximè citato, manifestè nomine Dæmonis intelligit Deū, cùm ait: Alius, supple locus, si cuius gratia id factum non sit, huius gratia esse, aut factum fuisse, dicere: ut signis afferat cuipiam aliquid, ut quum abstulerit doleat. unde & hoc dictum est: Multis enim Dæmon non ex beneuolentia ingentes præstat prosperitates, uerùm ut illustriores sint calamitates. Etenim constat has prosperitates proficisci non posse nisi à Deo, quem uocat Dæmonem. 2. Rhet. cap. 23.

Ad locum uerò lib. de Diuinatione per somnium, dicerē, eum locutum esse cum conditione. etenim ait se daturū, somnia illa posse dici Dæmonia, si natura Dæmonia non sit diuina. quasi dicat, se concedere illa esse Dæmonia, si ponamus naturam dæmoniam non esse diuinam. quod quidem poni non posse ex fundamentis naturæ, ostendunt rationes in superioribus allatæ. Quare illud negare non possumus, Aristotelem ratione naturali non peruenisse nisi ad formas, quæ in corpore aliquo sunt. ex loco enim illo de Diuinatione non possumus redigere oracula & Sybillas ad Dæmones. quod si alicubi afferat (ut multis in locis uidet asseruisse) dari aliquas formas seiunctas à materia, ac separatas, & per se existentes, & producentes sine beneficio alicuius instrumenti effectus in ista inferiora: quin loquutus sit ex creditis, nemini qui philosophiā naturalem profiteatur, dubium esse posse arbitror. Etenim euerteretur uniuersa naturalis philosophia: quippe quæ ex accidentibus corporum quæ notiora sunt sensui, inuestigat corporū causas quæ notiores sunt naturæ. Quare concludendum est, Aristotelem non cognouisse ea oracula, quibus dæmones loquebantur: sed solum ea quæ uel ex arte hominū, uel ex habitu corporis futura prædicebant. etenim si illa cognouisset, coactus fuisset concedere, dari substātias per se existentes & liberè agentes: eos enim effectus non potuisset ad cœlum referre.

Concedimus etiam nos, multos ex habitu corporis posse uera prædicere, & aliquos ex arte uideri idem facere: quia maior pars uulgi facillimè ex paruis similitudinibus ob eorum ignorationem decipitur.

Assentimur item, Dæmones posse uera prædicere: imò eos permissu Dei multa sæpe prædixisse, testatum reliquerunt diuinæ literæ: sed hæc non repugnant ijs quę diximus. quoniam etsi nobis luce clarius perspectum sit, multa & à Deo, & ab eius sanctis edita fuisse miracula: tamen scimus multos etiam conatos esse miracula fingere, ut lucrarentur. Quæ cùm ita sint, in dubiū uenire non potest, quin fieri potuerit, ut temporibus antiquis, aliqua ex Dæmone, aliqua ex habitu corporis, quædam etiam ex arte & deceptione hominū essent oracula, & Sibyllæ. Falsum etiam est, uaticinia Prophetarū posse redigi ad cœlum, dixit Pomponatius: quoniā cœlum non est tantæ uirtutis. sed dicendum est, quum manifestè fuerint, ad Deum optim. maxim. non naturaliter agentem, sed ex uoluntate & liberè, tanquā ad suam ueram & germanam causam esse redigenda. Quare ualeat Pomponatius cum suo cœlo, quandoquidem neq; ex philosophia, neq; ex religione eam uim habeat, quam ipse arbitratus est. perperāq;, & falsò ad ipsum redigit leges, & religiones, earumq; latores, & alia multa, quæ neq; philosophiæ neq; religioni conueniunt. Quocirca eius sententia in illo suo libro de Incantationibus, planè respuenda est, atque detestanda, tanquam exitialis quædā pestis, quæ & philosophiæ naturali, & quod multo peius est, sanctissimæ religioni nostræ omninò repugnet atq; aduersetur. ut

Dissolutæ iam nobis uidentur ex sententia Aristotelis naturaliter loquētis, quæstiones illæ, quæ omnino uidebantur ostēdere, Deum beneficio cœli, seu ipsum cœlum, esse causam omnium effectuum inferiorum: & ita ex solo cœlo aspectu cœli posse uera prædici de omnibus quæ fiunt in hoc mundo inferiori, quia cognita ue-

ra & proxima causa, necessarium est ut cognoscatur effectus. Quæ quidem quæstiones nullam difficultatem, nullamque ambiguitatem afferunt sanctissimæ religioni nostræ, ob eas rationes quas exposuimus: sed solum exercent atque urgent eos, qui philosophiam profitentur ex sensibus ortam, quatenus ex sensibus est orta: & Aristotelis doctrinam ex eisdem fundamentis profectam. qui etsi possent multos effectus eorum quos enumerauimus negare, & dicere multas deceptiones ab hominibus fieri: tamen quum multi sint ex illis ipsis effectibus ita noti ac manifesti, ut si quis eos negare auderet, eum sensu indigere omnino statuendum esset: coguntur (uelint nolint) relictis naturæ & Aristotelis fundamentis, ad causas supra naturæ ordinem constitutas (ut diximus) confugere, fateriq́ præter naturæ ordinem hæc euenire, & ipsos philosophos scire solum causas rerum ordine naturæ constitutas.

Ad alias uerò causas quæ sunt longè ijs præstantiores atque sublimiores, non peruenisse nisi ex creditis: propterea quod fas nõ fuit ut Deus opt. max. ea signa in istis sensibilibus poneret, quibus nos homunculi immensam atque incomprehensibilem numinis eius uim atque potentiam intelligentia consequi possemus. pares enim pro pemodum illi essemus, ut antea diximus. Fieri tamen potuisse existimo, ut Aristoteles eos duntaxat effectus uiderit, quibus non cogeretur ad causas supra ordinem naturæ constitutas confugere. nullos enim alios fortasse uidit, nisi eos qui erant deceptiones, atque hominum illusiones. Sicut accidit etiam plerisque ex nobis, qui Christi religionem piè colimus. etenim quàm multi reperiuntur, qui nulla miracula uiderunt, nisi ea quæ praui homines finxerunt: sed tamẽ ueris miraculis credunt, quæ diuino beneficio ex sacris literis cognouerunt. Quare nemo admiratione affici debet, si Aristoteles ex fundamentis naturæ loquens, ad causas supra ordinem naturæ constitutas nusquam confugerit. etenim quum iudicaret deceptiones esse huiusmodi effectus atque miracula, nulla necessitate cogebatur ut quæreret alias causas supra uires naturæ ualentes. Quod si cognouisset ea quæ nos Christiani cognouimus, in dubium uenire nõ debet, quin eadem ipse quoque asseruisset, quæ nos asserimus. Quare mihi uidetur omnino repudianda Pomponatij sententia, qui uoluit numerum intelligentiarum ab Aristotele positum esse idoneum ad efficiendos eos effectus quos narrauimus. eã enim & sanctissimæ religioni nostræ, & Peripateticæ doctrinæ apertè repugnare, neminem (modo sit sanus) ex eis quæ dicta sunt latère arbitror. Quare, uelit nolit, cogitur ponere, si concedit effectus illos esse ueros, alias causas, quæ supra ordinem causarum natura constitutarum agant.

FINIS LIBRI VIGESIMINONI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER

LIBER TRIGESIMVS

SECTIO PRIMA.

IS explicatis, reuertamur ad Argumenta principalia. Ad id uerò quod sequebatur, negamus antecedens, intellectum uidelicet nostrum à cœlo dependere. Ad auctoritates autem Empedoclis & Homeri, quibus probatur antecedens, eos falsam de hac re accepisse opinionem, apertè ostendit Aristoteles, præter id quod eo loco dixit his uerbis: Quod igitur non idem sit " sapere, quod sentire, manifestum est. Hoc autem in omnibus animalibus inest, illud " autem in paucis: & demonstratione etiam, quam attulimus, quæ probauit interesse inter sensum & intellectum, ostendens intellectum non esse mixtum cum corpore. Cùm uerò additur, auctoritatem Homeri semper fuisse tanti momẽti apud omnes, ut Aristoteles multarum suarum opinionum ueritatem ex eius dictis roborauerit, concedimus: negamus tamen Aristotelem ita semper sequutum esse Homeri sententiam, ut nunquam putauerit ipsum errasse. etenim si quis hoc opinaretur, turpissimo errore detineretur. multis enim in locis ab eo dissentit Aristoteles: inter quos quia perspicue patet, satis sit enumerasse locum citatum, & eum quem scriptum reliquit in libro poetices: Auctoritas enim Homeri & aliorum peritissimorum hominum, apud Aristotelem probabilis est, non demonstratiua.

Ad aliam uerò quæstionem quæ asserebat, causam diuersitatis omnium rerum quæ sunt in Asia, in Aphrica, & in Europa, esse cœli aspectum, ut declarauit Aristoteles 8 de Historia animalium cap. 18. concedimus, cœli aspectum multarum differentiarum causam esse. itemq; causam esse, ut multæ res reperiãtur in uno loco, quæ non reperiantur in alio: quia aliquæ res oriuntur & nutriuntur fœlicius sub uno cœli aspectu, quàm sub alio. & ita concedimus, ipsum cœlum maximam uim habere in ista inferiora; sicut dicemus etiam in sequentibus: negamus tamen & hoc sequi, ut cœlum per se solum sit causa earum rerum quæ reperiuntur sub aliquo cœli aspectu, & non sub alio: sed concurrunt aliæ particulares causæ sicut diximus. Quare necesse est falsum esse, diuersitatem omnium rerum quæ in uniuerso existunt, ex solo aspectu cœli uario proficisci: quia proficiscuntur etiam ex diuersitate causarum particularium, eo modo quo dicemus. Ex quo perspicuum est non sequi, fieri posse ut generaliter proferamus, omnia quæ sunt in hoc mundo, posse ex solo aspectu cœli uerè prædici, quia omnia dependeant ex eo. nam & si dependẽt à cœlo tanquam à causa generali et principali: non dependent tamen solũ ab ipso cœlo, ut in superioribus uerbis declarauimus. Neq; huic sententiæ obstare uidentur ea quæ scripta reliquit Aristoteles 10. Ethi. cap. 11. ijs uerbis: Fieri tamen bonos existimamus, alios quidem natura, alios autem consuetudine, alios autem doctrina. "

8. de Hist. animal. cap. 18.

10. Ethi. cap. 11.

Quam sententiam 7. etiam Polit. confirmasse uidetur cùm dixit: Veruntamen & boni & studiosi fiunt, ex tribus. tria autẽ hæc sunt, natura, consuetudo, ratio, etenim nasci oportet primùm, ut homines, sed non aliorum animalium. sic enim & qualem " quendam secundum corpus & animam, quæ dispositio uidetur à solo cœlo: quoni- " am hoc est, quod negamus. Concedimus enim ita oportere nasci, sed negamus " hoc proficisci ex solo cœlo: quandoquidem perspicuè pateat ex eis quæ dicta sunt, quod aliquis nascatur, natus ad aliquid agendum, hoc non solùm è cœlo ortum habere, uerùm etiam ex causis particularibus. quod quum detur, nihil contra nos faciunt Aristotelis uerba. Nos tamen in superioribus uberrimè explicauimus hos textus, ubi de uirtutibus, quo modo in nobis fierent, uerba fecimus. ad quem locum lectorem reijcio: nunc uerò satis fuit quod diximus pro hac occasione.

7. Polit. fo. 196.

SECTIO SECVNDA.

Erat alia quæstio, uidelicet infinities fuisse easdem opiniones, & infinities iteratas in hominibus factas: ex quo inferebatur, hæc à solo cœlo proficisci. Ad quã quæstionem respondentes, negamus consequentiam: quia hęc iteratio opinionum non fit ex ipso solo cœlo, sed ex causis etiam particularibus, ut dicemus: concedimus tamen id quod antecedit. Ad probationem autem dicimus, falsum esse hęc

7. Polit. et 1. Meta.

 à nulla

à nulla alia causa pręter cœlum proficisci posse. etenim proficiscuntur à causis etiam particularibus, quæ causæ licet singulæ corrumpantur, non tamen ita corrumpuntur, quin semper aliqua ipsarum reperiatur: etenim seruantur ex indiuiduorum successione. quæ res ut facilius intelligi possit, nõ erit inutile nonnulla in medium afferre, ad eam declarandam.

Dicimus igitur ex fundamentis naturæ falsis tamen quatenus ad hanc rem attinet, cœlum æterno tempore extitisse: & res quæ sunt in hoc mundo inferiori, quæ item sunt illæ quę intelliguntur, æternas esse, non in indiuiduo, sed in specie: & intellectum nostrum esse in pura potentia ad res intelligendas, ut in superioribus ex sententia Aristotelis demonstratum est. Quare cùm cœlum sit æternũ, & sit causa uniuersalis omnium nostrarum actionum, & cùm cæteræ res quæ intelliguntur, quatenus intelliguntur, sint æternæ: & intellectus sit in pura potentia: & phantasia & alia quæ seruiunt intellectui, sint, & ipsa æterna in specie: consentit rationi, quæ ex natura ortum habet, ut reuerti possint eædem opiniones, & reuertantur etiã sæpè. quia res quæ mouerunt intellectum Aristotelis & aliorum in specie, nunc sunt sicut fuerunt eius tempore, & erũt æterno tempore. ergo poterunt mouere multos alios intellectus, & ab ipsis percipi.

Hoc enim perspicuẽ patet: quia ab eodẽ agente, eodem modo se habente, proficisci idem effectus est aptus natus. Ex parte etiã passi hoc potest euenire: quia intellectus est pura potentia, itaq; aptus natus est moueri quocunq; tempore. Dispositio etiam phantasiæ & aliorum organorum, potest eadem specie reuerti: quia idem est cœlum, quod fuit olim: & causæ particulares efficientes ipsam corporis dispositionem, uidentur posse reperiri in eadem dispositione, non numero, sed specie, sicut repertæ sunt uarijs temporibus. hoc enim nihil impedire uidetur. Quare necesse est, ut effectus etiam possint reperiri in simili dispositione: quia quum agens & patiens sunt eodem modo affecta & disposita, quo olim fuerunt, & approximata non impediuntur, necesse est ut idẽ in specie saltem consequatur effectus: & quia fieri potest ut infinities reperiantur huiusmodi dispositiones (necesse enim est, ut reperiantur causæ in simili dispositione. quia ut dictum est, sunt æternæ:) necesse ergo est, ut infinities reuertantur & iterentur eædem opiniones in specie, non numero. Sed hoc non est ex solo cœlo, sed etiam ex alijs causis, ut diximus, ad intellectionem concurrentibus. nihil ergo contra nos.

SECTIO TERTIA.

SEd statim aduersus ea quæ dicta sunt instaret aliquis dicens, ex hac opinione sequi, ut tollantur rerum primi inuentores. etẽm sequitur easdẽ opiniones semper extitisse, quia semper extant eædem causæ, & ex parte agentis, & ex parte patientis: ergo idẽ effectus. Sequitur etiam, dari reminiscentiam. licet enim dicere, reiterari easdẽ opiniones, quia reminiscimur: præsertim ex eis fundamentis, quæ posuimus, animam uidelicet rationalem esse in omnibus hominibus unam. Consequẽs tamen uidetur repugnare Aristoteli: quippe qui multis in locis hos posuit, ut perspicuum

Probl. sec. 19. probl. 28. est ex Problem. sect. decimanona, proble. uigesimooctauo, quo in loco ita scriptum reliquit: Cur leges pleræq; cantilenæ appellentur? an quod homines, priusquã literas scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent: quod etiam nostra » ætate Agathirsis in morem est. ergo primas quoque posteriorum cantilenarum » eodem appellauerant nomine, quo omnes superiores uocabantur. Ex his enim » sequitur, non semper extitisse easdem opiniones: quia fuit tempus, quum nulla erat

1. Meta. tex. 5. literarum opinio. Idem asseruisse uidetur primo Meta. textu quinto ijs uerbis: Atqui uerisimi» le est, eum hominem, qui primum præter communes sensus, quamuis artem in» uenerit, non solùm ob utilitatem quæ ab inuentis proficiscitur, sed ut sapientem e» tiam, antecellentemq; cæteris admiratione affici: utq; complures artes inueniret ur, » & aliç ad necessaria, aliæ ad degentia cõferẽtes, semper tales sapientiores putamus, » propterea quòd scientiæ ipsorum non ad usum pertineant. quocirca cunctis iam ta» libus cõparatis eæ scientiæ inuentæ sunt, quæ neq; ad uoluptatem, neq; ad necessaria com-

ria comparanda conducant. primoq; in ijs locis, ubi primùm homines otio indulse-
runt. Quapropter Mathematicæ artes primò circa Aegyptũ obortæ sunt: ibi enim
concessum est, ut sacerdotes ocio uacent.

Quibus uerbis significat, scientias fuisse inuentas, & artes, cùm non essent, non
ergo præextiterunt: quia si præextitissent, non fuissent de nouo inuentæ. Eandem
sententiam & in tex. 14. & 15. eiusdem lib. pluribus uerbis indicauit. Quam rem eti-
am confirmauit 12. Meta. tex. 36. quem locum citauimus etiam in superioribus ob a- 1. Meta.
liam occasionẽ, ubi hæc scripta reliquit: Atq; ut uerisimile est, persæpe, quod fieri po tex. 14. &
test, una quaq; arte, scientiaq; inuenta, rursusq; occidente, has quoq; illarum opi- 15.
niones usq; ad hanc nostram tempestatem ueluti reliquias peruenisse, conseruatas 12. Meta.
fuisse censebit. tex. 36.

Idem etiam ostendit secundo Elenchorum, capite ultimo, ubi sic ait: Operæpre-
tium autem est nos non latêre, quod accidit circa hoc negocium. nam eorum quæ
inueniuntur omnium, quæ quidem ab alijs sumpta sunt, prius elaborata paulatim
augentur ab eis qui accipiunt postea. quæ autem ex principio inueniuntur, parum
in primis augmentum solent sumere, utilius autem plurimum illo, quod postea ex
his fit augmento. maximè enim fortasse principium omnium, ut dicitur. quare &
difficillimum. quanto enim ualidissimum potestate, tanto paruissimum magnitu-
dine, difficillimum est inueniri. hoc autem inuento, facilè est addere & coaptare re-
liquum. Hæc ergo, & illa quæ sequuntur usq; ad finem illius capituli, uidentur ma-
nifestissimè ostendere, dari nouam rerum inuentionem. quod quidem fieri non pos
set, si infinities fuissent eædem opiniones. nihil enim esset dictum, quod non prius
fuisset dictum. nullum ergo nouum inuentum. Eandem enim sententiam tetigit in 1. Rhet.
primo Rhet. cap. 2. cap. 2.

Item urgeret aliquis dicens: Si ita esset, sequeretur, ut singulis ætatibus darentur
homines scientes omnia ea quæ sciuit Aristoteles. quod quidem est contra expe-
rientiam: quia à tempore ipsius, usq; ad hoc tempus, hoc non compertum est. Con-
sequentia uidetur perspicua: quia idem est cœlum, quod fuit eius tempore: eædem
sunt res, quæ tũc erant, saltem in specie. Idẽ etiã numero est intellectus possibilis, ex
hac uia, falsa tamen. Eadem quoq; poterit esse dispositio phantasiæ, & eorum quæ
seruiunt intellectui: ergo uidetur necessarium, ut aliquis quacunq; ætate sciat om-
nia illa quæ sciuit Aristoteles.

SECTIO QVARTA.

His quæstionibus respondentes, dicimus ex fundamentis naturæ, falsis tamen,
uerum esse, non semel, neq; bis easdem opiniones reiteratas factas esse in ho-
minibus, sed infinities, uerùm etiam esse, nouos rerum inuentores extitisse, & dari
posse. neq; hæc pugnare inter se, quia fieri potest ut opiniones, quæ aliquo tempo-
re fuerint, perdantur, ac rursus reuertantur, idq; infinities. nam cùm sit cœli, & rerũ
quæ intelliguntur æternitas, idemq; sit intellectus possibilis, & eadem in specie di-
spositio sensuum exteriorum & interiorum: nihil impedire uidetur quin sicut intel-
lectus antiquorũ philosophorum, & Aristotelis fuit motus ab ipsis rebus, & à rerũ
accidentibus ad aliqua intelligenda: ita etiam aliquis alius intellectus, cui sint orga
na, quæ obiecta ei subministrant benè disposita, moueatur ab eisdem rebus, & ita
easdem res percipiat. quod quidem nihil aliud erit, quàm habere easdem opinio-
nes. & cùm hoc fieri possit, infinities consequens uidetur, ut etiam infinities reuer-
tantur eædem opiniones. non tamen est hoc necessarium, sed uerisimile. Neq; ue-
rò hinc sequitur reminiscentia: quia ponimus has cognitiones proficisci à rebus ex
trinsecus existentibus, & de nouo. causa autem cur illæ non semper sint, hæc est:
quia corrumpuntur sensus interiores & exteriores hominum particularium, quo-
rum sensuum interiorum memoria est affectus. & ideo non [redacted] homines remi- possunt
nisci, & quia non generantur ijdem numero homines, & quia possunt ijs accidere
impedimenta quæ illos prohibeant eam rerum cognitionem consequi, quam
consequutus fuit Aristoteles & alij, quibus non contigerunt huiusmodi im-
pedimenta. has ob causas dicimus necessarium non esse, ut omnino reuertan-

tur eædem opiniones, sed esse uerisimile: quia licet in specie perpetuæ sint res quæ intelliguntur, perpetuusq; sit ipse intellectus, tamen sensus exteriores & interiores non sunt omnino ijdem, sed in diuersis hominibus diuersi: quare diuerso modo intellectui obiecta subministrant, multaq; sunt impedimenta, & uarie hominibus accidunt. non ergo necesse est, sicut diximus, ut omnino eædem opiniones reuertantur: sed uerisimile est, atq; ita comprobauit experientia, ut etiam esset necessarium, nihil tamen hoc facit contra inuentionem. neq; ob hanc causam uidetur necessarium, ut semper sit idem numero intellectus speculatiuus, cũ phantasia & reliqui sensus interiores non sint ijdem, & res etiam intelligendæ non sint eædem numero, & intellectus possibilis sit in pura potentia, quia caret omni specie intelligibili: neq; uidetur, fieri posse, ut semper detur homo fœlix, qui uidelicet habeat intellectum agentem coniunctũ ut forma ipsi possibili, eo modo quo uidetur sensisse Auerroes, propterea quòd ipsius intellectus possibilis non est memoria. Quare non datur etiam eius reminiscentia, estq; in pura potentia. ergo opus erit ei semper phantasia, quæ sibi præsens faciat obiectum, ut intelligat: quod cùm fieri nunq̃ possit sine intellectu agente, ut ex eis quæ dicta sunt perspicuum fuit: sequitur, fieri nõ posse ut intellectus agens copuletur unq̃ intellectui possibili, tanq̃ forma, ita ut non abstrahat, cùm intelligit formas à materia, sicut uisus est opinari Auerroès. etenim si hoc fieri posset, posset etiam fieri ut intellectus possibilis intelligeret, sine phantasia, antequam homo fieret fœlix. quia causa quare non intelligit sine phantasia, nõn potest esse alia quàm quòd intellectus ex natura sua est in pura potentia: & non potest, cùm sit sine memoria, rerum species retinere. necessè ergo fuit, ut ad eius intellectionem reperiretur aliqua potentia, quæ ei obiectum faceret præsens: & quia ista potentia non referebat nisi species singulares, opus fuit ut daretur intellectus agens, qui eas uniuersales redderet. Quare si dum est in nobis, est in pura potentia, & spiritualis, necessitas cogit ut semper dum intelligit homo, phantasmata speculetur: & dum phantasma speculatur, necesse est ut semper intellectus agens abstrahat. non ergo erit unquam ei coniunctus ut forma, eo modo quo uidetur Auerroes intelligere: quia cùm desinit phantasma speculari, desinit intelligere: sicut desinente sensibili, desinat sensus sentire necesse est. eam enim proportionem quam habent sensibilia ad sensum, habent phantasmata ad intellectum. mouetur enim intellectus, qui est pura potentia, & qui species non retinet. etenim conseruatio specierum fit beneficio primarum qualitatum, ut declaratum est in libro de Memoria & reminiscentia, & declarauimus etiam nos in superioribus. Quare cùm intellectus ijs qualitatibus careat, ut etiam illa retentione careat necesse est. Opus igitur erit ad eius intellectionẽ phantasia, & intellectu agente abstrahente, alioquin nunq̃ intelligeret: q̃a nunq̃ moueret̃ ab obiecto, quippe q̃d nõ est in ipso, sed extrinsecus aduenit: & cùm sit pura potentia, nunq̃ intelligeret. nõ est ergo necessariũ, ut det̃ intellectus speculatiuus idem numero æternus, ut uidetur dicere Auerroes: quia non est semper idem agens. etenim non est semper idem phantasma, quod etiam habet rationem agentis: efficiens ergo intellectionem idem numero n on est æternum. Ex quo non potest sequi, ut factum sit æternum. & falsum est, intellecta speculatiua nõ esse generata & facta: quoniam in unoquoq; generantur & fiunt, eo modo quo generatio & corruptio conuenit huiusmodi rebus, quamuis intellectus esset unicus: quia ipse (ut dictum est) non potest retinere species. necesse ergo est ad intellectionem, ut semper phantasma abstrahatur à materia, & educat suam similitudinem ex potentia ipsius intellectus: alioquin crearetur. & si educit ex potentia materiæ, necessitas cogit ut sit de nouo facta: non ergo erat æterna. ac licet intellectus possibilis sit unus numero, nõ tamẽ sequitur ut intellectũ sit unũ numero, quia intellectũ est uariũ & diuersum ratione phãtasmatis, sicut imagines in speculis sunt uarię & diuersæ ex diuersitate obiectorũ, q̃uis speculũ sit unũ, ita licet intellectus sit unus numerò, res tamẽ intellectę sunt uarię, & nõ eædẽ numero, ex diuersitate ipsorũ phantasmatũ, à q̃bus depẽdẽt in esse, & in cõseruan: sicut imago in speculo depẽdet & in esse & in cõseruari ab obiecto. nõ sunt ergo unica intellecta, ut dicebat Auerr. secũ-

dum

dum recipiens: quia licet recipiens sit unum, non tamen sequetur ut recepta non possint esse multa: alioquin omnia quæ intelligerentur ab intellectu nostro essent unum, ita non posset intelligere intellectus interesse inter hominem & asinum, si quia ipse est unus, res quæ recipiuntur essent unum: etenim tunc non essent diversæ. Quamuis igitur fatendum uideatur, intellectum possibilem semper intelligere, cùm ponatur unicus, ex his fundamentis, falsis tamen, in omnibus hominibus: & cùm res intellectæ sint æternæ. non tamen necesse est, ut semper intelligat idem: quia eius intellectio, est diuersa ex phantasmatum diuersitate. & fieri potest ut dentur noui artium & facultatum inuentores, ut diximus: quia fieri potest ut quis inueniat artem, quam nesciat fuisse unquam in uniuerso, sed ipsam excogitat ex rebus ipsis. Quòd uerò illa ars fuerit inuenta infinities, nihil prohibet, quin ille dicatur eius inuentor, propterea quòd inuenta est ab ipso, perinde ac si nunquam fuisset inuenta. Quòd enim ab alijs fuerit inuenta, nullam hoc ei opem, nullum auxilium attulit ad eam inueniendam: & est, quatenus ad hanc ipsam inuentionem attinet, perinde ac si nunquam inuenta fuisset. Textus ergo illi Aristotelis inter se cohærent, quòd uidelicet fieri possit ut infinities in hominibus reiterentur eædem opiniones, & quòd harum opinionum dentur primi inuentores. Dantur ergo literarum primi inuentores, & Dialecticæ, licet infinities fuerint inuentæ. Ad inuentionem enim satis superque esse uidetur, si ille qui inuenit aliquam artem, ita inueniat, ut nullum ei auxilium ad ipsam inueniendam afferat, quòd alias inuenta fuerit. Etenim eam excogitauit ex ipsis rebus, perinde ac si nũquam fuisset inuenta, ut dictum est. meritò igitur primus dicetur illius artis inuentor. Quòd si illa ars infinities fuerit inuenta, & amissa, nihil faciet ad eius inuentionem. ipse enim non excogitauit illam artem ex inuentionibus prioribus, sed ex rebus ipsis, ut dictum est. Ac licet nihil sit dictum, quod non prius fuerit dictum: nihil tamen impedit, quin aliquid possit dici de nouo inuentum, eo modo quo diximus. ex quibus omnibus uidetur asserendnm, fieri non posse, ut intellectus idem semper intellig. & quia apparet fieri [redacted] posse, ut perdatur cognitio alicuius artis, & opinio: quia si opiniones & artes omnino non possent deperdi, falsò protulisset Aristoteles illa uerba: Non enim unque dicemus semel, neque bis, neque raro easdem opiniones reiterato factas in hominibus, sed infinities. quia quod nunque deperditum fuit in hominibus, id non potest dici iterari in ipsis hominibus, neque semel, neque bis, neque raro, sed infinites.

SECTIO QVINTA.

Neque etiam uera fuissent illa uerba: Non enim semel, neque bis, sed infinities oportet putare easdem opiniones aduenisse ad nos. Quia si species humana semper habuisset illas cogitationes, falsè dicerentur infinities aduenire ad nos, quia illud quod habemus, & nobiscum est, non potest dici ad nos aduenire infinities, ut perspicuum est. Quare quod dixit Auerroes in tertio de Anima his uerbis: Quoniam cùm sapientia & esse in aliquo modo proprio hominum est, sicut modus artificiorum esse in modis proprijs hominum existimatur, quod impossibile est, ut tota habitatio fugiat à philosophia: sicut opinandum est, quod impossibile est ut fugiat ab artificibus naturalibus. si enim aliqua pars eis scilicet artificis V. G. quarta terræ septentrionalis, non carebunt eis aliæ quartæ. hoc enim declaratum est, quòd habitatio est possibilis in parte meridionali, sicut in septentrionali. fortè igitur philosophia inuenitur in maiori parte sui subiecti in omni tempore: sicut homo inuenitur ab homine, & equus ab equo. intellectus igitur speculatiuus non generabilis neque corruptibilis secundum hunc modum.) Hoc inquam quod dixit Auerroes, repugnare uidetur Aristoteli locis citatis. ex hac enim eius sententia non darentur inuentores scientiarum: & ita falsum esset illud, propter admirationem cœpisse philosophos philosophari, & ut fugerent ignorationem. falsum item esset quod dixit in primo Rhetor. dari artes quæ nondum sunt inuentæ: quia omnes essent (ut eius uerbis utar) in aliqua mundi quarta. falsum quoque esset, easdem opiniones reiterari in homi-

Auerr. 3. de Anim. tex. com. 5.

1. Rhet c. 2.

in hominibus, si eas semper habuissemus omnes. Quare falsum est etiam, intellectū speculatiuum esse æternum hoc modo: etenim esset necessarium, ut intellectus semper intelligeret in aliquo singulari, ne ociosus esset, quæ æterno tempore per successionem duraret: quia non semper idem intelligeret. nam licet intellectus agens & possibilis sint numero æterni, phantasmata tamen non sunt eadem numero æterna: neq; etiam res intellectæ numero sunt æternæ, sed ex ipsorum singularium successione. Quare intellectus speculatiuus qui oritur ex ipsis phantasmatibus, non potest esse idem numero æternus. neq; simile est de hominibus ac de equis: quia si perderentur omnes homines, & omnes equi, non possent reiterari, quia eorum causæ particulares non possunt reuerti omninò in eadem dispositione: quia homo nō potest fieri nisi ex homine, & equus nisi ex equo, sicut in superioribus satis superq; nos ostendisse arbitramur.

SECTIO SEXTA.

Ad aliam autem quæstionem, quæ uidebatur urgere, quòd uidelicet sequeretur ut singulis ætatibus reperirentur homines scientes ea omnia quæ sciuit Aristoteles, & cætera: Dicerem, non esse necessarium hoc sequi. Ad probationem, quod idem nunc est cœlum quod fuit olim eius tempore, eædem sunt res in specie, idem est numero intellectus possibilis, eadem potest esse dispositio phantasiæ, & aliarum facultatum quæ seruiunt intellectui. ergo necessarium esse, ut quacunq; ætate aliquis sciat omnia quæ sciuit Aristoteles: Dicerem, fortasse non esse uerum, quòd Cœlum, quamuis sit æternum in qualibet ætate, sit in eadem dispositione: quia perpetuò uarios habet aspectus, & uarias dispositiones ad ista inferiora. ex quo sequitur horum effectuum diuersitas, sicut ex eis quæ in superioribus citaui mus secundi lib. de Generatione, & corruptione tex. 56. satis clarum esse arbitramur.

1. de Gene. et cor. tex. 56. Quod si etiam daretur, cœlum esse idem, & in eadem dispositione ad ista inferiora, & easdem esse res, eandemq; dispositionem phantasiæ & facultatum quæ intellectui deseruiunt: non tamen sequitur necessarium esse, ut singulis ætatibus reperiatur aliquis qui sciat omnia quæ sciuit Aristoteles, propterea quòd multa possunt accidere, impedimenta, quæ prohibeant homines ea discere, quæ didicit Aristoteles. etenim præter ipsam naturæ dispositionem, multa alia sunt ad discendum necessaria: quæ si desint, fieri non possit ut homines hanc doctrinæ excellentiam consequātur, etiam si nati essent ad scientias capescendas aptissimi. multis enim desunt boni doctores, multis rei familiaris facultatis, sine quibus fieri non potest ut commode literis operam nauent: multis parentes, aut alij qui eos ad literarum studia, dum sunt iuuenes atq; animo remisso & ad uoluptates procliui, incitent atq; inflamment. nō paucos etiam à studijs prohibent diuturna bella, quæ in regionibus eorum geruntur, ut sæpe accidit. Quare cùm tam multa necessaria sint ad hanc doctrinæ excellentiam consequendam, quæ cum maxima difficultate simul conuenire possunt, ne mini mirum uideri debet si singulis ætatibus non inueniantur homines ita doctrinæ laude præstantes. etenim rarò accidit, ut simul hæc omnia uni alicui & à natura & à fortuna contingant.

Illud etiam non prætermittendum puto, fieri posse, ut aliquo temporis puncto sit aliqua dispositio ipsius cœli, & causarum particularium ad aliquem effectum introducendum, quæ dispositio non nisi longissimo temporis interuallo reditura sit. quæ res erit causa, ut unus aliquis nascatur ita ad literarum studia aptus, ut eiusmodi dispositio duobus annorum milibus, aut tribus etiam non reperiatur. qualis fortasse fuit cœli dispositio, & causarum particularium, quæ Aristotelem tulerunt. in eo enim opinor, omnia quæ ad omnium rerum cognitionem comparandam erant necessaria atq; utilia, diuina uoluntate, tam cumulate cō currerunt, ut nō maiori perfectione in aliquo alio conuenire posse uideantur. Atq; ut de ipso corporis temperamento loquar, eo quòd aliud perfectius, & ad naturæ secreta inuestiganda, aperiendaq;, & ad actiones humanas illustrandas, ac breuiter ad omnia illa ad quæ homines aptos natura finxit, aptius cuiquam ab ipsa natura contingere potest, equidem nemini arbitror: quòd si alicui contingeret, humanam id naturam, quæ non est uirtutis infinitæ, (habet enim certos fines, ac terminos, quos planè egredi non potest)

test)longo interuallo mea quidem sententia excederet. Quare nulla admiratione affici debemus, si singulis ætatibus non nascantur homines, qui eam rerum omniũ intelligentiam consequantur, quam consequutus fuit Aristoteles. non negamus tamen, fieri etiam nunc posse, ut alicui à natura simile temperamentum cõtingat, atq; ipsi Aristoteli contigit. nullam enim conspicimus causam, quæ impediat, quo minus hoc euenire possit: sed hoc perrarò euenire dicimus. quem enim duobus ante millibus annorum Aristoteli similem proferre possimus? Quanquam etiã ut idem temperamentum daretur, longè esse difficillimum, ut reliqua omnia ad illam doctrinæ præstantiam necessaria & utilia simul cum temperamento concurrerent. Quòd si hæc omnia uni alicui aliquando contingerent, tamen locum iam occupasse mihi uidetur Aristoteles, ut non uideam quomodo ille posset parem ingenij & doctrinæ laudem comparare, atq; ipsi Aristoteli ab omnibus tribuitur, semperq; tributa est. maiores enim honores ijs qui in aliquo uirtutis & laudis genere principes extiterunt habendos esse, neminem latere arbitror. Quare nos quidem, qui tantum uirum consecuti sumus, & ij qui deinceps consequentur, nullum maius industriæ decus, nullam ingenij laudem maiorem comparare posse uidemur, quàm si eius uerba & sensa recta interpretatione alijs explicare conabimur: quod certè est difficillimum, ob eas quas supra exposuimus causas, quas hic repetere non est necesse.

Hæc autem dicimus, dum extabunt Aristotelis libri, qui quidem si iniuria temporum (quod Deus auertat) aliquando perirent, non nego (ex eius sententia, qui dixit infinities fuisse easdem opiniones, & infinities redituras) fieri posse, ut aliquis nasceretur temperamento quo fuit ipse Aristoteles, in quo etiam eadem fœlicitate concurrerent reliqua omnia, quæ in Aristotele cumulata fuisse diximus. sed quoniam hoc fortasse perinde eueniret, ac scribit Aristoteles de mutatione locorum, quæ ex aquosis arida fiunt, & contra, quam quidem mutationem non nisi longissimis temporibus fieri tradit, ita ut ad nostram uitam omnino lateat priusq; omnium gentium interitus fiant, & corruptiones, quam memoretur talis permutatio à principio usq; ad finem: summis quidem precibus Deus optimus maximus orandus est, ut nobis Aristotelis libri conseruentur. Iam uerò ex his, quæ dicta sunt, perspicuum esse arbitror, non sequi, ut necessariò singulis ætatibus nascantur aliqui homines, qui sciant ea omnia quæ sciuit Aristoteles: quo uidebatur proposita quæstio probare. sed tantum fieri posse, ut nascantur: id autem esse longè difficillimum, propter eas quas attulimus causas. cuius rei difficultas nimis etiam experientia ipsa comprobatur. Quare nihil uidetur aduersus nos quæstio illa concludere contra id quod nobis propositum fuit demonstrare.

SECTIO SEPTIMA.

AD aliam quæstionem ab experientia ductã respondemus, nõ debere philosophos experientiæ repugnare: uerumq; esse quod dicit Aristoteles, relinquendam esse rationem, & adhærendum sensui, cùm pugnant, propterea quòd illa ratio quæ sensui & experientiæ repugnat, non potest esse uera ratio, sed uel probabilis, uel sophistica: propterea quòd necesse est ueram rationem sensui & experientiæ omnino cõsentire. sensus enim est ille, ex quo philosophi cognitiones ueras, quas habent, eliciunt. Vnde emanauit illustris illa ac peruagata propositio, omnem nostram cognitionem ortum à sensu habere, ut diximus in superioribus, & dicemus. Sed negamus experientia cõprobatũ esse per tot secula, ex solo aspectu cœli prædici uere futura, imò tantum abesse dicimus ut hæc diuinatio ipsa experientia constituatur & comprobetur, ut ab ea omnino reijci ac tolli uideatur. Quis enim est qui ignoret, Astrologos quatenus ad hoc ipsum diuinationis genus attinet, maiori ex parte in magnos ac manifestissimos errores semper incidisse, & quotidie incidere? nemo certè. hoc enim uerum esse, experientia ipsa omnibus demonstrauit: demonstrabitq;, si ad huiusmodi prædictiones attentius animum ac mentem homines adhibuerint. Quare fit ut si aliquando uera prædixerint, aut prædicarint, hoc non fit ipsi arti (quippe quæ falsis fundamentis nititur) sed potius fortunæ & casui attribuen- 6. Ethic.

attribuendum, quorum ſunt ea quæ minori ex parte eueniunt. horum enim non poteſt eſſe ars, uel ſcientia: ad quas ea tantùm pertinent, quæ ſemper, uel maiori ex parte eueniunt. Geomantia etiam, quæ (ut in ſuperioribus declarauimus) falſis fundamẽtis nititur, hac ratione ars uera diceretur: quam tamen ipſi Aſtrologi cõmentum eſſe uolunt, ac figmentum quoddam ad homines & principes illudendos inuentũ: nam nihilominus uera prædicunt aliquando Geomantici, quàm Aſtrologi.

Hoc idem perſpici poteſt de quocunq; homine, qui profiteatur ſe futura prædicere, & quotidie prædicat: hoc enim ſatis ipſa experientia comprobatur. Quare ut nulla ſit Aſtrologorum experientia ad artem ſuam ſtabiliendam & confirmandam, neceſſe eſt. Multi præterea ſine Aſtrologia uera prædixerũt aliquando, ut Sibyllæ, & Bacchæ & omnes illi qui numine diuino afflati crederentur, & ſomniantes etiã, quos tamen omnes Ariſtoteles, ut in ſuperioribus uidimus, dicit prædixiſſe ex habitu corporis, & à caſu, non ex ipſo cœli aſpectu. Quare nihil eſt cur Aſtrologi experientiæ ſuæ tantum tribuant, qua conſtat Aſtrologiæ diuinationem labefactari, ac omnino conuelli. luce enim clarius oſtendit illa, non ſolum Aſtrologos maiori ex parte, de eis quæ attinent ad bonam uel malã fortunã falſa prædicere, uerùm etiã de eis quæ attinent ad ea quæ ſine aliquo medio ipſi cœlo ſubijciuntur, de quibus uera magis prædicere deberent. quo in genere ſunt pluuiæ, grandines, uenti, aëris & aquæ alterationes & mutationes, & alia huius generis complura. Quare idem uidetur rectè dici de iſta Aſtrologorum experientia, quod dictum eſt in ſuperioribus de Geomantium experientia, & Chiromantium. Neq; illud dici poteſt, eos qui profitentur Aſtrologiæ diuinationem, maiori ex parte aberrare non artis uitio, ſed ipſorum culpa qui eam exercent. huius enim reſponſionis reiectio perſpicuè mihi ex eo loco patêre uidetur. Inſpiciantur enim quæſo ſingulorum annorum reuolutiones, quas Aſtrologi quotannis in publicum edunt: uidebimus maiori ex parte contrariũ euenire, atq; prædicunt tantũ igitur abeſt ut Aſtrologia corroboretur ac ſtabiliatur experientia, ut ex ipſa eam omnino euerti atq; conuelli liquidò appareat.

SECTIO OCTAVA.

QVod uerò attinet ad auctoritates ſummorum uirorum, qui hanc artem diu exercuerunt, eamq; ueram eſſe teſtatum reliquerunt, quas non eſſe negligendas oſtendit Ariſtoteles: concedimus, auctoritates ſummorum uirorum nõ eſſe negligendas, immò maximam rationem earum habendam eſſe: ſed addimus, horum auctoritates opinionẽ noſtram corroborare atq; ſtabilire, & diuinationem Aſtrologiæ omnino conuellere, propterea quòd plures, & longè doctrinæ laude clariores atq; illuſtriores fuerunt ij, qui totis uiribus, toto (ut aiunt) pectore eam labefactare atq; exterminare conati ſunt, quàm qui illã poſuerint ac defenderint: ut intelligi poteſt ex primo libro celeberrimi & doctiſſimi uiri Ioannis Pici, qui eos (ut mos eſt ipſius) diligentiſsimè recenſuit ac numerauit. Quare non uideo cur hac ratione non multo magis ſit Aſtrologiæ diuinatio reijcienda atq; extirpanda, quàm ſtatuenda & retinenda. Quanquàm etiamſi non haberemus tot ſummorum uirorum auctoritates, quas contrà proferre poſſemus, cùm ueritas nobiſcum faciat, liceret illud reſpondere, auctoritates ſummorum uirorum (ut in ſuperioribus oſtenſum eſt) probabiles eſſe, non demonſtratiuas.

Ad auctoritatem autem Ariſtotelis, ſumptum ex ſexto Ethic. cap. 14. eadem reſponſio dari meo iudicio poteſt, quæ data eſt ad uerba tertij de Generatione animalium cap. 10. & ad alia etiam in proxima ſuperiori quæſtione prolata. Quod ſi aliquis urgeret dicens, & ſi plures, atq; illi quidem illuſtriores Aſtrologiæ diuinationem reiecerint: tamen multos etiam fuiſſe non contemnendos uiros, qui de ipſa non malè ſenſerint, eamq; ueram eſſe planè aſſeruerint: quos non conſentit rationi, ut omni ex parte à ueritate abhorreant. Etenim cùm Ariſtoteles de ijs qui à beatitudinis ratione alieni eſſe uidebantur, hæc protulerit uerba.

6. Ethic. cap. 14.

3. de Gene. Animalium cap. 10.

Neutros autem horum rationabile eſt peccare in totum, ſed ad aliquid: & plurima rectè dicere, non magis rationi conſentaneum fuiſſe, ut illi omni ex parte non errarent, ſed aliqua ex parte, & plurima rectè dicerent, quàm ut iſti, qui diuinationem Aſtrologiæ ueram eſſe affirmarunt: iſtos ergo non omni ex parte errare: igitur

ueram

ueram esse aliquam diuinationis Astrologiæ partem:non ergò esse omni ex parte reijciendam atq; extirpandam,sicut in superioribus conclusum fuit. Dicerem illud Aristotelis dictum esse ueritati consentaneum,non tamen necessarium.etenim con stat multos,& eos quidem egregios philosophos extitisse,ut Empedoclem,Anaxa goram,Melissum & Parmenidem,& alios,quorum sententias secuti sunt multi, qui etiam in maximo honore habiti sunt:& tamen Aristoteles,ut mihi quidem uidetur, luce clarius ostendit,eos falsas omni ex parte opiniones accepisse.locos enim ab au ctoritatibus ductos probabiles esse,non necessarios,nemine latere arbitror,qui pau lùm modò Aristotelis doctrinam degustauerit:fatemur tamen,eos egregios uiros qui diuinationem Astrologiæ approbarunt,non omni ex parte deceptos fuisse, neq; frustra laborasse: propterea quòd, qui cognoscunt unam aliquam ex causis quæ necessariò ad aliquem effectum producendum concurrunt, magnam ex eius cognitione utilitatem consequi poterunt.utile est enim scire omnes cœli aspectus, non ad honores,& ad bonam fortunam consequendam, & ad omnes eos effectus quos se scire iactant Astrologi,sed ad terræ cultum adserendum, ad plantandum, ad cædendas & inserendas arbores,ad sanitatem uel tuendam uel recuperandam, & ad omnes eos effectus de quibus in superioribus longum habuimus sermonem: eo tamen modo quo diximus,ut uidelicet intelligamus illos effectus non à solo aspectu cœli dependere:sed nobis esse notum,quatenus ad illam ipsam causam uniuersalem attinere effectum illum ita futurum simpliciter & absolutè: quæ quidem cognitio potest humano generi magnam afferre utilitatem ad res agendas,propterea quòd ex hac cognitione possumus scire causas particulares accommodare causis uniuersalibus,quæ ex seipsis non possunt effectus diuersos producere,& ita plerunq; quod uolumus efficere. Quapropter ij qui diuinationem Astrologiæ ueram esse affirmant,non omni ex parte à ueritate aberrarunt:decepti tamen sunt, ut opinamur:quia uidentes homines ex hac cognitione sæpenumero de nonnullis rebus eo modo,quo dictum est in superioribus, uera prædixisse, uenerunt in eam opinionem, ut existimarent,de omnibus rebus quæcunq; essent ex solo ipsius cœli aspectu ueritatem posse simpliciter prædici. Peccasse enim uidentur ob causas in superioribus allatas, fortasse ex fallacia secundum quid ad simpliciter:quæ opinio non solùm ut falsa reijcienda est,sed tanq; generi humano maximè perniciosa uelis remisq; (ut dicitur) fugienda nobis uidetur.

FINIS LIBRI TRIGESIMI

Eurysionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSPRIMVS.

SECTIO PRIMA.

Am satis superq; nobis uidemur ex sententia Aristotelis naturaliter loquentis ostendisse, ut polliciti in superioribus eramus, Astrologiæ diuinationem non omnino esse reijciendam: sed partim reijciendam, partim ferendam: non eo tamen modo quo multi ex Astrologis eam constituerunt, propterea quòd putamus nos ostendisse eorum sententias ab Aristotelis sententia, & à ueritate ipsa abhorrere, atq; omnino aliena esse. perspicuum etiam ex dictis uidetur, ipsam Astrologiæ diuinationem ex ea parte quæ est ferenda, neq; intellectui nostro, neq; etiam alijs rebus quæ sunt in hoc mundo inferiori necessitatem aliquam importare, ut multi perperam arbitrati sunt. Argumentati autem sumus ex eis effectibus, quos sensu percipimus, cœlum producere, & ex uerbis Aristotelis: rationes uerò sumptas ex parte cœli (ut quod in cœlo non sunt imagines, signa, pares, antisia, dodecariemona, domus, & huiusmodi alia, quibus utuntur Astrologi) missas faciendas esse in hoc loco opinati sumus, tum quia à Io. Pico celeberrimo & doctissimo uiro abundè tractata sunt hæc omnia: tum quia nos argumentati sumus, assentientes uera esse multa ex ijs quæ de cœlo narrant Astrologi. quibus etiam datis existimamus nos ostendisse, eos decipi, putantes ex solo ipsius cœli aspectu fieri posse, ut de omnibus rebus quæ sunt in hoc mundo inferiori, uera prædicantur. ex quo sequitur propositum nostrum, nos uidelicet à cœlo non cogi.

7. Polit. cap. 7. Nec obstat, quod Aristoteles sept. Polit. hæc protulerit uerba: Nunc autem, quales natura ciues esse oportet, à nobis dicetur. forsan id uerò deprahendet quis, si inspiciat ad ciuitates græcas, quæ benè gubernari dicuntur: & alterum terrarum orbem, ut à gentibus uarijs incolitur. nam quæ frigidas regiones incolunt gentes, & quæ per Europam, animo quidem sunt plenæ, mente autem & arte indigent, qua propter in libertate magis perseuerant, disciplinam uerò Reipub. difficulter recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. quæ uerò circa Asiam, intellectiuæ quidem, & artificiosæ secundum animam, sed sunt sine animo: quare gubernata & seruientia perseuerant. At Græcorum genus, quemadmodum, ut mediam regionem locorũ sortitum est, sic etiam amborum particeps est, nam & animo ualet, & intellectiuum est: ex quo fit, ut in libertate perseueret, & disciplinam Reipub. optimè recipiat, & unius Reipub. conditionem sortitum imperare omnibus possit.

Hæc inquam uerba non obstant sententiæ nostræ, quibus uidetur Aristoteles apertissimè significare, cœlum esse causam ingenij & artium: quia nos concessimus in superioribus, cœlum concurrere ad omnes effectus horum inferiorum, tanquam causam uniuersalem, quæ multum in producendis effectibus bonis uel malis ualet. Quare urbes quæ optimum cœli aspectũ sunt consecutæ, longè melius sese habere dicimus, quàm illas quæ sub prauo cœli aspectu sitæ sunt: negamus tamen ob hoc cœlum nos cogere, quia non est sola causa horum effectuum. Etenim concedimus etiam, quæ bonum cœli aspectum consecutę sunt, longè melius se habere, si bonas habuerint causas particulares, quàm si malas ac prauè dispositas: propterea quòd maximam uim habent ad effectus particulares producendos, sibiq; assimilandos, causæ particulares, licet simpliciter causæ uniuersales maiorem uim habere aliquo modo uideantur. Verba igitur Aristotelis allata nihil uidentur sententiæ nostræ repugnare. quam rem firmiter ex sententia Aristotelis tenere (ut opinor) poterimus, si considerabimus librum de Causa longitudinis & breuitatis uitæ, & librũ de Morte & uita, de Iuuentute & senectute, & alios libros particulares philosophiæ naturalis: in quibus non reddit causam particulariũ effectuũ ex parte cœli, sed ex causis particularibus. quod quidem non fecisset, si sensisset cœlum horũ omnium causam uerã esse. superuacanei enim essent illi libri, ut patet. Quod cùm absurdum sit, ut sit absurdum id unde fluxit necesse est.

Quare reuertendũ modò est, unde egressi sumus: uidelicet ad eas auctoritates, quæ sumptę erant ex libro physonomiæ: ad quas respondentes in superioribus diximus, eas uerum concludere de animo, qui oritur ex potentia materiæ: & sic intelligi oportere, non aũt de intellectu, qui seiunctus est à materia.

CVm uerò addebatur, responsionem hanc euertere physonomiam, si intellectus nõ sequitur corporis passiones, neq; patitur ex passionibus corporibus, quia homo est maximè homo per intellectum: & tunc euenit, ut ex inspectione corporis, & partium corporis non possemus iudicare qualis quisq; esset, bonus'ne an malus & alia quæ dicta sunt: quod planè nihil aliud est quàm euertere ipsam physionomiam: non ergo putandum esse, Aristotelem eo in libro intelligere per animas, solum sensitiuam, & non intellectiuam: dicimus, id quod in superioribus conclusum fuit, consentire Aristotelis doctrinæ, uidelicet per animas quæ sequuntur passiones corporis, & ab ipsis patiuntur, Aristotelem designare animam sensitiuam, non intellectiuam. alioquin pugnantia loquutus fuisset: quippe qui dixerat (ut ex superioribus perspicuum fuit) intellectum esse impassibilem, non mixtum cum corpore, & separatum à corpore. ex quo sequitur, ut non posset pati à corpore. quod [redacted] si loquens de parte animi, qui est intellectus, diceret ipsum sequi corpus: necessitas cogeret, ut esset mixtus cũ corpore, & sic nõ esset impassibilis ex motibus corporis. Quare falsum esset, eum esse impassibilem. Pugnaret igitur Aristoteles cum sua ipsius sententia: quod de tanto philosopho in re tanti momenti asserere, est facinus (mea quidem sententia) ex omnibus indignissimũ. Quare nihil meo iudicio impedire uidetur, quo minus interpretemur locum illum de anima sensitiua, præsertim cùm ex sententia ipsius Aristotelis cogamur in homine ponere duas animas, ut dicemus etiam: quarum sensitiuam ponimus, pendere à corpore, & pati ad ipsius corporis passionem. Hanc uerò responsionem negamus physionomiam euertere. Ad probationem dicimus, falsum esse, si intellectus non sequitur passiones corporis, fieri non posse, ut ex inspectione corporis & partium corporis iudicetur qualis quisq; sit, bonúsne an malus, quandoquidem illud sit ex Peripateticorum doctrina perspicuũ, duas in homine necessariò reperiri animas, ut diximus, & in sequentibus etiam ostendemus: quarum una dicitur anima intellectiua, cuius pars est intellectus possibilis, quo homo maximè est homo, qui quidem est à materia sefunctus. sic autem dicitur, quia est in pura potentia non solùm in rerum natura, propter quam causam ostendimus opus ei fuisse intellectu agente, ut forma: uerùm etiam ratione ipsorum intelligibilium. ostensum enim est, illum non esse mixtum cum speciebus, itaq; non poterat se ipsum redigere ad actũ intelligendi. opus ergo ei fuit obiecto, quod moueret ipsum, & redigeret ex potentia ad actum. sed obiectum hoc non poterat intellectum mouere, nisi esset præsens illi (hoc enim perspicuum est) neq; poterat ei fieri præsens ui sua, nisi beneficio alicuius partis animæ, quæ esset educta ex potentia materiæ, ut palàm etiam erit in sequentibus. Etenim obiecta, quæ sunt extra animam, quia sunt singularia, & ualdè materialia, non poterant ab extremo ad extremum proficisci sine medio: non poterant ergo sine aliquo medio mouerj intellectũ. oportebat igitur, ut homo præter intellectũ haberet aliã animã, quæ moueretur primo à sensibilibus, propterea quòd hoc non poterat fieri sine anima: necesse enim erat, ut illud sensibile abstraheretur aliquo modo à materia, ac transiret de extremo ad extremum sine medio: quod non poterat, ut perspicuum est, fieri sine anima, quæ esset educta de potentia materiæ, alioquin non potuisset moueri ab ipsis sensibilibus: quippe quæ sunt singularia. opus ergo fuit hac anima, quæ ipsi intellectui præsens subministraret obiectum, quod postea beneficio intellectus agentis moueret ipsum intellectum possibilem, ex quo motu intelligeret. quare necesse fuit, nisi uellemus ponere hominem esse otiosum, quod quin planè fugiendum sit in dubium uenire non potest, ut in eo poneremus has duas animas, quibus homo constituitur in esse hominis, licet maximè ex anima intellectiua. homo enim est propter operationem. quod cùm detur, fieri non potest ut intellectus intelligat, nisi beneficio huius animæ, quæ planè quia sine aliquo medio mouetur à sensibilibus, sensitiua dicitur. itaq; necessitas cogit, ut intellectus intelligat id quod ei præsens sit ab hac anima: quod fit, dum ipsa habet obiectum singulare. Quare dictum est, necesse esse intelligentem simul phantasmata speculari in homine. ergo duæ erunt animæ necessariò, quarum una erit abstracta à materia, altera nõ abstracta ob causas dictas. sed quoniam illa anima quæ non est abstracta à materia,

est in nobis, sicut brutorum animalium animæ: & quia homines maiori ex parte uiuunt ex hac anima, qua conueniunt aliquando cum brutis (uiuunt enim appetitu & concupiscentia, & non intellectu & ratione) & ista anima utitur corpore, & organo corporis, & sequitur passiones corporis, quoniam educta est ex potentia corporis: necesse est ut ex inspectione corporis & partium corporis possimus iudicare maiori ex parte, qualis quisq; sit homo, bonúsne an malus, prudens an imprudens. & quoniam communicamus aliquomodo hac anima cũ brutis animalibus, ut diximus, quæ uidentur semper sequi eius passiones, quia carent ratione corrigente: ideo ex inspectione corporis brutorum, & partium corporis, ex natura ipsorum iudicamus de ipsis hominibus, propterea quòd homines maiori ex parte, (ut dictũ est) uiuunt & operantur ex hac anima, sicut faciunt bruta. Quare ipsa physionomia optimis fundamentis nititur: quod non accidit Pyromantiæ, Hydomantiæ, Geomantiæ, Chiromantiæ, & Astrologiæ diuinationi. Sequitur enim complexionem, ex qua complexione maiori ex parte uiuunt homines. Quare rectè à nobis fuit dictum in superioribus, physionomiam dari: & ita dari, ut non sit alia facultas ex eis quibus homines utuntur ad prædicendum futura, quæ uerioribus innitatur fundamentis. ista enim supponit causas uniuersales & particulares, quod non facit diuinatio Astrologiæ: & uidet (quod utinam non esset) homines maiori ex parte uiuere ex complexione, & ex hac anima quæ patitur ex passionibus corporis, & alteratur ad eius alterationem. Non mirum igitur est, si uera dicatur hæc ars, cũ ea declaret quæ maiori ex parte eueniunt. hoc enim satis est ad facultates: quippe quæ sunt de eis quæ semper sunt, uel maiori ex parte: non tamen nobis imponit necessitatem, quia nihil impedit (ut in superioribus declarauimus) quin ex intellectu, quo maximè sumus homines, uiuamus: quemadmodum ex ipso uiuunt homines boni & prudentes, qui ratione superant appetitum & concupiscentiam. quo quidem posito, non sequitur id quod ipsa physionomia indicabat: quippe quæ non imponit nobis necessitarem, sed tantummodo ualet propterea, quòd homines maiori ex parte uiuunt ex sensu, sicut bruta animalia. Ex eis ergo quæ dicta sunt perspicuè liquet, non sequi, si intellectus non sequatur corporis passiones, & homo sit maximè homo per intellectum, ut ex inspectione corporis & partiũ corporis nõ possimus iudicare qualis quisq; sit homo, bonúsne an malus, prudens an imprudens: propterea quòd etsi intellectus nõ sequitur passiones corporis, anima tamen sensitiua ex qua plerunq; (ut dictum est) uiuunt homines, & sine qua intellectus non potest operari, sequitur passiones corporis, & mutatur ex mutationibus corporis, de qua anima intellexit Aristoteles primo physionomiæ, loco in quæstionibus citato. Ratio igitur allata tantùm abest ut physionomiam ob hanc causam euertat, ut ipsam maximè constituat.

SECTIO TERTIA.

CVm uerò addebatur, intellectum delirare ex mania, mania autem fieri à corpore, ergo intellectum delirare à corpore, concedimus. At cùm inferebatur, ipsum pati ex passionibus corporis: hoc est quod negamus. quia neq; per se patitur ex passionibus corporis, neq; per accidens.

Ad probationem concedimus, ex purgatione corporis intellectum liberari à mania. sed hoc non fit, quia intellectus per se patiatur ad passionem corporis: sed fit, quia ex purgatione corporis purgatur anima sensitiua, quæ pendet à corpore: quæ purgata rectè, particulariter discurrit, & obiecta rerum ipsi intellectui facit præsentia: quibus præsentibus, intellectus rectè operatur, & non insanit. Aristoteles tamẽ in illis uerbis citatis intelligit de anima sensitiua, sicut in alijs superioribus, quę per se pendet à corpore.

Sed argumentati sumus de intellectu: quia errante phantasia, quæ ei obiectum facit præsens, necesse est ut ipse erret. sed hoc non fit, quia ipse aliquid patiatur: sed euenit, quia illa pars animi quæ ei seruit, patitur. non ergo ex hoc sequitur, intellectum per se pendere à corpore: quia malè affecto corpore, malè ipse afficiatur: & curato corpore, liberetur à mania. Atq; hæc responsio oritur ex demonstratione, qua ostendimus intellectum non esse mixtum cum corpore, sed indigere uirtute existente in corpore ad suam operationem, ut obiectum quod mouere debet intellectum, faciat præsens ipsi intellectui, eiq; illud subministret.

Ad

Ad confirmationem autem, quæ sumebatur ex lectione 14. Problematum, assentimur, optimam temperiem non corporis solum, uerùm etiam intelligentiæ hominis prodesse. etenim qui habet optimam temperiem, optimè discurrit particulariter, & optimè obiectum intellectui subministratur. quo fit ut intellectus & facilè & rectè intelligat. & hoc est, propter quod in superioribus diximus, Aristotelem hanc propositionem protulisse: Molles carne, aptos mente. Quare opinandum est, Aristotelem impropriè loco citato temperamentum mentis nuncupauisse optimã temperiem, quæ seruit menti: non quòd re ipsa uoluerit significare, mentem temperamentum habere. hoc enim euerteret eius demonstrationem, & cum sua ipsius sententia pugnaret: quod planè omnium absurdissimum est, etenim uerba sunt redigenda ad rationem demonstratiuam, quæ quidem apta nota est soluere omnes quęstiones, quæ afferri possunt aduersus eam rem quæ fuit demonstrata. nõ sequitur ergo ex ijs uerbis Aristotelis, intellectum oriri ex temperamento corporis. Quare nihil uerba allata nobis concludere uidentur aduersus sententiam nostram.

In eandem sententiam uidentur esse accipienda uerba, quæ fuerant assumpta ex primo problemate trigesimę particulæ. etenim cõcedimus, eos qui ualent ingenio, esse melancholicos: & qui ualent intellectu, ualere ingenio: & per id quod sequitur necessariò, qui ualẽt intellectu, esse melancholicos: negamus tamẽ ex hoc oriri, ut intellectus sequatur tẽperaturã corporis. etenim si ij qui ualent intellectu, sint melancholici, non est quia intellectus pendeat ex habitu corporis: sed est, quia corpus melancholicum est magis aptum ad seruiendum ipsi intellectui, & signum est eos qui ualent intellectu esse melancholicos: quia ualere intellectu, & rectè operari, est signum quòd corpus (quod est ueluti instrumentum quo utitur intellectus) sit benè dispositum: intelligendo per instrumentum intellectus, corpus quod subministrat ipsi obiectum: non quod intellectus habeat organum corporale, id est habeat partem determinatam corporis, in qua intelligat, sicut uisus habet oculum, quo uidet. hoc enim fuit reiectum ab Aristotele loco citato, & secundo de Anima. etenim intellectus in nulla parte determinata corporis opus suum perficit. ac licet quod ei obiecta rerum subministrat, sit phantasia, quæ est in determinata parte corporis: tamẽ non indiget ipse determinata parte corporis ut instrumento, in quo intelligat, sed quod sibi obiecta subministret. & hoc indicat ipsum (ut diximus) non esse mixtum cum corpore. etenim illæ uirtutes, quæ rectè suis muneribus funguntur, nobis indicant se habere organa benè disposita: alioquin fieri non posset, ut suis muneribus rectè fungerentur. fieri enim potest, ut aliquid, quod in sui muneris functione indiget aliquo uelut instrumento, rectè munere suo fungatur, nisi instrumentum illud rectè se habeat. hoc autem non euenit intellectui, ea ratione qua est intellectus, sed ratione corporis, quo indiget ad munera sua obeunda. nam si intellectus ex hac uia, falsa tamẽ, sit unicus in omnibus hominibus: necessitas cogit, ut quatenus ad ipsum attinet, idem ualeat in omnibus hominibus, alioquin non esset idem in substantia in omnibus. Quare si in uno uideatur plusquàm in alio ualere, & uires suas magis exercere, in dubium uenire non potest, hoc non accidere ex parte ipsius intellectus. eueniet ergo ex parte diuersorum corporum, & ita ex parte diuersarum phantasiarũ: quòd postmodũ non arguit intellectum pendere à corpore. ac licet utatur corpore ueluti instrumento, quod obiectum sibi beneficio intellectus agentis subministret, & licet nunquam intelligat extra corpus: non tamen sequitur ex hoc, ipsum ortum fuisse ex corpore: tum denique ortum suum proficisci ex potentia corporis ostenderet, si uteretur in suo munere fungendo parte determinata corporis. etenim uti aliquo modo corpore, & indigere aliquo modo corpore ad munera sua obeunda, non ostendit intellectũ esse eductum ex potentia corporis, & per id quod necessariò sequitur mortalem esse: sed si uteretur aliqua parte determinata corporis, & indigeret aliqua parte corporis determinata, in qua munera sua exerceret, hoc omnino signum fore eius mortalitatis iudicant omnes sensitiuæ facultates, tam interiores quàm exteriores, quæ cùm in muneribus suis obeundis utantur parte determinata corporis, in qua munera sua exerceant, ut simul cum ipso corpore intereant necesse est. interest enim, utrum facultas aliqua utatur corpore ad munera sua obeunda, an uta-

2. de Ani.

tur determinata parte corporis. nam fieri potest ut aliqua facultas animæ utatur corpore, tanquam obiectum sibi subministrante ad munera sua obeunda: & tamen nõ pendeat in esse ab ipso corpore, ut in sequentibus dicemus etiam. sed fieri non potest ut aliqua facultas utatur in suo munere fungendo aliqua determinata parte cor

3. de Ani. poris, & non educta sit ex potentia corporis. Quare rectè dixit Aristoteles, si intel-
tex. 12. ligere est phantasia, uel non sine phantasia, non contigit ipsum separari à corpore: quia ad intelligendum (si non est phantasia) semper opus erit ut sit in corpore, cuius phantasia est uirtus. sine enim corpore phantasia dari non potest. Quod si intellectus non potest intelligere sine phantasia, non poterit ergo intelligere sine corpore. non tamen hoc indicat ipsum esse mortalẽ: quia quod intellectus nõ possit intelligere sine corpore, bifariã (ut dictum est) potest accipi: uno modo simpliciter & absolutè, non contrahendo nos ad hoc uel ad illud corpus (& hoc est uerissimum, sed non indicat mortalitatem:) altero uerò modo, quòd non possit intellectus intelligere sine hoc determinato corpore, & sine parte determinata: & boc est falsum. etenim cùm hoc singulare corpus sit corruptibile, euitare non possemus quin intellectus ad interitum illius singularis corporis interiret. si uerò intelligamus ipsum non esse sine corpore absolute, fieri poterit ut semper intelligat. etenim si non intelligat in hoc, intelliget in illo: & ita per successionem indiuiduorum in infinitum, æterno tempore intelliget. etenim singularia hominum æterna sunt per continuam ipsorum successionem ex fundamentis naturæ, falsis tamẽ, quatenus attinet ad hãc

sect. 30. rem. Verba igitur Aristotelis ex libro Probl. sectione 30. accepta, sententiam no-
probl. 1. stram non conuellunt.

SECTIO QVARTA.

» NEque illa uerba eiusdem Probl. quæ addita fuerunt (uidelicet, Multi etiam pro-
» pterea quòd ille calor sedimentis in uicinio est morbis uesaniæ implicata, & cætera) euertunt sententiam nostram, propterea quòd ex eis cogamur dicere mentem habere sedem determinatam in corpore, quia aliter calor ille non posset esse in uicinio sedis mentis. etenim necesse non est attribuere menti sedem determinatam, ex eo quod Aristoteles dicat calorem illum esse in uicinio sedi mentis, quia est in uicinio sedi phantasiæ, quæ obiecta subministrat ipsi menti: ex quo postea Sibyllæ efficiuntur & Bacchæ, & omnes quorum mentes diuina quadam ui concitari uidentur. & est causa, ut mens abalienetur. sed quia ipsa phantasia subministrat sine medio intellectui, & est causa ut intellectus ita alienetur: ideo calor ille quo ipsa afficitur, dicitur esse in uicinio sedi mentis. Quanquam dicere possemus, per mentem in eo loco Aristotelem intellexisse eam potentiam animi, quam (ut in superioribus diximus) alibi nuncupauit intellectum passiuum, quæ est ipsa phantasia. sed hoc nihil refert, propterea quòd utrouis modo dicatur, nullum sequitur absurdum contra id quod à nobis conclusum fuit. neque illud item sententiam nostram infringit, quod Sibyllæ & Bachæ, & qui diuino afflatu concitari uidentur, & poetæ præstantiores, non morbo, sed naturali intemperie sic afficiantur, ob idque uideantur ostendere intellectum affici affectione corporis, quia illa sint opera intellectus. etenim hoc nõ accidit propterea, quòd intellectus afficiatur affectione corporis: sed quia pars illa quæ (ut diximus) obiecta subministrat intellectui, sine qua non potest intelligere intellectus, dicitur affici affectione corporis. Vel per intellectum accipit eo loco Aristoteles intellectum passiuum, de quo in superioribus longum babuimus sermonem.

In eandem sententiam trahenda nobis uidentur uerba illa eiusdem problematis:
» Calor autem, qui eam continet sedem qua speramus & sapimus, facit ut securo ani-
» mo simus. Ex quibus uidetur sequi, intellectum habere sedem in corpore: quia potentia animæ qua speramus & sapimus, uidetur esse intellectus, ut probant uerba Aristotelis allata. etenim per eam sedem, qua speramus & sapimus, intelligit Aristoteles sedem eius potentiæ animi, quæ subministrat illi parti qua speramus & sapimus. nam sedes potentiæ sensitiuæ dicitur esse sedes intellectus, propterea quòd est sedes eius potentiæ quæ subministret intellectui. finis enim eius est intellectus. Liceret etiã dicere, Aristotelẽ uocare sedem qua sapimus & intelligimus, intellectum passiuũ: quo dici possumus sperare & sapere, nõ quidẽ pprie: sed qa ille subministrat

ei parti animi qua propriè speramus & sapimus. Neq; hoc alienum esse ab Aristo-
telis consuetudine, ostendunt illius uerba quæ in superioribus citauimus ex primo
Ethic. ubi dixit, partẽ animi concupiscibilem carere propriè ratione: sed tamen dici 1. Ethic. ca.
rationabilem, propterea quòd obtemperat rationi. Ita nihil impedire uidetur, quin 9. & 18.
pars animi quæ seruit illi parti qua speramus & sapimus, quæq; illi obtemperat, eo-
dem quo ipsa nomine appelletur. Verba igitur Aristotelis allata, & omnia alia quæ
afferri possent, quę uideantur ostendere intellectum nostrum possibilem à corpore
pendere interpretanda esse & accipienda eo modo quo diximus, luce clarius osten
dit demonstratio, qua probauit intellectum nostrũ non esse mixtum cum corpore,
propterea q nõ habet instrumentũ corporale. alioquin cogeremur fateri, Aristote-
lem non solũ pugnantia, uerùm etiam (quod multo fœdius est) negantia asseruisse:
quod de tanto philosopho proferre, in re tanti momẽti, & quæ potest bonũ sensum
recipere, mihi quidẽ tam absurdum uidetur, quàm quod absurdissimum. Missum e-
tiam facio, si uerba Aristotelis allata eo sensu accipiantur, quem primo intuitu pręse
ferunt, demonstrationẽ clarissimam è medio tolli, ac funditus conuelli. Quod si de-
tur, nõ uideo cur non omnes item demonstrationes & naturalis & primæ Philoso-
phiæ in dubium uocẽtur: etenim nulla illarũ est hac demonstratione (ut diximus in
superiorib. & ut dicemus) euidẽtior. Nihil igitur auctoritates allatæ ex probl. & ex
libro Physionõ. impediunt, quò minus liceat dicere, sicut diximus: Aristotelẽ uideli
cet illis in locis esse loquutũ de ijs animi facultatibus, quæ oriuntur ex potẽtia mate
riæ, quæ sunt sensitiuæ & concupiscibiles, quæq; impropriè dicunt intellectus, sicut
etiam impropriè uocantur rationales: non de intellectu propriè, quẽ demonstraui
mus seiunctũ esse à materia. etenim illę partes animæ, cùm oriantur ex potẽtia mate
riæ, sequuntur necessariò corporis alterationes, & patiuntur ex passionibus corpo
ris, rursusq; ex earum passionibus patitur ipsum corpus. Quod si ob hoc intellectus
dicitur pati, nõ ideo dicitur quia propriè patiatur ipse, sed quia patitur ea pars quæ
subministrat ipsi uelut instrumentum. sicut si diceremus Citharedum pati, quia Ci-
thara, qua utitur in pulsando, patiatur. Neq; ob hoc existimandum est, intellectum
habere organum corporale, quia indiget phanthasia & corpore sibi obiectum sub-
ministrante, tanquam instrumẽto & organo ad operandum: quia non est sensus iste
uerborum Aristotelis. Etenim Aristoteles negare non potest, quin phantasia, quæ
subministrat intellectui, non sit intellectus instrumentum, & sit corporale. quod e-
nim subministrat alicui, ut eius instrumentum dicatur necesse est: non enim submi-
nistraret illi. sed eius sententia fuit intellectum non habere organum corporale, id
est, non habere determinatam partem corporis, in qua propriè munus suum & o-
perationem exerceat, ut declarauit in 3. de Anima, tex. 6. & in 2. de Generatio- 3. de A.
ne animalium, cap. 3. sicut habent reliquæ partes animæ, ut uisus, auditus, olfactus, tex. c.
tactus, phantasia, memoria, & sensus communis, quæ potentiæ habent partes cor- 2. de
poris determinatas, in quibus munera sua obeunt: quæ partes si deficiãt, eorum sen anim. c.
suum operationem deficere, ita in promptu est, ut nulla ostensione indigere uidea-
tur. intellectus uerò nullam determinatam corporis partem habet, ob eam quam
in superioribus attulimus causam, in qua munus suũ exercere possit: sed in toto cor-
pore id exerceat necesse est. Quare sequebatur, ipsum non esse mixtum cum corpo
re, & separabilem esse à corpore, & impassibilem: uti tamen corpore tanquã instru-
mento, quod ei subministret obiectum: non autem ut in aliqua eius parte intelligat,
sicut dictum est. Quibus omnibus palàm factum esse arbitror, Aristotelis auctorita
tes sumptas ex physionomia, nihil penitus concludere, quod intellectus immortali
tati aduersetur. Quare ad alias quæstiones dissoluendas proficiscendum est.

SECTIO QVINTA.

ERat alia quęstio, uidelicet pondus corporis reddere tardiorem mentem, & sen
sum communẽ: ergo necesse esse, ut anima patiatur à corporis passionibus. Ad
quam quæstionem respondentes, negamus consequentiam.

Ad probationem, quòd pondus corporis mentem non impediret, nisi ipsa à
corpore penderet, hoc etiam à ueritate abhorrere, eis quæ dicta sunt perspicuum

esse arbitror: propterea quòd fieri potest, ut pondus corporis mentem impediat ad intelligendum, & tamen ipsa non pendeat à corpore, utpote educta ex potentia illius corporis, licet pendeat à corpore: quia sine ipso non potest (ut dictum est) intelligere. etenim obiectum intelligibile non posset ipsam mouere. Cùm igitur in intelligendo pendeat à corpore, tanquam ab eo quod ei obiectum subministrat, & corpus graue non possit illi ea sinceritate & puritate obiectum subministrare, qua corpus magis leue: nemini mirum uideri debet, si dicatur pondus corporis reddere ipsam tardiorem, & sensum cõmunem, quia non cito & sincerè subministrat eis obiectum. non tamen sequitur, ob hoc ipsam mentem ex corpore ita pendere, ut ex eius potentia educatur. etenim quamuis pondus corporis & mentem & sensum cõmunem tardiores reddit, nos tamen eodẽ modo. nam per se põdus corporis reddit tardiorem sensum communem, quia ipse oritur ex potentia corporis: per accidens uerò, id est per aliud dicitur reddere tardiorem ipsam mentẽ, propterea quòd partem illam quæ ipsi menti seruit, tardiorem reddit. Quam interpretationem uidetur Aristoteles significasse tex. citato ex quarto de Partib. ubi inquit: Solus aũt animalium
4. de Part. homo erectus est, quoniam eius substantia atq; natura diuina est: officium aũt diuini est, intelligere & sapere. Si ergo mens diuina est, fieri non potest ut ex potentia materiæ educta sit: non potest ergo ex põdere corporis per se reddi tardior. necessitas igitur cogit, ut si reddatur tardior ex pondere corporis, hoc eueniat ex accidenti, non per se: id est, ratione alterius, non ratione sui ipsius. Tantũ igitur abest (meo quidem iudicio) ut ex uerbis citatis [redacted] possit animi mortalitas, ut omnino ex illis ipsis immortalitatem concludere possimus. ea enim quæ sunt diuina, non intereunt.

colligi

Neque fieri potest ut dicatur Aristoteles nuncupasse mentem diuinam, non quia esset æterna, sed quia omnibus cæteris animi facultatibus honore & dignitate antecelleret. Etenim hoc asseri non potest: quia addidit, officium autem diuinorum est intelligere & sapere. Intelligere autem solum, præter hominem, conuenit Dijs. Cùm ergo dicat mentem intelligere, quod est officium diuinorum, ut ipsam inter uerè diuinã ponat, in dubium nemini sano uenire potest. Etenim ponit eam inter ea quæ intelligunt, quæ sunt diuina. quare ex hoc ipso loco non modò nõ sequitur animi mortalitas, sed eum esse perpetuũ, atq; omnino à corpore seiunctum, nisi plumbei simus existimare cogimur. Quod si præterea addit, quod non facile esset, si iusta corporis moles assideret, ut intelligatur: hoc euenire ratione corporis, quod ei seruit, necesse est. Alioquin uerba ista posteriora pugnarent cum prioribus. non enim hæc inter se cohærere possunt, mentem esse diuinam, & eductam esse ex potentia corporis. alterum enim ab altero tolli atq; euerti, nemini potest esse dubium: quandoquidem nullam diuinitatem habeant, quæ ex potẽtia corporis educuntur, sed omnino sint materialia. quod quidem ab earum rerum quæ diuinæ sunt natura abhorrere neminem latere arbitror.

SECTIO SEXTA.

Quod uerò post hanc quæstionem addebatur, excellentiam animi in animalibus spectari ex copiosiori caliditate corporis, quod probabatur ex lib. de Inspiratione: ex eoq; inferebatur, animum necessariò oriri à corpore: concedimus autoritatem, at consequentiam negamus. Concedimus enim, excellentiam animæ in animalibus cognosci ex copiosiori caliditate, ita ut sit signum perfectioris animi: quoniam natura excellẽtiori animo tradit excellẽtius instrumentum. sed negamus ex hoc sequi, omnem animæ facultatẽ nasci ex corpore. est enim hoc uerum de eis duntaxat animi facultatibus, quæ ex potentia corporis oriuntur: de quibus loco citato ex libro de Inspiratione uideẽ Aristoteles intellexisse. Quod si copiosior caliditas in homine ostẽdat excellentiam intellectus, hoc non euenit, quia intellectus nascatur ex potẽtia corporis: sed quia intellectus cùm ei contigit excellentius instrumentum, longè melius operationes suas exercet, quàm cùm instrumentum deterius consecutus est. Quare ratio sumpta ex libro de Respiratione, sententiam de intellectus immortalitate non solùm euertere, sed ne minima quidem ex parte labefactare uidetur.

Ad

Ad aliam quęstionē dicimus, animam nostram, uidelicet intellectiuā, esse immortalē: non tamē sequi, ut idem numero Socrates possit reuerti ad probationē. concedimus, in dissolutione Socratis remanere materiā & formam æternam, quæ est anima intellectiua: negamus tamen posse eundē numero Socratem reuerti, quia non remanet anima sensitiua, & phantasia, quæ quidem præter materiam & intellectiuam animam erant necessaria ad Socratis constitutionem: quę quum sint corrupta, fieri non potest ut Socrates idem numero reuertatur. Quod autē præter materiam ingenerabilem & incorruptibilem, & animam intellectiuam, ad Socratis constitutionem sit necessaria anima sensitiua, ex eis quæ dicta sunt in superioribus, & ex eis quæ dicentur, erit perspicuum. Quod quidem non accidit mundo, propterea quòd ratio Aristotelis uim habebat ex hoc, quòd probantur partes omnes mundi æternæ, & posse dissolui: quo posito, sequebatur ut infinities possent simul constare. Sed hoc nihil repugnat sententiæ nostræ: quippe qui non ponimus omnes partes necessarias Socratis post eius obitum remanere.

Ad eam uerò quæ sequitur quæstionem respondemus, falsum esse, operationem nostri intellectus non esse æternam, quia intelligere est æternum: ut dicebat Aristoteles in tertio de Anima, tex. 2 . non enim quādoq; quidem intelligit, quandoq; au- 3. de Anima. tex. 20
tem non: sed semper, supple intelligit.

Ad probationem dicimus, nos intelligere aliquam hominis operationem esse æternam: quia ex ratione naturali scimus intellectū esse æternum, & singularia per successionem esse æterna, & res intelligibiles in specie esse ęternas. ex quibus sequitur, necessarium esse ut intelligere sit æternum.

Quod uerò dicitur, nos uidere interitum singulorum hominum, interire omnes operationes intellectus: dico hoc uerum esse, tamen quia non uidemus omnes homines, sed aliquos interire, necessarium est ut asseramus, etiam nos non uidere operationes omnes intellectus interire: quod erat necessarium, ut ratio alicuius momenti esset: nihil ergo contra nos.

Erat alia quæstio, quòd motis nobis, necessariò omnia quæ sunt in nobis, moue- 2. Top.
antur: ergo intellectus, quia est in nobis, mouebitur, non erit igitur æternus: æterna cap. 21.
enim sunt immobilia per se & per accidens.

Ad quam quęstionem respondemus, illustrem illam & peruagatam propositionem. Quòd motis nobis moueantur omnia quæ sunt in nobis, intelligi de ijs quę pendent à nobis: sed intellectus licet sit in nobis, & in nobis operetur, non tamē nobis motis, mouetur ipse, neq; per se, neq; per accidēs: quia in esse ex nobis non pendet, sed extrinsecus accedit. Etenim substantiæ abstractæ sunt in corporibus cœlestibus: motis tamen corporibus cœlestibus non mouentur illæ, neq; per se, neque per accidens, propterea quòd non pendent in esse ex corporibus cœlestibus. & id quod dicimus de intelligentia (uerbi gratia) lunæ, quæ est nunc in parte occidentali, & cras erit in parte orientali, nihil impedire (meo quidem iudicio) uidetur, quin idem dicamus de anima Socratis, qui ex loco ad locum mouetur: in dubium enim uenire non potest, quin intelligentia lunæ tota sit in parte illa cœli quæ dicitur corpus lunare, quæ nunc est in occidente, & cras erit in oriente: & tamen non dicimus ipsam intelligentiam moueri neq; per se, neq; per accidens. Si ergo uerum est dicere, animam corporis lunaris esse hoc puncto temporis in occidente, & alio puncto temporis esse in oriente, & tamen non erit mota, quia est à materia secundum esse seiuncta: non uideo cur non sit uerum etiam dicere, animam intellectiuam quæ est in Socrate, hoc temporis momento esse in hoc corpore quod hic nunc est præsens, & alio momento temporis futurum in eodem corpore quod erit in alio loco, absq; eo quod sit mota, propterea quòd est à materia secundum esse seiuncta. neq; (mea quidem sententia) negari potest hanc similitudinē ualere, propterea quòd intelligentia lunæ perficit ut forma corpus cœleste, quod est cōtinuum, & quod non mutat locum secūdum totum: anima uerò intellectiua perficit corpora nō cōtinua, sed loco seiuncta & separata, & mota secundum totum. hoc enim si bene consideremus, non impediri uidetur hanc similitudinem.

Nam etsi corpus cœleste non moueatur secundum totum, mouetur tamen secun- 4. Physic.
dum partes. quia ut colligitur ex quarto Physic. loco etiam in superioribus citato: tex. 43.
Cœlum & 45.

" Cœlum est in loco ratione suarum partium quæ intrinsecus sunt, quarum una succe
" dit in locum alterius, quia circulariter mouentur, & unaquæque pars continetur
" sub alia ratione circulationis. Etenim satis est quod in cœlo possint partes signari.
4 Physic. tex. 45. Et hoc est quod dixit Aristoteles eo loco quarti Physic. partes enim in loco quodam modo omnes sunt. In eo enim, quod circulariter sunt, continet alia aliam. si ergo moueatur secundum partes corpus cœleste, & in ea parte quæ mouetur ex oriente in occidentē, uel econtrariò, reperiatur tota intelligentia, (est enim indiuisibilis) non uideo quomodò non sequatur idem absurdum, si partes mutent locum, in quibus est uniuersa intelligentia, ac si totum mutaret locum. Idem etiam sequitur, siue ponamus corpus continuum, siue diuisum: quia quod intelligentia moueatur neque per se, neque per accidens, hoc non proficiscitur ratione continuitatis corporis, propterea quòd intelligentia non est extensa ad extensionem corporis. nihil igitur refert, quatenus ad hanc rem attinet, utrum eius bonitatem sequatur, ut det esse corpori continuo, an seiuncto. non ergo tollit similitudinem dictam, quod intelligentia lunæ sit forma corporis continui, quod non mutat locum secundum totum, sed secundum partes: anima uerò corporis discreti, quod secundum totum mutat locum: quoniam luce clarius perspicuum est, hoc nihil, quatenus ad hunc ipsum motum attinet, impedire. Vera igitur fuit responsio, quod motis nobis non moueantur omnia quæ sunt in nobis, sed solum ea quæ ex corpore moto pendent. Quare necessarium esse uidetur, ut asseramus, hanc ipsam propositionē, acceptam
2. Top. cap. 21. ab Aristotele in secundo Top. capite 21. contra ponentes ideas in nobis, acceptam fuisse ut probabiliter, non uerè concluderet. Sicut etiam uidetur probabile id, quod in eodem cap. addidit: manifestum est quod sunt, & sensibiles, si quidem in nobis
" sunt. nam per sensum qui circa uisum est, eam quæ in unoquoq; est formam cogno
" scimus. etenim hoc est falsum: quia sensus noster non penetrat usque ad substanti-
1. Phys. am, alioquin repugnaret eis quæ dixit in primo Physic. ubi dixit, innatam esse nobis uiam ex nobis notioribus ad notiora naturæ, & composita esse nobis notiora. ex ipsisq; nota fieri nobis principia, quæ sunt formæ, substantia enim non est aliquo
2. de Anima. tex. 63 64 & 65. modo sensibilis, sed intelligibilis: ut patet ex secundo de Anima, tex. 63. 64. & 65. Ex hoc etiam colligi potest probabiliter acceptam fuisse in Top. propositionem quandam primo, & septimo Meta. & in secundo de Generatione & corruptione
1. & 7. Meta. tex. 52. & in alijs locis. Vbi uerò disputat Aristoteles contra eos qui ponunt ideas in nobis, non utitur hac propositione. Non obstat etiam ijs quæ de animi immobi-
2. de Gen. et corrup. tex. 52. litate diximus tex. 62. 2. de Anima, ubi uidetur Aristoteles innuere, animam moueri ad motum corporis, cùm dicat, quòd corpus mouet: quia nō est uerum de anima
2. de anim. tex. 62. intellectiua. sed ita locutus est Aristoteles, quia nondum demōstrauerat, an aliqua pars animi esset à materia seiuncta, ut ipsemet significationem apertam nobis dedisse
2. de anim. tex. 63. uidetur in eodem lib. tex. 63.

Quod si aliquis diceret sibi mirum uideri, eādem animam esse in loco, & cùm est hic, & cùm ad alium locū mouetur, nec tamen moueri ipso moto: Responderem, mihi quoq; idem mirum uideri. non tamē quia nobis uideatur mirum, propterea putare debemus uerum esse non posse. alioquin nunquam putaremus uerū esse, terram in medio cœli existere, eamq; non moueri, neq; ad hanc cœli partem, neq; ad illam, quia sursum ascenderet: neq; putaremus Antipodas dari, neq; extra cœlum nihil esse, neq; corpus neq; uacuum, quia uix potest hanc rē intellectus noster percipere. Quis enim percipiat extra cœlum nihil esse, cùm possimus quærere, si aliquis supra cœlum constitueretur, nunquid is posset manū ulterius extēdere? quod si non posset, ergo necesse esset ut aliquid prohiberet, quod quidē non posset esse nisi corpus. sin aūt posset, ergo necesse esset ut daretur uacuum. hoc enim facit, ut maxima cum difficultate intelligi possit, extra cœlum non esse neq; uacuum, neq; plenum. hoc tamē tam mirum, multis rationibus ueritati cōsentire ostēdit primus omnium magister: nulla igitur necessitas obstat, quin illa quæ etiā maximam nobis admirationē afferre uidentur, dicantur ueritati omni ex parte consentire. Cur igitur necesse sit fateri intelligentias neq; per se neq; per accidens moueri, cùm tamē partes in quibus totæ sunt, moueantur, non uideo quid repugnet. Quare non licet idem de anima intellectiua asserere. Quod cùm detur, putare debemus alium modum essendi repe

riri in

fieri in eis quæ seiuncta sunt à materia secundum esse, ab eo qui reperitur in formis, quæ ex potentia materiæ educuntur, qui quidem modus erit, ut possint esse in corporibus motis secundum locum, absq; eo ut ipsæ moueantur, siue per se, siue per accidens. Et hoc non sine ratione uidetur contingere, proptereaq; illæ non pendent à corpore: nos tamen, quia uidemus formas quæ ex potentia materiæ educuntur, moueri per accidens ad motum corporis, quod ipsæ mouent, putamus ita etiam euenire necessariò formis separatis existentibus in aliquo subiecto. Sed si rectè consideremus, uidebimus necessitatem cogere, ut aliter de formis materialibus, aliter de abstractis sentiamus. etenim quæ ex potentia materiæ educuntur, consentit rationi ut dum mouetur corpus cum corpore trahantur, quia ex ipso in esse pendent, & sunt mixtæ cum illo: sed quæ non pendent ab ipso corpore, & extrinsecus accedunt, nō uideo cur cogamur fateri corpus eas secum trahere. Quod si necesse est fateri ipsas inesse in corpore existente nunc in uno loco, & postea in alio, cogimur rationibus dictis putare hoc non fieri motu neq; per se neq; per accidens, ex quo motu possit concludi eas interire ad interitū corporis: ut sequitur de formis, quæ mouentur per accidens ad motum corporis. Sed cogimur dicere, hoc fieri alia uirtute, quæ nobis perspicua esse non potest ex sensu, sed solum ratione. Hæc mihi uidentur dicenda ad auctoritatē illam, ex qua animi mortalitas sequi uidebatur: quod uidelicet motis nobis, necesse est ut omnia quæ in nobis sunt moueantur. Propositio enim illa, uidetur ob rationes dictas ad eam quem diximus sensum contrahēda atq; coarctanda. quod si fiat, nō uideo quid aduersus animi immortalitatem, quod sit alicuius momenti, concludere possit.

SECTIO SEPTIMA.

AD id uerò quod subiungebatur ex sententia nonnullorū, qui putabant rationē suam dissolui non posse, respondentes, negamus consequentiā: quia anima rationalis est æterna. & tamen uia, qua usus est Aristoteles ad demonstrādas formas materiæ expertes æternas esse, demonstrat, positis principijs naturalibus: & à ueritate abhorret, demonstrationes et rationes illas falsas esse. etenim rationes, quibus demōstrauit Aristoteles formas cœlestes esse abstractas à materia, sumptę sunt ex proprijs operationibus illarum formarum, ut uerbi gratia, quòd mouent ęterno tempore eadem corpora: quod non possit cōuenire alijs formis, præter quàm cœlestibus. Rationes uerò quibus utitur ad demonstrādum, animam intellectiuam esse à materia seiunctam, sunt ex ipsius animæ intellectiuæ proprijs operationibus, sicut oportet: non enim aliter fieri potest. quæ propriæ operationes sunt lōgè diuersæ ab operationibus formarum cœlestium, nam sunt huiusmodi. etenim si anima esset mixta cū corpore, fieret calida & frigida: & instrumentū haberet corporale, sicut sensitiuū, quo fungeretur in suo opere exercendo. sed cùm eius opus sit, ut antequam intelligat, sit pura potētia, & uniuersaliter intelligat: sequitur apertè, ipsam non habere organum corporale: ex quo emanat, ipsam non esse mixtam cum corpore: & perid, quod necessariò sequitur, ut sit impassibilis. Diuersa igitur est operatio ista ab illa. Quare tantum abest ut ex eisdem rationibus oporteat omnes substātias abstractas demonstrari esse abstractas, ut nullo modo hoc fieri possit. Etenim istæ substantiæ non sunt eiusdem rationis, licet conueniant in hoc quod sunt à materia abstractæ: sunt enim diuersæ: habēt igitur, ut constat operationes diuersas: diuersas igitur consequutæ sunt demonstrationes. Nihil ergo quod isti asserunt, concludit (ut opinor) aduersus sententiam nostram.

Erat alia ratio, quòd uidelicet, si intellectus possibilis esset æternus, non indigeret agente. Cui respondentes negamus cōsequentiam: & dicimus ipsum esse æternum, quia non est mixtus cum corpore: indiget tamen intellectu agente, quia est in pura potentia, ut ex superioribus patet, magisq; ex eis etiam quæ dicentur, patebit. Falsum præterea est, licet eius natura sit longè superior quàm res materialis, quòd prius intelligat seipsum sine auxilio alicuius, quàm intelligat materiales formas: quia cùm ex sua ipsius natura sit pura potentia, nō poterat seipsum intelligere. quod enim est pura potentia, non posse ex seipso in actum redigi, ita in promptu est, ut nulla penitus ostensione indigere uideretur. non poterat ergo intelligere seipsum sine benefi-

cio alterius: neq; poterat intelligere res extrinsecus existentes, cùm esset abstractus à materia, nisi beneficio intellectus agentis, qui illas ex materia secerneret, ut in superioribus declaratum est. etenim intellectus possibilis intelligit seipsum, intelligendo opus suum. nam intelligens se intelligere omnia, intelligit se non esse mixtum cum speciebus à natura: & intelligens hoc, intelligit necessarium esse, ut antequam intelligat, sit in pura potentia: & per hoc deinceps intelligit, se non esse mixtum cum corpore, propterea quòd ex hoc, & ex illo quòd intelligit uniuersaliter, intelligit se non habere organũ corporale: & hoc intelligẽs intelligit se non esse mixtum cũ materia. & quia non potest intelligere uniuersaliter nisi auxilio intellectus agẽtis, ut demonstratum est, falsum est quod prius intelligat seipsum quàm formas materiales. qui quidẽ intellectus licet longè nobilitate superior sit rebus materialibus, tamẽ quia est imperfectus, & pura potẽtia potest perfici à formis materialibus, ut dicemus: non quatenus materiales sunt, & sua ui, sed quatenus factæ sunt immateriales auxilio intellectus agentis, & quatenus mouentia sunt. qui quidem intellectus agens est ipso intellectu possibili longe præstantior: deinde etiã mouens, quatenus mouens, ipsum motum honore antecedit. & hoc modo intelligendo, nihil absurdi (meo iudicio) sequitur, quod intellectus possibilis immortalitatem labefactet atque conuellat.

SECTIO OCTAVA.

AD aliam autem quæstionem, quæ hanc sequebatur, respondentes, dicimus à ueritate alienum esse, intelligẽtias esse eiusdem rationis in specie: essent enim multæ numero. quod si daretur, in dubium uenire non posset quin (ut ex eis quæ dicta sunt perspicuè patet) essent generabiles, & corruptibiles: quod planè à ueritate abhorrere, & ab Aristotelis sententia, ita clarum est, quàm quod clarissimum. sunt enim omnes inter se specie differentes, & præsertim anima intellectiua, ratione intellectus possibilis, quæ differt omnino specie ab alijs intelligentijs: quam quidem scimus æternam esse, quia non est mixta cum speciebus, et [redacted] in pura potentia: & per id quod sequitur necessariò, non est mixta cum corpore, cùm ergo non sit eiusdem rationis cum formis cœlestibus (licet in hoc cum illis conueniat, quòd est æterna) non planè efficitur, ut omnia quæ de intelligentijs inuestigauit Aristoteles sint attribuenda intellectui potentiæ. Quare non sequitur, ut quia aliæ intelligentiæ sint actu, ipsa ex natura sua sit actu, non potentia. ratio enim illa quæ ostenditur illam esse æternam, luce clarius ostendit, non conuenire æternis, quatenus æternæ sunt, actu esse. materia etiam prima, quam esse æternam uia naturali in dubium uenire non potest, esse in pura potentia, quatenus ipsa est, & non actu, ita in promptu est, ut nihil magis. Quare cogimur fateri, dari aliqua æterna, quæ sint [redacted] potentia, ut perspicuè etiam patuit ex tex. 19. 3. de Anima. Quo in loco accepit Aristoteles, intellectum agentem esse impassibilem: uidelicet, quia intellectus potentia erat impassibilis. Hoc enim in doctrina Aristotelis perspicuum est, quod uidelicet detur aliquod æternum, quod sit potentia, non actu, ut id quod indiget corpore in operando tanquam subministrante obiectum. sed tamen rectè contingit dicere, conuenire æternis, quæ neque in esse, neque in ipsorum opere indigent corpore, ut sint actu, & nullam habeant potentiam: quod ab intellectu possibili longè abesse, ostenderãt dictæ demonstrationes, quibus (ut diximus) cognouimus ipsum intellectum non esse mixtum cum speciebus, sed esse in pura potentia antequam intelligat, & non esse mixtum cum corpore. nihil igitur sententiæ nostræ (nisi fallimur) aduersari uidetur ratio [redacted]: abijcienda igitur est tanquam à Peripateticorum sententia aliena.

3. de Ani. tex. 19.

allata

Ad aliam autem quæstionem, quæ erat, intellectum agentem esse causam, ut intellectus possibilis intelligeret res materiales, ergo multo magis ipsum esse intelligere, respondentes dicemus, consequentiam illam omnino à ueritate alienam esse. Ad probationem uerò negamus, quicquid est causa, ut alia intelligant, illud magis intelligere, & prius etenim dicimus lumen esse causam ut uisus uideat, non tamen concedimus ipsam magis uidere.

Ad probationem illam autem illustrem & peruagatam, propter quod unumquodq;

quodq; tale est, & illud magis: respondemus illud idem quod diximus in primo libro Institutionis nostræ in primum Poster. librum, interpretantes hanc ipsam propositionem ad hunc modum. Propositiones autem ex quibus una aliqua conclusio discitur, dicuntur esse illa ipsa conclusione notiores, propterea quòd quotiescunque est aliqua affectio accidentalis, quæ duabus rebus non propriè conueniat, & uni quidem propterea conueniat quòd alteri prius conueniebat: tunc ijs conditionibus diligenter consideratis uidebimus illam affectionem magis semper conuenire causæ, quàm effectui. Quod si dicatur, ut necesse uidetur, facilè dissoluimus quæstionem dictam: quia cognoscere res materiales, non conuenit intellectui in actu. Non ergo in hoc casu intelligitur propositio. homo enim est ebrius propter uinum, non tamen sequitur uinum esse magis ebrium: ista etiam corpora inferiora sunt calida propter corpus cœleste, corpus tamen cœleste nō est magis calidum, nihil igitur contra nos.

SECTIO NONA.

PRæterea arguebat etiam Symon Portius, dicens: Si intellectus esset abstractus à materia, non posset perfici à rebus materialibus: huis argumenti consequentiam nos negamus. Ad probationem uerò dicimus, falsum esse, & à sententia Aristotelis abhorrere, non perfici, & non moueri à materialibus formis, esse proprium intellectus abstracti. hoc enim est, quod erat probandum. Etenim illud solum conuenit intellectui abstracto, quod est actu simpliciter: neq; fieri posse, ut unquā probet. Hæc, quæ dixerunt conuenire intellectui abstracto secundum communem rationem intellectus ostendit ratio, quæ probat intellectum possibilem esse à materia seiunctum.

Erat alia quæstio, quæ hic urgere uidebatur: Intellectus perficitur à formis materialibus, ergo non potest esse immaterialis. Cui quæstioni respondētes, negamus etiam consequentiam. Ad probationem dicimus, non abhorrere à ratione, ut aliquid, quod non sit perfectum simpliciter, perficiatur ab imperfectiori non simpliciter, sed aliquo modo: ut intellectus possibilis perficitur à rebus materialibus beneficio intellectus agentis. & quia res materiales, quatenus sunt actu & mouentes, sunt aliquo modo intellectu possibili perfectiores (licet simpliciter sint imperfectiores) quia uidelicet est pura potentia in rerum natura, & quo ad res recipiendas.

Hoc item absurdum sequeretur, si poneremus intellectum possibilem esse materialem, quia non posset perfici ab alijs formis materialibus, propterea quòd ipse etiam est longè perfectior omnibus alijs formis materialibus, à quibus perspicuè patet ipsum intellectum possibilem perfici. Quare nihil impedire uidetur, quin perfectius, quod tamen non omnem habet perfectionem, possit aliquo modo perfici ab imperfectiori, præsertim beneficio alicuius perfectioris.

Neq; ratio qua demonstratum fuit, Deum non cognoscere aliquid extra se, probat aliquid aduersus nostram sententiam: propterea quòd declarauimus in superioribus, rationem illam habere uim, quia Deus erat omnium diuinissimum, & optima omnium substantia, & perfectissima, & honoratissima, & immutabilis. ex quibus omnibus sequebatur, ipsum non posse intelligere aliquid extra se: nam sequeretur, ipsum non esse omnium diuinissimum, neque substantiam omnium optimam & perfectissimam & honoratissimam & immutabilem, ut ostensum est in superioribus ex uia naturali, falsa tamē: quod quidem erat ita absurdum, quàm quòd absurdissimum. quæ quidem non conueniunt intellectui possibili, qui est pura potentia, & infimus inter ea quę à materia sunt seiuncta, nemini (qui modo sit sanus) dubium esse potest. Quare concludimus, nihil impedire quin illud quod non est optimum, neq; perfectissimum simpliciter, sed ei desunt multæ perfectiones, possit aliquo modo perfici ab imperfectiori simpliciter, non ab imperfectiori, secundū quid: quia illud mouens quatenus est actu, dicitur esse perfectius, quàm id quod est potentia, licet illud perfectius sit à materia seiunctū. perfectius ergo aliquid potest ab eo quòd est imperfectius, simpliciter perfici, non quatenus est imperfectum simpliciter, sed quatenus secundum quid est perfectius, præsertim beneficio alicuius perfectioris, ut dictum est. Cogimur enim ita dicere ex demonstratione Aristotelis, quæ proba-

uit intellectum nostrum possibilem esse abstractum: & ex eo quod cognoscimus ipsum intelligere formas materiales, ab ijsq; perfici:dicimus tamen hoc non ostendere eius mortalitatem, propterea quod si esset etiam materialis, perficeretur ab omnibus alijs formis materialibus, quæ sunt ipso longè imperfectiores. etenim hæc eadem difficultas remanet, si ponatur etiam ipsum intellectum esse materialem: quia quærendum erit, quomodo possit intelligere alias formas materiales, quum sit illis multo perfectior. Quod uerò perfectum possit etiam aliquo modo perfici ab imperfectiori, uidetur Aristoteles declarasse in primo Ethic. capite octauo, ijs uerbis:

1 Ethic. cap. 8.

» Per se sufficiens ponimus, quod solum eligibile facit uitam, & nullius indigentiã, » tale aũt esse fœlicitatem opinamur: præterea omnium aũt eligibilissimam, non con» numeratam: cõnumeratam aũt, manifestum quod eligibilior cum minimo bonorũ. » excellẽtia eñ bonorum fit, quod additur. motus aũt bonũ eligibilius semper. perfe» ctum autem quid uidetur, & per se sufficiẽs fœlicitas, omnium agibilium existens fi» nis. Quibus significat, fœlicitatem, quæ erat eligibilissima, & ob eam rem perfectissima, non cõnumeratam fieri eligibiliorem, cum minimo bonorum, quod erat longè imperfectius ipsa fœlicitate. Videtur igitur perfectissimum perfici posse ab imperfectiori: quod tamen non potest intelligi de eo quod est simpliciter, & omni ex parte perfectissimum, sicut est Deus optimus maximus. etenim fœlicitas illa non cõnumerata, non est fœlicitas omni ex parte perfectissima & eligibilissima, sed ratione habita ad alia bona. nam fœlicitas, quæ est simpliciter perfectissima, complexu suo continet omnia alia bona, nec ei adiungi aliud bonum potest. sed satis est ad rem nostrã, ut aliquid perfectius possit aliquo modo perfici ab imperfectiori. Quare perspicuum esse potest, propositionem illam non esse intelligendam simpliciter, sed eo quo diximus modo: & tunc dissoluta erit quęstio illa, quam isti maximè urgere existimarunt.

Erat alia quæstio, uidelicet quòd intellectus habet temperamentum ex sanguine, ergo non est æternus. Cui occurrentes, negamus id quod antecedit: & dicimus illud idem quod in superioribus diximus, colorẽ cordis purissimũ indicare temperamentum intellectus, quia indicat temperamentum phantasiæ, quæ seruit intellectui. quæ etiã potest dici intellectus, quia seruit & obedit ipsi. & quia dicitur etiam intellectus passiuus, non ergo uult Aristoteles possibilem constare ex temperamento. neq; istæ interpretationes sunt somnia, ducuntur enim ex ipsis Peripateticæ doctrinæ fontibus. Neq; sunt, ut ostendimus ex primo Ethic. præter Aristotelis consuetudinẽ. in dubium enim uenire non potest, quin ex optimo caloris temperamento intellectus noster excellentius exerceat suum opus: quia phantasia ex eo temperamento longè melius ei subministrat obiectum.

1 Ethic. cap. ultim.

Neq; sequitur id, quod concludere conabatur ratio illa, quæ asserebat dari reminiscentiam ex Aristotelis sententia, si intellectus possibilis & agens essent æterni. Ad probationem enim dicimus, intellectum possibilem esse æternum, & agentem esse æternum, & rem intellectam esse æternam, quia est uniuersale, & factum est æternum: sed æterna dicuntur uniuersalia facta, quia æterno tempore est successio indiuiduorum à quibus sumuntur. at non sunt æternæ numero in hoc uel in illo, neq; in eodem: quia uniuersale (uerbi gratia) animal, quod erat ante in intellectu meo, non est idem numero cum animali quod nũc est in ipso intellectu: propterea quòd intellectus qui erat in me heri, hac nocte quieuerit, & non intellexit animal uniuersale. etenim non datur memoria intellectualis quæ reseruet phantasma, sed oblitus erat illius uniuersalis, in me, quia phanthasia mea quiescebat in somno, & illi non offerebat speciẽ illam: hodie uerò cùm è somno expergefactus fuit, oportuit ut phantasia ex memoria acciperet omnia indiuidua animalis, quæ sunt in ipsa. utq; ea [redacted] intellectus agens inde abstraheret formam uniuersalem, quæ deinde mouet intellectum possibilem, isq; [redacted] recipit illam, & hoc modo intelligit. sed forma animalis proximè abstracta, alia est numero ab illa quam heri percepit intellectus: est enim accidens intellectus. quod si dicantur uniuersalia esse æterna, ideò dicuntur, quia singularia eorum sunt per successionem æterna, à quibus singularibus æterno tempore intellectus agens potest abstrahere uniuersalia: & satis est intellectui,

Illustrans motus

tui, quòd forma animalis uniuersalis nunc percepta referat eadem singularia, quæ referebat forma heri percepta. etenim non uidetur necessariū, ut uniuersalia sint æterna numero, ratione etiam eiusdem indiuidui, ob rationes dictas: multo minus ergo in diuersis indiuiduis erunt æterna numero, cùm referantur à diuersis phantasmatibus. quare si uniuersale factum est æternum hoc modo, nō est necesse ut detur reminiscentia: quia si intellectus possibilis & agens desinerent informare Socratem, & unirentur Aristoteli, habitus uniuersales qui erant in Socrate non remanerent in Aristotele: quia corrumperetur phantasia Socratis, & memoria, in qua erant singularia illa, ex quibus intellectus agens abstruxit uniuersalia. quare perderentur hæc omnia, opusque esset si Aristoteles uellet intelligere, ut laboraret, & comprehenderet singularia, à quibus subinde intellectus agēs abstraheret formas uniuersales. quod declarauit Aristoteles loco citato ex tertio de Anima, ubi dixit: Non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile: passiuus autem intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit. In controuersiam autem uenire non potest, quin Aristoteles dissoluat hanc quęstionē, ut colligi posse arbitramur ex eis quæ dicta sunt in superioribus, dum explicaremus hunc textum: ad quem locum, ne nimij simus, lectorem reijcimus. Non sequitur ergo ex æternitate intellectus possibilis & agentis, ut detur reminiscentia, propterea quòd Aristoteles reminiscatur omnium habituum qui fuerunt in Socrate. nam oportuit ipsum laborare, ut ex singularibus acciperet uniuersalia, sicut dictum est. nihil igitur hæc prohibent quin intellectus sit æternus, ex Aristotelis sententia. *3. de Aia. tex 20.*

SECTIO DECIMA.

AD aliam quæstionem fatemur, quod læditur & laceratur per se non esse æternum. quum uerò addis mentem lædi & lacerari, si intelligat per se, negamus: si impropriè & per aliud, eo modo quo diximus, dabimus, sed nihil contra sententiam nostram: quia dicimus Aristotelem innuisse mentem lacerari posse, & lædi: quia eius instrumenta, uidelicet quæ ipsi seruiunt, lacerantur & læduntur. quod si ipsa ob hoc dicitur lædi, impropriè dicitur: ut si dicamus citharedum læsum fuisse, quia læsum fuerit eius instrumentum, non enim potest opus suum exercere.

Ad aliud quod additur, cor esse sedem animæ ex sententia Aristotelis in libro de Iuuentute & Senectute, concedimus: quia ipse loquitur de anima sensitiua. Quod si etiam de intellectiua intelligeretur, in eandem sententiam trahēda essent hæc uerba Aristotelis, in quam superiora. quo item sensu accipienda sunt illa ex libro de Communi motu animalium: quę quoniam ex eis quæ dicta sunt perspicua esse arbitror, non opus est toties idem repetere. *in lib. de Iuuentute & Senectute.*

Ad id uerò quod dicit Aristoteles, Mortem esse forti maximo dolori, quia finis est, & nihil amplius mortuo uidetur esse neque bonum neque malum: dicimus hanc auctoritatem ostendere tam immortalitatem quàm mortalitatem. quia si esset mortalis intellectus, dixisset quòd mortuo nihil restat, & quòd non sentit, neque intelligit. Sed uoluit (meo quidem iudicio) idem significare, quòd dixit in primo Ethic. capite 13. ad hunc modum: Magis autem dubitantur fortasse circa mortuos, si alicuius boni participarent, uel contrarij. uidetur autem ex ijs, si & peruenit ab ipso quodcunque, siue bonum siue contrarium, debile quoddam esse, & prauum, uel simpliciter, uel illis. sed si est, non est tamen tale & tantum, ut posset facere beatos eos qui non sunt, neque si sunt, ut possit auferre beatitudinem, & ea quæ sequuntur. Quare sicut in eo loco supponit immortalitatem animi, alioquin (ut dicemus) quæstio illa esset inutilis & inanis: ita in hac auctoritate, de qua auctoritate in sequētibus etiam pluribus agemus, uerum quomodocunque sit, nihil facit aduersus sentētiam dictam ex demonstratione Aristotelis naturaliter loquentis. quoniam cùm dicimus intellectum esse æternū, & unicum, & separari ab indiuiduo particulari, ut à Socrate mortuo non uidetur iam aliquid ipsi esse neque boni neque mali ex hac uia, falsa tamē: quia corrupta est eius sensitiua, & intellectus ab eo est separatus, non tamen sequitur, ut perspicuum est, intellectum esse mortalem. satis enim est, quod à Socrate mortuo sit seiunctus: quia quatenus ad ipsum Socratem attinet, perinde est ac si interijsset. *3. Ethic. cap. 9.* *1. Ethic. cap. 13.*

Ad id uerò quod addebatur, animā esse in loco per accidens, concedimus, si per animam intelligimus ipsam sensitiuam. si uerò per animam intelligamus intellectiuam, hoc est quod negamus, quia non est per se, neque per accidens in loco, ut declaratum est.

4. Phys. Ad auctoritatem Aristotelis sumptam ex quarto Physic. dicimus ipsum intellexisse de anima sensitiua, quæ extenditur ad extensionem corporis, & in esse ab ipso corpore pendet. si aūt intelligeret de anima cœli, ut uisus est eo in loco innuere Auerroes, illud idem diceremus de intellectu, quòd diceretur de anima cœli.

Sed melius est ut Aristotelis uerba referamus ad eum sensum qui est uerus, & facilè intelligi potest, quàm ad sensum quem percipere sine maxima uerborū eius uiolentia non possumus. Quare dicimus, nihil sententiæ nostræ repugnare.

8. Physic. tex. 51. Cùm uerò addebatur, animam nostram moueri propterea, quòd eius corpus mouetur, quod acceptum fuit ex 8. Physic. ad id iam responsionē dedimus in superioribus. Concedimus enim illud quod est in corpore, & pendet à corpore in esse, moueri ad motum corporis: & hoc modo dicimus intellexisse Aristotelem. Sed quod est in corpore, & non pendet à corpore, neque per se, neque per accidens, mouetur à se ipso, licet per accidens possit fortasse moueri ab alio, ut declarauimus in superioribus, dum explicaremus illa uerba Aristotelis 8. Physic. „ Non est autem idem moueri secundum accidens à seipso, & ab altero quidem inest, & eorum quæ sunt in cœlo quibusdam principijs, quæcunque secundum plures feruntur motus, alterum autem corruptibilibus solum. Quæ etiam uerba apertè indicant, textum citatum in eam sententiam esse accipiendum, ut intelligatur de corruptibilibus solùm, ut nos asseruimus. etenim loquitur de eis quæ mouentur à seipsis per accidens, quæ non possunt esse nisi corruptibilia: non ergo textus ille labefactat sententiam nostram.

Ad id uerò quod subiungebatur, intellectiuum nō posse esse sine sensitiuo, & ob hoc intellectum esse inseparabilem: perspicua est ad hanc quæstionem responsio, ex eis quæ à nobis ex sentētia Aristotelis declarata sunt in superioribus, cùm diximus intellectum esse separabilem à corpore, & inseparabilem: separabilem ob hoc, uel ab illo: inseparabilem uerò simpliciter, imò semper esse cum corpore. Dico igitur se qui ex ea auctoritate, intellectum esse inseparabilē simpliciter à corpore, quia semper est cum phantasia aliqua: cùm uerò infers, ipsum futurum esse in eadem particula corporis, in qua est sensitiuum & uegetatiuum: dicimus quòd est in omni parte corporis, quia est totus in toto, et totus in qualibet parte. est ergo in corpore, & operatur in corpore. Et concedimus, sicut materia non potest separari ab omni forma, ita intellectum non posse separari ab omni corpore. hoc est enim quod concessimus & probauimus in superioribus. Tantum igitur abest ut hoc dictū sententiam nostram labefactet atque infringat, ut eam maximè confirmet.

Erat alia quæstio: Si intellectus est æternus, ergo eius materia deberet esse æterna. ad quam respondentes, concedimus consequentiam. Cùm uerò dicis, falsum esse materiam esse æternam: hoc est quod negamus. Cùm addis, singularia esse corruptibilia: respōdemus, ipsa esse corruptibilia, singulariter per successionem, tamen esse incorruptibilia. & hoc pacto sunt materia ipsius intellectus.

Erat item alia dubitatio, quæ ingenia multorum doctissimorum hominum exercere uisa est, quæ erat huiusmodi: Nihil uidetur prohibere quin intellectus sit generabilis & corruptibilis, & tamen sit tantæ perfectionis, ut est: ergo est ponendus talis. Cui occurrentes, negamus id quod antecedit, ut sit generabilis & corruptibilis, & sit tantæ perfectionis. quia si esset generabilis, non posset intelligere uniuersaliter: quæ est summa ipsius intellectus perfectio. Ad probationem dico, longè plus distare equum & elephantem & simiam ab ipso homine, quàm distant ostreę & uermes ab equis & elephantibus, & alijs animalib. perfectis: quia licet sint ualde imperfecta comparata ad illa, tamen quum omnia habeant formas quæ ex materia proficiscūtur, necessitas cogit, ut minus differant ab illis quàm formæ corruptibiles à formis incorruptibilibus. est enim inter ipsas tanta distantia, ut uix cognitione comprehendi possit.

Hæc

Hac preterea ratione possemus uti etiam ad probandum intelligentias ipsas, etsi sint tãtæ perfectionis, tamẽ posse esse generabiles & corruptibiles, propterea quòd plus distent imperfectione ostreæ & uermes ab homine, quàm homo ab intelligentijs. sed illa ostrearum & uermium imperfectio non obstat, quin forma hominis sit generabilis & corruptibilis: ergo ne forma quidem hominis impedit, quo minus in telligentiæ, quæ tantum excedunt formam hominis, quantum forma hominis excedit formam ostrearum & uermium & elephãtum, sint generabiles & corruptibiles. Quod cùm non ualeat de ipsis intelligentijs, necessitas cogit ut non ualeat etiam de homine, si bene res erit intellecta.

SECTIO UNDECIMA.

QVod uerò additum fuit ex sententia Alexandri, nihil repugnare quin forma hominis quæ est perfectissima, fiat ex perfectissima mixtione elementorum, ergo ita ponẽdum esse: dicimus, id quod antecedit à ueritate abhorrere. propterea quod fieri non potest, ut ex perfectissima mixtione elementorum, quæcunque ea sit, existat forma quæ sit tantæ perfectionis, quantæ est forma humana.

Ad probationem dicimus, quòd licet ex parua mixtione quatuor qualitatũ, fiat tanta differentia inter elementa, ut aliud sit ignis, aliud aër: non tamen sequi, ut possit esse tanta mixtio, & ita perfecta in homine & in alijs animalibus, ut fiant uirtutes perfectiores, cuiusmodi est (uerbi gratia) forma hominis: quia perfectio quæ potest existere ex optima mixtione elemẽtorum, habet determinatũ modum, ultra quem progredi non potest. Etenim nõ potest peruenire nisi usque ad hominem, qui habet phantasiam, quæ oritur ex elementis. homo enim est principium à quo incipit immortalitas, & in quo desinit mortalitas. Hac itẽ ratione possemus probare, substantias abstractas esse generabiles & corruptibiles: quia possent fieri ex perfectiori mixtione elemẽtorum, quàm fiat forma hominis: sicut forma hominis fieri poterat ex perfectiori mixtione quàm formæ aliorum animalium. etenim quicquid dicetur de ipsis intelligentijs, dicam de forma hominis: aliquid ergo repugnat, ut forma hominis fiat ex perfectissima mixtione elementorum. etenim elementorũ mixtio non est tantæ uirtutis, ut ex ipsa possit oriri ea forma quæ operetur uniuersalia uniuersaliter, & abstracta à materia: quandoquidẽ quæ oriuntur ex mixtione elementorũ, & per id quod necessariò sequitur ex materia, non possent exercere operationem, quæ sit ultra uires rei materialis, quæ cogitur operari singulariter.

Ei uerò quæstioni quæ asserebat intellectum esse in corde primùm, & propterea ei inesse organum: negamus id quod antecedit, quia ex opposito consequentis infertur oppositum antecedentis. Etenim consequens apertè euertit dictum Aristotelis in 3. de Anima, tex. 6. Ad probationem sumptam ex septimo Meta. respondemus eodem modo quemadmodum in superioribus: rationem uidelicet esse in corde primo, quia ibi est phantasia, quæ discurrit particulariter, quæ dicitur ratio: quia subministrat obiectum rationi, uel obedit rationi. negamus ibi esse rationem, id est intellectum discurrentem uniuersaliter: propterea quòd cogeremur fateri, intellectui inesse organum corporale, sicut sensitiuo, quod apertissimè Aristoteli repugnat. 3. de Anim. tex. 6. 7. Meta.

FINIS LIBRI TRIGESIMIPRIMI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSSECVNDVS.

SECTIO PRIMA.

SEQVEBATVR deinceps alia quæstio, quæ præter cæteras maximé urgere uidebatur. Delio enim uidetur indigere natatore. erat autem huiusmodi: Si intellectus est æternus, ergo uel est unus numero, uel numeratus ad numerationem singulorum hominum. alterum enim duorum euenire necesse est, ut patet: sed neutrum istorum potest dari, ergo non est æternus.

Ad hanc quæstionem respondeo, quod sæpius iam diximus, intellectũ nostrum ex ueritate sanctissimæ religionis nostræ esse numeratum, ad numerationem singulorum indiuiduorum: sed hoc tamen repugnare naturæ fundamentis. Quare nisi haberemus religionem, quæ hanc ueritatem luce clarius nobis ostenderet, ut facit, cogeremur cedere rationi naturali: sicut alijs in rebus, in quibus non repugnat religio, quandoquidem tunc cogimur sequi sensum & rationem naturalem. sed ubi fides oppositum ostendit, sequamur oportet ipsam fidem, relictis rationibus naturalibus: ut in superioribus satis fusè nos ostendisse arbitramur. Hæc igitur conclusio una est ex illis quæ ostenduntur ex fide, quæ omnino pro uerissima habenda est, eicꝫ sine ulla dubitatione planè assentiendum: credendumcꝫ tot numero esse animas rationales, quot sunt singulares homines. tamen quia nos hoc in loco profitemur id solùm quod ex naturali ratione sequitur, ut melius postea sciamus quid credere debeamus ex fide, quid non debeamus credere, non dubitabimus, innixi fundamentis naturæ, ad quæstionem propositam respondere: ex illo antecedenti, quòd uidelicet intellectus est æternus, sequi intellectum esse unum numero in omnibus hominibus: idcꝫ ob eas rationes quæ in superioribus allatæ fuerunt, ad demonstrandum ipsum intellectum non esse numeratum ad numerationem singulorum hominum: quas quidem rationes ex fundamentis naturæ, falsis tamen, uim habere, perspicuè patere arbitramur. & quia per intellectum in hoc loco accipimus animam rationalem, quam diximus in superioribus esse compositam ex intellectu possibili & agente, intelligimus habere uim ex fundamentis naturæ rationes eas, quæ probant animam rationalem non esse multiplicatam: non quæ probant solum intellectum [redacted] esse unicum, quia non esset pura potentia, & huiusmodi aliæ. Has enim nullam uim habere conspicuum est: quia anima rationalis non est solum intellectus potentia, ut dictum est in superioribus, sed composita ex actu & potentia. Fateor igitur, rationes illas quæ demonstrant intellectum nostrum unum esse numero in omnibus hominibus re uera falsas esse: concludere tamen ex fundamentis naturæ, ut diximus.

Neque responsio nonnullorum ad tex. allatos ferenda est, meo iudicio: ut uidelicet, quòd habeat materiam, id est hæcaitatem, & huiusmodi alia: quandoquidem textus per seipsi ita sunt perspicui, ut nulla interpretatione indigere uideantur. nihil enim est tam clarum, tamcꝫ apertum, quàm illis planè ostendi hanc cõsequentiam: In hac specie sunt multiplicata numero indiuidua: ergo sunt generabilia & corruptibilia, aliter enim non essent multiplicata: quia nullam aliam ob causam natura multiplicat indiuidua in eadem specie: etenim natura non facit per plura, quod ęquè bene aut melius efficere potest per pauciora. Quum uerò perpetuitati maximè consultum uelit, si tribueret in singulari perpetuitatem uni speciei, longè melius esset quàm per successionem indiuiduorum: seruaretur enim melius perpetuitas, sicut in intelligentijs quæ sunt perpetuę, quia una tantum est in una specie.

Si quis igitur diligenter animaduertat uerba Aristotelis, facilè intelliget omnes interpretationes, quas multi in locos citatos commenti sunt, somnia esse delirantium, ut prorsus stultum uideatur contrà aliquid proferre: laudanda-

da tamen uidetur eorum uoluntas, consiliumq́ . sed tamen longe melius fecissent, ut diximus in superioribus, si dixissent reijciendas esse rationes, demonstrantes id quod falsum est. etenim multa uitassent incommoda, nihilq́ de sanctissimæ religionis nostræ ueritate, & auctoritate detraxissent, propterea quòd nullis ipsa nititur rationibus naturalibus: sed ijs planè neglectis, ex ipsa ueritate sanxit dogmata sua, quæ sciebat repugnare naturæ.

Quarè nihil nos impedire debet, quin asseramus rationem naturalem ostendere, in una specie non dari multiplicationem indiuiduorum: neq; enim mirum hoc nobis uideretur, si lumine diuino non essemus illustrati. uideretur enim planè consentire rationi, quæ ex natura ortum habet, ut multiplicatio indiuiduorũ in eadem specie esset à natura comparata: quia nõ posset in indiuiduo seruare perpetuitatẽ, quippe qui nihil aliud propositum habeat nisi ut perpetuitatẽ seruet: frustra ergo plures homines procreasset, si in uno potuisset humani generis perpetuitatem seruare. Quare uenia digni mihi uidentur esse illi, qui nullo sibi diuino lumine oblato, solam rationem naturalem sequentes, in hanc falsam opinionem sunt delapsi. Quo maiores quidem gratias, nos qui Christi seruatoris nostri religionem sectamur, Deo opt. max. agere debemus, qui summo eius beneficio ex maximis tenebris in clarissimam lucem uocati sumus.

SECTIO SECVNDA.

Sed erant multa absurda, quæ hanc quã diximus sententiam sequi uidebantur: quæ tollenda sunt. alioquin non firmam & stabilem, sed errantem & uagam, in doctrina etiam naturali harum rerum opinionem haberemus. quod quidem maximè reprehendendum uidetur.

Primum ergo absurdum hoc erat, fore ut semper intellectus intelligeret idem, & intellecta essent æterna, siquidem intellectus esset unus. Ad hoc respondeo, & nego sequi intellectum semper intelligere idem numero, & intellecta esse æterna: quia ea, ut dictum est in superioribus, ex quibus sumebantur, erant æterna: at non necessariò æterna numero, sed æterna in specie per successionem indiuiduorum.

Ad probationem concedo, patiens esse idem: sed nego agens intellectionem esse semper idem: quia ad hanc, præter intellectum, concurrit etiam actiuè phantasma, quod uariatur ad uariationem rerum quæ sunt extra. non ergo erit idem numero effectus: sed idem specie: quam rem postmodum nullum sequitur absurdum.

Ad id uerò quod addebatur, quod tu esses per esse mei, & ego essem per esse tui: nego hoc sequi ex dicta positione. Ad probationem autem concedo, illa esse eadem, quorũ tota substantia est una: quia si aliter intelligeretur falsum esset. Cùm uerò adiungis, intellectum esse substantiam plurium indiuiduorum, concedo: at non tótam substantiam, sed partem substantiæ, propterea q; ad esse ipsius Socratis præter animam intellectiuam, concurrit anima etiam sensitiua. ergo sicut non ualet, ipsa indiuidua quæ habent eandem materiam, numero esse eadẽ, licet materia sit de substantia, quia materia non est tota substantia indiuiduorum: sic non ualet, indiuidua esse eadem, quia anima rationalis quæ est substantia, sit eadem. nam præter ipsam, ex parte etiam formæ, necessaria est alia forma, ex qua simul cum anima intellectiua fit tota substantia ipsius Socratis, quatenus ad formam attinet: nihil ergo absurdi ex positione dicta sequi uidetur.

Quod uerò subdis, futurum ex hac intellectus unitate, ut homo non sit generabilis & corruptibilis, quatenus homo, sed solum quatenus animal: hoc est quod negamus: quia posita intellectus unitate, homo quatenus homo, generatur & corrumpitur. Ad probationem consequentiæ concedo, hominem esse hominem per intellectum: at dico esse etiam per phantasiam. Quod uerò dicis, posita intellectus unitate, si homo periret, non periret intellectus: sed intellectus est id quo homo est homo: ergo, &c. dico, quod intellectus est id quo homo maximè est homo, sed non est id quo est homo simpliciter: sicut etiam tu concessisti in argumento.

Sed ut etiam homo sit homo per intellectum solum, nego: tamen futurũ ut non pereat quatenus homo, licet intellectus non pereat. quia homo, ut (uerbi gratia) Socrates, dicitur perire, non solum quia partes eius pereunt, sed etiam quia seiunguntur à se inuicem. homo enim cõstat ex anima & corpore, ergo est compositus: qua compositione dissoluta, non est amplius homo: sicut domus non dicitur amplius domus, postquàm est dissoluta eius compositio, licet lapides & cementum & ligna remaneant. nihil igitur contra pòsitionem dictam urgere uidetur hoc argumentum.

Non minus item negandum est, illud sequi ex intellectus unitate, ut cùm ego intelligo aliquid, tu etiam idem intelligas. Ad probationem concedo, intellectum recipere species: sed nego recipere, nisi homo speculetur etiam phantasmata. quia licet intellectus dicatur locus specierum, non est tamen locus qui conseruet ipsas, sed oportet semper adesse phantasma, & adesse ante intellectum, sicut sensibile ante sensum. Quare Aristoteles in tertio de anima: Et ob hoc neq; non sentiens (inquit) nihil utiq; addiscet, neq; intelliget: & cùm speculetur, necesse simul phantasma speculari. phantasmata enim sicut sensibilia sunt, præter hoc quod sunt sine materia.

3. de Anima 39.

Quare ut intellectus recipiat speciem, necesse est hominẽ speculari phantasma: in omnibus uerò indiuiduis non est idem phantasma: ergo nõ est eadem receptio. quia intellectus non intelligit ex se tantum, sed semper relationem habet ad illud phantasma, cuius corpus informat. quod cùm non sit idem in omnibus, sequitur ut non sit etiam eadem intellectio in omnibus: Tum quidẽ sequeretur, si intellectus postquàm recepit speciem intelligibilem, retineret ipsam, nec esset necesse eum in quo est intellectus speculari simul phantasma: neq; refertur intellectus semper ad illud phantasma, cuius corpus informat, & non cogeretur illud solum in illo subiecto intelligere. ex quibus sequitur, ut intellectus non habeat uim retinendi ipsas species: quia si haberet, posset homo intelligere non speculando etiam phantasma. Cùm ergo non sit eadem repræsentatio phantasmatis in singulis indiuiduis, fieri non potest ut quod ego intelligo, tu intelligas eo ipso temporis momento, quo ego intelligo. nam licet sit idem intellectus ex sua substantia, est tamen aliquo modo differens à se ipso, cùm informat meum copus, et tuũ, ut dicemus: quia in te non est phantasma quod occurrat intellectui. quamuis enim intellectus eo tempore quo recipit aliquam speciem, simpliciter intelligat: id est, homo ipso intellectu (intellectus enim ipse propriẽ intelligere non dicitur, sed homo intellectu) nõ tamen intellligit ratione tui, licet tuus intellectus recipiat illud intellectum. Etenim recipere aliquod intellectum, est intelligere, sed non ratione tui: sed ad hoc ut tu intelligas quod intelligit intellectus meus, requiritur ut phantasia tua per quam seiungeris à me, subministret intellectui inte illud idem, quod mea subministrat intellectui in me. Sed cùm hoc non fiat semper, neq; necessariò, non sequitur ut tu intelligas id quod ego intelligo: quia ad particularem intellectionem requiritur, ut res intellecta recipiatur in intellectu, & ut recipiatur à phantasia particularis hominis: quia si quid subministratur intellectui à phantasia alterius hominis, tu illud receptum nõ intelliges, sed ille cuius phantasia subministrat. Quare tu non potes tunc intelligere, quia non potes speculari simul phantasma illud. Hæc responsio aperte mihi uidetur sequi ex uerbis Aristotelis. Sed nos in sequẽtibus fusius & clarius, in dissolutione postremæ quæstionis, hanc rem declaraturos putamus: quẽ locum lectores expectare uoluimus.

Item non sequitur, si meus intellectus obliuiscatur alicuius rei, ut eiusdem obliuiscatur etiam tuus, quia intellectus non habet memoriam: etenim memoria (ut perspicuum est ex lib. de Memoria & reminiscentia, & ex eis quæ dicemus) est per se partis sensitiuæ passio, per accidens uerò ipsius intellectus. Etenim recordatur intellectus, quia recordatur sensus. Quare si sensitiua potentia tua retinuit species, quas mea retinere non potuit: eo fit, ut intellectus obliuiscitur in me alicuius rei, cuius tuus recordatur.

At

At hic dicet aliquis: Videtur fieri posse, ut intellectus intelligat sine phantasma te: ergo [illegible], quod tu intelliges, ego intelligam: quia species intelligibilis erit in intellectu, & non speculabitur simul phantasma. Antecedens probatur ex uerbis Aristotelis in tertio de Anima, tex. octauo, ubi dixit: Cùm autem sic singula fiunt, ut sciens dicitur qui secundum actum, hoc autem accidit cum possit operari per se ipsum, & est quidem tunc potentia quadam, non tamen simpliciter, & [redacted] addiscere & inuenire, & ipse autem seipsum potest intelligere. Nam si possit intellectus operari per seipsum, ergo poterit intelligere sine phantasmate: ergo quod tu intelligis, omnes singulares homines intelligent, si est idem intellectus. sed hoc esse falsum, experientia comprobat: ergo falsum est quod idem numero sit intellectus in omnibus hominibus. *3. de Anim. tex. 8.*

Ad hanc quæstionem respondens, nego fieri posse ut intellectus intelligat sine phantasmate: quia non solum hoc dixit Aristoteles multis in locis, uerùm etiam probauit in tertio de Anima tex 30. cuius hæc sunt uerba, quæ citauimus etiam in superioribus ob alias occasiones: Intellectiuæ autem animæ phantasmata, ut sensibilia sunt: cùm autem bonum aut malum affirmat, aut negat & fugit, aut prosequitur, propter quod nequaquàm sine phantasmate intelligit anima. Et in tex. 39. quem locum citauimus etiam in superioribus: Et cùm speculetur, necesse est simul phantasma aliquod speculari. phātasmata enim sicut sensibilia sunt, nisi quod sunt sine materia. De qua re etiam inferius uerba faciemus. Si ergo phantasmata ita se habent ad intellectum, ut sensibilia ad sensum: & perspicuum est, sensum nō posse sentire sine sensibili: ergo perspicuum item esse debet, intellectum non posse sentire sine phantasmate: alioquin non ita se haberet phantasma ad intellectum, sicut sensibile ad sensum. *3. de Anim. tex. 30.* *3. de Aia. 39.*

Item, si intellectus posset intelligere sine phantasmate, profectò retineret in seipso species: ergo haberet memoriam. Consequens ab Aristotelis sententia abhorret, ergo & antecedens: consequentia perspicua est. Consequens autem ab Aristotelis sententia discrepare ex multis locis colligitur, sed maxime ex libro de Memoria & reminiscentia, ubi ita scriptum reliquit: Memoria autem, & ea quæ est intelligibilium, non sine phantasmate est. Quare intellectui secundum accidens utique erit, per se autem primi sensitiui. unde & alijs quibusdam est animalium, & non solum hominibus, & habentibus opinionem aut prudentiam: si autem intellectiuarum partium esset, non utique inesset multis aliorum animalium. *lib. de Memoria & remi.*

Si ergo Aristoteles ex hoc, quòd memoria intelligibilium non est sine phantasmate, infert, hanc memoriam esse ipsius intellectiui per accidēs, & per se primi sensitiui: ergo non uult quòd intellectus recordetur, nisi quia sensus recordatur, non habet enim intellectus uim retinendi species.

Item probat, memoriam non esse partis intellectiuæ: quia si esset, inquit, partis intellectiuæ, non inesset multis aliorum animalium. at inest multis aliorum animalium: ergo non est partis intellectiuæ. Fieri ergo non potest ut intellectus intelligat, nisi intelligens speculetur phantasmata. Quare necesse est, nisi uelimus Aristotelem pugnantia asserere, ut recta interpretatione explicemus octauum tex. prolatum ad confirmandam & stabiliendam sententiam nostræ sententiæ oppositam.

Dicimus igitur, quod cùm Aristoteles dixisset in quinto tex. non esse aliam naturam intellectus præter hanc, quod est possibilis: nec esse actu aliquod entium antequam intelligat: & in fine sexti textus hæc uerba protulisset, Et rectè sunt dicentes animam esse locum specierum, præter quod non uniuersa, sed intellectiua, neque actu, sed potentia species, retecta quadam tacita dubitatione. In tex. septimo, ut diximus in superioribus, reuertitur ad respondendum alteri tacitæ cogitationi, quæ ortum habere potuisset ex eis quæ dixerat. est autem huiusmodi: Tu dixisti intellectum esse potentia specierum, non actu: at quando erit actu species? Respondere mihi uidetur, quòd tunc erit, cum sic fiet singulæ species, ut sciens secundū actum. sciens enim bifariā dicitur, ut declarauit Aristoteles multis in

7.Ethic. cap.5. in locis, sed maximè in septimo Ethic. capite quinto. Etenim dicitur ille qui habet scientiam, & non utitur, uti dormiens, & non cogitans: & ille qui habet & utitur. Quare cum dixisset, intellectus fiet singula sicut sciens: ne aliquis crederet se intelligere de sciente in potentia, id est qui habet, & non utitur: ostendit se loqui de sciente qui actu sit. Voluit ergo dicere, intellectum esse tum actu species, cũ fit singulæ species, id est cũ actu intelligit ipsa species. Et in tex. 37. & 38. tertij de Anima,

3. de Anim. 37 & 38. cum uellet ostendere, quomodo anima uel intellectus fiant omnia: Dicamus iterum (inquit) quod omnia ea quæ sunt quodam modo est anima. aut enim sensibilia quæ sunt, aut intelligibilia, est autem scientia scibilia, sensu autem sensibilia. sed quo modo hoc sit, oportet inquirere. secatur igitur scientia & sensus in res, quæ quidem potentia est in ea quæ sunt potentia, quæ uerò actu in ea quæ sunt actu: animæ autem sensitiuum, & quod scire potest potentia, hæc sunt, hoc quidem scibile, illud autem sensibile. necesse autem est aut ipsa, aut species esse, ipsa quidem non sunt: nõ enim lapis in anima est, sed species eius. Quare anima, sicut manus. manus enim est organum organorum, & intellectus est species specierum, & sensus species sensibilium.

Quibus uerbis significat animam, cum habeat in se species quas habet: & dixit quodammodo, quia non simpliciter fit species, dici aliquo modo esse ipsas species quas habet, sed aliquo modo. habens enim illas, fit aliquo modo ipsa. Quo circa rectè dixit Aristoteles quòd cum intellectus fit singula, sicut sciens actu dicitur esse species.

Sed quia aliquis potuisset quærere, quando sciemus intellectum fieri singula? Respondere uidetur dicens: Hoc autem, uidelicet quod fiat singula, accidet tum, cum intellectus poterit operari per se, id est cum habebit actu species: quod scilicet tunc erit, cum facta fuerit abstractio ab intellectu agente: quia tunc erunt receptæ species in intellectu, & intellectus intelligit pet se ipsum, quia non indigebit amplius abstrahente. Et quia aliquis potuisset etiam quærere, an futurum sit amplius intellectus potentia cum habebit species, & non indigebit intellectu agente, quia erit ille species actu: respondere mihi uidetur Aristoteles, quòd tunc etiam cum intelliget omnia, erit intellectus potentia quodam modo supple ad intelligendum. sed ea potentia quam habet cum intelligit actu species, non est eodem modo se habens, sicut erat antequam intelligeret & inueniret: quia tunc erat longinqua potentia, & nullã habebat actu speciem. sed postquam didicit & inuenit, est in potentia propinqua, non simpliciter. est autem in potentia, quia dum actu intelligit species, ipse se ipsum potest intelligere: quia intelligens se intelligere omnia quemadmodum declarauimus, intelligit se non esse mixtum cum speciebus antequam intelligat: & intelligens hoc, intelligit ipsius non esse naturam quandam, neq; unam, nisi hanc quod possibilis est, qui uocatur animæ intellectus. Dico autem intelle-

3. de Anim. tex. 5. ctum (inquit Aristoteles) quo opinatur & intelligit anima: & nihil est actu eorum quæ sunt ante intelligere. Ex hoc ergo quod intelligit se intelligere, omnia intelligit, quod est potentia, quæ est eius natura. Cùm ergo intelligit singula, quod idem est quod omnia, & est actu singula quæ sunt extra ipsum, est adhuc in potentia ad se ipsum intelligendum, sed non eodem modo sicut erat antequam intelligeret omnia, quia illa erat potentia remota, & ista est propinqua. intellectus ergo dicitur esse actu, cum fit singula: quod est illud quod quærebatur.

Nunc igitur reuertendo ad propositum nostrum, dico hunc tex. non asserere intellectum intelligere per se sine phantasmate, cum actu intelligit: quia necesse est ut phantasma sit etiam præsens ipsi, sicut oportet sensibile esse præsens sensui: alioquin non intelligeret intellectus, sicut sensus absente sensibili non sentiret, ut tex. citati & rationes allatæ indicare uidentur. Sed significat quòd intellectus fit singula, cum actu intelligit species: tunc uerò actu intelligit, cum non indiget intellectu agente, qui abstrahat. Hic mihi uidetur sensus Aristotelis, qui sensus nullo modo uidetur euertere sententiam nostram, omniquè ex parte consentire Aristotelis doctrinæ. Quare non sequitur, ut quod tu intelligas, idem ego intelligam. species enim intelligibiles nunquam erunt in intellectu, nisi sint phan-

tasmata præsentia. Cuius rei hæc est causa, quia oportet hominem intelligentem phantasmata simul speculari. Itaq; nunquàm ex hac uia naturali, falsa tamen, dabitur intellectio sine phantasmate: licet intellectus posibilis posit operari intellectu agente, non operante. & hoc fit, cùm ipse habet species iam abstractas, & actu cogitat. Postquàm enim intellectus agens abstraxit species, desistit ab opere, quia functus est officio suo: & tunc intellectus posibilis dicitur operari per se ipsum, quia non indiget intellectu agente. Ac licet hoc non fiat sine præsentia phantasmatis, tamen dicitur operari per se ipsum: quia indiget solum phantasmate quod subministrat obiectum, neq; phantasma facit ipsum operari, quia non mouet intellectum: sed intellectus agens, qui abstrahit, ex causa ut moueatur, & sic per accidens indiget phantasmate: per se uerò, intellectu agente.

SECTIO TERTIA.

SEquebatur alia quæstio, quæ & ipsa omnibus uisa est mirum in modum urgere. In hunc autem modum instituebatur. si intellectus esset incorruptibilis & unus, in homine essent duæ animæ, quarum una non contineret aliam in uirtute, & distinctæ essent etiam subiecto. Respondeo, sicut etiam dictum est in superioribus, tantum abesse ut absurdum sit ex ratione quę ex sensibus ortum habet, in homine esse duas animas re ipsa distinctas, ut sit omnino necessarium: quod præter rationes quas in superioribus attulimus, ex his etiam colligi potest. nam quod anima sensitiua sit in homine, ita in promptu est, ut turpe sit uelle id demonstrare. quod enim sensui perspicuum est, nulla id ostensione prorsus indiget. Quod item anima intellectiua sit in ipso, non minus perspicuum est: quod autem re sint seiunctæ, ostendunt omnes rationes quæ probant animæ rationalis immortalitatem: quia altera est impassibilis, altera passibilis & corruptibilis: altera non mixta cum corpore & simplex, altera mixta: altera uenit deforis, altera intrinsecus: altera est pura potentia & in natura, altera est actus. necessitatem autem harum animarum in homine, declarauerunt quædam rationes in superioribus à nobis inductæ. non enim homo poterat esse homo una tantum anima: quia fieri non poterat ut intelligeret, ut dictum est, ad quem locum me reijcio. Hoc etiam præter rationes dictas uidetur consentire operibus naturę, propterea quòd non uidebatur congruum ut natura transiret sine medio à rebus omnino corruptibilibus ad res omnino incorruptibiles. Congruum enim uidebatur, ut natura transiret per medium quod haberet partes, quarum una esset corruptibilis, altera incorruptibilis, ut daretur medium inter incorruptibilia simpliciter, & corruptibilia: natura enim, ut in superioribus dictum est, non solet transire ab extremo ad extremum sine medio. Quare ex sententia Aristotelis naturaliter loquentis, cogimur ponere duas animas in homine re distinctas: neq; tamen est necessarium ut sint subiecto distinctæ. quia si anima rationalis est in homine, & informat hominem, sicut declarauimus in superioribus, & dat esse homini, maximè qua homo est: necesitas cogit ut sit in eodem subiecto, sed modo diuerso: quia sensitiua extenditur ad extensionem subiecti, intellectiua non extenditur. Item sensitiua utitur in opere suo organo corporali, quod ostendit eius mortalitatem: intellectiua non utitur organo corporali ad intelligendum, id est non utitur aliqua parte determinata corporis: ex quo sequitur ipsam esse æternam. Falsum est ergo, fieri non posse ut forma incorruptibilis sit in eodem subiecto, in quo sit forma corruptibilis: licet non posit inesse eodem modo, ut diximus. Concedimus igitur, hominem esse hominem per duas formas substantiales necessariò, propterea quòd ad esse ipsius hominis requiruntur duæ formæ substantiales re distinctæ, idq; cognoscitur ex opere ipsius, ut diximus.

Ad Aristotelem autē, qui in septimo Meta. tex. 38. dicebat, propterea Socrates, qui quidem est substantia, substantia erit, uti patet. quare duabus substantijs Socrates substātia erit. Dico Aristotelem noluisse Socratem esse substantiā duabus substantijs eiusdē generis, quemadmodū fuisset si uniuersale esset substantia: sumitur 7. Meta. 38.

enim

enim à singularibus.sed non negat Aristoteles, quin Socrates possit esse à duabus substantijs diuersi generis,quia una nõ impedit alteram,sed seruit ipsi ut sensitiua intellectiuæ:absurdum enim esset,si ambæ essent eiusdem naturæ,quia uel altera alteram impediret,uel esset superuacanea:quod nõ accidit,si sunt diuersi generis, ut est intellectiua & sensitiua.nihil igitur absurdi uidetur sequi,si ponamus duas animas re distinctas in homine:imò tantum abest ut hoc sit absurdum, ut sit omnino ex istis fundamentis,falsis tamen,necessarium.

SECTIO QVARTA.

Ad id uerò quod addebatur,fieri non posse ut comparemus uniuersale ad singulare,& exponamus differentias inter uniuersale & singulare, & ea quæ sequuntur. Respondent nonnulli,& illi quidem egregij Philosophi,consequentiam illam omnino à ueritate abhorrere:propterea quòd, & si intellectus est à materia seiunctus,tamen potest facere illam comparationem, quia dicunt intellectum cognoscere uniuersale primò & directè:singulare uerò nõ cognoscere, nisi reflexè & mediante sensu:hoc est,inquiunt, in quantum consideratur ut est phantasiæ & tempori alligatus. Veniunt autem isti in hanc opinionem, propter argumẽtum factum:& hãc responsionem sumunt tum ex tex.nono,decimo & undecimo tertij de Anima,tum ex Auerroe illum locum exponente.

3. de Anima. tex. 9. 10 & 11. Sed hæc opinio mihi uidetur esse maximè improbanda, propterea quòd nullo modo uidetur fieri posse ut intellectus singularia intelligat:quandoquidem si intelligere posset singularia,posset ab ipsis moueri,& tunc nõ cogeremur ponere intellectum agentem:quippe qui ob id tantum ponitur,quia singulare non potest mouere intellectum,qui est abstractus à materia,& est in pura potẽtia: sicut non cogimur ponere sensum agentem, propterea quòd sensibile singulare potest mouere sensum, ut potè qui est eductus ex potentia materiæ.

Item non possemus demonstrare intellectum esse abstractum à materia,si intelligeret singulare,ut ostensum fuit in superioribus.

Quod uerò dicunt intellectum intelligere per se & primò uniuersale,particulare autem reflexè, inquantum est phantasiæ & tempori alligatus: mea quidem sententia est somnium.Ex ijs enim quærendum est, quomodo possit reflecti supra phantasiam,cum sit pura potentia:& quomodo possit intelligere singulare, nisi moueatur ab illo:intelligere enim est pati.quòd si moueatur à singulari,sanè immateriale potest moueri à materiali:quod quidem tam est absurdum,quàm quod absurdissimum.Et si hoc demus, nihil opus erit ponere intellectum agentẽ. Etenim singularia omnia possent mouere intellectum possibilem:et ita intellectus possibilis posset efficere uniuersale ex illis singularibus: posset ergo intelligere sine beneficio intellectus agentis, quæ omnia euertunt uniuersam de ipso animo Aristotelis doctrinam. Fieri præterea non potest,ut potentia superior & abstracta possit reflecti ad inferiorem.Item singularia se haberent ad intellectum, sicut sensibilia ad sensum:essent etiam obiectum intellectus.

Item,Aristoteles non dicit intellectum, dum intelligit, speculari phantasmata: sed intelligentem,uidelicet hominem.Quorum uerborum hæc est sententia,necessarium esse ut intellectu intelligente homo speculetur phantasmata,quia oportet ut sit præsentia intellectui. Quare concludendum mihi uidetur, intellectum nullo modo intelligere singulare, neq; directè neq; indirectè: opus enim esset ut moueretur ab illo singulari, ut singulare est.quod licet aliquando comprehendatur sub uniuersali, tamen intellectus non intelligit ipsum nisi uniuersaliter.

SECTIO QVINTA.

Ad tex.uerò Aristotelis qui sunt difficillimi, & uarijs modis explanantur, ut planius responderemus, uisum est faciendum ut eos interpretaremur, quo magis intelligi possit eos nullam sententiæ nostræ uim afferre.

Cùm igitur ostendisset Aristoteles,intellectum fieri singula, & ita intelligere se ipsum,aliquis potuisset uenire in eam opinionem, ut existimaret intellectum intelligere singularia & uniuersalia,quod quidem abhorrebat à ratione: uel dicamus, quòd

quòd cùm dixisset intellectum intelligere uniuersalia, aliquis potuisset credere
quòd intelligeret etiam singularia. Quomodocunque sit (ad idem enim redire uide
tur) dicit tandem hominem sensu carnem percipere, essentiam uerò carnis intelle-
ctu: quod significat, intellectũ nõ percipere singularia. Quare inquit in tex. 9. quẽ
citauimus etiam in superioribus ad aliam rem stabiliendam & confirmandã: Quo- "
niam aliud est magnitudo, & aliud est esse magnitudinis: id est quoniam aliud est "
compositum, aliud forma compositi, id est essentiam compositi: quod magis decla "
rans addit: Aliud est aqua, & aliud est esse aquæ, id est forma aquæ, quæ est essen- "
tia aquæ: & sic in multis alijs, non autem in omnibus. in quibusdam enim idem est "
esse carnis, id est essentia carnis, & ipsa caro: id est, in quibusdam idem est esse quod
essentia. & ista sunt simplicia, in quibus idem est esse quod essentia. Et hoc est
quod uisus est etiam dicere in primo Cœli ijs uerbis, quæ uerba attulimus etiam in
superioribus ob aliam occasionem: In omnibus enim, & ijs quæ natura, & his quæ 1.Cœli
ab arte constantibus & generatis, alterũ est ipsa secundum se forma, & quæ est mi- 29.
xta cum materia, puta sphere forma, aliud est & aurea & ærea sphera: & iterum cir "
culi alia forma, & æreus & ligneus circulus. "

Ex multis præterea locis Aristoteles & maximè ex septimo Meta. luce clarius 7.Meta.
còlligitur, Aristotelem per formam sine materia intelligere ipsa uniuersalia, quæ
quidem formæ dicuntur: quoniam forma est principium essendi, & cognoscendi,
& est illa quæ principaliter est de essentia: ab ipsa enim sumuntur uniuersalia. id
quod uisus est Aristo. declarare in septimo Meta. tex. 30. ubi hæc scripta reliquit:
Vniuersale autem non est substantia, sed quoddam totum ex hac ratione, atque hac 7.Met.30.
materia, est & in cæteris simili modo. "

Est igitur & formæ pars, ipsius inquam quiditatis, perinde ac ipsius quoque toti-
us, quod quidem ex forma atque ipsa materia constat. sed formæ partes rationis sunt
solum partes, ratio uerò est ipsum uniuersale: nihil igitur uetat quin per esse carnis
intelligamus formam carnis, quæ est uniuersalis. Et paulo ante dixerat Aristoteles,
ipsius rationis partes ea quæ sunt solum ipsius formæ, ratio autem est ipsius uniuer
salis, id est ipsum uniuersale.

His ergo constitutis Aristoteles infert: Et alio, aut aliter se habente, discernit, uel
iudicat intellectus. & reddit rationem: Quia caro non est sine materia. id est, com-
positum illud quod dicitur caro, habet formã in materia. si ergo ita est intellectus,
id est homo qui habet intellectũ: etenim non uidetur fieri posse ut per intellectum
accipiamus partem animæ intellectiuam, quæ intelligit, quia de ea non possumus
uerè dicere quòd habeat partem sensitiuam qua intelligat carnẽ, & intellectiuam
qua intelligat esse carnis. est enim ipsamet & simplex: non enim habet diuersa prin
cipia, ut dicet Aristo. necesse igitur uidetur esse, ut per intellectum intelligatur id
quod in se continet sensum & intellectum: quod quidem non potest esse aliud
quàm homo, qui habet intellectum. Quia ergo caro est in materia, & esse carnis
est sine materia, & homo percipit carnem & esse carnis, necessitas cogit ut alio &
alio principio iudicet esse carnis, & ipsam carnem: quia eodem principio non po-
test iudicare ea quæ sunt in materia, & ea quæ sunt abstracta à materia: & si eodem
principio necesse est ut aliter se habeat aliquo modo ut dicemus. nõ enim fieri pos
set ut moueretur ab eo quod percipit, quia illa facultas quæ iudicat quæ sunt in ma
teria, non potest iudicare quæ sunt abstracta à materia: esse enim in materia, & ab-
stractum esse à materia, maximè seiuncta sunt, itaque non possunt percipi ab eadem
potentia. quod si possent percipi, necessitas cogeret, ut alio & alio modo se habe-
ret illa potentia, alioquin esset abstracta, & non abstracta: quod quidẽ fieri nequit.
etenim quatenus potentia, aliqua iudicat & percipit abstracta, necesse est ut sit ab-
stracta. opus enim ostendit substantiam. neque opus potest esse perfectius substan-
tia: ex operibus enim ostenditur substantiæ operans.

Ita etiam potentia quæ percipit abstracta à materia, non potest recipere immer
sa materiæ, ut sunt immersa: esset enim & ipsa abstracta, & non abstracta, quod ab-
surdum est. neque fieri potest ut ostenderemus aliquam substantiam esse abstractam
à materia, si immersa materiæ, ut sunt immersa, perciperet & abstracta etiam. Quo
circa rectè dixit Aristoteles, quod cum aliud sit caro, aliud esse carnis, necesse est ut

cognoscens utrumq; diuersis principijs illa cognoscat. & si uno, ut alio modo se habeat necesse est: propterea quod aliud est cū materia, uidelicet caro, & aliud est sine materia, quod est esse carnis.

Et quia aliquis potuisset quærere, quæ nam sint ea quibus iudicans ista, diuersa iudicat, in tex. decimo hoc declarat dicens: sensitiuo, id est parte sensitiua cognoscens iudicat calidum & frigidum, quoniam scilicet calidi & frigidi ratio quædam 7.Met. est caro, idem quoq; subiectum est caro. subiectum enim, ut patet ex septimo Meta. est de ratione accidentis: designatq; per calidum & frigidum singularia & composita, quæ sensu percipiuntur. & mentionē fecit de calido & frigido, quia sensus non penetrat usq; ad substantiam: sed quæ obijciuntur sensibus, sunt accidentia. designat ergo singularem carnem, quam cognoscens iudicat parte sensitiua. Alio autem principio, inquit, separabili: id est ipso intellectu qui est separatus à materia, & per id quod necessariò sequitur, à sensu iudicat cognoscens esse carnis, id est carnem abstractam à materia. cum autem dicit aut sicut circumflexè linea se habet ad se ipsum cum extensa sit, designat intellectum. Etenim intellectus intelligit res diuersas genere, uidelicet speculatiuas, quæ sunt tantum propter scire, & operatiuas, quæ sunt tantum propter operari: & cùm intelligit speculatiuas, uidetur dif- 6.Ethic. cap.2. ferre à seipso quatenus intelligit operatiuas, ut patet ex sexto Ethic. capite secundo. nam cùm intelligit speculatiuas, uidetur esse sicut linea circumflexa, quia non recipit aliquid extra, & non extendit se ad alia, quasi reflectēs supra seipsam. Cùm uerò intelligit operationem, uidetur assimilari lineæ rectæ, quia extendit considerationem suam usque ad opera extra ipsam. Res ergo omnino diuersæ necessariò cognoscuntur à diuersis potentijs, uel ab una alio atque alio modo se habente. Videtur igitur dicere Aristoteles, quòd esse ipsius carnis iudicatur ab homine beneficio potentiæ separabilis, quæ est aliud principium à sensu, ut separabilis est: uel ab eadem potentia separabili, ut differt à se ipsa, sicut linea circumflexa differt à seipsa extensa. Non enim uidetur Aristoteles usus esse hac disiunctione, ut indicaret intellectum posse percipere reflexè singulare, quia hoc fieri non potest ob rationes allatas: neque etiam ipse hoc dicit. etenim refert illa uerba, Alio autem aut separabili, aut sicut circumflexa, ad esse carnis duntaxat, non ad carnem, & esse carnis simul: sicut oporteret eum fecisse, si uoluisset significare intellectum intelligere reflexè singulare, & directè uniuersale: sed retulit, ut dixi, illam disiunctiuam ad esse carnis tantum. quibus uerbis nihil aliud mihi quidem uidetur significare, quàm quòd intellectus diuersis nominibus nominatus potest intelligere etiam diuersa. Quare uti dictum est, non possumus dicere ipsum designasse intellectum reflexè intelligere singulare: quia solum dicit quòd intelligit esse carnis. satis enim est quod inquit alio principio, aut aliter se habente, iudicare esse carnis: quod principium est aliud à sensitiuo, quo iudicat carnem. Quod si ad hunc modum interpretemur, mea quidem sententia facimus Aristotelem ueritati consentire, & ea asserere, quæ in re de qua loquutus erat conueniūnt: non tamen hac interpretatione ita delectamur, ut negemus nullam uim nos afferre illi uerbo Intellectus, quod ob rationes allatas interpretamur, habens intellectum. Veruntamen si rectè consideremus morem loquendi Aristotelis, nulla ex hoc admiratione afficiemur. etenim in eius doctrina frequentissimè (nisi uelimus ipsum aliena à ueritate, & negantia asserere) cogimur uim eius uerbis inferre: quod eos minimè latêre arbitror, qui in eius librorum lectione paulum modò uersati sunt, eiusq; doctrinæ cognitionem uel minimam sunt consequuti. Ego sanè longè melius esse iudico uim alicui uerbo afferre, quàm facere ut sententias à ueritate abhorrentes, & quæ in rem non conueniant, tam diuinus philosophus protulerit.

Quanquam etiam possumus dicere, non afferri tantam uim illi uerbo, propterea quòd homo uidetur posse dici intellectus, quia est homo principaliter per intellectum: ut nos in superioribus ex sententia Aristotelis luce clarius ostendisse arbitramur. ad quem locum, ne nimium prolixus sim, lectores reijcio.

Rursus autem in his. Quia dixerat Aristoteles, in naturalibus aliud esse carnem, aliud formam carnis, obidq; cognoscentem cogi alio principio cognoscere ista uel eodem diuerso modo se habente, & declarauit hanc rem: In hac parte uide-

tur ei propositum esse declarare, hoc idem reperiri in mathematicis. quare inquit: Rursus enim in eis quæ dicuntur ex abstractione, id est in mathematicis: ita enim solet frequentissimè nuncupare res ipsas mathematicas. cuius rei causa est perspicua. In eis ergo, inquit, rectum est ueluti simum, rectum dicitur esse in materia, sicut simum quod est in materia, quia est in naso. Deinde probat hoc dicens: Cùm continuo enim est. quasi argumentetur: Illud quod est cum continuo, est cum materia: rectum est cum continuo, hanc ponit: ergò rectum est cum materia.

Prima propositio perspicua est ex multis Aristotelis locis, sed maximè ex septimo & undecimo Meta. quibus in locis duplicem dicit esse materiam, unam sensibilem, alteram intelligibilem, quam ait ipsorum mathematicorum esse. etenim in septimo Meta. ita scriptum reliquit: Materia uerò per se est ignota: atque materia alia sensibilis, alia intelligibilis. sensibilis, ut æs, lignum, & quæ est materia mobilis: intelligibilis, quæ in ipsis sensibilibus inest, non ut sensibilia sunt, ut ipsæ res mathe. Quibus uerbis apertè uult, res mathematicas materiam habere. Quare, inquit, si quod quid erat esse est alterum esse recto, & ipsum rectum: id est, si diuersum est rectum quoad suam essentiam, atque ipsum rectum: id est, si ratio esse recti, eiusque essentia est alia à recto, sicut ratio carnis: necessitas cogit, ut qui cognoscit essentiam recti, & ipsum rectum, percipiat ea alio & alio principio. 7.Meta. 11.Met. 7.Meta. « «

Sit ergo dualitas, supple ratio ipsa & uniuersalis, diuersa ab hac dualitate singulari, cognoscens percipiet dualitatis rationem alio principio, aliter se habente à principio quo percipiet hãc dualitatem: quia percipiet ipsam dualitatis rationem intellectu, quo percipit abstracta à materia, qui intellectus ex diuersitate ipsorum abstractorum quæ percipit, percipiet ea alio modo se habens. etenim cùm percipiet speculatiua, sese ut linea circumflexè habebit: cùm uerò percipiet operatiua, se habebit ut linea extensa, quia scilicet eius cogitatio se extendit ad opus extra ipsum. Quare dixit Aristoteles, intellectum speculatiuũ differre à practico, fine: quia finis speculatiui est tantum scire, actiui autem opus.

Et omnino igitur.) His uerbis concludit Aristoteles, prout res sunt separatæ à materia, sic esse & quæ sunt circa intellectum: id est, ut res sunt separatæ à materia, sic percipi ab intellectu. quasi dicat, ea quæ percipiuntur ab intellectu, esse illa quæ à materia sunt seiuncta. Quibus uerbis apertè indicar, se per esse carnis, & esse recti, intelligere uniuersalia: & uult, quòd cognoscens cognoscat illa alio principio, quàm quo percipit hanc carnem, & hoc rectum, quod quidem principium est intellectus. Ita quidem explanãdum uidetur, alioquin ista ultima uerba in rem non conuenirent. Tantum igitur meo quidem iudicio abest, ut Aristoteles in ijs tex. dicat intellectum intelligere singularia reflexè, ut omnino contrarium asserere uideatur. Vult enim, sensitiuo ipsum intelligere calidum & frigidum, intellectiuo autem esse ipsius carnis, id est carnem uniuersalem, quippe quæ est forma carnis abstracta à materia. Non solum ergo tex. ij sententiam nostram non infringere uidentur, uerùm etiam maximè confirmare atque stabilire. Non me latet tamen, hos tex. uario modo à multis, & illis quidem doctissimis philosophis, explanatos fuisse: sed eorum explanationes mihi non uidentur probandæ, ut quæ nec in rem uideantur conuenire, neque ueritati consentire: quas tamen non refellimus separatim, tum quia ex eis quæ dicta sunt satis clarè perspici potest quantum uerbis Aristotelis quadrent, tum quia hic non est locus omnia refellendi. fatemur tamẽ hos tex. esse omnino explanatų difficiles, & indigere Delio (ut aiunt) natatore. « «

SECTIO SEXTA.

Quare reuertentes ad argumenti dissolutionem, cuius causa hucusq; digressi sumus, dicimus, intellectum non posse comparare uniuersale ad singulare, neq; ostendere interesse inter uniuersale & singulare: quia fieri non potest ut intellectus percipiat aliquo modo ipsum singulare, neque item sensum posse facere hanc comparationem, propterea quòd ipse propriè non percipit uniuersale. aliter enim opus non esset intellectu agente, & multa alia sequerentur absurda. sed est

homo qui cognoſcit iſta duobus principijs diuerſis, intellectu uidelicet uniuerſale, & ſenſu ſingulare, & ita cognoſcit ea differre maximè ut tex. explicati indicarunt. Dicimus item, ſyllogiſmum factum ex altera propoſitione uniuerſali, & altera ſingulari, non fieri ab intellectu ſolo, ſed ab intellectu & à ſenſu: ab eodem tamen homine, qui habet utrunque hoc principium, id quod uidetur declaraſſe Ariſtoteles
1.Poſt. multis in locis, quorum nonnullos proferam. Inquit ergo in primo Poſt. Fit au-
cap.1. tem ut cognoſcamus quædam prius cognoſcentes, quorundam autem ſimul acci-
» pientes cognitionem, ueluti quæcunque ſunt ſub uniuerſali, quorum habetur cogni
» tio. nam omnem triangulum tres angulos duobus rectis æquales habere, antea ſci
» uimus. at id quod eſt in ſemicirculo, triangulũ eſſe, ſimul inducentes cognouimus.
» Hoc enim pacto nonnullas addiſcimus uerum, & non per medium extremum co
» gnoſcimus quæcunque iam ſingulares ſunt, & de nullo prædicantur ſubiecto.

Quibus uerbis apertè oſtendit, ſingularem triangulum percipi à ſenſu: & cum
universalis non ſit dubium, quin altera propoſitio quæ [illegible] eſt, opus ſit intellectus, in controuerſiam mea quidem ſententia uenire non poteſt, quin ad eiuſmodi rationem conficiendam concurrant ſenſus & intellectus. Non ergo iſte ſyllogiſmus fit ab intellectu tantùm, ſed ab intellectu et à ſenſu. Inductionem enim fieri ab intellectu & à ſenſu, ita perſpicuum eſt, ut nihil ſit magis perſpicuum. Concludit enim
1.Poſt. uniuerſale, ut inquit Ariſtoteles, per id quod manifeſtum eſt ſingulare. Deinde
cap.1. addit: Eſt autem demonſtratio quidem ex uniuerſalibus, inductio autẽ ex ijs quæ ſunt ſecundum partem. impoſsibile autem uniuerſalia ſpeculari, et nõ per inductio
» nem. Et paulo pòſt: Inducere autem non habens ſenſum, impoſsibile eſt. ſingu
» larium enim ſenſus eſt, non enim contingit accipere eorũ ſcientiam: neque enim ex
» uniuerſalibus ſine inductione, neque per inductionẽ, ſine ſenſu. Perſpicuè igitur patet, ſingulare percipi à ſenſu, & uniuerſale ab intellectu: inductio igitur fit à duobus principijs.

2.Poſt. Hoc item declarauit Ariſtoteles in ſecundo Poſt. cap. ultimo ijs uerbis: Ex ſenſu
cap.ult. igitur fit memoria, ſicut diximus: ex memoria autem multotiens facta, experimen
» tum. multæ enim memoriæ experimentum numero unum ſunt. experientia uerò,
» aut ex omni uniuerſali, quietem iam in anima conſequuto, quod eſt unum præter
» multa, quodque in omnibus illis unum ineſt, idemque principium artis atque ſcientiæ,
» pullulat: artis, ſi circa generationem: ſcientiæ, ſi circa id quod eſt.

Vult ergo Ariſtoteles quod uniuerſale fiat ex ſingularibus quæ à ſenſu percipiuntur, licet ipſum uniuerſale percipiatur ab intellectu: quia cum multa ſunt ſingularia ſimilia in phantaſia, intellectus agens abſtrahit ab illis uniuerſale, quod ſubinde mouet intellectum: & concluditur neceſſariò illud uniuerſale ab homine, qui ſentit ſimilitudinem in multis ſingularibus. ac dum percipit uniuerſale, phantaſia
1.Poſt. ſentit illa ſingularia, quæ habuit à ſenſu exteriori, ut patet ex primo Poſt. cap. 18.
cap.18. Non enim uniuerſalis, inquit, eſt ſenſus, ſed ex conſideratione multotiens acciden
» te uniuerſale uenantes. demonſtrationem habemus: & ex ſingularibus pluribus
» uniuerſale eſt manifeſtum.

Perſpicuum igitur eſt, inductionem fieri à ſenſu & intellectu: & hominem eſſe, qui ſenſu cognoſcit ſingularia, intellectu autem uniuerſalia: itemque ſyllogiſmum, cuius una propoſitio eſt uniuerſalis, altera ſingularis, fieri ab homine duobus principijs, intellectu uidelicet, & ſenſu. Neque obſtat quòd in ſecundo Poſter. dixerit
2.Poſt. Ariſtoteles. Stante enim uno indifferentium primum quidem in anima uniuerſa
cap.ult. le eſt, eſt namque ſentire quidẽ ſingulare: ſenſus autem uniuerſalis eſt, ut hominis,
» non Calliæ hominis.

His enim uerbis Ariſtoteles ſignificat, ſenſum eſſe uniuerſalis, id eſt ſingularis. ex quo ſumitur uniuerſale, quod declarat exemplo ut hominis: id eſt, ſenſus eſt hominis, id eſt ſingularis à quo ſumitur homo: non Calliæ hominis, à quo nõ ſumitur homo, ut eſt Callias homo: quia eſt ſingulare ut ſingulare eſt, à quo non ſumitur uniuerſale. niſi enim ita interpretaremur hæc uerba, inter ſe ſic pugnarent, ut nullo modo defendi poſſent. In quam ſententiã uidetur ueniſſe aliquo modo Linco. explanator eorum librorum nõ negligendus. nihil ergo tex. illum ſententiæ noſtræ repugnare arbitramur.

Quod

Quod item syllogismus ex maiori uniuersali, & minori singulari fiat ab intellectu & à sensu, luce clarius uidetur ostendisse Aristoteles in septimo Ethic. capite quinto ijs uerbis, suprà etiam ad aliud propositum allatis: Præterea sic naturaliter aliquis inspiceret causam. alia enim est uniuersalis opinio, alia autem est singularium, quorum sensus est dominus quando autem una fuerit facta ex ipsis, necessarium est sic quidem affirmare animam: in actiuis enim agere statim, ut si oporteret omne dulce gustare. Hoc autem est dulce, ranquàm unum aliquod ipsorum singularium. necessarium autem est potentem, & non prohibitum, simul hoc & facere. quando autem alia fuerit propositio uniuersalis, inerit prohibens gustare. hæc autem est, Omne dulce est suaue. Hoc autem dulce ipsa operatur, fuerit autem concupiscentia existens. hæc igitur dicit fugiendum hoc, concupiscentia autē ducit: mouere enim unumquodq; membrum potest. Et paulo pòst: Quoniam ultima propositio est opinio sensus, & domina actionum, uel ipsam non habet qui est in passione: uel ita habet, ut illud habere non sit scire, sed dicere, ut ebrius uersus Empedoclis.

7. Ethic. cap. 5.

Quibus uerbis apertissimè ostendit Aristoteles sensum & concupiscentiam esse illam, quæ ponit singularem propositionem, sub uniuersali falsa. sed cùm uniuersalis sit ab intellectu, in dubium uenire non potest, quin duo sint principia, quibus homo utitur ad conficiendum syllogismum, cuius prior propositio sit uniuersalis, altera singularis. Quod item colligitur apertè ex multis locis libri de Motu in communi animalium, quorum nonnullos in superioribus citauimus, ad aliud tamen propositum.

lib. de Motu in com. animal.

SECTIO SEPTIMA.

SEd quid est quod dubitemus asserere, singulare & uniuersale percipi ab homine alio & alio principio, cū ex eis quæ dicta sunt perspicuè liqueat, uniuersale fieri ex singularibus multis, quę sunt in phantasia: quæ quidem ab intellectu agente abstrahūtur à singularitate, & postmodum percipiuntur ab intellectu possibili. necessitas igitur cogit, ut in hoc ordine homo cognoscat singulare, alioquin non posset abstrahere uniuersale. etenim necesse est ut homo cognoscat singularia illa esse multa, & non esse uniuersalia, alioquin deciperetur: & ut cognoscat in alio instanti uniuersalia, antequàm reflectatur, etiā si fieri posset ista reflexio. Ergo in eo instanti percipiet singulare phantasia, & cognoscet ipsum non esse uniuersale, & uniuersale intellectu. Duobus ergo principijs homo percipiet singulare & uniuersale: & hoc est quod nos probare institueramus. Quare ad argumenti dissolutionem redeundum est.

Cùm ergo dicitur, si anima rationalis sit immortalis, fieri non posse ut comparemus uniuersale ad singulare, & ponamus differentiam inter uniuersale & singulare, consequentiam negamus.

Ad probationē uero cùm dicis in nobis esse animā rationalem, quæ abstracta est à materia, ergo non poterit intelligere singulare, & est phantasia quæ non poterit intelligere uniuersale: ista concedimus, ergo non poterimus ipsa comparare: hoc est quod negamus, quia homo duobus principijs (ut dictum est) potest hoc efficere. sed reflectimus argumentum, quia etiam si esset immersa materiæ, non posset facere istam comparationem: non posset enim percipere uniuersale.

Ad probationem autem, cùm dicis necesse esse ur qui ponit differentiam inter aliqua duo, cognoscat utrumq; sub propria ratione: concedo. at nego oportere, ut cognoscat ambo eodem principio, quia & rationes allatæ, & tex. Aristotelis citati ostendunt, alio & alio principio cognosci singulare & uniuersale.

Ad tex. autem Aristotelis secūdi de Anima, & lib. de Somno & uigilia, respondentes, non negamus quin maximè uideantur urgere: tamen quoniā & rationes eæ, & tex. quos diximus, uidentur omnino concludere singulare & uniuersale ab homine percipi diuersis principijs: cogimur putare tex. illos non esse generaliter intelligendos, propterea quòd grauissima sequerentur incommoda: sed in eā sententiam accipiendos, ut id quod dicunt intelligatur in eis quæ sunt eiusdem generis, qualia sunt sensibilia: quorum si oporteat cognoscere differentiam, opus sit ob eas rationes quas in eis locis attulit Aristoteles, ut fiat eorum comparatio ab uno

2. de Ani. 145 & 146. lib. de Sō. & uig.

principio nempe ſenſu. perſpicuè enim loquitur Ariſtoteles de ipſis ſenſibilib. etenim inquit: Quoniam autem & album & dulce, & unumquodq; ſenſibilium, ad unumquodq; comparando diſcernimus, & ſentimus, quia differunt: neceſſe eſt igitur ſenſu, ſenſibilia enim ſunt.

Non ergo mirum alicui uideri debet, ſi nos eos tex. trahamus & reſtringamus ad ſententiam dictam. Etenim ratio non poteſt ſic fieri de uniuerſali & ſingulari, quæ neq; poſſunt dici ſenſibilia neq; intelligibilia: ſingularia enim ſunt tantum ſenſibilia, & uniuerſalia intelligibilia. imò Ariſtoteles tex. citato, ex tertio de Anima, ex eo quia aliud erat ſingulare quod erat ſenſibile, aliud uniuerſale, id eſt abſtractũ à materia, & intelligibile, concluſit oportere cognoſcentem cognoſcere uniuerſale principio quod aliud eſſet à ſenſu, uel aliter ſe haberet.

3. de Ani. 11.

Quare cogimur dicere, illa abſurda quæ dicit Ariſtoteles ſequi, ſi ponamus differentiam inter album & dulce ob eam cauſam euenire, quod album & dulce ſunt eiuſdem generis. quod ſi eſſent diuerſi generis, ſicut ſingulare, & uniuerſale, tantũ abeſſet ut neceſſarium eſſet ipſa cognoſci ab eodem principio, ut oporteret omnino percipi diuerſis principijs, ut ex eis quę dicta ſunt ab Ariſtotele, & à nobis luce clarius colligi poſſe arbitramur.

Cùm igitur, inquit, Ariſtoteles, Quod quidem igitur non poſsibile ſeparatis iudicare ſeparata palàm: ita intelligendum eſſe opinamur, ut ſignificet fieri non poſſe, ut ſeparatis principijs res ſeparatæ (quæ ſunt eiuſdem generis iudicentur) uerbi gratia, quo modo ſunt ſenſibilia, nõ poſsint iudicari diuerſa à ſeparatis ſenſibus, & quæ ſunt intelligibilia à diuerſis intellectibus, ſed ab uno duntaxat ſenſu uel intellectu. Quod ſi iudicentur aliquando ab uno, id fiat ab uno diuerſo modo ſe habente. Sed dices, Ariſtotelis rationem probare, etiam de eis quæ ſunt diuerſi generis, cuiuſmodi ſunt uniuerſalia & ſingularia, quorum altera ſunt ſine materia, altera cum materia. Etenim, inquit, ſi ita enim ſe haberet, id eſt ſi album eſſet differens à dulci diuerſis porentijs, iudicaretur ſe habere perinde, ac ſi ego dulce ſentirem, & tu album. Manifeſtum enim erit, ipſa eſſe diuerſa inter ſe: ſed oportet me, uerbi graria, dicere unum, quia eſt alrerum, quia alterum eſt dulce ab albo. Dicit igitur idem ſupple, aliud quod album eſt, aliud à dulci: et ut dicit, ſic intelligit et ſentit. ergo ſentio id quod tu ſentis, & ſi ignorem te ſentire illud dulce, quod quidem fieri nõ poteſt. abſurdum ergo quod uidetur ſequi ex ratione Ariſtotelis, eſt (ni fallor) huiuſmodi: quòd ſentiret aliquis, id quod ſentiret alius, quamuis ignoraret ipſum ſentire illud. quod quidem fieri non poteſt, ut uidelicet ſentias me ſentire, quod neſcis me ſentire. Quare fieri non poteſt ut iudicentur ſeparata ſeparatis principijs. Videtur ergo iſta ratio accomodari ſenſibus: quia uidetur fieri poſſe, ut unus ſenſus ſentiat alio non ſentiente, ut uiſus uideat guſtu non guſtante. Itaq; uidetur etiam illud euertere, quòd uniuerſale & ſingulare poſsint iudicari diuerſis principijs.

Dicerem hanc rationem non poſſe accomodari uniuerſali & ſingulari, quandò quidem fieri nõ poſsit ut uniuerſale intelligatur niſi ſingulare ſentiatur: propterea quòd, ut dictum fuit ſuprà, neceſſarium eſt intelligentem ſimul phantaſmata ſpeculari. Quare non uidetur ſequi illud abſurdum, ut uidelicet cum unus intelligat uniuerſale, alius ſingulare, tamen poſsit ab uno intelligi uniuerſale, alio non intellegente ſingulare: quia neceſſitas cogit, ut cùm uniuerſale intelligitur, ſimul ſingulare ſentiatur. Quare unus idem diuerſis principijs uidetur poſſe ponere differentiam inter uniuerſale & ſingulare, quia intelligens uniuerſale intelligit ipſum eſſe in pluribus: & ſentiens ſingulare, ſentit ipſum eſſe in uno. Itaq; poteſt cognoſcere uniuerſale non eſſe ſingulare, & plura comprehendere quàm ſingulare: idq; propterea fieri poteſt, quia ſemper cùm quis intelligit uniuerſale, ſentit idem ſingulare. Abſurdum uerò quod dicit Ariſtoteles de duobus hominibus, quorum unus ſentiat dulce, alter album, ualet, ſi certum ponatur, quod ille qui ſentit dulce, ignoret illum qui ſentit album, ſentire album: quia ille qui ſentit album, poteſt album ſentire, etiã ſi ille qui ſentit dulce neſciat ipſum ſentire album: ſicut fieri poteſt, ut idem homo uideat album, & non guſtet dulce. quòd non poteſt euenire uniuerſali & ſingulari: quandoquidẽ neceſſe ſit, ut qui intelligit uniuerſale, ſimul ſentiat neceſ-

ſariò

ſtriò ſingulare, ut dictum eſt in ſuperioribus. Quare apparet ratio diuerſitatis: nihil igitur hoc prohibere uidetur, animam eſſe abſtractam à materia, & fieri poſſe ut nos comparemus ſingulare ad uniuerſale.

SECTIO OCTAVA.

SEd quomodocunq; dicatur, licet argumentum reflectere aduerſus ponentes animam eductam ex potentia materiæ: quia ſi ſit materialis, igitur non poterit comparare uniuerſale ad ſingulare. Etenim non poterit intelligere uniuerſale quod eſt abſtractum à materia: quia ſi ſit immerſa materiæ, inerit ei organum, ut patet ex uerbis Ariſtotelis ſuperius citatis. itaque non poterit intelligere uniuerſale. Quicquid igitur dicendum ſit de tex. Ariſtotelis citato, non magis ſequitur idem abſurdum ſi ſit immortalis, quàm ſi ſit mortalis. nihil ergo contra noſtram ſententiam probat ratio allata.

FINIS LIBRI TRIGESIMISECVNDI
Euerſionis ſingularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSTERTIVS.

SECTIO PRIMA.

Ed quanquam ea quæ dicta ſunt in ſuperiori libro, uideantur Ariſtotelis ſententiæ & ueritati conſentire: tamē ut res iſta, quæ eſt difficillima, clarior fiat, non dubitabimus nonnulla etiam afferre, quæ illa uidentur euertere.

Vrgeret igitur adhuc aliquis, [illegible] intellectum non intelligere ſingularia omnino, nihil aliud uideri, quàm cōuellere ea quæ ſcripta reliquit Ariſtoteles in ſexto Ethic. cap. octauo. etenim inquit: Neq; prudentia eſt uniuerſalium ſolum, uerùm etiam ſingularia oportet cognoſcere. nam actiua quidem eſt, actio autem in ſingularibus uerſatur. Quibus uerbis uidetur luce clarius innuere, prudentiam, quæ eſt uirtus intellectiua, nō ſolum eſſe uniuerſalium, uerùm etiam ſingularium: quod ſi detur, in dubium uenire non poteſt, quin uelimus nolimus, fateri cogamur intellectum percipere ipſa ſingularia: etenim prudentia eſt uirtus, ut diximus, intellectus: quæ ſi eſt ſingularium, neceſsitas cogit ut intellectus ſit ipſorum ſingularium. etenim intellectus eſt eorum, quorum eſt ſua uirtus, alioquin non eſſet uirtus ipſius.

asserens *6. Ethic. cap. 8.*

Confirmatur etiam prudentiam eſſe ſingularium, ex eis quæ dixit Ariſtoteles in eodem libro cap. nono: Quod aūt prudentia non ſit ſcientia, manifeſtum eſt enim ipſius extremi, quemadmodum dictum eſt. etenim hoc extremum eſſe ſingulare ijs quæ addidit, Quia agibile eſt tale, agibile enim eſſe ſingulare, eſt ita in promptu ex ſententia Ariſtotelis, ut nihil ſit in eius doctrina clarius. *6. Ethic. cap. 9.*

Corroboratur itē magis hæc ſententia, ex eis quæ in decimotertio cap. eiuſdem lib. inquit: Sunt autem omnes hi habitus in idem tendentes. Dicimus enim ſententiam, perſpicaciam, prudentiam, & intellectum, in eoſdem referentes: ſententiam habere & intellectum, & prudentes & perſpicaces. omnes enim hæ facultates ipſę extremorum ſunt, & ſingulariū. Quid enim apertius ſignificare potuit his uerbis, quàm intellectum eſſe ipſorum ſingularium? *6. Ethic. cap. 13.*

Hoc idem oſtendit in decimoquarto cap. ubi ait: Et intellectus ad utraq; extremorum. per extrema enim ſe intelligere ſingularia indicauit paulo antè in fine decimitertij cap. cum inquit: Eſt autem ſingularium & extremorum omnium agibilia, & prudentem oportet cognoſcere ipſa, & perſpicacia, & ſententia circa agibilia. Hæc enim ſunt extrema: & cùm agibilia ſint ſingularia, neceſſe eſt ut extrema ſint ſingularia. *6. Ethic. cap. 14.*

Præterea hanc eandem ſentētiam uidetur aſſeruiſſe in eodem cap. decimoquarto, cum ijs uſus eſt uerbis: Ex ſingularibus enim uniuerſale, horum igitur oportet habere ſenſum, ipſe autem eſt intellectus, intellectus ergo ſingularium.

Præterea intellectus est materialis, ergo potest intelligere singularia. Cõsequen
tia liquet. Probatur id quod antecedit ex uerbis Aristotelis, quippe qui post uerba
» paulo antè citata statim addidit: Quapropter physica uidentur esse hæc, & natura
» sapiens quidem nullus: sentẽtiam autem habere, & sagacitatem, & intellectum. si-
» gnum autem, quia & ipsas ætates sequi opinamur, & iam ætas intellectum habet,
» & sententiam, tanquam natura sit causa, quapropter & principium & finis intelle-
» ctus: ex ijs enim demonstrationes, & de ijs.

Nam si intellectus sequitur ætatem, ergo sequitur temperamentum corporum,
ergo est materialis: ergo non repugnabit ei, intelligere singularia. Hæc sunt quæ ui
dentur omnino labefactare atq; conuellere nostram sententiam. sed quoniam de-
monstrationem Aristotelis, qua probauit intellectum nõ esse mixtum cum corpo
re, arbitramur esse ita firmam, ut nullo modo posit infringi. Faciendum necessariò
uidetur, ut uerba Aristotelis allata recta interpretatione explanentur, alioquin pu
gnaret Aristoteles cum suaipsius sententia. ex illa enim demonstratione apertissi-
mè sequi uidetur, intellectum nullo modo posse neq; directè, neq; indirectè intelli
gere singularia. etenim materiale & diuisibile nõ posse mouere indiuisibile & ab-
stractum, est ita clarum ex doctrina Aristotelis, ut nihil sit clarius.

Adde etiam, quòd intellectus agens nõ esset necessarius, si singulare aliquo mo
do posset percipi ab intellectu, ut in superioribus probauimus: ad quem locum le-
ctores reuoco. Consequens apertè repugnat Aristoteli: ergo & id unde fluxit à ue
ritate abhorrere necesse est. Cùm igitur ista sint manifestè absurda, necessitas co-
git, ut uerba Aristotelis allata alium habeant sensum ab eo quem uidentur præ
se ferre.

Respondẽtes ergo ad primam rationem dicimus, intellectum nostrum, cùm sit
immaterialis, nullo modo intelligere singularia: idque Aristotelis doctrinæ unde-
quaq; consentire. Ad probationem autem sumptam ex uerbis Aristotelis, dici-
mus prudentiam per se & propriè esse tantummodo uniuersalium. quod si etiam
6. Ethic. dicatur esse singularium, ut dixit Aristoteles in cap. nono sexti lib. Ethic. ideo dici-
cap. 9. tur, quia dirigit singulares actiones. propterea quòd est ipsius uniuersalis, quod in
syllogismo practico est maior propositio, cui minor subijcitur, quæ est singularis,
quæ est actionis domina. concluditur enim cõclusio singularis, quæ est actio: quan
doquidem fieri non potest ut agamus aliquid, nisi beneficio & opportunitate syl-
logismi practici, ut perspicuum est ex eis quæ dicta sunt in lib. de Communi motu
de Cõ. mo- animaliũ, & in septimo Ethic. cap. 5. Quia ergo prudentiæ munus est atq; officium
tu Anim. dirigere actiones quæ sunt singulares, licet propriè sit ipsius uniuersalis, tamẽ dixit
7. Ethic. Aristoteles eam non solum esse uniuersalium, sed oportere etiam singularia cogno
cap. 5. scere: quia scilicet necesse est, ut prudens siquid sit acturus, sub uniuersali subijciat
singularem propositionem. Itaq; prudentia dicitur practica, quia est principiũ ue-
rum agendi, & recta ratio. non potest enim uerè fieri syllogismus practicus, nisi ex
ratione rectè agendi, id est prudentia: nihilq; possumus agere sine syllogismo pra-
ctico, ut dictum est.

Hoc uerò quod diximus esse proprium ipsius prudentiæ, indicauit Aristoteles
6. Ethic. multis in locis, & maximè in quinto cap. sexti Ethic. ijs uerbis: Signũ autem, quòd
cap. 5. & dicimus prudentes circa aliquod quando rectè discurrunt ad finem aliquem bo
» num eorum quorum non est ars. Nam si prudentes bene discurrunt, ergo pruden
tia erit discursus bonus: ex quo concludemus, aliquem finem eorum quorum non
est ars, quæ quidem sunt singulares actiones. discursus autem rectus agendi, nõ po
test esse nisi syllogismus practicus, etenim sine illo non fit actio. Sed statim
sic urgeret aliquis: Quod dixisti prudentiam esse rectam rationem, hoc planè ui-
detur à ueritate abhorrere. etenim euertit defininionẽ prudẽtiæ, qua prudẽtia dicit̃
esse habitus actiuus cũ ratione uera circa humana bona: nã si prudẽtia est habitus
cũ ratione uera & recta, (idẽ enim est ratio uera, quod recta: etenim nõ potest esse
6. Ethic. ratio recta, nisi sit uera, & cõtrà, ut patet ex illis sexti Ethic. uerbis: Cõsensio aũt sen
cap. 13. tentia est iudicatiua recta æqui & boni uiri: at recta ea est quæ est ueracis) sentẽtia
igit̃ recta est uera. si prudẽtia inquã est cũ ratione recta, ergo nõ erit recta ratio: ete
nim differre utrũ aliquid sit ratio recta, an sit cũ ratione recta, ostendit Aristoteles

cap.

cap. 13. his uerbis: Et Socrates partim quidem rectè quæsiuit, partim autẽ peccauit. «
quod autem putauit omnes uirtutes esse prudentias, peccauit: cum uerò dixit, non «
sine prudentia, rectè dixit. Quare necessitas cogit, ut ex sententia Aristotelis cõ «
cludamus differre utrum dicatur prudentia esse ratio recta, an cum ratione recta: alioquin idem fuisset dicere uirtutes esse prudentias, & uirtutes non esse sine prudentia, eadem enim est ratio: quod tamen dici non potest ex sententia Aristotelis. hoc igitur posito, cùm Aristoteles definiens prudentiam, dixerit eam esse cum ratione recta, non potuit sentire ipsam esse rationem rectam. perperam igitur dixisti prudentiam esse rectam rationem: quare nihil conclusisti, quod sententiam tuam muniret.

Ad hanc quæstionem respondentes dicimus, fieri non posse ut prudẽtia sit propriè cum recta ratione: quia ea quæ sunt cum recta ratione, concluduntur & diriguntur ab illa: ut dicimus de arte, quæ est habitus factiuus cũ recta ratione. ex qua concluditur, sicut scientia concluditur ex demonstratione, quam appellare etiam possumus rationem rectam: sed prudentia ipsa non concluditur ab aliqua ratione recta, est enim ipsa principium concludendi aliquid, ut ostendimus ex uerbis Aristotelis. igitur prudentia non est cum recta ratione. Oportet igitur ut sit recta ratio: etenim necesse est ut uel sit recta ratio, uel cum recta ratione. est enim principium rectè agendi, ut ostendit Aristoteles in 11. capite eiusdem sexti Ethic. ubi inquit: Non est autem idem perspicacia & prudentia. hæc quidem prudentia ordinatiua est: quid enim oporteat facere, uel non ipsius est finis, perspicacia, iudicatiua solum. Perspicuum igitur est, prudentiam esse illam quæ ordinat & præcipit agere: est ergo principium & causa ipsius actionis: non ergo est conclusio, neq; actio, sed principium actionis. 6. Ethic. cap. 11. «

Hanc eandem sententiã uidetur confirmasse in fine sexti libri ijs uerbis: Et quod non erit electio recta sine prudentia, neq; sine uirtute, hæc enim finem facit agere. quæ paulo antè declarauerat in capite decimosexto, cùm dixit: Amplius opus perficitur secundum prudentiam, & secundum moralem uirtutem: uirtus quidem finem facit rectum, prudentia autem ea quæ sunt ad finem, Prudentia igitur facit agere: non est ergo actio conclusa ex ratione, sed est ipsamet ratio, qua agimus ex uirtutibus. 6. Ethic. in fine. cap. 16. « «

Corroborare hoc idem fortasse possumus ex eo quod Aristoteles aliquando dixit uirtutes non esse sine prudentia, aliquando non sine recta ratione: ex quo uidetur innuere, idem esse prudentiam atq; rectam rationẽ, alioquin perperam dixisset. Deinde probans uirtutes non esse sine prudentia, quia non sunt sine recta ratione, cum dixisset in octauo eiusdem sexti lib. Socratem rectè dixisse uirtutes non esse sine prudentia: addidit. Signum autem: etenim nunc omnes quando definiunt uirtutem, addunt habitum dicentes, & ad quæ secundum rectam rationem. recta autem ratio, quæ secundum prudentiam existit. Videntur igitur, inquit, uaticinari quodam modo omnes, talem habitum esse uirtutem, qui secũdum prudentiam existit. 6. Ethic. cap. 8.

Quibus uerbis uidetur aperte ostendere, illud quod antiqui dixerunt uirtutem esse habitum secundum rectam rationem, significare uirtutem esse habitum secundum prudentiam, quia ex illo probauit hoc. uidetur igitur accepisse secundum rectam rationem, pro eodem quod est secundum prudentiam, ex uno enim concludit alterum, nam si diuersa essent, non potuisset dicere antiquos fuisse uaticinatos, talem habitum esse uirtutem, qui secundum prudentiam existit. etenim ipsi definientes uirtutem, non addebant secundum prudentiam, sed secundum rectam rationem. & cùm laudat eos in hac parte tanquam uaticinati fuerint hanc ueritatem, nõ absolutè, necessitas cogit ut nos concludamus, eum accepisse rectam rationem ut est idem quod prudentia, quod est id quod uolebamus.

Confirmatur etiam prudentiam esse idem quod est recta ratio, ex ijs quæ ipse in eodem cap. post illa quæ recitata sunt uerba sic addidit: Paulum tamen transeundum est. uirtus enim non solum secundum rectam rationem, sed cum recta ratione habitus est. sed recta ratio in talibus prudentia est: quare ex quo sequitur uirtutem

non

non eſſe ſine prudentia, quia non ſolum eſt ſecundum rectam rationem quæ eſt ueluti menſura, quæ aliquo modo poteſt ſeparari à re menſurata: ſed eſt cum recta ratione, quæ ſemper eſt ſimul cum uirtute: quare neceſſe eſt ut uirtus ſit ſemper ſimul cum prudentia. quod eſt id in quo laudauit Ariſtoteles Socratem rectè dixiſſe, uirtutem non eſſe ſine prudentia.

Ex quibus uerbis Ariſtotelis licet hoc colligere, quòd non poſſumus dicere demonſtrationes quæ ſunt in ſcientijs, & rationes quæ ſunt in artibus, eſſe cum regulis logicæ, ſed eſſe ſecundum regulas logicæ: quia illæ regulæ non ſunt cum ipſis demonſtrationibus. etenim aliud eſt, aliquid eſſe & fieri ſecundum aliquid: aliud eſt, eſſe & fieri cum aliquo. etenim oſtendit Ariſtoteles, antiquos qui dixerant uirtutem eſſe habitū ſecundum rectā rationem, non omnino aſſeruiſſe id quod opus erat aſſerere in definitione uirtutis. nam ex uerbis illorum aliquis potuiſſet credere uirtutem poſſe ſeparari à recta ratione, quod planè à ueritate abhorrebat: quare addidit, paululum tranſeundum eſſe ab eis, quæ dixerant antiqui, non quod erraniſſent dicentes uirtutem eſſe ſecundum rectam rationem: quia hoc erat uerū: ſed oportebat, inquit, addere Cum recta ratione: ut intelligeremus, uirtutē nunquàm ſeparari à recta ratione. Deinde dixit rectam rationem eſſe prudentiam, ut concluderet id quod diximus: quare ſi recta ratio eſt prudētia, neceſsitas cogit ut prudentia ſit recta ratio: ſicut ſi animal rationale eſt homo, neceſsitas cogit ut homo ſit animal rationale.

Quare cogimur (meo quidem iudicio) definitionem prudentiæ in hunc ſenſum trahere, ut intelligamus prudentiam eſſe habitum cum ratione uera, id eſt eſſe rationem ueram, & habitum ratio nabilē uerum. Neq; hoc eſt præter Ariſtotelis con-

2.Ethic. ſuetudinem. etenim in ſecundo Ethic. cùm dixiſſet, Virtus igitur erit mediocritas quædam exiſtens cōiectatiua medij: paulo pòſt inquit: Eſt igitur uirtus habitus electiuus in mediocritate exiſtens. Quare nihil prohibet, eum dixiſſe aliquando prudentiam eſſe cum recta ratione, aliquādo eſſe rectā rationem: uſumq; fuiſſe utroq; loquendi modo, ſicut uſus eſt cùm definiret uirtutem. Quare nihil obſtare uidetur quo minus interpretemur definitionē prudentiæ eo modo quo diximus, cùm ratio ita exigere poſtulareq; uideatur. etenim niſi prudentia eſſet idem quod recta ratio, & uiciſſim ſicut homo eſt idem quod animal rationale, non potuiſſet Ariſtoteles probare, uirtutem non eſſe ſine prudentia, quia non erat ſine recta ratione, ut fecit. animaduertens enim uerum eſſe quod diximus, aliquādo poſuit in definitio-

6.Ethic. cap.18. ne uirtutis prudentiam, ut in ſecundo Ethic. aliquando rectam rationem, ut in ſexto: ſignificās uidelicet nihil intereſſe, ſiue ponamus in eius definitione prudentiā, ſiue rectam rationem: ſicut ſi definiremus riſibile, nihil referret quod ad rem ipſam attinet, utrum poneremus hominem in eius definitione, an rationale animal, quod eſt eius definitio. ſed quod ad noſtrum modum cognoſcendi pertinet. fieri poteſt ut aliquid interſit: quia fieri poteſt ut manifeſtius nobis ſit animal rationale dici de riſibili, quàm homo. ſicut etiam uidetur Ariſtoteles oſtendiſſe, prudentiam poni in definitione uirtutis, ex eo quia ponebatur recta ratio, ut uidimus, cùm tamen re ipſa ſit idem.

Etenim niſi prudentia eſſet idem quod recta ratio, ſed eſſet tantum cum recta ratione, neſciremus quid propriè eſſet ipſa prudentia, & quid eſſet eius ſubſtantia. nam cum dicimus prudentiam eſſe cum recta ratione, ſignificamus rectam rationem eſſe diuerſam à prudentia, licet ſemper eſſet cum prudentia: ſicut recta ratio eſt diuerſa à uirtute, licet ſit ſemper cum uirtute. etenim quod dicitur eſſe cum aliquo, non dicitur eſſe illud: nō enim dicimus aliquid eſſe cum ſeipſo. Quare ſi ratio recta eſſet diuerſa à prudentia, quærere poſſemus quænam eſſet ſubſtātia propria ipſius prudentiæ: ſicut uirtus dicitur habere ſubſtantiam quandam propriam, quæ eſt habitus in mediocritate conſiſtens, ratione terminata quoad nos præter illud, & ut prudens determinaret. ſed cùm dari nō poſsit alia prudentię ſubſtantia quàm recta ratio, neceſsitas cogit, ut prudentia ſit recta ratio agibilium in recto, nō cum recta ratione: quod eſt id quod oppugnabat quæſtio poſtremo loco allata.

Quare iam reuertamur unde egreſsi ſumus, & dicamus uerba Ariſtotelis ex ſex

to Ethic.cap. octauo citata, non probare intellectum intelligere propriè singula- 6.Ethic.
ria:licet dixerit prudentiam non solum esse uniuersalium, uerùm etiã singularium, cap.8.
quoniam uerba Aristotelis sunt in eum quem diximus sensum trahenda, alioquin
pugnaret cum sua ipsius sententia.

Dicimus itẽ ad confirmationem sumptam ex sexto lib. Ethic. cap. nono, Aristo 6.Ethic.
telem dixisse in eo loco prudentiam nõ esse scientiam, propterea quod scientia est cap.9.
solum uniuersalium, quæ nullò modo respiciunt singularia, quia scientiæ finis est
tantum modo scire illa uniuersalia: prudentia uerò non est uniuersalium, ut sciat ip
sa uniuersalia, sed ut dirigat singularia. & ob hoc dixit Aristoteles, eam esse ipsius
extremi, & esse seiunctam à scientia. fines enim sunt diuersi, itaq; earum substantia
est diuersa. nihil ergo auctoritas illa infringit opinionẽ nostram: quippe qui asse-
ruimus intellectum propriè non apprehendere singularia.

Sed quæret aliquis, si intellectus propriè nõ apprehendit singularia, neq; prudẽ
tia propriè est singularium, quid tandem apprehendit illa singularia quæ sunt mi-
nores propositiones, & conclusiones syllogismi practici?

Dico apprehendere illa hominem habentem prudentiam, qui phantasia (quæ
est sensus interior) apprehendit singularia, eaq; addit uniuersalibus, quorũ est pru
dentia: & ita facit syllogismum practicum, ut diximus in superioribus. Quam rem
uidetur etiam nobis innuisse Aristoteles in cap. octauo, cùm dixit: Neq; enim pru
dentia est solum uniuersalium, sed oportet cognoscere ipsa singularia: prudentia
enim non cognoscit propriè singularia, sed prudens. & in cap. decimotertio, ubi
ait: Sunt autem omnium singularium & ultimorũ agibilia, & oportet prudentem 6.Ethic.
cognoscere ipsa. perspicuum igitur est quod diximus, uidelicet prudentem esse il- cap.13.
lum qui apprehendit singularia: & prudentiam quæ habet propositiones uniuer-
sales, dirigere actiones singulares.

Ad corroborationem etiam sumptam ex decimotertio capite eiusdem sexti
respondemus, Aristotelem dixisse omnes illas facultates esse extremorum & sin-
gularium: quia sententia, perspicatia, prudentia, & intellectus practicus sunt ordi-
nata, ad actiones: omnes enim sunt facultates practicæ, quare omnes referuntur
ad actiones quæ sunt singulares. & ideo dicuntur singularium, & extremorũ: om-
nes tamen propriè sunt uirtutes intellectiuæ, & sunt uniuersalium, sed in compara
tione intellectus speculatiui, qui solum contemplatur ueritatem rerũ, & nullo mo-
do actiones respicit, cũ ipsæ respiciant solum actiones, & sint ut dirigant actiones,
dictæ sunt ab Aristotele esse singularium & extremorum. Et in hoc sensu conce-
dimus intellectum, scilicet practicũ, esse singularium. sed nihil repugnat sententiæ
nostræ, ut perspicuum est ex ijs quæ diximus.

Ad aliam autem difficultatem sumptam ex cap. decimo quarto eiusdem sexti,
concedimus intellectum esse ad utraq; extremorum. sed dicimus, intellectus nomi
ne in illo loco Aristotelis intellexisse intellectum, ut complexu suo continet specu 6.Ethic.
latiuum & practicum: & per extrema intellexisse prima principia, quę etiam dicun cap.14.
tur extrema, quia sunt immediata, nec possunt demonstrari per alia priora, sed ne-
cesse est in ipsis consistere. & dicuntur ab Aristotele termini, quia principia inde-
monstrabilia cognoscuntur statim cognitis terminis, ut uidetur colligi ex eis quæ
ipse scripta reliquit in primo Post. cap. tertio: Nos autem (inquit) dicimus, neq; om 1.Post.
nem scientiam demonstratiuam esse, sed immediatorum indemonstrabilem esse: cap.3.
& hoc quod necessarium sit manifestum. si enim necessarium est scire prima, & ex "
quibus est demonstratio. stant autẽ aliquando immediata hæc indemonstrabilia, "
necesse est esse. Hæc igitur sic dicimus, & non solum scientiam, sed & principium "
scientiæ esse quoddam. Dicimus quatenus terminos cognoscimus, supple illa co- "
gnoscimus. "

Iis uerbis inter cętera significationẽ nobis dedisse uidet̃ Aristoteles, quare prima
principia dicantur primi termini, quia sunt uidelicet principia immediata, & ipsis
nulla sunt priora. dicuntur aũt termini, quia cognoscunt̃ statim cognitis terminis.
nõ enim uident̃ dici termini, quia definitiones quæ sunt principia dicant̃ termini:
nã dignitates & suppositiões simpliciter dicunt̃ termini ab Aristotele, & tamẽ nõ
sunt definitiões. cõsentit igit̃ rationi, ut omnia principia dicãt̃ termini potius ex eo
quod

quod conuenit omnibus principijs, quàm ex eo quod conuenit uni tantum generi principiorum.

Perspicuum est etiam ex ijsdem uerbis, necesse esse cõsistere in eis principijs primis, nec esse alia illis priora. Quare ob id quoq; dici possunt extrema, quòd in ipsis sit necesse consistere, ut ex uerbis Aristotelis patet. Cõcedimus ergo esse ad utraq; extrema: sed negamus Aristotelem eo in loco per extrema intellexisse solum singularia, quia intelligit etiam prima principia, quæ sunt principia demonstrationum, & sunt immediata. Concedimus etiam, ipsum in fine cap. decimitertij, per extrema intellexisse singularia, quia agibilia: sed dicimus, in decimoquarto capite eum accepisse extremum latius, quàm in decimotertio. quod uidetur indicasse cum addidit: Etenim primorum terminorum, & ultimorum intellectus est, & cuius nõ est ratio: necesse igitur est, ut prima etiam dicantur extrema, alioquin non conuenirent in rem uerba dicta. Sed magis obtinuit nomen extremi ipsum singulare: quia natura incipit generationem ab uniuersalioribus, & terminat in singularibus, ut singularia sunt. etenim cum generat Socratem, prius facit eum esse ens, deinde esse substantiam, deinde corpus, deinde corpus mixtũ, deinde corpus animatum, deinde animatum anima sensitiua, deinde anima intellectiua: Postremò Socratem, ut Socrates est. Itaq; cum natura terminet suas generationes in singularibus, ut singularia sunt: meritò ipsa singularia dicuntur magis propriè extrema. & quia natura non ascendit supra ens, ens quoq; potest dici extremum in ascendendo, sicut singulare in descendẽdo. principia quoq; demonstrationum dicuntur extrema, cum sint immediata: quia consistimus in ipsis, nec possumus ascendere ad alia priora.

Et quod per intellectum in hoc decimoquarto cap. intellexerit Aristoteles intellectum, ut complexu suo continet, & speculatiuum & practicum, indicare uidetur ipse, cùm post uerba citata addidit: Hic quidem, supple in demonstrationibus immobilium terminorum, & primorum uersatur: id est, hic quidem est circa demonstrationes, quæ habent principia prima & immobilia, id est quæ non contingunt aliter se habere. Atque hunc esse intellectum speculatiuum, ex eis colligi potest quæ scripta reliquit in eodem sexto Ethic. capite secundo, quem locum citauimus etiam in superioribus: Alter qui in actiuis consistit, & est propriè extremi, & eius quod euenire aliter atq; aliter potest, quod quidem hoc est mobilis, & alterius propositionis, scilicet singularis, & uidetur hoc probare, quia principia harũ actionum sunt, cuius causa sunt ipsæ actiones, quæ principia sunt uniuersalia, & facta ex singularibus, quorum singularium oportet habere sensum, ipse autem est intellectus. Perspicuum igitur est, Aristotelẽ cum dixit intellectũ esse ad utramq; extremorum, intellectus nomine intellexisse intellectũ speculatiuum, & practicum, quorũ unus uersatur circa ea quæ nõ possunt aliter se habere, alter circa ea quæ possunt aliter se habere. & cùm dixit intellectum practicũ esse ipsius extremi, et illius quod aliter potest se habere, & alterius propositionis, id est minoris syllogismi practici, quę est singularis: intellexit eo modo, quo diximus: quia intellectus practicus respicit actiones quæ sunt singulares, & extremas, quia est causa & principium illarum: non quod reuera intellectus, qui dicitur practicus, qui est idem re quod speculatiuus, sit propriè ipsorum singularium, quia hoc euerteret sententiam Aristotelis.

6. Ethic. cap. 12.

Ad id uerò quod addebat ex eodẽ decimoquarto cap. ubi Aristoteles dicebat, Ex singularibus enim uniuersale, horum igitur oportet habere sensum, ipse autem est intellectus, ergo intellectus est singularium: Dico, omissis quæ dicuntur à nonnullis, Aristotelem in hoc loco per intellectũ intellexisse phantasiã, quam & in lib. de Communi motu animalium, & in tertio de Anima tex. 20. nuncupauit intellectũ. & hoc uidetur etiã innuisse in tertio de Anima, tex 48. cùm dixit: Videntur autem duo hæc mouentia, aut appetitus aut intellectus, si quis phantasiam posuerit sicut intelligentiam quandam. Cogimur enim ita explanare, quia sensus non est propriè intellectus, quod tamen hic dicit: & patet Aristotelem per sensum intellexisse eam potentiam animæ, quæ percipit singularia. Quare in paucis uerbis, accipit intellectũ tribus modis, ut nobis indicaret hoc nomen intellectus uarijs modis accipi, nam in fine decimitertij cap. per intellectũ intellexit, intellectũ practicũ: in principio uerò decimiquarti capitis accepit intellectum, ut complexu suo cõtinet specu-

3. de Anim. 20.

3. de Anima. 48.

ſpeculatiuum & practicum: paulo pòſt autem uidetur per intellectum intellexiſſe
phantaſiam ipſam, ob rationes allatas. cùm uellet enim declarare de quo ſenſu intel
ligeret: Horum autem (inquit) oportet habere ſenſum. & dixit hunc ipſum ſenſum
eſſe intellectum, id eſt phantaſiam: quæ in comparatione cæterarum potentiarum
ſenſitiuarum, uidetur habere rationem intellectus. quare paucis uerbis accepit Ari
ſtoteles, ut diximus, intellectum tribus modis, & ita nihil ille tex. opinioni noſtræ
repugnare uidetur.

Ad id uerò quod poſtremo loco addebatur, ut noſtra conuelleretur ſententia: di
cimus falſum eſſe, intellectum eſſe materialem. Ad probationem autem, ſumptam
ex uerbis Ariſtotelis, reſpondẽtes, ut melius percipiatur ſolutio, altius incipiemus.
Itaq; dicimus, quòd cùm Ariſtoteles oſtendiſſet principia intellectus practici, & ip
ſorum agibilium, eſſe id, cuius cauſa agebantur, quam rem in ſexto cap. eiuſdem ſe-
xti attigerat ijs uerbis: Principia quidem rerum agibilium ſunt, cuius cauſa ſunt agi-
bilia. quia aliquis potuiſſet quærere, quónam modo fierẽt in nobis huiuſmodi prin
cipia: reſpondit, Quòd uniuerſale fiebat ex ſingularibus, intelligens per uniuerſale
principium rerum agendarum, quod erat uniuerſale: aliter enim non fuiſſet princi-
pium agendi. Quod autem uniuerſale huiuſmodi ſit principium, colligere poſ-
ſumus ex eis quæ dixit Ariſtoteles in ſecundo Poſt. cap. ultimo ad hunc modum, 2. Poſt.
quæ uerba ſupra quoq; ob aliam occaſionem citauimus: Ex ſenſu igitur fit memo- cap. ultim.
ria, quemadmodum dicimus: ex memoria uerò ſæpius eiuſdem facta experientia "
naſcitur. Plures enim memoriæ numero una experientia eſt. experiẽtia uerò aut ex "
omni uniuerſali quitem iam in animo conſequuto, quod eſt unum præter multa, "
quodq; in omnibus illis unum ineſt, idemq; principium artis & ſcientiæ pullulat: ar "
tis, ſi ſit circa generationem: ſcientiæ, ſi eſt circa id quod eſt [redacted]. Nam quod "
fit experientia & ſenſu, id ait eſſe principium artis & ſcientiæ: artis ſi ſit circa genera
tionem, quod eſt id quod uolebamus. per artem uerò quin hoc loco intellexerit om
nes habitus qui ad opus dirigunt, in dubium uenire non poteſt. etenim habitus acti
ui, ut prudentia, ſunt circa generationem, ut indicauit ipſe in ſexto Ethic. cap. deci-
moquinto: Præterea mancus & mutilatus fuiſſet, niſi declaraſſet etiam principia re
rum agibilium. Quare niſi per uniuerſale intellligeret principium, non conuenif- 6. Ethic.
ſet in rem (poſtquam dixerat principia eſſe, cuius cauſa res agendę agebantur) dice cap. 15.
re ex ſingularibus fieri uniuerſale, & quum dixiſſet ex ſingularibus fieri uniuerſa-
le. quoniam aliquis potuiſſet credere intellectum practicum, qui percipiebat illud
uniuerſale, percipere etiam ſingularia. ne aliquis hoc errore detineretur, qui eſſet
grauiſſimus, addidit: Horum igitur oportet habere ſenſum, id eſt, antequam fiat uni
uerſale ex illis ſingularibus, oportet nos habere ſenſum ipſorum ſingularium: quia
non intellectus practicus, qui percipit illud uniuerſale, percipit ſingularia, ſed ſen-
ſus: deinde uerò ex illo ſenſu oportet nos beneficio intellectus agentis conficere, u-
niuerſale, quod eſt principium illorum agibilium, quia eſt circa generationem, ſicut
diximus in ſuperioribus. Et ita hæc uerba noſtræ fauent opinioni. & quoniam po-
tuiſſet quiſpiã dubitare de quo ſenſu intelligeret (plures enim ſunt ſenſus) addidit,
ut hanc ambiguitatem tolleret, hũc ſenſum eſſe illum qui dicitur etiam intellectus,
id eſt phantaſia. Sed poſtquam oſtendit principia rerum agibilium, & ita intelle-
ctum practicum & prudentiam, & perſpicacitatem & ſententiam fieri ex ſingulari-
bus, & per id quod neceſſariò ſequitur, ex experientia, cùm uellet reddere cauſam
quare hæc uideantur naturalia, ut magis confirmaret illa fieri ex ſingularibus, & ex
ſenſu, & experiẽtia, inquit: quapropter, id eſt propter cauſas dictas, naturalia uiden
tur eſſe hæc. ſed nemo ſapiens uidetur eſſe à natura, ſed habere ſententiam, & perſpi
caciam, & intellectum practicum uidetur natura. cuius quidem rei hoc ait eſſe ſi-
gnum, quia putamus has ſequi ætates. Etenim dicimus quod ætas habet mentem
& ſentẽtiam, quaſi cauſa ex natura ſit. non dicimus autem ſic ætates habere ſapien-
tiam, quia ipſa ſequatur ætatem, ſed dicimus homines ætate prouectiores habere in-
tellectum practicum, & habere ſententiã, & prudentiam, & perſpicaciam, quia hæc
ſunt ipſorum ſingularium, quæ nota ſunt experiẽtia, quam experientã facit longitu
do temporis. Dixit enim in cap. nono, Multitudo tẽporis facit experientiam. Quia cap. 9.

Bb igitur

Igitur longitudo temporis facit experientiam, & experientia facit prudentiam, sententiam, & perspicaciam, intellectum practicum: ideo dicimus has facultates sequi ętates, quia lōgitudo temporis facit ætates, in qua longitudine fit experientia: non quod reuera hæ sequantur ętates ex ratione ętatis, & ita oriantur ex complexione. Etenim multi habent longas ętates, & sunt senes, & tamen non dicuntur habere neq; sententiā, neq; prudentiam, neq; intellectum practicum, neq; perspicaciam, quia tempus ex natura sua non efficit has: sed dicitur tempus uel ætas has efficere, quia accidit multas experientias fieri in longo tempore, ex quibus nascuntur huiusmodi facultates.

Cùm igitur principia rerum agibilium sint ex fine ipsorum agibilium, & concludatur conclusio agibilis ex illis principijs, quia ex illis fit demonstratio, & intellectus practicus dicitur ex illis: concludit Aristoteles intellectum practicum esse principium & finem rerum agibilium. est enim finis, quia principia rerum agibilium sunt, cuius causa aguntur: & principium, quia ex illis principijs, & de illis principijs fiunt demonstrationes, ex quibus concluduntur actiones. est ergo principium finis agibilium intellectus practicus. Accepit aūt Aristoteles hoc in loco nomen demonstrationis, ut ego quidem arbitror, communiori uocabulo: quia syllogismus practicus non propriè dicitur demōstratiuus, cùm demōstratio propriè faciat scire, nō agere.

Deinde quia dixerat principia rerum agibilium esse id cuius gratia aguntur, quæ principia dixit oriri ex sensibus, & per id quod necessario sequitur, ex experientia: et ideo uideri esse naturalia, prudētiam, perspicacitatem, & intellectum practicum, quia putamus ipsa sequi ætates: & hoc propter experientiam, quæ fit in ætatibus: hæc enim propter experientiam infert ex dictis Aristoteles, oportere nos non minus mentem [redacted] pronunciationibus, siue sententijs, & opinionibus expertorum & antiquorum, non quorumcunq;, sed prudentiū, sine demonstratione, quàm demonstrationibus ipsis. & reddit rationem, quia isti intuentur principia agendi, ut pote qui habent oculum ex experientia, qua illustrati sunt, atq; ex tenebris erepti, ita ut possint intueri principia uera agendi, ex quibus postmodū rectè agunt. Cùm igitur experientia in agibilibus tantū ualeat, ut homines dicantur prudentes, & habere intellectum: non minus erit fides habenda eis quæ isti pronunciāt, qui prædicti sunt usu rerum, & experientia, quàm demonstrationibus: id est, non minus credendum est sententijs senum prudentum de aliqua re, quàm si eius ipsius rei demonstrationes haberemus. sententię enim seniorum prudentum debent in rebus agibilibus obtinere locum demonstrationum. nam debemus illis perinde acquiescere, atq; ipsis demonstrationibus.

His ita declaratis respondemus, Aristotelem noluisse dicere intellectum sequi ętates, ita ut substantia intellectus sequatur ętates, sed intellectum practicum: id est, intellectū habentem principia agendi, sequi ætates, quia homines senes & prudentes sunt magis apti ad res agendas, quàm qui tales non sunt. sunt enim ij magis prudentes, quia expergefacti sunt ex ipsa experientia, eaq; redditi sunt ad agendum magis idonei quàm iuuenes. Et hæc nos etiam concedimus, loquimur enim de substantia intellectus, non de intellectu ut est practicus. Quare nihil nobis cōcludere uidetur ratio allata, quod sententiam nostram labefactet atq; infringat. nihil igitur impedire uidetur quin afferamus, intellectum non posse cōparare uniuersale cum singulari, neq; econtrario: fieri tamen posse, ut nos ipsi hęc inter se comparemus. quod est id quod in præsentia nobis erat propositum.

SECTIO SECVNDA.

Rationes autem illæ quibus probatur, animam non assistere, sed esse hominis substantiam, nihil uidentur demonstrare. est enim meo iudicio figmentum, assistentia illa quam nonnulli putauerunt.

^Zimara

Rationes etiam quæ afferuntur à M. Antonio [redacted], ut hāc ipsam opinionem tueretur, non uidentur (mea quidem sententia) cogere. etenim concedimus hominem esse hominem per duas formas, & duas substantias actu existētes: neq; hoc est absurdum, sed est summè necessarium, ut rationes in superioribus allatæ indicare nobis uidentur. natura enim nō poterat transire ab extremo ad extremum, sine medio,

dio. esset absurdum, si ambæ essent eiusdem generis, extēderenturque ambæ ad extensionem materiæ. sed cùm perspicuum sit esse diuersi generis, unamque extendi ad extensionem materiæ, alterum non extendi: non sanè mirum uideri debet, si duæ substantiæ ad hunc modum reperiantur in eodem subiecto. nihil enim inde absurdi sequitur. quandoquidem non sequitur ut una alteram impediat, neque sequitur ut altera ipsarum sit superuacanea.

Quod autem attinet ad phantasiā, siue imaginatiuam: dico, ipsam ponere hominē in specie diuersa à formis brutorū: & quantum etiā ad ipsam attinet, hominē esse perfectiorē cæteris animalibus. Quare magis ponit in esse speciē, quàm formæ aliorum: quia ponit perfectiorem speciem. sed non ponit tamen ipsum hominem in specie diuina, & in esse perfecto hominis: quia homo ut perfectus est, continet etiam animam rationalem: neque ponit illum ut sit sine anima rationali, id est, in subiecto, in quo non sit etiam anima rationalis. est enim eius perfectionis, ut sit apta nata obedire rationi, quod inter formas materiales maximam arguit perfectionem. Quod si non fuisset coniuncta in subiecto cum anima rationali, frustrà natura ei dedisset illam aptitudinem. Quare natura uoluit ipsam semper esse coniunctā in eodem subiecto cum anima rationali: & hoc modo fecit mediam quandam naturam inter formas corruptibiles simpliciter, & incorruptibiles, quæ esset partim corruptibilis, partim incorruptibilis, deditque ipsi phantasiæ maiorē perfectionem, quàm cæteris formis materialibus, ut inseruire posset animæ rationali, quod non possent facere animæ brutorum. Nihil ergo incommodi, mea quidem sententia, uidetur sequi sententiam nostram, qui posuimus duas animas in homine.

Erat aliud absurdum, quòd uidelicet sequeretur ut intellectus esset accidens hominis: ad quod respondentes, negamus consequentiam. Ad probationem autē quæ erat, quòd adueniret enti in actu: dico falsum esse, ipsum aduenire enti in actu omnino. nam licet aliquo modo sit in actu, non habet tamen illum actum, quem oporteret habere, ut infrà dicemus. uerbi gratia, si ponamus animā intellectiuam aduenire homini, postquam est homo per animam sensitiuam: tamen quia non est in actu perfecto ipsius hominis, per quem homo uerè est homo, ideo potest aduenire, & non erit accidens: quia etsi est in rerum natura, ut homo aliquo modo, non est tamen in rerum natura, ut perfectus homo. ad quam perfectionem postquam habuit etiam phantasiam, est aliquo modo in potentia. anima ergo rationalis dat homini esse perfectum hominem, & ita dat esse substantiam perfectam. Et hoc modo nihil absurdi sequitur, quia non aduenit enti existēti in āctu perfecto, & in actu eo quem oportet ipsum habere, sed existenti in potentia ad actū perfectum: & dat esse in rerum natura perfectè. & hoc dicimus, siue anima intellectiua adiūgatur homini post phantasiam, siue eodem temporis momento: de qua re paulo pòst uerba faciemus. nihil enim refert, quantum attinet ad id quod diximus. nō enim si est actu, sequitur ut ex duobus entibus in actu fiat unum per se actu: quia adueniente anima intellectiua homo nondum est, ut dicemus, actu uerus homo, sed est tantum in potentia. Deinde corpus & anima sensitiua sunt ueluti materia animæ rationalis.

SECTIO TERTIA.

SEd quæret aliquis, numquid ex sententia Aristotelis anima sensitiua prius tempore adiungatur homini, quàm intellectiua, an eodem temporis momento? 7. Polit. cap. 15. Ad quam quæstionem, uidetur respondere ipsemet Aristoteles, in septimo Polit. ijs uerbis:

" Deinde quoniam anima & corpus duo sunt, sic uidemus duas partes ipsius animæ: aliam enim irrationalem, & aliam rationalem. habitus autem harum duo secundum numerum, quorum alius quidem est appetitus, alius intellectus. sed quemadmodum corpus prius est generatione ipsa anima, ita irrationale est prius habēte rationem. manifestum autem & hoc: ira enim, & uoluntas, & concupiscentia, insunt statim factis pueris. ratio enim & mens procedentibus ætate innasci nata est.

Quibus uerbis luce clarius uidetur mihi asserere animam sensitiuam generatione præcedere intellectiuam: & per id quod necessario sequitur, prius tēpore. Itemque ipsam intellectiuam non adiungi pueris, nisi postquam habent sensitiuam. Ex quo

quidem apertè uidetur sequi ex eius sententia, immortalitas animæ: quia non uidetur posse deduci ex potentia materiæ. Iam enim cùm aduenit, puer, est in esse pueri: uenit ergo extrinsecus, est igitur immortalis.

sec.30. Prob.4. Sed Aristoteles in 30. sectione problematum, prob.4. uidetur contrarium asserere: cuius uerba, quoniam in superioribus ad aliud propositum recitata sunt, nõ erit opus hic omnia referre, sed hæc tantum proferemus: Vt igitur manu non iam inde ab ortu naturæ uti possumus, sed cùm eam natura absoluit, perfecitq; procedente namq; ætate manus suum opus perficere potest: ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maxime nobis contingit. Ex quibus planè sequi uidetur, ut quemadmodum habemus manum antequam ipsa utamur, ita mentem habemus, antequam ipsa utamur.

2. de Gene. Animal. At rursus huic sententiæ repugnare uidetur Aristoteles in secundo de Generatione animalium, cap. quarto ijs uerbis: Palpebra etiam talis pars est. sed cùm natura nihil superuacuum, nihil frustrà facere soleat, constat neq; prius, neq; posterius, quàm usus exigat, ab ea effici quicquam. sic enim quod factũ est frustra, aut superuacaneum fuerit. Itaq; palpebras simul & distingui, et posse moueri necesse est.

Nam si ratio Aristotelis uera sit, existimandũ est: necessitas cogere uidetur ut anima rañõalis neq; prius, neq; posterius homini aduenìat, quàm usus exigat: quia sic quod factum est, frustra, aut superuacaneum fuerit.

Hanc eandem opinionem corroborare uidetur in eodem lib. cap. tertio. cùm ait: Conceptus non habent animam uegetalem actu, nisi postquam faciunt opus talis animæ: sic enim neq; anima rationalis erit ponenda in homine, nisi postquam faciat opus huius animæ. eadem enim est omnino ratio. sed cùm pueri nõ faciant opus huius animæ, necessitas cogit, ut ipsis pueris (si sunt uera quæ citauimus ex Aristotele, de conceptu) non sit anima rationalis. Quòd uerò pueri non faciant opus animæ rationalis, præterquam quòd ex se perspicuum est, cognosci meo quidem iudicio potest ex eis quæ scripta reliquit Aristoteles in primo Ethic. cap. decimotertio, 1. Ethic. cap.13. ad hunc modum: Neq; puer inquit, est fœlix, nondum enim est actiuus talium, supple actionum, propter ætatem. quare sequitur, ut non habeat intellectum. quia si haberet intellectum, esset actiuus. posset enim habere prudẽtiam, & rectam rationem agibilium. sed non potest agere: ergo non habet intellectum. Consentit etiam iste textus eis quæ dicta sunt in lib. Polit. Cogimur igitur dicere ex his fundamentis, falsis tamen (ut religio nostra ostendit) non prius nobis aduenire animam intellectiuam, quàm eo tempore quo possumus uti ipsa. Ex quibus postmodum sequitur, cogamur ad bonum sensum redigere uerba Aristotelis, quæ contrariam sententiã uidẽtur asserere, ne ipse negantia loquatur: quod ex omnibus est absurdissimũ.

Quare dicendum uidetur, per similitudinem manus uoluisse ostendere Aristotelem, mentem nobis contingere eo tempore quo fit manus: uel etiam eo momento quo sumus, mentem in nobis magis uigere in senectute, q̃ eo tempore quo nobis innascitur, quod uident̃ ostẽdere aduerbia Maximè & Potissimùm. nã inquit: Mens enim non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit, atq; tunc potissimum perficitur atq; absoluitur.

Non dicit autem, quo illa tempore nobis adueniat. Quam item sententiam uidentur confirmare uerba, quę statim addidit: Mens uerò posterior, quàm manuum facultas accedit, quoniam instrumenta etiam mentis posteriora sunt. Non ergo uidentur uerba Aristotelis sententiæ nostræ repugnare.

Missum etiam facio, auctoritates ex Problematibus sumptas plerũq; esse magis probabiles, quàm necessarias, aut ueras. quæ enim in Problematibus dicit Aristoteles, maiori ex parte dicit communi modo loquendi ipsorum hominum, uel ex alicuius magni uiri sententia. quod quidẽ ita esse, ex eo deprehendi facile potest, si ea quæ ibi dicit, repugnarent eis quæ alibi tradidit, dum loquitur ex sua ipsius sententia, seq; ita loqui uelle profitetur.

Sed statim contrà sic instaret aliquis: Esto ut Aristoteles id uoluerit significare in Problematibus quod dixisti: tamen nihil hoc ad tuam sententiã tuendam prodest.

propterea

propterea quòd negari non potest, quin multa infint in nobis priusquam possint officio suo fungi: ut caput & crura, & manus etiam. quod quidem ipse declarauit paulo antè in eodem secundo lib. de Generatione animalium, cùm inquit: Pueri etiam longo tempore nequeunt continere caput præ pondere cerebri, nec secus partes quas mouere oportet. Principium enim mouendi serò superioribus dominatur, & postremum ijs quorum motus non iungitur cum principio, ut cruribus. 2. de Gene. animal.

Dictum igitur illud Aristotelis, quòd uidelicet natura nec prius, neq; posterius, quàm usus exigat, aliquid efficiat, uidet à ueritate abhorrere: quia natura fecit omnia illa quæ diximus, antequam usus exigeret. Dicerem hęc uerba Aristotelis esse intelligenda ad hunc modum, naturam nō facere aliquid prius aut posterius, nisi cùm usus exigit, in rebus ijs, in quibus non cogit: sed in quibus cogitur prius facit. in eis aūt quæ dictæ sunt, cogitur: cogitur eñ facere & manus, & oculos, & pedes, antequā exercere possint sua munera: propterea quod nisi ea faceret in utero matris, non posset amplius facere. At cùm non cogitur, nihil unquam facit nisi eo tempore, quo id possit officio suo fungi, etenim si prius faceret, cùm nulla necessitate cogeretur, frustrà & superuacanee faceret. quod non accidit animæ intellectiuæ: etenim nulla necessitas cogit ipsam animam natura uenire in corpus, antequam suo munere fungi possit: neq; enim extenditur ad extensionem corporis, neq; augetur, neq; diminuitur, neque nutritur: & nihil prohibet ipsam ingredi in corpus, postquam in eo est anima sensitiua: sola enim dat esse perfectum ipsi humano corpori. quod quidem est aliud esse, quàm quod dabat anima sensitiua. illud enim erat esse hominem, hoc autem esse diuinum: ut declarauit Aristoteles in decimo Ethi. 10. Ethic. cùm loqueretur de operatione intellectus, ijs uerbis, superius quoq; citatis: Talis « autem uita erit melior, quàm secundum hominem. non enim quatenus homo est, « sic uiuet, sed quatenus in ipso est aliquid diuinum. Quantum autem differt hoc à « composito, tantum huius operatio ab operatione alterius uirtutis: si sanè mens est « diuinum ad hominem, & uita secundum hanc erit diuina ad hominis uitam. «

Ex quibus perspicuè patet, phantasiam dare esse homini, quatenus homo est: & ita ponere ipsum in specie humana, quæ etiam excellit perfectione cæteris omnibus animalium speciebus. animam uerò intellectiuam tribuere ipsi homini esse diuinum. Quare non erit accidens, sicut etiam diximus: homo enim est maximè homo per animam intellectiuam, quia est quiddam diuinum.

Quod paulo pòst in eodem loco luce clarius ostendit, cùm ait: Et quod prius di « ximus, nunc congruet. proprium enim cuiq; natura optimū & iucundissimum, & « homini: igitur ea uita quæ est secundum mentem, si quidē maximè hoc est homo. «

Hæc uita ergo beatissima, secundario autem illa quæ est per aliam uirtutem. « nam operationes secundum illam humanæ sunt. iusta igitur, & fortia, quæ sunt se « cundum uirtutes, inuicem agimus. in commercijs, & alijs expeditionibus, & ua « rijs rebus, in affectibus quoq; decorum unicuiq; seruamus. Hæc autem omnia ui « dentur humana. Ex his enim uerbis, in dubium uenire non potest quin fatendum sit, animam sensitiuam ponere hominem in specie humana: sed non perfectè. quia hominē, quatenus homo est, duas partes ob causas in superioribus allatas habere necesse est: quarum una ipsum reddit hominem, quia reddit mortalem: altera reddit perfectissimum, quia reddit immortalem: & per id quod necessariò sequit, diuinum. Quod quum ita sit, nihil mihi prohibere uidetur, quo minus asseram, animam intellectiuam ingredi corpus, postquam est formatum anima sensitiua propria ipsi homini: quod est id, quod uisus est Aristoteles dicere in septimo Polit. loco superius citato. 7. Polit.

Fortasse etiam possumus dicere, quòd natura dans caput, cerebrum, manus, & pedes pueris, non dat tamen omnino superuacaneè: quia licet non utantur eis perfectè, utuntur tamen aliquo modo, ut uiuāt, & bene alantur: quia sine ipsis uel non possent uiuere, uel non bene ali. quod non accideret intellectui, si pueris statim natis tribueretur: quia non eis usui esset, neq; ad uiuendum, neq; ad hoc ut bene alerentur.

SECTIO QVARTA.

SEd quærat aliquis: Si prius anima sensitiua innascitur in nobis, quàm anima intellectiua, quo tempore ipsa intellectiua in corpus ingreditur? Respondeo, Aristotelem nusquam (quòd ego animaduerterim) hoc scriptum reliquisse: sed illud tantum protulisse, quod diximus, animam intellectiuam procedente ætate aduenire.

Si quæras, quæ sit ista procedēs ætas, & quibus adsit annis: sanè difficile est, hoc planè asserere. sed probabile tamen est, hanc ætatem ijs aduenire annis, quibus primùm pueri incipiunt discernere bonum à malo.

Quærat item quispiam, utrum omnibus eodem tempore adueniat anima intellectiua: si quidem non omnes eodem tempore incipiunt discernere bonū à malo.

Item, an possit fieri ut quibusdam hominibus nunquam contingat: quia reperiuntur nonnulli ita natura stulti ac stupidi, ut nunquam sciant discernere bonū à malo.

Ad priorem quæstionem dicerem, eodē tempore omnibus aduenire animam intellectiuam: quia natura opera sua ordinatè facit, per se enim facit. Quare sicut positis dispositionibus formæ substantialis, semper sequitur forma substātialis: ita etiam posita forma sensitiua in corpore, & disposita, ita ut esse possit instrumētum animæ intellectiuæ, efficitur necessariò ut adueniat anima intellectiua: sed dispositiones illæ non consistunt in puncto, sed latè patent. quare licet in alio aliter sese habeant, tamen mihi uidetur rationi consentire, ut natura certum quoddam tempus ipsæ animæ intellectiuæ assignauerit, quo tempore corpus hominis ingrediatur, ne humana natura deficiat. Nullam tamen huius determinati temporis significationem uidetur mihi dedisse alicubi Aristoteles, neque etiam ipsamet natura: sed ita ut diximus, rationi consentire uidetur.

Ad alteram quæstionem respondeo, uideri etiam rationi consentaneū, ut in omnes quicunque dispositionē humanæ naturæ habeant, necessariò accedat, quia naturaliter impellitur: sicut etiā necessariū est, ut positis dispositionibus formæ, uerbi gratia, sensitiuæ, quæ, ex potētia materiæ educenda est, qualescunque eæ sint, modo sint aliquo modo aptæ inseruire animæ sensitiuæ, ut ipsa anima sensitiua educatur ex potētia materiæ: ita positis dispositionibus animæ intellectiuæ, qualescunque sint illæ, necesse est ut ipsa inducatur: alioqui nō ingrederetur naturaliter. repugnat enim naturæ, ut adsit dispositio alicuius, & non sequatur id cuius est dispositio.

Quod si dentur aliqui ita natura malè affecti, ut nunquam sciant discernere bonum à malo: hoc dicimus esse per accidens, non per se. itaque mihi id obstat, quo minus necessariò anima rationalis ingrediatur in hominum corpora, quia naturaliter operatur. Ita quidē uidetur magis rationi cōsentire. nulla enim apparet ratio quæ prohibeat, quin ita possit esse. existimandum igitur est sic rem se habere: nam Aristoteles in 7. Ethic. cap. 1. ubi ait:

7. Ethic. cap. 1. Oportet autem, quemadmodum in alijs, ponentes ea quæ apparent, ac dubitationibus primò factis, sic demonstrare: maxima autem omnia quæ probabilia sunt, „ circa huiusmodi affectus, aut certè plurima ipsorū atque præcipua. si enim soluātur difficultates, & relinquātur probabilia, erit sufficiēter demōstratum.) perspicuè dicit, „ satis superque nos facere, si rebus dubijs remoueamus incōmoda, & relinquantur probabilitates: ut nobis uidemur facere in hac re.

Ex ijs ergo quæ dicta sunt, liquidò patere arbitramur, ex nostra potentia nō sequi, intellectum esse hominis accidens, ut uidebatur ratio allata ostendere.

Patet etiam, non esse necessarium ex sententia Aristotelis, naturaliter loquentis, falsa tamē, animam intellectiuam eodem temporis momēto corpus ingredi, quo sensitiua educitur ex potētia materiæ: quia repugnant ueritati Christianæ, quā nos omnino sequi debemus, quia nō potest fallere. Verùm si hæc nō declararet [redacted] ueritas Christiana, cogeremur sequi rationem naturalem.

Erat aliud absurdum, quòd uidelicet homo definietur per duas formas, siquidē eius substantia constat ex duabus formis. Ad quod respōdemus, tantum abesse ut hoc sit absurdū, ut sit omnino necessariū. nam cùm definitio explicet uniuscuiusque rei substantia, necessitas cogit ut quæcunque sunt de substātia alicuius rei, in eius definitione

finitione ponantur:alioquin definitio non declararet substantiam illius rei.imò de-
clararet rem aliter quàm esset:quod ab officio ipsius definitionis longè abesse, ne-
minem latêre arbitror.si ergo in substantia hominis sunt duæ formæ,necesse est ut
ponantur in eius definitione.

Sed dices:Erunt ergo in definitione hominis duæ differentiæ, quæ ipsi conue-
nient:quod quidem perspicuè patet esse absurdum.nam definimus hominem esse
animal rationale,quæ quidem existimatur uera definitio,non tamen uidetur expli
care nisi animam rationalē. Dico,rationale positum in definitione hominis,si per
fecta sit definitio,necessariò accipi ut refert animam in se habentem rationem,et al
teram quæ obedit ipsi rationi,quæ item aliquo modo rationalis dicitur, ut perspi-
cuum est ex 1. Ethi. ca. 9.& 18. quos locos in superioribus citauimus:alioquin man
ca,& imperfecta esset definitio hominis.sensus enim esset, quòd homo non habe-
ret nisi animam rationalem:quod quidem à ratione,& ab Aristotelis sententia ab-
horrere, ostendūt rationes & auctoritates quas in superioribus recitauimus.Atq;
ut res clarius percipi possit,altius repetentes dicimus : Necessarium esse ut qui ue-
lit hominis & aliarum specierum substantiæ naturam & substanniam cognosce-
re, sciat omnia illa quæ ipsum hominem constituunt : quæ quidem sunt causæ in-
trinsecus existentes.quia tunc scimus unumquodq;,cùm omnes eius causas cogni
tas habemus.id quod multis in locis declarauit Aristoteles, quemadmodū nos in
superioribus palam fecimus,sed maximè in 1.Phys. ijs uerbis,cùm aduersus Anaxa
goram disputaret: Si autem infinitum,quatenus infinitū est,non cognoscibile: infi "
nitum autem,secundum multitudinem uel magnitudinem erit cognoscibile,quan "
tum:infinitum autem secūdum speciem erit incognoscibile,quale quid . sed quum "
principia sint infinita,& secundum multitudinem, & secundum speciem,impossi- "
bile est scire ea quæ sunt ex ijs.sic enim scire compositum opinamur, quando scie- "
mus ex quibus & quantis sit. "

Necessitas igitur cogit, si uelimus scire quid sit homo,ut omnes eius causas, ex
quibus constat,cognitas habeamus. sed causæ ex quibus cōstat homo, sunt causæ
intrinsecus existenres:ergo necesse est ut ipsas cognoscamus.sed istę sunr,materia
& forma:ergo necesse est ut cognoscamus materiam & formam.materia autem,a-
lia est prima,alia secunda,alia est tertia,& reliquę,ut in superioribus declarauimus:
ergo necesse est ut cognoscamus primam materiam, & secundam,& tertiam, & re
liquas usq; ad ultimam.ergo necesse est eadem ratione,ut cognoscamus etiam om
nes formas,quæ constituunt hominem.sed formæ quæ constituūt hominem,sunt,
uegetatiua, & sensitiua,& intellectiua: quarum una est irrationalis, quia non obe-
dit rationi:altera est rationalis,quia obedit rationi: tertia est rationalis, quia habet
in se rationem . ergo necessitas cogit,si uolumus cognoscere hominem, ut omnes
istas formas cognitas habeamus . Quare philosophi ut cognoscerent hominem,
& omnes alias species specialissimas,quas sibi propositas ad cognoscendū habue-
runt,coacti fuerūt innuere primam philosophiam,quæ declararet uniuersales cau
sas harum specierum:& philosophiam naturalem, quæ ab illis causis ad proxima-
rum causarum declarationem descenderet.hæ enim duæ facultates nihil aliud pro
positum habent,quàm ut causas substantiales doceāt specierum specialissimarum,
& accidentium ipsarum,ut ex omnibus libris Aristotelis perspicuum est. quod e-
tiam uidetur indicasse ipse Aristoteles 1in procemio primi Metheor. quo in loco 1 Meteor.
post multa,hæc scripta reliquit: Prætereuntes autem de his speculabimur, si quid "
possumus secundum inductum modum assignare de animalibus & plantis uniuer "
saliter & singulatim.ferè enim his dictis, finis utiq; factus erit omnis quæ à princi- "
pio nobis electionis. "

Philosophia igitur, eo tamen modo quo diximus in superioribus,declarat om-
nes causas hominis intrinsecus existentes,quæ sunt in substantia ipsius. Quare ne
cesse est ut definitio,quæ cuiusq; rei substantiam declaret,complexu suo cohibeat
atque contineat omnes causas dictas, & ipsas referat : alioquin non explicaret
quid esset homo . necesse igitur est ut contineat omnem materiam & omnem
formam, ex quibus constat homo. Sed quia materiæ, & formæ non possunt esse

explicitè in definitione, utpote quæ non prædicantur in recto: & per id quod necessariò sequitur, non possunt ostendere (ut ita dicam) identitatem ipsius definiti, ex nostro modo cognoscendi: non enim est uerum quòd homo sit idem quod materia, neque quod anima, quemadmodum exigitur, ut in Institutione nostra in secundum lib. Post. declarauimus: necessitas cogit, ut in definitione quam identitatem definiti explicare oportet, sit aliquid quod prædicetur in recto quod repræsentet omnem materiam, & omnem formam, quæ constituunt substantiam hominis. hęc uerò sunt genus & differentia: quia licet genus sit forma, ponitur tamen in definitione ut refert materiam ex nostro modo cognoscendi, ob causam dictam, & differentia ut refert formam. Ista ergo accipienda sunt in definitione hominis, & ita reliquarum specierum, quadam proportione. animal enim refert omnem materiam in homine existentem, & rationale omnem formam, alioquin non esset perfecta definitio. rationale ergo refert ut animam habentem in se rationem, & animam carentem ratione, obtemperantem tamen rationi, quæ continet uirtute omnes alias animas priores, quæ dicuntur irrationales omnino. Ad hoc ergo, ut animal & rationale, & ita de alijs generibus & differentijs, explicent ueram substantiam hominis, oportet ut intelligendo animal, intelligamus materiam primam, secundam, tertiam, & quartam, & reliquas: intelligēdo autem rationale, intelligamus omnem formam existentem in homine. alioquin non sciremus quid esset homo: quia non cognosceremus omnes eius causas, à quibus pendet. sunt enim animal & rationale tanquam exemplaria, & quæ referunt omnes materias existentes in homine, ex nostro modo cognoscendi: quia aliter exprimere non possumus identitatem ipsius hominis, et substantiam. oportet enim, si uolumus scire quid est homo, ut cognoscamus ipsum esse id quod est animal rationale. & ob hanc causam genus & differentia accipiuntur in concreto, quia in abstracto nō explicarent identitatem. sensus enim definitionis est, quod hoc est hoc, sed pluribus uerbis & clarioribus. Quare qui uult perfectè intelligere substantiam hominis, quæ eius definitione explicatur, quod uidelicet est rationale, cogitur scire primam & naturalem philosophiam: alioquin non intelligeret id quod refertur per animal, neque id quod refertur per rationale, & ita ignoraret quid esset homo. Quare qui dubitat ad quem artificem attineat declarare hominem esse animal rationale, & sic de alijs definitionibus specierum substantiarum, is mihi præseferre uidetur ignorationem & primæ & naturalis Philosophiæ: quippe quæ laborant tantum ut principaliter explicent & demonstrent substantias rerum quæ per definitionem explicantur. illæ enim facultates quæ explicant causas constituentes substantialiter aliquid, quin eius substantiam declarent in dubium uenire non potest. Constat enim substantia ex ipsis causis. quod quum faciat prima philosophia, quantum attinet ad causas uniuersales: & philosophia naturalis, quantum attinet ad causas particulares: necessitas cogit, ut arbitremur ipsas declarare substantias rerum, & definitiones quæ sunt substantiæ, idque per demonstrationes ex posterioribus cōfectas. Non tamen aliquem existimare uelim, nos asserere, definitionē & essentiam in eo quod est definitio ab ipsa philosophia demonstrari: hoc enim repugnaret ueritati, & Aristoteli. quia, ut

2. Post. declaratum est in 2. Post. non potest rerum essentia haberi per demonstrationem, neque per aliquod aliud instrumentum nisi per definitionem. sed uolumus dicere, id quod diximus in Institutione nostra in primum Post. lib. quo in loco hęc scripta reliquimus.

Instit. nostra 1. Post. cap. 13.

Quod si quærat aliquis, quomodo fieri possit, quum in definitione quæ facit scire quid est, non dicatur aliquid de aliquo: quod autem scitur per definitionem, non possit sciri per demonstrationem. Vnius enim rei, quatenus una est, non potest esse nisi una scientia. Quum item definitio neque uniuersalis sit, neque affirmatiua, ut suprà dictum est: prima uerò figura efficiat scientiam ipsius quid est, quæ quidem scientia est uniuersalis, & affirmatiua: dicimus primam figuram concludere (uerbi gratia) animal rationale inesse homini ut prædicatum, cùm scilicet ignotū est: quod mox cōsiderantibus intelligitur esse

substantia

substantia hominis, ut in Apologia nostra disseruimus. Quare prima figura dicitur efficere scientiā ipsius quid est: quæ quidem scientia est uniuersalis, & affirmatiua: quòd scilicet huius cognitionis occasionem prębet, & ex conclusione uniuersali & affirmatiua, non quòd re uera efficiat talē scientiam: & talis scientia sit uniuersalis & affirmatiua ob eas quas attulimus rationes. Ita enim demonstratio se habet ad scientiam ipsius quid est, ut sensus ad scientiam. Dicimus ergo ex philosophia naturali, nos cōcludere, in hominis definitione esse causas omnes, quæ ipsum constituunt: ex quo postmodū ponimus. loco ipsarū genera & differentias, quæ sunt formæ: quia forma est maximè principium essendi & cognoscendi, ob causas dictas. & tunc intelligimus hominē esse id quod est animal rationale, scientes ex philosophia animal referre omnem materiam hominis, & rationale omnem formam. Rectè igitur dictum est à nobis in superioribus, tantum abesse ut absurdum sit, hominem definiri per duas formas, cùm positum sit duas formas ipsum constituere, ut sit omnino necessarium. Neque erit necessarium ut ponantur in definitione hominis duæ differentiæ conuertibiles cū homine: quia satis erit una differentia quæ referat omnes formas, ordine tamen quodam: quemadmodum satis est unum genus, quod referat omnes materias: genus enim & differennia non sunt propriè substantiæ specierum, sed ponuntur loco substātiarum, propter nostrum modum cognoscendi, & propter causam allatam: imò qui scit, uerbi gratia, animal & rationale, & ignorat eas causas omnes quæ referuntur ab ipsis, eum omnino ignorare speciei humanæ definitionē necesse est. Quare oporteret ipsum scire philosophiam primam & secundam, alioquin illæ essent superuacaneæ: quoniam si nos sciremus ex illa sola definitione substantiam hominis & aliarum specierum, sciremus causas substantiales ipsius hominis: poterimus postmodū ex ipsis scire accidentia. superuacanea ergo essent Philosophia prima & naturalis: quę cùm sint absurda, ut id unde emanant sint absurda necesse est.

SECTIO QVINTA.

ERat alia quæstio, quæ mea quidem sententia uidetur maximam difficultatem afferre: est tamen etiam contra eos, qui ex sententia Aristotelis, naturaliter etiam loquentis tenent, intellectum esse æternum, & numero multiplicatum. ipsa enim huiusmodi est: si intellectus est indiuisibilis, & impartibilis, & ueniet de foris: ergo indiuisibile mouebitur. non enim fieri potest, in quo nō erat prius, nisi moueatur ex loco, in quo erat. consequens est falsum: ergo id unde sequitur.

Cui quæstioni respondentes, consequentiā negamus: imò quia est indiuisibile, & impartibile. sequitur quòd ueniat extrinsecus, & non moueatur.

Ad probationem dico, geri posse ut de nouo ueniat in Socratis corpus, & tamē non moueaē ex loco in quo erat, quia ipse non erat in loco, neque per accidēs. sed oportet ut asseramus, ipsam animam eo modo sine motu uenire in corpus, quomodo asseruimus in superioribus animam esse præsentem ipsi Socrati existenti in hoc loco, deinde esse præsentē Socrati moto in alio loco præter hoc quod ipsa sit mota neque per se, neque per accidēs: sicut etiam diximus de intelligentia tunc informante corpus lunare, quod corpus modò est in occidente, modò in oriēte, præter hoc quod intelligentia lunæ sit mota. sed quoniam longum in eo loco citato de hac re habuimus sermonem, qui potest trahi ad hanc quæstionē, ne nimij simus, ad illum locum nos reijcimus. satis enim erit nunc, si afferemus nonnulla uerba Aristotelis ex secūdo lib. de Generatione animalium, ex quibus facile erit intelligentia consequi, Aristotelem uoluisse non repugnare ipsi animæ rationali, cùm sit separabilis, extrinsecus uenire. Verba eñ sunt huiusmodi: Cæterùm omnes aūt esse impossibile, rationibus ijs esse ostenditur: quorum enim principiorum actio est corporalis, hęc sine corpore esse non posse certum est: uerbi gratia, ambulare sine pedibus. Itaque & extrinsecus uenire impassibile est: nec enim ipsæ per se accedere possunt, cùm inseperabilia sint. neque eum corpore, semen enim excrementum alimenti mutati est.

Quibus uerbis uidetur apertè ostendere causam, quare principia, quorum actio est corporalis, non possint per se accedere: quæ est, quòd sunt inseparabilia, ita ut inseparabilitas sit causa, ut per se non possint accedere. separabilitas

ergo

ergo erit causa, ut posset per se accedere. Itaque concludet, mentem per se extrinsecus accedere, quia est separabilis. Probat uerò ipsam esse separabilem, quia nihil cum eius actione communicat actio corporalis. necessitas igitur requirit, ut ueniat extrinsecus: et cùm non possit accedere per se extrinsecus per motum, quia oportet ipsam esse indiuisibilem, necessitas cogit ut ueniat per se extrinsecus, alio modo quàm per motum & mutationem, sed modo eo qui solùm substantijs à materia seiunctis conuenire potest: qui modus à nobis ægrè percipitur, propterea quòd credimus ita debere accidere de formis à materia seiunctis, sicut contingit formis eductis ex potentia materiæ. sed hoc longè aliter euenire opus est. sicut enim habent alium essendi modum, necessitas cogit ut existimemus etiam eas habere alium modum operandi: etenim si scimus ex rationibus allatis, animam non educi ex materiæ potentia, & ipsam esse separabilem à materia, & istas formas neque moueri per se, neque per accidens, & scimus ex uerbis Aristotelis & ex ratione naturali ipsam mentem extrinsecus accedere: non uideo quare mirũ uideri debeat, si fateamur ipsam animam rationalem extrinsecus accedere in corpora nostra, alio modo ab eo qui conuenit formæ diuisibili, & extensæ ad extensionem materiæ. Quod si difficilè est nobis percipere hunc modum, non iccirco sequitur ipsum non reperiri. nam sicut diximus in superioribus, non sequi extra cœlum aliquid esse, uel plenũ, uel uacuum, etsi maxima cum difficultate ob causam dictam in superioribus rem hanc intelligentia consequi possumus: ita etiam homo similiter se habet. etenim si nobis antecedentia sint perspicua, consequentia etiam esse perspicua, nemo sanus in dubium trahere potest. Fieri etiam posse uidetur, & nonnulla uerba, quæ scripta reliquit Aristoteles 10. Ethic. capite 4. cùm de uoluptate sermonem haberet, trahamus ad propositum nostrum: illa enim erant huiusmodi: Ex ijs autem erit manifestum, & quòd non rectè dicunt motum uel generationem esse uoluptatem: nõ enim hæc de omnibus dicuntur, sed de eis quæ partibilia sunt, & non sunt simul totę, neq; enim uisionis est generatio, neq; puncti, neq; unitatis, neq; ullus motus, neq; generatio, neq; uoluptatis. est enim aliquod totum, etenim dicerent sine nefario scelere arbitramur. [ex] rationibus enim allatis ex sententia Aristotelis, perspicuum esse uidetur, mentem neq; per motum, neq; per generationem extrinsecus accedere. non enim hæc de omnibus dicuntur, sed de eis quæ partibilia sunt, & non sunt simul totæ: sicut ergo interest inter ea quæ sunt partibilia, & ea quæ sunt impartibilia (quia ea quæ sunt partibilia, quando [ad] esse transeunt, uel per motum, uel per generationem transeunt: impartibilia uerò neque per motum transeunt, neque per generationem, quod tamen difficile est intellectu) ita etiam uidetur interesse inter ea quæ sunt partibilia, & ea quæ sunt impartibilia, quando fiunt in aliquo subiecto, in quo prius non erant, ita quod si partibilia fiant per motum, & per generationem, consentit rationi, ut impartibilia aliquo modo fiant in aliquo subiecto, sit modò ille modus quicunque uelit. Etenim necessitas cogit, ut sicut impartibilia sunt secundum esse spiritualia, quod esse non percipitur à sensu, sed à ratione tantùm, & est esse quod maximam generi humano affert admirationem: ita putemus modum, quo in corpora accedunt impartibilia, esse spiritualem: spiritualium enim spiritualeş debent esse actiones, et si sensui non subijciantur. Nónne etiam est difficile intelligere, uoluptatem fieri in nobis neq; per motum, neq; per generationem: & tamen nemo negaret hanc rem, præsertim ex Aristotelis sententia: non enim deterreri debemus eis fidem tribuere naturaliter loquendo, quæ ex ratione uera, quæ etiam sensui innititur, proficiscantur: etsi nobis creditu difficilia, ac penè incomprehensibilia uidentur.

10. Ethi. cap. 4.

His igitur explicatis, nobis uidetur, rationem dictam nihil quod sententiæ nostræ aduersetur concludere: quia fieri poterit, ut intellectus sit indiuisibilis, & impartibilis, & tamen non moueatur. Quare ad alias quæstiones accedendum est.

Ad aliam autem quæstionem, qua dicitur sequi, ut mẽs sit in pluribus indiuiduis loco distinctis, quod uidetur fieri non posse. Item ad eam quæ erat, quod mouebitur ad motum indiuiduorum: quia motis nobis, mouentur omnia quæ sunt in nobis: & hoc sequi, siue ponatur ut forma, siue ut assistens operationibus.

Ad has duas quæstiones dedimus responsionem in superioribus, ad quem locũ (quoniam pluribus de hac re egimus) lectores reijcimus.

Diximus

Diximus præterea in superioribus, nos existimare assistentiam illam esse figmentum: & ostendimus exemplum nautæ, quod attulerunt ex eis quæ scripta reliquit Aristoteles secundo de Anima, non ostendere hanc assistentiam. etenim declarauimus in superioribus, quid sibi uoluerit Aristoteles per illud exemplum, ad quem locum reijcio etiam lectorem. Nam falsum est, quod anima intellectiua non iungatur cum homine, nisi propter intellectionem: quia iungitur ei, ut ei det substantiam perfectam, & esse diuinum, & operationem diuinam. Quare assistentia illa meo quidem iudicio est fugienda, tanquam somnium & figmentum, nulla necessitate excogitatum. Assistentiā esse figmentum. 2. de Ani.

SECTIO SEXTA.

Erat alia quæstio, quam nonnulli putant nullo modo posse dissolui: ipsa enim erat huiusmodi: Si anima intellectiua est una numero in omnibus hominibus, nō posse esse substantiā singularium. Ad quam respondentes, negamus cōsequentiā.

Ad probationem dicimus nullum commune posse esse substantiam completam, & perfectam, & totalem, ut ita dicamus: sed commune non posse esse partem substantiæ, est ita falsum, quam quod falsissimum. ipsa enim materia prima est communis omnibus entibus, quæ sub luna existunt: est tamen pars substantiæ omnium entium: ipsam enim esse substantiam, est ita in Aristotelis doctrina in promptu, ut turpe existimem uelle id probare. Quare concluditur, ipsum intellectum nō posse esse substātiam plurium perfectam, & totalem completam: & hoc uerissimum est, & est id quod in superioribus diximus.

Ad tex. uerò Aristotelis sumptum ex septimo Meta. dicimus, cum accipiendum esse in eam sententiā, quam diximus: propterea quòd à ueritate abhorreret, & à seipso discreparet: quia ex suis principijs, ut opinamur ostendisse, sequitur, ipsum esse unum in omnibus hominibus, & esse substantiam singularium non perfectam & completam, sed partem substantiæ. Quod item uidetur ipse indicare in eodem tex. cum dicat: Impossibile esse uidetur, quoduis uniuersalium substantiam esse. primo nanque substantia cuiusque rei propria cuiusque esse: quæ, ut patet, nulli alij inest. ista enim ratio apertè indicat, se loqui de substantia perfecta & completa: quia sola illa propria est. 7. Meta. 38.

Hac enim ratione possemus ostenderè materiam primam non esse substantiam rerum materialium, propterea quòd substantia cuiusque rei propria cuiusque esse: quæ quidem, ut patet, nulli alij inest. materia enim prima est communis omnibus entibus materialibus: non erit ergo substantia. Sed hoc à ueritate abhorrere, est perspicuum: ergo id unde emanat, à ueritate alienum esse necesse est: sed emanat ex hac propositione, quod substantia cuiusque rei propria cuius est. ergo alterutrum euenire necesse est, uel ut propositio illa sit falsa, uel ut intelligatur de substantia completa & perfecta, & totali. Idem etiam huius rei faciunt alias rationes, quas eo in loco post eam quā diximus inducit Aristoteles. Etenim omnes probant uniuersale non esse substantiam: quare puto quæstionem hanc rectè dissolutam à nobis esse.

Ad aliam autem, quæ sequitur hanc quæstionem, dicimus sequi uia naturali, falsa tamen, ex hac parte intellectum esse unum in omnibus hominibus. negamus tamen sequi ob hoc ut similiter insit omnibus hominibus. quia hoc est quod inquit Aristoteles non apparere, & hoc accidit ex diuersitate materiarum ipsarum singularium, quas format intellectus. oportet enim intelligere, Anaxagoram posuisse, intellectum esse similiter in omnibus animalibus, & tunc ratio Aristotelis contra ipsum uim maximam habet. & hanc fuisse opinionem Anaxagoræ, uidetur ostēdisse, cùm dixit in tex. citato: Non uidetur autē iste secundum prudentiam dictus intellectus omnibus similiter animalibus inesse. Vsus enim est hac uoce, Similiter, indicās nobis Anaxagoram fuisse illius opinionis, ut existimaret illum dictum intellectum inesse similiter omnibus animalibus. quare dixit Aristoteles, hanc non solum non apparere inesse omnibus similiter animalibus, sed neque etiam omnibus hominibus, de quibus magis uidebatur.

Hanc enī fuisse antiquorū opinionē, declarauit Aristot. 1. de Anima tex. 51. ad hunc modū dicēs: Quoniā aūt huiusmo di intētio est alterius rationibus magis ꝓpria, hāc quidē dimittamus nūc. illud aūt incōueniēs accidit & huic rationi, et pluribus quæ de anima 1. de Anim. tex. 51.

de anima sunt. copulat enim, & ponunt in corpus animam, nihil determinãtes propter quam causam, & quomodo se habente corpore.

» Et in tex. etiam eiusdem primi, hoc apertè indicare uisus est, cùm dixit: Hi autem » solum conantur dicere quale quid sit anima, de susceptiuo autem corpore nihil ad » huc determinatum, tanquã contingens sit secundum Pythagoricas fabulas, quamlibet animam quodlibet corpus ingredi. uidetur enim unumquodq; propriam ha» bere speciem & formam, & quæ sequuntur.

» Hoc item uidetur colligi ex eis quæ sumpta reliquit 2. de Anima, tex. 26. ad hunc » modum, & propter hoc inquit: Bene opinantur, quibus uidetur neque sine cor» pore esse, neq; corpus aliquod anima: corpus quidem non est, corporis autem ali» quid est, & propterea hoc corpori inest, & corpore huiusmodi: & non sicut priores » ad corpus aptabant ipsam, nihil definientes, in quo, & quali. atqui cùm non uidea» tur accipere quodlibet. sic autem fit, et secundum rationem. unuscuiusq; enim actus » in potentia existente, & in propria materia aptus natus est fieri. Quibus uerbis apertè ostendit, antiquos eodem modo accommodasse animã omnibus animalibus, quia nihil definiebant in quo & quali corpore esset adaptanda. quare rectè eos fefellit Aristoteles. non igitur Aristotelis propositum fuit, dicere intellectum non in esse omnibus hominibus, ita quod dentur aliqui homines qui careant intellectu: neque quòd non possit esse unicus in omnibus, sed quod non inerat similiter omnibus hominibus, quod erat uerum. etenim ratione corporis aliter, & aliter erat in diuersis corporibus. & hoc fuit Aristotelis (meo quidẽ iudicio) propositum: alioquin pugnaret cum sua ipsius (ut ex eis quæ scripta sunt, perspicuum esse potest) sententia.

Ad postremam uerò quæstionẽ dicerem, negando sequi ex ueritate intellectus, duo contradictoria esse omnino in eadem parte animi, & eandem partẽ animi omnino intelligere contradictoria, quod planè esset absurdum.

Ad probationem uerò dico uerum esse, fieri posse ut unus (uerbi gratia) Socrates in hoc instanti intelligat solem esse maiorem uniuersa terra, eiq; fidem adhibeat: & alter, id est Plato, intelligat in eodem instanti solem non esse maiorem uniuersa terra, & hæc esse contradictoria: non tamen ex hoc sequi arbitramur, ut idem intellectus in eodem instanti intelligat contradictoria, & quod in eadem parte omnino animi sint contradictoria: propterea quòd non est intellectus, qui intelligat illa duo contradictoria: sed est Socrates, & Plato, qui intelligunt, ut colligitur ex eis quæ declarata sunt ab Aristotele primo de Anima tex. 64. & 66. quos tex. quia in superioribus citauimus sæpe, nulla occasio mihi dari uidetur, ut iterum eos in hoc loco citem: sunt ergo intelligentes illa contradictoria, non unus quos dicimus posse sine aliquo nefario scelere intelligere duo contradictoria, ob uarias phantasias, quas sortiti sunt, quæ subministrant intellectui uaria phantasmata. & licet intelligeret illa duo contradictoria eodem intellectu accepto, secundum substantiam, non tamen eodem intellectu omnino: quandoquidem intellectus ille in eo casu uideatur rationem duorum intellectuum aliquo modo subire, propterea quòd accommodatus est duabus phantasijs, uel duobus corporibus. ex qua accommodatione uidetur aliquo modo, quando est accommodatus uni, differre à seipso, quando est accommodatus alteri: & ita non esse omnino idem. & propter hanc differentiam non est à ratione alienum asserere, duo illa contradictoria non esse in eadem parte animi, quia omnino non esse eadem pars animi. imò multa dicuntur ei contingerẽ, quando est accommodatum Socrati: quæ ei non contingunt, quando est applicatum Platoni. etenim quãdo est applicatum Socrati, intelligit necessariò ea quæ sibi subministrãt, phantasia Socratis, & non alia phantasia, & nõ potest aliter facere. quando uerò est applicatum Platoni, cogitur percipere intellectu ea quæ subministrantur ei à phantasia Platonis. semper enim cùm dicimus intellectum intelligere, intelligimus hominem intellectu, neq; hoc à ratione abhorrere: quia uidemus idem accidere materiæ primæ, quippe quæ est una numero in omnibus generalibus & corruptibilibus: et tamen in eodem instanti temporis, quatenus informatur à diuersis formis, recipit contraria: est tamẽ una numero per se, per accidens uerò & ratione extrinsecus aduenientee multiplicatur, & tunc non dicitur una numero omnino. ita dicimus de intellectu,

tellectu, quòd uidelicet secundum substantiam & per se est unus numero, ratione uerò extrinsecus adueniente multiplicatus:non dico tamen eodem modo multiplicari,quo materia prima, sed satis est pro tempore,quod & materia prima ex sua substantia,& intellectus ex sua substantia,sint unus tantum numero. nihil postea uidetur prohibere, quin sicut materia dicitur multiplicata ratione extrinsecus accedēte, quin & intellectus dicatur multiplicari ratione extrinsecus accedēte . Licet modus multiplicationis materiæ primæ(ut dictum est paulo antè) sit longè diuersus à modo multiplicationis ipsius intellectus:quippe qui caret magnitudine & quantitate.

Et quod dicimus de intellectu, & de materia prima, in superioribus diximus de Dialectica:quam diximus esse unum & idem in substantia quod Rhetoricam.Diximus tamen quòd ratione materiæ ciuilis, cui applicatur,Rhetoricā differre à Dialectica:& ita differre à seipsa,quādo nō est applicata. & propter hāc causam nō fuisse superuacaneum Aristotelem conscripsisse Rhetoricam:licet eadem esset in substantia quod Dialectica:& posuisse differentiam inter Rhetoricā & Dialecticam,quod planè nihil aliud erat,si benè consideremus ea quæ à nobis in superioribus disputata sunt,quàm ponere differentiam inter Rhetoricam & ex sua substantia, & Rhetoricam applicatam materiæ ciuili.etenim tantam uim habet illa applicatio,ut multa, & illa quidem contraria,conueniant ipsi,ut sic applicata, quæ non conueniunt ei in sua substantia:& accepta generaliter,ut aliquo modo abstrahit ab hac uel ab illa materia.quare intellectus uarijs indiuiduis accommodatus,non est omninò idem. Vnde non sequitur,in eodem omnino esse duo contradictoria: quia non est idem omnino. si enim esset idem omnino,sequeretur absurdum quæstionis propositæ: neq; est idem,quod intelligit contradictoria,sed sunt diuersi. & in hunc sensum trahi uolumus ea quæ diximus [redacted] in superioribus, dissolueremus illud absurdum sequi,quòd tu intelligeres quod ego intelligo,si esset unus intellectus, quando diximus intellectum non intelligere ex se solo, sed semper habere relationem ad illud phantasma cuius corpus informat:quia hoc nihil aliud est,quàm intellectum per illam relationem aliquo modo esse multiplicatum,& à seipso , ut ad aliud phantasma refertur differre. reijcimus etiam nos ad illa,quæ diximus in eo loco. etenim intellectus,sine phātasmate nihil intelligit : nihil igitur (nisi mea me fallit opinio) uidetur prohibere,quin sententia de intellectus unitate fundamentis natura,falsis tamen,in hoc casu consentiat.eam enim non sequuntur absurda ex hac uia.si enim lumine diuino careremus , nunquam fieri posset ut hanc opinionem fundamētis naturalibus euerteremus.sed euertitur ex lumine,quod proficiscitur à causa,quæ & tanta nobilitate & præstantia excedit causas naturales,ut nullus reperiri possit (quamuis sapientissimus)qui posset non solum uerbis explicare , sed neq; etiam mente percipere eius nobilitatem & præstantiam.

His igitur quæstionibus dissolutis,quid est cur dubitandum sit, ne ea quæ disputaui sint uerissima ? animā uidelicet rationalem esse impàssibilem , non mixtam corpori,simplicem à corpore,extrinsecus accedere,et esse inseparabilem immortalem,quum ratio & uerba Aristotelis apertè nobiscum facere uideantur.

FINIS LIBRI TRIGESIMITERTII

Euersionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSQVARTVS.

SECTIO PRIMA.

ED statim diceret aliquis: Hoc quod dixisti, uerba uidelicet Aristotelis & rationes apertè tecum facere, in dubium uenire possit: propterea quòd inuenti sunt multi, qui quidem in magno nomine & gloria fuère: inter quos fuit Symon Portius, qui in lucem edidit libellum quem inscripsit De mente humana: quippe qui non dubitauerunt, aliter interpretando, quàm tu fecisti, rationes Aristotelis, & ipsius uerba in contrariam sententiam rapere. quorum interpretationes nisi à te omni diligentia conuellantur, fieri non poterit ut certam & stabilem de animorum immortalitate scientiam habere (ut tu profiteris) ualeamus.

Cui respondentes dicimus, nos uelle afferre explicationes quas afferunt illi quos dixisti esse in magno nomine & gloria: ut unusquisq; qui natura sit benè cōstitutus, possit intelligentia consequi, quantum isti & à sententia Aristotelis, & à ueritate abhorreant, ut suam tueātur positionem, & in quos errores quamq; turpes (pace ipsorum, ut nos quidem opinamur, dixerim) inciderint. Hæc igitur sunt uerba, quæ, ut explicent tex. 65. & 66. primi de Anima, afferunt, quę in superioribus explicauimus.

„ Porrò hic omnia (inquit, Symon Portius qui est unus ex istis) ut diximus, quæ „ in præsenti particula ab Aristotele dicuntur, in dubium uertit, & primum sermonis „ continuationem cum superioribus. nam cùm animum (inquit Portius) non moueri demonstrare instituisset, à proposito alienum fuit dicere, intellectum esse substantiam quandam intus accedentem, nec defuturam. nullus de immortalitate animi disputandi locus erat: quoniam non erat hic institutus, an mortales essent animæ partes: sed solum, an moueri (ut dicit tex. quintus) contingat. Huius autem dubitationis solutionem in alium locum distulit Themistius, causamq; affert, quod Aristoteles disputādi magis diligentia, quàm ex sua sentētia id ita protulerit: Philoponusq; (inquit idem Symon Portius) hanc eandem dubitationem Alexandrum mouisse refert, & hoc pacto diremisse. sed postea multa addit, Aristotelem uidelicet intellectum in confuso, nec distinxisse eum qui est in actu, ab eo qui est in potentia: quoniam non erat hic locus proprius. sed cùm uulgatus intellectus actu dixit illum esse substantiam intus accedere, & non corrumpi, intelligens corruptionē quæ fit à contrario, quæ nullis partibus animæ accidit. quin nec sensus hac corruptione corrumpitur: quoniam id maximè in infirmitate senectutis usu ueniret. hoc tamen nō uidemus: quoniam si senex donaretur oculo iuuenis, uideret ut iuuenis. Atq; de intellectu multo magis est dicendum, cùm sit facultas nulli organo affixa. Accepit itaq; Aristoteles (inquit) corruptionem celebrem & famosam, quæ fit à contrario, & intellectum in confuso.

3. de Anim. Sed in tertio de Anima, de intellectu agente intelligi debet, eum nulla corruptione corrumpi, nec à contrario, nec à subiecto: cæteræ enim animæ facultates, ut puta intellectus potentia, sensus uegetalis, corrumpūtur quidem, sed à contrario, cùm nullum habeant per se contrarium: uerùm desinunt aliquo interius corrupto, id est aliquo subiecto corrupto, ut uel intellectu potētia: ipse uerò intellectus, qui est substantia actu, impassibilis, & solus æternus est. addit fortasse, quoniam adhuc non erat apertum, an omnis intellectus esset æternus: sed discutiendum libro tertio. ex his ergo liquet, de intellectu potentia Aristotelem non disseruisse in eo loco, sed de intellectu significato famosiori, uel cōfusiori, ut ex Themistio patet.

Ista sunt uerba Symonis Portij, qui apertā ueritatē in cōtrariā partē ita impudentē atq; imperitè (ut ego quidē opinor) rapuit, ut pudeat me aliquid contra proferre: tamen ne rudes existiment, nos, tales hominis explicationes missas fecisse, quia earum euersiones inuenire nō ualeremus, decreuimus singula ipsius perpendere uerba. Sed in primis rogamus lectores, ut animaduertere uelint in quas ineptias (liceat eīm sine nefario scelere profitēri philosophiā in re tam perspicua, sic pro hoc tēpore loqui) ut suā positionē tuerē, sese coniecerit. Primùm eīm cogitur dicere (ut dicit) Aristotelē aliena loquutū esse: q quidē de tāto & tā diuino philosopho afferere, est facinus

facinus ex omnibus indignissimũ: longè enim melius honori suo atque existimationi consuluisset, si eum falsa, & à ueritate abhorrẽtia asseruisse, protulisset. Etẽm hoc esse hominis, illud uerò pueri ac insipientis, nemo (ut arbitror) negabit. Quod uerò dicit, nullum eo in loco de immortalitate animæ locũ fuisse, ita est falsum, quàm quod falsissimum. Quare, ut melius huius rei cognitionem intelligentia consequi ualeamus, & ut rectius perspiciamus quàm longè iste à sententia Aristotelis recesserit, non esse alienum ab instituto nostro duximus, repetere explicationem tex. 65. & 66. primi de Anima, quam in superioribus adhibuimus: quia ex explicatione reperta, facilius assequemur propositum nostrum. sed necessitas cogit, ut altius incipiamus, & dicamus, quod Aristoteles in tex. 62. posuerat dubitationẽ, qua uidetur probare animam moueri, quia tristabatur, gaudebat, & confidebat: & quia irascebatur, & sentiebat, & intelligebat: quæ omnia (inquit) uideri motus esse. Quare sequi uidebatur, animã moueri. & uidebatur quasi argumentari ad hunc modum: Illa, in quibus sunt motus, mouenẽ. hæc perspicua est. sed illa, in quibus est tristitia, timor & ira, & confidentia, & sensatio, & intellectio, sunt illa in quibus est motus: omnia enim ista sunt motus: ergo illa in quibus sunt ista, mouentur. sed anima est illud in quo sunt hanc ponit, cùm inquit animam tristari, gaudere, & cætera quæ sequuntur. Quare sequitur, animã ipsam moueri. Posita ista quæstione, mihi uidetur Aristoteles incepisse respondere in tex. 63. & in primis dicere. Hoc autem non est necesse, inquit, quòd scilicet aliquis opinetur ob rationes dictas animam moueri. & uidetur hoc ostendere demonstrando propositionem minorẽ esse falsam. Vnde, inquit, concedo ipsum gaudere, & tristari, & intelligere, esse moueri: sed hoc modo moueri ab anima, ut irasci & timere. sed inquit, nõ est per se, supple in anima: sed in eo quòd cor mouet. Sed quia erat dubium de ipso intelligere, an moueretur ratione cordis: addidit, intelligere aũt aut tale forsitan est, supple in anima ratione cordis, aut est aliud quoddã. Deinde declarat, quomodo ea in quibus est motus, moueantur, ne aliquis putaret ea omnia moueri eodẽ modo, & inquit: Horũ aũt quorundã motus est, accidere ut moueantur, alia quidẽ secundũ loci mutationẽ, alia autẽ secundum alterationẽ. qualia postea sint ista, attinet ad aliũ sermonẽ. satis est moueri ipsa, quod inquit animã mouerí: qa cor mouetur. Sed quia alicui hoc potuisset afferre admirationẽ, & potuisset dicere, perspicuum esse animam ipsam esse illud quod irascitur & timet: addit Aristoteles (in tex. 64. citato etiam in superioribus) hoc omnino esse ratione alienum, animã uidelicet esse illam quæ irascitur: quia dicere animam irasci, est simile ac si aliquis diceret animam texere, aut ædificare. sed hæc perspicuè falsa sunt: quia hominẽ esse illum qui texit, & qui ædificat, ita in promptu est, ut nihil sit magis in promptu: oculis enim hoc cernitur. ergo falsum est, quod anima irascatur, ac timeat. Similitudo item, quam tetigit, est etiam perspicua. Sed quia aliquis potuisset dicere, Quid ergo est illud quod irascitur, aut miseretur, aut addiscit, si non est anima? Respondet, fortasse melius esse nõ dicere animam misereri, aut addiscere, sed hominem animã.

Et quoniam aliquis præterea potuisset dicere, licet sit homo qui hæc efficiat, tamen quia hoc efficit beneficio ipsius animæ, ergo in ipsa anima erit motus, quod est idem: siue ergo anima sit (dicet aliquis) siue homo beneficio animæ, nihil, quantum ad hoc attinet, refert. Respondet, quòd hoc non facit motum esse in anima: sed dicere hominem facere hoc anima, est facere, quod aliquando motus terminatur ad animam, aliquãdo proficiscatur ab illa: ut motus qui fit à sensibilibus ad ipsum sensum terminatur ad animam, reminiscentia uerò proficiscitur ab illa: quia motus sunt in sensibilibus organis & quietis, non in anima.

Et quia dixerat Aristot. irasci uel timere esse moueri ab anima, quia cor sic mouet, & quod intelligere, aut tale forsitan erat, aut est alterũ aliquod, & quòd motus sunt in sensibilibus organis, & quietis: aliquis potuisset quærere, nũquid ita esset de intellectu, quod moueretur uidelicet, quia cor moueretur, præsertim cùm de eius opere loquutus ambiguè fuisset in tex. 65. quem etiam tex. citauimus in superioribus. Respõdet, non ita esse de intellectu, sicut de alijs partibus animæ, & inquit: Sed intellectus existens quædam substantia, uidetur fieri in corpore supple, non ex corpore, quod perinde est, ac si diceret, intellectum uenire de foris. quare non possumus dicere ipsum moueri, quia cor moueatur: quia nõ nascitur ex corpore, & ob hoc habet

Explicatio tex. 65. & 66. 1. de Anim.

62. primi de Anima.

1. de Ani. tex. 63.

tex. 65. 1. de Anim.

habet organum corporale. Hoc enim uoluit significare per illud uerbum, in fieri: nõ esset enim ad propositũ aliter, & consentit suæ doctrinæ, et uidetur non corrumpi. Cùm igitur non corrumpatur, necessitas cogit ut non moueatur, quia cor mouetur: quia si sic esset, corrumperetur ad euersionem cordis. Quod autem nõ corrumpatur, quia organum corrumpitur, ostendit hoc modo: Quia si corrumperetur, maximè corrumperetur à debilitate, quæ est in senectute. Consequentia perspicua est. sed hoc non accidit in senectute: ergo non corrũpitur. Quod hoc nõ accidat, ostendit exemplo animæ sensitiuæ, & inquit accidere intellectui, sicut in sensitiuis contin-
oculos git. si enim senex sumeret [redacted] iuuenis, uideret ut iuuenis. Quare senectus nõ accidit, quia anima perferat aliquid: sed quia illud in quo ea est perfert, ut patet in ebrietatibus, & infirmitatibus. si ergo anima sensitiua non corrumpitur, nisi quia organum corrũpitur: tanto minus intellectiua, quę non habet organũ, corrumpitur. non enim eius propositum fuit, similitudine sensus probare, animã non pati, nisi quia organum patiatur: quia hoc fuisset aduersari proposito. sed argumentari ab eo quod magis uidetur inesse, ad id quod minus. Sed quia aliquis potuisset dicere, intelligere & considerare, quæ sunt opera intellectus, corrumpi, & ob id rationi consentire. intellectũ corrumpi: quia corrupto opere alicuius, necessarium est ut id cuius est o-
tex. 66. pus corrumpatur, ut patet ex multis Aristotelis locis. Quare respondet ipsum intel-
1. de Anim. ligere & ipsum considerare, marcescere & corrumpi, aliquo alio intus existente corrupto. quod idem est ac si diceret, intelligere in aliquo corrumpi: sed ipsum intelligere, supple simpliciter esse impassibile, et ita non corrumpi: et est id quod dixit 3. de
» Anima: Quæ uerò secundum potentiã in uno tempore prior, omnino autem neq;
» tempore, sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autem non: semper er-
» go intelligit: est ergo intelligere simpliter impassibile. nõ ergo necesse est ut intelle-
» ctus corrumpatur ob hanc causam.

Sed quia aliquis potuisset dicere: Quomodo fieri potest, ut intelligere corrumpatur, non corrũpatur aũt intellectus, cuius est passio? Videtur respõdere Aristoteles & dicere, intelligere et amare nõ esse passiones illius, uidelicet intellectus, sed huius indiuidui, habentis eum intellectum secundum quod illud indiuiduũ habet illũ intellectũ: quare & hoc indiuiduo corrupto, neq; reminiscit illius quod intellexerat, neq; amat illud quod amauerat, quia istæ non erant illius passiones: sed erat passio illius communis, id est eius cõpositi quod continebat & corpus et intellectũ, quod quidẽ destructum est. sed intellectus ipse fortasse est diuinũ aliquid, & impassibile: quia non patitur ad corruptionẽ ipsius intelligere. Potest ergo pati aliquo modo intelligere, ut diximus: & tamen non patiet intellectus, quia est diuinum & impassibile. ex quo sequitur, non posse corrumpi. Et hæc erat conclusio, quam proposuerat in principio tex. 65. Ex quo 65. postmodum perspicuum esse inquit, fieri non posse ut anima, uidelicet ex ea parte qua est rationalis, penitus moueatur, quia non potest pati: & per id, quod necessariò sequitur, non potest corrumpi: & si penitus moueri non potest, id est si nullo modo potest anima rationalis moueri, sequitur ut non possit moueri à se ipsa: quia si posset moueri à se ipsa, aliquo modo moueretur, quia per accidens. sed non potest moueri per accidens, quia si posset moueri per accidens, aliquo modo moueretur: ergo non potest moueri à se. Quare ad argumentum tex. 62. respondere possumus, dicentes falsam esse illam propositionem, quòd anima uidelicet sit illud in quo est tristari, gaudere, confidere, & timere, irasci, sentire, & intelligere, quia quantum attinet ad animam sensitiuam, ipsa per se nõ mouetur: sed moueri dicitur, quia corpus in quo est, & organũ mouetur, ita per accidens mouetur. Anima uerò intellectiua neq; per se neq; per accidens mouetur, quia ipsa diuina est, & impassibilis: licet corpus quod informat, sit passibile, & corrumpatur. Et licet Aristoteles non probet ipsam esse diuinam & impassibilem: assumpsit tamẽ in hoc loco ipsam esse diuinam & impassibilẽ, & incorruptibilẽ, quia hoc erat uerum. & hic supponitur, quousq; ueniet ad locum demonstrandi has cõclusiones, potuit tamen accipere in hoc loco hanc ueritatem, ad redarguendam opinionẽ quandam falsam, ut mos est ipsius satis frequens.

Ex his igitur tex. 65. 66. perspicuè patet, ipsum posuisse intellectum non corrũpi, & remanere post mortem alicuius hominis. quia frustrà dixisset: Et hoc corrupto,

neq;

neq; reminiſcitur, neq; amat illa quæ intellexerat in illo indiuiduo corrupto: etenim ſi periret intellectus, & corrumperetur, non opus eſſet quærere, an memoretur. ex hoc tamen loco colligitur unitas animæ intellectiuæ naturaliter, ſed falſa tamen ex rei ueritate. & eſt idem ferè quod dixit tertio de Anima, tex. 20. ad aliud tamen propoſitum, quam rem in ſuperioribus conati ſumus explicare: quia nō poteſt corrumpi compoſitum, quin corrumpatur phantaſia, quam ibi nuncupauit intellectū paſsibilem, ſine qua dixit intellectum poſſibilem nihil intelligere.

3. de Aīa. tex. 20.

His explicatis, conſpicuum eſſe arbitror, hunc hominē falſam de hac re, ac aduerſus Ariſtotelis ſentētiam, opinionē defendiſſe, qui dixit fuiſſe alienum à propoſito, dicere intellectū eſſe ſubſtantiam quandam intus accedentem, nec defuturam: quia nullus de immortalitate animi diſputandi locus erat, quia erat maximè ad propoſitum concluſionis dictæ, qua quærebatur an anima moueretur. Etenim iſta concluſio, quantum attinet ad intellectum, ſequebatur ex hoc, quod anima uenit extrinſecus, & non corrumpitur, & quod eſt impaſſibilis. & licet iſta non uere ſit probata in hoc loco, erat tamen uera. & fuit neceſſarium accipere hanc concluſionem in eo loco: alioquin fuiſſemus ſuſpenſi de anima intellectiua, an moueretur & ipſa. Quare ex hoc tex. ſcimus, ipſam non moueri per ſe: & quod ſi nō habemus ex illo loco certam demonſtrationem, nihil tamē referre ſatis erat nunc ſuppoſuiſſe; quod erat uerum, & id de quo erat allaturus demonſtrationē: hoc enim (ut diximus) eſt frequentiſſimum. Deſinant igitur nugari iſti, qui putant tantùm philoſophū ea loquutum eſſe, quæ in rem non conuenirent: ſeq; ipſos potius inſcitiæ atq; ignorantiæ damnari malint, quàm hominē tam acutum, ac propè diuinum reprehendi, atq; in crimen uocari.

Quod autem attinet ad Themiſtium & ad Alexandrum, nihil ad nos, qui ſolùm ueritatem & Ariſtotelem ſequimur. ex eis enim quæ dicta ſunt, perſpicua mihi uidetur eſſe Ariſtotelis ſententia.

Quod uerò addunt, Ariſtotelē accepiſſe intellectū promiſcuè, & ut ipſi loquuntur in confuſo, nec diſtinxiſſe eum qui eſt in actu, ab intellectu potentia: ita eſt ridiculum (quod ex ijs patet quę in ipſa explicatione dicta ſunt) ut nihil magis ne fingi quidē cogitatione poſſit. Etenim ſi Ariſtoteles loquitur in eis tex. de intellectu qui intelligit, cèrte lòquitur de intellectu qui eſt potentia. conſequentia enim perſpicua eſt, quia loquitur de ipſo intelligere. Et uolebāt aduerſarij animam moueri, quia intelligebat, quia intelligere uidebatur eſſe motus. intellectus enim actu nihil intelligit extra ſe: non enim eſſet actu, ut patet ex eis quæ ex ſententia Ariſtotelis dicta ſunt in ſuperioribus.

Præterea à ueritate, & à ſententia Ariſtotelis omnino alienū eſt, aſſerere uulgatū intellectum dici intellectum in actu: quia uulgatus intellectus eſt ille qui intelligit: & uulgatum eſt intelligere eſſe pati. ſed quod eſt maximè dubium eſt, dari intellectū in actu: imò oportuit ipſum Ariſtotelem hoc probaſſe. nemo enim unquam dubitauit dari intellectum intelligentem, præſertim cùm de ipſo etiam loquutus ſit Ariſtoteles ſemper, & in primo de Anima, & in ſecundò & in tertio tex. uſq; ad locū illum in quo probauit intellectum agentem dari.

1. de Anim. 2. & 3.

Eſt etiam dubium, an detur iſte intellectus actu, qui eſt intellectus agens: non ergo poteſt intelligere de ipſo.

Quod autem intelligat de eo intellectu qui intelligit, ex locis dictis ita in promptu eſt, ut turpe ſit id uelle probare: non enim conueniret in rem, de qua loquitur.

Quid præterea eſt magis ridiculū, quàm dicere Ariſtotelē tex. allatis uoluiſſe dicere intellectū in actu eſſe ſubſtantiam, & intrinſecus accedere, & non corrumpi intelligentē corruptionem, quæ eſt à contrario, cùm non corrumpi per ſe & à contrario non ſolùm non conueniat animalibus, ſed nulli formæ ſubſtantiali: Dictum eſt enim in prædicamentis, ſubſtantię nihil eſſe contrarium. & ſi ſubſtantia dicatur contraria ipſi ſubſtantiæ, eſt ex ratione ipſarum qualitatum, non quatenus eſt ſubſtantia, multis in locis oſtendit Ariſtoteles, ut 2. de Generatione & corruptione tex. 22. Exiſtētibus autem (inquit) quatuor ſimplicibus corporibus, utraq; utriuſq; locorū ſunt, ignis quidem & aër eius qui ad terminum fertur, aqua autem & terra eius qui ad medium: & extrema quidem ſincera ignis & terra, media autem mixta magis aqua & aër, & utraq; utriſq; contraria, igni quidem eſt contrarium aqua, aëri autem

2. de Gene. & corrup. tex. 22.

terra, hæc enim ex contrarijs passionibus constituta sunt. Deinde paulo post: Elementa autem omnia habent contrarietatem ad inuicem, quia differentiæ contrariæ sunt. Quibus uerbis apertè Aristoteles indicat, substantiam per se non esse contrariam substantiæ sed per accidens, ratione scilicet qualitatum. non ergo rationi consentiebat, ut id attribueret ipsi intellectui: quod omnibus formis substãtialibus conuenire, in dubium uenire non poterat.

Præterea non erat hoc ad rem. quo enim cõsilio diceret hoc de intellectu in hoc loco, intelligens corruptionem quæ est à contrario, cùm hoc in controuersiam uenire non posset.

Propterea quomodo potest dici, quòd non corrũpitur à cõtrario? posset enim ex huius hominis sententia corrũpi per accidens. alioquin non esset ad rem exponere, φ non corrũpitur à contrario, quia corrũpatur quæ sic corrumpuntur per se: omnis eñ corruptio per se est à contrario. sed hoc apertè negauit dicens: Intelligere aũt & cõsiderare marcescũt, alio quodã interitus corrupto, ipsum aũt impassibile est. Non uult igitur, ut aliquo pacto corrumpatur. si enim uellet ut per accidens corrumperetur, falsum esset quod esset impassibile in se. pateretur etiam in se, licet ratione alterius: sicut patiuntur in se formæ sensitiuæ, licet patiantur ratione organi, ut diximus in explicatione textuũ dictorum. Falsum item est, ipsum uerbis illis uoluisse intellectũ corrumpi per accidens: quia non in rem conuenirent ea quæ dixit in eo loco, ut ostensum est in expositione tex. non enim esset uerum, ipsum penitus non moueri.

SECTIO SECVNDA.

„ QVod uerò addit: Itaq; Aristotelis corruptionẽ celebrẽ & famosam, quæ fit à
„ cõtrario, non conuenit in rem. quia, ut dictũ est satis est quòd corrumpatur. si enim uideremus ipsum corrumpi per accidens, non opus fuisset ut dixisset ipsam intus fieri, & non corrumpi: quia satis fuisset ipsi dicere, quod mouetur, quia eius organũ mouetur. sicut satis fuerat hoc dicere de alijs formis sensitiuis, quas concessit moueri, non quia motus est in ipsis, sed quia cor mouebatur. Item non opus fuisset ut hoc proferret, uidelicet intelligere autem aut tale forsitã est, aut aliquid alterum, si ipse erat eius opinionis, ut intellectus esset sicut sensitiuum. etenim non distinxit sensitiuum à uegetatiuo, & nunquam loquutus est disiunctiuè de sensitiuo ratione habita ad uegetatiuum. Cùm uerò loquutus est de intellectu respectu sensitiui, antequam attulisset demonstrationem, semper loquutus est cum dubitatione. signum ergo erat ipsum sentire, aliter esse de intellectu quàm de sensu. Cùm uerò reuertitur, & dicit Aristotelem loquutum esse de intellectu in confuso: ridiculum est, „ ut diximus. Ego enim uelim scire, quomodo confusè loquutus est, cùm dixerit intellectum, cuius intelligere est operatio, non corrumpi. Quid distinctius potuisset dicere, uolens significare intellectum quem nuncupat possibilem? Item quomodo in alijs locis (quorũ meminit in primo & in secũdo de Anima, uerba faciẽs de hoc intellectu possibili) loquutus fuit distinctius? dicat mihi quæso. nónne semper no-
„ minauit talem animæ potentiam intellectum? Cùm uerò addit in tertio de Anima,
„ de Intellectu agente intelligi debere, eum nulla corruptione corrumpi, nec à cõtra-
„ rio, neq; à subiecto: cæteræ uerò animæ facultates, utpote intellectus potentia, sen-
„ sus & uegetalis corrumpuntur quidem, sed nõ à contrario, cùm nullum habeat per
„ se contrarium: uerùm desinunt aliquo interius corrupto, id est subiecto aliquo cor-
„ rupto, uel intellectu potentia: ipse uerò intellectus, qui est substantia, actu impassi-
„ bilis, & solus æternus est. Addit fortasse (inquit iste) quoniam adhuc non erat aper
„ tum, an omnino intellectus esset æternus: sed discutiendum libro tertio. Ex his ergo
„ liquet, de Intellectu potentia Aristotelem non disseruisse in eo loco, sed intellectu
„ significato famosiori, uel confusiori. Quæ omnia dicta ita mihi uidentur puerilia, ut sint digna quibus non respondeatur. tamen quia aliqui ex eis qui interiores & reconditos sensus non scrutantur, possent putare nos non respondere, quia ignoremus modum refellendi hanc opinionem.

Dicimus,

Dicimus, in primis hunc hominem per tertium de Anima, in quo dicit Aristotelem loqui de intellectu agente, intelligere uniuersum librum de Anima, cuius initium est, De parte autem animæ qua sapit & intelligit anima. uel per tertium de Anima intelligere tex 17. .& 19. in quo uerba facit de intellectu agente. Si primo modo accepit tertium de Anima, ita falsum est quod asserit, quàm quod est falsissimum: propterea quòd ipse Aristot. principio illius tertij explicuit se uerba facere de ea parte animæ, qua anima intelligit. & in omnibus sequentibus, usque ad decimūseptimum, semper loquutus est de hoc intellectu potentia; de quo dixit quòd erat impassibilis, non mixtus speciebus, sed esse in potentia ad illas species: & nō esse mixtū cum corpore, sed separari à corpore, & esse [illegible], & huiusmodi alia. Si autē dicat se intelligere tex. citatos, uideat quid dicat, quia in tertio etiam loquutus est de intellectu possibili, de quo protulit ea uerba quæ antè recitauimus. & quod magis est, ut declaratum est in superioribus, probat ipsam agentem dari, quia dabatur possibilis: & quia dictum fuerat de ipso possibili, quod erat separabilis & impassibilis & immixtus, probauit ipsum intellectum agentem esse separabilem & impassibilem & immixtum, ut nos in superioribus luce clarius ostendisse arbitramur. Necessitas igitur cogit ut supposuerit, ipsum intellectum possibilem esse separabilem, impassibilem, & immixtum. Deinde nónne perspicuum est ex uerbis Aristotelis, & ipsum appellasse intellectum possibilem separabilem impassibilem & immixtum, quæ omnia attribuit intellectui agenti, dicat mihi quæso? quare uult per ista uerba intelligere, intellectum agentem nulla corruptione corrumpi, neque à contrario, neque à subiecto: & non uult intelligere intellectum etiam possibilem? de quo eadem met uerba protulit, nulla corruptione corrumpi. Afferat iste homo rationem huius diuersitatis: quæ cùm nulla poterit afferri, ut iaceat eius sententia necesse est. Præterea dicat mihi quæso, qua ratione probauit Aristoteles ipsum intellectum agentem esse immixtum, separabilem, & impassibilem? profectò nullam inueniet, nisi ex natura intellectus possibilis. perperam igitur loquitur.

Margin notes, in order down the page:
- 3. de Anim.
- 3. de Anim. tex. 17 18. & 19.
- ^simplex

Deinde dicat mihi iste, quo in loco Aristoteles dixerit, intellectum in potentia corrumpi per accidens? sed cùm non possit locum inuenire, in quo non solum Aristoteles conclusionem hanc demonstrauerit, sed neque etiam aliquod uerbum protulerit, mirum est quòd ita apertè in manifestissimos & turbulentissimos errores inciderit. Quòd si dicat Aristotelem hoc significasse tex. 65 hoc erit cōtra ipsum, quia existimat eum in illo loco loquutum esse de intellectu actu. Ex illo ergo tex. colligitur, intellectum agentem corrumpi per accidens: quod quidem est pugnare cum sua ipsius sententia. ex ijs ergo quæ dicta sunt, liquidè patēre arbitror, fieri non posse ut illis tex. Aristo. loquutus fuerit de intellectu agente, uel in actu: sed de intellectu qui est (ut utar uerbis illius) intellectus significato famosiori, quia perspicuū est ipsum dari & peruagatum est ipsum dari. quod non ita accidit de intellectu agente, quia obscurum est ipsum dari, ita ut fuerit necesse probari ipsum dari in rerum natura: & ita est obscurum ut multi, & illi quidem nō negligendi uiri, post eam quoque probationem quam Aristoteles dixerat, negauerint ipsum dari. quod eñ obscurum est, non uidetur fieri posse ut sit illustre & peruagatum. Deinde dicit, Vel confusiori. Videant homines rogo, qui dicat: hoc enim perspicuè ostendit, hunc hominem nescire quò se uertat, quasi dicens, uel est hoc, uel illo modo. sic enim loquuntur, qui non firmam & stabilem, sed errantem & uagam alicuius rei habent opinionem. Præterea si Aristoteles accepit intellectum in confuso, nec distinxit eum qui est in actu, ab eo quod est in potentia, quoniam non erat hic locus: & dixit, istum intellectum, ut comprehendit utrunque, non corrumpi. necessitas igitur cogit, ut intellexerit, etiam intellectum in potentia non corrumpi. Consequentia enim perspicua est: sed conuellit omnino suam ipsius sententiam: quippe, quæ est, quod intellectus potententia corrumpitur.

Præterea homo iste facit quæstionem Qualis est, præcedere quæstionem Si est: ergo labefactat sententiam Aristotelis secundo Poste. ut liquet: Probatur cōsequentia, quia uult Aristotelē probare intellectū agentem non corrūpi, cùm nōdum probauerit esse. sed fieri non potest, ut probemus aliquid inesse alicui, nisi perspectum ac cognitum habeamus illud in rerum natura esse. Etenim peruagatū ac illustre est, de eo quod non est, fieri non posse, ut probemus aliquid.

Margin note: 2. Post. c. 1.

Falsum præterea esset dictum Aristotelis de subiecto, de quo sumus ꝓbaturi aliquam passionem oportere supponere ipsum esse. Etenim huius hominis sententia possemus probare aliquam passionem de aliquo subiecto, etiamsi non supponeremus ipsum esse.

Perspicuum igitur est ex eis quæ dicta sunt. tex. 65. & 66. primi de Anima apertissimè asserere intellectum, qui intelligit non corruptibilem esse, & esse impassibilem, quod est id quo indigebat Aristoteles in eo loco, quia ex hoc sciebamus ipsum nullo modo moueri. quod planè erat illud quod instituerat probare.

SECTIO TERTIA.

1. de Ani. tex. 92. ILla uerò expositio quam tradit tex. 92. primi de Anima, mihi quidem irridenda potius, quàm rationibus euertenda uidetur. sed in primis ponamus uerba Aristotelis, ex quibus in superioribus colligimus, ipsum indicasse animi nostri modo aliquo æternitatem: cùm apertè innuat, ipsum non continere aliquam partem determinatam corporis, & indicar non esse ita dicendum de intellectu sicut de alijs potentijs animæ, quem tex. in superioribus etiam citauimus ad aliud probandum. inquit ergo: Dubitabit autem aliquis & de partibus ipsius, quam potentiam habet unaquæq; in corpore. si enim tota anima omne corpus continet, conuenire & partium unamquamq; continere aliquid corporis: hoc autem assimilatur impossibili. qualem enim partem, aut quomodo intellectus contineat, perdifficile est fingere.

1. de Anim. tex. 92.

Dico Aristotelem ijs uerbis nobis apertam significationem tradidisse, intellectum scilicet nullam partem corporis continere, quod quidem est nullum organũ habere, & est ipsum æternum facere, & ita semper separare intellectum à sensitiua: quòd nisi esset separatus, licet non esset adhuc demonstratum, tamen frustra excepisset ipsum ab alijs partibus animæ: sicut non separauit sensitiuum & secundum locum motiuum, & uegetatiuum, quia erant eiusdem naturæ.

Accedamus modò ad discutienda huius hominis uerba. Diximus ergo, hominem hunc ea asserere, quæ in rem de qua loquitur Aristoteles, non conueniunt, & pugnare uidetur cum sua ipsius sententia, Nam cùm dicit, Separari enim duplici ratione facultatibus animæ contigit: uno modo, ut inter se inuicem conferantur, puta intellectus cum facultate sentiendi & uegetandi. & hac ratione non separatur secundum magnitudinem & subiectum, ut Plato asseruisse uidetur. Hec enim uerba, mea quidem sententia non conueniunt in rem: quia tex. dicto non loquitur propriè Aristoteles de hac separatione, quia hæc est alia quæstio à prædicta in 90. tex. & falsum est quòd non sit separatus magnitudine ab ipsa sensitiua & uegetatiua, quia illæ sunt in aliqua parte magnitudinis extensæ. Intellectus autem ex rei ueritate, & ex sententia Aristotelis etiam in hoc tex. non est in aliqua parte magnitudinis: quasi dicens non esse necesse, si uniuersa anima omne corpus continet, ut quælibet pars animæ contineat aliquam partem corporis: quia nullus poterit assignare, quam partem corporis contineat intellectus, uel quomodo contineat. Et hoc est uerum, quia nullam partem determinatam corporis continet. Non ergo ijs uerbis asserit has potentias animæ non separari secundum mangnitudinem & subiectum, imò uidetur innuere quod separantur, quantum attinet ad hæc uerba, quia non uult intellectũ continere aliquam partem corporis. Ex quo sequitur, ipsas esse diuersas secundum magnitudinem & subiectum: quia aliæ potentiæ animæ sunt in parte determinata corporis, intellectus autem non est. Perperam ergo inquit Platonem asseruisse, has facultates non separari secundum magnitudinem: quia ostendit multis in locis Aristoteles, Platonem uoluisse ipsas separari.

1. de Anim. tex. 90.

Quod uerò addit, his uerbis rationem subdere, quoniam partem corporis intellectus cõtineret, aut qua ratione difficile esset fingere, ridiculũ certè est: quia ex hoc dicto potius sequitur oppositum quàm propositum. Quia si intellectus, ut ipse his uerbis declarat, siquidem nullam partem corporis format, nec illa sibi determinat ac perscribit, in qua sit, & per quam operetur: sequitur potius ut distinguatur magnitudine, quia uidetur innuere alias potentias animæ continere aliquam partem corporis. imò innuit Aristoteles, oẽs alias animæ potẽtias esse in qualibet parte determinata corporis, præter intellectũ, qđ si aliæ sunt in omni parte determinata, & intellectus nõ sit in aliqua parte determinata corporis, quomodo igiť fieri potest ut intellectus nõ sit separatus secũdũ magnitudinẽ ab alijs partib. animæ nõ uideo.

Ea ergo ponit, quæ omnino conuellunt suam ipsius sententiam. etenim infert ex uerbis dictis: Igitur non distinguitur secundum magnitudinem, sed secundum rationem. Non loquitur ergo in rem conuenientia: falsa etenim dicit, & ea ponit quæ pugnant cum suaipsius sententia. Aristoteli enim in eo tex. propositum fuit, ut patet, quod diximus: non istud quod dicit iste homo.

Quòd uerò ostendere conatur, has potentias animæ non distingui secundum magnitudinem, sed secundum rationem, ex uerbis Aristotelis secundo de Anima, cum inquit: Sensitiuo esse, & opinatiuo aliud, siquidem aliud est sentire, & aliud est opinari) tantum uerba Aristotelis probant istius hominis propositum, quantum probant cœlum esse ingenerabile & incorruptibile. & si probant, magis ostendunt oppositum quàm propositum: quia opinari attinet ad intellectum, & sentire ad sensum. Non ergo colligitur ex illo loco, quod differant ratione tantum. Etenim uerum est quod differunt ratione, sed differunt etiam re. Non enim ibi dixit Aristoteles, sensitiuum & opinatiuum non separari magnitudine, sed ratione: sed dixit tantum, quòd esse sensitiuo & opinatiuo erat aliud. quod uerum est: non tamen sequitur, quòd non separentur magnitudine. esse enim hominis, & esse asini, est aliud: & tamen ipsi separantur secundum magnitudinem. Nihil ergo habere mihi uidetur quod ad suam opinionem confirmandam atque stabiliendam faciat. 2. de Anim.

SECTIO QVARTA.

Quod uerò addit: Sed intellectus qui est in actu, & speculatiua potētia, uidentur separari, sicut perpetuum à corruptibili, ab alijs facultatibus animæ) partim præter rem, partim sibi aduersantia asserit. Præter rem enim loquitur, quia illo in loco non loquitur Aristoteles de intellectu in actu, sed solùm de eo intellectu qui manifestè reperitur in rerum natura. quia fieri nòn potest, ut Aristoteles dicat aliquid separari ab aliquo, cuius esse in rerū natura ignoretur. illa enim sola separari dicuntur, quorum esse est manifestum. Quæstionem enim qualis est, supponere quæstionem. Si est, ita in promptu est, ut nulla demonstratione indigere uideatur. Implicat deinde contradictionem, quia inquit speculatiuam potentiam separari, sicut perpetuum à corruptibili, ab alijs facultatibus animi. ex quo sequitur, speculatiuam potentiam esse perpetuam. sed intellectus possibilis est speculatiua potentia: ergo intellectus possibilis est perpetuus. Sed prius dixerat, quòd erat corruptibilis: ergo euertit suam ipsius sententiam. quod uitium est ex omnibus turpissimū. Quòd autem intellectus possibilis sit speculatiua potentia, perspicuum est ex omnibus locis, in quibus nominat Aristoteles speculatiuam potentiam. semper enim intelligit intellectum possibilem speculatiuum.

Sed hanc rem colligere possumus ex eis quæ scripta reliquit sexto Ethic. capite secundo, ijs uerbis quæ citauimus etiam in superiore in aliam occasionem: Nunc autem de habente rationem diuidendum est eodem modo, ut supponatur duo esse, quæ habent rationem: unum quidem, quo contemplamur talia entium, quorum principia non possunt aliter se habere: aliud autem, quo contingentia aliter se habere.) Vult ergo, intellectum possibilem speculari necessaria: ergo uult ipsum esse speculatiuum. Quod autem sit intellectus possibilis perspicuum est: quia intellectus agens non speculatur nisi seipsum, quia eius scientia est scientia in actu. 6. Ethic. cap. 2.

Item, ille intellectus qui speculatur ueritatem simpliciter rerum, est speculatiuus: intellectus possibilis speculatur ueritatem simpliciter rerum. ista minor est perspicua: ergo est speculatiuus.

Præterea, intellectus speculatiuus est intellectus possibilis: ergo si intellectus speculatiuus est æternus, ergo & possibilis. Antecedens probatur: quia intellectus habens rationem diuiditur in practicum & speculatiuum: intellectus possibilis est intellectus habens rationem, est enim ille qui ratiocinatur, ut patet sex. Ethic. loco citato. ergo intellectus possibilis diuiditur in practicum & speculatiuum: ergo intellectus speculatiuus est intellectus possibilis. 6. Ethic. cap. 2.

Possem

Possem sexcenta & alia referre loca, quibus facilè constat hunc hominem falsam
de hac re, ac contra Aristotelis sententiam, opinionem accepisse: sed hæc uidentur
sententiæ nostræ satisfacere. Si ergo iste ponit intellectum speculatiuum, siue spe-
culatiuam potentiam perpetuam: eundẽ ponere etiam intellectum possibilem per
petuum, est ita (meo quidem iudicio) clarum, quàm quod clarissimũ. quod quidem
est non solum pugnantia, uerùm etiam (quod multo fœdius est) negantia asse-
ruisse.

2. & 3. de Anima. Quod uerò subiungit ista uerba: De ista itaque separatione Platonem arguere uo
luit, & significauit sub typo & confuso, quod 2. de Anima, & 3. planius & expresse.

Dico, non satis constare quid sibi uoluerit iste homo. nam si uoluit dicere, Aristo
telem redarguere Platonem, qui non ponebat istam separationem: non constat, ubi
negauerit Plato intellectum speculatiuum non distingui ab alijs partibus animæ, si
cut perpetuum à corruptibili. si autem dicat, Platonem ponere istam separationem
3. de Anim. loco citato ex tertio de Anima: dico, hoc manifestè repugnare ueritati: propterea
quòd Aristoteles refellit ipsum, quia ponebat istas partes animæ separatas loco &
1. de Anim. subiecto. Inquit enim Aristoteles: Dicunt itaque quidam partibilem ipsam, & alio
tex. 91. quidem intelligere, alio autem cõcupiscere. Quod ostendũt rationes, quibus hanc
„ ipsam opinionem euertit. etenim inquit: Quid igitur continet animam, si partibi-
„ lis, & apta nata, non enim utique corpus: uidetur enim contrarium, magis anima cor-
„ pus continere, egrediente enim spirat & marcescit.

Quę ratio nõ cõuenit ad rem, nisi ponamus partes animę esse diuisas ratione sub
iectorum, in quibus sunt. Quæ res multo magis perspici potest ex eis, quæ addidit
tex. 91. in 91. qui textus si alio modo intelligeretur, diuisio illa animæ nõ conueniret in rem
1. de Anim. de qua loquitur Aristoteles. Perspicuum igitur mihi uidetur, hunc hominem pro-
priam uocem ignorasse, & ea protulisse, quia nesciebat quò se uerteret.

„ Addit præterea hæc: Alia est separatio ipsius intellectus à subiecto & corpore,
„ quæ conuenit intellectui potẽtię, ut cum sensu comparatur: quæ quidem separatio
„ dicitur ab organo, et à corpore: quoniam non utitur organo, ut iam diximus: nec est
„ calidus, neque frigidus, neque passibilis, nec per se, aut ratione organi. atque ob id intel-
„ lectus simplex immixtus & separatus, sed non æternus. substantia enim (ut uoluit
7. Meta. Aristoteles septimo Meta.) separabilis est ab accidentibus: quoniam accidẽtia qui-
tex. 4. dem abesse aut deesse possunt permanẽte substantia, neque corrupta, puta, potest ho
„ mo ad nigritiẽ mutari, ipso permanente, sed passionibus desinentibus. nemo tamen
„ sanæ mentis diceret, hominem propter hoc esse æternum. est igitur homo separabi
„ lis, non tamen æternus: quia non omnis separatio denotat æternitatem.

SECTIO QVINTA.

QVis enim audiens hæc quæ dicit homo iste, maxima admiratione non affice-
retur? quum ea asserat, quæ & ueritati apertissimè repugnẽt, & Aristoteli, &
(quod fœdius est) ea quæ pugnant cum sua ipsius sententia. Etenim concedit, intel
lectum potẽtia comparatum cum sensu, esse separatum à subiecto, & corpore: cùm
tamen prius dixisset, intellectum comparatum cum facultate sentiendi & uegetan-
di, non separari secundum magnitudinem & subiectum, ut Plato asseruisse uidetur,
si dixit intellectum non separari à magnitudine & subiecto. Præterea uersibus duo-
bus dicit, quòd separatur corpore & subiecto: quia dixit, Alia est separatio intelle-
ctus à subiecto & corpore. nõ enim aliter esset ad propositum, ergo apertè pugnat
cum sua ipsius sententia. quia inquit, intellectum comparatum cum sensu separari à
corpore, & à subiecto, & non separari: esse enim separatum à magnitudine. apertè
1. de Cœlo ostendit Aristoteles primo de Cœlo tex. primo & secundo, esse separatum à corpo
tex. 1. & 2. pore, quia corpus est magnitudo.

Præterea quid magis repugnat ueritati, & Aristoteli, & quid magis implicat con
„ tradictionem? quàm dicere, intellectũ separari ab organo & à corpore, & non esse
„ passibilem neque per se neque ratione organi, & ob id esse simplicem & immixtum, &
tamen non esse æternum? Quasi intellectus nõ potest pati neque per se neque ratione
organi, ergo nullo modo patitur: quia quod patitur, necesse esse ut altero duorum
modorum patiatur, ita perspicuum est, ut nihil magis in philosophia perspicuũ esse
possit.

posſit. Etenim quod nullo modo patitur, ut moriatur fieri non poteſt: quia ſi morietur, neceſsitas cogeret ut pateretur. niſi ipſe uellet aſſerere, mori non eſſe pati: quod quidem ne belluæ quidem dicerent. ſed ſi non patitur, ut ipſe inquit: ergo non moritur, ergo eſt æternus. etenim quod non moritur, eſſe æternum, in controuerſiam uenire non poteſt. ſed dicit ipſum non eſſe æternum: ergo ſuam opinionem imprudens conuellit.

Item, ſi eſſent uera ea, quæ dicit iſte homo, uniuerſa Ariſtotelis doctrina de ipſis ſubſtantijs abſtractis rueret. etenim non probat per aliud medium ipſas eſſe indiuiſibiles, & perpetuas & æternas, ſimplices & impaſsibiles, & immixtas, niſi quia abſtrahunt à corpore, & à materia. Hoc enim perſpicuum eſt ex octauo Phyſic. ultimo, & ex 12. primæ philoſophiæ, ut dicemus etiam fuſius. Probatur conſequentia: quia ſi non ualent iſta, intellectus ſeparatur à corpore & ab organo, & non patitur neque per ſe neque ratione organi, ergo eſt æternus: non ualebit etiam, ſubſtantiæ abſtractæ ſunt ſeparatæ à corpore & à magnitudine: ergo ſunt æternæ & perpetuæ. eadem enim eſt ſimilitudo. Sed hoc euertit ſententiam Ariſtotelis, & ueritatem: ergo opinio iſta uelis remiſsque (ut aiunt) eſt fugienda. 8. Phyſic. ult. 12. Metha.

Præterea nonne dixit Ariſtoteles loco ſuperius citato, non eſſe ſimilem impaſſibilitatem intellectus & ſenſus, quia ſenſitiuum non ſine corpore eſt: intellectus autem eſt ſeparabilis: ergo ex hoc quod ſenſus non eſt ſine corpore, uult ipſum pati ex paſsione corporis. & quia intellectus eſt ſeparabilis à corpore, non patitur. Ergo uult cauſam, quod intellectus non patiatur, eſſe, quod ipſe eſt ſeparabilis à corpore. 3. de Ani. tex. 7.

Item fieri non poterit ut probemus intellectum agentem eſſe æternum, niſi quia eſt immixtus, impaſsibilis & ſeparabilis: ergo neceſſe ut ualeat iſta conſequentia. Intellectus poſsibilis eſt immixtus, impaſsibilis, & ſeparabilis: ergo eſt æternus: non enim eſt maior ratio unius, quàm alterius, ut perſpicuum eſt.

Item, ſi ſeparari à corpore non eſt cauſa immortalitatis, ergo non ſeparari à corpore non eſt cauſa mortalitatis. Probatur conſequentia ex uerbis Ariſtotelis primo Poſter. cap. 12. Similiter autem etſi affirmatio ipſius eſſe, & negatio non eſſe: ergo anima ſenſitiua non erit mortalis. Probatur: quia per ſe non patitur. ſi non patitur ratione organi, nullo modo poteſt pati. Sed hoc eſt falſum, quia dixit Ariſtoteles: " Quare ſenium non eſt in ſuſtinendo aliquid animam, ſed in quo ſicut in infirmitatibus. & in ipſa enim ex ſe non patitur, ſi eſſe cum corpore non facit ipſum pati: ergo " non corrumpetur. quod quidem eſt facinus ex omnibus abſurdiſsimum. " 1. Poſt c. 12. 1. de Anim. tex. 65.

Quod uerò addidit, ſubſtantia enim, &c. eſt ita ridiculum, ut nihil ſuprà poſsit. " quid enim ab hoc homine dici poſſet, quod minus in rem cōueniret, quàm ſubſtantiam eſſe ſeparabilem ab accidentibus deſinentibus? & tamen non ſequitur, quod (uerbi gratia) ſubſtantia, quæ eſt homo, ſit æterna. Potuiſſet etiam iſte homo dicere Socratem ſeparari à Platone, quia poteſt permanere: non tamen ſequitur, ipſum Socratem eſſe æternum.

Sed dicamus, ſimilitudinem nihil ualere: quia ſubſtantia quæ eſt ſubiecta accidentibus, eſt compoſitum: quod poteſt per ſe exiſtere. intellectus uerò eſt forma ſimplex, quæ informat corpus, uel oritur ex potentia corporis, uel non. Si oritur ex potentia corporis, non eſt ſeparabilis ab illo corpore quod informat: ſi uerò non oritur ex potentia corporis, eſt ſeparabilis. ergo ualebit iſta forma: eſt ſeparabilis à corpore, ergo non oritur ex potentia corporis. quia non eſſet ſeparabilis: quia formæ quæ oriuntur ex potentia corporis, non ſunt ſeparabiles à corpore. hæc enim patet ex eis quę dicta ſunt in ſuperioribus: ergo nō pendet à corpore uel à materia, ergo eſt æterna: quia ſi non eſſet æterna, penderet à corpore et à materia, quia oriretur ex potentia corporis: ergo deſtrueretur ad deſtructionem corporis, ſicut formæ ſenſitiuæ: ergo non eſſet ſeparabilis à corpore. ſed poſita eſt, eſſe ſeparabilem à corpore: ergo eſt æterna. Nihil ergo eſt, quod dicit homo iſte.

SECTIO SEXTA.

» QVod uerò subsequitur, est: quod postrema separatio quæ conuenit substan-
» tiæ in actu per se existentis, & hæc sola competit intellectui in actu, qui inter
» intellectus tum potentia, tum in habitu solus est æternus. quæ uerba nō sunt digna homine philosophiam profitente. etenim nullam affert causam huius separationis: neque declarat quæ sit ista separatio, quæ conuenit intellectui in actu: neque quomodo differat à separatione intellectus qui est in potentia. sed cùm fieri non possit ut assignet aliam separationem huic suo intellectui, quàm quod intellectus iste est separatus ab organo & à corpore, quia non utitur organo, nec est calidus uel frigidus, nec passibilis aut per se, aut ratione organi: & quod ob hoc dicitur intellectus simplex, immixtus & separatus: quia omnia ferè ista attribuit Aristoteles intellectui agenti. Necessitas ergò cogit ut sit eadem separatio, atque illa quæ erat intellectus possibilis. quod si detur, ut iste perperam diuiserit istam separationem, necesse est.

Præterea ea quæ dicit homo iste de separationibus, non uidentur admodum in
1. de Anim. rem, de qua loquitur Aristoteles in tex. 92, conuenire. etenim supponit Aristoteles,
tex. 92. quod probauit in tex. 90. & 91. animam non esse partibilem, sed dari totam unam a-
1. de Aiā. nimam, quæ contineat uniuersas. & ex hoc enim ostendit unam dubitationem in
tex. 90. tex. 92. allato, quæ est huiusmodi: Si tota anima omne corpus continet, conuenit &
» partium unam quamque continere aliquid corporis. sed hoc uidetur impossibile:
» quoniam non poterimus assignare quam partem contineat intellectus, & quomo-
» do eam contineat. & hunc tex. citauimus etiam in superioribus. Videtur ergo Aristoteles innuere, fieri non posse ut sit in aliqua parte determinata corporis. ex quo sequitur, quòd non sit mixtus. Vnde colligunt omnes, Aristotelem in hoc tex. significasse se sentire, animum nostrum æternum esse. Cui cùm uellet respondere homo
defecisset iste, ostendit multis modis separationem dici: cùm ~~defuisset~~ respondere ad locum, & dicere esse aliquam partem corporis, quam continet & intellectus, si uult ipsum esse mortalem, licet Aristoteles innuerit ipsum non habere aliquam partem, quam continet, responsio enim ista, etsi falsa fuisset, conuenisset tamen in rem. uel oportuisset dicere, etsi intellectus non habebat partem aliquam corporis, quam continebat: tamen non sequi ipsum esse æternum. Quod etiam si omnino non à ueritate ipsa abhorreat, cùm manifestum sit nullam formam posse interire ex se ipsa, necesse est ut intereat ratione corporis & materiæ. materia enim est causa (ut diximus in superioribus) omnis interitus. Licet hoc inquam à ueritate omnino esset alienissimū, conueniebat tamen in rem. & licet iste stultè admodum senserit, cùm dixit, Alia est separatio ipsius intellectus à subiecto & corpore: tamen reliquit hanc, & accommodauit textui illam suam primam separationem, quæ falsissima erat, ut arbitramur nos ostendisse. sed quod peius erat, in tex. non conueniebat, ut ostensum est: quare nihil, quod non sit inane, dixit homo iste.

SECTIO SEPTIMA.

SEd quantum ad id quod attinet ad uerba Aristotelis, quæ scripta reliquit primo de partibus animalium cap. primo, quibus uisus est animam intellectiuam à philosophi naturalis consideratione reiecisse:) diximus, in superioribus, ut arbitramur, exposuisse, quomodo illa uerba essent intelligenda: ad quem locū, ne nimij simus, lectorem reijcimus. sed tantummodo accedere decreuimus ad ea, quæ dicuntur ab istis, ut fugiant animorum immortalitatem. Dicunt ergo, inprimis Aristotelem eo in loco de intellectu loquutum esse in confuso. et hoc dicunt liquere ex superioribus, duos esse intellectus: unum potentia, & alterum actu. sed ista interpretatio ita inanis & futilis est, ut nihil suprà posit. quod ex hoc liquidè perspici potest. Etenim Aristoteles loquitur de eo intellectu, qui refertur ad intelligibilia. ergo intelligit de intellectu potentia solum: quia solus intellectus potentia refertur ad intelligibilia: quia ex hoc solum quod percipit intelligibilia, sequitur absurdum. ergo non loquutus est confusè de intellectu, sed manifestè de intellectu potentia. Perperam igitur ab isto homine fuit in eo loco explicatus Aristoteles.

Quod uerò addit: Si de omni intellectu tractare pertineret ad naturalem philosophum, profectò & de intellectu in actu ageret) ista consequentia nō uidetur uer-

bis Aristotelis,neq; etiam ueritati quadrare:quia ratio Aristotelis nō habet uim ex hoc,quod de omni intellectu tractare pertineat ad naturalem philosophum:sed habet ex hoc,quia si de omni anima docere naturalis scientiæ intersit,doceret de intellectu:ergo de omni intelligibili.satis enim est rationi Aristotelis,ut loquatur de intellectu possibili,qui est ille qui est rerum intelligibilium.Quare non conueniret in rem dicere,si de omni intellectu tractare pertineret ad naturalem philosophū,profectò & de intellectu in actu ageret.etenim Aristoteles non dixit naturalem philosophum loqui de omni intellectu:quia etsi etiam philosophus naturalis loqueretur de omni intellectu,tamen nihil referebat ad rationem suam,quia absurdum illud sequebatur ex intellectu potentia.non enim sequebatur ex intellectu in actu:quia ille(ut probatum est in superioribus ex sententia Aristotelis) nihil extra se intelligebat.

Deinde cū ait:Si igitur tractare de intellectu in actu per se, & propiè, ad naturalem philosophum spectaret,omnis alia philosophia superflua forer, quoniam tractarer de omni intelligibili. Dicimus,consequenriam istam uanam ac inanem esse, perspicuè parēre. Ad probationem autem non sequi,ut tractet de omni intelligibili:quia tractat de intellectu in actu,quia intellectus in actu non est rerum intelligibilium:non enim extra se aliquid inrelligit. si enim qui cōsiderat intellectū in actu, consideraret omne inrelligibile, prima philosophia consideraret omnia intelligibilia.& ita,si hoc esset absurdum in philosophia naturali,esset etiam absurdum in prima philosophia.

Quod uerò inquit:Estq; hæc ratio probabilis, quoniam si per se utrunq; cognosceret, & animam quæ est naturæ, & finis motus naturalis,nouisset utiq; omne intelligibile ram materiale quàm abstractum,atq; hac ratione præter naturalem nulla esset alia philosophia.) Hæc uerba etiam non uidentur rectè posita.etenim dicere, hanc rationem esse probabilem: & postea dicere, si per se utrunq; cognosceret, &c. præter naturalem nulla alia philosophia esset,uiderur negantia asserere. quia si ex illa ratione sequitur hoc absurdum,ratio non erit probabilis, sed demonstratiua. Etenim si esset probabilis,non uerè sequeretur illud absurdum.satis enim superq; fuisset,si dixisset istam rationem esse probabilem, propterea nihil concludere. etenim esset ex homine quærendum,cur dixerit rationem esse probabilem:& postea dixerit,quoniam si utrumq; cognosceret,&c.sequutum fuisset illud absurdum.

Præterea illa uerba, uidelicet, Quoniam si per se utrumq; cognosceret, & animam quæ natura & finis motus naturalis, nouisset omne intelligibile) non uidentur in rem cōuenire:quoniam ratio Aristotelis est ista(ut diximus in superioribus) quia si naturalis philosophus contemplaretur omnes animas,contemplaretur intellectum: et si intellectum, ergo omne intelligibile: ergo superuacaneæ essent aliæ facultates. Quid igitur spectans illud addidit:Si cognosceret utrumq;, & animam, quæ est natura, & finis motus naturalis?

Item, porrò autem quomodo hoc sequatur quæro,ut si cognosceret animā, quæ est natura & finis motus naturalis,nouisset omne intelligibile? nō enim satis liquet, quo pacto id sequatur, quod sequi asserit.

SECTIO OCTAVA.

ADdit præterea unum aliud,quod non minorem affert mirationem. Inquit enī iste homo: Porrò hic per philosophiam intelligit Metaphysicam, non ut sexto Meta.ubi per philosophiam intelligit omnes scientias speculatiuas, cōtra quàm multi crediderunt. Proinde perperam uertit Theodorus, cum ait, præter philosophiam naturalem nulla esset alia scientia:multisq; præbuit ansam dubitandi, existimantibus quòd Aristoteles oēs scientias de medio tolleret.)Dico igitur,hominem istum proferre ea,quæ à ueritate perspicuè abhorrent,& ab Aristotelis sententia dissentiunt.etenim in dubium uenire non potest, quin ipse Aristoteles intelligat per illa uerba philosophiam naturalem,non Metaphysicam:propterea quòd ille sermo quem habuit de ista re, est in philosophia naturali,in qua erat dubium,an esset agendum de omni anima:ergo rationi consentiebat,ut intelligeret philosophiam naturalem.Præterea ipsemet ijs uerbis rem istam perspicuam fecit dicens: Verùm de anima omni docere naturalis scientiæ intersit,negari igitur non poterat,quin intellige

ret naturalem philosophiam. Quare perspicuum est, ipsum Theodorum rectè uertisse, quòd præter philosophiam naturalem nulla esset alia scientia: quandoquidem aliter res illa in rem non conueniret. Tantum igitur meo quidem iudicio, abest ut perperam uerterit illud uerbum Theodorus. ut aliter rectè uertere non potuerit. Quod erit facile intelligentia consequi, si nos considerabimus uerba Aristotelis, quę citauimus. etenim dicere, per philosophiam ipsum intellexisse Metaphysicam, est & falsum asserere, & in rem non conuenientia. Non ergo (ut ego quidem opinor) Theodorus multis uidet prębuisse ansam dubitádi ac errandi, existimantibus quod Aristoteles omnem scientiam de medio tolleret: quia si ratio Aristotelis non acciperetur in eam sententiam, in quam diximus in superioribus eam esse accipiendam: in controuersiam uenire non posset, quin tolleretur omnis scientia. sed si intelligatur, ut diximus, nihil absurdi sequi uidemus. quod etiam si sequeretur, non fuisset errore ipsius Theodori, qui non poterat aliter uertere, sed Aristotelis.

Neq; in rem conuenit afferre, Aristotelis sextum Meta. per philosophiam intellexisse omnes scientias: nihil enim ipsi cum re, de qua agebatur.

Præterea subdit: Porro alijs uerbis idem Aristoteles probauit sexto Meta. ubi
" habet: si nō alia esset substantia præter naturalē, prima philosophia esset naturalis.
" Sed pfecto arbitrari nō possumus, unde iste uenerit in errores tā māifestos, et apertos, parcāt mihi Lectores, si nescio me temperare, quin aliquibus uerbis quasi cōtumeliosis aduersus hunc hominem utar, nō enim uideo quomodo fieri posśit, ut aliquis uidēs tot errores, temperet se: etenim tantū mea quidē sententia abest, ut Aristoteles fecerit hanc rationem sexto Meta. uidelicet si non esset alia substantia præter naturalē, prima philosophia esset naturalis, ut nihil minus excogitauerit: ut paulo pòst ostensuros, paruo admodū labore, nos arbitramur. Neq; uerū etiam dixisset, si somniatus esset talem rationem: quia si nō esset alia substantia præter naturalē, sequutum fuisset, non dari aliquam scientiam de substantia, pręter scientiam naturalem, nō quod prima philosophia esset ob hoc naturalis, hoc eīn est ita clarū, quàm quod clarissimum. Pręterea non minus à ueritate, & à sententia Aristotelis abhorret, quod dixit: Si est alia substantia præter substantiam naturalem, et alia anima pręter animam naturalem, & illam propriè cognosceret naturalis, superflua utiq; esset alia philosophia, id est postnaturalis scientia. Etenim antecedens implicat contradictionem. quia si est alia substanria præter naturalem substantiam, & alia anima præter naturalem animam, fieri non posset, ut naturalis propriè cognosceret illam: quia si propriè cognosceret illam, non esset præter naturalem substantiam, & animam. etenim fieri non potest, ut aliqua scientia propriè cognoscat aliquid, quod non attineat ad ipsam, & ei non sit proprium: alioquin fieri posset, ut daretur transitus de genere in genus, quod à ueritate, & à sententia Aristotelis alienum esse ostendimus in superioribus ex ipsiusmet uerbis Aristotelis.

Præterea si etiam esset uerum, quod daretur illa substantia, & illa anima: non sequeret ex hoc, quòd superflua esset prima philosophia: propterea quòd relinqueretur ei ens quatenus ens, & suæ passiones, et decem prædicamenta, quia etsi prima philosophia secernitur à Naturali principaliter per intellectus abstractos: non sequeretur ob hoc, quin ab illa secernatur per alia minus principaliter, ut dicemus.
" Quare falsum est quòd cōmodè instet: Si ista substantia quę est intellectus: nō esset
" in uniuersa prima philosophia: et Omnis philosophia esset scientia naturalis, quia remaneret, ut diximus, ens quatenus ens, & eius accidentia, & decem prædicamenta: & remaneret etiam mathematica, quæ est philosophia contemplatiua, quæ non esset naturalis. Non omnis ergo scientia esset naturalis.

SECTIO NONA.

Sed ut uideamus quàm longè iste homo à ueritate, & à senentia Aristotelis discesserit, & quàm parum ea quę dixit, in rem de qua loquimur conueniant, non
6. Meta. dubitabimus afferre uerba Aristotelis, quæ scripta reliquit sexto Meta. ea eīn sunt huiusmodi: Si igitur non est aliqua altera substanria pręter eas quæ cōstant natura, naturalis esset prima scientia. Non dicit ergo, quòd prima philosophia esset naturalis, ut somniauit homo iste: sed dicit, quòd naturalis scilicet philosophia esset prima scientia, quia esset perfectior, quę consequentia probat sic: Quia seiunctis substan-

tijs abstractis à prima philosophia, remaneret solum ens quatenus ens, & suæ passiones, & decem prædicamenta: ipsa uerò philosophia naturalis contemplaret corpus cœleste, & corpora alia usque ad species specialissimas, quæ sunt perfectiora quàm ens quatenus ens, & substantia quatenus substantia. subiectum ergo philosophia naturalis excelleret materiam consideratam à prima philosophia, ergo esset præstantior, ex eis quæ dixit in eodem sexto Meta. tex quinto. Hanc aūt nostram sententiam luce clarius mihi uidentur ostendere uerbas. Aristotelis quę sequuntur, ad hunc modum: Sed si est aliqua substantia immobilis, ipsa erit prior philosophia prima, & uniuersalis sic, quia est prima. Quo in loco patet ipsum loqui de prioritate perfectionis, & 11. Meta. tex: 26. addens hęc uerba, declarauit hanc rem: Si igiť naturales substantiæ primæ omnium entium, naturalis quoque prima scientiarū erit. Si autem sit alia quædam natura separabilis, & immobilis: necessariū est alteram ipsius scientiam esse: & priorem naturali, atque uniuersalem, quia prior. Quibus uerbis perspicuè ostendit Aristoteles, se uerbis citatis ex sexto primæ philosophiæ libro, uoluisse dicere, quòd si nō essent substantię abstractę in rerum natura, futurū fuisse, ut philosophia naturalis esset prima omnium in perfectione: quia si non esset altera substantia præter substantias quæ natura constant, substantiæ naturales essent perfectiores. Quòd quidem uidetur declarare, cùm inquit: Si physicę substantiæ essent perfectiores omnibus entibus, futurum fuisse ut philosophia naturalis esset prima omnium scientia. Sed si dentur substantiæ abstractæ, non erit amplius philosophia naturalis prima: sed erit prima illa, quæ abstracta illa contemplabitur. Si ergo in 11. Meta. dicat illud idem, quod in sexto: & in xi, dicat: quòd si substantiæ naturales essent primæ, quòd philosophia naturalis esset prima: non uoluit ergo dicere in sexto, quòd si non esset alia substantia præter naturalem, quod prima philosophia esset naturalis, quare non uoluit etiam dicere ea quę homo iste subsequutus est, ut ostendimus. 6. Meta. tex. 5. 11. Meta. tex. 26.

Redargutiones igitur nostrę uidentur uim manifestam (nisi fallamur) habere ad uersus ea quæ dixit homo ille.

Sed præter ista, dicat mihi rogo, ad quid citauerit consequentiam illam ex sexto Meta. profectò si rectè cōsiderabimus, futurum est ut intelligentia consequamur, eum citasse præter propositū locum illum. Quid enim commune habent ista, Si de omni anima naturalis contemplareť, ergo de intellectu, ergo de intelligibili: & Igitur superuacaneæ essent aliæ scientiæ & ista, Si darentur aliæ substantiæ preter naturales, philosophia naturalis esset prima: Nihil profectò habent cōmune istę duę consequentię, sunt enim omninò diuersę: neque aliquam inter se (ut mihi quidem uidentur) habent similitudinem. Non eñ ex eis quæ dicuntur sexto Meta. sequitur, quòd non daretur nisi scientia naturalis: sed sequitur ipsam naturalem philosophiam esse primam in perfectione inter scientias, si non darenť aliæ substantiæ præter naturales. Sed quia dantur, sequitur ipsam nō esse primam. Interest igitur maximè inter ea quæ dicta sunt primo de Partibus, & quæ sexto Meta. quare inania loquutus est (mea quidem sententia) iste homo, & in rem non conuenientia.

Adiungit præterea supra cōmemorans hæc uerba: Verum si reperiť intellectus in actu, & illum cognoscit naturalis perse ut scilicet est in actu, & prima substantia, superflua est sanè postnaturalis scientia.) Quæ uerba repugnant Aristoteli, & implicant contradictionem. Quia si reperitur intellectus in actu, qui sit prima substantia, Aristoteles uerbis citatis ostendit non posse attinere ad philosophiam naturalē nam si attineret ad philosophiam, nō essent uera quæ dicta sunt ab Aristotele locis citatis, quòd philosophia naturalis si non daretur, alia substantia esset prima: quia si etiam dareť, esset prima. Implicat etiā contradictionē, dicere, dari intellectum actu qui sit substantia prima: et quod naturalis possit cognoscere eum per se. Quia sequitur, quòd nō possit, si datur nullo modo pertinere ad naturalē. Præterea nō sequeretur, quòd ob hoc, si etiā fieri posset ut postnaturalis esset superflua: sicut non sequebatur si nō dareť, quia remaneret ens quatenus ens, et ea quæ diximus. singulis igiť uerbis singulos errores homo iste proferre uidetur.

Quod uerò subiungit hęc uerba: His sic declaratis, iam patet, quòd ad naturalem non pertinet tractare de intellectu in actu per se, sed per accidens, prout est lumen intellectus nostri uel pars animæ nostræ. atque iccirco uani sunt nonnulli, qui dicunt

" librum tertium de Anima, medium esse inter postnaturalem & naturalem, uel po- " tius ut ego (scilicet auctor ille dicit) dicere cõsueui, inter naturales est magis Theo " logicus, quomodo docet Aristoteles medias scientias inter mathematicas esse magis naturales.) quę dicta non satis cõstant, unde ex eis quę dicta sunt oriantur. Non enim uidetur ex eis sequi, non attinere ad philosophum per se tractare de intellectu in actu per se: quia uerum est ad naturalem nõ attinere tractare de intellectibus, q sunt simpliciter in actu, id est de substãtijs abstractis simpliciter, quæ sunt intelligentię, ob eas rationes quas nos in superiorib. recitauimus, & ut afferunt tex. Aristotelis allati. Sed falsum est, ut etiã declarauimus, ad ipsum naturalem non attinere, uerba facere de intellectu in actu, qui est intellectus agens: quandoquidem necessarium sit, ut de eo agat particularis artifex: quia qui hominem contemplatur, & uult ipsius scientiam consequi, cogitur cognoscere eius causas omnes per se, sed prĕsertim proprias. cogitur ergo per se scire intellectum agentem, est enim, ut declaraui in superioribus, cum intellectu potentia forma hominis. Non igitur per accedens de ipso agere potuit.

Præterea nisi naturalis per se ageret de intellectu agente, nulla scientia ageret de ipso per se: esset ergo reiectus à contemplatione omniũ scientiarum. quod quidem est ita absurdum, quàm quod absurdissimum. Probatur consequentia: quia mathematica ipsum non contemplatur, propterea quòd est substantia, et ipse nullam substantiam contemplatur. De Astrologia autem diximus suprà, quomodo agat de substantia, non Metaphys. quia ipsa solum causas uniuersales contemplatur, ut de-
4. Met. 1. clarauit Aristoteles quarto Meta. tex. primo: & nos in superioribus declarauimus. Alterum igitur duorum euenire necesse est: uel ut nulla scientia ipsum intellectum agentem contempletur, quod esse absurdum perspicuum est, uel ut attineat ad philosophiam naturalem.

Si uerò dicas hunc intellectum agentem esse Deum, ita ridiculum est, ut nihil suprà possit: quod quidem luce clarius in superioribus ostensum esse arbitramur,
3. de Anima de ipso enim egit in tertio de Anima, & nullibi præterquam in illo loco, nihil facere Deum ad nostram particularem intellectionem, nisi quatenus causa uniuersalis, est ita clarum ex sententia Aristotelis, quàm quod clarissimum. Præterea si est lumen intellectus nostri: ergo attinet de ipso agere in ea parte, in qua agitur de intellectu nostro: sicut de lumine solis, quod est lumen sensus uisus.

Item, si est pars animæ nostræ: ergo ad ipsum naturalem spectat, per se de ipso agere: quia ad eam facultatem, ad quam spectat totum, spectare omnes partes per se, ita est in promptu, ut nulla probatione indigere uideatur.

Illud uerò cum dicunt nonnulli, librum tertium de Anima esse medium inter naturalem & postnaturalem: respondemus hoc dicto ipsos præseferre ignorationem philosophiæ naturalis, & primæ Philosophiæ. etenim si ipsas non ignorarent, esset sibi notum, nullam rem esse mediam inter ipsas, ut ex illa arbore quam in superioribus descripsimus, perspici posse arbitramur. sed quoniam in superioribus longum de hac re habuimus sermonem, ad eum locum me reijcio.

Illud solũ addo à ueritate maximè abhorrere, quod inter naturalia sit magis Theologicus: quoniam fieri non potest, cum sit substantia, & principium particulare, ut prima philosophia ipsum (ut diximus) contemplet. Exemplum uerò rerum mathematicarũ quas dicit medias esse, in rem non conuenire, facile intelligentia consequentur illi, qui sciunt omnes facultates, quæ sunt sub Arithmetica & Geometria, constituti ex ipsis, et ex materia naturali, ut nos in quarto libro Apologiæ nostrę declarasse existimamus. quod non conuenire tertio libro de Anima in comparatione Metaphysicæ, & philosophiæ naturalis, perspicuum est.

SECTIO DECIMA.

" EA deinde non uident in rem cõuenire, quę ad hunc modũ scripta reliquit Portius: Patet igiř quòd nõ de omni, sed de intellectu potentia agendũ sit naturali. Etenim uerum est, q naturalis nõ agit de omni anima, primò quia nõ de anima corporũ cœlestiũ, et agit de intellectu possibili: et de intellectu agẽte. Sed ratio Aristotelis quã citauit iste ex primo de Partib. animaliũ probat solũ de intellectu potẽtię,

quia

quia probat de eo intellectu qui refertur ad intelligibile, quod non potest intelligi nisi de intellectu posibili, si recte perpendatur: quæ ratio si esset uera, & concluderet, tantum abesset ut probaret, agendum esse à naturali de intellectu potentia, ut sequeretur ex illa nullo modo cõuenire ipsi naturali uerba facere de ipso intellectu potentia, quod quidem euertit sententiam huius uiri. Perperam igitur loquitur, cũ inquit: Patet, quod non de omni &c.

Addit postea: Neq; existimandũ est intellectũ esse æternum, quia de eo loquitur in confuso, quod est figmentũ: apertè enim loquitur Aristoteles, ut diximus, de intellectu qui intelligit: ergo de posibili. Quod quidem perspicuũ est esse in rerum natura. in lib. enim de Partibus, qui præcedit librum de Anima (ut ex eis quę citata sunt in superioribus ex lib. 7. Polit.) nondum erat perspicuũ, dari intellectum agentem: quia liber de Partibus præcedebat ordine doctrinæ librum de Anima. Quomodo enim fieri potest, mihi dicas, quæso, ut nos sciamus dari hunc intellectum agentem nisi ex natura ipsius intellectus posibilis? profecto nullam aliam uiam reperiemus. etenim nulla nobis constat esse operatio ipsius, ex qua inferre posimus ipsum dari. Intellectũ autem potentia dari omnibus constat, propterea quòd omnes in se ipsis experiuntur se intelligere, quæ est operatio illius intellectus. Substantias item abstractas dari conclusum est: quia eius operatio, quod est [illegible] æterno mouere tempore, dabatur. sed non constat, nobis dari aliquam operationem intellectus agentis, quæ ei conueniat. Necesitas enĩ cogit, ut si putemus ipsum esse, cognoscamus intellectũ esse posibilẽ in pura potentia: & nõ posse redigi ad actũ, nisi ab aliq̃ existente in actu. & hoc existens in actu potest esse solum phantasma, quia est singulare. Necesitas igitur cogit, ut sit aliquid aliud actu, quod reddat illud phantasma idoneum ad mouendum intellectum posibilem. & istud non potest esse, nisi aliquod spirituale, & aliqua pars animæ nostræ (ut diximus in superioribus) ad quem locum me reijcio. Ergo necesse est, quod detur intellectus agens: alioquin non moueremur nos ad cogitandum aliquid de intellectu agente. Quare in eo loco nõ potuit Aristoteles loqui in confuso: sed solum oportebat loqui de eo intellectu qui erat perspicuus. quia si per intellectum agentem intelligeret Deum, nihil ad propositum Aristotelis in eo loco, neq; intellectionis nostrę (ut diximus in superioribus) Deus est causa. quod si etiam loquutus esset de uniuersa anima rationali, tamen nihil refert ad id de quo agitur.

Deinde subiungit hæc uerba Portius: Idemq; sensit Simplicius, cũ dixit: quòd ad naturalem pertinet tractare de intellectu participato, quoniam ex eius sententia, ut participat, & posibilis dicitur: deficit. Cui dicimus: Si Simplicius habeat alium sensum ab eo quem diximus, ipsum repugnare ueritati, & uerbis Aristotelis: ut rationes in superioribus allatæ, & uerba Aristotelis satis clare hoc indicare uidentur.

Addit pręterea: Sed hoc quòd intereat, est uerum de intellectu diuino, et in actu: nam de intellectu potentia per se est munus philosophi naturalis cùm sit facultas animæ nobis indita. Quæ uerba uidentur cõtraria: uidentur enim innuere, intellectum diuinum interire. Crederem ego, ut fatear ueritatem, literam huius esse corruptam, quia error est nimium manifestus: nisi mihi uideretur iste homo (pace eius dixerim) fortuitò ac temerè semper loqui. sed ex eis quę dicta sunt satis perspicuum esse arbitror, hunc hominem ea asseruisse quæ in rem, de qua loquitur, non cõuenni ũt, & ueritati & Aristoteli repugnasse, propriamq; uocẽ ignorasse. etenim nõ satis cõstare uidet, quare ipse attulerit ratiõẽ Aristotelis ex primo de Partibus. quæ si aliquo modo ad rem pertineat, necesse est id euenire ob eam rem, quia uidetur concludere ipsam non attinere ad philosophum naturalem. Ex quo uidetur sequi, quod non sit mortalis & corruptibilis. Sed hoc etiam non sequeretur, quia multa composita attinent ad primam philosophiam, quæ habent materiam primam. ex quo sequitur, ut necessariò sint corruptibilia. Sed iste homo non respondet ad hoc, quia non uidetur intelligere quam uim habeat ratio illa quam attulit.

Pręterea nullam responsionem affert rationi, qua probauit Aristoteles intellectũ non considerari à philsopho naturali, quia superuacaneæ essent aliæ scientiæ: etenim siue intellectus sit materialis, siue non, nihil refert. cum enim ponatur intellige-

omnes intellectus potentia, quos tu opinaris esse multiplicatos, si est unus numerô, sequuntur omnia illa absurda quæ dicebas sequi unitatem intellectus potẽtia. si est, multiplicatus ad multiplicationem intellectus potentiæ: ergo est generabilis et corruptibilis. quod quidem tuam euertit sententiam.

Item, si agens daret primum esse intellectui possibili, profectò uel crearet ipsum, uel educeret ex potentia materiæ. sed neutrum horum efficere potest: ergo falsum est id quod assumptum est. Quod autem neutrum horum efficiat, perspicuum est. etenim non est dicendum, ipsum [redacted] uia enim naturali, ex qua nunc loquimur, non datur creatio. neq; educit ipsum ex potẽtia materiæ: quia ignoratur quomodo hoc possit efficere, cum sit agens spirituale, nullam in se continẽs qualitatem actiuam. Quod si hoc fiat à [redacted], ergo non fit ab intellectu agente: idẽ enim bis non fit. Quare quocunq; se uertat, meo quidem iudicio, homo iste, ut iaceat eius sententia necesse est.

Si uerò dicas, Quod est generans, quod educit ipsum ex potentia materiæ: ergo est sicut sensus.

Probatur consequentia: quia non est maior ratio unius quàm alterius. Ambo enim educũtur ex potentia materiæ. sed primus actus sensus est à [redacted], ergo primus actus ipsius intellectus potentiæ erit à generante: quod quidem est euertere suam ipsius opinionem.

Quum uerò subiungit: Iccirco philosophus quum dixit, Sola mens extrinsecus aduenit, loquitur de intellectu in actu: quoniam omnis actus est ab extrinseco. ab intrinseco autem est nuda illa potentia. nec id dixit de sensu, quoniam primus actus est à generante, & solum sentire extrinsecus ab ipsis sensibilibus. De intellectu ergo ait, solam mentem extrinsecus aduenire: quoniam omnis eius actus prouenit, ut diximus, ab intelligibilibus, & ab intellectu agente.

FINIS LIBRI TRIGESIMIQVARTI

Euersionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSQVINTVS.

SECTIO PRIMA.

SED quanquam expositio huius uiri omnino (ut ego quidem opinor) talis esse uidetur, ut non sit digna, quæ ab aliquo cōfutetur (etenim magis distare uidetur à uerbis & sententia Aristotelis, quàm distet cœlum à terra) necessarium tamen esse duximus uerba Aristotelis in medium afferre, eaque ipsa rectè (quantum in nobis erit) interpretatione explicare: quibus explicatis mirum uidebitur, quomodo fieri potuerit ut homines mēte ac ratione præditi, in erroribus ita apertis, ita manifestis detineantur. Verba igitur Aristotelis tertij cap. secūdi de Generatione animalium, sunt huiusmodi, quantum attinet ad hoc propositum: Sequitur, ut dubitemus, & cætera.

Explicatio 3.ca.2. lib. de Gene. animal.

Cùm Aristoteles in secundo cap. egisset de natura seminis, & declarasset quibusnam esset serū, & quā ob causam non cōgelasceret, inquit: Sequi ut dubitemus, et dicamus, si in ijs qui semen emittunt in fœminam, nulla pars constituendi cōceptus sit, quod subierit: id est, si semen masculi, quod emittitur in fœminam, non sit pars constitutiua ipsius fœtus, uel conceptus: dubitatur, quònam uertatur sua corpulentia. quia certè operatur facultate, quæ est in ipso: remanet ergo eius corpulētia: quæ corpulentia si non constituat partem conceptus, sicut probauerat: quærendū quid faciat natura illius corpulentiæ. etenim dubium est, an euanescat, an foras exeat, an conuertatur in aliquod aliud membrum. Quæstio satis conueniens est, cùm proposuerimus, ipsum [redacted] ingrediens fœminam, nullam esse partem constitutiuam ipsius conceptus. Proposita quæstione dicta, antequam soluat ipsam, subiungit esse prius determinandum, utrum quod constituitur in fœmina, id est conceptus, accipiat aliquid ab eo quod ingreditur ipsam fœminam, id est ab eo semine maris, uel non accipiat. Et item esse determinandum de anima, qua animal dicitur, utrum insit in spermate, & in conceptu, uel non existat: id est, conceptus nunquid habeat animam, qua animal dicitur, uel non habeat, & unde habeat? Et quia dixerat hoc esse quærendum de anima, qua animal dicitur: aliquis potuisset dubitare, quæ esset illa anima, qua animal dicitur animal per interpositionem? Respondet dicens, animal esse animal ex parte animæ, quæ est sensitiua.

semen

His positis, uidetur quasi tacitæ hominum cogitationi respōndere, quæ quidem potuisset oriri ex eis quę dicta sunt. aliquis em̄ potuisset dicere: Tu posuisti esse quęrendum, nunquid in conceptu & in semine reperiatur anima, qua dicitur animal, quæ est sensitiua: quare non quæsiuisti, nunquid in ipso esset etiā anima uegetatiua, quæ præcedit ipsam. Mihi, huic quæstioni respondere uidetur, dicens: se hoc non quæsiuisse propterea quòd nemo poneret conceptū inanimatum, & priuatum omnibus modis uita. Et reddere huius rei causam statim uidetur, dicens: quia ipsi conceptus & semina animalium non minus uiuunt, quàm uiuant plantæ, & aliquandiu prolifica sunt. si ergo nullus poneret plantas esse inanimatas, & omnibus modis uita priuatas, non ponet etiam conceptus & semina animalium inanimata, & omnibus modis uita priuata. Quare cùm non sit obscurum, conceptus animalium uiuere uita uegetatiua: nemo admiratione affici debet, si non proposuimus hoc quęrendum de anima uegetatiua, sed de sensitiua, quia manifestum est, ipsos conceptus habere animam uegetatiuam.

Cæterùm quia aliquis præter hæc potuisset quærere, quare necesse sit istos conceptus prius accipere animā uegetatiuam, uel nutritiuam? Respondet ipse, dicens: Causam uerò ob quam necesse sit hos conceptus prius habere animam hanc uegetatiuam, manifestum esse ex eis quæ alibi determinauit de ipsa anima, id est in libro de Anima.

Procedentia autem.) Videtur in hac parte respondere quæstioni propositæ, & innuere, conceptus ipsos statim cùm sint concepti non habere animam sensitiuam,

sed

sed procedente tempore accipere animã, qua dicuntur esse animalia. cùm primum ergo concepti sunt, habere uidentur animam uegetatiuam, sed non sensitiuam: sed procedente tempore. Iste modus loquendi, quo dicit, procedente tempore accipere animam sensitiuam significat, quod primo tempore quo est conceptus, non habent ipsam, sed posteriori tempore eam accipere. Quo autem tempore eam accipiat, non declarat in hoc loco. Deinde innuit, quòd post animam sensitiuam procedente tempore accipit animas specificas. Innuere igitur uidetur tria tempora, quibus conceptus habent has partes animæ: etenim primo tempore, uegetatiuam, altero tempore sensitiuam, & tertio formas specificas: quam quidem rem indicasse uidetur, quum addit: Non enim simul fit animal & homo, neque animal & equus, " similiter autem & in alijs animalibus. Alioquin uerba illa non conuenissent in rem. "

Postea probat, omnes specificas posterius generari, quàm genericas. & probamus sic: Etenim quod est finis, posterius generatur: hæc enim propositio perspicua est, & est in textu: formæ specificæ sunt finis: ergo generantur posterius. Probatur proprium minor: Quod est [redacted] alicuius, est finis eius ipsius generationis. habito enim quod est proprium alicuius, finis ipsius, nihil enim aliud quærit: formæ specificæ sunt propriæ illorum, quorum sunt formæ: hæc enim manifesta est. ponunt enim illas res in esse tali, ut differant ab omnibus alijs quæ non sunt illa, ergo formæ specificæ sunt fines. posterius ergo generantur: nisi enim intelligeremus, ut diximus, de tertio illo tempore, & de formis specificis, uerba Aristotelis non essent ad propositum, ut diximus. nihil enim opus fuisset dicere: nõ enim simul & animal fit & homo, nec animal & equus, si aliter intelligere uoluisset. si ergo formæ specificæ fiunt post generationem generis, non possunt igitur fieri simul: etenim quod posterius aliis natura fit, non fieri simul cum illo perspicuum est. ergo est uerum non fieri simul animal & hominem, & animal & asinum. In translatione Theodori Gazæ sunt hæc uerba: sensualem autem qua animal est, tempore procedente recipi, & rationalem qua homo, certum est. Sed in textu græco Aldi non sunt ista uerba (Rationalem qua homo) & mihi quidem uidentur superuacanea, ut ex eis quæ subsequutus est paulo pòst, colligi posse arbitror: & uidetur etiam sensum obscurare. non enim erat opus eo in loco illis uerbis. satis enim fuit innuisse, formas specificas posterius fieri, quàm genericas.

Quapropter de mentè quando & quomodo accipiunt, & unde. Quia dixerat formam hominis specificam, & formam asini, & aliorum animalium posterius fieri, quàm formas genericas, propterea quod erant propriæ, & per id quod necessariò sequebatur, finis.

Subiungit, ob hanc causam oriri quæstionem de mente, & ipsam explicat, dicẽs: plurimum dubitari de mente, quando et quomodo accipiant, et unde ipsam, supple accipiant, illa quæ participant hoc principiũ. Etenim hoc uidetur ex eo sequi, quòd dixerat formas specificas posterius fieri, ut anima hominis. Etenim meritò dubitari potest, quo tempore accedat: & quia putabat ipsam esse alterius rationis ab alijs, dixit etiam esse dubitandum, quomodo & unde accipiant ipsa ea quæ participant huiusmodi principium. & cùm dixit Aristoteles, ex dictis etiam dubitãdum esse de mente, eo modo quo diximus: addidit, non solum dubitandum esse, sed oportere niti ex uiribus, ut accipiamus & intelligamus ea quæ dicta sunt de mente, scilicet quo tempore, & quomodo, & unde accipiant ipsam, quæ participant ipsam: quia hoc non uidebatur sibi hanc rem posse explicare ita perfectè, ut homines desiderare uidentur. Addidit igitur ex uiribus, & quantum contingit declarari in huius materiæ obscuritate. Dixit autem oportere inniti: quia cogitur philosophus naturalis, cuius propositum est hominis scientiam consequi, scire de mente ea quæ dicta sunt, cùm sit hominis principium. alioquin obscuram & imperfectam ipsius hominis cognitionem tradidisset.

Vegetalem igitur.) Quum Aristoteles declarasset semina & conceptus habere animam uegetalem, & procedente tempore sensitiuam, deinde animas specificas: hac in parte uidetur mihi tacitæ hominum cogitationi respondendo declarare, quod ista semina, & isti conceptus habeant prius has animæ partes potentia, quàm actu. & hoc, ne aliquis ex dictis in errorem raperetur, existimans conceptus, cùm primum

primum sunt, habere animam in actu. Vnde inquit statuendum esse, semina & conceptus habere animam uegetalem potentia: dico conceptus, uidelicet nondum separatos. (ut habet tex. Theodori, & recte meo iudicio: quia tex. Græcus, qui habet separatos, nō rectè uidetur dicere, ut ex eis quæ paulo pòst dicetur, erit perspicuū.) Ponēdum igitur est hoc, conceptus uidelicet antequam sint separati & distincti, habere animam uegetalē in potentia, non actu, priusq̃ trahant nutrimentum, & faciat opus illius animæ, id est non habent animam actu, nisi postquam incipiūt nutriri. Et hoc eis accidit, quando sunt ueluti separati & discreti, non quòd reuera sint separati omnino à corpore: sed quādo accipiunt nutrimētum, dicuntur esse ueluti separata, quia quasi faciunt opus eorum quæ uerè sunt separata, quia augentur & nutriūtur.

SECTIO SECVNDA.

» PRincipio enim hęc omnia.) Explicatis his quę dicta sunt, Aristoteles uidetur inferre ordinem, quo cōceptus uidetur recipere animę partes. & facit hoc ut possit mouere quasdam quæstiones ex istis partibus animæ, quas necessariū est dissoluere, si uolumus perfectam harum rerum cognitionem cōsequi. Vnde inquit: Principiò enim hæc omnia, uidelicet semina & cōceptus uidentur uiuere stirpis uitam. sed consequenter ad hanc dicēdum est de anima sensitiua, & de anima intellectiua, sicut dictum est de uegetatiua, dicendum est ipsa uiuere. Postrem ò sicut dictum, quia necessarium est (inquit Aristoteles) omnia ista quæ recipiunt has partes animæ, habere ipsas prius potentia quàm actu, id est, quod prius carent ipsis, & sint in porentia ad illas recipiendas, quàm actu illas habeant & recipiant. Datur ergo aliquod tempus, in quo non habent illas animas, & deinde illas recipiant, et quod consequantur ipsas post uegetatiuam, ut dictum est.

Necessarium autem.) Cùm explicasset Aristoteles, semina & conceptus habere animi partes, & quo ordine ipsas habeāt: & declarasset, quod prius habent ipsas potentia quàm actu: ex his uidetur inferre unam quæstionē, quæ est omnium difficillima, quæ planè huiusmodi uidetur esse. quasi dicat: Si conceptus habent has animæ partes, & prius eas habeant potentia q̃ actu, necessitas cogit, ut omnes istæ animæ partes fiant in istis, cùm prius non existerent ipsæ, in rerum supple natura: uel quòd fiant in huiusmodi, cùm prius existerent in rerum natura, licet non essent in istis, uel aliquas quidem partes existerēt prius, aliquas uerò prius non existerent, & fierēt in materia non ingredientes per sperma ipsius maris, id est fierēt in materia, quod non ducerētur à spermate maris, uel fierēt in materia delatæ à spermate maris. uel etiam necessarium est aut omnes extrinsecus ingenerari in materia, aut nullā extrinsecus ingenerari: uel aliquam extrinsecus, & aliquam non. Hæ quæstiones oriuntur, cùm necessarium sit ut illa quæ habent has animæ partes, prius habeant ipsas potentia, deinde actu.

» Quod quidem igitur nō possibile est.) Positis quæstionibus dictis, mihi quidem uidetur ipse in hac parte uelle ipsas dissoluere. & primò inquit, fieri nō posse, ut omnes animæ partes, antequam cōceptus & ipsas participantia habeant, prius existāt. Ex ijs rationibus manifestum esse, & afferre uidetur rationes hoc modo: Illa principia quæ non possunt esse sine corpore, nō possunt extrinsecus accedere. hanc uidetur tacere: sed illa principia, quorū principiorum actio est cū corpore, sunt illa quæ non possunt esse sine corpore: ergo illa principia quorū actio est cum corpore, non possunt extrinsecus accedere. Minorem propositionē uidetur ponere in tex. & declarat ipsam exemplo ipsius ambulare, dicens, fieri non posse ut aliquis deambulet sine pedibus, quia actio talis est semper cum corpore. Ponit conclusionem, cùm inquit: Itaq; extrinsecus ingredi impossibile est. Deinde uidetur probare maiorem, uidelicet quod illa principia quæ non possunt esse sine corpore, non possunt etiam extrinsecus accedere hoc modo. Si enim possent extrinsecus accedere, uel per se separatæ accederēt, uel cum corpore: hoc enim necessarium esse perspicuum est. sed fieri non potest ut per se accedant, neque cum corpore: ergo fieri non potest ut extrinsecus accedant. Posuit oppositum consequentis: et primò probat primam partem, dicens, Illud quod nō est separabile à corpore, non potest per se accedere, esset enim separabile à corpore. hanc tacet: sed illa principia quæ nō possunt esse sine corpore,

pore, nō sunt separabilia à corpore. hanc ponit: Ergo nō possunt per se accedere. quæ erat primariò dicta. Quod aūt cum corpore nō possint accedere, quæ erat secunda pars oppositi cōsequētis, ostendit hoc modo: quia si cū corpore accederēt, accederēt maximè cum spermate: nō enim aliud corpus ingredit͂ fœminā, nisi sperma: sed non accedunt cum spermate: ergo non accedunt cum corpore. has omnes tacet: tamen necesse est sic ordinare, alioquin nihil probaret. Quod aūt non accedant cum spermate, ostendit hac ratione: quia si accederēt cum spermate, sperma esset animatum ijs partibus animæ. patēt enim hæc. Etenim nō posset ferre animam nisi anima esset in ipso. sed sperma non est animatū: ergo non fert animam. Quod aūt sperma non sit animatum, probat hoc modo: Excrementum nutrimēti mutati, non est animatum: sperma enim est excrementum nutrimenti mutati: ergo sperma non est animatum, ergo nō fert animam. Minorem ponit, quæ est perspicua ex eis quæ in superioribus dixerat de spermate. sequitur ergo, quod neq; per se, neq; per corpus partes illæ animæ possunt extrinsecus accedere. Maior ergo est clara, quod illa uidelicet principia quæ nō possunt esse sine corpore, nō possint extrinsecus accedere. Ex quo postmodum sequitur cōclusio dicta, quod illa principia, quorum actio est cum corpore, non possunt accedere extrinsecus.

Quod si ita est, sequitur, quod illa principia, quorum actio est sine corpore, id est sine instrumento corporali, possint extrinsecus accedere. hoc enim est causa, quare aliqua principia nō possint extrinsecus accedere, quia eorū actio est cū corpore, id est cū instrumēto corporali, ut ambulare cū pedibus. Si ergo actio est sine corpore, poterūt ergo extrinsecus accedere. Sed inter principia & partes animæ solius mentis actio est sine instrumento corporali: restat ergo ut inter partes animæ sola mens extrinsecus accedat: ergo sola diuina est. Ponit conclusionē, & alteram propositionem ponit, cùm inquit, Eius actio corporalis non communicat cum actione ipsius: quod idē est ac si diceret, eius actio non cōmunicat cum instrumento corporali, id est non utitur instrumento corporali. Hanc aūt non probat: quia hic non erat locus probādi, sed in tertio de Anima tex. sexto (ut diximus in superioribus) probauit eo modo quo diximus.

Ex quibus omnibus dictis sequitur solutio propositarū quęstionum. Etenim illę partes quæ extrinsecus non accedūt, non possunt, antequā ueniant in conceptū, præexistere: qa si præexisterent, necesse esset ut ueniāt extrinsecus: non enim ex potētia corporis proficisci poterant, cum antè actu pręexistebant. sequitur ergo, quod non omnes præexistebāt. Sed aliquas quidē non præexistebāt, ut sunt illæ quæ utebant͂ instrumēto corporali. aliquas aūt pręexistebant, ut erat mens, quę ueniebat deforis. Vnde sequitur, non oēs, cùm non essent prius, fieri in corpus: quia mēs antè existebat. & sequitur etiā, ipsas non ingredi cū spermate maris: quia nō est animatum: sed aliquas educi ex potentia corporis, qui prius non existebant: neq; extrinsecus accedere poterant, quia per se accedere non poterant: neq; per sperma, quia non est animatum, sed est excremētum. & manifestum est ex hac solutione, non omnes extrinsecus accedere: sed aliquas quidē extrinsecus accedere, ut mēs: aliquas uerò non, ut sensitiua, uegetatiua, & nutritiua. & simul uidentur esse manifesta illa tria, quæ proposuerat de mente uidelicet quando illa quæ ipsa participant, accipiant ipsam: quia hoc euenit, postquā acceperunt uegetatiuā, nutritiuam, & sensitiuam. quam rem uidetur declarasse etiam 7. Polit. loco in superioribus citato. Et manifestum est unde ipsam accipiant, quia accipiunt eam extrinsecus: & quomodo, quia accipiūt eam per 7.Polit.
se accedentem, & non per instrumentum corporale: & accipiunt ipsam postquam non habebant in actu, neq; in potentia materiæ, sed erant tantum apta nata, postquā erant disposita per alias formas præcedentes illam recipere, & per modū suscipientis uasis & recipientis aliquod extrinsecus adueniens, ita ut ex illo non eliciantur.

Item perspicuū est ex hoc loco, omnino ipsum ponere mentē immortalem, quia ponit ipsam extrinsecus accedere: quia si esset mortalis, penderet ab organo corporali, & ita non posset accedere extrinsecus, quia non esset separabilis: neq; posset creari, quia ista creatio ex uia sensuum non habetur. Et ita patet, quod est separabilis à corpore: quia si nō esset separabilis, uteret͂ organo corporali, quod si accideret, non accederet extrinsecus, sicut dixit de uegetatiua.

Perspi-

Perspicuum etiam est, ipsam esse immortalem: quia ponit ipsam solam esse diuinam: & hoc ponit, quia non utitur organo corporali. & quum non utatur organo corporali, sola ipsa inter partes animæ, quæ sunt in nobis, non est mixta cum corpore: & si nõ est mixta cum corpore, sequitur, quod sit sola diuina inter partes animæ,
8. Physic. quæ sunt in nobis. etenim diuina non sunt mixta cum corpore, ut patet 8. Phys. Ista sola non est mixta cum corpore: ergo est sola diuina. & est sola diuina ob hanc causam, ergo est immortalis: quia nullam aliam ob causam diuina sunt immortalia, nisi quia non sunt mixta cum corpore. Ex quibus omnibus perspicuũ etiã est, hanc demonstrationẽ habere uim illam, quã habet demonstratio illa quam tangit in tertio
3. de Ani. tex. 6. de Anima tex. sexto. quam explicauimus in superioribus. Quomodo autem ostendatur ipsam non uti instrumento corporali, ex eis quę dicta sunt in superioribus, satis perspicuum esse arbitror, ad quem locum lectores reijcio.

Istæ uerò consequentiæ, quę uidentur esse à destructione antecedentis ad destructionem consequentis, uim eam uidentur habere, quam habet illa quam posuit pri-
1. de Ani. tex. 13. mo de Anima tex. 13. ad hũc modum. Sunt enim huiusmodi: istæ enim animæ utuntur in actione sua organo corporali, ergo non possunt esse sine corpore, non possunt igitur extrinsecus accedere. & istę non utũtur organo corporali in actione sua: » ergo extrinsecus accedunt. Si quid igitur animæ operum aut passionum est propri» um, continget ipsam separari. si uerò nullum est proprium, nõ erit utiq; separabilis.
1. Post. cap. 12. & illa quam posuit primo Post. cap. duodecimo, ubi dixit: Quare non respirat paries: dixit, quia non est animal. si enim hoc non respirandi causa est, oportet esse ani» mal causam respirandi: ut si negatio est causa ipsius non esse, affirmatio est esse. sicut » si sine mensura calida & frigida non sanandi causa est, quia cum mensura esse causa » est sanandi. similiter autem, si affirmatio est ipsius esse, & negatio ipsius non esse: in » ijs autem demonstratis, quod dictum, non contingit: non enim omne animal respi» rat. Quare patet hæc esse uera in causis proprijs, quę proprię sunt causæ effectuum: & uti instrumento corporeo, est signum proximum, quòd aliquod non possit extrinsecus accedere: ergo non uti instrumento corporeo, erat signum. quod aliqua pars animi possit extrinsecus accedere. hanc enim consequentiam meo iudicio usus est fecisse Aristoteles, quæ uim eam habere uidetur, quam habẽt illæ quas attulimus.

SECTIO TERTIA.

EX eis ergo quæ dicta sunt, perspicuè patet, hunc hominẽ à sentẽtia Aristotelis longè discessisse: quippe qui dixit, iccircò Aristotelem statuisse solam mentem deforis euenire (loquens de intellectu in actu) quoniam omnis actus est ab extrinseco. quia Aristoteles loquitur de substantia intellectus, quæ est in homine: & intelligit de intellectu eo modo, quo in sexto tex. tertij de Anima. etenim quęsiuit, quando ueniat in hominem, & quomodo ueniat, & unde ueniat. Alienum igitur esset loqui de actu, quod est extrinsecus, ac prorsus ridiculum uideretur: nisi hoc magis ridiculum sit, uelle aduersus aliquem disputare, qui locum cum qui allatus est, ita explicare conetur, quasi uelit exponere illum locum intelligi aliter, quàm de substantia intellectus possibilis. Nam ignoscant mihi uiri excellentes, qui in aliam sententiam discesserunt, non mihi uidentur digni ut contra eos disputationem ineamus. qui enim non uidet de quo loquatur eo in loco Aristoteles, non uidebit (mea quidem sententia) an dies sit uel non, an nix sit alba uel non: etenim homo huiusmodi non minus indiget intellectu, quàm illi sensu. Quis enim mentis compos, aduertens quæstiones propositas ab Aristotele, & earum dissolutiones quas interpretati sumus, audeat explicare illa uerba, solam mentem deforis uenire, quoniam omnis actus ab intelligibilibus exterioribus, & ab intellectu agente prouenit? Certè nemo, ut dicemus.

3. de Anim. tex. 6. Quod autem ratio Aristotelis non sit probabilis, perspicuum est: cùm sit eadem atque illa quam posuit in tertio de Anima, tex. 6. & perspicuum item sit ipsam esse necessariam.

Præterea quomodo fieri potest, ut iste homo protulerit ista uerba: Tota eius essentia, totum esse nobis accidit extra genituram, eiusq; causa est lumen diuinum, & magis

magister ordinans phantasmata: etenim ex hoc sequitur, quòd essentia intellectus sit à phantasmate.

Item, sicut materia, licet sit in potentia pura ad omnem formam materialem, est tamen aliquo modo in actu per aliam formã, alioquin nõ posset recipere aliam formam: nõ enim esset actu, & non esset necesse quòd in generatione substantiali (ut ita dicam) aliquid corrumperetur. Ita intellectus possibilis, licet sit pura potẽtia in natura, & in potentia ad recipiendum omnia intelligibilia: est tamen aliquo modo actu per formam dantem ei esse actu, quæ forma (ut dictum est in libris superioribus) intellectus agens est: ergo falsum est, quod ante ipsum intelligere nullum habeat actum: quia aliquo modo est in actu, sicut materia prima. habet enim actum primum intellectus possibilis à sua forma, actum uerò secundum ab ipsis phantasmatibus, mediante intellectu agente, sicut lumine.

Neq; hoc repugnat Aristoteli 3 de Anima, ubi dixit, Quare neq; ipsius est esse naturam quandam, neq; unam nisi hanc, quod possibilis est, quod uocatur animæ intellectus. quia concedimus nos, quòd sit pura potentia. Cũ hoc tamẽ stat, quod habeat aliquem actum quando recipit formas illas, ad quas antequã recipiat, est in potentia. quod enim est actu, non potest mouere quod non est in rerum natura: necesse ergò fuit, ut intellectus esset aliquo modo in actu. Nã dicimus, quòd quantum attinet ad naturam suam, necessarium est, ut intellectus possibilis sit pura potentia: & ob hoc necessarium esse, ut habeat formam sibi dantẽ esse actu. sed quantum attinet ad eum ratione ipsorum intelligibilium, necesse est ut sit actu aliquo modo: alioquin non posset moueri ab eo quod est actu. necesse tamen est ut non sit actu aliquod ens, quod intelligit, sed solum in potentia ad illam. Quare dixit Aristoteles in eodem tex. Dico autem intellectum, quo opinatur & intelligit anima, nihil est actu eorũ quæ sunt, antequam intelligat. Quare ex eis quæ dicta sunt in superioribus, in explicatione demonstrationis, quam fecit Aristoteles in decimoseptimo tex. tertij de Anima, sequitur duplicem esse potentiã intellectus, quarum una est ad existendum in natura, altera ad formas recipiendas. & hæc dicuntur propter phantasiam, quæ uidetur & ipsa recipere opposita: & tamen non est in pura potentia in natura. est tamen in potentia ad formas quas recipit, quia eis caret naturaliter. materia uerò prima cognoscitur esse in potentia, quia recipit formas omnes substantiales & diuersas: & cognoscitur quod sit in pura potentia, ita quod nullum habeat actum: quia formæ quas recipit, dant ei esse. quod nõ accidit intellectui possibili: quia formæ quas recipit, non dant ei esse. Quare non possumus ex earum receptione probare, ipsum esse in pura potentia in natura, sed esse in potentia tantum ad illas recipiendas. sed ex hoc quod recipit eas quæ sunt uniuersales, ad quas erat in potẽtia, cognoscimus postmodum ipsum indigere intellectu agente: ex hoc uerò, quod indiget intellectu agente, cognoscimus quòd est in pura potentia in natura, quia necesse est ut sit ei intrinsecus, ut declarauimus supra, ad quem locum me reijcio. Quod non accidit phantasiæ: non ergo est in pura potentia, ut dixit iste homo, antequam intelligat: quia habet aliquem actum, est enim actu per suam formam.

3.de Anim. 5.

3.de Aia. tex.4 & 5.

3.de An'm. tex.5.

SECTIO QUARTA.

ITem Aristoteles, probat solam mentẽ inter partes animi extrinsecus accedere, atq; solam ipsam diuinam esse: quia nulla actio corporalis communicat cũ eius actione: id est, quia ipsa in operando non utitur instrumento corporali, cum eius operatione nõ operatur corpus. igit̃ non habet instrumentũ corporale: quia si haberet instrumentum, operaretur cum actione ipsius intellectus. quod non facit ob causam dictã in superioribus: etenim cùm operatur anima sensitiua, operatur etiã eius organum, quia in ipso fit illa actio: ergo non potest esse uerum, ut intelligat solam mentem extrinsecus euenire: quoniam omnis eius actus prouenit ab intelligibilibus exterioribus, ab intellectu agente. non enim hæc est ratio, quare ita dicat: sed quia non utitur instrumento corporali, non igitur in rem hanc conuenit eius explicatio.

Præterea quòd actus eius proueniat ab intelligibilibus exterioribus, & ab in-

tellectu agente, non sequitur solam ipsam extrinsecus accedere: nisi quatenus ipsa indigens intellectu agente, signum est quod nõ utatur instrumento corporali eo modo quo diximus suprà, ergò frustra hic reddit illam causam.

Item, cũ ex operatione mentis, quod est intelligere sine organo, ostendat mentem uenire deforis, ut perspicuum est, si per mentem intelligat operationem mentis, qua intelligit, & non substantiam mentis: ergo per intelligere, ostendit intelligere, quod quidem est ita absurdum, quàm quod est absurdissimum.

Item, operatio non habet operationem, ergo non potest ostendi operatio ex operatione. consequentia perspicua est: non ergo propositum fuit sibi ostendere mentem operantem.

Item, sermo Aristotelis non loquitur de operationibus sed substantijs rerum: ergo perperam dixit. Antecedens patet ex eis quæ dicta sunt.

Item, ridiculum etiam uidetur quod addidit, Theodorũ Gazam optima ratione transtulisse mentem, non intellectum, cùm intellectus potentia unà cum homine generetur. mens autem quæ significat intelligentiam in actu, sola extrinsecus ueni
3. de Anim. at. etenim tertio de Anima ferè semper (ut patet tex. quinto et in alijs, quo in loco
tex. 5. loquitur de intellectu possibili) usus hoc nomine νοῦς, sicut in eo loco: non ergo hoc fecit optima illa ratione, quam dicit iste: sed fecit hac ratione, quia mens & intellectus idem significant.

Esset enim quærendum ex hoc homine, unde nam didicerit illam differentiam, uidelicet inter mentem & intellectum. etenim est hominis sine ratione loquentis uaticinatio.

Quod uerò omnes neruos contendit homo iste, ut declaret, nomen diuinitatis conuenire etiam eis ex sententia Aristotelis, quæ non sunt æterna, eum frustra laborare opinor. Nam & si Aristoteles multis in locis corruptibilia, quæ sunt perfectiora, diuina appellet, propterea quòd diuinæ perfectioni sunt propinquiora: tamen ea, quæ dicit non pertinent ad hunc locum, propterea quòd Aristoteles inquit solam mentem esse diuinam. non enim dixisset solam esse diuinam, si fuisset illius sententiæ, quam dicit homo iste: ipsa enim uegetatiua & sensitiua, ratione habita ad formas imperfectiores, sunt & ipsæ diuinæ. sed dixit, ut patet, solam esse diuinam inter partes animi quas enumerauerat: quod non potest intelligi, nisi quia ipsa est æterna.

Cõfirmatur: quia ratio quæ probat ipsam esse diuinã, probat æternitatem: ergo uult quòd sit diuina, quia æterna. Probaẽ antecedens: quia est ista, ipsa sola, nõ utitur organo corporali: ergo sola uenit deforis, atq; sola est diuina. Probatur consequentia: quia si non utitur organo corporali in sui actione, ergo nõ est mixta cum corpore. si nõ est mixta cũ corpore, ergo non educitur ex potentia materiæ: est igitur diuina uerè. abstracta enim ideò dicunẽ diuina, quia nõ educuntur ex potẽtia materię. Sententia igitur Aristotelis fuit, ipsam mentẽ inter alias animi partes esse diuinam, quia abstracta à materia. Et hoc demonstrauit, quia corporalis non com-
10. Ethic. municat cum eius actione. Quæ uerò citat ex decimo lib. Ethic. sententiam suam euertere, perspicuum esse arbitror ex superioribus libris, in quibus citauimus eadem Aristotelis uerba, ostendimusq; ipsa esse afferenda in contrariam sententiam: ad quos libros nos reijcimus lectorem.

Præterea in eodem capitulo tertio, luce clarius epilogando Aristoteles indica-
» re uidetur, se intellexisse de substantia animæ, in eodem capitulo. inquit enim: De
» anima, quemadmodum conceptus & genitura habeant eam, & quemadmodum non habeant, definitum iam est. potentia enim habent, actu autem non habent. Quæstio enim fuit proposita, utrum in semine & in conceptu inest anima, an nõ: & inde responsio, ergo debet esse de substantia animæ. quando ergo loquitur de opere animæ: perperam igitur loquutus est iste homo, explicans tex. dictũ eo modo quo fecit.

SECTIO QVINTA.

3. cap. 1. de Gẽ. anim. QVod autem attinet ad interpretationem eorum uerborum, quæ in eodem capitulo 3. scripta reliquit Aristoteles ad hunc modum: Corpus autem geni-
» turæ, in qua semen animalis principij contentum una prouenit, partim separabile

à cor-

à corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur, “
partim separabile, hoc inquam genituræ semen dissoluitur, uersumq́ in spiritum e- “
uanescit, cum naturam humidam aquosamq́ habeat. Quod inquam attinet ad ho
rum explicationem, apertè pugnare cum sua ipsius sententia homo iste mihi uide-
tur. Etenim post multa quæ in rem conuenire minimè uidentur, inquit: Proinde, “
consonum erit uerbis philosophi, si dixerimus mentē non ea ratione esse separabi “
lem, quia non continetur in semine, sed dici separabile, quoniā eius actio nō com- “
municat cū actione corporea: hoc est, ut explicauit libro tertio de Anima, non uti- 3.lib.de
tur organo, nec est calida aut frigida. Hic enim sensus, mentē esse in potentia in se- Anim.
mine, ac generari in corpore, & esse separabile, adridet uerbis Aristotelis. Nam si “
dicitur mentem esse separabilem, quia eius actio nō communicat cum actione cor
porea, id est non utitur organo corporali, igitur non est mixta cum corpore: ergò
non est mortalis, quia omnis forma quæ perit, interit ex interemptione corporis.
ergo pugnat cum sua ipsius sententia: si enim fieri posset, ut aliquod quod non est
mixtum cum corpore, & est separabile à corpore, interiret, ergo formæ cœlestes
non possent ostendi esse æternas. Etenim nulla alia ratione ipsas nō esse interi-
turas perspicimus, quàm quòd non sunt mixtę cum corpore, & dicuntur separari à
corpore ob hanc causam. Perspicuum igitur est, hunc hominem suam ipsius sen
tentiam conuellere.

Item, Hoc dictū destruit demonstrationē Aristotelis tertij de Anima tex. 6. Ipse 3.de Ani. tex. 6.
enim arguit sic, (ut iam toties diximus:) Intellectus non utitur organo, ergo non
est mixtus cum corpore: quia si esset mixtus, uteretur organo, sicut sensitiuum. ipse
autem concedit intellectum non uti organo, & tamen dixit ipsum mixtū esse cum
corpore: quia ponit ipsum oriri ex corpore, & interire ad interitum corporis.

Item concedit, quòd est separabilis à corpore: & tamen uult ipsum esse mixtum
cū corpore eo modo quo diximus: quæ omnia inter se pugnare, manifestissimè ap
paret. Ista enim reciprocant. Intellectus est separabilis à corpore, ergo non est mi-
xtus cum corpore: quia ea quę sunt mixta cum corpore, sunt inseparabilia, & è cō
trario. hoc enim perspicuum est ex eis quæ dicta sunt in superioribus. Et hoc
item ostendit Aristoteles 3. de Anima, tex. 7. quo in loco teddit rationem quare 3.de Anim. tex. 7.
sensus nō potest sentire ex ualde sensibili, ut sonū ex magnis sonis: sed intellectus
cùm intelligat aliquod ualdè intelligibile, non minus intelligit infima, sed magis.
sensitiuum autem, inquit, non sine corpore, intellectus autem separabilis. Quod
dictum nō potest probari, nisi hoc modo: Intellectus nō utitur organo corporali,
ergo non est mixtus cum corpore, est igitur separabilis à corpore: non patitur igi-
tur, sicut sensus. conuertuntur enim non mixtum cum corpore, & separabile à cor
pore. Pugnet igitur iste homo cum sua ipsius sententia, & cum Aristoteli.

SECTIO SEXTA.

PErgit deinde somnia proferre, dum interpretatur etiā tex. 21. secundi de Ani- tex. 21. 2 de Anim.
ma, qui quidem talis est: De intellectu autem & perspectiua potentia nihil ad
hic manifestum est, sed uidetur aliud genus animæ esse, & hoc contingere separa “
ri, sicut perpetuum à corruptibili. cum enim debeat interpretari illum tex. affert “
tres difficultates, quas (inquit) arduas esse, & ad tex. nihil certi constituit. Videant
ergo docti, quanta sit uis ueritatis. cum enim absunt homines à ueritate necessitas “
cogit, ut nesciant quo se uertant. Considerent igitur, qui cerebri uentriculos natu
raliter benè affectos habent. nam futurū esse arbitror, ut intelligentia consequan-
tur, stultum esse uelle aduersus hunc hominem disputare.

Sed uideamus prius quid senserit Aristoteles, antequàm arguatur aduersus
eum. Quod quidem fiet, si Aristotelis uerba ponemus, & recta interpretatio-
ne illa explicauerimus: quæ etiam attulimus in superiorib. in aliud propositum, ip
se enim in tex. 15. 2. de Anima, hæc scripta reliquit: Propter quam autem causam 2.de Ani. tex. 18.
utrumq́ horum accidit posterius dicemus. Nunc autem in tantum dictum sit so-
lum, quod est anima horū quæ dicta sunt principiū, & his determinata est, uege- “
tatiuo, sensitiuo, intellectiuo & motu. Enumeratis ergo istis, quærit, ut unūquod- “
que horum, supple quæ dicta sunt, sit anima, uel pars animæ: id est, utrum uegeta
tiuum, uel sensitiuum uel intellectiuum sit anima, uel pars animæ, et ita de alijs. &

si est pars animæ, quia non sunt tota anima. quærit, utrũ sit separabilis ab alijs partibus, ratione tantum supple, an etiam loco. Deinde inquit, nõ esse difficile uidere in quibusdam, quod separabiles sint, supple loco, in quibusdam autẽ habet dubitationem. & statim incepit ostendere (meo iudicio) quòd sunt separabiles loco: ut in plantis, quæ diuisa uidentur uiuere, & separata à se inuicem loco, tanquàm anima illa sit una actu, potentia autem plures. in primo tamen libro dixerat, quòd habebant animam unam specie, non numero.

Deinde inquit, hoc uideri accidere circa alias differentias animæ in entomis decisis. & hoc probat, quia sensum utraque partium habet, & motum secundũ locum. si autem sensum, & phantasiam, & appetitum: ubi quidem sensus est, & tristitia, & lætitia est. ubi autẽ hæc sunt, ex necessitate desiderium est. quare uidetur sequi, manifestum esse sensui quasdam partes animæ separari loco à se inuicem, non ratione tantum: quia partes corporis separantur loco, & anima diuiditur ad diuisionem corporis. & perspicuum est, quòd loco separantur: quia in utraque parte corporis diuisa est sensus, & motus secundum locum. Si ibi est sensus, ibi est phantasia, & appetitus. Hæ enim meo iudicio ostendunt, aliquas partes animæ esse separabiles loco, non ratione tantum, ut nonnulli opinantur: quia partes corporis separantur loco. Manifestum ergo est, aliquas partes animæ separari à se inuicem loco. sed de intellectu, inquit, & perspectiua potentia: id est, de intellectu qui est speculatiuus, id est qui speculatur uniuersalia, nõ de intellectu passiuo, nihil adhuc manifestum esse, an separetur loco. & hoc dicit, propterea quod nondum est manifestum, si ipse sit mixtus cum corpore, quia uidetur genus alterum animæ esse: id est, uidetur esse alia natura animæ ab alijs partibus animæ. Declarat hoc, quia uidetur separari ab alijs partibus animæ, sicut perpetuũ separatur à corruptibili, quia ipse uidetur esse perpetuum, & aliæ partes animæ corruptibiles. quod si erit, non erit separabilis loco, & non erit actu unum & potentia plures, sed erit actu & potentia unum, etenim erit indiuisibile. Hęc enim mihi uidetur esse sententia Aristotelis, qua nobis iudicatur id quod diximus, intellectum esse indiuisibilem, sed loquutum esse cum conditione, quia nondum hanc rem demonstrauerat, sciens tamen se esse hoc demonstraturum. Etenim si ipse non fuisset huius sententiæ, loquutus esset de eo sicut de alijs: sed quia semper fuit huius sententiæ, quòd esset indiuisibilis, ob hoc semper cùm loqueretur de istis partibus animæ, nobis semper aliquam significationem dedit ipsum esse alterius naturæ ab alijs partibus animæ. quod frustra factum fuisset nisi fuisset eius sententiæ quam diximus.

SECTIO SEPTIMA.

EX his ergo perspicuum esse arbitror, hunc hominem magis à sententia Aristotelis recedere, quàm cœlum distat à terra. etenim post dubitationes suas propositas quas ostendimus in rem non cõuenire, asserit Aristotelem loquutum fuisse in tex. isto, de intellectu in cõfuso. etenim ipse loquutus est apertè de intellectu qui est pars animæ seiunctus à uegetatiuo, à sensitiuo, & à secundum locum motiuo, & de intellectu quo utimur & qui solum inest hominibus, ut patet ex tex. 29. 2. de Anima: & est intellectus in potentia, non in actu.

2. de Ani. tex. 29. Ex eis etiam quæ diximus, soluitur eius prima quæstio, quia dixit de intellectu non esse manifestum an separaretur & diuideretur, quia nondum ostensum fuit ipsum non esse mixtum cum corpore. etenim cùm hoc erit ostensum, erit clarum ipsum non esse inseparabilem, sicut sensitiuum & uegetatiuum, quæ sunt inseparabilia. sed quia nondum hoc erat demonstratum, ob id dixit nõ esse manifestum: erat uerò manifestum de uegetatiuo & sensitiuo, quòd erant diuisibilia & separabilia: quia hoc perspicuum erat ex ipsis plantis, & ex entomis decisis. non erat ergo par ratio de intellectu & de alijs partibus animi, quæ hoc sensu perspici poterat absque demonstratione. dubitatio ergo ipsius paruam difficultatem hominibus afferre ex sui natura uidetur. Neque uerũ est, quod Aristoteles uelit intellectũ hunc non contineri sub definitione generali ipsius animæ, si sit incorruptibilis. licet sit aliud genus animæ: id est alia natura animæ. quia illa definitio non est uniuoci, sed æquiuo

ci

ti ab uno, uel ad unum: & contineri possunt sub ipsa, illa quæ sunt alterius naturæ. Et licet dixerit ipsum non esse actum nullius corporis, noluit ob hoc significare, quod non esset actus corporis simpliciter: etenim falsum dixisset, formæ enim cœlestes sunt, & ipse actus corporis cœlestis: sed uoluit dicere ipsum esse actum nullius partis corporis determinatæ, quia non utitur organo corporali, ut ipse ostensurus erat: & tunc erimus certi, quod erit aliud genus animæ.

Neque illud quod dixit in tex. 32. De intellectu autem speculatiuo alia ratio est: tex 32. significat ipsum intellectum non fuisse comprehensum sub definitione generali ipsius animæ, ut sentit iste homo. quia alia est sententia Aristotelis in eo loco: quod quidē perspici hoc modo posse arbitror. Dixerat enim Aristoteles, ex eis quæ sen « sum habent, alia quidem habere motum secundum locum, alia uerò non habere. « & complementum & finis erant illa quæ habebant ratiocinationē, & intellectum. « & hoc declarabat, dicens: quòd illis ex corruptibilibus inerat ratiocinatio, his ines « se et reliqua omnia: quibus uerò illorum unumquodque, non omnibus ratiocinatio, « sed quibusdam quidem neque imaginatio, alia autem hæc sola uiuunt. subsequutus « est, quòd speculatiua alia est ratio, quàm de imaginatione: quia ipso intellectu spe « culatiuo solo nō possunt uiuere animalia. Verba enim ista sunt referēda ad pro « ximiora: non enim conuenisset in rem, illo in loco dicere intellectum non comprehendi sub definitione generali ipsius animæ. nihil ergo dicit homo iste. Etenim aliter est dicendum de intellectu, quàm de imaginatione: quia ipsa sola possunt uiuere animalia, solo uerò intellectu non possunt uiuere, ob eas causas quas in superioribus recitauimus, dum de ipsius immortalitate uerba faceremus. Neque illud quod addit, difficultatem aliquam nobis facessere debet, illud uidelicet intellectiuum non posse esse sine sensitiuo: & postea dicit, intellectiuum non posse esse sine sensitiuo: & postea dicit, intellectum, contingere separari à sensitiuo, sicut perpetuum à corruptibili. Tantum enim abest ut ista inter se pugnent, ut nihil uerius dici potuerit. primùm enim uerissimum est, intellectum non posse esse sine sensitiuo: quia necesse est, intelligentem phantasmata simul speculari. Hac enim ratione cognoscitur, intellectum non posse esse sine sensitiuo. & est etiā uerum, intellectum separari à sensitiuo, quia separatur ab hoc, uel ab illo: quia intellectus est æternus & unus, naturaliter loquendo, sed falsò, ut dicebat tertio de Anima. Hoc solum autem immortale & perpetuum est, & phantasia corruptibilis, ut dicebat in eodem loco. non reminiscimur autem, quia hoc quidem impassibile, passiuus autem intellectus corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit. Non est ergo sine phantasia, id est sine sensitiuo, quia semper est coniunctus cum aliquo sensitiuo: nō tamen cum hoc, uel cum illo. separatur autem ab hoc, uel ab illo: non tamen separatur ab omni sensitiuo, sicut materia prima separatur ab hac uel ab illa forma, non tamen separatur à forma. sed nos de his in superioribus longum habuimus sermonem, ad quem locum reijcimus lectorem. 3. de Anim. tex. 20.

Illud tamen uidetur mihi dicendum, hunc hominem sine ratione citasse uerba illa tanquam pugnantia, uidelicet intellectiuum nō posse esse sine sensitiuo, & affirmare ipsum esse separabilem ueluti perpetuum à corruptibili. etenim ijs uerbis noluit significare Aristoteles, intellectū separari à sensitiuo, ita ut possit esse sine sensitiuo: non enim hoc in locum illū conueniebat. sed uoluit dicere Aristoteles, quòd intellectus uidebatur esse alia natura animæ, quia ipse est perpetuus, & aliæ partes erant corruptibiles. propterea dixit non esse manifestum, an esset diuisibilis, sicut aliæ partes animæ: cum quibus tamen stat, quod nō separetur subiecto ab alijs partibus. Videtur igitur præseferre homo iste ignorationem sentētiæ Aristotelis. non enim illam reuocasset in dubium tanquam pugnantem: quia neque pugnant inter se, neque (si bene perpendantur) uidentur pugnare.

SECTIO OCTAVA.

Neque etiam uerba illa Aristotelis quæ citat, sensitiuo enim esse & opinatiuo, alterum significat, quod intellectus & sensus differant ratione tantum, sicut ipse uidetur putare: quoniam tantū uidentur significare, solū in eo loco manifestum

esse quod differunt ratione. quia nondum demonstratum fuerat, an re seiungerentur, hoc enim percipi non poterit, nisi postquam ostensum erit, intellectum non esse mixtum cum corpore, sicut sensitiuum, quia utitur organo corporali: quod quidem hoc modo perspici posse arbitror. Etenim dixerat Aristoteles, uideri intellectum esse aliud genus animę, & uideri separari ab alijs partibus animę, sicut perpetuum à corruptibili. Aliquis potuisset dubitare de alijs partibus animæ, an essent hoc modo separabiles inter se. respondet ipse, manifestum esse ex his, reliquas partes animæ nō separabiles esse inter se, sicut supple perpetuū à corruptibili. sed manifestum esse quòd separantur ratione, sicut etiam manifestum est quod separatur sensitiuum ab opinatiuo ratione. ita etiam manifestum est ipsas inter se esse separabiles ratione, sicut sensitiuum ab opinatiuo, sed nō ut perpetuum à corruptibili. &
» hoc innuit, cùm inquit: Similiter autem & aliorum unumquodque, quæ sunt inter se
» differentia ratione, sicut sensitiuum differt ab opinatiuo ratione. quia sentire differt ratione ab opinari: cùm hoc tamen stat, quod differat re. sed hoc nondū erat ostensum: opinio enim attinet ad intellectum, ut patet 6. Ethic. cap. 4. & in alijs locis. uerba enim Aristotelis in eam sentētiam, quam diximus, uidentur trahenda, alioquin in rem non conuenirent. non enim putandum esse, arbitror, ipsum uoluisse dicere, manifestum esse reliquas partes animæ nō esse separabiles inter se: quoniā dictum est ipsas esse separabiles, diuisibiles enim sunt. Dixerat enim, uegetatiuam & sensitiuam in plantis, in entomis decisis esse separabiles. Est etiam falsum, quod sit manifestum ipsas non esse separabiles inter se: quia uegetatiua separatur à sensitiua, & sensitiua ab intellectiua. restat igitur, ut intelligat eam separationem, quā intellexerat cùm dixit: Et hoc solum contingere separari, sicut perpetuū à corruptibili. consentit enim rationi, ut uerba illa referātur ad proximiora, ut diximus. non enim aliter conuenirent in cum locum. separari enim multis modis dici in ijs locis perspicuum esse arbitror: ex quibus omnibus dilucidum esse arbitror, omnia quæ dicuntur ab hoc homine, ut defendat tex. 21. non innuere animi immortalitatem, nō consentire uerbis Aristotelis, neque ueritati, ipsumque frustra tam longè digressum esse.

6. Ethic. cap. 4.

» Missum & facio, ipsum cum sua ipsius opinione pugnare, cum dicat: Sed de intel
» lectu speculatiuo, quo modo à cæteris animæ partibus secernatur, nondum expli
» catum est. non enim dicere possumus, ipsum loco & subiecto separari: quoniam
» nullum subiectum informat, neque est aliqua corporis particula. Quod cum ita sit, scilicet quod nō informet aliquod subiectum, ergo est incorruptibile. nō enim ex corpore corrumpi poterit: quod est suam ipsius sententiam omnino cōuellere.
» Item cum dicit: Quia nec ratione diuidi asserēdum est, cùm non communicet neque
» cum actione corporis, nec uersetur circa sensibilia, sed circa æterna & uniuersalia. Quod si non utitur instrumento corporeo, sequitur, quòd non sit mixtum cū corpore. ex quo sequitur, ipsum esse incorruptibilem. hoc enim perspicuum est ex eis quæ dicta sunt à nobis in superioribus: & patet, quia formæ cœlestes dicuntur incorruptibiles, solum quia non sunt mixtæ cum corpore, quia nō educuntur ex potentia corporis. Item intelligit uniuersalia, ergo est abstractus à materia. Hoc enim perspicuum est, ergo incorruptibilis: ergo pugnat homo iste cum sua ipsius sententia, quod ex omnibus est absurdissimum. Falsum item est, quod dicit Aristoteles, dixisse ipsum separari ab alijs partibus, sicut perpetuū à corruptibili, quia hoc multis uideatur: quia huius rei attulit demonstrationē in 6. tex. tertij de Anima, ut ostendimus. non ergo dicendum, ipsum loquutum esse in hoc tex. ex uulgata hominum opinione.

SECTIO NONA.

Restat igitur, ut uerba Aristotelis apertissimè indicent animi nostri immortalitatē. sicut nos in superioribus ostendimus. neque quod dicit, potest esse uerum, de intellectu agente, ut uidetur assentiri Alexandro: quia nondum perspicuum est, an detur iste intellectus agens. Item loquitur de intellectu quem sentimus esse in nobis, & quòd ponitur pars animæ cum uegetatiua & sensitiua, & quo uiuimus, licet sit alterius naturæ. & loquitur de intellectu quo intelligimus, etenim
3. de Anim. tex. 33. in tex. 33. inquit: Si autem oportet dicere quid unumquodque ipsorum, ut quid intellectiuum & sensitiuum, aut uegetatiuum: prius adhuc dicendū quid sit intelligere,
&

& quid sentire. priores enim potentijs actus & operationes sunt secundum ratiónem. Patet ergo ipsum loqui de potentia, qua nos intelligimus: cùm ex ipso intelligere uult inuestigare ipsius naturam. non ergo de intellectu agente, quia ipso nihil intelligimus, licet sit principium actiuum intelligendi: & non discurrimus, superuacaneus enim esset intellectus possibilis.

Perspicuum igitur ex his mihi uidetur, hos homines qui mortalitatē intellectus ex sententia Aristotelis uolunt tueri, cùm ad uerborum Aristotelis quibus indicat immortalitatē explicationem deueniunt, ridicula & inania dicere. etenim nesciūt, quò se uertere debent: ita ut nos putare possimus, eos sententiā illam asserere, quia ipsi ita sentiunt, non quòd putent Aristotelem ita sensisse. sed dicūt se loqui ex sententia Aristotelis, ne pœnas suæ stultitiæ darent.

Prosequitur cap. 18. deinde homo iste, interpretando illa uerba Aristotelis, quæ scripta reliquit 3. de Anima tex. 2. & 3. quæ uerba quoniā à nobis explicata fuerunt in superioribus, ne nimij simus, omittemus. ex illa enim explicatione facilè erit intelligentia consequi huius hominis sententiam omnino à sententia Aristotelis abhorrere. etenim perspicuum est, Aristotelem uoluisse in illis tex. intellectū esse impassibilem corruptiuè: quia erat susceptiuus speciei, & non habebat species actu: & ita se habebat ad intelligibilia, sicut sensus ad sensibilia. quia sicut sensus caret sensibilibus, ita intellectus carebat intelligibilibus. Quod quidem probauit postmodum in 4. tex. eiusdem tertij, ut nos diximus. Ex qua re ostendebat postea, intellectum non habere organum corporale, quia erat susceptiuus specierum, ad quas erat in potentia, sicut sensus ad sensibilia. ex quo fiebat, ut non esset mixtus cum corpore. ex quo deinde sequebatur, ut esset impassibilis corruptiuè, & quod non erat similis impassibilitas sensus & intellectus, quia sensitiuū patiebatur corruptionē, etenim non erat sine corpore: intellectus aūt non patiebatur, quia erat ~~sensibilis~~ separabilis à corpore. Et ita perspicuum est, quòd licet intelligere sit pati, sicut sentire, tamen erat alterū quid huiusmodi. & ita probata sunt omnia quæ dicit in tex. 2. & 3. demonstrationibus. ex quibus sequebatur, intellectum esse impassibilē corruptiuè. Non ergo rectè sentit iste, cùm dicit Aristotelem uoluisse dicere, intellectū esse impassibilē, quatenus est facultas cognoscēdi: & sensum etiam esse impassibilē hoc modo. non enī hoc Aristoteles significat: sed probat intellectū esse impassibilem corruptiuè, ut ostendimus: quia non erat mixtus cum corpore, quod sensui nequaquam contingebat. Tex. uerò 4. 5. & 6. ostendunt hanc nostram explicationem consentire, atque omnino quadrare uerbis Aristotelis. Neque est uerum, quod si ex ijs uerbis concludamus facultatē intelligendi esse immortalem, cogamur fateri facultatem sentiendi esse immortalem: quia Aristoteles 1. de Anima ostendit, intellectum esse impassibilem, quia sensus est impassibilis. nam eo argumento probauit Aristoteles, intellectum non esse passibilē per se, quia neque etiam sensus est impassibilis per se, sed per accidēs, ut ostendimus in superioribus. ostēdit tamen Aristoteles 3. de Anima sensum esse passibilem per accidens, quia nō est sine corpore: intellectū uerò neque per se, neque per accidens esse passibilem, quia erat separatus à corpore. Nihil ergo dicit homo iste. non sequitur igitur, si intellectus, eo quod impassibilis est, æternus sit, ut etiam sensus, si sit impassibilis, sit æternus. sed solum est impassibilis per se, ratione tamen organi patitur & corrumpitur, ut ostensum est. quod nō accidit intellectui: ipse enim sensus est passibilis corruptiuè, licet corrumpatur ad corruptionem corporis: intellectus tamē est impassibilis omnino, quia non patitur corruptionē neque per se, neque per accidens, sed est æternus.

3. de Anim. tex. 2. et 3.

3. de Anim. tex. 4.

tex. 2 et 3. de Anim.

1. de Anim. tex. 65.

FINIS LIBRI TRIGESIMIQVINTI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSSEXTVS.

SECTIO PRIMA.

IS explicatis, ueniendum eſt ad alia quę ſubſequutus eſt homo iſte, quę minorē admirationē non uidebantur afferre. quæ quidem ſunt, cùm dicit: uim cognoſcendi & ſentiendi, ut ſunt facultates cognoſcendi, Ariſtotelem in libro de Anima aſſeruiſſe impaſſibiles: quia dixit apertè facultatem ſentiendi eſſe mixtam cum corpore, cùm utatur organo corporali, & patiatur ad paſſionem organi, quia non eſt ſine corpore: & intellectum non pati, cùm ſit ſeparabilis à corpore. Et perſpicuum eſt, ipſum primo de Anima, quum dixit ipſum ſenſum non pati, noluiſſe illud ſignificare, quàm ipſum non pati per ſe, pati tamen ratione organi: ut uiſio in ſene non patitur ratione ſui, ſed ratione organi. & hoc dicit Ariſtoteles, quod ipſemet Portius teſtatur, quum inquit: » Vt ſunt facultates animæ informātes ſubiectum corruptibile, abolentur non quidem à contrario, ſed » quia ſubiectum, cuius anima erat actus, marceſſit: atq; iccirco omnes facultates pe» rire. Fatetur ergo ipſe, ſenſum corrumpi ratione organi. & quando dicit Ariſtoteles, ſenſum non pati, in primo de Anima: ipſum loquutum eſſe de facultate ſenſitiua, ut informat ſubiectū corruptibile, ut patet. etenim loquitur ibi de ſubſtantia intellectus & ſenſus, ut informat corpus: ut ex eis quæ diximus in ſuperioribus, dum explicaremus illum tex. 65. primi de Anima, perſpicuè patêre poteſt. Etenim illi propoſitum fuit in eo loco declarare, intellectum non moueri per ſe, nec per ſe » corrumpi. & inquit: Intellectus autem uidetur infieri ſubſtantia quædam in exi» ſtens, & non corrumpi. maximè autem corrumperetur ab ea quæ eſt in ſenio debi» litate. & hoc probatur hoc ſigno: quia neque ſenſus per ſe corrumpitur. Et hoc oſtendit ex eis operibus, quia ex intellectione, & ex uiſione. nō enim inquit Ariſtoteles, quod quatenus ſunt facultates cognoſcendi, non corrūpantur: ſed oſtendit, quòd non corrumpuntur per ſe, ex hoc ſigno, quòd in ſenectute ex ſe ipſis non corrumpuntur, ſed ratione organi. Hoc autem cognoſcitur ex intellectione, & ex ſentire, quæ ſunt eorum operationes. quare concludit, in ſenio non pati animam, ſed pati organū: ut in ebrietatibus et infirmitatibus. Perperam ergo interpretatus eſt tex. allatum. Neq; uerum dicit, quòd intellectus, ut eſt facultas animæ informantis corpus corruptibile, aboleatur, quia ſubiectum, cuius eſt actus, marceſcat: quia ipſa non eſt mixta cum ſubiecto, ſed ſeparatur ab ipſo.

in libro de Anim. tex. 7. — *1. de Anim. tex. 65.* — *1. de Anim.* — *1. de Anim. tex. 65.*

SECTIO SECVNDA.

» QVid etiam magis ridiculum eſt, quàm quod dicit ad hunc modum: Cùm au» tē aduerſarius inſtat, Si intellectus deſinit, igitur patitur: dicas, inquit, quod nō patitur ut facultas cognoſcendi, ſed anima, cuius dianoetica eſt pars. quia ſi patitur in ſubſtantia, patitur etiam facultas cognoſcendi: quia pateretur, ut eſt. ut cognoſcimus, quia ſenſus, ut eſt facultas cognoſcitiua, patitur ex paſſione ipſius organi, in quo cognoſcit. neq; uerum eſt, quòd quum anima ſit corporis corruptibilis actus, ob id omnes facultates cōcidant: quia ſolum illæ facultates, quæ præter hoc quod ſunt actus corporis talis, ſunt ita actus, ut ſint mixtæ cū corpore, & non ſunt ſeparabiles à corpore. Sed illa facultas animę quę eſt actus corporis corruptibilis, & eſt ſeparabilis ab ipſo, & non eſt mixta cum eo, nullo modo cum corpore interire fatendum eſt, etenim formæ cœleſtes ſunt actus corporis, non tamen ſunt corruptibiles, quia non ſunt mixtæ cum corpore illo, neq; educūtur ex potentia materiæ. neq; hoc illis euenit, quia informent materiā incorruptibilē, & corpus incorruptibile: etenim etiā formæ elementorū informant primā materiā, quæ eſt ingenerabilis & incorruptibilis, & tamē intereūt. hoc enim ſolū euenit, quia nō educunť ex potētia materię, neq; extēdunť ad extēſionē corporis illius. ex quo ſequitur, quod nō diuidūtur ad diuiſionē illius. Ex quibus omnib. perſpicuū eſt, ridicula etiā eſſe,

atq;

atque à sententia Aristotelis aliena, illa quæ statim subiunxit in fine illius 8. capit. ad hunc modum: Proinde sub hac ratione Aristoteles partem animæ qua cognoscimus, non tractauit, quoniam hominē corrumpi patebat: atque ita omnia quæ cum homine, quales sunt partes hominis oriebantur, cum homine quoque aboleri necessarium erat. quandoquidem luce clarius Aristoteles in principio 3. libri protulerit: De parte autem animæ, qua cognoscit & sapit anima, considerandum, & quomodo differt, & sit ipsum intelligere. Nihil ergo magis absurdum potuisset asserere hic homo, quàm dicere Aristotelē nō tractasse partem animæ qua cognoscimus, sub hac ratione: cùm in lib. 3. de Anima nihil magis contineatur, quàm sermo de parte animę qua cognoscimus & intelligimus, sub hac ratione. etenim egit, quomodo sit intelligere: Ergo de anima, ut intelligit: ergo ut cognoscit. imò ex hoc quòd cognoscit & intelligit, ipse cognoscit quam differētiam haberet ab alijs partibus animæ: quia ipsa in eius opere quod est intelligere, perspexit ipsam non uti instrumento corporali: ex quo percepit ipsam non esse mixtam cum corpore: ex quo sequebatur, interesse inter ipsam & alias partes animæ, quia erant mixtæ cum corpore, etenim utebantur instrumento corporali. Falsum item est, quod ipsa oriatur cum homine, id est cum singularibus hominibus: præterea quòd declaratum est in superioribus, ipsam præexistere, & extrinsecus accedere. ex quo sequitur, esse à ueritate alienum, ut sit necessarium ipsam aboleri cum homine, id est cum indiuiduo hominis. etenim si periret species humana, & ipsa periret, & uniuersus orbis, ex fundamentis naturæ. 3.de Anim. 3.de Anim.

Restat ergo, quòd Aristoteles in textu 5. 3. de Anima cùm dixit, Impassibile ergo oportet esse, uoluerit significare, intellectum esse immortalem: sicut ostendimus. idem enim significare in illis locis immortale & impassibile, est ita in promptu, ut nulla ratione indigere uideantur. Etenim demonstratio Aristotelis hoc ostendit. quæ uerò dicit in cap. 19. dum uult interpretari tex. 12. tertij de Anima, ex quo & ex eius solutione colligitur animum nostrum esse immortalem, inania esse, & à sententia Aristotelis abhorrere, ex eis quæ diximus in superioribus, cum tex. illum citauerimus, patere arbitramur. solum illud ponemus, quod in fine eius capituli sub sequutus est: Quibus hic explicatis, Ioan. Grāmaticus non habet, quod tota mēte « patebat, diamœticam esse æternā, per hęc uerba Aristotelis: sed solum intellectum « speculatiuum esse separatum à materia. Quæ uerba pugnant cum sua ipsius sententia, ut totiens dictum est: quia si intellectus speculatiuus est separatus à materia, necesse est ut sit æternus. hoc enim conspicuum est ex eis quæ diximus in superioribus, & ex hoc etiam, quia non haberemus uiam cognoscendi formas cœlestes esse æternas. quod quidem patet ex eis quæ ex octauo Physic. & 12. Meta. scripta reliquit Aristoteles, ad quos locos me reijcio. Quæ uerò dicit interpretando tex. 14. & 15. 3. de Anima, quantū à sententia Aristotelis aliena sint, in sequentibus nos ostensuros, cùm illos tex. explicabimus, arbitramur. satis enim sit, quæ nunc de hac re in medium attulimus. 3.de Anim. tex 5. 3.de Anim. tex. 12. 8.Phys. & 12.Met.

Quanquam ex eis quæ diximus in superioribus de intellectu possibili & agēte, colligi posse perspicue patere arbitror, quantū ueritati repugnēt & Aristotelis sententiæ, ea quæ dicuntur ab ipso in 20. cap. de possibili intellectu, & agente: tamen nōnulla etiā [redacted] ad hunc modum. inquit em: Hæc secus quàm intellectū « potentia, cùm omnia intelligat, recipiat ipsum esse immixtum, impassibilē, & separabilem, rationi consonum est: atque eo magis, quò agens est nobilius passo. « «

Dicimus ergo, à ueritate abhorrere, intellectum agentem recipere omnia, & intelligere omnia: tum quia superuacaneus esset intellectus possibilis. etenim quum non consentiat naturæ, ut dentur duæ partes animæ, quæ recipiant. Item fieri non posset, ut ostenderemus intellectum agentem dari, si fieri posset ut eadem natura esset receptiua & actiua: sicut eueniret necessariò, si intellectus agens illo modo quo dicit, se haberet, ut uidelicet reciperet omnia, & ageret omnia. His igitur uerbis uidetur homo iste (pace ipsius dixerim) præferre ignorationem demonstrationis, qua usus est Aristoteles, ad demonstrandum, necessarium esse ut detur intellectus agens: quam ideò relinquimus, quia in superioribus longum de ipsa sermonem habuimus.

Item

Item intellectus agens non esset purus actus: non enim minus esset potentia, si intelligat omnia, & omnia recipiat, quàm intellectus possibilis. quod enim recipit, & intelligit, esse potētia, neminem latēre potest. ob hoc intellectus possibilis dicitur potentia, & possibilis. Consequens autem sententiam Aristotelis euertere, nemini qui primam etiam uerborum Aristotelis faciem intuetur, potest esse dubium. etenim inter alia protulit Aristoteles, cùm loqueretur 3. de Anima tex. 19. de intellectu agente hæc uerba: Idem autem est secundum actum scientia rei, id est sciens, & quod scitur.

3. de Anim. tex. 19.

Item uidetur uelle, Aristotelem probare ex una parte intellectum agentem esse immixtum, impassibilem, & separabilem, quia recipiat omnia, & intelligat omnia: quod quidem penitus indicat etiam ignorationem demonstrationis Aristotelis, qua probauit intellectum agentem esse separabilem, impassibilem, & immixtum: quæ quidem fuit, quia agens est honorabilius patiente, & principium materia: ideo intellectus agens est honorabilius patiente, quia est agens, & forma ipsius possibilis. & possibilis est immixtus, & impassibilis: ergo agens est huiusmodi, & magis propter causas dictas. Ista est demonstratio, qua usus est Aristoteles ad conclusionem dictam probandam, ut patet ex eius uerbis: & nulla alia potest esse si diligenter attendamus: quia non apparet operatio intellectus agentis. ergo cùm illa non utatur demonstratione, uidetur illius ignorationem præseferre.

SECTIO TERTIA.

Deinde tangit iste homo demonstrationem dictam tanquam secundam rationem: quia inquit. Et eo magis, quo agens est semper nobilius passo. quæ secunda demonstratio primam euertit: quia si est agens ita ut sit nobilius passo, ergo non potest recipere omnia, & intelligere omnia: quia si sic se haberet, pateretur, & ita non esset nobilius, neq; actu. neq; fieri potest ut dicatur, quod patitur & agit: etenim diceremus idem de intellectu possibili, quod pateretur & ageret, quare frustra ostendisset Aristoteles intellectum agentem dari, & rueret illa ipsius demonstratio.

Item uidetur etiam præseferre ignorationem demonstrationis Aristotelis, quæ erat, quia intellectus possibilis intelligit omnia, ergo est immixtus. ipse em̄ uidetur intellexisse per immixtū à materia, & impassibilē, & separatū: quod quidē à ratione abhorrere, planū fecisse arbitramur, cum tex. illū quartū explicaremus. nam per hoc quod intellectus intelligit omnia, diximus ipsum Aristotelē solum probasse, ipsum intellectū esse immixtū ipsis speciebus: & ostēdimus illud mediū non posse probare immixtionem à materia. non rectè igitur, neq; hoc dicit homo iste: in tex. tamen 19. ubi dicit: Et hic intellectus separabilis, & impassibilis, & immixtus, quia possibilis est huiusmodi: per immixtum intelligit non mixtum corpori. Et hoc est, quod dixit 6. tex. quia non conuenit hic in rem, dicere intellectum agentem esse immixtum speciebus, quum positum sit actu puro. sed quod diximus, est quod ipse perperam loquitur, quum inquit: intellectus possibilis intelligit omnia, ergo est immixtus à materia: quia illud medium non ostendit hoc. Quod uerò ita interpretabatur tex. 20. de intellectu agente, quum dixit Aristoteles, separatū autem est solum hoc, quod quidem est ex hoc solum immortale: à sententia Aristotelis alienum, & à ueritate, ex eis etiam quæ dicta sunt perspicuè parere arbitror. etenim ibi loquitur de intellectu, qui intelligit, & est in potentia. Intellectus autem agens est actu, non potentia, ut ipsemet asserit. quam explicationem multis rationibus nos comprobasse arbitramur, ad quem locum nos reijcimas.

Sed cùm dicit intellectum possibilem esse separatum secundum rationem, intellectum uerò agentem esse separatum essentia & esse: ex ipso esset quærēdum, qua ratione usus sit ad hoc ostendendū Aristoteles: Si dicat, per illā rationē, quia intelligit omnia, & recipiat omnia, cùm illa ratio conueniat etiam intellectui possibili, ex cōcessis ab ipso: ergo si probat illa ratio intellectū agentē esse separabilē essentia et esse: probabit etiam intellectum possibilem esse separatum essentia, & esse: quod est euertere sententiam propriam, quod planè turpissimum ac maximè flagitiosum ducimus. Si autem se tueatur, dicens non illam esse rationem ad illud quod

diximus probandum, sed hanc, quia agens est nobilius passo: tunc etiam sibi ipsi repugnare uidebitur, qui asserunt, quod diximus. Tum etiam quæremus ex ipso, quonam modo ratio illa uim habere possit. Etenim ualere non potest, quod agens intellectus sit immixtus, separabilis, & impassibilis, nisi quia possibilis sit immixtus, impassibilis, & separabilis, ut dictum est. Sed tunc quæro, nunquid intellectus iste possibilis, qui est immixtus, impassibilis, & separabilis, intelligatur tantum secundum rationem huiusmodi esse, an secundum essentiam & esse? Si intelligatur secundum rationem, ergo fieri non potest ut ex eo, quòd ipse sit huiusmodi secundum rationem, probemus intellectum agentem esse separabilem, immixtum, & impassibilem essentia, & esse. Hoc enim perspicuè patet. si autem contendamus ipsum possibilem esse huiusmodi essentia, & esse, certè sibi ipsi repugnat. Etenim dixerat, quod in hoc differt ab intellectu agente, quod iste erat separatus secundum rationem, & ille essentia & esse.

Si autem dicat, Aristotelem illa prædicata attribuisse intellectui agenti, non ex demonstratione, sed quia ipsi sic uisum est: facit ergo Aristotelem temerè accepisse hanc sententiam. quod quidem est ita absurdum de Aristotele, ex uia naturali loquente, quàm quod absurdissimum. Quocunque igitur se uertat homo iste, ut iaceat eius sententia necesse est.

SECTIO QVARTA.

QVod uerò dicit, ipsum intellectum agentem non esse partem animæ rationalis, & quòd ob hoc Aristoteles nuncupauit ipsum differentiam, non partem, ostendit se non percepisse Aristotelis demonstrationem, & uerba quæ sequuntur illam demonstrationem. etenim concludit tertio de Anima, textu decimoseptimo Aristoteles, necesse esse & in anima has esse differentias. dixit enim, in anima: Et hæ differentiæ non possunt esse in anima, nisi sint ipsius animæ partes. uult ergo, ut in anima sit materia, quæ sit pura potentia: ergo necesse est ut sit forma etiam, etenim pura potentia sine forma constare non potest. Ergo ibi est forma, & materiæ confirmatur, quia in tex. decimonono attulit duas causas, quare intellectus agens, quem dixit esse substantiam actu existentem, sit immixtus, separabilis, & impassibilis: quarum prima fuit, quia agens est honorabilius patiente: altera, quia principium est nobilius materia. Vbi per principium non potest intelligere nisi formam. Etenim forma dicitur principium materiæ, quia facit ipsam ex potentia actu existere. non enim est idem quod prima ratio. uult ergo, quòd sit forma ipsius patientis: alioquin ista non conuenirent in rem. ex quo sequitur, quòd possibilis sit pura potentia: quia forma non est actus formæ, sed puræ potentiæ. est ergo in anima forma & materia: Ergo est composita ex materia & forma. ergo istæ sunt partes animæ, quia materia & forma sunt partes eorum quæ constituunt. etenim hoc in dubium uenire non potest: neque quod Aristoteles comparauerit ipsum arti, quia ars extrinsecus in aliud extrinsecum agit, impedit, quin intellectus sit pars animæ, ut rationes dictæ paulo antè, & illæ quas in superioribus attulimus, rem istam aperire mihi uidentur. sed comparauit ipsum arti, propterea quòd sicut materia artificialium non potest recipere formas, neque moueri ad formas ex se, nisi adsit artifex: qui eas educat ex sui potentia. cùm ipsa sit pura potentia: ita intellectus possibilis quum sit pura potentia, non poterat recipere species intelligibiles, neque moueri ex se ad illas, nisi esset efficiens aliquod, quod educeret ipsas ex potētia sui ipsius intellectus possibilis. qui intellectus possibilis licet sit indiuisibilis, est tamen potentia omnes species intelligibiles: alioquin producēs illas species in intellectu crearet ipsas, quod à natura abhorret. sunt tamē indiuisibiles illæ species: quia educūtur ex materia indiuisibili. fieri tamē nō potest, ut istud efficiēs nō sit in re coniunctū cum intellectu possibili, licet sint res diuersæ, ut est materia & forma in natura: quia possibilis non haberet actū, ut diximus. quia est pura potētia, nisi cum agente esset cōiunctus: & nō potest seipsum mouere ob eandem causam, quam planè pluribus etiam in superioribus explicauimus. Quare indiget mouēte, & efficiēte ipsum ex potētia intelligens, actu

actu intelligens. Et quia istud efficiens omni ex parte non erat, sicut efficiens artificialia in tex. 18. declarauit, quomodo erat efficiens. & inquit, quod erat efficiens sicut habitus quidam, & sicut lumen: quia sicut lumen quodammodo facit potentia existentes colores actu colores, non quod reuera colores existant tantū potentia sine lumine in rebus, quia existant actu, sed quia facit istos uideri illustrando medium, & mouere uisum: ob hoc dicitur lumen efficere potētia existentes colores, actu colores, quin efficit ipsos mouere uisum, cùm sine lumine non uiderentur: quod planè erat, ac si non existerent, ut ex eis quæ iam dicta sunt perspicuum esse arbitramur. Ita intellectus agens illustrando phantasmata, quæ illustratio nihil aliud uidetur esse quàm abstractio phantasmatum à materia, quæ phantasmata abstracta mouēt postmodum actu intellectum possibilem, cùm antequā illustrarentur, mouebant in potentia [tantū], quia erant singularia. ob hoc dicitur efficiens intellectionem: quia facit quòd phantasmata, quæ non poterant mouere intellectū antequam illustrarentur, possint mouere actu intellectum, quia ita se habent, quantum ad hoc attinet, phātasmata ad intellectum, sicut colores ad uirtutem uisiuam. nam conueniunt, quod utraq; mouent uirtutem illam, à qua possunt percipi: & in alio etiam, quod neq; colores esse sine auxilio alterius non possunt mouere uirtutem uisiuam, neq; phantasmata sine auxilio alterius possunt mouere intellectum, licet omni ex parte non conueniant: conueniunt tamē in eis quæ diximus. & propter propriam huiusmodi conuenientiam dixit Aristoteles, ea quæ diximus uerba. differt tamen agens intellectus à lumine: quia lumen extrinsecus accedit respectu uisus: intellectus agens non extrinsecus accedit, sed est pars animæ rationalis, quæ conflatur atq; conficitur ex intellectu possibili, & agēte, sunt coniuncta ut forma materialis cum materia prima, ut in superioribus ostensum esse arbitramur. Et ut melius percipiatur similitudo & differentia dicti luminis & intellectus agentis, statuamus uisus colores, & lumen, intellectum possibilem, phantasmata, & intellectum agentem, quæ quidem omnia habent similitudinem dictam: differre tamen uidentur, præter differentiam dictam, quia lumē nihil in coloribus efficit, nisi medium præparans. Intellectus uerò agens facit aliquid in phantasmatibus, quia abstrahit ea à materia. licet ergo non omni ex parte, ut diximus, essent similes: quantum tamen attinebat ad percipiēdum naturam intellectus agentis, satis erat quod conuenirent in similitudinibus dictis. Habebat etiam similitudinem aliquam cum artifice, ratione artis. etenim licet ipse intellectus agens non moueat intellectum possibilem, extrahendo ex illo illas species, sicut facit artifex ex sua materia: tamen quia erat causa quòd phantasmata mouerent intellectum possibilem, & extrahebant species intelligibiles ex potentia ipsius, dicebatur efficiēs respectu intellectionis, sicut artifex formarum quas educit. etenim quod est causa causæ, est causa ipsius effectus. Differt etiam in alio ab artifice: quia artifex est seiunctus ab illa materia, ex qua educit formas: intellectus uerò agens est coniunctus. sed satis erat Aristoteli, quod haberet aliquam similitudinem cum artifice: ista enim omnia apertè colliguntur ex ratione, & ex eis uerbis Aristotelis quæ allata sunt in superioribus: quæ si fuerint considerata (mea quidem sententia) futurum esse confido, ut nemo ex huiusmodi similitudinibus possit colligere intellectum agentem extrinsecus existere: præsertim cùm hæc sententia quadret demōstrationi, & uerbis Aristotelis. Deinde nihil impedire uidetur, quin habeat similitudines dictas & cum lumine, & cum artifice: & tamen sit coniunctus, ut forma cū possibili. quod est id quod nos probare ꝓposueramus. quod patuit, quia cōparauit ipsum habitui: quia habitus non potest intelligere nisi formam, cùm dixerit ipsum esse principium. etenim non dicitur principium, nisi quia est forma. nam dicebat Aristoteles 2. de Anima. tex. 73. Causa enim ipsius esse omnibus species est.

Est ergo intellectus agens, ut patet ex tex. 19. sese habens duobus modis erga intellectum possibilem: quorum primus est secundum naturam, quod est forma ipsius possibilis, dans ei esse actu, sicut forma materialis daresse materiæ primæ. Quod enim est pura potentia ex se, non potest esse actu: neque ab aliquo potest esse, nisi à forma: quia forma est principium essendi, & cognoscendi materiam, ut patet septimo Meta. Alter uerò est, quia est causa quod intelligat, eo modo quo

Margin notes: 3. de Anim. tex. 18. — tantū (manuscript) — 2. de Anim. tex. 73. — 7. Meta.

quo diximus. ex quo dicitur agens: & ad hoc efficiendum satis est quòd sit res diuersa in substantia à possibili, licet sit re coniunctus, sicut forma ipsi materiæ: quia idem re non potest esse forma & materia, agens & patiens. Ex quibus omnibus satis perspicuè patere arbitror, omnia inania esse quæ homo iste dicit de intellectu agente & possibili, in cap. 20. cùm reddidit causam, quare comparauerit ipsum cum lumine & cum arte, & quare appellauerit ipsum habitum. sunt enim somnia: etenim non uidentur digna philosopho, sed potius eis conuenire qui sibi quoduis cogitatione fingunt. Hæc enim apertè ostendere uerba Aristotelis (ni fallor) luce clarius mihi uident. etenim ea, quæ dicit de causa intellectus agentis, sunt somnia: nō enim conueniunt cum causa, quā reddit Aristoteles, neq; cum ratione. etenim Aristoteles probauit intellectū agentem esse necessarium, quia in omni natura est aliquod, hoc quidem materia unicuiq; generi, hoc aūt est potētia omnia illa. alterum aūt causa est factiuum, quod in sciēdo omnia, ut ars ad materiam sustinuit: necesse & in anima has esse differentias. Ista ergo est alia causa ab illa, quas uaticinando posuit iste homo: ex qua causa (ut ego quidem opinor) colligitur, si rectè consideretur, portentum esse, ponere intellectum agentem Deum. de his tamen in superioribus longum habuimus sermonē, ad quem locum lectores delegamus. Ad dissoluendam quæstionē quæ est cōtra Aristotelem, uaticinia sunt, cùm & Aristoteli & rationi repugnent. Etenim quærimus primum ex ipso, quis hoc sibi dixit? Turpe enim est philosopho somniare, quod detur illa uirtus quam uocat Aristoteles substantiam actu, & quam Deus elargit: etenim nō poterit dicere, Aristotelē sibi hoc dixisse, neq; aliquē qui rationi naturali nitatur. nō enim apparet sensui, quod detur ista uirtus. Inanis etiam est, quia sine illa uirtute potest poni intellectio. Præterea quæritur, nunquid ista uirtus aliquid sit, uel nihil? Nihil esse, dici non potest: nihil enim faceret, & frustrà ac sine causa esset. Si est aliquid, uel est ipsemet Deus, uel aliquid à Deo. non est Deus, ex sententia sua: tum quia Deus est in suo orbe ex opinione Aristotelis, & ex ratione naturali. neq; extra orbem potest existere: est enim forma sui orbis. Si uerò dicas, ut dicit, esse aliquid à Deo productum: ergo erit uel substantia, uel accidens. non est accidens ex sua opinione, quia ponit ipsum substantiam actu: ex sententia etiam Aristotelis, si substantia, & est à Deo, ergo est substantia creata, quia non est educta ex aliquo subiecto, in quo esset in potentia. & est spiritualis, consequentia perspicua. sed fieri non potest ut detur ista creatio uia naturali: ergo falsum est, quod sit substantia à Deo producta.

Item, si est substantia à Deo producta, profectò non est Deus: quod est euertére sententiam Alexandri.

SECTIO QVINTA.

Item fieri posset, ut diceremus istam substantiam esse etiam præsentem animalibus brutis. Consequens est falsum: quia animalibus brutis non tribuitur intellectus agens à Deo. Probatur consequentia: quia est agens uniuersale, non magis accōmodatum homini quàm alijs, præsertim cum anima hominis educatur ex potentia materiæ, ex sua etiam opinione.

Perperam etiam, ut ego quidem opinor, interpretatus est illū tex. tertij de Anima: Non reminiscimur aūt, quia hoc quidem impossibile. etenim interpretatur de intellectu agente, & per passiuū intellectum intelligit intellectū possibilem: quia quæstio illa non cōueniret in rem, nisi loquutus fuisset de intellectu recipiente species, & intelligente. nam si uidetur conuenire in rem, necessitas cogeret (ut etiā in superioribus declarauimus) ut statuamus intellectū possibilem & intelligentē esse unum & æternū: quia tunc datur locus quæstioni. sequitur enim si est unus & æternus, ut ego putem me habere intellectū illum quem habebat Aristoteles. Dubium igitur est, quare ego non reminiscar eorum quæ sciebat Aristoteles, si habeo eundē intellectū quem habebat Aristoteles: quia intellectus est unus & æternus. Vnde respondet ipse, sē cōcedere intellectum illum receptiuum esse impassibilem: & per id, quod necessariò sequitur, unum & æternū. sed nos non reminisci, quia intellectus passiuus est corruptibilis, & sine hoc nihil intelligit. Si dicatur, quòd intellectus agēs sit æternus, nō sequitur hoc: si etiā dicatur, quod possibilis est æternus, et non unus, nō uenit in controuersiam, quare ego non reminiscar: si etiā possibilis *tex. 3. de Anima.*

 esset

esset corruptus, non ueniret in dubium, quare non reminiscatur. Non ergo rectè 3 de Ani. interpretatur homo iste tex. 20. sed probemus etiam, quòd per intellectum passi- tex. 20. uum non potest intelligere intellectum possibilem. etenim statuamus illam peruagatam propositionem. Necesse est intelligẽtem simul phantasmata speculari. quæ necesse est ut intelligatur de intellectu possibili, cùm sit ille quo intelligens intelligit. hoc posito, necessariò sequitur, ut per intellectum passiuum, sine quo non intelligit intellectus, intelligatur ipsa phantasia, quia si intelligitur intellectus possibilis, ut dicit iste, intellectus possibilis intelligeret sine phantasmate, quia intellectus ille passiuus intelligit sine phantasmate: quod est absurdum.

Item, per ea quæ dicta sunt, daretur aliquis alius intellectus præter possibilem, quo nos intelligeremus, quod non intelligeret sine phantasmate. quod quidem est ita absurdum quàm quod absurdissimum.

Probatur consequentia: quia ille intellectus quem dicit Aristoteles, & sine hoc nihil intelligit, uel est intellectus possibilis, uel non. si est intellectus possibilis, ergo per illa uerba, Quia hoc quidem impassibile intelligit intellectum possibilem, quod euertit eius sententiam. si uerò dicat quòd non est intellectus possibilis, est tamen intellectus qui nõ intelligit sine passiuo: ergo sequitur, quod datur aliquis alius intellectus, quo nos intelligimus, qui nõ intelligit sine phantasmate, qui non est intellectus possibilis: quod quidẽ repugnare ueritati, & Aristoteli, in dubium uenire non potest. Ex quo sequitur, ut per intellectum impassibilem intelligat intellectum possibilem, qui non intelligit sine passiuo, & ita quod sit immortalis & æternus: quod omnem eius doctrinam conuellit.

Item, cum intellectus agens non sit id quo nos intelligamus, licet sit æternus: non sequebatur ut nos dubitaremus, quare non reminiscatur, quia intellectus possibilis esset corruptibilis ex sui sententia. Quæstio enim non uidetur conuenire in rem, nisi ponatur intellectus possibilis æternus, quia reminiscimur intellectu quo intelligimus. sed cum intellectu agente non intelligamus res, quia superuacaneus fuisset intellectus possibilis, nõ sequit̃ si ipse etiam sit æternus, ut dubitemus quare non reminiscamur. si ergo intellexisset prioribus uerbis tex 20. de intellectu agente, superuacaneè dixisset, non reminiscimur: & si per impassibile intellexisset etiam intellectum agentem, frustra dixisset ipsum non intelligere sine intellectu
intelligit passiuo, ut ostẽdimus. quia nihil [redacted] extra se: quia superuacaneus (ut dictũ est) esset intellectus possibilis. etenim si intelligeret extra se, non indigeremus intellectu possibili: frustra enim esset. Item sequeretur, uel quod esset processus in infinitum in agentibus, uel quod idem esset mouens & motum: quod fieri non potest. quare perperam exponit tex. illum: quam rem in superioribus fusius declarauimus, dum explicaremus tex. illum 20. sed repetiuimus, ut magis appareret, quàm insulsè iste homo interpretatus sit tex. illum. Et somnia dicit homo iste de istis intellectibus, & loquitur ex uoluntate, nõ ex ratione, quod nõ decet philosophum. sicut etiam loquitur ex uoluntate, cùm respondet ad argumentum, quod factum fuit aduersus Alexandrum, existimantem intellectum agentem esse Deum, quod
» quidem tale uidebatur esse: Quicquid Deus ac diuinæ mentes infra cœlum circa
» hunc mundum inferiorem operantur motum ac lumen cœli, id apertè operari pro-
» bauit dicens, hoc esse intelligendum de formis ac uirtutibus, quæ in materia natu-
» rali recipiuntur: sed uirtutem in ipsis rebus dispersam, qua res fiunt intellectæ ma-
» terialibus ueluti in subiecto, non recondit Deus, sed sunt intellectę ab hac uirtute,
» ut in intellectu potentiæ reconduntur. Etenim esset quærendum ex hoc homine, unde ipse didicerit hanc interpretationem, & quæ sit causa quæ impulerit ipsum ad ponendum hanc uirtutẽ dispersam in ipsis rebus, qua res sint intellectæ: sed cũ nulla necessitate cogatur, & nullum sit signum huius uirtutis, necessitas cogit ut putemus ipsum somniasse hanc rem. intellectio enim potest seruari, posito intellectu agẽte parte animæ nostræ, & positis phantasmatibus: superuacaneũ ergo est uelle ponere aliam uirtutem, quæ nullo signo percipi possit. etenim si intellectus noster est eductus ex potentia materię (ut ipse opinatur) nulla necessitate cogimur ponere intellectum agentem, ut ex superioribus perspicuum esse opinor: quia non ponimus intellectum agẽtem, nisi quia intellectus possibilis est seiunctus à materia,

&

& est in pura potentia, qui ob has causas non potest moueri à phantasmatibus, neq; à se ipso, cũ sit pura potentia, quæ sunt materialia. Necessitas igitur cogebat, ut in anima daretur una uirtus, quæ abstraheret ipsa phantasmata à materia, quæ abstractæ mouerent intellectum possibilem, qui erat in pura potentia. quod si intellectus fuisset immerssus materiæ, licet fuisset etiã in pura potẽtia ad species intelligibiles, nulla necessitate cogeremur ponere intellectum agentẽ: quia phantasmata materialia possent ipsum mouere: sicut non cogimur ponere sensum agentem, propterea quòd sensibilia sine auxilio alicuius possunt mouere sensum, licet sint materialia: propterea quod & ipsemet sensus est materialis. etenim est eductus è potentia materiæ. & ista est causa, quare nõ detur sensus agens: quia sensibilia sunt ex se idonea ad mouendum sensum, non illa quam attulit in hoc eodem capitulo homo iste.

SECTIO SEXTA.

HIs explicatis, ueniamus modò ad eas interpretationes, quas homo iste tradit uerbis Aristotelis, in quibus uidetur ponere animi nostri immortalitatẽ. & primo explicat ea uerba quæ attulit. 9. tex. 12. Meta. Vnde inquit, quod quando Aristoteles dixit: Si uerò posterius quispiã remaneret, considerare oportet, in quibusdã enim nihil prohibere uideatur: ueluti si anima tale sit non omnis, sed mens ipsa. ut enim omnis permaneat, fieri fortasse nõ potest, inquit ergo Aristotelẽ in confuso accepisse intellectum, non explicans an de uero intellectu, qui est intellectus in actu, uel de intellectu potentia loquatur, quoniam hic non erat aptus locus: & propterea dixit esse considerandum, quoniam scilicet nomen intellectus ambiguum est. quę omnia uidentur omnino à ueritate abhorrere, quia apertissimè Aristoteles loquitur de intellectu qui est forma hominis, alioquin non conueniret in rem. etenim loquitur de formis. dixit enim: Mouentes igitur causam antecedunt, at hæc quæ sunt, ut ratio causæ simul sunt, cum enim homo est sanus, tunc sanitas est. Figura etiã æneæ [redacted], & ipsa ænea [redacted], sunt simul. Accipitur ergo hic intellectus, ut est forma: & ita pro anima rationali. sed appellatur intellectus, quia operatio ipsius per intellectum possibilem est manifesta. concedamus tamẽ ipsum loqui dubitando, non quia nomen intellectus esset ambiguum: sed quia ambiguũ erat, an aliqua forma remaneret post. quia uidere hoc, attinebat ad librum de Anima: satis tamen erat, quod ipse innueret se dubitare de mente. quã nisi existimasset immaterialem, non erat locus huic dubitationi. quia dubium non esset de aliqua forma, an remaneret post, si omnes fuissent materiales. Quare tex. iste, quem citauimus in superioribus, maximè fauere tenentibus animi immortalitatem, neminẽ (modò sit sanus) latêre arbitror. Reijcienda igitur uidetur explicatio huius uiri super tex. illum. 12. Meta. tex. 9.

Quæ uerò dicuntur ab illo cap. 22 aduersus Auerroem, ponentẽ immixtum, impassibilem, & separatum non posse accommodari nisi substantiæ æternæ: quia à nobis in superioribus sæpe sunt refutata, ea ommittenda iudicauimus. Sed dicimus, ipsum uideri pugnare cum sua ipsius sententia, cum inquit: Et quanquàm intellectus agens, ut nobiscum unitur, & ut dicitur agens in nobis nullam actionem habet æternam: tamen in prima philosophia, & octauo libro Physicorũ, asseritur eius æternitas ob motum incessabilem & æternum. etenim id quod probatur esse æternum in lib. 8. Physi. & in prima philosophia. Nihil aliud est, quàm Deus, & intelligentiæ, ut perspicuum est ibi. si ergo æternitas intellectus agentis eis in locis assentitur, in dubiũ uenire non potest, quin intellectus agens sit Deus, uel una ex intelligentijs. sed hoc negauit in superioribus, ergo ut pugnet cum sua ipsius sententia necesse est. in prima Phil. & 8. Phys.

SECTIO SEPTIMA.

Sed quid dicere potuisset, quod magis cum Aristotele pugnaret, quàm asserere, illa tria prædicata, nõ proferri ab Aristotele de Anima, ut est subst. uel accidẽs: sed de facultate animæ, ut est potentia cognoscens? & quòd hac ratione est immixta, quia cognoscit sine organo: & est impassibilis per se, quia ab obiecto non pati-

„ tur:& denique in operatione, quæ est intellectio, non communicat cum aliqua actio„ ne corporea, & sic separabilis? Certe nihil (mea quidē sententia) potest dici, quod magis Aristoteli repugnet. & ut uideamus hanc rem, accipiamus propositionem
1.de Aim. suam, quam fecit in primo lib. tex. primo, ubi inquit: Propter utraque, animæ historitex.1. am rationabiliter utique in primis ponemus. Deinde subsequutus est: Videtur au
1.de Anim. tem ad ueritatem omnem cognitio ipsius multum proficere, maxime autem ad natex.2. turam, est enim tanquam principium animalium.
1.de Anim. Postremò addit, quid uelit de ipsa cōsiderare. quē tex. citauimus etiā in superiori
tex.3. bus, ad aliud probandum, dicens: Inquiremus aūt considerare naturam ipsius, & „ ipsius substantiam, postea quæcunque accidunt circa ipsam: quorum aliæ propriæ „ passiones uidentur, aliæ aūt communes, & animalibus per ipsam inesse. Quibus omnibus uerbis perspicuum est ipsum proponere, se uelle loqui de substantia animæ, quia sola substantia animæ est illa quæ propter utraque in primis est ponenda. & sola illa, quæ est principium animalium: & est illa, quam dixit inquirere & cōsiderare oportere.

Item, cū omnes dubitationes quas proponit Aristoteles, & refellit in primo de Anima, intelligantur de substantia animæ: & propositio eius in principio 2 de Anima, & definitio quam eo in libro ponit, intelligatur de substantia animæ, quia intelligitur de anima quæ est substantia & forma intellectus, de quo loquutus est
2. de Aim. in 2. de Anima, tex. 21 de quo dixit uideri genus alterum animæ, & intelligitur pro
tex.21. substantia sua, quia ut pars est animæ.
2.de Aim. Item in tex. 33. 2. de Anima inquit, loquens de partibus animę: Necessarium est,
tex.33. inquit, debentem de his perscrutationem facere, accipere unumquodque horum, „ quid est: postea sic de sequentibus. si aūt oportet dicere quid unūquodque ipsorum, ut quid intellectiuum & sensitiuum uegetatiuum sit: prius dicēdum est, quid sit intelligere, & quid sentire.
3. de Aim. Item, in principio 3 libri (quem locum citauimus etiam in superioribus, in aliam
tex.1. occasionem) dixit: De parte autem animæ, qua cognoscit & sapit āima, siue sepa„ rabili existente, siue non separabili secundum magnitudinem, sed secundum ratio„ nem considerandum est, quam differentiam habeat, & quomodo quandoque fiat ip„ sum intelligere. Quibus uerbis apertissime ostēdit, se loqui de parte animæ pro „ substantia, nō pro facultate cognoscendi. si igitur omnia quæ dicta sunt, perspicuē intelligantur de substantia animæ: ergo necesse est, quòd cùm ipse dicat 3 de Ani-
3. de Aim. ma, Impassibile ergo oportet esse, & susceptiuum speciei, & se habere sicut sensiti-
tex.30. uum ad sensibilia, & intellectiuū ad intelligibilia: & quod dicat, quare neque ipsius est esse naturam quandam, nisi hanc quod possibilis sit qui uocatur animæ intelle-
3. de Aim. ctus. Dico autem intellectum, quo opinatur & intelligit anima. Item cùm inquit:
tex.5. Vnde neque mixtū rationabile est ipsi corpori: qualis enim utique fieret aut frigidus,
3.de Ani. aut calidus? & utique aliquod organum ei erit, sicut sensitiuo: nunc aut nullum est.
tex.6. Item cùm dixit: Sensitiuum aut non sine corpore intellectus aut separabilis, &
3.de Aia. in alijs locis sequentibus.
tex.6. Si ergo ita dicat, ut patet: necessitas cogit, ut loquutus sit de intellectu pro substantia, alioquin non præstitisset id quod pollicitus fuit in primo libro. nam nihil profecisset ad cognitionem animalium, quia non docuisset ipsam ut principiū animalium, & non docuit ipsam ut substantia, ex sententia huius hominis. Itē non docuisset naturam, & substantiam ipsius animæ, neque eius proprietates: non igitur docuisset naturam & substantiam ipsius hominis, ergo neque aliarum rerum: quia non est maior ratio unius partis animæ, quàm alterius: quod est absurdissimum.

Item, quæstiones quas proposuit de substantia animæ & definitio animæ generalis, quæ est de substantia animæ, ut perspicuum est: quia [illegible] omnis anima in illis libris tractatur, quo ad suam substantiam ex sententia huius.

Item, quæ dicit in 21. tex. 3 de Anima, ubi perspicuè loquitur de substantia intellectus, frustra fuissent dicta: & tamen neque in his libris, neque etiam in alio loco declarasset, nunquid intellectus esset aliud genus animæ, & nunquid cōtingeret separari sicut perpetuum à corruptibili.

Ite m

Item, non declarasset quid esset unaquæque pars animæ, sicut pollicitus erat in 33. tex. 2 de Anima: quia non declarat quid esset intellectus, ex huius hominis sententia.

Item, frustra in primo tex. 3 libri proposuit, se uelle considerare de parte animæ, qua cognoscit & sapit anima, siue separabili existente magnitudine, siue secundũ rationem: quia illud intelligitur de substantia animæ. & patet, quia dubium est, an secundum substantiam sit partibilis secundum magnitudinem, an secundum rationem.

Item, non loquutus fuisset de intellectu, ut loquutus est de sensu: quia non declarasset quid esset intellectus, sicut declarauit quid esset sensus. non enim est maior ratio unius partis, quàm alterius.

Sed cùm omnia ista sint ita absurda, quàm quę sunt absurdissima, necessitas cogit ut sit absurdissimum, quod asserit iste homo, Aristotelem nõ attribuere ista tua prædicata intellectui, ut est substantia aut qualitas, sed ut est facultas cognoscendi: quia non possunt conuenire intellectui, nisi pro substantia: quia ut substantia non patitur (etenim eius substantia non corrumpitur) & ut est substantia, non est mixtus cum corpore: & ut est substantia nõ habet corporale organũ: & ut est substantia, separatur à corpore, quia separatur ab hoc uel ab illo corpore, licet non simpliciter, ut dictum est, à quo non separatur sensus substantia.

Præterea eo modo debemus intelligere intellectum potentia esse immixtum, et separabilem, & impassibilem: quomodo intelligimus intellectum agentem esse separabilem, immixtum, & impassibilem. etenim ex hoc quòd intellectus possibilis est separabilis, & immixtus, & impassibilis, probauit (ut diximus) intellectũ agentem esse huiusmodi. sed intelligimus intellectum agentẽ, quoad suam substantiam, esse immixtum cum corpore, & separabilem à corpore, & impassibilem ut est perspicuum: ergo necessitas cogit, ut intelligamus intellectum possibilem, quatenus substantia sit huiusmodi esse. alioquin non potuissemus probare illa prædicata de substantia intellectus agentis, nisi conuenissent substantia intellectus possibilis.

Etenim eo modo debet intelligi cõsequens, quomodo intelligitur antecedens. Hoc enim ostendit Aristoteles primo Post. cap. primo, quod in superioribus ob uarias occasiones citauimus. si ergo antecedens non intelligitur pro substantia, ergo neque consequens: & si perspicuum est cõsequens intelligi de substantia, in dubium uenire nõ potest quin antecedens intelligatur de substantia. opinio ergo huius uiri à ueritate abhorret. 1. Post. cap. 1.

SECTIO OCTAVA.

QVod deinde in ultimo cap. addidit hæc uerba. Quinetiã intelligere seipsam « à materialibus absolui, haudquaquam æternitatem denotat, sed solum habere « operationem: cum qua operatio corporalis non communicat, cum non habeat « organum. quæ uerba non solum pugnantia afferunt, uerum etiam (quod multò « peius est) negantia. nam si operatio intellectus non communicat cũ organo, cum non habeat organum: ergo intellectus non est mixtus cum corpore, ergo non est mixtus cum materia. corpus enim est materia. si non est mixtus cum materia, ergo non potest interire ad interitum materiæ, uel corporis. Probatur consequentia: omnis enim forma quæ corrumpitur, corrumpitur ratione corporis, quia est mixta cum corpore. etenim si non est mixta cum corpore, quomodo fieri potest ut corrumpatur ad corruptionem corporis? nõ enim in esse pendet à corpore, ergo non potest interire ad interitum corporis. sed hoc repugnat suæ sententiæ, ergo negantia afferit.

Item, si absolui à materialibus non ostendit æternitatem ex sua sententia, ergo fieri non potest ut demonstremus, Deum & intelligentias esse æternas. Probatur consequentia: quia nõ probantur ex alio medio, quam ex hoc (ut patet 8. Phys. & 12. Meta.) quod sunt absolutæ à materia, ut diximus etiam in superioribus. Et hoc addiscit, quia mouent æterno tempore. etenim dixit Aristoteles ultimo tex. 8. Physic. 8. Phys. & 12. Meta.

8.Phys. Physic. Primum autem mouens perpetuum habet motum, & in infinito tempore, tex.ult. manifestum quod indiuisibile & impaßibile, nullam habens magnitudinem. Et 12.Met. in 12. Meta. tex. 28. (quo etiam textu usi fumus in superioribus in aliam rem) inquit: 28 tex. Demonstratum est & hanc substantiam nullam magnitudinem habere posse, sed » partibus carere, atq; indiuisibilem esse, quia mouet in infinito tempore. Ex hoc ergo quod non habens magnitudinem, probatur quòd sunt æternæ, & non alio modo potest probari: ergo si nō habere magnitudinem, quod nihil aliud est quàm absolui à materialibus, non ostendit æternitatem: sequitur, fieri non potuisse, ut Aristoteles ostenderet Deum & intelligentias esse æternas, sed hoc dici non potest, ergo opinionem suam ab Aristotelis sententia omnino alienam esse liquidò perspicitur. Reijcienda ergo in peripatetica uia. Hæc sunt, quæ mihi uisa sunt dicenda aduersus Simonem Porcium: cuius sententiam nullo modo esse probandam iudicamus, propterea quòd ueritatem & sentētiam Aristotelis, quam tamen profitetur, ita uidetur labefactare atque conuellere, ut nullo pacto poßit sustineri. aliorum tamen sit iudicium. Maxima enim admiratione afficimur, aliquem inueniri, quem non pudeat uerba Aristotelis eo modo interpretari, quo modo interpretantur omnes illi qui opinantur Aristotelem animi nostri mortalitatem asseruisse.

Coguntur enim (meo quidem iudicio) ea proferre interpretātes uerba Aristotelis, quæ ne pueri quidem assererent. Quare fieri non potuisse opinor, ut ipsi existimarent eam fuisse Aristotelis sententiam: sed ipsos ita opinari, timentes ea incommoda, quæ possunt sequi illos qui animorum mortalitatem asserunt, ut tutò hoc possent asserere: & ob hoc hanc sententiam Aristoteli ascripsisse. uix enim puto fieri potuisse, ut aliqui homines tam manifesto errore tenerentur: cùm perspicuè pateat, Aristotelis nullam sententiam, quæ esset alicuius momenti, alicubi unquam protulisse tam apertam, tam manifestam, quàm animorum nostrorum immortalitatem. In omnibus enim locis, in quibus locutus est de animo humano, uel demonstrauit, uel innuit semper animorum nostrorum immortalitatem. etenim licet loquutus sit obscurè, sicut mos est ipsius: tamen si eius uerba rectè fuerint perpensa, non dubito quin homines ueniant in eam quam diximus sententiam, quidquid sit de rei ueritate propter animorum nostrorum unitatem.

FINIS LIBRI TRIGESIMISEXTI

Euersionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSSEPTIMVS.

SECTIO PRIMA.

CVm responderimus maximè Simoni Portio, faciendum uidetur ut respondeamus Petro Pomponatio, philosopho clarißimo, qui ante Simonem Portium animorum nostrorum mortalitatem ex Aristotelis sententia defendit: dissoluentes eius rationes, quantum quidem opera nostra fieri poterit. Etenim licet ex eis, quæ dicta sunt, arbitremur ipsas posse dissolui: tamen separatim ob præstantiam huius uiri, uoluimus aliquid dicere, cum præsertim eo etiam Præceptore nos usi fuerimus, de quo etiam in superioribus meminimus.

In primis ergo dicimus, omnes rationes, omnes Aristotelis auctoritates, quas collegimus in superioribus, ad probandam & stabiliendam animorum nostrorum immortalitatem ex Aristotelis sententia, omnes dico illas euertere (ut nos opinamur) sententiam huius clarißimi uiri: ut interpretationes quas ipse affert, nullius esse momenti, in sequentibus palàm faciemus. Sed in primis ponamus eius rationes principales, ipsasq; dissoluere conemur. Arguere ergo uidetur primò 1.de Anim. in cap. sui libri de immortalitate animæ, ad hunc modum: Vel anima intellectiua

habet

habet aliquam operationem omnino independentem à corpore, tanquam à subie cto & obiecto, uel nullam.

Dico, quòd intellectus nullam habet operationem independentem à corpore, quia omnis eius operatio pendet à corpore, quod repræsentat sibi phantasmata. cùm dicit, ergo est mortalis, negatur consequentia: quia hoc modo pendere à corpore non arguit mortalitatē: sed pendere à corpore, tanquā ab organo. Quod uerò dicit, quod nō pendet à subiecto in esse, ergo neq; in operari: dico, quod non pendet in operari à subiecto, tanquam ab organo: sed bene à subiecto pendet in operari, quia repræsentat sibi obiecta. at illud quidem uerum est, quod operatio sequitur esse. nam quia intellectus est abstractus, operatio etiam est abstracta, quia uniuersalis, licet nō intelligat sine phantasmate: quod eo, est necessarium, ut repræsentet obiectum.

Item dum dicit, Cùm itaq; secundum esse intellectus sit actus corporis Physici organici, ergo in omni suo opere pendet ab organo, aut tanquàm à subiecto, aut tanquàm ab obiecto, nunquam tamen absoluetur ab organo. Dico, si intelligat, quod nunquàm absoluetur ab organo, id est à phantasia, quæ est organica, uerum est: sed tunc non sequitur, quòd sit mortalis, ut diximus in superioribus, ad quē locum me reijcio.

Si uerò intelligat, quòd nunquàm absoluetur ab organo, id est quòd semper ipse utetur instrumēto corporali, & habeat instrumentum corporale: hoc est quod negamus, ut ostendit Aristoteles 3. de Anima, tex 6. & nos declarauimus hoc in superioribus: & concedimus, quòd anima rationalis est semper actus corporis Physici organici. negamus tamen ex hoc sequi (ut diximus) quòd ipsa sit mortalis, quia non omnis actus corporis Physici organici est mortalis, sed solum ille actus qui in sui opere utitur, non dico corpore, sed instrumēto corporali: quia hoc est id, quod demonstrat ipsum actum esse eductum ex potentia materiæ. & ita quòd non est separabilis à corpore, sed actus ille qui non utitur organo corporali, in quo exerceat suum opus, licet non sit separabilis à corpore simpliciter, est tamen separabilis ab hoc uel ab illo corpore: & hoc ostendit immortalitatem. sed concedimus, animam intellectiuam semper considerari, ut anima in philosophia naturali: quia ut est principium animalium, & omnibus modis considerata est philosophia naturalis (ut diximus in superioribus) & indiget corpore, quod est subiectum ipsius, sicut qualibet forma indiget materia, quæ ipsam deferat: indiget ergo corpore, ut subiecto. & hoc etiam nō ostēdit mortalitatem: quia hoc modo omnis forma esset mortalis, ut intelligentię ipsæ non possunt stare sine corpore. in intelligendo uerò nō indigent corpore, quod ipsis obiectum repræsentet: quia nihil intelligunt extra se, sed sunt puri actus. neq; etiam intellectus noster agens nō indiget corpore in intelligēdo, quia est purus actus. causa autem quare intellectus noster indigeat corpore, non solum ut subiecto, uerum etiam ut repræsentat sibi obiectum, est, quia est in pura potentia: quia caret omni specie, & est natum ad recipiendum uniuersale, & est immortalis. tantū enim abest ut ipse sit mortalis, quia indigeat phantasia, quæ repræsentet sibi obiectum, ut ex hoc manifestissime sequatur ut sit immortalis: quia si esset immersus materiæ, non indigeret phantasia, quia esset phantasia. quare loquutus est Aristoteles disiunctiuè: quòd si intelligere est phantasia, uel non sine phantasia, quia hæc erant diuersa. Nihil est ergo quod dicit Petrus Pomponatius: & falsum est quod dicit, quod esse phantasiam, & indigere phantasia, conuertantur simpliciter, & quod unum sit declaratio alterius: quia phantasia non indiget phantasia: imò illud quod indiget phantasia, non potest esse phantasia. Et hoc patet ex multis locis, sed præsertim ex eo in quo dixit, Necesse est intelligentem simul phantasmata speculari.

Item, sensus non est idem, quod illud quod indiget sensu: aliud enim est esse sensum, & aliud est indigere sensu. intellectus non est sensus exterior, indiget tamē sensu exteriori: quare perperam, meo iudicio, loquitur Pomponatius.

SECTIO SECVNDA.

CVm uerò inquit, uerificari intellectum eſſe inſeparabilem, ſiue ſit phantaſia, ſiue cum phantaſia: dico, ex his quidem duobus ſequi, ut ſit inſeparabilis à corpore, ſed modo diuerſo. quia ſi eſt phantaſia, nullo modo eſt ſeparabilis à corpore. quia neq; à corpore ſimpliciter, neq; ab hoc uel ab illo. ſed ſi eſt cum phantaſia, eſt bene inſeparabilis à corpore ſimpliciter, quia ſemper eſt in aliquo corpore: tamen eſt ſeparabilis ab hoc uel ab illo, ut à Socrate uel à Platone, non tamen ab homine ſimpliciter: ſicut materia prima ſeparatur ab hac uel ab illa forma, non ſeparatur tamen à forma ſimpliciter, quia non eſſet in re. Quare neceſſe fuit, ut corruptio unius eſſet generatio alterius: non ſequitur tamen ex hoc, ut ſit materialis, id eſt eductus ex potẽtia materiæ: imò ſequitur ut ſit immaterialis, quia indiget phantaſia, & non eſt phantaſia. quia ſi eſſet materialis, non indigeret phantaſia (ut diximus) ſed eſſet phantaſia.

Deinde reſpondentes ad id quod addidit Pomponatius, concedimus intellectum non eſſe ſine phantaſmate: id eſt, non intelligere ſine phantaſmate (ut diximus in ſuperioribus) ſicut ſenſus non ſentit ſine præſentia ſenſibilium: quia phantaſmata ad intellectum habent eam proportionem, quam habent ſenſibilia ad ſenſum (de qua propoſitione longum inferius habebimus ſermonem) ut declarauit
3.de Aim. Ariſtoteles multis in locis (ut diximus ſuperius) ſed præſertim in tex. 39. ubi in-
tex. 39. quit: & cum ſpeculetur, neceſſe eſt ſimul phantaſma aliquod ſpeculari. phantaſma
„ ta enim ſicut ſenſibilia ſunt, niſi quod ſunt ſine materia. non eſt tamen phantaſia,
„ ut ex loco nunc citato colligitur. Dico, quòd indiget ſemper corpore ut ſubiecto: quia omnes formę indigent corpore ut ſubiecto, indiget etiam intellectus corpore ſemper, ut repræſentetur ſibi obiectum, ut dixit Ariſtoteles, ex ijs tamen non ſequitur aliquod abſurdum.

Item dico, ad aliud intellectum noſtrum nullam habere operationem, quæ non pendeat à corpore, hoc modo, id eſt extra corpus: quia nunquam ex hac uia, falſa tamen ſeparatur à corpore ſimpliciter. & hoc etiam modo pendet à corpore: quia pendet à corpore tanquam ab eo qui repræſentet ſibi obiectum: negamus tamen, quod habeat operationem pendentem à corpore, id eſt à parte corporis determinata, in qua intellectus exerceat ſuum opus. quia ſi haberet iſtam operationẽ ſuam in aliqua parte corporis determinata, ſicut habet ſenſitiuum, haberet organum: & tunc eſſet mixtus cum corpore, & corruptibilis ſicut ſenſitiuum: quia hoc modo pendere à corpore demonſtrat mortalitatem. ſed iſti uidentur decepti fuiſſe, credentes quia intellectus ſemper operetur in corpore, ſimpliciter: & ideo non ſit ſeparabilis à corpore ſimpliciter, quod nõ ſit etiam ſeparabilis ab hoc uel ab illo. ſed hæc longè diuerſa ſunt. Ariſtoteles enim demonſtrauit, intellectum non habere organum, ſicut ſenſitiuum: id eſt, non habere determinatam partem corporis, in quo exerceat ſuum opus. ex quo ſequebatur, quòd non erat mixtus cum corpore. conceſsit tamen, ipſum intelligere in corpore uniuerſali: ſed tamẽ dixit ipſum non poſſe intelligere ſeorſum à corpore, quia neceſſe eſt intelligentem ſimul phantaſmata ſpeculari, uoluit tamen hoc immortalitatem oſtendere: ſed illud indigere corpore, id eſt parte determinata corporis, in qua exerceret ſuas operationes. &
3.de Ani. hoc conſpicuum eſt ex eius uerbis, ut ex tex. 6. tertij de Anima, & ex eis locis qui-
tex.6. bus dixit eſſe ſeparabilem à corpore, & non ſeparabilem: ſeparabilem ab hoc, & ab illo: non ſeparabilem, ſimpliciter. Decipitur deinde Pomponatius (meo iudicio) cum dicat, primam demonſtrationem 3 de Anima probare intellectum eſſe materialem, quia recipit omnes formas materiales. quia illud non probauit Ariſtoteles, ut nos oſtendiſſe in ſuperioribus opinamur: ſed Ariſtoteles illa ipſa demonſtratione oſtendit intellectum eſſe immixtum ſpeciebus, quia intelligeret omnia
imnitatur ſcilicet oppoſita. quare ex hac nihil poteſt concludere, cum [redacted] fundamento falſo.

Et dico, ad concludendum ſeparabilitatem inſeparabilitati oppoſitam, non oportere coniunctim aſſumere (ut dicit Pomponatius) neque eſſe phantaſiam, & in ſui opere non pendere à phantaſia: quia ſi Ariſtoteles uoluiſſet ipſum ſeparabilem

bilem simpliciter, & per se existentē, & operantē ex se, oportuisset ostēdere, quod non esset phantasia, & quòd non indigeret phantasia. sed solum uoluit ostendere, quòd erat separabilis ab hoc, uel ab illo corpore, non simpliciter: quia hoc non poterat dicere, quia nullum dabatur signum alicuius operationis propriæ seorsum à corpore. quare fuit necesse ostendere, ipsum non esse phantasiam, sed non sine phantasia: & ita concedimus ipsum pendere à corpore, tanquam à subiecto, & tanquam ab eo quod repræsentat obiectum: negamus tamen ex hoc sequi, quòd sit materialis.

Quod uerò subiungit, indigere corpore tanquam subiecto, & esse uirtutem materialem conuerti, quia sua opposita conuertuntur: est ita absurdum, quàm quod absurdissimum. etenim indigere corpore ut subiecto, & esse uirtutem materialem, est ita absurdum, quàm quod absurdissimum: quia intellectus noster, & intelligentiæ omnes, & omnes formæ indigēt corpore tanquam subiecto, quod informent: quia non datur aliqua forma, quæ non indigeat corpore tanquam subiecto. quare dixit Aristoteles 2. de Anima, tex. 26. tex. superius citato, uniuscuiusque enim actus in potentia existente, & in propria materia aptus natus est fieri. Intelligentiæ ergo cùm sint actus, sunt aptæ natæ esse in propria materia, eo tamen modo, quem diximus in superioribus, & 8. Phys. tex. ultimo inquit: Necesse est aut in medio, aut in circulo esse: hæc enim principia sunt. sed citius mouentur proxima mouenti. Huiusmodi autem est totius motus: ibi ergo est mouens, quod mouens cùm sit in mobili, & intelligentiæ sint mouentes, sunt igitur in mobili. quia omnis forma, ut dictum est, est in aliqua materia tanquam in subiecto suo: non tamen omnis forma est materialis. Deus enim, & intelligentiæ, sunt in cœlo, tanquam in subiecto: & tamen non sunt materiales, id est eductæ ex potentia materiæ. Perperam ergo dixit homo iste: & ita patet ipsum perperam attulisse propositionem illam ex primo Poster. Si affirmatio est causa affirmationis, & negatio negationis, quia & affirmatio & negatio à ueritate abhorrent, & à sententia Aristotelis.

2. de Anim. tex. 26.

8. Phys. tex. ult.

SECTIO TERTIA.

QVod uerò hæc uerba addidit: Quid igitur Aristoteles ad materialitatem cōcludendam apposuit, præter phantasiā non esse sine phantasia: peccat enim per fallaciam non causæ ut causa: quandoquidem præcisam causam immaterialitatis inquit esse nō indigere corpore, ut subiecto. præ se fert enim ignorationem Aristotelis sententiæ, & falsum asserit. Primùm ostenditur, quia Aristotelis propositum non fuit ostendere illis uerbis materialitatem intellectus, sed ostendere intellectum non separari à corpore simpliciter, & dixit, si fuisset phantasia, uel non sine phantasia, quod non contingebat ipsum separari à corpore simpliciter, & hoc satis erat ei in illo loco, differenter tamen, si fuisset phantasia, non fuisset separabilis à corpore ab eo, quod si non fuisset sine phantasia, quia si fuisset phantasia, non fuisset separabilis neque à corpore simpliciter, neque ab hoc, uel ab illo: & tunc fuisset materialis, quia quod nō separatur ab hoc, uel ab illo corpore, apparet eductum esse ex potentia corporis, sed si non fuisset sine phantasia, sequeretur ipsum non separari à corpore simpliciter, non tamen ab hoc, uel ab illo, quod uerò separatur ab hoc, uel ab illo, non educitur ex potentia materiæ, perspicuum est, præse fert ergo ignorationem rationis Aristotelis. Falsum uerò (ut opinor) asserit eam præcisam causam materialitatis esse non indigere corpore, ut subiecto, quia (ut dictum est) nulla forma est talis. Anima enim rationalis nunquam erit sine corpore simpliciter, quia semper reperietur in aliquo corpore, est enim actus corporis: & ob hoc dixit Aristoteles, quem locum citauimus etiam in superioribus 2. de Anima tex. 26. & propterhoc bene opinantur quibus uidetur neque sine corpore esse, neque corpus aliquod anima, uolens significare ipsam nunquam esse extra aliquod corpus, cùm ergo dixit alibi ipsam esse separabilem à corpore, uoluit dicere ab hoc, uel ab illo, & hoc demonstrat immortalitatem, sed præcisa causa immaterialitatis est non indigere organo, id est parte determinata corporis, in qua exerceat suum opus,

2. de Anim. tex. 26.

ctum, ut dictum est in superioribus, si homo generat hominem, uidetur generare, quod facit hominem, & ita uidetur generare intellectum, & si intellectus generaretur, necessitas cogeret, ut intellectus multiplicaretur: sed quod ex hoc non sequatur, quod intellectus generetur ab hoc in superioribus ostendimus, praeterea etiam homo generatur, & tamen non generatur materia prima, quae est pars hominis. etenim licet partes sint praeexistentes seorsum, antequã constituant hominem: attamen cùm coniunguntur, dicuntur generare hominem, licet ipsae non generentur. quia homo est partes illae coniunctae, non seiunctae. sed quoniã de hoc tex. longum in superioribus habuimus sermonem, ad eum locum nos reijcimus.

SECTIO QVINTA.

QVantum uerò attinet ad ea, quae dicuntur à Petro Pompo. in libro suo de immortalitate animae de sensitiuo, & intellectiuo, dicimus nos asseruisse intellectum esse alterum genus animae reipsa, & separari à sensitiuo, sicut perpetuum à corruptibili, quia intellectiuum est perpetuum, & sensitiuum est corruptibile. quae omnia colliguntur ex uerbis Aristot. in superioribus citatis dixit intellectũ esse impassibilem. non mixtum cum corpore. Et separari à corpore, quod non facit sensitiuum, & attulit demonstrationẽ, quam in superioribus ostẽdimus: & significat hoc in omnibus locis, in quibus innuit intellectum esse abstractum à materia. & praesertim tex. 20 tertij de Anima, quem totiens citauimus, dixit enim, hoc quidẽ impassibile est, passiuus autem intellectus corruptibilis est, & sine hoc nihil intelligit: quae uerba in superioribus saepe explicauimus, & in eis, quae sequentur, magis explicabimus, & ad ea uerba, quae dicit cap. '. respondentes concedimus hominem componi ex anima intellectiua, & corpore, tanquam ex forma, & materia quicquid dicerent illi, aduersus quos argumentatur. tex. 20. 3 de Anima.

Nos enim loquimur ex ueritate peripathetica, & propositum est nobis ostendere rationes suas nihil cõcludere aduersus ea, quae nos asseruimus ex Aristot. sententia de animi immortalitate.

Et falsum etiam esse in superioribus ostendimus, ponere in homine plures formas substantiales, quarum una sit materialis, & altera immaterialis sit, repugnare Aristot. doctrinae. nam tantum abesse opinamur, ut hoc pugnet cum eorum, qui uerè sunt peripathetici, sententia, ut etiam eorum opinioni ita concinit, ut si aliter diceretur, uniuersa de animo humano doctrina corrueret: ut ex eis, quae in superioribus libris à nobis disputata sunt, conspicuum esse arbitramur.

Quod uerò addit hanc sententiam experientiae reclamare: hoc est, quod non damus, cùm affert probationem, dicens, Ego nanque, qui haec scribo, multis corporis cruciatibus angustior, idemquе ego, qui crucior, discurro per causas medicinales, ut refellam hos cruciatus, quod nisi per intellectum fieri non potest, haec damus etiam.

Cùm uerò subsequitur, si igitur altera sit essentia, qua sentio, & qua intelligo, quo igitur modo fieri posset, ut idem, qui sentio, sim idem, qui intelligo. Dico tantum abesse, ut sit absurdum idem esse, qui sentit, & qui intelligit, ut sit summè necessarium: quia hoc potest fieri diuersis principijs sentire, uidelicet anima sensitiua, & intelligere anima intellectiua, imò semper est ita, quia dum intellectus intelligit, anima necessario sentit. etenim phantasia, quae est sensitiua, sentit: Ista ergo non pugnant inter se sentire, & intelligere: sed fortasse magis pugnarent, si eadem esset essentia, qua sentimus, & qua intelligimus: quia fortasse hoc non posset fieri ab eadem essentia, & si posset, minus posset, quàm si poneremus haec fieri diuersis essentijs, cùm inquit: perinde futurum esse, ac si duo homines simul coniuncti mutuas haberent cognitiones. Dico hoc non esse uerũ, quia ex una tantũ harum essentiarũ (ut more huius loquar) nõ fit perfectè homo, quia nõ ex sola sensitiua, neq; ex sola intellectiua, sed ex ambabus simul: est ergo idẽ homo ex istis duabus essentijs, qua ratione unius sentit, & ratione alterius intelligit. quę tamẽ sunt ita ordinatę natura inter se ob causas in superioribus allatas, ut intellectiua nõ posset esse in aliquo subiecto sine sensitiua, quae sibi repraesentãt obiectũ, alioquin non posset operari.

non

non tamen necessarium est, ut ipsa sensitiua sit pars intellectiuæ, quia re ipsa est seiuncta ab ipsa intellectiua.

tex. 31. 2 de Anim. Quod ad confirmãdam, & stabiliendam sententiam suam affert tex. 31. 2. de Anima, Dicimus nos in superioribus ostendisse eum nullam uim afferre sententiæ nostræ, propterea quod ille tex. intelligitur de formis: quæ educuntur ex potẽtia materiæ, quia in illis semper in eo, quod est consequenter est in potentia, quod prius est in figuris, & in animatis, uisus est tamen generaliter loqui, quia nondũ demonstratũ fuerat, an intellectus esset aliud genus animi, & nunquid separaretur, sicut perpetuum à corruptibili, quod cum erit in 3. demõstratum, in dubiũ uenire non poterit, quin sit aliud genus, & quin separetur, sicut perpetuum à corruptibili: & tunc non dicemus ipsum continere potẽtia alias partes animi, licet eas præsupponat in materia. satis enim erat in eo loco Arist. quod posteriores animi partes, quę educuntur ex potentia materiæ, continerent priores potentia, præsertim cum maior pars esset talis, quia solus intellectus erat ille, qui non continebat potentia priores partes. In cæteris uerò dictum Arist. ueritati consentiebat, quam quidem sententiam uidetur satis indicasse Aristo. in exemplis, quæ attulit in hunc modum, ut
» in tetragono quidem trigonum, in sensitiuo autem uegetatiuum.
» Deinde paulo pòst subsequutus est. Propter quã aũt causam consequenter sic
» se habent, considerandum est, sine quidem uegetatiuo, sensitiuum non est. à sensitiuo autem separatur uegetatiuum in plantis, ijs ergo exemplis uidetur apertè ostendisse Arist. se non intellexisse de omnibus partibus animi, sed solum de eis, quæ ex potentia materiæ oriebantur, quia nullam fecit mentionem de intellectu, de quo paulo antè dixerat tex. citato in superioribus.

3. de Aïa. 21. De intellectu autem, & perspectiua potentia nihil adhuc manifestum est. sed uidetur genus alterum animæ esse, & separari sicut perpetuum à corruptibili, cum igitur dixit nondum esse manifestum de intellectu, an esset aliud genus animæ in tex. 21. & in tex. intermedijs nihil docuisset de hac re consentire rationi non uidetur, ut ipse tex. 31. generali quadam comprehensione uoluisse complecti ipsum in-
tex. 21. 2 de Anim. tellectum, de quo nondum declarauerat, an esset aliud genus animæ tex. ergo 21. secundi de Anima ita ostendit, tex. 31. non esse in eam sententiam accipiendum, ut
tex. 3. 2. de Anim. complexu suo contineret ipsum intellectum, sicut & ostendit Aristo. fuisse huius sententiæ, ut opinaretur semper intellectum esse aliud genus animæ. etenim si nõ uidisset esse demonstraturum naturam intellectus nõ reuocasset in cõtrouersiam, sicut de alijs partibus animi. Nihil ergo (mea quidem sententia) tex, ille 31. fauet opinioni ipsius Pomponatij.

SECTIO SEXTA.

IN capitulo uerò octauo uidetur Põponatius refellere ea, quæ in 7. capitulo attulerat ex sententia Diui Thomæ, sed quia nobis non est propositum tueri ea, quæ dicit Diuus Thomas, sed Arist. sententiam naturaliter loquentis, non tangemus sigillatim omnia, quæ ab ipso dicuntur, sed solum ea, quæ simpliciter arbitratus est ipse euertere animi nostri immortalitatem. Quare dicimus & diuum Thomam, & ipsum Pomponatium, qui assentiri uidetur in hac parte Auerroi, credentes Arist.
3. de Aïa. 3. de anima tex. 4. ubi dixit:
tex. 4. Necesse est, quoniã omnia intelligit immixtũ esse, uoluisse probare intellectũ esse abstractũ à materia, & non à speciebus, longius à sententia Aristo. & à ueritate ipsa abesse, quàm coelum distat à terra, sed quoniam in superioribus hæc sunt à nobis pluribus disputata, nõ opus est hic iterũ proponere eas rationes, ex quibus colligi luce clarius putamus, hos homines, & Auerroem ipsum falsam de hac re, ac contra Aristo. sententiam accepisse opinionem: ad illum ergo locũ me reijcio, putans satis fuisse lectorem in hoc loco admonuisse.

Dico igitur me in primis illud mirari, hominem hunc celeberrimum asserere intellectum esse secundum quid immortalem, & simpliciter mortalem: quia intellectus non coniunctus materiæ est incorruptibilis, & coniunctus corruptibilis, quia nunquam potest dari intellectus non coniunctus materiæ, quia non datur intellectus sine operatione, etenim illud illustre ac peruagatum est, tolle operationes

ctiones à rebus, tolles essentias, & necesse sit intelligentem phantasmata speculari, erit ergo semper coniunctus materiæ, ex sententia etiam ipsius nullo modo erit incorruptibilis, quia non habet opus extra materiam, ut diximus in superioribus.

Cum uerò subdit, cum in ista essentia sint quædam, quæ dant ipsam esse mortalem, quædam immortalem, quia argumentum est ad hominẽ, tuentur illi aduersus quos procedit sententia sua, nos negamus in essentia intellectus, esse aliquid, demõstrat mortalitatem, licet in essentia animæ sensitiuæ hoc reperiatur, et uegetatiuæ, sed istę essentiæ sunt longè diuersæ ab essentia intellectus, ut probauimus, quare nihil concludit, quod sententiam nostram euertat.

SECTIO SEPTIMA.

QVod uerò subsequutus est climata habitabilia conspexerimus multo plures feris assimilantur, quàm hominibus, interq; climata habitabilia perrarissimos inuenies qui rationales sint, inter quoq; rationales, si considerabimus, hi simpliciter irrationales nuncupari possunt. uerum appellati sunt rationales comparatione ad alios bestiales, dico quod hæc quæ subsequutus est, ita uidentur infirmare sententiam suam, sicut nostram. etenim et ipse ponit animam rationalem: necessitas igitur cogit ut & ipse soluat istam quæstionem, quia diceret aliquis, si homo habet animam rationalem, ut tu fateris, quomodo sunt ita irrationales homines? hoc enim ex ipso queri posset, & fortasse esset difficilius ei, illas obiectiones soluere, qui ponit animam rationalem, idem quod sensitiua, quia ponit ipsam materialem, & eductam ex potentia materiæ. etenim ponere ipsam idem in substantia, quod sensitiua cogitur, alioquin duæ formæ substantiales eductæ ex potentia materię essent in eodem subiecto, quod quidem fieri nequit, propterea quod extenduntur ad extensionem subiecti: sed nos qui ponimus animam rationalem esse re diuersam à sensitiua, et esse aliud genus animæ, respondebimus statuentes in primis intellectum nostrum, cum in nos aduenit esse in pura sententia ad intelligendum: carere enim omni specie intelligibili, ut in superioribus ostendimus ex sententia Arist. Necessariũ ergo erat, ut reduceretur ad actum intelligendi, quia frustra est illa potentia, quæ non reuocatur ad actum, etiam ipsa frustra fuisset, nisi habuisset operationem. unũquodq; em̃ est propter suum opus, non poterat aut reuocare ad actum neq; operari, nisi motus fuisset à rebus existentibus extra ipsum: est enim pura potentia ad intelligendum, non poterat aut moueri ab ipsis extrinsecùs existentibus, nisi prius fuissent motæ potentiæ sensitiuę, quia obiecta, quæ sunt extra, non poterant mouere sine medio intellectum, quia sunt materialia. fuit ergo necessarium naturam ei dare animam sensitiuam, quæ sibi inseruiret, præsentando ei obiecta, & quia non poterat dare hanc animam sensitiuam, nisi etiam daret animæ sensitiuæ corpus propriũ, ex cuius potentia educeretur, & in quo tanq; in subiecto fundaretur, & anima sensitiua, & intellectiua dedit eis corpus proprium: & quia istud corpus non poterat perpetuo tempore durare, natura quæ tantum potest enititur, ut conseruet species, uidens non posse conseruare in numero, diligentiam adhibuit, ut conseruaret speciem per successionem indiuiduorum. & quia indiuidua ista non poterant sibi inuicem succedere, nisi generarentur, & non poterãt generari, nisi alerenť, neq; ali, nisi daretur aliquod tempus, fuit necessarium, ut daret ei quoddam tempus determinatum. sed quoniam in hoc tempore non poterat ali, nisi ab eis quæ extrinsecus adueniebant, necesse erat, ut natura impelleret ipsos ad sumendum alimenta extrinsecus aduenientia, & impelleret ipsos ad coniunctionem [redacted] cum fœmina, propter generationem: sed quoniam dubiũ erat, an homines uellent sumere hoc nutrimentum, & coniungi propter generationem, erant enim laboriosæ, posuit natura sagax uoluptatem in ipsis alimentis, et in illa coniunctione, ut perciperent hanc uoluptatem, et per id, quod sequitur, sumerent nutrimentum. etenim nisi fuisset ista uoluptas, difficile fuisset ut homines uellent coire propter filios educandos, & mulieres fugerent propter difficultatem pariendi; & nisi esset uoluptas, quæ in comedendo percipitur, multi non comederent, sed potius perirent famè, ut uidemus accidere multis ægrotis, in quibus appetitus prorsus languet. quare natura sagax dedit animam sensitiuam, qua sentirent alimenta, & iucunda, & anima ipsa sensitiua

maris

iudicaret. Dedit poſteà ei appetitum maximum, quo poſſent proſequi bonum nutrimentum, et malum ſugere, et coire: et quia hòc alimento, & coniunctione etiã cõſeruabantur indiuidua tanto tempore, & ſpecies fiebat æterna. dedit enim huiuſmodi appetitum, qui quidem exequitur, ut dictum eſt ſuperius, timens ne relinquerent nutrimentum & cibum, ex quo & ſpecies, & indiuidua defeciſſent, ualde potentem: iudicans longè melius eſſe peccare in exceſſu, quàm in defectu, quia exceſſu non poterat ita facilè deficere, ſicut in defectu. & iſta in animalibus brutis, in hominibus tamen rationem, & mentis motum illum qui diſcurſus appellatur poſuit, quo poſſent cognoſcere exceſſum, & defectum in nutrimentis, & in procreandi libidine: & ſequi medioctitatem, ipſa poſuit illam uoluptatem in rebus dictis, ut magis proni eſſemus ad excelſus, quàm ad defectus. cum ergo in nobis ſit anima ſenſitiua, & ut ſeruiat ipſi intellectui faciens præſens ipſum obiectum, ut poſsit mouere intellectũ, & etiam ut conſeruet indiuidua ratione corporis, quod eſt materia, quã informat intellectus, & eſt propter intellectum quia imperfectiora, ſunt propter perfectiora: & intellectus cum in nos ingreditur, ſit uacuus omnibus ſpeciebus, & neceſſe ſit, ſi debet perfici, ut homines laborent, ut anima ſenſitiua repręſentet ei obiecta, quæ anima ſenſitiua. & ipſa caret obiectis, ut ea repræſentet intellectui, & etiã ut ſumat nutrimentum, & generent. & ob hoc fuit neceſſe ponere maximam uoluptatem in nutrimento, & coitu, quare homines ob hoc potius ſequuntur ſenſum, quàm intellectum: & ob cauſas dictas ſunt ad ipſum magis proni natura. & quia etiam maiori ex parte accidunt hominibus impedimenta, quæ impediũt eos ad percipienda ea quæ debent percipi ad bene, beateq́ꝫ uiuendum: hinc fit ut homines maiori ex parte ſequantur potius ſenſum, & uoluptatem, quæ eſt nobiſcum innata percipiant, quàm intellectum: quare irrationales maiori ex parte uidentur. nõ ergo mirum eſt, ſi in aliquibus regionibus reperiuntur homines, qui magis ſimiles uidentur feris, quàm hominibus, propterea quod fortaſſe ei deeſt natura, tum etiam educatio, & ita in alijs locis, & deſunt illa quæ ſunt neceſſaria, & tunc ſunt peiores alijs animalibus, quia non ſequuntur rationem. quare Ariſto. intelligens maiori ex parte homines ſequi ſenſum, fecit librum de phyſionomia (ut diximus in ſuperioribus) & docuit mores hominum perſpici poſſe ex moribus animalium brutorum, quia maiori ex parte uiuunt uita ſenſitiua, qua communicat cum alijs animalibus brutis, & non intellectiua, & hoc quia carent uirtutibus, qui hanc uitam uiuũt. Quamobrem

1.Polit. 1. Polit. in hanc ſententiam ſcribens Ariſto. uſus eſt his uerbis quæ citauimus etiam
„ in ſuperioribus in alias occaſiones: quemadmodum enim & perfectum optimũ ani-
„ malium homo eſt, ſic ſeparatum, à lege, & à iuſtitia eſt peſsimum omnium. acerbiſsi-
„ ma enim eſt iniuſtitia, habens arma: homo enim habens arma naſcitur prudentia, &
„ uirtute, quibus in contraria contingit maximè uti, quare ſceleſtiſsimus, & acerbiſsi-
„ mus ſine uirtute, & ad uenerea, & ad cibum peſsimũ eſt. hoc ergo non euenit, quia
anima ſit mortalis, ſed quia indiget ſenſitiua (ut dictum eſt) quæ mouetur ab affe-
7.Ethi. ctibus, quæ mota hoc modo nõ obtemperat ipſi rationali. & 7. Ethi. inquit: Impro-
„ ba grauitas eius, qui non habet dominum, mens autem eſt domina: ſimile autem eſt
„ comparare iniuſtitiam ad hominem iuſtum, eſt aũt ſic utrumq́ꝫ peius millies, plura
mala aget homo malus quàm beſtia.

Prob 3 ſec prob. 9. Noſtrã item ſententiam cõfirmare uidetur Ariſto. in problematibus 3. ſec. probl. 9.
etenim inquit, cur genus hominum, quod dioniſiacos technitas, ideſt artifices ba-
„ chanales, aut hyſtriones appellamus, improbis eſſe moribus magna ex parte con-
„ ſueuerũt. Reſpondet, an quia minime ſe ſe ſtudio ſapientię dedunt, eo ſcilicet quod
„ in artibus neceſſarijs magnam ætatis ſuæ partem conſumunt, uitamq́ꝫ plurimum
„ traducunt incontinentem, partim etiam cum inopia: quod quidem utrumq́ꝫ & ui-
„ tia gignit, & auget. Patet ergo eum uelle homines fieri prauos, quia operam non
dant ſtudijs ſapientiæ, ideſt uirtutibus, per quas aquiritur ſapientia, ideſt prudentia.
Hoc enĩ loco uidetur accipere ſapientiam ꝓ prudentia, & quia uiuunt incontinen-
ter in paupertate: quæ eſt cauſa, ut non poſsint in ſtudio uirtutis uerſari, neq́ꝫ poſ-
7.Ethi. ſunt rectè aſſueſieri, non ergo eſt ratione animæ rationalis ſed ſenſitiuę, non ergo
cap. 5. ob hoc eſt ponenda mortalis. & Ariſto. 7. Ethi. loquens de ipſo in continente, oſten

dit

dit intellectũ non esse causam incõtinentiæ, sed cõcupiscentiã: & inquit ipsam ppo sitionẽ uniuersalem quã habet incontinens non trahi ab effectibus sed sensitiuam.

SECTIO OCTAVA.

SEd statim urgeret aliquis afferens problem. 7. 29. sec. quod problema attulimus etiam in superioribus ob aliam occasionem, in quo uidetur etiam dicere homines eruditos, & disciplina præditos pessimos esse. etenim quærit, cur homo, qui maxime participat disciplina animantiũ omniũ iniustissimus sit, an quia plurimũ ratione, & discursu participat uoluptates: igitur & fœlicitatẽ rimaẽ, maximeq; perpen sat. patet ergo, quod homines etiã eruditi sunt iniustissimi, non ergo rectè dictũ est. *Prob. 7. sec. 29.*

Ad quod respondentes fortasse dicere possumus ipsum Arist. per præditos eruditione posse intelligere eos, qui sunt prædiri et prudentia et illa uirtute, de qua uer ba fecit 1. Polit. loco superius citato, et tunc non repugnaret alteri problemati.

Hoc enim cõcedentes possimus etiã intelligere eos qui sunt in speculatiuis eruditi, nõ sunt tamen bonis moribus præditi, sed praui, qui ita trahuntur à uoluptatibus, ut omnia mala efficiant. fieri ẽm potest ut multi praui sint eruditi in speculatiuis, quia iucundũ & triste non semper euertere omnem existimationem, sed solum eam quæ est circa mores, declarauit nobis Arist. 6. Ethi. cap. quinto, ijs uerbis: Non ẽm omnem existimationem corrumpit, neq; flectit iucundũ, & triste, ut quod triangulus habeat tres angulos æquales duobus rectis, uel nõ habeat, sed eas existimationes, quæ sunt circa agibilia. principia enim agibiliũ sunt ea, quorum causa fiunt agibilia, corrupto aut per uoluptatem, uel dolorem, statim nõ apparet principium: neq; oportere huius causa, neq; propter hunc omnia eligere, & agere. est enim improbitas corruptiua principij. Ex quibus duo uidẽtur patere, quorum unũ est fieri posse, ut aliqui, qui sunt uersati in speculatiuis, sint improbi homines: alterum quod uoluptas, & dolor sunt causa prauitatis: dixit enim 2. Ethi. cap. 3. propter uolupta tem praua agimus, propter dolorem autem à bonis abstinemus. *6. Ethi. cap. 5.*

Cuius causam uidetur Arist. ostendisse in eodem loco ijs uerbis: Ex pueritia omnibus nobis uoluptas est simul nutrita, quare difficile est extrudere hanc affectionem insitam uitæ. fuit postmodum insita uitæ nostræ à natura ob causas enumeratas, & propter eandem causam addidit paulo pòst, quem locũ citauimus etiã in superioribus, ad aliud propositũ difficilius esse resistere uoluptati, ut dicebat etiã Heraclitus, quàm irę: fuit ẽm nobis tradita à natura uoluptas, ut conseruaremus specierũ æternitatem, et uoluit nos fugere dolorem, tanq; corruptiuũ naturę. quare praua quæ fa cimus propter uoluptatem facimus, quia putamus magis cõseruare ęternitatem, & à bonis efficiendis abstinemus, propter dolorẽ, quia putamus seruare magis æterni tatem: dubitamus enim, ne nos corrumpat. Voluit tamen natura ob causas dictas, ut potius peccaremus in excessu, quàm in defectu in istis. Nihil tamen mea sententia impedire uidetur, quin intelligamus problema illud 29. sectionis, quod per homines, qui participãt disciplina, uelit dicere eos participare discursu naturali: quem fortasse discursum intellexit 1. Polit. loco citato per prudẽtiam, & uirtutem: etenim ibi intellexit necessariò illam uirtutẽ naturalem, & prudentiã naturalem, de qua loquens 6. Ethi. cap. 17. ijs uerbis usus est, quæ uerba antea in aliam occasionem attu limus: Considerandum rursus de uirtute: etenim uirtus similiter se habet, quemadmodum prudentia ad habilitatem, non eadem tamen, sed similis, sic & naturalis uir tus ad propriã. omnibus aũt uidentur singulæ uirtutes inesse natura aliquo modo, etenim iusti, & temperantes & fortes, & alia habemus statim à generatione, sed tamen quærimus aliud quid propriè bonũ, & talia aliter inesse. etenim pueris, & beluis naturales habitus insunt, sed sine mente uidetur afferre nocumẽta: cæterùm tan tum uidetur inspici, quemadmodum in corpore forti, sine uisu moto contingit erra re uehementer, quia non habet uisum: sic & hic, si autem accipiat mentem in agendo differt. Ex quo loco duo colligere possumus, quæ conuenire in rem nostram uidentur: quorum unum est, quod datur quædam prudentia naturalis, & quædam uirtus moralis naturalis, quod est id, quod nunc uolumus. *6. Ethic. cap. 17.*

Alterum est, quod uirtutes naturales sine mente afferunt nocumenta, sicut accidit aliquando corpori forti, moto sine oculis: peccant ergò ob illas uirtutes, & non propter intellectũ. Ex omnibus ergo istis locis allatis, et ex alijs locis multis in Ethi:

in quibus docuit prauitatem,& ignorationẽ esse causas errorum,asserere nos posse arbitramur. Argumentum Pomponatij celeberrimi uiri quod reperiantur homines similes bestijs,nihil concludere aduersus animi immortalitatem.

Quod si aliquid roboris ipsi inesset,cogeretur & ipse ipsum dissoluere,quia cùm ponat animam nostrã esse rationalem, mirum est, quod dentur homines peiores, quàm sint bestiæ, & quod diceret ipse ad dissoluendum hoc argumentum, & nos dicemus ad dissoluendum illud,ne nostram sententiam euertat. quare missum esse faciendũ arbitramur,ex quibus etiam soluitur:quod addidit de intellectione,quæ quidem est debilis,& propter hanc debilitatẽ uidetur quasi uelle inferre animi no-
2. Meta. 1. stri mortalitatẽ. etenim declarauit Arist.2.Meta.ca.1. speculationẽ ueritatis partim „ facilẽ,partim difficilem esse,& duas esse causas difficultatis,quare una ad res ipsas, altera ad nos refertur,ut diximus antea,non tamẽ sequitur ex hoc,quod animus sit mortalis:quia si consideremus naturam intellectus,quę est,quod sit in pura potentia, & quod si perfici debet,necesse est,ut moueatur ab extrinsecis motoribus:& si rerum etiã obscuritatem considerauerimus,nulla admiratione afficiemur,quod intellectus nõ intelligat omnia perfectè,sed potius cùm tot concurrant impedimenta,mirabitur multos homines consequutos esse tot cognitiones, & rerum speculabilium,& artium,quàm quod uideretur fieri posse:qui enim maiora ab hominibus desiderant,ignorare mihi uidetur quid cuiq; natura conueniat.si eñ homines perfectiorẽ rerum cognitionem consequuti essent, iam non homines, sed in numero angelorum,& Deorum haberentur.

„ Neq; quod addit ipsum hominẽ modicũ tẽporis apponere ad intellectũ,et ꝙ plu„ rimũ circa alias potẽtias,concludit intellectus essentiam corporalem, & corruptibilem esse,imo tantum abesse mihi uidetur,ut ex hoc sequaꝛ omnino contrariũ, quia hanc causam esse corporalem,& corruptibilẽ,ut sequatur omnino contrariũ, quia si ipse esset corruptibilis,& mixtus cũ corpore, maximũ tempus apponeremus (ut more suo loquar) ad intellectum,sicut apponimus ad alias potentias animi, quæ sunt corruptibiles,& mixtæ cum corpore. & quia intellectus non est mixtus cum corpore,ideò homo est plus sensualis,quàm intellectiuus,& plus mortalis, quàm immortalis.quia sensus est causa mortalitatis,& mortalis dicitur homo,quia cõpositum dissoluitur, licet aliquæ partes componentes remaneant, ut materia prima, & intellectus.

Quod uerò inquit multos in definitione hominis posuisse mortale pro differentia,nihil est,perperam enim fatentur,quia differentia propria hominis,quæ uidelicet ponit ipsum inesse,uerẽ est rationale,mortale eñ non esse necessariũ in definitione hominis cognosci potest ex nostra arbore quam in superioribus fecimus,in qua substãtia quę est genus generalissimũ,diuiditur in incorruptibilẽ,& corruptibilẽ,& homo positus fuit sub animali,quod fuit positũ sub corpore animato,quod positũ fuit sub corpore corruptibili,seiungebaꝛ ergo homo ab incorruptibilib.nõ ꝗtenus homo,sed quatenus corpus corruptibile. nõ ergo cõuenit,ut differẽtia ꝑpria: sed quia rationale quod poniꝛ in definitione hominis, cõuenit solũ homini, quia nõ Dijs, propterea quod æquiuoca est rationalitas hominis & Dei, hanc ob causam ponimus rationale in definitione hominis, ut propria differentia, ex qua cum genere proprio conficitur,ac conflatur definitio hominis.

SECTIO NONA.

CVm uerò subiungit animã esse immortalẽ,non per se notũ esse & quærit,per quam euidentiã cognoscatur. Dico, quod cognosciꝛ ex hoc,quod in sui operè nõ indiget organo corporali,id est determinata parte corporis,in qua intelligat sicut uirtus sensitiua. & hæc est demõstratio,ut diximus in superiorib. qua usus est Arist.ad probandã ipsam esse impassibilẽ,& incorruptibilẽ,neq; quod dixit Arist. alternatiuæ,nihil facit,quoniã concessimus nos intellectũ nõ intelligere sine phantasia,quæ sibi repræsentet obiectũ,& dicimus tantũ abesse, ut ex hoc sequatur animum esse materialẽ,ut omnino contrarium cõcludatur, quia si ipse esset mortalis, non indigeret phantasia,sed esset phantasia,ut probatum est in superioribus.

Deinde dico,quod ad separabilitatẽ simpliciter,id est ab omni corpore,requiritur,quod nõ sit phantasia,& quod non indigeat phantasia,sed indigere phantasia

ostendit ipsum nō separari ab omni corpore, ita ut seorsum possit existere sine corpore: sed non ostendit, quod non possit separari ab hoc, uel ab illo corpore: sed esse phantasiam bene ostendit ipsum non posse separari neq; à corpore simpliciter, neq; ab hoc uel ab illo. & hoc est, quod ostēdit mortalitatē, sed illud non ostendit mortalitatē. quod si considerauisset celeberrimus iste uir in hos errores (ut ego quidē arbitror) turbulentissimos non incidisset.

Quod uerò quarto arguitur in eodem capitulo si anima humana in omni opere suo pendet ab organo: ipsa est inseparabilis, & materialis. sed in omni suo opere pendet, ab organo: ergo est materialis. Dico si intelligas maiorem, quod anima humana in omni suo opere pēdeat ab organo, id est à parte determinata corporis, in qua exerceat suū opus. Dico inquā sequi ipsam esse materialē, sed dicimus minorē esse falsam, quia in nullo suo opere pendet ab organo, id est à parte determinata corporis, in qua exerceat suum opus. Hoc enim est habere organum, & hoc declarauit Aristoteles 3. de Anima tex. 6.

Ad probationem aūt ex definitione animæ dicimus, quod etsi sit actus corporis physici organi, nō ex hoc tamē sequit̄, ut ipsa pēdeat ab organo in suo opere, in quo exerceat suū opus, sed solū sequitur ipsam operari in corpore. Et ita sequit̄ ipsam nunquam simpliciter separari à corpore. semper enim est in aliquo corpore. *3. de Anim. tex. 6.*

Ita dicimus etiā tex. 12. qui dicit, si ipsa non est sine phantasia concludere ipsam nunquam esse sine corpore, negamus tamen (ut dictum est totiens) ex eo sequi, ut ipsa in suo opere pendeat ab organo, id est à parte determinata corporis, in qua exerceat suum opus, sicut erat de sensitiuo. *1. de Anim. tex. 12.*

Hoc enim demōstraret mortalitatē, aliud aūt non demōstrat. Si uerò intelligas ipsam pēdere ab organo, id est à corpore, q̄a nunquā erit sine corpore aliq̄, & semper intelliget in aliq̄ corpore. & pēdet à corpore, quod rep̄sentet sibi obiectū. Hęc damus quidē omnia, sed ex his sequi, ut sit inseparabilis ab hoc, uel ab illo corpore, negamus: neq; uerò concedimus, ut sit materialis, id est educta ex potentia materiæ, & per consequens ut sit mortalis. Hæc enim minime sequūtur, etenī, sicut diximus: intelligētiæ dicuntur semper esse in corpore, & nunquā existunt sine illo corpore, & intelligūt in illo corpore uniuerso, cùm tñ ipsæ nō sint materiales, neq; eductæ ex potētia materiæ. quia esse, & operari in corpore nō ostendit mortalitatem, quia sic nulla forma esset immortalis, sed habere aliquā partē determinatam corporis, in q̄ exerceat̄ opera, quod est habere, organū corporale ē id, ex q̄ mixta cū corpore arguitur. & per id quod necessariò sequitur, oritur mortalitas, sed quia hoc nō accidit intelligētijs, dicere nō possumus ipsas esse mortales, licet sint necessariò in corporibus cœlestibus, & in illis operentur, non sunt tamen mixtæ cū corpore, ita ut educantur ex potentia corporis. Hoc enim à nobis cognoscitur, nō ex sua ipsarum propria operatione, quæ est intelligere se ipsas.

Hæc enim nobis est obscura, & est conclusio in prima philosophia. Sed cognoscitur hoc, quia cùm moueat æterno tēpore, necesse est, ut sint abstractæ à materia, quod sint actus puri, & nihil extra se percipiētes, ex quo patet nos nō posse dicere ipsas uti organo corporali intelligēdo, id est parte determinata corporis, quia nō essent abstractæ à materia, tum quia nō indigēt aliqua parte corporis, quæ repræsentet ipsis obiectū: propterea quod, nihil extra se hac uia naturali, falsa tamen in hac parte intelligunt, nō enim essent optimi actus & puri: & indigerēt corpore repræsentāte sibi obiectū quod nō accidit intellectui nostro, p̄pterea quod est pura potentia, & cum huiusmodi sit. necesse est, ut perficiatur ab eis, quæ sunt extrinsecus. quare necesse est, cùm sit abstractus à materia: ut habeat partē corporis, quę faciat sibi obiecta præsentia: ut lumine postea intellectus agētis possit ab illis moueri. Sed quia & ipse nō habet partē determinatā corporis, in qua exerceat suū opus, nō dicitur mixtus cum corpore, sed immortalis, licet nunquam sit sine corpore, & semper intelligat in corpore, & sit in corpore tanquam in subiecto. est enim natura, quia est principium motus eius, in quo est per se, & nō per accidens. & subiectū est quoddā, & in subiecto natura semper, 2. Phys. cap. 3. est ergo in subiecto. conuenit ergo cum intelligētijs, quod non habet propriè organū, differt uerò ab intelligentijs, quoniā intelligentiæ neq; indigent parte determinata corporis, in qua exerceant sua opera, neq; indigent corpore, quod ipsis pręsens faciat obiectum, quia *2. Phys. ca. 3.*

nihil extra se intelligunt, si enim intelligerent ista materialia, necessitas cogeret, vt sint immateriales, ut daretur intelligentia agens, quę illustraret phantasmata: quod quidem est ita absurdum quàm quod absurdissimum. etenim sequeretur ipsas esse compositas ex materia, & forma: sicut est anima nostra, & quod æterno tempore non informarent idem corpus, ut ex eis, quæ dicta sunt de intellectu nostro, perspicuum esse potest.

Quare sequitur etiam non quod indigeant corpore repræsentante sibi illud obiectum, in hoc ergo interest inter ipsas, & intellectum nostrum. quare ex eorum conuenientia dicere possumus intelligentias, & intellectum nostrum esse separabiles, quia non sunt mixtæ cum corpore, neque eductæ ex potentia corporis, quia non utuntur organo corporali, neque tamen separentur à corpore. Interest postmodum in alio, quod intelligentiæ nunquam possunt separari neque simpliciter à corpore, neque ab hoc corpore, sed semper sunt in suo corpore: nullam enim includunt potentiam. intellectus uerò noster, licet sit inseparabilis à corpore simpliciter, quia semper est in corpore aliquo: tamen est separabilis ab hoc, uel ab illo. sicut materia prima nunquam separatur simpliciter à forma: licet separetur ab hac, uel illa (ut iam dictū est) Et hoc accidit intellectui, quia est pura potentia, sicut etiam materiæ accidit, quia huiusmodi est, ut recipiat formas. & cum sit pura potentia, necesse est, ut intelligat aliquid extra se, & semper: sed non potest intelligere aliquid extra se, nisi obiectum sibi repræsentetur, caret enim speciebus, ad quas est in potentia. & cum hoc fieri non possit, nisi per corpus corruptibile particulare, necesse fuit, ut posset exire ex illo corpore, & informare aliud corpus per successionē. sicut materia prima cogitur relinquere unam formam, & suscipere per successionē aliam, alioquin mundus non fuisset æternus, & non fuisset necessarium corruptionem sequi generationem. ita etiā anima nostra, alioquin non fuisset æterna, quia non habuisset operationem æternam. natura igitur fuit coacta reddere ipsum separabilem ab hoc uel ab illo corpore, quod non accidit intelligentijs ob causam dictam. intellectus igitur noster dicetur separabilis, tum quia non educitur ex potentia materiæ, tum quia separatur ab hoc, uel ab illo corpore, licet simpliciter nō sit separabilis. et hæc omnia colliguntur ex demonstratione, Aristo. ex qua conclusit ipse intellectum non esse mixtum cum corpore, quæ quidem (ut opinor) si fuisset considerata ab ipso Petro Pomponatio, non incidisset in hanc falsam opinionem ex sententia Aristo. Nihil ergo uidetur cogere suum quartum argumentum cap. octaui. Cætera, quæ addidit ipse in eodem capitulo, quia sunt contra D. Thomam, nihil ad nos: quippe qui id solum nobis proposuimus, ut tueremur quantum quidem fert ratio, & quantum possumus Aristotelis sententiam.

SECTIO DECIMA.

SCribit postea Pomponatius uir in philosophia clarissimus in nono cap. omissis nonnullis, quæ in rem nostram non conuenient, ad hunc modum: & primū " quidem inquit, nos simpliciter concedimus scilicet quod intellectiuum, & sensitiuum in homine idem [redacted] in re, uerum in 2. nos discordamus, quia dicimus, " quod tale uere & simpliciter est mortale, secundum quid uerò, & impropriè immortale. quod planè dictum abhorrere à sententia Aristo. aperte colligitur ex eis uerbis, & ex eis rationibus, quas in superioribus ex sententia ipsius Aristo. attulimus. ille enim mihi uidetur apertè ostendere intellectum re ipsa esse à sensu seiunctum ac separatum. apparet item ipsum intellectum possibilem esse simpliciter, & omnino immortalem, quia substantia eius est immortalis, & nullo modo mortalis: nisi appellemus ipsum mortalem, quia desinit informare hanc, uel illam materiam, quod quidem non consentire ueritati in dubium uenire non potest. ipsa etiam materia prima dici posset mortalis, quia desinit informari, & perfici ab hac, uel ab illa forma, quod planè esset ridiculum. Quod uerò ad probandum suam opinionem accipit, quod tres modi cognitionis in uniuersum reperiuntur, quædam enim, inquit, sunt, quæ totaliter sunt separata à materia, & sic hæc in carū cognitione, neque indigent corpore tanquam subiecto, neque tanquā obiecto. Dico falsum esse nos opinari intelligentias non indigere corpore tanquam subiecto, quia sunt formæ, ut dixi-

diximus, & omnis forma est in subiecto: fieri enim non potest, ut detur aliquis actus, qui non perficiat aliquod corpus. hæc enim ex eis, quæ dicta sunt, perspicua esse opinor.

Concedimus enim cognitionem eorum non recipi in corpore, sed hoc eis accidit, quia ipsę nō intelligunt nisi se ipsas, & idē est intellectio, intellectus, et intellectum. sed illā causam, quā addit sic, cùm non sit in corpore, arbitramur falsam. Concedimus etiam, quod non mouentur à corpore, cùm sit mouentia, non mota. negamus tamen ex hoc sequi, quod ipsæ non sint à corpore.

Illa uerò, quæ addit de sensibilibus scilicet quod indigēt corpore, ut subiecto, & ut repræsentet sibi obiectū. etenim inquit tales cognitiones, & in organo recipiuntur, quare & solū singulariter repræsentant, uidetur significare se accipere indigere corpore, ut sibi repræsentet obiectū: & organo recipi, & ita indiget organo. quod si ita est, ut uident præseferre uerba eius, ipse quidē euertit Arist. sententiā, quippe qui dixit necesse esse intelligentē phantasmata speculari. quod nihil aliud est, q̃ indigere phantasia: ut sibi præsens faciat obiectū, quod non recipiat illas species in organo, perspicuū est ex 6. tex. 3. de Anima. quo in loco ut citauimus testatum relinquit ipsi intellectui non inesse organū, sicut inest ipsi sensitiuo. lōge igitur differūt indigere corpore, ut sibi repræsentet obiectū: & indigere organo, in quo recipiantur species, sine materia. Primum conceditur intellectui, alterum reijcit Arist. ab intellectu: non rectè igitur uidetur Pomponatius loquutus esse de hac re. 3. de Ani. tex. 6.

SECTIO VNDECIMA.

CVm uerò subsequutus est, cùm natura aũt ordinatè procedat, ut dicitur 8. de Physico auditu inter ista duo extrema, sed nō indigere corpore, ut subiecto, uel ut subiecto, uel ut obiecto: uel indigere corpore, ut subiecto, et obiecto, est mediū qd' neq; est taliter abstractū, neq; totaliter immersum. quare cùm fieri nequeat, ut aliquod indigeat corpore, tanq; subiecto, & non tanquam obiecto, ut manifestum est, relinquitur tale intermedium non indigere corpore tanquam subiecto, uerùm tanquam obiecto. Hoc autem est intellectus humanus inquit.

Cùm igitur hæc subsecutus sit, dicimus eū falsam (ut opinamur) ac contra Arist. de hac re accepisse opinionē, & primo illud suū primum dictum à sententia Arist. abhorret, quia (ut dictū totiens est) non datur aliqua forma, quæ non indigeat corpore, ut subiecto, simplex enim ex sententia Arist. per se existeret. quod quidē alienem est ab eius opinione, quia quod per se existit, est compositum.

Abhorrere etiā ab Arist. illud uidetur, quod intellectus noster nō indiget corpore ut subiecto, sed ut obiecto: quia fieri nō potest, ut aliquid indigeat corpore tāq; obiecto, & nō tanquam subiecto, quia per se existeret, & esset actu, ut dictum est. Quare quū extremum, & medium non detur, sequitur, ut reliqua etiam rectè non se habeant. Quamobrem dicimus nos naturā ordinatè procedere, sed hoc modo processit, quia datur aliquod, quod non indiget corpore, ut obiecto, & ut organo: & dat̃ aliquod, quod indiget corpore ut obiecto, & ut organo, ut sensitiuum: ergo datur mediū, quod indiget tantū corpore ut obiecto, non ut organo. quia hoc tale est mediū inter ea, quæ sunt puri actus: & inter ea, quæ sunt omnino materialia. & hoc est intellectus noster, quare natura uidetur rectè ordinasse, si hoc modo dicamus: sed modus istius hominis repugnat ueritati, & Aristoteli.

Addit postmodū nonnulla alia de intelligētijs, & de anima sensitiua, & de intellectiua, quæ est media. Quæ quoniā iā improbata sunt, missa esse faciēda duximus. Quod uerò dicit intelligentias, quatenus sunt intelligētiæ, non esse animas, quia à nullo, ut sic pēdent à corpore, sed qua mouent corpora cœlestia, est ita (mea quidē sentētia) absurdum, quàm quod absurdissimū, quia intelligētiæ sunt formæ. & si intelligendo nō utuntur corpore, quod sibi reprę sentet obiectū, sicut anima raitonalis, & nō utunt̃ etiā organo corporali, in quo exerceāt suū opus: utunt̃ tñ corpore, q̃d est ipsis subiectū, q̃a ad earū p̃fectionē sequit̃, ut dēt eē illi corpori, & sint in illo necessariò, in q̃ etiā intelligāt. sed q̃a nō indigēt determinata parte corporis, & q̃a nō utūt̃ corpore q̃d sibi p̃sens faciat obiectū (nihil eñ extra se intelligūt) dicimus ipsas uerè eē abstractas, et puros actus: licet in intelligēdo utūt̃ necessariò corpore,

quod est earum subiectum, & in quo intelligunt. & hoc nõ ostendit mortalitatem neq; imperfectionem aliquã: quia non pendet ab illo, sed eam perfectionẽ, sequitur, quod diximus, ut intelligentiæ: ergo sunt formæ intelligentes, sicut anima „ nostra intelligens est etiam in corpore. Quod uerò dicit intellectũ humanũ differ„ re à sensitiua in pendendo à corpore, quia sensitiua subiectiue, & obiectiue depen„ det à corpore. humanus aũt intellectus obiectiue tantum suam homo iste uidetur conuellere sententiam. etenim si intellectus humanus non pendet à corpore subiectiue: ergo non interit una cum corpore. quod enim abstractũ est à corpore, & non pendet à corpore, & non fundat̃ in corpore tanquam in subiecto, fieri nõ potest, ut cũ corpore intereat, omnis enim forma, quæ corrumpitur, ut simul cũ corpore corrumpatur, necesse est, formę quatenus formæ nihil est cõtrariũ (ut totiens dictũ est) sed ipse asseruit contrariũ. pugnat ergo cũ sua ipsius sentẽtia. Item ergo uelim scire, quomodo intelligat sensitiuã indigere corpore subiectiue? nam si intelligat, quod indiget corpore, in quo ut in subiecto fundetur: quia non potest stare sine illo, non enim uidetur aliter posse intelligere: ergo necesse est, ut intellectus humanus indigeat corpore hoc modo, quia ex eius etiam sententia nunq; separat̃ à corpore, & semper est in corpore. Si uerò intelligat sensum indigere modo dicto corpore, intellectum uerò non fundari in corpore, sed seorsum à corpore, præterquam quod sibi repugnat, asserit quoddam absurdissimum, quia dabitur forma per se existens sine materia, quod in uia naturali non conceditur, licet ex ueritate christiana sit necessariũ, sed nos hic loquimur ex naturæ fundamentis. Quare quocunq; se uertat Pomponatius, ut iaceat eius sententia (meo quidem iudicio) necesse est. etenim apparere mihi uidetur ex eis, quæ dicta sunt, quod illud, quod asserit animã humanã simpliciter esse materialẽ, & secundũ quid immaterialẽ nullo modo ex eis, quę dixit sequi, imo potius oppositũ. Etenim falsum est animũ humanũ esse materialem, & immaterialem, sed esse tantũ immaterialẽ, quia non est mixtus corpori. non esse aũt mixtũ corpore cognoscitur, quia nõ inest ei organũ corporale, sicut sensitiuo, & licet indigeat phantasia, quæ faciat sibi obiectũ præsens, quod possit illustrari ab intellectu agente, tamẽ non dicitur ob hoc materialis, nisi ualde remotè, quia uere substantia sua est abstracta à materia, & nõ educitur ex potentia materię, sed dicitur esse immaterialis, licet in comparatione intelligentiarum posset dici aliquomodo materialis. Hoc nihil faceret, quia etiam sensitiua brutorum posset dici aliquo modo immaterialis ratione uegetatiuæ, quæ est in plantis, quia est propinquior immaterialibus.

Ad id etiam, quod addidit, iam responsum est, quod intellectus non indiget organo, in quo exerceat suum opus, & cõcedimus, quod nunq; simpliciter sepatatur à corpore, negamus tamen, quod nõ separetur ab hoc, uel ab illo. & ita negamus ipsum esse mortalem, quia quod separatur ab hoc, uel ab illo corpore, ut sit immortalis, necesse est. Quod aũt ab hoc uel ab illo separetur, habetur ex demonstratione Aristo. quia non est mixtus corpori: nõ potest ergo interire per interemptionẽ corporis, & quod non interit per interemptionẽ corporis, ut separetur ab illo corpore, necesse est, alioqn interiret. Hęc em̃ à nobis sępe ob uarias occasiones repetita sunt.

SECTIO DVODECIMA.

12. Meta. QVod subiungit & iterum hoc sic firmatur. Quoniã Aristo. nõ posuit aliquam intelligentiã sine corpore cũ 12. Meta. secundũ numerũ orbium ponat nume„ rũ intelligentiarũ, multò igitur minus potest ponere intellectũ humanum sine cor„ pore, cũ sit longè minus abstractus, quàm intelligentia.

Quod, inquam, subiungit suam ipsius conuellere sententiam luce clarius uidet̃, propterea quod si non sunt intelligentiæ sine corpore, & intellectus humanus non est sine corpore: ergo & intelligentiæ, & intellectus humanus indigebunt corpore ut subiecto. Probatur consequentia, quia intellectus humanus, & intelligentiæ nõ possunt esse, nisi fundentur in materia: indigebunt ergo & intelligentiæ, & intellectus humanus corpore, ut subiecto, sed contrariũ superioribus uerbis asseruit Pomponatius. Vt suam ergo sententiam conuellat, necesse est, quod est facinus ex omnibus indignissimum. & quia nos argumentati sumus usq; ad hunc locum aduersus ea, quæ dixerat de eis, quæ indigent corpore ut subiecto, & ut obiecto, ut intelliguntur propriè, quia subiectum dicitur proprie illud, in quo aliquid est, & ipse fortasse, uidens illam opinionem non posse sustineri, ut declaret in quem sensum ac

cipiat ipse indigere subiecto, & obiecto addidit hæc uerba: Indigere itaq; organo " ut subiecto est in corpore recipi, & modo quantitatiuo, & corporali, sic quod cum " extensione recipiatur, quomodo dicimus omnes uirtutes organicas recipere, & su " is officijs fungi sicut oculus uidendo, & auris audiendo; uisio nanq; est in oculo, & " modo extensiuo, quare non esse in organo, siue subiectiue, eo non indigere est uel " non esse in corpore, uel in eo non esse modo quantitatiuo. Vnde dicimus, inquit, in " tellectum non indigere corpore, ut subiecto in sui intellectione. non quia intelle- " ctio nullo modo sit in corpore, cum fieri nequit, si intellectus est in corpore, ut sua " immanens operatio, quomodo non sit in eo, sed pro tanto dicitur intellectio non " esse in organo, quoniam modo quātitatiuo, & corporali non est in eo. Hæc enim ui " dentur esse aliena à modo, quo loquitur Aristoteles: quia Aristoteles inquit intel- lectum non habere organum, sicut sensitiuum, quia sensitiuum habet partem de- terminatam corporis, in qua sentit. quod quidem est propriè habere organum, in- tellectum autem non habere organū: quia non habet partem determinatam corpo ris, in qua exerceat suum opus: ergo sic intelligit. Quod uerò intellectio non sit in organo, quoniam modo quantitatiuo, & corporali non est in eo, nō conuenit eis, quæ dicit Aristoteles. Sed inquit intellectum non habere organum, id est, partem determinatam corporis, in qua intelligit, quia non intelligeret uniuersaliter, sed so- lum singulariter, quia organum non potest repræsentare, nisi speciem singularem, cum non sit abstractum à materia.

Hanc eandem sententiam conuellit omnino tex. ille ex 2. de Generatione ani- malium in superioribus allatus, ubi probauit animam extrinsecus aduenire, & diui- nam esse, quia actio corporalis non cōmunicat cum eius actione, quod nihil aliud est, quàm ipsam non intelligere in organo, sicut dixerat in superioribus, communi- caret enim cū eius actione actio corporalis, quia actio organi, quod est corporale. *2. de Gene. anim.*

SECTIO DECIMA TERTIA.

PRæterea suam ipse conuellit opinionem, quoniam dicit, quod qua intellectus non dependet à materia neq; à quantitate, quia si est abstractus à materia & à quantitate: ergo est immortalis. consequentia perspicua est ex eis, quæ diximus in superioribus: ergo euertit suam sententiam. sed dices, qua intellectus est abstractus, & qua intellectus est immortalis, sed non quatenus coniunctus sensui. Dico assere- re hoc manifestissime (meo iudicio) nihil aliud esse, quàm fingere sibi hanc chyme- tam, quia ego quero quod ad substantiam suam, quid sit, si dices, quod est mortalis, arguō sic, operatio intellectus non habet organum: ergo ipse intellectus non est mixtus corpori: ergo impossibilis: ergo æternus, quod tollit tuam positionem.

Item si essentiæ cognoscuntur per operationes, operatio essentiæ ipsius intelle- ctus est intelligere, & intelligere non est in organo, quia est uniuersaliter: ergo intel lectus substantia non habet organum, substantia enim intellectus est illa, qua intel- ligimus. Patet tertio de Anima tex. primo: ergo est immortalis. *3. de Anim. tex. 1.*

Item nisi intelligere demonstraret essentiam intellectus, nullam cognitionem ha beremus de substantia & essentia intellectus, & mancus fuisset Aristo. Probatur consequentia, quia nullam aliam habet operationem, ex qua possit cognosci: ergo nullo modo cognosceretur. consequentia probatur, quia substantia & essentia re- " rum naturalium non potest cognosci, nisi ex operibus, prioribus secundum ratio- nem. etenim Aristotel. primo de Anima tex. etiam supra citato, inquit, Si autem o- portet dicere quid unumquodq; ipsorum, ut quid intellectiuum, & sensitiuum, aut uegetatiuum prius adhuc dicendum, quid sit intelligere, & quid sentire. Priores e- " nim potentijs actus, & operationes, secundum rationem actus sunt. Quare si non " ex intelligere nos cognoscimus substantiam, & essentiam intellectus, nullo modo ipsum cognoscere poterimus. causæ enim rerum naturalium sunt nobis ignotæ. I- tem ex hoc tex. colligitur ipsum loqui de intellectu pro potentia, quia frustra dixis- set, actus & operationes sunt potentijs priores secundum rationem, nisi dixisset de intellectu pro potentia. Item possemus dicere de sensu, quod ut cognitiuus est ab- stractum à materia, quia aliquod cognoscitiuum est abstractum à materia. *1. de Anim. tex. 33.*

Itē Arist. ex eo, quod intellectus intelligit omnia, demōstrauit ipsum nō esse mi- xtū cū speciebus, ut opinamur nos probasse supra in nono lib. & qā nō erat mixtus

eum

Cum speciebus, conclusit, quod neq; ipsius est esse naturam quandam, nisi hanc,
3. de Ani. tex. 5. quod possibilis sit, qui uocatur animæ intellectus. Vbi patet, quod per intellectū intelligit illam partem animæ, qua intelligimus: & ex intellectione demonstrauit substantiam ipsius. quia ex hoc, quod nullam habebat speciem actu, sed erat receptiuus illarum, conclusit ipsum esse immixtum corpori: alioquin Aristoteles non declarasset nobis. quid nā esset pars animæ, qua intelligimus, quod tamen & in 1. & in 2. de Anima pollicitus est uelle declarare: si est uera ista opinio, quod declararit prædicata, quæ conueniunt intellectui, non conueniunt ei ratione suæ substantiæ.

Item si esse impassibilem, non habere organum, esse separabilem non conuenit intellectui possibili ratione suæ substantiæ, ergo huiusmodi prædicata nō possunt probari cōuenire intellectui agenti ratione suæ substantiæ, ut diximus etiam in superioribus: consequens esse ita absurdum, quàm quod absurdissimum. hinc colligitur, quia nullam nos cognitionem haberemus de substantia intellectus agentis, quod quidem à ratione abhorret. Probatur cōsequentia, quia ex eo quod illa prædicata conueniunt intellectui possibili, probauit, illa inesse intellectui agenti. si ergo non conueniunt intellectui possibili pro substantia, conuenire intellectui agenti pro substantia intelligi non posset. etenim antecedens intelligeretur uno modo, & consequens alio modo, quod non datur. quod uerò nolit Aristoteles probare illa prædicata cōuenire intellectui agenti, quia cōueniunt passibili, aperte conuellit uerba Arist. ut perspicuum est ex eis, quæ dicta sunt sæpenumero in superioribus.

Item si per se operatio illa abstracta est à materia, ergo substantia operans est abstracta à materia: fieri enim non potest, ut aliquid operetur ultra gradum suum.

Item somnium est, dicere, ut dicit iste, quod intellectus ut intellectus est abstractus à materia, quia conueniret omni intellectui, quia quod cōuenit uni, quatenus
1. Post. cap. 5. tale est conuenit omni illi ut patet 1. Posteriorum, uniuersale autem, et secundum quod ipsum est cum omni et primo, sed falsum est, quia ipsa phantasia, est intellectus: non tamen est abstracta à materia, sed immersa ex tui etiam sentētia: ergo non potes fugere tex. Arist. dicens, ut intellectus est abstractus, quia intellectus ut coniunctus homini, & ut intelligit cum phantasia, est uirtus cum materia, propterea quod in operando, ut est coniunctus homini, et ut intelligit non sine phantasia, non utitur organo corporali, ut dicit Aristo. quia inquit, ipsi non inesse organū corporale, quia quando ipse intelligit, non potest intelligere nisi uniuersaliter, et ut non utitur organo corporali non est mixtus corpori, et talis est incorruptibilis, quia omnis corruptio formarū oritur ex materia, ut probatū est, & quando intelligit uniuersaliter, ipsa phantasia considerat singulare, quia in considerando illud singulare tenet speciem illam ante intellectum, quæ postmodum illustrata ab intellectu agente mouet intellectum possibilem: phantasmata enim (ut dictum est
3. de Anim. tex. 30. in superioribus) sunt sicut sensibilia. Hoc etiam confirmauit Arist. 3. de Anima, tex. 30. loco supra citato sæpe in uarias occasiones ad hunc modum, Intellectiuæ aūt animæ phantasmata, ut sensibilia sunt: cum autem bonum, aut malum affirmat, aut negat, et fugit, aut prosequitur, propter quod nequaquā sine phantasmate intelligit anima. Infert enim Aristoteles animam non intelligere sine phantasmate, quia phantasmata sunt sicut sensibilia, supple ad sensum. Quare si necessaria sunt phantasmata ad intellectum, ut sensibilia ad sensum, sicut sensus non descendit ad sensibilia, ita intellectus non descendit ad ipsa phantasmata, sed mouetur ipse à phantasmatibus, quando sunt illustrata: sicut uisus mouetur à coloribus, quando diaphanum est illuminatū, quia ex se phantasmata non possunt mouere intellectum, quia aliquo modo sunt materialia, etenim extensa sunt & singularia. Verùm cum substantia intellectus sit illa, quæ debet moueri, & participatur, & non possit moueri sine auxilio intellectus agētis, & nō possit hoc euenire aliā ob causam, nisi qa phantasmata sint materialia, necessitas cogit, ut ponamus ipsum eē immateriale, alioqn superuacaneus esset intellectus agens, sicut superuacaneus est etiam sensus agens.

SECTIO DECIMAQVARTA.

EX quibus etiam patet intellectū nostrum solum indigere phantasia, non ut in ea exerceat suum opus, sed ut ipsa sibi repræsentet obiectū: ex quo sequitur, ut nō sit necessariū intellectū intelligere phantasmata, ut intelligēs dum intelligit, spe-

culetur

culetur phantasia sua phantasmata, quia si non specularetur, non essent præsentia ad mouendum intellectum: & tunc non se haberent ut sensibilia, ergo opus est, ut sensibilia, quæ oportet mouere auxilio luminis, sint præsentia ipsi uisui. ita enim opus est, ut phantasmata, quæ auxilio intellectus agentis debent mouere intellectum, sint præsentia ipsi intellectui. quod quidem fieri non potest, nisi per ipsam phantasiam speculantē ipsa phantasmata particularia, dum intellectus speculatur uniuersalia. & hoc fieri à duabus potentijs oportere ita esse clarū puto, quàm quod clarissimum: & hoc ostendit immortalitatem intellectus, quia si esset mortalis, esset idē, quod phātasia. Ridiculum igitur uidetur esse ponere intellectum, qua intellectus est, abstractū à materia, & à quantitate, & ponere ipsum quo ad substantiam suam materialem, cùm substantia sua non possit cognosci, nisi ex opere suo. quod quidē est intelligere: & falsum est, quod intellectus habeat ex se, quod possit esse sine materia, quia semper est in aliquo corpore: & falsum est, quod non indigeat parte determinata corporis, quæ repræsentet sibi obiectū, nō in qua exerceat suum opus. Non tamen ob hoc sequitur ipsam intellectionem non posse exerceri, nisi modo quantitatiuo, & corporali. quia phātasmata fiunt uniuersalia ab intellectu agente, & cùm sint uniuersalia sunt à corpore, & à quantitate separata, & ita à ueritate abhorret, quod ipse cōiunctus sensui, nō absoluatur ex toto (ut more ipsius loquar) à materia, & quātitate, licet nunq̄ cognoscat sine phātasmate, qa ei non seruit phātasia, nisi ut faciat obiectū præsens, si enim non absolueret̄ tunc à materia, & à materia, & à quantitate, esset idem, quod phantasia, & superuacaneus esse intellectus agens. phantasmata enim possent ex se mouere intellectū possibilem (ut totiens dictum est) quod quidē est non solū labefactare uerū etiā penitus conuellere Aristotelis iudiciū, & demōstrationē, qua probauit necessariū esse dari intellectū agentē.

SECTIO DECIMAQVINTA.

EX quibus etiam sequitur à sententia ipsius Aristotelis apertè abhorrere. quod intellectus sic indigens corpore (id est ut faciat obiectum præsens) quod simpliciter uniuersale cognoscere non possit, sed semper uniuersale in singulari speculetur: quia ipse nunquam potest speculari singulare, sed est phantasia, quæ speculatur singulare, dum ipse speculatur uniuersale ob causas dictas.

Quare etiam falsum est, quod in omni quæcunq; abstracta cognitione sibi formet intellectus (ut dicit iste) aliquod idolum particulare, quia est in pura potentia, non potest sibi aliquod formare: sicut materia prima nō potest aliquod sibi formare, & postea quia est abstractus à materia, non potest descendere ad materialia, ita ut possit moueri ab ipsis, neq; mouere ipsa. Aristoteles em̄ (si rectè eius uerba perpēdantur) non dicit intellectū speculari phantasmata, sed intelligentem speculari phantasmata. Hæc enim differunt, ita ut unum fieri non possit, scilicet intellectum possibilem speculari phantasmata, alterū uerò sit necessarium, intelligentem uidelicet phantasmata speculari. intelligens enim est homo, qui habet intellectū, & phantasiam: & dum homo intelligit uniuersale, speculatur etiam phātasma particulare, sed diuersis principijs. Etenim singulare speculatur phantasia, uniuersale autem intellectu (ut dictū est) & hoc fit eodem tempore necessariò, quia istæ potentiæ sunt ita ordinatæ à natura, ut si una harum potentiarum intelligat homo, & speculetur phantasmata uniuersalia facta uirtute intellectus agentis, ut alia potentia scilicet phātasia ipsa contempletur necessariò istud singulare: propterea quod necesse est, ut ipsa faciat præsens obiectū intellectui: quandoquidem phantasmata se habeant ad intellectū, sicut sensibilia ad sensum. & sicut obiecta sensibilia non mouēt intellectū, nisi uirtute luminis: ita phantasmata, quę habēt illam propositionē ad intellectū, non mouēt ipsum nisi uirtute intellectus. Cōueniunt tamē in hoc, quia oportet utrumq; obiectū esse præsens suæ potentiæ: non potest aūt phantasma esse præsens intellectui, nisi phantasia ipsa homo actu cogitet singularia phātasmata. Quare dixit Aristoteles rectè, necesse est intelligentē phantasmata simul speculari, tunc supple cùm intelligit, quia nisi ita fieret, obiectū non moueret intellectum: sicut patet in somnis multos habere in memoria multa phantasmata, tamen quia tunc homo non operat̄ phantasia, intellectus non intelligit. Non ergo uerū est, quod dixit iste homo, quod intellectus semper uniuersale in singulari speculetur. etenim hoc

hoc nõ potest fieri, neq; hoc dicit Aristoteles de intellectu potentia, sed de homine intelligente, sicut diximus. Neq; hoc est, ac si fieret à duobus hominibus, si fiat à duabus potentijs, ut ipse uidetur sentire, quia fit à duabus potentijs, quarũ una est ita ordinata ad aliam, sicut uidere fit à uisu, & iudicare fit à sensu communi, non est tamen, ac si essent duo homines, quia fieri nõ potest, ut unus operetur, & alter non

potentiæ operetur, quia in his superiores [redacted] non possunt cognoscere, nisi inferiores etiam ipsæ aliquo modo cognoscant, quia inferiores sunt ordinatæ à natura ad superiores, inferiores uerò, quia sunt natura priores, & perfectione posteriores, possunt sine superioribus cognoscere. Quomodo autem hoc possit esse, & quomodo respondeatur ad quosdã locos Aristotelis qui uidentur contrarium asserere, in superioribus nos declarasse arbitramur, ad quem locum me reijcio.

Ex quibus etiam sequitur illud à sententia Aristotelis esse alienum, quod addit
» ad hunc modum: Quare neq; sua operatio ex toto est uniuersalis, neq; ex toto est
» particularis: neq; ex toto subijcitur tempori, neque ex toto à tempore remouetur:
» quia ex toto est uniuersalis (ut more ipsius loquar) & nullo modo est particularis: & si operatio sua posset esse particularis, non indigeremus intellectu agente (ut diximus) & ex toto subijcitur tẽpori eo modo quo diximus, quatenus indiget phantasia, quæ subijcitur tempori. etenim semper eodẽ modo intelligit, ut ostendit Ari
» stoteles in libro de Memoria, & reminiscentia ad hunc modum, dicens: Quoniam
» autem de phantasia prius dictum est in ijs, quæ de anima, et intelligere non est sine
» phantasmate, accidit eadem passio intellectui, quæ quidem describendo, ibi enim
» nulla utentes quantitate trigoni determinata, tamen finitum secundum quantita-
» tem describimus: & intellectus etsi intelligat non quantum ponitur, tamen ante o-
» culos quantum: si autem natura sit, infinitum autem quantum, ponit autem quan-
» tum determinatum, intelligit autem secundum quantum solum: propter quam au
» tem causam non contingit intelligere nihil sine continuo, neq; sine tempore, quæ non in tempore sunt, alia ratio est. His ergo uerbis apertè ostendit Aristoteles, omnem cognitionem intellectus esse semper eodem modo, & ex toto subijci tempo-
» ri eo modo, quo subijci potest tempori, subsequutus etiam est Aristoteles: Ma-
» gnitudinem autem, & motum cognoscere necesse est, quo & tẽpus indicat, quod
» semper eodem modo se habeat in cognitione, perperam ergo dixit.

SECTIO DECIMASEXTA.

EX quibus omnibus perspicuum esse arbitramur illa, quæ infert homo iste ex eis, quæ dixerat perperam illata fuisse: quia non sequitur ex eis, quæ dixit intellectum nostrum esse materialẽ simpliciter, nullo enim modo est materialis, cùm sua substantia seiuncta à materia, licet indigeat corpore, quod sibi repræsentet obiectum: & quatenus ad hoc attinet, non sit eius perfectionis, cuius sunt intelligẽtiæ, quæ nullo modo indigent obiecto extrinsecus existente: propterea quod nihil extra se intelligunt, sunt enim puri actus, sed noster intellectus est pura potẽtia, æternus tamen. & hoc modo est medium inter formas immersas, & separatas à materia, & in hoc conuenit cum intelligentijs, & informat materiam corruptibilem, sicut faciunt formæ materiales, & unitur corpore ut sibi repræsentet obiectum, sicut sensitiuæ: neque obstat, quod intelligat cum difficultate, sicut Aristoteles 2. Meta. (2 Meta. tex. 1.) quia illud intelligere non ostendit naturam suam, quæ cùm sit in pura potentia, & caret omnibus speciebus, quas percepturus est, necesse fuit, ut natura daret homini phantasiam, quæ intellectui inseruiret repræsentando obiectum: et propter hoc non potest ita percipere abstracta à materia, sicut perciperet, si non indigeret phantasmate: est tamen tantæ perfectionis, ut excellat omnes formas materiales, quæ etiam cognoscunt.

Falsum etiam esse apparet ex eis, quæ dicta sunt, quod ita sit de anima humana, sicut de luna, quam dixit Aristoteles in libro de Animalibus esse de natura (lib. de Animalibus.) terræ, quia intelligere est in anima humana secundum participationem essentiæ, quia ex natura sua est capax omnis intellectionis, & intelligere est sibi proprium

in corpore tamen. & hoc est consentiens naturæ, quod ipsa anima rationalis sit me
dia inter abstracta simpliciter & nõ abstracta simpliciter, sicut nos in superioribus
declarauimus, non quemadmodum iste declarauit. & licet ipsa non intelligat om-
nia nisi cum difficultate, & intelligat etiam res modo imperfectissimo: intelligit ta-
men, quantum ferre potest una natura abstracta, quæ sit in pura potentia: quod ta-
men intelligere est perfectiori modo, quàm eo, quo intelligunt nonnullæ naturæ,
quæ extra se aliquid intelligunt: quia uniuersaliter intelligit obiecta quæ sunt ex-
tra ipsam, quod ostendit eius immortalitatẽ, non aũt mortalitatem. nulla enim na-
tura, quæ intelligit aliquid extra se, potest intelligere modo perfectiori, quàm fa-
ciat anima rationalis. quare postulare ut ipsa intelligat modo perfectiori, quàm in-
telligit, est ignorare naturam ipsius animæ rationalis, & quid unicuiq; conueniat.
Nihil igitur erat, quare iste homo tanta admiratione afficeretur Aristotelem dixis-
se 2. Meta. quòd sicut se habet oculus nicticoracis ad lumen solis, sic intellectus no- 2. Meta.
ster ad manifestissima in natura, ita ut ex hoc dicto uelit inferre ipsius mortalitatẽ. "
etenim hoc non infertur ex illo, sed solum uidetur posse inferri, quod ipsa non est
perfectissima omnium, quæ sunt in natura. etenim illi qui dicunt ipsam esse immor
talem, non asserunt ipsam habere omniũ, quę natura sunt, perfectissimã essentiam,
sed dicunt ipsam esse perfectissimam essentiã inter eas essentias, quæ non sunt ani-
mæ: inter animas uero perfectiorem esse omnibus illis, quæ extra se aliquid intelli-
gunt: plura enim intelligit & modo perfectiori. quod quidem in eis, quæ indigent
perfectione extrinsecus adueniente, ostendit maiorem perfectionẽ: qui ergo per-
fectiorem ex ipsa quærit intelligentiam, perinde agere mihi uidetur, ac si ex mathe
matica quæreret persuasiones, & ex Rhetorica demonstrationes: quod quidem
absurdum esse declarauit Aristoteles primo Ethic. cap. 2. 1. Ethic. cap. 2.

SECTIO DECIMASEPTIMA.

QVantum uerò attinet ad id, quod subiungit, ad hunc modum dicit quantũq;
peruerse illud exposuerit Auerroes, dicimus nobis uideri hunc hominẽ per
peram refellisse Auerrois explicationem, quantum spectat ad suum propositum.
Propterea quod uidetur tangere ipsum Auerroem, cũ dixit post expositionem "
illius tex. citati, sed hoc nõ demostrat res abstractas intelligere esse impossibile no- "
bis. sicut inspicere solem est impossibile uespertilioni, quoniam si ita esset, tunc o- "
ciose egisset natura, quia fecit illud, quod est in se naturaliter intellectum, non intel "
lectum ab alio. etenim quatenus attinet ad illam partẽ, quod uidelicet illud exem- "
plum non demonstrat fieri non posse, ut nos intelligamus res abstractas, uidetur re
ctè dicere Auer. & sententiæ Aristo. consentire, quippe qui nobis cognitionem ab
stractam tradidit, & 8. Phys. & 12. Meta. & etiam primo de Partibus animaliũ, quo
in loco hæc scripta reliquit, quæ uerba in superioribus citauimus, ad alias occasio 8. Phys. & 12. Meta.
nes substantiæ, quæ natura cõstant partim ingenitæ immortalesq; seculis omnibus 1. de Parti-
sunt, partim ortus participes, atq; interitus intelliguntur. sed partẽ illam æternam, bus anim.
& proinde nobilem, ac diuinam minus contemplari propterea possimus, quod ad "
modum pauca illius modo sensui patent, quorum beneficio tum de ea ipsa parte di "
uina, tũ de ijs, quæ cupimus, facultas nobis cogitandi, indagandiq; suppeditetur, "
res mortales, atq; caducas, ut stirpes, ut animantes, quod eas socias familiaresq; ha "
bemus nosce uberius possumus. quippe cum multa messe quoq; in genere percipe "
re possit, quicunq; non laborem recusat pleniorem, utrumq; tamen studiũ nos de- "
lectat. res namq; illas superiores, tametsi leuiter attingere possumus, tamen ob eius "
cognoscendi generis excellentiam, amplius oblectamur, quàm cum hæc nobis iun "
cta omnia tenemus. quemadmodum quamlibet partem minimã corporis nostra- "
rum puellæ delitiarum uidisse gratius, ac iucundius est, quàm cæterorũ hominum "
membra tota conspexisse, atq; contractasse. Quibus uerbis aperte nobis indicat "
nos posse habere cognitionem rerum abstractarum: licet nõ ita perfectam sicut re
rum, quæ sunt hic, propterea quod longius absunt à sensu, quare ob hanc etiã cau-
sam primo Meta. tex. x. Aristo. protulit hęc uerba, quare difficillima ad cognoscen
dum hominibus sunt maximè uniuersalia, longissima enim à sensibus sunt, per ma 1. Met.
xima uniuersalia intelligẽs abstracta à materia, uidelicet Deũ & intelligentias, quę tex. 10.

inter causas sunt uniuersaliores omnibus,cum difficultate tamē à nobis cognosçū-
tur,quia eorū accidentia quia sunt longè à sensibus, quæ intellectui subministrant
cognitiones,cum difficultate mouent sensus, quare & intellectum: sed rei difficul-
tas non arguit, quod intelligi nō possit. perperam igitur uidetur dixisse iste homo,
& perperam refellisse Auer. in explicatione dicta. sed in alio uidetur posse refellere
ipsum Auer. (ut ego quidem opinor) etenim Auer. uolens reddere causam, quare
illud exemplum nicticoracis non arguat fieri non posse, sed rei difficultatē, inquit,
» Quoniam si ita esset, tunc ociose egisset supple natura, quia fecisset illud, quod est
» in se naturaliter intellectum, non intellectum ab aliquo: sicut si fecisset solem, non
comprehensum ab aliquo uisu. non enim uidetur hæc sequi, quia diceremus res ab
stractas, si non fuissent intellectæ à nobis, fuissent intellectæ à se ipsis, & sic nō fuis-
sent superuacaneæ. Et hoc ipsis satis est si faciamus etiam necessariū esse, ut res quæ
sunt, intelligantur, quod uidetur absurdum, etenim hoc uidetur eis accidere: nihil
enim uidetur prohibere, quin aliquæ res sint in mundo, quæ possint intelligi, & ta-
men non intelligantur.

Item sequeretur substantias abstractas, quæ sunt perfectissimæ omnium, esse ob
nostram cognitionem: quia dicit, si non intelligerentur à nobis, quod frustra natu-
ra eas fecisset. quod quidem, ut ex eis, quę dicta sunt à nobis in superioribus, perspi
ci potest: ita est absurdum quàm quod absurdissimū. sunt enim propter se ipsas pri
mo, non propter nos, sed nos sumus propter ipsas: etenim imperfectiora sunt pro
pter perfectiora. si etiam sol non comprehēderetur ab aliquo uisu, non fuisset ocio-
se factus, quia non est principaliter factus propter nos, sed propter substantias ab-
stractas: secundario autem uidetur propter nostram utilitatē & ut gubernet hunc
mundum, quia hoc gubernare sequitur perfectionem corporum cœlestium, & illa
corpora cœlestia sequuntur perfectionem intelligentiarū. quare & si corpora cœ-
lestia non intelligerentur nostro intellectu, cum à nullo alio possunt intelligi, non
essent tamen frustra, quia essent propter intelligennias. accidit enim ipsis, ut à nobis
intelligantur, non est enim ex suo principali proposito.

Exemplum etiam uespertilionis non uidetur recte exponi ab ipso Auer. quia
non uidetur uerum scilicet uespertiliones non posse aliquo pacto inspicere lucem
solis, quia aspiciunt lucem solis, ut apparet, etenim per diem etiam uolant: sed quia
uirtus eorum uisiua est debilis, fugiunt lucem solis, ne corrumpat suam uisionem
etenim excelllens sensibile corrumpit sensum. quare uidetur accommodatū exem
plum ad nostrum intellectum in comparatione intellectionis abstractarū: & hoc
9. de Hist. anim. ca. 1. uisus est ostendisse Aristo. nono de Histo. animalium cap. primo ijs uerbis, Cornix
cum noctua dissidet, cornix enim meridiem oua surripiens noctuæ absumit, cum
» non clare interdiu noctua uideat. Noctua contra oua cornicis noctu exedit: estq;
» altera interdiu, altera noctu potentior. non negat igitur Aristo. noctuam interdiu
uidere, sed dicit ipsam non uidere clare: & ita exemplum noctuæ uidetur accom-
modatissimū intellectui nostro substantias abstractas intelligēte, eas enim intelli-
git, sed non clare ob eas, quas in superioribus recitauimus causas. in ijs ergo potuis
set fortasse reprehendere Auer. Pomponatius, non tamen in eo, in quo uidetur ip-
se eum refellere, quia Auer. in hoc uerum dicit, illud exemplum non ostendere im-
possibilitatem intellectus in intelligendo res abstractas, sed uidetur errare in eis,
quæ diximus. Fieri igitur potest, ut nos intelligamus abstracta, ut locis citatis perspi
cuum est, licet non ita perfecte, sicut quæ sunt nobis familiaria. quare ex hoc non
sequitur, quod intellectus sit materialis, sequitur tamen necessarium esse ut ipse in
digeat phantasia præsentante sibi obiectum, quod potius demonstrat eius imma-
terialitatem, quàm materialitatem: quia si hoc non esset, non indigeret phantasia,
sed esset ipsa phantasia: necesse enim, ut sit phantasia. uel non sine phantasia ex sen
tia Aristo. si esset sine phantasia, necessitas cogeret, ut esset phantasia, alterum enim
duorum euenire ex disiunctione Aristo. necesse est. sed quoniam demonstratio
ostendit, quod non est phantasia, quia non habet organum, necessitas ergo cogit,
ut non sit sine phantasia, & ita non sit mixtus corpori. quare tantum abest, ut ex illis
uerbis Aristo. (meo iudicio) ut diximus etiā in superioribus, sequitur intellectum
esse corruptibilem, quia indiget phantasia, & nō est phantasia, ut ex hoc cognosce

re

debeamus eum esse abstractum à materia, & incorruptibilem, quia aliter fuisset phantasia, & non fuisset sine phantasia: non enim licet dicere phantasię conuenire, quod non sit sine phantasia. Nihil ergo concludit Pomponatius ex his, quod sententiam nostram labefactet.

Sed urgeret aliquis, dicens, Tu dixisti necessarium esse intelligentē simul phantasmata speculari, quia phantasmata se habent, ut sensibilia, quod si detur (ut tu ex sententia Aristotelis dedisti) uidetur sequi, ut non necesse sit semper intelligentem phantasmata speculari: probatur consequentia, quia tu concessisti phantasmata ad intellectum eam proportionem habere, quam sensibilia ad sensum. sed fieri potest, ut remotis sensibilibus sensus sentiat: ergo fieri poterit ut remotis phantasmatibus intellectus intelligat. Non erit igitur necesse semper intelligentē phantasmata speculari.

Id aūt, quod antecedit colligi posse uidetur ex eis, quæ scripta Aristo. reliquit in libro de Somnijs, sensibilia, inquit, secundum unumquodque sensorium nobis efficiunt sensum, & quæ fit ab eis passio non solum inest sensorijs, dum sensus agunt, sed etiā dum abierūt: similis enim passio & in his, & in illis, quæ feruntur, uidetur esse: etenim in latis, eo quod mouit, non ulterius contingēre mouentur: nam quod motum fecit, mouit aerem quendam, & rursus hic motus alium: & hoc itaq; modo quousq; quidem extent, faciunt motum & in aere, & in aqua. similiter autem & oportet opinari hoc & in alteratione, nam quod calefactum est à calido proximum calefacit. Et hoc distribuit usq; ad principium: Quare & in quo est sentire, quoniam est alteratio quædam, qui secundum actū sensus necesse est hoc accidere, ideo passio ipsa nō solum sentientibus in sensitiuis, sed & quiescētibus & in profundo, & superficietenus, palàm autem cum continuè sentimus aliquid. transferentibus enim sensum sequitur passio ueluti de sole ad tenebras, accidit enim nihil uidere propter adhuc subsistentem motum in oculis à lumine, & cætera quæ sequuntur. quibus uerbis apertissimè significat uisum posse uidere absentibus uisibilibus: ergo ex eis, quæ dicta sunt, sequi uidetur intellectum posse intelligere absentibus phantasmatibus. & dat exemplum Aristo. de proiectis, quod est ualde accommodatum: non est ergo uerum in doctrina Aristo. semper necessariū esse intelligētem phantasmata simul speculari.

in lib. de Somnijs.

Huic autem quæstioni occurrens dico ad hunc modum, sensus aliquando posse sentire per aliquod paruum temporis spacium, quia species sensibilis potest retineri in sensorijs: quia illa species accipitur per modum quanti, & retineri potest à complexione, & qualitatibus existentibus in oculo, quæ sunt qualitates, quæ possunt retinere, & conseruare per aliquod breue tēpus illas species. sed hoc nō potest facere intellectus: propterea quod intellectus cùm sit indiuisibilis, & abstractus à materia, nō habet aliquas qualitates materiæ, quibus possit retinere species, etiam si essent quantæ. Tanto igitur minus potest ipsas retinere, cùm sint & illæ species abstractæ à materia. quare fieri non potest, ut detur aliquod minimum tempus, in quo intelligēs intelligat præter hoc, quod phantasia speculetur. remoto enim phātasmate, necessarium est, ut euanescat species phantasmatis, propterea quod non potuit cōseruari ab intellectu ob causas dictas, neq; à phantasmate, quia ponimus, quod non adsit præsens: similitudo tamen est maxima inter phantasmata respectu intellectus, quæ est sensibilibus quatenus attinet ad ipsum sensum. sed diuersitas ista nascitur ex parte potentiæ non ratione obiectorū, ratione quorum loquutus est Aristo. cū dixit 3. de Anima tex. 39. loco in superioribus sæpe à nobis citato: phātasmata enim sicut sensibilia sunt, præter quod sunt sine materia. quod cum ita sit nihil urgere uidetur quæstio allata, sed illi, qui tenent intellectum mortalē coguntur laborare, si uolunt seruare uerba Aristo. quod necesse est intelligentem phantasmata speculari.

3. de Anima tex. 39.

SECTIO DECIMAOCTAVA.

Sed adhuc urgeret aliquis quærēs, quomodo fieri possit ut intelligens simul specuIetur phantasmata, quia intelligens intelligit uniuersaliter: & fieri non potest ut intelligat particulariter: ergo non est necesse intelligentem simul phantasmata speculari.

1.Post. Quod autẽ ita sit, colligitur ex Aristo. ex 2. Prio. & 1. Post. cap. 1. & cap. 12. ubi di-
cap.12. xit: Hic enim ipsum scire, quia ad eas pertinet, qui sensu utuntur, ipsum autem pro-
» pter quid est ad mathe. ipsas, hi nãq; causarum demonstrationes habẽt, & persæpe
» nesciunt ipsum: quia quemadmodum illi, qui cõtemplantur uniuersale ipsum, non
» nulla singularium, quia non animaduertunt, sæpenumero nesciunt. fieri igitur po-
» test, ut aliquis cõtempletur uniuersale, & ignoret particulare. ergo in eo causam in
telliget, quia contemplabitur uniuersale: non tamen simul contemplabitur phan-
tasma, quia ignorat singulare illud. Propositio ergo illa illustris, & peruagata, ne-
cesse est intelligentem simul phantasmata speculari à ueritate uidetur ab horrere.

Cui quæstioni respondentes dicimus, necessarium esse intelligentẽ simul phan-
tasmata speculari ob eas quas recitauimus causas, quia intellectus caret memoria,
necessarium est ei phantasia, ut teneat præsens obiectum. imò hæc propositio no-
bis liquide ostendit intellectum nostrum carere memoria, quia si retineret species,
quas semel intellexit, posset illas ipsas intelligere intelligens, & non speculari simul
phantasmata. sed cum necessarium esse asserat, ut speculetur simul phantasmata,
quia ita se habent ad intellectum, sicut sensibilia ad sensum, necessitas cogit, ut asse-
ramus ipsum intellectum nullam habere in se speciem à natura, neq; retinere eas,
quas receperat prius ex sensibilibus, & ex phantasmatibus, quoniã si eas habuisset
à natura. non indiguisset phantasmatibus, si etiam retinuisset eas, quas ex phãtasma
tibus accepit, potuisset illas aliquando intelligere non speculando phantasmata,
sicut phantasia potest intelligere species, quas recepit ex sensibilibus, absentibus ip
sis sensibilibus.

Ad tex. aut Aristo. dicimus nõ repugnare sentẽtiæ nostræ, propterea quod non
negamus, quin si aliquis intelligat uniuersale, non speculetur phantasma: ut uerbi
gratia, qui intelligit omnem triangulum habere tres angulos æquales duobus re-
ctis: non speculetur ipsa phantasia hunc triangulum, uel hunc habere tres angulos
æquales duobus rectis: sed significant fieri posse, ut aliquis sciat illam uniuersalem
propositionem, & ignoret tamen hunc triangulum, quem in manibus absconsum
habeo quem ignoro esse triangulum, uel non cogito esse triangulum, uel quẽ non
cogito habere tres angulos æquales duobus rectis. & perspicuũ ex eis locis quos
ad hanc nostrã sententiam euertendam attulimus, perspicuè enim hoc ostendunt,
cum ijs tamen stat necessarium esse, ut qui intelligit hanc uniuersalem propositio-
nem omnem triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, speculetur
necessariò simul particulares aliquos triangulos habere illos tres angulos. & hoc se
qui uidet posito quod propositio illa collecta fuit ex singularibus triangulis, et nõ
ex principijs. ex quibus sequitur, quæ principia ortum habuerunt ex suis singulari
bus, speculetur dico particulares aliquos triangulos, licet ignoret aliquem habere
illos, quem nesciat esse triangulũ, uel nõ cogitet: quod est id, quod protulit Aristot.
uidetur enim mihi rectè dissoluta quæstio.

SECTIO DECIMANONA.

REuertamur modo ad Pomponatiũ, & dicamus illud quod dicit hoc totũ con-
sonare naturæ, quæ gradatim procedit, uegetabilia enim aliquid animæ ha-
bet, dico ea, quæ dicit in hac parte non consentire naturæ, ut demonstratum fuisse
à nobis in superioribus arbitramur, ubi ostendimus animam nostram rationalem
locum medium iure optimo tenere, propterea quod natura non solet transire ab
extremo ad extremũ sine medio, quod fecisset, si substantia animæ rationalis fuis-
set corruptibilis, trãsisset enim de corruptibili simpliciter ad incorruptibile simpli
citer, sed si est incorruptibilis ex sua substantia, separabilis tamen ab hoc uel ab illo
uidetur aliquo modo desinere esse, quia desinit informare hoc corpus & illud, &
ita relinquere hanc, uel illam materiam, & indiget corpore, ut obiecto, quod non
faciunt substantiæ illæ, sunt puri actus, & simplices, quod non conuenit animæ ra-
tionali, quoniã est composita ex actu, quod est intellectus agens, & potẽtia, quod
est intellectus possibilis: quare non est neq; purus actus, neq; simplex meo sensu, in
quo nunc loquimur: neq; ad nostrã sententiã labefactandã conferre uidetur, quod
^tantam quædam animalia ad [redacted] perfectionem perueniunt, ut intellectum habere exi-
stimentur: quoniam non habent eum intellectum, qui intelligit uniuersaliter, licet
habeant

habeant quandam existimationem naturalē, qua particulariter discurrere uideantur, & qua uidentur dici similitudine quadam habere intellectum. sed non habent uerū intellectum, quia non habēt illum intellectum, qui habet propositionem uniuersalem, ut multis in locis, ut ex superioribus colligi potest, scriptū reliquit Aristo. quorum unum tamen citabimus, qui est in lib. 7. Ethi. cap. 5. ad hunc modū, quem 7. Ethic. cap. 5. citauimus etiam in superioribus ad aliud propositum, ac propterea bestiæ nō sunt incontinentes, quoniam uniuersalis apprehensionem non habent: sed singularium phantasiā, ac memoriam. ex quo tex. perspicuè patet ipsas non habere intellectū, sicut nos habemus. & patet necessarium esse, ut intellectus noster non sit immersus materiæ, quia si esset immersus materiæ, sicut intellectus brutorum, nihil prohiberet, quin ipsæ illæ bestiæ haberent etiam apprehensionem uniuersalis, non singularium tantum. nulla enim potest esse alia causa, quare intellectus noster apprehēdat uniuersalia, & bestiæ non apprehendant, nisi quia intellectus noster sit abstractus à materia, & intellectus bestiarum non sit abstractus: quia intelligere uniuersaliter est intelligere rem abstractam à materia, & à cōditionibus materiæ, quæ operatio non potest conuenire intellectui mixto materiæ, quia haberet organum, & organum non repræsentat uniuersale, sed solum singulare. quare ex hoc tex. uidetur colligi rectè dictum à nobis fuisse inrellectum nostrum non habere organum corporale, quia recipit propositiones uniuersales. quia si hoc non demonstraret intellectum nostrum non habere organum corporale, fieri non posset ut sciremus intellectū nostrum non uti organo: & per consequens ignoraremus, an esset mixtus corpori, imo crederemus ipsum uti organo corporali, & per consequens esse mixtum corpori, sicut sensitiuum. etenim nulla alia est operatio ipsius intellectus ex sententia Aristo. ex cuius doctrina loquimur, ex qua hoc possit colligi præter istam, quare recipere species uniuersales extrinsecus aduenientes est uerum medium ad demonstrandum intellectum non habere organū. & quia ex sententia Aristo. belluæ non habent istas propositiones uniuersales, sequit̄ ex eius sentētia, ut earū animæ sint mixtæ corpori, quia habeanr corporale organum. si ergo uideantur facere aliqua mechanica, hoc est ex instinctu quodā naturæ, nō quod habeant discursum uerum ex sentētia Aristo. quia haberent propositionē uniuersalem, non enim est sine ea. si tamē esset uerum, quod haberent inrellectum, sicut homines, haberent etiam propositionem uniuersalem: quod si detur, nihil aliud erit, quàm euertere Aristo. iudicium: ex cuius tamen sententia Pomponatius se loqui profitetur, et tenet materialitatem intellectus nostri.

Quod uerò infiniti homines uideantur minus intellectus habere, ut ipse dicit, quàm multæ bestiæ, hoc uidetur falsum: & si[illegible], uerum non est, quia homines non habeant uerum intellectum alium ab eo, quem habent bestiæ, sed est, quia illi homines non habeant organa disposita, uel ob alias causas dictas, & hoc eis accidit.

Quod si etiam daretur, hoc esset quoq; contra ipsum, quippe qui fatetur hominis intellectum, licet sit eductus ex potentia materiæ, esse tamen perfectiorem omnibus alijs intellectibus, & formis materialibus: soluat ergo & ipse, quare infiniti homines uideātur habere minus de intellectu, quàm multæ bestię, & si intellectus est materialis, quia hoc est absurdum ex sententia etiam ipsius: nihil igitur hoc infirmare sententiam nostram uidetur, sed potius suam labefactare, atq; conuellere.

Quod uerò affert testimonium eius mortalitatis, quia solum cum mortalibus conuersatur, uidetur ignorare naturam ipsius intellectus, ipse enim erat in pura potentia, & nullum habebat actum: necesse ergo fuit, ut perficeretur ab extrinsecus existētibus. Hoc aūt non poterat fieri, nisi auxilio corporis mortalis, quod corpus nutritur ex mortalibus: fuit igitur coactus homo conuersari cum mortalibus. & concedimus imaginatiuam cognoscere indiuidua decem prædicamentorum, negamus tamen, quod ipsa cognoscat uniuersalia decem prædicamentorū, quia tunc & ipsa non esset mixta cum corpore. Hoc enim fuit, quod fecit nos cognoscere differentiam intellectus nostri ab alijs intellectibus, dictum est.

SECTIO VIGESIMA.

QVod uerò addidit positionem suam nullum inconueniens sequi, dico tot & tanta sequi, ut necesse sit, si eam ponamus, ut euertamus omnes Aristo. li-

 bros,

bros. ex cuius tamen sententia ipse profitetur se loqui: non enim potest sustinere omnia illa Aristo. uerba, quę attulimus ad probādum intellectus nostri immortalitatem. ille enim quas tradit interpretationes somnia esse, & in rem non conuenire ita esse in promptu arbitramur, ut turpe nobis uideatur uelle illas iterum refellere. quis enim est, qui nō uideat somnium esse, et figmentum horrendū, dicere Aristot, protulisse intellectum esse impassibilem, & non esse mixtum corpori: & separabile à corpore, uenire de foris, diuinum esse, ubi loquitur de substantia ipsius, ut probatum est, interpretari de intellectu, ut intellectus est, & de Deo: quid enim sibi uult hoc loqui de intellectu, ut intellectus est, & de Deo, eo in libro quo quærit, an sit pars nostri. & quo modo fieri potest, ut aliquis in illis locis potuerit uenire in eam opinionē, ut uelit Aristo. intelligere de Deo, cum clarè appareat eum manifestissimè loqui de illa parte animi pro substātia sua, qua intelligit, & sapit anima. etenim ex operatione illa, quam facit intellectus, dū recipit species uniuersales, ab eis, quæ sunt extra, non ne cognoscitur, quod nō utitur organo in sua operatione, sua ergo substantia non est mixta corpori.

Quis enim non obstupescat uiros tot eruditissimos uenisse in hos manifestissimos, ac turbulentissimos errores. longe enim melius (meo iudicio) existimationi suæ cōsuluissent, si dixissent Arist. ponere animi nostri immortalitatē, & unitatem, sed deceptum esse, quàm eius uerba ita aperte extorquere, ut fieri non possit, ut ab hominibus, qui cerebri uentriculos, uel cordis dispositos naturaliter habent, percipiantur: æquiori enim animo, si ita loquuti essent, eos tulissemus.

" Decipitur tamen etiam, meo iudicio, in illa parte in qua dicit, quod qui imagina-
" tur opinionē Auer. esse fortissimæ imaginationis, & se credere pictores nunquàm
" pulchrius monstrum, hoc monstro finxisse, quia hoc est contra Aristo. etenim uerissimū est opinionem illam de unitate animi esse falsissimam, quia fides nostra, quæ non potest neq; falli, neq; fallere ita apertè asserit. tamen si nos in fundamentis Aristo. naturaliter loquentis stemus, & non euertamus sua uerba, sed rectà interpretatione illa accipiamus. & si caremus lumine diuino, dicerem tantum abesse, ut ille, qui imaginatur intellectus unitatem sibi fingat monstrum, ut qui aliter asserat, cogatur dicere monstra, & maxima figmenta. quoniā si intellectus noster non sit mixtus corpori, necesse est, ut sit abstractus à materia, & à corpore. ex quo sequitur, quod sit impassibilis, ergo immortalis, ergo non multiplicatus, ex dictis etiam ab ipso. qui igitur imaginatur, quod sequitur ex demonstratione naturali, loquendo naturaliter, non imaginari figmentum in dubium sano uenire nō potest, sed qui imaginatur illud, quod repugnat demonstrationi naturali, quæ ortū habet ex sensibus, & profitetur se loqui naturaliter, ille sibi imaginari monstrum necesse est. quid enim est nō esse mixtum corpori, quàm non habere magnitudinem: quid enim dicat, quæso, est non habere magnitudinem, nisi esse abstractū & separatum à materia: Quid præterea est esse abstractum à materia, nisi esse incorruptibile: non ne omnis corruptio est ratione materiæ: quid enim est in doctrina Aristo. esse incorruptibile quàm esse immortale: quid aūt est esse immortale, quàm esse unum in numero, in specie, si natura non multiplicat indiuidua in eadem specie, nisi quia non potest conseruare speciem in uno indiuiduo, seruat per successionem. qui ergo aliter sentit, ut euertat sententiam Aristo. naturaliter loquentis, necesse est: si uerò dicat, quod Aristo. intelligat in istis de intellectu, ut intellectus est, non ne hoc dicere est figmentum: non ne hoc est extorquere Aristo. non ne euertit totum librum de Anima: non ne falsum dicit, quod intellectus ut intellectus sit à materia abstractus: & quod non habeat organū, quia omnis intellectus esset ita. quod quidem à ratione abhorret: nam phantasia est intellectus (ut dictum est) & tamen habet organum corporale, & non est abstracta.

Item quomodo fieri potest, ut non intelligat in illis locis de parte animæ, qua sapit homo, & intelligit: & non loquatur in illis locis de illa parte animæ, quam uocauit intellectū: & non intelligat illam partem non habere organū, & ob hoc non esse mixta cum corpore, & hoc dicat ex sua operatione, non ne pollicitus erat in toto libro declarare substantiam animæ: & omnium partiū suarum: & quā differentiam

tiam haberet ab alijs: ubi ergo si non fecit in illo tex. certè nullibi tradidit hanc cognitionem, si in eo consilio fuisset, ut vellet ibi declarare ipsam, ut est simpliciter intellectus. quia declarare naturam intellectus ut intellectus est, nō est declarare naturam ipsius nostræ animæ rationalis: quia ipsa quatenus rationalis non est intellectus, ut intellectus, sicut homo quatenus homo non est animal, quatenus animal: quia omne animal esset homo, ita etiam omnis intellectus esset rationalis. quod quidem est ita falsum, quàm quod falsissimum.

SECTIO VIGESIMAPRIMA.

SI uerò dicat tex. illum 6.3. de Anima intelligi de intellectu possibili nostro, ut est possibilis noster, dico quod intellectus possibilis noster, qa recipit species uniuersales extrinsecus aduenientes, & ipsas intelligat, non potest in suo opere uti organo corporali: quia non possit illud opus efficere. ergo nō potest quoad eius substantiam esse mixtus corpori. substantia enim eius cognoscitur ex opere, sicut diximus formas cœlestes, quod ad suam substantiam nō habere magnitudinem, id est non esse mixtas corpori, quo ad eam substantiam, propterea quod mouēt æterno tēpore. si ergo operatio intellectus nostri non ostenderet substantiā suā, neq; operatio intelligentiarū hoc posset de ipsis intelligentijs præstare. non enim est maior ratio unius, quàm alterius: sed hoc à sententia Arist. abhorret, ergo & illud. tex. 6. 3. de Ani.

Si ergo est uerū, quod substantia intellectus nostri sit abstracta, ut sit una ex fundamētis naturæ, & ex ijs, quæ ab ipso etiā concessa sunt, necesse est: ergo qui nō poterit unitatem intellectus ex fundamētis naturalibus positis ab Arist. imaginari (ut more suo loquar) non poterit etiam imaginari demonstrationem Arist. & non poterit imaginari substātias abstractas esse in qualibet parte corporis cœlestis, & esse totas in toto, & totas in qualibet parte. eadem enim est ratio animi nostri, licet informet materiam non continuam, sed discretam, & seiunctam. hoc enim non repugnat indiuisibilibus formis, quæ non extenduntur ad extensionem materiæ: sicut diximus. qui ergo non potest imaginari unum intellectum eum ipsum cogi imaginari maiora ex ijs, quæ diximus in superioribus, perspicuum esse arbitror.

Cùm uerò addit ex quibus omnibus patēre potest, quod multa, quæ dicuntur « ab Arist. de intellectu, uidētur se inuicem oppugnare, quum minimē oppugnent. « dicit enim quandoq; quod est materialis, & mixtus: dico hoc nunquam dixisse Arist. « cùm uerò exponit non separabilis, non uerē exponit mixtum. quia intellectus dicitur non separabilis, quia nunquam est sine aliquo corpore, non tamen dicitur mixtus aliquo modo, neq; materialis. neq; hoc nunquam dixit Aristot. intelligendo per materiale, non quod sit possibilis, sed ut Pomponatius intelligit, quod sit eductus ex potentia materiæ.

Exponit deinde, dicens, quod intellectus ut intellectus est omnino immixtus, « & separatus. cùm uerò dicit, at humanus utrunq; retinet: nam separatur à corpore, « ut subiecto, id est non habet organum corporale. sed hoc euertit suam distinctionem. quia si intellectus, ut est humanus, separatur à corpore, ut subiecto, id est organo: ergo non est mixtus corpori ut humanus. Et hoc patet ex tex. 6.3. de Anima. 3. de Anim. ergo est separabilis à corpore, ut humanus. Hoc item patet ex 3. tex. illius libri, ergo ei conuenit id, quod intellectui conuenit, ut intellectus est: frustra ergo facta fuit illa eius distinctio. tex. 6.

Item ista distinctio est nulla, propterea quod non cōuenit eis quæ traduntur de intellectu in 3. de Anima, quia ibi non potest loqui de intellectu, ut intellectus est, 3. de Anim. quia sic loqueretur de omni intellectu: sed solū de intellectu humano: quia de eo intellectu, quo sapit, & intelligit anima nostra, quia loquitur de intellectu passibili, alioquin non cōuenirent in rem ea, quæ eo in loco loquutus est Arist. et enim solum de intellectu humano potest ibi intelligi, quia sermo de intellectu passiuo iam fuerat habitus in 2. lib. est enim phantasia.

De intellectibus uerò simpliciter abstractis uerba facta sunt, & in 8. Physic. & in 8. Phys. & 12. Meta. quia sunt causæ uniuersales, quæ causæ uniuersales nō possunt tractari in 12. Meta. sermonibus de causis particularibus.

SECTIO VIGESIMASECVNDA.

ILlud etiam uidetur alienum à re proposita dicere intellectum, ut intellectus, nullo modo esse actum corporis organici, quoniam intelligentiæ non indigent organo in intelligendo. quia possumus etiam dicere intellectus eius abstractos, ut intelligentes nō esse actus corporis cœlestis, quia intellectus humanus non est actus corporis cœlestis: & quando dicit Aristo. intellectus cœlestes esse formas corporum cœlestium, non intelligit, ut intellectus: & sic loqueremur extra rem.

Præterea uidetur ignorare definitionem animæ generalem, quia opinari uidetur Aristote. uoluisse dicere animam esse actum corporis organici, quia indigeat organo in intelligendo. quia hoc euertit demonstrationem Arist. totiens citatā, quia aliud est animum humanum esse actum corporis organici, & aliud est ipsam uti organo in intelligendo. sensus enim Arist. uidetur esse, quod quia anima est actus, & forma corporis naturalis, quod corpus habet partes diuersas æterogeneas, & distinctas, ut organa: quia informat corpus, quod habet carnem, ossa, & neruos, & cartilagenes, & similia. Et ita in arboribus ex proportiōe, quod tale corpus & huiusmodi corpus habet uitam in potētia: quia ante animam non habet uitam. & per has partes distinguitur ab anima cœli, quę informat corpus, quod nō habet partes illas organicas: & omnis anima corruptibilium animalium ita est, quia ibi non potest loqui de anima cœli: propterea quod loqui non potest in illa parte de causis uniuersalibus, sed de causis particularibus, quæ sunt causæ animatorum corruptibilium. de abstractis autem illis sermo habitus fuit in lib. 8. Phys. & 12. Meta. sicut diximus. cùm ergo sententia Aristotelis de definitione animæ sit illa, quam diximus: illico perspicuum est aliud esse animam esse actum, & perfectionem corporis naturalis organici, & aliud quod in opere suo utaꝰ organo corporali, quia hoc solum est uerum de parte uegetatiua, & sensitiua, & non est uerum de parte intellectiua. cogimur enim ita dicere propterea quod definitio illa animę est uniuersalis, quæ anima distribuitur ab Aristot. in uegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam: necesse ergo est, ut omnes partes animæ sint actus corporis organici, alioquin non conueniret omni animæ. Cogimur igitur dicere aliud esse uti organo in operando, quia Aristoteles tertio de Anima inquit, sensitiuo inesse organum, ipsi uerò intellectiuo non esse organum in operando: quia accipit species uniuersales extrinsecus aduenientes, quibus carebat, & ad quas erat in potentia, antequam ipsas intelligeret. Non uidetur ergo rectè dicere, quod intellectus ut intellectus nullo modo est actus corporeus: quoniā intelligentię non indigēt organo in intelligendo. primo quia illa, quæ ipse dicit, in rem non conueniunt. ibi enim nō potest loqui de intellectu, ut intellectus est: quia ibi loquiꝰ solum de anima, quæ est principium animātium, sicut in libro de Partibus animalium, & de Partibus plantarum loquutus est solum de corpore animantium corruptibilium, quod est eorum principium materiale: consentit enim rationi, ut solum in libro de Anima sermonē habeat de principio formali: quod est proprium illius corporis. quare non conueniet in rem ut ibi loquatur de Anima, ut anima est: sed ut est anima corporum corruptibilium. Non conueniet igitur in rem etiam, ut possit loqui de intellectu, ut intellectus est: sed solum ut est pars animæ corruptibilium, non ut intellectus: sed ut intellectus humanus, solum est anima hominis. alioquin extra rem, & confuse, & superuacaneè loquutus fuisset Aristot. & omnia, quæ dicuntur ab Aristot. in libro de Anima conuenire solum animæ, & partibus eius: ut est principium animantium corruptibilium, ita est in promptu, ut turpe sit uelle istud probare, rueret eñ uniuersa illa doctrina. Quapropter perperā uidetur dixisse intellectū, ut intellectus, nullo modo esse actum corporis organici. quoniam intelligentiæ non indigent organo intelligendo: primum quia in dubiū uenire non potest, quod intelligatur ibi de intelligentiis ob causas dictas: deinde redditio illius causę uidetur præseferre ignorationem illius definitionis: quia ibi noluit dicere Aristot. animas esse actum corporis, quia utantur organo in intelligendo ob causas dictas: sed quia informat, et perficit corpus distinctum per partes diuersas, quæ sunt organa.

[Margin notes: 8. Physic. 12. Meta. — 3. de Anim. — lib. de Partib. anial. et de Parti. plantarū. — In libro de Anima.]

Melius

Melius enim fuisset dicere intellectum, qua intellectua non esse actum corporis organici: quia intelligentiæ non sunt actus corporis organici. etenim corpus cœleste non habet illas partes diuersas eo modo, quo corpus animantium uegetatiuorum: & nõ quia non utantur organo in intelligendo, sed tunc etiã loquutus fuisset præter rem. non enim in illo libro agitur de hoc, neq; agi potest, ut ex eis, quę in superioribus disputata sunt, perspicuum esse arbitror.

Illud uerò quod subiungit intellectũ humanum, ut humanus est esse actum corporis organici: ut obiectum, non pertinet ad rem, quia [redacted] est intellectum humanum esse actum corporis organici. & aliud est indigere corpore, ut sibi obiectum repræsentet: quia est actus corporis organici, quia est anima: quæ est forma corporis organici. indiget uerò corpore, quod sibi repræsentat obiectum, quia caret omnibus speciebus, & est in pura potentia ad illas extrinsecus aduenientes intelligendas. Dicere ergo, ut est humanus esse actum corporis organici: ut obiectum nihil aliud est, quàm apertè ostendere se esse prorsus ignarum illius definitionis, ut diximus: quia ridiculum est dicere intellectum humanum esse actum obiecti, quia intellectus humanus non dat esse ipsi obiecto: neq; perficit obiectũ, sed potius perficitur ab obiecto. quia agẽs semper est honorabilius passo, quatenus agens, & quia indiget corpore, ut obiectum sibi repræsentet: & non ut organo. habetur ipsum separari ab hoc, uel ab illo corpore, ut dictum est: licet non separetur simpliciter. & hoc uoluit dicere Aristot. quum dicit ipsum non esse separabilem, & aliquando separabilem. Quod uerò dicit iste, quia intellectus est actus corporis organici, ut obiecti, & sic non separari, uerum non ut obiecti, uidetur ignorare propriam uocem. etenim dicere intellectum indigere corpore, ut repræsentet obiectum: & non ut subiecto, intelligens, ut ipse exposuit, id est ut organo, sunt idem, quia intellectus indigeat corpore ut repræsentet obiectum, necessario non indiget ut organo, quia non indiget corpore: ut repræsentet sibi obiectum, nisi quia ei non inest organum, & quia non indiget organo. necessarium est, quum sit eius naturæ, quam diximus, indigeat ut obiecto, quia si ei inesset organum, non indigeret corpore, ut sibi repræsentaret obiectum. ut phantasia, quæ est in organo, non indiget aliquo, quod repræsentet sibi obiectum: quia obiectũ recipitur in suo organo. etenim est ei proportionatum. Ex utroq; ergo sequitur, quod intellectus sit separabilis ab hoc, uel ab illo corpore: uidetur ergo mihi tantus uir propriam uocem ignorasse.

aliud

FINIS LIBRI TRIGESIMISEPTIMI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER

LIBER TRIGESIMVSOCTAVVS.

SECTIO PRIMA.

SED statim diceret aliquis, Tu dixisti intellectum esse actum corporis physici organici, et quod ob hoc nunquam est separabilis à corpore simpliciter. Hoc enim uidetur repugnare Arist. quippe qui dixit 2. de Anima
tex. 11. 2. de Anima. tex. etiam in superioribus citato ob aliam occasionem, quod quidem igitur, inquit, non sit anima separabilis à corpore, aut partes quædam ipsius: si partibilis apta nata est, non immanifestum est, quarundam autem actus partium ipsarum, ut uerò quasdã nihil prohibet, propter id quod nullius corporis sunt actus, amplius autẽ immanifestum si sit corporis actus anima: sicut nauta nauis. etenim inquit Aristot. at uerò quasdam nihil prohibet: propter id, quod nullius corporis sunt actus. Vult ergo quasdam partes animæ esse separabiles, quia nullius corporis sint actus. hoc autem non uidetur posse intelligi, nisi de intellectu humano: ergo intellectus humanus etiam non erit actus corporis, quòd pugnat cum sua ipsius sententia.

Ad quod uerò ego dicerem intellectum humanum, ut intellectus humanus esse actum totius corporis, sicut intellectus abstracti sunt actus corporis totius cœlestis sibi proprij. Ad Arist. aũt dico ipsum intelligere aliquam partẽ animę esse separabilem ab hoc, uel ab illo corpore, propterea quod non sunt actus nullius supple partis determinatæ corporis. & hoc sequitur ex demõstratione 6. tex. 3. de Anima, quia si ipsi non inest organũ corporale, nõ possunt esse actus illius partis organici: quia si essẽt actus illius partis, quæ est organũ, pẽderet ex ipsa illa parte, & tũc non essent separabiles ab illa. & per id quod necessariò sequitur, nõ essent separabiles ab hoc uel ab illo corpore: ex demonstratione ergo illa interpretamur hunc locum. Quod quidem potest etiam colligi ex eodẽ textu undecimo, ubi postquam dixit non immanifestum esse ipsam animam non esse separabilem à corpore, reddens causam huius rei subiunxit, quia anima est actus quarundam partium ipsarum. & non dixit hoc euenire, quia esset actus corporis, sed quarundam partium corporis: ex quo addiscimus causam quare anima non est separabilis à corpore hoc uel ab illo, quia est actus quarundam partium corporis: sed cùm ergo addidit ueruntamen quasdam partes supple animæ, ut intellectus possibilis, & agẽs nihil prohibet supple separari, ꝑpterea quod erãt actus nullius corporis: oportet intelligere nullius partis corporis determinatæ, quia si esset actus alicuius partis corporis determinatæ, fuisset causa, quod non separaretur à corpore: ergo nõ esse actus alicuius partis corporis determinatæ erit causa, quod erit separabilis ab hoc uel ab illo corpore, quia si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis: ut diximus etiam superius. & quia non erat manifestum, an esset actus alicuius partis corporis, dixit quod ulterius erit quærendũ, an esset actus corporis, sicut nauta nauis. scilicet nunquid sit actus separabilis ab hoc, uel ab illo corpore: sicut nauta separatur à naui sua, quam gubernabat & regit. sed cùm erit probatũ ipsi non inesse organũ corporale, erit probatum ipsam etiam animam nostram non esse actum alicuius partis corporis determinatæ. & tunc erit manifestum ipsam non esse mixtam corpori: ex quo sequetur quod erit separabilis à corpore. & propter istum causam dixit in textu septimo tertij libri, quem sæpe in alijs occasionibus citauimus superius, ipsum sensitiuum, quia erat in organo, non posse sentire post magnos strepitus, paruos. sed intellectus postquã intellexerit aliquod magnũ intelligibile, non solum minus intelligit debiliora, sed magis: & hoc euenire (inquit) quia intellectus est separabilis ab organo, sensitiuum autem non est sine corpore, id est sine organo corporali: & quum non sit sine organo corporali, necesse est ut sit actus illius organi, & per consequens patiatur, cùm patitur organum. sed organum patitur ab excellenti sensibili: ergo si sensus senserit maximum sensibile, non sentiet debile. quia excellens sensibile ita imprimet speciem suam in organo, ut organum non possit recipere speciem debiliorem: quia uerò intellectus non habet organũ: est ergo separabilis ab organo. ex quo sequitur, ut non patiatur ex passione organi: ergo si intelligit ualde intelligibile, poterit intelligere minus. necesse enim

Marginalia: 3. de Anima. tex. 6. (beside "ple partis determinatæ corporis"); 1. Post. cap. 12. (beside "actus alicuius partis corporis"); tex. 7. 3. de Ani. (beside "citauimus superius")

enim eſt ut exponamus ſenſum eſſe non ſine corpore, id eſt ſine organo corpora-
li,& intellectũ ſeparari à corpore,id eſt ab organo corporali,propterea quod pro
bat id,quod dixit ex ipſis organis. ex hoc tamen, quod ſenſus non ſeparatur ab or-
gano, ſequitur ipſum eſſe mixtũ corpori: & ex hoc quod intellectus eſt ſeparatus
ab organo,ſequitur ipſum non eſſe mixtum corpori.

Ex his ergo locis patet,quod non eſſe intellectum actum organi: & non uti or-
gano corporali, id eſt determinata parte corporis. infert ſeparabilitatem intelle-
ctus ab hoc,uel ab illo corpore,& eſſe actum organi, & uti organo: infert ſenſum
ipſum non ſeparari ab hoc,uel ab illo corpore,neq; ſimpliciter à corpore.

Sed eſſe actum totius corporis non infert neq; illud quod eſt actus, non poſſe
ſeparari ab hoc,uel ab illo corpore:ſed ſolum infert,quod nõ poteſt ſeparari à cor-
pore ſimpliciter. quia ergo intellectus eſt actus totius corporis, non poteſt ſepara
ri à corpore ſimpliciter,ſed ab hoc,uel ab illo poteſt: etenim non habet organum.
quare rectè dixit Ariſtoteles in eodem 2. de Anima tex.26. quem tex. citauimus e- 2.de Anim.
tiam in ſuperioribus in alias occaſiones,& propter hoc benè opinantur,quibus ui tex.26.
detur,neq; ſine corpore eſſe,neq; corpus aliquod anima, corpus quidem non eſt, "
corporis autem aliquid eſt.& propter hoc corpori ineſt:quia enim eſt actus,& ſub "
ſtantia corporis,& forma corporis non poteſt eſſe ſine corpore ſimpliciter. "

Ex hoc ergo tex. colligitur ipſam non poſſe eſſe ſine corpore,ex tex. uerò unde
cimo 2. de Anima. & ex tex. ſexto & ſeptimo 3. ſequitur ipſam animam rationa- tex. 11.
lem eſſe poſſe ſine hoc,uel illo corpore, quia non eſt actus organi: & animam ſen- 2 de Anim.
ſitiuam non eſſe ſeparabilem ab hoc,uel ab illo,neq; à corpore ſimpliciter. nõ quia tex. 6. 7.
ſit actus corporis ſimpliciter:ſed quia eſt etiam actus partium corporis. et ut innue tertij.
ret Ariſtoteles hanc rem, dixit: quemadmodum enim eſt actus partis ipſorum,& "
non dixit ipſam eſſe actum corporis,& propter hoc nõ eſſe ſeparabilem: ſed quia "
erat actus quarundam partium. Perſpicuum igitur eſt, quæ nos diximus cõſentire
Ariſtote. & facilè eſſe declarare, quomodo ſit ſeparabilis à corpore, & quomodo
non,& quod ſit ſignum: quare ſit ſeparabilis. quod ſi animaduertiſſet Pompon. uir
celeberrimus,fortaſſe non ueniſſet in eas diſtinctiones (ut more ſuo loquar) ne-
que in eas ſententias, in quas uenit: etenim ipſe non uidetur poſſe ſuſtinere uerba
Ariſtotelis.

SECTIO SECVNDA.

EX quibus etiam refellitur, quod anima humana, intelligendo animam rationa-
lem, ſit numerata. quia falſum eſt ipſam eſſe materialem, etiam falſum eſt ani-
mam ipſam eſſe factam per generationem, quia uenit deforis: ut probatum eſt ex
ſuperioribus. eius enim actioni nõ communicat actio corporalis, id eſt non utitur
organo corporali in intelligendo: nec obſtare dictum Ariſtotelis 2. Phyſ. quod ſol 2. Phyſ.
& homo generent homines: quia in ſuperioribus hoc declarauimus. etenim ſol &
homo dicuntur generare hominem, quia generãt phantaſiam hominis: per quam
etiã eſt homo, ſed nõ perfectè, quã poſt modo ſequit̃ anima rationalis neceſſariò.
& ita ſol & homo uidentur generare hominem, quia generando phantaſiã homi-
nis ſunt cauſa, quod anima rationalis extrinſecus accedit: ex quo poſtea eſt perfe-
fectè homo, & ita dicũtur etiam generare hominem perfectè: & cõcedimus ipſam
conſiderari à philoſopho naturali, & non poſſe conſiderari ab alio, quàm ab ipſo:
propterea quod homo attinet ad philoſophum naturalem: ergo ſuæ cauſæ pro-
priæ, ut eſt anima rationalis. quomodo autem fieri poſſit, ut philoſophus natura-
lis conſideret abſtracta à materia, dictum eſt in ſuperioribus: ad quem locum me
reuoco.

Interpretatio uerò illa, quam tradit tex. 1. de Partib. cùm dicit de intellectu, non tex. 1 de
ſpectare ad naturalem, uerum eſſe de uero intellectu: ipſe enim eſt mouens nõ mo Partibus.
tus, repugnat apertè tex. illi. propterea quod non poteſt cõuenire niſi intellectui,
qui intelligit res extra ſe: inquit enim intellectus rerũ intelligibiliũ eſt, itaq; rerum
omnium rationes naturalis una tenebit, quod non poteſt quadrare niſi intellectui
dicto, uerus autem intellectus nihil intelligit extra ſe.

Item

Item non conueniebat in eo loco uerba facere de Deo, neque de substantijs abstractis, propterea quod uerba facit de anima animalium corruptibilium ob eas, quas in superioribus recitauimus causas.

Sed quoniam nos ad illum tex. antea dedimus responsionem, & ostendimus ipsum sententiæ nostræ non repugnare, ad illum locum me etiam reÿcio.

2. Phys. Tex. etiam 2. Phys. qui dicit, quæ non mota mouent, non sunt Physicæ considerationis, ostendimus non repugnare nostræ opinioni.

SECTIO TERTIA.

tex. 2. de Gene ani/mal. ca. 3. QVod uerò respondens tex. 2. de Generatione animalium, qui est mentẽ uenire deforis, intelligendum esse inquit, ut mens simpliciter, non ut humana, & si ut humana intelligendum esse non absolutè, sed quod in ordine ad sensitiuam, & uegetatiuam magis participat de diuinitate, ex eis, quæ diximus, exponentes illud capitulum somnium: & figmenta esse arbitror omnes cognoscere, qui eum locum considerauerunt, & esse dictum hominis sibi quoduis cogitatione fingentis: ut tueatur suam positionem, non ueri philosóphi. etenim in rem illam non conueniebat uerba facere de intellectu: ut intellectus est, id est in complexu suo complectitur diuinos, & corruptibiles intellectus, cùm apertè ibi de eis animis, qui sunt in animalibus eum loquutum esse, in dubium sano uenire non possit, qui cōsiderauerit quæstiones ibi propositas ab Aristot. ut quonam uertatur seminis corpulentia, cùm sit nulla pars constituendi animalis: & utrum anima, qua animal dicitur, in semine, & in cōceptu sit, an non, & unde. & proponat de anima rationali, qua homo est: & de ipsa quærit quónam tempore, & quomodo, & unde eam recipiant: quę principium id participant, et cætera quæ ibi: etenim ad quid respondere de mente, ut mens est, si ipse proponit quæstionem de mente humana. certè qui has responsiones dat, non mihi uidetur dignus, ut cùm eo disputationem ineamus.

Propterea qui dubitauerit hoc non conuenire in locum illum, haud sanè intelligo, cur non idem sol sit, an non sit, dubitare possit: quid enim est hoc illò euidētius, si quæstiones proponũtur de animis, qui sunt in animalibus corruptibilibus, & de anima, qua homo est homo: quis potest ferre, ut aliquis respondeat de mente, ut mens est, ut ipsa etiam complectitur mētes cœlestes: certè nemo, nisi sit huiusmodi, ut ebrios etiam respōdentes ferre possit, parcat enim mihi uir iste eruditissimus. non possum satis admiratione affici, quomodo ipse poterit dare has expositiones: & non uidere q̃ essent ridiculæ, & dignæ homine illo, qui præter rem loqui uideatur: legāt enim homines, qui prędití sunt intellectu, illud Aristot. capitulũ, cognoscēt apertissimè expositionem huius uiri alioquin doctissimi, multò magis distare à sententia Aristotelis, quàm cœlum distet à terra.

Præterea quomodo potest intelligere illud dictũ: Sola mēs deforis uenit, nō dici absolutè, si Arist. affert demonstrationes ad illā cōclusionẽ probādam & stabiliendā, quæ sunt absolutæ (ut diximus in superioribus) etenim inquit oẽs animas antè
» esse impossibile rationibus his esse ostenditur: quorum enim principiorum actio
» est corporalis, hęc sine corpore inesse non posse certum est, uerbi gratia, ambulare
» sine pedibus, itaq; extrinsecus ea uenire impossibile est, neq; enim ipse per se acci-
» dere possunt, quum inseparabilia sunt, neque cum corpore: semen enim excrementum alimenti mutati est.

Demonstr. 3. capite 2. de Gene. anim. Demonstratio ergo est huiusmodi animæ uegetatiuæ, & sensitiuæ, & nutritiuæ actio est corporalis, id est cum organo corporali. ergo non possunt esse sine corpore, ut ambulare sine pedibus, organum enim ambulationis sunt pedes: si non possunt esse illæ animæ sine corpore, ergo non possunt antè esse, quia non possunt esse sine corpore, neque possunt extrinsecus accedere: ergo non possunt esse ante illud corpus. quod autem non possint extrinsecus accedere, probatur.

Quia si possent extrinsecus accedere, necesse esset intelligi, ut accederẽt, uel per se accederent cum semine (ut diximus in superioribus) non enim alio modo possunt accedere, ut perspicuum est. sed non possunt accedere per se, propterea quod

sunt

sunt inseparabiles à corpore, quia non possunt esse sine corpore, ut ambulare sine pedibus, neque possunt accedere cum semine, propterea quod semen est excrementum alimenti mutati, quod planè non est animatum: non possunt ergo extrinsecus accedere, neque esse sine corpore: ergo non possunt esse ante corpus.

Si ergo omnes animæ, quæ sunt in animalibus sint uegetatiua, nutritiua, & sensitiua, & mens, & nutritiua, & uegetatiua, & sensitiua nō possunt esse ante corpus, & extrinsecus accedere, quia actio eorum est corporalis, restat, inquit Aristo. ut sola mens extrinsecus accedat, & quod sola ipsa sit diuina, quia actio corporalis non communicat cum eius actione. etenim causa, quare illæ extrinsecus accedere non possunt, est, quia actio sua non potest esse sine organo corporali, quia habent actionem in organo corporali: ergo mens extrinsecus accedit, quia actio eius non est cum organo corporali. demonstrationes ergo sunt absolutę, non in comparatione: ergo conclusiones sunt absolutæ. Perperam ergo uidetur sensisse homo iste.

SECTIO QVARTA.

EX quibus admonemur uera esse, quæ diximus operari in organo corporali esse signum uerum inseparationis à corpore. hoc enim aperte hic dixit Aristo. cum dat exemplum pedum, quæ sunt instrumenta, quibus anima sensitiua deambulationem efficit.

Et perspicuum est non uti in actione sua organo corporali, esse signum manifestissimum potentiā illam animi non oriri ex potentia corporis, & materiæ, & immortalitatis. quare ista demōstratio est illa, quam tetigit in tex. 6. 3. de Anima, & est uera, & germana demonstratio (ut iam diximus) qua ipse utitur ad demonstrandā animæ rationalis immortalitatem: qui ergo negat hanc esse mentem Aristo. eum posse negare omnia clarissima, neminem latêre arbitror. ipse enim inquit clarissime solam mentem extrinsecus accedere, & solam esse diuinam, quia actio corporalis non communicat cum eius actione: id est instrumentum, & organum corporale non seruit actioni mentis, quia mens non utitur organo corporali ad suam intellectionem, in quo intelligat. quare sequitur, ut non sit mixta corpori, & si non est mixta corpori, necesse est, ut non sit orta ex corpore. etenim cum mens sit in corpore, necesse est, ut ueniat extrinsecus, uel oriatur ex corpore. non potest oriri ex corpore, ut probatum est: ergo uenit extrinsecus. Item quia non utitur organo: ergo non est mixta corpori: ergo est abstracta à corpore: ergo sola inter alias animas dictas est diuina. quia quæ sunt abstracta à corpore, sunt diuina, ipsa est abstracta à corpore, igitur est diuina. nihil mea quidem sententia potuisset clarius dicere, ad ostendendum abstractionem animæ rationalis, quàm id quod dixit. quare qui eius contrarium asserunt, suam opinionem potius existimo ipsos asserere uoluisse, quā credidisse Aristo. fuisse eius sententiæ, quam ipsi attribuūt: sed hoc fecisse arbitror, ut fugerent, ut iam diximus, pœnas à religione positas, si mortalitatem animæ ex sua sententia asseruisse uiderentur. etenim mihi quidem in mentem uenire unquam potuit, hos homines doctissimos uere & ex animi sui sententia opinatos esse Aristo. posuisse mortalitatem animæ rationalis, & putasse illas suas interpretationes consentire uerbis ipsius. *6. tex. tertij de Ani.*

Etenim ea asseruisset, quæ neque ebrij, & plumbei homines unquam asserere potuissent.

Ex quibus etiā patet eū sensisse animā rationalē per se in corpus accedere, quia nō accedit per ipsum semē, ut dictū est, & extrinsecus accedit. neque ualet hoc non uideri consentire nostrę cognitioni, q̄niā nō cōsentit etiā nostrę cognitioni, ut diximus in superioribus, quod extra cœlū nō sit neque uacuū, neque plenū, & tamē cogimur hoc credere, ppterea quod ratio naturalis cogit huic rei fidē adhibere. ita etiā si nō essemus lumine diuino illustrati, cogeremur fidē huic rei præstare, qa ratio naturalis nobis uim faceret, quare existimandum est substantias seiunctas à materia, sicut diximus in superioribus. sicut habent alium modum essendi repugnantē ferè mentibus nostris, ita habeant diuersum modū accedendi in corpus, & operandi, & informandi ab eo, quem habent formæ non abstractæ, quæ extenduntur ad extensionem materiæ, & diuiduntur ex ipsius materiæ diuisione. sed quia uidemus for-

mas non abstractas hæc non posse efficere, putamus id etiam non posse fieri à formis abstractis: sed nos decipi in hac re demonstrationes, quibus Aristo. probauit formas abstractas esse immobiles, & indiuisibiles, luce clarius mihi uidentur ostendere. In hac enim materia de immortalitate, & per consequens de unitate nihil uidetur esse, quod in maiorem difficultatem incurrat, & minus explicari posse uideatur, quàm accessus huius animæ in corpus. quod non uidetur fieri posse, nisi indiuisibile moueatur, & informatio diuersorum indiuiduorum, quæ corrumpuntur: cætera uerò omnia, quæ sequuntur hanc positionem, uidentur satis commodè posse euitari. sed si nos consideremus modum essendi formarum abstractarum, quæ non extendantur ad extensionem materiæ, neque diuiduntur per eius diuisionē, & neque possunt per se, neque per accidens moueri, cognoscemus hæc, quæ diximus, posse fieri à formis abstractis sine motu, atque ita ut posteriora prioribus cōueniāt, omniaque inter sese cohærere uideantur, posse informare, ut diximus in superioribus, orbem unum seiunctum tamen, & diuisum in multas partes, sicut intelligentiæ unum orbem continuum. etenim nihil refert formæ indiuisibili, utrū informet orbem continuum, siue disiunctum: cum non extendatur ad eius extensionem, & posse moueri illud, in quo sunt, ita etiam ut non moueantur per se, uel per accidens, quia licet intelligentia solis sit tota in corpore solari: & licet abstrahi non possit ab illo, & ille tamen dicitur modo esse in oriente, modo in occidente: cum tamen dici non possit, intelligentiam illam fuisse motam, neque per se, neque per accidens. sed de his in superioribus uberius egimus, ad quem locum me reijcio: & id quod dixit quarto de Part. animalium, quod solus homo animalium omnium erectus est. quoniam eius natura, atque substantia diuina est, officium autem diuini est intelligere: quod non facile esset, si uasta corporis moles assideret. uidetur fauere nostræ opinioni, quod sola mens sit diuina, quia illa intelligimus & sapimus, quod pertinet ad ipsa diuina.

4. de Part. animal.

Neque illud, quod statim addidit, pondus enim tardiorem reddidit, & mentem & sensum communem repugnare in superioribus ostendimus. etenim diximus mentem dici fieri tardiorem, non quia ipsa aliquid detrimenti patiatur à pondere corporis: hoc enim fieri non potest, cum nō sit mixta corpori: sed dicitur fieri tardior, quia phantasia, quæ ei seruit, fit pōdere corporis, cui est permixta tardior. & si mēs ob hoc dicitur tardior, dicitur per accidens, id est per aliud, & non per se, sicut dixit Aristo. in lib. de Memoria & reminiscentia, mentem recordari, quia sensus recordatur. quare & si homo non sit æternus, quia tamen est particeps animæ rationalis, quæ est diuina, dicitur particeps diuinitatis: non tamen uerum est, quod dicit iste homo quod ipsa incipiat esse.

Lib. de Memoria et reminiscētia.

Neque illud, quod dicit 12. Meta. tex. 39. ad hunc modum: Deductio autem qualis optima paruo tempore nobis. sic enim semper illis illud est, nobis aūt impossibile, nostram sententiam labefactare, ac euertere uidetur: propterea quod dixerat paruo tempore, quod est signum intellectum deficere, dico illud nihil probat contra æternitatem intellectus, quia beatitudo illa nobis singulis durat paruo tempore, quia singuli morimur. tamen ex hoc non sequitur, ut omnis pars componens nos, necessario moriatur: propterea quod neque materia prima, quæ nostri est & pars essentialis, dicitur interire, concedimus tamen nos interire, quia dissoluitur compositum, & nos nihil sumus quodam modo nisi partes illæ ordinatæ, & cōiunctæ. hoc enim sat est ad interitum nostrum: sicut ad interitum domus satis est, quod partes coniunctæ, ut sunt lapides, & ligna, & cementum disiungantur, licet seorsum manerēt, postea integræ, quamque in homine corrumpatur ipsa sensitiua, per quam etiam homo distinguitur ab alijs speciebus animalium, ut diximus in superioribus, licet nō essent in illa perfectiōe, qua homo est homo, quia ꝓpriè homo est homo anima rationali, sicut dixit 2. de Gener. animalium cap. 3. superius citato, & 10. Eth. cap. 9.

12. Meta. tex. 39.

2 de Gener. animalium cap. 3. et 10. Ethic c. 9.

Et ob hanc etiam animam dixit Aristo. 2. de Part. ca. 12. hæc uerba, quæ aūt una cū uita sensu etiā prædita sunt, hæc speciem multiformiorem, numerosioremque uarietatem recipiunt, atque inter ea alijs, alia magis, & eo amplius quo non solum uiuendi, sed & bene uiuēdi ratione natura eorū obtinuit, quale hominū genus, quippe quod, aut ex omnibus animalibus nobis cognitis, diuinitatis particeps sit, aut omnium maxime. hoc enim ei conuenire apparet ob diuinitatem intellectus. sed

2. de Part. cap. 12.

alia

alia animalia possunt aliquo modo dici participātia alicuius diuinitatis, tamen nō
sunt participātia ueræ diuinitatis, quia eorum animæ non sunt seiunctæ à materia,
quod est signum diuinitatis simpliciter, quia diuina sunt seiuncta à materia.

Quare perperam mihi uidetur subiungere homo iste doctissimus, quod si ho-
mo quandoque immortalis dicitur intelligi secundum quid. etenim dicitur immor-
talis simpliciter, quia anima ipsa, quæ est eius principalis pars, & per quam homo
uerè, & principaliter est homo & diuinus, immortalis est, & diuina. Quod uerò ul-
terius usque ad finem illius capituli disputat, probando intellectum nostrum nun-
quam intelligere sine phantasmate, est id quod nos semper diximus, soluant illi,
qui tenuerunt aliam opinionem.

SECTIO QVINTA.

QVod uerò in 10. capitulo, in quo profitetur se uelle respondere ad obiecta ali-
arum opinionum, inquit: quod anima humana sic potens recipere oēs speci
es formarum materialium duas habere conditiones, unam scilicet, quod secundū
se immaterialis est, & nō indigens organo, tanquam subiecto, pro quanto recipit,
& intelligit illa, quod nos concedimus: uidetur suam ipsius opinionem conuellere,
propterea quod si ipsa recipit formas materiales uniuersales, & recipit ipsas sine
organo: ergo non est mixta corpori ex sui substantia: ergo est abstracta à materia:
ergo est immaterialis: ergo nunquam potest esse materialis, quia non utitur organo in
intelligendo formas extrinsecus existentes. & si indigeat phantasia, ut sibi repręsen
tet obiectum, non sequitur, quod sit materialis, aliquo modo ex substātia sua: quia
indigere phantasia, quæ sibi repræsentet obiectum, est signum uerissimū ipsam nō
esse eductā ex potentia materię, quia si ipsa esset educta ex potētia materię, nō indi
geret phantasia, ob causam dictā, sed esset phantasia (sicut diximus) nullā enim habe
ret discrepantiā ab ipsa phantasia. Hæc igitur pugnāt cū Aristo. quia dicere animā
rationalem nō indigere organo, in quo exerceat actiones suas, & dicere ipsam esse
simpliciter materialē, & secundū quid immaterialem, est conuellere demonstratio-
nem Arist. in 3. de Anima tex. 6. quam totiens citauimus, & in 2. de Generatione a- *3. de Ani. tex. 6.*
nimaliū cap. 3. quo in loco aperte Aristo. ut uidimus paulo antè, ostendit uegetati-
uā, & nutritiuam, & sensitiuā oriri ex corpore, propterea quod illę indigebant orga- *2 de Gene. ain. ca. 3.*
no corporali, ipsam uerò mentē extrinsecus accedere, propterea quod nō utebatur
organo corporali. si ergo extrinsecus aduenit, nō nascitur ergo ex potentia mate-
riæ: ergo simpliciter quantū attinet ad suā naturam ex sua substantia, est abstracta.
euertit ergo homo iste demonstrationes ita aperte, ut mirer ipsum in eam senten-
tiā uenisse, nisi fortasse putandū est eum ut tueretur suā opinionē impunè, induxis-
se testimonium Aristo. ut diximus. Nonnulla uerò postea subiungit, quę quoniam
proficisci nobis uidētur ex mala interpretatione tex. 4. 3. de Anima, ubi inquit Ari- *tex. 4. 3. de Anima.*
sto. intellectū intelligere omnia, & ipse exponit omnes formas materiales, & acci-
pit uim illius propositionis, [redacted]ga recipiens est denudatū à natura recepti, &
nos illā explicationē iā redarguimus in superiorib. missa esse faciēda iudicauimus.

Quod uerò inquit, quod si dicatur, cum ipse intellectus sit in hac quātitate, quo
modo igitur species in eo recepta poterit uniuersaliter repræsentare, cui dicit hoc
nihil prohibere: primo quia accidit sibi qua intellectus, ut sit in quantitate: quoniā
& si est in quantitate, tamen quantitas non est principiū illius operationis, neque in
eo opere, & per se utitur tertio, ex edictis patet, non ex toto absoluitur à quantita-
te, & eius conditione, cum semper speculetur uniuersale in particulari. intellectus
enim humanus habet, & quod sit intellectus, & quod sit humanus. qua enim intelle-
ctus uniuersale cognoscit, & qua humanus uniuersale, nisi in singulari perspicere
nequit. quando uerò hæc dicit, ea ipsa & à sententia Aristo. & à ueritate abhorrere
ex eis, quæ dicta sunt, perspicuum esse omnibus arbitror. etenim alicui intellectui
per se euenit, ut sit in quantitate, ut intellectui passiuo: oritur enim ex potentia mate
riæ. Præterea quid refert hoc, quod aliquis intellectus non sit in quantitate, si ipse
est eductus ex potentia materiæ per se: ergo conuenit intellectui humano, ut sit in
quantitate, quia per se ei cōuenit, ut sit eductus ex potētia materiæ, ex sentētia ipsi
us, & Arist. nō loquitur in lib. 3. de Anima, nisi de intellectu, ut humanus est, quia lò *3. de Ani.*
loquitur de eo, quo intelligimus, & sapimus, & nō potest intelligere de alio intelle *8. Phys. &*
ctu: quia de intellectibus abstractis loquutus est in 8. Physic. & in 12. Meta. ut paulo *12. Meta.*

antè diximus. in libro uerò de Anima non poterit de eis uerba facere, propterea quòd erant causæ uniuersales, & non erant causæ ipsorum animalium, de quibus eo in libro solum intendit Aristoteles, ut perspicuum est.

Item si est in quantitate, quia extenditur ad extensionem quantitatis, quomodo non utitur ipso organo in suo opere: ita enim posset dici de uisu, & de auditu, & de alijs partibus sensitiuis, quod tamen falsum est, quia recipiūt species quantas: quia sunt extensæ. etenim ratio, qua istæ potentiæ recipiunt per modum quanti nulla est alia, nisi quia extenduntur ad extensionem organi: extenduntur autem ad extensionem organi, propterea quod ducuntur ex potentia corporis, & organi. quare si intellectus oritur ex potentia materiæ, ut sentit iste, necessitas cogit, ut extendatur ad extensionem corporis, & ita recipiat, sicut sensus, & utatur quantitate, & per se in opere, sicut sensus: eadem enim est ratio. sed consequens est falsum: ergo id unde fluxit falsum esse necesse est.

Item quomodo est uerum ipsum ut intellectus uniuersale cognoscere: si in nobis non est, nisi ut est humanus, & non intelligit, nisi uniuersale. non enim esset nobis proprius, neq; per ipsum homo distingueretur ab alijs intellectibus, necesse ergo est, ut insit nobis ut humanus.

Præterea falsum est, quod intellectus ut intellectus intelligat uniuersale, quia omnis intellectus intelligeret uniuersale. quod est falsum: quia intellectus passiuus non intelligit uniuersale. Item intellectus diuinus non intelligit uniuersale, quod intelligit noster, ut probatum est: ergo perperam illud asseruit.

Deinde quis dixit ei, quod ut intellectus intelligat uniuersale, & non ut humanus, nos enim non scimus ipsum intelligere uniuersale nisi ut speculemur singulare. & nisi ex intellectione, quam habet ex phantasia, quæ ei seruit, ut est humanus.

Item falsum est, quod ut humanus speculetur uniuersale in singulari: quia etenim nullo pacto non potest intelligere singulare, ut diximus. non enim semper esset necessariū intelligentem simul phantasmata speculari, quia intellectus posset intelligere illud singulare prius.

Item si est mixtus materiæ: ergo habebit organum corporale. probatur consequentia ex auctoritate Aristo. 3. de Anima, quam totiens citauimus in superioribus in aliam occasionem, unde inquit neq; mixtum esse rationabile est corpori,
3. de Ani. tex. 6.
» qualis enim utiq; fieret, aut frigidus, aut calidus, & utiq; aliquod organum ei erit, si
» cut sensitiuo. sed consequens est falsum ex eis, quæ dixit Aristoteles in eo loco, & ex tui sententia, quia tu dicis, quod non indiget organo, ut subiecto, id est, in quo exerceat suas operationes: ergo falsum est, quod sit mixtus materiæ: ergo non est materialis: ergo non est incorruptibilis.

Conuellit ergo opinio ista demonstrationem Aristotelis.

Item si est mixtus materiæ: ergo qualis utiq; fiet, aut frigidus, aut calidus. sed ex sententia Aristotelis non fit neq; calidus, neq; frigidus: ergo non est mixtus materiæ.

SECTIO SEXTA.

CVm uerò dicis intellectum ut intellectus non esse coniunctum materiæ, qua intellectus, sed qua coniunctus sensui. sed hoc est ridiculum. Aristoteles enim loquitur in eo libro de intellectu, quo intelligimus: ergo de intellectu, ut est coniunctus sensui. etenim non intelligimus, nisi intellectu, quatenus est coniunctus sensui: quia necesse est intelligentem phantasmata simul speculari. item necesse est, si est materialis, ut qualis fiat in opere intelligendi, sicut in opere sentiendi, propterea quod ita est in sua substantia coniunctus sensui, & mixtus corpori, sicut sensus. alioquin demonstratio Aristotelis citata destrueretur, ubi probauit, si esset mixtus corpori, sicut sensus haberet organum, & fieret calidus, & frigidus. Hæc enim eue nit ipsi sensui, propterea quod est mixtus corpori, ut patet ex tex. allato, & ex tex.
3. de Ani. tex. 3.
3. 3. de Anima: ubi enim est eadem causa, necesse est, ut sit idem effectus.

Item quomodo intellectus humanus intelliget abstracta à materia, ut uniuersalia, si ipse est immersus materiæ. sunt enim uniuersalia indiuisibilia, & intellectus humanus est diuisibilis, & receptum debet recipi in recipiente per modum recipientis.

entis. si ergo intelligere est in ipso intellectu per se, quia intellectus est locus specie tum, & sit uniuersaliter, & recipiat ea de nouo (ut dictum est totiens) necesse est, ut intellectus sit abstractus à materia: quia uniuersalia abstrahunt à materia. etenim ni hil faceret intellectus agens, si uniuersalia non essent abstracta. Et hoc etiam patet ex Arist. 1. Posteriorũ cap. 17. non possunt ergo recipi, nisi recipiantur modo indiui 1. Post.
sibili, & esset per se in materia intelligere: si intellectus esset per se in materia: sicut cap. 17.
sentire. etem̃ hoc intelligere non cõuenit per se intellectui, ut intellectus est. etem̃ nõ conuenit omni intellectui, sicut habere tres angulos non conuenit figuræ, quatenus figura: quia non omni figuræ. sed quatenus est triangulus, sed intellectui hu mano, ut intellectus humanus est, cõuenit hoc intelligere, quod si detur. ergo quæ cunq; ostenduntur de intellectu per istud intelligere ostenduntur de intellectu hu mano, ut humanus ē. sed per hoc intelligere ostẽditur, quod intellectus humanus non est mixtus corpori: & quod uenit deforis, quod est diuinus: quod est simplex, quod est separabilis, ergo omnia ista cõueniunt intellectui humano, ut humanus. Perperã ergo distinguit iste in illis lib. de Philosophia naturali de intellectu, ut intellectus est, & ut humanus. quia nunquã potest accipi cognitio ipsius. nisi ut humanus. quia accipitur ex intelligere illo, quod est intelligere species uniuersales re rum, quæ sunt extra ipsum: & hoc proprie conuenit intellectui humano, ut intellectus humanus est: quia intellectibus superioribus hoc non conuenit, propterea quod ostensum est eos intellectus nihil extra se intelligere, neque intellectui passi uo. quia habet organum, quod non potest repræsentare uniuersaliter, neq; in ipso potest esse species uniuersalis, quia solus intellectus est locus specierum non tota anima, & etiam propter rem loquitur. ~~[illegible]~~ intellectus ergo humanus est abstractus à materia, est impassibilis, uenit deforis, est separabilis, & huiusmodi, quod eius cõuellit sententiã, neq; illud minus mirum, quod subiungit, quum dicit intellectum non intelligere in aliqua parte corporis. sed in toto corpo re, nam si non intelligit in aliqua parte corporis: sed in toto corpore. ergo non potest esse materialis, neque diuisibilis, quia si esset materialis, & diuisibilis, iccirco talis esset, quia esset mixtus corpori, & organicus, & si esset organicus, intelligeret in aliqua parte corporis: & si sic. ergo non in toto corpore, ut patet de sensitiuo. ergo suam ipsius conuellit sententiam, non solum enim pugnantia: uerumetiam (quod multò fœdius est) negantia homo iste apertissimè loquutus est. Non enim intellectus potest in toto corpore esse, & operari, & non in determinata parte corporis, nisi sit abstractus à materia, & immixtus corpori, alioquin demonstratio Aristote. nulla esset: quam totiens recitauimus.

Item falsum est intellectum humanum indiuisibiliter recipere, quod intelligit: & intelligere indiuisibiliter. quia si sic, non esset indiuisibilis quia si est indiuisibilis, necesse est (ut dictum est) ut recipiat indiuisibiliter, quia receptũ debet recipi per modum recipientis, si ergo est diuisibilis: oportet, ut diuisibiliter recipiat, quare po nere ipsum materialem, est ponere ipsum diuisibilem, sed ponere ipsum diuisibilẽ & recipere indiuisibiliter: est pugnantia loqui, quum ergo iste omnia illa ponat, ut pugnet cum sua ipsius sententia: necesse est.

Item ex modo operandi non possemus cõsequi essentiam alicuius, consequens apertè à ueritate alienum est. Ex operibus enim uenimus in cognitionem substan tiæ rerum. sicut ex operibus substãtiarum abstractarum uenimus in cognitionem substantiæ ipsarum, aliter enim tota philosophia naturalis rueret: ergo antecedẽs. consequentia probatur, quia intellectus operatur abstractæ indiuisibiliter. & tamen secundum naturam suam ex huius hominis sententia non est abstractus: ope rationes ergo rerũ non ostenderent essentias & substantias rerum. quod quidem asserere est non solum philosophiam naturalem labefactare, ac infirmare: sed etiam penitus eam conuellere.

Item à ratione alienum est dicere intellectum qua intelligit indiuisibiliter recipere, qua uerò sentit, uel uegetat diuisibiliter: quia non potest, ut una substantia, fieri
possit operari modis istis diuersis: esset enim eadem substantia organica & non organica, mortalis, & immortalis secundum substantia. etenim quatenus indiuisibiliter recipit, non esset organica, quatenus uerò diuisibiliter esset organica. Vna er

go,& eadem substantia esset organica,& non organica,& illa mortalis,& immortalis:quod quidem fieri non potest.

Item nos non possemus cognoscere,an esset immaterialis: quia intelligit indiuisibiliter:an materialis,quia sentit diuisibiliter.

Item non esset differentia inter sensum,& intellectum.quam tamen opinionem

1.de Anim. Homeri,& Empedoclis redarguit Aristo.1. de Anima. quum uerò ex dicto Arist.

3.Ethic. 3. Ethic.qui dicit uoluntatem esse impossibilium,quia immortalitatis,uult sequi ipsam animam rationalem,non esse immortalem. Dico falsum esse,quod hoc sequatur.sed hoc ostendit esse mortale,quod appetit immortalitatem:quæ dari non potest.sed hoc non est anima, sed compositum. nos enim uoluntate non appetimus immortalitatem animæ solum: sicut neque appetimus immortalitatem materiæ primæ:sed appetimus immortalitatē compositi. nos enim appetimus æterno tempore manere coniunctionem animi nostri cum hoc corpore: & hoc est quod fieri

2.Meta. nequit.subiungit postmodum,quare Aristo.2. Meta. comparauit intellectum hu-

9. de Hist. animalium cap.1. manum noctuæ,non talpæ,noctua enim aliqualiter uidet. quibus uerbis uidetur quasi repugnare eis, quæ dixit in superioribus contra Auerr. quia uidetur concedere,quod illud exemplum Arist.non demonstrat impossibilitatem, sed difficultatem.

SECTIO SEPTIMA.

Quod uerò addit uniuersaliter corpora cœlestia, homines,bestias,plantas animata esse,eorumque animas sub definitione animæ generali cõnneri,quod attinet ad istam ultimam partem, tam falsum est, quàm quod falsissimum. etenim intelligentiæ nullo modo acceptæ sunt actus corporis organici: quia corpora cœlestia non habent illas partes æterogeneas, quæ sunt organa animæ definitæ in libro de Anima.sed partes cœli differũt solum densitate,& raritate, partes uerò corporis physici,quæ dicunt organa,differũt cõplexione,& quasi specie inter se:quia

2.de Anim. tex.6. specie accidentali, ut oculus ab aure, à nare, & à neruis,& à lingua,& huiusmodi.

lib.de Sensu & sensibili. Hoc enim indicauit Arist. 2.de Anima tex. 6.& apparet ex uniuerso libro de Anima,& ex libro de Sensu,& sensibili,& ex alijs libris. sunt enim intelligẽtiæ actus corporis naturalis:sed non organici,neque potentia uitam habentis; sicut corporis

2. de Aim. tex.3. animalium corruptibilium. Etenim inquit Aristot.2.de Anima tex. 3. uitam autem habere dicimus,id quod per sese ipsum alimentum,& augmentum,& decrementum.loquitur ergo de illo corpore,quod potest ali,augeri & diminui, quod quidē conuenire non potest corpori cœlesti.

Item superuacaneè ibi comprehēdit animam corporum cœlestium, quia eo in loco tantum sermonem habet de anima illa,quæ est animalium corruptibilium,& quæ est propria eis,& ut principium eorum.

8.Phys.& 2.Meta. Item de anima corporum cœlestium, & in 8. Phys. & in 12. Meta. sermonem habuit. Fuit igitur necessarium in libro de Anima,ubi nõ loquitur,neque loqui potest de anima corporum cœlestium,ut seiungeret ipsam ab anima corporum cœlestiũ: alioquin illa definitio non fuisset propriè illius libri:& non possunt seiungi,nisi per illud organum,& potentia uitā habentis, eo modo, quo declarauit uitam habere. Ergo perperam dixit homo iste eruditissimus, animas corporum cœlestium comprehendi sub definitione uniuersali animæ,quam posuit 2. de Anima.

Item Arist.diuidens animam definitam in 2.lib.in suas potentias, non diuisit ipsam in animam corporum cœlestium:si dicas, quod per intellectiuum intellexerit illas animas,in errorem turbulentissimũ incideres.propterea quod Arist. nõ definiuit illam partem animæ in libro de Anima,neque aliquam mentionem fecit,de operatione illius animæ,quæ conuenit corporibus cœlestibus: sed solum de omnibus potentijs,quas uidemus esse in mortalibus:cùm tamen pollicitus fuisset declarare,& substantias uniuscuiusque potentiæ definitæ & diuisæ,& opera eorum. Falsam igitur ac contra Aristo. sententiam mihi uidetur homo iste de hac re accepisse opinionem. Falsum est etiam (ut ego quidē opinor) quod intelligentiæ quatenus intelligentiæ non actuent illud corpus cœleste,quod ad earum intellectionē,quæ

est

est sua uera perfectio, sequitur, quod dẽt esse corporibus cœlestibus, alioquin non possent illud præstare, sicut in superioribus declarauimus.

SECTIO OCTAVA.

AD id uerò, quod de intellectu agente dicebatur etiã dico demonstrationem Aristot. illam 3. de Anima esse istam, ut in superioribus etiam diximus. *3. de Anim. tex. 19.*

Intellectus agẽs est immixtus, & impassibilis, et separabilis: quia intellectus passibilis est immixtus impassibilis, & separabilis. probatur cõsequentia: quia semper agẽs est honorabilius passo, & forma est honorabilior materia. sed intellectus actu est agẽs, & possibilis, patiens, & agẽs est forma, & passibilis materia. ergo si ista prædicata, quę significant honorabilitatem, conueniunt ignobiliori substantiæ, ergo multo magis honorabiliori conueniẽt: quia quod conuenit ignobiliori secundum naturam, & ex se, multò magis conueniet nobiliori: ergo si conuenient possibili, conuenient etiam agenti.

Quod inquit iste, quod de intellectu agente dicebatur, quoniam ipse uerè immortalis est, quare & passiuus.

Primò dicitur falsum esse Arist. probasse intellectũ passiuum esse immortalem, quia intellectus agens est uerè immortalis, intelligendo per intellectum passiuum intellectum possibilem: quia Aristo. non fecit talem demonstrationem, sed è contrario fecit, ut ratio retrodicta ostendit. etenim ex ignotioribus ad notiora fuisset argumentatus. ignotior enim nobis est natura intellectus agẽtis, quàm intellectus possibilis natura: propterea quod eius opus est nobis magis ignotum. etenim si ex opere, intellectus possibilis uenimus in cognitionem operis intellectus agentis, et suæ substantiæ: hoc enim modo proficiscimur. Intellectus possibilis intelligit omnia, ergo caret omnibus speciebus: ergo est solũ in potentia ad illas species, antequàm intelligat, igit̃ non habet organũ corporale: q̃a recipit species uniuersales, quæ extrinsecus adueniũt. quia organũ nõ potest illas recipere, & reprę̄sentare. etẽm nõ reprę̄sentat et nisi singularia, ergo nõ est mixtus corpori, ergo abstractus à materia: idẽ enim sunt non esse mixtũ corpori, & abstractũ esse à materia. cũ ergo sit abstractus à materia, et sit in pura potentia ad recipiendas formas uniuersales, quas sentimus in nobis ipsum recipere, & istę nõ possint reprę̄sentari à phantasmate: necesse est, ut ab aliqua alia potẽtia ex singularibus fiant uniuersales. at nõ possunt fieri ab intellectu possibili, idem enim non potest esse agens, patiens respectu eiusdem, ergo necesse est, ut sit alia substantia diuersa ab ipsa re, quæ eas abstrahet, & sit forma etiam ipsius possibilis: est enim pura potentia. cognoscimus ergo intellectum agentem dari ex opere intellectus possibilis, & cognoscimus ipsum esse formam intellectus possibilis. Quare si intellectus possibilis sit immixtus, separabilis, & impossibilis, ergo necesse est ob causam dictam intellectum agentem esse huiusmodi. oportebat igitur respondere ad id, quod dicebatur de intellectu agente (quoniam ipse uerè immortalis est) quare, & possibilis, quandoquidem ambo sunt partes essentiales animæ humanæ, quod ista non erat ratio facta ab Aristot. neq; poterat fieri, & si sint ambæ partes essentiales ipsius animæ, & non differrent. Huic autem dicitur, quod uerbum illud magis potius est in oppositum, quàm in propositum: nullibi enim dicit Aristot. quòd solus intellectus agens est immortalis, quia quando dicit, separatus enim est solum quod quidem est: & hoc solum immortale, & perpetuum est: non potest intelligere de intellectu agẽte, quòd solus ipse sit immortalis: neque dicit Aristoteles quod intellectus possibilis non semper est actu, quia quandoq; intelligit, & quandoq; non. quia quum inquit: Quæ uerò secundum potentiam tempore prior in uno est: omnino autem id est in omnibus, neque in tempore, quia non aliquãdo quidem intelligit, & aliquãdo non intelligit. Quæ uerba significant ipsum semper intelligere. quia si scientia ipsius non est prior tempore secundum potentiam, necesse est, quod in aliquo semper respectu omniũ hominum intellexerit, et intelligat. alioquin esset secũdum potentiam semper prior, & in uno, & uniuersaliter respectu omnium, si absolutè daretur aliquod tempus, in quo ipse in aliquo non intelligeret, necesse ergo est, ut semper intelligat. *3. de Ani. tex. 20.*

Item ille modus loquendi (non est supple uerum dicere, quod aliquando intel-

fundabantur in intellectu possibili, qui erat [redacted] sed fundabuntur in intellectu passiuo, ad cuius corruptionem necesse fuit deficere illas species: etenim ad corruptionem subiecti necesse est, ut corrumpantur sua accidentia, quæ fundabantur in eo. quum ergo ita sit, non possumus reminisci eorum quæ sciebat Aristoteles, licet intellectus possibilis sit impassibilis, & immortalis, & per id, quod necessario sequitur unus. ex quo textu perspicue patere arbitramur, intellectum possibilem esse impassibilem, quia loquitur de eo intellectu, qui non intelligit sine phantasia, & dixit eum, qui non intelligit sine phantasia esse impassibilem. & in dubium uenire non potest, quin ille intellectus, qui non intelligit sine phantasia sit intellectus possibilis, ut patet. quod per impassibile intelligit incorruptibile, etenim [redacted] suum cõtrariũ corruptibile, & quod textus ille 20. loquatur semper de intellectu possibili, non de agente, colligi perspicue (meo iudicio) potest ex textu sexagesimosexto primi de Anima, quem etiam textum in superioribus citauimus, ipse enim manifestissime intelligitur de intellectu possibili, & ea dicit, quæ tex. 20. tertij de Anima protulit, intelligere enim inquit, & considerare marcescunt aliquo interius corrupto, quod in textu uigesimo dicit intellectu passiuo corrupto, quod est phantasia. & addidit, ipsum autem impassibile est quod est idem iudicio meo, quod hoc omnino autem, neque in tempore, sed non aliquando quidem intelligit, aliquando uerò non intelligit. quia si intelligit semper in aliquo, ergo intelligere est impassibile generaliter. deinde uidetur reddere causam, quare marcescat alio interius corrupto, & inquit, quòd intelligere, & amare, aut odio habere non sunt illius, id est intellectus passiones. sed huius id est corporis habentis illum scilicet intellectum, quare & hoc corrupto, neque memoratur intellectus supple, de ipso enim est sermo, quia non erant illius scilicet passiones, sed erat communis, id est illius compositi, quod continebat corpus, & animam, quod destructum est. quia destructa est phantasia, & dissolutum corpus, & eo posito: intellectus aũt supple nõ est corruptus, quia fortasse est diuinũ aliquod & impassibile, quod est idem, quod dixit tex. 20. tertij de Anima, separatus enim est solũ hoc, quod quidẽ impassibile est, quoad illud quod est, id est quoad substantiã, & hoc solum immortale, & perpetuum. in primo autem de Anima appellauit ipsum diuinum, & impassibilem, & in textu uigesimo dixit idem: non reminiscimur autem quia hoc quidem impassibile. patet ergo, quod textus uigesimus intelligitur de intellectu possibili, sicut textus sexagesimussextus primi de Anima, sunt re ipsa idem, quo ad suam sententiam. & ex illo etiam colligitur, quod non solum ratione naturali anima est immortalis, uerumetiam una, quia non potest intelligere impassibile esse, nisi intellectus sit immortalis. non potest autẽ dici, quod non memoratur hoc corrupto, nisi sit unus. etenim si est alius, & alius non uenit in controuersiam, quare non memoretur: quia nõ fuit in aliquo, si unusquisque babet suum singularem intellectum. Dixit fortassis intellectum esse diuinum, & impassibilem, quia nondum demonstrauerat ipsum esse impassibilem: & per id, quod necessario sequebatur diuinum.

3. de Anim. 20.

1. de Anim. tex. 66.

3. de Anim. tex. 20.

Item patet, quod est incorruptibilis: quia si esset corruptibilis, dictum nõ fuisset ad propositum. quia si corrumperetur non opus fuisset quærere, quare non reminiscamur: quia de eo, quod corrumpitur non possumus quærere, quare non reminiscatur uel memoretur. etenim nullus sanus quæreret de eo, quod corrumpitur, quare non reminiscatur.

Item perspicuum est, quod est unus: [redacted] possit semper intelligere, [redacted] semper sit in aliquo subiecto & non semper in eodem Indiuiduo: corrumpuntur enim indiuidua.

Item non conuenit in rem dicere, quæ uerò secundum potẽtiam tempore prior in uno est: omnino autem neq; in tempore. etenim si esset multiplicatus in singulis, esset prior scientia in potentia.

Quare falsum concludere ex eis, quæ dicta sunt homo iste eruditissimus uidetur, quoniam inquit, unde ad rationem dicitur, intellectus passibilis est secundum quid immortalis, quia ex sententia Aristotelis simpliciter est immortalis, quia simpliciter

pliciter non oritur ex potentia materiæ. & dicit quod ipse intellectus agens est ue re immortalis: etenim hoc etiam est uerũ, quod intellectus agens est uere immortalis, sed causa, quam affert huiusmodi.

Quia est una intelligentiarum, & quod non est aliqua pars animæ humanæ, sed tantùm motor, tam est mea quidem sententia falsum, quàm quod falsissimum. etenim est forma etiam, alioquin ratio Aristotelis tex. decimonono, esset superuacanea. dixit enim quod semper agens est honorabilius patiente, & principium materiæ, per principium enim necesse est intelligere formam, est enim illa, quæ refertur ad materiam: & est principiũ cognoscendi, & existẽdi ipsam materiam, ut dictum est in superioribus.

3. de Anim. tex. 19.

Item istud repugnat Aristoteli, quippe qui probauit in animâ has esse differentias. & si non esset pars animæ, nõ reperiret in anima: sicut forma dicitur esse in composito, propterea quod ipsa dicitur esse pars compositi.

Item demonstratio Aristotelis nihil probaret, nisi hæc esset pars animæ. quia dixisset necesse est, si istud debet recipere, ut sit aliquod agens extrinsecus, quod redigat ipsum ex potentia ad actum, quod non fecit: sed dixit necessarium esse, quoniam in omni natura est, &c. sed de his in superioribus libris uberius egimus: ad quem locum me reiicio.

Item intellectus possibilis non habuisset aliquam existentiam, nisi intellectus agens fuisset eius forma, est enim potentia, & pura. sicut enim probamus materiam primam esse potentiam, propterea quod carebat omni forma materiali, sed poterat omnes suscipere: ita dicimus intellectum possibilem esse potentiam. quia carebat omni forma intelligibili, ad quam erat in potentia: quia ergo recipit, est in potentia. sed esse in pura potentia dicitur, quia ipse intellectus possibilis non potest ex se suscipere illas formas: est enim in potẽtia susceptiua. quare indiget agente aliquo, qui eum ex potentia redigat ad actum, quod quidem agens fuit ostensum suprà (nisi mea me fallit opinio) esse formam dantem esse ipsi possibili. & ita necesse erat, ut esset compositus cum possibili, & quum ipse sit actus (non enim aliter potest esse forma) necesse est, ut possibilis sit pura potentia. etenim ex duobus existentibus actu non fit unum per se, ipsa uerò phantasia etsi est potentia: recipit enim omnes formas indiuiduales, tamen quia ipsa non indiget agente intrinsecus existente, neque illæ formæ, quas recipit dãt ei esse, non possumus dicere ipsam esse in pura potentia. etenim ipsa potest moueri à sensibilibus, sine auxilio alicuius, quod sit sibi intrinsecus. neque uidemus eas formas dare ei esse, sicut formæ, quas recipit materia prima. non sumus ergo coacti ex hac ratione ponere ipsam phantasiam potentiam puram: sed fieri potest, ut sit in potentia ad illas recipiendas. & sit tamen actus corporis, quod nõ potest accidere intellectui possibili, neque materiæ primæ propter dictas causas.

Quare neque similitudo materiæ primæ ad intellectum possibilem omni ex parte quadrat (ut uidimus) quia etiam si conueniunt in hoc, quod ambæ sunt in potẽtia ad formas, quas recipere possunt: & in hoc, quod ambæ indigent agente, qui efficiat eas recipere formas, ad quas sunt in potentia, tamen non eodem modo se habere potest agens utriusque, quia agens materiæ primæ potuit esse extra. tum quia ipsa habet semper aliquam aliam formam, quæ dat ei esse, quam postmodum amittit, quando educitur noua: intellectus uerò possibilis habet suam formam perpetuam, neque etiam aliam potest recipere, ipse enim est perpetuus: & illa forma materiæ primæ non poterat esse causa, ut ipsa reciperet alias formas: quia aliæ formæ non ueniebant extrinsecus, sed intrinsecus exoriebantur.

Item illæ formæ, quas recipit materia, erant necessariæ, ut darent esse ipsi materiæ primæ, ut diximus. & erant formæ substantiales: istæ uerò formæ, quas recipit intellectus possibilis, sunt formæ accidentales perficientes non dantes ei esse. Quare fieri potuit, ut illa forma, quæ dabat esse intellectui possibili esset etiam causa perfectionis, ut reciperet suas species illustrando phantasma, quod non poterant efficere formæ materiales ob causas dictas. præterea demonstrat Aristoteles substantiam intellectus agentis ex substantia intellectus possibi-

ctus posibilis, ergo non potest agens esse una intelligentia, quia substantia intelligentiarum non est cognita ex substantia intellectus nostri, ut diximus suprà.

Item quæro, quis illi dixerit? quod agens est una intelligentiarum, quomodo enim fieri potest, ut illustret phantasma, quo enim medio, & quo instrumento, hoc enim asserere est uaticinari potius, quàm quicquam aliud facere.

Item quum est causa uniuersalis non magis illustraretur phantasia brutorum animalium, quàm hominum. quia ipsa etiam est cognitiua: opinio igitur ista, quæ neque uerbis Aristotelis quadrat, neque rationi, omnino mihi uidetur reijcienda. sed de his etiam in superioribus sermonem habuimus, ad quem lòcum lectorem etiam reijcio.

Concludamus modò nostram opinionem, uidelicet intellectum possibilem immortalem esse, & unum ex uerbis Aristotelis ratione naturali loquentis, non ex ueritate ipsa.

SECTIO NONA.

SEd diceret aliquis, Tu dixisti Aristotelem demõstrasse intellectũ agentem esse separabilem, impassibilem, immixtum, quia intellectus posibilis est huiusmodi, & propter hunc locum, si de aliquo minus uidetur inesse, & inest: ergo de quo magis, quia minus uidetur inesse, ut intellectus posibilis, quod patiatur, & minus uidetur inesse, quod materia habeat illas perfectiones, & tamen habet, ergo & agẽs, & forma magis habebit eas. sed iste locus diceret aliquis est dialecticus, & probabilis, ergo ista ratio est dialectica, & probabilis. non est igitur necessarius, ergo neque demonstratiuus: non sumus igitur certi intellectum agentem esse huiusmodi, sed habebimus solum opinionem ipsam ita esse. quod quidem uidetur à ratione abhorrere: quare diceret aliquis, cogimur dicere rationem Aristot. alio fundamento niti ab eo, quod tu dixisti.

Et quod sit uerum, quòd ille locus sit dialecticus, & per id, quod necessariò sequitur probabilis, indicauit Aristot. primo Reth. ijs planè uerbis, quæ citauimus etiam in superioribus ob aliam occasionem.

Dico autem Dialecticos & Rhetoricos syllogismos esse de quibus locos dicimus: isti autem sunt quicunque de iustis, & physicis, & de politicis, & de multis differentibus specie, ut locus maioris, & minoris. nihil enim magis erit ex hoc syllogizare, uel enthimematice dicere de iustis, quàm de physicis, uel quàm de quocunque, quamuis hæc differant specie. patet ergo syllogismum uel enthimema factum ex hoc loco esse dialecticum, ergo probabile, ergo non necessarium, ergo non demonstratiuum. 1. Reth. cap. 2.

Huic ergo quæstioni, quę quidem est talis, ut exercere posset ingenia etiam eorum, quo interiores, & reconditos sensus perscrutantur, responderem locum illum ex sui natura facere syllogismos dialecticos, & probabiles, quia potest applicari omnibus, sicut dixit Aristoteles: & etiam si applicatus est materiæ contingenti facit solum probabilitatem: ut, exercitus non cœpit ciuitatem: ergo ipsam non capient decem homines. magis enim uidetur quod exercitus capiat, quàm decẽ homines: tamen aliquando contingit, ut decem homines capiant, & exercitus nõ capiat, ob multa, quæ possunt accidere. hoc enim proficisci uidetur, quia locus est applicatus materiæ contingẽti, quæ potest esse, & non esse: captio enim ciuitatis contingenter inest ipsi exercitui.

Quare potest separari ab exercitu.

Item exercitus non dirigitur à natura, non per se errante, sed ab eo, qui potest errare. sed si ille locus, qui ex natura sui est communis omnium, & est locus, qui facit syllogismos dialecticos, applicet̃ materiæ necessariæ: & secũdum naturã mihi uidetur, quod sit maximè necessarius, ut uerbi gratia esse separabilẽ, et impassibilẽ, et immixtũ sunt ꝓprietates, quæ cõueniũt necessariò intellectui possibili, & sunt ei attributæ à natura, q intellectus possibilis est uilior agẽte, tũ quia patit̃, tum quia est materia. necessariũ ergo ẽ, ut huiusmodi prædicata sint attributa etiã intellectui agenti, qui

ti, qui

ti, qui est honorabilius. etenim scimus nos naturam rebus ignobilioribus non at-
tribuere aliqua honorabilia, quæ non attribuat honorabilius, ipsa enim non esset
iusta: non enim iustũ est attribuere uilioribus honorabilia, quæ eadem, & ipsa non
5. Ethic. attribuat honorabilioribus. in quinto enim Ethic. Aristoteles inquit, Hinc pu-
cap. 5. gnas, & querelas oriri quando æquales non æqualia, uel non æquales æqualia, est
» enim iniustum. Si ergo quando distribuuntur res modo dicto distributio est in-
iusta, ergo contra naturam: iustitia enim est secundum naturam, ergo tanto magis
natura iniustè ageret: si ipsa in æqualibus, ut ignobilioribus attribueret nobili-
ora, & honorabiliora, quæ postea non attribueret ipsis honorabilioribus. sed quo
niam attribuere ipsi naturæ iniusta opera, est ita absurdum, quàm quod absurdissi
mum, in dubium uenire non potest: si uideamus ipsam intellectui possibili, qui est
ignobilior intellectu agente attribuisse esse separabilem, & immixtum, & impassi
bilem, quæ sunt honoratissima prædicata, quin eadem nõ attribuerit intellectui a-
genti, qui est agens, & forma. Argumentum ergo Aristotelis (ut ego quidem opi-
nor) est necessarium, & per id, quod necessariò sequitur, est demonstratiuum. Neq;
uerba Aristot. quibus demonstrat hanc rem, possunt recipere aliam interpretatio-
nem, si benè considerentur: ipsa enim sunt ita aperta, ut facile sit intelligentia con-
sequi rationem illam non niti alio fundamento ab eo, quod diximus. inquit enim,
» semper enim agens est honorabilius passo, & principiũ materia: istud enim com-
paratiuum apertè ostendit rationem illa niti loco dicto, omnia uerò, quæ dicuntur
ab homine isto in undecimo & duodecimo capitulo, quæ attinent ad nostrã rem,
ex eis, quæ dicta sunt in superioribus apertè redargui opinor. etenim ostendimus
in superioribus inter alia fieri non posse, ut intellectus possibilis intelligat uniuer-
sale in singulari, alioquin non esset necessarius intellectus agẽs. nullo enim modo
intellectus possibilis potest intelligere singulare, immateriale eñ non potest intel
ligere materiale. & propter istam causam nos loquentes ex fundamentis naturæ,
dicimus intelligentias nõ intelligere res singulares, quæ sunt extra ipsas, quia ipsæ
sunt abstractæ: neq; uniuersalia, quæ abstrahantur ab ipsis singularibus, quia ex
partibus animæ non habent nisi intellectiuã. oporteret enim ipsas indigere phan-
tasia, quę ipsis obiectum faceret pręsens: & tũc corpora cœlestia essent corruptibi
lia. Item indigerent intellectu agente, quod si daretur, non essent puri actus, sed es-
sent actus admixti cum potentia. neque una potest intelligere aliam, quia scientia
earum est scientia actu: & scientia secundum actum est idem, quod res intellecta.
Quare, & responsiones, quas tradit in capitulo duodecimo, homo iste eruditissi-
mus, ut defendat intellectum nostrum uniuersalia cognoscere in singulari, fortasse
aliquam uim uidentur habere aduersus eos qui argumentati erãt aduersus ipsum.
nihil tamen contra nos ualere ex eis quæ dicta sunt satis perspicuum esse arbitra-
mur: missa ergo sunt facienda à nobis.

Maior etiam pars eorum, quæ dicuntur ab ipso in cap. 14. quæ contra opini-
onẽ nostram facere uidentur dissoluta ex eis, quæ dicta sunt mihi uidentur. etenim
illa auguria, & diuinationes, quas ponit esse alienas à mente Aristotelis naturaliter
loquentis, ex eis etiam quæ dicta sunt perspicuum esse arbitror.

SECTIO DECIMA.

1. Ethic. QVod uerò respondet ad Auth. Arist. 1. Ethic. cap. 15. dicens: & ad illud pri-
cap. 15. mi Ethic. satis patet, quum dicat neq; prodesse, neq; nocere eis, quum nihil
» sint, sed tantùm existimationi, quæ de eis habent, omnino uidetur euertere senten-
tiam Aristotelis: propterea quod, ut dicemus, si Aristoteles non credidisset sal-
tem ex religione animam esse immortalẽ, non fuisset ad propositum in eo loco po
nere illam quæstionem: nulla enim necessitate cogebatur.

li. 2. Oeco. Responsio præterea illa, quam tradit uerbis Aristotelis in 2. libro œconomicæ,
est uoluntaria: nihil enim prohibet Aristot. loquutum esse in illis locis ex fide, &
credidisse animam immortalem, & multiplicatam. dicere uerò illa dixisse ex opi-
nione uulgari est dictum ex uoluntate, nõ ex ratione: nihil enim prohibet eum ra-

tione naturali unum asseruisse, & aliud credidisse. hoc enim in seipsis experiuntur qui philosophię operam nauant, & sunt ueri Christiani.

Item quod dicit, quare perfectius asserentes animam mortalē melius uidentur « saluare rationem uirtutis quàm ponentes ipsam immortalem: quia spes præmij, & « pœnæ timor uidentur seruilitatim quandam importare quæ rationi uirtutis contra « riatur. Quod inquam dicit: sie uidetur rationi repugnare. quia si anima esset morta- « lis, & esset immersa materiæ, non posset ita cognoscere uirtutum perfectionem si- cut cognoscit, cùm sit immortalis: quæ enim animæ sunt abstractæ à materia, illæ sunt intellectus perfectiores. Quare longè melius uirtutū perfectiones intuebun- tur. imo distinctio uirtutum, in intellectiuas et morales uidetur aliquomodo osten dere ipsum sensisse immortalitatem animæ. quia si anima fuisset mortalis, omnes uirtutes fuissent morales. etenim omnes fuissent in appetitu sensitiuo, omnis enim anima fuisset sensitiua. Item non reperiretur uera ratio, ipse enim non indigeret re- cta ratione, quia esset sibi recta ratio, neq; fieri posset, ut dicatur, quòd est eadem anima intellectiua, & sensitiua sed differens ratione, quia eadem substantia animę non potest ratiocinari, & discurrere uniuersaliter, quod facit recta ratio, & singula riter, quod facit sensitiua. neq; obstat, quod Aristoteles dicat primo Ethi. cap. 18. 1. Ethic. cap. 18. Hęc autem utrum distinctæ sint quemadmodum partes corporis, & omne partibi le, uel ratione duo sint: sed, diuisionem animæ recipere apta nata ceu circumferētia « concauum, & conuexum, nihil refert ad præsens, ita ut uelit dicere non referre ad « hoc, quod aliquæ uirtutes sint intellectiuæ an morales, has animæ potentias esse se iunctas re an ratione. quia hoc falsum esset, sed dixit: quod quatenus attinet ad de- clarationem illius loci, non opus erat scire illud, quia satis erat animam esse diuisam in habentem ratione, & carentem ratione, qualiscūq; esset diuisio ad declarandas, & diuidendas uirtutes in morales, & intellectiuas. etenim non referebat, quo ad hoc illud demonstrare, sed ad librum de anima. sed si benè consideremus ea, quæ dixit Aristoteles in nono cap. primi libri Ethi. & in 18. de anima habente rationem 1. Ethic. in se, & de ea, quæ obedit rationi, cum non possit esse eadem substantia animæ, quę ca. 9. et 18. habeat rationem in se, & ex sua substantia, & non habeat: futurum esse confido, ut intelligentia consequamur Aristotelem semper in libro Ethi. posuisse has duas ani mas re seiunctas, & non ratione tantum, & cōsideratione, sed tota substantia. neq; tamen ex hoc aliquòd absurdum sequi ex eis, quæ dicta sunt in superioribus per- spicuum esse arbitror.

Neq; propter hoc erāt coacti homines probi opera uirtutū exercere spe prēmij, sed honesti causa, neq; uitia fugere propter pœnarum timorem, sed quia non sunt honesta.

Quod uerò subiungit in fine capituli, & c. quia iā in superioribus te darguisse opi namur, missa esse facienda iudicauimus.

Quod uerò in ultimo capitulo illius sui libri scripsit ad hunc modum: dicendum « uidetur, quòd quæstio de immortalitate animę est problema neutrum, sicut etiam « de mundi æternitate. Mihi namq; uidetur, quòd nullæ rationes naturales adduci « possunt, cogentes animam esse immortalem, minusq; probantes animam esse mor « talem. Dico ipsum meo iudicio, de hac re falsam, ac contra Aristotelem accepisse opinionem: quoniā demonstratio Aristotelis qua in superioribus diximus ipsum demonstrasse immortalitatem anima ex operationibus ipsius naturalibus est ita fir ma ac stabilis, & manifesta, quàm sit alia demonstratio in rebus naturalibus, ut in superioribus satis perspicue nos ostendisse arbitramur: ad quem locum nos reijci- cimus.

Quare ego teneo hoc non esse ex fide creditum, neq; me aliquid mereri ex hac opinione apud Deum optimum Maximum, propterea quòd rationem humanam huius rei fidem facere arbitror, sed animarum multiplicatio est illa, quæ ex fide ha- betur, quare qui hanc multiplicationem tenuerit, futurum esse, pro cōperto habeo, ut maxima apud Christum seruatorem nostrum in alio mundo, & in hoc etiam sit consecuturus præmia. Quod uerò multi aliter asseruerint, & si uerisimilitudinem, & rei difficultatem ostendat, tamen non tolli, quin uerum sit, quoniam si hoc con- cluderet, opus esset, ut negaremus primum, & peruagatum principium de quoli-

bet dicitur esse, uel non esse ueritati cōsentire: propterea quòd multi, & illi quidem illustres in philosophia uiri, multis rationibus conati sunt ostendere ipsam à ueritate abhorrere.

Multitudo enim opinionum rei difficultatem ostēdit, quod autem fieri nō possit, nequaquā indicat: etenim si hæc ratio ualeret, nihil quod uerum esset affirmare ex Aristo. sententia possemus.

Quis enim est, qui ignoret maximos philosophos ea falsa asseruisse, quæ Aristo. nobis uera esse reliquit. Quare concludamus nos animam nostrā ex Aristo. etiam sententia immortalē, & æternam esse: propterea quòd, & præter demonstrationes, quibus hanc sententiam probauit ex uerbis etiam ipsius clarissimè colligitur, quæ huiusmodi sunt, quod sit impassibilis, quod sit nō mixta corpori, quod sit simplex, separabilis à corpore, quod uenit deforis, quod est diuina, quod est immortalis, quod est perpetua, ut qui hoc negare audeat, uideatur omnino nihil posse cōcedere, fieri enim non poterit, ut nos inueniamus eum de aliqua re quamuis clarissima, tot uerbis apertis usum fuisse, quæ uerba, qui ea in contrariam partē trahere conati sunt, luce clarius iudicari debent prꝑter rem loquutos esse, ita ut non mediocriter commouerint eos, qui primam uerbotum Aristo. faciē etiam perscrutati sunt. quis enim hoc negare audebit, cùm Aristo. de intellectu nostro sermonem habens aperte proferat ipsum impassibilem, esse non mixtum corpori, separabilem à corpore, simplicem, uenire deforis, diuinum solum esse immortalem, & perpetuum, & isti interpretenť de intellectu, ut intellectus est, quod est intelligere de intellectu, ut complexu suo continet abstractos etiam intellectus & corruptibiles, uel de intellectu agente, quem dicunt esse Deū, uel unam ex alijs intelligentijs. Quis unquam negare audebit aduertens has expositiones hos ita esse interpretatos præter intētionem Aristo. in illis locis, & propterea in maximos, ac turbulentissimos errores non incidisse: certi nemo, mea quidem sentētia, qui sit sanus: melius enim existimationi suæ (ut ego quidem arbitror) consuluisset, si rationes Aristo. quibus eā ipsam, quam diximus sententiam stabiliuit, infirmare, ac conuellere conati essent, easq; fundamentis naturalibus innixas non esse demonstrassent: etenim quamuis etiam perperam fecissent, propterea quòd rationes illæ ualidissimæ ita uidentur esse (si rectè intelligantur) ut nullo modo dissolui posse uideantur, & non reperiantur in philosophia aliquæ, quæ sint istis ualidiores, & manifestiores, tamē loquuti essent, quæ in rem illam conuenissent, sed qui illa protulerunt, quæ diximus, ita loquuti uidentur, ac si essent pueri, qui interrogati de aliqua re respondeant de omni alia, & non de ea, de qua fuerunt interrogati, quod est ex omnibus facinus indignissimū. quare (mea quidem sententia) neq; digni uidentur, ut ipsis sic loquentibus respondeatur.

SECTIO VNDECIMA.

» QVòd uerò dicit quæstionem de anima esse problema neutrum, sicut etiā de mundi æternitate in hac parte etiam homo iste uidetur à sentētia Aristo. abhorrere: propterea quòd Aristo. non uidetur mundi æternitatem posuisse inter ea problemata, quæ habent cōtrarios syllogismos & dubitationem, utrum sic se habeat uel non, sic eo quod de utrisq; sint rationes uerisimiles, sed dixit ipsum esse ex illis problematibus, quorum sit difficilè ipsum quare inuenire: ipse enim primo To-

1.Top. pic. cap. 8. loquens de problemate, cùm multa dixisset, de ipsis randem protulit hęc

cap.8. uerba:

» Sunt autem, & problemata, de quibus sunt contrarij syllogismi: dubitationem

» enim habet utrum sic se habeat, uel non sic, eo quod de utrisq; sint rationes uerisi-

» miles, & de quibus rationem nō habemus, cùm sint magna, difficile arbitrantes es-

» se ipsum. Quare assignare, ut utrum mundus sit æternus, uel non. Nam huiusmodi quæreret aliquis. In dubium igitur ex ijs uerbis (ut ego quidē arbitror) uenire non possumus, ipsum Aristo. seiunxisse problema de mundi æternitate ab eis problematibus, quæ habent in utrisq; rationes uerisimiles, quæ sunt problemata, quæ iste nuncupat neutra: quia apertè hoc problema de mundi æternitate posuit sub illis, quæ sunt magna, arbitrantes difficilè esse ipsum. quare assignare, quod genus problematū separasse ab illo, quod in utrisq; habent rationes uerisimiles, aperte ostendunt

dunt illa uerba. & de quibus rationem non habemus, &c. Sed faciamus quòd ita
fit de animi nostri natura sicut de mundo, quæro ex hoc ipso homine, nunquid
Aristo. tenuerit mundi æternitatem ueram esse ex ratione naturali, uel non: si dicas
ipsum putasse rationem naturalem, hoc non ostendisse, euertes uniuersam de Cœ-
lo, & mundo doctrinam, & libros de Generatione, & interitu, propterea quòd ni-
titur omnino in eo libro, illi fundamento, ut perspicuum est, si dicat ipsum Aristo.
opinatum esse ratione naturali se ostendisse æternitatem mundi, & tamē dixisse ip
sum esse problema neutrum, uel problema difficillimū, ergo nihil prohibebit quæ
stionem de immortalitate animi, & si sit neutra, uel difficillima, demonstratā fuisse
ab Aristo. & ipsam credidisse se eā rationibus naturalibus demōstrasse. quod cum
negauerit apertè iste homo in suo ultimo capitulo, ut pugnet cum sua ipsius sentē-
tia mihi uidetur necesse esse. Quare reijciendus est etiam in hac parte.

Præterea nihil prohibere uidetur dari problemata aliqua quę habeant rationes
uerisimiles ex utraq; parte, & tamen habeant postea demonstratiuas rationes, ita
est in doctrina Aristo. in primo Topic. ca. 8. & etiam in philosophia in promptu, ut 1. Top.
nulla ostensione omnino indigere uideatur, propterea quòd multis in locis ratio- cap. 8.
nes probabiles cōtrarias ad eandem conclusionē induxit Aristo. et tamē postea de
monstrauit ueritatem illius conclusionis, & credidit illam uerè esse demonstratam.
Ex his igitur omnibus, quæ nunc attulimus contra hunc uirum doctissimum, per-
spicuè patere mihi uidetur, & ex eis etiam, quæ in superioribus allata sunt nihil pro
hibere quo minus concludamus animum nostrum rationalem, neq; interitui, neq;
mutationi alicui alteri [redacted] obnoxium esse, sed omnino impassibilem, separabilem, et im
mixtum, incorruptibilem, æternum, & perpetuum, & hoc haberi ex ratione na-
turali. quare cùm fides meritum non habeat, ubi humana ratio præbet experimen-
tum, ut diximus in superioribus, dicendum mihi uidetur, me non putare homines,
qui in doctrina Aristo. uerè sunt uersati, cōsequuturos ex hac opinione à Deo opti
mo maximo præmia aliqua, quia hoc non habeť fide. dixit enim Beatus Paulus in
Episto. ad Hebręos capite 2. est autem fides sperandarum substantia rerū argumen Paul. ad
to non apparentium. Hoc enim apparet argumentis, non ergo ex fide habetur, er- Heb. ca. 2.
go præmia ex hoc non consequentur, sed ex hoc, quod credimus ipsorum animo-
rum multiplicationes: & existimare debemus futurum esse. & si ipsi fidem adhibea
mus, & alia, quæ ad salutem sunt necessaria, ut beatitudinem perpetuam consequa
mur. etenim hanc multiplicationem ratio naturalis nobis nō probat, imo cogimur
ipsam in hac parte relinquere tanquā falsa concludentē, quia lumen diuinū ipsi re
pugnat. quod cū accidit, cogimur (nisi plumbei sumus) ipsam falsam iudicare. cùm
uerò rationi naturali lumen diuinum non aduersatur, tunc uelimus nolimus cogi-
mur rationem naturalē sequi. quod quidē maiori ex parte accidit, propterea quòd
Deus Optimus Maximus res, quas cōdidit, ita administrat, ut eas maiori ex parte
proprios motus facere sinat. Quod qui non intelligit (meo iudicio) ut parum sit sa
nus necesse est, & hæc sint dicta quantum attinet ad librum de immortalitate ani-
mi Petri Pomponatij Mantuani uiri eruditissimi. ex quibus etiam si benè animad-
uertantur soluta, & inania esse cognoscemus ea, quæ ab ipso dicta sunt in Apolo-
gia sua, & in alijs suis tractatibus, quibus conatus est confirmare suam sententiam.
Demonstratio enim Aristot. quam attulimus (ut opinamur) est idonea ad dissol-
uendum omnia, quæ contra immortalitatem animorum nostrorum fa-
ciunt, & quæ ab alijs allata sunt, & quæ pos-
sunt afferri.

FINIS LIBRI TRIGESIMIOCTAVI
Euersionis singularis certaminis.

LIBER TRIGESIMVSNONVS.

SECTIO PRIMA.

Sed adhuc urgeret aliquis dicens non soluta esse omnia, quæ uidentur euertere ex uerbis Aristo. animi nostri immortalitatem, & nonnulla alia
7.Pol quæ in medium allata sunt: propterea quod dixit Aristo. 7. Polit. Intelle-
" ctum uigere usq; ad quadragesimũ quintum annum, deinde incipere de
" ficere. & cùm hoc sit propter corpus. necessitas cogere uidet̃, ut ex corpore pẽdat.
Item quod dictum est, ipsam esse puram potentiam, uidetur repugnare eis, quæ
3. de Aim. dixit Aristo. 3. de Anima, tex 25. ubi hæc protulit uerba.
tex.25. Si uerò alicui non inest contrarium ipsum, seipsum cognoscit, & actu est, & separabile est. etenim ipsi intellectui nostro si est indiuisibilis, ut dixerunt ipsi, non erit aliquod contrarium, ergo seipsum cognoscet, & actu erit, & separabile, ergo non erit pura potentia, ergo intelliget sine phantasmate, & scientia ipsius in potentia non erit tempore prior in uno, et erit sicut intelligentiarũ scientia, & intellectus agentis.
2. de Aim. Item etiam non est uerum, quòd intellectus nõ reminiscatur, quia 2. de Anima,
tex.60. tex. 60. inquit: Causa autem est, quoniam singulariũ quidem secundum actum sen
" sus, scientia autem est uniuersalium. Hæc enim in ipsa quodãmodo sunt anima. Vn
" de intelligere quidem est ipsa cùm uelit, sentire autem nõ est in ipsa. necesse autem
" est esse sensibile: quare si ipse potest intelligere quando uult, quia habet uniuersalia in se ipsa, ergo potest reminisci, & potest intelligere sine phantasmate, & potest intelligere aliquando quæ exterius sunt sine sensu. quod repugnat Aristo. in libro
" de sensu & sensibili, ubi dixit: Hæc autem cognoscimus intellectui, sed non intelli-
" gibilia, nec enim intelligit intellectus, quæ exterius sine sensu.
Item intellectus est materialis, ergo corruptibilis. consequentia perspicua: antecedens probatur, quia si non esset materialis, idem esset intelligens, & quod intel
3. de Aim. ligitur ex 3. de Anima tex. 15. quem locum citauimus in superioribus in aliam occa-
tex.15. sionem, In ijs quidem, inquit, quæ sunt sine materia, idem est intelligẽs, & quod in telligitur, sed in intellectu nostro non est idem intelligens, & quod intelligitur, ergo non est sine materia, ergo est materialis, ergo corruptibilis.
3. de Aim. Item intellectus non semper intelligit, ergo falsum est, quod dixit tex. 20. tertij
tex.20. de Anima, sed non aliquando quidem intelligit, aliquando non intelligit. Antece
3. de Anim. dens probatur ex tex. 16. eiusdem 3. de Anima: nõ autem semper intelligendi causa
tex.16. consideranda, si enim semper intelligeret, non oporteret considerare quare non intelligat, hoc enim perspicuè patet.
2.Pol. Item 2. Polit. inquit: Est enim quemadmodum & corporis, & mentis senectus, ex quo sequitur mentem esse passibilem, & mortalẽ, quia quæ senescũt intereunt.
Item diximus in superioribus Aristo. ostendisse in 3. de anim intellectum agentem dari. & tamẽ diximus in Apologia probare aliquod esse, attinere ad primam philosophiam.
Item contra unitatem intellectus, quia non uidetur posse dari, etenim nõ potest habere similitudinem cum aliqua re, & ob hoc non uideri dari, quia si haberet maxime esset cum lumine, sed hoc dici non potest, quia lumen extenditur ad extensionem materiæ, educitur enim ex potentia materiæ. crearetur enim etiã, quia lumen non est separabile ab aqua, uel ab aere, & corrumpitur in materiam, & ad corruptionem illius corporis, sed non uidetur corrumpi, quia continuo generatur aliud & aliud lumen.
Item problema illud 30. Parti. quod problema citauimus etiam in superioribus, nunc uerò repetitur, ut clarius intelligatur, & ut rememoremur cur homines, qui ingenio claruerunt, & in studijs Philosophiæ, uel in Repub. administranda, uel in carmine pangẽdo, uel in artibus exercendis melancholicos fuisse, & hoc etiam uidetur colligi animam esse materialem, quia ingenium ei attribuitur ex corpore.
Item si intellectus possibilis esset pura potẽtia, ut tu asseruisti ex sentẽtia Aristo. esset ignobilior omnibus alijs formis: quia quæcunq; forma, est nobilior quacunq; mate-

materia:principium enim dixit Aristo.est honorabilius materia,& actus potentia.

Item 2. Meta. dixit, si una est forma plurium indiuiduorum sequi illa indiuidua esse unum numero,quia unitas numeralis est à forma. Quare cùm anima rationalis ponatur esse forma,necessitas cogit,ut sit multiplicata.

Itē argumentaretur aliquis aduersus ea, quæ diximus de intellectu agēte,quòd si pars animæ nostræ,& intelligat seipsam. Etenim hoc uidetur à ratione, & ab ipsius Aristo.sententia abhorrere,propterea quòd uideretur sequi nos habere perfectissimas cognitiones, & tamen lateret nos. Hoc enim esse absurdum luce clarius ostendit Aristo.2.Poste.ca.ultimo,loco in super. citato: consequentia enim perspicua est,propterea quòd cognoscere abstracta,est perfectissima cognitio,& sunt ex natura sua manifestissima. *2.Post. cap.ult.*

Item ex exemplo secundi Meta. ubi dicit, quemadmodum oculi noctuarum ad lumen se habent secundum diem,sic mens animi nostri ad manifestissima omnium natura,uidetur sequi, animam esse materialem, quia hoc uidetur solum oriri, quia anima sit immersa materiæ. *2.Meta.*

SECTIO SECVNDA.

Istæ sunt quæstiones,quæ uidentur non solum habefactare,ac infirmare, uerùm etiam omnino conuellere ea, quæ dicta sunt de natura ipsius animæ rationalis: quas si dissoluerimus, in dubium uenire nō poterit,quin firmam,& stabilē, & non errantem, & uagam de animi nostri immortalitate sententiam habere ualeamus: quod ut efficiamus,operęprętium esse arbitramur, ut ad demonstrationem iam toties replicatam accedamus.Illa enim idonea est dissoluere omnes quæstiones, quę contra seiunctionem ipsius animi nostri,à materia contingere possunt.si enim anima nostra non indiget organo corporali,necessitas cogit,ut non sit mixta corpori, est ergo separabilis à corpore hoc,uel ab illo.quod quidem est illud,quod ostendit immortalitatem,licet simpliciter non sit separabilis à corpore, sed semper est in aliquo corpore,est ergo impassibilis,ergo immortalis:consequentia est Aristo.Antecedens etiam est manifestum, ut diximus. neq; id predest, quod ut intellectus sit immixtus,nō ut est coniunctus nobis, quia nos cognoscimus ipsum ut est coniunctus nobis,& ex hoc,quod coniunctus nobis,non utitur organo in sui opere,& dicimus ipsum non esse mixtum corpori,& separabilem à corpore,impassibilem: ipse enim operatur in nobis, quare præter hoc,quod non conuenit in rem, interpretatio illa est etiam falsa.quia non omnis intellectus est mixtus corpori. præterea diceremus etiam nos sensus,ut sunt cognitiui,& phantasia, ut est intellectus,non esse mixtos corpori: quod euerteret sententiam Aristo. Istæ enim interpretationes sunt potius euersiones tex. quàm explanationes, ut diximus in superioribus: sunt ergo missæ faciendę.sed dicamus nos,cum intellectus noster non sit mixtus corpori,& sit nudus omnibus speciebus,& sit in pura potentia, & ita imperfectus,necesse est ut redigatur ad actum:non enim hoc est frustra,& ut perficiatur à rebus exterioribus, quæ cùm sint extra ipsum, & singulares, non potuerunt mouere ipsum, aberrent enim ab ipso necesse fuit, ut fierēt præsentes ipsi intellectui,ut dictum est sæpe. Non enim potuissent abstrahi ab intellectu agente. Non potuissent autem fieri præsentes, nisi per animam sensitiuam, quia natura nōn transit ab extremo ad extremum sine medio.sunt enim obiecta in re omnino materialia,in intellectu uerò omnino immaterialia,in anima uerò sensitiua partim materialia, quia habent aliquam conditionem materiæ,quia singularitatem(ut more nostro loquamur)& extensionem ad extensionem organi.carent uerò aliqua materialitate, quia nō sunt cum illis conditionibus materiæ cum quibus sunt formæ, quæ sunt in materia,quarum istæ species sunt similitudines. Quare in homine fuit necesse, ut essent duæ animæ diuersi generis,ita ut una fuerit abstracta à materia ut intellectiua:& alia immersa ipsi materiæ,quia fieri non poterat, ut res exteriores mouerent intellectum, qui est immateralis existentibus extra ob causam dictam.necesse ergo fuit,ut daretur medium,quod aliquo modo fieret immateriale,& ut essent præsentes ipsi intellectui,hoc autem fieri nō potuit,nisi beneficio, et opportunitate animæ sensitiuę: fuit ergo necessaria anima sensitiua,præter intellectiuā in homine. etenim illa cùm

Et hoc ostendit, quod dixit Aristot. 3. de Anima tex. 7. citato, & in superioribus 3. de Anim.
manifestum esse ex organis, & sensu non similem esse impasibilitatem sensitiui, & tex. 7.
intellectiui: quia sensitiuum quidem non sine corpore est, intellectiuus autem sepa "
rabilis est, quem textum uidetur induxisse Aristot. post demonstrationem tex. 6. in 3. de Anim.
quo probauerat intellectum non esse mixtum cum corpore. quia aliquis potuisset tex. 6.
in errorem trahi, ut diximus in superioribus ex eis, quæ dixerat in tex. 6. primi de de Anim.
Anima, quòd intellectus non corrumpebatur, maximè autē corrumperetur ab ea, tex. 65.
quæ est in senio debilitate, nunc autem quemadmodum in sensitiuis accidit, &c. "

Etenim ex illo loco aliquis potuisset cogitare similem esse impasibilitatem sensus, & intellectus. quod quidem esset errare, & si sensus, & intellectus nō patiantur per se, & in hoc conueniant, quod sunt impasibiles, tamen impasibilitas illa non est similis: quia sensus & si per se non patiatur, patitur tamen per accidens ratione corporis, intellectus uerò neq; per se, neq; per accidens, cuius causam reddit Aristoteles: quia sensitiuum non est sine corpore. etenim pendet in esse à corpore, quia utitur organo corporali. Intellectus aūt est separabilis à corpore, quia non est mixtus cum corpore. & hoc ei euenit, quia non utitur organo corporali. quia igitur ex tex. 65. potuisset aliquis in errorem trahi similem esse impasibilitatem sensus, & intellectus: quia dixerat esse de eo, sicut de sensitiuo, & ille tex. nihil aliud probat, nisi quod esset impasibilis per se: sicut sensus facta demonstratione, quod intellectus sit non mixtus cum corpore. quia tunc non poterat hoc præstare, uoluit remouere hunc errorem, & declarare non similem esse impasibilitatem (ut ita dicamus) sensus, & intellectus, & declarauit, quod sensus non erat impasibilis per accidens, sed patiebatur ex pasione corporis, quia non erat separabilis à corpore. & hoc ostendit experientia. quia post magnum sensibile non sentit, intellectus uerò poterat intelligere post magnum intelligibilē: & quidem non minus intelligebat infima: sed & magis, quia non patiebatur per accidens ex corpore: quia erat separabilis à corpore hoc, uel ab illo: quare non est similis impasibilitas, sed de his diximus etiam in superioribus.

Sed dices, tu dixisti ipsam uigere ex uigore corporis, & deficere ex defectu corporis: ergo patitur ex corpore saltem per accidens. Dico ipsum uigere ex uigore corporis, & deficere ex defectu corporis, non quia aliquid per se, aut per accidens patiatur in sua substantia ex pasione corporis: sed quia corpus subministrat ipsi obiectum, si uiget corpus, benè subministrat obiectum, & cùm benè subministrat ei obiectum, benè intelligit, & si benè intelligit, benè exercet suum opus, & qui benè exercet suum opus, benè dicitur uigere. Quare ex contrario modo, si benè non subministrat non benè exercet suum opus, & qui benè non exercet suum opus dicitur deficere: quia deficit à suo fine, unumquodq; enim est propter opus. Quare intellectus dicitur uigere uigente corpore, & deficere deficiente corpore à sua intellectione, quatenus corpus benè, uel malè subministrat obiectum, si dicit uigere, & deficere in suo opere non, quod patiatur aliquid in sua substantia, ut tex. citatus ex 3. de Anima hoc ostendere & demonstrare mihi uidetur. quare argumētum 3. de Anim.
allatum sententiam nostram infirmare nullo modo uidetur.

Etenim tex. 6. 3. de Anima omnino ostēdere uidetur animam non esse eductam tex. 6.
ex potentia corporis, propterea quòd pateretur ad pasionem corporis, ut sæpe di 3. de Anim.
ctum est. Secunda autem quæstio non uidetur minus euertere sententiam eorum qui tenent mortalitatem animæ, quam nostram, coguntur etiā ipsi ponere intellectum esse puram potentiā ex uerbis Aristot. cùm sit immixtus cum speciebus, quare illud argumentū euertere etiam uidetur nostram opinionem, & ueritatem: quia perspicuum est intellectum intelligere ea, quæ sunt extra, sed dicendum esse uidetur, intellectū esse puram potentiam. Ad tex. aūt 25. qui dicit si alicui non inest contrariū, &c. Dico ipsum per cōtrarium intelligere potentiā, quæ actui est cōtraria, quasi dicat, si alicui intellectui supple nō insit potētia, ipsum seipsum cognoscit, & actu est. & hoc est uerū, quia qui nō habet potentiā, actu est, & separabile est omnino, et seipsum intelligit: intellectus aūt noster est potētia, ergo ipsum se ipsum nō cognoscit, neq; actu est, neq; est omnino separabile, quia nō separat à corpore, sub-

ipse non habeat uim retinendi per aliquod paruum etiam tempus species uniuersales: ut dum intelligit semper phantasia subministrat ei phantasmata, alioquin non intelligeret.

Concedimus tamen ipsam aliquando posse intelligere ea, quæ sunt exterius sine sensu exteriori. quia potest intelligere phantasmata, quę sunt reseruata in anima sensitiua: quæ tamen phantasmata beneficio sensuum exteriorum fuerunt reseruata. Quare uera est illa illustris, & peruagata propositio, nihil esse in intellectu, quod idem aliquo modo prius non fuerit in sensu: & ita nihil repugnamus auctoritati allatæ ex libro de Sensu, & sensibili. lib. de Sen.

Sed adhuc urgeret aliquis dicens auctoritatem illam libri de Sensu, & sensibili, & sensib. quæ est huiusmodi: Neq; enim intelligit intellectus, quæ exterius sunt sine sensu, « uidetur indicare intellectum intelligere aliqua interius sine sensu. nisi enim ita esset non opus fuisset addere illud uerbum exterius: si non intelligeret, nisi ea, quæ sunt exterius, satis ei fuisset dicere ipsum non intelligere sine sensu, si omnia quæ intelligit exterius essent. necessitas igitur cogit, ut intelligat aliqua interius, quod tunc uidetur difficultatem afferre: quia intellectus nullam habet speciem, quæ non oriatur ex sensibus, uel ex eis, quæ per sensus transierunt, est enim immixtus speciebus. & oportet autem inquit Aristoteles, sic sicut in rabula nihil est actu scriptũ: quod qui- 3. de Aim. dem accidit in intellectu, non est ergo aliquod interius, quod intelligat sine sensu, 14. uel ex eis, quæ oriuntur ex sensu. quia si intelligit etiam phantasiam, & sensum communem, quæ sunt interiora, intelligit beneficio sensus exterioris. quia ex operatione, quam sentimus aliquo modo sensu exteriori, quare uerba illa urgere uidentur, sunt igitur redigenda ad bonum sensum.

Dicerem saluo semper meliori iudicio Aristotelem illis uerbis noluisse significare intellectum intelligere aliquod, quod non oriatur aliquo modo ex ipsis sensibilibus: sed tantum uoluisse indicare omnes res exteriores non posse ab intellectu intelligi sine sensu. quia omnes res sunt ei intellectui exteriores, & nullas habet interiores. quia phantasia, etiam licet nobis non sit exterior, est tamen intellectui exterior; caret enim eius specie, sicut caret alijs speciebus, est ergo ei exterior.

SECTIO QVINTA.

ERat alia quæstio, quod uidelicet intellectus est materialis, ergo corruptibilis.

Cui occurrentes negamus id: quod antecedit, si intelligatur materialis, id est mixtus materiæ, & eductus ex potentia ipsius materiæ.

Ad probationem autem cùm dicis: si non esset materialis idem esset in eo intelligens, & quod intelligitur, hoc est quod negamus. etenim ipse est abstractus à materia, ut ostendit demonstratio, tamen in ipso non est idem intelligens, & quod intelligitur. propterea quòd est pura potentia, & caret ex natura sua omni specie intelligibili. etenim intelligit omnia, ut diximus: ergo nõ est mixtus cum speciebus. cùm uerò hoc probat ex tex. 15. 3. de Anima: Quod in ijs, quæ sunt sine materia idem est 3. de Aim. intelligens, & quod intelligitur. tex. 15.

Dicimus opus esse, ut altius repetamus: etenim hoc argumentum uidetur multum urgere, & tex. allatus uidetur satis difficilis, & in inductione, & in explicatione. Quare, ut explicemus quid putemus Aristotelem illis uerbis uoluisse significare, sic oportet à textibus superioribus incipere, & quantum opera nostra fieri poterit eorum aliquos explicare: etenim ex eorum explicatione (ni fallor) facilè erit respondere ad quæstionem propositam. Dicamus igitur ostensum fuisse ab Aristotele, in superioribus illis textibus intellectum nostrum esse impassibilem, non mixtum corpori, & per id, quod necessariò sequebatur esse simplicem. etenim simplex dicitur illud, quod non est mixtum cum corpore, est enim oppositum mixto. in tex. uerò 12. eiusdem 3 de Anima argumentum fecit, quo probare uisus est fal- 3. de Aim. sum esse, ipsum esse impassibilem. quia intelligebat, & intelligere erat pati, ut di- tex. 12. ximus in superioribus. in tex. uerò 13 conatus est etiam probare ipsum non esse sim 3. de Anim. plicem. quæ omnia non solum ea, quæ de ipso conclusa erant labefactabant, & tex. 13.

infirmabant, uerùm etiam penitus conuellebant. & mihi uidetur ad probandum ipsum non esse simplicem innuisse argumentum tale: si ipse est intelligibilis, ut statuimus in principio tex. tunc arguitur: uel ergo erit ex se intelligibilis, & non secundum aliud, uel erit intelligibilis secundum aliud. ista enim membra colliguntur ex eo quod dixit: si non secundum aliud intelligibilis est. & argumentum uidetur fieri debere, & si ipse intellectus est intelligibilis: uel ergo erit intelligibilis ex se, & nõ secundum aliud, uel erit intelligibilis, secundum aliud. sed non potest esse ex se intelligibilis, & non secundum aliud: ergo erit intelligibilis secundum aliud, probatur primum. etenim sequeretur hoc absurdum, quod alijs rebus materialibus inesset intellectus, si esset ex se intelligibilis, quod apertè est falsum. probatur consequentia: quia si non secundum aliud est intelligibilis, ergo ex se erit intelligibilis, perspicua enim est consequentia ista. sed si erit ex se intelligibilis, erit actu intellectus, & non potentia. quod si detur, sequetur quod intellectus, & intellectum erunt unum & idem specie, & forma, alioquin non esset actu intellectus, sed potentia, quod est contra id, quod conclusum est, esset enim potentia ad intellectum, quod est diuersum ab ipso. si uerò ita sit, quod intellectus, & intellectum in eo sint idem: ergo cùm res materiales perspicuè sint intellectæ ab intellectu, ergo erunt intellectus. quia conclusum est intellectum, & intelligibile esse idem: sed hoc e st tam absurdum, quàm quod absurdissimum, ergo id unde fluxit esse absurdum negare non possumus. non possumus ergo dicere intellectum esse ex se intelligibilem, erit ergo intelligibilis secundum aliud. quod si detur sequetur, ut habeat aliquod mixtum, quod faciet ipsum intelligibilem, & tunc non erit simplex: ut probatum erat sicut alia intelligibilia, materialia habent formam mixtam cum materia, quæ facit ipsa intelligibilia. si enim uerba Aristo. in tex. 13. rectè fuerint considerata, uidebimus (ni fallor) ipsa ordinari debere, sicut diximus. ponit enim in primis ipsum esse intelligibilem: deinde innuit, si non est intelligibilis secundum aliud, quod sequatur alijs rebus inesse intellectus. Illa uerò uerba (unum autem aliquid intelligibile est specie) non possunt accommodari sequentibus uerbis ijs (aut mixtum aliquod) opus igitur est, ut ista uerba, aut mixtum, & cætera, sint membrum respondens & oppositum illi (aut enim alijs inerit intellectus: si non secundum aliud ipse intelligibilis est) necessitas igitur cogit, ut accommodentur prioribus uerbis: sed priora uerba sunt conditionalis huiusmodi, si non secundum aliud intelligibilis est, alijs inerit intellectus. ergo necesse est, ut ista (unum autem aliquid intelligibile specie) sit consequens, quod sequitur ex hoc, quod intellectus esset actu intellectus. quod quidem sequebatur ex illo antecedente intellectus ex se, & non ex alio est intelligibilis. quod consequenter nihil aliud uidetur significare, quàm quod intelligibile sit intellectus: quod quidem sequitur. quia si intellectus est ex se intelligibilis, sequitur, quod sit actu, alioquin non esset ex se intelligibilis. quia solum illud est ex se intelligibile, quod est actu: quia quod est potentia non est ex se intelligibile, tunc necesse est, quòd intellectus, & intelligibile sint idem: alioquin intellectus non esset actu intellectus sed potentia, ut patet: relinquit autem hanc partem Aristót. tanquam manifestè falsam. quia ipsa sequebatur absurdum dictum, & uidetur retinere illam, quod sit intelligibilis per aliud, sicut alia, cùm dixit: aut mixtum aliquod habebit, quod facit ipsum intelligibile, sicut alia. & tunc sequitur absurdum dictum, quod non sit simplex: sed mixtus cum materia, sicut alia intelligibilia materialia. in tex. uerò 14. respondere uidetur ad quæstionem primam positam in tex. 12. & inquit, at pati quidem secundum commune aliquod diuisum est prius in 2. de Anima tex. 57. quem tex. citauimus, & in superioribus, inquit enim:
» Non est autem simplex ipsum pati, sed aliud quidem corruptio à contrario, a-
» liud autem salus magis eius quod potentia ab eo quod est actu, & simili. innuit igitur Aristoteles, quod pati aliud est corrumpi à contrario, & aliud est perfici. quo stante, respondet, quod si intellectus pateretur primo modo, quod non esset impassibilis, quia corrumperetur: sed concederet, quod patitur altero modo, id est perfectiuè, cùm sit in potentia ab eo, quod est actu: & hoc pati non sequitur,

quod

quod ſit paſſibilis corruptiuè,ſed impaſſibilis, & hoc modo concluſum fuit in tex.
in ſuperioribus, quia probatum eſt ipſum eſſe potentia quodammodo intelligi-
bilia, ſed actu nihil antequam intelligat: ſed oportere inquit ſic ſe habere intelle-
ctum,ſicut in tabula, in qua nihil eſt actu ſcriptum, antequàm in ea ſcribatur:cùm
ergo ita ſit in potentia ſi patitur,intelligendo patitur perfectiuè ab eo,quod eſt, &
hoc non repugnat eis,quę diximus.in tex.uero 15.reſpondere mihi uidetur ad quę
ſtionem poſitam in tex.13. & reſpondendo inquit ipſum eſſe intelligibilē,ſicut alia 3.de Aim.
intelligibilia, per quæ intelligibilia nō poteſt intelligere abſtracta ſimpliciter:quia 15.
intellectus noſter non eſſet intelligibilis,ſicut abſtracta ſimpliciter,ut Deus, & in-
telligentię cœleſtes, quia intellectum in eo non eſt intellectus, ſed ut intelligibilia
materialia,quæ intelliguntur per aliquod exiſtens in ipſis,& debet referri, ut patet
ad tex.13 & uidetur ratio ſic ad formam ſyllogiſticā redigi in eis,quæ ſunt ſine mate
ria,eſt idem intellectus,& quod intelligitur,& probat hanc:quia ſcientia ſpeculati-
ua,& ſcibile in abſtractis ſupple à materia eſt idem:ergo eſt idē intelligens in ipſis,
& quod intelligitur:maior ergo eſt clara,ſcientia enim ſpeculatiua,& ſcientia actu
ſunt idem,ſed in intellectu noſtro non eſt idem intelligens, & quod intelligitur ex
eis,quæ dicta ſunt:ergo intellectus noſter non eſt ſine materia:ergo eſt intelligibi-
lis ſicut alia intelligibilia materialia,per aliquod ſibi mixtum,quod faciat ipſum in-
telligibilem, quod quidem euertit quod concluſimus, ipſum ſcilicet non eſſe mi-
xtum cum corpore,& per id,quod neceſſario ſequitur nō eſſe ſimplicem:hoc ergo
eſt,quod intendebat(ut ego quidem arbitror) argumentum in contrariū partem
allatum.

Cui quęſtioni explicato textu reſpondētes dicimus,propoſitionem illam,intel
lectum non eſſe ſine materia, non poſſe intelligi de materia uera, cum qua ſit mi-
xtus ſicut alia materialia intelligibilia: ſed per materiam in eo loco accepiſſe poten
tiam puram,quæ potentia habet rationem materiæ, & hoc modo concluſio iſta in
tellectum non eſſe ſine potentia pura,eſt uerißima,& maior propoſitio, & ipſa ſic
intelligitur,quod in eis,quæ ſunt ſine materia,id eſt ſine potentia, idem eſt intelli-
gēs.& quod intelligitur. quia ſi intelligeretur ſine materia,id eſt ſine uera materia,
ita quod diceretur non abſtractus à materia, tunc propoſitionem eſſe falſam oſten
deret demōſtratio tex.6.3 de Anima, qua Ariſtot.probauit intellectū non eſſe mi-
xtum cum corpore,& ita abſtractum à materia,& tamen non eſt in eo idem intelle
ctus,& quod intelligitur.Quare uidetur dicendum, quemadmodum diximus:ete
nim expoſitio iſta conſentit rationi,propterea quòd non dicitur in abſtractis à ma
teria eſſe idem intelligens,& intellectus,niſi quia carent omni potentia:ſunt enim
puri actus,ſicut in ſuperioribus diximus ex tex.25.eiuſdem 3. de Anima,cùm dixit: 3. de Aim.
Si uerò alicui non ineſt contrarium,ipſum ſeipſum cognoſcit,& actu eſt,& ſepara- tex.25.
bile,ubi per contrarium expoſuimus potentiam,quia ex hoc, quod carent potētia
ipſum ſeipſum cognoſcit,& actu eſt,& ſeparabile:non ergo erit mirum,ſi hic etiam
per materiam explicauimus potentiam. quia ex carentia huius potentiæ, ſequitur
quod in ipſis abſtractis à materia idem ſit intelligens,& quod intelligitur,& ſic in-
tellecta propoſitione dicimus ſequi cōcluſionem ueram,uidelicet intellectum no
ſtrum non eſſe à materia abſtractum,id eſt à potētia, quia eſt pura potētia:ex quo
ſequitur,quod ipſe non ſit intelligibilis per ſe,ſed per aliud inexiſtens in ipſo, quia
per formas, quas recipit, ſicut materia prima intelligitur per formas, quas recipit,
non tamen ſequitur, ut ſit mixtus cum materia uera, quia non eſt mixtus cum ea:
ex quo poſtea non ſequitur ipſum non eſſe ſimplicem illa ſimplicitate,de qua dixi-
mus,licet intelligatur per aliud ſibi mixtum:uera ergo ſunt ea,quę de ipſo concluſa
ſunt,quod uidelicet ipſe ſit ſimplex,& impaſſibilis.

In tex.uerò.16.ex dictis uidetur reddere cauſam,quare nō ſemper intelligat,quia 3.de Aïa.
ex illa ſequitur, quod alijs rebus non inſit intellectus, quod erat prima pars tex.13. tex.16.
unde inquit, ſi in eis, quæ ſunt ſine potentia idem eſt intellectum, & intellectus,
quia ſcientia, quæ eſt ſecundum actum, eſt idem, quod res ita eſt conſideranda
cauſa, quare intellectus noſter non ſemper intelligat, quæ cauſa uidetur eſſe iſta.
etenim inquit, ſed unum quodque intelligibilium in habentibus materiam, eſt ſo-
lum potentia in ipſo intellectu: ex quo ſequitur, quod ipſa nō habeat intellectum,

quia

quia non sunt actu intellecta, & per id quod necessariò sequitur non est idem intel
lectus, & intellectum, & intellectus, qui intelligit talis est potentia sine materia,
cui inest intelligibilitas, ut diximus supple per aliud, ex quo sequitur, quod nō sem
per intelligat: quia est in potentia ad intelligendum. etenim intelligibilia sunt in ip
so in potentia, in quo textu. cùm dicit in habentibus materiam, uidetur intelligere
potentiam ob rationem dictam. cùm uerò dicit, & intellectus talium est potentia
sine materia, supple intelligendum uidetur de uera materia: quia fieri non potest,
ut intelligat per materiam potentiam solum, pugnarēt enim cum sua ipsius senten
tia hæc uerba. Nihil ergo ex ijs tex. concluditur aduersus nostram sententiam: quia
Aristoteles noluit dicere intellectum esse cum materia, ita ut esset materialis, id est
eductus ex materia diuisibili: sed esse cum materia, id est cum potentia, quæ poten
tia est materia. & hoc non ostendit ipsum nō esse simplicem, & esse corruptibilem,
quod est id, quod nos optamus. si uerò aliquis uolens fugere hanc explicationem
uellet intelligere in eis, quæ sunt sine materia, omnino & simpliciter idem esse in-
telligens, & quod intelligitur. quia illa talia sunt abstracta à materia, secūdum esse,
& secundum operari, & non indiget corpore subministrante sibi obiectum: seque
retur conclusio, quod intellectus nō esset sine materia omnino, & simpliciter, tunc
non sequeretur ipsum esse materialem, id est eductum ex potentia materiæ diuisibi
lis. sed non uidetur sequi in hoc loco ad propositum: quia ex hoc, quod ipse non sit
omnino, & simpliciter abstractus à materia, non sequi uidetur, ut ipse sit intelligibi
lis, sicut alia, sicut ex hoc quod non sit abstractus à potentia. quod si etiam sequere-
tur, uidetur melior prima expositio: etenim propositio Aristot. uidetur uniuersalis-
sima. Item causa, quare in abstractis à materia simpliciter sit idē intelligens, & quod
intelligitur non est nisi, quia ipsa sunt actu, & nullam habent potentiam, non quia
sint abstracta à materia, quia & ipse intellectus esset huiusmodi. sed quomodocun-
que dicatur nihil refert ad rem nostram: propterea quòd satis est nobis argumen-
tum nihil concludere, quod nostram sententiam labefactet, atque euertat. & quod
Aristot. noluerit per tex. 15 concludere intellectum nostrum esse cum materia diui-
3. de Aim. sibili, ostendit tex. 16 cùm inquit, sine materia enim potentia est intellectus talium.
tex. 15. quo in loco perspicuum est ipsum per intellectum intelligere possibilem: est enim
ille, qui intelligit ea, quæ habent materiam. quare tex. 15. ex hoc dicto in decimose-
xto liquidè patere uidetur.

SECTIO SEXTA.

AD illud uerò, quod sequebatur dicimus intellectum nō semper intelligere in
hoc, uel in illo, & huius rei causam esse: quam dixit Aristot. tex. 16. simpliciter
autem dicimus ipsum semper intelligere. quia in aliquo semper intelligit: etenim
semper est in aliquo corpore, licet non in hoc, uel in illo: ut ex superioribus perspi-
cuum esse potest. & hoc est, quod uoluit dicere tex. 20. tertij de Anima: quod uerò
3. de Aiá. ex 7. Polit. affertur, quod quemadmodū & corporis, & mentis senectus est: ex quo
tex. 20. uidebatur sequi mentem esse passibilem, & mortalem. Dicimus Aristot. dixisse se-
7. Pol. nectutem esse intellectus, ut corporis: non quia intellectus aliquid patiatur per se,
uel per accidēs, sed quia phantasia, quæ sibi obiectum subministrat senescit per ac-
cidens, ratione scilicet organi, & nō potest ei bene subministrare, & ita intellectus
non bene intelligens dicitur senescere. etenim sicut corpus, quando non rectè ope
ratur, eo tempore uidetur senescere, sic etiam intellectus. quia eo tempore ob cau-
sam dictam non rectè potest operari, dicitur senescere. quam expositionem cōsen-
tire eis, quæ dicta sunt, in dubium uenire non potest. etenim dictum est impassibi-
lem esse intellectum, & quod senium non est in eo, quod anima aliquid sustineat:
sed in quo, quæ quidem luce clarius indicant ipsum intellectum neque per se, neque
per accidens pati, & per id quod necessariò sequitur nullo modo senescere. necessi
tas igitur cogit, nisi uelimus Aristot. non solum pugnantia, uerùm etiam negantia
loquutum esse: ut eius uerba, eo quo diximus modo intelligantur, quod si ita detur
(ut mihi quidem dandum uidetur) nihil uideo, quod nostram sententiam infirmet.

Vrgebamus præterea in superioribus Aristot. in 3 lib. de Anima ostendisse in-
tellectum agentem dari, & tamen diximus in Apologia probare aliquid esse atti-
nere ad primam philosophiam.

Cui quæstioni occurrentes, dicemus ueritati & Aristot. doctrinæ omnino consentire, ad primum philosophum attinere probare res aliquas simpliciter in rerum natura existere, & contrariam repugnare ipsi Aristot. quare rectè à nobis fuisse dictum in 1. libro Apologiæ nostræ. Hoc enim fieri non potest, nisi ex eis, quæ conueniunt enti quatenus ens est: alioquin confunderentur scientiæ. Quòd tamen uidetur, sicut ibi diximus in Apologia, accipiendum esse de compositis, non de causis compositorum, quæ causæ non uidētur, item ipsæ demonstrari esse simpliciter, quia non sunt simpliciter entia, sed dicuntur esse causæ entis, ens enim simpliciter dicitur esse illud, quod seorsum existit, quod quidem est compositum, causæ enim non per se existunt, sed quando ignorantur esse causæ, ut anima nostra non quæritur, an sit simpliciter: sed an sit causa essendi simpliciter hominis, quatenus enim forma est causa essendi simpliciter. ut uerò est anima, est causa, quod simus animati: ut uerò est rationalis est causa, ut simus homines.

Quare ipsa considerata eo, quo diximus modo, attinet ad primam philosophiam, & ad philosophiam naturalem: siue sit idem, quod formam, siue diuersa. hoc enim non refert quatenus attinet ad rem nostram, & nisi hoc esset, falsum esset ens, quatenus ens attinere ad primam philosophiam. etenim attineret etiam ad philosophiam naturalem & alias facultates: quarum interest quærere causas proprias, uel ad alias causas non attineret quęrere causas proprias eorum, quæ considerant. quæ omnia uniuersam Aristo. doctrinam non solum labefactare, atque infirmare, uerùm etiam (quod multo maius est) omnino cōuellere, in dubium uenire non potest. causæ tamen ipsæ, quæ quæruntur ut causæ, dicuntur demonstrari esse, quia eas omnino ignoramus: & in hunc sensum sunt accipienda omnia, quæ dicta sunt de causis. quare propositio illa erit uera generaliter quòd probare aliquid esse simpliciter attinet ad primam philosophiam. cui tamen non repugnat, & ipsam primam philosophiam, & cæteras scientias, quærere an aliquæ sint causæ suorum subiectorum, illasque causas illorum esse probare. Fieri tamen potest, ut in aliqua facultate, ut in philosophia naturali, probetur aliquid esse simpliciter. sed illud probabitur necessariò ex eis, quæ attinēt ad primā philosophiam ob causas dictas: & tunc philosophus naturalis induet personā primi philosophi. facultates enim posteriores possunt accipere ex prioribus, & induere illarum personam accipientes illæ ex suppositione non simpliciter.

SECTIO SEPTIMA.

QVare uenientes ad quæstionem dicimus nos rectè dixisse Arist. ostendisse intellectum agentem dari uel simpliciter, uel ut causa dans esse: & faciens intelligere intellectum possibilem. nihil enim quantum ad hunc locū attinet, refert: illa tamen demonstratio non est naturalis quomodocunque sit: sed attinet ad primū philosophum: propterea quod est ex terminis ad primam philosophiam attinentibus. natura enim & materia, & potentia, & causa, & effectiuū esse uerba attinentia ad primā philosophiam, & uno etiam illius rationis, perspicuum esse ex eis, quę in superioribus declarauimus arbitramur. quare cogimur dicere Arist. hac quoque ratione induisse primi philosophi personam: nihil ergo quod sententiæ nostræ repugnaret diximus.

Quòd si aliquis, ut nostram, quam diximus sententiam euertat, quòd uidelicet esse simpliciter attineat ad primā philosophiam, afferat tex. 32. quarti de Cœlo: quo in loco uidetur Aristot. probare graue simpliciter esse in rerum natura, fretus auctoritate Auerr. qui eum tex. interpretatus, hæc protulit uerba. Et hæc est demonstratio, quia ad probandum aliquam speciem esse: & hoc raro cōtingit in hac sententia.

Dicerem Aristot. in eo loco probare dari corpus simpliciter leue, & simpliciter graue esse in rerum natura. quod quidem nihil aliud esse uidetur, quàm ostendere dari corpus nullam habens grauitatem, uel nullam leuitatem, & inquit:

Nam & alijs quibusdam graue esse uidetur, & semper ferri ad medium: est autē simpliciter & leue. hęc enim ratio uidetur uim habere ex ratione contrarij: quoniā contrarium graui est leue. & probare uidetur, quod detur istud graue, & dicere il-

lud, quod subſtat omnibus, & fertur ad medium dicitur eſſe graue ſimpliciter, dixit
4. Cœli enim tex. 26. illius libri:
tex. 26. Graue quidē ſimpliciter, quod omnibus ſubſtat: leue autem, quod omnibus ſu-
» pereminet.

Sed terra eſt corpus, quod omnibus ſubſtat: & fertur ad medium determinatum. ergo terra uel terreum eſt corpus graue ſimpliciter, & ita ſequitur terram nullam habere leuitatem: hoc enim eſt eſſe graue ſimpliciter. Deinde adiungamus hæc, terra eſt in rerum natura, terra eſt graue ſimpliciter, ergo graue ſimpliciter eſt in rerum natura. Præterea probat hoc de leui ſimpliciter hoc modo illud, quod ſupereminet omnibus, & fertur ad extremum, eſt leue ſimpliciter, ignis ſupereminet omnibus, & fertur ad extremum: ergo ignis eſt leue ſimpliciter. ponit maio-
» rem dicēs: Quemadmodum uidetur ignis etiam in ipſo aëre ſurſum latus, aër autē
» quieſcens, & hoc eſt ſignum ipſum ferri ad extremum, & ſi eſt ſimpliciter: leue ergo nullam habet grauitatem, quia ſi haberet non ſupereminere t alijs, ſed ſubſtaret. & quia aliquis potuiſſet dicere dari aliquod aliud corpus, quod feratur ad extremum, quod omnibus alijs ſuperfertur: ut uerbi gratia igni etiam: tamen non eſſe ignem reſpondet Ariſtote. non apparere aliquod corpus, quod ſuperferatur igni. Ignis igitur erit illud corpus, quod eſt leue ſimpliciter, & nullam habens grauitatē, idem enim ſunt. tunc ſic, ignis eſt in rerum natura, ignis eſt corpus leue ſimpliciter, ergo corpus leue ſimpliciter eſt in rerum natura: quod eſt id quod probare intendebatur. Quoniam igitur demonſtratio nititur extremo, & medio, & ipſi ſubſtare, & ſupereminere, quæ ſunt contraria: ut inquit Ariſtote. in tex. 34. ad hunc mo-
» dum: contrarium enim medium extremo, ſubſtans enim ſupereminenti, & ſurſum
» & deorſum, & moueri, & ſubſtare: quæ omnia attinent ad primam philoſophiam (ut ex eis, quæ dicta ſunt in ſuperioribus perſpicuum eſſe arbitramur. ſunt enim affectiones entis, quatenus ens eſt) neceſſitas cogit, ut philoſophus naturalis hac quoq; in parte induat perſonam primi philoſophi, quare nihil impedit tex. citatus, quin ea ueritati conſentiant, quæ à nobis dicta ſunt, pertinere uidelicet ad primum philoſophum eſſe rerum compoſitarum demonſtrare.

Perſpicuum etiam eſt ex hoc Ariſt. illo tex. non probare ignem eſſe in rerum natura. hoc enim perſpicuum eſt, licet nō ſit perſpicuum ipſum eſſe in loco extremo, cognoſcitur tamen ex hoc, quod ſupereminet omnibus, & mouetur ſupra omnia uerſus extremum: ſed notum eſt ipſum probare leue ſimpliciter eſſe in rerum natu
4. Cœli ra ex tex. 31.
tex. 31. Quoniam autem inquit eſt ſimpliciter leue, & ſimpliciter graue, ex his mani-
» feſtum eſt. Quare Auer. nihil uidetur dixiſſe, cùm dixit, & hæc eſt demonſtratio
» quia ad probandum aliquam ſpeciem eſſe, & hoc rarò contingere in hac ſcientia,
» quia fieri non poteſt: ut ex eis, quæ diximus perſpicuum eſt, aliquam ſpeciem ſubiecti philoſophiæ naturalis probari eſſe ex medio naturali: hoc enim uniuerſam de
argumentú ente, quatenus ens eſt euertet ſcientiam [redacted] ergo nihil concludere mihi uidetur aduerſus ea, quæ diximus, & de intellectu agente, & in Apologia, quod probari aliquid eſſe in rerum natura ad primam ſpectat philoſophiam.

SECTIO OCTAVA.

CVm uerò urgebatur aduerſus unitatem animæ, quod nullam habet ſimilitudinem cum aliqua re: Dico nullam habere ſimilitudinem cum aliqua re, primò, quia eſt res compoſita ex materia & forma, quod non conuenit cū aliqua forma, uel abſtracta, uel immerſa: nihil tamē ex hoc ſequi abſurdum, propterea quòd non opus eſt, ut res habeant omnes ſimilitudines, ſi dari eas oportet. ſatis enim eſt, ſi in generalibus quibuſdam conueniant. neq; mirū eſt, ſi eſt compoſita, quia opus ſuum hoc apertè demonſtrat, neq; aliquid refert, quod alijs formis, neq; abſtractis, neq; immerſis conueniat: quia ipſa eſt media inter utraſq;. Conuenit uerò cū abſtractis in hoc, quod & ipſa eſt abſtracta: differt uerò, quia illæ ſunt ſimplices formæ, ipſa uerò eſt forma cum materia ſpirituali. cum naturalibus uerò non cōuenit, quia

quia materiales sunt eductæ ex potentia materiæ, ipsa uerò est à materia seiuncta. habet deinde alias similitudines,& differentias cum alijs formis: sed quatenus anima rationalis est composita,nullam habet similitudinem cum aliqua alia.hac enim re,ut diximus seiungitur,& ab abstractis,& ab immersis: à lumine uerò maximè se iungit,quia lumē educit ex potētia corporis diaphani,alioquin ex nihilo crearet: & extendit ad eius extensionē etiam,lumen nō est separabile ab aqua,uel ab aëre, sed & corrumpitur in materiam ad corruptionem corporis diaphani,& ab ipsa essentia corporis lucidi. non enim habet qualitates conseruantes ipsum in materia, quod si non uideatur corrumpi in uno die:hoc ideo accidit,quia ex quocunque motu corporis lucidi statim,& continuò generetur aliud,& aliud lumen. item lumen est accidens, & ipsa est substantia. quare siue habeat similitudinem cum alijs, siue non habeat,nihil ad rem nostram:potest enim esse una numero uia naturali,quę tamen quantum ad hoc attinet falsa est.

Quod uerò affertur ex problematum trigesima sectione prob.primo,iam ex superioribus solutum esse arbitror.animæ enim nostrę immortalitati non uidetur repugnare,quod melancholici ingenio ualeant:quia hoc accidit, quoniam corpora melancholicorum melius subministrāt,ut diximus in superioribus, intellectui sua obiecta,ex quo intellectus perfectiùs operari dicitur: quare magis etiam ingenio ualere dicuntur.hoc tamen non est,quia animus oriatur ex mixtione corporis:sed est quia animus in suo opere indiget corpore sibi obiecta administrante.hoc enim cognoscitur ex demonstratione, qua probatum est ipsam non esse mixtam cum corpore. Probl.3. sec.prob.1.

Cùm uerò affertur: Si intellectus possibilis esset pura potentia, ut tu ex sententia Arist. asseruisti,esset ignobilior omnibus formis materialibus. etiā probatur & cōsequentia,quia actus & forma est nobilior quacunque potentia & materia. Consequens ab Arist.abhorret: ponit eīn hunc esse diuinum,impassibilem, & incorruptibilem. Item æternum esset ignobilius non æterno : ergo id ex quo fluxit falsum esse necesse est, cui quæstioni occurrentes, saluo semper meliori iudicio dicemus negando consequentiam.

Ad probationem autem,quum dicis quamcunque formam esse nobiliorem quacunque materia:Respondeo falsam esse hanc propositionem:quia propositio intelligitur de forma quacunque in comparatione materiæ suæ,& de materia prima diuisibili: illa enim est imperfectior omni actu. sed non est uerum de quacunque forma in comparatione cuiuscunque materiæ,uidelicet de forma materiali in comparatione materiæ indiuisibilis, & spiritualis : quia ipsa materia spiritualis omnes formas materiales nobilitate antecedit.quare concedere debemus(ni fallor)aliquam potentiam puram,indiuisibilem tamē nobilitate anteire aliquem actum,licet simpliciter actus sit nobilior potentia.materia enim prima,quia est diuisibilis,& formas, quę ex ipsa educuntur diuisibiliter recipit,uidetur imperfectior omnibus actibus, et simpliciter et secundum quid,licet sit ęterna.Quare propositio illa,æternum est nobilius corruptibili,necessariò intelligitur de æterno quod est actus,uel actu,nō de æterno,quod est potentia pura & diuisibili: plus enim imperfectionis pura potentia diuisibilis dat ipsi materiæ diuisibili, quàm æternitas nobilitatis. pura uerò potentia indiuisibilis, & per consequens spiritualis est perfectior omni actu materiali,tum quia æterna,tum maximè quia est indiuisibilis,& spiritualis. Quare dicimus falsam esse quamcunque formam esse nobiliorem quacunque materia : quia formæ diuisibiles non sunt nobiliores materia indiuisibili, & spirituali.

Ad Arist.autē qui dixit principium esse honorabilius materia,& actum potentia,dicimus uerum esse formam,& actum esse nobiliorē materia,& potentia, quarum materiarū,& potentiarum sunt formæ,& actus,ut diximus: sed non simpliciter in cōparatione cuiuscunque materiæ,& hoc modo intelligēdus est Arist. & hoc sufficit Aristo.in eo loco, quippe qui comparauit formam ad illam materiā, cuius erat forma,& actus ad illam potentiam cuius erat actus. & hoc ueritati consentire ostendit demonstratio Arist. citata, ad quam semper est confugiendum illi,qui animi nostri naturam uult intelligentia consequi.

Sed diceret aliquis, sequetur ergo ut intellectus, qui est pura potentia, sit maioris perfectionis, quàm materiæ cœli, quod uidetur absurdum: Respondeo concedendo cōsequentiam, & negando hoc esse absurdum: quia materia corporum cœlestium est quanta, & quatenus ad hoc attinet diuisibilis, & recipit accidentia, & lumen diuisibiliter. Intellectus uerò noster suas cognitiones recipit indiuisibiliter: quia est indiuisibilis, ut sunt substātiæ abstractæ. propterea est perfectior omni alia materia, est enim habens aliquo modo formæ rationem, & actus: quia est indiuisibilis, & cognoscit, & abstrahit à materia quanta.

Sed adhuc urgeret aliquis dicens, sequerentur ergo ex tua positione duo absurda: quorū unum est, quod intellectus agens daret esse nobiliori materiæ, quàm substantiæ abstractæ, quod uidetur absurdum. Item quod daret esse duabus materiebus, quia daret esse, ut tu dixisti, intellectui possibili, quæ est una materia, & corpori humano, quæ est altera materia.

Huic autem quæstioni dicerem concedendo ipsum dare esse nobiliori materiæ, quàm intelligentiæ, tamē quia ista materia est spiritualis, & ei accidit hoc ob sui imperfectionem, non refert, præsertim cùm non det ei esse existentiæ seorsum, sicut substantiæ abstractæ dant esse ipsi cœlo.

Ad aliud autem dicimus uel quod intellectus agens non dat esse corpori humano seorsum: sed tota anima rationalis est illa, quæ det esse, uel quia non repugnat quod aliquid det esse duabus materiebus genere diuersis, quarum una sit diuisibilis, & alia indiuisibilis. Has enim responsiones dare cogit nos demonstratio Aristo. iam toties repetita.

2. Meta. Ad id uerò, quod postea affertur ex 2. Meta. quòd si una est forma plurium indiuiduorum sequi illa indiuidua esse unum numero, quia unitas numeralis est à forma. Dico ueram esse, si una est forma sola, quæ sit plurium indiuiduorum, sequi illa indiuidua esse unum numero, quia unitas numeralis est à forma (ut more nostro loquar) totali, & hoc modo intelligendum esse Aristo. sed negamus animam rationalem esse solum formam indiuiduorum plurium: sed est alia forma, quæ alterius generis à forma rationali, qua forma indiuidua hominum seiunguntur, & segregantur. Quare nihil, quod sententiam nostram euertat, sequi nobis uidetur: & hanc responsionem non sequi aliquod absurdum in superioribus satis superq; nos ostendisse arbitramur.

Ad id uerò quod addebatur de intellectu agente, absurdum uidelicet esse nos habere ipsum, qui intelligit seipsum, & tamen nos hunc non intelligere, & ita habere perfectissimas cognitiones: quæ tamen nos lateāt, dicimus nos cognoscere ipsum, quod est substantia abstracta, separabilis, & impassibilis, & cognoscimus ipsum se cognoscere esse talis naturæ: & hoc nos cognoscere ex demonstratione, quam attulimus in superioribus. & ita non latet nos eius natura, & non latet nos perfectissima eius cognitio eo modo, quo haberi potest.

2. Met. tex. 1. Ei uerò quæstioni, quæ sumitur ex tex. primo 2. Meta. quod sicut oculus noctuæ, et cætera, cùm dicis hoc euenire solùm: quia anima sit immersa ipsi materię, hoc est, quod non damus: sed confitemur hoc euenire, quia anima nostra indigeat phantasia, quæ sibi obiecta subministret. quę phantasia indiget sensibus exterioribus: quia est motus ab ipsis factus, quorū sensuum beneficio addiscimus: sed quia pauca eorum, quæ abstracta sunt sensui patent, hinc est, quod mens animi nostri se habet ad manifestissima omnium natura, quemadmodum oculus noctuarum ad lumen solis, ut diximus etiam in superioribus, non quia intellectus noster sit mixtus cum materia, sed quia aliquo modo indiget sensibus, quibus pauca patent eorum quæ attinent ad abstracta. Ex quibus omnibus mihi uidetur concludendum esse sine errore animam nostram rationalem ex sententia Aristo. ex fundamētis naturæ loquentis esse immortalem, & unam, quod est unum ex illis, quæ proposuimus ex Aristo. sententia naturaliter loquentis ostendere.

SECTIO NONA.

SEd statim quæreret aliquis, quare nos & nunc, & in superioribus dixerimus animam nostram rationalem immortalem esse, & unam ex sententia Aristot. naturaliter

raliter loquentis. quæ uerba uidentur ſignificare nos opinari aliud ſenſiſſe Ariſto-
de ipſa rationali anima, quàm quod concludit ratio naturalis. etenĩ ſi arbitraremur
ipſum poſuiſſe ſimpliciter animi noſtri immortalitatem, & unitatem, non opus fu
iſſet addere illa uerba.

Ad quam quæſtionem reſpondemus nos non ſine grauiſsima cauſa (ut opina-
mur) addidiſſe illa uerba, quoniam exiſtimamus Ariſtot. & demonſtraſſe & credi-
diſſe animi noſtri immortalitatem: ſed unitatem ratione naturali demonſtraſſe.
credidiſſe autem multiplicationem animorũ: imò putaſſe rationes naturales, qui-
bus uidetur probari unitas animi noſtri, inanes, uanas, atq; etiã falſas eſſe, uoluiſſe.
tamen oſtendere, quid poſſet in hac re indicare ratio naturalis: ne uideretur igno-
raſſe quidnam eſſet dicendum, ab eo, qui ſolum lumen naturale ſequeretur. In hãc
itaq; ſententiam impellunt nos multa: ex quibus unum eſt, quia ipſam unitatem
ſequũtur multa abſurda. quæ etſi ex fundamentis naturæ uideantur poſſe aliquo
modo ſolui, nihilominus ſi rectè eorum ſolutiones animaduertantur facilè depre-
hendi poſsint eſſe inanes: quocirca uidetur idem ſenſiſſe Ariſto. de animi noſtri u-
nitate, quod de cognitione Dei, quatenus ad res attinet, quę ſunt extra ipſum. quã
cognitionem cùm ex ratione naturali ab eo remouiſſet, tamen uidemus ipſum infi
nitis in locis hanc illi attribuiſſe: idq; feciſſe, ut indicaret hanc cognitionẽ Dei non
rationibus naturalibus demonſtrari, ſed credi: eiusq; notitiam habitam fuiſſe ex re
uelatione, non ex fundamentis naturæ. etenim nulla neceſſitate cogebatur tot in
locis ponere, atq; aſſerere Deum horum inferiorum curam gerere. quare minimè
dubitandum eſt, quin tantus philoſophus crediderit ipſum Deum horum inferio-
rum cognitionẽ & curam habere, & animorum noſtrorum multiplicationem ue-
ram eſſe. quam planè multiplicationẽ ſimul cum immortalitate luce clarius oſten- 1. Ethi.
diſſe uidetur in 1. Ethi. cap. 15. his uerbis, quæ in ſuperioribus quoq; ob aliam occa cap. 15.
ſionem citauimus: Poſteriorum autẽ amicorumq; fortunæ, quod nihil ad nos per- "
tineant dicere nimis profectò durum, opinionibusq; contrarium uideretur: dein- "
de paulò pòſt addidit: Sed utrum circa uiuos, ac mortuos iſta cõtingant, id multò "
magis refert, quàm in tragœdijs ſcelera, ut iam patrata narrant, uel quaſi tũc patren "
tur, conſiderandum eſt. ergo & iſto modo, & quid interſit, imo fortaſſe quærẽdum "
utrum hi, qui deceſſerunt boni alicuius, aut mali participes ſunt: uidetur enim etſi "
quicquam ad illos pertineant ſiue bonum, ſiue contrarium leue quidem, ac contra "
rium paruũ, uel ſimpliciter ipſis eſſe: deniq; neq; tantum neq; tale, ut beatos effice "
re, qui non ſunt, aut illis auferre beatitudinem queat. pertinere igitur in aliquo ui- "
dentur ad defunctos proſperitates, aduerſitatesq; amicorũ, ſed æternus duntaxat: "
ut fœlices facere, non fœlices, nec huiuſmodi aliquid poſsint. His inquam uerbis "
luce clarius oſtendit Ariſto. non ſolùm ſe ſentire animos noſtros eſſe immortales,
uerumetiam (quod multo maius eſt) multiplicatos: fruſtrà enim niſi opinaretur im
mortalitatem eorum, quæſiuiſſet utrum illi, qui mortui ſunt, boni alicuius, an mali
participes ſint. etenim hoc non poteſt uenire in dubium, ſi ſtatuatur animorũ mor
talitas, eosq; ſimul cum corporibus interire. Item fruſtrà concluſiſſet non pertine-
re ad defunctos proſperitates, aduerſitatesq; amicorum: ſed eatenus duntaxat, ut
nec fœlices facerent non fœlices, uel contra, niſi eſſent multiplicati ſingulorum a-
nimi. etenim poſt mortem neq; amicos, neque filios haberemus proprios, ſi ſolum
eſſet unus animus omnium, neque proſperitates eorũ, qui amici fuerint, neque ue-
rò ipſorum filiorum aliquid poſſent in eiuſmodi animo, hoc loco quippe qui eſſet
communis omnium, & nunq; eſſet ſine corpore ſimpliciter. Quare uidetur Ariſt.
hæc duo clariſsimè oſtendiſſe, ut diximus: uidelicet animum noſtrum eſſe immor-
talem, quod ratione naturali probatum fuit, & eundem multiplicatum: quod qui-
dem non ex ratione naturali, ſed ex diuino lumine nos accepiſſe exiſtimandũ eſt.

Quare nemo admiratione affici debet, quod nos loquentes de animi unitate ad
diderimus uerba illa ex Ariſt. ſententia ratione naturali loquentis: quia uerba pro-
ximè citata manifeſtiſsimè oſtendunt ipſum credidiſſe contrarium illius, quod ra-
tio naturalis oſtendebat.

Neque illi, qui Chriſti ſeruatoris noſtri dictis fidem adhibuerit, & erit in rebus
naturalibus uerſatus, hoc mirũ uidebitur, propterea quòd in ſeipſo experiretur ſe

firmiter ut diximus in superioribus multa credere, quæ rationi, quæ ex fundamentis naturæ oritur, repugnãt, cognoscet quoq; Deum optimum maximum uoluisse in rebus creatis ea ponere signa, quibus nos homunculi omnem eius potentiam intelligentia consequi ualeremus. pares enim illi ferè essemus, neq; aliquid ex fide meteremur, si ex ratione naturali omnia haberi possent: neq; enim fides esset, ut ex
3. Ethic. cap. 9. eis, quæ dicta sunt perspicuũ esse posset. Neq; obstat, quod dixerit Arist. 3. Ethi. ca. 9. quod mors sit omnium terribilissimum finis: neq; quicquam prætera bonum uel malũ mortalibus uidetur esse. quibus uerbis apertè indicare apparet animi nostri mortalitatẽ, quod repugnat eis quę dixit Arist. & quibus nos etiam sequentes Arist. asseruimus. etẽm si ipsa est finis uitæ nostræ, & post hũc finẽ ipsi mortuo non sit, neq; bonũ neq; malum, necessitas cogit, ut animus noster defecerit: quia si non interijsset à ratione abhorreret, ut & ipsi non inesset aliquod bonum, uel malum: nihil enim faceret, ociosus enim esset. quod quidem est ita absurdum, quàm quod absurdissimum.

Dico hæc non obstare propterea quòd Arist. locutus est ex eis, quæ apparẽt. etenim nobis nõ apparet mortuis inesse aliquid boni, uel mali: propterea dixit Arist. non quod re uera ita opinatus sit: sed eo in loco satis erat, si loqueretur ex eis, quæ apparẽt. hoc autẽ uidetur innuisse, cùm usus sit hoc uerbo, uidetur: cui quidem uerbo, cùm repugnat aliquod dictũ Arist. apertum necesse est, ut accipiatur cum dubitatione, & cum apparentia, & non cum certitudine: ut accidit hoc in loco. etenim huic apertissimè repugnat ille textus quẽ citauimus ex 1. Ethic. Nam si esset uerũ, quod mortuo reuera non insit aliquod bonum, uel malũ, necessitas cogit, ut à ueritate alienũ sit pertinere aliquo modo ad defunctos prosperitates, aduersitatesq; amicorum: sed eatenus duntaxat, ut nec fœlices facere non fœlices, nec huiusmodi aliquid possint. quia si pertinet hoc modo, ptinebit aliquid boni, uel mali. Quare hoc in loco uidetur acceptum esse, ex eo quod sensui apparet: sed nos etiã aliam explicationem huic tex. in sequentibus trademus.

SECTIO DECIMA.

quasi uerum SEd diceret aliquis Symonem Portium illum textum in cap. 22. sui libri interpretari eo modo: [illegible] esset, nihil ex illo tex. quod nostrã sententiam cõfir-
» maret accipere possemus. ipse enim inquit ad hunc modũ: Sed qui superiora uer-
» ba philosophi perpendet, in dubiũ non reuocabit. Nam quia suprà post obitũ tam
» fœlicis, q̃ infœlicis nihil relinqui, nisi hominũ opinionem, atq; memoriam, in qui-
» bus restat fœlicitas, uel infœlicitas iam defuncti ob id nunc quærit, an huic opinio
» ni hominũ, in qua uiget fœlicitas defuncti, nepotum, uel filiorũ superstitum fœlici
» tates, infœlicitates demant aliquid uel addãt: respõdeat aũt, quod nihil, neq; detra
» hitur, nec opinioni de sua fœlicitate accedit. quare totũ ad opinionem referẽdum
» est, non aũt ad aliquod, quod post obitũ remanserit, cùm nihil præter intellectũ a-
» gentẽ superesset. Quæ planè interpretatio textũ non solum labefactare, uerum etiam penitus conuellere apertè uidetur. primò eñ à ueritate abhorret, quod Arist. prius dixerit suprà post obitũ tam fœlicis, quàm infœlicis nihil relinqui, nisi hominũ opinionem, atq; memoriam, in quibus restat fœlicitas uel infœlicitas. fuissent eñ citanda uerba Arist. quod nõ fecit, quia somnians illa, quæ dicit suum protulit. etenim nullibi in superioribus ad locum citatum reperitur hoc dictum Arist. neq; aliquod uerbum, hoc significans, neq; in rem de qua agebat, uerba cõuenissent. alienum etiam fuisset quærere, an fœlicitates nepotum, & filiorum superstitum aliquid addant opinioni hominum, neq; aliquod uerbum huius rei est in textu. Maxima igitur admiratione affectus sum quomodo fieri potuerit: ut iste homo non uiderit in quos errores incideret interpretando uerba Arist. citata eo modo, quo interpretatus est.

1. Ethi. cap. 14. Item apertissimè repugnat cap. 14. in quo hanc proposuit quæstionẽ: Habet id etiam dubitationem quandam cùm uideatur mortuo quoq; homini malum quoddam esse & bonũ, quemadmodũ uiuenti, nec sentienti, & honores, & infamiæ, filiorũq;, & posterorũ prosperitates, aduersitatesq;. Deinde paulo pòst. Patet igitur, quod si transeãt hæc ad parẽtes uariè sese habere, ad illos contingere potest, esset quoq; absurdum, si defunctus quoque mutaretur modò fœlix, modò miser esset.

Absur-

Absurdum etiam si res posterorum, nihil penitus ad parentes, nec ad aliquod tempus quidem pertinerent.

Ex quibus quidem uerbis luce clarius apparet quæstionẽ illam attinere ad mortuos, quos ponit remanere post obitum, non ad opinionem hominum. Quare illa eius expositio omnino aliena est à tex. etenim nihil magis abesse potest ab illo tex. quàm sententia illa.

Solutio etiam quæstionis ita apertè ostendit Arist. loquutum esse de eis, quæ accidunt mortuis, ut turpe esse existimẽ in hac re diutius morari. etenim inquit: Pertinere igitur aliquo modo ad defunctos prosperitates, aduersitatesq; amicorum: id sed eatenus duntaxat, ut nec fœlices facere nõ fœlices, nec huiusmodi aliquid possunt. Cùm igitur quæstio sit de defunctis, quid ipsis accidat apertè, & solutio sit apertissimè de defunctis: quomodo fieri potuit, ut iste homo protulerit ista omnia esse referenda ad opinionem hominum, in quibus restat fœlicitas. non autẽ ad aliquid, quod post obitum remanserit ignoro, & si ipse usus est ijs uocabulis, cùm uidelicet mortuo quoq; homini malum quoddam esse, & bonum quemadmodũ uiuenti, & dixerit pertinere ad mortuos & cætera. Qui enim interpretatur hos tex. non conuenire mortuis, quin idem possit interpretari cœlum, id est terram in dubium uenire non potest: non enim minus distat illa interpretatio ab illo textu, quàm terra à cœlo: quare interpretatio illa omnino respuenda, atq; repudianda uidetur.

Aliqui uerò dicunt Arist. quæstionem hanc, an ad mortuos attineant prosperitates, & aduersitates amicorum, proposuisse non ex animi sui sententia, sed ex opinione hominum in istis libris, in quibus de moribus loquitur. non enim fas erat aliter loqui. quæ responsio non uidetur conuenire uerbis Arist. propterea quòd nulla necessitate cogebatur si ipse animi nostri unitatem credidisset, quæstionẽ illam proponere, postquam declarauerat fieri posse, ut homines dicerẽtur fœlices, dum uiuerent, & quod non erat expectãdus finis, sicut opinabatur SOLON, certè nulla erat necessitas, nisi credidisset ita esse.

Præterea interpretari Arist. hoc modo est uaticinari: Cur enim fieri non potuit, ut Arist. id crederet, quod maior pars hominũ credebat, uidelicet animi nostri multiplicationẽ, sicut nos, qui Christi seruatoris nostri religionẽ piè profitemur credimus, & si ratio naturalis, non ita persuadeat. concedo enim animorũ nostrorũ multiplicationem esse ex reuelatione, non ex ratione naturali, non uideo tamen, quid repugnet, quin Arist. uir summo ingenio, & summa doctrina præditus, non potuerit eandem credere, licet aliter ratio naturalis persuaderet. non intelligo sanè quid obstet, præsertim quum in nobis ipsis hoc expetiamur. Impium uerò est nolle tantum philosophũ ea credere potuisse, quæ à Deo optimo maximo à principio mundi usq; ad hoc tempus infinitis signis nobis indicauit. præterea si Arist. quæstionẽ illam posuit in 14. & 15. cap. primi Ethic. libri, quia loquebatur de moribus. Quare in 9. cap. 3. libri dixit, nihil præterea mortuo uidetur neq; bonum, neq; malum esse, Hoc enim maximè facit contra mores. quia si homines opinarentur nihil se post mortem uel boni esse cõsequuturos, uel mali perpessuros à multis bonis operibus abstinerẽt, & multa mala perpetrarent. Quare non uidetur ueritati consentire Arist. in 1. Ethic. libro, dum illam quæstionem proponeret rationem morum habuisse, in 3. uerò nullam eorum curam præ se tulisse. habenda enim fuit ratio ipsorum in omnibus illius philosophiæ libris: alioquin eadem & cõstituisset in eadem doctrina, & euertisset, quod de tanto philosopho asserere est (mea quidem sententia) ex omnibus absurdissimum. *1. Ethic. & 3.*

SECTIO VNDECIMA.

SEd statim diceret aliquis: Hoc etiam euertere nostram sententiam, quia si Aristoteles credidit animorum multiplicationem, & tenuit ex ratione naturali immortalitatem, quare dixit in tertio Ethi. libro, mortuis non inesse neq; bonum, *3. Ethic.* neq; malum. ex quo planè efficitur nihil ad ipsos mortuos pertinere, neq; res prosperas propinquorum, & amicorum, neque aduersas. Dico hoc non euertere sententiam nostrã, propterea quòd nos non asseruimus Arist. in 14. & 15. ca. 1. Ethi. libri

ſtatuiſſe animorum noſtrorum immortalitatem, & multiplicationem: propterea quòd haberet rationem morum. ſed quia ita credebat ipſi ueritati conſentire, cui rei non repugnat, quòd alicubi dixerit aliquid falſum ex ijs, quæ ſenſui apparent: hoc enim non uidet abſurdum. ſed ſi quęſtionē illam propoſuiſſet propter mores, & non ꝑpter ueritatē ipſam, & poſtea addidiſſet uerba illa, quæ aduerſari ipſis moribus uidētur, hoc eſſet profectò abſurdiſſimū. Miſſum etiā facio uerba illa 3. Ethic.
» ſic explanari poſſe, ut conſentiant uerbis 1. libri. nam cùm in primo lib. dixerit, per-
» tinere in aliquo uidetur ad defunctos proſperitates, aduerſitatesq́ amicorum, ſed
» eatenus duntaxat, ut nec fœlices facere nō fœlices, nec huiuſmodi aliquid poſſint.
In tertio autem dicat mortuis nihil boni uel mali ineſſe, addendum eſt quod faciat eos uel fœlices, ſi non ſunt, uel non fœlices, ſi ſunt, quia uidelicet illud, quod pertinet ad ipſos eſt exiguum, & ideo neq; bonū dicitur, neq; malum. & hoc eſt, quod aſſeruimus in ſuperioribns etiam, ad quem locū me reijcio. ſi igitur interpretamur ad hunc modum omnia inter ſe conſentiēt, neq; erit alienum hoc à conſuetudine Ariſt. & ita nihil ex illo loco poterit colligi, quod ſentētiam noſtram infirmet, atq; labefactet. Iam beneficio Dei optimi maximi, eiusq́ unigeniti filij Chriſti ſeruatoris noſtri, & ſpiritus ſancti, ac beatæ Mariæ uirginis quæſtioni de animorum noſtrorum immortalitate, & de multiplicatione finem impoſuimus. qua in diſputatione, ſi quēadmodū in animo habuimus, ea dixerimus, quæ fidei noſtræ conſentiāt (id eſt ueritati) quæ falli non poteſt, neq; fallere, gratias agimus ipſi Deo optimo maximo, eiusq́ filio, & ſpiritui ſancto, atq; beatæ uirgini Mariæ. ſin uerò aliquid dixerimus, quod ſanctæ religioni noſtræ uideatur repugnare, rogamus, quicunq; hos libros legerint, ut putent nos illa non dixiſſe ex animi noſtri ſententia, ſed uel ex aliorum opinione, uel propter ignorationem. Quare nobis ignoſcendum eſt. etenim oblata nobis occaſione Singularis certaminis euertendi operam ſtudioſè dedimus: ut & mentem Ariſtotelis naturaliter loquentis explicaremus, & quid eum putarem præter rationem naturalem crediſiſſe de animorum noſtrorum multiplicatione, indicaremus: exiſtimantes, nos non paruam utilitatem hominibus, qui Chriſti ſeruatoris noſtri ueram religionem profitentur, allaturos eſſe: ſi oſtenderemus rationem naturalem probare animorum noſtrorum immortalitatem, eorundemq́ multiplicationem Ariſt. etiā teſtimonio, qui apud omnes ſanos homines in tanto honore ubiq; eſt, ſemperq́ fuit, ut in maiori nemo unquam fuerit, conſtitueremus. hoc ſanè propoſitum nobis fuit in uniuerſa hac diſputatione: quod, ſi ut uoluimus aſſequuti ſumus, Deo optimo maximo iterum, ac ſemper gratias agimus, quantas poſſumus maximas: ſin minus, in magnis quidem uoluiſſe ſatis erit.

FINIS LIBRI TRIGESIMINONI
Euerſionis Singularis certaminis.

LIBER

LIBER QVADRAGESIMVS

SECTIO PRIMA.

HIS explicatis,tempus est,ut redeamus,unde ob eas,quas diximus causas egressi sumus,& dicamus perspicuè patere omnem nostram cognitionem,quam naturaliter habemus ex Aristo.sententia,ex ipsis sensibus, & sensibilibus proficisci,neq; fieri posse,ut detur reminiscētia illa,quam Plato posuit,neq; Aristo.ei aliqua ex parte consentire: sed ipsam putasse somnium eorum hominum,qui sibi quiduis cogitatione fingunt.Patère item liquidè arbitramur Aristo.omnem,quam tradidit doctrinam, siue speculatiuam, siue practicam ex ipsis sensibus, & sensibilibus docuisse: quandoquidem uoluerit omnia sua cognoscendi principia ex ipsis sensibus, & sensibilibus proficisci, neq; aliquam conclusionem admisisse, quæ ijs principijs repugnet, licet aliquando assumpserit non nulla in doctrina sua quæ ex creditis accepta erant,ut nobis innueret, ipsum credere aliqua,quæ non oriebantur ex principijs propositis:non tamē ea posuit ut conclusa ex illis principijs, neq; ut ex ipsis aliquid concluderetur, quod existimaretur deduci ex ipsis,tanq; ex eis,quæ ex sensu oriuntur. Quare quum omnis doctrina ab ipso nobis tradita,opportunitate ipsorum sensuum fuerit tradita,necessitas cogit, ut putemus etiam philosophiam humanam ab ipso ex ipsis sensibilibus traditam fuisse. Cuius philosophiæ humanæ,quum finis(ut in libro de Honore declarauimus)esset reddere ciuitates fœlices,necesse fuit,ut declararet,quid esset ipsa fœlicitas:aliter enim fieri non potuisset,ut hoc præstaret. quare opus fuit,ut ipsam ex ipsis sensibus & sensibilibus inuestigaret:nō enim aliam fœlicitatē potuit ponere. Quod quidē(ut perspicuum sit)non dubitabimus capitulum 9.primi Ethi. in quo definitionem ipsius fœlicitatis collegit, quantum quidem opera nostra fieri poterit explicare.Est enim satis obscurum,presertim quum nobis propositum sit uerba Arist. quæcunque occurrunt explicare,& ea maximè, quæ uario modo ab alijs & perperam explicari iudicauimus.Incipit ergo sic: 1.Ethic. cap.9.

"Sed fortasse dicere fœlicitatem optimum esse confessum quoddam apparet,sed desideratur, ut euidentius,quid ipsa sit adhuc dicatur."

Quum ostēdisset Aristoteles in superioribus uerbis fœlicitatem esse quoddam perfectum, & per se sufficiens,quod quidem est dicere, ipsam esse optimum , aliquis potuisset uenire in eam opinionem, ut existimaret ex his declaratū esse quidnam esset ipsa fœlicitas. 1.Ethic. cap.3.

Quare hanc falsam opinionem uellens remouere Aristot.inquit: Fortasse dicere fœlicitatem esse optimum(quod idem est,quod perfectum, & per se sufficiens) etenim,quod non est perfectum, neq; per se sufficiens, non est optimum.& è contrario fortasse inquam dicere fœlicitatem esse optimum confessum quoddam apparet, id est dicere fœlicitatem esse optimum, est id quod confitentur apertè omnes, ut ipse confirmat.non tamen ex hoc supple scimus,quid ipsa fœlicitas euidenter sit, sicut in principio proposuimus nos uelle scire: sed desideratur, ut adhuc dicatur efficacius, & euidentius, quid ipsa sit. Quibus uerbis reiecit tacitam hominum cognitionem,& indicauit causam quare uelit adhuc quidnam ipsa sit explicare: quia quod dictum erat ipsam esse optimum non uerè, & euidenter explicabat quidnam esset ipsa fœlicitas,ut fortasse nonnulli arbitrabanť.& quia etiam aliquis potuisset quærere quomodo fieri posset,ut planius,& perfectius dicať,quid sit ipsa fœlicitas: respondere uidetur hoc fieri tum demū posse,si opus hominis sumeretur,id est statim fiet euidētius, quid ipsa sit si sumatur opus ipsius hominis,quoniā ex opere ipsius hominis cognoscetur,quid ipsa sit. quod quidē opus est sensibile. (quemadmodū eñi tibicini,& statuario)in hac parte incipit argumētari,et ostēdit, quod summū bonū hominis est in opere ipsius:et arguit ad hūc modum:Quemadmodū tibicini,& statuario,& omni artifici,& uniuersaliter omnibus illis,quorū est opus aliqd,& actio in ope uideť esse bonū, & q̄d bene se habeat, sic & ipsi homini bonum,

bonum, & quod bene se habeat, uidetur esse in opere ipsius, siquidem ipsius hominis est aliquod opus (cùm igitur fabri, quidem & sutoris) quia dixerat esse aliquod opus ipsius hominis, quatenus homo, & aliquis potuisset hoc negare, in hac parte intendit hoc declarare, & inquit, quasi indignabundus interrogando, (Vtrum igitur ipsius fabri, & sutoris est aliquod opus, & actio, hominis aūt nullū erit: sed erit natus natura ociosus) quasi dicat artificum, de quibus minus uidetur, sunt opera: hominis uerò qui est tantæ perfectionis nullum erit opus? hoc enim à ratione abhorret. sed quia ista erant absurda manifesta, omisit. ea subsequutus est deinde, an quemadmodum oculi, & manus, & pedis, & omnino uniuscuiusq; membro apparet aliquod opus, sic & ipsius hominis, præter omnia hæc quæ dicta sunt esse opera singulorum membrorum poneret aliquis aliquod opus.

Quibus uerbis apertè ostendit dari aliquod opus hominis, quatenus homo ex comparatione partium, quarum est aliquod opus proprium: licet, uisus sit dubitatiuè loqui, intelligitur tamen probatum esse dari aliquod opus hominis quatenus homo: & illo modo loquutus, & quasi cum indignatione, quia perspicuum erat conclusionem illam sequi ex illo antecedente, quare subsequutus est.

» Quid igitur hoc erit tandem?)

Quum declarasset dari aliquod opus ipsius hominis, in quo continetur summum bonum, sed ignorabatur quidnam istud esset, incipit quærere quidnam sit istud opus hominis: non enim hoc perspicuum est. unde inquit:

» Quid igitur tandem erit hoc?

Deinde incipit numerare illa opera, quę possunt existimari esse hominis opera, & ideo inquit:

Non enim uidetur fieri posse, ut sit uiuere, quia uiuere apparet commune cum ipsis plantis: ergo non potest esse opus hominis, quod quærimus. & probatur consequentia, nam quærimus opus, quod est proprium opus ipsius hominis, uiuere non est proprium opus hominis, ergo uiuere non est proprium opus, quod quærimus: reijcienda ergo est nutritiua, & augmentatiua uita, inquit Aristot. sed probat minorē. Quod conuenit alijs ab homine, non est propriū hominis: uiuere conuenit alijs ab homine: hāc ponit in tex. quia cōuenit plantis: ergo uiuere nō est proprium hominis, ergo ab opere hominis segreganda nutriēdi & augendi uita, quæ nihil aliud est quàm uiuere. necessitas enim cogit, ut uerba Aristotelis si rectè erūt considerata redigantur ad formam syllogisticam eo modo, quo diximus, sequitur,

» Sentiendi uita.)

Cùm posuisset nutriēdi uitā, & augendi non esse propriū hominis opus, hac in parte intendit etiā ab opere hominis segregari sentiendi uitam. & hoc quia aliquis potuisset opinari, eam esse propriū hominis opus, & inquit: sequitur sentiendi uitam supple, ad hanc, quæ uidetur esse opus hominis. sed reijcit ipsam ea ratione, quia & nutriēdi, & augendi uitā, quia non est propria ipsi homini, propterea quòd & ipsa uidetur communis, & equo, & boui, & omni animali.

» Relinquitur ergo quædam actiua supple uita habentis rationem.)

Hac in parte uidetur concludere, in quo opere sit opus proprium hominis, sed uidetur argumentari sic à sufficienti partium enumeratione.

Si aliquod debet esse opus hominis, necesse est, ut sit aut uita nutriendi, aut sentiendi, aut quædam uita actiua habentis rationem: sed non est uita nutriendi, neq; sentiendi, ut probatum est: ergo relinquitur, quod sit uita quædam actiua habentis rationem. & ipse quum usus sit hoc uerbo (relinquitur) innuit diuisionem factam.

» Huius autem aliud quidem, ut obediens rationi. aliud autem, ut eam habens, at-
» que intelligens.) Quia dixerat relinqui quædam uita actiua rationem habentis, quod erat opus hominis: & quia ista erat bifariam, addidit huius declarationem, dicens:

» Huius autem habentis rationem, alia quidem pars est, ut obediens rationi: alia
» autem habens rationem & intelligens) & quum hoc protulisset, subsequutus est hæc uerba:

Quum

Quum autem hæc dupliciter dicatur.) Quibus uerbis propositum est ei ostendere utrius harum duarum partium principaliter ponendum sit opus hominis, & inquit: "

Si ergo, ut apparet ista uita æstiua rationem habentis bifariam dicatur, ea uita, quæ est rationem habentis, ponenda est pro opere hominis, quę quidem est illius, quod habet rationem actu, & in seipso, non in alio: & reddit rationem. Nam ista ipsa uita, quæ actu habet rationem, dicitur esse magis propria ipsi homini, ergo est magis ponenda in opere proprio ipsius hominis. etenim illud, quod est magis proprium hominis, magis est ponendum pro opere proprio ipsius: uita, quæ actu habet rationem est huiusmodi, & hanc ponit, & non probat, quia perspicua est: ergo est magis ponenda pro opere ipsius hominis, & ista conclusio ponitur in textu.

Si autem est opus ipsius hominis animi operatio secundum rationem, uel non sine ratione.) In hac parte intendit concludere quod opus humanum, quod idem est, quod bonum humanū est operatio animi non omnis, sed ea, quæ est secundum uirtutem, & mea sententia uerba sunt satis inuoluta, & suspensiua. Quamobrem uidetur necessarium, si ea uolumus explicare, in primis redigere rationes ad formam syllogisticam: deinde accommodabimus ipsis uerbis.

Videtur ergo dicendum sic: Vnumquodque benè perficitur, quando secundum propriam uirtutem perficitur, hæc enim clara est. etenim per se perspicuum est uirtutem perficere habentem, & Arist. inquit:

Virtus enim perfectio quædā est, unumquodque enim tum maximè perfectum est, cùm attingat propriam uirtutem, et in eandem sententiam scripsit. 5. Meta. & in 2. Ethic. inquit: 7. Ethic. 5. Meta. & 2. Physic.

Dicendū igitur, quod omnis uirtus, cuius erit uirtus ipsum bene se habens perficit, & opus ipsius bene reddit, et uirtus oculi ipsum oculū studiosum facit, & opus ipsius. uirtute enim oculi benè uidemus, propositio igitur prima per se perspicua est, & est in tex. Vnumquodque enim inquit benè secundum propriam uirtutē perficitur. sed addamus minorem, opus studiosi hominis, est id, quod benè perficitur, ergo opus studiosi hominis perficitur secundum propriam uirtutē: minorem item ponit in tex. ipsamque declarat, & incipit ibi declarare. Dicimus autem opus huius, & huius studiosi esse idem genere, ut citharedi, & studiosi citharedi, & simpliciter hoc in omnibus addito excessu, qui est ex uirtute ad ipsum opus. cap. 5. " " " "

Hoc declarat Aristo. exemplo, cùm subdit:

Etenim citharedi opus est, citharam pulsare: studiosi uerò benè pulsare.) Opus ergo studiosi hominis, est id, quod benè perficitur: benè enim pulsat. & sic minor clara est: opus ergo studiosi hominis perficitur, secundum propriam uirtutem. tacet istam conclusionem: sed apertè sequitur ex præcedentibus. sed bonum humanum est opus studiosi hominis, igitur bonum humanum perficitur secundum propriam uirtutem: minor tacetur, propterea quod per se perspicua est: quia bonum humanum debet esse opus eius, qui est dispositus secundum naturam: ut sunt studiosi homines, & non præter naturā: maior erat conclusio præcedentis syllogismi. & cōclusio etiā tacetur: quia sequitur ex dicto syllogismo. ex cōclusione uerò, quā intendit principaliter concludere, hoc cognoscitur, quæ quidem non potest sequi ex primo syllogismo: non conuenit enim in subiecto, uel in prædicato, unde opus est progredi ulterius ad hunc modum.

Quod perficitur secundum propriam uirtutem, necessariò fit secundum propriam uirtutem, aliter enim non perficeretur, nisi faceret secundum uirtutem: sed bonum humanum perficitur secundum propriam uirtutem: ergo bonum humanum fit secundum propriam uirtutem. & quum sit etiam operatio animi habentis rationem, uel non sine ratione, ut probatum est, ergo bonum humanum erit operatio animi secundum uirtutem. quod est illud, quod uolebamus probare: necesse enim est, si benè consideretur conclusio principalis, & uerba Arist. ordinare rationes eo, quo diximus modo. Arist. tamē arguit satis implicatè meo iudicio suspensiuè hoc modo innuens: tamē quod diximus hoc modo, quod diximus, et suspēsiuè. si opus ipsius hominis est operatio animi habentis rationem, uel non sine ratione, si inquam

ſi inquam ita eſt(ut probatum eſt)& quod dicimus huius opus,& ſtudioſi huius eſſe idem genere, ut citharedi & ſtudioſi citharedi: & hoc ſit uniuerſaliter in omnibus addito exceſſu ſecundum uirturem ad opus, quia citharedi eſt citharam pulſare,& ſtudioſi citharedi benè pulſare.

Et quia ſuſpenſio nimium à principali concluſione aberat,uidebatur facere ob hoc difficultatem,ſubdit reſumendo,quæ dicta erant.

Si autē ſic ſupple ſe habet,quod ponimus opus hominis uitam quādam, & hāc operationem animi,& actionem eam ratione,& hoc eſt,quod dixit.

Si autem eſt opus hominis operatio animi ſecundum rationem,uel non ſine ratione,& hoc iam concluſum erat ex ſuperioribus,& ſtudioſi hominis benè,& pulchrè.& iſta ſunt declarata per illa uerba: Dicimus autem idem eſſe genere opus huius,& ſtudioſi huius & cætera,quæ diximus.ſubiunxit autem, Et unūquodq; perficitur ſecundum propriam uirtutem quæ erat maior præpoſitio: ſi ergo ita eſt, ut diximus,ut bonum humanum fiat operario animi ſecundum uirtutem neceſſe eſt, ſed cum ita ſit,ergo aſſerendum ita eſſe,ſicut diximus.Quare neceſſarium eſſe uidetur,ut uerba dicta ordinentur eo,quo dictū eſt modo,ſi benè, & rectè perpendantur.concluſit enim,quod bonum humanum erat operatio animi ex eis, quæ dicta ſunt ſupra:deinde,quod eſſet ſecundum uirtutem intulit ex eis,quas ordinauimus rationibus.

Si autem plures ſunt uirtutes ſecundum optimam,& perfectiſsimam,& quia dixerat bonum humanam eſſe operationem animi ſecundum uirtutem: & quia uirtutum,aliæ erant bonæ, ſed imperfectè, & aliæ erant optimæ & perfectiſsimæ, ne aliquis errore caperetur, putans eodem modo in utriſq; uirtutibus reperiri bonū humanū,addidit remouēs hunc errorē bonum bumanū debere eſſe ſecundū optimam,& perfectiſsimam uirtutem principaliter ſupple. loquutus tamen eſt conditionaliter,quia hoc in loco nondum declarauerat, an darentur plures uirtutes, neque declarauit,quomodo boc ſequeretur,ſi darentur plures uirtutes,tamen.10. Ethic.cap.8.hæc protulit uerba:

10.Ethic. cap. 8

Si eſt fœlicitas ſecundum uirtutem operatio rationabile eſt, ut ſit ſecundum optimam.

SECTIO SECVNDA.

AMplius autem in uita perfecta.) Cùm intuliſſet bonum humanum fieri operationem animi ſecundum uirtutem opnimam, ſubiunxit aliam particulam, quæ perficit ipſius facultatis definitionem, & hoc quia aliquis potuiſſet uenire in eam opinionē, ut exiſtimaret illam eſſe perfectam ipſius fœlicitatis definitionem, & nihil deeſſe. unde inquit: Quod præter ea, quæ dicta ſunt oportet adhuc addere,& in uita perfecta: ſed quidnam intelligat per uitam perfectam, interpretes in uarias uenerunt ſententias:dicunt enim aliqui in uita perfecta, id eſt quia oportet fœlicem eſſe per totā uitam,quam expoſitionem refellunt ipſi,at illa quæ fieri non poſſunt, ſunt reijcienda.& poſt modum perſpicuum eſt, hanc expoſitionē uerba Ariſt. euertere:quæ dicunt ipſam durare paruo tempore.etenim apertè inquit,ipſam durare per totum tempus uitæ: quamobrem coguntur dare aliam expoſitionem,quæ quidem eſt, quod per uitam perfectam intelligat aliquod longum tempus,in quo eluceat fœlicitas, & operationes fœlicis: quam expoſitionem dicunt accommodari uerbis philoſophi de uere, & hirundine. Sed hæc etiam expoſitio non uidetur ferenda, propterea quòd non explicat, quare ipſum longum tempus dicatur perfectum.

Præterea Ariſt.non inquit, quod requiratur ipſum tempus, ut luceat fœlicitas, & operationes fœlicis:ſed inquit,quod requiritur ipſum tempus, ut ſit cōpos magnarum,& honeſtarum actionum:quas quidem non poteſt cōſequi in paruo tempore reijcienda igitur uidetur hoc expoſitio.pręterea quod exemplum item de hirundine,& ueris non conuenit illi uitæ perfectæ: propierea dant aliam expoſitionem, quæ quidem eſt quod per uitam perfectam intelligit reliquum tempus uitæ poſteaquam aliquis adeptus eſt fœlicitatem.quæ expoſitio(meo iudicio) nō conuenit omnino definitioni fœlicitatis: ſecundum enim hanc expoſitionem ſenſus uidetur eſſe,quod fœlicitas eſt operatio,& cætera,in uita, id eſt in reliquo tempore

re

re uitæ, posteaquam aliquis est adeptus fœlicitatem. sensus igitur esset, quod fœlicitas esset operatio animi secūdum uirtutem, in eo tempore, in quo fœlicitas est adepta, non enim est fœlicitas, nisi sit adepta.

Item euertit sententiam Aristot. hæc expositio, propterea quòd ipsam uidetur sequi, quod cùm aliquis adeptus sit fœlicitatē non possit ipsam amittere: quia uult fœlicitatem esse in reliquo tempore uitæ, posteaquam aliquis adeptus est ipsam fœlicitatem. ergo cùm quis consequutus erit fœlicitatem, non poterit ipsam amittere. etenim si amitteret ipsam, falsum esset, quod in reliquo tempore uitæ esset fœlicitas. sed hoc euertit sententiam Aristot. quippe qui dixit: Quod si fœlix caderet in Priami calamitates non amplius esset fœlix.

Item exemplum ueris, & hirundinis, nō uidetur posse accommodari, propterea quòd loquuntur de tempore quo fit fœlicitas, nō de tempore, postquam est facta: unde mihi uidetur respuenda, ac repudianda hæc sentētia. Alij uerò, & illi quidem non negligendi philosophi uoluere Aristot. cùm addidit & etiam in uita perfecta, intelligere, quod usq; ad finem præsentis uitæ hominis, huiusmodi operatio sine ulla intermissione perduret, quo uerè ei, qui ita uixerit, ascribi beatitudo possit. quæ quidem explicatio omnino Aristot. sententiam labefactat, qui apertè aduersus Solonem argumentatus est dicens: Non oportet fœlicem expectare finem uitæ, & quod in definitione fœlicitatis, non est addendum ita uicturus, moriturusq; secundum rationem. quoniam futurum nobis incertum est, fœlicitatem uerò finem, & perfectum omnino posuerimus, subdit: Si autem sic beatos dicemus ex uiuentibus eos, quibus existant, existentq; prædicta bona, beatos autem homines, &c.

Non ergo uult intelligere in uita perfecta, id est usq; ad finem uitæ habere illam fœlicitatem: sed uult, quod sint beati, quando habent illa, quæ requiruntur ad beatitudinem, licet non durent usq; in finem uitæ.

Item secundum hanc interpretationem fieri non posset, ut fœlix, si etiam caderet in calamitates Priami, posset amittere fœlicitatem: quod quidē sicut dictum est euertit sententiam Aristotelis.

Item exemplum hirundinis, & ueris, non uidetur accommodari tali expositioni. quia sensus Aristot. non est, quòd fœlicitas debeat durate longo tempore, sed dicit, quòd paruo tempore durat, sed quod non fit fœlicitas, nisi in longo tēpore. & hoc declarauit exemplum de hirundine, & uere, scilicet, quod loquatur de tempore, in quo fit fœlicitas, nō de tempore quo durat. inquit enim: Vna sanè hirundo nō facit uer, neq; una dies: sic autem neq; beatum, neq; fœlicem una dies, neq; exiguum facit tempus. hanc eandem sententiam confirmasse uidetur his uerbis: Ex talibus autem nequaquam rursus fieret fœlix in paruo tempore, sed in longo quodam, & profectò magnorum, & præclarorum in seipso factorum compos. Quibus uerbis apertam nobis significationem tradidisse dubitare non possumus, ipsum per tempus longum uoluisse intelligere tempus, in quo fit fœlicitas, non illud, in quo durat. quod quidem consentit rationi, propterea quod fœlicitas oritur ex operationibus quæ sunt secundum uirtutem, quæ uirtus non fit in nobis, nisi longo tempore, sunt enim animi habitus: reijcienda igitur uidetur talis interpretatio. Quamobrem mihi uidetur oportere, ut aliam expositionem, quæ magis uerbis Aristotelis conueniat, perquiramus.

Dicimus igitur nos putare Aristotelem per uitam perfectā duo intellexisse: quorum unum est, quod per uitam intelligat tempus longum: quod quidem tempus circumscribitur per uitam. etenim uita solet esse in longo tempore, & est modus dicendi, quo utuntur homines, quādo uolunt significare se fecisse aliquid longo tempore. alterum est, quod per perfectam intelligat abundantem omnibus bonis, tam intrinsecus existentibus: ut sunt bona corporis, quæ intrinsecus sunt, ut bona quæ sunt extrinsecus, quæ sunt bona illa, quæ communi omnium consensu appellantur bona fortunę. Quod autem per uitam intelligat longum tempus, primum ostendit exemplis hirundinis, & ueris. quæ quidem exempla in promptu est omnibus perspicere nihil aliud uoluisse, quàm longitudinem temporis requiri, ad hoc, quod fiat

1.Ethic. fœlicitas. Hanc Aristot. quoq; interpretationem corroborare uidetur primo Ethi.
cap.14. cap.14. his uerbis: Ex talibus fieret nequaquam rursus fœlix non in paruo tempore,
» sed si quidem in multo quodam, & perfecto.
Nam his uerbis separat tempus longum à perfecto, cùm non posit intelligere
per tempus multum, nisi illud, quod intellexit per uitam. etenim exempla hirundi-
nis, & ueris indicant tale tempus, & separat ipsum à perfecto: dictum igitur rectè à
1.Ethic. nobis fuit aliud intellexisse per uitam, & aliud per perfectum. & in capite octauo,
cap.8. ubi dixit, quòd fœlicitas erat per se sufficiens, & declarans, quid esset per se suffi-
ciens, indicat ipsum uoluisse, cùm dixit in uita perfecta intelligere, quod dixit hic
in multo tempore, & perfecto. quam rem indicasse quoque uisus est, cùm statim
» subdit: Quid igitur prohibet dicere fœlicem operantem secundum uirtutem per-
» fectã, & bonis externis sufficienter abundantem, non quocunque tempore, sed in
» perfecta uita.
Quibus uerbis duo nobis significasse apparet: quorum unum est, quod segrega-
uerat tempus multum, & perfectum hoc in loco, ubi loquebatur de tempore, quo
indiget fœlicitas: & in uerbis, quæ sequuntur coniunxit in perfecta uita, & ita hæc
apertè corroborant nostram interpretationem.
Alterum autem est, quod per perfectam uidetur intelligere abundantem suffi-
cienter bonis, quæ sunt extra nos, ut sunt bona, quæ diximus. nam paulo antè pro-
tulerat, nihil prohibere dici fœlicem operantem secundum uirtutem perfectam bo
nis, quæ sunt extra, satis sufficienter abundantem: subdit non in quouis tempore,
sed in perfecta uita, id est in tempore longo, & abundante bonis, quæ sunt extra: &
quæ res nihil aliud efficit, quàm uitam perfectam, & ita perspicua sunt ea, quæ dixi-
mus. & alibi usus est ijs uerbis:
4.Ethic. Perfecta fœlicitas ipsa erit hominis, accipiens longitudinem uitę perfectam, ubi
cap.9. explicauit, quòd per uitam intelligebat longitudinẽ uitæ, quæ nihil aliud est, quàm
1.Pol.fol. longitudo temporis: & perfecta additum est ob ea, quæ diximus: alioq; in loco ita
130 scriptum reliquit:
» Hæc autem ipsius finis gratia, ciuitas autem, & gens, & uicorum est societas gra-
» tia uitæ perfectæ, & per se sufficientis.
Quæ uerba declarare uidẽtur illud perfectæ: nam illud perfectum dicitur, quod
nullius indiget, quod quidem nihil aliud est, quàm per se sufficiens in fine. tamen ca
1.Ethic. pite 13. primi Ethic. continuauit post modum uitam perfectam simul. opus est enim
cap.13. inquit, & uirtute perfecta, & uita perfecta: perspicuũ autem esse uidetur, quod per
uitam intelligimus tempus longum uitæ. quod autem per perfectum intelligamus
abundantem saltem pro hoc tempore bonis externis ex multis Aristot. locis colli-
gi potest: quorum fuit unus, quem iam citauimus.
1.Ethic. Quid igitur prohibet dicere fœlicem eum, qui operatur secundum uitam perfe-
cap.14. ctam, & sufficientem abundantem bonis, quæ sunt extra. ex ipsius igitur Aristote-
lis sententia, bona quæ sunt extra, sunt necessaria ipsi fœlicitati, ita ut sine ipsis non
posit esse fœlicitas, ergo sunt exprimenda in eius definitione: sed cùm non possi-
mus intelligere, quod sint posita in definitione, nisi in illa uoce perfecta, necessitas
igitur cogit, ut illam ipsam uocem explicemus, ut explicauimus.
Item confirmare & stabilire uidetur hanc sententiam, his uerbis:
5.Ethic. Alij autem & abundantiam bonorũ, quæ sunt extra simul accipiunt, supple cum
cap.10. fœlicitate. Et Aristot. eo in loco intendit, ut ipse dicit: ostendere omnia quæsita de
fœlicitate inesse aliquo modo ipsi definitioni dictæ. & cum probasset illos, qui ex-
istimarent fœlicitatem esse, uel uirtutem, uel cum uirtute: & eos, qui opinarentur
beatitudinem esse cùm uoluptate, consentire cum dicta definitione, declarauit ip-
sam indigere bonis externis. necesse est igitur, ut uelit bona externa aliquo modo
cadere in definitionem fœlicitatis: quia uult hanc opinionem conuenire illi defini-
tioni. inquit enim.
Apparet autem, quæ circa fœlicitatem quæruntur omnia inesse dictę supple de-
finitioni: ergo necesse est ut ipsa bona externa contineantur in dicta definitione,
sed

sed contineri non possunt (ut perspicuum est) nisi in illa uoce perfecta. Cogimur igitur dicere ipsum per illam uocem intellexisse præter alia, abundantiã bonorum externorum. de quibus omnibus satis erit hoc in loco indicasse hanc sententiam, in alio uerò libro pluribus rationibus, & illis quidem (ut opinor) ualidissimis hanc definitionẽ explicauimus: quem si uita suppeditabit absolutis ijs libris, quod præ manibus habemus, in lucem edere cogitamus, nunc uerò ipsius definitionis partes, quantum exigit præsens tempus, & opera nostra fieri poterit, declarabimus.

SECTIO TERTIA.

Dicimus ergo Aristo. dixisse fœlicitatem esse operationem, ut ostẽdere ipsam non posse esse in habitu neq; in ocio, segregat igitur ista uox, operatio ipsam fœlicitatẽ ab habitu, atq; ocio: quam quidem rẽ uisus est declarasse his uerbis cùm loqueretur de uirtute. 1. Ethic. cap. 6.

Videretur autem imperfectior & ipsa, etenim uidetur contingere, & dormienti habenti uirtutem, uel non operanti in uita. ad hæc contingit habentem uirtutem supple mala pati, & maximis in calamitatibus degentem, hũc autem uiuentem sic, nemo diceret fœlicem, nisi positionem seruare.

Vnde patet fœlicitatem esse operationem, non habitum: ponitur ergo ad differentiam habitus, & quietis. ut ipse idem ostendit, cùm hæc protulit uerba: Nõ consentire rationi, ut homo sit natus ociosus. Hanc itẽ sententiam uisus est confirmasse, quia dixit: Differre autem fortasse nõ parum opinari bonum esse in possesione, uel in usu, & habitu, uel in operatione, in existentem nihil boni perficere, uel agere, seu aliter aliquo modo ocioso. sed in operatione nequaquàm hoc fieri potest, aget enim ex necessitate, & bene aget. Patet igitur fœlicitatem esse operationẽ, etenim non potest esse in habitu neq; in ocio. 1. Ethic. cap. 9. 1. Ethic. cap. 4.

Hanc quoq; interpretationem uisus est perspicuè significasse, cùm inquit:

Quoniam autem ponimus ipsam rerum humanarum finem, accipientibus autem ea, quæ dicta sunt, breuiter utiq; erit sermo. Diximus autem quod non est habitus, etenim dormienti in uita inexistere posset uiuenti uitam plantæ, & in calamitatibus maximis constituto. Quod si ista non placent sed magis in operationem quandam ponenda est, ut supra diximus. his igitur apertè innuit operationem esse positam in ipsius beatitudinis definitione, ut ipsam seiungeret ab habitu, & ocio, est ergo operatio. 10. Ethic. cap. 7.

Adiungit post modũ animi, ut seiungeret ipsam fœlicitatem ab operatione corporis, sunt enim operationes corporis, sed in ipsis non potest esse fœlicitas. quã sententiam explicasse uidetur, cum hęc protulit uerba: Quum ergo tripliciter diuidantur bona, & alia æterna dicãtur, alia animi, & corporis, bona animi principalissima, uel proprijssima, & maximè bona, actiones autem, & operationes animales, circa animam ponimus. quare rectè utiq; diceretur, secundum hãc opinionẽ antiquam existentem, & concessam à philosophantibus, rectè autem, & quod actiones quædam dicuntur, & operationes finis, sic enim fiunt bonorũ, quæ sunt circa animam, non eorum, quæ sunt extra. patet igitur his uerbis ipsum uoluisse fœlicitatem esse operationem animi, non corporis, quia operationes animi sunt perfectiores, & fœlicitas est perfectissima. subiunxit præterea: 1. Ethic. cap. 10.

Habentis rationem, uel nõ sine ratione.) quibus uerbis segregare uidetur fœlicitatem ab operationibus animi uegetatiui, nutritiui, & sensitiui, cuiusdam uidelicet omnino irrationalis: & quod consentiat ueritati, ipsemet eo in loco testatum reliquit. 1. Ethic. cap. 9.

Sunt enim, inquit, operationes communes tùm plantis, tùm omni animali, & non proprię ipsi homini. Dixit autem habentis rationem, uel non sine ratione. etenim in nobis, ut ex uerbis, quæ ibi scripta reliquit, colligitur. Sunt duæ animæ partes propriæ, quarum una est sensitiua quædam, quæ ab Aristo. phantasia nuncupatur, altera intellectiua. prima dicitur rationalis, non tamen in se rationem propriæ

habet, sed hoc nomen consequuta est, proprerea quòd obtemperat ipsi rationi, & ob hanc rem à sensitiua brutorum, quæ omnibus modis dicitur irrationalis segregatur, nam in se rationem minimè continet & non obtemperat ipsi rationi. nullo igitur modo dicitur, rationem in se habens ista sensitiua brutorum: & ideo neq; dicitur non sine ratione, quandoquidem omnino careat ratione: altera uerò dicitur propriè rationalis, quod rationem in se continet, & intelligit. quia igitur partes duæ animæ erant, ut ostenderet fœlicitatem posse in utriusq; operatione reperiri, inquit, quod erat operatio animi habentis rationem, qui est intellectus, uel non sine ratione, qui est intellectus passiuus, ut utamur nomine illo, quo ipsemet nonnullis in locis usus est, ut dictum est in superioribus. seiungitur ergo ijs particulis fœlicitas ab operatione aliarum animi partium, & simul docemus fœlicitatem posse esse, & in operatione animi rationẽ in se complectentis, & in operatione animi, qui non est sine ratione. de quibus tamen partibus animi in superioribus longum habuimus sermonem, & utraq; pars est ipsi homini propria: quandoquidem non posset in utraq; contineri fœlicitas: quæ quidem, ut dictũ est requirit ipsius hominis tantum propriam operationem.

Sequitur illa particula secundum uirtutem.

Quæ particula posita ab ipso esse uidetur, ut segregaret ipsam fœlicitatem ab operationibus, quæ sunt animi quidem habẽtis rationem, uel non sine ratione, sed sine uirtute, & sine ratione, uel cum uitio, reperiuntur enim plurimæ. quam sententiam uisus est indicasse, cùm protulit:

» Opus huius, & huius studiosi esse idem genere, ut citharedi, & studiosi cithâ
» redi addita sola differentia excessuum secundum uirtutem ad opus, & ea, quæ se-
» quuntur.

Per opus ergo secundum uirtutem exploditur fœlicitas ab ipsis operibus, quæ sunt sine uirtute, quæ uerbi gratia fiunt, uel propter utilitatem propriam, & huiusmodi uel casu, uel aliquo errore, & uitio. cæterum quoniam uirtus altera est corporis, & altera est animi, ne aliqui crederẽt fœlicitatem esse operationẽ animi habentis rationem, uel non sine ratione secundum uirtutem corporis, quo in genere est sanitas, robur, magnitudo, ac certandi uis, addidit secũdum uirtutem animi. quam quidem particulam, licet tùm nõ explicauerit, cùm ipsius fœlicitatis definitionem conclusit: explicauit tamen, ut mos est ipsius primo Ethi. cap. 17. his uerbis:

1. Ethic. cap. 17. Etenim bonum humanum quęrimus, & fœlicitatem humanam, uirtutem humanam, non eam quæ est ipsius corporis, sed eam, quæ est ipsius animi. Perspicuè igitur patet ipsam induxisse, ut segregaret fœlicitatem ab illis operationibus animi, quę fiunt secũdum uirtutem corporis. & quia uirtus animi, alia est imperfecta, alia perfecta, imperfecta, est, ut musica facultas, & tibiam pulsandi, & breuiter omnes cæteræ facultates, post quarum operationem nihil remanet, & perfectæ sunt, Fortitudo, Temperãtia, Liberalitas, & Iustitia, & breuiter omnes illæ uirtutes morales, de quibus Aristo. in libris Ethi. sermonẽ habuit: ex intellectu uerò, quæ sunt quinq;, ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus ars dicitur esse ex imperfectis, propterea quòd est habitus factiuus, qui est uilis, ut ergo nobis significaret non in omni operatione animi, secundum uirtutem animi esse fœlicitatem, quia in imperfectis non reperitur, dixit:

Si plures erant uirtutes.) non enim tunc erat ei animus rẽ hanc declarare, quòd fœlicitas erat operatio secundum uirtutem animi optimam, & perfectissimam. & hoc modo seiungit ipsam ab operationibus, quæ sunt secundum uirtutes imperfectas. & quia aliquis potuisset in eam opinionẽ uenire, ut existimaret fœlicitatem esse operationem animi secundum uirtutem perfectam, & quod nihil aliud requiratur, & quod in quocunq; tempore hoc fieri posset. & hoc erat falsum, inquit, prætet ea, quæ dicta sunt, in quibus propriè, & per se stat fœlicitas, requiri uita perfecta. de quibus uerbis, quoniã superius habuimus sermonem, nihil aliud dicemus, tantum in præsentia asserimus uideri addita esse ob imperfectionem humanam, &

esse

esse per accidens necessaria: sed in dictis propriè fœlicitas non reperitur. concludemus igitur fœlicitatem esse operationem animi habentis rationem, uel non sine ratione, secundum uirtutem animi perfectam, & adhuc in uita perfecta.

SECTIO QVARTA.

EX eis ergo, quæ dicta sunt, manifestè arbitramur patere definitionem fœlicitatis non esse deductam ab Aristotele, ex eis quæ ex lumine diuino proficiscuntur. Quare nulla admiratiõe affici debemus, si Aristoteles in philosophia humana, & quæ traditur etiam ex sensibus, putauerit licere uindictam sumere de iniurijs nobis à prauis hominibus illatis: & per id, quod necessario sequitur ex eius sententia loquentes posuimus singulare certamen concedi debere, & iustum esse naturaliter: etenim si nullo alio lumine, quàm naturali essemus illustrati, nõ solum iustum, uerùm etiam necessarium illud arbitraremur, alioquin ea sequerentur incommoda, quæ declarauit Aristoteles primo Rhet. cap. 12. sequi, ubi sermonem habet, quomodo homines affecti iniurijs, & quos iniurijs afficiunt: quæ planè sunt talia, ut ex ipsis quidem fœlicitas humana in dexterius labi, ac omnino euerti existimari possit. quod quidem est omnium in philosophia humana absurdissimum: non est tamen putandum Aristotelem in hac philosophia humana concedentem uindictam de iniurijs illatis esse sumendam, iustumque, ac honestum esse, singulareque certamen necessarium esse, uoluerit asserere ipsam uindictam, iustam, & honestam esse, omni ex parte: ita de singulari certamine, quia in maximo errore uersaretur. concedet enim Aristoteles ipsam esse ex sua natura malum, & simpliciter. 1. Rhet. cap. 12.

Ex suppositione tamen bonum & iustum, hoc enim uisus est declarare 7. Polit. quem locum citauimus etiam in superioribus ob alias occasiones. 7. Polit.

Dicimus autem & in Ethic. si aliqua est utilitas illorum sermonum, operationem esse, & usum uirtutis perfectæ, & hunc non ex suppositione sed simpliciter: dico autem suppositione necessaria, simpliciter autẽ quod honestè, ueluti circa iustas actiones iustæ uindictæ, & pœnæ, à uirtute enim sunt, necessaria autem, & quod honestatem necessariò habent, eligibilius enim fuisset neque hominem, neque ciuitatem ijs talibus indigere: illæ autem, quæ sunt ad honores in abundãtias simpliciter sunt honestæ actiones, alterum enim est electio alicuius mali. sed tales actiones contrarij, sunt enim præparationes bonorum, & generationes. " " " " " " " " "

Ex quibus planè uerbis patere arbitror sumere uindictam, & pugnare singulari certamine esse electionem mali: quod cùm detur, ut non sint simpliciter bona, & honesta, necesse est, probatur autem, & quod antecedit. etenim melius esset homines, & ciuitatem nõ indigere ijs ipsis, ergo non possunt esse honestè simpliciter, habent tamen honestatem necessariam, & ex suppositione. fiunt enim ut conseruetur fœlicitas in ciuitatibus, quam homines praui euerterent, si non timerent, ne illi, quos iniuria afficerent, pœnas à se repeterent. etenim philosophiæ humanæ, quæ docet uindictam esse sumendam, accidere uidetur: quod dixit Aristoteles accidisse illis, qui artem Rhetoricam tradiderunt: quid autem acciderit eis tertio libro Rhetor. declarauit ad hunc modum, quem locum citauimus etiam in superioribus ob uarias occasiones. 3. Rhet. cap. 1.

Nam de eloquutione tardius acceptum, uideturque parum honestum esse, si rectè exanimes: sed tamen cùm uniuersa Rhetorica ad opinionem spectet, non quia rectè se habeat: sed tanquam necessarium habenda est cura. quoniam iustum est, nihil plus quærere in oratione, quàm ne aut dolore, aut uoluptate afficias, ita cùm par sit ipsis rebus certare: quare cæteræ, præter demonstrationes superuacaneæ sunt: sed tamen ualdè possunt, ut dictum est, propter auditorum prauitatem. Perspicuum est igitur oportere Rhetoricam uerba facere de ipsa eloquutione: quia Rhetorica est propter opinionem, & eloquutio maximam uidetur habere uim ad opinionem efficiendam propter auditorum prauitatem: & tamẽ malum est ac parum honestum " " " " " "

est, de ipsa in Rhetorica habere sermonem, quia non est iustum ipsum Rhetorem date operam, ut iudices afficiat uel amore, uel dolore. etenim iustũ est ipsis rebus certare. et quoniam ex rebus fiunt demonstrationes, in dubium uenire non potest, quin omnia præter demonstrationes sint superuacanea. Dico ergo philosophiæ humanæ illud accidere, quod accidit Rhetoricæ. docet enim uindictam esse sumendam: quoniã cùm ipsius finis sit fœlicitas, quæ euerti potest ex iniurijs à prauis hominibus illatis, nisi uindicta sumatur. concedit uindictam esse sumendam eo modo, quo declarauimus in superioribus libris: & si uindicta sit malum, tamẽ propter prauitatem hominum minus malum eligitur, & ita singulare certamen in philosophia humana, quæ ab Aristo. traditur, propterea quòd ipsa nititur fundamentis naturę, quæ fundamẽta uera sunt existimanda, nisi eis repugnet lumẽ diuinum, propterea quòd Deus optimus maximus, ut supra dictũ est, res quas condidit, ita administrat, ut eas maiori ex parte proprios motus facere sinat. Arist. ergo propter eam fœlicitatem, quam ipse in hoc mundo ratione naturali inuenit, (ipse enim nõ ultra progressus est, propterea quòd solùm ratione naturali usus est) efficiendam, & conseruandam, atq; amplificandam, concessit iustum, & honestũ esse uindictam de iniurijs à prauis hominibus illatis sumere, & per' id, quod necessariò sequitur certandum esse certis de causis singulari certamine, propterea quòd nullo alio medio magis honeste uindictam sumere possumus. certatur enim paribus conditionibus, si rectè (ut exigit eius natura conficiatur) & omnem demum fraudem ab eo abesse necesse est.

SECTIO QVINTA.

QVare nulla admiratione affici debemus, si nõ nulla aliquãdo dixerit Aristo. quæ prima facie uidentur religioni nostrę repugnare, propterea quòd ex diuersis principijs, ut diuersæ conclusiones oriantur necesse est, sed nos, qui lumine alio clariori, & firmiori illustrati sumus, & qui non nitimur fundamẽtis naturæ, sed ipso DEO Optimo Maximo, ac Christo seruatore nostro duce ad ueritatem ducimur ex sacris literis, opinamur uindictam non esse sumendam, & per id, quod necessariò sequitur non esse certandum singulari certamine. quandoquidem sacræ literæ hæc omnino reijcere uidentur, quod planè multis ex locis sacrarum literarum colligi uidetur: etenim Beatus Paulus noster uas electionis ad Romanos 12. cap. hæc scripta reliquit.

Paul. ad Ro. ca. 12.

„ Non uosmet ipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ: quia scriptum est „ Psal. 32. Mihi uindictam, & ego retribuam.

Si ergo uindicta est relinquenda Deo, non ergo conuenit nobis sumere ipsam. Etenim quæ sunt relinquenda Deo, nobis conuenire non possunt, uindicta est relinquenda Deo, ergo nobis conuenire non potest: ~~[illegible]~~ nam si liceret nobis uindictam sumere non relinqueretur Deo optimo Maximo, ut perspicuum est, sed quia ipse uult ut sibi relinquatur, ergo certè, nisi relinquamus, ut contra eius uoluntatem, & præceptum agamus necesse est. quod quidem agere est facinus ex omnibus indignissimum. Item Beatus Paulus uoluit dari locum irę, ergo noluit uindictam fieri: quia si uoluisset uindictam fieri, nollet etiam dari locum iræ, quia ira est appetitus uindictæ, sed uoluit locum dari iræ, igitur noluit uindictã à nobis fieri. Itẽ hanc sententiam uisus est stabilire, ac corroborare ad Hebræos. 12. cap. dicens, Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo uidebit Deum.

Paul. ad Heb. ca. 12.

Si pax est ineunda cum omnibus, ergo cum inimicis: non possumus igitur facere uindictam, quia si possemus facere uindictam pax non esset ineunda cum omnibus, quia uindicta repugnat paci. Item si sine pace non possumus uidere Deum, ergo ineunda est pax, ergo non est sumenda uindicta: quia si esset sumenda uindicta, pax non esset ineunda. sed consequens est falsum, ergo id, unde fluxit falsum esse oportet: probatur, quia ex ipso sequitur, quòd non poterimus uidere Deum. quod quidẽ nihil prius potest euenire eis, qui Christi seruatoris nostri religionem

nem tuentur. Quare sequitur si sine pace non possumus Deum uidere, ut necesse sit nobis pacem cum omnibus inire: & si hoc est faciendum ergo uindicta non est sumenda, quod est id, quod probare uolebamus.

Præterea quid clarius potuit proferre beatus Paulus, quàm id, quod dixit ad eosdem Romanos capite duodecimo: Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus: si ergo nulli est reddendũ malum pro malo, ergo non est facienda uindicta. probatur consequentia, quia uindicta, ut ex superioribus perspicuum fuit, nihil aliud est, quàm reddere ex malo malum: non permittit igitur Paulus uindictam, quippè qui nõ potuit fallere, neque falli, afflatus enim fuit numine diuino, nemo est (modò sit sanus) qui hoc negare posit. Paul. ad Ro. ca. 12.

Præterea in eodem loco subiunxit:

Si esurierit inimicus tuus, ciba eum: si sitit, potum da illi. Paulus.

Si ergo ipse uult nos cibare inimicum, & illi potum dare, non uult profectò uindictam esse sumendam, quia uindicta non cibamus inimicos, sed interficimus ipsos. hanc etiam diuinam sententiam corroborare uidemus beatum Petrum apostolum Ecclesiæ nostræ præsidem in sua prima epistola secundo capite his uerbis:

Christus passus est pro nobis, relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius, quia quum malediceretur non maledicebat, qui quum pateretur non cõminabatur: si ergo Christus, quum malediceretur non maledicebat, & oportet si beatitudinem eius perfectissimam consequi uolumus, ut nos sequeremur uestigia eius. ergo non est sumenda uindicta: quia si sumamus uindictam, repugnabis uestigijs Christi, et eius exemplis: quia quum sumimus uindictam, si maledicimur maledicimus, & si patimur, cõminabimur, repugnamus ergo Christo: sed nefas est homines, qui Christi seruatoris nostri piam religionem sectantur, repugnare ipsi Christo, ergo nefas est sumere uindictam de iniurijs nobis illatis. Item primæ Ioan. 3. Omnis inquit, qui odit fratrem suum homicida est, & scitis quoniam omnis homicida non habet uitam æternam in se manentem. Ioan. 1. cap. 3.

Si ergo non licet odio persequi fratrem suum, quia qui odit est homicida: ergo multo minus non licebit uerberare, & uulnerare fratrem suum. probatur consequentia: quia de quo minus uidetur inesse, & inest, ergo de quo magis. quod si dabitur, ergo non erit facienda uindicta, nam si ita sit licebit uerberare fratrem suum, & interficere: sed hoc est falsum: ergo est uerum, quod diximus. Item primæ Iohannis capite secundo: Qui odit fratrem suum in tenebris est, & in tenebris deambulat, & nescit quo eat: quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. 1. Ioan. cap. 2.

Si ergo non licet odio persequi fratrem suum, ergo non est facienda uindicta: quia si esset facienda, non posset fieri sine odio. quia quos ulciscimur odio persequimur. alioquin eos non offenderemus: non enim offendimus, quos amamus.

Item Matthæi quinto: Ego autem dico uobis non resistere malo: sed si quis percusserit te in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui uult tecum in iudicium contendere, & tunicam tuam dimitte ei, & pallium: & quicunque te angustiauerit mille passus, uade cum eo alia duo: & idem dicit Lucas 4. Si ergo ista sunt uera, ut sunt, uindicta ergo nõ est sumenda ex religione nostra: quia si uindicta esset sumenda, ergo, si aliquis percusserit nos in dexteram maxillam non præberemus alteram. sed ipsum percuteremus, hoc est enim sumere uindictam reddere malum pro malo: sed hoc fieri non potest: quia repugnat præceptis Christi. ergo uindicta non est sumenda. Itẽ si oporteret me dare pallium ei, qui uult tollere meã tunicam, ut dicit Christus seruator noster: ergo non est facienda uindicta. quia si Matth. 5. Luc. 4.

esset facienda, si aliquis auferret meam tunicam, non darem illi pallium: sed ab eo meam tunicam auferrē, & non darem pallium, hoc enim perspicuum est ex dictis. Cōsequens est falsum, euertit enim Christi seruatoris nostri uerba: ergo id ex quo
» emanat falsum esse necesse est. Item paulo pòst inquit: Audistis, quia dictum
» est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: ego
» autem dico uobis, Diligite inimicos uestros, & benefacite eis, qui oderunt
» uos.

Si oportet diligere inimicos ex præceptis Christi seruatoris nostri, & benefacere eis, qui oderunt nos: ergo non est sumenda uindicta. quia si uindicta esset sumenda, non teneremur diligere inimicos, & benefacere eis, qui oderunt nos. etenim, qui uindictam sumit, non amat eos, quos ulciscitur: quia sæpe eos interficit. Item non benefacit illis, qui oderunt nos, quia qui interficit, uel percutit aliquem, non ei benefacit: sed cogimur ex præcepto ipsius Iesu Christi seruatoris nostri diligere inimicos, & benefacere eis, qui oderunt nos: ergo cogimur dicere, uindictam de iniurijs nobis illatis non esse sumendam.

1. Petri Præterea prima Petri 3. non reddentes malum pro malo, nec maledictū pro ma-
cap. 3. ledicto: sed econtrariò benedicentes. quia in hoc uocati estis, ut benedictionem
» hæreditate posideatis.

Si ergo non reddere debemus malum pro malo, neque maledictum pro maledicto: sed econtrariò, & ~~cætera: ergo non est facienda~~ uindicta. quia si esset facienda, oporteret reddere malum pro malo: propterea quòd, ut diximus uindicta nihil aliud uidetur esse, quàm reddere malum pro malo, & maledictum pro maledicto. sed hoc est absurdum: ergo id unde profectum est, absurdum esse necesse est.

Prouer. 20 Item prouerbiorum 20. ne dicas, Redde malum pro malo: expecta Dominum,
» & liberabit te.

Si non est dicendum, Redde malum pro malo, ergo non est dicendum faciendam esse uindictam: consequentia enim ex eis, quæ dicta sunt perspicua est. si non est facienda uindicta de iniurijs nobis illatis ex sanctisima nostra religione: ergo non est ex eiusdē fundamētis certandū singulari certamine: quod est illud quod in principio polliciti sumus ostendere, quicquid ex philosophia humana dicendū sit. nos enim professi non sumus euertere Singulare certamen ex philosophia humana, & ex eius fundamentis, quandoquidem hoc fieri nō posse existimemus: sed ex ueritate ipsa, & ex fundamentis sanctæ religionis nostræ. ac licet complures sint aliæ sacrarum literarum, & sanctorum Patrum sententiæ, ex quibus posset Singulare certamen euerti: tamen iudicauimus eas, quas attulimus, quia sunt satis perspicuæ, idoneas esse ad id efficiendum, quod nobis propositum fuit: ut ex animis, & cogitationibus hominum hoc Singulare certamen, tanquā repugnans Christi seruatoris nostri doctrinæ atq; religioni, penitus extirparemus.

SECTIO SEXTA.

QVare quum perspicuum sit, animum nostrum ex fundamentis etiam naturæ esse immortalem, & ex creditis quoq; multiplicatum, uindictamq; ex sacris literis nullo modo esse faciendam, in dubium uenire non potest, quin è medio tollendum sit, ac prorsus abolendum Singulare certamen: quippe quod nos uera æternaq; fœlicitate priuaturum sit, atque in teterrimas, ac perpetuas pœnas deiecturum. Quod si aliquis nos fortè reprehendet, propterea quòd quum proposita nobis fuerit in his libris Singularis certaminis euersio, quorum etiā librorum inscriptionē ab illa duximus: tamē pauca de ipso Singulari certamine attigerimus, multa uerò de alijs reb. diximus, quę ꝓpriæ huius disputationis nō essent: huic ita respōdemus, satis esse, ꝙ omnia, quę diximus, ad eum finē in primis ordinata sint: q nobis ꝓpositus fuit, ad ipsumq; tēdant: uerū pauca de eo, an multa dicta sint, nihil refer-

referre: modo tot dicantur, quot sint ad nostrũ finem cõsequendum idonea. cuius quidẽ rei quum multa sint apud Aristo. exempla multis in locis: tum uerò maximè in libris Rhet. ubi ostendit Rhetoricam esse facultatem inueniendi probabilia in unaquaque re, id est locos communes probabiles, & tamen eos, qui pauci quidem sunt in secundo lib. proponit, paucaq; de ipsis agit, reliquis uerò libris ea ferè pertractat, quæ (ut ostendimus in superioribus) non sunt Rhetoricæ propriè, sed tantùm ad finem Rhetoricæ faciunt. Hanc item rem confirmare licet ex eis, quæ in Poëtica, quum de Epopeia loqueretur dixit de Odyssea Homeri ad hunc modum:

Vagante quodam per multos annos, & seruato à Neptuno, & solo existente, & præterea rebus suis, quæ erant domi sic se habentibus, ut [illegible] à procis absumerentur, & filio insidias pararentur, ipse peruenit iactatus ab unda, & recognoscens quosdam ipsos aggressus est, ipse autem seruatus est, inimicos autem interfecit. Hoc quidem est proprium, alia autem sunt Episodia: etenim si in tam magno Odysseæ uolumine hæc pauca duntaxat, sunt propria, reliqua uerò sunt Episodia, id est aduentitia, nemini mirum esse debet, si pars illa nostrorum librorum, in qua ex fundamentis sanctissimæ religionis nostræ singulare certamen euertimus, quæ sola est propria, sit minor pars: reliqua uerò sunt Episodia, id est aduentitia. eadẽ enim est ratio: nam sicut Homero in Odyssea unus omnino fuit principalis, ac præcipuus finis imitari actionem illam, quam dixit Aristoteles, ita nobis unus duntaxat fuit principalis, & præcipuus finis euertere singulare certamen, & sicut Episodia omnia Odysseæ referuntur ad unam illam actionem, quam diximus: tanquam ad suum ultimum finem, cuius gratia omnia sunt futura. sic Episodia nostrorum librorum referuntur ad Euersionem singularis certaminis, tanquam ad suum ultimum finem: cuius gratia omnia sunt à nobis scripta. nihil autem refert, quod ad hanc rem attinet, utrum sit poësis an scientia, quum eodem modo utrobiq; omnia ad suum finẽ sese habeant. finis enim est ille, ex quo omnia [illegible] [illegible] facultate, quæcunq; sit illa distribuuntur atq; ordinantur: missas etiam facio eas causas, propter quas nos ita fecisse in superioribus ostendimus, quas hîc repetere superuacaneum est.

Habes igitur amplissimè Farnesi Singularis certaminis euersionẽ ex fundamẽtis sanctissimæ religionis nostræ institutam, in qua nõ alienum existimaui, cùm omnia ferè iniuriarum genera declarare, tum etiam offensionum, & contentionum, quæ ex illis nascuntur honestè, atque ex uirtute tollendarum rationem tradere. quumq; essent apud Aristotelem loci multi, ac ferè infiniti perdifficiles, in quibus homines uehementer laborare uiderentur: teneri non potui pro mea consuetudine (ut quicquid declarandi occasio data est) quin eos, quantum quidem per me fieri potuit, explicare conarer: in his etiam animi immortalitatem ex ipsius Aristot. sententia ostendere conati sumus, & Astrologiæ diuinationem refellere, ita ut (ni fallimur) omni penè auctoritate spoliauerimus, & sic humanam libertatem stabilierimus, quæ omnia si uerè à nobis disputata fuerunt, atque conclusa sic, ut hominibus aliquam utilitatem sint allatura (quod unum certè nobis maximè propositum fuit) id in primis Deo optimo maximo acceptum feratur, unigenitoq; eius filio Iesu Christo, & spiritui sancto, unde omnis emanat ueritas atque oritur: deinde tibi uiro amplissimo gratia habeatur, qui ea in me pro tua eximia liberalitate beneficia, & cõmoda contulisti, quibus instructus otij facultatem ad hæc studia tractanda necessariã assecutus sum. Itaq; quoniã quod omniũ maximè optabã, ut literarum studijs uacare omnino possem, id tuo beneficio mihi cõtigit: sanè quicquid in his elaborare pro ingenij mei uiribus, atq; efficere potui, id tibi uni uiro optimo debere uideor, idq; ego amplissimo nomini tuo dicare uolo: ut cui me, plus quàm cæteris hominibus debere intelligo, ac si fortè aliquibus minus satisfecerit

tisfecerit hæc nostra disputatio : mihi tamen satis erit, tibi, qui me ad hunc labo-
rem suscipiendum auctoritate tua, quæ apud me maxima est, impulisti, morem
gessisse. Illud aũt peto, ut mihi ignoscatur: si quid fortè dixero, quod cum peripate
ticorum doctrina, quam unam maximè his in rebus me sectari profiteor, non pla-
nè consentire uideatur: propterea quòd longè difficillimum est in tanta rerum mul
titudine, & difficultate, atq; etiam nouitate (maiori enim ex parte à communi uul-
gataq; interpretum omnium opinione discrepamus) omnino ueritatem in omni
re assequi. Huc etiam accessit non mediocre impedimentum, idq; commune om
nibus ijs, qui apud principes, & amplissimos homines uiuunt. nam te quidem ita
sequutus sum per annos uiginti, ut nunquam ferè constiterim. non enim ita diu u-
no in loco mansisti, quum sedis Apostolicæ, tum domus tuæ, uel augendæ, uel
tuendæ causa multa itinera, multosq; labores susciperes : quibus tandem summa
Dei optimi maximi bonitate, ac prudentia tua maxima cum laude es defunctus.
Itaque in tanta rerũ difficultate, & in tanta meæ ualetudinis infirmitate, qua quo-
tidie ita uexatus sum, atque confectus (quod & tibi notissimum est) ut singulis fe-
rè diebus extremũ uitæ meæ diem aduenisse existimarẽ. Mirum certè mihi
uidetur, quo modo aliquid non solũ scribere, sed ne cogitare quidẽ po
tuerim. tanta tamen fuit ueritatis indagãdę, atq; aperiendæ (quan
tum quidem opera mea fieri potuit) cupiditas, ut eius rei
causa nullas uigilias, nullos labores quamuis gra-
uissimos subterfugerim, ac ne ipsi quidem
uitæ, quam in manifesto periculo
uersari intelligebam,
pepercerim.

FINIS QVADRAGESIMI ET VLTIMI
libri Euersionis singularis certaminis.